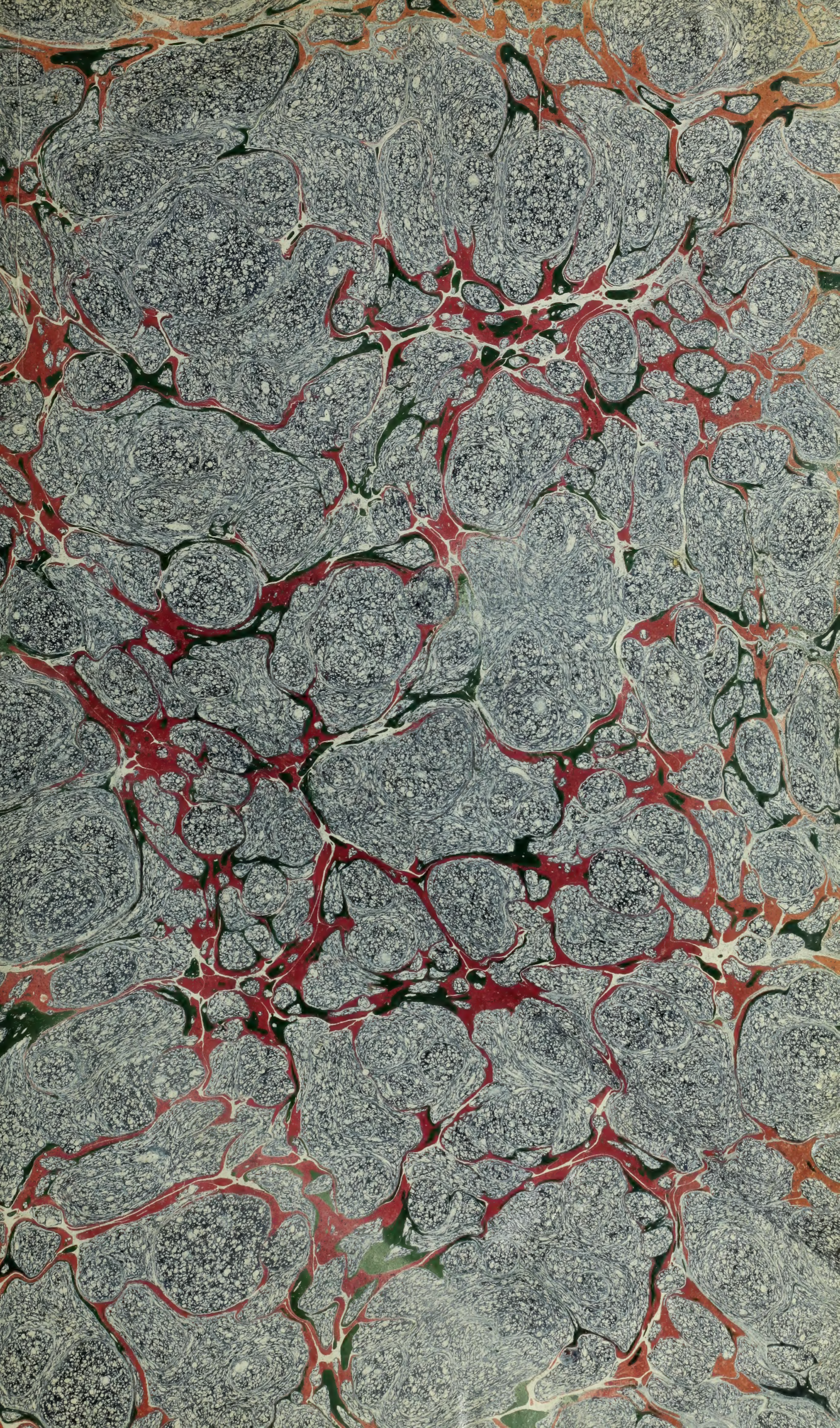

Q
7

R. P. FRANCISCI
SUAREZ
GRANATENSIS è Societate JESU,
Doctoris Eximii,

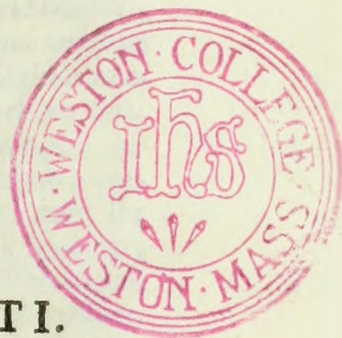
TRACTATUS
DE LEGIBUS AC DEO LEGISLATORE,

IN DECEM LIBROS DISTRIBUTUS:
Utriusque Fori hominibus non minus utilis, quam necessarius.

OPERUM TOMUS QUINTUS.

VENETIIS,
APUD SEBASTIANUM COLETI.
MDCCXL.

Superiorum Permissu, ac Privilegiis.

TRACTATUS DE LEGIBUS, ET LEGISLATORE DEO.

PROOEMIUM,

Subjectum & rationem totius Operis continens.

Ulli mirum videri debet, si homini Theologiam profitenti leges incidant disputandæ. Theologiæ namque eminentia ab ejus subjecto eminentissimo derivata omnem excludit rationem admirandi. Imo si res ipsa recte dispiciatur, palam erit, ita legum tractationem Theologiæ ambitu concludi, ut Theologus subjectum ejus exhaurire non valeat, nisi legibus considerandis immoretur. Deus enim, ut multis aliis titulis a Theologo, ita illo expendi debet, quod ultimus sit finis, ad quem tendunt creaturæ rationis participes, & in quo unica illarum felicitas consistit. Hinc ergo fit, ut doctrina sacra, & finem hunc ultimum respectet, & viam ad eum comparandum doceat. Neque vero Deus solummodo est finis & veluti scopus, ad quem creaturæ intellectuales tendunt, sed etiam est causa sui comparandi. Nam creaturas suas regit, &, ostensa via, ad se ducit; & ne a recto itinere deflectant, admonendo compescit, deflectentesque sua ineffabili providentia revocat, ac reducit, doctrina illuminando, consiliis monendo, legibus cogendo, & præcipue suæ gratiæ auxiliis adjuvando, ut jure merito inclamet Esaias; *Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos.* Quoniam igitur hujus salutis via in actionibus liberis, morumque rectitudine posita est, quæ morum rectitudo a lege tanquam ab humanarum actionum regula plurimum pendet; idcirco legum consideratio in magnam Theologiæ partem cedit; & dum sacra doctrina de legibus tractat, nihil profecto aliud quam Deum ipsum ut legislatorem intuetur.

Recte sane, inferat aliquis, si Theologus divinarum legum terminis contentus humanas non invadat, quas jure merito vel morales Philosophi, vel juris utriusque Professores sibi possunt vendicare. Si enim Theologus de legibus agit, quatenus a Deo legislatore derivantur, profecto alienum faciet, si ad alios divertat legislatores. Adde, quod cum Theologia sit doctrina supernaturalis, ei debet prohiberi descensus ad ea, quæ hauriuntur a natura, & nihil supra illam evehuntur: alioqui naturalis Philosophus ultra naturales leges, divinas etiam consideret, Juris Cæsarei, vel etiam Pontificii professores sibi usurpent divinarum legum documenta, quod in promptu est, quam sit a scientiarum concordi divisione alienum.

Hæc tamen non magni momenti sunt, & unico fere verbo diluuntur, considerando, sicut omnem paternitatem, ita etiam omnem legislatorem a Deo derivari, omniumque legum auctoritatem in eum esse ultimo refundendam. Si namque lex sit divina, ab ipso proxime dimanat: sin humana, ab homine certe, ut Dei ministro, & vicario sancitur, ut testatur Apostolus ad Romanos. Non immerito igitur sub hac saltem ratione omnium legum discussio est Theologicæ facultatis: nam cum ejus sit, Deum ut legislatorem intueri, Deusque sit universalis legislator, vel suppositi immediatione, vel virtutis, ut Philosophi sermocinantur, eandem doctrinam sacram universas leges attingere necesse est. Deinde Theologicum est negotium conscientiis prospicere viatorum; conscientiarum vero rectitudo stat legibus servandis, sicut & pravitas violandis, cum lex quælibet sit regula, si ut oportet servetur, æternæ salutis assequendæ; si violetur, amittendæ; ergo & legis inspectio, quatenus est conscientiæ vinculum, ad Theologum pertinebit. Tandem Catholica fides non solum docet, quatenus parendum sit Deo supernaturaliter præcipienti, sed etiam quid natura vetet, jubeat, vel permittat; & quatenus obediendum sit potestatibus sublimioribus, ut Paulus dixit, atque adeo quatenus parendum sit tum Ecclesiasticis legibus, tum laicis, ante oculos nobis ponit. Ergo ex his fidei fundamentis Theologi est colligere, quid in hoc, aut in illo legum genere sit habendum.

Atque hinc licet intelligere, quomodo Theologia munus hoc sine ulla imperfectione, vel confusione perficiat, quia nimirum, sub altiori lumine de legibus tractat. Nam in primis Philosophi morales multa de legibus disputant; Plato enim duodecim

libros de legibus scripsit, quos fere Cicero ad tres reduxit. Aristoteles vero licet proprium opus de legibus non reliquerit, in suis moralibus multa sparsim de legibus tradidit, sicut & Seneca, Plutarch. & alii. Verumtamen hi Philosophi tantum jurisprudentiæ principia videntur tradidisse. Nam fere de solis humanis legibus tractarunt, quæ ad rempublicam, & civitatem in justitia & pace continendam convenientes sunt, & ad summum de naturali jure, quatenus humana ratione ostendi potest, & moralem honestatem virtutum acquisitarum dirigit, nonnihil attigerunt. Atque eandem fere rationem in legibus ferendis tenuerunt Imperatores, ut alii civilium legum conditores: nam philosophia tanquam fundamento usi, ex illa leges civiles rationi consentaneas deduxerunt: unde Cicero in libro primo de Legib. hoc maxime efficere conatur, ut ex intimis philosophiæ jurisprudentiam hauriendam esse confirmet; cui consonat illud Ulpiani in l. 1. ff. de justit. & jur. *Veram philosophiam, non simulatam affectamus*. Unde fit, ut juris civilis prudentia nihil aliud sit, quam quædam philosophiæ moralis ad regendos, ac gubernandos politicos reipublicæ mores applicatio, seu extensio. Ideoque ut aliquam veræ scientiæ rationem participet, philosophiæ conjungi, seu subalternari necesse est. Tota vero hæc legum consideratio non transcendit naturalem finem, imo neque omni ex parte illum attingit, sed quatenus ad externam justitiam, & pacem reipublicæ tuendam necessarium est.

At leges Canonicæ ad supernaturalem ordinem spectant; tum quia a potestate Petro data ad pascendum Christi gregem derivantur; tum etiam quia ex principiis divini juris originem ducunt; illudque quoad fieri potest, & expedit, imitantur. Propter quod dixit Innocent. III. in cap. *qualiter, & quando* 2. *de accusat.* Canonicas sanctiones ex auctoritatibus veteris & novi Testamenti processisse. Possumus tamen nihilominus in ipsis Canonibus duos fines distinguere; unus est, in toto Ecclesiastico statu debitum ordinem politicum constituere, pacem & justitiam custodire, & omnia quæ ad forum externum Ecclesiasticum spectant, recta ratione moderari: alius est, omnia quæ ad divinum cultum & salutem animarum, ac puritatem fidei & morum spectant, recte & prudenter ordinare. Juris ergo canonici interpretes per se ac ex proprio instituto, superiori fine & ratione sacros canones considerant ac interpretantur. Theologia v. sub altiori ratione hæc omnia complectitur: nam jus ipsum naturale considerat, vel supernaturali ordini supponitur, & ab illo firmitatem majorem accipit; leges v. civiles solum, vel ut de earum honestate ac rectitudine per altiores regulas dijudicet, vel ut obligationes conscientiæ, quæ ex illis oriuntur, juxta principia fidei, declaret: sacros autem canones & Pontificum decreta, ut conscientiam ligant, & ad æternam salutem dirigunt, tanquam sibi proprias recognoscit & vendicat, ac subinde in omnib. his legibus primariam originem & ultimum finem sub divino lumine inquirit: quo modo sc. a Deo ipso originem habeant, quatenus potestas ad illas ferendas in Deo primarie existit, & ab ipso ad homines aut naturali aut supernaturali via dimanet & cum illis semper influat, & cooperetur. Ac deniq; declarat, quomodo leges omnes mensuræ sint humanarum actionum in ordine ad conscientiam & consequenter quantum ad meritum & demeritum æternæ vitæ conferant.

Neque vero hanc de Legibus tractationem primi inter Theologos adorimur. Duces enim habemus omnis ætatis gravissimos Scriptores, & in primis D.Th.in sua 1.2.a q.90.usque ad 109 hanc methodum servat in doctrina de Legibus tradenda, quem ibi expositores sunt imitati, & præsertim Soto duobus primis libris de justitia & jure: & D.Antonin.1.p.Theol. a tit.11.usque ad 18 Idem observavit Alens.3.p.a q.26.usque ad 60.Vincent. Belvac. in spec. mor.l.1.p.2.per novem primas disputationes, & aliqua de singulis legibus attigit Gerson 3. p.tr.de vita spir.lect.2.& seq. & p. 1. tr. de potest. eccl. præsertim consid. 13. Magister autem Sent.pauca de divinis legibus attigit in 3.a dist.37.usque ad finem, quem alii imitati sunt, quia solum expositorum munus assumpserunt. Alii etiam Theologi peculiares tractatus de quibusdam legibus ediderunt, ut Guil.Paris.1.p.Sum.l.2.quem de legibus inscripsit, licet de solis præceptis legis veteris fere disputet. Et Castro scripsit de leg. pœnal.& Driedo in opere de lib.Christ.erudite de omni gen.legum disseruit, ut alios omittam. Itaque communis Theologorum consensus est, legem tam secundum communem rationem suam, quam prout ad omnes species suas descendit, ad sacræ doctrinæ considerationem spectare.

Ex dictis igitur constat, quæ sit hujus Tractatus subjecta materia, & sub qua ratione circa illam versetur. Quamobrem ad hunc scopum intendentes non erit difficile summam omnium, quæ tractanda sunt, & rationem dicendi, ac methodum servandam præ oculis ponere. Dicemus enim primo de lege in communi, & deinde ad singulas species descendemus, & in singulis ea tantum, quæ nostro fini accommodata fuerint, considerabimus, ita ut, quantum in nobis fuerit, nihil, quod Theologici sit instituti, prætermittamus, ne S. Doctrinæ terminos transilire videamur.

INDEX
LIBRORUM ET CAPITUM,

QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

LIBER I.

De natura legis in communi, de ejusque causis, & effectibus.

Cap. I. *QUid nomine legis significetur.* 1
Cap. II. *Quid jus significet, & quomodo ad legem comparetur.* 2
Cap. III. *De necessitate, & varietate legum.* 4
Cap. IV. *Qui actus sint necessarii ad legem ferendam.* 8
Cap. V. *In quo actu lex formaliter consistat.* 10
Cap. VI. *Utrum de ratione legis sit, ut pro communitate feratur.* 13
Cap. VII. *Utrum sit de ratione legis ob commune bonum ferri.* 17
Cap. VIII. *Utrum de ratione legis sit ut publica potestate feratur.* 20
Cap. IX. *De aliis conditionibus legis ex D. Isidoro* 22
Cap. X. *Utrum perpetuitas sit de ratione legis.* 26
Cap. XI. *Quæ & qualis promulgatio sit de ratione legis.* 29
Cap. XII. *Expenditur legis definitio iuxta positas conditiones.* 30
Cap. XIII. *An effectus a lege intentus sit facere subditos bonos.* 31
Cap. XIV. *Utrum adæquatus effectus legis sit obligare subditos.* 32
Cap. XV. *An legis effectus recte in quatuor dividantur.* 34
Cap. XVI. *An omnis lex prædictos effectus efficiat, &c.* 37
Cap. XVII. *Utrum sint alii effectus legis præter numeratos.* 38
C. XVIII. *De his qui legi subiiciuntur ac obligantur.* 40
Cap. XIX. *Expenduntur aliqua testimonia Scripturæ, quibus abutuntur hæretici.* 41
Cap. XX. *An in lege fieri possit mutatio, & quotuplex sit.* 46

LIBER II.

De lege æterna, naturali, & jure gentium.

Cap. I. *AN sit aliqua lex æterna, & quæ necessitas illius.* 49
Cap. II. *De materia legis æternæ, & de actibus ab illa imperatis.* 51
Cap. III. *In quo actu existat lex æterna, & an sit una, vel multiplex.* 53
Cap. IV. *An lex æterna sit causa aliarum legum, & per illas obliget.* 56
Cap. V. *In quo consistat lex naturalis.* 57
Cap. VI. *An lex naturalis, sit lex divina præceptiva.* 60
Cap. VII. *De materia legis naturalis, ac de eius præceptis.* 65
Cap. VIII. *An lex naturalis una sit.* 67
Cap. IX. *Utrum lex naturalis obliget in conscientia.* 68
Cap. X. *Utrum lex naturalis obliget non solum ad actum, sed ad modum virtutis.* 70
Cap. XI. *Utrum lex naturalis obliget ad modum operandi ex charitate.* 73
Cap. XII. *Utrum lex naturalis non solum prohibeat, sed etiam irritet aliquos actus.* 75
Cap. XIII. *An præcepta legis naturæ ab intrinseco immutabilia sint.* 76
Cap. XIV. *An ius naturale mutari vel dispensari queat per potestatem humanam.* 78
Cap. XV. *An Deus de potentia absoluta dispensare queat in lege naturali.* 83
Cap. XVI. *Utrum in lege naturali habeat locum Epiikia seu interpretatio.* 88
C. XVII. *Utrum ius naturale distinguatur a iure gentium.* 92
C. XVIII. *Utrum ius gentium aliquid præcipiat, vel prohibeat.* 94
Cap. XIX. *Quomodo ius gentium distinguatur a naturali.* 96
Cap. XX. *Aliqua corollaria, & quomodo ius gentium iustum sit, & mutabile.* 98

LIBER III.

De lege positiva humana secundum se, & prout in pura hominis natura spectari potest, quę lex etiam civilis dicitur.

Cap. I. *UTrum sit in hominibus potestas ad leges ferendas.* 100
Cap. II. *In quibus hominibus immediate existat ex natura rei potestas hæc condendi leges humanas.* 103
Cap. III. *An potestas ferendi leges humanas sit data hominibus immediate a Deo, ut auctore naturæ.* 104
Cap. IV. *Corollaria ex superiori doctrina.* 105
Cap. V. *An potestas ferendi leges civiles in Christi Ecclesia perseveret, & per eas obligare possit Christianos.* 107
Cap. VI. *An potestas ad ferendas leges civiles obligantes universam Ecclesiam sit in summo Pontifice.* 110
Cap. VII. *Utrum potestas universalis ferendi leges civiles obligantes totam Ecclesiam sit in Imperatore.* 111
Cap. VIII. *Corollaria ex præcedenti doctrina, quibus potestas Imperatoris, & legum civilium iuris communis magis explicatur.* 114
Cap. IX. *Apud quos sit potestas condendi leges civiles inter fideles.* 115
Cap. X. *Utrum potestas ferendi leges civiles pendeat ex fide, vel moribus Principis.* 119
Cap. XI. *Utrum finis potestatis, & legis civilis, prout nunc est in Ecclesia, sit alius a fine eiusdem potestatis & legis, ut in pura natura vel gentibus spectari potest.* 121
Cap. XII. *Utrum leges civiles in sola materia honesta versentur virtutum omnium actus præcipiendo, vel vitia contraria prohibẽdo.* 123
Cap. XIII. *An lex civilis tantum possit externos actus præcipere, aut prohibere.* 127
Cap. XIV. *Utrum actus præteritus possit esse ex materia legis humanæ.* 129
Cap. XV. *Quæ forma externa, seu sensibilis servanda sit in ferenda lege humana.* 132
Cap. XVI. *Quæ promulgatio necessaria sit ad perfectam constitutionem legis civilis.* 136
Cap. XVII. *Quando, & quomodo incipiat obligare lex civilis ex natura sua postquam est sufficienter promulgata.* 139
C. XVIII. *De tempore, in quo lex incipit obligare secundum ius civile.* 141
Cap. XIX. *Utrum acceptatio populi sit necessaria in lege civili ut perfecte constituatur, & vim habeat obligandi.* 143

Cap. XX. *Utrum intentio legislatoris, seu ratio legis sit intrinseca forma eius.* 145
Cap. XXI. *Utrum lex civilis possit subditos obligare in conscientia.* 147
Cap. XXII. *Utrum omnis lex humana, seu civilis obliget in conscientia.* 150
C. XXIII. *Utrum lex civilis in præsumptione fundata obliget in conscientia.* 153
C. XXIV. *Utrum lex civilis obliget, vel obligare possit sub gravi culpa.* 154
Cap. XXV. *Utrum lex humana ut obliget sub mortali culpa, gravem materiam requirat, & quæ illa sit.* 156
C. XXVI. *An ex verbis legis colligatur obligatio ad mortale, & quæ verba ad hoc sufficiant.* 158
C. XXVII. *Utrum obligatio legis quoad gravitatem eius ex intentione legislatoris pendeat.* 159
C. XXVIII. *Utrum lex humana, & civilis obliget sub mortali, ut ex contemptu non violetur, etiam in minimis.* 162
C. XXIX. *Utrum lex humana obliget ad modū virtutis, & consequenter quo actu impleatur.* 166
C. XXX. *Utrum lex humana, & civilis possit obligare ad sui observationem cum periculo cuiuscumque nocumenti.* 168
C. XXXI. *Utrum leges humanæ generaliter, & indifferenter omnes subditos obligent.* 171
C. XXXII. *Utrum leges propriæ alicuius regni, vel territorii obligent homines illius territorii quando extra illud versantur.* 173
C. XXXIII. *Utrum leges propriæ alicuius territorii obligent advenas dum ibi existunt.* 174
C. XXXIV. *Utrum leges civiles iustæ obligent Ecclesiasticas personas.* 177
C. XXXV. *Utrum legislator suis legibus obligetur.* 182

LIBER IV.

De Lege positiva canonica.

Cap. I. *An sit in Ecclesia spiritualis potestas ad Canonicas leges ferendas.* 187
Cap. II. *An hæc potestas sit propria legis gratiæ.* 189
Cap. III. *Quibus personis data fuerit, & quomodo detur nunc hæc potestas.* 191
Cap. IV. *Possitne quivis Episcopus in sua diœcesi leges ferre, & quo iure.* 195
Cap. V. *Alia dubia in maiorem explanationem superioris doctrinæ.* 200
Cap. VI. *Quæ communitates Ecclesiasticæ habeant potestatem condendi leges.* 201
Cap. VII. *Utrum potestas condendi leges Ecclesiasticas ex moribus, an fide pendeat.* 205
Cap. VIII. *Utrum potestas Ecclesiastica ad leges ferendas sit excellentior civili.* 207
Cap. IX. *Utrum potestas Ecclesiastica sit ita superior civili, ut illam sibi subiectam habeat.* 209
Cap. X. *Utrum potestas Ecclesiastica ad leges ferendas possit esse in eadem cum civili.* 211
Cap. XI. *An lex Canonica habeat propriam materiam.* 213
Cap. XII. *Utrum potestas Ecclesiastica efficaciam habeat in actus mere internos.* 215
Cap. XIII. *Utrum lex Canonica possit concomitanter præcipere, aut prohibere actus internos* 217
Cap. XIV. *Quæ sit servanda forma in legibus Canonicis ferendis.* 223
Cap. XV. *Quæ promulgatio in legibus Canonicis sufficiat, ut vim obligandi habeat.* 225
Cap. XVI. *Utrum lex Canonica obliget fideles priusquam ab eis acceptetur.* 227
Cap. XVII. *Utrum leges Canonicæ obligent in conscientia.* 230
C. XVIII. *Quando lex Ecclesiastica obliget sub mortali culpa.* 233
Cap. XIX. *Quas personas obligent Ecclesiasticæ leges.* 233.
Cap. XX. *An leges synodales personas religiosas exemptas obligent.* 234

LIBER V.

De varietate legum humanarum, & præsertim de pœnalibus, & odiosis.

Cap. I. *De humanarum legum varietate* 236
Cap. II. *De lege odiosa, & favorabili, earumque varietate.* 238
Cap. III. *Utrum leges pœnales obligent in conscientia ad actus quos proxime intendunt.* 240
Cap. IV. *An possint dari leges humanæ solum ad pœnam obligantes.* 242
Cap. V. *Utrum lex humana possit obligare in conscientia ad pœnam ante condemnationem Judicis.* 245
Cap. VI. *Quando leges pœnales contineant sententiam ferendam, & non latam.* 248
Cap. VII. *An pœnæ executio sit debita in conscientia ante Judicis coactionem.* 253
Cap. VIII. *De pœnæ privativæ executione ante sententiam.* 255
Cap. IX. *De observatione pœnæ privativæ, quæ per ipsam legem fit.* 260
Cap. X. *Utrum lex pœnalis obliget reum ad pœnæ executionem saltem post sententiam Judicis.* 263
Cap. XI. *Utrum lex pœnalis obliget Judicem ad pœnam in ea positam infligendam.* 267
Cap. XII. *Utrum ignorantia excuset pœnam legis,* 269
Cap. XIII. *Utrum leges, per quas tributa imponuntur, pure pœnales sint.* 272
Cap. XIV. *De potestate necessaria ut lex tributum imponens iusta sit.* 274
Cap. XV. *De ratione & causa finali ad iustitiam tributi necessaria.* 278
Cap. XVI. *De forma, & materia in legibus tributorum servandis.* 280
Cap. XVII. *Utrum aliqua alia conditio præsertim subditorum consensus ad iustitiam tributi requiratur.* 282
Cap. XVIII. *Utrum leges tributorum obligent in conscientia ad illorum solutionem etiamsi non petantur.* 283
Cap. XIX. *Utrum leges humanæ irritantes contractum, pœnales, vel onerosæ sint.* 288
Cap. XX. *Utrum leges irritantes actus illos in conscientia prohibeant.* 290
Cap. XXI. *Quibus modis impedire possit irritatio actus quem lex præcipit.* 293
Cap. XXII. *Utrum lex ipso iure irritans actum, impedire aliquo modo possit, ne actum nullum reddat.* 294
Cap. XXIII. *Utrum in lege irritante actum ipso facto, & ante omnem sententiam, habeat locum epiikia.* 298
Cap. XXIV. *Utrum lex irritans interdum privetur suo effectu, quia in præsumptione fundatur.* 299
Cap. XXV. *Utrum omnis lex prohibens pure ac simpliciter actum eo ipso irritet illum.* 301
Cap. XXVI. *Quibus verbis aut modis lex prohibens actum irritet illum.* 305
Cap. XXVII. *Utrum aliquando sola prohibitio vi, & natura sua irritet actum.* 306
Cap. XXVIII. *Utrum ex vi juris communis actus factus contra legem prohibentem irritus sit ipso jure.* 308
Cap. XXIX. *Utrum ea quæ fiunt contra legem Canonicam prohibentem pure, sit ipso jure invalida.* 312
Cap. XXX. *Utrum contractus contra legem civilem pure prohibentem facti sint ipso jure irriti.* 313
Cap. XXXI. *Utrum lex dans formam actui humano semper irritet illum qui fit sine tali forma.* 314

Quomo-

Cap. XXXII. *Quomodo lex dans formam actui, & addens clausulam irritantem impediat valorem actus.* 317
Cap. XXXIII. *Quando lex irritans incipiat efficere hunc effectum actus irritandi.* 319
Cap. XXXIV. *Utrum leges punientes aliquos actus comprehendant invalide factos.* 320

LIBER VI.

De interpretatione, mutatione, & cessatione legum humanarum.

Cap. I. *De ratione recte interpretandi legem humanam.* 324
Cap. II. *De extensione in legibus humanis per earum interpretationem.* 327
Cap. III. *De extensione legis ad casum non comprehensum sub aliqua verborum significatione.* 329
Cap. IV. *Expediuntur nonnulla dubia circa extensionem legis.* 334
Cap. V. *De restrictione legis per interpretationem.* 336
Cap. VI. *De cessatione obligationis legis in particulari contra verba legis.* 338
Cap. VII. *De excusatione legis per epiikiam.* 340
Cap. VIII. *De usu epiikiæ sine recursu ad Principem.* 343
Cap. IX. *De cessatione legis causa cessante.* 346
Cap. X. *De dispensatione in lege humana.* 350
Cap. XI. *De effectibus dispensationis humanæ legis.* 352
Cap. XII. *De materiali causa dispensationis.* 354
Cap. XIII. *De forma dispensationis humanæ legis.* 357
Cap. XIV. *De potestate ordinaria dispensandi in legibus humanis.* 361
Cap. XV. *Dubia circa potestatem inferiorum in legibus humanis.* 363
Cap. XVI. *De potestate ordinaria dispensandi & commutandi.* 366
Cap. XVII. *De potestate delegata ad dispensandum in legibus humanis.* 368
Cap. XVIII. *De justitia causæ ad justam dispensationem.* 370
Cap. XIX. *De validitate dispensationis legis humanæ sine justa causa.* 375
Cap. XX. *De cessatione dispensationis cessante causa.* 379
Cap. XXI. *De nullitate seu invaliditate dispensationis.* 383
Cap. XXII. *Quando obtenta dispensatio sit obreptitia.* 384
Cap. XXIII. *Quæ taciturnitas invalidat dispensationem.* 385
Cap. XXIV. *De dispensatione ab uno vinculo tacitis aliis.* 389
Cap. XXV. *De abrogatione legis.* 392
Cap. XXVI. *Quis possit legem abrogare.* 393
Cap. XXVII. *Quibus modis fit abrogatio, & de effectibus ejus.* 397

LIBER VII.

De lege non scripta, quæ consuetudo appellatur.

Cap. I. *De consuetudine, more, usu, stylo, &c.* 401
Cap. II. *Consuetudo quando inducit jus non scriptum.* 403
Cap. III. *Quotuplex sit consuetudo, & an forum & stylum comprehendat.* 404
Cap. IV. *De tertia divisione consuetudinis secundum jus, præter jus, contra jus.* 407
Cap. V. *De variis partitionibus consuetudinis.* 410
Cap. VI. *Quid sit consuetudo bona & rationabilis, & e contra.* 412
Cap. VII. *De consuetudine jure reprobata.* 415
Cap. VIII. *De alia divisione consuetudinis.* 417
Cap. IX. *De causis consuetudinis.* 421
Cap. X. *De introductione consuetudinis.* 424
Cap. XI. *De juridica notitia necessaria ad consuetudinem.* 425
Cap. XII. *De inductione consuetudinis per solos actus voluntatis.* 427
Cap. XIII. *De consensu Principis ad consuetudinem introducendam.* 429
Cap. XIV. *Quæ consuetudo legem non scriptam inducit.* 431
Cap. XV. *De tempore sufficiente ad legem introducendam.* 433
Cap. XVI. *De causis & effectibus legis non scriptæ inductæ per consuetudinem.* 435
Cap. XVII. *Quomodo consuetudo habeat vim legem interpretandi.* 437
Cap. XVIII. *An consuetudo legem humanam abrogare possit.* 438
Cap. XIX. *An talis abrogatio exceptionem vel intensionem admittat.* 443
Cap. XX. *Quibus modis possit consuetudo mutari.* 448

LIBER VIII.

De lege humana favorabili, seu de Privilegio.

Cap. I. *Quid sit privilegium.* 452
Cap. II. *An scriptura sit de substantia privilegii, & quomodo a rescripto, dispensatione seu beneficio differat.* 454
Cap. III. *De divisione privilegii in reale & personale.* 456
Cap. IV. *De privilegio remunerativo, & conventionali, an reale sit vel personale.* 459
Cap. V. *De divisione privilegii in perpetuum & temporale.* 462
Cap. VI. *De quatuor aliis privilegiorum divisionibus.* 463
Cap. VII. *Utrum sit aliquod privilegium per se non scriptum nec expresse concessum sed usu comparatum.* 466
Cap. VIII. *Quisnam possit privilegium concedere.* 470
Cap. IX. *De materiali causa seu subjecto privilegii, seu cui possit concedi.* 472
Cap. X. *Quodnam sit de facto subjectum privilegii quoad personam cui conceditur.* 474
Cap. XI. *An privilegium extendatur ad conjuncta seu correlativa.* 475
Cap. XII. *De communi & ordinaria forma privilegii.* 477
Cap. XIII. *Quæ sit substantialis forma privilegii sive absolute, sive sub conditione, aut modo concedatur.* 480
Cap. XIV. *An de ratione privilegii sit, ut per formalia verba juri communi derogetur.* 481
Cap. XV. *De forma privilegii, quod vocatur* ad instar. 483
Cap. XVI. *De communicatione privilegiorum & eorum collatione cum privilegiis* ad instar. 486
Cap. XVII. *Utrum communicato privilegio etiam restrictio ejus communicetur.* 489
Cap. XVIII. *An confirmatio privilegii sit nova illius concessio, vel quid sit, & an una ab alia differat.* 491
Cap. XIX. *Nonnulla dubia circa confirmationem privilegiorum expediuntur.* 495
Cap. XX. *An per innovationem privilegii confirmetur, vel denuo gratia concedatur.* 498
Cap. XXI. *Utrum ad esse seu ad valorem vel fructum privilegii aliqua justa causa concessionis necessaria sit.* 501

Quos

Cap. XXII. *Quos effectus habere possit privilegium ut privilegium est.* 502
C. XXIII. *Quem effectum possit habere privilegium ut lex est.* 505
Cap. XXIV. *Utrum ad privilegium, ut lex est, & ad effectum ejus sit necessaria promulgatio, vel quæ notitia sufficiat.* 506
Cap. XXV. *Utrum privilegium nondum privilegiario notum, nec ab illo acceptatum conferri illi possit aliquod jus.* 508
Cap. XXVI. *An utique possit quis licite suo privilegio uti, & præsertim extra territorium concedentis.* 515
Cap. XXVII. *Quando privilegium quoad suos effectus restringendum sit, ut odiosum, vel ut favorabile ampliandum.* 519
C. XXVIII. *Quæ sint in restringendis vel extendendis privilegiis observanda.* 520
Cap. XXIX. *Quibus modis privilegium per se finiatur, seu quasi ab intrinseco amittatur, & specialiter per temporis lapsum.* 524
Cap. XXX. *Utrum cessante causa finali privilegii cesset privilegium, & extinguatur.* 526
Cap. XXXI. *Utrum privilegium expiret per mortem solam concedentis.* 530
C. XXXII. *Quando de ratione formæ concessionis duratio privilegii limitatur ad vitam concedentis.* 535
Cap. XXXIII. *De omissione privilegii per renuntiationem expressam.* 537
Cap. XXXIV. *Utrum per non usum perdatur privilegium propter tacitam renuntiationem, vel propter alium titulum.* 542
Cap. XXXV. *Quando & quomodo amittatur privilegium per contrarium usum.* 548
Ca. XXXVI. *Quando & quomodo admittatur privilegium per illius abusum.* 553
C. XXXVII. *An privilegium semel concessum revocari possit a concedente, vel ab aliquo alio.* 555
C. XXXVIII. *Quibus modis soleat privilegium revocari.* 558
C. XXXIX. *Quando censetur Princeps tacite revocare privilegium contra illud operando.* 559
Cap. XL. *Quando incipiat revocatio privilegii suum effectum sortiri.* 560

LIBER IX.

De lege Divina positiva veteri.

Cap. I. *An ante legem Moysi data fuerit alia lex positiva divina.* 563
Cap. II. *An lex Moysi a vero Deo data sit, ita ut divina fuerit.* 564
Cap. III. *De fine legis veteris, & præceptorum ejus.* 567
Cap. IV. *De materia legis veteris, & præceptorum ejus.* 570
Cap. V. *De convenientia modi temporis, &c. legis veteris.* 576
Cap. VI. *De effectibus legis veteris.* 579
Cap. VII. *An lex vetus justificavit.* 585
Cap. VIII. *De perfectione legis veteris.* 588
Cap. IX. *De mutabilitate legis veteris.* 590
Cap. X. *De cessatione legis veteris quoad obligationem.* 592
Cap. XI. *De cessatione legis veteris quoad omnia præcepta.* 595
Cap. XII. *De obligatione legis veteris ante Christi mortem.* 601
Cap. XIII. *De tempore quo cessaverit lex vetus.* 603
Cap. XIV. *An lex vetus non tantum mortua, sed etiam mortifera sit.* 609
Cap. XV. *De tempore quo lex vetus mortifera fuerit.* 611.
Cap. XVI. *An lex vetus fuerit semper mortifera post Evangelii prædicationem.* 613
Cap. XVII. *Lex vetus non semper post inchoatam prædicationem fuit mortifera.* 614
Cap. XVIII. *Satisfacit dubiis ex dictis resultantibus.* 620.
Cap. XIX. *Fuerit ne lex vetus prius mortua, quam mortifera.* 622
Cap. XX. *Quomodo fuerit illicitum gentes ad judaizandum cogere, &c.* 626
Cap. XXI. *De inutilitate legis veteris quoad effectus suos.* 633
Cap. XXII. *De cessatione Circumcisionis quoad sanctificationem infantium.* 635

LIBER X.

De lege nova divina.

Cap. I. *De lege nova, & legislatore Christo.* 637
Cap. II. *De materia legis novæ, & præceptis ejus.* 639
Cap. III. *Descriptione legis novæ.* 643
Cap. IV. *De tempore quo obligavit universum orbem.* 646
Cap. V. *De effectibus legis novæ.* 651
Cap. VI. *De dispensatione circa legem novam.* 653
Cap. VII. *De perpetuitate legis gratiæ.* 658
Cap. VIII. *De perfectione legis novæ comparatione veteris.* 669

LIBER

LIBER PRIMUS DE LEGE IN COMMUNI, EJUSQUE NATURA, CAUSIS, ET EFFECTIBUS.

IN hoc primo libro, servando doctrinæ ordinem, solum de generali ratione legis disputabimus; præmittemus tamen divisionem legis in membra sua, ut aliqua eorum notitia saltem confusa habeatur. Quia licet in hoc libro ea tractanda sint, quæ omnibus legibus fuerint communia, abstrahendo quoad fieri possit ab his, quæ singulis speciebus sunt propria; nihilominus sæpe oportebit specierum mentionem facere, ut ea, quæ communia sunt, melius intelligantur; & ideo necesse est, ut de speciebus ipsis aliqua notitia tradatur: ut autem clarius procedamus, prius de nomine, ac ratione legis aliquid præmittendum est.

CAPUT PRIMUM.

Quid nomine legis significetur?

Legis definitio ex D. Thom. 1. DIvus Thomas 1.2. quæst.90. artic.1. ita describit quid nominis legis: *Lex est quædam regula, & mensura, secundum quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur*. Quæ descriptio nimis lata, & generalis videtur; sic enim lex non solum in hominibus, seu rationalibus creaturis, sed etiam in reliquis locum habebit: nam unaquæque res suam regulam habet, & mensuram, secundum quam operatur, & inducitur ad agendum, vel retrahitur ab agendo. Lex item non solum in moralibus, sed etiam in artificialibus, nec solum in bonis, & honestis, sed etiam in turpibus versabitur, quia etiam artes, sive licitæ, sive illicitæ, habent suas regulas, & mensuras, juxta quas vel ad operandum, vel ad abstinendum ab opere inducuntur. Denique (quod difficilius videtur) sequitur, consilium esse sub lege comprehensum: nam etiam est quædam regula, & mensura operationis bonæ ad meliorem inducens, & a minus bona retrahens: constat autem secundum fidem consilia a præceptis distingui, & consequenter sub lege propria non comprehendi.

Legis divisio ex Platone. 2. Circa hoc notari in primis potest divisio, quæ ex Platone sumitur in Dialogo Minos, seu de lege, ubi duplicem distinguit legem, artis, & morum, cui tertium membrum addere possumus, ordinis, seu propensionis naturæ ex eodem Platone in Timæo, & Gorgio, ubi quadruplicem legem distinguens, quandam vocat naturalem, de qua divisione infra *in cap.*3. aliqua dicemus. Nunc per naturalem non intelligemus illam, quæ est in hominibus, de qua etiam postea dicturi sumus: sed eam, quæ rebus omnibus ex inclinatione ab Auctore naturæ indita convenit; ita enim illam videtur explicare Plato, quamvis etiam in hominibus nobiliori modo esse fateatur. Unde hæc tertia acceptio metaphorica est: nam res carentes ratione non sunt proprie capaces legis, sicut nec obedientiæ. Efficacia ergo divinæ virtutis, & necessitas naturalis, quæ in his rebus inde resultat, per metaphoram lex appellatur; consonatque phrasis Scripturæ, *quando certa lege, & gyro vallabat abysso*, & infra, *& legem ponebat aquis, ne transirent fines suos*. Prov 1. Atque hæc lex mensuræ nomine significatur: *Quis posuit mensuras ejus, si nosti?* & infra, *quis conclusit ostiis mare? & dixi, hucusque venies*, &c. Job.38. Et juxta hanc etiam significationem solet inclinatio naturalis, legis nomine significari, vel quia est mensura operationis, ad quam inducit; vel quia est ex lege conditoris. Solet enim vocari lex, & ipsa regula, & opus, seu effectus ejus, quatenus est illi conformis: sicut ars interdum appellatur ipsum artificium. Quomodo intelligi potest illud, *Non auditores tantum, sed factores legis* (idest operis lege præcepti) *justificabuntur*, Rom.2. & *Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem*. Joan.7. Quamvis ibi possit etiam verbum *faciendi* in alia significatione pro verbo observandi sumi.

3. Juxta hanc etiam priorem acceptionem intelligi potest Paulus, cum inclinationem sentientis appetitus legem membrorum, & legem peccati appellat ad Rom. 7. quam Divus Thomas dict. quæst.90. artic.1. ad 1. & quæst. 90. artic. 6. legem fomitis appellavit. Declarat autem ibi, fomitis inordinatam inclinationem vocari legem: non formaliter, ut lex est mensura, sed participative, ut solet dici de mensurato per legem. Unde sentit Divus Thomas inclinationem appetitus secundum se non vocari legem, sed quatenus ex lege Dei puniente privata est rectitudine originalis justitiæ propter peccatum originale. Nam hoc modo inordinatio fomitis non est mere naturalis, sed est pœna peccati, & ita dicitur lex tanquam effectus divinæ legis. Quod etiam videtur sensisse Augustin.lib.1.ad Simplic. quæst.1. dicens: *Quam sarcinam prementem, & urgentem, ideo legem appellat, quia jure supplicii, divino judicio tributa, & imposita est*, utique removendo justitiam, quæ contrariam rectitudinem tribuebat.

4. Sed licet hæc vera sint, nihilominus videtur ipsa inclinatio appetitus, ut mere naturalis est, posse vocari lex eo modo, quo inclinatio naturalis æque lex appellatur. Sic enim in homine in puris naturalibus esset illa lex fomitis, licet non esset pœna peccati. Item etiam nunc videtur fomitis propensio vocari lex non solum, quia effectus legis, sed etiam quia est quasi mensura, & regula sensualium motuum, & ideo a Paulo lex membrorum vocata est, quia membris corporis specialiter dominatur: unde est illud Augustini lib.5.Genes.ad lit.cap.10. *Motum illius legis, quæ repugnat legi mentis, in membris suis habere meruerunt*. Et inde etiam lex peccati vocata est, non solum quia est ex peccato, sed etiam quia ad peccatum inclinat. Hoc autem modo non fuit in Adamo hæc lex ante peccatum, quia licet appetitus sensitivus ejus non careret sua naturali inclinatione, per se non operabatur, nec dominabatur ullo modo, nec erat regula, aut mensura aliquorum motuum, sed legi mentis omnino subjecta erat. Sed de metaphoricis loquutionibus hæc sufficiunt.

5. Secunda acceptio legis magis propria est: nam ars est opus rationis, & ideo mensura ejus proprius potest legis nomine significari: & ita solemus distinguere leges militiæ, mercaturæ, &c. ut D. Thom. d. artic. 6. notavit. Et regulæ congrue loquendi solent leges grammaticæ appellari, & sic de aliis artibus. Tamen sicut rectitudo artis respectu creaturæ rationalis est rectitudo secundum quid, ut 1.2. quæst.56. D.Thom. declarat, ita lex artis solum potest dici lex secundum quid. Propria ergo & absoluta appellatio legis est, quæ ad mores pertinet: atque ita restringenda est D.Thomæ descriptio, ut scilicet lex sit mensura quædam actuum moralium, ita ut per conformitatem ad illam, rectitudinem moralem habeant, & si ab illa discordent, obliqui sint.

6. Quocirca quamvis interdum iniqua præcepta, seu regulæ soleant legis nomine significari, juxta illud, *Væ qui conditis leges iniquas*, & illud Aristot.4. Esai.10. Ethicor.

Ethicor.cap.1. *Mala lex est, quæ tumultuarie posita est*, qualis est illa, quæ vulgo dici solet, lex mundi, lex duelli, & similes. Licet (inquam) hoc ita sit, nihilominus proprie, & simpliciter loquendo, sola illa, quæ est mensura rectitudinis simpliciter, & consequenter sola illa, quæ est regula recta, & honesta, potest lex appellari. Ac propterea dixit D.Thom. dict. quæst.90.artic.1. & quæst.96. artic.4. turpe præceptum non esse legem, sed iniquitatem, & August. lib.1. de lib. arb. cap.5. *Mihi lex esse non videtur, quæ justa non fuerit*. Idemque de jure asserit lib. 19. de Civitat. cap. 21. Imo etiam Cicero 2. de legibus dixit; legem condi debere ad vitam justam, quietam, & beatam: & ideo qui leges injustas condidere, quidvis potius tulisse, quam leges. Quod etiam late confirmat Plato in Dialogo citato: & ratio etiam ex dictis manifesta est, quia lex est mensura rectitudinis: lex autem iniqua non est mensura rectitudinis operationis humanæ: nam potius actio illi conformis iniqua est: non est ergo lex, sed participat nomen legis per quandam analogiam, quatenus in ordine ad aliquem finem præscribit certum operandi modum. De qua re plura inferius dicturi sumus.

Quæ sit propria & vera lex.

7. Atque ex his satisfactum est rationibus dubitandi quoad duo priora capita: nam lex in præsenti dicitur mensura, non quorumcumque actuum, sed moralium, quoad bonitatem, & rectitudinem eorum simpliciter, ratione cujus ad eos inducit: quomodo dixit Clemens Alexand.lib.1.Stromatum, *Legem esse regulam justorum, & injustorum*. Ultima vero objectio postulat differentiam inter consilium, & legem, quæ longam habet cum hæreticis disputationem, non tamen ad hunc locum pertinentem. Dicunt ergo aliqui, legem dupliciter accipi: uno modo pro præcepto obligante, & sic distingui a consiliis: alio modo, pro quocumque dictamine rationis de honestate actus, & sic dicunt legem comprehendere consilia: nam D. Thom.1.2.quæst.19. artic.4. dicit, omnem actum bonum pendere in sua bonitate a lege æterna: actus autem consiliorum boni sunt, & optimi: ergo comprehenduntur sub lege æterna. Proprie tamen loquendo de lege, ut hic loquimur, illa non est, nisi quæ aliquam obligationem inducit, ut infra latius dicam.

8. Est autem considerandum, aliquando dari legem de exercitio actus, & tunc obligare ad illum, ut est (verbi gratia) lex faciendi eleemosynam: aliquando vero dari legem solum de specificatione, seu modo actus, quæ licet non obliget ad actum exercendum: obligat tamen, ut si actus fiat, talis modus servetur, qualis est, v.g.lex attente orandi, quæ licet non obliget ad orandum, obligat, ut si oratio fiat, cum attentione fiat. Hoc igitur posteriore modo in universum verum est, quod D. Thomas proxime citatus dixit, omnem actum, ut bonus sit, debere esse conformem legi æternæ, scilicet, præscribendi debitum modum operandi, quod etiam in operibus consilii locum habet: tamen ut sic non dicuntur esse sub consilio, sed quatenus eorum usus, seu exercitium non præcipitur, sed consulitur. Et hoc modo absolute negandum est, consilium sub lege comprehendi: excluditur autem consilium a descriptione data, vel quia non est propria regula, & mensura bonitatis actus: nam hæc potius consistit in lege præscribente modum: vel certe quia moraliter loquendo, non efficaciter inducit ad opus, imponendo scilicet moralem necessitatem operandi: cum autem lex dicitur inducere ad actum, hoc modo intelligendum est.

Differentia inter legem, & consilium

9. Atque hinc intulit Divus Thomas in illo artic. 1. quæst. 90. etymologiam legis; putat enim a ligando sumptam esse, quia proprius effectus legis est ligare, seu obligare, quod sequutus est Gabriel in 3. distin.37. artic.1. & Clichtove, in Damasc. lib.4. Fidei, cap.23. eamdem etymologiam legis ex Cassiodoro refert, & probat. Consonatque Scriptura, quæ leges appellat vincula. Hierem. 2. *Fregisti jugum, rupisti vincula*. Isidor. autem lib.2. Etymol. cap.10. & lib.5. cap.3. a legendo putat legem esse dictam, quod inde colligit, quia lex debet esse scripta, & ideo legenda est. Sed quia nunc latius de lege loquimur, ut illa etymologia possit in omnem legem convenire, oportet *legendi* verbum ad interiorem lectionem, seu recogitationem ampliare, ut notavit Alen. 3.part. quæst.26. memb.1. Nam sicut lex naturalis dicitur a Paulo scripta in cordibus ad Roman.2. ita in eis mente legi potest, & debet, id est, meditari, & recogitari, ut secundum illam mores dirigantur, juxta illud Psalm.118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum*. Et huic etymologiæ consonat nomen Hebraicum, quo lex, *Tora*, dicitur, id est, instructio. Alii denique legem dictam esse putant ab eligendo, vel quia cum magna, & prudenti electione ferenda sit, vel quod unicuique ostendat, quid eligendum sit; sic August. in quæstionibus ex novo Testamento, quæst. 15. si ejus est opus, *Lex* (ait) *a lectione dicta est, ut de multis quid eligas scias*. Cicero vero lib.1. de legibus a legendo dictam esse declarat, *Quia nos*, inquit, *delectus vim in lege ponimus, sicut Græci* (ait) *legem vocant νόμον*, a tribuendo utique unicuique quod suum est, quia lex debet esse justa; unde alii derivant legem ab eo, quod legitime actiones humanas moderatur, ut refert Turrec. in cap. *lex* distin.1. in fine. Itaque hæ omnes etymologiæ aliquid explicant, quod vere convenit legi: unde autem vox derivata sit incertum est, & parum refert.

Legis etymologia.

CAPUT II.

Quid Jus significet, & quomodo ad legem comparetur.

1. Hujus vocis frequens est in hac materia usus, & interdum pro lege accipitur, ut patet ex §. *singulorum*. Instit. de rer. divis. & *l. jus naturale*, ff. de legibus quamvis interdum aliis etiam modis accipiatur, ideoque & illam explicare, & cum lege conferre necessarium est: prius vero advertere oportet, tres solere juris etymologias assignari. Prima est, ut jus dicatur, quod juxta sit, de qua videri potest Conan. lib.1, Commentar. juris civil. Eam enim omitto, quia mihi non probatur, quia si materiales voces consideramus, non est in ea proportio, cum *Juxta* non per S. sicut Jus, sed per X. scribatur. Si vero significationem attendamus, juxta esse, non significat, æquale esse, sed tantum esse prope. Et licet interdum significet similitudinem, vel æqualitatem in aliquo munere, vel actione, illud tamen est in sensu longe diverso ab æquitate, quam jus indicat; unde dura mihi videtur, & singularis hæc deductio. Secunda, & Latinis magis recepta est, ut jus dicatur a jubendo: nam *jussum* participium est verbi, Jubeo, & si a participio *jussum* secundam syllabam demamus, jus relinquitur, vel certe, si illas duas syllabas dividas, orationem constitues, qua ipsum jussum, seu imperium dicat, se esse jus; seu jus sum.

Leg. jus naturale. Varia nominis Jus etymologiæ. Prima. Secunda.

2. Tertia derivatio est, ut jus a justitia dicatur; sic enim dixit Ulpian.lib.1. ff. de justit. & jur. *Est autem jus a justitia appellatum*. Quam etymologiam aliqui impugnant, quia justitia potius a jure derivatur, quam e converso: justum enim dicitur, quod est secundum jus. Sed hæc ratio non cogit: nam aliud est loqui de ordine, seu derivatione quoad causalitatem, aliud quoad denominationem, seu nominis impositionem; nam priori modo verum est, justitiam derivari a jure (id est, ab eo, quod in re justum, & æquum est) in ratione objecti, ac subinde in genere causæ finalis vel formalis extrinsece. Et hoc modo justitia per jus definitur, quia *Jus suum unicuique tribuit*, lib. *justitia*, ff. de justit. & jur. Nihilominus tamen quoad denominationem, & appellationem juris, de qua loquitur Jureconsultus, potuit jus a justit. appellari, sicut visus talis est, quia tendit in objectum visibile, & nihilominus objectum denominatur visibile ab ipso visu. Sic ergo justitia & est talis, quia tendit ad constituendam æqualitatem, quam dicimus esse ipsum medium justum, & hoc medium recte potuit a justitia denominari justum: nam illa æqualitas apta est per justitiam fieri, & inde vocatur justa. Inde vero potuit facile derivari jus, dempta ultima parte vocis *justum*, sicut de nomine *jussum* dicebamus. Et ita etiam dixit Isidor. 5. Etymol. cap. 3. *Jus esse dictum, quia justum est*. Augustin. etiam in Psalm. 145. circa finem.

Tertia.

finem. *Jus* (inquit) *& injuria contraria ſunt: jus enim eſt, quod juſtum eſt.* Sicut ergo juſtum a juſtitia clare denominatur, ita jus potuit a juſto, & juſtitia denominari quoad etymologiam vocis.

3. Unde idem Auguſtin. libr. 19. de Civitat. cap. 21. tanquam principium philoſophorum ſumit. *Quod illud jus eſſe dicant, quod de juſtitiæ fonte manavit.* Quamvis enim jus per modum objecti ſit cauſa juſtitiæ: in genere tamen cauſæ efficientis, eſt effectus juſtitiæ: nam juſtitia facit, & conſtituit objectum ſuum, ſicut aliæ virtutes morales. Illud ergo objectum ſi in potentia conſideretur, poſſet denominari a juſtitia juſtificabile (ut ſic dicam) ſicut de viſu, & viſibili dicebamus: tamen illa denominatio non eſt in uſu, & barbara eſt, & loco illius videtur introductum nomen juris, ut eſt objectum juſtitiæ: ſi autem conſideretur illud objectum in actu, ſic dicitur juſtum, & dici poteſt jus. Sic enim proprie locum habet, quod dixit Auguſtinus, jus, & injuriam eſſe contraria: nam injuria nihil aliud eſt quam actus injuſtus: & ita etiam dixit in ſecundo loco allegato. *Quod jure fit, profecto juſte fit.* Unde Bartol. in d. lib. 1. dixit, jus in actu eſſe exequutionem, & de hoc interpretatur illam legem: verumtamen etiam poteſt optime intelligi de jure in potentia, ſeu in habitu, quia (ut dixi) non eſt ſermo de emanatione cauſali, ſed de ſola denominatione, ſicut ſcibile denominatur a ſcientia etiam in habitu. Nihil ergo eſt incommodi in hac etymologia, & quamvis incertum ſit, quæ iſtarum duarum deductionum ſit verior, utraque præſenti inſtituto deſervire poteſt.

Nominis, Ius ſignificatio.

4. Juxta has ergo duas vocis derivationes, nomen *Jus* duas præcipuas habet ſignificationes, quas adnotavit Driedo libr. 1. de libert. Chriſtian. cap. 10. Nam juxta ultimam etymologiam jus idem ſignificat, quod juſtum, & æquum, quod eſt objectum juſtitiæ. Conſiderandum eſt autem, juſtitiæ nomen dupliciter accipi. Primo pro omni virtute, quia omnis virtus reſpicit, & facit aliquo modo æquitatem: ſecundo pro ſpeciali virtute tribuente alteri, quod ſuum eſt. Utrique ergo ſignificationis jus cum proportione reſpondet: nam primo jus ſignificare poteſt quidquid eſt æquum, & conſentaneum rationi, quod eſt veluti generale objectum virtutis in genere. Secundo poteſt jus ſignificare æquitatem, quæ unicuique ex juſtitia debetur, & hæc poſterior ſignificatio magis eſt in uſu: nam jus ſic acceptum ad propriam juſtitiam referri maxime ſolet. Unde D. Thom. 2. 2. quæſt. 57. artic. 1. hanc dixit eſſe primam rationem, & ſignificationem juris: & inde optime concludit in ſolutione ad 2. jus non eſſe legem, ſed potius eſſe id, *quod lege præſcribitur*, ſeu menſuratur. Quod ego cenſeo cum proportione eſſe intelligendum: nam leges pertinentes ad ſpecialem juſtitiam reſpiciunt jus ſpeciale, in dicta proprietate ſumptum: lex autem in genere, prout in omnibus virtutibus locum habere poteſt, reſpiciet jus generaliter, & large ſumptum, ſicut dixit Cicero lib. 2. de legibus in ipſo nomine legis in eſſe vim juſti, & juris colendi, quia vera lex æquum, & juſtum præcipere debet, ut dixit.

Propri nominis, Jus appellatio.

5. Et juxta poſteriorem, & ſtrictam juris ſignificationem ſolet proprie jus vocari facultas quædam moralis, quam unuſquiſque habet, vel circa rem ſuam, vel ad rem ſibi debitam; ſic enim dominus rei dicitur habere jus in re, & operarius dicitur habere jus ad ſtipendium, ratione cujus dicitur dignus mercede ſua. Et hæc ſignificatio vocis hujus frequens eſt non ſolum in jure, ſed etiam in Scriptura: nam in jure hoc modo diſtinguuntur jus in re, vel ad rem: item jura ſervitutum, ſeu jura prædiorum ruſticorum, vel urbanorum, jura utendi, vel fruendi, & ſimilia, quæ late videri poſſunt apud Briſſonium lib. 9. de verb. ſignif. verb. *Jus*. In Scriptura vero legimus, dixiſſe Abraham ad filios Heth, Geneſ. 23. *Date mihi jus ſepulchri*, id eſt, facultatem ſepeliendi, & cap. 31. de Jacob quando diſceſſit a ſocero, dicitur tuliſſe ſecum omnia, *quæ juris ſui erant*, & ſimilia loca ſunt frequentia. Atque hoc modo ſumi videtur jus in l. *juſtitia*, ff. de juſtit. & jur. cum dicitur juſtitia eſſe virtus, quæ jus ſuum unicuique tribuit, id eſt, id tribuens unicuique, quod ad illum ſpectat, illa ergo actio, ſeu moralis facultas, quam unuſquiſque habet ad rem ſuam, vel ad rem ad ſe aliquo modo pertinentem, vocatur jus, & illud proprie videtur eſſe objectum juſtitiæ. Hinc etiam ſolet jus pro neceſſitudine accipi, ut dicitur in l. ult. ff. de juſtit. & jur. videtur enim tunc vox illa ſignificare ſpecialem quandam obligationem, aut relationem, quæ ex ipſa neceſſitudine naſcitur. Atque hoc modo dicitur unus ſuccedere jure ſanguinis, alius jure adoptionis, alius vero jure inſtitutionis, ſeu teſtamenti. Sic etiam dicitur in l. *jus* 34. ff. de pactis. *Jus cognationis non poſſe repudiari*, & jus cognationis reſtitui filio, dicitur in l. ult. ff. de ſenten. paſ. Unde colligitur, non ſignificare ipſam cognationem, ſed moralem actionem, ſeu facultatem, quæ ex illa naſcitur, & ſic de aliis.

6. Juxta aliam vero etymologiam, qua jus a jubendo dicitur, proprie videtur jus legem ſignificare: nam lex in juſſione, ſeu imperio poſita eſt. Et hoc modo ſumunt frequenter hanc vocem Jureconſulti, ut quando dicunt, hoc, vel illo jure utimur, vel hoc eſt certi, & explorati juris, & ſimilia. Item videtur hoc modo ſumi quoties a facto diſtinguitur, ut cum dividitur ignorantia juris ab ignorantia facti, ut eſt frequens in jure, & Doctoribus; eſtque titulus de juris, & facti ignorantia. Et hinc etiam id, quod eſt conſentaneum rationi, jure fieri dicitur, tanquam legi conforme. Sic etiam videtur definiſſe jus Saluſt. in Catilinario, cum dixit: *Jus eſt civilis æquitas, vel ſcriptis legibus ſancita, vel inſtitutis, aut moribus recepta.* Quæ deſcriptio in primis de ſolis legibus civilibus data videtur: ſi tamen particula illa *Civilis* dematur, etiam legibus canonicis, & divinis poſitivis facile poterit adaptari. Legi autem naturali non videtur convenire, niſi eam dicamus eſſe ſcriptam in mentibus hominum: nam jus etiam de lege naturali dicitur, ut conſtat ex titulo de jure naturali, gentium, & civili, de qua diviſione infra dicemus. Deinde illa deſcriptio magis videtur data per effectum legis, quam per propriam ejus rationem. Vel certe videtur magis eſſe deſcriptio objecti conſtituti per legem, quam ipſius legis; quia lex conſtituit æquitatem, vel eſt menſura, & regula ejus: non eſt proprie ipſa æquitas.

Alia ſignificatio nominis, Jus.

7. Addit vero Iſidor. dict. lib. 5. Origin. cap. 3. ius, & legem comparari, ut genus & ſpeciem: nam ius vult eſſe genus, legem vero ſpeciem: & rationem reddere videtur, quia ius legibus, & moribus conſtat. Lex autem eſt conſtitutio ſcripta, & habetur in cap. 2. 3. & 4. diſtin. 1. Et videtur ſequi D. Thomas 2. 2. quæſt. 58. artic. 1. ad 2. dicens, rationem æqui, & iuſti, ſi in ſcriptum redigatur eſſe legem. Et videntur ſumpſiſſe ex Auguſt. lib. 83. quæſtionum, quæſt. 31. dicente, *Lege jus eſt, quod in eo ſcripto, quod populo expoſitum eſt, ut obſervet, continetur.* At vero e contrario Cicero lib. 1. & 2. de Legibus ſolam illam putat eſſe propriam legem, quæ in ratione eſt: ſcriptam vero exterius dicit eſſe populariter legem: unde divinam mentem vocat ſummam legem, deinde rationem exiſtentem in mente ſapientis: legem vero ſcriptam magis nomine, quam re legem appellari. Jam vero uſus obtinuit, vel lex deſcripta, & ſcripta proprie dicatur, & ita ius prout legem ſignificat, cum illa convertitur, & tanquam ſynonyma reputantur.

8. Hinc vero derivatum eſt nomen iuris ad alia quædam ſignificata, ad quæ ſignificanda legis vox tranſlata non eſt: nam hinc actus iudicis ſolet nomine iuris appellari, vel quia ſecundum leges fieri debet, vel quia interdum videtur quaſi legem conſtituere, & ſic dicitur iudex, cum munus ſuum exercet, ius dicere; unde eſt titulus ff. ſi quis ius dicendi non obtemperav. & cap. 2. de Conſtit. in 6. dicitur, *Extra territorium jus dicendi impune non obediri*, quod tam de ſententia, quam de lege, ſeu ſtatuto intelligi poteſt. Imo in leg. penult. ff. de iuſt. & iur. dicitur iudex ius reddere, etiam cum inique decernit, non habito reſpectu ad id, quod facit, ſed ad id, quod facere debet. Præterea hoc modo dicitur iudex ſubditum in ius vocare, utique iuris exponendi cauſa, ut dicitur in l. 1. ff. de in ius vocando. Quamvis poſſet illud intelligi

Actus judicis Jus ſignificat aliquando.

de vocatione ad locum judicii. Nam vox hæc etiam ad significandum locum, in quo judicium exercetur, translata est, ut notatur in eadem leg. penult. ff. de justit. & jur. unde apud Latinos, *ire in jus*, idem est, quod ad Prætorium, seu sedem Prætoris ire, ut ex Donat. Victor. & multis juribus notat Brisson. supra: imo & Divus Thomas supra ad primam, ita interpretatur, cum dicitur aliquis comparere in jure, ubi addit etiam aliam significationem hujus vocis: nam ipsa etiam ars, qua discernitur, quid sit justum, dicit aliquando vocari jus. Et sic tacite videtur exponere dictam leg. 1. ff. de justit. & jur. ubi Ulpian. refert, & probat definitionem Celsi dicentis, *jus est ars boni, & æqui:* nam hæc definitio non tam ipsi legi, quam Jurisprudentiæ convenire videtur, nisi ars late sumatur pro quacumque ratione, seu mensura operationis.

Quomodo jus distinguatur ab æquo & bono.

9. Duo tandem supersunt declaranda. Unum est, quomodo jus interdum ab æquo & bono distinguatur, si nihil aliud est jus, quam ipsum justum, quod etiam est ipsum æquum, & bonum: vel, si sumatur pro lege, est ratio ipsius boni, & justi, ut diximus. Illa autem distinctio juris, ab æquo, & bono, constat ex multis, quæ refert Ludovic. Viv. in Schol. ad Augustin. libro secundo de Civitat. cap. decimo septimo. Sic enim dixit Quintil. libro quarto: *Judicis natura noscenda est, juri magis, an æquo sit opposita.* Et libro sexto *jure pugnandum, an æquo?* & Cicer. in Bruto. *Crassus multa tum contra scriptum pro æquo, & bono dixit.* Hanc ergo dubitationem proponit Aristot. quinto Ethic. capite decimo, & in summa respondet, æquitatem esse justi emendationem. Ad quod intelligendum, voces justi, & æqui, & justitiæ, ac æquitatis distinguendæ sunt. Duplex est enim justum: unum naturale, quod est rectum secundum naturalem rationem, quod nunquam deficit, si ratio non erret: aliud est iustum legale, id est, quod lege humana constituitur, & hoc, licet in universali justum sit, solet in particulari deficere. Nec propterea lex iniusta est, quia necesse est universaliter ferri: defectus autem (ait Aristotel.) non ex legislatore, sed ex materia ipsa provenit. Et juxta hoc duplex iustum, duplex cum proportione potest distingui iustitia: eodemque modo dupliciter solet accipi æquitas, uno modo pro æquitate naturali, quæ eadem est cum iustitia naturali, & illi respondet æquum, prout idem est, quod iustum naturale, & in hoc sensu loquuntur sæpe civilia iura de æquitate naturali, ut in l. 1. §. *si filius*, ff. de suis, & legit. hæred. *Naturali æquitate nepotes in filiorum locum succedunt*, & l. 1. ff. de requiren. reis, *æquitatis ratio non patitur inaudita causa quem condemnari.* Et huic æquitati respondet æquum generaliter dictum: sicque dicitur in l. *nam hoc*, ff. de cond. indebiti. *Hoc natura æquum est, neminem cum alterius nocumento locupletari.* Atque æquitas hoc modo sumpta non est emendatio iuris, sed potius origo seu regula ipsius, iuxta l. 91. ff. de reg. iur. *In omnibus, maxime tamen in jure, æquitas spectanda est.*

10. Alio vero modo sumitur æquitas pro prudenti moderatione legis scriptæ præter rigorem verborum eius, & sic dicitur opponi stricto iuri, in l. 2. §. *item*, ff. de aqua pluvia arcen. sicque dixit Terent. *Inter jus & æquitatem hoc interest, jus est, quod omnia recta, & inflexibilia exigit: æquitas est, quæ de jure multum remittit.* Et ab æquitate sic sumpta dicitur etiam quasi per antonomasiam æquum, & bonum, quod in se quidem tale est, licet a verbis legis discordare videatur. Et sic sumpsit Aristot. æquitatem, cum illam dixit esse emendationem iusti, utique legalis, virtutemque a qua procedit hic actus vocavit epiikiam, de qua disputat etiam Divus Thomas secunda secundæ quæst. 120. Ad illam enim spectat contra verba legis humanæ agere in particulari, quando illam servare esset contra naturalem æquitatem, tuncque iudex dicitur non agere iure; utique materialiter, & ut sonat, sed agere æquo, & bono, quod est, ius ipsum iuxta intentionem eius servare, & contrarium agere esset ius violare, iuxta illud Justin. Cod. de leg. *Non dubium est, in legem committere eum, qui verba legis complexus, contra legis nititur voluntatem*; & ideo fortasse Jurisprudentia dicta est ars boni, & æqui, quod in legibus interpretandis bonum, & æquum semper intueri debet, etiam si interdum oporteat verborum rigorem temperare, ne ab æquo & bono naturali discedatur. Plura de hac re vide in Covar. in reg. *Possessor*, part. 2. §. 6. num. 3.

De distinctione inter jus & fas Isidor. 6

11. Alterum declarandum est, quid sit fas, & quomodo ad jus & legem comparetur. Ait enim Isidor. quinto Etymolog. capite secundo. *Fas lex divina est, jus humana*, & habetur etiam distinctione prima, capite primo, ubi hoc exemplo explicatur, *Transire per agrum alienum fas est, jus non est.* Hæc autem videntur intelligenda iuxta dicta in proximo puncto, ut ibi ius stricte sumatur pro lege scripta: fas autem pro æquitate, & quasi iusta exceptione. Ut in dicto exemplo transire per alienum agrum dicitur non esse jus, quia nimirum lex humana per se potius prohibet illum transitum; tamen si ex rationabili causa absque detrimento fiat, fas est, seu licitum est. Atque ita explicuit Glossa ibi, & Henr. quodlib. nono, quæstione secunda, at vero Divus Thomas secunda secundæ quæstione quinquagesima septima, articulo primo ad ultimum, aliter illa verba exponit. Vult enim, nomen iuris secundum quandam specialem proprietatem magis convenire legibus, quæ ordinantur ad homines inter se, quam legibus, quæ ordinant hominem ad Deum, quia Deo non possumus reddere æquale, & ideo, inquit, respectu Dei potius fas, quam jus appellatur lex. Sed quidquid sit de hac proprietate, quæ non est ab usu Latinorum aliena, Isidor. non appellat fas legem divinam, eo quod circa debitum Deo reddendum disponat; sed quia in naturali æquitate, atque adeo in ratione naturali, quæ lex divina est, nititur. Omissis autem metaphoricis significationibus, & distinctionibus, quæ in præsenti instituto non deserviunt, nunc de jure in secunda, & propria significatione generaliter loquimur, sicque cum lege convertitur, prout nunc etiam de illa universaliter tractamus.

CAPUT III.

Quanta sit necessitas, & varietas legum.

1. Explicatis nominibus iuris, & legis, antequam inquiramus, quid lex sit, oportet prius ostendere illam esse; Quod optime fiet, eius necessitatem declarando, quia in his rebus ad institutionem morum pertinentinentibus, nec aliquid superfluum admittendum est, neque id, quod necessarium est, deesse potest. Solet autem distingui duplex necessitas: una absoluta, secundum quam dicitur res aliqua per se, & propter se simpliciter necessaria: quomodo Deus habet necessitatem essendi secundum existentiam actualem, de qua loquimur: alia est necessitas respectiva in ordine ad aliquem finem, vel effectum, quæ duplex subdistinguitur: nam quædam est necessitas simpliciter; alia ad melius esse, quæ proprius est utilitas.

Lex absolute non fuit necessaria.

2. Duo ergo in generali videntur certa. Primum est, necessitatem absolutam legi non convenire, quatenus lex est. Probatur, quia talis necessitas est propria Dei, qui solus est ens per se, & absolute necessarium: lex autem omnis vel est aliquid creatum, vel certe supponit aliquam creaturam, propter quam feratur, Deus enim non est capax legis: ergo sicut creatura non est simpliciter necessaria, ita neque lex. Addo præterea, loquendo de propria lege, de qua nunc agimus, tantum esse posse propter creaturam rationalem: nam lex non imponitur, nisi naturæ liberæ, nec habet pro materia nisi actus liberos, ut infra videbimus; ergo non potest esse magis necessaria lex, quam sit rationalis, vel intellectualis creatura: at creatura rationalis non habet absolutam necessitatem essendi; ergo nec lex habet huiusmodi necessitatem. Solum poterat hic oriri dubium de lege æterna, quam nunc esse suppono: illa enim est Deus ipse, & ideo est tam immutabilis, & æterna, sicut ipse, ac subinde tam necessaria. Sed dico breviter

rem

tem illam, quæ est lex æterna, esse absolute necessariam, ut probat argumentum: tamen sub ratione legis non habere absolutam necessitatem, quia includit respectum liberum, ut infra ostendam.

Lex supposita creatione creaturæ rationalis, fuit utilis, & absolute necessaria necessitate finis.

3. Dico secundo: Supposita creatione rationalium creaturarum, lex fuit necessaria necessitate finis, tam simpliciter, quam ad melius esse. Hæc veritas est tanquam principium per se notum in hac materia, & quoad priorem partem de necessitate simpliciter declarari potest, quia intellectualis creatura eo ipso, quod creatura est, superiorem habet, cujus providentiæ, & ordini subjaceat, & quia intellectualis est, capax est gubernationis moralis, quæ fit per imperium: ergo connaturale est, & necessarium tali creaturæ, ut subdatur alicui superiori, a quo per imperium, seu legem regatur. Item talis creatura eo ipso, quod ex nihilo facta est, flecti potest ad bonum, & malum, ut ex communi Patrum sententia nunc suppono: ergo non solum est capax legis, qua dirigatur ad bonum, & arceatur a malo, sed etiam aliqua talis lex est illi simpliciter necessaria, ut convenienter suæ naturæ vivere possit. Vel etiam a contrario possumus argumentari; nam qui caret lege, peccare non potest: rationalis autem creatura potestatem habet peccandi: ergo & legi necessario subdita est. Nec refert, quod per gratiam, vel gloriam possit hæc creatura fieri impeccabilis; tum quia hic de naturali necessitate loquitur, & hoc modo dicimus necessariam esse legem, supposita conditione naturæ rationalis; tum etiam, quia per donum quo talis natura fit impeccabilis, non tollitur, quin sit subdita legi quoad illos actus, quos libere exercere potest; sed fit, ut indefectibiliter pareat legi. Altera vero pars de utilitate ex priori clara est, quia necessitas in ordine ad finem, utilitatem necessario includit. Item, quia de legibus scriptum est illud, *Lex Domini immaculata, convertens animas*, &c. & illud, *Mandatum lucerna est, & lex lux*, & similia, quæ postea insinuabimus, & magna ostendunt legis utilitates.

Psal. 18. Prov. 6.

4. Verumtamen quia utilitas hæc, vel necessitas non est eadem in omnibus legibus, ad illam exacte declarandam operæ pretium erit, varia genera legum distinguere, & in singulis propriam necessitatem, vel utilitatem explicare: ita enim constabit non solum esse legem in genere, sed etiam in particulari quotuplex sit, quod etiam necessarium est, ut de toto objecto hujus tractatus quæstionem, an sit, plene definiamus: ostendimus enim supra, objectum hoc omnes legum species complecti. Erit etiam hoc opportunum, ut intelligantur voces, quibus in discursu totius tractatus nobis utendum est.

Legum divisio in varia membra, Plato.

5. Primo ergo supponere possumus divisionem legis in quatuor membra, quam posuit Plato in Timæo & Phædro, scilicet, in divinam, cœlestem, naturalem, & humanam, ex quibus vocibus secunda non admittitur a Theologis, quia vel superflua est, vel erroneam doctrinam continet. Per cœlestem enim legem fatum, & necessitatem quandam operandi, quæ ex ordinato motu, & influxu cœlorum provenit, Plato intellexit: unde si intelligat, legem illam talem esse, ut vel divinæ providentiæ non sit subjecta, vel rebus omnibus, etiam hominibus, quoad proprias animæ operationes necessitatem imponat, falsam, & hæreticam sententiam continet, divinæ gubernationi, & libertati arbitrii contrariam: si vero per cœlestem legem solum intelligat, quod Aristot. dixit, mundum hunc inferiorem conjunctum esse sphæris cœlestibus, ut inde gubernetur, per naturales, scilicet, influentias, & vicissitudines, quæ a Deo semper pendeant, corpora immutent, & non animas, sic non oportuit membrum illud distinguere, quia eo modo, quo potest appellari lex, sub naturali comprehenditur, ut monstrabimus. Omissa ergo illa secunda voce, alia tria sunt etiam in usu Theologorum, sed in sensu aliquantulum diverso.

Quid sit lex divina apud Platonē, & quibus modis usurpetur

6. Lex ergo divina apud Platonem est ratio gubernatrix universi in Dei mente existens, quam legem etiam Theologi agnoscunt, sed legem æternam appellant. Duobus enim modis dici potest lex divina: uno modo, quia in ipso Deo est: alio modo, quia ab ipso Deo immediate fertur, licet extra Deum ipsum sit. Priori modo legem divinam appellavit Plato, Theologi vero cum August. ut distinguant illam legem ab alia, quam Deus extra se fert, vocant illam æternam: & ita etiam nos appellabimus. De ipsa igitur re, quæ lex æterna vocatur, tam certum est esse in Deo, quam est certum habere Deum universi providentiam, quia per hanc vocem nihil aliud significatur, quam ratio hujus providentiæ in Deo existens, vel aliquid ejus: quo modo autem recipiat nomen, & proprietatem æternæ legis, in principio libri sequentis explicabimus. Et hinc facile intelligitur, quæ sit necessitas, & utilitas hujus legis, est enim eadem, quæ divinæ providentiæ: nam sicut absque divina providentia mundus non posset consistere, ita neque sine hac divina, & æterna lege, & omnis utilitas, & commoditas, quæ huic mundo provenit ex divina providentia in hanc etiam divinam legem referenda est. Advertit autem D. Thomas 1.2. quæst. 91. artic. 1. ad 3. utilitatem hujus legis non esse, quia ipsa ordinatur ad finem, sed quia ipsa ordinat omnia alia ad suos fines per convenientia media: ipsa enim non potest ad finem ordinari, cum sit ipse Deus, qui est ultimus finis omnium. Tandem ex hac prima lege divina, seu æterna colligi potest prima divisio legis, in æternam, & temporalem, supponimus enim nihil esse æternum extra Deum: constat autem plures esse leges extra Deum existentes: ergo præter legem æternam necesse est dari alias temporales, quæ consequenter differunt tanquam creatum, & increatum, quia quidquid est æternum, increatum est, & quod est temporale, est creatum. Hinc ergo constat dari legem divinam, id est, in Deo ipso existentem: quomodo autem detur lex divina a Deo proxime lata, patebit ex dicendis. Denique datur lex in Deo ipso existens: hæc enim omnia in idem recidunt.

Prima divisio legis, in temporalem, & æternam.

Secunda divisio legis in naturalem, & positivam. D. Isidor.

7. Ex aliis igitur duobus membris legis a Platone positis secunda divisio legis colligitur, quæ est subdivisio legis creatæ, in naturalem, & positivam. Quam divisionem omnes etiam Theologi agnoscunt, & est frequens apud Sanctos, sive sub nomine legis, sive sub nomine juris positivi, & naturalis. Ut patet ex Isidoro libr. 2. & 3. Etymol. & habetur in Decret. distin. 1. & sequentibus, & sumitur ex Augustin. tract. 6. in Joannem, & indicata est a Paulo Roman. 2. dicente, *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt*, ut ibi Glossa ordinar. notavit. Eadem divisio repetitur in jure civili, Instit. de jure natur. gentium, & civili, & lib. 1. ff. de justitia, & jure. Et Cicero libr. 1. de Legibus ex professo probat, dare jus naturale prius omni humano. De quo multa etiam habet lib. 2. de Legibus, & Aristot. 5. Ethicor. cap. 7. ubi in eodem sensu distinguit jus in naturale, & legale.

Quibus modis lex naturalis apud Auctores usurpetur

Sed circa legem naturalem advertendum est, variis modis a Philosophis, Jurisperitis, vel Theologis accipi. Plato enim supra legem naturalem videtur accipere pro omni inclinatione naturali indita rebus a suo creatore, qua singula ad proprios actus, & fines tendunt. Sicut enim legem divinam esse dixit, rationem æternam in Deo existentem, qua reguntur omnia, ita participationem illius rationis creaturis impressam, ut in destinatos fines suos tendant, naturalem legem appellavit: imo etiam D. Thom. 1. 2. quæst. 91. artic. 2. dixit, omnia, quæ divina providentia reguntur, participare aliqualiter legem æternam, in quantum ex efficacia ejus habent inclinationes in proprios actus, & fines. At vero Jurisperiti legem naturalem communem esse dicunt, non solum hominibus, sed etiam aliis animalibus; inanimata vero a participatione hujus legis excludere videntur, ut patet ex §. 1. Instit. de jure naturali, &c. & lib. 1. ff. de just. & jure.

Lex secundum proprietatem insensibilibus non attribuitur.

8. Veruntamen, ut in primo capite notavi, lex non attribuitur rebus insensibilibus secundum proprietatem, sed secundum metaphoram, & ideo de illa priori, ac generalissima acceptione legis naturalis, nihil amplius hic dicere necesse est, præter ea, quæ in cap. 1. diximus, & quæ infra dicemus de lege æterna. Animalia etiam bruta non sunt capacia proprie legis,

legis, cum nec ratione, nec libertate utantur, & ideo non poteſt niſi per ſimilem metaphoram illis attribui naturalis lex. Quamvis enim in hoc differant ab inſenſibilibus, quod non ſolo pondere naturæ, ſed etiam cognitione, & inſtinctu naturali ducuntur, qui inſtinctus eſt illis quaſi lex, & hac ratione poſſit aliqualiter ſuſtineri illa ſecunda acceptio Juriſconſultorum; nihilominus ſimpliciter eſt metaphorica, & valde analoga, & ideo etiam nunc illam omittimus: infra enim lib. 2. cap. 8. explicando jus gentium, ſenſum proprium illarum legum inveſtigare conabimur.

Quænam ſit propria lex naturalis.

9. Lex ergo naturalis propria, quæ ad moralem doctrinam, & Theologiam pertinet, eſt illa, quæ humanæ menti inſidet ad diſcernendum honeſtum a turpi, juxta illud Pſalm. 4. *Quis oſtendit nobis bona? ſignatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine*, ut explicuit D. Thom. d. quæſt. 91. artic. 2. ubi concludit legem naturalem eſſe *participationem legis æternæ in rationali creatura*. Et in 4. diſtin. 33. artic. 1. *Quia homo* (inquit) *inter cætera animata rationem finis cognoſcit, & proportionem operis ad finem: ideo naturalis conceptio ei indita, qua dirigitur ad operandum convenienter, lex naturalis, ſeu jus naturale dicitur: in cæteris autem naturalis æſtimatio vocatur*. Et hoc etiam aperte ſenſit Cicero lib. 2. de Legibus: nam poſt verba ſupra citata de lege æterna ſubdit: *Ex qua illa lex, quam Dii humano generi dederunt, recte eſt laudata: eſt enim ratio, menſque ſapientis ad jubendum, & ad deterrendum idonea*. Ita ergo hæc lex naturalis dicitur, non ſolum prout naturale a ſupernaturali diſtinguitur, ſed etiam prout diſtinguitur a libero: non quia ejus exequutio naturalis ſit, ſeu ex neceſſitate fiat, ſicut exequutio naturalis inclinationis eſt in brutis vel rebus inanimis; ſed quia lex illa eſt veluti proprietas quædam naturæ, & quia Deus ipſe illam naturæ inſeruit. Et ex hac parte etiam eſt divina hæc lex, tanquam a DEO immediate lata, ut ſenſit D. Thom. dicta quæſt. 91. & quæſt. 94. art. 6. ubi adducit D. Auguſtin. 2. Confeſſionum, cap. 4. dicentem ad Deum: *Lex tua ſcripta in cordibus hominum*: quod dictum eſt propter legem naturalem; unde dixit in lib. 2. de ſermone Domini in mont. cap. 9. *Nullam eſſe animam, in cujus conſcientia non loquatur Deus. Quis enim ſcribit in cordibus hominum naturalem legem, niſi Deus?* Expreſſiuſque hanc legem, divinam appellat Iſidor. lib. 5. Etymol. cap. 2. Atque ex his tandem conſtat, quam ſit neceſſaria, & utilis hæc lex, cum in ea poſita ſit diſcretio inter honeſtum & turpe in rationali natura. Verumtamen hæc omnia longam requirunt declarationem, ſed ne ordinem invertamus, & confundamus omnia, in librum ſequentem illam reſervamus.

10. Supereſt dicendum de quadam ſubdiviſione legis naturalis: prius autem oportet aliquid dicere de quarta lege a Platone poſita, quam humanam appellavit, & pertinet ad jus illud, quod Ariſtot. vocavit *jus legale*, quod ipſe ita deſcripſit: *Eſt jus, quod a principio nihil refert: poſtquam autem poſitivum eſt, multum refert*. Quod ex parte materiæ talis juris intelligendum eſt, quia verſatur circa actiones, quæ ſecluſo tali jure non eſſent ſub obligatione: per illud autem efficiuntur neceſſariæ. Denique ad hoc membrum ſpectant illæ leges, quas Cicero libr. 2. de legibus, a lege æterna, & naturali diſtinguit, & populares vocat: nos autem more Theologorum legem creatam, ſeu temporalem in naturalem, & poſitivam diviſimus, quia poſitiva latius patet, quam humana. Eſt enim advertendum, Philoſophos non agnoviſſe ſupernaturalem hominum finem, ſed ſolum de hujus vitæ aliquali felicitate, vel potius convenienti ſtatu, ad illam in pace & juſtitia tranſigendam, tractaſſe, & in ordine ad hunc finem de legibus conſideraſſe, & ita naturalem legem ſolum ab humana, quam nos civilem appellare poſſumus, diſtinxiſſe, de qua ſtatim aliquid dicemus. At vero cum fides doceat, homines ad finem ſupernaturalem vitæ futuræ per convenientia media in hac vita exequenda ordinari, recte ſacra Theologia infert, longe aliter eſſe neceſſariam hanc legem naturalem, & pluribus legibus poſitivis homines indigere, quam iidem Philoſophi fuerint aſſequuti.

Quibus modis conſideratur natura humana in ordine ad leges, quibus indiget.

11 Circa legem ergo naturalem docet Theologia, hominem ſecundum duplicem naturam, & duplex rationis lumen conſiderari poſſe. Primo ſecundum puram naturam, ſeu ſubſtantiam animæ rationalis, & conſequenter ſecundum rationis lumen illi connaturale: ſecundo juxta naturam gratiæ deſuper homini infuſæ, & ſecundum divinum, ac ſupernaturale lumen fidei, per quod pro ſtatu viæ regitur, & gubernatur. Et juxta hæc duo principia diſtinguit duplicem legem naturalem: aliam ſimpliciter naturalem reſpectu hominis: aliam, quæ licet ſupernaturalis ſit reſpectu hominis (quia totus ordo gratiæ illis ſupernaturalis eſt) nihilominus naturali dici poteſt reſpectu gratiæ; quia etiam gratia habet ſuam propriam eſſentiam, & naturam, cui connaturale eſt lumen infuſum, cui etiam connaturale eſt non ſolum dirigere homines ad rectam, & honeſtam, ac debitam operationem ſupernaturalem, ſed etiam depellere tenebras, & errores circa ipſammet legem pure naturalem, & ſub altiori ratione præcipere ipſiuſmet legis naturalis obſervationem. Sic ergo lex naturalis duplex diſtingui poteſt, una pure naturalis, alia ſimpliciter ſupernaturalis, naturalis autem reſpective, per comparationem ad gratiam: unde cum lex naturalis etiam pura divina ſit, quia a Deo manat, multo magis lex naturalis divini ordinis divina eſt: nam prior eſt a Deo mediante natura, a qua manat, tanquam proprietas ejus: poſterior autem eſt a Deo per ſe infundente gratiam, & ipſum ſupernaturale lumen, ac actualiter etiam dirigente homines ad dictamina illius legis perficienda per auxilia gratiæ excitantis, & adjuvantis.

Quotuplex ſit lex naturalis.

12. Denique utraque lex dici poteſt connaturalis generi humano, eo modo quo naturale quodammodo dicitur, quod cum natura concreatum eſt, ſemperque in illa perſeveravit. Ita n. lex etiam connaturalis gratiæ ſemper in humano genere fuit, quia nunquam in hominibus univerſis, ſeu in tota Eccleſia lumen fidei defuit, neque homines caruerunt unquam lege divina ſupernaturali, ſine qua non potuiſſent in ſupernaturalem beatitudinem tendere. Unde quando diſtingui ſolent ſtatus hominum per leges, ſcilicet in ſtatum legis naturalis, ſcriptæ, vel gratiæ: in primo ſtatu per legem naturalem intelligenda eſt tam lex ſolius naturæ, quam lex connaturalis gratiæ, ſeu lex fidei: non potuit enim mundus unquam carere omnino hac lege ſecundum ordinariam providentiam, cum factores legis ſemper potuerint cum divino auxilio juſtificari, ut ſumitur ex Paulo ad Rom. cap. 2. & 3. Atque ita etiam patet, quæ fuerit neceſſitas, & utilitas legis naturalis in hoc poſteriori ſenſu declaratæ, nimirum, quia gratia, & fides ſemper fuit neceſſaria: & hæc lex eſt illis connaturalis. Item ut haberet homo legem, per cujus obſervantiam poſſet conſequi remiſſionem peccatorum, ac vitam æternam, cum divino auxilio.

Quænam ſit lex poſitiva.

13. Circa alterum membrum de lege poſitiva ſciendum eſt, illam legem vocari poſitivam, quæ non eſt innata cum natura, vel gratia, ſed ultra illas ab aliquo principio extrinſeco habente poteſtatem poſita eſt; inde enim poſitiva dicta eſt, quaſi addita naturali legi, non ex illa neceſſario manans. Unde ab aliquibus *jus poſitum* vocatur, ut videri poteſt in Conan. libr. 1. Comment. jur. civil. cap. 8. Et in legem poſitivam ſic ſumptam convenit, quod Ariſtot. 1. Ethic. cap. 9. dixit, *legem eſſe ſermonem ab aliqua prudentia, & mente profectum, quæ vim habeat ad cogendum*. Nam licet ille de lege humana tantum loquatur, tamen verba ejus de ſe generaliora ſunt, & ita etiam poſitiva latius patet, quam humana.

14. Atque hinc traditur a Theologis tertia diviſio legis poſitivæ in divinam, & humanam. Lex poſitiva divina dicitur, quæ ab ipſo Deo immediate lata eſt, & toti legi naturali addita; de humana ſtatim dicemus. Præter has vero non poteſt eſſe alia poſitiva lex reſpectu hominum, quia non ſunt plures legiſlatores: Angeli enim non habent hanc poteſtatem in homines, quia nec naturalis illis eſt, nec a Deo eſt illis conceſſa: nulli enim id revelatum ſcimus: unde nec divinare illud poſſumus. Lex itaque divina in præ-

præsenti non dicitur lex in Deo existens, sed a Deo manans speciali quodam modo: non enim significat legem conceptam, seu exhibitam, & in hoc inter alia differt a lege divina, prout illam posuit Plato. Deinde differt hæc lex a naturali sumpta cum omni perfectione supra declarata, quia lex naturalis non additur a Deo specialiter ipsi naturæ, vel gratiæ: hæc autem lex specialiter ponitur, & additur ultra illam. Unde lex naturalis non confertur per se primo, ut speciale donum legis, sed censetur idem donum, vel cum ipsa natura, vel cum ipsa fide, & gratia: nam qui dat formam, dat consequentia ad formam; hæc autem lex per se primo datur tanquam donum additum & naturæ, & gratiæ. Et hinc factum est, ut hæc soleat appellari simpliciter lex, ut patet ex tota Epistol. ad Rom. & ex aliis scripturæ locis, quæ statim insinuabimus. Atque ideo lex divina simpliciter dicta solet de hac positiva intelligi, & ita etiam nos frequentius loquemur.

15. Ex quo etiam facile constat, quæ fuerit hujus divinæ legis necessitas. In quo animadvertendum est, (ne propter ambiguitatem vocis decipi contingat) D. Thomam in quæst. 1. artic. 4. quatuor afferre rationes, ob quas fuit necessaria lex divina, quas si aliquis atte consideret, inveniet solum probare de lege divina vel naturali, vel supernaturali, prout connaturalis est gratiæ: non vero de lege supernaturali positiva, prout nunc loquimur. Prima ratio est, ut dirigat hominem ad supernaturalem finem; secunda, ut juvet hominem etiam in naturalibus, ne erret; tertia, ut etiam de interioribus actibus possit præcipere, & ordinare: quarta, ut omne malum prohiberet, quod lex humana non potest. Et ad has quatuor proprietates accommodat illud Psalm. 18. *Lex Domini immaculata, convertens animas, testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis:* nam in hoc ultimo verbo continetur prima ratio, quia per sapientiam ordinatur homo ad supernaturalem fidem: in tertia autem, seu penultima proprietate continetur ultima ratio: nam quia hæc lex nititur in veritate Dei, non potest subesse erroribus: imo errores naturæ potest emendare, & cohibere: præterea in secunda proprietate insinuatur ratio tertia: nam quia lex divina interiores actus dirigit, merito convertere animas dicitur: ac denique immaculata dicitur, quia nullum malum permittit. At vero hæ omnes rationes maxime probant de lege divina connaturali gratiæ, præsertim ratio prima, & secunda, ut supra etiam tetigi. Nam ratio tertia, & quarta etiam in pura lege naturali locum habent, quia illa præcipit etiam internos actus bonos, & malos prohibet, nullumque actum pravum re vera permittit. Imo lex divina positiva, prout nunc de illa loquimur, ordinarie versatur circa actus exteriores, ut videre licet in lege veteri, & in nova, quatenus est de sacramentis, & de Hierarchia Ecclesiastica. Item per legem positivam non prohibet Deus omnia mala; sed hoc spectat ad divinam legem naturalem utriusque ordinis, ut supra explicata est.

Necessitas legis divinæ nō est absoluta, sed ex suppositione.

16. Unde colligimus, necessitatem legis divinæ positivæ non fuisse necessitatem absolutam in ordine ad finem supernaturalem, sed fuisse necessitatem ex suppositione institutionis Synagogæ, vel Ecclesiæ, respectu cujus censeri potest necessitas simpliciter, licet respectu ipsius finis sit potius ad melius esse, & ad majorem hominum instructionem, vel propter eorum nimiam cæcitatem, & depravatos mores, ad cohibendos illos, vel propter majorem perfectionem, & lumen, ad perfectionem virtutis, & sanctitatis assequendam: ratio est, quia licet aliqua lex supernaturalis, sicut & supernaturalis cognitio, fuerit necessaria, sufficere poterat illa, quæ est connaturalis ipsi gratiæ: necessitas ergo addendi alteram legem positivam orta est ex peculiari institutione corporis mystici spiritualis, ut sic dicam. Qua institutione supposita, possunt optime applicari cum proportione rationes D. Thom. ad hanc legem divinam positivam. Quæ ulterius subdividi solet in veterem, & novam, quam partitionem in lib. 9. & 10. late sumus explicaturi.

17. Superest dicendum de lege positiva humana, quæ ita denominatur a proximo principio, unde manat. Non enim dicitur lex humana, quia hominibus imposita sit, nec quia in illis sit, ut in his, qui per illam gubernandi sunt: quia licet hoc re vera conveniat huic legi, non est proprium ejus, sed commune est omni legi, de qua tractamus, sive divina, sive naturalis sit: unde secundum illam denominationem distingueretur potius lex humana ab angelica, id est, a lege Angelis imposita, de qua non tractamus. Item non dicitur lex humana ex materia, quia videlicet, de rebus humanis, & non divinis feratur: nam licet fortasse hæc denominatio cadere possit in legem, quam Philosophi humanam nominarunt, revera non est ab eis intenta, nec est adæquata, quia lex humana latius patet, ut videbimus. Dicitur ergo humana lex, quia proxime ab hominibus inventa, & posita est. Dico autem *proxime*, quia primordialiter omnis lex humana derivatur aliquo modo a lege æterna; juxta illud, *Per me reges regnant, & legum conditores justa decernunt*. Proverb. 8. & quoad vim obligandi manat a potestate Deo data, quia *non est potestas, nisi a Deo*. Roman. 13. Nihilominus tamen lex ipsa, quæ humana dicitur, actus est hominis, & ita ab illo proxime fertur, & inde humana vocatur. Sic dixit Plutar. in Commentar. in principe requiri doctrinam: *Justitia legis est finis; lex autem Principis opus; Princeps vero Dei simulacrum administrantis universa*. Et August. lib. de vera relig. cap. 31. *Conditor* (inquit) *legum temporalium, si vir bonus est, & sapiens, legem æternam consulit, ut secundum ejus immutabiles regulas quid sit pro tempore jubendum vetandumque discernat*: & tract. 6. in Joan. dicit, Deum per imperatores distribuisse humano generi jura humana. Est ergo lex humana opus hominis ab ejus potestate, & prudentia proxime manans, & tanquam regula, & mensura operationum subditis posita.

Quæ sit lex humana, & cur ita appelletur.

18. Unde etiam facile constat, quæ sit necessitas, vel utilitas hujus legis. Ut enim notavit D. Thom. quæst. 91. artic. 3. necessitas manat ex eo, quod lex naturalis, vel divina generalis est, & solum complectitur quædam principia morum per se nota, & ad summum extenditur ad ea, quæ necessaria, & evidenti illatione ex illis principiis consequuntur; præter illa vero multa alia sunt necessaria in republica humana ad ejus rectam gubernationem, & conservationem; ideo necessarium fuit, ut per humanam rationem aliqua magis in particulari determinarentur circa ea, quæ per solam rationem naturalem definiri non possunt, & hoc fit per legem humanam, & ideo fuit valde necessaria. Unde Plato lib. 9. de legibus non longe a fine; *Necesse est* (inquit) *lege hominibus ponere, ut secundum leges vivant: nam si absque his vixerint, nihil a feris atrocissimis discreparint*. Et simili modo dixit Aristotel. libr. 1. Polit. cap. 2. *Ut perfectione suscepta, optimum omnium animalium est homo, ita si alienus fiat a lege, & a judiciis, pessimum est omnium animalium*.

Quæ sit necessitas legis humanæ. D. Thom.

19. Et ex utroque licet amplius rationem explicare. Nam in hoc fundatur, quod homo est animal sociabile, natura sua postulans vitam civilem, & communicationem cum aliis hominibus, & ideo necesse est, ut recte vivat, non solum ut privata persona est, sed etiam ut est pars communitatis: quod ex legibus uniuscujusque communitatis maxime pendet. Deinde oportet, ut unusquisque non tantum sibi, sed etiam aliis consulat, pacem & justitiam servando, quod sine convenientibus legibus fieri non potest. Item necesse est, ut ea, quæ ad commune bonum hominum, seu reipublicæ spectant, præcipue custodiantur, & observentur: singuli autem homines, & difficile cognoscunt id, quod expedit ad commune bonum, & raro illud per se intendunt, & ideo necessariæ fuerunt leges humanæ, quæ communi bono consulerent, ostendendo quid agendum sit propter tale bonum, & cogendo, ut fiat. Unde Aristot. lib. 10. cap. 9. *Publicas* (inquit) *diligentias, atque curas per leges fieri constat, bonas autem per studiosos*. Propter quod ait Cyril. libr. 3. contra Julan. non longe ab initio; *Neque dubium est, quin leges* diri-

dirigant ad bonum, & a deterioribus recedere cogant, unde nemo, qui mente præditus est, redarguerit, vel leges, vel legislatores. Fuerunt ergo leges positivæ, & utiles, & necessariæ. Unde olim quando leges inanimatæ conditæ non fuerant, Principes erant quasi animatæ leges, quorum arbitrio populi regebantur, ut ex Justino refert Divus Augustin. libr. 4. de Civitate, cap. 6.

Ultima divisio legis in civilem & Ecclesiasticam.

20. Tandem vero hæc positiva lex in civilem, & Ecclesiasticam distinguitur, quam divisionem Philosophi non agnoverunt, quia supernaturalem finem, & specialem potestatem ignorarunt: & ideo apud illos idem est lex humana, quæ civilis, quam temporalem solet Augustin. appellare. Est enim illa, quæ ad civitatis politicam gubernationem, & ad temporalia jura tuenda, & in pace, ac justitia rempublicam conservandam ordinatur: unde leges civiles circa hæc temporalia bona, seu corporalia versantur. Præter has autem Christiana religio recognoscit leges Ecclesiasticas, seu canonicas, quæ in sacris canonibus, & decretis Pontificum continentur, quas aliqui non humanas, sed divinas vocant, eo quod ab speciali potestate a Deo specialiter lata deriventur, & ad supernaturalem finem, & divinum cultum, ac salutem animarum potissime referantur. Re tamen vera humanæ sunt, ut bene docuit Joan. Andr. quem refert, & sequitur Panor. in cap. 1. de jura. calumn. num. 7. & sumitur aperte ex cap. *non debet*, de consanguin. & affin. & ratio est, quia per voluntatem humanam proxime constituuntur, licet a civibus differant in potestate, a qua proxime manant, & in fine, & materia, ut postea videbimus: ratio autem, seu necessitas talium legum eadem cum proportione fuit. Quia Deus (ut supponimus) specialem congregationem fidelium, quæ esset unum corpus, quod Ecclesiam nunc vocamus, instituit: & per legem a se latam non disposuit in particulari de omnibus, quæ ad spirituale regimen Ecclesiæ convenientia esse poterant, sed solum quædam substantialia fundamenta hujus spiritualis reipublicæ instituit: reliqua vero per suos ministros, & Ecclesiæ pastores disponenda reliquit: tum ut suaviter & modo hominibus accommodato omnia ordinarentur, tum quia non poterant omnia in particulari, ita determinari, ut essent immutabilia. Hæc ergo determinatio fit per leges canonicas, & ideo tam fuerunt necessariæ in spirituali republica Ecclesiæ, sicut civiles in temporali.

Quæ sit lex civilis.

Quæ item Ecclesiast.

Quæ sit necessitas condendi legem civilem, & canonicã.

21. Ex his igitur satis constat varietas legum & necessitas, multiplexque divisio. Quibus addi solent aliæ, quæ incertæ sunt, vel quasi materiales, & ideo circa illas immorari nunc non est necesse: nam suis locis melius attingentur. Hujusmodi est divisio legis in ostendentem, & præcipientem, de qua dicemus in libro sequenti, & fortasse necessaria non est. Item est alia generalis divisio legis in affirmativam, & negativam, quia illa præcipit, quod agendum est, hæc vetat, & prohibet, quod cavendum est: quæ duo præstant omnes leges numeratæ, quia solum differunt in materia præcepta, quæ est agere, vel non agere: & inde habent aliquam differentiam in modo obligandi, quam cap. decimo tertio, commodius trademus. Addi denique possunt divisionis legis humanæ in pœnalem, & non pœnalem, prohibentem tantum vel etiam irritantem, quæ voces satis notæ sunt: de rebus autem ipsis in sequentibus erunt speciales disputationes instituendæ. Denique in dictis divisionibus omissum videri potest jus gentium: sed quomodo illud ad prædicta revocetur, in libro sequente, cap. octavo explicabimus.

CAPUT IV.

Qui actus sint necessarii in mente legislatoris ad legem ferendam.

1. Quæ hactenus tractavimus solum pertinent ad deffiniendam quæstionem, an sit lex, ostendimus autem non solum esse, sed etiam necessariam esse, non unam tantum, sed varia genera, seu species illarum, quorum nomina, & rationes eorum exposuimus, ut in discursu materiæ clare, & expedite loqui possimus. Jam sequitur videndum, quid sit lex, quod abstracte, & in communi explicabimus, & difficultates insurgentes ex particularibus legibus in propria loca remittemus; semperque loquemur more humano, & juxta nostrum concipiendi modum: erunt tamen loquutiones applicandæ ad divinam legem, seu mentem, remotis imperfectionibus. In hoc ergo, & sequenti capite dicemus de genere, sub quo lex constituitur, postea differentiam inquiremus.

2. Pimum ergo supponimus legem esse aliquid pertinens ad naturam intellectualem, quatenus talis est, atque adeo ad mentem ejus: sub mente intellectum, & voluntatem comprehendendo (ita enim nunc loquor.) Hoc per se satis notum est, quia lex dicit moralem ordinem ad aliquid agendum: nulla autem natura est capax hujus ordinationis, nisi intellectualis. Item proprie loquendo non reguntur legibus, nec sunt capaces talis gubernationis, nisi quæ intellectu, & ratione utuntur: ergo multo magis requiritur mens in eo, qui per leges debet gubernare. Est ergo lex aliquid ad mentem pertinens: imo si id ordine ad naturalia, vel irrationalia dicitur Deus per extensionem quandam legem concipere, id solum est quatenus ea, quæ intellectu carent, indigent superiori mente gubernante, ut opus naturæ sit opus intelligentiæ; omnibus ergo modis lex ad mentem referenda est. Et hic fuit conceptus legis in omnibus sapientibus, etiam Philosophis, ut ex Platone, Aristot. & Cicer. in locis allegatis constat.

Lex ad naturam intellectualem pertinet.

3. Suppono secundo, legem proprie loquendo, præsertim quatenus est in legislatore in aliquo actu secundo, non in habitu, vel potestate positam esse. Patet, quia lex dicitur, quæ habet vim proximam movendi, & obligandi subditos: hæc autem non est in potentia, vel habitu, nisi radicaliter, & remote: est ergo in aliquo actu. Item imperare, ordinare, & similia dicunt actum; illa autem fiunt per legem, vel formaliter, vel quasi active moraliter: consistit ergo lex in actu. Ut autem explicemus quisnam hic actus sit, oportet prius numerare omnes actus, qui ad legem concurrere possunt, & eorum seriem, seu ordinem describere: possunt enim hi actus esse, vel interiores, & eliciti ab intellectu, vel voluntate, aut exteriores, & imperati: & omnes necessarii sunt, ut lex tandem suum effectum consequatur.

Lex non in habitu, sed in actu posita est.

4. Ad hoc autem explicandum adverto tertio, legem in triplici statu, vel subjecto posse considerari. Primo in ipso legislatore, quomodo supra dicebamus, legem esse conceptam in mente Dei ex æternitate. Secundo in subditis, quibus lex imponitur, quomodo dici solet lex naturæ esse indita in mentibus hominum. Tertio in aliquo alio signo, seu alia materia exteriori, ut in scripto, vel etiam in voce manifestante voluntatem superioris. De lege in duobus ultimis statibus considerata nulla potest esse difficultas: nam lex tertio modo spectata formaliter consistit in aliquo exteriori actu, quo legislator mentem suam manifestat, qualis est inter homines loquutio, vel scriptura, quomodo dixit Aristotel. 10. Ethicor. cap. 9. legem esse sermonem ab aliqua mente, seu prudentia profectum. Sic etiam Gabriel. in 3. distinct. trigesima septima definit legem esse signum principis voluntatem, vel mentem sufficienter manifestans. Dixi autem hoc signum esse actionem, vel actum, sub illo comprehendendo terminum ejus, quando & permanens est, & perfectam rationem signi continet: sic enim lex scripta lex dicitur, non solum quando scribitur, sed quatenus est terminus scriptionis permanens, semperque mentem principis indicans. Et eadem proportione, si lex solo verbo tradatur, quamvis sensibile verbum transeat, quatenus vero manet in memoriis hominum, lex sufficienter durare dicitur: sic enim interdum lex non scripta per traditionem conservatur. Et eodem modo consuetudo potest aliquando obtinere vim legis, ut infra videbimus. Neque in hoc membro alia occurrit difficultas, præter illam, quæ ad promulgationem legis spectat, de qua infra dicemus.

De subjectio in quo lex potest existere.

5. Præ-

Lex in subdito solū resi det in actu mentis.

5. Praeterea de lege, prout esse potest in homine legi subjecto, certum est, consistere in actu mentis, & per solum requirere judicium intellectus, & non actum voluntatis: hic enim necessarius est ad observationem, seu exequutionem, legis non ad existentiam ejus. Nam lex praevenit voluntatem subditi, & illam obligat: actus vero intellectus necessarius est ut proponat, & proxime applicet voluntati legem ipsam, & ideo necessario requirit judicium rationis. Atque hoc modo lex naturalis communiter dicitur esse naturale judicium rationis humanae, scilicet quatenus illa lex est in homine tanquam in eo, qui illi subjicitur. Atque hoc etiam modo dixit Damascen. lib. 4. de Fide, cap. 3. *Adveniens lex Dei, mentem nostram incendens eam ad se pertrahit, conscientiamque nostram vellicat, quae & ipsa lex mentis nostrae dicitur.* Idemque proportionaliter est in legibus positivis: nam postquam latae sunt, per judicium rationis unicuique applicantur, quatenus ex vi legis judicatur necessarium, quod per se non erat, & ita illud judicium jam est quasi lex existens in ipso subdito. Hic vero occurrebat quaestio, an in his legibus positivis, aliquando requiratur ex parte subditorum actus voluntatis acceptantis legem: sed de hac re dicendum est circa leges humanas, quibus hoc proprium est. Nunc certum sit hoc non requiri ad rationem legis, ut sic, neque fortasse ad ullam legem, nisi ex defectu potestatis in legislatore. De hoc ergo statu legis nihil amplius in communi dicere necesse est. Peculiaris enim difficultas, quae in hoc potest occurrere circa legem naturalem, in lib. seq. melius tractabitur.

Ad legem ferendam intellectus & voluntatis actus sunt necessarii.

6. Superest ergo quaestio de lege, quatenus est in ipso legislatore. In quo certum in primis est ad ferendam legem, intellectum, & voluntatem intervenire: explicandum vero est, quos actus circa illam habeat, & in primis quia lex, quatenus exterius imponitur subditis, medium quoddam est bonum eorum, & ad pacem, seu felicitatem comparandam, ideo primum omnium intelligi potest in voluntate legislatoris intentio boni communis, seu bene gubernandi subditos, ex qua statim sequitur in intellectu consultatio de hac, vel illa lege, quae sit justa, vel conveniens reipublicae: quae duo in homine intelliguntur cum successione, & discursu: in Deo vero sine imperfectione per simplicem actum cum ordine rationis. Hi vero actus remote concurrunt ad ferendam legem, & ideo clarum videtur, non esse in eis positam substantiam legis. Post illos ergo ex parte intellectus videtur proxime concurrere judicium illud, quo legislator statuit, & decernit rem talem esse convenientem reipublicae, & expedire, ut ab omnibus servetur. Hoc manifestum est, quia sine tali judicio non potest lex prudenter & rationabiliter ferri: est autem de ratione legis, ut sit justa, & consequenter ut sit prudens: nam prudentia praeceptiva est, ut tradit D. Thomas 2. 2. qu. 47. art. 8. ex Aristot. 6. Ethic. cap. 10. & sequentibus. Unde sicut in unaquaque privata persona requiritur prudentia ad recte praecipiendum singulas actiones, vel sibi, vel alteri: ita in principe requiritur prudentia politica, seu architectonica ad leges ferendas, juxta illud, quod Proverb. 8. ait Sapientia, *Per me reges regnant, & legum conditores justa decernunt*. Et tradit optime Div. Thom. 2. 2. quaest. 50. artic. 1. cum Arist. libr. 3. Polit. cap. 3.

Quot actus sint necessarii proxime in intellectu & voluntate ad legem ferendam

7. Secundo est certum, ultra hoc judicium requiri ex parte voluntatis actum, quo princeps acceptet, eligat, ac velit observari a subditis id, quod intellectus judicabit expedire. In quo etiam omnes Doctores conveniunt, saltem quoad leges positivas, & id ostendemus in capit. sequenti: ratio autem breviter est, quia lex non tantum est illuminativa, sed motiva, & impulsiva: prima autem facultas movens ad opus in intellectualibus rebus est voluntas. Quaeret vero aliquis, quisnam hic actus voluntatis sit? Et est ratio dubii, quia voluntas aliqua simplex, aut inefficax non est sufficiens: nam hanc habet Deus, etiam his, quae consulit, & non praecipit, & inter homines, quamvis superior hoc modo aliquid desideret fieri a subdito, & hoc desiderium illi intimet, non satis est, ut praecipiat. Voluntas autem efficax non videtur necessaria: neque n. Deus habet illam in his omnibus quae praecipit, alias omnia fierent, quia voluntas efficax infallibiliter adimpletur.

Quis actus efficacis requiratur in voluntate ad legem.

8. Respondetur, necessarium esse aliquem actum efficacis voluntatis, quae in Deo est beneplaciti, ut recte probat prior ratio facta; haec autem voluntas non oportet, ut sit de ipsa observatione, seu exequutione legis: nam haec quid posterius est, & hoc etiam probat posterior ratio facta. Per se ergo requiritur, ut sit de obligatione subditorum, id est, ut sit voluntas obligandi subditos, quia sine tali voluntate non obligabit illos, & illa sufficit ex parte voluntatis. Primum patet, quia obligatio est effectus moralis, & voluntarius principi. Item quia actus agentium non transcendunt intentionem eorum. Item quia hac ratione votum non potest esse sine voluntate se obligandi, in quo aequiparatur legi, ut in 2. tom. de Relig. tractat. 6. lib. 1. c. 2. diximus. Secundum autem patet, quia supponimus in legislatore potestatem ad obligandum: ergo si habeat etiam voluntatem obligandi, nihil aliud ex parte voluntatis requiri potest. Dices; necessaria est voluntas praecipiendi, & illa sufficit sine voluntate obligandi. Respondeo, has non esse duas voluntates, sed eandem diversis verbis declaratam, ut infra explicabo.

Actus intellectus, qui dicitur ab aliquibus intimatio nō requiritur ad legem ferendam.

9. Potest etiam aliter haec voluntas declarari, ut sit voluntas constituendi talem actionem, ut necessariam ad servandam aequitatem, seu mediocritatem in tali materia virtutis: habet enim voluntas superioris hanc moralem efficacitatem, ut possit obligare subditos, & ut possit facere materiam necessariam virtutis eam, quae de se non erat necessaria, verb. grat. abstinentiam talis diei esse necessariam ad mediocritatem temperantiae. Quamvis enim hoc non sit semper necessarium ad legem: nihilominus quando oportuerit, non excedit potestatem legislatoris. Ita ergo recte explicatur objectum, circa quod legislatoris voluntas efficax versatur: nam licet sit quid morale potius, quam physicum, circa illud potest versari voluntas efficax, non solum humana, sed etiam divina, ut alibi ex professo dixi, & inf. in tract. de Gratia dicam. Hic vero occurrebat difficultas specialis circa legem naturalem, sed commodius tractabitur in lib. sequenti.

10. Solum ergo superest inquirendum, an post dictos actus intellectus, & voluntatis aliquis alius sit in ipso legislatore necessarius ad legem ferendam. Multi enim existimant requiri ulterius quendam actum intellectus, quem vocant intimationem, explicationem, vel insinuationem voluntatis superioris respectu inferioris: nam hunc actum dicunt habere propriam rationem imperii, & explicari illa voce, *Fac hoc*, & ita (ut infra dicam) in illo constituunt propriam rationem legis. Et fundatur, quia in omni operatione morali putant hunc actum esse necessarium post electionem ad exequutionem, & de illo loquutum esse Aristot. 6. Ethic. quando dixit, perfectissimum actum prudentiae esse imperare, & Div. Thomam 1. 2. quaest. 17. quando docet, imperium esse actum intellectus.

11. Ego vero, in universum loquendo de imperio respectu propriarum actionum, seu potentiarum ejusdemmet operantis, sentio, post electionem, seu actum voluntatis, quo determinate & efficaciter quis vult aliquid operari ad extra, cum omnibus particularibus conditionibus requisitis ad agendum ex parte circumstantiarum, & potentiae exequutivae, non requiri actum aliquem intellectus, qui immediate dirigatur ad potentiam exequentem; imo nec talem actum esse possibilem. Quia neque potentia exequens percipit vim imperii, neque ad intellectum spectat applicare potentiam ad operandum, sed solum proponere objectum voluntatis, ad quam spectat postea applicare reliquas potentias ad usum, ut est communior sententia, quam suppono ex 1. 2. qu. 17. & ex auctoribus, quos referam capit. sequenti, eandemque rem saepius, satisque fuse attigi tract. de Praedest. lib. 1. capit. 16. & 17. & tract. 4. de Relig. libro 1. capit. 3. & tract. 6. libr. 1. cap. 12.

12. Hac vero doctrina supposita circa imperium univ-

uniuscujusque ad seipsum: de imperio unius ad alium necessario dicendum est, post actum voluntatis legislatoris, quem supra declaravi, solum requiri ac necessarium esse, ut legislator illud suum decretum & judicium insinuet, manifestet, seu intimet subditis, ad quos lex ipsa refertur. Hoc enim necessarium est, quia alias non posset voluntas principis obligare subditum, quia non innotesceret illi, ut dicemus latius agentes de promulgatione. Quod autem hoc sufficiat, patet, quia voluntas principis est ex se efficax: nam est ex sufficienti potestate, & cum absoluto decreto obligandi, ut supponitur: ergo si illa sufficienter proponatur subdito, operatur quod vult: inducit ergo obligationem: ergo consummata est lex: ergo nihil aliud necessarium est. Quod evidentius constabit ex dicendis capite sequenti.

13. De illa vero intentione constat, consistere in loquutione quadam, sub loquutione quantumcumque significationem, seu manifestationem interni actus alteri factam comprehendendo. Hæc autem loquutio si recte consideretur, præsertim in ordine ad creaturam, perficitur per actum transeuntem, qui aliquo modo tandem recipitur in eo, cui fit loquutio. Ut inter homines evidens est: & idem suo modo existimo esse inter Angelos: nam si is, qui loquitur, non imprimat aliquid ei, ad quem loquitur, non manifestabit illi conceptum suum. Et idem est de Deo respectu creaturarum: non enim intimavit Deus Adamo suam voluntatem de abstinendo ab esu arboris vitæ, nisi per revelationem aliquam ipsi Adamo factam, & si Deus manifestet beato in Verbo quid velit ab ipso fieri, ipsamet visio Verbi, quæ est in beato, habet vim loquutionis, & intimationis Dei circa tale præceptum. De loquutione autem creaturæ ad Deum, alia est ratio, de qua dixi in citato loco de Orat. hic autem non habet locum, quia non potest creatura imperare Deo.

Ultra actus numeratos requiritur actus intellectus ad loquendum subdito.

14. Ex his ergo concludo, post prædictum actum voluntatis solum requiri in legislatore actum intellectus, qui ad loquendum subdito de tali re, vel decreto necessarius fuerit. Et consequenter esse poterit necessarius novus actus voluntatis efficiendi signum manifestans priorem voluntatem. Ut in nobis requiritur apprehensio verborum, quibus loquuturi sumus, & voluntas movendi linguam: & ita, proportione servata, in principe requiritur, ut per intellectum concipiat modum intimandi legem, & ut per voluntatem velit exequi intimationem; quod cum proportione potest ad Deum applicari: ita enim hanc intimationem operatur sicut alios effectus suos. Denique post prædictum actum voluntatis intelligi etiam potest in legislatore novus actus intellectus, quo videt illam voluntatem suam, ut in Deo intelligimus scientiam visionis posteriorem illa voluntate. Quo etiam fit, ut legislator post cognitionem suæ legis, aliter etiam judicet de materia legis, quam antea, quia prius solum judicabat illam, ut aptam imperari: postea vero judicat eam, ut necessariam ad honestatem morum ex decreto suo. Quæ omnia adeo sunt manifesta, ut non indigeant nova probatione. Quomodo autem hæc ad legem concurrant, atque adeo in quo actu illa posita sit, dicemus capite sequenti.

CAPUT V.

Utrum lex sit actus intellectus, vel voluntatis, & quisnam ille sit?

1. sententia asserens legem esse actum intellectus.

1. Suppositis, quæ in superiori capite dixi, quæstio fere tota erit de modo loquendi, tamen propter varietatem opinionum expedienda breviter est. Prima igitur sententia affirmat, legem esse actum intellectus, ita sentit D. Thomas d. qu. 90. art. 1. & sæpe ita loquitur in discursu materiæ Vincen. spec. mor. lib. 5. part. 2. d. 1. Sequuntur Thomistæ Cajet. Conr. & alii ibi, & 1. 2. qu. 17. q. 58. art. 4. & q. 60. art. 1. Soto 1. de just. q. 1. art. 1. Turrecrem. in cap. *officium*, d. 3. Alens. 3. p. q. 26. in primo Richard. 3. d. 33. ar. 2. q. 6. ad 3. Antonin. 2. p. tit. 4. c. 10. Guilhelm. Paris. tract. de Legib. & Cordub. lib. 2. qu. qu. 10. Probari autem solet hæc sententia primo, quia tam Scriptura, quam Patres, Philosophi, & Jurisconsulti legem tribuunt rationi, aut sapientiæ. Proverb. 8. ait Sapientia, *Per me legum conditores justa decernunt*. Sic etiam Clemens Alex. lib. 1. Strom. non longe a fine ait, legem esse opinionem bonam, bonam autem esse, quæ est vera. Et subdit, *Cui consequenter quidam dixerunt legem esse rationem rectam, quæ jubet facienda, & prohibet quæ facienda non sunt*, & Basil. in capit. 8. Isaiæ, *Lex*, inquit, *est doctrix, & magistra*. Damasc. etiam lib. 4. cap. 23. legi tribuit docere.

2. Præterea Plato in Dialog. Minos, seu de lege, in principio legem vocat *operationis civitatis probam*, id est, veram: & infra dicit esse *veritatis operationem*. Eodemque modo Arist. l. 1. Elench. c. 12. in fine legem esse dicit, *opinionem multitudinis*. Et in Epist. ad Alex. ante Rhetoricam ad illum, definit, legem esse *Orationem, quæ communi civitatis consensu jubet*, &c. & statim c. 1. Rhetoricæ ait, *legem esse communem civitatis consensum, qui scripto præcipit, quomodo unumquodque agendum sit*: ubi legem etiam ponit in jussione, & præcepto: cum tamen sæpe alias rationi, & prudentiæ tribuat imperare. 6. Eth. c. 9. & sequ. 1. Politic. c. 3. Unde l. 10. Ethic. cap. 9. dixit, legem esse *sermonem ab aliqua prudentia, & mente profectum*. Ex Cicer. etiam multa supra adduximus, quibus significat, legem in ratione esse, primum quidem in mente Dei, per participationem autem ejus, in humana ratione esse legem naturalem, & prudentiam, a qua leges civitatum proficisci debent, ut late prosequitur in l. 1. & 2. de leg. paulo post principium, ubi inter alia sic concludit, *lex est recta ratio in jubendo, & vetando*. Sic denique Papini. in l. 1. ff. de leg. legem vocat *commune præceptum*, & declarat esse *virorum prudentium consultum*; & Marc. in l. 2. ex Chrysippo refert, *legem esse divinarum, humanarumque rerum Reginam, Principem, ac ducem*: hæc autem sunt munera rationis, ad quam spectat regere, & dirigere operationes.

3. Rationes ad confirmandam hanc sententiam afferuntur variæ. Prima est, quia ad legem pertinet ordinare, unde & definiri solet, quod sit *ordinatio rationis*: sed ordinare non ad voluntatem, sed ad intellectum spectat, quia includit ratiocinationem quandam: unde quæ ratione carent, ordinare non possunt: ergo lex actus intellectus est. Secunda, legis est illuminare, & instruere, juxta illud, *Lucerna pedibus meis verbum tuum*, & illud, *Lex Domini immaculata convertens animas, sapientiam præstans parvulis*: illuminare autem intellectus est. Tertia, lex est regula, ut in principio dictum est ex Basil. in cap. 1. Isaiæ, ubi eam vocat *regula justorum, & injustorum*, quod etiam habetur in l. 2. ff. de leg. & ideo leges Ecclesiasticæ vocantur canones, id est, regulæ, ut ait Isidor. 2. Etymologiarum: sed voluntas non est regula, quin potius ipsa ratione regulanda est: est ergo lex in ratione.

Rationibus confirmatur prima sententia.

4. Quarta, quia nullus potest assignari actus voluntatis, qui sit lex: aut enim est voluntas principis, seu superioris, quod talis actio fiat a subdito: & hoc non, quia talis voluntas necessaria non est, nec sufficit: nam Deus verum præceptum posuit Abrahæ de sacrificando filio, quod tamen Deus fieri nolebat; & e converso quantumvis superior velit, & desideret aliquid fieri a subdito, si non præcipit, non obligat. Et ideo dicunt Theologi, nos non teneri conformari divinæ voluntati, etiam efficaci, nisi addatur præceptum de exequenda tali voluntate: non ergo consistit lex in tali voluntate: vel consistit in voluntate obligandi subditum: & hæc etiam non sufficit, nisi intimetur. Imo addunt aliqui, non esse necessariam talem voluntatem in Principe, ut ferat legem, quia licet Princeps nihil cogitet de obligatione, si vult imperare, imperando fert legem. Imo addit Medin. 1. 2. q. 90. art. 1. quod licet nolit obligare, si vult imperare, obligat, & fert legem: sicut (inquit) qui vovet sine voluntate se obligandi, nihilominus vere vovet & obligatus manet, & qui promittit sub juramento dolose, & sine intentione se obligandi, tenetur implere promissum ex religione juramenti: sic ergo qui vult imperare, ex efficacitate imperii obligat, etiam si nolit: quare ad

legem

legem non erit necessarius alius actus voluntatis, nisi voluntas imperandi: illa autem voluntas non est lex, nisi sequatur imperium, quod pertinet ad intellectum: in illo ergo lex est.

In quo actu intellectus sit lex.

5. Est autem controversia inter auctores hujus sententiæ, quisnam actus intellectus habeat rationem legis, an scilicet, judicium rationis, quod antecedit voluntatem, vel imperium, quod subsequi dicitur? Nam quidam eorum dicunt, esse judicium rationis, quod tenuit Guillelm. Parisien. & sequutus est Conr. d. art. 1. Et quidem D. Thom. q. 91. ar. 2. clare dicit, legem esse dictamen in Principe & si considerentur testimonia adducta, præsertim Philosophorum, de hoc judicio loqui videntur. Item proprietates illæ, quæ sunt illuminare, esse regulam & mensuram, in judicium rationis conveniunt, & non in illud imperium, quod solum dicitur esse impulsivum, & non manifestativum alicujus veritatis. Huic tamen sententiæ obstat, quia judicium illud non habet efficaciam obligandi, nec moraliter movendi; hæc autem in lege necessaria est: item, quoad judicium nihil differre videtur præceptum a consilio, quia etiam consulens habet simile judicium de actione, quam faciendam consulit: unde si Deus nihil aliud nobis manifestaret, quam hoc judicium, non legem, sed consilium præberet, in his videlicet, quorum opposita intrinsece mala non sunt.

Quidam dicūt esse judicium rationis.

6. Alii ergo auctores ponunt legem in actu intellectus subsequente voluntatem, & vocant illum actum imperium: sed si hic actus non fit per modum loquutionis, est plane confictus, ut supra diximus: si autem est, loquutio aliqua habebit rationem signi: igitur non tam erit lex, quam signum legis, vel ad summum dicetur lex, sicut lex scripta, aut voce prolata lex vocatur. At vero hæc lex externa, seu scripta non habet vim legis, nisi quia significat aliquid aliud, in quo est virtus legis, & ideo necessario supponit aliud, quod principaliter sit lex: & hoc est, quod inquirimus. Nec etiam dici potest, loquutionem illam internam, prout consideretur in mente Principis esse legem, quia etiam illa solum habet vim, & efficaciam, quatenus est signum: ergo necessario supponit id, quod principaliter est lex.

Alii dicūt legem esse actum intellectus, qui dicitur imperium.

7. Præterea occurrit specialis ratio in Deo, propter quam non videatur talis actus ei attribuendus, tanquam necessarius ad legem ferendam. Quia vel est per modum impulsus, qui sit activus ad extra, sicut alii qui illum ponunt etiam in Deo distinctum a proprio judicio, & cognitione, vel est per modum mentalis loquutionis: neutrum autem horum dici potest: ergo. Minor quoad priorem partem probari posset, ostendendo nullum esse talem actum, quia frustra ponitur, & intelligi non potest: sed hoc egimus in 1. par. tract. 2. lib. 1. cap. 10. Nunc vero breviter declaratur, quia ex parte Dei non potest esse necessarius talis impulsus ad legem ferendam, quia Deus ferendo legem non impellit physice ad actum lege præceptum, sed solum ponit obligationem, quæ est quid morale, & non potest illo modo physico fieri, ut videtur per se clarum. Altera vero pars Minoris de loquutione, patet facile, quia loquutio Dei ad extra non est, nisi infusio luminis, vel specierum, vel exhibitio alicujus signi manifestantis ipsum, vel ejus voluntatem: totum autem hoc facit Deus per voluntatem suam, nec ad hunc effectum est magis necessarius alius impulsus, vel actus intellectus posterior actu voluntatis, quam ad alios: nullo ergo modo potest in Deo lex constitui in actu consequente voluntatem. Unde idem est de quolibet alio legislatore, quia omnes participant rationem legis, quæ in Deo est per essentia, & ideo cum proportione illam imitantur.

2. Sententia affirmans, legem esse actum voluntatis.

8. Est ergo secunda opinio principalis affirmans, legem esse actum voluntatis legislatoris. Pro hac sententia referri possunt omnes, qui ponunt imperium in voluntate, ut Henr. quodl. 9. q. 6. Gabr. in 2. dist. 37. q. 1. a. 1. not. 3. Major in 3. d. 33. qu. 7. Ocham. in 3. q. 22. ar. 4. Almain. tract. 3. Moral. c. 2. Angest. in Moral. tract. 1. par. 3. Corol. 3. Sentit etiam Bonav. in 3. d. 17. ar. 1. q. 1. ad penult. ubi ait, *voluntatem esse illud, penes quod residet regnum, & imperium eorum, quæ sunt in ipso volente*. Idem Medin. Cod. de Orat. q. 2. Tribuitur etiam Dur. & Greg. in 1. d. 47. quatenus asserunt, voluntatem divinam esse regulam, cui omnes tenemur conformari. Citatur etiam pro hac sententia Scot. in 2. d. 6. q. 1. & d. 38. q. 1. ad ult. & quodlib. 17. quatenus his locis ait, ad voluntatem pertinere ordinare alium ad aliquid agendum, & in 3. d. 36. q. 1. ar. 2. voluntati tribuit imperare, eandem opinionem late defendit Cast. libr. 2. de lege pœnali, cap. 1.

9. Suaderi autem potest primo, quia Scriptura, & civilia jura voluntatem Dei, aut Principis legem appellant, Psal. 32. *Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas*, id est, præcepta sua, & Ps. 142. *Doce me facere voluntatem tuam*. 2. Macha. 2. *Det vobis cor omnibus, ut colatis eum, & faciatis ejus voluntatem*, id est, serveris ejus legem. Sic dixit Christus Dominus in oratione Dominica: *Fiat voluntas tua*, id est, servetur lex tua, & in oratione in horto dixit: *Non mea voluntas, sed tua fiat*, id est, tuum præceptum: sic enim de ipso scriptum erat Ps. 38. *In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam*. Responderi solet ex Magistro in 1. d. 47. & D. Th. 1. p. q. 19. artic. 9. in his locis esse sermonem de voluntate signi, quæ non proprie, sed metaphorice voluntas est.

10. Verumtamen licet signum voluntatis metaphorice voluntas dicatur, necesse est, ut aliquam propriam voluntatem indicet. Cur enim voluntas metaphorice diceretur, nisi quia habitudinem habet ad voluntatem propriam: non habet autem aliam habitudinem nisi signi, & ideo voluntas signi dicitur; ergo illa voluntas significata est, quæ proprie impletur, & quæ illis locis significatur nomine legis. Unde etiam in jure Civili dicit lex habere voluntatem suam: l. *in ambigua*. ff. de legib. quia nimirum lex scripta, seu exterior indicat voluntatem principis, quæ dicitur voluntas ipsius legis: ergo talis voluntas est lex in ipso principe: unde l. 1. ff. de constit. Princip. & §. *sed & quod*, Inst. de jure naturali, gent. & civ. *Quod Principi placuit*, dicitur, *legis habet vigorem*; quæ verba sine dubio actum voluntatis indicant. Similiter adduci possunt Philosophi dicentes, legem esse *decretum, & institutum civitatis*, ut est apud Plat. d. Dialog. Minos, vel esse consensum civitatis, ut est apud Aristot. Rhet. ad Alex. c. 1. & 2. Nam decretum propositum voluntatis indicat; & clarius, consensus actus est voluntatis. Ansel. etiam in libr. de voluntate Dei, voluntati divinæ tribuit præcepta, & lib. de conception. Virg. c. 4. imperare tribuit voluntati.

11. Secundo principaliter id ostendi potest ex proprietatibus legis: nam omnes, quæ tribuebantur actui intellectus, magis conveniunt voluntati, & aliquæ conveniunt voluntati, quæ intellectui tribui non possunt: ergo, &c. Major patet, quia in primis legi tribuitur, quia sit regula, & mensura: at hoc maxime convenit divinæ voluntati, ut sumi potest ex D. Tho. 1. 2. qu. 4. art. 4. & q. 19. art. 9. & 2. 2. q. 26. art. ult. expressius qu. 105. art. 1. ait, divinam voluntatem esse primam regulam, qua mensurari debent humanæ actiones: voluntates autem superiorum hominum esse secundam regulam participatam a prima: & ratio est, quia id agere, aut velle debemus, quod Deus vult nos velle, aut agere, ut ait Ansel. lib. de volunt. Dei.

Confirm. 2. sententiæ ex proprietatibus legis.

12. Altera proprietas legis est, quod illuminat, & dirigit subditum: in hac autem considerandum est, posse attribui legi, quatenus est in ipso subdito, quomodo non est dubium, quin sit actus rationis, & formaliter illuminans, ut in superiori capit. dixit. Et ideo in legendis auctoribus cavenda est æquivocatio; cum enim legem per rationem definiunt, sæpe loquuntur de lege, prout est in subdito, quomodo naturalis lex dicitur esse recta, & a natura indita ratio: sic autem lex illuminat, quia ostendit voluntatem legislatoris: unde in ipso legislatore voluntas esse videtur, quæ objective (ut sic dicam) vel etiam effective illuminat subditum, quomodo dixit Anselm. dicto lib. de Voluntate Dei: *voluntas Dei est Magistra humana voluntatis*.

13. Erat tertia proprietas, quod lex ordinat, at hoc propriissime convenit voluntati, ut recte Scot. supra docet, & in tract. de Prædestin. ostendi loco supra

pra citato: & optime confirmari potest ex D. Thom. 1. p. q. 107. ar. 1. dicente unum Angelum per voluntatem suam ordinare suum conceptum ad alium, & ita loqui ei: pertinet ergo ad voluntatem ordinare. Unde in præsenti declaratur: nam hæc ordinatio legis, vel est per modum relationis medii in finem, vel per modum loquutionis indicantis voluntatem Principis: utroque autem modo optime attribuitur voluntati: nam voluntas est, quæ ordinat media ad finem, quia ipsa est, quæ intendit finem, & eligit media propter ipsum, & ita statuit, ut fiant: voluntas etiam est, quæ imperat loquutionem, & in Deo, vel immateriali supposito ordinatio loquutionis etiam fit per voluntatem: ergo ordinatio legis, prout est in superiore ordinante, vel loquente, semper est aliquid spectans ad voluntatem.

14. Unde aliter etiam solvitur objectio, quæ fieri solet, quia licet superior velit aliquid fieri a subdito, si non intimet voluntatem, non præcipit. Respondetur enim, hanc intimationem posse esse exteriorem, & de hac non esse sermonem, quia illa non est in legislatore, sed actio transiens, quæ vel in subdito, vel in alia externa materia recipitur, juxta dicta superiori capite: intimatio autem, prout est in legislatore, maxime esse videtur voluntas exterius intimandi, quæ in ipsa voluntate obligandi intime includitur, vel ex illa sequitur: ergo ea etiam ratione lex maxime pertinet ad voluntatem.

Aliquæ legis conditiones quæ soli quadrant in voluntatis actum.

15. Superest probanda altera pars primi antecedentis, nimirum aliquas conditiones ad legem necessarias inveniri in actu voluntatis, & non proprie in actu intellectus. Prima est movere, & applicare subditum ad exercendam actionem, sub actione semper omissionem intelligendo. Principium enim movens, & applicans ad exercitium actionis est voluntas: nam intellectus potius movet quoad specificationem, & ideo potius dicitur dirigere, quam movere. Secunda est, habere vim obligandi, quæ proprie est in voluntate, & non in intellectu: nam intellectus solum potest ostendere necessitatem, quæ est in ipso objecto; quod si in illo non sit, non potest ipse eam tribuere: voluntas autem confert necessitatem, quæ in objecto non erat, & facit, v. gr. in materia justitiæ, ut res tanti, vel tanti valeat, & in materia aliarum virtutum, ut hic, & nunc sit necessarium operari, quod alias per se non esset. Tertia, ferre legem est actus jurisdictionis, & potestatis superioris, ut infra dicam, unde est veluti usus cujusdam dominii; usus autem est actus voluntatis, & præsertim usus dominii, qui liber est. Quarta, lex est actus justitiæ legalis: nam Princeps dum fert legem, maxime debet ad commune bonum respicere, quod spectat ad justitiam legalem, justitia autem legalis est virtus voluntatis, quamvis indigeat directione prudentiæ, quod commune est omnibus virtutibus voluntatis: unde solum fit, ad legem ferendam maxime necessariam esse prudentiam, quod recte probant fundamenta prioris sententiæ, non tamen fit, esse formalem actum prudentiæ; sicut justa distributio, & recta electio a prudentia pendet, & tamen formaliter est actus voluntatis, per justitiam distributivam, vel per aliam virtutem moralem operantis.

16. Ultima ratio esse potest, quia ex his, quæ dixi proponendo priorem sententiam, intelligi potest, quam sit difficile, designare actum intellectus, qui sit lex: in voluntate autem facile assignatur. Nam illa voluntas, quam superior habet obligandi subditum ad talem actum, vel (quod perinde est) constituendi talem materiam intra necessarios terminos virtutis, optime recipit denominationem legis, tam propter omnia, quæ adduximus de proprietatibus legis, quam ex eo, quod etiam tetigimus, quia nihil antecedens hanc voluntatem habere potest vim legis, cum non possit necessitatem inducere: quidquid autem subsequitur, potius est signum legis jam conceptæ, & stabilitæ in mente principis: nam ipsa etiam loquutio mentalis signum tantum mentale est. Cui fundamento non aliter potuit respondere Medina, nisi negando voluntatem obligandi esse necessariam in principe ad ferendam legem, & obligandum per illam.

17. Veruntamen responsio hæc id negare videtur, quod reliqui auctores utriusque opinionis tanquam certum supponunt, nisi fortasse in verbis sit aliqua æquivocatio. Certum est enim in his effectibus moralibus, qui a voluntate pendent, agentia non operari sine intentione, vel ultra intentionem: obligare autem per legem est effectus moralis, & pendens ex libertate legislatoris: ergo ut fiat, necessaria est in legislatore intentio, & voluntas illius, alias fieret sine intentione, quod repugnat. Minor evidens per se est, & ideo idem auctor fatetur, legem requirere concursum voluntatis. Major autem communis est Theologorum; imo, & Juristarum, qui hoc sensu dicunt, actus agentium non operari ultra intentionem eorum, arg. c. ult. de præben. & constat inductione: nam hac ratione excommunicatio lata sine intentione ligandi non ligat, & absolutio data sine intentione absolvendi, non solvit; & idem est de cæteris sacramentis: & similiter votum, matrimonium, & similia facta sine intentione, non valent: ratio autem est, quia tota virtus talium actuum manat a voluntate, aut mediante illa: item illa est, quæ dat esse quasi forma: nam actus exterior sine intentione non est verus actus moralis sub illa ratione tali, sed fictus. Impugnatur doctrina Medinæ circa voluntatem obligandi.

18. Unde in exemplo voti certum existimo non obligare, si factum sit sine intentione obligandi, ut in tract. 6. de Relig. dixi: sicut autem ibi solet fingi casus, in quo aliquis voveat cum intentione vovendi, & simul habeat intentionem non se obligandi: ita Medina similem fingit in legislatore, qui habeat voluntatem præcipiendi, & non obligandi, & tunc ait, nihilominus obligare. Veruntamen, si ignorantia non intercedat, illæ intentiones sunt repugnantes, & involventes contradictionem, si prior intentio sit vere, & non ficte vovendi, aut præcipiendi, quia velle præcipere, nihil aliud est, quam velle obligare, aut saltem velle insinuare voluntatem obligandi, & idem est cum proportione in voto. Si autem illa intentio talis non sit, sed solum exterius præcipiendi, aut vovendi, sine dubio nihil fit, nec fertur vera lex, aut fit verum votum. Certum est enim posse fieri fictam promissionem, quæ non obliget: illa autem nullo alio modo fieri potest, & idem est cum proportione de præcepto: & ideo si subdito constaret, superiorem, licet proferat verba præceptiva, non habere animum obligandi, sine dubio non obligaretur, ut in dicto casu de Excommunicatione omnes dicunt. Vel sicut e contrario ait D. Thom. 2. 2. q. 104. art. 2. voluntatem superioris, quacumque ratione innotescat subdito, esse quoddam præceptum, quod non potest intelligi, nisi de hac voluntate obligandi. Velle præcipere, & velle non obligare, sunt intentiones repugnātes sublata ignorantia. Similiter in voto repugnāt intentio vovendi, & nō obligandi.

19. In casu autem de juramento non est omnino eadem ratio: nam potest quis habere intentionem jurandi, id est, adducendi Deum in testem, & nihilominus habere intentionem non se obligandi, & ideo si tunc oritur obligatio (quod sub opinione est) non est ex propria voluntate, sed præcepto naturali, quo unusquisque tenetur facere verum id, in cujus testimonium Deum adduxit, ut late dixi tract. 5. de Relig. lib. 2. cap. 7. At vero obligatio legis, nonnisi ex voluntate legislatoris oriri potest, & ideo actus ille voluntatis necessarius est. Et ita recte dixit Gabr. 3. d. 37. quantumcumque notificetur voluntas superioris, nisi per illam velit ligari inferiorem, non consurgere obligationem. Dixi autem, nisi sit æquivocatio in verbis, quia fortasse necessarium non est, ut legislator directe, & expresse concipiat obligationem subditi, & voluntate feratur in illam: satis enim esse potest, ut velit, v. g. præscribere, ut res tantum valeat, vel ut talis actus sit in materia necessaria temperantiæ, vel ut confuse velit præcipere quantum potest: sed hæc parum differunt, quia in his omnibus includitur intentio obligandi, & cum illis omnino repugnat habere intentionem non obligandi, nisi operans prorsus ignoret, quid velit, & tunc ipsamet ignorantia impediret prorsus veram voluntatem obligandi, atque adeo veram legem, ut in simili de voto dixi: igitur quoad necessitatem hujus voluntatis vera sine dubio est hæc secunda sententia. In juramento potest stare intentio jurandi cum intentione non obligandi.

20. Unde quæ pro his opinionibus adduximus suadere

Tertia sententia affirmans legem ex utroque actu componi. dere videntur utrumque actum intellectus, & voluntatis esse ad legem necessarium, & ideo potest esse tertia opinio dicens, legem componi; & coalescere ex actu utriusque potentiæ: quia in his rebus moralibus non oportet quærere unitatem perfectam, & simplicem, sed potest res, quæ moraliter una est, ex multis physice distinctis, & se mutuo juvantibus constare. Sic ergo lex duo requirit, motionem, & directionem, bonitatem (ut sic dicam) & veritatem, id est, judicium rectum de agendis, & voluntatem efficacem movendi ad illa, & ideo ex actu voluntatis, & intellectus constare potest. Et hæc sententia tribui solet Greg. in 1. d. 48. q. unic. sed ibi hoc non disputat, nec aliud dicit, nisi eum, qui discordat a voluntate beneplaciti Dei, agere contra legem æternam, & allegat Aug. 22. contra Faustum, cap. 27. dicentem, legem æternam esse rationem, vel voluntatem Dei, ubi Aug. nihil determinat. Magis indicat hanc sententiam Gab. 3. dist. 37. qu. unic. in princ. ubi cum de lege externa, seu quæ est in subdito dixisset, esse *signum verum, creaturæ rationali notificativum rectæ rationis dictantis, ligari eam*, &c. declarat, *dictum esse dictantis, seu ligantis*, &c. *ad innuendum, quod recta ratio præcipientis una cum voluntate est ratio obligationis inferioris, id est, quo inferior obligatur*. Lex autem est propria ratio obligationis, sentit ergo in ipso principe legem esse rationem ejus cum voluntate, & declarat illam esse voluntatem ligandi subditum, ut supra: unde sicut liberum arbitrium definiri solet, esse facultatem voluntatis, & rationis, ita lex, quæ arbitrium Principis appellari solet, non immerito potest existimari actus utriusque facultatis.

21. Addi etiam potest, licet nomen legis adæquate, & complete utrumque actum complectatur, nihilominus secundum aliam considerationem tam actum voluntatis, quam intellectus posse dici legem sub diversis rationibus, cui modo loquendi non dissonat August. in d. loco contra Faust. & declaratur in hunc modum. Nam si in lege attendatur vis movendi, & ideo lex dicatur id, quod est in principe, quod movet, & obligat ad agendum, sic lex est actus voluntatis: si autem spectetur, ac consideretur in lege vis dirigendi ad id, quod bonum, & necessarium est, sic pertinet ad intellectum: & videtur consistere in judicio practico, & prout est in principe non antecedere voluntatem, sed subsequi, non quidem per modum actus impellentis, qui judicium non sit (hoc enim satis improbatum est) sed per modum judicii practici, quo stante decreto suo princeps judicat hoc esse omnino agendum a subditis, quibus propterea intimandum est tale decretum. Hoc enim judicium subsequi voluntatem in mente principis in superiori capite declaravi; & ideo sub hac ratione dici potest lex scripta in mente ejus, a qua procedat omnis lex exterior & simile judicium, quod est in subjecto, erit tanquam lex participata ab illa, quæ est in principe.

Fertur judicium distincte de tota controversia. 22. Hæ sententiæ probabiles sunt, & ultima satis facilis, & plausibilis, nihilominus tamen, ut aliquod judicium de re tota feramus, secernimus legem naturalem, & consequenter etiam æternam, quia in illis est specialis difficultas in re ipsa, An, & quomodo habeant veram, & propriam rationem legis, quam lib. seq. tractabimus. Præsens ergo controversia solum est de lege posita per voluntatem alicujus superioris. De qua certum est, vel constare ex actu rationis, & voluntatis, vel certe non esse sine utroque: ita, ut si est alter illorum tantum, ab altero nihilominus intrinsece pendeat. Hoc enim convincunt omnia adducta pro duabus primis sententiis.

23. Atque hinc inferimus secundo, neutrum modum loquendi illarum opinonum posse efficaciter probari. Nam testimonia adducta in prima opinione solum probant, legem non ferri sine directione prudentiæ. Unde Philosophi ibi allegati, cum legem tribuunt rationi, non loquuntur de actu intellectus, qui in principe sequitur ex voluntate, qua vult obligare subditos, sed de judicio antecedente, dirigente, & quasi regulante illam voluntatem; solum enim dicunt ad legem non sufficere voluntatem principis, nisi justa sit, & recta, & ideo debere oriri ex recto, & prudenti judicio, de quo judicio constat, non esse legem, si per se, & ut prior voluntate spectetur: vocant ergo legem rectam rationem quoad radicem, sicut Cicero in eodem lib. de Legib. dixit, virtutem esse rectam vitæ rationem. Rationes autem factæ pro illa sententia confirmando secundam solutæ sunt. Testimonia vero adducta in secunda sententia in rigore solum probant, legis obligationem manare ex voluntate legislatoris: nam hoc satis est, ut observans legem Dei, dicatur facere voluntatem ejus, vel secundum voluntatem ejus, & e converso. Rationes autem factæ pro illa sententia urgentiores mihi videntur, si supponimus legem esse actum illum principis, qui per se, & vi sua inducit obligationem, & ligat subditum. Dici vero potest, vocem legis non significare actum ligantem, sed signum illius actus, vel actum intellectus, a quo proxime tale signum procedit.

24. Unde addo tertio, spectando ad rem ipsam melius intelligi, & facilius defendi, legem mentalem (ut sic dicam) in ipso legislatore esse actum voluntatis justæ, & rectæ, quo superior vult inferiorem obligare ad hoc, vel illud faciendum. Hoc probant mihi rationes factæ pro secunda opinione. Nam licet hæc voluntas non possit habere effectum in subdito, nisi ei sufficienter proponatur, hæc autem propositio se habet, ut applicatio causæ obligantis, non ut propria causa, & ratio obligationis. *Legem esse actum voluntatis melius intelligi & defendi asseritur.*

25. Ultimo vero assero respiciendo ad nominis legis impositionem, videri prius positum ad significandum externum imperium, & signum ostensivum voluntatis præcipientis. Ideo enim Arist. 10. Ethic. dixit, legem esse sermonem a sapientia profectum, & in Rhet. ad Alex. dixit esse consensum populi in scriptis positum, & Isidor. hoc supponit, cum dicit legem a legendo esse dictam, & debere esse scriptam. Juxta hanc ergo vocis significationem optime defendi potest, legem in principe esse actum illum intellectus, quo proxime dictat legem externam, vel de se aptum ad dictandam & exhibendam illam. Nam sicut exterior est quasi proxima regula voluntatis subditorum, ita cum proportione lex illa, quasi scripta in intellectu principis est regula ejusdem voluntatis subditi, a qua proxime procedit regula exterioris legis, quando subdito proponitur. Procedit autem ab illa (ut ajunt) per modum alterius intimationis, vel impulsus: hæc autem intimatio nihil est præter loquutionem exteriorem, quam dirigit, & quasi dictat intellectus principis per illud judicium jam approbatum per suam voluntatem, vel prout est de tali actu, ut jam definito, & decreto per actum voluntatis ejusdem principis, ut satis ex dictis constat. *Lex ex impositione prius significat externum imperium & signum præcipientis. Arist.*

CAPUT VI.

Utrum de ratione legis sit, ut pro aliqua communitate feratur.

1 EXplicato genere, sub quo lex ponitur, inquirenda est differentia, per quam in ratione legis constituitur, quam inveniemus explicando nonnullas conditiones, quæ ad propriam rationem legis necessariæ sunt: simulque causas legis explicabimus, quia propriæ, & intrinsecæ conditiones legis non possunt aliunde melius, quam ex causis ejus oriri, nec differentia ejus sine materia, objecto, & fine ejus intelligi, aut explicari potest. Constat ergo in primis de ratione legis esse, ut ad aliquem, vel aliquos feratur, quoniam, ut Paul. ait ad Rom. 3. *Scimus quoniam quæcumque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur*. Dicit ergo lex essentialiter quandam habitudinem ad eos, quibus imponitur, & ideo ad explicandam ejus rationem declarandus est terminus hujus habitudinis. Supponimus deinde, legem ad homines ferri debere, quia inferiores creaturæ non sunt capaces propriæ legis, de qua tractamus, ut sæpe dictum est, quia non sunt capaces actuum moralium. Angeli vero licet sint capaces divinæ legis, tamen nunc de illis non agimus, ut in proœmio dixi: poterunt tamen, quæ de lege naturali, & divina dixerimus, ad eos facile cum proportione applicari. Lex ergo, de qua tractamus, hominibus *De ratione legis esse ut pro aliquibus feratur. Rom. 3.* *Soli homines sunt capaces harum legum.*

bus imponenda est, & ideo omnis lex potest dici humana ex hoc capite, ut supra dicebam, quamvis propter vitandam æquivocationem non ita vocetur.

An sit de ratione legis, ut pro communitate aliqua feratur.

2. His positis, oritur dubium an lex ferri possit ad unam tantum personam, vel sit de ratione ejus: ut pro aliqua multitudine hominum, seu communitate feratur. Supponimus enim ut clarum, communitatem humanam esse capacem legum, imo illa maxime indigere: id enim convincunt adducta in præcedenti capite: unde etiam est clarum regulariter, & ordinarie legem ferri pro aliqua communitate, vel multitudine hominum, ut usu ipso satis constat, & ex dicendis magis patebit. Difficultas ergo est, an hoc sit de ratione legis. Prima sententia affirmat, solum illud præceptum esse legem, quod generaliter fertur pro omnibus sub aliqua communitate comprehensis: uni vero personæ impositum, non esse legem. Fundarique solet hæc opinio in capite, *erit autem lex*: distinction. 4. quod est Isidori lib. 1. Etymolo. capit. 21. ubi ponit varias conditiones legis, & ultima est, *ut nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta sit*. Sed hic textus non cogit, quia aliud est, legem imponi communitati, aliud imponi pro bono, seu utilitate communitatis: nam præceptum potest imponi particulari personæ, & nihilominus imponi intuitu communis boni. Isidor. ergo non ponit ibi conditionem requisitam ex parte personæ, cui imponenda est lex, sed requisitam ex parte finis, propter quem est imponenda, scilicet, propter bonum commune; quam conditionem sequent. capit. explicabimus.

1. sentent. affirmans.

3. Dices; hoc modo explicata illa conditio jam erat contenta sub alia conditione ab eodem Isidoro in eodem capite posita, scilicet, *quod lex sit juxta, & honesta*, quia non erit talis, nisi ad commune bonum ordinetur. Sed hoc non obstat, tum quia multæ ex conditionibus ibi positis ab Isidoro ita comparantur, ut una in alia contineatur, vel ex illa inferatur, & nihilominus adduntur ad majorem explicationem: nam in hoc solo, quod lex debet esse justa, continetur, debere esse possibilem, & utilem: quomodo enim erit justa, si vel impossibilis, vel inutilis sit? & nihilominus distincte hæc recensentur. Igitur majori ratione potuit illa conditio ultima addi, ad explicandum distincte justitiam, & honestatem, quam lex requirit. Potest enim esse actus justus, & honestus, licet non sit propter bonum commune, satisque erit, quod illi non repugnet; de lege autem additur, ad justitiam ejus esse necessarium, quod ordinetur ab bonum commune.

4. Nec videtur posse dubitari, quin hæc fuerit mens Isidori, ut patet ex illa adversatio, *Nullo privato commodo, sed pro communi omnium utilitate conscripta*. Nam legem communitati imponi, & pro privato commodo, non repugnat; utrumque enim simul habent leges tyrannicæ: at Isidor. illa duo ponit tanquam sibi repugnantia: ergo non loquitur de communitate, cui imponenda sit lex, sed solum docet pro utilitate communi imponendam esse, cuicumque imponatur. Atque ita intellexit D. Thom. sententiam Isidori dict. qu. 90. art. 2. Nam in corpore tota ratio ejus eo tendit, ut declaret intentionem legislatoris inferenda lege debere ferri ad bonum commune, quia communis felicitas deberet esse mensura, & quasi primum principium, per quod mensuretur justitia, utilitas, & convenientia legis: unde concludit, *quodcumque aliud præceptum de particulari opere non habet rationem legis, nisi secundum ordinem ad bonum commune, & ideo omnis lex ad bonum commune ordinatur*. In quibus verbis potius indicat, posse legem continere particulare præceptum, dummodo ad ultimum finem referatur. Et ita etiam intellexerunt textum illum ibi, Archid. Dominic. & Turrecr. & plures, quos referam in capite sequenti.

5. Secundo solet probari hæc sententia ex l. 1. ff. de legibus ubi dicitur, legem debere esse *præceptum commune*. Verumtamen etiam verbum *commune* ambiguum est: nam, ut ibi notat Jason in principio, cum Fulgosio, triplici ratione potest dici lex præceptum commune. Primo, quia communi consensu, seu auctoritate lata est. Secundo, quia debet esse communis omnibus. Tertio, quia pro bono communi: in illa autem lege non declaratur secundum communitatis modum esse simpliciter necessarium ad rationem legis, seu communis præcepti: unde Glossa ibi sub disjunctione dicit, *esse commune, i. pro communi utilitate statutum: vel communiter toti universitate factum*. Ergo ad rationem legis sufficiet prima conditio, licet secundam non habeat. Tertio probatur ex cap. 1. Extra, de constitut. ubi dicitur, *Canonum statuta custodiantur ab omnibus*; supponit ergo debere omnibus imponi. Verumtamen hunc textum valde enervat Glossa ibi: nam ad verb. *Canonum*, addit, *Generalium; nam quidam canones sunt personales, quidam locales*. Unde non videtur dubium, quin verba illa intelligenda sint cum distributione accommoda, scilicet, canones servandos esse ab omnibus, cum quibus loquuntur, vel quibus imponuntur. An vero isti sint semper plures respectu singulorum canonum, vel possit dari canon ad unum tantum obligandum factum, ibi non traditur.

6. Potest ergo esse secunda sententia dicens, non esse de ratione legis, ut communitati, vel multitudini hominum imponatur, licet plerumque ita fieri contingat; quia regulæ operandi ordinarie sunt communes multis: aliquando vero possunt pro uno, vel alio constitui. Potest pro hac sententia referri D. Thomas in d. ar. 2. quatenus dicit, particulare præceptum relatum ad commune bonum inducere rationem legis; & in solutione ad primum idem repetit, & ad 3. generalem regulam ponit, præceptum, quod ordinatur ad commune bonum, rationem legis habere. Expressius hoc docet Glossa in l. 1. ff. de legib. dicens in illa lege non contineri definitionem legis, quia aliqua est lex, quæ non est communis. Idem sentit Gloss. in d. capit. 1. de constit. ubi distinguit canones generales a personalibus. Estque hæc distinctio valde frequens apud Canonistas, ut patet ex Archid. Dominico, & Turrecr. ubi supra. Eandem distinctionem indicat Glossa in l. *jura*. ff. de legib. ubi distinguit jus in generale, & speciale, & prius dicit imponi multitudini: posterius autem posse esse privatum. Idem habet Glossa in l. *neque Dorotheum*, & in l. *Doctitii*. C. de Decurion. lib. 10. Potestque suaderi primo in illis duabus legibus: quia illæ sunt veræ leges: & tamen dantur de quibusdam personis in particulari. Secundo videtur hoc expresse haberi in l. 1. ff. de constit. princi. ibi, *Ex his*, scilicet, ex legibus, *quædam sunt personales*. Et idem habuerit in §. *sed & quod*, verb. *plane*. Instit. de jur. nat. gent. & civil. Tertio facit, quod etiam Canones distinguunt legem privatam a publica, & priorem volunt imponi privatæ personæ: posteriorem communitati. Sumitur ex cap. *licet*, de regular. latius in cap. *duæ sunt* 19. qu. 2.

2 sentent. negans esse de ratione legis, ut pro communitate aliqua feratur.

7. Tandem potest hæc sententia rationibus suaderi. Primo, quia præceptum justum imponi uni tantum subdito, & propter commune bonum, & ex potestate regendi rempublicam, & singula membra ejus: ergo tale præceptum erit ejusdem rationis essentialis cum simili præcepto imposito multis, vel omnibus de tali communitate: ergo erit vera lex. Prima consequentia probatur, quia ad rationem præcepti videtur accidentale, quod uni tantum, vel multis imponatur, sicut accidentale est calori, quod sit in uno, vel multis subjectis, vel orationi, quod ad unum, vel ad plures fundatur. Secunda vero consequentia probatur, quia illud præceptum multis impositum esset lex: ergo & uni, quandoquidem ostensum est, esse ejusdem rationis. Et quod imponatur uni, & non multis potest accidere ex eo solum, quod necessitas talis præcepti in uno solo invenitur. Secundo, quia lex est regula moralium operationum hominis, ut sæpe dictum est: sed non tantum communitas hominum, verum etiam singuli homines indigent hac regula: ergo lex per se non dicit respectum ad solam communitatem humanam, sed etiam ad singulas personas humanas. Tertio, quia lex fertur ad personam: ergo non minus, imo per prius fertur ad personam veram, quam ad fictam: quia semper fictio supponit veritatem, quam imitatur. At communi-

Confirm. rationib hæc sententia.

munitas est persona ficta, unusquisque autem particularis homo est persona vera: ergo non est minus capax legis particularis persona, quam communitas. Quarto, quando lex fertur pro communitate, vel solum obligat communitatem, ut sic, vel etiam obligat singulos de communitate. Primum neque est necessarium, nec regulariter ita fit, ut per se constat: imo si fiat, tunc communitas se geret, ut particularis persona, & inde etiam concluditur, legem posse ferri ad unam tantum personam: si vero dicatur secundum, inde etiam infertur, posse legem pro uno tantum ferri, si illi expediat, & pro illo tantum necessaria sit.

Praefertur sententia quae asserit de ratione legis esse ut feratur pro communitate.

8. Haec controversia potest multum pendere ex usu vocis. Nihilominus simpliciter dicendum est, de ratione legis, ut hoc nomine significatur, esse, ut sit praeceptum commune, id est, communitati, seu multitudini hominum impositum. Hoc supponunt Isidor. & Div. Thom. supra, & aliis locis infra referendis. Docentque Panormit. in Rubr. de constit. Felin. in cap. *cum omnes*, de constit. num. 5. Jason cum Fulgos. in d. l. 1. ff. de legib. licet enim dicant, legem posse dici praeceptum commune, & ex habitudine ad eum, a quo, & ad finem propter quem fertur, & ad illos, quibus imponitur; satis vero indicat haec tria, non divisim, sed conjunctim in lege propria requiri. Idem sensit Anton. Gomez in lib. 1. Taurin. nu. 5. ubi ad rationem legis requirit, ut sit communis, & non particularis respectu alicujus personae, & alii, quos infra, & capite sequenti referemus.

9. Potestque hoc probari primo inductione quadam; nam lex aeterna, & naturalis satis communis est, ut constat: lex etiam divina, tam vetus, quam nova pro communitatibus latae sunt, illa pro Judaico populo, haec pro Ecclesia Catholica, & universo mundo. Nec solum tota lex, sed etiam singula praecepta ejus generaliter lata sunt: non quod singula illorum pro omnibus, & singulis membris ferantur (hoc enim necessarium non est, nec ad legis rationem pertinet) sed quod licet inter communia praecepta, leges impositae sint, obligantes haec, vel illa membra, juxta eorum munera, & capacitatem, semper ferantur sub generali, & communi ratione. Imo etiam praeceptum divinum impositum Adae in statu innocentiae, non soli illi pro sua persona, sed ut capiti totius naturae impositum fuit, & duraturum semper fuisset in illo statu, & obligaturum omnes, & in tantum habuit propriam rationem legis. Cujus signum est, quia licet Deus imposuerit praeceptum soli Adae, priusquam Evam formaret, nihilominus etiam Eva per illud obligata fuit, ut constat ex capit. 3. At vero praeceptum, quod Deus posuit Abrahae de immolando filio, non potest dici proprie lex, sed praeceptum, juxta communem loquendi modum.

10. De jure autem Civili videtur hoc satis expressum in l. *jura*. 2. ff. de legibus. Dicitur enim ibi, *Jura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur*. De legibus etiam canonicis id probari potest ex dict. cap. *duae sunt*, quatenus in eo dicitur, canones, & decreta a Patribus edita esse leges publicas. Lex autem privata, quam ibi adjungit, non est lex canonica, sed est longe diversae rationis, ut dicemus. Hinc etiam Greg. IX. in Procemio Decret. inquit, *Ideo lex proditur, ut appetitus noxius sub juris regula limitetur, per quam genus humanum, ut honeste vivat, informetur*. Arist. etiam lib. 6. Ethic. dixit, facultatem, seu prudentiam ferendarum legum esse Architectonicam, seu regalem, quia principalis actus illius prudentiae est leges ferre, ut exposuit D. Thomas 2. 2. quaestion. 50. art. 1. ad 3. Prudentia autem illa respicit communitatem, & circa illam versatur: ergo etiam lex ex sententia Arist. communitatem respicit: unde, in 1. lib. Rethor. c. 4. dixit, *Salutem civitatis in legibus positam esse*. Et in Procem. Rhetor. ad Alex. dixit, legem esse *rationem communi consensu civitatis definitam*, &c. supponens pro eadem communitate dirigenda ferri. Idem saepe repetit Plato de legibus, & omnes Philosophi ita loquuntur. Unde Biesius lib. 4. de Repub. *Leges* (ait) *sunt publica vitae praecepta, quibus nos omnes obtemperare semper oportet*, &c. Itaque juxta communem usum jurium, & sapientum, non est dubium, quin nomine legis significetur praeceptum publicum communitati alicui, & non tantum uni, vel alteri personae singulariter impositum.

Confirmatur sententia amplius ex legis proprietatib.

11. Declarari praeterea hoc potest ex aliis proprietatibus legis; una est, quod debet esse perpetua, ut infra ostendemus: hoc autem habere non potest praeceptum unius personae, quia perpetua non est: communitas autem est perpetua, saltem per successionem, & ideo respectu illius habet locum propria lex. Nec refert, quod etiam praeceptum communitati impositum possit esse temporale: nam inde ad summum sequitur, non omne praeceptum communitati impositum esse legem, quod postea videbimus: id vero non obstat, quominus omnis lex debeat esse communitati imposita, ut perpetua esse possit. Idem ostendi potest, sumendo hanc perpetuitatem ex parte ferentis legem, quia de ratione legis est, ut non pendeat ex vita legislatoris, ut infra probabimus: at hoc solum habet locum in legibus communibus: praeceptum enim singulare, & uni tantum personae impositum cessat mortuo praecipiente, vel remoto a suo munere, ut communis sensus, & consuetudo testatur, cujus rei rationem infra trademus. Neque etiam hic refert, quod praeceptum pro communitate latum extinguatur per mortem praecipientis, si per modum legis non sit latum, ut infra etiam dicam: nam hinc etiam solum sequitur, non omne praeceptum communitati impositum esse legem, cum quo stat, ut lex debeat habere illam perpetuitatem, seu independentiam a persona ferentis illam, quam non habet, nisi sit praeceptum communitati impositum. Dices: haec conjectura solum habet locum in legibus humanis: nam in divinis, sive naturalibus, sive positivis, legislator non potest deficere, vel mutari, & ab illo semper pendent in fieri, & conservari. Respondeo hoc non obstare, nam quia de legibus divinis clarum est latas esse pro communitate, ideo addimus illam observationem in legibus humanis, ut declaretur, praeceptum semper considerari in ordine ad aliquam communitatem, ut possit habere stabilitatem, quam lex per se requirit. Et hinc praeceptum patris familias servis impositum, vel etiam filiis, imo & toti familiae, non est lex, ut docet Div. Thomas dict. qu. 90. art. 3. ad 3. quia non est latum sufficienti communitati, ut ibidem dicitur, vel quia non est latum per propriam jurisdictionem coactivam, quod ad legem necessarium est, ut dicit Arist. lib. 10. Ethic. cap. ult.

12. Tandem potest hoc declarari ex alia proprietate legis, quae est, esse regulam, & mensuram operationis, quasi ex parte materiae, & medii virtutis: nam hoc modo dicitur regula justorum, & injustorum, ut ex Basilio, & aliis supra retuli. Et eodem modo id, quod per legem definitur, vocatur ab Arist. 5. Ethicor. cap. 1. justum, legitimum seu legale, ut notavit D. Thomas dict. art. 2. Est ergo lex quasi regula constituens, vel ostendens in sua materia, seu operatione, circa quam versatur, medium servandum ad recte convenienterque operandum. Haec autem regula de se universalis est, ad omnes cum proportione pertinens: ergo lex de se est generalis: ut ergo aliqua sit propria, & perfecta lex, hanc conditionem habere debet. Si vero sunt aliqua praecepta, quibus haec conditio non inest, vel simpliciter non sunt leges, vel si inter leges numerantur, illud est, in quantum illam conditionem aliquo modo participant. Addi etiam potest, pertinere ad hanc generalitatem, seu communitatem legis, ut universe feratur, sine personarum acceptione, aut iniqua exceptione, juxta capit. *communes*, de constit. & hoc videntur intendere multa ex dictis juribus, quae supponunt priores conditiones, seu universalitatem legis, & addunt hanc tanquam necessariam ad justitiam legis, de qua paulo post dicemus.

Satisfit argumentis oppositae sententiae.

13. Magis autem declarabitur haec resolutio respondendo ad argumenta proposita. Ex quibus priori loco posita facile expediri possunt. Nam ad primum fatemur, Isidorum, & D. Thomam in illis locis non intendisse directe agere de hac conditione, illam tamen supposuisse: unde idem D. Thomas 5. Ethic. c. 1. lect. 2. exponens locum Arist. quem in d. ar. 2. adducit,

ducit, clarius, dicit, justa legalia dici ea, quæ sunt factiva felicitatis *per comparationem ad communitatem politicam, ad quam respicit legis positio*, ubi loquitur de lege humana: sed est eadem ratio de reliquis cum proportione. Ad alia vero jura, & quæ contra illa objiciuntur, respondemus, licet nuda illa verba per se non ita convincant, quin possint per aliquam interpretationem, vel evasionem enervari; tamen adjunctus aliis juribus, & interpretationibus sapientum, non parvam vim habere ad veritatem positam confirmandam.

14. Ad posteriora ergo argumenta respondendum est: & primo ad D. Thomam dicimus, in locis ibi citatis numquam excludere hanc conditionem, nec loqui de præcepto particulari ex parte personæ, cui imponitur, sed ex parte operis, de quo in particulari datur; & de hoc dicit debere esse tale, ut conferat ad commune bonum, & si hoc habeat præceptum de illo positum habiturum rationem legis, utique si alias conditiones ad legem requisitas habeat. Ad Glossam vero, & alios Doctores ibi allegatos respondetur, explicandos, vel admittendos esse juxta jura, quæ allegant, & si aliud voluerunt, non esse probandam eorum sententiam. Igitur de illis duabus legibus de Decurioni. *Neque Dorotheum*, & *Doctitii*: verum est versari aliquo modo circa commoda particularium personarum, quæ ibi nominantur: nihilominus tamen quatenus aliquid præcipiunt, non feruntur ad illas singulares personas, sed ad communitatem, & ad omnes subditos legislatoris, obligantes illos ad servandam talem, vel talem immunitatem illis personis. Quomodo etiam lib. 8. declarabimus, privilegium, licet particulare videatur, posse habere rationem legis. Addo etiam in illis legibus non tantum concedi favorem singularibus personis ibi nominatis, sed etiam successoribus eorum in perpetuum, & ita illæ leges participant perpetuitatem, & communitatem, quia illæ familiæ magna quædam pars communitatis, & fortasse ex præcipuis esse poterant, & ita illæ leges, licet quadam ratione videantur speciales, suo modo generales sunt, licet numquam ferantur, nisi per modum privilegiorum, ut ex usu constat.

Quid sit lex privata. Et cur ita appelletur.

15. Ad secundum ex lib. 1. & §. 1. & cæt. respondeo, leges personales ibi vocari leges privilegiorum, quæ personales vocantur ratione proximæ utilitatis, quam intendunt, semper tamen respiciunt aliquo modo communitatem ex parte eorum, quibus præcipiunt, ut proxime explicatum est, & tractando de privilegiis latius dicetur. Ad tertium respondetur legem privatam in illis canonibus sumi in sensu longe diverso. Dicitur enim lex privata, aut votum factum ex speciali inspiratione Spiritus sancti, aut ipsamet inspiratio divina, per quam homo specialiter vocatur ad aliquod latius bonum, quæ appellatio metaphorica est: illa enim non est propria lex, de qua modo tractamus, sed ita vocatur, quia scribitur in corde, & participat aliquos effectus legis, sicut de Voto alias diximus.

Lex & præceptū non convertūtur.

16. Ad rationes facile responderi potest ex dictis. Nam circa primam constat ex dictis, præceptum & legem non converti: nam licet omnis lex sit præceptum; non tamen omne præceptum est lex; sed oportet, ut speciales conditiones habeat, inter quas una est, ut sit præceptum commune in sensu explicato. Neque oportet in re morali anxie inquirere, an præceptum & lex essentialiter distinguantur: esto enim non distinguantur physice quoad species naturales actuum, satis est quod distinguantur moraliter, vel (ut ita dicam) in esse artificiali. Est enim lex veluti quoddam artefactum resultans ex tali actu, cum talibus circumstantiis, conditionibus, vel habitudinibus, sine quibus non erit vera lex, etiamsi quoad actum præcipiendi ejusdem sit naturæ. Addi etiam potest, legislationem quoad actum prudentiæ, a quo procedit, & quoad honestatem, quam habet, ut procedit a legislatore, habere specialem rationem virtutis distinctam a præcepto particulari, & privato, & hoc modo dici posse legem, ut sic essentialiter distingui a privato mandato.

Quid addat præcepto lex, & quom. distinguuntur.

17. Ad primam confirmationem respondetur, verum esse, legem dicere respectum ad singulares personas, ut sunt partes communitatis, cui lex imponitur tanquam regula operandi. Ad secundam confirmationem respondetur, legem non dici communem, quia necessario imponi debeat communitati, ut communitas est, & corpus mysticum: sed quia generaliter proponi debet, ut ad omnes, & singulos pertinere possit, juxta materiæ exigentiam, & hoc modo verum est, ferri, ut regulam personarum verarum, & non tantum fictarum. Addendum vero est propter confirmationem tertiam, legem ordinarie ferri ad communitatem, non collective, sed distributive, id est, ut ab omnibus & singulis de communitate servetur cum distributione accommoda juxta conditionem legis: nam hoc semper subintelligendum est. Potest autem etiam ferri aliquando lex in ipsam communitatem, ut communitas est, id est, prohibendo, vel præcipiendo actum, qui ab illa sola, ut communitas est, exerceri potest, ut constat de statutis quarumcumque congregationum, universitatum, capitulorum, collegiorum, &c. disponentibus aliqua circa actiones publicas, & communes talis corporis mystici: nam illæ sunt veræ leges, si alias conditiones habeant, etiamsi tantum præcipiant uni individuæ communitati: si tamen communitas perfecta sit, ut statim dicam; tum quia licet illa dicatur una persona ficta, simpliciter est communitas, & habet perpetuitatem requisitam ad legem, & immediate respicit bonum commune: tum etiam, quia per talem legem semper obligantur singuli de illa communitate ad non operandum, vel cooperandum contra talem legem.

In quo sensu dicitur lex communis, & pro communitate lata.

18. Sed quæret non immerito aliquis, qualis debeat esse communitas, ut sit capax propriæ legis. Respondeo breviter, pro diversitate legum, diversam communitatem sufficere, vel postulari. Distingui ergo potest in primis communitas; quia quædam est naturalis per solam convenientiam in rationali natura, cujusmodi est communitas humani generis, quæ inter omnes homines intervenit: alia vero dici potest communitas politica, vel mystica per specialem conjunctionem in congregatione morali modo una. Priorem communitatem respicit lex naturalis, quæ per lumen rationis unicuique homini proponitur; quia non fertur ad unumquemque, qua talis est, Petrus verb. grat. sed qua homo: quod observare licet tam in lege pure naturali, quam in supernaturali, quatenus ipsi gratiæ connaturalis est. Posterior communitas subdistingui potest: nam quædam intelligi potest addita naturæ, non tamen jure humano, sed divino, eo quod ab ipso Deo instituta sit sub aliquo capite ab ipso designato, & cum aliqua unione in ordine ad supernaturalem finem. Hujusmodi fuit olim synagoga: nunc autem multo perfectior est Ecclesia catholica, quæ non pro uno, vel alio populo, sed pro universo mundo ab ipsomet Christo instituta est, sub eadem fide: sub certis signis ab eodem Christo instituis protestanda, & sub obedientia unius capitis, cui ipse vices suas in terris commisit. Ad hujusmodi ergo communitatem feruntur per se primo leges divinæ positivæ, sicut fuit lex vetus data populo Judæorum, & lex gratiæ data pro universa Ecclesia. Item ad eandem feruntur leges canonicæ, quamvis non omnes pro universa Ecclesia constituantur, sed juxta intentionem, vel potestatem ferentis illas, ut postea videbimus.

Qualis debeat esse communitas, quæ capax sit propriè legis. Quotuplex sit communitas.

19 Præter has est communitas humanitus congregata, seu inventa, quæ dicitur esse cœtus hominum, qui aliquo jure sociantur, ut sumitur ex l. *civitas*, ff. si certum petatur, & ex cap. *dilecta*, juncta Glossa de excessibus Prælatorum, ubi declaratur ad communitatem non sufficere hominum multitudinem, nisi inter se aliquo fœdere, in ordine ad aliquem finem, & sub aliquo capite copulentur. Sic etiam dixit Aristot. 3. Politic. capit. decimo Civitatem esse civium multitudinem, habentium scilicet inter se morale vinculum. Hæc autem communitas distingui solet a Philosophis moralibus, & Jurisperitis in perfectam, & imperfectam. Perfecta in genere dicitur, quæ est capax politicæ gubernationis, quæ, quatenus talis est, dicitur sufficiens in hoc ordine; quomodo dixit Aristotel.

stot.1. Politic.cap.1. & D.Thomas 1.2.qu.90. art.2. Civitatem esse communitatem perfectam, & a fortiori regnum, & quælibet alia superior congregatio, seu communitas, cujus pars civitas sit, erit communitas perfecta. Potest enim in aliis communitatibus esse latitudo, & licet singulæ per se spectatæ perfectæ sint: tamen illa, quæ est pars alterius, sub hac ratione imperfecta est, non absolute, sed comparate, seu respective; & præterea inter has communitates quædam dicuntur reales, seu locales, quia certis terminis realibus, seu localibus clauduntur, ut est civitas, vel regnum: aliæ vero dicuntur personales, quia magis in personis, quam in locis considerantur, ut est religio aliqua, v.g. vel confraternitas, &c. quæ possunt esse etiam perfectæ communitates, si perfectum regimen, & moralem unionem habeant. De quibus videri possunt Jurisperiti in l.1. & sequentib. ff. quid cujusque universitatis, &c. & ff. de collegiis illicitis.

Quæ sit communitas imperfecta

20 Communitas autem imperfecta non respective tantum, sed absolute dicitur privata domus, cui paterfamilias præest, ut notavit D.Thomas q.cit. art.3. ad 3.& Sot.ibi, & lib.5.de just.q.1 art.2.& sumitur ex Aristot.supra: ratio vero est, quia illa communitas non est sibi sufficiens, ut statim explicabitur. Item quia in ea non congregantur singulæ personæ ut principalia membra ad unum corpus politicum componendum, sed solum ibi existunt inferiores in utilitatem Domini, & quatenus ejus dominio aliquo modo subsunt: & ideo talis communitas per se loquendo, & intra proprios terminos non regitur propria potestate jurisdictionis, sed dominativa, atque ita pro diversitate dominii participat diversum modum imperandi respectu diversorum. Aliud enim est jus, vel quasi dominium patris familias in uxorem, aliud in filios, aliud in famulos, vel servos; unde neque habet perfectam unitatem, seu uniformem potestatem, neque etiam participat proprie politicum regimen, & ideo communitas illa simpliciter imperfecta dicitur.

Leges humanę solū debent ferri pro communitate perfecta.

21 Hac ergo distinctione supposita dicendum est, leges humanas habere proprie locum in quacumque communitate perfecta, non tamen in imperfecta. Prior pars probatur, quia omnis communitas perfecta est proprium corpus politicum, & gubernatum per propriam jurisdictionem habentem vim coactivam, quæ est legumlativa. Item præcepta, & regulæ vivendi tali communitati propositæ, si habeant alias conditiones requisitas ad legem, constituere possunt justum legale, & medium servandum in unaquaque materia virtutis accommodata tali communitati; ergo tales regulæ, seu præcepta habebunt veram rationem legis. Denique sicut illa communitas perfecta est, ita præceptum illi impositum potest simpliciter dici præceptum commune: ergo & lex.

22 Altera pars satis insinuatur ab Arist.10. Ethic.c. ult.& D.Th.d.ar.3.ad 3. quatenus docent, communitatem unius domus non sufficere ad propriam legem: ratio reddi potest ex Arist. quia in tali communitate non est propria jurisdictio, nec vis coactiva, quæ in proprio legislatore requiritur. Hujus autem ratio est, imperfectio quasi naturalis talis communitatis, quia non sibi sufficit ad felicitatem humanam comparandam eo modo, quo humano modo comparari potest, vel (ut clarius dicatur) partes talis communitatis non sibi invicem præstant sufficiens subsidium, vel mutuum juvamen, quo indiget humana societas ad suum finem, vel ad suam conservationem, & ideo talis communitas quasi naturaliter ordinatur ad perfectam communitatem, ut pars ad totum: ideoque potestas legislativa non est in tali communitate, sed tantum in perfecta. Quæ ratio procedit proprie in legibus civilibus, cum proportione tamen applicatur ad Ecclesiasticas, quia licet potestas legislativa Ecclesiastica non maneat a communitate, sed a Christo, tamen communicatur, & distribuitur cum convenientia, & proportione ad communitatem humanam.

Objectio.

23 Sed obiiciet aliquis: nam sequitur ex dictis non posse ferri propriam legem in communitate perfecta, si tantum pro aliqua illius parte feratur: consequens videtur falsum: ergo. Sequela patet, quia statutum unius domus, vel communitatis imperfectæ non est lex, quia illa communitas imperfecta est pars perfectę: ergo idem erit de quacumque parte civitatis: illa enim etiam est communitas imperfecta, & pars perfectæ. Minor vero probatur, quia non est de ratione legis, ut obliget omnes de civitate: ergo potest obligare partem, & nihilominus esse vera lex. Circa hoc aliqui Juristæ dicunt legem latam a principe ad obligandam partem civitatis, v. g. quartam partem, & non aliam, non esse veram legem, nec obligare. Ita docuit Angel. quem refert, & sequitur Jason in l. 1. ff. de legib. num.2. qui solum fundatur in hoc, quod lex esse debet præceptum commune.

Solutio.

24 Respondeo nihilominus, aliud esse loqui de tali lege ex ratione iustitiæ, vel injustitiæ, seu acceptionis personarum: aliud ex defectu sufficientis communitatis, cui imponatur. Hic non tractamus de priori consideratione: tamen etiam sub illa dicere non possumus talem legem esse intrinsece malam, seu injustam, quia potest interdum subesse sufficiens causa, & ratio imponendi onus uni parti, & non alteri, vel ratione situs, & loci, quia in tali parte indiget civitas tali servitio, vel ratione conditionis personarum, ut ex legibus tributorum constat. Posterior autem consideratio huc spectat, in qua dicimus non esse de ratione legis, ut pro tota communitate feratur totaliter, ut sic dicam, quia in parte ejus potest esse sufficiens communitas, & fundamentum sufficiens ad perpetuitatem legis, & ut procedat ex jurisdictione politica, & immediate pertinente ad communem gubernationem. Potest autem hoc accidere variis modis. Primo si lex feratur sub ratione talis muneris, vel officii, ita ut comprehendat tales artifices, & non alias personas. Secundo, si feratur in personas talis generis, vel conditionis, ut in plebejos, vel nobiles, vel in descendentes ex Hebræis, aut conversos ex Saracenis, vel quid simile. Tertio fieri potest pro habitantibus in tali parte, vel vico civitatis, & non pro aliis: ita, ut non tantum pro his, qui nunc habitant, sed durabiliter per successionem indifferenter feratur. Quicumque enim ex his modis generalitatis sufficiens erit ad rationem legis, si alioqui justitia servetur. Nam primus est simpliciter generalis secundum distributionem accommodam: secundus participat eandem, supposita justa distributione: tertius etiam est de se indifferens ad omnes, quia nullus est, qui non possit ibi habitare, & ad hunc modum indicari potest de quacumque alia simili lege.

CAPUT VII.

Utrum de ratione legis sit, ut propter commune bonum feratur.

1 Ex hac conditione legis videntur maxima ex parte aliæ pendere, & ideo secundo loco illam constituimus, licet Isidorus ultimam eam posuerit: simulque intrinsecum finem legis declarabimus. In quęstione ergo proposita nulla est inter auctores controversia, sed omnium commune axioma est, de ratione, & substantia legis esse, ut pro communi bono feratur: ita ut propter illud præcipue tradatur. Ita docet D. Th. d. qu.90. ubi Cajetan. Conr. & alii moderni. Soto lib. 1. de Just. qu. 1. art. 2. Castr. lib. 1. de lege pœnal. cap. 1. Antonin. 1. p. tit. 11. cap. 2. §. 1. & tit. 17. §. 3 & Summistæ omnes verb. lex. Et bene Navarr. in comment. de Finibus. nu. 28. Gregor. Lop. in l. 9. tit. 1. part. 1. ubi Alphonsus Hispaniæ Rex eandem conditionem in suis legibus requirit: & ita etiam intelligunt juris civilis interpretes libro primo ff. de legibus dicentes: legem debere esse *commune præceptum*, id est, *pro communi utilitate statutum*, ut ibi Glossa exponit, quam Bart. Jason, & alii sequuntur. Clarius id docuit Isidor. in dict. capit. *Erit autem lex*, d. 4. ut capit. præcedenti explicui, & sequuntur ibi Canonistæ.

De ratione legis esse ob communē bonum ferri.

2 Sumitur præterea hæc veritas ex Arist. qui lib. 3. Ethic. cap. 6. ait, finem civitatis esse bene, ac feliciter vive-

vivere, & ideo subdit: *De virtute, & vitio publice cogitant, quicumque curam habent bene instituendi civitatem*, utique per leges. Unde in l.4.c.1.addit: *Leges ad rempublicam esse accommodandas, non rempublicam ad leges.* Sic Marsil.Ficin.in argumento Dialogi Minos Platonis ex ejus mente, tum ibi, tum in libris de Legibus, & Repub.colligit talem legis descriptionem; *Est vera gubernandi ratio, quæ ad finem optimum per commoda media gubernata dirigit.* Quin potius Plato in eodem Dialogo, & Regiam legem appellat eam,quæ in civitatis ordine, & gubernandi ratione, quod rectum est,constituit. Et in Dialogo Hippias, seu de Pulchro, parum a principio, *Conditur* (ait) *mea quidem sententia utilitatis gratia lex, & ut maximum civitati bonum legem concedunt legislatores, legeque sublata, legitime in civitate vivere non possumus.* Et lib. 1. de Legib.late ostendit, *leges esse virtutis gratia conditas*, & ob communem pacem, & felicitatem. Idem latissime Cicero l.3.de leg.Plutarch.in Probl.in 40.ait:Omnium pulcherrimum in civitate judicari bonitatem legum, quod nimirum commune illius bonum maxime procurent.

3 Et quidem veritas hæc per se patens est in legibus divinis, ideoque probare illam necesse non est. Nam licet ad divinum honorem necessario ordinentur (non enim potest Deus quidquam extra se velle, vel operari, nisi propter seipsum) tamen in eis non quærit suam utilitatem, sed hominum bonum, & felicitatem. Unde quia divina opera perfectissima sunt, & maxime proportionata, sicut leges divinæ alicui communitati tribuuntur, ita etiam dantur propter jus commune bonum, & felicitatem, ut facile etiam inductione constare potest, tam in lege naturali, quam in divinis positivis. Neque obstat, quod per has leges sæpe intendit DEUS privatum commodum hujus, vel illius personæ, ut per legem pœnitentiæ salutem ipsius peccatoris, & sic de aliis: non (inquam) hoc obstat; tum quia bonum singulorum, ut statim latius dicam, sub communi comprehenditur, quando bonum unius tale non est, ut excludat commune, sed potius est tale, ut in singulis requiratur ex vi talis legis, ut applicatæ ad singulos, ut ita ex bonis singulorum consurgat commune bonum; tum etiam, quia leges divinæ præsertim referuntur ad felicitatem æternam, quæ secundum se commune bonum est, & in unoquoque individuo est per se, & propter se intenta etiam sine ordine ad aliam communitatem. Propter quod dixit D.Thom.1.p.q.23.art.7.& q.98. art. 1. humanarum animarum multiplicationem, etiamsi tantum numero differant, non esse tantum per accidens, sed per se intentam propter suam immortalitatem, & felicitatis capacitatem.

4 De legibus autem humanis, cujuscumque ordinis sint, ratio sumenda est ex præcedenti conditione;nam sicut leges communitati imponuntur, ita propter bonum communitati præcipue ferri debent, alioquin inordinatæ essent. Nam contra omnem rectitudinem est, bonum commune ad privatum ordinare, seu totum ad partem propter ipsam referre; igitur cum lex pro communitate feratur, illius bonum per se primo procurare debet. Item ex ordine finium sumitur optima ratio: nam finis debet esse proportionatus actui, ejusque principio, & facultati; sed lex est regula communis operationum moralium: ergo & primum principium moralium operationum debet esse primum principium legis: sed finis ultimus, seu felicitas est primum principium moralium operationum: nam in moralibus finis est principium operandi, & ita ultimus finis est primum principium talium operum: bonum autem commune, seu felicitas civitatis est ultimus finis ejus in suo ordine: ergo illud debet esse primum principium legis:debet ergo esse lex propter commune bonum. Qui fere est discursus D.Thomæ in d. art.2. qui potest egregrie illustrari ex doctrina Aug. lib.19.de Civit.c.16.ubi ex debito ordine partis ad totum, & unius domus ad civitatem (cujus est(ut inquit) initium, seu particula) colligit, ad pacem civium pacem domesticam referri: & subiungit, *Ita fit, ut ex lege civitatis præcepta sumere patrem familias oporteat, quibus domum suam sic regat, ut sit paci accommodata civitatis*, ergo multo magis (secundum Aug. leges civitatis debent ad communem pacem, & bonum civitatis ordinari.

5 Alia manifesta ratio sumi potest ex origine humanæ legis, quia potestas gubernativa, quæ est in hominibus, vel est immediate a Deo, ut contingit in potestate spirituali, vel est immediate ab ipsis hominibus, ut in potestate pure temporali: utroque autem modo talis potestas est præcipue data propter commune bonum communitatis: ergo hoc bonum debet intendi in legibus ferendis. Minor quoad priorem partem de spirituali potestate est evidens in Scriptura: nam propterea Prælati vocantur pastores, quia animam suam debent ponere pro ovibus suis: & dispensatores, non domini; & ministri Dei, non causæ primariæ: ergo tenentur divinæ intentioni conformari in usu talis potestatis: Deus autem commune bonum ipsorum hominum principaliter intendit: ergo etiam ministri ad hoc tenentur. Et ideo gravissime in Scriptura reprehenduntur, qui hac potestate in suum privatum commodum abutuntur. Quando vero potestas data est immediate ab ipsis hominibus, evidentissimum est, non esse propter principis utilitatem, sed propter commune bonum eorum, qui illam contulerunt, & ideo Reges ministri reipublicæ appellantur. Adde etiam esse ministros Dei ad Roman.13. & Sapient.6. *Cum essent ministri regni ejus, &c.* Debent ergo ea potestate uti in bonum reipublicæ, a qua, & propter quam illam acceperunt. Propter quod recte dixit Basilius Hom.12.in initium Proverb. in hoc differre Tyrannum a rege, quod ille propriam, hic communem utilitatem in suo regimine quærit. Quod etiam tradit Arist.8.Ethic.cap.10.& 3. Politicorum, cap.5. & consentit D. Thomas 2.2.q.42.art.2.ad 3. & lib.3. de regimin. princi.c.11. Jam vero probatur prima consequentia, quia unus ex præcipuis actibus hujus potestatis est lex: nam est veluti instrumentum, per quod princeps moraliter influit in rempublicam, ut illam gubernet: debet ergo esse lex propter commune bonum ipsius reipublicæ.

6 Contra hanc vero conditionem obiici potest, quia multæ sunt leges, quæ in bonum privatarum personarum ordinantur, ut v.g. quæ fiunt in favorem pupillorum, militum, & similes. Unde in l.1.ff. de justit. & jur. & in §. *hujus studii*, Instit. eodem titul. duplices distinguuntur leges quædam, quæ ad commune bonum, seu statum reipublicæ ordinantur: aliæ vero, quæ sunt circa privatum bonum singulorum; & in l. 1.ff. de constitut. principum, dicitur, quasdam esse leges personales, quæ personam non egrediuntur, quia nimirum in illius tantum commodum fiunt. Quod maxime videre licet in privilegio, quod lex privata dicitur in cap. *privilegium*, d.3. quia nimirum, in privatum commodum privilegiati conceditur: non ergo leges omnes ordinantur in commune bonum. Aliunde vero non videtur satis esse, quod in commune bonum ordinentur, quia sæpe in multorum damnum, & detrimentum redundant: non sunt autem facienda mala, ut veniant bona, nec quidam locupletandi sunt cum aliorum detrimento, juxta regulam *locupletari*, de regul. jur. in 6. Major patet, primo, quando contingit eidem Regi multa regna subjecta esse: nam lex, quæ uni regno est utilis, alteri solet esse nociva: & in eodem regno potest idem contingere inter diversas civitates. Item lex præscriptionis, ut uni præbeat dominium rei, verum dominum privat re sua: sæpe etiam quod communitati videtur utile, multis particularibus personis onerosum est, & incommodum: imo aliquando leges directe inferunt malum aliquibus, ut leges punitivæ. Obiectio.

7 Ad priorem partem varie respondent auctores, ut videre licet in Navar.nu.28.& 29. loco supra citato. Mihi vero res videtur clara, & adhibita duplici distinctione facile expediri. Prior est de duplici bono communi reipublicæ: unum est, quod per se primo commune est, quia non est sub alicuius privati dominio, sed totius communitatis, ad cujus usum, vel usum fructum immediate ordinatur: hujusmodi sunt templa, vel res sacræ, magistratus, pascua communia, Fit satis obiectioni.

munia, seu prata, & similia, de quibus sermo est in prædictis juribus, & in aliis sub titulo de rerum divisione. Aliud vero est bonum commune solum secundario, & quasi per redundantiam; immediate autem bonum privatum est, quia sub dominio privatæ personæ, & ad ejus commodum proxime ordinatur: dicitur autem etiam commune, vel quia respublica habet jus quoddam altius in bona propria singularum personarum, ut eis uti possit, quando illi fuerint necessaria, vel etiam, quia eo ipso, quod unaquæque persona est pars communitatis, bonum uniuscujusque, quod in damnum aliorum non redundat, est commodum totius communitatis. Sic dicunt jura expedire reipublicæ, ut cives sint locupletes, & ut nemo male sua re utatur. §. *sed major.* Inst. de his, qui sunt sui vel alieni juris, Authent. *ut judices*, &c. §. *considerandum*, Collat. 2. cum similibus.

Duplex materia boni cōmunis circa quam versari potest lex

8 Alia distinctio est, quæ de actibus humanis generatim dari solet, in quibus distinguitur materia proxima, circa quam versantur, & motivum, seu ratio propter quam: cum enim lex actus moralis sit, illa etiam duo in ea sunt distinguenda. Materia ergo, circa quam versatur lex, interdum est bonum commune per se primo: aliquando vero per se primo est bonum privatum: commune autem per redundantiam. Igitur hoc etiam modo data fuit distinctio legum in illis juribus, ut etiam latius explicui tract. 5. de relig. seu de jura. l. 2. Nam quædam leges proxime versantur circa materiam communem, aliæ circa bona singulorum: semper tamen ratio, propter quam lex versatur circa utramque materiam, & commune bonum, quod propterea semper debet esse primario intentum.

Objectio.

9 Quæri autem potest circa hanc partem, an oporteat hoc bonum esse intentum intentione operantis; vel intentione ipsius operis, juxta modum loquendi D. Thomæ 2. 1. q. 141. art. 6. ad 1. Nam intentio operantis videtur esse extrinseca, & per accidens variari posse, & non pendere ab illa ratione legis: opus autem ipsum ex se, non semper fertur ad bonum commune, nisi ab alio referatur, & ideo neque intentio operis videtur necessaria, nec sufficiens. Respondeo breviter, ad valorem, & substantiam legis solum esse necessarium, ut res illa, de qua fertur lex, hoc tempore, hoc loco, in hac gente, & communitate sit utilis, & conveniens ad bonum commune illius: hæc enim utilitas, & commoditas non datur a legislatore, sed supponitur, & ideo quantum ad suum esse, ut sic dicam, non pendet ex intentione legislatoris. Ex quo etiam fit, ut talis res ex se debeat esse referibilis in commune bonum: nam omne bonum utile, quatenus tale est, aptum est ordinari in eum finem, ad quem est utile, & in hoc sensu necessaria est in præsenti intentio operis, non operantis: ratio clara est, quia etiam si legislator ex odio, v.g. aut ex alio pravo fine legem ferat, si lex ipsa nihilominus in bonum commune cedit, id sufficit ad valorem legis. Quia illa prava intentio est mere personalis, & non redundat in actum, quatenus ad utilitatem communem spectat: sic prava intentio judicis non refert ad valorem sententiæ, si non est contra æquitatem ejus: sic etiam prava intentio ministri, nihil officit sacramento, si non sit contra substantiam ejus: ita ergo in præsenti bonum commune in lege ipsa spectandum est, non intrinseca intentione legislatoris. Quam sententiam optime tradit Augustinus lib. 1. de liber. arbitr. cap. 5. dicens, *Lex quæ tuendi populi causa lata est, nullius libidinis argui potest, si quidem ille, qui tulit, si Dei jussu tulit, id est, quod præcepit æterna justitia, expers omnis libidinis, id agere potuit. Si autem ille cum aliqua libidine hoc statuit, non ex eo fit, ut ei legi cum libidine obtemperare necesse sit, & quia bona lex, & a non bono ferri potest.* Et infra optimam rationem indicat, quia licet ille cum libidine legem tulerit, *potest illi sine libidine obtemperari.*

Materia legis ex se debet esse utilis & commoda cōmuni bono, non ex intentione legislatoris.

Fit satis objectioni.

10 Per hæc ergo facilis est responsio ad priorem partem objectionum: solum enim concludit, legem non semper habere pro materia proxima illud bonum commune, quod per se primo est in communitate secundum se, & ita intelligitur distinctio data in prioribus juribus ibi citatis. Data est enim ex parte materiæ; & illæ leges dicuntur versari circa particularia commoda, quæ habent pro materia bona propria ipsorum civium, quæ alia ratione diximus continere bonum commune. In quibus etiam est considerandum, nunquam cadere sub lege, quatenus ad unam vel alteram personam tantum pertinent, sed quatenus spectant ad personas certæ conditionis, ut ad pupillos ad milites, &c. vel certæ originis, ut nobiles, vel ad successores talis familiæ: & ex hac etiam parte respicere bonum commune communitate, ut sic dicam, universalitatis, quia scilicet bonum illud in multis reperitur, ut capite præcedenti in fine declaratum est. At vero in d. l. 1. ff. de constit. princip. cum dicitur constitutionem Principis aliquando non egredi personam, non videtur sumi constitutio pro lege propria, sed pro quolibet edicto, vel decreto Principis, in favorem, vel odium alicujus certæ personæ constitutum; quod nisi habeat majorem amplitudinem, & majorem durationem, non est proprie lex, ut capite superiori dictum est.

11 Et hinc patet, quid dicendum sit de privilegio, de quo etiam loqui videtur dicta lex 1. ff. de const. prin. Respondet igitur Glossa in d. c. *erit autem lex*, per hanc conditionem distingui legem a privilegio. Quam responsionem acriter impugnat Castro supra, quia ex illa (inquit) sequitur, legem latam a Principe de perpetuo tributo sibi solvendo in suum commodum, dicendam esse privilegium. Sed hoc non multum urget contra Glossam: quia vel tale tributum esset justum vel injustum: si justum, etiam lex esset justa, & licet esset incommodum Principis, nihilominus esset propter commune bonum; tum quia bonum Principis, quatenus talis est, censetur commune, cum ipse sit persona publica, & communis; tum etiam, quia justum subsidium datum Principi a republica, commune bonum est totius reipublicæ. Si autem tributum esset injustum, & tyrannicum, tunc non esset lex, sed haberet se ad modum privilegii iniqui, & injusti. Nec videtur illa responsio Glossæ aliena a sententia Cicer. lib. 3. de Legib. dicentis, *Majores nostri in privatas personas leges ferri noluerunt, id est enim privilegium.*

12 Nihilominus tamen existimo, istam conditionem non esse positam ab Isidoro ad excludendum privilegium a ratione legis: tum quia eadem Glossa in cap. *privilegia* d. 3. dicit, privilegium esse legem, & in illo requirit alias conditiones positas ab Isidoro in alio capit. *erit autem lex*: tum etiam quia illa particula directe ponitur ad excludendas leges tyrannicas, vel quæ non cedunt in commune bonum, etiamsi fortasse nec ad privatum respiciant, & ita necesse est, per illam conditionem excludi pravas leges, etsi privilegia non sint: tum denique quia forte necesse non fuit, privilegium excludere, de quo dicam infra suo loco. Nunc solum assero, ex parte boni communis non repugnare, quin sit lex, quia licet proxima ejus materia sit speciale bonum alicujus familiæ, vel domus, vel aliquarum personarum (propter quod fortasse privata lex appellatum est ab Isidoro in d. c. *privilegium*) nihilominus formaliter etiam debet respicere bonum commune, argumento capit. *requiritur*, & §. *nisi rigor*, & cap. *dispensationes*, 1. q. 7. & quæ tradit D. Thom. 1. 2. q. 97. art. 4. ad 1. Nam illud bonum per privilegium concessum, ita debet esse aliquorum proprium, ut in bonum commune redundet, modo superius declarato. Ac præterea ipsa concessio privilegii tam rationabilis esse debet, ut ad bonum commune spectet, & similibus causis similia privilegia concedi. Ex hoc ergo capite non excluduntur privilegia a propria ratione legis, an vero excludantur ex eo, quod respiciunt privatam personam, vel possint esse proprie leges, maxime si perpetua sint, dicemus in l. 10.

Privilegium esse veram legem.

13 Minor difficultas est in legibus tributorum: nam illæ communitati imponuntur, ut per se constat, & immediate respiciunt bonum commune, quia, ut dixi, licet videantur cedere in commodum Principis, tamen ut veræ leges sint, commune bonum respicere debent, quia non dantur Regi, nisi quatenus persona communis, & publica est, & ut in commune bonum illis

illis utatur. Unde in Concil. Tolet. 8. c. 10. de Regibus dicitur, *Non prospectantes proprii jura commodi, sed consulentes patriæ, atque genti.*

14. Ad alteram partem objectionum generatim dicitur, hanc esse conditionem rerum humanarum, ut non servent uniformitatem in omnibus, & ideo plerumque accidit, ut quod communitati expedit, uni vel alteri nocumentum afferat. Quia vero commune bonum præfertur privato, quando simul esse non possunt, ideo leges simpliciter feruntur pro bono communi, & ad particularia non attendunt, ut habetur in multis legibus. ff. de legib. & de justit. & jur. & sumitur ex cap. *licet*, de regular. & ex cap. *scias*. 7. q. 1. Contingit autem aliquando sub eodem Rege esse plura regna, vel plures communitates quasi per accidens, quia re vera inter se non componunt unum corpus politicum, sed ex accidenti diversis titulis in illius potestatem devenerunt, & tunc injustum esse eisdem legibus diversa regna obligare, si uni essent utiles, & non alteri. Quia non comparantur tunc, ut bonum commune, & particulare, sed ut duo bona communia, quibus per se, ac sigillatim propriis legibus prospiciendum est, ac si sub diversis Regibus permanerent, sicut facit etiam Pontifex cum præcipit diversis religionibus, quatenus distinctæ communitates sunt, & unaquæque propriis legibus indiget. Quando vero communitates sunt partes ejusdem regni, seu politici corporis, tunc uniuscujusque partis bonum censetur privatum respectu totius communitatis, ad quam leges per se primo feruntur: observanda vero duo sunt: unum, ne tot sint particularia nocumenta, ut præponderent aliorum commodis: aliud, ut si opus fuerit, adjungatur dispensatio, vel exceptio: nam in hujusmodi eventibus maxime licet, & aliquando etiam deberi potest.

15 Ex quo facile constat, quid dicendum sit de nocumento privatæ personæ, illud enim minus consideratur, & ideo aliquando permittitur, ut in præscriptione, quæ respicit bonum commune, scil. pacem, evitando lites, &c. Aliquando etiam intenditur, ut in legibus punitivis, quæ etiam sunt ad commune bonum necessariæ. Et ita explicatæ manent aliæ duæ conditiones legis positæ ab Isid. in eod. cap. scil. ut sit necessaria, & utilis: quas ita exponit D. Th. q. 95. art. 3. ut necessitas referatur ad remotionem mali, ut quando lex fertur propter vitandum aliquod malum reipublicæ, utilitas ad promotionem boni: quod recte dictum est, ne altera ex illis particulis redundare videatur. In utraque autem majus bonum commune attendi debet: ita enim removendum est unum malum, ne inde aliud majus reipublicæ sequatur: alias talis lex non esset necessaria, sed perniciosa. Et ita est etiam procuranda aliqua utilitas, ne inde major impediatur, aut majora mala communia consequantur. Omnia ergo illa verba eandem proprietatem in lege explicant, licet sub diversis respectibus ad majorem declarationem, quod satis est, ut non sint superfluæ.

An lex generalis lata ea intentione, ut noceat particulari, sit injusta & invalida.

16 Quæri vero hic solet, an lex lata sub forma generali, ea intentione, aut dolo, ut cedat in præjudicium singularis personæ, injusta sit, vel invalida. Nam Juristæ dicere solent, adeo esse iniquam talem legem, ut ab illa liceat appellare, vel exceptionem doli contra illam ponere, ut videre licet in Bart. in l. *omnes populi*, ff. de just. & jur. q. 5. n. 53. Panormit. in rubric. de constit. n. 2. Felin. in cap. *cum omnes*, de const. n. 5. Jason, & Greg. Lop. ubi supra. Non sentiunt tamen hi auctores, talem legem semper esse invalidam aut injustam: nam sine dubio potest interdum fieri ex rationabili causa, permittendo potius damnum privatum propter commune bonum, quam illud intendendo, vel etiam illud intendendo in pœnam justam, vel si contingat intendi inique, a ferente legem ex odio privato, non nocebit ipsi legi, nec justitiæ ejus, ut supra dictum est: si alias ipsa sit necessaria ad commune bonum. Et ita docuit late Felin. supra concl. 1. & in 3. addit, idem esse, si lex fiat in favorem privatæ personæ, vel familiæ, quando illa redundat in commune bonum quod est satis clarum ex dictis. Loquuntur ergo dicti auctores, quando damnum tertii sine justa causa sub specie communis legis procuratur: tunc enim clara est injustitia: & consequenter est etiam licita, & debita conveniens defensio, de qua ipsi tractant, quia ad ipsos proprie pertinet.

CAPUT VIII.

Utrum sit de ratione legis, ut publica potestate feratur.

1 Explicuimus finalem causam legis: sequitur ut de efficiente dicamus: nam ex illa sumitur alia conditio legis, sine cujus cognitione legis natura integre tradi, aut definiri non potest. Propter quod etiam D. Th. d. q. 90. a. 3. proponit similem quæstionem, interrogando, an ratio cujuslibet sit factiva legis? Videtur enim uniuscujusque ratio habere vim legis saltem quoad dictamina legis naturalis: ergo saltem in lege naturali non est necessaria hæc conditio, ut scilicet a publica potestate feratur. Antecedens patet, tum ex illo Pauli ad Rom. 2. *Cum gentes, quæ legem non habent naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex*: tum etiam, quia seclusa omni superiori potestate, lex honorandi parentes, vel non mentiendi, & similes, semper obligant: non est ergo illa conditio de ratione legis, ut talis est: nam quod non est de ratione unius speciei, non est de ratione generis. Et confirmatur, quia omnes etiam aliæ leges humanæ nihil aliud sunt, quam *prudentum virorum consulta*, ut dicitur in l. 1. ff. de legib. consulta autem prudentum non requirunt specialem potestatem publicam, sed prudentiam, & rectam rationem. Unde Cicer. lib. 1. de legib. *Lex* (inquit) *est natura vis, mens, & ratio prudentis*, & Isidor. 25. Etymol. c. 10. *Si ratione* (inquit) *lex consistat, lex erit omne jam quod ratione constiterit*. Lex ergo ex ratione pendet non ex alia potestate.

2 Dicendum nihilominus est, legem esse præceptum ab eo impositum, qui vim habeat cogendi, ac subinde de ratione legis esse, ut ab habente publicam potestatem feratur. Hoc intendit D. Thom. in d. art. 3. & est quasi principium primum in materia morali. Non potest autem uniformiter in omnibus legibus declarari, ideoque per partitionem divinarum humanarumque legum distinctius ostendetur. De legibus enim divinis per se notum est, sicut de ratione earum est, ut a Deo, tanquam a proximo legislatore procedant, ita necessario procedere ab habente non solum publicam potestatem, sed etiam supremam, &, ut ita dicam, per essentiam, quia Deo naturaliter competit supremum dominium rerum omnium, & cum omni iure, tam nominandi, quam gubernandi, & regendi, & homo etiam naturaliter est Deo subjectus. In hac ergo subjectione ex parte hominis, & potestate suprema ex parte Dei, fundamentum habent leges divinæ: juxta illud Isai. 33. *Dominus judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster*, utique summus, & independens ab omni alio, qui auctoritate propria, & non ab alio accepta leges ferre potest, & cogere ad earum observationem, & punire trangressores. Quomodo dixit Jacob c. 4. *Unus est legislator, & judex, qui potest perdere, & liberare*: leges ergo divinæ necessario dicunt respectum ad publicam, & supremam potestatem. Quocirca lex naturalis, aut propria lex non est; aut si vera lex est, a publica etiam procedit gubernandi potestate, quia si lex divina est, ergo est ab ejus potestate, quæ naturam gubernat, eique dominatur. Quomodo autem lex naturæ Deum habeat auctorem, lib. seq. declarabitur.

De ratione legis esse, ut a publica potestate feratur.

3 Ut autem in legibus humanis hanc veritatem declaremus, & ostendamus, supponimus primo, præceptum, ut tale est, necessario postulare aliquam superiorem potestatem in præcipiente respectu ejus, cui præcipit. Nota enim est differentia inter hos tres actus, petere, seu orare: promittere, seu vovere: imperare, seu præceptum imponere: quod primum est indigentis, & ideo, ut sic, est inferioris ad superiorem: ultimum est superioris ad inferiorem: secundus vero potest esse ad omnes, ut indicavit D. Thomas 2. 2. qu. 88.

Præceptum requirit imponente aliquā potestatē. Differentia inter actus petendi, promittendi, & imperandi.

88.art.1.& tr.4. & 6.de relig. in princ.explicuimus: ratio vero est, qua per actum orationis, nec se obligat homo, nec obligat alium, sed solum vult aliquid ab alio obtinere, in quo inferiorem se illi exhibet. Per promissionem autem obligat homo seipsum, quam potestatem unusquisque in se habet, & potest illam exercere respectu æqualis, vel inferioris, aut superioris, quia nunquam exercet jus in alium, sed in se, nec cogit alium ad acceptandum si nolit. Per præceptum autem obligat præcipiens alium, cui præcipit, & ideo necesse est, ut in illum habeat jus, & superiorem potestatem: non enim potest esse actio sine principio proportionato, a quo manet, hoc autem principium in præsenti est potestas illa, per quam unus alteri superior constituitur. Item non omnis homo potest alteri præcipere, nec æqualis (ut sic dicam) potest æqualem obligare, ut est per se notum, quia non est ulla ratio, cur unus magis teneatur parere alteri, quam e converso, essetque bellum justum ex utraque parte: est ergo necessario specialis potestas superior ad præcipiendum valide, & efficaciter: unde cum lex sit essentialiter præceptum, etiam hoc erit de legis essentia, ac necessitate, etiam in humanis legibus.

Divisio potestatis præceptivæ in dominativam, & jurisdictionis.

4 Secundo vero addendum est, quod sicut præceptum & lex non convertuntur, quia non omne præceptum est lex, licet omnis lex sit præceptum, ita potestas præceptiva, & legislativa non convertuntur. Potestas ergo præceptiva quasi generica est, quæ in duas species distinguenda est, quas potestatem œconomicam, & politicam, vel potestatem dominativam, & jurisdictionis appellare possumus, sicut eas nominavimus, & distinximus in ordine ad votorum irritationem, & dispensationem l.6.de voto, c.1.& solent etiam distingui ab auctoribus distinguentibus dominium in dominium jurisdictionis, & proprietatis, ut late declarat Molin.tract.2.de justit.disp.3.cum Covarr. in regula, *Peccatum*, 2.p.§.9.n.8.& attigit Seneca l. 7. de benefic.c.4.dicens, *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas*. Possunt autem distingui hæ potestates circa personas, & aliquo modo circa res alias, circa quas proprius invenitur potestas dominii, quam jurisdictionis, tamen suo modo etiam hæc circa illas versatur, vel secundario, & per consecutionem, vel per modum administrationis: hoc vero nunc ad præsens non spectat: nam ad leges, vel præcepta per se requiritur potestas in personam, ut ex ratione præcepti declaratum est.

Varia differentia inter potestatem dominativam, & jurisdictionis.

5 Inter illas autem potestates, ut in personis versantur, cum multæ aliæ differentiæ assignari possint, tres sunt, quæ ad præsentem causam faciunt. Una est quod potestas dominativa regulariter est circa privatas personas, seu inter partes imperfectæ communitatis, & interdum est ex jure naturæ per naturalem originem tantum, & ex vi illius, ut est patris potestas in filium: interdum est etiam natura, supposito tamen pacto humano, ut est potestas viri in uxorem in ordine ad gubernationem domus, & personæ: aliquando est ex jure gentium, vel civili, ut potestas domini in servum bello captum: interdum ex humano contractu, & ut dominium in servum, qui se vendidit; & huc spectat potestas, quæ per votum obedientiæ confertur ei cui obedientia promittitur. At vero potestas jurisdictionis per se primo respicit communitatem perfectam: nam pertinet ad politicam gubernationem, quæ in tali communitate est necessaria: nam ad imperfectam sufficit prior potestas. Atque hinc sequitur secunda differentia, quia in potestate jurisdictionis multo major vis ad coercendum, & cogendum invenitur, quam in potestate denominativa; tum quia major est potestas communis, quam privata; tum etiam quia ad communitatem perfectam tuendam, & omnes partes ejus in officio continendas, major coërctio necessaria est, quam in privata domo, vel inter privatas personas: & ita non licet domino sævire in servum, ut dicunt jura civilia, expeditque reipublicæ, ut severior correctio non nisi auctoritate publica fiat. Unde est etiam notanda tertia differentia, quia dominativa potestas ordinarie magis est in commodum habentis illam, quam ejus, in quem habetur, licet aliquando possit contrarium inveniri, maxime quando confertur ex pacto voluntario in eum finem ordinato, ut in obedientia ex voto debita frequentius servatur: posterior autem potestas per se, & ex primæva institutione sua est propter bonum communitatis, in quam datur, ut cap.præc. declaratum est.

Ad ferendas leges necessaria est potestas iurisdictionis in legislatore.

6 Ex his ergo concluditur veluti quarta differentia, quæ ad præsens refert. Dicendum est enim, ad ferendas leges necessariam esse potestatem jurisdictionis, nec solam denominativam per se sufficere. Ita docent Canonistæ communiter in c.*cum accessissent*, &c. *cum in Ecclesia sanctæ Mariæ* (per textum ipsum) de constit. & in c.*Ecclesiarum*, &c.*solitæ*, de major, & obed.c. *duo sunt*,&c.*bene quidem*,96.d.Bart.in l.*omnes populi*, ff. de justitia & jure,in 1.q.princ.idem in l.*imperium*, ff.de jur.omn.judic.ubi n.8.ait legum lationem pertinere ad jurisdictionem meri imperii, vel existentis in gradu proximo. Quod ibi sequuntur communiter Doct.Anton.in c.ult.de his,quæ fiunt a prælatis,& Bald.in l.1.ff. de iust.& iur.consentiunt etiam Theol.cum D. Th.d.q. 90.a.3.q.69.a.5.2.2.q.67.a.15. Soto l.1.de iust.q.1.a.3. Sylv.Aug.& alii Summistæ,verb.*lex* sumitur etiam hæc assertio ex Arist.l.10.Ethic. c.ult.dicente, *Patris præceptio vires non habet,neque necessitatem, neque ullius omnino unius viri, nisi sit Rex,vel aliquis talis: Lex autem vim habet cogentem.* Plat.in Dial. Civilis, seu de regno,versus finem.*Legum lationem* (dicit) *ad dignitatem regiam pertinere*, quod late prosequitur Plut. in Comment.in Principe requiri doctrinam,ait,*legem esse principis opus.* Unde Philo l.2.de vita Mosis in princip.*Regis* (inquit) *officium est iubere quæ oportet fieri, & vetare a quibus abstinere decet, cæterum iussio faciendorum, & interdictio cavendorum proprie ad legem pertinet*. Eodem modo loquuntur Patres, Basil. hom. c. 2. in init. Prov.*Si regnum* (inquit) *est legitima potestas, manifestum est,quod ex rege,alioqui hoc nomine digno,exeuntes vitæ præceptiones multum apud omnes momenti habeant ad considerandam, & consequendam in communi bono utilitatem*. Et Clemens Alex.l.1.Stromat.c.14. versus finem, legum ferendarum sapientiam, imperatoriam vocat,& maxime regiam,& infra. *Quemadmodum pastoralem artem omnium curam gerere dicimus, ita etiam legum ferendarum artem dicemus, virtutem hominum comparare, humanum bonum pro virib. excitantem, ut quæ gregis hominum curam gerat, & providentiam.*

Confirmatur resolutio rationibus.

7 Rationibus etiam potest facile hæc veritas declarari. Primo; quia legislatio est potissimus actus, quo respublica gubernatur, ideoque propter eius commune commodum ferri debet, ut vidimus: ergo per se spectat ad potestatem gubernativam reipublicæ, ad quam pertinet eius commune bonum procurare: hæc autem est potestas iurisdictionis, ut declaratum est. Item potestas dominativa per se est privata, quæ potest esse in una persona respectu alterius; potestas autem iurisdictionis per se est potestas publica, & ad communitatem ordinata; ergo hæc sola est principium proportionatum ad ferendas leges, quæ per se etiam ad communitatem referuntur, ut dictum est. Tandem potestas dominativa ad summum potest præcipere ex virtute obedientiæ, vel iustitiæ, aut pietatis, quasi exigendo usum rei suæ, aut sibi promissæ: lex autem præcipit constituendo actum in propria specie virtutis iuxta exigentiam materiæ, in qua lex versatur, & in illa necessitatem imponendo: hæc autem efficacitas est propria potestatis iurisdictionis, quia est actus publicæ potestatis; ergo hæc potestas est per se requisita ad leges ferendas.

Quæ potestas iurisdictionis sit sufficiens ad leges ferendas.

8 Recte autem (ut supra tetigi) advertit Bart.in loco allegato, non omnem potestatem iurisdictionis esse sufficientem ad leges ferendas: habent enim ordinarii iudices iurisdictionem, & tamen leges ferre non possunt; requiritur ergo principalis quædam, & primaria potestas in illo ordine: quia sicut condere legem unus est ex præcipuis actibus gubernationis reipublicæ, ita præcipuam, & superiorem requirit potestatem. Hæc autem potestas primario, & per essentiam in Deo est; communicatur autem regibus per quandam participationem, iuxta illud Sap.6. *Audite reges, &c. quoniam data est a Domino potestas vobis*. *Non enim est potestas nisi a Deo*, ut dicitur ad Rom.

13. Et ideo unusquisque pro mensura potestatis sibi commissæ potest leges facere, & non amplius. Nam ut recte dixit Chrysost. in Psal. 44. circa finem, Regum leges ratæ sunt, & validæ intra eorum fines. *Romanorum Imperator Persis non posset ferre leges, nec Persarum Rex posset ferre leges Romanis.* Et sic de cæteris. Quomodo autem hæc potestas sit in omnibus, & ad eos dimanet, & quotuplex sit, & an semper sit necessaria ad condenda humana statuta, infra dicendum est, tractando de lege humana: ubi etiam explicabimus, in quo gradu oporteat hanc jurisdictionem habere, ut ad legem ferendam sufficiat.

In omni communitate semper est aliqua potestate suprema.

9 Nunc solum adverto in omni communitate esse aliquam potestatem supremam in suo ordine, ut est in Ecclesia Pontifex, in regno temporali Rex; in republica, quæ aristocratice gubernatur (id est, per se ipsam) tota respublica. Non enim potest esse corpus, nisi sit monstrosum, & mutilum sine capite. Et de hoc capite ait D. Th. d. art. 3. esse, vel ipsam multitudinem, id est rempublicam, vel gerentem vicem ejus; potest autem vicem ejus gerere, vel qui ab ipsa est constitutus, vel qui immediate a Deo, ut infra dicetur. Ideoque ut ab utroque abstraheret, recte conclusit, *legem debere esse a persona publica, quæ totius multitudinis curam habet.* Constat igitur, potestatem ferendi leges humanas saltem esse in supremo capite, quodcunque illud sit, quia nec potest procedi in infinitum, nec in alio esse potest major potestas in illo ordine. In inferioribus autem, & subordinatis principibus tanta erit, quanta illis fuerit communicata a capite: quod est ratione muneris uniuscujusque ex consuetudine, aut ex legibus, vel privilegiis intelligendum erit, ut infra latius dicetur.

D. Thom. Fit satis rationi dubitandi ex D. Tho.

10 Ad rationem ergo dubitandi in principio positam recte respondet D. Thom. supra ad primum, legem naturalem posse considerari, vel prout est in subditis vel prout est in aliquo superiore, a quo lata est. Priori modo est a natura insita ipsis hominibus, qui per eam gubernantur, eique obedire debent, & hac ratione quatenus illam in suis mentibus scriptam habent, dicitur unusquisque sibi ipsi esse lex, sicut codex legum interdum solet vocari lex, ut de libris veteris Testamenti ex Hieronymo supra diximus, liber autem mortuus non potest dici esse sibi ipsi lex, quia non potest se per legem in ipso scriptam gubernare: cor autem hominis est liber vivus, in quo est lex naturæ scripta, & ideo quatenus illa regitur, dicitur sibi ipsi esse lex. Quomodo autem illa lex naturæ sit ab aliquo superiore potestatem habente, dicemus in libro sequenti. Ad confirmationem respondetur solam honestatem, vel justitiam actionis, quæ per legem humanam præscribitur, non esse satis ad propriam obligationem legis, & ideo licet in condendis illis legibus sit necessaria prudentia, & ideo intervenire debeant, & soleant consilio sapientum; tamen illa non sufficiunt sine voluntate habentis potestatem, a qua potestate, & voluntate lex accipit vim, & esse legis, ut supra dictum est. Quando ergo dicuntur leges esse consulta sapientum, vel esse id quod ratione constiterit, aut quid simile, denominatio sumitur a proprietate quadam maxime necessaria, & fortasse posita est ad illius necessitatem indicandam: non vero quia illa sufficiat.

CAPUT IX.

Utrum sit de ratione legis, ut sit justa, & juste lata, ubi de aliis conditionibus legis ab Isidoro positis.

1 EXpositis conditionibus in lege requisitis ex parte personarum, seu causarum, quæ possunt extrinsece judicari: explicandæ veniunt conditiones veluti intrinsecæ, & actui, in quem legis præceptum cadere potest, & ipsi actioni ferendi legem, quas ad justitiam revocamus, & sub illa comprehendimus omnes conditiones positas ab Isidoro lib. 5. Etymol. c. 2. ubi sic inquit, *Lex erit omne, quod ratione constiterat, duntaxat quod religioni congruat, quod disciplinæ conveniat, quod saluti proficiat.* Videtur autem loqui magis de consuetudine humana, quam de lege in genere, quamvis verba possint ad omnia accommodari. In eodem vero lib. c. 21. & l. 2. c. 10. alias conditiones, vel easdem distinctius enumerat dicens: *Erit autem lex honesta, justa, possibilis, secundum naturam, secundum consuetudinem patriæ, tempori, locoque conveniens.* Quas etiam conditiones de lege humana interpretatur D. Th. 1. 2. q. 95. art. 3. Quia vero vel omnes, vel præcipue illarum in omni lege locum habent, & ad concludendam legis definitionem, necessarium est, notitiam illarum habere: ideo earum explicatio convenienter in hunc locum cadit. Omnes autem revocamus ad duas conditiones in titulo insinuatas, scilicet, ut lex sit iusta, & juste feratur, quas ex professo explicabimus, ut cum illis alias corollarie declarabimus.

1. Assertio De ratione legis est, ut præcipiat iusta.

Dico ergo primo. De ratione, & essentia legis est, ut præcipiat justa. Assertio est non solum certa secundum fidem, sed etiam clara secundum naturalem rationem. Et ita eam tradunt non solum Theologi, & Patres inferius allegandi, sed etiam passim Philosophi in præcedenti capite citati. Declaratur autem in hunc modum, quia duobus modis intelligi potest, legem debere esse justam, uno modo respectu ipsius actus exercendi a subdito ex vi talis legis, nimirum quod talis sit, ut possit ab eo iuste fieri: alio modo respectu ipsiusmet legis, quod nimirum sine injuria homini imponatur: potest enim interdum actus esse talis, ut a subdito juste fieri possit, ut v. g. jejunare in pane, & aqua, & quod superior injuriam illi faciat talem actum præcipiendo. Quam distinctionem tradidit D. Th. 1. 2. q. 96. a. 4. Hæc ergo assertio intelligitur de priori parte, seu modo legis justæ: nam ad distinguendam illam ab altera parte, diximus legem debere justa præcipere. Præterea justitia interdum significat particularem virtutem, interdum vero omnes: hic vero generatim accipiendum est, cum dicimus legem debere esse justam, quia id, quod præcipit, tale esse debet, ut juste, & honeste, seu studiose fieri possit. Verumtamen hæc ipsa conditio dupliciter explicari potest, scilicet, vel negative, ut scilicet quod præcipitur, nec injustum, nec turpe sit, vel positive, ut sit justum, & honestum.

Dupliciter consideratur lex ut justa,

3 Conditio ergo hæc præcipue intelligitur priori modo, & sic est evidens; alia vero ratione invenitur in legibus divinis, & aliter in humanis. In divinis enim ratio est rectitudo per essentiam divinæ voluntatis: est enim Deus summe bonus, & ideo non potest aliquid pravum præcipere. Item quia non potest Deus sibi esse contrarius: ergo nec contraria simul præcipere manente contrarietate; vel ergo opus præceptum tale est, ut nullo modo possit ab illo separari iniquitas, ut est mentiri, vel odio habere Deum, vel ei sufficienter loquenti non credere, & similia; vel est tale, ut ab eo possit malitia separari, mutata materia, vel operandi modo, ut est hominis occisio, vel quid simile. Quando opus est priori modo intrinsece malum, eo ipso prohibetur lege naturali, & consequenter a Deo ut est auctor ejus: ergo impossibile est, ut lex divina positiva aliquid contra hanc naturalem justitiam contineat, licet supra illam multa possit præcipere, quæ in suo ordine sunt honestissima. Si autem opus sit posterioris rationis, eo ipso, quia a Deo præcipiatur, erit honestum, ut in facto Abrahæ videre licet, & idem est in similibus, de quibus dicemus infra, tractando de dispensatione legis naturalis. Hic enim posterior modus præcipiendi (quod notandum est) non contingit in generalibus legibus divinis, sed ad summum in aliquibus, & raris personalibus præceptis, & ideo de legibus divinis evidentissimum est, continere semper hoc justitiæ genus.

4 De legibus autem humanis, hoc fundatur in alio principio. Nam legislator humanus non habet voluntatem perfectam, sicut Deus, & ideo quantum est in se, & quoad factum potest interdum iniqua præcipere, ut constat: non tamen habet potestatem ad obligandum per iniquas leges, & ideo licet iniqua præcipiat, tale præceptum non est lex, quia vim, aut valorem ad obligandum non habet: loquor autem de opere iniquo, quod sit contra legem naturalem, aut divinam. Nam si sit malum solum quia prohibitum lege

legē humana, & illa possit auferri per subsequentem legem, jam illa posterior lex non erit de opere malo, quia revocata priori lege, tollitur malitia operis. Et ita est clara ratio assertionis, tum quia illa potestas est a Deo: quæ autem a Deo sunt, ordinata sunt: ergo est data in bonum, & in ædificationem, non in malum, seu in destructionem: tum etiam, quia nullus inferior potest obligare contra legem, & voluntatem superioris; sed lex præcipiens pravum actum est contra legem Dei prohibentis illum: ergo non potest obligare, quia impossibile est, homines simul obligari ad agendum, & non agendum aliquid: si autem opus pravum est prohibitum lege divina, non potest lex inferioris tollere illam superioris obligationem: ergo nec potest inducere suam: ergo ejus lex de tali opere non potest esse valida. Et de hac justitia legis loquebatur Aug.l.1.de libero arbit.c.5.cum dixit: *Mihi lex esse non videtur, quæ justa non fuerit*. Et de eadem intelligi potest, quod dicit lib.de vera relig. c.31. *Conditor legum temporalium, si vir bonus est, sapiens legem consulit æternam, ut secundum ejus incommutabiles regulas, quid sit pro tempore vitandum, jubendumque discernat*. Unde sicut lex æterna solum justa præcipit, quia est ipsa justitia per essentiam, ita vera lex humana esse debet participatio ejus, & ideo non potest valide præcipere nisi justa, & honesta, juxta illud Prover.8. *Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt*.

Quomodo actus præceptus per legē habeat honestatem positivam

5. Atque hinc ulterius concluditur, hanc conditionem, etiam positive intellectam esse de ratione legis, quamvis non uno, & eodem modo singulis applicanda sit. Declaratur prior pars ex præcedenti; nam si actus præceptus non est malus de se, & per superiorem præcipitur, eo ipso potest honeste exerceri, quia ex vi præcepti recipit aliquam honestatem, etiamsi de se illam non semper habeat. Sicut enim actus de se non malus fit malus per injustam prohibitionem superioris: ita actus de se non bonus, neque malus, per legem præcipientem juste fiet bonus: & ita semper lex est de bono actu, quia vel bonum supponit, vel facit. Et ita constat posterior pars. Nam actus præcepti per legem interdum supponuntur boni, & honesti de se, & per legem accipiunt tantum necessitatem, & obligationem, quia antea erant voluntarii, & eorum omissio non erat mala: post latam autem legem omissio fit mala, & actus fit necessarius ad honestatem, ut patet de actu audiendi Missam, jejunandi, vel similibus. Aliquando vero lex datur de opere de se indifferente, ut de ferendis, vel non ferendis armis tali tempore, aut loco & similibus, & tunc actus fit bonus & ex efficacia, & ex fine legis, quæ honestas ordinarie pertinet ad aliquam specialem virtutem juxta capacitatem materiæ, in qua lex versatur, quia in illa constituit tale medium, ut in lege jejunii, seu prohibente pro tali tempore usum talium ciborum de se indifferentium, & similibus: nonnunquam vero potest pertinere ad solam obedientiam, vel justitiam legalem, ut in lege prohibente ferre arma, vel alia simili. His ergo modis debet lex esse justa ex parte materiæ.

Quomodo lex quæ versatur circa mali permissionem, sit justa.

6 Posset vero hic fieri obiectio de lege humana permittente aliquod malum, quæ, non videtur esse de re justa. De qua difficultate captiose disputat Aug. d.l.1.de liber.arbitr.c.5.& 6.& infra de illa redibit sermo. Nunc breviter dico, materiam illius legis non esse opus malum, sed permissionem eius: permissionem autem operis mali bonam esse posse, cum Deus illam velit, & ita legem illam esse de materia iusta. Quod si quis urgeat, quia permissio non est materia legis, sed effectus. Respondeo in primis permissionem non fieri a lege, nisi quatenus præcipit talem actum permitti, & non puniri, nec cohiberi, alias non posset subsistere vera ratio legis, ut ex genere eius constat, & infra latius dicam. Deinde si quis ita loqui velit, ut actus ille sit materia legis; respondeo actum ipsum sub duplici ratione considerari posse, scilic. ut operabilem: &, ut sic, esse malum, vel ut permissibilem (ut sic dicam) & sub ea ratione non esse materiam pravam, vel rationi contrariam. Quod est dicere, actum illum non esse aptam materiam capacem obligationis legis, esse tamen capacem permissionis, quia in ordine ad finem talis potestatis non postulat necessario prohibitionem vel punitionem, & ideo, ut sic, esse materiam iustam in ordine ad talem legem.

7 Ex hac assertione sic declarata duo inferre possumus. Unum est, ad illam maxime pertinere primam conditionem positam ab Isidoro in d.cap. *erit autem lex*, scilicet, ut lex sit honesta, quod ex ipsa vocis proprietate satis patet. Addo etiam ad hanc iustitiam legis optime reduci omnes conditiones positas ab Isidoro priori loco, seu in capit. *consuetudo*, d.1. Ubi primum ait, *lex erit omne, quod ratione constiterit*, id est, lex debet esse consentanea rationi, quod nihil aliud est, quam debere esse iustam in sensu explicato. Imo, in hac conditione virtute includitur omnis, & tota iustitia legis, quia non potest lex esse rationi conformis absolute, nisi undique iusta sit. Et ideo Divus Thomas dict.qu.95.artic.3. non accepit hanc ut specialem conditionem legis, sed ut generalem, virtute includentem omnes, & ideo illas prætermisit.

1. Corol. Honestatem esse de ratione legis, & ad hãc reliquas conditiones ex Isid reduci

8. Secundo ergo requirit Isidor. in lege, *ut religioni congruat*, quod D.Thomas ibidem exponens de lege humana, dicit, esse debere congruentem religioni, in quantum esse debet proportionata legi divinæ. Hæc autem proportio non in alio consistit, nisi in hoc, quod non præcipiat, quæ lex divina prohibet, nec prohibeat, quæ illa præcipit, & sic etiam idem est esse congruentem religioni, quod esse honestam. Possumus autem & conditionem extendere ad omnem legem, & religionem cum maiori proprietate accipere pro vero ritu colendi verum Deum. Sic enim constat legem æternam, ut præceptiva est ad extra pro suis temporibus, esse maxime congruentem divino cultui, quia Deus per illam legem omnia ad suum honorem, & gloriam ordinat. Et ideo maxime prohibet omne peccatum, quia suæ legi, & bonitati contrarium est. Item lex naturalis, quæ est prima illius participatio, præcipue præcipit cultum Dei: propter hoc enim dixit Paul. ad Rom.1. gentes fuisse inexcusabiles; quia cum novissent illum, non sicut Deum glorificaverunt. Et ideo lex naturæ, non solum non præcipit, verum nec permittit aliquid, quod cum veri Dei religione non congruat. Quamvis enim non singula præcepta illius legis præcipiant cultum Dei; nullum tamen præcipit aliquid, quod non possit in gloriam Dei fieri, & hoc est religioni congruere.

9. In legibus etiam divinis positivis est hæc conditio per se nota, quia semper datæ sunt, ut maxime congruebat ad divinum cultum, & religionem pro talibus temporibus, & populis, ut infra tractando de illis legibus videbimus, & optime colligi potest ex illa sententia Apostoli ad Hebr. 7. *Translato sacerdotio necesse est, ut legis translatio fiat*. Nam licet specialiter id dictum fuerit propter legem veterem, fundari recte potest in hac conditione legis, quod debet congruere religioni, & ideo, mutato ritu religionis, illam mutari necesse est. Unde hinc etiam solet Augustin. utriusque legis consonantiam, & rationem explicare, ut attigit libr. 3. Confess. capit. 37. & late prosequitur in libris contra Faustin. & sæpe alias. Denique leges humanæ, si sint canonicæ, per se primo intendunt divinum cultum, & religionem, & ita fere singulæ in illa materia versantur: aliqua vero possunt in aliis materiis versari, semper tamen in eis observatur maxime religionis decentia, & congruentia. Denique leges civiles, licet hunc finem per se non habeant, illi tamen subalternantur, & ita debent illi non repugnare: alias iustæ non possunt esse, & hoc modo debent congruere religioni. Potest enim hæc conditio & positive, & negative explicari: & licet in quibusdam legibus prior modus inveniatur, in aliis sufficit posterior, scilicet, ut religioni veræ non repugnent, quod totum ad honestatem earum pertinet.

10 Tertio requirit Isid. in lege, *quod disciplinæ conveniat*, quod D.Th. exponit, *Quia debet esse proportionata legi naturæ*, quæ proportio non in alio potest consistere, nisi in hoc quod non deviet a præceptis & præscriptis legis naturæ: debet enim legislator humanus se gerere in ferendis suis legibus tanquam disci-

pulus (ut sic dicam) legis naturalis, & ea præcipere, quæ disciplinæ illius legis congruant. Quod recte quidem dictum est. Tamen si hanc conditionem intelligamus de disciplina respectu subditorum, optime dicemus omnem legem tradere subditis convenientem doctrinam, & sic disciplinæ convenire. Est enim omnis lex instructio quædam subditorum, juxta illud, *Domini immaculata, &c. sapientiam præstans parvulis*; quia omnis justa lex aliquo modo lex Domini est, sapientiamque præstat parvulis: ergo respectu illorum doctrina quædam est: ergo recte de omni lege dicitur, quod debet esse conveniens disciplinæ. Illa autem instructio morum (de hac enim est sermo) conveniens dicitur disciplinæ, quæ virtutem promovet, vel ita est utilis ad alios fines, ut moribus honestis non noceat, sed potius prosit, quantum in se est. Nam etiam hæc conditio potest positive, & negative intelligi, & uterque modus sufficit cum proportione accommoda, licet vix possit esse lex non repugnans moribus honestis, quæ non habeat aliquam congruentiam ad honestam disciplinam, si alioqui est utilis reipublicæ, quod in ultima illarum conditionum significatur. Addit enim Isidor. *Quod proficiat* Quod exponit D.Thom. *In quantum est proportionata utilitati humanæ*, subindicans ad hanc conditionem pertinere, quod supra dictum est, legem esse utilem communi bono; in quo sensu etiam potest ad omnem legem hæc conditio accommodari, ut supra declaratum est; posset tamen hæc particula subintelligi magis theologice de salute animæ, quam fortasse præ oculis habuit Isidor. nam illam solent sancti Patres nomine salutis significare; erit autem lex talis, si sit justa, quia observantia legis justæ, quantum est de se, proficit ad salutem. Et ita per hæc omnia verba explicatur honestas legis, ut observandæ a subdito. Neque propterea sunt verba superflua, quia per diversos respectus magis explicatur honestas legis, & connexio, quam habet cum superioribus bonis tam ad Deum, quam ad animam pertinentibus.

2.Corol. Legem si ne honestate, non solum legis rationem non habere, verum nec obligare nec servari posse.

11. Secundo infertur ex dictis, legem non habentem hanc justitiam, seu honestatem non esse legem, neque obligare, verum etiam nec servari. Hoc constat, quia justitia repugnans huic honestati legis est ipsi Deo contraria, quia includit culpam, & offensionem Dei: ergo non potest licite servari, quia non potest Deus licite offendi. Item talis justitia non potest inveniri nisi in legibus ab hominibus latis: oportet autem obedire Deo magis, quam hominibus: ergo non possunt tales leges servari contra obedientiam Dei, sicut non obeditur Prætori contra præceptum Regis: sicut a fortiri argumentatur August. lib.1. de verb. Domini, serm.9.c.8. Advertunt autem omnes Doctores necessarium esse, ut de injustitia legis certo moraliter constet: nam si res sit dubia, præsumendum est pro legislatore, tum quia habet altius jus, & illud possidet: tum etiam quia regitur altiori consilio, & potest habere rationes universales subditis occultas, tum etiam, quia alias subditi sumerent nimiam licentiam non parendi legibus, quia vix possunt esse tam justæ, quin possint ab aliquibus per apparentes rationes in dubium revocari. Atque ita docuit August. 22. contra Faustin. capit.75. & refertur in capite, *quid culpatur*. 23.q.1. Quanta vero certitudo de hac injustitia legis necessaria sit, ut homo teneatur illi non parere, in 1.2. tractando de conscientia tradi solet, & infra tractando de obligatione legis, præsertim humanæ, aliqua dicemus: nam circa illas leges solent maxime occurrere hujusmodi dubia, & possunt multipliciter variari, & ideo ibi commodius, ac plenius hæc materia expedietur. Quomodo autem in casu dubio pro principe præsumatur, tractant late Panormit. in capite, *cum in Ecclesiarum*, num.14. & Felin. num.60. & sequentibus de Constitution. Turrecrem. in capit. *sententia*. 11.q.3.concl.6.& 7.n.8.& 9.& in c. *si dominus*, eadem causa, & quæst. in fine.

In dubio de honestate legis præsumendā esse honestatem, ac proinde servandā.

2 Assert. de ratione legis esse ut juste feratur.

12. Dico secundo: De ratione legis est, ut juste feratur, & aliter lata non erit vera lex. Prior pars communis est. Et quoniam de divinis legibus satis per se evidens est juste ferri, in humanis explicabitur assertio, quam posuit D.Th.d.qu.96.art.4. ubi expositores omnes, & alii statim referendi. Probatur autem primo in generali: quia de ratione legis est, ut sit rationi consentanea, ut probant omnia adducta in superiori puncto, & omnes etiam Philosophi supra citati agnoverunt: ut autem sit rationi consentanea, non satis est, ut habeat materiam honestam, sed etiam, ut formam justam, & rationabilem servet, & hoc est juste ferri, ergo hoc est de ratione legis. Deinde declaratur in particulari, supponendo, cum dicimus esse de ratione legis, ut juste lata sit, non esse sermonem de modo juste operandi ex parte operantis, sed ex parte operis. Nam modus ex parte operantis requirit, ut non solum ex parte legis nihil deficiat, sed etiam, ut operans bono affectu, & non ex odio, vel cupiditate moveatur, quod in modo, & circumstantiis operandi ex parte sua prudenter se gerat, hic autem modus studiosus, seu virtutis ex parte legislatoris ferentis legem, non est necessarius ad valorem legis. Nam potest Princeps in lege ferenda male, & inique se gerere, & nihilominus iustam, & bonam, ac validam legem ferre. Modus autem requisitus ex parte legis est, ut non solum materia legis sit honesta, sed etiam forma: tunc ergo dicitur lex iuste ferri, quando in ea servatur forma iustitiæ, ut D. Tho. supra dict. artic.4. & quæst.95. art. 3. eleganter declarat.

13 Potestq; in hunc modum amplius explicari: nam ut lex iuste feratur, tres virtutes iustitiæ in illius forma cerni debent. Prima est iustitia legalis, cujus est commune bonum intendere, & consequenter jura communitati debita servare: at lex hunc finem præcipue intendere debet, ut ostensum est: debet ergo ferri iuste secundum legalem iustitiam, & hoc modo ait D.Thomas supra, debere legem esse iustam ex fine boni communis. Secunda est iustitia commutativa, ad quam spectat, ut legislator non plus præcipiat, quam possit, quæ iustitia est maxime necessaria ad valorem legis: unde si Princeps legem ferat pro non sibi subditis, contra iustitiam commutativam peccat respectu illorum, etiamsi actum de se honestum, & utilem præcipiat. Et sic dixit D. Thomas requiri in lege iustitiam ex parte ferentis. Tertia iustitia est distributiva, quæ etiam in lege requiritur, quia præcipiendo multitudini, quasi distribuit onus inter partes reipublicæ in ordine ad bonum eius, & ideo necesse est, ut in ea distributione servet æqualitatem proportionis, quæ ad iustitiam distributivam pertinet: & ideo injusta erit lex, si inæqualiter onera dispenset, etiamsi res præcepta iniqua non sit. Et hoc modo dixit D. Th. supra, in forma legis justæ requiri æqualitatem proportionis: unde etiam recte concludit, præter iniquitatem ex parte materiæ posse legem tripliciter esse injustam, scilicet, vel ex fine privati commodi, & non communis boni, vel ex parte agentis, ac defectu potestatis, vel ex defectu formæ, seu justæ distributionis. Constat ergo de ratione legis esse, ut juste feratur omnibus prædictis modis.

Triplex justitiæ virtus exerceri debet, ut lex juste feratur.

14 Altera item pars assertionis, scilicet, quod hæc justitia sit adeo necessaria ad legem, ut sine illa lex sit invalida, & non obliget, expresse ponitur ab eodem D. Th. Soto, Medina, & aliis ibidem, Castro l.1. de Legib. penal. c.5. Victor. in Relect. de potestate Papæ, & Concil. num. 18. Panormitanus supra n.9. & ibidem Felino num.40. & 41. & aliis, & favet lex prima. ff. de justitia & jure, ubi videri possunt interpretes. Et de hac etiam iustitiæ parte intelligit D. Th. dictum supra citatum Augustin. lib.1. de libero arbitr. cap 5. *Lex esse non videtur, quæ justa non fuerit*, & clarius huc spectat, quod ait l.19. de Civit. c.21. *Quod jure fit, juste fit. Quod autem fit injuste, nec jure fieri potest. Non enim jura putanda sunt, vel dicenda iniqua hominum constituta, cum illud etiam ipsi jus esse dicant, quod de justitiæ fonte manaverit.*

Probatur necessitas justitiæ ad valorem legis.

15 Denique in hoc sensu recte intelligitur secunda conditio legis posita ab Isidoro in posteriori loco supra citato: ait enim, *legem debere esse honestam, & justam*: & prior pars respicit materiam legis, ut in priori assertione declaravi: posterior ergo pertinet ad formam legis (ut sic dicam) hoc est, ut iuste feratur.

Ra-

Ratione præterea poteſt oſtendi hæc pars diſcurrendo per illa tria, quæ D.Thomas poſuit de juſtitia, ex fine, ex agente, ex forma. Nam de prima procedunt omnia dicta in capite ſeptimo, ubi oſtendimus, non eſſe legem, quæ propter commune bonum non fertur. Et ita ſub hac parte juſtitiæ, quam legalem appellavimus, comprehenduntur illæ conditiones legis ab Iſidoro in eodem loco poſitæ, ſcilicet ut ſit neceſſaria, utilis, & pro communi utilitate, quas propterea hic prætermittimus, quia ſupra explicatas reliquimus. Ad juſtitiam autem ex parte agentis, ſeu commutativam pertinent omnia, quæ cap.8. diximus: & inde etiam ſatis conſtat, legem ſine juriſdictione latam eſſe nullam.

De neceſſitate juſtitiæ diſtributivæ ad valorē legis.

16. Supereſt ergo probanda aſſertio ſolum quoad aliam tertiam partem juſtitiæ, quæ ſpectat ad formam ſeu diſtributivam æquitatem. De qua manifeſtum eſt eſſe neceſſarium ad juſtitiam legis; quia ſi lex quibuſdam imponatur, & non aliis, ad quos æque pertinet materia legis, injuſta eſt, niſi ex rationabili cauſa exceptio fiat, ut ſupra oſtenſum eſt. Item æqualia onera omnibus imponere, nulla habita ratione virium, & facultatum, etiam eſt contra rationem, & juſtitiam, ut per ſe conſtat. Quod vero hæc injuſtitia ſufficiat ad nullitatem legis, affirmat expreſſe D.Thomas dicens, *tales potius eſſe violentias, quam leges, & ideo non obligare in conſcientia*. Quod ego intelligendum puto, quando tanta eſt improportio, & inæqualitas legis, ut redundet in detrimentum commune, & in grave, ac injuſtum onus plurium membrorum eius. At vero ſi contingat, legem de ſe utilem eſſe, exceptionem tamen aliquam eſſe iniquam, non propterea lex eſſet omnino nulla, aut ceſſaret obligare alios, quia illis proprie non fit injuſtitia poſitiva (ut ſic dicam) imponendo illis tale onus, quia hoc per ſe malum non erat, ſed fit ſolum improportio quædam reſpectu aliorum, & totius communitatis; quæ non videtur ſatis ad nullitatem legis. Quod ſi ex quorumdam exceptione graventur alii ultra æquitatem, quoad illum exceſſum non obligabit lex; poterit tamen obligare quoad aliud, in quo non eſſet injuſta, ut in legibus tributorum videre licet, de quibus aliqua poſtea dicemus. Hæc vero pars declarabitur magis explicando tertiam principalem conditionem legis ab Iſidoro poſitam, ſcilicet ut lex ſit *poſſibilis*, & alia, quæ ibi ſubjungit, ſcilicet; *ſecundum naturam, ſecundum conſuetudinem patriæ, loco temporique conveniens*. Nam hæc omnia videntur eſſe determinationes illius poſſibilitatis, ut declarabimus.

3. Aſſertio de ratione legis eſſe circa objectum poſſibile.

17. Dico ergo tertio, de ratione legis eſſe, ut ſit poſſibilis. Hæc aſſertio generatim ſumptam in omni lege locum habet. Ut autem probetur, & explicetur, advertendum eſt, vocem illam (poſſibile) dupliciter accipi poſſe. Primo, ut opponitur impoſſibili ſimpliciter; alio modo, ut opponitur difficili, gravi, & oneroſo. Priori modo intellecta hæc proprietas per ſe non eſt evidens, quidquid Hæretici tergiverſentur, quia quidquid non cadit ſub libertatem, non cadit ſub legem; quod autem ſimpliciter impoſſibile eſt, non cadit ſub libertatem, cum libertas intrinſece requirat poteſtatem ad utrumque: ergo nec poteſt eſſe materia legis. Item ubi tranſgreſſio, ſeu omiſſio non poteſt imputari ad culpam, vel pœnam, non poteſt ibi lex intervenire, quia de intrinſeca ratione ejus eſt, ut aliquam intrinſecam obligationem induat: ſed omittere, quod impoſſibile eſt, non poteſt imputari ad culpam: ſicut nec imputatur ad præmium, facere quod ſimpliciter neceſſarium eſt: ergo non poſſunt leges in hujuſmodi rebus verſari.

Cõfirmatur aſſertio.

18. Atque in hoc ſaltem ſenſu definit aſſertionem etiam in divinis legibus Trident. ſeſſione ſexta, cap.11. & Canon.18. & contra Hæreticos hujus temporis ex Scripturis, Patribus, & ratione eam late probant Bellarmin. lib.4.a cap.11. Vega lib.11. in Trident. a cap.9. Unde a fortiori conſtat, multo magis leges humanas debere eſſe poſſibiles: nam ſunt ex minori poteſtate, & quaſi participationes legis divinæ, & quia rationes factæ in illis a fortiori procedunt. Adde, Auguſt. lib. de natur. & gratia, cap.96. non ſolum dicere, Deum non jubere impoſſibilia, ſed etiam dicere: *Firmiſſime creditur, Deum juſtum, & bonum impoſſibilia non potuiſſe præcipere*. Quomodo ergo poterit homo impoſſibilia præcipere? Unde in hoc eſt magna differentia inter Deum, & hominem, quod Deus aliqua poteſt præcipere impoſſibilia naturæ, quia poteſt illa facere poſſibilia per gratiam, quam non negat, quantum in ſe eſt, quatenus ad præceptorum obſervationem neceſſaria eſt, & ideo ſemper eſt præceptum Dei de re poſſibili, quia quod per amicos poſſumus, ſimpliciter poſſumus, ſi amici adjutorium certum, & paratum eſt: homines autem non poſſunt dare vires ad præcepta implenda, & ideo illas ſupponere neceſſario debent, vel ex natura, vel ex gratia, juxta præcepti conditionem. Hic vero occurrebant difficultates de poſſibilitate diligendi Deum, vincendi concupiſcentiam, ſervandique mandata: ſed de his dicemus in tractatu de Gratia.

19. Juxta hanc ergo ultimam partem intelligendus eſt Iſidor. cum requirit in lege, quod poſſibilis ſit. Nam principaliter loquebatur de lege humana, & ideo ad declarandum modum poſſibilitatis addit, *Secundum naturam*, ideſt, conſiderata fragilitate, & conditione naturæ. Quod etiam Deus ipſe ſuo modo obſervat. Nam ideo non præcipit omnibus virginitatem ſervare, quia non erat hoc poſſibile ſecundum naturam; ſic etiam lex Canonica non præcipit omnibus feſtis communicare, quia non poſſet digne fieri ſecundum conditionem naturæ, & ſic de aliis. Atque huc etiam ſpectat (ut D.Thom. voluit) ut lex accommodari debeat ſubditis ſecundum capacitatem eorum, & ideo non imponuntur eadem jejunia pueris, quæ grandioribus. Addit etiam Iſidor: *Secundum conſuetudinem patriæ*, quia conſuetudo eſt altera natura, & ideo quod repugnat conſuetudini, valde cenſetur repugnans naturæ, ac ſubinde fere moraliter impoſſibile. Hoc autem intelligendum eſt de conſuetudine honeſta, & utili reipublicæ: nam conſuetudo prava per legem corrigenda eſt, & licet aliquando fuerit utilis, ſi tanta ſit facta rerum mutatio, ut jam ſit inutilis, & contraria expediat ad commune bonum, etiam poterit lex conſuetudinem vincere, ut infra ſuo loco dicemus. Denique addit Iſidor: *Tempori locoque conveniens*, quia hæ circumſtantiæ in omni actu prudenti obſervandæ ſunt. Hic autem non conſiderantur ex parte actus præcipiendi, ſed ex parte materiæ, ſeu actus, qui præcipitur, quia non in omni loco, nec in omni tempore eædem actiones conveniunt, & ideo in ferendis legibus maxime ſunt hæ circumſtantiæ conſiderandæ, ut recte tradidit etiam Auguſt. libro 3. de Confeſſion. cap. 37. Si quis autem recte conſideret, hæ circumſtantiæ etiam ſunt determinationes poſſibilitatis, quia in uno tempore cenſebitur aliquid moraliter impoſſibile, quod in alio eſt facile, idemque eſt cum proportione de loco: poſſunt etiam interdum pertinere ad honeſtatem propter rationem ſimilem.

20. Tandem declaratione harum conditionum intelligitur, in tantum poſſe illas pertinere ad ſubſtantiam, & valorem legis, in quantum vel ad juſtitiam, vel ad debitam poſſibilitatem legis humanæ neceſſariæ fuerint, quia poteſtas legum ferendarum cum hac juſta moderatione eſt hominibus data. Definire autem quando in his conditionibus defectus ſit ſubſtantialis, ex prudenti pendet judicio, quod oportet eſſe valde certum, ut ex hoc capite lex poſſit cenſeri nulla. Hic enim multo magis locum habet, quod ſupra dixi, oportere iniuſtitiam eſſe claram, & non dubiam, tum propter rationes ſupra factas, quæ in præſenti etiam locum habent: tum etiam, quia hic minus eſt periculi, cum dubium ſolum verſetur circa incommodum temporale. Eſt enim notanda differentia inter injuſtitiam in materia, vel in modo legis: quod in priori, ſi de iniuſtitia conſtet, nulla ex cauſa, etiam propter vitandum quodcumque detrimentum, vel ſcandalum obedire licet, quia malum facere nunquam licet propter ullum finem: at vero in alio caſu, licet lex de ſe non obliget, poteſt ſubditus illi parere, ſi vult, dummodo iniuſtitiæ non cooperetur, quia poteſt cedere juri ſuo. Et ideo multo facilius tunc obligari poterit in caſu dubio: imo etiam in caſu, in quo ſit certa injuſtitia, aliquando poterit obligari propter vitandum ſcanda-

3. Differentia inter injuſtitiā ex parte materiæ, & ex parte modi.

scandalum: nam hoc vitandum est, etiam cum detrimento temporali, c.2. de præscript. & sumitur ex Aug. Serm.6. de verb. Domini, & in Psalm. 124. & notavit D. Th. d. q.96. ar. 4. & videri possunt Adriani quodl.6. ad primam objectionem, Gabr. in 4. d. 16. q.3. Juristæ in d. cap. 2. de præscript. Panorm. in cap. de const. num.9. Card. in cap. *de his*, 50. d. Bellarm. lib.4. de Rom. Pontifice, cap. 15.

CAPUT X.

Utrum perpetuitas sit de ratione legis.

Duplicem perpetuitatem solent Philosophi distinguere, unam ex parte initii, quam vocant a parte ante, aliam ex parte finis, quam a parte post vocant. Hic non tractamus de priori: nam dividendo legem, diximus, dari unam legem æternam, quæ intra Deum est: alias vero esse temporales ex parte initii. Nam licet lex naturalis dici possit aliquo modo æterna, ut voluit Glossa in princ. d.5. verb. *Capit*, utique objective, seu quoad esse essentiæ, ut infra explicabitur: nihilominus prout existit in creaturis, ex tempore incepit cum creatura, ut bene Gratian. ibidem dixit, & ita a parte ante non potest dici perpetua. Tractamus igitur de perpetuitate in futurum, ex quo lex semel lata est. Quæ perpetuitas solet ulterius distingui in perpetuitatem simpliciter, quæ æternitas dicitur, vel secundum quid, quæ dici potest duratio longi temporis, quæ in Scriptura sæpe ævum, vel æternum sæculum appellatur. Ut autem omittamus varias significationes, quæ magis ad speculationem pertinent: perpetuitas, de qua tractamus, solum est quædam legis stabilitas, ad quam spectat, ut habeat suum esse cum valore, ac efficacia obligandi ita fixum, & permanens, quantum est ex vi suæ originis, & constitutionis, ut de se duret semper, aut per indefinitum, vel diuturnum tempus. Qui modus perpetuitatis potest esse duplex: unus dici potest negativus, alter positivus. Negativus est quando lex indefinite fertur, & ideo indefinitam habet durationem, licet revocari possit, & tolli per extrinsecas causas, quomodo dicitur suspensio perpetua negative, quæ sine termino fertur. Positive autem perpetua dicitur lex, quæ natura sua, vel per expressa verba fertur, ut semper duret, & numquam revocetur. Ut dispositio dicitur suspensio perpetua. De utroque ergo modo perpetuitatis potest hæc quæstio tractari. Et quoniam ejus difficultas tota versatur circa humanas leges, ideo operæ pretium erit, prius illam in divinis legibus expedire.

Quæ sit perpetuitas ad legem requisita.

Divisio hujus perpetuitatis in positivam, & negativam.

1 Assertio Divinam legem etiam vendicare perpetuitatem assignatam.

2. Dico ergo primo: Omnis divina lex perpetuitatem dictam participat. Declaratur breviter discurrendo per singulas. Nam lex æterna proprie, ac simpliciter perpetua est, quia in se immutabilis est. Quamvis enim prout dicit respectum ad creaturas, non semper respiciat eas secundum eundem modum existentiæ, neque imponat eis leges, quæ pro toto tempore durent, sed juxta modum definitum ab ipso Deo; nihilominus juxta illum modum, & ex parte Dei, lex semel ab ipso concepta perpetuo manet. Deinde lex naturalis etiam dici potest absolute perpetua, quia ex parte mentis, in qua scripta est, perpetuitatem habet. Et aliunde ex parte objecti includit intrinsecam necessitatem: prohibet enim quæ intrinsece mala sunt, & præcipit, quæ per se necessaria sunt; quod autem est necessarium, perpetuum est; & ideo immutabilis dicitur a Gratian. d.5. in princip. & d.6. §.ult. & idem habetur Instit. de jur. natur. gent. & civil. §. *sed & naturale*, & infra suo loco latius dicetur. Nec refert, quod præceptum naturale in una opportunitate obligat, & non in alia, quod maxime in affirmativis verum habet; non, inquam, hoc obstat, quia præceptum semper idem est, & quantum est ex se, semper obligat, quamvis non pro semper, & id satis est, ut lex sit perpetua. Quod optime explicavit August. lib.3. Confess. cap.37. dicens, hanc legem naturalem, *ut omnia ordinatissime fiant*, immutabilem esse, licet in applicatione ejus ad varias materias, vel occasiones possit esse variatio.

Perpetuitate participat lex vetus, & nova

3. Præterea utraque lex positiva divina vetus, & nova suo modo perpetua dici potest; sed prior negative tantum, posterior etiam positive. Prior pars constat, quia lex vetus stabilem, multumque permanentem durationem habuit, non tamen irrevocabilem: habuit ergo perpetuitatem negativam, quia sine temporis certi limitatione posita fuit, ut per multa tempora duraret; tandem vero revocata fuit. At lex nova habet positivam perpetuitatem, quia mutari non debet usque ad finem mundi: ita enim hic sumimus perpetuum comparatione facta ad subjectum, seu genus humanum, non ad totam æternitatem. Solum posset quis dubitare de lege veteri, quia non videtur indefinite lata, sed usque ad certum tempus, scilicet, *donec veniret semen*, ut dicitur ad Galat.3. Respondetur tamen, esto hoc ita sit, habuisse sufficientem perpetuitatem negativam, quia posita est, ut duraret donec per aliam meliorem legem excluderetur, sive postea revocatione positiva indiguerit, sive per se cessaverit, facta mutatione rerum, quod postea suo loco videbimus.

2 Assertio Legem humanam non esse ita perpetuam, ut revocari non possit.

4. Secundo loco dicendum est de lege humana, de qua, ut certum supponimus, non esse ita perpetuam, ut sit irrevocabilis: nam & proximus auctor ejus mutabilis est, & ita potest illam mutare, & potest etiam ipse deficere, & successor ejus, qui æqualis est potestatis, poterit illam mutare, & ipsa etiam lex ex se, & ratione suæ materiæ, & humanæ consuetudinis deficere potest, ut infra suo loco latius dicemus. Non est ergo hæc lex positive perpetua. Dubium ergo solum esse potest de perpetuitate negativa, quæ certum, ac definitum tempus excludat. In quo dubio duæ possunt referri opiniones. Prima negat perpetuitatem aliquam esse de ratione legis humanæ. Ita sentit Glossa 1. in cap.1. de constitut. quatenus dicit, aliquos canones esse temporales. Expressius id docet Gomez, in Proœm. ad regulas Cancell. q.3. ad 2. cum Gemini, consil.93. quem refert. Potestque probari primo, quia nec Isidor. nec D. Thomas hanc conditionem posuerunt inter requisita ad legem humanam. Secundo, quia sola duratio est valde accidentaria, pendetque ex Principis voluntate: unde si lex generaliter feratur, licet pro certo tempore feratur, erit vera lex: nam æque obligabit, & habebit omnes alios effectus legis. Tertio afferuntur exempla ex cap.1. 29. d. & ex Extravag. *Ad regimen*, de præbend. inter communes, & ex regulis Cancellariæ, quæ leges sunt, licet non sint perpetuæ.

An aliqua perpetuitas sit de ratione legis humanæ. 1. Opinio negativa.

2. Opinio affirmans.

5. Secunda sententia affirmat, perpetuitatem esse de ratione legis, statuti, seu constitutionis. Ita tenet Glossa penult. in fine in cap. *a nobis* 1. de sentent. excommunicat. & ibi Panormit. nu.12. & Cardin. in repetit. cap. *perpendimus*, de sentent. excommunic. & Archid. in cap. *donatum* 1. qu. 7. ubi coniungit illa duo, quod lex debet esse perpetua, & communis, & citat cap. *erit autem lex*, d.4. ubi de perpetuitate nihil dicitur, sed de communitate. Unde videtur unam conditionem ex altera colligere. In eadem sententia est Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. Navarr. in Manual. c.27. num.74. Potestque sumi ex D. Thoma 1. 2. q.104. art.3. ad 3. quatenus dicit, præcepta judicialia ab hominibus instituta habere perpetuam obligationem, manente illo statu regiminis. Fundarique solet hæc sententia in l. *edenda*, C. de edendo, ibi, *Prout edicti perpetui monet auctoritas*; sed melius in l. *Arrianus*. C. de Hæret. §.1. Instit. de perpet. & temp. actio. Optime vero ex cap. ult. de officio legati, ubi dicitur, statuta edita a legato in sua provincia durare tanquam perpetua. Ubi est considerandum, decretum illud declarativum esse, non concessivum specialis favoris: supponit enim Papa, legatum suum posse condere statuta, & inde ex ratione statuti colligit, talia statuta durare recedente legato, quia nimirum de ratione statuti est, ut sit perpetuum.

6. Unde etiam sumitur ratio: nam præceptum generale datum pro tota communitate, & ad bonum commune ejus, non est lex, & in nullo alio differt a lege, nisi in perpetuitate: ergo signum est perpetuitatem esse de ratione legis. Maior probatur, quia habent effectus morales valde diversos. Nam differentiæ,

seu

seu diversi effectus, quos solent auctores tribuere censuræ latæ per statutum, vel per sententiam generalem, fundantur solum in differentia præcepti, & statuti, quia excommunicatio per sententiam ab homine est, & per solum præceptum fertur, per statutum autem est a jure, ut late notat Francus in cap. *Romana*, §. *caveant*, de sentent. excommunic. in 6. & Covar. in cap. *alma* p. 1. §. 10. nu. 2. Minor autem patet, quia licet a posteriori assignetur differentia inter statutum, & præceptum in effectibus, v.g. quia statutum ligat non subditos in territorio existentes, aut delinquentes: non autem præceptum, juxta dictum cap. *a nobis* 1. de sentent. excommunic. & similibus: tamen hæc diversitas in effectibus supponit distinctionem causarum in se, & in suo esse: nulla autem alia excogitari potest, nisi in perpetuitate.

Posterior sententia juri est magis cōformis.

7. Hæc sententia posterior absolute loquendo est juri conformior; quia tamen potest esse dissensio de modo loquendi ideo res magis explicanda est, & inde facile constabit, an prior sententia possit aliquem verum sensum habere. Dico ergo, legem humanam proprie dictam triplicem habere moralem perpetuitatem, seu stabilitatem. Prima est ex parte ferentis, quia non amovetur, illo amoto, nec moritur, illo mortuo. Secunda est ex parte subditorum, ad quos fertur, quia non tantum obligat præsentes, qui vel nati sunt, vel territorium incolunt, cum lex fertur, sed etiam eorum successores postea natos, vel denuo ibi habitantes. Tertia ex parte ipsius legis, quia semel lata semper durat, donec vel revocetur, vel materia eius, aut causa ita mutetur, ut justa esse desinat.

De triplici perpetuitate quæ in lege humana reperitur.

8. Prima perpetuitas manifeste probatur ex dicto c. ult. de offic. legati. Confirmatur deinde, quia non videtur dubium, quin legislator possit hoc modo obligare per suas leges. Primo, quia hoc ad minimum probant jura citata. Secundo, quia hæc est consuetudo omnium legum humanarum, ut stat. Tertio, quia hæc saltem immutabilitas est necessaria ad finem talium legum; alias quotidie fieret magna mutatio legum in republica cum magno detrimento eius. Quarto, quia in legibus civilibus potestas ferendi leges est in republica per se primo: unde sicut respublica non moritur, ita potest ferre leges, quæ nullius morte extinguantur: ergo cum transtulit in Principem suam potestatem, etiam dedit illi facultatem ad ferendas leges, quæ sua morte non extinguerentur. Unde a fortiori probatur idem de legib. Canonicis, quia potestas, a qua procedunt, est a Christo, qui non moritur, & voluit ita obediri legibus sui Vicarii, sicut suis, & censetur dedisse potestatem accommodatam humanæ congregationi, ejusque convenienti regimini: de potestate ergo dubitari non potest. Ergo quoties Princeps simpliciter præcipit statuendo, censetur ita præcipere, quia statuendo legem, & nullam limitationem adhibendo, præcipit stabiliter, quantum potest, & quantum finis legis postulare videtur.

Prima perpetuitas requisita in lege ex parte ferentis illam.

9. Declaratur hoc amplius ex communi sententia Doctorum, qui hanc differentiam constituunt inter præceptum ab homine latum solum per modum personalis præcepti, & latum per modum constitutionis, quod purum præceptum expirat per mortem præcipientis; non vero lex, seu statutum. Ita notant Anton. & Abb. in cap. *irrefragabili*, §. *cæterum*, de offic. ord. ubi optime notant, delegationem ab homine expirare, re integra, per mortem delegantis: non autem delegationem a jure, seu per legem, quia lex non moritur. Idem late probat Restaurus Castaldus tract. de Imperato. q. 93. ostendens, mutato Rege, vel Imperatore, non mutari leges eius per se, seu ipso facto, quia perpetuæ sunt. Idem Sylvest. in verb. *Mandatum*, q. 3. ubi ait, *Talia præcepta expirant morte præcipientis, nisi fiant per modum constitutionis, ut consuetudo interpretatur*: itaque solum in consuetudine differentiam fundat. Idem in verb. *Delegatus*, q. 6. ubi colligit, omnia præcepta lata a Prælatis inferioribus, qui non possunt constitutiones facere, expirare morte illorum, disputationes autem omnes, quæ per legem, vel statutum fiunt, perseverare post mortem statuentis. Idem habet Menoch. lib. 1. de arbitrar. q. 69. Cordub. in regul. sancti Francisc. cap. 10. qu. 3. puncto 1. partit. 3. quos refert, & sequitur Sanci. libr. 8. de matrim. disp. 28. q. 2. num. 47.

Cōfirmatur resolutio ex differētia inter præceptū purum, & statutum, seu constitutionem.

10. Eandem differentiam tradit Vasq. 1. 2. disp. 151. cap. 3. num. 16. videtur tamen illam interpretari tantum de præceptis singularibus, quæ particularibus personis imponuntur. Unde rationem prædictæ differentiæ ex natura ipsius præcepti, & legis colligit. Nam lex, cum feratur communitati, & pro bono communi, nomine ipsius reipublicæ ferri videtur a Principe, & ideo cum semper maneat respublica, semper durat, etiamsi Princeps moriatur. At vero præceptum singulare (inquit) alicui imponitur a Principe, vel superiore, ut curam illius gerit; nam respicit bonum singulare hujus, vel illius civis, & ideo fertur ab ipso Principe, non tam nomine reipublicæ, quam suo, quatenus ad ipsum pertinet cura singulorum civium, quæ cura expirat per mortem, vel mutationem Prælati, & ideo etiam cessat præceptum.

Aliquorū limitatio. Ad differentiam inter purum præceptum, & statutum.

11. Dicendum vero est, differentiam datam procedere non solum de præcepto dato singulari personæ, (quod jam ex illo capite non est lex, quia non est præceptum commune:) sed etiam de præcepto communi dato communitati in bonum commune ipsius, ut recte exposuerunt Menoch. Cordu. & Sanci. supra contra quendam Petrum Peuzebis, quodlib. 1. q. 21. qui de generalibus præceptis dixit, non expirare per mortem præcipientis, quod falsum est, quia consuetudo, quam allegat Sylvest. de quocunque præcepto eadem est: unde colligo, rationem adæquatam hujus differentiæ non posse sumi ex eo, quod præceptum procedit a cura singularis personæ, & non fit nomine communitatis: nam præceptum generale, etiamsi non feratur per modum statuti, ad curam totius communitatis, & bonum ejus pertinet. Adde, quod leges canonicæ non fiunt nomine totius reipublicæ, seu communitatis, quia potestas, per quam illæ leges feruntur, non manavit a communitate, & tamen illa differentia, etiam in legibus Ecclesiasticis, & præceptis locum habet. Item e converso, quamvis Rex præcipiat uni particulari personæ, potest, si velit, ita imponere præceptum, ut duret post mortem suam, donec a suo successore revocetur: quia si potest præcipere communitati, cur non singulari personæ? & tamen tunc etiam dicetur, ferre illud præceptum tanquam gerens curam specialem talis personæ: ergo non est hæc adæquata ratio, cur expiret præceptum. Item respublica, quando transtulit potestatem in Principem, non communitatis tantum, sed etiam singulorum curam illi commisit: in ipsa autem republica erat potestas imponendi præceptum particulare, quod obliget personam singularem, donec revocetur: ergo etiam in Principem transtulit hanc potestatem: ergo potest Princeps hoc modo singulare præceptum imponere: ergo differentia illa non provenit ex eo, quod præceptum sit singulare, vel commune, sed ex eo, quod licet sit commune, fertur aut per modum legis, aut per modum personalis præcepti.

Rejicitur limitatio.

13. Declaraturque hoc amplius, quia vel loquimur de Principe habente potestatem condendi legem, vel de inferiori Prælato, vel gubernatore, qui potest præcepta ferre, non vero legem statuere. De priori constat, quod licet possit legem condere, potest etiam præcipere communitati, non condendo leges, qui duo modi præcipiendi non possunt melius distingui, quam in prædicta perpetuitate. Nam cum ostensum sit, per legem posse imponi obligationem, quæ duret post mortem præcipientis, & hunc modum præcipiendi esse maxime convenientem regimini reipublicæ, & potestati legislativæ, recte fit, quotiescumque Princeps declarat simpliciter se statuere, vel condere legem, ponere præceptum ita durabile, ac subinde tale præceptum significari nomine legis. At vero quando tantum præcipit, non statuendo, signum est, non pro futuris temporibus, sed pro tempore præsenti, seu pro tempore gubernationis suæ præcipere, nec uti propria potestate legislativa, sed tantum præceptiva, & ideo recte censetur hoc præceptum expirare morte præcipientis. Unde a fortiori idem generaliter est de præcepto eius, qui non habet statuendi potestatem, quia in illo non solum ex voluntate, sed etiam ex defectu potestatis provenire vide-

videtur, ut præceptum eius extinguatur cum morte eius, vel cum ablatione a munere: nam hoc perinde reputatur, ut in materia de censuris dixi. Posset tamen dubium moveri, an si talis superior velit aliquid præcipere, cum declaratione expressa, ut duret præceptum, etiam post mortem, donec a successore revocetur, valeat dispositio. Sed hoc non refert ad præsens, & ideo in alium locum illud remittimus: satis enim nobis est, quod jure ordinario, & communi præceptum simpliciter latum, a quocumque feratur, non habet stabilitatem, & quod in hac lex superat personale præceptum.

13. Huc etiam spectat vulgare axioma, quod mandatum spirat morte mandantis, l. *mandatum*. C. mandati c. *gratum*, c. *relatum*, de offic. delegat. cap. ultim. vers. *secus autem*, de offic. legat. & Doctores communiter his locis, Covar. rubr. de testam. p. 3. num. 3. & Summistæ communiter verb. *Mandatum*. Hæc autem vox in illo axiomate sumitur pro personali mandato, non pro lege. Imo advertit Sylvest. d. q. 3. non accipi ibi mandatum pro præcepto simpliciter obligante ad aliquid faciendum, sed pro delegatione jurisdictionis: nam in præcepto pure, & proprie dicto simpliciter, & sine limitatione verum est cessare per mortem præcipientis: in mandato autem additur in jure limitatio, *si res fuerit integra*: nam si fuerit inchoata, firmatur jurisdictio, ut duret etiam post mortem mandantis. Quod recte animadversum est: non est tamen coarctandum mandatum ad commissionem, seu delegationem solius jurisdictionis proprie dictæ: nam etiam habet dicta regula locum in mandato procurandi, donandi, seu agendi aliquid nomine alterius, ut constat ex dicta l. *mandatum*, & ex l. 2. §. *sed si quis*, & ex l. *absenti*, ff. de donat. & in nostro regno in l. 23. tit. 5. p. 3. & notant referentes alios plures Covar. in Rubr. de matrim. p. 3. num. 13. & Ant. Gomez lib. 2. variar. c. 4. n. 3. Sed de hoc alias.

Secunda perpetuitas legis ex parte subditorum.

14. Secunda perpetuitas legis est ex parte eorum, ad quos fertur, quia non solum præsentes obligat, sed etiam futuros, statim, ac incipiunt esse partes illius communitatis, cui lex imposita est. Quæ pars etiam sumitur ex Gloss. Innoc. Panormit. & aliis in d. cap. *a nobis* 1. de sentent. excommun. & notat Covar. in cap. *alma*, p. 1. §. 10. num. 2. ubi etiam constituit differentiam in hoc inter excommunicationem latam per generalem sententiam, quæ vim habet cuiusdam præcepti, & latam per statutum, seu legem, quod prior tantum comprehendit eos, qui jam sunt subditi, quando præceptum fertur: posterior vero omnes, qui in futurum incipiunt esse subditi; quia lex obligat omnes, & ita in hac parte habet perpetuitatem. Quæ differentia sano modo intelligenda est quoad absolutam durationem, etiam post mortem ferentis sententiam: nam pro tempore, pro quo durat generalis sententia in sua vi etiam obligat novos subditos, ut dixi in 5. tomo de censur. disp. 5. sect. 5. numer. 9. solum ergo potest esse differentia quoad maiorem independentiam legis, quæ nascitur ex priori perpetuitate: satis ergo est, quod hæc proprietas perfectius, & stabilius legi convenit. Quod præterea ostendi potest manifesta inductione, quia omnes leges positivæ Ecclesiæ, & regnorum, & civilis juris ita obligant, semperque obligarunt. Ratio autem est, primo quia lex fertur prospiciendo ad futura, & ideo non tantum obligat præsentes, sed etiam futuros. Secundo lex directe fertur in communitatem, & consequenter obligat membra eius: communitas autem perpetua est, & semper est eadem, licet successive membra eius varientur, vel augeantur, & ideo lex etiam quamdiu durat, & non revocatur, totam communitatem obligat, & omnes partes eius. Tertio, quia qui denuo nascitur in aliqua communitate, eo ipso nascitur subditus legibus eius, & similiter qui denuo illi voluntarie aggregatur, subiicitur legibus eius, quia de ratione partis est, ut conformetur toti, & hæc conditio quasi naturali jure est, inclusa in tali convictu humano; ergo etiam est de ratione legis, ut cum eadem conditione feratur.

Tertia perpetuitas qua ex natura legis oritur.

15. Tertia perpetuitas, scilicet, ut lex duret quamdiu non revocatur, vel materia eius mutatur, habet idem fundamentum, quia ad rectam gubernationem reipublicæ necessaria sunt præcepta hoc modo stabilia, quæ sint certæ, & permanentes regulæ, ac mensuræ operationum: hæc autem præcepta significantur nomine legum, juxta usum jurium, & Doctorum: ergo. Minor satis probata est referendo secundam sententiam. Maior etiam experientia, & ratione constat, quia gubernatio humana, ut sit utilis, postulat stabilitatem, & uniformitatem: item quia lex humana fertur pro communitate, quæ per se perpetua est, & propter commune bonum, quod etiam debet esse stabile, & deducitur ex lege naturali, quæ perpetua est: ergo, ut convenienter feratur, debet accommodari, quoad fieri possit, his omnibus, & eorum proprietatem imitari. Præterea hæc perpetuitas sequitur ex prima; nam si lex durat post mortem primi legislatoris, nisi ab eo revocetur, eadem ratione durabit eodem modo, & sub eadem conditione, vivente successore, & post mortem etiam eius, & idem erit de secundo successore, & sic sine termino, quia non est maior ratio de uno, quam de alio, quamdiu materia non ita mutatur, ut lex fiat iniusta: est etiam hæc tertia perpetuitas necessaria ad secundam, quia, ut lex de se obliget semper ex parte subditorum, & successorum, necesse est, ut ipsa in suo esse, & vigore perseveret, ut constat. Denique declaratur exemplo: nam olim Bulla cœnæ Domini pro tempore unius anni ferebatur, & tunc illius censuræ reputabantur ab homine: postea vero a tempore Gregor. XIII. lata est, donec revocetur, & ex tunc eis censuræ reputatæ sunt a jure, ut notavit Navar. in expositione illius Bullæ; ergo signum est, ad constituendum jus (quod idem est, cum lege) necessarium esse illum perpetuitatis modum.

16. Unde fit, quoties præceptum superioris ad limitatum tempus fertur, per se loquendo, & jure ordinario, non habere rationem legis. Dixi, *per se*, & *jure ordinario*; quia si legislator vellet, ferendo præceptum ad tempus statuere, ac declarare, ut pro illo tempore haberet vim, & privilegia legis, ut sic dicam, posset id facere, quia non includit repugnantiam: illud tamen esset quasi ex dispensatione quadam. Et ideo censeo solum gubernatorem supremum posse id facere, ut est Rex in temporalibus, Papa in Ecclesiasticis, quia in communi, & ordinario jure, præsertim in re tam gravi, non possunt inferiores dispensare. Tunc vero retinet illa lex illud perpetuitatis genus, quod est, non dependere a vita ferentis: nam si intra illud tempus deficeret, nihilominus usque ad definitum tempus lex duraret. Et eadem ratione potest supremus Princeps decretum, seu præceptum ferre, declarans velle ut duret pro tempore vitæ suæ, & non amplius, & quod in cæteris habeat virtutem, & efficaciam legis, quia in hoc etiam non est repugnantia, & Princeps potest uti sua potestate, prout voluerit: & cum hæc ratio, seu proprietas legis ex institutione pendeat, potest Princeps illam mutare, ubi judicaverit expedire. Tunc autem re vera illa non esset simpliciter lex, qualis nunc significatur hoc nomine absolute sumpto, sed esset lex secundum quid, vel (ut sic dicam) per dispensationem quandam.

17. Et hoc fortasse tantum voluerunt auctores primæ sententiæ: fatentur enim legem regulariter esse perpetuam, non esse tamen hoc ita essentiale, quin aliter ferri possit, quod idem fere recidit: nos autem addimus, legis nomen re vera significare præceptum ita durabile, præceptum autem non ita stabile, licet in ratione præcepti sit eiusdem essentiæ, jam non esse propriam legem. Potest exemplo declarari: nam de ratione beatitudinis est perpetuitas, & ideo licet possit Deus dare homini visionem sui, quæ cito transeat, illa erit eiusdem naturæ cum visione, quæ est beatitudo: non tamen erit simpliciter beatitudo: ita ergo suo modo de lege loqui possumus. Ad primam igitur rationem illius sententiæ respondeo in primis, non fuisse necessarium, Isidorum, & D. Thomam explicite ponere omnes conditiones legis, satis enim est, quod in illis, quas ponunt, reliquæ contineantur: ita enim hæc perpetuitas legis in ipsa ratione boni communis continetur. Deinde addo, non omnino prætermisisse illas etiam enim allegavi locum D. Thomæ, in quo satis expresse hujus perpetuitatis meminit. Item si attente legatur

gatur in q.95. art.1. in corp.& ad 2. semper loquitur de lege humana, tanquam de regula permanente, & stabili. Rationes etiam, quas ibi adducit ex Arist.1.Rhethor.c.1. ut probet necessitatem legum, omnes probant debere esse fixas, & stabiles, & non debere variari, durante eodem statu reipublicæ, & rerum. Et ita eadem q.95. ar.4. legem ponit, ut permanentem regulam directivam humanorum actuum, & eodem modo loquitur semper de lege Isidorus.

18. Ad secundum jam dictum est, quod si lex feratur ad certum tempus ex voluntate legislatoris, erit potius quoddam præceptum, quam lex, vel erit lex secundum quid, & quasi analogice. Ad tertium ab exemplis dico in primis, sine causa allegari cap.1.29.d. quia non dicit, leges esse temporales, idest, non perpetuas de se: sed dicit, judicandas esse, idest, intelligendas, & interpretandas, attenta ratione temporum, & locorum, in quibus latæ sunt. Et ita fatemur, leges non easdem ferri pro omnibus temporibus, & quasdam expedire quibusdam temporibus, alias aliis, & pro diversitate temporum variari, quod non obstat, quominus suam habeant perpetuitatem, quamdiu nec status rerum mutatur, nec tolluntur, ut explicatum est. Ad extravag. *ad regimen*, dico, non videri propriam legem, sed reservationem quandam circa promissionem præbendarum, & beneficiorum valde amplam, & generalem, quam fecit Benedict. XII. pro tempore tantum vitæ suæ, ut in ea expresse dicitur; vocat autem illam institutionem, quia pro illo tempore voluit habere vim, & stabilitatem legis, & quia solum ex parte materiæ, quæ temporalis fuit, certam durationem habuit. De regulis Cancellariæ negant multi esse veras leges, ut ibi refert Gomez, & Felin. in c. *ex parte*, de resc.nu.ult. vel certe si per modum legum, & constitutionum feruntur, modus durationis earum ex se perpetuus est, licet ex speciali declaratione Papæ aliquam forte limitationem habeant, quod hic non potest amplius declarari.

CAPUT XI.

An de ratione legis sit promulgatio, & quæ sit sufficiens.

1. HÆc conditio fere ab omnibus Doctoribus ad complementum legis postulatur, ut videre licet in D.Thoma d. qu. 90. art.4. & aliis scriptoribus ibi, & super jura statim alleganda, & in Summistis verb. *lex*, crediturque comprehensa ab Isidor. in d. c. *erit autem lex*, sub alia conditione, in qua postulat, ut lex sit clara, & manifesta; *ne aliquid per obscuritatem captionem contineat*. 3.Etym.c.10.& lib.5.cap.21. Hæc enim conditio potest intelligi primo de ipsis verbis, ut sint clara, & perspicua, ne occasionem præbeant erroris, aut tergiversationis, vel opinionum, & interpretationum, ex quibus & fraudes & lites nasci solent, & in hoc sensu videtur præcipue ab Isidoro posita. Sic autem requiritur maxime ad perfectionem legis, non est tamen de essentia, & vix potest diligentia humana adhiberi, qua vitentur dubia, quæ circa legum intelligentiam oriuntur. Secundo tamen modo potest intelligi, quod lex debet esse manifesta, idest, publice proposita, ut ab omnibus legi possit, vel audiri, & hoc modo erit conditio magis essentialis, quam vel etiam intendit Isidor. vel certe illam supponit, quia specialiter agit de lege humana, de qua dixerat a legendo esse dicta, quia debet esse scripta, ut ab omnibus legi possit. Unde ibidem concludit *debere esse pro communi utilitate conscriptam*, quod sine promulgatione habere non potest. Et in eodem lib.c.10.ait, legem esse *constitutionem populi, qua majores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt*. In quo includit promulgationem. Eandem conditionem indicat Gratian. in §. *leges*, ubi exponit verba August. lib. de vera relig. cap. 31. quæ ibi retulerat cap. *in istis*, videlicet, *leges postquam institutæ, & firmatæ sunt, non posse a subditis judicari*. Addit autem Gratian. *tunc leges institui, quando promulgantur; firmari autem, quando moribus recipiuntur*.

2. Habet autem hæc proprietas specialem difficultatem in lege æterna, quia ut æterna est, non videtur capax promulgationis, quam difficultatem in li. seq. tractavimus, quia hic non potest una ratio communis illi legi cum aliis reddi, & ideo præ oculis habenda est distinctio supra insinuata de duplici lege, seu duplici statu legis, unus est mere interior, prout lex consideratur in mente legislatoris, alius est exterior, prout lex existit extra legislatorem, vel in ipsis subditis, vel in aliquo signo manifestante voluntatem legislatoris. Promulgatio ergo, ut ex vi ipsius vocis constat, dicitur respectu legis æternæ: nam promulgatio dicit publicationem legis, per quam possit a subditis cognosci, quæ non potest cadere in legem, nisi ut exterius prodeuntem. Lex autem æterna tantum dicit legem in mente Dei conceptam, & ideo non potest eadem ratio promulgationis ad eam applicari; quomodo autem in illa locum habeat, in loco allegato videbimus.

3. Illa ergo omissa, de aliis legibus, seu de lege externa optima est ratio D.Thom. Quia ut lex plene constituta sit, oportet, ut habeat efficaciam obligandi, sed hanc non habet, donec promulgetur; ergo donec promulgetur non est vera lex, ac subinde promulgatio est de ratione legis. Major constat, quia lex est mensura, & regula communis operationum habens vim cogendi, ut Arist. dixit, & infra probabitur, quia in hoc differt a consilio, & qualibet alia monitione. Minor etiam probatur, quia ut regula de se obliget oportet, ut quantum est ex parte sua sit sufficienter proposita. Est autem lex regula non pro una, vel altera persona, sed pro tota communitate lata; ergo debet esse proposita publico modo, & communitati accommodato; talis ergo publicatio, seu propositio promulgatio appellatur. Quam rationem insinuavit Justinian. C. de legib. in leg. *Leges sacratissimæ intelligi ab omnibus debent, ut universi, præscripto earum manifestius intellecto, prohibita declinent, & faciant præcepta*. Unde etiam sumitur confirmatio, quia lex postulat obedientiam a subditis, quæ præstari non potest, nisi lex sit sufficienter proposita, & quia non obligat singulos, nisi quatenus sunt pars communitatis, ideo ut obliget debet communitati proponi, quod est promulgari. Denique lex est præceptum Principis, ut Princeps est; ergo oportet ut per eam loquatur Princeps ut persona publica, quod tunc facit, quando legem promulgat: alias si privatim loquatur, nondum loquitur ut persona publica, & ideo non sufficit ad obligandum, nec ad constituendam legem.

Ratio assertionis ex D.Thō.

4. Est præterea observandum, hanc promulgationem aliter in naturali lege, aliter vero in positiva requiri; nam in priori invenitur certus modus promulgationis a natura definitus; quia sicut illa lex naturalis est, ita ex se determinat conditiones legis. Promulgatur ergo eo ipso, quod ex natura ipsa manat: oritur enim ex specifica ratione talis naturæ, & ideo licet promulgatio fiat in singulis, non censetur esse propositio particularis, sed communis vox totius naturæ, vel potius auctoris eius, quia licet loquatur ad singulos, loquitur ut persona publica, quia loquitur ut auctor ipsius naturæ, juxta illud: *Signatum est super nos lumen vultus tui*. Quomodo etiam intelligunt aliqui illud Joan. *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Verumtamen hoc de lumine gratiæ magis intelligitur; potest autem in præsenti attribui legi naturali, quatenus diximus comprehendere supernaturalia præcepta connaturalia gratiæ: illa enim lex non promulgatur a Deo ut auctore puræ naturæ, sed ut auctore gratiæ, promulgatur autem eo ipso, quod gratiam infundit. Et quia de se paratus est ad infundendum, & promulgandum omnibus lumen fidei, per quod lex illa manifestatur, ideo dicitur, quantum est ex se omnes illuminare, ut in tractatu de Gratia late dicemus. Et ita sicut nunquam defuit in universo sufficiens fidei propositio, quantum fuit ex parte Dei, ita nunquam defuit sufficiens illius legis promulgatio. Modus autem quasi connaturalis illius legis fuit, ut inciperet a divina revelatione; postea vero per traditionem descenderet a parentibus ad filios, præveniente simul, & cooperante Deo cum singulis ad illumina-

Diversam promulgationem requiri in lege positiva ac in naturali.

minationem illius legis percipiendam; sed de hoc plura in dicto tractatu de Gratia.

5. Alia vero ratio est de lege positiva, sive divina, sive humana: hæc enim semper fertur per se primo pro aliqua communitate, & ideo semper requirit vocem publicam legislatoris per se, vel per alium communitati loquentis; non tamen ex se determinat certum modum illius publicæ manifestationis, sed ab ipsomet legislatore præscribendus est, quia non potest aliunde determinari. Et ita observatum videmus tam in legibus divinis, quam in humanis. Quod quidem de lege divina veteri constat Exodi 19. & 20. ubi magnis signis, & prodigiis promulgata est publice: de lege autem nova ex actibus Apostolorum, ubi post admirabilem, & publicum adventum Spiritus sancti, cœpit ab Apostolis publice prædicari, donec *in omnem terram exivit sonus eorum*. De qua promulgatione, quando consummata fuerit, dicemus in ultimo libro. De legibus autem humanis idem constat ex usu, & quoad leges canonicas sumitur ex cap. 1. de postul. Prælat. & ex cap. 2. de constit.; quoad civiles vero declaratum hoc est in Authent. ut factæ novæ constitutiones, Collat. 5. Unde Gratian. in §. sub cap. *in istis*, d. 4. *Leges* (inquit) *tunc instituuntur, cum promulgantur*. In particulari autem de promulgatione requisita in singulis generibus legum, præsertim humanarum, dicemus inferius suo loco.

Quæ propositio, & promulgatio legis sit necessaria.

6. Nunc ergo in genere sufficiat, necessariam esse aliquam propositionem externam, & sensibilem factam ita publice, & cum tanta temporis latitudine, ut moraliter possit ad notitiam totius communitatis devenire, quia hoc saltem necessarium est, ut obligare possit, quod per se ad legem spectat. An vero ad aliquem effectum legis minor promulgatio sufficiat, habet specialem quæstionem tam circa legem humanam, quam circa divinam, quæ ex diversis principiis oritur, & ideo tractando de illis melius explicabitur. Potest autem hic quæri, an hæc promulgatio requiratur solum ut conditio necessaria ex parte hominis, quia non potest obligari, nisi cognoscat legem, vel etiam requiratur ex parte ipsius legis, quia non potest obligare, nisi sit promulgata. Multi enim nihil inter hæc duo distinguere videntur: unde Castro lib. 1. de lege pœnal. cap. 1. tantam dicit esse hujus promulgationis necessitatem, ut nec Deus ipse possit lege positiva ab eo data aliquem obligare sine legis publicatione. Hoc autem est verum de publicatione, ut dicit notitiam legis proportionatam obligationi: hæc enim est necessaria ex parte ipsius hominis, quia nisi ei proponatur objectum, non potest moveri, nec peccare, & ita non potest cum effectu obligari. Promulgatio autem publica, & externa, ac sensibilis, de qua nunc tractamus, non est ita necessaria in legibus Dei de potentia absoluta, quin possit ipse tanquam supremus dominus obligare omnes per privatam notitiam etiam mere interiorem: ille autem modus non esset hominibus accommodatus, & præsertim pro multitudine, seu communitate humana. At vero simpliciter, & ex natura rei loquendo, talis promulgatio est necessaria ex parte ipsius legis, quia hoc postulat conditio legis, quatenus est regula publica totius communitatis, ut dictum est; & ideo licet lex sit a Principe decreta, & publicari mandata, quamdiu promulgata non est, non obligat, etiamsi privatim sciatur: postquam autem promulgata est, de se jam obligat omnes, ad quos per se potest notitia ejus pervenire; nec oportet, ut alia intimatio quasi juridica singulis fiat, ut dicitur d. c. 1. de postul. Prælat. & tractando de lege humana latius explicabitur.

An promulgatio sit conditio necessaria ex parte legis obligantis, an ex parte subditorū qui obligantur.

An sit de ratione legis acceptatio subditorū ...

7. Dubitari vero hic ulterius poterat, an de ratione legis sit etiam acceptatio subditorum, quæ post promulgationem sequitur, ut videtur insinuare Gratian. supra dicens, *leges institui, cum promulgantur: firmari, cum moribus suscipiuntur*. Sed hoc dubium non habet locum in legibus divinis, sed solum in humanis, & ideo illud infra tractandum remitto. Et dico breviter, illam conditionem non esse de ratione legis, nec formaliter convenire alicui legi: imo quodammodo cum illius ratione pugnare: nam de ratione legis est, ut vim habeat obligandi: si autem pendeat ex acceptatione subditorum, jam non tam ipsa obligaret, quam ipsi subditi voluntarie se submitterent legi. Si ergo aliquando requiritur populi acceptatio, vel est propter imperfectam potestatem Principis, quia tantum sub hac conditione, & dependentia potestatem recipit, vel est ex benignitate legislatoris, qui non vult uti sua absoluta potestate: unde quando dicitur lex humana firmari moribus utentium, non tam jure, quam facto intelligendum est, ut sensit Archid. in d. §. *lex*. d. 4. & ibi Turrec. art. 2. sed de hoc plura tractando de legibus humanis.

An scriptura sit de ratione legis.

8. Denique dubitari potest, an esse scriptam sit de ratione legis. Ratio dubii est; quia Isidor. sæpe hoc ponit in definitione legis: nam lib. 5. Etymol. c. 5. *Lex* (inquit) *est constitutio scripta*: habetur in cap. 3. d. 1. & in hoc distinguit legem a jure, & a consuetudine ibidem. Unde D. Thomas 2. 2. q. 57. a. 1. ad 2. dicit, jus si in scriptum redigatur, vocari legem: & Arist. in Rhetor. ad Alexand. in principio definit legem, dicens: *Lex est communis civitatis consensus, qui scriptis præceperit, quomodo unumquodque agendum sit*: & similia repetit cap. 2. & Cicer. 1. & 2. de legib. Legem populariter dictam esse illam, quæ scripto sancit, quod vult. Atque ita Turrec. in cap. *lex*. d. 1. art. 2. simpliciter pronunciat, de essentia legis esse scripturam, ubi alios pro hac sententia refert.

9. Sed hoc dubium non potest eodem modo tractari aut definiri in omnibus legibus: ut enim omittamus legem æternam, quæ intra Deum est, & non nisi metaphorice dici potest scripta: lex etiam naturalis non est scripta, nisi metaphorice in mente, seu in corde hominum. Inter leges autem divinas positivas, lex vetus Scripturam necessario requirebat, quia Deus ita voluit illam tradere, & nihil illi addi, tanquam pertinens ad divinum jus: & ideo lex illa scripta per antonomasiam dicitur. At vero lex gratiæ non requirit per se, quod sit scripta in membranis: sed in cordibus: unde non limitatur ad scripturam, sed antiquior est illa, & sine illa sufficienter promulgata fuit, ut postea videbimus. Hinc ergo evidenter convincitur, scripturam materialem, & externam, de qua est quæstio, non esse de ratione legis: de lege autem humana dicendum est, regulariter, & ordinarie non fieri sine scriptura, quia re vera ita expedit, ut leges sint conspicuæ, & non facile mutabiles. Et hinc fit, ut ab his, quæ frequentius accidunt, sæpe tales leges dicantur per scripturam publicam ferri. Nihilominus tamen in rigore, ac per se loquendo, non est scriptura de essentia legis, ut est communis sententia juris interpretum in rubr. de constit. ubi præcipue Panormit. & Felin. & pluribus confirmat Selva tract. de benef. c. 22. n. 14. Et ita Castro lib. 1. de lege pœnal. c. 1. in definitione legis sub disjunctione ponit, quod sit *voce, aut scripto* promulgata, quam disjunctionem ipse non probat, sed ut manifestam supponit. Idemque admittit Turrecr. d. ar. 2. in fine, & dicit posse sumi ex Isidoro. Favet etiam Arist. lib. 10. Ethic. cap. ult. dicens, *Lex est sermo ab aliqua prudentia profectus*, &c. ratio vero est, quia etiam verbo potest præceptum superioris sufficienter intimari non solum privatæ personæ, sed etiam communitati, si voce præconis sufficienter publicetur, & postea maneat in memoriis hominum, & per traditionem conservetur, & tunc etiam distinguetur talis lex a consuetudine, ut constat. Itaque ex natura rei nihil aliud probari potest: an vero ex jure civili, vel canonico scriptura interdum requiratur ad legis obligationem, postea videbimus.

CAPUT XII.

Quæ definitio legis ex dictis conditionibus ejus colligatur.

1. HAnc methodum servavit D. Thomas d. q. 90. art. 4. ubi ex proprietatibus legis, quas tradiderat, definitionem eius concludit, de qua statim dicam. Aliæ enim traduntur definitiones legis, quas Sot. ibi lib. 1. q. 1. & Castro lib. 1. de lege pœnali c. 2. & alii moderni referunt, & reiiciunt. Sed non oportet in hoc immorari, quia re vera non sunt definitiones, sed encomia legis, vel non dantur de lege in commu-

communi, sed de aliqua in particulari. Sic dixit Cicer. 1. de Legib. *Legem esse quiddam æternum in mente Dei existens*, & lib. 2. esse *rectam rationem summi Jovis*, &c. quæ conveniunt legi æternæ. Iterum vero dixit, legem esse *rectam rationem a natura insitam*: quomodo etiam Clem. Alex. dixit, esse *rectam rationem*. Quæ conveniunt legi naturali. Arist. autem in Rhetor. ad Alex. dixit: *Legem esse communem civitatis consensum*, &c. & l. 10. Ethic. c. ult. esse *sermonem ab aliqua prudentia profectum*, &c. Quæ conveniunt legi humanæ, seu civili. Similia habet Isidorus sæpe allegatus lib. 2. Origin. cap. 10. & lib. 5. per multa capita, quæ referuntur a Gratian. d. 1. & 4. & similia sumi possunt ex variis legibus, ff. eod.

Variæ legis definitiones. 2. Generalior definitio sumi potest ex Divo Thom. quæst. 91. art. 2. ubi ait: *Lex est dictamen rationis practicæ in Principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam*. Aliter vero Castro lib. 1. de leg. pœnal. c. 1. ait, legem esse *voluntatem rectam ejus, qui vicem populi gerit, voce aut scripto promulgatam, cum intentione obligandi subditos ad parendum illi*. Quæ definitiones proprias opiniones definientium includunt, quod vitandum est, quoad fieri possit, quia definitio debet esse quasi primum principium, & fundamentum omnibus commune. Deinde hæc posterior definitio aliqua involvit, quæ vel non sunt in rigore necessaria, vel maiori expositione indigerent, ut quod sit voluntas recta nam in rigore potest esse non recta simpliciter. Item quod vicem populi gerat; potest enim esse, vel populus ipse, vel alius, qui non vicem, sed curam ejus gerat. Prior vero definitio solum convenit legi prout est in animo Principis, cum tamen in hac materia etiam tractetur de lege externa. Ac propterea Gabriel. in 3. dist. 37. art. 1. legem definivit esse *signum definitivum rectæ rationis, dictantis legari aliquem ad aliquid agendum, vel non agendum*: cui videtur favere Aristoteles supra relatus in lib. 10. Ethic. dicens: *Legem esse sermonem a quadam providentia profectum*. Sed non oportet definitionem limitare ad solum externum signum. Et præterea tota illa definitio potest multis præceptis, seu signis adaptari, quæ proprie leges non sunt. Denique idem est de aliis similibus definitionibus quæ videri possunt in Gersone 3. p. tract. de vita spiritu lect. 10. & p. 1. tract. de orig. juris & legum.

3. Quapropter definitio, quam D. Thom. colligit d. art. 4. frequentius recepta est, scil. *Lex est ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata*. Et fere eandem habet Alexand. Alens. 3. p. q. 26. memb. 4. In qua in primis loco generis ponitur *ordinatio rationis*, quæ vox active non passive sumenda est; subditi enim ordinantur per legem; ordinatio autem activa est a legislatore, & ille actus, quo ordinat, appellatur ordinatio activa, quæ a ratione proficisci debet, & ideo dicitur ordinatio rationis. Hæc autem vox (quidquid sit de particulari mentione auctorum) ex se non limitatur ad actum intellectus, vel voluntatis: nam in utroque potest esse ordinatio, & illa, quæ est voluntatis, dici potest rationis, vel quia ipsa voluntas potentia rationalis est, vel certe, quia recta ratione dirigi debet, præsertim in lege ferenda. Potest etiam vox illa, & interno actui, & externo etiam accommodari: nam etiam externum præceptum est ordinatio rationis, idest, a ratione dictata. Reliquæ vero particulæ adduntur per modum differentiæ, & in illis virtute includuntur omnes conditiones legis, ut hactenus ex dictis satis constat.

Objectio. 4. Dubitari vero potest, quia nihil ibi est, per quod excludatur consilium a ratione legis: unde aliqui concedunt, consilium sub lege contineri, quod in rigore verum non est, ut supra tetigi, & in sequenti capite iterum dicam. Respondeo ergo, dupliciter excludi consilium per illam definitionem; quia consilium ut sic, per se non est a superiore, quatenus habet potestatem, & curam in subditos: lex autem debet esse talis ordinatio rationis, quæ hoc modo procedat ab habente curam communitatis, ut in ipsa definitione declaratur, per se enim, ac formaliter intelligenda est. Et eodem modo excludenda est oratio, seu petitio ab hac ordinatione rationis: hæc enim tria, præceptum, consilium, & petitio in hoc conveniunt, quod per illa omnia ordinatur, seu dirigitur unus ad operandum per rationem alterius: & ita omnia illa possunt dici ordinatio rationis: sed differunt. Nam petitio per se est inferioris ad superiorem, licet possit exerceri inter æquales, & aliquando a superiore circa inferiorem, seu non quatenus talis est: imo in eo quodammodo se submittit alteri, ut supra dixi: consilium autem per se est inter æquales, & si aliquem excessum indicat in consulente, est solum in sapientia, non in potestate: lex autem per se est a superiore circa inferiorum, quod in definitione significatur: ita ergo sufficienter excluditur consilium a ratione legis. Et præterea genus ordinationis intelligi debet de efficaci ordinatione, quæ vim habeat cogentem, ut Arist. dixit; & hoc videtur etiam determinari per particulam, *promulgata*, quia consilio non convenit proprie promulgari: nam hæc vox indicat ordinem ad obligationem inducendam, in quo maxime differt consilium a lege.

Solutio, & differentia inter legem & consiliū.

Tandem videtur obstare illi definitioni, quia potest Prælatus ordinare subditos secundum rectam rationem ad aliquid agendum, sufficienter proponendo communitati voluntatem suam, & nihilominus non ferre legem, quia non includit præceptum perpetuum, & stabile, quod diximus requiri ad rationem legis: unde tota illa definitio convenit præcepto communitati promulgato, etiamsi ad diem tantum propositum sit. Ad quod dico breviter, vel D. Thomam latius sumpsisse legem, & sub illa comprehendisse omne hujusmodi præceptum, vel certe particulam primam ita intelligendam esse, ut *ordinatio rationis* pro illa tantum, quæ stabilis, ac duratura est, sumatur: unde posset fortasse brevius ita definiri: Lex *est commune præceptum justum, ac stabile sufficienter promulgatum*. Illud enim genus posuit etiam D. Thom. q. 96. art. 1. ad 2. & Jureconsultus l. 1. de legib. & per illud excluduntur præcepta particularia: per alias vero particulas indicantur omnia, quæ in lege desiderari possunt, ut facile patet consideranti ex his, quæ diximus. Auctoris definitio.

CAPUT XIII.

Utrum effectus a lege intentus sit facere subditos bonos.

1. Explicando naturam legis fere omnes ejus causas declaravimus. Primo efficientem, quia esse debet ab eo, qui potestatem, & jurisdictionem habeat. Deinde materialem quasi subjectivam, quia esse debet in intellectu, aut voluntate, vel in quacumque re, quæ signum illius voluntatis possit in se recipere: & materialem quasi objectivam, quia esse debet de re honesta, & circa subditos. Formalem etiam causam exposuimus, declarando modum, quo lex ferri debet, & promulgari. Denique finalem etiam attigimus, cum diximus, legem debere ferri pro communi bono, quia vero finis cum effectu coincidit, non potuit fine illo plene explicari. Hic ergo incipimus de effectibus tractare, & simul innotescet amplius finis legis, qui est probitas, & honestas subditorum, & ideo ab hoc generali effectu incipimus.

2. Ratio ergo dubitandi esse potest, quia lex divina non habet hunc effectum: ergo multo minus aliæ. Antecedens patet, quia lex divina, ut lex est, non præbet vires, nec juvat ad operandum bonum, ob quam rationem Paulus ad Roman. 3. legem veterem vocat legem mortis, & c. 4. ait, legem iram operari, & c. 5. *lex subintravit, ut abundaret delictum*. Secundo saltem lex civilis non habet facere hominem bonum, propter quod Aristot. 3. Politic. c. 3. aliam dicit esse virtutem boni viri, & aliam boni civis: ergo & lex alia: lex ergo civilis facit bonum civem, sed non simpliciter bonum virum: ratio autem est, quia finis civitatis solum est hujus vitæ temporalis conservatio in exteriori, pace & justitia, ut sumitur ex eodem Philosopho 1. Politic. c. 2. ad quem finem etiam ordinantur civiles leges; non ergo intendunt veram probitatem morum, quæ facit hominem bonum, sed solum exteriorem quandam observandam, quæ facit bonum civem. Tertio ad legem implendam non est necessarius actus bonus; imo sæpe per peccatum impletur etiam canonica lex: sed homo

non

non fit bonus, nisi bonis actibus: ergo observantia legis non facit bonum: ergo multo minus lex ipsa.

Finis intentum per legem, esse, facere subditos bonos.

3. Nihilominus dicendum est, finem intentum a lege esse, facere subditos bonos: atque ita hunc esse quasi ultimum effectum legis. Ita docet D. Thom. q. 92. art. 1. quem omnes sequuntur. Consonat Arist. 2. Ethic. cap. 1. dicens, *legum latores ipsos cives assuefacientes bonos efficere*: ratio D. Thomæ est, quia bonum subditi in hoc consistit, ut motioni superioris subiiciatur, ut sentit etiam Aristot. 1. Polit. capit. ult. movetur autem subditus a superiore, mediante lege: ergo per illam efficietur bonus, si ei subiiciatur. Et confirmatur, quia lex, ut sit lex, debet esse justa: ut autem sit justa, oportet, ut tendat in bonum finem ad bonum commune pertinentem, & per medium honestum; ergo qui servaverit legem, operabitur circa honestum, & propter commune bonum, quantum est ex vi legis: ergo ex vi illius bonus fiet. Sed hoc declarabitur melius inductione facta in singulis legibus, & respondendo ad rationes dubitandi.

4. Circa primum ergo argumentum manifestum est divinas leges eo tendere, ut faciant homines bonos: nam *Lex quidem sancta, & mandatum sanctus, & justum, & bonum*, ut ait Paulus. Quod non solum verum est de lege scripta, ut contra hæreticos infra ostendemus, sed a fortiori etiam de lege gratiæ, & de lege naturali per se est evidens: nam prohibet quidquid est malum, præcipit autem omnem virtutem: unde de illa maxime dictum creditur: *Quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine*. Denique pro ratione sufficit, Deum esse auctorem alicuius legis, ut certo constet, ad efficiendos homines bonos datum esse: unde ad omnem Dei legem applicari possunt omnes laudes, quas de lege divina prosequitur David toto Psal. 118. inter alia: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis*. Nam hoc modo præcipue lex facit bonos, scilicet, dirigendo ad id, quod bonum est, & obligationem illud operandi imponendo, cui consonat illud Psalm. 18. *Lex Domini immaculata, convertens animas*. Et infra, *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos*.

5. Est autem advertendum, Paulum distinguere legem a gratia; quia lex, ut lex, licet ostendat, quid operandum sit, per se non dat vires ad exequendum; hoc enim ad gratiam spectat. Unde est illud Pauli ad Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*, &c. & infra: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus*? & respondet: *Gratia Dei per Jesum Christum*: lex ergo, si multa præcipiat, & vires operandi non præbeat, quamvis per se tendat ad bonum, potest esse occasio, ut homo propter fragilitatem suam pejor fiat. Atque hic est sensus Pauli in prioribus locis: nam hæc erat infirmitas legis veteris, quod multa jubebat, & non juvabat, & ideo dicitur, iram, & mortem operatam fuisse, non per se, vel ex intentione sua, sed per occasionem ab hominibus acceptam. Unde cum dicitur, *ut abundaret delictum*, posita particula, *ut*, non significat finem, sed consequutionem, quod in illa particula, *ut*, frequens est, & notandum in Scriptura: ponitur autem ad denotandum, effectum illum prævisum esse a Deo, & ex speciali providentia permissum, ut homines suam fragilitatem, & necessitatem divinæ gratiæ, ac redemptionis Christi cognoscerent.

Opinatio aliquorū Thomistarū circa effectū legis, faciendi scil. bonos subditos.

6. Circa secundum de lege civili aliqui Thomistæ existimant propterea D. Thomam addidisse: *Legem facere bonum, vel simpliciter, vel secundum quid:* quia lex civilis, licet non faciat bonum virum, quod est esse bonum simpliciter, facit bonum civem, quod est esse bonum secundum quid. Sed advertendum est, illud *secundum quid* dupliciter accipi posse: uno modo, ut distinguitur bonum in aliquo genere, v.g. scientiæ, vel artis a bono morali, seu honesto, quod vocamus bonum simpliciter: alio modo sumi potest, prout intra ipsum genus honesti bonum unius tantum virtutis est secundum quid, respectu collectionis omnium virtutum, quomodo temperatus, si non sit bonus, vel justus, dicetur bonus secundum quid. D. Th. ergo sine dubio loquutus est in priori sensu, adeo ut dixerit, leges latronum si serventur, facere bonos latrones, & idem est de lege militiæ & cuiuslibet artis: sed illæ leges non sunt leges simpliciter, sed secundum quid, ut ex principio materiæ constat. Unde leges civiles, quæ simpliciter leges sunt, re vera non tantum faciunt bonum secundum quid in illo sensu, sed simpliciter, quia bonum morale & honestum intendunt. Ita profitetur Jureconsultus in l. 1. ff. de just. & jur. dicens: *Justitiam colimus, licitum ab illicito discernentes, bonos non solum metu pœnarum; sed etiam exhortatione præmiorum efficere cupientes.* Idem sentit Arist. 3. Polit. c. 4. dicens finem civitatis esse *bene vivere, & honestatem aliquam participare*, & c. 6. ait: *De virtute, & vitio publice cogitant quicunque curam habent bene instituendi civitatem*, & 1. Politic. c. ultim. dicit: *Omnes cives debere esse participes virtutis moralis, quantum opus est.* Tamen in Principe requirit virtutem simpliciter, utique in secundo sensu posito, idest, collectionem omnium virtutum, quia in omnibus debet præcipere.

Leges civiles non solum bonos civiliter, sed moraliter cives efficiunt.

Ratio a priori.

7. Ratio autem a priori est, quia finis humanæ reipublicæ est vera felicitas politica, quæ sine moribus honestis esse non potest: per leges autem civiles dirigitur in eam felicitatem, & ideo necesse est, ut illæ leges ad bonum morale per se tendant, quod, ut dixi, est bonum simpliciter. Quando vero Arist. bonum civem distinguit a bono viro, id facit, quia plus requiritur ad virtutem boni viri, quam boni civis: quamvis enim virtus boni civis moralis sit, & honesta ex se, tamen præcise sumpta est secundum quid, secundo sensu supra declarato, & sola non sufficit ad constituendum simpliciter bonum virum: unde si quis sit solitarius, poterit esse vir bonus, etiamsi non sit bonus civis; qui autem pars est civitatis, non erit bonus simpliciter, nisi & vir bonus, & bonus civis sit, quia bonum ex integra causa: poterit autem esse bonus civis, licet non sit bonus vir, quia esse bonum civem, est esse bonum secundum quid.

Leges canonicæ faciunt bonos subditos simpliciter.

8. Atque hinc constat a fortiori, leges canonicas facere bonum simpliciter in eodem sensu: nam si illæ tantum serventur, non faciunt bonum omnino consummatum, idest, in omni genere boni, quod de quacunque lege in particulari dici potest, quia non præcipit omne bonum, sed partem eius, præter legem charitatis, quæ virtute omnia complectitur. Atque ita unaquæque lex facit bonum ex parte (ut ita dicam) & in hoc sensu facit bonum secundum quid: tota autem collectio legum facit absolute bonum. Et hoc ipsum in re censuerunt Caietan. & Soto circa dictum articul. 1. quamvis in verbis differre videantur.

Possit ne lex servari per actum malum.

9. Circa tertium occurrebat disputatio cum Adrian. & aliis: an peccando mortaliter possit vere lex aliqua servari. Sed de hoc videri potest D. Thomas 1. 2. quæstione 100. art. 9. & 2. 2. q. 44. art. 4. & infra tractando de lege positiva disputabitur, nunc admitto, posse legem servari per actum malum, non vero quatenus malus est, sed quatenus aliquid boni ex suo genere habet, ex quo solum sequitur legem non præcipere semper omne bonum, loquendo de una lege in particulari, neque ita efficaciter reddere hominem bonum, ut non possit ipse malitiam aliquam admiscere bonitati intentæ a lege. Unde quia bonum ex integra causa, malum autem ex quocumque defectu fit, ut tactus quidem sit simpliciter malus propter circumstantiam ab homine adiunctam, & nihilominus propter bonam substantiam, quam habet, sufficiat ad implendam legem. Deinde dicitur, hic maxime habere locum vulgatum principium: *Finem legis non cadere sub legem*. Nam quamvis lex præcipiendo actum bonum ex genere, intendat etiam, ut bene fiat, ut hoc modo possit hominem bonum facere, non tamen hoc totum præcipit semper, sed solum actus substantiam, ideoque per illam poterit impleri.

CAPUT XIV.

Utrum obligare subditos sit proximus, & adæquatus effectus legis.

Quid sit proximus effectus legis.

1. PRæcipua efficacia legis ad faciendos homines bonos, est eius obligatio, quæ videtur esse maxime intrinsecus effectus eius, & ideo de illa consequenter tractamus: ut autem intelligatur quæstio proposita, duo termini in titulo positi sunt declarandi. Prior est,

est, *proximus*, qui ponitur, quia solum loquimur de effectu, quem lex per se ipsa facere potest, & hunc vocamus proximum, ut nunc excludamus effectum, quem lex per se non facit; statuit autem, ut per hominem fiat, ut est, v. g. punitio, & hic dici potest effectus remotus legis. Alius vero effectus esse potest magis remotus, quia licet sit intentus a legislatore; lex tamen nec illum per se facit, nec ad illum obligat simpliciter, sed ad aliquid ejus, ut est moralis bonitas subditi, de quo agemus in casibus sequentibus; nunc de primo tantum agimus. Alius terminus est, *Adæquatus*: potest enim dici talis effectus adæquatus, vel quia nulla est lex, quæ non habet talem effectum; vel quia ille effectus non potest esse, nisi a lege; vel denique, quia lex nullum alium habet effectum. De tertio membro dicemus cap. sequenti, nunc duo priora sub illa voce comprehendimus, & supponimus; est sermonem de propria lege, & de propria obligatione morali, ut excludamus legem metaphoricam, quæ circa irrationalia, & insensibilia versatur, quæ non obligationem, sed necessitatem inducit per inclinationem, vel indistinctum naturalem, quæ ad præsens nihil refert. De lege autem propria, & respectu rationalis creaturæ, cum constet, non inducere illam necessitatem simpliciter, dubium est, an inducat moralem, quæ obligatio dicitur.

Quid sit adæquatus effectus legis.

2. Videtur ergo in primis, non posse hoc tribui omni legi, ex l. *virtus*, ff. de legib. & cap. *omnis*, dist. 3. cum his, quæ tradit Div. Thomas quæst. 62. artic. 2. Nam inter leges numerantur permittentes, & punientes; at vero permissio opponitur obligationi, juxta illud Pauli 1. ad Corinth. 7. *Hoc dico secundum indulgentiam, non secundum imperium;* imo proprie loquendo ea dicuntur permitti, quæ facienda non sunt; permittuntur enim mala; ergo lex permittens non obligat: non est ergo obligatio effectus legis in universum. Idem dubium nascitur ex lege pœnali, quia ad pœnam nemo obligatur propria obligatione: imo sunt, qui censeant quoties lex specialem imponit pœnam, non inducere obligationem. Hic etiam addi potest lex favorabilis, qualis est privilegium, quod lex appellatur ab Isidoro in capit. *privilegium*, distinct. 1. & tamen non obligat: nam unusquisque favori suo renunciare potest, capit. *cum ad monasterium*, de regular. Denique consilium etiam inter leges numeratur: nam lex privata vocatur in capit. *nisi cum pridem*, de renuntiat. & capit. *commissum*, de sponsal. & tamen non obligat.

3. Deinde neque in secundo sensu videtur obligatio adæquatus effectus legis. Primo, quia etiam præcepta privata obligant, quamvis leges non sint. Imo non tantum præcepta, quæ ex jurisdictione procedunt, sed etiam sine jurisdictione obligare solent, ut præceptum parentis ad filium, domini ad servos, & Prælati religionis ad subditos, etiamsi jurisdictionem non habeat, ut olim erat in usu etiam in monasteriis virorum, & nunc in monialibus reperitur. Item obligatio sæpe oritur ex propria voluntate, ut in voto, promissione, & quocumque contractu: non est ergo obligatio adæquatus effectus legis in illo sensu.

Omnē legem propriam obligationem inducere.

4. Nihilominus dicendum est primo, nullam esse propriam legem, quæ obligationem non inducat, id est, necessitatem quandam operandi, vel non operandi. Est communis assertio Theologorum cum D. Th. qu. 92. art. 2. ad 1. & qu. 93. art. 2. Soto qu. 1. art. 1. Castro lib. 1. c. 1. ad finem, & Juristarum in leg. *legis virtus*, & in d. c. *omnis*. Et eodem sensu dixit Grat. dist. 4. ad finem. *Decretum necessitatem facit, exhortatio liberam voluntatem excitat.* Similem sententiam habet sub nomine consilii, & præcepti, Hier. l. 2. contra Iovin. circa med. *Ubi consilium datur, offerentis arbitrium est: ubi præceptum, necessitas est servitutis.* Et Ambr. lib. de viduis, circa finem. *Præceptum (inquit) in subditos fertur, consilium amicis datur: ubi præceptum est, ibi lex est, ubi consilium, ibi gratia est.* Et infra. *Præceptum ibi est, ubi est pœna peccati*, utiq; propter necessitatem, quam præceptum inducit. Sic etiam dixit August. in lib. de sancta Virginitate, c. 14. *Domino præcipienti non obedire damnabile est.* & infra. *Præcepto quisq; non obtemperat, reus est, & debitor pœnæ.* Ponderari etiam potest, quod ait Greg. l. 12. Ep. 17. & refertur in c. 1. de donat. *Nobilitas quodammodo sibi legem imponit, ut debere se, quod sponte tribuit, existimet:* supponit enim, legem imponere debitum. Denique Aristot. 1. Ethic. c. 9. hac ratione dixit, in lege esse vim coactivam, quia licet non omnis lex specialiter pœnam imponat, infert tamen necessitatem, ratione cujus homo fit dignus pœna, si legem transgrediatur. Ratio autem sumitur ex dictis de substantia legis: est enim imperium procedens a voluntate efficaci obligandi ejus, qui potestatem habet, sed voluntas efficax supposita potestate, inducit effectum: ergo. Sensus autem, & major declaratio assertionis patebit, respondendo ad ea, quæ in primo membro objecta sunt, & ideo illis satisfaciendum est.

5. Circa primum ergo de lege permissiva uno verbo respondeo cum Castro l. 1. de lege pœnal. c. 1. in fine, leges permittentes in tantum esse leges, in quantum latenter habent admista præcepta, sine quibus non posset intelligi permissio, ut specialiter decreta per legem. Quod significavit Glossa in dict. leg. *leg. virtus*, dum utitur exemplo legis primæ, Cod. de jur. & fact. ignor; ubi militi permittitur uti exceptionibus post sententiam contra se latam, propter suam ignorantiam: nam illa permissio legis obligat judicem ad tales exceptiones admittendas, & idem est in similibus, ut cap. sequenti latius explicabo.

Quænam leges permittentes habeant veram rationem legis.

6. Circa secundum de lege pœnali adverto, duplicem posse intelligi respectum in tali lege, unus est ad judicem, qui inflicturus est pœnam: alius est ad reum, qui illam passurus est. Priori modo dici potest lex illa inducere obligationem, & imponere illam judici, puniendi tale delictum secundum mensuram per legem præscriptam. Juxta illud Aug. lib. de ver. relig. c. 31. *In his temporalibus legibus, quamquam de his homines judicent, cum eas instituunt, cum tamen fuerint instituta, & firmatæ, non licebit judicibus de eis judicare, sed secundum ipsas.* Hæc autem obligatio major est in ordinariis judicibus, quam in supremo Principe, ut declarat D. Th. 2. 2. q. 67. ar. 4. in omnibus tamen est aliqua, præterquam in Deo, qui est supremus Dominus, & potest pœnam prout voluerit relaxare, sed hoc nihil ad præsens refert.

De duplici obligatione considerāda in lege.

7. Circa posteriorem autem respectum advertendum est, duas posse intelligi obligationes in lege: una est ad culpam, quæ solet dici in conscientia: alia est ad pœnam. Nam licet hæc posterior videatur illam priorem supponere, quia nemo fit dignus pœna, nisi per culpam: nihilominus controverti solet, an lex aliqua inducat posteriorem obligationem sine priori, quod solum in quibusdam legibus humanis habet aliquam dubitationem: nam in divinis certum est illud principium: de illa autem quæstione postea dicemus, tractando de lege pœnali. Nunc vel potest intelligi assertio posita de obligatione in genere, abstrahendo ab illis duobus modis: vel melius dici potest, etiamsi aliqua lex non obliget in conscientia ad actum, propter cujus transgressionem pœna imponitur, obligare saltem vel ad illum, vel ad solvendam, seu sustinendam pœnam, & ita neque illam legem esse sine aliqua obligatione omnino propria. Dixi autem, *Ad solvendam, vel sustinendam pœnam*, quia etiam de ipsa pœna quæstio est, an lex per se, & immediate obliget ad illam, quæ non est hic tractanda; satis enim est ad assertionem positam, quod obliget, sive ante, sive post sententiam latam; sive ad agendum, sive ad non resistendum, atque ita ad sustinendam pœnam.

8. Circa tertium de privilegiis, multi propter illam rationem negant, privilegium esse veram legem, sed aut secundum quid tantum, ut sentit Glossa in d. cap. *privilegium*, aut nullo modo, ut sentit Castro libr. 1. de lege pœnali, capit. 1. Ego vero existimo, si privilegium cum proportione sumatur, non minus posse inter leges computari, quam permissionem. Quæ est aperta sententia Div. Isidori 5. Etymol. capit. 19. ut videbimus capit. sequenti. Dico autem, *cum proportione*, quia si sermo sit de privilegio temporali, vel concesso uni personæ, ut cum ejus vita finiatur, illud deficit a ratione legis, non præcise ex eo, quod privilegium est, sed quia non est quid stabile, aut firmum,

Opinio asserētiū privilegium non esse veram legem. Sententia auctoris privilegium esse veram legem.

quod diximus esse de ratione legis: at privilegium perpetuum concessum aut communitati alicui, aut familiæ, ut in ea semper duret, propriam rationem legis habet.

De duplici privilegio, & qua ratione utrumque, vel ratione legis contineat.

9. Oportet tamen duplicia distinguere privilegia; quædam sunt concessa intuitu alicujus boni communis, quibus privatæ personæ renunciare non possunt, juxta cap. *si diligenti*, de foro competenti, & l. *jus publicum*, ff. de pactis, ut est privilegium fori, v. gr. respectu clerici, cui ipse renunciare non potest, quia non intuitu personæ suæ, sed dignitatis clericalis concessum est. Et hoc privilegium propriissime est lex, non solum respectu aliorum, quibus præcipitur, ut tale privilegium clerico observent, sed etiam respectu ipsius clerici, cui præcipitur, ut illo utatur. In illa enim dispositione superioris invenitur perfecta vis obligandi: nihil ergo illi deest ad rationem legis. Alia sunt privilegia concessa intuitu privati commodi ipsarum personarum, de quibus est sermo in dict. capit. *cum accessissent*. de probat, & in regula, *quod ob gratiam*, de regulis jur. in 6. Ubi Glossa, & alii, Sylvest, verb. *Privilegium*. Hoc ergo privilegium, si comparetur ad ipsum, cui conceditur, sine dubio non habet rationem legis, ut probat ratio facta, quia non est præceptum illi impositum, neque obligat illum, cum possit ei renunciare. At vero respectu aliorum qui tale privilegium observaturi sunt, veram habet rationem legis: continet enim præceptum perpetuum obligans ad talem immunitatem servandam; alioqui valde inefficax esse tale privilegium: ergo sicut de promissione diximus, vel etiam de lege punitiva, quatenus obligat judicem, ut tale justum nocumentum inferat, ita in præsenti dicendum est.

D. Thom. Consilium rationem legis non habere ratio a prióri ostédit.

10. Circa quartum de consilio, Glossa in dict. leg. *legis virtus*, propter illud censuit, etiam consilium pertinere ad virtutem legis. Illam tamen communiter reprobant Bart. & cæteri. Soto libr. 1. de justit. quæstion. 2. artic. 2. eam irridet, quoniam consilium potius condistinguitur a præcepto, & consequenter a lege, quod sentit etiam D. Thomas dict. quæstion. 92. art. 2. ad 2. & quæst. 17. de verit. artic. 3. ad 2. & hæc sententia in rigore, & proprietate vera est, ut supra etiam dixi: & ratio D. Thom. est optima, quia consilium non requirit potestatem superioris, sed a privato etiam dari potest; ergo per se non requirit auctoritatem legis.

Objectio. D. Thom. Solutio.

11. Objici vero potest, quia idem D. Th. 1. 2. q. 108. art. 4. consilia Evangelica ponit inter partes legis gratiæ. Respondetur primo, nomine legis interdum comprehendi totam dispositionem, seu providentiam legislatoris circa gubernationem subditorum, & sic ad illum pertinet non tantum præcepta dare, sed etiam consilia de iis, quæ meliora sunt; quod observavit Christus Dominus in lege Evangelica, & in jure etiam humano, præsertim Canonico sæpe observatur, ut patet in capit. *commissum*, de sponsalibus, ibi, *Tutius est*. Et multa sunt similia jura, ad quæ intelligenda est hoc sæpe necessarium. In hoc ergo sensu non male dixit illa Glossa legem non tantum præcipere, sed etiam consulere, quamvis re vera id non faciat formaliter, ut lex, sed concomitanter. Addo præterea, quando lex consulit unum effectum, sequi alium, nimirum, ut illud opus, quod consulitur, jure prohiberi non possit, nec tanquam malum refutari, & quoad hoc dici potest illa lex retinere vim legis, & obligare. Et hoc modo cum majori proprietate dicuntur consilia Evangelica pertinere ad legem gratiæ tanquam approbata, & stabilita per illam. Et hac ratione pro consiliis Evangelicis damnamus hæreticos, qui paupertatem, aut continentiam reprehendunt tanquam naturæ contrariam. Ita ergo nulla lex est, vel dispositio superioris, quæ participet rationem legis, nisi in quantum obligationem inducit.

2. Assert. obligationem esse adæquatũ effectum legis.

12. Dico secundo, Si obligatio proprie & cum proportione sumatur, semper oritur ex aliquo jure, & lege, atque ita in hoc sensu dici potest hic effectus adæquatus legis. Declaratur breviter: nam in primis necesse est loqui de obligatione communitati imposita, quia si imponatur privatæ personæ, non erit ex lege, & idem est, si imponatur ad breve tempus, quia tunc etiam deficit conditio requisita ad legem. Quamvis illæ etiam obligationes, quatenus habent aliquam convenientiam cum obligatione legis in hoc, quod ab alio habente potestatem imponuntur: consequenter etiam conveniunt cum lege in hoc, quod ex imperio, seu præcepto aliquo proveniunt, maxime quando necessitatem in conscientia imponunt: imo etiam tunc ab aliqua lege totam vim obligandi accipiunt, Atque ita sensus assertionis est, omnem hujusmodi obligationem ex lege oriri aliquo modo. Probatur autem primo a contrario ex Aug. 22. contra Faust. capit. 27. definiente, peccatum esse dictum, vel factum contra legem: nam aperte supponit, omnem obligationem ad aliquid vitandum, vel faciendum oriri ex lege; nam quoties aliquis agendo contra obligationem propriam in conscientia peccat, agit contra legem: ergo talis obligatio erat ex lege.

13. Deinde probatur eisdem exemplis, quæ in contrarium afferebantur, scilicet, voto, promissione, aut quocumque pacto: nam ex his omnibus non oritur obligatio, nisi ex virtute legis. In illis enim omnibus distinguere oportet fundamentum, seu proximam materiam obligationis a propria ratione, & causa ejus: nam fundamentum consistit in aliqua actione humana: illa vero supposita, jus est, quod obligat: sic in voto (& idem est cum proportione de reliquis) proximum fundamentum obligationis est voluntaria promissio: quod autem proprie obligat ad illam implendam, est jus illud naturale, ac divinum, *Si quid vovisti Domino, ne moreris reddere*. Et ita etiam Juristæ dicunt omnem obligationem, quæ ex contractibus oritur, esse naturalem, vel civilem, quia ex jure naturali, seu gentium, aut civili oritur, ut sumitur ex textu cum Glossa in l. *cum amplius*. ff. de regul. jur. & l. *ex hoc*, ff. de justit. & jur. & ita satisfactum est secundæ parti rationis dubitandi in principio positæ.

CAPUT XV.

An recte numerentur quatuor effectus legis, præcipere, prohibere, permittere, & punire, & quomodo ab illa fiant.

1. Ratio dubitandi esse potest, quia obligatio, de qua dictum est capite præcedenti, videtur esse adæquatus, id est, unicus, & totalis effectus legis; ergo supervacanea est hæc enumeratio. Antecedens probatur primo; quia essentialis ratio consistit in imperio: ex imperio autem, ut sic, non sequitur, nisi obligatio: reliqua enim sunt per accidens; ergo secundo declaratur discurrendo per illa membra: nam præcipere, & prohibere formaliter idem sunt solumque materialiter distinguuntur, & ideo superfluum est, illa ut distincta ponere. Assumptum patet quia prohibitio etiam est quoddam imperium, & præceptum: nam prohibere, nihil aliud est quam præcipere, ut aliquid non fiat, sicut e contrario præceptum est quædam prohibitio: nam qui recipit audire Missam vetat ne omittat: & ideo Isidorus lib. 2. Etym. art. 10. & l. 5. can. 19. solam prohibitionem ponit, & omittit præceptum, fortasse, quia præceptum per se non dat bonitatem actui, sed necessitatem, quæ necessitas bonæ explicatur per negationem omittendi, quam significat prohibitio respectu talis materiæ. Permissio autem ut sic, non est effectus imperii, sed potius per carentiam imperii fit. Nec denique punitio est effectus legis, sed esse poterit judicis, vel legislatoris.

2. In contrarium autem est, in primis auctoritas Isidori, qui saltem tres effectus distinxit, & quartum, qui est præcipere, ut clarum supposuisse videtur ex ipso nomine, & ratione legis. Apud Gratianum autem in cap. *omnis*: dist. 3. ad textum Isidori adduntur hæc verba, *Divina autem præcipit, ut diligas Dominum Deum tuum*. Quæ verba non sunt in Isidoro, & illa particula *Divina*, inepte addita est, quia non sola divina lex præcipit, sed etiam alia. Et ideo in Decreto Gregoriano notatur, in multis codicibus non haberi, & sine dubio expungenda est, & legendum, *aut præcipit*, ut sit quædam additio ad numerationem Isidori.

Expres-

Expresse vero illam particulam habet Modestinus in l. 7. de Legibus, dicens: *Legis virtus hæc est, imperare, vetare, permittere, punire.* Atque ita hanc participationem defendit etiam D. Th. q. 92. ar. 2. Eamque ratione declarat, quia actus humani, aut boni sunt, aut mali, aut indifferentes: illis ergo tres effectus legis respondent, qui sunt præcipere bonos, prohibere malos, permittere indifferentes, quibus additur quartus puniendi, tanquam necessarius ad efficaciam legis. De quo discursu plura statim dicemus. Hæc ergo numeratio tanquam doctrinalis, & satis apta ad explicandos effectus per se convenientes legi acceptanda est, & explicanda. Ad illius vero meliorem intelligentiam declarabimus singula membra, & eorum distinctionem, & modum, quo per legem fiunt, quod facile fiet per difficultates propositas discurrendo.

Approbatur divisio in quatuor effectus legis.

3. Prima, & præcipua erat: quia obligatio est adæquatus, & unicus effectus præcepti, in qua possumus priorem partem admittere, & negare posteriorem: quidquid enim lex operatur, media obligatione, operari videtur, ut probat ratio facta de efficacia præcepti, & hoc modo dici potest ille effectus adæquatus: non tamen unicus, quia mediante obligatione operatur alios, ut ex sequentibus patebit, discurrendo per omnes effectus legis.

Quæ distinctio sit inter præceptum & prohibitionem.

4. Secunda erat, de distinctione præcepti, & prohibitionis, quæ parvi momenti est. Fatemur etiam in primis utrumque ex illis effectibus comprehendi sub obligatione legis, diverso tamen modo inducere obligationem, & hoc satis esse, ut illa duo priora membra distinguatur. Imo ad hoc distinguuntur, ut declaretur legem non solum posse obligare ad agendum, sed etiam ad non agendum. Per quod etiam traditur vulgaris divisio legis in affirmativam, & negativam, quæ licet fortasse non sit essentialis, sed quasi materialis, nihilominus non est superflua, sed necessaria ad duas illas partes justitiæ explicandas, quas David etiam distinxit Ps. 36. dicens, *Declina a malo, & fac bonum.*

Divisio legis in affirmativã, & negativã: differẽtia inter utramque.

Deservitque ad declarandum tum diversos modos obligandi legis, tum etiam diversos modos peccandi contra legem. Nam lex affirmativa dicitur obligare semper, non tamen pro semper, quia ex quo lata est, incipit obligare, & semper obligat, quamdiu durat, quia obligatio est quasi naturalis effectus ejus, non tamen pro semper, quia non obligat pro singulis momentis, aut temporibus, sed solum pro certo tempore, pro quo imponit operandi onus. Lex autem negativa obligat semper, & pro semper, quia & ejus obligatio cum illa semper durat, & propter negationem, quam includit pro omni tempore, & qualibet parte prohibitionis suæ obligat, quia negatio omnia destruit, & quia abstinere a malo semper, & pro semper, necessarium est. Ex hac etiam divisione oritur divisio peccatorum in peccatum commissionis, & omissionis: nam peccatum commissionis contrarium est legi negativæ: omissio vero affirmativæ, ut ex materia de peccatis suppono. Atque ita tandem constat, nomen præcepti, seu imperii æquivocum esse; interdum n. significat quasi genus commune ad negativum, & affirmativum præceptum, quomodo diximus in definitione legis, *Esse præceptum commune*, &c. aliquando vero specialiter sumitur pro affirmativo præcepto, & sic distinguitur a prohibitione, & ita ponuntur illa duo tanquam distincti legis effectus.

5. Tertia difficultas erat de permissione, quam D. Th. ita declarat, ut videatur illam ponere in sola negatione præcepti, & prohibitionis: illa enim permitti dicuntur, quæ nec præcipiuntur, nec prohibentur. Additque materiam permissionis esse actus, vel indifferentes, vel parum bonos, & parum malos. Utrumque autem dictam difficultatem habet. Primum quidem, quia (ut objiciebam) illa negatio non est effectus legis, sed potius est effectus negationis utriusque legis tam præcipientis, quam prohibentis, quia sicut affirmatio est causa affirmationis, ita negatio est causa negationis: permissio autem illo modo declarata negatio tantum est: ergo non est effectus legis, sed negationis legis. Et confirmatur argumento facto in præcedenti capite, quia permissio illo modo non inducit obligationem, nec est effectus ejus; ergo non potest esse effectus legis.

6. Secundum etiam de materia difficile est, primo ex parte actuum malorum, quia licet sint parum mali, non permittuntur lege æterna, & naturali, ut docuit Aug. lib. 1. de libero arbitrio, c. 5. & 6. Si vero sit sermo de lege positiva, etiam graviter mali interdum permittuntur, ut sunt fornicatio, homicidium, adulteria, aliqua pacta injusta, & similia. Secundo ex parte bonorum actuum, quia si permissio in sola negatione consistit, aliqui boni actus nec præcipiuntur, nec prohibentur, quia sunt optimi, & ex melioribus bonis, ut Virginitas & simile actus, qui sub consilium cadunt, & in Glossa in d. cap. *legis virtus*, dixit, consilium esse posse effectum legis, & sub permissione comprehendi. Quod si quis refugiat concedere tales actus esse permissos, sequitur, & non recte poni permissionem in illa sola negatione, & divisionem actuum datam a D. Thoma esse insufficientem.

Duplex genus permissionis: Juris scilicet, & facti.

7. Ad explicandum ergo hunc effectum adverto primo, permissionem interdum esse solius facti, interdum juris; prior nullo modo ponitur effectus legis, posterior autem esse potest, quia lex ad jus pertinet, seu jus constituit. Utrumque in Deo explicatur optime: nam si factum attendamus, Deus multa peccata permittit, quia cum posset impedire, ne fiant, de facto non impedit, nec vult impedire, sed potius directe vult illa permittere, id est, sinere, ut fiant. Attendendo autem ad jus, Deus nullum peccatum permittit, quia nullum non prohibet, neque ullum impunitum relinquit, quomodo dixit Aug. supra, legem æternam nullum peccatum permittere. Igitur permissio facti non includit negationem prohibitionis, sed meram negationem impedimenti, seu operis, quo possit efficaciter impediri effectus permissus; permissio autem juris, de qua in præsenti est sermo, includit negationem prohibitionis, & præcepti, ut D. Thomas dixit. Secundo, hæc permissio juris considerari potest, vel ut consistit in mera negatione præcepti, & prohibitionis, vel quatenus in aliquo positivo præcepto fundatur, quia nimirum per legem aliquam positivam talis promissio decreta est, & stabilita. Sicut enim in Deo quoad permissionem facti, aliud est permittere, aliud est velle permittere, ita in ordine ad jus, aliud est permittere pure negative, aliud per legem positivam de permissione statuere.

Permissionẽ negativam non esse propriũ effectũ legis asseritur.

8. Dico ergo permissionem mere negativam, quæ resultat ex sola negatione utriusque præcepti affirmativi, & negativi, non esse proprium effectum legis; ut vero per aliquam positivam legem decernitur, sic esse specialem effectum legis. Prior pars videtur probari sufficienter ratione facta, quia ad illum modum permissionis non est necessarium ferre legem aliquam, satis enim est non ferre legem prohibentem. Item permissio illa non est ex potestate legislativa: nam interdum actus talis est, ut nec prohiberi possit, nec præcipi: ergo negationes illæ tunc non sunt effectus talis potestatis, quia non sunt (ut sic dicam) ex voluntate etiam indirecta legislatoris, sed ex se tales sunt: ergo nec permissio illa est effectus potestatis legislativæ: ergo neque legis. Denique illa negatio nullam proprie habet causam, sed ex se talis actus permissus est, dum non prohibetur. Sicut non proprie dicetur Deus esse causa negationis essendi, quæ intelligitur in re possibili numquam futura: sed ex se habet, quod sit nihil, quia illa nihil est, nisi creetur: quod autem sit nihil non habet a Deo, sed ex se: sic ergo actus ex hoc præcise, quod non prohibetur, nec præcipitur per legem, non habet a lege, quod sit permissus, sed id habet ex se: ut ergo sit proprie permissus per legem, oportet ut ipsa permissio stabiliatur, & firmetur aliquo decreto, & voluntate legislatoris: & tunc recte dicitur actus permissus positive, & similiter permissio illa habet specialem modum, ratione cujus dicatur effectus legis. Et ita etiam manet secunda pars assertionis declarata, & confirmata, quia ita profecto intellexit Isidor. ut statim ostendam.

Permissio simpliciter dicta regulariter solum versatur circa malos actus.

9. Ut autem magis constet, de qua promissione sit sermo, oportet ultimo notare permissionem simpliciter dictam attribui solere malis actibus, & de illis maxime, ac regulariter intelligi, præsertim quando

Deo tribuitur: dicitur enim Deus permittere peccata; reliquos vero actus non tantum permittere, sed etiam velle, aut ordinare. Nihilominus tamen aliquando accipitur etiam in bonam partem. Sic enim dixit Paul. 1. Corinth. 7. *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium*, id est, permittendo, non præcipiendo; loquebatur autem de actu matrimonii, qui malus non est; unde a fortiori dicit permissio de actibus indifferentibus. Utroque ergo modo scilicet in bonam & malam actionem potest permissio esse effectus legis: imo Isidor, aperte loquutus est de permissione rei bonæ: nam adhibet exemplum hujus permissionis, dicens: *Omnis lex aut permitti aliquid, ut quod vir fortis petat præmium*: nam illud verbum *petat*, ibi non dicit imperium, sed permissionem: constat autem illam permissionem esse rei bonæ. Sic etiam Glossa in capit. *qui partem*, 55. d. ubi in textu de his, qui partem digiti, vel aliam similem particulam corporis, non voluntate, sed casu amiserunt, dicitur, *Hos canones præcipiunt clericos fieri*: Glossa recte exponit, id est, *permittunt*, quia illud non est imperium, licet de re bona sit.

Permissio etiam aliquando versatur circa actus bonos & indifferentes

10. Sic etiam in cap. *hac ratione*, 31. quæstion. 1. dicitur, Apostolos præcepisse secundas nuptias, id est, permisisse, verum est, illa verba esse Auctoris imp. in Matth. Homil. 22. qui non bene sensit de secundis nuptiis, & ideo permissionem ibi accipit in malam partem; unde de hujusmodi permissione subjungit: *Aliud est præcipere, aliud permittere: quod enim præcipimus, semper placet; quod autem permittimus, nolentes permittimus, quia malam voluntatem hominum in totum prohibere non possumus*. Quæ doctrina vera est de permissione mali, & statim nobis deservit: tamen male applicatur ad illud exemplum de secundis nuptiis post mortem prioris conjugis: nam illæ bonæ sunt, & non præcipiuntur proprie, quia nemo ad illas obligatur, & ita recte ibi præceptum pro permissione boni interpretamur. Sæpius vero dicuntur leges permittere aliqua mala, sicut leges civiles permittunt meretrices, & maritum occidere uxorem inventam in actuali adulterio, & contrahentes se decipere infra dimidiam, & cæter. Sic etiam multi intelligunt verbum Christi Matth. 19. *Ad duritiam cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere uxores vestras*, ut supra imperf. exponit, & Ambros. libr. 8. in Luc. cap. 16. & Hieronym. Matth. 5. & decimonono, & quam plures Scholastici. Alii vero intelligunt de dispensativa permissione, per quam actus redditur non malus, licet non præceptus, quod est probabile; non pertinet tamen ad hunc locum id discutere: satis enim est, quod in illo etiam sensu permissio dici potest effectus legis.

11. Omnibus autem his modis hic effectus non est pure negativus, sed aliquid positivum circa negationem operatur, diverso tamen modo. Nam quando permissio dicitur de actu alias bono, non solum non prohibet illum: sed etiam cum sit bonus, dat positivam facultatem, seu licentiam, vel jus aliquod ad illum. Idem contingit in exemplo posito ab Isidoro: cum enim lex dicit: *Vir fortis petat præmium*, non solum negative permittit, sed dat illi speciale jus ad postulandum tale præmium, & ad laborandum in spe illius, in virtute virtualis promissionis ejusdem legis. Atque hoc modo lex concedens favorem, quando non præcipit illum acceptare, sed liberum relinquit illi renunciare, permissiva dicitur juxta modum loquendi Isidori: quamvis non tantum negative disponat, sed aliquid positive concedat. Quando vero lex permittit malum, in quo vel dispensare non potest, vel non dispensat, licet non tribuat jus (ut sic dicam) tribuit saltem impunitatem apud homines, quæ continet morale jus non parvi momenti. Interdum etiam (si sit lex civilis) concedit, vel negat actionem, in judiciali foro, qui etiam est moralis effectus satis distinctus a sola negatione prohibitionis. Denique si permissio sit simul dispensativa, esto non sit præceptiva, concedit non solum impunitatem apud homines, sed etiam apud Deum, quia concedit immunitatem a culpa, quod longe majus est.

12. Atque hinc tandem intelligitur, quod superiori capite dicebamus, legem permittentem semper includere præceptum obligans aliquem, & aliquo modo. Nam licet non obliget alios, ad quos potissime dirigitur per modum imperii; ut in illo exemplo capit. *qui partem*, verbum illud *Præcipimus clericum fieri*, non obligat mutilatum, ut Clericus fiat, sed respectu illius est permissio concessiva (ut sic dicam:) obligat tamen Prælatum, ne ob eam causam illum repellat. Item in exemplo Isidori obligat illa lex ad dandum præmium viro forti petenti, quando secundum legem petit, & nihil est, quod rationabiliter impediat. Quando vero permissio est alicujus mali, obligat judicem ne propter illud puniat, quia hoc prohibet talis lex, & sic de aliis. Atque ita sufficienter est declaratus hic effectus secundum se: quid autem secundum Divum Thomam dicendum sit, in puncto secundo dicam.

Quomodo punitio sit effectus legis.

13. Quarta objectio erat de punitione, quia non videtur esse effectus legis. Ad quod breviter dico, aliud esse loqui de dignitate, seu reatu pœnæ; aliud de actuali inflictione pœnæ, & utroque modo potest dici pœna effectus legis, licet diversis considerationibus, & rationibus: nam lex imponendo necessitatem virtutis, seu honestatis consequenter facit, ut transgressor legis sit dignus pœna saltem apud Deum, quia suam obligationem lege impositam non observat. Quod locum habet tam in lege naturali, quam in positiva, divina, vel humana, quia supposita lege actus est inordinatus, & illa dignitas pœnæ intrinsece sequitur ex malitia actus, etiamsi malitia fortasse fuerit ex occasione legis positivæ. Est tamen differentia in hoc inter legem naturalem, & positivam; quod lex naturalis, licet faciat, vel ostendat actum esse malum, tamen ut est mere naturalis non taxat modum, vel quantitatem pœnæ: nulla enim ratione intelligi potest hoc fieri sine decreto alicujus liberæ voluntatis. Quia licet peccatum ex natura sua mereatur fortasse pœnam tantæ gravitatis, vel durationis, tamen quod sit in hac specie mali, vel supplicii, vel quod sit in tali gradu intentionis, in tali loco, & tempore, ex libera aliqua administratione, & providentia pendet: unde taxatio pœnæ isto modo, aut fit per legem æternam Dei, maxime quoad pœnam vitæ futuræ, aut fit per legem positivam, quoad pœnas, quæ in hac vita, & in humano foro imponuntur. Et olim quidem per legem divinam positivam scriptam fuerunt multæ pœnæ hujus vitæ pro variis delictis præscriptæ: in lege autem gratiæ nullæ sunt pœnæ inflictæ pro hac vita jure divino, ut in materia de censuris, & irregularitate ostendimus. Hujusmodi ergo pœnæ vitæ præsentis per humanas leges civiles, vel canonicas designantur, & eo ipso, quod pœna est per legem designata, transgressor legis fit reus, & debitor talis pœnæ, & hoc modo dicitur talis pœna effectus legis.

Differentia legis naturalis, & positivæ quoad effectum puniendi.

14. At vero ipsa actualis inflictio pœnæ aliquando fit etiam immediate per ipsam legem, ut quando lex ipsa secum affert exequutionem per se ipsam, ut contingit in legibus imponentibus censuras, irregularitates, aut alias inhabilitates ipso facto, quod etiam non facit lex, nisi imponendo obligationem ab aliquo actu abstinendi, vel aliquid agendi, ut de censuris alibi diximus, & de lege pœnali infra dicetur. Aliquando vero, & ordinarie solum infligitur pœna per legem mediate, & remote, quatenus in virtute legis aliquis movetur, vel obligatur ad infligendam pœnam: unde licet hoc modo judex, verbi gratia sit propinqua causa pœnæ, vel potius minister, qui ex imperio ejus movetur; nihilominus quia lex est quasi primum movens judicem, ideo talis pœna dicitur effectus legis. Dices; ergo omnis actus præceptus per legem, vel omissio actus prohibiti dici poterit effectus legis, quod non videtur verum; nam effectus legis est præcipere, non facere. Respondeo concedendo sequelam cum proportione: nam, ut capite sequenti dicam, effectus legis est facere homines bonos: unde duplex distingui potest effectus legis, unus, qui immediate fit ab ipsa, & hoc est præcipere, vel prohibere; alius mediatus, qui est bene operari, vel mala vitare. Et in hoc fere idem est de effectu punitionis, licet interdum ipsa executio pœnæ fiat per ipsam legem, ut dictum est.

Objectio.

Solutio.

15. Dices,

Objectio. 15. Dices; ergo etiam peccatum poterit dici effectus legis permittentis, quia licet illa lex immediate ſolum concedat permiſſionem, vel præcipiat impunitatem, tamen ex illa tandem ſequitur executio peccati permiſſi. Solutio. Reſpondeo, negando ſequelam: eſt enim longe diverſa ratio, quia lex permittens juſta eſt (ut ſupponimus;) non eſt ergo cauſa peccati, quia neque illud inducit poſitive, & conſtat, neque illud intendit, ſed impedire majora mala: neque etiam indirecte eſt cauſa illius, quia non tenetur illud prohibere, aut punire, quare nec præbet activam occaſionem illius, ſed ſolum permittit ſcandalum paſſivum. Longe vero aliud eſt de lege prohibente malum, & præcipiente bonum: nam utraque per ſe id intendit, & ad id inducit, quantum poteſt: imo etiam eſt diverſa ratio de lege puniente, quia licet abſolute non intendat malum pœnæ, nihilominus ex ſuppoſitione culpæ intendit, & præcipit pœnam, & interdum facit illam, ut dixi.

Quinam ſint effectus a lege intenti, & qui acceſſorii.

16. Atque ex his ſatis declarati manent dicti quatuor effectus, & modus, quo efficiuntur a lege, vel immediate quoad obligationem, prohibitionem, aut conceſſionem, vel mediate quoad exequutionem, ſeu punitionem. Conſtat etiam diſtinctio, & quaſi ordo illorum effectuum inter ſe: nam primi duo effectus, qui ſunt præcipere, & prohibere, ſunt primario, ac per ſe intenti, & quodammodo pertinent ad ſubſtantiam legis, & in hoc diſtinguuntur ab aliis duobus, qui ſunt veluti acceſſorii, & adjuncti ad juvandam legem, ut facilius, vel efficacius priores effectus conſequantur. Inter ſe autem diſtinguuntur duo primi effectus tanquam affirmatio, & negatio, ut declaratum eſt, & fere ſimilem oppoſitionem habent inter ſe permiſſio, & punitio; nam prior concedit impunitatem, vel etiam favorem: poſterior vero e contrario ſe habet, ut conſtat.

CAPUT XVI.

Utrum omnes leges prædictos effectus efficiant, præſertim peccati permiſſionem.

Duplex uſurpatio nominis lex.

1. AD hoc explicandum notari poteſt, legis nomen interdum ſumi ut collectivum ad ſignificandum totum aliquem ordinem, ſeu ſtatum legum: ſic enim lex naturalis dicitur tota collectio præceptorum naturalium; lex ſcripta, vel lex gratiæ ſignificat totum jus divinum poſitivum antiquum, vel novum; & ſic etiam poteſt accipi lex civilis, & canonica cum proportione; quamvis in communi uſu loquendi illa collectio magis ſignificari ſoleat nomine juris civilis, vel canonici, quam nomine ſingulari legis. Alio ergo modo lex eſt determinatum nomen ſignificans indefinite ſingulas particulares leges.

Non omnes effectus legis ſingulis conveniunt.

2. Loquendo itaque de lege hoc poſteriori modo, & magis proprio, certum eſt non omnes illos effectus convenire ſingulis legibus, cum aliqui illorum inter ſe habeant oppoſitionem. Itaque in primis lex prohibens non eſt præcipiens, nec e converſo: nam, ut dixi, illi duo effectus diſtinguunt quaſi duas ſpecies præceptorum habentium inter ſe oppoſitionem quaſi contradictoriam ex parte materiæ. Nec refert, quod interdum dicitur lex præcipiens actum prohibere omiſſionem: nam illa prohibitio in affirmationem reducitur, quia eſt negatio, quæ in negationem cadit, ſcilic. in omiſſionem: & ita duæ negationes affirmant. Neque etiam obſtat, quod lex præcipiens actum tali tempore faciendum, virtute prohibet habere propoſitum, aut voluntatem non faciendi eundem actum pro illo tempore, ſive tale propoſitum in eodem tempore, ſive prius habeatur; ſemper enim erit legis violatio, ſicut etiam lex prohibens aliquem actum, præcipit interdum actum poſitivum voluntatis, vel externum, ſi neceſſarius fuerit ad vitandum actum prohibitum, ut lex non fornicandi, aliquando obligat ad habendum poſitivum propoſitum non fornicandi, ſi neceſſarium ſit ad vincendam rationem illi legi contrariam, vel obligat ad fugiendas occaſiones, &c. Hæc (inquam) non obſtant, quia ſunt ſolum per quandam conſequutionem, in quantum lex aliquid imperans conſequenter obligat ad ea, quæ neceſſaria ſunt ad id, quod primario eſt imperatum: illa autem duo membra diſtinguuntur ex rebus, quas per ſe primo imperant, quæ ſunt agere, vel non agere, & ita numquam poſſunt coincidere in eandem legem.

Effectus puniendi quomodo ſemper conjungitur cum omni lege.

3. Sic ergo primi duo effectus non conveniunt ſingulis legibus. Tertius autem qui eſt punitio, ſemper conjungitur aliquo modo cum ſingulis legibus, & cum primis duobus effectibus, ſaltem quatenus omnis legis tranſgreſſio de ſe, & per naturalem conſequutionem facit dignum pœna, ut dictum eſt; non tamen omnis lex imponit ſpecialem pœnam, ut per ſe conſtat, ſed hoc eſt proprium aliquarum legum: & quia pœnæ taxatæ pro vita futura pertinent ad forum Dei, de illis non agimus, quia nobis in particulari ignotæ ſunt. Proprie ergo tribuitur hic effectus aliquibus legibus humanis, quæ ſpeciales pœnas imponunt, & ideo pœnales dicuntur, de quibus infra ſpecialem ſermonem inſtituemus. Quartus denique permiſſionis effectus multo minus convenit ſingulis legibus: imo rarus eſt, & paucæ ſunt leges, quæ ad permiſſionem tantum concedendam ferantur, ut per ſe conſtat.

Legi ſumptæ collective omnes effectus legis conveniunt.

4. Loquendo autem de lege in priori ſignificato collectivo, ſic omnes hi effectus poſſunt omnibus, & ſingulis legibus attribui, præſertim ſi permiſſionem accipiamus in illa amplitudine, in qua ab Iſidoro, & a D. Th. ſumpta eſt. Quod ideo dico, quia in permiſſione eſt aliqua difficultas: nam de cæteris tribus effectibus ſatis ex dictis conſtat in omni ordine legum habere locum: nam in omni ordine legum eſt neceſſarium aliquid præcipere & vetare, & cum omni lege eſt conjuncta vis cogens, qua faciat tranſgreſſores reos pœnæ. Illis ergo effectibus omiſſis, quod ad permiſſionem attinet (ut a clarioribus incipiamus) de legibus civilibus conſtat multa permittere, ſive concedendo bona, ſeu privilegia, ſive permittendo peccata: hoc enim non eſt contra juſtitiam talis legis humanæ, quia non ſpectat ad illam, nec ad finem ejus, cohibere, vel punire omnia vitia, ut tradidit Aug. 1. de liber. arbit. c. 5. & 6. & infra videbimus, & exempla ſunt in ſuperioribus ſufficienter poſita.

Lex permiſſiva per modum conceſſionis, & diſpenſationis non ſupponens culpam in jure canonico ſæpe reperitur.

5. De legibus autem canonicis clarum eſt, inveniri in jure canonico leges permiſſivas aliquarum rerum, quæ non includunt culpam, ſed conceſſionem per modum diſpenſationis, non obſtante aliquo defectu naturali, vel morali jam præterito, ut dictum eſt de caſu cap. *qui partim* dict. §. Idem dici poteſt de canonibus permittentibus aliquem neophytum ordinari, vel converſum ab hæreſi aliquando in honoris gradum reſtitui, & ſimilibus. De permiſſione autem poſitiva peccati non videtur ſolere fieri per jus canonicum. Dico autem poſitiva, quia negative infinita ſunt peccata, quæ permittuntur jure canonico, id eſt, quæ non prohibentur, aut puniuntur, ſpeciali jure canonico, ſed relinquuntur ſuæ naturæ: ſed jam diximus hunc modum permiſſionis non eſſe proprium effectum legis. Non videntur autem jura canonica poſitive diſponere de aliquo vitio in particulari, ut non puniatur per Eccleſiæ Prælatos, aut quod impune permittatur, quia hoc non videtur conſentaneum fini illius juris, qui eſt integra ſalus animarum, & ideo videntur relinquere prudentiæ Prælatorum vel correctionem, vel tolerantiam eorum peccatorum, de quibus jura canonica nihil diſponunt; & ita propria permiſſio poſitiva peccati non videtur eſſe effectus legis canonicæ.

Lex divina Evangelica non continet leges aliquas permiſſivas, præcipue peccati.

6. Unde a fortiori conſtat non inveniri talem permiſſionem in lege divina gratiæ, in qua pauca ſunt poſitiva præcepta pertinentia ad ritus eſſentiales ſacrificii, & Sacramentorum novæ legis, & ad unitatem fidei magis explicitæ, & Eccleſiæ univerſalis ſub uno capite: de aliis autem rebus particularibus non continet ſpecialem diſpoſitionem quoad actus virtutum, nedum quoad permiſſiones peccatorum. Neque dici poteſt, illa permittere, ſolum quia non prohibet, quia non propter talem finem illa ſpecialiter non prohibet, ſed quia ſupponit prohibita ipſo divino jure naturali. Loquendo autem de permiſſione conceſſiva privilegii aliqui effectus ſimiles poſſunt huic legi attribui, inter quos numerari poſſunt ſingularia privilegia Chriſtianorum reſpectu infidelium, ut quod

possit conjux fidelis ab infideli discedere, & cæt. Item privilegia Clericorum, & præsertim summi Pontificis. De quibus tamen adverto, hæc non dici proprie permissiones, sed jussa, quia non sunt privilegia personæ, sed fidei, vel dignitatis, & communitatis, & ideo non per modum permissionis, sed per modum præcepti conceduntur, ut, Deo dante, in materia de Ordine, & Hierarchia Ecclesiastica latius tractaturi sumus. De lege autem veteri controversia est, an illa positive permitteret aliquod peccatum, & præsertim tractatur de libello repudii. Sed non possunt hæc in particulari discuti in præsenti. Solum dico id non repugnare justitiæ, & honestati illius legis, nec esse multum alienum ab imperfectione ejus, licet satis probabile sit, etiam in illa lege non fuisse hunc effectum, quia necessarius non erat, & minus decuisse videtur.

An lex vetus aliquod peccatū permitteret.

7. Tandem de naturali lege (idemque est cum proportione de æterna) certum est, multa bona concedere permissive, potius quam præceptive (ut sic dicam) respectu singulorum, quibus talis concessio fit. Ut concessit hominibus divisionem, & dominia rerum: nam posse divisionem rerum facere, & dominia particularia acquirere, de jure naturæ est, non præcipiendo, quia poterant homines divisionem non facere, & particularia dominia non admittere: ergo permissive. Et ita possunt multa numerari, de quibus dicemus libro sequenti, explicando jus gentium. At vero loquendo de permissione mali culpæ, certum est, nullo modo permitti per naturalem legem: nam lex naturalis prohibet omne malum, & quantum est ex se nullum relinquit impunitum: nam omnis transgressor legis ex vi naturalis juris dignus est pœna. Unde quando Div. Thomas dict. qu. 92. artic. 2. dicit parva mala permitti per legem, potest primo intelligi secundum aliquos, de peccatis venialibus, quæ lato modo permitti dicuntur, quia non sunt contra præcepta naturalia, sed præter illa. Sed hoc non placet, quia omne malum etiam minimum prohibetur lege naturali, & dici potest contra illam, licet imperfecte. Debet ergo illud intelligi non de lege naturali, sed de lege in generali, ut abstrahit a positiva, & naturali: ita enim loquitur D. Thom. de lege in illo articulo, ideoque non omnia, quæ ibi dicit, sunt accommodanda omnibus legibus, sed singula singulis cum partitione accommodata juxta materiæ capacitatem. Sic ergo aliqua lex, scilicet humana & civilis permittit illa parva mala, licet non omnis lex, quia lex naturalis illa non permittit. Et in hoc sensu parva mala dici poterunt, non tantum venialia peccata, sed etiam quædam mortalia, quæ in ordine ad finem legis civilis parva reputantur, licet in ordine ad Deum sint magna.

De permissionib. quę in lege naturali, & æterna reperiūtur.

8. De indifferentibus autem operibus dubitari potest, an dici possint permitti lege aliqua, quia nulla esse videtur, quæ positive illa permittit, sed tantum negative, quia non prohibet, nec præcipit illa, quod non videtur esse satis, ut dixi. Nihilominus dici possunt proprie permitti per legem naturalem, quia lex naturalis non mere negative circa illa se habet, sed etiam positive judicat, & disponit talia esse indifferentia, ac proinde ex se non esse dissentanea naturæ rationali, nec per se honesta. Unde etiam talia sunt, ut per quamcumque aliam legem permitti possint. De actibus vero bonis obscurum est, quod ibi Divus Thomas prius ait, legem præcipere omnes actus virtutum: nam hoc nec de una aliqua lege, nec de omnibus simul videtur verum, & patet de operibus consiliorum. Item patet de parvis bonis, de quibus statim idem D. Thomas dicit, solum permitti, & tamen illi sunt actus boni: non ergo omnes actus boni præcipiuntur aliqua lege. Denique obscurum etiam est, cur bona minora dicantur permitti lege naturæ, & non meliora, de quibus etiam dictat lex naturalis, non esse de necessitate virtutis. Verumtamen prior propositio a D. Thoma adducitur ex Arist. 5. Ethic. c. 1. & 2. qui de lege humana loquitur, & ab eodem D. Thom. exponitur infra qu. 96. art. 3. non de singulis operibus virtutum, sed de actibus omnium virtutum generatim, seu indefinite, & sic verum est, leges præcipere omnium virtutum actus, licet non præcipiant omnes, & singulos actus omnium virtutum: & ita nihil repugnat, esse aliquos actus bonos tantum permissos. Hoc autem magis attribuit D. Thom. minoribus bonis, quam melioribus, quia minora non consuluntur, majora vero consuluntur; & quæ talia sunt, non videntur a D. Thoma sub his effectibus legis comprehendi, forte propter rationem in capite superiori insinuatam.

An opera indifferētia per legē naturalē permittantur, ac pro cæteris.

CAPUT XVII.

Utrum sint alii effectus legis præter illos quatuor.

1. INquirimus sufficientiam prædictæ numerationis: & ratio dubitandi est, quia plures alii effectus solent fieri per leges. Primo enim per leges taxantur pretia rerum. Secundo per illas constituitur medium in materia virtutis. Tertio dantur formæ contractibus, testamentis, &c. Et constituuntur ut essentiales, ita ut actus aliter facti non valeant. Ad quem effectum pertinent etiam irritationes contractuum, inhabilitationes personarum ad tales contractus, vel munera. Quartus est mutare dominia rerum. Quintus leges revocare. Sextus favores concedere, & præmia tribuere: non enim minus hoc ad legem pertinet, quam punitio. *Nam præmio, ut pœna vita moderatur humana*, ut Isidor. supra dicit.

2. Hanc difficultatem facile aliqui expediunt, concedendo esse alios effectus legis; illos vero quatuor fuisse numeratos ut præcipuos, magisque usitatos, ac necessarios, & quia ex eis facile erat alios intelligere. Quod non habet magnum inconveniens, quia nec Isidor. nec Jureconf. nec D. Thom. assumpserunt provinciam tradendi omnes effectus, sed moraliter, ac doctrinaliter loquuti sunt. Et ab hoc modo dicendi non longe absunt Glossa, & Bart. in d. l. *legis virtus*, dum dicunt, aliquas esse leges, quæ non habent aliquem ex his effectibus; nullam tamen esse, quæ non faciat aliquem effectum æquipollentem, & hoc satis esse. Et eadem ratione concedunt, posse aliquam legem non habere aliquem alium æquipollentem alicui ex supra numeratis.

3. Satis tamen probabiliter dici potest, nullam esse legem, quæ non habeat aliquem ex dictis effectibus cum omni proprietate. Et e contrario nullum esse effectum legis, qui sub prædictis non contineatur. Primum probatur ex principio posito in capite præcedenti, ubi ostendimus, omnem legem habere vim obligandi: ergo necesse est, ut omnis lex obliget: ergo vel ad agendum, vel ad non agendum: nam hæc contradictorie opponuntur, & consequenter non admittunt medium, & ideo nulla est lex, quæ saltem quatenus aliquem obligat, non habeat rationem præcepti, aut prohibitionis, licet sub aliis rationibus possit alios effectus habere.

Nullā esse legem sine aliquo ex effectibus numeratis, & omnes alios in his cōtineri ut probabile asseritur.

4. Ut autem probetur altera pars, supponenda est vulgaris distinctio de duplici virtute legis, directiva, & coactiva, quam tradit D. Thom. q. 69. ar. 5. & ibi alii. Solent autem hæc verba varie accipi: interdum enim vis coactiva legis dicitur vis obligandi in conscientia, quomodo loquitur D. Th. 1. 2. q. 17. ar. 3. ad 2. dum in hoc distinguit consilium a præcepto, quod consilium est inductio non habens vim activam, i. e. obligativam, & sic vis directiva est communis consilio: consistitque solum in illuminatione, & directione mentis. Ita etiam Cajet. to. 1. Opusc. q. 2. sub coactione legis vim omnem ad obligandum includit, & fere eodem modo loquitur Soto l. 1. de just. q. 6. ar. 7. circa finem. Proprius vero loquendo, in ipsamet lege duo effectus, & consequenter quasi duæ virtutes distinguuntur: alia obligandi in conscientia, quæ directiva dicitur, alia subjiciendi, & obligandi ad pœnam, quæ coactiva dicitur. Nam in legislatore utraque potestas necessaria est: directiva, ut imperare valeat, quid agendum, vel non agendum sit cum necessitate quadam pertinente ad honestatem morum, quæ dicitur obligatio in conscientia, seu in ratione honestatis: coactiva, ut cogere possit, ut sibi obediatur. Et hic est communior

De duplici potestate, directiva scilicet, & coactiva, quæ comitātur legem.

munior usus harum vocum, ut constat ex D. Th. dict. qu. 96. art. 5. & aliis interpretib. ibi, & ita illis utemur, quia coactio proprie dicitur de re involuntaria, ut est pœna: directio autem legis plus includit, quia consilium, vel monitionem, ac subinde includit obligationem.

5. Potestas ergo directiva sufficienter videtur explicari per actum præcipiendi, & prohibendi propter rationem dictam, quod hæc contradictorie opponuntur. Item quia illæ duæ partes justitiæ, qui sunt vitare malum, & facere bonum, sufficienter comprehendunt totam justitiam, ut recte tradit D. Th. 2.2. q. 79. ar. 1. ergo & leges ut obligantes sufficienter dividuntur per præcipientem, & prohibentem. Ad potestatem autem coactivam pertinet moraliter cogere ad obediendum utrique legi, quod fit per comminationem pœnæ: unde Aug. lib. de correp. & grat. c. 1. *Dominus* (inquit) *solum ostendit a quo malo declinemus, & quod bonum faciamus, quod solum potest legis litera.* Postea vero ait hæc non posse impleri sine Spiritu gratiæ: *Quæ si desit* (inquit) *ad hoc lex valet, ut reos faciat, & occidat.* In quo explicat propriam vim coactivam legis: unde per hæc tria videbatur sufficienter explicata tota efficacia legis: tamen quia interdum etiam necessarium est aliquid permittere, quod fit sine obligatione, vel coactione respectu ejus, cui fit permissio: ideo necessarium fuit hunc etiam effectum explicare, quia prout fieri potest per legem partim a potestate directiva, partim a coactiva dependet. Nam ipsamet vis directiva ostendit, & statuit aliquid esse permittendum, & non puniendum ab homine, & ita præcipit ipsam permissionem, & cogit ad illius observationem, & ita constant dicti quatuor effectus, nec apparet necessitas multiplicandi alios.

Ad quem effectũ legis pertineat pretia rerum taxare.

6. Hoc autem ultimum magis confirmabitur discurrendo per alios effectus, qui in principio, in secunda parte rationis dubitandi proponebantur. Primus erat taxare pretia rerum, de quo assero, pertinere ad effectum præcipiendi, vel prohibendi, aut permittendi, vel certe aliquid de singulis includere: ordinarie enim videntur tales leges ferri per prohibitionem, ne talis res pluris vendatur, quam tanti, vel ne minori pretio ematur, quam tali. Et interdum potest utrumque præcipi, scilicet, ut res vendatur, & ut tanti vendatur: frequentius vero permittitur venditio: taxatur autem pretium per aliquam prohibitionem, ut dixi. Vel, si velimus per modum affirmativi præcepti illud explicare, erit quasi sub conditione, seu quoad modum actus, non quoad exercitium, scilicet, si quis voluerit vendere, aut emere tanti id faciat. Nec refert, quod lex non feratur per propria verba præcepti, sed per verba, quæ circa materiam versantur, taxando illam, vel aliquid simile, quia, ut dicitur in l. *cum pater.* §. *donationis.* ff. de legat. 2. *Non quæri oportet, cum quo de supremis quis loquatur, sed in quem voluntatis intentio dirigatur.*

Ad quem effectum pertineat constituere mediũ in materia virtutis.

7. Secundus effectus erat constituere medium in materia virtutis. De quo idem dicendum est: nam illud non fit, nisi prohibendo, vel præcipiendo. Ut præceptum jejunii præscribit hodie medium temperantiæ prohibendo cibos talis qualitatis, & plures comestiones ex aliis permissis, vel si medium affirmative statuatur, pertinet ad præceptum. Hoc enim modo lex præcipiens audire Missam in die festo, constituit in usu illius medium virtutis religionis pro tali tempore, quia pro illo facit talem actum esse necessarium ad honestatem illius virtutis, quod non fit, nisi imponendo obligationem talis actus pro tali tempore.

Ad quem effectum legis pertineat formam in humanis actionibus statuere.

8. Tertius effectus erat formam in humanis actionibus ponere, scilicet, ut fiant tali, vel tali modo, sub quo comprehendimus irritationem contractuum, & inhabilitationem personarum, vel ad illos simpliciter, vel ad illos tali, aut tali modo faciendos, vel ad talia munera, &c. De quo effectu generatim dici potest sub præcepto comprehendi, quatenus lex dat formam actibus, & sub prohibitione, quatenus illos irritat. Sed hoc posterius habet difficultatem, quia ad irritandum non sufficit prohibitio, etiam directa, ut suo loco dicetur: ergo irritatio dicit specialem effectuum a prohibitione distinctum. Nam prohibitio, ut sic, non tollit absolutam potestatem faciendi actum, sed facit, ne liceat: ac irritatio privat potestate faciendi valide actum; est ergo effectus distinctus: & ideo addi potest, irritationem esse quidem distinctum effectum a prohibitione; semper tamen adjungi prohibitioni, & habere rationem pœnæ, vel ejusdem prohibitionis violatæ, vel alterius culpæ. Verumtamen licet hæ irritationes, vel inhabilitationes sæpe inferantur per leges in pœnam, per se tamen non ita est: nam inhabilitatio sacerdotis ad matrimonium non est pœna, nec irritatio matrimonii sine parocho, & testibus, & similia. Dici aliter potest, hunc effectum esse specialem, & distinctum ab illis quatuor; tamen esse specialem legis humanæ, & ideo non assignari. Sed hoc non satis facit: tum quia, qui distinguunt, & numerant illos quatuor effectus, præcipue loquuntur de lege humana: tum etiam quia forte assumptum non est verum, & non est parum controversum, an lex naturalis, vel divina interdum irritet actus, vel inhabilitet personas ad illos, quod postea videndum est.

Effectus irritandi, vel inhabilitandi ad legem prohibentem vel præcipientem pertinet.

9. Dicendum ergo est, hunc effectum irritandi, vel inhabilitandi sub prohibitione, vel præcepto contineri. Duobus enim modis fieri potest irritatio, scil. præscribendo formam essentialem, sine qua actus non valeat, vel prohibendo omnino actum. Primus spectat ad potestatem, quam lex habet ad taxanda pretia rerum: nam ejusdem rationis sunt præscribere modum in translatione, acquisitione, vel amissione rerum: hæc autem omnia fiunt percipiendo saltem modum operandi, vel prohibendo alios modos, ut declaravi. Secundus autem modus ad prohibitionem spectat; quia legislator habet potestatem prohibendi non solum actum, sed etiam valorem actus: unde irritatio dici potest specialis, & quasi duplicata prohibitio; quia non tantum actum, sed etiam valorem ejus prohibet, & ad idem reducitur inhabilitatio personæ: nam eodem modo fit.

10. Objici vero potest, quia sunt quædam leges, quæ irritant actum, & non prohibent illum directe, ut dixi in lib. 2. de Juram. c. 24. Item quia prohibitio directe fit de actu possibili, ac subinde relinquitur in absoluta potestate illius, cui fit prohibitio: irritatio autem aufert potestatem valide faciendi: ergo non est prohibitio, sed effectus alterius rationis. Sed respondetur, irritationem sub prohibitione comprehendi, sive actus omnino caveatur, sive solum statuatur, ne valide fieri possit, qua saltem necesse est prohibere actum ut formaliter talem, scilicet ut matrimonium, vel testamentum, quia prohibere valorem actus, est prohibere, ne subditi possint talibus actibus uti ut validis: an vero hæc prohibitio, quando est per leges civiles, semper obliget in conscientia, postea videbimus. Aliter etiam potest hic effectus explicari, ut dicam in puncto sequenti.

Ad quem effectum legis pertineat mutare dominia rerum.

11. Quartus effectus erat, mutare dominia rerum, ut fit in lege præscriptionis, &c. Ad quam dici potest etiam hunc effectum reduci ad præceptum: nam lex præcipit hunc esse dominum, & non illum: præcipit autem faciendo, quia alias non posset efficaciter præcipere. Addi vero potest, probabile esse hunc effectum, & similes (licet legibus firmentur, & ideo ferendo leges fieri soleant) formaliter non fieri per legem ut lex est, quia auferre, vel dare dominium non est præcipere, sed est quasi donare, vel operari. Item quia videtur esse a potestate diversæ rationis: nam in Principe, vel republica non solum est potestas propria jurisdictionis ad imperandum, & puniendum, sed etiam est potestas supremi dispensatoris, & administratoris bonorum reipublicæ: Lex ergo cum suis propriis effectibus procedit a potestate jurisdictionis: transferre autem dominia, vel impedire illa, & similia pertinent ad bonorum administrationem, & ad potestatem dominii alti, quod dicitur esse in republica. Et hac potestate formaliter utitur Princeps, quando statuit, ut per præscriptionem acquiratur dominium ab uno, & amittatur ab alio: ipse enim sua superiori potestate, & voluntate de facto confert dominium, quod certe formaliter non est præcipere, sed agere, & quasi donare. Tamen non fit sine præcepto, quia oportet, ut modus acquirendi lege præscribatur, & ut facta acquisitione postea firma, & illæsa conservetur, & ideo hic effectus tribuitur legi, licet, ut dixi,

dixi, formaliter diversus sit, & ideo fortasse inter effectus legis, ut talis est, non numeratur; quæ doctrina ad effectum etiam irritandi applicari potest.

Ad quem effectum legis pertineat legis revocatio.

12. Quintus effectus erat de revocatione legis; sed hic non habet difficultatem, quia revocatio legis, non est legislatio, sed potius ablatio, sicut dispensatio legis, vel interpretatio, aut moderatio non sunt effectus legis, sed alii actus qui circa legem ipsam fiunt. Quod si interdum abrogatio unius legis fit per aliam, tunc lex nova habebit suos proprios effectus, quos per se intendat, aut faciat: ablatio autem alterius est quid consequens, sicut generatio unius est corruptio alterius; vel certe si nova lex directe imperat, ne prior servetur, nec pro lege habeatur, tunc illa abrogatio pertinebit ad prohibitionem quandam, & sub illo effectu legis continebitur.

Favores, seu præmia ad legem promissivam pertinet.

13. Sextus effectus erat favores concedere, & præmia conferre. Sed de favoribus jam vidimus, ex mente Isidori sub permissione comprehendi. Dico etiam idem esse de favoribus, quod de privilegiis: nam si considerentur respectu ejus, cui fiunt, non sunt effectus legis, sed alterius potestatis donandi, vel dispensandi jura reipublicæ: si vero considerentur ex parte aliorum, quibus favor ille præstandus est, vel privilegium servandum, sic continetur sub præcepto, aut prohibitione, juxta dicta in c. 13. De præmio vero dixit Castro supra, sub pœna comprehendi, & subintelligi. Juxta mentem autem Isidori videtur sub permissione comprehendi, quia petitionem præmii ponit expresse sub permissione. D. Thomas autem non putat, hunc esse effectum legis, quia non requirit potestatem superiorem, sed potest a quolibet fieri: unde equiparat illud consilio, quod etiam non requirit legis auctoritatem, & ideo etiam non est effectus legis. Et hæc sententia mihi placet. Addi vero potest, pœnæ adjectionem esse multo frequentiorem in legibus, quam promissionem præmii, quia est, moraliter loquendo, magis necessaria; homines enim majori ex parte pravi sunt ad malum, & suis ducuntur cupiditatibus, & ideo frequentius timore pœnæ coerceri debent: unde etiam judices, & custodes legum ordinarie magis obligantur ad puniendos legum transgressores, quam ad conferendum præmium observantibus illas, & propterea merito inter legis effectus, potius pœna, quam præmium constituitur.

CAPUT XVIII.

An viatores omnes legi subjecti sint, & illa obligentur.

1. Diximus, potissimum effectum legis in obligatione positum esse, omnesque alios in hoc uno radicari: obligatio autem essentialiter respicit aliquem cui imponatur, & ideo ad perfectam hujus effectus declarationem necesse est exponere, in quos cadat hæc obligatio legis, vel qui sint capaces illius. Quamvis enim supra ostensum sit, legem ad homines, & in communi, seu pro aliqua communitate ferri; non tamen declaratum est, an omnes homines sint capaces hujus obligationis, vel aliqui sint quasi exempti. Quam quæstionem de lege humana particulari tractavit Div. Thomas 1. 2. quæst. 96. artic. 5. quia fortasse de lege in communi non putavit esse necessariam, eo quod evidentissimum sit, omnes omnino homines viatores adultos (de his enim loquimur) esse subjectos alicui legi. Nihilominus hæretici hujus temporis cogunt nos, ut quæstionem hanc hoc loco in generali tractemus, in qua non inquirimus, qui homines obligentur legibus positivis, divinis, aut humanis; imo nec qui obligentur lege naturali: hæc enim postea in particulari videbimus; unde multo minus inquirimus an omnes homines omnibus legibus obligentur: nam clarum est, non obligari singulos omnibus, & singulis legibus: id enim quoad leges positivas nec necessarium est, nec possibile, ut per se est notum: solum ergo inquirimus, an obligatio legis, ut sic, seu alicujus legis, abstracte, seu disjunctim sumptæ, ad omnes homines pertineat, ita ut nullus sit, qui jugo alicujus legis non subjiciatur.

Hæretici justos omnes eximunt a lege.

2. Hæretici enim hujus temporis docent justos a jugo legis exemptos esse, & non loquuntur de lege tantum humana, ut aliqui putant: sed simpliciter de lege, ut ex eorum fundamentis manifeste colligitur; quæ diligenter, & accurate expendunt Petr. Canis. libro 1. de corruptelis verbi Dei, cap. 11. Salmeron. in Epistol. ad Galat. disput. 14. & Cardinal. Bellarm. libro 4. de Justificat. capit. 1. ubi inter alias Lutheri blasphemias sequentem refert ex quodam ejus sermone: *Caveamus a peccatis, sed & multo magis a legibus, & bonis operibus, & tantum attendamus ad Dei promissionem, & fidem.* Refert etiam, ipsos in hoc constituere libertatem Christianam, quod homo justus liber sit a debito legis implendæ coram Deo, ita ut illi omnia opera sint indifferentia, id est, nec præcepta, nec prohibita. Fundantur isti partim in erroribus suis, partim in quibusdam testimoniis Scripturæ prave intellectis. Præcipuum fundamentum est, quia negant veram justitiam, & necessitatem operum ad illam: nam dicunt, homines justificari per solam acceptationem, vel non imputationem Dei extrinsecam, quam omnis ille assequitur, qui firmiter credit, sibi esse remissa peccata, vel potius non imputari propter Christum: & hanc fidem dicunt sufficere ad salutem, quidquid homo operetur. Ex quo principio necessario sequitur, justum, qualis ab eis fingitur, si in ea fide constans sit, non obligari ulla lege, quia quidquid operetur, credens sibi non imputari, non fit reus pœnæ, nec sibi ad peccatum imputatur. Unde non videntur ita negare homines ligari lege, ut opera legi contraria non sint peccata: nam potius alias docent, omnia opera justorum esse peccata, & impossibile esse etiam justos legem Dei implere, & similia, quæ supponunt, legem obligare, & esse regulam talium operum. Ajunt ergo, illam obligationem moraliter quasi tolli, vel impediri per illam suam fidem, quia non facit hominem reum pœnæ, nec ratione illius opus in conspectu Dei tanquam malum reputatur, licet in se tale sit. Aliud eorum fundamentum sumitur ex falsa quadam differentia inter legem, & Evangelium, quam infra tractando de lege gratiæ expendemus. Testimonia vero Scripturarum, quibus niti se simulant, in c. sequenti expendentur.

Omnes homines viatores subjectos esse legi fides docet.

3. Veritas autem Catholica est, omnes homines viatores esse subjectos legi, ita ut teneantur illi parcere, ejusque rei fiant apud Deum, si illam voluntarie non servent. Conclusio est certa de fide, definita in Conc. Trid. c. 11. & can. 18. 19. & 20. ubi specialiter loquitur de justis, & perfectis, quia contra hæreticos specialiter doctrinam tradebat: non tamen omittit generalem doctrinam, cum inquit: *Nemo autem quantumvis justificatur, liberum se ab observatione mandatorum putare debet*: si ergo nemo excipitur ab hac obligatione, omnes prorsus homines in hoc mundo legibus subjecti sunt. Potestque hoc ostendi inductione quadam: nam homines a principio suæ creationis subjecti fuerunt legi naturali, & præterea Adam, & Eva legem habuerunt non comedendi de ligno scientiæ, etiamsi essent justi, & in statu innocentiæ. Præterea post peccatum, & ante Christi adventum manifestum est, Judæos fuisse sub lege scripta, & reliquos homines sub lege naturali (ut nunc omittamus leges humanas,) & hoc ex professo docet Paul. in Epist. ad Roman. c. 1. & 2. ostendens tam Judæos, quam Gentiles prævaricatores fuisse legis, illos scriptæ, hos naturalis, quam scriptam in cordibus ostendebant, quando aliqua ex parte illam servabant. Illæ autem leges non minus obligabant justos, quam injustos, quia indifferenter pro omnibus positæ sunt. Et lex naturalis per se, & ab intrinseco ante, & post justitiam, vel injustitiam obligat: lex vero scripta a justis incepit; nam toti illi populo fideli, in quo erat Moyses, Aaron, & multi alii justi, data est, & prius lex circumcisionis data fuit Abrahæ, qui erat justus.

4. Post Christi vero adventum extra Ecclesiam non sunt justi, & ideo de hominibus, qui omnino sunt extra illam solum dicere possumus, Gentiles infideles teneri eadem lege naturali, quia non est dispensatum cum illis, nec aliqua gratia illis facta est. Et præterea certum est, eos teneri ad recipiendam fidem, & Christi legem.

legem. Ipsomet Christo attestante: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti docentes eos servare omnia, quæcumque mandavi vobis.* Quod vero spectat ad Judæos, etiam est manifestum, eos obligari lege naturali, & teneri eodem præcepto, quo Gentiles ad recipiendum Baptismum ac legem Christi, quod clarius expressit Marc.cap.ult.dicens, *Prædicate Evangelium omni creaturæ, &c.qui non crediderit,* utique fide viva, & per charitatem operante, *condemnabitur*: & præterea isti Judæi, quamvis jam re vera non obligentur lege scripta, quia sublata est; tamen ex conscientia erronea illam non servando peccant: nam Paul.*testificatur omni circumcidenti se, quia debitor est universæ legis faciendæ*, ad Galat.5.

Mali Christiani lege Evangelica obligantur. 5. Venio ad Christi Ecclesiam, de qua peculiariter loquuntur hæretici, & in ea distinguo malos a bonis, seu justis. De malis evidens est, eos obligari lege, quandoquidem ideo mali sunt, quia legem non servant. Dicent forte hæretici, non ideo hos esse peccatores, quia simpliciter præcepta non servant, sed quia infideliter ea non servant, id est, quia dum contra illam operantur, non habent firmam fidem, quod talia mala opera sibi non imputentur, nec propter illa amittant Dei benevolentiam, & favorem, in quo isti justitiam ponunt. Sed refellitur facile hic error ex verbis Christi, ubi in sententia condemnationis malorum Christianorum, non damnat illos, quia non crediderunt, nec quia transgredientes præcepta, fiduciam non imputationis, non habuerunt, sed simpliciter, quia opera misericordiæ non fecerunt, ac subinde quia legem misericordiæ, & charitatis non servarunt, ut
Matt.25. ponderavit August. lib.de fid.& operib.cap.15.& lib.de octo quæstionibus ad Dulcit. cap. 1. ubi plura alia testimonia Scripturæ ad hoc confirmandum congerit. Sed de hac etiam parte non oportet plura hic dicere, quia quoad hos baptizatos pravos non negant etiam hæretici subjectionem ad legem, sed errant in modo explicandi, de quo statim aliquid dicemus, & latius in materia de Gratia, & de Fide.

6. Superest ergo dicendum de fidelibus justis, ex quibus quidam esse possunt baptizati tantum in voto, qui eo modo dicuntur esse de Ecclesia, seu merito, licet non numero: alii vero sunt baptizati in re, & de numero vivorum membrorum Ecclesiæ. De prioribus manifestum est obligari saltem lege Baptismi, ultra obligationem legis naturalis, & fidei, spei, charitatis, & pœnitentiæ: de baptizatis autem etiam justis, quod obligentur legibus humanis tam civilibus, quam Ecclesiasticis, & lege etiam divina positiva a Christo lata, ostendemus infra in suis locis: nunc ergo probatur de lege divina morali, seu naturali. Primo, quia hæc est tam intrinseca, & per se necessaria, ut auferri non possit, ut in lib. sequenti ostendemus.

7. Secundo, quia Christus illam non abstulit, imo illam stabilivit statim in initio prædicationis suæ, Matth.5. ubi illam magis declaravit, & a corruptionibus Pharisæorum, vel imperfectionibus legis Mosaicæ expurgavit, & additis consiliis, & mediis ad observandam illam, eam perfecit, & quodammodo auxit. Certum est autem totam illam doctrinam datam fuisse a Domino pro sua Ecclesia futura, & tam pro justis, quam pro injustis: nam ad omnes dicit: *Nisi abundaverit justitia vestra plus, quam Scribarum, & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum*, &
Matth.7. quæ sequuntur. Et maxime ponderandum est illud, *Intrate per angustam portam*: vocat enim apertissime *angustam portam* observationem mandatorum, quæ mandata dicit in illo principio comprehendi: *Quæcumque vultis, ut vobis faciant homines, & vos facite illis*, quod docet etiam ad Evangelium pertinere, & ad omnes, qui illud profitentur.

8. Tertio omnia, quæ Christus in nocte Cœnæ docuit de observatione præceptorum, & præsertim charitatis, ad justos baptizatos maxime pertinent: justi enim & baptizati erant Apostoli, ad quos dicebat Joan. 14. *Si diligitis me mandata mea servate*, & infra: *Qui habet mandata mea, & servat ea, iste est, qui diligit me*, & infra: *Si quis diligit me, sermonem meum non servat*, & cap.15. *Manete in dilectione mea, si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea*, & infra: *Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.* Quæ conditionalis habet vim comminationis, & necessitatem indicat observandi mandata ad conservandam charitatem: ergo justi tenentur servare mandata, & sine hac observantia justitiam non servabunt. Possunt infinita similia ex Scripturis adduci, sed non oportet immorari in re clara, & evidente lumine naturali, saltem quoad præcepta moralia.

9. Fundamentum hæreticorum plures involvit errores, quos hoc loco tractare non possumus, sed in variis locis hujus operis tractandi sunt: nam primo, quod dicunt impossibilia esse divina mandata, supra jam rejectum est, & ex tractatu de Gratia fiet evidentius. Secundo ibidem repelletur, quod ajunt, omnia opera justorum esse peccata, præsertim mortalia. Tertio veram differentiam legis veteris, & novæ trademus in fine hujus tractatus & falsam ab hæreticis confictam impugnabimus. Quarto radicem omnium hæresum, quæ est imputata justitia, in materia de Gratia evellemus, ibique ostendemus, homines vere, & re ipsa, ac intrinsece justificari per inhærentem justitiam per Christum datam, & per eandem vere, & radicitus remitti peccata, & non tantum tegi, seu ad pœnam non imputari: unde certum esse constabit, opera justorum ita æstimari, & reputari, ac imputari a Deo, sicut re vera sunt: unde si sint bona opera, imputantur ad præmium, si mala levia, ad pœnam temporalem, nisi per pœnitentiam, & satisfactionem deleantur: si peccata gravia, ita imputari, ut ipsam justitiam destruant, donec per pœnitentiam reparetur. Fit satis fundamentis hæreticorum.

10. Fundamentum ergo hæreticorum etiam naturali lumini contrarium est, & divinæ bonitati valde repugnans: non potest enim displicere Deo peccatum, ut peccatum est: nam *odio est Deo impius, & impietas ejus*. Sapien.14 Item repugnat divinæ justitiæ, eo facilius remittere, vel non imputare peccata, quo majori fiducia in ipsomet Deo fiunt, quasi ipse dederit licentiam peccandi, promittendo non imputationem eis, qui illam crediderint: eo vel maxime, quia vana, & ficta est talis promissio: nullibi enim in Testamento novo habetur magis quam in veteri: imo ait Paul.Roman.2. Secundum Evangelium Deum esse judicaturum occulta hominum per Jesum Christum, utique secundum legem, & veritatem, non secundum falsas hominum existimationes. Denique interrogo ab his hæreticis, an homines ante Christi adventum justificarentur in fide Christi, necne? Nam si negent, magnam injuriam universali redemptioni Christi inferunt, & repugnant expressis locis sacræ Scripturæ: *Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, sub quo oporteat eos salvos fieri*. Actor.4. Illum enim solum posuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius teste Paul. ad Roman.3. Si autem affirment, semper justificationem factam fuisse per fidem: ut consequenter loquantur, oportet, ut dicant, semper factam fuisse sine lege & operibus, & per non imputationem cum sola fiducia ex parte hominum: ergo dicere cogentur, etiam justos in statu legis naturæ, aut veteris non fuisse legi obnoxios, nec peccasse contra illam, etiamsi illam transgrederentur, dummodo id facerent cum fide non imputationis: quid ergo est, quod specialiter Evangelio attribuunt? est ergo impium, & vanum tale fundamentum.

CAPUT XIX.

Explicantur aliqua Scripturæ testimonia, quibus hæretici abutuntur.

1. Superest ut testimonia Scripturarum expendamus, quæ in favorem sui erroris hæretici adducunt. Primum sumitur ex verbis Pauli 1.Timoth.1. 1. Objectio hæreticorũ. *Justo non est lex posita*. Quæ verba aliqui volunt exponere de lege veteri, ita ut sensus sit, illam non esse positam justis, id est, Christianis per gratiam juste viventibus. Quæ expositio sumi potest ex Anselm. ibi, & ex contextu: nam Paulus monebat Timotheum, ut corriperet quosdam falsos Doctores, qui falsam doctri-

doctrinam de lege tradebant, & ideo ipse subdit, bonam esse legem, utique scriptam, illam tamen non esse imponendam justis, quia non est justo posita. Sed expositio non satisfacit: tum quia, licet sit verum, Paulum loqui de lege scripta divina, tamen sententia ejus de se universalis est, & eandem rationem habet in omni lege, ut constabit: tum etiam, quia per justum non possumus intelligere solos justos legis Evangelicæ, sed absolute justos, etiam qui fuerunt, quando lex illa lata est: nam Paulus absolute loquitur de justo, distinguendo illum ab injustis, & transgressoribus. Ex illa vero sententia sic intellecta nihil possunt hæretici colligere, quia negare non possunt, quin lex vetus obligaverit justos illius populi, pro quo lata est: ergo verba illa, *Justo non est lex posita*, non possunt habere hunc sensum, id est, non obligant justum: imo ad hominem argumentari possumus contra eosdem novos hæreticos: quod necesse sit, ut fateantur legem esse impositam tali justo, qualem ipsi confingunt; quia ille potest esse fornicarius, & perjurus, &c. & tamen Paulus ait, hujusmodi hominibus legem esse positam.

Alii qui exponunt locũ Pauli de lege veteri, quæ justis id est, Christianis justis non est imposita.

Excluditur expositio.

2. Quid ergo est, justo non esse legem positam? Communis expositio scholasticorum est, intelligi de lege, non quoad vim directivam, sed quoad coactivam: nam lex posita est ad obligandos etiam justos, non tamen ad cogendos illos, quia illi non indigent coactione; ita D. Thomas d. quæst. 96. art. 5. ad 1. & ibi Cajet. Soto, & omnes, Soto etiam lib. 3. de natura, & grat. cap. 1. Veg. lib. 11. in Trid. cap. 8. Salmeron disp. 2. Epist. 1. ad Tim. 1. Bellarmin. lib. 3. de peccato primi hominis, cap. 1. Dicet aliquis: ergo si justus ageret contra legem, non incurreret pœnam legis, quandoquidem vis coactiva legis non cadit in illum, sicut Princeps agens contra legem non incurrit pœnam ejus, quia non comprehenditur sub lege quoad vim coactivam, sed quoad directivam tantum. Respondetur negando consequentiam: non enim in eo sensu dicitur, justos non cogi lege, quia non obligentur vi coactiva ejus; sed quia de facto non coguntur, sed Spiritu Dei ducti valde voluntarie legi obsequuntur. Instabis: quia hoc modo etiam dici potest, legem non esse positam justo quoad vim directivam, quia ita operatur justus bonum ex amore justitiæ, & honestatis, ut non sit minus illud operaturus, etiamsi lex illi non imponatur. Respondetur non esse similem rationem: tum quia lex quoad vim directivam est lumen ostendens viam salutis, & ex hac parte est per se necessaria justis, tum etiam, quia sæpe honestas actionis per se pendet a lege, vel simpliciter, quia sine lege actio esset indifferens, vel saltem quoad necessitatem, quia sine lege omissio actus non esset mala, & ideo seclusa coactione legis, obligatio ejus directiva est per se necessaria, ut voluntas justi ab intrinseco moveatur secundum legem, quia fortasse sine lege non faceret illum actum, sed alium, qui omittere talem actum, tunc non esset malum.

Legẽ non esse positam justo quoad vim coactivam, esse tamẽ quoad directivam cõmunis est expositio.

Objectio.

Solutio.

3. Aliqui vero moderni impugnant hanc communem doctrinam, solum quia multi sunt justi, qui moventur ex timore pœnæ ad vitanda peccata, ut de incipientibus constat ex Trident. sess. 6. cap. 6. & de proficientibus etiam ostendi potest, quia de sola perfecta charitate dixit Joan. 1. Epist. cap. 3. foras mittere timorem: ergo imperfecti in charitate sæpissime moventur ex timore pœnæ: ergo pro majori parte ponitur lex quoad vim coactivam etiam justis, & in eis suam virtutem exercet. Nec satisfacit, quod aliqui respondent, cum dicitur, justo non esse legem positam, intelligendum esse tantum de perfectis. Hoc enim non consonat contextui Pauli: nam statim subjungit, *sed injustis*: at imperfecti non possunt dici injusti: ergo etiam illis non est lex posita ex mente Pauli.

Vasq. disp. 166. cap. 2.

4. Nihilominus dico, argumentum non esse magni momenti, quia sermo Pauli recte intelligi potest formaliter (ut sic dicam) & quantum est ex parte justitiæ, sicut Joannes dixit, qui natus est ex Deo, non peccat, utique si prout natus est operetur, ita etiam justus, quantum est ex parte justitiæ non indiget coactione legis, nec illa movetur. Quod videtur sensisse Cajetan. ibi dicens, *Formalis est sermo Pauli: nam cum medium legis sit pœna, & justus, quatenus justus, nulli sit obnoxius pœnæ, formaliter verificatur, quod justo non est lex posita.* Favetque Augustinus de Spiritu, & litera, cap. 10. dicens, *Injustus legitima lege utatur, ut justus fiat, quod cum factus fuerit, ea jam non utatur tanquam vehiculo, cum pervenerit, vel potius tanquam pedagogo, cum eruditus fuerit.* De omni ergo homine jam justificato, ut talis est, intelligit, illi non esse legem positam, utique ut vehiculum, aut pædagogum, quo perducatur ad gratiam: dicitur autem lex vehiculum, & pædagogus, quatenus terret, & cogit: unde de justo subjungit, illi esse necessariam legem: *Non qua injustus ad justificantem gratiam perducatur, sed qua legitime jam justus utatur.*

5. Est ergo valde probabilis dicta expositio, quam aliis verbis tradidit Augustinus Conc. 11. in Psalm. 118 ubi tractans verba illa, *Legem pone mihi Domine*, &c. dubium proponit, an David, cum hoc petebat, esset injustus, vel justus: nam primum dici non potest, cum proxime ante illa verba dicat idem Propheta: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum*: si vero dicatur secundum, quomodo David petebat sibi legem poni, quam Paulus negat poni justo? Et respondet: *Eo modo non ponitur justo, quo posita est populo contumaci in tabulis lapideis, non in tabulis cordis carnalibus, sed secundum vetus Testamentum*, & infra in summa dicit, justum David petiisse sibi poni legem, *sicut sanctis filiis liberæ*, vel sicut postea Deus promisit: *Dabo legem meam in mentibus eorum, & in cordibus eorum scribam eam.* Jerem. 31. & Hebr. cap. 8. & infra ait, petiisse legem, *quam faceret diligendo, non in timoris angustiis: nam qui timore pœnæ* (ait) *opus legis facit, invitus facit*, &c. Intelligit ergo legem, ut terret, cogit, & invitum inducit, non esse positam justo: hoc autem est, quod Scholastici dixerunt, non imponi quoad vim coactivam; & hanc totam sententiam Augustini habet Anselm. in expositione illius loci. In eadem sententia est Ambrosius lib. 3. officiorum, cap. 5. cum dixisset, justum non minus vitare peccatum, si possit latere, quam si non possit; *Non enim latebra sapienti spes immunitatis, sed innocentia est*, subjungit: *Denique lex non justo est posita, sed injusto, quia justis legem habet mentis suæ, æquitatis, ac justitiæ suæ normam, ideoque non timore culpæ revocatur a culpa, sed honestatis regula.* Quomodo dixit Aristot. libr. 1. Rhetoric. cap. 14. cum esse vituperandum, qui justitiam secundum leges scriptas solummodo servat: nam scripta (inquit) coacti servant; melior autem, qui non coactus justus est.

Judicatur probabilis dicta expositio.

6. Alia expositio est, justo non esse legem positam, quia non facit illum reum pœnæ, nec est illi nociva, sed utilis, & videtur quadrare contextui. Dixerat enim Paulus: *Bonam esse legem, si quis ea legitime utatur*, quasi subintelligens ei esse onerosam, & suo modo nocivam, qui male illa utitur, ut significat Anselm. nam ita exponit: *Scientes, quia justo non est lex posita, id est, imposita, ut supra illum sit: in illa enim est potius quam sub illa; quia non sua vita vivit, cui coercendi lex imponitur: injustus vero sub illa est, quia sua vita vivit, cui coercendi lex imponitur.* Clarius expressit hunc sensum Salvian. lib. 5. de provident. in principio, ubi reprehendens eos, qui dicebant, mandata Dei nocere Christianis, qui non servant illa, quia gravius punientur, quam si illa ignorarent, respondet, non legem nocere, sed moras, & ad hoc adducit dicta verba Pauli, & subjungit: *Justus esse incipe, & eris liber a lege*, id est, a pœna legis: *Quia non potest venire lex contra mores, qua jam habetur in moribus*. Et infra expendens, quod Paulus ait legem esse positam *injustis, sceleratis, & si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur*, concludit: *Ac per hoc non tam lex tibi, o homo, quam tu legi adversaris, nec lex contra te bene præcipiendo, sed tu contra legem male vivendo agis.* Hanc etiam interpretationem amplexus est D. Augustinus ad Galat. 2. & D. Bernardus Epistola ad Carthusianum, & Guidonem, quos postea secutus est D. Thomas ad Thimoth. 1. lect. 3. Potest vero hæc expositio ad priorem reduci, nisi quod hoc modo, legem non esse positam justo, idem est, quod non adversari justo, & non punire illum: juxta priorem autem expositionem, legem non imponi justo, idem est,

Legem justo non esse positam, quia illi nociva non est, ut alii exponunt.

est, quod non propter illum pœnam minari; utrumque autem est, non exercere in illum uno, vel alio modo suam vim coactivam.

Probabilior expositio Legem justo non esse positam, id est non propter justũ latam, sed propter injustos.

7. Sed licet hæc probabilia sint, & in se vera; forte pro loco Pauli non sunt necessaria. Quia censeo, ad literam loqui de lege scripta, & ibi non considerare in illa, quod fuerit lex timoris, vel quod puniat peccatores, & non justos, quod commune est omni legi, & tam clarum, & superfluum videatur, & nihil conferens ad intentionem Pauli: sed considerasse, legem illam non esse per se datam propter justos, sed propter peccatores. Lata est enim lex illa ad retrahendos Judæos a peccatis idololatriæ, & aliis vitiis, ad quæ erant maxime propensi. Cui expositioni subscribit Epiphan. lib. 2. contra hæres. 66. ad finem, explicans hunc locum Pauli: *Quandoquidem*, inquit, *justo non est lex posita, iniquus ergo est justus? absit. Sed quoniam anticipavit justus perficere ea, quæ sunt legis, non est lex contra justum, qui fecit legem, verum posita est contra eos, qui deliquerunt, judicant iniquos: sic igitur & testamentum, jubet enim homicidas occidi*, &c. Præterea confirmatur hæc expositio ex illo ad Galat. 3. *Quid igitur lex propter transgressionem posita est*, id est, occasione transgressionum, & ad coercenda hominum vitia fuit posita, ut Chrysostom. tam ibi ad Galat. 3. quam hic 1. ad Timoth. & alii Græci, & Hieronymus exponunt. Vel potest exponi cum Augustino, *propter transgressionem*, id est, ut manifestaretur peccatum, & hominum fragilitas ad vincendum illud; quia ergo Paulus in loco, quem tractamus, reprehenderat vanos legis Doctores, qui non intelligebant, neque quæ loquerentur, neque ea, quæ affirmabant, subjungit, hunc defectum esse ex parte eorum, non ex parte legis, quia *lex bona est, si quis ea legitime utatur.* Et consequenter adjungit, quid necessarium sit ad ea legitime utendum, nimirum, *Scientes quia lex justo non est posita*, id est, non occasione justorum, quia illa non indigebant, sed *propter injustos, idololatras*, &c. subintelligens, si quis hoc sciat, legitime usurum lege, D. Thomas ibi ait, non plus ei tribuendo, quam quod ei convenit: non enim est data propter suam perfectionem, sed ut per illam ostenderetur hominum propensio ad peccandum, & ut esset pædagogus homines ad Christum ducens, & custodiens *conclusos in eam fidem, quæ revelanda erat*, ut dicitur ad Galat. 3. Et ita quadrat optime expositio Augustini in dicto lib. de Spiritu, & litera, cap. 9. & 10. & illam etiam attingit Chrysost. Homil. 2. in dictam Epistol. quem Theophyl. & alii sequuntur; quamvis primam etiam expositionem admittant. Addi etiam potest, sententiam illam, *Justo non est lex posita*, videri sumptam non solum ex peculiari facto legis veteris, quamvis ad illud recte fuerit accommodata: sed etiam ex generali conditione legum, quæ frequentius ponuntur ad coercenda vitia, quam ad studia virtutum promovenda: nam, ut ibi D. Thomas ait, *Si omnes essent justi, nulla necessitas esset dandi legem, quia omnes essent sibi lex.* Sic etiam dixit Cicer. l. 2. de Legib. *Leges improbos supplicio afficiunt, & defendunt, ac tuentur bonos.*

Objectio.

8. Sed contra objici potest: nam homini in statu innocentiæ posita fuit lex non comedendi de ligno vitæ, & statim posita est cum minatione pœnæ mortis, *In quacunque die*, &c. Genes. 2. & tamen tunc homines erant justi, & innocentes, quia nunquam peccaverant: ergo lex etiam quoad vim coactivam non solum ponitur justo, sed etiam ponitur sine occasione peccati, nec propter coercenda peccata. Et fere similis objectio fieri potest ex lege Circumcisionis posita Abrahæ jam justo, Genes. 17. Ad hæc vero facile respondere possumus, concedendo, non esse necessarium, ut leges omnes imponantur occasione peccati: aliquando enim imponuntur propter exercendam virtutem: neque id negavit Paul. Sed loquendo de lege scripta dixit, illam esse datam illa occasione, quod verissimum est, & similiter est verum, leges humanas frequentius ferri propter coercenda vitia: non est tamen hoc semper necessarium, nec de ratione legis.

9. Unde in priori exemplo posita fuit illa lex propter exercendam hominis obedientiam, & subjectionem, & humilitatem, & alias virtutes, ut recte notavit Augustin. in Genes. de præcepto primis parentibus imposito: *Oportebat*, inquit, *ut homo ab aliquo prohiberetur, ut esset ei virtus merendi obedientia.* Quod vero addita fuerit comminatio, non fuit, quia homo ex vi perfectionis illius status illa indigeret, sed aliis de causis, ut ad exaggerandam gravitatem præcepti, a cujus observantia bonum totius naturæ pendebat, & propter mobilitatem liberi arbitrii frænandam, quæ poterat totam illam perfectionem gratiæ deserere, & se ab illa subtrahere, sicut fecit: & ita non est negandum comminationes fieri justis & esse utiles illis, sed solum dicunt auctores supra citati, non pro illis principaliter poni, neque illis præcipue moveri, si ut justi sunt operentur. Idemque accommodari potest ad legem Circumcisionis, de qua minor est difficultas, quia illa data fuit occasione peccati, & in remedium ejus.

10. Addi denique potest, cum dicitur lex non imponi justo, proprie intelligi de lege externa, & scripta, quæ ponitur præcipue ad renovandam legem, quæ deberet esse scripta in cordibus, & est quasi obliterata, seu oblivioni data propter peccata. Talis enim lex non datur, nec scribitur in tabulis, vel membranis, nisi propter peccatores, qui sine illa tanquam sine lege viverent, ut recte docuit Bellarmin. lib. 3. de statu peccati, cap. 1. allegans in eam sententiam Ambrosium in id Psalm. 36. *Lex Dei ejus in corde ipsius*, ubi sic ait, *In corde justi lex Dei est. Quæ lex? non scripta, sed naturalis: justo enim non est lex posita, sed injusto.* Quibus verbis virtute interpretatur illa verba de lege scripta, quatenus est renovatio legis, quæ debet esse scripta in corde. Et idem significavit Augustinus circa illa verba Psalm. 1. *In lege Domini voluntas ejus*, adducens etiam dicta verba Pauli, & subjungens: *Aliud est lex, quæ scribitur, & imponitur servituti, aliud est lex, quæ mente conspicitur ab eo, qui non indiget literis.* Quando ergo lex non ponitur exterius ad renovandam legem naturalem, seu internam, sed omnino de novo ponitur, nihil vetat, quin ponatur sine ulla occasione peccati, & æque pro justis, ac pro injustis, non solum quoad obligationem (quod omnibus legibus cum proportione commune est) sed etiam quoad occasionem, vel peculiarem intentionem legislatoris imponenda tali lege. Talis autem fuit lex lata primo homini ante peccatum: illa enim non pertinuit ad legem naturæ, nec fuit renovatio ejus, quæ erat in corde, sed fuit determinatio specialis. quæ pro justis sine ulla occasione peccati constitui potuit.

Ratio cur facta fuerit comminatio primis parentibus violantibus præceptũ in paradiso.

1. Objectio hæreticorum 1. expositio Ambr. intelligẽs per legẽ, legẽ peccati, seu fomitis.

11. Secundo principaliter objiciunt hæretici verba Paul. ad Galat. 5. *Si Spiritu ducimini, non estis sub lege.* Justi autem Spiritu ducuntur: nam desideria carnis non perficiunt, quæ sine ductu Spiritus vitare non possent, ut ibidem significatur: ergo non sunt sub lege; ergo non obligantur lege. Circa hoc testimonium duo a nobis explicanda sunt: primum, de qua lege Paulus ibi loquatur; secundum, quid sit esse sub lege: inde enim facile constabit, quid sit etiam non esse sub illa. Circa primum Ambros. ibi videtur per legem intelligere legem peccati, seu fomitis, quia præmiserat Paul. *Spiritu ambulate, & desideria*, seu *concupiscentiam carnis* (ut legit Ambrosius) *non perficietis*: concupiscentia autem lex fomitis est, & ita intelligit Ambrosius ibi Paulum opposuisse legem Spiritus legi fomitis, & ideo postea dixisse, qui Spiritu ducuntur non esse sub lege fomitis. Verumtamen, quia ibi non differit Paulus de concupiscentia sub nomine legis, & quia inferius post enumeratos fructus Spiritus, subdit, *adversus hujusmodi non est lex*, quod de lege fomitis intelligi non potest, & quia tota intentio Pauli ibi dirigitur ad legem scriptam, ideo cum communi sententia supponimus, Paulum ibi loqui de lege vetere, seu scripta.

Eluditur expositio.

2. Expositio Hier. intelligẽs per legẽ, legem cæremonialem.

12. Quia vero lex illa, & moralia, & cæremonialia præcepta continebat, dubitari potest, sub qua ratione de illa loquatur. Et quidem Hieronym. Epistol. 89. ad August. videtur intelligere illum locum de lege quoad præcepta cæremonialia: nam conjungit cum eo præcedentia verba, *Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini*, ubi constat, sermonem esse de lege cæremoniali, quam statim vocat idem Hieron.

præ-

præcepta legalia, & non bona, & justificationes, in quibus non viverent, ut dicitur Ezech. 20. & hanc expositionem ut probabilem sub disjunctione ponit Cajetan. in eodem loco.

13. Alii vero sentiunt, illa verba intelligenda esse de lege, etiam quoad præcepta moralia, quia Paul. proxime ante dixerat: *Omnis enim lex in uno sermone impletur, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum*. Quod præceptum morale est, & omnia moralia virtute continet: & quia hoc præceptum non violatur, nisi ex inordinata concupiscentia temporalium bonorum, subdit: *Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis*, quasi diceret, & hoc modo implebitis præceptum illud: *Non concupisces*, quod etiam morale est, & deinde adjungit, *Si spiritu ducimini, non estis sub lege*; utique sub lege diligendi proximum, & non concupiscendi inordinate. Atque ita August. lib. de natura, & grat. cap. 57. locum hunc intelligit de lege, *Non concupisces*: & clarius Epistol. 19. ad Hieron. rescribens ad ejus epistolam, ubi referens paulo antea, & tacite corripiens expositionem, quam ipse indicaverat, inquit: *Neque enim hoc propter circumcisionem arbitror dicere, nec propter sacrificia*, &c. *Sed hoc ipsum etiam, quod lex jubet, Non concupisces, quod fatemur certe Christianos debere observare*. Et hæc expositio vera est, si ita intelligatur, ut non de solis præceptis moralibus intelligatur, sicut nec de solis cæremonialibus, sed simpliciter de tota lege, etiam includente moralia præcepta. Arbitror autem hoc non negasse Hieronymum citato loco, ut statim dicam.

3. expositio Augustini intelligens per legē, tam cæremonialē, quam moralem.

Ultima expositio duas præcedentes connectens.

14. Circa secundam dubitationem, Ambr. supra, *esse sub lege*, idem esse significat, quod esse sub dominio legis, seu dominari a lege; quia vero per legem intellexerat legem fomitis, dominari ab illa lege, secundum illum erit, vinci a lege fomitis, & a concupiscentia trahi ad opera carnis perficienda. Et ita exponit, *Qui Spiritu Dei ducuntur, non sunt sub lege*, id est, Qui ducem habet Spiritum Sanctum non errat: lex enim errantibus dominatur, sicut alio loco dicit: *Justo non est lex posita*. Quæ expositio non displiceret, si lex posset in illo sensu accipi: tamen quia hoc non stat cum antecedentibus verbis, nec cum sequentibus, nec cum proprietate verborum, quæ magis quadrat illi contextui, ideo hanc expositionem amittimus.

15. Supponendo ergo ibi esse sermonem de lege Dei, objicit ibi Hieronym. Quoniam si illi, qui Spiritu ducuntur, non sunt sub lege: ergo vel Moyses, Aaron, Josue, David, & similes non fuerunt Spiritu ducti, vel non fuerunt sub lege. Item Paulus Spiritu ducebatur, & multo magis Christus, & tamen uterque dicitur factus sub lege, Galat. 4. 1. Corinth. 19. Quæ objectio præcipue videtur mihi convincere contra hæreticos, *non esse sub lege*, non necessario significare idem, *quod non obligari lege*: nam Joannes Baptista, Simeon, & similes justi ducebantur Spiritu, & nihilominus obligabantur lege veteri. Deinde cogit illa objectio, ut fateamur illam particulam *sub lege*, non eandem significationem habere semper in Paulo; etiam respectu ejusdem legis. Prima ergo expositio, & valde recepta quoad locum ad Galat. 5. est, eum, qui Spiritu ducitur, non esse sub lege terrente, atque minante, quia jam amore ducitur, & non timore. Ita August. dict. cap. de natur. & gratia: unde idem Augustin. enarrat in Psalm. 1. circa id, *Sed in lege Domini voluntas ejus*, notat esse aliud *esse in lege*, aliud, *sub lege*, *Qui est in lege, secundum legem agitur: ille ergo liber est, iste servus*. Et eandem expositionem indicant Chrysost. & Theophyl. licet fortasse aliud intendentes, ut statim dicam. Eandem sequuntur D. Thom. Anselm. Beda, Cajetan. Adam, & multi alii, estque valde probabilis, & sufficiens.

Objectio Hieron.

1. Expositio loci est, justos non esse sub lege terrente & minante.

16. Altera expositio esse potest, ut esse sub lege, idem sit in dicto loco, quod non damnari lege, & non esse reum ex vi illius, quia lex non damnat eos, qui illam observant: qui autem ducuntur Spiritu, servant legem, etiam quoad illud præceptum, *Non concupisces*, & ideo non damnantur a lege. Hanc indicat August. dicta Epist. 19. ad Hieronymum, dicens: *Hos ergo damnabiliter dicit esse sub lege, quos reos facit lex, non implentes legem*, &c. Quæ verba refert etiam Beda ad Galat. 5. quamvis priorem expositionem magis probare videatur Anselm. etiam utramque referens, hanc ponit ultimo loco, sicut & Adamus. Potestque suaderi ex verbis, quæ paulo inferius post numeratos fructus Spiritus sancti Paulus subjungit: *Adversus hujusmodi non est lex*; quasi diceret, qui hæc operatur non est sub lege, quia non habet illam sibi contrariam, nec ab illa damnatur. Probabilis quidem est expositio, illi tamen non libenter assentior, quia sententia illa in illo sensu nihil referre videtur ad intentionem Pauli, nec ad causam, quam in illo loco tractabat: quamvis enim lex vetus non damnaret eum, qui ab Spiritu sancto ducitur, posset illum obligare, sicut de Moyse, & de Prophetis argumentabatur Hieronym. Item quia simplicius, & proprius possunt illa verba explicari sine ullo incommodo, ut dicam. Item illo modo, qui ducitur ab Spiritu sancto non est sub lege naturali, nec sub lege Evangelica, quod Paulus, credo, non dixisset.

2. Expositio est, nō esse sub lege illos qui legem non violant.

17. Tertio igitur possunt illa verba simpliciter accipi, *ut non esse sub lege*, sit *non subdi legi scripta*, ut scripta est, ex necessitate, seu non indigere illa, qui sensus videtur facilis, & accommodatus textui, & intentioni Pauli. Ipse enim persuadere volebat, nunc non esse fidelibus necessariam legem Moysis: neque ab eis esse servandam, ut constat ex fine totius Epistolæ, & ex discursu præcedentium capitum, & præsertim ex verbis, illis cap. 4. *Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non legistis*, &c. ubi esse sub lege non significat, sub pœna, vel damnatione contineri, sed solum esse sub obligatione ejus, & sub observantia illius tanquam necessariæ ad salutem, ut videtur per se notum. Hunc ergo scopum prosequens Paul. incipit cap. 4. *State, & nolite iterum jugo servitutis contineri*: & post multa, *Vos* (inquit) *in libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis*. Quibus verbis docet, ita esse Christianos liberos ab obligatione legis Moysi, ut tamen non sint liberi a lege divina naturali honeste vivendi, & secundum rationem, non secundum carnis concupiscentiam. Et hac occasione declarat, summam hujus legis naturalis in lege charitatis positam esse, & concupiscentiam carnis adjutorio divini Spiritus esse vincendam, & deinde subjungit: *Quod si Spiritu ducimini, non estis sub lege*; ac si diceret, quamvis necessarium sit, Spiritu vincere concupiscentiam, non ideo estis sub lege, utique scripta in tabulis, quia lex scripta in corde vobis sufficit, & illa regimini: imo & obligamini non speciali legis obligatione, aut monitione, & ideo subjungit: *Manifesta autem sunt opera carnis*, &c. ac si diceret, jam non indigetis lege monstrante turpitudinem talium operum, & non adjuvante ad vincenda illa, Spiritus autem legis gratiæ clare monstrat illa, & juvat ad illa vitanda: nam (ut adjungit) *Fructus Spiritus est charitas*, &c. & alii, quos numerat, & ut ostenderet perfectionem illorum fructuum, concludit, *adversus hujusmodi non est lex*, ac si diceret, hæc talia sunt, ut lege non prohibeantur, nec prohiberi possint, quia non potest esse discordia inter Spiritum, & legem, ut ibi exponit D. Thomas; vel si pronomen illud, *hujusmodi*, referatur ad personam, optimus sensus erit, adversus eos, qui hos fructus faciunt, nihil habet scripta lex, nec potest illos damnare: non solum quia faciunt, quæ illa præcipit, verum etiam si alia, quæ præcipit, non faciant, vel etiamsi hæc ipsa non faciant ex inductione talis legis, sed ex Spiritu fidei, qua CHRISTO adhærent, & propter quem carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis.

3. Expositio probabilior est non esse sub lege idem esse, ac non subdi legi scriptæ, & illa non indigere.

18. Atque hunc sensum aperte judicat Chrysostom. ibi: nam post illa verba: *Quod si Spiritu ducimini, non estis sub lege*: interrogat: *Quænam est hæc consequentia?* respondet: *Maxima quidem, & evidens. Etenim qui Spiritum ut oportet, habet, per hunc extinguit omnem concupiscentiam: porro qui liberatus est ab his, non eget legis auxilio*, &c. & infra: *Quanquam lex erat loco Spiritus, juxta suas vires, priusquam Spiritus adveniret, non tamen ob id oportet manere in pædagogo, tunc quidem merito sub lege eramus, ut metu castigaremus concupiscentias, nondum prodito Spiritu: nunc vero postea quam venit gratia, quæ non solum jubet*

ab

ab illis abstinere, sed etiam ad altiora provehit, & ad altiorem vitæ rationem, quid opus est lege? Et in sequentibus semper hunc sensum prosequitur, & verba illa, *Adversus hujusmodi non est lex*, ita exponit: *Quid enim præcipiat illi, qui omnia se habeat, etiam perfectam philosophiæ magistram charitatem?* Et idem fere habet Theodoret. & clarius Theophylactus; Hieronymus etiam in brevioribus commentariis ita exponit: *Si vos spiritualibus per omnia actibus occupetis, non est vobis lex necessaria, quæ carnalibus data est*; & infra circa illa verba: *Adversus hujusmodi non est lex*, addit: *Non enim ista prohibuit, sed & qui novum implet, non est sub veteri Testamento*. Similiter locum explicat noster Salmeron, in Epistola ad Galat. disput.31. nec contra hanc expositionem objectionem video alicujus momenti.

Solvitur objectio Hieronymi supra posita.

19. Nam ex his facile expeditur objectio ab Hieronymo facta: nam Sancti veteris Testamenti, qui ducebantur Spiritu gratiæ, non habebant illam perfectionem ex vi status illius temporis, seu legis, sed in fide Christi venturi, & ideo manebant sub lege quoad obligationem: Paulus autem loquitur de his, qui ratione status, & præsentis gratiæ Spiritu ducuntur: nam hi non sunt sub lege scripta, etiam quoad obligationem. Juxta aliam vero expositionem dicentur illi Sancti antiquæ legis non fuisse sub lege, tanquam coacti ab illa, nec tanquam rei facti per illam: satis autem dubito, an illos voluerit comprehendere Paulus sub illa sententia. Christus autem Dominus longe alio modo dicitur factus fuisse sub lege: non enim quoad obligationem factus sub illa est, sed quoad observationem, ut ex materia subjecta est manifestum. Paulum vero ponderat Hieronymus, non simpliciter de se dixisse: *Factus sum sub lege*, sed addidisse: *Iis, qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege*, &c. ubi potius simpliciter negat, fuisse se sub lege, utique quoad obligationem: dicit tamen se fuisse quasi sub illa, quia interdum ita observavit illam, ac si illa teneretur ut Judæos lucrifaceret. Videtur autem ibi Hieronymus in hoc æquiparare Paulo antiquos Prophetas, quod illi etiam non essent simpliciter sub lege, sed quasi sub lege: sed loquendo consequenter, prior responsio solidior est.

Quomodo Christus Dominus erat sub lege, & B. Paulus.

20. Denique ex dictis satis constat, quocumque modo a Patribus tradit intelligantur illa verba, per illa non excludi, quominus justi novi Testamenti, quantumvis Spiritu divino moveantur, sub lege aliqua sint quoad obligationem ejus, & hoc supponere Sanctos omnes, qui dicta verba interpretantur: imo ex eodem loco Pauli evidenter colligitur: nam numeratis operibus carnis concludit: *Quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur*. Certe si lege aliqua non tenerentur ad cavenda talia opera, propter illa non amitterent regnum Cœlorum; & alia ejusdem loci verba statim ponderabimus.

3. Objectio hæreticorum ex loco ad Rom.6.

21. Tertium testimonium hæreticorum est illud ad Rom.6. *Non estis sub lege, sed sub gratia*; quæ verba secundum se spectata easdem possent habere interpretationes, sed juxta planum contextum alius est sensus illorum facillimus: nam sine dubio loquitur Paulus de lege scripta: & *esse sub lege*, non solum ibi significat esse sub obligatione legis, quamvis hoc etiam includat, seu supponat: sed specialiter exprimit, esse sub imperfectione legis præcipientis, & non juvantis. Docuerat enim Paulus, baptizatos omnes mortuos esse a peccatis in Christo; unde illos admonuit: *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus*: & infra: *Peccatum enim vobis non dominabitur*; & ne hoc illis difficile videretur, pro ratione adjungit: *Non enim estis sub lege, sed sub gratia*; ac si diceret, non enim estis in statu, in quo lex præcipiebat non concupiscere, & non juvabat, sed estis sub gratia, quæ interius ad id servandum movet, & exterius juvat.

Esse sub lege hoc loco idē est, ac esse sub imperfectione legis scriptæ obligātis subditos, non vero adjuvātis

22. Sic Chrysostomus ibi Homil.11.& Theodor.ac Theophyl.ajunt: *Corpus nostrum ante Christi adventum facile a peccato expugnari potuit, neque enim spiritus aderat qui succurrere; neque Baptisma, quod mortificare posset*, &c. *lex erat jubens tantum, nihil tamen auxilii afferebat: gratia vero & priora peccata remittit, & ad futura nos munit*. Est etiam expressa sententia Augustini lib.de contin.cap.3.dicentis: *Non sumus sub lege bonum quidem jubente, non tamen dante; sed sumus sub gratia, quæ id, quod lex jubet*, (utique quoad moralia) *faciens nos amare, potest liberis imperare*: & lib.de grat.& liber.arbitr. cap.12. *Non enim estis sub lege, sed sub gratia, non quia lex mala sit, sed quia sub illa sunt, quos reos facit jubendo, non adjuvando, gratia quippe adjuvat, ut legis quisque sit factor, sine qua gratia, sub lege positus, tantum erat legis auditor*. Eamdem expositionem sequuntur Anselm. Beda, Adam, Cajetan. & bene Tolet. Pereira. Item noster Salmeron in Epistol.ad Rom.cap.6.disput.4.nec occurrit difficultas illa. Mirumque est, quod hæretici abuti audeant hoc loco, cum Paulus statim quasi respondens eorum impudentiæ, subjungat: *Quid ergo peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit*. Et similem sententiam habet in principio capitis, & in fine concludit: *stipendium peccati mors; gratia autem Dei vita æterna*, constituendo ergo fideles sub gratia, & non sub lege scripta, ejusque imperfectione, non dicit esse immunes ab omni lege, aut peccata eis non imputari, si ea committant; sed eos excitat ad peccata vitanda, quia gratia Dei potentior est illis.

23. Quarto objiciunt hæretici illa testimonia, in quibus libertas legis gratiæ commendatur, ut Galat.2. 4.& 5. 2.Corinth.3. Jacobi 1.& 2. quæ testimonia volunt intelligi de libertate ab omni legis obligatione. Hæc vero falsa explicatio specialiter destruit veritatem legis gratiæ, quam infra libr.10. specialiter defendemus, & hunc errorem expugnabimus; & ideo nunc breviter respondemus, in primis ex illis locis colligi non posse, in eis esse sermonem de libertate ab omni lege, quia hoc in eis non dicitur, sed generatim est sermo de libertate, & aliunde sensus est tam absurdus, & tam contrarius omni rationi, & pietati, & aliis Scripturarum testimoniis, quæ docent obligari fideles ad vitanda peccata, & ad honeste operandum, ut statim per se sit incredibile tale commentum. Deinde addimus, quod libertas multiplex esse potest, & a servitute peccati, a servitute timoris, & a reatu pœnæ & cujuscumque mali, & a legis obligatione, & vel in particulari unius legis, vel generaliter omnium: ex quibus omnibus hæretici hunc postremum sensum eligunt. Dico autem, ex eisdem locis aperte constare, non in hoc sensu sumi libertatem Christianam, sed in aliquo ex aliis.

4. Objectio hæreticorū ex variis locis novi testamenti.

24. Nam ad Galat. 2. verba sunt: *Subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigerent*; constat autem evidenter ex his, quæ in eodem capite sequuntur, servitutem illam, ad quam fratres illi subintroducti volebant Christianos redigere, fuisse observationem legis Moysi, quia cogebant Christianos judaizare; ergo libertas illa, *quam habemus in Christo Jesu*, prout de illa est sermo in illo loco, solum est libertas a jugo, & obligatione legis Moysi, ut bene explicat Salmeron ibidem. In cap. autem 4. ejusdem Epistolæ verba sunt: *Itaque fratres non sumus filii ancillæ, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberavit*; quæ verba sunt conclusio totius discursus, præcipue ab illis verbis: *Dicite mihi, qui sub lege vultis esse*, &c. quam ostendit fuisse legem servitutis, & ideo populum, cui data est, significatum esse per filium ancillæ, ergo aperte loquitur de libertate populi Christiani, quam habet a jugo, & servitute illius legis. In cap.autem 5. verba sunt: *Vos in libertatem vocati estis fratres*. Statim vero declarat qualis sit hæc libertas adjiciens: *Tantum ne libertatem in occasionem detis carnis*. Non est ergo prophana libertas, quæ omne jugum legis auferat, & licentiam præbeat quidlibet operandi; sed est libertas spiritualis, qua fit, ut Spiritu ducamur, & non simus sub lege, ut statim dicitur, & jam explicuimus.

Expenditur locus Pauli ad Galat.2. in quo Apostolus loquitur de libertate a lege veteri a qua liberi Christiani.

25. At vero 2.Corinth.3. verba sunt: *Ubi Spiritus Domini, ibi libertas*; quæ secundum se sumpta possunt optime exponi de libertate a servitute peccati, & de libertate ab spiritu timoris servilis, & de libertate a lege

lege veteri: nam Spiritus sancti gratia, & motio ab omnibus his oneribus, seu dominiis nos liberat. Prout vero in illo loco dicta sunt a Paulo, intelligenda videntur de libertate a velamine obcæcationis, & duritie cordis, & possunt extendi, simulque intelligi de libertate a servitute legis veteris. Dixerat enim: *Usque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen positum esse super cor Judæorum*, ut scilicet, non videant testamentum illud jam esse evacuatum; & addit, velamen illud esse auferendum ab illo populo: *Cum conversus fuerit ad Dominum*, & subdit: *Dominus autem Spiritus est, & ubi Spiritus Domini, ibi libertas*, utique ab illo velamine: nam Spiritus Domini est, qui liberat a jugo legis, sicut alibi dixi: *Si Spiritu ducimini, non estis sub lege*: & ideo idem Spiritus Domini, qui talem dat libertatem, dat etiam lumen ad cognoscendam illam, ac subinde aufert velamen, quod veritatem illam occultabat, & ideo concludit: *Nos autem revelata facie gloriam Dei speculantes*, &c. Quod totum unico verbo eleganter complexus est Chrysost. Homil. 7. dicens: *Libertatem autem dixit, habita ratione pristinæ servitutis*; & ita intelligunt omnes Catholici scriptores: neque est cur libertas spiritus intelligatur esse ab omnis legis obligatione; quia nec Paulus hoc dicit, nec pertinet ad perfectionem, vel dominatum Spiritus: nam in Angelis, & Adamo, & in omnibus justis fuit Spiritus, & in illis non fuit talis libertas, unde potius repugnat perfectioni, & sanctitati, ac dominationi divini Spiritus.

Explicatur locus Pauli 2. Cor. 3. de libertate a velamine obcæcationis, vel a servitute legis.

26. Loca autem Jacobi 1. & 2. contra ipsos hæreticos convincunt: nam in cap. 1. illam, quam vocat legem perfectæ libertatis, supponit esse veram legem obligantem ad opus, & ideo concludit, illum fore beatum, qui in ea permanserit, & fuerit *factor operis*, id est, qui illam servaverit. In cap. autem 2. significat, per legem illam libertatis esse homines judicandos: *Sic loquimini*, dicens, *& sic facite, sicut per legem libertatis incipientes judicari*: videtur autem loqui de lege charitatis quam paulo antea *regalem* vocaverat: supponit ergo aperte, Christianos esse subjectos legi. Cur autem illa vocet legem *perfectam*, *regalem*, *& libertatis*, in libro ultimo, de lege gratiæ disputando, dicetur.

Expenditur locus Epistolæ Jacobi de lege libertatis, id est, charitatis

CAPUT XX.

An in lege fieri possit mutatio, & quotuplex illa sit.

1. Explicata natura legis, & omnibus causis, & effectibus ejus, solum superest dicendum de mutatione legis. Verumtamen, quia hæc proprietas non est communis omni legi, ideo melius tractabitur de singulis in particulari, in eis declarando, an modum aliquem mutationis admittant. Hic ergo solum præmittemus quasdam generales regulas, & explicationes terminorum, ut facilior fit postea doctrina in singulis legibus. Primo igitur supponimus ex dictis, legem indefinite latam de se non mutari, neque ejus obligationem cessare propter solam temporis diuturnitatem, si alia causa mutationis non interveniat. Probatur, quia lex de se perpetua est: ergo propter solam temporis durationem non mutabitur, nisi aliunde tollatur. Dices: aliquando lex involvit, seu præscribit certum terminum suæ obligationis. Respondetur primo, ideo loquutos nos fuisse in assertione de lege indefinite lata. Secundo addimus, illud solum habere locum in aliqua lege positiva, & rarum esse, & quasi præter naturam perfectæ legis, ut supra dictum est, & ideo simpliciter affirmari posse, moraliter loquendo, non cessare propter solam temporis diuturnitatem. Eo vel maxime, quod cum lex esse debeat rationabilis, & justa, nunquam præscribet certum terminum suæ durationis, nisi quia in illo termino, seu fine temporis cessabit vel justitia legis, vel potissima ratio, quæ movit legislatorem ad ponendam illam, & ita nunquam oritur proprie mutatio ex solo temporis decursu, sed ex aliqua alia mutatione, quæ cum illo conjungitur.

1. Assertio Lex inde finite lata non mutatur ob solam temporis duratione.

2. Secundo dicendum est, mutationem legis dupliciter accidere posse. Uno modo quasi ab intrinseco ex defectu materiæ, seu causæ conservantis. Secundo ab extrinseco per actionem contrarii agentis; quæ assertio non est universaliter accipienda, ita ut sensus sit omnem legem esse mutabilem his modis, quia non ita est: aliqua enim esse potest immutabilis, & aliqua potest mutari uno modo, & non alio: solum ergo indefinite dicimus, in lege habere locum illo duos modos mutationis. Et ita declarari potest primo, quia lex se habet ad modum cujusdam accidentis, quatenus est in subditis, vel illos obligat, seu debitores constituit: accidens autem illis duobus modis in generali mutari potest, aut destrui, ut constat ex Philosophia: idem ergo erit cum proportione in lege. Secundo probatur declarando in particulari utrumque membrum: ratio prioris membris est, quia lex requirit causam quasi materialem, circa quam versetur, & ideo si illa desit, cessabit obligatio legis: ut si omnino subditi desint, cessabit obligatio legis, licet ipsa possit manere in mente legislatoris: sed hæc mutatio nihil ad moralem considerationem refert. Habet etiam lex causam efficientem, & ex hac parte solet effectus desinere, seu mutari per suspensionem influxus, seu non conservationem causæ efficientis; quia vero efficiens causa legis, prout est in subditis, seu extra legislatorem, non est nisi voluntas legislatoris, quæ eadem perseverare censetur, quamdiu contraria non intervenit, ideo mutationem legis ex parte causæ efficientis comprehendimus sub illa, quæ fit per actionem contrariam. Denique habet lex causam finalem, & ex hac parte maxime censetur lex cessare, seu mutari ab intrinseco ex defectu causæ finalis, in qua maxime habet locum illud, *Cessante causa, cesset effectus*, cap. *cessante*, de appellat. Verumtamen hic modus mutationis maxime habet locum in legibus positivis humanis, quia in naturali non videtur habere locum, & de divina positiva est res sub controversia, & ideo in singulis melius explicabitur: ratio vero alterius partis est, quia lex accipit suum esse, & vim obligandi per voluntatem legislatoris: ergo per contrariam voluntatem auferri poterit, quia supponimus non deesse potestatem, cum illa sit eadem in legislatore ad utrumque actum, supposita capacitate materiæ, ut magis ex sequentibus declarabitur.

2. Assertio Mutationem legis dupliciter accidere posse, vel per defectum causæ conservantis, vel per actionem contrarii agentis.

3 Tertio dicimus, hanc legis mutationem interdum esse posse pure ablativam, seu corruptivam per se: aliquando vero esse posse per modum generationis unius, quæ fit corruptio alterius. Declaratur, quia in primis, quoties mutatio legis fit per solam mutationem, vel defectum causæ necessariæ ad conservationem ejus, tunc est mera cessatio legis per carentiam obligationis ejus, absque introductione alterius obligationis, sicut corrumpitur lumen per absentiam solis. Deinde etiamsi tollatur lex per voluntatem contrariam legislatoris, qui vult legem cessare, tunc etiam habet locum pura subtractio legis, quia non est necesse aliam introduci ad prioris ablationem. Unde licet in eo dicatur lex tolli per actionem contrariam quasi immanentem, quia voluntas contraria versari potest circa solam privationem, seu ablationem legis, non tamen tollitur per mutationem contrariam quasi transeuntem, sed per mutationem privativam, & ablativam legis: ita ergo satis constat prius membrum. Posterius autem locum habet, quando una lex tollitur per introductionem alterius priori repugnantis, ut si præceptum jejunii tollatur, imponendo præceptum comedendi carnem aut bis in die. Hic enim mutationis modus locum habet in materia mutabili, & quæ nunc potest esse utilis, & postea nociva: & tunc si præcepta sint contraria, necesse est, ut unum excludat aliud, etiamsi id directe non exprimat, quia non possunt simul obligare leges contrariæ, ut per se notum est.

3. Assertio. Lege posse mutari, vel per ablationem illius, vel per ingressum alterius, quæ illam extinguat.

4. Quarto, potest hæc mutatio legis esse universalis, vel particularis tantum, seu potest esse mutatio simpliciter, vel secundum quid. Mutatio universalis & simpliciter erit, quando lex in totum, & simpliciter tollitur, i. & respectu omnium, seu totius communitatis, quam obligabat, & respectu sui esse, seu dura-

4. Assertio Mutationem legis vel posse esse universalem, vel particularem, vel simpliciter, vel secundum quid.

durationis, quia simpliciter tollitur, ita ut amplius non redeat. Posset autem fieri mutatio universalis, non tamen simpliciter, sed ad tempus; si pro aliquo tempore suspendatur obligatio legis statim reditur illo transacto, & hanc vocamus mutationem secundum quid, quia re vera lex non simpliciter tollitur, quandoquidem transacto illo tempore, perseverat sicut antea sine nova editione, vel promulgatione. Particularis autem mutatio fit, quando manente lege quoad universalem obligationem respectu communitatis, aufertur in particulari respectu alicujus personæ, seu partis communitatis, ut fieri solet per dispensationes, aut privilegia: nam, sicut supra diximus, posse interdum ferri legem pro aliqua communitate, excipiendo partem, vel aliqua membra, ex justa causa: ita post latam generaliter legem potest fieri similis exemptio, & tunc dicitur fieri mutatio aliqua particularis in lege.

Varia vocabula quibus legis mutatio universalis significatur.

5. Et juxta hanc distinctionem sunt impositæ variæ voces ad hanc legis mutationem significandam, quas oportet breviter præ oculis ponere, ut clarius & expeditius in sequentibus loqui possimus. Quædam igitur verba sunt, quæ significant generalem, & absolutam mutationem legis; alia, quæ tantum significant mutationem secundum quid, vel particularem. Prior significatur præcipue per verbum *abrogandi* legem, tunc enim abrogari lex dicitur, quando totaliter, ac simpliciter aufertur. Potest autem hoc fieri variis modis. Unus est per simplicem ablationem legis, quæ potest dici revocatio legis, & interdum vocatur mors legis, ut videbimus infra tractando de lege veteri. Alius est, quando non solum tollitur lex, sed etiam vetatur ejus observatio, & dici potest prohibitio legis, per quam prior lex incipit esse non solum mortua, sed etiam mortifera, ut de lege veteri loquuntur Theologi. Differtque hic modus a præcedenti, quia ille consistit solum in ablatione legis, & obligationis ejus: hic vero præter illam privationem addit novam legem prohibentem id, quod per aliam præcipiebatur.

6. Tertius modus esse potest, quando non solum prohibetur, quod prius præcipiebatur, sed etiam contrarium, vel incompossibile priori præcipitur, ut si prius præcipiebatur studium tali hora, & postea præcipiebatur oratio pro eadem hora: nam hoc plus est, quam non præcipere studium, & quam prohibere illud: additur ergo in hoc tertio modo novum præceptum non solum de contradictorio objecto (ut sic dicam) sed etiam de contrario. Potest autem his duobus ultimis modis abrogatio prioris legis fieri per aliam novam legem contradictoriam, vel contrariam; aliquando vero præcedit pura revocatio, & postea additur nova prohibitio, vel novum contrarium præceptum. Et quando fit priori modo non potest posterior lex fieri, nisi vel ab eodem, qui priorem tollit, vel a superiori potestate, quia inferior non potest resistere majori: quando vero fit prohibitio posteriori modo, potest fieri ab inferiori, quia jam supponit ablatam priorem legem, ut in abrogatione legis veteris videre licet, & infra suo loco explicabimus. Denique Soto addidit irritationem legis tanquam distinctam ab abrogatione legis: quia sicut votum irritari potest, ita videtur etiam lex posse irritari. Verumtamen in lege irritatio non videtur distincta ab abrogatione, quia eundem effectum habet, & solum per potestatem jurisdictionis fieri potest. Soto autem vocat simplicem abrogationem, quando fit ab eodem, qui legem tulit, vel a successore, qui tanquam idem reputatur. Quando vero ablatio legis fit a superiori, tunc vocat irritationem. Sed hoc solum potest pertinere ad usum vocis, an vero in re sit aliqua differentia, infra circa legem humanam dicemus.

Irritatio & abrogatio legis idem significat.

7. Aliæ sunt voces significantes particularem mutationem legis, inter quas prima, & magis usitata est dispensatio legis. Circa quam vocem notari in primis debet origo, & proprietas ejus. Dispensare enim in sua propria impositione idem est, quod distribuere, vel administrare munus aliquod, habens conjunctam rerum necessariarum distributionem: & ita distributio ipsa beneficiorum Dei, quæ pro ratione divinæ providentiæ diversis temporibus, fit dispensatio solet appellari, ut patet ex illo ad Ephes. 1. *Secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporis instaurare omnia in Christo*. Specialiter autem solet in sacra Scriptura vocari dispensator, qui in domo aliqua ab ejus domino constituitur, ut necessaria familiæ dispenset, juxta illud Luc. 12. *Quis putet est fidelis dispensator*, &c. Et ita in veteri Testamento solet nomen dispensatoris temporalis accipi pro illo, qui familiam alicujus temporaliter administrat, ut Genes. 43. & 44. & 3. Reg. 8. & hæc acceptio est valde usitata in jure civili §. *recte*, Instit. de mandato l. *urbana* ff. de verb. significat. & multa de illa eruditè congerit Brissonius.

Vocabula quibus mutatio particularis legis significatur.

Propria significatio verbi dispensatio.

8. At in novo Testamento ad altiorem, spiritualem, scilicet significationem vox hæc translata est: significat enim œconomum, seu ministrum spiritualis domus Dei, quæ est Ecclesia, juxta illud 2. Corinth. 4. *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei*, & 2. Petr. 4. *Sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei*. Unde etiam ipsa distributio, seu generalis administratio mysteriorum Dei, quæ in Ecclesia fit, solet in sacra Scriptura dispensatio appellari. 1. Corinth. 9. *Dispensatio mihi credita est*, ad Ephes. 3. *Si tamen audistis dispensationem Dei, quæ data est mihi in vobis*, ad Colos. 1. *Cujus factus sum ego minister secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi*. Sic etiam dixit Bernard. ad Eugenium lib. 3. de considerat. cap. 3. *Dispensatio tibi super orbem credita est, non data possessio*. Hinc ergo ulterius translata est hæc vox, ad significandum particularem actum hujus potestatis administrativæ: sic enim concessio indulgentiarum, dispensatio thesauri Ecclesiastici dicitur: sic etiam dantur dispensationes voti, & juramenti, de quibus aliis locis dictum est. Ita ergo in præsenti accommodata est vox dispensationis, ad significandam particularem mutationem legis per relaxationem obligationis ejus circa unam vel aliam personam: est enim obligatio legis quasi onus quoddam distribuendum inter multos, & ideo liberatio unius ab illa obligatione, & non aliorum, quædam dispensatio illius appellata est: nam quia lex in communi ponitur, & in particulari persona potest occurrere specialis ratio, vel necessitas, ut a tali onere eximatur, ideo genus hoc mutationis interdum necessarium, aut conveniens est. Unde dispensatio tunc propriissime fit, quando obligatio legis, quæ antea & communitatem, & talem personam obligabat, ab hac persona tollitur, cum maneat lex communitatem obligans circa eandem materiam.

Disputatur quid significet in novo Testamẽ. item dispensatio.

Quando exerceatur propria dispensatio in lege.

9. Aliter etiam solet hæc mutatio fieri per modum commutationis, seu compensationis, quæ re vera est quædam dispensatio, quia per illam etiam aufertur in particulari obligatio legis, tamen quando non tollitur per puram privationem (ut sic dicam) sed loco illius aliquod aliud onus imponitur, vocatur commutatio, vel compensatio, ut quando alicui relaxatur jejunium cum onere recitandi Rosarium, vel quid simile, & quando illud onus, quod loco obligationis legis substituitur, pecuniarium est, poterit illa dici redemptio, sicut in votis solet appellari: nam quoad hoc est eadem ratio, servata proportione: & ideo de his videri possunt, quæ in simili diximus, tractando de voto. Hic demum adverti potest, solere hanc mutationem vocari nomine *permissionis*, & *licentiæ*, quæ tamen voces generaliores sunt, & ideo sunt explicandæ. Permissio enim non solum dicitur, quando obligatio aufertur, sed etiam quando connivetur, dissimulatur, aut cum effectus non impeditur, nec punitur violator legis, & hæc non est dispensatio, ut per se notum est. Deus enim multa præcepta sua violari permittit, in quibus non dispensat; non ergo omnis permissio est dispensatio, sed dispensatio dici potest quædam permissio, quia per illam sinitur quis agere contra præscriptum legis non solum impune, sed etiam immaculate. Sicut autem diximus de abrogatione, quod potest fieri, vel auferendo tantum, vel etiam prohibendo, aut præcipiendo contrarium, ita de dispensatione dici potest: nam interdum est pura, & tunc habet modum permissionis, & per se hoc solum requirit; interdum vero potest per prohibitionem fieri, ut si Prælatus non solum

De mutatione legis quæ fit per cõmutationem, vel compensationem.

Tom.1 de Rel. tract. 3. lib.6.

Quid sit permissio in materia legis.

solum auferat a subito obligationem audiendi Missam, v. g. sed etiam prohibeat illam audire, &c. Nomen etiam licentiæ latius patet, quam nomen dispensationis: omnis enim dispensatio recte dicitur licentia quædam; non tamen omnis licentia est dispensatio: nam sæpe per licentiam non relaxatur obligatio legis, sed solum est circumstantia quædam requisita in ipsa lege ad actum bene exercendum, ut maxime in religiosis statutis videre licet: nam religiosus non debet loqui, aut exire domo sine licentia, cum tamen illa datur, non proprie in lege dispensatur, sed potius completur modus operandi lege præscriptus, & ideo talis licentia non requirit causam ejusdem rationis, nec propriam potestatem jurisdictionis, sed alicujus administrationis, quæ ad legum mutationem non pertinet.

Quid significet nomen licentia.

10. His addenda est *interpretatio* legis, quam aliqui cum dispensatione confundunt, sed sunt longe diversæ, ut dixi late lib. 6. de voto, cap. 9. nam ibi dicta de dispensatione & interpretatione voti eandem rationem habent in dispensatione, & interpretatione legis, & ideo non sunt hic repetenda. Differt ergo interpretatio a dispensatione, quod non tollit obligationem legis, sed declarat, legem interdum non obligare. Unde dispensatio a voluntate proxime pendet, & gratiæ, ac liberalitatis rationem habet; interpretatio intellectus potius est, & rationem justitiæ involvit: unde si fiat privatim, ad judicium prudentis pertinet; si vero fiat ex potestate, est quasi juridica sententia. Hinc etiam interpretatio non solum in particulari casu, sed etiam de tota lege fieri potest, ut si fiat interpretatio, quod lex sit injusta, & ideo omnino non obliget; vel si cessante omnino ratione legis in universali consequenter declaretur, legis obligationem cessasse, vera fit interpretatio, & tamen illa non dicetur abrogatio legis, sed cognitio, vel judicium nullitatis ejus. Ita ergo quando interpretatio legis fit in particulari persona, vel casu, quod in eo lex non obliget, non potest illa dici dispensatio. Quocirca nec mutatio legis dici poterit, quia tunc non mutatur lex: nam ipsa de se, eadem, & eodem modo perseverans, invenitur non obligans pro illo casu, quia vel suis verbis illum non comprehendit, vel a principio non fuit mens legislatoris in illo, seu pro illo obligare: unde interpretatio in quadam significatione magis stricte dicitur illa, quæ fit per specialem virtutem æquitatis, de qua disputat D. Thom. 2. 2. quæst. 120. Illamque vocavit emendationem legis, seu epiikiam, Aristot. 5. Ethicor. cap. 10. non quia in lege fuerit proprius error, qui postea per interpretationem emendetur, & ita lex ex parte mutetur, sed dicitur emendatio legis quoad externam speciem, & quoad generalem vigorem verborum: nam lex generaliter loquitur, & verbis suis non potest singulares casus excipere, & ita in externa specie videtur comprehendere aliquos, quos re vera non comprehendit, quia hoc declarat epiikia, ideo emendatio legis dicitur.

De nomine, interpretatio, & quomodo a dispensatione differat.

11. Atque hinc etiam obiter colligitur, variationem, quæ interdum contingit in obligatione legis ex mutatione, vel variatione materiæ, non esse dispensationem in lege. Probatur, quia propria dispensatio legis est mutatio ejus, hæc autem non est mutatio legis, sed materiæ, quæ est alterum extremum, a quo pendet obligatio. Est enim obligatio quasi relatio quædam, quæ pendet ex fundamento, & termino, & ex utriusque mutatione potest auferri; quando ergo tollitur per solam materiæ mutationem, tunc lex non obligat, non quia ipsa mutetur, sed quia ipsa pro eo casu non loquitur: ut v. g. si quis teneatur promissum solvere, & creditor remittat debitum, jam non obligat lex, quæ prior obligabat, non quia in illa dispensatum sit, sed quia subtracta est materia, & sic de aliis. Quod pro intelligentia legis naturalis est notandum, ut infra declarabitur. Ad dispensationem ergo necessarium est, ut perseverante materia, & subjecto capaci obligationis legis tollatur obligatio ex parte ipsius legis per relaxationem ejus: nam si solum subtrahitur legi materia, vel subjectum, circa quod possit operari, seu obligationem inducere ipsa de se eadem semper manet, & ex se habet, non ut semper, & in omni casu obliget, sed cum certis circumstantiis: & hac ratione lex jejunandi obligat hominem sanum; si autem ægrotet, desinit illum obligare, non quia ipsa mutetur, sed quia moraliter jam non est idem subjectum, ad quod loquitur lex.

Variatio quæ fit in obligatione legis ob mutationem materiæ, non est dispensatio.

12. Objicies; quia supra dictum est, aliquando fieri mutationem in lege per ablationem causæ: talis autem videtur esse hæc mutatio. Respondeo, illud genus mutationis solum contingere, quando omnino lex desinit esse per subtractionem totalis causæ conservantis, quia tunc transit de esse ad non esse, & ita mutatur. At vero quando mutatio materiæ solum est in particulari casu, tunc lex non desinit esse, sed tantum non obligat, & ideo non mutatur ipsa nec variatur, quia semper fuit ita constituta. Urgebis, idem dici posse de dispensatione legis, quia tunc etiam non desinit esse, sed tantum obligare. Respondetur negando similitudinem: nam per dispensationem mutatur lex, seu coarctatur, plus quam antea esset; per mutationem autem materiæ minime, quia a principio constituta est circa talem materiam, & cum talibus conditionibus, & non alio modo. Sicut præcepta affirmativa pro quibusdam temporibus obligant, & non pro aliis, non quia ipsa mutentur, sed quia sunt a principio ita constitutæ, & quia hæc est eorum natura: ita ergo in præsenti cogitandum est.

Objectio.

Solutio.

13. Tandem solet alia mutatio in lege fieri per suspensionem ejus, quam vocavimus mutationem secundum quid, quia non simpliciter tollit legem, sed suspendit effectum ejus ad tempus: & non immerito potest hæc mutatio sub dispensatione comprehendi: nam si suspensio illa fiat circa aliquam personam in particulari, est clara dispensatio temporalis, & ex hac parte minus perfecta. Potest autem interdum fieri pro tota communitate, & tunc ex hac parte videtur habere similitudinem cum abrogatione: tamen quia non simpliciter tollit legem, sed ad tempus suspendit obligationem ejus, dicitur tantum suspensio. Potest autem hæc suspensio accidere aliquando per solam interpretationem, & tunc ad epiikiam pertinet: interdum vero a superiore concedi potest talis relaxatio toti communitati pro brevi tempore, vel etiam pro uno tantum actu, ad faciendum aliquod opus servile in tali die festo, propter specialem causam, & tunc talis suspensio dispensatio dici potest. Atque hæc sufficiant de significatione vocum, in quibus supponimus, mutationes illis vocibus significatas in legibus esse possibiles: quomodo autem ad singulas leges applicandæ sint, & per quas causas fieri possint, in sequentibus libris explicandum est, & ideo de lege in communi hactenus dictum sit.

De mutatione legis secundum quid, quæ fit per suspensionem.

FINIS LIBRI PRIMI.

LIBER

LIBER SECUNDUS DE LEGE ÆTERNA, ET NATURALI, AC JURE GENTIUM.

Post tractationem de lege in communi sequitur, ut ad singulas species legum descendamus, inter quas primum locum obtinet lex æterna propter suam dignitatem, & excellentiam, & quia est legum omnium fons, & origo. De illa vero brevius disseremus, quam de aliis, quia respectu hominum non ita applicatur per seipsam ad usum, seu munus legis, sicut aliæ, & quia magna ex parte solet confundi cum providentia divina, de qua in 1. p. ex instituto disputatur. Cum lege autem æterna naturalem coniungimus, tum ad huius libri complementum; tum etiam quia naturalis lex est prima earum, per quas lex æterna nobis applicatur, seu innotescit, & quia differunt tanquam lex per essentiam, & per participationem, vel (ut dicam) tanquam signum, & significatum, ut declarabimus. Sumimus autem hic legem naturalem stricte, ut continetur in solo lumine naturali: nam illa, quæ est connaturalis gratiæ, seu fidei, simpliciter supernaturalis est, & infra tractando de lege gratiæ consequenter explicabitur, licet cum proportione possint ad illam applicari, quæ de lege naturali dicemus. Circa quam adverto, dupliciter esse hominibus propositam, prius per naturale lumen rationis, secundo per legem Decalogi in tabulis Mosaicis scriptam; & ideo Div. Thomam de lege naturali sub priori ratione spectata disputasse 1. 2. qu. 94. sub posteriori autem in quæstione 100.

Sed quia lex illa scripta in tabulis reipsa non est alia quoad substantialem obligationem a lege naturali, cujus solam majorem notitiam contulit illa scripta: ideo in præsenti comprehendemus omnia, quæ ad illam legem pertinent: quid vero illi adiunctum sit ex lege veteri, vel quoad pœnam, vel quoad aliquas circumstantias, vel quoad augmentum alicujus obligationis, dicemus postea de lege veteri disputando, & ibi consequenter videbimus, an secundum aliquam rationem lex illa Decalogi cessaverit, vel adhuc duret. Denique quia jus gentium propinquissimum est legi naturali, illud etiam in hujus libri fine declarabimus.

CAPUT I.

Utrum sit aliqua lex æterna, & quæ sit ejus necessitas.

1. Argum. 1. Ratio dubitandi est, quia lex necessario requirit aliquem, cui possit imponi; sed ab æterno non fuit aliquis capax legis: ergo nec lex aliqua æterna esse potuit. Major patet, quia lex est actus imperii: repugnat autem esse imperium, nisi sit aliquis, cui imperetur. Minor etiam probatur, quia ab æterno solum fuit Deus, cui lex imponi non potest, sicut nec
Secund. imperium. Secundo, quia hac ratione ab æterno non fuit dominium, nec jurisdictio, nec gubernatio, quia non erant quibus denominaretur Deus, vel quos gubernaret: sed lex est actus gubernationis, & dominii, seu jurisdictionis: ergo eadem ratione non potuit esse
Tertium. æterna. Tertio: de ratione legis est promulgatio, ut diximus, sed ab æterno non potuit esse promulgatio, quia non erat cui promulgaretur, neque intra Deum
Quartum. solum potuit promulgari: ergo. Quarto: si esset aliqua lex æterna, esset simpliciter, & absolute necessaria, & immutabilis, quia nihil est æternum, nisi quod simpliciter necessarium est: sed nulla lex est per se, & absolute necessaria, ut supra dictum est: ergo nulla est lex æterna.

2. Nihilominus communis sententia Theologorum est, dari in Deo legem quandam æternam. Ita docet D. Thom. 1. 2. qu. 91. artic. 1. & 93. per totam, & ibi Cajetan. Soto, & alii, Vincent. Beluac. in specul. morali, part. 2. dist. 1. Alens. 3. part. quæst. 26. m. 1. Antonin. 1. part. tit. 11. cap. 1. §. 4. & tit. 12. a princip. Turrecr. in cap. *omnes leges*, d. 1. & sumitur ex August. lib. de vera religion. cap. 3. & lib. 1. de liber. arbit. cap. 5. & 6. & lib. 22. contra Faust. cap. 27. Quin etiam Cicer. lib. 1. & 2. de Leg. hanc legem maxime prædicat, & a sapientissimis Philosophis cognitam fuisse his verbis confirmat, *Hanc video sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingeniis excogitatam, neque scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod universum mundum regeret, imperandi, prohibendique sapientia. Ita principem legem illam, & ultimam mentem esse dicebant omnia ratione, aut cogentis, aut vetantis Dei.* Plato etiam in Timæo quatuor leges distinguens, primam vocat divinam, per quam plane hanc æternam intelligit, per quam mundum Deus gubernat, ut idem tradit Dialog. 10. de Legib. — Dari legē æternam communis Theologorum sētentia est.

3. Probat autem D. Thom. hanc veritatem, quia necesse est, in Deo ipso esse aliquam legem, & hæc non potest esse nisi æterna: ergo necesse est esse in mundo aliquam legem æternam. Minor supponitur, quia Deus est immutabilis, & nihil potest illi advenire de novo. Maior autem patet, quia cum Deus habeat providentiam, in eo necessario supponitur æterna quædam ratio practica totius dispositionis, & gubernationis universi, juxta illud Boetii 3. de consolat.

O qui perpetua mundum ratione gubernas:

Ergo illa ratio Dei æterna habet veram rationem legis, quia, ut dixit Isidor. 2. Etymol. c. de lege, *Si ratione lex constat, lex erit omne quod ratione constiterit.* Confirmari potest ex August. quia omnis lex humana mutabilis est, & defectum, ac errorem pati potest: ergo supponit necessario aliquam legem immutabilem, per quam stabiliatur, & quasi mensuretur, ut per conformitatem ad illam recte fiat, quæ non est, nisi lex æterna. Denique omnis lex participata supponit legem per essentiam: sed lex per essentiam æterna est: ergo.

4. Dicet vero aliquis, his discursibus solum probari, esse in Deo rationem æternam agendorum, quam providentiam vocamus: non tamen probari illam fuisse ab æterno proprie legem. Quia providentia dicit respectum æternum: lex autem temporalem, ut argumenta in principio facta ostendere videntur. Unde illa æterna ratio ad summum dici poterit lex quasi materialiter, & quoad actum illum voluntatis, vel intellectus divini, qui est lex, non vero formaliter quoad propriam denominationem legis, & conditiones omnes ad legem requisitas. Sicut creatio activa potest dici æterna materialiter quoad actum Dei, non vero formaliter, & simpliciter, ut creatio est: idemque est de potestate dominandi, & similibus. At vero D. Thom. d. quæst. 91. artic. primo ad primo sustinet, illam legem etiam formaliter, & sub ratione legis esse æternam, quia *ipse conceptus æternus divinæ legis habet rationem legis æternæ, secundum quod a Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso præcognitarum.* Sed licet D. Thom. recte dicat, rationem rerum facienda- — Objectio.

rum in Deo esse æternam, & habere rationem ideæ, non tamen declarat, quomodo etiam ab æterno habeat rationem legis, nec in quo differat sub ratione ideæ, nec difficultatibus positis videtur plane satisfacere.

Duplex status legis.

5. Ut ergo non sit tantum de nomine quæstio, videndum superest, quid in re clarum sit, & quid possit esse in usu vocum, & quæ ratio huius loquutionis simpliciter reddi possit. Distinguamus ergo in lege duplicem statum, unus est, quem habet in interna dispositione legislatoris, quatenus in mente eius jam illa lex descripta est, & eius absoluto decreto, ac firma voluntate stabilita. Alius status est, quem habet lex exterius constituta, & subditis proposita. Priori modo manifestum est, dari in Deo legem æternam, & hoc probant rationes pro vera sententia adductæ. Posteriori autem modo æque certum est, non habuisse legem Dei hunc secundum statum ab æterno: & hoc probant rationes dubitandi in principio positæ, ut ex earum responsione amplius patebit. Item lex priori modo sumpta est actus immanens, unde potest esse æternus in Deo, etiamsi dicat respectum ad effectum temporalem: sicut prædestinatio, vel providentia: lex autem posteriori modo includit actum transeuntem respectu Dei: nam licet possit illa lex æterna Dei, quatenus propria lex est, proponi subditis per actus immanentes eorum: tamen illimet actus sunt externi respectu Dei, & necessario sunt temporales, & ideo lex non potest esse æterna quoad illum secundum statum. Quod si aliquis contendat de verbis, dicens, legem in illo priori statu non esse legem, quia non est lata, sed ferenda. Respondeo in primis, non esse de vocibus contendendum: nam ut ita simpliciter appelletur, sufficit usus Sanctorum, & sapientum in tali materia. Deinde potest optima ratio illius appellationis reddi, qua etiam ostendatur, illam legem in eo statu non esse tantum ferendam, sed ex æternitate esse suo modo latam, ut respondendo ad argumenta constabit.

Solutio ad objectionem.

Solutio ad primũ.

6. Ad primum ergo respondetur, quod sicut divina voluntas æterna est, ita & imperium: nam imperium quoad substantiam suam in ipsa voluntate consistit, ut dixi. Et si imperium vocetur ipsa ratio, vel judicium de agendis, etiam hoc fuit æternum in mente Dei. Petitur autem in illo argumento, an lex illa æterna sit aliquo modo respectu ipsiusmet Dei, id est, an sit aliquo modo mensura, & regula actuum voluntatis divinæ, de quo dicemus in capite sequenti. Ad secundum respondetur, actum dominandi, & gubernandi, esse actum transeuntem, & proprium dominium dicere relationem ad rem actu existentem, & ideo denominationes, quæ ab his actibus sumuntur, esse temporales. At vero lex, ut sic, non necessario dicit actum transeuntem, præsertim respectu Dei, quia in illo primo statu, qui est veluti substantialis, sufficienter salvatur in actu immanente, ut declaratum est.

Ad secundum.

Ad tertiũ argumẽtũ aliquorũ responsio.

7. Tertium argumentum varie solvitur: quidam dicunt, legem illam æternam non dici legem respectu creaturarum, vel hominum, quia non est imperium illis impositum, sed esse respectu actuum Dei ad extra, quia est regula, & mensura omnium, quæ a Deo fiunt. Juxta quam expositionem lex illa non est lex morum (ut sic dicam) sed artificiorum: nam omnia, quæ a Deo fiunt, comparantur ad illum, tanquam artefacta ad artificem: unde sicut idea artificis dici potest lex, quam ipse sibi præscribit, ut juxta illam artefacta producat, ita hæc lex æterna est, qua Deus ut supremus artifex omnia condere statuit ex æternitate. Quapropter cessat ratio de promulgatione; nam hæc est necessaria in lege morum, non in lege artificiorum: imo etiam cessant aliæ rationes: nam hæc non est lex, quæ imponitur subditis, nec pertinet ad gubernationem. Hæc vero expositio non placet, tum quia est contra mentem Augustini, & Theologorum, imo & Ciceronis, & Philosophorum: omnes enim aperte loquuntur de lege, quæ est mensura actionum humanarum, & exemplar omnium legum, quæ sunt in mentibus hominum, vel ab illis emanare possunt, sive plura includat illa lex æterna, sive non, quod infra videbimus: tum etiam, quia illa appellatio valde metaphorica est, & impertinens esset pro materia de legibus, ratione solius metaphoricæ significationis, cum res ipsa, quæ sub illa metaphorica intenditur, nihil aliud sit, nec alium respectum dicat, quam idearum, de quibus in 1. p. disputatur; tum quia sicut providentia dicit respectum ad res provisas, & nihilominus potest esse æterna, licet res provisæ temporales sint, ita etiam lex potest dicere habitudinem ad subditos, & esse æterna.

Excluditur istorũ opinatio.

Responsio Alẽsis ad argumentum.

8. Unde Alens. supra aliter respondet ex Isidor. lib. 2. Etymol. legem uno modo dici a legendo, & alio a ligando, & priori modo legem Dei esse æternam, quia in mente ejus legebatur: secundo autem modo non esse æternam, & sub ea tantum ratione indigere promulgatione. Quod si instes, quia lex, quæ non ligat, non meretur nomen legis. Respondet in summa, ad rationem legis satis esse, quod de se vim habeat ligandi, licet nondum actu liget, quia nondum est applicata. Quæ doctrina fortasse est vera: non tamen per eam sufficienter solvi videtur argumentum de promulgatione, quia vel negandum est, promulgationem esse necessariam ad esse legis, sed tantum ad effectum legis, qui est ligare, quod videtur esse contra communem legis definitionem, vel certe non explicatur, quomodo illa lex sit vera lex sine promulgatione. Quod vero ibi supponit Alens. de duplici etymologia legis, ego non reperio utramque in Isidoro, sed tantum illam, quæ est a legendo, & non in illa significatione metaphorica, sed magis propria: sed parum refert, unde vox sit sumpta, quia non sufficit, quod etymologia legis possit alicui rei applicari, ut illa simpliciter dicatur lex.

Tertia responsio ex D. Th.

9. Tertio igitur D. Thomas supra ad 2. conatur explicare, quomodo in illa lege non defuerit æterna promulgatio: nam promulgatio, inquit, fit & verbo, & scripto, & utroque modo lex illa habuit promulgationem ex parte Dei promulgantis, quia & verbum Dei est æternum, & scriptura libri vitæ est æterna. Sed contra primum obiiciuntur aliqui, quia productio verbi non est per se necessaria ad legem Dei, quia est personalis, non essentialis, & quia alias solus Pater promulgasset legem, & esset legislator. Contra secundum etiam obiicitur, quia parum refert scriptura in scientia Dei ad promulgationem, si illa non innotescit, nec potest innotescere subditis; nam promulgatio fieri debet his, quibus lex imponitur; at illa scriptura a nemine legi potuit ab æterno, nec fuit ab æterno aliquis, cui illa lex promulgaretur. Nec satisfacit, quod D. Thom. ad 1. ait, fuisse tunc creaturas in præcognitione divina, quia promulgatio non fit creaturis obiective præcognitis, sed in se existentibus, alioqui etiam lex Moysi, & lex gratiæ ab æterno fuisset promulgata, & ita esset lex æterna.

Objectio.

10. Sed prima obiectio parum obstat; tum quia, quod D. Thomas dicit, de promulgatione in verbo, intelligi potest per appropriationem, non per proprietatem, sicut dicuntur ideæ esse in verbo, & ita ipsemet D. Thomas explicavit, qui consequenter sentit secundum proprietatem debere intelligi de verbo quoad conceptum essentialem: tum etiam quia non est de ratione legis, ut simul promulgetur verbo prolato, & scripto, sed scriptum publice expositum sufficit: Div. Thom. autem ad doctrinæ abundantiam, & elegantiam voluit utrumque modum in Deo explicare: unde non est inconveniens, quod unus modus sit personalis, & alter essentialis. Nec inde sequitur, solum Patrem esse legislatorem, vel promulgare, quia ad utrumque sufficit modus essentialis. Ad aliam objectionem tacite respondet D. Thomas, addens limitationem, quod illa lex habet promulgationem *ex parte Dei*, & subiungens, *Sed ex parte creaturæ audientis, seu inspicientis non potest esse promulgatio æterna*. Unde quod dicit in solutione 1. de creaturis præcognitis ex æternitate, non est, quia putet illam existentiam obiectivam creaturarum in æternitate sufficere, ut ex parte illarum fiat æterna promulgatio, sed ut declarat ex parte Dei potuisse tunc statui legem, per quam futuræ creaturæ essent gubernandæ.

11. Ex hac vero doctrina D. Thomæ aperte concluditur,

tur, juxta mentem eius de ratione huius legis æternæ non esse promulgationem actu factam subditis, sed sufficere, ut ex parte legislatoris jam sit facta pro suo tempore. Et re vera idem fuit sensus Alensis, & mihi videtur verum. Addoque esse singulare in illa lege: nam censetur consummata, & perfecta eo ipso, quod in mente legislatoris stabilita est; aliæ vero leges non consummantur donec actu promulgantur: ratio autem reddi potest, quia decretum Dei æternum immutabile est, & sine ulla sui mutatione pro suo tempore obligat; decretum autem hominis mutabile est; unde quamdiu non promulgatur per modum legis, semper se habet potius per modum propositi ferendi legem, quam per modum legis firmiter stabilitæ, & latæ. Unde in hac lege æterna per se loquendo, nulla publica promulgatio requiritur, ut actu obliget, sed solum quod veniat in notitiam subditi, unde si per internam revelationem nobis innotesceret divinæ voluntatis decretum, sufficeret ad obligandum, quod non ita est in lege hominis: nam licet subditus sciat, jam esse scriptam apud Regem, non obligatur illa, donec promulgetur. Ordinarie autem Deus non obligat homines per legem æternam, nisi medianre aliqua exteriori lege, quæ sit illius participatio, & significatio, & ita quando aliæ leges promulgantur hominibus, promulgatur ad extra lex ipsa æterna; ideoque in illa, ut æterna est, non habet locum propria promulgatio. In quarto argumento petitur, an lex æterna ponenda sit in actibus liberis Dei, vel in necessariis. Sed hoc tractabitur commodius in cap.3.

De ratione legis æternæ non esse promulgationem actus factam.

CAPUT II.

Quæ sit materia proxima legis æternæ, seu qui actus ab illa imperentur seu regantur.

1. DIximus, legem æternam esse, explicandum sequitur quid sit: quia vero omnis lex est mensura aliquorum actuum, quos respicit ut materiam, & obiectum, hoc etiam in lege æterna observari necesse est, & ideo ad explicandum quid illa sit, commodum est prius declarare materiam, in quam cadit: nam comparatur ad illam per modum obiecti; omnis autem actus per suum obiectum convenienter explicatur. Tres autem sunt ordines, seu genera actuum, de quibus dubitari potest, an per illam legem mensurentur. Primum, & supremum est aliquorum actuum ipsiusmet Dei, & manentium intra ipsum, scilicet actus liberi divinæ voluntatis; secundum, & infimum est actionum inferiorum agentium naturalium, & ratione carentium; tertium est actuum liberorum creaturarum intellectualium, & de singulis breviter dicemus.

An lex æterna sit regula divinorum actuum ad intra. Resolutio negativa.

2. Primo ergo dubitari potest, an lex æterna sit regula actuum divinorum ad intra. Et ut certa ab incertis separemus, supponimus, actus divini intellectus, & voluntatis, prout circa Deum ipsum versantur, & non dicunt habitudinem ad creaturas, ut futuras, non cadere sub legem æternam, nec per illam regulari. Ita sentit D.Thomas dict. q.93. art.4. & Alens. supra, & omnes Doctores, qui hanc legem requirunt propter divinam providentiam, ita ut fere cum illa coincidere censeant: divina autem providentia circa opera Dei versatur, non circa Deum ipsum secundum se. Unde generatio æterna filii Dei, vel productio Spiritus sancti, non cadunt sub legem, quia sunt omnino naturales, & non ex directione, aut motione, quæ præcedat per dictamen rationis, vel applicationem voluntatis, quæ motio pertinet ad rationem legis, & eadem ratione nec amor, quo Deus se amat, est ex lege æterna, sed ex natura: ratio vero est, quia lex non est de rebus per se, & ab intrinseco necessariis, quæ non indigent regula, sed ab intrinseco habent certum essendi modum, & per se se rectæ sunt. Difficultas ergo solum de actibus liberis, qui in Deo sunt, & quatenus liberi sunt, morales dici possunt: quatenus vero sunt operativi ad extra, dici possunt artificiosi.

An lex æterna sit regula actuum liberorum Dei.

3. Dici ergo vel cogitari potest, legem æternam sub utraque ratione esse mensuram, ac regulam actuum liberorum Dei. Primo quatenus morales sunt & honesti: sic enim regulantur per rationem divinam, tanquam per naturalem legem legis Dei. Probatur: quia Deus semper secundum rectam rationem operatur, non alienam, sed propriam: ergo mensura rectitudinis liberorum actuum voluntatis Dei est judicium sui intellectus, quod ordine rationis antecedit quo judicat, ita esse faciendum. Illud ergo judicium habet rationem legis æternæ respectu divinæ voluntatis. Confirmatur, ac declaratur exemplis: nam si Deus loquitur, verum dicit, quia judicat mentiri esse malum, & si promittit, implet, quia judicat, fidelitatem esse honestam, & consentaneam naturæ suæ, & eadem ratione sibi complacet in rebus honestis, & displicent illi peccata, quia ratio recta dictat ita esse faciendum: ergo in actibus suis moralibus ducitur sua ratione æterna tanquam lege: ergo ex hac parte lex æterna Deo ipsi imposita est quoad actus morales voluntatis ejus, & eorum honestatem.

rerum Dei operatiũ ad extra.

4. Secundo videri potest lex illa æterna posse concipi ut lex, quam Deus ut artifex sibi ipsi imposuit, ut secundum illam sua opera faceret. Nam cum Deus posset variis modis mundum fabricare, & regere, statuit illum secundum quandam certam legem constituere, & gubernare, ut verbi gratia statuit elementa, & orbes cœlestes tali ordine constituere, & aquas tali loco continere. Item statuit tales pœnas pro peccatis, & alia præmia pro meritis reddere, & secundum tales, vel tales leges mundum gubernare: ergo secundum hanc rationem merito dici potest, legem æternam cadere in ipsa opera Dei, ut ab ipso tanquam a supremo artifice, vel gubernatore sunt, & consequenter cadere proxime in actus liberos voluntatis Dei, a quibus talia opera proxime procedunt. Et confirmatur: quia hac ratione dicitur Deus, quædam non posse facere secundum legem ordinariam, videlicet, quam ipse sibi imposuit, vel non posse secundum potentiam ordinatam, idest, ad talem ordinem reductam per eandem legem, ut significavit Scot. in 1. d.44. quæst. unica. Unde si aliquem in mortali peccato defunctorum Deus ab inferno liberaret, diceretur dispensatione uti, non autem secundum statutam legem operari: ergo opera libera Dei per legem ab ipso statutam, regulantur. Nec videtur inconveniens, quod eadem voluntas sibi ipsi sit lex secundum actus ratione distinctos: nam eadem voluntas potest sibi imperare, & legislator potest sua lege obligari.

5. Suppono ex dictis in præcedenti libro legem proprie sumptam esse regulam operum moralium, secundum honestatem eorum: aliquando vero etiam dici de regulis artis vel alicuius gubernationis. Utroque ergo modo potest lex æterna vocari lex, & ita in utroque sensu possumus ad hanc interrogationem respondere. Dico ergo primo, lex æterna, ut est regula actionis honestatis liberæ, non debet intelligi ut imposita ipsi Deo, nec voluntas divina debet concipi ut honesta, & recta propter conformitatem ad legem æternam, cui subiiciatur. Ita D.Thom.1.2.q.93.art. 4. ad 1. & Alens. 3. p. q.26. memb. 8. art. 1. Consentit Anselm. lib.1. Cur Deus homo, cap.12. dicens, Deum esse omnino liberum a lege, & ideo quod vult, justum, & conveniens esse: id autem, quod est iniustum, & indecens, non cadere in ejus voluntatem, non propter legem, sed quia non pertinet ad ejus libertatem.

1 Assertio Lex æterna non est regula actionum divinarũ quatenus morales sunt.

6. Ratione declaratur, quia lex illa intelligeretur ut positiva, vel ut naturalis: neutro autem modo intelligi potest: ergo. Probatur minor quoad priorem partem: quia lex positiva est illa, quæ ponitur per liberam voluntatem alicuius potentis præcipere, & suo præcepto, seu voluntate obligare eum, cui lex imponitur: sed Deus non habet superiorem, neque se ipsum per modum præcepti, & legis obligare potest: quia non est sibi superior: ergo nullo modo est capax positivæ legis. Confirmatur, quia respectu Dei nihil est malum, quia prohibitum, sive in faciendo, sive in omittendo, quia quantumvis aliquid ponatur esse prohibitum, si Deus contrarium faciat, bonum erit, quia est a prima regula bonitatis: ergo lex positiva in ordine ad honestatem morum non habet locum in divi-

divina voluntate. Unde non obstante quacumque lege a se posita circa rerum gubernationem, potest illam non servare, sua potentia absoluta utendo, ut circa præmia, vel pœnam retribuendam, & similia, quia non obligatur ad servandam legem qui est supremus Dominus, & extra omnem ordinem; & ita non est comparandus cum legislatore humano, qui est pars suæ communitatis, quidquid sit de modo, quo legislator humanus obligatur sua lege. Quod si ultra legem generalem accedat promissio, jam Deus obligabitur ad servandam illam non ex lege positiva, sed ex rectitudine naturali, quæ resultat in tali objecto ex vi promissionis. An vero ubi interveniat lex naturalis, dicetur in sequenti puncto.

Objectio. 7. Dices: Si Deus, postquam decrevit absolute aliquid non facere, id ageret, inordinate faceret, & ideo id facere non potest: ergo liberum decretum Dei habet vim positivæ legis respectu voluntatis ejus, ut non possit honeste facere, quod per se, ac remoto illo decreto, libere facere potuisset. Solutio. Respondeo, Deum non posse facere contra suum decretum, non propter prohibitionem, quam decretum inducat, sed propter repugnantiam ipsius rei, quia si ageret contra decretum absolutum, haberet simul, & ex æternitate decreta contraria circa idem, & pro eodem tempore, seu absolute vellet duo contradictoria, quod repugnat. Ageret etiam contra efficaciam suæ voluntatis, & illam redderet inefficacem, & inconstantem, quod etiam repugnat. Unde ulterius dicitur, esto non implicaret contradictionem physicam (ut sic dicam) mutare Deum decretum suum, sed tantum moralem, ac subinde posito uno decreto, esse inordinatum agere contra illud: nihilominus id non oriri ex prohibitione, sed ex intrinseca natura, & essentia Dei, sicut mox de veritate, & fidelitate, & similibus dicemus, Quia sicut non decet divinitatem fallere, ita nec inconstantem esse. Atque ita impotentia volendi contra decretum non est ex prohibitione, sed ex natura rei, proposito objecto in tali statu.

Dictamen practicum Dei de agendis cur non habeat rationem legis respectu sui. 8. Altera pars minoris, quæ erat de lege naturali, probatur, quia licet negari non possit, quin in intellectu divino ordine rationis præcedant dictamina practica, quibus judicat, quid deceat suam bonitatem, justitiam, aut sapientiam, ut sunt hæc, mentiendum non est, implenda sunt promissa: tamen illa non possunt habere rationem legis respectu divinæ voluntatis. Primo, quia non proponunt præceptum aliquod, nec voluntatem alicujus intimant: sed tantum ostendunt, indicando quid rei natura habeat: lex autem aut est voluntas, aut intimatio voluntatis: ergo. Secundo, quia in Deo non distinguuntur in re voluntas, & ratio, propter quod dixit D. Thomas q.93. art.4. ad 1. voluntatem Dei secundum se non recte dici rationabilem: nam potius est ipsa ratio: sicut ergo ratio Dei æterna non mensuratur lege, ita nec voluntas etiam prout libere vult, sed per se recta est, tanquam ipsamet recta ratio per essentiam. Et ita est intelligendus idem D. Thomas 1. p. qu.21. art.1. ad 2. cum dicit: *Impossibile est, Deum velle, nisi quod ratio suæ sapientiæ habet, quæ quidem est sicut lex justitiæ, secundum quam ejus voluntas recta & justa est.* Illa enim particula, *sicut*, non dicit proprietatem legis, sed analogiam, & proportionem, & ad hoc explicandum subdit: *Unde quod secundum suam voluntatem facit, juste facit, sicut & nos, quod secundum legem facimus, juste facimus: sed nos quidem secundum legem alicujus superioris: Deus autem sibi ipsi est lex*, idest, se ipso est rectus sine lege, ac si sibi ipsi esset lex. Declaratur tandem, quia judicium rationis Deo solum est necessarium ex eo, quod nihil potest esse volitum, quin præcognitum: non tamen habet munus quasi obligandi, vel determinandi voluntatem: sed ipsa voluntas per se est recta, & honesta, & ideo dictamen rationis, quod intelligitur ratione præcedere in intellectu, non potest habere rationem propriæ legis respectu divinæ voluntatis. Dices: Esto non possit dici lex cogens, dici poterit lex dirigens, & ostendens objecti convenientiam, vel honestatem. Respondeo, hoc non satis esse ad legem moralem, ut ex supra dictis patet, & in sequentibus circa legem naturalem magis explicabitur: metaphorica autem locutio non est admittenda, nisi sit usitata, ut constat.

9. Dico secundo: Lex æterna ut est lex gubernandi, seu quasi operandi artificiose, dici potest habere rationem legis respectu rerum gubernatarum, non vero ipsius Dei; seu voluntatis ejus. Ita loquitur D. Thom. d. art.4. ad 1. Vincent. in specul. moral, part.2. dist.1. & declaratur prius exemplis: nam Deus constituendo legem, v.g. ut tali operi bono tale præmium, & tali peccato talis pœna in suo judicio respondeat, consequenter facit, ut bene operans sit dignus tali præmio, & peccans reus talis pœnæ, & ita res ipsæ gubernandæ statim subiiciuntur illi legi: Deus autem non manet illi subjectus, sed semper manet solutus legibus, ut possit operari prout voluerit: & in ordine rerum naturalium idem invenitur. Ratione declarari potest, quia quando Deus constituit legem æternam circa gubernationem creaturarum, pro ipsis creaturis illam statuit, ut secundum illam moveantur: non vero ut secundum illam gubernare cogatur. Denique lex, si proprie sumatur, est ordinatio superioris circa inferiorem per proprium imperium, quod si extendatur latius & quasi per metaphoram, semper debet servare proportionem, ut sit motio superioris circa rem sibi subjectam: ergo ratio divinæ providentiæ sub eadem proportione recipit proprietatem, vel appellationem legis, ut ex sequenti puncto magis constabit. 2. Assertio Lex æterna potest dici lex operandi respectu rerum gubernatarum non vero Dei.

10. Secundo dubitari potest, an sub hac lege æterna comprehendantur creata omnia, etiam ratione, aut vita carentia, quæ non libere, sed ex necessitate naturæ suos motus efficiunt. Ratio dubitandi esse potest, quia D. Thomas art.4. & 5. illius quæstionis 93. etiam necessarias actiones creaturarum vult comprehendi sub hac lege, & sumitur ex Augustin. 1. de lib. arb. capit.5. & 6. dicit enim, legem æternam esse rationem in mente Dei existentem, qua res omnes per consentanea media in suos fines diriguntur, & lib. 83. quæstion. q.27. in fine. *Lex* (inquit) *incommutabilis omnia mutabilia pulcherrima moderatur gubernatione.* Ratio autem esse potest, quia sicut nostra voluntas imperat membris corporis, & suo imperio illis imponit necessitatem operandi; ita divina voluntas imperat rebus omnibus creatis, illisque necessitatem imponit pro captu uniuscujusque, juxta illud: *Præceptum posuit, & non præteribit*, Psal. 148. & id Prov.8. *Et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos*. Quod explicatur Job 38. *Dixi: Usque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* Hæ namque leges, licet in tempore datæ sint, a lege æterna processerunt. An creaturæ ratione & vita expertes legi æternæ subdantur. Ratio pro affirmativa parte.

11. In contrarium autem est, quia nulla natura irrationalis capax est legis proprie sumptæ, ut expresse docuit August. q.74. in Levit. & habetur in cap. *mulier.* 15. q.1. Imo sumitur ex Paulo 1. ad Corinth.9. ubi referens illam legem: *Non ligabis os bovi trituranti*, subdit: *Nunquid de duobus cura est Deo; Cura*, scil. legislativa: nam providentia divina generatim sumpta etiam circa irrationalia versatur, ut est certissimum; tamen illa cura, quæ specialiter adhibetur per leges, proprie dirigitur ad intellectualia, & ideo subdit Paulus, propter homines scriptam esse illam legem, quia non est privandus mercenarius mercede sua. Ratio autem adjungi potest, quia legis proprium est inducere vinculum, & obligationem moralem; huius autem non sunt capaces, nisi res intellectuales, & illæ non in omnibus actibus suis, sed in his, quos libere operantur, quia omne esse morale pendet ex libertate. Ratio pro negativa.

13. Respondeo breviter, quæstionem esse de modo loquendi; tamen si inspiciamus phrasim Augustini, qui præcipuus auctor est, qui de lege æterna sermonem habuit, re vera sub hac voce comprehendit omnia tam naturalia, quam moralia; voluit enim per illam vocem explicare efficaciam divinæ providentiæ, non solum circa actiones liberas, sed etiam circa actiones naturales, & circa totum ordinem universi, nimirum explicando, quomodo omnia sint subiecta divinæ gubernationi, & illi obediant juxta efficacitatem ejus. Hoc manifestum est ex citato loco de liber. arbitr. & ex lib.5. de civit. cap. 11. ubi ait: nihil esse in universo, quod sit alienum a legi- Resolutio quæstion.

legibus providentiæ divinæ, & lib.9. cap.22. ait, sanctos Angelos in æternis, & immutabilibus Dei legib. quæ in Dei sapientia vivunt, mutationes temporum providere, & lib.19. cap.12. ait: *Nihil a legibus summi creatoris, ordinatorisque subtrahitur, a quo pax universitatis administratur.*

13. Nihilominus tamen censeo sub hac generali acceptione legis æternæ duas quasi analogias comprehendi. Una est ex parte legis, quia lex, qua Deus dicitur gubernare res naturales, seu ratione carentes, metaphorice lex, seu præceptum appellatur. Altera ex parte creaturarum, quæ priori respondet: nam subordinatio, & subjectio irrationalium rerum ad Deum late, & metaphorice dicitur obedientia, quia potius est necessitas quædam naturalis: lex autem æterna, quatenus per illam moraliter, & politice rationalia gubernantur, habet propriam rationem legis, & illi respondet propria obedientia. Ut autem supra dixi, sub hac potissimum ratione in hac materia consideranda est; & ideo sub propria appellatione ad irrationalia non extenditur.

An omnes actiones humanæ sint materia legis æternæ.

14. Ulterius vero inquiri potest; an omnes actiones morales, seu humanæ sint materia huius legis æternæ. Et de malis quidem nulla est dubitandi ratio, quia omnes illæ prohibentur hac lege, ut supra declaratum est. De indifferentibus vero est nonnullum dubium, quia illæ nec vetantur, nec præcipiuntur, & ita nullius legis videntur esse materia in mente Dei. Idem, vel maius dubium est de bonis operibus, quæ ad finem non sunt necessaria, sed sunt excellentiora. Propter hoc dicunt aliqui, si lex illa proprie sumatur, ut consistit in imperio, non extendi ad hujusmodi materiam; generalius autem sumptam comprehendere illam, quatenus amplectitur quamcumque dispositionem gubernatoris, sub qua etiam permissio, & consilium comprehenduntur: nam permissio cadit in actus indifferentes; consilium vero in excellentiores.

15. Verumtamen absolute affirmari potest, omnes actiones morales cadere aliquo modo sub lege æterna, etiam ut proprie præceptiva est. Quod potest declarari, applicando quandam distinctionem datam in superioribus de lege præcipiente, vel exercitium actus, vel solam specificationem, & modum eius. Dicimus ergo, prædictos actus esse materiam legis æternæ, vel imperantis exercitium, vel præscribentis modum aliquem operandi, aut prohibentis alium. Declaratur: nam in primis quoad actus bonos, seu optimos, juxta doctrinam Augustini fere nullum est opus consilii, quod in præparatione animi non possit ad præceptum pertinere, si ad divinam gloriam tale opus necessarium sit. Quod maxime verum est in ordine ad legem æternam, per quam Deus obligat hominem, ut sit paratus ad hæc omnia opera præstanda, si ipse voluerit, vel si ex alia occasione necessaria fuerint. Sicut matrimonium, quamvis non sit opus consilii, sed ex bonis inferioribus, nec regulariter cadat sub præceptum: ex lege naturæ cadit sub obligationem, si ad conservationem speciei sit necessarium, & ita etiam cadit sub legem æternam. Sic ergo nullum est opus bonum; quod sub illam legem, ut imperantem, non cadat. Deinde quando exercitium talium actuum necessarium non est, licet tantum consuli, vel probari videantur; nihilominus etiam tunc per legem æternam præscribitur modus, quo fieri debent, ut recte fiant, & sic dicimus cadere sub legem præscribentem modum, seu specificationem actus. Et idem est clarum in actibus indifferentibus: nam si fiant, præcipiuntur fieri propter honestum finem, & prohibentur fieri propter se, & ita si præcise spectentur, quatenus talia sunt, dici possunt cadere sub illam legem, ut prohibentem, juxta probabilem sententiam D.Thomæ, quæ asserit, non posse dari opus humanum indifferens in individuo. Sicque duo præcepta intelligi possunt in lege æterna circa hæc opera: unum est faciendi illa propter bonum & honestum finem, si fiant: aliud est prohibens illa facere propter se ipsa, sicut prohibetur verbum otiosum.

16. Atque hinc tandem intelligere licet, quo sensu verum sit, quod August. locis supra citatis, & sæpe alias repetit, nihil esse, quod possit omnino subterfugere imperium legis æternæ, neque in cœlo, neque in terra, neque in inferno, sive peccando, sive recte operando. Nam licet peccando agat quis contra unam legem æternam DEI, in aliam præcipientem incidit, quæ jubet, ut quantum in actione homo deficit, tantum per passionem compensetur: ut dixit D.Thom. q.93. art.6. cum August. lib. de catechizand. rudib. cap.18. dicente, *Novit Deus ordinare deserentes se animas, & ex earum justa miseria inferiores partes creaturæ suæ, convenientissimis, & congruentissimis legibus admirandæ dispensationis ordinare.* Et huc etiam spectat, quod ait August. lib.1. confess. cap.12. *Jussisti Domine, & sic est ut omnis inordinatus animus sibi ipsi sit pœna.* Si quis autem recte consideret, lex illa præcipiens, quæ in malis impletur per pœnam, & in justis per præmium non spectat ad legem præceptivam moralium actuum respectu creaturæ intellectualis, sed est lex taxativa (ut sic dicam) talis pœnæ vel præmii, quæ lex per efficaciam divinæ providentiæ ad effectum perducitur.

Quo sensu Aug. asseruit, nihil posse effugere imperium legis æternæ.

CAPUT III.

An lex æterna sit actus divinæ mentis, ratione ab aliis differens, & an una sit, vel plures.

1. EX dictis hactenus constat, legem æternam in divina mente esse, quia extra illam nihil est æternum. Item constat esse per modum actus secundi & ultimi; nam lex prout est in legislatore, in huiusmodi actu consistit, non in habitu, vel actu primo, & præsertim in Deo, qui est purissimus actus. Inquiri ergo potest, an sit in intellectu, vel in voluntate: nam quæstionem hanc indecisam, & ambiguam reliquisse videtur August. 22. contra Faust. cap. 27. dicens: *Lex æterna est ratio divina vel voluntas Dei, ordinem naturalem conservari jubens, & perturbari vetans.*

2. Prius autem, quam ad hoc respondeamus, ulterius inquirimus, an lex æterna dicat actum liberum in Deo, vel necessarium. Aliqui enim dicunt, legem æternam non esse, nisi ideas divinas, per quas res ad extra producuntur, quia non putant hanc legem esse ad præcipiendum, sed solum ut sit regula, ad cuius instar omnia a Deo fiunt. Ex qua sententia videtur inferri, quod sicut ideæ naturaliter, & non libere sunt in intellectu divino, ita & lex æterna.

An lex æterna sit actus liber Dei, vel necessarius. Opinio aliquorum confundentium ideas cum lege æterna.

3. Dicendum vero est legem æternam non dicere actum necessarium in Deo, sed liberum. Ita sentiunt D Thomas, Alens. & alij, locis allegatis. Et sumitur ex verbis Augustini proxime citatis; nam lex æterna habet pro materia opera Dei ad extra: nam jubet servari ordinem naturalem, & prohibet illum invertere: ordo autem naturalis non est, nisi in rebus creatis; ergo sicut hæc opera libera sunt, ita & lex æterna involvit respectum liberum. Confirmatur; quia non potest lex esse sine respectu ad ea, quæ per illam gubernanda sunt; sed lex æterna non imponitur Deo, vel personis divinis, ut dictum est; ergo est propter creaturas: ergo dicit respectum liberum ad illas. Unde D.Thomas qu.91. artic.1. ad 1. *Æternus* (inquit) *divinæ mentis conceptus habet rationem legis æternæ, secundum quod ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso præcognitarum.* Quo circa ad illud de idea primo negari potest, legem æternam, ut lex est, dicere rationem ideæ, quia idea magis constituitur ut principium operandi ex parte ipsius artificis, quam per modum præcepti, vel impulsus respectu rei per ideam producendæ; & ita verisimilius est, legem, & ideam ratione differre, ut ex dicendis amplius constabit. Deinde vero addo, etiam juxta illam sententiam convenientius dici, non ideam secundum se, sed ut est exemplar, habere rationem legis æternæ. Differt enim idea ab exemplari, quod idea est mere naturalis in Deo, unde est etiam de rebus possibilibus: exemplar autem involvit respectum liberum, quia exemplar involvit causalitatem aliquo modo actualem; ita ut aliquid ad illius imitationem fiat, vel futurum sit. Ita ergo lex

Resolutio Lex æterna est in actu libero Dei.

Differentia inter ideam, & exemplar.

lex dicere posset ideam, ut est sub illo respectu, & non ut simpliciter necessaria est.

Lex æterna includit seu postulat actum divinæ voluntatis.

4. Atque hinc quoad prius dubium concluditur, legem æternam necessario includere, seu postulare actum divinæ voluntatis, quia libertas etiam Dei est formaliter in voluntate divina: sed lex æterna est aliquid liberum in Deo: ergo includit voluntatem. Et hac ratione etiam in lege æterna verum est, quod supra diximus, nullam legem, ut sic, esse simpliciter necessariam, quia etiam æterna lex, quatenus libera est, non est simpliciter necessaria. Neque hoc repugnat eius æternitati, quia etiam aliquid liberum intra Deum, potest esse æternum. Neque etiam repugnat eius immutabilitati, quia decreta libera etiam sunt immutabilia.

5. Unde infertur ulterius, legem æternam non esse in actibus divini intellectus, prout antecedunt ratione decreta libera Dei. Probatur, quia in illis, ut sic, non est libertas: ergo nec lex. Item ob hanc rationem nec providentia, nec prædestinatio intelliguntur in intellectu divino ante omne decretum liberum voluntatis, quia tam providentia, quam prædestinatio dicunt actum liberum: ergo nec lex æterna potest intelligi in divino intellectu ut sic spectato. Obiectio. Dices: in intellectu divino, ut sic concepto, sunt dictamina legis naturalis, ut, *Non est mentiendum, servandum est promissum, punienda sunt mala*, & similia; ergo saltem quoad hæc invenitur lex æterna in divino intellectu ante omnem liberum voluntatis actum. Unde ita videntur de lege æterna sensisse Cicero libro 2. de Legib. & alii Philosophi de illa tractantes. Solutio. Nihilominus respondeo, si illa dictamina considerentur in ordine ad ipsam voluntatem divinam, idest, quatenus dictant de volendis ab ipso Deo, ut sic, non habere rationem legis, ut jam declaratum est: si vero considerentur in ordine ad voluntatem creatam, quatenus dictant, quid ab illa faciendum sit, aut vitandum, etiam non habent rationem legis, donec ad illa accedat voluntas divina, quia non sunt imperia, nec practice movent, sed sunt quasi speculativa cognitio talium obiectorum, ut in sequentibus tractando de lege naturali explicabimus.

Lex æterna formaliter consistit in decreto libero Dei statuentis ordinem servandũ in partib. universi in ordine ad bonum commune.

6. Secundo ex dictis infertur, satis convenienter dici posse, legem æternam esse decretum liberum voluntatis Dei statuentis ordinem servandum, aut generaliter ab omnibus partibus universi in ordine ad commune bonum, vel immediate illi conveniens ratione totius universi, vel saltem ratione singularum specierum eius, aut specialiter servandum a creaturis intellectualibus quoad liberas operationes earum. Probatur primo ex dictis in libro præcedenti cap. 5. Deinde addi potest sententia Damasc. lib. 2. de Fide, cap. 12. ubi cum retulisset sententiam Gregorii Nazianzen. Orat. 2. de Paschate, dicentis, oportuisse post creaturam spiritualem, & corpoream condere creaturam ex utraque compositam, subdit ipse: *Hoc autem vocabulo, oportebat, nihil aliud a me indicatur, quam opificis voluntas. Hac enim nec lex, nec sanctio ulla congruenter fingi, excogitarive potest*, &c. Facit etiam quod August. lib. 2. de civit. cap. 19. dicit: *In cœlesti, & angelica curia voluntas Dei lex est*. Eadem ergo est lex æterna totius universi, licet specialiter attribuatur cœlesti curiæ, quia ibi Dei voluntas in se ipsa cognoscitur, & quia illa est proxima, & principalis regula operandi omnibus Beatis.

7. Præterea eo modo, quo Deus dicitur præcipere rebus intellectu carentibus, non per intellectum, sed per voluntatem proxime, & immediate præcipit, quia non præcipit eis loquendo, sed faciendo, aut immediatius per voluntatem, quam per intellectum operatur, ut ex 1. parte suppono; ergo lex æterna, quatenus circa hæc inferiora versatur, recte intelligitur esse in voluntate Dei ordinantis unicuique dare talem naturam, inclinationem, situm, &c. Ut verbi gratia, lex illa, de qua dicitur Proverb. 8. *Et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos*, considerata ut temporalis, & extra Deum constituta, nihil aliud est quam naturalis inclinatio indita aquæ ad ita quiescendum in suo loco, ut non sursum ascendat, sed terminus naturæ suæ contineatur, ut Job 38. & Psalm. 103. significatur; ergo lex illa, ut in æternitate existit in mente Dei, nihil aliud est, quam voluntas Dei, qua decrevit, aquas constituere in tali loco, & talem inclinationem eis tradere, ut non transirent fines sibi præscriptos, & sic de aliis. Sic ergo lex æterna, metaphorice (ut sic dicam) concepta in ordine ad res mere naturales, & irrationales, recte in voluntate Dei constituitur.

8. Idemque est de illa lege, quatenus disposuit aliquid circa creaturas intellectuales operari, sine illarum libera cooperatione, ut sunt ea, quæ vel illæ, ut naturæ quædam sunt, naturali necessitate operantur, vel Deus ipse in eis, sine illarum libera cooperatione operatur, ut creando illas, illuminando, vocando, vel alio simili modo præveniendo, aut etiam præmiando, vel puniendo. Si vero consideretur illa lex æterna ut proprietatem legis habet in ordine ad moralem obligationem creaturarum intellectualium; sic erit voluntas Dei æterna, secundum quam operari debent voluntates rationales, ut bonæ sint. Nam, ut dixit August. lib. 83. quæst. q. 27. *in sola bona voluntate secundum legem agimus, in cæteris autem secundum legem agimur, cum lex ipsa incommutabilis maneat*, &c. Et juxta hæc possunt hic applicari, quæ de hac sententia generaliter dicta sunt superiori libro cap. 5.

In quo actu intellectus lex æterna est constituẽda, si in illius actibus formaliter consistat.

9. Si quis autem, juxta ea, quæ ibi diximus, voluerit hanc legem æternam in divino intellectu considerare, non erit difficile id explicare: Oportet tamen ut eam consideret in intellectu divino, ut subsequente secundum rationem dictum decretum voluntatis Dei. Negari enim non potest, quin illud decretum sit veluti anima, & virtus huius legis, a qua tota vis vel obligandi, vel inclinandi efficaciter descendit: tamen supposito illo decreto, intelligi potest in mente Dei cognitio illius decreti, quæ ad illud subsequitur, & quod ratione illius jam intellectus divinus judicat determinate, quæ ratio tenenda sit in gubernatione rerum, atque ita in se præconcipere legem, quæ unicuique rei suo tempore præscribenda est. Et ita intelligo quod D. Tho. d. q. 92. art. 1. ait, *Conceptum Dei æternum, secundum quod a Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso progenitarum, esse legem Dei æternam*: quia illa ordinatio non est aliud, quam decretum voluntatis, quod explicuimus, quod ut cognitum ab intellectu determinat illum ad talem rerum gubernationem secundum talem rationem, seu legem: & fortasse quia utrumque concurrit ad legem, & utrumque suo modo & in bono sensu verum est, ideo D. August. contra Faustum sub disjunctione est locutus.

De distinctione inter legem æternam Dei & illius ideas.

10. Tertio ex dictis satis constat, quomodo distinguatur ratione lex æterna ab ideis. Nam si lex illa constituatur in decreto voluntatis, clara est distinctio; nam ideam, certum est, esse in intellectu: si vero loquamur de illa lege, prout est in intellectu, aliqui non constituunt distinctionem, præsertim si de ideis, ut sunt exemplaria, loquamur. Nihilominus D. Thom. q. 93. art. 1. hæc duo expresse distinguit, & in eius doctrina potest variis modis distinctio explicari. Primo, quia ideæ proprie sunt circa rerum creationem, seu productionem: lex vero magis versatur circa rerum gubernationem, ut D. Thomas supra tradidit: unde sicut distinguuntur ideæ a providentia, ita & a lege æterna distinguendæ sunt. Secundo, propria differentia esse videtur supra insinuata, quod idea solum habet rationem exemplaris respectu ipsiusmet Dei, ut secundum illam operetur, & sic concurrit solum (ut sic dicam) ad specificationem operum Dei: lex autem divina, ut lex, habet potius rationem moventis, & imprimentis inclinationem, vel obligationem ad opus: quæ diversa habitudo sufficientissima est ad distinctionem rationis. Denique hinc etiam est, quod lex, ut lex, imponitur subditis, seu inferioribus: ordinat enim lex, quid res subiectæ operaturæ sint, unaquæque juxta modum suum: idea autem non imponitur proprie rei in illa repræsentatæ, sed ponitur formaliter in mente artificis, ut secundum illam operetur: est ergo clara distinctio.

De distinctione inter legem æternam Dei & illius providentiã.

11. Quarto etiam intelligi potest ex dictis, quomodo lex æterna distinguatur a providentia, de qua etiam solet dubitari, an in intellectu, vel voluntate constituatur:

natur: nam utriusque actum includit. Ut ergo providentia, & lex comparentur, debent cum proportione conferri, videlicet, quatenus utraque est in voluntate, vel utraque in intellectu: & sic videntur non distingui etiam ratione. Quia providentia est ratio gubernationis rerum omnium ex æternitate existens in mente divina: sed hoc ipsum est lex æterna in sua generalitate sumpta, ut sumitur ex D.Thom. dicta q.92. ar. 2. ad 1. non videntur ergo distingui, ut duo attributa, sed esse idem, quod sub diversis considerationibus diversa nomina recipit. Quod si lex æterna non cum illa amplitudine sumatur, sed restricte, & proprie quatenus circa creaturas intellectuales versatur, & illas proprie obligat: sic erit quædam pars divinæ providentiæ. Nam ad providentiam Dei spectat, leges ponere rationalibus creaturis: imo hæc est magis specialis, & propria gubernatio moralis consentanea naturis intellectualibus, quarum Deus habet specialem curam, ut significavit Paulus 1. ad Corinth. 9. ergo semper lex æterna cum providentia coincidet, si cum proportione comparentur. Atque ita videntur sentire de lege æterna, & providentia D.Thomas supra, & q.93. ar. 1. & 4. & Alens. dicta q.26. mem. 1. & favet August. supra, & lib. de vera relig. cap. 30. in fine, & 31. in princip. & dict. lib. 83. quæst. q. 27.

12. Sed nihilominus D.Thomas q. 5. de veritate, art. 1. ad 6. distinguit legem æternam a providentia, dicens, *Providentia non nominat legem æternam, sed* Resolutio. *aliquid ad legem æternam consequens*, & ita declarans addit, legem æternam comparari ad providentiam, sicut principium generale ad particulares conclusiones, seu actiones, sicut in nobis principia prima practica comparantur ad prudentiam. Et ita exponit, actus providentiæ, seu effectus attribui legi æternæ tanquam principio, unde manant, non tanquam proximo dictamini de tali opere in particulari efficiendo. Quod potest amplius ita explicari: nam ratio divina, ut habet rationem legis, constituit veluti generales regulas secundum quas res omnes moveri debent, & operari: providentia vero de singulis rebus, & actibus in particulari disponit, & ita est veluti ratio exequendi, & applicandi legem. Videturque hoc consentaneum proprietati ipsarum vocum: nam lex dicit jus in communi constitutum, ut supra visum est: providentia vero dicit curam, quæ de singulis actibus haberi debet.

De effectibus legis æternæ. 13 Unde obiter potest quinto intelligi per comparationem ad providentiam, quos effectus habeat lex æterna. Solet enim quæri, an lex æterna habeat omnes effectus, quos habet providentia. In qua comparatione sumenda est lex æterna in tota sua latitudine. Nam si sumatur specialiter, ut lex proprie præcipiens moraliter creaturis intellectualibus, sic clarum est, non omnes effectus providentiæ esse effectus legis æternæ, sed solos actus bonos morales, quia naturales effectus non procedunt a lege æterna, sub hac ratione spectata: boni autem actus morales sunt effectus æternæ legis, quia ad illos de se movet, & obligat: mali autem effectus morales non sunt effectus legis æternæ, ut mali sunt, licet sint materia legis æternæ prohibentis illos, sicut etiam non sunt effectus providentiæ, quia non sunt effectus Dei sub ea ratione, licet sint materia providentiæ; tum quatenus illamet prohibitio pars est, vel quasi principium providentiæ, juxta modum loquendi D.Thomæ: tum etiam quatenus permittuntur per divinam providentiam, & puniuntur, & ad aliquod bonum ordinantur. Atque hoc modo peccatum ut peccatum, licet simpliciter non sit ex lege æterna, nec secundum illam, imo contra illam, quoad materiale est ex lege æterna, qua Deus statuit cum creaturis concurrere, & punitio ejus est etiam ex lege æterna. Et ita, qui peccant, ut ait August. in Enchir. cap. 100. *Quantum ad ipsos attinet, quod Deus noluit fecerunt; quantum vero ad omnipotentiam Dei, nullo modo id facere voluerunt, hoc quippe ipso, quod contra voluntatem Dei fecerunt de ipsis facta est voluntas ejus*. Et simili ratione de peccatore dicit libr. 4. confess. cap. 9. *Quo it, aut quo fugit, qui te dimittit, nisi a te placido ad te iratum? Nam ubi non invenit legem tuam in pœna sua*.

14. At vero loquendo de lege æterna secundum totam suam amplitudinem, omnes effectus providentiæ possunt dici aliquo modo effectus legis æternæ, quia tota gubernatio providentiæ divinæ continetur tanquam in principio in lege æterna, & ita omnis effectus providentiæ in lege æterna radicatur (ut sic dicam.) Ita sentit D.Thom. d. q.5. de verit. art. 1. ad 6. & sumitur ex loquutionibus Augustin. in locis citatis. Dices; Objectio. lex fertur in generali; Deus autem per providentiam suam interdum operatur præter legem; ergo ille effectus non poterit dici esse a lege æterna, licet sit a providentia; ut solem aliquando quiescere, effectus est divinæ providentiæ, non tamen legis æternæ, quia potius lex æterna est, ut continue moveatur. Respondetur, Solutio. legem æternam esse universalissimam, & quod videtur discrepare ab una eius parte, vel esse quasi dispensationem eius; alia via esse consentaneam eidem legi æternæ secundum aliam partem: ut in exemplo dicto, licet quiescere solem non sit ex lege æterna præscripta de ordine servando in motibus cœlorum, imo sit dispensatio eius, nihilominus est conformis alteri, qua Deus vult orationes amicorum exaudiri, si debito modo, & ex justa causa fiant. Unde August. 26. contra Faust. cap. 3. *Appellamus naturam cognitum nobis cursum, solitumque naturæ, contra quem cum Deus aliquid facit, magnalia, vel mirabilia nominantur: contra illam vero summam naturæ legem a notitia remotam, tam Deus nullo modo facit, quam contra seipsum non facit*.

15. Sexto, & ultimo ex dictis definiri potest quæstio, an lex æterna dicenda sit una, vel plures. In qua An lex æterna sit una vel multiplex. D.Thom. d. q.93. art. 1. ad 1. sentit esse unam, ita ut neque ratione multiplicetur: nam constituit in hoc differentiam inter ideas, & legem, quod ideæ multiplicantur, cum lex æterna una tantum sit. Idem sentire videtur Vincentius supra citatus. Hæc tamen differentia non est facilis ad intelligendum, quia ideæ non multiplicantur secundum rem, sed solum secundum diversos respectus rationis ad obiecta: sic autem etiam multiplicantur præcepta, & legis in mente Dei. Sicut dicebamus paulo antea, alium esse legis modum circa res carentes ratione, & alium circa habentes rationem: & respectu harum potest in mente Dei distingui lex mere naturalis vel positiva. Quod si dicas, ex his omnibus consurgere unam simplicissimam, & adæquatam legem respectu totius universi: eodem modo dici poterit dari in mente Dei unam adæquatam ideam universi, cuius aliæ, quæ ratione distinguuntur, sunt veluti partes. Unde Augustinus lib. 1. de lib. arb. cap. 5. & 6. & lib. de vera relig. c. 30. & 31. & sæpe alias singulariter legem æternam vocat; in 9. de civit. cap. 22. pluraliter dicit æternas, & immutabiles esse leges, quæ in divina sapientia vivunt, & lib. de catechizand. rudib. cap. 18. dicit, Deum convenientissimis legibus inferiores partes creaturæ ordinare nosse.

16. Tota vero hæc quæstio est de modo loquendi, Resolutio auctoris. satisque probabile est, quod docet Alens. d. q.26. memb. 6. sub diversis rationibus posse legem æternam vocari unam, & plures secundum rationem: nam simpliciter, & secundum se una est, & simplicissima, ut constat: in se tamen complectitur plures leges ratione distinctas, ut ratio facta probat. Neque hoc est novum: nam lex naturalis una dicitur, & plura continet præcepta, licet modo longe diverso: nam in lege naturali est unitas collectionis, in lege autem æterna est per summam simplicitatem. Addere vero possumus propter D.Thomam, esse maiorem aliquam rationem unitatis in lege, quam in idea: nam idea solum dicit habitudinem ad exemplar, seu exemplatum, & ideo distinctionem rationis recipit pro diversitate exemplarium: lex autem sicut & providentia respicit bonum commune, ut finem, & ideo omnia præcepta, quæ ordinantur ad finem eiusdem rationis, censentur unum jus, & unam legem constituere. Unde quia Deus respicit universalissimum finem, lex quæ est in eius mente, dicitur una, sicut & providentia

CAPUT IV.

Utrum lex æterna sit causa legum omnium, & per illas innotescat, & obliget.

1. EXplicuimus rationem, universalitatem, & necessitatem legis æternæ: de causis autem eius non est, quod dicamus, quia cum sit Deus ipse, nullam habet causam, sed ad summum potest habere rationem, eo modo, quo vel divina voluntas est ratio præcipua divinæ legis, ut posita est in Deo ex æternitate, vel quo divina sapientia dici potest ratio justissimæ voluntatis eius, in qua efficacitas huius legis posita est, ut explicuimus, & ideo de causis huius legis nihil superest dicendum. De effectibus autem ejus quantum ad actus, qui per ipsam imperantur, vel ex impressione ipsius fiunt, obiter etiam diximus, quæ pro materiæ capacitate necessaria visa sunt. Solum ergo superest dicendum de proximo, & quasi intrinseco effectu legis, qui est, obligare subditos, quomodo in legem æternam conveniat. Et ut hoc punctum, quod morale est, sine verborum ambiguitate tractetur, suppono sermonem esse de lege æterna, ut est proprie præceptiva respectu hominum (& idem cum proportione de Angelis) nam prout extenditur ad inferiores creaturas, clarum est non inducere obligationem propriam, sed instinctum, vel inclinationem, aut impetum naturaliter determinantem ad unum: qui effectus neque ad propriam legem pertinet, neque aliam doctrinam requirit, præter philosophicam.

Lex æterna præceptiva sufficienter promulgata vim obligandi habet.

2. De lege igitur æterna sic spectata dicimus habere vim obligandi de se, si sufficienter promulgetur, & applicetur. Probatur, quia alias non esset vera, & propria lex, cum de ratione legis sit obligare, ut supra ostensum est. Item quia Deus habet supremam potestatem imperandi: ergo & obligandi (nam superioris præceptum obligationem inducit) sed per suam legem æternam imperat (non enim incipit in tempore suum imperium concipere:) ergo per eandem obligat. Dices, ergo obligat ab æterno, cum ipsa sit æterna: consequens est clare falsum: ergo. Respondetur negando consequentiam: nam providentia æterna est, & non ab æterno gubernat, quia gubernare dicit actionem transeuntem circa creaturas actu existentes, ita ergo lex æterna ab æterno ponitur, non tamen ab æterno obligat, sed in tempore, quia obligare dicit respectum ad creaturas actu existentes. Hoc ergo posito declarandum superest, quomodo hæc lex obliget, an sc. immediate per se ipsam, vel mediis aliis legibus, quæ ab ipsa manant.

An cæteræ leges ab æterna vim obligandi habeant. Ratio dubitandi.

3. Ad hoc autem explicandum, tractandum est præcipuum dubium propositum de origine legum omnium a lege æterna, quod aliis verbis quæri solet, an omnes leges sint effectus legis æternæ, ac eius participationes, ita ut ab illa vim obligandi habeant: ratio autem dubitandi esse potest: quia vel est sermo de lege divina, vel de humana: sed neutra potest proprie dici effectus legis æternæ: ergo minor quoad priorem partem probatur: quia lex divina est imperium ipsiusmet Dei: ergo est in ipso Deo: ergo ex æternitate est in ipso: ergo est ipsa lex æterna: ergo non est effectus ejus. Quoad posteriorem autem partem probatur, quia si lex humana esset effectus legis æternæ, ab illa participaret vim obligandi: ergo obligaret ex jure divino, & non humano, quod est clare falsum. Probatur autem ultima illatio: nam lex naturalis obligat ex divino jure, solum quia est participatio legis æternæ: ergo si lex humana est similis participatio, eodem jure obligabit.

Resolutio affirmativa.

4. Nihilominus dicendum est primo, omnem legem aliquo modo esse a lege æterna, & ab illa habere vim obligandi. Hæc est D.Thomæ sententia d.q.93.ar.3. Alens.d.q.26.memb.7.& aliorum Theologorum. Et sumitur ex August.lib.de vera relig.c.31. ubi hanc vocat *legem omnium artium*, & paulo inferius, *Conditor*(ait) *legum temporalium, si vir bonus est, & sapiens, illam ipsam consulit æternam, de qua nulli animæ judicare datum est, ut secundum ejus incommutabiles regulas quid sit pro tempore jubendum, vetandum ut discernat*. Hac etiam ratione dixit idem August. tract.6. in Joan. *Ipsa jura humana per Imperatores, & Reges Deus distribuit generi humano*. Item lib.2. de liber. arbit. cap.9.ait, *Nihil est in temporali lege justum, quod ex lege æterna non derivetur*. Idem quæst.67. in Exod. *Lex* (inquit) *æterna Dei est, quam consulunt omnes piæ mentes, ut quod in ea invenerint, vel faciant, vel jubeant, vel vetent*. Ubi obiter advertendum est, non omnes homines recte operantes consulere legem æternam in se ipsa, seu prout in Deo est: nam fortasse aliqui carentes fide eam in se non cognoscunt, multi etiam illam actu non considerant, quando recte operantur, vel honeste præcipiunt: dicuntur ergo illam consulere, vel in se, vel in aliqua sui participatione, qualis est naturalis ratio, aut lumen fidei, ut D.Thomas supra exposuit art.2. & Alens. memb.2. Multi vero ex Philosophis, legem æternam in Deo ipso existentem per effectus assequuti sunt, & consequenter agnoverunt, omnem rectam, seu veram legem in hominibus existentem ab æterna lege manare, vel immediate, vel legem naturalem, vel mediante ista, ut leges humanas. Unde Cicer. lib. 2. de legib. postquam commendavit, subdit: *Ex qua illa lex, quam dii humano generi dederunt, recte est laudata*, & cætera, qui prosequitur: & in Philippi 2. dixit: *Lex nihil aliud est nisi recta, & a numine Deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibensque contraria.* Unde etiam Demosth. ut refert Martian.I.C in lib.2. ff. de leg. dixit: *Lex est, cui omnes homines debent obedire, quia omnis lex inventio quædam, & donum Dei est*.

5. Ratio autem generalis reddi potest, quia lex æterna est lex per essentiam, & omnis alia est per participationem; ergo necesse est, ut omnis alia lex sit effectus legis æternæ. Declaratur præterea, quia lex duo requirit, unum, ut sit justa, & rationi consentanea; aliud, ut sit efficax ad obligandum; sed omnis recta ratio creata est ex participatione divini luminis, quod signatum est in nobis, & omnis potestas hominum desuper datur, & a Domino Deo est; ergo omnis lex in hominibus existens est ex lege æterna. Et utrumque significavit divina sapientia, cum dixit: *Per me reges regnant*, utique quantum ad potestatem, *& legum conditores justa decernunt*, videlicet, quoad rectam rationem.

6. Magis autem explicabimus rationem hanc, declarando duo membra in ratione dubitandi posita. Cujus priorem partem de lege divina attigit Cajet. dicto art. 3. & respondet, rationem supernaturalem esse legem divinam, & illam esse participationem, & effectum legis æternæ, juxta mentem D.Thomæ q.91.ar. 4. ad 3. Unde etiam addit, legem divinam non esse rationem existentem in Deo; sed existentem in homine ad se vel ad alios supernaturaliter gubernandos. Quod de lege divina naturali cum proportione intelligi potest. Ut autem melius intelligatur, advertendum est, quod in principio præcedentis libri notavi, legem considerari posse, vel in legislatore, vel in subditis, & in illo esse proprie, ac formaliter; in his vero tanquam in applicante legem per aliqua signa illius. Lex ergo divina quatenus est in legislatore, in ipso Deo est, quia ipse solus est proprius legislator talis legis: in hominibus autem est tanquam in subditis, etiamsi consideretur, prout est in hominibus gubernantibus: nam etiam illi subditi sunt legi divinæ, & respectu aliorum solum se habent ut proponentes, & declarantes legem, quæ in Deo est. Et sic dicitur lex vetus data per Moysem, Joan.1. & ipsi Moysi data dicitur per Angelos, Actor.7. Tamen jus obligandi non erat a voluntate Moysis, vel Angelorum, sed immediate a voluntate Dei, & ideo in ipso solo erat, ut in legislatore; & idem est servata proportione de lege gratiæ, & de lege naturali.

7. Unde fit, ut lex divina, quatenus in legislatore est, non sit effectus legis æternæ, sed potius ipsa lex æterna secundum quendam conceptum inadæquatum eius. Possumus autem duas denominationes in ea distinguere, unam, quatenus æterna est, quæ ut sic præscindit ab externa promulgatione, & non dicit respectum ad creaturas actu existentes: aliam prout est jam actu promulgata, & obligans, & consequenter

ter dicens respectum temporalem ad creaturas actu jam existentes, & ut sic potest denominari divina: ita ut sub hac voce connotet hunc statum sufficientis communicationis, & promulgationis ad extra. Proprius vero dicitur lex divina, lex ipsa ad extra existens in subditis, vel ministris Dei, seu in cognitione, vel signo quolibet, per quod eis sufficienter proponitur: & hoc modo dicimus legem divinam esse participationem legis æternæ excellentiorem quacumque alia; tum quia perfectius in ea participatur lex æterna: tum etiam, quia immediatius ab ipsa manat; tum denique quia obligatio ejus immediate est ab eadem divina auctoritate. Et sic satisfactum est priori parti difficultatis.

8 Ad alteram vero partem neganda est illatio ibi facta, nimirum, quod obligatio legis humanæ divina sit. Est enim longe diversa ratio in lege humana,& divina: nam lex humana non solum prout in subditis, sed etiam prout est in proprio legislatore, est quid creatum, & temporale, quia hæc lex in mente, & voluntate hominis formatur, ac perficitur, quia immediate est lex hominis, non ipsius Dei: unde hæc lex sub utraque consideratione est effectus legis æternæ, ut probat ratio facta, quia hæc etiam lex, prout est in ipso legislatore, est lex per participationem. Item manat a potestate data ab ipso Deo, ad Roman. 13. Habet etiam vim obligandi quatenus nititur principiis legis æternæ, quale est, obediendum esse superioribus. Denique quia ut sit rectam, debet esse conformis legi æternæ; est ergo his modis omnibus effectus ejus: & ita de hac lege potissime loquitur August locis citatis. Unde fit, ut hæc lex, quatenus est in subditis, non ita immediate sit effectus legis æternæ, sicut lex ipsa divina. Nam lex humana pervenit ad subditos mediante homine, non tantum ut causa per accidens (ut sic dicam) id est, proponente, & applicante, sed etiam ut causa per se, id est, constituente ipsam legem: nam a voluntate hominis legislatoris habet proxime hæc lex suam virtutem, & efficaciam. Hinc etiam sequitur differentia, quæ in proposita difficultate postulatur, quia in divina lege obligatio est immediate ab ipso Deo; nam prout est in homine non obligat, nisi quatenus indicat divinam rationem, seu voluntatem; in lege autem humana obligatio non est immediate a Deo, quia prout est in subditis immediate respicit voluntatem Principis, qui habet vim constituendi novam legem distinctam a lege divina, & ab illa est proxima obligatio, quamvis radicaliter tota sit a lege æterna.

Differentia inter legem æternam divinam, & leges humanas.

9 Præterea ex dictis concluditur legem æternam non esse per se ipsam notam hominibus in hac vita, sed vel in aliis legibus, vel per illas. Viatores enim homines non possunt divinam voluntatem in se ipsa cognoscere, sed solum quantum per aliqua signa, vel effectus eis proponitur; & ideo proprium est beatorum, ut divinam voluntatem intuentes, per illam ut per propriam legem gubernentur, ut supra ex Aug. retuli. Cognoscunt ergo viatores legem æternam per participationem ejus, ac subinde per leges justas, temporales, ac creatas, quia sicut causæ secundæ ostendunt primam, & creaturæ creatorem, ita leges temporales, quæ participationes sunt legis æternæ, ostendunt fontem, a quo manant. Tamen (ut dixi) non omnes homines consequuntur hanc cognitionem, quia non omnes valent ex affectu causam cognoscere: & ita omnes quidem homines necessario vident aliquam participationem legis æternæ in se ipsis, quia nemo utens ratione est, qui non judicet aliquo modo, honestum esse sequendum, & turpe vitandum: & in hoc sensu dicunt homines habere aliquam notitiam legis æternæ, ut loquuntur D.Th. Alens. & alii Theologi cum August.l.1.de liber.arbit.c.6.& de vera relig c.18. Nihilominus tamen non omnes cognoscunt illam formaliter sub ratione participationis legis æternæ, & ita non est omnibus nota lex æterna per directam cognitionem, quæ ad ipsam formaliter terminetur. Aliqui tamen eam cognitionem assequuntur, vel naturali discursu, vel perfectius per revelationem fidei, & ideo dixi legem æternam quibusdam notam esse tantum in inferioribus legibus; aliis vero non solum in illis, sed etiam per illas.

Lex æterna non est per se ipsam nota hominibus viatoribus, sed per alias leges innotescit.

Quo sensu verum sit omnes habere notitiam legis æternæ.

10 Ultimo constat ex dictis, quomodo lex æterna obliget: nam præcise spectata ut æterna est, non potest dici obligare, sed dici poterit obligativa (ut sic res explicetur) seu de se sufficiens ad obligandum: ratio est, quia lex non potest actu obligare, nisi sit exterius promulgata; lex autem æterna ut sic, non est exterius promulgata; ergo. Item lex æterna ut sic, non connotat effectam temporalem jam factum, quia sic repugnaret esse æternam, sed actu obligare est temporalis effectus: ergo. Unde etiam fit, ut lex æterna nunquam per seipsam obliget separata ab omni alia lege, sed necessario debet alicui alteri conjungi, ut actu obliget. Quia non actu obligat, nisi quando actu exterius promulgatur; non promulgatur autem, nisi quando lex aliqua divina, vel humana promulgatur. Atque hoc modo potest dici, legem æternam nunquam obligare immediate, sed mediante aliqua alia lege: diverso tamen modo, quia quando per divinam legem applicatur, ratio obligationis principalis, ac proxima est ipsa lex æterna; & lex æterna, quæ ibi intervenit, solum est signum indicans legem principaliter obligantem. Quod in legibus divinis positivis est manifestum: in lege antem naturali habet aliquam difficultatem, quam in sequentibus capitibus explicabimus. Quando autem applicatio legis æternæ fit per legem humanam, tunc licet lex æterna concurrat ad obligationem ad modum causæ universalis: tamen proxima causa obligationis est ipsa lex humana, quia non obligat tantum ut signum voluntatis divinæ, sed proxime, ut signum voluntatis humanæ, & ita in legibus humanis minus propinque (ut sic dicam) obligat lex æterna. De qua hæc sufficere videntur.

De modo quo lex æterna obliget subditos.

CAPUT V.

An lex naturalis sit ipsa naturalis ratio recta.

1 Aliquam esse naturalem legem in l.1.c.3. supposuimus, & ostendimus, fietque certius, inquirendo quid sit. Dixerunt ergo aliqui, hanc legem nihil aliud esse, quam ipsam naturam rationalem, ut talis est. Hoc tamen in diversis sensibus affirmari potest, & ideo advertere oportet, rationalem naturam dupliciter spectari posse: uno modo secundum se, id est, quatenus ratione talis essentiæ, quam habet, quædam sunt illi convenientia, & alia disconvenientia: alio modo quatenus vim habet judicandi de his, quæ sibi conveniunt, vel disconveniunt, mediante lumine naturalis rationis. Quam duplicem considerationem insinuavit D.Tho.d.q.94.art.2.ubi prius distinguit varias inclinationes naturales humanæ naturæ, secundum quas ratio dictat de his, quæ sunt bona, vel mala tali naturæ: ut inde colligat præcepta legis naturalis. Duplex ergo sensus esse potest sententiæ asserentis, legem naturalem esse ipsam naturam rationalem. Primus est, ut hoc intelligatur de ipsa natura secundum se, quatenus ratione suæ essentiæ talis est, ut ei ex natura sua tales actiones sint convenientes, & contrariæ disconvenientes. Alter est, ut intelligatur de ipsa natura ratione judicii rationis, quod in ipsa est connaturaliter, & respectu illius habet rationem legis.

Variæ opinationes circa formalem rationem legis naturalis.

Sensus quæstionis exponitur.

2 Est ergo prima sententia affirmans, naturam rationalem secundum se, & ut non implicat contradictionem, estque fundamentum omnis honestatis actuum humanorum, vel convenientium tali naturæ, vel contrariæ turpitudinis eorum per disconvenientiam ad eandem, esse ipsam legem naturalem. Ita docuit Vasquez 1.2.disp.150.cap.3. & id sæpe repetit in toto discursu hujus materiæ, neminem autem pro hac sententia refert. Fundamentum est, quia sunt aliquæ actiones ita intrinsece malæ ex natura sua, ut nullo modo pendeant in malitia ex prohibitione extrinseca, nec ex judicio, vel voluntate divina, & eadem ratione sunt aliæ actiones ita intrinsece bonæ, & honestæ, ut in hoc etiam non pendeant ex causa extrinseca. Quod suppono ex communi sententia Theologorum

1. Opinio affirmans legem naturalem consistere formaliter in ipsa natura rationali, ut non implicat contradictionem, & est fundamentũ honestatis in actibus.

gorum in 2.d.38.&.ex D.Th.1.2.q.100.a.8.& Vict.relect.de homic.1.p.& in sequentibus id confirmavimus. Nunc breviter ratio est, quia actus morales habent suas intrinsecas naturas, & essentias immutabiles, quæ non pendent a causa, vel voluntate extrinseca magis quam aliæ rerum essentiæ, quæ per se non implicant contradictionem, ut nunc ex Metaphysica suppono.

3 Hinc ergo formatur prima ratio: nam in his actionibus invenitur honestas, vel turpitudo per conformitatem ad aliquam legem, & non per conformitatem ad judicium rationis: ergo per conformitatem ad ipsam rationalem naturam: ergo ipsa natura secundum se est lex naturalis respectu omnium, quæ præcipiuntur vel prohibentur, vel probantur, aut permittuntur lege naturali. Major supponitur, vel ex illo Roman.4. *Ubi non est lex, nec prævaricatio*, vel ex definitione peccati tradita ab August. 22. contra Faustum, c. 37.*Est dictum factum, vel concupitum contra legem Dei*: vel ex illo Ambrosii lib.de Paradis. cap. 8. *Non consisteret peccatum, si interdictio non fuisset*: vel denique, quia omnis honestas virtutis habet aliquam mensuram, quæ habet rationem legis. Minor vero probatur: quia mentiri v.g.non ideo malum est, quia per rationem judicatur malum, sed potius e converso, ideo vere judicatur malum, quia per se malum est: ergo non est judicium mensura malitiæ actus: ergo nec est lex prohibens illud. Unde e converso probantur aliæ consequentiæ, quia ille actus ideo malus est, quia secundum se est disconveniens naturæ rationali: ergo ipsa natura est mensura talis actus, & consequenter est lex naturalis.

4 Secunda ratio esse potest, quia præcepta hujus legis sunt, vel principia per se nota ex terminis, vel conclusiones evidenti necessitate ex illis elicitæ, quæ sunt priores omni judicio rationis, non solum intellectus creati, sed etiam ipsius intellectus divini: sicut enim essentiæ rerum, quatenus non implicant contradictionem, sunt tales, vel tales in esse essentiæ ex se, & ante omnem causalitatem Dei, & quasi independenter ab ipso, ita honestas veritatis, & turpitudo mendacii talis est ex se, & secundum æternam veritatem: ergo respectu talium actuum, vel præceptorum non potest judicium habere rationem legis, quandoquidem ante omne judicium sunt boni, vel mali, atque adeo præcepti, vel prohibiti; ergo nihil potest habere rationem legis naturalis respectu illorum, nisi natura ipsa rationali. Tertio in aliis naturis rerum inferiorum, mensura boni,& mali, convenientis & disconvenientis est uniuscujusque rei natura: ut v.g. calor est disconveniens aquæ, & frigus conveniens, quia aqua ex vi suæ formæ, & naturæ postulat frigus, & non calorem, sed potius illi repugnat. Unde si velimus mensuram aliquam, & quasi legem assignare motionum convenientium, & disconvenientium tali rei, nullam inveniemus præter naturam ejus; ergo idem cum proportione est in natura rationali, in qua convenientia, vel disconvenientia actus liberi ad ipsam naturam rationalem ut talis est, constituit honestatem, vel turpitudinem, & ita magis proprie pertinet ad rationem legis.

5 In hac sententia veram esse existimo doctrinam, quam in fundamento supponit de intrinseca honestate, vel malitia actuum, qua sub legem naturalem prohibitem, vel præcipientem cadunt, ut in discursu capitis declarabo. Nihilominus sententia ipsa quatenus ad legem naturalem declarandam pertinet, & modus loquendi de illa mihi non probatur. Primo, quia modus loquendi alienus est ab omnibus Theologis, & Philosophis, ut statim videmus. Secundo, quia natura ipsa rationis præcise spectata, ut talis essentia est, nec præcipit, nec ostendit honestatem, aut malitiam, nec dirigit, aut illuminat, nec alium proprium effectum legis habet: ergo non potest dici lex nisi velimus valde æquivoce, & metaphorice nomine legis uti, quod everrit totam disputationem: nam supponimus cum communi sententia non solum Doctorum, sed etiam Canonum, & legum, jus naturale esse verum jus, & legem naturalem esse veram legem.

Excluditur opinio de ratione legis naturalis.

6 Tertio declaratur in hunc modum, quia non omne id, quod est fundamentum honestatis, seu rectitudinis actus lege præcepti, vel quod est fundamentum turpitudinis actus lege prohibiti, quod dici lex: ergo licet natura rationalis sit fundamentum honestatis objective actuum moralium humanorum, non ideo dici potest lex, & eadem ratione, quamvis dicatur mensura, non ideo recte concluditur, quod sit lex, quia mensura latius patet, quam lex: unde totus discursus procedit a generali ad speciale affirmative colligendo, quod vitiosum est. Assumptum declaratur multis modis. Primo in eleemosyna: indigentia pauperis, & facultas dantis est fundamentum honestatis, vel obligationis actus eleemosynæ, & tamen nemo dicit, necessitatem pauperis esse legem eleemosynæ: simile est, quod de temperantia tradit D.Th.2.2.q.141. a.6. necessitatem corporis esse regulam temperantiæ, nemo tamen dicet esse legem, sed esse fundamentum legis. Imo ibidem ad 1. ait D. Thomas, beatitudinem esse regulam actuum humanorum, quatenus honesti sunt, & tamen non est lex, constat ergo rationem regulæ, & mensuræ latius patere. Item finis est regula, & mensura mediorum, & non est lex, & objectum est regula, & mensura actuum, & similiter non est lex, vel laboramus in æquivoco abutendo terminis.

7 Præterea possumus ab inconvenientibus argumentari, unum est, quia sequitur non minus proprie habere Deum suam legem naturalem, quæ ipsum liget, & obliget, quam homines, quod videtur absurdum. Sequela patet, quia etiam Deo repugnat v. g. mendacium, quod est disconveniens excellenti naturæ suæ; est ergo ipsa natura Dei regula honestatis, quæ est in dicendo verum, & turpitudinis, quæ est in mendacio; ergo natura Dei non minus est lex respectu Dei, quam sit natura hominis respectu hominis. Nam quod voluntas Dei tantam habet rectitudinem, ut non possit non conformari illi naturæ, quando aliquid postulat ut necessarium ad honestatem, nihil refert ad rationem legis, quæ solum ponitur in illa ratione mensuræ, quæ in natura divina invenitur. Unde D.Thom.1.p.q.21.a.1.ad 3. ait justitiam Dei respicere decentiam ipsius, secundum quod reddit sibi, quod sibi debetur; ipsa ergo natura Dei est mensura suarum actionum, quatenus convenienter, & decenter ad illam operatur: erit ergo lex. Item eadem ratione divina bonitas manifestata beato erit lex amoris beatifici: quia est mensura honestatis ejus, & modi, quem observare debet in diligendo. Parumque refert, quod amor ille sit necessarius, necne, quandoquidem lex hæc est mere naturalis,& solum requirit rationem mensuræ in ipsa natura existentem.

Impugnatur præd. opinio ex absurdis, quæ sequuntur.

8 Deinde sequitur, legem naturalem non esse legem divinam, neque esse ex Deo. Probatur sequela, quia juxta illam sententiam præcepta hujus legis non sunt ex Deo quatenus necessariam honestatem habent, & illa conditio, quæ est in natura rationali, ratione cujus est mensura illius honestatis, non pendet a Deo in ratione, licet pendeat in existentia. Nam quod mendacium v.g.sit discoveniens tali naturæ, non est ex Deo, nec pendet ex ejus voluntate: imo ordine rationis est prius, quam judicium Dei: ergo lex naturalis præcedit judicium, & voluntatem Dei: ergo non habet auctorem Deum, sed per se inest tali naturæ eo modo, quo de se habet, ut sit talis essentiæ, & non alterius. Quod autem consequens illud non sit admittendum, ostendemus in sequentibus. Tandem in ipsis legibus humanis: cum justæ & rectæ esse debeant, supponi necessario debet aliquod fundamentum justitiæ, & rectitudinis earum: nam omne justum,& rectum per ordinem ad aliquam regulam justum est, quatenus illi adæquatur: ergo bonum commune v. g. vel communitas ipsa quatenus ei debetur, vel conveniens est talis materia: vel actio, quæ lege humana præcipitur, erit quædam lex prior ipsa lege humana, & tanquam lex ejus, quia est mensura ejus: quod nemo dicet. Concludimus igitur, illam rationem mensuræ, vel fundamenti honestatis non satis esse ad rationem legis, ideoque solam naturam rationalem, ut sic, non posse convenienter vocari legem naturalem.

nali

2. Sent. afferens, legem naturalem esse vim quamdam naturæ, quam appellamus rationem naturalem.

9 Est ergo secunda sententia, quæ in natura rationali duo distinguit, unum est natura ipsa, quatenus est veluti fundamentum convenientiæ, vel disconvenientiæ actionum humanarum ad ipsam: aliud est vis quædam illius naturæ: quam habet ad discernendum inter operationes convenientes, & disconvenientes illi naturæ, quam rationem naturalem appellamus. Priori modo dicitur hæc natura esse fundamentum honestatis naturalis: posteriori autem modo dicitur lex ipsa naturalis, quæ humanæ voluntati præcipit, vel prohibet, quod agendum est ex naturali jure. Hæc videtur esse mens Theologorum, ut sumitur ex D.Th.1.2.q.94.ar.1.& 2.& in 4.d.33.q.1.a.1. Alens. dicta q.27. Ita sentiunt, & Abul. Matth.19.q.30. Soto l.1.de just.q.4.a.1. Viguer. in inst.c.15.§.2.vers. 1. & alii Theologi frequenter, & Jurisperiti in titul. de just. & jur. & specialiter videri potest Albert. Bolog. tr. de lege, jur. & æquit. n.25.& 26. ubi alios refert. Philosophi etiam hoc modo frequenter loquuntur, ut retuli præcedenti l.c.3.

Confirmatio ex Scriptura.

10 Potestque fundari in Paulo Rom.2. ubi cum dixisset, *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex*, quasi declarans, quomodo sibi sint lex, & quæ sit illa lex, subjungit, *Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum*. Est autem conscientia opus rationis, ut constat, & illa præbet testimonium, & ostendit opus legis scriptum in cordibus hominum, quia testificatur, male, aut bene agere hominem, quando resistit, vel sequitur dictamen naturale rectæ rationis, & consequenter ostendit dictamen illud habere vim legis in homine, etiamsi scriptam exterius legem non habeat. Hoc ergo dictamen est lex naturalis, & ratione illius dicitur homo, qui illo ducitur, esse sibi lex, quia in se habet scriptam legem, medio dictamine naturalis rationis: & hoc confirmat D.Th.q.91.a.2. ex illo Ps.4. *Quis ostendit nobis bona, signatum est super nos lumen vultus tui Domine*: ibi enim significatur, per lumen rationis participare hominem legem æternam dictantem quid sit faciendum, quidve vitandum: illud ergo est lex naturalis, quia hæc non est, nisi quædam participatio naturalis æternæ legis.

Confirmatio ex Patribus.

11 Potest etiam hæc sententia ex Patribus confirmari: nam Basilius, ut refert D.Th.d.q.91.a.1.arg.2. dixit, synderesim, seu conscientiam esse legem intellectus nostri, quod non potest intelligi, nisi de lege naturali, ut ibidem D.Th. dixit, sumptumque videtur ex Basil.hom.12.in init. Prov. De hac etiam lege videtur loqui Damasc. libr.4. cap. 23. de Fide, cum ait: *Lex Dei mentem nostram incedens, eam ad se pertrahit, conscientiamque nostram vellicat, quæ & ipsa mentis nostræ lex dicitur*. Ubi Clictoue. sic exponit: *Lex mentis nostræ est ipsa naturalis ratio Dei, legem habens sibi inditam, impressamque & insitam, quia bonum a malo interno lumine dijudicamus*, &c. Idem sentit Hieronym. Epist.151. ad Algas. q. 8. ubi hanc legem appellat legem intelligentiæ, quam ignorat pueritia, nescit infantia, tunc autem venit, & præcipit, quando incipit intelligentia, quæ non possunt ipsi naturæ rationali convenire. Addit enim, Pharaonem stimulatum lege naturæ sua crimina cognovisse. Exod.9. non stimulat autem nisi recta ratio. Et Maxim. tom. 5. Biblio. centur. 5. cap. 13. *Lex naturæ*, ait, *est ratio naturalis, quæ captivum tenet sensum ad delendam vim irrationalem* & Augu. lib. 2. de serm. Domini in monte, *Nullam animam esse*, dicit, *quæ ratiocinari possit, in cujus conscientia non loquatur Deus. Quis enim legem naturalem in cordibus hominum scribit, nisi Deus?* Et ita exponit locum Pauli ad Roma.2. Quod eodem modo tractat copiose Ambros.l.5.Epist.41. ubi inter alia ait: *Ea lex*, scilicet naturalis, *non scribitur, sed innascitur, nec aliqua percipitur lectione, sed profluo quodam naturæ fonte in singulis exprimitur* Idem sumitur ex Isid.5.lib.Etymol.cap.2. Denique Lactan. lib.6. de vero cultu, cap.8. verbis Ciceronis in lib. de repub. legem naturalem describit, dicens: *Est quidem vera lex recta ratio naturæ congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocet ad officium, jubendo, vetando*, & cætera.

Confirmatur opinio rationibus.

12 Ratione breviter declarari potest ex dictis. Primo a sufficienti divisione: nam lex naturalis in homine est, quia non est in Deo, cum temporalis sit, & creata, nec est extra homines, quia non est scripta in tabulis, sed in corde, & non est in ipsa natura hominis immediate, ut ostendimus, nec est in voluntate, quia non pendet ex voluntate hominis, sed illam ligat, & quodammodo cogit; ergo necesse est, ut sit in ratione. Secundo, quia effectus legis, qui in lege naturali considerari possunt, immediate proveniunt a dictamine rationis: nam illud dirigit, obligat, & est regula conscientiæ, quæ accusat, vel approbat facta: ergo in illo consistit hujusmodi lex. Tertio, proprium est legis dominari, & regere, sed hoc tribuendum est rectæ rationi in homine, ut secundum naturam recte gubernetur: ergo in ratione est lex naturalis constituenda tanquam in proxima regula intrinseca humanarum actionum.

An lex naturalis consistat in actu, vel in habitu mentis.

13 Solet autem hic interrogari, an hæc lex consistat in actu, vel in habitu, seu in lumine ipso naturali, deest, in aliquo actu primo. Nam in hoc etiam dissentiunt Theologi: multi enim volunt esse actum secundum, quia lex est imperium, quod in actu consistit, & quia actus est proprie regula dirigens. Hæc est sententia communis Thomistarum 1.2.q.94. a.1. ita interpretantium sententiam D.Thomæ ibi, ut patet ex Cajet. Conr. & aliis, Anton.1.p.tit.13.cap. 1. Soto l.1.de just.q.4.a.1. At vero Alens.3.q.27.memb. 2. per tres articulos judicat esse habitum. Potestque suaderi, quia lex naturalis dicitur congenita cum natura, & semper permanens, quæ non convenit actui, sed habitui: nomine enim habitus non intelligitur qualitas superaddita potentiæ, sed ipsum intellectuale lumen, prout in actu primo spectatur. Aliter Bonavent. in 2.d.39.a.2.q.1.ad ult. dicit, legem naturalem, uno modo significare habitum: alio modo significare præcepta ipsa naturalia, ut sunt objective in mente, seu synderesi. D. Thom. autem dicit, legem naturalem proprie significare actum, seu judicium rationis: alio vero modo esse habitum, quatenus ipsa principia naturalia habitualiter manent in mente.

Judicium authoris, & resolutio quæstionis.

14 Mihi sane videtur quæstio de modo loquendi, & non dubito, quin in actuali judicio mentis propriissime existat lex naturalis. Addo vero etiam lumen naturale intellectus expeditum de se ad dictandum de agendis posse vocari naturalem legem: quia quamvis homines nihil actu cogitent, aut judicent, naturalem legem retinent in cordibus suis. Considerandum est ergo, legem naturalem, prout de illa nunc loquimur, non considerari in ipso legislatore, sed in ipsis hominibus, in quorum cordibus illam descripsit, ut ait Paul. & per lumen mentis, ut significatur in Psalm.4. Ergo sicut lex humana, prout est extra legislatorem, non solum significat actualem cognitionem, vel judicium existens in subdito, sed etiam permanens signum in aliqua scriptura, quod potest semper excitare illam cognitionem: ita in lege naturali, quæ in legislatore non est aliud, quam lex æterna, in subditis non solum est actuale judicium, vel imperium: sed etiam lumen ipsum, quod veluti permanenter continet scriptam illam legem, & potest semper actu illam repræsentare.

Quomodo distinguatur lex naturalis a conscientia regula.

15 Unde etiam facile intelligitur, quomodo lex naturalis comparetur ad conscientiam: aliquando enim censentur esse idem, ut ex Basil. & Damasc. supra retulimus, quia conscientia nihil aliud est, quam dictamen de agendis. Nihilominus tamen in rigore hæc duo diversa sunt: nam lex dicit regulam generaliter constitutam circa agenda: conscientia vero dicit dictamen practicum in particulari: unde potius est veluti applicatio legis ad particulare opus. Ex quo etiam fit, ut conscientia latius pateat, quam lex naturalis, quia non tantum applicat legem naturalem, sed etiam quamcunque aliam, sive divinam, sive humanam. Imo conscientia non solum applicare solet veram legem, sed etiam existimatam: quomodo interdum datur conscientia erronea: lex autem erronea dari non potest: nam eo ipso non erit lex, quod maxime verum

est

est in lege naturali, quæ Deum habet auctorem. Denique lex proprie fertur de agendis, conscientia autem etiam versatur circa ea, quæ jam facta sunt, & ideo illi tribuitur non solum ligare, sed accusare, testificari, & defendere, ut videre licet in D.Th.1.p.q.79.& 1.2.q.19.art.6.quibus locis de conscientia differitur, & specialiter de hoc videri potest Alens.dicta q.27.memb. 2.art.3.& Bonav.in 2.d.39.a.2.q.1.

CAPUT VI.

An lex naturalis sit vere lex divina præceptiva.

Proponitur ratio dubitandi

1 RAtio dubitandi in præsenti quæstione oritur ex fundamento prioris sententiæ relatæ capite præcedenti, quod ibi propositum est, & nondum est solutum. Lex enim propria, & præceptiva non est sine voluntate alicujus præcipientis, ut in l.1.ostensum est: sed lex naturalis non nititur in voluntate alicujus præcipientis: ergo non est proprie lex. Minor probatur ex adductis in cap.præcedenti, videlicet, quia dictamina rationis naturalis, in quibus hæc lex consistit, sunt intrinsece necessaria, & independentia ab omni voluntate, etiam divina, & priora, secundum rationem, qua illa libere aliquid velit, ut Deus est colendus, parentes honorandi, mendacium est pravum, & cavendum, & similia, quod satis videtur supra probatum; ergo lex naturalis non potest dici vera lex. Et confirmatur, quia non est verum præceptum; ergo nec vera lex. Antecedens patet: quia vel est præceptum hominis ad seipsum, & hoc non, quia tale præceptum, vel non est nisi judicium ostendens veritatem rei, vel si sit intimatio voluntatis, seu electionis jam factæ, per se non est necessarium ad operationem, nec inducit obligationem, sed exequutionem: & ita nec sufficit, nec confert ad veritatem, vel proprietatem legis. Aut est præceptum alicujus superioris, & hoc etiam dici non potest propter rationem factam, quod seclusa omni voluntate superiori, lex naturalis dictat, quid sit bonum vel malum.

2 Atque hinc etiam videtur concludi, naturalem legem non posse dici proprie divinam, id est, a Deo tanquam a legislatore datam. Dico autem, *tanquam a legislatore*, quia clarum est, rationem naturalem, & ejus dictamina esse divinum donum descendens a Patre luminum. Aliud vero est, hanc legem naturalem esse a Deo effective tanquam a prima causa; aliud esse a Deo, ut a legislatore præcipiente, & obligante. Nam primum est certissimum, & de fide: tum quia Deus est prima causa omnium bonorum naturalium, inter quæ magnum bonum est rectæ rationis usus, & lumen: tum etiam quia hoc modo omnis veritatis manifestatio a Deo est, juxta illud ad Roman. 1. *Revelatur Dei de cœlo super omnem impietatem, & injustitiam hominum, qui veritatem Dei in injustitia detinent.* & declarans Paulus cur vocet veritatem Dei, subdit, *Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis manifestavit*, utique per naturale lumen rationis, & per visibiles creaturas, per quas possunt invisibilia Dei cognosci. Hoc ergo modo, id est in genere efficientiæ, & magisterii (ut ita dicam) interpretantur locum illum Pauli Chrysost. ibi homil.3. & copiosius Hom.12.& 13. ad Popul. Theophyl. etiam in eundem locum Pauli, & ibidem Ambros. & Cyril.l.3. contra Julian. versus finem §. *nam quod summa*, & sequentibus, & optime August.serm.55. de verb. Domini, & lib.2.de serm. Domini in monte, cap. 9. *Quis (ait) legem naturalem in cordibus hominum scribit, nisi Deus?* Est ergo sine dubio Deus effector, & quasi doctor legis naturæ, non tamen inde sequitur, ut sit legislator, quia lex naturæ non indicat Deum ut præcipientem, sed indicat, quid in se bonum vel malum sit, sicut visio talis objecti indicat, illud esse album, vel nigrum, & ut effectus Dei indicat Deum, ut auctorem suum, non tamen ut legislatorem: ergo censendum erit de lege naturali.

1. Sent. affirmans legem naturalem non esse legem præceptivam proprie, sed judicantē.

3 In hac re prima sententia est legem naturalem non esse legem præcipientem proprie, quia non est signum voluntatis alicujus superioris, sed esse legem indicantem, quid agendum, vel cavendum sit, quid natura sua intrinsece bonum, ac necessarium, vel intrinsece malum sit. Atque ita multi distinguunt duplicem legem: unam indicantem, aliam præcipientem, & legem naturalem dicunt esse legem priori modo, non posteriori. Ita Greg.in 2.d.34.q.1.a.2.paulo post principium. §. *secundum corollarium*, qui refert Hugonem de sancto Vict.l.1.de Sacram.p.6.ca.6.& 7.Sequitur Gabr.2.d.35.quæstion.1.art.1.Almai.lib.3. Moral. c.16.Cordub.lib.3.de conscient.q.10.ad 2.Atque hi auctores consequenter videntur esse concessuri, legem naturalem non esse a Deo, ut a legislatore, quia non pendet ex voluntate Dei, & ita ex vi illius non se gerit Deus ut superior præcipiens, aut prohibens, imo ait Greg. quem cæteri sequuti sunt, licet Deus non esset, vel non uteretur ratione, vel non recte de rebus indicaret, si in homine esset idem dictamen rectæ rationis dictantis, v.g. malum esse mentiri, illud habiturum eandem rationem legis, quam nunc habet, quia esset lex ostensiva malitiæ, qua in objecto ab intrinseco existit.

2. Sent. affirmans legem naturalem esse vere divinam ac præceptivam.

4 Secunda sententia huic extreme contraria est, legem naturalem omnino positam esse in divino imperio, vel prohibitione procedente a voluntate Dei, ut auctore, & gubernatore naturæ, & consequenter hanc legem ut est in Deo, nihil aliud esse quam legem æternam ut præcipientem, vel prohibentem in tali materia; in nobis vero hanc legem naturalem esse judicium rationis, quatenus nobis significat voluntatem Dei de agendis, & vitandis circa ea, quæ rationi naturali consentanea sunt. Ita sumitur ex Ocham. in 2.qu.19.ad 3.& 4. quatenus dicit, nullum esse actum malum, nisi quatenus a Deo prohibitus est, & qui non possit fieri bonus, si a Deo præcipiatur, & e converso: unde supponit totam legem naturalem consistere in præceptis divinis a Deo positis, quæ ipse posset auferre, & mutare. Quod si instet aliquis, talem legem non naturalem esse, sed positivam. Respondere, dici naturalem, quia est proportionata naturis rerum, non quia non sit extrinsecus a Deo posita: & in hanc sententiam inclinat Gerson p.3.tr.de vit. spirit. lect.1.corol.10.& 11. Alphab.61.lit. E.& F. & ideo in lect.2. & 3.ait legem naturalem, quæ in nobis est, non esse tantum signum dictaminis recti divini intellectus, sed etiam divinæ voluntatis. Et hanc sententiam defendunt late Petr. Aliacus in 1.q.14. a.3. ubi ait, voluntatem divinam esse primam legem, & ideo posse creare homines ratione utentes sine omni lege. Idem latissime Andr. de Novo Cast.in 1.d.48.q.1. a.1.Qui etiam addunt totam rationem boni, & mali in rebus ad legem naturæ pertinentibus positam esse in voluntate Dei, & non in judicio rationis, etiam ipsius Dei, neque in rebus ipsis, quæ per talem legem vetantur, aut præcipiuntur. Fundamentum hujus sententiæ videtur esse: vel quia actiones non sunt bonæ, aut malæ, nisi quia a Deo præceptæ, aut prohibitæ: quia ipsemet Deus non ideo vult hoc præcipere, aut prohibere creaturæ, quia malum est, aut bonum, sed potius ideo hoc est justum, vel injustum, quia Deus voluit illud fieri, aut non fieri, juxta illud Anselmi in Prosolog.c.11. Illud est justum, quod vis; & non justum, quod non vis. Quod etiam sentit Hugo Vict. l.de Sacr.p.4.c.1.& Cyprianus l. de singularit. Clericorum, illi attributo.

1. Assertio Lex naturalis non solum est indicativa mali, & boni, sed etiam cōtinet præceptionē, & prohibitionem utriusque.

5 Mihi vero sententia satisfacit, & ideo mediam viam tenendo censeo, quam existimo esse sententiam D.Thomæ, & communem Theologorum. Dico ergo primo: Lex naturalis non tantum est indicativa mali & boni, sed etiam continet propriam prohibitionem mali, & præceptionem boni. Ita sumo ex D. Thoma 1.2.q.71.a.6.ad 4.dicente, per comparationem ad legem humanam non omnia peccata esse mala, quia prohibita: per comparationem autem ad legem naturalem, quæ continetur principaliter in lege æterna, & secundario in indicatorio rationis naturalis, omne peccatum esse pravum, quia prohibitum, & q. 100 a.8.ad 2.ait, Deum non posse negare seipsum, & ideo non posse ordinem suæ justitiæ auferre, sentiens, non posse non prohibere ea, quæ mala sunt, & contra rationem naturalem. Idem sentit Bonavent. in

in 2.d.35. dub.4. circa literam, aperte Gerson in dict. tract. de vita spirit. lect. 2 per totam, præsertim corol. 5. ubi sic definit rationem naturalem: *Lex naturalis præceptiva est signum inditum cuilibet homini non impedito in usu debito rationis, & notificativum voluntatis divinæ, volentis, creaturam rationalem humanam teneri ad aliquid agendum, vel non agendum per consequutionem sui finis naturalis.* Quæ definitio fortasse plura comprehendit, quam sit necesse, nunc vero solum ea utimur, quatenus proposito inservit. Et hanc etiam assertionem supponunt auctores secundæ sententiæ, & eandem late defendit Victor. in relect. de perveni. ad usum rationis, numer. 8. & sequentibus.

Confir. maturitationibus assertio.

6 Probatur autem primo ex proprietate legis: nam lex naturalis est propria lex; ita enim de illa loquuntur, & sentiunt omnes Patres, Theologi, & Philosophi; sola autem notitia, vel propositio objecti in mente existens non potest dici lex, ut per se constat, & ex definitione legis supra data, ergo. Secundo declaratur in his actibus, qui sunt mali, quia prohibiti lege humana: nam in illis etiam ut homo peccet, necesse est, ut præcedat judicium mentis, quod indicet, objectum illud esse malum, & tamen judicium illud non habet rationem legis, seu prohibitionis, quia solum manifestat id, quod est in objecto, undecumque illud sit: ergo similiter, licet in his, quæ pertinent ad jus naturale ad operandum bene, vel male, necessario præcedere debeat judicium indicans bonitatem, vel malitiam objecti, seu actus, illud non habet rationem legis, nec prohibitionis: sed est mera notitia eius, quod jam esse supponitur tale, vel tale. Unde ille actus, qui per tale judicium turpis esse cognoscitur, non ideo talis est, quia cognoscitur, sed quia est talis, ideo vere judicatur talis: ergo iudicium illud non est regula malitiæ, vel bonitatis: ergo neque est lex, nec prohibitio. Tertio alias etiam Deus haberet legem sibi naturalem respectu suæ voluntatis, quia etiam in Deo ad voluntatem antecedit secundum rationem judicium mentis, indicans mentiri esse malum, servare promissum esse omnino rectum, & necessarium: si ergo hoc satis est ad rationem legis, etiam in Deo erit vera lex naturalis. Quia tunc non obstabit, quod Deus non habeat superiorem, quia lex naturalis non imponitur ab aliquo superiore. Neque obstabit identitas, qua sufficit rationis distinctio, ut voluntas Dei vere dicatur ferri in id, quod intellectu manifestatur, & qua sic proponitur: ergo sufficiet ut sit lex, nam illud dicitur esse satis ad rationem legis. Denique judicium indicans naturam actionis non est actus superioris, sed potest esse in æquali, vel inferiore, qui nullam vim habeat obligandi: ergo non potest habere rationem legis, vel prohibitionis: alias doctor ostendens quid sit malum, quidve bonum, legem imponeret, quod dici non potest. Lex ergo est illud imperium, quod potest obligationem inducere: judicium autem illud non inducit obligationem, sed ostendit illam, quæ supponi debet: ergo judicium illud, ut habeat rationem legis, debet indicare aliquod imperium, a qua talis obligatio manat.

7 Sed fortasse quis dicet, hæc argumenta solum facere vim in verbo legis, & ideo posse facile enervari, dicendo legem naturalem non dici legem in eo rigore, quo lex dicitur esse præceptum commune superioris, sed magis generali ratione, quia est quædam regula boni, & mali moralis, sicut esse solet lex. Sed contra hoc argumentor ulterius, quia id, quod est contra naturalem legem, necessario est contra veram legem, & prohibitionem alicujus superioris: ergo lex naturalis, prout in homine est, non solum indicat rem ipsam in se, sed etiam ut prohibitam, vel præceptam ab aliquo superiori. Consequentia est clara, quia si lex naturalis intrinsece consistat in solo objecto secundum se, vel in ostensione ipsius, violatio ejus per se, & intrinsece non erit contra legem superioris: nam remota omni lege superioris, violaret homo naturalem legem, agendo contra illud dictamen. Probatur ergo antecedens tum ex Aug. 22. contra Faust. c. 27. definiente peccatum *esse dictum, factum, vel concupitum contra legem æternam*, & addente, *legem æternam esse rationem, vel voluntatem Dei*; sentit ergo de ratione peccati esse, ut sit contra legem propriam alicujus superioris. Unde lib. 2. de pec. merit. & remis. c. 16. sic ait, *Neque peccatum erit, si quid erit, si non divinitus jubeatur, ut non sit.* Et infra. *Quomodo dimittitur per Dei misericordiam, si peccatum non est, aut quomodo non vetatur per Dei justitiam, si peccatum est?* significans non minus repugnare, esse peccatum, & non prohibitum a Deo, quam indigere remissione, & non fuisse peccatum. Idem confirmat definitio Ambr. lib. de Parad. c. 8. *Peccatum est legis divinæ prævaricatio, & cœlestium inobedientia mandatorum.* Sed peccatum contra legem naturalem est vere peccatum; ergo est violatio divini, & cœlestis mandati: ergo lex naturalis, prout in homine est, habet vim divini mandati tanquam indicans illud, & non solam rei naturam. Tandem consonant huic veritati verba Pauli Rom. 4. *Ubi non est lex, nec prævaricatio.* Loquitur autem aperte de tota lege, non solum quoad cæremonialia, & judicialia præcepta, sed etiam quoad moralia, quæ sunt de lege naturæ. Nam de omni lege, ut lex est etiam naturalis, procedit doctrina Pauli, quod de se, & sine spiritu gratiæ iram operatur, & ita communiter exponitur, quia alias doctrina Apostoli non esset completa, ut in materia de Gratia latius dicetur: sentit ergo omne peccatum esse contra aliquam legem. Quod etiam de propria lege præceptiva intelligendum est, tum quia de illa semper loquitur in illo capite: tum etiam quia non oportet traducere verba ad improprium sensum, sine auctoritate, aut cogente necessitate.

8 Ratione præterea declaratur assertio a priori, quia omnia, quæ lex naturalis dictat esse mala, & prohibentur a Deo speciali præcepto, & voluntate, qua vult nos teneri, & obligari vi auctoritatis ejus ad illa servanda: ergo lex naturalis est proprie lex præceptiva, seu insinuativa proprii præcepti. Consequentia clara est. Antecedens probatur primo, quia Deus habet perfectam providentiam hominum, ergo ad illum ut ad supremum gubernatorem naturæ spectat vetare mala, & præcipere bona: ergo quamvis ratio naturalis indicet, quid sit bonum, vel malum rationali naturæ; nihilominus Deus ut auctor, & gubernator talis naturæ præcipit id facere, vel vetare, quod ratio dictat esse faciendum, vel vetandum. Secundo, quidquid contra rationem rectam fit, displicet Deo, & contrarium illi placet, quia cum voluntas Dei sit summe justa, non potest illi non displicere quod turpe est, nec non placere honestum, quia voluntas Dei non potest esse irrationabilis, ut dixit Ans. lib. 1. Cur Deus homo, c. 8. Ergo ratio naturalis, quæ indicat, quid sit per se malum, vel bonum homini, consequenter indicat, esse secundum divinam voluntatem, ut unum fiat, & aliud vitetur.

9 Dices: ex voluntate complacentiæ, aut displicentiæ in Deo non sequitur, quod sit voluntas obligans per modum præcepti: tum quia hac ratione non tenemur conformari omni divinæ voluntati, quæ est per simplicem affectum; imo nec omni voluntati beneplaciti seu efficaci: sed illi tantum, qua vult nos obligare, ut suppono ex 1.2. q. 19. Unde hac ratione licet opera consiliorum placeant Deo, non inde infertur voluntas præcipiens: tum etiam quia homini justo, vel beato displicet quidquid a me contra rationem fit, & tamen nihilominus illa voluntas non est præceptiva. Respondeo primum, non esse sermonem de quacumque voluntate complacentiæ, sed de illa, qua ita placet aliquid ut bonum, ut contrarium, vel privative oppositum per omissionem displiceat tanquam malum: opera autem consiliorum non placent hoc modo, sed ita placent, ut in oppositis omissionibus non displiceat aliqua malitia, & ideo illa complacentia vocatur simplex voluntas: prior autem, qua ita unum placet, ut aliud simpliciter displiceat, censetur magis absoluta. Deinde dico talem voluntatem spectandam esse in Deo ut in supremo gubernatore, & non ut inveniri potest in persona privata justa, sive beata, sive viatrice: Deus enim habens illam absolutam displicentiam, aut complacentiam, vult absolute illud opus fieri, vel non fieri, quantum ad munus justi gubernatoris spectat,

Instantia.

Solutio.

ſpectat, ergo eſt talis voluntas, ut per illam velit ſubditos obligare, ut id faciant, vel non faciant. Non enim poteſt eſse voluntas efficax, ut opus abſolute fiat, vel non fiat, alias nunquam opus aliter fieret, quam Deus vellet quod tamen non ita eſt, ut conſtat. Neque id pertinet ad minus gubernatoris, ad quem ſpectat ita velle bona, ut permittat mala, & ſinat cauſas ſecundas liberas ſua libertate uti expedite, & ſine impedimento; ergo oportet, ut ſit voluntas obligans: nam hoc modo providet ſubditis in hoc genere, quantum ad rectam, & prudentem providentiam ſpectat.

10 Unde confirmatur aſsertio, quia peccata contra legem naturalem dicuntur in Scriptura eſse contra divinam voluntatem. Unde dixit Anſelm. in lib. de voluntate Dei: *Quicumque legi naturali obviat, Dei voluntatem non ſervat*. Et ſignum manifeſtum eſt, quia tranſgreſsor legis naturalis in divino judicio dignus eſt pœna: ergo eſt tranſgreſsor voluntatis divinæ: nam ille ſervus vapulabit multis, qui domini voluntatem non facit, ut dicitur Lucæ 12. ergo lex naturalis includit Dei voluntatem: Et e converſo facienti voluntatem Dei promittitur regnum cœlorum, Matth.6. 1. Joan.2. quod neceſse eſt præcipue intelligi de voluntate præcipiente: nam ſcriptum eſt, *Si vis ad vitam ingredi, ſerva mandata*: ergo qui ſervat naturalem legem, facit voluntatem Dei: ergo lex naturalis includit voluntatem Dei præcipientem. Confirmatur præterea: nam voluntas ſigni, quam Theologi in Deo ponunt, etiam extenditur ad ea, quæ ſunt juris naturalis, ut ſumitur ex D.Th.1.p.qu. 19.art.ult.cum Magiſt. & aliis in 1.d.45. & eſt per ſe notum: nam qui violat legem naturalem, a Dei voluntate recedit, & quando petimus in oratione Dominica, *Fiat voluntas tua*, etiam petimus ut fiat in obſervatione legis naturalis: ergo lex naturalis in nobis exiſtens eſt ſignum alicujus voluntatis Dei: ergo maxime illius, qua vult nos obligare ad legem illam ſervandam: ergo lex naturalis includit hanc Dei voluntatem. Confirmatur tertio: quia peccatum contra legem naturalem eſt offenſivum Dei, & inde habet quandam infinitatem: ergo ſignum eſt eſse contra Deum, ut contra legiſlatorem: continet enim virtualem contemptum ejus: ergo lex naturalis Dei voluntatem includit, quia ſine voluntate non eſt legiſlatio. Denique obligatio legis naturalis vera obligatio eſt: hæc autem obligatio aliquod bonum eſt ſuo modo, in rerum natura exiſtens: ergo neceſse eſt, ut illa met obligatio ſit ex divina voluntate volente homines teneri ad id ſervandum, quod recta ratio dictat.

2. Aſſertio prohibitio aut præceptio nō eſt tota ratio bonitatis, aut maliciæ, quæ eſt in trāſgreſſione aut obſervantia legis naturæ, ſed ſupponit aliquam, &c.

11 Dico ſecundo: Hæc Dei voluntas, prohibitio, aut præceptio non eſt tota ratio bonitatis, & malitiæ, quæ eſt obſervatione, vel trangreſſione legis naturalis, ſed ſupponit in ipſis actibus neceſsariam quandam honeſtatem, vel turpitudinem, & illis adjungit ſpecialem legis divinæ obligationem. Hæc aſsertio ſumitur ex D.Th. locis ſupra citatis, & quoad priorem partem colligitur ex illo communi axiomate Theologorum, quædam mala eſſe prohibita, quia mala: ſi enim prohibentur, quia mala, non poſſunt primam rationem malitię accipere a prohibitione, quia effectus non eſt ratio ſuæ cauſæ. Hæc autem axioma habet fundamentum in Auguſt. l.2. de ſerm. Domini in monte, c.18. ubi ait quædam eſſe, quæ non poſſunt bono animo fieri, ut ſtupra, adulteria, &c. clarius ex l.1. de lib.arb.c.2.3. ubi Evodius ait, adulterium non eſſe malum, quia lege prohibitum, ſed e converſo, quod Auguſt. tacite approbat. Et idem ſentiunt Scholaſtici, Durand. in 2. diſtinct.47. quæſt.4. n.7.8. Scotus Gabriel, & alii in 3. diſt.37. & Caiet. 1.2.qu.100.art 5 Soto l.2. de juſt.q.3.a. 2. & alii Theologi ſupra citati. Eſtque aperta ſententia Ariſt. 2. Ethic. c. 6. dicentis: *Sunt affectus nonnulli, qui continuo nomine ſuo ſunt cum pravitate connexi, ut malevolentia, imprudentia & invidentia, & actus identidem, ut adulterium, furtum, homicidium. Hæc enim univerſa, & talia dicuntur, quia ipſa ſunt prava*, &c. Fundarique poteſt in illo metaphyſico principio, quod naturæ rerum quoad eſse eſſentiæ ſunt immutabiles, & conſequenter etiam quoad convenientiam, vel diſconvenientiam proprietatum naturalium: nam licet res aliqua poſſit privari naturali proprietate, vel contrariam accipere, non tamen fieri poteſt, ut ille ſtatus ſit illi connaturalis, ut late Vict. relect. de homicid.d.4. & ſequentibus, & attigit Soto loco proxime citato, & de eſsentiis creatis diximus diſp. 31. Metaph. in princ. & l.9. de Trin.c.6. Confirmatur a poſteriori, quia ſi odium Dei v.g. non haberet aliquam rationem intrinſecæ malitiæ priorem prohibitione, poſset non prohiberi; nam cur non poterit, ſi non eſt malum de ſe? Ergo poſset licere, vel eſse honeſtum, quod plane repugnat. Denique hanc partem ſufficientem probat ratio dubitandi in principio poſita cum fundamentis primæ ſententiæ poſitis in cap. præc. Et plura dicemus tractando de indiſpenſabilitate hujus legis.

12 Quoad ultimam vero partem colligitur aſſertio ex dictis in priori concluſione: nam lex naturalis prohibet ea, quæ ſecundum ſe mala ſunt: ſed hæc lex eſt vera lex divina veraque prohibitio: ergo neceſse eſt, ut addat aliquam obligationem vitandi illud malum, quod de ſe, & natura ſua tale eſt. Item nihil repugnat, ut rei de ſe honeſtæ addatur obligatio faciendi illam, neque ut rei de ſe turpi addatur obligatio vitandi illam; imo exiſtente una obligatione poteſt addi alia, maxime alterius rationis, ut patet de voto, de lege humana, & ſimilibus; ergo etiam poteſt lex naturalis, ut eſt vera lex divina, addere obligationem propriam moralem ortam ex præcepto ultra naturalem (ut ſic dicam) malitiam, vel honeſtatem, quam ex ſe habet materia, in quam cadit tale præceptum. Atque hoc magis declarabitur ſtatim reſpondendo ad rationem contrariam.

13 Ex dictis ergo concludo, & dico tertio, legem naturalem eſſe veram, ac propriam legem divinam, cujus legiſlator eſt Deus. Hæc aſſertio ſequitur clare ex dictis, & ſumitur ex Patribus allegatis, & ex Epiph. ac Tertul. locis infra referendis, & Plut. in Comment. *In Principe requiri doctrinam*, circa principium; & declaratur, quia lex naturalis poteſt, vel in Deo, vel in nobis conſiderari: & in Deo quidem ſecundum rationis ordinem ſupponit judicium ipſiuſmet Dei de convenientia, vel diſconvenientia talium actuum: addit autem voluntatem obligandi homines ad id ſervandum, quod recta ratio dictat. Quod totum ſatis declaratum eſt; & fortaſſe hoc voluit inſinuare Auguſt. in d. loco contra Fauſt. lib.22. cap.27. quando dixit: *Legem æternam eſſe divinam rationem, vel voluntatem ordinem naturalem conſervari jubentem, perturbari vetantem*. Uſitatum enim eſt, ut particula, vel, pro copulatione accipiatur, maxime quando illa, inter quæ ponitur, ita ſunt inter ſe connexa, ut non ſeparentur: ſic autem ſe habent ratio divina, & voluntas circa legem æternam, & ideo utramque Auguſt. complexus eſt. Unde probandum non eſt, quod Doctores poſteriori loco allegati dicunt, voluntatem divinam, quia lex naturalis ſancitur, non ſupponere dictamen divinæ rationis dictantis, hoc eſſe honeſtum, vel turpe, neque voluntatem illam Dei ſupponere in objecto intrinſecam convenientiam, vel diſconvenientiam ad naturam rationalem, ratione cujus vult unum fieri, & aliud vetari: conſtat enim ex dictis in ſecunda concluſione, hoc falſum eſse, & contra rationem legis naturalis. Quamvis ergo obligatio illa, quam addit lex naturalis, ut proprie præceptiva eſt, ſit ex voluntate divina, tamen illa voluntas ſupponit judicium de malitia, v.g. mendacii, & ſimilia: tamen quia ex vi ſolius judicii non inducitur propria prohibitio, vel obligatio præcepti, quia hoc ſine voluntate intelligi non poteſt, ideo adjungitur voluntas prohibendi illud, quia malum eſt. Unde tandem fit, legem naturalem, prout in nobis eſt, non tantum eſſe indicantem malum, ſed etiam obligantem ad cavendum illud, ac ſubinde non ſolum repræſentare naturalem diſconvenientiam talis actus, vel objecti cum rationali natura: ſed etiam eſſe ſignum divinæ voluntatis vetantis illud.

3. Aſſertio Lex naturalis eſt vera ac propria lex: Deus autem eſt legiſlator illius.

14 Supereſt, ut ad fundamentum utriuſque ſententiæ reſpondeamus: totum enim verſatur circa hanc hypo-

hypothesim: *Etsi Deus non prohibeat, vel præcipiat ea, quæ sunt de lege naturæ, nihilominus mentiri est malum, & colere parentes bonum, & debitum.* Circa quam conditionem duo videnda sunt, unum est, quid sequatur, posita illa hypothesi: aliud est, an hypothesis ipsa possibilis sit. In quo Medin. 1.2.q. 18. ar. 1. ad ultimum respondet, hypothesim esse impossibilem, quia illa posita, sequitur contradictio, scilic. quod mendacium v. g. non sit peccatum, quia non est prohibitum per ullam legem, & quod sit peccatum, quia est contra rationem, & per se disconveniens naturæ rationali. Sed contra hoc est, quia secundum ordinem rationis prius est talis actus malus, quam prohibitus per propriam legem: ergo licet hypothesis illa supponatur, nempe opus non prohiberi a Deo, non sequeretur illud non esse malum, quia ex se id habet sine prohibitione; ergo non sequitur contradictio.

Fit satis fundamento utriusque sententiæ oppositæ.

Responsio Medinæ ad oppositum fundamentū.

25 Responderi potest, quod licet illa negativa propositio non sequatur per locum intrinsecum (ut aiunt) seu a priori, sequitur a posteriori, & per principia extrinseca. Quid si opus non prohiberetur a Deo, non displiceret illi, & consequenter non esset malum, & tamen alias supponitur esse malum, & ita sequitur contradictio. Declaratur a simili, si Deus vellet me illum odio habere, tunc certe odium Dei non esset malum, & tamen si est odium, necessario & malum, & ita sequitur contradictio. Vel si Deus vellet, ignem natura sua esse frigidum, id fieret; tamen quia sequeretur contradictio, non potest Deus id velle. Juxta hanc ergo responsionem supponitur, repugnantiam involvere, quod actus sit de se malus, & non prohibeatur a Deo. Non video autem, quomodo hoc recte probetur, inferendo illam contradictionem, quod opus esset simul malum, & non malum, quia sic petitur principium, & committitur circulus in probatione: igitur aliunde probandum est. Quapropter ex vi illius hypothesis, sive possibilis, sive impossibilis sit, solum colligitur, malitiam aliquam actus humani, vel omissionis ejus, formaliter non consistere in discordia a præcepto proprio, seu lege vetante, aut præcipiente. Unde posita illa hypothesi, recte sequitur, actum esse malum, & non prohibitum: non tamen inde inferri potest, illa duo esse in re separabilia, quod solum ad præsentem causam facit.

Excluditur responsio Medinæ.

Accommodatior responsio.

26 Sed instabis: nam inde sequitur, data illa hypothesi, actum esse malum sine lege prohibente, seu illa præcisa, & abstracta: ergo sequitur etiam moraliter esse malum, quia supponitur esse actus liber; malitia autem actus, liberi per disconvenientiam ad naturam rationalem ut sic, malitia moralis est: ergo actus ille est moraliter malus, & non ex lege prohibente; ergo etiam est peccatum, præcisa repugnantia ad legem prohibentem, & ita ruunt omnia fundamenta nostræ sententiæ. Ad hoc vero respondent aliqui, ut supra Medin. refert, distinguentes inter actum malum, & peccatum, quia actus malus latius patet, & inveniri potest sine contrarietate ad legem, non vero peccatum: unde in eo casu concedunt, actum fore malum: negant tamen fore peccatum. Sed difficilis est distinctio, & videtur parum consentanea doctrinæ D.Thom. nam peccatum nihil aliud est, quam actus malus ex obliquitate a debito fine, nimirum, quia cum fiat, vel fieri debeat propter aliquem finem, in ordine ad illum non est rectus, seu ab illo declinat: unde si actus sit moralis, & humanus ex ipso, quod est malus propter deviationem a recta ratione, est etiam peccatum, ut docet D.Th. 1.2.q.21. a. 1. quia talis actus deviat a fine recto, propter quem fieri deberet, & ideo est malus, & consequenter peccatum. Unde alii respondent, esse quidem peccatum, sed non esse culpam, si non sit contra legem. Sed hoc etiam videtur repugnare Div. Thomæ in eadem quæst. 21. art. 2. ubi ait, in actibus liberis peccatum & culpam converti, solumque differre respectu, & denominatione, quia actus dicitur peccatum per obliquitatem a fine: culpa vero dicitur per respectum ad agens, cui imputatur: actus autem liber eo ipso, quod liber est, imputatur agenti: ergo si est actus liber, & malus, consequenter est peccatum, & culpa: ergo etiam in eo casu, seclusa lege Dei, esset actus culpabilis, & ita enervantur omnes rationes factæ.

17 Respondeo igitur, in actu humano esse aliquam bonitatem, vel malitiam ex vi objecti præcise spectati, ut est consonum, vel dissonum rationi rectæ, & secundum eam posse denominari, & malum, & peccatum, & culpabilem secundum illos respectus, seclusa habitudine ad propriam legem. Præter hanc vero habet actus humanus specialem rationem boni, & mali in ordine ad Deum, addita divina lege prohibente, vel præcipiente, & secundum eam denominatur actus humanus speciali modo peccatum, vel culpa ad Deum, ratione trangressionis legis proprie ipsius Dei, quam specialem malitiam videtur Paulus significasse nomine *prævaricationis*, cum dixit, *ubi non est lex, nec prævaricatio.* Hanc ergo deformitatem non haberet actus humanus rationali naturæ contrarius, posita illa hypothesi, quod Deus illum non prohiberet, quia tunc non haberet illum virtualem contemptum Dei, quem continet transgressio legis respectu legislatoris, teste Basil. in id Psal. 28. *Afferte Domino gloriam & honorem.* Et consonat illud Pauli ad Rom. 2. *Per prævaricationem legis Deum inhonoras.* Unde dixit August. de vera relig. cap. 26. *legem prohibentem omnia commissa congeminare.* Quod declarans addit, *Non enim simplex peccatum est, non solum malum, sed etiam vetitum admittere.*

Vera responsio ad difficultatem

8 Atque hoc modo videtur D.Thom. 1.2.q.71.a.6. ad 5. distinguere peccatum, ut est contra rationem, & ut est offensivum Dei, & priori modo considerari a Philosopho morali; posteriori autem modo a Theologo. In illo ergo casu esset actus malus moraliter peccatum, & culpa, non tamen Theologice, seu in ordine ad Deum, & eodem modo videtur intelligendum, quod ibidem dicit in solutione ad 4. talia peccata in ordine ad legem æternam esse mala, quia prohibita, utique illa malitia Theologica (ut sic dicam) quam non haberet actus, nisi esset prohibitus. Et ita videtur intelligenda ratio, quam subdit, quæ alias videri potest obscura. Nam cum dixisset, omne peccatum esse malum, quia prohibitum in ordine ad legem æternam, subdit: *Ex hoc enim ipso, quod est inordinatum, juri naturali repugnat.* Quæ ratio potius videtur probare esse prohibitum, quia malum, quam e converso. Quod verum est loquendo de malitia moralis inordinationis, tamen ratione illius addita est lex æterna, & divina prohibitio, ad quam habet tale peccatum specialem repugnantiam, & consequenter inde habet specialem deordinationem, quam non haberet, si prohibitio divina non intervenisset, per quam deordinationem completur ratio peccati theologice sumpti, & ratio culpæ simpliciter apud Deum: & in hoc sensu videntur loqui Victor. & nonnulli alii Theologi, & ita non procedunt replicæ factæ, nisi fiat vis in solis verbis.

9 Ex illa ergo hypothesi hoc modo explicata, & concessa, nihil potest inferri contra nostram sententiam, nec contra rationes, quibus illam probavimus. Nam admissa illa conditionali in dicto sensu, nihilominus nunc lex naturalis vere, & proprie prohibet quidquid secundum se malum, seu inordinatum est in actibus humanis, & sine tali prohibitione actus non haberet (ut sic dicam) consummatam vel perfectam rationem culpæ, & offensæ divinæ, quæ negari non potest in actibus, qui præcise sunt contra legem naturæ.

10 Ut autem omnino constet, quomodo possit hæc prohibitio divina intrinsece ac per se pertinere ad legem naturæ: oportet secundum punctum exponere, videlicet, an hypothesis illa possibilis sit, id est, quod Deus per proprium actum suæ voluntatis non adjunxerit legem propriam vetantem, vel præcipientem ea, quæ sunt de dictamine rationis naturalis. In quo duo possunt cogitari modi dicendi. Primus est, Deum quidem posse de potentia absoluta non facere talem prohibitionem, quia non apparet implicatio contradictionis, ut videntur probare omnia, quæ Okam, Gerson, & alii pro sua sententia congerunt: nihilominus tamen id fieri non posse secundum legem ordinariam divinæ providentiæ rerum naturis consentaneam: nam hoc ad minus probant rati

An Deus potuerit non prohibens per proprium legem ea, quæ sunt [illegible]

contrarium factæ pro nostra sententia, & multum favent testimonia Scripturæ, & Patrum; & hoc videri potest sufficiens, ut lex naturalis dicatur includere proprium præceptum Dei, quia lex naturalis est quæ est conformis naturis rerum.

2. Opinio negans hoc esse possibile.

11 Alter modus dicendi esse potest, illam hypothesim esse omnino impossibilem, quia non potest Deus non prohibere id, quod est intrinsece malum, & inordinatum in natura rationali, vel non præcipere contrarium. Hæc sententia est aperte D.Th.d.q.72.a. 6.& clarius q. 100. a. 8. ad 2. quatenus ait, decretum divinæ justitiæ circa hanc legem esse immutabile. Quod non potest intelligi de sola immutabilitate ex suppositione decreti: nam hoc modo quodlibet decretum Dei, in quacumque lege positiva, est immutabile: loquitur ergo D. Th. de immutabilitate simpliciter: unde ita censet, non posse Deum in hoc auferre suę justitiæ ordinem, sicut non potest negare seipsum, vel sicut non potest non esse fidelis in promissis. Eandem opinionem supponit clare Medin. supra, & latius Victor. in dicta relect. de pervenientib. ad usum rationis, n.9.& 10. ubi nec probabile, nec intelligibile esse censet, aliquem posse peccare, & non habere superiorem, & præceptum, seu legem ejus. Unde quam impossibile est, hominem utentem ratione non posse peccare, vel non habere superiorem, tam impossibile credit esse, posse Deum non vetare illa, quæ secundum se mala sunt, aut non præcipere ea, quæ sunt necessaria ad naturalem honestatem: ratio denique qua probavimus, de facto Deum ferre hanc legem, probat illam esse simpliciter necessariam, quia non potest non displicere Deo talis actus, modo consentaneo suæ bonitati, & justitiæ ac providentiæ.

Objectio.

12 Ut vero hæc ratio declaretur, obiicitur, quia præceptum divinum est actus voluntatis, vel voluntatem supponit, & ab ea ducit originem: sed divina voluntas est libera in omnibus actionibus ad extra: ergo etiam est libera in illa voluntate: ergo potest illam non habere: ergo potest non imponere tale præceptum. Respondent aliqui, ad legem naturalem sufficere naturale dictamen intellectus divini, quo judicat, hæc mala esse vitanda, & hæc bona facienda. Nam circa ea, quæ per se, & intrinsece talia sunt, illud dictamen non est liberum, sed necessarium: & ex illo dictamine legis divinæ, & æternæ in tali materia necessario dimanat quædam ejus participatio ad creaturam rationalem supposita ejus creatione: & ex hac participatione, & derivatione sine alio actu voluntatis divinæ redundat specialis obligatio in rationalem creaturam, quasi per naturalem sequelam, ratione cujus tenetur sequi rectam rationem, ut indicantem regulam æternam, quæ est in Deo: atque ita quidquid sit de libero actu divinæ voluntatis, obligatio hæc, & prohibitio omnino necessario sequitur ex ratione divina. Sed hæc responsio intelligi non potest, quia solum dictamen intellectus sine voluntate non potest habere rationem præcepti respectu alterius, nec inducere in illum specialem obligationem. Quia obligatio est motio quædam moralis ad agendum: movere autem alium ad operandum, opus voluntatis est. Item quia tota illa obligatio non transcendit vim objecti per se boni, vel mali, a quo habet actio, ut per se bona, vel mala sit, & judicium rationis solum habet rationem applicantis, vel ostendentis tale objectum. Ac denique ratio naturalis ostendens bonum, & malum, non plus, vel magis obligat, eo quod sit participatio rationis divinæ, quam obligaret secundum se spectata, ac si a se esset.

Aliquorū solutio.

Excluditur respōsio.

Vera responsio ad objectionem, & ostenditur quomodo stante libertate divina Deus non possit non prohibere ea quæ sunt intrinsece mala per aliquam legem.

13 Dico igitur ex Cajet. dicto a.8. divinam voluntatem, licet simpliciter libera sit ad extra, tamen ex suppositione unius actus liberi posse necessitari ad alium, ut si vult promittere absolute, necessitatur ad implendum promissum: & si vult loqui aut revelare, necessario debet revelare verum. Et cum eadem proportione, si vult creare mundum, & illum conservare in ordine ad talem finem, non potest non habere providentiam illius, & supposita providendi voluntate, non potest non habere providentiam perfectam, & consentaneam suæ bonitati, & sapientiæ: ideoque supposita voluntate creandi naturam rationalem cum sufficienti cognitione ad operandum bonum, & malum, & cum sufficienti concursu ex parte Dei ad utrumque, non potuisse Deum non velle prohibere tali creaturæ actus intrinsece malos, vel nolle præcipere honestos necessarios. Quia sicut non potest Deus mentiri, ita non potest insipienter, vel injuste gubernare. esset autem providentia valde aliena a divina sapientia, & bonitate, non prohibere, vel præcipere suis subditis, quæ talia sunt. Sic ergo ad argumentum distinguitur minor: nam absolute posset Deus nihil præcipere, vel prohibere, tamen ex suppositione, quod voluit habere subditos ratione utentes, non potuit esse legislator eorum, saltem in his, quæ ad honestatem naturalem morum necessaria sunt. Item ratio supra insinuata est satis probabilis, quia non potest Deus non odisse malum rectæ rationi contrarium: habet autem hoc odium non tantum ut privata persona, sed etiam ut supremus gubernator: ergo ratione hujus odii vult obligare subditos, ne illud committant.

14 Obiicitur vero secundo, quia ad legem non sufficit voluntas legislatoris, nisi accedat, insinuatio, seu intimatio talis voluntatis: sed nihil est, quod necessitet Deum ad intimandam talem voluntatem suam: ergo potest illam non intimare, cum hoc sit ei liberum: ergo potest non ferre talem legem, nec per illam obligare, quia sine intimatione non fit obligatio. Respondeo in primis, si illa voluntas Dei necessaria est ad convenientem, & prudentem providentiam, & gubernationem hominum, consequenter est necessarium, ut ex vi ejusdem providentiæ innotescere possit hominibus illa voluntas Dei, & hoc sufficit ad rationem præcepti, & legis: neque est alia intimatio necessaria. Unde dicitur ulterius, ipsummet judicium rectę rationis inditum naturaliter homini, esse de se sufficiens signum talis voluntatis divinæ, nec esse necessariam aliam insinuationem. Probatur: quia judicium rationis indicat de se divinam providentiam decentem Deum, & moraliter necessariam ad plenum dominium ejus, & debitam subjectionem hominis ad ipsum, in qua providentia hæc legislatio continetur: Item hac de causa per lumen naturale cognoscitur, Deum offendi peccatis, quæ contra legem naturalem fiunt, & ad ipsum pertinere illorum punitionem, & judicium: ergo ipsum naturale lumen est de se sufficiens promulgatio legis naturalis, non solum quia manifestat intrinsecam disconvenientiam, vel convenientiam actuum, quam lumen Dei increatum ostendit: sed etiam quia intimat hominis, contrarias actiones displicere auctori naturæ, tanquam supremo Domino, & curatori, ac gubernatori ejusdem naturæ: hoc ergo satis est ad intimationem talis legis, ut sentit D.Thomas 1.2. q.90.art.4. ad 1. & hac ratione lex naturalis vocatur lex mentis, ut notat Epiphan. hæref.64. in verbis, quæ ex Methodio refert in fine illius §. & insinuat Tertullian. libr. contra Judæos, c.2.

Alia objectio. Solutio ad objectionem, ubi ostenditur quam intimationem legis divina naturalis teneatur Deus exhibere, ut homines ad illam obligentur.

Adhuc vero superesse hic poterant difficultates, & interrogationes subobscuræ: una est, an transgressio legis naturalis eo modo, quo a nobis explicata est, habeat specialem malitiam distinctam ab illa, quam haberet actus ex sola disconvenientia ad rationalem naturam præcise spectatam, ut in hypothesi supra tractata consideratur. Item si malitia illa est specialis, qualis sit, & quanta ex vi legis naturalis. Item an possit hæc specialis ratio legis naturalis invincibiliter ignorari, vel posita tali ignorantia, an actus factus contra rationem esset offensivus Dei, vel an haberet malitiam infinitam, seu an esset peccatum mortale. Sed hæc pertinent magis ad materiam de Peccatis, & ideo nunc illa omitto, ne ab instituto nimium digrediamur, interim videri possunt Victor, dicta relect. de pervenien. ad usum rationis, & Gerson dicta lect. 2. de vita spirit. paulo ante corollarium primum, & alii auctores allegati.

CA-

CAPUT VII.

In qua materia versetur lex naturalis, seu quæ sint ejus præcepta.

1. SUpponimus ex dictis, bonum per se honestum, seu ad honestatem necessarium, & malum illi contrarium esse materiam hujus legis; illud ut præcipiendum; hoc ut vitandum. Probatur, quia cum hæc sit vera lex, & Deum habeat auctorem, non potest non esse honesta; ergo non potest præcipere nisi honestum, nec vetare nisi contrarium. Item hæc lex id præcipit, quod est naturæ rationali consentaneum, ut talis est, & vetat contrarium; illud autem non est, nisi honestum, ut constat. Imo in hoc differt lex naturalis ab aliis legibus, quod aliæ faciunt esse malum, quod prohibent, & necessarium, vel honestum, quod præcipiunt: hæc vero supponit in actu, seu objecto honestatem, quam præcipiat, vel turpitudinem, quam prohibeat, & ideo dici solet, per hanc legem prohiberi aliquid, quia malum, vel præcipit, quia bonum, ut capite præcedenti tactum est.

Differentia inter legem naturalem & alias.

2. Difficultas ergo est, an omne honestum bonum, vel malum contrarium, cadat sub legem naturalem: nam quidam dixerunt, sola generalia principia per se nota, quæ versantur circa bonitatem, vel malitiam moralem, qualia sunt, *bonum est faciendum, malum vitandum: quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, esse materiam hujus legis, non vero conclusiones, quæ ex his principiis eliciuntur, ut *depositum esse reddendum, usuram vitandam*. Solet citari pro hac sententia D.Thom.quæst.94.art.2. & Durand.tract. de Legib. quem habere non potui, sed illum refert Turrec. in cap. *jus naturale*, distin. 1. num.3. & aliqui Juristæ ita defendunt hanc opinionem, ut existiment, præcepta Decalogi non continere jus naturale, sed jus gentium, quod putant esse diversum. In quam sententiam videtur inclinare Soto lib.1.de justit.quæst.5.art.4. ut capite sequenti latius dicam. Videnturque fundari in modo loquendi Jureconsultorum, qui eos actus, quos dictat ratio, solum per discursum non tribuunt juri naturali, ut videre licet in l. 1. 2. & 3. & l. *omnes*, cum aliis, ff.de justit.& jur.& in l. *bona fide*, ff.depositi.

An omne honestum vel malũ contrariũ cadat sub legem naturalem.

Opinio asserentium sola communia principia, & generalia cadere sub legem naturalẽ.

3. Ratio esse potest primo, quia jus naturale est id, ad quod ipsa natura immediate inclinat: hujusmodi autem solum sunt prima principia: nam quæ per discursum comparantur, potius ab ipso homine habent originem: unde etiam in ipsis habitibus distinctio est inter habitum principiorum, & conclusionum. Secundo, quia jus illud, quod versatur circa prima principia, est prorsus immutabile, tam ex parte sua, quam ex parte hominum, quia ignorari non potest: illud autem, quod versatur circa conclusiones, mutari potest & ignorari. Tertio, quia alias etiam actus virtutum, quos præcipiunt homines, pertinerent ad legem naturæ, quia per discursum ex illa eliciuntur. Quarto, quia alias non distingeretur jus gentium a jure naturali, sed illius pars esset, vel sub illo contineretur.

4. Nihilominus dicendum est, jus naturale complecti omnia præcepta, seu principia moralia, quæ evidentem habent honestatem necessariam ad rectitudinem morum, ita ut opposita moralem inordinationem, seu malitiam evidenter contineant. Hæc est mens D.Thomæ quæst.91. art.2.quæst.94.artic.2. & 4. quæst.95.art.2.& quæst.100.artic.1.2.& 3.ubi Cajetan. Conrad. & alii expositores idem sentiunt, Soto lib.1. de justit.quæst.4.artic.2.& quæst.5.artic.1.& 2.& lib.3. quæst.1. artic.2. & 3. & idem sumitur ex Theologis in præcedenti cap. allegatis, & ex Turrecr.in cap. *jus autem*, distinct.1.per plures articulos, præsertim in primo, & ultim. Covar. in regula, *Peccatum*, 2. part. §.11.num.4. Item sumitur ex Aristot.5.Ethic.cap.7.ubi omne jus in naturale, & legitimum distinguit, sub naturali comprehendens omne illud, quod necessariam, & immutabilem habet veritatem. Eademque est sententia Ciceronis lib.2.de Invent.ubi definit, jus naturæ esse, *quod nobis non opinio, sed quædam innata vis affert, ut religionem, pietatem*, &c. Idem sentit Isidor.5.Etymol.cap.3.ubi aliis exemplis jus naturale declarat. Item August.libr.1. de libero arbitr. cap.3. quatenus adulterium ponit, esse contra jus naturæ: nam eadem ratio est de omnibus similibus. Denique sumi hoc potest ex illo Psalm. 4. *Quis ostendit nobis bonum? signatum est super nos lumen vultus tui Domine*: nam inde recte colligimus omnia, quæ lumen naturale evidenter manifestat, pertinere ad legem naturæ: & confirmari potest ex illo Pauli ad Roman.2. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt*: unde infert, eos sibi ipsis esse legem: illa autem, quæ evidenter cognoscuntur lumine naturæ, sive cum discursu, sive absque illo cognoscantur, recte dicuntur naturaliter fieri: ergo.

Resolvitur quæstio, & ostenditur jus naturale complecti omnia præcepta moralia, quæ habent evidentem honestatem necessariam ad morũ rectitudinem.

5. Ratione etiam declaratur assertio: nam ea quæ naturali ratione cognoscuntur, in triplici genere distingui possunt: quædam sunt prima principia generalia morum, ut sunt illa, *honestum est faciendum, pravum vitandum, quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, & similia, de his nullum est dubium pertinere ad legem naturalem, alia sunt principia magis determinata, & particularia, tamen etiam per se nota ex terminis, ut, *justitia est servanda, Deus est colendus, temperate vivendum est*, & similia, de quibus etiam nulla est dubitatio, & a fortiori patebit ex dicendis. In tertio ordine ponimus conclusiones, quæ per evidentem illationem, ex principiis naturalibus inferuntur, & non nisi per discursum cognosci possunt; inter quas quædam facilius, & a pluribus cognoscuntur, ut adulterium, furtum, & similia, prava esse: aliæ majori indigent discursu, & non facile omnibus notæ, ut fornicationem esse intrinsece malam, usuram esse injustam, mendacium nunquam posse honestari, & similia. De his ergo omnibus intelligitur assertio posita: nam omnia hæc ad legem naturalem pertinent; quod si id probatum fuerit, etiam de conclusionibus, cujuscumque gradus, dummodo evidentiæ gradum certum attingant, a fortiori erit probatum de reliquis.

Confirmatur assertio rationis.

6. Probatur ergo primo inductione: nam præcepta Decalogi sunt de jure naturæ, ut est indubitatum apud omnes, & tamen non omnia continent principia per se nota, sed aliquo indigent discursu, ut etiam est clarum. Multoque id clarius est de multis præceptis naturalibus, quæ in illis continentur, ut est præceptum prohibens simplicem fornicationem, usuram, vel vindictam de inimico propria auctoritate, de quibus secundum doctrinam Catholicam certum est, esse de jure naturali: & similiter in præceptis affirmativis, servare votum, vel promissionem, dare eleemosynam ex superfluo, honorare parentes, naturalia præcepta sunt non solum secundum fidem, sed etiam secundum Philosophos, & omnes recte sentientes, & tamen non sine discursu, & interdum multa ratiocinatione concluduntur. Secundo argumentor ratione, quia omnia illa, quæ in illis membris comprehenduntur, præcipiuntur, quia honesta sunt, vel prohibentur, quia mala sunt, & non e converso; ergo illa non pertinent ad legem positivam; ergo ad naturalem: non enim est aliud membrum legis, ut supra notavi. Prima consequentia patet, quia illa est proprie lex positiva, quæ addit necessitatem, præter id, quod postulat intrinseca natura materiæ: nam (ut dixit Aristot.) lex positiva est de his rebus, quæ non referunt, priusquam lex ponatur. Antecedens autem patet, quia veritas principii non potest stare sine veritate conclusionis, quando illa necessario elicitur, & ideo si conclusio, pertinens ad honestatem, necessario sequitur ex principiis naturæ, per se, & ab intrinseco, habet honestatem, etiam seclusa lege extrinseca: ergo si adhibetur lex, ideo est, quia illud objectum necessariam habet honestatem, & idem est e contrario de malitia, & prohibitione.

7. Tertio, de primis generalibus principiis nemo dubitat: ergo nec de particularibus dubitari potest, quia etiam illa per se, & ex vi terminorum habent convenientiam cum natura rationali, ut talis est; ergo nec de conclusionibus ex his principiis evidenter elicitis dubitandum est, quia veritas principii in conclusione continetur, & qui unum præcipit, vel prohibet, necessario prohibet id, quod in illo continetur, vel fine

sine quo subsistere non potest. Imo si proprie loquamur, magis exercetur lex naturalis in his principiis, vel conclusionibus proximis, quam in illis principiis universalibus, quia lex est proxima regula operationis: illa autem communia principia non sunt regula nisi quatenus per particularia determinantur ad singulas species actuum, seu virtutum. Denique hæc omnia præcepta necessitate quadam prodeunt a natura, & a Deo quatenus auctor est naturæ, & tendunt ad eundem finem, nimirum ad debitam conservationem, & naturalem perfectionem, seu felicitatem humanæ naturæ; ergo omnia pertinent ad naturale jus.

8. Addit vero Gratian. ad 1. in principio: Jus naturale esse, quod in lege, & Evangelio continetur. Quod si verum est, non solum ea, quæ diximus, sed etiam, quæ vel per Moysem Deus præcepit, vel Christus jussit in lege nova, ad jus naturale pertinebunt; nam hæc sunt, quæ in Evangelio, & lege continentur. Ad quod tacite respondens Glossa ibi dicit, jus naturale ibi vocari a Gratiano jus divinum, indicans comprehendere non solum jus divinum naturale, sed etiam positivum, & hoc sequuntur aliqui Juristæ. Imo Divus Thomas in 4. distinctione 33. quæst. 1. articulo 1. ad 4. inquit, *Aliquando dici naturale, non solum id, quod est a principio intrinseco, sed etiam quod est ex infusione, & impressione superioris agentis, scilicet, DEI; & sic accipi ab Isidoro, cum dicit jus naturale esse, quod in lege, & Evangelio continetur:* nam licet illa verba non sint Isidori, sed Gratiani, videntur fundata in Isidoro ibidem relato in cap. 1. ex libr. 5. Etym. cap. 2. dicente, *Omnes leges divinæ sunt, aut humanæ: divinæ natura: humanæ, moribus constant.* Sed nihilominus hic sensus non videtur ab his Patribus intentus, tum quia satis explicant de quo jure naturali loquantur, scilicet, de eo, quod est commune omnibus nationibus, eo, quod instinctu naturæ, non constitutione aliqua habeatur, & ita illud distinguunt a jure civili: unde aperte loquuntur de jure, seu legibus, quibus homines ex vi suæ institutionis mere naturalis, vel ex naturalibus constitutæ, gubernati sunt a principio: non ergo comprehendunt jus divinum supernaturale, seu positivum: nec est verisimile, quod cæremonias omnes legis veteris, & sacramentorum præcepta sub appellatione legis naturalis comprehenderint.

9. Dico ergo, Gratianum non dicere, jus naturale complecti omnia, quæ in lege, & Evangelio continentur, neque illo modo describere, seu definire jus naturale, sed affirmare solum hoc jus naturale contineri in lege, utique quoad præcepta moralia ejus, & præcepta duarum tabularum, & illud etiam contineri in Evangelio, vel quatenus expresse in eo confirmantur, & explicantur præcepta Decalogi, Matth. 5. vel quatenus virtute totum jus naturale continetur in illo principio, quod habetur Matth. 7. *Quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis,* & hoc ultimum fuisse videtur a Gratiano maxime intentum; unde sic est ejus litera conjungenda, *Jus naturale est, quo quisque jubetur alii facere, quod sibi vult fieri, quod in lege, & in Evangelio continetur:* unde Christus in Evangelio dixit, &c. & ita fere exposuit Divus Thomas 1. 2. quæst. 94. artic. 4. ad 1. & Turrecrem. ibi artic. 3. ad 4. licet non constanter loquatur, nunc unam, nunc alteram responsionem admittendo, & prius improbando Glossam, & postea probando responsionem D. Thomæ in 4. quam postea sine dubio retractavit. Supererat vero hic explicandum, an omnes conclusiones, quæ ex principiis juris naturalis evidenter eliciuntur, sint simpliciter de jure naturali, & quæ connexio, quamve necessaria, seu evidens ad hoc necessaria sit: hoc vero partim respondendo ad argumenta, partim in sequentibus capitibus declarando immutabilitatem legis naturalis, commodius expedietur.

Dictum Gratiani explicatur.

10. Ad fundamenta contrariæ sententiæ in primis nego, D. Thomam in contraria fuisse sententia, quod satis ex dictis manifestum est, nec etiam Soto aliter sensit, ut ipse copiosius declaravit lib. 3. de justit. quæst. 2. artic. 3. De opinione vero Juristarum dicam in capite sequenti. Ad primam vero rationem respondeo, quidquid est ex necessario dictamine rationis naturalis, consequi ex necessitate ad naturam, & esse ex naturali inclinatione, sive immediate, sive mediate, & per discursum tale dictamen formetur. Quia non solum immediata passio, sed etiam mediata fluit a natura, nec solum principium internum motus, sed etiam motus ipse, & terminus ejus naturalis est, ad rem moralem, seu obligationem parum refert, quod interveniat, vel non interveniat discursus, si obligatio ipsa, & cum objectio, & cum natura habet intrinsecam connexionem. Ad secundam rationem ostendam infra, legem naturalem non esse proprie mutabilem, quamvis quædam præcepta ejus possint habere materiam magis, vel minus mutabilem, quod non variat rationem formalem legis.

11. In tertio argumento postulatur specialis difficultas, an omnes actus virtutum pertineant ad naturalem legem, quam tractat Divus Thomas dicta quæst. 92. artic. 3. & quæst. 100. artic. 2. Et in hoc loco respondet affirmando: explicat autem sub jure naturali se comprehendere non tantum præcepta, sed etiam consilia. Nos autem proprie de præceptis quærimus. Posset igitur hoc facile expediri eodem modo, quo diximus in lege æterna; nimirum, omnes actus virtutum quoad specificationem, seu modum, quo fieri debent, cadere sub naturalem legem, licet non omnes simpliciter, seu quoad exercitium præcipiantur. Aliter vero idem D. Thom. in priori loco sub distinctione respondet, actus virtutum dupliciter considerari posse, scilicet, vel secundum rationem virtutis, id est, ut studiosi sunt, vel absolute, ut sunt tales actus: & priori modo affirmat omnes actus virtutum cadere sub legem naturæ: posteriori autem modo negat. Quæ distinctio dupliciter exponi potest: primo ut sensus sit, omnis virtutis actum secundum specificam rationem spectatum posse cadere sub præceptum naturale præcipiens non tantum modum, sed etiam exercitium actus (ita enim in rigore loquimur de præceptis) si autem considerentur in individuo omnes actus cujuscumque virtutis, sit non omnes actus virtutum esse in præcepto naturali. Quæ posterior pars clara est, tum de actibus consiliorum, tum de multis actibus bonis, qui licet non sint optimi, & ideo non sint in consilio, nec etiam sint necessarii, & ideo non sint in præcepto; nihilominus sunt honesti, & licite fieri possunt, ut actus matrimonii, &c.

An omnes actus virtutum cadant sub naturalem legem.

12. Ex priori vero parte oritur difficultas, an in omni virtute sit naturale præceptum obligans aliquando ad exercitium illius virtutis: nam regulariter esse, satis per se manifestum est. In aliquibus autem virtutibus non ita videtur, ut in libertate, quæ ex se videtur excludere debitum, & in eutrapelia, quæ videtur etiam maxime voluntaria. Verumtamen exacta tractatio hujus difficultatis postulat cognitionem omnium virtutum, ideoque breviter assero, si præceptum rigorose sumatur, prout obligat ad mortale, non habere locum in omni materia virtutis, sed in gravioribus virtutibus, quod probat ratio facta. Et de veritate multi sentiunt nunquam obligare ex genere suo ad mortale, quia nisi illi adjungatur obligatio justitiæ, vel alterius similis virtutis intra suos limites, non obligat ad mortale. At vero si latius loquamur de obligatione etiam ad veniale, sic probabile est nullam esse virtutem, quæ aliquando non possit obligare ad suum usum. Quia cum ex omnibus virtutibus simul sumptis resultet integra rectitudo hominis, & debitus operandi modus, tam respectu sui, quam in ordine ad alios, verisimile est, omnes virtutes habere suas opportunitates, in quibus exercendæ sint ex propria obligatione, quam nec liberalitas, nec quælibet alia virtus excludit.

An in omni virtute sit naturale præceptum obligans aliquando ad illius exercitium.

13. Alius sensus illius distinctionis esse potest, actum virtutis posse considerari vel materialiter, ut est v. g. comedere, vel abstinere, vel formaliter, ut in tali actu consideratur medium. Divus Thomas ergo hoc posteriori modo loquitur de his actibus cum dicit cadere sub legem naturæ: nam hæc respicit honestatem. In quo etiam est considerandum, duobus modis contingere in aliquo actu esse medium virtutis: uno modo ex re ipsa, quia comparando talem materiam ad talem perso-

personam cum talibus circumstantiis, in ea invenitur medium virtutis ex sola ratione, & discursu naturali: & tunc clarum est, naturalem legem ibi obligare. Alio vero modo contingit, medium virtutis constitui in aliqua materia ex sola lege positiva, ut in jejunio, vel in justo rei pretio, & tunc difficultas est, an ibi habeat locum lex naturæ: nam D. Thomas indifferenter, & generaliter loqui videtur, & ita etiam videtur a Cajet. & aliis intelligi. In contrarium vero est, quia hoc modo, vel tollitur obligatio legis positivæ, vel multiplicantur circa idem obligationes. Sed hoc dicam commodius explicando effectus legis naturalis. Nunc solum assero, intervenire quidem ibi legem naturalem, non tam ut per se obligantem, quam ut dantem efficaciam legi positivæ.

14. Quartum argumentum postulabat gravem difficultatem de distinctione inter jus naturale, & jus gentium, quæ declarari non potest, non declarato utroque extremo, & ideo reservamus illam in ultimam partem hujus libri, ubi post consummatam tractationem de jure naturali secundum se, aliquid dicemus de jure gentium, & tunc commodius dicetur, quomodo inter se distinguantur.

CAPUT VIII.

An lex naturalis una sit.

1. Tria possunt in præsenti requiri. Primum, an in uno homine una sit: secundum, an in omnibus hominibus, & ubique una sit: tertium, an in omnibus temporibus, & in omni statu humanæ naturæ una etiam sit. Prius vero quam respondeam ad singula, adverto, quod supra notavi, legem hanc naturalem posse sumi vel in ordine ad puram naturam, vel in ordine ad gratiam; quatenus suam etiam naturam habet. In hoc ergo sensu manifestum est, legem naturalem esse duplicem: aliam humanitatis (ut sic dicam) aliam gratiæ: sunt enim diversorum ordinum, & ad fines valde distinctos ordinantur: unde una istarum legum humanæ naturæ pure connaturalis est: altera simpliciter supernaturalis: & hanc distinctionem aperte docuit Cajetan. 1. 2. quæst. 100. artic. 1. & sumitur ex D. Thoma ibi, & clarius art. 3. Igitur de utroque illorum membrorum possunt illa tria investigari: imo omnia, quæ de lege naturali dicuntur, possunt cum proportione ad utramque applicari. Nos autem quasi gratia exempli fere semper loquimur de lege omnino naturali, tum quia est notior; tum quia frequentius ita loquuntur auctores.

2. Ad primum ergo quæsitum dicendum est, in unoquoque homine plura esse naturalia præcepta; ex omnibus vero componi unum jus naturale. Ita rem hanc explicat D. Thomas citatis locis, Soto, & alii: & sumitur ex l. 1. ff. de justit. & jure, ibi, *Hoc jus collectum est ex naturalibus præceptis*; ratio autem unitatis, præter communem modum loquendi, fundatur a D. Thoma in reductione omnium præceptorum naturalium ad unum primum principium, in quo illa præcepta quasi uniuntur: ubi enim est unio, est aliqua unitas. Atque huc spectat sententia Basilii in regula, fusius disp. reg. 1. dicentis, esse ordinem in divinis mandatis, unum esse primum, quod est dilectionis Dei: aliud secundum, dilectionis proximi, ut dicitur Matth. 22. ad quæ duo tanquam ad prima principia cætera reducuntur, ut etiam Paul. significavit Rom. 13. Addi denique potest, omnia naturalia præcepta uniri in uno fine, & in uno etiam auctore, seu legislatore, & in uno modo vel vitandi malum, quia malum est, vel præcipiendi bonum, quia honestum, ac necessarium est: hæc ergo sufficiunt ad moralem unitatem.

In unoquoque homine plura esse præcepta naturalia ex omnibus tamẽ unam legem componi.

3. Ut autem multitudo præceptorum ad aliquem ordinem redigatur, distingui possunt in varia capita, vel ex parte personarum ad quas ordinantur quasi objective; & sic quædam præcepta versantur circa Deum, quædam circa proximum, quædam circa ipsummet hominem. Possunt etiam distingui per virtutes: nam quædam sunt præcepta justitiæ; aliæ charitatis, seu amoris naturalis, &c. Item distingui possunt per ordinem ad intellectum, & sic distinguuntur a D. Thoma, Cajetan. & aliis naturalia præcepta, sicut distinguuntur a Philosophis propositiones necessariæ: nam quædam sunt per se notæ, & in se, & respectu omnium hominum, ut sunt universalissima præcepta: aliæ sunt in se per se notæ, ac immediate, non tamen quoad nos, quamvis respectu sapientum possint esse tales, ut sunt aliqua præcepta singularum virtutum, & præcepta Decalogi: aliæ vero sunt, quæ indigent discursu, inter quas est etiam latitudo: nam quædam facile, aliæ difficile cognoscuntur. Quæ distinctio confert ad cognoscendam ignorantiam legis naturalis, de qua statim dicemus.

4. Ultimo reducit D. Thomas in d. art. 2. quæst. 94. quem Cajetanus, & alii imitantur, varietatem hanc præceptorum naturalium ad varias hominis inclinationes naturales: est enim homo individuum quoddam ens, & ut sic inclinatur ad conservandum suum esse, ad suam commoditatem: est etiam ens corruptibile, seu mortale, & ut sic inclinatur ad conservationem speciei, & ad actiones propter illam necessarias: tandem rationalis est, & ut sic capax immortalitatis, & spiritualium perfectionum, & communicationis cum Deo, ac societatis cum rationalibus creaturis. Lex ergo naturalis perficit hominem secundum omnem inclinationem suam, & ut sic continet varia præcepta; temperantiæ, vel fortitudinis secundum primam inclinationem: castitatis, & prudentiæ quoad secundam: religionis, justitiæ, &c. quoad tertiam: nam hæ omnes propensiones in homine spectandæ sunt, quatenus aliquo modo determinatæ, & elevatæ per gradum rationalem: nam si considerentur ut mere sunt naturales, vel animales, potius frænandæ sunt ad virtutem assequendam, ut dixit Aristot. 2. Ethic. cap. 9. & optime Chrysost. Hom. 13. ad Populum, versus finem tamen ut regulabiles per rectam rationem, singulis respondent propria, & accommodata præcepta.

5. Secundo dicendum est, hanc legem naturalem esse unam in omnibus hominibus, & ubique. Ita Aristot. 5. & hic cap. 7. Cicero, cujus egregia verba in superioribus allata sunt, & refert Lactantius libr. 2. Institutionum, cap. 7. & lib. 5. cap. 8. Divus Thomas quæst. 94. artic. 4. & ibi omnes: ratio est, quia hæc lex est veluti proprietas consequens, non rationem propriam alicujus individui, sed specificam naturam, quæ eadem est in omnibus. Item synderesis eadem est in omnibus hominibus, & per se loquendo esse posset eadem cognitio conclusionum: ergo & eadem lex naturæ. Hic vero occurrebat objectio, quia diversæ nationes usæ sunt legibus contrariis naturalibus præceptis: ergo non est eadem lex naturæ in omnibus. Antecedens constat ex Hieronym. libr. 2. contra Jovin. & Theod. lib. 9. Curat. D. Thoma quæst. 94. artic. 4. ubi ex Julio Cæsare lib. 6. de bello Gallic. refert, apud Germanos olim furtum non fuisse reputatum iniquum. Et de Lacedæmonibus idem refert Castro ex Plutarch. libr. 2. de lege pœnal. cap. 14. Adulteria etiam a Lycurgo probata fuisse refert Plutarch. in vita illius. Respondeo breviter ex D. Thoma supra, hanc legem quoad substantiam in omnibus hominibus esse unam: quoad notitiam vero non esse integram, ut sic dicam in omnibus.

Legem naturalẽ esse unam in omnibus hominibus.

Objectio.

Solutio.

6. Declaro breviter; nam supra dixi, hanc legem posse considerari in actu primo, & ut sic, esse ipsum intellectuale lumen; hoc ergo modo constat, esse in omnibus eandem. Potest ulterius esse in actu secundo, id est, in actuali cognitione, & judicio, vel etiam in proximo habitu jam comparato per actum: atque hoc modo est ex parte in omnibus, qui ratione uti possunt: nam saltem quoad prima, & universalissima principia ignorari non potest, quia sunt ex terminis notissima, & adeo conformia, & quasi adæquata naturali inclinationi rationis, & voluntatis, ut tergiversari non possit: & hoc modo dixit D. Thomas supra artic. 6. legem naturalem non posse aboleri a cordibus hominum, saltem quoad hæc principia. Quomodo aliqui intelligunt Aristot. 3. Ethic. cap. 1. dicentem, merito quemlibet reprehendi propter ignorantiam universalem. Quo alia vero particularia præcepta ignorari potest: qua ignoratia supposita, potuerunt aliquæ gentes introducere leges contrarias juri naturæ;

turæ: nunquam tamen ab illis habitæ sunt ut naturales leges, sed ut humanæ positivæ.

An ignorantia naturalium præceptorum possit esse invincibilis. Opinio negans.

7. Hic vero occurrebat quæstio, an hæc ignorantia naturalium præceptorum possit esse invincibilis. Castro supra significat, non posse, & fuit aliquorum Theologorum opinio, ut videre licet in Alense 2. part. quæst. 153. art. 3. & Durand. in 3. distinct. 25. quæst. 1. & inclinant etiam aliqui Juristæ, ut patet ex Gratiano post cap. *turbatur*, 1. quæst. 4. & Glossa in cap. ultim. de consuetud. Sed quia hæc res latius tractari solet in materia de Peccatis 1. 2. quæst. 76. mea sententia breviter est, prima principia ignorari non posse ullo modo, nedum invincibiliter; præcepta vero particularia, quæ vel per se nota sunt, vel facillime ex per se notis colliguntur, ignorari quidem posse, non tamen sine culpa saltem per longum tempus, quia & facillima diligentia cognosci possunt, & natura ipsa, & conscientia ita pulsat in actibus eorum, ut non permittat inculpabiliter ignorari, & hujusmodi sunt præcepta Decalogi, ac similia; & hoc satis significavit Paulus ad Rom. 2. nam de transgressionibus horum præceptorum loquebatur, quando de gentibus dicebat, datas esse in reprobum sensum propter peccata sua. Et idem sumitur ex cap. *flagitia*, 32. quæst. 7. Alia vero præcepta, quæ majori indigent discursu, ignorari possunt invincibiliter, præsertim a plebe, juxta cap. *objiciuntur*, 1. quæst. 4. & ratio per se facilis est. Videatur Corduba libr. 4. quæstion. quæst. 4. & Soto 1. de justit. quæst. 4. artic. 4.

Sententia authoris.

Legem naturalē esse unam in omni tempore ac statu humanæ naturæ.

8. Ultimo dicendum est, hanc legem naturalem etiam esse unam in omni tempore, & statu humanæ naturæ. Ita etiam docuit Aristot. supra dicens, *ubique & semper*, & Cicer. 3. de repub. & apud Lactant. libr. de vero cultu, cap. 8. dicentem, *omni tempore omnes gentes*, &c. ratio vero est eadem, quia hæc lex non sequitur ex aliquo statu hujus naturæ, sed ex ipsa natura secundum se. Sunt autem, qui dicant, licet hoc sit verum quoad universalia principia hujus legis, tamen quoad conclusiones non ita esse: sed distinguendum esse duplicem statum hujus naturæ, scilicet, vel integræ, vel corruptæ, & illis tribuendum esse diversum naturale jus: nam in natura integra jus naturale petebat v. g. libertatem omnium hominum, & dominia communia, & similia: in natura vero corrupta petit servitutes, rerum divisionem, &c. ut sumitur ex l. *manumissiones*, ff. de justit. & jure, & §. *jus autem*, Instit. de jure naturali.

Distinctio vero necessaria non est. Primo, quia illa exempla, quæ afferuntur, & siqua sunt similia, non pertinent ad naturale jus proprium, & positivum, sed ad jus gentium, ut infra latius explicabo: unde propria præcepta naturalia, regulariter saltem loquendo, communia sunt utrique statui. Secundo, quia aliud est loqui de existentia præceptorum (ut sic dicam) aliud de actuali obligatione, seu exercitio eorum. Quamvis ergo status postulare possit usum unius præcepti, & non alterius: nihilominus jus naturæ semper idem est, & eadem complectitur præcepta, quia vel sunt principia, vel conclusiones necessario elicitæ; ergo habent necessitatem, quæ in nullo statu deficit. Declaratur tandem, quia vel in lege naturæ considerantur præcepta negativa, vel affirmativa necesse est eadem semper esse, & fuisse in omni statu, quia prohibent actiones intrinsece malas, quia proinde in omni statu malæ sunt: obligant etiam pro semper, & ideo in omni etiam statu obligant, si materia illorum occurrat. Præcepta autem affirmativa, cum etiam præcipiant res per se honestas, semper etiam eandem honestatem habent: tamen quia non obligant pro semper, fieri potest, ut in uno statu occurrant occasiones exequendi quædam præcepta, in alio vero aliæ: quod non satis est, ut lex dicatur esse diversa: nam etiam in statu naturæ corruptæ aliud est tempus pacis, aliud belli, in quibus diversa præcepta servanda sunt, & ars medicinæ est eadem, quamvis alia præcipiat tempore sanitatis facienda, alia tempore ægritudinis: sic ergo semper idem est naturale jus.

CAPUT IX.

Utrum lex naturalis obliget in conscientia.

1. Explicuimus hactenus naturam, & causas, seu materiam legis naturalis, sequitur dicendum de effectibus ejus, inter quos potissimus est obligatio, vel fere unicus; nam si quos alios habet, ad hunc reducuntur: igitur de hac obligatione, & modo ejus dicendum est.

Resolutio Legem naturalē obligare in conscientia.

2. Et primo statuendum est, legem naturalem obligare in conscientia. Hoc est certum de fide, ut sentiunt Theologi, & sumitur ex illo Paul. Rom. 2. *Quicumque sine lege* (utique scripta) *peccaverunt, sine lege peribunt*, scilicet, quia naturalem legem violarunt, de qua subjungit: *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt, faciunt*, &c. *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum*: ratio vero in primis est, quia lex naturalis est lex Dei, ut ostensum est. Secundo, quia est proxima regula honestatis moralis; unde malitia moralis per oppositionem ad hanc legem insurgere solet, & ita definitur, peccatum esse actum contra legem Dei, quod licet Augustin. & D. Thomas explicent de lege æterna, tamen in materia legis naturalis in tantum aliquid est contra legem æternam, in quantum est contra rationem, ut idem D. Thom. sensit 1. 2. quæst. 71. art. 6. ad 4. & 5. Quia, ut supra dixi, lex æterna quoad nos non est proxima regula, nisi quatenus explicatur per legem naturalem. Atque hinc fit, ut hæc lex in sua latitudine obligare possit tam sub culpa mortali, quam sub culpa veniali, ut aperte sumitur ex citat. loco Pauli, & facile potest inductione ostendi: ratio vero est, quia materia hujus legis sæpe est valde gravis, & necessaria ad charitatem Dei, vel proximi servandam, atque adeo ad felicitatem humanam consequendam. Quando autem præcepta hujus juris uno, vel alio modo obligent, non spectat ad hunc locum, sed in materia de Peccati declaratur, quomodo veniale, vel mortale peccatum ex natura rei distinguantur, & infra tractantes de lege humana aliquid attingemus.

3. Contra hanc autem veritatem potest objici primo, quia lex naturalis est dictamen rationis naturalis, sed ratio naturalis non cognoscit æternam pœnam; ergo nec lex naturalis potest obligare sub reatu pœnæ æternæ; ergo nec sub culpa mortali. Posterior consequentia patet, quia culpa mortalis est, quæ reatum pœnæ æternæ inducit. Prior vero probatur, quia non potest lex obligare ad pœnam, quam non potest manifestare, nec inferre. Propter hoc Gerson in 3. part. tract. de vit. spirit. lect. 4. Alphab. 62. lit. G. videtur negare, legem naturalem, ut talis est, posse obligare ad culpam præcipue mortalem. Sed de hujus auctoris sententia, & sensu dicemus latius lib. seq. cap. 18. Nunc solum dicimus, negari non posse secundum fidem, quin transgressio legis naturalis sufficiat ad æternam damnationem, etiamsi omnis supernaturalis lex ignoretur. Hoc enim convincunt testimonium Pauli, & rationes adductæ: nec obstat objectio, quia lex naturalis licet in nobis sit ipsa ratio, tamen in Deo est ratio, aut voluntas divina, & ideo satis est, quod Deus ipse cognoscat pœnam debitam transgressoribus talis legis: nam ad incurrendum reatum alicujus pœnæ, non est necessarium, ut ipse subditus, & transgressor legis cognoscat pœnam debitam suæ transgressioni; sed satis est, ut faciat actum dignum tali pœna, ut ipsemet Gerson fatetur ibidem lect. 2.

4. Secundo objici potest, quia lex naturalis non facit obligationem, sed supponit: ergo obligatio non est effectus ejus. Antecedens patet: nam hæc lex prohibet aliquid, quia malum est; ergo ante illam est obligatio vitandi tale malum. Et idem est cum proportione de imperio, & præcepto faciendi bonum, quia bonum est. Ad hoc vero ex parte responsum est supra, & iterum occurretur inferius, & ideo nunc breviter dico, objectionem illam probare assertionem: nam: si lex hæc prohibet aliquid quia malum, propriam, & specialem necessitatem inducit vitandi illud, quia hoc intrinsecum est prohibitioni. Simul autem probat, aliquid hanc legem supponere, quod perti-

pertinet ad intrinsecum debitum naturæ, quia unaquæque res quodammodo sibi debet, ut nihil faciat suæ naturæ dissentaneum. Ultra hoc vero debitum addit lex specialem obligationem moralem, & hanc dicimus esse effectum hujus legis, quæ a Jurisperitis solet vocari obligatio naturalis, non quia moralis non sit, sed ut distinguant illam a civili: unde etiam fatentur esse obligationem in conscientia, & ita illam appellant, ut videre licet in Glossa l. *ex hoc jure*, verb. *obligationem*, ff. de just. & jure, Panormit. & aliis Canonistis in cap. *plerique*, de immunit. Eccles.

An omnis obligatio inducta per jus naturale in conscientia obliget.

5. Tertio circa hanc obligationem, ut magis explicetur, dubitari potest, an in universum sit verum, obligationem inductam naturali jure esse obligationem in conscientia: ratio dubitandi esse potest, quia omnis obligatio orta ex virtute morali est de jure naturæ, quia, ut supra diximus, hoc jus ad actus omnium virtutum obligat, sed non omnis obligatio ex virtute morali est obligatio in conscientia; ergo. Patet minor, quia obligatio, ex gratitudine, v. g. non obligat in conscientia: item obligatio ex amicitia quadam, &c. Confirmatur, quia obligatio ad pœnam, quæ resultat ex culpa, de jure naturæ est: & tamen non obligat in conscientia: ergo.

Distinctio aliquorum de jure legali, & morali ad dubii solutionem.

6. Circa hoc aliqui distinguunt duplex debitum, utrumque ortum ex jure naturæ, scilicet legale, & morale: & primum ajunt, non obligare in conscientia, sed tantum secundum. Ita sentit Covar. in cap. *cum in officiis*, num. 10. & cap. *cum esse*, num. 9. de testamentis, & in cap. *quamvis pactum*, part. 2. §. 4. num. 5. ubi ponit exemplum de gratitudine, citans D. Thom. 2. 2. quæst. 106. art. 1. ad 2. & artic. 5. Sed ibi D. Thomas in sensu longe diverso affert distinctionem illam de debito legali, & de debito (quod ipse vocat honestatis, a quo sine dubio non excludit obligationem in conscientia: nam ideo *honestatis* appellat, quia ad honestatem morum necessarium est, quamvis non sit tam rigorosum, ut ad illud servandum leges humanæ obligent, quod appellat debitum legale. Quocirca, si in rigore loquamur de obligatione naturali, separari certe non potest ab obligatione in conscientia, quia si sit ad aliquid vitandum, nascitur ex intrinseca turpitudine actus, qui propterea in conscientia vitandus est. Si vero sit ad aliquid agendum, nascitur ex intrinseca connexione talis actus cum honestate virtutis, quam in nostris actibus servare etiam in conscientia tenemur: unde tunc omissio actus debiti per se mala est. Et confirmatur, quia repugnat frangere legem naturæ, & non peccare, ut patet ex definitione peccati supra posita: ergo repugnat obligationem esse ex lege naturæ, & non esse in conscientia.

Obligatio naturalis in rigore semper inducit obligationem in conscientia.

Quo sensu obligatio moralis non inducat obligationem in conscientia.

7. Ne autem fortasse sit æquivocatio in verbis, advertendum, juxta communem modum loquendi, aliquando vocari obligationem moralem debitum quoddam, non necessitatis simpliciter, sed ad melius esse, quod pertinet veluti ad consilium in latitudine alicujus virtutis: & in hoc sensu verum est, non omnem obligationem moralem esse obligationem in conscientia, seu ad culpam. Tamen illa non est proprie obligatio legis naturalis: fortasse tamen in hoc sensu loquutus est Covar. & ita patet responsio ad rationem dubitandi. Propter confirmationem autem, Bartol. in Extrav. *ad reprimendum*, verb. *denunciationem*, §. *sed dico*, num. 10. excipit a proposita regula obligationem ad pœnam. Sed non est exceptio necessaria, quia obligatio ad pœnam non est obligatio ad aliquid agendum: sed potius debitum sustinendi pœnam, quæ ab alio infligenda est. Eo vel maxime, quod intra terminos legis naturalis non incurritur reatus pœnæ, nisi infligendæ a Deo, ad quam non pertinet obligatio propria, de qua agimus.

An omnis obligatio in conscientia sit effectus legis naturalis.

8. Ultimo interrogari potest, an e converso omnis obligatio in conscientia sit effectus legis naturalis, & ideo possit omnis illa dici obligatio naturalis: & ratio dubitandi est, quia, ut videbimus, etiam leges humanæ obligant in conscientia: ergo illa obligatio non est effectus legis naturalis, sed positivæ. Item, quia obligatio in conscientia est immediate a lege posita supernaturali, ut verbi gratia obligatio confitendi, aut servandi sigillum confessionis: unde talis obligatio dici potest supernaturalis: nullo ergo modo est effectus legis naturalis. Denique alias idem esset adæquatus effectus naturalis legis, & legis in communi, unde superfluæ essent aliæ leges.

9. In contrarium autem est, quia obligatio in conscientia, quæ nascitur ex lege humana, videtur effectus legis naturalis: nam si quid obstaret, maxime quia intervenit voluntas Principis: at hoc non obstat, quia etiam in obligatione voti intervenit propria voluntas promittentis, & nihilominus obligatio voti effectus est legis naturalis. Sicut autem lex naturæ præcipit reddere, quod propria voluntate promissum est, ita etiam facere, quod superioris voluntate injunctum est. Item in præscriptione lex humana intervenit, quæ transfert dominium rei ab uno in alium; & tamen obligatio, quæ inde nascitur ad non usurpandam ab alio rem ab ipso præscriptam, naturalis est, quam violare furtum esset. Et idem videtur de obligatione, quæ oritur, petita lege taxante pretium rei: nam statim oritur obligatio justitiæ, cujus violatio furtum erit, atque adeo contra legem naturæ.

10. Secundo, non solum obligatio humanæ legis, sed etiam divinæ, & supernaturalis, videtur effectus legis naturæ: sic enim censent Theologi, non assentiri rebus fidei sufficienter propositis, esse contra ipsum lumen naturæ, quod tunc evidenter ostendit, res illas esse credibiles, atque adeo credendas secundum rectam rationem. Ex quo etiam dicunt Theologi frequentius, neminem averti peccando a fine supernaturali, quin avertatur etiam a naturali. Quod non alia ratione verum esse potest, nisi quia violat semper legem naturalem; ergo e contrario obligatio servandi supernaturalia præcepta, semper est effectus naturalis legis: ratio etiam adjungi potest, quia natura est fundamentum tam gratiæ, quam cujuscumque legis humanæ. Principia etiam naturalia per quæ homo in moralibus gubernari debet, tam sunt generalia, ut virtute comprehendant omnem obligationem, ita ut nulla possit homini applicari, nisi mediantibus illis principiis; ergo sicut omnis cognitio humana est effectus primorum principiorum, ita omnis obligatio in conscientia erit effectus legis naturalis, saltem quatenus illa prima principia includit.

Fit satis dubio proposito & asseritur non omnem obligationem in conscientia esse immediatum effectum & per se legis naturalis.

11. Dubitatio hæc breviter expedienda est juxta distinctionem quandam superius insinuatam; auctores enim nihil de ea tractant. Possumus ergo loqui de effectu immediato, ac per se, vel de effectu remoto, qui interdum potest esse per se, interdum per accidens. Dico ergo primo non omnem obligationem in conscientia esse immediatum, & per se effectum legis naturalis. Hoc probant rationes priori loco factæ; nullus enim dicet, obligationem jejunandi die ab Ecclesia præcepto esse ex lege naturæ, nec etiam obligationem fidei, proprie loquendo: unde in tertio præcepto Decalogi, prout in lege scripta traditum est, Theologi duo distinguunt, scilicet cultum Dei, & circumstantiam diei sabbati, & primum dicunt, esse effectum legis naturalis; non vero secundum, quia non caderet sub obligationem, nisi lex positiva Dei interveniret: ratio denique a priori est, quia lex naturalis non est proxima regula omnium humanarum actionum.

In quo sensu dici possit, omnem obligationem in conscientia esse effectum legis naturalis.

12. Secundo vero dicendum est, nullam esse obligationem in conscientia, quæ non sit aliquo modo effectus legis naturalis; saltem mediate, & remote. Hoc probant argumenta posteriori loco facta. Est autem notanda differentia inter obligationem, quæ oritur ex lege civili, seu mere humana (quod dico, ut excludam canonicam, quam nunc magis sub lege supernaturali comprehendo) & legem divinam supernaturaliter a Deo positam; quod respectu legis humanæ, & obligationis ab ea provenientis lex naturalis dici potest causa per se, quia re vera omnis illa obligatio per se fundatur in principiis legis naturalis, & cognitis per naturale lumen: nam licet lex civilis non inferatur quasi speculative per absolutam illationem ex principiis legis naturalis, sed feratur per modum determinationis per voluntatem Principis: nihilominus, supposita hac determinatione, ex principiis naturalibus infertur saltem practice servandam esse talem legem humanam; atque hoc modo obligatio illius

legis civilis dicitur esse effectus legis naturalis tanquam causæ per se, non proximæ, sed quasi universalis & modificatæ per particularem, quæ est lex humana. In quo etiam (propter quædam argumenta facta) considerandum est, legem humanam aliquando habere effectum obligandi tantum ad aliquid agendum, vel non agendum. Et tunc obligatio illa est proprie, & immediate a lege humana; remote vero a naturali. Aliquando vero habet lex humana alios effectus circa res ipsas, in quibus actus virtutum versantur, & tunc sæpe fieri potest, ut licet aliqua mutatio in rebus facta sit per legem humanam, aut per jus gentium, aut etiam per voluntatem privatam, obligatio postea fic, vel aliter operandi immediate nascatur ex lege naturali. Et ita contingit in dictis exemplis de præscriptione, & de rerum divisione, & de voto: ratio autem est, quia tunc mutatio fit in materia: nihil autem refert, quod ab una, vel alia causa fiat: nam facta mutatione, statim eodem modo obligat lex naturæ, ut exempla adducta declarant, & in sequentibus amplius explicabitur.

13. At vero respectu obligationis supernaturalis provenientis ex lege divina distinguendum ulterius est quoad naturalem legem: nam si loquamur de illa lege naturali, quæ connaturalis est gratiæ, eodem modo comparabitur ad quamcumque legem positivam ordinis supernaturalis, quo lex mere naturalis ad legem civilem: nam est eadem proportio. Imo idem dicendum est de lege humana canonica; nam quatenus procedit ex potestate supernaturali, per se fundatur in principiis supernaturalibus connaturalibus ipsi gratiæ: & ideo mediate quidem, tamen per se, & connaturali modo ex illa oritur, ut ex causa universali. Loquendo autem de naturali lege magis stricte, ut est a solo lumine naturæ, sic quidem etiam obligatio supernaturalis est aliquo modo effectus illius legis, non tamen per se, sed tantum per accidens. Priorem partem probant superius adducta: ratio autem posterioris partis est, quia naturalis cognitio non potest esse causa per se supernaturalis cognitionis, cum sit inferioris ordinis: potest autem esse conditio necessaria, ut applicetur objectum sufficienter cognitioni supernaturali, ut ex materia de fide constat. Hoc ergo modo potest dictamen naturale supponi, & esse necessarium, ut præceptum supernaturale possit obligare.

CAPUT X.

Utrum lex naturalis obliget non solum ad actum, sed etiam ad modum virtutis, ita ut nisi per actum omni ex parte honestum impleri non possit.

1. HÆc quæstio necessaria est ad perfecte intelligendam vim, & efficaciam legis naturalis, ejusque exactam obligationem: illamque disputavit de præceptis Decalogi D. Thomas quæst. 100. quam nos hic simul cum 95. fere totam explicabimus, quia præcepta Decalogi naturalia sunt, licet in lege veteri fuerint speciali modo proposita. Ibi ergo in artic. 9. quærit D. Thomas, an modus virtutis cadat sub præceptum, & in art. 10. idem quærit de modo charitatis, & distinguit plures conditiones necessarias ad actum virtutis, & aliquas dicit cadere sub legem naturalem: de aliis vero negat. Prius vero quam ejus doctrinam proponamus, distinctionem constituamus inter præcepta negativa, & affirmativa, quæ in hoc quodammodo conveniunt, quod sicut affirmativa non præcipiunt nisi quod honestum est, ita negativa non prohibent, nisi quod malum est, quia (ut sæpe diximus) quæ prohibentur lege naturæ, non sunt mala, quia prohibita, sed prohibita, quia mala. Differunt vero, quia præcepta negativa impleri possunt sine ullo actu, quantum est ex forma præcepti, quia per solam negationem actus prohibiti homo est conformis præcepto: & ita in his præceptis vix habet locum proposita quæstio, nisi fortasse quatenus hæc præcepta impleri possunt per voluntatem non faciendi, quod prohibitum est, de quo modo aliquid attingemus. Proprie

Differentia inter præcepta affirmativa, & negativa.

vero habet locum quæstio in præceptis affirmativis, quæ per positivum actum implenda sunt, ut constat.

2. Deinde observandum est, aliud esse non transgredi præceptum; aliud vero implere illud, si proprie loquamur. Omnis enim qui non peccat contra præceptum, non transgreditur illud: & tamen non semper, qui non peccat contra præceptum, implet illud. Qui enim invincibiliter ignorat præceptum, vel qui ebrius est, aut dormit, vel est impotens, vel aliam similem excusationem habet, non peccat contra præceptum, & tamen non implet illud, præsertim si affirmativum sit, quia non facit, quod lex præcipit, & hoc est proprie implere illam; imo si moraliter illo verbo utamur, non satis est facere, quod lex jubet, sed oportet libere, & humano modo facere, ut mox dicemus. Quapropter quæstio non movetur de non transgressione præcepti, quia hæc potest contingere non solum sine actu virtutis, sed etiam sine ullo actu, ut constat ex dictis, quia dormiendo fieri potest, ut non peccetur contra præceptum. Quæstio ergo est, quando nulla est excusatio, sed lex positive (ut sic dicam) implenda est, ut vitetur contra illum peccatum: & tum clarum est, esse necessarium actum ex suo genere honestum, quia (ut cap. 7. dicebam) lex naturalis non præcipit alios actus, & impleri non potest, nisi per actum, quem præcipit: quia vero non satis est ad virtutem, honestum facere, nisi fiat honeste, juxta illud Deut. 16. *Juste, quod justum est persequeris*, ideo inquirimus, an totum hoc sit necessarium ad legem naturalem implendam.

Differentia inter impletionem præcepti & non transgressionem illius.

3. Denique distinguendæ sunt tres conditiones requisitæ in actu morali, ut sit bonus, quas Aristotel. sub duabus comprehendit: nos autem claritatis gratia ita illas distinguimus, ut magis in sequentibus explicabimus. Prima est, ut actus fiat ex sufficienti cognitione: secunda, ut libere, & spontanee fiat, tertia, ut non solum sit de re honesta: sed etiam cum circumstantiis omnibus ad honestatem actus requisitis. Aliam addit Aristot. quam tertio loco ponit, & nobis esse posset quarta, scilicet, ut actus fiat firmiter, prompte, ac delectabiliter, id est, ut ex habitu fiat. Hanc vero conditionem ultimam omittere possumus, quia certum est, & indubitatum apud omnes, neque naturalem legem, neque aliquam aliam obligare ad illum modum operandi. De aliis legibus est id manifestum, quia nec directe, ac formaliter id præcipiunt, ut facile constare potest ex discursu legum omnium, tam divinarum positivarum, quam humanarum; nec etiam sequitur ex eo, quod præcipiunt, quia quidquid præcipiunt, fieri potest sine ullo modo. Eademque ratio probat de lege naturali: præsertim, quia illa non præcipit, nisi quoad honestatem per se necessarium est: ille autem modus non est necessarius ad honestatem operationis, licet sit commodus, & conveniens. Item lex naturalis obligat a principio, priusquam homo possit habere habitus (loquendo ex natura rei) quia debet illos acquirere suis actibus. Item habere, vel non habere habitus, non est per se materia præcepti, quia præcepta dantur de actibus humanis, quod vero ad illos sequantur, vel non sequantur habitus, vel est ex natura actuum, ut in acquisitis, vel ex gratia Dei, ut in infusis, & ideo illud non cadit sub præceptum: unde licet ex observatione continua præceptorum fieri possit, ut acquiratur habitus, & illa facilitas operandi: tamen illud est accidentarium ad præceptum: prius enim observatur præceptum, quam habitus acquiratur, & recte fieri potest, ut diu servetur præceptum, verbi gratia jejunandi, & non acquiratur habitus, nec facilitas jejunandi, si homo extra tempus jejunii laute comedat, etiamsi terminos naturalis temperantiæ non excedat. Omissa ergo illa conditione in qua nulla est difficultas, de reliquis dicemus, quia nullam declarationem requirunt.

De conditionibus ad actum bonum moralem requisitis.

4. Dico ergo primo: Modus voluntarie operandi, sub præceptum legis naturalis cadit, & ideo necessarius est, ut lex naturalis servetur. Ita docet D. Thom. dict. art. 9. & ibi omnes. Et probatur, quia lex naturalis in ratione posita est, & immediate dirigit, & gubernat voluntatem; ergo illi imponitur quasi per se, &

principi-

principaliter obligatio illius legis: ergo non observatur illa lex, nisi mediante voluntate: ergo modus voluntarie operandi est per se præceptus, ac necessarius ad observationem talis legis. Secundo, quia lex naturalis directe cadit in actum humanum: sed actus non est humanus, nisi sit perfecte voluntarius, ac subinde liber, saltem pro statu hujus vitæ: ergo talis modus agendi directe cadit sub hanc legem naturalem: unde qui involuntarie opus legis facit, licet illam servare videatur, prævaricator est legis, ut sumitur ex Augustin. lib. 2. contra duas Epistolas Pelag. cap. 9. & sæpe alibi dicente, ubi fit bonum non amore justitiæ, sed timore pœnæ, non bene fieri, utique quando timor est ita servilis, ut habeat conjunctum affectum non faciendi opus præceptum, si pœna non esset adjuncta. Et eodem sensu dixit D. Thomas dicto art. 9. ad 3. quod operari sine tristitia cadit sub præceptum legis divinæ: quia quicumque operatur, cum tristitia operatur, non volens. Hoc enim est verum de illa tristitia, quæ nascitur ex affectu omnino contrario, quo aliquis habet propositum non obediendi præcepto, si non cogeretur: ergo tale involuntarium est contra legem maxime naturalem, quæ directe cadit in actus etiam internos: ergo e contrario modus voluntarie operandi est de necessitate talis præcepti.

* Assertio Modus operandi voluntarie cadit sub præceptum legis naturalis, & necessarius est ad illius observationem.

5. Dices, hac ratione recte probari, necessarium esse, ut saltem cum opere legis non conjungatur propositum non faciendi, si pœna vel alia similis coactio non adjungeretur: non tamen probari esse necessarium positivum modum voluntarie servandi legem: nam potest dari medium, videlicet, ut opus fiat nec voluntarie, nec involuntarie: quod satis erit, quia lex præcipit solum, ut fiat opus. Respondeo, ultimam rationem supponere actum, quo servatur, præceptum debere esse humanum, quod priores rationes sufficienter probant: non potest autem esse humanus, nisi sit voluntarius, & a voluntate procedat, alias potius passio quam actio hominis dicenda esse. Quia vero non omne quod est a voluntate, est simpliciter, vel debito modo voluntarium, ideo ultima ratio ostendit, tale debere esse hoc voluntarium, ut non admittat secum contrariam voluntatem de se repugnantem præcepto, ac subinde absolutam voluntatem esse necessariam ad observationem legis naturalis. Ad majorem vero declarationem possumus hic duo distinguere. Unum est, quod actus præceptus secundum se spectatus voluntarie fiat: aliud est, ut ille actus etiam ut præceptus voluntarius sit, ita ut voluntas feratur in ipsam præcepti observationem. Possunt enim hæc duo separari: nam qui ignorat præceptum dandi eleemosynam, non poterit velle servare illud præceptum, poterit tamen nihilominus voluntarie exercere actum eleemosynæ. Conclusio ergo potest de utraque voluntate intelligi: nam prior necessaria est tanquam fundamentum actus præcepti, ut ille actus humanus sit, & materia præcepti: posterior autem etiam videtur necessaria, ut observatio præcepti moralis sit, & ut possit esse effectus legis, seu præcepti, & ut possit ipsi homini attribui: alioqui enim casu tantum accidet, ut actus sit conformis præcepto.

Solutio.

6. Circa utramque autem partem occurrit difficultas. Circa primam, quia videtur interdum impleri præceptum per actum factum sine usu rationis, ac proinde non voluntarium humano modo. Sed de hac difficultate dicemus circa assertionem sequentem. Circa alteram partem dubitari potest, quia sequitur ex illa, ad observationem præcepti necessarium esse formalem actum obedientiæ, scilicet, volendi parere præcepto, quod absurdum est, & contra omnes. Deinde sequitur operari cum displicentia præcepti semper esse peccatum, ita ut non impleatur præceptum, quod etiam admittendum non est: nam qui dat eleemosynam, etiamsi cum displicentia id faciat, servat præceptum. Ad priorem partem respondeo negando sequelam, quia aliud est velle facere, quod præceptum est, aliud velle facere, quia præceptum est, ita ut illud sit motivum operandi. Primum dicimus esse necessarium, & sufficienter fieri, eo ipso quod non ignoratur præceptum, & voluntas vult illud, quod jussum est. Hoc autem non est sufficiens ad formalem actum obedientiæ, sed necessarium est secundum, id est, formaliter operari ex tali motivo, quod sine dubio necessarium non est ad præceptum implendum, quia neque in lege ipsa hoc præcipitur, nec est ulla ratio, quæ ad hoc obliget, & ita rari sunt, qui hoc modo faciant opera præceptorum naturalium, sed respiciendo ad proprias honestates singulorum præceptorum.

Aliquot objectiones contra traditam asser. tionem.

Satisfit objectionibus.

7. Ad alteram vero partem respondetur, absolute negando sequelam: nam in primis esse potest displicentia quædam mere naturalis orta ex aliqua repugnantia subjecti, vel ex aliquo humano incommodo, quod inde nascitur, quæ displicentia neque est in se mala, nec reddit actum malum, per se loquendo. Deinde displicentia etiam voluntaria, & per consensum deliberatum, subdistinguendum est: nam duplex displicentia in præsenti intelligi potest, una est de ipsamet observatione præcepti, in sensu composito (ut sic dicam) quia non obstante naturali lege obligante, vellet quis non servare illam, si non timeret pœnam, vel aliud nocumentum, ut dictum est de timore serviliter obtemperante, & hic modus includit intrinsecam repugnantiam cum præcepto, & ideo est intrinsece malus, & contra naturalem legem. Quia illa displicentia, licet non excludat absolutam voluntatem faciendi tale opus, quod efficacius imperat timor servilis, excludit nihilominus voluntatem servandi legem, & contrarium affectum supponit, qui de se, & ex parte voluntatis absolutus est, licet ex metu fiat conditionatus. Alia vero displicentia esse potest de occasione (ut sic dicam) talis præcepti, & quod nunc occurrat ejus necessitas, & hæc non est intrinsece mala, & cum illa stare potest absolutus affectus servandi præceptum, & ideo cum tali displicentia potest servari, quia non excludit sufficiens voluntarium, ut constat.

Quæ displicentia operis præcepti repugnet illius impletioni.

8. Dico secundo: Operari ex scientia, seu cognitione esse aliquo modo necessarium ad servandum naturale præceptum: ratio est, quia præceptum non servatur nisi per actum humanum: non est autem actus humanus, nisi ex cognitione procedat: ergo. Major satis probata est in præcedenti assertione, ex qua non minus hæc necessario sequitur: & confirmatur, quia videtur cognitio necessaria ad præceptum implendum, quam ad transgrediendum: sed ad transgrediendum est necessaria cognitio aliqua: ergo. Dices: imo aliquando fit transgressio præcepti sine cognitione, per ignorantiam. Respondetur, saltem esse necessariam scientiam debitam, & possibilem, & per negligentiam omissam: hæc autem sufficit ad transgressionem, quia malum ex quocumque defectu: implere autem præceptum est quoddam bonum, & ideo integram causam requirit, ad quam pertinet cognitio.

2 Assertio Operari ex scientia est aliquo modo necessarium ad impletionem naturalis præcepti.

9. Est autem advertendum, hanc cognitionem duplicem esse posse, scilicet, vel actus præcepti secundum se, & de hac maxime procedunt rationes factæ: nam constat, cognitionem actus esse necessariam, ut voluntarie fiat, quia cognitio est principium ipsius voluntarii. Sed objici potest: nam qui ignorans, vel invitus fecit actum, non tenetur postea iterum facere: ergo signum est, implevisse præceptum. Antecedens patet: nam si restitutio facta est debitore invito, debitor liber manet ab onere restituendi: item si eodem modo decimæ solutæ, vel potius extractæ sunt a nolente, non tenetur iterum solvere: item si eleemosyna data est ab ebrio, cessat postea obligatio. Denique in præceptis positis idem est, ut si quis audiat Missam coactus, vel jejunet contra suam voluntatem, quia privatur cibis, & similia. Respondeo in his omnibus casibus non servari præcepta naturalia, quia graviter peccatur contra illa: unde ad argumentum negatur consequentia, quia in illis casibus præceptum postea non obligat, non quia fuit impletum, sed quia subtracta fuit materia ejus: ut cessat obligatio restituendi, quia extinctum fuit debitum per rem ipsam, etiamsi ab invito fuerit extracta, quia ut debitum tollatur, non est semper necessaria voluntas debitoris, ut constat; idem cum proportione est in solutione decimarum, & de eleemosyna idem statim dice-

Quæ & quotuplex cognitio haberi debeat de actu præcepto ad hoc ut impleatur.

Objectio.

Solutio.

dicemus. De præceptis autem positivis dicemus libro sequenti; nunc dico, illo modo coram Deo non impleri præceptum, in exteriori autem foro impleri ad evadendum pœnam, dummodo actus præceptus quoad substantiam fiat: nam siquis per vim ita adsit Missæ, ut non attendat, etiam exterius non implebit: & eadem ratione siquis ebrius legat totum Breviarium, nihil implet, quia non recitat, & ideo tenetur postea recitare.

An cognitio actus præcepti, ut præceptũ est, sit necessaria ad impletionem præcepti

10. Aliter vero esse potest sermo de cognitione ipsius præcepti, id est, quod talis actus præceptus sit: & sic potest esse dubium, an talis cognitio sit necessaria ad implendum præceptum, quia sine tali cognitione potest fieri actus humanus, & moralis, qui præceptus est. Sed hoc forte habet aliquam difficultatem in lege positiva, de qua infra dicemus. In præsenti autem breviter dico, sine tali cognitione posse observari præceptum quasi materialiter, quod sufficiet ad non peccandum directe contra præceptum, ut probat ratio facta; nihilominus tamen non impleri tunc præceptum formaliter, & humano modo, atque ita cognitionem illam esse necessariam, ut talis actus sit humanus in ordine ad præcepti observationem, juxta dicta in præcedenti assertione; unde si contingat aliquem scienter dare eleemosynam eo tempore, quo præceptum naturale obligabat, ignorans illam obligationem, quamvis non transgrediatur præceptum, non potest dici proprie illud implere, quia in ordine ad præceptum, casu, & quasi per accidens id facit. Imo posset accidere, si ignorantia esset vincibilis, ut peccaret tunc contra ipsum præceptum, quia ex vi dispositionis, seu cognitionis præsentis potuit se exponere periculo transgrediendi præceptum, eo quod nesciret obligationem ejus. Dices: qui ignorando, verbi gratia præceptum eleemosynæ, actum ejus fecit, postea non tenetur iterum dare eleemosynam, etiamsi agnoscat præceptum: ergo signum est implevisse illud.

Responsio.

Respondetur ex dictis negando consequentiam, quia præcepta affirmativa non obligant pro semper, sed necessitatis tempore: per illam autem eleemosynam factum fuit, ut proximi necessitas cessaverit: & ideo cessavit obligatio præcepti, non quia impleta fuerit, sed quia materia, & occasio defuit; unde si eadem occasio, seu necessitas durat, etiam præcepti obligatio durabit. Ex quo tandem obiter intelligitur, ex unoquoque præcepto oriri obligationem sciendi illud, quia non potest aliter moraliter observari. Ut recte sensit D. Thomas dicto art. 9. dicens, eum, qui ignorans facit actum, qui lege jubetur, casu, & per accidens facere opus præceptum: at præceptum obligat, ut per se & ex intentione servetur, ut ostensum est: ergo obligat ad habendam cognitionem, imo & considerationem illius.

3 Assertio. Lex naturalis obligat ad modum virtutis.

11. Dico tertio, naturalem legem etiam obligare ad modum virtutis: ut intelligatur assertio, explicandum est, quid intelligamus per modum virtutis. Sub illo enim comprehendimus quidquid necessarium est, ut actus sit honestus, & simpliciter bonus moraliter, ad quod necesse est, ut sit non solum de bono objecto quasi materiali, sed etiam formali, id est, propter honestum motivum. Quod significavit Aristot. 2. & hic, cap. 4. cum dixit, ut opus virtutis studiose fiat, non satis esse, ut justa, vel temperata sint, quæ fiunt, sed præterea requiri, *ut agens sic se habens agat. Primo quidem si sciens: secundo, si eligens propter ipsa: tertio, si firmo animo, ac immutabili agat.* Ex quibus conditionibus secunda est, quæ præsenti instituto deservit: nam in illa videtur Aristot. comprehendisse primam assertionem, & hanc tertiam; & ideo aliqui illam conditionem in duas subdistinguunt, ut una sit operari voluntarie: hoc enim est operari ex electione; alia sit operari propter honestatem: & licet Soto lib. 2. de justit. quæst. 3. art. 9. hoc improbet, quia Aristot. conditionem illam ut unam tradidit; nihilominus doctrina ipsa vera est, & in præsenti confert illas distinguere, ad explicandam obligationem naturalis legis. Igitur operari, *eligens*, pertinet ad primam assertionem; operari vero, *propter ipsam*, id est, honestatem, pertinet ad hanc tertiam, & sub illa intelligo comprehendi totum id, quod necessarium est, ut actus habeat omnes conditiones necessarias ad honestatem simpliciter, quia nemo operatur intendens ad honestatem, nisi debitis circumstantiis operetur; igitur modus virtutis totum hoc comprehendit, & ita dicimus cadere sub legem naturalem.

12. Ita ergo explicata conclusio sumitur ex D. Thom. loco citato, qui in hoc constituit differentiam inter naturalem legem, & positivam, quæ differentia alio modo intelligi non potest: sentit ergo jus naturale non solum obligare, ut quis operetur volens, sed etiam volens propter hoc, id est, propter honestatem, in quo includitur modus virtutis: & idem clare docet ibi Soto ad 3. ita exponens D. Thomam. Nihilominus non desunt auctores, quibus hæc differentia non placeat, sed absolute sentiant modum virtutis non cadere sub obligationem legis naturalis. Quod sentire videtur Medin. Codic. de Orat. quæst. 16. de horis Canonic. iterandis, & Navar. tract. de Orat. & horis canonicis, cap. 20. num. 29. & in cap. *inter verba*, 11. quæst. 3. & in summa cap. 21. num. 7. nam qui restituit debitum, naturale præceptum restituendi servat, etiamsi id faciat modo indebito; & qui dat eleemosynam, naturale præceptum misericordiæ servat, etiamsi propter vanam gloriam faciat.

13. Sed hæc ita possunt breviter conciliari, ut licet per actum bonum ex genere male factum re vera servari possit aliquid jure naturæ præceptum, non tamen totum jus naturæ, in quo differt hoc jus ab humano: nam jus humanum ita potest servari per actum malum, ut nulla ex parte violetur, quia illa malitia, quæ adjungitur tali actui, sæpe non est contra aliquod præceptum humanum, sed contra naturale, ut patet de communione indigne sumpta tempore Paschæ; quæ nullo modo est contra jus Ecclesiasticum: nam præceptum ibi violatum (scilicet, digne communicandi, quando id fit) non est humanum, sed naturale, & solum hoc tunc violatur. At vero jus ipsum naturale, quod præcipit facere actum honestum, præcipit etiam, ut studiose fiat, quia hoc ipsum est ex dictamine rationis naturalis, ergo est de jure naturali: & ideo quoties per actum malum unum naturale præceptum impletur, jus ipsum naturæ violatur. Conciliatur utraque opinio.

14. Quæri autem posset, an illa duplex, vel quasi duplex obligatio oriatur ex eodem, vel diversis præceptis naturalibus. In quo probabili distinctione uti possumus. Dubium. Interdum enim circumstantia malitiæ, quæ adjungitur, est contra diversam virtutem, ut in exemplo posito de intentione inanis gloriæ adjuncta operi misericordiæ, id est, eleemosynæ, tunc enim malitia illius circumstantiæ contra humilitatem est, non contra misericordiam. Et tunc est duplex obligatio orta ex diversis præceptis, ideoque in eo casu dicendum est, unum præceptum naturale servari integre per actum bonum ex genere male factum; nihilominus tamen non servari absolute integre jus naturale, quia committitur contra aliud præceptum naturale. Aliquando vero contingere potest, malitiam, quæ adjungitur actui, esse contra eandem virtutem, cujus præceptum per substantiam actus servari videtur, ut siquis oret attente, tamen in loco indecenti, vel cum alia circumstantia contraria divinæ reverentiæ in oratione debitæ. Et tunc recte dici potest idem præceptum servari quoad substantiam, & violari quoad circumstantiam, quia licet actus virtutis requirat objectum, & circumstantias intrinsecas, non ideo putandum est, dari plura distincta præcepta de objecto, & singulis circumstantiis; sed unum, & idem præceptum naturale est, quod præcipit actum talis honestatis, quæ tales circumstantias requirit, & ideo observari potest illud idem præceptum quoad substantiam actus exterioris, licet quoad alias circumstantias violetur.

C A-

CAPUT XI.

Utrum lex naturalis obliget ad modum operandi ex dilectione Dei, vel charitate.

1. HAnc quæstionem tractat D. Thom. in hac materia qu. 100. art. 10. involvit tamen multa pertinentia ad alias materias, præsertim de fide, charitate, & gratia, & pendet ex supra dictis qu. 18. de requisitis ad bonitatem moralem humani actus. Et ideo posset hoc loco omitti, tamen propter complementum materiæ, & quia aliquid continet necessarium ad explicandam vim legis naturalis, ideo eam breviter expediemus, remittendo quoad fieri possit ad propria loca, quæ ab hoc fuerint aliena. Supponere autem oportet, posse nos loqui vel de dilectione Dei naturali, vel de charitate infusa, quod in titulo insinuavimus, nomine charitatis intelligendo infusam; nomine autem dilectionis naturalem amorem Dei, ut finis naturæ. Unde consequenter loqui etiam possumus de lege naturali cum proportione, id est, vel de pure naturali, quæ consequitur puram naturam, ut utentem solo lumine rationis naturalis: vel de lege connaturali gratiæ, & lumine fidei, quam possumus per antonomasiam divinam appellare.

2. Loquendo ergo de dilectione Dei auctoris naturæ, supponimus primo, dari posse in humana natura talem dilectionem, etiam super omnia, distinctam substantialiter a dilectione infusa, etiamsi absque viribus gratiæ perfecte haberi non possit. Quod in tractatu de Gratia attingemus, declarando quibus viribus elici possit, & latius in materia de charitate illa distinctio explicanda est. Secundo supponimus legem naturalem continere speciale præceptum diligendi Deum ut auctorem naturæ, quod in materia etiam de charitate ostendendum est. Tertio ex hoc sequitur legem naturalem collective sumptam obligare hominem in pura natura spectatum ad referendum se, & omnia sua in Deum ut ultimum finem, quia hæc relatio in dilectione super omnia includitur. Tamen quia hoc præceptum affirmativum est, non obligat pro semper, sed pro temporibus opportunis, & ideo talis dilectio non est necessaria ad implenda alia præcepta integre, & sine ulla transgressione alicujus præcepti naturalis. Potest enim interdum occurrere occasio honorandi parentes, quæ non postulet dilectionem Dei, & tunc possum implere præceptum pietatis erga parentes, licet non impleretur ullo modo ex dilectione Dei quantum est ex parte operantis. Addendum vero est quarto, omne opus, quo impletur aliquod præceptum naturale, natura sua tendere in Deum ut in ultimum finem, & quantum est ex se cadere in gloriam ejus. Quia a Deo procedit tanquam a primo, & principali auctore, & quia per illud re ipsa impletur voluntas Dei, etiamsi operans hoc formaliter non intendat: & quia tale opus est honestum, & proportionatum ultimo fini naturali hominis, qui principaliter est Deus.

Asseritur legem naturalem obligare hominem in pura natura spectatum ad se, suaque omnia referendum in Deum.

Omne opus, quo impletur aliquod præceptum naturale, natura sua tendere in Deum finem ultimum.

3. Ex his ergo satis constat quæstionis resolutio, quatenus procedere potest de pura lege naturali, & pura dilectione Dei, ut auctoris naturæ, rationi naturali consentanea. Nam in hoc ordine modus operandi ex dilectione Dei, non est nisi vel operandi dilectionem ipsam, vel operãdi aliquid aliud ex imperio talis dilectionis. Primum solum erit necessarium, quando illud præceptum obligaverit, & ita ratione ejusdem præcepti erit necessarius ille modus dilectionis, ut lex tota naturæ collective impleatur, non autem ut singula præcepta moralia impleantur, quia non omnia obligant ad dilectionem Dei. Secundum si intelligatur de imperio formali, manifestum est, non esse necessarium, quia nec de hoc datur singulare aliquod præceptum, nec alia præcepta singula hanc obligationem imponunt, ut est per se notum; alias ad bene operandum esset semper necessarium conjungere actualem amorem Dei, quod dicere ridiculum est. Si vero intelligatur de imperio virtuali, id est, de relatione fundata in aliquo actu præcedente ipsius operantis, etiam hoc necessarium non est ad servanda alia præcepta; tum quia fieri potest, ut actus ille dilectionis non præcesserit, & occurrat occasio operandi aliud bonum consentaneum alteri præcepto naturali; tum etiam quia licet præcesserit talis dilectio, potest hic, & nunc non influere, quia nulla est ejus memoria, nec virtus ab illa relicta. Addo etiam, nec habitualem affectum talis dilectionis requiri: nam qui est in peccato mortali, non censetur habere illum habitualem affectum, & nihilominus potest aliquod præceptum naturale implere. Sufficit ergo illa naturalis relatio, seu tendentia, quæ in ipso opere honesto natura sua includitur, ut explicatum est.

Resolut. Quomodo intelligẽdum quod lex naturalis obliget ad dilectionem Dei.

4. Hic vero occurrebat disputatio cum Greg. qui id 2. dist. 39. qu. 1. artic. 1. conc. 4. dixit, nihil creatum esse honeste diligibile propter se, sed solum Deum. Unde in art. 2. corol. 1. & 2. infert, non posse homines honeste operari, nisi operando propter Deum dilectum, in quem suum actum referant, vel actu, vel virtute, id est, ex vi alicujus dilectionis præcedentis. Quod probat ex variis locis Augustin. præsertim lib. 1. de doctr. Christ. cap. 27. & 37. lib. 9. de Trin. cap. 8. & lib. 83. q. 30. ubi dicit, perversum esse frui aliqua re creata, propter Deum. Unde lib. 1. de morib. Eccles. cap. 14. dicit, omnia bona esse referenda in summum bonum, ex quo infert cap. 15. nihil esse virtutem, nisi summum amorem Dei, & per hunc omnes virtutes definit, & ideo lib. 19. de civit. cap. 25. dicit esse superbum diligere propter seipsas, etiam ipsas virtutes: ratio vero est, quia solus Deus est summe bonus, & ideo solus est propter se volendus. Item quia alias quodlibet bonum creatum posset propter se diligi.

Gregorii opinio asserentis nihil creatum esse honeste diligibile propter se, sed solum Deum.

5. Verumtamen non est præsentis loci hæc disputatio: nam pertinet ad 1. 2. quæst. 18. ubi de requisitis ad honestatem moralem actus humani tractatur: & in materia de fide disputari etiam solet propter infideles non agnoscentes Deum; & ideo breviter dico, opinionem illam Gregorii probabilem non esse, nulloque probabili niti fundamento. Nam bonum honestum propter se amabile est, & sufficit ad honestatem actus, etiamsi de Deo non cogitetur, nec antea ita cogitatum fuerit, ut præterita Dei dilectio nunc influat aliquo modo in actum. Item aliud est diligere aliquid ut summum bonum; aliud vero diligere aliquid, ut bonum per se amabile. Primum est proprium Dei: secundum autem communicatum est ab ipso Deo omni bono honesto, & ideo sic amando bonum honestum, non fit aliquid contra Deum. Neque inde fit, omnia bona creata esse propter se amabilia, quia nulla sunt inferiora bona utilia, vel delectabilia, quæ nisi propter honestatem appetenda non sunt. Denique licet bonum honestum creatum propter se ametur: non amatur ultimus finis, sed talis amor natura sua tendit in Deum, & hoc est satis, ut non dicatur homo frui tali bono, sed uti: tunc autem diceretur illo frui, quando in illo suum finem ultimum constitueret, & hoc est, quod dixit August. esse superbum. Et ita nec auctoritas Augustini obstat, nec ratio Gregorii momentum habet, ideoque ejus sententia communiter rejicitur a Theologis in materia de fide, ut suo loco, Deo dante, videbimus, & hic tractant Soto lib. 2. de just. quæst. 3. artic. 10. & Med. ibi, & quæstion. 18. artic. 9.

Excluditur opinio Gregorii.

6. Secundo dicendum superest de modo operandi ex charitate infusa, de quo constat, non esse per se necessarium ad implendam legem pure naturalem, cum sit longe superioris ordinis. Dubitari autem posset, an, supposita elevatione hominis ad finem supernaturalem, sit hæc circumstantia necessaria ad implendam ipsam legem naturalem absque peccato. Ita enim videntur sensisse qui dixerunt, hominem non implere præcepta divina, quæcumque illa sint, nisi aliquo modo ex charitate operetur. Quod tenuit Dion. Cister. in 1. dist. 17. q. 1. art. 3. & idem ante paucos annos docuit Michael Bajus, qui dixit, omnem actum, qui non fit ex charitate, esse ex vitiosa cupiditate, & ideo esse malum.

Modus operãdi ex charitate infusa nõ est necessarius ad legem naturalem implendam.

Dionysii Cister. opinio ac censura illius.

7. Verumtamen sententia hæc prorsus falsa, & erronea est, vel magnam præbet occasionem erroris: ut autem hoc ostendamus, membratim ostendendum est.

Potest

Potest enim illa sententia primo intelligi de habitu charitatis, seu, quod idem est, de statu gratiæ, & sic erronea est, & in Lutheranis virtute damnata, in Trid. *sess.* 6. can. 7. Nam juxta illam sententiam omnia opera facta extra statum gratiæ essent contra præceptum divinum, & peccata; unde sequeretur omnia opera, quibus peccator remote se disponit ad gratiam, esse peccata, quod ibi damnatum est, & merito, quia in Scriptura sacra consuluntur sæpissime hujusmodi opera, ut divinus timor, eleemosyna, oratio, & similia. Sed forte responderet Bajus, habitualem charitatem esse necessariam ad non peccandum, non tamen esse sufficientem, ut homo consequatur remissionem peccati; potest enim consequi habitualem justitiam absque remissione peccati. Sed hæc responsio involvit alium errorem, nimirum posse veram justitiam, & charitatem esse de facto in homine existente in peccato, quod est contra idem Conc. dict. session. 6. can. 7. & non evitat superiorem definitionem, quia in illa Concilium loquitur de operibus ante justificationem, quod non dicit tantum remissionem peccati, sed maxime infusionem justitiæ, ut ex doctrina ejusdem Concilii constat. Item quia dispositiones remotæ non solum sunt ad remissionem peccati, sed etiam ad infusionem justitiæ: ergo impossibile est opera talia esse mala, aut contra legem Dei.

8. Denique est evidens ratio, quia necessitas habitualis gratiæ, vel charitatis ad servanda singula præcepta sine nova transgressione, nec est ex lege pure naturali, ut ostensum est, nec est ex lege connaturali ipsimet gratiæ habituali, vel charitati, quia nulla est necessaria connexio inter illos habitus, & talem obligationem, neque ex ullo probabili principio ostendi potest. Neque etiam est ex speciali lege positiva Dei, quia nullibi latum invenitur tale præceptum, ut statim ostendemus, respondendo ad objectiones. Unde Theologi omnes ad quosdam actus specialiter sanctos requirunt sanctitatem habitualem in operante, ut digne, & sine peccato fiant, ut administranda sacramenta vivorum. Potest etiam ille status requiri propter opus, in quo imminet periculum mortis, vel propter aliam similem occasionem: sed illa obligatio est specialis ex lege charitatis, vel religionis; tamen generalis ad omnia opera nec fundari potest in aliqua lege, neque aliqua probabili ratione cogitari.

Alius sensus quæstionis. 9. Secundo potest intelligi illa sententia de actuali dilectione charitatis, ita ut ad servandum quodlibet præceptum legis naturæ sit necessaria propria relatio in Deum per dilectionem supernaturalem, quæ sit proprius actus operantis, vel simul existens cum opere, quo servatur præceptum, vel qui præcesserit, & influat virtute in opus. Sed hoc etiam facile refutatur ex principiis positis, quia vel hoc intelligitur de dilectione Dei super omnia, vel de alia dilectione imperfecta, & tantum affectiva, quæ sit supernaturalis, & possit per illam referri in Deum opus cujuscumque præcepti. Si primum dicatur, inciditur in præcedens incommodum, & additur novum, quia actus dilectionis Dei super omnia non separatur ab habitu (sive ab illo procedat, sive ad illum proxime disponat, quod ad præsens nihil refert) ergo si illa dilectio est necessaria, sive actu existens, sive præcedens, & non retractata (hoc enim necessarium est, ut possit virtualiter influere) etiam status in statu gratiæ, & charitatis erit necessarius, quod reprobatum est. Et præterea postulatur actus perfectæ charitatis influens in opus præceptum, quod novum absurdum est, quia sicut ad obtinendam habitualem justitiam præparamur per bona opera antecedentia ad ipsam justitiam quatenus esse possunt ab Spiritu sancto movente, & nondum inhabitante, ut dicit Trid. *sess.* 14. c. 4. ita etiam disponimur ad impetrandum auxilium, & motionem, qua proxime disponamur ad justitiam, & Deum super omnia diligamus: ergo non minus absurdum est, ad singula opera præceptorum moralium prærequirere actum infusum amoris Dei super omnia quam habitum. Et præterea contra hoc procedunt cum proportione, quæ contra Gregorium diximus, ut circa aliud membrum jam declaro.

10. Si ergo non postuletur dilectio super omnia, sed alia minor, quæ sufficit ad referendum actum in Deum finem supernaturalem. In primis difficile est distinguere talem effectum, qui sit supernaturalis complacentiæ, seu benevolentiæ in Deum, & aptus elici a charitate infusa ab amore super omnia, & justificante. Sed hoc nunc omitto in alium locum proprium, & ex propriis ostendo, etiam in illo sensu sententiam illam esse falsam, & voluntariam: quia neque ex natura rei sequitur talis obligatio ex principiis, & lumine fidei, neque etiam ostendi potest præceptum speciale positum a Deo hominibus ordinatis ad finem supernaturalem operandi semper, vel servandi præcepta naturalia ex simili dilectione, aut relatione. Ad quod possunt cum proportione applicari omnia, quæ contra Gregorium diximus. Quin potius nec ad servanda alia supernaturalia præcepta est in universum, ac per se necessaria hæc relatio, vel dilectio: nam fidei præceptum per actum credendi impletur ante omnem actum propriæ dilectionis Dei, & similiter etiam præceptum spei, ut ex Tridentin. sumitur, session. 6. capit. 7. & eadem ratione potest impleri præceptum religionis de divino cultu, aut oratione. Imo licet in aliquibus actibus externis propter specialem sanctitatem eorum requiratur status gratiæ, ut dicebam, nihilominus etiam ad illas non est necessaria hæc specialis dilectio actualis, aut virtualis, si persona in statu gratiæ supponitur, sed sufficit religiosa intentio, quæ ad religionem spectat. Sicut etiamsi occurrat occasio vel confitendi fidem, vel respondendi pro Dei honore, fieri potest ex affectu ad fidem, & confessionem ejus, vel ex affectu divini cultus, & honoris pertinentis ad religionem, etiamsi non fiat ex actu proprio charitatis: nulla ergo ratione modus operandi ex charitate est de necessitate aliorum præceptorum, extra proprium præceptum charitatis, quod non pro semper obligat, sed certis temporibus, & occasionibus, ut in propria materia dicetur.

11. Sed objicitur primo illud 1. Cor. 10. *Omnia in gloriam Dei facite*, & illud ad Colos. 3. *Omne quodcumque facis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Jesu Christi, gratias agentes Deo, & Patri per ipsum:* & illud 1. Cor. 16. *Omnia vestra in charitate fiant*. Secundo objiciuntur varia loca Augustini, in quibus significat, quidquid non fit ex charitate fieri ex prava cupiditate, ac proinde malum esse: unde 1. retract. capit. 15. *Voluntas sine charitate* (inquit) *tota est vitiosa cupiditas*. lib. de gratia, & liber. arb. c. 18. inquit, *Quod fit sine dilectione non bene fit*: & similia habet primo libr. de grat. Christi, c. 26. & sæpe alias. Tertio argumentabatur Dionys. quia Deus suis præceptis intendit nos facere sui dilectores: ergo nisi ex dilectione Dei serventur, non fit voluntas Dei; ergo neque præcepta implentur. Objectio. 1. Cor. 10. Colo. 3.

12. Ad testimonia sacræ Scripturæ respondeo primo, continere optimum consilium; secundo continere posse præceptum, altero e duobus modis. Unus est, ut omnia opera nostra talia sint, ut quantum est ex se in gloriam Dei cedant, etiamsi actus ad hoc non referantur, juxta verbum Christi Matth. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est*, non enim est sensus, oportere opera facere eo fine, ut videantur ab aliis, qui glorificent Deum: etsi enim hic finis de se bonus sit, non est tamen necessarius, nec ordinarie consulendus propter periculum; sensus ergo est, talia debere esse opera, ut si videantur, ex illis possit resultare gloria Deo. Alio modo potest hic intelligi præceptum affirmativum, quod obligat semper, sed non pro semper, nisi in præparatione animi, scilicet, ut parati simus omnia propter gloriam Dei facere, vel ex charitate, vel pro confessione nominis Christi, quando necesse fuerit, vel oportuerit. Solutio ad objecta.

13. Ad testimonia Augustini in propriis locis de fide, & charitate ex professo respondebimus, quia de utraque virtute habet Augustinus loca difficilia. Nunc dico, posse Augustinum exponi eodem modo, quo Scripturam, ut operari ex charitate non sit elici, aut imperari a charitate, sed operari consentanee ad charitatem, ita ut operatio talis sit, quæ charitate diri- Explicatur Aug.

gi, &

gi, & fieri possit, ita ut charitas semper sit de se quasi regula boni operis, licet non necesse sit, ut sit etiam principium, vel finis ab operante intentus. Unde cum ait, *non bene fieri, quod sine dilectione fit*, perinde est, ac si diceret, quod non fit dilectioni consentaneum, aut quod fit a dilectione alienum. Cum vero ait, voluntatem sine charitate totam esse vitiosam cupiditatem, potest etiam exponi de voluntate ipsa, non de singulis actibus ejus, & tota dicatur esse vitiosa cupiditas morali modo, non rigore physico, quia voluntas destituta charitate, vincitur vitiosa cupiditate regulariter, esto possit interdum bene operari ex amore honesti sine relatione charitatis, ut latius in tractatu de Gratia dicemus. Aliqui vero exponunt August. ut in illis locis nomine charitatis non intelligat virtutem infusam Theologicam, sed generalem affectum boni honesti, seu recte operandi propter justitiam ipsam. Verumtamen in dicto capit. 18. de liber. arb. & 26. de grat. Christi, aperte loquitur de illa charitate, cujus est illud præceptum Christi: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem*, Joann. 13. & illud: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut te ipsum*, Deut. 6. Mar. 12. Item loquitur de illa charitate, de qua Petrus dixit, quod *operit multitudinem peccatorum*. 1. Petri 4. & de qua Joannes loquitur, cum dicit; *Diligamus invicem, quia charitas ex Deo est*. Hæc enim ibi adducit August. ut explicet de qua charitate loquatur. Alium locum retractationum hactenus non inveni; sed hæc nunc de Augustino sufficiant.

14. Ad rationem respondetur cum Div. Thoma, quem Soto, & alii imitantur, finem præcepti non cadere sub præceptum. Et ideo licet Deus intendat maxime, ut ex charitate operemur, non tamen id nobis præcipit in omnibus operibus, nec per singula præcepta, sed solum per speciale præceptum charitatis, quod suis temporibus servandum est, ideoque extra illam necessitatem specialem poterit non solum lex naturalis, sed etiam supernaturalis sine illo modo servari. Sic enim peccator Christianus credendo præceptum fidei implet, licet ex charitate non credat, & finem proxime a Deo intentum per illud præceptum assequitur: nam hic includitur in ipso præcepto, licet extrinsecum, seu remotum non assequatur, & idem est de aliis præceptis.

CAPUT XII.

Utrum lex naturalis non solum prohibeat aliquos actus, sed etiam irritet contrarios.

1. TRactando de obligatione legis naturalis, consequenter explicuimus fere omnes effectus, qui solent legi in communi attribui: nam constat ex dictis, hoc jus quædam bona præcipere, mala prohibere; permissionem autem, aut punitionem proprie non habere locum in illo. Quia licet ex transgressione naturalis juris sequatur reatus pœnæ in ordine ad divinam providentiam, & justitiam, ad quam spectat pœnam illam taxare; nihilominus ratio naturalis non potest illam pœnam definire, & ideo talis ac tanta proprie non sequitur ex imperio alicujus legis mere naturalis, sed sequitur ille reatus ex naturali, & intrinseca conditione culpæ, ita ut licet pœna non esset per legem determinata, arbitrio competentis judicis puniri posset. Unde fit, ut neque propria permissio locum habeat in hoc jure, quia nihil, quod de se malum sit, permittit licite fieri, ut per se constat, quia hoc repugnat actioni intrinsece, ac per se malæ: nec etiam permittit fieri impune, eo modo quo pœna potest ex hoc jure sequi, scilicet, quoad reatum, quia numquam impedit, aut de se impedire potest reatum pœnæ. Quod si dicatur hoc jus permittere vel indifferentia, quæ non prohibet, vel bona, quæ approbat, licet non præcipiat, neutra est propria permissio legalis (ut sic dicam) quia prior est pura negatio: dicitur enim opus indifferens quod nec præcipitur, nec prohibetur, nec etiam approbatur: posterior vero est plusquam permissio, quia est positiva

Permissionē non habere locum in lege naturali.

concessio, ut supra tactum est, & infra tractando de Jure gentium, latius dicetur. Quod si in his materiis consideretur jus naturale, quatenus disponit, quomodo præstandæ sint, ut honeste, & sine macula fiant: jam illud pertinet ad legem præcipientem unum modum, & vetantem alium, ut in superioribus etiam tactum est, & ideo de his effectibus nihil addendum occurrit.

2. Solum ergo superest inquirendum, quando, & quomodo possit jus naturale habere vim non solum obligandi, seu prohibendi, sed etiam irritandi actum qui contra talem obligationem fit. Quod dubium præcipue habet locum in præceptis negativis: extendi vero potest ad affirmativa, quatenus ex consequenti prohibent contraria eorum, quæ præcipiunt: ratio autem dubitandi est, quia irritare non est præcipere, sed facere; jus autem naturale, ut sic, solum videtur habere vim præcipiendi, non vero tollendi dominium, verb. grat. vel faciendi aliquid simile. Confirmari potest inductione: nam jus naturæ prohibet contrahere matrimonium post factum votum castitatis, vel post promissionem sponsalium factam alteri, & tamen matrimonium validum est: prohibet etiam lex naturæ vendere rem ultra justum pretium, & nihilominus talis venditio non est irrita ipso jure naturæ: ergo idem erit in omnibus similibus. Nam efficacitas juris naturæ eadem est in omnibus, neque peculiaria verba habet, per quæ prohibeat, ut propter illorum diversitatem dicamus, aliquando irritare, & non semper, ut dici potest in jure positivo.

Difficultatis ratio.

3. Nihilominus certum est, actus factos contra jus naturale aliquando non solum malos, sed etiam irritos esse. Hoc tanquam certum supponunt auctores in pluribus quæstionibus, quas in particulari tractant, ut an talis actus, verb. gr. contractus factus ex metu, violentia, dolo, vel cum alia conditione simili, sit nullus jure naturæ, vel tantum positivo: supponunt ergo, ex utroque capite posse habere nullitatem. Probatur deinde exemplis: nam secundum matrimonium factum, vivente priori conjuge, ex jure naturæ nullum est. Idem est verum de matrimonio ver. gr. inter fratres, & adhuc certius inter patrem, & filiam: contractus etiam usurarius jure naturæ irritus, seu nullus est, quoad usuræ obligationem: idem est de contractu facto per dolum gravem, & similia sunt multa. Ut autem rationem reddamus, & priores objectiones solvamus, oportet regulam aliquam assignare ad cognoscendum, quando actus prohibitus jure naturæ validus, vel irritus sit: nam utrumque posse accidere ostendunt adducta exempla: differentia autem non potest sumi ex verbis legis, ut recte objectum est: unde ergo illam sumemus.

Actus factos contra jus naturæ non solū esse pravos, sed aliquand. irritos.

4. Duæ regulæ præcipue occurrunt. Prima est, quando actus prohibetur jure naturæ ob defectum potestatis, vel ob materiæ incapacitatem, tunc actus est nullus, & irritus ex natura sua. Hoc ostendit exemplum illud de secundo matrimonio, & in universum de donatione ejusdem rei facta post priorem validam, & permanentem: est enim nulla, quia ille, qui secundo donat, vel tradit, jam non habet potestatem in talem rem. Unde intelligetur differentia inter traditionem factam post priorem traditionem, vel tantum post priorem promissionem: cum enim utraque sit contra jus naturæ, una est valida, & non alia, quia prior traditio abstulit dominium, & ita etiam abstulit potestatem: promissio vero non tollit dominium, & ideo non tollit potestatem, quamvis obliget ad utendum illa tali modo. Eadem ratione contractus, seu consensus per dolum substantialem (ut sic dicam) extortus, nullus est jure naturæ, quia dolus impedit verum consensum, & causat involuntarium: sine voluntate autem non potest contractus humanus perfici, & sic de aliis. Ex quibus facilis est ratio regulæ, quia in his, & similibus casibus tollitur principium substantiale (ut sic dicam) valoris actus, quod est potestas moralis, id est, quæ habeat adjunctam sufficientem voluntatem: sine potestate autem, & voluntate non est actus validus.

Regula ad dignoscēdum quādo actus jure naturæ sunt irriti. Prima regula.

5. Secunda regula est, quando actus prohibetur

pro-

Secunda regula.

propter indecentiam, vel turpitudinem in materia ejus inventam, tunc etiam est irritus, quando eadem turpitudo durat in ipso effectu, vel, ut Juristæ loquuntur, quando habet causam perpetuam. Hanc regulam sumo a simili ex Glossa in Clement. 1. de jure patronat. verb. *inhibentes*, in fine, & ex Glossa in c. *vides*, dist. 10. Decio in cap. 2. de testib. & aliis, quos refert Covarr. in 4. Decret. 2. p. c. 6. in princ. nu. 6. & colligitur ex lege, *si stipulor*, de verb. obligat. *Quod leges* (inquit) *fieri prohibent, si perpetuam causam servaturum est, cessat obligatio, ut si sororem sibi nupturam aliquis stipuletur.* Ubi Glossa advertit, talem promissionem esse irritam ipso jure naturæ. Et ita confirmatur regula exemplo posito de matrimonio contracto inter consanguineos in primo gradu: nam ibi non deest potestas, id est, dominium sui ad se tradendum in matrimonium, nec deest voluntas, quantum est ex parte contrahentium: tamen illa naturalis indecentia, quæ facit talem matrimonium esse prohibitum, perpetuo durat, si matrimonium tale duret: ideo etiam duratio ipsa prohibita est, & hoc est esse irritam. Idem cernitur in exemplo de usura, quæ prohibita est, quia injusta: quæ injustitia tam invenitur in retentione lucri accepti, & ideo prohibitio illa irritans est: unde etiam constat ratio clara, quia si valor actus sit contra jus naturæ a nemine fieri potest, cum jus superioris resistat: in illo autem casu valor ipse est contra jus naturæ, quia habet eandem causam turpitudinis; ergo non potest talis valor subsistere; ergo est irritus talis actus. Unde potest considerari differentia inter hanc regulam, & præcedentem, quod in priori actus prohibetur, quia pravus, & nullus est ex defectu potestatis: in hac vero posteriori actus fit nullus ratione intrinsecæ malitiæ perpetuæ, ac subinde per ipsam prohibitionem, quia alias potestas absoluta circa talem materiam non deerat.

Quando actus licet prohibitus iure naturæ, non est irritus.

6. Extra hos autem casus, quamvis jus naturæ prohibeat actum, non irritabit effectum ejus, quia si supponatur potestas sufficiens ad talem effectum, & alioqui possit effectus durare absque turpitudine, & cum honesto usu, non est, cur invalidus sit. Id optime declaratur in matrimonio facto contra votum simplex castitatis: nam illud votum non abstulit, sed ligavit potestatem, quam homo habet in corpus suum: & alioqui matrimonium contra illud contractum, quatenus est actualis traditio, habet majorem quandam efficaciam, quam promissio, & potest etiam habere honestum usum, saltem reddendo, & non petendo debitum; ergo recte potest esse validum. Venditio item injusta relinquit quidem perpetuam obligationem restituendi excessum pretii; quod si fiat, cessat omnis turpitudo in valore, & perpetuitate talis contractus, & ideo non est, cur simpliciter irritus sit. Et ita patet responsio ad objectiones factas. In quibus etiam exemplis considerari potest, prohibitionem non esse quasi directam, vel absolutam de substantia talis actus, sed vel provenire ex aliqua generali lege, ut est servare votum, vel solum esse de tali modo, seu excessu, & ideo mirum non esse, quod actum non irritet.

CAPUT XIII.

Utrum præcepta legis naturæ de se, & ab intrinseco immutabilia sint.

1. Hactenus substantiam, & obligationem legis naturalis explicuimus, reliquum est, ut de illius firmitate, vel immutabilitate dicamus. Duplex autem mutatio potest intelligi in aliqua lege, scilicet, vel per additionem, vel per ablationem, seu diminutionem. Hic autem non est sermo de ea additione, quia illa non est mutatio, quando prior lex integra manet, sed est perfectio extensiva conferens ad utilitatem humanam, ut dixit D. Thom. quæst. 94. artic. 5. & sic Ulpian. l. *jus civile*, ff. de just. & jure, ait, jus civile constitui, addendo aliqua juri naturali: imo & jus divinum multa addidit juri naturæ, & jus Canonicum utrique. Nam, ut infra videbimus, humana jura multa determinant, quæ per jus naturæ, aut divinum determinata non sunt, nec convenienter determinari potuerunt. Tractamus ergo de propria mutatione, quæ fit per ablationem legis, vel obligationis ejus. Hæc autem mutatio dupliciter solet in rebus accidere, nimirum, vel per mutationem rei ab intrinseco deficientis, vel per extrinsecus factam virtute alicujus agentis habentis potestatem. Et uterque modus potest ad legem applicari: nam interdum res per seipsam deficit, quia ex utili fit noxia, vel ex rationabili fit irrationabilis: aliquando vero tollitur per superiorem, ut in legibus positivis postea videbimus. Et utraque istarum mutationum contingit, vel absolute, & universaliter in tota lege, & dicitur abrogatio legis: vel in particulari, & dicitur dispensatio, vel particularis relaxatio. De his ergo omnibus modis mutationum potest inquiri circa legem naturalem: in hoc autem capite solum de mutatione ab intrinseco dicemus: in sequentibus autem inquiremus de mutationibus ab extrinsecis agentibus.

Sensus quæstionis expenditur, & explicatur de qua immutabilitate sit sermo.

Resolut. Legẽ naturalem per se ipsa non deficere, nec mutari posse, neque in universali, neque in particulari.

2. Dico igitur, proprie loquendo, legem naturalem per seipsam desinere non posse, vel mutari, neque in universali, neque in particulari, manente natura rationali cum usu rationis, & libertatis. Semper enim hæc hypothesis præintelligitur, & supponitur: nam cum lex naturalis sit veluti proprietas hujus naturæ, si illa de medio tolleretur, tolleretur etiam lex naturalis quoad existentiam suam, & maneret tantum secundum esse essentiæ seu possibile objective in mente Dei, sicut & ipsa rationalis natura. Imo tunc etiam lex æterna non haberet rationem propriæ legis, quia non esset cui Deus præciperet: oportet ergo naturam rationalem supponi, & sic dicemus, non posse legem naturalem, vel in totum, vel in parte per sese deficere, aut mutari. Ita sumitur ex Div. Thoma 1. 2. qu. 94. artic. 4. & 5. & quæst. 100. artic. 8. & 2. 2. quæst. 66. art. 2. ad 1. & qu. 104. artic. 4. ad 2. Vincent. in Specul. moral. libr. 1. par. 2. dist. 3. & aliis, quos cap. sequenti, & 15. referam. Item ex August. lib. 83. quæstion. qu. 53. & lib. de vera relig. c. 31. & lib. 1. de lib. arb. c. 6. Item ex Lactantio lib. 6. de vero cultu, c. 8. & ex Arist. 5. Ethicorum, cap. 7. Cicer. lib. 1. & 2. de leg. & 3. de Repub. & ex §. *sedet*. Instit. de jur. natur. Probatur autem primo, quia hoc jus naturale vel consideratur in Deo, vel in homine: prout est in homine mutari non potest, quia est intrinseca proprietas necessario fluens ex tali natura, quia talis est, vel (ut alii volunt) est ipsa rationalis natura: ergo repugnat, manente tali natura apta ad utendum ratione auferri legem naturalem. Si vero consideretur hæc lex, ut est in Deo, supra ostensum est, non posse auferri non solum a judicio divini intellectus, verum etiam neque a voluntate, qua vult, vel talia bona præcipere, vel talia mala vitare.

3. Secundo argumentor in hunc modum, quia nulla lex deficit per seipsam sine revocatione legislatoris, nisi vel quia non erat perpetua, sed pro tempore certo, quo finito, ipsa etiam finitur, & desinit esse; vel quia in materia fit aliqua mutatio, ratione cujus lex fit irrationabilis, & injusta, cum antea esset justa, & prudens. Quia si lex indefinite, ac sine termino posita erat, & ex parte materiæ non est facta mutatio, non potest intelligi quomodo per seipsam cesset lex, manente objecto, & subjecto ejus, cum ex parte legislatoris non auferatur, ut supponimus. At neuter illorum modorum habet locum in jure naturali. De priori patet, quia leges ejus sunt necessariæ, & perpetuæ veritatis: complectitur enim hoc jus (ut supra dixi) principia morum per se nota, & omnes, ac solas conclusiones, quæ ex illis necessaria illatione inferuntur, sive proxime, sive per plures illationes: omnia autem hæc perpetuæ veritatis sunt, quæ veritas principiorum non subsistit sine veritate talium conclusionum, & principia ipsa ex terminis necessaria sunt: ergo in omnibus his præceptis est perpetuitas: non ergo possunt desinere per solum lapsum temporis. Altera vero pars ex eodem principio facile ostenditur, quia judicium, quod necessario colligitur ex principiis per se notis, numquam potest esse falsum: ergo nec potest esse irrationabile, vel imprudens: sed omne judicium legis naturalis tale est, ut vel sit de principiis per se

notus,

notis, vel ex illis necessario inferatur: ergo quantumvis res varientur, judicium legis naturalis variari non poterit.

4. Tertio fit alia inductio distinguendo in hoc jure præcepta affirmativa, & negativa, & ostendendo, neutrum genus talium præceptorum posse per se cessare, aut desinere obligare. Nam in primis præcepta negativa prohibent res per se, & intrinsece malas, & ideo obligant semper, & pro semper; tum ratione suæ formæ, quia negatio omnia destruit, tum etiam, quia quod per se malum est, semper, & ubique vitandum est: eadem ergo ratione non possunt talia præcepta per se desinere, quia non potest res per se mala desinere esse mala. Affirmativa vero præcepta, licet semper obligent, non tamen pro semper, & ideo potest hujusmodi præceptum, licet naturale sit, uno tempore obligare, & non in alio, seu in una occasione, & non in alia, non tamen propterea recipit mutationem, quia hæc est illius natura, & (ut sic dicam) a principio fertur pro talibus occasionibus, vel sub talibus conditionibus, & non pro aliis. Nihilominus tamen semper retinet suam vim, semper obligat, licet non pro semper: sicut præceptum confessionis: v. gr. licet pro hoc mense non obliget, & pro tempore Quadragesimæ obliget, non ideo mutatur, sed de se idem semper permanet, & declaratur amplius: nam præcepta affirmativa legis naturalis solum obligant pro illis occasionibus, in quibus omissio talis actus esset per se, & intrinsece mala: ergo sicut illa omissio non potest non esse mala: ita neque obligatio affirmativi præcepti ad actum illi omissioni contrarium potest per se desinere, aut mutari: ergo tale præceptum necessario semper obligat pro suo tempore, & consequenter semper etiam obligat ad non habendum contrarium propositum, seu ad obediendum saltem in animi præparatione.

5. Quarto declaratur, & confirmatur hæc veritas expediendo objectionem, quæ hic fieri potest. Dicit enim Aristot. 5. Ethic. cap. 7. Justum naturale, seu natura constans non omne mutabile esse, aliquando vero posse esse mutationi obnoxium. Quod etiam tradit D. Thom. 1.2.q.94.ar.5. dicens, legem naturæ quoad prima principia omnino esse immutabilem, quoad conclusiones autem ut plurimum non mutari, in aliquo tamen casu, & in paucioribus mutari, propter particulares causas occurrentes. Confirmat hoc Div. Thomas exemplo legis naturalis præcipientis depositum reddi suo domino petenti, quæ non obligat in casu, in quo depositum petitur ad damnificandam rempublicam. Et simile esse potest de præcepto naturali servandi secretum, quod negativum est, & tamen violari potest, si ad defensionem Reipublicæ, vel innocentis sit necessarium. Præceptum item, *Non occides*, naturale est, & tamen in propriam defensionem licitum est occidere. Difficilius exemplum esse potest de præcepto non contrahendi matrimonium cum sorore, vel matre, quod naturale est, & tamen in casu necessitatis generationis humanæ non obligat, ut de facto contigit in principio creationis, ut ex materia de Matrimonio constat. Ratione denique hoc confirmat D. Thomas, quia certior est sententia speculativa, & naturalis, quam moralis, & practica, & nihilominus in scientia physica, & naturali, licet universalia principia non deficiant, conclusiones etiam necessariæ interdum deficiunt: ergo idem poterit accidere in moralibus, atque ita poterit jus naturale mutationem pati. Probatur consequentia a paritate rationis, quia sicut materia physica est mutabilis, ita etiam res humanæ, quæ sunt materia juris naturalis, multo magis mutabiles sunt: ergo etiam ipsum jus mutabile est: nam sicut ex materia sumit speciem, ita illius conditionem imitatur, & participat.

Quomodo sit immutabilis lex naturalis, item in quo subire potest mutationem.

6. Hæc vero omnia recte explicata potius confirmant assertionem. Est ergo considerandum ea, quæ consistunt in quadam adæquatione, & quasi relatione, dupliciter posse mutari, vel quasi mutari, seu desinere esse, scilicet, vel intrinsece per mutationem sui, ut pater desinit esse pater, si moriatur: vel extrinsece tantum per mutationem alterius, quomodo pater desinit esse pater per mortem filii, quæ desitio in patre non est mutatio, sed per modum mutationis a nobis concipitur, vel significatur. In lege ergo positiva contingit mutatio priori modo, quia tolli potest: in lege autem naturali minime, sed solum secundo per mutationem materiæ contingit, ut actio subtrahatur ab obligatione legis naturalis, non quia lex tollatur, vel minuatur: semper enim eo modo obligat, & obligavit; sed quia ipsa materia legis mutatur, ut statim patebit in exemplis adductis. Unde ulterius considerandum est, legem naturalem cum per se non sit scripta in tabulis, vel membranis, sed in mentibus, non semper dictari in mente illis verbis generalibus, vel indefinitis, quibus a nobis ore profertur, vel scribitur, ut v. g. lex de reddendo deposito, quatenus naturalis non ita simpliciter, & absolute in mente judicatur, sed cum limitatione, & circumspectione: dictat enim ratio reddendum esse depositum jure, & rationabiliter petenti, vel nisi ratio defensionis justæ, vel reipublicæ, vel propria, vel innocentis obstet. Communiter autem solet illa lex illis tantum verbis proferri, *Reddendum est depositum*, quia cætera subintelliguntur, nec in forma legis humano modo positæ omnia declarari possunt.

7. Quando ergo Divus Thomas cum Aristotele ait, aliqua præcepta legis naturalis mutari, vel deficere, aut exceptionem pati in paucioribus, seu in casu, loquitur de mutatione impropria per solam denominationem extrinsecam ratione mutationis, quæ in materia fit, ut ex eodem sumitur dicta quæstione centesima articulo octavo, & quod hoc differentiam constituit inter quædam præcepta naturalia respectu aliorum, vel respectu principiorum universaliorum. Nam quædam versantur in materia, quæ non recipit mutationem, vel limitationem, ut est, vel generale principium, *Non sunt facienda mala*, vel interdum particulare præceptum, ut, *non est mentiendum*: alia vero sunt, quæ ex parte materiæ mutationes recipere possunt, & ideo limitationem, vel quasi exceptionem admittant: unde sæpe loquimur de his præceptis, ac si essent proposita per absoluta verba, sub quibus patiuntur exceptionem, quia non satis declarant ipsum præceptum naturale prout in se est. Sic enim præceptum in se spectatum nullam exceptionem patitur, quia ratio ipsa naturalis dictat, hoc debere fieri tali, vel tali modo, & non aliter, vel concurrentibus talibus circumstantiis, & non absque illis. Imo interdum mutatis circumstantiis, non solum non obligat naturale præceptum ad faciendum aliquid, v. gr. ad reddendum depositum, sed etiam obligat ad non faciendum.

Explicatur D. Th. & Aristo. mutationem admittentes in præceptis naturæ.

8. Et ita facile declaratur exemplum de deposito: nam licet in hoc casu reddendum non sit, non propterea naturale præceptum mutatur: nam a principio non fuit positum pro illo casu, sed pro aliis, quos recta ratio dictat, sicut qui non implet promissionem; quia res notabiliter mutatæ sunt, non mutatur ipse, nec lex fidelitatis servandæ mutatur, sed mutata est materia: tamen a principio illa mutatio fuit virtute excepta per conditionem in ipsa promissione subintellectam, & ita non est vera, vel intrinseca mutatio, sed apparens, & per extrinsecam denominationem. Idem ergo est de deposito, etiamsi deposito adjungatur promissio reddendi illud, ut est apud Augustinum Psalm. 5. & habetur in cap. *ne quis*, 22. quæstion. 2. Idemque cum proportione est de præcepto naturali servandi secretum: nam secretum est quasi depositum, quod custodiendum datur, & accipitur sub promissione servandi sine damno, & injuria tertii: nam hæc conditio necessario subintelligitur, ut promissio licita sit. Loquimur autem de naturali secreto: nam sigillum confessionis altiorem habet obligationem. Denique idem est de quinto præcepto Decalogi, *Non occides*, quod ut naturale est, includit plures conditiones, scilicet, non occides propria auctoritate, & aggrediendo, de quibus in sua materia dicendum est, & cap. decimoquinto, aliqua attingemus. De ultimo vero exemplo, quod obscurius est, dicam capite sequenti.

9. Ad rationem respondeo, admittendo similitudinem ex conclusionibus physicis sumptam cum propor-

portione. Nam propositiones physicæ, licet dicantur interdum deficere, tamen ut conclusiones scientificæ sunt, non deficiunt, quia ut sic non absolute inferuntur, sed cum limitatione, utique a talibus causis per se hoc provenire, nisi impediantur, & sic etiam in præsenti naturale præceptum (ut dixi) non absolute præcipit in tali materia, ver. gr. reddendum est depositum, sed subintellectis debitis circumstantiis, ut satis explicatum est: solum enim hoc modo inferuntur tales conclusiones necessario ex principiis naturalibus, & non aliter sunt naturalia præcepta, nisi ut ex illis principiis necessario colligitur. Et ideo etiam non obstat, quod materia sit mutabilis: nam lex naturalis discernit mutabilitatem in ipsa materia, & juxta illam accommodat præcepta: nam aliquid præcipit in illa materia pro uno statu, & aliud pro alio, & ita ipsa in se manet semper immutata, licet quoad nostrum modum loquendi, & per denominationem extrinsecam quasi mutari videatur.

An lex naturæ possit deleri a mentibus hominũ, ac proinde ita mutationem subire. Respõsio.

10. Alia difficultas hic occurrebat, quia videtur lex naturæ posse de mentibus hominum deleri, ac subinde esse mutabilis quasi per separationem a subjecto, sicut scientia, quæ ex parte objecti immutabilis veritatis est, in subjecto corrumpi potest per errorem. Sed hæc difficultas quantum ad rem attinet sufficienter tacta est supra capit. octavo, ubi diximus de ignorantia, quæ in hanc legem cadere potest. Dicimus ergo breviter, legem hanc non posse omnino deleri de mentibus hominum: quoad aliqua vero præcepta posse ignorari, & fortasse non ab omnibus hominibus. Nam licet quædam gentes errent circa unum præceptum, aliæ circa aliud: nullum tamen esse videtur, quod non aliquibus saltem hominibus per lumen naturale manifestetur, & hoc satis est, ut simpliciter dici possit, nullum præceptum naturale totaliter deleri, etiam per ignorantiam. Addo vero, per errorem, vel ignorantiam non mutari legem in se, sed occultari, seu nesciri, quod longe diversum est. Nam licet omnia præcepta legis naturalis sint immutabilia, non tamen omnia sunt æque nota, & ideo inconveniens non est, ut aliqua ignorari possint. Alia difficultas hic occurrit de epikia, quæ gravior est, & propriam disputationem requirit, quam infra cap. decimo sexto trademus.

CAPUT XIV.

Utrum jus naturale mutari, vel dispensari possit per humanam potestatem.

1. Opinio asserentiũ jus naturale posse in particulari per potestatẽ humanam dispẽsari.

1. QUamvis hæc quæstio videatur ex præcedenti definita, nihilominus non desunt graves Doctores, qui absolute dicant, posse dispensari interdum per hominem in jure naturali, vel mutari per jus humanum, vel gentium, vel civile. Non quidem quoad omnia jura naturalia: fatentur enim hanc mutationem non habere locum in primis principiis juris naturæ, nec in conclusionibus illis propinquis, de quibus sentiunt procedere omnia dicta in superiori capite: solum ergo in quibusdam rebus, seu præceptis magis remotis dicunt, posse fieri hanc mutationem: non universalem per modum abrogationis, sed particularem per modum dispensationis, vel diminutionis. Ita expresse declarat Glossa in c. *a nobis* de deci. verb. *exemptos*. Idem sentit Glossa in l. *manumissiones*, verb. *nascerentur*, & Glossa 1. in l. *jus civile*. ff. de justitia, & jure. Sequitur Abbas in dicto capit. *a nobis*, nu. 4. & in cap. *cum tanto*. de consuet. num. 3. & cap. *quæ in Ecclesiarum* de constit. n. 11. ubi etiam Felin. n. 26. & ibi Innocet. & alii communiter. Copiosius vero, & distinctius tradidit hanc sententiam Angel. verb. *Papa*, n. 1. ubi specialiter de Pontificia dispensatione loquitur, Nav. etiam conf. 2. qui filii sint legi. nu. 8. dicit, posse Papam limitare legem naturalem, & divinam, & dispensare circa illas. Idem de Pontifice docet Sancius l. 8. de matrim. disp. 6. & refert plures Juristas, & ex Theologis Canum in releɛt. de pœnit. p. 5. Sed illius sententiam in hac parte sufficienter refellimus in l. 6. de voto, c. 9. Potest etiam pro hac sententia referri Henriq. lib. 8. de Euchar. c. 13. Sed in his auctoribus, & aliis, qui de hoc puncto tractant, advertere oportet, interdum loqui generatim de jure divino, & de potestate Papæ ad dispensandum in illo, confundentes sub divino jure tam naturale, quam positivum divinum. Nos vero distincte, & specifice loquimur, & nunc solum agimus de jure naturali in ordine ad quamcumque potestatem humanam, & actionem ejus, sive sit dispensatio, sive præceptum, aut juris institutio, sive per legem, sive per consuetudinem, vel particularem, vel totius orbis, quæ solet dici jus gentium, ut infra dicam. De jure autem divino positivo infra in ultimo libro hujus tractatus dicemus.

2. Hæc igitur sententia primo suadetur variis exemplis. Primum, & vulgare est de divisione dominiorum, quia jure naturæ omnia erant communia, & nihilominus rerum divisio ab omnibus introducta est in c. *jus naturale*, dist. 1. cap. *quo jure*, dist. 8. Imo in c. *dilectissimis*. 12. qu. 1. dicitur rerum divisio per iniquitatem introducta, non quod ipsa introductio iniqua fuerit, sed quod occasione peccati facta fuerit, ut omnes infra citandi interpretantur. Secundum exemplum simile est de libertate, quæ jure naturæ hominibus convenit, & tamen per leges humanas aufertur. l. *manumissiones*. ff. de justit. & jure. ⁋. *libertas*. ff. de statu liberis. §. *jus autem*, Instit. de jure naturali, gentium, & civili. Tertium exemplum est de jure naturali non auferendi alienum, quod videtur immutari hominum introductione per usucapionem, & præscriptionem. Quo exemplo utitur Glossa in dicta l. *manumissiones*. Quartum est de jure naturali, quod per consensum mutuum maris, & fœminæ fiat matrimonium, quod ab hominibus immutatur, ne fiat, nisi præterea testes adsint. Simile est de jure condendi testamentum, vel donandi res suas: nam hæc jure naturæ fieri possent pro arbitrio domini; & tamen hoc jus mutatur, vel limitatur ab hominibus, ut, scilic. id non fiat, nisi per testamentum solemne, &c.

3. Secundo principaliter afferuntur varia exempla dispensationum humanarum in jure naturali. Primum est de dispensatione in votis, & juramentis, quorum obligatio de jure naturali est. Secundum est de dispensatione in matrimonio rato, quod supponimus esse dissolubile dispensatione Pontificis, cum tamen jure naturæ indissolubile sit. Tertium est dispensatione in residentia Episcorum, quæ est de jure divino naturali, ut sentit Concil. Trident. session. 23. capit. 1. de reformat. & tamen in illa quotidie dispensatur, ut constat. Neque in hoc exemplo habet locum vulgaris evasio, quod illa non sit dispensatio, sed interpretatio juris naturalis: tum quia evidenti experimento constat, in multis casibus dari hanc facultatem, in quibus non cessaverat obligatio residendi, neque ulla probabili ratione posset id per solam interpretationem colligi, sed per auctoritatem Pontificis tollitur obligatio, relaxando illam, & hæc est dispensatio: tum etiam, quia ita sæpe vocatur in ipsis indultis: imo etiam in Concilio Tridentino session. 6. cap. 2. de reformatione. Quartum exemplum est de dispensatione in impedimentis irritantibus matrimonium jure naturali: nam in matrimonio inter fratres refert Angel. supra fuisse dispensatum jure naturali, & tamen illud est impedimentum irritans jure naturæ. Denique adduntur a Juristis exempla de dispensatione in debito solvendi decimas, quod dicunt esse de jure divino naturali. Item in exemptione clerici a jurisdictione sæculari, quam exemptionem etiam censent esse de jure divino naturali, & tamen in ea dispensat Pontifex, permittendo clericum a temporali Judici puniri, etiam in causa criminali, & alia similia videri possunt in Felino capit. ultim. de major. & obedientia, numer. 7. & sequentibus.

4. Tertio argumentatur ratione, quia hæc dispensatio in aliquibus juribus naturalibus est sæpe necessaria ad bonum animarum, ut exempla adducta ostendunt; ergo non est verisimile, reliquisse Deum homines sine hoc remedio, quia ad providentiam Dei spectat concedere hominibus potestatem moraliter necessariam ad convenientem gubernationem reipublicæ: unde ex hoc principio colligimus esse in hominibus potestatem puniendi malefactores etiam pœna mortis,

-tis, & privandi homines rebus suis, quando causa reipublicæ id postulat, & similia. Hinc dixit Angel. supra, non fuisse Deum futurum bonum patrem familias, nisi reliquisset pastorem super gregem suum, qui posset consulere omnibus occurrentibus, & necessario expedientibus. Qui hoc citat ex Richar. in 4.d.38. ubi ar.9. q.1. solum dicit, rectam rationem dictare, aliquem esse loco Dei in Ecclesia, qui periculis personarum, pensatis infirmitatibus, & utilitatibus, possit rationabiliter obviare. Et declaratur a simili: quia nisi Papa ita conderet leges suas, ut concederet Episcopis facultatem in eis dispensandi in casibus necessariis, in quibus non possit adiri, vel consuli Pontifex, non recte provideret Ecclesiæ: & ideo ex hoc principio colligunt auctores communiter, posse in his casibus dispensare inferiores in lege superioris; ergo similiter in præsenti, servata proportione. Tandem hac ratione omnes fatentur, posse cadere interpretationem in lege naturali, sed eadem est ratio de interpretatione, & dispensatione: nam eandem potestatem requirit, quia interpretatio authentica legis solum ab auctore legis fieri potest; ergo eadem ratione admittenda est dispensatio, quia sæpe per solam interpretationem non potest occurrentibus casibus subveniri.

5. Nihilominus contraria sententia docet, jus naturale in nullo vero præcepto suo tolli, diminui, dispensari, aut alio simili modo posse mutari per aliquam legem, vel potestatem humanam. Hæc est sine dubio sententia communis Theologorum, quos latius referemus capite sequenti. Præcipue vero D. Thomæ dicta q. 100. ar.8. & aliis locis allegatis capite præcedenti, & specialiter de Papa quodlib. 4. art. 13. Sumitur ex Alense 3.p. qu.27. memb.4. per totum, licet memb. 2. §.2. obscure loquatur de mutabilitate legis naturalis, ut videbimus capite sequenti. Idem sentiunt Theologi, qui absolute negant, Papam posse dispensare in jure divino: nam si in positivo divino non potest, multo minus in naturali, quia & divinum etiam est, & immutabilius; illos autem referemus infra tractando de lege gratiæ. Expresse vero de lege naturali id tradit Almain. de potest. Ecclesiæ, cap. 13. concl. 1. & idem sentit in 4.dist.15.qu.2.art.1. Idem Sylvest.verb. *Papa*, qu.16. Abul.Exod.20. qu.35. ad medium, & supponit sæpe Victor.relect.2. de potest. Papæ, & Conc. supponit item Driedo lib.2.de liber. Christ.c.4. in fine, Soto l.1.de just.q.7.ar.3.l.4.q.3.a.1. ad 1. & l.10.q.3.art.4. id extendit etiam ad speciale exemplum de residentia Episcoporum. Et moderni Theologi communiter, & ex Jurisperitis hoc insinuant Glossæ in cap. *sunt quidem*. 25.qu.2. per illum textum, & sequentem, & Glossa in cap. *proposuit*. de concess.Præben. licet obscure loquantur. Clarius id docent, Turrecremat. in Summa, l.3. c.54. & 57. Navarr.consil.4.de desponf.impuber. n.16. & sumitur ex eodem in cap. *ita quorundam*, de Judæis, Glos. penult. per totam, Covarr. in regula, *peccatum*, p. 2. §. 11. nu.3. & sequentibus, & in cap. *quamvis pactum*, 1.p.§.4.nu.6. & in Epitom.4.p.2.cap.6.§.9. n.3. Barbos.in rubr.ff.soluto matrim. 2.p.nu.104. & Albert. Bologne.tract.de legib.& juri.cap.26.num.3.& sequentibus. Et hanc sententiam judico esse omnino veram, licet quoad aliquos articulos ejus possit esse de nominibus dissensio.

2. opinio communior asserens jus naturale in nullo præcepto tolli posse, vel dispensari per humanam potestatem.

6. Ut ergo veritatem breviter explicemus, advertendum est, multis modis posse aliquid dici de jure naturali. Primus, & maxime proprius est, quando lex aliqua naturalis id præcipit, & hic est modus proprius juris naturalis, de quo nos tractamus. Ad quod necesse est, ut ratio naturalis per se spectata dictet, aliquid esse necessarium ad morum honestatem, sive id dictet absque discursu, sive ex illo, uno, vel pluribus; dummodo enim illatio semper sit necessaria, parum hoc refert, ut sæpe dixi. Alio vero modo dicitur aliquid esse de jure naturali solum permissive, aut negative, aut concessive (ut sic res explicetur.) Talia sunt multa, quæ attento solo naturali jure, licita sunt, vel data hominibus, ut rerum communitas, hominum libertas, & similia: de quibus lex naturæ non præcipit, ut in eo statu permaneant: sed hoc relinquit hominum dispositioni juxta rationis exigentiam. Sic potest dici nuditas naturalis homini, quæ in statu innocentiæ operienda non esset: in statu vero naturæ lapsæ aliud dictat naturalis ratio. Sic etiam libertas est homini naturalis, quia ex vi juris naturalis illam habet, licet lex naturæ non vetet illam amittere. Alio item modo dicitur aliquid esse de jure naturæ, quia fundamentum habet in conditione naturali, licet non simpliciter præcipiatur jure naturali, ut filium succedere patri ab intestato, ex libr. *scripto*, in fin.ff. unde liberi: quia licet id non præscribat omnino lex naturæ, ad id inclinat, & quasi naturaliter sequitur, nisi aliunde impedimentum ponatur. Sic etiam duobus testibus adhiberi fidem, vel illos ad probationem humanam sufficere, dici potest de lege naturæ, non præcipiente, sed approbante. & admittente, nisi aliud ex specialibus causis addatur, vel requiratur. Hic ergo (ut dixi) de jure naturæ primo modo loquimur, occasione vero argumentorum dicemus aliquid posteriori.

Quibus modis eadem possit aliquid sub jus naturale.

7. Ulterius vero circa primum modum advertere oportet, inter præcepta juris naturalis, quædam esse, quæ versantur circa pacta, conventiones, aut obligationes, quæ per humanas voluntates introducuntur, ut sunt leges de servandis votis, & promissionibus humanis, sive simplicibus, sive juramento confirmatis, & idem est de aliis contractibus, juxta singulorum conditiones, & de juribus, vel actionibus, quæ ex illis nascuntur. Aliæ vero sunt leges naturales, quæ immediate obligant in suis materiis independenter ab omni prævio consensu voluntatis hominis, ut sunt leges affirmativæ religionis erga Deum, pietatis erga parentes, misericordiæ, vel eleemosynæ circa proximum: & negativæ, non occidendi, non infamandi, & similes. Et in utroque genere istorum præceptorum est eadem necessitas quoad formalem rationem juris, & consequenter eadem invariabilitas, & immutabilitas: ex parte vero materiæ hæc posteriora præcepta habent quandam majorem immutabilitatem, quia non habent quasi pro materia ipsum humanum arbitrium, quod mutabile valde est, & sæpe indiget correctione, & mutatione.

Advertendum.

8. Dico primo: Nulla potestas humana, etiamsi Pontificia sit, potest proprium aliquod præceptum legis naturalis abrogare, nec illud proprie, & in se minuere, neque in illo dispensare. Probatur primo ex dictis in capite præcedenti: nam ostensum est, jus naturæ quoad sua præcepta esse immutabile natura sua: sed non possunt homines mutare id, quod immutabile est: ergo. Confirmatur, ac declaratur, quia naturale jus quoad omnia præcepta sua pertinet ad naturales hominis proprietates: sed non potest homo naturas rerum mutare: ergo. Secundo, in omni præcepto juris naturalis legislator est Deus, sed non potest homo mutare legem, quam Deus tulit, quia inferior non potest prævalere contra superiorem, cap. *inferior*. dist. 21. Clemen. *ne Romani*, de electi. ergo. Tertio, jus naturale est fundamentum humani juris: ergo non potest jus humanum juri naturali derogare, alias suum fundamentum destrueret, & consequenter seipsum. Quarto, si jus humanum posset naturali derogare, posset aliquid contra illud statuere, quia non potest intelligi alius modus mutandi illud; at hoc non potest; ergo. Probatur minor, quia quod est contra jus naturæ intrinsece malum est; ergo illud jus humanum esset de re intrinsece mala, & consequenter non esset jus, neque lex. Confirmatur, quia hac ratione consuetudo contra naturale jus non potest inducere legem, cap. *cum tanto*. de consuetudine, ubi Glossa notat, jus naturale esse immutabile quoad præcepta, & prohibitiones. Idem Glossa in §. 1. dist. 5. ubi Gratianus ait, jus naturale esse immutabile, quod repetit in §. ult. dist. 6.

1. Assert. Nulli potestatem humanam posse aliquod præceptum naturale abrogare.

9. Dices; hæc omnia recte procedere de abrogatione, vel mutatione absoluta alicujus præcepti naturalis, non vero de dispensatione, quando legitima causa occurrit: nam ad abrogationem, vel diminutionem sine causa faciendam, non est verisimile Deum concessisse facultatem hominibus; neque ipsi ex se talem auctoritatem non habent, ut rationes factæ probant. Secus vero est de justa dispensatione: nam licet homo sua auctoritate illam non possit concedere, ut

etiam

etiam probant rationes factæ: nihilominus auctoritate Dei poterit, quia hoc modo inferior dispensare potest in lege superioris: & verisimile est, hominem gerentem in terris vicem Dei, posse etiam in his legibus ex justa causa dispensare ex divina concessione, quia hoc pertinet ad bonam gubernationem universi, ut supra argumentabamur.

Solutio. 10. Sed contra hoc instatur primo, quia Deus ipse non potest (saltem jure ordinario) dispensare in aliquo ex præceptis legis naturalis. Quod si interdum aliquam in his præceptis mutationem facit, utitur absoluta potentia, imò & supremo dominio, ut explicabimus capite sequenti: ergo non est verisimile, dedisse hominibus ordinariam potestatem dispensandi in aliquo præcepto naturali. Eo vel maxime quod ex solutionibus argumentorum, & ex c. 16. constabit, non esse hominibus necessariam talem potestatem ad convenientem gubernationem. Secundo si in hominibus esset talis potestas, non solum in Pontifice esset, sed etiam in Imperatore, vel Rege temporali in his præceptis naturalibus, quæ circa temporalia versantur, ut sunt fere omnia, quæ ad proximum pertinent: utrumque autem falsum est: ergo. Sequela declaratur, quia licet Papa habeat in Ecclesia supremam potestatem: tamen etiam Imperator potestatem habet a Deo, & vicem ejus gerit in sua republica, juxta Paul. Rom. 13. Et loquendo ex vi legis naturalis, ante institutam Pontificiam dignitatem non potest fingi alius, qui vices Dei quoad talem actum in republica gerat, & nunc si non sit a Pontifice impeditus, eandem habebit: Minor autem quoad Imperatorem habetur in Clement. *Pastoralis.* de re judic. in fine, ibi, *Nec prædicta suppletio circa subditum ad ea potuisset de ratione referri, per quæ de crimine præsertim sic gravi delato defensionis (quæ a jure provenit naturali) facultas adimi voluisset, cum illa Imperatori tollere non licuerit, quæ juris naturalis existunt,* Et generaliter idem sumitur ex cap. *super eo*, de usur. ibi, *cum usurarum crimen utriusque testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri non videmus.* Ex eo enim quod utrumque testamentum tale crimen detestetur, tacite colligit Pontifex, esse contra jus naturale, & hinc esse indispensabile simpliciter, ac subinde per quamcumque hominis potestatem. Tertio, in his præceptis eadem est ratio partis, & totius: nam in propositione necessaria, quam Dialectici dicunt esse in materia naturali, non minus repugnat falsitas unius singularis, quam totius universalis propositionis, sed omne præceptum naturale est in materia naturali, & continet absolutam veritatem ex natura rei necessariam: ergo sicut abrogari non potest, ita neque in aliquo singulari casu mutationem recipere, & consequenter nec dispensari. Sed vis hujus argumenti pendet ex dicendis in c. seq. & in solutionibus argumentorum.

2. Assert. Præcepta juris naturalis, quæ pendet in sua obligatione a consensu voluntatis humanæ possunt aliquando per homines dispensari. 11. Dico secundo: Præcepta juris naturalis, quæ pendent in sua obligatione præceptiva a priori consensu voluntatis humanæ, & ab efficacia illius ad aliquid agendum, possunt interdum per homines dispensari, non directe, ac præcise auferendo obligationem legis naturalis, sed mediante aliqua remissione, quæ fit ex parte materiæ. Prior pars negativa constat facile ex præcedenti assertione, quia etiam illa præcepta secundum se spectata continent intrinsecam honestatem, quæ numquam potest auferri, aut violari, si ad suam materiam applicentur, ut patet in his præceptis, Servanda est fides, vel Deo, vel homini, & similibus. Altera vero pars affirmativa probatur optime exemplis de voto, juramento, & similibus, & explicata est late in tract. de voto, lib. 6. cap. 9. & infra respondendo ad argumenta clarior fiet: ratio autem non est alia, nisi quia materiam illam mutari, vel variari non est contra legem naturalem, quia pendet ex voluntatis mutatione. Et hac etiam ratione hoc non excedit potestatem superioris humani, vel quatenus ab illo pendet voluntas subditi, vel quatenus est Vicarius Dei. Facta autem tali mutatione, non solum non repugnat auferri obligationem legis naturalis, sed etiam ipsa per se cessat, ac definit obligare. Imo hoc modo privatus homo potest interdum auferre obligationem naturalem ortam ex promissione, verb. gr. remittendo illam, vel ortam ex mutuo perficiendo donationem, Ad hunc ergo modum intelligenda est hæc relaxatio juris naturalis, quæ in hoc genere dispensationis admiscetur, quæ re vera in rigore non est dispensatio juris naturalis, sed vocatur dispensatio voti, aut juramenti, quia fit per remissionem quandam ex potestate superiori, & jurisdictionis: tamen in rigore potius est dispensatio facti, quam juris, ut recte dixit Albert. Bologner. supra.

12. Dico tertio: Per jus humanum, sive gentium, sive civile fieri potest talis mutatio in materia legis naturalis, ut ratione illius varietur etiam juris naturalis obligatio. Juxta hanc conclusionem intelligenda videntur nonnulla jura civilia, vel Juristæ, cum dicunt, per jus gentium, vel civile detrahi aliquid de jure naturali, ut patet ex lib. *manumissiones*, & lib. *jus civile*. ff. de justit. & jure, & in §. *jus autem*, Institut. de jure naturali gentium, & civili. Hanc etiam assertionem confirmant multa ex exemplis in primo fundamento contrariæ sententiæ adductis, ut in eorum explicatione videbimus: ratio denique est, quia hic modus mutationis non repugnat necessitati, & immutabilitati juris naturalis, & aliunde est conveniens, & sæpe necessarius hominibus juxta varias mutationes, quæ in statu eorum contingunt. Et hoc modo recte accommodatur usitatum exemplum ex Augustino sumptum, quod sicut medicina alia præcepta tradit pro infirmis, alia pro sanis, & quædam pro fortibus, alia pro debilioribus, & tamen non propterea regulæ medicinæ in se variantur, sed multiplicantur, & quædam nunc deserviunt, nunc aliæ: ita jus naturale idem existens aliud præcipit in tali occasione, aliud in alia, & nunc obligat, & non antea, vel postea sine sui mutatione, propter materiæ variationem. 3. Assert. Per jus humanum ita materia juris naturæ mutari potest, ut ratione illius varietur obligatio juris naturalis.

13. Ad argumenta igitur prioris sententiæ, quatenus huic resolutioni obstare possunt, respondendum est. Circa primum itaque exemplum in primo argumento positum de rerum communitate, & divisione Scot. in 4. d. 14. q. 2. ar. 1. & ibidem Gabr. q. 2. in princ. dicunt, ante peccatum habuisse homines præceptum, ut omnia essent communia: post peccatum vero sublatum fuisse illud præceptum, & ideo rerum divisionem non fuisse contra jus naturæ. Sed hæc sententia quoad illud primum præceptum, non placet, quia non video necessitatem illius præcepti. Nam si ponatur positivum, gratis asseritur, cum ostendi non possit: si naturale, probanda est necessaria connexio communitatis rerum cum statu innocentiæ: nulla autem esse videtur, quia salva morum honestate, possent homines in illo statu res aliquas, præsertim mobiles, & ad ordinarium usum necessarias sibi usurpare, & inter se dividere. Quod notavit Almain. ibi q. 2. ar. 1. conjecturæ autem, quibus utitur Scot. ad ostendendum illud præceptum, scilicet, quia communitas in illo statu esset magis accommodata ad hominum sustentationem, & pacem, & similes, solum probant, tunc non fuisse necessariam rerum divisionem, vel ad summum communitatem rerum futuram fuisse utiliorem in illo statu; non vero fuisse necessariam. Sicut e converso congruentiæ, quæ ostendunt, divisionem rerum esse commodiorem in natura lapsa, non probant, hanc divisionem esse sub præcepto naturali, sed solum esse huic statui, & conditioni hominum accommodatam. Adverto tamen etiam juxta illam sententiam Scoti non esse admittendam intrinsecam, & propriam mutationem in jure naturali, sed solam cessationem obligationis ejus propter mutationem factam ex parte hominum, atque adeo in ipsa materia. Fit satis argumentis. Ad primum.

14. Communis ergo responsio tam ad illud exemplum, quam ad multa alia est, dupliciter aliquid esse de jure naturali, scilicet, negative, & positive. Negative esse dicitur, quod jus naturale non prohibet, sed admittit, quamvis neque illud positive præcipiat: quando vero aliquid præcipit, dicitur id esse positive de jure naturali, & quando prohibet, dicitur esse positive contra jus naturale. Divisio ergo rerum non est contra jus naturale positivum, quia nullum erat naturale præceptum, quod illam prohiberet. Quando ergo aliqua jura dicunt esse contra jus naturale, intelli- Distinctio juris naturalis in negativum, & positivum. Rerum divisio non est contra naturale positivum.

telligenda sunt de jure naturali negative: sic enim communitas rerum erat de jure naturali, quia ex vi illius res omnes essent communes, nisi homines aliud introduxissent. Sumitur ex D.Thoma 2.2.q.66.art.2.ad 1.& in d.qu.94.art.5.ad 3. Conrad. de contract.qu.10. Covarr. in regula, *peccatum*, 2.p.§.11.n.3.& Navarr. in cap. *ita quorumdam*, de Judæis, notab.11. Glossa penult.

Fortunii objectiones contra datam doctrinā.

15 Hanc vero responsionem impugnavit ex Juristis Fortunius Garcia in dict.l.*manumissiones*, nu.8. Quia juxta illam distinctionem non magis libertas, quam servitus, nec magis communitas, quam divisio rerum esset de jure naturæ, quod est contra dicta jura, & contra communem sententiam. Sequela patet, quia, etiam rerum divisio est de jure naturæ negative, quia, non prohibetur. Secundo, quia alias sequeretur, stando in jure naturæ potuisse unum hominem licite privare alium libertate, & redigere in servitutem, quia nihil ageret contra præceptum legis naturalis, quod patet, quia libertas solum negative dicitur esse de lege naturæ, scilicet, quia non prohibetur; non vero quia aliquo præcepto positivo mandetur, ergo actio contraria libertati non est prohibita jure naturæ. Tertio, inde etiam sequeretur, potuisse homines licite suo arbitrio, & per potentiam usurpare, & res omnes, & jurisdictionem, & dominium in alios homines, quia in hoc non agerent contra aliquod præceptum legis naturalis, sed solum contra id, quod permittebatur ex vi legis naturalis, quod non est per se malum: unde hinc videtur sumpsisse occasionem opinio quorundam Juristarum dicentium, Reges temporales de absoluta potentia sua posse suo arbitrio dominia rerum transmutare, vel sibi usurpare. Sic fere loquitur Glossa in cap. *per principalem*, verb. *ad nos* 9. qu.3. licet non satis declaret, posse Principem sine causa justa id facere. Idem Angel. in l. *item si verberibus*. §. 1.ff. de rei vindicat. Hæc autem absurdissima sunt, ut est per se notum, quia sunt contra hominum pacem, & justitiam, & contra jus unicuique datum a natura.

Fit satis objectionib. & explicatur amplius doctrina.

16 Sed hæ objectiones procedunt ex mala intelligentia illius distinctionis, ad quam melius percipiendam supponenda est alia distinctio juris, quæ in superioribus a nobis data est; diximus enim jus aliquando significare legem; aliquando vero significare dominium, vel quasi dominium alicujus rei, seu actionem ad utendum illa: nunc ergo idem dicimus de jure naturali. Atque ita distinctio D.Thomæ, & communis intelligitur de jure naturali præceptive, & in ordine ad materiam, de qua sermo est. Quo sensu manifestum est, divisionem rerum non esse contra jus naturale, quod illam prohibeat absolute, & simpliciter: & idem est de servitute, & aliis similibus. At vero si loquamur de jure naturali dominativo, sic verum est libertatem esse de jure naturali positive, & non tantum negative, quia ipsa natura verum dominium contulit homini suæ libertatis. Communitas etiam rerum aliquo modo pertineret ad dominium hominum ex vi juris naturæ, si nulla esset facta rerum divisio, quia homines haberent positivum jus, & actionem ad usum rerum communium, ut est per se evidens, & recte probat prima objectio facta. Nam hac ratione libertas est de jure naturæ, potius quam servitus, quia natura fecit homines positive (ut sic dicam) liberos cum intrinseco jure libertatis, non tamen ita fecit positive servos, proprie loquendo. Similiter contulit communiter dominium rerum omnium, & consequenter unicuique dedit potestatem utendi: proprietatem autem dominiorum non ita contulit, ut egregie declarat Augustinus tract.6. in Joan. in fine, & cap. 1. dist.8.& de hoc communi dominio videri potest Soto lib.4.de justit.q.4. a.1. Molin. tr.2. de just.disp.3.

17 Per quod etiam patet responsio ad alias illationes, nihil enim illorum sequitur, quia illa repugnant huic juri positivo, & dominativo, quod natura vel omnibus, vel singulis contulit: unde quamvis natura non præceperit, ut res semper essent communes quo sensu dicitur communitas rerum de iure naturæ negative) tamen durante illo statu, positivum præceptum juris naturæ erat, ut nemo prohiberetur, nec impediretur ab usu necessario communium rerum. Quod præceptum suo modo nunc durat in his rebus, quæ communes sunt, quamdiu non sunt diversæ aliquo modo: nemo enim potest prohiberi a communi usu illarum per se loquendo, id est, seclusa speciali necessitate, vel causa iusta. Sicut etiam e contrario, quamvis divisio rerum non sit præcepta jure naturæ; tamen postquam facta est, & applicata sunt domina, jus naturæ prohibet furtum, seu indebitam acceptionem rei alienæ: & ob hanc causam non licent ea omnia, quæ id ea obiectione inferuntur, ut constat, & de illis videri possunt Covarr. lib.3. variar.cap.6. & Pinel.in rubri. C.de resc.vendi.par.1.c.1. n.14. & sequentibus.

Cur jus naturæ dominativum possit per homines mutari, non ita vero præceptivum.

18 Sed adhuc obstat secundum exemplum, quia divisio dominiorum quoad libertatem a natura facta est, quomodo ergo potest licite auferri: & in universum oritur alia difficultas, cur possit jus naturæ dominativum, etiamsi positive ab ipsa natura datum sit, immutari, & per homines aliquando licite, & valide auferri: non autem ita possit mutari ius naturæ præceptivum. Respondeo prius ad secundum exemplum, quamvis natura dederit libertatem, & dominium ejus, non tamen absolute prohibuisse, ne auferri possit. Nam in primis eo ipso, quod homo est dominus suæ libertatis, potest eam vendere, seu alienare: Respublica etiam per potestatem altiorem, quam habet ad regendos homines, potest ex justa causa (ut in pœnam) hominem privare sua libertate: nam etiam natura dedit hominem privare sua libertate: nam etiam natura dedit homini vitam quoad usum eius, ac possessionem, & interdum nihilominus potest iuste illa privari per potestatem humanam.

Solutio & ratio differentiæ.

19 Ratio autem generalis differentiæ inter jus præceptivum, & dominativum est, quia illud prius continet regulas, ac principia bene operandi, quæ continet necessariam veritatem: & ideo immutabilia sunt; fundantur enim in intrinseca obiectorum rectitudine, vel pravitate. Jus autem dominativum solum est materia alterius iuris præceptivi, & consistit (ut sic dicam) in facto quodam, seu in tali conditione, vel habitudine rerum. Constat autem res omnes creatas, præsertim incorruptibiles, habere a natura multas conditiones, quæ mutabiles sunt, & per alias causas auferri possunt. Sic ergo dicimus de libertate, & de quocumq; iure civili, etiamsi positive sit a natura datum, posse per homines mutari, quia in singulis personis est dependenter, vel a sua voluntate, vel a republica, quatenus habet legitimam potestatem in omnes privatas personas, & bona earum, quantum ad debitam gubernationem necessarium est.

19 Atque ex his reliqua exempla facile expedita sunt. Nam tertium de præscriptione solum probat, leges civiles posse ex iusta causa mutare, vel transferre iura dominandi, qua mutatione facta, extrinseca ratione dici potest mutari ius naturale, quia mutata materia, cessat prius ius, & aliud obligat, quod non repugnat dictis; imo illa confirmat. Quartum vero exemplum de testamentis, vel contractibus solum probat, jus humanum posse aliquid addere juri naturali, quod etiam verum est. Neque inde sequitur aliquid contra positivum præceptum juris naturæ, quia jus naturale non præcipit, v.g. ut matrimonium sine tot testibus factum valeat; sed in hoc negative se habet non exigendo testes. Unde fit, ut quamdiu ius positivum illos non postulaverit, matrimonium sine illis valeat ex vi iuris naturalis: postquam autem ius positivum talem conditionem postulabat ad valorem contractus, ius naturale illi non repugnat, sed potius suo modo ad illius iuris observationem obligat, & sic de aliis formis humano iure inventis dicendum est.

Ad 2.

20 Ad secundum argumentum continens exempla humanarum dispensationum in lege naturali respondetur, procedere iuxta secundam assertionem, & illam probare. Nam primum exemplum de voto, & iuramento, aperte versatur in materia, quæ pendet ex humano arbitrio, & consensu, & ita in illorum dispensatione non relaxatur in se præceptum legis naturalis, sed remittitur debitum ortum ex consensu hu-

humano, & ita cessat consequenter obligatio naturalis præcepti, ut in tract. de Juramento, & voto, ex professo traditum est. Ejusdem generis est secundum exemplum de matrimonio rato. nam etiam ibi obligationi naturali substernitur contractus humanus, ratione cujus potest in illo dispensari. Quod si instes; quia lex naturalis præcipit, ut vinculum illud sit indissolubile. Respondeo, non ita hoc præcipere naturalem legem, ut absolute sit intrinsece malum, contractum illum dissolvi: nam hoc non ostenditur sufficienter ex principiis naturalibus, sed solum ut dissolvi non possit privata auctoritate, & voluntate contrahentium, quia talis dissolutio non fit sine aliquo præjudicio communitatis, seu ipsius naturæ conservandæ, cui per tale vinculum fuit aliquo modo jus acquisitum, & ideo dissolvi non potest privata auctoritate: contra quam naturalem legem non fit, quando dispensatur auctoritate publica, & ita nulla dispensatio in proprio jure naturali præceptivo ibi intervenit. Quod autem id fieri possit auctoritate publica, non est contrarium, imo consentaneum ipsi naturæ, quia natura ipsa (ut sic dicam) potest cedere juri suo propter aliud bonum majus, quod in suum etiam, commodum redundat: & quia administratio eorum jurium, quæ ad commune bonum naturæ pertinent, commissa est potestati gerenti curam reipublicæ, ideo non est contra naturale jus, quod talis actus auctoritate publica dissolvatur. An vero hæc potestas sit supernaturalis, vel possit esse in pura natura, vel matrimonium esset purus contractus, & non sacramentum, & quomodo locum habeat in matrimonio tantum rato, & non in consummato, in materia de Matrimonio tractandum est.

Quomodo cesset naturale jus per dispensationem, quæ fit in voto & aliis a Prælatis.

21 In tertio exemplo de dispensatione in residentia Episcoporum, disputari posset, an obligatio residendi sit de jure naturali, vel divino positivo, sed quia non est hujus loci, suppono esse de jure naturali. Quo supposito Soto (ut supra retuli) negat illam esse veram dispensationem, per quam relaxatur ejus obligatio, sed esse interpretationem tantum, quod in tali casu jus naturale non obliget. Quia cum illud præceptum sit affirmativum, non obliget pro semper, & ideo facile occurrere possunt occasiones, in quibus, seu pro quibus tale præceptum non obliget, & in illis habebit locum interpretatio. Sed hæc responsio efficaciter improbatur rationibus factis inter argumentandum. Quia ubi est pura interpretatio, non tollitur obligatio, sed ablata supponitur, & declaratur: in hoc autem genere est evidens, & experientia notissimum, sæpe concedi licentias, & dispensationes in casibus, in quibus per se obligatio non cessaverat: nec privata auctoritate posset tota conscientia omitti, per quamcumque interpretationem doctrinalem (ut sic dicam) subsistente tali causa; & tamen facta facultate per Pontificem cum eadem causa sola, dubitandum non est, quin tota conscientia non resideatur; ergo signum est, esse ibi veram relaxationem per potestatem jurisdictionis. Neque etiam dici potest, illam esse interpretationem in casu dubio, & ideo requirere jurisdictionem, quia nullum supponitur dubium, imo supponitur ut certum, causam non esse talem, quæ per se valeat auferre obligationem. Quod etiam patet, quia causa sæpe est extrinseca respectu talis obligationis, ut publica utilitas in regimine totius regni, vel in assistendo Catholico Principi ad commune bonum Ecclesiæ, vel regni, & similes, quæ per se non excusant, & multum pendent ex arbitrio humano, & ideo possunt sufficere ad honestandam dispensationem; non vero ad tollendam per se obligationem.

An Pontifex possit dispensare in residentia Episcopi quæ est de jure naturali.

22 Concedo ergo illam esse dispensationem. Dico tamen non esse in jure naturali præceptivo per se spectato, sed in materia ejus mutando illam, quatenus etiam pendet ex consensu, aut voluntate humana; qua mutatione facta ipsum naturale præceptum per se cessat obligare. Declaratur, quia illa obligatio residendi non insurgit, nisi mediante pacto, & vinculo inter Episcopum, & Ecclesiam; hoc autem pactum, & vinculum humana voluntate contrahitur, & ideo ex hac parte mutabile est saltem per potestatem publicam cap. *inter corporalia*, de translat. Episc. & ideo per eandem relaxari potest, & consequenter etiam potest naturalis obligatio, quæ ex illo nascitur, vel mutari, vel auferri: & declaratur amplius, quia illud pactum inter proprium Episcopum, & suam Ecclesiam ex natura rei subordinatur supremo pastori, ita ut in illo pacto includatur conditio offerendi se ministerio talis Ecclesiæ cum subordinatione ad supremum pastorem, qui habet in illa Ecclesia excellentiorem potestatem, & immediatam etiam curam. Quando autem Pontifex dispensat in residentia, ipse statuit, quomodo pro tali tempore providendum sit tali Ecclesiæ, & quasi onus illius in se suscipit, & inde consequenter fit, ut proprius Episcopus liberetur personali obligatione, non per dispensationem in præcepto naturali, sed quia illo modo re vera implet pactum cum sua Ecclesia, ex quo illa obligatio præcepti oriebatur. Vel potius impletur illa obligatio alio modo incluso etiam in ipso pacto, providendo Ecclesiæ modo præscripto a supremo pastore ex rationabili causa; hoc enim supponi debet, quia hæc est justa conditio, quam vinculum ipsum includit.

Auctoris sententia posse humana potestate dispensari in residentia Episcopi, & assignatur ratio.

23 Ad quartum exemplum de impedimentis irritantibus jure naturali, nunc supponimus esse probabilius, in talibus impedimentis non posse dispensari per potestatem humanam, ut quod aliquis, qui matrimonium cum una contraxit, & consummavit, aliam ducat, priori vivente, vel manente utroque vinculo valido, vel dissoluto priori: neutrum enim fieri potest per humanam potestatem, idemque est in similibus. Unde hæc exempla potius confirmant primam assertionem: nam hæc impedimenta, si naturalia sunt, ex pura ratione pendent, non ex voluntate humana: unde non credimus, esse aliquando in Ecclesia dispensatum in matrimonio inter fratres; si tamen id factum est, credendum est, factum esse adhærendo opinioni dicenti, illud non esse impedimentum irritans jure naturæ, de quo plura in propria materia, & aliquid addemus in cap. sequ.

Impedimenta jure naturæ matrimonia dirimentia nequeunt a Pontifice dispensari.

24 Alia vero exempla nihil faciunt ad causam: nam in privilegiis decimarum non derogatur juri naturæ, sed humanæ determinationi. Quia licet sustentatio ministrorum Ecclesiæ, sit de jure naturæ, tamen modus, & distributio illius oneris inter fideles, humani juris, & arbitrii est, & in hoc tantum fit aliqua immutatio, ut late declaravi tract. 2. de Relig. l. 1. cap. 14. Immunitas etiam Ecclesiastica quoad personas (dato quod sit de jure divino naturali, quod nunc non agimus) non violatur, nec minuitur in se, & prout esse potest in præcepto naturali, ex eo, quod auctoritate Pontificis interdum aliquis Clericus privetur illa, & potestati laicæ subiiciatur, vel quia tunc potestas Ecclesiastica subit rationem ministri Pontificis, vel certe quia ratio naturalis non alio modo dictat hanc immutationem, nisi cum dependentia, & subordinatione ad supremum Ecclesiasticum pastorem: & ita ibi nulla intervenit dispensatio in jure naturali præceptivo. Quia jus naturale non præcipit ita clericos esse immunes, ut etiam ex justa causa non possit Ecclesiasticus Prælatus, præsertim supremus eos brachio sæculari remittere, ut est per se notum. Quapropter quando hoc fit, non solum non est relaxatio juris naturalis, verum potius est justa exequutio justitiæ, quam divinum, & naturale jus dictat. Alia vero exempla, quæ Felinus ibi citatus adducit, prudens omitto, quia multa ex dictis excluduntur: alia probabilia non sunt: alia vero non ad præsentem causam pertinent, sed quæstionem de dispensatione in jure divino positivo infra suo loco tractandam attingunt.

25 Ad rationem respondeo confirmare secundam assertionem, & non procedere contra primam. In his enim obligationibus; quæ pendent ex consensu, vel pacto humano, frequens esse potest illa necessitas dispensandi, & ideo consentaneum est divinæ providentiæ, ut illam potestatem reliquerit in Ecclesia. Qua ratione in tractatibus de Juramento, & voto, usi sumus. Item materia talis obligationis de se est mutabilis, & variabilis, & humana voluntas sæpe imprudenter consentit in obligationem aliquam, & ideo materia illa apta erat ad potestatem dispensandi. At

vero

vero quando lex naturalis obligat ex vi solius rationis in materia independente a priori consensu humano, non solum esse non potest necessitas dispensationis, sed etiam illi repugnat: nam si res sit prohibita ratione naturali, est intrinsece mala: quæ ergo potest esse necessitas dispensationis in tali lege? Si vero sit præcepta, vel occurrente necessitate, talis lex non obligabit, & non erit necessaria dispensatio: vel si non obstante necessitate lex obligat ex vi rationis, omissio illius est intrinsece mala in tali articulo, & ideo nulla potest esse necessitas permittendi illam. Et ita cessant reliqua, quæ ibi adducuntur, quæ habere possent aliquem colorem pro jure divino positivo, & in suo loco tractabuntur: nam ad jus naturale non recte accommodantur. Quod vero in fine additur de interpretatione, ca. 16. tractabitur.

CAPUT XV.

Utrum Deus dispensare possit in lege naturali etiam de absoluta potestate.

Ratio difficultatis.

1 RAtio dubitandi est, quia omnis legislator potest in sua lege dispensare quod in humano legislatore tam generaliter, & sine exceptione hoc verum habet, ut etiam si absque causa dispenset, factum teneat; ergo multo magis in Deo: ergo cum ipse sit auctor naturalis legis, poterit in ea dispensare. Confirmatur, quia ita fecisse videtur dispensando cum Abrahamo, in quinto præcepto Decalogi, Genes. 22. & cum Osea in 6. quando illi præcipit accipere mulierem fornicariam, Oseæ 2. & cum filiis Israel in septimo, quando ex Dei facultate spoliaverunt Ægyptios, Exod. 12.

Distinguitur triplex ordo præceptorum naturalium.

2 Distinguimus tres ordines præceptorum naturalium: quædam sunt universalissima principia, ut, malum faciendum non est, & bonum est prosequendum: quædam vero sunt conclusiones immediatæ, & omnino intrinsece conjunctæ dictis principiis, ut præcepta Decalogi: in tertio ordine sunt alia præcepta, quæ multo magis sunt remota a primis principiis: imo & ab ipsis Decalogi præceptis, de quibus postea exempla ponemus. De primis non est controversia inter auctores: nam certum est, in ea non cadere dispensationem respectu hominis libere & moraliter operantis. Nam si Deus faciat, ut homo careat omni operatione morali, liberum usum rationis, & voluntatis impediendo, excusaretur homo ab omni lege naturali, quia nec bene, nec male moraliter operari posset: tamen illa non esset dispensatio in lege naturæ, sed esset impedire subjectum, ne esset capax obligationis illius, sicut nunc infans non obligatur proprie lege naturali. At vero si homo relinquitur capax liberæ operationis, absolvi non potest ab omnibus illis principiis legis naturæ: quia posita quacumque dispensatione necesse est, ut illa principia sint regula honeste operandi: vel enim dispensatio facit operationem, vel carentiam ejus licitam, vel non facit: si non facit, nulla est dispensatio: si vero facit, necesse est, ut ratio judicet, hic, & nunc operationem esse licitam: ergo dispensatio non potest cadere in illud principium, bonum est prosequendum, quod amplius ex dicendis constabit. Controversia ergo est de aliis duobus ordinibus præceptorum, & præsertim tractatur a Doctoribus de secundo: nam de tertio pauca dicunt, & ideo in fine breviter illam expediemus.

1. Sententia firmans Deum posse dispensare in omnibus præceptis naturalibus.

4 Est ergo prima sententia, generaliter affirmans posse Deum dispensare in omnibus præceptis Decalogi. Quæ consequenter ait, non solum posse Deum dispensare, sed etiam abrogare totam illam legem, auferendo omnino ejus obligationem, vel prohibitionem. Quo facto, inquit, hæc opinio futura fuisse licita omnia, quæ lex naturæ prohibet, quantumvis mala nunc esse videantur. Ex quo tandem concludit, non solum posse Deum hæc non prohibere, sed etiam præcipere, ut hant: quia si mala non sunt, sed licita, cur non poterit illa præcipere? Hæc fuit sententia Ocham in 2. q. 19. ad 3. dubium, quem sequitur Petrus de Aliaco in 1. dist. 14. & Andr. de Castr. Novo in 1. d. 48. quæst. 1. artic. 1. & inclinat Gerson. Alphabet. 61. lit. E. & F. Almain. etiam 3. Moral. capit. 15. ut probabilem tractat hanc opinionem: postea vero illam reiicit. Fundantur præcipue, quia omnia, quæ cadunt sub legem naturæ, non sunt mala, nisi quia prohibentur a Deo, & ipse libere ipsa prohibet, cum sit supremus Dominus, & gubernator. Item quia oppositum non implicat contradictionem: ablata enim prohibitione, reliqua omnia facile consequuntur.

Excluditur hæc sententia.

4 Hæc vero sententia tanquam falsa, & absurda a reliquis Theologis reiicitur: & a priori improbanda est ex dictis supra cap. 6. ubi ostendimus, legem naturalem, licet, ut est proprie lex divina, præcepta, & prohibitionem Dei includat, nihilominus supponere in sua materia intrinsecam honestatem, vel malitiam ab ea prorsus inseparabilem: & præterea ibi ostendimus, supposita divina providentia, non posse Deum non prohibere mala illa, quæ ratio naturalis ostendit esse mala. Sed licet fingamus, prohibitionem additam per voluntatem Dei posse auferri, nihilominus prorsus repugnat, ad id, quod per se, & intrinsece malum est, desinere esse malum, quia rei natura non potest mutari, unde nunc potest talis actus libere fieri, quin malum sit, & dissonum naturæ rationali, ut ex Aristot. & aliis ibi ostendimus. Et videtur per se notum: qui enim fieri potest, ut odium Dei, vel mendacium libere facta non sint prava? Fundamentum ergo hujus sententiæ, scilicet, quod omnis malitia humanorum actuum proveniat ex prohibitione extrinseca, omnino falsum est. Ideoque ne in æquivoco laboremus, separanda est quæstio de prohibitione extrinseca Dei, an possit ab ipso non fieri, vel respectu omnium, vel respectu alicujus. Nam de hac prohibitione esse potest res magis dubia, ut in dicto cap. 6. dixi, probabilius tamen esse ostendi, esse a divina providentia inseparabilem: illa vero quæstione omissa, hic absolute inquirimus, an fieri possit a Deo, ut actiones illæ, quæ per legem Decalogi prohibentur, malæ non sint ullo modo, ita ut nec per legem ostensivam naturalis rationis vetentur, ut malæ, & in hoc sensu dicemus, esse falsam sententiam Ochami, & aliorum.

Absurdum quod sequitur ex improbata sent. posse scil. Deum præcipere ut ipsemet odio habeatur.

5 Unde a fortiori constat, multo majus absurdum esse dicere, posse Deum homini præcipere, ut ipsummet Deum odio habeat, quod plane sequitur ex illa sententia. Nam si potest illum actum non prohibere, & ablata prohibitione non est malus; ergo potest illum præcipere. Consequens autem esse absurdum patet, quia non potest Deus facere, ut ipsemet sit odio dignus: nam repugnat ejus bonitati: neque etiam potest facere, ut sit rectum, & ordinatum, habere odio rem amore dignam. Item esset ibi quædam contradictio: nam obedire Deo, est quidam virtualis amor ejus, & obligatio ad obediendum præsertim nascitur ex amore; ergo repugnat obligari ex præcepto ad ipsummet Deum odio habendum. Idem argumentum fieri potest de mendacio: nam si Deus illud posset præcipere, etiam posset ipse mendacium dicere, quod erroneum est: sic enim tota certitudo fidei periret. Atque hæc etiam ratio probat de dispensatione: nam si potest Deus dispensare in omnibus, ergo in mendacio non tantum officioso, sed etiam pernicioso, & in quacumque materia, multo ergo magis poterit (ut ita dicam) secum ipse dispensare, vel potius sine dispensatione mentiri, quia respectu illius nulla est prohibitio, & alias dicitur, actum secundum se malum non esse.

2. Opinio affirmans præcepta Decalogi, quæ dicuntur 2. tabulæ, dispensari posse per Deum, nō vero 1.

6 Secunda sententia est Scoti in 3. distinction. 37. quæstion. unica, quem ibi sequitur Gabriel quæstione prima articulo secundo & refert etiam ibidem Almain. distinguitque inter præcepta primæ, & secundæ tabulæ. Primæ tabulæ dicuntur tria præcepta Decalogi, quæ versantur circa Deum de quibus sentit, duo prima, quæ negativa sunt, esse indispensabilia, tertium autem, quatenus involvit circumstantiam Sabbati, & dispensabile, & abrogabile fuisse (quod est manifestum apud omnes, quia quoad id non fuit naturale, sed positivum) quatenus vero absolute continet affirmativum præ-

ceptum cultus divini, dubitat, in dispensabile sit; & de tota hac parte hujus opinionis infra dicam. Præcepta secundæ tabulæ dicuntur reliqua septem, & in universum omnia, quæ circa proximos, vel creaturas versantur, de quibus omnibus sentit Scot. dispensabilia esse.

7 Duo fundamenta præcipua adducit Scot. Unum est, quia si essent indispensabilia, intellectus divinus, ut prævenit voluntatem suam, necessario judicaret, hos actus esse amandos, & illos odio habendos, & consequenter necessitatem imponeret divinæ voluntati ad amandos actus, quos præcipit, & odio habendos, quos prohibet, quod reputat absurdum, & dicit alibi probasse. Secundum ejus fundamentum est, quia beatitudo hominis non pendet ex aliquo actu circa creaturam: nam solo amore sui potest Deus hominem beatificare; ergo nullus actus voluntatis humanæ circa creaturam est medium necessarium secundum potentiam Dei absolutam ad beatitudinem hominis: nec etiam est impedimentum necessario illam excludens; ergo nullus talis actus circa creaturam necessario præcipitur, aut prohibetur a Deo: ergo potest in omni tali actu dispensare. Unde concludit Scot. septem illa præcepta Decalogi non esse conclusiones, quæ absoluta necessitate inferantur ex principiis per se notis, sed solum habere quandam convenientiam maximam cum natura hominis, ut illi præcipiantur, vel prohibeantur, ac proinde esse capacia dispensationis. Ponitque exemplum in occisione hominis, cujus prohibitio non necessario infertur ex principiis naturæ, ut in Abrahamo (inquit) ostensum est. Atque hanc fere sententiam tenuisse videtur Bonavent. in 1. dist.47. solumque differre, quia de præceptis primæ tabulæ indistincte negat recipere posse dispensationem: de præceptis autem secundæ tabulæ absolute contrarium affirmat, & putat esse sententiam Bernard. libr. de præcept.& dispens.cap.5. sed de sensu Bernardi dicam inferius, & fortasse Bonavent. in eodem loquutus est.

8 In hac opinione Scoti in primis considerandum est, illum non tam admittere dispensationem in jure naturali, formaliter loquendo, ut sic dicam, seu loquendo proprie, & rigorose de præcepto legis naturæ, sed potius extrahere ab hoc jure præcepta secundæ tabulæ, & ideo concedere esse dispensabilia; unde consequenter videtur non admittere aliquod proprium præceptum legis naturæ, nisi quod ad Deum pertineat. Utrumque patet, quia lex naturalis est illa, quæ ex vi rationis solius ducit obligationem, sed illa præcepta non sunt talia secundum Scotum, quia dicit, non necessario inferri ex principiis naturæ, & ita non esse intrinsece mala, nisi prohibeantur: ergo.

Excluditur opinio

9 In utroque igitur mihi valde displicet hæc sententia. Primo enim, si præcepta secundæ tabulæ non essent legis naturæ, ante legem per Moysem datam non obligassent homines ex vi solius rationis naturalis, quia per illam non poterat constare de speciali prohibitione divina, si ratio non ostendebat in actibus intrinsecam malitiam. Unde etiam post datam legem illa præcepta moralia non obligassent gentes, pro quibus lex Moysi data non erat, imo nec nunc quoad nos suam vim retinerent, quia omnia præcepta, quatenus fuerunt positiva illius legis, cessarunt. Nisi dicatur, fuisse renotata a Christo in Evangelio: quod verum quidem est: tamen inde retorquetur argumentum, quia Christus non tradidit præcepta moralia positiva, sed naturalia, illa magis explicavit: ergo si nunc perseverant, ideo est, quia naturalia sunt. Deinde totum illud consequens videtur esse contra Paulum ad Roman.2.dicentem: *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, & qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt*, scilicet sine lege positiva propter solam naturalem: loquitur autem ibi Paulus de peccatis contra præcepta secundæ tabulæ, cum ait, *Tradidit eos in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt*, &c.

10 Responderi potest, etiamsi hæc præcepta non sint omnino necessaria de lege naturæ, esse tamen adeo convenientia naturæ, ut ab omnibus gentibus fuerint introducta, & accepta, & hoc satis esse, ut seclusa positiva Dei prohibitione homines peccarent, ea transgrediendo. Sed contra: nam inde sequitur, hæc præcepta ad summum esse juris gentium, quod plane sentire videtur Scot. quando illa comparat cum dominiorum divisione. At vero jus gentium non solum a Deo, sed etiam ab hominibus mutabile est, ut infra dicam, & patet, quia si aliqua provincia non uteretur divisione, sed communitate rerum, non possemus id tanquam malum damnare, sequitur ergo idem esse dicendum de præceptis secundæ tabulæ, quod absurdissimum est. Alias si aliqua gens barbara non uteretur divisione, sed communitate uxorum, non esset talis consuetudo tanquam intrinsece mala improbanda, quod nemo dicet. Unde, ut supra notavimus, quædam nationes approbarunt adulteria, aliæ non damnarunt furta, qui errores in eis maxime improbantur, cum tamen si tantum essent contra jus gentium, non omnino essent damnabiles, quia non tenentur omnia regna, vel provinciæ quoad suum usum, omnia jura gentium, quæ in rigore humana sunt, acceptare. Denique etiam Paulus loco citato illam responsionem videtur excludere, dicens: *Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis*, utique ab auctore naturæ, ut omnes exponunt, qui propterea dicunt, auctorem hujus legis esse ipsummet Deum per lumen naturæ. Confirmo hoc ex Paulo ad Rom. 13. dicente, *Non occides, non mœchaberis*, &c. *in hoc verbo instauratur, diliges proximum tuum sicut teipsum*, in quibus verbis docet, illa præcepta esse intrinsece, & ex natura rei connexa cum amore proximi, & non aliter pertinere ad Decalogum, quam ut necessaria ad amorem proximi: per se autem notum videtur, dilectionem proximi maxime pertinere ad legem naturæ, cum sine illa conservari non possit natura ipsa, non solum in debito ordine & educatione, verum etiam neque in suo esse; ergo idem dicendum est de illis præceptis.

Non tantum præcepta erga Deum necessaria esse de jure naturæ, sed etiam plurima erga proximum.

11 Hinc autem necessario sequitur, non solum præcepta erga Deum esse simpliciter necessaria ex vi legis naturalis, sed etiam multa, erga proximum. Quod etiam Philosophi agnovisse videntur, ut patet ex Aristotel.2.Ethicor. cap.6.& lib.5.cap.7. Cicerone, & Platone in libr. de Repub.& D.Thoma, & reliquis Theologis; & ratio, quæ ex dictis colligitur, id convincit; & præterea patet inductione: nam saltem octavum præceptum: *Non falsum testimonium dices*, omnino necessarium est, ut a fortiori patet ex dictis supra de pravitate mendacii. Item furtum formaliter, sistendo in ratione furti, nunquam potest licere: nam si acceptio est licita, alter a quo accipio, non est rationabiliter invitus: quod si non est ita invitus, non est furtum; ergo e contrario, quando alius est rationabiliter invitus, acceptio non est licita: ergo repugnantia est, esse furtum, & licere: ergo hoc etiam præceptum simpliciter necessarium est. Et idem argumentum fieri potest de homicidio, ut in tertia opinione dicam.

[illegible] argum. Scoti.

12 Argumenta vero Scoti non cogunt: nam primum, ut Bassolis, Cajetan. & alii notarunt, æque procedit contra priorem partem sententiæ ipsiusmet Scoti, quia si aliquod præceptum primæ tabulæ est dispensabile, etiam divinus intellectus, ut antecedit voluntatem, necessario judicat, illud esse servandum, & consequenter voluntas etiam divina necessario conformabitur huic judicio, cum tamen versetur circa aliquid creatum, scilicet, circa mores, vel actus humanos. Illud ergo consequens, quantum ad intellectum Dei spectat, nullum infert inconveniens: nam de omni veritate necessaria necessarium habet judicium, sive sit de re increata, sive de creata, sive speculativa, sive practica, seu operabili ab homine. Quod vero pertinet ad voluntatem Dei, si sit sermo de simplici affectu complacentiæ, vel displicentiæ, etiam hunc potest Deus necessario habere circa illud, quod judicat esse per se bonum, aut per se malum, maxime supposita voluntate libera, quam habet creandi hominem. Si autem sit sermo de voluntate aliqua beneplaciti ferendi præceptum, seu obligandi homines positiva, & superaddita obligatione: sic probabiliter

potest

potest disputari illud consequens in utramque partem, nos autem supra ostendimus ut probabilius, etiam illo modo non esse inconveniens necessitari divinam voluntatem ad illam prohibitionem ex suppositione, quod decrevit naturam humanam condere, & illam gubernare, seu convenientem providentiam circa illam habere. Secundum autem fundamentum Scoti ab extrinseco sumitur: nam malitia, vel bonitas intrinseca actus ex objecto pensanda est, non ex habitudine, vel necessitate ad ultimum finem. Unde mendacium jocosum, vel officiosum in rigore non privat ultimo fine, cum sit peccatum veniale, & nihilominus indispensabile est. Quod si dicatur impedire, quia illo durante, non potest obtineri beatitudo, donec reatus illius pœnæ tollatur; sic constat falsum esse assumptum: nam multi actus circa creaturas, vel omissiones eorum possunt esse necessarii ad beatitudinem, vel possunt illam impedire. Nam propterea dixit Paulus, sine lege perituros, qui talia faciunt. Quamvis ergo substantia beatitudinis consistat in solo Deo, & actibus circa illam, tamen actus circa creaturas possunt illam impedire, vel esse media necessaria ad illam consequendam, quatenus redundant in offensionem Dei, vel ejus obedientiam continent.

3. Opinio affirmans præcepta negativa Decalogi esse indispensabilia excepto quinto præcepto, quod cum affirmativis dispensari potest.

13 Tertia opinio est Durandi in 1. distinct. 47. quæstione quarta & Majoris in 3. dist. 37. quæst. 10. qui distinguunt inter præcepta negativa, & affirmativa, quamvis non omnino inter se conveniant. Nam Major dicit, negativa esse indispensabilia, excepto quinto præcepto, *Non occides*. Durand. vero eandem regulam constituens de exceptione, dixit, si verbum, *Non occides*, generaliter sumatur pro quacumque hominis occisione, sic dispensabile esse: si vero sumatur pro occisione hominis, prout eam prohibet ratio naturalis, sic etiam illud indispensabile esse. Sed profecto non erat necessaria, quia priori modo occisio non cadit sub prohibitione legis naturæ, quia dicit quid commune abstrahens ab occisione justa, & injusta, de qua constat, ut sic, non prohiberi lege naturæ. Igitur loquendo proprie de quinto præcepto, sine causa fit exceptio, ut patebit; & eodem modo possent isti auctores excipere septimum præceptum, vel in illo distinguere, quia etiam acceptio rei alienæ potest interdum juste fieri.

14 De affirmativis autem præceptis, Major absolute dicit, omnia esse dispensabilia. Et probat primo quia potest Deus non concurrere cum homine ad quemcumque actum præceptum. Sed hoc impertinens est, quia hoc non est dispensare, sed tollere potestatem operandi. Quis enim dicat, unum hominem dispensare cum alio, ne audiat Missam, violenter illum detinendo, aut ita graviter vulnerando, ut illam audire non possit. Probat deinde, quia pro quocumque tempore signato potest Deus præbere facultatem non exercendi actum præceptum, vel etiam præcipere facere aliud; ergo hoc modo poterit pro toto tempore vitæ dispensare. Sed neque hoc urget: si consideremus, præceptum affirmativum non obligare pro semper: & stando in pura lege naturæ non habere aliud tempus, pro quo determinate obliget, nisi illud, quod necessaria occasio, vel opportunitas definierit. Unde quamvis contigat, totum vitæ tempus transigi sine tali occasione, vel opportunitate, & ideo nunquam occurrere obligationem præcepti non propterea interveniat dispensatio: nam hoc etiam naturaliter, & sine miraculo contingere potest: ratio ergo illa ad summum probat, posse Deum facere, ut in singulis temporibus præcepti necessitas non occurrat, vel quia urget aliud præceptum magis, vel quia rerum circumstantiæ mutantur. Quod si Major velit, stantibus eisdem circumstantiis, cum quibus obligat naturale preceptum, posse Deum dare licentiam, ne impleatur, illud non probat, sed assumit tantum.

Durand. ait præcepta 1. tabulæ esse indispensabilia, non ita vero 2. tabulæ.

15 Durandus autem distinguit inter præceptum primæ, & secundæ tabulæ, & prius dicit esse indispensabile, posterius autem dispensari posse. Probat hac ratione, quia omnis materia, a qua potest auferri ratio debiti, dispensabilis est; illa vero, quæ habet debitum separabile, est indispensabilis: sed materia illorum præceptorum ita se habet; ergo. Minorem probat hac analogia, quia dependentia a Deo est inseparabilis ab homine; dependentia vero unius hominis ab alio est separabilis a quocumque: sic ergo a cultu Dei est inseparabile debitum; ab honore autem parentum separari potest; unde non potest Deus facere quin illi credendum sit, & reverentia exhibenda: potest autem facere, ne parentes honorentur. Sed quoad neutram partem videtur mihi ratio efficax, nec distinctio constans. Primum probo, quia longe aliud est de dependentia a Deo in esse: hæc enim essentialis est, quia sine illa non potest homo subsistere: sine actione autem morali erga Deum potest existere; imo & bene operari circa alia objecta. Item quamvis potuerit Deus facere, ut Petrus v.g. non habuerit esse a suis parentibus, tamen hoc non esset dispensare in præcepto de honorandis parentibus: supposito autem quod ab illis habuit esse, jam intervenit dependentia a quo inseparabile est debitum honorandi parentes, sicut a dependentia a Deo inseparabile est debitum, colendi ipsum; & hinc patet secunda pars: nam si sit sermo de debito, æque inseparabile est sumptum cum proportione, seu supposita emanatione a tali causa: si vero sit sermo de actibus, quibus solvitur hoc debitum, sicut potest Deus facere, ut homo sine peccato nunquam in tota vita exerceat actum honoris circa parentes, ita potest etiam facere, ut nunquam exerceat actum cultus divini; ergo vel neutra est dispensatio, vel in utroque præcepto dispensari potest.

4. Opinio asserens præcepta omnia Decalogi esse indispensabilia, etiam de potentia Dei absoluta.

16 Est igitur quarta opinio, quæ absolute & simpliciter docet, hæc præcepta Decalogi esse indispensabilia etiam per potentiam Dei absolutam. Tenet D. Th. q. 100. artic. 8. & ibi Cajetan. & alii, Sotus lib. 2. de just. qu. 3. articul. 8. Victor. relect. de homicid. Viguer. in Instit. Theolog. cap. 15. §. 1. versu 7. Vincent. in speculo moral. libr. 1. part. 2. distinct. 4. Altisiodor. in summa lib. 3. tract. 7. capit. 1. qu. 5. Richard. in 3. distinct. 37. articul. 1. quæstion. 5. & ibi Paludan. Basolis, & alii. Abulen. in 20. caput Exodi q. 35. & Molin. tom. 6. tractat. 5. disputation. 57. num. 6. Fundamentum D. Thomæ est, quia ea quæ continent intrinsecam rationem justitiæ & debiti, indispensabilia sunt; sed hujusmodi sunt præcepta Decalogi; ergo. Major patet, quia implicat contradictionem esse debitum, & non esse debitum; quod autem dispensatur, eo ipso fit indebitum; si autem habet debitum inseparabile, necessario illud retinet; ergo repugnat dispensare quod hujusmodi est. Et ideo ait Divus Thomas, nec Deum dispensare posse, quia non potest agere contra suam justitiam, quod tamen ageret, si licentiam daret faciendi id, quod per se, & intrinsece injustum est.

17 Hanc vero rationem impugnant auctores aliarum opinionum, quia vel petit principium, vel æque procedit in omni præcepto, & dispensatione ejus. Probatur, quia si sit sensus, stante, & manente debito, non posse dispensationem habere locum, hoc in omni lege locum habet, quia repugnat dispensare, ut manente debito legis liceat agere contra legem: nam ratio dispensationis consistit in hoc, ut auferat debitum legis, & ideo in illis terminis contradictio involvitur, vel est sensus, hoc debitum non posse auferri in præceptis naturalibus, & hoc probandum est: cum hoc ergo assumitur, principium petitur.

Approbatur 4. sententia, & explicatur.

18 Respondetur, duplex esse debitum, aliud procedens ab ipsa lege tanquam effectus ejus, & de hoc procedit aperte objectio: tamen Divus Thomas in dicta ratione non loquitur de hoc debito. Aliud est debitum proveniens ex intrinseca proportione inter objectum, & actum comparatum ad rectam rationem, seu naturam rationalem, & de hoc debito procedit ratio Div. Thomæ. Nam (ut sæpe dictum est) lex naturalis prohibet ea, quæ secundum se mala sunt, quatenus talia sunt, & ideo supponit in ipsis objectis, seu actibus intrinsecum debitum, ut non amentur, seu non fiant. & e contrario præcipit bona quatenus intrinsecam connexionem, & necessitatem habent cum natura rationali; hoc autem debitum inseparabile est, non quia non sit dispensabile (sic enim peteretur principium) sed quia intrinsece supponitur in ipsis

rebus ante omnem legem extrinsecam, & ideo stantibus eisdem rebus auferri non potest, quia non pendet ex extrinseca voluntate, neque est res aliqua distincta, sed quasi modus omnino intrinsecus, seu quasi relatio, quæ impediri non potest, posito fundamento, & termino; & hanc rationem confirmant, quæ circa alias opiniones dicta sunt, & quæ in capit. 6. diximus.

19 Hæc igitur sententia formaliter, & proprie loquendo, vera est. Quia vero negare non possumus, Deum aliquando efficere, ut actus illi materiales liceant, quia alias, non interveniente Deo ipso, & ejus potestate, licite fieri non possunt, ideo ut intelligatur quomodo hoc fiat, & cur illa non sit, nec appelletur dispensatio, oportet distinguere in Deo varias rationes. Est enim supremus legislator: unde habet, ut possit nova, & varia præcepta imponere: est etiam supremus Dominus, qui potest dominia mutare, vel concedere: est item supremus judex, qui potest punire, vel unicuique reddere quod ei debetur. Dispensatio ergo proprie pertinet ad Deum sub prima consideratione, quia ejusdem potestatis est tollere, & condere legem: itaque ut intelligatur Deus dispensare, oportet ut utendo sola illa jurisdictione, & non adjungendo potestatem dominativam, per quam res ipsas immutet, licere faciat, quod antea non licebat: nam si per dominium suum mutet humanum, hoc non erit dispensare, sed tollere materiam legis, ut ex superioribus constat. Quoties ergo Deus facit licitum actum qui jure naturæ videbatur prohibitus, nunquam id facit ut purus legislator, sed utendo alia potestate, & ideo non dispensat.

20 Hoc videre licet in exemplis positis. Quando enim Deus præcepit Abrahæ interficere filium, id fecit tanquam Dominus vitæ, & mortis; si enim Deus ipse per se ipsum voluisset interficere Isaac, non indiguisset dispensatione, sed ex suo dominio id facere posset: eodem ergo modo potuit uti Abrahamo ut instrumento, & quintum præceptum non prohibet esse instrumentum Dei in occisione, si ipse præceperit. Idem sentit Divus Thomas de facto Oseæ in assumenda muliere fornicaria, ut patet dicto art. 8. ad 3. & 2. 2. quæst. 154. Potest enim Deus transferre in virum dominium mulieris sine consensu ejus, & ita efficere vinculum inter illos, ratione cujus illa copula jam fornicaria non sit. Sed licet hoc sit verum de potentia absoluta, locus Oseæ non cogit ad hanc interpretationem: jussit enim Deus assumere eam, quæ prius fornicaria fuerat, non solum ad usum, sed etiam ad matrimonium, & in conjugem, ut Hieronym. Theodor. & alii interpretantur, & Irenæus libr. 4. contra hæreses, cap. 37. & August. 22. contra Faust. cap. 80. & 85. & lib. contra Secundinum Manich. cap. 21. Simili modo non dispensavit cum Hebræis, quando Ægyptiorum spolia illis concessit, sed vel tanquam supremus Dominus donavit, vel saltem tanquam supremus judex reddidit eis mercedem laborum suorum, ut dicitur Sapient. 10. Ita ergo in similibus omnibus intelligendum est, neque potest aliter fieri propter rationem adductam. Idemque applicari potest ad præcepta affirmativa, in quibus est res facilis, quia non obligant pro semper, sed stante opportunitate, quæ circa tale objectum inducat necessitatem. Potest autem Deus aut objectum mutare, cedendo juri suo, vel hominum jura immutando, aut etiam necessitatem potest auferre addendo novas circumstantias, quæ illam impediant, & nihilominus præceptum integrum manet, ut ex se semper obliget pro debita opportunitate, quod est signum, non fuisse factam dispensationem.

Oseam meretricē in conjugem coaptasse probabilior tenet opinio.

21 Unde colligit D. Thomas in dicta solut. ad 3. hunc modum immutationis non solum Deo, sed etiam homini interdum esse possibilem. In negativis quidem præceptis, quando materia illorum cadit sub dominio humano, & per homines immutari potest, quomodo nos supra explicuimus legem præscriptionis: in affirmativis autem, quando per homines possunt immutari circumstantiæ, quæ inducebant necessitatem operandi, vel quando possunt homines gravius præceptum imponere: ut si Rex præcipiat filio non succurrere parenti extreme indigenti, ut subveniat reipublicæ periclitanti. Deus autem ob singularem excellentiam potest, quando vult uti absoluta potestate, & dominio. Unde etiam intelligitur ratio, ob quam non in omnibus præceptis negativis potest talis mutatio fieri per homines ex parte materiæ, in quibus potest fieri a Deo, ut v. g. in præcepto non fornicandi, quia nimirum non habet homo illam potestatem in personam fœminæ, quam habet Deus, ut possit alteri tradere in suam prout voluerit, & ideo etiam potuerunt leges humanæ per usucapionem mutare dominia rerum, non tamen ita potuerunt mutare dominia uxorum. Et ita stante lege humana potest desinere esse furtum, quod antea fuisset, non tamen potest desinere esse adulterium, quod per se tale existit.

22 Præterea ex his obiter intelligitur, quotiescumque materia præcepti talis fuerit, ut honestas, vel turpitudo ejus non pendeat ex dominio divino, tunc non solum dispensabile esse tale præceptum, sed etiam ita immutabile, ut non possit ulla ratione licitum fieri id, quod prohibet: solum enim in negativis præceptis hoc proprie invenitur. Hujusmodi est primum præceptum Decalogi, quatenus negativum est, & prohibere, vel colere plures Deos: hoc enim nullo modo potest immutari, quia est contra rationem ultimi finis, & excellentiam Dei, ac unitatem ejus quam ipse mutare non potest. Nec enim potest vel alium Deum constituere, vel aliquid facere, quod sit æquali honore dignum: mutatio ergo talis præcepti, seu materiæ ejus non cadit sub divinum dominium. Idem est de secundo præcepto Decalogi, tum quia involuit prohibitionem mendacii, quod nulla ratione honestari potest, si mendacium manet: tum maxime, quia prohibet facere Deum auctorem mendacii, quod etiam includit irreverentiam Dei, adeo repugnantem divinæ auctoritati, ut non possit in hoc cedere juri suo (ut sic dicam.) Atque in hoc sensu verum est quod intendebat Scotus, hæc aliis esse immutabiliora.

Quę præcepta naturæ sint omnino immutabilia.

23 De tertio autem, cum sit affirmativum, certum est, posse a Deo fieri, ut sæpe non obliget, quando alias secundum communem cursum rerum obligaret. An vero possit homini licentiam dare, ut per totum vitæ tempus, &, quod difficilius est, per totam æternitatem nullum bonum motum circa ipsum exerceat, neque cultum aliquem proximum & directum exhibeat, non immerito dubitavit Scot. Nonnulli vero ex Thomistis censent, hoc non posse fieri, nec per propriam dispensationem, neque etiam per mutationem materiæ. Si tamen consideremus absolutam, ac nudam potentiam, non apparet in hoc implicatio contradictionis, quia inde non sequitur, non posse talem hominem bonos actus morales circa objecta creata exercere, quia eorum bonitas non pendet ex prævio actu formali circa ultimum finem & natura sua tendunt in ipsum, & ita mediate, & remote, vel quasi materialiter possunt dici continere cultum Dei. At vero considerando divinam potentiam, ut conjunctam infinitæ sapientiæ, & bonitati Dei, atque adeo loquendo moraliter (ut sic dicam) credibilius est, non posse Deum in hoc cedere juri suo, quia esset veluti prodigalitas quædam irrationabilis, maxime respectu creaturæ rationabilis & pro tota æternitate. In aliis autem præceptis non invenio hujusmodi immutabilitatem ex parte materiæ, solo excepto mendacio, ut jam dixi, in quo fortasse est specialis ratio, vel quia etiam respectu ipsius Dei malum est, vel quia de se non limitatur ad materiam creatam, nec pendet ex dominio Dei in illam, vel in personam, sed in quacumque materia, & de quacumque persona dici potest, vel denique quia ejus deformitas non pendet ex alio dominio, vel divino jure, sed statim oritur ex dissonantia verborum ad mentem.

Utrum Deus possit alicui concedere vel permittere ut per totam æternitatem nullum motum bonum circa ipsum exerceat.

24 Tandem ex dictis intelligitur, quo sensu dixerit Bernard. in lib. citato de præcept. & dispensat. ca. 5. ea, quæ pertinent ad præcepta secundæ tabulæ, mutari posse auctoritate Dei præcipientis: loquitur enim non de præceptis ipsis formaliter sumptis, ut sic dicam, sed

Quo sensu asseruerit D. Bernhardus, præcepta secundæ tabulæ mutari posse a Deo.

sed de actionibus, circa quas illa præcepta versantur. De quibus ait, cum per se nunquam liceant, auctoritate Dei præcipientis posse licere. Quod verum est in sensu explicato; illa tamen non est dispensatio in præcepto secundæ tabulæ, sed est mutatio materiæ ejus, ut diximus. Tamen quia hæc mutatio, quando fit ex peculiari dominio, & potestate Dei, est (ut sic dicam) extra cursum naturæ, & præter leges ordinariæ providentiæ, ideo interdum dispensatio appellatur, non quidem proprii præcepti naturalis (neque hoc dixit Bernard. si attente legatur) sed ordinarii cursus, & legis providentiæ, quæ a divina voluntate pendet: & in eodem sensu videtur loquutus Bonaventur: nam sententiam Bernardi imitatur. Dices: ergo nulla erit tunc differentia inter præcepta primæ, & secundæ tabulæ, quam Bonavent. constituit, & favet Bernard. nam statim capit. 6. dicit, quædam ita esse immutabilia, ut nec a Deo ipso mutari valeant. Respondetur facile ex dictis, in hoc esse differentiam, quod præcepta primæ tabulæ talia sunt, ut non solum ipsa formaliter dispensari non possint, verum etiam neque in actionibus quas prohibent, possit talis mutatio fieri, ut liceant, vel honestæ sint, ac subinde ut neque etiam materialiter sumptæ honestari possint auctoritate Dei præcipientis. Odium enim Dei nullo modo potest honestari, nec adoratio idoli, nec cultus alterius Dei præter Deum verum, quia ab his actionibus secundum se sumptis inseparabilis est deformitas, si libere fiant, quod non ita semper est in actionibus pertinentibus ad præcepta secundæ tabulæ. Quod non universaliter, sed indefinite accipiendum est: aliqua enim præcepta secundæ tabulæ possunt esse immutabilia etiam hoc modo, ut aperte fatetur Bernard. dicto capit. 6. & in superioribus satis explicatum est.

25 Superest dicendum, an saltem extra Decalogum sint aliqua naturalia præcepta, quæ proprie, & formaliter relaxari possint per divinam dispensationem. Affirmant enim Soto loco citato, & sequitur Medin. dicto a. 8. & tribuit D. Thomæ, vel quia q. 94. a. 5. dicit legem naturalem quoad aliquas conclusiones posse in aliquo particulari casu mutari, ut in lege de reddendo deposito (quo exemplo utuntur dicti auctores ad probandum, dispensationem posse cadere in talem legem) vel forte, quia D. Thomas dicta qu. 100. a. 9. dicit, in precepta, quæ dantur ad determinandos modos speciales exequendi præcepta Decalogi, posse cadere dispensationem, ut si ad custodiam civitatis distribuat lex vigilias per cives, potest cum aliquo dispensari (hoc enim est exemplum D. Thomæ, quod ad hanc etiam partem Soto applicat.) Hujus etiam sententiæ videtur fuisse Altisiod. supra: distinguit enim in præceptis quatuor gradus necessitatis, ex quibus quartus non facit ad causam, quia est de necessitate proveniente ex lege humana, in tertio ponit præcepta, quæ pendent ex actu humano, quem supponunt, ut sunt de servandis votis, juramentis, contractibus, &c. & in his parva est difficultas, ut patet ex capite præcedenti. In primo ergo gradu necessitatis dicit præcepta non esse dispensabilia, in secundo autem esse; ponit exemplum in præcepto non ducendi plures uxores, & rationem indicat, quia illa sunt secundæ necessitatis, quæ sunt aliquo modo necessaria ad conservationem charitatis, non tamen simpliciter ad ipsam charitatem, nam hæc constituunt primum gradum necessitatis. Favet multum D. Thomæ in 4. d. 33. quæst. 1. Nam in primo art. docet, esse præceptum naturale prohibens pluralitatem uxorum pertinens non ad primaria, sed ad secundaria præcepta, & ideo sudit art. 2. potuisse Deum illo præcepto dispensare. Eademque ratio erit de præcepto naturali prohibente matrimonium inter fratres: unde de Abraham legitur habuisse Saeram sororem suam in uxorem. Item de præcepto non dissolvendi vinculum matrimonii consummati. Nam hæc, & similia naturalia sunt; & tamen in illis dispensare potest Deus. Fundamentum Soti esse videtur, quia hæc præcepta nec proxime, nec remote continentur proprie in præceptis Decalogi, tanquam conclusiones in principiis: unde sentit, non inferri per necessariam consequentiam, & ideo non habere tantam necessitatem, quin in eis possit dispensari.

An extra decalogũ sint aliqua præcepta naturæ dispensabilia per potentiã divinam.

26 Nihilominus dicendum est, proprie loquendo, non dispensare Deum in aliquo præcepto naturali, sed mutare materiam ejus, vel circumstantias, sine quibus præceptum ipsum naturale non obligat ex se, & absque dispensatione. Hanc credo esse mentem D. Thomæ in dict. artic. 8. & Cajetan. Richardi, & aliorum. Quam probo primo excludendo exempla, quæ in contrarium afferuntur. Primum erat de non reddendo deposito in casu necessario: illa vero non est dispensatio, ut est evidens, alias unusquisque secum dispensaret in illa lege naturali, quia sua auctoritate potest non reddere depositum in tali casu, imo tenetur. Est ergo illa mutatio in materia, per quam fit, ut illa non sit materia talis præcepti, ut capit. 3. declaravi: unde immerito adducitur D. Thomas in art. 5. q. 94. quia ibi non de dispensatione, sed de mutatione ex parte materiæ loquebatur. Secundum exemplum erat de custodia civitatis per vigilias lege distributas, quod multo magis est extra rem: nam illa distributio non fit nisi per humanam legem, & ideo mirum non est, quod cadat in illam dispensatio, non solum Dei, sed etiam hominis: ideoque male etiam citatur Div. Th. in dicto a. 8. quia ibi loquitur de determinatione legis naturalis facta per legem humanam, ut exemplum ostendit.

Resolutio Deum in nullo præcepto proprie dispensare

27 Tertium exemplum indicatum ab Altisiodorense est, de præcepto servandi votum, in quo potest dispensari. Ad quod etiam constat ex dictis in cap. precedenti, tum aufertur votum non fieri dispensationem in lege naturali, seu auferri materiam ejus: eodemque modo, & non alio potest Deus auferre obligationem voti: nec enim facere potest, ut votum integrum maneat, & quod lex naturalis non obliget habentem, ad implendum illud: potest ergo Deus auferre votum, & ita subtrahere obligationem legis naturalis absque dispensatione. Imo hic addo (quamvis forte ad modum loquendi pertineat) quod licet Pontifex auferendo votum, dicatur proprie dispensare in illo, si tamen Deus per se illud remittat, non tam posse dici dispensare in illo, quam irritare illud: & ratio est, quia Deus remittit debitum suum tanquam proprius Dominus illius, & ideo donat, vel irritat, non dispensat, sicut quando unus homo remittit alteri promissionem sibi factam, non dispensat, sed irritat illam: secus vero est de Pontifice, qui operatur potestate commissa sibi, & tanquam Domini dispensator. Cujus signum etiam est, quia Deus potest tollere votum sine ulla causa pro sola sua voluntate, quod est proprium irritationis: pontifex vero non potest sine causa dispensare.

28 Quartum exemplum erat de præcepto non ducendi plures uxores; & ad eundem gradum, & ordinem pertinent cætera ad eandem matrimonii materiam spectantia, in quibus considero, omnia illa precepta esse ex his, quæ fundant obligationem suam in humano consensu, & contractu, ut ex materia de matrimonio suppono, & inductione constat in allegatis præceptis: omnia enim fundantur in natura talis contractus, ut conveniente naturæ rationali. Hinc ergo est, ut omnia illa mutabilitatem patiantur ex parte materiæ, quia cum contractus ille consistat in mutua corporum traditione, Deus qui est supremus Dominus illorum corporum, potest mutare, aut moderari translationem dominii in corpus alterius per talem contractum factum, & hac mutatione facta cessabit lex, quæ in illo fundatur, non per dispensationem legis, sed per irritationem contractus, vel in totum, vel ex parte. Confirmatur, & declaratur a simili, quia hæc præcepta æquiparari possunt cum naturali præcepto non fornicandi, in quo fieri non potest dispensatio, quia accessus ad non suam non potest honestari; tamen quia illa, quæ non erat sua, v.g. Oseæ, nec esse poterat sine illius consensu, fieri potuit sua per Dei potentiam vel simpliciter, vel quoad talem usum; ideo accessus ad illam potuit fieri honestus, non per dispensationem in præcepto non fornicandi, sed faciendo ut non sit fornicatio, quæ antea fuisset. Ita ergo e converso recessus a propria uxore quoad vinculum,

contra naturale præceptum est, quia in homine non est potestas privandi alterum dominio acquisito, etiam illo volente; Deus autem habet hanc potestatem, & ideo potest mutare materiam illius legis, & consequenter facere, ut cesset obligatio ejus sine dispensatione. Declaratur tandem, quia, ut in capite præcedenti dicebam, in præceptis ad matrimonium pertinentibus quædam respiciunt finem ejus, & conservationem naturæ: quia ergo hæc conservatio ad auctorem naturæ spectat, & ideo talia præcepta includunt in objecto suo veluti habitudinem intrinsecam ad auctorem naturæ, seu dependentiam ab illo, ita ut non sint omnino absoluta, sed quasi conditionata. Ut v.g. quod dissolutio matrimonii non liceat propria auctoritate, quia non possunt privati facere sua auctoritate aliquid, quod cedit in præjudicium naturæ. Unde in tali præcepto intelligitur excepta auctoritas Dei, ut auctoris naturæ: ideoque quando ille aliud præcipit, non est dispensatio, sed observatio præcepti juxta conditionem, quam includit, sicut infra de præceptis humanis dicemus, quando in ipso præcepto, vel regula præcipitur, ne hoc fiat sine licentia, tunc dare licentiam non esse dispensare, sed exequi legem ordine, & modo ab ipsa præscripto. Nullo ergo exemplo probari potest, habere locum propriam dispensationem Dei in præceptis naturalibus.

29 Ratione tandem hoc declaratur, quia si præceptum est naturale, ut tale est, sequitur per consequentiam necessariam ex principiis naturalibus; ergo non potest magis dispensari in illo, quam in ipsis principiis. Consequentia patet, quia omnis falsitas, vel defectus in conclusione redundat in falsitatem, vel defectum, aut mutationem principii. Antecedens vero patet, quia si non sequitur necessario, ergo non obligat ex vi solius rationis, & discursus: ergo non est mere naturalis obligatio. Declaratur tam in affirmativo, quam in negativo præcepto: quia si præceptum affirmativum non sequitur necessario ex principiis naturalibus: ergo actus, quem præcipit, non est simpliciter necessarius ad honestatem morum ex vi solius rationis: ergo nec est præceptus, nec sub obligatione naturali, nisi accedat aliqua voluntas, quæ inducat necessitatem: unde e contrario nec omissio talis actus erit per se, & intrinsece mala in aliqua opportunitate, vel cum aliquibus circumstantiis. Nam si pro aliquo tempore, vel occasione habet illam intrinsecam malitiam, non vero pro aliis, certe pro illa erit præceptum naturale obligans ad talem actum, & non pro aliis, & ita stante illa occasione cum omnibus circumstantiis, non poterit præceptum non obligare: quia si mutentur occasio, & circumstantiæ, tunc desinere poterit obligatio, non tamen per dispensationem, sed quia hæc est natura præcepti affirmativi, ut obliget semper, & non pro semper. Si vero præceptum est negativum, ut sit naturale, oportet, ut prohibeat rem, quia mala est, atque adeo ut per se, & intrinsece est mala: alioqui non erit præceptum naturale, quod non facit, sed ostendit malitiam actus prohibiti. Nam si actio ex se talis non est, necessaria erit aliqua voluntas, per quam fiat mala.

30 Dices fieri posse, ut actio eadem interdum ex se mala sit, interdum vero non sit: sed contra, quia tunc non poterit utrumque habere cum eisdem circumstantiis, vel conditionibus ex parte materiæ. Nam cum bonitas, vel malitia consurgant ex consonantia, vel dissonantia actus ad naturam rationalem, fieri non potest, ut idem actus cum eisdem conditionibus sit per se dissonus, & consonus, quia non resultant oppositæ relationes ex eodem fundamento: ergo ut illæ diversæ habitudines consurgant etiam pro diversis temporibus, necesse est, ut pro illis fiat mutatio in conditionibus materiæ; ut v. g. accipere rem alienam, interdum est malum, interdum bonum, sed non cum eisdem circumstantiis, sed erit malum sine extrema necessitate, bonum vero in illa, quia pro illis opportunitatibus variatur jus utendi tali re. Tunc autem præceptum negativum naturale prohibens talem actum, non prohibet illum abstracte, sed ut malum est, ac subinde ut versatur circa materiam, talibus circumstantiis affectum; ergo non potest tale præceptum deficere circa suam materiam, & consequenter nec circa illam dispensari. Hæc autem ratio universalis est pro omnibus præceptis naturalibus, & illa ostendit intrinsecam differentiam quoad hoc inter naturale præceptum, & positivum; ergo nulla exceptio, vel limitatio habet locum in lege naturali, si proprie de illa, & de vera dispensatione loquamur. Quod si interdum Div. Thomas, vel gravis auctor aliter loquutus est, late accidit dispensationem pro mutatione obligationis orta ex mutatione materiæ, quando illa mutatio materiæ extraordinarie fit a Deo per supremam quandam potestatem, ut supra respondendo ad Bernardum satis explicuimus.

CAPUT XVI.

Utrum circa legem naturalem habeat locum epiiKia, vel interpretatio sive a Deo, sive ab homine facta.

1 DUo in hoc titulo petuntur, unum est, an circa naturalem legem habeat locum epiikia; aliud est, si locum habet, an a solo Deo, vel ab hominibus etiam fieri possit. In primo puncto fere omnes auctores convenire videntur, legem naturalem posse recipere interpretationem per epiikiam, ut ex statim allegandis constabit. Dissentiunt tamen; nam quidam dicunt, hanc epiikiam lege naturali a solo Deo fieri posse. Tribuitur Div. Thom. in 4. dist. 33. qu. 1. art. 2. ubi loquitur in particulari de lege naturali prohibente pluralitatem uxorum; tamen ibi nomine dispensationis utitur; & eodem modo ibi Richard. artic. 1. quæst. 1. Palud. Supplementum Gabrielis, & alii ibidem, in eodem casu utuntur nomine dispensationis. Sicut etiam multi Theologi (ut in lib. 6. de voto notavimus) legis interpretationem in casibus obscuris dispensationem vocant. Et juxta dicta videtur necessaria hæc expositio, quia rigorosa dispensatio non cadit in legem naturalem, ut ostensum est: ergo si aliqua videtur fieri, esse debet per modum interpretationis. Hæc autem videtur moraliter necessaria, quia lex naturalis quoad aliqua præcepta magis remota a primis principiis, versatur circa materiam mutabilem, & quæ in multis casibus potest deficere, ut Aristot. dixit 5. Ethicor. cap. 7. & 12. ergo in illa est etiam necessaria epiikia, quia alias sæpe esset injusta. Quod autem hæc pertinet ad solum DEUM, probatur, quia ejus est interpretari legem, cujus est condere.

Legem naturalē posse recipere interpretationem suppo nea. communiter inter auctores.

2 Aliorum vero opinio est, epiikiam & cadere posse in legem naturæ, & ab homine interdum fieri, ut a Papa, vel alio simili potestatem habente. Utrumque sentit Caietan. 2. 2. quæst. 120. artic. 1. licet primum expressius. Et idem tenet Soto libr. 1. de justit. quæst. 7. artic. 3. ad 3. & libr. 10. quæst. 3. artic. 4. Idem late Navarr. consil. 4. de disponſ. impub. num. 16. & 17. varia adducens exempla, ubi etiam refert Covarr. in 4. 2. part. capit. 6. §. 9. Idem Felin. referens alios in capit. *quæ in Ecclesiarum*, de constitut. num. 26. Et omnes, quos in cap. 14. allegavimus, qui dicunt posse homines dispensare in lege naturali, a fortiori possunt pro hac sententia allegari: ratio vero est, quia hæc interpretatio, seu epiikia sæpe est moraliter necessaria, ut proxime ostensum est: ergo non est verisimile, eam sibi Deum reservasse, sed hominibus, quos suos ministros constituit, commisisse. Probatur consequentia, quia alias multum defuisset Deus hominibus in necessariis, quod non est providentiæ ipsius consentaneum. Sequela patet, quia recursus ad Deum ipsum immediate non est homini possibilis, neque est consentaneus ordini naturali: ergo si in occasionibus occurrentibus non esset in hominibus potestas ad interpretandum jus naturale, etiam præter verba ejus, si causa id postulet, homines essent perplexi, & miraculo esset opus, vel speciali revelatione divina ad dirigendas suas operationes, quod repugnat omni prudenti providentiæ.

Opinio asserentiū epiikiam cadere posse in lege naturali, & ab homine interdum fieri.

Si-

Sicut inter homines repugnaret, Principem ita reservare sibi interpretationem suarum legum, ut in nullo casu, etiam quando esset impossibilis recursus ad ipsum Principem, possent ministri ejus legem interpretari.

Alia opinio asserens legē naturalē epiikiæ esse incapacem.

3. Nihilominus esse potest tertia opinio, quæ in priori puncto negat, legem naturalem esse capacem epiikiæ, & consequenter tollit fundamentum posterioris dubii: nam ex hoc principio sequitur, neque Deum ipsum posse per veram, & propriam epiikiam casum aliquem excipere a lege naturali. Quia si lex ipsa naturalis non est capax talis interpretationis, nihil mirum est, quod nec a Deo fieri possit. Igitur primum illud fundamentum probari videtur ex dictis de dispensatione: nam qua ratione non potest in legem cadere dispensatio eadem, neque hujusmodi interpretatio. Probatur, quia ideo in talia præcepta non cadit dispensatio, quia continent intrinsecam rationem justitiæ, seu debiti honestatis: vel (quod perinde est) quia præcepta huius legis sunt quædam propositiones necessariæ, quæ per necessariam consequentiam ex principiis naturalibus inferuntur: sed huiusmodi propositiones in nullo individuo possunt deficere, aut esse falsæ: ergo non potest per aliquam interpretationem fieri, ut liceat facere quod per illa prohibetur, quia est intrinsece malum, neque ut liceat omittere quod per illa præcipitur, quia est per se necessarium ad honestatem. Et quia alias pro illo casu, in quo fieret talis interpretatio, inveniretur falsum esse id, quod lex naturalis dictat, quod impossibile est, ut diximus.

Fertur judicium de opinionibus, & posterior eligitur, & explicat.

4. Atque hæc ultima sententia, quantum attinet ad propriam epiikiam in rigore mihi vera videtur; ut autem aliorum auctorum dicta intelligantur, & res tota magis explicetur, oportet distinguere inter legis interpretationem, & propriam epiikiam seu æquitatem: multo enim latius patet interpretatio legis, quam epiikia, comparantur enim tanquam superius, & inferius: omnis enim epiikia est legis interpretatio: non vero e converso omnis interpretatio legis est epiikia.

Quæ distinctio sit inter epiikiam, & interpretationem.

Notavit distinctionem hanc Cajet. dicta qu. 120, art. 1. ut ait, sæpe, vel potius semper leges indigere interpretatione propter verborum obscuritatem, vel ambiguitatem, aut aliam similem causam; non tamen omnem hujusmodi interpretationem esse epiikiam, sed illam solum, per quam interpretamur, legem deficere in aliquo particulari propter universale, idest, quia lex universaliter lata est, & in aliquo particulari ita deficit, ut juste in illo servari non possit. Hoc ipsum sumitur ex Arist. 5. Ethic. cap. 10. in hoc enim sensu dicit, epiikiam esse emendationem justi legalis, quia interpretatur, legem non esse servandam in casu, in quo esset error practicus illam servare, & contra justitiam, vel æquitatem naturalem: & ideo dicitur esse emendatio legis. At vero possunt esse aliæ interpretationes legum, quæ non pertinent ad emendationem earum, sed solum ad explicandum sensum earum in his, quæ habent ambiguitatem, ut v.g. quando interpretamur, an lex prohibeat contractum, vel irritet illum, nullam legis emendationem facimus, sed verum sensum eius inquirimus. Ita ergo differunt interpretatio in genere, vel ut fit per epiikiam.

5. Deinde advertendum est, legem naturalem dupliciter spectari posse; uno modo secundum se, alio prout ferri contingit per aliquam legem positivam. Lex enim positiva, seu scripta, ut Cajetan. etiam dicto loco notat, quædam est constitutiva novi juris, & hæc est stricte positiva sive divina, sive humana: alia vero est solum declarativa, vel (ut sic dicam) recordativa juris naturalis, ut fuerunt præcepta moralia Decalogi in lege veteri, & sunt leges humanæ, quæ naturalem justitiam continent, ut quod depositum reddatur, promissum solvatur, uxor a viro non separetur, & similia. Aliqua vero sunt præcepta naturalia, quæ non præscribuntur aliqua lege positiva, ut vitandam esse simpliciter fornicationem, quia lex humana non omnia declarat, aut præcipit. Sic ergo lex naturalis spectari potest vel secundum se, prout recta ratione concipitur, vel dictatur; vel prout exprimitur aliquibus certis verbis per aliquam legem scriptam.

1. Assertio multa præcepta naturalia interpretatione, & declaratione sæpe indigere.

6. Dico ergo primo: Multa præcepta naturalia indigent multa declaratione, & interpretatione ad verum sensum uniuscuiusque statuendum. Hæc assertio intelligi potest de lege naturali tam secundum se, quam prout scripta in aliqua lege positiva, & utroque modo manifesta est. Probaturque primo inductione: nam in præcepto v.g. vitandi homicidium, interpretatio maxime necessaria est, ad intelligendum quid nomine homicidii ibi significetur, quia non quælibet occisio hominis est homicidium prohibitum lege naturali, sed illa quæ fit privata auctoritate, & per se, seu ex instituto, aut per modum aggressionis; non vero quæ fit legitima auctoritate, vel per modum causæ defensionis. Ita in præcepto solvendi votum Deo factum, interpretamur intelligendum esse de voto juxta intentionem voventis, ideoque non obligare in casibus sub eius mente, ac intentione non comprehensis: & sic de aliis, quæ statim proponemus: ratio vero est, quia non omnia præcepta naturalia sunt æque nota, nec æque facilia ad intelligendum, & indigent interpretatione propter verum sensum eorum intelligendum absque aliqua diminutione vel additione. Item potest declarari, quia actus humani in honestate, & malitia multum pendent ex circumstantiis, & opportunitatibus operandi, & in hoc est magna varietas inter illos: quidam enim sunt aliis simpliciores (ut sic dicam) & pauciores conditiones requirunt, ut eorum bonitas, vel malitia insurgat: lex autem naturalis secundum se spectata non præcipit actum, nisi ut illum bonum esse supponit, nec prohibet, nisi prout supponit intrinsece malum, & ideo ad intelligendum verum sensum naturalis præcepti, necesse est, inquirere conditiones, & circumstantias, cum quibus actus ille secundum se malus est, vel bonus, & hæc vocatur interpretatio præcepti naturalis quoad verum sensum ejus. Unde constat, hanc interpretationem hominibus, seu pro hominibus esse necessariam: Deus enim, vel Angeli per se non indigent interpretatione, sed directe intuentur, quale sit unumquodque præceptum, & quomodo, & cum quibus conditionibus circa suam materiam versetur. Constat etiam, hanc interpretationem fieri posse, & debere non tantum a Deo, sed etiam ab homine, quia ipse homo est, qui debet inquirere, & intelligere verum sensum legis naturalis, & si per se non potest id assequi, debet ab aliis discere, quod sæpe fieri potest per solam doctrinam sine potestate jurisdictionis. Quomodo autem hæc interpretatio interdum pertineat ad auctoritatem superioris, statim dicam.

2. Assertio Propria epiikia nil habet locum in lege naturali, ut naturalis est

7. Nihilominus dico secundo: Propria epiikia non habet locum in aliquo præcepto naturali, ut naturale est, seu secundum se spectato: unde nec ab homine, neque a Deo ipso fieri potest. Hæc posterior pars sequitur ex prima: prima vero probatur inductione in eisdem exemplis, quæ alii auctores in contrarium adducunt. Unum est de lege reddendi depositum, quo utitur Cajet. quia in illo interpretamur non obligare in casu, in quo esset contra justitiam, vel charitatem dispositum reddere. Hæc autem interpretatio non est epiikia in ipso præcepto naturali secundum se spectato: nam illud præceptum ut sic, est in recta ratione, & recta ratio non absolute dictat, depositum esse reddendum, sed sub intellectis conditionibus, quas ratio justitiæ, & charitatis requirit, & ita illa interpretatio, quæ tunc fit, non est propter universale (ut Cajetan. loquitur) sed est declaratio veræ universalitatis ipsius legis, prout in se lata est, id est, prout in recta ratione continetur. Non est ergo epiikia.

Cōfirmatur doctrina variorum exemplorum inductione, ac explicatur.

Aliud exemplum adducit Navarr. ex Clementi. 1. de homicid. de præcepto, *Non occides*, quod non comprehendat occisionem in defensionem necessariam: hæc autem non est epiikia, sed simplex interpretatio veri sensus illius præcepti. Quis enim dicat declarationem, quod liceat auctoritate publica occidere malefactores, non obstante quinto præcepto Decalogi, esse epiikiam, seu emendationem præcepti: nemo certe ita loquitur, quia solum est declaratio veri sensus præcepti: idem ergo est de propria defensione: nam sunt ejusdem rationis. Aliud exemplum ejusdem Navarri est in cap. 1. de jureiur. in 6. ubi explicatur, naturalem legem de servando juramento non obligare ad servandum

dum statutum illicitum. De quo constat, nullam ibi esse epiikiam, sed solum declarationem naturæ juramenti, quæ est non obligare ad aliquid illicitum. Et ita in his duobus exemplis ipse Navarr. fatetur, non esse interpretationem epiikiæ. Addit vero tertium, sentiens, in eo esse propriam epiikiam: nam lex naturæ præcipit, inferiorem parere superiori, a qua fit exceptio per exemptionem: per illam enim fit, ut inferior non teneatur parere superiori. Sed multo minus hæc est epiikia; tum quia exceptio a lege per privilegium non est epiikia, ut recte Cajet. supra notavit: illa vero exemptio nihil aliud est, nisi privilegium quoddam; tum etiam, quia ibi lex desinit obligare per mutationem materiæ, quia scilicet ille qui erat inferior, per exemptionem desinit esse inferior, ut ipse Navarr. fatetur: at hæc non est epiikia: alias in præscriptione fieret epiikia a lege naturali non retinendi rem alienam, & sic de aliis, quæ dici non possunt: & ratio est, quia per mutationem materiæ non emendatur lex; imo nec fit in illa ulla propria interpretatio, nec mutatio, sed mera cessatio per denominationem extrinsecam, ut in cap. 13. declaratum est.

8. Tandem adducit Navarr. exemplum de votis, in quibus sæpe fit interpretatio. Sed, ut dicebam de juramento, ita dicendum est de voto: nam interdum fit interpretatio solum ad explicandam naturam ejus, ut quod non obliget in materia illicita, vel impossibili, &c. Et tunc nulla est umbra epiikiæ. Aliquando vero fieri potest interpretatio intentionis voventis, limitando illam, etiamsi verba voti videantur universalia, & tunc re vera habet modum epiikiæ, quia est emendatio voti propter universale: tamen illa epiikia non cadit in legem naturalem implendi votum, sed in votum ipsum, quod est quasi lex positiva privata, & ita per illam epiikiam voti solum declaratur modus promissionis, quæ est materia, in quam tunc cadit lex naturalis, & ita respectu legis naturalis non est epiikia, sed simplex declaratio objecti ejus. Sicut dicebamus, dispensationem in voto non esse dispensationem in illa lege naturali, sed in materia ejus, qua remissa, per se cessat obligatio naturalis legis; ita enim est in præsenti, servata proportione. Et ita etiam cessat exemplum, quo utitur Soto de naturali præcepto, quo tenentur Episcopi residere, quod dicit interdum tolli per interpretationem epiikiæ. Ut enim omittam, illam non esse interpretationem sine aliqua mutatione ex parte obligationis, quæ vere inerat, & aufertur; etiamsi esset interpretatio, non esset epiikia in lege naturali, sed in pacto, seu promissione, aut vinculo, quo Episcopus conjungitur suæ Ecclesiæ, & in quo fundatur præceptum illud naturalis justitiæ. Si enim aliquando potest talis obligatio per interpretationem cessare, tota interpretatio versatur circa pactum, & circa intentionem se obligandi, excipiendo ab illa casum subintellectum, licet non fuerit expressum, ut si interpretemur posse abesse propter gravem infirmitatem, vel aliam necessitatem similem urgentem, & cætera.

Firmatur eadem resolutio ratione.

9. Ratione demum declaratur. Primo, quia epiikia est emendatio legis, seu justi legalis; at lex naturalis emendari non potest, cum posita sit in recta ratione, quæ a vero deficere non potest: nam si deficit, jam non est recta ratio; ergo eadem ratione deficere non potest justum huic legi respondens, quia ita legale est, ut sit etiam naturale: justum autem naturale, cum oriatur ex intrinseca (ut sic dicam) conformitate, & consonantia extremorum, deficere non potest, nisi aliquod ex extremis mutetur, & tunc jam mutatur materia legis, & non est idem medium virtutis, & consequenter neque idem justum, & ita licet cesset obligatio legis, non est propter epiikiam, sed propter mutationem materiæ. Secundo declaratur amplius, quia in lege naturali nunquam fit per interpretationem exemptio ab eadem lege universali, eo quod sit universaliter proposita, quæ sola est epiikia, ut dictum est. Assumptum patet, quia dictamen rectæ rationis secundum se spectatum, & ut practice verum, non fertur in universale, prout potest deficere, sed prout his circumstantiis affectum, cum quibus nunquam deficit: alias non esset dictamen verum, & consequenter nec necessarium, nec rectum, nec præceptum naturale continens. Sicut scientia philosophiæ non judicat simpliciter omnem hominem habere tantum quinque digitos, sed cum limitatione, si causæ naturales sint aptæ, & non impediantur, & ita nunquam deficit, alias non esset conclusio scientifica.

10. Tertio declaratur inductione quadam: nam præcepta legis naturæ, aut affirmativa sunt, aut negativa. Priora talis sunt conditionis, ut semper obligent, non tamen pro semper: in eis autem, ut semper obligant, non cadit interpretatio, quia non cadit variatio; necesse est enim, ut pro suis opportunitatibus semper, & infallibiliter obligent. In eisdem vero ut non obligant pro semper, dupliciter potest fieri determinatio temporis, pro quo obligant, uno modo per legem positivam, & tunc in illa determinatione cadere poterit non solum interpretatio, & epiikia, sed etiam dispensatio, quæ non pertinent ad præsens, quia non sunt in lege naturali, sed in positiva. Alio ergo modo fit determinatio per eandem naturalem rationem, & tunc licet ratio determinet, pro nunc obligare præceptum; pro tunc vero non obligare, nulla est epiikia, quia nulla est exceptio a lege, nec emendatio præcepti, sed simplex intelligentia illius; ergo in his præceptis non habet locum epiikia, quia non potest in eis intelligi alius modus determinationis, aut carentiæ obligationis pro aliquo casu: nam si ratio determinat pro aliquo tempore non obligare, hoc ipso intelligitur, tale præceptum natura sua non esse latum pro occasione, & circumstantiis illo tempore occurrentibus, ut v.g. in præcepto correctionis fraternæ, quatenus naturale est, ipsa ratio determinat non obligare, quando non est spes fructus, non per epiikiam, sed quia præceptum illud natura sua non obligat pro semper, & illa est una ex circumstantiis, pro qua non obligat. Sic etiam intelligo præceptum de reddendo deposito, si per modum affirmativi præcepti concipiatur, quia non obligat pro semper, sed pro tempore, in quo possit commode, idest, sine alterius præjudicio vel injuria reddi. Ita ergo in his præceptis nulla est epiikia.

11. Venio ad negativa, quorum natura est, ut semper, & pro semper obligent, vitando mala, quia mala sunt: hoc enim est de ratione præcepti naturalis negativi, & ob hanc ultimam partem non patitur epiikiam: quia impossibile est id, quod est per se, & intrinsece malum, fieri bonum, aut non malum, manente eodem objecto, & circumstantiis, & ideo dicimus non posse hoc fieri per dispensationem; ergo multo minus fieri potest per epiikiam. Probatur consequentia, quia quod non potest esse non malum, nunquam non est malum; ergo nunquam non est prohibitum; ergo non potest vere declarari non prohibitum lege naturali pro aliquo tempore, vel occasione, quod ad epiikiam pertinet. Quod si mutatio fiat in objecto, vel circumstantiis intrinsecis, & ratione eius mutationis actus desinat esse malus, jam illa non est epiikia, quia non versatur circa materiam sub tali lege naturali comprehensam, sed est cognitio, seu interpretatio materiæ legis, & finium eius. Ut quando interpretamur per legem non furandi, non prohiberi, accipere ab alio necessaria ad vitam in extrema necessitate, illa non est epiikia, sed propria declaratio illius legis, quæ non prohibet nisi furtum, idest, acceptionem rei alienæ, domino rationabiliter invito, seu acceptionem rei alienæ quoad proprietatem, & usum; acceptio autem rei alienæ in extrema necessitate nec est de re omnino aliena, quia pro illo articulo omnia sunt communia, nec est invito domino rationabiliter. Sic etiam in illo exemplo de deposito, si intelligatur præceptum illud tanquam negativum, sicut præceptum restituendi, idest, non retinendi depositum alienum, non est ita indefinitum præceptum, sed non retinendi irrationabiliter, seu sine causa cogente. Ita ergo in præceptis negativis naturalibus intelligi non potest propria epiikia.

12. Dices; ergo eadem ratione etiam in præceptis positivis nunquam intelligetur epiikia. Patet, quia vel manet actus semper cum eisdem circumstantiis, & tunc impossibile est, ut præceptum negativum prohibens actum, nunc obliget, & postea non obliget; Objectio.

get: vel circumstantiæ actus mutantur, & tunc etiam non erit epiikia. Et idem cum proportione dici poterit in affirmativis. Respondetur, negando consequentiam: sunt enim duæ differentiæ notandæ inter jus positivum, & naturale, quæ maxime declarant hanc materiam. Prior est, quod in lege positiva, manente tota materia actus cum omnibus circumstantiis intrinsecis eius, potest per interpretationem æquam cessare obligatio, quamvis necesse sit, ut aliqua circumstantia extrinseca occurrat, quæ cogat ad talem interpretationem faciendam, & illa est propriissima epiikia. Patet in exemplo communi de prohibitione ferendi arma noctu; nam si sit evidens necessitas, & ita urgens, ut non possit a superiori licentia postulari, juste interpretamur, tunc præceptum non obligare, non quia non sit illa materia talis præcepti, sed quia licet sit eadem, ab ea est separabilis malitia ablata prohibitione, & tunc non est verisimile intentionem legislatoris ad illum casum extendi. At vero in lege naturali fieri non potest, ut stante integra materia cum eisdem circumstantiis intrinsecis propter solas extrinsecas occasiones interpretemur legem prohibentem non obligare, quia impossibile est a tali materia suis intrinsecis conditionibus affecta separari malitiam, & consequenter nec naturalem prohibitionem, etiamsi extrinsecus finis, vel circumstantiæ varientur. Hoc declarat egregie exemplum de mendacio, de quo suppono ita esse intrinsece malum, ut propter nullam occasionem, vel necessitatem extrinsecam licere possit, si manet mendacium, juxta doctrinam Augustini in lib. de menda. & contra mendac. & in epist. 8. ad Hieron. & sequentibus, quæ fuit etiam Basilii, & regula 76. ex brevior. & Hieronym. Apolog. contra Ruffi. & epistol. 65. & est recepta ab omnibus Theologis cum Magistro in 3. d. 38. & D.Thom. 2.2. q. 110. art. 3. & habet magnum fundamentum in verbis Christi Joan. 8. ubi de dæmone ait, *Mendax est, & pater mendacii*, quia mendacium non potest esse ex Deo, sed dæmone, & ideo vocatur pater, idest, inventor eius, & ideo de Deo potius scriptum est: *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium*, Psal. 5. unde in cap. *super eo*, de usur. dicitur, Scripturam sacram prohibere pro alterius vita mentiri, & ideo contrarium in Cassiano collatio. 17. tanquam error damnatur, de quo latius alibi, & videri potest Castro contra hære. verb. *mendacium*. Nulla enim alia ratio huius verissimi dogmatis reddi potest, nisi quia extrinsecus finis, vel necessitas extrinseca non mutat obiectum, nec intrinsecas conditiones ad mendacium requisitas, a quo obiecto præcise spectato habet mendacium suam intrinsecam deformitatem, & ideo nec dispensatio, nec epiikia in eo locum habet, ut possit licere propter extrinsecas occasiones, necessitates, aut fines. Quoties ergo præceptum aliquod naturale videtur non obligare in aliqua opportunitate, necesse est mutari materiam talis actus, quæ illi dabat malitiam, propter quam prohibetur lege naturali. Et ita differt multum talis mutatio ab illa, quæ fit in lege positiva, quando intervenit epiikia, quia hic sola prohibitio cessat circa eandem materiam; ibi autem minime, sed materia subtrahitur, & per illius mutationem tollitur malitia.

Duplex differentia inter legē positivam & naturalem, ex qua solvitur objectio. Prima.

Probatur mendaciū esse intrinsece malum, ac proinde nulla causa cohonestari per se.

Secunda.

13. Alia differentia est, quod in lege positiva, quando interpretatio fit per epiikiam, non fit circa actum prohibitum per legem, nec circa obscuritatem verborum eius, sed potius supponitur, illum esse actum prohibitum secundum speciem suam, & comprehendi sub verbis legis spectatis in sua proprietate: tota vero interpretatio, & coniectura fit circa intentionem legislatoris, quod non fuerit mens eius comprehendere talem casum, seu actum illum pro tali opportunitate. Et hæc est propria epiikia, quæ dicitur emendatio legis, utique secundum speciem verborum, justificando illam (ut sic dicam) per intentionem, & æquitatem præsumptam legislatoris. Hoc vero non habet locum in lege naturali, quia non fundatur primo in voluntate prohibentis, sed in natura ipsius actus per se mali, & ideo interpretatio ibi solum habet locum circa materiam, quando actus abstracte sumptus non habet intrinsecam malitiam, sed solum ut versatur circa talem materiam tali, vel tali modo, ut in occisione hominis, acceptione rei alienæ, retentione depositi, & aliis similibus explicuimus. Et ideo in huiusmodi lege non fit interpretatio per emendationem legis; nam hæc semper coaptatur materiæ, sed fit per solam explicationem rei, & malitiæ, quam secundum se habet: nam secundum illam tantum fit prohibitio, vel fertur lex, sive intelligetur ut iudicativa malitiæ, sive ut prohibitiva. Et tunc nunquam potest per epiikiam interpretatio fieri, quod ille actus, ut versatur tali modo circa talem materiam, possit licere propter solam intentionem legislatoris coniecturatam per extrinsecam occasionem, necessitatem, aut finem: & ita non recte fit comparatio inter naturalem legem, & positivam.

14. Sed instari adhuc potest, quia nonnulla sunt naturalia præcepta, quæ propriissimam interpretationem epiikiæ recipiunt: nam circa eosdem actus, & cum omnibus circumstantiis intrinsecis, quæ ordinarie sufficiunt ad naturalem prohibitionem, propter extrinsecam necessitatem, seu finem extrinsecum interpretamur, non obligare in aliquo casu. Huiusmodi est præceptum prohibens matrimonium cum sorore, quod in casu extremæ necessitatis non obligat propter conservationem speciei. Idem est de præcepto non contrahendi cum secunda, vivente prima; maxime si primum matrimonium fuit consummatum: nam in eadem necessitate generis humani, si prima esset sterilis, liceret accipere secundam: & in præceptis pertinentibus ad impedimenta, quæ jure naturæ irritant matrimonium, invenientur multa similia. Objectio.

15. Respondetur nihilominus, generalem regulam datam veram esse, nimirum, stante eadem materia præcepti negativi naturalis, fieri non posse, ut per epiikiam judicetur licitus actus prohibitus propter solam extrinsecam causam, seu finem, aut necessitatem: hoc enim convincunt rationes, & exempla adducta. Quod si in aliquo præcepto id accidere videtur pro aliquo casu, vel tale præceptum simpliciter naturale non est, sed naturali proximum, & consuetudine hominum receptum, & approbatum, ac proinde absolute solius juris gentium, & ideo mutabile, vel alterabile pro aliquo casu: vel si præceptum est naturale simpliciter, materia eius non erit actus simpliciter, & abstracte sumptus, sed cum aliqua circumstantia intrinseca, qua sublata possit obligatio cessare: non tamen per epiikiam, sed per defectum propriæ materiæ. Applicare autem hanc regulam ad singula præcepta non est præsentis instituti, sed ad varias materias spectat. De illis ergo præceptis matrimonii, qualia sint, disputant Doctores, & non eodem modo sentiunt. Nunc autem, supponendo, illa esse vere præcepta naturalia, respondetur, per illa non prohiberi simpliciter matrimonium v.g. inter fratres, vel cum secunda, sed prohiberi tale matrimonium quatenus noxium humanæ naturæ, & ita contrarium naturali honestati secundum rectam rationem: in casu vero illius necessitatis cessat hæc ratio, & incipit esse matrimonium maxime commodum naturæ, & subinde honestum, quia propter solam conservationem necessariam suscipitur, qui finis non est extrinsecus, sed intrinsecus tali actui: atque hoc modo in illa occasione mutatur materia præcepti negativi. Declaratur a simili: nam mutilatio proprii corporis sine necessitate ad conservationem vitæ intrinsece mala est: tamen in casu necessitatis propter conservandum corpus licet, quia illa mutilatio non prohibetur, nec est per se mala, nisi ut noxia vitæ: tunc autem non est noxia, sed necessaria. Sic etiam verbum prolatum sine fine honesto, vel convenienti naturæ, malum est, & jure naturæ prohibitum: idem autem verbum propter convenientem finem non prohibetur, quia non erat per se malum ut tale verbum, sed ut otiosum, & inutile, quæ deformitas tollitur ex relatione ad talem finem. Sic ergo attente est consideranda qualitas, & conditio materiæ: nam juxta capacitatem eius mutatur moraliter eius conditio ex fine, vel necessitate occurrente, quia actio talis est, ut natura sua petat ordinem ad talem finem, tali, vel tali modo, & tunc necessitas occurrens redundat in materiam præcepti, & mutat illam, & inde fit, ut cesset obligatio præcepti naturæ. Solutio.

turalis, non quia præceptum in sua materia non obliget semper, & pro semper, sine exceptione, sed quia mutata materia, jam non habet in illa locum tale præceptum, ut naturale est.

3. Assertio Lex naturalis ut per legem positivam constituta admittere potest epikiam. 16. Dico igitur tertio; Si præcepta naturalia spectentur, ut per legem positivam constituta sunt, tunc recipiunt exceptionem epiikiæ, præsertim in ordine ad intentionem legislatoris humani, licet secundum se, & ut naturalia sunt, illam proprie non admittant. Juxta hanc assertionem possunt exponi frequentes loquutiones aliorum auctorum. Et præsertim Cajetan. expresse loquitur de his præceptis, ut constitutis per leges humanas, & alii etiam loquuntur de illis ut latis per generalia verba, sine moderatione, quam postea adhibet epiikia, quod non habet locum in his præceptis ut naturalia sunt, quia ut sic non feruntur per aliquod generale verbum, nisi in eo sensu, in quo includat omnia necessaria ad intrinsecam malitiam, & ita nullam possit admittere exceptionem, sicut dicebamus de prohibitione furti, ut furtum est, vel homicidii, ut per se mali. Et inde patet ratio assertionis. Nam leges humanæ sæpe hoc non attendunt, sed simpliciter præcipiunt actum, verbi gratia reddere depositum, vel solvere promissum, in quibus legibus, ut sic propositis potest habere locum epiikia. Dico autem hoc intelligi in ordine ad intentionem legislatoris humani, quia sæpe contingere potest, ut legislator humanus nihil de tali exceptione cogitaverit, nec illam expresse intenderit, sed potius absolute, & sine limitatione legem tulerit sub verbis de se comprehendentibus casum illum, & nihilominus interpretamur non comprehendisse illum. Quæ interpretatio respectu voluntatis legislatoris humani est epiikia, quia est quasi emendatio ejus; in se vero, & respectu legis naturalis est tantum explicatio mutationis factæ in materia, ratione cujus actus cum talibus circumstantiis non habet per se malitiam, nec comprehenditur sub lege naturali, ita facilis est tota assertio posita. Crediderim etiam, plures ex dictis auctoribus late, & improprie interdum loqui de interpretatione legis naturalis, vocantes epiikiam, vel exceptionem a lege, solam declarationem materiæ, & veri sensus legis; sed non est de homine contendendum, quando de re constat; quamvis ad explicandam vim legis, & ad constanter loquendum de interpretatione ejus, doctrina data necessaria videatur.

CAPUT XVII.

Utrum jus naturale distinguatur a jure gentium, quia hoc solis hominibus convenit, illud etiam brutis commune est.

1. Explicato naturali jure, priusquam ad positivum transeamus, operæ pretium erit in fine hujus libri jus gentium quatenus ad rationem legis spectat, declarare; tum quia magnam habet cum jure naturali affinitatem, ita ut a multis cum illo confundatur, vel pars quædam ejus esse censeatur; tum etiam, quia eo modo, quo ab illo distinguitur, est illi propinquissimum, & quasi medium inter naturale jus, & humanum, & priori extremo vicinius, & ideo per illud convenienter transitum faciemus ad proprium jus positivum exponendum. Quod ergo aliquid sit jus gentium, vel ex ipsius vocis usu frequentissimo, omnes tanquam certum supponunt: nam hujus juris frequens mentio est in jure civili, ff. de justit. & jur. & Instit. de jure naturali, gent. & civili, & in Decret. dist. 1. & sequent. ex Isidoro 5. Etym. cap. 2. & in utriusque juris Doctoribus illis locis, & passim, & in Divo Thoma, ac Theologis 2. 2. quæst. 57. art. 3.

Explicantur variæ juris acceptiones. 2. Quia vero hæc vox æquivoca est, oportet illam distinguere, ut significationem tantum ad nos pertinentem usurpemus. Jus enim interdum significat moralem facultatem ad rem aliquam, vel in re, sive sit verum dominium, sive aliqua participatio ejus, quod est proprium objectum justitiæ, ut constat ex D. Thoma d. qu. 17. artic. 1. Aliquando vero jus significat legem, quæ est regula honeste operandi, & in rebus quantam æquitatem constituit, & est ratio ipsius juris priori modo sumpti, ut dixit ibidem D. Thomas, dicto art. 1. ad 2. quæ ratio est ipsa lex, ut ibi dicit, & ita jus coincidit cum lege, ut præcedenti libro cap. 2. notavimus: unde ut habeamus brevia nomina, quibus uti possimus, primum vocare possumus jus utile, secundum honestum: vel primum jus reale, secundum legale: utrumque ergo jus potest dividi in naturale, gentium, & civile. Nam jus utile naturale, dicitur, quando ab ipsa natura datur, seu cum illa provenit, quomodo libertas dici potest ex jure naturali. Civile dicitur, quod jus civile introducit, ut jus præscriptionis. Gentium, quod ex communi usu gentium habetur, ut est jus transeundi per vias publicas, vel jus servitutis bello introductum. Atque in hoc sensu pertinet hæc divisio ad objectum justitiæ, & forte ita traditur a D. Th. dicto art. 3. In præsenti vero non ita loquimur de jure gentium, sed ut est quædam species legis. Nam etiam jus legale per tria illa membra dividi solet: nam in l. 1. §. *hujus studii*, ff. de justit. & jur. expresse dicitur, jus collectum esse ex præceptis naturalibus, aut gentium, aut civili. Et eodem modo sumitur divisio illa in titulo, de jure naturali, gentium, & civili. Quam divisionem ex communi usu, & sententia bonam esse supponimus, & quia duo extrema membra satis nota sunt ex dictis in lib. 1. cap. ultim. oportet nunc explicare secundum membrum, quod in hunc locum remisimus, quia pendet ex comparatione ejus cum jure naturali; unde etiam constabit ratio, & verus sensus totius divisionis.

3. In hoc itaque jure gentium explicando, variæ sunt sententiæ, quarum primam in hoc capite pertractabimus, deinde cæteras persequemur. Jurisperiti ergo communiter distinguunt jus naturale a jure gentium in hoc, quod jus naturale est commune brutis etiam animantibus: jus autem gentium est proprium hominum. Unde in l. 1. §. *hujus studii*, & in §. 1. & 2. Instit. de jure natur. gentium, & civili, sic dicitur, *Jus naturale est, quod natura omnia animalia docuit: nam jus istud non solum humani generis proprium est, sed omnium animalium, quæ in terra, marique nascuntur, avium quoque commune est.* Et adhibentur exempla, ut maris, & fœminæ conjunctio, filiorum procreatio, & educatio. De jure autem gentium additur, *Gentium est, quo gentes humanæ utuntur*, & dicitur a naturali recedere, quia solis hominibus inter se commune est. Additur vero inferius in leg. 9. jus gentium vocari, *Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, & apud omnes peraque custoditur.* Unde constat, jus gentium censeri etiam naturale, sed speciali modo, & proprio hominum, & hoc etiam declarant exempla, quæ adhibentur in lege 2. 3. & 4. scilicet, *religio in Deum, obedientia ad patres, & patriam, vim atque injuriam propulsare.* Unde ibidem significatur, *hominem homini insidiari*, contra jus gentium esse. Adduntur præterea *Manumissiones*, & *servitutes*, item *bella regnorum, dominiorum, rerumque divisio, commercia, aliique contractus venditionum*, & alia hujusmodi. Et similiter in §. 4. Institution. de jure natural. eadem exempla adhibentur, præter religionem, & pietatem ad parentes, & patriam. 1. Opinio Jurisperit. distinguens jus naturale, a jure gentium, in eo, quod primum competat etiam brutis, istud vero solum hominibus.

4. Quocirca juxta hanc sententiam divisio illa juris seu legis in naturalem, gentium, & civilem; ita debet ad duas bimembres reduci, ut prius lex dividatur in naturalem, & civilem; deinde vero lex naturalis generatim subdistinguatur in naturalem communem omnibus animantibus, quæ absolutam appellationem juris naturalis retinuit secundum quandam acceptionem, & legem naturalem propriam hominum, quæ juris gentium appellata est: & ratio talis subdivisionis esse potest, quia illæ duæ rationes vere sunt distinctæ in re, & possunt habere diversas considerationes, & effectus morales, & ideo congruum fuit, illas distinguere, & illis nomina propria imponere, & accommodare. Nec videtur posse melius illa nomina explicari. Et solvitur facile difficultas tacta, quia jam constat, quomodo divisio illa adæquata sit; sumpto tamen nomine juris naturalis in generaliori significato. Nec videtur ab hac sententia recedere Divus Thomas 1. 2. quæst. 95. art. 4. ad 1. & latius 2. 2. quæst. 57. art. 4. ubi hos duos modos juris naturalis agnoscit, eisque illas voces accommodat. Atque ita illum inter-

preta-

pretatur Conrad. dicta quæst.95. art.2. & 4. ubi ita exponit Juristarum opinionem, & dicit, Divum Thomam loquutum fuisse more illorum, licet Philosophi aliter loquantur.

Auctores improbātes Juristarum opinionē.

5. Hanc vero interpretationem Jurisconsultorum reprehendit Laurentius Valla libro quarto elegantiar. cap.48. Conan. etiam in commentar. jur. civil. lib. 1. cap.6. illam subdivisionem juris naturalis reiicit, & consequenter putat, non distingui jus gentium a jure naturali, ideoque nec Aristotelem, nec alios antiquos Philosophos illud distinxisse, aut cognovisse. Soto etiam lib.3. de justitia, quæst.1. art. 3. expositionem Jurisconsultorum reiicit. Et primo fundantur, quia nullum est jus naturale commune hominibus, & aliis animalibus, quia bruta animalia non sunt capacia propriæ obedientiæ, aut justitiæ, vel iniuriæ. Ad hoc vero respondens Albertus lib.5. Ethicorum, c.7. Turrecremata, & Covarr. locis infra citandis, jus naturale dici commune brutis non formaliter quoad rationem juris, & legis, sed materialiter quoad opera, quæ sub tale jus cadunt: nam illa communia sunt hominibus cum brutis, ut patet in exemplis positis in jure de coniunctione maris, & fœminæ, procreatione filiorum, & cæt. Sed contra hoc est, quia illa communitas cum brutis in materiali opere nihil refert ad distinctionem juris, vel legis, ergo est impertinens, & sine arte illa divisio in illo sensu, & propter illam solam causam. Sed respondere possunt, illam materialem convenientiam deservire ad explicandam in homine diversam rationem naturalitatis iuris (ut sic dicam.) Nam lex naturalis generatim sumpta in dictamine rationis naturalis consistit: hoc autem dictamen interdum est ex inclinatione generis, seu naturæ sensitivæ ut sic: interdum vero ex propria inclinatione naturæ rationalis, ut talis est, & secundum has duas rationes distinguitur jus naturale tanquam commune brutis, ex parte scilicet inclinationis, in qua fundatur.

Responsio pro Juristis ad instantiam.

6. Verumtamen etiam hoc modo non satisfit difficultati. Primo, quia juxta hanc declarationem, vim vi repellere non sub jure gentium, sed sub iure naturali constituendum esset, quod in illis legibus non fit. Probatur sequela, quia illa actio communis est brutis animalibus, & ex generali inclinatione ad propriam conservationem provenit. Nam sicut generatio provenit ex inclinatione naturali ad conservandam speciem, ita propria defensio est ex innata inclinatione ad conservandam propriam vitam, & proprium esse: utraque autem inclinatio communis est homini cum aliis animalibus: ergo immerito ponitur hæc actio sub iure gentium. Secundo falsum esse videtur ius naturale, ut habet propriam rationem legis, fundari in ratione naturæ sensitivæ, ut communis est brutis animalibus: nam semper considerari debet, ut elevata ad superiorem gradum per differentiam rationalem; quia lex naturalis non regulatur per convenientiam ad naturam sensitivam, sed ad rationalem; sensitivam autem respicit solum ut contractam, & speciali modo perfectam per differentiam rationalem: ergo illa convenientia generica impertinens est ad distinguendam legem naturæ. Consequentia videtur clara, & antecedens probatur: tum, quia quando lex naturæ aliquid præcipit in ordine ad conservandam naturam sensitivam, semper involvit modum rationalem, & ita dictat de coniunctione maris, & fœminæ multo aliter, quam instinctus naturalis brutorum, ut constat de matrimonio, & idem cum proportione est de educatione filiorum, & de conservatione propriæ vitæ, & similibus: tum etiam, quia in eodem opere materialiter communi brutis, multa prohibet lex naturalis in homine, a quibus bruta non arcentur per naturalem instinctum, ut prohibet lex naturalis vagum concubitum, seu fornicationem simplicem, & coniunctionem cum matre, vel sorore, quæ privationes non sunt communes brutis. Unde etiam novum, seu tertium argumentum insurgit: nam sequitur ex illa sententia, hæc præcepta negativa esse iuris gentium, & non naturalia, quod valde absurdum est. Et patet sequela, quia sunt ita propria hominum, ut non possint dici brutis communia: nam licet illud opus sit suo modo commune brutis, tamen omissio operis non est communis, & hæc est propria materia talis legis. Hoc vero argumentum evidentius ostenditur in præceptis colendi Deum, honorandi parentes, & proximum. Nam absurdum est, negare, hæc esse simpliciter de iure naturali, sed tantum de iure gentium: idemque est de præcepto restituendi alienum, vel reddendi depositum, vel servandi fidelitatem, dicendi veritatem, & similibus, quæ sunt propria hominum, & non communia cum brutis etiam materialiter, & tamen ad naturale ius maxime pertinent.

7. Ad hæc vero responderi potest juxta civilia iura, ius gentium re vera esse ius naturale, & ita sæpe in iure civili vocari, ut patet in leg. *bona fides*, ff. *depositi*. & §. *& quidem*, & §. *singulorum*. Instit. de rerum divisione, & §. penult. Instit. de iure natur. Quapropter non erit absurdum in hoc sensu vocare præcepta commemorata, imo & omnia Decalogi de iure gentium, quia per hoc non negatur esse de proprio, & stricto iure naturali, sed indicatur peculiaris modus, & quasi proprietas talis iuris, respectu humanæ naturæ, & ita contentio tota versabitur circa solum usum vocis, vel necessitatem, aut utilitatem illius distinctionis in illo sensu. Sed licet hoc aliqua ex parte ita sit: nihilominus secunda ratio facta retinet suam vim & ostendit improprie valde dici dari ius naturale commune brutis. Et præterea (ne contentio sit de vocabulo) simpliciter dicendum erit iuxta illam sententiam, ius gentium esse intrinsece, & essentialiter ius naturale, seu partem eius. Hoc autem ad omnia, quæ de iure gentium adducuntur, accommodari non potest; quia quædam continent materiam non solum necessariam, sed etiam communem brutis, ut monstrant argumenta facta; alia non solum versantur in materia propria hominum, sed etiam non continent intrinsecam necessitatem, ut ex sequentibus constabit.

Excluditur etiam a opinio distinguēs jus gentiū a naturali quod naturale sine discursu vel facillimo innotescit alterum ē contra.

8. Quapropter etiam non placet modus loquendi aliquorum Theologorum, qui sentiunt, ius gentium habere intrinsecam necessitatem in suis præceptis. Solumque differre a naturali, quia ius naturale sine discursu, vel facillimo discursu innotescit: ius autem gentium per plures illationes, & difficiliores colligitur. Quod potest sumi ex Soto libro 1. quæst.5. art. 4. & indicant aliqui moderni Thomistæ, ita intelligentes D.Thomam, quem infra interpretabimur. Nobis igitur hæc etiam sententia non placet, primo, quia multa dicuntur esse de iure gentium, quæ non habent illam intrinsecam necessitatem, ut divisio rerum, servitus, & alia, quæ infra videbimus. Secundo ac præcipue, quia ius gentium nec circa prima principia moralia, nec circa conclusiones, quæ ex illis necessario inferuntur, versari potest, quia omnia illa sub proprio iure naturali comprehenduntur, ut cap. 7. probatum est. Et confirmatur: nam omnia præcepta, quæ a Deo sunt in cordibus hominum scripta, pertinent ad ius naturale, ut sumitur ex Paulo ad Roman. 2. sed omnia illa, quæ evidenti ratione deducuntur ex principiis naturæ, sunt scripta in cordibus; ergo omnia pertinent ad ius naturæ. Et e converso præcepta iuris gentium ab hominibus introducta sunt per arbitrium, & consensum illorum, sive in tota hominum communitate, sive in maiori parte; ergo non possunt dici scripta in cordibus hominum ab auctore naturæ: ergo sunt iuris humani, & non naturalis. Quod si de aliquibus præceptis iuris gentium hoc necessario fatendum est, ut ostendemus, non oportet ius gentium cum naturali confundere, nec propter solas illationes etiam plures ita vocare ius illud, quod simpliciter naturale est: nam discursus non excludit veram & naturalem necessitatem præcepti sic cogniti, & quod discursus sit per plures, vel pauciores illationes, magis, vel minus notas, valde accidentarium est.

3. Opinio distinguēs jus naturale in eo quod obliget sine dependētia a potestate humana, e contra vero jus gentium.

9. Dicunt vero aliqui, ius naturale comprehendere conclusiones ita necessarias, ut nulla facta suppositione societatis humanæ, vel dependentis a voluntate humana, sequatur ex principiis naturæ evidenter, & has non spectare ad ius gentium: esse vero alias conclusiones, quæ sequuntur etiam ex principiis naturæ necessario, tamen non absolute, sed supposita humana societate, & consideratis aliquibus circumstantiis necessariis

fariis ad ipsius conservationem, & præcepta, quæ circa huiusmodi conclusiones versantur, constituere ius gentium. Quod videtur posse sumi ex Divo Thoma in 2. 2. loco allegato. Sed per hoc etiam non explicatur vera, & propria ratio, & distinctio iuris gentium a naturali. Nam multa sunt de iure naturali, quæ non obligant, nec locum habent, nisi aliqua suppositione facta, ut præceptum non furandi non habet locum, nisi facta divisione bonorum, & dominiorum. Præceptum item parendi dominis non habet locum, nisi supposita servitute: iustitia etiam contractuum non habet locum, nisi ex suppositione commercii humani. Et ita sunt plura alia, quæ manifeste pertinent ad ius naturale: nam ita sunt per se honesta, ut contraria prohibeantur, quia mala, & non e contrario: ratio etiam reddi potest, quia quod conclusio sequatur ex principiis naturæ ex suppositione talis, vel talis materiæ, aut status hominum, non variat modum legis, quæ subsistit ex intrinseca rei natura, & non ex voluntate humana, sed denotat solum distinctam materiam legis, v.g. lex reddendi promissum, & servandi fidelitatem Deo, vel homini, naturalis est: & tamen non habet locum, nisi ex suppositione promissionis: sic etiam in materia de Simonia dicitur, vendere rem consecratam ab hominibus, contra ius naturale esse, licet supponat consecrationem humano iure introductam. Ergo licet conclusio sequatur ex suppositione, se tenente tantum ex parte materiæ præcepti, si illatio est evidens ex principiis per se notis, talis conclusio ad ius naturæ pertinet, non ad ius gentium. Ergo ut ius gentium a naturali distinguatur, necesse est, ut etiam supposita tali materia, non sequatur per evidentem consequentiam, sed per aliquam minus certam, ita ut arbitrium humanum, & moralis commoditas, potius quam necessitas intercedat. Concludendum igitur censeo, ius gentium non præcipere aliquid tanquam ex se necessarium ad honestatem, nec prohibere aliquid, quod per se, & intrinsece malum est, vel absolute, vel supposito tali statu, & conditione rerum, sed hæc omnia pertinere ad ius naturale, ac subinde in hoc sensu ius gentium non comprehendi sub iure naturali: nec etiam ab illo differre, quia sit proprium hominum: nam hoc etiam iuri naturali convenit, vel maiori ex parte, vel etiam omnino, si de iure, & lege proprie loquendum est.

Excluditur dicta opinatio

CAPUT XVIII.

An ius gentium aliquid præcipiat, vel prohibeat, aut potius solum concedat, vel permittat.

Canon. Vasquez. Opinio aliquorum asserens ius gentium non esse præceptivum sed permissivum tantum, & concessivum aliquod agendi, vel e contra.

1. PRopter ea, quæ superiori capite tractata sunt, Canon. lib. 1. Comment. iur. civil. cap. 6. num. 5. quem refert, & sequitur Vasquez disput. 157. capite 3. existimavit, ius gentium prout a naturali distinguitur, non continere sub se præcepta, aut promissiones, sed solum concessiones quasdam, seu facultates, aut permissiones aliquid agendi, vel non agendi non tantum impune, sed etiam iuste & honeste: ita tamen ut contrarium non sit turpe, vel iniustum. Adduntque ulterius auctores huius sententiæ, ad ius gentium necessarium esse, ut conveniat humanæ naturæ non absolute spectatæ, sed ut iam constitutæ in civili communitate, quia multa sunt utilia hominibus, ut in communitate viventibus, quæ absolute non pertinent ad commodum naturæ secundum se. Illa ergo, quæ conceduntur hominibus in communitate viventibus, propter communem utilitatem, tanquam honesta, & non tanquam necessaria ad honestatem, nec tanquam præcepta, dicunt esse de iure gentium. Nam si præcipiantur, erunt vel de iure naturali, si ex vi rationis præcipiantur, vel de iure civili, si præcipiantur ex humana voluntate potestatem habente, ut probant discursus facti capite superiori: ergo ut ius gentium possit esse distinctum, oportet ut sit concessivum, non præceptivum. Confirmatur hæc sententia auctoritate saltem negativa D. Isidori, & Divi Thomæ. Nam Isidorus 5. Etymolog. cap. 4. & 6. ubi dicit, ius naturale esse illud, quod est commune omnibus rationibus: ius autem gentium non definit, sed explicat tantum per quædam exempla, quæ concessionem tantum continent, non præcepta, ut postea videbimus. D. etiam Thomas solum dixit, ius gentium positum esse ab hominibus in societate viventibus ad maiorem utilitatem, quæ ex rationis discursu colligitur: non vero dixit esse positum per modum præcepti.

2. Hanc vero sententiam, ut verum fatear, non satis intelligo. Nam inquiro, an loquatur de iure, ut solum consistit in morali facultate utendi, & non utendi, vel de iure, ut significat legem, seu regulam rationis: sive proprie præcipientem, sive approbantem aliquid ut honestum. Prior sensus non est ad rem, ut ex dictis constat, nisi forsasse velint auctores illius sententiæ negare, dari aliquod ius gentium, quod sit vera lex, quod non declarant. Nec possunt rationem reddere cur admittant hoc membrum iuris gentium in iure, quod sit facultas utendi, & non in lege, & ex dicendis constabit esse eandem utriusque rationem. Si vero loquantur de iure, quod est vera lex, aut regula honestatis, facile etiam potest illa doctrina refutari. *Excluditur opinio.*

3. Nam ostendo in primis, nullam esse maiorem rationem distinguendi ius gentium concessivum a iure naturali, quam ius præceptivum. Quia in iure naturali multa sunt, quæ honeste fieri possunt ex vi legis naturalis, quæ non præcipiuntur, nec contraria prohibentur, & ita etiam dari potest ius naturale concessivum, quale est ius ducendi uxorem, ius retinendi, & conservandi propriam libertatem: hoc enim honestum est, & illud ius naturæ concedit, non præcipit. Et in hoc sensu solet distingui duplex ius naturæ, aliud positivum, idest, præcipiens, aliud negativum, idest, non prohibens, ut videre, licet in Covarr. regula, *peccatum*, 2. part. §. 11. num. 3. & supra tractando de immutabilitate legis naturalis, illam distinctionem explicavimus: & ratio est, quia ratio naturalis non solum dictat, quid necessarium sit, sed etiam quid liceat. Quando ergo dicitur ius gentium dare facultatem honeste operandi aliquid, interrogo, an illa facultas, ut est iusta, & honesta, habeatur ex ipsa ratione naturali præcise spectata, vel ex aliqua hominum consensione. Si primum dicatur, iam illud ius erit naturale, licet sit tantum concessivum. Si vero dicatur secundum, vel procedunt rationes factæ, quod illud non sit ius gentium distinctum a civili, vel si eo non obstante, potest esse tale ius concessivum distinctum a civili, & quasi medium inter naturale, & civile, eadem ratione poterit dari simile ius præceptivum.

4. Responderi potest, illud ius haberi ex vi solius rationis naturalis; tamen non convenire hominibus absolute spectatis, sed ut congregatis in aliqua societate humana, & ideo distingui a primario iure naturali tanquam secundarium, vocarique ius gentium. Exemplis usitatis in hac materia declaratur: nam bellum v.g. dicitur esse de iure gentium, non quia præcipiatur etiam supposito iusto titulo, sed quia conceditur tanquam honestum: hoc autem genus iuris supponit communitatem humanam, ut constat. Item divisio agrorum, seu terrarum, ac sedium, & terminorum in communi dicitur esse de iure gentium, quæ manifeste supponit institutionem humanarum societatum, & illa supposita ex vi solius rationis naturalis omnia illa licent, licet simpliciter necessaria non sint. Sed contra hoc est primo, quia ipsamet gentium discretio, & regnorum divisio est de iure gentium, ut dicitur in l. *ex hoc iure*, ff. de iustitia, & iure, & tamen ante illam divisionem non supponitur aliquid præter statum naturalem hominum: ergo non semper ius gentium oritur ex illa suppositione, sed solum ex pura conditione naturali, qua homo est animal sociale, adiuncto naturali etiam principio, quod divisio civitatum est magis accommodata ad hominum conservationem. Secundo argumentor, quia quod in huiusmodi rebus, aut iuribus supponantur societates homi-

hominum, non tollit, quin illud jus conceſſivum naturale ſit, quia illa ſuppoſitio ſolum prærequiritur, ut reſultet materia talis juris: regula autem ipſa rationis antea erat, & ſemper naturalis eſt. Probatur, quia jus præceptivum ſæpe etiam non habet materiam, in qua actu obliget, niſi ſuppoſita vita hominum in communitate, & ſocietate, & nihilominus talia præcepta ſemper ſunt juris naturalis, ut ſupra probatum eſt, & dicti auctores etiam concedunt: ergo idem erit cum proportione in jure conceſſivo: nulla enim veriſimilis ratio differentiæ aſſignari poſſe videtur.

5. Deinde oſtendo, non ſeparari jus conceſſivum ab omni jure præcipiente, vel prohibente, & in præſenti materia ſi unum ſit juris gentium, etiam alterum: vel ſi unum eſt juris naturalis, etiam aliud, & ita non ſubſiſtere diſtinctionem datam. Primum declaratur in primis exemplo privilegii: nam eo ipſo, quod uni conceditur, præcipitur aliis, ne uſum illius impediant, & hac ratione explicabamus ſupra rationem legis in privilegio: hoc autem eandem rationem habet in omni jure conceſſivo. Secundo declaratur diſcurrendo per exempla juris gentium, quæ Iſidorus poſuit. Primum eſt, *ſedium occupatio*, hæc enim ita eſt licita unicuique jure gentium, vel potius naturali, ut nemo juſte impedire poſſit alium, quamvis occupet ſedem ab alio non præoccupatam, & ita illa conceſſio habet annexum hoc præceptum. Secundum exemplum eſt, *ædificatio*: tertium, *munitio*, de quibus eſt eadem ratio. Nam repugnat aliquem habere liberam facultatem ædificandi, vel muniendi terram, aut poſſeſſionem a ſe occupatam, & poſſe ab aliis juſte impediri, aut perturbari in uſu illius facultatis: ergo eſt neceſſaria connexio inter jus conceſſivum, & præceptivum. Quartum exemplum eſt, *bella*, in quo id evidentius conſtat. Nam in primis ſupponit præceptum prohibens aggreſſori tale bellum; ideo enim uni licet defenſio, quia alter iniuſte bellum aggreditur. Deinde reſpectu eius, qui ſe defendit, ſæpe tale jus non ſolum concedit facultatem, ſed etiam præcipit uſum, præſertim Principi, qui tenetur defendere rempublicam. Et idem eſt de aliis, qui tenentur defendere commune bonum, vel etiam interdum propriam vitam. Si autem bellum ſit aggreſſivum, eo ipſo, quod uni licet contra alterum, huic eſt prohibita defenſio, quia tenetur parere, & jus ſuum alteri reddere, vel juſtam pœnam acceptare.

6. Quintum, & ſextum exemplum ſunt *captivitates*, & *ſervitutes*, in quibus etiam conſtat, ſi uni licet alterum in captivitatem, vel ſervitutem redigere, etiam cogendo illum; eo ipſo teneri hunc ad parendum, & non reſiſtendum, quia non poteſt eſſe bellum juſtum ex utraque parte. Septimum exemplum eſt, *poſtliminia*, de quo eadem cum proportione eſt ratio: nam eſt jus, vel recuperandi libertatem amiſſam, vel redeundi ad priorem ſtatum poſt exitum a liminibus captivitatis; in hoc autem jure neceſſario includitur præceptum vel reſtituendi talem hominem in antiquum jus, vel non privandi illum recuperato jure. Octavum exemplum eſt, *fœdera pacis*. Nonum, *induciæ*. In quibus primo poteſt conſiderari facultas feriendi pacem, vel concedendi inducias, quæ ſine dubio eſt res honeſta de ſe, & ſæpe utilis, vel neceſſaria, tamen cum hac facultate coniuncta eſt obligatio non violandi pacis fœdera, neque nocendi hoſti induciarum tempore. Decimum exemplum eſt, *Legatorum non violandorum religio*, quod aperte per modum præcepti fertur: in eo tamen diſtingui poſſunt illa duo, unum eſt facultas mittendi Legatos ad alios Principes vel provincias, aliud eſt præceptum, & obligatio ſervandi immunitatem illorum. Ultimum denique exemplum eſt, *connubia inter alienigenas prohibita*, in quo non ſola permiſſio, ſed præceptum aperte proponitur, & quia negativum eſt, vix in eo intelligitur aliquid per modum conceſſionis, quomodo autem in hoc exemplo locum habeat jus gentium, paulo inferius exponam.

7. Dici poteſt, eſto verum ſit, cum jure conceſſivo ſemper coniungi aliquod præceptivum, tamen ſæpe eſſe poſſe diverſorum ordinum: nam ſæpe poſito jure civili conceſſivo reſultat jus naturale, ut poſito iure concedente dominium media præſcriptione, & acquiſita præſcriptione, reſultat ius naturale prohibens accipere ab aliquo ipſo invito rem, quam præſcripſit, & conceſſo privilegio ab homine, vel humano iure eximente aliquem a ſolutione tributi, naturalis lex dictat non eſſe petendum. Sic ergo in dictis exemplis dici poteſt, permiſſionem, ſeu conceſſionem eſſe de iure gentium: præcepta vero inde reſultantia eſſe de iure naturali præceptivo.

8. Propter hanc obiectionem propoſui ſecundam partem aſſertionis, ſcilicet, in præſenti materia hoc non habere locum. Nam in ſimili inductione oſtendi poteſt, quod tam conceſſio, quam prohibitio ad alios reſultans eſt de iure naturali, vel ſi aliqua earum eſt abſolute de iure humano, potius hoc conveniat conceſſioni, qua facta obligatio inde reſultans naturalis eſt. Primum aperte, ut credo, oſtenditur in quatuor primis exemplis Iſidori, de ſedium occupatione ædificatione, munitione, ac defenſione per iuſtum bellum: nam ius ad hæc omnia naturale eſt, ideſt, hæc omnia licita ſunt iure naturæ: & eodem modo obligatio unius ad non violandum tale ius alterius naturalis legis eſt. Solum uſus illarum facultatum poſſet dici de iure gentium ratione conſuetudinis omnium gentium; at hoc ad factum pertinet, non ad legem. Idemque cum proportione dicendum eſt in 8. 9. & 10. exemplis de pace, induciis, & legatis: nam illa omnia fundantur in pacto aliquo humano, in quo tam facultas contrahendi, quam obligationes fidelitatis, & iuſtitiæ, quæ ex fœdere, ſeu conventione naſcuntur, ad ius naturæ ſpectant. Solus uſus poteſt dici de iure gentium propter convenientiam omnium gentium in uſu talium rerum in genere; veruntamen hic etiam uſus eſt effectus iuris, non ipſum ius, quia hoc jus non ex uſu, ſed uſus ex iure eſt.

9. At vero in quinto, & ſexto exemplo de captivitate, & ſervitute videtur aliquid introductum uſu hominum, quod non eſt immediate de dictamine rationis naturalis, nimirum, quod titulus acceptionis in bello iuſto ſit ſufficiens ad detinendum alium etiam invitum, & coactum, vel etiam ad acquirendum dominium unius hominis in alium, & conſequenter ad introducendum ſervitutem in uno, reſpectu alterius. Nam lex ſola naturalis hoc non præſcribit, licet illud non vetet, ſuppoſita iuſtitia belli. Determinatio ergo illius iuris eſt quaſi lex quædam pœnalis uſu hominum introducta contra gerentes iniuſtum bellum: ponitur enim illis in pœnam, ut captivi, vel ſervi fiant, ſi vincantur. Hæc autem lex ſic intellecta non eſt conceſſiva, ſed magis directe eſt punitiva, & obligat reum ad pęnam eadem proportione, quæ aliæ leges pęnales civiles, de quibus infra lib. 5. dicturi ſumus. Qualiſcumque autem ſit, quatenus de facto dat facultatem reducendi homines in captivitatem, vel ſervitutem, poſitiva eſt, & non ex ſola vi, ac diſcurſu rationis naturalis, etiam ſuppoſita inſtitutione humanarum communitatum: ergo non pertinebit ad ius gentium, quale ab illa ſententia deſcribitur.

10. Præterea idem evidentius eſt in octavo exemplo de poſtliminibus, in quo videtur eſſe plus de iure civili, quam de iure naturali, vel gentium: nam videtur eſſe illa quædam moderatio pęnæ captivitatis, aut ſervitutis, vel in univerſum amiſſionis bonorum, vel deprædationum hoſtium, quæ maxime in bellum contingunt, quæ non eſt tam univerſalis omnium gentium, ſed iura civilia maxime de illa loquuntur. Et præterea eo modo quo talis moderatio intelligitur lege conſtituta, non eſt ſola permiſſio, ſed lex vere obligans ad ſui obſervationem: non enim eſt minus obligatoria lex quæ moderatur aliquam pœnam, quam lex, quæ pęnam taxavit. Denique in ultimo exemplo clara eſt prohibitio, & non tantum permiſſio, ne fiant connubia cum alienigenis. Præterquam quod neutro modo conſtat fuiſſe hoc ius, vel hunc uſum communem omnibus gentibus, ſed videtur maxime propria conſuetudo fidelis populi tam in lege veteri, quam nunc in nova: & ita illud potius eſt ius divinum, vel canonicum, & ſi aliquæ gentes id ſervarunt, magis videtur pertinuiſſe ad ius civile illarum, quam gentium. Concludimus ergo non recte diſtingui ius gen-

gentium a naturali, quia unum concessivum tantum sit, & aliud præceptivum: nam vel utrumque membrum in utroque jure reperitur, vel si præceptum naturale est, etiam concessio illi cum proportione respondens, ex ipso jure naturali nascitur.

CAPUT XIX.

Utrum jus gentium distinguatur a naturali tanquam simpliciter positivum humanum.

Jus gentiū proprium non comprehenditur sub naturali In quo conveniat jus gentium cum naturali.

1. EX hactenus dictis videtur concludi, jus gentium proprie dictum non comprehendi sub naturali, sed essentialiter ab illo differre, quia licet cum illo conveniat in multis, tamen in propria morali differentia distinguuntur. Conveniunt quidem primo, quia utrumque est aliquo modo commune omnibus hominibus, ex quo capite utrumque potest gentium appellari, si in sola voce sistatur, quæ proprietas in jure naturali clara est, & ratione illius in l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. videbimus jus ipsum naturæ appellari jus gentium (quod in multis legibus observandum est) proprius vero appellatio illa tribuitur juri, quod usu gentium introductum est in §. 4. Instit. de jur. natur. &c. Secundo conveniunt, quia sicut materia juris gentium solum inter homines locum habet, ita etiam materia juris naturalis est propria hominum vel omnino, vel magna ex parte, ut ex dictis in capit. 17. sufficienter constare potest. Et ideo multa exempla, quæ a Juristis ponuntur sub jure gentium solum ratione hujus conditionis, solo nomine sunt juris gentium proprie dicti: nam re vera sunt juris naturalis, ut religio ad Deum, honor ad parentes, pietas in patriam, quæ habentur in leg. 2. & 3. de justit. & jur. merito autem illa omisit Imperat. Instit. de jur. natur. Similia sunt alia, quæ ponit Isidor. si in rigore sumantur, ut servare pacis fœdera, & inducias, & immunitatem legatorum, & similia: quo autem sensu illa intellecta fuerint ab Isidoro, infra dicemus. Tertio conveniunt jus gentium, & naturale, quod in utroque sunt præcepta, prohibitiones, atque etiam concessiones, seu permissiones, ut cap. 18. satis declaratum est.

In quo præcipue differat jus gentiū a naturali.

2. Differt autem primo, ac præcipue jus gentium a jure naturali: quia quatenus continet præcepta affirmativa, non infert necessitatem rei præceptæ ex sola rei natura per evidentem illationem ex principiis naturalibus, quia quidquid hujusmodi est, naturale est, ut ostendimus: unde necesse est, ut aliunde oriatur talis necessitas. Et simili modo præcepta negativa juris gentium non prohibent aliquid, quia per se malum sit: nam hoc etiam est merè naturale: unde ex parte humanæ rationis non est jus gentium tantum ostensivum malitiæ, sed constitutivum: itaque non prohibet mala, quia mala sunt, sed prohibendo facit esse mala. Hæ autem sunt propriæ, & quasi essentiales differentiæ legis: ergo ita differunt jus gentium, & naturale. Secundo consequenter differunt, quia jus gentium non potest esse tam immutabile, sicut naturale, quia immutabilitas ex necessitate oritur: ergo quod non est æque necessarium, non potest esse æque immutabile, ut in capit. sequenti latius declarabitur. Tertio hinc fit, ut etiam in his, in quibus hæc jura convenire videntur, non habeant omnimodam similitudinem. Nam in universalitate, & communitatem ad omnes gentes naturale jus omnibus est commune, solumque per errorem potest alicubi non servari: jus autem gentium non semper omnibus, sed regulariter, & fere omnibus commune est, ut Isidor. loquitur: unde sine ullo errore potest alicubi non servari quod apud alios de jure gentium esse censetur. Item licet jus gentium regulariter versetur in materia propria hominum, aliquando potest aliquid disponere in materia communi brutis animalibus, ut in permittendo vago concubitu, seu fornicatione, vel in repellenda vi, quatenus aliquo modo per jus gentium foveri, aut determinari potest. Est ergo jus gentium simpliciter diversum a naturali, præsertim ratione primi discriminis.

3. Unde tandem concludi videtur, jus gentium simpliciter esse humanum, ac positivum. Hæc assertio potest sumi ex D. Thoma qu. 95. art. 4. ubi absolute jus positivum dividit in gentium, & civile, & utrumque dicit esse humanum jus derivatum a naturali. Potest tamen in his terminis esse aliqua æquivocatio, & ideo tollenda est, & verus D. Thomæ sensus explicandus. Potest enim lex humana interdum vocari, non ex auctore, sed ex materia, quia versatur circa res humanas, in qua significatione jus ipsum naturale humanum est, quia illo humanum genus gubernatur, & humanæ actiones diriguntur. Et hoc modo videtur sumpsisse jus humanum Arist. 5. Ethic. cap. 7. quod ipse nominat jus politicum, vel civile, ut interpres vertit. Atque ita dividit jus civile in naturale, ac legitimum, per legitimum intelligens illud, quod nos positivum civile nominamus. Item in hac significatione videtur sumpsisse jus humanum D. Thomas d. q. 95. art. 2. nam illud dividit in id, quod vim habet ex discursu naturali, aliud quod ex arbitrio hominum: quæ duo videntur esse jus naturale, & positivum tantum. Præterea lex positiva vocatur a Div. Thoma humana, & talis ab ipso censetur omnis illa, quæ ab hominibus ponitur. Eamque subdistinguit in artic. 4. nam quædam est per modum conclusionis, quæ vim habet a jure naturali, quam nos dicimus esse potius declarativam juris, quam constitutivam: alia vero est per modum determinationis, quæ novum jus introducit, quam simpliciter positivam vocamus. Videtur ergo D. Thomas in dicto art. 4. loqui de jure gentium tanquam de lege humana, & positiva, priori modo accepta: nam aperte dicit esse per modum conclusionis, & habere suam vim a jure naturali. Et idem videtur sentire 2. 2. q. 57. ar. 3. ad argumenta. Nihilominus tamen potest intelligi proprie de jure positivo, & humano, idest, ab hominibus constituto: dicitur autem constitui per modum conclusionis, & non determinationis, quia ex vi juris gentium non recipit integram determinationem in particulari, sed in communi introducitur per modum illationis, non simpliciter necessaria; sed ita conveniens naturæ, ut quasi instigante natura inferatur. Et ita illum intelligit, & sequitur Soto lib. 1. de justit. quæst. 5. art. 4. & latius lib. 3. q. 1. art. 3. & Cardinalis Bellarmin. lib. 1. de Cleric. c. 29. in ultima editione. Idem tenet Covarr. in regula *peccatum* 2. p. §. 11. nu. 4.

Jus gentium simpliciter dicendum esse positivum humanum.

4. Neque ab hac sententia dissentiunt Juristæ, qui jus gentium distinguunt in primarium, & secundarium, & prius dicunt includi in iure naturali: posterius vero esse positivum humanum, ut videre licet in Alber. Bolognet. tractat. de Legib. & iuram. cap. 27. & Pinell. in rub. C. de rescind. vendit. Hæc enim divisio tantum differt in usu vocis: nam in re coincidit cum doctrina data. Quia illud ius gentium primævum intrinsece naturale est, solumque denominatur gentium, quia illo gentes utuntur communiter. Hic vero proprie loquimur, quatenus ab origine, & auctoritate ita denominatur, & hoc est illud secundarium quod illi fatentur esse positivum humanum. Ratione etiam convincitur hæc assertio ex dictis, quia lex sufficienter dividitur per naturalem, & positivam proprie dictam, vel per divinam, & humanam ab auctore utramque denominando, quia utraque membra immediatam contradictionem involvunt, ut constat: sed ostensum est, legem iuris gentium non esse naturalem proprie, & in rigore, & consequenter non esse divinam: ergo necesse est, ut sit positiva, & humana. Confirmatur, quia lex naturalis est, quam non opinio genuit, sed naturalis evidentia, ut Cicer. dixit: ergo omnis lex, quæ non hoc modo generatur, positiva est, & humana: tale autem est ius gentium, quia non per evidentiam, sed probabilitatem, & communem æstimationem hominum introducitur: ergo.

In quo differat jus gentiū & civile.

5. Nunc autem superest explicandum, in quo differat ius gentium a civili: nam omne ius positivum ab hominibus positum in ordine ad gubernationem pure politicam, vocat Arist. legitimum, 5. Ethicor. cap. 7. & illud met videtur vocari civile, ut sumitur ex Isid. supra, seu cap. 1. d. 1. & sentit D. Thomas locis citatis. Dices, differre, quia ius civile est ius unius civitatis, aut regni: ius autem gentium est commune omnibus

bus gentibus. Sed contra hoc est, primo quia hæc differentia solum videtur secundum magis, & minus, & valde accidentalis. Secundo & difficilius, quia impossibile videtur, jus gentium esse commune omnibus gentibus introductum voluntate, & opinione humana. Quia in his, quæ ab opinione, & arbitrio hominum pendent, non solent omnes rationes convenire. Nam hoc est hominum ingenium, ut quot sunt capita, tot fere sint placita, & opiniones: ergo vel jus gentium non est humanum, vel non potest in eo a civili differre.

Resolut. 6. Ad hoc igitur explicandum ita statuo: Præcepta juris gentium in hoc differunt a præceptis juris civilis, quia non scripto, sed moribus, non unius, vel alterius civitatis, aut provinciæ, sed omnium vel fere omnium nationum, constat: jus enim humanum duplex est, scilicet scriptum, & non scriptum, ut tradunt jura supra citata, & infra videbimus; constat autem jus gentium scriptum non esse, & ita in hoc differre ab omni jure civili scripto, etiam imperiali, & communi. Jus autem non scriptum moribus constat, quod sit unius gentis moribus introductum, & illas tantum obligat; dicitur etiam civile. Si vero introductum sit moribus omnium gentium, & omnes obliget, hoc credimus esse jus gentium proprium, quod & differat a naturali, quia non naturæ, sed moribus innititur, & a civili etiam distinguitur in origine, fundamento, & universalitate, modo explicato. Quod videtur mihi sensisse Justinian. in §. *jus autem*, Instit. de jure natur., gentium, & civili, cum ait: *Jus autem gentium omni humano generi commune est: nam usu exigente, & humanis necessitatibus, gentes humanæ jura quædam sibi constituerunt*. Ubi pondero verbum, *usu exigente*, & verbum, *constituerunt*: nam in hoc posteriori significatur constitutum fuisse, non a natura, sed ab hominibus, & in priori declaratur, non scripto, sed usu fuisse introductum. Idem videtur sensisse Isidor. l. 5. Etym. nam prius c. 4. distinguit dicta tria jura, & definit, *jus naturale esse illud, quod est commune omnium nationum, eo quod utrobique instinctu naturæ, non constitutione aliqua habeatur*. In quo assertionem nostram comprobat, & virtute docet jus gentium non fundari in solo instinctu naturæ. Unde inferius c. 5. post exempla juris gentium concludit, *Inde jus gentium vocari quod eo jure omnes fere gentes utuntur*. In quo insinuat definitionem juris gentium, sc. esse jus commune omnium gentium, non instinctu solius naturæ, sed usu earum constitutum. Nec prætereunda leviter est illa particula *fere*: nam per eam indicatur, non esse in hoc jure necessitatem omnino intrinsecam, & naturalem, & non esse necessarium, ut sit commune omnibus omnino gentibus, etiam seclusa ignorantia, & errore, sed satis esse, ut fere omnes gentes bene institutæ illo utantur. Eundem existimo fuisse sensum D. Thomæ, ut mox explicabo, & auctores alii supra citati hoc sine dubio voluerunt.

7. Probatur autem primo a sufficienti partium enumeratione, quia in hoc modo juris gentium nulla includitur repugnantia, sed est plane possibile, ut statim amplius declarabo, & non potest commodius distingui ab aliis duobus extremis, quod satis probant omnia, quæ diximus; ergo. Secundo declaratur aliquibus exemplis adductis. Nam consuetudo recipiendi Legatos sub lege immunitatis, & securitatis absolute spectata non est de necessitate juris naturalis, quia potuisset unaquæque communitas hominum non habere apud se Legatos alterius, nec velle illos admittere: nunc tamen admittere est de jure gentium, & illos repudiare esset signum inimicitiæ, & esset violatio juris gentium, esto non esset injustitia contra rationem naturalem. Quocirca, licet supposita admissione Legatorum sub pacto subintellecto, contra jus naturale sit non servare illis immunitatem, quia est contra iustitiam, & debitam fidelitatem; tamen illa suppositio, & pactum illud sub tali conditione iure gentium est introductum. Idem considerari poterit in quocumque contractu, & commercio, in quo tria possunt distingui, unum est particularis modus contrahendi, & hic ordinarie pertinet ad ius civile, & sæpe fieri potest arbitrio contrahentium, non repugnante alioqui iure: secundum est observatio contractus postquam consummatus est, & hoc pertinet ad ius naturale, ut constat: tertium est libertas contrahendi commercia cum hominibus non inimicis, vel hostibus, & hæc est de iure gentium, quia ius naturæ per se ad hoc non obligat: potuisset enim una respublica per se vivere, & nolle commercium cum alia, etiamsi non esset inimicitia: iure autem gentium introductum est, ut commercia sint libera, violareturque ius gentium si absque causa rationabili prohiberentur. Et ita puto intelligendum quod dicitur in d. §. *jus autem. Ex hoc jure gentium pene omnes contractus introductos esse, emptiones, venditiones*, &c. Et ad hunc modum discurri potest de aliis.

8. Addo vero ad maiorem declarationem, duobus modis (quantum ex Isidoro, & aliis iuribus, & auctoribus colligo) dici aliquid de iure gentium: uno modo quia est ius, quod omnes populi, & gentes variæ inter se servare debent; alio modo quia est ius, quod singulæ civitates, vel regna intra se observant; per similitudinem autem, & convenientiam ius gentium appellatur. Prior modus videtur mihi propriissime continere ius gentium re ipsa distinctum a iure civili, prout illud explicuimus. Et ad illud pertinent exempla de legatorum, & commerciorum usu, quæ explicuimus. Idem censeo de iure belli quatenus fundatur in potestate, quam una respublica, vel monarchia suprema habet ad puniendam vel vindicandam, aut reparandam iniuriam sibi ab altera illatam, videtur proprie esse de iure gentium. Nam ex vi solius rationis naturalis non erat necessarium, ut hæc potestas esset in republica offensa: potuissent enim homines instituere alium modum vindictæ, vel committere illam potestatem alicui tertio Principi, & quasi arbitro cum potestate coactiva; tamen quia hic modus, qui nunc servatur, facilior est, magisque naturæ consentaneus, usu introductus est, & ita iustus, ut non possit illi iure resisti. In hoc etiam ordine constituo servitutes: nam illo iure utuntur populi, & gentes inter se, & non erat necessarium ex pura naturali ratione: posset enim alius modus pœnæ introduci, ut dixi: nunc autem tale est hoc ius, ut & rei teneantur hanc pœnam sustinere eo modo, quo introducta est, & victores non possint iuste gravius punire hostes iam victos, & finito bello, nisi alius specialis titulus interveniat. Item fœdera pacis, & induciarum possunt sub hoc capite collocari, non quatenus servanda sunt, postquam sunt facta: hoc enim potius pertinet ad ius naturale, sed quatenus admittenda sunt, & non neganda, quando debito modo, & rationabiliter petuntur: hoc enim licet sit valde consentaneum rationi naturali, tamen usu ipso, & iure gentium videtur magis firmatum, & sub maiori esse obligatione. Et ad hunc modum possunt inveniri alia exempla, vel explicari.

9. Ratio autem huius partis, & iuris est, quia humanum genus quantumvis in varios populos, & regna divisum, semper habet aliquam unitatem non solum specificam, sed etiam quasi politicam, & moralem, quam indicat naturale præceptum mutui amoris, & misericordiæ, quod ad omnes extenditur, etiam extraneos, & cuiuscumque rationis. Quapropter licet unaquæque civitas perfecta, respublica, aut regnum, sit in se communitas perfecta, & suis membris constans, nihilominus quælibet illarum est etiam membrum aliquo modo huius universi, prout ad genus humanum spectat: numquam enim illæ communitates adeo sunt sibi sufficientes sigillatim, quin indigeant aliquo mutuo iuvamine, & societate, ac communicatione, interdum ad melius esse, maioremque utilitatem: interdum vero etiam ob moralem necessitatem, & indigentiam, ut ex ipso usu constat. Hac ergo ratione indigent aliquo iure, quo dirigantur, & recte ordinentur in hoc genere communicationis, & societatis. Et quamvis magna ex parte hoc fiat per rationem naturalem; non tamen sufficienter, & immediate quoad omnia: ideoque aliqua specialia iura potuerunt usu earumdem gentium introduci. Nam sicut in una civitate, vel provincia consuetudo introducit ius, ita in universo humano genere potuerunt iura gentium moribus introduci. Eo vel maxi-

me, quod ea, quæ ad hoc jus pertinent, & pauca sunt, & juri naturali valde propinqua, & quæ facillimam habent ab illo deductionem, adeoque utilem, & consentaneam ipsi naturæ, ut licet non sit evidens deductio tanquam de se omnino necessaria ad honestatem morum, sit tamen valde conveniens naturæ, & de se acceptabilis ab omnibus.

10. Posterior modus juris gentium continet quædam præcepta, vel ritus, aut modus vivendi, qui per se, & directe non referuntur ad universos homines, neque habent veluti pro fine proximo convenientem societatem, & communicationem omnium nationum inter se: sed in unaquaque republica foro suo conveniente regimine constituuntur. Et nihilominus tales sunt, ut in usu similium rituum, aut legum fere omnes nationes inter se conveniant, vel similitudinem habeant interdum genericam, interdum veluti specificam. Hoc etiam exemplis illustrari potest: & potest in primis ad hunc modum accommodari exemplum de Religione, quo usus est Jure consultus: nam cultus Dei absolute est de jure naturæ: determinatio vero ejus omnino specifica & particularis est de jure positivo divino, & in ordine naturæ esset de jure civili, seu privato: at vero medio quodammodo videtur fuisse de jure gentium, ut ritus colendi Deum per sacrificia non est simpliciter de jure naturali, & tamen in eo videntur fere omnes gentes convenisse, ut in propria materia diximus: merito ergo poterit dici de jure gentium. Similiter quod sit in republica status hominum specialiter deputatus ad cultum Dei, non videtur esse de absoluto jure naturali, tamen est adeo consentaneum illi, ut fere omnes nationes, & respublicæ in hac institutione consenserint saltem in communi, quamvis in particulari modo fuerit magna varietas, quoad hoc ergo potest etiam religio dici de jure gentium. Sic etiam multa ex exemplis Isidori videntur dici de jure gentium, ut sedium occupatio, ædificia, munitio, usus pecuniæ: contractus etiam multi particulares possunt hoc modo dici de jure gentium, ut emptio, & venditio, & similia, quibus nationes singulæ intra se utuntur, & ad eundem modum refero postliminia, si vera in illis est convenientia inter nationes: nam (ut dixi) proxime videntur spectare potius ad jus civile. Idemque majori ratione assero de prohibitione conjugiorum cum alienigenis in religione: nam re vera ubi est talis prohibitio, non respicit generalem communicationem, & societatem generis humani, sed propriam utilitatem illius communitatis, in qua fit talis prohibitio: etsi in hac prohibitione est magna similitudo inter nationes (quod mihi satis incertum est) ex ratione poterit illa referri ad jus gentium. Ex his ergo satis declarata, & probata manet nostra sententia.

CAPUT XX.

Corollaria ex superiori doctrina, & quomodo jus gentium, & justum sit & mutabile.

Quomodo jus gentiū sit omnibus commune, & tamē non sit naturale.

1. EX dictis facile est definire cætera, quæ de jure gentium desiderari possunt. Et primo intelligitur facile quomodo possit jus hoc esse commune omnibus gentibus, licet naturale non sit, & solvitur difficultas quædam in superiori capite relicta. Nam si sermo sit de proprio jure gentium priori modo declaratum, facile constat, potuisse ipso usu, & traditione in universo introduci paulatim, & per successionem, propagationem, & imitationem mutuam populorum sine speciali conventu, vel consensu omnium populorum, uno tempore facto: est n. hoc jus tam propinquum naturæ, & tam conveniens omnibus nationibus, & societati earum, ut fere naturaliter propagatum fuerit cum humano genere, & ideo scriptum non est, quia a nullo legislatore est dictatum, sed usu covaluit. De alio vero modo juris gentium facile explicari potest, unde orta in illo sit magna similitudo inter gentes, licet alias per se civile sit: ratio enim est, tum quia hæc similitudo non semper est perfecta, sed tantum in aliqua ratione generali, & communi, ut explicavi; tum etiam, quia licet hujusmodi ratio communis non sit simpliciter de jure naturæ, est tamen adeo propinqua, & adeo consentanea, vel commoda naturæ, ut facile potuerit singulas nationes ad talia jura inclinare; tum denique, quia potuit in hoc etiam interveniri traditio, & mutua imitatio inchoata a principio generis humani, & cum illo aucta & dilatata.

2. Secundo intelligitur quo sensu accipiendum sit, quod D. Thomas dicta qu. 95. art. 4. dicit, præcepta juris gentium esse conclusiones deductas ex principiis juris naturalis, & differre a jure civili, quia ejus leges non sunt conclusiones, sed determinationes juris naturalis. Quæ doctrina præcipue traditur de proprio jure gentium communi, & generali priori modo declarato, & licet a Conrado intelligatur esse data juxta modum loquendi Juristarum; melius cum Soto, & aliis intelligimus, præcepta juris gentium vocari conclusiones juris naturalis non absolute, & per necessariam illationem, sed comparatione facta ad determinationem juris civilis, & privati. Nam in jure civili, seu privato fit determinatio vel mere arbitraria, de qua dictum est, *quod Principi placuit, habet legis vigorem*, non quia de sola voluntas pro ratione sufficiat, sed quia determinatio illa diversis modis facta esset rationabilis, & sæpe nulla est ratio, ob quam potius hoc modo, quam illo fiat, & ita dicitur fieri voluntate, potius quam ratione: vel certe ubi aliqua specialis ratio intercedit, consideratur in ordine ad particulares, & quasi materiales circumstantias, atque ita est determinatio magis in circumstantiis, quam in substantia. At vero in jure gentium præcepta sunt magis generalia, quia in eis consideratur utilitas totius naturæ, & conformitas ad prima, & universalia principia naturæ, ideoque vocantur conclusiones ex illis elicitæ, quia ex vi naturalis discursus statim apparet convenientia, & moralis utilitas talium præceptorum, quæ homines induxit ad tales mores introducendos, magis necessitate exigente, quam voluntate, ut Justinian. Imperator dixit.

Quomodo explicandū D. Th. dum asserit præcepta juris gentium esse conclusiones deductas ex principiis juris natura.

3. Tertio ex dictis infero, in præceptis jure gentium servandam esse æquitatem, & justitiam: hoc enim est de ratione omnis legis, quæ sit vera lex, ut supra ostensum est; leges autem ad jus gentium pertinentes veræ leges sunt, ut explicatum manet, & propinquiores sunt legi naturali, quam leges civiles, ideoque impossibile est, esse contrarias æquitati naturali, ut bene notavit Covarr. lib. 2. variar. c. 3. num. 2. Addo vero esse differentiam inter jus gentium, & naturale rigorosum, quod jus naturale non solum præcipit bona, sed etiam ita prohibet omnia mala, ut nullum permittat. Jus autem gentium aliqua mala permittere potest, ut notavit Mattienz. libr. 5. recopil. tit. 11. leg. 1. Glofs. 1. num. 3. Quod maxime videtur habere locum in illo jure gentium, quod re vera civile est, per similitudinem autem, & convenientiam nationum vocatur gentium. Sic enim sicut in jure civili permittuntur aliqua mala, ita etiam possunt permitti jure gentium, quia ipsa permissio potest esse tam necessaria juxta fragilitatem, & conditionem hominum, vel negotiorum, ut in ea servanda omnes fere nationes concordent, talis esse videtur permissio meretricum, & permissio deceptionis in contractu, quæ non sit enormis, & similia.

Veram æquitatē, & justitiā servandā esse in jure gentiū.

Differentia inter jus gentium, & naturale.

4. Objici vero potest l. *in causæ*, §. *idem Pomponius*, ff. de minor. adiuncta Glossa: nam dicitur in textu, *naturaliter licere contrahentibus se circumvenire in pretio emptionis, & venditionis*. Ubi Glossa exponit, *Naturaliter*, id est, de jure gentium. Quod etiam habetur in lib. *item si pretio*, §. *quemadmodum*, ff. locati. Ad hoc respondet Mattienzo supra (sustinendo interpretationem Glossæ quoad adverbium, *naturaliter*) verbum *licere*, non debere intelligi cum proprietate, ut dicitur de re licita, & honesta, sic enim repugnat esse licitum se circumvenire tam in pretio emptionis, aut venditionis, quam in quolibet alio negotio: nam Paul. 2. Thessal. 4. inter præcepta a se tradita ponit, *ut nemo circumveniat fratrem suum*, & subdit: *Quoniam vindex est Deus de his omnibus*. Debet ergo verbum, *licere*, late sumi, & in ordine ad humanum judicium, prout licere dicitur, quod impune fit, & quod usu toleratur; quod

Objectio.

quod perinde est, ac permitti. Vel dici etiam potest, & fere in idem redit, *naturaliter*, id est, *jure gentium* id *licere*, id est, *non prohiberi*, non quia jus naturale rigorosum id non prohibeat, sed quia jus gentium, prout humanum est, non addit specialem prohibitionem: imo statuit, ut id non puniatur, neque tanquam delictum in humana republica, seu foro habeatur. Et juxta hunc sensum illa jura confirmant potius doctrinam traditam.

5. At vero Covarr. non probat illam Glossæ interpretationem in verbo, *naturaliter*, neque illam improprietatem in verbo, *licere*, præsertim cum lex, *Item si pretio*, dicat, *Naturaliter concessum est*, &c. Et ideo exponit verbum, *circumvenire*, ut non sumatur rigorose, prout significat deceptionem per dolum, & fraudem, sed ut significat humanam solertiam, & artem, quia emens procurat minuere rei æstimationem quantum potest, & vendens augere non cum fraude, & dolo, sed intra limites justi pretii, & rectæ rationis. Quam circumventionem videtur descripsisse Sapiens Proverbior. 20. dicens: *Malum est, malum est, dicit omnis emptor, & cum recesserit, gloriatur*. Unde quod dicitur in dicto §. *quemadmodum*, *naturaliter concessum esse, quod pluris est, minoris emere, & quod minoris est, pluris vendere*; intelligendum erit (juxta hanc sententiam) intra latitudinem justi pretii: quia emens procurat emere minimo pretio justo: vendens summo vendere. Et juxta hunc etiam sensum nihil obstant illa jura, licet ad rem præsentem non faciat, & ideo in illo examinando non immoror.

Jus esse mutabile ex hominum consensu.

6. Quarto ex dictis colligitur jus gentium esse mutabile quatenus ex hominum consensu pendet, in quo etiam differt jus gentium a naturali, ut ex supra dictis constat. Imo dicunt aliqui, posse mutari privata auctoritate, quatenus aliquis potest credere juri suo, etiamsi a jure gentium manet: sic enim religiosus cedit dominio temporalium bonorum: imo & capacitati ejus. Sed hoc non est proprium juris gentium, neque in eo differt a naturali, si præcise quatenus concessivum est, spectetur, quod alii negativum vocant. Sic enim etiam renunciat religiosus juri ducendi uxorem, quod a natura habet, & potest quis se tradere in servum se privando naturali libertate. Sicut etiam in privilegiis jure civili, vel canonico privatim concessis, potest quis renunciare juri suo. Igitur corollarium intelligendum est de jure gentium, ut prohibitionem seu præcepta continet. Nam hæc de se mutabilia sunt: ratio autem est, quia res prohibitæ jure gentium simpliciter non sunt malæ de se, & intrinsece: tum quia illa præcepta non inferuntur necessariam, & evidentem illationem ex principiis naturalibus: tum quia obligatio juris gentium non oritur ex sola ratione sine aliquo modo obligationis humanæ, saltem per generalem consuetudinem introductæ: ergo ex parte materiæ talis juris non repugnat simpliciter mutationem in illo fieri, dummodo sufficienti auctoritate fiat.

A quo, & quomodo cadere possit mutatio in jure gentium.

7. In quo etiam adverto, talem mutationem aliter posse contingere in jure gentium, quod solum est commune propter convenientiam plurium rationum in tali, vel tali lege: aliter vero in illo, quod est commune ex usu, & more gentium, quatenus inter se habent societatem aliquam, seu communicationem. Nam prius jus potest immutari a particulari regno, vel republica, quantum ad ipsam, quia ut est in illa, re vera est tantum civile intrinsece (ut sic dicam) solumque appellatur jus gentium; vel per relationem, & concomitantiam aliorum, vel quia est tam propinquum juri naturali, ut inde oriatur illa universalitas talis juris in omnibus, vel fere in omnibus gentibus. Per se autem ut est in unaquaque republica pendet ex peculiari determinatione, & potestate, vel consuetudine illius reipublicæ in seipsa, & sine respectu ad alias; ergo potest ab una in se mutari, licet aliæ non consentiant, quia non tenentur singulæ aliis conformari, ut v. g. posset aliqua respublica statuere, ut intra illam non permittantur meretrices, vel ut rescindantur omnes venditiones injustæ in quocumque excessu; vel ut non utantur pecunia; sic de aliis generibus commutationum. Quamvis enim de facto hæc non fiant, quia non subest causa, nec omnino commoditas, tamen ex vi honestatis, & potestatis id non repugnat.

8. In alio autem jure gentium longe difficilior est mutatio, quia respicit jus commune omnium nationum, & omnium auctoritate videtur introductum, & ideo non sine omnium consensione tolli potest. Nihilominus tamen non repugnat mutatio ex vi materiæ, si nationes omnes consentirent, vel si paulatim introduceretur consuetudo contraria, & prævaleret, sed hoc licet cogitari possit ut non repugnans, moraliter non videtur possibile. Alio vero modo potest aliqua communitas præcipere, ut inter partes, & membra sua tale jus gentium non servetur, & hic modus est possibilis, & moralis. Sic enim jus gentium de servitute captivorum in bello justo in Ecclesia mutatum est, & inter Christianos id non servatur, ex antiqua Ecclesiæ consuetudine, quæ est veluti speciale jus gentis fidelis, & omnino servandum, ut notavit Bartol. in l. *hostis*, ff. de captivis, n. 16. & Covar. plures alios referens in regula, *peccatum*, 2. p. §. 11. n. 6.

9. Atque hinc intelligitur alia differentia, quæ in hoc constitui solet inter jus gentium, & civile: nam civile dicitur esse mutabile in totum; jus autem gentium non in toto, sed in parte. Est enim intelligenda differentia non de absoluta potestate (ut sic dicam) seu mutabilitate ex parte istorum jurium: nam hoc modo utrumque de se mutabile est, ut probant rationes supra factæ. Sed intelligenda est secundum moralem potestatem, & usum hominum. Item intelligenda est non de tota collectione præceptorum utriusque juris: sic enim neutrum est moraliter mutabile in totum, quia neutrum potest a toto humano genere absolute tolli, ut ex dictis satis per se est clarum. Igitur quoad singula præcepta dicuntur civilia jura facile in totum abrogari, & mutari. Ea vero, quæ sunt juris gentium tantum in una, vel altera parte diminui.

Differentia inter jus gentium, & civile.

10. Denique satis ex dictis declaratum videtur, quid, & quale sit jus gentium in re ipsa, & secundum propriam rationem spectatum, & solutæ sunt difficultates omnes tactæ in superioribus capitibus, quæ maxime niti videbantur vel in modis loquendi jurium, & gravium auctorum, vel in exemplis variis, quæ adducunt. Sed in hoc non est facienda vis, tum quia potuerunt uti voce illa in diverso sensu; tum etiam quia jus gentium est veluti medium inter jus naturale, & civile: nam cum primo convenit aliquo modo in communitate, & in universalitate, & facili illatione ex principiis naturalibus, licet non per absolutam necessitatem, vel evidentiam in quo conveniri cum humano jure: & ideo interdum aliqua præcepta naturalia, quæ per solum discursum habentur, & illo indigent, juris gentium appellata sunt; & similiter dum ponuntur exempla juris gentium permixta cum naturalibus. Tamen in rigore loquendo, & proprie distinguendo rationes jurium, exempla etiam, & præcepta distinguenda sunt.

FINIS LIBRI SECUNDI.

LIBER TERTIUS
DE LEGE POSITIVA HUMANA SECUNDUM SE, ET PROUT IN PURA HOMINIS NATURA SPECTARI POTEST, QUÆ LEX ETIAM CIVILIS DICITUR.

Istinximus in primo libro temporalem legem in naturalem & positivam, & ideo postquam de æterna lege, & temporali naturali dictum est, dicendum sequitur de positiva. Hanc vero ibidem subdistinximus in divinam, & humanam, inter quas divina quidem nobilior est, & dignior: tamen humana est nobis notior, & propinquior naturæ, quia ejusdem ordinis est: & ita sicut natura gratiæ supponitur, ita ex suo genere lex humana veluti generationis ordine prior est, quam divina, quia hæc supernaturalis est, & ad ordinem gratiæ spectat. Ideoque prius de lege humana, quam de divina tractamus. De ratione autem communi positivæ legis, ut a divina, & humana abstrahit, nihil dicere necesse est, quia præter modum originis, qui per hanc negationem explicatur, quod præcepta utriusque juris divini, & humani positivi non habent per se intrinsecam necessitatem, sed ex voluntate extrinseca: præter hoc (inquam) & præter ea, quæ de lege in communi in primo libro sunt dicta, fere nihil superest dicendum in communi, quod ad moralem doctrinam utile sit; imo nec ad speculationem alicujus momenti. Et explicato utroque membro, omnia quæ de illorum convenientia, aut differentia desiderari possunt, explicata relinquentur.

Lex humana dividitur in eam quæ est juris communis, & proprii. 2. Lex autem humana juxta mentem Justiniani in §. *jus autem*, Institutionum de jure natur. gent. & civil. dividi potest in legem, quæ est juris communis, & quæ est juris proprii; prior ad jus gentium spectat, & hoc nomine significatur, & de illa jam satis dictum est. Hic ergo tractamus de jure humano proprio, cui nomen legis humanæ positivæ accommodatum est: dicitur autem proprium alicujus civitatis, reipublicæ, aut similis perfectæ congregationis. Unde hujusmodi etiam lex humana in civilem, & canonicam distinguitur: nam licet canonica de se possit esse communis universo orbi, sicut Ecclesia catholica universalis est: tamen de facto est propria hujus communitatis, quæ est Ecclesia Christi, & non est communis omnibus gentibus, quia non omnes sunt de Ecclesia. Præterquam quod in modo, quo fertur, est proprie lex positiva humana, & longe diversæ rationis a jure gentium, in multis similitudinem servat ad jus civile. Conveniunt enim hæ duæ leges in communi ratione legis positivæ humanæ. Inter eas vero notari potest differentia, qua lex civilis est mere naturalis ordinis quoad suam originem, & potestatem: nam licet non feratur immediate a natura, fertur tamen per potestatem homini connaturalem. At vero lex canonica proprie est illa, quæ ab hominibus fertur per potestatem supernaturalem. Et hac ratione ordine doctrinæ a facilioribus incipiendo, prius de civili lege quam de canonica dicendum videtur. De communi autem ratione legis humanæ positivæ simul cum lege civili disseremus: sic enim facilior erit doctrina, facileque poterit ad legem canonicam accommodari, ea tantum addendo, quæ ratione supernaturalis potestatis illi conveniunt, quod in libro sequenti præstabimus. Et hinc etiam est, ut in ipsa lege civili duo status distingui possint, unus secundum se, ac pure, prout fuit in gentibus, & nunc est in infidelibus; alius prout est conjunctus cum fide, & inter fideles in Ecclesia Christi in usu esse potest, qui status accidentaliter tantum differunt, & ideo simpliciter de lege civili dicemus; ubi autem aliquid proprium explicandum occurrerit, id non prætermittemus, sed doctrinam universam ad præsentem Ecclesiæ statum accommodabimus.

Lex humana in civilem, & canonicam distinguitur.

CAPUT I.

Utrum sit in hominibus potestas ad leges ferendas.

1. LOquitur (ut dixi) de natura hominis ejusque potestate legislativa secundum se spectata, non considerando nunc an per legem divinam aliquid illi additum, vel subtractum sit: hoc enim postea videbimus. Itaque quæstio est, an homines, ex sola rei natura loquendo, possint imperare hominibus, per proprias leges eos obligando: ratio autem dubitandi esse potest, quia homo natura sua liber est, & nulli subjectus, nisi creatori tantum; ergo principatus humanus contra naturæ ordinem est, & tyrannidem includit. Confirmatur experimento: nam ita de facto introductus est; nam de Nembrod dicitur Gen. 10. *Ipse cœpit esse potens in terra: fuit autem principium regni ejus Babylon*, utique per vim, & potentiam. Et similiter de Alexandro dixit Lucan. fuisse *felicem terrarum prædonem*, quod etiam significavit Aug. l. 4. de Civit. c. 4. Unde est illud Oseæ 8. *Ipsi regnaverunt, & non ex me: Principes extiterunt, & non cognovi eos*. Confirm. 2. ex August. qui lib. 19. de Civit. c. 15. expendit, dixisse Deum Genes. 1. *Faciamus hominem, &c. ut præsit piscibus maris: volatilibus cœli, bestiis terræ:* non dixisse autem, ut præsit hominibus, significans, hunc dominatum non esse naturalem homini: *Et ideo* (inquit) *priores justi non reges, sed pastores ovium fuerunt, & appellati sunt*. Ita etiam Gregor. 21. Moralium, c. 10. alias 11. & in pastorali p. 2. c. 6. indicat, hujusmodi potestatem per peccatum esse introductam, & usurpatam. Tertio confirmari hoc potest nonnullis Scripturæ testimoniis, in quibus significatur, solum Deum esse hominum regem, legislatorem, & dominum. Isa. 33. *Dominus judex noster, Deus Rex noster, Dominus legifer noster*, & Jacob. 4. *Unus est enim legislator, & judex*, &c. Tandem confirmatur, quia non est vera lex, nisi quæ obligat in conscientia; sed unus homo non potest alium in conscientia obligare, quia hoc videtur maxime proprium Dei qui potest salvare, ac perdere; ergo.

2. In hoc puncto referri possent varii hæreticorum errores, sed illos attingemus melius in sequentibus, & ideo illis omissis, dicendum est primo, magistratum civilem cum potestate temporali ad regendos homines, justum esse, & humanæ naturæ valde consentaneum. Conclusio est certa de fide, quæ satis probari potest exemplo ipsius Dei constituentis in populo Judaico hujusmodi regimen, prius per judices Conclusio affirmat. eaque de fide.

ces

ces, postea per reges, qui sine dubio habeant principatum, & potestatem temporalium, & in tanta veneratione habeantur, ut dii etiam vocarentur, juxta illud Psal. 81. *Deum stetit in synagoga Deorum; in medio autem Deus dijudicat.* Nec refert, si quis dicat, illos habuisse potestatem ab ipso Deo, quia nihilominus illa potestas in se non excedebat naturæ limites, etiamsi modus habendi illam fuerit extraordinarius, & per specialem providentiam; ergo hoc non impedit, quominus illa potestas aliter posset juste haberi. Imo inde sumitur argumentum, talem modum potestatis esse consentaneum ipsi naturæ, quatenus ad conveniens regimen humanæ communitatis necessaria est. Et hoc amplius confirmat hominum consuetudo: nam multo ante illa tempora fuerunt reges etiam sancti, & laudati in Scriptura, ut Melchisedech Genes. 14. & ad Hebræos 7. & Abraham etiam creditur fuisse Rex, vel supremus Princeps, item Job, &c. Ac denique generaliter dicitur Proverb. 8. *Per me reges regnant.* Apud sanctos Patres res est manifesta, quos in discursu attingam.

Ratio assertionis. 3. Ratio sumenda est ex Philosopho libro 1. Politic. eamque explicuit D. Thomas Opusc. 20. de regimine principum, libro primo, capite primo, & elegantissime D. Chrysostom. Homil. 34. in 1. ad Corinth. nititurque duobus principiis. Primum est, hominem esse animal sociale, & naturaliter, recteque appetere, in communitate vivere. Circa quod principium recolendum est, quod supra diximus, duplicem esse communitatem hominum, imperfectam, seu familiarem, & perfectam, seu politicam. Inter quas prior est maxime naturalis, & quasi fundamentalis, quia inchoatur ex societate maris, & fœminæ, sine qua non posset genus humanum propagari, aut conservari; qua ratione scriptum est, *Non est bonum hominem esse solum*, & ex conjunctione hac proxime sequitur societas filiorum cum parentibus, quia prior conjunctio ad filiorum educationem ordinatur: filii autem saltem in principio, & per multum tempus ætatis indigent conjunctione, & societate parentum, quia alias nec vivere, nec convenienter educari, nec recte instrui possent. His autem statim accedit conjunctio aliqua servitutis, seu famulatus, & dominii, quia moraliter loquendo, indigent homines adjutorio, & ministerio aliorum hominum. Ex his autem tribus conjunctionibus consurgit prima communitas hominum, quæ imperfecta dicitur respectu politiæ: est autem in se familia perfecta in ordine ad domesticam, seu œconomicam gubernationem. Hæc autem communitas, ut supra etiam tetigi, non est sibi sufficiens, & ideo ex natura rei necessaria ulterius est in genere humano communitas politica, quæ civitatem saltem constituat, & ex pluribus familiis coalescat: quia nulla familia potest in se habere omnia ministeria, & omnes artes necessarias ad vitam humanam, & multo minus potest sufficere ad assequendam omnium rerum necessariarum cognitionem. Item quia si singulæ familiæ essent inter se divisæ, vix posset pax inter homines conservari, neque injuriæ possent ordinate propulsari, aut vindicari, & ideo dixit Cicero in lib. de Amicitia: *Nihil principi Deo in rebus humanis esse gratius, quam homines habere inter se societatem ordinatam, & perfectam, quæ civitas, inquit, dicitur.* Hæc autem communitas ulterius augeri potest in regnum, vel principatum per societatem plurium civitatum, quæ etiam est valde conveniens humano generi, saltem ad melius esse, propter easdem rationes cum proportione applicatas, quamvis necessitas non sit omnino æqualis.

In communitate perfecta necessariã esse potestatem gubernantẽ communitatem. 4. Secundum principium est, in communitate perfecta necessariam esse potestatem, ad quam spectet gubernatio communitatis, quod etiam ex terminis videtur per se notum. Nam, ut ait Sapiens Proverb. 11. *Ubi non est gubernator, corruet populus*: natura autem non deficit in necessariis, ergo sicut communitas perfecta est rationi, & naturali juri consentanea, ita & potestas gubernandi illam, sine qua esset summa confusio in tali communitate. Confirmatur ex proportione ad omnem aliam societatem humanam: nam quia conjunctio viri, & fœminæ naturalis est, ideo in ea caput invenitur, quod est vir, juxta illud Genes. 3. *Sub viri potestate eris.* Propter quod ait Paul. ad Titum 2. *Mulieres subditæ sint viris suis.* Ubi addit Hier. *communi lege naturæ.* Similiter in alia conjunctione parentum, & filiorum, pater habet a natura potestatem in filium, & in tertia, quæ est servorum ad dominum, constat etiam, potestatem gubernandi esse apud dominum, ut in eodem loco Paulus tradit, & Eph. 6. & ad Colofs. 3. dicens servos debere dominis obedire, ut Deo. Quia licet conjunctio servitutis non sit omnino a natura, sed per voluntatem humanam; tamen illa supposita subordinatio, & subjectio legi naturæ debita est titulo justitiæ. Subjectio autem filiorum etiam ipsum vinculum, & fundamentum naturale habet, scil. ordinem naturalem, unde, & perfectior est ex titulo pietatis, & maxime in quarto præcepto Decalogi declaratur: unde fit tandem, ut in domestica, seu familiari communitate etiam sit ex natura rei potestas proportionata ad regendam illam, quæ principaliter in patre familias residet. Idemque invenire necesse est in quacumque communitate unius tantum domus, licet non fundetur in vinculo matrimonii, sed in alio genere societatis humanæ: ergo simili modo in communitate perfecta necessaria est potestas gubernativa illi proportionata.

5. Ratio denique a priori est, quam D. Thom. tetigit in dicto Opusc. quia nullum corpus potest conservari nisi sit aliquod principium, ad quod pertineat procurare, & intendere commune bonum ejus, ut in corpore naturali constat, & in politico idem docet experientia. Et ratio clara est, quia singula privata membra privatis commodis consulunt, quæ sæpe contraria sunt bono communi, & interdum multa sunt necessaria communi bono, quæ ad singulos non ita pertinent: & quamvis interdum pertineant, non procurante eo, quod communia, sed quod propria sunt: ergo in communitate perfecta necessaria est publica potestas, ad quam ex officio pertineat commune bonum intendere, ac procurare. Ex his ergo evidenter concluditur honestas, & necessitas magistratus civilis, quia hoc nomine nihil aliud significatur, nisi homo, vel hominum multitudo, apud quam est prædicta potestas regendi communitatem perfectam: constat enim talem potestatem in hominibus esse debere, quia homines naturaliter non gubernantur politice per Angelos, neque immediate per Deum ipsum, qui lege ordinaria operatur per causas secundas proportionatas: ergo necessarium, ac naturale est, ut per homines gubernentur. Ratio a priori.

6. Dico secundo: Magistratus humanus, si in suo ordine supremus sit, habet potestatem ferendi leges sibi proportionatas, scilicet civiles, seu humanas, quas ex vi juris naturalis & valide, & juste concedere potest, servatis aliis conditionibus ad legem necessariis. Conclusio est certa, quam etiam Philosophi tradiderunt. Arist. 1. Polit. per totum, & 10. Ethic. cap. ult. Plato in Dialogis de Legib. & de repub. Cicer. l. 1. de Juvent. & in libris de Legib. Conveniunt etiam Theologi, & alii Doctores, quos supra lib. 1. c. 8. retuli, & multa videri possunt in Covarr. cap. 1. practic. quæstion. & in regula, *peccatum,* 2. p. §. 9. nu. 6. ratio autem est, quia magistratus civilis necessarius est in republica, ad regendam, & moderandam illam, ut in superioribus ostensum est, sed unus ex actibus magis necessariis est legis conditio, ut constat ex lib. 1. ergo in politico magistratu existit hæc potestas. Nam aliquod munus recipit, omnem potestatem necessariam ad illud convenienter exercendum recipit, ut est principium juris per se manifestum. Probatur conclusio.

7. Atque hinc sequitur, etiam converti hanc potestatem condendi leges humanas cum humano magistratu, qui jurisdictionem superiorem in republica habeat. Hoc constat ex dictis supra lib. 1. capit. 8. ubi ostendimus, hanc potestatem pertinere ad perfectam jurisdictionem, quæ omnia hic sunt accommodanda. Et universaliter procedunt, quia solum apud principem, seu magistratum est potestas publica: quæ ad actum publicum ordinetur, & circa totam communitatem versetur, & habeat efficaciam obligandi, & cogendi; sed hæc duo sunt necessaria ad legem juxta Aristotel. 10. Ethic. capit. ult. & sumitur ex lib. legis

virtus, ff. de legib. & in superioribus etiam ostensum est: ergo solus magistratus habens potestatem superiorem in republica, habet etiam potestatem condendi legem humanam, seu civilem. Denique hæc potestas superior est species cujusdam dominii: non est autem tale dominium hoc, ut ei respondeat propria servitus despotica, sed subjectio civilis: ergo est dominium jurisdictionis, quale est in Principe, seu Rege.

8. Quidam autem Jurisperiti hoc limitant, ut verum habeat in legibus juris communis, seu regni; non in legibus municipalibus, seu statutis particularium populorum, ut videre licet per Felinum, & quos ipse refert in cap. *cum omnes*, de constit. num. 9. & 10. in fine. Fundatur, quia multæ communitates habent potestatem condendi statuta, quæ non habent jurisdictionem. Confirmari potest, quia jura civilia sæpe distinguunt jurisdictionem ab imperio, id est, a potestate imperandi, ut videri potest in leg. *ea*, *quæ*, ff. ad municipalem, & in lib. *imperium*, ff. de jurisdict. omni. judic. lex autem proprie pertinet ad potestatem imperandi, ut facile intelligi potest ex dictis supra de essentia legis: ergo potestas per se necessaria ad legem non est jurisdictio.

Objectiones in contrar.

9. Respondetur nihilominus, non esse necessariam limitationem, nisi fortasse in terminis sit æquivocatio: rationes enim factæ universaliter, & sine restrictione probant. Et declaratur ex D. Thoma in 2. 2. qu. 67. art. 1. ubi probat, ad ferendam sententiam esse necessariam jurisdictionem ex eo, quod ad legem est necessaria, quia sententia & est lex particularis, & vim habet coercivam; ergo a fortiori quælibet lex quantumvis particularis videatur, jurisdictionem requirit: quia numquam est tam particularis, quantum est sententia, & semper habet, vel habere debet adjunctam coercitionem, ut constat ex Arist. supra, & ex dictis juribus, quia vis directiva sive coerciva invalida est: quod autem ad sententiam ferendam requiratur jurisdictio, nullus umquam dubitavit. Unde confirmatur: nam si ad dicendum jus necessaria est jurisdictio, multo magis ad constituendum.

Satisfit objectionibus in contrar.

10. Ad fundamentum autem illorum auctorum negari potest assumptum; quia vel statuta non sunt veræ leges, vel sine jurisdictione non fiunt, de quibus plura in sequentib. Circa confirmationem (propter leges in ea citatas) adverto, jurisdictionem adæquate, & proprie sumptam significare potestatem dominativam politicam, seu gubernativam, quomodo de illa nunc loquimur. Et in hac significatione jurisdictio intrinsece includitur in imperio politico, ne tyrannicum sit, argumento capit. *quid culpatur*. 23. quæstion. 1. ubi suprema potestas gubernandi rempublicam *legitimum imperium* appellatur, & juxta gradum, & modum imperii erit etiam gradus, & modus jurisdictionis. Aliquando vero jurisdictio sumitur stricte juxta nominis etymologiam pro mera potestate judicandi; nam per sententiam proprie dicitur, seu explicatur jus, & hoc modo non repugnat esse in aliquo potestatem judicandi sine potestate ferendi legem; quamvis numquam fit sine aliqua potestate coerciva, quæ nomine imperii stricte etiam sumpti videtur aliquando significari: unde e contrario potestas magistratus, quæ ad vindicanda crimina datur usque ad pœnam sanguinis, solet in jure civili vocari tantum imperium, & ita videtur accipi in dictis legibus. Et in lib. *potestatis*, ff. de verb. significat. & tunc solet vocari merum imperium, lib. 2. cum Glossa ibid. ff. de in jus vocan. cum similibus, licet re vera tale imperium sine potestate jurisdictionis esse non possit, sicut e contrario nec jurisdictio esse potest sine aliquo imperio, juxta libro ult. ff. de eo, cui mandat. est jurisd. ubi mandata jurisdictione, mandari dicitur aliquod imperium; *Quia jurisdictio sine modica coercitione nulla est*. Hæc ergo duo in re non separantur, servata proportione, sed solum in aliquo usu vocum, atque ita potestas ferendi leges, sicut est potestas imperandi, ita etiam est jurisdictionis potestas.

Satisfit objectionibus primæ conclusionis.

11. Ad rationem ergo dubitandi negatur consequentia, quia licet homo non sit creatus, vel natus subjectus potestati Principis humani, natus est subjicibilis ei (ut sic dicam.) Unde actu illi subjici, licet non sit immediate a natura, non est etiam contra jus naturale præcipiens; imo est consentaneum rationi naturali, ut humana respublica habeat aliquem, cui subjiciatur, quamvis ipsum naturale jus per se non effecerit subjectionem politicam sine interventu humanæ voluntatis, ut videbimus. Ad confirmationem primam fatemur, imperia, & regna sæpe fuisse per tyrannidem, & vim introducta, & usurpata; negamus tamen hoc pertinere ad intrinsecam rationem, seu naturam talis principatus, sed ad hominum abusum; unde etiam negamus a principio fuisse hoc modo regna introducta, ut jam exemplis ostensum est. Verba autem illa Oseæ, specialiter de Regibus Israel præter Dei voluntatem introductis dicta sunt, ut late ibi exponit Ribera. Possunt vero applicari vel ad omnes tyrannos, vel ad omnes, qui inique regnant, licet sint veri reges: vel ad eos, qui licet sint indigni, & inepti ad gubernationem, illam ambiunt. Et hi sæpe dicuntur non regnare ex Deo, non quia veri reges non sint, sed quia non secundum Dei voluntatem regnant: vel quia permittente Deo, potius quam ordinante, ad tale munus assumuntur, ut videre licet in Orig. Homil. 4. in Judi.

Principatui humano est per accidens imperia esse introducta tyrannice.

12. Ad aliam confirmationem ex Augustino respondeo, inde solum haberi, principatum humanum non esse congenitum cum natura: non vero esse contra naturam. Sentit vero ibi August. dominium unius hominis in alium non esse ex institutione prima naturæ, sed occasione peccati: sed loquitur de dominio, cui servitus, & conditio servilis respondet. Divus autem Gregorius clarius loquitur de potestate gubernandi, intelligendus autem est quoad potestatem coercivam, & exercitium ejus. Nam quoad directivam, probabilius videtur, futuram fuisse in hominibus, etiam in statu innocentiæ. Nam etiam inter Angelos est ordo, & principatus, ut constat ex modo loquendi Scripturæ, & ex Dionysio cap. 9. de Eccles. Hierarch. & Gregor. Hom. 34. in Evang. Discursus etiam factus potest ad statum innocentiæ applicari, quia non fundatur in peccato, vel aliqua deordinatione, sed in naturali hominis conditione, quæ est esse animal sociale, & naturaliter postulare modum vivendi in communitate, quæ necessario debet regi per potestatem publicam. Coactio vero supponit deordinationem aliquam, & ideo quoad illam dicitur hæc potestas introducta occasione peccati. Sicut etiam subjectio uxoris ad virum naturalis est, & in statu innocentiæ esset: & nihilominus post peccatum dicitur Evæ Genes. 3. *Sub viri potestate eris*, scilicet, quoad vim coercivam proportionatam, ut significavit August. lib. 11. Genes. ad literam cap. 37.

Principatum humanum non esse congenitum cum natura, non vero esse contra naturam.

13. Ad tertiam confirmationem ex locis Scripturæ respondetur, ibi tribui Deo, quod est proprium Dei, non negari hominibus, quod ab ipsis participari potest. Isaias ergo excitat populum suum ad fiduciam in Deum, & protectionem ejus: quia ipsum habebat, ut vere Dominum, Regem, & legislatorem nimirum excellenti, & singulari modo: non tamen excludit, quin populus ille haberet proprium regem humanum, qui etiam erat in suo gradu dominus, &c. Sic etiam potest intelligi locus Jacobi de supremo legislatore, & judice, ut indicant illa verba, *Qui potest perdere, & liberare:* hoc enim videtur esse proprium Dei. Satis vero commode potest exponi, ut illud verbum, *unus*, non tam singularitatem, quam identitatem significet, ita ut sensus sit; ille, qui est legislator, est etiam judex: nec debet usurpare judicium, qui legislator non est, nec ejus virtutem habet; unde subjungit: *Tu autem quis es, qui judicas fratrem tuum?* Non ergo negat, homines esse posse legislatores, & ferre judicium, sed reprehendit eos, qui temere judicant, & ita usurpant munus judicum, & legislatorum. Ad quartam confirmationem respondebimus in sequentibus, explicando legis humanæ obligationem.

CAPUT II.

In quibus hominibus immediate existat ex natura rei potestas hæc condendi leges humanas.

Rationes dubitandi.

1. RAtio dubitandi est, quia vel est in singulis, vel in omnibus, seu in tota collectione eorum. Primum dici non potest, quia neque omnes sunt aliorum superiores, neque ex natura rei aliqui habent hanc potestatem magis, quam alii, quia non est major ratio de his, quam de illis. Secundum etiam non videtur posse dici: tum quia alias omnes leges manentes ab hac potestate, essent communes omnibus hominibus: tum etiam, quia non apparet, a quo possit tota hominum multitudo habere hanc potestatem, quia non ab ipsis hominibus, quia dare non possunt, quod non habent: neque etiam a Deo, quia alias non posset illa potestas mutari: sed necessario manere deberet in tota hominum communitate, quatenus perpetua successione durat. Sicut quia Deus contulit potestatem spiritualem Petro, necessario in illo, vel successoribus ejus durat, nec potest per homines immutari.

I. sententia.

2. Circa hanc quæstionem solet referri opinio aliquorum Canonistarum dicentium, hanc potestatem ex natura rei esse in aliquo supremo Principe, cui a Deo collata est, & per successionem durare debet semper in aliquo. Citatur Glossa in cap. *denique*. 7. qu. 1. Sed ibi solum dicit, filium regis jure esse regem, quod longe diversum est, nec dicit illum successionis modum perpetuo in hominibus fuisse. Citatur etiam Glossa in cap. *quoniam*, d. 10. quatenus ait, Imperatorem a solo Deo habere potestatem. Sed ibi per illam exclusivam *solum*, intendit dicere, non habere a Papa: non vero quod non habeat ab hominibus: nam ibid. ait, Imperatorem fieri ab exercitu juxta antiquum morem, cujus fit mentio in cap. *legimus*, d. 93. Itaque hæc opinio neque auctoritatem habet neque fundamentum, ut magis ex sequentibus patebit.

Sententia auctoris.

3. Dicendum ergo est, hanc potestatem ex sola rei natura in nullo singulari homine existere, sed in hominum collectione, Conclusio est communis, & certa, sumitur ex D. Thoma q. 90. art. 3. ad 2. & qu. 97. ar. 3. ad 3. quatenus sentit, Principem habere potestatem ferendi legem, quam in illum transtulit communitas, ut habent etiam, & fatentur leges civiles, l. 1. ff. de constit. Principium lib. 2. §. *novissime*, ff. de origin. juris, tradunt late Castro lib. 1. de lege pœnali, capit. 1. §. *postquam*. Soto lib. 1. de justit. quæst. 1. artic. 3. & videri etiam potest lib. 4. de justit. q. 2. art. 1. & 2. Ledesm. 2. p. quarti, q. 18. a. 3. dub. 10. Covarr. in practicis, c. 1. concl. 1. Navarr. in cap. *novit*, de judiciis, notab. 3. n. 119. Ratio prioris partis evidens est, quæ in principio est tacta, quia ex natura rei omnes homines nascuntur liberi, & ideo nullus habet jurisdictionem politicam in alium: sicut nec dominium: neque est ulla ratio, cur hoc tribuatur ex natura rei his respectu illorum, potius quam e converso. Solum posset quispiam dicere, Adamum in principio creationis ex natura rei habuisse primatum, & consequenter imperium in omnes homines, & ita potuisse ab illo derivari, vel per naturalem originem primogenitorum, vel pro voluntate ipsius Adæ. Sic enim dixit Chrysost. homil. 34. in primam ad Corinth. Ex uno Adamo omnes homines formatos, & procreatos esse, ut significaretur subordinatio ad unum principem. Verumtamen ex vi solius creationis, & originis, naturalis, solum colligi potest, habuisse Adamum potestatem œconomicam, non politicam; habuit enim potestatem in uxorem, & postea patriam potestatem in filios, quamdiu emancipati non fuerunt; potuit etiam discursu temporis habere famulos, & completam familiam, & in ea plenam potestatem, quæ œconomica appellatur. Postquam autem cœperunt familiæ multiplicari, & separari singuli homines, qui erant capita singularum familiarum, habebant eandem potestatem circa suam familiam. Potestas autem politica non cœpit, donec plures familiæ in unam communitatem perfectam congregari cœperunt. Unde sicut illa communitas non cœpit per creationem Adæ, nec per solam voluntatem ejus, sed omnium, qui in illa conveniunt; ita non possumus cum fundamento dicere, Adamum ex natura rei habuisse primatum politicum in illa communitate: ex nullis enim principiis naturalibus id colligi potest, quia ex vi solius juris naturæ non est debitum progenitori, ut etiam sit rex suæ posteritatis. Quod si ex principiis naturæ hoc non colligitur, non possumus cum fundamento dicere, Deum speciali dono, aut providentia dedisse illi hanc potestatem, quia nullam de hoc habemus revelationem, nec Scripturæ sacræ testimonium. Ad quod etiam facit, quod capite præcedenti ex Augustino notavimus, Deum non dixisse, *faciamus hominem*, ut præsit hominibus, sed cæteris animantibus: potestas ergo dominandi, seu regendi politice homines, nulli homini in particulari data est immediate a Deo.

Quam potestatem habuit Adamus in posteros.

4. Hinc facile concluditur altera pars assertionis, nimirum potestatem hanc ex vi solius juris naturæ esse in hominum communitate. Probatur, quia est in hominibus, ut probatum est, & non in singulis, vel in alieno determinate, ut etiam est ostensum: ergo in collectione; est enim sufficiens partitio. Ut autem hoc melius intelligatur, advertendum est, multitudinem hominum duobus modis considerari; primo solum, ut est aggregatum quoddam sine ullo ordine, vel unione physica, vel morali, quomodo non efficiunt unum quid nec physice, nec moraliter: & ideo non sunt proprie unum corpus politicum, ac proinde non indigent uno capite, aut principe. Quapropter in eis consideratis hoc modo nondum intelligitur hæc potestas proprie, ac formaliter, sed ad summum quasi radicaliter. Alio ergo modo consideranda est hominum multitudo, quatenus speciali voluntate seu communi consensu in unum corpus politicum congregantur uno societatis vinculo, & ut mutuo se juvent in ordine ad unum finem politicum, quomodo efficiunt unum corpus mysticum, quod moraliter dici potest per se unum: illudque consequenter indiget uno capite. In tali ergo communitate, ut sic, est hæc potestas ex natura rei, ita ut non sit in hominum potestate ita congregari, & impedire hanc potestatem. Unde si fingamus homines utrumque velle, scilicet, ita congregari veluti sub conditione, ut non manerent subjecti huic potestati, esset repugnantia, & ideo nihil efficerent. Quia sine gubernatione politica, vel ordine ad illam non potest intelligi unum corpus politicum: tum quia hæc unitas magna ex parte insurgit ex subjectione ad idem regimen, & ad aliquam communem, & superiorem potestatem: tum etiam, quia alias corpus illud non posset dirigi ad unum finem, & commune bonum, & ideo naturali rationi repugnat, dari congregationem humanam, quæ per modum unius corporis politici uniatur, & non habere aliquam potestatem communem, cui singuli de communitate parere teneantur, ideoque si illa potestas non sit in aliqua persona determinate, necesse est, ut in tota communitate existat.

Duplex consideratio hominis multitudinis.

5. His vero addendum est, hanc potestatem non ita esse ex natura rei in multitudine hominum, ut necessario sit una numero in tota specie, seu in tota collectione hominum existentium in universo orbe. Quia necessarium non est ad conservationem, aut bonum naturæ, ut omnes homines ita congregentur in una politica communitate, imo vix erat id possibile, & multo minus erat expediens. Dixit enim Arist. 6. Polit. capit. 4. civitatem nimis copiosam difficile gubernari recte: difficilius ergo regnum, si nimis amplum sit: multo ergo difficilius totum universum: loquendo de civili gubernatione: unde mihi verisimilius est, vel numquam, vel brevissimo tempore fuisse hanc potestatem hoc modo in tota hominum collectione, sed paulo post mundi creationem cœpisse homines dividi in varias respublicas, & in singulis fuisse hanc potestatem distinctam. Unde Augustin. 15. de Civit. cap. 8. colligit ex Genes. 4. ante diluvium Caim fuisse primum, qui proprium regnum, & rempublicam construxit, & lib. 16. capit. 4. addit, post diluvium

fuisse Nembrod ex Genes. 10. nam Caim fuit primus, qui divisit communitatem perfectam separando se a familia paterna: idemque postea fuit Nembrod respectu Noe.

6. Atque hinc tandem concluditur, potestatem hanc ferendi leges humanas proprias, & particulares (quas civiles vocamus, tanquam ordinatas ad regimen unius communitatis perfectæ) hanc (inquam) potestatem nunquam fuisse unam, & eandem in totam hominum universitatem: sed ita fuisse per communitatem divisam, sicut ipsæ communitates instituebantur, & dividebantur; unde etiam concluditur, non fuisse hanc potestatem civilem (saltem ante Christi adventum) in uno particulari homine respectu totius universitatis, quia neque omnes homines aliquando convenerunt ad illam conferendam alicui Principi supra totum universum: neque scimus, Deum illam contulisse alicui: nam maxime id poterat de Adamo cogitari, de quo tamen jam id exclusimus. Nec denique aliquis unquam per bellum, vel alio simili modo talem potestatem sibi comparavit, ut ex historiis constat: quid vero dicendum sit post Christi adventum, in sequenti libro dicam. Per hæc autem non excluditur, quod supra de jure gentium dicebamus: imo potius inde confirmatur: nam licet universalitas hominum non fuerit congregata in unum corpus politicum, sed in varias communitates divisa fuerit; nihilominus ut illæ communitates sese mutuo juvare, & inter se in justitia, & pace conservari possent (quod ad bonum universi necessarium erat) oportuit, ut aliqua communia jura quasi communi fœdere, & consensione inter se observarent: & hæc sunt, quæ appellantur jura gentium, quæ magis traditione, & consuetudine, quam constitutione aliqua introducta sunt, ut diximus: & hoc est duplex illud jus proprium, & commune, quod distinguit Cajus in l. *omnes populi*, ff. de justitia, & jure.

Jura gentium quomodo introducta.

CAPUT III.

An potestas ferendi leges humanas sit data hominibus immediate a Deo, ut auctore naturæ.

Ratio dubitandi.

1. Ratio dubitandi esse potest, quia ex dictis sequi videtur, a singulis hominibus per proprium eorum consensum derivari hanc potestatem in totam communitatem ex eis coactam: nam idem est principium talis potestatis, & ipsius communitatis, in qua residet: sed ipsa communitas coalescit, medio consensu, & voluntate singulorum: ergo ab eisdem etiam voluntatibus manat potestas. Major patet, quia posita communitate, sequitur hæc potestas, sed qui dat formam, dat consequentia ad formam: ergo qui est proximus auctor talis communitatis, videtur etiam esse auctor, & collator potestatis ejus. In contrarium vero est, quia priusquam homines in unum corpus politicum congregentur, hæc potestas non est in singulis, nec totaliter, nec partialiter: imo nec in ipsa rudi (ut sic dicam) collectione, vel aggregato hominum existit, ut capite præcedenti declaratum est: ergo nunquam potest hæc potestas provenire immediate ab ipsis hominibus.

Communis & vera sententia.

2. In hac re communis sententia videtur esse, hanc potestatem dari immediate a Deo ut auctore naturæ, ita ut homines quasi disponant materiam, & efficiant subjectum capax hujus potestatis: Deus autem quasi tribuat formam dando hanc potestatem. Ita indicat Cajetan. tom. 1. Opusc. tract. 2. de potestate Papæ, part. 2. cap. 10. ad 2. confirmationem, & Covar. cap. 1. practic. quæst. latius Victor. in relect. propria de hac potestate, Soto lib. 4. de justit. quæst. 2. artic. 1. & potest suaderi, quia, ut antea dicebam, supposita voluntate hominum conveniendi in una politica communitate, non est in potestate eorum impedire hanc jurisdictionem: ergo signum est proxime non provenire ex eorum voluntatibus, quasi ex propria causa efficienti. Sicut in matrimonio recte colligimus, virum esse caput mulieris ex dono ipsius auctoris naturæ, & non ex voluntate uxoris, quia licet ipsi voluntate sua matrimonium contrahant, tamen si matrimonium contrahant hanc superioritatem impedire non possunt. Confirmatur ex Paulo ad Roman. 13. dicente: *Non est potestas nisi a Deo, & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*: ergo etiam hæc potestas est a Deo, ergo est immediate ab ipso Deo, quia a nullo alio prius, seu immediatius est.

3. Declaratur secundo, quia hæc potestas habet plures actus, qui videntur excedere humanam facultatem, prout est in singulis hominibus: ergo signum est, non esse ab illis, sed a Deo. Primus actus est punitio malefactorum; etiam usque ad mortem: nam cum solus Deus sit Dominus vitæ, solus ipse videtur potuisse dare hanc potestatem: & ideo dixit Augustin. lib. de natura boni, cap. 32. *Nocentium potestas non est, nisi a Deo.* Secundus actus est, constituere in materia aliqua medium virtutis necessarium ad honestatem ejus. Tertio cum hoc statu conjunctus est effectus obligandi in conscientia, ut infra videbimus, quod maxime videtur pertinere ad divinam potestatem. Quartus est vindicare injurias singulorum, cum alioqui scriptum sit: *Mihi vindictam, & ego retribuam*; dicit Dominus Roman. 12. Ergo signum est, hanc potestatem esse divinam, alioqui potuissent homines alium modum vindicandi injurias usurpare, quod est contra naturalem justitiam.

Actus potestatis legislatoris.

4. In hac sententia unum est certum, & clarum; aliud vero aliqua explicatione indiget. Primum est, hanc potestatem esse a Deo ut a primo, & principali auctore. Hæc enim videtur clara sententia Pauli, & sufficienter probari rationibus factis: & præterea, quia potestas hæc est aliquid in rerum natura, & sive sit res physica, sive moralis, est simpliciter res bona, & magnæ æstimationis, ac necessitatis ad bonam consuetudinem humanæ naturæ; ergo necessario manare debet ab ejus auctore. Denique quia illi, qui hac potestate utuntur in humana communitate, Dei ministri sunt; ergo potestatem a Deo acceptam administrant: est ergo Deus auctor non solum præcipuus, sed etiam proprius hujus potestatis. Alterum vero explicatione indigens est, quomodo Deus dicatur immediate conferre hanc potestatem.

Potestas prædicta quomodo datur a Deo.

5. Circa quod breviter dico primo, hanc potestatem dari a Deo per modum proprietatis consequentis naturam, eo modo quo dando formam, dat consequentiam ad formam. Probatur primo, quia Deus non dat hanc potestatem per specialem actionem, vel concessionem a creatione distinctam; alias de tali concessione deberet per revelationem constare, quod falsum esse constat: alioqui non esset talis potestas naturalis; ergo datur ut proprietas consequens naturam, nimirum, medio dictamine rationis naturalis, ostendentis, Deum sufficienter providisse humano generi, & consequenter illi dedisse potestatem ad suam conservationem, & convenientem gubernationem necessariam.

Potestas prædicta quando resultat.

6. Secundo assero, hanc potestatem non resultare in humana natura, donec homines in unam communitatem perfectam congregentur, & politice uniantur. Probatur, quia hæc potestas non est in singulis hominibus divisim sumptis, nec in collectione, vel multitudine eorum quasi confuse, & sine ordine, & unione membrorum in unum corpus; ergo prius est tale corpus politicum constitui, quam sit in hominibus talis potestas, quia prius esse debet subjectum potestatis, quam potestas ipsa, saltem ordine naturæ. Semel autem constituto illo corpore, statim ex vi rationis naturalis est in illo hæc potestas: ergo recte intelligitur esse per modum proprietatis resultantis ex tali corpore mystico jam constituto in tali esse, & non aliter. Quo circa sicut homo, eo ipso, quod creditur, & habet usum rationis, habet potestatem in se ipsum & in suas facultates, & membra ad eorum usum, & ea ratione est naturaliter liber, id est, non servus, sed dominus suarum actionum: ita corpus politicum hominum, eo ipso quod suo modo producitur, habet potestatem, & regimen sui ipsius, & consequenter habet etiam potestatem super membra sua, & peculiare dominium in illa. Atque eadem proportione sicut libertas data est unicuique homini ab auctore naturæ, non tamen sine interventu causæ proximæ, seu parentis, a quo pro-

duci-

ducitur: ita hæc potestas datur communitati hominum ab auctore naturæ, non tamen sine interventu voluntatum, & consensuum hominum, ex quibus talis communitas perfecta congregata est. Tamen sicut in priori exemplo voluntas parentis solum est necessaria ad generandum, non tamen requiritur specialis voluntas dandi filio libertatem, aut alias facultates naturales, quæ per se non pendent ab speciali voluntate generantis, sed naturaliter consequuntur: ita in præsenti voluntas hominum solum est necessaria, ut unam communitatem perfectam componant: ut autem illa communitas habeat prædictam potestatem, non est necessaria specialis voluntas hominum, sed ex natura rei consequitur, & ex providentia auctoris naturæ, & in hoc sensu recte dicitur ab ipso immediate collata.

Prædicta potestas non est immutabilis.

7. Tertio addo, licet hæc potestas sit veluti proprietas naturalis perfectæ communitatis hominum, ut talis est: nihilominus non esse in ea immutabiliter, sed per consensum ipsiusmet communitatis, vel per aliam justam viam posse illa privari, & in alium transferri: hoc satis constat ex usu, & ex sequentibus illationibus amplius explicabitur. Nunc ostenditur ex adducto exemplo seu proportione ad aliud; nam libertas a servitute proprietas est naturalis hominis, & ideo dici solet esse de jure naturæ, & nihilominus per propriam voluntatem potest se homo illa privare, vel etiam ex justa causa illa privari, & in servitutem redigi: ergo simili modo communitas humana perfecta, licet ex natura rei libera sit, & potestatem in se habeat, potest aliquo modo ex prædictis illa privari; unde considerari licet, quod licet proprietates physicæ manantes a natura soleant esse immutabiles naturaliter: nihilominus hæ proprietates quasi morales, quæ sunt veluti dominia seu jura, mutari possunt per contrariam voluntatem, quamvis a natura sint accepta: sicut interdum etiam proprietates physicæ, quæ contrarium habent, vel pendent a dispositionibus habentibus contrarium, mutationi obnoxiæ sunt, ut constat.

8. Secundo declaratur idem ex convenientia aliqua, & alia differentia inter hanc potestatem, & illam, quæ est ex speciali institutione divina, ut est v.g. potestas Pontificis: nam hæc potestas licet a Christo sit data tali personæ rite electæ, ipsemet Pontifex potest, si voluerit, illam renunciare, se illa spoliando, saltem acceptante Ecclesia, ut nunc suppono; in hoc ergo est aliqua convenientia, quia etiam communitas hominum, licet a Deo habuerit potestatem, potest se illa spoliare, si velit. Est tamen differentia in modo; tum quia Pontifex semel electus non potest ab universis hominibus ob quamcumque causam privari sua potestate, vel dignitate invitus, sed tantum a Christo, qui illam dedit: respublica autem potest interdum ex justa causa privari sua libertate per coactionem, ut per justum bellum: tum etiam, quia Pontificis potestas non potest ita mutari, ut ab una persona in aliquam communitatem transferatur: quia non est in potestate hominum monarchicum regimen in Ecclesia mutare: communitas autem humana potest suam jurisdictionem transferre in unam personam, vel in aliam communitatem, ut patebit. Est ergo hæc potestas non solum mutabilis, sed etiam mutabilior, magisque a voluntatibus hominum pendens. Tertio potest reddi ratio hujus differentiæ, quia ea, quæ sunt ex institutione speciali, pendent a voluntate instituentis, quæ ab inferioribus mutari non potest: hæc autem potestas non est ab institutione, sed a natura, & ideo eo modo datur, quod est conveniens naturæ rationali secundum rectam rationem, & prudentiam: ratio autem naturalis dictat non esse necessarium, imo nec conveniens tali naturæ habere hanc potestatem immutabilem in tota communitate: vix enim potest illa sic sumpta, & nulla determinatione adjuncta, vel mutatione facta, illa uti: ergo ita datur a natura, & ejus auctore, ut possit in ea mutatio fieri, prout communi bono magis fuerit expediens.

CAPUT IV.

Corollaria ex superiori doctrina.

1. EX dictis in superiori capite possumus aliqua inferre, quæ ad omnia dicenda magnam lucem afferent. Primum est, quod licet hæc potestas absolute sit de jure naturæ, determinatio ejus ad certum modum potestatis, & regiminis est ex arbitrio humano. Declaratur: nam (juxta doctrinam Platonis in Dialogo civili, seu de regno, & in libris de Repub. & Aristotelis 3. Polit. cap. 5. & 8. Ethic. cap. 10.) triplex est politica gubernatio simplex, Monarchia, id est, per unum caput: Aristocratia, id est, per paucos, & optimos: Democratia, id est, per plures, & plebejos. Ex quibus confici possunt varii modi gubernationis mixtæ, seu compositæ ex illis simplicibus per participationem vel omnium, vel duorum ex illis. De quibus videri potest fuse, & optime Bellarmin. lib. 1. de summo Pontifice, a principio per nonnulla capita. Stando ergo in jure naturali non coguntur homines eligere determinate unum ex his modis gubernationis: quia licet inter eos monarchia sit melior, ut Aristoteles late ostendit, & colligi potest ex gubernatione, & providentia totius universi, quam oportet esse optimam, & inde conclusit Aristot. 12. Metaph. in fine, esse monarchiam, dicens, *Unus ergo Princeps*. Idemque ostendit exemplum Christi Domini in institutione, & gubernatione suæ Ecclesiæ: ac denique id etiam suadet frequentior usus omnium nationum: licet hoc (inquam) ita sit, nihilominus alii modi gubernandi non sunt mali, sed possunt esse boni, & utiles, ideoque ex pura lege naturæ non coguntur homines habere hanc potestatem in uno, vel in pluribus, vel in collectione omnium: ergo hæc determinatio necessario fieri debet arbitrio humano: & ita etiam constat experientia, magnam esse in hoc varietatem: nam alicubi est monarchia, & raro est simplex, quia supposita fragilitate, ignorantia, & malitia hominum, regulariter expedit aliquid admiscere ex communi gubernatione, quæ per plures fit, quæ etiam est major vel minor juxta varias consuetudines, & judicia hominum: pendet ergo tota hæc res ex humano consilio, & arbitrio. Intelligendum igitur est, singulos homines ex natura rei habere partialiter (ut sic dicam) virtutem ad componendam, seu efficiendam communitatem perfectam: eo autem ipso, quod illam componunt, resultat in tota illa hæc potestas: nihilominus tamen jus naturæ non obligat, ut vel per ipsam totam communitatem immediate exerceatur, vel in ipsa semper maneat: imo quia moraliter difficillimum esset, ita fieri: esset enim infinita confusio, & morositas, si suffragiis omnium leges essent conditæ: ideo statim determinatur hæc potestas ab hominibus ad aliquem ex prædictis modis gubernationis, quia non possunt alii excogitari, ut facile consideranti patebit.

Monarchicum optimum regimen.

2. Secundo sequitur ex dictis, potestatem civilem, quoties in uno homine, vel principe reperitur legitimo, ac ordinario jure, a populo, & communitate manasse, vel proxime, vel remote, nec posse aliter haberi, ut justa sit. Hæc est sententia communis Jurisperitorum in l. 1. ff. de const. Princip. & in l. 2. ff. de orig. jur. Ex quibus juribus id etiam habetur. Idem Panor. & alii Canonistæ in cap. *per venerabilem*, qui filii sint legitimi. Idem D. Thom. quæst. 90. art. 3. & quæst. 97. Cajetan. citato opusc. de potestate Papæ, part. 2. cap. 2. & 10. Victor. in propria relectione de hac re, & alii allegati. Ratio ex dictis est, quia hæc potestas ex natura rei est immediate in communitate; ergo ut juste incipiat esse in aliqua persona tanquam in supremo principe, necesse est, ut ex consensu communitatis illi tribuatur. Deinde explicatur a sufficienti partium enumeratione: nam hæc potestas potest intelligi data regibus immediate ab ipso Deo, sed hoc, licet aliquando sit factum, ut in Saul, & Davide, tamen illud fuit extraordinarium, & supernaturale quoad modum: juxta communem autem, & ordinariam providentiam non ita fit, quia homines juxta naturæ ordinem non revelationibus, sed naturali ratione reguntur

Potestas civilis quando manat a communitate.

Potestas ex natura rei est immediate in communitate; primus titulus regiæ potestatis est immediate a Deo.

tur in his, quæ civilia sunt: neque obstat, quod Scriptura interdum dicit, Deum dare regna, & mutare suo nutu, Daniel 4. & Esai. 45. dicitur, Cyrus a Deo constitutus Rex: unde Joan. 19. dixit Christus: *Non haberes in me potestatem ullam, nisi tibi datum esset desuper:* in his enim solum significatur, hæc omnia non fieri sine speciali providentia Dei, vel ordinantis, vel permittentis, ut dixit Augustin. tract. 6. in Joan. & 22. contra Faustum, cap. 74. Hoc tamen non excludit, quin per homines fiant, sicut alii effectus omnes, qui fiunt per causas secundas, principaliter tribuuntur providentiæ Dei.

2. Titulus regiæ potestatis successio hæreditaria.

3. Secundo potest hæc potestas esse in rege per successionem hæreditariam, & ita existimant nonnulli Juristæ a principio fuisse, sed recte alii advertunt, successionem necessario supponere dominium, vel potestatem in eo, cui succeditur, & ideo necessario deveniendum esse ad aliquem, qui alteri non successerit, quia non proceditur in infinitum. De illo ergo primo inquirimus, unde habuerit regnum, & potestatem, quia non habet a se jure naturæ: ergo successio non potest esse prima radix hujus potestatis in rege. Quapropter necesse est, ut primus habuerit potestatem supremam immediate a republica: successores autem illius ab illa habeant mediate, & radicaliter: & quia res transit ad successorem cum suo onere, conditiones illæ, cum quibus primus Rex a republica regnum accepit, ad successores transeunt, ita ut cum eisdem oneribus regnum habeant.

3. Titulus regiæ potestatis, bellum justum.

4. Tertius titulus regiæ potestatis esse solet bellum, quod oportet esse justum, ut verum titulum, & dominium conferat. Et hinc multi existimant, in principio introducta esse regna per tyrannidem potius quam per veram potestatem, ut videre licet in Alvaro Pelagio lib. 1. de planctu Ecclesiæ, cap. 41. Driedo lib. 1. de liber. Christ. cap. 15. Petro Bert. in tract. de orig. juris, quæst. 1. quando ergo regnum per solam vim injustam possidetur, non est vera potestas legislativa in rege: fieri autem potest, ut successu temporis populus consentiat, & admittat talem principatum, & tunc reducetur potestas ad populi traditionem, & donationem. Interdum autem contingere potest, ut respublica antea non subjecta regi per justum bellum subjiciatur: illud autem semper est quasi per accidens in pœnam alicujus delicti, & tunc ipsa tenetur parere, & consentire subjectioni, atque ita etiam ille modus quodammodo includit consensum reipublicæ, vel exhibitum, vel debitum: quamquam hic præcipue loquimur de hac potestate, quatenus per se introduci potest, & dari uni homini. Ac denique siquis recte consideret, quando hæc subjectio fit per justum bellum ad unum regem, jam supponitur in eo potestas regia, per quam possit tale bellum indicere, & illa solum est veluti justa extensio regni: ergo semper reducenda est hæc potestas regia ad aliquem, qui non per bellum, sed per justam electionem, vel populi consensionem illam comparaverit: ergo a sufficienti divisione recte concluditur, potestatem hanc a republica ad principem manasse.

Potestas regia formaliter ut talis est de jure humano.

5. Objici vero potest, quia hinc sequitur potestatem regiam esse ex solo jure humano, quod videtur contra modum loquendi Scripturæ: *Per me reges regnant*, Proverb. 8. & ad Rom. 13. *Minister enim Dei est*, &c. Item sequitur, regnum esse supra regem, quia illi dedit potestatem: unde ulterius fit, posse, si velit, illum deponere, vel mutare, quod omnino falsum est. Propter hæc Victor. supra sentit, absolute dicendam esse potestatem regiam de jure divino, & a Deo datam, supposita electione hominum. Contrarium vero docent Bertrand. & Driedo supra, & Castro lib. de lege pœnal. cap. 1. & sine dubio hoc verum est, si loquamur formaliter de potestate regia, quatenus talis est, & in uno homine existit: nam potestas hæc gubernativa politice secundum se considerata, sine dubio est ex Deo, ut dixi, tamen esse in hoc homine est ex donatione ipsius reipublicæ, ut ostensum est: ergo sub ea ratione est de jure humano: item quod regimen talis reipublicæ, vel provinciæ sit monarchicum, est ex hominum institutione, ut supra ostensum est: ergo & principatus ipse est ab hominibus. Cujus etiam signum est, quia juxta pactum, vel conventionem factam inter regnum, & regem, ejus potestas major, vel minor existit: ergo est ab hominibus, simpliciter loquendo.

6. Divina autem Scriptura duo significat in illis loquutionibus. Unum est, hanc potestatem secundum se spectatam esse a Deo, & esse justam, & conformem divinæ voluntati: aliud est supposita translatione hujus potestatis in regem, jam gerere vicem Dei, & naturale jus obligare ad parendum illi. Sicut quando unus homo privatus se vendit, & tradit alteri in servum, dominium illud ab homine simpliciter est: illo vero contractu supposito, jure divino, & naturali obligatur servus parere Domino: & ita patet responsio ad confirmationem, negando simpliciter sequelam, quia translata potestate in regem, per illam efficitur superior etiam regno, quod illam dedit, quia dando illam se subjecit, & priori libertate privavit, ut in exemplo de servo, servata proportione, constat: & eadem ratione non potest rex illa potestate privari, quia verum illius dominium acquisivit, nisi fortasse in tyrannidem declinet, ob quam possit regnum justum bellum contra illum agere, de quo alias.

7. Tertio colligitur ex dictis, loquendo ex natura rei, sed juxta naturalem, & ordinarium cursum humanarum rerum, nullas esse leges civiles universaliter latas pro toto orbe, & quæ omnes homines obligent. Quod quidem vel ex ipso nomine constat: loquimur enim de legibus humanis, stricte distinguendo illas a jure gentium, quæ ideo civiles appellantur, quia sunt particulares unius civitatis, vel gentis, ut dicitur in l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. Loquimur item de legibus, quæ per potestatem naturalem ferri possunt, omissa pro nunc supernaturali potestate. Tales ergo leges quasi ex intrinseca conditione postulant, ut universales non sint: ratio a posteriori est, quia nulla est potestas legislativa, quæ habeat jurisdictionem in totum orbem, seu in omnes homines: ergo nulla lex civilis potest esse ita universalis. Consequentia est clara, quia lex non egreditur terminos jurisdictionis ferentis eam: *Scimus enim*, ut ait Paulus, *quod omnis lex ad eos, qui sub lege sunt, loquitur*: nam *extra territorium jus dicendi impune non paretur*, ut dicunt jura: multo ergo minus parendum est extra territorium jus seu legem ferenti. Antecedens autem patet ex dictis, quia potestas hæc non est in tota hominum communitate, quia non omnes componunt unam rempublicam, aut regnum, nec est in uno aliquo homine: deberet enim illam habere ab hominibus, quod fingi non potest, quia homines nunquam convenerunt ad illam conferendam, vel ad constituendum sibi caput unum. Imo neque titulo belli, sive justo, sive injusto, fuit unquam aliquis princeps, qui universo orbi fuerit temporaliter dominatus; ut ex historiis constat: ergo secundum humanæ naturæ cursum nulla est, nec fuit, nec moraliter esse potuit potestas legislativa humana universalis pro toto orbe. Occurrebat autem in præsenti difficultas de Imperatore, de quo in libro seq. cap. 3. dicam. Quapropter, licet totum universum gubernetur, & obligetur legibus civilibus, ut moraliter constat de omnibus nationibus, quæ aliquam politiam habent, & non sunt omnino barbaræ: non tamen regitur totum eisdem legibus, sed cum partitione accommoda, unaquæque respublica, vel regnum suis legibus gubernatur. Quomodo vero hæc potestas in Ecclesia Christi locum habeat, & an peculiarem aliquam institutionem receperit, in sequentibus dicemus.

Nullas esse leges universaliter pro toto orbe latas, cunctos obligantes.

8. Quarto potest ex dictis breviter colligi, quibus modis participari possit hæc potestas ferendi leges humanas. Dicendum est enim in primis haberi posse immediate a Deo, quia non potest hæc potestas habere aliam originem, ut capite superiori ostensum est, & quia Deus est auctor omnium bonorum, & consequenter omnium potestatum, & præsertim hujus, quæ ex divina providentia maxima pendet, cum ad bonos hominum mores, & convenientem conservationem ac gubernationem necessaria sit: unde necesse est, ut hæc potestas sit a Deo immediate in aliquo, quia si in aliquo est mediate, in aliquo alio erit immediate, cum non possit procedi in infinitum. Duobus autem

Quibus modis participari potest ferendi leges potestas.

autem modis potest esse a Deo, scilicet naturaliter, ut ab auctore naturæ; vel supernaturaliter, ut ab auctore gratiæ. De hoc posteriori dicemus in lib. 5. Prior vero satis ex dictis declaratus est. Atque inde etiam constat, posse hanc potestatem esse immediate ab hominibus, & mediate a Deo, imo ordinarie ita esse, loquendo de potestate naturali; quia cum immediate sit in communitate, per illam derivata est ad Reges, vel principes, seu Senatores: raro enim, aut nunquam in tota communitate retinetur, ita ut per illam immediate administretur. Postquam vero translata est hæc potestas ad aliquam singularem personam, quamvis per successiones, vel electiones varias ad plures transeat, semper intelligitur haberi immediate a communitate, quia ex vi primæ institutionis ad cæteteros transit. Sicut potestas Pontificia, licet per plures electiones ad plures personas successive varietur, semper est in omnibus immediate a Deo.

9. Oportet autem hic distinguere duos modos, quibus haberi solet potestas aliqua, scilicet vel ut ordinaria, vel ut delegata: nam quæ dicta sunt de ordinaria potestate procedunt: ita enim est hæc potestas immediate a Deo in communitate, & eodem modo ab illa transfertur in principem, ut tanquam proprius dominus illa utatur, & ut habens illam ex vi proprii muneris. De alio vero modo quæri potest, an hæc potestas delegabilis sit; quod dubium movet Bart. in l. *omnes populi*, ff. de justitia, & jure, quæst. 2. princip. quæstiunc. 5. num. 20. & Panormit. in cap. *gravem*, de sentent. excommun. Potestque tractari de omni potestate legislativa humana, tam supernaturali, quam naturali, & in quocumque statu, & ita videtur tractari a dictis auctoribus. Qui simpliciter docent, potestatem hanc delegabilem esse; quod Panormitan. colligit ex dicto cap. *gravem*, ibi: *Quidam cives Pisani deputati a potestate, & populo ad statuta civitatis edenda*, &c. Colligi etiam solet ex prima lege Codicis §. *quibus*.

10. Sed advertendum est, duobus modis fieri posse hanc commissionem, seu delegationem: uno modo ut delegatio sit ad condendam legem, decernendo, an sit justa, & utilis, vel necessaria, & quibus verbis ferenda sit, non tamen extendatur potestas delegati ad dandam legi vim obligandi, & consequenter nec ad promulgandam illam tanquam legem; & hoc modo manifestum est, potestatem hanc esse delegabilem; tamen illa re vera non est delegatio jurisdictionis, sed solum cujusdam ministerii requirentis scientiam, & peritiam: unde potius videtur esse per modum cujusdam consultationis; & hoc modo est quotidiana hæc delegatio; imo vix possunt leges aliter ferri a Principibus, qui per se non possunt omnia necessaria ad legem condendam efficere; & si quis recte consideret allegata jura, solum hoc probant. Aliter ergo erit propria delegatio, quando ita alicui committitur legis editio, ut possit etiam per suam voluntatem illi dare auctoritatem, & robur sine alia confirmatione, vel approbatione delegantis, & hic modus non est tam frequens; vel facilis: unde Bartolus supra distinguit inter communitatem, & principem, & dicit, communitatem posse delegare hanc potestatem, quando communitas habet hanc potestatem ut ordinariam, & suo arbitrio potest illa uti, ut voluerit. At Principes, aut judices, quibus demandata est hæc jurisdictio, dicit, non posse illam delegare; tum quia illorum industria postulatur, quando illis committitur, & ideo non possunt in alium eam curam transferre, argumento l. 1. de officio ejus, cui mandata est jurisdictio; tum etiam, quia videtur in eis esse hæc potestas tantum delegata, & ideo non possunt eam subdelegare.

Quæ potestas delegabilis.

11. Omisso vero priori membro, quod est clarum, posterius indiget declaratione: nam si intelligatur de Imperatore, Regibus, & aliis Principibus, ad quos hæc potestas reipublicæ simpliciter translata est, falsam continet doctrinam, quia in his principibus non est hæc potestas delegata, sed ordinaria: est enim perpetua, & ex vi muneris sui in eis convenit. Item hi principes possunt aliquibus civitatibus, vel dynastis inferioribus concedere illam, vel ordinariam: cur ergo non poterunt committere etiam illius delegationem? quandoquidem ex parte ipsius potestatis nihil obstat, quin delegabilis sit, ut ipse Bartolus supponit, & est clarum, quia omnis potestas solius jurisdictionis delegabilis est: talis autem est hæc potestas: quocirca translatio hujus potestatis a Republica in Principem non est delegatio, sed quasi alienatio, seu perfecta largitio totius potestatis, quæ erat in communitate, quapropter sicut communitas poterat illam delegare, ita & princeps; neque ita illi committitur, ut personalis ejus industria requiratur, magis quam in communitate requireretur, sed simpliciter illi conceditur, ut per se, vel per alios illa utatur, eo modo, quo illi magis videbitur expedire; & hac ratione etiam summus Pontifex, & non solus ille, sed etiam Episcopi possunt suam legislativam potestatem delegare, quando sunt ordinarii legislatores, & procedit in eis eadem ratio.

12. Illa ergo sententia Bartoli solum habet locum in his magistratibus, & judicibus, quibus hæc potestas a summis potestatibus delegata est: nam in illis tantum procedunt rationes Bartoli; quia vero ille de communitatibus specialiter loquitur, posset dictum ejus verificari in his rebus publicis, quæ de facto liberæ sunt, supremamque potestatem in se retinent, & nihilominus legumlationem committunt, vel senatui, vel duci, aut soli, aut cum senatu: nam hi fortasse tantum sunt delegati, & ideo non poterunt suam potestatem delegare, nisi hoc ipsum in ipsa delegatione declaratum sit, vel ex consuetudine constet in hoc sensu eis esse commissam talem potestatem, quod potius pertinet ad factum, quam ad jus, & ideo nihil certius de illo affirmare possumus: & eadem ratione nihil dicere possumus de actuali delegatione hujus potestatis, id est, in quibus sit hæc potestas delegata, quia hoc pendet ex libera voluntate, & nihil de hac re communi jure statutum est.

Quæ potestas indelegabilis.

CAPUT V.

An potestas ferendi leges civiles perseveret in Christi Ecclesia, & per eas obligare possit Christianos, seu fideles baptizatos.

1. Quæ hactenus diximus de naturali potestate humana ad leges civiles ferendas, generalia sunt ad omnes Ethnicos, & infideles; ut ergo nobis usui esse possint (quia de his legibus, prout sunt in usu Ecclesiæ, & ad mores fidelium pertinere possunt, in præsenti tractamus) necessarium est doctrinam datam ad Ecclesiam Christi applicare, & quomodo in ea locum habeat, & servanda sit, exponere. Circa propositam ergo quæstionem fuit error circa tempora Christi, & Apostolorum exortus quorundam dicentium, non esse licitum fidelibus alium dominium recognoscere præter Deum, ideoque sæcularibus Principibus, aut eorum legibus obediendum non esse. Ita refert Hieronym. ad Tit. 3. in principio, censetque auctorem hujus erroris fuisse Judam illum Galilæum, de quo refertur Actor. 5. *Extitisse in diebus professionis*, id est, ortus, & Nativitatis Christi, quando *extit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis, & ibant omnes, ut profiterentur*, ut dicitur Lucæ 2. & additur de illo Juda, *quod avertit populum per se*: quid autem ille prædicarit, Lucas non explicat. Hieronymus autem refert, dicens: *Inter cætera hoc quasi probabile proferebat ex lege, nullum debere dominum, nisi solum Deum vocari, & eos, qui ad templum decimas deferrent, Cæsari tributa non reddere.* Et hanc hæresim (ait) multum percrebuisse usque ad tempora prædicationis Christi, & illius occasione Pharisæos misisse discipulos suos ad Christum interrogandum, an liceret censum dare Cæsari, &c. Matth. 22. Addit Anastasius Nicen. quæst. 67. in Scripturam, Sectatores hujus Judæ Galilæi, vocatos fuisse Galilæos; & prohibuisse offerre sacrificia pro Imperatore, & populo Romano, & ideo interfectos fuisse a Pilato. Hos enim credit esse illos Galilæos, quorum sanguinem miscuit Pilatus cum sacrificiis eorum, ut attigit Lucas cap. 13. nec vero ideo hæresis ipsa extincta est,

Judæ Galilæi error.

est, sed usque ad tempora Apostolorum durasse creditur, quia Apostoli Galilæi erant, & novam doctrinam prædicabant venisse dicuntur in suspicionem, quod credentes etiam averterent ab obedientia principum sæcularium ac legum civilium. Ita sentit Hieronymus supra, dicens, ideo Paulum tum ibi, tum ad Rom. 13. monere Christianos, ut obediant principibus, quia *Judæ Galilæi dogma adhuc per illud tempus vigebat.* Chrysost. etiam Homil. 23. ad Rom. *Plurima* (inquit) *tunc temporis circumferebatur fama traducens Apostolos veluti seditiosos, rerumque novatores, qui omnia ad evertendum leges communes & facerent, & dicerent.*

2. Non invenio autem vel ab aliis Patribus, vel ab aliquo ex antiquis scriptoribus declaratum, an re vera illis temporibus fuerit aliquis hæreticus, & apostata a fide Christi, qui specialiter conatus fuerit errorem hunc in Ecclesiam introducere, & Christianis suadere, legibus Imperatorum non esse subjectos: nam Judas ille Galilæus & ante Christi prædicationem fuit, & de solis Judæis videtur fuisse loquutus. An vero post illum fuerit aliquis idem asserens de Christianis, vel solum per falsos rumores ea suspicio sparsa fuerit contra Christianos tempore Apostolorum, mihi non constat: Chrysost. autem, & alii magis hoc posterius indicant, nec inter hæreses antiquas, quæ post Christum fuerunt, invenio, hanc referri ab Epiphanio, August. Damasc. aut aliis. Nostris vero temporibus Lutherus hanc hæresim magna exaggeratione docuit; dixit enim, Christianis nullam, sive ab hominibus, sive ab Angelis ullo jure imponi posse, nisi quantum ipsi velint; neque principes habere jus super Christianum hominem, & quidquid aliter fit, tyrannico spiritu fieri. Ita refert Prateol. in Luthero, anno 1520. Posteaque eundem errorem sequuti sunt Anabaptistæ, & Trinitarii, de quibus refert Bellarmin. lib. 2. de Laicis, cap. 2. quod dixerint, non licere Christianis gerere magistratus, nec inter Christianos debere esse tribunalia, judicia, & cætera.

3. Fundamentum istorum sumitur ex redemptione Christi, & libertate, quam per ea obtinuit credentibus in ipsum. Sic intelligentes illud Matth. 17. *Ergo liberi sunt filii*: ubi per filios omnes Christianos intelligunt, quos dicunt esse liberos a tributis regibus solvendis (de his enim Christus loquebatur) unde fit etiam, ut sint liberi ab eorum regimine, & potestate: nam hæc mutuo se consequuntur. Idque confirmant ex illo Lucæ 22. *Reges gentium nominantur eorum*; *vos autem non sic*. Et illud Matth. cap. ult. *Baptizantes eos*, &c. *docentes servare omnia quæcumque mandavi vobis*; non ergo mandata hominum. Item illud 1. Corinth. 7. *Pretio empti estis*, *nolite fieri servi hominum*.

4. Hic etiam adduci possunt illa testimonia, quibus hæretici utuntur, ad probandum omnes fideles esse liberos a lege: nam cum id dicant etiam de lege naturali, multo magis dicent idem de lege civili: unde etiam consequens est, ut de omnibus fidelibus idem dicere debeant; tum quia ipsi dicunt, omnes fideles esse justos, si tamen ea fide, quam ipsi fingunt, id est, certa fiducia de sua justitia, quia tunc nihil eis imputatur, etiamsi contra quamcumque legem fit, tum etiam quia ipsi dicunt, Christum liberasse omnes a jugo cujuscumque legis; ergo nemo potest eos subjicere, sive justi sint, sive non sint.

5. Nihilominus dicendum est primo: Magistratus civilis etiam in lege gratiæ & inter Christianos permansit, suamque vim, & potestatem retinet cum moderatione tali statui accommodata. Hanc ultimam partem remittimus in librum sequentem, ubi de spirituali potestate legislativa dicendum est: nam hæc moderatio tota consistit in subordinatione magistratus civilis ad Ecclesiasticum, & ideo sine hujus cognitione explicari non potest; omissa ergo hac parte conclusio posita est de fide. Probatur primo ex his, quæ insinuavimus, referendo antiquum errorem Judæ Galilæi: nam ille virtute damnatus fuit a Christo Domino, quando illa occasione (ut supra dicebamus) interrogatus, an liceret dare Cæsari censum, respondet Lucæ 20. & Matth. 2. *Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Ex quo loco colligitur præceptum solvendi tributa Principibus Justin. Apolog. 2. pro Christianis, aliquantulum a principio, quod etiam confirmavit Christus Matthæi 17. cum jussit tributorum ex actoribus pro se, & Petro reddi tributum: expenduntque Iren. lib. 5. cap. 24. & Ambr. lib. 4. in Luc. cap. penultim. dicentes, ibi esse datum spirituale documentum, quo Christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subjecti: & habetur in cap. magnum, 11. quæst. 1. imo multi censent cum Christus dixit Joan. 10. *Quot ante me venerunt fures sunt, & latrones*, non solum propter antiquos pseudoprophetas, sed propter eos, qui proxime præcesserant, inter quos ille Judas fuerat, id dixisse: ut videri potest in Chrysost. Theophyl. & Euthym. quas sequuntur, Toletan. & Maldon. Joannis 10. & Lorin. Actor. 5. qui alios referunt. Posset vero quis dicere, illos eo tempore errasse, quia nondum verus Christus venerat, nec suam Ecclesiam instituerat, & ita Christi verba solum ad illud tempus referri.

Magistratum civilem in lege gratiæ permansisse.

6. Igitur ad hoc præveniendum, & cavendum, Apostoli ex professo errorem illum refutarunt, tanquam valde perniciosum Ecclesiæ, fideique propagationi. Expressa satis est sententia Pauli ad Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*. Quæ verba de potestate, & magistratu civili Chrysost. & communiter expositores intelligunt, & Nazianzen. orat. 17. ad populum timore percul. & Iren. supra, & optime August. Epist. 54. ad Maced. & Basil. in constit. moral. cap. 23. qui non excludunt Ecclesiasticam potestatem, sed potius Basil. inde sumit a fortiori argumentum in favorem illius, de quo postea videbimus. Qualis sit autem illa objectio declarat Apostolus dicens: *Ideo necessitate subditi estote*, quasi diceret, non esse urbanitatis, subjectionem, vel arbitrariam, sed necessariam, & ex obligatione: & originem, ac primariam radicem assignat, cum totam hanc potestatem ad Deum refert; ut in eo capite sequenti latius exponemus. Similem sententiam habet Paul. ad Titum 3. dicens, *Admone illos principibus, & potestatibus subditos esse*. Et 1. Pet. 2. *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum*, id est, omni homini, qui vicem Dei gerit in terris, & ad quem refertur subjectio illi exhibita, & subdit: *Sive Regi tanquam præcellenti, &c.*

7. Et potest a posteriori confirmari: nam supra ostensum est, magistratum politicum ex natura rei convenire humano generi, & communitati, ex quo vero principio sequitur, reges gentium priusquam ad Ecclesiam veniant esse veros reges, si justo titulo regna possident: dici autem non potest, quod propter conversionem ad fidem, vel ipsorum vel suorum subditorum, sua regna, & dominia amittant; ergo etiam in Ecclesia retinent suam potestatem, quam velut naturali jure, seu ordine possidebant. Minor patet, tum quia illud fuisset magnum fidei impedimentum; quis enim Rex fidem susciperet, vel a suis subditis recipi permitteret, si crederet, eo ipso manere privatum suo dominio, vel subditos fieri a sua obedientia liberos? Tum etiam, quia hoc statim apparet injustum, & re vera est, nisi ex Dei revelatione ostendatur, ejus voluntate esse factum; at hoc ostendi non potest; imo contrarium constat, & sine dubio ita expediebat ad fidei puritatem, & ad omnem calumniam vitandam: unde antiqui Patres advertunt, in initio prædicationis Evangelicæ, dæmones, & hostes fidei hanc notam, & infamiam religioni Christianæ inurere voluisse, quod principatus humanos everteret, & libertatem, ac confusionem quandam introduceret, & ideo Apostolos Petrum, & Paulum ex professo tanto malo occurrisse. Ita Chrysost. & Hieron. quos in principio citavi.

Ratio conclusionis.

Nota injusta primitivæ Ecclesiæ, quæ & modo nobis.

8. Et idem sentit Justin. Martyr. dicta Apologia 2. pro Christianis, ubi ex professo persuadere conatur Imperatori potestatem quam habebat tunc in Christianos ad justitiam exercendam ab eis cognosci. Imo addit: *A vobis autem hoc etiam contendimus, ut eos, qui non congruentes ejus* (id est, Christi) *decretis, & præceptis vivunt, tantumque Christiani dicuntur, suppliciis coerceatis.* Et Augustin. Conc. 31. in id Psalm. 118. *Principes persecuti sunt a me gratis*, eleganter expendens particulam illam *gratis*, ait, si Evangelius eos suis regnis privaret, videri posset non gratis, nec sine

occasio-

occasione persequutiones persequutiones contra illud excitasse; nunc autem vere gratis, quia non eripit mortalia, quia regna dat cœlestia: unde cum Prophetæ prædixerunt, reges terræ ad Christum convertendos fuisse, ut Isai. 49. & 60. non significarunt amissuros fuisse regna eo, quod Christo subjicerentur, sed illuminandos, ut melius possent judicare terram, juxta illud Psalm. 2. *Et nunc reges intelligite, erudimini qui judicatis terram, servite Domino in timore*, &c. Et constat a principio Ecclesiæ id observatum esse in Imperatoribus Philippo, & Constant. & postea in aliis, & usque hodie servari in his provinciis, & regnis, quæ de novo ad fidem convertuntur. Imo recte expendit Basil. dicto cap. 23. constitutionum, non solum debere Christianos parcere suis regibus conversis ad fidem, sed etiam, *quod majus est* (inquit) *etiam illis, quorum vita impia erat*: nam tales erant principes sæculi, quando Apostoli illis obedire præcipiebant, utique in his, quæ mala non sunt, nec Deo contraria, quia naturalis justitia hoc postulat, cui Evangelium non contradicit. Ideoque tales reges per bellum privari non possunt sua potestate, nisi in Christianæ religionis injuriam, vel fidelium subditorum perniciem illa abutantur, ut est constans sententia apud Theologos.

9. Denique rationem a priori hujus veritatis sumo ex Augustin lib. 19. de Civit. cap. 17. ubi veritatem Catholicam his verbis proponit, *Civitas cœlestis, vel potius pars ejus, dum apud terrenam civitatem velut captivam vitam suæ peregrinationis agit, legibus terrenæ civitatis, quibus hæc administrantur, quæ sustentandæ vitæ mortali accommodata sunt, obtemperare non dubitat*. Hoc autem in virtute sic probat, *Terrena civitas, etiam quæ non vivit ex fide, humanum panem appetit, in eoque defigit imperandi, obediendique concordiam civium, ut sit eis de rebus ad mortalem vitam pertinentibus quædam compositio voluntatum*. At cœlestis etiam civitas dum hic peregrinatur, *ista pace necesse est utatur, donec ipsa, cui talis pax necessaria est, mortalitas transeat*: ergo necesse est illam servare leges civitatis terrenæ, quæ ad illam pacem juvant, *ut quando communis est mortalitas, communis etiam sit pax & concordia*: unde concludit inferius: *Hæc ergo cœlestis civitas, dum peregrinatur in terra, ex omnibus gentibus cives evocat, atque in omnibus linguis peregrinam colligit societatem, non curans quidquid in moribus, legibus, institutisque diversum est, quibus pax terrena vel conquiritur, vel tenetur, nihil eorum rescindens, vel destruens: imo etiam servans, ac sequens, quod licet diversum sit in diversis rationibus, ad unum tamen eundemque finem terrenæ pacis intenditur, si religionem, qua unus summus, & verus Deus colendus docetur, non impedit*. Est ergo summa rationis, quod finis civilium legum per se bonus est, & Christianis etiam necessarius; ergo etiam leges, quæ ad illum ordinantur, & magistratus a quibus condi possunt, sunt in Ecclesia necessarii. Item hic ordo naturalis est, & gratia non destruit naturam, sed perficit, & Christus non prohibuit hunc modum regiminis; ubi enim est prohibitio? Tandem sine potestate temporali, & civili non posset spiritualis ordo, & regimen protegi, vel conservari, ut ipsa experientia docet: unde egregie dixit Nazianzenus dicta Orat. 17. *Submittamus nos tum Deo, tum aliis, tum iis, qui imperium in terra gerunt: Deo quidem omnibus de causis, alii autem aliis propter charitatis fœdus, Principibus denique propter ordinem publicæque disciplinæ rationem*.

a Ratio a priori ex August.

10. Ad fundamenta hæreticorum facilis est responsio: nam Christus dicens Matth. 17. *ergo liberi sunt filii*, de se ipso potissimum loquebatur: vanum ergo est, & sine fundamento dictum, ibi nomine filiorum intelligi omnes Christianos, & ideo omnes illos esse exemptos jure divino a tributorum solutione: neque ullus Sanctorum ita illud exposuit, sed contrarium ipsi docuerunt cum Paulo Rom. 13. consentanee ad Christi doctrinam in aliis locis, ut ostensum est. An vero ibi comprehensi fuerint Clerici omnes vel immediate, vel saltem in Petro, in tractatu de immunitate Ecclesiastica disputatum est. Ad secundum dicitur, Christum ibi non prohibere temporale regnum, sed monere discipulos suos; tum ut principatum non ambiant; tum ut si præsidere cogantur, non sint tanquam dominantes, sed potius ut ministrantes. Duo enim de Regibus gentium proposuit, unum, quod non regere, sed dominari, & in servitutem redigere subditos volunt; aliud, quod titulos honoris, & excellentiæ affectant: *Vos autem* (inquit) *non sic, sed qui major est in vobis, fiat sicut minor, & qui præcessor est, sicut ministrator*. Similia habet Matth. 20. & Marc. 10. & ubique reprehendit nimiam cupiditatem dominandi, pravum usum, non legitimum imperium, & exponunt in illis locis Ambrof. Hieron. & Chrysost.

Respondetur hæreticis.

11. Ad tertium ex Matth. ultim. respondetur primo, Christum dicendo, *docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis*, non exclusisse alia, sed ea commemorasse, quæ maxime necessaria erant, quæque jam tunc erant stabilita. Deinde dico, ibi in virtute comprehendisse reliqua, quia ipse præcipit servare integre legem naturalem, & dare unicuique quod suum est, & facere aliis, quod unusquisque vult sibi ab aliis fieri: in his autem principiis fundatur, quod sit obediendum superioribus potestatibus in quocumque ordine: unde in illis verbis continetur, quod fideles debeant obedire parentibus, & servi dominis, & subditi Prælatis, alias juxta hæreticorum sensum, omnis obedientia hominibus præstanda, esset sublata per illa verba Christi, quod est contra omnem rationem, & contra verba ejusdem Christi Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit*; quæ licet de Prælatis Ecclesiæ præcipue dicta sint, in omnibus superioribus legitimis cum proportione locum habent, juxta illud ad Colos. 3. *Sicut Domino, & non hominibus*, &c. Et infra, *Domino Christo servite*: & clarius ad Ephes. 6. *Servi obedite dominis carnalibus cum timore & tremore in simplicitate cordis vestri sicut Christo*; & 1. Petr. 2. *Servi subditi estote dominis*, &c.

12. Ad quartum testimonium ex 1. Cor. 7. *Nolite servi fieri hominum*, facile respondetur, ibi non de servitute corporali, sed de spirituali esse sermonem, ut patet ex præcedentibus verbis, *pretio empti estis*, & ita facti Christi servi, ut ibi sæpius dixerat, huic autem servituti opponit servitutem hominum; loquitur ergo de spirituali servitute: nam de corporali jam dixerat, nihil obstare Christi servituti: imo consilium dederat, *servus vocatus es, non sit tibi curæ*: tunc autem dicitur quis fieri servus hominum servitute peccati, quando ut placeat hominibus displicet Deo, & quando temporalibus dominis contra Dei honorem obsequitur, & ita dixerat ibi paulo superius: *Quod si infidelis discedit, discedat. Non enim servituti subjectus est frater, aut soror in hujusmodi. In pace autem vocavit nos Deus*. Obedientia ergo ad homines si sit justa, & honesta, non est contra Christi redemptionem, sed est paci, & justitiæ consentanea. Atque ita exposuit illa verba Chrysost. Homil. 19. in 1. ad Corint. qui etiam addit, posse servum manentem servum secundum humanam conditionem exuere conditionem servilem, non serviendo Domino ut homini, sed ut Christo, ut aliis locis citatis Apostolus consulit; & posset etiam exponi, *nolite fieri servi hominum*, cum sitis a Christo redempti, ipsi servite in hominibus, & ita non efficiemini servi hominum, tametsi conditione sitis servi; quæ posterior expositio veram continet doctrinam, sed prior est literalis: nam illa verba (ut idem Chrysost. notat) non ad servos tantum, sed ad homines etiam liberos dicta sunt, ut nolint fieri spiritualiter servi, cum tanto pretio sint redempti: & ita etiam exposuit Ambrof. in id Psalm. 43. *Vendidisti populum tuum sine pretio*. Ad reliqua hæreticorum fundamenta in primo libro responsum est, & contra falsam libertatem Christianam, quam ipsi fingunt, in libro sequenti, & latius in ultimo hujus tractatus disseremus. Contra fictionem autem illam de justificatione per imputationem mediante sola fiducia in Christum, in tractat. de Gratia dicendum est.

CAPUT VI.

An hæc potestas ad ferendas leges civiles obligantes universam Ecclesiam sit in summo Pontifice.

1. DIximus esse in Ecclesia Christi potestatem temporalem ad obligandos Christianos legibus civilibus? nunc videndum sequitur apud quos sit hæc potestas, & prius dicemus, an sit aliqua talis potestas universalis pro tota Ecclesia, & postea quomodo re vera distributa sit. Respectu autem universalis Ecclesiæ, de duabus maxime personis dubitari potest, scilicet Pontifice summo, & Imperatore, de quibus sigillatim dicemus. Multi ergo Doctores tradiderunt Pontificem summum habere directam potestatem ad ferendas leges civiles pro universa Ecclesia; imo quidam dixerunt, habere illam pro universo orbe. Moverique potuerunt, quia Christus Dominus illam habuit, & vices suas Vicario suo plene concessit: unde D. Petro ait Ecclesia: *Tibi tradidit Deus omnia regna mundi*. Verumtamen si hæc sententia intelligatur de universo orbe, prout includit non tantum fideles, sed etiam infideles prius quam ad fidem convertantur, & de directa potestate, & jurisdictione in illos, est clare falsa; quia Christus Dominus nunquam concessit Ecclesiæ hanc potestatem, sed solum respectu fidelium dedit potestatem, & jus prædicandi illis, dicens Matth. ultimo: *Euntes docete omnes gentes*: ubicumque autem dedit potestatem gubernativam, loquitur respectu fidelium. Joan. 21. *Pasce oves meas*; & Matth. 16. prius dixit Petro, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Et postea addidit: *Quodcumque ligaveris*, &c. & cap. 18. prius dixit: *Dic Ecclesiæ*, & postea: *Quæcumque alligaveritis*, &c. Atque ob hanc causam dixit Paul. 1. Corinth. 5. *Quid enim mihi de his, quæ foris sunt judicare*, id est, de infidelibus, qui sunt extra Ecclesiam, & non subjacent jurisdictioni ejus: unde Innoc. 3. cap. *gaudemus*, de divort. dixit, constitutiones canonicas non obligare extra Ecclesiam paganos; multo ergo minus possent obligare leges civiles latæ a Pontifice per directam potestatem. Hinc etiam omnes Theologi in materia de fide pro comperto habent non posse Pontificem vi cogere infideles ad sibi obediendum: at vero si haberet directe supremam potestatem temporalem in illos, posset illos juste cogere; imo reges ipsi infideles non essent veri, & supremi reges in temporalibus, sed tenerentur recognoscere Papam, ut superiorem principem in illo ordine, quod est manifeste falsum, & contra usum, & sensum Ecclesiæ.

2. Aliter ergo potest illa sententia intelligi de orbe Christiano, ita ut in universa Ecclesia habeat summus Pontifex hanc directam potestatem a Christo datam, & consequenter de se extendatur ad totum orbem simpliciter, si totus fidem, ut tenetur, suscipiat. De facto vero solum in his partibus orbis, in quibus est Ecclesia, illam exercere valeat, sive illam per se exerceat, sive per Imperatorem, cui illam demandavit; & hoc sensu tenuerunt illam opinionem Alvarus Pelagius lib. 1. de planctu Ecclesiæ, cap. 44. D. Anton. 3. part. tit. 22. cap. 5. §. 8. & 13. Sylvest. verb. *Papa*, quæst. 2. 7. & 10. in verb. *legitimus*, quæst. 4. August. de Ancona, de potestate Eccles. quæst. 1. artic. 7. & 8. quæst. 22. artic. 2. & 3. quæst. 23. art. 1. & sequentibus, & sæpe in illo opere, & multi alii, quos referunt Navar. in cap. *novit*, de judiciis, notab. 3. num. 19. & Covar. in regula *peccatum*, 2. part. §. 9. nu. 7. Fundamentum est, quia Ecclesia Christi, quæ de se universalis est, & totum mundum complectitur, est etiam perfecte una, & optime instituta; ergo tam in temporalibus, quam in spiritualibus est vera monarchia: nam hoc spectat ad perfectionem ejus, ut utraque sit in uno, & eodem capite, quia alias non possent commode subordinari, & uniri: ergo cui Christus dedit supremam spiritualem potestatem, dedit etiam temporalem: unde Nicolaus Papa in cap. 1. distin. 22. de Christo Domino dicit: *Qui beato Petro æternæ vitæ clavigero terreni simul & cœlestis imperii jura commisit*; & Bonifacius VIII. in Extr. *unam sanctam*, de majoritate, & obedientia, dicit, in summo Pontifice esse utrumque gladium, temporalem, & spiritualem. Hujus etiam argumentum est, quia Pontifex tribuit Imperatori dignitatem imperialem cap. *In nomine Domini*, distin. 23. & cap. *venerabilem*, de electione, & ideo Imperator prius quam a Papa confirmetur, vel coronetur, jurat illi fidelitatem, ex cap. *tibi domino*, 63. distinct. & clarius in Clem. 2. de jur. jur. hinc etiam Papa aliquando deponit Imperatorem ex justa causa, cap. *ad Apostolicæ*, de sentent. & re judic. in 6. unde etiam transtulit imperium a Græcis ad Germanos, ut dicitur in dict. cap. *venerabilem*, & in dicta Clemen. 1. & tractat late Bellarm. integro opere de illa translatione. Denique vacante imperio Pontifex judicat subditos imperii, Clement. *Pastoralis* §. ult. de re judic. & cap. *licet ex suscepto*, de foro compet.

3. Nihilominus vera sententia est, summum Pontificem, etiam in hoc sensu non habere directam potestatem temporalem in universum orbem, sed solum in illa regna, vel provincias, quarum est dominus temporalis; ut autem hæc sententia vere, & catholice intelligatur, advertendum est, aliud esse omnem potestatem, etiam supremam in illo ordine esse subjectam potestati summi Pontificis: aliud vero quod summus Pontifex habeat directam potestatem temporalem distinctam ab spirituali, per quam per se directe possit civiliter gubernare totam Ecclesiam: nam illud primum verum, & certum est; non tamen propter temporalem potestatem Petri: sed propter spiritualem, & cui temporalis in ordine ad finem illius subjicitur, ut infra comparando utramque potestatem latius dicetur; quod si prior sententia in hoc tantum sensu loquatur, ut interdum significant auctores pro illa citati, verum dicunt, licet obscure loquantur. Hæc vero posterior sententia in secundo sensu loquitur, estque communiter recepta. Tenet Major in 4. distin. 24. quæst. 3. Waldens. lib. 2. doctr. fidei antiquæ, cap. 77. & 78. Cajetan. tom. 1. Opusc. tract. 2. cap. 3. & 2. 2. quæst. 43. artic. 8. Victoria in utraque relect. de potestate Papæ, Sot. libr. 4. de justit. quæst. 4. art. 2. & in 4. distin. 25. quæst. 2. artic. 1. Turrecrem. in summa de Ecclesia, lib. 2. cap. 113. & in cap. *in apibus*, 7. quæst. 1. Bellarm. lib. 5. de Roman. Pontifice a principio per nonnulla capita. Per Bertr. tract. de origine jurisdict. quæst. 3. Covar. & Navar. locis citatis, qui plures alios referunt.

Vera sententia.

Temporalis potestas subjecta spirituali quomodo.

4. Probatur, quia nec ex Scriptura habemus, Christum dedisse hanc potestatem Petro, neque ex traditione; ergo cum sit res supernaturalis, non potest cum fundamento affirmari, maxime cum ex traditione potius oppositum habeamus, fueritque congruentius. Probo singula: nam in primis Christus in Evangelio solum promisit Petro claves regni cœlorum, per quas potestatem spiritualem supremam significavit, ut Patres exponunt, & videbimus lib. sequenti. Postea vero implendo promissionem illam solum dixit, *Pasce oves meas*, quæ verba etiam de jurisdictione spirituali ab omnibus intelliguntur. Deinde ipsimet Pontifices nunquam usi sunt in Ecclesia hac directa potestate in temporalibus, sed quotiescumque circa temporalia usi sunt jurisdictione, solum id fecerunt indirecte, & in ordine ad spiritualia. Aliunde vero agnoscunt esse in Ecclesia reges supremos in temporalibus; ergo illam in se, & directe non cognoscunt, quia si Pontifex haberet potestatem temporalem supremam, nullus infra ipsum illam haberet, sicut quia potestatem spiritualem supremam habet, nullus Ecclesiasticus princeps potest in eo ordine habere supremam potestatem. Antecedens autem probatur ex cap. *solitæ*, de majorit. & inobedientia, & cap. *per venerabilem*, qui filii legitimi, & cap. *novit*, de judiciis, ubi Pontifex dicit, se nolle derogare supremæ jurisdictioni Regis Galliæ, nec temporalia judicia usurpare. Similia habet Gelasius Papa in Epistola ad Anastasium, & Nicolaus Papa in Epistola ad Michaelem Imperatorem, & habentur in cap. *duo sunt*, & cap. *cum ad verum*, cum aliis distinct. Unde idem Nicolaus Papa in cap. *inter hæc*, 33. quæst. 2. dicit, *Sancta Dei Ecclesia gladium non habet nisi spiritualem*: ubi nomine *gladii*, potestas suprema significatur, ut supra animadverti. Intelligit autem, hunc gladium non esse directe & formaliter

in

in summo Pontifice, quamvis indirecte, & eminenter (ut sic dicam) illo non careat, & per alios uti possit, ut alii Pontifices loquuntur, & infra fusius explicabimus. Hoc etiam colligitur ex cap. *si duobus* §. *denique*, de appellat. ubi dicitur, in causis civilibus non appellari ad summum Pontificem, nisi in terris illi temporaliter subjectis; & ad idem faciunt cap. *lator*, & cap. *causam*, 2. qui filii sint legitimi, & cap. *quoniam*, cum aliis distinct. 10. Ex jure etiam civili hæc assertio constat, quatenus in eo Imperatores etiam Christiani suprema potestate temporali utuntur, l. 1. C. de veteri jure enucleando, & L. *bene a Zenone*, C. de quadrien. præscript.

5. Ratio a priori est, quia Christus Dominus non contulit hanc potestatem, ut satis ostensum est; imo nec dominium aliquod temporale dedisse directe, & immediate Romanæ Ecclesiæ, sed illud, quod habet in terris temporaliter subjectis, ex donatione Imperatorum, ac Principum habuisse, agnoscunt Romani Pontifices in cap. *Constantinus*, distinct. 96. & cap. *ego Ludovicus*, distin. 63. & in cap. *fundamenta*, de elect. in 6. Congruentia vero est, quia neque ad fidei propagationem, neque ad convenientem gubernationem Ecclesiasticam necessarium fuit, talem potestatem Pontificibus dari divinitus. Prior pars declaratur, quia (ut cap. præcedenti dicebam) magnum esset fidei impedimentum, si Reges terræ suam amitterent supremam potestatem, eo ipso quod ad fidem converterentur, quod plane sequeretur, si hæc suprema potestas intra Ecclesiam in solo summo Pontifice existeret: unde quod Ecclesia de Christo Domino canit: *Non eripit mortalia, qui regna dat cœlestia*, verum etiam est de fide ipsius Christi, quæ non tollit potestatem regiam. Altera pars declaratur, quia ad unitatem, & regimen pacificum Ecclesiæ sufficit debita subordinatio, quæ esse debet inter potestatem temporalem, & spiritualem, quam exemplo corporis, & spiritus optime declaravit Gregor. Nazian. citatus in cap. *suscipitis*, distin. 10. & habetur in Orat. 17. cujus verba paulo aliter sic transfert Jacobus Billius: *An me libere loquentem æquo animo feretis? Nam vos quoque* (loquitur ad præfectum) *imperio meo, ac throno lex Christi subjecit. Imperium enim nos quoque gerimus: addo etiam perfectius, ac præstantius, nisi vero æquum est spiritum carni fasces submittere, & cœlestia terrenis cedere:* Hoc igitur modo habet supremus pastor Ecclesiæ sufficiens ministerium & adjutorium a temporali potestate, & non habet nimiam curam, & solicitudinem temporalem, quæ spirituale regimen posset impedire, ut sumitur ex dicto cap. *quoniam*, distinct. 10. & optime ex Ambros. in Orat. de tradendis Basilicis, Athanasio in Epistola ad solitariam vitam agentes, Bernard. lib. 2. de consideratione.

6. Ex quibus responsum est ad fundamentum contrariæ sententiæ. Jam enim constat, quomodo unitas Ecclesiæ perfecte possit sine illa potestate temporali subsistere; & ad omnia illa, quæ ibi referuntur, sufficit eminentia (ut sic dicam) potestatis spiritualis, ratione cujus indirecte habet efficaciam supra temporalia, ut infra iterum occurrit. Hæc autem potestas indirecta, licet sufficiat ad corrigendas interdum, vel abrogandas leges civiles; quando vergere possunt in perniciem animarum, non tamen proprie ad ferendas, & statuendas leges civiles, præsertim mere positivas, & formaliter loquendo. Dico autem *mere positivas*, quia declarando jus naturale servandum in aliquo contractu, ut in monte pietatis, vel aliquo simili, potest Papa legem condere, quia talis lex non est proprie constitutiva juris, sed declarativa, & definitiva, quæ definitio ad Papam spectat. Item dixi, *formaliter, loquendo*, quia in ordine ad vitandum periculum animæ potest prohibere aliquem contractum, vel contrahendi modum propter periculum, quod in eo esse judicat, & tunc illa non est lex civilis, sed canonica. Item in ordine ad pias causas potest legem condere circa testamentum, vel similia, quia totum hoc sub spirituali fine continetur, & ad legem canonicam spectat.

Satisfit oppositæ sententiæ.

7. Potest hoc declarari exemplo de præscriptione cum possessione malæ fidei, quæ licet probetur per leges civiles, reprobatur per canonicas, cap. ultim. de præscription. regula *possessor*, ubi Glossa, & Doctores de regul. jur. in 6. & ita illa lex, quod ad præscribendum sit necessaria bona fides, canonica quidem est, & in civilibus locum habet. Dico autem non esse formaliter civilem, quia non respicit temporale commodum, sed spirituale, impedire scilicet fraudes, & furta. Simile exemplum est de lege civili, quæ negat alimenta filiis illegitimis, quam reprobat lex canonica ut contrariam æquitati naturali, cap. *cum haberet*, de eo qui duxit in matrimonium, &c. ut notant Glossa ibi, Panormit. & alii; & Bartol. in Authentica, *ex complexu*, C. de incestis nuptiis. Covar. in 2. part. cap. 8. §. 6. Anton. Gomez in leg. 9. Taurin. 37.

Præscriptio cum possessione malæ fidei reprobatur per leges canonicas.

8. Quare non mihi probatur, quod tradit Felin. in capite, *Ecclesia*, de constit. num. 45. nimirum constitutionem illam Ecclesiæ obligare in temporaliter subjectis Papæ, non vero in terris imperii, & loquitur specialiter de illa lege dandi alimenta filiis spuriis. Contrarium enim omnino dicendum est de omnibus his legibus, quæ licet in materia temporali versentur, respiciunt bonum, vel causam pietatis, & ideo canonicæ sunt, & per universalem, & supernaturalem potestatem feruntur: talis autem est illa lex, quia causa alimentorum pia est, ut supra Covar. num. 6. cum Alexand. in l. 1. ff. soluto matrim. col. 6. & favent notata per eundem Felinum in eodem cap. numer. 51. Habebit autem locum illa doctrina Felini in legibus Pontificum, quæ directe, & pure disponunt in materia temporali: illæ enim non obligant universum orbem, sed illos tantum qui temporaliter sunt sub Ecclesiæ dominio, ac jurisdictione civili, sicut in cap. sequenti dicemus de legibus Imperatorum quoad regna non subjecta Imperatori: est enim eadem proportionalis ratio; unde etiam possunt tales leges Pontificis mere temporales non admittit in aliis territoriis, sed contrarium statui per leges Imperatoris quoad terras illi subjectas, & per leges aliorum regnorum quoad sua territoria: & in eis tenentur judices judicare secundum proprias leges, non secundum Pontificias; imo licet contingat deesse legem regni pro aliquo casu decidendo, non obligabit in tali loco talis lex canonica, nisi hoc ipsum per leges talis regni dispositum sit, ut ex dicendis in sequenti capite cum proportione constabit; & ibi etiam dicemus, an in tali casu præferendum sit jus canonicum civili, vel e contrario. Excipit tamen ab hac regula terras imperii Felin. supra num. 49. referens multos Canonistas dicentes, in terris imperii standum esse canoni in materia non decisa per jus civile. Nullam autem ad hoc probandum afferunt legem imperialem, nec rationem; imo nec jura canonica, quæ inducunt, id probant, & ideo consulendam esse censeo consuetudinem, quia ubi per illam de hoc non constiterit, non video, unde possit talis obligatio affirmari.

CAPUT VII.

Utrum potestas universalis ferendi leges civiles obligantes totam Ecclesiam sit in Imperatore.

1. Potest hoc loco tractari quæstio celebris inter Juristas, an Imperator jure sit dominus, & princeps totius orbis, & consequenter an possit totum mundum suis civilibus legibus obligare, quamvis de facto ei non obediatur, & ideo suam universalem jurisdictionem actu non exerceat. Sed quia inter Theologos quæstio hæc nullam, aut parvam dubitationem, vel difficultatem habet, & quæ in utramque partem afferri solent, satis vulgaria sunt, ideo breviter rem expedimus, attingendo solum ea, quæ ad intelligendam vim, & obligationem legum imperialium conduxerint. Fuit ergo antiquorum utriusque juris doctorum receptissima sententia, Imperatorem habere jus, & dominium jurisdictionis in universum orbem; quam tanta asseveratione asseruit Bartol. in l. *hostes*, ff. de captivis, ut hæreticum reputet, qui dixerit, Imperatorem non esse dominum orbis; quod de dominio jurisdictionis verum esse tradit Socin. conf. 127. & Paul. Castren. conf. 61. volum. 2. & hoc fundamentum

tan-

tanquam certum supponit Panormit. 2. part. consil. consilio 6. num. 2. & sequuntur alii multi, quos refert & sequitur Restaur. Catald. tract. de Imperator. quæst. 52. & alii quamplures.

2. Hæc vero sententia variis modis potest intelligi. Primo quod Imperatores Romani etiam ante Christi adventum obtinuerint totius mundi principatum legitimum, ac veram jurisdictionem in universum orbem, quæ postea per successionem, vel electionem derivata sit ad posteriores Imperatores; atque hoc modo videtur illam sententiam intellexisse Bartol. & nonnulli alii: nam in ejus suasionem adducunt verba Lucæ cap. 2. *Exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis*; & verba Christi Matth. 12. & Lucæ 20. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo*: nam illis verbis CHRISTUS videtur approbasse imperium Cæsaris, quod Lucas dixit esse in universum orbem: unde in l. *deprecatio*, ff. ad leg. Rhodi. de jactu, Imperator dicit: *Ego mundi dominus*.

Explicatur sententia affirmativa.

3. Hæc autem sententia si intelligat, Imperatorem Romanum fuisse aliquando verum Principem totius mundi, habuisseque supremam jurisdictionem supra omnia regna mundi, est plane falsa, & prorsus sine fundamento excogitata, ut late ostendit Oldrad. conf. 96. cujus initium est, *consuevit dubitari*, & Joan. Igneus in disput. pro suprema potestate Regis Franciæ, & Alciat. in l. 1. C. de summa Trinit. Gloss. 2. & Covar. in regul. *peccatum*, 2. part. §. 9. num. 5. & 6. Soto lib. 4. de justit. quæst. 4. artic. 2. ratio autem est, quia Imperator Romanus nec a Deo ipso immediate potestatem illam universalem in totum orbem consequutus est, nec ab hominibus totius universi electus est primus Imperator Romanorum, ut ab illo potuerint alii succedere cum eadem universali potestate, neque etiam per bellum omnia sibi subjecit, neque unquam de facto tale dominium universale habuit: ergo nullus cogitari potest justus titulus talis potestatis, neque unde originem habuerit, quia illi sunt omnes tituli juste regnandi, neque alius excogitari potest; quia homo non habet a se talem potestatem: ergo oportet, ut habeat illam ab alio: ergo vel a Deo, vel ab homine aliquo ex dictis modis: constat enim ab Angelis non provenire, nullam enim jurisdictionem in homines habent.

Refutatur prædicta opinio.

4. Primum ergo membrum certum est, quia modus ille concedendi potestatem regiam supernaturalis esset, non enim spectat ad ordinariam providentiam Dei, ut est auctor, & gubernator naturæ: ergo non est asserendum sine fundamento, vel revelatione: nullibi autem hoc traditum, aut revelatum est. De solo enim Judæorum populo legimus, quod prius per Moysem, Josue, & sequentes judices illum gubernaverit, & postea Saulem primum illorum Regem constituerit. Secundum membrum per se notum est, quia nec de tali concordia, & consensu nationum totius universi constat, neque humano modo videtur possibilis. Item constat ex historiis, & legibus civilibus, Imperatorem Romanum ab ipso populo, & republica tantum Romana accepisse potestatem, & dominium sui imperii, ut late refert Covar. in Practic. cap. 1. conclus. 3. seu numer. 3. unde etiam constat tertium membrum: nam Romani nunquam occuparunt totum orbem suis bellis, & imperio: ergo nunquam Romanus populus potuit in suum Imperatorem transferre jurisdictionem in universum orbem, quia ipse populus, aut respublica illa non habebat, & in hoc rerum genere nemo dat, quod non habet: unde eleganter Prosper lib. 2. de vocat. gent. cap. 16. alias 6. *Gratia Christiana* (inquit) *non contenta est eosdem limites habere, quos Roma, multosque populos sceptro Crucis Christi subdidit, quos armis suis ipsa non domuit.* Cui consonat illud Leonis serm. 1. de sanctis Petro, & Paul: *Ut latius præsideres religione divina, quam dominatione terrena.* Confirmatur, quia ipsimet Imperatores fatentur esse aliquos populos sibi non subjectos, l. *mercatores*, C. de commerciis, ubi regnum Persarum dicitur non fuisse subjectum Romanis, & in l. 2. C. de offic. Præf. Prætorio Africæ, dicit Imperator, pacem cum Persis in perpetuum confirmasse, & in l. *postliminium*, ff. de captivis, fit mentio Regum, & populorum, qui liberi erant a Romano imperio, id est, in quos Romanus Imperator non habebat potestatem.

5. Alter ergo sensus illius sententiæ esse potest, ut saltem post Christi adventum Imperator habeat universalem jurisdictionem legislativam in totum orbem, non jure sanguinis, belli, aut alio humano titulo, sed speciali institutione Christi; & hoc etiam sentit Bartol. in Extravag. *ad reprimendum*, verb. *totus orbis*, & Castald. d. quæst. 52. num. 10. & sequent. Sed in hoc etiam sensu illa sententia probabilis non est; quia nec talis institutio est immediate a Christo, nec per Pontificem. Prior pars patet ratione supra facta, quia Christus nullibi contulit immediate, & per se temporale rerum dominium, aut jurisdictionem hominibus: ergo nec Imperatori illam tribuit: ubi enim est vestigium aliquod talis institutionis, vel in Scriptura vel in Ecclesiastica traditione? In his autem rebus (ut dixi) quæ supernaturales sunt, nihil credendum est, quod divinitus revelatum non sit, & sufficienter nobis propositum: unde manifestum est, post Christi ascensionem, & Evangelii prædicationem non statim defecisse reliqua terrena regna, vel imperia: neque Imperatorem Romanum cœpisse latius dominari, quam antea imperarat: neque Regem Persarum, verbi gratia vel Reges Indorum, aut Japoniorum, vel Chinæ, vel alios similes suam supremam potestatem temporalem amisisse. Altera vero pars de institutione mediata, & per Pontificem probatur ex dictis; quia ostensum est, Christum non dedisse Pontifici potestatem directam in temporalibus: ergo nec Pontifex ipse potuit illam per se conferre, quia non potest alteri jurisdictionem communicare, quam a Christo non recipit. Potestas autem indirecta, quam Pontifex habet circa temporalia, eadem est cum spirituali, ut ostendimus: sed Pontifex non communicat Imperatori spiritualem potestatem, ut constat: ergo nec temporalem indirectam; & quamvis illam communicaret, non esset potestas legislativa directe in materia civili, de qua potestate nunc tractamus.

2. Sensus prædictæ sententiæ.

Rejicitur etiam 2. sensus prædictæ sententiæ.

6. Sit ergo in primis certum, neque Imperatorem Romanum, neque aliquem unum hominem, vel Regem habere potestatem universalem ad ferendas leges civiles obligantes universum orbem. Rationes enim factæ de Imperatore Romano, de quocumque alio Rege, vel Principe humano procedunt majori efficacia: neque ullus auctor est, qui de alio principe extra Romanum Imperatorem id cogitaverit, quia de cæteris nulla esse potuit suspicionis umbra: nec vero pro Imperatore Romano quidquam faciunt, quæ ex Evangelio afferuntur: nam in primis in verbis Lucæ 2. illa particula *universus orbis*, non significat universum terræ ambitum, aut omnes homines, aut regna, quæ in illo continentur, quia constat, nec totum orbem in hoc sensu fuisse descriptum, nec edictum Cæsaris missum fuisse ad Indos, vel alias gentes, in quibus Præfectos, & Præsides Augustus non habebat. Significatur ergo ibi nomine totius orbis (ut omnes exponunt) per Synecdochem pars illa orbis præcipua, & notissima, & maxima, cui Imperatores Romani dominabantur, & per antonomasiam, orbis appellatur. Vel ut ait Hieronym. Isai. 13. *Idioma est sanctæ Scripturæ, ut omnem terram illa significet provincia, de qua sermo est.* Exempla sunt frequentia Daniel. 2. 4. & 5. & sæpe alias. Verba autem Christi ex alio loco citata ad summum probant, Regibus solvenda esse tributa debita; non vero probant uni Cæsari debuisse omnes homines totius mundi tributum, sed eos tantum, qui illi subjecti erant. Addo neque ibi docuisse Christum imperium Cæsaris in Judæos fuisse legitimum, & justum: nam ab ea quæstione abstinuit, generatimque respondit, reddendum esse Cæsari, quod ei debebatur, id est, siquid ei debetur, vel quod ei debetur jure, aut facto: nam (ut bene ait Soto loco citato) Christus solum jus naturæ, non peculiare jus Romanorum Imperatorum declaravit; & ideo licet ex illis verbis recte colligatur legitimis principibus solvenda esse justa tributa; nihilominus inde non constat, quale fuerit jus Imperatorum Romanorum in Judæos: unde licet admittamus fuisse legitimum (quia licet magna ex parte per tyrannidem inceperit,

Nullum unum hominem habere potestatẽ universalem ad ferendas leges civiles obligantes universũ orbem.

postea

postea nihilominus consensione populorum, & legitima successione, vel electione a subditis acceptata firmatum est) nunquam tamen in totum orbem dilatatum est.

7 Tertius sensus illius sententiæ esse posset, ut saltem Imperator Christianus habeat jurisdictionem hanc universalem ad ferendas leges civiles in universum Christianum orbem, seu in universam Ecclesiam ubicumque fuerit diffusa. Quam jurisdictionem habuerit, non jure belli, aut electionis, sed institutione Romani Pontificis, & postea per electionem legitimam juxta ritum ab eadem Sede Apostolica ordinatum. Et hic sensus videri potest verisimilior. Primo quia jura Canonica hoc indicant: constituunt enim Pontificem & Imperatorem tanquam duo suprema capita Ecclesiæ, unum in spiritualibus, & alium in temporalibus. Unde in cap. *solitæ*, de maior. & obedientia, comparantur Soli, & Lunæ, & in cap. *duo. 96.* dist. Mundus dicitur principaliter regi auctoritate sacra Pontificum, & regia potestate. Unde Hieron. cap. *in apibus*, 7. q. 1. in omni ordine dicit esse debere principem unum, & subdit: *Imperator unus*. Secundo favent jura civilia Christianorum Imperatorum: nam in leg. 2. de veteri jure enucle. in fine ait Iustinian. *Tertia pars totius mundi accrevit nobis: post Europam enim, & Asiam, tota Libya nostro imperio adjuncta est.* Unde in l. *cum multa*. C. de bon. quæ liber. *Imperialis* (inquit) *fortuna omnes supereminet alias*. Et in Extravaganti, *ad reprimendum*, in principio, *Romanum imperium* (ait) *in cujus tranquillitate totius orbis* (utique Christiani) *regularitas requiescit*. Tertio suadetur hoc, maxime quia constat, Imperatoriam dignitatem, ut nunc est in Ecclesia, a summis Pontificibus esse institutam, & ex vi illius Imperatores esse supra omnes Reges, & principes Ecclesiæ; ergo habet jurisdictionem temporalem in totam Ecclesiam. Maior patet ex translatione imperii, quæ a Græcis ad Germanos per Pontificem Romanum facta est, ut constat ex Clement. *Romani*, de jur. jur. ubi etiam dicitur, Imperatorem a Pontifice accipere approbationem, unctionem, conservationem, & coronationem. Idem sumitur ex cap. *venerabilem*, de electione, ubi etiam dicitur electores imperii a Sede Apostolica habere jus eligendi, & Glos. ibi verb. *In Germanos*, addit, *Sic ergo regnum mundi translatum est ad Teutonicos*, & alia, quæ late prosequitur, sentiens, ex tunc Imperatores Orientis non fuisse vere Imperatores. Unde probatur consequentia primi argumenti cum minori, quia seclusa jurisdictione, & dominio, nihil habet dignitas imperatoria, in quo regiam excellat.

Translatio imperii a Græcis ad Germanos a Pontifice facta

Sententia auctoris

8 Nihilominus dicendum est, etiam in hoc sensu Imperatorem Romanum non habere potestatem legislativam in totam Ecclesiam, nec jurisdictionem immediatam in omnes Ecclesiæ provincias, quæ ad hoc sufficiat. Probatur primo de toto imperio Orientis prout fuit sub Imperatoribus Græcis, & Christianis post translationem Imperii occidentalis ad Græcos. Nam Irene, quæ tunc imperabat, post coronationem Caroli Imperatoris Orientalis mansit, & ad illam Pontifex, & Carolus legatos miserunt ad pacem inter utrumque imperium conservandum. Et quamvis postea multi ex Orientalibus fuerint tyranni, & alii hæretici, nihilominus qui fuerunt rite electi, & catholici, ut legitimi Imperatores habiti sunt, etiam a Romanis, neque unquam Imperator Occidentalis jus imperii in Orientem sibi vendicavit, aut attribuit, ut ex omnibus historiis constat. Secundo idem est manifestum de principibus, & regibus, si qui forte extra ditionem Romani imperii regnantes ad fidem conversi sunt: ut sunt nunc Iaponii, & alii in India, & possent esse plures, ut Rex Chinæ, & cæt. In hos enim nullum jus dominandi, vel imperandi habet Romanus Imperator, solum quia Ecclesiæ membra sunt quia nulla est ratio, vel titulus subiectionis tempor lis: sicut ergo antea non erant subditi, ita etiam neque post conversionem.

9 Tertio id probatur de Regibus Christianis intra fines antiqui imperii existentibus: nam inter illos multi sunt supremi in temporalibus: ergo in illos, & eorum regna non habet Imperator jurisdictionem, nec potest eos suis legibus obligare. Consequentia clara est, quia repugnat esse supremum, & esse subditum in eodem ordine jurisdictionis. Antecedens patet, primum in terris ipsis temporaliter subjectis Pontifici: ibi enim ipse habet supremam jurisdictionem temporalem directam, & ita Bart. in dicta Extravag. *ad reprimendum*, saltem illam partem orbis Christiani excipit. Deinde de regno Galliæ ex cap. *per venerabilem*, qui filii sint legitimi, ubi dicitur Rex Galliæ superiorem in temporalibus non recognoscere. Et licet Glossa ibi dicat, intelligendum id esse de facto, repugnare videtur textui: nam inde infert Pontifex, *sine juris alterius læsione*, potuisse se subdere alteri, quam Imperatori, quod non ita esset, si esset jure Imperatori subiectus. Et ita Glossam illam merito contemnit Tiraquel. de jure Primog. q. 7. opin. 3. num. 20. & 21. Idem est certum de Rege Hispaniæ, ut ostendit Covar. in reg. *peccatum*, 2. p. §. 9. nu. 9. ex triplici titulo, scilicet, jure belli contra Saracenos gesti, jure præscriptionis & consuetudinis, & ibi refert plures alios auctores. Idemque fere habet Castald. tract. de Imper. q. 53. num. 6. 13. & 14. Et Cabed. tom. 1. decis. 211. num. 3. dicens, Reges Hispaniæ habere jura imperii. Idem alii docent de Rege Angliæ, & significatur in cap. *causam*, 2. qui filii sint legitim. & in capit. *novit*, de judic. Respublica etiam Veneta eodem jure uti dicitur, & fortasse alia regna: ergo manifestum est non habere Imperatorem supremam jurisdictionem temporalem ad ferendas leges civiles obligantes universam Ecclesiam.

10 Quarto est ratio a priori, quia Imperator etiam Romanus non habet directam jurisdictionem temporalem a Pontifice: ergo multo minus potest illam habere in universam Ecclesiam. Consequentia est clara, quia aliunde illam non habet, ut ostensum est. Antecedens autem patet ex dictis, quia Pontifex non habet a Christo jurisdictionem temporalem nec in universum orbem, nec in universam Ecclesiam, neque in aliquam partem ejus ex vi juris divini: nam regnum temporale, quod nunc habet, iure humano obtinuit, ut constat: ergo non potuit talem iurisdictionem directam Imperatori conferre per Pontificiam potestatem, sed solum potuit illud imperium, quod antea erat, ab una persona in aliam transferre. Unde hoc sensu verissimum est, regiam potestatem etiam in Ecclesia non ducere originem a Sacerdotali, ut late, & bene confirmat Vuald. lib. 2. doctr. fidei, cap. 78.

11 Neque iura canonica in contrarium adducta aliquid probant: nam in cap. *solitæ*, quando fit comparatio ad Solem, & Lunam, non est sermo de Imperatore, sed de regia potestate: sic enim dicitur ibi: *Ad firmamentum universalis Ecclesiæ fecit Deus duo magna luminaria, id est, duas instituit dignitates, quæ sunt Pontificialis auctoritas, & regalis potestas*. Quod potest recte intelligi de legali potestate secundum se, sive sit in una persona respectu totius Ecclesiæ, sive in multis respectu diversarum partium Ecclesiæ. Unde paulo antea loquendo de Imperatore solum dicitur, *Præcellit in temporalibus eos, qui ab eo suscipiunt temporalia*. Similiter etiam in cap. *duo sunt*, sermo est de regia potestate, non de Imperatore. Unde statim in plurali de Regibus dicitur, esse subditos sacerdotibus, qui pro illis sunt rationem reddituri. Denique cap. *in apibus*, solum probat, in unoquoque regno debere esse unum principem supremum, sive ille sit Imperator, sive Rex. Ad leges civiles respondeo in dicta l. 2. de veter. iur. enucle. Imperatorem loqui de mundo, & partibus eius per Synecdochem: nam ex aliis legibus eiusdem Imperatoris, constat non habuisse sub potestate sua omnes Ecclesiæ provincias, quæ iam erant in mundo, & partibus eius, ut supra allegatum est. Ut autem Imperialis fortuna tunc diceretur super alias eminere, satis superque erat, quod amplissimam, & supremam iurisdictionem exercebat in maiorem partem mundi omnibus cognitam. Et ob eandem potentiam, & protectionem specialem Ecclesiæ, quæ ad illam semper pertinuit, dicitur etiam requiescere orbis Christiani regularitas, id est, pax, & defensio, ac debitus ordo.

Respondetur oppositæ sententiæ argumentis

Quid habeat imperator ex translatione imperii

12 Ad tertium in summa negatur, quatenus dicit, per translationem imperii auctoritate Pontificia factam, Imperatorem esse constitutum supra omnes reges Christianos, propria superioritate iurisdictionis, præsertim ordinariæ, & legislativæ, sed ad summum, obtinuisse specialem gradum honoris, & dignitatis ex speciali coniunctione ad Apostolicam sedem, eiusque concessionem. Itaque Imperator Occidentis postquam facta est translatio, & divisio Imperii, non cœpit habere maiorem jurisdictionem temporalem, ac directam quam habeant Imperatores Orientales in Occidentis provincias, quia nec Pontifex illam maiorem jurisdictionem temporalem contulit, nec conferre poterat. Primum patet ex juribus allegatis, & ex historiis; quæ solum afferunt, Papam Leonem III. transtulisse imperium, & in illo primum constituisse Carolum Magnum: transferre autem solum est, dominium, quod Irene v. g. habebat in terris imperii Occidentalis, ablatum ab ea fuisse, & collatum Carolo, ut perpetuo in Occidentali Imperatore eligendo juxta modum a Pontificibus ordinandum, permaneret: ergo ex vi illius translationis non est auctum illud imperium quoad jurisdictionem temporalem, & directam in eas provincias Ecclesiæ, in quas antea illam non habebat. Secundum autem, scilicet, hoc aliter fieri non potuisse, patet, quia Pontifex non potest pro suo arbitrio mutare regna, vel subiicere temporaliter ea, quæ libera sunt, sed solum quando ratio spiritualis boni id postulet per supremam potestatem spiritualem, quæ hoc modo ad temporalia extenditur. Tunc autem nulla erat ratio mutandi ordinem jurisdictionum temporalium regnorum, nec subiiciendi Imperatori regna libera, si quæ erant; ergo non est verosimile potuisse nunc Pontificem tantam mutationem facere, multoque minus credibile est, id fecisse.

Leon III. transtulisse imperium in Carolum Magnum

Pontifex nō potest pro suo arbitrio mutare regna, sed solum quando bonū spirituale petit

13 Imo existimo, ex vi illius translationis non fuisse additam immobilitatem (ut sic dicam) dominio temporali, seu jurisdictioni Imperatoris. Ac subinde fieri etiam potuisse, ut post illa tempora regna aliqua, quæ tunc non erant omnino libera, fuerint libera effecta, vel per jus belli, vel per legitimam præscriptionem, vel certe per ipsorum Pontificum concessionem ex justa, & rationabili causa factam. Quia temporalis imperii jurisdictio de se subiecta est his mutationibus, & per solam translationem non est immobilior facta, quia in iurisdictione, vel in dominio non est aucta, nec in se variata, sed solum in applicatione ad talem personam, & ad talem modum successionis. Accessisse autem videtur Imperatori quidam honoris, & dignitatis gradus, qui licet simpliciter temporalis sit, indirecte participat excellentiam spiritualis ordinis per habitudinem ad Pontificiam dignitatem. Quia specialiter ordinatus est, ut sit protector, & defensor Ecclesiæ, & Pontificiæ dignitatis, & ideo specialiter coniungitur Pontifici, & ab eo coniungitur, consecratur, & coronatur. Et fortasse in ordine ad eum finem defendendi Ecclesiam, aliquam auctoritatem habet convocandi, vel movendi principes Catholicos, vel etiam similem auctoritatem habet ad componendas, & dirimendas dissensiones inter illos, ubi ad vitanda bella, & damna Ecclesiæ necessarium fuerit. Sed si quid habet huiusmodi, a Pontifice id participat; pertinetque ad indirectam potestatem quasi ministerialem, & vicariam Pontificis, non ad directam temporalem jurisdictionem: & ita in usu talis auctoritatis semper a Pontifice pendet: imo sine interventu Pontificis credo esse valde inefficacem, & vix posse obligationem inducere: in qua re usui, & consuetudini standum erit. Hæc vero auctoritas quidquid de illa sit, non sufficit ad propriam jurisdictionem temporalem directam, nec ad leges civiles ferendas, quod nunc tractamus.

CAPUT VIII.

Corollaria ex precedenti doctrina, quibus potestas Imperatoris, & legum civilium juris communis magis explicatur.

1 EX dictis concluditur primo, Imperatorem quidem posse leges civiles condere; non tamen posse per illas obligare totam Ecclesiam, sed tantum provincias imperio Romano subiectas. Prior pars certa est apud omnes, quia Imperator in suis terris est princeps supremus quoad jurisdictionem temporalem directam: ergo maxime ferre potest leges civiles. Et hoc constat ex jure communi Cæsareo, quod auctoritate Imperatorum institutum est: eandem enim auctoritatem habet nunc Imperator in terris sibi subiectis, quam olim habebant Imperatores in suo latiori imperio: Imperator autem non solum hanc potestatem habuit, sed etiam *illi Deus leges subiecit, eumque legem animatam constituit*, ut dicit Iustinian. in Authentica de Consulibus, circa finem. Imo in l. 2. C. de veter. jure enucle. *Soli imperiali auctoritati* (ait) *leges condere, & interpretari esse concessum.* Et idem fere habet in l. 1. & ult. C. de legibus. Loquitur tamen in ordine ad populos sibi subiectos (ut sæpissime aliis locis declarat) nam in suo imperio se tantum agnoscebat in temporalibus supremum: eadem ergo potestas nunc est in Imperatore cum eadem proportione: unde facile etiam patet altera pars ex dictis: nam ostensum est, non habere Imperatorem Romanum propriam jurisdictionem temporalem in universam Ecclesiam: ergo non potest totam illam suis legibus obligare, sed tantum provincias sibi subiectas.

Imperatorem per suas leges obligare posse tantum imperio Romano subiectas terras

2 Quod si quis quærat, quænam sint hæ provinciæ nunc subiectæ imperio. Respondeo, in duplici esse posse differentia, quædam sunt, in quibus ipse immediate dominatur, ita ut nullum alium recognoscant proximum principem, sive sub nomine Regis, sive Ducis, vel alio simili, sed immediate soli Imperatori pareant tanquam supremo principi. Et in his terris non solum obligant imperiales leges: verum etiam nullæ aliæ habere vim possunt, nisi ab ipso Imperatore confirmatæ sint, quia ibi solus ipse habet summam potestatem, quæ ad ferendas leges civiles necessaria est, ut in capite sequenti amplius explicabimus. Aliæ sunt provinciæ, seu terræ Imperatori quidem subiectæ tanquam supremo principi, non tamen tanquam immediato domino: cuiusmodi esse dicuntur multi Ducatus, Marchionatus, Comitatus, vel quolibet alio nomine nuncupentur, Germaniæ, & Italiæ. Nam sunt quidem proprii dominii, & principes cum potestate quodammodo regia: nam leges proprias ferre possunt, monetam cudere, & interdum etiam bellum indicere; & nihilominus Imperatorem recognoscunt ut supremum dominum, vel jure feudi, vel alio simili: quia vel ab Imperatore sub illa conditione principatum acceperunt, vel consuetudine introducti sunt cum illa recognitione, & subiectione. Et in his provinciis obligant etiam leges Imperatorum, quamvis non solæ, quia etiam possunt habere proprias leges a suis propriis principibus latas, quia supponimus habere potestatem gubernativam suo modo supremam quoad immediatum regimen suarum terrarum, & ita quoad hoc æquiparantur regibus juxta dicenda capite sequenti. An vero isti Principes subiecti imperio, possint suis legibus derogare Imperatoriis legibus, ex modo donationis, vel ex consuetudine colligendum est. Utroque enim modo potuerunt huiusmodi principatus concedi ab Imperatoribus, vel consuetudine, & quasi præscriptione introduci, scilicet, vel cum obligatione parendi legibus Imperatorum, ita ut proprias condere possint per modum additionis, non per modum derogationis, vel certe cum potestate derogandi illis, solumque cum obligatione illas servandi, quamdiu per proprias derogatæ non fuerint. Qualis autem fuerit concessionis modus, usu ipso maxime constare posse videtur.

Provincias subiectas imperio in duplici esse differentia

An Principes imperio subiecti suis legibus possint derogare Imperatoriis.

Quib. in terris obligant leges civiles juris communis

3 Atque hinc obiter intelligitur, in quibus provinciis, seu terris Ecclesiæ obligent leges civiles, quæ juris communis dicuntur, & in corpore juris civilis continentur, solamque imperatoriam auctoritatem habent. Dicendum est enim per se, & ex vi talium legum tantum obligare in terris Imperii, altero ex duobus modis declaratis. In regnis autem supremis, quæ proprios habent principes supremos non recognoscentes superiorem in temporalibus, per se & ex vi sua non obligant, propter rationem factam: quia jurisdictio Imperatorum ibi non obligat, & extra territorium jus dicenti impune non paretur. Et ita in paucis provinciis Christianorum servatur jus civile, ut late refert Gigas tract. de crim. læsæ majest. lib.3, q.23. num.17. & sequentibus. Poterunt autem tales leges obligare, quantum per leges talium regnorum acceptatæ fuerunt. Sic enim in terris subjectis Pontifici in temporalibus jus civile servatur, ubi canonicum defuerit, non vi sua, sed quia Pontifices ita voluerunt, cap.1. de novi oper. nunc. Qui textus non de causis temporalibus, sed de Ecclesiasticis loquitur, & quoad hoc servari debet in tota Ecclesia, quia in his causis ubique subjecta est juri canonico, & ita etiam uti debet civili, quatenus ibi est canonizatum, & favet cap. *si adjutorium*, dist.10. In causis autem mere temporalibus solum habebit locum jus illud in terris temporaliter subjectis Ecclesiæ. Sic etiam in hoc regno Lusitaniæ, quod eisdem titulis supremum est, quibus regnum Hispaniæ jus civile per se non obligat, eique per leges regni derogari potest, ac sæpe derogatur: ubi autem deest lex regni, servatur civile, non vi sua, sed ex ordinatione propria ejusdem regni, ut habetur lib.3. Ordin. tit.64.

Gigas

In civile ex vi sua non obligat in Lusitania

Leges civiles absolute nõ sunt in usu in Gallia

4 At vero in regno Galliæ aliter servatur, quia non solum jus proprium præfertur civili, sed absolute leges civiles non sunt in usu, ut testatur Honor. 3. in cap. *super specula*, de privil. dicens, *In Francia, & nonnullis provinciis laici Romanorum Imperatorum legibus non utuntur*. & tradit. Bald. cap. ultim. de constit. circa finem. Idemque in Hispania expresse cautum est legibus regni, part.1.tit.1.l.15. & clarius part.3.tit.4.l.6. ibi, *Por las leys deste libro, e non por otras*, quibus locis id notat Gregor.Lop.& refert Palacium Rubi. dicentem, Hispanos olim constituisse, ut qui leges Imperatorum allegaret, capite plecteretur. Quod etiam Oldrad.consil.69. Ioann. Andr. & alii referunt Gigas supra, & Vargas, & Salced. infra citandi. Item in l.1. Tauri refertur antiqua lex Regis Alphonsi, quæ ibi confirmatur, & renovatur, in qua declaratur, quo ordine, & modo judicandum sit per proprias leges Hispaniæ, nullaque ratio habetur juris civilis in ratione legis, ac juris. Additur vero ibidem, permitti nihilominus in Hispania, leges civiles in publicis Acadamiis doceri, & interpretari propter earum eruditionem, & sapientiam, non quia per illas judicandum sit. Et in l.2. Tauri adduntur illa verba, per leges regni, & non per alias judicandum esse, & omnia hec novissime confirmãtur in nova recompilatione l.1. ante librum 1. & lib. 2.l.1.& 2. Ex quibus legibus manifestum est, leges civiles in Hispania non habere vim legum, quatenus leges positivæ sunt. Et ita si irritant contractum, qui per leges Hispaniæ non est irritus, talis contractus in Hispania non erit irritus, vel si pro delicto imponunt pœnam, quam non imponunt leges Hispaniæ, non tenebitur judex ex rigore legis illam pœnam imponere, sed uti poterit prudenti arbitrio, idemque est in aliis dispositionibus, quæ pendent ex potestate jurisdictionis, & voluntate Principis. Quatenus vero illæ leges in multis continent, & declarant ipsam naturalem legem, servandæ erunt in vi legis naturalis, non in vi legis humanæ, ut recte notavit Gregor. Lop. supra ex Panormit. in cap. *Ecclesia sanctæ Mariæ*, de constit. Item quamvis non contineant naturalem obligationem, nec etiam per se obligent, deservire possunt per modum exemplarium ad imitandam prudentiam, & æquitatem, quam frequentius continent, sive in taxandis pœnis, sive in interpretandis testamentis, in conjecturanda mente defuncti, & similibus.

5 Addunt vero aliqui, consuetudine receptum esse in Hispania, ut jus civile servetur, ubi leges regni desunt. Ita tenet Burgos de Paz in l. 1. Tauri, nu. 520. ubi etiam Anton. Gom. num. 10. sentit, leges civiles habere vim legis in Hispania, deficiente lege regni: non tamen affert jus in quo id fundetur, nec consuetudinis mentionem facit, sed tantum ait esse communem opinionem: re tamen vera non habet sufficiens fundamentum: nam constat ex dictis, illas leges ex vi suæ originis non habere vim in Hispania. Constat etiam non accepisse illam ex vi alicuius legis Hispaniæ, imo per illas exclusas esse, ut allegatum est. De consuetudine autem sufficiente, quæ consentientibus Regibus, vel scientibus introducta sit, non constat. Præsertim cum novissime per Philippum II. renovatæ in hac parte sint superiores leges. Nec sufficit, quod judices in similibus casibus frequentius judicent per leges civiles: nam credendum est, id facere imitatione, non obligatione. Non credo tamen esse consuetudinem puniendi aliquem propter transgressionem talium legem, si actus non sit, vel contra leges naturales, vel contra leges regni. Et eadem ratione non debent, nec possunt judices irritare contractum aliquem, eo quod sit contra jus civile, si non sit irritus per leges regni, vel jure naturæ, aut mereatur irritari. Et ita sensit Gregorius Lopez supra, & Francisc. Varg. tract. de potestate Pontificia Axioma. 7. numero 10. Bernard. Diaz in Pract. q. 144. circa finem, ubi Salzed. lit. C. alios allegat.

An servãdum unquam necessario jus civile in Hispan.

Dubium incidens

6 Ex quibus tandem potest definiri dubium, quod in fine capitis præcedentis huc remisimus, an in regnis non subiectis temporaliter Papæ, nec Imperio, sequendum sit jus Pontificium in materia mere civili, seu temporali, vel imperiale, in casibus, qui per proprium jus regni decidi non possunt. Et per utrumque illud jus diverso modo deciduntur. Tunc enim jus Pontificium sequendum esse tenuit Ioan. Lupus in repetit. cap. *per vestras*, de donat. inter virum & uxor. in rubr. seu introductione, quem refert, & sequitur Gregorius Lop. in l. 8. tit. 14. partit. 5. numero 2. & Salzed. supra, referens plures alios Hispanos Scriptores. Verumtamen hoc intelligendum videtur per modum consilii, & æquitatis; nam ratio obligationis, aut necessitatis nulla potest assignari: quia sicut in eo casu absolute non obligant in hoc regno leges imperiales, ita neque etiam Pontificiæ mere temporales, ut cap. superiori dictum est; & ex hic dictis cum proportione patet; ergo etiamsi utrumque jus, Pontificium, & imperiale concurrant in eo casu, poterit utrumque omitti, & tertium arbitrium sumi; quia neutrum obligat: ergo etiam erit liberum judici eligere quod voluerit, si alterum illorum imitari velit. Quin potius in legibus hujus regni Lusitaniæ cautum est, ut in tali casu judicium feratur juxta imperiales leges, licet Pontificiæ contrarium disponant, lib. 3. Ordinat. tit. 64. Imo additur ibi §. 3. quod si aliquo casu jus regni, & imperiale nihil disponit, & per jus canonicorum disponitur uno modo, per Glossas autem, & interpretes legum civilium alio modo; non sunt canonica jura præferenda; sed Rex ipse consulendus. Igitur in his eventibus, vel id servandum est, quod jura regni disponunt; vel si nihil disponitur liberum erit eligere, quod juxta occurrentes circumstantias, rationi, & æquitati magis consentaneum judicabitur.

CAPUT IX.

Apud quos sit potestas condendi leges civiles inter fideles.

1 HÆc quæstio expedienda fere est ex principiis positis in cap.2. & 3. quia hæc potestas, prout est intra Ecclesiam, eisdem modis, & titulis obtinetur, quibus ex natura rei haberi potest: nihil enim in hoc legimus, fuisse a Christo Domino directe, & per se immutatum, licet indirecte, & per quandam consequutionem aliquid speciale interdum in Ecclesia fieri possit, ut ex dictis in duobus capitibus proxime præcedentibus facile intelligi potest.

1. Concl. Potestaté condendi leges civiles esse in omnib. regib. supremis cum partitione accommoda.

2 Primo ergo constat ex dictis, hanc potestatem esse in omnibus regibus supremis cum partitione accommoda, id est, in unoquoque pro suo regno. Ita D. Thomas 1.2.q.90.art.3.2.2.q.51.art.2. Canonistę in cap. *Ecclesia*, de constitut. Bartol. & alii in l. ult. C. de legibus Bald. in cap. 1. de constit. Navar. in cap. *novit*, nota. 2. num. 110. Unde D. Thomas 2.2.q.50. dixit, Principalem actum regis esse leges condere, & ideo (ut advertit in discursu illius articuli) eandem prudentiam, quam Aristot. 6. Ethic. cap. 8. legislativam appellavit, vocasse propriam prudentiam Principis, id est, regnativam, lib. 3. Polit. c. Præterea hoc sensit August. tract. 6. in Ioan. cum dixit, *Divinum jus in Scriptura habemus, humanum jus in legibus regum*. Et infra, Quia ipsa jura humana per Imperatores, & *Reges seculi Deus distribuit generi humano*. Et refertur in cap 1. distin. 8. Denique colligitur hæc veritas etiam ex modo loquendi Scripturæ, in qua sæpe cum regia dignitate potestas legislativa coniungitur. Proverb. 8. & Isai. 33. & sumitur ex 1. Petri 2. *Sive Regi tanquam præcellenti*. Ratio a priori est, quia potestas regia, & suprema translata est a tota communitate perfecta in personam regis, ita ut tota potestas regendi communitatem, quæ in ipsa erat, in Regem transmissa fuerit; sed potestas legislativa per se primo, & ex natura rei erat in communitate, ut supra ostensum est; ergo potestas regia legislativa est. Et confirmatur, quia in republica, quæ monarchice regitur, necessaria est hæc potestas; ergo maxime esse debet in supremo principe, & capite, ut argumentatur Iustinianus in d. l. ult. C. de legib.

3 Unde fit, hanc conclusionem non solum habere locum in illis Principibus supremis, qui reges nominantur, sed etiam in omnibus, qui non recognoscunt superiorem, quoad subordinationem temporalis jurisdictionis, sive Duces, sive Comites, aut quolibet alio nomine vocentur, quia hæc potestas in jurisdictione consistit, & nulla maior requiri potest, quam suprema. De Principibus autem Imperatori subditis jam diximus capite præcedenti, habere posse hanc potestatem, si jurisdictio in eo gradu perfectionis illis data sit, & consuetudine, aut alio sufficienti modo id constet. Idemque cum proportione applicari potest ad Principes (si qui sunt habentes aliquo modo supremam potestatem in aliquibus rebus, ut sunt, judicia ferre, ac terminare sine ulla appellatione, vel supplicatione ad superius tribunal temporale, monetam cudere, &c. etiamsi in aliis regem aliquem recognoscunt, ut superiorem, ac dominum, quia ab illo fortasse sub ea conditione principatum habuerunt. Nam hi etiam juxta modum, & conditionem potestatis acceptæ, vel poterunt leges ferre, vel in hoc pendere a superiori Rege.

2 Concl. prædictá potestaté eo modo, sub quo translata est per communitaté esse, in principe

4 Atque hinc sequitur secundo, etiam in Principe supremo esse hanc potestatem eo modo, & sub ea conditione, sub qua data est, & translata per communitatem: ratio est clara ex superius dictis: quia hæc est veluti conventio quædam inter communitatem, & principem, & ideo potestas recepta non excedit modum donationis, vel conventionis. Quis autem ille modus fuerit, si scriptum non sit, ex consuetudine maxime colligendum est: nam ipsamet consuetudo solet esse sufficiens ad dandam jurisdictionem; ergo multo magis sufficiet ad modum illius declarandum. Et juxta hoc etiam definiendum est, an requiratur consensus populi ad ferendas huiusmodi leges, quando scilicet, populus per Reges gubernatur. Nam per se loquendo, & jure communi potestas legislativa proprie est in solo supremo Principe, ut constat ex juribus, & rationibus adductis: juxta consuetudinem autem requiri poterit consensus populi saltem quoad acceptationem, de quo infra videbimus.

3. Concl. Quid dicendum de principibus non supremis, & magistratibus [illegible]

5 Tertio ex his intelligi potest, quid dicendum sit de Principibus non supremis, & magistratibus, seu gubernatoribus, qui a regibus constituuntur. Quamvis enim ex jure civili colligi videatur, omnes, qui sunt principales magistratus habentes regimen provinciarum, posse etiam condere leges civiles, quæ prætoriæ, seu jus prætorium appellari solent, de quo extant plures tituli in iure civili: nihilominus de facto non possumus aliam regulam assignare, nisi concessionem, vel permissionem Principis supremi. Tantam n. potestatem ad hunc actum habent inferiores, quantam eis concedit supremus Princeps, quia in illo est independenter; in aliis vero cum dependentia ab ipso. Cum autem hæc potestas jurisdictio sit, sicut jurisdictio haberi potest vel ordinaria, vel delegata, ita etiam hæc potestas: nam eadem est ratio; nihil enim obstat, quominus hæc potestas delegabilis sit. Quando autem uno, vel alio modo concedatur ex institutione officii, vel muneris juxta leges uniuscuiusque regni, vel ex consuetudine, ut dixi, vel ex privilegio, aut speciali voluntate, & concessione principis accipiendum est. Unde constat in Hispania non non posse Duces, Marchiones, Comites, & similes dynastas leges ferre, quia soli Regi hæc potestas reservata est. Nam in l. 12. tit. 1. partit. 2. expresse dicitur, Principes regni subditos Regi, non posse leges ferre. Estque consentaneum legi naturali, & juri gentium, ut recte deducit Divus Thomas q.90. a.3. & ibi cæteri Theologi. Et usus etiam hujus regni id servat. De quo videri potest Azeb. in leges Hispan. lib. 2. cap. 1. Greg. autem Lopez conaturaliter illam legem interpretari, vel limitare: sed non est necessaria alia limitatio præter eam, quam ponit lex ipsa, sc. nisi eis fuerit per leges specialiter concessum, ut dicemus etiam in ultimo dubio hujus capitis: nam quoad hoc eadem est ratio de his potestatibus, quæ de civitatibus regni, de quibus etiam dicemus.

6 Quarto concluditur ex dictis, potestatem hanc legislativam etiam esse in illis communitatibus perfectis, quæ per se ipsas, & non per Reges gubernantur, sive aristocratice, sive populariter regantur, illud intelligendo cum proportione, & partitione accommoda. Ita sumitur ex l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. & ibi docent omnes: & ratio est etiam manifesta, quia hæ communitates in se retinent supremam potestatem gubernativam, cum non transtulerint illam in aliquem principem: ergo per illam possunt sibi leges condere. Unde fit, idem dicendum esse cum proportione de illis rebus publicis, quæ supremam in se potestatem retinent, ut Veneta, Genuensis, & similes: quæ licet sibi unum ducem, vel principem eligant, non tamen in eum transferunt omnem potestatem: ideo in illis regimen est mixtum, & suprema potestas, neque est in principe solo, neque in sola communitate, ut ab illo distinguitur, sed in toto corpore cum capite. Atque eodem modo in toto ipso residet potestas leges ferendi, ita ut nec communitas sine Principe, nec Princeps sine communitate illas ferre valeat. Posset tamen respublica eligere Principem cum huiusmodi potestate, & tunc quoad actum ferendi legem habebit regimen monarchicum, & ita Princeps solus tunc posset leges validas condere.

Quid de communitatibus quæ per se ipsas gubernantur dicendum

7 Duo vero hic supersunt dubia explicanda, unum circa singulares personas, aliud circa communitates. Primum ergo est, an hæc potestas legislativa civilis possit esse in femina, seu Regina hærede regni. Quando enim solum habet illud nomen, & dignitatem propter matrimonium cum Rege, certum est non habere ex vi illius potestatem ferendi leges, quia illa non est dignitas jurisdictionis, sed tantum honoris. Unde non solum non habet potestatem legislativam, verum etiam nec aliquam propriam gubernationem, nisi ei specialiter concedatur. Difficultas ergo manet quando mulier est hæres, & per se, ac ratione propriæ successionis regina effecta est. Videri enim potest nihilominus actum ferendi legem excedere facultatem, & capacitatem feminei sexus. Dicit enim Paul. 1. Timoth. 2. *Docere mulieri non permitto, nec dominari viro; sed sub illius esse potestate*, ut additur 1. Corint. 11. ergo multo minus potest leges ferre, & hunc actum, qui supremi dominii est, in totam virorum communitatem exercere. Et confirmatur: nam in l. *fœminæ*, ff. de regul. iur. dicitur, feminas ab omnibus officiis civilibus, vel publicis remotas esse, & ideo nec judices esse posse, nec magistratus gerere: multo ergo minus possunt imperare, ut infert August. l. quæstio-

num

num novi & veteris Testamenti, q. 45. & refertur in c. *mulierem.* 33. q. 5.

Reginam regni dominam posse leges condere

8 Nihilominus certum est, Reginam dominam regni posse leges condere perinde ac Regem. In duplici autem statu potest hæc Regina considerari, primo in statu libero a matrimonii vinculo, vel quia nondum nupsit, licet regnum possideat, & gubernet, vel quia vidua est. Secundo potest considerari in statu matrimonii. De priori statu est res manifesta, & extra controversiam: quia supponimus esse vere dominam regni; ergo habet in se potestatem regiam, quæ legislativa est, & tunc in usu eius a nullo superiore pendet, quia ex se nullum habet in temporalibus, ut supponitur, nec per matrimonium illum assumpsit, ut etiam ponitur; ergo potest libere uti illa potestate, & leges ferre. Item alias contra rationem esset, & contra legalem justitiam, jus regni, & dominium fœminæ conferre, quia contra rationem est, ei potestatem dare, qui non potest eius actum potissimum exercere. Tandem fœmina capax est jurisdictionis etiam Regiæ, ut supponitur in cap. *ex parte*, 2. de privileg. & sumitur in c. *dilecti*, de arbitr. ubi id notat Innoc. & Abb. num. 1. & 3. inde infert, fœminam habentem regnum posse, si velit, per se causam cognoscere, & ferre sententiam, & jurisdictionem in subditos exercere: Et idem tradit Anton. Corset. tract. de potestate Regis, p. ult. q. 98. n. 58. ergo quando fœmina habet jurisdictionem supremam, poterit illa uti ad leges ferendas, quia est eadem ratio, nec est aliquid, quod specialiter impediat. Nam defectus scientiæ, & prudentiæ per sapientum consilium suppleri potest, ut notant dicti Auctores: & ita quoad hoc eadem est ratio de cæteris actibus jurisdictionis.

9 Neque contra hoc obstant citata verba Pauli: nam ille loquitur de doctrina fidei, & de modo publice illam tradendi, & concionandi in Ecclesia: de hoc enim ibi tractat, & magis declarat. 1. Corinth. 14. dicit quę, id fœminæ non permitti, non tam propter incapacitatem (hæc enim posset sæpius non deesse) quam propter honestatem, & decentiam. Quæ ratio non habet locum in actu ferendi leges; potest enim ex parte ferentis legem secrete, & cum summa decentia fieri, etiamsi lex ipsa publice postea promulganda sit. Alia autem verba Pauli proprie intelliguntur de femina matrimonio coniuncta respectu mariti, de qua statim dicemus. Nec valet argumentum a simili, quod sicut mulier non potest dominari marito, ita nec possit dominari suæ reipublicæ, quia in ordine ad usum matrimonii, & regimen familiæ, mulier est naturaliter inferior, ac subdita: in ordine autem ad regimen civile nihil est ex lege naturæ statutum, sed respublica potuit transferre potestatem in feminam, vel in Regem, cum ea conditione, ut ei posset femina succedere. Nec denique obstant leges civiles, seu jura humana, quia loquuntur de feminis communibus (ut ita dicam) seu non habentibus propriam jurisdictionem; secus vero esse de feminis præcellentibus, & præsertim regnis supremis, quæ sunt supra ipsum civile jus: neque illas comprehendere potest in his, quæ illarum potestati repugnant.

10 Nonnulla maior dubitatio est de Regina habente maritum, qui ratione matrimonii rex appellatur, & ut rex honoratur, & obeditur. In qua re communis sententia Iurisperitorum est, Reginam etiam post contractum matrimonium retinere, & regnum, & liberam regni administrationem, ac subinde potestatem, & usum ferendi leges. Præcipuus auctor huius sententiæ fuit Bald. in cap. *significavit*, de rescript. quem sequitur Tiraquel. de nobilitat. cap. 18. num. 3. referens Decium, Alciat. & alios. Idem Martin. Garatus tract. de Principib. q. 176. Greg. Lop. in l. 1. Gloss. 9. & in l. 9. Glos. 4. t. 1. p. 2. Ratio Baldi fuit, quia Regina per matrimonium non transfert regnum in maritum, illud a se abdicando: nec etiam illud ita confert marito, ut æque maneat in utroque, nec retinet proprietatem in se, & administrationem præbet marito: ergo in se sola utrumque retinet, scilicet potestatem, & administrationem, & ita per se potest sicut antea jurisdictionem exercere, ac proinde leges ferre. Consequentia clara est. Antecedens probatur quoad singulas partes. Prima ergo pars probatur, quia regnum non potest alienari: neque in dotem dari, ut ait Bald. & ratio esse videtur, quia est veluti officium, & onus personale a regno collatum, & ideo non potest in alium transferri sine consensu regni, vel nisi juxta conditionem inclusam in ipsa regni institutione, quæ solet esse, ut transferatur per electionem, vel successionem, non vero per alium modum alienationis. Adde, talem alienationem, seu translationem regni in maritum, nec fieri voluntate Reginæ, ut constat, nec aliquo jure, quia nec tale jus est naturale, ut per se notum est: nec de humano constat, nec posset ad hoc cogere Reginam supremam dominam, quæ potestatem habet supra tale jus. Maxime quia nec in dominiis inferioribus, nec in aliis bonis per matrimonium amittit uxor dominium suorum bonorum, & illud in maritum transfert, sed ad summam administrationem. Denique alias, etiamsi talis Regina moreretur sine liberis, maritus retineret dominium regni, quod est aperte falsum.

11 Secundum membrum antecedentis probari solet, quia est contra rationem naturalem, ut idem regnum sit æque in duobus, quia esset unum corpus habens duo capita, quod est monstrosum, & rectæ gubernationi regni valde perniciosum. Quia si inter se dissentirent, nihil fieret, nec pateret via, aut modus definiendi, quid agendum, vel præcipiendum esset. Unde facilius posset esse gubernatio per tres simul, ut posset maior pars vincere, quam per duos tantum, nisi inter eos alter aliquo modo procederet, & qualitate vinceret in casu discordiæ, vel nisi in hoc haberent aliquam vicissitudinem, aut alio medio uti tenerentur, ut sortibus, vel compromissione, vel adiunctione alicujus tertii suffragii. Sed quidquid sit de possibili, certum est hoc non posse fieri in præsenti casu, etiamsi regina vellet, quia esset mutatio magna in regno, & in modo monarchiæ ejus, quæ sine consensu regni fieri non potest. Item illa multiplicatio duorum etiam illo modo facta esset magnum gravamen & præjudicium subditorum: ergo fieri non potest, etiam vi matrimonii. Denique ad hoc, & superius punctum confirmandum valet axioma commune Iurisperitorum quod suprema Principis potestas nec abdicari potest, nec minui, de quo videri possunt, quæ congerit Franc. Vargas tract. de potestate Pontificia in principio.

12 Tertium item membrum patet, quia eadem fere est ratio de administratione, quæ de dominio & proprietate. Nam duobus modis posset hoc intelligi. Unus est, ut illa administratio ita esset in rege, ut solus, ac repugnante uxore posset leges condere & alios actus gubernationis exequi, & hoc plane esset quædam alienatio regni, eiusque translatio in alium saltem ad vitam, seu durante vinculo matrimonii: hæc autem fieri non potest sine consensu regni, & ad illam applicari possunt omnia dicta in primo membro. Accedit, quod in hoc non est comparandum regnum cum aliis bonis, seu cum administratione dotis, quia regnum est veluti quoddam officium, quod incumbit propriæ personæ, cui confertur, & non tam est propter ipsam, quam propter eos, qui regendi sunt, & ideo non potest rex, vel regina tale onus a se separare, nec in alium transferre, etiam quoad usum, vel administrationem, ita ut non maneat apud ipsum suprema potestas, & obligatio regendi; non ergo transferri potest illo modo administratio regni in regem ratione matrimonii. Alter modus est, ut regina haberet quidem administrationem, sed dependentem a rege, ita ut sine ejus consensu, vel illo repugnante, non posset leges ferre, & aliter jurisdictionem suam exercere. Et hoc etiam dici non potest, quia incidimus in omnia incommoda, quæ in secundo membro tacta sunt: nam vel sequeretur continua perplexitas, & divisio, vel oporteret uxorem cedere marito, quod esset sua jurisdictione privari: unde sicut non potest regina suam administrationem a se auferre, invito regno, ita nec potest illam minuere, nec facere, ut suprema in suo genere non sit; ergo non potest facere usum ejus dependentem a consensu mariti.

Regnum est veluti officium quod incumbit propriæ personæ cui confertur.

Lex Hisp. 9. tit. 1. partit. 2.

13 *Sed contra hanc communem sententiam obiici* potest lex Hispaniæ 9. tit. 1. part. 2. ubi in principio dicitur, quatuor modis posse iure obtineri dominium regni, & nomen regis. Et postea dicitur, tertium modum esse per matrimonium, quando aliquis privatus ducit uxorem Reginam, & regni heredem: ergo tunc vir obtinet iure dominium regni; ergo apud ipsum est potestas legislativa, non apud reginam. Et confirmatur, quia alias maritus esset uxori subditus, ac subinde teneretur parere eius legibus, & consequenter etiam personalibus præceptis, ut v. g. teneretur bellum gerere, præcipiente uxore, & similia, quæ videntur esse contra debitum naturæ ordinem, & contra sententias Pauli supra citatas. Confirmatur secundo, quia maritus habet ius, & potestatem gubernandi uxorem in omnibus actionibus suis, & corripere illam non solum in rebus ad se pertinentibus, sed absolute in omnibus quæ adversantur bonis moribus qua ratione multi censent, posse maritum omnia vota uxoris irritare; ergo etiam uxor sit regina, habet maritus potestatem, & superioritatem in omnes actiones ejus, etiam in eas, quas exercere potest, ut regina est; ergo necesse est, ut regina pendeat a marito in usu, & administratione suæ jurisdictionis.

14 Propter hæc fortasse, & similia Montalvus, ut refert supra Gregor. Lop. dixit in eo casu jurisdictionem reginæ, seu administrationem eius transferri in maritum regem. Et Palac. Rubi. quem etiam refert, dixit, secundum leges Hispaniæ administrationem regni esse in utroque. Sed, ut idem Gregor. notat, nulla est lex in Hispania, quæ hoc disponat, nec esset conformis rationi, ut probatum est. Ad legem ergo citatam respondetur, in eadem contineri limitationem, & declarationem, quia in illo tertio modo obtinendi regnum solum dicit, ratione coniugii cum regina posse maritum vocari regem, quod est consentaneum rationi naturali, quia vir, & uxor ita fiunt unum ratione matrimonii, ut honores, & dignitates sibi communicent. Et quamvis communiter soleat vir, quia caput est, trahere uxorem ad participationem conditionis suæ, sive nobilitatis, sive ignobilitatis, ut statuunt plures leges civiles, quas late refert Tiraq. d. c. 18. n. 1. & 15. nihilominus, quando tanta est excellentia uxoris, quanta est in regina, illa trahit ad se virum, ut illi communicet nomen, & honorem suæ dignitatis, ut idem auctor prosequitur a n. 39. Hoc ergo solum est, quod per illam legem Hispaniæ statuitur. Et quia nomen illud regis vacuum non est; dicitur etiam vir per matrimonium consequi dominium regni, non quoad jurisdictionem propriam, sed per quandam communicationem cum regina, ratione cujus ut dominus habendus est, & honorandus ut rex. Imo probabile est, si aliquid disponat circa regimen regni, vel legem ferat, & regina videns taceat, parendum illi esse, quia regina tacendo censetur illi consentire, vel committere vices suas: quamvis in hoc consuetudini, & communi modo sentiendi regni standum videatur.

15 Ad primam confirmationem respondetur, concedendo, in his, quæ pertinent ad communem reipublicæ gubernationem, regem in eo casu esse subjectum reginæ, quia re vera illa sola est suprema domina quoad jurisdictionem politicam, unde sola est caput: rex autem est membrum illius reipublicæ; sub ea ergo ratione subditum esse necesse est. Unde non est dubium quin obligetur legibus a regina latis, neque hoc est mirum, quia infra ostendemus, etiam ipsum legislatorem obligari suis legibus: & verisimile est, in hoc æquiparari virum uxori, quia tanquam unum reputantur, argumento sumpto a fortiori ex l. *Princeps*, ff. de legibus. Neque hic modus subiectionis viri ad uxorem est contra rationem, aut contra verba Pauli, quia sub diversis rationibus, & in ordine ad diversos fines, fieri potest, ut vir quatenus habet potestatem iure coniugii, sit superior uxore etiam regina in his, quæ spectant ad usum matrimonii, gubernationem familiæ, custodiam uxoris, educationem filiorum. Uxor autem quatenus regina, sit superior in ordine ad politicam gubernationem. Et juxta hæc dicendum etiam est ad secundam confirmationem, virum non habere absolutam potestatem in uxorem, sed tantum in ordine ad œconomicum regimen, unde non potest disponere ad libitum de omnibus actionibus ejus, nec vota ejus indiscriminatim irritare, sed tantum ea, quæ sibi, vel suæ familiæ, aut privato regimini præjudicant, & ideo non oportet, ut in eo casu actiones regiæ potestatis uxoris a marito in rigore pendeant; quamvis ex quadam honestate debeat uxor etiam in his consilium mariti magni facere.

Maritum reginæ subdi illi quoad politicum regimen, in œconomico vero esse superiorem.

16 Aliud dubium pertinens ad communitates est, an quælibet civitas possit veras leges condere. Dividuntur autem civitates secundum jus civile in maximas, maiores, & minores, juxta l. *si duas*, ff. de excusat. tutor. Maximæ dicuntur in illa lege illæ, *quæ sunt metropoles gentium*. Ubi Glossa declarat, nunc esse eiusmodi omnes civitates Archiepiscopales, quia habent metropolitanum, sic enim Archiepiscopus appellatur. Maiores autem dicuntur ibidem, *quæ habent forum causarum*; oportet enim ut civitas habeat jurisdictionem, & specialem auctoritatem, & modum se gubernandi. Et ita populi, in quibus sunt Episcopales sedes, sunt ex his civitatibus, quamvis non sit de ratione civitatis, etiam proprie dictæ, ut habeat Episcopum, ut notavit Panorm. in cap. *perniciosum*, de offic. ordin. num. 1. & late Bart. in Extrau. *qui sint rebelles*, verbo, *Lombardiæ*, quia civitates antiquiores sunt Episcopis; ergo Episcopus supponit civitatem, non facit; imo olim non in pluribus civitatibus, sed solum in frequentioribus erant Episcopi. Minores vero citates dicuntur illi populi, qui sub civitatibus sunt, & ab illorum foro judicantur. Quæ nunc non vocantur civitates, sed villæ, vel castra.

An quælibet civitas possit condere leges L. si duas.

Quæ civitates dicendæ maxima, maiores, minores.

17 De populis ergo huius tertii gradus videtur res clara eos non habere potestatem ferendi proprias leges. Ita docet Bart. in l. *omnes populi*, ff. de just. & jur. in principio; & ratio est, quia supra ostensum est, non posse ferre legem, qui non habet jurisdictionem, imo nec quamcumque sufficere, sed valde superiorem, ut mox etiam explicabimus; sed hi populi jurisdictionem talem non habent, quia nec forum causarum habent, ut supponitur in d. l. *si duas*, vel certe si aliquem modum judicii habent; est tantum in levibus causis, & cum magna subordinatione ad forum civitatis, vel similem superiorem judicem; ergo non est verisimile habere hos populos potestatem condendi leges. Et hoc ex aliis duobus membris magis constabit. Adhibet autem exceptionem Bart. dicens, posse facere statuta de his, quæ pertinent ad suorum bonorum administrationem. Sed non est necessaria limitatio. Nam talia statuta si non sint confirmata ab habente potestatem, non possunt habere vim, & rationem legis, quia de ratione legis positivæ est, ut procedat ab habente jurisdictionem, ut superiori libro ostensum est. Poterunt ergo esse, vel pacta quædam inter eos, qui sunt de communitate, vel præcepta humana temporalia, sicut sunt præcepta patris familias in domo sua, teste D. Tho. q. 90. art. 3. non tamen poterunt habere legis perpetuitatem, ac virtutem.

Cõclusio. Minores civitates non habere potestatem ferendi proprias leges.

18 De Civitatibus autem maximis videtur frequentius receptum, posse condere leges. Nam in l. *omnes populi*, ff. de justit. & jure, dicitur, unumquemque populum posse sibi jus constituere. Quod etiam habetur in § *jus autem civile*, Instit. de jure natur. gentium, &c. ergo maxime debet habere locum in his populis, qui sunt metropoles civitatum. Et juvat quod dicitur in l. 9. ff. de legibus. *Non ambigitur senatum jus facere posse*. Veruntamen nulla specialis ratio in rigore invenitur in his maximis civitatibus magis quam in maioribus, quæ respectu illarum minores sunt; quod attinet ad potestatem ex vi juris, licet in facto, & consuetudine possit assignari aliquod discrimen, ut dicemus. Igitur absolute de omnibus propriis civitatibus est communis sententia, posse condere jus municipale, quod propriis legibus constet. Dummodo sint tales leges de materia proportionata uniuscuique civitati, id est, propria illius, & non communia cum aliis, nec contra bonos mores, nec reservata Principi, aut iuri civili contraria. Ita fere Abb. in c. *quod clericis*, de foro compet. num. ult. ibi in eandem sententiam refert

Ioan.

Ioan. Andr. & Speculat. Videtur etiam idem sentire Sylvest. verb. *lex*. q. 4. Sed re vera non persistit in illa. In eam etiam inclinat Gregor. Lop. in l. 12. tit. 1. part. 1. Saltem quoad eas leges, quæ spectant ad rerum uniuscuiusque civitatis administrationem. Probari autem solet præcipue hæc sententia ex dicta l. *omnes populi*, quæ loquitur indistincte (ut expendit Panormit.) & ideo de omnibus civitatibus intelligenda est. Idem probat §. *sed naturalia*, Insti. de jure natur. ibi, *Ea, quæ ipsa sibi quæque civitas constituit*. Et in §. *jus autem*, dictum fuerat, tale esse jus uniuscuiusque civitatis, vocarique jus civile quasi jus proprium ipsius civitatis: ratio reddi potest, quia unaquæque civitas indiget hac potestate, quia per solum commune jus non potest sufficienter provideri necessitatibus omnibus, quæ in diversis locis pro eorum varia qualitate, & dispositione occurrunt; ergo oportet, ut hoc suppleatur per jus municipale. Confirmatur: nam quælibet civitas censetur communitas perfecta secundum Arist. ergo per se potest leges condere; sed circa res proprias melius potest unaquæq; civitas statuere; ergo rationi consentaneum est, ut illis fuerit relicta hæc potestas, quæ spectat ad rerum propriarum administrationem.

19 Sed in hoc puncto probanda videtur doctrina Baldi in dicta l. *omnes populi*, quam etiam refert, & sequitur Sylvest. supra, videlicet, unamquamque civitatem tantum habere de potestate condendi legem, vel statutum, quantum habet de jurisdictione. Et ratio sumitur ex dictis, quia potestas condendi leges (ut lib. 1. c. 8. & lib. 2. c. 1. dixi) jurisdictionis est; ergo pro mensura jurisdictionis, quam civitas habuerit, judicandum erit de hac potestate. Unde ad hanc resolutionem, per se loquendo, non multum refert distinctio de maxima, vel maiori civitate, quia fieri potest ut civitas secundi ordinis habeat hanc jurisdictionem, & non maxima civitas. Potius ergo spectandum est, an civitas retineat in se aliquam potestatem supremæ reipublicæ, & per illam seipsam gubernet, vel illam transtulerit simpliciter in aliquem principem, vel quolibet alio justo titulo translata sit. Omnis ergo civitas prioris ordinis potest sine dubio condere leges, quia habet supremam jurisdictionem juxta principia posita in priori libro. Et de his populis liberis loquitur dicta l. *omnes populi*. Nam loquitur de jure civili prout condistinguitur a jure gentium: jus autem civile illo modo sumptum non est tantum jus municipale, seu particulare alicuius populi, sed est quodlibet jus proprium unius gentis, vel provinciæ, vel regni, vel cuiuslibet communitatis habentis supremam jurisdictionem temporalem. Tamen, quia hoc jus cœpit a civitatibus supremis, & ab illis nomen sumpsit, ideo in dicta lege dicuntur esse proprium uniuscuiusque populi, *qui legibus, & moribus regitur*, id est, qui potest sibi proprium jus constituere præter illud, quod omnibus gentibus est commune; loquitur ergo de populis liberis, ut erant Romanus, Atheniensis, & similes, in quibus posuit exemplum Imperator in §. 2. & 3. Instit. de jure naturali, gentium, & civili. Et de eisdem liberis populis locutus est etiam Isidor. in cap. *jus civile*, distin. 1. ut ibi notat Cardin. Alexand. & Decius in cap. *Ecclesia*, de constit. n. 24. Loquuntur enim illa jura de populis secundum se spectatis, & secundum suam primævam naturam.

20 At vero omnis civitas sive maior sit, sive maxima, quæ subdita est supremo Principi, in quem populi potestas translata est, jam non potest condere leges per se sola, ex vi solius potestatis propriæ, quia jam se abdicavit potestate necessaria ad ferendas leges perpetuas & ad commune bonum ordinatas; oportet ergo ut vel a principio in creatione sui principatus sub tali conditione, vel limitatione collata fuerit Principi potestas, ut civitas posset nihilominus per se statuere de rebus ad suam peculiarem gubernationem, & administrationem pertinentibus; vel certe ut postea ex particulari Principis concessione talem potestatem receperit. Et de quolibet istorum modorum constare poterit vel privilegiis antiquis, vel ex communi jure talis regni, vel, quod est frequentius, usu, & longa consuetudine. Extra hos vero casus necesse est, ut statutum civitatis subditæ per suum superiorem expresse, vel tacite confirmetur, ut habeat rationem legis, sicut in §. *constat*, Instit. de jure naturali, dicitur, Plebiscita cœpisse habere valorem legum per legem Hortensiam, scilicet, quia consentiente senatu illa facultas plebi data est. Idem ergo requiritur cum proportione in quacumque communitate, quæ non est suprema. Et hoc etiam significatur in l. 3. C. de legibus, ibi, *Nec iis, quæ specialiter quibusdam concessa sunt civitatibus, vel provinciis, vel corporibus*, &c. Ubi clare supponitur omnes terras subiectas imperio indigere concessione Imperatoris ad statuendas proprias leges, quod non solum de civitatibus maximis, sed etiam de provinciis, & in universum de corporibus mysticis traditur.

21 Solum constitui potest differentia inter maximas civitates, & inferiores, quia verisimilius est potestatem hanc concedi maximis civitatibus potius quam inferioribus, quamvis in utrisque necessarium sit, ut de tali concessione, vel potestate sufficienter constet aliquo ex dictis modis. Nam ex jure communi non constat etiam pro civitatibus maximis subiectis Imperio, quia nec Iureconsultus Caius in dicta l. *omnes populi*, de his populis loquutus est, ut dixi, nec ipse poterat populis subiectis illam facultatem dare, ut per se constat. Nec etiam Iustinian. Imperator in eo sensu illam legem acceptavit in §. 2. Instit. de jure natur. quin potius in l. ult. C. de legib. expresse dixit, *In præsenti soli Imperatori leges condere concessum est*, utique in suo imperio, & ex vi ordinariæ potestatis. Atque idem cum proportione est in regno Hispaniæ, ut statuitur in dicta l. 12. tit. 1. part. 1. ubi etiam Gregor. Lop. refert. Pragmaticam specialem hoc statuentem, quæ hodie habetur in libro 7. novæ recopilat, tit. 1. l. 8. d. idem significatur in legibus huius regni Lusitaniæ lib. 3. tit. 75. §. 1. Ultimo inquiri hic poterat, an hæc potestas ferendi leges civiles delegabilis sit. Sed in hoc nihil occurrit addendum his, quæ in libro superiori cap. 4. in fine diximus.

CAPUT X.

Utrum potestas ferendi leges civiles pendeat ex fide, vel moribus principis.

1 Hanc quæstionem moveo propter hæresim Waldensium (ut refert Castro verb. *potestas*) quos Wicleph. & Ioan. Hus sequuti sunt, dicentes; Principes iniquos, vel infideles non habere civilem potestatem, & consequenter non posse suis legibus subditos obligare, quod etiam, ut referunt, sensit Armacanus lib. 10. de quæstionib. Armenorum. Fundantur, quia potestas regia ordinatur ad bonum commune; esset autem valde contrarium bono communi, si in huiusmodi iniquis hominibus talis potestas inveniretur, ac perseveraret; & ideo Saul statim privatus fuit regno, postquam Deo displicere cœpit. 2. Reg. 15. & de Regibus iniquis, generaliter dicit Deus Oseæ 8. *Regnaverunt, & non ex me*, id est, non legitima potestate. Hæc tamen sententia erronea est, & damnata in Concilio Constantiensi, sess. 8. & 15. Ut tamen veritatem Catholicam breviter explicem, dicam prius de fide, postea de moribus.

2 Primo ergo certum sit, hanc potestatem neque fidem, neque aliud donum supernaturale requirere in Principe, seu in subiecto, in quo existit. Probatur: nam vel conditionem hanc postulat jure naturæ, vel divino positivo, vel Ecclesiastico: nihil autem horum dici potest: ergo. Probatur minor quoad primam partem, quia hæc potestas pertinet ad purum jus naturale, ut supra ostensum est: unde futura esset in hominibus, etiamsi crearentur in puris naturalibus sine ullo ordine ad supernaturalem finem, & fuit in gentibus ante Christi adventum, & nunc est in infidelibus non baptizatis præsertim in gentibus. Et ratio clara est, quia fides, & reliqua dona sunt superioris ordinis: ergo non possunt jure naturæ requiri ad hanc potestatem.

Vera sententia

Fidem & reliqua supernaturalia non requiri de jure naturæ ad potestatem legislativã ut pote quæ sint superioris ordinis.

3 Dicetur fortasse, hoc argumentum recte procedere de puro jure naturæ quatenus fundatur in solo lumine

Occurritur dubio.

lumine naturali: secus autem esse de iure connaturali gratiæ, quod fundatur in lumine fidei, quia supposita elevatione naturæ humanæ ad finem supernaturalem ipsum lumen supernaturale dictat, non esse homines regendos, etiam in civilibus, & temporalibus, nisi per principes fideles, propter vitandum commune incommodum, quod ex contrario sequi potest. Sed hoc absque fundamento dicitur. Quia ordinatio ad finem supernaturalem per fidem, vel alia dona, non mutat naturam huius potestatis, neque impedit actus eius: ergo etiam posito lumine fidei non potest per veram rationem colligi potestatem hanc necessario supponere fidem. Quamvis enim ex principiis fidei recte colligatur, non esse obediendum magistratui temporali in his, quæ fidei, vel supernaturalibus præceptis repugnant, non inde colligitur, non posse esse verum Principem eum, qui fide careat, aut ei obediendum non esse in his, quæ pertinent ad rectam gubernationem politicam, & fidei non repugnantem. Quod etiam aperte confirmat Scriptura Daniel. 2. *Tu es Rex, & Deus cæli tibi regnum dedit*; erat autem infidelis, & Genes. 47. Ioseph fecit terram Ægypti tributariam Pharaoni, qui etiam erat infidelis. Constat ergo hanc potestatem ex natura rei in sola naturali ratione fundari.

2. Par. conclusionis probatur. 4. Et possumus obiter addere, quamvis ad actualem usum eius requiratur usus rationis in habente illam, tamen ad ipsam potestatem non requiri, scilicet quoad ius dominandi, & regendi: potest enim esse in puero, etiam ante usum rationis, ut patet in eo, qui iure hæreditario regnum obtinet statim a principio nativitatis: ille enim, & ante rationis usum, & ante baptismum rex existit; habet ergo potestatem in habitu, licet per se illam exercere non possit. Et idem contingere potest in eo, qui ad tempus incidit in amentiam: nam si amentia sit perpetua, privandus est tali potestate propter commune bonum. De quo alias.

5. Secunda pars minoris, quæ est de iure divino positivo satis ex eo probatur, qui ostendi non potest talem ius, neque ex Scriptura, neque ex traditione: imo oppositum docent Paulus ad Rom. 13. & 1. Timoth. 2. & Petrus 1. canonica cap. secundo ubi admonent fideles subditos esse Regibus, & principibus qui tunc dominabantur, quos constat fuisse infideles. Nec dici potest, hoc fecisse Apostolos ad vitandum maius malum: nam expresse aiunt, illos esse ministros Dei & ab illo habere potestatem, eisque obediendum esse, non tantum propter timorem, sed etiam propter conscientiam. Ex quibus locis constat, stando in iure divino, hanc potestatem perseverare in infideli, non solum respectu aliorum infidelium, sed etiam respectu Christianorum, qui alias iusto titulo subditi erant illi: nam de his in particulari loquuntur Apostoli in illis locis. Congruentia autem reddi potest, quia tale ius non fuisset congruum ad fidei propagationem, & conservationem: nam plurima scandala sequerentur, nec reges infideles permitterent, subditos ad fidem converti.

3 Membrum conclusionis probatur. 6. Atque hinc facile constat aliud membrum de iure Ecclesiastico, quod auctoritate etiam negativa sufficienter probatur, quia nullibi invenitur. Ad maiorem autem intelligentiam distinguere possumus duplices reges infideles, quidam nunquam baptizati, nec apostatæ a fide; alii sunt hæretici apostatæ: in priores non habet Ecclesia iurisdictionem directam; & ideo non potest illos punire, nec per se regnis privare. Si autem sub se haberent fideles, & eos vel a fide averterent, vel ab obedientia Ecclesiæ, vel alias ad pravos mores manifeste inducerent, tunc Ecclesia haberet iustum bellum contra illos, possetque eos in defensionem innocentium, potestate, & regno privare: quamdiu vero non privantur, suam retinent potestatem. In posteriores autem habet Ecclesia directam potestatem, & per se, ratione baptismi, & ideo in pœnam infidelitatis, & hæresis potest eos hac potestate privare; hactenus vero non privavit eos ipso facto, saltem quantum ad retentionem, & usum illius potestatis: imo nec de facto ab illa deiici possunt, donec per sententiam Ecclesiasticam declarentur, juxta cap. *cum secundum leges*, de hæreticis, in 6. & latius traditur in materia de Fide.

Quid potest Ecclesia in Principes infideles nõ baptizatos.

Quid in baptizatos.

Conclusio est quæ de fide. 7. Circa alteram partem de moribus dicendum est, potestatem hanc in hominibus iniustis, & iniquis permanere posse, & ita simpliciter non pendere ex moribus honestis. Conclusio est etiam certa de fide, quæ satis constat ex discursu totius Scripturæ, in qua legimus, plures Reges, tam in populo Israel, quam inter gentes fuisse iniquissimos, & nihilominus fuisse veros Reges, & David etiam, ac Salomon, qui aliquando graviter peccaverunt, non statim privati fuerunt regno. Ratione ostendi potest discursu simili superius facto, quia hæc pœna privationis talis potestatis nullo iure lata est, ipso facto, contra Reges iniquos, nec fuisset conveniens, quia infinita perturbatio inde sequeretur, & omnes subditi facile contra reges insurgerent. Explicari deinde potest in hunc modum, quia vel Rex, licet alias pravus sit, in legibus ferendis, servat honestatem, & iustitiam, & tunc formaliter, & in quantum Rex, iustus est: malitia autem illa se habet quasi concomitanter, & ideo non refert ad hanc potestatem. Vel in ipsis legibus ferendis exercet iniustitiam, & iniquitatem, præcipiendo rem turpem, & tunc non inducit quidem obligationem per talem actum. Nam lex iniqua non est lex, nec potestas regia est data ad tales leges ferendas, iuxta ea, quæ supra diximus de ratione legis. Possunt ergo tunc subditi, & debent non obedire regi in tali præcepto, si de re iniqua sit, non tamen propterea possunt illi obedientiam absolute negare in his, quæ iusta fuerint. Vel denique rex est iniquus etiam in usurpatione ipsius potestatis, quia tyrannice illam occupavit, & tunc verum est, illam iniquitatem excludere potestatem veram, non quia privet illa, sed quia supponit carentiam eius, eamque donare non potest, & tunc merito tali homini non obeditur, quia Rex non est, sed tyrannus.

Dubium circa mores tyr. Principis. 8. Occurrit autem hic incidens dubium circa hoc ultimum membrum, an in eo casu possint subditi licite obedire huiusmodi Principi, si alioqui ex parte materiæ iustas leges ferat. Quod enim non teneantur, per se loquendo, manifestum est, quia illæ non sunt leges, iuxta supra dicta, cum non procedant a legitima potestate. Quod autem possint, videtur persuaderi, quia possunt facere quidquid bonum est, vel non malum, licet non teneantur, cedendo iuri suo, & patienter vim alterius sustinendo. Imo addunt multi authores, posse tunc subditos postulare ab huiusmodi Principe, & concessiones gratiæ, & actus iustitiæ, qui in se iniusti non sint, quamvis ab illo iniuste sint faciendi per usurpatam potestatem; quia tunc non inducunt ad malum, sed ad minus malum: minus enim malum est sic gubernari, quam omnino non gubernari. Ita docuit Caiet. in summa, verb. *Tyrannus*, quem sequitur Armilla eodem verb. & Navar. cap. 14. nu. 41. In contrarium autem esse videtur, quia obedire huiusmodi regi, etiam in his, quæ alias honesta sunt, videtur esse cooperatio ad malum, & favor iniustitiæ, seu tyrannidis eis.

Quando liceat servare præcepta Tyranni, & quãdo nõ. 9. Breviter dicendum censeo, quasdam esse actiones ita honestas, ut in nullius nocumentum cedant, neque indigeant potestate publica, ut recte fiant, ut sunt deferre hæc, vel illa arma, vel aliquid simile, vel etiam solvere tributum, quod licet ex parte exigentis requirat potestatem, ex parte solventis illam non postulat, per se loquendo. Neque conditio tributi alteri affert nocumentum, nisi soli solventi, qui potest cedere iuri, vel utilitati suæ. Aliæ vero sunt actiones, quæ involvunt nocumentum tertii, & ut iuste fiant, requirunt potestatem publicam, ut occidere malefactorem, etiam dignum morte, & similes. In prioribus per se malum non est servare leges, lege præcepta tyranno data, quia illæ actiones tales sunt, ut propria voluntate, & auctoritate possint honeste fieri sine lege. Quod autem fiant posita illa iniusta lege, non habet circumstantiam, quæ reddat actum malum. Quia illa re vera non est cooperatio, sed tolerantia quædam violentiæ, quæ nulli affert nocumentum: ergo per se non est ibi malitia. Dico autem per se, quia oportet scandalum vitare, & non dare occasionem tyran-

tyranno, ut in sua injustitia infirmius perseveret, sed potius illi obsistere, quando sine incommodo fieri potest. At vero in posterioribus actionibus contrarium videtur, quia honestas illarum omnino pendet ex vera potestate publica, sine qua nullus potest exequi, vel condemnare alium, etiam in pœna justa, nisi habeat publicam potestatem, quam tyrannus dare non potest. Sed in hoc etiam advertendum, seu subdistinguendum est: nam hoc in rigore est verum, quantum est ex parte tyranni: contingit autem ut respublica, quia non potest illi resistere, illum toleret, & ab eo se gubernari sinat, & tacite consentiat, ac velit, justitiam per ipsum administrari propter rationem tactam, quia minus malum est, per illum gubernari, quam omnino carere justa coactione, & directione; & tum non erit peccatum obedire, etiam in dictis actibus, quia Reipublicæ consensus supplet defectum potestatis tyranni.

10 Ad fundamentum contrarii erroris respondetur, multo majora incommoda contra bonum commune sequi, si potestas civilis pendeat ex privata fide, vel bonis moribus ipsius principis, quia nulla esset pax, neque obedientia in republica, sed quilibet subditus vellet superiorem suum judicare, & consequenter illi obedientiam negare, quod absurdissimum est. Quocirca licet peccator forte mereatur privari regno, tamen quamdiu illo non privatur ab habente potestatem verus rex perseverat, atque ita contigit in Saule, donec permittente Deo occisus est. Quod autem dicitur Oseæ 8. *Regnaverunt, & non ex me*, plures habet expositiones, de quibus videri possunt Orig. Homil. 4. in lib. Judicum, Hieronym. & Expositores ibi. Verus sensus mihi videtur, ibi reprehendi reges iniquos Israel, non quia reges non essent, & gubernarent, sed, quia cum reges essent, male gubernarent: hoc enim significat regnare non ex Deo, quod statim explicatur, quia inducebant populum ad idola colenda, & similia.

CAPUT XI.

Utrum finis potestatis, & legis civilis, prout nunc est in Ecclesia, sit alius a fine ejusdem potestatis, & legis, ut in pura natura, vel in gentibus spectari potest.

1 Diximus dari in hominibus potestatem ad ferendas leges, atque adeo has leges esse possibiles; ut autem natura, & necessitas earum magis declaretur, oportet finem illarum, ipsiusque potestatis generatim considerare, quod in hoc capite præstandum est. Statimque occurrit opinio Fortunii Garciæ tract. de ultimo fine utriusque juris, ubi contendit suadere, finem juris civilis esse eundem cum fine juris canonici, habereque eandem originem, eademque principia. Unde multa infert, quæ postea examinanda sunt: nam de hac opinione quatenus comparationem facit inter utrumque jus, in lib. sequenti dicendum ex professo est, quia non explicato prius utroque extremo, non potest eorum comparatio fieri aut intelligi. Hic ergo solum de potestate, ac jure civili absolute spectato in ordine ad suum finem opinio hæc tractanda est. Sentit ergo Fortun. finem juris civilis esse non solum externam pacem, & iustitiam Reipublicæ, sed etiam veram, & internam hominis felicitatem, ac salutem. Ita significat ibi. num. 6. iunctis, quæ dixerat enim 2. ubi eundem finem iuris Canonici posuerat, & inde concludit esse eundem finem utriusque iuris. Unde necesse est, ut vel sentiat, finem canonici iuris esse tantum externam politiam humanam, quod valde absurdum est; vel oportet, ut sentiat, finem iuris civilis non sistere in humana politia, & externa pace, ac iustitia reipublicæ, sed etiam tendere ad veram felicitatem humanam.

Finem juris civilis esse eundem cum fine canonici sentit Fortunius

2 Quia vero hæc opinio statim apparet incredibilis intellecta de iure civili, & de potestate ferendi illud, prout esse potest in pura natura, & in principio libri a nobis explicata est, ideo Navar. in Commen. de finibus humanorum actuum, n. 29. ita illam interpretatur, ut intelligenda sit de iure civili, quatenus est a Christianis Imperatoribus, & Regibus compositum, aut probatum: sic enim etiam ipse ait, veram felicitatem æternam, quam credimus, & speramus esse finem iuris civilis. Quia licet ipsa potestas de se non tendat in illum finem; nihilominus ut est coniuncta fidei, in illum referri potest, & debet: & ita etiam eius actus, qui est Lex civilis, a legislatoribus Christianis in eundem finem refertur. Quod suadet ipse Navar. ex inscriptione Codicis, & Procemii digestorum a Justiniano editi, quæ sic habet, *In nomine Domini nostri Jesu Christi*, &c. Et eandem habet in declaratione iuris civilis, quæ habetur in fine legis 2. de veteri iur. enucle: & in Epistol. ad Tribonianum, quæ incipit, *Deo authore*, & in Codice est lex 1. de veteri iure enucleando, ubi de *authoritate legum*, dicit, *Quæ divinas, & humanas res bene disposuit, & omnem iniquitatem expulit*. Addit Navar. probationem ex l. 1. & 2. C. de sum. Trinitat. Ubi Imperator præcipit, omnes populos sibi subditos Christianam fidem, & religionem sequi, & hæreticos puniri, & ex multis legibus, quas ille Imperator de rebus Ecclesiasticis constituit per plures titulos usque ad 16. l. 1. Codicis.

8 Veruntamen de hac opinione Navarri per se spectata dicemus postea: nunc enim considerando fundamenta Fortunii, videtur simpliciter loqui de potestate civili secundum se, & in omni statu: probat enim sententiam suam ex Arist. 1. Ethic. cap. 2. & 4. dicente, humanam felicitatem esse finem moralis doctrinæ, & lib. 5. cap. 1. dicit, ea dici iusta, *quæ felicitatem societatis civilis efficiunt, & conservant*, & ideo leges de omnibus virtutibus præcepta dare, quæ ad hanc felicitatem conferunt. Adducit etiam Ciceronem lib. 2. de officiis, dicentem: *Per leges bene beatique vivitur*. Adducit item quod ex Demosthene refertur in l. g. 2. ff. de legib. *Omnes debere parere legi, quia inventio quædam & donum Dei est.* Et ex Chrysippo legem esse omnium divinarum, *& humanarum rerum reginam, & justorum, atque injustorum regulam*. Hæc autem omnia dicta sunt a Philosophis Ethnicis de lege civili, & ante leges Imperatorum: ergo dicta sunt de lege civili secundum se, & prout naturam humanam consequitur, seclusa fide: ergo in eodem sensu videtur ille author loquutus. Confirmat vero suam sententiam a fortiori ex legibus Imperatorum, quas adduximus pro sententia Navar. & addit Authentic. *ut non luxurientur contra naturam* Quia in ea ostendit Justinian. sui muneris esse, curare, ut subditi sui bene vivant, & Dei placationem inveniant. Item Authen. quomodo oporteat Episcopos, &c. in princ. ubi Justinian. ait, *Maximam habemus solicitudinem circa vera Dei dogmata, & circa sacerdotum honestatem*, &c. Videtur ergo hic author utrumque statum potestatis, seu legis civilis amplecti, hoc fortasse discursu, quod lex civilis intendit homines in veram eorum beatitudinem perducere: unde quando potestas illa est sola, & separata a lumine fidei, dirigit in veram felicitatem naturalem, de qua Pilosophi loquuti sunt: quando autem coniungitur fidei manifestanti veram hominis felicitatem altioris ordinis, tunc etiam per fidem elevatur, & extenditur ad ferendas leges, intendendo eandem veram, & supernaturalem felicitatem. Atque hoc modo nunc intra Ecclesiam eundem esse finem legis civilis, & canonici, & ad hoc tandem inducit Div. Thom. quia in 1. 2. quæstione 90. art. 2. & q. 95. art. 1. indifferenter loquens de lege humana, dicit, finem eius esse felicitatem.

Fortunii fundamenta.

4 Nihilominus hæc opinio Fortunii nova est, & singularis, ortaque est ex quadam verborum confusa, & indistincta significatione, seu æquivocatione, qua sublata facile rei veritas intelligatur. Duplex ergo felicitas hominis distinguenda est, una est vitæ præsentis, altera futuræ, & utraque in naturalem, & supernaturalem distingui debet secundum receptam Theologicam doctrinam, quam nunc supponimus. Dico ergo primo: potestas civilis, & ius civile per se non respiciunt æternam felicitatem supernaturalem vitæ futuræ tanquam finem proprium,

Fortunii opinio nova. Hominis felicitas duplex, [illegible] & utraque in naturalem, & supernaturalem distincta.

prium, vel proximum vel ultimum. Probatur quia talis potestas est mere naturalis; ergo natura sua non tendit in finem supernaturalem. Dices: ipsa hominis natura ordinatur ad supernaturalem felicitatem, ut ad finem ultimum: ergo etiam potentiæ omnes naturales hujus naturæ ordinantur ad eundem finem: ergo etiam potestas civilis. Respondeo, dupliciter posse aliquid ordinari in illum finem ultimum: uno modo per intrinsecam habitudinem: alio modo per solam relationem vel imperium extrinsecum. Priori modo ordinatur fides infusa v.g. ad supernaturalem beatitudinem: posteriori modo fides, vel alia virtus acquisita. Dico ergo potestatem civilem per relationem extrinsecam, vel Dei, vel hominis habentis illam posse ordinari ad supernaturalem felicitatem ut ad finem ultimum: & hoc ad summum probat ratio facta: nam ex parte Dei verum est omnia bona data hominibus, etiam naturalia, data esse propter felicitatem supernaturalem adipiscendam, & hoc modo etiam hæc potestas data est propter illum finem. Ex parte vero hominis non potest ipse referre actus hujus potestatis in illum finem per solum naturale lumen, sed oportet, ut supernaturaliter cognoscat illum finem, ideoque stando in pura natura, non posset lex civilis etiam hoc modo ordinari ad finem supernaturalem.

Dubiolū. Occurritur dubio. Io.

5 Deinde addo legem civilem prout est actus hujus potestatis ex se non tendere in supernaturalem finem, & hunc esse sensum in præsenti præcipue intentum. Declarari autem potest notando differentiam inter habitus, seu facultates naturales, & supernaturales, quod supernaturales, & virtutes per se infusæ, ita ordinantur per se in supernaturales, & circa objectum aliquo modo supernaturale secundum se proportionatum supernaturali felicitati. Idemque est suo modo in potestatibus moralibus supernaturalibus. Nam hoc modo character v.g. ordinatur ad supernaturalem finem, & similiter potestas Ecclesiasticæ jurisdictionis tendit in eundem finem quasi connaturali modo, & operando ex se circa materiam supernaturalem, & per se relatam ad illum finem. At vero virtutes acquisitæ de se non ita tendunt, nec operari possunt circa supernaturalem finem, sed solum per extrinsecum imperium possunt in illum referri. Ita ergo se habet potestas civilis in ordine ad supernaturalem felicitatem: nam per se non tendit in illum finem ultimum ex vi propriæ naturæ, vel propriarum actionum, per quas nullo modo versatur circa talem finem, nec circa materiam, vel objecta supernaturalis ordinis: & hoc modo dicimus potestatem civilem, vel leges ab illa procedentes non respicere felicitatem supernaturalem, ut finem ultimum: & in hoc maxime distingui a potestate Ecclesiastica, ut in sequenti lib.c.1.& 8. latius videbimus: & ideo dixit Nicol.Pap.in c. *quoniam*, d.10.& in c. *cum ad verum*, 96. d.Imperatores indigere Pontificibus pro æterna vita,& non debere, nec posse divinis rebus præesse, cum sint negotiis secularibus implicati.Et Imperator ipse in Au. thent. quomodo oporteat Episcop. &c. in principio dixit, sacerdotium & imperium esse maxima dona a Deo data: *Illud divinis ministrans, hoc autem humanis præsidens*. Et alia similia in citato loco afferemus.

Discrimē habituum naturaliū & supernaturaliū.

2.Concl.

6 Unde dico secundo: Potestatem civilem non solum non respicere felicitatem æternam vitæ futuræ ut finem ultimum proprium, verum etiam nec per se intendere propriam spiritualem felicitatem hominum in hac vita, & consequenter nec per se posse in materia spirituali disponere, aut leges ferre. Hoc colligitur ex juribus citatis. Item ex illis omnibus, in quibus leges civiles per canonicas aliquatenus corriguntur, vel supplentur in ordine ad vitanda peccata, quia lex civilis considerat honestam utilitatem temporalem reipublicæ humanæ: lex autem canonica principalius attendit saluti animæ, & ut peccata evitentur, ut dixit Glossa in c. *cum contingat*, de jurejur.verb. *debent*, & sumitur ex illo textu cum concordantibus c. *licet*, de jurejur.in 6.& cap.ult.de præscript.& notant late Joan. And.in regula, *possessor*, in Mercurial.& Panorm. in Proem.Decret.n.16.& in c.1.de juram.cal.n.7.Ratione declaratur, quia spirituale bonum, seu felicitas hujus vitæ est dispositio per se ordinata ad ultimam felicitatem supernaturalem vitæ futuræ, vel potius est quædam inchoatio ejus: ergo potestas, quæ non ordinatur per se ad dirigendos homines in illam felicitatem non potest per se referri ad spiritualem finem hujus vitæ, quia ejusdem potestatis est dirigere ad finem ultimum, & ad omnia, quæ per se ad illum disponunt. Potestas ergo civilis sicut non ordinatur ad æternam beatitudinem vitæ futuræ, ita nec ad spiritualem felicitatem præsentis. Unde etiam concluditur, per se non versari in spirituali materia, quia finis proximus, & materia, cujuscumque potestatis proportionantur inter se, & fini ultimo ejusdem potestatis: sed potestas civilis non habet pro fine ultimo felicitatem supernaturalem vitæ futuræ, aut præsentis: ergo. Atque ideo in decretis sæpe lex civilis comparatur corpori, & lex canonica animæ, ac spiritui, ut auctores proxime citati notant, & aperte tradit Innoc.III.in cap. *solitæ*, de majorat. & obedien. Hinc etiam dixit D.Thom.1.2.qu.99. art. 3. *Lex divina principaliter instituitur ad ordinandum homines ad Deum: lex autem humana principaliter ad ordinandum homines adinvicem: & ideo leges humanæ non curaverunt aliquod instituere de cultu divino, nisi in ordine ad bonum commune hominum*.

Ex D Th. in quid ordinatur divina lex principaliter & in quid humana.

3 Concl.

7 Addo tertio potestatem civilem legislativam, etiam in pura natura spectatam non habere pro fine intrinseco, & per se intento felicitatem naturalem vitæ futuræ: imo nec propriam felicitatem naturalem vitæ præsentis, quatenus ad singulos homines, ut particulares personæ sunt, pertinere potest, sed ejus finem esse felicitatem naturalem communitatis humanæ perfectæ, cujus curam gerit, & singulorum hominum ut sunt membra talis communitatis, ut in ea, scilicet in pace & justitia vivant, & cum sufficientia bonorum, quæ ad vitæ corporalis conservationem, & commoditatem spectant, & cum ea probitate morum, quæ ad hanc externam pacem, & felicitatem reipublicæ, & continentem humanæ naturæ conservationem necessaria est. Hæc est mens Arist. in locis in principio citatis, & D. Thomæ supra qu.90.artic.2.junctis q.95.a.1.& 4.q.96.a.2.& 3. & q. 99.art.3. In quibus docet, ac declarat, finem humanarum legum esse commune bonum civitatis, & illa tantum prohibere, ac præcipere, quæ huic fini consentanea sunt. Ad idem faciunt quæ Fortunius adducit ex proœmio Decret. & cap. *facta sunt*, dist.4. nam quæ ibi dicuntur, legibus etiam civilibus communia esse videntur: ratio vero sumi potest ex dictis, quia hæc naturalis hominibus per se spectatis, nec in multitudine hominum aggregata solum per accidens: sed est in communitate, ut moraliter unita & ordinata ad componendum unum corpus mysticum, & ex illo resultat tanquam proprietas ejus: ergo per se ordinatur ad bonum commune hujus corporis, ejusque felicitatem: nam finis est proportionatus principio: sicut ergo bonum naturale hujus corporis politici non extenditur ultra præsentem vitam, imo nec durat nisi in illa, ita nec finis hujus potestatis, aut legis ultra præsentem vitam extenditur; & eadem ratione etiam pro hac vita non intendit bonum singulorum, nisi in ordine ad bonum totius communitatis, in quo sistit tanquam in ultimo fine proprio talis facultatis: ergo id, quod ita pertinet ad privatam felicitatem, ut non redundet in bonum communitatis, ad hanc potestatem, vel legem civilem non spectat.

8 Confirmatur, ac declaratur: nam triplex potest distingui moralis gubernatio hominis; quædam politica, quæ pertinet ad regimen civitatis, & communitatis perfectæ: alia œconomica, quæ spectat ad regimen unius familiæ, seu domus; tertia dici potest propria uniuscujusque circa semetipsum, quæ dici potest monastica, quasi unius regimen continens. Potestas autem civilis per se ordinatur ad gubernationem politicam, ut ex superioribus constat, & ideo per se non dirigit œconomicum regimen, nisi in his, quæ redundant in commune bonum civitatis, & illud possunt impedire, aut promovere: reliqua enim, quæ ad privatam familiam spectant, non per leges civiles, sed per

Regimen humanum triplex, politicū, œconomicum, & monasticum.

Ergo

uniuscujusque patrisfamilias prudentiam ordinantur. Ergo simili proportione, ac ratione non spectat ad leges civiles monastica directio, seu privata honestas singulorum, ut tales sunt, sed solum ea morum rectitudo per has leges constituitur, quae bono civi vel necessaria, vel valde utilis est. Ad felicitatem autem etiam naturalem uniuscujusque hominis, ut singularis persona est, non sufficit virtus illa civilis, sed necessaria est integritas morum cum debito ordine ad Deum quantum lumen naturale dictat; ergo non spectat felicitas privata ad finem proprium legis civilis, seu potestatis legislativae mere naturalis. Accedit tandem, quod haec naturalis felicitas singulorum ut tales sunt, principaliter consistit in actibus internis, vel speculativis, vel moralibus, & practicis cum integra rectitudine naturali. Potestas autem civilis non multum curat de internis actibus, imo vix circa illos aliquid potest, ut infra dicetur, valde etiam impotens, & inefficax est ad dirigendos illos: ergo non intendit per se hujusmodi felicitatem, sed solum communem, prout explicatum est. Neque argumenta Fortunii amplius probant, ut facile ex dictis constare potest.

Potestas civilis non multum curat de actibus internis.

9 Quarto dico potestatem hanc civilem (etiam prout est in principibus Christianis fidei conjuncta) non extendi in materia, vel actibus suis ad finem supernaturalem, seu spiritualem vitae futurae, vel praesentis, licet ipsi legislatores fideles in suis legibus ferendis intueri possint, & ex parte debeant supernaturalem finem, & actum ipsum ferendi legem in supernaturalem finem referre. Utraque pars assertionis manifesta videtur. Prima quidem, quia potestas haec ut nunc est in principibus Christianis, in se non est maior, nec alterius naturae, quam fuerit in principibus ethnicis; ergo ex se non habet alium finem; nec aliam materiam. Sicut virtus acquisita temperantiae in fideli, & infideli, in justo, & iniusto, non est alterius naturae, nec actus suos efficere potest circa aliam materiam, vel propter alium proximum finem, seu motivum, aut intrinsecam honestatem. Denique iura canonica supra allegata, quae hanc potestatem vocant terrenam, temporalem, ad corpora pertinentem, & similia, loquuntur de illa, ut est in Imperatore & Regib. Christianis, & inde concluditur non posse disponere in spiritualibus, neque de his, quae per se spectant ad salutem animarum, vel cultum religionis: ergo etiam nunc secularis potestas talium principum ejusdem terminis concluditur.

10. Dices; nunc possunt principes saeculares hereticos punire, & alia vitia contraria religioni Christianae, ut talis est, prohibere, ut est blasphemia in Christum, circumcisio Judaeorum, & similia, quae non pertinuissent ad civilem potestatem, seclusa fide. Respondeo in primis, aliqua ex his non tam per se pertinere ad secularem potestatem, quam ex concessione Ecclesiasticae potestatis, & quasi per tacitam, vel expressam invocationem eius postulantis auxilium brachii secularis: & ita infra dicemus, universas leges civiles, quae circa materias spirituales versantur, vel non esse leges, vel habere vim suam a superiori potestate. Deinde dicimus illa vitia, & peccata, quae dicuntur mixti fori, eatenus puniri, & cohiberi per leges civiles, quatenus supposito hoc statu reipublicae Christianae illam perturbant, & magna nocumenta illi afferunt etiam quoad suam pacem, & externam felicitatem, ac conservationem: hunc enim finem semper intendit ipsa potestas quatenus talis est, licet utens illa possit perfectius operari: & hoc modo Leo Papa Epist.7. laudat Theodosium, quod fide sua praesidium afferret Ecclesiae, & non solum regium animum, sed etiam sacerdotalem ostenderet, & quod curam haberet avertendi haereses, & schismata. *Quia tunc* (inquit) *est optimus regni nostri status, quando sempiternae Trinitati unius Deitatis confessione servitur.*

2. Pars conclusionis probatur.

11 Altera vero pars probari potest aliquibus argumentis Navarri, & fortasse ipse nihil aliud intendit secundum suam privatam sententiam; immerito tamen adducit ad illam confirmandam leges Codicis, quae in materia spirituali versantur: nam illae vel leges non sunt, nec fuere unquam, vel nixae fuerunt auctoritati Pontificum, ut lib. sequenti cap. 12. dicemus. Non recte etiam ad hunc sensum accommodat opinionem Fortunii, quia sine dubio loquitur de legibus ipsis, ac potestatibus, & non tantum de personis operantibus: & ita illum late impugnat Michael Ulcurruno tr. de Regim. mun. p. 1 q. 5. princip. Argumenta item ejusdem Fortunii probant hanc opinionem, & nihil aliud, ut facile intuenti patebit. Denique res ipsa per se nota est: nam haec legislatio civilis de se, & suo genere actio honesta est, licet ordinis naturalis, & prudentiae acquisitae, ac rationi naturali consentanea; ergo est de se apta referri ad finem supernaturalem; ergo Princeps Christianus facile potest in eum finem illam referre, & optime faciet illam referendo, iuxta illud Augustini l. 5. de Civ. c. 24. Ubi de Regibus Christianis ait, *Felices eos dicimus, si suam potestatem ad Dei cultum maxime dilatandum, majestati ejus famuliam faciunt.* Et quod in Concil. Moguntino sub Steph. c. 2. de Rege dicitur, *Meminerit se prae omnibus ita sanctae matris Ecclesiae esse filium, ut ejus paci, & tranquillitati per universum mundum suum prodesse faciat Imperium.* Est autem observandum, hanc relationem posse dupliciter fieri, primo per positivam ordinationem, & sic regulariter erit in consilio, nisi ubi speciale praeceptum, vel necessitas ad illum obligaverit. Sic enim Leo Papa Epist. 75. ad Leonem Augustum inquit: *Debes incunctanter advertere regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesiae praesidium esse collatam*, &c. Secundo intelligi potest per negationem tantum, seu per circumspectionem nihil statuendi per hanc potestatem, quod sit contrarium fini supernaturali, vel ejus consequutionem impedire possit, quae observantia, & prudens cautio ex fide procedit, & virtualis quaedam relatio in ultimum finem dici potest. Estque non tantum in consilio, sed etiam in praecepto maxime proprio Christiani, ac Catholici principis, ut constat.

CAPUT XII.

Utrum leges civiles in sola materia honesta versentur virtutum omnium actus praecipiendo, vel vitia contraria prohibendo.

1. HActenus explicatae sunt causa finalis, & efficiens legis civilis, quoniam ad ostendendum hoc genus legis esse possibile, conveniensque & quasi naturale homini, fuit necessarium; nunc ad declarandam naturam, & efficaciam hujus legis, de materia, & forma aliquid dicendum est. Non agimus autem de materia, ex qua, seu subjecta, quia de hac satis dictum est in primo libro, tractando, an lex interna (ut sic dicam) sit in intellectu, vel voluntate principis, aut subditi, & an lex aeterna debeat esse scripta, vel verba sufficiant. Inquirimus ergo materiam, circa quam legis civilis, id est, quid possit praecipere, aut prohibere: constat autem ex dictis in primo libro, legem tantum esse posse de actibus humanis, qui sint in hominis potestate, unde etiam certum est, de his tantum esse posse legem civilem; hi vero actus studiosi, pravi, & indifferentes esse possunt, & in his potest magna varietas reperiri secundum varias species virtutum, & vitiorum: idem quidem sunt externi, alii mentales tantum, ac mere interni: quidam futuri, alii praeteriti, quidam faciles, vel ordinarii; alii ardui, & valde difficiles, seu extraordinarii, ideoque de tota hac varietate aliquid dicere necesse est.

2. Circa propositam ergo quaestionem duplex potest referri opinio, una est, potestatem laicam, & jus civile per se primo intendere statum politicum, ejusque conservationem, & argumentum, ac subinde materiam legem esse illam, quae statui politico inservit, & conservationi, vel augmento ejus: & in ordine ad hunc finem has leges ferri, sive in eis vera honestas inveniatur, sive tantum simulata, & apparens, dissimulando etiam illa, quae injusta sunt, si reipublicae temporali

Machiav. error & Politicorum pro temporali regimine non curāda spiritualia.

porali sint utilia. Hæc est doctrina Politicorum hujus temporis, quam præcipue persuadere conatus est principibus secularibus Machiavelus, solumque fundatur in hoc, quod non potest aliter temporalis respublica conservari; unde illius judicium perversum est, non posse esse verum regem, & stabilem, qui legibus virtutis astringitur, eisque omnino subiicitur. Potestque juvari hic error ex legibus civilibus, quæ interdum sustinent, & fovent actus pravos, propter temporalem commoditatem, ut in l. *dolo*, C. de inutil.stipul.datur actio, non obstante dolo, & in §. *namque*, Instit. de actionibus, conceditur actio fraudulenta, & in l. *pacisci*. ff.de pactis, pactum contra leges sustinetur: item præscriptio cum mala fide per leges civiles commendabatur olim, ut constat ex cap. *vigilanti*, cap.ult.de præscrip.& ex Grat.16. qu.3. §. *præscriptionem*, post cap.*placuit*, cum tamen illa præscriptio iniqua esset, & ideo per jura canonica reprobata sit: & in multis aliis etiam aliqua approbantur jure civili, quæ in foro animæ non possunt subsistere, ut notat Covarr.in regula; *possessor*, p.2.§.9. n.6. in fine, & in regula, *peccatum*, 2.p.§.6. num.3. & 4. & ex materia de matrimon. juramento, usuris, & aliis possunt multa exempla afferri, quæ omitto, & aliqua videri possunt in Azor. tom. 1. lib. 5. capit. 20. & 21.

2. Sent dicens legē civilem solum posse ferri in materia justitię.

3. Secunda sententia referri potest, quæ licet fateatur jus civile solum versari in materia honesta, limitat, tamen illam ad materiam justitiæ, dicitque præcipiendo justa, & prohibendo, ac puniendo injurias, non pertinere autem ad illam, vel ad potestatem civilem de actibus aliarum virtutum moralium disponere. Solet hæc sententia tribui Francisco Serm.tract.de reddit. Ecclesiast.p.4. cap.5. Sed ibi non solum de lege civili loquitur, sed etiam de canonica: imo de hac præcipue, quia omnia, quæ adducit, in illa potissimum locum habent, & ideo infra tractando de lege canonica illi respondebimus. Nunc specialiter de civili jure id suaderi potest ex dictis capit.præced.Nam finis potestatis civilis est pax, & felicitas temporalis reipublicæ humanæ: ergo solum potest leges ferre in materia justitiæ ad pacem hanc, & felicitatem conservandam, sed hujusmodi est materia justitiæ, & non aliarum virtutum; ergo tantum in illa materia potest leges ferre. Minor sumi potest ex Aug.lib.2. de civ. cap.21.ubi ex Ciceron.refert, *concordiam esse arctissimum, atque optimum in omni republica vinculum incolumitatis, eamque sine justitia nullo pacto esse posse*, significans cum illa esse posse, & illam solam sufficere ad illum finem. Quod etiam colligitur ex definitione populi, quam ex eodem refert, scilicet, *populum esse cœtum juris consensu, & utilitatis communione sociatum:* nam hoc totum habebit populus, si justitia inter cives servetur: ergo illa sola est propria materia legis civilis. Hoc item videtur suadere usus legum civilium: semper enim versantur in materia justitiæ, & de aliis non disponunt, nisi in ordine ad æquitatem inter cives servandam, & ut occasiones injuriarum evitentur. Argumento l.*hac lege*, C.de pact.convent. ibi, *Quamvis enim bonum erat, mulierem, quæ seipsam marito committit, res etiam ejusdem pari arbitrio gubernari: attamen quoniam conditores legum, æquitatis convenit esse fautores, nullo modo volumus*, &c.

Conclusio legem civilem solum versari in materia honeste, vel præcipiendo honestum vel prohibendo malum, vel illud non præcipiendo.

4 Prior ex his sententiis omnino falsa, & erronea est: unde dicendum primo est, leges civiles solum posse versari in materia honesta cum proportione, id est, vel præcipiendo honestum, vel prohibendo quod malum est, vel saltem illud non præcipiendo: loquor autem de potestate juris, non facti: nam per errorem sæpe Magistratus civilis potest præcipere aliquid injustum, vel illicitum: jure tamen non potest: nec tale præceptum poterit veram rationem legis habere, quia lex injusta, vel turpis non est lex, ut supra l.1.dictum est cum August.l.1.de libero arbitrio cap. 5. Vera ergo lex civilis non potest esse de turpi: ratio a

Ratio a priori.

priori est, quia lex naturalis prohibet quidquid est turpe: lex autem civilis non potest legem naturalem auferre, nec homo potest simul obligari legibus contrariis: ergo impossibile est, ut talis lex civilis sit vera lex, aut obliget. Major constat ex dictis lib. 2.Minor. quoad posteriorem partem per se nota est. Quoad priorem vero constat; tum quia inferior non potest abrogare legem superioris, nec illi derogare: unde jus prætorium in jure civili non valet contra jus Imperatoris, l.2.C.de offic. Præfecti Prætor. Orient. & in universum lex inferioris non valet contra legem Imperatoris, l.*cassa*, C.de sacros.Eccles.ergo nec lex Imperatoris, aut Regis valere potest contra legem Dei, ut recte colligit Augustinus serm.6.de verbis Domini, & Epistola 106. & habetur in c.*qui resistit*, cum sequentib.11.q.3.cum ergo lex naturalis sit lex Dei, ut supra ostensum est, non potest lex civilis contra illam prævalere: debet ergo esse de re honesta, seu consentanea rationi naturali, alias lex non erit.

5. Addo, rationem hanc concludere de omnibus actibus, seu materiis contrariis legi divinæ, etiam supernaturali, vel etiam canonicæ, ut infra dicemus. In omnibus enim vera est illa sententia Apostolorum Actor.5. *Obedire oportet Deo, magis quam hominibus*, sive Deus per lumen rationis, sive per lumen fidei loquatur: nam Apostoli de negotio fidei, & religionis Christianæ potissime loquebantur. Quam veritatem tam manifestam esse supponebant, ut judicium illius adversariis committerent c.4.dicentes: *Si justum est in conspectu Dei, vos potius audire, quam Deum, judicate.* Unde constat, Politicos, qui doctrinam illam suadent principibus secularibus, si sentiant id eis licere, & jure posse talia ferre præcepta, quæ sint contraria religioni veræ (de his enim legibus illi potissimum loquebantur) hæreticos esse, vel certe atheos, quod verisimilius est. Nam qui credit Deum esse, non potest non credere, præcepta ejus esse præferenda mandatis hominum, cum Dei jurisdictio sit longe superior. De quo videri possunt multa apud Gratian.11. q.3. & optime Urban. Papa in cap ult.15. qu.6. Bernard. de præcep.& disp.& Epist.7.& Basil.regul.114.ex brevior. Quod autem Politici dicunt, non posse rempublicam temporalem, vel regnum temporale conservari, si in omnibus regulam honestatis, aut divinæ legis sequatur: omnino falsum est: nam si loquamur de honestate naturali, potius illa necessaria est ad pacem, & felicitatem politicam reipublicæ humanæ, ut etiam ipsa jura civilia fatentur, quæ statim referemus. Si vero sit sermo de integritate fidei, & religionis, ipsa experientia constat, nulla re melius conservari regna, etiam in temporali felicitate, quam obedientia, & conservatione Catholicæ fidei, ac religionis, de quo argumento videri possunt, quæ copiose scribit Bozius de signis Ecclesi. præcipue lib.11.& seq.Bellarm. lib.4. de notis Eccl.c.17.& 18.& Petr.Ribaden.l.1.de princ. Christ.c.13.& sequentib.& fere per totum illud opus prudenter satis, ac erudite.

Fortunius, aliud præcipere iniquum, aliud permittere, hoc interdum fieri ciunt leges, non vero illud.

6 Nullum ergo est illius erroris fundamentum. Ad illud autem, quod ex usu legum civilium afferebatur, dicendum est in primis, nihil esse in legibus ibi citatis, quod directe adversetur æquitati naturali, vel honestati, quod late tractat Fortun.in dicto tr.de ult.fine, vindicans jus civile ab hac nota. Pro his vero, quæ adduximus, generalis regula notanda est, aliud esse præcipere iniquum: aliud promittere, aut non punire, vel non rescindere, quod male factum est; leges ergo civiles non præcipiunt iniqua; interdum vero permittunt, aut tolerant ad majora mala vitanda, ut late explicat Barbosa ff.solut.matr.in rubr.p.2.n.10. & seq.mox dicemus. Primo igitur in dicta l.*dolo*, datur actio in jure civili, non obstante dolo, in contracti-

Explicatur aliquot leges.

bus stricti juris, non quia jus approbet, sed quia vult judicari de illo per Prætorem, & ita concedit exceptionem doli, quod malum non est, & potest esse utile reipublicæ: nihilominus tamen qui fecit dolum in conscientia tenebitur abstinere. Ad secundum vero de actione Publiciana, de qua loquitur §. *namque*, negatur illam esse actionem fraudulentam, quia & sine mendacio proponi potest, ubi Glossa late, verb. *dicit*, & bonam fidem requirit, ut late Covar.in regula, *possessor* 2.p.§.11.num.6. ubi ostendit etiam jure canonico esse receptam. Ad tertium ex l. *pacisci*, responderi posset, illam esse permissionem quandam; verius tamen dicitur, pactum, de quo ibi est sermo, licitum

licitum esse, ut quod emptor cum venditore conveniat, ut de vitiis rei venditæ non teneatur, nec possit moveri quæstio: hoc enim emptori licet, cum per hoc renunciet juri suo, ex parte autem vendentis necessaria erit bona fides non solum ex jure naturali, sed etiam ex civili, ut ibi notat Glossa. Ad quartum de præscriptione, respondetur, necessariam esse bonam fidem, etiam secundum posteriora iura civilia. Neq; potuerunt unquam iura civilia securum reddere in conscientia possessorem malæ fidei, sed ad summum potuerunt non admittere contra illum actionem, aut litem: & idem cum proportione dicendum est de omnibus aliis casibus in quibus jus civile dicitur non procedere in foro animæ. In quo etiam est considerandum, quod licet magistratus civilis non teneatur semper cavere pericula peccatorum: interdum tamen posse excedere, ferendo leges, quæ licet de peccatis non sint, pericula illorum involvant, vel illis aliquomodo favere, vel occasionem præbere videantur: & in his casibus solent leges canonicæ corrigere civiles, ut infra videbimus: ille vero defectus est personæ, non officii, & prudentiæ, non potestatis: nam lex civilis, si prudenter feratur, non modo non debet præcipere turpe, verum etiam ne morale periculum peccandi dare. Quomodo autem lex possit indifferentia præcipere, dicam in fine capitis.

Leges civiles possunt præcipere recta in omnibus virtutibus, & opposita illis vetare.

7 Dico secundo: Leges civiles non solum præcipiunt recta in materia iustitiæ, sed etiam in materia aliarum virtutum moralium, & similiter vetare possunt vitia contra omnes virtutes. Hæc enim duo eandem semper rationem, seu proportionem servant, quia facere bonum, & vitare malum, partes sunt iustitiæ non tantum particularis, sed etiam generalis. Hæc assertio sumitur ex D.Thom.qu.95.a.3.& ubi de lege humana in communi loquitur; præcipue vero id docet propter civilem: nam de canonica nulla poterat esse dubitatio, & ita confirmat assertionem ex Aristot.5.Eth.c.1.dicente: *Ipsæ autem leges de omnibus dictant, conjectantes communem utilitatem*; & infra, *Præcipit autem lex & ea agere, quæ ad virum pertinent fortem, ut non deserere locum in acie, non fugere, non abiicere arma. Et item ea quæ sunt temperantis, ut non adulterari, non libidine uti. Et illa etiam quæ sunt materia justi, ut non pulsare, non convitia dicere, & in cæteris virtutibus, atque vitiis, alia jubens, alia vetans.* Plato etiam 1. de legibus duos ordines bonorum distinguit, priora vocat divina, posteriora humana: & in prioribus ponit quatuor virtutes cardinales, in posteriorib. bona fortunæ, & corporis, & priora dicit esse præferenda, eorumque ordinem ac connexionem declarat, & subiungit: *Quare oportet, ut legum quoque lator & ipse hunc ordinem sequatur, & mandet omnibus, ut semper hæc ipsa respicientes in singulis operentur.* Idem profitentur auctores legum civilium: nam in l.1.ff.de iustitia, & iur. ait Ulpian. *Justitiam colimus*, &c. Declarat autem se loqui non tantum de peculiari iustitia, sed de generali, quæ respicit iustum legitimum, (ut Aristot. supra loquitur) unde subiungit Ulpian. *Æquum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes, bonos efficere cupientes*, & infra in l. *justitia*, & in §. *puris*, Instit. eod. dicitur, *Juris præcepta sunt hæc, honeste vivere, alterum non lædere, suum cuique tribuere*; ex quibus primum latius patet, quam particularis iustitia.

Plato duos bonorum ordines distinguit.

Potestas legislativa non potest assequi suum finem, nisi in materia omnium virtutum præcipiat.

8 Ratio propria est, quia potestas legislativa civitatis non potest assequi finem suum, nisi in materia omnium virtutum præcipiat. Quod ut declarem, suppono primo, sermonem hic esse de virtutibus moralibus; nam de theologalibus nihil agnoscit naturalis ratio, in qua leges civiles fundantur; quanquam eo modo, quo potest esse in natura aliqua remota imitatio illarum virtutum; illa etiam posset per leges civiles in officio contineri, ut ex dicendis constabit. De virtutibus ergo moralibus probatur assumptum quia finis iuris civilis est felicitas vera naturalis politicæ civitatis: hæc autem obtineri non potest sine observantia omnium virtutum moralium, ergo in omnibus potest præcipere ius civile. Maior patet ex dictis cap. præced. autem probari posset ex dictis l.1.c.15. ubi ostendimus leges civiles intendere cives facere bonos viros, quia non possunt aliter facere bonos cives. Ulterius vero potest idem probari inductione. Quia enim necessitas iustitiæ per se clara est, ideo in illa materia multiplicantur magis leges civiles. Temperantia vero etiam est necessaria, ne natura ipsa nimium corrumpatur, aut conservatio, vel propagatio ejus impediatur: cujus rei cura etiam spectat ad leges civiles: & hac ratione prohibent, ac puniunt leges civiles vitia contra naturam: possunt etiam prohibere nimium abusum ciborum, vel in eis mensuram, & modum ponere. Fortitudo etiam est necessaria ad defensionem reipublicæ, ut de se constat. De prudentia vero non videntur dari speciales leges distinctæ a legibus de actibus aliarum virtutum moralium, quia prudentia per se non operatur bene, vel moraliter sine virtutibus moralibus voluntatis, tamen quia aliæ virtutes morales operantur sine prudentia, ideo leges de aliis virtutibus simul sunt de usu prudentiæ.

Leges civiles intendunt cives facere bonos viros, quia non possunt aliter facere bonos cives.

Omnes virtutes morales, aut sunt ad alterum hominem, aut ad se, aut ad Deum, & secundum omnes hos respectus potest præcipere lex civilis.

9. Alio item modo potest hæc inductio fieri, quia omnes virtutes morales aut sunt ad alterum hominem, aut sunt ad se, aut ad Deum; leges autem civiles secundum omnes hos respectus præcipere possunt. Primo quidem, & maxime in ordine ad alterum, quod quidem possunt facere non solum ubi est debitum justitiæ, sed etiam ubi debitum fidelitatis, aut simplicis promissionis intervenit: nam licet sæpe id non faciant, tamen non est extra potestatem earum, quia etiam observatio fidelitatis valde conveniens est ad concordiam civium: unde in multis casibus de illa disponunt. Item etiam respiciunt debitum gratitudinis, & propter ingratitudinem privant multis commodis ob eandem causam. Opera etiam eleemosynæ, & communis amicitiæ, seu dilectionis ad proximum, & maxime ubi intervenit necessitas communis, præcipere possunt, & sic de aliis. Secundo ex virtutibus ad se præcipere possunt observationem temperantiæ, & fortitudinis modo supra dicto. Possunt etiam præcipere moderationem in externis sumptibus, in deliciis, in cultu vestium & nimio apparatu domorum, ac servientium, &c. Quæ omnia spectant ad honestatem personæ in usu propriarum rerum & actionum, & necessaria possunt esse reipublicæ, civili, tum propter vitandum scandalum aliorum, & noxiæ consuetudines introducantur: tum etiam ne cives pauperiores fiant, quod est etiam reipublicæ noxium. Item possunt hæ leges interdum imperare res arduas, & pericula, quæ sine fortitudine superari non possunt. Tertio etiam de rebus pertinentibus ad Deum curam habuerunt leges civiles ductu naturæ, quia observantiam religionis putarunt semper ad incolumitatem reipublicæ maxime pertinere: unde opinor in statu puræ naturæ, si in illo esset respublica verum Deum naturaliter colens, potuisse leges civiles prohibere, & punire docentes cultum falsorum Deorum, aut falsas opiniones de Deo, & similia. Denique potest hoc declarari ex connexione harum moralium virtutum, quia sæpe justitia servari non potest, nisi cohibeatur intemperantia, ut patet in adulterio; sæpe etiam ad cavendam injustitiam necessaria est mansuetudo, sapientia, aut fortitudo, & sic de aliis.

10. Potest vero aliquis dubitare de quibusdam virtutibus minus perfectis, minusve necessariis, ut sunt liberalitas, magnificentia, & similes. De actibus enim harum virtutum non videntur ferri posse leges Ecclesiasticæ, nedum civiles, quia necessariæ non sunt, imo videntur extraordinariæ, & ex se postulare carentiam obligationis, quia usus earum videtur esse consilii potius, quam necessitatis. At hoc vero responderi posset primo, assertionem seu distributionem intelligi de virtutibus cardinalibus præcipuis, quæ ad communem honestatem necessariæ sunt: nam de his maxime videntur loqui D. Thomas, & Arist. & ordinarie videntur sufficere ad bonum regimen reipublicæ. Dico vero ulterius, licet leges civiles ordinarie non præcipiant exercitium actuum talium virtutum, posse nihilominus imponere modum, & mensuram, & hoc satis esse, ut illæ etiam virtutes sint materia legis humanæ. Denique dico, non esse impossibile inveniri casus, in quibus ta-

les

les actus sint necessarii, aut valde convenientes ad commune bonum reipublicæ, & hoc satis esse, ut aliquando, licet rarissime, præcipi possint.

3 Concl. leges civiles, non posse ferri de omnib. actib. omnium & singularum virtutum.

11. Tertio dicendum est, leges civiles non posse ferri de omnibus actibus omnium, & singularium virtutum. Hoc etiam docet Div. Thom. dicto articulo tertio, & constat facile inductione. Non enim potest præcipi virginitas, etiamsi optimus actus virtutis sit, & idem est de aliis actibus, qui proprie dicuntur consiliorum. Item de actibus difficillimis, quando ad commune bonum reipublicæ civilis non sunt simpliciter necessarii, ut esset v. g. frequenter jejunare, & similia: ratio autem est, tum quia lex humana debet esse moderata, & de re moraliter possibili universæ communitati per majori parte, ut libro secundo in communi ostensum est; tum maxime quia ad finem legis humanæ non sunt necessarii omnes actus virtutum omnium, mensura autem potestatis ex fine illius sumenda est.

Non potest lex civilis prohibere omnia vitia contra omnes virtutes.

12. Et ob eandem rationem non potest lex civilis prohibere omnia vitia contra omnes virtutes, ut simplicem fornicationem non scandalosam, nec aliter nocivam communitati. Imo nec in materia justitiæ prohibet omnia, ut deceptionem in emptione citra dimidiam, vel sine enormi læsione, & similia. Quod etiam tradit Div. Thom. d. quæst. 96. articul. 2. cum August. lib. 1. de libero arbitr. cap. 5. & optimam rationem indicat, quia cavere omnia vitia non est omnium, nec multorum, sed perfectorum: lex autem civilis esse debet accommodata communitati humanæ secundum naturalem conditionem spectatæ, & ideo per leges civiles non prohibentur omnia vitia: sicut etiam potestas coactiva civilis non extenditur ad omnia, quia hoc esset supra conditionem humanam; & propter hoc etiam diximus lib. 1. capit. 15. legem civilem, licet intendat facere hominem bonum moraliter, non tamen simpliciter bonum in illo genere, quia non est talis, nisi careat omnibus vitiis, quod lex civilis efficaciter non potest intendere, licet possit consulere.

13. Sed forte quærat aliquis, quinam sint actus uniuscujusque virtutis, aut vitii, quos lex civilis potest, vel non potest præcipere, vel prohibere. Quidam dixerunt, solum illum actum esse posse materiam legis humanæ, qui est materia legis naturalis, vel divinæ. Quod quidem duplicem potest habere sensum; unus est, legem humanam nihil posse præcipere, nisi quod est aliqua lege naturali, vel divina præceptum, ita ut humana lex solum sit nova explicatio, & propositio legis naturalis, aut divinæ, & in hoc sensu solet hæc sententia Gersoni tribui, sed quid ille senserit, postea videbimus; nunc dico explicationem hanc in illo sensu esse erroneam, & conformem doctrinæ hæreticorum hujus temporis: evertet enim veram potestatem civilem legislativam supra demonstratam. Item constat ex usu humanarum legum, multa per eas præcipi, quæ antea non erant necessaria: unde etiam Arist. 5. Ethic. c. 7. dixit, *justum legitimum esse, quod a principio quidem nihil refert, sic an aliter habeat, cum vero positum fuerit*, *infert*. Idque ex dicendis infra de obligatione legis civilis magis patebit.

Explicatur sententia dicentium, solum illum actum posse esse materiam legis humanæ qui est materia legis naturalis, vel divinæ.

14. Alio ergo modo posset illa regula explicari, videlicet, solum illum actum virtutis posse præcipi per legem humanam, quia cadit sub legem naturalem sub aliqua ratione generali, ita ut a lege naturali præcipiatur saltem in communi: per humanam autem determinetur ad aliquem particularem modum, aut alias circunstantias, quæ non cadebant sub legem divinam, per naturalem: & hic sensus insinuatur a Gersone 3. p. Alph. lit. G. & seqq. videturque probabilis: nam si fiat inductio, fere omnes leges humanæ invenientur esse hujusmodi, sicut in Ecclesiasticis legib. quia lex divina præcipit confessionem, & communionem: lex Ecclesiastica præcipit, ut tali tempore fiat. Sic ergo in civilibus, quia jus naturæ præcipit Dei cultum, vel honorare parentes, vel servare æquitatem in rebus: lex humana determinat, ut hæc fiant tali tempore, vel tali modo. Ea vero, quæ tantum sunt supererogationis ex vi legis divinæ, vel naturalis, non possunt præcipi per legem civilem, quia non recipiunt talem determinationem.

Prædicta regula licet vera, non tamen omnino satisfacit.

15. Sed licet hæc regula ordinarie vera sit: tamen non omnino satisfacit, quia illa etiam, quæ generatim præcepta sunt lege divina, vel naturali, possunt variis modis magis, vel minus perfectis determinari, & lex humana non potest præcipere quamcumque determinationem, ut temperantiam per jejunium in pane, & aqua, vel quid simile; ergo alia regula necessaria est ad discernendum, quis modus observari possit, ac debeat in hac determinatione legis naturalis, aut divinæ: & præterea positivum præceptum non semper est per modum determinationis alicujus præcepti divini, aut naturalis, solum quoad circumstantias, sed etiam quoad totum actum, quia lex humana non supponit semper naturale, vel divinum præceptum illius actus, quem ipsa præcidit, sed ad summum supponit generalia principia, ut delicta esse punienda, prætia rerum debere esse justa, vel similia: lex autem humana, prudenti arbitrio determinat genus pœnæ, vel taxam pretii, &c. Hoc autem modo omnis operatio studiosa in particulari determinatur per rationem, & arbitrium humanum, & tamen non semper potest talis determinatio fieri per legem humanam, licet honestissime fiat, proprio arbitrio, ut per se constat.

16. Dicendum igitur censeo, nullam aliam regulam in hoc assignari posse, præter eam, quæ ex conditionibus legis supra in commune positis colligi valeat: nimirum, illum actum virtutis posse esse materiam legis humanæ, qui ad bonum finem talis legis moraliter necessarius, & ad commune bonum valde utilis, & communitati hominum, eorumque ordinariæ facultati accommodatus sit: has enim conditiones diximus esse necessarias ad legem, & ideo ab illis etiam sumenda est mensura, seu regula materiæ humanæ, ac civilis legis. Idemque cum proportione dicendum est de prohibitione vitiorum: illa enim vetanda sunt per civilem legem, quæ communitati humanæ noxia sunt, & cum morali utilitate reipublicæ prohiberi possint, & puniri. Quando autem vitia non sunt noxia communitati, vel ex rigorosa punitione illorum majora mala timentur, permittenda potius sunt, quam cohibenda per leges civiles. Quapropter in particulari ad applicandam hanc regulam necessaria est prudentia legislatoris: neque aliquid aliud certum in hoc puncto dici, aut affirmari posse existimo.

17. Superest vero difficultas de actibus indifferentibus: nam ex dictis sequitur non posse esse materiam legis humanæ, nec præcipientis, nec vetantis. Primum patet, quia non omnes actus moralium virtutum per hanc legem præcipi possunt: ergo multo minus poterunt præcipi actus indifferentes, quia minus utiles sunt ad commune bonum actus indifferentes, quam actus boni, & valde perfecti: sed hi propter suam excellentiam non cadunt sub humanam legem, ergo illi propter suam inutilitatem non poterunt per legem civilem præcipi; & confirmatur, quia lex non potest præcipere, ut isti actus fiant manentes (ut sic dicam) in sua indifferentia, quia sic essent mali in individuo, quod autem malum est, præcipi non potest: nec etiam potest lex præcipere, ut fiant propter aliquem finem extrinsecum honestum; nam finis operationis non cadit sub præceptum humanum, sed tantum operatio ipsa, ut paulo post dicemus. Secundum vero de lege prohibente patet, quia non potest prohiberi nisi malum: in his autem actibus indifferentibus vel nulla est malitia, vel si in individuo aliquam habeat ut indifferentes sunt, & fiunt, illa est minima, quæ non potest prohiberi per legem humanam, cum dictum sit, non posse legem humanam prohibere omnem malitiam. Consequens autem videtur esse contra usum legum humanarum, quæ multa indifferentia vetant, vel præcipiunt. Quod videtur etiam supponere Arist. in descriptione justi legalis supra relata. Item hac ratione dicunt Theologi quædam esse mala, quia prohibita per legem humanam, quæ per se talia non erant; igitur ante legem erant indifferentia: nam si fuissent bona, non potuissent fieri mala per legem:

gein: & eadem ratione quædam erunt bona, quia præcepta: ergo ante præceptum non sunt bona, erunt ergo indifferentia, quia si fuissent mala, præcipi non potuissent.

18. Respondeo, actum indifferentem dupliciter considerari posse, primo secundum se, quatenus propter se fieri, vel caveri potest, & ut sic concedo non esse materiam legis humanæ præcipientis, aut vetantis, sed tantum permittentis, ut probat ratio facta. Imo sentit D. Thomas quæstione 93.art.2. nullius legis esse posse materiam, nisi quoad permissionem, quod verum est, loquendo de tali actu in sua specie considerato, vel quantum ad suam positivam rationem: si tamen in individuo consideretur quantum ad carentiam honesti finis, seu quantum ad omissionem ejus (ut sic dicam) si propter se tantum fiat, sic prohibetur per legem naturalem, juxta doctrinam ejusdem Div. Thomæ 1.2.q.18. art.9. Verumtamen sub hac ratione non cadit sub prohibitione legis humanæ, ut etiam probat ratio facta, quia est ex minimis, de quibus lex civilis non curat. Alio vero modo potest considerari actus indifferens ex objecto ut utilis ad aliquod commune bonum reipublicæ, vel ad vitandum grave malum ejus, & ut sic clarum est, posse præcidi, aut vetari per leges civiles; tum quia potestas ad aliquem finem, consequenter est omnino necessaria ad illum finem: tum etiam quia actus indifferens sub ea ratione, de se est consentaneus rationi, & honestus. Si enim actus indifferens ordinatus ad commoditatem naturæ privatæ personæ non est otiosus, sed de se honeste fit: multo magis id habebit, si propter commune bonum fiat, intercedente vera necessitate aut sufficienti utilitate, ut sæpe potest intervenire, ut de se constat; unde tunc ex parte legislatoris justa est talis lex, quia est utilis communi bono, & non est de re mala, sed quæ potest bene fieri. Ex parte vero subditorum, licet ad illam legem implendam necessarium non sit illos operari propter ejusdem finem, quem legislator intendit, ob rationem factam, quod finis legis non cadit sub lege: nihilominus ad obligationem legis satis est, quod ille actus de se non est otiosus, nec inutilis, & quod potest honeste fieri, si subditus velit materiam talis legis exequi, observando omnes alias circumstantias, quas naturalis ratio postulat, ut actus in individuo honestus sit.

19. Unde tandem potest considerari differentia inter actum bonum, & malum, quod actus si per se, & intrinsece malus sit, numquam potest per legem humanam præcipi, licet possit permitti, quia nunquam est ab illo separabilis malitia, vel prohibitio superioris legis, ut patet ex dictis in prima assertione. At vero actus bonus ex objecto, qui potest per se, & propter se honeste fieri, seclusa lege prohibente; nihilominus potest prohiberi per humanam legem, etiam civilem, & fieri malus ratione prohibitionis, qui alias de se erat bonus: ratio est, quia si actus sit malus in specie sua, quandocumque exercetur retinet illam malitiam, & ideo non potest præcipi, quia ad malum sufficit quicumque defectus: actus autem bonus, licet ex specie sua talis sit, potest in exercitio esse malus, quia potest tale exercitium esse prohibitum, & ita jam deerit illi actui circumstantia aliqua debita ex vi legis, & ideo jam erit malus, quia malum ex quocunque defectu. Sic licet facere sacrum bonum sit, id facere in feria sexta Parasceves non erit bonum, quia deest illi debita circumstantia temporis ratione prohibitionis, idem est de jejunio in die Dominica, de quo exemplo vide, si placet, quæ scripsimus tract. 2. de Religione, l.2.cap.4.num.6.& quidem S.Th. 2.2.qu.147.a.5.ad 3. expresse asserit non esse a peccato immunem, qui die Dominica jejunaret: & in legibus civilibus potest idem considerari: nam donatio liberalis de se bona est, & nihilominus potest ex justa causa per legem civilem prohiberi, & fieri mala solum, quia prohibita: & sic de aliis. Potest etiam hoc declarari ex alio principio, quod leges humanæ possunt mediocritatem constituere in actionibus humanis: unde fieri potest, ut actus, qui seclusa lege positiva, servare medium virtutis, posita lege prohibente, jam non servet medium, & peccet per extremum, sicut peccaret per defectum, si lex præciperet actum & non fieret.

20. Et hic etiam obiter intelligitur, quomodo lex humana dicatur constituere medium in materiis virtutum; id enim facit imponendo necessitatem operandi in talibus materiis juxta exigentiam earum. In quo est notanda differentia inter præcepta affirmativa, & negativa, quod affirmativa regulariter supponunt intrinsecam honestatem in actu, quem præcipiunt, & consequenter medium virtutis in materia ejus, ut patet in præcepto jejunii & similibus, non tamen supponunt necessitatem, sed faciunt. Quia medium virtutis habet latitudinem, & varietatem, & ideo non omne id, quod est de se honestum, est per se necessarium: lex autem humanam potest hanc necessitatem ponere, qua posita, ille actus jam est necessarius ad honestatem talis virtutis: & hoc sensu dicitur constitui per talem humanam legem in tali specie virtutis, utique quoad necessitatem, non quoad honestatem. Dixi autem, *regulariter loquendo*, propter actus indifferentes, in quibus non videtur supponi honestas, quanquam si sumantur, ut ordinari ad finem, propter quem lex eos præcipit, honesti sint, quam honestatem haberent sic facti, etiamsi sine lege fierent, non tamen haberent necessitatem. Atque ita in universum præceptum affirmativum humanum facit potius necessitatem, quam honestatem. At vero præceptum negativum pure humanum ex se non supponit malitiam in actu, quem prohibet, sed facit; sic enim dicuntur multa esse mala, quia prohibita, & ratio est, quia malitia consistit in carentia rectitudinis debitæ: ante præceptum autem hujusmodi nullum erat debitum, & ideo carentia actus erat negatio, non privatio moralis, ac proinde nec malitia erit: posita autem lege insurgit debitum, & carentia transit in rationem privationis, atque ita surgit malitia ex vi legis positivæ. Ad ejus autem speciem intelligendam consideranda est materia legis, vel motivum virtutis, sub quo talis actus prohibetur per legem: nam tunc pertinet malitia ad vitium contrarium illi virtuti: ut verbi gratia effusio sanguinis in Ecclesia, quatenus per legem Ecclesiasticam prohibetur, non pertinet ad injustitiam, sed ad sacrilegium, quia illa prohibitio fit intuitu reverentiæ debitæ loco sacro, quod ad religionem spectat. Et idem est in omnibus peccatis commissionis, quæ repugnant formaliter præceptis negativis, seu prohibentibus: nam in aliis malitiis omissionis, quæ repugnant directe præcepto affirmativo, ex honestate actus contrarie oppositi insurgit propria determinatio seu specificatio omissionis: & ita etiam constat, quomodo leges humanæ habeant pro materia actus vitiorum secundum species suas.

21. Posset præterea circa hanc materiam tractari an modus virtutis cadat sub præceptum, an actus difficiles, & ardui possint præcipi per legem civilem. Sed hæc commodius dicentur infra explicando obligationem hujus legis, & modum implendi illam. De modo autem, quo lex civilis differat a canonica ex parte materiæ, dicemus l.seq.c.2.

CAPUT XIII.

An lex civilis tantum possit externos actus præcipere, aut prohibere.

1. Actus humanus (de quo solo lex potest proxime ferri) duplex est, ut ex 1.2.q.18. & sequentibus constat, interior, & exterior, qui inter se ita comparantur, ut exterior non possit esse sine interiori: ab illo enim tanquam a morali forma habet, quod humanus, & moralis sit. Unde exterior actus humanus est veluti compositum quoddam ex actu exteriori corporis, v.g. (ita enim nunc loquimur) & ex interiori actu voluntatis tanquam ex materia visibili, & forma per se invisibili: sicut homo componitur ex corpore, & anima, & de hoc actu nulla est quæstio, quin possit esse materia humanæ legis. Tantum ergo superest inquirendum, an solus ille sit materia humanæ

Actus humanus duplex, interior, & exterior, & hinc tanquam a forma morali habet quod sit humanus, & moralis

næ legis: aut etiam interior esse possit vel per se, vel ut conjunctus exteriori. Unde simul etiam oporteble inquirere, utrum actus exterior per legem humanam præcipiantur, ut voluntarius est, vel solum ut actus quidam exterior est. Sub actu autem (ut sæpe monui) comprehendimus omissionem actus humani: constat enim, hanc etiam esse præceptam per lege negativam, vel prohibitam per affirmativam: nam qui actum præcipit, consequenter prohibet ejus omissionem.

Lex mere humana non potest præcipere actum pure internum directe & secundum se.

2. Dico ergo primo: Lex mere humana non potest præcipere actum pure internum directe, & secundum se. Hæc assertio in sensu statim explicando communiter recepta est, sumiturque ex l. *cogitationis pœnam nemo meretur*, ff. de pœnis. *Pœnam*, utique civilem, quia, scilicet, jus civile per se non versatur circa internos actus. Nam quia illos naturaliter, ac per se punire non potest, ideo nec illos præcipere, aut prohibere potest: nam potestas legislativa est etiam coactiva, ut diximus, & ita si coactiva esse non potest respectu interioris actus, neque legem ferre circa illum potest. Dixi autem, *actum pure internum*, quia oportet, ut in sola mente sistatur. Nam si cupiens, v.g. occidere, aliquo modo intentet exteriorem actum, & in illo procedere incipiat, quamvis effectum non assequatur: sæpe aget contra legem, & incurret pœnam ejus. Quomodo aliquando dicitur in jure, aliquem puniri, *vel quia cogitavit*, scilicet exterius inchoando, vel per consilium, vel per aliquam actionem, quæ casu non habuit effectum, Sicque intelligitur lex *quisquis*. C. ad leg. Jul. majestatis, & l. *Divus*. ff. ad Leg. Cornel. de Sicr. Quibus locis alia jura circa hoc Gloss. & Doctores adnotant, & late Felin. tr. 1. quando conatus puniatur, & Navar. in c. *si quis non dicam*, de pœn. dist. 1. n. Ratio autem hujus limitationis est, quia jam tunc est actus exterior, licet non consummatus, & ideo prohiberi potest a lege humana, & puniri vel leviori pœna, vel aliquando etiam ordinaria, juxta materiæ gravitatem.

Potestas humana legislativa solum ordinatur ad exteriorem pacem, & honestatē communitatis humanæ.

3. Ratio vero principalis assertionis est, quia potestas humana legislativa solum ordinatur ad exteriorem pacem, & honestatem communitatis humanæ, ad quam nihil referunt actus, qui in pura mente consummantur. Item quia hæc potestas immediate nascitur ab ipsa communitate humana media ratione naturali: nulla autem ratio dictat, quod communitas humana possit dare potestatem immediate, & per se super actus mere internos, cum illi sint omnino extra cognitionem suam, ac proinde etiam sint extra forum suum Denique hoc optime declarat D. Th. 2.2. q. 104. a. 5. ex Seneca 3. de benefic. quia unus homo naturaliter non subditur alteri secundum animam, & secundum corpus. *Errat enim* (inquit ille) *si quis putat, servitutem in totum hominem descendere, pars enim melior excepta est. Corpora obnoxia sunt, & adscripta dominis, mens sui juris est.* Solum enim potest inveniri subjectio inter homines, quatenus inter se communicationem habere possunt, & actiones unius possunt aliis esse utiles, vel nocivæ, & ideo solum de his actibus possunt præcepta humana dari, qui ad exteriorem dispositionem rerum humanarum pertinere possunt.

4. Si quis autem has rationes attente consideret, facile intelliget, solum procedere de lege humana, quatenus per potestatem a sola ratione naturali manantem ferri potest, quæ lex cum civili coincidit; non vero procedere in lege Ecclesiastica, quæ procedit a superiore potestate, ordinata ad altiorem finem, & habente altiorem originem. Manet ergo de illa lege specialis difficultas, quæ ex speciali ratione illius nascitur, & ideo in librum quartum illam tractandam relinquimus: & ob hanc causam loquutus sum in assertione de lege mere humana: nam Ecclesiastica quodammodo est divina, & in hoc sensu nulla est difficultas in assertione.

Obiicitur legem civilem non posse esse circa actum externum,

5. Sed obiici potest; nam sequitur, non posse legem civilem prohibere, aut præcipere actum externum omnino occultum, qui in judicio humano probabilis non sit: consequens autem est falsum; ergo. Sequela patet, quia talis actus non potest puniri per legem humanam: ergo nec prohiberi, quia potestas legislativa semper habet coactivam adjunctam, ut sæpe cum Arist. diximus. Antecedens patet, quia tale delictum non potest puniri per judicium humanum: ergo nec per legem humanam, quia eadem est potestas ad utrumque actum, & confirmatur, quia tale delictum non est probabile in humano judicio: ergo nec potest in illo judicari, quia judicium humanum non fertur nisi secundum allegata, & probata. Primum autem consequens plane falsum est, quia alias non peccaret, qui legem humanam occultissime non servaret, quod dici non potest, quia lex non tantum prohibet, ne actibus publice fiat, sed simpliciter, ne fiat: tum etiam quia non prohibet actum solum ratione scandali, aut notorietatis, sed ratione sui, quia vel malus est, vel ex vi prohibitionis legis fit malus: tum denique quia lex præcipiendo constituit actum in tali specie, vel mediocritate virtutis, & ideo quia ab illa discrepat, quantumvis occulte contra virtutem agit, ac subinde peccat; ut si lex taxat pretium tritici, si quis carius illud vendat occulte, omnino contra justitiam agit, & sic de aliis.

qui non potest probari cum non possit puniri omnino.

Actus dupliciter occultus per se, & per accidens.

6. Pro solutione supponenda est vulgaris distinctio de actu dupliciter occulto, scilicet, per se, & natura sua: vel per accidens, ex defectu probationis, cujus quidem capax erat actus de se spectatus, de facto tamen defuit. Quam distinctionem bene tractat Cajet. 2.2. q. 11. a. 3. Castro de leg. 2. pœnal. cap. ult. & Simanc. in Catholic. instit. tit. 42. Actus ergo mentales, ac mere interni sunt per se, & natura sua occulti aliis hominibus extra operantem, quia homines non cognoscunt naturaliter, nisi ministerio sensuum, & ideo quę per sensibiles effectus, vel signa non manifestantur, per se, & natura sua sunt extra cognitionem humanam: hujusmodi autem sunt actus mere interni, & ideo dicuntur per se occulti. Actus vero qui exterius prodeunt, sensibus percipi possunt, & ideo non sunt per se occulti: contingit autem ignorari propter absentiam testium, & sic non posse probari, & tunc occulti quidem sunt, tamen per accidens, quia illa testium absentia est accidentaria. Assertio ergo posita procedit de actibus internis, ac subinde per se occultis: objectio vero procedit de actibus externis per accidens occultis, de quibus fateamur esse posse materiam legis humanæ, & per illam prohiberi, ut probant rationes factæ, & recte docent auctores allegati, & Palud. 4. dist. 17. quæst. 2. Navar. de pœnit. distinct. 5. in princ. num. 27. ubi alios in eandem sententiam refert. Allegat autem D. Thom. quodlib. 4. art. 12. significantem, peccatum occultum etiam externum non cadere sub humanam jurisdictionem: sed D. Thom. non negant simpliciter, cadere sub jurisdictionem hominis, sed solum quoad actum judicandi de illo inquirendo, vel alio simili modo, quia hic actus supponit notitiam aliquam humanam tanquam fundamentum inquisitionis, & judicii: secus vero est de actibus jurisdictionis, qui per sententiam generalem & per leges exerceri possunt, quia illi optime cadere possunt in actus per se cognoscibiles, etiamsi per accidens occultissimi sint.

7 Ad objectionem ergo negatur consequentia, & ratio differentiæ inter utrumque actum est, quia multum refert ad morales effectus, quod actio sit natura sua insensibilis, vel sensibilis, quia jurisdictio hęc datur hominibus modo connaturali, ac subinde proportionato naturæ, & ideo datur super eas actiones, quę per se, & natura sua cognoscibiles sunt humano modo non vero super alias per se occultas, quia ex se sunt extra humanum forum. Nec in prioribus considerari potest accidentalis ille status occultus in ordine ad universalem potestatem: tum quia lex generaliter datur de actibus secundum conditionem naturalem eorum, & circumstantiæ accidentariæ non mutant, nec impediunt efficaciam legis: tum etiam, quia deest modus humanus, quo possint tales actus dirigi, & cohiberi per legem abstrahendo ab illa circumstantia.

8. Unde ulterius addimus, quoties lex absolute disponit de hujusmodi actu, illum simpliciter præcipiendo aut vetando, comprehendere actum externum, oc-

occultum, nisi addantur in lege verba limitantia illam ad actum publicum, vel notorium: ratio est, quia lex indefinite lata, & nihil distinguens, per se loquendo extenditur ad omnia, quæ sub verbis ejus comprehenduntur. Ad difficultatem autem in contrarium cum eadem proportione, & distinctione respondetur, actum talem per se esse punibilem per legem humanam, licet per accidens ex defectu probationis puniri per homines non possit. Cujus signum est, quia quacumque ratione perveniat delictum ad sufficientem hominum notitiam, puniri poterit, licet in principio fuerit occultissime commissum, quod non ita est de actu mere interno: unde interdum poterit lex humana per se ipsam punire delictum sic occultum, imponendo pœnam ipso facto sibi proportionatam, ut latius dicemus tract. de lege pœnali, ideoque recte potest oriri aliquando obligatio ad restituendum ex vi talis transgressionis humanæ legis, ut recte in argumento dicebatur.

Lex indefinite lata per se extenditur ad omnia quæ sub ejus verbis comprehenduntur.

9. Dico secundo: Lex pure humana, seu civilis potest indirecte, seu per quandam consequutionem præcipere actum interiorem voluntatis, & intellectus, quatenus connexi per se esse possunt cum actu exteriori præcepto, vel prohibito. Hoc est certum apud omnes & per se satis clarum, quia actus exterior præcipitur per legem ut humanus, & liber; sed non potest esse humanus, & liber sine interiori: ergo necesse est, ut actum interiorem saltem indirecte, & consequenter præcipiat. Quomodo enim lex præcipiet homini, ut faciat, nisi possit præcipere, ut velit facere, cum voluntate facturus sit; & proportionali ratione, si lex humana prohibeat facere aliquid, prohibet etiam velle efficaciter facere idem. Imo non solum lex prohibens actum externum, consequenter prohibet aliquam voluntatem internam: sed etiam lex præcipiens actum externum pro aliquo tempore, consequenter prohibet habere pro illo tempore voluntatem non faciendi, seu nolitionem faciendi, vel etiam voluntatem faciendi alium actum incompossibilem, quia necesse est, ut prohibeat quidquid incompossibile est observationi legis: quilibet autem ex his actibus voluntatis est incompossibilis observationi talis legis, ut constat. Atque hinc etiam fit, ut eo ipso, quod lex prohibet aliquid facere, prohibeat etiam habere propositum absolutum faciendi: & e converso si præcipit aliquid facere, consequenter prohibet propositum non faciendi debito tempore, licet propositum actus interior sit, quia eo ipso quod actus exterior est prohibitus, est malum objectum respectu voluntatis, & ideo consequenter fit, ut talis voluntas ejus sit mala, ac subinde prohibita mediante objecto suo.

Lex pure humana potest indirecte præcipere actum interiorem.

10. Dices: ergo eadem ratione erit prohibitum omne desiderium etiam inefficax, omnisque complacentia circa tale objectum, quia etiam hi actus circa objectum malum mali sunt: consequens autem est falsum: quia illi actus non sunt per se connexi cum actu exteriori, nec impediunt per se exequutionem præcepti. Respondeo, quod attinet ad desiderium inefficax, illud ex parte objecti semper includit conditionem aliquam, quæ attendenda est ad judicandum de honestate, vel turpitudine talis desiderii. Si ergo desiderium cadat in tale objectum non obstante prohibitione, & conditio solum sit, si possem occulte facere, vel sine discrimine pœnæ, aut alia similis, talis actus prohibitus est ex vi legis, propter rationem factam, quia versatur circa objectum prohibitum retenta prohibitione, & formaliter est desiderium quoddam transgrediendi legem, quod malum est, & prohibitum. At vero si conditio sit talis, ut removeat prohibitionem, non erit prohibitum, nec malum, quia jam non versatur circa objectum malum, ut v. g. si quis habeat simplicem affectum faciendi hoc, si non esset prohibitum, per hanc conditionem removet malitiam, & prohibitionem, & appetit actum illum secundum se spectatum, qui ut sic malus non est; & idem dicendum cum proportione est de simplici complacentia, seu delectatione in actu illo cogitato: nam si talis delectatio præscindat a prohibitione, ut ordinarie fieri solet in actibus, qui solum sunt mali, quia prohibiti, eo ipso non est de objecto malo, & consequenter non prohibetur ex vi talis legis, quia nec directe, nec indirecte, ut ex dictis constat. Si autem quis delectaretur de illo actu involvendo transgressionem præcepti, utputa, quia delectatur cogitans, se id facere non obstante prohibitione legis: sic complacentia esset mala: imo esset quidam contemptus legis, vel formalis, vel saltem virtualis, & ideo indirecte prohibetur per legem.

An desiderium inefficax possit prohiberi a lege humana.

11. Ex quibus intelligi potest, duobus modis posse legem humanam prohibere, vel præcipere indirecte internum actum, scilicet vel ex parte actus, comprehendendo illum tanquam causam formalem, seu partem actus humani completi, qui est compositus ex interiori, & exteriori actu: vel ex parte objecti actus interioris, reddendo illud pravum, & contrarium rectæ rationi. Priorque modus præcipue cernitur in actibus efficacibus, & absolutis, qui ordinantur ad exequutionem operis præcepti, aut prohibiti, suntque causa ejus: posterior vero modus invenitur in actibus inefficacibus, & simplicibus, qui licet non sint causæ, suam tamen rationem sumunt ab objectis, & ratione illorum boni, vel mali fiunt. Denique in priori modo actus interior aliquo modo est materia legis, estque (ut sic dicam) compræceptus per legem, quia per se præcipitur actus humanus sensibilis, compræcipitur autem pars, & quasi forma ejus, etiamsi insensibilis, & spiritualis sit, sicut per se generatur homo, & anima congeneratur suo modo quatenus forma hominis est, saltem quoad unionem cum materia; & ideo secundum hunc modum non solum potest præcipi actus interior, qui est voluntas operandi, sed etiam omnis ille actus mentis, sine quo actus exterior præceptus esse non potest: ut, si miles præcipitur custodire arcem, consequenter præcipitur vigilare, & attendere, & si superior præcipit studere, attentionem, & applicationem animi compræcipit, & sic de aliis, ut notat Sylvest. verb. *hora*, quæst. 11. & dicemus infra latius, tractando de lege canonica. At vero in posteriori modo actus interior non est materia legis humanæ, sed versatur circa materiam legis humanæ, & ex mutatione morali, quæ per legem fit circa illam materiam, resultat malitia in interiori actu propositi, aut desiderii de tali materia prohibita, ad eum modum, quo unum relativum resultat ex mutatione alterius extremi, & ideo talis mutatio non excedit potestatem humanam. Solum poterat hic superesse difficultas, an possit alio modo prohiberi per legem humanam: vel præcipi actus interior cum exteriori, cum quo neutro ex dictis modis connexus sit. Sed hæc difficultas specialis esse videtur in legibus canonicis, & ideo in libro quarto commodius tractabitur.

CAPUT XIV.

Utrum actus præteritus possit esse ex materia legis humanæ.

1. IN triplici statu possunt considerari actus humani, futuri, præsentes, & jam facti. De futuris nulla est quæstio, quia certum est, & pro illis maxime poni leges humanas, cap. 2. & cap. ult. de constit. & in l. *leges*, *& constitutiones*, C. de legib. ratio est, quia lex ponitur ut regula operationis: regula autem supponi debet ad opus: est enim suo modo principium actionis, & ideo maxime datur propter futuram actionem. De præsentibus actionibus nihil distinguimus, sed cum præteritis eas numeramus, quia jam supponuntur factæ absque lege: etiamsi contingat, simul tempore existere, vel certe si ponamus fieri ex vi legis, in eodem momento, in quo datur lex, jam comparantur ad legem per modum futuri. Sed hic operandi modus in Angelis potius, quam in hominibus concipi potest. Igitur de præteritis est quæstio; & ratio dubitandi oritur ex proxime dictis, quia materia alicujus regulæ non est effectus jam factus: nam ad illum nihil conferre potest: lex autem est regula actus: ergo non potest habere pro materia actum præteritum. In contrarium vero est, quia dicta jura docent,

Ratio dubitandi.

posse legem humanam disponere de præteritis, si legislator velit. Distinguenda est ergo duplex lex, quædam dicitur declarativa, alia constitutiva juris, quarum legum differentia ex ipsis vocibus satis nota est: nam lex declarativa non condit jus, quatenus talis est, sed declarat quid secundum aliud antiquius jus fieri debeat, aut non fieri: lex autem constitutiva novum introducit jus, quantum in ipsa est. Deinde distinguere oportet effectus legis præcipue tres, obligare, scilicet, pœnam imponere, & actum irritare.

Lex alia declarativa, alia constitutiva.

2. Dico ergo primo: Lex declarativa, quantum in se est, comprehendit non tantum futura, sed etiam præterita. Est communis sententia Abbatis, Decii, Felin. & aliorum in cap. ult. de constit. Bartoli, & Legistarum in l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. in dicta l. *leges*, & sumitur ex Authentica de filiis ante dotalia instrumenta natis, collat. 3. Exemplum sumi potest ex cap. *ut lex*, 27. quæst. 1. ubi Innoc. Papa præcipit, separari Clericos in sacris, & Religiosos professos ducentes uxores, & subdit: *Hujusmodi namque copulationem, quam contra Ecclesiasticam regulam constat esse contractam, matrimonium non esse censemus.* De quo textu dubitari potest, quia materia illa juris humani est, & verbum *censemus*, est ambiguum: nam potest significare, vel judicamus, vel statuimus, ut docet Gloss. in Clemen. unic. de concess. præben. Sed nihilominus lex illa declarativa fuisse videtur; tum quia verbum *censeo*, in rigore latino, & in frequentiori usu magis significat arbitrari, & mentem suam aperire; tum maxime, quia Pontifex reddit rationem antiquam suæ decisionis, quæ est sufficiens signum legis declarativæ, ut ibi Glossa, & Panormit. notant, & sumitur ex Bart. in dicta l. *omnes populi*, num. 44. quod maxime procedit, quando ratio non tantum est motiva, sed etiam decisiva, id est, de se sufficiens ad ostendendam malitiam actus, seclusa nova lege, ut bene notat Navar. in cap. *si quando*, de rescript. except. 21. num. 4. Talis autem est ratio Pontificis in dicto cap. *ut lex*, & ideo non videtur dubium, quin jus declarativum tradat, quod extendatur etiam ad matrimonia, quæ illud decretum antecesserunt, quia ante illud decretum talia matrimonia erant contra Ecclesiasticam regulam: unde in singulis legibus verborum proprietates, & materia, ac ratio legis diligenter expendenda sunt, ad discernendum, an lex sit declarativa. Clarius exemplum est in cap. ultim. de sponsa duorum, ubi matrimonium contractum, & consummatum post aliud ratum, & nondum consummatum, censetur nullum, quod ad præterita extenditur. Aliud est in cap. *gaudemus*, de divortiis.

Lex declarativa quantum est in se non tantum futura, sed etiam præterita comprehendit.

3. Ratio vero est, quia lex declarativa non est regula actionis, sed supponit, & interpretatur illam; ergo ante legem declarativam erat lex, vel jus inducens obligationem, vel alium effectum; ergo lex, quæ declarat tale jus, supponit semper habuisse talem effectum: nam effectus antiqui juris non pendet ex declaratione postea futura: unde confirmatur, quia nova declaratio nihil denuo constituit, argumento l. *hæredes*, §. 1. ff. de testament. ibi, *Nihil enim nunc dat, sed datum significat;* ergo lex declarativa ex se non habet novum effectum: ergo quantum in se est, æque comprehendit præteritum, ac futurum. Sed objici potest: nam si ratio est efficax, non solum probat hanc legem extendi posse ad præteritum, sed necessario ita esse, nec posse per legem humanam limitari, quia ad præteritum non est potentia. Consequens est falsum: nam leges declarativæ interdum addunt has particulas, *ex nunc*, *in posterum*, & similes, ut limitent legem, ne ad præterita extendatur. Assumptum patet ex cap. unic. de postulat. Prælat. in 6. ubi prohibentur quædam formulæ eligendi, & postulandi de se ineptæ, & tamen additur particula, *de cætero*, quæ indicat solam prohibitionem in futurum, ut ibi notat Glossa. Simile exemplum est in capitulo *aqua*, de Consecratione Ecclesiæ vel Altaris, ubi declarat Pontifex, violatam Ecclesiam non posse reconciliari per sacerdotem, sed per Episcopum tantum, & nihilominus addit particulam, *de cætero*; imo statim præcipit sustineri reconciliationes prius factas a sacerdotibus.

Lex declarativa non est regula actionis, sed supponit, & interpretatur.

4. Respondetur, argumentum convincere, sistendo in legis declarativæ, ut talis est, sicut de illa loquuti sumus, illam de se extendi ad præteritum tempus, pro quo constat fuisse latam legem aliam, quæ delaratur: unde si declaratur aliquid esse contra jus naturale, ubi virtute decernitur, actus contrarios tali juri semper fuisse malos; si vero declaratur legem aliquam fuisse irritantem, consequenter declaratur, actus præteritos factos a tempore talis legis fuisse de se nullos, & sic de aliis. Oportet tamen advertere, aliquando non esse legem pure declarativam, sed habere aliquid admixtum legis constitutivæ ex potestate legislatoris declarantis; & tunc quantum ad id, quod addit præter nudam declarationem non extenditur ad præterita, sed ad futura tantum, juxta ea, quæ inferius dicemus. Exemplum est in cap. *quantæ*, de sentent. excom. ubi per verbum *interpretamur*, declarat Pontifex, sub percussoribus Episcopis comprehendi, non solum qui positive cooperantur, sed etiam qui non obstant, cum possint, quæ declaratio non est pura, sed per potestatem condendi legem, potius quam per interpretationem facta; & ideo talis interpretatio in rigore non extenditur ad præterita, nisi aliud expresse declaretur: nam interdum fieri solet extensio talis declarationis ad præteritum ex peculiari voluntate ipsius legislatoris satis expressa: cujus rei inter alia est vulgatum in declaratione Sixti V. circa suum Motum proprium de illegitimis, & de receptione religiosorum.

Satisfit objectioni.

Legē aliquando esse partim declarativam, partim constitutivam.

5. Deinde oportet distinguere illos tres legis effectus, qui sunt obligatio in conscientia, cui respondet culpa in transgressione legis, item pœna, & irritatio actus: nam in illis non procedit semper eadem ratio. Quando enim lex est pure declarativa obligationis antiquæ legis, negari non potest (per se loquendo) quin obligatio antea fuerit, & consequenter, nec vitari poterit, quin fuerit culpa contra illam agere. Per accidens autem potuit hic effectus impediri, quia fortasse ante illam declarationem jus ignorabatur, vel non ita intelligebatur etiam a viris doctis, quamvis re vera jam existeret, & quoad hoc habere potest magnam vim lex declarativa, ut postea sit culpa, quæ antea excusabatur per ignorantiam, & hic videtur fuisse casus in dict. cap. unic. ut Glossa ibi sentit, & ideo lex illa utitur verb. *prohibemus*, quæ prohibitio, ut talis fuit, non potuit ad tempus præteritum extendi; & fortasse actus ibi prohibiti non erant irriti ex natura rei: unde cum antea non essent speciali jure Ecclesiastico prohibiti, multo minus erant irriti ex vi illius: & ideo in novo decreto irritante merito additur particula, *de cætero*: pro solis enim futuris temporibus addebatur. Atque ideo observare oportet in omni nova lege prohibente, vel puniente id, quod per se malum erat, vel antea prohibitum: nam licet posterior lex sit declarativa prioris juris, nihilominus quantum ad id, quod de novo statuit, vel addit, non extenditur ad præterita, ut ex dicendis patebit.

Effectus legis tres, obligatio in conscientia, pœna, & irritatio actus.

6. Quantum ergo ad effectum pœnæ, si lex non addat pœnam de novo, sed declaret in tali actu incurri ipso facto ex vi antiqui juris, consequenter declarat per singulos actus incursam fuisse in præteritis temporibus: est enim eadem ratio. Hoc autem etiam est intelligendum per se loquendo: nam ratione ignorantiæ fieri potest, ut effectus pœnæ non extendatur ad præteritos actus, etiamsi lex sit declarativa quoad ipsam pœnam; quia, ut infra suo loco ostendam, qui excusatur a culpa, in omni rigore excusatur a pœna; etiamsi ipso jure lata sit. Sed non obstante declaratione, præteritæ actiones excusantur a culpa ratione ignorantiæ, ut dictum est: ergo & a pœna. Loquimur autem de propria pœna: nam si solum sit indecentia quædam, seu irregularitas, hæc non excusabitur propter ignorantiam, nisi sit vere in pœnam imposita. An vero ignorantia solius pœnæ illam excuset, infra tractabitur. Denique idem dicendum est de alio effectu, qui est irritare aliquem actum, vel effectum: hic enim effectus non impeditur propter ignorantiam totius legis, quando non est pœna proprie sumpta, quia non pendet ex culpa, & lex per se habet ef-

Qui excusatur a culpa in omni rigore excusatur a pœna etiã ipso jure lata: si proprie sit pœna, secus si solum sit indecẽtia, seu irregularitas: nisi hæc etiam sit vere in pœnam posita. Quid dicendum de irritatione.

ficaciam

ficaciam ad impediendum valorem actus; & ideo quoties lex declarat nullitatem actus ex vi legis antiquæ, talis declaratio locum habet in actu præterito simili modo facto, etiamsi fortasse ignorantia intervenerit.

7. Circa hoc autem est ultimo observandum, hanc nullitatem aliquando esse ex defectu conditionis jure divino necessariæ ad valorem actus, ut si lex declaret sacramentum, verbi gratia confirmationis, datum sine balsamo non valuisse, & tunc lex declarans nullitatem illius actus, & causam ejus, ita extenditur ad præteritum, ut possit per se supplere, vel revalidare actum, quia pendet ex jure divino. Aliquando vero contingit nullitatem oriri ex jure humano, actum vero esse talem, ut pendeat ex efficaci consensu operantium, seu contrahentium, ut matrimonium contractum inter consanguineos intra quartum gradum est nullum, supposito jure Ecclesiastico; & hic etiam actus non potest per legem declarativam posteriorem suppleri quoad præcedentes actus, sed necesse est, ut ablato impedimento iterum valide fiant per iteratum consensum contrahentium, quia ab illo pendet essentialiter talis actus, nec potest lex sola per se ipsam illum efficere. Interdum vero nullitas actus & pendet ex jure positivo, & per ipsummet refici potest, quia non dicit intrinsecum respectum ad alium consensum; & tunc quamvis lex declarans nullitatem actus comprehendat præteritos; nihilominus auctor legis potest illum defectum auctoritate sua supplere, vel dispensando, vel per se talem actum efficiendo; & hujusmodi videtur esse casus in d.cap. *aqua*: nam illa benedictio, vel purificatio templi institutio est humana, & forma vel necessitas ejus potuit per Pontificem vel dispensari, vel suppleri.

8. Dico secundo: Lex constitutiva juris per se, & quasi natura sua non extenditur ad præterita, sed de futuris tantum datur: quoad aliquos vero effectus extendi potest ex voluntate legislatoris satis expressa, aut declarata. Tota assertio sumitur ex d.cap. 2. & cap. ult. de constit. & ex d.l. *leges*, ubi Glossa, & Doctores, Felin. cap. 2. & Navar. in Comm. de dat. & promiss. nu. 6. Item Gloss. in cap. 1. de Cleric. non resid. in 6. verb. *receperint*, & in Clement. 1. de testam. verb. *deputatis*, & in Clement. 2. de ætate, & qualit. verb. *in posterum*, & in Clement. 1. de concess. præben. verb. *concessa*: ratio autem prioris partis generalis est supra tacta, quia lex ponitur ut regula humanorum actuum; quando autem constituit novum jus, introducit novam regulam operandi: ergo ex natura sua fertur pro actibus futuris, quia præteriti jam non indigent regula; imo nec sunt capaces illius. Confirmatur, quia præceptum ut tale est, non potest dari de præterito actu, sed de futuro, ut per se constat: at lex ut est constitutiva, est præceptum quoddam: ergo. Imo hinc etiam intelligitur, legem, ut legem absolute loquendo, solum cadere in futuros actus, non in præteritos, quia lex ut lex essentialiter est præceptum, ut ex supra dictis constat. Lex autem declarativa, ut sic, potius est doctrina quædam, quæ optime cadit in præterita; quod si consideretur illa lex ut præceptum obligans ad sequendam illam declarationem ut authenticam, sic etiam præceptum illud versatur circa actus, per quos nunc judicatur de sensu præteritæ legis, & ita non inducit obligationem novam ad aliquem præteritum actum, ut per se constat, sed ad futuros.

Lex constitutiva juris sua natura de futuris tantum datur.

Præceptum ut tale nõ potest dari nisi de futuro.

9. Ad explicandam igitur, & probandam alteram partem assertionis, distinguendi sunt legis effectus supra numerati, quorum primus est obligatio, qui locum non habet in actibus præteritis, quatenus præteriti sunt, ut per se, & ex dictis constat, & ideo quoad hunc effectum non potest legislator, etiamsi maxime cupiat, extendere novam legem ad actus præteritos, quia si illi facti sunt sine culpa, non poterunt reddi culpabiles propter legem postea latam. At vero quoad effectum pœnæ, potest lex per voluntatem legislatoris extendi ad actum præteritum, non solum quatenus habet respectum, vel tractum successivum in futurum (quod est per se manifestum, & expressum in cap. *cum tu*, de usur. & est frequens in censuris ferendis) sed etiam propter actum prius commissum; ut hoc autem locum habeat, necessario supponendum est, talem actum fuisse malum, contra aliud jus antiquius vel naturale, vel positivum, quia non est actus dignus pœna, nisi quatenus per illum violatur aliquod jus: per actum autem præteritum non violatur jus posterius conditum: ergo ut possit per posteriorem legem juste puniri, necesse est ut supponatur fuisse contra aliquod jus antiquum. Hoc autem intelligendum est de propria pœna, sicut in simili nuper dixi: nam si sit sola irregularitas, seu inhabilitas, potest ex præterito actu imponi, etiam sine culpa ejus, cui imponitur. Idemque est de revocatione alicujus privilegii. Exempla sunt quoad primum in Motu proprio Pii V. de illegitimis: quoad secundum vero in Concilio Tridentino sessione vigesima tertia, capite sexto de reformat. ubi disponit de ordinatis in minoribus, & comprehendit eos, qui ante illam legem erant ordinati.

Quid de effectu pœnæ dicendum.

10. Deinde supponere necesse est, legislatorem habere potestatem ad punienda delicta non tantum commissa contra suas leges, sed etiam contra alias divinas, vel humanas, quod per se satis clarum est, quia ad eum pertinet cura, ut omnes leges serventur, & consequenter potestas coerciva ejus extenditur ad omnes transgressiones quarumcumque legum pertinentium ad convenientem reipublicæ gubernationem. Ex his ergo recte concluditur, posse Principem nova lege punire delicta prius commissa contra alias leges priores; & declaratur: nam potest punire præcedens delictum per sententiam postea datam: ergo etiam potest per legem postea latam, quia sententia est quædam particularis lex. Oportet autem ultimo observate, duobus modis posse legem punire præcedens delictum. Primo pœna ipso jure imposita, & hoc rarissime, vel nunquam fit, quia esset nimis rigorosum, unde censuræ (quæ maxime solent ipso jure imponi) nunquam imponuntur propter delictum præteritum, ut sic, de quo alibi. Alio modo designat lex pœnam inferendam a judice, & hoc facilius fieri potest, etiam in ordine ad delicta jam commissa, quando non habebant certam pœnam taxatam; nam tunc futura erat arbitraria, & hoc arbitrium potest lex definire. Si autem prius erat pœna imposita per priores leges, vix potest augeri per posteriorem legem in ordine ad delicta jam commissa, quia jam illa induxerunt proprium reatum pœnæ. Nihilominus propter aliquam urgentem causam boni communis existimo id fieri posse a supremo Principe, quam nunquam sibi abstulit hujusmodi potestatem.

11. Atque eodem modo sentiendum est de alio effectu irritandi actum, raro enim potest lex de novo irritans ad actus jam factos extendi, non tamen omnino repugnat; quia ex justa causa potest judex irritare actum jam factum, & validum, per sententiam: ergo & legislator ex causa porportionata poterit idem facere per legem, si tamen actus irritabilis sit; quod dico propter matrimonium, & similes actus, qui sunt natura sua, vel Christi institutione indissolubiles, & hoc ad minus sumitur ex cap. *ante triennium*, d. 31. imo in his, qui ab hominibus irritari possunt, oportet advertere, quosdam fieri ita validos, ut sint etiam omnino firmi ex se, quia videlicet legitime facti sunt, & secundum omnes leges, quæ tunc vigebant, quando facti sunt, & hujusmodi actus semel facti, moraliter loquendo, non possunt per subsequentem legem irritari, nisi forte in pœna alicujus novi delicti, vel propter tantam necessitatem boni communis, ut ad subveniendum illi possit quis suis bonis privari, quia per talem actum est jus acquisitum de se firmum, & stabile. Alii vero sunt actus, qui licet sint validi, sunt tamen infirmi aliquo modo, quia ex aliqua parte contra legem facti, & hi possunt facilius per subsequentem legem irritari: nam in illis proprie habet locum ratio facta, quod talis irritatio tunc est justa pœna, & ideo ex rationabili causa potest per legem fieri.

Raro potest lex de novo irritans ad actus jã factos extẽdi, non tamen omnino repugnat.

12. Atque hinc tandem constat ultima pars assertionis; nimirum, ut hæc extensio legis ad actum præteritum tam in hoc, quam in præcedenti casu admittatur, necessarium esse, ut in lege ipsa sit satis expressa. Quod docet Panorm. in cap. *cognoscentes*, de constit. Angel.

Angel. verb. *lex*, num. 10. Sylv. num. 23. & sumitur ex d. cap. 2. & ult. de constit. unde si dubium fuerit, potius lex coarctanda est ex generalibus principiis juris, quod pœnæ, & odia sunt restringenda, & quod leges modo maxime connaturali interpretandæ sunt: ostensum est autem extensionem legis novæ ad præteritum quodammodo esse præter naturam legis, quæ est regula futurorum. Advertere tamen hic ultimo oportet, aliud esse, legem simpliciter disponentem cadere in actus præteritos: aliud vero non includere ullo modo res præteritas, seu jam factas. Hic enim solum primum affirmamus, & id probant jura, & rationes adductæ: secundum autem nec necessarium est, nec verum: nam lex prohibens usum talis libri, aut vestis, prohibet quidem usum tantum futurum, tamen prohibet illum, etiam circa librum, aut vestem prius factam, si absolute, & simpliciter disponat, quia illa tantum est quasi materia remota legis: lex autem nova optime potest versari in re antiqua, ut in materia remota. Item sæpe potest lex prohibendo aliquid futurum, impedire ne actus jam inchoatus consummetur, ut si lex denuo prohibeat, illegitimum profiteri, potest extendi ad eum, qui jam erat novitius, quando lex nova edita est, quia etiam ille tantum est materia remota illius legis. De quo puncto videri possunt multa, quæ in utramque partem erudite tractat Navar. in dicta except. 22. fere per totam.

Legem loquentē de præterito regulariter totum tempus comprehendere.

13. Sed quæret hic aliquis, an lex expresse loquens de præterito extendatur ad præsentia, vel futura. Respondeo breviter, regulariter loquendo totum tempus comprehendere. Ita docent Bart. in l. *cum lex*, ff. de legibus Bald. & alii in l. unic. ff. de cond. ex lege. Panormit. in cap. 2. de constitut. in princ. Angel. verb. *lex*, num. 10. Sylv. num. 24. & ratio est, quia lex semper loquitur, l. *Arriani*, Cod. de hæret. & ideo licet lex dicat, qui facit, vel fecit hoc, semper loquitur contra eum, qui in quolibet tempore facit, vel quotiescumque de illo dici potest fecisse. Item cum lex per se, & natura sua versetur circa futura, ad illa maxime ferri censetur, etiamsi per verba præteriti, vel præsentis loquatur. Intelligendum autem hoc est, nisi materia legis obstet, aut aliquod absurdum sequatur: ut dicti auctores limitant ex l. *cum lex*, ff. de legibus dicente: *Cum lex in præteritum quid indulget, in futurum vetat.* Quia si indulgeret etiam in futurum, daret occasionem delinquendi, unde potius indulgendo supponit, actum esse dignum pœna, & ideo limitat indulgentiam ad præteritum, ut in futurum prohibeat, aut prohibitum relinquat.

CAPUT XV.

Quæ forma externa, seu sensibilis servanda sit in ferenda lege humana.

1. DIximus de materia legis civilis, superest dicendum de forma, quæ potest duplex cogitari, una externa, & sensibilis, quæ est veluti corpus legis, alia interna, & quasi spiritualis, quæ est ultima anima, seu ratio legis. De hac posteriori dicemus in cap. 17. nunc de priori. Supponimus autem ex dictis in cap. 1. legem civilem, quæ subditis datur, constitui in genere signi indicantis Principis voluntatem: unde necesse est, ut tale signum sit sensibile humanæ cognitioni accommodatum. De hoc ergo signo in generali constat, debere esse tale, ut modo sensibili Principis voluntatem indicet subditis, alioqui non esset signum humanum, & consequenter non esset lex humana: hæc ergo significatio est de substantia hujus legis; quibus autem verbis exprimi debeat, dicemus paulo inferius: unde inter conditiones legis ponit Isidor. ut sit manifesta, id est, clara, *ne per obscuritatem quid in captionem contineat*, ut ait lib. 5. Etym. cap. 21. & cap. *erit autem*, distin. 4. id est, ne obscuritas sit occasio deceptionum, & ambiguitatum, unde etiam convenientissimum esse solet, ut leges simplicibus, brevibus ac claris verbis ferantur: nam quando prolixiores sunt, plerumque sunt magis perplexæ, & ambiguitatibus expositæ.

2. Ex quibus colligo in forma legis sensibili duo posse distingui: scilicet materiale signum, ut vocem vel scripturam, & significationem, ex quibus, si inter se comparentur, scriptura, vel sonus materiale quid est, significatio autem formale; ex utroque vero completur forma sensibilis legem constituens, seu quæ est ipsamet lex: nam cum lex sit actus humanus, est etiam quædam forma. Declarari potest exemplo formæ sacramentalis, quæ est in verbis, in eis tamen sonum verborum tanquam materiale quid, & sensum, seu significationem tanquam formale distinguimus, & ex utroque formam sacramentalem constitui dicimus. Ita ergo est suo modo in lege: consistit enim in signo externo, quod materiam aliquam requirit, ejus tamen essentia in significatione, & sensu posita est: unde quod Augustin. lib. de Catechiz. rudi. cap. 9. generatim dixit, & refertur in cap. *sedulo*, distin. 38. *Præponendam esse verbis sententiam, ut præponitur animus corpori*, & quod de Evangelio dixit Hieronym. ad Galat. 1. *Non in verbis Scripturarum esse Evangelium, sed in sensu*, cap. *Marcion.* 1. quæst. 1. hoc ipsum cum proportione de lege humana dici potest: nam materialia verba nec obligationem inducere, nec alium effectum legis habere possunt, nisi quatenus indicant Principis voluntatem, & imperium: est ergo de formali ratione legis, ut sit sensibile signum. Explicandum vero superest, quale esse debeat, & an solemnitatem specialem requirat, ut in ratione legis plene constituatur, ideoque ad externam legis formam pertineat. Distinguere autem possumus solemnitatem hanc, vel antecedentem, vel concomitantem, seu inexistentem ipsi legi, vel subsequentem, & de singulis inquirendum est.

3. Circa primam dubitari potest, utrum ad ferendam legem præcedere necessario debeat multorum consilium, atque suffragium, in quo breviter dicendum est, hanc diligentiam esse moraliter necessariam, ut lex prudenter, & recte constituatur; quia res est valde gravis, & pendet ex multarum circumstantiarum consideratione, quæ facilius a multis, quam ab uno attenduntur, & ob eandem causam necesse est, ut fiat lex suffragio virorum prudentum, qui & periti sint, & timorati, ut habetur in l. *humanum*, Cod. de leg. ubi Imperatores profitentur, non aliter esse legem aliquam promulgaturos, quamvis indicent, hoc non esse absolutæ necessitatis, sed prudentiæ, & benignitatis: unde in rigore loquendo hæc solemnitas non est de necessitate legis: nam si Princeps solo arbitrio proprio ferat legem, valida erit, dummodo alias justa sit; quia neque ex natura rei illa solemnitas est necessaria, neque aliquo speciali jure est præscripta. Antecedens quoad priorem partem de jure naturali patet, quia illa consultatio solum requiri potest, ut lex sit justa, & rationi consentanea; si ergo contingat, sine aliorum consilio Principem attingere justitiæ æquitatem & publicam utilitatem in lege ferenda, non oberit valori ejus omissio præviæ consultationis; licet fortasse male faceret Princeps suam præcipitando sententiam, cum periculo errandi, & cum scandalo. Quoad alteram vero partem de jure positivo probatur; tum quia nullum extat; tum etiam, quia licet existeret, ipse Princeps posset illud mutare, vel secum pro tunc dispensare valide, etiamsi in hoc peccaret. De quo puncto videri potest Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de legibus, & Jason in l. 1. de constit. prin. num. 1.

Ut lex prudenter constituatur naturaliter esse opus multorū consilium at in rigore non esse necessarium.

4. Atque hinc ulterius sequitur, ad legem constituendam non esse per se necessaria suffragia multorum, quia voluntas Principis sufficit. Hoc autem vel formaliter (ut sic dicam) intelligendum est, vel ad monarchiam est restringendum, in qua potestas legislativa sit in una persona: nam tunc sola voluntas ejus est de substantia legis. Ubi vero regimen est multorum constituentium unum tribunal, tunc multorum suffragium necessarium est, non per modum solemnitatis accidentariæ, & præambulæ, sed propter substantialem constitutionem legis, quæ non pendet ex una tantum persona, sed ex congregatione constante ex multis: tunc autem dicimus, legem illam constitui ab una persona ficta, & ita formaliter (ut sic dicam) uno consensu constitui: & ideo necesse est, ut omnes,

qui

qui suffragium decisivum habent, vocentur, quantum commode fieri possit, argumento l. 2. Cod. de decur. l. 10. vel sufficiet convocare eos, qui in urbe suo loco tunc adsunt, dummodo duæ partes totius corporis præsentes sint, argumento l. *nominationum*, eodem titul. & l. *nulli*, ff. quod cujusque univers. & ex eisdem juribus constat, oportere, ut simul congregentur ad legem constituendam per modum unius corporis. Non vero oportet, ut omnes consentiant, sed quod major pars curiæ fecerit, perinde habetur ac si ab omnibus factum fuisset, juxta l. *quod major*, ff. ad municip. quod recte Glossa exponit de his, qui convenerunt. Idem in l. *aliud*, ff. de regulis juris. In jure autem Canonico addi solet, ut consentiat etiam sanior pars cap. 1. de iis, quæ fi. a maj. part. cap. Sed illud est speciale in rebus Ecclesiasticis, ut ubi notat Abbas num. 3. & 11. secundum civile autem jus illa censetur sanior pars, quæ est major totius consessus, ut notavit Felin. cap. *cum omnes*, de constit. num. 19. & seq. ubi plura de hoc puncto videri possunt.

Lex humana scripta alia, alia non scripta.

5. Circa secundam solemnitatem inquiri maxime solet, an necesse sit, legem humanam esse scriptam, in duo sciendum est, Juristas communiter distinguere legem humanam in scriptam, & non scriptam, sed per legem non scriptam communiter intelligunt consuetudinem, quæ vim habet legis: de illa vero nunc non tractamus: infra enim de illa specialiter dicendum est, sed agimus de propria lege, quæ expresse, & directe a Principe constituitur: unde ex illa distinctione potius videtur inferri legem propriam, de qua modo agimus, debere esse scriptam. Ita enim est illa distinctio intelligenda, duplicem scilicet esse legem, unam, quæ solum introducitur per tacitum consensum communitatis, & Principis, cujusmodi est consuetudo; aliam vero, quæ fertur per expressum imperium, de qua procedit dubitatio propria. Cum ergo Jurisperiti hanc posteriorem distinguant a priori tanquam scriptam a non scripta, videntur sentire, de ratione hujus legis esse scripturam; & alia multa in confirmatione hujus partis adduximus supra libro 1. cap. 11.

Alia divisio legis.

Conclusio.

6. Nihilominus dicendum est, licet optimus modus ferendi legem sit in scripto, non esse tamen hoc de substantia, & valore legis. Prima pars probatur primo ex communi usu. Secundo, quia oportet, ut leges sint stabiles, ac proinde, ut signis permanentibus ferantur. Tertio, quia sæpe necessarium est expendere propria, & formalia verba legis, quod non potest moraliter fieri, nisi sint scripta; nihilominus probatur altera pars, quia hæ rationes tantum sunt congruentiæ, & majoris utilitatis; non tamen probant absolutam necessitatem ex natura rei; quia expressum præceptum sufficienter potest verbo ferri, & publice proponi, & per traditionem ab uno in alium conservari; imo Christus Dominus ita tulit præcepta sua, & aliqua non fuerunt in divinis literis scripta. Hoc vero facilius ipse potuit agere, quam humani legislatores, quia potuit ea scribere in cordibus, & quia per Spiritum sanctum ita regit Ecclesiam Catholicam, ut non sinat eam talium præceptorum oblivisci; atque hæc resolutio, scilicet scripturam non esse de substantia legis, communis est, ut patet ex Rota, titul. de constit. decis. 1. in novis, & ex Panormit. Decio, Felin. & aliis in titulu, seu rubr. de constit. & Joan. Andr. in regula, *nemo potest*, de regul. jur. in 6. & sumitur ex Glossa in cap. 1. §. *postquam*, verb. *in scriptis*; de censibus in 6. quatenus numerat plures casus, in quibus scriptura requiritur, & inter eos non ponit legem. Probari tandem potest ex cap. *institutionis*, 25. quæst. 2. ibi, *Sive quæ scripto decrevimus, sive quæ in nostra præsentia videntur esse disposita.* Idemque supponitur in cap. 1. de renunt. in 6. hoc vero intelligendum est, nisi oppositum fuerit consuetudine præscriptum, quia consuetudo facere potest jus. Oportet autem ut legislator non habeat potestatem derogandi consuetudinem: nam si hanc potestatem habeat, & suam voluntatem sufficienter exprimat, valida erit lex solo verbo præscripta, non obstante consuetudine.

7. Ulterius vero circa eandem partem superest inquirendum, quæ forma, vel espressio verborum necessaria sit ut lex sufficienter edita censeatur, sive illa scripta sint, sive voce prolata. In quo dubio generatim loquendo, solum dicere possumus debere esse talia, ut sufficienter explicent intentionem Principis esse ferre præceptum stabile, & commune, habensque alias conditiones ad legem requisitas, & quocumque modo hoc fiat, illum sufficere. Primum patet, quia, ut in principio dixi, talis significatio est de substantia legis humanæ: secundum vero patet, quia nihil aliud est determinatum jure naturali, vel alicujus superioris. Hinc vero inferri potest, regulariter adhibenda esse verba præceptiva, quia solum præceptum inducit obligationem, & quia de ratione legis est, ut sit præceptum, & quia effectus obligationis odiosus, seu onerosus est, ideoque ad verborum proprietatem restringendus est; quapropter ut intelligatur superior ferre legem, non satis est, ut dicat, rogo, peto, hortor, vel quid simile, nisi aliquid addat, quo magis explicet obligandi intentionem. Sic dixit glos. in cap. *rogo*, 11. quæst. 3. ibi positum esse verbum rogandi pro verbo mandandi contra propriam significationem, forte quia ibi Pontifex rogat, hortatur, & monet ad id, quod sine peccato aliter fieri non poterat. Verumtamen in his, & similibus decretis, non oportet verba improprie accipere, quia in eis Pontifex, vel Princeps, hortatur subditos, ut impleant, quod alias tenentur, tamen ex vi talium verborum novam obligationem non imponit; & hæc exhortatio solet a Juristis (ut supra dixi) vocari consilium reverentiæ, quod non est novum præceptum, sed modesta, & paterna petitio observantiæ obligationis, quæ jam inerat: & sic loquitur glos. in Clem. 1. de testibus verb. *exhortatur*. Estque optimum exemplum in Conc. Trid. sess. 24. cap. 1. de reformat. ibi, *Sancta Synodus hortatur, ut conjuges ante benedictionem sacerdotalem in templo suscipiendam in eadem domo non cohabitent*; quæ verba legem obligantem non continent, ut omnes intelligunt.

Quæ forma verborum necessaria.

8. Oportet ergo, ut verba legis constitutiva præceptiva sint; possunt autem distingui: nam quædam præceptum proferunt quasi in actu signato (ut sic dicam) alia in actu exercito. Priora quoad præcepta affirmativa maxime sunt verbum, *præcipio*, vel *impero*, hæc enim verba esse videntur, quæ de se maxime indicare possunt voluntatem obligandi, ut sumitur clare ex Clement. *exivit de paradiso*, de verb. signific. ubi Clemens V. interpretatur, verbum, *præcepti*, indicare rigorosam legis obligationem, & idem habet Nicolaus III. in cap. *exiit*, de verb. signific. in 6. quoad negativa vero præcepta, verba propria sunt, *inhibeo*, *prohibeo*, & similia, ut in eisdem decretis declaratur, & ex vi significationis talium verborum videtur per se manifestum. Verba item æquivalentia sufficiunt, ut ibidem declaratur, hujusmodi autem esse videntur hæc, *Omnes teneantur*, *nemini liceat*, & similia. De verbis autem imperandi in actu exercito, ut sunt: *Facite*, *abstinete*, *omnes solvant*, *nemo audeat*, & similia, de his (inquam) multi dubitant, quia frequenter proferri solent per modum consilii, aut simplicis directionis, & ita Castro supra reprehendit Panormit. qui dixit, hunc modum imperandi sufficere ad legem obligantem constituendam. Sed certe opinio Panorm. valde probabilis est: nam præcepta superiorum ordinarie feruntur hoc modo, & censentur sufficienter ferri, quia illa verba sufficienter explicant imperium. Item Concil. Trident. sess. 13. cap. 7. de Sacerdote, qui urgente necessitate absque prævia confessione celebrat cum conscientia peccati mortalis, solum dicit, *Quamprimum confiteatur*, per quæ sola verba legem obligantem constituit, juxta communem intelligentiam, ut alibi ostensum est. Quapropter considerata proprietate illius locutionis, quando superior hoc modo loquitur ad subditum, & ex aliis circumstantiis, vel ex usu aliud non constat, præcipere censendus est; & cum proportione quando decretum superioris ita fertur, & inter jura, seu leges, aut decreta præceptiva inseritur, sub ratione legis ferri videtur, nisi ex aliis conjecturis oppositum constare possit.

Quædam leges proferunt præceptum in actu signato, quædam in actu exercito. Clem. exivit de paradiso.

9. Præterea dubitari solet de quibusdam verbis in particulari, & in primis de verbo, *mando*, quod interdum solet significare idem quod committo, & sic multas

multas differentias constituunt Juristæ inter mandatum, & præceptum, de quibus videri potest Felin. in cap. *eam te*, de rescrip. num. 9. sed nobis non sunt necessariæ, quia consistunt in sola verbi æquivocatione. Mandatum enim illo modo idem significat, quod delegatio vel commissio potestatis, per quam solet aliquis judex vel procurator constitui: hic autem sumitur ut jussionem significat. Solet item verbum mandandi per urbanitatem poni pro verbo petendi, aut rogandi, quo sensu utitur illo Sixtu Pap. in cap. *mandastis ut scriberem vobis*, 2. quæst. 5. & Sylverius in cap. *Guilisarius Patritius noster mandavit me ad se venire pacifice*, 23. quæst. 4. ideo misit ad me petendo, &c. unde Sylvest. verb. præceptum, quæst. 2. & Armil. num. 7. non putant sufficere simplex verbum, *mandamus*, nisi addatur geminatio, mandando præcipimus. Anton. autem 2. part. tit. 14. cap. 2. §. 3. ita videtur distinguere inter verbum mandandi, & præcipiendi, ut prius levem tantum obligationem, posterius gravem indicet; ait enim, mandatum sufficere ad legem obligantem tantum sub veniali culpa; præceptum vero etiam sub mortali. Sed hoc nullum fundamentum habet in significatione verbi: nam si mandatum idem est, quo jussio, vel imperium, non est cur limitetur ad levem obligationem, sed pro capacitate materiæ obligabit, sicut etiam verbum præcipiendi non inducet obligationem gravem, si materia non sit capax, ut infra dicetur. Dico ergo attendendum esse, quis cui loquatur, & quomodo: nam inter æquales verbum mandandi non solet usurpari ab eo, qui rogat, vel petit, sed urbanitatis gratia solet usurpari ab eo, qui rogatur: nam petitionem accipit tanquam mandatum, & multo magis ita accipitur tale verbum quando superior loquitur ad inferiorem etiam passive (ut sic dicam.) At vero quando superior loquitur ad subditum active mandando, sic verbum illud idem in rigore significat, quod verbum *præcipio*, ut late docet Felin. supra; atque ita quando ponitur in lege superioris per illud statuentis, & ordinantis, in rigore sufficit ad legem constituendam, nisi ex adjunctis ejus significatio distrahatur; quia in rigore significat proprium præceptum: nam est æquivalens verb. *præcipio*, & alioqui in illa occasione constat non poni gratia urbanitatis, nec in alia æquivoca significatione.

Dubia de verbis legis in particulari, quid significat verbum, mando.

10. Item solet dubitari de verbo, *oportet*. Aliqui enim putant sufficere ad legis imperium indicandum, quod sentiunt Navar. cap. 23. num. 30. præsertim in legibus Ecclesiasticis, de quibus infra, & Medin. tract. de jejun. capit. 7. Sed ex vi verbi contrarium videtur; tum quia verbum illud potius videtur indicare judicium de re ipsa, quam imperium; tum quia etiam per modum judicii non declarat necessitatem, sed honestatem, ut recte notavit Castro lib. 1. de lege pœnal. cap. 5. documento 4. De verbo item, *volumus*, dubitari solet, quia ex una parte videtur satis explicare voluntatem superioris, in qua consistit substantia præcepti; unde D. Thom. 2. 2. quæst. 104. artic. 2. dicit quacumque ratione constet subdito de voluntate superioris sufficere ad præceptum saltem tacitum. Aliunde vero verbum videtur valde ambiguum, quia non omnis voluntas superioris sufficit ad obligandum, & in dubio sunt verba in mitiorem partem interpretanda in materia obligationis. Dico ergo ex circumstantiis considerandum esse, an cadat super obligationem, ita ut superior exprimat se velle obligare subditos: nam hoc sine dubio satis est, quia in illa voluntate est substantia legis, ut dixi. Si autem verbum, *volo*, solum explicet desiderium, & affectum superioris, non satis est ad legem. Existimo autem absolute pro latum in materia legis habere priorem sensum, nisi ex usu, vel materia, aut aliis circumstantiis aliud constet. De verbo autem, *ordinamus*, & similibus clarum est per se non sufficere ad propriam legem constituendam, nisi aliæ circumstantiæ cogant, ut sumitur ex D.Thom. 2. 2. quæst. 106. art. 9. ad 2. & ex ratione facta, quod in dubiis mitior interpretatio est adhibenda. Addendumque præterea est oportere, ut ex verbis, vel circumstantiis constet, præceptum imponi, ut perpetuum, seu duraturum, donec revocetur, quia hoc etiam spectat ad substantiam legis, ut supra diximus; ac denique necessarium

Dubium de verbo, oportet.

De verbo volumus.

esse, ut feratur per modum communis præcepti, quia sine hoc etiam non esset lex.

11. Hinc vero nascitur dubium, an oporteat legem ferri per modum legis, vel sufficiat ferri per modum sententiæ, quando ab illo fertur qui potestatem habet condendi legem. Communis enim opinio est sententiam Principis legem constituere. Ita tenet Jason. l. 1. ff. de constit. princ. num. 1. & in l. 1. ff. de feriis, num. 23. & 24. ubi alios refert Ludovicus Gomez in Procemio ad regul. Cancellar. Gomez. quæst. 2. ad 1. cum Platea, quem refert in leg. *neque*, C. de decur. lib. 10. Idem tenent communiter Canonistæ cap. *in causis*, de re judicata, & Felin. in rubrica de rescriptione, num. 1. qui refert alios. Et probatur primo ex lege ultima, Cod. de legibus, ubi expresse dicitur, sententiam inter partes cum cognitione datam ab Imperatore in una causa, constituere legem in omnibus similibus causis servandam. Idem significatur in leg. 1. ff. de constitut. princip. ubi inter modos ferendi leges unus est: *Quando Imperator cognoscens decrevit*, ubi addit Glossa, *dando definitivam sententiam*: ratio reddi potest, quia sententia Principis est veluti regula, ad quam omnes inferiores judices conformari tenentur, sed hæc est propria vis legis; ergo. Major insinuatur, & probatur ab Imperatore in dicta lege ultima, his verbis; *Quid enim majus, quid sanctius imperiali est majestate? Vel quis tantæ superbiæ fastidio tumidus est, ut regalem sensum contemnat?* Quasi dicat, sententiam Imperatoris tantam habere auctoritatem, ut subditos obliget, ne in simili causa ab illa discrepent, & quoad hoc virtuale præceptum obtinere, & ita habere vim legis. Potestque confirmari ex eadem lege, quia decretum Imperatoris habet vim legis, sed sententia ab ipso lata continet decretum ejus; ergo.

Dubium.

12. Contra hanc vero sententiam objici potest l. 2, C. de legibus, ubi Theodos. Imperator ait: *Quia ex relationibus, vel suggestionibus judicantium procerum, introducto negotio statuimus*, &c. *generalia jura non sint*: unde conficitur argumentum: nam illud, quod Princeps communi consilio judicantium, seu procerum statuit, vel est sententia, vel plusquam sententia, & tamen illa dicitur non habere vim generalis legis. Confirmatur, quia Princeps ferendo sententiam in particulari causa non fungitur munere Principis dicentis jus toti reipublicæ, sed potius munus privati judicis in causa particulari, de qua potest judicare secundum propriam opinionem: non ergo statim legem statuit: unde Covar. in 4. part. 1. cap. 7. §. 4. num. 15. dicit, leg. ultim. Cod. de legibus, intelligendam esse quando Princeps, qui potestatem habet ferendi legem occasione alicujus controversiæ, quæ inter privatos contingit, legem aliquam ejusque sensum explicat & interpretatur ea mente, ut interpretatio vim legis universalis habeat: non autem procedere decisionem illius legis, si simpliciter Rex jus dicens privatis, aliquam ferat sententiam, neque significans, se illius interpretationem generalem facere, nec expresse legis verba interpretans, ut inde constet voluisse, interpretionem illam legis vim obtinere; atque ita indicat Covarruvias illam legem ultimam intelligendam esse de sententiis, per quas Princeps expresse interpretatur aliquam legem, utique suam, vel inferioris, cujus interpretatio ad ipsum pertineat, & ita esse limitandam communem sententiam. Aliam vero legem secundam procedere de aliis sententiis omnibus, quæ talem interpretationem non continent, & ita conciliantur illæ leges, & solvitur confirmatio addita ex sententia hujus auctoris; quia quando Princeps auctoritate sua legem interpretatur, non est locus privatæ opinioni, quia Princeps certo scit suam intentionem, & mentem, quam per talem sententiam declarat; & ideo illa interpretatio vim habet legis, seu e contrario lex ita declarata jam non obligat, neque habet vim, nisi juxta declarationem ab auctore datam, quia ejus est interpretari legem, cujus est condere, ut in eadem l. ult. dicitur, & in l. *leges sacratissimæ*, eod. quando autem talis interpretatio expresse fit per sententiam aliquam ab eodem legislatore datam, etiamsi sit in causa particulari, necesse est ut generaliter declaret sensum legis, quia non potest lex

in

in uno negotio unum sensum habere, & in alio omnino simili sensum alium, sed unius legis unus est legitimus sensus, & ille maxime est, quem auctor ejus declarat.

13. Sed licet hæc expositio, quoad partem hanc affirmantem sententiam continentem interpretationem propriæ legis habere vim legis, certissima sit, & in illa lege ultima contenta; nihilominus videtur nimia limitatio illius legis, & communis opinionis, si ad hanc solam sententiam restringatur; quia auctores generalius loquuntur, & verba legis generalia sunt de sententia: nam de interpretatione legis postea agere incipit: unde in illa priori parte non fundatur in auctoritate interpretandi, sed absolute in auctoritate decernendi. Deinde requirit causæ cognitionem, & præsentiam partium, quæ solent esse necessariæ ad cognitionem facti, non ad juris interpretationem: nam hæc æque bene dari posset in absentia partium, & independenter a tali, vel tali facto, quod postea per particularem judicem potest examinari ad applicandam facto juris interpretationem. Accedit quod Glossa ibi potius intelligit, legem illam procedere in his causis, quæ non sunt decisæ per leges. *Nam in aliis (*inquit*) legem servaremus scriptam*.

14. Unde eadem Glossa in dicta l. 2. intelligit, legem ultimam procedere in omnibus sententiis, quæ feruntur ab Imperatore in quacumque causa, illa exacte cognita, & examinata in præsentia utriusque partis, ut in eadem lege expresse cavetur, & consequenter in sententia lata solum in vi juris, quod ex cognitione causæ resultat: nam tunc sententia conferens jus uni parti, vim habet legis, sive declaret priorem legem (quod fortasse frequentius eveniet) sive constituat illam, si pro simili causa non erat constituta. At vero dictam leg. 2. intelligit eadem Glossa ibi de his statutis, seu concessionibus, quas Imperator facit per modum privilegii, vel in gratiam alicujus personæ propter peculiarem respectum, vel in tali tempore, aut loco, propter specialem occasionem: talia enim statuta non habent vim generalis legis, ut in eadem l. 2. consequenter declaratur, & habetur etiam in l. 1. ff. de const. princ. & est consentaneum regulis juris 28. & 74. in 6. quod privatæ concessiones non trahuntur in consequentiam, ut in simili notavit Glossa distinct. 19. in princ. estque in re vera hæc sententia, & satis conformis illi leg. 2.

15. Baldus vero ibi addit, legem ultimam de legibus procedere in sententia definitiva, sive sit juris dispositiva, sive declarativa: non vero in interlocutoria, de qua loquitur lex secunda, ut ipse exponit, & expressius habetur in leg. 3. & hac distinctione utuntur etiam communiter Canonistæ in cap. *in causis*, de re jud. Sed ita eam limitant, ut eam evertere videantur: nam fatemur, si interlocutoria sit in corpore juris incerta, habere vim legis: item solata sit cum cognitione causæ, & in præsentia partium habere etiam vim legis, etiamsi non sit inserta in corpore juris. At vero has conditiones requirunt etiam in sententia definitiva juxta dictam legem ultimam: non videtur ergo necessaria distinctio. Maxime cum in l. 1. ff. de constit. princ. dicatur, etiam illud, *quod Princeps de plano interloquutus est, legem esse*; si ergo cætera sint paria, non videtur esse differentia, quia, licet sententia sit interlocutoria respectu causæ principalis, de qua tractatur, potest esse quasi definitiva, quantum ad id, quod Princeps per illam proxime statuit, vel declarat, quia in eo continere potest ultimam (ut sic dicam) ejus resolutionem: si ergo de mente principis æque constat per utramque sententiam, eadem erit utriusque ratio. Differentia igitur solum esse potest quasi materialis, quia facilius, & frequentius solet de hac mente principis constare per sententiam definitivam, quam per interloquutoriam; atque hoc modo intellecta communis sententia verissima est.

16. Duo autem addenda occurrunt, unum est, necessarium semper esse, ut ex verbis sententiæ constet, latam esse non solum ex arbitrio prudenti, & opinativo (ut sic dicam) sicut ferri solet ab inferioribus judicibus, sed etiam ex potestate, & voluntate dicendi, & stabiliendi certum jus: nam alioqui privata sententia non sufficiet, ut confirmatio supra facta recte probat, — Præter dicta duo necessaria legi.

in quo etiam bene sentit Covar. Hoc autem, ut dixi, frequentius contingit, quando Princeps fert sententiam, interpretando aliquam legem propriam, vel æqualis, aut inferioris; quando vero non interpretatur, sed condit novum jus, tunc necesse est, ut hoc expressius significetur in sententia, quia sententia de se non est constitutiva juris, sed declarativa, quia de se cadit in factum præteritum, vel jus acquisitum, seu præexistens inter partes litigantes: judicium autem cadens in præteritum ordinarie est declarativum potius, quam constitutivum juris, nisi aliud explicetur: unde sæpe etiam contingere potest, ut Princeps per talem sententiam non interpretetur jus humanum, sed naturale: & tunc magis dubium erit an talis sententia legem constituat, quia Princeps non habet majorem potestatem interpretandi jus naturale, quam ratio ejus probaverit; quia in hoc magnum est discrimen inter interpretationem legis naturalis, & civilis: nam interpretatio legis civilis procedit non solum ex scientia, sed etiam ex potestate, & voluntate, quæ facit esse certam interpretationem, etiamsi minus consentanea sit prioribus verbis, vel tantam mutationem facere, ut jus antiquum mutare videatur. Non est autem ita in interpretatione juris naturalis: procedit enim solum ex vi rationis, quæ interdum non est evidens: sed tantum probabilis, & ideo non tam facile datur cum obligatione, & præcepto sequendi illam, & ideo oportet, ut in modo ferendi sententiam clarius de hoc præcepto, & obligatione constet; & tunc si sententia principis apertum errorem contra justitiam, vel rationem naturalem non contineat, illi standum est, quando per modum regulæ, & animo obligandi latam fuisse constiterit.

17. Alterum addendum erat, necessarium esse, ut talis sententia sufficienter proponatur, seu publicetur tanquam communis regula decidendi similes causas, quia (ut diximus) hoc pertinet ad complementum legis. Magis autem spectat ad promulgationem legis, de qua statim dicemus, quam ad editionem, seu constitutionem ejus, de qua nunc tractamus: unus autem modus magis usitatus constituendi talem sententiam in statu legis esse solet, quando inferitur in corpore juris, ut sumitur ex l. 1. C. de novo codice faciendo, §. penult. in fine, & in jure canonico est id maxime usitatum, ut infra videbimus. Non videtur autem hic modus publicationis adeo necessarius, ut nullus alius possit sufficere, quia nullo jure id cavetur, nec ex natura rei sequitur. Poterit ergo alio modo sententia taliter per publica rescripta, vel per publicam famam evulgari, ita ut in ratione legis constituatur, in quo cum proportione servandum erit, quod infra de promulgatione legis dicemus.

18. Quæri autem solet, an hoc intelligendum sit de sententia solius Imperatoris, vel etiam aliorum inferiorum: nam Glossa l. 1. ff. de feriis, verb. *derogare*, significat, sententiam inferiorum Magistratuum non facere legem, & loquitur in particulari de Prætore, ubi id notat Jason numer. 23. cum Angelo, & multis aliis, qui limitationem extendunt ad Reges, & alios inferiores principes, etiam habentes potestatem condendi leges; & hoc etiam sequutus est Felin. in dicta rub. de rescription. Contrarium autem docuit idem Angel. in l. *item veniunt*, §. *cæterum*, ff. de petit. hæredit. quem Jason supra, & in dicta leg. 1. de constit. princ. num. 6. posteriori loco refert, & non improbat. Felin. vero prius reprobat, postea ex parte illius sententiam admittit, scilicet quando sententia inferioris potentis condere leges in territorio suo, inserta est, inter constitutiones ejus. Sed hoc pertinet ad modum promulgationis, & supponit potestatem ferendi legem per sententiam: hoc autem posito non est, cur modus promulgationis limitetur ad illum modum, magis in his inferioribus, quam in Imperatore, servata proportione. — Dubium.

19. Quocirca distinctione utendum esse censeo, qua posita facile intelligetur, in quo sensu locum habere possit prior sententia, & quomodo Angelus non docuerit contraria. Primo ergo si Magistratus inferior, qui sententiam profert, non habeat potestatem condendi leges, clarum est multo minus posse legem fer-

re, ferendo sententiam: tum quia semper est defectus potestatis: tum etiam, quia modus ferendi legem per sententiam nihil habet speciale, sed potius pertinet ad extensionem quandam potestatis.

20. Deinde si is, qui tulit sententiam, potestatem habeat condendi legem, subdistinguendum est, quia vel est supremus Princeps non recognoscens superiorem in temporalibus, ac talis, ut non obligetur jure communi civili, seu imperialibus legibus; & in illo procedit doctrina non minus, quam in Imperatore, sive ille sit Rex, ut Hispaniæ, Galliæ, &c. sive Dux supremus, sive Respublica, ut Veneta, de qua videtur loqui Angel. in posteriori loco supra allegato: ratio autem est, quia doctrina data non fundatur in speciali dignitate Imperatoris, aut Regis: sed in jurisdictione legislativa suprema: nam ad omnem Principem, vel legislatorem habentem talem jurisdictionem, æque spectat interpretari suam legem, ac condere, & potest per sententiam illam interpretari, sicut potest Imperator, vel ferendo sententiam potest per illam legem condere, si velit, & id declaret: quis enim, aut quid prohibet.

Subdistinctio de condente legem.

21. Denique talis esse potest Princeps, qui fert sententiam, ut licet possit legem ferre, superiorem nihilominus habeat, cujus commune jus servare tenetur, & solum ex concessione ejus possit aliquas leges condere, non contrarias juri communi; & de hujusmodi sententia iterum distinguendum est: nam si illa contineat interpretationem juris communis supremi Principis, non poterit inducere legem, etiam pro particulari territorio inferioris principis; quia non spectat ad illum interpretari legem superioris, etiam pro sua provincia: tum quia esset in præjudicium superioris: tum etiam, quia lex unica est pro toto regno superioris, ideoque unum universalem debet habere sensum, quem non potest dare inferior cum auctoritate: alias possent plures ex similibus inferioribus variis, & contrariis modis interpretari legem pro suis provinciis: unde constat, multo minus posse talem sententiam, si sit contra jus superioris, habere vim legis privatæ, seu municipalis: tum quia non est concessum illi inferiori legislatori contra jus commune regni præcipere, ut supra ostensum est: tum etiam, quia nec talis sententia justa esset, utpote juri contraria; & in hoc sensu videntur loquuti auctores ponentes discrimen inter supremum, vel inferiorem; quod etiam significavit Gregor. Lopez in l. 9. tit. 18. part. 3. num. 9. ubi ait, quod licet in supremo Senatu fuerit judicatum contra jus commune regni non est curandum, quia Magistratus non potest inducere stylum in derogationem juris communis, & sumitur ex l. *nemo*, C. de sentent. & inter locut. omnium judicum. At vero si talis sententia esset juri communi regni conformis, & aliquid adderet ad juvandum, vel magis confirmandum illud jus, quoad id posset legem particularem inducere, quia in hoc potest inferior legem ferre circa eandem materiam cum lege superioris, ut supra cum communi sententia dictum est; & eadem ratione si sententia talis principis inferioris versetur in materia, circa quam nulla est lex superioris: in ea locum habebit doctrina data, nec oportet distinctionem facere inter hunc inferiorem, & supremum, quia in hujusmodi sententia se gerit, ut supremus, & quia potest uti sua potestate legislativa in tali materia, & sententiam potest satis explicare, se velle illa uti, & stylum, seu regulam inducere.

22. Tandem dubitari hic potest, an quod dictum est de sententia, locum habeat in rescripto, seu Epistola Principis, quod nimirum vim habeat legis, quod maxime locum habet, quando per tale responsum interpretatur aliquam legem, vel suam, vel naturalem, idemque erit, si rescribat, statuendo quid servandum sit in aliquo negotio, vel dubio. In hoc enim Bart. in l. 2. C. de legibus negat rescriptum Principis constituere generalem legem, & in hoc differentiam quandam constituit inter Epistolas Pontificias, & regales, sed de Pontificiis postea suo loco dicemus. Sequitur Decius in rubr. de rescrip. in princ. & Paul. de Castro in l. 1. ff. de constitut. princ. Fundantur in dicta l. 2. C. de legibus ibi, *vel consultatione*. Verius tamen est, idem

An idem dicendum de rescripto seu Epistola Principis ac de sententia.

esse dicendum de Epistol. vel rescripto interpretante dubium, quod de sententia; quod docent Jason, Angel. Felin. & alii supra citati, & videri potest Burgos de Paz in Proœm. ad leges Taur. num. 450. & sumitur ex dicta lege ult. C. de legibus in secunda parte ejus, & est expressum in dicta l. 1. ff. de const. princ. ibi: *Quodcumque Imperator per Epistolam, & subscriptionem statuit, vel edicto præcipit, legem esse constat.* Hoc autem intelligendum, & declarandum est modo dicto de sententia: nam est eadem ratio de quodlibet responso Principis, quod directe decidit aliquod dubium, constituens illud responsum tanquam regulam operandi: oportet autem ut non sit concessum in peculiarem favorem, vel privilegium alicujus personæ, vel ob particularem circumstantiam occurrentem, & ita eodem modo conciliantur jura civilia, ut dictum est.

CAPUT XVI.

Quæ promulgatio necessaria sit ad perfectam constitutionem legis civilis.

1. Superest dicendum de tertia solemnitate legis, quam subsequentem appellavimus, comparatione facta ad voluntatem principis, & exterius scriptam, vel declaratam aliquo signo sensibili exterius indicante illam, & circa quam suppono in primis, non esse satis privatam Principis locutionem, seu expressionem, ut lex jam lata censeatur, donec voluntas, & jussio Principis solemni ritu edita, & subditis proposita sit: hoc enim & utroque jure humano est constitutum, ut supra lib. 1. cap. 11. ostensum est, & ipsa legis natura postulat: tum quia est regula operationis, ad quam tota communitas se debet conformare: non potest autem habere talem rationem communis regulæ, nisi publice sit edita, ita ut a tota communitate observari possit: tum etiam, quia lex est signum voluntatis Principis, qua vult totam communitatem movere, & obligare: ergo oportet, ut tale signum publicum sit: unde fit, conditionem hanc ita esse necessariam, & intrinsecam legi humanæ, ut non possit Princeps, etiamsi velit legem condere sine aliqua publicatione communitati accommodata, & de se sufficiente, quamvis modum ejus variare possit; quia illud prius, generatim & absolute sumptum est jure naturali necessarium, ut ostensum est. Estque communis sententia omnium, quos referemus. Solum inveni apud Selvam, de benef. quæst. 22. num. 14. quod sine scriptura, *sine publicatione valet lex, & ligat statim, si conditor velit*, & citat Glossam in Clement. 2. de hæreticis. At vero illa Glossa in verb. *ex tunc*, non dicit sine publicatione, sed statim a promulgatione, quod longe diversum est, ut infra declarabo: neque aliter loquuntur Doctores in rubr. de constit. quos etiam Selva refert: unde etiam ille forte in eodem sensu loquutus est, per publicationem intelligens illam, quæ longo tempore, vel certa solemnitate fit: hæc enim potest per principem immutari, ut dicemus. Explicandum vero est, quæ & qualis debeat esse hæc solemnitas, seu publica propositio, quæ solet communiter promulgatio vocari.

Selvæ opinio quod sine scriptura, & publicatione valet lex, & ligat statim.

2. In quo Panormit. in cap. 1. de postulat. Prælat. nu. 10. distinguit, inter solemnem editionem, & publicam promulgationem, & priorem putat sufficere ad substantiam, & obligationem legis, sine secunda, quia in illo textu dicitur sub disjunctione, *Solemniter editur, aut publice promulgatur*: unde ait constitutionem obligare statim ac solemniter in publico consilio editur, antequam sit publice promulgata, ac subinde promulgationem publicam solum requiri, quando lex sine solemnitate edita est. Melius tamen dicitur, illa duo verba æquipollentia esse, & particulam, *aut*, positam esse pro, *seu*, ut frequenter fit: unde fieri non potest, ut lex humana incipiat esse lex, & vim obligandi habeat priusquam sit aliquo modo promulgata publice: nam si dicatur edita solemniter, solum quia in publico consilio Regis, aut Senatorum Reipublicæ conscripta, vel definita est, hoc non est satis ut sit lex, vel ut obligare incipiat etiam præsentes, & scientes, quia solemnitas requisita ad legem non tantum est ex parte

Particula aut, positam esse pro, seu.

condi-

conditorum, sed etiam in ordine ad communitatem, & ideo non est lex, donec respectu communitatis habet statum legis, nec incipit obligare singulos, donec possit communitatem obligare. Quod optime explicatur in legibus editis in generali concilio: nulla enim potest esse solemnior editio ante promulgationem, & nihilominus non sufficit, nisi sequatur promulgatio. Quamvis ergo lex sit edita in regio concilio, & ibi omnium ore prolata, vel eorum auctoritate scripta, & imo licet sit typis mandata, nondum est lex, donec aliquo alio modo publico sit communitati proposita, & hanc vocamus promulgationem. Si vero solemnis editio legis fit in conspectu totius populi, ut Panorm. loqui videtur, tunc solemnis editio includit promulgationem; immeritoque distinguuntur. Numquam ergo editio legis habet solemnitatem requisitam sine promulgatione; neque e converso promulgatio esse potest sine solemni editione, quia vel cum illa fit, vel certe additur editioni legis prius factæ, & solemnizat illam (ut sic dicam.) Et ideo ubi illa duo distinguuntur, & diversis actionibus, ac temporibus fiunt, necesse est, ut utrumque concurrat. Et ita sentit Innoc. d. c. 1. n. 6. & hostiens. n. 21. & 22. & alii, qui copulative intelligunt textum illum; nos autem utrumque sub nomine promulgationis, vel solemnis editionis comprehendimus.

Distinctio inter promulgationem, & divulgationem legis.

3. Ut autem explicem clarius qualis promulgatio sufficiat, ac necessaria sit, distinguo inter promulgationem, & divulgationem legis. Promulgationem appello illam publicam propositionem, seu denunciationem legis, quæ fit aut voce præconis, aut affigendo legem scriptam in publico loco, aut alio simili modo. Divulgationem autem appello applicationem illius primæ promulgationis ad notitiam, vel aures subditorum absentium, qui aut legere, aut audire primam illam promulgationem non potuerunt: utrumque ergo explicandum est: nam re vera utrumque potest esse aliquo modo necessarium, & in utroque oportet aliquos dicendi modos extreme contrarios cavere.

1. Concl.

4. Dico igitur primo: Ex natura rei non est positive determinata certa solemnitas, vel promulgatio publica, sed hæc in legibus civilibus ex ipsomet jure civili, vel ex recepta consuetudine, vel ex voluntate expressa legislatoris determinanda est. Prima pars per se nota videtur, quia ex jure naturæ solum habemus quod hactenus diximus, legem humanam debere esse communitati sufficienter propositam; modus autem hujus sufficientiæ non est ex natura rei definitus: ergo determinatio ejus non potest ex sola ratione naturali determinari. Addidi autem non posse positive determinari, quia negative aliquid designari potest in particulari quod ad promulgationem legis necessarium non sit, ut verb. grat. quod singulis subditis in particulari intimetur, necessarium non est, ut expresse dicitur in cap. 1. de postulat. Prælat. ubi omnes id notant non tanquam in jure tantum positivo præscriptum, sed ut ex natura rei consequens: tum quia lex per se respicit communitatem, & ideo respectu illius postulatur necessaria promulgatio non respectu singulorum: tum etiam quia illa legis intimatio particularis ad singulas personas est moraliter impossibilis, & ex accidenti potest in multis impediri: lex autem considerat ea, quæ sunt per se & quæ moraliter sufficiunt, & ideo licet particularis notitia, vel ignorantia legis possit requiri ad accusationem, vel excusationem uniuscujusque personæ: nihilominus sufficiens promulgatio legis ex his circumstantiis non pendet. Sic ergo quoad aliquam negationem habet determinationem hæc promulgatio legis, scilicet, ut generalis sit, & modo publico fiat absque privata intimatione: quoad illum autem modum publicum non habet positivam determinationem hæc promulgatio ex sola rei natura.

5. Unde facile colliguntur aliæ partes: quia de facto semper necessarium est, ut hæc promulgatio determinato modo fiat, qui ad legem constituendam & requiratur, & sufficiat: alias numquam posset subditos constare, quando lex sit sufficienter constituta, ita ut obliget: ergo cum hoc non sit ex natura rei determinatum, oportet, per hominem potestatem habentem constitui, ergo quoad leges civiles maxime id fieri potest per jus civile, juxta quod fieri debent hujusmodi leges, vel per consuetudinem, quæ ad legem introducendum sufficit, ut infra dicemus, vel per voluntatem legislatoris: nam sicut potest legem ferre, ita & modum ejus determinare, ut statim dicemus.

Quot in locis necessaria promulgatio legis.

6. Declarandum ergo superest, quæ certa solemnitas promulgationis nunc sufficiat, vel necessaria sit pro legibus civilibus, & quo jure sit determinata. Et in particulari solet dubitari, an sufficiat unica promulgatio in curia Principis, vel in Metropoli totius regni, vel plures requirantur, & quot. Ut autem ad hoc clare respondeamus, operæ pretium erit distinguere duplices leges. Quædam sunt inferiorum communitatum, seu minus universalium; aliæ amplissimarum communitatum. Sub priori membro comprehenduntur municipales leges civitatum particularium; item leges unius provinciæ, vel etiam unius parvi regni, in quo una tantum est principalis civitas, seu metropolis, quæ est veluti caput omnium aliorum populorum. Sub alio capite continentur leges, quæ feruntur a supremo Principe habente sub se latissimam ditionem. Quod dupliciter contingit, uno modo per unionem plurium provinciarum in uno regno, ita ut singulæ provinciæ per se componant aliquo modo unum corpus, & unaquæque habeat suam civitatem præcipuam, & quasi metropolitanam, licet ex illis omnibus provinciis unum regnum coalescat, quod iisdem legibus gubernatur, & moraliter est quasi unum, & per se indivisibile. Quando autem provinciæ ejusdem regni censeri debeant esse ita distinctæ, & habere distincta capita provinciarum, ex usu, & moribus populorum, & consueto regimine, & æstimatione illarum, credimus esse accipiendum. Alio modo contingit ditionem regiam non solum ex multis provinciis, sed etiam ex multis regnis constare, quæ non habent inter se moralem unitatem per se, sed solum per accidens in una persona ejusdem regis, ad quem vel per successionem, vel alio titulo per accidens devenerunt: exempla omnium istorum membrorum inveniri possunt in imperio Hispaniæ, in quo sub uno Principe sunt plura regna inter se distinctissima, quæ aliam unionem non habent, nisi in qua persona regis. Ex his autem regnis quædam sunt particularia, quorum singula unam habent metropolitanam civitatem, ut videtur esse Neapolitanum regnum Aragoniæ, Valenciæ, &c. aliqua sunt ampliora, ut Castellæ regnum, quod provincias valde distinctas, & quasi metropolitanas complectitur, & hujusmodi etiam videtur esse regnum Galliæ, & similia.

Leges alii inferiorũ communitatũ, aliæ amplissimarum.

Leges prioris ordinis sat promulgari unica solemni publicatione.

7. De legibus ergo prioris ordinis omnes conveniunt, sufficienter promulgari unica solemni publicatione facta in curia, vel præcipua civitate, vel in loco secundum morem patriæ consueto: ratio est, quia illa sufficit, ut lex dicatur publice, ac solemniter edita, & ut moraliter valeat per totum territorium, seu districtum evulgari: ergo ex natura rei non potest cum fundamento aliquid amplius postulari: nec etiam jure positivo aliud præscriptum invenitur: ergo hoc sufficit. Et confirmatur, quia alias oporteret in singulis civitatibus, vel populis promulgari, quia si una promulgatio non sufficit in capite, non est major ratio, cur exigatur in quibusdam, quam in omnibus aliis populis. Consequens autem est plane falsum, ut constat, tum ex usu: tum quia lex per se respicit communitatem: & ita satis est, quod toti communitati semel publice proponatur. Ex qua ratione dicebamus supra, non requiri privatam intimationem respectu personarum, vel familiarum, eadem fere ostendi potest, non esse necessariam respectu singulorum populorum unius privatæ ditionis, sive civitatis, sive provinciæ particularis regni. Hæc autem intelligitur per se, & nisi in ipsamet lege aliud præscribatur: nam interdum id poterit expedire, & non est dubium quin fieri possit, & sæpe fiat, ut ex dicendis constabit, tam in præsenti, quam in legibus Canonicis.

1 Opinio de legibus 2. ordinis.

8. De legibus autem secundi ordinis sunt variæ opiniones. Prima affirmat in illis legibus necessarias esse plures promulgationes, quæ fiant in capitibus regnorum,

rum, vel provinciarum, & factam in unaquaque metropoli solum pro sua provincia sufficere, vel si fiat in curia regis, solum sufficere pro illa provincia cujus est caput, vel in qua existit. Ita tenet Glossa in authentica, ut factæ novæ constitut. collat. 5. verb. *hujusmodi lex*, & sequitur ibi Bartolus, & Baldus in lege, *leges sacratissimæ*. C. de legib. Joannes Andreas Data sexti, Panormitanus cap. 2. de constitut. num. 7. & ibi Felinus n. 7. & alii ibi, & Navarrus consil. 1. de constit. q. 4. num. 19. & 20. Soto lib. 1. de justitia, q. 1. a. 4. Angel. verbo, *lex*, qu. 7. nu. 1. Armilla nu. 11. Rosell. num. 8. Ludovico Gomez in Proœmio ad regulas Cancel. quæstion. 2. qui aliter sentiunt de legibus Canonicis, de quibus sequenti libro dicemus. Fundata est hæc sententia in authentica, *ut factæ novæ constitutiones*, & cæter. quam omnes ita intelligunt; imo Navarr. ait, hanc sententiam potissimum fundari in jure scripto.

Difficultas contra dictā sententiam. 9. Difficultas vero contra hanc sententiam est, quia lex ita non est universalis pro omnibus legibus, sed solum pro legibus disponentibus circa testamenta, quomodo condenda sint, &c. ut patet ex capit. 1. ejusdem authenticæ ibi: *Sancimus igitur ex illo nostras constitutiones, quæ pro testamentis fiunt, valere, ex quo in communi factæ sunt manifestæ; in provinciis autem, ex quo directe per metropolitas palam factæ sunt*. Ex quibus satis constat, ex vi verborum constitutionem esse restrictam ad talem materiam. Nec vero eam licet extendere propter similitudinem rationis; tum quia forte non est similitudo rationis, quia testamentorum causæ sunt magis piæ, & in eis poterat esse magis nociva ignorantia legis obligantis, vel irritantis testamentum, & plures lites ob illam causam oriri poterant in illa materia, quam in aliis: tum etiam quia Imperator ibidem semper reddit rationem ex peculiari causa ultimarum voluntatum: *Non enim volumus* (ait) *deficientium infringi voluntatem*; tum denique quia illa extensio per similitudinem rationis raro, aut numquam in legibus admittenda est, ut infra dicemus: unde propter hanc objectionem Vasquez 12. disput. 156. c. 2. dicit, frustra Jurisperitos extendisse Authenticam illam ad omnes leges Imperatorum, cum de solis testamentorum legibus disponat, solumque per argumentum a simili extendisse legem illam sine sufficiente fundamento.

Legē stricti[us] loquentem extendendam esse juxta generalitatē rubricæ, quādo nō est repugnantia, nec absurdum. 10. Verumtamen Jurisperiti non tantum similitudinem rationis, sed etiam verba rubricæ illius authenticæ considerarunt, ut aperte constat ex Glossa ibi, quia verba rubricæ generalia sunt, scilicet, *Ut factæ novæ constitutiones post insinuationes earum, post duos menses valeant*. Quæ rubrica, ut ex ipsius verbis constat, est ex illis, quæ a Juristis dicuntur perfectum sensum reddere, de quibus est apud illos dogma receptum, habere textus auctoritatem in his, *In quibus non repugnat*, ut ipsi loquuntur, id est, in his, quæ non sunt contraria legibus sub rubro contentis. Unde concludunt, etiamsi lex strictius loquatur, extendendam esse juxta generalitatem rubricæ, quando non est repugnantia, nec absurdum aliquod sequitur. Hæc regula sumitur ex Glossa 1. & Doctoribus in dicta authentica, & in leg. 1. C. de capitat. civium, &c. libr. 11. & in leg. 1. C. ne fide jussores, vel mandat. dot. dentur, ubi Glossa Magist. circa finem, & ex Anton. de Butrio in Proœmio Decret. Jasone & Decio in leg. 1. ff. si certum petatur, & aliis quos refert, & sequitur Albertus Brunus tractat. de stat. exclud. fœm. art. 8. n. 93. & Joannes Bonius tractatu de statutaria urbis præscriptione, Glossa 19. num. 61. & sequentibus, & Rolandus a Valle in quæstionibus de lucr. dotis, q. 9. Ubi addit, generalitatem rubricæ sufficere ad decisionem causæ, non obstante loquutione legis magis restricta, quia rubrica potest pro textu allegari, juxta notata per supradictos Doctores.

11. Hi vero Doctores omnes nullam aliam probationem afferunt præter communem ipsorum consensum, & quasi traditionem, quæ in interpretatione jurium magnam sine dubio habet auctoritatem: nam si consuetudo est optima legum interpres; ergo & hæc tot, & tantorum doctorum testificatio, quæ consuetudinem necessario habet adjunctam, sive illam induxerit, sive de illa testificetur. Videntur autem dicti auctores supponere rubricas juris civilis esse eorundem Imperatorum, seu Jureconsultorum, quorum sunt leges, quod fundari potest in l. 1. ff. si certum petat. & fortasse in aliis. Unde dicere solent iidem Doctores, rubricas Decreti non habere auctoritatem, quia non sunt ab auctoribus canonum, sed a Gratiano, vel aliis, ita notant Joannes Andr. & Anton. in Proœm. Decret. Ex hoc autem principio, valde probabili illatione colligitur, rubricam reddentem sensum perfectum habere legis auctoritatem, & non limitari per textum regulariter loquendo, nisi necessitas cogat, ne credatur talis tituli auctor frustra generalem illam propositionem protulisse; sed potius leges specialius loquentes esse veluti membra illius generalitatis, vel quasi materialia exempla, in quibus cernitur, quod in rubrica generalius continetur.

12. Hoc ergo principium negari non poterit a Theologis cum probabilitate, quia in his, quæ rationi contraria non sunt, nec legibus repugnant, multum habet ponderis communis consensus peritorum in sua propria scientia; præsertim cum sit illud principium per se verisimile & consentaneum rationi. Ex illo autem optime infertur in præsenti, dictam authenticam extendendam esse ad omnes leges civiles, quia titulus rubricæ generalis est, & sensum reddit perfectum, & ita habet textus auctoritatem, & per illam explicanda est authentica, sicut unum jus per aliud explicatur. Ubi etiam considerari potest, quod notat Bald. Perusi. tract. de statut. verb. *rubrica*, quoties rubrica incipit per *ut*, aut per *ne*, decidere & habere vim textus, quia completum sensum reddit; ergo tunc per illam recte textus explicatur. Confirmatur hoc primo, quia in materia hujus authenticæ hæc extensio favorabilis est: si autem considerentur allegati auctores, etiam in materiis odiosis, & stricti juris illam doctrinam admittunt; ergo a fortiori est ad hanc authenticam applicanda. Confirmatur hoc secundo, quia alia pars illius constitutionis, quæ est de dilatione duorum mensium, generaliter intelligitur, ut infra videbimus, & sumitur ex quadam Bulla Pii IV. super declaratione temporis observationis Concilii Tridentini, ibi: *Jure communi sancitum est, ut constitutiones novæ non nisi post certum tempus obtineant*; nullibi enim invenitur sancitum, nisi in illa authentica: ergo intellexit Pontifex illam legem absolute de novis constitutionibus, & non tantum de pertinentibus ad testamenta. Denique non repugnant verba authenticæ, quia licet occasione testamentorum sit facta, & ideo de illis legibus in particulari loquatur, non est id tamen materialiter intelligendum, sed quasi gratia exempli, & formaliter sumendum est, quod lex intendit juxta rubricam, quam auctor ejus proposuit. Cui intentioni consonant nonnulla verba, quæ rationem generalem indicant, ut sunt illa: *Cur enim culpabimus eos, qui positas nostras ignoraverint constitutiones*. *Si* (ut infra dicit) *eo quod non fuerunt sufficienter propositæ, ignorantur*. Baldus. Perusin.

13. Dicendum ergo est vi juris communis imperialis, seu civilis necessariam esse promulgationem legis in civitatibus provinciarum, aut regnorum, ut in singulis provinciis lex obliget, nec sufficere unam publicationem factam in curia principis: ratio est, quia ita statutum est jure imperiali modo declarato, juvante etiam consuetudine Imperii. Congruentia vero magna profecto est, ut hoc modo melius possit lex innotescere, & vitentur magna incommoda, & jurgia, seu lites, quæ ex ignoratione legis propter distantissimam promulgationem possunt provenire. Addunt Juristæ congruentiam, quia Imperator non habet curiam stabilem, & immobilem, sed facile huc, atque illuc transfertur, & ideo non potest esse tam certa, & universalis promulgatio, quæ in illa fit, præsertim pro regnis, vel provinciis distantibus, quæ & magnam morum dissimilitudinem, & parvam communicationem inter se habere solent. Atque hinc fit ut omnes inferiores principes temporales, qui subduntur imperio, & legibus ejus, juxta hanc regulam, & conditionem leges suas particulares ferre teneantur, quia non possunt statuere contra jus commune, nisi consuetu- Necessariam esse promulgationem legis in civitatib. provinciarū aut regnorū, ut in singulis provinciis obliget, ex vi juris communis imperialis.

suetudine, vel speciali jure sibi concesso exempti sint, ut supra est declaratum. Unde etiam fit, ut licet hoc jus sit ordinarium, in aliquibus casibus possit sufficere alius modus promulgationis, ut quando lex fertur per sententiam, vel Epistolam principis, quia secundum aliud commune jus sufficit illam publicari successu temporis per publicam notitiam, & famam, vel per incorporationem in communi omnibus satis nota, vel alio simili modo, qui vel consuetudine, vel aliqua lege approbatus sit.

14. Tandem ex dictis colligitur hæc non habere locum in his regibus qui non subduntur legibus imperii, quia eos non obligat dicta Authent. oportet ergo consulere proprium regem, vel consuetudinem. Nam jure civili regio statui potest, ut una promulgatio in curia, vel in loco a rege designato sufficiat, quia (ut dixi) hoc non est contra jus naturale, non solum quoad diversas provincias unius regni, sed etiam quoad varia regna, quæ tantum ex accidenti sub uno Rege militant. Regulariter autem credimus non ita fieri, quia raro etiam, vel numquam una, eademque lex simul pro omnibus regnis hujusmodi fertur. Quamvis ferri non repugnet, si alioqui pro omnibus justa sit. Nam de potestate absoluta regis posset una publicatione pro omnibus regnis in curia regia publicari, quia non est intrinsece injustum, nec contra naturam legis. Interdum vero esse potest contra specialem institutionem, & forum alicujus regni, quod Rex servare tenetur, quia sub ea conditione videtur potestatem accepisse. Et generatim loquendo, convenientius est, ut promulgatio suavi modo fiat in unoquoque regno. Intra idem autem regnum facilius potest una promulgatio sufficere pro omnibus provinciis, quia major est convenientia, & communicatio inter illas. Unde in rigore id sufficit, nisi aliud sit consuetudine introductum. Quid autem de legibus canonicis censendum sit, lib. sequenti dicemus.

CAPUT XVII.

Quando, & quomodo incipiat obligare ex natura sua lex civilis postquam est sufficienter promulgata.

1. QUamvis lex in aliquo loco promulgata, consequenter sit in suo esse sufficienter constituta, & habeat vim ad obligandum, non inde statim constat, posse subito totam regionem, pro qua fertur, obligare. Nam licet agens sit in se perfecte constitutum cum plena virtute agendi, non semper potest statim ac subito operari in propinquis, & remotis partibus sphæræ suæ. Ob hanc ergo causam de lege jam sufficienter constituta inquirimus, an statim obliget in tota sua sphæra, vel qua successione suam obligationem quasi diffundat. Suppono autem in præsenti solum esse sermonem de lege præcipiente ut sic, quantum ad effectum obligandi, vel cogendi, quia de aliis effectibus irritandi actus, inhabilitandi personas, & revocandi priores leges, dandi, vel auferendi privilegia, sunt peculiares difficultates, quæ infra suis locis tractandæ sunt. Potest autem quæstio hæc tractari vel ex sola rei natura, & secluso omni jure positivo, omniumque speciali voluntate legislatoris, vel adjuncta hac voluntate, aut communi jure positivo.

Status quæstion.

2. Primo igitur, loquendo ex natura rei, est opinio multorum, legem humanam statim ac publice promulgatam in loco competente, obligare in toto territorio, in quo potest obligare juxta potestatem, & jurisdictionem legislatoris, nisi per ipsum legislatorem suspendatur, vel differatur obligatio. Hoc videntur supponere communiter Doctores statim citandi, qui temporis dilationem in hac obligatione juxta voluntatem legislatoris, vel jus positivum putant esse regulandam: nam inde inferri videtur seclusa hujusmodi quasi suspensione positiva, legem de se statim ubique obligare. Et ratio esse potest, quia lex sufficienter promulgata est perfecta lex, & habet omnia requisita ad obligandum, & est quasi agens naturale, quod statim agit, quantum potest. Atque hinc a fortiori sequitur, si legislator expresse declaret, se velle statim obligare sine ulla mora a promulgatione, statim obligare illo modo, quia si taciturnitas, vel negatio suspensionis sufficit, ut lex obliget propter indefinitam, & absolutam (ut sic dicam) voluntatem legislatoris; multo magis sufficiet illa voluntas ita expressa. Et e contrario etiam fit optimum argumentum: nam legislator potest hoc modo obligare, si id expresse velit, & declaret; ergo ille modus obligandi non est contra rationem naturalem; ergo eo ipso, quod lex per voluntatem humanam non limitetur, nec impeditur, absolute lata, & promulgata ita obligavit. Atque hoc modo possunt etiam pro hac sententia citari auctores dicentes, leges positivas expresse dicentes, *ex nunc*, vel, *ex tunc*, aut aliquid æquivalens, post promulgationem statim obligare omnes, seu in toto territorio. Quod tenet Gloss. in Clement. 2. de hæretic. verb. *ex tunc*, quam ibi sequuntur Doctores, & Panormitanu in cap. 2. de constit. nu. 7. & ibi Felin. n. 7. limitat. 5. Decius, Imola, & alii, & Navarr. consil. 1. de constit. quæst. 4. n. 15. & in summa c. 23. num. 44.

Gloss. Panorm. Felinus. Decius. Imola. Navar.

3. Hæc sententia sic intellecta, ut explicata est, mihi semper difficilis visa est. Quia plane videtur excedere potestatem legislatoris, & esse supra conditionem legis humanæ, quod statim obliget ab instanti promulgationis pro toto territorio, seu principatu legislatoris; ergo ex natura rei non potest ita obligare; ergo non solum absolute lata non ita obligabit, verum etiam si legislator id velit, & declaret, non id efficiet, quia excedit potestatem; imo idem est cum proportione, etiamsi concedatur dilatio temporis, si illa sufficiens non sit. Declaratur antecedens, quia ad actualem obligationem legis per se est necessaria notitia ejus; ergo ut possit obligare, necessarium saltem est, ut per se loquendo, possit ad notitiam devenire: nam ubi non est potestas ad media, neque etiam ad finem erit. Sed fieri non potest, ut facta promulgatione in uno loco, lex statim sciatur ab omnibus subditis, & in toto loco jurisdictionis; ergo impossibile est ut lex statim obliget, nec ante elapsum sufficiens tempus, intra quod legis notitia in toto territorio, per se loquendo, possibilis sit. Confirmatur, & declaratur, quia promulgatio legis, ut dixi, necessaria est ad sufficientem divulgationem: nam hæc requiritur ad obligationem; ergo præter promulgationem concedi debet necessario, & jure naturæ tempus sufficiens, in quo fieri possit talis divulgatio post promulgationem; ergo quantumcumque velit legislator statim a promulgatione omnes subditos obligare, non potest, quia repugnat naturali. Quomodo enim intelligi potest, ut lex hodie promulgata Madriti, hodie etiam obliget habitantes Conimbricæ: plane id videtur supra humanam potestatem, quia per se est impossibile & non tantum per accidens, consequi eadem die notitiam talis legis.

Refutatur prædicta opinio.

4. Confirmatur secundo, quia eadem est proportio legis ad communitatem unius populi, in quo promulgatur, quæ est ad totam communitatem regni, vel populorum totius territorii, pro quo promulgatur; sed si lex in hoc populo privatim, vel submissa voce proferatur in aula Regis, non potest habere vim obligandi communitatem totius populi, quia non est ita sensibiliter prolata, ut sit accommodata toti communitati talis populi; ergo similiter licet hic sit promulgata, non satis est, ut possit obligare statim totam provinciam, aut regnum, quia tam impossibile est, legem hic promulgatam statim sciri in tota Lusitania, sicut est legem promulgatam in hoc cubiculo audiri a tota Conimbrica. Confirmatur tertio ex D. Th. 1. 2. q. 90. a. 4. ad 2. dicente, *legem obligare in quantum ejus promulgatio in omnium notitiam per se, vel per alios pervenire potest*. Et addit Cajet. & merito hoc non intelligi de potentia logica, quæ non implicat contradictionem, sed de politica, id est, secundum ordinem, vel cursum politicum. At publicatio in uno loco facta, non potest humano modo pervenire ad loca distantia; ergo nec lex statim obligat in omnibus illis locis.

5. Pro-

1. Concl. 5. Propter hæc ad hoc punctum explicandum dico primo: Lex sufficienter publicata in loco debito, absque illa limitatione temporis ex voluntate principis, aut determinatione juris positivi, statim incipit obligare ex natura sua. Hæc assertio est consentanea communi sententiæ propositæ, & probatur sufficienter ex dictis circa illam. Declaratur præterea, quia si legislator non præscribit certum tempus ad obligandum, non est major ratio admittendi tantam dilationem, vel majorem, aut minorem; ergo nulla admittenda est; ergo statim incipit obligatio. Item ob hanc causam in hujusmodi rebus indefinita æquivalet universali, quia alias esset indeterminata ac proinde inutilis. Universalitas autem in præsenti est, ut post promulgationem lex semper obliget; ergo statim obligare incipit. Item hac ratione votum simpliciter factum, sine designatione temporis, pro quo obligaturum est, incipit statim obligare quantum est ex se; ergo idem est de lege. Oportet autem in hoc notare nonnullam diversitatem inter præcepta negativa, & affirmativa: nam priora obligant pro semper, & ideo in eis verum est incipere obligare statim, & pro statim: affirmativa vero non obligant pro semper, & ideo licet statim etiam obligare incipiant, non tamen pro statim, sed pro tempore opportuno juxta exigentiam materiæ, & præsumptam, seu probabilem intentionem legislatoris, sicut in exemplo adducto de voto cum proportione dicunt omnes auctores.

2. Concl. 6. Dico secundo: Lex sufficienter & absolute promulgata in uno loco competente, licet statim obligare incipiat, non simul, & in eodem momento obligat in toto territorio, pro quo fertur, sed successive, & intra tempus moraliter sufficiens, ut notitia legis, & promulgationis ejus per totum territorium diffundatur. Hanc assertionem videntur mihi convincere argumenta facta posteriori loco. Quæ licet videantur esse contra communem sententiam, non militabunt contra illam, si in hoc sensu explicetur, scilicet, ut lex promulgata absolute, id est, a legislatore non impedita, seu suspensa, statim natura sua obliget, ubi moraliter sciri potest, id est, in illo proximo, & præsenti loco: inde vero quasi continue extendatur obligatio ad loca distantia intra tempus, in quo prudenti arbitrio deferri ad illud potest notitia legis. Quem sensum non existimo esse alienum ab auctoribus allegatis pro priori sententia. Navarrus enim cum sibi objecisset quarto loco, quia durum est credere legem Romæ promulgatam intra duos menses obligare Æthiopes, & Indos: respondet, concedendo durum quidem, & gravissimum esse dicere, omnes existentes in illis partibus extra Romam peccare contra legem post illos menses. *Sed non esse* (ait) *durum dicere, quod obligantur post tempus, quod vir bonus, sive judex arbitrabitur esse sufficiens, ut illi de quibus quæritur, sciant, attenta distantia provinciæ, & qualitate legis, & frequentia hominum illius provinciæ habitantium Romæ, & venientium ad eam, & redeuntium ab ea, quod est aptissimum temperamentum dictorum in dicto c. 2. de constit.* Hæc Navarr. Per quæ videtur clare exponere communem sententiam, ut non intelligatur de obligatione, quæ in momento fiat pro omnibus locis distantibus, sed intra tempus prudenter existimandum. Quod profecto satis etiam indicant Panormit. supra, num. 7. & 8. & Felin. nu. 7. & Bart. in lib. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. q. 5. Nam, seclusa legis determinatione certa, & sufficiente, dicunt, obligationem esse judicandam prudenti arbitrio, juxta tempus moraliter necessarium, ut notitia legis posset ad loca distantia pervenire. Idem videntur sensisse D. Th. & Cajet. loco allegato: ad obligationem enim legis requirunt, ut notitia legis moraliter pervenire possit, ubi futura est obligatio. Et expressius ibi Medin. concl. 5. dixit, leges tunc, & non ante esse sufficienter promulgatas, quando sic propositæ sunt, ut moraliter loquendo in omnium notitiam pervenire valeant.

Navarr.

Legem incipere obligare pro prudenti arbitrio juxta tempus moraliter necessarium ut notitia legis pervenire possit.

7. Potest præterea hæc assertio sumi ex c. 1. de concess. præben. in 6. ibi, *Lex, seu constitutio, & mandatum nullos astringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorundem, aut ipsi post tempus, intra quod ignorare minime debuissent.* Quæ ultima verba notanda sunt: nam in eis satis significat Pontifex legem non obligare, nisi post sufficiens tempus elapsum, intra quod moraliter sciri posset: nam illud est, in quo ignorare minime debuisset. Neque contra hanc assertionem obstat ratio facta in prima sententia; quia licet semel promulgata sit vera lex, & habeat vim obligandi perfectam, non tamen statim, vel simul applicatur sufficienter ad agendum (ut sic dicam) in loca distantia, & ideo debet successive deferri, & applicari. Neque propterea erit necesse, ut in singulis provinciis fiat nova solemnis promulgatio (ut sine causa colligit Medina etiam pro legibus Pontificiis, de quibus infra dicemus) nam ex natura rei (ut nunc loquimur) sufficit illa prior, & per eos, qui eam audiunt, ad alios distantes deferatur, ut D. Th. significavit dicens, satis esse, quod notitia legis per alios possit comparari. Si autem non solum non fiat nova publicatio in distantibus locis, verum etiam nec concedatur sufficiens tempus, ut publicatio alicubi facta possit ad loca remota pervenire, non video, quomodo possint homines existentes in illis remotis locis obligari, cum impossibile illis sit habere illius legis notitiam, & consequenter invincibiliter illam ignorent, non tantum ex accidenti, sed etiam per se, moraliter loquendo.

Respond. objection.

Coroll. primum. 8. Ex quibus colligo primo, quod licet lex dicat, *ex nunc*, vel quippiam simile, non ideo incipit simul obligare in toto territorio, pro quo fertur, quia lex humana sicut non potest obligare ad impossibile, ita nec potest obligare modo impossibili, nec circa talem modum aliquid statuere, quod repugnet cum ratione naturali: ostensum autem est, illum modum obligandi esse impossibilem, & contra rationem naturalem: ergo non potest ille esse sensus talium verborum. Sensus ergo est, ut *ex nunc*, i. ut statim, ac lex promulgatur in loco debito, sine ulla mora obligare incipiat omnes, ad quorum notitiam moraliter devenire potest, & *ex tunc*, etiam extendatur obligatio ad omnes, prout creverit etiam moralis potestas diffundendi notitiam ad omnes. Et ideo dixit Medina supra, promulgationem legis non fieri in instanti, aut in parvo tempore, sed in temporis spatio, quo possit ad notitiam omnium devenire. Quod sano modo intellectum mihi valde placet: nam licet publicatio prima solemnis brevi tempore fiat, & finiatur physice (ut sic dicam,) tamen non censetur moraliter esse completa, donec sonus ejus possit ad loca distantia pervenire, quod non fit parvo tempore: imo nec certo, ac determinato, sed prudenti arbitrio opus est, ut Doctores supra allegati dixerunt. Hæc autem intelligenda sunt de obligatione legis, ut in principio dixi: nam si sermo sit de aliis effectibus, ut de irritatione actus, vel de pœna ipso facto incurrenda, potest esse speciale dubium de sensu illius particulæ, *ex tunc*, de quo infra suis locis, & paulo inferius aliquid adjiciam.

Coroll. 2. 9. Secundo infero, quod licet legislator in ipsa lege designet expresse certum tempus, *ut ex tunc* lex obliget, semper est id accipiendum vel quoad inceptionem obligationis, vel quoad illa loca, pro quibus tantum tempus moraliter sufficit: frequentiusque illa dilatio ponitur ad suspendendam obligationem intra illud tempus, etiam pro illis locis, in quibus lex posset ex natura rei obligare a puncto promulgationis, nisi legislator illam restringeret: ut patet ex Authentica, *ut factæ novæ constitutiones*, quam statim tractabimus. Et tunc lex incipiet obligare finito illo tempore, simulque obligabit in toto territorio, si tempus illud sit sufficiens ad divulgationem legis per totum illud. Quia hæc est intentio talium legum, & nihil involvit repugnans legi naturali. Et ita sentit aperte Navar. dicta q. 4. nu. 17. Si vero tempus illud non sufficit pro locis distantioribus, quoad illa servanda est regula data, & extendendum est tempus prudenti arbitrio, quantum necesse fuerit, ut promulgationis notitia possit ad illas remotas partes pervenire, servata proportione ad initium obligationis. Tunc autem tempus illud computandum erit a prima publicatione legis, quia id sufficit ad consummationem promulgationis. Quæ omnia ex his, quæ de jure positivo dicemus, clariora fient.

10. Ter-

Coroll. 10. Tertio infero, legem indefinite latam, & promulgatam non obligare simul omnes subditos, pro quibus fertur. Ita sentit Navar. n. 17. dum ait, ideo juxta jus civile legem non obligare intra duos menses a promulgatione, ut lex non prius liget quosdam subditos quam alios; sed omnes incipiat simul obligare, & ita in hoc servetur major æqualitas: ergo per argumentum a contrario, si ex jure communi, vel voluntate Principis nulla fiat suspensio, vel determinatio temporis, lex prius obligabit quosdam, quam alios, scil. propinquiores, quam remotos: ratio autem est, quia prius est sufficienter promulgata pro vicinis, seu præsentibus, quam pro distantibus. Et in eodem sensu dixit Medina supra, posse legem esse sufficienter promulgatam respectu quorundam, & respectu aliorum non esse satis propositam.

Quartum. 11. Quarto infero, post elapsum sufficiens tempus a solemni publicatione legis, ut ejus notitia per totum territorium moraliter diffundatur, absolute loquendo obligat in toto illo, & omnes de illo, etiamsi fortasse talis notitia ob incuriam hominum, vel casu aliquo ad plures subditos, vel etiam ad aliquam partem territorii non pervenerit. Hoc plane colligitur ex doctrina D. Thomæ supra citata, quia ad obligationem legis solum requirit, ut notitia ejus habeatur, vel possit haberi: sed quando facta est solemnis publicatio, & tempus sufficiens elapsum est, poterat notitia legis ad omnes pervenire: ergo hoc satis est, ut obliget, licet casu non pervenerit. Præterea in illo casu cessat ratio a nobis facta, quia notitia legis non est tunc per se, & humano modo impossibilis: leges autem non considerant ea, quæ per accidens sunt.

Obviatur dubiolo. 12. Dices: quamvis notitia legis potuerit pervenire ad partes remotas, si de facto non pervenit, non obligat subditos ibi habitantes: imo licet illuc pervenerit, non tamen ad omnes personas, non obligat eos, qui nihil de ea audierunt sine ipsorum culpa: ergo non satis est potuisse pervenire notitiam legis ad partes illas, vel ad personas, nisi pervenerit. Antecedens patet, quia illi non peccant non servando talem legem, & consequenter non incurrunt pœnam ejus: ergo non obligantur lege. E converso autem si modo aliquo extraordinario, ut per Angelos malos, vel bonos aliquis existens in India sciret, eodem die, vel mense legem promulgatam Matriti, seclusa omni determinatione positiva obligaretur illa lege, & peccaret violando illam: ergo statim a principio est sufficiens virtus ex parte legis ad obligandum æqualiter in utroque casu, si post publicationem habeatur notitia, solumque erit differentia, quia in hoc tempore breviori est frequentior, ac quasi per se necessaria excusatio: in alio vero est per accidens, & rara, & ideo erit differentia quoad forum externum, quia quando tempus est breve, & sufficiens, præsumitur ignorantia invincibilis: non vero quando tempus est sufficiens: in re autem ipsa, & in veritate nulla videtur esse differentia.

13. Respondeo, aliquos existimare, differentiam hanc reduci ad quæstionem de vocabulo, an in illo casu dicendum sit, legem non obligare, vel subditos ignorantes excusari. Dico tamen hoc fortasse habere locum, quando ignoratio est post tempus de se sufficiens ad habendam notitiam legis, de quo modo loquendi paulo post dicam. At vero quando tempus de se est insufficiens, dico, non in modo tantum loquendi, sed in re ipsa legem non obligare infra illud tempus pro remotissimis partibus, eodem plane modo, quo non obligaret in curia Principis, si non fuisset in illa publice proposita, etiamsi esset edita cum pleno consilio, ac deliberatione, quia æque est impossibilis notitia legis pro talibus locis, servata proportione. Imo quodammodo est impossibilior notitia in partibus remotis statim post publicationem, quam sit in eodem loco ante eandem publicationem, quia facilius est nosse Matriti eodem die, quæ Rex secrete statuit sine publicatione, quam scire Neapoli, quæ eodem die Matriti publice evulgavit. Itaque in eo casu non solum est excusatio ex parte subditi, sed etiam insufficiens ex parte legis, & ideo simpliciter non obligat, vel quoad efficaciam, vel quoad sufficientiam (ut sic dicam.) Quando vero notitia promulgationis legis potuit pervenire, & casu non pervenit, lex de se sufficienter obligat, licet de facto non liget ignorantes. Quæ differentia licet forte quoad effectum obligationis non habeat in re morali diversitatem ordinarie loquendo, nihilominus quoad alios effectus, præsertim irritandi, aut inhabilitandi, potest illam habere, ut infra in propriis locis dicetur.

14. Et præterea in illo extraordinario casu credo esse diversitatem etiam quoad obligationem. Nam si aliquis in India existens industria dæmonis haberet notitiam eorum, quæ in Hispania geruntur ante tempus, in quo posset humano modo talis notitia illuc pervenire, ille sciens legem in Hispania promulgatam, infra illud non obligaretur illa. Quia respectu illius re vera non est sufficienter promulgata, & illa notitia per Angelum collata non pertinet ad promulgationem, nec ad humanam notitiam. Quod tamen secus esset, si post tempus sufficiens, & post promulgationem de se consummatam aliquis reciperet illo extraordinario modo divino, vel angelico notitiam legis: nam sine dubio obligaretur lege, quia lex de se jam sufficienter obligabat, & impedimentum erat accidentale, quod sublatum est, & nihil refert, quod per hunc, vel illum, hoc, vel illo modo auferatur. Et ita sufficienter responsum est ad objectionem, & omnia clariora fient in puncto sequenti.

CAPUT XVIII.

De tempore, in quo lex incipit obligare secundum jus civile.

1. SUperest ergo, ut dicamus, quando incipiat obligare lex civilis secundum jus civile. Quidam enim moderni dicunt, statim a publicatione obligare, solumque excipiunt leges pertinentes ad testamenta: ratio est, quia illæ solæ exceptæ sunt in Authentica, *ut novæ constitutiones*, collatione 15. De cæteris autem nihil disponit jus civile, & ideo succedit lex naturæ. Nihilominus dicendum est primo: Leges Imperatorum non incipiunt obligare intra duos menses a publicatione facta in unaquaque provincia, & post duos menses statim obligant totam provinciam, nisi aliud in ipsa lege expressum sit. Hæc assertio est communis Doctorum utriusque juris, atque etiam Theologorum, quos in hoc, & in præcedenti capite retuli. Et fundamentum primæ partis est, quia ita statuitur in illa Authentica, cujus dispositio generalis est quoad omnes leges civiles Imperatorum, ut in c. præcedenti fundatum est: ille enim discursus hic est applicandus. Et apud me multum confirmant hanc partem verba Pii IV. in Bulla pro Conc. Trid. promulgatione, ubi inter alias rationes designandi certum tempus pro Concilii obligatione hanc ponit: *Et jure etiam communi sancitum est, ut constitutiones novæ vim non nisi post certum tempus obtineant.* Ubi clare attendit ad dictam authenticam, quia in jure civili non est alia lex, quæ jus commune circa hoc statuat. Quando incipiat lex obligare secũdum jus civile.

2. Secunda vero pars constat, quia transactis duobus mensibus lex non impeditur, sed potius juvatur jure communi: ipsa autem de se habet vim obligandi: ergo statim obligat. Dices, statim quidem incipere obligare, non tamen statim obligare totam provinciam. Respondeo negando consequentiam, quia incipit tunc tanquam sufficienter promulgata, & publicata per tempus illud duorum mensium, & ideo jam potest subito, & in momento, ut sic dicam, totam provinciam obligare, & hoc significavit illa Authentica dicens: *Post insinuationem sufficienti hoc tempore omnibus manifestam eam constituere.* Est enim considerandum, legem illam civilem supponere insinuationem publicam in singulis provinciis faciendam. Et quia nulla provincia civilis est tam lata, quin bimestre tempus sufficiat ad deferendam per totam illam promulgationem factam in Metropoli, ideo potest optime lex civilis statim obligare totam provinciam elapsis duobus mensibus. Et hoc est, quod Navar. dixit, illud tempus designatum esse non solum propter tollendam ignorantiam, sed etiam ut lex simul incipiat omnes obligare. Nihilominus tamen ubi non esset 2. Pars conclusionis probatur.

neces-

necessaria propria, & publica insinuatio in singulis provinciis, & aliqua pars regni esset tam distans, ut tempus quorum mensium non sufficeret ad notitiam legis illuc deferendam, sicut est nunc Mexicana civitas respectu Matriti, tunc etiam post elapsos duos menses, non obligaret lex homines regione illius, sed servanda esset regula legis naturæ supra declarata, quia alius modus excedit potestatem humanam, ut dictum est.

3. Pars conclus. probatur.

3. Tertia pars assertionis, quæ exceptionem continet, manifesta est, dummodo de eodem, vel æquali legislatore intelligatur. Nam si sit inferior, ille non poterit immutare commune jus, etiamsi ex potestate sibi commissa legem ferre posset; nam intelligitur data secundum jus commune, nisi aliud exprimatur. Ipse vero Princeps supremus potest derogare communi juri positivo, & ideo si velit obligare per legem ante duos menses potest, sicut etiam potest majori tempore obligationem differre: oportet autem, ut in sua lege id satis declaret. Unde obiter intelligitur, quam vim possit habere in lege Imperatoris particula *ex tunc* vel *statim*, si dicat in lege, ut facta publicatione ex tunc, vel statim obliget. Posset enim quis similia verba referre ad tempus post completum spatium duorum mensium, quia est favorabilior expositio, & est consona juri communi, evitatque derogationem illius. Nihilominus tamen probabilius est, leges sic loquentes derogare juri communi, & statim obligare, ut verba sonant, quia ad hoc ponuntur, alias superflua sunt, & nullum habent effectum, quia sine illis lex obligaret post duos menses statim, & sine mora. Quod erat tam manifestum, ut non sit verisimile, addi illas particulas propter solam majorem declarationem, & ideo quando adduntur, sine dubio id fit ad celebrandam obligationem. Quando vero lex simpliciter loquitur, generalis regula duorum mensium servanda est.

4. Sed quid si ante bimestre tempus elapsum aliqui sciant, legem esse in curia Imperatoris, vel in Metropoli solemniter promulgatam? Aliqui dicunt, illos obligari lege, & male agere, illam non servando, licet per jus civile non puniantur. Ita sentit Bartol. in l. *omnes populi*, de justit. & jur. qu. 5. nu. 37. & ibidem Bald. & in l. *leges*, C. de leg. Item Bald. Perusi tract. de statut. §. *ignorantia*. nu. 2. Sylvest. verb. *lex*, qu. 6. dicto 3. in fine, Angel. nu. 12. Nec dissentit Soto dicto art. 4. & idem sentiunt multi loquentes de Ecclesiasticis legibus, quia major ratio est de civilibus. Ita Glossa in c. 2. de rebus Ecclesiæ non alienan. in 6. verb. *hactenus*, quam communiter sequuntur Canonistæ in rubr. & in capit. 2. de constit. ubi Panormit. num. 7. conjectura, & jura adducit. Primo quia frustra expectatur eventus, cujus nullus est effectus, cap. *cum contingat*, de officio deleg. Secundo, quia ut lex obliget, sufficit esse solemniter editam, ac promulgatam, cap. 1. de postul. prælat. Tertio ex cap. *cum singula*, de præben. in 6. juncta Glossa ibi verbo, *pervenerit*. Quarto, quia juxta regulam, *qui certus*, de reg. jur. in 6. eum, qui certus est, non est necesse certiorem fieri: ergo similiter, &c.

5. Probabilius autem est, supposita constitutione Authenticæ, *ut factæ novæ constitutiones*, & generali ejus interpretatione, legem Imperatoris neminem obligare infra duos menses a publicatione, sive notitiam habeant promulgationis ejus, sive non. Ita tenet Turrecrem. in §. *leges*, dist. 4. n. 4. cum Antonio, c. 2. de constit. ubi idem tenet Decius, & in c. 1. de postul. prælat. nu. 19. Navar. in summa cap. 23. n. 44. & dicto conf. 1. de constit. q. 4. num. 17. Idem tenet Valentia 2. tom. d. 7. qu. 5. p. 5. dub. 3. & sentit Medin. qu. 90. art. 4. nec dissentit Sot. supra, sed sub distinctione loquitur, non erat tamen necessaria, quia Authentica satis clare loquitur. Fundamentum ergo est, quia illud tempus duorum mensium non assignatur ab Imperatore solum pro foro externo (ut scilicet pro illis duobus mensibus admittatur, vel præsumatur ignorantia legis: non vero ultra illos menses:) sed ponitur ad suspendendam obligationem legis, ut ante completum illud tempus non habeatur tanquam sufficienter sancita: ergo intra illud tempus non obligat scientes. Pariter consequentia, quia lex non obligat, antequam sit sancita, & a legislatore proposita ad talem effectum. Antecedens autem patet ex verbis Authenticæ: *Ut autem adhuc apertius causa declaretur, sancimus, si scripta fuerit hujusmodi lex, hanc post duos menses dati ejus temporis valere*. Nam verbum *valere*, nulla ratione admittit distinctionem Soti, scilicet, valere in se, vel valere in judicio, aut præsumptione reipublicæ: nam absolute prolatum, aperte refertur ad validitatem actus: ergo ex intentione legis ante illud tempus non valet, id est, non habet vim, & efficaciam legis: ergo obligare non potest, non solum ratione ignorantiæ, sed ratione suæ conditionis, quia nondum perfecte constituta est, quod inferius magis expressit Imperator, addens: *Sufficienti hoc tempore omnibus manifestam eam constituere*: antea enim non censetur sufficienter manifestata, seu promulgata, & consequenter nec perfecte constituta.

6. Confirmatur, quia si in particulari lege diceret legislator, Nolumus legem hanc valere usque ad tale tempus, certe ante illud non obligaret scientes, & si quis voveret intendens, ut suum votum non valeret usque ad talem diem, non obligatur antea, idem ergo est in verbis illis juris communis: nam ex vi illorum promulgatio legis tota refertur ad tempus post duos menses, & ad hoc solum promulgatur, ut post duos menses obligare incipiat. Et confirmatur tandem, quia alias fere nullius fructus fuisset illud indultum, quia si intra duos menses lex obligat scientes, & post illos non obligat ignorantes, quid concedit illa lex? Dices, immunitatem in judicio contentioso, propter præsumptam ex vi illius juris ignorantiam pro illo tempore. Sed certe hoc parvi momenti esset, si conscientia maneret ligata, & actus fortasse nullus: immeritoque ita restringitur lex, quæ absolute loquitur, & favorem inducit: præsertim quia lex civilis licet interdum valeat in foro externo, & non in interno, quia non potest amplius extendi: quando autem licet possit, non vult obligare in foro externo, multo minus vult obligare in interno, quia per se primo intendit politicam obligationem, & internam efficit quasi consequenter, & in ordine ad illam, ut postea dicemus.

Respond. ad fundamenta contrariæ sententiæ.

7. Fundamenta vero contrariæ sententiæ parvi momenti sunt. Hic enim non frustra expectatur lapsus duorum mensium, quia non expectatur, ut lex sciatur a singulis, sed ut accipiat vim obligandi, quam non aliter accepit a legislatore ex voluntate ejus, quæ potuit moveri ex illa ratione, ut notitia legis posset prius haberi ab omnibus. Quod autem hæc ratio cesset in uno, non mutat vim legis, nec voluntatem legislatoris. Præsertim quia motivum etiam esse potuit ut lex prius sciretur ab omnibus, & non prius obligare hos, quam illos, ut Navar. dixit. Caput autem 1. de postul. Prælat. solum dicit, legem promulgatam obligare scientes, licet eis non sit specialiter intimata: non excludit autem tempus requisitum ex vi juris, præsertim pro legibus civilibus. In cap. autem *cum singula*, nihil habetur, & Glossa, si attente legatur, potius favet nostræ sententiæ. Denique tempus hoc non postulatur, ut promulgatio legis certior fiat, sed ut lex ipsa valida esse incipiat, quoad inferendam actualem obligationem.

Quid dicendū de regibus, qui nō recognoscūt superiorē in temporalibus.

8. Secundo principaliter dicendum est leges Regum, qui non recognoscunt superiorem in temporalibus, nec legibus Imperatorum subjiciuntur, non esse regulandas per dictum jus civile commune, ac subinde statim incipere obligare, nisi vel in ipsa lege aliud declaretur, vel per leges proprii regni alius modus determinatus sit, aut illud jus commune sit consuetudine saltem acceptatum. Tota hæc assertio est consentanea communi doctrinæ, & satis clara. Prima ergo pars patet, quia jus Imperatorum non obligat in hujusmodi regnis supremis, ut supra ostensum est: ergo nec illa authentica obligabit, nec habebit vim legis. At vero illa seclusa, & aliunde non audita limitatione, lex relinquitur in sua natura, quæ est, ut statim obligare incipiat, sicut declaratum est: ergo. Et ita probata relinquitur secunda pars. Tertia autem probatur, quia certum est posse legislatorem designare tempus, pro quo vult obligare, & non antea. Et eadem

dem ratione potuerunt Reges supremi in suis regnis definire tempus, pro quo leges promulgatæ obligare inciperent. Atque ita in hoc Lusitaniæ regno statutum est, ut lex promulgata in curia regni incipiat ibi post octo dies obligare: in toto autem regno post tres menses libr. primo Ordinat. tit. 2. §. 10. Quod jus istius regni ita est cum proportione exponendum, sicut jus commune declaratum a nobis est, & idem cum proportione dicendum est de legibus aliorum regnorum.

Leges latæ ab inferioribus magistratibus statim obligãt si non exprimũt aliam determinationem.

9. Dico tertio, leges latæ a magistratibus inferioribus statim obligare, si non exprimunt aliam temporis determinationem. Ita Hostiens. in sum. tit. de constitut. §. *quando*, Abb. Deci. & alii in c. 2. de const. Turrecrem. §. *leges*, post c. *in istis*, d. 4. Sylvest. ver. *lex*. qu. 6. Angel. & alii, & Navarr. c. 22. nu. 44. & dicto consl. 1. de constit. qu. 4. Rationes variæ afferuntur, sed unica est solida, quia circa has leges, & tempus obligationis earum, nihil est jure humano dispositum, aut limitatum: ergo tunc obligant, quando ex natura rei possunt; sed ex natura rei obligant statim, ut ostensum est; ergo. Primum antecedens ab omnibus supponitur ut indubitatum, quia dicta Authentica de solis legibus Imperatorum loquitur, & præter eam nullum tale jus invenitur scriptum: cætera vero evidenter inferuntur. Unde etiam sequitur, hanc obligationem quoad loca distantia intelligendam esse modo explicato, & ideo dicunt omnes Juristæ supra allegati, talem legem statim obligare præsentes; respectu vero absentium tempus esse arbitrarium, quod maxime intelligi debet de illis absentibus, qui ex natura rei scientiam legis habere non possunt in eodem momento, aut brevissimo tempore. Denique intelligendum hoc est, seclusa consuetudine in contrarium: nam ubi per illam introductum fuerit ut tales leges non obligent, nisi post hoc, vel illud tempus a promulgatione, servandum est, quia tunc jam habent limitationem a jure positivo non scripto; hanc enim vim habet consuetudo: hæc tamen non est generalis, ubi ergo fuerit specialis, satis de illa constare debet.

An lex obliget ignorantes.

10. Unum vero superest hic dubium commune omnibus legib. an & quomodo obligent ignorantes, postquam sufficienter promulgatæ, & de se satis evulgatæ fuerint. Supponendum autem est sermonem esse de ignorantia invincibili: nam si ignorantia sit culpabilis, satis clara est obligatio. Non enim esset culpabilis obligatio legis, nisi lex ipsa jam obligaret ad notitiam sui habendam, ideo n. ita imputatur transgressio ignoranti, ac si sciret legem. Potest autem lex ignorari invincibiliter, ut suppono ex 1. 2. qu. 76. & late tractat Castro lib. 1. de leg. pœnal. c. 1. & 3. & Cordub. lib. 2. q. 4. Quando vero talis sit judicanda ignorantia in foro conscientiæ in dicta 1. 2. q. 6. & 76. dictum est. Quando item præsumatur talis in foro externo, tractant Panormit. & Felin. in dicto c. 2. de constit. Sylvest. verb. *lex*. qu. 7. Posita ergo ignorantia, omnes supponunt, ignorantem non agere contra legem, licet illam non observet, ita ut sit dicendus ejus transgressor, vel ut talis puniendus.

11. Dubitant vero, an lege obligetur: nam quidam ajunt, tunc legem non obligare ignorantes, Innoc. Panormit. Felin. & alii c. 2. de const. Bald. in lib. *leges sacratissimæ*, C. de legib. Glossa in c. 2. de rebus Ecclesiæ non alienan. in 6. verb. *hactenus*, & Glossa etiam in data l. 6. sentit idem Cajet. q. 90. a. 4. & Castro supra. Fundatur hic loquendi modus, quia ut causa operetur, debet esse non solum in se sufficiens, sed etiam satis applicata; lex autem est quædam causa, quæ applicatur per notitiam; ergo quamdiu ignoratur invincibiliter, non inducit obligationem. Contrario modo loquuntur Soto qu. 1. cap. 4. lib. 1. & Medin. qu. 90. art. 4. ubi favet D. Thom. ad 2. Fundatur, quia ignorans excusari dicitur a culpa; excusatio autem supponit obligationem: nam qui non obligatur lege, non dicitur excusari, ut laicus v. g. non dicitur excusari a recitandis horis Canonicis, sed omnino non teneri. Dissensio autem, ut dixi, est de modo loquendi. Et concordia esse potest, legem, quantum est ex se, obligare etiam ignorantes, si habeant omnia alia requisita, quæ potest dici obligatio in actu primo, quæ satis est ad propriam excusationem, & ita excluditur exemplum adductum: nam lex de recitandis horis Canonicis, etiam de se non obligat laicos. In actu vero secundo re vera non exercet lex obligationem circa ignorantes ex defectu applicationis, & hoc probat ratio alterius sententiæ: imo hoc ipsum est, quod nomine excusationis significatur. Recte ergo dici potest lex obligare ignorantes quoad sufficientiam: non vero quoad efficaciam. Quod significavit Sylvest. verb. *lex*, q. 8. & Angel. n. 12. & 14. & in re forte alii non dissentiunt. Quod vero speciale in hoc habeant leges irritantes, vel ipso facto punientes, aut revocantes alias, inferius suis locis dicemus.

Concordia dictarum opinionum.

Lex obligat ignorantes quoad sufficientiã, nõ quoad efficaciã.

CAPUT XIX.

Utrum acceptatio populi sit necessaria in lege civili ut perfecte constituatur, & vim habeat obligandi.

1. Opinio, non obligare legẽ si non acceptetur a populo. Estq; communis Juristarum.

1. HÆc esse potest ultima conditio ad valorem, & *efficaciam legis humanæ necessaria*. Et circa illam variæ sunt opiniones. Prima dicit, legem civilem non obligare si a populo non acceptetur, ac subinde acceptatione populi esse necessariam, ut lex habeat statum, & efficaciam legis. Hæc videtur esse communis opinio Juristarum in c. 1. de treug. & pac. ubi Felin. plures refert, & maxime videtur suam mentem hoc modo declarare in n. 12. Idem Domini. in §. *leges*, d. 4. Covar. lib. 1. variar. cap. 16. n. 6. ubi plures etiam citat, & Nav. in sum. cap. 23. nu. 41. & Consil. 1. de const. q. 5. Idem sentit Jason in l. *rem non novam*. §. *patroni*, C. de judi. ubi Glossa, verb. *pactis*, idem indicat, licet magis de consuetudine loqui videatur. Ex Theol. tenet idem Major in 4. d. 15. q. 4. in argumentis contra secundam conclusionem, & Dried. libr. 1. de libert. Christ. cap. 9. docum. 2. Tenet etiam Armil. verb. *lex*. n. 11. Angel. nu. 4. in fine, Sylvest. etiam ibi q. 6. dicto 4. prius hoc absolute affirmat, postea vero ita rem involvit, ut vix mens ejus percipiatur. Citari solet sententia August. in §. *leges*, dist. 4. Est tamen Gratiani asserentis, *leges promulgatione constitui, firmari autem usu*; nam hinc sequi videtur, accipere leges firmitatem, & vim obligandi ab usu, & acceptatione subditorum. Consonat etiam l. *de quibus*. ff. de leg. dicens; *Ipsæ leges nulla alia causa nos tenent, quam quod judicio populi receptæ sunt*, & Arist. l. 2. Politici. c. 6. in fine dixit, *Lex nullam vim obligandi habet, nisi ex more*.

2. Ratione potest dupliciter fundari hæc sententia: nam quia ad legem potestas, & voluntas concurrere debent, potest acceptatio requiri, vel ex defectu potestatis ad legem aliter ferendam, vel tantum ex defectu voluntatis. Primum ergo fundamentum sit, quia in Principe seculari, vel Rege, non est potestas ad obligandum populum per legem, nisi ipsemet populus illam acceptet: hoc enim in dictis juribus, & ab Aristot. significari videtur: & ratio reddi potest, quia Magistratus civilis habet a populo potestatem, ut supra vidimus: ergo potuit populus illam non dare, nisi sub hac conditione, ut non obligaretur legibus Principis, nisi ipse etiam populus per acceptationem in eis consentiret: ergo verisimile est, sub hac conditione, & non aliter illam dedisse. Patet hæc ultima consequentia; tum ex usu antiquissimo populi Romani, quem referunt Alex. ab Alex. lib. 6. Geni. cap. 23. Rebuff. tom. 1. Comment. leg. Galli. in Præfat. Glos. 1. numer. 12. Covarr. in Pract. quæst. cap. 1. tum etiam, quia ita videbatur conveniens ad commune bonum, quia nullum signum melius esse potest, an lex communi bono totius populi conveniat, nec ne, quam ipsius acceptatio, vel repugnantia. Atque hoc fundamento utitur Major supra, & hac ratione dicit, rempublicam esse superiorem Principe in his, quæ ad supremum regimen spectant, ut est legislatio. Idem fere sentit Castro lib. 1. de leg. pœn. cap. 1. Aliter vero explicat hanc impotentiam Dried. videlicet, quia Imperator non potest ferre leges bono communi contrarias, eo autem ipso, quod totus populus, vel [illegible] illius pars legi resistit, non expedit illi talis lex, quia plus damni, & turbationis, quam commodi afferret,

Nullum acceptatione populi melius signũ an lex cõmuni bono conveniat.

Imperator non potest f[illegible] leges [illegible] mu[illegible] trar[illegible]

ret, & ideo talis lex amittit vim obligandi, nec potest princeps illam firmare, etiamsi velit.

3. Secundum fundamentum est defectus voluntatis: nam licet Princeps habeat potestatem, non præsumitur habere voluntatem obligandi populum per legem, donec illam acceptet: effectus autem agentium non excedunt voluntatem eorum, & ideo supposita illa voluntate, certum erit, non oriri obligationem ante acceptationem, quia conditio non est impleta, & consequenter nec voluntas: sicut votum, vel pactum conditionatum ante impletam conditionem non obligat. Major propositio, seu modus ille conditionatæ voluntatis Principis asseritur ab auctoribus citatis, præsertim Felino, Navarr. Covarr. & Dominico, & Gerson. tom. 3. tractat. de vita spirit. lect. 4. Cord. 13. & licet ab eis non probetur, conjectura esse potest, quia lex debet esse communis regula; ergo credendum est, legislatorem nolle, ut habeat statum, & vim communis regulæ, donec a communitate acceptata sit, quia non est verisimile, ut voluerit obligare, & cogere totam communitatem invitam, aut aliquos in particulari, dum alii majori ex parte resistunt. Et ad hunc sensum potest etiam accommodari conjectura Driedonis, quia præsumendum est, legislatorem nolle obligare, si lex non sit conveniens bono communi; si autem non acceptatur, magnum signum est, legem non esse convenientem communi bono; ergo. Confirmatur tandem, quia consuetudo potest abrogare legem jam obligantem; ergo multo magis prævenire, ne obliget, maxime, quia videntur populi in hoc jam quasi præscripsisse, & ita acquisivisse jus non parendi legibus, donec acceptentur.

2. Opinio acceptatione non esse necessariam ad legis obligationem. 4. Secunda sententia extreme contraria est, acceptationem non esse necessariam ad legis obligationem, vel perfectam institutionem, sed potius esse effectum, qui sequi debet ex lege jam instituta sufficienter, & obligante. Hanc sententiam tenet aperte Cardinalis Zabarellus in proœmio Clement. verb. *universitati*, quæst. 2. ait enim, non receptionem indistincte nihil operari, nisi transeat in consuetudinem a legislatore non ignoratam, & Turrecrem. in §. *ideo*, d. 4. dicens cum Archid. & Hugone, legislatorem posse compellere subditos ad acceptandam legem, quia alias potestas ejus esset illusoria, & in §. *leges*, eod. dicit, leges accipere ex moribus firmitatem stabilitatis, non vero firmitatem auctoritatis, ubi etiam refert Lauren. & Archid. dicentes, leges firmari moribus de facto: nam de jure satis firmatæ sunt ab ipsa institutione. Idemque sentit ibi Præposit. & inclinat Sylvest. dicta qu. 6. quatenus sentit, non receptionem non tollere legem, nisi per modum consuetudinis, quando Princeps scit, & tolerat. Tenet etiam Gregor. Lop. in lib. 16. tit. 1. par. 1. num. 4. ubi plures refert, & dicit esse communem intentionem Doctorum loquentium in hac materia, & idem tenet Medin. Cod. de restit. qu. 36. ad 5. & si attente legatur, idem tenet Castro lib. 1. de leg. pœnal. cap. 1.

5. Fundamentum hujus sententiæ est, quia lex sufficienter promulgata, & proposita ab habente auctoritatem, obligat ad sui observationem; ergo & ad sui acceptationem; ergo non est possibile, ut acceptatio sit conditio necessaria ad obligationem legis. Consequentiæ sunt claræ, quia fieri non potest, ut effectus causæ sit conditio necessaria in ipsa causa, vel ad esse, vel ad operari, quia talis conditio necessario supponitur ad effectum. Et in præsenti declaratur, quia vel subditi tenentur acceptare legem ex vi, & obligatione ipsius legis, & sic evidens est, acceptationem non requiri ad legem, sed sequi ex lege: vel est liberum subditis acceptare, & sic non obligabuntur ad legem acceptandam, cujus contrarium in primo antecedenti sumpsimus. Probatur ergo illud antecedens, quia in supremo legislatore non deest potestas, & potest non deesse voluntas, & judicandum est, non deesse, quando absolute fert legem: tantum enim ex his duobus principiis hæc obligatio pendet, ut recte sumebat contraria opinio. Unde contra duo fundamenta ejus probandæ sunt duæ partes assumptæ.

6. In prima notanter dixi, *in supremo legislatore*, quia inferior Magistratus potest habere facultatem limitatam sub tali, vel tali conditione. Imo in aliquibus provinciis, licet per Reges gubernentur, dicitur non esse translata in Regem absoluta potestas ferendi leges, sed solum cum consensu regni in publicis comitiis ejus, ut dicitur esse in regno Aragoniæ. Et tunc verum est, requiri aliquo modo acceptationem regni ad valorem legis; tamen etiam in eo casu non est illa acceptatio, de qua nunc tractamus, quia non est consequens ad institutionem & promulgationem legis, nec est a subditis, ut tales sunt, sed est consensus regni simul cum consensu Regis concurrens ad condendam legem, in quo regnum se habet tanquam assessor cum Rege ad legem instituendam, & postea sequi debet promulgatio, ac deinde acceptatio subditorum. Et ita cum proportione etiam in tali modo regiminis est verum, in supremo legislatore esse potestatem ad obligandum subditos, ut acceptent legem: nam ibi supremus legislator non est solus Rex, sed Rex cum regno. Ubi autem tale pactum non intercessit inter Regem, & populum, nec de illo potest usu aut scripta lege constare, non est data Principi potestas cum illa limitatione, sed absolute constituitur caput reipublicæ. Et ita servatur regulariter in perfecta monarchia, in qua suprema potestas est in Imperatore, vel Rege, vel quocumque alio, qui in temporalibus non habeat superiorem: nam in illum transtulit populus suam potestatem absolute, & simpliciter, ut ex ordinario modo regiminis constat, nec aliud verisimiliter affirmari potest, nisi ubi ex consuetudine constiterit. Idemque est cum proportione in republica suprema, quantum ad Senatum, in quem est translata potestas absolute, nisi de alia limitatione ex consuetudine, vel alio modo constiterit.

7. Sic ergo declarata illa pars facile probatur. Primo, ubicumque regimen non est democraticum, populus transtulit supremam potestatem in Principem, sive ille sit una persona, ut in Monarchia; sive sit consilium procerum, ut in Aristocratia, sive sit mixtum aliquod ex utroque, ut est Dux cum senatu, vel Rex cum comitiis regni; ergo in his omnibus, is qui de facto supremam potestatem habet ad ferendam legem, habet etiam potestatem ad obligandum omnes de regno, ut illam acceptent. Probatur consequentia, primo ex illo Paul. Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*. Secundo, quia alias inefficax valde esset illa potestas, & plane inutilis, si non posset cogere subditos ad acceptandam, & observandam legem. Tertio, quia usu constat Reges statim ac lex sufficienter est constituta, promulgata, & proposita, punire transgressores, nulla populi acceptatione spectata, imo pœnis cogunt ad observandam, & acceptandam; hæc autem correctio justa est, ut constat; ergo supponit obligationem. Unde licet fortasse fuerit consensus populi necessarius ad condendam legem, quando aliqua ex parte regimen reipublicæ fuit democraticum: translata tamen potestate in verum monarcham, non est talis consensus populi necessarius, & consequenter nec ejus acceptatio, si Princeps velit uti sua potestate. Imo si formaliter, & proprie loquamur, post legem absolute constitutam ab habente supremam potestatem, numquam fuit nova acceptatio necessaria, sed in sola democratia contingebat, ut idem esset condens, & acceptans legem, & ideo simul fiebant.

In omni regimine non democratico populus transtulit supremam potestatē in principem.

7. Jam vero supposita potestate, quod voluntas non desit, quando lex simpliciter fertur, probatur primo a posteriori indicio allato, quia Principes cogunt per pœnam ad legis executionem, ut usu ipso constat. Neque in principio quando lex fertur, audebunt subditi coram judice excusationem afferre, quod legem non servaverint, quia recepta non fuerit: nam hoc est, quod tunc agitur, & ad quod directe cogunt, & propter quod puniuntur, scilicet, quia illam non observant, & observando acceptant; neque alia prævia acceptatio necessaria censetur. Secundo id constat ex vi verborum legis, quæ simpliciter sunt præceptiva: præceptum autem absolute latum non obligat, si subditus velit acceptare: quæ enim esset hæc obligatio? sed absolute inducit necessitatem, teste Paul. Rom. 13. quia sufficienter indicat absolutam Principis voluntatem.

Quam

Quam enim ipse non limitat, quomodo possunt subditi limitare? Tertio, si hæc potestas est in Principe, certe non est vana, nec superflua, sed propter usum necessarium, aut saltem convenientem reipublicæ; ergo quoties Princeps simpliciter legem fert, censendus est hac potestate uti, quando aliud non declarat, nec ex aliis conjecturis morali certitudine constare potest.

Præfertur posterior opinio.

9. Quocirca posterior sententia simpliciter asserenda, & pro regula habenda est, quia solidum habet fundamentum, & plane dissolvit contrarium fundamentum, ut ex proxime dictis constat. Et hoc confirmari potest ex Authentica, ut factæ novæ constitutiones, ubi post publicationem legis, & lapsum temporis designati præcise exigitur observantia legis, nec de acceptatione fit mentio: & idem in actu exercito (ut sic dicam) servatur in modo ferendi singulas civiles leges. Deinde hoc confirmari potest ex dicto §. *leges* (quamvis non habeat canonis auctoritatem;) nam ibi dicitur lex institui cum promulgatur: ergo si jam est lex, jam habet vim obligandi. Dicitur autem firmari non sola acceptatione, sed moribus, & usu, non ut obligare incipiat, quia ipse usus ex obligatione nascitur, sed ut stabilior sit, & non facile abrogetur, ut supra tactum est.

Post legem sufficienter promulgatam, pro tempore, quo potest obligare, peccare subditos qui in principio illam non observant solum quia illam acceptare nolunt.

10. Unde consequenter dicendum est, post legem sufficienter promulgatam, & propositam pro eo tempore, pro quo potest obligare, peccare subditos, qui in principio illam non observant, solum quia illam acceptare nolunt. Hoc docent communiter Doctores, & sequitur necessario ex dictis: nam lex obligat ad sui acceptationem: ergo qui legem statim violat, contra illam delinquit, & qui non acceptat, etiam in hoc legem transgreditur. Nihilominus tamen fieri potest, ut si illa non receptio, seu violatio legis, valde sit frequens, & in majori parte populi, & legislator sciens dissimulet, & non cogat ad observationem legis, lex facile desinat obligare: non quia acceptata non fuit, sed quia ex tacito consensu Principis revocata fuit, in quo fere omnes Doctores consentiunt, ut videre licet in Felino supra, & latius dicturi sumus, infra l.7. tractando de consuetudine, ubi etiam dicemus, quod tempus sufficiat ad revocationem legis, & quæ scientia, tum in Principe, tum in subditis non servantibus illam requiratur.

Lex injusta non est lex.

11. Hæc autem regula generalis pati potest nonnullas exceptiones. Una est, si lex sit injusta, sed hæc re vera non est exceptio: nam lex injusta non est lex. Præsertim quando ex parte materiæ est injusta, quia rem iniquam præcipit: tunc enim non solum ad acceptandum non obligat, verum etiam neque si sit acceptata. Quia non solum non tenentur subditi acceptare illam, verum etiam non possunt, quando est clare, & manifeste de re iniqua. Quando vero tantum est injusta respectu subditorum, quia illis infert gravamen injustum, etiam si ab eis sine peccato servari possit: tunc etiam non obligat, ut acceptetur, tum quia excedit potestatem legislatoris, tum quia nemo patiens injuriam per legem, potest per illam obligari. Imo etiamsi subditi acceptent, non obligabuntur lege, ut lex est: an vero possint obligari, vel per modum pacti, aut promissionis, vel donationis, aut tandem præscriptionis, quæstio est alterius loci, quam fortasse attingemus in sequentibus.

Prima exceptio in dicta regula, si lex sit nimium gravis, licet non injusta.

12. Alia exceptio est, si lex, quamvis non sit injusta, sit tamen nimium dura, & gravis, & talis communiter a populo, seu republica judicetur: tunc enim verisimile videtur, non obligare populum ad acceptandum, nec peccare eos, qui incipiunt non servare legem. Quia tunc verisimiliter præsumitur, non esse latam legem illam a Principe cum intentione absolute obligandi, sed solum experiendi, quomodo talis lex a populo recipiatur: unde etiam subditi videntur, simili intentione posse incipere non servare legem, ne sibi gravamen inferant, vel certe unusquisque poterit licite expectare, in quam partem communitas populi inclinet, & interim non servare legem. Quæ exceptio est probabilis, præsertim utendo in hoc sensu priori sententia, quia saltem sub hoc prætextu videtur multum usu recepta. Tamen in rigore juris aliud videbatur dicendum, quia si lex censetur ita dura, ut excedat potestatem, jam est injusta, & procedit prima limitatio: si autem illa difficultas semper est intra latitudinem justæ legis, videtur parendum legi, juxta illud Ulpiani in l.*prospexit.* ff.qui, & a quibus. *Quod quidem perquam durum est, sed ita lex scripta est.* Nam licet durum sit superioris mandatum, obediendum est, ut dixit Glossa in cap. *ex parte*, 2. de offic. delegat. Quapropter in hujusmodi casu consultius erit instare coram Principe, ut legem auferat, vel moderetur, interim servando illam, si tempus urgeat, & Princeps interdum tenebitur connivere, si tamen in sententia persistit, servanda est lex, & acceptanda, quia in rigore supponitur esse valida, cum non supponatur injusta.

Tertia exceptio, si de facto major pars populi non servat legem.

13. Tertia exceptio esse potest, si de facto major pars populi non servat legem: nam licet forte illi peccaverint, qui inceperunt, & qui primum sequuti sunt: tamen postquam res ad eum statum pervenit, ut de facto a majori parte non servetur, tunc alii sine peccato poterunt majori parti conformari, & excusari, licet forte lex nondum plene revocata sit, quia pro tunc non possunt pauciores commode servare legem, & habent commodam causam excusationis (ut Navar. ait) quia observantia privata talis legis jam non pertinet ad commune bonum, nec videtur velle Princeps obligare unum, vel alium, quando communitas non observat legem. Verumtamen hoc etiam indiget magna moderatione, alioqui multæ leges humanæ non obligarent timoratos, & justos, quia major pars reipublicæ eas non servat: quod absurdissimum esset: solum ergo potest hoc habere locum, quando non solum non servatur lex a majori parte, sed etiam ejus observantia perturbationem generat in republica cum periculo seditionis, vel scandali: tunc enim merito excusabuntur particulares personæ, quia iam talis observantia non esset utilis communi bono, & Princeps ipse tenebitur tunc legem tollere, saltem propter maiora mala vitanda. Quando vero censenda sit lex derogata per hanc subditorum resistentiam: dicemus commodius in libro sequenti capit. decimosexto quia in hoc communis est doctrina utrique legi canonicæ, & civili.

CAPUT XX.

Utrum intentio legislatoris, seu ratio legis sit intrinseca forma ejus.

Verba sunt materia & corpus legis, mens legislatoris, anima.

1. Explicuimus ea, quæ externam formam legis concernere visa sunt, superest dicendum de his, quæ ad formam ejus internam, & quasi spiritualem pertinent: sic enim duo in lege esse distinguenda supra posuimus. Sumiturque ex communi modo loquendi Jurisperitorum: distinguunt enim in lege verba, & mentem legislatoris, & primum dicunt esse quasi materiam, & corpus legis: secundum esse spiritum, & animam legis. Tradit Bald. in l.*scire etiam*, ff. de excus. tut. Rogerius in tr. de jur. inter. q.1. n.16. & seqq. Stephan. de Freder. tr. de interpret. leg. p.1. a nu. 2. Georg. Natham in tr. de statuto, q.4. nu.346. Tiraquel. in l. *si unquam*, verb. *si libertas*, a nu.45. Nos autem supra in verbis ipsis duo distinximus; scilicet materialia verba & significationem, per quam sensum reddunt, & mentem legislatoris declarant, & illa duo inter se comparando, diximus, significationem esse formale respectu materialium verborum; nunc autem verba ipsa etiam ut significantia comparamus ad interiorem mentem legislatoris, & sic dicimus, se habere, ut corpus, & materiam respectu formæ, seu spiritus.

2. Præter hæc vero in ipsa mente legislatoris duo distinguimus, scil. voluntatem, & rationem, quæ Bald. & auctores supra citati videntur confundere, & æqua de illis judicare. Quod etiam docet Barr. in leg. *cum mulier*, ff. solut. matrim. per textum ibi. Idem vero Bart. in l.3. §. *si parens*, ff. de leg. tut. præter verba distinguit in lege mentem, & rationem, dicens, ex ratione

tione colligi mentem, non tamen esse idem sequitur Dec. in l. 1. C. de edendo, nu. 12. & optime in cap. *secundo requiris*, de appellat. num. 1. in fine: & sine dubio in animo legislatoris hæc duo distincta sunt, scil. voluntas, seu intentio ejus, secundum quam vult præcipere, & ratio, ob quam movetur: hæc enim in omni persona ex voluntate, & ratione operante distincta sunt, ut per se, & ex Philosophia constat, & ideo de utraque dicendum est, quomodo in ea consistat anima legis, seu quomodo pertineant ad intrinsecam formam legis. Hinc enim multum pendet sensus, & interpretatio legis, ut postea videbimus.

Conclus. affirmat.

3. Dico ergo primo: Voluntas legislatoris est intrinseca forma, & anima legis. Probatur quia lex essentialiter pendet in suo esse, ac institutione ab intentione legislatoris: nam licet ille proferat verba de se sufficientia ad præcipiendum, & cum omnibus exterius requisitis ad constitutionem legis, si non habeat intentionem ferendi legem, non feret illam, nec illa erit vera lex. Ratio est, quia omnis actus moralis pendet essentialiter ab intentione, sine qua non est verus actus, sed fictus in suo ordine, seu in sua specie. Sic votum exterius factum sine intentione non est votum, nec censura lata sine intentione est censura, nec sacramentum sine intentione collatum est sacramentum, & sic de aliis; idem ergo est cum proportione in lege. Atque hoc modo recte intelligitur illud, *quod Principi placuit legis habet vigorem*. Instit. de jur. natur. gent. & civili, §. *sed &*, quia ex beneplacito Principis tota lex pendet, & ideo etiam in L. *non dubium*, C. de legib. dicitur, *in legem peccare, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem*. Utique quia voluntas est anima, & quasi substantia legis.

Omnis actus moralis pendet essentialiter ab intentione

Duo in voluntate legislatoris consideranda.

4. Duo autem possumus in hac voluntate legislatoris considerare, unum est, quod velit legem ferre, & per illam subditos obligare; aliud est, quod velit obligare ad hoc vel illud, ad hunc vel illum modum, tali tempore, vel occasione, &c. Ex quibus primum commune est omni legi; secundum autem pertinet quasi ad speciem, seu determinationem legis, & ideo utrumque esse potest de substantia legis tanquam forma generica, & specifica, quæ est una, & eadem, secundum diversas habitudines spectata. Sic enim idem est actus voluntatis, quo legislator vult obligare subditum, & quo vult, illum hoc, vel illud facere: utrumque ergo pertinet ad hanc formam intrinsecam legis. Præterea in priori actu generali duæ voluntates, seu intentiones distingui possunt, una est intentio ferendi legem, alia est intentio obligandi per legem, quas in lib. 1. tetigimus, & de illis quæri potest, an utraque vel altera tantum, & quæ illarum sit de essentia legis humanæ. Quæ interrogatio solet in simili de voto ferri, & eodem modo hic definienda est. Unde breviter dico utramque intentionem esse de substantia legis, quia intentio ferendi legem est (ut ita dicam) directe, ac formaliter necessaria, ut ostensum est: intentio autem obligandi est necessaria, ut lex inducat obligationem, quia actus morales non operantur ultra intentionem agentium: repugnat autem esse legem, & non inducere de se obligationem, quia intrinsece est vinculum quoddam, & obligatio est quasi formalis effectus ejus.

5. Addendum vero est, intentionem ferendi legem, & obligandi per illam, esse unam, & eandem, vel unam includere aliam, saltem implicite, ideoque quamlibet sufficere ad constituendam legem. Probatur ex dictis in l. 1. quia essentialis actus requisitus in voluntate legislatoris ad ferendam legem, est voluntas obligandi subditos: nam hæc est voluntas præceptiva, sine qua non potest intelligi obligatio, nec etiam alia voluntas cogitari potest, quæ per se necessaria sit ad legem. Igitur in lege humana hæc voluntas est necessaria; ergo voluntas ferendi legem non est alia, nisi voluntas insinuandi subdito voluntatem obligandi illum: ergo voluntas ferendi veram legem includit voluntatem obligandi: & e converso voluntas obligandi, si efficax sit, includit voluntatem insinuandi, & significandi exterius seipsam subdito, quia sine hac significatione non potest esse obligatio: ergo illæ duæ voluntates, vel in unam coincidunt, vel mutuo se includunt: ergo sive legislator proferat verba legis cum intentione obligandi, sive cum intentione constituendi legem, illa intentio satis est.

6. Dices: Quid si habeat intentionem ferendi legem, cum intentione non obligandi per illam. Respondeo, si omnem excludat, posteriorem destruere priorem. Imo intentiones illas adeo esse contrarias, ut simul haberi non possint, nisi interveniente ignorantia, quia in ipsis objectis contradictionem involvunt. Quod si per ignorantiam habeantur, nihil facient, tum quia sint contrariæ, & ita se impediunt, & nihil efficiunt, tum etiam quia ignorantia causat involuntarium, & ita impedit effectum, tum maxime, quia in illa intentione ferendi legem involvitur repugnantia, quia est intentio ferendi legem, quæ nullam obligationem inducat, quod repugnat, quia illa non est lex, sed consilium. Et ideo illa intentio non sufficit ad ferendam veram legem, quia per illam, vel non intenditur lex nisi solo nomine, vel quia, licet lex non obligans possit per ignorantiam intendi, non tamen fieri, quia intentio fertur in rem, ut apprehensam, effectio autem terminari debet ad rem, ut in se possibilis est. Quæ omnia in materia de voto in simili declarata sunt.

Intentionem legislatoris semper præsumendam: nisi contraria intentio aliunde constet.

7. Tandem est in hoc puncto addendum, intentionem hanc legislatoris semper præsumi, quoties verba legis illam sufficienter indicant, nisi aliunde contraria intentio manifeste constet. Hoc certum est, tum quia non possumus melius intentionem Principis cognoscere, quam ex verbis ejus, tum etiam, quia ad hoc fertur lex sensibilis, ut per eam voluntas Principis innotescat, tum denique, quia semper præsumitur superior legitime operari, nec credi potest fingere, nisi manifeste id aliunde pateat, alias frustra ferentur leges; unicuique enim liceret similem excusationem fingere. Quin potius si verba legis clara sunt, licet ex aliis conjecturis intentio præcipientis reddatur dubia, parendum est legi, & recognoscenda est obligatio, tum quia hæc pars securior est; tum etiam quia quando lex in verbis est clara, quasi possidet jus obligandi, quo non potest in dubio privari, quia melior est conditio possidentis. Si autem quæratur, quando per legem sufficienter explicetur talis intentio; respondetur, non esse necessarium, ut declaretur quasi in actu signato, id est, ut superior dicat, se velle obligare, sed satis esse, ut absolute præcipiat, quia præceptum satis significat voluntatem præcipiendi, & voluntas præcipiendi includit voluntatem obligandi, ut dictum est. Denique si contingat, in re ipsa legislatorem non habere intentionem, quam indicat, & ideo non condere veram legem, ipsa quidem de se non obligabit; nihilominus tamen subditi facile poterunt obligari ex conscientia erronea, quia (ut dictum est) tenentur credere esse veram legem, donec oppositum constet: ex hac vero existimatione oritur obligatio in conscientia, licet erronea, ut constat. Ideoque talis obligatio cessabit statim ac constiterit de intentione ficta legislatoris; & tunc si aliqua pœna sit addita tali, in reipsa non incurretur, etiamsi sit aliqua censura ipso jure lata quoad exteriora verba, nec posset postea juste per judicem imponi, etiamsi esset comminata in lege, quia re vera non præcessit culpa condigna tali pœna, ut supra in simili notavit Castro l. 1, de lege pœnali, c. 5. docum. 3.

3. Circa alium actum, seu circa determinationem hujus voluntatis ad talem, vel talem materiam, addendum occurrit, in voluntate illa ut sic spectata consistere proprie mentem legislatoris constituentem talem legem in ratione præcepti obligantis ad talem vel talem actum, vel modum ejus. Nam sicut lex constituitur in ratione legis humanæ, quatenus est signum voluntatis præceptivæ, seu obligantis, ita constituitur in ratione talis legis, quatenus est signum talis voluntatis legislatoris de tali actu a subdito exhibendo; & ita hæc dicitur proprie mens legislatoris, quia illa est, quæ immediate insinuatur, & notificatur per talia verba. Hæc ergo specialis mens est in unaquaque lege propria forma, & anima ejus, quia servata proportione, tota virtus & efficacia legis in voluntate legislatoris posita est. Atque hoc docent jura, quando dicunt,

cunt, legem non obligare, nisi secundum mentem legislatoris, cap. *si postquam*, de electione in 6. ibi, *Quoniam non solum ut quis veniat, sed etiam ex sui mente exigit, quod usque ad finem negotium prosequatur:* & idem probat lex, *cum mulier*, ff. soluto matrimonio, ibi: *Si tamen ex mente legis sumat aliquis, ut nec accusare possit, qui lenocinium uxori præbuerit, audiendus est.* Hoc etiam probant jura citata, quæ docent adversus legem committere, qui facit contra mentem, quamvis verba custodire videatur, dicta lege, *non dubium*, & l. *scire leges*, ff. de legibus.

Occurritur objectioni.

9 Dices, per hæc omnia solum probari posse, voluntatem legislatoris esse causam efficientem legis, non vero formalem. Item lex consistit in signo sensibili, cui voluntas legislatoris valde extrinseca est, non ergo habet rationem formæ, sed efficientis. Denique intrinseca forma tantum est una hæc autem est significatio ipsa verborum, ut supra visum est: ergo non voluntas legislatoris. Respondeo hujusmodi formam non esse physicam, sed moralem, & ideo nihil repugnare, ut secundum diversas rationes; actus imperans sit, & forma actus imperati. Sicut actus exterior physice spectatus procedit efficienter ab interiori voluntate, & nihilominus in esse actus moralis per illam formaliter constituitur, & cum illa componit unum actum humanum, qui ab interiori actu habet totum suum esse morale. Ita ergo lex scripta, aut voce prolata potest physice procedere efficienter ab imperio, seu ab influxu voluntatis legislatoris: nihilominus autem per illam moraliter constitui in esse legis, quia ab illa constituitur in ratione talis vinculi obligantis. Unde quemadmodum Aristoteles dixit, ubi est unum propter aliud, ibi esse unum tantum: ita dici potest in præsenti, significationem verborum legis, & voluntatem legislatoris tanquam unum reputari: quoniam & voluntas legislatoris est in lege tanquam in signo, & lex in tantum est vera lex, in quantum mentem, & voluntatem legislatoris attingit, & ideo in dicta lege, *non dubium*, voluntas legislatoris, legis voluntas appellatur, & statim eadem voluntas appellatur legis sententia, quæ eadem est cum mente legislatoris. Quoniam vero ubi est unum propter aliud est præcipuum, & principale, propter quod aliud est; secundum commune axioma, *Propter quod unumquodque tale, & illud magis*; ideo in omni lege præcipua est mens legislatoris, atque ita illa est intrinseca forma, reliquum vero est quasi corpus, & materia.

Rationem legis esse quasi formam aut mensuram extrinsecam tenentem se quodam modo, &c.

10. Dico secundo. Ratio legis non est forma intrinseca legis humanæ, sed est quasi forma, aut mensura extrinseca tenens se quodammodo ex parte objecti voluntatis superioris. Suppono, sermonem esse de lege propria constituente, & inducente obligationem: quoniam si lex sit tantum declarativa juris divini, aut naturalis, illa tota dependet ex ratione, seu ex priori lege: nam ab illa est tota ratio obligationis. Sic ergo conclusio, præsertim quoad priorem partem, sumitur ex Bart. & Decio supra allegatis; & declaratur primo a simili de cæteris actibus moralibus: nam licet procedant a libero arbitrio, quod est voluntatis, & rationis: nihilominus exteriores actus morales non constituuntur formaliter ex ratione operandi, sed ex voluntate libera, & operatione ab illa procedente: ratio vero se habet ut movens ex parte objecti, & ut regula, ac mensura talis operationis. Sic etiam votum, licet prærequirat rationem aliquam moventem ad vovendum; tamen formaliter non consistit, nisi in promissione ut conjuncta voluntati se obligandi, seu promittendi. Ita ergo de lege sentiendum est. Ratione item suadetur, quia ratio movens legislatorem est quid antecedens ad legem, & per se non habet rationem moventis alium, scilicet subditum, sed ad summum movet, & inducit ipsum legislatorem, ut legem ferat, qua moveat subditum; ergo ratio legis intrinsece non constituit; nec componit ipsam legem. Confirmatur, & declaratur amplius, quia subsistente tota ratione legis, stat non sequi legem, quia Princeps non vult secundum rationem operari: contrario vero stante voluntate principis efficaci, statim ponitur lex, quia si voluntas est efficax statim se insinuat, suique signum exhibet: ergo ratio legis non ita pertinet ad formam legis sicut voluntas.

Objectio, cui cum confirmatione.

11. Dices: de essentia legis est, ut sit secundum rationem: nam si sit irrationabilis, non est lex, ut supra visum est: ergo ratio aliqua legis est de essentia ejus. Confirmatur, ac declaratur: nam duplex esse potest ratio legis, unam possumus appellare tantum motivam, alteram non tantum motivam, sed etiam constitutivam legis. Prior est extrinseca, & dici potest quasi personalis ratio ipsius legislatoris; & de illa clarum est non pertinere ad formam legis, quia nec per se est necessaria ad illam. Hujusmodi est v. g. in præcepto jejunii corporis maceratio, vel mortificatio, vel satisfactio pro peccatis, & similia, quæ movere possunt legislatorem, per se tamen non sunt necessaria ad constitutionem talis legis: unde eadem lex posset ferri sine his motivis, & ab uno legislatore ferri potest propter unum, & ab alio propter aliud, cum tamen lex sit eadem. Imo interdum potest legislator moveri ex motivo privato, vel rationabili, & lex nihilominus erit valida, si ex sua materia, & objecto rationabilis sit: de hac ergo ratione extrinseca recte procedunt omnia dicta. Alia vero ratio est intrinseca, & constitutiva legis, quæ potest dici ratio juridica, & hæc videtur esse de essentia legis, ac subinde ipsius forma, quia constituit illam ut sine illa esse non possit: ut in dicto exemplo de lege jejunii ratio intrinseca est, quod ille actus est per se conveniens, & continens mediocritatem virtutis temperantiæ, & sic de aliis: ergo non est in universum verum rationem legis non esse formam ejus.

Respondetur dubiis.

12. Respondeo, hac objectione declarari posteriorem partem assertionis. Nam in hac ratione intrinseca legis duo spectari possunt, unum est honestas, vel convenientia, quæ supponitur in materia illa, vel actu, quem præcipit lex præcipiens, seu malitia, aut disconvenientia, quæ supponitur in materia legis prohibentis: aliud est lumen ipsum, & discursus intellectus ostendens talem convenientiam, vel disconvenientiam in tali materia, vel actu, & utroque modo fatemur, rationem esse necessariam ad legem, quia debet esse rationabilis, & justa. Veruntamen neutro modo concurrit ratio per modum formæ constitutivæ legis: nam priori modo se habet ut objectum, & veluti ratio, sub qua materiæ proximæ legis: præcipit enim lex actum convenientem, & prohibet disconvenientem; illa autem ratio convenientiæ vel disconvenientiæ objectivæ supponitur in illa materia, & sub illa præcipitur, vel prohibetur; est ergo ratio objectiva legis, non tamen formaliter constituens legem. Posteriori autem modo ratio solum est ostensiva talis materiæ, & proprietatum ejus, & consequenter est directiva voluntatis legislatoris, & ita se habet, ut regula, seu mensura extrinseca legis quoad justitiam, & honestatem ejus, non vero ut intrinseca forma. Atque ex his multa possunt inferri de modo, quo ratio legis, vel mens legislatoris conferre possint ad intelligendum legis vigorem, & obligationem. Sed hæc tractabuntur commodius in l. 8. tractando de Interpretatione legis.

CAPUT XXI.

Utrum lex civilis possit subditos obligare in conscientiæ foro.

1. Explicatis causis legis, & omnibus conditionibus requisitis ad plenum valorem, & efficaciam legis, sequitur dicendum de illius effectibus, qui fere omnes ad obligationem revocantur juxta superius dicta de lege in communi, & ideo hæc obligatio legis civilis purissime a nobis explicanda est. Quia vero ex ratione communi legis constat, & obligationem esse quasi formalem effectum legis, nec posse esse veram legem, quin aliquam obligationem inferat, & in superioribus ostensum est, potestatem civilem esse vere legislativam, ac subinde legem civilem esse veram legem: ideo non dubitamus in genere de obligatione, sed illam supponimus: inquirimus autem modum, seu

seu speciem ejus, & in hoc sensu quærimus, an humana lex, præsertim civilis, possit in conscientia obligare.

2 Ratio autem dubitandi esse potest, quia forum conscientiæ est forum Dei, sed homo non potest obligare in foro Dei: ergo nec in foro conscientiæ. Maior declaratur explicando metaphoram vocis, *forus*: nam ex primeva impositione significat locum, in quo judicium exercetur, cap. *forus*, de verb. significat. inde vero translata est ad significandum ipsum iudicium, & ita distinguitur duplex forus, internus, & externus, de externo fit mentio in cap. *cum Episcopus*, de offic. ordin. in 6. & innuitur esse duplex, Ecclesiasticum, & civile. Internum autem est, quod intus in mente hominis ubi conscientia residet, exercetur, & ideo forum conscientiæ appellatur, & ab Augustino dicitur, *forum poli*, seu Dei, cap. ult. 17. q. 4. ergo idem est forum conscientiæ, quod forum Cęli, seu Dei. Minor autem probatur primo, quia inferior non potest obligare in foro superioris. Secundo hoc maxime probatur de homine ut habente solam potestatem temporalem, quia ab illa non potest procedere spirituale vinculum, sed obligatio in conscientia est spirituale vinculum: lex autem civilis est a potestate temporali, ut talis est: ergo. Tertio leges civiles solum ordinantur ad externam politiam: ergo satis est, quod in foro exteriori obligent. Quarto, quia nemo potest obligare in eo foro, in quo non potest cognoscere, quia non potest obligare, ubi non potest judicare, argumento l. ult. ff. de jurisdict. omni. iudic. Sed homo non potest iudicare de conscientia alterius, quia non potest illam cognoscere; ergo.

Quid sit forus

Forū duplex Ecclesiasticū & Civile.

3 Quinto, quia nemo potest obligare ad pęnam quam infligere non potest, argumento l. ult. ff. de officio ejus, cui mandata est iurisdictio; sicut judex secularis non potest præcipere sub pœna excommunicationis: ergo legislator humanus non potest obligare sub pęna inferni, vel purgatorii, quia non potest illam infligere, sed obligare in conscientia est obligare sub reatu huius pœnæ: ergo excedit hoc efficaciam legis humanæ. Sexto nemo potest ligari in eo foro, in quo non potest solvere, quia illa duo sunt connexa, & quasi correlativa, ut sumitur ex cap. *quod autem*, de pęnit. & remiss. sed legislator humanus non potest solvere in foro conscientiæ, nec remittere culpam, quæ sit vera culpa coram Deo: ergo non potest legislator civilis obligare sub reatu veræ culpæ coram Deo: ergo neque in conscientia. Septimo Augustin. 22. contra Faust. cap. 27. definit, peccatum esse factum contra legem Dei: ergo factum contra legem hominis, ut sic, non est peccatum: ergo lex hominis, ut sic non obligat in conscientia: nam si ita obligaret, trangressio eius, quatenus talis est, sufficeret ad constituendam veram rationem peccati. Octavo, servare divina mandata sufficit ad vitam æternam obtinendam, Matth. 19. ergo qui illa servaverit, quamvis non servet leges humanas, salvabitur; ergo signum est, illas leges non obligare in conscientia.

4 In hac re fuit sententia negans, posse Magistratus civiles per leges suas in conscientia obligare. Ita sentiunt a fortiori hæretici, qui negant esse in Principibus veram potestatem ad leges ferendas: sed contra hos satis disputatum est. Inter Catholicos ergo videtur ita sentire Gerson in 3. p. tract. de vit. spiritu. lect. 4. Alphab. 62. ubi dicit, solum Deum posse dare præcepta affirmativa, vel negativa, obligantia sub pęna mortis æternæ. Unde infert corollar. 5. & sequentib. quoties peccari videtur contra legem humanam, non incurri culpam ex transgressione legis humanæ, sed divinæ, quæ ibi coniungitur: unde non videtur aliquid tribuere legis humanæ, nisi explicationem ejus obligationis quæ continetur in lege divina, ut patet ex exemplo medici, quo utitur. Nam cum medicus imperat alicui, Ne bibas vinum purum, alias morieris, statim oritur obligatio non bibendi, non quia illam medicus imponat, sed quia in ipsa lege divina continebatur. Et quamvis de culpa mortali semper loquatur, rationes tamen eius, & omnia, per quæ discurrit, si quid valent, æque probant de omni culpa, & de omni obligatione in foro Dei, de qua nunc loquimur: nam in speciali de obligatione sub mortali culpa infra dicemus. Eandem sententiam quoad leges civiles tenet Almain. de potestat. Eccles. capit. 12. inter Canonistas inclinare videtur in eam sententiam Decius in ca. *nam concupiscentiam*, de constit. circa finem lectionis primæ, & Ioann. Imol. capit. 2. de maiorit. & obedient. & in cap. *cum contingat*, de jure-iur. & Roman. in l. *is qui bonus*, ff. de verbor. significat. Unde Mencha. lib. 1. illust. quæstionum, cap. 19. n. 1. & Soto, Castro, & alii non censent tam certum, leges civiles obligare in conscientia sicut Ecclesiasticas. Et rationes in principio factæ de illis maxime procedunt.

Sententia negās magistratus civiles per leges suas in conscientia obligare.

5 Dicendum vero est, legem humanam civilem habere vim, & efficaciam obligandi in conscientia. Hæc est sententia communis Catholicorum, ut videre licet in Divo Thoma cum expositoribus 1. 2. quæst. 96. artic. 4. Anton. 1. p. tit. 18. cap. unic. §. 2. Soto lib. de justitia, quæstio. 6. artic. 4. ad 8. Castro lib. 1. de lege pęnali, capit. 4. & 5. Salmer. tom. 4. in Evang. part. 3. tract. 12. Bellarmin. tom. 2. libr. 3. de laicis, cap. 11. Turrian. lib. 5. advers. Magdeburg. cap. 9. Covarr. in regula *peccatum*, p. 2. §. 3. Navarr. in summ. cap. 23. num. 54. & sequentib. Felin. in cap. 1. de sponsal. nu. 18. referrente Ioan. Andr. Anchar. & Ioan. Calderin. & Gloss. in capit. *quæ in Ecclesiarum*, de constit. ibi, *iure poli*, Idem Tiraquel. qui alios refert in præfatione ad librum de utroque retractu, nu. 74. Et videtur assertio vel de fide, vel proxima fidei: nam fere aperte colligitur ex illo Pauli ad Roman. 12. *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, sibi ipsis damnationem acquirunt*. Quod de damnatione etiam apud Deum intelligit ibi Chryso. hom. 23. Item additur ibi ratio his verbis: *Dei enim minister est*, unde colligitur, illi esse obediendum, *non tantum propter iram, sed etiam propter conscientiam*: ac si aperte diceret, non solum propter timorem pęnæ, sed etiam propter vitandam culpam: hoc enim in rigore significat particula illa, *propter conscientiam*. ut Ambros. Anselm. D. Tho. Theod. & fere alii intellexerunt, Et sumitur ex illo, 1. Pet. 2. *Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis*, &c. & prius ibidem dicitur, *subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive Regi*, &c. *quia sic est voluntas Dei*, & facit illud Prov. 8. *Per me reges regnant*.

Legē humanam civilē habere vim, & efficaciam obligandi in conscientia.

6 Ex quibus testimoniis, & similibus supra citatis sumuntur variæ rationes hujus veritatis. Prima est, quia etiam legislator civilis fert leges ut minister Dei per potestatem ab ipso acceptam: ergo obligat in conscientia ad parendum: patet consequentia, quia qui resistit ministro Regis in eo, in quo minister est, & quatenus repræsentat personam Regis, plane censetur resistere ipsi Regi, ut patet ex consensu omnium hominum, & ex illo 1. Reg. 8. *Non te abiecerunt, sed me*: ergo in transgressione talis legis intercedit Dei offensio, & iniuria: ergo læditur conscientia: ergo lex ipsa in conscientia obligabat. Dicet aliquis, potestas civilis non est immediate a Deo, sed a communitate hominum: ergo potuerunt homines conferre hanc potestatem limitatam, nempe ad ferendas leges cogentes alio modo, non tamen in conscientia obligantes. Respondetur primum, etiam admisso illo casu, non deesse in tali republica potestatem ad ferendas leges obligantes in conscientia, sed illam permansisse in tali communitate, & non fuisse translatam in principem. Inde vero potius sequitur, in illo casu eum non esse principem perfectum, nec habere potestatem gubernativam absolute, & simpliciter, sed tantum secundum quid. Et ideo quoties respublica constituit sibi Regem cum vera potestate suprema, necessario confert illi hanc facultatem. An vero possit talis modus potestatis, & actus eius intelligi sine aliqua nova obligatione in conscientia, patebit magis ex sequenti capite.

Legislator civilis fert leges ut minister Dei per potestatem ab eo acceptam

7 Secunda ratio principalis est, quia jus divinum, & naturale dictat, servandas esse iustas leges a legitimis principibus positas; ergo qui illas non servant, agit cōtra divinam voluntatem, iuxta citatum verbum Petri; *Hæc est enim voluntas Dei*, & juxta verbum Christi.

Ius divinum & naturale dictant servandas lege

a legitimis principibus positas.

sti, *Quæcumque dixerint vobis, facite*: ergo illa transgressio est vera culpa, & peccatum, atque adeo contra obligationem in conscientia. Atque hoc sensu dixit D. Tho. legem humanam obligare in conscientia, quatenus participat legem æternam, & naturalem, id est, quatenus in voluntate Dei, & in dictamine rationis naturalis nititur: hoc enim principium, *Obediendum est justis præceptis principum*, naturale est. Nec vero inde sequitur, vel culpam illam esse proprie contra legem naturæ, vel obligationem ad actum præceptum lege humana esse naturalem, quia, ut in superioribus tetigi, lex humana se habet ut causa proxima, & secunda, quæ nititur in lege æterna tanquam in causa prima: effectus autem, qui proxima, est a causa secunda, ita ut a prima non fieret, nisi per illam, secundæ simpliciter tribuitur, & ideo obligatio hæc, etiamsi sit in conscientia, simpliciter est a lege humana.

Occurritur dubio. Io.

8 Tertia ratio sit, quia hæc potestas est necessaria ad convenientem gubernationem reipublicæ humanæ: ex fine autem recte colligimus efficaciam causæ, præsertim in moralibus. Antecedens patet, quia etiam in inferioribus, & imperfectis communitatibus est necessaria vis præcipiendi, obligando in conscientia: hac enim ratione pater potest obligare filium, adeo ut Deut.21.dignus morte judicaretur filius non obediens præcepto patris. Et similiter uxor in conscientia tenetur obedire marito, juxta illud Pauli ad Col.3. *Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet in Domino*; & ad Ephes.5. absolute dicit, *Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino*: Et reddit rationem: *Quoniam vir caput est mulieris*. Multo autem magis Rex est caput reipublicæ temporalis. Similiter etiam servus tenetur in conscientia parere Domino, ut plane docet Paulus locis citatis, & sumitur ex 1. Petri 2. ex cap. 1. de conjugio servorum, & de omnibus famulis in eo, quod ex officio facere tenentur idem est manifestum, & habetur in cap. *si Dominus*, 11. quæst. 3. & in religionibus sine aliqua obligatione hujusmodi, non posset consistere perfecta gubernatio: ergo signum est, multo magis esse necessariam in communitate perfecta, etiam ad eius temporalem gubernationem: & ratio a priori est, quia gubernatio sine potestate cogendi inefficax est, & facile contemnitur: coactio autem sine potestate obligandi in conscientia, vel est moraliter impossibilis, quia coactio justa supponit culpam quod est valde probabile, ut magis declarabitur in sequ. & tractando de lege pœnali, vel certe est valde insufficiens, quia per eam non posset in multis casibus necessariis sufficienter reipublicæ subvenire.

Prædicta potestas est necessaria ad convenientem gubernationem reipublicæ humanæ.

9. Ex his facile constat, quid de opinione Gersonis censendum sit. Etenim si ille intellexit, ut Soto, Castro, & multi alii ex eo satis apparenter colligunt, nihil posse præcipi per legem humanam, seu civilem, quod per legem naturalem præceptum non sit, saltem per discursum, & deductionem necessariam ex principiis naturalibus, sic assertio ejus erronea est, & bonis moribus valde contraria, ut constat ex testimoniis & rationibus adductis, & ex communi sensu fidelium in praxi, & usu talium legum, & magis ex sequenti capite constabit. Si vero solum intellexit, leges humanas non obligare in conscientia, nisi in virtute horum principiorum naturalium, *Obediendum est, principibus humanis in licitis, & honestis*, juxta illud *Obedite præpositis vestris*, quod præceptum naturale est, & non tantum positivum, & ideo dicit, legem humanam non obligare ut humana est, sed ut pertinet ad quendam gradum legis divinæ, ut aperte dicit dicta lect.4. corol.4. supponendo ea, quæ dixerat in lect.2. corol.7. sic fortasse de nomine disputat. Verumtamen non sine scandalo discedit a communi modo loquendi Theologorum, & introducendo modum loquendi ambiguum, qui potest sensum erroneum, & bonis moribus contrarium inducere, & præterea semper indicat, obligationem talium legum non fundari immediate in potestate legislatorum, sed in deductione aliqua ex principio aliquo evidente, vel revelato, subsumendo propositionem dubiam, pie tamen creditum, & ad morum ædificationem pertinentem, & in hac deductione fundat practicam obligationem, ut patet ex dicta lect.2. corollar.7. juncto corollario sexto lectionis quartæ. Hoc autem in rigore falsum est, quia nisi lex humana addat obligationem, illa probabilitas, vel pietas, quæ apparet in tali materia, non sufficeret ad obligationem, ut in exemplo de observatione Quadragesimæ, quo utitur, etiamsi tale jejunium per se spectatum conferat ad pietatem, non satis esset ad obligationem, nisi potestas Ecclesiastica illam imponeret, idemque cum proportione est in omni materia legis humanæ, etiam civilis. Itaque licet verum sit obligationem legis humanæ fundari aliquo modo in principiis legis naturæ, & supponere aliquam naturalem honestatem, vel sufficiens fundamentum, & materiam, nihilominus ipsa lex humana immediate addit obligationem in conscientia non contentam in principiis legis naturæ, nisi medio imperio potestatis humanæ.

Gersonis opinio quomodo sane explicetur, quaque censura digna sit.

10. Tandem intelligi potest ex dictis, quomodo in omni lege humana quoad obligationem ejus locum habeat quod D. Thomas docet q.95. art.2. & 4. omnem legem humanam a lege naturali derivari. Duplex enim esse potest lex humana etiam civilis, una est declarativa tantum obligationis naturalis, ut est lex civilis prohibens furtum, vel homicidium, vel usuras, & in universum omnis illa, quæ præcipit, vel prohibet aliquid, quod per necessariam illationem deducitur ex principiis legis naturalis tanquam necessarium ad morum honestatem, ut notavit Soto lib.2. de justit. quæstione quinta, articulo secundo: alia lex humana est quæ addit obligationem specialem, quæ ex solis principiis naturalibus deduci non posset, nec evidenter, nec probabiliter, ut est lex prohibens ne arma nocte deferantur, vel res tales e regno extrahantur, & similes. Item duplex est deductio ex lege naturali, ut idem D. Thomas notat, una est per modum conclusionis ex principiis, quæ satis nota est, alia est per modum determinationis, quia lex naturalis solum præcipit aliquid in generali, ut v.g. tributa esse solvenda, maleficia esse punienda, &c. ex hoc autem principio colligit prudens ratio, oportere determinate certam quantitatem tribui, aut pœnæ, &c. quam determinationem addit legislator humanus prudenti arbitrio, & per potestatem sibi a Deo datam, media ratione naturali quoad civiles leges, ut supra ostensum est, & ideo recte dicitur talis lex humana derivari a naturali per modum determinationis. Priores ergo leges deducuntur priori modo, scil. per modum conclusionis ex lege naturali, quia re vera, secundum se continentur sub tota latitudine legum naturalium, ut ex libro secundo constat, & ex vi rationis naturalis habent obligationem suam primariam, quam magis inculcat, seu proponit legislator humanus, & ex parte sua aliquo modo auget obligationem illam saltem extensive. Posteriores autem leges, quæ propriissime humanæ sunt, derivantur a lege naturali solum posteriori modo, sc. per modum determinationis, & secundum illam determinationem obligant immediate ex vi potestatis legislativæ humanæ, quæ obligationem illam in conscientia potest addere supra obligationem legis naturalis, vel divinæ, ut ostensum est: & quia illa potestas quoad leges civiles derivatur ad hominem media ratione naturali, ut supra ostensum est, & ideo recte dicuntur tales leges humanæ deduci ex naturali per modum determinationis, seu addictionis, factæ per potestatem derivatam ab ipsa lege naturali.

Duplex deductio ex lege naturali.

11. Superest, ut argumentis in principio positis respondeamus. Ad primum sumptum ex voce, & distinctione fori respondetur, etiamsi forum externum quoad executionem, & judicium distinctum sit a foro interno, & conscientiæ, nihilominus ex lege exterius posita de aliquo actu redundare diversum judicium in foro conscientiæ de eodem actu, quia talis lex habet vim constituendi talem actionem, vel omissionem in materia necessaria virtutis vel vitii, qua morali mutatione facta, conscientia dictat, hoc facere, vel omittere esse peccatum. Item habet vim lex humana applicandi suo modo voluntatem Dei, & con-

Fit satis argumentis ad versantibus.

& consequenter efficiendi obligationem in foro conscientiæ: unde simpliciter negandum est, homines non posse obligare in foro Dei, quia quando operantur ut ministri Dei, in foro eiusdem Dei obligant. Nec est inconveniens, quod inferior obligat in foro superioris, quando per potestatem ab ipsomet superiore datam operatur: nam ipse superior vult, ut ei obediatur, juxta illud: *Qui vos audit, me audit*: unde etiam subiungit: *Qui vos spernit, me spernit*. Ad secundum respondetur, potestatem civilem dici temporalem ex parte materiæ, & hoc modo est verum, non posse ponere vinculum spirituale, scilicet, in materia spirituali, vel per se, ac directe in ordine ad spiritualem, actum, vel effectum. Nihilominus tamen quatenus in materia temporali potest reperiri honestas & obligatio ad illam servandam, eatenus potest lex civilis ex parte materiæ hoc vinculum ponere, etiamsi aliquo modo spirituale videatur, quatenus conscientia quid spirituale est, quia facta mutatione in materia temporali, ipsa conscientia aliter dictat de honestate, vel turpitudine talis materiæ. Potestas autem civilis potest facere illam mutationem in materia. Adde, potestatem illam esse participationem divinæ potestatis & sub ea ratione posse includere vim quamdam, quæ spiritum ipsum, & rationem liget.

12 Ad tertium respondetur, leges civiles etiam intendere honestatem morum in sua materia, & in ordine ad suum finem, & hac ratione posse in conscientia obligare. Deinde dicitur, ipsam obligationem in conscientia esse necessariam, ut potestas civilis per suas leges possit efficaciter consequi finem suum, quia nisi cives in conscientia teneantur ea facere, vel vitare, quæ lex civilis efficaciter præcipit, aut prohibet, non poterit pax, & justitia reipublicæ conservari, quia homines proxime per conscientiā diriguntur in actionibus suis, & ideo necesse est, ut ex lege civili redundet obligatio ad conscientiam. Ad quartum de cognitione talis obligationis respondetur, aliud esse actum de quo fertur lex, esse debere subjectum cognitioni humanæ; aliud vero obligationem ad talem actum debere esse eodem modo cognoscibilem: primum est verum per se loquendo, ac necessarium: & hac ratione supra diximus, has leges solum dari de actibus externis; secundum autem non est per se necessarium, quia ut lex humana imponat obligationem in conscientia, non oportet, ut per se, ac directe de ea judicet, seu de transgressione in illo foro, sed solum de externa actione, vel omissione. Nihilominus tamen verum est, etiam legislatorem humanum posse cognoscere, & judicare, suam legem obligare in conscientia in tali materia, etiamsi in particulari ignoret, an subditus operetur contra conscientiam nec ne?

Dupliciter posse aliquem esse reum pœnæ per transgressionem legis.

13 Ad quintum de obligatione ad pœnam respondetur, dupliciter posse aliquem fieri reum pœnæ ex transgressione legis. Primo, quia lex illa, ut est a proximo legislatore, directe imponit talem pęnam. Secundo inferri potest reatus pęnæ solum consequutione quadam. Priori modo verum est, non posse legislatorem obligare ad pęnam, quam nullo modo potest infligere; posteriori autem modo falsum est. Lex autem civilis non obligat sub pęna inferni, vel purgatorii priori modo, sed tantum posteriori modo, & ideo ratio non procedit: ut autem hujus rei ratio a priori intelligatur, advertendum est, interdum posse superiorem Principem, seu legislatorem imponere pœnam sibi propriam, seu reservatam suæ jurisdictioni pro transgressoribus legum suorum gubernatorum; & tunc quamvis gubernator, seu legislator inferior per suam legem directe non imponit talem pœnam; nihilominus ex transgressione illius legis per necessariam consequutionem incurritur reatus illius pœnæ in virtute legis latæ a superiori Principe: ita ergo est in præsenti. Nam Deus voluit observari leges a suis ministris latas, etiam sub pœna alterius vitæ, quia transgressiones earum continent veram culpam, & in offensionem ipsius supremi legislatoris redundant.

Obligare & remittere non necessario connecti.

14. Ad sextum de remissione culpæ respondetur, in rigore falsum esse principium assumptum: nam illa duo, *obligare* scilicet, & *remittere*, non sunt per se, ac necessario connexa: nam homo potest se voto obligare, & non potest obligationem sibi auferre: maxime autem hoc verum est, quando obligatio non directe ponitur, sed consequitur aliunde: nam tunc non inducitur principaliter ex potestate solius proximi legislatoris, sed maxime virtute Dei. Nihilominus tamen in propriis legibus, & legislatoribus potest aliquem verum sensum habere illa propositio: *Qui potuit obligationem legis ponere, potest & auferre*; quia pendet ejus voluntate, & ita sicut legislator humanus potest ponere obligationem in conscientia, ita etiam potest illam auferre, dispensando vel abrogando leges, ut postea dicetur. Hoc autem procedit ante transgressionem legis; nam postquam trangressio legis facta est, non oportet, ut legislator humanus possit remittere culpam illa transgressione commissam, quatenus contra Deum est, quia, ut sic, est alterius ordinis, & maxime repugnat legi æternæ. Poterit autem idem legislator remittere illam transgressionem, quatenus in suam offensionem, & injuriam cedit, & consequenter etiam potest remittere reatum pęnæ per sua legem directe impositæ, quia hæc omnia permanent in eodem ordine, & pertinent ad proprium jus ipsius proximi legislatoris.

Vis obligandi legis humanæ præcipue fundatur in lege æterna.

15. Ad septimum de definitione peccati solutio patet ex dictis. Nam quia vis obligandi legis humanæ principaliter nititur in lege æterna, ideo qui illam transgreditur, virtute violat legem æternam, & divinam, & hoc modo convenit etiam illi transgressioni definitio peccati. Eademque est responsio ad ultimum: unum enim ex divinis præceptis est obedire superioribus, & principibus humanis, & ideo qui non servat leges humanas, neque omnia Dei mandata servat, ac subinde damnationem sibi acquirit, ut dixit Paulus, quia re vera non implet conditionem a Christo positam: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Quamvis possint optime verba universe intelligi de omnibus legitimis mandatis tum divinis, quam humanis.

CAPUT XXII.

Utrum omnis lex humana, seu civilis obliget in conscientia, aut possit esse vera lex sine tali obligatione.

1. DIximus posse humanam legem in conscientia obligare, nunc autem inquirimus, an sit hoc intrinsecum tali legi. Supponimus autem sermonem esse de vera, & valida lege, quia ut lex, obliget, oportet, ut sit vera lex, quia quæ non est vera lex, neq; obligare potest per modum legis: ut autem aliqua sit vera lex, oportet ut habeat conditiones essentiales legis 1. l. positas, & præsertim ut justa, & rationabilis sit, quia lex injusta non est lex, & consequenter neque obligare potest in conscientia, juxta dicta in eodem lib. 1. Necessarium etiam est, ut lata sit ex voluntate præcipiendi, & cum intentione obligandi, quia præceptum est de ratione legis, & verba sine intentione non operantur, & ita etiam lex lata sine intensione non est vera lex, sed ficta, vel apparens, vel ad summum erit simplex ordinatio, & directio, per modum concilii. Item oportet ut sit sufficienter proposita, & non abrogata, & cætera, quæ supra dicta sunt.

Ratio dubitandi, quia obligatio sequitur intrinsece naturam legis & voti.

2 Hinc ergo nascitur ratio dubitandi: nam videtur repugnare ferri ab homine veram legem, & non obligare in conscientia. Probatur, quia si est vera lex fertur cum intentione obligandi, & ex potestate; ergo vere obligat: quia ad obligandum sufficit potestas cum voluntate; ergo repugnat talem legem non obligare in conscientia. Probatur hæc ultima consequentia, quia hæc obligatio sequitur intrinsece, & ex natura rei ex veritate legis, ita ut licet sit in potestate legislatoris velle ferre, aut non ferre legem, non tamen sit in ejus potestate velle legem ferre, & in conscientia non obliget. Sicut de voto, & promissione alias diximus, esse quidem liberum voventi velle, aut nolle promittere, seu vovere, si tamen vult vovere, non

esse

esse in potestate ejus nolle obligari in conscientia, ita ergo est in præsenti: Et ratio a priori est, quia si superior vult legem ferre, vult præcipere; ex præcepto autem sequitur obligatio in conscientia ex vi divini juris, *Obedite præpositis vestris*, atque adeo ex vi divinæ voluntatis ut obediatur ministris suis præcipientib. ergo non potest voluntas hominis talem obligationem impedire. Confirmatur primo, quia si lex est posita, illa est regula honestæ operationis; ergo necessario obligat subditum, ut juxta talem regulam operetur, nec ab illa deficiat, quia deficere a regula intrinsece malum est, & in moralibus actionibus talis malitia moralis est; ergo repugnat dari legem, & non ita obligate, ut deficere ab illa sit turpe, & moraliter malum, hoc autem est obligare in conscientia; ergo. Confirmatur secundo, quia vera lex differt a consilio; non habet autem in quo differat, nisi in hoc quod necessitatem in conscientia imponit, quam non ponit consilium; ergo hoc est de ratione legis.

3 In contrarium autem est primo, quia lex fundata in præsumptione est vera lex, & justa, & cum intentione præcipiendi posita, & tamen non obligat in conscientia, ut communiter Doctores sentire videntur in capite primo, de constit. Secundo, lex pœnalis est vera lex, ut constat, & tamen potest non obligare in conscientia; ergo non est de ratione legis, ut obliget in conscientia. Minor patet, tum quia ut sit lex, satis est, ut aliquo modo cogat: tum etiam quia ita videbimus observari in multis regionibus, in quibus veræ leges, seu statuta feruntur, & in eis declaratur non obligare ad culpam, sed ad pęnam. Tertio licet obligatio aliqua sit de ratione legis, modus tamen obligationis pendet ex intentione præcipientis. Unde fit, ut licet materia legis gravis sit, possit legislator nolle obligare sub mortali; ergo eadem ratione potest nolle obligare in conscientia, sed tantum sub alio modo necessitatis, seu coactionis.

4 Propter rationes priori loco positas aliqui existimant, non posse dari veram legem humanam, quin inducat obligationem in conscientia materiæ proportionatam. Ita videntur sentire omnes auctores, qui negant, posse dari legem obligantem ad pœnam, & non ad culpam, quod sentit Sylvest. verb. *inobedientia*, in fine, & Soto lib. 1. de just. q. 6. a. 3. Idem sentit Joan. Eselius in expositione Decalogi, præcep. 4. c. 36. Qui consequenter videtur asserere, regulas religionum non posse obligare ad pœnam, quin obligent ad culpam, quia pęna dicit intrinsecam relationem ad culpam, nec potest esse justa, nisi sit proportionata culpæ, ita ut *juxta mensuram delicti sit & plagarum modus*, ut dicitur Ruth. 25. & consonat illud Apoc. 18. *quantum fuit in delitiis, tantum date ei tormentum*. Unde est illud Aug. l. 2. de Bapt. c. 6. Quis dubitaverit hoc esse sceleratius commissum, quod est gravius vindicatum c. *non afferamus*. 24. q. 1. ac denique in c. 2. de const. dicitur, *Rem, quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit*. Idemque sentiunt qui existimant, non esse in potestate legislatoris hoc vel illo modo obligare, sed tantum præcipere, aut non præcipere: nam ex præcepto naturaliter sequitur obligatio in conscientia proportionata materiæ, quidquid velit legislator: Et additur conjectura quia alias daretur occasio hypocrisis, quia servarent homines regulam, vel legem, quando videri possent ab aliis: non autem ubi occulte possent illam transgredi.

In hac quæstione esse aliquid de modo tantum loquendi.

5 In hoc vero puncto aliquid pertinere potest ad quæstionem de re, & aliquid ad modum loquendi. De re quæstio est, an ordinatio superioris, quocumque nomine appelletur, possit aliquo modo inducere, vel obligare ad actum sub aliqua alia necessitate, non obligando in conscientia, ita ut transgressio illius ordinationis per se, & in rigore sumpta non sit peccatum coram Deo. De modo autem loquendi erit controversia, an talis ordinatio, si detur, vocanda sit lex, nec ne? Quoad priorem ergo partem negare non possumus, quin possint fieri tales ordinationes, vel statuta quæ immediate non obligent in conscientia ad actus quos præcipiunt, vel prohibent. Ita docuit exprese D. Thom. 2. 2. q. 186. ar. 9. ad 2. Sequitur Angel. verb. *inobedientia*, n. 1. Henric. quodlib. 3. q. 1. 2. Castro lib. 1. de lege pęnali, cap. 5. 8. & 9. Et sumitur ex Clement. *exivit de paradiso*, vers. *non tamen*, de verbor. signific. constat etiam ex usu multarum religionum a summis Pontificibus approbato, in quibus fundatores tradentes regulam diserte explicant, se nolle obligare ad culpam mortalem, vel venialem. Sed solum ad pœnam; est autem certum illa statuta sancta esse, & consentanea rationi, & transgressores eorum juste, & rationabiliter puniri.

6. Quod autem illi transgressores per se loquendo, non peccent, probatur, quia prudenter conformant dictamen suæ conscientiæ intentioni sui legislatoris: ille autem declaravit in illa transgressione non esse culpam ex vi illius legis; ergo prudenter subditi formant judicium conscientiæ, quod nullum ibi interveniat peccatum: ergo re vera non peccant, quia quod est ex legitima conscientia, peccatum non est. Dico autem, *per se*, quia aliunde sæpessime, & fortasse frequentius poterit ibi misceri culpa, quia difficile est ex motivo honesto, & cum omnibus circumstantiis requisitis id operari, quod est contra regulam. Sed hoc est accidentarium respectu regulæ, cujus solam vim nos consideramus, & absolute loquendo, non repugnat, actum fieri cum omnibus illis circumstantiis, etiamsi alias discordet a regula. Idem contingere potest sine dubio in multis legibus civilibus, seu politicis, quæ non absolute aliquid præcipiunt, sed quasi sub conditione statuunt, ut qui hoc fecerit, solvat hanc vel illam pœnam, de quibus latius infra disputando de lege pęnali. Præterea non repugnat fieri votum mere pęnale, quod absolute non obliget in coscientia ad actum immediate promissum; ergo idem facile intelligi poterit in ordinatione superiorum. Ratio denique est, quia hæc obligatio pendet ex intentione mandantis: ergo si ille intendit non obligare in conscientia, revera non obligat. Quod autem possit ita intendere, patet ex usu, & quia non involuit repugnantiam, dummodo non omnis obligatio etiam ad pœnam excludatur. Quod patebit magis ex puncto sequenti, & ex responsionibus argumentorum.

7. Jam ergo succedit alia quæstio, an talis ordinatio sit vera lex. Pars enim negativa videtur sumi ex D. Thoma citato loco dicit enim, non omnia, quæ ponuntur in lege, poni per modum præcepti, sed aliqua esse per modum simplicis ordinationis, vel statuti, & ideo non omnia obligare in conscientia. Significat ergo, quidquid ponitur per modum præcepti obligare in conscientia, & e converso, quod non obligat in conscientia, non esse præceptum, & consequenter non esse legem, quia præceptum est de essentia, seu de substantia legis, ut in superioribus visum est. In contrarium autem est, quia si illa non est lex erit tantum consilium, non enim potest intelligi medium aliquod inter hæc duo, quia per quandam contradictionem inter se distinguuntur, non possunt autem illa statuta reputari tantum consilia, quia alias non magis astringeretur religiosus ad observantiam suarum regularum, quam aliorum consiliorum, quæ in regula non continentur, nec magis esset dignus pœna non servans regulam, quam non exequens alia consilia, quod est plane falsum: ergo.

Dubium cum ratione dubitandi.

8. Dico igitur, hujusmodi statuta, & leges pœnales, licet quoad proximum actum, de quo disponent non sint absolute præcepta, & consequenter etiam non sint propriæ leges: tamen respectu omnium, quæ includunt, veram rationem legis habere. Primam partem probat ratio desumpta ex D. Thoma, & quia talis lex non est simplex, ut sic dicam, sed quasi hypothetica, & conditionata; unde sicut in propositione conditionali antecedens non affirmatur simpliciter, sed illatio: ita neque hic præcipitur simpliciter talis actus. Quod optime declarat exemplum de voto: nam qui vovet, si luserit dare eleemosynam, non promittit absolute non ludere, sed illam conditionalem. Et ex hoc exemplo declaratur, & probatur facile altera pars assertionis, quia respectu illius conjuncti illa est vere promissio, quæ licet non obliget absolute ad priorem partem, obligat ad secundam; ita ergo est in præsenti: nam licet hæc lex, de qua agimus, non obli-

Probatur conclusio exemplo voti pœnalis conditionalis

obliget ad hoc faciendum, vel omittendum absolute, obligat tamen vel ad hoc, vel ad sustinendam pœnam, aut alium effectum legis, si in priori parte lex non servetur.

9. Ultimo hinc concluditur resolutio quæstionis. Dico enim omnem veram legem humanam necessario resolvi in aliquam conscientiæ obligationem. Probatur, quia necesse est, ut lex vel absolute obliget ad actum: vel saltem sub aliqua pœna. Priori modo late obligat in conscientia ad talem actum, ut ostensum est. Si autem feratur posteriori modo, ita ut sit lex pure pœnalis, obligabit vel ad solvendam pœnam, supposita transgressione, si cum eo rigore posita sit, sicut obligat votum pœnale, vel ad sustinendam pœnam, ut recte explicuit D. Antonin. 3. parte, tit. 16. capite ultimo, in fine, & tandem consentit Joannes Eselius supra & patet, quia nisi teneatur in conscientia sustinere pœnam, qui tale statutum transgressus est, non poterit superior habere jus ad puniendum illum, vel posset dari bellum justum ex utraque parte. Atque hoc modo facile explicantur leges omnes, quæ dicuntur pure pœnales. Idem vero dicendum est cum proportione de legibus irritatoriis, vel quæ dant formam substantialem contractibus, etiamsi supponatur non obligare immediate in conscientia ad talem formam, vel modum, quod quidem in eis rarius, & difficilius est, quia efficere actum sine his conditionibus, quæ necessariæ sunt ad finem, & valorem ejus contra prudentiam, & consequenter contra honestatem esse videtur: casu illo tamen admisso (de quo infra), semper lex illa resolvetur in aliquem effectum, ad quem obliget in conscientia. Nam qui fecit contractum jure humano irritum, ipso facto, conscientia tenetur, vel rem apud se non retinere, vel alium non obligare, vel denique non uti illo contractu ad alios effectus, quos haberet si irritus non fuisset. Idem censeo dicendum de aliis legibus, quæ ex intentione legislatoris dicuntur obligare in foro exteriori, & non in interiori: illæ enim si referantur ad ipsos judices, illos obligant in conscientia, ut secundum tales leges in foro exteriori judicent, & consequenter obligare possunt subditos, ut in eodem foro pareant iisdem legibus, & non resistant, & hoc modo semper lex obligat in conscientia, si sit propria lex præceptiva, seu ordinativa. Quod ideo addo, quia si sit tantum lex permissiva, talis lex respectu illius personæ, ad quam spectat permissio, non est proprie lex, ut in superioribus vidimus, & ideo mirum non est, quod secundum eam rationem, & respectu ejusdem non inducat obligationem in conscientia; inducet autem illam respectu aliorum, quibus imperat, ut talem actum non puniant, vel impediant iuxta supra dicta de effectu talis legis. Et idem cum proportione dicendum est de lege concedente privatum privilegium, quia respectu eius, in cuius favorem fit, non habet rationem legis, & ideo illum non obligat in conscientia, sed obligat alios, ut contra illius privilegium non agant. Atque ita in universum omnis vera lex humana aliquam obligationem in conscientia inducit.

Satisfit argumentis oppositis.

10. Ex his ergo facile patet responsio ad primam rationem dubitandi priori loco positam. Potest enim vera lex ferri sine intentione obligandi absolute in conscientia ad actum, vel omissionem immediate ordinatam per legem: quamvis non possit ferri lex sine intentione ita obligandi, ut saltem resolvi possit in obligationem conscientiæ, saltem quoad pœnam aliquam, vel coactionem substituendam, vel aliquid simile. Atque in hoc sensu dixerunt multi auctores legem non obligare in conscientia, quando legislator sufficienter declarat, hanc esse intentionem suam, ut tractat late Castro supra, & admittunt Sylvest. verb. *lex*, q. 9. casu 1. Soto supra dicta q. 6. a. 4. & Navar. ca. 23. num. 48. & 49. Covar. in regul. *peccatum*, p. 2. §. 5. Dried. l. 1. de libert. Christ. c 3 Quia actus gentium non operantur ultra intentionem eorum, maxime quando non operantur naturaliter, sed voluntarie. Hi autem Doctores supponunt, posse legislatorem habere voluntatem ferendi legem sine intentione obligandi in conscientia. Quod est verum quoad absolutam obligationem proximi actus; non vero quoad obligationem quasi disiunctam vel conditionatam faciendi, vel patiendi illud, si hoc non fecerit: & hoc probat ratio dubitandi, & exemplum de voto, & non aliud: unde etiam recte concluditur, non posse intelligi veram legem sine obligatione, vel ad culpam, vel saltem quoad pœnam respectu actus immediate intenti. Quomodo autem interdum possit lex pœnam injungere, licet non supponat in transgressione veram culpam, quod referendo contrariam sententiam tetigimus, tractabimus late agentes de lege pœnali, nunc satis sit dicere, ad humanam pœnam, vel quasi pœnam, seu coactionem aliquam interdum sufficere causam justam, licet culpa non sit. Propter quod cum tali limitatione dicitur in c. 23. de regulis juris in 6. *Sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus*. Hæc autem causa licet interdum non sit culpa apud Deum, tamen apud humanam communitatem, quatenus pars discordat a toto, saltem in exteriori, seu civili observantia, dici potest quædam culpa civilis, seu humana, ac proinde sufficiens ad levem pœnam humanam infligendam.

11. Atque eodem modo respondendum est ad primam confirmationem ibi positam, quod lex est regula operationis: talis enim est regula, qualis est lex, & ideo si sit lex absolute præcipiens actum, erit simpliciter regula, & de illa procedent omnia, quæ ibi dicuntur: nam re vera obligabit in conscientia: si vero sit tantum lex cum limitatione præcipiens sub tali conditione ad tale onus, & non majus, distinguendum est inter simplicem actum, quem primo lex intendit, & inter totam legis, seu regulæ obligationem. Nam respectu solius actus non est illa lex absoluta regula honestatis, nec solus defectus a tali regula in tali actu est malus moraliter, sed est de se onerosus, quatenus reddit obnoxium tali oneri, seu pœnæ: respectu vero totius materiæ talis legis, censeri potest regula honestatis, quia ita obligat ad totum disiunctum, ut non possit in utraque parte committi contra talem legem, quin turpiter, & contra bonos mores peccetur; puta, si non solum lex in priori actu non impleatur, sed etiam nolit quis parere pœnæ, & illi resistat.

12. Et per hoc etiam patet, quomodo talis lex differat a consilio: nam consilium per se nullam coactionem habet, nec obligationem, etiamsi non servetur, ut constat. Aliter vero Angelus verb. *inobedientia*, distinguit duplex consilium, unum vocat perfectionis, ut est consilium paupertatis, &c. *Vade, & vende omnia, quæ habes*, &c. & aliud reverentiæ, quale esse dicit, quando subditus deberet facere, & nihilominus superior solum consulit, quod posset præcipere. Quam distinctionem habet etiam Glossa ult. in c. *ad aures*, de ætat. & qualit. & Panormit. in c. 1. de constit. n. 4. & citatur etiam Archid. in c. *testamentum*, d. 6. Ait ergo Angel. in omissione consilii Perfectionis, nullam esse culpam, juxta c. *quisquis*, 14. q. 1. consilium autem reverentiæ non prætermitti sine aliqua culpa, saltem veniali. Hæc tamen distinctio nobis necessaria non est, quia non de voce, sed de re tractamus; consilium autem reverentiæ, si recte explicetur, re vera non est consilium, prout a præcepto distinguitur, sed est declaratio quædam, & judicium de re alias necessaria ex præcepto, quod consilium dari potest ab eo, qui jurisdictionem non habet, quando vero datur a superiore, dicitur consilium reverentiæ, ut bene exposuit Panormit. & tunc non servando tale consilium, peccabitur quidem, non tamen ratione consilii, nec contra superiorem, qui illud dedit, sed ratione materiæ, quæ aliunde supponitur necessaria, unde pro qualitate illius poterit ibi intervenire, sicut veniale peccatum, ita & mortale: est ergo tale consilium quoad modum (ut sic dicam) non quoad rem, seu materiam. Nos autem hic loquimur de consilio quoad rem, seu ex parte materiæ, de quo in universum verum est, nullam coactionem inducere, nec obligationem, ideoque nullam esse culpam, illud non sequi, aut exequi, & in hoc partim convenire cum regula, seu lege non obligante ad sui observationem sub reatu alicujus culpæ: partim vero differre, quia talis con-

sti-

stitutio addit aliquam coactionem pœnæ, & obligationis exequendi, vel patienter sustinendi illam.

13 Superest respondendum ad argumenta posteriori loco in contrarium obiecta. Veruntamen secundum illorum, quod erat de lege pœnali, ex dictis solutum est, & plura dicemus in particulari disputando de illa lege. Primum autem, & tertium postulant prolixiora dubia, quæ in sequentibus capitibus commodius tractabuntur.

CAPUT XXIII.

Utrum lex civilis in præsumptione fundata obliget in conscientia.

Quando lex fundatur in præsumptione nō obligare in conscientia, veritate nō concordāte præsūptione sētiunt plures

1 HAnc dubitationem postulabat primum ex argumentis secundo loco propositis in præcedenti capite; & in ea frequenter Doctores docent quando lex fundatur in præsumptione non obligare in conscientia, si veritas non concordet præsumptioni, quia conscientia nititur veritati, & quia non est intentio legislatoris tunc obligare. Ita Sylvest. verb. *lex* q.9. casu 2. Adrian. quolib.6. Soto dicto lib.1. q.6. art.4. in fine, & in 4. dist.22. q.1. art.3. Richard. in 4. dist. 28. art.1. q.3. & 4. Castro dicto cap. 5. Indicant Navar. in sum. c.17. n.184. & Covar. in c. *cum esses*. de testam. n.9. & in Epitom. 4. p.1. cap.4. §.1. n.9. Idem sentit Bald. in Authen. *Ingressi*. de sacros. Eccles. n.49. ubi ait, dispositionem iuris civilis, quæ non fundatur in præsumptione, procedere etiam in conscientia, & refert D. Thomam: expressius id docet idem Bald. in l. *cum quis*, C. de jur. & fact. igno. n.19. Ias. in rubr. ff. de acqui. hæred. n. 25. ubi alios refert. Idem Panorm. in cap.1. de constit. nu. 10. & ibidem Felin. n. 3. & 40. Deci. lect.1. n.18. & sumitur ex Innoc. in cap. *quia propter*, de elect. Ioan. Andr. in cap. *is qui fidem*, de sponsal. quos cum aliis Felin. supra refert. Allegunturque pro hac sententia cap. *is qui fidem*, & capit. *tua nos*, de sponsal. Quatenus in priori dicitur, per copulam subsecutam post sponsalia, præsumi matrimonium contractum, & nihilominus dicitur in posteriori, si re vera non adsit consensus, tale matrimonium in re ipsa non esse validum. Hæc tamen jura nihil ad rem præsentem facere videntur, quia ibi non præcipitur, ut in eo casu matrimonium valeat, sed solum dicitur, quod præsumitur valere; certum est autem, actum non statim fieri validum, quia in iure præsumitur validus, nisi forte talis sit actus, ut sola iuris auctoritate possit validus fieri, ut statim magis declarabitur. Matrimonium autem non est talis actus, qui possit fieri sola efficacitate canonis sine consensu contrahentium, & ideo merito in illis iuribus dicitur, sponsalia consummata per copulam transire in matrimonium præsumptione iuris, & de iure; illam tamen præsumptionem non sufficere ad valorem matrimonii coram Deo, si re vera defuit consensus. Non potest tamen inde inferri, legem in præsumptione fundatam non obligare in conscientia, quoties veritas non concordat præsumptioni.

Legem in præsumptione fundatā esse duplicem. Una quæ servari potest sine peccato, alia quæ non prima potest obligare conscientiam. 2 vero minime

2 Ut ergo vera resolutio intelligatur, advertendum est, præceptum superioris, vel legem in præsumptione fundatam duplicem esse posse. Una est, quæ servari non potest sine peccato, quando præsumptio legislatoris in veritate rei non subsistit: alia est, quando licet res ipsa non sit, ut præsumitur; nihilominus lex potest sine peccato servari. In priori casu vera, & necessaria est dicta sententia, quod talis lex, vel præceptum, non possit in conscientia obligare; imo vero nec possit in conscientia servari, ut recte convincit dictum cap. *tua nos*, de sponsal. & cap. *inquisitioni*, de sentent. excommunic. & ratio est clara, quia nemo potest obligari ad peccatum committendum, sed illud potius vitare tenetur, non obstante quocumque præcepto, & præsumptione humana, quia potentior est lex veritatis naturalis, aut divina, quæ tunc obligat ad vitandum talem actum, ut in simili August. tradit, & habetur in cap. *veritate*, dist. 8. Exemplum commune est: nam Ecclesia iuste præsumit esse veros coniuges illos, qui in facie ipsius legitime contraxerunt, & nullum verum impedimentum irritans, aut defectum consensus ostendere possunt, ideoque illos suis legibus, & censuris cogit ad cohabitandum, & utendum matrimonio; & nihilominus in eo casu, si re vera defuit consensus, vel adfuit impedimentum irritans, non possunt copulari coniuges scientes postea tale impedimentum, quia agerent contra veram conscientiam. Idem ergo est, quoties præsumptio est contraria veritati necessariæ ad honestatem actus.

3 Auctores vero allegati non solum loquuntur in illo casu, sed etiam in alio, quando non obstante falsitate rei præsumptæ, lex potest sine peccato servari, & indistincte docent (præsertim Abb. & Felin.) etiam in eo casu legem non obligare. Unde inferunt, etiamsi lex humana irritet talem actum, scilicet venditionem, electionem, vel similem, ex simili præsumptione, nihilominus actum esse validum, si re vera habeat illas conditiones, quæ ex jure naturæ sufficiunt ad valorem eius; sed de legibus irritantibus in lib. 5. ex professo dicemus, nunc vero de sola obligatione legum tractamus. Esse autem potest vulgare exemplum hujus sententiæ de lege civili, quæ jubet hæredem adeuntem hæreditatem, non confecto inventario, solvere debita etiam ultra vires hæreditatis; & nihilominus communis interpretatio est, illum non teneri in conscientia solvere debita in ea quantitate, quæ re vera superat vires hæreditatis. Quia lex fundatur in præsumptione, quod ille, qui neglexit facere inventarium, usurpare voluit pinguem hæreditatem, & non integre solvere debita, quæ præsumptio in eo casu cessat, & consequenter cessat etiam obligatio in conscientia, ut est communior sententia Bartoli, & Baldi, & aliorum, quos refert, & sequitur Iason in rubrica ff. de acquiren. hæredit. a num. 23. Idem ergo erit in omnibus similibus. Fundamentum n. generale est, quod veritas præfertur præsumptioni, & ideo intentio legislatoris, qui in præsumptione fundatur, non creditur extendi ad casum, in quo veritas non subsistit.

4 Sed nihilominus doctrina hæc non potest indistincte, & generaliter approbari, quia sine dubio aliqua ex adductis exemplis falsa sunt, ut infra lib. 5. dicemus de aliquibus. De renunciatione autem filiæ dote contentæ, & de alienatione fundi dotalis ab uxore facta, & de similibus actibus per leges humanas irritos esse, quamvis fiant cum vero consensu, & aliis conditionibus ex vi solius iuris naturalis sufficientibus, in tom.2. de relig. tract. de juram. latius diximus. Denique (quidquid sit de particularibus exemplis) certum videtur, posse legem civilem, etiamsi (juxta modum loquendi illorum auctorum) in præsumptione fundetur, simpliciter ferri, ita ut obliget, & habeat totum suum effectum, etiam in casibus, in quibus præsumptio non subsistit, quando in observatione legis nullum intervenit peccatum, quia potest ad commune bonum pertinere, ut talis lex absolute feratur, & obliget, etiamsi in particulari casu ratio eius deficiat: ergo non potest generaliter, & indistincte defendi, quod lex in præsumptione fundata nunquam obliget, vel habeat effectum in conscientia, quoties veritas non consonat præsumptioni, licet fortasse sint aliquæ leges, quæ in hoc sensu ferantur.

5 Quapropter distinctione utendum videtur, quam sumere possumus ex D. Thoma 2.2. q.60. art.4. ad 3. ubi ipse loquitur de interpretatione alicuius rei deteriorem partem, quam dicit, posse dupliciter fieri, scilicet præsupponendo posse ita esse, vel definiendo ita esse. Ita ergo in præsenti duplicem præsumptionem legis distinguo: unam vocare possumus præsumptionis, aliam definitionis, vel unam facti, aliam periculi moralis secundum id, quod frequentius accidit, si tamen hæc posterior præsumptio, & non potius certa scientia dicenda est: loquimur tamen vulgari modo. Prior ergo modus est, quando præsumitur opus tali, vel tali modo esse factum, ut in casu illo de matrimonio per sponsalia consummata, præsumitur copula facta affectu maritali, & cum vero consensu contrahendi matrimonium. Posterior autem erit, quando solum præsumitur in tali modo contrahendi v.g. inesse dubium, aut timorem, vel imperfectionem consensus ex defectu judicii, quia plerunque ita accidit in simili

Duplex præsumptio legis una facti, altera periculi moralis

simili eventu. Unde semper inest periculum morale, quod ita sit, sicut præsumitur. Et hoc modo fundantur in præsumptione lex irritans professionem ante legitimum tempus ætatis, aut probationis, & similes.

6 Dico ergo primo, leges fundatas in præsumptione ratione solius moralis periculi obligare in conscientia, & habere suos effectus, etiamsi in particulari casu, factum non sit consentaneum periculo, nec revera interveniat, quod timeri poterat. Hoc probant quę ultimo loco adduximus. Nam lex prohibens fieri professionem ante decimum sextum annum expletum, obligat, etiamsi puer sit doli capax, & habeat effectum irritandi professionem antea factam, ita ut in conscientia nullam obligationem inducat. Similiter lex statuens, ut totum factum a filio impubere ante decimumquartum annum possit irritari a parente, suam vim habet, etiam in conscientia, quamvis certo constet, talem puerum in tali ætate habuisse perfectum judicium. Et sic de aliis. Ratio vero est, quam notavit D. Thom. 2.2. q.88. art. 9. quia leges humanæ attendunt ea, quæ frequentius accidunt, & id satis est, ut generaliter obligent. Confirmatur primo, quia ob hanc rationem, deficiente fine legis in particulari, non cessat obligatio legis: sic autem se habet in præsenti defectus præsumptionis in particulari casu, quia ibi tantum cessat ratio legis in particulari, & mere negative, quando quidem potest lex sine iniustitia, vel alia malitia servari, ut supponitur.

1. Concl. 7 Sed contra hoc obiici potest, quia quando lex aliquid prohibet propter vitanda aliqua incommoda, si in particulari casu cessant, seu non inveniantur illa commoda, non obligat talis lex, etiamsi posset sine incommodo executioni mandari, ut sentit Panorm. in c. *quoniam contra*, de probat. num.6. *Dummodo* (ait) *lex non contemnatur*. Et idem sentit Navar. in sum. cap.16. num.37. cum Caietan. tom.1. Opusc. tract.12. q.2. de matrimon. qui specialiter tractant de lege prohibente clandestina matrimonia, quam dicunt non obligare, quando cessant omnia illa incommoda, quæ lex illa vitare intendit. Et ratio reddi potest, quia tunc inutilis est observantia talis legis, nullamque honestatem habet; ergo similiter in præsenti, quando lex fundatur in præsumptione generali ratione periculi, potius quam facti, non obligabit in particulari casu, ubi constiterit, nullum esse tale periculum: est enim eadem ratio.

Obiectio 8 Respondetur negando antecedens generaliter sumptum. Nam lex prohibens deferre arma noctu propter incommoda iurgiorum, vel iniuriarum, quæ inde sequi solent, obligat omnes, etiamsi nulla rixa timeatur. Item lex prohibens habere plura officia reipublicæ, propter vitandum incommodum indebitæ administrationis, obligat etiam illum, in quo tale incommodum cessat, quia sufficiens est ad illa perfectissime administranda. Unde potius potest retorqueri argumentum ad confirmandam assertionem. Nam si lex prohibeat aliquid propter incommoda vitanda, obligat in particulari casu, etiamsi in illo non inveniantur; ergo similiter, & cæt. Præterea retorquetur ratio illius sententiæ, quia licet cessent pericula, vel incommoda, semper est honestum servare legem, & est utile ad maiorem legis vigorem, & observantiam. Item quia ut lex universaliter obliget, satis est, quod ut in plurimum sequantur incommoda ex contrario actu. Quocirca, ut in aliquo casu cesset obligatio legis latæ ad vitanda incommoda, non satis est, ut incommoda cessent, sed oportet, ut occurrant aliqua gravia incommoda, quæ in tali casu sequantur, si lex servetur, & ideo per modum epiikiæ cessare censeatur. Et ita videtur interpretari Navarr. suam sententiam, de quo puncto plura dicemus infra, tractando de interpretatione, vel cessatione obligationis legis.

9 Dico secundo: Quando lex fundatur in præsumptione definitiva, seu facti, non obligat, non subsi-
2. Concl. stente præsumptione, seu veritate facti. Iuxta hanc assertionem procedere potest communis sententia supra citata, eamque significare videtur Felinus dicto nu. 40. verb. *hanc fallentiam*, ubi numerat tres casus in quibus lex non obligat in conscientia, & omissis secundo de lege iniusta, & tertio de lege pęnali quoad solutionem pęnæ, qui ad rem præsentem non pertinet, primus, & unicus apud illum est, *quando lex fundatur super præsumptis, & non super certis*, ut ille loquitur. Ut quando lex præcipit obedire sententiæ, quam præsumit iustam: nam si constet, non esse iustam, non obligat talis lex ad observandam illam sententiam, quia fundatur in præsumptione talis facti in individuo, scilicet, quod talis sententia iusta sit. Et idem significat Baldus in dicta leg. *cum quis*, in exemplis omnibus, quæ adducit. Quamvis alii utantur aliis exemplis, quæ plus indicant, & admittenda non sunt, ut in libro quinto latius dicam. Exemplum autem de hærede non faciente inventarium, admissa illa opinione ad hunc sensum debet accommodari. Et habet fundamentum in Authentica de hæredibus & falcid. cap.2. ibi. *Et non per ea, quæ forte surripiunt, vel malignanter introducere pertentant*. Et infra: *Cum utique si nihil malignati essent, non forte competeret*, vel forte illa lex quasi pęnalis est propter negligentiam faciendi inventarium, & ideo non obligat in conscientia ante iudicis sententiam; poterit autem tunc iuste cogi hæres per iudicem, & tunc tenebitur in conscientia parere. Neque aliud disponi videtur per illam legem. Omissis vero exemplis, ratio assertionis est, quia quando lex fundatur hoc modo in præsumptione, deficiente veritate, tollitur omnino fundamentum legis, & ideo necesse est, ut cesset obligatio ejus. In quo est magna differentia inter hanc legem & illam, quæ fundatur in præsumptione periculi: quia in priori, cessante veritate, deficit fundamentum legis: in posteriori autem minime, quia semper est verum dicere, actum esse periculosum, etiamsi non eveniat effectus. Unde proprie loquendo, illa ratio periculi non tam ex præsumptione, quam ex vero, & certo judicio de tali periculo timetur: secus vero est, quando præsumptio est de ipso facto, quod simpliciter incertum est, licet præsumatur: unde cum non tantum periculum, sed etiam ipsummet factum sit fundamentum talis legis, merito, cessante veritate facti, cessat obligatio legis. Accedit quod etiam tunc cessat materia legis, ut in casu de matrimonio, si lex præcipiat permanere cum muliere cognita post sponsalia, & contingat, non fuisse cognitam affectu maritali, cessat in conscientia obligatio talis legis, quia re vera cessat materia eius: nam intentio illius legis est præcipere accessum ad suam coniugem, & illa non est coniux: ita ergo est in omnibus similibus.

10 Solum potest ulterius interrogari, quomodo discernendum sit, quando lex fundetur in præiudicio periculi tantum, seu in eo, quod frequentius accidit, vel etiam in præsumptione facti, quod ita in re ipsa esse supponatur. De hoc vero non possumus certam regulam in particulari assignare. Dicimus ergo ex materia, & verbis legis, adiuncto usu, & interpretatione Doctorum id esse colligendum. Altera dubitatio de intentione legislatoris, quæ in alio argumento superioris capitis petebatur, post sequens caput commodius tractabitur.

Ex verbis legis, usu, & interpretatione Doctorum colligendum, quando lex fundetur in prę iudicio periculi, vel in pręsumptione facti

CAPUT XXIV.

Utrum lex civilis obliget, vel obligare possit sub reatu mortalis culpæ.

1 PRæceptum (ut notat Caiet. 2.2. q.104. artic. 2. & in sum. verb. *præceptum*) interdum generaliter sumitur pro imperio imponente necessitatem obediendi, ita ut peccetur, si non impleatur, iuxta illud Hieronym. lib.1. contra Iovin. *Quod præcipitur imperatur, quod imperatur necesse est fieri*, cap. ult. 14. q.1. aliquando vero accipitur antonomastice pro imperio imponente necessitatem mortaliter peccandi, si non pareatur, & utroque modo præceptum includit obligationem in conscientia, & ita utraque ratio pręcepti sufficit ad veram rationem legis, & aliqua earum necessaria est juxta supra dicta. Hinc ergo oritur quæ-

stio,

stio, an lex civilis solum includat rationem præcepti large sumpti, vel etiam possit ex suo genere magis obligare, & necessitatem imponere vel parendi, vel mortaliter peccandi. In quo puncto clarius videntur loqui Gerson, & Almain. supra citati cap. 20. negantes Magistratui civili hanc potestatem. Idemque a fortiori tenent qui de legibus Ecclesiasticis hoc docent, quos libro sequenti cap. 18. commemorabimus. Aliqui etiam Canonistæ docuerunt, non esse peccatum mortale, non parere legibus civilibus secluso contemptu. Imol. in reper. cap. *cum contingat*, de jur. jur. col. 17. cuius doctrinam in hac parte valde commendat Felin. in c. 1. de sponsal. n. 19. unde videntur supponere, ex vi talium legum non sequi per se talem obligationem. Hi vero auctores nullam novam rationem, vel probationem afferunt, qua ostendant, excedere efficaciam potestatis, ac legis civilis, attingere hunc gradum præcepti, seu obligationis, & omnes, quæ afferri possunt, reducuntur ad eas, quæ in c. 20. positæ sunt. Quibus omissis.

Legem civilē ex genere suo obligare posse sub culpa mortali, licet hoc non semper in individuo contingat. 2 Dico primo: Lex civilis ex genere suo obligare potest sub reatu mortalis culpæ. Dico autem, *ex genere suo*, quia certum est, in individuo, seu in singulis legibus non semper esse tam gravem obligationem, ut transgressio legis civilis reatum æternæ pœnæ inducat. Quia nec lex divina, & naturalis in omni materia & actione cum tanto rigore obligant, ut ex 1. 2. q. 88. & 89. nunc suppono. Dicitur ergo lex civilis ex suo genere obligare sub mortali, quia, si ex parte materiæ sit capacitas, & voluntas legislatoris interveniat, ex parte legis non deest efficacia, seu potestas ad obligandum. Ita docet aperte D. Thom. 2. 2. q. 104. art. 6. iuncto artic. 1. q. 105. & q. 147. art. 3. Soto lib. 1. de justit. q. 6. art. 4. Castro lib. 1. de leg. pœn. cap. 4. & 5. Dried. lib. 2. de libert. Christian. cap. 1. Medin. C. de pœnitent. tract. 4. de ieiun. c. 7. Adria. quodlib. 6. art. 2. Maior 4. dist. 15. q. 4. præsertim ad 2. Navar. in sum. cap. 23. n. 55. Covar. in regu. *peccatum*, p. 2. §. 5. nu. 2. & 3. ubi plures alios refert. Et probari potest ex August. epist. 50. non longe a principio dicente: *Quicunque legibus Imperatorum, quæ pro Dei veritate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande supplicium*. Utique apud Deum, ut ex contextu constat. Ostendi etiam potest assertio omnibus testimoniis & rationibus adductis in cap. 20. nam obligatio in conscientia simpliciter dicta extenditur ex genere suo ad obligationem sub mortali. Unde ratio propria est, quia lex humana ex se obligat in conscientia: ergo ex se etiam inducit obligationem materiæ proportionatam, si circa illam absolute feratur: ergo ex se inducere valet obligationem sub mortali. Confirmatur, quia ratio naturalis dictat talibus legibus esse obediendum, sicut dictat esse obediendum parentibus, & sicut dictat promissionem Deo factam esse servandam: ergo sicut non servare vota, vel non obedire parentibus ex suo genere est peccatum mortale, ita etiam non servare leges civiles, seu (quod perinde est) non obedire Principi seculari, ex suo genere est peccatum mortale: ergo leges civiles ex genere suo possunt obligare ad mortale.

Corollar. 3 Atque hinc infertur, potestatem hanc sic præcipiendi cum tam rigorosa obligatione non convenire Principibus secularibus ex speciali Dei, aut Christi concessione, sed ex natura rei consequi ad illam potestatem, quam habent a Deo ad gubernandam rempublicam in suo ordine. Probatur primo a simili de potestate, quam pater habet ad imperandum filio, imponendo ei gravem obligationem, quando materia illam postulat: illa enim potestas non est ex speciali concessione, sed sequitur iure naturæ ex vi dominii paterni, & illius naturalis principii, obediendum est parentibus iuste præcipientibus. Idemque est cum proportione de obedientia, quam servus debet domino: ergo idem est de obedientia debita legibus Principum. Secundo, quia potestas Principis ad constituendum actum ut necessarium ad honestatem illius virtutis, in cuius materia versatur, vel ad præscribendum medium in tali materia virtutis, non est ex speciali concessione distincta a potestate regendi rempublicam, sed est inclusa in illa ex ipsa rei natura: sed ex hac potestate, & actu eius sequitur intrinsece, & ex natura rei, ut sit peccatum mortale transgredi talem legem: ergo etiam potestas sic præcipiendi est inclusa ex natura rei in tali potestate, & non est addita per specialem concessionem. Minor declaratur (cætera enim clara sunt) in materia iustitiæ, quando lex taxat pretium rei: nam eo ipso illud est medium iustitiæ, & transgressio est iniustitia, quæ ex genere suo peccatum mortale est, & consequenter etiam violatio talis legis est ex suo genere peccatum mortale, & idem est cum proportione in reliquis. Tertio probatur, quia hæc concessio non est specialiter data a Christo, alias esset propria legis novæ, quod est frivolum & sine fundamento, & aperte repugnat Paulo Rom. 13. dicenti, *omnis anima*, &c. & tradit generalem doctrinam communem etiam Ethnicis, ut in superioribus visum est, & constat aperte ex simili loco Petri 1. Canon. cap. 1. & Sapient. 6. *Audite reges*, &c. *quoniam data est a Domino potestas vobis*. Quod vero illa potestas, quæ communis est Ethnicis, non sit ex speciali concessione addita naturæ, in superioribus ostensum est, & per se est evidens, tum quia in Scriptura nulla fit mentio talis concessionis, sed illi potestati naturali tribuitur tanta vis imperandi, ut qui ei resistunt, sibi damnationem acquirant, Roman. 13. tum etiam, quia talis potestas inventa est in legitimis regibus infidelibus, nullam revelationem vel supernaturalem notitiam habentibus: est ergo intrinseca potestati naturali, & divina dicitur per modum doni connaturalis, non per modum specialis concessionis.

Prædictā potestatē præcipiēdi cum tanto rigore, cōsequi ad illam potestatem: non autē esse ex speciali Dei aut Christi concessione.

4 Contra hanc autem veritatem videtur sensisse Medina tract. de ieiunio, cap. 7. sentit enim, seculares Principes habere hanc potestatem ex speciali Dei concessione: ratione cuius dicit, eos uti auctoritate Dei, quando imperant sub reatu pœnæ æternæ. Et in hoc æquiparat Principes seculares Prælatis Ecclesiæ, qui potestatem suam habent ex speciali concessione Christi. Nititurque in illo fundamento Gersonis, quod nemo potest sub reatu pœnæ æternæ imperare, nisi qui illam pœnam potest infligere, & ideo solus Deus id potest, vel qui ab illo habet talem potestatem specialiter commissam. Almain. vero d. c. 12. Moral. licet in principali assertione dissentiat a Medina, tamen in hoc fundamento convenire videtur. Putat enim, ad præcipiendum sub reatu pœnæ æternæ necessariam esse auctoritatem specialiter a Deo concessam, & quia putat hanc esse datam Christi Vicario, non autem Principi temporali, ideo negat leges civiles obligare sub mortali, licet de Ecclesiasticis id concedat.

5 Sed profecto idem est cum proportione de utroque superiori seculari, & Ecclesiastico in hac parte sentiendum. Nam licet in hoc differant, quod potestas gubernandi aliter data est Vicario Christi, quam Imperatori: illi enim data est per specialem concessionem supernaturalem, huic per electionem hominum, vel alium modum dimanantem a Deo, ut auctore naturæ ex vi naturalis luminis rationis: nihilominus in hoc conveniunt, quod neutri data est peculiaris potestas imperandi in sua materia, & foro sub reatu pœnæ æternæ per specialem concessionem, sed solum quatenus ex natura rei includitur in potestate gubernandi unicuique concessa. Nam Petrus non habuit hanc potestatem (ut infra videbimus) nisi ex vi illius concessionis, *Pasce oves meas*, & aliam specialiorem fingere vanum est, & sine fundamento. Idem ergo cum proportione est de Rege, seu Imperatore, quia in latitudine suæ materiæ potestas eius includit hanc vim, & efficaciam imperandi, ut declaratum est.

6 Neque fortasse Medina aliud sensit: nunquam enim dixit, hanc esse specialem concessionem, sed solum voluit explicare, non potuisse quamcumque ex his potestatibus extendi ad obligandum sub reatu pœnæ æternæ, nisi esset utraque aliquo modo divina, & per eam operaretur homo, ac præciperet, ut minister Dei. Quod est verissimum, tum quia id satis indicavit Paulus loco citato, tum etiam, quia alias transgressio talis legis non redundaret in Dei offensionem, & consequenter

sequenter non mereretur æternam pœnam. Almain. autem immerito constituit in hoc differentiam inter potestatem laicam, & Ecclesiasticam: nam licet in multis aliis differant, in hoc servant proportionem, non æqualitatis, sed cuiusdam proportionalitatis, ut satis explicatum est.

7 Secundo ex dictis infertur, non solum posse peccari mortaliter contra legem civilem, quando ex contemptu formali non servatur; sed etiam quoties cum sufficienti cognitione, ac deliberatione violatur, sive id fiat ex negligentia, sive ex quocumque alio pravo affectu. Hoc advertimus contra aliquos, qui etiam de Ecclesiasticis legibus dixerunt, non peccari contra eas mortaliter, nisi formaliter contemnantur, qui a fortiori idem essent dicturi de legibus civilibus. Sed contra illos ex professo tractabimus libro seq. Nunc probatur illatio, quia sine contemptu formali datur plena, & consummata transgressio legis: ergo si lex de se obligat sub reatu æternæ pęnæ in transgressione eius committitur peccatum mortale, etiam si non fiat ex contemptu formali. Loquor autem semper de formali contemptu: nam virtualis, seu potius materialis, in omni trangressione legis includitur: formalis autem necessarius non est, ut patet inductione: nam ad peccandum contra justitiam, vendendo rem carius, quam lege taxatum sit, non est necessarius formalis contemptus legis, sed satis est id facere voluntarie ex affectu pecuniæ, vel alio simili. Item ut judex peccet graviter transgrediendo juris ordinem in judicio, non est necesse, ut ex contemptu id faciat, ut constat. Et idem est in similibus, quæ satis constant ex communi usu, & sensu fidelium. Imo hinc obiter infero posse peccari mortaliter contra legem humanam per unum actum, vel omissionem, omnibus illis modis, quibus potest peccari contra legem naturalem, vel divinam, scilicet, vel per malitiam, seu ex certa scientia, & pravo usu libertatis, vel ex passione, quæ sufficientem deliberationem non excludat, vel per ignorantiam crassam, & supinam, seu ex notabili negligentia profectam. Patet, quia omnibus his modis potest esse actus sufficienter voluntarius, & nihil aliud requiritur, supposita obligatione legis. Et quo ad hoc eadem est ratio de humana, quæ de naturali, vel divina lege. Qua propter sano modo intelligendum est, quod Caietanus verb. *præceptum*, in fine ait, in his quæ sunt positivi iuris, si absque contemptu peccetur ex pura ignorantia, vel apparenti excusatione, cum animo non consentiendi contra præceptum obligans ad mortale, non peccari mortaliter. Hoc enim intelligendum est de ignorantia invincibili, & non crassa, & de probabili existimatione excusationis. Unde idem dici posset de rebus juris divini positivi, licet in humano plures admitti possint similes excusationes. Atque ita explicuit illam doctrinam Sylv. verbo, *inobedientia*, ubi D. Thom. & alios refert.

Secundũ corollar.

CAPUT XXV.

Utrum lex humana ut obliget sub mortali culpa, gravem materiam requirat, & quæ illa sit.

1 QUoniam dictum est, legem posse de se obligare sub mortali, licet non semper ita obliget, & ideo necessarium est declarare, quando obligatio legis pertingat usque ad illum gradum, in quo tam rigorose obliget. Quantum autem ex communi doctrina Doctorum in hac materia colligi potest, tria capita designari solent ad hanc gravitatem obligationis in lege discernendam, nimirum qualitas, seu quantitas, aut gravitas materiæ, in qua lex præcipit: verba quibus lex profertur, sub quibus pęnam in lege additam comprehendimus: & intentio præcipientis, de quibus sigillatim dicendum est.

2 Circa primum certum est, gravitatem materiæ præcepti esse necessariam ad gravem legis obligationem, ita ut non sit in potestate legislatoris humani obligare sub mortali in materia levi, etiamsi maxime id velit, & intendat. Ita docuit Driedo lib. 3. de libert. Christ. c. 3. ad 5. & hac ratione dixit idem auctor lib. 2. cap. in discursu secundæ propositionis, *Temerariæ mandantium intentiones pro quibuslibet rebus parvi ponderis non obligant subditos, ut teneantur obedire sub pœna criminis illius, quod ipsi volunt subditos incurrere.* Idem tenet Castro d. lib. 1. de leg. pœn. c. 5. docum. 4. inclinat Cord. in sum. q. 118. p. 1. quatenus ait, non esse in potestate superioris obligare sub mortali, aut veniali, sed hoc pendere ex quantitate materiæ. Et probatur primo, quia primum fundamentum huius obligationis est materiæ capacitas, nec potest legislator facere ut actus excedat potentiam, id est, obligatio capacitatem materiæ. Secundo, quia esset iniustum, imo stultum præceptum quoad illam partem. Quid enim magis inordinatum, quam propter rem levem obligare ad pęnam æternam? aut (quod perinde est) in re levi constituere salutis viam, seu medium ad illam. Tertio, quia lex naturalis, & divina non obligant sub mortali in materia levi: ergo multo minus potest id facere lex humana. Quarto, quia talis lex non esset in ædificationem, sed in destructionem, & scandalum, & occasionem ruinæ, & onus imponeret grave, & importabile: non ergo potest talem imponere obligationem. Quinto, quia alias possent Principes, aut Prælati pro suo arbitratu imponere graves obligationes circa res minimas, quod est absurdum, & contra Christi reprehensionem, *Alligant onera gravia, & importabilia* Matt. 23. Sexto, quia si lex civilis pęnam mortis imponeret pro levi crimine, iniusta esset, & nulla quoad illam partem; ergo multo magis erit iniusta lex humana, quæ imponeret reatum pęnæ æternæ apud Deum in materia levi, secundum rectam æstimationem apud eundem Deum. Unde merito dixit Aug. d. lib. 2. de Bapt. c. 6. iniquas esse stateras eorum, qui pro arbitrio suo dicunt, hoc grave, hoc leve est. Ex quibus rationibus constat, hoc esse verum, sive materia levis sit totalis materia legis, sive partialis: nam est eadem proportio, & ratio. Sicut alias diximus, votum de re levi non obligare sub mortali, sive materia sit totalis, sive partialis. Et in lege naturali idem reperitur: nam lex non mentiendi per se obligat tantum veniali culpa, & eodem modo obligat lex non furandi in materia levi, licet in priori lege materia levis & totalis sit: in posteriori autem partialis. Solumque est differentia, quod in priori lege obligatio est per se, & ex genere legis: in posteriori autem solum ex accidenti, & in tali individuo. Idem ergo cum proportione in lege humana observandum est.

3 Contra hanc vero sententiam referri possunt varii auctores, qui frequenter dicunt, ex intentione legislatoris pendere, quid præceptum obliget sub mortali, etsi illa sciatur sufficere, quia ex illa pendet legis vis. Ita sentiunt Angel. verb. *lex*, n. 3. Sylv. verb. *præceptum*, q. 9. Armil. verb. *lex* nu. 4. & Caiet. verb. *præcepti transgressio*, qui addit, inveniri quædam præcepta humana obligantia sub mortali. Idem sentit Cord. d. q. 189. p. 2. ratio 1. 2. & 3. & confirmat, tum quia in religionibus ponuntur præcepta obedientiæ, & sub excommunicatione de rebus minimis, quæ vere obligant, quia potestas superioris timenda est, tum exemplo Dei, qui leve præceptum Adæ imposuit sub obligatione æterni reatus. Citari denique solet Angel. in Moralib. cap. 9. & 10. in princ. ex quo solum video posse induci, quod in d. cap. 10. in princ. conclus. 5. dicit, superiores posse prohibere dilectiones remissas eiusdem obiecti sub maiori obligatione, quam intensas.

4 Sed nihilominus assertio posita verissima est, & communis, sufficienterque demonstrata. Et fortasse dicti auctores contrarium non senserunt: nam Summistæ, cum dicunt intentionem sufficere, intelligendi sunt de intentione rationabili, & iusta: nam illa erit commensurata materiæ, & ideo si fuerit de obligatione sub mortali, supponet materiam capacem talis obligationis. Et ita videtur intellexisse Covar. in reg. *peccatum*, 2. p. §. 5. n. 2. in fine, & in cap. *quamvis pactum*, 2. p. §. 2. n. 7. Sic etiam intelligunt communiter Doctores dictum illud legis 1. ff. de const. princ. *Quod principi placuit, legis habet vigorem*, utique de placito rationabili, & iusto. Addo etiam, voluntatem legisla-

Resolutio auctoris

gislatoris declaratam graviter obligandi secum afferre præsumptionem, & quasi declarationem, quod materia sit capax talis obligationis, & ideo moraliter, ac regulariter timendam esse, ut dixit Corduba. Denique addo, sæpe materiam, quæ nude spectata levis apparet, prout in tali occasione, & in ordine ad talem finem præcipitur, esse gravem, ut mox explicabimus, & dixi late in tom. 5. de censur. disp. 4. sect. 6. n. 1. & quia sæpe potest latere superioris motivum pro illo præsumitur. Nihilominus tamen si veritas obstaret præsumptioni, & clare constaret, materiam non esse gravem, nec dignam tali obligatione, tunc non induceretur obligatio. Neque amplius probat exemplum religionum: nam doctrina data in eis etiam locum habet de necessitate materiæ gravis, quamvis in illis, propter altiorem finem perfectionis, frequentius possit accidere, ut res in specie levis in tali statu, & in ordine ad finem ei consentaneum, gravis merito censeatur.

Materia quæ nude spectata levis apparet, prout in aliqua occasione, & in ordine ad talē finē præcipitur posse sæpe esse gravem

5 Ad exemplum autem de præcepto Adæ imposito respondet Corduba supra, illud præceptum obligasse sub mortali ratione status, etiamsi materia esset levis. Rationem autem status in hoc ponit, quod in illo non poterat peccari venialiter prius quam mortaliter. Sed hæc ratio probabilis non est. Alia etiam præcepta naturalia de rebus levibus obligarent sub mortali in illo statu, & ita verbum otiosum, & mendacium officiosum, aut iocosum, essent ibi peccata mortalia, quod incredibile est, quia illa peccata sunt venialia, etiamsi plena libertate, & absque passione, vel ignorantia fiant; cur ergo in illo statu essent mortalia? Vel quam circumstantiam adeo gravem adderet ille status? Quamvis enim ex contemptu possint illa peccata fieri mortalia, tamen etiam in illo statu possent fieri sine contemptu, si tamen fieri possent. Quid enim ibi erat, quod ad contemptum cogeret? Quocirca supponendo primum peccatum in illo statu non potuisse esse veniale, ratio non est reddenda ex eo, quod omne peccatum in omni materia quantumvis minima ibi esset mortale; sed ex divina providentia, quæ custodiret hominem in levibus, quamdiu graviter non caderet, ne vel felicem illum statum propter peccatum veniale amitteret, vel in eo deordinationem aliquam, vel pœnam sustineret. Aliter vero responderi potest, licet legislator humanus non possit obligare sub mortali in materia levi, Deum ipsum posse. Verumtamen cum divinum præceptum non possit non esse iustum, fieri non potest, quin sit materiæ proportionatum, ita si sub mortali obligat, cadat in materiam capacem talis obligationis, ac subinde gravem saltem formaliter, & ut ordinatur ad finem a Deo intentum. Alias peccatum mortale, & veniale different tantum ex voluntate divina, & non ex natura rei, quod falsum est. Dico ergo, præceptum Adæ impositum fuisse de re gravi, quia illa abstinentia a cibo vetito imposita fuit in recognitionem obedientiæ Deo debitæ, & quasi in tributum humanæ subiectionis ad Deum, & ad reprimendam hominis elationem, quodammodo subiiciendo illum inferiori creaturæ in obsequium Dei, sub quibus rationibus præceptum illud gravissimum erat.

Quare in obedientia Adæ fuit gravis.

6 Sed quæres, an præceptum sub mortali impositum in re levi, obliget saltem sub veniali. Videtur enim nihil omnino obligare, quia est iniustum. Nihilominus verius videtur obligare quantum materia est capax, ac subinde sub veniali. Duo enim sunt in illo præcepto distinguenda, unum est talem rem præcipi, aliud est præcipi sub tali obligatione, vel pœna: primum (ut supponimus) non est iniustum, quia ponimus materiam præcepti simpliciter honestam esse, & in suo gradu iustam, & capacem præcepti: secundum autem iniustum est. At vero non obstante iniustitia, & nullitate, quoad secundum, potest præceptum valere quoad primum, quod iustum est; tum quia illud est prius natura (ut sic dicam) & ex se separabile a secundo, tum etiam, quia in his, quæ huiusmodi sunt, utile per inutile non vitiatur. Neque intentio præcipientis intelligitur esse conditionata, ita ut nolit præcipere quod potest, si non potest obligare quantum appetit, sed potius absolute intendit præcipere, & volendo obligare plus quam potest, consequenter etiam vult obligare quantum potest. Et ita censeo tale præceptum esse validum quoad obligationem commensuratam, & proportionatam materiæ ejus, quia quoad illam non deest intentio præcipientis, & nihil aliud est, quod ibi desideretur.

Præceptū positum sub mortali, in materia levi obligare sub veniali

7 Secundo dicendum est, gravitatem materiæ sufficientem ad gravem legis obligationem prudenti arbitrio judicandam esse, non posse certiorem regulam tradi. Hæc assertio in materia de peccatis tractanda est: nam est propria illius loci, eademque regula pro lege naturali, & divina solet assignari, ut in materia etiam de Voto, & iuramento dictum est, & dici solet in materia de Furto, & similibus. Quia re vera non potest alia specialior cogitari, quæ vel rem declaret, vel certa sit; eadem autem ratio est de materia legis positivæ, sive civilis, sive etiam Ecclesiastica: nam quoad hoc eandem rationem participat, ut constat, & aperte supponunt Caiet. & Sylvest. locis citatis, & alii statim citandi. Ad ferendum autem hoc prudentiale iudicium duo præcipue in lege consideranda sunt, unum est finis legis præsertim proximus, ratione cuius materia præcepta censetur constitui per legem in hac, vel illa specie virtutis; aliud æqualitas, seu proportio medii præcepti in ordine ad talem finem, & ex his duobus prudenti arbitrio spectatis colligenda est materiæ gravitas.

Gravitatem materiæ sufficientē ad gravem obligationem colligendā esse prudenti arbitrio tam in lege civili, quam Ecclesiastica

8 Itaque in primis necessarium est, ut finis legis pertineat ad virtutem aliquam ex gravioribus. Multique indicant, huiusmodi virtutes tantum esse illas, quæ respiciunt Dei amorem, & cultum, vel etiam illas, ex quibus pendet moraliter loquendo amicitia inter proximos, vel pax, & commune bonum reipublicæ, ut sunt religio, iustitia, & charitas. Ita sentit Anton. 2. p. tit. 4. c. 2. §. 3. ubi solam illam materiam præcepti censet esse gravem, quæ est necessaria ad charitatem, vel iustitiam, vel divinam reverentiam. Idem sequitur Sylvest. verb. *præceptum*, q. 3. Parumque differt regula Caiet. tom. 1. Opusc. tract. 25. q. 1. dicentis, tunc materiam esse gravem, quando pertinet ac necessaria est ad charitatem Dei, vel proximi.

Opus esse ut finis legis pertineat ad virtutem aliquam ex gravioribus, & investigat, quænam sint illæ

9 Sed hæc non satis rem explicant. Quia si dicti auctores sentiant, solas illas matreias, quarum honestas formaliter, ac proxime pertinet ad has virtutes esse graves, falsum docent, alias tantum præcepta charitatis Dei, vel proximi, vel religionis, & justitiæ, vel ad summum tantum ea, quæ formaliter dirigunt ad Deum, vel proximum, haberent materiam gravem, & possent obligare ad mortale, consequens est falsum, quia etiam virtutes, quæ non sunt ad alterum, habent materiam gravem, ut est jeiunium in materia temperantiæ, nam iuxta communem sensum Ecclesiæ præceptum ieiunii sub mortali obligat, & grauem habet materiam. Idem contingit in materia castitatis, & fortitudinis, ut constat. Si vero illi auctores intelligunt illam materiam esse gravem, quæ saltem virtute repugnet charitati. Sic vera est sententia, quia omne peccatum mortale est contra charitatem, saltem virtute, seu ultimate; tamen non deservit ad declarandum, quando materia præcepti est gravis: nam hoc est, quod inquirimus, quando scil. materia est talis, ut eius transgressio repugnet saltem virtute charitati Dei.

10 Eandemque difficultatem habet quod Caietan. sentit in sum. verb. *præceptum*, dum ait, tunc præceptum obligare sub mortali, quando actus contrarius præcepto tollit dispositionem animi virtuosam, & necessariam ad salutem. Quia destruitur finis, ad quem ordinantur omnes leges. Licet enim hoc verum sit, tamen rem non declarat: cum enim dispositio virtuosa necessaria ad salutem non sit, nisi charitas, hoc est, quod inquirimus, qualis scilicet materia legis sit necessaria ad hanc dispositionem conservandam, vel quando actus contrarius illam destruat. Dico ergo, materiam legis positivæ posse esse gravem in omnibus virtutibus, præsertim principalibus, & cardinalibus; juxta doctrinam D. Tho., & Caiet. 2. 2. quæst. 104. art. 2. ad 1. In unaquaque autem virtute illam esse gravem, cuius omissio, vel violatio notabilem habet deformitatem, seu turpitudinem in sua specie; & tunc illa turpitudo virtute repugnat charitati Dei gradus autem, seu gravitas talis turpitudinis prudenti arbitrio

Materiam legis positivę posse esse gravē in om[nibus] virtu[tibus] præser[tim] ...

trio

trio iudicandus est, spectata communi æstimatione hominum, & graviorum Doctorum, virorumque prudentium sensu, & opinione.

11 Secundo loco dicimus considerandam esse proportionem medii ad finem lege intentum; oportet enim, ut multum conferat ad illum: nam si leviter illum impediat, aut diminuat, quamvis finis in se gravis sit, læsio ejus per tale medium non potest gravis reputari. Sicut finis justitiæ in se gravis est, & necessarius reipublicæ; si tamen in re minima lædatur, nec multum perturbat rempublicam, nec amicitiam inter homines moraliter dissolvit, & ideo non constituit materiam gravem, & e converso si defectus in aliqua materia graviter lædit finem intentum a lege, licet in se aliquid minimum esse videatur, nihilominus in ratione medii est quid grave, & ideo ut est materia talis præcepti, est materia gravis. Et in hoc sensu dixit Caietan. supra, interdum de re minima dari præceptum obligans ad mortale, intelligit enim de re minima absolute spectata, non tamen respective in ordine ad finem legis. Ut v. g. ingredi talem domum absolute quid leve esse videtur, tamen in ordine ad vitandam occasionem peccati grave quid est. Et in materia justitiæ, aliqua absolute spectata levis est, quæ respectu talis personæ pauperis est gravis, quia multum illa indiget, vel ex carentia eius sequitur illi nocumentum grave. Sic ergo ex proportione materiæ ad finem legis coniectari facile poterit gravitas materiæ, cæteris paribus.

Ad iudicandum quantum obliget lex circa medium violentû si multum vel parum prodest fini a lege intento.

12 Dices, finis legis non cadit sub lege; ergo licet finis non obtineatur, imo impediatur, si materia servetur, non violatur præceptum, ut supra de naturalibus ostensum est, & est eadem, vel maior ratio de positivis; ergo ex maiori, vel minori læsione in ordine ad finem, non potest considerari gravitas materiæ, vel præcepti, vel peccati contra tale præceptum. Respondeo, assumptum esse verum de fine extrinseco legi, & materiæ eius. Nos autem hic loquimur de fine intrinseco, sive ille includatur in ipsa materia, ut quando propter se, & suam honestatem præcipitur, ut est in lege civili vendere rem tanti, & non pluris, & in Ecclesiastica audire Missam, jeiunare,&c. sive proxime respiciatur per præceptum, ut quando materia solum præcipitur, ut medium ad talem finem, ut quando prohibetur ingressus in domum propter vitandum scandalum, vel quid simile.

Finem extrinsecum legi & materia ejus non cadere sub lege, secus de intrinseco

CAPUT XXVI.

An ex verbis legis colligatur obligatio ad mortale, & quæ verba ad hoc sufficiant.

1 Supposita doctrina capitis præcedentis, clarum est, nulla verba posse sufficere ad hunc effectum, nisi supponatur materia capax; nihilominus tamen verba ipsa, si ex parte sua sufficienter proponant talem obligationem; etiam declarant materiam esse gravem, & illis standum est, ut dixi, si aliud manifeste non constet, & ideo inquirimus, an ex verbis legis possit hoc interdum colligi. Potest autem lex declarare obligationem suam, aut oratione aliqua complexa; aut verbo simplici præcipiendi; de utroque modo breviter dicemus.

2 Circa primum clarum est, posse legislatores humanos explicare in sua lege se velle obligare sub reatu pœnæ æternæ, ut fit interdum in Ecclesiasticis legibus ut infra videbimus; in civilibus autem hoc non est in usu, quia non spectat ad temporales principes discernere inter peccatum mortale, & veniale, unde ad summum solent explicare, se velle obligare quantum possunt, vel interdum etiam declarant Christiani Principes se velle obligare in conscientia. Hæc tamen, & similia verba generalia sunt, & ex parte sua non declarant obligationem esse gravem absolute, sed solum quasi sub conditione, si materia sit capax, ideoque modus, & gravitas obligationis ex qualitate materiæ determinari debet. Solent autem in legibus humanis addi comminationes pœnarum, quæ si spirituales sint, indicare solent modum obligationis legis in conscientia, sed illæ sunt propriæ Ecclesiasticarum legum, de quibus libro sequenti dicemus. Aliæ sunt temporales, vel corporales pœnæ, de quibus hic dicendum est, quia in quibuscunque legibus humanis addi possunt, præsertim vero in civilibus.

3 Multi ergo censent, hujus pœnæ adiectionem non solum non esse signum gravis obligationis legis, verum potius esse signum, legem non obligare in foro conscientiæ, sed tantum in foro externo ad talem pœnam. Ita sentit Navar. dicto c. 23. n. 55. cum aliis. Ego vero cum communi sententia, quam infra tractabo, suppono, adiectionem pœnæ etiam temporalis, vel corporalis non esse signum legis pure pœnalis, nisi in ipsamet lege sufficienter explicetur, vel aliunde satis constet, quia non obstante transgressione legis in conscientia, & pœna illi respondente apud Deum juste legislator humanus adiicit pœnam per homines infligendam. Et ideo si lex absolute præcipiat licet adiiciat pœnam temporalem, nihilominus in conscientia obligat.

Proponitur sententia Navar. & reiicitur.

4 Hoc ergo supposito dicendum est, gravitatem pœnæ per se loquendo magnum signum esse gravitatis materiæ, de qua lex fertur, & gravis obligationis ejus. Ratio est, quia gravis pœna non imponitur prudenter nisi pro re gravi: præsumitur autem legislator prudenter adiicere penam; ergo. Unde recte docuit Scot. in 4. d. 1. q. 6. prope finem, quoties lex vetus comminibatur illis verbis: *Peribit anima illa de populo suo*, id est, quoties pœnam mortis imponebat transgressoribus alicuius legis materiam illius legis fuisse gravem, & de se sufficientem ad peccatum mortale. Cui consonat sententia Augustini l. 2. de Bapt. c. 6. *Afferamus* (inquit) *divinam stateram de Scripturis sanctis, & in illa quid sit gravius appendamus*, & infra, *Tempore illo, quo Dominus priora delicta recentibus pœnarum exemplis cavenda monstravit, & idolum fabricatum, atque adoratum est, & propheticus liber ita regis contemptoris incensus, & schisma tentatum: idololatria gladio punita est, exustio libri, bellica cæde, & peregrina captivitate, schisma hiatu terræ, sepultis auctoribus vivis & cæteris cœlesti igne consumptis. Quis jam dubitaverit hoc esse sceleratius commissum, quod est gravius vindicatum.* In statera ergo divina colligit Augustinus gravitatem delicti ex gravitate pœnæ, non tantum vitæ futuræ, sed etiam præsentis; ergo etiam in statera legis humanæ, quæ debet esse quoad fieri possit conformis rationi divinæ, ex gravitate pœnæ recte colligitur gravitas transgressionis legis, & consequenter etiam gravitas materiæ de se sufficientis ad mortalem culpam. Et quamvis non semper gravior culpa apud Deum puniatur graviori pœna hujus vitæ, maxime per judices humanos, nihilominus, quando lex civilis imponit graviorem pœnam, signum est, materiam talis legis humanæ, & custodiam ejus esse magis necessariam ad finem legis & potestatis civilis, quam sit alia materia alias honestior, vel excellentior apud Deum, & ita in ordine ad obligationem legis humanæ, semper illud est optimum signum materiæ satis gravis, & sufficientis ad culpam mortalem, quando alias ex tenore legis constat, non esse pure pœnalem; & ita docent Summistæ verb. *pœna*, & Covar. in reg. *peccatum*. 2. p. §. 5. n. 3. in fine, & Medin. dicta q. 7. de jejunio, & Armil. verb. *præceptum*, n. 6. & verb. *lex*. n. 4. & Castro l. 1. de leg. pœn. cap. 5. docum. 4.

Concl.

5 Circa secundum punctum de verbis simplicibus dubitari potest, an sit aliquod simplex verbum præcipiendi, seu ferendi legem, quo hæc obligatio sub mortali sufficienter significetur. Et ratio dubitandi sumitur ex Clement. *exivi*, de verb. significat. & cap. *exiit*, eod. tit. in 6. ubi ex hoc, quod lex fertur per verbum *præcipimus*, vel æquivalens, colligitur obligatio legis sub mortali: unde multi sentiunt verbum præcipiendi, vel æquivalens sufficere ad obligationem legis sub mortali culpa. Ita Soto lib. 1. de justit. quæst. 6. art. 4. & idem sentiunt Sylvest. verb. *præceptum*. qu. 2. Armil. num. 7. Alii vero licet hoc admittant in legibus canonicis propter dicta canonica jura, non tamen civilibus, quia in jure civili talis declaratio non habetur, nec ex consuetudine constat, sic esse verba illa intelligenda. Ita Medin. dicto cap. 7. de jejun. Castro dicto libr. 1. de lege pœnali, capit. 5. & idem in re

Dubium & ratio dubitandi.

ſentit Navar. dicto cap. 23. num. 50. nam licet prius abſolute dicat, verbum præcipiendi de ſe non ſignificare ſatis præceptum obligans ſub mortali, nihilominus ſubiungit in legibus canonicis habere hanc vim ex uſu, & ex dicta Clement. ubi oppoſitum ſentit de civilibus. Alii denique exiſtimant, in nullis legibus nec civilibus, nec Eccleſiaſticis ex verbo precipiendi poſſe colligi talem obligationem. Ita Cajet. 2. 2. quæſtion. 186. artic. 9. circa ad 3. Quin potius ibi generalius loqui videtur, & negare, verbum, *præcipimus*, ſufficienter indicare legem obligantem quocumque modo: nam aliquæ coniecturæ, quas adducit, ex uſu illius vocis in Evangelio, & in regula Auguſtini, huc tendere videntur, quatenus inde elici poteſt, ſimplices ordinationes, ac regulas ſæpe ferri per verbum præcipiendi, & vocari præcepta, ſed nihilominus eius mens ſolum fuit loqui de præcepto obligante ad mortale: poſtea vero quaſi per antonomaſiam hoc ſolum vocat ſimpliciter præceptum, & ita negat, mendacium ſimplex prohiberi præcepto, & ſimilia. Fundamentum ergo illius eſt, quia verbum *præcipio*, æquæ ponitur (adde & cum eadem proprietate) in rebus peccati venialis, ac mortalis.

Mens auctoris 6 Mihi tamen dicendum videtur, aliud eſſe inquirere, an lex vi alicuius verbi in ea poſiti abſolute, & ſimpliciter obliget ſub mortali culpa, ſemper, ac independenter ab omni alia conditione legis: aliud vero eſſe quærere, an ex parte verborum legis ſit aliquod verbum ſimplex, quod hanc obligationem ſufficienter indicet. Loquendo priori modo vera eſt ſententia Caietani, nullum ſcilicet eſſe tale ſimplex verbum, & ſufficienter probatur fundamento ejus. Nam ſi aliquod eſſet tale verbum, maxime eſſet verbum, *præcipio*; ſed hoc non, quia etiam res levis per illud verbum propriiſſime præcipitur; ergo non obſtante illo, gravitas, vel levitas obligationis pendet ex materia, ut oſtenſum eſt; ergo. Et confirmatur a fortiori: nam etiam verba complexa ad hoc non ſufficiunt, etiamſi dicatur ſub interminatione æternæ pœnæ, &c. niſi ſupponatur capacitas materiæ, ut oſtenſum eſt; ergo multo minus ſufficiet ſimplex præcipiendi verbum. Quin potius in hoc poteſt conſtitui differentia, quia quando verba ſunt complexa, & in illis fit illa exaggeratio, vel alia ſimilis, ex illis ſumitur magna probatio, quod materia ſit gravis, niſi aliud ſatis clare conſtet: ex ſimplici autem verbo præcipiendi non ſumitur talis prolatio, nec ſufficiens præſumptio, quia de ſe eſt indifferens, & æque proprie, ac univoce (ut ſic rem explicem) cadit in materiam gravem, & levem, quantum eſt ex vi verbi.

De verbo ſimplici præcipiendi 7 At vero ſi in altero ſenſu loquamur, dicendum cenſeo ſimplex verbum præcipiendi, quantum eſt ex forma legis, ſufficiens eſſe ad obligationem ſub mortali indicandam, ſi materia legis ſit capax illius. Et in hoc ſenſu exiſtimo loqui auctores primæ ſententiæ. Et probatur, quia eo ipſo, quod lex eſt vera lex, & non reſtringitur ad pure pœnalem, vel alio ſimili modo, obligat in conſcientia, & quantum poteſt pro capacitate materiæ; ergo obligat ſub mortali, ſi materia eſt capax; ſed ex vi verbi præcipiendi conſtituitur præceptum in ratione veræ legis, quantum eſt ex parte formæ ſeu verborum, quia ex vi illius ſatis exprimit Princeps ſuum imperium, & voluntatem obligandi, nec extrahi poteſt ab hac propria ſignificatione, niſi attenta aliqua conſuetudine, & aliquibus circumſtantiis id ſufficienter colligatur; ergo ex vi talis verbi abſolute propoſiti obligat ſub mortali, ſi materia eſt capax. Conſequentiæ ſunt claræ, & ſecundum antecedens oſtenſum eſt ſupra c. 13. Primum vero antecedens patet, tum quia obligatio eſt effectus quaſi naturalis legis; ergo eo ipſo quod lex abſolute conſtituta eſt, obligat quantum poteſt; tum etiam quia lex naturalis dictat, eſſe obediendum ſuperioribus præcipientibus: hæc autem lex naturalis ex ſuo genere obligat ſub mortali, & ideo ſi materia præcepti humani gravis ſit, & humanum præceptum abſolute feratur, etiam obligatio illius legis naturalis eſt gravis, & ex vi illius etiam præceptum humanum graviter, & ſub mortali obligabit. Denique quia alias non haberent leges civiles verba, quibus poſſent gravem obligationem declarare, & regulariter illam non ſatis declarent, quia non declarant expreſſe, ſe præcipere ſub mortali, vel ſub interminatione, &c. nec hoc ad eas pertinet, ut dixi: conſequens autem eſt abſurdum, ut conſtat.

8 Unde colligo immerito ſecundam ſententiam diſtinguere in hoc inter leges civiles, & canonicas, quia diſcurſus factus etiam in legibus civilibus procedit: nam de illis oſtenſum eſt, verbum præcipiendi abſolute prolatum, eſſe ſufficiens ad conſtituendam formam legis. Item de eiſdem oſtenſum eſt, obligare in conſcientia quantum ad id, quod abſolute præcipiunt. Denique de eiſdem etiam verum eſt, quod obligant quaſi naturaliter, & quantum poſſunt juxta capacitatem materiæ; ergo in eis verbum præcipiendi abſolute poſitum de ſe indicat obligationem ſub mortali, ſi materia eſt capax illius. Secundo infero idem dicendum eſſe de verbis prohibendi, ſervata proportione, & de omnibus æquivalentibus juxta doctrinam ſupra datam de forma legis humanæ, ſeu civilis, quæ hic applicanda eſt. Nam primo & præcipue ſpectandum eſt, quæ verba conſtituant legem in eſſe legis: nam illa met conſtituunt illam in ratione præcepti habentis vim obligandi in conſcientia, & conſequenter ex parte verborum talis legis, ſi abſoluta ſint, & non limitentur, obligabit talis lex quantum poteſt juxta materiæ capacitatem, & conſequenter etiam ſub mortali, ſi materia ſit capax. Tertio infertur, quomodo intelligenda ſint dicta jura in Clement. *exivit*, & c. *exiit*, cum dicunt verba præceptiva in regula ſancti Franciſci indicare obligationem ſub mortali: intelligunt enim hoc quantum eſt ex ſe, ſeu ſuppoſita materiæ capacitate, quam ibi Pontifices ſupponere viſi ſunt. Et ita regula, qua ibi utuntur Pontifices, generalis eſt ad alias leges, non tantum canonicas, ſed etiam civiles: non enim utuntur illa regula propter ſpecialem rationem, quæ in regula ſancti Franciſci inveniatur, nec propter aliquam, quæ reperiatur in legibus Eccleſiaſticis, ſed propter proprietatem verborum præcipiendi. Neque enim illa decreta conſtitutiva ſunt novi iuris, ſed declarativa talis regulæ ex jure antiquo, naturali potius, quam poſitivo canonico. Nunquam enim Pontifices addiderunt ſpecialem vim verbis illis pro legibus canonicis, ſed ex primæva, & propria ſignificatione talium verborum, & ex communi uſu illam ſupponunt.

1. Corol. 2. Corol. 3. Corol.

CAPUT XXVII.

Utrum obligatio legis humanæ, quoad gravitatem ejus, ex intentione legiſlatoris pendeat.

1 Supponimus intentionem obligandi eſſe de ratione legis, ut ſupra oſtenſum eſt; inquirimus autem an gravitas obligationis, quo ad mortale, aut venialem etiam pendeat ex legiſlatoris intentione. Deinde ut intelligatur punctum quæſtionis, ſupponimus variis modis poſſe legiſlatorem ſe habere in ferenda lege, primo ut ſimpliciter intendat legem ferre circa talem materiam, & non amplius. Secundo, ut definite velit ferre legem, & per illam in conſcientia obligare, non determinando quantitatem obligationis. Tertio, ut velit ferre legem mere pœnalem, & non obligantem in conſcientia. Quarto, ut velit definite obligare ſub peccato mortali, & non tantum ſub veniali, & e contrario ut velit tantum ſub veniali, & nullo modo ſub mortali, & de hoc ultimo membro tantum eſt aliqua controverſia, cætera enim clara ſunt ex dictis. Nam in primo modo ſine dubio lex obligat in conſcientia, quia vera lex natura ſua habet hunc effectum, ſi non excludatur; unde eo ipſo, quod intentio fertur ad veram legem, & hic effectus non excluditur, eſt ſufficienter intentus, & efficitur per legem. Neque eſt ſemper neceſſaria formalis intentio obligandi in conſcientia, vel ſub mortali; imo vero hoc vix venit in mentem legiſlatoris civilis, & maxime in infidelibus, de quibus eſt eadem ratio. Idem eſt in voto, & promiſſione, quia ſi fiant, ſtatim obligant in conſcientia, licet promittens nihil de conſcientia cogitaverit:

verit: idem ergo est in lege, neque est ulla ratio, cur expressior intentio necessaria sit.

2 Et idem cum proportione est dicendum in secundo modo intentionis: nam ibi etiam est implicite intenta gravitas obligationis, & non impeditur, vel aliter excluditur efficacia illius intentionis: ergo satis est. Et ideo supra notavimus quod si materia sit capax, & lex feratur absoluto verbo præcipiendi, & cum simili confusa intentione, obligatio est ad mortale, argumento Clement. *exivit*, quod etiam tradit Soto l. 1. de iust. q. 62. a. 4. versus finem, quia si legislator vult obligare, & non determinat modum, ex materia determinatur, quia in re non potest fieri sine aliqua determinatione, & hæc non potest aliunde sumi: tunc ergo talis intentio sufficit, quia materiæ accommodatur, ac per illam determinatur.

3 Præterea idem dicendum est cum proportione in tertio modo, quando intentio legislatoris expresse est de ferenda lege pure pœnali: nam (ut supra dixi) illa intentio mutationem facit in materia legis, quæ mutatio est in potestate legislatoris: nam potest hanc vel illam materiam, aut determinate, aut disiunctim, aut absolute, aut sub conditione præcipere, licet non possit a tota materia omnem obligationem in conscientia excludere, si veram legem ferre vult. Quando ergo dicitur intendere non obligare in conscientia, sed ad puram pœnam, hoc intelligitur respectu actus immediate præcepti, vel prohibiti. tamen eo ipso talis actus non est adæquata materia illius legis, sed vel hoc disiunctum, aut facere tale opus, aut sustinere, vel exequi talem pœnam, vel (& in idem redit) est lex conditionata solvendi talem pœnam, si hoc fiat, & tunc a toto disiuncto non excluditur obligatio in conscientia. Imo eo ipso quod legislator vult veram legem ferre, & non vult determinare obligationem in conscientia ad talem actum, vult obligare in conscientia ad disiunctum, de quo adæquate fert legem, & tunc gravitas obligationis sic impositæ, & modus ejus ex materia determinanda est, juxta proxime dicta de quacumque alia lege indefinite lata cum sola intentione ferendi legem. In quarto etiam modo res erit clara, si intentio legislatoris sit conformis conditioni materiæ, id est, si materia sit gravis, & ipse velit graviter, & sub mortali obligare: vel si materia sit parvi momenti, & ipse velit tantum sub veniali obligare: tunc enim nihil est, quod impedit effectum ut constat. Item si indefinite velit legislator obligare, determinatur obligatio ex materia, & ipse censetur velle obligare juxta materiæ conditionem: ergo a fortiori, quando intentio est determinata, & conformis capacitati materiæ, habebit effectum. Difficultas ergo superest, quando est difformitas inter intentionem, & materiam, quæ difformitas potest esse duplex, una per excessum quia intendit obligare sub mortali in materia levi, & de hac jam dictum est, non posse habere effectum adæquatum intentioni, quia excedit potestatem agentis, & tunc intentio operatur, quod potest, non quod vult. Alia ergo disproportio est per defectum, quia legislator intendit obligare sub veniali tantum in materia gravi. Et de hoc tantum puncto dicendum superest, an possit legislator in materia capaci obligationis sub mortali, temperare obligationem per intentionem suam, qua vult tantum obligare sub veniali.

Sententia asserens non esse in potestate legislatoris in materia gravi nō obligare graviter.

4 In quo puncto sunt opiniones contrariæ. Prima negat, esse hoc in potestate legislatoris, sed necessario obligare sub mortali ferendo legem in talis materia. Ita tenet Vasquez 1. 2. disput. 158. cap. 4. num. 32. & sequentibus, & tribuit Driedoni dicto lib. 3. de libert. Christian. cap. 3. ad 5. ex quo refert hæc verba, *Præcipientis intentio non facit præceptum habere majorem, vel minorem obligandi efficaciam, sed necessitas, dignitas vel utilitas eorum, quæ præcipiuntur*. Sed in originali, quo utor, est dictio exclusiva, quæ potest sensum mutare: sic enim ait, *Sola præcipientis intentio non facit*, & c. *Sed & necessitas*. &c. Unde sensus esse potest, non pendere quantitatem obligationis legis ex sola intentione legislatoris, sed etiam ex aliis principiis, & ita non favet dictæ sententiæ, sed solum confirmat ea, quæ supra dicta sunt. Nihilominus si sensus sit, quod sola intentio præcipientis non sufficit, ut præceptum habeat minorem obligandi efficaciam, quam materia postulet: sic favebit dictæ sententiæ. Eandem sententiam expresse tenet Salmeron, tom. 4. Evangel. p. 3. tract. 12. §. differt autem.

5 Prima ratio hujus sententiæ est, quia licet ferre, vel non ferre legem pendeat ex voluntate præcipientis, tamen supposito præcepto vis ipsa obligandi ex jure naturæ nascitur, quia jus naturæ dictat parendum esse superioribus præcipientibus, sed jus naturæ in materia gravi graviter obligat: ergo non potest illa obligatio minui per intentionem præcipientis. Secundo, quia superior non potest rem levem ita præcipere, ut sub mortali obliget, etiam velit: ergo nec rem gravem sub veniali. Probatur consequentia, quia sicut est stulta voluntas legislatoris in priori casu, ita in posteriori: tam stultum enim est velle, ut transgressio præcepti de re magni momenti levis sit, sicut quod de re levi transgressio sit gravis, sed in uno casu non habet effectum illa voluntas, quia stulta est: ergo nec in altero. Tertio, differentia venialis, & mortalis peccati ex natura rerum oritur, non ex voluntate alicuius legislatoris: ergo non pendet ex voluntate legislatoris, quod transgressio legis sit venialis, si materia ipsa ad mortalem sufficit. Quarto, obligatio præcepti non est essentia præcepti, sed effectus ejus: ergo posita lege necessario habet effectum obligationis proportionatum materiæ, neque in eo pendet a voluntate superioris. Antecedens patet, quia præceptum consistit in intimatione voluntatis superioris, quæ est distincta ab obligatione, & prior illa. Consequentia vero probatur, quia stante eadem materia præcepti cum eisdem circumstantiis, & eodem fine rei præceptæ, non potest præceptum non esse idem: ergo non potest non inducere eandem obligationem, quia non libere, sed naturaliter illam inducit.

6 Secunda sententia est, posse legislatorem, si velit, in materia gravi, & capaci obligationis sub mortali, ferre legem, quæ tantum sub veniali obliget, solum quia non intendit, nec vult amplius obligare, atque ita obligationem legis positivæ esse sub mortali, pendere ab intentione legislatoris, ut a causa necessaria, licet sola non sufficiat. Hanc sententiam docet expresse, & late Castro dicto lib. 1. c. 5. docum. 4. Eandem tenet, vel potius supponit Navar. in Manuali c. 23. n. 48. 49. & sequentibus. Idem sentint Medin. tract. de jeun. q. 7. §. *superest*, & in eodem sensu videtur loqui Caiet. in sum. verb. *præcepti transgressio*. Ac denique hic videtur esse communis sensus Doctorum in hac materia: omnes enim cum de hac obligatione tractant, primum omnium requirunt intentionem legislatoris: nam sine illa esse non potest, licet sola illa non sufficiat, quod etiam intendit Driedo loco citato. Et hæc sententia mihi videtur vera, quam sequentibus assertionibus declarabo.

Mens auctoris.

7 Dico primo. Quantumvis materia legis gravis sit, si legislator sufficienter declaret, se nolle obligare sub mortali, talis lex non obligat sub mortali. Probatur primo, quia hæc obligatio est effectus moralis ab homine faciendus, qui non potest fieri sine consensu voluntatis humanæ, sed ibi non adest consensus voluntatis superioris, quia ipse potius vult non obligare ad mortale, ut supponitur; ergo non inducitur talis obligatio. Probatur consequentia, quia ibi non intervenit alia voluntas humana, quæ possit illam obligationem inducere, & voluntas superioris, licet possit, non vult, & non operatur quod non vult, quia actus agentium non transcendunt intentionem eorum, ut sumitur ex l. *si quis nec causam*, & l. *non omnis*, ff. si cert. petat. Dicitur forte, voluntatem ferendi legem sufficere: nam illa posita jus naturale cogit, ut obligatio legis gravis sit. Sed contra: nam illa voluntas ferendi legem non est absoluta, sed limitata, & quasi sub hac conditione imponendi obligationem sub mortali; ergo ut ex illa voluntate lex imponatur, oportet, ut conditio impleatur; tum quia impossibile est voluntatem conditionatam habere effectum non impleta conditione, cum nihil ponat in esse, tum etiam quia alias illa voluntas, involveret repugnantiam in obiecto, & con-

conſequenter eſſet de re impoſſibili, & eo ipſo non poſſet habere effectum. Unde argumentor ſecundo, quia vel eſt poſſibile, in tali materia dari legem humanam, & non obligantem ſub mortali, vel eſt impoſſibilis talis lex: ſi eſt poſſibilis, in eo caſu fiet, quia hæc eſt voluntas ferentis illam; ſi vero eſt impoſſibilis, eo ipſo ex vi talis modi ferendi legem, taliſque voluntatis nulla lex valida conſtituetur: ergo talis lex non obligabit ad mortale, quod nunc intendimus. Probatur hæc ultima conſequentia, quia legislator talem legem vult facere, & non aliam: ſi ergo illa eſt impoſſibilis, vult legem impoſſibilem, & conſequenter nihil facit. Confirmatur a ſimili: nam ſi vellet ferre legem circa materiam gravem, aut levem, & quod nullo modo obligaret, nec ad culpam mortalem, neque ad venialem, neque ad pœnam, profecto non ferret legem, ſed conſilium, aut ſimplicem ordinationem, & cenſeretur errare in nomine legis: quia ſi ille non ignorat naturam legis, non poteſt ſimul velle contraria, & ſi ignorat naturam legis, eo ipſo non facit legem, quia habet repugnantem, contra quam non poteſt prævalere voluntas ex ignorantia procedens: ergo idem cum proportione erit in præſenti.

Ponderantur rationes oppoſitæ ſententiæ, & reſpondetur illis.

8. Harum autem rationum efficacia oſtendetur melius diſcurrendo per rationes in contrarium factas. Circa primam enim conſiderandum eſt, quod licet obligatio legis humanæ radicaliter oriatur ex lege naturali: nihilominus immediate eſt a voluntate humana legislatoris: unde tunc obligat lex naturæ ad parendum ſuperiori præcipienti, quando ſupponitur homo ſufficienter, & valide præcipere. At in præſenti ſuperior aut non valide præcipit, quia vult repugnantia, & incompoſſibilia, vel non præcipit ſufficienter, ad obligandum ad mortale, quia non præcipit niſi media ſua voluntate, & ipſe non vult tali modo præcipere, quia non vult tali modo obligare. Unde convertitur argumentum, quia obligatio legis humanæ radicatur in illo principio naturali, obediendum eſſe ſuperioribus ſed hic ſuperior non vult obligare ad mortale: ergo nec jus naturale obligat ad mortale, quia in præſenti non operatur, niſi mediante voluntate ſuperioris, & quaſi dando illi efficaciam: non dat autem efficaciam contra ipſam, ſed ut ipſa impleatur in his, quæ vult.

9. Ad ſecundum negatur conſequentia: eſt enim longe diverſa ratio inter voluntatem præcipiendi rem levem ſub mortali, vel gravem ſub veniali. Quia prior voluntas eſt ad imponendam obligationem, & ideo cum obligatio ſit injuſta, & excedens poteſtatem humanam non habet efficaciam: poſterior autem voluntas ad minuendam, vel potius non imponendam talem obligationem, ſcilicet ſub mortali (quoad hanc enim partem nunc illam conſideramus) ad hoc autem non eſt neceſſe, ut aliquid efficiat, ſed ſatis eſt ut non efficiat: non efficit autem eo ipſo, quod non vult, unde ſi non vult obligare ad mortale, plane non obligat. Neque refert, quod talis voluntas ſtulta ſit (hoc enim permiſſo, & non conceſſo, ut infra dicam) non eſt eodem modo ſtulta, quo prior: nam prior eſt ſtulta, & injuſta: poſterior autem non eſt injuſta, eſto ſit imprudens: prior enim eſt ad imponendum gravamen ultra poteſtatem, poſterior ſolum ad non imponendum totum gravamen, quod poſſet, in quo non facit ſuperior injuriam ſubdito, eſto alias male gubernet. Unde hic etiam retorquetur argumentum: nam ut voluntas non imponendi onus de facto illud non imponat, ſatis eſt, quod de facto habeatur, eſtque impertinens, quod prudenter, aut ſtulte habeatur. Ut ſi Rex ferat legem ſine cauſa juſta, nihil facit: ſi vero auferat legem juſtam ſine cauſa juſta, factum tenet, licet male faciat, quia plus ad ponendum, quam ad non imponendum, vel non conſervandum onus requiritur. Sic ergo in præſenti.

10. Ad tertium de differentia venialis, & mortalis peccati, dato antecedente in bono ſenſu, negatur conſequentia. Nam in his, quæ non ſunt per ſe mala, ſed tantum quia prohibita, licet ratio peccati mortalis, aut venialis, non pendeat immediate ex voluntate hominis, neceſſario pendent remote, in quantum a voluntate hominis pendent ponere, vel non ponere præceptum prohibens, & ponere tale, vel tale præceptum. Non eſt ergo ſatis, quod materia ſit gravis, quando tota illa de ſe, & non prohibita, eſſet indifferens: oportet ergo, ut prohibeatur ſimpliciter, & adæquate (ut ſic dicam) ſecundum totam capacitatem ſuam, & poſita tali prohibitione, jam non pendebit ex voluntate hominis, quod peccatum ſit mortale, vel veniale, ſed ex natura objecti ſic propoſiti id ſequitur, & ita in ſuperioribus diximus occidere, quando materia eſt capax obligationis ſub mortali, & legislator non limitat modum præcipiendi, ſed ſimpliciter vult præcipere. At vero in noſtro caſu non ſupponitur prohibitio ſufficiens, ut materia illa ſit mala, quia prohibita, in gradu peccati mortalis, quia non ſic prohibetur: ergo ex hypotheſi talis præcepti impoſſibile eſt, actum illi contrarium eſſe peccatum mortale. Nam vel eſt tale per ſe, & hoc non, ut ſupponitur, vel eſt tale, quia prohibitum, & hoc etiam non, quia non eſt ita ſimpliciter prohibitum.

11. Ad quartum reſpondeo, obligationem quaſi paſſivam, quæ in ſubdito moraliter conſideratur, non eſſe eſſentiam legis, ſed effectum, quamvis ſi conſideretur ut effectus cauſæ efficientis, ſeu formalis, poſſit non immerito intrinſecus, & eſſentialis reputari. Omiſſa tamen obligatione paſſiva; de activa obligatione, quæ potius eſt quaſi activitas obligationis paſſivæ, dico, hanc eſſe de eſſentia legis, & inſeparabilem ab illa, quia lex eſſentialiter eſt vinculum obligationis inductivum. Neque contra hoc obſtat, quod lex ſit prior obligatione paſſiva, & quod conſiſtat in intimatione voluntatis legislatoris: nam potius hinc ſequitur, talem eſſe legem, qualis eſt voluntas, quæ per illam intimatur, quia illa voluntas eſt quaſi anima ejus, & ab illa quaſi formaliter habet vim obligandi; ſed in noſtro caſu illa lex non intimat voluntatem obligandi ſub mortali: ergo nec ipſa poteſt ſub mortali obligare; nam intimatio ut ſic, tantum eſt in genere ſigni, quod ſolum habet efficaciam ratione ſignati: unde ad primam conſequentiam quod poſita lege ex ea naturaliter naſcitur obligatio proportionata materiæ, reſpondeo diſtinguendo conſequens: nam poſita lege adæquata materiæ, verum eſt: in noſtro autem caſu non ponitur lex adæquata materiæ, ut ſupponimus: unde poſita hujuſmodi lege inadæquata materiæ falſum eſt illud conſequens. Quapropter ſi conſequens illud univerſe intelligatur de quacumque lege, negatur conſequentia, quia vel involvit repugnantiam, vel ſupponit probandum, nimirum quod lex neceſſario ſit adæquata, etiam contra voluntatem ferentis illam. Hoc enim hactenus, probatum non eſt, neque etiam eſt oſtenſum, quod circa eandem materiam, cum eiſdem circumſtantiis, non poſſint eſſe diverſæ leges magis, vel minus prohibentes juxta intentionem præcipientis. Et quamvis id gratis daretur, adhuc non probaretur inde in eo caſu ferri legem obligantem ſub mortali, ſed potius nullam legem ferri, quia legislator nec vult ferre quam poteſt, nec poteſt quam vult.

12. Unde ad majorem rei explicationem dico ſecundo: Quamvis in eo caſu lex non poſſit obligare ad mortale, ut oſtenſum eſt; nihilominus non eſt omnino nulla, poteſtque obligare ad veniale juxta voluntatem legislatoris, quæ non ſemper irrationabilis eſt. Hanc aſſertionem intendunt auctores citati, probaturque prior pars ex uſu religionum, in quibus plures ſunt conſtitutiones cadentes in materias de ſe ſufficientes ad obligandum ſub mortali, ſi rigoroſa præcepta de illis imponerentur, ut ſunt v. g. conſtitutio audiendi Miſſam quotidie, vel jejunandi tali die, &c. Et nihilominus quia in ipſiſmet declaratur non eſſe intentionem religionis obligare ad mortale, non ita obligant, ſub quacumque forma verborum ferantur: & nihil repugnat obligare ad veniale, ſi hoc etiam in ipſis conſtitutionibus declaretur, ſicut poteſt: nulla enim afferri poteſt repugnantia ſuppoſita priori negatione. Et fortaſſe in aliquibus religionibus ita obligat, ut ſentit D. Thomas 2. 2. quæſt. 186. articulo 9. ad 1. Addo, quod ubi neutro modo obligant, utrumque exprimitur in ipſis conſtitutionibus, ut de ſua religione retulit D. Thom. citato loco, & in noſtræ Socie-

2. Concl.

Societatis constitutionibus idem habetur. In hoc autem ipso modo declarationis satis significatur, potuisse tales constitutiones in illis eisdem legibus obligare sub veniali, & non sub mortali: ideo enim utrumque exprimitur, ne solo mortali excluso, censeantur obligare sub veniali. Atque hinc sumitur argumentum aliud ex lege pure pœnali, quo utuntur Navarr. & alii: nam lex ex intentione legislatoris potest non obligare ad culpam, sed tantum ad pœnam, etiam in materia de se gravi, & sufficiente ad obligationem sub mortali, ut ex eisdem constitutionibus Prædicatorum constat, & in sequentibus generaliter disputabitur: ergo per eandem intentionem legislatoris fieri poterit, ut lex obliget sub veniali, etiamsi materia capax esset majoris obligationis. Responderi potest, legem pœnalem tandem resolvi in aliquam obligationem conscientiæ. Sed contra: nam esto hoc verum sit, potest resolvi in solam obligationem sub veniali, ut si pœna esset levis, quam omittere non esset mortale: tunc enim quasi mediate res gravis præcipitur sub culpa veniali incurrenda, nisi talis pœna impleatur: ergo etiam immediate, & simpliciter posset sic præcipi.

13. A priori vero probari hoc potest primo, quia talis lex non est injusta, neque illicita ex parte materiæ: nam præcipit rem honestam, neque excedit potestatem ferentis legem, sed potius est quasi inadæquatus actus ejus; cur ergo erit nulla? Unde parum refert, quod sit indiscreta, quia imprudentia in lege ferenda, non facit illam nullam, nisi reddat illam turpem, inhonestam, aut injustam ultra potestatem ferentis illam. Nec etiam est, cur talis lex reputetur impossibilis, quia si materia est capax obligationis majoris, cur non erit minoris? quandoquidem utraque est quasi extrinsecus adveniens illi per liberam voluntatem imperantis, sicut in censuris verb. grat. Licet pro contumacia in furto gravi possit rationabiliter imponi excommunicatio major: nihilominus si feratur excommunicatio cum intentione non inferendi majorem, non inferetur major, inferetur autem minor, si Prælatus eam intendat, etiamsi forte negligenter, & imprudenter faciat, non ferendo majorem; ita ergo in proposito præceptum quasi recipit majus, & minus ex parte voluntatis legislatoris volentis graviter, aut leviter obligare. Quæ dici etiam possunt præceptum simpliciter, & secundum quid, sicut D. Thomas dixit, peccatum veniale non esse contra præceptum simpliciter, sed secundum quid, & innuit sæpe Cajetan. 2. 2. quæstion. 104. articul. 2. quæstion. 186. articul. 9. tom. 1. Opusc. tract. 25. quæstion. 1. Sic ergo, licet materia sit capax præcepti simpliciter, potest legislator pro sua libertate velle imponere præceptum cundum quid, & non simpliciter, & sicut illa voluntas efficax est quoad objectum negativum, sicut est ostensum, ita etiam quoad affirmativum, quia nulla est repugnantia, nec rationes prioris sententiæ illam ostendunt, ut ex dictis patet. Et confirmatur: nam per sese videtur satis credibile, quod sicut Ecclesia præcipit jejunium, vel Missam sub mortali, potuit etiam præcipere sub solo veniali, si expedire judicaret. Quia jejunare, & audire Missam de se est opus honestum, & grave, & nihilominus non est sub necessitate salutis ante præceptum, sed voluntas Prælati imponit necessitatem: ergo potest non omnem necessitatem imponere, cujus opus est capax, sed minorem, ita ut non simpliciter ad salutem, sed ad cavendam omnem culpam, etiam levem sit necessarium, sive ponendo solum præceptum obedientiæ in eo gradu, sive intra latitudinem religionis, vel temperantiæ, faciendo talem determinationem sive circumstantiam temporis sub levi obligatione imponendo, utendo illo medio ad finem talis virtutis, non ut gravi, ac necessario, sed ut levi dispositione ad graviora præcepta, juxta doctrinam D. Thomæ, dicta quæst. 108. art. 7. & 9.

Materia capax obligationis majoris est etiã minoris.

14. Addidi tandem, talem voluntatem, talemque præcipiendi modum, non semper esse irrationabilem, aut habere malitiam aliquam. Id enim etiam persuadet consuetudo religionum, & ratio, quia in tali modo præcipiendi, nulla intrinseca indecentia ostendi potest, nec transgressio alicujus obligationis, quia superior non tenetur præcipere semper quantum potest, neque etiam tenetur abstinere a præcipiendo leviori modo, quando non vult toto rigore præcipere. Ubi enim est talis prohibitio, aut in quo fundari potest? Alioqui vero potest habere finem, & causam rationabilem ad non præcipiendum cum rigore, neque omittendum omnino præceptum, quia imponere aliquam moderatam obligationem, sine periculo gravis lapsus, potest esse utile ad spiritualem directionem subditi. Nihil ergo obstat, quin modus hic præcipiendi, etiam in materia gravi possit esse validus, & prudens. Confirmatur, quia eadem materia gravis prudenter potest esse aliquando sub consilio, vel simplici ordinatione ad nihil obligantis, aliquando sub lege tantum pœnali, aliquando sub gravi præcepto obligante quantum potest sub mortali: cur ergo esse etiam non poterit sub levi obligatione, quæ timoratam conscientiam pungat, & in discrimen gravis lapsus non adducat? Neque contra hoc video rationem urgentem. Solet autem fieri argumentum, & comparatio sumpta ex obligatione voti, & juramenti. Sed de his in libris de Religione tractat. 6. dictum est.

CAPUT XXVIII.

Utrum lex humana, & civilis obliget sub mortali, ut ex contemptu non violetur, etiam in minimis.

1. QUamvis hæc quæstio tractari possit, non solum de lege humana, sed etiam de naturali, nihilominus, quia præcepta humana facilius contemni possunt, & ita modus peccandi ex contemptu frequentius in eis committi potest, ideo de illis solet hæc quæstio specialiter tractari. Et præsertim sumpta occasione ex opinione asserente, transgressionem legis humanæ per se levem esse, factam vero ex contemptu esse mortalem: nam hujus opinionis auctores supponunt aperte, contemptum esse talem circumstantiam transgressione legis, ut de veniali faciat mortalem. In quo alii auctores eis non contradicunt, etiamsi in priori parte dissentiant, dicentes, contemptum non esse necessarium, ut transgressio præcepti humani sit peccatum mortale, si materia sit gravis.

2. Itaque omnes in hoc conveniunt, quod transgressio legis humanæ ex contemptu facta est peccatum mortale, etiam in materia minima: idem sentiunt de transgressione regulæ alias non obligantis ad aliquam culpam, vel etiam de consiliorum contemptu. Ita docet D. Thom. 2. 2. quæst. 186. art. 9. ad 3. Bonav. in Pharet. divi. amo. lib. 2. cap. 44. Gerson Alphab. 34. liter. M. & tertia parte, tract. de vita spiritual. lection. 5. Adrian. quodlib. 6. art. 2. Panormitanus in cap. *non concupiscentiam*, de constitut. num. 5. & in cap. *relatum*, ne cler. vel monach. num. 6. Felin. in cap. *cum quidam*, de jurejur. nu. 7. Archid. in cap. 1. d. 27. qu. 1. & in cap. *quicumque*, 18. dist. & Domin. in cap. *nullus*, 55. dist. Navarr. in sum. capit. 23. num. 41. & 42. Dried. lib. 2. de libertat. Christian. cap. 1. Covar. in cap. *alma mater*, 1. p. §. 7. num. 6. & in regula, *peccatum*, 2. part. §. 5. nu. 3. in fine, Cajet. & Castro locis infra citandis, & plura congerit Henric. tract. de Syno. post 3. par. art. 1. conclus. 16. num. 257. Fuitque aperta sententia D. Bernard. lib. 1. de præcep. & dispens. capit. 11. 12. & sequent. ubi de leviorib. præceptis in primis ait: *Non contemni sine crimine.* Deinde subdit: *Porro contemptus in omni specie mandatorum pari pondere gravis, & communiter damnabilis est:* & iterum dicit de contemptu, *Convertit in crimen gravis rebellionis culpam levis transgressionis.*

Sententia affirmans, quæ communis.

3. Sed licet hæc doctrina vera, & communis sit, nihilominus difficultate non caret, quia ex ea sequitur, contemptum ipsum semper esse peccatum mortale, quod non videtur admittendum. Sequela patet, quia propter quod unumquodque tale, & illud magis; si ergo transgressio præcepti levis, seu in materia levi sit semper mortalis ratione contemptus, multo magis

Rationes dubitandi circa prædictam communẽ sentent.

gis ipse contemptus erit semper mortale crimen. Minor autem, seu falsitas consequentis probatur, quia contemptus non est majus peccatum, quam inobedientia, vel sacrilegium, & similia: sed hæc non sunt semper peccata mortalia: ergo nec contemptus. Declaratur præterea exemplis: nam siquis proximo dicat leve convicium ex contemptu ejus, non ideo statim peccat mortaliter, quia tota illa actio cum illa formalitate contemptus non transcendit rationem injuriæ, quæ in illa materia levis est. Item siquis nolit obedire Prælato in re minima, solum ut ostendat, se parvi pendere illum, non videtur peccare mortaliter, quia tota illa potest esse levis injuria: item siquis mendacium proferat ex contemptu quodam, quia pro nihilo reputat illam deordinationem, non ideo videtur peccare mortaliter, quia in illo contemptu non apparet tam gravis deordinatio.

Quid sit transgredi ex contemptu.

4. Ad solvendam hanc difficultatem, & intelligendum sensum, & rationem communis sententiæ, primum generatim explicandum est quid sit transgredi legem ex contemptu, deinde quid, & quotuplex sit contemptus, ac denique quando ad peccatum mortale sufficiat. Circa primum quidam dixerunt, peccare ex contemptu esse peccare ex certa scientia, & sine passione, vel causa, cui opinioni videtur favere Cajetan. verb. *contemptus*, condistinguens peccatum ex contemptu contra peccatum ex ignorantia, & ex passione: unde videtur sentire esse peccatum, quod vocatur ex malitia: nam hoc communiter contra illa duo membra distinguitur, & dicitur esse ex certa scientia. Favet etiam Glossa in cap. *Metropolitanum*, 2. quæst. 7. quatenus ait, non parere ex contemptu idem esse, quod non parere sine causa. D. Thomas etiam in 2. distinct. 24. quæst. 3. artic. 5. argum. secundo, cum solutione videtur supponere, peccare ex contemptu, esse peccare ex deliberatione perfecta. Indicat etiam Bernard. supra dicens, aliud esse non obedire, aliud velle non obedire, & hoc posterius dicit esse contemnere, & significat, semper esse peccatum mortale: vocat enim, *blasphemiam & repugnantiam non ferendam*.

Trãsgredi legem ex cōtẽptu non esse peccare ex certa sciẽtia, & sine passione vel causa.

5. Sed hæc explicatio contemptus non potest præsenti instituto accommodari, & in eo sensu falsa esset, & contra omnes auctores citatos, & referendos. Quamvis enim (ut statim dicam) contemptus in latiori quadam significatione interdum ita sumatur, tamen in præsenti non potest in eo sensu accipi, quia etiam peccatum veniale potest fieri ex certa scientia, & perfecta deliberatione, neque inde fit mortale, etiam si passio non intercedat, sed mera libertas. Nam carentia passionis non dat per se novam speciem malitiæ, ut per se notum est, nec potest infinite augere malitiam ex suo genere, vel ex aliis circumstantiis levem; imo ipsa per se non auget, sed solum non minuit culpam, & quamvis major libertas, quæ inde relinquitur, augere possit peccatum: non tamen adeo, ut faciat esse mortale, quod alias tale non esset, cum plena libertas possit etiam in levi peccato reperiri. Ergo ratione hujus circumstantiæ non potest esse peccatum mortale, quod ex proprio objecto, & materia tale non esset. Et idem argumentum fieri potest de circumstantia scientiæ perfectæ; solum enim ex se excludit ignorantiam, & ideo ex se non auget speciem malitiæ; quantitatem vero peccati auget, solum quatenus auget libertatem: hoc autem augmentum numquam excedit capacitatem materiæ, & objecti per se loquendo: ergo numquam ex illo capite præcise sumpto peccatum fit mortale, quod alias esset de se veniale.

6. Quod etiam inductione patet in mendacio levi, vel parvo furto: quantumcumque enim scientia & voluntate fiant, si in eorum objectis, & materia sistatur, non addendo circumstantiam mutantem speciem, numquam erunt peccata mortalia: ergo hic modus peccandi non est peccare ex contemptu proprio, & rigoroso, de quo tractamus. Et hoc prius docuit Div. Thom. loco proxime citato, quatenus concedit, peccatum veniale ex genere non fieri mortale, licet fiat ex perfecta deliberatione, neque id satis esse ad contemptum, & ideo quæst. 15. de verit. art. 5. ad 2. dixit per peccatum veniale non contemni Deum, etiamsi ex perfecta scientia fiat. De sensu autem Bernardi infra dicetur. Ad Glossam autem respondet Nast. in c. *non inferendam*, n. 15. Quando peccatur contra legem sine causa, præsumi contemptum, non tamen esse, etiamsi ex causa iniqua peccetur, ut ex voluptate, ut sumitur ex Glossa in cap. *cum illorum*, de sententia excommunicat. verb. *in contemptu*.

Trãsgredi legem ex consuetudine non esse aliam contemnere.

7. Secundo dixerunt alii, transgredi legem ex consuetudine esse illam contemnere, ac subinde peccatum ex consuetudine esse peccatum ex contemptu. Unde inferunt, transgressionem legis de se venialem fieri mortalem ex consuetudine. Hæc autem opinio dupliciter intelligi potest. Primo, ut adæquata causa contemptus sit consuetudo: & hoc a nemine asseritur, & est plane falsum, quia contemptus potest aliunde oriri, quam ex consuetudine, nimirum ex superbia, vel indignatione, aut alio simili vitio. Item quia contemptus est simplex actus, ut statim explicabimus, & ita potest concipi per aliquem primum actum ante consuetudinem, ut superbia, & alia similia vitia. Secundo intelligi potest, quod licet consuetudo non sit necessaria ad contemptum, nihilominus illa sit unus modus peccandi ex contemptu, & hoc modo indicat hanc sententiam Glossa in cap. *unum orarium*, §. *nunc autem*, verb. *criminale*, dist. 25. & Ang. verb. *inobedientia*, ubi hanc vocat contemptum interpretativum cum Richard. quodlib. 1. qu. 19. & citatur pro hac sententia Collectar. in cap. 1. de const. Favet etiam Panormit. in cap. *nam concupiscentiam*, de constitut. in fine, dum ait, nullum esse veniale peccatum, quod consuetudine non fiat mortale: nam hoc verum esse non potest, nisi ratione contemptus. Denique Bernard. dicto libro de præcep. & dispensat. capit. decimoquarto: dicit, quædam esse venialia peccata, excepto, cum per contemptum vertuntur in usum, & consuetudinem.

8. Sed hæc sententia falsa est, ut merito docuit Div. Thom. & cum eo Cajetan. 2. 2. quæst. 186. art. 9. ad 3. & sequitur Angel. verb. *contemptus*, & bene Navarr. in cap. *tres sunt*, de pœnit. distinct. 1. num. 13. & Archid. in c. *quicumque*, 81. distinct. & ratio est, quia consuetudo non est contemptus; ergo peccare ex consuetudine, non est peccare ex contemptu, formaliter, ac per se loquendo. Quod ideo addo, quia consuetudo potest disponere ad contemptum, & illum paulatim generare, ut D. Thomas supra dixit, ex illo Proverb. 18. *Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit*. Propter quod solent Juristæ dicere, ut notat Navar. supra, ex consuetudine indici præsumptionem contemptus, licet ipsa contemptus non sit. Probatur ergo antecedens, quia contemptus per se consistit in uno actu: consuetudo autem solum dicit, vel multiplicationem talium actuum, vel habitum inde genitum: constat autem habitum non esse contemptum, nec etiam multitudinem actuum: nam illi actus per se loquendo sunt similes, unde sicut primus non est contemptus legis, licet sit transgressio legis, ita nec secundus, nec tertius, nec designari potest, in quo actu incipiat contemptus ex vi consuetudinis. Præterea peccatum ex consuetudine ad summum augetur quoad pronitatem, vel facilitatem, aut affectum peccandi, non vero quoad malitiam diversæ rationis, vel speciei: contemptus autem addit malitiam specie distinctam, ut ostendemus; ergo consuetudo per se non sufficit ad contemptum.

9. Unde infertur, falsum omnino esse quod Panormitan. ait, nullum esse peccatum veniale, quod per consuetudinem non fiat mortale. Alias omnis consuetudo peccandi venialiter, constitueret homines in statu peccati mortalis, & ita consuetudo mentiendi leviter, vel loquendo otiose, & similes, constituerent homines in morali periculo peccandi mortaliter, quia peccatum illud ratione consuetudinis esset peccatum mortale. Et cum designari non possit numerus actuum, in quo tale peccatum incipiat esse mortale ratione frequentiæ, seu consuetudinis, sequitur peccari mortaliter ex vi talis consuetudinis, & periculi perveniendi ad numerum actuum, in quo peccetur mortaliter. Consequens autem est absurdissimum, & contra sensum totius Ecclesiæ, & omnium pio-

piorum, & contra omnes Doctores, qui etiam in materia de Juramento, dicunt consuetudinem jurandi verum leviter, & sine causa non constituere hominem in statu peccati mortalis, & idem dicunt de ludo superfluo, non tamen pernicioso, & aliis similibus: ratio vero a priori est, quia consuetudo peccandi venialiter per se solum auget extensive numerum peccatorum venialium, & voluntariorum in posterioribus peccatis: ex neutro autem argumento potest colligi peccatum mortale, quia multa peccata venialia non faciunt unum mortale, ut ex prima secundæ, suppono, nec major voluntas sufficit ad peccatum mortale, si materia, objectum, & aliæ circumstantiæ peccati eadem sunt, ut in præsenti supponimus. Consuetudo ergo non transfert actum de veniali in mortale: & ita inde etiam concluditur peccare ex consuetudine, non esse peccare ex contemptu. Neque Bernard. id dixit, sed potius dixit, contemptum solere esse causam consuetudinis, & tunc verum est, actum de se venialem posse fieri mortalem non ratione solius consuetudinis, sed ratione contemptus a quo procedit.

Objectiuncula cum responsione. 10. Dices; consuetudo furandi, etiam si singula furta levia sint, constituit peccatum mortale, ut omnes fatentur. Idemque est si contra legem positivam taxantem pretium aliquis frequenter delinquat leviter, aliquid parvum ultra justum pretium accipiendo. Item consuetudo communicandi civiliter cum excommunicato est peccatum mortale, licet singuli actus communicandi per se sumpti, sint peccata venialia: ergo idem erit in omnibus. Respondeo, si in his, & similibus casibus tandem committitur peccatum mortale, non est ratione contemptus, ut constat ex dictis, & ratione, quia possunt singuli actus ex eodem motivo, seu affectu, aut passione fieri, ut experientia constare potest in parvis furtis: multiplicantur enim ex eadem cupiditate sine contemptu, sed potius ex quadam vi passionis, & interdum cum quadam imperfecta displicentia, & simplici affectu, seu velleitate servandi legem. Item si per illam consuetudinem pervenitur ad peccatum mortale, non est præcise, ac formaliter ratione consuetudinis, alioqui in omni consuetudine idem esset, quod plane falsum est, ut ostendi.

11. In primo ergo casu de furtis levibus ideo est, quia materia præcedentium furtorum retinetur semper contra eandem legem, & semper augetur per sequentia furta, & ita tandem pervenitur ad aliquod, in quo licet materia præsens sola sit levis, conjuncta præcedentibus constituit unam materiam gravem, & ita est illud peccatum mortale, quantum est ex parte materiæ: unde etiam oportet, ut ex parte peccantis voluntas feratur aliquo modo in illam materiam ut gravem, & congregatam ex multis levibus, & tunc peccabit mortaliter ratione materiæ gravis. Quando autem materiæ leves non ita copulantur, multiplicatio venialium non efficit unum peccatum mortale, ut late declaravimus in libr. 5. de voto, capite quinto, ubi de consuetudine committendi leves transgressiones voti loquuti sumus, diximusque eandem esse rationem de lege. Neque refert, quod tunc videatur finis legis, ac voti frustrari magis, ac magis, ac subinde graviter lædi per plures illos actus: ex illo enim augmento non consurgit unum peccatum mortale, sed multitudo venialium, ut multis exemplis, & rationibus ibi ostensum est. De alio vero exemplo de communicatione civili cum excommunicato, dixi in 5. to. de censur. disp. 15. sect. 2. nu. 11. ibi esse specialem rationem, quia communicatio humana, licet successu temporis, & per varios actus fiat, tamen per excommunicationem prohibetur per modum unius actus, seu materiæ gravis; & ideo si quis, ita frequenter actus leves, ut animo, & voluntate expressa, vel virtuali in perseverantem communicationem feratur, violat legem in materia gravi, & illi actus leves non spectantur tunc ut distincti, sed ut partes unius materiæ gravis per illos intentæ, & ut sic censetur graviter prohibiti, & per legem ex suo genere obligantem sub mortali. Et ita numquam ratione solius consuetudinis veniale peccatum efficitur mortale.

12. Dicendum ergo est, tunc committi contra legem humanam ex contemptu, quando ipsa transgressio exterior legis oritur ex imperio contemptus interioris, ita ut illa exterior transgressio ex vi talis imperii fiat quidam contemptus exterior. Ita Cajetanus in sum. verb. *contemptus*, & 2. 2. loco proxime citato, ubi D. Thom. idem indicat, & attigit Bernard. in dicto 14. dicens: *Tunc non peccati species, sed peccantis intentio pensatur*: ratio vero generalis est, quia actus exterior accipit malitiam formalem, & præsertim extrinsecam, & accidentalem ab actu interiori: sed transgressio legis in re minima, neque in actu exteriori, neque in voluntate, quæ illum respicit ut objectum, habet de se malitiam mortalem: ergo si ex contemptu illam recipit, ideo est, quia imperatur ab aliquo interiori actu habente malitiam mortalem, qui actus contemptus appellatur, & ideo transgressio illa dicitur esse ex contemptu. Resolutio auctoris.

13. Sed tunc restat inquirendum quod secundo loco propositum est, quisnam sit hic actus interior, qui contemptus appellatur, & cur tam grave malum reputetur, ut reddat mortale peccatum, quod leve erat, vel etiam quod de se nullum erat. Circa hoc D. Bernard. supra cap. 12. indicat, hunc contemptum esse actum superbiæ, dicens: *Contemptus tumor superbiæ est*. Sumi etiam potest ex Divo Thoma citato loco 2. 2. quæst. 186. art. 9. ad 3. dum ait: *Contemnere esse nolle subjici legi*: & peccare ex contemptu esse peccare ex voluntate non se subjiciendi alteri. Docet autem idem D.Thom. 2.2.q.161. art. 2. ad 3. officium humilitatis præcipuum esse subjici Deo, quod repetit art. 3. & q. 162. art. 5. & in 6. inde colligit superbiæ gravitatem: ergo si contemptus est voluntas non se subjiciendi formaliter, id est, solum propter fugiendam subjectionem, est plane actus superbiæ. Et hanc interpretationem sequuntur fere Canonistæ in principio citati, & Adrian. ac Gerson. dicta lect. 5. de vita spir. Angel. Sylvest. & alii Summistæ verb. *contemptus*. At vero Cajet. 2.2. qu. 104. art. 2. & qu. 105. art. 5. ad 2. hanc D. Thomæ sententiam videtur interpretari de formali inobedientia, quæ consistit in voluntate non servandi legem, propter non obediendum, & hanc voluntatem significat esse contemptum. Quod & aliqui moderni sequuntur, & favet D. Thom. dicta quæst. 105. art. 1. ad 1. Ex hoc vero sequi videtur, contemptum non posse versari circa consilia, quod est contra omnes, & plane falsum. Probatur autem sequela, quia obedientia tantum est circa præcepta: ergo etiam inobedientia. Quinā sit actus interior qui dicitur contemptus,

14. Potest ergo esse alius dicendi modus, contemptum esse injustitiam quandam, quia contemptus est, *æstimatio minus justo*, ut definit Altis. lib. 2. sum. tract. 20. c. 2. q. 1. Diminuere autem æstimationem alterius, contra justitiam est: unde de contemptu proximi ita sentit Cajet. in sum. verb. *contemptus*. videtur autem esse eadem ratio de contemptu legis, vel legislatoris: & ita Navarr. supra, & in sum. c. 23. n. 42. ait, peccare ex contemptu esse, moveri ad peccandum, eo quod legem, vel legislatorem aliquis parvi faciat: huc autem ad injustitiam pertinere videtur. Ex his ergo incertum manet quodnam vitium sit contemptus, quia superbia, formalis inobedientia, & injustitia vitia sunt specie distincta. Quod si contemptus in omnibus illis speciebus esse potest, & ideo vox æquivoca est, ut Altisiod. supra sentit, ambiguum manet quomodo sumenda sit, cum dicitur esse peccatum mortale, transgredi legem ex contemptu.

15. Ad hoc ergo explicandum adverto, contemptum partim esse posse in intellectu, partim in affectu interno, partim in opere externo, sub opere omissionem includendo, quod fere notavit Altisiodor. supra. Primus ergo contemptus dici potest intellectualis, & consistit in judicio, quo res aliqua, vel persona in minori æstimatione habetur, quam par sit, ac dignitati ejus debeatur. Quamvis enim minus æstimare unam rem, quam aliam, soleat generaliter vocari contemptus illius: si tamen æstimatio sit prudens, non erit contemptus vitiosus, de quo solo tractamus: tunc ergo est inordinatus contemptus, quando respectu ipsiusmet rei, aut personæ, considerata ejus quali-

qualitate, & dignitate, inordinata est talis æstimatio. Nam si una res sit utilior alia, illam contemnere præ alia non est vitium, sed virtus, ut contemnere divitias, vel honores, propter virtutem. In affectu autem contemptus est, aut velle habere hanc vilem æstimationem de alio, aut certe velle illam verbo, aut opere ostendere, & in aliis generare: in opere autem contemptus erit quidquid exterius fit intentione despiciendi alium, ut ab aliis parvi æstimetur, vel ut operans ostendat, se pro nihilo illum æstimare. Quæ omnia non aliter probantur, quam ex ipsius vocis proprietate, & communi sensu, & conceptione, ac interpretatione Doctorum, præsertim Altisiod. & Cajetani supra.

16. Ulterius autem adverto, contemptum posse referri vel ad personam, id est, ad Deum, aut proximum, vel ad res alias, ut divitias, & honores, actiones, &c. Si sumatur hoc posteriori modo non videtur habere certam speciem vitii. Imo, ut dixi, si debitam proportionem servet ad rem, quæ contemnitur, potest esse actus laudabilis modo explicato: si vero sit ultra proportionem debitam tali materiæ, vel objecto, pertinebit ad vitium contrarium illi virtuti, quæ inclinat ad servandum medium, & moderandum affectum circa talem materiam. Ut v. g. nimius contemptus honoris, vel famæ potest esse vitiosus, & contra illud, *Curam habe de bono nomine*: habebit ergo ille contemptus malitiam contrariam magnanimitati, vel humilitati, quæ constituunt medium in affectu honoris. Sic etiam contemnere plus justo divitias necessarias vitæ humanæ esse poterit contra liberalitatem, & in prodigalitatem declinare, & sic de aliis. Hic autem modus contemptus non est proprie qui ad rem præsentem spectat, ut statim dicam. Contemptus autem personæ videtur mihi formaliter, & proprie pertinere ad injustitiam cum proportione sumptam. Quod ideo addo, quia contemptus Dei, erit formaliter contra religionem: nam illa est justitia ad Deum, qualis in nobis esse potest: si vero sit contemptus parentis, erit contra pietatem, si Prælati, contra observantiam, & reverentiam illi debitam: si contra alios proximos, contra communem justitiam, & hoc ultimum docuit Cajetan. supra: ex illo autem sequuntur cætera cum proportione: & ratio est, quia per talem contemptum agitur contra jus alterius, & quantum est ex parte contemnentis, infertur illi, injuria, vel etiam nocumentum. Quia unusquisque habet jus, ut in æstimatione debita habeatur, ut convenienter ad illam tractetur: nam hoc ad honorem, vel cultum unicuique debitum necessarium est, & inter homines habere potest magnam utilitatem, ideoque hujusmodi contemptus non parva injuria reputatur, ac subinde peccatum mortale est ex genere suo.

Contemptus duplex materialis, quando non intenditur directe propositio alterius: formalis vero quando intenditur.

17. Est tamen animadvertendum tertio, hujusmodi contemptum dupliciter committi posse, scilicet, materialiter, vel formaliter: cum enim de facto aliquid fit, quo aliqua persona aliis postponitur, licet hoc directe non intendatur, materialiter contemnitur: si vero id etiam intendatur, tunc est contemptus formalis. Priori modo committitur contemptus contra Deum per omnia peccata mortalia, ut notavit D. Thom. in 4. dist. 9. ar. 3. quæstiunc. 3. & eodem modo transgressio humani præcepti voluntaria, etiamsi ex passione fiat, solet interdum vocari contemptus, ut loquitur Gregor. in cap. *honoratus*. 74. dist. Et fortasse hoc sensu dixit August. 14. de Civit. cap. ult. Amorem sui usque ad contemptum Dei ædificare civitatem Babylonis, sic etiam lib. de natur. & grat. cap. 29. refert idem Augustin. ex quadam objectione Pelagianorum, sententiam dicentem, *Omne peccatum esse contemptum Dei*, quam ipse non reprobat, sed declarat, non omne peccatum esse formalem, seu propriam superbiam, aut contemptum superbiæ. Atque in eodem sensu videtur dixisse Isidor. l. 2. de different. spirit. c. ult. *Unum genus superbiæ esse eorum, qui per transgressionem culpæ, contemptui habent divina præcepta*. Idemque habet latius lib. 2. sentent. c. 38. Denique hoc modo transgressores præceptorum divinorum dicuntur contemptores in sacra Scriptura Levit. 26. & sæpe alias. Sic etiam contra proximum peccatur hoc modo per omnia

Omnia peccata mort. esse Dei contemptum: materialem non formalem.

peccata, quæ diminuunt æstimationem ejus, etiamsi id non intendatur, ut per detractionem, quamcumque inhonorationem, &c.

18. Formaliter autem committitur hoc vitium quando ex directa intentione ad hoc aliquid fit, ut alter despiciatur, aut despici credatur, seu ostendatur: nam intentio est, quæ dat præcipuam formalitatem actibus moralibus. Quapropter quando hoc vitium tribuitur superbiæ, intelligitur causaliter, quia loquendo moraliter, ac regulariter, contemptus, præsertim formalis, ex superbia nascitur, & ita numeratur ab Isidoro inter filias superbiæ, ut refert Altisiodor. & sumitur ex lib. de conflict. vitiorum, & virtut. capit. de superbia. At vero e converso dicitur aliquando contemptus formalis inobedientia, quia hæc nascitur ex contemptu, & est quasi medium, quo subditus iniquus utitur ad contemnendum Prælatum suum: directe enim vult non obedire, ut per hoc ostendat, nihili se æstimare Prælatum. Atque hoc modo accipiendum videtur, quod Bernard. supra dixit, *Nolle obedire esse intolerabilem blasphemiam*; id enim maxime habet locum in inobedientia formali. Quia tamen nemo intendens ad malum operatur, & in inobedientia, ut sic, nulla apparet ratio boni per se appetibilis, semper illa formalis inobedientia nascitur, aut ex superbia, & appetitu excellentiæ, aut ex indignatione, & abjecta æstimatione Prælati, quam subditus habet, & ratione illius præceptum ejus contemnit, & propterea illi non vult parere. Atque ita satis explicatum est, quotuplex sit contemptus, & quomodo ex illo legis transgressio nascatur.

Intentio dat præcipuam formalitatem actibus humanis.

19. Superest tamen explicandum, quod tertio loco proposuimus, an transgressio legis humanæ ex contemptu semper, & in quacumque materia minima sit peccatum mortale: & ratio dubitandi est, quam in principio posuimus. Propter quam Cajet. in sum. verb. *contemptus*, in fine, aperte concedit, dari contemptum præcepti, & transgressionem præcepti ex contemptu, quæ sit tantum veniale peccatum ex levitate materiæ, & ex levi modo contemnendi, ut sic dicam, quia scil. non contemnit simpliciter præceptum, sed hoc præceptum in re minima. Et ideo distinguit contemptum, etiam proprium, & formalem in contemptum simpliciter, & secundum quid, & priorem dicit esse peccatum mortale; posteriorem autem esse tantum veniale peccatum. Eandemque sententiam sequitur Barth. de Medin. 1. 2. q. 88. art. 4. in fine.

Contemptus formalis duplex simpliciter, & secundum quid, primus juxta Cajetan. mortal. 2. venialis.

20. Huic autem sententiæ obstat, quia videtur repugnare communi sententiæ, quam supra retulimus. Nam omnes auctores ibi citati indistincte damnant peccati mortalis inobedientiam præcepti ex contemptu, etiam in minimis, & Bernard. expresse dixit, contemptum *in omni specie peccatorum pari pondere gravem esse*: & loquitur de minimis præceptis, ut supra explicuimus. Responderi tamen potest ex mente Cajet. Bernard. & alios auctores intelligendos esse de contemptu simpliciter, non secundum quid. Et ita si contemptus sit simpliciter talis, id est, contemptus obedientiæ, vel præcepti, vel superioris absolute, sic transgressionem semper, & in quocumque mandato, etiam minimo esse peccatum mortale, & ita procedere dictum Bernardi, & aliorum sine ulla limitatione, vel exceptione. Si vero contemptus sit secundum quid, tunc illum esse posse tantum veniale peccatum, & consequenter etiam transgressionem levis mandati ex intentione, seu imperio illius. Sed hoc non videtur satisfacere, tum quia nec Bernardus, nec alii auctores cognoscunt medium inter hæc duo, scil. transgredi ex contemptu, vel sine illo, quomodo dixit Glossa in c. *quis autem*, d. 10. *Aliud est contemnere, aliud non parere*, & primum absolute damnatur peccati mortalis; ergo indistincte id accipiendum est; tum etiam quia eodem modo dicere possumus, transgredi legem humanam, per se, & secluso contemptu esse semper peccatum mortale, quia dicemus intelligendum esse de transgressione simpliciter; nam transgressio in levi materia, seu secundum quid, imo præceptum in levi materia, non est præceptum simpliciter, sed secundum quid: sic enim D. Tho. dixit, peccatum veniale non esse contra præceptum, utique simpliciter.

Rejicitur dicta distinctio.

Nullum ergo erit discrimen inter nudam transgressionem præcepti, & transgressionem ex contemptu, quod est contra communem doctrinam.

Castri sententia, & distinctio

21. Mihi ergo utendum videtur distinctione insinuata a Castro dicto cap. 5. in fine, licet alio modo: ille enim distinguit contemptum legis, & legislatoris: quia vero in præcepto duo sunt, scilicet res præcepta, & præceptum ipsum; ergo potius distinguo inter contemptum personæ, seu legislatoris, & contemptum operis, seu rei præceptæ: neque oportet addere tertium membrum de contemptu præcepti, seu legis, quia lex solum contemni potest, vel per respectum ad legislatorem, cujus potestas contemnitur, & sic ad contemptum legislatoris reducitur; vel potest lex contemni, quia res præcepta parvi æstimatur, & sic reducitur ad contemptum operis.

Transgredi legem ex contẽptu rei præceptæ non semper est peccatum mort. sed tantum ex gravitate materiæ, vel errore in doctrina.

22. Dico ergo primo: Transgredi legem ex contemptu rei præceptæ non semper, & in individuo est peccatum mortale, & in hoc potest habere verum opinio Cajetani; & ratio ejus, quia res contempta potest esse minima, vel pertinens ad infimam aliquam virtutem, & quia tunc per se nec fit, nec intenditur injuria legislatoris. Duplici ergo ex capite potest esse hoc peccatum mortale. Primo, si involvat, vel supponat errorem in doctrina. Sic peccant gravissime, qui contemnunt consilia, quia existimant illa esse inutilia, aut infima bona. Sic etiam peccaret graviter, qui contemneret transgressionem ex se levem, quia existimaret, peccatum veniale non esse dignum pœna apud Deum, vel quippiam simile. Secundo potest hoc esse mortale ex materiæ gravitate, sicut in alii vitiis contingit.

Transgredi legem ex contẽptu legislatoris Dei semper est pecc. mortale, utpote quod indicat quoddam Dei odiũ.

23. Dico secundo: Transgredi legem ex contemptu Dei legislatoris semper est peccatum mortale, etiam in individuo, & sine ulla distinctione; & hoc saltem modo indistincte procedit communis sententia, & ita expresse Bernard. cap. 12. (quem alii sequuntur) distinguit mandatum a mandante, & gravitatem constituit in contemptu mandantis; & quidem respectu Dei videtur res manifesta: agimus enim de contemptu formali, ut dixi; est autem magna irreverentia directe intendere contemptum Dei, seu quocumque signo ostendere indignam de Deo æstimationem: unde licet talis transgressio in se quid minimum videatur; imo licet per se non sit culpa, sed consilii omissio: nihilominus in ratione signi imperari ab interno contemptu, habet gravem inordinationem. Sicut omittere consilium, quod scimus per se magis placere Deo, ex objecto non est peccatum; tamen si quis illud omitteret ex hac formali intentione deliberata, ne faciat hoc beneplacitum Deo, plane esset grave peccatum, quia indicat quoddam Dei odium, quod ex levitate materiæ nunquam potest esse veniale peccatum; & similiter contemnere præceptum minimum, vel consilium, solum quia a Deo datum est, & ex illo contemptu illud omittere, gravissima inordinatio affectus est, etiamsi materia consilii, vel præcepti minima sit; & quamvis ille affectus, vel contemptus restringatur ad tale præceptum minimum, semper retinet gravem inordinationem. Sicut dicere leve mendacium ea formali intentione offendendi Deum etiam leviter, est profecto peccatum mortale, quia illamet intentio est gravis irreverentia, & continet deliberatum Dei odium. Quomodo intelligi potest illud, quod ex Augustin. refert Gratian. in cap. *unum orarium*, §. *nunc autem*, distinct. 25. *Nullum peccatum est adeo veniale, quod non fiat criminale, dum placet*, utique ex contemptu Dei.

Transgredi legem humanam ex contẽptu formali legislatoris, videtur semper & in individuo peccatum mortale, utpote qui tunc contemnitur ut vicem gerens Dei.

24. Dico tertio: Transgredi legem humanam ex contemptu formali humani legislatoris, etiam videtur esse semper, & in individuo peccatum mortale. Hoc non videtur æque certum, quia legislator humanus non est persona tam excellens, & quia aliquod odium ejus potest esse veniale. Distinguere ergo possumus superiorem, vel formaliter quatenus Prælatus, vel superior est, vel quatenus quidam homo. Transgredi ergo illius legem ex contemptu ejusdem, quatenus Prælatus est, semper censeo, esse peccatum mortale; & ita procedit conclusio posita. Ratio autem est, quia illud est contemnere potestatem ejus, & quia tunc contemnitur quatenus repræsentat Deum, & vices ejus gerit, & ideo talis contemptus redundat in contemptum Dei, juxta verbum Christi Domini, Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit*. Cui consonat illud Bernardi loco citato: *Sive Deus, sive homo mandatum quodcumque tradiderit, pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum*. Si vero contemptus solum sit ipsius personæ, quatenus homo quidam est, & habere potest aliquem defectum, sic non repugnat esse veniale peccatum ex levitate materiæ, & hoc etiam voluit Cajetan. Probaturque sufficienter exemplis ejus; & in idem redit alia distinctio, quam ibidem indicat, dicens, aliud esse consolari superiorem, & hoc posterius dicit esse posse solum veniale peccatum, etiamsi ob eam formalem causam voluntas superioris non impletur, quia non contemnitur ejus potestas, sed circa personam ejus quædam amaritudo animi ostenditur. Cavendum est autem, ne talis amaritudo erga personam, redundet in contemptum potestatis etiam circa minima, quia tunc jam erit contemptus formalis Prælati, & peccatum mortale, juxta priorem partem, & quia hoc valde contingens, ac periculosum est, ideo talis modus resistendi præcepto superioris ex indignatione aliqua, vel interiori despectu personæ illius, diligentissime cavendus est.

Malitiam ex contẽptu distingui specie ab ea, quæ est ab objecto, vel ab ea, quæ habetur sine contemptu.

25. Ex dictis sequitur, malitiam mortalem quam habet transgressio levis præcepti ex contemptu, esse distinctæ speciei ab illa, quam habet talis transgressio ex objecto suo, vel facta sine contemptu, ut si egrediar e cubiculo contra mandatum Prælati, habebit illa actio simpliciter facta venialem malitiam, vel otiositatis, vel inobedientiæ; si tamen fiat ex contemptu, habebit mortalem malitiam irreverentiæ contra Deum vel Prælatum. Probatur, quia illa circumstantia est alterius speciei, & contra aliam virtutem. Item contemptus ipse est peccatum specie distinctum ab otiositate, vel inobedientia, ut ostensum est, & illam tantum participat actio illa quatenus a contemptu imperatur, ut etiam ostensum est. Denique illa malitia gravis ex contemptu additur actioni, etiamsi ex objecto mala non esset, ut patet in omissione consilii: ergo signum est addere malitiam specie distinctam; & ideo ex hoc principio recte supra collegimus, peccatum ex certa scientia, seu ex malitia sine ignorantia, vel passione non esse peccatum ex contemptu, quia ille modus peccandi non addit malitiam diversæ rationis, seu speciei, & ita non potest augere malitiam circa materiam levem usque ad gravitatem mortalem, stante eadem materia levi, & non addito alio fine, unde talis gravitas sumi possit. Idemque intulimus de peccato commisso ex consuetudine, si per se, ac præcise in consuetudine sistatur, ut satis explicatum est.

CAPUT XXIX.

Utrum lex humana obliget ad modum virtutis, & consequenter quo actu impleatur.

1. QUæstionem hanc supra libro secundo tractavi de lege naturali, ubi notavi solum habere locum, proprie loquendo in præceptis affirmativis, quia negativa non dantur de actibus, sed de negatione actus, & ideo per se non requirunt actum, sed omissionem, ut impleantur: in omissione autem, ut sic, non invenitur modus virtutis, licet in positiva voluntate abstinendi ab actu pravo esse possit: per se autem necessaria non est ad implendum præceptum negativum, ut a fortiori patebit ex dicendis. Præterea in eodem loco distinxi in actu mortali tres modos, seu conditiones necessarias ad modum virtutis, una est operari ex cognitione, ac scientia: alia operari voluntarie, tertia operari intentione honesta, & cum omnibus circumstantiis necessariis ad bonitatem moralem actus, & omisi quartum de modo delectabiliter operandi, quia constat, non cadere sub præceptum, ut ibi generaliter ostendi. Omitto etiam hic modum operandi ex directione Dei super omnia, de quo

Tres conditiones necessariæ ad modũ virtutis operari scienter, voluntarie & cum fine, & circũstantiis debitis.

quo ibi etiam dixi, quia multo certius est, etiam hunc modum non cadere sub legem humanam. Imo etiam de prima, & secunda conditione nihil fere hic addendum occurrit: habent enim eandem rationem in lege positiva, quam in lege naturali, quia leges humanæ etiam dantur de actibus humanis, qui a voluntate, & ratione procedere debent, & ideo nisi fiant voluntarie, & consequenter ex scientia, non videntur sufficere, ut per eos lex humana impleatur, in quo Doctores omnes convenire videntur.

Objectiunculæ. 2. Solum video objici posse, hinc sequi, cum, qui toto die jejunii dormit, non implere præceptum, ac subinde si excommunicatio sit lata contra non servantes illud præceptum, incurri a sic dormiente. Idemque argumentum fieri potest de illo, qui dormiens recitat integre Psalmum, vel horam, & de hoc certus fit a circumstantibus: nam sequitur, illum non implevisse præceptum, & incurrere censuram, si lata sit, nisi iterum recitet. Tertio potest fieri idem argumentum de illo, qui nesciens esse diem festum Missam audit: nam sequitur non implevisse præceptum, sed teneri ad iterum audiendam, & similiter incurrere censuram latam, nisi iterum audiat. Quarto potest objici de illo, qui coactus detinetur audiens Missam, & interius non vult audire si posset, sed potius absolute cupit non audire, & habet propositum non audiendi, nisi cogeretur, vel duceretur timore servili.

3. Hæc fere argumenta proponit Medin. qu. 100. art. 9. & in priori docet, qui per solam vim, & coactionem jejunat, quia violenter privatur cibo, cum ipse non abstineat voluntarie, non implere præceptum, & ideo censuram incurrere, si imposita sit. Idemque eadem ratione diceret de dormiente, quando cum ea voluntate ivit dormitum. Sed quod ad censuram attinet, hoc probabile non est, quia præceptum jejunii negativum est, ut suppono, & ideo licet morali modo non impleatur, quando voluntas deest, tamen quoad effectum externum, vel substantiam impletur, vel saltem non violatur, & hoc satis est, ut non incurratur excommunicatio, quia ibi non est transgressio exterior præcepti, quæ ad incurrendam excommunicationem necessaria est. Nec sufficit voluntatis conatus contra præceptum, si effectus non sequatur etiamsi sit materialiter (ut sic dicam) ut ex materia de Censuris, constat. Et idem est in alio exemplo, quod ibi Medina adducit de solvente decimas, aut debitum coacte, & habens propositum non solvendi, si posset, etiamsi habeat præceptum solvendi sub censura ipso jure lata. Nam licet illa re vera non excuset gravem culpam coram Deo, & moraliter non impleat præceptum, sed potius peccet interius contra illud, nihilominus exterius non transgreditur, & liberatur a debito, & materia præcepti in posterum sublata est, & consequenter non incurrit censuram, quia cum effectu non omisit exterius, quod lex præcipiebat, quod satis est ad non incurrendam censuram quacumque ratione, & modo id acciderit. Secus vero est in exemplo recitandi posito in secunda objectione: nam qui dormiens profert verba præcationum, non orat: præceptum autem est de orando, & ideo in tali casu præceptum non impleretur, & incurreretur excommunicatio, non recitando iterum in vigilia, si lata esset contra non orantes, quia ille vere non oravit.

4. Et ita ad secundam objectionem concedo sequelam, neque in consequenti est aliquod inconveniens. Ad tertiam vero dico, non esse simile, quia is, qui audit Missam, licet ignoret esse diem festum, vere audit Missam quia attente audit: imo etiam libere, & spontanee audit. Et ita ille actus sufficit ad implendum præceptum, vel saltem ad non transgrediendum illud exterius, unde a fortiori etiam sufficit ad vitandam censuram. An vero ille postea, sciens esse diem festum tempore habili, teneatur aliam Missam audire, vel saltem habere animum satisfaciendi præcepto per priorem auditionem, tractavi late in tom. 2. de relig. libr. 4. de orat. capit. 26. Denique idem cum proportione dicendum est ad quartam objectionem, in eo casu excusari materialem, & exteriorem trangressionem præcepti, quod satis esset ad excusandam censuram, non tamen servari mente, & animo totam obligationem præcepti, & consequenter non excusari gravem culpam. Et ita est intelligendus Antonin. statim citandus, dicens, non implere præceptum, *qui stant ad sociandum dominos, alias non audituri*. Et de his conditionibus hæc sufficiunt, de quibus in citato loco de religione, multa dixi.

5. Difficultas ergo solum superest de proprio modo virtutis, qui consistit in bonitate morali actus consurgente ex integra causa, id est, ex bono objecto, recta intentione, & aliis circumstantiis. Aliqui enim sentire videntur, præcepta humana non impleri, per hujusmodi actus, nisi includant rectam intentionem, sine qua inquiunt non impleri humanam legem, etiamsi actus, præceptus fiat. Ita tenet Dionys. Cister. 1. dist. 17. ar. 3. Idem sentit Anton. 2. p. tit. 9. c. 10. §. 2. quatenus ait, non implere præceptum audiendi Missam, *qui accedunt ad Ecclesiam, ut videant, vel videantur ab amatoribus suis: sed debent* (ait) *accedere ad orandum, & tunc a se removere debent cogitationes temporales ad Deum orandum*. Fundari potest primo hæc sententia in reg. 8. Extrav. de reg. juris, *Qui ex timore facit præceptum, aliter quam debet facit, & ideo jam non facit*. Ex qua argumentatur a simili, vel a paritate rationis: nam qui actum præceptum male facit, aliter quam debet facit: ergo non facit, seu non ita facit, ut servet præceptum. Et confirmatur primo, quia lex præcipit actum bonum: ergo si non sit actus bonus, non fit, quod lex præcipit: ergo non servatur. Confirmatur secundo, quia lex præcipit v. g. Dei cultum, vel temperantiam, &c. Actus autem non bonus non est cultus Dei, nec actus temperantiæ, vel alterius similis virtutis: ergo. Denique lex humana præcipiendo actum, constituit illum in certa specie virtutis, juxta materiæ capacitatem, & rationem sub qua præcipitur, ut est receptum dogma Theologorum: ergo nisi vere fiat actus virtutis in tali specie, non fiet quod lex præcipit, nec servabitur lex: si autem actus non est bonus, non est actus virtutis: ergo.

Sententia asserens, non impleri præcepta humana sine recta intentione.

6. Nihilominus dicendum est, sufficienter impleri legem humanam per actum præceptum secundum substantiam illius, etiamsi non sit simpliciter bonus moraliter, nec honesta intentione fiat. Ita sumitur ex D. Th. q. 100. ar. 9. ubi idem docent Cajet. Conr. Medin, & alii, Soto lib. 2. de justit. q. 3. ar. 9. & 4. dist. 13. q. 2. a. 1. in fine, loquens specialiter de præcepto Missæ, Major 3. d. 37. q. 5. & ibi Palud. q. 3. & Almain. 4. d. 17. qu. unica circa finem: ubi refert Gersonem & Martin. additque in hanc sententiam fere omnes Doctores conspirare. Med. tract. de orat. q. 16. de horis Canon. Navar. cap. 21. n. 7. & latius in Enchir. de orat. c. 20. nu. 29. ubi refert etiam seipsum in c. *inter verba*, 11. q. 3. & Joan. Andr. & Abbatem in c. *quod quidam*, de pœnit. & remiss. Sed illi loquuntur de bonis operibus præceptorum factis in statu peccati mortalis, quod longe diversum est: nam opus factum in peccato mortali potest esse simpliciter bonum, quod est certum de fide, & ita est æque certum per illud servari præceptum. Alias quomodo esset opus simpliciter bonum? At hic loquimur de opere malo, sive sit in peccatore & sit peccatum mortale ex prava intentione, sive sit in homine justo, & sit peccatum veniale, & utroque modo dicimus, impleri præceptum positivum. Sententia auctoris.

7. Hæc autem assertio duobus modis probari potest, scilicet, vel de facto, vel etiam de possibili. Prior est facilior, fundaturque in illo principio, quod finis præcepti non cadit sub præceptum, quod tradunt Doctores allegati, & sumitur ex D. Thom. 1. 2. q. 96. a. 3. q. 100. art. 9. & 10. 2. 2. q. 44. ar. 1. & ar. 8. ad 1. & Cajet. 2. 2. q. 122. art. 4. & patet clare in præcepto jejunii, cujus finis est, vel satisfactio pro peccatis, vel corporis maceratio, & tamen si quis formam jejunii servet, licet laute & delitiose comedat, & in statu peccati jejunet, ita ut nec satisfaciat, nec maceretur, nihil peccat contra jejunii præceptum, ut est constans apud omnes, & idem est in similibus: ratio autem est, quia actus solum cadit in objectum, & circa illud operatur eo modo, quo potest: ergo etiam lex solum obli-

Finis præcepti non cadit sub præcepto.

obligat ad id, quod præcipit: solum autem præcipit materiam, in quam cadit, & non finem: ergo obligat ad materiam, non ad finem: ergo si materia executioni mandetur, servatur lex, quidquid aliunde peccetur. Probatur ultimum antecedens (reliqua enim per se nota sunt) quia solum id præcipitur, quod in lege exprimitur per modum imperii: lex autem humana non imperat fieri hoc propter illud, sed ut fiat hoc. Quod si aliquando in lege exprimitur finis legis, non est per modum objecti legis, sed solum per modum rationis, vel motivi, propter quod modus præcipitur, & hæc quidem ratio sufficienter convincit de facto.

Lex humana non imperat hoc propter illud fieri sed ut fiat hoc.

8. Auctores vero allegati etiam de possibili loqui videntur: nam commune illorum fundamentum est, quia lex humana non potest præcipere interiorem actum: ergo nec potest præcipere, ut actus exterior tali intentione fiat: ergo si homo facit actum externum ab Ecclesia præceptum, licet prava intentione id faciat, implet præceptum hominis, licet alia ratione peccat: ergo eadem ratione undecumque actus sit malus, si exterius habet quidquid lex humana jubet, sufficit ad non peccandum contra legem humanam. Sed objici potest contra hanc rationem, quia si est efficax, probat non tantum de facto, sed etiam de possibili: non videtur autem esse supra potestatem humanam præcipere ut actus externus bene, & ex honesta intentione in generali, vel in speciali, tali intentione fiat. Probatur, quia illud non esset præcipere directe actum internum, sed externum, ut manantem a tali interno, quod videtur cadere sub humanam potestatem, etiamsi finis ipse extrinsecus, & accidentarius sit respectu actus externi præcepti. Quod patet ex lege prohibente: nam lex humana potest prohibere, ne actus humanus fiat ex intentione pravi finis extrinseci, ut ex odio, vel avaritia, ut supra dictum est: ergo potest præcipere, ut actus bonus fiat ex intentione intrinseci finis honesti, ut ex amore. Estque accommodatum exemplum, si fiat constitutio dicendi Missam ex hac, vel illa intentione, quæ plane est extrinseca ipsi sacrificio, ut sacrificium est, & nihilominus talis constitutio obligat subditos, etiam quoad illam intentionem.

9. Nihilominus probabilius censeo, hoc non posse cadere sub legem humanam, quando intentio revera est omnino extrinseca ipsi operi externo, ut cadit sub præceptum, prout plane docent D. allegati: ratio autem potest duplex reddi ex dictis. Prima est, quia tunc præciperetur directe actus internus. Patet, quia vel per tale præceptum prius præciperetur intentio talis finis, ut tandem ex illa sequeretur electio; quia intentio finis ex se antecedit electionem medii, vel certe si actus externus primo præcipitur, & additur, ut fiat ex tali intentione, quæ ad complementum ipsius actus necessaria non erat, plane per se præcipitur actus ille interior, qui addendus est exteriori. Secunda ratio est, quia lex humana, ut dixi, non potest præcipere omnem bonitatem, sed illam, quæ suo fini & exteriori gubernationi accommodata est: quod autem actus exterior fiat hac vel illa intentione extrinseca, non pertinet ad bonitatem accommodatam illi fini, sed ad Deum pertinet, qui scrutatur corda: non est ergo illa materia legis humanæ. Et ita responsum est ad fundamentum contrarium, negando assumptum.

10. Ad exemplum autem de præcepto negativo, primum nego paritatem rationis. Nam potest multum pertinere ad commune bonum, v. g. ad justitiam servandam in judicio, ut nemo ex odio, vel propter sordes illud munus assumat, & ideo in malis prohibendis potest ille modus habere majorem proportionem. Deinde supra dixi, re vera non prohiberi, aut puniri malitiam provenientem a tali intentione, sed ipsum actum externum absolute: pœnam vero non imponi ipso jure, nisi dependenter a tali conditione: unde est etiam differentia supra insinuata, quia si per affirmativum præceptum addatur intentio extrinseci finis, extenditur jurisdictio, & augetur obligatio ad novum actum interiorem; quando vero punitur actus exterior, si a tali interiori procedat, potius restringitur prohibitio, & jurisdictionis usus, quia non punitur omnis actus exterior, qui puniri posset. Ad aliud pro hac, vel illa causa, aut persona, dicitur in primis, obligationem illam regulariter loquendo non fundari in sola jurisdictione, sed vel in voto obedientiæ, vel in aliqua obligatione justitiæ, per quam potest aliquis se obligare ad faciendum aliquid sub hac, vel illa intentione maxime si ad effectum actionis necessaria sit: unde dicitur secundo, illam intentionem non esse omnino extrinsecam illi actioni, sicut supra dicebamus de intentione conficiendi sacramentum: nam licet in præsenti, illa intentio non sit de necessitate sacrificii ut sic, est tamen necessaria ad completam oblationem sacrificii, & ad fructum ejus, & ideo, qui potestatem habet præcipiendi sacrificium, totum id præcipere potest.

11. Ad rationes alterius sententiæ respondetur, in primis in illa regula juris sermonem esse de timore servili peccaminoso, quando quis ita voluntarie facit opus præceptum, ut animum habeat non faciendi, si posset pœnam effugere: nam in illo modo operandi deest voluntas necessaria ad implendum præceptum, apud Deum, etiamsi exterius impleri videatur. Et ita negatur similitudo: nam qui facit totum id, quod lex humana præcipit, & cum omnibus externis circumstantiis, quas præcipit, licet prava intentione id faciat, non facit aliter, quam debeat facere ex vi illius legis humanæ, licet faciat aliter, quam alia lex divina præcipiat, & ideo non peccat contra legem humanam, licet alias peccet. Unde ad primam confirmationem respondetur legem humanam præcipere actum de se bonum, seu qui de se potest bene fieri, non tamen præcipere omnes modos necessarios, ut bene fiat. Et ita fere respondet Div. Thom. 1. 2. quæst. 96. art. 3. ad 2. Et eadem est responsio ad secundam confirmationem. Nam lex humana præcipit actum in se continentem cultum Dei, vel mediocritatem aliquam temperantiæ, aut alterius Virtutis: illam autem potest habere actus, etiamsi ex parte operantis male fiat ex alio capite, quod per se non prohibet, nec præcipit lex humana.

12. Ad ultimam confirmationem admittimus communem, & veram doctrinam, quod per legem humanam actus præcepti determinantur ad certam speciem virtutis. Non est autem sensus, quod lex humana præcipiat illam virtutis speciem esse per se intentam ab operante, aut quod pure fiat sine admistione alicujus malitiæ: sed sensus est legem humanam præcipiendo imponere solum obligationem obedientiæ, quæ generalis est, & in omni præcepto includitur, sed etiam præcipere de se actus singularum virtutum, quia ut supra dixi, leges humanæ intendunt facere homines honestos in omni genere virtutis, & ideo præcipiunt secundum omnes species virtutum. Non tamen inde fit, ut lex humana præcipiat actum studiosum simpliciter, & ut studiose fiat, sed satis est, quod præcipiat studiosum ex genere, & constituendo tale medium in tali specie virtutis, ut patet clare in materia justitiæ; præcipit enim actum ejus, constituendo medium in materia illius, quo servato, non peccatur contra illam legem etiamsi ex avaritia, vel alio vitio quis operetur.

CAPUT XXX.

Utrum lex humana & civilis possit obligare ad sui observationem cum periculo cujuscumque nocumenti temporalis, etiam mortis.

1. Declaravimus modum obligationis legis humanæ quoad gravitatem ejus, nunc explicandus est quoad rigorem, ut sic dicam, vel lenitatem ejus, & consequenter explicabitur quoad durationem ejus, vel cessationem ratione occurrentis occasionis, quæ maxime esse solet, quando damnum aliquod grave & periculum ejus imminet ex observatione legis, & ideo inquirimus, an in hujusmodi occasione cesset obligatio legis: ita ut nullum peccatum sit, illam non servare.

2. Prima sententia absolute docet, legem humanam

non

Sententia negans abſolute, poſſe legē humanā obligare cum mortali periculo vitę.

non poſſe obligare cum morali periculo vitæ, vel alio ſimili. Tenet Almain. in moralibus tract.1.cap.3. Inclinat Sylveſt.verb.metus, quæſt.7. Fundamentum eſt, quia dare vitam propter opus per ſe non neceſſarium ad ſalutem, vel honeſtatem, eſt opus difficilimum, & ſupererogationis: lex autem humana non poteſt hujuſmodi opera præcipere: ergo. Confirmatur, quia conſervare vitam eſt de lege naturæ, ergo nulla lex humana poteſt contra hoc præcipere: unde D. Thomas 2.2.quæſt.104.artic.5.dixit in his, quæ ad conſervationem corporis ſpectant, hominem non teneri homini obedire.

2. Sententia, legem humanam obligare in univerſum non obſtante quovis mortis periculo.

3. Altera ſententia eſt, legem humanam in univerſum obligare, non obſtante quocumque periculo mortis. Ita docet Cajetan.1.2.quæſt.96.artic.4.& 2.2. quæſt.125. artic.3. Idem ſentit Adrian. in 4.quæſt.3. de clavibus, Henric. tract. de ſyno. Epiſcop. poſt 3. part. artic.1.num.271.in tom.13. tractatuum, part.2. Fundamentum eſt, quia quod eſt contra legem humanam eſt malum & peccatum, ut ex ſupra dictis patet: ergo etiam propter mortem vitandam faciendum non eſt, cap.*itane*, 32.quæſt.3.ex Auguſt. Confirmatur primo, quia bonum commune præferendum eſt privato, & homo tenetur pro communi bono vitam perdere: ſed humana lex propter commune bonum ponitur: ergo ſervanda eſt, non obſtante vitæ periculo. Tandem confirmatur inductione, quia non poteſt quis propter metum mortis contrahere cum conſanguinea in gradu prohibito per legem humanam, nec poteſt aliquis propter vitandam mortem ſacrum facere ſine veſtibus ſacris, cum tamen id ſolum ſit de lege humana. Denique non poteſt quis communicare cum excommunicato propter vitandam mortem cap.*ſacris*, de iis, quæ vi, &c.

Eſſe poteſtatem in magiſtratu civili, & canonico ad obligandum ſuis legibus cum periculo vitæ.

4. Nihilominus dicendum eſt primo, non deeſſe poteſtatem in magiſtratu civili, & idem a fortiori de Eccleſiaſtico ad obligandum ſuis legibus, & cum periculo vitæ, ſi neceſſe ſit. Sententia eſt communis, & mihi certa, & præter auctores ſecundæ opinionis, tenent eam Soto lib.1.de juſtit. quæſt.6. art.4. in fine, & in 4.diſtin.22.quæſt.1.artic.4. & Ledeſma 2.part.quæſt. 10.art.5.& quæſt.25.artic.3. Covar.qui alios refert, in cap.*alma mater*, 1.part.§.3. num.9. & alii infra citandi: ratio eſt, quia in republica eſt poteſtas neceſſaria ad ſuam conſervationem, & commune bonum: ſed ad hos fines eſt moraliter neceſſarium præceptum obligans ad aliquid agendum, vel ad perſeverandum in aliquo loco, non obſtante periculo mortis: ergo cadit hoc ſub humanam poteſtatem. Minor conſtat, quando neceſſarium eſt agere periculoſum bellum ad defendendam rempublicam, vel perſeverare tempore peſtis in aliquo loco ad procurandam communem ſalutem, vel ſi neceſſe ſit propter fidei honorem aliquid agere cum vitæ diſcrimine. Major autem per ſe nota videtur ex terminis, quia alias inſufficienter proviſum eſſet gubernationi, & conſervationi reipubl. Sed dici poteſt, in his caſibus legem naturalem obligare, & ideo non eſſe hanc obligationem præcepti humani, ſed quaſi coactionem ad ſervandam naturalem obligationem. Reſpondetur primo, licet fortaſſe præceptum naturale tunc obligat rempublicam, vel cives in communi, non tamen hunc, vel illum determinate: ergo applicare obligationem ad has, vel illas perſonas, eſt poteſtatis humanæ, & ita ibi intervenit verum præceptum humanum. Dicimus etiam, non ſemper eſſe certam obligationem naturalem, ſed ſæpe eſſe poſſe rem dubiam, & dependentem ex judicio prudentiæ, an ſcilicet, communi bono expediat, hoc vel illo medio uti in tanto periculo: tunc autem interveniente judicio Principis, ſeu Prælati, ejuſque præcepto inducitur certa obligatio, quæ non poteſt dici legis naturæ, ſed humanæ. Et confirmatur tandem, quia hic actus eſt fortitudinis: ergo ſi neceſſarius ſit reipublicæ, vel valde conveniens, poteſt lex humana illum præcipere: nam humana lex circa actus omnium virtutum verſatur, ut in ſuperioribus docuimus cum Ariſtot. 3. Ethicor. qui in ſpecie loquitur, de actu fortitudinis.

Eſt in republica neceſſaria poteſtas ad ſuam conſervationem & commune bonum.

Legem humanā tunc maxime obligare cū periculo vitæ quādo illud periculū per ſe eſt annexum actui præcepto.

5. Dico ſecundo, legem humanam tunc maxime, & quaſi per ſe obligare cum periculo vitæ, quando illud periculum per ſe eſt annexum, ſeu conjunctum actui præcepto, ſi alioqui lex juſta ſit ut præſumi debet, quando oppoſitum non conſtiterit. Declarari poterit exemplis poſitis de bello, de periculoſa navigatione, de curatione proximorum tempore peſtis, & ſimilibus: ratio autem eſt, quia tunc periculum non reputatur accidentarium, ſed veluti de ſubſtantia actus moraliter conſiderari. Item non poteſt cenſeri præter ſcientiam, vel intentionem præcipientis, cum ſit per ſe conjunctum actui: ergo eo ipſo, quod præcipitur talis actus, cenſetur præcipi non obſtante tali periculo, & poteſtas non deeſt, ut oſtenſum eſt: ergo naſcitur obligatio. Addi vero conditionem juſtitiæ legis, quia hæc generaliter neceſſaria eſt, & in hujuſmodi præcepta multa requiruntur, ut ſervetur, quia non poteſt res adeo difficilis juſte præcipi, niſi ex juſtiſſima cauſa pertinente ad commune bonum, vel ad aliquam perſonam valde neceſſariam communi bono; quia reſpublica, vel magiſtratus ejus non habet dominium vitæ civium, ſed convenientem uſum, & ideo non poteſt ex levibus, vel ordinariis cauſis cogere cives ad perdendam vitam; quod etiam patet ex his, quæ ſupra diximus de lege humana, ſcilicet, debere eſſe moraliter poſſibilem, & facilem. Denique hoc confirmant fundamenta prioris ſententiæ; nihilominus tamen hic eſt etiam vera generalis regula in ſuperioribus poſita, quando non manifeſte apparet temeritas in lege, præſumendum eſſe pro juſtitia ejus, quia ſemper jus ſuperioris præfertur & licet homo jus etiam habeat in vitam ſuam, tamen in eandem majus jus habet reſpublica, quia (ut in 5.Politic. dixit Philoſophus) civis magis eſt reipublicæ, quam ſui ipſius. Itaque in dubio æquali ſervanda eſt lex, licet propter periculum proprii detrimenti curandum ſit, ut certitudo aliqua de juſtitia legis habeatur.

Quid dicendum, quando periculū non eſt per ſe cōjunctum actui præcepto.

6. Dico tertio: Si mortis periculum non eſt per ſe conjunctum actui præcepto, ſed contingenter adjungitur, lex humana per ſe non obligat, ad ſui obſervationem cum tanto periculo vitæ, imo nec alterius graviſſimi nocumenti, quale eſt gravis infamia, aut magna jactura bonorum: ex accidenti vero, ſeu in aliquo caſu obligare poteſt. Priorem partem ſequuntur a fortiori auctores allegati in prima opinione, & non repugnant allegati in aſſertione prima, ſed favent maxime & Gabr.in 4.diſtinct.18.quæſt.3.& Ocham in ſuo Dialog. 1.part. lib.7. cap.58. quatenus dicunt, Eccleſiam non poſſe ſuis legibus regulariter imponere tam rigoroſam obligationem: nam idem eſt *regulariter*, quod *per ſe*; & idem ſentit Major in 4.diſtinct.18. quæſt.4. inſinuat etiam Navar.in ſum.cap.25. num.84. Sumitur denique ex multis, quæ congerit, & allegat Felin.in cap.1. de conſtit. num.49. Probatur autem primo, prior pars inductione, quia lex divina, quæ gravior eſt, non ſolet obligare in ſimili eventu. Exemplum commune eſt de Davide, qui propter neceſſitatem manducavit panes propoſitionis. 1.Reg.21. quos laicis manducare non licebat, juxta legem, & tamen factum defendit Chriſtus Matth. 12. ubi eodem modo excuſat diſcipulos, qui die ſabbathi ſpicas colligebant. Et ita expoſuit etiam D. Thom. 3.part. quæſt.40. art.4. ad 3.& eodem modo declarat factum Machabæorum pugnantium die ſabbathi 2. 2. quæſt.100. artic.8. Idem conſtat in præcepto divino de integritate confeſſionis: nam grave periculum interdum excuſat ab illius exequutione quaſi materiali (ut ſic dicam.) In præceptis etiam Eccleſiaſticis poteſt fieri ſimilis inductio: nam præceptum jejunii non obligat cum detrimento ſalutis, quod explicatum in cap.*conſilium*, de obſerv. jejun. & idem conſtat de præcep.aud. Miſſam, recitan. horas, &c. Simili modo propter neceſſitatem famis licet communicare cum excommunicato procurando ſubſidium, cap.*quoniam multos*, 11.quæſt.3.cap.*inter*, de ſenten. excommun. eadem autem ratio eſt in reliquis. Generalis autem ratio concluſionis eſt, quia talis neceſſitas oſtendit, non fuiſſe in legiſlatore voluntatem obligandi in tali eventu, vel etiam non fuiſſe poteſtatem: quacumque autem illarum deficiente, ceſſat obligatio legis: ergo. Utraque præmiſſa conſtat ex ſupra dictis, præſertim tractando de Epiikia, quia poteſtas humana non ſe extendit ad omnia ſine menſura, voluntas

etiam

etiam prudens non vult obligare quantum potest, sed cum moderatione, & benignitate. Obligare autem ad quemcumque actum præcepti, non obstante quacumque accidentali necessitate insurgente, esset supra potestatem legislatoris humani, quia talis obligatio communiter non est necessaria ad commune bonum reipublicæ, ut in communi observatione talium legum contingit: & quamvis aliquando non sit aperte injusta obligatio, vel supra potestatem, si sit nimis gravis, & dura, censetur esse præter voluntatem legislatoris, quod maxime in divinis legibus positivis observatur, ut communiter Doctores interpretantur: ergo.

7. Altera vero pars, scilicet, per accidens fieri posse, ut etiam in eo casu obligetur homo ad servandam legem, communis etiam est: talisque necessitas esse censetur, quando violatio legis propter talem metum cederet in contemptum, vel injuriam religionis, aut grave scandalum pusillorum: tunc enim bonum commune & religionis præferendum est privato etiam propriæ vitæ. Item, quia tunc transgredi præceptum humanum, esset vel deficere in confessione fidei tempore debito, vel cooperari ad aliquid intrinsece malum. Exemplum sit, si tyrannus cogat ad comedendam carnem die prohibito in contemptum illius observantiæ Ecclesiasticæ: tunc enim consentire illi, esset significare, se idem sentire, & contemnere: imo etiam exterius dissimulare, & non plane resistere, ad minimum esset aliis scandalum dare, & ideo nunquam licet, juxta illud Augustini lib. de bono conjugat. cap. 16. *Satius est fame mori, quam idolothytis vesci*, (utique cum scandalo, vel injuria religionis) 1. Corinth. 10. & ideo hæc obligatio non solum in Ecclesiasticis legibus locum habet, sed etiam in civilibus, quia etiam illæ contemnendæ non sunt, nec magistratus civilis, & in earum etiam violatione scandalum cavendum est; nec satis erit in hujusmodi casu habere interius intentionem non scandalizandi, vel non contemnendi, & exterius agere contra legem ad vitandam mortem. Hoc (inquam) non est satis, quia tenemur exterius non contemnere, nec contemnentibus consentire, vel cooperari, & similiter ad vitandum scandalum maxime necessarium esse solet, actum externum vitare: si autem potestatio aliqua exterior sufficeret ad tollendum scandalum, tunc cessaret illa necessitas, ut notavit Bonavent. in 4. distinct. 33. dub. 8. circa lit. & latius in materia de scandalo tractatur.

Nota de protestatione.

8. Dices: ergo in hujusmodi casibus, licet obligatio talis actus quasi resultet occasione legis positivæ, nihilominus proprie non oriri ex illa, sed aut præcepto affirmativo confitendi fidem tempore opportuno, vel ex præcepto negativo non præbendi scandalum aliis, vel non contemnendi legem, aut superioris potestatem; quæ sunt obligationes legis naturalis, pertinentque ad legem charitatis, aut religionis, vel confessionis fidei, vel justitiæ legalis, non ad particularem legem positivam. Respondeo, licet probabile hoc sit, probabilius tamen videri, etiam in illo casu obligare legem humanam. Itaque non negamus, in illis eventibus obligare præcepta illa naturalia, seu aliquod illorum: dicimus tamen, obligare ad servandam ipsam legem positivam, & ita etiam legem ipsam positivam obligare. Sicut in occasione necessaria confitendi fidem, obligat fides ad sustinendum martyrium propter fidei confessionem, & nihilominus tunc etiam obligat fortitudo quasi imperata a fide: ita ergo est in præsenti, unde e contrario si quis in eo casu violet legem positivam in contemptum religionis, non solum peccat in specie contemptus, sed etiam in specie vitii contrarii illi morali virtuti, ad quam pertinet præceptum, ut in casu Machabæorum, si illi comederent carnes porcinas, non solum contra religionem, sed etiam contra temperantiam peccarent, comedendo cibum vetitum; & sic de aliis.

Notanda ad judicandum, quando obligetur aliquis ad legem sub periculo mortis.

9. Sed quæret tandem aliquis quomodo possit certum judicium ferri ad discernendum tempus, & occasiones, in quibus obligat lex humana non obstante periculo mortis. Respondeo, vix posse certam aliquam regulam designari, sed prudenti arbitrio utendum esse. Duo tamen, ad hoc prudens judicium ferendum observari possunt. Primum est dupliciter posse homines incidere in hoc periculum, seu in metum mortis. Uno modo ab intrinseco, seu ex naturali, & ordinaria conditione humanæ conditionis fragilis, sive oriatur ex ægritudine intrinseca, sive ex necessitate famis, aut sitis, sive ex tempestate maris, sive ex occasione belli alia de causa occurrentis, sive ex quacumque alia causa extrinseca, quæ directe non intendat transgressionem legis. Alio modo potest hoc malum imminere ab extrinseco, id est ab homine comminante tale malum, ut extorqueat legis transgressionem, unde prior dici potest quasi per accidens respectu talis effectus: hic vero posterior quasi per se, moraliter loquendo, & ex parte causæ inferentis talem metum. Quando occasio est prioris modi, regulariter lex positiva non obligat cum tali periculo, sic Machabæi processerunt ad bellum die sabbathi ratione periculi 1. Machab. 2. quia periculum erat prioris generis, & intellexerunt, in illo legem sabbathi non obligare. Quando vero metus infertur posteriori modo, regulariter non excusat, quia cedit in contemptum fidei, vel religionis, & sic Machabæi mortem sustinuerunt, ne legem violarent, lib. 2. cap. 7. quia metus ille directe ad hoc inferebatur a tyranno. Dixi a. in utraque parte *regulariter*, quia non est regula adeo generalis, & infallibilis, quin possit aliquando deficere, & ideo semper sunt particulares circumstantiæ considerandæ ad ultimum judicium ferendum. Præsertim vero in posteriori modo contingere potest, ut licet directe inferatur metus ad extorquendam actionem legi contrariam, non tamen id fiat propter legis transgressionem in ejus contemptum, vel religionis, sed propter alias causas humanas, voluptatis, aut commodi, ut adnotavi in 5. tom. disput. 6. & tunc talis metus perinde reputatur, ac quilibet alius proveniens ex causis naturalibus, vel extrinsecis, quia non parit contemptum legis, vel aliud simile malum.

Periculũ mortis vel est ab intrinseco, vel ab extrinseco.

10. Secundo observandum est, aliud esse obligari ad observationem legis humanæ, non obstante mortis periculo, aliud vero posse licite eam observare, eodem periculo non obstante. Plus enim ad prius requiritur, quam ad posterius: licet enim ad utrumque necessaria sit aliqua ratio valde gravis, & justa, quia non potest homo pro quacumque levi occasione vitam prodigere: nihilominus multo major causa requiritur, ut ad hoc possit obligari per legem, vel præceptum superioris humani, quam ut id possit homo sua spontanea voluntate honeste facere, quia non omnia honesta possunt nobis præcipi, quando sunt valde ardua, nisi ex speciali necessitate, sine qua nos possumus illa libere facere. Sic potest quis in casu necessitatis extremæ famis, vel naufragii licite cedere suo commodo, & dare panem, vel tabulam amico æquali, ad quod tamen non posset lege humana obligari. Item propter utilitatem publicam potest aliquis aggredi opus cum magno periculo vitæ, etiamsi non sit tanta necessitas boni communis, in qua possit obligari. Propter hoc ergo ad discernendam occasionem, in qua lex humana obligat cum tali periculo, non tantum ponderandum est an bonum commune tunc præponderet vitæ propriæ, sed etiam an tale sit, ut redundet in extremam, vel gravem necessitatem boni communis vel e converso, an ex transgressione legis, grave damnum commune, quale est contemptus religionis, fidei, aut ipsarum legum sequatur: in his enim tantum casibus obligat lex humana, & ultra non extenditur.

11. Ad fundamentum prioris sententiæ respondetur, dupliciter posse aliquod opus dici supererogationis. Primo: quia lex naturalis, vel divina illud non præcipit, & hoc modo non est in universum verum, legem humanam non posse præcipere opera supererogationis, ut supra contra Gersonem late ostensum est. Alio modo dicitur opus supererogationis, quod ex suo genere ita est sub consilio, ut de se non possit habere necessariam connexionem cum fine ultimo, vel cum communi bono reipublicæ temporali, vel spirituali, ut est v.g. custodia virginitatis, & in hoc sensu verum est, bonum supererogationis, non posse præcipi lege humana. Sic autem negamus, dare vitam pro republica

Satisfit argumentis contrariis.

blica esse opus supererogationis, aliquando enim cadit sub præceptum naturale; & sic etiam potest interdum præcipi lege humana: nec refert, quod sit difficile: nam circa hoc versatur virtus in actibus necessariis, juxta finem proportionatum, & ad idem extenditur potestas legis humanæ, quando non obstante illa difficultate observantia legis humanæ ad commune bonum necessaria est. Ad confirmationem autem respondetur; in præcepto conservationis vitæ duo includi: unum est negativum, quod obligat semper, & pro semper, scilicet, non se occidendi, & contra hoc nihil potest præcipere lex humana. Aliud est affirmativum, faciendi aliquid ad conservandam vitam, & ad evitandam mortem, & quoad hoc non obligat pro semper, sed prætermitti sæpe potest, non solum propter observantiam legis, sed etiam propter bonum amicitiæ, vel propter alias honestas actiones, seu rationes; & ita etiam potest lex humana obligare ad prætermittendam vitæ custodiam propter observantiam legis ad commune bonum necessariæ.

12. Ad fundamentum Cajetani respondetur, illationem fieri a sensu composito ad divisum; stante enim obligatione legis, repugnat contra illam agere, ut recte probat illa ratio: non autem hoc dicimus, sed in casu necessitatis cessare obligationem, & ita etiam cessare rationem culpæ in illa materiali transgressione, vel potius in materiali non executione legis; quod plane confirmat regula juris, dicens, necessitatem facere licitum, quod alias non esset. De qua videri potest Alexand. *si ex toto*, ff. de legibus. Ad primam confirmationem fatemur, propter bonum commune contemnendam esse vitam propriam, quando necessarium est; negamus tamen semper necessarium ad bonum commune materialiter (ut sic dicam) exequi legem: nam licet illa propter bonum commune posita sit, satis consequitur finem, si regulariter, ac per se, & extra hos casus extremos observetur.

13. Ad secundam confirmationem, & inductionem Cajetani, primum exemplum erat de matrimonio contrahendo cum consanguinea, in quo primo supponendum est, quod licet obligatio legis cesset ex occurrente periculo gravissimi nocumenti, si tamen lex est irritans non cessat irritatio propter metum; ut infra dicemus, & omnes auctores supponunt, & constat ex praxi Ecclesiæ; & ratio reddi potest, quia ad vitandum periculum satis est, exteriorem actum facere, etiamsi propter resistentiam legis validus non sit; quod si fortasse illa occasione incurratur aliud periculum violandi aliquam legem naturalem, aut moriendi, id est valde remotum, & accidentarium, & ideo id non attenditur in facienda absoluta irritatione actus. Accedit, quod si in tali casu cessaret irritatio propter metum, liceret postea, vel etiam necessarium esset in tali actu persistere transacto metu: hoc autem est valde contrarium bono communi, & fini talium legum. De qua re plura dicemus infra tractando in specie de lege irritante. Hoc ergo supposito respondemus, in casu de matrimonio licitum esse, illud exterius contrahere, quia vel hoc non est prohibitum, vel si est, pro illo casu cessat prohibitio. Nihilominus tamen dicimus, in eo casu, non obstante metu, manere obligationem abstinendi a matrimonii usu, non propter specialem obligationem legis positivæ, sed quia cum non fuerit validum, esset contra naturalem legem illud consummare, quia esset fornicari, quod intrinsece malum est.

14. Dices; etiam primum videtur includere aliquid contra legem naturæ, & intrinsece malum: nam in primis si matrimonium consideretur in ratione contractus, illud est fictum matrimonium, & ita includit malitiam mendacii saltem officiosi: si vero consideretur in ratione sacramenti, videtur includere malitiam gravis sacrilegii, quia ministrare sacramentum personæ inhabili, vel tentare illud conficere sine requisitis ad valorem ejus, sacrilegium est. Respondeo breviter neutrum esse necessarium, quia talis persona potest uti amphibologia, & non habere intentionem conficiendi sacramentum, sed solum illum materialem actum faciendi ad vitandam mortem & ita facile potest a peccato gravi excusari, de quo in proprio loco,

Objectio.

Responsio.

& videri potest Sanci. lib. 7. de matrim. disput. 7. Solum in præsenti adverto, etiamsi in illo casu committatur aliqua culpa: nihilominus non incurri excommunicationem latam in Clement. unic. de consanguinit. & affinit. ut bene notavit Navar. in summ. cap. 27. num. 41 quia si aliquid ibi peccatur etiam consummando, est contra legem naturalem, non contra Ecclesiæ præceptum, censura autem lata est contra contumaces in Ecclesiasticam legem.

15. Secundum exemplum erat de celebratione sine vestibus sacris, in quo regulariter loquendo concedi potest, quod Cajetan. assumit, quia talis actus vix fieri potest sine contemptu rerum sacrarum, nec talis metus solet incuti, nisi propter hunc finem, vel in odium religionis. Si tamen fingamus casum, in quo nec metus fiat propter illum finem, sed propter aliam indiscretam devotionem, vel existimationem, & quod res fieri possit sine irreverentia, & scandalo, non erit ille actus culpabilis ex vi solius legis positivæ, quod sentit Ledesm. supra, & Medin. 1. 2. quæst. 96. artic. 4. & insinuat Navar. dicto cap. 24. num. 84. dicens, oppositum esse satis durum. De hoc etiam exemplo videri possunt dicta in 3. tom. 3. partis.

An liceat celebrare sine vestibus sacris

16. Tertium exemplum est de communicatione cum excommunicato propter metum, quod integram postulabat disputationem, sed est alterius loci. Breviter ergo respondeo, negando assumptum: seclusis enim circumstantiis dictis de scandalo, contemptu clavium, secluso etiam quod communicatio non sit in crimine, nec in actu alias per se, & intrinsece malo, non peccat, qui ex metu gravi communicat cum excommunicato, quæ est magis recepta sententia fundata in principio posito in hac quæstione, quamvis alii sentiant oppositum fundari in dicto cap. *sacris*. Ad quod respondet Soto, loqui de communicatione in crimine criminoso, Sylvest. vero ait, loqui de communicatione, quæ cedit in injuriam clavium, alii de utraque exponunt: alii limitant textum ex parte metus, ita ut loquatur de metu levi, & gravem comprehendat sub nomine violentiæ. Quæ omnia in se vera sunt, difficile tamen ad textum accommodantur, quia Pontifex simpliciter, & absolute loquitur, & non affertur ratio, cur hoc alio modo limitetur, & alibi dixi, Pontificem non assignare regulam universalem, scilicet, metum in illa materia non excusare a culpa mortali, sed constituere regulam indefinitam, scilicet, non semper metum excusare, ita ut in hoc ponat differentiam inter vim, & metum, quod vis semper excusat: metus autem non semper: quando a. excusat, vel quando non, id non declarat, sed relinquit generali doctrinæ, quæ in aliis expositionibus continetur. Tandem dici possit, Pontificem solum esse loquutum secundum præsumptionem quoad forum externum: sed non ita placet, quia etiam in foro externo admittenda est probatio metus, & excusationis sufficientis: Videantur dicta in 5. tom. de censur. disput. 6. num. 10. sect. 3. & disput. 15. sect. 2. num. 13.

De communicatione cum excommunicato propter metum.

CAPUT XXXI.

Utrum leges humanæ generaliter, & indifferenter omnes subditos obligent.

1. QUoniam obligatio legis respectum dicit ad eos, qui legibus obligantur, ideo postquam explicuimus ea, quæ ad hanc obligationem absolute pertinent, necessarium est, hunc respectum declarare, quod fiet ejus terminum declarando, id est, personas ad quas talis obligatio pertinet. Possunt autem hæ personæ in quatuor ordines, seu classes distingui: quidam enim sunt inferiores legislatore, id est, subditi: hic enim tantum modus inferioritatis (ut sic dicam) ad præsentem considerationem refert: alii sunt superiores eodem modo, id est, prælatione, seu jurisdictione, alii sunt indifferentes, seu liberi ex natura rei, id est, nec subditi, nec superiores, qui sub ea ratione possunt dici æquales, quibus quarto loco addi potest legislator ipse. Ex quibus omittimus superiores: de illis enim nihil dicere necesse est, cum sit per se notum, eos non obligari [illegible]

ut tales spectentur, an vero sub aliqua ratione possint obligari, explicando alia membra dicetur. Igitur de reliquis ordinibus personarum dicendum est, & primo subditis.

2. In proposita ergo quæstione tres errores notari possunt. Primus hæreticorum dicentium, fideles, seu Christianos homines non obligari legibus humanis, quia per Christum liberi facti sunt: unde dixit Paul. 1. ad Corinth. 6. *Pretio empti estis, nolite servi fieri hominum*; & Christus ipse Matth. 13. reprehendit servantes mandata & traditiones hominum. Sed his error generaliter refutatus est lib. 1. cap. 18. & specialius in principio hujus libri, ubi ostendimus esse in Principibus potestatem legislativam civilem, & hanc perseverare in Christi Ecclesia, & circa fideles versari. Idemque cum proportione ostendemus in libro sequenti de Ecclesiastica potestate, & ideo hic plura dicere non est necesse: nam quod Paul. monet, ne efficiamur servi hominum, intelligit, qua homines sunt, id est, ne illis pareamus in iis, quæ Deo repugnant, nec servitutem illorum servituti Dei præferamus. Qui autem subjicitur legi humanæ justa & legitima potestate latæ, magis Deo servit, quam homini, quia & homo non fert legem, nisi ut minister Dei, & Deus ipse præcipit obedire Principibus, & Prælatis, ut idem Paulus aliis locis docuit; & eodem modo, ac sensu mandata hominum dicuntur per antonomasiam, quæ repugnant mandatis Dei, sicut propria voluntas dicitur, quæ a voluntate Dei, vel superioris discordat, & ideo reprehendi solet, quamvis alias constet, propria voluntate, & libertate utendum esse ad obediendum Deo. Sic ergo mandatis hominum obediendum est, quando sunt consentanea divinæ voluntati.

3. Error saltem justos nõ obligari legibus humanis.

3. Secundus error est hæreticorum hujus temporis dicentium, saltem justos non obligari legibus humanis, qui utuntur eisdem fundamentis, propter quæ idem asserunt de omni lege; istis vero satis responsum est in dicto cap. 18. lib. 1. & ideo in hoc nihil hic addere necesse est. Videri deinde potest Augustin. in Epistol. ad Rom. cap. 72. ad finem, qui late hunc errorem jam olim confutavit. Tertius error fuit non quoscumque justos, sed eximie perfectos exemptos esse ab obligatione legis humanæ, quod senserunt Begardi, & Beghini, ut colligitur ex Clement. *ad nostram*, de hæret. Fundabantur autem, quia putabant, justos perfectos in hac vita pervenire ad statum beatificum, in quo non obligantur beati legibus humanis. Sed hoc fundamentum plane est hæreticum, neque est hoc loco tractandum, habet enim proprium in 1. part. quæst. 12. & 1. 2. quæst. 3. & 4. ideo contra hunc etiam errorem sufficere possunt superius dicta in allegato cap. 16. & de potestate ferendi leges humanas, & definitio Concilii Trident. sess. 6. c. 11. & Can. 19. & 20. & videri potest Soto lib. 3. de natur. & grat. c. 1. Veg. lib. 11. in Conc. Trid. c. 6. & 7.

Leges hu. mã. obligare omnes subditos, ad quos loquitur.

4. Dicendum ergo est, omnem hominem viatorem, & superiorem habentem, posse illius legibus obligari, ac subinde leges humanas obligare omnes subditos, ad quos loquuntur; quæ assertio sumitur ex D. Thom. 1. 1. quæst. 96. art. 5. & 2. 3. quæst. 104. art. 1. & recte declarata omnino certa est, & de fide. Probaturque sufficienter ex verbis Pauli Roman. 3. *Scimus quoniam quæcumque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur*. Illos ergo etiam obligat, quia loquitur imperando, & imperium obligat subditos, ut supra ostensum est, & convincit etiam illud Pauli Roman. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, cum similibus testimoniis supra citatis: ratio autem generalis est, quia ratio naturalis docet servandas esse leges justas ab hominibus latas, & Deus etiam in Scriptura sæpe hoc præcipit; ergo maxime a subditis: nam illi sunt, qui suis superioribus obedientiam debent; ab hac autem generali regula, nulla exceptio nobis data est, vel de fidelibus, vel de justis, seu de perfectis, sive de cujuscumque alterius conditionis hominibus, neque enim per scripturam, vel per traditionem, vel per aliquam probabilem rationem de tali exceptione constat: ergo nec secundum fidem, nec secundum rationem admitti potest: ergo omnes subditi obligatione legis humanæ tenentur.

5. Notanda vero est particula, *ad quos loquuntur*, ex qua pendet intelligentia conclusionis: non enim singulæ leges humanæ universos homines obligant, nec singuli homines omnibus his legibus onerantur, sed unusquisque obligatur legibus ad se pertinentibus nullus vero est, qui ad aliquas leges humanas servandas non teneatur, si in terris recognoscit superiorem; & ita omnes quidem subjiciuntur humanis legibus, non tamen absolute, & indifferenter, sed respective. Explicandum vero superest, quomodo hic respectus, seu distributio hujus obligationis facienda sit, ad quod explicandum duæ aliæ regulæ generales addendæ sunt.

Quævis lex hum. ligat omnes partes communitatis pro qua lex fertur si cætera concurrant.

6. Dico ergo secundo: Unaquæque lex humana obligat omnes personas, quæ sunt partes illius communitatis, pro qua lex fertur, si cætera concurrant. Hanc ultimam particulam addo, quia supponendæ sunt in lege omnes aliæ conditiones ad obligationem legis requisitæ, quæ in superioribus tractatæ sunt: nam hic solum agimus de conditione necessaria ex parte personæ, quæ obliganda est per legem. Deinde etiam supponimus, verba, & rationem legis, quantum est de se, habere locum in tali persona: nam si lex ipsa determinate feratur ad certa membra reipublicæ, non obligabit reliqua, quia tunc non fertur ad totam communitatem, sed ad partem ejus, quatenus sub alia ratione minorem quandam commutationem constituit, & ita servata proportione ad illam etiam poterit regula posita applicari. Sic ergo explicata assertio, communis, & certa est, sumiturque ex Paulo priori loco allegato: ratione declaratur, quia lex, ut in superioribus vidimus, per se primo fertur in communitatem, & inde descendit ejus obligatio ad singulos: ergo per se, & quantum est ex vi legis, descendit ad omnes, qui sunt partes communitatis, quia nec potest esse alia ratio hujus obligationis, neque est diversa, aut major in his, quam in illis membris, quando materia uniformis est. Confirmatur, quia lex habet potestatem obligandi subditos, ut dictum est, sed membra communitatis sunt subjecta toti communitati, cujus virtute, & potestate lex fertur; ergo lex obligat membra omnia communitatis.

Quænam sint membra communitatis quo ad præsens.

7. Quæret vero aliquis, quænam sint censenda membra communitatis quantum ad præsens spectat. Respondetur, in generali loquendo, sicut in naturali corpore actualia membra constituuntur per unionem proportionatam tali corpori, qua mediante subjiciuntur motioni totius corporis, ita in corpore politico membra constitui per moralem conjunctionem, quæ non est ejusdem rationis in omnibus communitatibus, sed cum proportione sumenda est: nam in civili republica, postquam semel constituta est, ordinarie constitui solent membra per naturalem originem, l. 1. ff. ad municip. & l. *cives*, C. de incolis, lib. 10. In Ecclesia vero universali constituuntur membra per spiritualem originem, nempe Baptismum; in particulari vero per mutationem, vel acquisitionem domicilii, argumento cap. 3. de tempor. ordin. in 6. & sumitur ex l. 1. de incol. In aliis vero specialibus communitatibus solent constitui membra per specialem receptionem, seu acceptationem in collegam, & per aliquam promissionem, vel juramentum, ut constat in universitatibus, collegiis, capitulis, religionibus, & similibus: hæc autem intelligenda sunt de unione, & subjectione quasi permanente; nam transeunter (ut sic dicam) possunt dari alii modi contrahendi subjectionem, ut inferius explicabitur.

Legem non extẽdi ad eos, qui omnino sunt extra cõmunitatẽ cui lex imponitur.

8. Tertio dicendum est, obligationem legis per se non extendi ad eos, qui omnino sunt extra communitatem, cui lex imponitur. Est etiam communis ex D. Thoma supra, & Commentatoribus, & Summistis omnibus verb. *lex*, & pluribus aliis, quos referemus cap. sequenti; & eam confirmant verba Pauli 1. ad Corinth. 5. *De his, qui foris sunt, nihil ad nos*: quæ ratio in omnibus communitatibus cum proportione procedit, & ita potest conclusio inductione confirmari: nam ob hanc causam, nec leges Hispaniæ obligant Gallos, neque e converso, & statuta unius communitatis non obligant religiosos alterius, neque e converso, & sic de aliis: ratio denique est, quia nulla potentia extra suam sphæram operatur: potestas autem

unius

uniuscujusque communitatis habet pro sphæra adequata ipsam communitatem; ergo. Minor patet in potestate civili, quia civilis potestas manat a communitate, & sic non potest ultra illam extendi; ubi vero potestas manat a superiori principio, datur cum proportione respectu illius communitatis, cujus caput, vel Princeps aliquis constituitur, sicut de potestate Ecclesiastica infra dicetur. Et confirmatur, quia lex, ut dixi, est actus superioris; nullus autem legislator est superior, nisi illius communitatis, cui præpositus est: extra illam igitur non potest obligare; & facit illud cap. 2. de constit. in 6. *Extra territorium jus dicendi impune non paretur.* Objectio autem, qui hic fieri posset ab excommunicatione ad legem (quia excommunicatio obligat non subditos ad non communicandum cum excommunicato a suo superiore) facile solvitur negando similitudinem, quia excommunicatio id operatur in vi juris communis, potius quam ex vi jurisdictionis privati Episcopi, aut superioris, ut latius dixi in 5. tom. de cens. disput. 15. sect. 1.

CAPUT XXXII.

Utrum leges propriæ alicujus regni, vel territorii obligent homines illius territorii quando extra illud versantur.

1. QUatuor modis potest aliqua persona comparari ad territorium, seu diœcesim. Primo, quia ibi est incola, & ibi etiam actu existit, & habitat. Secundo per contrarium extremum, quia neutrum habet in tali territorio. Tertio, quia cum sit incola illius territorii, & in eo habeat domicilium, in alieno actu versatur. Quarto, quod in territorio habeat præsentiam, non tamen domicilium, aut originem. De primo, & secundo nulla est disputatio: nam in primo maxime locum habent dicta in capite præcedenti, quia ibi occurrunt omnia necessaria ad actualem subjectionem, & consequenter ad obligationem legis: in secundo vero clarum est, non posse obligare legem, quia nullus est titulus subjectionis: in tertio autem, & quarto puncto occurrunt duæ difficultates tractandæ.

Ratio dubitandi. 2. Prima difficultas est in titulo proposita: ratio autem dubitandi est, quia quamvis subditus actu versetur, seu peregrinetur extra territorium, semper manet subditus, dum non mutat domicilium: sed dictum est legem obligare omnes subditos, & omnes partes communitatis; ergo etiam obligat in illo casu. Confirmatur primo sumpto argumento a contrario: nam incola alterius regni dum in hoc versatur, non cogitur servare præcepta hujus regni, ut in legibus canonicis videtur expresse definiri in cap. *a nobis*, 1. de sentent. excommun. ergo obligandus est servare præcepta sui territorii, alioqui propter solam absentiam maneret liber ab onere utrarumque legum, quod videtur absurdum. Confirmatur secundo: nam si Episcopus hujus diœcesis faciat statutum, ut omnes sui subditi habentes beneficium in suo Episcopatu resideant tali tempore sub tali pœna, vel censura, obligat illos ubicumque existant, ita ut si præscripto tempore non veniant, incurrant pœnam, vel censuram, per se loquendo, & seclusa ignorantia, & impotentia; ergo statutum provinciale obligat diœcesanos, etiam alibi peregrinantes; ergo idem est de quacumque lege simili.

Conclusio negativa, eaque communis. 3. Nihilominus dicendum est, legem non obligare extra terminum territorii illius superioris, vel Principis, a quo fertur, & ideo incolas illius territorii, per se loquendo, nihil peccare, etiamsi contra illam agant, dum extra territorium existunt. Hæc est communis sententia Doctorum in cap. 2. de constit. in 6. & in dicto cap. *a nobis*, 1. de sentent. excomm. Sylv. verb. *excommunicatio*, 2. num. 7. ubi Ang. & alii Summistæ verb. *lex*, Covar. in cap. *alma mater*, 1. part. §. 10. num. 3. sumiturque ex dicto cap. 2. ubi dicitur, non incurrere sententiam latam per statutum Episcopi, qui extra territorium existens illud non servat. Respondere autem quispiam potest, ibi non esse sermonem de obligatione præcepti, sed de censura, & in ea diversam esse rationem, quia impositio censuræ non pertinet ad vim directivam, sed ad coactivam legis, & ideo non extenditur extra territorium, quia superior, vel judex non potest extra territorium punire, licet possit præcipere, & obligare; & hunc sensum videtur indicare Pontifex in ratione, quam subdit, *quia extra territorium jus dicenti non paretur impune*: nam jus dicere idem est, quod sententiam ferre. Nihilominus mens Pontificis sine dubio fuit, declarare, tale statutum non violari a subdito in illo casu, & ob eam causam non incurrere censuram; ergo etiam quoad vim directivam non obligat in eo casu. Item qui in eo casu non servat statutum, non est contumax contra obedientiam Ecclesiæ; ergo signum est non obligari per statutum, etiam quoad vim directivam. Antecedens patet, quia si tunc subditus esset contumax, posset etiam excommunicari, & consequenter incurrere censuram legis: nam excommunicatio, juxta veriorem sententiam, ferri potest in absentem, etiamsi in alieno territorio versetur, dummodo sufficiens causa censuræ supponatur: contumacia autem est sufficiens causa, juxta illud: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus, & publicanus*, Matth. 18. ergo sicut censura non ligat absentem, ita nec præceptum: unde aperte fit, quod licet tale statutum simpliciter latum esset sine censura, vel pœna in vi cujusdam legis directivæ obligantis in conscientia, non obligaret absentes; tum quia ejus obligatio in conscientia non magis extenditur ratione censuræ: nam potius censura supponit jurisdictionem, & potestatem ad obligandum, & quando additur censura, ratione illius non extenuatur, seu coarctatur jurisdictio; atque ita ex illo textu optimum sumitur argumentum de quacumque lege prodeunte a potestate limitata ad definitum territoriū, sive illa canonica sit, sive civilis, servata proportione.

4. Ratio autem assertionis non eadem redditur ab omnibus; quidam enim eam referunt ad intentionem legislatoris, quia tantum intendit obligare subditos in suo territorio, unde consequenter ajunt, assertionem positam solum procedere, quando lex solum loquitur generalibus verbis: nam per ea non explicatur alia, seu major intentio statuentis; quapropter, si expressis verbis legislator declaret se velle obligare subditos, ubicumque sint, tunc ajunt, legem obligare illos etiam extra territorium, & ita limitant dictum cap. 2. Pro qua opinione communiter citatur Bartol. in leg. 1. Cod. de summ. Trinit. num. 44. & sequentibus. Hanc vero rationem ut ex Bartol. sumptam reprehendunt Panormit. in dicto cap. *a nobis*. Navar. cap. 27. num. 272. Sylvest. Covar. supra, & omnes; & convincitur plane ex dicto cap. 2. ubi Pontifex rationem suæ assertionis reddit, *quia extra territorium jus dicendi non paretur impune*. Quæ verba non significant tantum defectum voluntatis, sed etiam potestatis, ut per se constat ex leg. ultim. ff. de jurisd. omni judic. a qua desumpta sunt, ubi etiam communiter interpretes in hoc conveniunt: ratio ergo propria assertionis est, quia jurisdictio unius cujuscumque civitatis, vel particularis Principis non extenditur quoad leges ferendas extra civitatem, seu territorium, ut latius explicavi in tom. 5. de censuris, disput. 5. sect. 4. ubi de hoc puncto alia, quæ ad censuras magis pertinent, tractavi; neque ista ratio est aliena a mente Bartoli: nam illam attigit illo num. 44. Eamque colligit ex l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. ubi lex dicitur jus proprium civitatis. Sicut ergo in Philosophia dicere solemus, extra sphæram activitatis non sequi actionem; nimirum ex defectu potestatis, non voluntatis: ita jurisdictionis activitas in ferenda lege limitatur ad territorium, & ideo lex extra illum non obligat: unde aperte concluditur, etiamsi legislator maxime velit, & suis verbis expresse id explicet, non posse obligare subditum extra territorium existentem.

5. Hoc autem intelligendum est de propria obligatione legis directiva, & in conscientia: hic est enim proprius, & immediatus effectus legis. At vero si sermo sit de coactione per pœnam, est opinio Juristarum, posse Principem punire subditum, qui deliquit extra territorium pœna imposita per legem suam, & latam pro suo territorio, quando pœna non est ipso jure imposita, sed imponenda, & delictum extra territorium Quando possit Princeps punire extra territorium subditum.

rium

rium commissum, intra illud postea punitur. Ita docet Abbas in cap. 1. de raptoribus num. 8. & re vera hoc solum intendit Bartol. in loco citato, si attente legatur; & ratio est, quia tunc pœna non imponitur extra territorium, sed intra illud, quia supponitur per hominem imponenda, & judices non puniunt, nec inferunt vim forensibus extra territorium existentibus, sed quando ad illud redeunt, & ita hoc non repugnat dicto cap. 2. tum, quia loquitur de statuto ferente sententiam censuræ, per quam sententiam censura ipso jure fertur; tum etiam, quia tale statutum necessario supponit, & requirit propriam vim obligandi in conscientia, ut possit transgressorem reddere contumacem, & capacem censuræ; & ob eandem causam non obstat prædictæ limitationi ratio illius cap. 2. quia per talem legem designantem pœnam ferendam, etiam pro delicto extra territorium commisso, & per exequutionem ejus, non dicitur jus extra territorium.

6. Et hinc etiam constat ratio differentiæ inter legem ferentem pœnam ipso facto, aut solum statuentem ferendam, quia prior lex debet extendere suam efficaciam quoad obligationem, & exequutionem extra territorium, quia per se ipsam exequitur pœnam, quod non potest aliter facere, nisi obligando delinquentem, ut in se pœnam exequatur quod facere non potest, ut probatum est; quia si non potest obligare ad actum, vel prohibere illum, multo minus poterit obligare ad exequutionem pœnæ. At vero lex, quæ imponit pœnam ferendam per judicem, per se magis obligat judicem, ut secundum ipsam judicet, quam reum: judex autem intra territorium existit. Dices, etiam subditus obligatur in conscientia ad sustinendam talem pœnam. Respondeo subditum delinquentem proprie non obligari per illam legem, nisi post sententiam, quando jam in territorio esse supponitur: unde recte adnotat Panormit. necessarium esse, ut delictum illud, quod per talem legem punitur, non sit tantum malum, quia illa lege prohibitum, sed ut supponatur per se malum, aut alias sufficienter prohibitum, quia lex illa non poterat prohibere illud opus extra territorium, ut probatum est; ergo nec potest pro illo pœnam designare, nisi alias opus supponatur malum, vel sufficienter prohibitum.

Respondetur argumentis adversantibus.

7. Ad rationem dubitandi in principio positam respondetur ex dictis, subditum extra territorium existentem, licet non amittat subjectionem in habitu, ut sic dicam, seu radicalem, amittere tamen actualem, seu ejus usum in ordine ad leges territorii, quia constituitur extra terminos earum. In confirmatione autem prima petitur difficultas de intelligentia illius cap. *a nobis*, quæ ad punctum sequens magis pertinet, & ideo breviter dico, ibi non esse sermonem de statuto, vel lege, sed de sententia generali, seu præcepto personali ac temporali: quæ autem differentia hinc nascatur, & quæ sit ratio ejus, dicam statim.

8. Propter secundam confirmationem addunt Doctores limitationes aliquas assertioni positæ, ut videre licet in Sylvest. supra, & Angelo verb. *excommunicatio*, 1. num. 10. qui ad hoc principium illas reducunt, ut extra territorium non ligetur quis, quando & persona operans, & res, circa quam operatur, & actio ipsa omnino sunt extra territorium: unde si persona sit extra, res autem, circa quam peccatur, sit intra, poterit obligatio legis habere locum. Covar. autem aliis verbis limitationem explicat, licet fortasse in idem redeat, scilicet legem non obligare extra territorium, nisi materia ejus respiciat bonum ipsiusmet territorii, scilicet, ut vitetur injuria, aut nocumentum ejus, vel aliquid simile; quam doctrinam veram censeo, & eam latius explicui in dicto loco de censur. & ex ibi dictis colligo, per eam in rigore non limitari assertionem, quia delicta contraria tali legi, non extra, sed intra territorium fieri censenda sunt: nam si præceptum, verbi gratia sit affirmativum mandans aliquid fieri in territorio, omissio ejus ibi censetur consummari, ubi actus præceptus fieri debuisset, quia ibi videtur quis delinquere, ubi non facit, quod debet, sicut e contrario ibi peccat, ubi facit, quod non debet, juxta legem, *qui non facit*, ff. de regul. jur. Si autem præceptum sit negativum, & commissio contra illud, cedat in injuriam territorii, ibi plane consummatur delictum, ut si quis corpore existens extra terminum territorii, vel regni emissa sagitta occidat hominem intra territorium existentem, plane censetur peccare in territorio, ideoque contra legem agere, & sic censuram, si in eo lata esset, incurreret, ut in citato loco dixi. Ita ergo contingit in casu illius confirmationis, cui per hoc est sufficienter responsum.

9. Dubitabit vero aliquis, an idem dicendum sit de locis exemptis, quando alias inter territorium continentur. Sed hoc dubium, & frequentius locum habet in legibus canonicis, quam in civilibus, & illud sufficienter tractavi in dicto loco de Censuris; & ideo breviter dico, idem cum proportione dicendum esse de hujusmodi loco, quæ est communis resolutio, ut ibi dixi; quam tenent etiam Paludan. 4. distinct. 18. quæst. 2. in 2. parte, illius artic. 2. & ibi Gabriel quæst. 2. artic. 2. conclus. 6. Antonin. 3. part. titul. 24. cap. 75. §. 1. & Summ. Rosel. verb. *excommunicatio*, 7. §. 3. Armil. num. 30. Canonistæ in cap. *cum Episcopus*, de offic. ordin. in 6. & in Clement. *Archiepiscopo*, de privil. & ex illis juribus hoc comprobari potest, quatenus ex eis colligitur, Prælatum non posse exercere jurisdictionem suam in loco exempto, quod in omni superiore procedit. Inde ergo colligimus, locum exemptum quoad jurisdictionem esse extra territorium, quia exceptis casibus a jure expressis, non potest ordinarius superior territorii jurisdictionis actus ibi exercere: obligare autem per statutum, vel legem in loco exempto, est jurisdictionem ibi exercere, ut constat ex dicto cap. 2. de constitut. in 6. ergo est eadem ratio de illo loco, & ad illum optime applicatur illud principium, *extra territorium jus dicenti non paretur impune*.

Idem cum proportione dicendum de locis exemptis, quando alias intra territorium continentur.

CAPUT XXXIII.

Utrum leges propriæ alicujus territorii obligent advenas dum ibi existunt.

1. QUæstionem hanc tractavi late tom. 1. de relig. tract. 2. lib. 2. de festis cap. 14. occasione præcepti servandi festa, & ideo in præsenti absque repetitione perstringam breviter, quæ ibi tradidi, & nonnulla addam huic loco magis accommodata. Tria ergo in lege distingui possunt, vis obligandi in conscientia, quam directivam voco, & vis coactiva, per quam fit, ut aliquis puniri possit secundum legem, & vis ponendi formam in contractibus, & aliis actibus forensibus, per quam interdum fit, ut actus aliter factus validus non sit, & quoad hæc tria explicanda est proposita quæstio, quia proprias habent difficultates.

Tria in lege distinguenda.

2. Circa primum punctum variæ sunt sententiæ, quas citato loco retuli. Prima est absolute negans, aliquem obligari legibus loci, nisi in eo habeat fixum, & perfectum domicilium. Pro qua ibi allegavi Palud. Medin. Archid. Hostiens. & alios, sed illam tanquam improbabilem refutavi. Secunda dicit leges loci obligare exteros, ita ibi permanentes, ut saltem quasi domicilium contrahant: non vero alios brevi tempore ibi existentes, vel illac transeuntes, pro qua Felin. Anton. & alios adduxi. Utriusque autem sententiæ idem fere est fundamentum, scilicet, quia peregrini non sunt subditi: nam subjectio quoad morum directionem & obligationem non acquiritur, nisi per domicilium, vel saltem per quasi domicilium. Præter hanc rationem afferunt exempla de infidelibus, qui non obligantur legibus Christianorum, licet inter illos vivant & de religiosis respectu sæcularium, & de novitiis respectu professorum. Sed hæc omitto, quia non sunt ad rem, cum hæc exempla non solum in transeuntibus, sed etiam in habentibus ibi domicilium locum habeant, & in sequenti libro capite ultimo, de his dicemus. Confirmatur ab incommodis, quia alias tenerentur infideles, dum transeunt per provincias fidelium, servare leges, seu ritus eorum, abstinendo a carnibus diebus prohibitis, &c. quod est absurdum. Item obligarentur monachi habitantes servare jejunia synodalia, quod esset grave onus, cum

Sententiæ negativæ fundamenta.

ipsi

ipſi habeant plura alia jejunia propria, ad quæ non obligantur laici propter ipſorum regularium ſtatuta. Item ſequitur, teneri religioſum unius provinciæ ad ſervanda jejunia, feſtivitates, & ſimilia ſtatuta propria alterius provinciæ, quando eſt hoſpes in illa, etiamſi non ſint communia toti religioni; & ſimiliter novitius teneretur ſervare leges religionis, quamdiu ibi moratur, quæ admittenda non ſunt.

Legem territorii obligare advenas quamdiu ibi commorantur in conſcientia & eo modo, quo obligant incolas.

3. Nihilominus dicendum eſt legem territorii obligare advenas, & hoſpites, quamdiu ibi commorantur, in conſcientia, & eo modo, quo obligat incolas. Hæc eſt communis ſententia interpretum in l.*cunctos populos*, C.de ſumma Trinitate, & in cap.*a nobis*, 1. de ſentent.excommunicat.Præſertim Innocen.Hoſtien. & Panormit. & in cap. 2. de conſtitut. in 6. ubi late Gemin.& Sylveſt.verb.*excommunicatio*, 2.num.4.& plures alios in citato loco allegavi. Eamque Auguſtini auctoritate & Eccleſiæ conſuetudine, variiſque rationibus comprobavi. Propria vero ratio eſt quia lex generaliter fertur pro tali territorio, ut ſupponimus: ergo obligat omnes actu ibi degentes pro tempore, quo ibi commorantur. Probatur conſequentia primo ex parte cauſæ finalis, quia ad bonam gubernationem provinciæ, loci, ſeu territorii, eſt moraliter neceſſarium, ut leges pro illo latæ hanc vim habeant, quia ad pacem, & bonos mores loci neceſſe eſt, ut advenæ conformentur moribus populi, quamdiu ibi verſantur, ut ſæpe in jure inſinuatur, cap.*illud*, diſtinct.12.cap. *quæ contra*, diſtinct.8.cap.*in nova*, 16.quæſt.7.& experientia id ſatis docet, quia ſi aliter fiat, ſequuntur diſſidia, & ſcandala. Cum ergo leges ferantur propter commune bonum, & pacem, & bonos mores loci præcipue intendant, neceſſe eſt, ut hanc vim habeant. Secundo idem probatur ex parte cauſæ efficientis, ſeu poteſtatis legislatoris, quia unuſquiſque gubernator reipublicæ habet poteſtatem neceſſariam ad conſervationem ſuæ reipublicæ, & ad ejus bonos mores tuendos, ergo habet poteſtatem ad ferendas leges, quas omnes ibi morantes ſervare tenentur. Hac enim ratione habet poteſtatem puniendi advenas ibi delinquentes: ergo earum ratione habet poteſtatem obligandi per ſuam legem omnes ibi operantes, quatenus ad bonum ſuæ reipublicæ neceſſarium eſt.

Ad pacem & bonos mores loci neceſſarium eſt advenas, dum ibi verſantur conformari moribus populi, ne ſequantur ſcandala.

Probatur ex parte advenarum.

4. Tertio idem patet ex parte perſonarum advenarum, quia non deeſt in illis ſufficiens titulus ſubjectionis, ratione cujus obligari poſſint legibus territorii, hæc autem ſubjectio tantum deſideratur: ergo. Major patet; tum quia poteſtas in uno & ſubjectio in alio ſunt correlativa: oſtenſum eſt autem, in Principe eſſe poteſtatem: ergo illi reſpondet ſubjectio ex parte alterius extremi: tum etiam quia ſicut illa obligatio eſt quaſi tranſiens, & ſecundum quid, ita ad illam ſufficit quaſi tranſitoria ſubjectio, ad quam ſatis eſt actualis commoratio & præſentia, licet diuturna futura non ſit: nam ſicut is, qui transfert domicilium in aliquem locum, eo ipſo vult obligari legibus loci permanenter: vel ex conſequenti obligatur, etiamſi nolit: ita qui alicubi vult ad breve tempus morari, eo ipſo vult, aut velle debet, ſubdi pro tunc regimini illius loci quoad ea, quæ ad generales mores & leges ſpectant. Quod confirmatur a contrario: nam incola diſcedens a territorio ad breve tempus, ſtatim pro eodem deſinit obligari legibus territorii: juxta dicta capite præcedenti, & conſequenter pro tunc fit non ſubditus in actu: ergo idem erit e contrario: nam eſt eadem ratio, & æquitas poſtulat, ut in utroque paritas, ſeu proportio ſervetur.

Satisfit fundamento contrario.

5. Fundamentum contrariæ ſententiæ ex dictis ſolutum eſt: ita enim oſtenſum eſt, quomodo hic nec juriſdictio nec ſubjectio deſit, & in citato loco de cenſur. ſigillatim oſtendimus, ad hanc obligationem ſufficere in primis quaſi domicilium, deinde ſatis eſſe brevem moram aliquorum dierum, & hanc extendendam eſſe cum proportione ad viatores, qui ad breve tempus in hoſpitio commorantur, & quæ ibi diximus de lege ſervandi feſta, poſſunt facile ad omnes leges etiam civiles applicari, de quibus etiam multa obiter tetigimus. Addo etiam obiter, eandem doctrinam applicandam eſſe ad religioſos peregrinos, ſeu hoſpites in aliis provinciis, vel domibus, quoad peculiaria ſtatuta earum; quod ideo adverto, quia aliqui excipiunt religioſos peregrinantes ab hac obligatione, quia non habent territorium proprium, eo quod per totam Eccleſiam poteſt diffundi religio. Sed hoc non obſtat, quia nihilominus poſſunt religioſi habere ſua domicilia propria, argumento cap. 1. de privileg. in 6. & quoad hoc poſſunt peculiaria monaſteria, & provinciæ habere proprias obſervantias, & ad has dicimus obligari advenas, quamdiu ibi ſunt, ſervata proportione, quia eſt eadem ratio, niſi ipſamet conſuetudo religioſa aliquam exemptionem illis tribuat.

6. Tandem ex dictis conſtat, non recte aliquos dixiſſe, teneri advenas ad has leges ſervandas ſolum propter vitandum ſcandalum. Hoc enim verum non eſt, alias ceſſante ſcandalo, ac per ſe, & in occulto non obligarentur his legibus. Dicendum ergo eſt, licet interveniente actuali ſcandalo creſcat accidentarie obligatio, non tamen eſſe ſcandalum proprium fundamentum obligationis, ſed ad ſummum eſſe occaſionem ſeu motivum, quod legislatorem movet ad ferendam legem, cujus obligatio non ceſſat, etiamſi in particulari ceſſet motivum. Sicut prohibentur arma tali loco, vel tempore ut vitentur rixæ, & prohibeantur fœminæ hoc vel illo modo ornari, ut non præbeant ſcandalum: & nihilominus poſtquam leges poſitæ ſunt, obligatio non eſt tantum ſcandali, ſed per ſe ratione talium legum. Sic ergo eſt in præſenti, neceſſitas enim vitandi ſcandala, & conſervandi bonos mores reipublicæ movet ad ferendas leges pro omnibus, qui in tali loco verſantur: & ideo poſtquam lex eſt conſtituta, tenetur advena illi conformari, non ſolum ratione ſcandali vitandi, ſed etiam propter ipſam legem, & ſufficientem ſubjectionem ut explicatum eſt.

Non ob ſcandalū tantum teneri advenas ad loci leges ſed etiam propter ipſas leges & ſufficientem ſubjectionem.

7. Sed quæres, an poſſit ferri lex pro aliqua civitate, aut territorio, quæ ſolos advenas in illo exiſtentes obliget: nam Innocen. in dicto cap. *a nobis*, dicit talem legem non poſſe obligare peregrinos, ſed ſolum quando generalis eſt, & per ſe obligat incolas, & quaſi concomitanter peregrinos; & forte motus eſt, quia tunc habet locum ratio uniformitatis, & acceſſorii, quod ſequitur principale: hæc autem ratio non habet locum, quando lex loquitur ad ſolos peregrinos, qui per ſe, ac directe non ſunt ſubditi talis reipublicæ, vel Principis. Nihilominus contrarium cenſeo verum, quod tenet Hoſtienſ. ibi cui magis adhæret Panormitan. & ſequitur Sylveſt. ratio autem eſt eadem cum proportione applicata: nam ad bonum civitatis vel reipublicæ ſpectat ordinarie, quomodo peregrini ſe ibi gerere debeant, & ſtatuere quæ ad hunc finem neceſſaria fuerint, alioqui non fuiſſet ſufficienter proviſum reipublicæ, nec talis poteſtas eſſe poteſt in alio quam in ipſa, vel ejus gubernatore, quia illi providentia, & cura illius loci commiſſa eſt. Sicut ergo peregrini habent peculiarem modum vivendi, ſeu exiſtendi in tali loco, ita in multis poſtulare poſſunt peculiaria ſtatuta: ergo poſſunt per illa obligari, quia quoad hoc efficiuntur ſubditi per ſolam illam moram, ut declaratum eſt. Supponimus autem, debere leges eſſe juſtas, & accommodatas non ſolum loco, ſed etiam ipſis peregrinis, proportionem inter eos ſervando: ſic enim nihil deeſt in illis legibus ad peregrinos obligandos.

Poſſe ferri legem pro aliquo territorio, quæ ſolos advenas in illa exiſtentes obliget; cum hoc ad bonum commune ſpectet.

8. Circa ſecundum punctum de vi coactiva, an etiam ſecundum illam lex obliget advenas, ſeu peregrinos, ſpecialis ratio dubitandi ſumitur ex cap. *a nobis*, 1. de ſentent.excommun.ubi propoſita quæſtione, an Epiſcopus ferens in ſua diœceſi generalem ſententiam, *Si quis furatus fuerit, excommunicatus ſit*, obliget forenſes. Reſpondet Pontifex tantum obligare ſubditos, cujus rei ratio alia eſſe non poteſt, niſi quia talis Epiſcopus non habet poteſtatem coactivam in forenſes, ſed tantum in ſubditos. Reſpondet Gloſſ. ibi, etiam advenas comprehendi illa excommunicatione, non quatenus tales ſunt, ſed quatenus ſunt ſubditi ratione delicti, & ita putat eſſe textum intelligendum de ſubditis quocumque titulo. Sed revera evertit reſponſionem Pontificis, & frivolam, ac ridiculam illam reddit: nam hoc ipſum eſt, quod quærebatur, an illi forenſes fiant ſubditi ratione delicti: non ergo loquitur hoc ſenſu de ſubditis, ſed prout incolæ

De vi coactiva. Ratio dubitandi.

Reiicitur Gloſſa.

colæ simpliciter subditi appellantur. Præterea involvitur in illa responsione quædam repugnantia: nam in pœna excommunicationis non potest proxima ratio subjectionis esse delictum in tali loco commissum, sed necessario supponi debet obligatio parendi Prælato illius loci, quia ad excommunicationem necessaria est contumacia respectu Ecclesiæ, & non sufficit delictum contra legem naturalem, ut sic (quod suppono ex propria materia) ergo ante delictum supponi debet subjectio, ex qua oriatur obligatio parendi præcepto prohibenti aliquid sub pœna excommunicationis: ergo cum in illo textu sit sermo de hac censura, non possunt advenæ ratione delicti comprehendi sub nomine subditorum, sed subditi vocantur, quia per se ante talem legem, vel delictum hujusmodi erant. Atque ita intellexerunt textum illum Panorm. & alii, qui consequenter fatentur advenas non comprehendi sub illa censura per sententiam generalem lata.

Mens auctoris. 9. Nihilominus dicendum est, legem pro territorio latam comprehendere peregrinos ibi morantes, etiam quoad vim coactivam, id est, puniri ibi posse propter transgressionem talis legis, vel per judicem, vel per ipsam legem, si pœnam ferat ipso facto. Ita sentiunt auctores supra allegati, & interpretes in eodem cap. *a nobis*. Et ratio est manifesta, quia idem titulus subjectionis, seu potestatis intervenit quoad vim coactivam, quia demonstratus est de vi directiva: imo directiva non esset efficax, nisi haberet adjunctam coactivam. Accedit præterea, quia si advena tenetur per se & in conscientia servare legem hujus reipublicæ, transgrediendo illam delinquit in hoc loco, & in hanc rempublicam: ergo etiam ratione delicti manet subjectus coactioni talis reipublicæ, juxta authenticam, *quæ in provincia*, C. ubi de criminibus agi oporteat.

10. Addi vero solet limitatio, nisi peregrinus sit superior respectu auctoris talis legis, quia nullus superior potest subdi inferiori quoad vim coactivam, ut si Episcopus hic prohibeat aliquid Clericis sub pœna excommunicationis ipso facto, metropolitanus, etiamsi in hoc Episcopatu contra talem legem agat, non poterit incurrere illam censuram, quod notavit Sylv. *excommunicatio*, 1. num. 9. & Panorm. in cap. 1. de raptoribus num. 11. qui idem attigit in cap. ultim. de foro compet. Idem sentit Soto in 4. distin. 22. quæst. 2. ubi etiam ad æqualem hoc extendit, dicens, neque Archiepiscopum, neque alium Episcopum delinquentem intra diœcesim suffraganei, vel Episcopi posse ligari censura ejus: Panorm. autem recte hoc declarat de superiore quoad jurisdictionem: nam licet aliquis sit æqualis, vel etiam superior in dignitate, dum existit in tali Episcopatu obligari potest legibus ejus: ergo etiam poterit ligari censuris, vel puniri propter delictum ibi commissum; quod tam in Ecclesiasticis legibus, quam in civilibus verum est, ut sensit etiam Innocen. in cap. *cum inferior*, de majorit. & obedien. & sumitur ex l. 3. ff. de offic. Præf. & ratio est, quia dignitas sine jurisdictione non impedit subjectionem ratione delicti sicut non impedit obligationem servandi talem legem: unde illa dignitas est quasi per accidens ad ordinem jurisdictionum. Hoc autem procedit secundum ordinarium jus, & nisi persona ratione talis dignitatis sit exempta: nam ob hanc rationem unus Episcopus non potest ab alio æquali puniri. At vero quando persona est jurisdictione superior, tunc clarum est, non posse ligari ab inferiori, cap. *cum inferior*, de majorit. & obedien. tunc autem sicut superior non subjicitur quoad vim coactivam, seu quoad pœnam, ita nec quoad vim directivam, seu obligationem quantum est ex vi præcepti, quia est eadem ratio, cum etiam hoc pendeat ex jurisdictione. An v. possit alia ratione obligari, dicemus infra disputantes de ipsomet legislatore: nam quoad hoc est eadem fere ratio.

Unus Episcopus non potest ab alio æquali puniri.

Non esse sermonem de lege vel statuto, sed de præcepto, seu sententia hominis, & quid inter hæc interest.

11. Ad objectionem igitur factam ex cap. *a nobis*, dicendum est, ibi non esse sermonem de lege, vel statuto, sed de præcepto, seu sententia hominis, etiam generaliter lata, ut ex textu constat & omnes interpretantur. Oportet tamen differentiam reddere inter statutum, & præceptum seu sententiam generalem hominis. Panorm. ibi hanc reddit, quod sententia hominis operatur, cum fertur, & ideo tantum ligat illos, quos tunc invenit habiles, lex vero semper ligat eos, qui de novo efficiuntur subditi. Sed hoc non placet, primo quia juxta cap. *a nobis*, talis sententia generalis non comprehendit extraneos, etiamsi actu existant in territorio, quando profertur talis sententia, & tamen, si præceptum, & sententia ferretur per statutum comprehenderentur: ergo etiam supposita æquali subjectione, seu præsentia est reddenda differentia, & non tantum in ordine ad futurum tempus. Secundo, quia etiam in ordine ad futurum illa differentia non subsistit: nam si per præceptum ab homine sententia fertur pro futuro delicto, etiam pro illo tempore durat, & pro illo semper loquitur, & comprehendit eos, qui de novo ibi nascuntur, & eos qui domicilium denuo illuc transferunt, etiamsi non essent subditi tempore præcepti impositi. Item, quia statutum non solum præcipit, aut prohibet, sed etiam per se punit ipso facto, & in se continet sententiam jure latam, & nihilominus tam obligatio præcepti, quam vis sententiæ juris extenditur ad eos, qui post primam editionem talis statuti veniunt ad territorium, & ibi delinquunt: ergo quoad hoc eadem est ratio de generali præcepto hominis includente sententiam generalem imponentem pœnam ipso facto contra futuros transgressores talis præcepti: nam si in statuto consideratur illa permanentia, de qua semper loquitur, & ideo semper obligat, cur non considerabitur in præcepto hominis, quod etiam durat juxta intentionem ejus, quamdiu ipse vivit, seu in officio perseverat. Quod si in statuto fictione juris intelligitur ferri sententia, quando fit delictum in territorio, etiamsi fiat ab extraneo, qui denuo illuc venit, cur non eadem fictio juris habebit locum in sententia lata per hominis præceptum,

12. Dico ergo, differentiam sumendam esse ex natura legis, & puri præcepti hominis: nam lex perpetua est, ut lib. 1. dixi: præceptum autem hominis transitorium, & facile mutabile: unde fit, ut lex ratione suæ perpetuitatis æquiparetur consuetudini, & censeatur nota omnibus, & omnibus proposita, ut ab eis servetur: præceptum vero non ita æquiparatur consuetudini, nec illam introducit, cum facile mutetur, nec ita solet esse notum, & ideo præceptum de se solum obligat incolas terræ, & subditos vere ac permanenter: statutum vero omnes ibi degentes: unde consideratur alia differentia, quod lex fertur pro territorio, est enim *jus civitatis*, ut consideravit Bartol. seu *lex territorii*, ut dixit Panormit. & ideo obligat personas, quasi mediante loco, id est, quatenus in tali loco versantur, ad eum modum, quo interdictum locale ligat personam in tali loco, propter quod etiam statutum non obligat extra territorium personas alias subditas, ut supra dicebamus: at vero præceptum hominis, seu personale directe cadit in personas subditorum, ideoque prærequirit subjectionem, & ideo non obligat extraneos, etiam in loco existentes, & e contrario potest obligare subditos etiam extra territorium, ut dixi in 5. tom. de censur. disputat. 5. section. 5. ubi de hac difficultate plura dixi: hic autem solum indicare volui, quomodo illa doctrina ad omnes leges humanas, etiam civiles applicari potest. *Differentia legis & puri præcepti homin.*

13. Tertium punctum supra positum est, an efficacia legis dantis formam judiciis, contractibus, aut aliis similibus actionibus, & irritantis aliter factas, extendatur intra territorium etiam ad non subditos. In quo breviter dicendum est, etiam quoad hoc servandam esse legem in suo territorio, & secundum illam esse de actu judicandum. Ita Bartol. Jason, & alii in dicta l. *cunctos populos*, Felin. cap. 1. de sponsal. num. 2. & num. 23. & sequentibus, & optime Panormit. 2. part. Consil. in 52. Tiraquel. de primogenitis, quæst. 46. & 48. Sensus autem assertionis est advenam, qui in hoc loco facit testamentum, aut contractum, debere in illis servare formam præscriptam per leges hujus regni: ac proinde si forma illa non servata contractus sit irritus ex vi ejusdem legis, etiam factus ab extraneo erit irritus, & sic de aliis: ratio est, quia illa lex est regula talis actus quoad vim obligandi ratione loci, *3 Dubium.*

Advenam facientem testamentum aut contractũ debere servare in illis formam præscriptam loci, in quo est.

loci, ut dixi: ergo etiam ibi obligat ad servandam formam operandi, quam præscribit, & sicut ibi habet vim puniendi, ita etiam vim irritandi. Patet consequentia ex paritate rationis, & quia actus ille simpliciter est subiectus illi legi: ergo est subditus quo ad totam efficaciam eius. Et confirmatur, quia hi actus, qui certam formam, & solemnitatem requirunt, non habent valorem sine adminiculo iuris, l. *legitima*, ff. de pactis: tunc autem ius non concurrit, sed potius resistit: ergo actus non habebit valorem. Denique in huiusmodi rebus, & actionibus consuetudines locorum servandæ sunt: ergo etiam leges. Et hoc ipsa etiam iura civilia docent, quæ late referunt allegati auctores, ad quos proprie pertinent, & ideo non immoror.

Hinc infertur ius positivũ impediendo valorem actus consequẽter impedit obligationem.

14 Hinc tamen nobis inferre licet, valorem talium actuum, & obligationem in foro conscientiæ iuxta huiusmodi leges spectandam esse, quia ius positivum impediendo valorem actus, consequenter impedivit obligationem eius. Idem dicendum est de iudiciis: nam agenda sunt iuxta formam, & modum præscriptum per leges loci, in quo fiunt, quibus propterea debet forensis litigans accommodari: alias nihil validum efficiet, si per leges loci irritatum sit, & sic de aliis. Semper autem supponimus, & leges esse iustas, & respicere bona in tali loco existentia, seu actiones ibi factas, quia ratione loci debent subdi iurisdictioni illius territorii, etiamsi persona secundum se, & quoad conditiones personales, seu abstrahentes a loco, non sit subdita, ut latius dicti auctores prosequuntur. Hic occurrebat quæstio de Tributis, an peregrinus teneatur ea solvere: ex eisdem tamen principiis definienda est. Nam si debeatur tributum ratione rei existentis in loco, vel actionis quæ in tali loco fit, etiam advena illud solvere tenebitur, per se loquendo, & supposita iustitia tributi; non vero alia, quæ personalia sunt. De qua re tota plura in lib. 5. dicemus.

Quomodo teneatur advena ad tributa

CAPUT XXXIV.

Utrum leges civiles justæ Ecclesiasticas personas obligent.

1 QUæstio hæc pertinet ad materiam de immunitate Ecclesiasticarum personarum: nam illam supponit, & in sola illa fundatur, non potest tamen hic omnino prætermitti, quia necessaria est ad explicandam limitationem, vel extensionem legum civilium & efficacitatis earum circa personas extraneas a iurisdictione civili. Ratio ergo dubitandi est, quia leges civiles procedunt a iurisdictione temporali: clerici autem exempti sunt a iurisdictione temporalium Principum; ergo & ab eorum legibus: ergo illis non obligantur, quia leges solum possunt obligare personas publicas subditas potestati legislatoris. Confirmatur, quia si clericus obligaretur lege regia, inobediens esset regi, illam transgrediendo; ergo ab ipso vel ipsius ministro, ac iudice puniri posset propter huiusmodi transgressionem, quia unusquisque Princeps vindex est suarum legum, & ideo omnis lex secum affert vim cogendi, ut Aristot. dixit, quia alioqui valde inefficax esset ad finem suum assequendum; at constat clericos non posse puniri a regibus, vel secularibus iudicibus, etiamsi leges seculi non observent: ergo signum est illis non obligari.

Ratio dubitandi

Confirm.

Lex secũ affert vim cogendi ex Philosophis

2 Ut difficultatem hanc expedire possimus, supponendum primo est, personas ecclesiasticas exemptas esse a potestate civili quoad iudicia seu tribunalia causarum, non solum Ecclesiasticarum (quod indubitanter pertinet ad ius divinum) sed etiam temporalium tam civilium, quam criminalium, atque etiam a solutione tributorum: sive hæc exemptio sit absolute de iure divino, sive ab illo trahat originem, & per Pontificem consummetur. De quo fundamento inter vere Catholicos non est controversia, & in præsenti non revocatur in dubium, & in proprio tractatu ex professo demonstratum est, & ideo in illius probatione non immoramur, sufficit cap. 2. cap. *si diligenti*, cap. *significasti*, de for. conpet. & optime Concil. Trid. sess. 25. cap. 20. de reformat. Nec solum personæ Ecclesiasticæ, sed etiam bona earum exempta sunt a temporalibus tributis, & oneribus, ut constat ex cap. *non minus*, & cap. *adversus*, de immunitat. Ecclesiar. cap. *noverit*, de sentent. excommunic. & cap. *quanquam*, de censib. in 6.

Eximi ecclesiasticos a potestate civili quoad tribunalia causarum

3 Secundo ex hoc fundamento sequitur, hic non moveri quæstionem de legibus civilibus, quæ huic immunitati personarum Ecclesiasticarum contrariæ sunt directe, vel indirecte, quia tractamus de legibus iustis, ut in titulo explicuimus: tales autem leges iniustæ sunt, & reprobatæ, ut iniquæ, non solum in iure canonico, cap. *Ecclesia*, & cap. *quæ in Ecclesiarum*, de constit. & cap. *noverit*, de sententia excommun. & capitulo ultimo, de immunitatib. Ecclesiastic. in 6. Sed etiam in iure civili, Codic. de sacrosancta Ecclesia, per plures Leges. Est autem lex civilis directe contra immunitatem Ecclesiasticam, quando vel de materia spirituali aut Ecclesiastica directe disponit, aut circa personas Ecclesiasticas in particulari, vel directe, aut expresse versatur: indirecte autem est contraria, quando in propria materia ita disponit, ut ex eius observatione redundet aliquid contra propria iura Ecclesiarum, aut Ecclesiastici ordinis, vel contra privilegia sibi a Deo, Pontifice, aut Imperatoribus concessa, ut dixit Innoc. in cap. *noverit*, de sententia excommun. & sequuntur alii Doctores statim citandi. Quia sicut non potest lex civilis imponere directe ~~tale~~ onus clericis, ita nec indirecte; tum quia in mortalibus unum alteri æquivalet; tum quia utrumque per sacros canones reprobatum est, ut explicui late in dicto tract. de immunit. Ecclesi. lib. 1. cap. 15. & attigi in tom. 5. de Censur. disput. 21. sect. 2. n. 89. & sequentibus.

Quando est lex civilis directe vel indirecte contra immunitatem ecclesiasticã

4 Omissis ergo his legibus iniquis, sermo noster est de legibus civilibus iustis, ac necessariis, quæ pro tota communitate populi, seu civitatis ponuntur, quarum materia communis est clericis cum aliis civibus, & æque potest ab omnibus servari sine ulla indecentia, vel iniquo gravamine clericorum. In quibus legibus duo distinguere possumus, scilicet, vim directivam, seu obligationem in conscientia, ad servandas tales leges, & vim coactivam, seu reatum ad pœnam, quem legis trangressores contrahere solent, sive illa sit per legem imposita, sive arbitrio iudicis imponenda, & de utraque parte dicendum.

Quæstionẽ esse de legib. quæ servari possunt sine indecẽtia aut gravamine.

5 Quo ad Priorem partem de vi directiva, & obligatione in conscientia, Navar. consil. 3. de constitut. n. 4. concl. 3. sentit, legem civilem loquentem per verba præcipiendi, vel prohibendi, non obligare in conscientia clericos, etiamsi in materia favorabili, vel generali, & omnibus convenienti disponat: nullum vero fundamentum adducit, sed dicit esse magis receptam sententiam, solum vero allegat Decium in cap. *Ecclesia*, de constitut. nu. 27. qui licet id dicat argumentando, postea in illa sententia non persistit: adducit tamen aliqua illius sententiæ fundamenta. Primum, ac præcipuum est, quod in ratione dubitandi proposuimus: quia preceptum non obligat in conscientia, nisi ex potestate procedat: legislator autem civilis non habet potestatem in clericos: ergo quotiescunque præcipiendo fert legem, non obligat in conscientia clericos. Ac subinde nunquam obligabit, quia lex non obligat, nisi quatenus verbis præceptivis fertur, ut supra dictum est: unde iuxta sententiam hanc lex civilis solum quatenus commodum aliquod, vel privilegium concedens habere potest effectum in Ecclesiasticis personis, non vero quatenus præcipiens, vel prohibens. Secundo ad hoc inducit Decius dictum cap. *Ecclesia*, ubi statutum prohibens alienare bona Ecclesiarum a quodam Basilio laico factum, licet bonum, & utile de se Ecclesiæ, reprobatur, quia non fuerat a Pontifice approbatum: ergo generaliter idem dicendum est de omni lege civili ad personas Ecclesiasticas comparata. Parum enim refert, quod in specie de clericis, seu rebus Ecclesiasticis, vel in genere de civibus, aut agris feratur: quia etiam lex generalis applicata ad clericos fit specialis, & in eo ut sic invenitur idem defectus potestatis. Tertio inducit iura canonica, quæ generaliter dicunt, laicis super personas, vel res Ecclesiasticas nullam esse attributam potestatem in c. *bene quidem*, dist. 96. & specialiter allegat cap.

Sentent. Navar. de vi directiva legis circa ecclesiasticos

inter hæc, 33. q. 2. ubi ait Nicolaus Papa sancta Dei Ecclesia mundanis nunquam *constringitur legibus*.

Communis sententia asserens clericos teneri ad servandas leges civiles.

6 Nihilominus dicendum est, clericos teneri in conscientia ad servandas hujusmodi leges civiles. Hæc assertio communi consensu recepta est, unde illam dixit, esset certissimam Medina 1. 2. q. 96. art. 5. ubi illam tenet Vasquez disp. 167. cap. 4. & cæteri Theologi moderni, Cardinalis Bellar. libr. 1. de clericis, cap. 1. Victor. relect. 1. de potest. Eccles. q. ult. Soto lib. 1. de iust. q. 6. art. 7. in princip. & in 4. dist. 25. q. 2. art. 2. in fine, Medin. Cod. de restitut. qu. 36. Castro lib. 1. de leg. penal. cap. ult. qui in specie loquuntur de legibus rerum pretia taxantibus. Consentiunt etiam Summistæ Tolet. lib. de septem peccatis morta. cap. 21. Silvest. verb. *lex*, q. 16. Angel. num. 5. & latus plures referens Sayrus in clavi regia, p. 1. lib. 3. cap. 4. num. 16. Idem docent iuris canonici interpretes communiter in cap. *Ecclesia*, de constitution. ubi Panormi. num. 13. Deci. num. 27. in fine, Felin. a n. 37. maxime vero in 81. & 85. qui Cardin. & alios refert, & Salzed. referens alios in Pract. crimin. cap. 55. & de aliquibus legibus civilibus in specie loquens. Et similiter Covar. in Pract. capit. 33. Ac denique legistæ in l. *cunctos populos*. C. de sum. Trinitat. præsertim Bart. a num. 28.

7 Probatur autem primo ex iure canonico disponente huiusmodi leges civiles ab Ecclesiasticis servari, ut primo colligitur ex cap. primo de novi operis nuntiatione, ubi Papa vult, causam inter clericos super capellæ constructionem post novi operis nuntiationem, secundum leges terminari, quia hoc non est contra bonum Ecclesiarum, sed in earum juvamen, in quo textu est valde considerandum non videri in eo institui jus novum, sed antiquum proponi, & declarari, alias causa præterita non esset secundum illud jus decidendum, quia jus novum non extenditur ad præterita: supponitur ergo in illo decreto esse regulam antiquorum Canonum, ut jus civile servetur in Ecclesiasticis, quando favorabile est, & toti communitati serviens, & canonibus repugnas. Atque ita ex illo textu colligunt assertionem Panorm. & Decius supra. Item Panormitanus in idem cap. Idemque sumitur ex c. *innotuit*, ibi, *cum legali sit provisione statutum*, de arbitriis, & ex c. 1. & c. *si in adiutorium*, dist. 10. cum similibus, dicentibus, servandas esse leges civiles in his, quæ nec sunt contra canones, nec clericis præiudicant: unde in cap. *de capitulis*, dist. 10. ait Pontifex, *se curare ut imperatoris leges serventur*, & in c. *cum ad verum*, dist. 96. dicit Pontifices pro cursu temporalium rerum temporalibus legibus uti. Quæ jura consuetudine optima legum interprete confirmata sunt. Nam communis Ecclesiæ usus habet, ut huiusmodi leges civiles a clericis serventur, non propter timorem, sed maxime propter conscientiam, contra quam omnes timorati Ecclesiastici agere credunt, si tales leges non observent, & alii cives grave scandalum paterentur, si viderent tales leges a clericis non servari, ut triticum carius vendi, quam lege taxatum sit, vel quid simile. Quam consuetudinem antiquissimam esse colligitur ex Theodoret. lib. 4. hist. cap. 7. ubi de sanctis Episcopis, & sacerdotibus ait Imperator, *Sancte, & sincere, tum mandatum præpotentis Regis Dei observant, tum meis legibus obsequuntur*. Ratio vero non facile redditur. Prima est, quia lex civilis per se non obliget clericos, etiam quoad vim directivam ex defectu potestatis, ut videtur probare obiecto facta, nihilominus posita lege civili, oritur obligatio id servandi, quod illa lege præscriptum est, ex vi rationis naturalis dictantis, partem non debere discordare a toto. Et explicatur vis rationis, quia membra reipublicæ ratione naturali obligantur ad ea servanda, quæ ad convenientem ordinem, & pacem reipublicæ, sunt necessaria, sed clerici sunt membra reipublicæ civilis, sunt enim cives, ut late disputat Felin. in dicto cap. *Ecclesia*, num. 69. quia etiam ipsi indigent communitate civili, & politica ad huius vitæ conservationem, & ad hunc finem uniuntur cum laicis in uno corpore politico, seu in una civitate: sunt ergo cives: ergo etiam ipsi tenentur iure naturæ ad ea, quæ communi bono talis corporis necessaria sunt.

1. Ratio pro hac sententia.

At vero talium legum communis observatio etiam in clericis est necessaria ad prædictum finem, quia cum materia talium legum communis sit omnibus, uniformitas in illis est necessaria ad bonam gubernationem, pacem, imo & ad iustitiæ æquitatem. Nam postquam lex civilis taxat v. g. rei pretium, illa non plus valet; ergo naturalis justitia jam obligat omnes etiam clericos ad illam legem servandam. Item si lex civilis irritet testamentum minus solemne, oportet, ut extra legata pia, in omnibus etiam clericis locum habeat, quia alias non esset laudibus, & litibus sufficienter provisum.

Hæc ratio quo se extendit.

8 Hæc ratio est probabilis, & in aliquibus materiis, præsertim in rerum pretiis taxandis posset forte sufficere, tamen in universum non videtur posse esse adæquata. Primo, quia ratio naturalis non absolute dicta, partem corporis politici teneri confirmari in omnibus, seu in communium legum observatione, sed sub aliquibus conditionibus, nimirum, nisi sit legitime excusata, vel dispensata, & eadem ratione addi poterit, nisi sit legitime exempta, quia exemptio vel est quædam dispensatio, vel aliquid maius: sicut ergo dispensatus non tenetur conformari toti in legis observatione, ita neque exemptus. Item quando in aliquo membro intercedit ratio, vel conditio diversa, non tenetur conformare toti, ut nobilis non tenetur propter uniformitatem observare leges, a quibus propter nobilitatem censetur legitime exemptus: alia superflua, & nullius momenti esset exemptio: ergo similiter clerici si propter statum, & specialem sanctificationem exempti sunt a legibus civilibus, non erunt propter uniformitatem ad eas servandas obligati, quia sunt membra alterius rationis, seu conditionis, in quibus illa uniformitas non est necessaria. Accedit, quod licet daretur in clericis obligatio servandi has leges propter solam uniformitatem, illa non esset gravis ex suo genere, quia non conformari toti communitati in his rebus, in quibus alias homo non tenetur, non est gravis culpa secluso scandalo, & ideo dispensatus in lege humana sine iusta causa, non censetur peccare mortaliter, utendo dispensatione & conservando legem, etiamsi absque causa non conformetur toti; ergo idem erit a fortiori in clerico, qui ex causa rationabili censetur exemptus. Præterea transgressio illius legis in clerico non erit inobedientia, quia non obligatur ex vi præcepti, & consequenter non est contra virtutem specialem, in cujus materia versatur lex, quia solum ex vi legis civilis actus erat necessarius in tali materia virtutis, & lex civilis, ut supponitur, non habet illam virtutem suam respectu clerici, neque etiam est contra charitatem, quia supponimus vitari scandalum nec contra justitiam legalem, quia nullum sequitur nocumentum commune: ergo non est, unde culpa illa sit gravis.

Responsio aliquorum.

9 Unde ulterius sequitur, clericum vendentem triticum carius, quam lex civilis præscribat, non teneri ad restitutionem, quod est falsum, & contra prædictos auctores. Et sequela patet, quia non peccat contra justitiam, ut probatum est. Quo argumento urgentur Castro, & Ioan. Medina, & respondet, peccare contra justitiam, quia supposita lege, jam triticum non valet, nisi tanti in tali loco, & ideo nullus sive exemptus, sive exterus potest iuste carius illud vendere. Sed contra, quia licet triticum laicorum taxetur per efficaciam talis legis, non tamen triticum clericorum, tum quia etiam bona clerici sunt exempta, tum etiam quia non videtur limitari pretium rei per legem, nisi quatenus dominus obligatur per legem, ne carius vendat; at clericus non potest ita obligari lege civili, ut supponitur: ergo nec ejus triticum potest limitari quo ad valorem per talem legem. Neque est simile de exteris, quia illi non sunt exempti, sed dum versantur in tali regno, legibus illius regni obligantur, cujus contrarium supponitur. Denique simile argumentum urgeri potest de legibus civilibus irritantibus contractus, vel testamenta aliter facta, quam leges disponant, non enim poterunt irritare tales actus factos a Clericis, consequens est falsum, ut omnes fatentur, & sumitur clare ex dicto c. *innotuit*, de arbitriis, ibi,

Impugnatur.

Talem

Talem sententiam denuncies penitus nullam esse: ergo: sequela patet, quia si lex non potest obligare clericum, prohibendo actum, multo minus poterit irritare illius voluntatem circa talem actum, quia major efficacia, ut sic dicam, major iurisdictio, & potestas directa in voluntatem requiritur ad irritandum consensum eius, quam ad prohibendum illum. Neque sola illa turpitudo, quæ in hoc reperitur, quod pars non conformetur toti, sufficit ad irritandum actum, ut patet clare in eo, qui dispensatus valide, licet sine causa, & iniuste in gradu irritante contrahit matrimonium: nam valide contrahit licet turpiter agat, discordando a toto. Denique non est contemnendum argumentum, quia si posita lege civili clericus obligaretur graviter ex vi solius rationis naturalis, dispensatio illi concessa a Principe, vel Prælato in tali lege, si daretur sine causa, esset nulla, sicut infra de Principe dicemus. Atque ita in hoc essent peioris conditionis clerici, quam laici, quod non videtur verisimile.

Alia ratio pro communi sententia proponitur

10 Propter hæc alii reddunt rationem huius obligationis, quia clerici quo ad hanc partem non sunt exempti a iurisdictione temporalium regum, & ideo per has leges civiles ita obligant clericos, sicut alios cives ratione obedientiæ potestatibus sublimioribus debitæ. Ita sentit Bart. ubi supra, & Panorm. quem imitantur Sylvest. & Angel. licet immerito soleant in contrarium allegari: nam distinguunt duplices leges civiles favorabiles Ecclesiæ, quædam disponentes in particulari de rebus, vel personis Ecclesiasticis, aliæ generaliter loquentes pro tota communitate civili, & de prioribus dicunt non obligare ex defectu potestatis ferentis illam. Quod videtur expressum in dicto c. *Ecclesia S. Mariæ*, de constit. Addunt vero limitationem, nisi talis lex sit fundata in ratione naturali, quod pars debet conformari toti, quia hæc non habet locum in talibus legibus, sed loquuntur de ratione naturali dictante in tali materia idem, quod lex civilis præscribit, & tunc illa, non est limitatio, quia illa obligatio non est legis civilis, sed rationis naturalis, quæ eadem esset, etiamsi lex civilis lata non esset. De aliis vero legibus communibus, & omnibus utilibus absolute dicunt obligare clericos: intelligunt ergo in vi legis, & non tantum in vi alicuius rationis. Et idem sentiunt, Victor. Soto, Medin. & alii dicentes obligare quo ad vim directivam, licet non quo ad coactivam. Denique alii multi ex allegatis modernis, dicunt, clericos quo ad hanc partem non esse exemptos, ut possint obligari his legibus. Et hanc sententiam videntur suadere omnia, quæ circa præcedentem adduximus.

Confirmatur ratio dicta,

11 Ac denique suaderi potest a priori hæc sententia, quia exemptio clericorum a iurisdictione civili, sive sit iuris divini positivi, aut naturalis, sive non: nihilominus non habet omnem determinationem a solo iure divino, ut suppono. Et saltem hanc non habet, quia nec ratio naturalis dictat esse indecens, clericos subiici potestati civili, quo ad has leges, cum potius dictet, esse honestum, ut eas servent, nec ex divino iure positivo potest colligi talis determinatio, seu particularis exemptio, quia tale ius nec traditione constat, nec ex Evangelio colligitur. Quia potius verba illa Christi Matth. 17. *Ergo liberi sunt filii*, non possunt hic accommodari, quia leges Regum omnibus civibus communes etiam filios eorum obligant, si eorum statui specialiter non repugnant. Neque etiam invenitur hæc exemptio quo ad has leges ex iure canonico: tum quia iura supra citata potius approbant has leges, & servari a clericis volunt: tum etiam quia canones solum illas leges civiles reiiciunt, quæ sunt contrariæ libertati Ecclesiasticæ, & clericis præiudicant, ut patet ex Concilio Tridentino dicto cap. 20. & ex c. *noverit*, de sent. excomm. & eodem modo loquitur l. *cassa*. C. de sacro Ecclesf. ergo nihil obstat, quo minus clerici virtute, & efficacia talium legum obligentur. Et confirmatur, quia per se congruum est ut clerici quatenus cives sunt, laicis etiam directe, & per se obligentur, sicut alii cives: cur enim sub ea ratione sine lege relinquentur: ergo obligantur hoc modo his legibus civilibus, quia non dantur aliæ per quas obligentur: nec possunt in hac obligatione separari ab aliis civibus, cum sub hac ratione unum corpus componant, & in eundem finem tendant: tum denique quia nullæ sunt leges Ecclesiasticæ, quibus possint sub illa ratione gubernari, quia potestas Ecclesiastica nihil in materia civili directe disponit nec pro clericis, nec pro laicis ut constat.

Impugnatur etiam hic modus dicendi

12 Sed hæc etiam sententia non est simpliciter admittenda. Primo, quia multi canones sine limitatione, & universaliter dicunt, laicis super Ecclesiis, & personis Ecclesiasticis nullam esse potestatem tributam, ut habetur in dicto cap. *Ecclesia sanctæ Mariæ*, & capit. *bene quidem*, distinct. 96. cap. *cum laicis*, de rebus Eccles. non alienan. cum similibus. Præsertim in Concil. Lateran. sub Leone X. expressius sic dicitur: *Cum a jure tam divino, quam humano laicis potestas nulla in Ecclesiasticas personas attributa sit*, innovamus, &c. At potestas obligandi in conscientia per suas leges, aliqua & magna potestas est: ergo neque illa relicta est laicis Principibus in Ecclesiasticas personas. Secundo, quia si rex posset sua lege directe, & ex vi suæ potestatis obligare clericos suis legibus, eadem ratione posset transgressores earum punire, quod nullus concedet. Sequela probatur, quia teste Arist. Potestas directa inefficax est sine coactiva, & ideo vel est una, & eadem, utrumque actum comprehendens tanquam finem, & medium, vel moraliter non separantur. Et confirmatur, quia saltem posset legislator civilis obligare judicem Ecclesiasticum, vel clericum suæ legis transgressorem puniat tali pœna eadem lege civili designata, quia hoc etiam potest reduci ad vim directivam tanquam pertinens ad bonum commune civitatis, & pacem civium: consequens autem admittendum non est, ut infra dicam. Tertio est moralis, & practica ratio, quia Princeps, & iudices temporales valde affectant, & extendunt iurisdictionem in clericos, & ideo si dicantur habere propriam, & veram iurisdictionem in clericos ad obligandos eos suis legibus, facile illam extendent, vel ad coactionem aliquam transgressorum talium legum, vel ad plures leges, quam statui clericorum conveniat. Ergo non est verisimile Ecclesiam reliquisse, seu permisisse laicis similem in clericos potestatem. Adde hæreticos, & schismaticos hujus temporis in odium Pontificis, & status Ecclesiastici vehementer defendere, & exaggerare hanc potestatem temporalis Principis in clericos, ideoque ut omnem occasionem illis auferamus, longiusque ab eis discedamus, satius esse omnem Ecclesiasticarum personarum obligationem ad potestatem Ecclesiasticam revocare.

Verior modus dicendi

13 Est ergo tertia ratio, seu tertius modus explicandi originem huius obligationis, clericos obligari ad servandas leges civiles, quia per canones approbantur, & quasi canonizantur quo ad hunc effectum. Hanc rationem invenio apertius explicatam in Decio dicto cap. *Ecclesia*, n. 27. quam in cæteris. Ibi enim post rationes, quas contra communem opinionem obiecerat, subiungit: *Sed tamen ne universalis machina huius materiæ alteriter quod lex civilis approbata videatur si favorabilis sit, & canonibus non contradicat.* Quod probat ex iuribus in probationem assertionis, & communis sententiæ adductis, præsertim ex dicto cap. 1. de novi oper. nunciat. Ubi recte expedit, ibi decidi casum ex dispositione legis civilis, non per singularem, vel novam approbationem, & extensionem legis, alias (ut supra dicebam) non decideretur per eam casus præteritus, & ideo supponi in eo textu tales leges approbari a iure canonico, eo ipso quod non reprobantur, & de se utiles sunt, & convenientes Ecclesiæ, aut clericis, ut ex aliis iuribus (ait) efficaciter colligitur. Optimeque declarat, hoc intelligendum esse de legibus in communi loquentibus abstrahendo a clericis, & laicis: nam si in specie disponat circa res, vel personas Ecclesiasticas, satis reprobatæ sunt in dicto c. *Ecclesia*, cum similibus. Et ratio differentiæ est, quia quando disponunt in particulari circa Ecclesiastica, preseferunt, ac supponunt potestatem laicorum in illa, quod repugnat Ecclesiasticæ libertati. Quando vero in communi loquuntur, tantum procedunt ex potestate gubernandi rempublicam in temporalibus,

in quo libertas Ecclesiastica non ostenditur. Et ideo si aliunde leges illæ favorabiles sunt, Ecclesiastica potestas pro suis rebus, vel clericis illas acceptat, eo ipso, quod eas non reprobat. Denique addit, censeri favorabiles tales leges, eo ipso, quod sunt utiles toti communitati, & non nocent clericis per se loquendo; imo decet, ab eis servari, quo modo explicant etiam hunc favorem Panorm. Sylv. Angel. & alii. Et hanc sententiam expresse, & in propriis terminis sequuntur, & approbant hanc Decii doctrinam in eodem c. *Ecclesia*, Marcus Mantua. nu. 23. & Pet. Greg. nu. 16. Tenet etiam Fortun. Garc. de ultim. fine, illat. 10. principali, nu. 155. & latius illat. 13. num. 223. Maranta disput. 8. num. 17. & 47. Rebuff. in Comm. ad constit. Galli. tom. 1. in Procem. Gloss. 1. num. 62. qui addit limitationem, ut doctrina intelligatur de legibus civilibus iuris communis, non tamen de legibus particularium regnorum, quia illas non solet Papa approbare, cum earum notitiam non censeatur habere, juxta c. 1. de const. in 6. Quod sequitur Valas. de iure emphyt. p. 1. quæst. 20. num. 6. §. *item quæro*. Hoc tunc cum limitatione intelligendum arbitror, ut procedat quando lex regni est contraria iuri communi, tunc enim lex iuris communis censetur iure canonico approbata: at vero quando lex regni est solum ultra jus commune, tunc etiam censetur approbata, non quidem absolute (ut sic dicam) & in particulari, sed in generali, & sub illa conditione, ut sit lex iusta, & toti communitati civium conveniens, & libertati, ac decentiæ clericorum nihil derogans, ad hanc enim approbationem non est necessaria talium legum notitia, ut per se patet. Et ita sentiunt etiam Thom. Zerola Episcopus Benaventan. in Praxi Episcopor. verb. *pragmatica*. num. 3. §. *ad primum*, & Petr. Morla in emporio iur. p. 1. tit. 1. num. 14.

14 Probaturque hæc sententia sic explicata. Primo ex dicto capite 1. de novi oper. nuntiat. Nam licet in particulari casu loquatur, supponit tamen ius generale, ut supra illud induximus, & Decius etiam indicavit. Idemque probat optime dicto cap. *innotuit*, de arbit. ubi non solum causa canonica secundum leges deciditur, sed etiam prior sententia ab Ecclesiasticis judicibus non secundum leges lata, nulla denunciatur: quod aperte supponit leges in eo casu obligare. Secundo idem probant antiquiora decreta, quæ generaliter loquuntur: ut cap. *de capitulis*, distin. 10. ubi Leo Papa IV. ad Imperatorem scribit, effecturum, ut constituens eius serventur, *quantum valuimus* (inquit) & *valemus*. Et Nicol. Papa cap. 1. eiusdem dist. solum dixit, *Lege Imperatorum non in omnibus Ecclesiasticis controversiis utendum est*. Ubi non dixit, in nullis esse utendum, sed *non in omnibus*. Quod in fine declarans, ait, *non quod Imperatorum leges, quibus sæpe Ecclesia utitur, dicamus penitus renuendas, sed quod eis Evangelicis Apostolicis, atque canonicis decretis, quibus postponendæ sunt, nullum posse inferre præiudicium asseramus*. Et in cap. *quoniam*, ait Gelas. Pap. Pontifices uti legibus Imperatorum tantummodo pro cursu temporalium rerum, utique ubi canones Ecclesiastici desunt. Neque obstat, quod hæc decreta de legibus Imperatorum, seu communis iuris civilis loqui videantur: tum quia interdum generaliter loquuntur de constitutionibus, seu legibus Principum, ut in cap. *constitutiones*, & c. *quis autem*, dist. 10. & quoad hoc Reges Imperatoribus comparantur in d. c. *duo sunt*. Unde leges universales alicuius regni, tanquam ius commune ibi reputantur: tum etiam quia naturalis ratio, & æquitas, ob quam Ecclesia vult, has leges a clericis servari, eadem in legibus regnorum easdem conditiones habentibus locum habet: tum præterea quia eadem consuetudo in his legibus reperitur, videntibus Ecclesiasticis Prælatis. De qua Doctores allegati, qui in diversis regnis scripserant, testificantur: est ergo sufficiens signum approbationis talium legum, saltem tacitæ. Sic ergo facile intelligitur, leges civiles nunquam obligare clericos virtute sua, sed quoties clerici ad eas observandas tenentur, virtute canonum, & rationis naturalis obligati. Atque ita facile solvuntur obiectiones, & conciliantur omnia. Nam quod ad primam rationem attinet, admittimus quidem illam decentiam, & convenientiam in observatione talium legum tanquam fundamentum obligationis, quæ per consensum, & approbationem canonum consummatur, & ita facile satisfit obiectionibus contra illam rationem. Et ex eodem principio respondetur ad ea, quæ in secunda ratione adducebantur. Negamus enim has leges obligare, quia exempti non sint a iurisdictione civili quo ad hanc partem, sed quia jus canonicum tales leges approbat, & dat illis eam vim obligandi, quæ convenienti gubernationi politicæ sufficiat.

15 Secundo loco dicendum est de vi coactiva talium legum. In quo vera, & certa resolutio est, has leges non comprehendere clericos quoad vim cogendi illos, nec quoad hoc per canones approbari, licet transgressores earum, a suis Prælatis, & eorum arbitrio puniri possint propter talia delicta. Prior pars duo includit, unum est authores talium legum non posse cogere clericos ad illarum observationem; aliud est, non posse punire transgressores: & unum sequitur manifeste ex alio, quia utrumque fundatur in potestate iurisdictionis coactiva, quam non habent Principes, vel judices laici in Ecclesiasticas personas. Quod est certissimum, quia personæ Ecclesiasticæ gaudent immunitate fori, maxime in criminalibus, quam immunitatem hic supponimus ex alio tractatu, & est per se nota in sacris Canonibus, atque etiam in iure Imperatorum & Regum Christianorum. Si autem ratione huius immunitatis iudicari non possunt clerici a Magistratibus laicis propter delicta contra legem naturalem, ita neque propter delicta contra leges humanas, quæcumque illæ sint, quia privilegium fori absolutum est, & iura generaliter loquuntur, & est eadem ratio, & decentia status clericalis in omnibus. Et in hoc cernitur clara differentia inter vim directivam, & coactivam legis: nam in priori nulla est indecentia, in posteriori autem esset maxima.

Leges civiles iuste quoad vim coactivam clericos non comprehendere

16 Alia differentia esse potest, quia lex quo ad vim directivam fertur in cives, ut tales sunt, & per se est necessaria ad commune bonum, & ideo quo ad hunc effectum statim acceptatur per ius canonicum: coactio autem fit civibus, ut delinquentes sunt, ideoque non est per se ita necessaria, nec acceptatur per canones quoad clericos, neque id dicebat, sed multo magis, ut suorum tantum Prelatorum coactioni subdantur. Item coactio non fit in communi, sicut fit dispositio legis, sed fit in particulari circa personas, & ideo non potest ullo modo fieri a potestate laica circa clerici personam, nec per legem disponentem de illa in particulari obligari posset, ut dictum est: ergo multo minus per sententiam. Poterant vero hic moveri difficultates de clericis delinquentibus contra leges prohibentes deferre arma tali tempore, aut loco, aut talis generis, an possint clerici illis privari per potestatem laicam. Item an custodes montium possint ab eis penam exigere. Sed hæc remitto in tractatum de immunit. & simpliciter respondeo nagative stando præcise in ratione pœnæ. An vero sub aliis rationibus possit talis actio satis consueta, iustificari, ibi tractatum est.

Alia differentia

17 Atque hinc obiter colligitur, quod licet lex civilis obligans clericos quo ad vim directivam, interdum ad lat pœnam ipso iure incurrendam, nihilominus clericus transgressor legis, licet peccet, non tenetur in conscientia penam solvere, nisi per suum iudicem ad hoc cogatur, ut fieri potest modo statim declarando. Probatur, quia licet pena imponatur per ipsam legem, nihilominus pertinet ad vim coactivam. Item illa lex prout fert pœnam continet sententiam eo ipso a legislatore latam contra delinquentem: sed nulla potestas laica potest per sententiam punire clericum propter aliquod delictum: ergo nec per legem. Dices, hoc esse verum de sententia, quæ per hominem, & servato iuris ordine ferenda est: nam illa prærequirit coactionem per hominem inferendam: secus vero de sententia lata per legem, quæ processum, aut iuridicam cognitionem causæ non requirit: sed tantum consummationem delicti, quæ ipsi delinquenti in conscientia innotescat: unde sine propria coactione imponitur per obligationem in conscientia ad exequendam

Hinc colligitur

Obviatur obiectiunculæ.

talem

talem penam, si delictum fiat, ut infra tractando de lege penali videbimus. Respondetur de utraque sententia procedere rationem factam: tum quia utraque pertinet ad vim coactivam, & quodammodo maior coactio fit per sententiam legum latam, quia secum affert exequutionem, & non datur locus defensioni; tum etiam, quia omnis scientia lata a non iudice nulla est: illa vero fertur a non iudice respectu clerici. Quare licet legislator civilis possit imponere obligationem in conscientia quoad morum directionem communem omnibus civibus, non tamen quoad penarum inflictionem, quia hæ per alios competentes iudices imponi possunt.

18 Et ideo addidimus alteram partem assertionis, scil. posse Ecclesiasticas personas a suis Prælatis puniri propter transgressiones talium legum: quæ facile probatur, quia illa transgressio est delictum contrarium bono communi: ergo potest per potestatem aliquam puniri, non per civilem: ergo per Ecclesiasticam. Item illa punitio est moraliter necessaria ad commune bonum: nam ad illud expedit: ne talia delicta maneant impunita: ergo per legitimum superiorem fieri potest. Dixi autem tunc esse imponendam pœnam arbitrio Prælati, ut insinuarem, licet per leges civiles sit pœna designata pro tali delicto, non teneri Prælatum Ecclesiasticum illam imponere clerico transgredienti legem. Ita notavit Covar. lib. Practicar. quæstion. cap. 33. in fine, & Salced. in Practic. crimin. cap. 66. & ratio est, quia lex illa quo ad illam partem, quæ pœnam designat, jam pertinet ad vim coactivam, & ideo non habet vim in Clericum. Et explicatur amplius, quia iudices Ecclesiastici non tenentur judicare secundum leges civiles, sed secundum canones, & ubi illi desunt possunt suo arbitrio uti, accommodando penas canonicas, & non civiles: unde quia canones non ponunt determinatam penam pro tali delicto, ut constat, arbitrio judicis Ecclesiastici imponenda erit. Quinimo nonnulli Iuristæ dicunt, non posse tunc iudicem Ecclesiasticum imponere subdito penam legis civilis, ne videatur clericum iudicari more laicorum, aut iuxta laicorum iudicium, contra cap. 2. de iudic. Sed in hoc nulla est prohibitio, nec obligatio per se loquendo: nam potius est prudens consilium, & canonibus consentaneum, ut iudices Ecclesiastici imitentur leges iustas civiles, ubi canones desunt. Solum ergo id habebit locum, quando pena esset corporalis, & non decens Ecclesiasticam personam, vel quando per accidens sequeretur scandalum, vel suspicio agendi contra Ecclesiasticam immunitatem.

19 Et juxta hæc facile est respondere ad alteram partem rationis dubitandi, seu obiectionis positæ contra priorem assertionem. Negatur enim sequela quæ fit a vi directiva ad coactivam, vel e contrario, de quo plura dicemus capite sequenti. Negatur etiam, esse impossibile aliquem teneri præceptis alicuius, a quo non possit cogi per penam, aut puniri, si inobediens sit. Nam licet utraque potestas necessaria sit ad efficaciam legis, non est tamen necessarium, ut semper utraque sit in eadem persona. Quamvis enim regulariter, & attento solo ordinario iure, ita sit, nihilominus propter commune bonum possunt interdum separari, & ita factum est in huiusmodi legibus. Nam legibus civilibus relicta est directio necessaria etiam quo ad personas clericorum in his, quæ secundum communem rationem civium necessaria sunt ad commune bonum civitatis, & omnibus civibus communia sunt. Et nihilominus coactio necessaria etiam pro talibus legibus servandis, servata est Ecclesiasticis iudicibus, propter honorem, & decentiam Ecclesiastici status, & maiora mala vitanda. Unde ad magistratus civiles pertinebit implorare auxilium Prælatorum Ecclesiæ, ut cogant subditos suos iustas leges servare, quod ipsi pro sui muneris obligatione facere tenebuntur.

Bene posse aliquē teneri preceptis alicuius a quo nequit cogi per pænā

20 Interrogabit autem fortasse aliquis, quibus signis, aut regulis cognosci possit, quando leges civiles tales sint, ut Ecclesiasticas personas obligent ad sui observationem. De hac enim re multa scribunt Iurisperiti, & non tam generalem regulam tradunt, quam per varios casus discurrunt, ut videri potest in Bartolo, Panormit. & Felin. sed illud pene infinitum est, & preterea difficile est ex illis aliquid certum colligere. Quantum ergo ad nos spectat, videri potest utilis distinctio legum supra data: nam quædam respiciunt bonum publicum immediate & secundum se, aliæ bonum singulorum, ex quo tandem resultat commune bonum. De prioribus ergo legibus generaliter affirmari potest obligare clericos, quando materia earum communis est omnibus civibus, ut tales sunt, & est justa, & honesta, & nihil continet contra decentiam, vel exceptionem Ecclesiastici status, sed potius illam fovet, etiamsi interdum non juvet ad utilitatem temporalem, quæ in tali casu considerabilis non est. Hoc patet exemplis, in lege taxante pretium tritici, & similium rerum, in lege prohibente extrahi a regno res necessarias reipublicæ, vel prohibente deferre arma noctu, & similibus: & ratio est clara, quia commune bonum civitatis, ut tale est, maxime cadit sub obligationem, & omnibus aliis præferendum est: unde quia per has leges per se primo procuratur, & alioqui non sunt contra specialia iura, vel privilegia clericorum, ut supponitur; ideo in eis nulla est ratio exemptionis, sed omnia, quæ diximus in illis maxime locum habent.

Quando sciāt leges civiles tales, ut obligent Ecclesiasticos

21 De cæteris vero legibus non est tam certa similis generalis regula: nam auctores citati variis distinctionibus utuntur, & præcipue videntur requirere, ut tales leges redundent in commodum Ecclesiasticorum: nam si præiudicium afferant, non valebunt. Aliqui etiam postulant, ut leges versentur circa contractus laicorum saltem ex parte, id est, laici cum clerico, aut e converso; non vero si fiant inter ipsos clericos inter se. Mihi tamen videtur quoad priorem partem cavendum esse, ne lex directe, vel indirecte tendat ad imponendum onus clericis, vel privandum illos aliqua libertate, aut iure sibi concesso: nam tunc jam esset lex iniusta, & contra immunitatem Ecclesiasticam: si autem lex re vera sit iusta, & generalis, non est curandum de particularibus incommodis temporalibus, quæ sunt per accidens: nam tales leges interdum juvant, interdum impediunt temporalia commoda, ut quod testamentum minus solemne non sit validum; sæpe erit contra voluntatem testatoris: sæpius vero est illi utile propter fraudes, quæ committi solent. Unde merito a Panormitano, & aliis adnotatum est, non posse dici legem onerosam, quæ secundum varias occasiones, & facti accidentia potest esse utilis, vel damnosa, & in ea generalitate lata est, prout moraliter, & frequentius expedit bono communi, atque etiam singulorum ad evitandas fraudes, & lites; ergo quoties lex talis fuerit, & habuerit alias conditiones honestatis, & justitiæ, ac universalitatis, obligabit clericos, non obstante particulari temporali incommodo accidentaliter occurrente. Quo ad alteram vero partem non existimo esse necessariam limitationem, si in cæteris justitia legis servetur: quia etiam clerici quando illo modo inter se contrahunt, non se gerunt ut clerici, sed ut cives, & communi iure civili uti debent, ut recte explicatur in lege taxante triticum: nam licet clericus vendat clerico, servare debet legem, & idem credo esse in testamento, licet clericus instituat hæredem clericum; debet enim testamentum esse solemne, ut valeat, seclusa speciali ratione piæ causæ, & sic de aliis.

Si lex sit iusta, & generalis, non est curandum de incommodis particularibus

22 Tandem interrogari potest, de quibus personis Ecclesiasticis intelligenda sit resolutio prædicta. In quo breviter dico, excipiendam in primis esse personam summi Pontificis, quæ iure divino in omnibus, & per omnia exempta est a potestate civili, ut nunc suppono, unde nullas leges civiles alterius principis servare tenetur, non solum quia nunc ipse est supremus in temporalibus in suis terris, sed etiam ex vi suæ dignitatis spiritualis, ut in dicto tractatu ostensum est. Unde licet Pontifex versaretur in alieno regno, non teneretur leges civiles illius regni servare, quod existimo verum non solum in vi præcepti, & obedientiæ, ut probat ratio facta, sed etiam ex titulo servandi uniformitatem cum tali communitate, quia

A resolutione prædicta excipi Papā, Ecclesiam seu cōmunitates ecclesiasticas & pia loca quatenus aliquo speciali gaudent privilegio: idem quæ de persona illustri habente simile privilegium

quia est persona adeo excellens, ut ex vi rationis non cogatur sese accommodare statutis, & legibus suorum inferiorum, ut in capite sequenti iterum dicemus. Deinde excipiendæ sunt Ecclesiæ, seu communitates Ecclesiasticæ, ac pia loca, quatenus aliquo speciali privilegio gaudent, ratione cujus dispositio legis non potest ad illa accommodari, ut est de institutione minus solemni, & similia. Nam tunc est peculiaris ratio exemptionis, & ita non procedunt omnia, quæ diximus. Idemque erit de quacunque persona in spirituali dignitate constituta, cui annexum sit simile privilegium: quod idem esset in persona, & dignitate laica, si talem dari contingat. Tunc autem sicut talis communitas, vel persona non obligatur lege civili ex vi præcepti, & obedientiæ, ita etiam nec propter considerationem uniformitatis tenetur illas servare, quia justa exemptio tollit hanc obligationem, ut supra argumentando probatum est. In reliquis autem Ecclesiasticis personis doctrina generaliter procedit, non tantum in secularibus, sed etiam in religiosis, nec tantum in personis veris, sed etiam in fictis, id est, communitatibus contrahentibus, vel operantibus per modum unius civis. Nam de omnibus est æqualis ratio, servando proportionem, & supponendo, quod observatio talis legis unicuique iusta sit, & non repugnet decentiæ, & immunitati uniuscuiusque status.

CAPUT XXXV.

Utrum legislator suis legibus obligetur.

1 DUplex potest esse legislator, scilicet, communitas aliqua, vel singularis persona unius Principis, aut Prælati. Et quamvis respectu utriusque possit quæstio locum habere cum proportione, tamen potissimum versatur in posteriori sensu. Nam in priori certum est, legem latam a communitate obligare postea omnes personas illius communitatis, ut sumitur ex c. *cum omnes*, de constit. & ratio est, quia communitas est supra quascunque personas eius: & hac ratione lex lata in capit. generali v. g. obligat ipsum generalem, & sic de aliis. Si autem talis lex compararetur ad ipsum senatum, seu Capitulum, sic eadem est ratio de illo, & de quocunque Principe legem ferente.

Legē latā a communitate obligare omnes illius communitatis

2 Secundo supponendum est, sermonem esse de legibus, quæ habent rationem, & materiam de se universalem, & communem ipsi Principi, ut est lex v. g. taxans pretia rerum, & similes, in quibus ratio iustitiæ, vel alterius virtutis eadem est in Principe, & reliquis reipublicæ membris: nam si materia, vel ratio legis non sit communis, clarum est, non comprehendere Principem. Commune exemplum est, si feratur lex, ut nemo noctu arma deferat, illa non obligat Principem, quia nec decet, nec est accommodata statui eius, & ideo ex intentione Principis, & quasi ex naturalis legis imponitur communitati, ut distinctæ a Principe, & ideo illum non obligat. Sicut etiam potest fieri lex pro communi plebe, quæ nobiles non obliget, quia non est illis accommodata, ut per se constat, & tradit Aristotel. 3. Ethicorum c. 9. ergo multo magis id fieri poterit respectu Principis. Tertio distinguenda sunt in lege illa tria, scilicet, vis directiva, & coactiva, & irritans, seu dans formam contractibus & iudiciis, & de singulis agendum est, licet prima sit præcipue intenta.

Præsentē quæstionē esse de uno Principe, vel Prelato, & de legib. habentib. rationem universalem, & communem principi, ut in prætiis, non vero in eis in quibus nō est eadem ratio, ut in lege de non ferendis armis noctu

3 Quoad vim ergo directivam difficultas est, an teneatur Princeps in conscientia servare legem a se latam. Et ratio dubitandi est, quia Princeps dicitur esse solutus legibus in l. *Princeps*, ff. de legib. Et adiungi potest ratio, quia vel Princeps obligat seipsum sua lege, vel obligatur ab alio. Non primum, quia nullus potest sibi ipsi præcipere, inducendo obligationem: per promissionem enim vel votum potest quis seipsum obligare, non autem per præceptum, quod sibi imponat. l. penult. ff. de recept. arbitr. Et ratio est clara, quia præceptum postulat jurisdictionem, vel dominium: nullus autem potest jurisdictionem in se habere, nec sibi ipsi esse subiectus. Secundum etiam dici non potest, quia legislator, ut sic, non est subditus, quia vel est princeps non habens superiorem, vel si sit alias inferior, nihilominus ut legislator non imperatur ab alio, sed ipse aliis imperat; ergo ut sic non potest ab alio homine obligari. Nec vero dici potest obligari tunc ab alio, scilicet Deo: nam sequeretur non obligari lege humana, sed divina, quod videtur absurdum: tum quia non potest lex illa ostendi; tum etiam, quia alias non posset per hominem dispensari in ea obligatione, essetque peioris conditionis ipse, quam omnes subditi.

Dubium & ratio dubitandi

4 Nihilominus communis, & constans sententia est, teneri Principem, seu legislatorem tam civilem, quam Ecclesiasticum ad servandas suas leges, quando materia communis, & eiusdem rationis est in ipso, & in aliis. Docet Div. Thom. 1. 2. q. 96. a. 5. ad 3. & lib. 3. Polit. lection. 9. in fin. Conrad. Caiet. & cæteri expositores dicto art. 5. Soto 1. de just. quæst. 6. art. 7. Victor. relect. de potestate civil. num. 21. & de potestate Papæ, & Concilii. num. 7. Anton. 2. part. tit. 17. num. 5. Sylvest. verb. *lex.* q. 14. Covar. in cap. *alma mater.* 1. p. §. 1. num. 5. Navar. in cap. *si quando*, de rescrip. exceptio. 1. & in Apolog. de redditib. Ecclesiasticis, q. 1. num. 32. & consil. 18. de penit. & remiss. Abulens. Matth. 23. quæst. 24. Dominic. Turrecrem. & alii in cap. *justum est*, dist. 9. & alii Canonistæ in cap. *cum omnes*, de constitut. Glossa etiam, & Doctores in dicta lege *Princeps*, & Cuiacius libro, 15. observat. cap. 3.

Resolutio

5 Probat hoc primo D. Thom. ex illo Matth. 23. *Alligant onera, & digito suo nolunt ea movere*; ubi Christus reprehendit Prælatos, qui multa iubent, & non faciunt. Et quamvis Christus specialiter loqueretur contra pharisæos, qui per falsas interpretationes ea onera populo imponebant, tum non solum reprehendit eos ex deceptione, sed etiam ex inequalitate: unde recte facit illud Proverb. 20. *Pendus, & pondus, mensura, & mensura, abominabile est Domino*, & illud Michæ. 6. *Nunquid justificabo stateram impii*? Secundo probatur ex utroque iure: nam in dicto c. *cum omnes*, de const. refertur, & probatur illa sententia Catonis, *Patere legem, quam ipse tuleris*, & illud Prætoris ædictum, ff. *quod quisque iuris in alterum statuerit, ipse eodem iure utatur*. De quo ait Ulpian. ibi in l. 1. *summam habere æquitatem. Quis enim* (ait) *aspernabitur, idem ius sibi dici, quod ipse alius dixerit*? & in c. *iustum est*, d. 9. ex Isid. lib. 3. sent. c. 51. *iustum est* (dicitur) *Principē legibus obtemperare suis*, & infra dicitur, *Principem teneri suis legibus*. Sic ad Valentinian. scribit Amb. epist. 32. alias lib. 2. epist. 13. vel alias 3. loquens de quadam eius lege. *Quod cum præscripsisti alius, præscripsisti etiam tibi, leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodiat*. Unde in cap. *non liceat Papæ*. 12. q. 1. Pontifex ipse legem fert, quæ verbis etiam expressis ipsum Pontificem comprehendat, & in l. *digna vox*, C. de legib. dicitur: *Digna vox maiestate regnantis est, legibus alligatum se Principem profiteri*. Idem sumitur ex l. *ex imperfecto*, C. de testamentis, & ex §. ult. Instit. quibus modis testamenta infirmentur. Idemque habetur in Legib. Hispaniæ lib. 16. tit. 2. p. 1.

Probatur Scriptura & utroq; iure

6 Ut autem propriam rationem hujus veritatis reddamus, & simul explicemus, quam gravis sit hæc obligatio, oportet inquirere, an hæc obligatio in Principe intrinsece oriatur a lege ab ipso lata tanquam ab immediata ratione operante; an vero ex aliquo principio extrinseco. Nam ratio dubitandi in principio posita videtur probare, non posse affirmari primum, & ideo auctores hanc obligationem deducunt ex principiis extrinsecis, ut videre licet præcipue in Caietano, & Soto supra. Unum est: *Quod tibi non vis, alteri ne facias*, quo utitur Soto, sed non videtur recte accommodari. Nam sensus illius principii est, ut nemo alteri inferat iniuriam, quam non vult ab alio sustinere; non autem est sensus, ut nemo alteri faciat quod sibi ipsi non facit: nam judex furem iuste condemnat, & interficit, se autem ipsum non tenetur condemnare, etiam si fur sit. Aliud principium est, *quia turpis est pars, quæ discordat a toto*, sumptum ex August. lib. 3. confess. c. 8. habetur in cap. *quæ contra mores* dist. 8. legislator autem pars est reipublicæ, cum sit caput eius, & ideo turpiter agit, si in legum observantia

Unde obligetur princeps suæ legi

vantia a toto discordat. Veruntamen (ut capite præcedenti argumentabar) ex hoc principio non colligitur maior obligatio quam sub veniali, ut declarabamus exemplo alterius civis, qui utendo dispensatione valida, iniuste tamen, & sine causa concessa, discordat a toto, & tamen ad summum venialiter peccare censetur: ergo similiter si Princeps solum obligatur hoc titulo, erit levis obligatio. Quod si fortasse in eo augeatur propter circumstantiam personæ, ad summum id erit ratione scandali, in quo interdum fundari solet hæc obligatio, ut patet ex l. 16. tit. 2. p. 1. & Greg. Lop. ibi. Hæc autem obligatio est per accidens, unde cessante scandalo non tenebitur Princeps suam legem servare, saltem obligatione gravi. Consequens autem est & contra bonos mores reipublicæ, & contra Doctores supra citatos: censent enim hanc obligationem non esse minorem in Principe, quam in subditis. Quod de summo Pontifice notavit Covar. in c. *alma mater*. p. 1. §. 1. n. 9. cum Decio in c. *sane* 1. de officio deleg. & idem notat. Victor. relect. de simon. num. 39.

7 Alia principia sunt illa, *Patere legem, quam ipse tuleris: & quod jus in alium quisque statuit, illud servare debet*. Veruntamen hæc & similia axiomata aut petunt principium, aut non recte accommodantur: nam variis modis possunt intelligi. Primo de iure seu de lege humana declarativa legis naturalis, & sic infallibile est, talem legem æque obligare Principem, & subditum, quia tunc jus naturale est, quod præcipue obligat, & illa vis directiva legis humanæ, quatenus est ostensiva iuris naturalis, æque operatur in principem, ac in alios, de quo puncto videri possunt aliqua ex jurisperitis apud Tiraquel. de utroque retract. lib. 1. Gloss. 1. §. 3. n. 39. Secundo potest intelligi, aliquem pati legem a se latam, quando in statu subiectionis, constituitur, ut contingit in eo, qui fert legem, non ut caput, sed ut unum suffragium communitatis: nam postea ut persona privata pati debet legem, ut diximus, in quo sensu videntur afferri illa principia in dicto cap. *cum omnis*. Deinde habent locum illa principia, si contingat eum, qui magistratum gerebat, illum deponere, vel illo privari: nam postea subiectus erit legi, quam ipse tulit, quia vere tunc est subiectus communitati, & consequenter legibus eius non solum quoad vim directivam, sed etiam quoad coactivam, & videtur illud axioma convenienter ita exponi; nam illud verbum, *patere legem*, indicat subiectionem quoad utramque vim. Tertio vero modo potest intelligi in sensu, quem tractamus de legislatore supremo in sua dignitate permanente, & sic continet illud principium conclusionem, de qua disputamus; non vero in eo redditur ratio, quam inquirimus, nec explicatur titulus huius obligationis.

Principē obligari ad servādam suam legem, ex virtute, & efficacia ipsius legis. Probatur conclusio

8 Dicendum igitur censeo, Principem obligari ad servandam suam legem proxime ab ipsamet lege, & ex virtute, & efficacia eius. Quod ita explicatur, quia transgrediendo illam, committit peccatum eiusdem speciei cum subditis peccantibus contra illam. Ita sentit D. Thom. supra, & reliqui Doctores, neque enim existimo, Caietanum, & Sotum aliud voluisse, ut explicabo. Hoc etiam indicant iura citata, quia dicunt, talem legem obligare ipsum Principem; ergo ponunt ipsam legem positivam tanquam proximam rationem illius obligationis. Hoc etiam confirmat discursus proxime factus, quia per principia extrinseca non potest sufficienter explicari hæc obligatio. A posteriori etiam declaratur, quia si Rex statuit legem taxantem pretium & ipse ut privatus dominus rem carius vendat, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, ex communi sententia, quia hoc postulat naturalis æquitas: ergo signum est, illam legem positivam habere suum effectum etiam respectu legislatoris. Similiter si absque causa comedat carnes die prohibito, aut non ieiunet in die præcepto, agit contra temperantiam; ergo obligatio eius immediate nascitur ex ipsa lege positiva. Atque hinc tandem concluditur ratio, quam indicavit Soto: nam lex positiva habet efficaciam constituendi materiam suam in tali specie virtutis, & præscribiendi medium necessarium ad honestatem talis virtutis; ergo posita lege, Princeps ideo censetur peccare, non servando illam, quia non servat medium virtutis: postquam enim illud medium constitutum est, absolute in illo consistit virtus, & ideo ab illo recedere peccatum est: ergo proxima ratio illius obligationis etiam respectu Principis nascitur ex ipsa lege.

Difficultas.

9 Adhuc vero manet difficultas, quia lex humana non constituit medium virtutis absolute, & simpliciter respectu omnium, sed respectu subditorum: ipse autem Princeps non est subditus. Respondent aliqui, legem dupliciter considerari posse, scilicet, ut præceptum, & ut regulam rationis, & priori modo solum referri ad subditos: posteriori autem modo etiam ipsum legislatorem obligare, quia tenetur secundum rationem vivere, & consequenter regulam rationis servare. Sed hoc non expedit punctum difficultatis, quia regula rationis duplex esse potest, una consulens, seu ostendens aliquid ut honestum, non tamen ut omnino necessarium ad honestatem, & si de hac regula sit sermo, non sufficit, quia discordare ab hac regula non est peccatum: sic enim laicus verbi gratia non utens regula rationis, qua religiosus uti debet, non peccat, quamvis bene faceret, illa utendo. Alia est regula rationis necessario sequenda ad honestatem, & hæc non separatur a præcepto, quia necesse est, ut habeat vim obligandi, alias non inducet necessitatem. Si ergo lex non habet rationem præcepti respectu legislatoris, ad summum erit regula consulens, & ita non peccabit legislator non sequens illam: si autem est regula necessaria, non potest ab illa excludi vis, seu ratio præcepti.

Evasio.

Obviatur evasioni

Alia responsio probabilior

10 Dicunt ergo alii, legislatorem obligari sua lege ex voluntate totius reipublicæ, & ex virtuali pacto inter principem, & rempublicam: nam ea conditione accepit potestatem legislativam, ut ipse etiam obligaretur legibus a se latis: & ita indirecte quidem obligatur a seipso, quatenus obligando alios comprehendit se: directe autem censetur virtute obligari ab ipsa communitate, a qua habet potestatem sub ea conditione. Hæc responsio est probabilis, sed illi obstant duo. Primum est, quia illud genus pacti ostendi non potest, neque est necessarium: nam licet respublica vellet, ut lex non obligaret legislatorem, si absque causa id vellet, nihil efficeret. Unde etiam, si fingeremus a principio intervenisse contrarium pactum inter rempublicam, & Principem, nimirum quod ipse non esset obligandus suis legibus, nihilominus obligaretur, quia pactum illud esset iniquum, & contra bonum commune, & ideo nullius esset valoris. Secundum est, quia illa ratio non habet locum in potestate Ecclesiastica, quia non manat a communitate, sed a Christo, & tamen assertio etiam in Ecclesiasticis legislatoribus vera est. Quod si quis respondeat, Christum dedisse potestatem sub illa conditione, ostendere oportet, unde id colligatur, quia ipse illam non expressit, nec possumus dicere ibi pactum intervenisse.

Oppugnatur dupliciter

Resolutio auctoris

11 Respondeo igitur, Deum, qui est principalis auctor huius potestatis, illam conferre sub conditione prædicta, & non aliter, & hoc ipsum colligi ex ipsamet ratione naturali, absque alia revelatione, vel pacto humano. Declaratur in hunc modum: nam omnis potestas legislativa est a Deo principaliter, vel immediate, ut in potestate Ecclesiastica, vel mediante republica, ut in civili: unde licet homo immediate legem ferat, in eo actu se gerit ut minister, & dispensator Dei, ut ex Paulo in superioribus attulimus: ergo intentio, & voluntas Principis ferentis legem, debet conformari intentioni Dei dantis potestatem: imo efficacia legis ad obligandum magis pendet ex intentione Dei, quam particularis legislatoris. Deus autem non solum ut auctor gratiæ, sed etiam ut auctor naturæ vult, legislatorem humanum non habere potestatem ad ferendas leges, nisi cum universali obligatione illarum, qua totam rempublicam ut constantem ex corpore, & capite comprehendat: ergo. Probatur minor ex ipsa necessitate communis bonis, ad quod hæc potestas ordinatur: datur enim in ædificationem, non in destructionem. Quod autem ad huiusmodi bonum commune pertineat, potestatem

hanc ita esse datam Principi, ut licet in voluntate ejus sit, legem ferre: si tamen feratur, universalis sit & ipsum comprehendat, declarant sufficienter testimonia Scripturæ, & rationes adductæ, & communis consensus non solum Patrum, sed etiam Philosophorum. Propter quam causam dixit optime Arist. 3. Polit. c.7. circa finem, legem debere in republica dominari. Nam (ut ibi recte explicat D. Tho.) dum non occurrit sufficiens ratio excipiendi aliquid a lege, etiam ipse Princeps debet illi subiici, & secundum illam legem, vel operari, vel judicare, quia alias inutilis redditur lex, & respublica perturbatur.

De rationibus extrinsecis scandali, & deformitatis morumq; ad ostendendam principis subiectionem legi afferuntur

12 Ex quibus intelligitur, quomodo accipiendæ sunt rationes extrinsecæ, quæ ad ostendendam hanc veritatem afferuntur, scilicet, scandali, deformitatis morum, &c. Sunt enim optimæ ad declarandum, quomodo pertineat ad commune bonum, ut potestas Principis sit limitata modo supra dicto. Sicut enim in superioribus tractando de obligatione advenarum ad servandas leges territorii, dicebamus, scandalum esse extrinsecum motivum, non proximam, & intrinsecam rationem obligationis; ita in præsenti obligatio non oritur proxime ex illis rationibus extrinsecis, sed ex ipsa lege: illæ vero rationes indicant necessitatem constituendi legem ita regularem, & inflexibilem, ut sic dicam, ut totum corpus cum capite obliget. Et hoc plane sensit Cajet. cum dixit, hanc obligationem Principis, & subditorum, sequi ex principiis legis naturalis, diversis tamen. Nam in subdito sequitur ex illo principio, *Obediendum est superiori*, in Principe vero ex illo, *Patere legem, quam ipse tuleris*; tamen sicut in subdito obligatio solum radicaliter sequitur ex dicto principio: proxime vero ex lege, ita proportionaliter in Principe intelligendum est.

Prædicta obligatio est naturalis in radice, ut pote quæ sequitur ex ratione ipsa naturali: formaliter vero est positiva: humana absolute; divina ex hypothesi

13 Ex quo etiam constat, an hæc obligatio in Principe dicenda sit naturalis, vel positiva, divina, vel humana: est enim naturalis in radice, quia sequitur ex ipsa ratione naturali, quomodo dixit Bald. in l. 2. C. de servit. num. 40. Principem obligari ad servandam suam legem ex discursu rationis. Quod etiam habet Dec. in cap. 1. de const. lect. 1. n. 15. Proxime vero & formaliter illa obligatio est positiva, quia ex lege positiva nascitur, ut dictum est: & eodem modo dici potest obligatio humana absolute, licet dici possit divina ex hypothesi, id est, supposito, quod lex feratur, & ob illam causam in ea potest per hominem dispensari, etiam respectu Principis, ut infra videbimus.

Dubium de legib. municipalibus

14 Quæret vero aliquis, an Princeps superior teneatur etiam servare statuta, seu leges municipales provinciarum sibi subjectarum, saltem quando in illis provinciis moratur, vel in eis peregrinatur. Videri enim potest, tunc etiam esse obligandum propter uniformitatem morum, & ad vitanda scandala, & cæt. Nihilominus dicendum est, non teneri, quæ est communis resolutio, ut videre licet in Felin. cap. 1. de constit. numer. 30. quæ refert Card. cons. 2. Idem Tiraquel. referens alios loco supra citato num. 38. Ratio est, quia talia statuta lata sunt ab inferiori potestate, & iurisdictione, & ideo non habent vim obligandi eum, qui in eodem loco habet superiorem iurisdictionem. Qua ratione dicunt etiam communiter Canonistæ, legatum Pontificis, dum est in aliquo Episcopatu, non obligari peculiaribus legibus illius Episcopatus. Imo addit Tiraquel. supra cum aliis, licet tale statutum particulare approbatum sit ab ipsomet Principe, nihilominus non obligare illum: & ratio reddi potest, quia non approbat illud pro tota sua republica, sed tantum pro determinato loco, & ideo nulla ratio cogit caput totius reipublicæ, ut illi subdatur. Hoc vero ego libenter limitarem, nisi talis locus esset quasi propria habitatio ipsius Principis, ut est Roma v. g. respectu Pontificis, vel propria curia respectu Regis: nam quæ ibi generaliter servanda statuuntur per supremam auctoritatem ipsiusmet Principis, eum etiam obligare videntur, quia speciali ratione se habet tanquam civilis, & membrum illius loci.

Legē non obligare principem q. ad

15 Circa secundum punctum de vi coactiva legis communis, resolutio est, legem non obligare Principem quoad vim coactivam. Ita docet Div. Thomas, dicta solutione ad 3. & ita exponit legem, *Princeps*, supra citatam, & alias, quæ dicunt, Principem non ligari legibus, scilicet, quoad vim coactivam, quam sententiam, & interpretationem alii sequuntur: ratio vero est, quia coactio ex intrinseca ratione sua postulat, ut ab extrinseco proveniat, ut constat ex Philosophia; ergo Princeps non potest cogere seipsum per suam legem. Nec etiam cogi potest a subditis, quia nullus inferior potest violentas manus iniicere in superiorem, nec etiam potest cogi ab æquali, quia non habet in illo iurisdictionem, nec denique a superiore, quia agimus de Principe, qui superiorem non habet; ergo. Confirmatur hæc ratio, quia vis coactiva pertinet ad pœnæ impositionem, & inflictionem: pœna autem per se, & ex ratione sua fertur in invitum, & ideo ferri non potest, nisi ab habente superiorem potestatem in alium tanquam sibi subditum; ergo non potest imponi a legislatore respectu sui ipsius, sed tantum respectu subditorum.

vim coactivam siquidē non habeat superiorem

Obiectio

16 Vt autem hæc sententia, quæ vera est, & ratio ejus amplius explicetur, obiicitur, quia illa ratione ad summum colligitur, non habere legislatorem, qui in ipso penam exequatur, non vero non esse obnoxium penæ, quantum est ex vi legis: hæc autem duo valde diversa sunt, ut per se constat: nam unum pertinet ad jus, alterum ad factum: ut autem lex vere obliget quoad vim coactivam, satis est, quod quantum est ex se, reddat transgressorem obnoxium suæ penæ, etiamsi contingat, tunc non posse exequutioni mandari. Ut interdum supremus Prælatus in aliquo ordine, v. g. Generalis alicujus religionis, licet transgrediatur leges, tunc non punitur, quia non habet superiorem, postea vero finito officio solet puniri, quia tunc iam habet superiorem: ergo signum est, antea fuisse de se subjectum legi, etiam quoad vim coactivam.

Responder o biectioni

17 Respondetur negando primum assumptum. Nam legislator ita est exemptus a vi coactiva suæ legis, ut non teneatur sustinere penam in illa statutam, quia licet simpliciter sit reus penæ, saltem apud Deum (quia hic reatus necessario sequitur ex culpa) tamen illud erit respectu penæ statutæ a Deo, non vero de pœna posita ab ipsomet legislatore. Quod patet, quia ipse non intendit seipsum ad penam obligare, neque etiam obligatur a republica per modum alicuius contractus, seu in virtute ejus, tum propter supra dicta, tum maxime quia quoad hanc partem nullum est indicium talis conventionis, nec per aliquem usum, nec per iudicium sapientum. Denique neque a Deo ipso, neque a lege naturæ obligatur, ut probat idem commune iudicium sapientum: & ratio etiam differentiæ est optima, quia vis directiva ordinatur ad bonos mores, & ideo comprehendit etiam ipsum legislatorem: pœna vero solum per accidens intenta, aut necessaria est, & cum alias ex se postulet violentiam, non fuit conveniens illi subdi legislatorem, esset etiam superflua illa obligatio cum moraliter non posset ad exequutionem perduci. Declaratur denique, quia vel legislator habet in terris superiorem, qui possit illum punire pro delictis suis, vel non habet: si non habet, nulli hominum tenetur parere in exequutione talis penæ, circa seipsum: ergo neque est obnoxius ex vi suæ legis tali penæ, quia nihil aliud est esse obnoxium, quam teneri ad parendum in sustinenda tali pena, si infligatur ab homine habente potestatem: nam si infligatur a Deo, jam oritur obligatio ex altiori principio. Si vero legislator habet superiorem, ut est, v.g. Episcopus, poterit puniri a Pontifice, etiam propter indebitam transgressionem suæ propriæ legis; tamen non erit necessarium, illi imponere penam in sua lege statutam, sed hoc arbitrarium erit Pontifici, quia non tenetur judicare secundum legem inferioris: ergo signum est, pœnam illam ex vi legis non comprehendere ipsum legislatorem, sicut in simili dicebamus in capite præcedenti de clericis respectu pœnarum civilium legum.

Replicatur in responsione

18 *Sed instabit aliquis*: nam licet hoc verum sit de pena per iudicem imponenda, non tamen de illa, quæ ipso iure per legem imponitur; ergo saltem illa lex habebit effectum virtutis coactivæ etiam in ipso legislatore. Antecedens patet, quia illa pœna non requirit alterius hominis exequutionem, sed ipsiusmet rei:

ergo

ergo etiam ex hac parte ab ipso legislatore poterit exequutioni mandari, ut si pœna sit v.g. pecuniaria, vel de aliquo actu virtutis, eleemosynæ, jejunii, &c. Aliunde vero, quatenus talis lex obligat in conscientia ad talem pœnam absque alia condemnatione, videtur ex vi directiva virtutis obligare ad pęnam illam: quia obligatio in conscientia pertinet ad virtutem directivam: unde videtur esse eadem ratio de obligatione in conscientia ad hanc pœnam, & ad primam observantiam legis. Propter quod dixerunt aliqui, non repugnare simpliciter, legislatorem subdi legi, quoad vim coactivam, sed tantum quando ex parte pœnæ est aliqua repugnantia, vel indecentia, ut esset plane in pœnis corporalibus; tum quia esset indecens Principem, aut legislatorem pęna corporali affici: tum etiam quia in his pœnis nemo potest obligari ad exequendam pœnam in se ipsum, ut infra dicetur, & ab alio cogi non potest Princeps, ut probatum est. Idem etiam certum est de aliquibus spiritualibus pœnis: omnes enim fatentur non posse legislatorem incurrere censuram a se impositam, ut est communis sententia, de qua in propria materia; ratio autem non videtur sufficienter sumi ex indecentia: quia censuræ in Episcopis non sunt indecentes: sæpe enim contrahunt illas, & in Pontifice ipso voluntaria quædam suspensio, & separatio a divinis in vindictam sui criminis publici non esset magna indecentia: melius ergo dici potest, in his pęnis esse specialem rationem, quia essentialiter requirunt contumaciam, & inobedientiam respectu Prælati Ecclesiastici, & ideo non possunt contrahi ab eo, qui illas imponit, quia non potest sibi ipsi esse inobediens. At vero in pœnis pecuniariis, vel quæ consistunt in operibus pietatis, & virtutis, non est indecentia, nec repugnantia, & ideo quantum ad has non videtur impossibile, legem obligare Principem.

Omnis pena pertinet ad vim coactivam.

19. Sed nihilominus de quacumque pœna & de quocumque modo imponendi illam, vera est dicta resolutio, & communis. Ratio vero generalis est, quia omnis pęna quomodocumque imponatur, pertinet ad vim coactivam, ut superiori cap. explicatum est, & coactio ex suo genere, & ratione petit distinctionem inter agens inferens coactionem, & qui illam patitur; & secundum hanc generalem rationem iudicandum est de virtute legis circa legislatorem, etiamsi in particulari in exequutione alicujus pęnæ illa ratio cessare videatur. Deinde addi potest alia ratio, quia in lege ferente pœnam ipso facto, distinguenda est ratio legis, & ratio sententiæ, quam virtute includit. Nam ad actum directe præceptum, vel prohibitum obligat ut lex, & ita comprehendit legislatorem, ad pœnam vero cogit ut sententia, quæ formaliter a judice ferri debet, & ideo non comprehendit nisi eum, qui possit esse judex in tali causa, ut indicavit Glossa in cap. *licet canon.* verb. *exequutione*, de elect. in 6. Nullus autem esse potest judex in sua causa, cap. *inter querelas*, cum Gloss. ibi 23. q. 4. nec ligatur aliquis nisi a proprio judice, cap. *at si Clerici*, de judiciis, & ideo legislator ad talem pœnam non ligatur. Accedit tandem congruentia supra tacta, quia pœna non est per se intenta, neque per se necessaria ad honestatem morum, & ideo obligatio ad illam, etiamsi in conscientia oritur respectu aliorum, non est tam universalis, sicut obligatio ad materiam per se intentam in lege.

3 Obiect.

20. Tertio instari potest, quia vis directiva sive coactiva est valde infirma, & inefficax, propter quod nonnulli censent, non posse separari, quia est contra naturam legis; alii vero censent, quando separantur adeo esse infirmam puram virtutem directivam, ut non sufficiat ad obligationem sub mortali: unde Caiet. to. 2. Opusc. tr. 23. q. 2. quem sequitur Sotus l. 10. de justitia, q. 5. a. ult. in fine, dicunt religiosum factum Episcopum non peccare mortaliter transgrediendo præcepta religionis distincta a tribus votis, licet talia sint, ut ante Episcopatum obligent sub mortali, & rationem reddunt quia Episcopus jam non obligatur illis præceptis quoad vim coactivam, sed tantum quoad directivam: ergo idẽ dicendum esset in præsenti, quod esset valde absurdum.

Respondetur obiect.

21. Respondeo vim directivam legis esse separabilem a vi coactiva legis respectu aliquarum personarum, ut cap. præc dictum est de legibus civilibus respectu clericorum, & de statu innocentiæ universaliter, & probabiliter aliqui sentiunt, quod licet in eo (si durasset) futura fuissent præcepta humana obligantia, non tamen cogentia per pœnas, sicut nunc etiam sæpe lex præcipit, & vere obligat, licet nullam imponat pœnam. Denique illi actus sunt, ut sic dicam, realiter distincti, & non habent inter se essentialem connexionem: potest ergo unus sine alio fieri. Ad efficaciam igitur legis humanæ satis est, ut regulariter utramque vim exerceat, ubi specialis ratio exceptionis non intervenit: hæc autem ratio in præsenti manifesta est, quia cum legislator, vel simpliciter, vel ut exercet illud munus, non sit subjectus sibi, non potest convenienter subdi legi suæ quoad vim coactivam: satis ergo est, quod apud Deum possit, & debeat timere pœnam. Nihilominus addendum est, vim directivam separatam etiam a coactiva posse inducere gravem obligationem, ut ex dictis in cap. præc. constat: & ratio est, quia obligatio proveniens ex vi directiva legis non ideo gravis est, quia habet conjunctam coactionem: nam hæc posterior est, & potius coactio gravis supponit obligationem gravem, quia ex materia, & ex fine legis præcipue nascitur; ergo si lex quoad vim coactivam ex parte materiæ, & finis habet sufficiens fundamentum gravis obligationis, illam inducet, etiamsi separetur a coactione. Exemplum autem illud de religioso Episcopo quoad veritatem rei incertum est, apud illos autem auctores, qui ita sentiunt, ibi vis directiva non proprie sumitur pro legis obligatione, sed solum pro quadam decentia, & honestate morali. Sed de illo puncto alibi latius.

4. Object.

22. Ultima objecto fieri potest, quia Princeps obligatur civiliter: ergo potest etiam civiliter cogi: nam hæc est efficacia obligationis civilis; ergo etiam poterit ad pœnam cogi. Antecedens patet ex priori assertione: nam Princeps obligatur suis legibus civilibus: obligatio autem civilis est, quæ provenit ex lege civili §. 1. Inst. de exceptionib. Circa hanc difficultatem Jurisperiti inter se contendunt, an Princeps obligetur civiliter ratione suæ legis. Deci. enim in d. c. *sana*, & alii propter argumentum factum id negant, atque ita facile expediunt objectionem. Felin. autem ibi n. 3. & in ca. *Ecclesia*, de const. cum Baldo, & aliis affirmat: qui consequenter negabit ad civilem obligationem sequi necessario coactionem: nam ipsamet civilis obligatio potest esse tantum directiva. Et hæc sententia mihi placet simpliciter, quamvis possit esse æquivocatio in verbis. Ad quam tollendam adverto, quod obligatio in conscientia vocari potest interdum civilis, quia non oritur ex sola lege naturali, sed ex lege civili adjuncta, ut v.g. si ex contractu cum minori facto non acquiritur dominium ratione legis civilis, tenentur quis in conscientia rem restituere; illa vero obligatio non ex sola natura rei, sed ex civili lege; & ideo civilis dici potest: idem videre licet in præscriptionibus, & similibus. Alio modo dici potest obligatio civilis, ex qua oritur actio in civili judicio, ut debitor cogatur solvere obligationem, quomodo sæpe dicunt Juristæ, ex aliquibus stipulationibus, vel aliis contractibus oriri obligationem naturalem, & non civilem.

An princeps obligetur civiliter ratione suæ legis.

Decius.

Felinus, & Baldus recte negant.

23. Priori ergo modo sine dubio Princeps obligatur civiliter, quia tenetur in conscientia stare contractui habenti vires, & valorem ex adminiculo juris civilis, unde non potest ab alio auferre rem legitime præscriptam contra ipsummet juxta jus civile, etiamsi antea fuisset ipsiusmet Principis. Et ratio est, quia totum hoc nascitur ex vi directiva legis, quæ in ipsum Principem cadit, ut dictum est. At vero loquendo posteriori modo, subdistinguendum mihi videtur: nam si actio in judicio tendat ad cogendum vere debitorem: sic dari non potest, adversus Principem, & sic dici potest non obligari civiliter. Si vero tendat solum, ut per judicis sententiam declaretur ius creditionis adversus Principem, ut iuridice constet, ipsum teneri ad servandum illud, nec possit sine injustitia illud negare, sic dari etiam potest actio contra Principem, ita ut in conscientia teneatur illam permittere, seu admittere. Atque in hoc etiam sensu civiliter obligatur sine coactione, per quod obiectioni satisfactum est.

24. Su-

3. Punctũ de irritatione contractus seu actionis, & ratio dubitandi.

24. Superest expediendum tertium punctum de alio effectu legis, qui est irritare contractus, seu actiones. Et ratio dubii esse potest, quia hic effectus videtur pœnalis, & ita sæpe inter pœnas computatur a juris interpretibus: ergo sicut pena non comprehendit Principem, ita neque hic effectus. Confirmatur ex l. *ex imperfecto*. C. de testam. ubi dicitur, Imperatorem jure imperii esse exemptum a solemnitatibus juris, id est (ut exponit Gloss.) quia licet in actibus suis non observet solemnia juris, nemo sit, qui ea possit infirmare. Aliunde autem videtur oppositum colligi ex eadem l. *ex imperfecto*, ubi etiam de Imperatore dicitur, non consequi hæreditatem ex imperfecto testamento, quia sc. jure civili irritum est, ergo ille effectus fit a lege, etiam respectu Principis. Idem sumi potest ex c. *in causis* de sent. & re jud. quatenus Pontifex dicit, etiam in suis judiciis servandam esse judiciorum formam a canonibus statutam. Ratio denique est, quia hic effectus magis pertinet ad vim directivam, & est per se intentus in lege, & maxime refert ad bonum commune, ut Princeps etiam in illo concordat cum toto corpore, ut v.g. quod sacerdos inhabilis ad matrimonium, effectus est legis Ecclesiasticæ irritantis, maxime autem expedit, ut illum habeat, etiam circa personam summi Pontificis.

Irritatio aliquando est pure pœnalis, & proprie: sæpius vero est effectus per se intentus ob honestatem morum reip.

25. Breviter distinctione utendum censeo. Nam hic effectus aliquando est pure, & proprie pœnalis, quia solum in penam fit, ut quando simoniacus per suum contractum nihil operatur, vel quando beneficiatus non facit fructus suos, quia non recitavit horas: aliquando vero, & sæpius hic effectus est per se intentus propter honestatem morum reipublicæ, ut solemnitas testamenti requiritur ad valorem ejus, ut securibus servetur justitia. Priores ergo leges non comprehendunt Principem propter primam rationem factam. Posteriores autem leges, per se loquendo, & nisi expresse derogentur, vel dispensentur, Principem comprehendunt: & hoc probant posteriora motiva. Nihilominus tamen quando Princeps ipse facit scienter actum sine solemnitatibus juris, censetur secum ipse dispensare, & actum facere validum, juxta dictam legem, *ex imperfecto*, quod secus est de actu seu testamento ab alio facto, etiam respectu Imperatoris, quia tunc non est ulla ratio dispensationis, & ideo actus est invalidus. Et ita conciliat illas duas partes Glossa ibi, & consonat optime §. ult. Inst. quibus modis testamenta infirmentur. Quid autem necessarium sit, ut derogatio, vel dispensatio quoad hunc effectum sit valida respectu Principis, infra dicemus: nam idem in hoc censendum est, quod de dispensatione in obligatione legis quoad eundem Principem, de qua dispensatione in libr. 8. dicturi sumus.

Fit satis rationi dubitandi.

26. Ad rationem ergo dubitandi in principio positam ex dictis patet solutio: jam enim declaratum est, posse legislatorem sua lege obligari, quia fert legem ut minister Dei, cujus auctoritas in illa obligatione intervenit: & quamvis non possit Princeps obligari lege sua tanquam præcepto directe sibi imposito, potest nihilominus obligari præcepto a se lato pro tota communitate, cuius ipse est pars, quia per tale præceptum constituitur certa regula virtutis, quam ipse ex vi rationis naturalis sequi tenetur, quia ita præscriptum est ab auctore talis potestatis, ut declaratum est: unde alii dicunt, quod licet idem non possit sibi ipsi imperare, tamen idem ut minister Dei potest se ut hominem obligare lege a se lata, quia operatur per iurisdictionem aliquo modo divinam, id est, a Deo acceptam, quæ potest habere hanc efficaciam in ipsum habentem: quatenus innititur divinæ potestati, a qua manat, quod in idem redit: nam eodem modo, & ex iisdem principiis explicandum est.

27. Ad legem, *Princeps*, quidam moderni respondent, ibi non dici, Principem esse solutum omnibus legibus, sed indefinite legibus, intelligendum esse iuxta rubricam legis, quæ sic habet: *Idem Ulpianus in l. 14 ad legem Juliam, & Papiam.* Cum ergo ibi dicitur Princeps solutus legibus, intelligendum solum est de lege Julia, & Papia, quæ dicitur fuisse de caducis legatis, a qua solutus erat Princeps, idque non iure suo, sed beneficio senatus. Hanc ego interpretationem non improbo quoad omnia, quæ assumit, quia non mihi constat, esse falsa omnia, ipsa vero in se non probo, tum quia nova est, & contra communem interpretationem; tum quia est parum consentanea & verbis illius legis, & aliis legibus. Probatur primo, quia illa indefinita in rigore doctrinali æquivalet universali, & coniuncta cum verb. *solutus est*, habet maiorem vim, quia verbum illud, *solutus est*, includit negationem, scilicet, non est subiectus legibus, & in virtute est ille terminus distributus: tum etiam quia licet illa lex fuerit sumpta ex libro Ulpiani ad legem Juliam, & Papiam, non ideo sequitur, in illa sententia, & verbis illius legis loquutum fuisse de illa sola lege: potuit enim illud principium generale afferri occasione alterius legis, de qua tractabat. Quod declaratur accommodatissimo exemplo sumpto ex §. ult. Inst. quibus modis testamenta infirmentur; ubi cum dictum fuisset, Imperatorem non admissurum aliquid sibi relictum per testamentum non legitimum, &c. subditur, *Secundum hoc D. Severus, & Anton. sæpissime scripserunt; licet enim* (inquit) *legibus soluti simus, attamen legibus vivimus*, ubi non possunt illa verba limitari ad sola testamenta imperfecta, vel similia legata, quorum occasione ibi afferuntur, cum referantur tanquam sæpissime in rescriptis Imperatorum repetita. Ita ergo potuit contingere in Ulpiani libro. Item inde colligo, sententiam illam tanquam universalem, & non limitatam ad certam quandam legem receptam fuisse, quandoquidem ab Imperatoribus sæpissime repetebantur quacumque oblata occasione. Deinde colligo, Imperatorem intellexisse, se esse solutum legibus, non privilegio, aut beneficio Senatus, sed suo iure, & ex vi supremæ potestatis suæ, aut subinde sententiam illam Ulpiani intelligendam esse de supremo Principe, qui ex se, & sine privilegio solutus legibus esse dicitur, quod in altera parte eiusdem legis significatur, dum dicitur, *Augustam, licet legibus soluta non sit*, utique ex vi suæ dignitatis, *nihilominus beneficio Principis esse solutam*. Denique hoc maxime confirmant verba legis, *ex imperfecto*, C. de testamentis, *licet lex Imperii* (id est, dignitas, & suprema potestas) *solemnibus juris Imperatorem solvit, nihil tamen tam proprium Imperatori est, quam legibus vivere*.

Responsio ad legem Princeps.

28. Vera ergo est communis interpretatio, quæ leges has intelligit de exemptione Principis a vi legum coactiva, a qua non est exempta Regina, seu Augusta, quia simpliciter est inferior, & potest per Principem cogi, & puniri, tamen gaudet illo privilegio, beneficio Principis propter singularem dignitatem, & coniunctionem cum Principe: cum autem in proxime citatis iuribus Imperatores addunt, *Attamen legibus vivimus*, recognoscunt directivam obligationem legum, & ideo eas se servare profitentur: unde in l. *ex imperfecto*, ff. de legat. 3. sic dicitur: *Ex imperfecto testamento legata, vel fideicommissa Imperatorem vindicare verecundum est, decet enim tantæ maiestati eius servare leges, quibus ipse solutus esse videtur*. Et ita intellexerunt illam legem non solum D. Tho. & Theologi, sed etiam Jurisperiti in principio allegat. Supererat hoc loco dicendum de mutatione legis civilis. Sed hoc commodius tractabitur infra lib. 6. generaliter de omni lege humana.

FINIS LIBRI TERTII.

LIBER IV.

DE LEGE POSITIVA CANONICA.

Diximus de lege civili in particulari, & quatenus inter Christianos vim suam habere potest, reliquum est, ut de Canonica lege disseramus. De qua supponimus omnia, quæ illi cum civili lege communia esse possunt, & in l.3. tractata sunt, ad quem illa remittemus, quandocumque occorrerint, solumque explicabimus ea, quæ legi Canonicæ sunt propria, & in quibus a civili distinguitur. Quoniam vero tota ratio huius legis, eiusque cognitio maxime pendet ex potestate, a qua procedit, ideo prius de ipsa potestate dicemus: tum absolute, tum comparando illam ad potestatem civilem, postea vero de actu, seu lege ipsa, & conditionibus illi propriis disseremus.

Modus procedendi in hoc l.4.

CAPUT I.

An sit in Ecclesia spiritualis potestas ad Canonicas leges ferendas.

1. Vetus fuit error negans esse in Ecclesiæ pastoribus hanc potestatem. Potestque tribui Aerio quatenus dixit, ieiunia Ecclesiæ non esse servanda, ne sub lege esse videamur, ut sumitur ex Epiphan.hæres.75.August.in 55. Solet etiam tribui Marsil. Paduan. ut indicat Albert.Pighi.l.5. de Ecclesiast. hierar. Verumtamen neque Alvarus Pelag. l.1. de planctu Eccles. c.68. neque Castro, neque Prateol. referendo Marsilii errores huius meminerunt. Ille enim abstulit quidem fundamentum hujus potestatis, negando potestatem Papæ, & Vicarii Christi in terris: negavit etiam, habere Episcopos majorem potestatem, quam habeant Presbyteri, inde tamen non necessario sequitur, quod negaverit, esse in clero potestatem ad leges ferendas. Refert tamen Anton.4.p.Theol. tit.11.c.7.§.5. Extravagantem Joan. 22. quæ incipit, *Dudum ad audientiam*, quæ in corpore juris non habetur, in qua Petrus de Corbaria, & alii damnantur propter dictos errores, quibus addebant, omnem jurisdictionem, quam quidem Prælati habent majorem, quam alii, esse ab Imperatore, & nullam habere a Christo, quod est negare Ecclesiasticam potestatem ad leges ferendas. Fuit autem Marsilius Paduan. eodem tempore, & fautor illius Petri, qui fuit Antipapa, & ita sine dubio ille fuit principalis author illius erroris. Eundem sequuti sunt Waldenses, alias dicti Pauperes de Lugduno, quorum meminit Anton. 4.p.tit.11.c.7.§.2. licet hunc errorem non referat: eum tamen refert Prateol. verb. *Pauperes de Lugduno*, nu.8. & 22. ex Ænea. Sylv. de origin. Bohemor. c.33. Idem sequuti sunt Wicleph, & Joan.Hus, ut constat ex Concilio Constan.sess.8. & 15. ubi istorum errores referuntur. Idem postea Luther. quem sequuti sunt Melanchton, Calvin. Joan. Westphalus, & alii, de quibus apud Prateol. & Bellarm. l.4. de summ. Pontifi. cap.13.

Pars negativa est error Aerii.

2. Fundamenta hujus erroris partim sumuntur ex his testimoniis Scripturæ, quæ l.3.c.1. adduximus ad suadendum, homines præsertim Christianos non debere subiici hominibus: nam illa possunt etiam ad Prælatos Ecclesiasticos applicari, cum ipsi homines sint: sed ad illa eisdem locis satis responsum est. Præterea hic maxime accumulant hæretici illa testimonia, quæ sunt de libertate Christiana, ex quibus, quæ ad justorum exemptionem a lege pertinent, in 1.l.c.16. tractata sunt: alia vero, quæ pertinent ad libertatem legis gratiæ, inferius de illa tractando expendentur. Illis ergo omissis, possumus in favorem hujus erroris argumentari primo, quia in lege veteri non erat licitum addere humana præcepta divinis, quia Dominus fuerat illius populi proprius legislator, ut dicitur Isaiæ 33. ergo neque in nova lege licet. Consequentia supponitur, quia major est dignitas, & libertas præsentis status, quam veteris. Antecedens autem probatur, quia Deut. 4. & 12. æque prohibet Deus aliquid addere legi, sicut & minuere; unde Is.29. conqueritur Deus de Judæis: quod colerent ipsum secundum mandata hominum. Et 4.Reg.21. reprehendit Manassem, quod novas aras in templo Dei sine ejus mandato eddidisset. Et similiter 4.Reg.16. reprehenditur Achaz, quia altare in templo addidit. Secundo Christus abstulit a sua Ecclesia jugum legis veteris: nam saltem de hac libertate legis gratiæ non est inter Catholicos, & novos hæreticos controversia: ergo multo magis abstulit jugum legum Ecclesiasticarum; non ergo dedit potestatem ad illas condendas. Probatur prima consequentia, quia onus tot legum Canonicarum non minus repugnat libertati Christianæ, nec minus onerosum reddit jugum Christi, quod ipse suave esse dixit, quam id faceret onus veteris legis: unde August. Epist. 219. dicit voluisse Christum religionem *quam paucissimis sacramentis esse liberam*, & subdit, *hanc libertatem premi humanis observantiis*, &c. quæ ibi videri possunt. Tertio possumus argumentari, quia vel hæc potestas dirigit homines ad naturalem finem, vel ad supernaturalem: ad primum necessaria non est: sufficit enim potestas politica: ad secundum autem impossibilis est; excedit enim humanam capacitatem, quia nemo potest efficaciter movere hominem ad finem supernaturalem, nisi solus Deus: ergo nec leges condere; quæ ad illum finem perducant: nam ejusdem est ferre leges ordinatas ad aliquem finem, cujus est efficaciter movere in eundem finem.

Fundamenta prædicti erroris

3. Dicendum vero est primo; esse in Ecclesia peculiarem potestatem ad regendam, & gubernandam illam. Hæc assertio est de fide, quæ probatur præcipue ex verbis Christi dictis Petro Matth. 16. *Tibi do claves, & quodcumque ligaveris*, &c. & Jo.21. *Pasce oves meas*, quæ verba inferius latius expendemus. Deinde probatur ex verbis, quæ generatim dixit Apostolis Luc.10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit*. Quæ verba non solum quantum ad doctrinam, sed etiam quantum ad præcepta intelligenda esse præter expositores ibi, declaravit optime Cyprian.ep. 69. & Basil. in constit. Monast. c.22. & 23. & sumitur ex aliis verbis ejusdem Christi Joan. 20. *Sicut misit me vivens Pater, & ego mitto vos*: missus est autem Christus non solum ut doctor, sed etiam ut legislator, & gubernator, juxta illud Ps.2. *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, reges eos in virga ferrea*. Et latius in lib. 10. videbimus: ergo etiam misit suos Apostolos cum sufficienti participatione illius potestatis. Regnum enim, & regimen Christi in Ecclesia militante non erat finiendum cum vita mortali eius, aut cum præstantia visibili, & corporali in terris, sed perpetuo erat duraturum, iuxta illud, *Dabit illi Dominus sedem David Patris ejus, & regnabit in æternum*, Luc.1. ergo necessarium fuit, ut relinqueret in terris potestatem vicem eius tenentem, per quam hoc regimen spirituale perpetuo duraret. 1. Concl.

4. Secundo principaliter hoc probatur ex usu huius potestatis. Nam primus actus huius potestatis, qui in Scriptura legitur, videtur fuisse decretum Apostolicum Actor.15. *Visum est Spiritui sancto, & nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria, ut abstineatis*. Ubi duo continentur humana præcepta Canonica, unum imponens illud onus, ut necessarium, quæ duo verba clare indicant prohibitionem sub præcepto. Aliud vero fuit, vel declarativum, vel constitutivum, ut ex tunc nihil aliud cæremoniale legis Moysi observaretur ut necessarium onus: & in fine capitis dicitur de Paulo, *Perambulabas præcipiens custodire*

præcepta Apostolorum, *& seniorum*. Fuerunt ergo illa vera præcepta humana, de quibus plura dicemus infra tractando de cessatione legalium: unde constabit, illud prius non obligasse ex propria prohibitione Christi: fuit ergo pro illo tempore mandatum Apostolicum. Deinde Paulus in suis epistolis sæpe commemorat potestatem, quam ait, *sibi dedisse Dominum in ædificationem, non in destructionem*, 2. ad Corinth.13 & 1.ad Corinth.4. interrogat: *Vultis ut in virga veniam ad vos*? *Virga* autem significat potestatem gubernativam, quæ quatenus directiva est, dicitur *Virga directionis*, Psalm. 44. Quatenus vero est coactiva, dicitur *Virga ferrea*, Psalm.2. ex August. Exponente utrumque locum. Nam in priori ait, *Directionis virga est, quæ dirigit homines*, & infra. *Accede ad istam virgam, sit tibi Rex Christus, regat te ipsa virga, ne frangat te. Virga enim est illa inflexibilis*. Et in posteriori loco exposuerat: *Virgam ferream esse inflexibilem justitiam*. Unde in priori addit: *Alios regit, alios conterit, regit spirituales, conterit carnales*. Talis ergo erat virga Pauli a Christo participata: unde statim cap.5. virga illa ut ferrea utens, ait: *Jam judicavi ut præsens eum, qui sic operatus est tradere hujusmodi homines*, ut expendit August.l.3. contra Epistolam Par. cap. 1. de virga autem directionis ait idem Paul. loquens de Episcopis Actor. 20. *Quos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei*, & ad subditos fideles ait Heb.13. *Obedite præpositis vestris, & subiacete illis*. Denique 1. ad Timoth.5. sic ait, *Adversus Presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, aut tribus testibus*. In quibus verbis supponit esse in Ecclesia judicium proprium, & tribunal, ex quo etiam potestas legislativa colligi facile potest. Verba etiam illa, quatenus constituunt talem formam servandam in judicio Presbyteri, legem a Paulo latam continent. Item quod in eadem Epist.c.3.dicit: *Oportet Episcopum esse unius uxoris virum*, legem Apostolicam continet de irregularitate bigamiæ, ut est constans apud omnes.

5. Tertio constat hæc veritas ex Ecclesiæ traditione, & consuetudine, quam ex Conciliis, & Pontificibus statim ostendam. Ex Patribus videri potest Clemens Rom.Epist.1.ad Jacobum fratrem Domini ad finem, B.Ignatius Epistol.6. ad Magnesian.circa initium, & in Epistol.ad Trallian.Hieronymus Epist. ad Rusticum Monachum. Origenes hom.20.in Lucam, Cyprian. lib.1.Epist.3.& lib.3.Epist.1.alias Epist.55. & 58. Epiphan.hæref.21.Leo serm.2.de Jejun.Chrysost.Hom.83. in Matth.& Epist.1.ad Innocent.& Hom.70. ad Populum, Augustin.serm. 42. & 46. de verbis Domini, & Epistol 76.ad Casulanum, Bernard. lib. de præcepto, & dispensat. Ratio denique manifesta est, quia Ecclesia est una tanquam unum corpus Christi mysticum, ut ex Scripturis, & ex Symbolo suppono; ergo cum a Deo sit constituta, perfecte, & ordinate instituta est, iuxta illud ad Rom.13. *Quæ a Deo sunt, ordinata sunt*: non esset autem recte instituta, nisi haberet potestatem proportionatam, qua regeretur, & gubernaretur, ut a fortiori constat ex dictis supra in simili de politica communitate: esset enim corpus sine capite, & multitudo sine ordine, quæ non potest non esse confusa. Et ita ad hoc propositum dixit Leo Papa Epist.85.alias 87. *In domo Dei nihil inordinatum esse debet*, referturque in cap. *miramur*, dist.61.ergo est in Ecclesia spiritualis principatus, ad quem pertineat Ecclesiæ gubernatio in spiritualibus. Ergo est etiam in eo principatu potestas præcipiendi. Probatur hæc ultima consequentia, quia impossibile est intelligere principatum, & potestatem gubernandi sine potestate præcipiendi, quia futilis esset gubernatio, nisi esset necessitas obediendi. Quia vero lex aliquid addit supra præceptum, ut de propria lege id ostendamus, secundam asertionem addemus.

2.Concl. 6. Dico ergo secundo: Potestas hæc vere & proprie legislativa est. Hæc asertio est æque certa, ac præcedens: nam ex eisdem principiis constat, & sequitur ex illa manifeste, quia potestas legislativa nihil aliud requirit, quam potestatem directivam, & coactivam ordinariam, ac de se perpetuam supra communitatem aliquam perfectam; hæc autem omnia in dicta potestate inveniuntur, ut facile constabit applicando quæ adduximus. Item gubernatio perfecta talis communitatis debet fieri per leges, ut supra ostensum est, sed hæc est potestas gubernativa perfecta; ergo. Item potestas, quæ potest talia præcepta ponere, ut durent etiamsi persona præcipiens moriatur, est legislativa, ut constat ex dictis in l.1. sed talis est potestas gubernativa Ecclesiæ; ergo. Minor probatur, tum quia est nobilior, quam potestas civilis, & civilis hoc habet, ut dictum est: tum etiam quia illa potestas talis est, ut non moriatur, etiamsi moriatur persona, quæ illam habet: præceptum autem si feratur iuxta efficaciam potestatis, imitatur illam in duratione; tum denique quia Christus, cuius vicem gerunt, qui hanc potestatem administrant, semper vivit, & ideo potestas non deficit, licet Vicarius Christi moriatur, & simili ratione leges eius semper permanent, donec revocentur. Tandem hæc asertio evidenter confirmatur ex usu, sicut præcedens. Nam Apostoli per potestatem illam, quam habebant ad gubernandam Ecclesiam, leges tulerunt Actor. 15. ut satis declaratum est. Quæ ex parte confirmatæ sunt, & censuris munitæ in canon.62.Apost. ut bene expendit ibi Turrec.l.1. pro Canon.Apostol.cap.5.& lib.6. in Const.Apost.Clem.c.13.ubi auctoritate Patrum hoc confirmat, quibus additur Concil. Aurelianense 2. capite 20. Chrysostom. Hom.33. in Acta. Leo Papa Epistol.79.c.5.Augustin. Epist.15. Aliud exemplum est de præcepto, quod bigamus non ordinetur, quod latum creditur a Paulo 1.ad Timoth.3.& ad Titum 1.& tradit Innoc.1.Epist.4.c. Ut autem in materia de irregularitate latius diximus, præceptum illud divinum non est, sed humanum: unde, & dispensationem admittit. Denique Paul. 1.ad Corinth. 7. distinguit, quædam esse præcepta a Domino, quædam vero ab ipso Paulo. Atque similia exempla multa habemus ex canonibus Apostolorum, & omnibus decretis, quæ in jure canonico, & in omnibus Conciliis habentur, quæ nunc referre supervacaneum est,

7. Dico tertio: Hæc potestas spiritualis, & supernaturalis est. Quæ veritas est certa de fide, dummodo termini recte intelligantur. 3.Concl. Est enim advertendum potestatem hanc non esse characterem aliquem, vel qualitatem, aut physicam entitatem inditam hominibus. Non enim datur hæc potestas per consecrationem aliquam eius personæ, cui confertur: nam licet requirat, vel supponat ordinem, non consistit in ipsa ordinatione, nec per eam datur, sed per electionem, vel deputationem voluntate hominis, aut hominum factam, sive detur ab homine, tanquam a ministro Dei, sive immediate ab ipso Deo, ad præsentiam (ut sic dicam electionis humanæ, de quo postea videbimus; & ratio est, quia potestas hæc iurisdictio quædam est, pertinens ad externum forum Ecclesiasticum & ideo data est a Christo Domino, iuxta modum iurisdictioni accommodatum. Jurisdictio autem, sicut & dominium non consistit in qualitate physica, sed in iure, & potestate morali; ita ergo data hæc est potestas: & ideo quando spiritualis, & supernaturalis dicitur, non est quærenda entitas aliqua ordinis Angelici, sed ex fine, & mediis, in quibus hæc potestas versatur, illas proprietates, vel denominationes recipit. Sic ergo intellecta conclusio facile probari potest; nam finis huius potestatis est æterna felicitas, & consequenter etiam huius vitæ sanctitas, quæ maxime spirituales sunt & supernaturales: ergo potestas ipsa spiritualis, & supernaturalis est. Major est Nicolai Papæ in Epist.ad Michaelem Imperatorem, ubi inter alia inquit, *Imperatores indigere Ecclesiasticis legibus pro æterna vita*. Habetur in cap. *cum ad verum*, 96. dist. ubi multa alia decreta idem continent, præcipue cap. *duo sunt*, & cap. *si Imperator*, ubi hæc potestas ad civilem comparatur, sicut anima ad corpus: sicut cœleste ad terrenum, æternum ad temporale. Idem sumitur ex cap. *solitæ*, de maiorit. & obedient.

8 Et ratione patet, quia potestas Christi Domini præcipue ordinata est ad finem spiritualem, & supernaturalem, propter quem in mundum venit, & ideo ipse dicebat, *Regnum meum non est de hoc mundo*; ergo,

ergo etiam hæc potestas, quæ est participatio illius ad eundem finem tendit, & propterea, *clavis cœlorum*, appellatur, vel sub ea continetur. Idem argumentum fieri potest ex parte mediorum, quæ sunt veluti obiectum, & effectus hujus potestatis: media enim sunt proportionata fini, & ideo ad finem prædictum spiritualia, & supernaturalia media ordinantur. Potestas autem hæc circa huiusmodi media versatur, quæ possunt ad nonnulla capita reduci, scil. ad veram de Deo cognitionem supernaturalem, verum cultum præcipue Sacramentorum, & sacrificii, & ad res alias, quæ per se pertinent ad honestos mores, & vitanda peccata hominum: tota autem hæc potestas in hac materia versatur, ut infra dicemus, & ex ipso usu satis constat: unde quatenus directiva est, ordinat hominem ad actiones maxime spirituales, & quatenus est coerciva, præcipue utitur gladio spirituali, spirituales pœnas imponendo, ut in tom. de Cen. late tractatum est. Atque in tota hac doctrina conveniunt Catholici auctores, præcipue videri possunt Victor. relect. 1. de potest. Ecclesiæ, Bellarm. lib. 4. de summo Pontifice, cap. 15. & seq. Salmeron. tom. 4. in Evang. p. 3. tract. 12. ubi de hac materia erudite, Castro lib. 1. de leg. pœnal. c. 4. Dried. l. 1. de libert. Christian. Medin. Cod. de pœn. tract. 3. q. de necessit. ieiunii, Adrian. quodlib. 6. Anton. 3. p. tit. 22. & iuris Canonicis interpretes in rubr. de constit. præsertim in c. *Ecclesia sanctæ Mariæ*, & in Decreto dist. 15. & 96.

Satis fit argumentis oppositis

9 Ad primum igitur argumentum sumptum ex comparatione legis veteris, quidquid sit de antecedente (de quo in capite seq. dicendum est) negari potest consequentia. Est enim magna differentia inter veterem legem, & novam; nam in illa lege Deus ipse non solum dederat præcepta legis naturæ, vel gratiæ, ipsi gratiæ connaturalia; sed etiam dederat innumera præcepta positiva, præsertim iudicialia, & cæremonialia, & ideo in illa lege minus necessariæ erant leges positivæ, præsertim ad religionem pertinentes (quales sunt canonicæ) quia omnes cæremoniales erant huiusmodi, & illæ erant quam plurimæ. In lege autem gratiæ Christus paucissima dedit per seipsum positiva præcepta, ut infra suo loco videbimus, sed hoc reliquit dispositioni suorum ministrorum, quos reliquit ut dispensatores mysteriorum Dei, ut ait Paul. 1. Cor. 4. qui utens hac potestate dicit in eadem Epist. *Cætera autem cum venero disponam*, in principio laudat eos dicens, *Laudo vos, quod per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis præcepta mea tenetis*. Hoc autem fecisse videtur Christus Dominus, tum propter maiorem perfectionem huius legis, & maius lumen Spiritus sancti ad bene convenienterque omnia disponendum, quod Vicario suo communicaturus erat; tum etiam, quia Christi Ecclesia universalior est, & diuturnior, quam Hebræorum populus. Ille enim populus in angulo terræ conclusus facile poterat eisdem legibus particularibus gubernari: Ecclesia vero per universum orbem diffusa, licet in fide, & ritibus substantialibus religionis conveniat, in reliquis accidentalibus varietatem admittit, quæ ad ejus pulchritudinem, & amplitudinem pertinet, & ideo talium rerum dispositionem Christus suis ministris commisit. Deinde vero addimus, etiam assumptum esse falsum, & loca Scripturæ explicabimus cap. seq. exempla vero Achaz, & Menasse ineptissime ab hæreticis ad hanc causam afferuntur? nam uterque idolorum cultor fuit, & cultum illorum, ac ritum gentium in templum introducere voluit, ut ex Scriptura evidenter constat, & late exponit Abul. d. c. 16. q. 12. & c. 23. q. 1. 3. & 6.

10 Ad secundum respondetur negando consequentiam, & probationem eius: non enim est simile de præceptis legis veteris & præceptis Ecclesiasticis positivis; nam illa erant innumera pro toto populo: hæc autem pro universali Ecclesia solum sunt quatuor, vel quinque, quæ solum sunt determinationes quædam iuris divini, moraliter necessaria hominibus, ut patet de præcepto annuæ confessionis, & communionis, de ieiuniis, & festis diebus, ac solvendis decimis. Reliqua enim omnia vel pertinent ad particulares status, qui voluntarie ad hominibus sumuntur, vel ad ordinem iudicialem. Præcepta item legis veteris, præsertim cæremonialia, erant figuræ futurorum, & ideo veniente veritate, cessare debuerunt: erant etiam valde onerosa, & quasi carnalia, ut late Aug. lib. 19. contra Faustum. Præcepta autem Ecclesiastica feruntur quatenus convenientia sunt ad bonos mores componendos, ut res sacræ cum debito honore fiant: consequenter vero interdum habent significationem moralem, quæ homines excitet ad virtutem, & spem gloriæ, ut latius in 3. tom. de cæremoniis Ecclesiasticis tractavi: Augustinus autem diminute ibi citatur: nam ante illa verba hæc præmittit, *Omnia, quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatem continent, nec in Conciliis Episcoporum statuta inveniuntur, nec consuetudine universæ Ecclesiæ roborata sunt, ubi facultas fuerit resecanda existimo*. Ex quibus verbis evidenter constat, August. admittere Ecclesiasticas leges, & statuta convenienti auctoritate lata; solum ergo suspectos habet peculiares ritus, vel consuetudines particularium locorum, quando non sunt sufficienti ratione, & auctoritate fundatæ; non ergo ait de potestate, sed prudentem eius usum requirit.

11 Ad tertium respondetur homines sua virtute non posse dirigere alios in finem supernaturalem: adiutos autem ab Spiritu sancto, a quo habent potestatem, posse id præstare, & quamvis semper Deus sit, qui per gratiam suam dat efficaciam, & incrementum; tamen homines etiam possunt plantare, & rigare, atque ita dirigere per leges in finem supernaturalem, & eadem ratione possunt per spirituales pœnas, vel alias congruentes eos cohibere a peccatis in ordine ad æternam salutem, quæ per peccata impeditur. Et quamvis humanæ coactiones, vel coertiones per se non possint mutare internam voluntatem, in qua peccatum proprie existit, nihilominus necessaria est hæc coactio; tum quia vexatio solet dare intellectum; tum etiam quia sublata occasione, vel commoditate exercendi actum externum multo facilius voluntas desistit ab interno affectu: tum denique quia ipsa exterior observatio ad bonum Ecclesiæ, & vitanda scandala, & dissensiones, ac similia, necessaria est. Ideoque pastores Ecclesiæ utraque potestate directiva, & coactiva utuntur, & non solum interiorem iustitiam, sed etiam exteriorem honestatem, decentiam, & ornatum per suas leges procurant. Et iuxta hæc intelligenda sunt aliqua, quæ hic ex Patribus obiici solent, quæ omitto, quia difficultatem non habent: non enim negant potestatem pastorum Ecclesiæ ad præcipiendum, & vindicandum, sed consulunt modum suavem illa utendi, & prudentem, ita ut præcipua cura sit de interiori correctione, quamvis exterior non sit omittenda. Et ita facile intelliges Chrysostom. lib. 2. de Sacerdo. & alia, quæ tractat Turrecrem. lib. 2. de Ecclesia, cap. 45. & 47.

Quomodo intelligendi sunt Patres qui sentire videntur contra prædictã potestatẽ

CAPUT II.

An hæc potestas sit propria legis gratiæ, vel sit etiam de lege naturæ, & fuerit inscripta.

Ratio dub.

1 Ratio dubitandi est, quia Ecclesia antiquior est lege gratiæ, cœpit enim ab Abel, & perpetuo duravit; ergo semper indiguit hac potestate. Probatur consequentia, quia Ecclesia est, semperque fuit unum corpus mysticum, distinctum formaliter (ut sic dicam) a corpore politico, ordinatum, scilicet, ad diversum finem, nimirum felicitatem supernaturalem, & unitum diverso vinculo, scilicet, unitate fidei, & exercens diversas actiones, illas scilicet, quæ pertinent ad cultum Dei, & sanctificationem animæ; ergo semper indiguit propria potestate, qua in his omnibus accommodate regeretur, alias non esset bene institutum, sed esset corpus truncum, & confusum. In contrarium autem est, quia hæc potestas est supernaturalis, ut ostendimus, unde pendet ex supernaturali revelatione, ut habeatur, & peculiari Spiritus sancti influxu, ut exerceatur. Quod significaverunt Apostoli Actor. 15. dicentes: *Visum est spiritui sancto, & nobis*: non constat autem de tali revelatione, & assistentia ante legem

gem gratiæ; ergo. Accedit, quod hæc potestas pertinet ad claves: claves autem regni cœlorum sunt propriæ legis gratiæ, Matth. 16. ergo.

Resolutio.

2. Respondeo, vestigium aliquod, seu participationem aliquam hujus potestatis ante legem gratiæ, atque adeo semper in Ecclesia fuisse; perfectam autem potestatem, prout nunc est in Ecclesia, propriam esse legis gratiæ, & a Christo Domino fuisse collatam. Hanc assertionem sumo ex communi sententia Theologorum in materia de clavibus in 4. d. 18. Quam distinctius, & copiosius tractavit Victoria relect. 1. de potest. Ecclesiæ, q. 2. & 4. Ut autem singulas partes probemus oportet discurrere per omnes status generis humani, præsertim legis naturæ scriptæ, & gratiæ.

Duplex consideratio legis naturæ.

3. Circa legem ergo naturæ recolendum est, quod sæpe dixi, spectari posse vel in ordine ad puram naturam, seu ad rationem naturalem nude sumptam, vel prout illuminatam lumine fidei. Priori modo intelligi potest in humano genere vestigium quoddam huius potestatis, non quidem supernaturalis, ut per se notum est, quia natura ex se nihil supernaturale habet, sed naturalis cum quadam proportione ad hanc potestatem spiritualem. Quod ita declaro, quia natura hominis per se requirit veram Dei cognitionem intra ordinem naturæ, ut in eodem ordine suam perfectionem, & beatitudinem naturalem obtinere possit, cui cognitioni accedere debet cultus Deo debitus, ne incidatur in reprehensionem Pauli: *Qui cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt*: ergo respublica humana etiam in pura natura spectata indigeret unione, & conformitate in hujusmodi cognitione, & cultu veri Dei, ergo indigeret etiam potestate, quæ illam gubernaret in ordine ad hunc finem, & præscriberet sacrificia, cæremonias, & alias circumstantias necessarias ad verum Dei cultum: ergo hæc potestas ex ipsa ratione naturali convenit hominibus, non minus, quam potestas polita; & confirmatur: nam in omni natione, etiam falsos deos colente, semper fuit potestas sacerdotalis, vel pontificia distincta a regali, saltem in sua formali ratione potestatis moralis, licet non semper essent in distincta persona. De quo usu videri possunt multa apud Alexandrum ab Alexandro cum Tiraquello ibidem l. 2. genialium dierum, cap. 8. Hæc autem generalis consuetudo declarat instinctum naturæ: ergo hic multo magis invenitur circa cultum, & cognitionem veri Dei, ad quem natura intrinsece, & per se ordinatur.

3. Unde consequenter fit, ita esse sentiendum de origine, & subjecto illius potestatis præcise sumptæ in eo gradu, sicut de potestate civili. Esset enim radicaliter a Deo, medio discursu rationis, & ex sola rei natura esset immediate in sola communitate perfecta, per illam vero conferri posset vel uni personæ, vel multis in unum congregatis, ut administraretur. Quæ omnia eisdem rationibus probanda sunt, quibus similia de potestate civili ostendimus: unde etiam fit, potuisse hanc potestatem, & civilem constitui in diversis personis, & in eadem pro arbitrio hominum, quia natura, vel ratio nihil in hoc necessario determinat. Semper autem servatum videtur ab hominibus, ut licet particulares magistratus civiles, & sacerdotales diversis hominibus tribuerentur, quia varietas actionum illam distinctionem postulabat: nihilominus suprema potestas utriusque ordinis, præsertim quoad leges ferendas in uno principe collocaretur: & ita Regibus, & Imperatoribus semper fuit tributa, vel subordinata hæc potestas in Romana urbe, & imperio, ut ex historiis constat; idemque de aliis communitatibus verisimile est: ut videbimus etiam in sequenti membro. Rationem vero attigit D. Thom. 1. 2. q. 99. art. 3. dicens, semper humanam rempublicam utentem sola potestate naturali habuisse curam divini cultus, & rerum omnium ad religionem pertinentium in ordine ad communem pacem, & politicam gubernationem, & quia hic est finis regiæ potestatis, ideo cætera omnia ei subordinata fuisse. Ubi Cajetan. significat, hoc non solum habuisse locum in his gentibus, quæ falsos deos colebant, de quibus mirum non est, quod cultum Dei ordinarent ad commodum humanum, sed etiam in colentibus verum Deum solo lumine naturali: *Quia illud* (inquit) *non est intrinsece malum, quia non Deus ipse, sed cultus Dei ordinatur ad pacem, & unionem hominum inter se, quod non est malum, etiamsi non sit perfectum*. Unde quia homo in pura natura, vel absolute non potest, vel difficile potest diligere, & colere Deum perfecte propter seipsum, ideo potestas hæc in pura natura considerata semper haberet illam imperfectionem adjunctam, propterea in supremo Magistratu non esset separata a civili, moraliter, seu regulariter loquendo.

4. Loquendo autem de lege naturæ in ordine gratiæ consequenter dicendum videtur, semper habuisse conjunctam potestatem aliquam sacerdotalem, in se quidem supernaturalem, & spiritualem: connaturalem autem ipsi gratiæ. Ita sentit Victor. supra, & probatur efficaciter ratione dubitandi in principio posita. Item ex proportione inter naturam nude sumptam ad naturalem finem comparatam, & naturam elevatam per gratiam collatam cum supernaturali beatitudine. Denique quia in illo statu esset in communitate humana exterior fidei professio, & cultus Dei, ut supernaturalis finis, quæ non essent determinata ex solo divino jure, quantum ad modum, tempus, & alias circumstantias: determinanda ergo erant jure humano, ergo necessaria erat in Ecclesia potestas, & magistratus Ecclesiasticus, ad quem illa cura pertineret.

5. Hinc autem fit, quoad subjectum, & modum potestatis ita esse judicandum de illa potestate, sicut de alia naturali cum proportione. Habuit enim originem a Deo auctore gratiæ, non tamen per distinctam donationem (ut sic dicam) vel revelationem, sed media infusione ipsius luminis supernaturalis, & quatenus ex illo supernaturaliter sequitur, sine alia positiva determinatione. Ideoque per se primo talis potestas esset in communitate perfecta, & per illam juxta arbitrium, vel traditionem humanam collocaretur in aliqua persona, vel congregatione plurium, per quam administraretur. Solum superest in hoc advertendum, Ecclesiam in illo statu non habuisse tum perfectam unitatem, quam nunc per Christum habet, solum enim habebat unitatem fidei, & habitudinis ad eundem finem supernaturalem, & eundem mediatorem Christum, non tamen habebat unitatem subjectionis, & obedientiæ ad unum caput in terris, nec necessario habebat conformitatem in externis signis sacramenti, aut sacrificii, aut aliarum cæremoniarum: unde fit, ut hæc potestas non fuerit tunc una, & eadem numero, ac suprema pro tota Ecclesia, sed in unaquaque republica perfecta pro totali poterat esse suprema potestas in hoc ordine, sicut erat suprema civilis, quia hoc totum pendebat ex determinatione hominum, & ideo unaquæque communitas ab alia independens in subjectione civili, etiam in hac subjectione esset independens, quanquam si homines vellent, possent alio modo conferre hanc potestatem, seu determinare, de qua re nonnulla attigi in 1. tom. 3. part. disp. 47.

6. Superest dicendum de tempore legis scriptæ, de quo certum est fuisse a Deo injustum peculiare sacerdotium distinctum a dignitate regali, & ab illo sacerdotio, quod erat in lege naturæ, ut constat ex lib. Levitici, & ex tota Epistol. Pauli ad Hebræos. Quanquam illud sacerdotium non erat universale pro tota Ecclesia, quæ tunc esse poterat in Judæis, & in gentibus, sed solum pro synagoga. Secundo est certum pertinuisse ad illud sacerdotium potestatem gubernandi, & dirigendi ea, quæ pertinebant ad res sacras, & ad declarationem dubiorum occurrentium circa legem, & circa judicia causarum: sic enim Deut. 17. dicitur. *Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, moriatur*. Habebat ergo Pontifex potestatem obligandi imperio suo, alias non imponeretur tam gravis pœna transgressoribus non obedientibus: & ideo dicebat Christus Matth. 23. *Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & Pharisæi, quæcumque dixerint vobis, servate, & facite*.

7. Nihilominus dubitari potest, an Pontifex tunc habuerit potestatem legislativam: nam recte esse poterat jurisdictio ad gubernandum templum, & judicandum de his, quæ spectabant ad observationem legis Dei,

Dei, ſine poteſtate imponendi novas leges: quæ illo tempore non videntur adeo neceſſariæ fuiſſe, quia omnia pertinentia ad ſacramenta, ſacrificia, & cæremonias ſatis in particulari erant determinata per præcepta divina, quæ tam multa erant, ut neceſſarium non eſſet alia adiicere: & ideo videtur hoc fuiſſe prohibitum Deut. 4. & 12. ubi rigoroſe prohibitum eſt aliquid addere, vel minuere de his, quæ præcepta erant. Unde Matt. 15. videtur Chriſtus Dominus reprehendere traditiones ſeniorum, quas videlicet ipſi addiderant tanquam novas leges. Quod ita videtur exponere Chryſ. ibi Hom. 52. ſentiens, illos Pontifices non habuiſſe poteſtatem condendi leges. Quod ſi quis obiiciat, apud Judæos fuiſſe novas aliquas feſtivitates ex præcepto humano inſtitutas Eſther. 9. Judith. ult. 1. Machab. 4. Reſponderi poſſet illas non fuiſſe proprias leges ſola auctoritate Pontificum latas, ſed quædam vota communi conſenſu totius populi emiſſa: unde ibi dicitur: *Statuit univerſa Eccleſia*, &c. Ex voto autem aliquid, vel aliquod tempus Deo voluntarie conſecrare, ſemper licitum fuit.

Fuiſſe in populo hebræo legislativam poteſtatem.

8. His vero non obſtantibus, dicendum eſt, fuiſſe in illo populo poteſtatem legislativam. Ita tenet Bellarm. l. 4. de Pontif. c. 17. & Vict. ſupra qu. 4. n. 6. Salmeron to. 4. in Evang. p. 3. tr. 12. & eſt aperta ſententia D. Th. lect. 2. & 3. in Epi. ad Galat. 1. exponens illa verba: *Abundantius æmulator exiſtens paternarum mearum traditionum*: quæ intelligit de legibus humanis juſte latis in eo populo: & illud Deut. 4. exponit de additione contraria, vel repugnante legi. Nam c. 5. ejuſdem Deut. ita illud declaratur: *Non declinabis neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram*. Additio ergo, quæ non declinat a lege, id eſt, quæ illi non repugnat, non erat prohibita. Atque ita Chriſtus Do. Matt. 15. reprehendit Judæos, dicens: *Irritum feciſtis mandatum Dei propter traditiones veſtras*: & affert verba Iſai. 29. quæ ſuperiori capite obiiciebantur, & ita illa exponit: *Sine cauſa colunt me, docentes doctrinam, & mandata hominum*, utique quibus irritabantur, & contemnebantur mandata Dei, vel quæ ſuperſtitioſa, & ad verum Dei cultum nihil conducebant.

9. Sed licet hæc vera ſint, nihilominus non conſtat, ſacerdotem Leviticum, etiam ſummum ex vi Pontificatus, & ſolius divini juris habuiſſe poteſtatem legislativam ſuper univerſum populum, quia nullibi legitur eſſe illi conceſſam. Nam Deut. 17. ſolum conceditur ſacerdoti ſummo cum conſilio aliorum poteſtas maxima in deciſione dubiorum inſurgentium in cauſis, vel circa interpretationem legis. poteſtas autem legislativa eſt valde diverſa: unde probabile eſt, ante tempora regum, vel illis deficientib. fuiſſe illam poteſtatem in populo, & ita Eſth. 9. totus populus communi conſenſu ſtatuit legem de ſolemnitate cujuſdam diei. Idem Judith. ult. Nam tunc populus deſtitutus erat rege, ſi vera ſunt, quæ de tempore illius belli conjectat Benedict. Perer. l. 1. in Dani. præterea l. 1. Macha. c. 4. dicitur: *Et ſtatuit Judas, & fratres ejus, & univerſa Eccleſia Iſrael*, &c. Tempore autem regum in eis videtur fuiſſe poteſtas legislativa, ut ſumitur ex 1. Reg. 30. ubi David quandam legem tulit, & inferius c. 10. magis conſtabit. Erat ergo poteſtas ſacerdotalis, ſeu Pontificalis longe inferioris rationis ab ea, quæ nunc eſt in Eccleſia, non ſolum quia limitata erat quoad populum, locum & tempus, ſed etiam quia nec in ſe ſupernaturalis erat, ſed ſolum quoad modum, quia ab ipſo Deo fuerat immediate inſtituta, id eſt, quia non erat ex ſe poteſtas illa ſupernaturalis in ſubſtantia (ut ſic dicam) ſed ſolum in fieri, & modo, quia Deus illam dedit, potuiſſet tamen populus illud ſacerdotium inſtituere, ſi Deus non præveniſſet, ut Corduba docet cum Victor. relect. 1. de poteſtate Eccleſiæ, q. 3. propoſ. 6. Nec etiam erat de ratione illius poteſtatis, ut eſſet legislativa quia finis ejus non erat gubernare populum, ſed miniſtrare Deo pro populo: unde ex natura rei ad ſummum includebat poteſtatem præcipiendi, quæ neceſſaria eſſet ad uſum illius miniſterii, ut magis ſentit Vict. q. 4. n. 6. Quod autem Deus ſpecialiter contulerit Pontifici legali poteſtatem leges ferendi ſola ſua auctoritate, non conſtat, nec ex Matth. 15. aut 23. aut Deut. 17. vel aliis ſimilibus id ſufficienter colligi poteſt.

10. Ultimo ex dictis concluditur principalis pars aſſertionis, & præcipue intenta, ſcilicet, poteſtatem hanc ſpiritualem, prout nunc eſt in Eccleſia, eſſe propriam ejus ſingulari dono a Chriſto datam. Hoc certum eſt ex Evangelio, in quo primum promiſit Chriſtus hanc poteſtatem Matth. 16. *Tibi dabo claves regni cælorum, & quodcumque ligaveris*, &c. Deinde implevit promiſſum Joann. 21. ut latius videbimus capite ſequenti. Paulus etiam affirmat ſe accepiſſe a Domino hanc poteſtatem, & idem eſt de aliis Apoſtolis, ut ſtatim latius dicemus. Declaratur autem ex perfectionibus hujus poteſtatis & ex modo ejus. Primo enim eſt univerſaliſſima pro toto mundo: nam ſicut Eccleſia Catholica totum mundum complectitur: ita etiam hæc poteſtas, ut ex illis Chriſti verbis, *Paſce oves meas*, recte colligitur Innocent. III. in cap. *ſolitæ*, de majorit. & obedien. quia non dixit has, vel illas oves, ſed ſimpliciter, *oves meas*; ita ut non ſit ovis Chriſti, nec in ejus grege numeretur, qui huic poteſtati non ſubjacet. Secundo, quia data eſt, ut perpetuo duret, quandiu mundus duraverit, quia ſicut lex gratiæ ultima eſt, quam Deus eſt daturus, & ſicut Eccleſia perpetua eſt; ita etiam hæc poteſtas, ſine qua non poteſt Eccleſia ſuam unitatem retinere: & hoc ſignificavit Chriſtus cum dixit, *ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam*: Matth. 16. & cap. 18. adiecit: *Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſeculi*. Tertio, quia in ſe maxime ſupernaturalis eſt, non ſolum per connaturalitatem ad gratiam, ſed etiam per ſpecialem perfectionem, & excellentiam a Chriſto liberaliter additam propter perfectionem præſentis ſtatus.

Ultima concluſio

11. Hoc etiam probat Victoria ſupra ex effectibus, quia per hanc poteſtatem conſecratur corpus Chriſti verum, & ſanctificatur corpus myſticum, cui etiam per illam remittuntur peccata, & gratia confertur. Sed ſi quis recte conſideret, hi non ſunt effectus poteſtatis exterioris juriſdictionis, de qua nunc agimus, ſed poteſtatis ordinis, & quoad remiſſionem peccatorum poteſtatis juriſdictionis in foro pœnitentiæ. Hic autem agimus de juriſdictione in foro externo Eccleſiaſtico, in quo non videntur dari effectus, vel actus ſupernaturales in ſe. Nihilominus dicendum eſt, hanc poteſtatem eſſe ſupernaturalem, primo ex conjunctione ad alteram, quia datur ut annexa, & conjuncta illi, & conſequenter ad illam juvandam, & quodammodo exequendam: unde per hanc poteſtatem ponuntur præcepta, quæ verſantur circa ſacramenta, & ſacrificium, quæ ſupernaturalia ſunt. Secundo eſt ſupernaturalis aliis, quia plures effectus morales poteſt efficere ex conceſſione Chriſti, quam ſine illa potuiſſet, ut eſt v.g. diſpenſare in votis, aut in matrimonio rato, & ſimilia: hæc autem perfectio colligitur ex illis verbis univerſalibus Chriſti: *Quodcumque ligaveris, & quodcumque ſolveris*. Tandem pertinet ad perfectionem hujus poteſtatis, quod ex inſtitutione ſua monarchia eſt, & hunc modum habet ex divino jure, & ideo immutabilis, ut conſtabit ex dicendis capite ſequenti.

Prædicta poteſtas quomodo ſupernaturalis.

CAPUT III.

Quibus perſonis data fuerit, vel nunc etiam detur hæc poteſtas immediate a Chriſto Domino.

1. Omiſſis hæreticis impugnantibus primatum Petri, contra quos in materia de Clavibus, & de fide latius diſſeritur, & videri poteſt Bellar. libris de Romano Pontifice a principio; dicendum eſt primo, hanc poteſtatem immediate datam eſſe Petro a Chriſto Domino, & ſingulari, ac ſpeciali modo. Hæc aſſertio eſt de fide, quæ præcipue fundatur in illis duobus teſtimoniis Matth. 16. & Joan. 21. nam licet Matth. 18. generaliter dixerit Chriſtus, *Qui Eccleſiam*, id eſt, paſtores Eccleſiæ, *non audierit*, &c. & ſubjunxerit etiam generaliter: *Quæcumque ligaveritis*, &c. tamen c. 16 ſpecialem promiſſionem fecit Petro, dicens, *Tibi dabo* cla-

1. Concl.

claves regni cœlorum, &c: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*; ergo singulari, & speciali modo hanc potestatem illi promisit. Postea vero implendo promissum, etiam ostendit hanc singularem concessionem, & ideo prius illum publice interrogavit Christus, an se diligeret plus quam cæteri, significans, plus etiam fuisse accepturum, & deinde subjungit: *Pasce oves meas*, Jo.2.ubi in verbo *pascendi*, potestas regendi, & leges ferendi significatur, ut supra tetigi, & colligitur optime ex 2.Reg.5. *Tu pasces populum meum Israel, & eris princeps super eum*. Dum autem indefinite dixit, *Oves meas*, ut supra dixi, ostendit potestatem esse supremam, & monarchicam etiam super alios Apostolos: nam illi etiam erant oves Christi: & ideo dicitur in c.*in novo Testamento*, dist. 21.& c.*ita Dominus*, dist.19.Petro esse datam potestatem ut capiti, cæteris ut membris. Idem habetur in c.*cum beatissimus*, & c.*loquitur*, cum multis aliis, 24. q.1.Ex quo loco, & ex dist.96.& multis aliis locis Decreti colligi potest evidens traditio Pontificum, Conciliorum, & Patrum hanc veritatem confirmans, quam Bellarm.etiam supra copiose prosequitur, & ideo illam omitto; ratio vero propria fuit voluntas Christi; congruentia autem est, quia oportuit, & decuit in Christi Ecclesia esse perfectam unitatem mysticam, & perfectissimum regimen, & instituit illam per modum monarchiæ, & supremam potestatem uni contulit, ad quam Petrum elegit sua altissima prædestinatione.

2. Obiect. 2. 2. Dicet aliquis ex his omnibus solum probari, Petro datam esse potestatem universalem regendi Ecclesiam; non vero inde sufficienter probari datam fuisse illi potestatem leges ferendi, quia potuisset Christus unam potestatem dare sine alia. Respondeo utrumque convinci ex dictis. Primo, quia verba Christi universalia fuere: *Quodcunque ligaveris*; vinculum autem legum est unum ex præcipuis, quod supremus princeps iniicere potest: unde suprema potestas ligandi hunc etiam actum potissime comprehendit. Idem colligitur ex verbo illo, *Pasce oves meas*: nam ad officium pastoris pertinet oves custodire, & dirigere, ac coercere, quod per leges maxime fit ab humano pastore. Præterea ex natura rei includitur hæc potestas in munere capitis, & Principis seu supremi pastoris: & ideo etiam Reges seculi, eo ipso quod a republica ad illud munus eligantur, potestatem legislativam accipiunt; sed Petrus accepit simile munus, & principatum spiritualem: ergo & potestatem legislativam. Major est naturaliter evidens, quia repugnat, esse superiorem, & gubernatorem, & non posse præcipere, & suo præcepto obligare subditum: alias posset subditus sine culpa non facere jussa superioris, & consequenter posset illi resistere, & non posset juste cogi ad illa implenda, & ita non esset ordo, sed summa confusio, nec ille esset superior nisi nomine tantum: & ideo principium hoc, *Obediendum est superioribus*, naturali lumine est evidens, imo & per se notum ex terminis.

3. Obiect. 3 Dices, hinc ad summum probari potestatem præcipiendi: non vero leges ferendi, sicut Magistratus inferior habet potestatem præcipiendi; non vero ferendi leges. Respondeo, licet hæc sint separabilia in inferiori gubernatore; non vero in supremo, qui sit caput totius reipublicæ, loquendo saltem ex natura rei, quidquid sit de potentia absoluta Dei. Probatur, tum quia potestas præcipiendi est proportionata principatui, ut de Regibus diximus: tum quia hoc est ex natura rei necessarium ad convenientiam reipublicæ, vel Ecclesiæ gubernationem: nam lex ultra præceptum, in præsenti materia, non potest addere, nisi perpetuitatem; hæc autem est summe necessaria ad bonum regimen universale, quia perpetua mutatio, & cessatio legum ad mutationem personarum regentium, infinitam confusionem pareret, ut per se notum est, & supra est ostensum: unde a principio nascentis Ecclesiæ ita intellectus est primatus Petri, & potestas ejus, & idem constat de successoribus Petri, ut mox dicemus.

2. Concl. 4. Secundo dicendum est, hanc potestatem aliis etiam Apostolis datam esse immediate ab ipso Christo, quamvis diverso modo, & minus perfecto, quam Petro. Priorem partem tenet Durand.in 4.dist.24.q.2.n. 5.& sentit Cajet.to.1. Opusc.Anton.3. p.tit.22.c.4. in princ.& §.1.vers.7.licet soleat in contrarium referri, quia inferius dicit, Apostolos non fuisse æquales in jurisdictione: sed hoc diversum est: potuit enim jurisdictio non esse æqualis, & esse immediate a Christo: inæqualitas enim tantum fuit, quia in Petro fuit tanquam in capite, & ut ordinaria, ac perpetuo duratura: de quo alias. Pro eadem parte refertur idem Anton. tract. de schismat. qq.45. Tenet etiam Francisc. Varg.tr.de auct.Pontif.axiom.4.Victor.in relect.de potestate Ecclesiæ, q.2.Castro l.2.de just.hæret.pun.c.24 Bellarm.l.4.de Romano Pontifice, c.23.& Sotus in 4. d.20 q.1.a.2.& l.1.de just.q.1.a.3.

5. Et probatur, quia Matth.18.dixit Christus Apostolis: *Quæcumque alligaveritis super terram*; & tamen unus modus ligandi est per legem, & præcepta, juxta illud Matth.13. *Alligant onera gravia*, &c. Christus autem cum distributione dixit: *Quæcumque alligaveritis*; & licet probabile sit, tunc non dedisse, sed promisisse potestatem: tamen postea Joan. 20. dixit omnibus Apostolis, *sicut misit me vivens Pater, & ego mitto vos*: ex quibus verbis Patres colligunt, eos fecisse suos legatos generales pro universo mundo, juxta illud Pauli: *Pro Christo legatione fungimur*, & ideo ad omnes etiam dixit Matth.ult. *Euntes in mundum universum* &c. Idem colligitur ex aliis locis Pauli, quæ supra citavi: profitebatur enim se habere hanc potestatem, & illam a Domino accepisse 1. Corinth.4.2. ad Corinth. 10.& 13.& 1.ad Thessal.4. *Scitis quæ præcepta dederim vobis*, &c. Sumitur etiam illa pars ex dicto cap. *in novo*, dist. 21. & c. *loquitur Dominus*, cum aliis 24.q.1. & ex cap. *nova*, de pœnit. & remiss ubi Innoc.ait, Christum Apostolis claves regni cœlorum commisisse, & ex c. *per venerabilem*, qui filii sint legit. ubi Innoc. III. ait, Paulum habuisse plenitudinem potestatis, eamque indicasse cum dixit: *Nescitis quia & Angelos judicabimus, quanto magis secularia*, 1.Cor.6.

6. Ratio vero, seu necessitas est, quia ad exercendum munus Apostolicum, & ad fundandam Ecclesiam necessaria erat hæc potestas: Christus autem immediate contulit omnibus Apostolis dignitatem, & munus Apostolicum, ut ex Evangelio constat; ergo etiam contulit dictam potestatem. Hoc autem adeo necessarium existimarunt Apostoli, ut deficiente Juda, & prævaricante, non fuerint ausi alium substituere loco illius sua auctoritate, sed divina, ut constat de Matthia Act.1.& similiter Paulus, non ab hominibus, neque per hominem, sed ab ipso Christo Apostolatum accepit, ut ipse docet ad Galat.1. & sentit Gelas. Papa in capit. *quamvis* distinct. 21. & habetur etiam in capit. *fundamenta*, de elect. in 6. ergo reliqui etiam Apostoli ab eodem Christo acceperunt immediate jurisdictionem ad suum munus necessariam: unde etiam constat, Apostolos non tantum collective, seu per modum unius collegii accepisse illam potestatem, sed divisim, ac personaliter, quia ex vi sui muneris, & vocationis separandi erant, & dispergendi per universum mundum: ergo necesse erat, ut singuli irent cum potestate plantandi Ecclesias, creandi Episcopos, & ordinandi, ac præcipiendi omnia, quæ essent necessaria; ergo etiam cum potestate legislativa in solidum accepta (ut sic dicam) & hoc significant verba Christi *Euntes*, &c. *Mitto vos*, &c. Quocirca licet Actor.15 Apostoli congregati fuerint in unum ad statuendum de legalibus, non id fecerunt, quia ad usum jurisdictionis suæ esset necessarium, sed ad maiorem satisfactionem fidelium, præsertim eorum, qui ex Hebræis conversi fuerant; item ad maiorem unionem, & pacem, & ad summam diligentiam, & inquisitionem ex parte sua præstandam. Sicut Paulus ascendit Hierosolymam ad conferendum suum Evangelium cum Petro, & aliis, non quia illi necessarium esset ad non errandum, habebat enim infallibilem assistentiam Spiritus sancti, sed propter exemplum, & ad maiorum unionem, & præcipue ut subordinationem ad Petrum ostenderet.

Ratio conclusionis.

7. Posterior ergo pars assertionis sumitur ex capitibus

bus supra citatis asserentibus, hanc potestatem datam esse Petro ut capiti, aliis ut membris: nam sub his membris etiam alii Apostoli comprehenduntur, quia ut notavi, Christus simpliciter dixit: *Pasce oves meas*, ubi inter oves Apostoli etiam numerantur. Fuitque hoc necessarium ad unitatem Ecclesiæ constituendam, quia nec poterat esse unum corpus sine capite, neque cum multis capitibus: illud enim imperfectum, hoc monstruosum fuisset, quod notavit Cyprian. lib. de unitate Ecclesiæ, seu de simplicitate Clericorum, & sumitur ex Augustino tract. 50. & ult. in Joan. & lib. 1. de doctrina Christiana, cap. 17. & Hieronym. lib. 1. contra Jovinian. & Leone Papa serm. 3. assumptionis suæ. Ex hac autem diversitate, & subordinatione colligit Richard. 4. distinct. 24. artic. 5. quæst. 3. ad 4. Apostolos recepisse immediate a Christo potestatem clavium, non tamen potestatem jurisdictionis. Sed hoc repugnat priori parti, & omnibus, quæ in illius confirmationem adduximus: & ad constituendam differentiam, & debitam subordinationem inter Petrum, & alios Apostolos necessarium non est, ut facile ex dicendis patebit.

Posterior pars conclusionis probatur.

8. Consistit ergo illa diversitas primo, & præcipue in hoc, quod potestas data est Petro, ut in illa ei succederetur, & ita per successionem perpetuo in Ecclesia duraret: aliis vero Apostolis solum data est per modum cujusdam legationis, & personalis muneris finiendi cum vita eorum. Ita sumitur ex Patribus citatis, & confirmabitur pluribus testimonis assertione sequenti, & ex ipso usu utraque pars satis constat. Nam Apostoli non creabant Apostolos, sed Episcopos, neque eis successit aliquis cum jurisdictione in universum orbem: at vero Petro successit semper pastor universalis, cujus sedes propterea semper retinuit nomen Apostolicæ. Ratio etiam hoc convincit, quia cum Ecclesia futura esset perpetua, ejus regimen, & principatus ita constitui debuit, ut perpetuo duraret. Hic autem principatus Petro fuit promissus illis verbis, *Super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam*, sed ædificium Ecclesiæ perpetuo erat duraturum; ergo & fundamentum, qnod erat Petrus, seu sedes Petri. Quod satis declaravit Christus subjungens: *Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam*. Unde dixit eleganter Innocent. IV. in cap. 1. de homicid. in 6. Christum ascensurum ad Patrem, *ne Ecclesiam suam sine pastore desereret*, eam Petro commisisse, cujus successores sunt Pontifices. Quia nimirum, pro nullo tempore deseruit suam Ecclesiam Christus, & quantum grex durat, tantum necesse est durare pastorem. Implevit autem Christus illam promissionem, dicens Petro: *Pasce oves meas*: illi ergo tunc contulit potestatem in suis successoribus duraturam. Aliis vero Apostolis, nunquam ita contulit, quia solum fuerunt in illo initio Ecclesiæ necessarii, donec in omnem terram exivit sonus eorum, & ideo sufficienter fundata Ecclesia, cessavit illa dignitas: perseveravit autem Petri primatus. Atque ita hanc differentiam satis aperte indicavit Christus Dominus in eo singulari modo, quo Petrum aliis præposuit.

Prima diversitas jurisdictionis Petri & reliquorum Apostolorum perpetua successio.

9. Secunda differentia notanda est, quia hæc potestas quoad actum ferendi leges in Petro erat simpliciter superior, & independens; in aliis vero inferiori modo, & cum nonnulla differentia, quantum ad valorem, vel firmitatem actus. Declaratur, quia Petrus poterat suis legibus, vel præceptis alios etiam Apostolos obligare, & nullus poterat ejus leges revocare: alii vero Apostoli nec Petrum obligare poterant, neque fortasse se ad invicem, & Petrus in rigore poterat eorum leges non admittere, seu revocare. Quod totum satis probatur ex munere pastoris, & ex subordinatione necessaria ad unitatem. Unde etiam mihi verisimile est, licet singuli Apostoli haberent potestatem ad ferendas leges obligantes universalem Ecclesiam, tamen ordinarie illas non tulisse, nisi ex consensu, & acceptatione Petri; vel certe illas tulisse in eis provinciis, in quibus prædicabant, & postea non nisi sciente, & consentiente Petro, ad totam Ecclesiam dimanasse. Quod ex eodem fundamento facile conjectamus. Quocirca quando legitur apud Cyprianum, vel aliquem alium Patrem, aut Pontificem ex relatis, vel referendis, omnes Apostolos fuisse pares, intelligendum hoc est formaliter (ut sic dicam) seu quantum ad dignitatem Apostolicam, & eam jurisdictionem in universum orbem, quæ præcise ex vi illius dignitatis data est. Nihilominus tamen Petrus excelluit in Pontificia dignitate. Et juxta hæc, vel declaranda est, vel non admittenda Glossa in dict. cap. *in novo*, distinctione vigesima prima, licet eam simpliciter approbat Turrecrem. in summa de Eccles. lib. 2. cap. 74. dum significat, alios Apostolos fuisse pares Petro eo tantum modo, quo Episcopi sunt pares Pontifici, scilicet in ordine, & consecratione. Non est enim in omnibus adæquata æquiparatio: nam de Apostolis constat ex dictis fuisse etiam pares Petro in dignitate Apostolica, & consequenter in universalitate Jurisdictionis in universum orbem. Magis vero errarunt qui ex illo textu intulerunt, Petrum ab aliis Apostolis fuisse electum in caput, quia in ipso textu dicitur: *Apostolos alioqui pares in honore, & potestate, Petrum Principem suum esse voluisse*. Illud enim verbum non de voluntate antecedente, seu eligente, sed de voluntate consequente, & acceptante intelligendum est. Quod de mente Pontificis in eodem textu satis constat.

2. Prædicta potestas erat in Petro superior, in aliis vero inferiori modo.

Error dicentium Petrum ab aliis Apostolis fuisse electum in caput.

10. Dico tertio: Summus Pontifex immediate accipit ab ipso Christo, & ex vi institutionis ejus potestatem legislativam in universam Ecclesiam. Conclusio est omnino certa: nam quod hanc potestatem habeat, est de fide, ut constat ex traditione, & communi sensu Ecclesiæ, & ex his, quæ statim afferemus. Quod autem habeat illo modo est conclusio adeo certa, ut sine errore negari non possit. Colligitur autem ex Scriptura hoc modo: nam Christus dedit hanc potestatem immediate Petro, non pro sua tantum persona, sed ut per continuam successionem perpetuo duraret in Ecclesia; ergo idem Christus, qui hanc contulit potestatem Petro, confert successori suo ex vi prædictæ institutionis, & illorum verborum, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, &, *Pasce oves meas*. Constat autem ex perpetua successione, summum Pontificem esse successorem Petri: ergo ab eodem Christo immediate habet potestatem. Unde Anaclet. Papa in cap. 2. d. 22. *Romana Ecclesia non ab Apostolis, sed ab ipso Domino primatum obtinuit*. Et probat ex verbis illis, *Tu es Petrus*. Idem Gelas. Papa in capit. *quamvis*, 21. distin. Unde Innoc. I. in cap. *quoties*, 24. quæst. 1. seipsum Petrum appellat, dicens: *Non nisi ad Petrum, id est, ad sui nominis, & honoris auctorem*.

3. Conclusio.

11. Hinc etiam in cap. *significasti*, de elect. dicitur, leges Romani Pontificis non pendere a Conciliis, sed Conciliorum ab ipso. Et insinuatur ratio, quia potestas illius sedis eadem est cum potestate Petri, & cap. *novit*, de judiciis, de eadem Pontificis potestate dicitur: *Cum non humanæ constitutioni, sed divinæ innitatur, quia potestas nostra non ex homine, sed ex Deo est*. Idem in cap. *quanto*, & fere toto titulo de translat. Episcop. Hinc etiam in eodem textu Pontifex dicitur Christi Vicarius, non autem Petri, sed successor. Dicitur etiam solus habere plenitudinem potestatis: cap. *ad honorem*, de auctor. & usu pallii, & cap. *decreto*, 2. quæst. 6. eamque potestatem habere dicitur per principalem potestatem beatorum Petri, & Pauli in cap. ult. 9. quæst. 3. Ac denique ob hanc causam dixit Agatho Papa in cap. *sic omnes*, distin. 19. *Sic omnes sanctiones Apostolicæ sedis accipiendæ sunt tanquam ipsius divini Petri voce firmatæ sint*. Alia ex Patribus, & Conciliis videri possunt in Bellarm. supra.

Potestas sedis Apostolicæ eadem est cum potestate Petri

12. Denique veritas hæc ratione declaratur in hunc modum, quia hæc potestas supernaturalis est, & propria Ecclesiæ Christi; ergo nulli convenire potest, nisi cui Christus illam contulit, vel confert; sed non contulit ut perpetuo duraturam, nisi Petro: ergo idem Christus est, qui eam confert successoribus ejus. Sicut enim a principio dependens fuit a donatione Christi, ut esse inciperet, ita perpetuo pendet ex simili influxu, seu donatione ejus, ut conservetur. Dices, donari quidem a Christo, non tamen immediate, sed mediis hominibus. Respondeo, necessarium quidem esse aliquem hominum concursum, ut successorem eligant, quia hæc successio non est jure sanguinis,

Declaratur conclusio.

nis, aut hæreditario, sed est morali modo per electionem. Nihilominus tamen ipsa potestas non confertur per homines tanquam per causam per se, ut ita dicam, quia nemo dat, quod non habet, & Christus nunquam contulit hanc potestatem Ecclesiæ, vel aliis hominibus ut illam possent in alium transferre; ergo Christus ipse immediate confert. Unde Adrian. Papa in Ep. ad Imperatorem, quæ refertur in septima Synodo, Act.2. in additione, quæ incipit, *Si vero*, &c. dicit, per continuam successionem in sede Petri, impleri verbum Christi, *Tu es Petrus*, &c.& infra ait, *Ab ipso Redemptore mundi beato Petro Apostolo principatus, ac potestas data est, & per eundem Apostolum Catholica, & Apostolica Ecclesia Romana usque hactenus tenet principatum & potestatis auctoritatem*.

Dubium incidens.

13. Atque hinc facile expeditur dubium, quod solet a Canonistis tractari, an Papa solus sine consilio Cardinalium, leges, præsertim graves, & universales condere valeat. Quod enim non possit, tenuit Laurentius in cap. *sunt quidam*, 25. quæst.1. Joan. Monachus in cap. *super eo*, de hæret. in 6. ubi idem sentit. Anchar. cum Bald. in leg. *cum multum*, C. de bonis, quæ liber. dicente non posse Papam infeudare castra pretiosa Ecclesiæ sine consensu Cardinalium. Et late hanc sententiam defendit Andr. Sicul. tract. de præstant. Cardinal. part. 1. quæst. 1. Fundamentum esse potest, vel quia jure consuetudinis, vel quasi præscriptionis Cardinales habent acquisitum hoc jus, ut Pontifex causas graves non determinet sine eorum consilio, inter quas causas merito computatur legum latio. Vel quia jure divino sunt ad id munus instituti, & ideo non possunt illo privari, & ad hoc allegatur cap. *per venerabilem*, qui filii sint legitimi, circa finem, ibi, *Sunt autem sacerdotes levitici generis fratres nostri, qui nobis jure levitico in exequutionem sacerdotalis officii coadiutores existunt*. Confirmat hoc Andr. Sicul. ex cap. *Anastasius*, distin.19. ubi Anastasius arguitur de eo, quod sine consilio Clericorum hæreticis communicaverit.

Posse Pontificem sine consensu Cardinalium valide ferre leges.

14. Nihilominus certum est, in solo Pontifice esse potestatem absolutam ferendi leges, ideoque posse valide illas ferre sine consensu, & sine consilio Cardinalium, licet ex honestate, ac decentia id regulariter non faciat. Hæc est communis sententia Juristarum, ut affirmat, & sequitur Turrecremata in cap.2. §. *ideo*, artic.2. numer.4. Eandem tenet Abbas in cap.2. de Clericis non residen. numer.4. late Felinus, & multa referens in rubrica de constitution. numer. 2. & ibi Decius lection.1. quæst.3. Pluraque in hujus sententiæ confirmationem adducit Andr. Sicul. dicta quæstione prima. Sed res clarior est, quam ut multis probationibus indigeat. Unde prior pars videtur mihi adeo certa, ut sine errore negari non possit. Primo, quia talis est hæc potestas in Papa, qualis fuit in Petro; sed in Petro fuit ita absoluta, ut posset leges condere, etiam sine consilio Apostolorum, ne dum aliorum inferiorum: ergo multo magis talis erit in Pontifice, ut sine Consilio Cardinalium possit leges condere. Major certa est, & jam probata. Minor etiam est certa ex dictis in assertione prima, & secunda, & ex verbis Christi, *Pasce oves meas*; ibi enim dedit illi potestatem etiam supra alios Apostolos; dedit ergo eam illi soli, & liberam, ac independentem ab illis: at in illa potestate includitur potestas leges ferendi, ut etiam probatum est; ergo hanc habuit Petrus liberam, & independentem ab aliorum consensu, vel consilio, sicut absolute illi promissæ fuerunt claves, *Tibi dabo claves*, & sicut ipse solus futurus erat Petra, in qua Ecclesia fundaretur; sic ergo habet Papa a Christo hanc potestatem; nullo ergo modo potest limitari, aut minui ab hominibus. Secundo hoc convincunt jura sæpe allegata, præsertim cap. *cuncta*, 9. quæst.3. ibi, *Apostolica sedes sine ulla synodo præcedente, solvendi, & damnandi habuit potestatem*; *& hoc quidem pro suo principatu, quem beatus Petrus Apostolus Domini voce tenuit semper, & tenebit*. Item ex cap. ult. de constit. ubi absolute dicitur, *Constitutio sedis Apostolicæ omnes astringit*, & cap. *sunt quidam*, 25. quæst.1. *Romano Pontifici semper licuisse novas condere leges*. Quibus locis, & aliis similibus absoluta supponitur hæc potestas in solo Pontifice. Unde tertio possumus hoc confirmare fere ex omnibus legibus Pontificiis juris Canonici: raro enim addunt illa verba, *sacro approbante Concilio*, vel illa, *De fratrum nostrorum consilio*, quæ sæpe in Motibus propriis, vel Rescriptis aliis extra jus ponuntur; in jure autem minime: sed Pontifices ferunt leges propria auctoritate, & in se solis agnoscunt absolutam potestatem, sicut Imperator, aut Rex suas leges ferre solet. Ex quo etiam magnum argumentum a fortiori sumitur. Tandem id confirmare possumus, quia dignitas Cardinalium, nec tam est antiqua, nec ita divina, & immutabilis, sicut dignitas Pontificia; ergo. Ex quibus etiam concluditur, sine causa dixisse Cardinalem, consil. 138. constitutionem factam a Papa sine Consilio Cardinalium non obligare successores, quia debet eorum consensum requirere: nam hæc ratio falsum sumit. Unde in rigore non magis obligatur successor Papæ una constitutione sui prædecessoris, quam alia, loquendo de propria, & rigorosa obligatione; loquendo vero de decentia, facilius mutabit factam sine Consilio Cardinalium, quam cum illo editam.

15. Nec fundamenta alterius sententiæ sunt alicujus momenti. Ad priorem enim partem recte respondent Abbas, & alii ex doctrina Innocen. in cap. *bonæ*, 2. de postulat. Prælat. non posse valere consuetudinem, aut præscriptionem contra supremam Papæ potestatem. Quod est veluti axioma receptum ab omnibus Jurisperitis, & merito, quia non potest consuetudo humana prævalere contra jus divinum; hæc autem potestas integra, & absoluta, seu plena (ut in jure vocatur) est de jure divino; ergo non potest diminui per humanum usum, alias etiam posset auferri: nam in hoc eadem ratio est totius, & partis: diminueretur autem si ex absoluta fieret dependens a Cardinalibus, ut constat. Unde tota hæc consuetudo semper pendet a potestate, & voluntate Pontificis, qui posset jura Cardinalium immutare, vel aliter constituere, si expedire censeret: unde facile respondetur ad alteram partem (quidquid sit de potestate Cardinalium an, & quomodo sit, vel maneat a jure divino) omnem potestatem eligendi Pontificem, quæ in eis est, esse a jure humano, & pendere a Pontifice, ut suo loco latius ostendemus. Nec cap. *per venerabilem*, aliquid in contrarium probat; solum enim inde habetur, Pontifices in lege gratiæ instituisse Consilium Cardinalium ad imitationem legis veteris; unde non sequitur hoc pertinere ad jus divinum. Minus autem probat cap. *Anastasius*, tum quia apocryphum est, & nullius auctoritatis, ut in Decreto Gregoriano notatur; tum etiam, quia ibi non agitur de usu potestatis legislativæ, sed de communicatione cum hæreticis, generando scandalum, & suspicionem de se pravam, de qua longe alia fuisset ratio, si vera fuisset historia, & non fabulosa, ut re vera est.

Soli Apostolis immediate a Christo esse datam prædictā potestatē.

16. Dico quarto: Christus Dominus per seipsum immediate nulli alteri contulit unquam hanc potestatem. Hæc assertio probatur auctoritate negativa, quæ in materia supernaturali, & fidei est sufficiens. In Evangelio ergo non legimus alicui alteri illam contulisse extra Apostolos. Nam licet elegerit etiam septuaginta discipulos; longe tamen diverso modo, quam Apostolos, & nullibi talem potestatem eis contulit, ut bene expendit Bellarm. lib.1. de Clericis, cap. 14. Neque etiam ex traditione Ecclesiæ haberi potest, Christum vel ante, vel post Ascensionem suam aliis dedisse immediate hanc potestatem. Suppono enim inter Apostolos comprehendi præcipue Paulum, & probabile est, etiam Barnabam numerandum esse, ut sentit Glossa in cap. *in novo*, distin.21. ex cap. *quotidie*, 75. distin. quod est Leonis Papæ, Epist.79. cap.1. Duæ tamen hic oriebantur difficultates, una de Episcopis: alia de Concilio generali, quæ in duobus capitibus sequentibus melius tractabuntur.

CA-

CAPUT IV.

Possitne unusquisque Episcopus in sua dioecesi leges ferre, & quo jure.

1. DUobus modis solet potestas jurisdictionis, qualis est potestas ferendi leges, participari, scilicet, jure ordinario, & per delegationem. Prior est, ut ita dicam, per se, & omnino cadere potest sub scientiam, ac propterea de illo praecipue dicemus: nam alius modus est magis per accidens, & pendens ex voluntate hominis, & ideo de illo in fine capitis quinti pauca subjiciemus. Est autem pro generali regula supponendum, potestatem hanc respectu totius Ecclesiae in nullo esse praeter Papam, quia non jure ordinario, ut patet ex capite praecedenti, quia non possunt esse in Ecclesia duo capita, nec etiam per delegationem, quia tam universalis delegatio nunquam fit, nec forte convenienter fieri potest, ut infra dicam.

2. Dicendum igitur censeo, Episcopos habere potestatem legislativam in suis dioecesibus jure ordinario humano fundato aliquo modo in divino. Tres partes habet haec assertio. Prima est absoluta, quod Episcopi hanc habeant potestatem. Et haec sine controversia recepta est, eamque tradunt Canonistae in rubrica, & in cap. *cum omnes*, & cap. *cum accessissent*, de constitut. ubi Panormit. Decius, & Hostien. Item Summistae verb. *lex*. Potestque fundari in cap. 1. de consecrat. d. 3. ubi Episcopi supponuntur, habere potestatem praecipiendi festorum, & jejuniorum observationem. Item in cap. 2. de locato, ubi supponitur, Episcopos posse statuta facere, ut ibi notat Glossa. Idem expresse habetur in cap. 2. de majorit. & obedient. cap. 2. de constit. in 6. Estque haec potestas valde consentanea muneri Episcoporum, quibus dixit Paulus Actor. 20. *Posuit vos Spiritus sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Item de illis maxime intelligit, quod Hebraeor. 13. dicit: *Obedite praepositis vestris*: item potest adduci id Matth. 18. *Quaecumque ligaveritis*, &c. Nam sub verbo *ligandi*, etiam legislatio includitur, ut supra dixi: loquitur autem ibi Christus ad omnes Apostolos, quibus Episcopi succedunt, cap. *in novo*, distinct. 21. Trident. sess. 23. capit. quarto. Ex quibus concluditur ratio, quia Episcopi sunt Pastores ordinarii, & principes Ecclesiae post summum Pontificem, & ideo ex vi sui muneris egent potestate ferendi statuta suis subditis convenientia: illa vero potestas competit jure ordinario, quae convenit ex vi proprii muneris: ergo.

Episcopos habere potestatem legislativam in suis dioecesib. jure ordinario humano fundato aliquo modo in divino.

3. Secunda vero pars, quae affirmant, hanc potestatem convenire Episcopis jure humano, magis controversa est. Aliqui enim contendunt habere illam de jure divino, & immediate a Christo, quamvis cum subordinatione, & dependentia a summo Pontifice. Tribuitur Victor. relect. 2. de potestate Ecclesiae, quaest. 2. in fine; sed re vera, si attente legatur, nunquam id expresse dicit, licet favere videatur, ut infra dicam. Apertius & nimia exaggeratione id tradit Castro de justit. haeret. pun. cap. 24. dicens, oppositum esse contra omnium sacrorum Doctorum sententiam, nullum vero designat. Ei vero adhaesit Gabriel Vasq. 1. 2. disput. 152. cap. 3. Potestque haec sententia suaderi ex principiis positis. Primo, quia Apostoli habuerunt hanc potestatem immediate a Christo, sed Episcopi sunt Apostolorum successores; ergo succedunt in hac potestate ex vi donationis Christi, ac subinde ab illo immediate eam habent, non a Pontifice. Major posita est in capite praecedenti: minor autem proxime probata est ex jure, & ex Concilio Trident. Consequentia item in simili probata est capit. 3. Confirmant hoc ex verbis Christi Matth. 18. *Quaecumque ligaveritis super terram*, &c. quae non tantum ad personas Apostolorum, sed etiam ad Episcopos eorum successores dicta fuere. Item inducunt verba Christi Lucae 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit*, &c. Nam illa ad Apostolos, & eorum successores pertinent, ut tradunt Cyprian. lib. 4. Epist. 9. & Basil. in constitut. monast. cap. 23. & eodem modo possunt induci verba Pauli Roman. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Nam etiam ibi intelliguntur potestates Ecclesiasticae, ut omnes fatentur, quia sunt verae potestates: inter has autem maxime intelliguntur Episcopi sub Pontifice. Denique simile est illud ad Hebraeos 13. *Obedite praepositis vestris*, &c.

Sententia dicentium Episcopos habere potestatem legislativam jure divino, & immediate a Christo.

4. Secundo, quia munus Episcopale est de jure divino, ut suppono; ergo quidquid est intrinsece annexum tali muneri, est de jure divino, sed jurisdictio ad ferendas leges est necessario conjuncta cum Episcopali munere, quia non potest convenienter pastorale munus exerceri sine tali potestate; ergo. Ita enim supra colligebamus, Christum dedisse Apostolis jurisdictionem immediate, quia dedit illis Apostolatum, cui est intrinsece necessaria jurisdictio; ergo simili proportione procedit in Episcopis, saltem quoad jurisdictionem eis proportionatam. Dices, Episcopatum esse de jure divino quoad consecrationem, & potestatem ordinis; non vero quoad Episcopatum ipsum, ut includit curam, & gubernationem. Sed contra hoc obstat primo: nam Paulus dixit, *In quo vos posuit Spiritus Sanctus regere Ecclesiam Dei*, &c. Nam regendi verbum aperte dicit pastorale munus. Secundo, quia Episcopalis consecratio confert per se ipsam Episcopalem dignitatem; ergo confert jurisdictionem saltem in habitu, seu in actu primo, licet non conferat usum donec applicetur illi materia. Sicut in ordinatione sacerdotis datur potestas absolvendi, quae est jurisdictio in habitu.

5. Tertio possumus argumentari ex usu antiquissimo Ecclesiae, quia in principio Apostoli creabant Episcopos, inconsulto Petro, & postea fiebant per electionem cleri, aut populorum, & statim censebantur esse Episcopi sine speciali recursu ad Pontificem, vel alium hominem; ergo signum est, potestatem illam dari immediate a Deo, facta designatione personae per electionem, vel per alium legitimum modum, sicut de summo Pontifice diximus. Et confirmatur, quia Episcopus, cum leges fert, non potest dicere, se ferre illas potestate sibi a Papa concessa; sicut non potest hoc dicere quando excommunicat, vel a censura absolvit: nam hoc pertinet ad delegatum; non ad ordinarium judicem, sed potest, & debet dicere Episcopus, Ego potestate a Christo accepta, vel quid simile; ergo signum est habere illam immediate a Christo.

Nihilominus dicendum est, hanc potestatem legislativam non dari immediate a Christo, sed per summum Pontificem: neque esse de jure divino, sed de humano. Similem assertionem posui in tomo 4. de jurisdictione in foro poenitentiae, & in tomo 5. de potestate absolvendi a censuris: consequenter ergo in praesenti idem assero de potestate legislativa. Quam sententiam ex veteribus Theologis colligimus, quatenus asserunt, potestatem clavium, aut jurisdictionis, quatenus ad gubernationem Ecclesiae spectat, ad omnes alios per Petrum, & successores ejus derivari: nam clarum est, hanc potestatem legislativam sub illa jurisdictione contineri: imo major est ratio de illa, ut ex discursu patebit. Illud autem principium sumitur ex Divo Thoma 4. contra Gentes, cap. 76. ratione 4. ubi dicit, ideo Christum specialiter Petro promisisse, *Tibi dabo claves, ut ostenderetur potestas clavium per eum ad alios derivanda ad conservandam Ecclesiae unitatem.* Idem sentit 2. distinct. 44. in fine circa expositionem literae. Et loquens de potestate concedendi indulgentias in 4. distinctione 20. quaest. unic. articulo 4. quaestiunc. 3. dicens, *Papa habet plenitudinem potestatis Pontificalis quasi Rex in regno: Episcopi vero assumuntur in partem solicitudinis quasi judices singulis civitatibus praepositi*: unde concludit habere potestatem secundum ordinationem Papae, & non amplius. Idem sentit distinctione 24. artic. 5. quaest. 3. ad 4. & Durand. quaest. 2. num. 13. Soto distinct. 20. quaest. 1. artic. 4. Cajetan. tom. 1. Opuscul. tract. 1. cap. 19. expresse Antonin. 3. part. titul. 22. capit. 4. §. 1. verb. *septima*, cum Hervaeo tract. de potestate Papae, latissime Francisc. Vargas tract. de auctoritate Pontificis quaest. princip. Bellarm. libr. 4. de Romano Pontifice, cap. 24. Salmeron tomo

Opposita sententia vera colligitur ex communi Theologorum.

tomo quarto, parte tertia, tractatu quarto.

6. Ut autem hanc sententiam sine vocum ambiguitate probemus, advertendum est, contrariam sententiam duobus modis solere explicari. Prior supponit in primis id, quod certum esse credimus, scilicet consecrationem Episcopalem, & potestatem ordinis, quæ ex vi illius confertur, esse ex Christi institutione, & ita ex vi juris divini conferri, & recte dici posse immediate a Christo dari. Hoc in materia de ordine ex professo probandum est: nunc breviter declarantur singulæ partes. Nam sicut Christus instituit, ut essent in Ecclesia sacerdotes: ita etiam instituit, ut essent Episcopi, qui in gradu ordinationis suæ essent superiores, & potentiores; unde multa possunt efficere per potestatem ordinis, quæ non possunt sacerdotes vel omnino, vel ex vi tantum suæ ordinationis, ut conferre ordines præsertim sacros, & maxime sacerdotium, confirmare, & alia. Hæc ergo potestas non potest esse, nisi ex Christi institutione, quia per illam datur character, & potestas consecrandi, & absolvendi, & gratia sanctificans, quæ non possunt esse ex institutione humana: ergo consecratio Episcopalis, per quam talis potestas datur, de institutione Christi est. Item, quod personæ sic consecratæ detur specialis potestas, de jure divino est, nec potest talis potestas impediri, aut limitari per homines, si consecratio valida est. Ac subinde recte dicitur a Christo immediate dari, quia licet intercedat actio ministri consecrantis alium in Episcopum, ille solum se gerit, ut minister, applicans, seu efficiens sacramentum, seu consecrationem: Christus vero ipse est & proximum, & principale operans propria virtute: ex vi ergo suæ institutionis tantum confert illam potestatem quasi de suo, vel (ut ita dicam) de suo communicat participationem immediatam suæ potestatis.

Explicatur opinio Castri & Navarri.

7. Hoc supposito dicit Castro, hanc potestatem sic datam Episcopo ex vi suæ consecrationis, non solum esse potestatem ordinis, sed etiam jurisdictionis; quia ex vi illius potest Episcopus consecratus jus dicere, si ei applicetur materia; ad eum modum, quo Navar. & aliqui alii dixerunt, omnes sacerdotes ex vi ordinationis suæ recipere jurisdictionem in habitu (ut ipsi loquuntur) licet ea uti valide non possint, nisi eis applicetur materia. Ita etiam explicat hanc sententiam Vasq. supra, utens eadem similitudine, & proportione, & declarans, illam applicationem materiæ non esse per solam approximationem præexistentis materię; sed esse per moralem effectionem ipsius materiæ, quæ simul fit, & approximatur; quia materia illa sunt subditi, ut tales sunt; in præsenti ergo tunc applicatur materia, quando efficiuntur subditi, nec aliter applicantur, quam faciendo in eis subjectionem. Hanc vero sententiam sic declaratam, non aliter probat hic auctor, nisi quia existimat hanc potestatem activæ jurisdictionis fuisse promissam Apostolis Matth. 18. illis verbis: *Quæcumque alligaveritis*, &c. Item ultima confirmatione supra posita, quod Episcopus non potest dicere, *Ego excommunico per potestatem a Papa acceptam*.

Refutatur Navar.

8. Mihi autem in tom. 4. disput. 16. sect. 3. opinio illa Navarri (unde in præsenti sumitur proportio) valde displicuit. Primum, quia in re solum mutat loquendi modum contra receptas locutiones Conciliorum, & scholasticorum, ut ibi ponderavi, & constabit clare intuenti loca D. Thom. & scholasticorum, quæ proxime citavi; qui appellant potestatem ordinis eam, quæ datur ex vi sacramenti, & præter illam requirunt potestatem jurisdictionis, quæ datur extra sacramentum per hominis concessionem nudam. Illa autem jurisdictio in habitu, quam Navarr. sic nominat, non est nisi potestas ordinis in corpus Christi mysticum, nec plus potest operari sine alia, quam potestas illa, quam scholastici ordinis vocant. Deinde quia si necesse est, ut postea fiant homines subjecti tali personæ, ut per illam potestatem possit in illos operari, ut in præsenti Vasquez fatetur; ergo necesse est, ut sacerdos, vel Episcopus consecratus de novo fiat superior respectu talium subditorum, quia superior, & subditus correlativa sunt, & ideo non potest unum fieri prius, quam aliud, neque unum sine alio. Ergo cum applicatur materia, & fiunt subditi, superior accipit novam potestatem, & jus, & quasi dominium in illos, quia per talem potestatem formaliter constituitur superior: ergo illa est etiam potestas jurisdictionis; ergo ultra potestatem datam per ordinationem, requiritur potestas jurisdictionis data per homines; ergo in idem revolvitur, & immerito prior vocatur potestas jurisdictionis etiam in habitu, quia est potestas omnino absoluta a subditis, quod repugnat jurisdictioni. Dicent fortasse, dicere habitudinem ad eos, qui possunt fieri subditi. At certe hoc modo quilibet homo habebit jurisdictionem activam regalem, quia habet rationem, & voluntatem, quæ habet potestatem imperandi eis, qui fieri possunt subditi, quod ridiculum est: sic enim simplex sacerdos ex vi ordinationis nihil plus habet superioritatis, vel jurisdictionis, quam veluti capacitatem proximam ad superioritatem, & jurisdictionem in foro pœnitentiæ exercendam, si detur: tunc autem sicut superior non est, ita nec jurisdictionem habere dici potest.

Cum superius & subditus sint correlativa, id est unum sine alio non potest fieri.

9. Verumtamen licet ille modus loquendi in illa materia habere posset aliquam verisimilitudinem, in præsenti nullam habere potest: idcirco enim illam partem hic repetii, & declaravi, ut ex comparatione magis innotescat falsitas illius sententiæ. Probatur ergo assumptum: nam actus proprius jurisdictionis in foro pœnitentiæ essentialiter pendet a potestate ordinis, scilicet, absolutio a peccatis, & consequenter omnis actus ligandi, & solvendi in illo foro, eandem dependentiam habet. Nam licet contingat, aliquem habere jurisdictionem per Parochiale beneficium, si non sit sacerdos non potest per se absolvere: unde fit, ut actus ille simul essentialiter sit consecrationis (ut sic dicam) & ordinis, & ideo potestas ordinis sacerdotalis est potestas per se requisita ad absolvendum, & principium per se absolutionis; unde quia absolutio est actus dicendi jus, potest aliquo modo illa potestas dici jurisdictiva, ut sic dicam. At vero in Episcopo nullus est actus jurisdictionis, qui per se pendeat a consecratione, & ideo Episcopus electus, & confirmatus potest efficere ea, quæ jurisdictionis sunt, juxta cap. 1. & 2. de translat. Episc. & cap. *transmissum*, de elect. ubi id notat Glossa ultim. ab omnibus recepta, ibidem. Unde etiam indulgentias concedere potest nondum consecratus, imo nec ordinatus sacerdos, ut docuit Divus Thomas in 4. distinctione vigesima, quæst. unic. artic. 4. quæstiunc. secunda, & Panormitan. in cap. *accedentibus*, de excess. Prælat. numer. 4. cum aliis: cum tamen indulgentiarum concessio videatur actus maxime spiritualis inter omnes, qui sunt jurisdictionis. E contrario vero Episcopus consecratus, licet nullos subditos habeat, potest valide efficere omnes actus proprios ordinis Episcopalis. Quamvis enim ut recte fiant, necessaria sit licentia superioris: tamen si absque tali licentia confirmet, vel ordinet, valida est ordinatio, & confirmatio, ut est certum apud omnes. Ergo character, seu consecratio Episcopalis non est principium per se alicujus actus jurisdictionis: nullo ergo modo dici potest, quod sit jurisdictio activa, neque actu, neque habitu, quandoquidem sine illo principio fiunt omnes actus jurisdictionis Episcopalis, & quando illud inest cum jurisdictione, solum se habet quasi concomitanter respectu actionum puræ jurisdictionis, vel ut conditio quædam significans personam, & constituens habilem ad alias actiones magis sacras.

Episcopus electus & cōfirmatus non consecratus potest efficere ea, quæ sunt jurisdictionis, etiam indulgētias cōcedere.

10. Et confirmatur primo, quia propter hanc causam tota jurisdictio Episcopalis committi potest non Episcopo, non solum quoad potestatem, sed etiam ut illa per seipsum uti possit: nec solum potest delegari, sed etiam ordinaria dari, ut certum est de multis Abbatibus, & de Prælatis religionum, de quibus paulo infra dicemus: ergo signum est, consecrationem Episcopi non dare ullo modo potestatem jurisdictionis, quia & esse potest sine ulla jurisdictione, id est, sine Episcopatu, ut dicitur in cap. *inter corporalia*, de translat. Episcop. & e contrario jurisdictio Episcopalis potest esse, & exerceri sine consecratione. Unde etiam colligitur, hanc jurisdictionem non consistere

Tota jurisdictio Episcopalis potest committi non Episcopo ut illa uti possit.

sistere in applicatione materiæ, quæ sit distincta a potestate vera, & morali, quæ datur Episcopo per concessionem omnino distinctam a consecratione: per hanc enim potestatem ille fit superior, & alii fiunt subditi, neque alia materia ibi cogitari, aut desiderari potest.

Potestas spiritualis jurisdictionis confertur Papæ per electionẽ & nudam concessionem Dei sine consecratione.

11. Tandem confirmatur, & declaratur ex potestate Pontificia, quæ est veluti primum exemplar omnis potestatis spiritualis jurisdictionis: nemo enim negabit, illam esse veram potestatem spiritualem activæ jurisdictionis, imo supremam in illo ordine, quæ in puris hominibus esse potest: illa autem non datur Pontifici per ullam consecrationem, sed per electionem, & nudam concessionem Dei; quando enim dixit Petro, *Pasce oves meas*, nullam novam consecrationem, vel characterem illi impressit, sed puram potestatem jurisdictionis illi præbuit. Sic etiam Papa, cum rite eligitur, statim est verus Papa quoad talem potestatem, & nullam consecrationem inde accipit: imo si non Episcopus, vel sacerdos, postea consecrandus est, vel etiam ordinandus, & interim nihilominus potest omnes actus solius jurisdictionis externe exercere: ergo eodem modo conceditur aliis Episcopis propria potestas jurisdictionis per electionem, vel puram concessionem, non per consecrationem: est enim eadem ratio: tum quia Episcopalis potestas non est, nisi participatio quædam Papalis potestatis: tum etiam, quia sicut in constitutione Papæ non est aliud applicare illi materiam, quam facere illi subditam universam Ecclesiam: nec facere illi subditam est aliud, quam dare illi veram, & novam potestatem supra illam; ita quando Episcopo consecrato tantum datur Episcopatus, non aliter applicatur illi materia, nisi quia aliqui denuo illi fiunt subjecti, nec fiunt subjecti, nisi dando illi novam potestatem superioris distinctam omnino a potestate ordinis, seu a consecratione; tum denique quia sicut actus Pontificiæ jurisdictionis, ut sic, non sunt actus ordinis, vel consecrationis, nec ab illa manant: ita nec actus Episcopalis jurisdictionis; & simile argumentum sumi potest ex jurisdictione Apostolorum, ut consideranti facile patebit.

Respondetur argumentis oppositæ sententiæ.

12. Quapropter modus ille declarandi, & defendendi illam sententiam verisimilis non est: nec recte pro illo adducitur promissio Christi Matth. 18. *Quæcumque allegaveritis*, &c. nam ex vi verborum ibi non fuit promissa potestas ordinis Episcopalis, sed fuit promissa potestas judiciaria, & jurisdictionis coactivæ spiritualis, quæ de se dari posset, & interdum datur sine consecratione personæ; quamvis alias Christus voluerit, ut per se primo, ac principaliter sit in Episcopis: ratio vero illius sententiæ non urget, quia solum nititur in quodam modo loquendi, & gratis, ac sine probatione sumit, non potuisse usu introduci, ut Episcopi etiam in actibus suæ jurisdictionis ordinariæ dicerent, *auctoritate mihi a Vicario Christi concessa*, vel quidpiam simile, sicut ordinarii judices, & gubernatores Regum dicere solent, *præcipit Majestas regia*, vel aliud æquivalens: his enim judicibus æquiparat Episcopos D.Thom.4.distin.20.quæst.unic.art.2. quæstiunc. 3. quod ergo hoc non sit in usu, non est, quia non possit esse, nec quia jurisdictio Episcoporum detur immediate a Deo, seu per consecrationem, quod patet, quia de inferioribus Prælatis habentibus jurisdictionem Episcopalem sine consecratione, nemo dubitat, quin habeant illam jure humano, & a Papa, & tamen illi etiam non utuntur illo modo loquendi: non est ergo, quia non possint, nec quia habeant jurisdictionem immediate a Deo. Igitur in utrisque est, vel propter modestiam & moderationem Pontificum, qui licet dent potestatem, intelligunt illam esse principaliter a Christo, & in illum esse omnia referenda, quia ille est principale operans, ipsi vero sunt Vicarii ejus. Vel certe id fit, ut distinctio servetur inter potestatem delegatam, & ordinariam, ne confundantur, vel ambiguitates oriantur. Vel certe, quia ordinaria potestas ita datur, ut postea Prælatus suo jure utatur ad modum causæ primæ præcipientis, ideo necesse non est, ut exprimat in suo actu, quod habeat potestatem ad illam: nam hoc ipso jure constat, & consequenter nec oportet exprimere a quo receperit virtutem, quia hoc impertinens est ad effectum. Potestas autem delegata semper est veluti quid facti, & qui illa utitur se habet ad modum instrumenti actu moti, & pendentis ab influxu causæ principalis, & ideo ut de jurisdictione constet, conveniens est exprimere operantem, se illam habere, & consequenter unde illam habeat; quæ differentia est moralis tantum congruentia, ita ut necessarium non sit semper servari. Nam qui utitur potestate delegata, non semper id exprimit, & Prælatus ordinarius potest, si velit, id explicare, & interdum forte propter aliorum ignorantiam poterit esse expediens.

Ponitur secundus modus explicandi prædictã sententiã.

13. Venio ad modum alium explicandi, & defendendi priorem sententiam, nimirum Christum Dominum instituisse, ut essent in Ecclesia Episcopatus sub Pontifice, quia non poterat tota Ecclesia immediate gubernari per unum Episcopum universalem, qualis est summus Pontifex: voluitque idem Christus Dominus, ut illi intermedii gubernatores essent non tantum delegati, & quasi Vicarii Papæ, sed ut essent veri Pastores ordinarii, & Principes spirituales sub Pontifice summo. Hoc enim ostendit Ecclesiastica traditio, & sumitur ex verbis Pauli citatis: *In quo Spiritus S. vos posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*. Hinc ergo ulterius fit, ut Episcopatus ipse ex vi institutionis Christi jurisdictionem ordinariam, & principalem includat: imo quod tota illa dignitas ut distinguitur a consecratione, in potestate jurisdictionis consistat, quia est dignitas prælationis, & regiminis, quæ sine jurisdictione intelligi non potest; & consequenter, nec sine potestate præcipiendi: hæc enim (ut supra dicebam) adeo est intrinseca superiori, ut repugnet aliquem fieri superiorem, seu Prælatum, & non recipere potestatem præcipiendi. Hinc ergo concludunt dicti authores, hanc potestatem dari immediate a Christo, & ex vi juris divini, quia datur ex vi muneris a Christo instituti; & licet Pontifex, vel per se applicet tale munus huic, vel illi personæ, vel possit instituere modum applicandi illud: nihilominus tali muneri ex vi juris divini adhæret talis jurisdictio, & ipsum munus ex vi divinæ institutionis datur, & consequenter Pontifex solum se habet, ut designans personam: Deus vero est, qui per se, & immediate tribuit munus, & consequenter potestatem.

Rejicitur prædictus modus.

14. Verumtamen contra hunc modum explicandi hanc potestatem facile potest recepta veritas demonstrari: nam in primis licet demus Episcopatum esse de jure divino, non solum quoad dignitatem ordinis, sed etiam quoad munus pastorale, non inde sequitur institutionem, vel collationem talis muneris, vel jurisdictionis esse immediate a Christo, quia fieri recte potuit, ut Christus docuerit, & præceperit Apostolis, & præcipue Petro, modum regendi monarchiam Ecclesiasticam mediis Episcopis tanquam Pastoribus ordinariis, & Principibus sub Petro, & nihilominus quod commiserit Petro, & institutionem muneris cum tali jurisdictione, & collationem ejus, tantum designando personam, sed etiam potestatem ipsam impertiendo. Hæc enim duo valde distincta sunt, & separabilia, præcipere aliquid fieri, vel facere illud; & fieri etiam potuit, ut Christus Apostolis præceperit, ut ordinarent modum, & ritum celebrandi sacrificium Missæ quoad accidentales cæremonias, & nihilominus eis commiserit illas ordinare, & instituere. Idemque dici potest de oratione publica Ecclesiæ, & similibus. Sic ergo potuit Christus præcipere, ut esset in Ecclesia Pastorale munus Episcoporum, & nihilominus institutionem illius muneris committere Petro. Hoc autem posito (in quo nulla repugnantia, nec moralia incommoditas ostendi potest) plane sequitur, jurisdictionem Episcoporum esse de jure humano, & per homines dari; quia res est talis ex immediata institutione, non ex præcepto, quod ad illam movit: nam præceptum remote se habet, & est generale, & non determinat particulares circumstantias rei, sine quibus res ipsa non fit: institutio vero proxime se habet, & constituit rem in particulari cum determinatis circumstantiis. Sicut in exemplis adductis cæremoniæ Missæ sunt de jure humano: esto præ-

præceptum generale ordinandi illas fuerit divinum, ut re vera est, sive fuerit divinum naturale, sive positivum: & sic in similibus. Idem ergo erit in præsenti ex dicta hypothesi, quod Episcopatus inferiores Pontificali dignitate non habent a jure divino nisi generale præceptum instituendi, & conferendi talem dignitatem, ut si Rex mittens Proregem in Indiam, illi præcipiat constituere in provinciis ordinarios gubernatores, illi vero committat, & modum potestatis illis conferendæ, & munerum largitionem, non dicentur postea gubernatores illi habuisse munus a Rege immediate, sed a prorege, licet ex regis præcepto, quia proxima mensura potestatis est voluntas, ac judicium proregis, & ipse est etiam proxima causa, quæ ex vi suæ potestatis alia officia providet: ita ergo erit in præsenti, posita prædicta institutione.

15. Quod ergo talis fuerit Episcopatuum institutio, probatur primo ex modo loquendi Canonum: ait enim Gregor. in cap. *decreto*, 1. quæst. 6. *Romana Ecclesia vices suas ita aliis impertivit Ecclesiis, ut in partem sint vocatæ solicitudinis, non in plenitudinem potestatis*: ubi pondero verba illa, *vices suas impertivit*: nam plane significant, aliarum Ecclesiarum Pastores a Romano habere potestatem, & ideo suo modo vices illius gerere, sicut olim Prætores vices Imperatoris gerebant. Non intendit autem per hoc docere Gregor. Episcopos esse tantum Vicarios Papæ: & non proprios Pastores, & Principes, sed solum voluit explicare emanationem unius Principatus ab alio, a quo creantur Episcopi, ut ejus coadjutores. Item Leo Papa in cap. *ita Dominus*, 19. distinct. loquens de potestate Petri, inquit in ipso fuisse a Christo principaliter collocatam, *Ut ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in omne corpus diffunderet*; quod testimonium ita eludit Castro, ut particulam illam, *ab ipso*, interpretetur, dicere ordinem temporis, non causalitatis: *Nam Christus est* (inquit) *qui immediate dedit Apostolis potestatem*, sed prius Petro Matth. 16. & postea reliquis Apostolis Matth. 18. Sed in primis semper ibi supponit falsum, scilicet, Christum dedisse Petro, vel Apostolis potestatem Matth. 16. & 18. quia tunc non dedit, sed promisit, ut constat ex verbis, & communi expositione: unde falsum etiam est, Christum prius tempore dedisse Petro Apostolatum, vel Potestatem, quam cæteris Apostolis: nam simul omnibus dixit, *sicut misit me vivens Pater, & ego mitto vos*, Joan. 20. & cap. sequenti dixit Petro: *Pasce oves meas*, quod pertinuit ad singularem dignitatem ejus; postea vero iterum quoad munus Apostolatus dixit omnibus: *Euntes in mundum universum prædicate Evangelium*, &c. Matth. ultim. Potestas ergo Apostolorum, & jurisdictio illorum, ut tales erant, non fuit, *ab ipso*, Petro, etiam ordine temporis: non ergo in hoc sensu loquutus est Leo. Neque per illam particulam, *ab ipso*, refert solam personam Petri, sed etiam cum proportione ad suos successores, ut constat ex contextu. Prius enim dicit, *Christum Dominum ita ordinasse Apostolorum officium, ut in beatissimo Petro Apostolorum omnium summo principaliter collocaret*. Ubi non dixit prius tempore, sed principaliter, quia nimirum in illo tanquam in capite, & ordinario pastore, cui succedendum esset, in aliis vero tanquam in legatis vitaliciis, ut sic dicam, officium illud collocavit; & addit rationem, & causam, *ut ab ipso*, id est, per ipsum, *dona sua diffunderet*, non in Apostolos: jam enim de illis non tractabat, *sed in corpus omne*, non uno tempore, sed perpetuo, ideo enim voluit dignitatem illam Petri esse perpetuam, ut per Petrum, & successores ejus omnis alia potestas ad alios diffunderetur.

Prædictus modus institutionis est magis consentaneus perfectæ monarchiæ & congruentior majori unioni membrorum cum suo capite

16. Secundo potest adjungi ratio; & congruentia, quia hic modus institutionis est magis consentaneus perfectæ monarchiæ, qualem esse Christi Ecclesiam Catholici intelligunt. Item est congruentior ad majorem unionem membrorum omnium, etiam principalium cum suo capite, & perfectiorem subordinationem, & consequenter majorem Ecclesiæ pacem: ergo merito credimus, ita fuisse Ecclesiam a Christo institutam. Præsertim quia de supremi capitis institutione cum plenitudine potestatis, & absoluta pastorali cura sine ulla limitatione constat expresse ex Evangelio: de potestate autem immediate data aliis Prælatis, quibus perpetuo succederetur ex vi ejusdem donationis, non constat ex Evangelio, imo neque aliquod ejus indicium reperitur; & aliunde ex usu colligi potest, mutationes, & erectiones Episcopatuum ad Romanum Pontificem semper spectasse, ut sumitur ex cap. *quanto*, & cap. *Salonitanæ*, 63. distin. & cap. *Pastoralis*, & cap. *temporis*, 7. quæstion. 1. & plura alia refert Vargas supra.

Papalis dignitas habet certam & immutabilē qualitatē ex vi suæ institutionis in his quæ ad substantiā ejus pertinent.

17. Tertio declaratur eadem veritas ex differentia inter pontificiam dignitatem, & officium Episcopi: nam pontificia dignitas habet certam, & immutabilem qualitatem, & potestatem ex vi suæ institutionis in his, quæ ad substantiam ejus pertinent, & ideo recte intelligitur esse potuisse, ac debuisse ex immediata institutione divina: nam ex parte subditorum, & territorii habet determinationem per modum universalitatis, ut scilicet extendatur ad universum mundum, & omnes Christianos baptizatos, & aliquo modo ad omnes homines, quantum necesse est ad fidei propagationem, ac justam religionis Christianæ protectionem; & similiter ex parte actionum solvendi, & ligandi omnium modorum, & materiarum, in quibus versari possunt, habet eandem determinationem per universalitatem, & in omnibus his habet immutabilitatem, quia nec augeri, nec minui ab omnibus potest, & ideo illius potestatis origo immediate in DEUM fertur, quia non est in hominibus potestas nec innata, nec extrinsecus data, a qua tanta celsitudo potestatis manare potuerit.

18. At vero munus Episcopale non habet certam qualitatem, aut determinationem ex vi juris divini, neque in territorio, neque in personis subdendis huic, vel illi Episcopo, neque in actibus regiminis, neque in materia illorum: unde videbimus quoad territoria Episcopatus esse inæquales, & eundem nunc augeri, nunc minui, vel unum in duos dividi, vel e converso ex duobus unum fieri; quoad personas etiam ex eadem diœcesi aliquæ eximuntur a subjectione Episcopi, & immediate subjiciuntur Papæ, vel alteri, juxta voluntatem ejus, & sæpe contingit Episcopum unius diœcesis habere Ecclesias subjectas sibi in alterius diœcesi, & aliquam exemptam in proprio territorio. In ipsis etiam Episcopatibus est ordo Hierarchicus Episcoporum, Archiepisc. & Patriarchar. seu Primatuum, qui nullo modo potest in jus divinum referri, ut per se constat. Item in actibus jurisdictionis spiritualis aliqui sunt, quos non possunt Episcopi exercere vi sui officii, ut instituere irregularitates, ut in propria materia dixi, vel præscribere impedimenta irritantia matrimonium, ut ex propria materia suppono, vel relinquere suum Episcopatum, aut ad alium transire, juxta cap. *inter corporalia*, de translat. Episcopor. & cap. *nisi cum pridem*, de renunciat. & in universum graviorum causarum definitio juxta cap. *majores*, de Baptismo. In aliis vero actibus jurisdictionis, quos Episcopalis potestas exercere potest, limitationem, & reservationem sæpe recipit, vel certam mensuram, ut in absolutionibus, dispensationibus, indulgentiis, & aliis similibus: ergo non potuit convenienter tale munus habere divinam institutionem immediatam, quæ debet esse certa, & præscripta; qualis enim, & quanta hæc fuerit, ex jure divino definiri non potest: ergo nec ipsum munus in potestate jurisdictionis consistens fuit immediate institutum, & datum a Christo, sed solum præceptum, & commissum Vicario suo.

Evasio est obviatione.

19. Dicetur, ex vi juris divini habere Episcopum integram potestatem jurisdictionis spiritualis, nisi a Papa aliquibus rebus limitetur, & solum in hac dependentia esse inferiorem potestatem Papæ, atque hoc modo habere certam qualitatem, & præscriptum modum ex vi juris divini, variabilem tamen per humanum. Sed in primis hic modus institutionis alienus est ab institutione divina: decet enim, ut ea, quæ immediate a Deo præscripta sunt, immutabiliora permaneant, & ita videmus servari in institutionibus sacrificii, & sacramentorum. Deinde, cum in illo munere tanta futura esset mutabilitas, ac varietas, & nunquam retenturum esset totam illam universalitatem, necesse fuit, ita divinitus institui, cum jamjam esset

esset data Ecclesiæ in Petro sufficiens potestas, per quam posset ordinari: Deus enim suaviter disponit omnia, operando per causas secundas, quando commode potest. Denique ex illo modo institutionis videntur sequi aliqua absurda; unum est, Episcopalem jurisdictionem de se, & ex vi juris divini extendi ad universum mundum, & ad omnes homines, nisi per Pontificem limitetur ad modum jurisdictionis Apostolicæ, quod per se incredibile est. Aliud est posse Episcopos ex vi juris divini dispensare in matrimonio rato, nisi a Papa reservetur, quod est etiam incredibile. Tertium est posse relinquere Episcopatum sua auctoritate, nisi a jure humano esset prohibitum, quod est contra Innocen.III. in d.cap. *inter corporalia*; & similia possunt multa inferri; non fuit ergo talis institutio divina, sed solum hæc, ut crearentur Episcopi, qui essent ordinarii pastores principales animarum: ergo nihil aliud immediate per jus divinum positivum institutum est. Ex illa vero generali ordinatione sequitur statim, in creando illo munere, servanda in primis esse, quæ jus divinum naturale postulat, supposito priori fundamento, scilicet, ut tale munus creetur cum omnibus necessariis ad convenientem usum ejus: in his vero, quæ prudentialia, vel arbitraria sunt, res tota commissa est Petro; ergo ab illo, & per illum habent immediate Episcopi omnem suam potestatem.

20. Unde tandem concluditur, multo magis id dicendum esse de potestate ferendi leges, quia non solum potest illa limitari, vel ampliari per Pontificem, ut quotidie fit, sed etiam possent particulares Episcopatus institui, non conferendo Episcopis potestatem condendi leges; quia hæc potestas non est per se necessaria in omni gubernatore, nec in omni Principe, ut patet in temporalibus Principibus habentibus superiorem in illo ordine; & ratio est, quia ad hujusmodi regimen, etiam ordinarium, principalius sufficit potestas præcipiendi pro tempore, pro quo durat regimen, & obligandi, cogendi, ac judicandi, quæ omnia possunt haberi sine potestate ferendi leges, id est, perpetua præcepta, & durabilia post mortem præcipientis. Vel saltem posset Pontifex ordinare, ut statuta Episcoporum non essent firma, & durabilia, nisi ab ipso confirmarentur, vel nisi approbarentur a Concilio Provinciali, vel a Metropolitano, aut Patriarcha, prout ipsi juxta regionum varietatem, ac distantiam videretur expediens. Cur enim hoc non poterit Pontifex? aut quæ est in his omnibus repugnantia? Imo usus ipse ostendit, potestatem hanc sæpe illis concedi cum aliqua limitatione, ut patet ex cap.ult.de fer. ibi, *cum clero, & populo*, & ex cap. *novit*, cum toto fere titulo de his, quæ fiunt a prælat.sine consen.Cap. Ergo ex divino jure naturali non repugnat Episcopale regimen cum hac limitatione instituti, quandoquidem Episcopi in suo ordine non sunt supremi principes, sed superiorem habentes; nec etiam repugnat ex divino jure positivo, ut a fortiori constat ex dictis; quia nullum est verbum in sacra Scriptura, nec ullum vestigium traditionis, unde colligi possit tale positivum jus, si ex natura rei non est illa potestas necessario connexa cum Episcopali munere. Habent ergo Episcopi hanc potestatem, quia supremus Ecclesiæ legislator humanus, qui est Pontifex, illam eis, vel expresse, vel tacite concessit, suove muneri adjunxit. Sicut supra dicebamus de Dynastis subjectis Imperatori, vel alteri Regi supremo in temporalibus, tunc posse leges civiles condere, quando eis concessum est, & non alias; quod autem Episcopis sit hæc potestas concessa, ex usu, & ex juribus citatis constat.

21. Ad primum ergo, & præcipuum fundamentum Castri, quod Episcopi sunt successores Apostolorum, respondetur uno verbo succedere illis ut Episcopi fuerunt, non ut fuerunt Apostoli: sunt enim hæ dignitates diversarum rationum: Paulus enim Apostolus fuit, & nescimus fuisse Episcopum alicujus certæ diœcesis, vel habuisse aliquam propriam Ecclesiam, tanquam ordinarium, & proximum pastorem illius, licet haberet solicitudinem omnium Ecclesiarum, 2. Corinth. 11. & in multis creavit Episcopos, ut Titum Cretæ, Timotheum Ephesi, Dionysium Athenis. De Joanne etiam Evangelista legitur, rexisse universas Ecclesias Orientis, & in eis Episcopos constituisse, non tamen propriam alicujus sedem privatum Episcopum occupasse. Fuerunt ergo omnes Apostoli Episcopi immediate facti a Christo quoad consecrationem, & quoad hanc succedunt illis omnes Episcopi: fuerunt item Apostoli Episcopi quasi universales totius Ecclesiæ ex immediata concessione Christi, & secundum hanc rationem non habuerunt successores præter solum Petrum, qui altiori modo Pontificatum habuit.

Respondetur fundamentis adversariorum.

Episcopi succedunt Apostolis ut fuerũt Episcopi, non ut Apostolis.

22. Aliqui etiam Apostoli (licet non omnes) habuerunt determinatas sedes Episcopales, & quoad hoc non habuerunt Episcopatum immediate a Christo, sed per determinationem humanam. Sic Jacob. Alphæi creatus est primus Episcopus Hierosolymitanus a Petro, ut testatur Chrysostom. Homil. 87. in Joann. & Euseb. lib. 2. Historiæ, cap. 1. Sic etiam ipse Petrus primus Episcopus fuit Antiochiæ, quam sedem non immediate a Christo habuit, sed sua auctoritate accepit, & eadem postea reliquit. Quoad hos ergo Episcopatus succedunt Apostolis Episcopi, proprie quidem, & in rigore solum in illis Ecclesiis, quæ aliquem ex Apostolis habuerunt in primum Episcopum, in reliquis vero solum per quandam imitationem, vel participationem, quam habent a Petro, non immediate a Christo. Ad verba Christi Matth. decimo octavo, jam dictum est, solum fuisse promissiva. Modus autem quo talis potestas esset danda pastoribus Ecclesiæ, ibi non declaratur: unde licet Episcopi habeant per Petrum potestatem, verisimile in illos convenit, *Quoscumque ligaveritis*, & cætera cum participatione, & distributione accommoda. Reliqua testimonia immerito afferunt, quia non solum de Episcopis, sed etiam de omnibus superioribus, seu Prælatis inferioribus verum habent: & suo modo etiam in Magistratibus, & Principibus temporalibus, quamvis certum sit, non immediate a Deo, sed per concessionem hominum habere suam potestatem: nam postquam illas habent, incipiunt esse ministri Dei, & ideo illis debetur obedientia.

23. Ad secundum patet responsio ex dictis; concessa enim majori in bono sensu, negatur minor, quia potestas ferendi leges, non est de ratione intrinseca muneris Episcopalis secundum generalem rationem suam, secundum quam habet originem aliquam a jure divino: & ideo non est apta comparatio, quæ fit ad dignitatem Apostolatus: nam illa fuit dignitas universalis jurisdictionis respectu totius Ecclesiæ, & ab ipso jure divino fuit determinata ad illum gradum perfectionis. Episcopalis autem dignitas quoad jurisdictionem non est ita de jure divino, nec habet ab illo certum modum potestatis, & consequenter nec institutionem, sed solum generale præceptum instituendi, & conferendi illam; & hoc modo sufficienter explicantur verba Pauli: *In quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*: eo vel maxime quod etiam reges dicuntur regnare per Deum, & habere potestatem a Deo, etiamsi per homines immediate illis collata sint regna: ita ergo licet Episcopi constituantur a Petro, verissime dicitur, positos esse a Spiritu sancto ad regendam Ecclesiam, quia hæc est voluntas Spiritus sancti, & non sine ipsius inspiratione, & cooperatione fit. Reliqua, quæ ibi adduntur, jam sunt expedita.

Apostolatus fuit dignitas universalis jurisdictionis in totam Ecclesiam ac proinde competit ei ferre leges, non sic vero Episcopalis.

24. Ad tertium ex usu respondetur, post Apostolos semper fuisse Episcopos creatos per homines, & non immediate a Christo, & accepisse suam potestatem mediante Pontifice summo aliquo modo, licet non semper fuerit idem modus servatus: Nam in principio nascentis Ecclesiæ, licet Petrus sua auctoritate quamplurimos Episcopatus erexerit, ut late refert Baron. ann. 44. numer. 11. 27. & sæpe aliis locis: tamen etiam alii Apostoli per potestatem sibi a Christo concessam Ecclesias erigebant, & Episcopos in eis constituebant, ut de Paulo dictum est, & de se ipse testatur, & de Joanne Evangelista ait Hieron. de Scriptor. Eccles. *Totas Asiæ fundavit, rexitque Ecclesias*; & Tertullian. libr. 4. contra Marci, cap. *Habemus* (inquit) *Joannis alumnas Ecclesias: nam etsi Marcion Apocalypsim ejus respuit, ordo tamen Episcoporum ad originem recensus,* in Joan-

in Joannem stabit auctorem; & de aliis similiter est notum, ac necessarium.

Ordo Hierarchicus totus a Petro dependens.

25. Nihilominus vero credendum est, omnes Episcopos ab Apostolis creatos habuisse successores, media Petri auctoritate, mediate, vel immediate: nam ordo Hierarchicus Episcoporum, Archiepiscoporum, & Patriarcharum a principio Ecclesiæ incepit, & quia in Ecclesia perpetuo erat duraturus, non sine auctoritate Petri institutus est, ut alibi Deo dante latius dicemus: tunc ergo in Asia, & aliis regionibus remotioribus per electionem aliquam usu, & tacito consensu Romani Pontificis fiebant Episcopi & superiores Prælati, & fortasse Archiepiscopi confirmabant Episcopos, in Oriente, & regionibus remotis, Patriarchæ autem Episcopos; ipsi vero Patriarchæ a principio fuerunt per Petrum instituti, & postea auctoritate Romanæ Ecclesiæ, vel modo aliquo ab illa præscripto constituebantur, & ad hunc modum semper potuerunt Episcopi mediate, vel immediate per Romanum Pontificem creari; & licet per electionem, vel postulationem cleri, aut populi fierent, potestas ipsa semper dabatur auctoritate capitis, vel per se, vel per alios operantes, quod usque hodie servatur in Ecclesia Catholica, semperque servatum fuisse credendum est: nam, ut ait Irenæus lib. 3. cap. 3. *Ad Romanam Ecclesiam propter principaliorem principalitatem necesse est omnes convenire Ecclesias, hoc est, omnes undique fideles*; quod licet maxime de doctrina fidei verum sit: tamen etiam locum habet in his omnibus, quæ ad universale regimen, & graviores ejus actus pertinent, inter quos computatur creatio Episcoporum, ut tradit Gregor. in cap. *præceptum*, distinct. 12. & ibi Glossa, & alii notant, & sumitur ex cap. *antiquis*, 9. quæst. 3. quod sumptum est ex Epistola Athanasii ad Felicem Papam: unde etiam notat Glossa in cap. *quanquam*, de elect. in 6. quod de jure antiquo, & dispositione Ecclesiæ potestas conferendi Episcopatum pertinet ad Papam, & notat Panormit. in cap. *verum*, de foro compet. num. 11.

26. Atque hinc tandem explicata, & confirmata manet ultima pars assertionis, in qua dicebamus, potestatem hanc Episcoporum originem habere a jure divino, & præceptum Christi est, ut Ecclesia per Episcopos gubernetur, & quod a Papa vocentur in partem solicitudinis, licet modus, determinatio, & collatio potestatis per arbitrium, & prudens judicium Pontificum facta sit, & augeri, vel limitari possit; ut autem hæc omnia clariora fiant, & ad omnes singulares personas, quæ leges Ecclesiasticas ferre possunt, melius applicentur, nonnulla peculiaria dubia in sequenti capite proponemus, & exponemus.

CAPUT V.

Deciduntur nonnulla dubia, quibus doctrina superioris capitis magis explicatur.

Dubium primum.

1. PRimum dubium est, utrum Episcopus possit condere leges sine voluntate Papæ, & quæ regula in hac materia servanda sit, videlicet, an possit Episcopus quidquid ei non prohibetur, vel solum quod ei conceditur. In quo primo dicendum est, Episcopos non posse leges ferre in rebus, quas Papa sibi specialiter reservavit, illis videlicet aliquo modo repugnantes. Hoc est certissimum ex subordinatione debita. Habeturque in cap. 1. de *translat. Episcop.* & cap. 1. & 2. de reliquiis, & venerat. Sanctorum, & cap. ultim. de religiosis domibus: unde secundo certum est, non posse aliquid statuere contra jus commune, quia eo ipso repugnarent voluntati superioris, sumitur ex cap. secundo, de locato. Tertio addendum, in gravioribus causis nihil posse statuere, quia per generalem regulam Sedi Apostolicæ sunt reservatæ: Notat Glossa in capit. secundo de majorit. & obedient. Item Glossa in cap. 2. §. *porro*, distinct. 3. & 18. distinct. in principio. Abbas in cap. ult. de offic. legati, num. 5. & sumitur ex cap. *præceptis*, distinct. 12. & cap. *multis*, distinct. 17. & cap. *majores*, de Baptismo. Probatur etiam ex generali principio, sub generali concessione non venire ea, quæ in specie non essent verisimiliter concedenda

Episcopos non posse aliquid statuere cotra jus commune vel circa ea, quæ Pap. sibi specialiter reservavit.

cap. ultim. de officio vicarii, in 6. & optime ad rem præsentem in capit. *quod translationem*, ubi adnotant Panormitan. & alii, & Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de justitia & jure, num. 26. Dicuntur vero esse graviora, quæ ad novam fidei declarationem, vel promulgationem pertinent, vel quæ concernunt statum universalis Ecclesiæ, ut verbi gratia, continentia Sacerdotum, aut quæ repugnant privilegiis, vel consuetudinibus universalibus, juxta cap. *cum dilectus*, de consuetud. ubi Glossa verbo, *constitutus*. Item unam Ecclesiam alteri subjicere, aut duos Episcopatus, vel unum in duos dividere, ut dicitur in dicto capit. *quod translationem*, & simile esset quadragesimale jejunium mutare, vel quid simile. Extra alios vero casus pro generali regula habendum est, Episcopum non agere positiva approbatione, confirmatione, aut concessione Papæ, ut possit statuta condere de se firma, ac perpetua, quia hoc convenit illi jure ordinario, 2. de majorit. & obedient. capitulo secundo, de constitut. in 6. & ex perpetua consuetudine, traditione Ecclesiæ, neque est ulla ratio ad limitandam hanc Episcopi potestatem.

Circa quæ nō potest statuere Episcopus, cap. cum dilectus.

Circa quæ potest statuere Episcopus.

2. Secundum dubium est, utrum Episcopus possit sine consilio, vel consensu capituli, aut cleri, statuta efficere. Aliqui enim id affirmant ex Glossa in cap. *si quis*, de majoritate & obedient. sed illa Glossa id non dicit, sed solum ait posse Episcopos constitutiones facere: unde Panormitan. cap. ultim. de offic. legati, absolute id negat, citatque Joann. Andr. & id colligit ex cap. *novit*, & cap. *quanto*, de iis, quæ fiunt a Prælato sine consensu capituli; quæ jura non loquuntur de statutis, sed de objectionibus bonorum Ecclesiæ, & aliis similibus negotiis, quæ ab Episcopo sine capitulo facienda non sunt: unde dicendum puto, eandem fere regulam hic esse servandam, quæ in proximo antecedenti puncto posita est: nam regulariter Episcopus non pendet in ferendis legibus a capitulo, quia non habet ab illo potestatem, sed a Papa, a quo in suo gradu constitutus est princeps habens regimen monarchicum, quia hoc erat magis consentaneum divino juri. Item, quia nullo jure adhibetur hæc limitatio potestatis Episcopalis, nec talis dependentia Prælati a subditis in legibus ferendis sequitur ex principiis naturalibus: ergo non est pro generali regula constituenda; solum ergo dici potest, esse necessarium concilium, vel consensum cleri, aut etiam populi in casibus a jure expressis, vel in his rebus, quæ specialem rationem, vel necessitatem præseferunt. Exemplum prioris partis habetur in capit. ultim. de feriis, & de illo late dixi in tom. 1. de religione, tractat. 2. libr. 2. cap. 11. a numer. 7. Exempla alterius partis sunt, si leges Episcopi disponant de rebus, quæ possunt cedere in præjudicium capituli, aut cleri, proportione servata, ut si sint contra privilegium a superiore illis concessum, vel contra præscriptam consuetudinem; & hoc ad summum potest colligi per argumentum a simili ex dictis capitibus, *novit*, & cap. *quanto*, & magis ex capitulo *vestra*, de locato: & est hæc communis sententia. Felinus capitulo *cum omnes*, de constitut. numero 11. & Archid. ex textu ibi capit. de consecrat. distinct. 3.

3. Tertium dubium est, quid dicendum sit de superioribus Prælatis, ut sunt Archiepiscopi, Primates, seu Patriarchæ. De quibus in primis certum est, jure communi idem posse in suis particularibus diœcesibus, quod Episcopus, quia illarum Episcopi sunt. Deinde dicendum est, nihil amplius, vel infra, vel extra illas posse, nisi speciali jure, aut præscripta consuetudine, vel privilegio eis consensum sit. Ita sumitur ex cap. 4. usque ad cap. *conquestus*, 9. q. 3. & cap. *duo simul*, de offic. ordinarii: ratio autem est, quia hæ dignitates, quatenus superiores Episcopis sunt, omnino sunt de jure humano Ecclesiastico, & ideo nihil ratione illarum fieri potest, nisi quod specialiter concessum est: præsertim cum ita sit in dictis juribus declaratum: unde quod ait Glossa in principio distinctione 18. verbo, *constituendum*, scilicet, Episcopum posse concedere Canones Episcopales, & Archiepiscopum provinciales, intelligendum est de Archiepiscopo cum Concilio provinciali, alias juri repugnaret,

Idem posse Archiepisc. in suis particularibus diœcesib. quod Episcopi in suis.

gnaret, ut constat ex juribus citatis, præsertim ex capit. *nullus Primas*, 9. quæst. 3. Ideoque æquiparatio illa Archiepiscopi cum Episcopo non est commoda etiam respective: nam Episcopus solus potest facere Canones Episcopales, non sic Archiepiscopus provinciales.

Cardinales posse ferre leges solum in Ecclesiis suorum titulorum.

4. Atque ex his facile intelligi, seu expediri potest quartum dubium, scilicet, quam potestatem habeant ad condendas leges Cardinales, Abbates exempti habentes jurisdictionem Episcopalem, vel alii similes Prælati, aut etiam legatus Pontificis. Primo enim de Cardinalibus dicendum est, per se, & ratione suæ dignitatis solum posse leges ferre in Ecclesiis suorum titulorum. Probatur, quia tantum in illis habent jurisdictionem Episcopalem, ut aperte sumitur ex capit. *his*, *quæ*, de majoritate & obedient. & capit. *querelam*, de elect. ubi id notat Panormit. citans Joann. Andr. & alios, & Hieron. Manfred. tractat. de Cardinalib. decis. 134. Secundo dicendum est, inferiores Prælatos, licet Cardinales non sint, si habent jurisdictionem Episcopalem, posse jure communi in suis quasi diœcesibus leges ferre, nisi eis sit specialiter prohibitum, aut ex consuetudine, vel peculiari institutione requirant communitatis, vel capituli consensum, quod tam ad regulares, quam ad seculares extendi potest: ratio est, quia hæc potestas est jurisdictionis, & per se, & jure ordinario est conjuncta cum jurisdictione Episcopali. Tertio idem dicendum est de Legato summi Pontificis: habet enim potestatem condendi leges in sua provincia, quæ durent, etiam finito munere ejus, donec revocentur, vel a Papa, vel ab alio habente æqualem potestatem. Ita declaratur in capit. ult. de offic. legati, ubi Panormitan. & alii, Sylvester verb. *lex*, nu. 4. Ratio est, quia hoc munus ita institutum est a summis Pontificibus, & quia illi Legati habent jurisdictionem plus quam Episcopalem, & ordinariam, ut patet ex toto titulo de officio legati.

Legatum summi Pontificis habere potestatē ferendi leges in sua provincia.

5. Ultimo dicendum est, nullam aliam personam singularem, præter numeratas, habere in Ecclesia potestatem ferendi leges canonicas, quia nullibi concessa legitur, neque cum aliquo alio munere conjuncta est. Et ratio reddi potest, quia (ut supra dixi) potestas legislativa in qualibet republica, de se est suprema: in inferioribus autem solum esse potest quatenus a supremo Principe communicatur: non solet autem communicari, nisi magis principalibus, & habentibus superiorem valde gubernationem, & ideo in Ecclesia jure ordinario hæc potestas non est conjuncta, nisi cum principali jurisdictione, qualis in Ecclesia est Episcopalis, & non inferior.

Nullum præter dictos habere potestatē condendi leges Canonicas.

6. Quinto dubitari hic solet, an sententiæ sanctorum Patrum, præsertim illæ, quæ in decreto habentur, vim legis habeant: ratio dubitandi est, quia in Decreto Gratiani ut tales inferuntur, & ita communiter, ut canones citantur. Imo Glossa in capit. *noli*, dist. 9. verb. *in istis*, generaliter dixit, sententias Patrum, quæ probantur a Gelasio dist. 15. cap. 3. esse Canonicas usque ad minimum apicem. Sed hoc non habet fundamentum, quia nec Ecclesia hoc sentit, cum Patres non fuerint canonici scriptores, nec infallibilem assistentiam Spiritus sancti habuerint. Neque in illo textu id dicitur, nisi specialiter de quadam Epistola Leonis Papæ, in qua ut Pontifex loquutus est: unde per vim exceptionis satis significatur, approbationem aliorum operum non esse in eo sensu factam, sed solum ut de gravissima humana auctoritate illorum Patrum constaret. Quod ergo ad præsens spectat, dicendum est, sententias, seu dicta Sanctorum, per se, & quatenus nituntur auctoritate eorum, non habere vim legis, ut notat Glossa dist. 20. in princip. & sumitur ex tota illa distinctione: & ratio est, quia lex non est actus doctrinæ tantum, sed potestatis; sancti autem Patres non habebant potestatem hanc, neque etiam hac intentione talia scripta tradebant. Lege Panormitan. Decium, & Felin. c. *ne innitaris*, de constitut. Dixit autem, *Per se*, *& quatenus eorum auctoritate nituntur*, quia interdum ipsi testificantur de præcepto, vel a Christo, vel ab Apostolis tradito, vel Ecclesiæ traditione introducto; & tunc ex illis colligitur præceptum tanquam ex testibus, non tanquam ab auctoribus. Unde juxta modum, quo de re aliqua, seu obligatione testificantur, & juxta majorem, vel minorem consensum Sanctorum inter se, eo majorem, vel minorem fidem efficiunt: de qua re vide August. de Ancona lib. de potestate Papæ, q. 100. & Canum lib. 7. de locis, cap. 3.

7. Addo præterea, sententias Patrum non accipere vim legis, eo quod a Gratiano in suo Decreto insertæ sint, nisi ab aliquo Pontif. fuerint canonizatæ, ut inter Decretales aliquando inveniuntur: ratio est, quia nec Gratian. habuit potestatem dandi vim legum, neque Pontifex aliquis pro legibus approbavit omnia quæ in illo Decreto continentur. Quamvis aliqui Canonistæ oppositum sentiant, quos refert, & sequi videtur Felin. in cap. 2. de rescript. num. 45. Sed re vera non habent firmum fundamentum: nam consuetudo, quam allegant, non est in eo sensu (juxta conceptum communem sapientum) introducta. Et ita sentiunt plures alii Canonistæ, quos idem Felinus refert, & Decius ibid. numer. 15. Idemque dicendum est de aliquibus legibus civilibus, quas in suo Decreto Gratianus posuit, quia non eo ipso habent vim legis canonicæ, nisi ab aliquo Pontifice sint canonizatæ: propter eandem rationem: sentit Glossa in cap. 1. de rebus Ecclesiæ non alienandis in 6. verb. *tractatus*, & videtur supponere Navarr. de redditib. Eccles. quæst. 3. mon. 17. num. 5.

Dicta Patrum non accipere vim legis eo quod a Gratiano in suo Decreto sint inserta, nisi ab aliquo Pont. fuerint canonizata.

8. Denique obiter addo, nonnulla referri a Gratiano, quæ in Conciliis, vel Patribus, quibus ipse ea tribuit, non inveniuntur, de quibus merito dubitari potest, an habeant vim legis. Nam aliqui putant, omnino esse credendum Gratiano, quia jura auctoritatem illi tribuere videntur, juxta Decium, & Felinum supra, cum Panormit. c. 2. citato, de rescriptis. Verumtamen licet illa sit aliqua præsumptio, non tamen sufficiens, ut inducat legis auctoritatem, & sufficientem propositionem. Quia Gratianus (verisimile est) non omnia sumpsit ex propriis originalibus, sed multa ex antiquioribus Decretis, seu collectoribus, & ita facile potuit deceptio, & mutatio fieri, præsertim in nominibus auctorum. Item in Decreto Gregoriano multa emendata sunt. Quapropter consulenda semper sunt originalia: quando vero hæc non inveniuntur, inspiciendum est, an talia decreta usu saltem, & consuetudine sint recepta, vel in aliis certioribus decretis confirmata, alioqui ad jus constituendum non sufficient.

CAPUT VI.

Quæ communitates, seu congregationes Ecclesiasticæ habeant potestatem condendi leges.

De concilio simpliciter spectato.

1. Primum locum inter has communitates, seu congregationes habet generale concilium, quod tribus modis considerari potest: primo ut summum Pontificem personaliter habeat præsentem, cujus auctoritate, & congregatum sit, & procedat: secundo quod habeat auctoritatem Papæ per Legatos præsentes, non tamen personam; tertio, ut omnino sine Pontifice sit. De primo res est per se nota, quia si solus Papa potest ferre leges pro universa Ecclesia, a fortiori poterit simul cum Concilio generali; & hujus rei exemplum habemus Actor. 15. ut supra notavimus. De secundo etiam Concilio si a Papa postea confirmatum sit, est etiam manifestum habere eandem potestatem, propter eandem rationem, & hujus rei exemplum habemus fere in omnibus Conciliis generalibus extra urbem factis, & maxime in Tridentino.

2. Difficultas autem est, an hoc Concilium habeat potestatem obligandi per suas leges, prius quam a Papa confirmetur. Aliqui Auctores affirmant, significat Victor in relect. 2. de potestate Papæ q. 1. nu. 6. & Sot. in 4. dist. 20. quæst. 1. art. 4. ad 2. Suaderi potest, quia concilium illud habet infallibilem auctoritatem; ergo & supremam potestatem. Item quia alias superflue convocaretur ad leges condendas, quia tandem solus

Leges conciliorum non obli[illegible] firmatione.

Papæ pater traditione.

solus Pontifex illas conderet. Verior tamen sententia est, illas leges non obligare sine confirmatione Papæ. Ita Cajetan. Opusc. de comparatione Papæ, & Concil. Turrecrem. libr. 2. summæ cap. 71. Navar. libr. 1. consil. tit. de constit. consil. 1. num. 4. Quod sufficienter probatur perpetua traditione, observatione conciliorum generalium; semper enim confirmationem a Pontifice postularunt, & antea non censebantur habere vim obligandi suis legibus, nec universe in Ecclesia recipiebantur. Quod si aliquando provincia, vel Ecclesia aliqua particularis ante confirmationem admittit talem legem, id facit vel spontanee, vel ex particulari præcepto suorum Prælatorum, ut Navar. notat, specialiter circa decreta Concilii Tridentin. quæ ante confirmationem cœperunt in Hispania observari: ratio autem est, quia concilium congregatum sub obedientia Pontificis non habet immediate ex jure divino jurisdictionem super universam Ecclesiam: nullibi enim illi concessa loquitur, sed Petro tantum; ergo tantum jurisdictionis habet, quantum illi a Papa conceditur; sed Papa non dat auctoritatem concilio ad ferendas leges obligantes prius, quam ab ipso confirmentur, ut ex usu constat; ergo. Dices, potest illam dare, & mittere legatos cum ea potestate, & conditione, ut leges a concilio latæ statim sine alia confirmatione promulgari possint, & obligare. Respondeo primo, si Papa id faciat antecedenter, ut sic dicam, confirmare illas leges; cum diximus autem confirmationem esse necessariam, de consequente, vel antecedente intelligendum est. Addo vero, numquam id fieri, nisi quando Papa, in ipsa instructione consilii in particulari declarat, quid præcipiendum sit: nam in communi, & indifferenter non est ita expediens, quia confirmatio Papæ, ut certam habeat, & infallibilem assistentiam Spiritus S. oportet, ut circa rem certam, & determinatam versetur. Quod vero consilium hujusmodi illam habeat, antequam confirmetur: satis dubia res est, & de qua non est hic dicendi locus.

Concilium congregatum sub obedientia Papæ non habet immediate jure divino jurisdictionem in totam Ecclesiam.

3. Superest dicendum de Concilio, quando Papa nec per se, nec per Legatos adest: & quidem si in Ecclesia sit certus aliquis, & indubitatus Pontifex, talis congregatio, nec esset verum concilium, quia non esset legitime coactum, utpote sine auctoritate Pontificis Romani: nam repugnare videtur, ut ejus auctoritate congregetur, & quod desint in eo Legati ejusdem, vel aliquis, qui ipsius nomine præsideat, & quod sit consilium generale: unde si tale concilium fingatur, non poterit dici generale, quia omnino in illo deest Ecclesiæ caput, cum tamen eo tempore, ut supponitur, non desit in Ecclesia. Unde etiam illo casu ficto admisso, constat, decreta, & leges talis Concilii non posse obligare universam Ecclesiam ante confirmationem Papæ, quia non est generale, & quia de illo a fortiori procedunt dicta in priori puncto.

De concilio sine Papa ejus legatis.

4. Solum ergo superest dubium, quando contingit tale concilium congregari deficiente Pontifice, propter exortum schisma, ut contingit tempore concilii Constantiensis. Et tunc dicendum censeo, tale concilium solum habere eam potestatem, quæ necessaria est veluti ad defensionem Ecclesiæ, & ad pacificandam illam eligendo summum Pontificem certum, & ideo solum ea posse præcipere, & ordinare, quæ ad hunc finem necessaria sunt, non vero leges perpetuas pro universa Ecclesia statuere. Hoc in primis probat usus: deinde ratio, quia tale concilium non habet hanc jurisdictionem immediate ab aliquo jure divino positivo, quia nec scriptum est, nec traditione constat; neque etiam habet a summo Pontifice, quia supponimus, illum non esse, & qui præcesserunt, illam non reliquerunt, quia nullum etiam decretum de hoc habemus; solum ergo habet potestatem, quæ ex jure divino naturali consequitur in quolibet corpore mystico, ut possit se gubernare, & tueri per principes particulares unitos in unum corpus, quando deest supremum caput: hæc autem potestas ex natura rei solum consequitur ad prædictum finem, & cum dicta moderatione. Unde si tale concilium aliquas ferret leges, ad summum possent obligare ex vi acceptionis Ecclesiæ, vel quatenus singuli Episcopi possent illas in suis Episcopatibus ferre, vel usque ad electionem Pontificis.

De concilio tempore schismatis.

5. Unde obiter intelligitur, quid dicendum sit de Collegio Cardinalium, vacante Sede; nullas enim ferre potest leges, quæ obligent totam Ecclesiam: ratio est, quia nullibi est illi Collegio concessa talis jurisdictio. Nam de jure divino est idem argumentum, quia nullibi constat. Nec collegium ipsum, seu Cardinalium dignitas censetur esse de jure divino, juxta communiorem sententiam, quam nunc definimus. De jure vero Ecclesiastico potius colligitur prohibitio ex Clementina, *ne Romani*, de elect. in princip. ibi, *Irritum, aut inane decernentes, quidquid potestatis, aut jurisdictionis ad Romanum Pontificem (dum vivit) pertinentis, cœtus ipse duxerit exercendum*. Solumque ibi excipiuntur, quæ in c. *ubi periculum*, de electione in 6. Cardinalibus conceduntur; ibi autem nihil eis conceditur, nisi quæ ad electionem Pontificis, & ad defensionem Ecclesiæ, & quæ ad obviandum imminentibus periculis spectant. De reliquis vero potius dicitur, *Quod si nequaquam de alio negotio intromittant*: & in §. *certum*, additur: *Omni conatu, & solicitudine, prout passibilitas patitur, id acturi tantummodo, ut eorum ministerio acceleretur utilis, & pernecessaria totius mundi promissio*. Atque hæc sententia sumitur ex Glossa in Clementina unica, de schismaticis, verbo, *sede vacante*, in fine, expressius Abbas in c. *cum te*, de re judic. nu. 13. & ibi Felin. n. 11. & Anton. de Butr. & Imola in c. *translato*, de constit.

Collegium Card. vacante Sede nullas ferre posse leges obligantes totam Ecclesiam.

6. Contrarium vero tenuit Archid. cum Laurent. in c. *cum constitueretur*, 50. dist. in fine, & sequitur Jacobat. l. 1. de Conciliis, art. 12. par. 38. Alban. de Cardin. quæst. 42. in fine, Manfred. de Cardin. decisione 6. Fundatur, quia Senatus poterat condere legem, l. *non ambigitur*, ff. de legib. collegium autem Cardinalium habet auctoritatem Senatus, cap. *Ecclesia*, 16. qu. 1. & cap. *Constantinus*, 96. distinct. ergo confirmatur, quia collegium Cardinalium habet potestatem creandi legislatorem. Quid ergo mirum, quod possit condere leges? Sic enim intulit Hugo in cap. *nullus*, 79. dist. posse illud Collegium creare Cardinalem, quia potest eligere Papam. Confirmatur secundo, quia illud collegium repræsentat universam Ecclesiam, quatenus illius nomine potest eligere Papam. Sed hæc sententia non habet firmum fundamentum, neque video quomodo intelligi, aut defendi possit. Nam vel loquitur de cœtu Cardinalium, vivente Papa, aut sede vacante: neutro autem modo vera esse potest; ergo. Minor quoad priorem partem patet, quia vivente Papa, nullam jurisdictionem ordinariam habet illud collegium, ut collegium est; imo nec singulæ personæ ejus nisi in propriis titulis, ut supra dictum est. Quapropter vivente Papa nec congregari in unum possunt per modum talis collegii, nisi ex voluntate, & auctoritate ejusdem Papæ, præsertim ad disponendum de his, quæ ad Ecclesiæ regimen spectant, multoque minus poterunt tunc condere legem sine Papa. Altera vero pars evidenter convincitur ex juribus allegatis, & discursu facto.

7. Unde illa æquiparatio cum senatu frivola est, quia nec in illis decretis habetur, & licet fieret, intelligenda esset quoad honoris, & dignitatis titulos, non quoad jurisdictionem spiritualem. Hanc enim non potuit dare Constantinus, nec est in communitate aliqua Ecclesiastica, nisi a Papa derivetur. Ad primam vero confirmationem negatur consequentia, quia potestas solum est data Cardinalibus ad actum eligendi, non ad alios, licet minus nobiles. Unde etiam illa æquiparatio Hugonis falsum infert, quia Collegium Cardinalium re vera non potest creare Cardinalem, quia nullibi datur illi hæc potestas, potestas definita ad actum nobiliorem, non potest extendi ad alium diversæ rationis, licet minus nobilem, & ita notavit Glossa in Clementina 2. de electione, verbo, *potestatis*, & Turrecrem. in dicto cap. *nullus*. In secunda denique confirmatione, in rigore falsum est, quod sumitur: nam potestas illa eligendi Pontificem non est in illo collegio ab Ecclesia, sed a Christo, mediantibus præcedentibus Pontificibus. Deinde licet

Collegium illud repræsentaret Ecclesiam non tamen simpliciter, sed ad præbendum illum consensum, sicut procurator destinatus tantum ad unum actum. Sicut etiam Concilium Acephalum, sede vacante, dicitur repræsentare totam Ecclesiam, non tamen omnino perfectam, sed carentem capite, & in ordine tantum ad creandum illud, & tollenda impedimenta, vel incommoda, quæ interim solent Ecclesiæ advenire.

De minorib. conciliis.

8. Secundo loco dicendum est de minoribus conciliis, de quibus statuitur regula, posse ferre leges accommodatas, & proportionatas jurisdictioni suæ, tam quoad territorium, quam quoad materiam legum. Hanc sumo ex communi doctrina Canonistarum in §. *porro*, post cap. *regula*, dist. 3. Hostien. in sum. titul. de constit. Decio, & aliis circa eandem rubricam, Innocent. in cap. *grave*, de præbendis. Declaratur, & probatur breviter: nam hæc concilia sunt triplicis ordinis; quædam dicuntur nationalia, ut in Hispania fere fuerunt Toletana, & generaliter sunt illa, ad quæ conveniunt non solum Episcopi, sed etiam Archiepiscopi alicujus nationis sub uno Primate, vel Patriarcha. Alia sunt provincialia unius Metropolis, in quibus conveniunt Episcopi suffraganei cum suo Archiepiscopo. Alia denique sunt synodalia, quæ ordinarie non vocantur concilia, sed synodi, & ad ea conveniunt Abbates, & Parochi cum suis Episcopis. Nullum ergo ex his potest per se ferre leges obligantes totam Ecclesiam, nisi Pontifex illas efficiat suas, quia non habent universalem jurisdictionem, & eadem ratione non possunt ferre leges in materiis gravioribus reservatis Pontifici, juxta regulam supra positam. At vero in materia proportionata potest unumquodque in suo territorio leges ferre.

9. Conclusio ergo sic explicata sumitur ex cap. *Catholica*, dist. 11. & ex cap. *Concilia*, dist. 17. & fere tota dist. 18. & cap. penult. dist. 92. Ratio autem hujus jurisdictionis sumi potest vel ex natura rei, supposita ordinaria jurisdictione Episcoporum, & aliorum Prelatorum superiorum, qui in ordine Ecclesiasticæ hierarchiæ illis superiores sunt aliquo modo. Nam inde statim fit, ut quatenus plures Episcopi sub uno Archiepiscopo, vel Patriarcha constituuntur, possint etiam in unum congregari, & legitimum corpus mysticum efficere, in quo ex natura rei est potestas legislativa, eo ipso quod a superiore non prohibetur: & eadem ratio procedit in clero sub uno Episcopo constituto, &c. Vel etiam potest hæc jurisdictio censeri ex institutione humana, quia summi Pontifices voluerunt ad majorem unionem, & conformitatem diversarum nationum, vel provinciarum, aut Episcopatuum respective, & ad magis suavem gubernationem, ut non solum per ipsos Episcopos, seu Primates sigillatim, sed etiam per legitima Concilia, & synodos leges ferri possent. Quæ institutio constat ex traditione antiquissima, & insinuatur in citatis decretis, & novissime in Concilio Trident. sess. 24. cap. 2. de reformat. quatenus præcipit, synodalia, & provincialia Concilia frequenter fieri.

10. Unde fit, ut ad obligationem legum, quæ ab his Conciliis fiunt, non sit necessaria cofirmatio Papæ. Quia hæc Concilia intra se habent, vel habere debent caput sibi proportionatum, scil. Patriarcham, aut Primatem, vel Archiepiscopum, vel Episcopum, respective; & ideo sufficiunt ad ferendas, & confirmandas suas leges particulares. Item in his legibus per se sumptis non est illa infallibilis auctoritas, quæ in legibus Conciliorum generalium, quia non feruntur pro tota Ecclesia. Et hinc etiam constat limitatio posita, quia hæ leges non procedunt a suprema jurisdictione, & ideo nec universales esse possunt, nec de rebus gravioribus, quæ vel totam Ecclesiam attingunt, vel summo Pontifici reservatæ sunt. Hoc autem intelligendum est præcise sistendo in auctoritate talium Conciliorum secundum se: nam si in aliquo eorum adsit summus Pontifex, vel ejus confirmatio postea accedat, possunt tales leges omnem vim, & efficaciam accipere juxta Pontificis voluntatem. Quia potestas in eo non deest, ut supra dixi, & ideo ad majus auctoritatis robur, & ut leges immutabiliores sint, solent hæc concilia confirmationem suarum legum a Pontifice postulare. Hæc autem confirmatio non satis est, ut tales leges ultra territorium suum extendantur, nisi hac intentione a Pontifice confirmentur, vel per traditionem, vel alium modum extendantur. Sic enim multa decreta Conciliorum provincialium generaliter recepta, & canonizata sunt. Ad hoc autem non satis est inveniri in Decreto Gratiani, ut supra tetigi, sed aliunde in particulari observandum est, ex usu, & traditione, vel Pontificum decretis.

De inferioribus communitatibus.

11. Tertio loco dicendum est de inferioribus communitatibus, & primo de capitulo Ecclesiæ cathedralis, quod dupliciter considerari potest, scil. vel vivente Episcopo, vel sede vacante. Item potest esse sermo vel de statutis obligantibus tantum ipsummet capitulum, & membra ejus, vel de pertinentibus ad totum Episcopatum, vel clerum. Primo ergo est certum, capitulum nihil posse vivente Episcopo statuere de his rebus, quæ ad alios pertinent, quia nullam habet jurisdictionem. Secundo consentiunt omnes, posse aliqua statuta facere pertinentia ad seipsum, seu capitulares suos. Dubitant autem Doctores, an possit ea facere per se sine consensu Episcopi, vel illum requirat. Cum enim Episcopus sit caput, non videtur corpus sine illo quidquam posse facere, argumento capituli *novit*, de his, quæ fiunt a Prælatis, &c. Aliunde vero videtur Capitulum illud esse corpus distinctum, & habere suum proximum caput, scilicet, Decanum, & ut sic posse facere sua statuta. Sic enim aliquando in jure capitulum ab Episcopo distinguitur, in quo significatur Episcopum non esse partem capituli, etiamsi alias sit superior. De quo videri potest optime Glossa in Clementina 2. de stat. & qualit. verb. *in eisdem*, & quæ notantur in rubrica de his, quæ fiunt a Prælatis sine consensu capituli, in qua fit clare dicta distinctio, & in cap. unic. ne sede vacante, in 6. Communis tamen resolutio est, minora quædam, quæ solum pertinent ad bonum ordinem, & regimen Capituli, posse ab ipso statui sine confirmatione Episcopi, argumento cap. *cum omnes*, de constit. in gravioribus autem, quæ spectant ad suæ Ecclesiæ commoda, & ad observantiam antiquarum consuetudinum, necessarium esse consensum Episcopi, argumento cap. *cum accessissent*, de constit. Ubi in re gravi confirmatio Papæ postulatur, argumento cap. *cum consuetudines*, de consuet. & rationes pro utraque parte factæ utramque etiam partem probant: & ita docuit Glossa in cap. 2. §. 1. verb. *statutum*, de verbor. signific. in 6. Sylv. verb. *lex*. qu. 4. Panormit. cum Innocent. in dict. cap. *cum omnes*, num. 4. & latius ibi Felinus referens plures a num. 8.

Minora quædiquẽ solū pertinent ad bonum ordinem, & regimen capituli, posse ab ipso statui sine confirmatio. ne Episcopi.

12. Sed objicit Felin. ibid. num. 10. §. *quarto est advertendum*, quia Capitulum nullam habet jurisdictionem, neque magnam, neque parvam: ergo nullam legem omnino facere potest, quia lex essentialiter est actus jurisdictionis, ut supra l. 1. & 3. dictum est cum Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de just. & jur. q. 1. & aliis. Respondet autem Felinus, quod statuere in decisione causarum, & super his, quæ pertinent ad jurisdictionem, est jurisdictionis propriæ: at vero statuere non esse jurisdictionis, quia universalitates possunt facere statuta in negotiis ad eas spectantibus, licet jurisdictionem non habeant. Sed jam in superiori libro c. 2. dixi, sine jurisdictione non esse propriam legem, licet possit esse quædam regula operandi ex conventione partium, habens aliquam vim obligandi ex vi promissionis, vel pacti, non legis. Unde in præsenti dicendum est, vel Capitulum habere jurisdictionem ad condenda statuta proportionata tali communitati, & tali materiæ, vel ita statuta non esse proprias leges, sed ordinationes quasdam sub aliqua fidelitate obligantes. Et si primum dicatur, consequenter asserendum est, illam jurisdictionem manare a Papa, haberique ex consuetudine, favente jure communi, & tacito consensu Pontificis. Neque id involvit aliquid repugnans, vel incommodum aliquod, sed potius valde probabile est, quia Capitulum clericorum capax est spiritualis jurisdictionis, & in eo, & in omnibus partibus ejus est sufficiens communitas, ut pro illa possit ferri aliqua lex, &

Po

Pontifex illam contulit Episcopis: ergo etiam potuit illam conferre corpori Capituli mystico, in his, quæ ad illud solum spectant. Si vero dicatur secundum, quod etiam est satis probabile, dicendum consequenter est, talia statuta non obligare, nisi in vi juramenti, quod fieri solet, & in vi pacti, & promissionis, quæ solet etiam intercedere.

De universitatibus.

13. Et hoc modo intelligendum regulariter est, quod de universitatibus ait Felinus, posse nimirum facere statuta, quod etiam de universitate Magistrorum, seu Academia, vel studio generali affirmat Sylv. verb. *lex*. q. 4. Nam, deficiente jurisdictione in universitate, intelligendum hoc est de statuto fidelitatis, ut dixi, & est optimus textus in c. *ex literis*, de constit. in princip. ibi, *Licet a vobis fide præstita fuerit constitutum*, ubi tota vis constitutionis ejusmodi ponitur in juramento, vel pacto, & ideo sustinetur, & ita exponitur ut non contraveniatur juramento. Si qua vero est universitas, quæ nec jurisdictionem habet ad facienda statuta, nec pactum, aut compromissionem, seu juramentum membrorum ejus de his observandis, quæ ex communi consensu vel omnium, vel plurium constituta fuerint, illa neutro modo poterit statuere, ut constat de hac nostra Universitate Conimbricensi, & idem fere existimo in aliis multis observari.

14. Superest dicendum de Capitulo, sede vacante, an possit facere legem pro tota diœcesi, non ut capitulum est, sed ut jurisdictionem Episcopalem pro tunc administrat, juxta c. *cum olim*, de majorit. & obedien. & cap. unic. eodem, in 6. & c. *si Episcopus*, & cap. ult. de supplend. neglig. Prælat. in 6. & Trid. sess. 24. c. 16. In qua re duas invenio sententias. Prima, & valde communis est, posse capitulum leges Episcopales ferre, quæ semper obligent, donec a succedente in Episcopatu revocentur. Hæc fuerit opinio Fred. sen. in conf. 16. quod incipit, *Capitulum Ecclesiæ*, quam sequuti sunt Anchar. Imol. & Anton. quos refert, & sequitur etiam Fel. in d. c. *cum omnes*, de const. n. 9. Sequitur etiam Abb. in c. *cum olim*, de majorit. & obed. n. 24. Sylv. verb. *capitulum*, q. 6. & Franc. Pavin. tract. de potest. capituli, q. 6. referentes plures alios, & addens, se non invenisse Doctorem famosum dicentem contrarium. Fundamentum potissimum est, quia capitulum succedit in jurisdictione Episcopi quoad totam administrationem in spiritualibus, & temporalibus, ut dicunt jura allegata: ergo potest quidquid Episcopus potest, quod illi non sit specialiter prohibitum, sed condere legem est de potestate Episcopi, & non invenitur prohibitum Capitulo: ergo non est illi denegandum. Confirmat. quia potest occurrere necessitas corrigendi aliquas pravas consuetudines: ergo potest capitulum per statuta pœnalia tali necessitati providere: erunt ergo de se perpetua, quia hoc est de ratione statuti, & quia nihil præjudicat futuro Episcopo, cum possit illa revocare, si expedire censuerit. Ex quo etiam addunt Pav. Fel. & alii, posse capitulum revocare statuta præcedentis Episcopi, si oporteat, & contraria statuere, quia est æqualis illi in jurisdictione, & est posterius, seu actu illam habet, quando alter jam illam amisit. Quod si objicias, quia Collegium Cardinalium, vel Concilium omnium Episcoporum Ecclesiæ non potest, vacante sede Apostolica, revocare Pontificum leges, nec novas universales facere pro tota Ecclesia, ut supra dictum est: ergo idem erit cum proportione in Capitulo. Respondetur negando consequentiam, quia jurisdictio Pontificis, illo mortuo, non devolvitur ad Ecclesiam, vel Concilium, aut Collegium Cardinalium, quia illa jurisdictio datur secundum institutionem divinam, & DEUS hoc non instituit: Episcopalis autem jurisdictio datur per homines, & jure humano statutum est, ut devolvatur ad Capitulum, & ideo potest per illam leges ferre.

Communis sentent. posse capitulū leges Episcopales ferre, quæ obligent donec ab Episcopo succeden te revocentur.

2. Sentent.

15. Secunda sententia negat, posse capitulum statuta propria condere, id est, durabilia, etiam post ablatam ab ipso Capitulo jurisdictionem. Pro hac sententia potest allegari Glossa in c. *si qua de rebus*, 12. q. 2. quatenus ait, sede vacante, non posse capitulum immutare statutum Episcopi: nam eadem est ratio de conditione novi statuti, quæ de immutatione statuti præexistentis. Et idem sentire videtur ibi Archid. Verum est, Glossam non dicere, *statutum*, ut Felinus refert, ad statum, tamen ex uno videtur aliud inferri, ut infra explicabimus. Præterea Felin. supra nu. 10. verb. 2. ita limitat priorem sententiam, ut illam evertere videatur. Dicit enim, quod ubi non immineret necessitas statuendi, non posse capitulum sede vacante, facere statuta, quia deficiente necessitate actus est voluntariæ jurisdictionis, juxta Glossam in dicto cap. *cum omnes*, & Lapum c. 1. de const. in 6. At vero in jurisdictione voluntaria, maxime si concernat totam diœcesim, non succedit Capitulum, juxta Gloss. in Clem. 1. §. 1. de hæret. verb. *capituli*, quam in hoc sequitur Domin. 18. dist. in summa. Quod si hoc verum est, numquam poterit Capitulum ferre legem, sede vacante, tum quia numquam esse poterit necessarium, quia ad subveniendum omnibus necessitatibus occurentibus, sufficit temporale præceptum, quod duret usque ad Episcopi creationem: tum etiam quia semper erit morale dubium de valore talis legis, quia numquam potest de tanta necessitate ferendi legem perpetuam, non expectato Episcopo, constare.

16. Ratio vero a priori pro hac parte esse debet, quia licet Capitulum succedat in jurisdictione Episcopali, non tamen simpliciter, sed juxta id, quod in jure est præscriptum: hoc autem non est in jure præscriptum: ergo. Majorem indicat dicta Glossa in d. verb. *capituli*, ubi in simili dubio de visitatione, an competat capitulo, sede vacante, sic argumentatur: *Hoc non est jure expressum: ergo nec attribuendum*, habetque hic modus argumentandi fundamentum in c. 2. ne sede vacante, ibi, *Cum nusquam inveniatur cautum in jure, quod Capitulum, vacante sede, fungatur vice Episcopi in collationibus præbendarum.* Declaratur, quia Capitulum succedit Episcopo solum in administratione spiritualium, & temporalium: at leges ferre non videtur ad hanc administrationem pertinere, sed altioris esse potestatis. Unde licet generalior esset in jure concessio jurisdictionis Episcopalis facta Capitulo, sede vacante, non videretur extendenda ad hunc casum ferendi leges novas, & multo minus mutandi antiquas, quia est casus valde specialis, & moraliter non necessarius, & in quo potest periculum imminere, quia immutationes legum noxiæ esse solent. Unde etiam potest hoc confirmari, quia, sede vacante, nihil est innovandum, c. 1. ne sede vacante; sed leges novas ferre, vel mutare ab Episcopis positas, magna esset innovatio; ergo non videtur hoc concessum Capitulo; ergo. Major, præterquam quod in jure habetur cap. *si Episcopus*, de supplend. neglig. Prælat. est valde consentanea rationi, quia jurisdictio non datur Capitulo, ut in eo sit quasi per se, & durabiliter (ut sic dicam) sed solum ut interim Ecclesiam regat, conservando res ejus, & bonos mores, ac pacem: non vero ad notabilem mutationem faciendam. Quod autem hujusmodi sit legum conditio, vel mutatio, per se notum videtur. Et probabiliter persuadetur eadem conjectura, quia sicut lex de se perpetua est, ita jurisdictio ad illam ferendam, nec datur, nec dari debet, nisi habeat illam stabili, ac perpetuo modo, non vero Capitulo, cui veluti per occasionem ad tempus committitur.

17. Propter has conjecturas videtur non improbabilis hæc posterior opinio. Nihilominus tamen non est recedendum a communi sententia. Nec etiam videntur sine majori fundamento restringenda jura, quæ, sede vacante, capitulo tribuunt Episcopalem jurisdictionem, & administrationem tam in spiritualibus, quam in temporalibus: nam ad utrumque finem multum deservire possunt statuta, & sæpe esse necessaria. Neque in hoc potest esse aliquod grave præjudicium communitatis, vel Episcopi futuri; quia omnes fatentur posse capitulum generalia præcepta ferre pro tota diœcesi; quod ergo illa ferantur per modum statuti, parum refert, habito respectu ad tempus vacationis Ecclesiæ: postquam autem Ecclesia habuerit Episcopum, ille poterit revocare statutum, si expedire judicaverit; ergo neque illi præjudicium fit, neque Ecclesiæ, cum per hunc modum illi sufficienter subveniatur, si forte præceptum illi est commodum. Aliunde vero potest esse valde conveniens, ut præceptum non cesset ipso facto, donec per novum Episcopum recognoscatur, & revocetur, si oportuerit, vel si est utile, relinquatur; ergo in usu hujus potestatis nihil est periculi. Et ideo existimo priorem opinionem simpli-

plici-

plíciter esse probabiliorem, & in praxi sequendam. Nisi forte alicubi contrarium teneat consuetudo: nam hæc servanda est semper, quia & potest dare jurisdictionem, & auferre, & est optima legum interpres.

18. Superest dicendum de inferioribus communitatibus Ecclesiasticis. De quibus idem fere cum proportione sentiunt Canonistæ, scilic. de rebus universalibus, & majoris momenti non posse facere statuta: de minoribus autem, quæ solum ad suæ communitatis administrationem pertinent, posse illa ferre, ut videre licet in auctoribus allegatis, & Innoc. in capit. *cum accessissent*, nu. 2. & ibi Hostiens. nu. 8. & 9. Abb. & aliis, & Felin. in dicto cap. *cum omnes*, & Rota decisione 167. alias 4. de concess. præbend. in novis, & Alberic. tract. de statutis, q. 3. & 6. Qui etiam addunt, quod licet capitulum cathedralis Ecclesiæ non possit facere statutum sine consensu Episcopi, inferiores Ecclesiæ collegiatæ poterunt illud efficere sine consensu Episcopi cum consensu sui proximi Prælati. Distinguunt etiam inter statuta directiva tantum, & coactiva, seu pœnam imponentia, & priora concedunt, posse fieri ab his communitatibus; non tamen posteriora, nisi habeant ad hoc specialem jurisdictionem, citantque caput *conquestus*, de feriis, & l. *per iniquum*, C. de jurisdictione omnium judicum, & similia jura, quæ sane parum ad rem faciunt: & tota resolutio valde confusa est, & sine solido fundamento.

Communitates inferiores Ecclesiasticæ quando possint leges ferre, quando non.

19. Quocirca utendum censeo distinctione proxime tacta de propria lege procedente ex potestate legislativa, vel de statuto late sumpto pro regula operandi posita ex conventione illorum, qui sunt de communitate per modum pacti. Dico ergo has communitates inferiores Ecclesiasticas non posse ordinarie, ac regulariter proprias leges ferre, sed solum ubi constiterit, eas habere propriam jurisdictionem spiritualem: tunc enim juxta modum jurisdictionis poterunt legem statuere, & non amplius. Prior pars constat, quia supra ostendimus, proprias leges esse actus jurisdictionis, & sine illa ferri non posse: at hæ communitates ordinarie non habent Ecclesiasticam jurisdictionem, quia nec jure divino illam habent, ut supra dictum est, nec jure communi canonico illis conceditur; oportet ergo ut ex aliqua speciali concessione, vel privilegio illam habeant, quod rarum esse credimus, & ideo necesse est, ut de illa constat, vel ex speciali institutione, aut privilegio, aut ex præscripta consuetudine. Tunc autem clarum est, posse ferre statuta proportionata jurisdictioni, quia unaquæque potestas operari potest juxta modum virtutis suæ, & non amplius. At vero quando hæ communitates jurisdictionem non habent, possunt nihilominus statuere aliquid per modum conventionis, & pacti, seu promissionis, ut satis explicatum est. Et tunc non video esse necessariam differentiam illam de lege pœnali, vel non pœnali: nam cum jurisdictione utraque fieri potest, & sine jurisdictione neutra ferri potest tanquam vera lex: in vi autem promissionis utroque etiam modo fieri potest; sicut quotidie fiunt pacta pœnalia, vel sicut per inobedientiam potest quis se subjicere non tantum imperio alterius, sed etiam correctioni. Verumtamen est, hanc privatam correctionem non posse extendi ad pœnas, quæ ex jurisdictione pendent, ut sunt censuræ.

20. An vero hæc statuta fieri possint ab his communitatibus sine consensu Episcopi, vel illum requirant. Dicendum est, quod si sunt propriæ leges, id pendet ex modo jurisdictionis, & certe regulariter non possunt, nisi ubi Prælatus proximus ex privilegio habet jurisdictionem Episcopalem; tunc autem consensus ejus sufficiet, & necessarius erit, quia in illo esse solet principaliter jurisdictio. Quoad alia vero statuta impropria, non poterit talis communitas sine suo proximo capite facere statutum, quia sine illo nec legitime congregari potest, nec facere unum corpus perfectum: nihilominus tamen communitas cum capite congregata poterit facere statutum, sine consensu speciali sui proprii Prelati, quia poterit vincere major pars Capituli contra suffragium Prælati, qui tunc non operatur per se, & sua singulari potestate, sed ut pars communitatis præcipua. Sicut in Capitulo Ecclesiæ cathedralis potest fieri statutum contra speciale suffragium Decani, seu præsidentis. Atque de his statutis verum est, quod Innocent. & alii dicebant, non esse necessarium consensum Episcopi: idem vero est, servata proportione de Capitulo Ecclesiæ cathedralis, ut supra dictum est. Semper tamen erit necessarium, ut Episcopus non contradicat: nam quoad hoc semper habet superiorem jurisdictionem. Ac denique in his omnibus multum potest valore consuetudo.

De Religionib.

21. Denique ex dictis constat, quid dicendum sit de religiosis communitatibus; habent enim suam potestatem ferendi propria statuta, & leges, ut videri potest ex Innoc. in capit. *in singulis*, de statu Monach. Quæ potestas utroque modo dicto intelligi potest: nam in religionibus, & est obligatio ex vi promissionis, & voti obedientiæ, & est jurisdictio Ecclesiastica a summis Pontificibus, juxta uniuscujusque privilegia singulis concessa. In quo vero sit hæc potestas, scilicet, ut in supremo Prælato, vel in capitulo generali, aut provinciali, vel in utroque simul, non possumus idem de omnibus definire, sed consulenda uniuscujusque regula, quia votum obedientiæ secundum illam fit, & jurisdictio Pontificia etiam datur unicuique ad regendum secundum illam; & ideo juxta modum in regula statutum erit hæc potestas in unaquaque religione. An vero ad essentiam religionis pertineat habere propriam jurisdictionem Ecclesiasticam, vel sufficere posset potestas, quæ ex voto obedientiæ intrinsece nascitur; in tractatu de statu religionis dicendum est.

22. Ultimo interrogari potest in præsenti, quibus delegetur hæc potestas Ecclesiastica ad leges ferendas. Quod potest vel de possibili, vel de facto quæri, verumtamen hoc posterius non cadit sub scientiam, quia non est res juris, sed facti, pendetque ex voluntate hominis delegantis, quæ incerta, & variabilis est. De jure autem nulla facta est delegatio hujus potestatis: nam illa, quæ est in legato Pontificis, non censetur esse delegata, sed ordinaria; idemque est de potestate, quam diximus esse in religionibus, & similibus. De possibili autem erit quæstio, an hæc potestas delegabilis sit, quam expedivimus libro tertio, capit. quarto in fine, & illa resolutio hic applicanda est: nam hæc potestas eo quod supernaturalis sit, nihil habet repugnans delegationi: nam etiam jurisdictio Ecclesiastica delegabilis est; hæc autem potestas pars quædam est illius jurisdictionis. Solum potest considerari, delegationem hanc respectu unius, vel alterius congregationis, vel provinciæ facile fieri posse; nam sicut Pontifex suo legato dedit hanc potestatem ut ordinariam, ita potest eam delegare suo delegato, & idem est de Prælatis religionum, & similibus, nihilominus tamen respectu totius Ecclesiæ videtur hoc moderandum: nam quoad consultationem, & judicium de convenientia legis, & modo ferendi illam, facile etiam poterit talis delegatio fieri, ut per se constat. At vero quoad absolutam legislationem, per quam lex accipiat vim obligandi totam Ecclesiam absque speciali approbatione Pontificis, non videtur talis potestas posse delegari; imo nec ullo modo alteri committi: ratio est, quia leges canonicæ obligantes totam Ecclesiam proficisci debent a potestate, quæ in rebus ad mores pertinentibus errare non possit: hæc autem potestas cum pendeat ab speciali directione Spiritus sancti Pontifici promissa, delegabilis non est, sicut nec potestas definiendi, ut ex propria materia suppono; & ideo nec potestas legislativa pro tota Ecclesia est illo modo delegabilis, vel certe saltem non est illo modo deleganda, ne tota Ecclesia periculo alicujus erroris in re tam gravi exponatur.

De jure nulla facta est delegatio prædictæ potestatis licet non repugnet delegari, secus vero in totam Ecclesiam potestas ferendi leges sine speciali approbatione Papæ, sicut nec potestas definiendi potest delegari.

CAPUT VII.

Utrum potestas condendi leges Ecclesiasticas ex moribus, aut fide pendeat.

1. Ut ea, quæ spectant ad subjectum hujus potestatis, compleamus, hæc quæstio necessaria est: nam hæretici, qui civilem potestatem negant manere in peccatoribus, multo magis id negant de Eccle-

Ecclesiastica potestate. Et quosdam alios hæreticos Bernardi tempore in eodem fuisse errore, eorum nomine tacito refert idem Bernard. serm. 66. in Cantica. Referri etiam solet pro hac sententia Armacha. lib. 10. de quæstion. Armen. c. 4. Fundatur primo, quia hæc potestas est donum supernaturale Dei; ergo non debet in peccatoribus manere. Secundo, quia est ad regendam Ecclesiam Dei sponsam: ergo non debet inimicis Dei committi. Tertio, quia datur hæc potestas in ædificationem, non in destructionem; at in peccatoribus esset potius in destructionem, quam in ædificationem; ergo non est verisimile illis concedi.

Fundamenta hæreticorum

2. Habere autem videntur rationes hujusmodi aliquam verisimilitudinem in carentia fidei: & ideo aliqui ex catholicis dixerunt, hanc potestatem ita esse fundatam in fide, & ab illa pendere, ita ut si Prælatus Ecclesiæ (quicumque ille sit, etiam summus Pontifex) incidat in hæresim, eo ipso potestatem, & dignitatem amittat. Hanc opinionem tenuit Turrecr. lib. 4. sum. cap. 1. & cap. 20. Eamque late defendit Castro libro 2. de justa hæreticorum punitione, capit. 23. & 24. & præter rationes factas confirmari potest, quia jure divino tenemur vitare hæreticos, & non communicare cum illis; ergo etiam prohibemur illis obedire; ergo multo magis illi privantur potestate præcipiendi, alioqui esset perplexitas in subditis, & bellum justum ex utraque parte. Confirmatur secundo, quia fides est fundamentum totius spiritualis ædificii; ergo etiam hujus potestatis: nam qui caret fide, nec Christi, nec Ecclesiæ membrum est, & ideo nec caput, nec pastor Ecclesiæ esse potest; nec per illum Christus influit; ergo nec potestatem spiritualem habere potest. Tandem confirmatur, quia alias Ecclesia nullum remedium habere posset adversus summum Pontificem hæreticum, quia non obstante hæresi, summam jurisdictionem retineret: ergo nullus illum cohibere posset, cogereturque Ecclesia semper habere tale caput, quod esset incommodissimum.

Potestatẽ prædictã esse ita fũdatam in fide ut ab ea pẽdeat sentiunt aliqui.

Fides fundamentũ totius spiritualis ædificii.

3. Contraria vero sententia vera est; non vero est æque certa quoad fidem, & quoad honestatem morum, & ideo de his sigillatim dicemus. Dico ergo primo, potestatem hanc esse posse, & permanere in homine fideli, & baptizato, licet iniquissimus sit, & in hoc sensu non pendere ex bonis moribus. Hoc est certum de fide, & oppositum damnatum est in Concilio Constantiensi. Probari autem potest ex verbis Christi Matthæ. vigesimotertio. *Super Cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi*, &c. Nam ibi docet Christus, Prælatis bene præcipientibus obediendum esse, licet opera ipsorum non sint imitanda: ubi licet loquatur de Pontificibus legis veteris, tamen non refert, tum quia non tam loquebatur propter ipsos, quam propter nos, ut omnes Sancti intelligunt: tum etiam, quia ex similitudine rationis sumitur efficax argumentum. Unde Cyprianus in sermone de Baptismo Christi, ex hoc loco colligit, in homine iniquo manere plenam potestatem, & in eo honorari officium, non vitam.

Contraria sententia certa.

4. Ratione declaratur, quia vel hæc potestas amittitur, amissa gratia sanctificante, atque adeo per quodlibet peccatum mortale, vel per aliqua specialia peccata, vel per multitudinem, consuetudinem, aut circumstantias eorum. Primum est, quod intendunt hæretici, & eo tendunt eorum rationes; est tamen prorsus absurdum, & incredibile, alioqui per peccata mentalia amitteretur hæc potestas, quia per illa amittitur gratia, atque ita omnia essent incerta, & confusa. Deinde hæc potestas non habet connexionem cum sanctitate, quia non datur in sanctificationem, vel utilitatem habentis, sed aliorum, & ita potius imitatur gratias gratis datas, quæ non pendent semper ex propria sanctitate, ut constat ex propria materia. Secundum vero non minus absurdum est; quæ enim sunt illa peccata, quæ multitudo, consuetudo, aut circumstantiæ, quæ ex se vim habeant ad expellendam hanc potestatem? Nihil sane cum fundamento responderi potest. Et præterea inde sequitur, ut subditi possint judicare Prælatos, & eis obedientiam negare, eos de prava vita arguendo juxta sui arbitrii mensuram.

Prædicta potestas non habet connexionem cum sanctitate

5. Denique talis pœna non est jure humano ordinarie imposita. Quod si aliquando fertur aliqua similis pro aliquo delicto, præcedere ordinarie debet sententia judicis saltem declaratoria, ut infra attingemus, agentes de lege pœnali, & latius tractatur in materia de Censuris. Neque etiam talis pœna est jure divino imposita, nullibi enim est tale. Nec peccator privatur statim omnibus donis Dei supernaturalibus; retinet enim fidem, & spem, & multo magis potest retinere illa, quæ ad aliorum commodum ordinantur. Neque est Deo difficile uti homine sibi inimico tanquam instrumento ad bene faciendum amicis suis. Et ideo etiam non sequitur, potestatem hanc esse in destructionem, si in peccatore maneat, quia potest justa præcipere, etiam si ipse injustus sit, majorque destructio, & confusio sequeretur, si liceret non obedire Prælatis discolis etiamsi justa præciperent. Et ideo Petr. 1. can. 2. servis præcipit, obedire dominis, *non tantum bonis, sed etiam discolis*: quia nimirum per pravos mores non amittunt dominium suum, neque ad malum inducunt, si justa præcipiant. Eadem autem ratio est de Ecclesiasticis Prælatis, ideoque obedientia Prælatorum absolute, & sine distinctione inter bonos, & malos, præcipitur Hebræo. 13. Atque ita sufficienter constat hæc veritas, simulque responsum est ad priores rationes dubitandi.

6. Secundo dicendum est, potestatem hanc non pendere essentialiter ex fide habentis illam, sed illam retinere, etiamsi fidem amittat, donec mediante Ecclesia, illa privetur. Hæc non est tam certa doctrina sicut præcedens, est tamen opinio Theologica multo probabilior. Intelligenda vero est de fide ipsa secundum se, non de sacramento fidei, seu de Baptismo, aut charactere ejus: nam de hoc supponimus esse necessarium ad hanc potestatem jurisdictionis Ecclesiasticæ, quia est fundamentum totius Ecclesiæ, & janua ad illam. Loquimur ergo de fide propria, quæ in credulitate actuali, vel habituali, & supernaturali consistit. Et sic tenet assertionem Cajet. to. 1. Opusc. tract. 1. de potest. Papæ, cap. 19. Canus l. 4. de locis, cap. ult. ad 12. & l. 6. c. ult. Bellarm. l. 2. de Romano Pontifi. c. 30. Ut vero eam clarius probemus, distinguamus tres gradus hæresis; quædam est pure interna, & mentalis, quæ vocatur occulta per se: alia est externa, sed ita secreta, ut non possit in judicio probari, quæ dicitur occulta per accidens: alia est externa, & publica, vel probabilis, quibus omnibus commune est fidem expellere.

7. Jam ergo, si fides amittatur per solam interiorem hæresim, manifestum videtur tunc non amitti potestatem hanc: ergo non pendet a fide secundum substantiam, seu existentiam ejus. Consequentia clara est. Probatur ergo antecedens, primo ab incommodis supra insinuatis: nam esset gubernatio valde incerta, si potestas penderet ex internis cogitationibus, & culpis. Item cum Ecclesia sit visibilis, oportet, ut potestas gubernativa ejus sit suo modo visibilis, & ideo pendens ex actionibus externis, & non ex solis mentis cogitationibus. Ratio a priori est, quia in eo casu Ecclesia non aufert potestatem suo humano jure, quia non judicat de internis, ut dicemus infra. Neque etiam aufertur ex vi solius juris divini, quia vel hoc est naturale, seu connaturale ipsis donis supernaturalibus, vel est superadditum positive. Primum dici non potest, quia ex natura rei non potest ostendi necessaria connexio inter fidem, & hanc potestatem; item quia potestas ordinis magis supernaturalis est, & tamen est de fide, non amitti, ut in materia de Sacramentis in genere latius tractatur, & docet Div. Thomas 2. 2. quæst. 39. art. 3. Unde licet fides sit fundamentum sanctificationis, & donorum, quæ ad illam pertinent; non tamen est fundamentum aliarum potestatum, & gratiarum, quæ propter alios dantur. Secundum autem sufficienter probatur, quia nec traditione nec Scriptura ostendi potest tale jus positivum divinum. Denique rationi consentaneum est, ut sicut Ecclesiastica jurisdictio non confertur, nisi media aliqua actione hominis, sive illa sit tantum designativa, seu electiva personæ, ut in summo Pontifice, sive collativa potestatis, ut in reliquis, ita etiam

non

non auferatur, nisi media aliqua actione exteriori, quia in utraque debet servari proportio ad hominis conditionem, & naturam, ut a fortiori ex sequenti puncto constabit.

8. De hæretico etiam exteriori occulto, seclusis censuris Ecclesiasticis, de quibus statim dicemus, certum est, ex vi talis delicti non amittere hanc potestatem. Quod fere eodem discursu ostendi potest, quia nec est jus divinum imponens talem pœnam, nec etiam Ecclesiasticum, ita ut incurratur ipso facto, & ante sententiam: unde sunt multa decreta, quæ præcipiunt hujusmodi homines deponi, & privari potestate, quod non habet locum, quando delictum est metale, sed quando est externum. Imo oportet, ut sit probabile, si per hominem inferenda est pœna, seu privatio. Assumptum constat ex usu: nam ita observatum videmus in antiquis Conciliis, Constantin. I. Ephesino I. Chalced. & aliis, & sumitur ex capit. *ad abolendam*, de hæreticis, & ex capit. *omnibus*, 24. quæst. 1. ibi, *Hanc domum siquis corripientem, corrigentemque contempserit, sit tibi, inquit, sicut Ethnicus, & publicanus*. Ubi August. loquitur de hæreticis recedentibus ab Ecclesia, & eos etiam significat esse privandos potestate, & jurisdictione per sententiam Prælatorum Ecclesiæ: ita enim illa verba Domini intelligit Glossa ult. quia inde colligit, hæreticum contumacem esse judicandum. Et potest sumi ex Aug. in fine cap. 51. lib. 7. de Baptism. Colligi etiam hoc potest ex illo Pauli ad Titum 3. *Hæreticum hominem post primam, & secundam correptionem devita*; ergo saltem antequam moneri, & corripi possit, non est privatus ipso facto jurisdictione, & potestate sua; ut autem corripi possit, ita ut sit obligatio vitandi illum ut ab Ecclesia præcisum, necesse est, ut crimen non sit occultum. Denique hanc etiam partem probant multa ex his, quæ adduximus.

Papā hæreticū ex vi juris divini eo ipso desinere esse Papam sentiunt multi.

9. Major difficultas est in tertio membro, quando Ecclesiæ Prælatus publice fidem deseruit. Nam multi viri docti loquentes de Papa docent, si fiat publice hæreticus, eo ipso desinere esse Papam. Quod si verum est, non potest id esse ex vi juris humani, quod non habet vim coactivam supra Papam, & ita censent esse ex vi juris divini, quod Paul. declaravit in loco allegato ad Tit. 3. Quod jus consequenter habebit effectum in quibuscumque Prælatis Ecclesiasticis. Et ita sentit Bellarmin. supra, & indicat Driedo lib. 4. dogmat. capit. 2. p. 2. sentent. 7. Contrarium vero tenet Cajetan. supra. Quam rem gravissimam nolumus nunc perfunctorie definire. Nam fere pro solo Papa est necessaria, & tractabitur in materia de fide. De inferioribus autem Prælatis nunc certum est, non solum per hæresim publicam, sed etiam per omnem externam etiam occultam per accidens (ut vocant) amittere, quantum est ex se, usum omnis Ecclesiasticæ jurisdictionis, saltem ratione excommunicationis, quam ipso facto incurrunt. An vero hæc excommunicatio sit de jure divino, vel humano, & quam sit antiquum, & quomodo nunc servandum sit in publicis hæreticis nondum nominatim excommunicatis, ac denunciatis, seu declaratis, in materiam de hæresi remittimus: quia in præsenti materia neutra opinio necessaria est. Dicimus ergo de facto hæreticum publicum, etiamsi denunciatus non sit, non posse validas leges ferre saltem ratione censuræ. Neque obstabit Extrav. *ad evitanda*, quia illa constitutio non est in favorem excommunicati, sed fidelium, & ideo quamvis alii non teneantur vitare illum: nihilominus si publice constet, illum esse hæreticum, optime possunt illi non obedire, nec ejus leges servare, quia revera ille non habet usum potestatis ad coercendum, vel obligandum, & alioqui ipsi non coguntur communicare cum illo, licet possint id facere in his, quæ honesta, & commoda fuerint. Si autem subditi parere non tenentur, ipse non habet usum jurisdictionis coactivæ, & ideo leges ab illo latæ nullæ, seu invalidæ sunt.

Per hæresim occultam per accidens omnem E. piscopum inferiorē Papa amittere quātum est ex se omnem usū jurisdictionis Ecclesiasticæ.

Ad rationes Castri respondetur.

10. Ad rationes ergo ultimo loco adductas pro opinione Castri responderi facile potest. Ad primam dicitur, antecedens ad summum procedere de hæreticis publicis, & in illis esse dubium; tamen sive ex jure divino, sive ex Ecclesiastico, fatemur, illos esse privatos potestate ferendi leges. Ad secundam negatur assumptum, quia character baptismalis potest sufficere ad retinendam hanc potestatem, præsertim si in publico ritu fidei, & externo nondum quis discessit ab Ecclesia. Ad tertiam de summo Pontifice possemus respondere, negando posse dari talem eventum juxta opinionem asserentem Pontificem Romanum ex divino privilegio non posse errare in fide, etiam ut particularem personam, quam opinionem probabiliter defendunt aliqui, vindicando ab hac nota omnes Pontifices, qui hactenus præcesserunt. Nam videtur consentaneum suavi providentiæ Dei, ut non permittat eum falsa contra fidem sentire, quem permissurus non est, falsa docere. Et ita dicunt, utrumque complecti verba illa: *Ego rogavi pro te Petre, ut non deficiat fides tua*. Quia vero hæc sententia non est admodum recepta, & Concilia generalia aliquando admiserunt casum illum, & consequenter supposuerunt, saltem esse possibilem; ideo dicendum est, si Papa fiat hæreticus, non statim cadere a dignitate ipso facto ratione fidei amissæ, ut generaliter probatum est, quia nullum de illo habemus in hoc speciale jus divinum, neque fuisset Ecclesiæ conveniens propter pericula schismatum. Neque etiam ex vi censurarum Ecclesiasticarum manet depositus ipso facto, quia Pontifex non est capax censuræ, quamdiu Pontifex est, quia nulli subjicitur in terris quoad potestatem coercivam, ad quam pertinent censuræ. Unum ergo superest Ecclesiæ remedium, scilicet, ut in Concilio generali juridice declaretur hæreticus; nam eo ipso cadit a dignitate, non tam potestate humana, quam divina. Sicut enim quando eligitur, non accipit potestatem ab electoribus, sed a Christo: ita in eo speciali casu a Christo ipso deponitur post juridicam declarationem. Et quamvis forte de hoc non habeamus expressum jus divinum scriptum; tamen traditio Ecclesiæ sufficienter ostendit esse in Ecclesia hanc potestatem, quæ fere debita illi erat jure defensionis, & ad providentiam Christi Domini maxime pertinebat. An vero hoc remedium sit semper necessarium, etiamsi contingat, Papam esse publice hæreticum, disputabitur in locis præallegatis.

Consentaneum est suavi gubernationi Dei nō permittere Papam fieri hæreticum quod si fiat juridice est declarandus, sicque deponitur a Christo Domino.

CAPUT VIII.

Utrum potestas Ecclesiastica ad leges ferendas sit excellentior civili in fine, origine, subjecto, & aliis proprietatibus.

1. QUamvis hæc quæstio magna ex parte in superioribus definita sit; nihilominus ut excellentia hujus potestatis magis illustretur, & aliquibus difficultatibus occurramus, opportunam hoc loco illam judicavimus. Primo itaque certum statuimus, potestatem hanc Ecclesiasticam in lege Evangelica longe excellentiorem esse potestate civili. Hæc veritas facile ostendi potest ex his, quæ adduximus in cap. 1. hujus libri, præsertim concl. 3. ubi Doctores etiam allegavimus. Est etiam communis Patrum, Ignat. Epist. ad Smirnens. *Ego autem dico, honorate quidem Deum ut auctorem omnium & Dominum, Episcopum autem tanquam Principem sacerdotum, imaginem Dei ferentem, principatum quidem secundum Deum, sacerdotium autem secundum Christum, & post hunc honorare oportet etiam Regem*. Ambros. lib. 2. de dignitat. sacerdot. c. 2. *Honor, & sublimitas Episcopalis* (inquit) *nullis comparationibus poterit adæquari. Si regum fulgori compares, & principum diademati, longe erit inferius, quam si plumbi metallum ad auri fulgorem compares, quippe cum videam regum colla, & principum committi genibus sacerdotum*. Quæ verba referuntur, & probantur a Gelas. in cap. *duo sunt*. 96. distinct. Innocentius autem in capit. *solitæ*, de majorit. & obedient. Soli, & Lunæ comparat dictas potestates. At vero Chrysostom. lib. 3. de sacerdor. in principio, *Sacerdotium* (inquit) *tanto regno est excellentius, quantum spiritus, & carnis intervallum esse potest*. Quam sententiam latissime prosequitur, & amplificat, in Homil. 83. in Matthæum, *Sive* (inquit) *princeps diadema-*

Conclus. affirmat.

demate coronatus sit, indigne autem accedat, prohibe; majorem illo potestatem habes. Et similia multa habet Homil. 4. & 5. in verba Isai. *Vidi Dominum*, &c. & Homil. 3. ad populum aliquantulum a principio, ubi loquens de Flaviano, cum præfert Imperatori, dicitque habere gladium non ferreum, sed spiritualem: & plura ex Patribus in sequenti capite referemus. In prædictis autem locis fere semper loquuntur generatim de potestate sacerdotali secundum totam amplitudinem suam, includendo potestatem ordinis, secundum quam complectitur potestatem censurandi, remittendi peccata, creandi sacerdotes, &c. simulque potestatem jurisdictionis, quæ includit etiam dispensationem thesauri spiritualis Ecclesiæ, & potestatem ligandi, ac solvendi per censuras, & alia multa. In qua universalitate considerata hac potestate, luce clarius est, esse longe excellentiorem civili potestate. Hic autem non tantum hoc modo loquimur, sed etiam præcise conferendo has potestates sub ratione legislativæ potentiæ: & sic etiam dicimus, excellere Ecclesiasticam potestatem, quod tradit aperte Bonifac. Papa in Extravaganti, *unam sanctam*, de majorit. & obedient. inter communes: & ratio reddi potest ex dictis in cap. 1. quia potestas hæc (etiam ut legislativa) est ordinis supernaturalis; potestas autem civilis naturalis est, ut supra est ostensum: ergo illa est excellentior in suo esse, & substantia. Atque hæc potest constitui differentia inter has duas potestates, quæ ex dictis in capite primo satis constat, & statim amplius explicabitur. Ut autem excellentia hujus potestatis illustrior fiat, aliæ etiam differentiæ assignandæ sunt ex parte causarum, & principiorum, & actuum utriusque potestatis.

Potestas Ecclesiastica etiã ut legislativa, est supernaturalis.

2. Secunda ergo excellentia hujus potestatis sumitur ex parte finis: nam finis potestatis Ecclesiasticæ supernaturalis est; civilis autem omnino intra naturæ ordinem continetur; ille spiritualis, hic materialis est; ille æternus, hic temporalis. Hæc enim omnia constant ex dictis in hoc libro capite primo, & secundo, & in libro superiori capite sexto. Nam ibi ostendimus, finem potestatis, ac juris civilis non esse felicitatem æternam, ac supernaturalem, sed ad summam felicitatem naturalem hujus vitæ; eamque non exactam, & perfectam, sed quantum in humana communitate perfecta obtineri potest; ad vitam autem futuram post mortem, vel ad statum ejus per se, & intentione sua non extendi illam potestatem. De potestate autem legislativa Ecclesiastica longe aliter sentiendum est: nam per se primo data est ad dirigendos homines in felicitatem æternam, ac supernaturalem vitæ futuræ: hic enim est finis ultimus per se primo intentus per hanc potestatem. Nam sicut Christus Dominus propter hunc finem sanguinem suum fudit pro hominibus, ita propter eundem instituit Ecclesiam suam, & potestatem ad illam regendam in ordine ad eundem finem hominibus contulit. Et hic est sensus illorum verborum, *Tibi dabo claves regni cœlorum*, &c. & illorum, *Posuit vos Spiritus sanctus Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo*. Et ita sæpe in legibus Canonicis fit expressa mentio hujus finis, ut in cap. *inter cætera*, de offic. ordin. *Inter cætera* (dicitur) *quæ ad salutem pertinent populi Christiani*, &c. & in cap. *quoniam*, distin. 10. dicitur, Imperatores indigere Pontificibus *pro æterna vita*, idem in cap. *cum ad verum*, dist. 96. Et hinc etiam est, ut hæc potestas per leges suas principaliter intendat animarum salutem, & ut peccata caveantur, ut ex multis juribus ostendi superiori lib. c. 6. & idem sumitur ex cap. 2. de constit. in 6. ibi, *Ut animarum periculis obvietur*, & cap. ult. de pœnit. & remiss. ibi, *Ne pro dilatione pœnitentiæ periculum immineat animarum*, & in toto capite, *omnis utriusque*, eodem, & præsertim ibi, *Diversis experimentis utendo ad salvandum ægrotum*. Item ex cap. *ut constitueretur*, d. 50. ubi Augustin. ait, antiquam irregularitatem impositam agentibus publicam pœnitentiam propter enormia crimina inductam esse ex rigore disciplinæ pertinentis ad potestatem clavium, significans, hanc potissimum datam esse ad spiritualem criminum correctionem, & ad salutem animarum procurandam. Denique fere ex toto jure canonico, & Epistolis decretalibus Pontificum est id manifestum.

Finis potestatis Ecclesiasticæ est supernaturalis.

3. Ratio etiam est clara, quia potestas hæc supernaturalis est, ut supra cap. 1. late ostendimus: ergo per se, & natura sua tendit in supernaturalem finem, sive futuræ vitæ, sive præsentis: hi enim ita sunt inter se connexi, & subordinati, ut non possit unus ab altero separari: ergo in hoc fine maxime differt hæc potestas a potestate civili, quæ mere naturalis est, & tantum ad finem naturalem ex se tendere potest, ut supra ostensum est. Atque ita constat opinionem Fortunii tractatam supra lib. 4. capit. 6. quatenus confundit fines harum potestatum, probabilem non esse, & occasionem posse præbere multis erroribus. Nam certe si utriusque potestatis idem est finis ultimus, eadem etiam erunt media, eademque materia, & consequenter iidem actus, & quidquid una potest, poterit altera, quæ sunt plane erronea: ratio vero est, quia potestates hæ in suo esse plusquam genere distinguuntur; ergo & in finibus distingui necesse est. Antecedens patet ex dictis, quia una est supernaturalis, non tantum quia a Deo conceditur extraordinario modo, sed quia ex se, & natura sua non potest inveniri in ipsa natura, nec ex principiis ejus oriri, quod secus est de potestate civili. Unde etiam potestas regia prout in Saule fuit, vel Davide, licet habuerit in eis quendam modum supernaturalem, longe diversa fuit ab hac potestate: nam illa fuit tantum potestas civilis, ac de se naturalis in substantia sua, licet modo præternaturali data fuerit; hæc autem est per se supernaturalis, & ordinis divini, quia nullo modo esse potest connaturalis hominibus. Prima vero consequentia patet, quia totum esse cujuscumque potestatis est in ordine ad suum finem, & objectum; ergo si potestas supernaturalis est, necesse est, ut ad finem, & objectum supernaturale natura sua tendat.

Potestas Ecclesiastic. super naturalis, cum non possit esse in natura pura, & semper præcipit saltem in ordine ad supernaturalem finem.

4. Dices; sæpe leges canonicæ disponunt de rebus, quæ mere exteriores sunt, & naturales: nam jus etiam canonicum intendit externam pacem, & justitiæ conservationem, ut in procemio Decretalium dicitur, & in hunc finem coercet, & punit vitia. Multa etiam inveniuntur in legib. canonicis, quæ solum pertinent ad ordinem causarum, & contractuum, ut patet ex libro 2. & ex magna parte libri tertii decret. ergo licet potestas Ecclesiastica, ut est potestas tradendi doctrinam fidei, & sacramentorum, & ut est potestas remittendi peccata, vel dispensandi spiritualia, supernaturalis sit, & finem supernaturalem respiciat, nihilominus ut est legislativa videtur esse ejusdem rationis, & ordinis cum potestate civili. Respondetur negando consequentiam. Primo quidem, quia etiam in materia fidei, & sacramentorum multa supernaturalia, & supernaturaliter præcipit, nimirum, credere hoc vel illud, recipere talia sacramenta tali modo, vel tempore, offerre sacrificium supernaturale, vel illi assistere, & similia: in quibus omnibus se gerit, ut potestas legislativa est, juxta ea, quæ tractat Joan. XXII. in Extrav. *quia quorundam*, de verbor. significat. Secundo, quia etiam in his omnibus, quæ statuit hæc potestas, pertinentque ad externam politiam Ecclesiasticam, vel ad lites, contractus, &c. semper supernaturaliter præcipit, id est, sub ratione supernaturali, & in ordine ad finem supernaturalem. Nam eadem est potestas legislativa in quacumque materia, & semper operatur sub propria ratione objecti sui. Quod potest a simili declarari ex actibus virtutum infusarum. Nam per fidem verb. gr. non tantum credimus supernaturalia mysteria, sed etiam multa naturalia, ut Deum esse, vel animam esse immortalem, tamen prout fides circa hæc versatur, sub ratione supernaturali tendit, & supernaturaliter operatur: idem in charitate, & spe videre licet, & maxime in virtutibus moralibus per se infusis; ita ergo se habet hæc potestas in his legibus ferendis, quæ politicæ, & quasi civiles esse videntur: nam semper in illis habet respectum ad salutem animarum, & ad religiosum cultum Dei, ut ex tenore etiam ipsorum canonum regulariter constare potest. Estque optimum exemplum in cap. *qualiter, & quando*, 2. de accus. ubi tractando de ordine in judiciis, vel denunciationibus ser-

servando ipsum colligere nititur Pontifex ex auctoritatibus novi, & veteris Testamenti. *Ex quibus*, inquit, *postea processerunt canonicæ sanctiones*. Ratio vero est, quia cum hæc potestas sit superioris ordinis, complectitur etiam inferiora quatenus aliquo modo superioribus deserviunt, vel per modum subjecti, vel per modum instrumenti, aut alio simili, & ita potest etiam de rebus, seu materiis inferioris ordinis leges ferre, semper tamen sub ratione superiori, & supernaturali.

3. Excellentia ex origine, & causa efficiente.

5. Tertia excellentia hujus potestatis assignari potest ex parte causæ efficientis, & originis: nam hæc potestas est quasi per se infusa, unde a solo Deo, ut auctor est, & gubernator supernaturalis, tanquam a primo, & principali principio manare potest immediate: potestas autem civilis datur a Deo ut auctore naturæ, & non proprie per se confertur, sed per modum proprietatis manantis ab ipsa natura, modo explicato in lib. 3. unde constat, etiam ex hoc capite longe excellentiorem esse hanc potestatem. Quod amplius ita declaratur: nam hæc potestas secundum suam adæquatam rationem, & excellentiam a Christo Domino collata est, & in illo fuit veluti proprietas manans ex unione hypostatica humanitatis ad Verbum, in 1. to. 3. partis, disp. 47. late explicuimus: unde constat, tanto excellentiorem esse hanc potestatem in suo fonte potestate civili, quanto unio hypostatica superat communitatem humanam. A Christo vero, & per Christum derivata est hæc potestas ad Vicarium per maximam quandam participationem illius potestatis excellentiæ, quæ fuit in Christo, & sic habuit fundamentum non solum in ipsa incarnatione, sed etiam in meritis Christi Domini, & in sanguine ejus, quod non potest dici de potestate civili secundum se spectata; ergo ex his omnibus manifeste apparet excessus Ecclesiasticæ potestatis.

4. Excellentia ex parte subjecti, quia principaliter fit in Christo Domino, civilis autem potestas in communitate humana.

6. Quarto declarari potest excellentia hæc ex parte subjecti, quia potestas Ecclesiastica multum excedit civilem in primario, & veluti immediate subjecto. Nam potestas civilis immediate est in communitate humana; hæc autem potestas residet principaliter in Christo homine: unde fit, ut quoad subjectum proximum illa priori fit in eo homine, cui communitas illam commisit, vel in successoribus ejus; hæc vero fit in eo, cui Christus illam commisit, vel successoribus ejus; aut mediante ipso in aliis. Inter has autem personas sunt tres differentiæ notandæ. Prima, quod potestas civilis potest esse in quolibet homine, etiam non baptizato, hæc vero Ecclesiastica non nisi in habente characterem Baptismi. Quia Baptismus est janua Ecclesiæ, & ideo sicut ante characterem Baptismi, nullus directe subiicitur Ecclesiæ, ita etiam sine illo charactere nullus est capax Ecclesiasticę potestatis, unde nec potestatem ordinis habere potest. Dices, hinc posse inferri illa incommoda, quæ supra inferebamus de hæretico mentali, quia si amissa fide, amitteret potestatem, valde incerta esset hæc potestas; ita enim in præsenti incertum est, an aliquis habeat characterem Baptismi, quia multis modis contingere potest, Sacramentum non esse validum; ergo ex necessitate characteris eadem incertitudo sequitur. Respondetur tamen non esse simile, quia certitudo Baptismi, quamvis non sit omnino infallibilis, habet nihilominus eam moralem certitudinem, quæ in rebus humanis haberi potest, & character semel impressus numquam amplius deleri potest; fides autem facile amitti potest.

7. Alia differentia est, quod potestas civilis in viris, & fœminis esse potest. Ecclesiastica vero in fœminis esse nō potest, saltem ordinario jure. Loquimur de potestate jurisdictionis, ad quam legislatio spectat: nam de potestate ordinis certum est, fœminas illius incapaces esse, ut in materia de Ordine ex professo ostendendum est contra novatores excitantes antiquam hæresim Papuzianorum, quam refellunt August. de hæresi. in 27. & Epiphan. in 49. ex Paulo 1. ad Corinth. 14. & 1. ad Timoth. 1. ubi fœminas nec docere, nec loqui in Ecclesia permittit. Dixi autem, *non potest*, quia hæc potestas quatenus immediate a Christo datur id est, summa, & Pontificia, non potest esse in fœmina, quia illa non est capax ordinis, vel consecrationis Episcopalis, & ideo nec Pontificatus potest esse capax. Quod autem de Joan. 8. quidam finxerunt, fabulosum est, ut ex Onuphrio ostendit Bellarmin. lib. 3. de Roman. Pontific. cap. ult. & copiose Baron. tom. 10. anno Christi 855. num. 56. & sequentibus, ubi alios refert. Et in num. 63. recte advertit, quod licet factum illud fabulosum, ita ut narratur accidisset, illa fœmina non fuisset Pontifex, sed vacasset sedes pro illo tempore, & postea in electione Benedicti fuisset continuata successio, de quo alibi latius. Hinc vero colligo extendendum esse verbum illud, *non potest*, ad totam jurisdictionem Ecclesiasticam ordinariam. Nam ille, qui incapax est potestatis ordinis, etiam est incapax ordinariæ jurisdictionis Ecclesiasticæ, quia ex divina institutione Ecclesia in spiritualibus debet per sacerdotes, aut clericos ordinario jure gubernari. Et nihilominus addidi, saltem ordinario jure, propter jurisdictionem Ecclesiasticam, quatenus per Pontificem delegari potest, de qua est controversia an aliquis actus hujus potestatis committi possit fœminæ. In qua certum est, non debere committi, & magis receptum est, non posse, ut in materia de Censuris, disp. 2. sect. 3. a nu. 5. tractavi. Et quoad præsentem potestatem legislativam numquam visum est in Ecclesia, quod signum est, fieri non posse.

Mere laicus possit ne eligi Papa, & electus uti sua jurisdictione.

8. Ultimo est in hac parte differentia, quod potestas civilis esse potest in mere laicis; hæc autem non nisi in clericis, quæ eodem modo explicanda est, sicut præcedens. Quamquam de Pontificia potestate non sit ita certum, mere laicum esse omnino incapacem ejus, si alioqui rite eligatur, ut statim ordinetur. Est autem certum, numquam esse factum in Ecclesia, nec fieri debere, propter novitatem, & periculum. Et similiter est certum, non debere sic electum uti jurisdictionis potestate, nisi sit ordinatus, quamvis ante Pontificiam consecrationem possit illa uti, statim atque electus est, & in sede collocatus. De inferiori autem potestate ordinarium jus Ecclesiæ est, ut laicis non committatur, & ideo infra summum Pontificem nullus potest illam committere laico: unde licet aliquando visum sit, laicum eligi, aut postulari ad Episcopatum, ut Ambrosium, &c. non tamen visum est, illi dari potestatis usum, donec aliquam ordinationem accipit. Ideoque summus Pontifex ordinario jure utendo illa non præbet nisi homini constituto in aliquo gradu clericali, saltem primæ tonsuræ, quamvis de absoluta potentia possit fortasse aliud facere. Aliæ denique excellentiæ possunt facile, ex supradictis, in hac Ecclesiastica potestate considerari, scilicet, quod sit multo universalior, & in suo gradu supremo sit unica pro toto orbe, & quod sit maxime necessaria, & quod suo modo sit Ecclesiæ fundamentum, ut dixit D. Tho. in 2. dist. 44. in ultimo dubio literali. Ac denique quod nobiliores habeat effectus, quod explicando leges ejus magis constabit.

CAPUT IX.

Utrum potestas Ecclesiastica sit ita superior civili, ut illam sibi subjectam habeat.

1. QUamvis superiori capite ostensum sit, Ecclesiasticam potestatem esse excellentiorem in perfectione, non inde statim infertur, esse superiorem in subordinatione, & propria jurisdictione: nam potest facultas una esse minus perfecta, quam alia, & non illi subjecta, vel subordinata. Atque hinc sumi potest ratio dubitandi, quia subordinatio hæc non sequitur intrinsece ex majori perfectione: neque etiam ostendi potest ex speciali Christi concessione: ergo non datur. Major patet ex ratione facta, & juvari potest exemplo legis veteris, in qua etiam fuit potestas sacerdotalis, & regia, & nihilominus regalis non erat subjecta sacerdotali; imo potius videtur posse contrarium sumi ex 3. Regum 2. ubi Salomon deposuit Abiathar a Sacerdotio; & loco illius posuit Sadoc; ergo erat tunc sacerdotalis potestas sub regali potius, quam e contrario. Minor autem probatur, quia in novo Testamento non legimus instituisse

Christum sacerdotium concedendo illi hanc superioritatem, quia Petrus, non obstante sua potestate, præcipit omnibus fidelibus subjectos esse Principibus, & Regibus 1. Pet.2. & Paul. Rom. 13. idem pronunciat de omni anima. Neque etiam id habetur ex traditione: nam potius ex historiis colligi potest, Imperatores judicium interdum tulisse de Pontificibus, eosque deposuisse.

Conclusio affirmativa ob unitatem Ecclesiæ Christi.

2. Nihilominus dicendum est, potestatem Ecclesiasticam non solum esse in se nobiliorem, sed etiam superiorem, & habere sibi subordinatam, & subjectam potestatem civilem. Sunt enim hæc duo, ut dixi, valde distincta, quod etiam D.Thom.in 2. in fine, dist. 44. declaravit. Est ergo conclusio hæc certa, & communis apud Catholicos, de qua videri potest D. Tho. ibi, & Bonav.tom.2.Opusc.in 38.& Eccles.Hierarch. par.2.§.1.in fin.Henric.quodlib.6.q.23.Vict. relect.2. de potest. Ecclesiæ, & relect. de Indis, p.1. num.29. ubi dicit, hoc esse verum non solum de potestate hac, prout est in Papa, sed etiam prout est in quolibet Episcopo. Quod jure ordinario, Ecclesiastico, ac seclusis privilegiis, aut exemptionibus verum est: in sequentibus vero amplius exponetur. Videri etiam possunt Driedo de libertate Christiana libr. 2. cap. 2. Turrecrem. in summa lib. 2. cap.113. & sequentib. Vald.lib.2. doctrinalis fidei, cap.76. & sequentibus, Albert. Pyghius libr.5. de Ecclesiast. Hierarch. cap.14. & 15. Sander. lib.2. de visibili Monarch.Cajet.in Apolog. pro Romano Pontifice, cap. 15. ad 8. Sot. in 4. dist.25.q.2.art 5. Bellarm. de summo Pont.l.2. a cap.6. Vellosillo Lucensis Episcop.in advertent. Theol.in 5. tom.Hieron.q.5.

3. Præcipuum hujus veritatis fundamentum ratione simul, & auctoritate declaratur: sumitur enim ex unitate Ecclesiæ Christi Domini in Evangelio satis significata, & per Paulum declarata, 1. Corinth. 12. dicentem, *Omnes nos in unum corpus baptizati sumus*, &c. & ad Rom.12. *Multi unum corpus in Christo*, &c. idem ad Ephes. 4.& sæpe alias; igitur constituit Christus Dominus Ecclesiam tanquam unum spirituale regnum, in quo unus etiam esset Rex, & princeps spiritualis; ergo necesse est, ut ei subdatur temporalis potestas, sicut corpus animæ. Hoc enim exemplo explicat subordinationem harum potestatum Gregor.Nazianz.orat.17.ad populum timore perculsum. Et merito, quia sicut homo non esset recte compositus, nisi corpus esset animæ subordinatum, ita neque Ecclesia esse convenienter instituta, nisi temporalis potestas spirituali subderetur. Potestque eadem ratio declarari, & confirmari ex dictis supra de dominio indirecto, quod Pontifex habet in universo orbe: nam hoc dominium non fundatur, nisi in subordinatione harum potestatum. Quia, ut ibidem dixi, non est in Pontifice duplex potestas, sed una, quæ directe respicit spiritualia, & consequenter extenditur ad temporalia: hæc autem extensio solum esse potest propter subordinationem temporalis potestatis ad spiritualem. Atque hac ratione Bernard.lib.4. de consid.cap.3. Pontificem habere simul gladium spiritualem, & naturalem, quia vel unum habet directe, & alium indirecte, vel unum in se, & per se, alium sibi subordinatum, quod significat, cum ait, spiritualem gladium ab Ecclesia exercendum esse, materialem vero a milite pro Ecclesia ad nutum sacerdotis, & jussum Imperatoris. Unde in cap.ult.Pontificem vocat, *Fidei defensorem, Christianorum ducem, virgam potentium, malleum tyrannorum, regum patrem, legum moderatorem, Deum Pharaonis*. Sic etiam conclusit Bonifaci. Papa in Extravag. *unam sanctam*, de majorit. & obed. *Oportet gladium esse sub gladio, & temporalem auctoritatem spirituali subiici potestati*. Ex quo textu amplius roboratur ratio facta. Quia ubi est unum corpus, necesse est esse unum caput ad quod omnia aliquo modo revocentur, quoniam alias neque pax, neque perfecta unitas posset esse in corpore; Ecclesia autem CHRISTI unum corpus est, ut diximus; ergo quamvis in eo sint plures potestates, seu magistratus, necesse est, ut inter se habeant subordinationem, ita ut ad unum aliquo modo revocentur propter rationem factam; ergo vel spiritualis potestas subordinatur temporali, vel e contrario. Primum dici non potest: nam ut ibidem ex Paulo affert Pontifex: *Quæ a Deo sunt, ordinata sunt*, esset autem perversus ordo, si spiritualia subiecta essent temporalibus; ergo secundum necessario dicendum est.

4. Dicet fortasse aliquis, Ecclesiam ut perfecte una sit, sufficienter uniri in uno capite suo, quod est Christus. Hanc enim responsionem posset quis incaute sumere ex Wald.l.2.doctr.fidei, cap.78.n.4. ubi sic inquit: *Et quod arguunt quidam; Ecclesiam reducendam esse in monadem, verum est in Christum, qui solus in ore tenet ingeminæ potestatis suæ signum, gladium bis acutum, Cæterum sub Christo sacerdos, & Rex impermistas continent potestates*. Respondetur ad priorem partem, illam sententiam in eo sensu sumptam, & hic applicatam non posse satisfacere. Quia Ecclesia militans est unum corpus visibile in hoc mundo existens, ac indigens gubernatione humana, & externa: ergo non potest solum reduci immediate ad caput invisibile hominibus mortalibus, quale est Christus: ergo necesse est, ut etiam Vicarius Christi habeat excellentiam potestatis, ubi fuerat necessaria ad conveniens regimen totius corporis; ipse ergo est simpliciter supremum caput. Neque Walden. in contrario sensu loquutus est, sed agit de reductione utriusque potestatis ad unum principium quoad originem, & participatione directe iurisdictionis, quam unaquæque illarum potestatum habet in suo ordine. Et hoc sensu dicit impermistas, & reduci solum ad Deum, vel Christum: non negat tamen, quin saltem indirecte potestas temporalis subordinetur spirituali, præcipue in ordine ad vitandum peccatum, & divinam offensionem, ut in numero sexto expresse declaravit cum Hugon. de sancto Victor.libr.2. de Sacram.capit. 4. 6. & 7. Objectio diluitur.

5. Et hinc potest nova confirmatio addi fundata in verbis Gelasii Papæ in cap. *duo sunt* 96.dist. *Quia pro animabus regum Pontifices sunt reddituri rationem*, insinuans in verbis illis, *Pasce oves meas*, etiam Reges, & Imperatores Petro fuisse subjectos, quia sub Christi ovibus comprehendi debent; ergo etiam debent pasci, & regi a Petro: jam enim explicuimus sub verbo, *pascendi*, etiam potestatem regendi contineri. Dices, hoc verum esse quoad spirituale regimen. Sed contra, quia regula regiminis temporalis, ut sit rectum, & honestum, debet esse spiritualis; ergo necesse est, ut ipsamet potestas temporaliter regendi reguletur per spiritualem, & hoc est illi esse subiectam, & subordinatam. Et hac ratione Pontifices reddituri sunt rationem pro Regibus, & Imperatoribus, quia ad illos pertinet corrigere, & emendare quidquid ipsi non solum ut homines; sed etiam ut Reges in usu suæ potestatis peccaverint. c. duo sunt. Obviatur obiectioni.

6. Unde confirmatur, quia alias non esset sufficienter provisum Ecclesiæ, si non esset in ea potestas, quæ Reges, & Principes possit in officio continere, saltem utendo spirituali gladio. Dices; hoc argumento probaretur, necessariam etiam esse aliam potestatem, quæ spirituales pastores contineat in officio: nam etiam illi errare possunt, & fortasse majora damna ovibus inferre. Respondetur ita quidem esse, quoad omnes spirituales principes, seu pastores, infra supremum Christi Vicarium, ad quem pertinet emendare, vel etiam punire reliquos: ipsum autem caput supremum, non potuit alteri homini morali subiici, quia vel procederetur in infinitum, vel tolleretur debita subordinatio, & unitas: & ideo alio altiori modo providit Christus Ecclesiæ suæ quoad hanc partem; nam quoad doctrinam, & præcepta morum talem assistentiam suo Vicario promisit, ut in his errare non posset, ita ut grave aliquod damnum inferret Ecclesiæ per abusum potestatis. Et hoc fuit sufficiens quoad potestatem legislativam, de qua agimus. Alia vero incommoda, quæ interdum sequi possunt ex pravis moribus, vel operibus talis personæ, minoris momenti sunt, & aliquando sunt toleranda: nam hæc est hominum fragilitas, & conditio, & si interdum sint graviora, & clare injusta, jure defensionis possunt homines se tueri: non tamen jure vindicationis, aut punitionis. Solum in casu hæresis solet fieri aliqua exce-

ptio,

ptio, quam alibi tradendam, & explicandam relinquimus.

7. Posset eadem assertio confirmari ex usu Ecclesiæ ac variis exemplis, quæ ex parte connumerat Gelas. Papa loco citato; sed quæ ad præsentem materiam pertinere possunt, inferius tractando de Legibus Canonicis attingemus: cætera videri possunt in historiis, & ea in summam redigit Bellarmin. supra cap. 7. Ex quibus etiam expedita manet ratio dubitandi in principio posita. Nam ostensum est, Scriptura & traditione hanc institutionem esse a Christo Domino. Petrus vero, & Paulus ibi allegati loquuntur de obedientia debita Principibus, & potestatibus a suis subditis respective, non tamen in eis explicatur qualis sit subordinatio potestatum inter se. Neque est verum Imperatores Christianos unquam judicasse Pontifices, ut in tr. de Immunit. late ostensum est.

8. Exemplum autem ibi adductum ex 3. Reg. 2. petebat specialem difficultatem de comparatione simili inter Pontificem, & Regem sub statu legis veteris, sed hæc parum refert ad præsens institutum, & in proprio loco tractando de Romano Pontifice disputabitur: & ideo nunc solum dico duo. Unum est, ex illo nihil sufficienter probari, vel quia ibi narratur factum, non jus, id est, narratur, quid fecerit Salomon, non tamen an fecerit ex legitima, vel usurpata potestate, vel certe, quia (ut aliqui volunt) Salomon ex peculiari instinctu Spiritus sancti id fecit, ut in eodem loco innuitur, & ideo non sequitur id fecisse ex ordinaria potestate quam haberet. Alterum est, parum referre ad præsentem causam comparatio illa veteris Testamenti, tum quia lex vetus in his ceremonialibus & judicialibus jam cessavit, ut l. 9. ostendemus: tum etiam quia longe altioris ordinis est Pontificatus legis novæ, quam veteris, & ideo dato, & non concesso, Pontificatum veterem non habuisse illam excellentiam non sequitur Pontificatum a Christo institutum illam non habere. Sicut etiam Papa nunc habet potestatem remittendi peccata, quam non habuit sacerdos antiquæ legis, nunc Papa potest concedere indulgentias, quod alius non potuit. Denique Petro promissæ sunt claves regni cœlorum, & dictum illi est, *Pasce oves meas*, &: *Quidquid ligaveritis super terram, erit ligatum & in cœlis*, quæ non sunt dicta veteri Pontifici. Et ideo quidquid de illo sit, veritas posita inconcussa manet.

CAPUT X.

Utrum potestas Ecclesiastica ad leges ferendas possit in eadem persona conjungi simul cum civili.

1. HÆc sola comparatio nobis superest inter has duas potestates. Et in illa inveniuntur errores contrarii, unus est, has duas potestates, prout sunt in Ecclesia, semper ac necessario esse conjunctas, non quidem in eo sensu, in quo aliqui dixerunt, utramq; potestatem esse in summo pontifice respectu totius orbis, & directe, ac formaliter (ut sic dicam) ex divino jure: quamvis enim hoc non ita sit, non tamen est error in fide, sed opinio, de qua satis dictum est. In alio sensu hæretico docent illam hæretici huius temporis quorum princeps quoad hanc partem videtur fuisse Henricus VIII. Rex Angliæ, qui voluit unumquemque Regem temporalem esse summum Pontificem in suo regno, atque ita habere simul utramque potestatem. Hi hæretici nullum habent fundamentum præter affectum libertatis: videntur autem nihil altius sentire de hac potestate spirituali in lege nova, quam habuerit in lege veteri, aut naturæ, & ideo quod illis temporibus servatum esse putant, ut Reges essent supra sacerdotes, nunc etiam servandum esse existimant.

Hæresis hujus tēporis.

Fundamētum ex lege veteri & naturæ.

2. Alius error inventus etiam a novatoribus est, potestatem civilem omnino repugnare Pontificibus, seu personis in sacerdotali dignitate constitutis. Afferunt verba illa Christi Lucæ 22. *Reges gentium dominantur eorum &c. Vos autem non sic*, ex quibus verbis sic colligit Bernard. l. 2. de consider. c. 6. *Planum est, Apostolis interdicitur dominatus. ergo tu, & tibi usurpare aude, aut dominans Apostolatum, aut Apostolicus dominatum, plane ab alterutro prohibueris, si utrumque similiter habere voles, perdes utrumque.* Item illa Pauli 2. ad Timoth. 2. *Nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus.* Ex quibus volunt colligere, iure divino prohibitum esse sacerdotibus habere regimen temporale. Confirmari potest, quia Nicolaus Papa in Epistola ad Michaelem Imperatorem dicit: *In lege naturæ eosdem fuisse Reges, & sacerdotes: Christum autem illas potestates separasse:* ratio etiam adjungi potest, quia non videtur una persona sufficiens ad utrumque regimen convenienter præstandum, præsertim si utrumque sit perfectum, quale requiritur in eo qui potestatem habet ferendi leges.

2 error.

3. Nihilominus veritas catholica est, potestates has nec necessario esse conjunctas, nec necessario separatas, quia neutrum est divino iure præceptum, aut prohibitum. Prior pars satis patet ipso usu, & experientia. Nam in primis multo tempore fuit Ecclesia Christi sine ulla temporali potestate quoad civile regimen reipublicæ, & prius, scilicet, quam Reges cœpissent ad fidem converti; & tamen potestatem spiritualem semper habuit, ex quo Christus dixit. *Pasce oves meas:* Nunc etiam multi sunt Episcopi, qui nullam habent potestatem civilem ad ferendas leges, cum tamen spiritualem habeant: ergo ex hac parte separabiles sunt. Deinde quod potestas civilis etiam suprema sine Ecclesiastica inveniantur, eadem traditio ostendit. Nam Constantinus Imperator in Concilio Niceno professus est, se non habuisse potestatem ad iudicandum inter sacerdotes. Idem de Valentiniano seniore refert Ambr. lib. 2. Epist. 13. ad Valentin. juniorem in qua dignam refert catholico Imperatore sententiam: *In causa fidei, vel alicujus Ecclesiastici ordinis, eum judicare debere, qui nec munere impar sit, nec jure dissimilis.* Et ita etiam factis observasse refert Niceph. lib. 11. hist. c. 3. & 30. & similia habet Theod. libr. 4. hist. cap. 6. & 7. Qui etiam c. 16. cum Niceph. supra c. 13. refert indigne dictum Eulogii sacerdotis, qui cum a præfecto induceretur ad consentiendum Valenti Arriano Imperatori, per ironiam interrogavit: *Num quid cum Imperio est etiam sacerdotis dignitatem consequutus:* Denique ab omnibus catholicis Regibus ita usque ad nostra tempora servatum est: ratio v. clara est ex dictis destruendo fundamentum contrarii erroris: nam in lege nova potestas Ecclesiastica non est naturalis, sed supernaturalibus, & specialiter a Christo data, nunquam vero data est terrenis Regibus, nec alicubi Christus præcepit, ut esset conjuncta cum potestate regia: nulla ergo est talis necessitas.

Conclusio

4. Quod autem hæ duæ potestates in eadem persona conjunctæ esse possint, similiter probatur ex usu Ecclesiæ: nam summus Pontifex simul etiam Rex est temporalis in suis terris, quarum est, dominus, quod a sanctis Pontificibus inchoatum, & conservatum est, unde cogitari non potest esse illicitum. Imo speciali Dei providentia factum esse affirmat D. Thom. in 2. sentent. in fine. Similiter multi Episcopi simul habent civilem potestatem, & dominium ut constat, præsertim in Germania, & Hispania, & Conimbricensi hoc Episcopatum: ratio vero est, quia hoc non est per se malum, neque est aliqua positiva lege prohibitum, & aliunde potest multas rationes congruentiæ habere: ergo. Antecedens quoad primam partem probatur, quia contra nullam est virtutem. Item quia si aliqua esset per se malitia, maxime quia temporalis potestas impediret debitam curam, & solicitudinem circa administrationem spiritualis potestatis: hoc autem nec necessario sequitur, quia per ministerium aliorum potest illa potestas exequutioni mandari, ita ut non multum impediat. Præterea si quid laboris, vel incommodi hinc sequi videatur, potest utilitatibus aliis compensari: tum quia verisimile est, justitiam rectius esse administrandam per hujusmodi Principes: tum etiam quia conjunctio illarum potestatum in eadem persona multum deservire potest ad majorem pacem, & unionem, & ut temporale regimen ad spirituale melius referatur: tum

Civilem & eccle-[siastic]am po-testatem esse posse in eodem ostenditur ex usu Ecclesiæ.

etiam quia hoc conciliat majorem reverentiam erga Ecclesiasticum principem, qui etiam melius poterit resistere hostibus fidei, si potestatem habet temporalem, ut experientia comprobatum est. Atque ita simul probata est tertia pars antecedentis. Secunda autem probatur, quia nulla est talis lex divina, vel humana, quod patebit respondendo ad fundamenta contrarii erroris.

Explicantur auctoritates contrariæ hæresis.

3. Ex verbis ergo Christi Domini, *Reges gentium dominantur eorum*, &c. talis prohibitio non colligitur: nam cum subdit, *Vos autem non sic*, non est sensus, vos non habebitis dominium temporale, sed sensus est: Non dominabimini sicut illi dominantur, id est, ad vestrum commodum, utilitatem, & honorem, ubi non loquitur de regimine temporali Ecclesiæ, sed de spirituali, & formam ac modum ejus præscribit per comparationem ad temporale, quod in superioribus etiam tactum est: & in eodem sensu loquitur Bernard. ut ex contextu est manifestum. Addo, quod licet daremus, Christum ibi loqui de dominio temporali, illa verba non continerent prohibitionem, sed solum explicarent, Christum non dedisse hominibus hanc potestatem, licet non prohibuerit, ut per homines dari possit Ecclesiasticis Principibus. Neque etiam ex loco Pauli talis prohibitio colligi potest. Expendendum etenim est illud verbum, *implicat se*, potest namque Ecclesiasticus princeps uti hac potestate temporali, non se implicando negotiis secularibus, sed prudenter, ac moderate illa utendo. Item est ponderandum illud verbum, *negotiis secularibus*, quod proprie significat negotiationem, & nimiam sollicitudinem circa temporalia lucra, ut notavit Chrysost. Princeps autem Ecclesiasticus non ad hunc finem accipit temporalem principatum, sed ut Ecclesiæ utilitati, & fidelium commodis magis inserviat: & ideo illud temporale ita conjunctum spirituali non est seculare omnino, sed aliquo modo sacrum: habere igitur talem potestatem civilem simul cum spirituali, contra nullam legem divinam est, vel positivam vel naturalem. Quod vero contra humanam non sit, per se notum est, nec indiget probatione. Sic ergo responsum est ad fundamentum secundi erroris: Adrian. autem Papa in Epistola ibi citata solum intendit, quod in priori puncto contra primum errorem diximus, nec enim potuit indicare, esse prohibitum, quod ipsemet profitebatur. Plura de hoc argumento legi possunt in Bellar. l.5. de Rom. Pont. c.9. & 10.

CAPUT XI.

An lex Canonica habeat propriam materiam, in qua honesta præcipiat & prava prohibeat, distinctam a materia legis civilis.

Diximus de finali, & efficienti causa legis canonicæ, dicendum sequitur de materiali, in qua multa habet communia cum lege civili, quæ breviter supponenda sunt: nam inde oritur difficultas præsentis quæstionis, quæ in hoc versatur, ut distinctione in materia inter utramque legem assignemus. Primo ergo convenit canonicum cum civili in hoc, quod circa solam materiam honestam versari potest: nam hoc multo magis necessarium est ad finem ejus, quam ad finem legis civilis, ut per se constat. Item quia hoc spectat ad perfectionem legis: ergo multo magis debet convenire legi canonicæ, quam civili. Unde pro regula constitui potest, quidquid perfectionis in hoc genere materiæ habet lex civilis, multo magis convenire legi canonicæ. Secundo ergo convenit lex canonica cum civili, quia præcipere potest in materia cujuscunque virtutis, quia ordinatur ad finem perfectiorem, magisque spiritualem, ad quem usus omnium virtutum magis necessarius est; & ita constat ex usu, quia Ecclesia determinat præcepta divina, vel addit nova, in sacramentis, jejuniis, orationibus, &c. ut late & bene Nav. de red. Eccl. q.2. mon. ult. nu.2. & 3.

1 Convenientia legis Can. cum civili

Secunda.

Tertio

2. Tertio conveniunt, quia lex etiam Canonica non præcipit omnes actus omnium virtutum, licet præcipiat omnium virtutum actus: quia inter opera virtutum multa sunt consilii, quæ non possunt sub absolutam obligationem per Ecclesiam imponi, ut est perpetua castitas, & similia. Et ratio est, quia lex Canonica licet a divina potestate specialiter descendat, simpliciter humana est, & ferri debet modo hominibus accommodato, & ideo esse etiam debet moribus hominum accommodata, & moraliter possibilis, & utilis multitudini, sicut de lege in communi dictum est. Dixi autem absolute præcipere: tum quia non absolute, sed sub aliqua iusta conditione potest Ecclesia interdum præcipere opera consilii: sic enim imponit clericis in sacris necessitatem castitatis servandæ, quia non simpliciter, sed sub prævia conditione voluntaria illud onus imponit, scilicet si velint in illo ordine constitui, quod illis voluntarium est: tum etiam, quia licet absolute non præcipiat opera dura, & asperę pœnitentiæ, supposito delicto potest illa præcipere in vindictam ejus, & correctionem. De regula autem servanda in definienda hac materia, quando excedat, vel non excedat limites potestatis Ecclesiæ, nihil occurrit addendum his, quæ de lege civili dixi, sed prudenti arbitrio opus est, quod maxime accommodandum est usui Ecclesiæ, & morali necessitati talis materiæ, vel legis in ordine ad communem salutem animarum, in quo etiam considerandus est personarum status, pro quibus leges feruntur, ut illi etiam accommodentur.

3. Quarto similiter convenit lex canonica cum civili, quia non prohibet absolute omnia vitia, & peccata. Dico autem non prohibere omnia speciali coactione, aut censura, illa utendo: nam absolute cupit omnia evitari, & per doctrinam, & monitionem id procurat, pertinetque maxime hæc cura ad Ecclesiæ pastores. At per vim coactivam, vel legislativam non omnia prohibet, quia esset nimis onerosum humanæ fragilitati, & potius esset in destructionem, quam in ædificationem, quia majora mala sequerentur ex prohibitione adeo generali, quam ex aliqua tolerantia. Regula ergo posita generaliter a D.Th. d.q.95. ar.2. & supra declarata specialiter in legibus civilibus, cum proportione applicanda est ad leges canonicas, prohibuit enim vitia, quæ graviora sunt, vel quæ scandalum, & nocumentum spirituale aliis afferre possunt: alia vero minora tolerat, seu dissimulat, cum moderatione autem, & modo statim explicando.

Ratio dubitandi.

4. Ex his igitur oritur ratio dubitandi in præsenti puncto: videri enim potest, nullum esse discrimen inter has leges in earum materia, quandoquidem utraque in materia omnium virtutum, & vitiorum versatur. Accedit, non videri necessarium, ut potestas civilis, & Ecclesiastica, licet distinctæ sint in materia distincta versentur: sæpe enim contingit, facultates, vel virtutes diversas in eadem versari sub diversa ratione, ut patet de intellectu, & voluntate, & temperantia acquisita & infusa: sic ergo potestas civilis, & Ecclesiastica poterunt habere materiam communem sub diversis rationibus, ordinando illas ad suos fines diversos. Denique hoc videtur suadere usus ipse, nam leges civiles & canonicæ versantur circa matrimonia, juramenta, usuras, & similia, &c, quod difficilius videtur, in Cod. Justiniani habentur leges de Episcopis, de clericis, monachis, de Ecclesiis, quæ sunt materiæ in quibus maxime possunt leges canonicæ a civilibus distingui. Adde ipsos canones disponere leges civiles aliquando posse habere vim in foro Ecclesiæ, c. *certum*, cum aliis, d.10. cap.1. de no. op nunc.

5. In contrarium autem est, quia unaquæque potentia debet habere materiam sibi proportionatam, maxime quando sunt diversorum ordinum: ostendimus autem potestatem civilem, & Ecclesiasticam hoc modo esse distinctas, quia una est spiritualis, & divini ordinis; altera materialis, & naturalis: ergo necesse est, ut habeant materias proportionali modo diversas. Deinde quia ad fines distinctos diversa media ordinantur, & accommodantur, quæ media solent esse materiæ legum: leges autem civiles, & canonicæ habent fines longe diversos, ut ostendimus: ergo media, ergo & materias. Quod a fortiori exemplo

plo declarari potest, quia intra latitudinem legum temporalium juxta diversos fines distinguuntur etiam materiæ diversarum legum, & ita distinguitur jus militare a jure proprio civitatis, ut significavit Isidor. 5. Etymol.cap.7.habetur in cap. *jus militare*, d. 1, & sumitur ex Arist.7.Polit.c.8.& 9.& Plat.l.2. de repub. & 8.de Leg.ita ergo a fortiori in præsenti. Denique constat, illas leges civiles nullas esse, quæ mittunt falcem in messem alienam, ut in superioribus ostendo differentiam utriusque potestatis, demonstratum est.

In quibus differant lex can.& civilis ex parte materiæ.

6. Igitur dicendum est, jus canonicum, & civile in multis differre ex parte materiæ. Primo quidem, ac præcipue, quod materia legis civilis temporalis est, Canonicæ autem spiritualis. Ita sentiunt communiter Canonistæ in cap. *Ecclesia*, de constit. & Legistæ in l.*omne populi*,ff.de just.& jur.& sumitur ex c.*bene quidem*, cap.*si Imperator*, & c.*duo sunt*, 96.dist. & cap. *quoniam*, dist.10. c.*solitæ*, de maiorit. & obedientia, Ratio vero generaliter assignari potest ex dictis de potestate laica, & Ecclesiastica, ostendimus enim, illam esse humanam, & temporalem: & hanc vero quodammodo divinam, & spiritualem: omnis autem potentia debet habere materiam sibi proportionatam, & nulla excedit suos limites: ergo potentiæ spirituali spiritualis materia respondet, & civili temporalis: sic enim unaquæque servabit proportionem cum sua materia, circa quam versatur. Neque obstabit huic diversitati, quod utraque possit in materiis omnium virtutum imperare, quia virtutes omnes possunt aliquo modo versari in utraque materia, & ideo quamvis utrumque jus possit attingere honestatem cujuscunque virtutis moralis: unumquodque tamen illam præscribit in materia sibi proportionata. Jam enim diximus, quamvis jus dirigat aliquam virtutem, non necessario versari circa omnes actus, vel circa totam materiam talis virtutis.

Quid materia temporalis, quid spiritualis.

7. Ut autem hæc differentia exacte intelligatur, oportet exponere, quid nomine materiæ temporalis, vel spiritualis intelligendum sit. Ad hoc autem declarandum adverto, in materia virtutis duo posse considerari, sc.actum ipsum virtutis, vel vitii, & rem circa quam versatur, quæ potest esse vel res, vel persona circa quam fit operatio, vel etiam persona operans, ad quam actus ipse præceptus, vel prohibitus per legem, dicit aliquam habitudinem. Actus itaque virtutis, vel vitii est proxima materia legis, ut hactenus diximus; tamen consequenter etiam alia pertinent ad hanc materiam legis ratione ipsius actus. Loquendo ergo de materia proxima legis spiritualis, materia præcipua ac primaria est actus supernaturalis, ut est actus fidei, & ideo omnes leges, quæ pertinent ad fidem vel materiam ejus, sunt per se canonicæ, quia tota illa materia spiritualis est. Deinde in eodem ordine collocantur actiones sacramentorum, quia etiam illæ supernaturales sunt. Unde etiam factum est, ut actiones quædam, quæ alias videbantur naturales (ut matrimonium quatenus est contractus humanus, qui ad conservationem generis humani ordinatur) propter elevationem ad esse sacramentale, pertineant ad leges canonicas, juxta c.penult.& ult.de secundis nuptiis. Idemque dicendum est de aliis actionibus sacris, & de iis præsertim, quæ proxime, & directe ad cultum Dei ordinantur, ut sunt vota, juramenta, &c. Ex quo ulterius ortum est, ut res omnes, circa quas per se, & proxime versantur hæ actiones, sub ea ratione ad materiam canonicam pertineant, hujusmodi sunt personæ sacræ, loca, templa, & vasa, & consequenter etiam beneficia, & bona Ecclesiarum, quæ inter res sacras computantur.

8. Consequenter etiam vitia contraria hujusmodi, actibus, seu rebus per se pertinent ad canonicas prohibitiones, ut sumitur ex c. *ut inquisitionis*, cum duobus sequentibus, de hæret.in 6. ubi sermo est de crimine hæresis, de quo dicitur ad meram jurisdictionem Ecclesiasticam pertinere. Quia vero omnia peccata avertunt hominem a supernaturali fine, ex eo capite in hoc spirituali ordine computantur, juxta c.*novit*, de judic.tum quia opponuntur spiritualibus bonis, & ita reducuntur ad eundem ordinem, quia contraria sunt quodammodo eiusdem generis; tum maxime, quia sunt iniuriæ Dei, cuius honor, & cultus est primarius finis canonicæ potestatis. Atque hac ratione peccata quantum est ex se sunt materia Ecclesiasticæ potestatis, & quantum est ex vi iurisdictionis sub materia legis Canonicæ continentur, si aliunde conditiones aliæ concurrant, ut expediat de illis leges ferre. Denique consequenter hinc fit, ut res omnes inferiores, quatenus possunt esse materia supernaturalium actuum, vel virtutum, aut etiam vitiorum, sub hac materia canonica comprehendantur. Atque ita ex declaratione materiæ canonicæ explicatum est, quæ sit materia temporalis, seu legis civilis. Illa enim materia apta ad legem humanam, quæ hunc gradum spiritualem non attingit, temporalis est, sub qua proxime continentur actus morales, qui ad humanam societatem naturaliter necessarii sunt; remote vero res omnes, circa quas tales actus versantur, & personæ quatenus ex eis civitas, seu humana politia componitur.

2.Differentia.

9. Secunda differentia inter utramque materiam assignari potest, quia Canonica excellentior est, & universalior. Hæc sequitur ex prima: ratio enim prioris partis est, quia spiritus præstat corpori alterius vero partis ratio est, quia fere tota materia temporalis ad spiritualem finem ordinari potest, & illi subest, & sub illo respectu induit quandam rationem spiritualis materiæ, & ita potest ad leges Canonicas pertinere. Sic enim supra dicebamus, potestatem temporalem, seu civilem esse Ecclesiasticæ subiectam, & eodem modo dicunt Juristæ materiam peccati, id est, ubi agitur de illo vitando, seu de periculo animæ, canonicam esse; & ad leges canonicas spectare, sic Glossa per textum in regula, *possessor*, de regul.iur.in 6.ubi alia iura adducit, quibus locis id tradunt communiter Doctores, ut notat Navar. Comment.c.*si funeraveris*, num.106.& idem tradunt Bartol. & alii, quos refert, & sequitur Fortun.tract. de ult. fine utriusque juris, n.151. Unde sicut in naturalibus potentiis superior interdum versatur circa materiam inferioris sub altiori ratione, & ultra illam circa aliam excellentiorem, ut patet de intellectu respectu sensuum: ita quodammodo lex canonica excellentiori modo materiam legis civilis, & aliam præterea altioris ordinis complectitur.

3.Differentia.

10. Unde etiam potest tertia differentia in primariis materiis considerari. Nam materia legis civilis principalior, & magis per se intenta est, quæ pertinet ad justitiam humanam: principalis autem materia legis Canonicæ est, quæ pertinet ad iustitiam, & religionem divinam, quia fere reliqua omnia ad hanc refert, & ordinat, ut constat ex dictis. Unde quoad hanc partem civilis potestas magis limitata nunc est in Ecclesia, quam esset ante Christianam religionem: nam olim cura religionis ordinabatur ad honestam felicitatem reipublicæ, ut supra ex D.Th.notavimus: nunc autem religio, & spiritualis salus ac felicitas per se primo intenta est, & reliqua propter illam: & ideo olim cura religionis, vel pertinebat ad potestatem regiam, vel cum illa coniungebatur in eadem persona, vel illi subordinabatur: nunc autem cura religionis specialiter pastoribus Ecclesiæ commissa est. Unde materia primaria legis Ecclesiasticæ est religionis materia, sub qua comprehendimus omnem illam, quæ ad sanctificationem animæ spectat: indirecte vero seu in ordine ad illam ad alias etiam materias extenditur, ut declaratum est.

Ante legem gratiæ cura religionis vel pertinebat ad potestatē regiā vel cum ea conjungebatur vel illi subordinabatur.

11. Et hinc intelligitur, qua ratione contingat, ut lex Canonica, & civilis interdum versentur circa eandem materiam, quia nimirum materia per se temporalis est, & sub ea ratione potest lex civilis circa illam versari: habet tamen aliquem respectum ad spiritualia, & sub ea ratione potest ad legem canonicam pertinere. Atque hoc modo multa delicta dicuntur esse mixti fori, quia ad utramque potestatem pertinere possunt, & in eis datur locus proventioni. Et hoc tantum probat secunda ratio dubitandi, supra posita, quia diversæ facultates possunt interdum circa eandem rem materialiter versari, & eadem res potest esse utilis ad diversos fines, & e converso idem peccatum potest perturbare rempublicā, tam in temporalibus, quā in

in spiritualibus; ita ergo possunt hæ leges habere aliquam materiam communem, quamvis non totam, quia semper finis proprius, & præsertim excellentior aliqua media propria, & excellentiorem materiam habet, circa quam versari nullo modo potest inferior potestas.

12. Ultimo ex dictis intelligitur, posse aliquando Pontificem determinare materiam aliquam, seu quasi reservare illam, ut tantum Canonica sit, non solum declarando (ut sine dubio facere potest, quando materia ipsa ex se, & ex jure divino spiritualis est) sed etiam constituendo, & eximendo, sibique reservando aliquam materiam, propter spiritualem rationem, etiamsi alias secundum se posset esse materia legum civilium: ratio est, quia illa potestas est superior, & ita in ordine ad suum finem potest disponere etiam de inferiori materia, prout expediens fuerit; ergo multo magis potest sibi appropriare materiam communem, si ad decentiam rerum sacrarum judicarit opportunum.

13. Ad rationes dubitandi in priori loco positas in discursu capitis fere responsum est. Solum circa tertiam, quæ ex utriusque juris principiis sumebatur, tria notanda sunt. Primum est, usum legum civilium disponentium in materiis canonicis solum admitti posse in legibus civilibus, quæ aut versantur circa materiam mixti fori, vel disponunt circa materiam fori Ecclesiastici, adjuvando Ecclesiasticas leges, modo ab eis permisso. In quo in primis observare oportet, ut leges civiles non repugnent canonicis: nam ubi repugnaverint, canonicæ præferendæ sunt, quia sunt a superiori potestate; quando vero non solum non repugnant, sed potius conveniunt, & lex civilis juvat, & suo modo ministrat canonicæ, utraque servanda est, unaquæque in suo foro, & juxta mensuram sibi proportionatam. Sicque leges civiles prohibent, & puniunt delicta, quæ per canones etiam puniuntur, ut sunt usuræ, matrimonia illicita, ut incestuosa, clandestina, & similia: nam hæc interdum sunt contra naturalem justitiam, ut usura, vel sunt contra debitum modum contrahendi etiam naturalem, & convenientem ad pacem reipublicæ, & ideo sub ea ratione possunt esse materia legum civilium in his, quæ per canonicas non prohibentur. Interdum vero leges civiles puniunt delicta, quæ sunt omnino fori Ecclesiastici, ut est hæresis, blasphemia, & similia, quia etiam hæc vitia nocent valde reipublicæ Christianæ, etiam quoad externam pacem, & felicitatem temporalem, & alias Ecclesia id non prohibet; imo utitur ministerio talium legum in suum finem: & hæc doctrina colligitur etiam ex citatis juribus, & ex c. 2. 35.qu.2. & ex capit. 2. de disponsat. impuber.& est valde communis, ut videri potest in Glossa in Authentica, *quomodo oporteat Episcopos*, &c. in princ. verb. *tolli*, de electio, quæ communiter approbantur tum ibi, tum alibi, ut videre licet in Felin. in c. *Ecclesia*, de constit. latissime, & ibi in Abbate, & aliis, & plura refert Covar. in 4. cap. 6. in principio, num.18.19. & 20. Matienz. libr.5. recopil. tit. 1. lib. 1. Glossa 7. n.3.& 4. Greg.Lop.in l.5.t.3.partit.4. n.3. Ex qua lege colliguntur duæ optimæ rationes supra insinuatæ, sc. per tales leges civiles intendi, ut Canonicæ melius impleantur, & ut alia damna, & perturbationes reipublicæ vitentur, & plura refert Sancius li. 3. de matrim. disp.47 n.12.

Respondetur arg.

14. Secundo observandum est, leges civiles interdum admitti; non solum in eadem materia, sed etiam in usu fori Ecclesiastici: quando autem hoc contingit, non fit ex vi jurisdictionis civilis, nam leges civiles non possunt ad hoc obligare, ut per se constat: sed fit ex voluntario usu potestatis Ecclesiasticæ, quæ ubi desunt canonicæ leges, civiles sibi utiles admittit, & illis utitur. Illud autem fit duobus modis per Canones. Unus est per generalem regulam, quod leges civiles observantur in foro canonico, ubi canones nihil disponunt, & leges sunt usui Ecclesiæ accommodatæ secundum similitudinem rationis. Ita enim profitetur Luc.3. c.1. de novi operis nunciat. ibi: *Sicut leges non dedignantur sacros Canones imitari, ita & sacrorum statuta Canonum Principum constitutionibus adjuvantur*. Unde infra concludit, *Secundum legem, & Canonum statuta negotium non differas terminare*. Ubi Glossa, & fere omnes Doctores id notant, & Panormit. in capite secundo de desponsat. impuber. & Bernard. Diaz. in Pract. capite decimoquarto in fine & ibi Salzed. qui advertunt in hujusmodi occasione leges proprii regni præferendas esse imperialibus, ubi canonicæ deficiunt, & referunt alios. Sed fortasse hoc magis est consilii quam necessitatis, cum per canones non inveniatur dispositum; nisi aliud ex consuetudine Ecclesiasticorum judicum habeatur; illam enim observandam esse censeo.

Leges civiles observantur in canonico foro ubi canones nil disponunt & sunt usus Ecclesiæ accommodata.

15. Alter modus est, quando in particulari lex aliqua civilis est canonizata (ut aiunt) id est, canonica effecta ex acceptatione Ecclesiæ. Ad hujusmodi autem canonizationem non satis est, legem aliquam civilem esse insertam in Decreto authentico Gratiani quia ille non habuit jurisdictionem, qua posset talem vim dare legi civili, sed necesse est, ut Pontificia auctoritate sit approbata, & inter canones recepta, ut fit in capit. 1. & 2. de caus. possessionis, & ca. *in primis* §. *gloriosus*, dist.11. & ibi notat Glossa verb. *capituli*. Item Glossa in capite primo de rebus Ecclesiæ non alienand in 6. ver. *tractatus*, ubi Gemin. & alii. Abb. in cap. *super eo*, 1. de testibus num. 4. & latius ibi Felin. num.3.& in cap.2. de rescript. num.29. & 43. & bene Rebuff. in tract. Nominationum, qu. 5. num.15. & Gutier. lib.1. Canonic. quæstionum, ca. 21. num.32.& 33. qui refert Ripam in cap.2. de rescrip. num.80. & alios.

16. Tertio observandum est circa leges illas Cod. a Justiniano Imperatore editas circa personas, & res Ecclesiasticas. Ad quas aliqui respondent eo tempore nondum fuisse personas, & bona Ecclesiastica exempta a iurisdictione Imperatorum. Sed non potest admitti responsio, tum quia id, quod supponit, simpliciter falsum est; tum etiam quia saltem de rebus, & causis Ecclesiasticis est certum, semper fuisse exemptas, cum tamen leges illæ etiam de his materiis multa disponant. Alii respondent, fuisse factas illas leges ex consensu Pontificum, sic enim non repugnat, laicum spiritualia tractare, ut indicatur in cap. *decernimus*, &c. *cum non ab homine*, de judic. & ibi notatur, & Glos. in cap. *imperium*, dist.10. & 16. qu. 7. in prin. Sed hoc non est verisimile, quia licet interdum Pontifices conferant secularibus Pontificibus aliqua particularia, quæ sine spirituali jurisdictione exerceri possunt; non tamen illis conferunt spiritualem jurisdictionem, nec Ecclesiæ gubernationem committere possunt, & ideo non est verisimile illis contulisse potestatem ad illas leges ferendas; & maxime cum de illa commissione non constet, & Imperatores in eis propria auctoritate uti, & in eo sensu loqui videantur. Alii ergo excusant Imperatores, quod bona fide, & omnino iuvando Ecclesiam illas leges fecerint, & forte non ad obligandum, vel cogendum Ecclesiasticos, vel in materia Ecclesiastica; sed ad instruendum suos ministros de rebus Ecclesiasticis, ut servare illas, & iuvare Ecclesiam possent, cum oporteret: & certe hoc animo videntur multæ similes leges positæ inter leges Partitarum Hispaniæ. Utcunque vero sit, certum est, illas non esse veras leges, nec obligare, iuxta cap. *litteras*, de iuram. calum. nisi in his, in quibus fuerant canonizatæ; in aliis vero si fuerint contrariæ canonibus, contemnendæ sunt, ut etiam sumitur ex l. *privilegia*, & l. *cassa*, C. de sacrosan. Eccles. si vero non sint contrariæ, poterunt deservire per modum instructionis, non per modum iuris. De quo videri potest Felin. in dicto capit. *Ecclesia*, de constit. num. 36. & ibi Panormit. num. 15.

De legibus Cod. circa personas Ecclesiasticas.

CAPUT

CAPUT XII.

Utrum potestas Ecclesiastica efficaciam habeat in actus mere internos, ita ut per legem canonicam per se præcipi, aut prohiberi possint.

1. EXplicuimus hactenus proprium principium, & finem legis Canonicæ, sequitur, ut declaremus materiam eius, & incipiamus a propinquiori, quæ est actus humanus, & quia de actu exteriori in genere nulla est difficultas, de interiori specialiter inquirimus: nam licet de lege humana in communi supra definierimus, non posse per se versari circa internos actus, in lege Canonica habet illa resolutio specialem difficultatem, quam in hunc locum remisimus. Est autem generalis ratio dubitandi, quia potestas Ecclesiastica est spiritualis, & ordinatur principaliter ad internum bonum animarum, & habet altius principium, scilicet Deum ipsum supernaturaliter illam conferentem, & ideo ex utroque capite videtur posse immediate versari circa interiores actus. Unde argumentor in hunc modum: nam Christus Dominus habet potestatem ferendi leges obligantes ad actus internos, ut credendi, & similes, & ideo potuit præcipere confiteri etiam cogitationes internas: ergo potuit Vicario suo relinquere participationem huius potestatis: nulla est enim repugnantia: ergo relicta fuit ab eo.

Ratio dubitandi.

2. Probo hanc ultimam consequentiam variis modis. Primo ex generalitate illorum verborum, *quodcunque ligaveris*, &c. Cur enim a nobis limitatur, cum Principis concessio ample sit interpretanda? Secundo ex congruentia insinuata, quia ad finem huius potestatis hæc materia proportionata est: nam interna salus animarum, quæ per hanc potestatem intenditur, magis pendet ex internis actibus, quam ex externis. Tertio probatur inductione: nam primo potest Ecclesia remittere interiores culpas per absolutionem sacramentalem. Deinde potest dispensare in votis, etiam pure internis, & mentalibus; ergo habet jurisdictionem in tales actus. Item potest similia vota irritare. Præterea potest pœnas pro peccatis debitas per indulgentias remittere, quod etiam requirit potestatem jurisdictionis, ut nunc suppono. Præterea aliquando excommunicat propter interiorem actum, ut propter hæresim mentalem, ut ex multis Decretis conatur probare Medina statim citandus. Interdum etiam videtur punire actum externum ob conditionem internam æque hominibus occultam, quod perinde est. Tandem potest hæc sententia confirmari, quia homo potest se voluntarie subiicere alteri per votum obedientiæ etiam quoad internos actus; quid ergo mirum, quod Christus subiecerit fideles Vicario suo, etiam quoad interiores actus.

1. Opinio affirmativa.

3. Propter hæc, & similia argumenta nonnulli Doctores affirmant posse Ecclesiam ferre leges, quæ immediate versentur circa interiores actus. Ita sentit Glossa in Clement. 1. de hæret. §. *verum*, verbo, *eo ipso*, Glossa etiam in c. *cogitationis*, de pœn. d. 1. Adrian. quodl. 8 a. 1. liter. H. & sequent. Medin. Cod. de orat. q. 15. de hac re Albert. Pighi, l. 6. de Ecclesiast. hierarchia, c. 26. & Summa Rosel. verbo, *absolutio*, 1. num. 28. & 29. ubi plura allegat, sed non recte, ut Sylvester advertit.

Sententia communis

4. Contraria tamen sententia communis est, quam tenet Divus Thomas 1. 2. q. 91. ar. 4. q. 100. art. 9. & ibi Soto, & reliqui expositores: item Soto in d. 22. q. 2. a. 3. & Caietanus 22. q. 11. a. 3. Opusc. de Auctoritate Papæ, c. 19. & in summa verb. *hæresis*, Palud. in 4. d. 13. q. 3. a. 1. n. 15. & d. 15. q. 5. a. 2. n. 24. & d. 17. q. 2. a. 2. & q. 7. n. 20. Maior in 3. d. 25. q. 2. dub. ult. Durand. in 4. d. 15. q. 12. & d. 17. q. 8. Antonin. 3. p. tit. 24. Almai. de potestate Ecclesiæ, c. 10. Castro l. 2. de justa hæret. punit. c. 18 & lib 2. de leg. pœnal. c. ult. Gabr. lect. 62. in Can. lit. K. Gerson. tract. de vit. spirit. lect. 4. sub Alphab. 62. lit. G. & H. Navar. in Sum. c. 27. n. 57. & in dicto c. *cogitationis*, de pœnit. d. 1. n. 9. & in c. *si quis non dicat*, eadem d. n. 8. ubi refert Felin. Hippolyt. & alios, idem in princ. de pœnit. 5. n. 23. Driedo lib. 3. de libert. Christiana, cap. 5. Simancas de Cathol. instit. tit. 42. nu. 3. Angel. verb. *hæreticus*, ubi refert Canonistas, & verb. *hora*, n. 27. Sylvest. *excommunicatio*, 7. n. 3. ubi male allegat Angel. in contrarium, ut infra videbimus, & verb. *hora* quæst. 11. & verb. *hæresis*, 1. quæst. 8. Armil. eodem num. 1. & bene Tabien. *excommunicatio*. 5. casu 4. num. 4.

5. Fundamentum potissimum Div. Thomæ est, quia humana jurisdictio non potest ferre leges de actibus, de quibus non potest judicare, nec punire; sed potestas Ecclesiastica humana non potest judicare de actibus mere internis, neque illos punire; ergo nec potest de illis leges ferre. Minor expresse asseritur in cap. *sicut tuis*, & cap. *tua nos*, de simon. *Nobis*, inquit Pontifex, *solum datum est, de manifestis judicare*. Sumitur etiam ex cap. *erubescant*, d. 32. & ratio est, quia judicium supponit causæ cognitionem; actus autem interiores sunt omnino extra cognitionem humanam, & ideo judicium de internis ad solum Deum pertinet. *Homo enim videt ea, quæ parent. Deus autem intuetur cor*, 1. Reg. 16. & ideo dicebat Paul. 1. ad Corinth. 14. *Nolite ante tempus judicare quoad usque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* Major autem sumitur ex Arist. 10. Ethicor. c. 5. dicente, potestatem legislativam necessarie debere conjunctam habere potestatem coactivam, quia alias esset inutilis, & inefficax: unde fit, hominem solum posse ea lege præcipere, quæ potest punire, si aliter fiant; non punit autem nisi judicando; ergo circa ea tantum versatur lex humana, circa quæ potest humanum judicium versari. Potest etiam idem probari a paritate rationis, vel etiam a fortiori, quia plus est, legem ferre, quam judicare, & quia lex esse solet regula humani judicii.

Humana potestas potest judicare de actibus mere internis, nec punire cũ nequeat scire illos

6. Hoc vero fundamentum difficultate non caret. Interrogo enim de quo judicio sit sermo in majori assumpta, aut de judicio, quod profertur ab homine per sententiam, aut quod proferri potest ab ipso legislatore per legem: interdum enim ita fertur judicium. Quando videlicet, lex ipsa per se ipsam punit delictum, ferendo v. g. excommunicationem ipso facto incurrendam, quæ propterea vocatur latæ sententiæ, quia fert lex ipsa sententiam. Si intelligatur priori modo, videtur falsa illa major, quia multa possunt prohiberi, & puniri per legem Ecclesiasticam, quæ non possunt per sententiam hominis condemnari, ut sunt omnia ita occulta, ut probari non possint: & ratio est, quia ut homo judicet, indiget testibus, & probatione facti: ut autem lex iudicet, & puniat, non semper hoc est necessarium, sed sufficit conscientia delinquentis, ut patet in exteriori hæretico omnino occulto, qui statim manet excommunicatus, & in conscientia tenetur abstinere. Si autem iudicium in maiori propositione sumatur posteriori, vel generali modo, sic in eadem propositione petitur principium: nam hoc est, de quo agimus, sc. an lex ipsa per se possit iudicare de actibus occultis per se, sicut potest de per accidens occultis: & sic facile negabitur minor de eodem judicio intellecta: nam iura, quæ in probationem adducuntur, non sunt ad rem, quia loquuntur de iudicio ferendo per sententiam hominis. Et præterea propositio illa, quod potestas legislativa non possit esse circa aliquem actum sine coactiva, non videtur per se necessaria, si sermo sit de coactione, ut distinguitur ab obligatione in conscientia, quam fortasse Arist. ignoravit, & ideo postulavit externam coactionem, quæ det efficaciam legi. At vero si lex obligat in conscientia, ut maxime de Ecclesiastica infra ostendemus, illa est sufficiens efficacia legis, imo pœnæ, vel censuræ, quæ ipso iure ab Ecclesia imponuntur, maxime habent efficaciam ex ligamine conscientiæ; ergo non repugnat Ecclesiam habere potestatem ad ferendas leges, quæ in conscientia obligent pro actibus internis, etiamsi non posset ad illos exterius, & per hominis actionem cogere.

Difficultas.

7. Priusquam ad hæc respondeam, censeo, præcipuam probationem huius sententiæ non esse sumendam ex impossibilitate rei secundum se, hanc enim plane non video, quod & argumentum proxime factum,

Non esse impossibilem Ecclesiasticã potesta

tem in mere interna de facto tamen non dari, non enim constat ubi data.

ctum, & rationes in principio positæ persuadere videntur; potuisset enim Christus, si voluisset, hanc potestatem Ecclesiæ dare. Tractanda est ergo res de facto, & probandum est, non dedisse: nam hoc mihi multo verisimilius est. Et primum argumentum sit, quod in Scriptura non est aliquod indicium hujus potestatis; sed hæc occulta interiora semper reservantur Deo, & ad hoc faciunt verba supra adducta ex Paulo. Neque etiam summi Pontifices de hac potestate mentionem aliquam fecerunt, sed potius ubique significant, hæc esse extra forum suum; cum tamen alias jurisdictionem suam totam sæpe explicent, & tueantur. Est etiam magnum argumentum, quod hactenus non invenimus, legem datam ab Ecclesia de his actibus mere internis, quod enim nunquam factum est, signum est fieri non posse. Antecedens non potest probari directe, constabit tamen sufficienter, respondendo ad decreta, quæ Medina adducit, & reliqua argumenta solvendo.

Potestas legislativa per se primo ordinatur ad externum Ecclesiæ regimen, actus autem interni mere non pertinet ad hos.

8. Præterea addi potest congruentia, quia potestas legislativa per se primo ordinatur ad externum, & commune Ecclesiæ regimen, ut in ea omnia convenienter, & ordinate fiant; ergo per se versari debuit solum circa exteriores actus; nam Ecclesia corpus est visibile, & ideo materia accommodata ad ejus communem, & externam gubernationem, debet etiam esse sensibilis, & externa; illa ergo tantum est proportionata potestati legislativæ. Et confirmatur, quia gratia accommodatur naturæ; postulat autem natura hominis ut in ordine ad regimen communitatis humanæ in solis actibus servetur communicatio, & debita proportio, tam inferiorum ad superiores, quam e converso, atque ipsorum membrorum inter se: & ideo ait D.Thomas 2.2.q.104.art.5. obedientiam humanam ad homines, solum esse in his, quæ per corpus fiunt, & non in omnibus, sed in his, quæ pertinent ad dispositionem actuum, & rerum humanarum, ac sensibilium: nam ea, quæ sensibilia non sunt, non censentur humana, saltem in ordine ad communitatem humanam. Ergo Christus Dominus hoc modo contulit Ecclesiæ potestatem illam, quæ ad hoc Ecclesiæ regimen pertinebat. Nam actus interiores proprie non pertinent ad communitatem, sed ad privatam uniuscujusque salutem, vel damnationem, quibus sufficienter provisum est per priorem potestatem ad internum forum pertinentem: hæc ergo est propria ratio hujus institutionis, & veritatis.

9. Et juxta illam explicanda est ratio D.Thomæ, & communis. Non enim eo tendit, ut persuadeat, aliud fuisse omnino impossibile, sed solum ut declaret, hunc esse ordinem consentaneum naturæ hominis. Quo sensu verum est juxta rei naturam, & ordinariam legem, solum illum actum posse humana lege præcipi, qui potest per homines judicari, ita ut sermo sit de judicio per sententiam hominis proferendo. Imo eadem ratione verum est, nihil posse per legem ipsam judicari, nisi quod de se etiam potest judicari, per hominem. Nam ipsa sententia hominis dicitur esse quædam lex particularis, & e contrario lex imponens pœnam ipso jure est quædam sententia generalis: unde in supremo Pontifice sunt actus ejusdem potestatis. Quod autem interdum contingat aliquid quod prohibetur, & punitur per legem humanam, non posse puniri per sententiam hominis, accidentarium est ex occasione aliqua extrinseca, quia nimirum deficiunt testes seu probationes, non vero ex natura talis actus, qui re vera posset esse materia hujusmodi judicii, ut supra li. 3. cap.5. declaravi. Similiter illa propositio, quod potestas legislativa semper habet potestatem coactivam conjunctam, vera est, & moraliter necessaria, ut inductione consistat in quacunque alia simili potestate, & quia utraque pertinet ad perfectam jurisdictionem. Nec sufficit per se loquendo posse obligare in conscientia, nisi interveniat etiam potestas cogendi ad hanc obligationem implendam, seu (quod idem est) ad puniendos transgressores hujus obligationis. Quamvis ergo speculative rem considerando, sit una potestas separabilis ab alia, non tamen moraliter, & juxta convenientem institutionem; & ideo Christus Dominus non dedit potestatem hominibus ad ferendas leges de illis actibus, pro quibus non poterant transgressores punire, non solum ex accidenti, sed per se, & ex naturali conditione talium actuum.

Fit satis rationi.

10. Ex his facilis etiam est responsio ad primam rationem in principio positam; concedimus enim Christum de absoluta potentia sua potuisse dare Ecclesiæ hanc potestatem; negamus autem dedisse: & ad verba, *quodcunque ligaveris*, &c. respondemus, distributionem illam intelligendam esse de omnibus requisitis ad convenientem Ecclesiæ gubernationem. Quæ autem hæc sint, quamvis ex discursu rationis magna ex parte possit intelligi, precipue sumendum est ex traditione, & communi doctrina Ecclesiæ. Ex utroque autem capite intelligimus, illam potestatem ligandi quatenus legislativa est, in materia tantum externa, & sensibili versari. Dico præterea (respondendo ad alteram probationem sumptam ex fine) potestatem Ecclesiasticam in tota sua latitudine sumptam, duplicem esse, sc. fori interni, & externi. Quas ita distinxit, ac declaravit D.Thomas, 4.dist.18. q.2.art.1. quæstiunc. 1. Quod in foro conscientiæ causa agitur inter hominem, & Deum: in foro autem exteriori causa agitur hominis ad hominem. Hinc ergo fit, ut prior potestas possit versari circa actus interiores: imo illos potissime respiciat, quia per illos maxime ordinatur homo ed Deum, & in illis consistit interna salus singulorum fidelium, propter quam maxime hæc potestas datur. Et ob eandem causam actus huius potestatis ad iurisdictionem pertinent, quam Juristæ vocant voluntariam, quæ exercetur in commodum subditi, seu rei, & ad petitionem, vel consensum ejus, quia interior salus, & reconciliatio cum Deo voluntaria esse debet. Qui autem actus ad hanc potestatem pertineant, infra dicetur; certum est autem, legislationem non esse actum hujus potestatis, & ideo ab illa nullum sumi argumentum. At vero potestas Ecclesiastica, quatenus gubernativa est totius communitatis, ut sic, habet etiam suam materiam proportionatam, nimirum actus externos ad gubernationem etiam Ecclesiæ exteriorem pertinentes, & ad hunc ordinem pertinet potestas Ecclesiastica, ut legislativa est. Nam licet Ecclesiasticæ leges etiam ordinentur ad finem supernaturalem, & ad internum bonum animarum, non tamen immediate operando illud, sed media honestate actuum externorum, circa quos proxime versantur.

11. At inductionem, quæ in contrarium fiebat, facilis etiam est ex dictis responsio. Nam primo aliqua ex his, quæ ibi recensentur, non pertinent ad hanc potestatem legislativam, de qua agimus, sed ad iurisdictionem fori interni, ut absolutio a peccatis, quæ maxime spectat ad iurisdictionem fori sacramentalis, quod est maxime internum. Quanquam eo modo, quo fit inter homines, necessario postulet, ut licet peccata sint omnino interna, per externam confessionem ad tale iudicium deferantur. Quod solus Christus instituere, & primario præcipere potuit. Quomodo autem Ecclesiastica etiam lex in hac materia versari possit, in c. seq. dicetur.

De dispensatione votorum.

12. Secundum exemplum erat de potestate dispensandi in votis, etiamsi sola mente interius facta sint. Ad quos respondeo, non esse similem rationem. Primo, quia illa potestas non est coactiva, sed iurisdictionis voluntariæ, & ideo mirum non est, quod etiam circa actus internos data sit. Secundo, quia hæc potestas magis respicit forum animæ, seu eius bonum, quam externam gubernationem Ecclesiæ, & ideo ex hac parte merito extendi potuit ad actus internos. Declaratur, quia hæc potestas data est a Deo ad remittendum nomine eius obligationem illi factam per hominis promissionem, & ita eius actus versatur tantum inter hominem, & Deum, ideoque in actum interiorem cadit. Imo, si attente res consideretur, proprie voti obligatio, quæ per eius dispensationem tollitur, per actum internum inducitur: nam exterior prolatio voti magis est, ut hominibus innotescat obligatio voti, quam apud Deum illam inducat, quia

Illa potestas non est coactiva, sed jurisdictionis voluntariæ

Deus

Deus non indiget signo externo, ut cognoscat, & acceptet promissionem, & ideo talis potestas per se respicit illam obligationem, sive per solum actum internum, sive cum externo inducta sit. Moraliter autem loquendo, semper necessarium est, ut votum internum exterius proponatur superiori, ut illud valeat dispensare. Nam licet cogitari possit casus, in quo superior votum ignorans, sub conditione dicat. Ego tecum dispenso, si forte votum emisisti, etiam sola mente; tamen hoc non potest moraliter considerari, quia dispensatio voti requirit cognitionem causæ, & consequenter cognitionem materiæ eius, & periculi, quæ vix potest intelligi moraliter sine notitia voti. Verum est tamen hoc non multum referre, quia semper actus huius dispensationis fertur in ipsum vinculum, & internum actum, licet exterior significatio illius præcedat.

De commutatione voti

13 Tertio idem dicendum est, de commutatione voti: nam est eiusdem potestatis, quatenus iurisdictionem Prælati requirit, aliqualemque dispensationem saltem partialem includit, ut tract. de relig. lib.6. c.9. & seq. dictum est. De irritatione vero alia est ratio, quia non necessario est potestatis iurisdictionis, sed dominativæ, ut ibidem dixi. Fit autem dupliciter, scilic. vel ex parte materiæ, vel ex subiectione voluntatis voventis. Prior modus tunc habet locum, quando materia est sub alterius dominio, & potestate, & ideo necesse est, ut sit materia sensibilis: nam illa tantum ita esse potest sub alterius potestate, ut possit libere usum illius prohibere, & ita ex hac parte talis irritatio directe versatur circa materiam sensibilem, & indirecte. ac per consequutionem tollit internum vinculum voti. Si autem tale esset votum, ut non solum actus ipse promittendi esset mentalis, sed etiam materia promissa esset interna, ut sancta cogitatio, vel mentalis oratio, non posset ex parte materiæ irritari, nisi remote, præcipiendo nimirum aliquod opus externum, quod aliud internum impediret. At vero per irritationem directam possunt huiusmodi vota irritari, eo quod vovens quoad suam voluntatem, & potestatem se obligandi firmiter pendet omnino a voluntate alterius, vel ob defectum ætatis, & naturalem subiectionem, ut in filio impubere, vel ratione religiosæ professionis, & voti obedientiæ, quod includit: hanc autem dependentiam habent vota, ut promissiones ad Deum sunt, ac subinde etiam, ut mentalia sunt, quia respectu Dei ibi consummantur. Denique vota hæc conditionem includunt, ratione cuius irritari possunt, non subsistente conditione. Et ita ex his actibus nullum potest sumi argumentum a simili, quia sunt valde diversi, & a diversis non fit illatio.

De remissione pœnarum per indulgentias

14 Quartum exemplum erat de remissione pœnarum apud Deum per indulgentias, quod idem habet responsum. Nam potestas ad dispensandum thesaurum per concessionem indulgentiarum, magis reducitur ad potestatem fori interioris: nam illud negotium etiam versatur inter hominem, & Deum, & ad perfectam liberationem animæ ab omni reatu ordinatur, ut in proprio tract. de Indulgent. dictum est. Denique quod ultimo loco ibi assumitur, falsum est, scilicet, excommunicationem ferri propter actum pure mentalem; nam iura, quæ loquuntur de peccato hæresis, intelliguntur de illa, quæ prodit aliquo modo in actum externum, ut communiter Doctores allegati docent, & in propria materia ex professo tractandum est, & explicandum, & nonnulla de hoc puncto diximus in tom.5. de Censur. disput. 4. sect.2. De alia vero difficultate ibi tacta de conditionibus occultis actuum externorum, dicemus commodius capite sequenti.

15 Ad ultimam confirmationem de subiectione quoad actus internos mediante voto, non desunt, qui existiment, etiam ratione voti obedientiæ non posse superiorem præcipere actum mere internum, ut v. g. orationem mentalem, quia licet possit prohibere exteriores actus qui interiorem impedire possunt; non vero directe obligare ad exercendum actum interiorem. Et videtur favere D. Thom. 2.2. q.104. art.5. quatenus generaliter ait, quoad interiores animi motus hominem soli Deo subiici. In contrarium vero est, quia homo potest vovere Deo immediate, & absolute actum mere internum, ut omnes in materia de voto absolute fatentur, & est res clara, quia tale votum erit de meliori bono, & possibili. Ergo potest etiam idem vovere sub conditione, si Prælatus præceperit, quia hoc, nec difficilius est, nec minus honestum, quam primum: hoc autem virtualiter fit vovendo obedientiam in ordine ad talem actum; ergo supposito tali voto, potest superior præcipere talem actum.

16 Quocirca loquendo de possibili, hoc posterius censeo verum. Neque est simile de potestate legis, quia lex fundatur in iurisdictione, quæ solum data est, quantum expedit ad bonum commune, ut diximus: hoc a. præceptum fundatur in voluntate voventis, & pacto, seu promissione eius, quæ quia Deo principaliter fit, de actu etiam mere interno fieri potest. Item quia materia voti latius patet, quam legis: nam votum maxime est de consiliis, de quibus non est lex. An vero de facto Prælati religionum habeant hanc potestatem, & hæc sit intentio voventium obedientiam, pendet ex regula uniuscuiusque religionis. Quia iuxta doctrinam Div. Thomæ, & communem, non omnes religiosi vovent eandem obedientiam, sed singuli secundum suam regulam, & ideo si regula præcipit, vel consulit actus mentales, vel significat, Prælatos posse illos iniungere, tunc eodem modo interpretandum est obedientiæ votum, ut, sc. possint Prælati tales actus imponere: recte autem facient, nunquam eos imponendo sub rigore præcepti, propter periculum vitandum; satis enim est exteriorem vacationem præcipere.

Lex fundatur in iurisdictione quæ solū data est quantum expedit ad cōmune bonum

CAPUT XIII.

Utrum lex canonica possit concomitanter præcipere, aut prohibere actus internos simul cum externis.

1 DUobus modis potest interior actus cadere indirecte sub præceptum de exteriori actu, ut notavi lib.3.cap.12. in fine; unus est tantum per quandam consequutionem, quatenus per legis prohibitionem exterior actus fit malus tam in ratione actus, quam in ratione obiecti moralis, & ideo ex vi illius legis consequenter fit malum internum propositum faciendi talem actum prohibitum, vel non faciendi talem actum præceptum pro tali tempore. Et de hoc modo non movetur quæstio, quia dicto loco ostendimus, ex omni lege humana iusta consequi hanc obligationem: unde necesse est, ut maiori ratione hanc vim habeat lex canonica. Quis enim dubitet, esse peccatum mortale proponere non audire Missam in die festo, cum sit de obiecto pravo, & actus interior sumat malitiam suam ab obiecto? Unde in c. *nulli*, d.19. dicitur: *Nulli fas est, vel velle, vel posse transgredi Apostolicæ sedis præcepta*. Quanquam illud velle non possit ab Ecclesia puniri, quia ad hoc oporteret directe, & per se de illo ferre iudicium, & ideo quæ de punitione in illo capite adduntur, necessario sunt de voluntate in effectum prodeunte intelligenda. Alter modus indirectæ prohibitionis, vel præcepti actus interioris per legem humanam est per quandam concomitantiam cum actu exteriori, ita ut præcipiendo, vel prohibendo exteriorem, compræcipiatur, vel comprohibeatur actus internus, ita ut sit quasi pars actus integri, & compositi, qui est propria materia illius legis, & de hoc modo prohibitionis intelligitur proposita quæstio.

Duobus modis cadere actū internum indirecte sub præceptum de externo actu

2 Oportet autem satis distinguere hanc coniunctionem actus interni cum externo sub eadem lege, quæ per se versatur circa actum, ut externus est: fieri enim potest duobus modis. Prior est, quando conjunctio est talis, ut internus actus per exteriorem manifestetur, tanquam causa per effectum, ut voluntas audiendi Missam coniuncta est cum actu audiendi libero: alter est, quando actus interior coniungendus exteriori per illum non manifestatur, ut est in eodem exemplo attentio assistentis ad Missam audiendam, vel intentio audiendi illam propter Dei cultum, vel propter turpem finem. De priori ergo modo nulla est quæstio, quia in dicto etiam loco ostensum est, legem humanam, ut sic, posse præcipere indirecte hujusmodi actum internum,

num, qui ad externum requiritur tanquam necessaria causa ejus, quia lex præcipit actum externum humanum, & libere exercendum: impossibile autem est hoc modo illum præcipere quin simul compræcipiat (ut sic rem explicem) talem actum. Reducitur ergo quæstio ad actus interiores, posteriori modo coniunctos cum externis.

Prima sententia affirmans, licet coniunctio sit per accidens, & tantum ex intentione operantis ob usum Ecclesiæ.

3 De his itaque actibus internis duas invenio opiniones extreme contrarias. Prima est, posse legem humanam prohibere actum internum, ut coniunctum alicui exteriori, etiamsi illa conjunctio non sit per se, sed mere per accidens ex arbitrio operantis. Ita sensit Angel: verb. *hæreticus*, n. 2. & sequitur Tabien. *excommunicatio*. 5. casu 4. & Cajet. in sum. verb. *excommunicatio*, c.3. & verb. *hora*, §.3. Soto lib. 10. de iustit. q.5. art.5. & videntur consentire Cord. lib.4.q.13. & Covar. in regul. *peccatum*. 2. 7. Fundantur in usu Ecclesiæ, afferuntque multa iura, quæ hoc modo videntur præcipere, aut prohibere actus internos simul cum externis. Primum fit cap. *omnis utriusque*, de pœnit. & remis. quatenus præcipiendo confessionem annuam, præcipit dolorem necessarium, & confessionem cogitationum mere internarum. Secundum est c. *dolentes*, de celebrat. Missar. & Clement. 1. eodem, ubi præcipitur clericis recitatio attenta, & devota. Tertium est c. *commissa*, §. *cæterum*, de elect. in 6. ubi punitur qui recipit beneficia absque intentione suscipiendi debitum ordinem intra annum, nisi mutata voluntate ordinetur. Quarto ex Clement. 1. §. *verum*, de hæret. ubi Inquisitores, qui ex odio, vel intentione turpis lucri omittunt contra justitiam, & conscientiam procedere contra aliquem in causa fidei, excommunicantur. Quinto ex Clemen. 1. de stat. Monach. ubi Monachus Benedictinus sine licentia se conferens ad curiam, animo accusandi Prælatum, excommunicatur, & non sine tali intentione. Sexto ex c. *si quis* 8. d.30. ubi excommunicatur, qui ex contextu, vel interna superstitione jejunium Ecclesiasticum non servaverit, & non alias; cum tamen contemptus, interior actus sit. Et eodem modo solent jura canonica excommunicare facientes hoc, vel illud, *scienter*, aut *temere* & cum aliis similibus particulis significantibus modos mere internos actuum externorum, qui nec sunt per se connexi cum illis, nec per illos manifestantur, & nihilominus censura incurritur cum illo modo, & non sine illo, ut est communis doctrina; ergo.

2 Opinio negativa.

4 Secunda opinio negat, posse Ecclesiam præcipere, prohibere, aut punire actum internum conjunctum mere per accidens cum externo; aut e converso punire externum propter talem internum, qui nec sit causa externi, nec per illum manifestetur. Referri solet pro hac sententia Sylvest. verb. *excommunicatio*. 7. in 2. excommuni. quatenus impugnat sententiam Angeli, sed re vera non hoc sentit, ut ex dicendis constabit. Refertur etiam Almai. de potest. civili. c.3. & probare videtur Navar. de pœnit. d.5. in principio. n.26. clarius in Comment. c. fin. de simon. n. 20. Ubi ex illo textu id confirmat: nam ideo ibi non punitur simonia mentalis in exterius opus prodiens, quia vitium illud non manifestatur in opere, sed in intentione tantum mentis consistit. Allegat etiam c. *venerabilem*, §. ult. de sentent. excommunicat. in 6. Et hanc sententiam defendunt aliqui moderni in hac materia. Et ex illa inferunt primo, eum, qui in Quadragesima confitetur diminute, tacendo, & omittendo in confessione peccata cordis per se occulta non incurrere sententiam excommunicationis latam contra eos, qui non observant præceptum Ecclesiæ confitendi semel in anno, quia ille non transgreditur præceptum Ecclesiæ, seu divinum tantum, quia non omittit circumstantiam confessionis externam, de qua possit Ecclesiæ constare: unde idem a fortiori dicent de illo qui confitetur invalide ex defectu interioris doloris necessarii. Secundo inferunt, clericum beneficiatum recitantem horas exterius integre, & complete, quamvis sine ulla attentione recitet voluntarie, non transgredi proprium Ecclesiasticum præceptum, nec incurrere pœnas Ecclesiasticas impositas transgressoribus illius præcepti, quia nihil omittit eorum, quæ exterius fieri debent, & de quibus possit Ecclesiæ constare. Secus vero esset, si illa mentis distractio ex actione exteriori prohibita proveniret: nam tunc jam posset constare de transgressione. Tertio inferunt, non peccare contra prohibitionem Ecclesiæ inquisitores iniuste agentes ex odio, nec censuram incurrere, nisi odium illud in ipso externo opere ostendant; & sic de aliis.

Mens auctoris & distinctio

5 Mihi autem videtur distinctione utendum: nam interdum actus internus coniungitur cum externo tanquam necessarius ad aliquod esse morale, vel quasi artificiale, quod lex humana potest intendere, vel præcipere, esto, ille actus externus ad materialem illam actionem sensibilem, prout exterius apparet, necessarius non sit. Ut v. g. intentio baptizandi necessaria est, ut fiat Baptismum, licet non sit necessaria, ut fiat ablutio, neque ut verba exterius proferantur, & ideo non obstante priori necessitate, illa intentio baptizandi exterius non manifestatur evidenter per exteriores actiones abluendi, aut verba proferendi. Aliquando vero conjungitur internus actus exteriori omnino extrinsece tam physice, quam moraliter, id est, tam respectu actionis externæ materialiter sumptæ, quam respectu ejusdem sub ratione sacramenti, vel contractus, vel alterius similis formalitatis moralis, quæ interdum esse potest materia legis humanæ, vel præcipientis, vel prohibentis: ut erit in dicto exemplo intentio baptizandi gratis, & non propter pretium, vel alia similis, a qua non pendet Baptismus, nec ut ablutio, nec ut sacramentum. De his ergo duobus generibus actuum internorum censeo, esse diverso modo loquendum, tam in præceptis affirmativis, quam in negativis, & ideo sigillatim de illis dicemus.

Sufficit necessitas alicuius esse moralis, ut actus internus ligetur ob externum ut patet inductione in sacramentis Ecclesiæ

6 Dico ergo primo: Aliquando actus internus potest cadere sub obligationem legis, seu præcepti humani, etiam si ex vi actus externi innotescere non possit infallibiliter, id est, licet non sit necessarius talis actus internus ad efficiendum materialiter actum externum, dummodo sit necessarius ad aliquod esse morale externi actus, quod sæpe potest esse materia legis humanæ. In hoc sentio cum priori sententia, & fortasse Sylv. Almain. & Navar. non intendunt, hoc negare: imo videtur esse communis sententia Teologorum, ut patebit. Et probatur primo inductione: nam ad vere contrahendum per exteriora verba necessarius est internus consensus, licet per exteriora verba contractus non evidenter appareat talis consensus, quia non est necessarius ad substantiam verborum, & tamen Ecclesia, imo & respublica potest subditis suis præcipere in multis casibus, ut vere contrahant, & pro illis posset leges ferre; ergo ex vi talis præcepti obligatur homo ad contrahendum cum vero consensu, alias inutilis esset talis lex. Sic etiam Ecclesia præcipit omnibus recipientibus sacrum ordinem, ut castitatem voveant, quod facere non possunt sine interna intentione vovendi, aut se obligandi ad castitatem, quæ per exteriorem ordinationem non innotescit. Idem argumentum sumi potest ex eo, quod Ecclesia potest præcipere sacerdoti, ut aliquando sacrificet, quod facere non potest sine interiori intentione conficiendi; ergo ad illam obligatur ex vi illius præcepti; alias inefficax valde, & inutile esset præceptum, simileque est de omni præcepto Ecclesiastico recipiendi aliquod sacramentum, & de c. ult. de hæret. in 6. Ubi præcipitur inquisitoribus, *ut puram, ac providam intentionem habeant*, &c. Et de præcepto recitandi horas canonicas: nam (quidquid sit de attentione) saltem de intentione orandi omnes Doctores conveniunt, esse necessariam ex vi talis præcepti, quoniam sine intentione orandi non erat vera oratio, sed ficta.

Solvitur obiectiuncula

7 Dicet forte aliquis, in his omnibus casibus non præcipi actum internum ex vi iuris humani, sed ex vi iuris divini, vel naturalis. Nam Ecclesia solum præcipit exercitium illius actus exterioris in ordine ad talem finem, & tunc præceptum divinum, vel naturale obligat ad operandum cum tali intentione, vel consensu, &c. At hoc neque universaliter verum est, nec in aliquo ex dictis exemplis sustineri potest. Primum patet in actu v. g. recitandi horas canonicas: nam le-

gere

gere omnia illa, quæ recitantur animo addiscendi, vel refricandi memoriam, non est per se malum, nec contra jus naturale, aut divinum, ut per se constat, & tamen qui sic legeret horas, & aliter non recitaret, non impleret Ecclesiæ præceptum secundum omnes; ergo obligatio recitandi cum illa intentione est ex præcepto Ecclesiæ. Idem est de intentione recipiendi ordinem sacrum sine animo servandi castitatem, vel ad illam se obligandi: hoc enim non est intrinsece malum, aut contra jus divinum, & tamen nunc est peccatum mortale ex vi præcepti Ecclesiæ. Idem licet considerare in præcepto dandi gratis titulos ordinis, aut officium temporale Ecclesiæ, vel aliquid simile, quod non sit prohibitum vendi jure naturali, aut divino, sed tantum Ecclesiastico; nam intentio dandi gratis talem rem, nunc necessaria est ad vitandum peccatum, & non ex jure divino; ergo ex Ecclesiastico: ergo Ecclesiastica lex potest obligare ad similem intentionem. Imo in hoc, & præcedenti exemplo lex Ecclesiæ non obligat simpliciter ad hoc, vel illud exterius efficiendum, se obligat, ut si fiat, gratis fiat, quod pendet omnino ex intentione interna, quæ non est simpliciter necessaria ad actum externum, nec per illum sufficienter manifestatur: nam posset esse ratio, & receptio, & utraque gratis fieri. In aliis etiam exemplis allatis non potest admitti illa responsio: tum quia sæpe est longe major obligatio habendi talem actum internum ratione præcepti Ecclesiastici, quam esset sine illo, ut interdum ficte contrahere, vel proferre aliqua verba, esset tantum veniale peccatum ex natura rei, & posita lege humana præcipiente talem contractum, erit grave peccatum: tum etiam, quia peccatum, quod ibi solet committi contra jus naturale, solet esse peccatum commissionis, vel mendacii, aut fictionis, vel iniuriæ in proximum, vel in Deum, quia actus exterior sic factus involvit iniustitiam, vel aliam similem malitiam: at vero stante lege positiva præcipiente talem actum, contra illam peccatur per omissionem, ut statim declaratur.

8 Ratio autem a priori assertionis esse videtur, quia isti actus interni sunt necessarii ad humanum convictum, vel ad cultum religionis in Ecclesia necessarium, non solum materialiter sumpti secundum esse physicum, sed etiam formaliter accepti, ut sunt tales actus morales, vel quasi artificiales, id est, quatenus sunt contractus, sacramentum, sacrificium, cultus, oratio, & similes: ergo ad rectam Ecclesiæ gubernationem necessaria illi fuit potestas ad præcipiendum usum, & exercitium talium actuum secundum tales formales rationes. Non possunt autem ita præcipi, quin præcipiantur actus interni, sine quibus rationes illæ consistere non possunt: ergo illo modo præcipi possunt, sive per actus externos sufficienter manifestentur, sive non, quia, ut præcipiantur satis est illa necessaria connexio, quia non præcipiuntur per se, sed conprecipiuntur, nec aliter possunt præcipi efficaciter tales actus externi. Confirmatur, ac declaratur, quia ratio potissima, ob quam potest simul cum actione materiali externa præcipi voluntas faciendi illam, est, quia illa actio externa est necessaria ad commune bonum reipublicæ, & non potest humano modo præcipi, non præcepta voluntate, sed etiam hi actus externi sunt necessarii communitatis humanæ, secundum dictas rationes morales, & secundum illas subsistere non possunt sine internis: ergo hi etiam comprpræcipi possunt.

Prædicti actus sūt necessarii ad humanum convictum, vel ad cultum religionis

9 Accedit, quod ubicumque actus interior hoc modo conjungitur cum externo, morali, & humano modo per illum manifestatur, quia præsumitur homo habere debitam intentionem cum operatur, licet non sit infallibilis indicatio, quia potest homo esse fictus, & mendax: ergo illud sufficit, ut talis actus interior possit involvi (ut sic dicam) seu conprehendi sub adæquata materia, & obligatione legis humanæ. Denique confirmatur a contrario, quia sæpe superior potest obligare ad aliquid agendum, quamvis honestas, vel utilitas actionis exterioris præceptæ tota pendeat ex intentione præcipientis, argumento dicti c. *venerabilem*. §. penult. de sentent. excom. in 6. juxta Gloss. verb. *justitia*, quia non semper tenetur superior rationem sui præcepti subdito reddere: ergo eadem ratione potest præcipere actum externum sub intentione, quæ pendeat a voluntate subditi operantis, etiamsi talis intentio videri non possit. Et multæ ex his rationibus probant idem de legibus civilibus, ut insinuavi lib. 3. c. 5. majorem autem probationem in hunc locum reservari, quia hæc necessitas frequentius occurrit in materia canonica, quæ magis spiritualis est, magisque ex internis actibus pendet.

10 Ex hac assertione infero primo, posse peccari graviter contra legem Ecclesiasticam ex defectu aliquo in actu mentis, etiamsi in exteriori actione non appareat defectus. Probatur, quia Ecclesia præcipit illum actum externum non tantum, ut talis est materialiter, & physice, sed etiam ut est talis moraliter, id est, ut est sacramentum, contractus, vel aliquid simile, sed fieri potest, ut propter solum defectum interioris actus, exterior non sit talis; ergo tunc non implebitur præceptum Ecclesiæ, sed peccabitur graviter contra illud. Hoc constabit clarius in particulari. Secundo infero, transgredi præceptum annuæ confessionis, qui in Quadragesima ita confitetur exterius, ut sacramentum pœnitentiæ non percipiat, etiamsi hoc tantum contingat ex solo defectu interiori. Ita dixi in 4. tom. 3. part. disp. 36. sect. 7. cum tutiori, & communiori sententia, quam certiorem censui, quando defectus est in integritate. Unde Vict. in sum. 4. q. de Confess. n. 150. licet credat satisfieri præcepto Ecclesiæ per confessionem sine dolore, requirit nihilominus ut sit integra; imo etiam postulat, *ut iste confiteatur hoc ipsum, quod non habet dolorem*; cum tamen defectus doloris solum sit mentalis, & internus. Et eodem modo loquitur Ledesm. in 4. q. 80. a. 2. dub. 12. Et ratio particularis de defectu integritatis esse potest, quia licet peccatum omissum in confessione sit internum, tamen omissio ipsa est de actu externo: est enim omissio partialis confessionis exterioris; potest autem Ecclesia præcipere illum actum externum, etiamsi materia ejus remota sit, seu circa quam sit actus internus: nam licet hoc excedat potestatem humanam in ordine ad forum externum; non tamen est, cur excedat potestatem Ecclesiasticam in ordine ad forum internum, & salutem animæ.

1. Coroll.

Secundum

11 Et potest hoc ab inconvenienti confirmari, quia alias fidelis habens conscientiam peccati mortalis tantum interni, & mentalis, non teneretur ex præcepto Ecclesiæ confiteri semel in anno ex vi præcepti confessionis, quod videtur absurdum; ergo. Sequela est manifesta, quia si præceptum Ecclesiæ non obligat ad partialem confessionem peccati mortalis interni, multo minus obligabit ad confessionem totalem internorum peccatorum, etiam mortalium. Minor autem patet, tum ex universalitate præcepti, & communi intelligentia illius; tum maxime quia ille tenetur ex præcepto divino confiteri; Ecclesia autem indistincte, & absolute determinavit tempus, pro quo tale præceptum obligat; ergo posito præcepto Ecclesiæ obligatur ille homo ad confessionem pro illo tempore: & hæc est ratio generalis etiam pro defectu doloris, ut dicto loco dixi, quia Ecclesia præcipit sacramentum pœnitentiæ recipere semel in anno, quod Christus simpliciter præcipit aliquando recipere. Item quia Ecclesia præcipit ita confiteri, ut possit quis absolvi, ut ibidem dixi, & recte notavit Navar. in c. *placuit*, dist. 6. numer. 183. cum Adrian. in 4. mat. de confess. q. 5. dub. 4. Nec est, cur hoc excedat potestatem Ecclesiæ, cum lex sic intellecta sit de usu externo cujusdam sacramenti pro tali tempore, & maxime conveniente communi bono Ecclesiæ. Et ideo semper probabilius credidi, potuisse Ecclesiam hoc præcipere, supposita sola institutione, & utilitate talis sacramenti, etiamsi Christus usum ejus non præcepisset, ut latius tractavi in eodem 4. tom. disputatione, 35. section. 1.

12 Tertio infero, beneficiatum voluntarie recitantem sine attentione non implere præceptum Ecclesiæ, etiamsi nullum signum externum illius distractionis exhibeat, nec faciat actionem aliquam externam prohibitam, nec omittat aliquid externum præceptum in ordine ad attentionem, sed omnia exteriora plene impleat,

3. Coroll. voluntarie distractum non implere preceptū Ecclesiæ

impleat, solumque mente voluntarie distractus sit. Nam ille sine dubio peccat mortaliter sic recitando, nisi iterum recitet intra tempus habile, & non contra jus divinum, quia nullum est præceptum divinum de tali recitatione, nec pro tali tempore, nec simpliciter; ergo illud peccatum quatenus est omissionis mortalis, est contra Ecclesiasticum præceptum. Sed hæc latius a nobis tractata sunt tom. 2. de relig. tract.4. li. 4. c. 16. & sequent.

Quartum posse etiam incurrere censuras

13 Quarto infero, sicut in his casibus peccatur contra præcepta Ecclesiæ, ita posse incurri censuras, vel alias pœnas ipso iure impositas non servantibus talia præcepta. Ratio propria est, quia illa transgressio non est pure mentalis, sed externa, quia est omissio orationis vocalis, vel suceptionis sacramenti sensibilis, licet per accidens occultetur per fictionem orationis, vel sacramenti. Item quia quidquid potest Ecclesia sub obligatione peccati mortalis præcipere, potest condigna pœna, vel censura punire per ipsammet legem, absque alia sententia ferenda per hominem, quando pœna apta est, ut hoc modo imponatur, & culpa est illa digna. Denique de censuris hoc ostendi in 5. tom. disp. 4. se. 2. De pœnis vero impositis non recitantibus cum teneantur ex obligatione beneficii, idem dixi dicto libro 4. de Horis Canon. cap. 26.

2. Concl.

14 Dico secundo, quando actus internus nullo modo est necessarius ad esse physicum, vel morale exterioris actus, sed solum conjungi potest ex libertate operantis, tunc non cadit sub Ecclesiasticam legem, nec forte cadere potest sub humanum præceptum, saltem regulariter loquendo. Prior pars, quæ loquitur de facto, videtur clara, quia (ut existimo) nullum probabile exemplum afferri potest indicans similem Ecclesiasticam legem, ut patebit respondendo ad jura in principio allegata, & latius inferius explicando per quos actus impleantur præcepta affirmativa Ecclesiastica. Loquendo autem de possibili non est mihi certa conclusio, sed probabilis; explicatur autem in hunc modum: quia talis actus interior esse potest necessarius ad honestatem aliquam exterioris; hoc autem sufficit, ut simul præcipi possit; ergo. major patet, quia præcepta affirmativa non dantur, nisi de actibus virtutum, & in ordine ad aliquam honestatem; & ideo si actus interior præcipitur cum exteriori, erit propter aliquam honestatem, non autem propter solum interiorem; quia interior non potest ab Ecclesia præcipi propter suam honestatem per se, & absolute spectatam, quia ut sic non est materia legislationis humanæ, ut capite præcedenti ostensum est; ergo si potest præcipi ut conjunctus exteriori, solum erit ut communicans aliquo modo suam honestatem actui exteriori. Quod autem hoc sufficiat declaratur, quia duobus modis potest requiri actus interior ad honestatem actus exterioris. Primo simpliciter, quia sine tali actu non potest actus exterior honeste fieri, ut quando actus exterior non potest honeste fieri sine aliqua intentione honesta, vel quia digne fieri non potest sine interiori dispositione, ut si Eucharistia sumenda sit, & quia non potest digne recipi, nisi a justificato, ideo sit necessaria contritio, vel attritio cum confessione ad digne communicandum. Secundo potest requiri actus interior solum ad melius esse, sc. ut actus exterior sit honestus, seu pluribus modis bonus, licet sine tali actu possit esse bonus ex objecto, & circumstantiis propriis.

Requiri posse actū int ad honestatem actus exter simpliciter vel ad melius esse

15 De utroque ergo ex his modis, verisimile videri potest, posse cadere sub præceptum humanum. Nam de primo inquiro, cur non possit Ecclesia præcipere, ut talis actus digne fiat, sive illa dignitas pendeat ex circumstantiis extrinsecis, sive ex intrinsecis. Nam illa honestas est simpliciter honestas actus externi, seu compositi ex interno, & externo, quod satis est, ut internus compræcipiatur cum externo. Item jam ille actus internus est necessarius ad quoddam esse morale magni momenti actus externi. Item potest esse valde expediens communi bono Ecclesiæ, ut actus externus cum tota illa integritate, seu rectitudine morali præcipiatur: maxime si Ecclesia sit in gravi aliqua necessitate, & velit placare Deum per sacras actiones fidelium sancte factas. Certe cum potestas gubernativa Ecclesiæ sit maxime spiritualis, & ordinata præcipue ad salutem animarum, non videtur hic modus præcipiendi improportionatus illi, cum absolute fit de actu visibili sancto, sicut Ecclesia visibilis & sancta est. De alio vero modo licet minus videatur aptus ad præceptum: nihilominus videri potest non omnino impossibilis. Nam interdum præcipimur orare v. g. vel jejunare pro tali necessitate: ergo potest per tale præceptum directe injungi, ut dicatur litania v. g. pro tali necessitate in particulari: hoc autem pendet ex intentione interiori operantis, quæ intentio non est necessaria ad honestatem illius orationis, vel jejunii: nam sine illa possent honeste fieri: ergo. Confirmatur, quia sæpe conceditur indulgentia oranti, vel operanti cum tali intentione, & non alio modo: ergo si publica necessitas id postularet, posset etiam præcipi actus cum eadem conditione.

Conclus. de probabilitate contraria

16 Nihilominus probabile satis est, utrumque modum excedere mensuram humanæ legis, etiam Ecclesiasticæ, & de posteriori quidem videtur id clarius, quia per talem actum internum solum additur externo bonitas quædam accidentaria per extrinsecam relationem, vel imperium ab actu interiori omnino distincto: ergo non potest illa bonitas præcipi ex vi præcepti actus externi, sed oportet, ut distincto præcepto per se & directe præcipiatur, quod esset præcipere directe actum internum, quod ostensum est fieri non posse. Secundo declaratur a contrario, quia si quis, non obstante tali præcepto, faceret actum externum bene ex objecto intrinseco, & circumstantiis per se requisitis, & omittendo alium actum interiorem, tunc solum peccaret omittendo actum internum, non autem faciendo externum actum tali modo: ergo signum est, illa esse duo præcepta distincta, & unum per se versari circa solum actum interiorem, illudque tantum non impleri per internam omissionem. At hoc fieri non potest, juxta dicta. Tertio id potest ostendi ex usu Ecclesiæ, & illo eodem exemplo indulgentiarum: nam Ecclesia non consuevit cogere ad talem intentionem internam non necessariam ad substantiam moralium actuum, sed inducit ad illam offerendo spiritualia commoda, sub illa conditione, & non aliter: qui modus semper judicatus est sufficiens ad subveniendum communibus necessitatibus Ecclesiæ. Ergo alius necessarius non est, neque etiam est conveniens, quia est de re occultissima, & periculis exposita, & ideo verisimilius est, non esse materiam ipsam ad legem humanam.

17 Atque hæc ultima ratio potest applicari ad priorem modum, de quo minor est certitudo, quia licet ille modus operandi magis necessarius esse possit ad bonos mores fidelium: nihilominus tamen ad generalem, & convenientem Ecclesiæ gubernationem videtur sufficere, ut per leges præcipiantur actus externi de se boni, vel religiosi, cum conditionibus necessariis, ut sint tales actus morales: nam eo ipso naturalis ratio, vel jus divinum obligat, ut honeste seu digne fiant; ergo non oportuit in hoc multiplicari Ecclesiastica precepta: maxime quando rectitudo pendet ex solo actu, vel dispositione interiori, de qua Ecclesiæ constare non potest. Accedit, quod talis circumstantia per se non includitur in præcepto de tali actu externo substantialiter spectato, non solum in esse materiali & Physico, sed etiam in esse morali sacramenti, vel contractus, orationis, &c. Ergo ut talis rectitudo præcipiantur, necessarium erit directe, & per se præcipi, quod esset directe præcipere actum interiorem.

3. Concl.

18 Dico tertio: Ecclesia non potest prohibere, vel punire actum externum de se bonum ex obiecto, & circumstantiis externis, propter solum defectum, quem accipere potest ex affectu interno, vel intentione operantis; ut esset v. g. punire per legem dantem eleemosynam propter vanam gloriam, etiamsi exterius non demonstraretur, vel quippiam simile. Hæc est sententia Almaini supra allegati. Assertio satis patet ex præcedenti, & ex rationibus in ea factis, quia profecto talis prohibitio esset directe de actu interno: nam externus non ratione sui, sed ratione interioris

tantum

tantum prohiberetur, unde solus etiam internus vere puniretur. Item ad regimen Ecclesiæ visibilis necessarius non est, nec conveniens talis modus prohibitionis, vel pœnæ: est enim præter humanam conditionem, & ita nunquam Ecclesia consuevit, ut constabit ex dicendis. Denique hoc bene probant c. ult. de simon. & cap. *tua nos*, eodem, ut paulo inferius dicam.

19 Unde infero, & adverto, facilius esse Prælato ecclesiastico prohibere alicui eleemosynam absolute & simpliciter, & pœnam imponere, si fiat, quam prohibere, vel punire eleemosynam factam propter vanam gloriam. Quia cum prohibetur absolute, potest subesse aliqua ratio pertinens ad externam gubernationem, & forum, propter quam præceptum sit humanum & justum, ut notavit Glossa supra citata in d. verb. *justitia*. Neque est necessarium, ut superior in suo præcepto suum motivum exprimat: nam præsumitur justum, dum aliud non constat, & ita de transgressione talis præcepti sufficienter constat per solam effectionem extrinseci actus. At vero si prohibeatur eleemosyna tantum ob circumstantiam pravæ intentionis in lege expressam, eo ipso declaratur, materiam prohibitionis non esse aptam, nec rationem prohibitionis accommodatam potestati humanæ, nec de transgressione posse constare per actionem externam, quando quidem licet illa fiat, non statim fit contra tale præceptum, quia de intentione non constat.

4. Concl. de actu externo dependēti ab interno.

20 Dico quarto: Ecclesia potest prohibere, & punire actum exteriorem cum dependentia ab interiori affectu, vel intentione accidentaria tali actui, quando actus alias esset malus sine tali intentione, & dignus tali pena. Juxta hanc assertionem interpretor opinionem Cajet. & illam aperte docet Sylv. sup. & res ipsa in se videtur satis clara, & usui conformis: ratio vero a priori est, quia Ecclesia potest prohibere simpliciter talem actionem externam, & punire illam: ergo potest etiam prohibere, & punire cum tali conditione, sc. si a tali intentione odii, vel simili procedat, & non alias. Antecedens patet ex ipsa assertione: nam supponit, actionem illam esse malam in se sine tali intentione; & consequenter esse dignam pena, versarique in materia Ecclesiastica, seu canonica: sic enim semper loquimur. Consequentia vero patet, quia per illam conditionem non extenditur potestas, sed restringitur usus ejus. Magis enim moderata, & restricta est prohibitio, & punitio cum ea conditione, quam si absolute fieret, ut per se notum est. Et declaratur exemplo: nam Ecclesia potest v.g. excommunicare omnem illum, qui grave sacrilegum commiserit: si ergo tantum excommunicet eum, qui scienter illud commiserit, non auget, sed temperat rigorem, & suæ jurisdictionis usum, & tamen particula illa *scienter*, includit conditionem de actu interiori, id est, si sciens, & volens directe hoc fecerit. Hinc etiam Ecclesia graviori (ut sic dicam) sed magis restricta, irregularitate punit homicidium voluntarium, quam casuale: quæ tamen sæpe differunt, nisi in cognitione, & intentione interna. Quia in rigore Ecclesia posset utrumque homicidium æquali irregularitate afficere: ex benignitate autem voluit rigorem temperare, quando homicidium non est per se intentum, seu directe voluntarium.

21 Est etiam optimum exemplum, quod totam doctrinam datam confirmat: nam certum est, hæreticum externum non incurrere propriam censuram hæreticorum, nisi animo hæretico exterius se prodat: nam si solum fingat, & interius non dissentiat, non incurrit censuram ipso facto; ergo talis censura imposita est propter actum externum cum dependentia ab intentione interna; cum tamen actus externus quo ad materialem actionem, vel significationem non pendeat ab illa, nec possit exterius discerni, an procedat ab animo ficto, aut vere hæretico. Similiter est imposita irregularitas rebaptizanti, quam tamen non contrahit, si ficte, & sine intentione exterius rebaptizet, etiamsi Ecclesiæ constare non possit de tali fictione, nec de intentionis defectu. Potuissetque Ecclesia irregularitatem imponere propter externam rebaptizationem sacrilegam, & scandalosam, etiam sine intentione factam; noluit tamen, sed temperavit rigorem; ergo signum est, posse Ecclesiam hoc modo leges ferre circa actus externos, quando secundum aliquam rationem moralem respicientem statum Ecclesiæ pendent ab interiori actu, licet non pendeant in materiali actione externa, nec ex aliquo sensibili signo; ergo eadem ratione poterit simili modo prohibere, & punire alia delicta externa, prout judicaverit expedire.

22 Nec contra hanc assertionem aliquid urget cap. ult. de simon. citatum a secunda opinione, quia loquitur, quando in actu externo nulla malitia apparet, nec præsumptio illius: & eodem modo loquitur expresse cap. *tua nos*, eod. Imo ibi est sermo, quando actus exterior habet speciem boni, ut Eleemosinæ, vel religiosi cultus: animus vero est simoniacus, & ideo textus illi procedunt in specie tertiæ assertionis, & illam confirmant, huic autem quartæ nihil obstant. In c. autem *venerabilem*, §. ult. quod Navarr. allegat, nihil invenio, quod ad causam faciat. Ex §. autem ult. quem supra allegavi, solum potest colligi, revocari posse in dubium, an sit justum præceptum superioris prohibentis actum de se bonum, quatenus ibi permittitur, ut transgressor talis præcepti absolvatur ad cautelam: absolute tamen potius supponitur tale præceptum præsumi justum, licet intentio præcipientis occulta sit. Corollaria autem, quæ ibi infeeruntur, vera non sunt, ut de duobus primis jam diximus, & de tertio statim dicemus.

Exponitur c. de Simonia loqui de actu externo, in quo nulla malitia apparet

23 Fundamenta vero primæ opinionis, partim hanc, partim primam conclusionem confirmant, & nihil aliud probant. De cap. ergo *omnis utriusque*, & de cap. *dolentes*, & Clement. 1. satis dictum est in corollariis primæ conclusionis. Ad tertium ex c. *commissa*, multi intelligunt textum illum de recipiente beneficium parochiale, seu curatum sine intentione mere interna recipiendi ordinem intra annum, dicuntque illum defectum intentionis puniri per privationem fructuum, propter conjunctionem cum opere exteriori, etiamsi exterius non ostendatur. Imo addit Soto d. lib. 10. q. 5. art. 6. quod si principio quis non habuit illam intentionem, & post sex menses illam habere incepit, nihilominus manet privatus fructibus illorum sex mensium, & e converso si a principio bona fide recipit beneficium, & post sex menses mutat illam, & decernit non ordinari, ex tunc incipit non facere fructus suos: ac denique generalem statuit regulam pro quocunque tempore anni, pro quo ille non habet intentionem sacerdotii, vel formalem, vel habitualem ex illa relictam, & non retractatam, pro illo privari fructibus, etiamsi tandem intra annum ordinetur.

24 Sed profecto tantus rigor non habetur in textu, nec augendus est in lege penali. Et in primis sensus ille de intentione mere interna non videtur habere locum juxta nostram quartam assertionem, quia receptio beneficii per se non est malus actus, nec punibilis. Unde videtur potius textus ille in illo sensu procedere contra tertiam assertionem, & ideo dicere aliquis posset, textum illum intelligendum esse de intentione non mere interna, sed signo aliquo manifestata, vel saltem ita insinuata, ut rationabiliter possit ab Ecclesia præsumi. Sed hic sensus admittendus non est, tum quia est contra communem intelligentiam, tam Juristarum, quam Theologorum, cum Glossa ibi: tum etiam quia est contra proprietatem verborum textus absolute dicentis, *Si promoveri ad sacerdotium non intendens*, &c. tum propterea quia est contra rationem textus, *Cum eos receperis fraudulenter*, hoc enim fit ex vi intentionis interioris: tum etiam quia textus addit, *Nisi voluntate mutata*, &c. ergo loquutus fuerat de intentione voluntatis: tum denique quia declarat privationem fructuum ipso facto: non ergo agit de præsumptione, sed sufficere censet, quod interior defit intentio.

25 Respondent ergo alii, non esse illam pœnam impositam per legem humanam, sed esse obligationem restituendi, vel incapacitatem fructuum, quæ ex natura rei sequitur ex tali intentione, & per illam legem decla-

declaratur. Patet, quia beneficium curatum non datur nisi propter officium, quod exerceri non potest sine sacerdotio, & ideo non sacerdos, qui recipit beneficium sine animo suscipiendi sacerdotium, eo ipso iniuste recipit fructus beneficii, & consequenter non facit illos suos. Quia tunc non recipit fructus propter officium, quod exercet, cum sit capax illius; ergo maxime posset recipere propter spem recipiendi quamprimum, vel tempore præscripto: hanc autem spem aufert prava intentio: ergo reddit talem personam incapacem fructuum, nisi illam mutet, & tempore dedinetur.

26 Hæc vero responsio non habet solidum fundamentum. Nam sine dubio, si lex lata in cap. *commissa*, non addidisset illam privationem fructuum, non posset cum sufficienti fundamento dici, recipientem beneficium sine tali intentione non facere fructus suos, præsertim de fructibus totius beneficii. Primo, quia beneficium etiam curatum non datur propter solum officium proprium sacerdotis: nam datur etiam propter officium dicendi horas canonicas, & ille sic tenens beneficium, posset recitare horas. Datur etiam propter ministerium chori, & administrationem Ecclesiæ, quę possunt fieri sine ordine sacerdotali. Præterea non ita datur hoc beneficium propter officium dicendi Missam, & ministrandi sacramenta (propter quæ requiritur sacerdotalis ordo) ut omnino obliget ad facienda hæc ministeria per seipsum: nam possunt fieri per tertium, maxime ad tempus, quod si ita fiant, sufficiet, & saltem ut faciat beneficiatus fructus suos sine obligatione restituendi, præsertim si personaliter resideat, & regat Ecclesiam: ergo hoc etiam modo posset benificiatus non sacerdos, & intendens non ordinari, per annum satisfacere officio suo, ut suos faceret fructus, si per jus humanum non impediretur.

27 Confirmatur, ac declaratur: nam si sacerdos acciperet tale beneficium cum intentione non ministrandi in illo per annum quoad ordinem sacerdotalem, non ideo non faceret fructus suos, si alias integre satisfaceret officio suo, partim per se, partim per alios, & similiter qui acciperet beneficium ante sacerdotium cum intentione accipiendi sacerdotium intra annum: non tamen ministrandi in illo per seipsum tam cito, nec post aliquod tempus, non propterea teneretur restituere fructus omnes, nec fortasse partem, si alias per alium suppleret, quod per se non faceret, & sufficientem curam haberet suę Ecclesiæ: ergo seclusọ jure positivo, idem esset, licet quis reciperet beneficium intra annum. Probatur hæc ultima consequentia, quia non obstante tali intentione, posset satisfacere obligationi officii, propter quod dantur illi redditus beneficii, pro eodem tempore. Et ita ex sola rei natura non deesset titulus ad recipiendos & retinendos illos fructus sine injustitia, scil. titulus beneficii cum recitatione, administratione, & servitio sufficiente beneficii pro toto illo tempore, modo declarato.

28 Vera ergo responsio mihi esse videtur, illam non esse propriam pęnam propter interiorem culpam, etiam adjunctam externo actui de se non malo, nec etiam esse obligationem restituendi propter defectum in officio, vel servitio beneficii, sed fuisse prudentem ordinationem Ecclesiæ, quæ statuit, ut non daretur beneficium homini non ordinato, nisi sub tali onere, & conditione. Unde ex quo fuit conditus canon ille, eo ipso, quod talis persona acceptat beneficium, acceptat illud cum illo onere, & ideo si non implet conditionem, non facit fructus suos, quia Ecclesia illi non contulit jus ad illos. Nec est inconveniens, quod Ecclesia, licet non judicet de occultis, det beneficium sub conditione occulta, & interna, quia ad hoc non est necessarium, ut ipsa judicet de illa conditione, sed satis est, quod recipiens beneficium de illa judicet, & per judicium suæ conscientiæ teneatur ad restituendos fructus, quos non fecit suos sine alio judicio Ecclesiæ. Sæpe n. in collatione aliqua exterius facta includitur conditio interna ex parte suscipientis, ut cum Episcopus confert ordines alteri ibi est conditio inclusa, quia ille habeat intentionem recipiendi illos. Et ergo possum dare eleemosynam pauperi sub conditione explicata illi, quod habeat intentionem orandi pro me, & si illam non habeat, non fiat dominus eleemosynæ? Quid enim vetat ita fieri? Cum libere possim disponere de re mea prout libuerit. Ita ergo potuit Ecclesia disponere circa collationem beneficiorum parochialium, quia ita oportebat obligare recipientes, & nullus poterat esse convenientior modus illos cogendi ad habendam illam intentionem.

29 Quod si obiicias, quia jus illud etiam habuit locum in eos, quia jam ante illum canonem receperant beneficia. Respondeo negando assumptum, quia lex non extenditur ad præterita per se loquendo; & ibi non explicatur, nec est extensio facienda in lege pęnali sine sufficienti causa. Vel certe si dispositio illa habet locum circa beneficia prius recepta, erit quatenus a tempore illius legis ceperunt retineri cum mala fide, & in ea perseveratum est per reliquam partem anni juxta dicenda in sequenti puncto. Hoc igitur modo explicatus ille canon, nec facit pro conclusione quarta, nec obstat tertiæ, sed continet limitationem alterius rationis: nam limitat modum, & conditionem conferendi talia beneficia talibus personis.

30 Aliter vero posset exponi juxta tertiam assertionem, illam esse pœnam impositam pro omissione externa sacerdotalis ordinis, quem ex præcepto divino definito per Ecclesiam tenetur recipere intra annum, qui tale beneficium recipit, quoniam illa omissio processit ex tali intentione fraudulenta. Ad hoc explicandum advertọ circa illum textum, ibi non imponi conditionem illam, *Si recipiat beneficium sine intentione sacerdotii intra annum*, ut absolute sufficientem ad contrahendam illam obligationem restituendi, sed cum illa moderatione, *Nisi voluntate mutata pro motus fuerit*. Unde fit, ut licet quis accipiat beneficium sine illa intentione, & ita persistat per undecim menses, si tandem mutat intentionem, & intra ultimum mensem ordinatur, faciet fructus suos, vel confirmabit (ut sic dicam) dominium in retentione eorum, quia noluit Ecclesia aliter ponere illam conditionem, ut ex textu patet. Estque optima ratio, quia hoc modo melius lex illa obtinet effectum intentum, qui est, ut ille ordinetur, & inserviat beneficio semel accepto, & ita per receptionem ordinis purgatur prior defectus, quia impletur conditio ab Ecclesia postulata, quæ in summa est, ut non habeatur illa prava intentio a principio, vel saltem, ut non perseveretur in illa usque ad effectum non recipiendi ordinem per totum annum. Unde quod Soto ait de restitutione facienda pro quocunque tempore anni, pro quo illa intentio debita non habetur, non habet locum si tandem mutatur voluntas, & recipitur ordo intra annum, quia tunc nulla restitutio facienda est, ut dixi, & ex textu constat. Signum ergo est, pœnam illam (si pęna est) non imponi propter intentionem tantum internam secundum se, sed prout annexam, & prodeuntem in omissionem externam totius anni, quæ omissio mala est, & posset puniri illa pœna, etiam sine illa intentione a principio concepta, sed per negligentem dilationem totius anni contractam. Atque hoc modo textus ille confirmat tertiam conclusionem, & nihil obstat quartæ. Alia vero, quæ attingit Soto, an ille textus loquens de receptione beneficii extendi debeat ad retentionem, & an loquens de beneficiis parochialibus extendendus sit ad Episcopatus, & similia, ad presentem materiam non spectant.

31 Circa quartum de Censura imposita inquisitoribus iniuste procedentibus ex odio, vel turpi affectu in dicta Clem. 1. §. *verum*, aliqui dicunt, loqui de odio manifesto signis externis, sed sine fundamento in textu, & sine causa, quia illa excommunicatio non fertur propter aliud signum odii, sed propter effectum justum ab illo procedentem, Et ita ille textus probat quartam assertionem, ut etiam dixi in tom. 5. dicta disp. 4. sect. 2. idem dicendum est cum proportione ad 5. ex Clement. 5. de stat. Monach. Et ad sextum ex dicto ca. *si quis*. nam actiones illæ, quæ ibi puniuntur, & alias prohibitæ sunt, & pravæ, moraliter loquendo sufficienter manifestant pravum animum, a quo proficiscuntur. Reliqua in illa opinione juxta quartam assertionem procedunt.

Explicatur Clementin.

CAPUT XIV.

Quæ ſit ſervanda forma, ſeu ſolemnitas in legibus canonicis ferendis.

1 NIhil in pręſenti tractandum proponimus de forma intrinſeca legis canonicæ, quia omnia, de hoc puncto diximus lib. præcedenti, cap. 13. communia ſunt legi humanæ ut ſic, nec aliquid ſpeciale notandum occurrit in lege canonica. Imo etiam quæ de forma extrinſeca de legibus civilibus, magna ex parte communia ſunt canonicis, quia illis conveniunt, quatenus humanæ ſunt, & non quatenus civiles, ſeu ſeculares ſunt. Et ideo leges canonicæ in ſigno etiam ſenſibili conſiſtunt, & verba requirunt, quæ ſufficienter explicent præceptum, ſeu voluntatem obligandi Prælati cum talibus conditionibus, quæ ad legem ſufficiant, ut cum perpetuitate, communitate, & ſimilibus, ut ibi explicatum eſt; ubi etiam ſufficientia verba declaramus.

2 Ultra illa vero non eſt data determinata forma verborum in legibus canonicis ferendis, vel ex jure divino, vel ex Eccleſiaſtico, præſertim quoad proprios canones, quorum conditor eſt Pontifex, qui ſemper eſt ſuperior illis, & ideo non arctatur ad certam formam verborum. Inferiores vero Epiſcopi, & Prælati, vel capitula limitari poſſunt ad ſervandam certam verborum formam, vel ſolemnitatem. Sed de hac etiam non conſtat ſaltem ex jure communi. Nam licet in quibuſdam ſtatutis requiratur conſenſus capituli reſpectu Prælati, vel e converſo conſenſus Prælati reſpectu Capituli, vel aliquid ſimile: illud magis pertinet ad limitationem poteſtatis, quam ad determinationem formæ ſervandæ in lege ferenda. Præterea non eſt etiam de ratione legis canonicæ ut ſit ſcripta: nam ea, quæ de hoc puncto allegavimus, pro lege civili maxime probant de canonica, & præcipue de Pontificia propter ſupremam poteſtatem ut dixi. Inferiorum autem ſtatuta ſemper feruntur in ſcriptis, & ita ſervandum eſt ad tollendam ambiguitatem, vel obſcuritatem. Unde etiam oportet, ut ex tenore ipſius ſcripturæ conſtet, ex poteſtate legislativa eſſe profectam, & continere actum ejus, alias non erit ſufficiens ſignum voluntatis Principis ferendi legem, vel obligandi ſubditos communi, & ſtabili legis obligatione, quod in ſequenti puncto declarabitur.

Non eſt de ratione legis Canon. ut ſit ſcripta

Sent. dicentium Epiſt. Pontif. inducere leges

3 Hinc enim ſub oritur dubium ſupra tractatum de lege civili, an Epiſtolæ Pontificiæ leges canonicas inducant, quoniam in eis reſpondent ad ſpeciales interrogationes, aut conſultationes. Canoniſtæ enim interdum indicant, hæc reſponſa Pontificum non introducere legem; Abb. in c. *tua*, de ſponſal. n. 3. & ibi Alex. in Nevo n. 15. & Præpoſi. n. 4. ad 7. nam exponens illum textum, dicentem verba eſſe de neceſſitate matrimonii, quo ad Eccleſiam, dicit, non introducere legem, quia ſolum continet reſponſum Pontificis ad privatam conſultationem.

Tertia ſententia

4 Contraria vero ſententia vera eſt, a qua dicti auctores non diſſentiunt: eſt n. certa, & inter Iuriſperitos communis tenet Gloſſa in c. *ex tua*, de fil. Presbyt. verb. *conſultationem*. ubi Panorm. idem ſentit, & tacite declarat priorem ſententiam, ut ſtatim dicam. Idem Felin. rubr. de reſcrip. in princip. cum Rom. conſ. 260. & Archid. & Domini. in c. *ignorantia* 38. diſt. Imo juris civilis interpretes multo magis certam cenſent eſſe hanc ſententiam de Epiſtolis Pontificum, quam Legum, aut Imperatorum, ut conſtat ex Bart. & Paul. Caſtr. in l. 1. Cod. de legib. Iaſon. & aliis, quos retuli ſuperiori lib. c. 13. Probatur aperte hæc ſententia ex c. 1. diſt. 19. quod eſt Nicolai I. in Epi. ad Epiſcopos Galliæ, quæ habetur in tertio tom. Bibli. ubi in eandem ſententiam adducit Leonem I. Epiſt. 1. in fine, & Gelaſi. in c. *ſancta Romana*, diſt. 15. & ibi ex profeſſo probat Nicol. hoc non ſolum eſſe verum de Epiſt. in jure canonico inſertis, ſed etiam de omnibus aliis: ratio autem ſufficiens eſt, quia Pontifices habent auctoritatem ad ferendas leges hoc modo, & ipſimet declararunt hoc ſenſu, & hac poteſtate eſſe ſcriptas hujuſmodi Epiſtolas, vel reſponſa. Quomodo autem hoc intelligendum ſit, & quid requiratur, ut hujuſmodi Epiſtolæ vim legis habeant, dicetur reſpondendo ad priorem ſententiam.

5 Igitur ad ca. *tua*, de ſponſal reſpondetur in primis, potius ex illo probari, quando conſultus Pontifex reſpondet, illud reſponſum habere vim legis, quatenus directe ſatisfaciat conſultationi, licet conſultatio privata fuerit. Et hoc ſupponunt, & fatentur interpretes illius textus ſupra allegati. Addunt tamen, per hujuſmodi reſponſa Pontificum ad interrogationes factas circa antiqua jura non introduci novam legem, quæ antea conſtituta non fuiſſet, ſed ſolum interpretationem ejus, de qua fuerat Pontifex conſultus, ſive illa ſit Eccleſiaſtica, ſive divina, aut naturalis, ut in illo cap. conſultus fuit Pontifex, an verba ſint neceſſaria ad matrimonium. Reſpondet autem, matrimonium mutuo conſenſu perfici, neceſſaria autem eſſe verba quantum ad Eccleſiam. Unde colligunt dicti interpretes, per illud reſponſum non introduci novam legem, aliquid de novo præcipientem, ſed tantum declarari authentice id quod antea erat jus divinum, ac naturale, ſcilicet, de ſubſtantia matrimonii tantum eſſe mutuum conſenſum, utique ſufficientibus ſignis expreſſum, quia alias non poſſet eſſe mutuus, & datus ſimul, & acceptatus. Unde in hoc ſenſu recte inferunt, noluiſſe ibi Pontificem introducere novam legem Eccleſiaſticam, qua præciperet, ut matrimonium fieret per verba, quando fieri poteſt, neque in hoc ſenſu dixiſſe, verba eſſe neceſſaria propter Eccleſiam, quia hoc præceptum Eccleſiaſticum non erat antea, nec Pontifex ibi illud ponit de novo, cum tantum reſpondeat conſultationi: unde concludunt, ſolum explicaſſe per illa verba moralem neceſſitatem, ſeu utilitatem verborum in matrimonio, ut Eccleſia certior de illo fiat, eiuſque clariorem probationem habeat.

6 Ex quibus aperte conſtat, non negare dictos auctores Epiſtolam Pontificiam habere vim legis in eo, quod decernit, ſed proponere regulam ad intelligendum quid decernat. Ordinarie enim hujuſmodi Epiſtolæ continentes reſponſa conſultationum ſunt potius declarativa, quam conſtitutiva juris, quia non ſolet conſuli Pontifex, an aliquid facere jubeat, nec ne, ſed an aliquid faciendum ſit ſecundum jus divinum naturale, vel ab Eccleſia jam ſtatutum. Et tunc reſpondendo Pontifex interpretatur jus, & in hoc habet ejus reſponſio auctoritatem legis obligantis ad illam interpretationem tenendam, vel ad ſervandum antiquum jus, ſecundum illam interpretationem, & hoc eſt, quod in Decretis ſupra allegatis docetur. Non tamen ſolent per talia reſponſa concedere Pontifices novas leges, non quia non poſſint, ſed quia non hoc tunc agunt, nec de hoc conſuli ſolent, ut dixi. Si tamen occaſione ſumpta ex conſultatione ipſi velint novam legem introducere, ſine dubio poſſunt illo modo id facere, dummodo ſuis verbis hoc ſufficienter declarent.

Epiſt. Pontificiæ habẽt auctoritatẽ temperandi jus & obligandi ad eam interpretationem tenendã

7 Quo circa quando Epiſtolæ non ſunt reſponſivæ ad conſultationem, ſed directe ſcriptæ ad gubernationem, tunc facilius habere poſſunt vim legis conſtitutivæ de novo, quod ex tenore verborum ſpectandum eſt. Adiungendæ etiam ſunt circumſtantiæ temporis, & loci, & perſonarum, ad quas ſcribitur, ad intelligendum, an lex ſit univerſalis pro tota Eccleſia, vel pro aliqua tantum provincia, aut diœceſi. Denique neceſſarium eſt, ut talis Epiſtola per traditionem, vel declarationem poſteriorum Pontificum ſufficienter ſit nota, & in auctoritate habita; hoc enim neceſſarium eſt, ut obliget: licet non ſit neceſſarium, ut ſit in corpore juris inſerta, quia ita cautum eſt in ipſo jure, ut dixi, ac merito, quia eſt valde accidentarium, & non poteſt jus limitare auctoritatem Papæ. Quod maxime verum habet in his, quæ ſpectant ad declarationem juris naturalis, vel divini. Nam in his non poteſt eſſe mutatio, nec error, quando Pontifices ut Pontifices definiunt, quod poſſunt facere per has Epiſtolas, & faciunt, quando oſtendunt, ſe loqui ad docendam, & inſtruendam totam Eccleſiam. Et ideo in his rebus ſunt talia decreta generalia, & perpetua, licet fiant reſpondendo ad particula-

Quando Epiſtolæ ſunt ſcriptę non ad cõſultationem ſed directe ad gubernationem facilius poſſunt habere vim legis, ſed hoc colligendũ ex tenore verborũ.

culares interrogationes, quia illa particularis materia est accidentaria, & solum concurrunt per modum occasionis, doctrina autem ipsa generalis est. At vero, quando responsum concernit materiam juris positivi Ecclesiastici, licet ut processit a Pontifice non potuerit continere errorem in moribus, per temporis successionem potest accipere mutationem, & quoad hoc potest multum deservire, quod tale decretum sit, vel non sit moribus receptum, vel etiam quia sit in corpore juris insertum, vel extra vagetur, & tunc etiam oportet considerare, an sit consentaneum juri communi, vel illi contrarium: nam in priori casu servanda est; in posteriori autem Pontifex est consulendus, juxta cap. *Pastoralis*, de fide instrum. Quæ omnia usui esse possunt ad intelligendas decretales Epistolas, & aliquid statim addemus solvendo objectionem, quæ in præsenti fieri posset.

8 Præterea potest simile dubium de sententiis Pontificum hic definiri, quod supra de sententiis Imperatorum, & Regum tractavimus: nam ex ibi dictis a fortiori sequitur, sententiam latam a Papa in particulari causa introducere legem generalem pro omnibus similibus causis: nam major est authoritas Pontificia, quam Regia. Et hoc modo videtur magna ex parte esse constitutum jus canonicum; nam plura illius decreta sunt quædam sententiæ Pontificum in singularibus causis latæ. Et in particulari videtur hoc declaratum in cap. *in causis*, de re jud. ibi, *Cum in similibus casibus cæteri teneantur similiter judicare.* Et ita docent ibi expositores. Dubitant autem, an hoc intelligendum sit tantum de sententia definitiva, vel etiam de interloquutoria, dummodo de illa satis constet, de qua videri possunt ibi Doctores, præsertim Panorm. n.3. & 4. & Felin. nu.3. & seq. quia de hac distinctione nobis sufficiant dicta circa legem civilem. Alia vero distinctio de sententia inserta, vel non inserta in corpore juris, qua utuntur etiam aliqui ex dictis Doctoribus, in præsenti non est admittenda, quia repugnat juri canonico, quod expresse illam excludit in Epistolis Pontificum, ut vidimus; est autem eadem ratio de sententiis. Item quia ex dicto cap. *Pastoralis*, aperte colligitur, Epistolam Decretalem Pontificiam, etiamsi sit contra jus commune, habere auctoritatem, solumque limitatur modo supra dicto, quando est contra jus commune: nomine autem Decretalis etiam sententia lata, & scripta a Papa comprehenditur, ut omnes fatentur, & constat ex usu Decretalium; non est ergo conditio simpliciter necessaria ad rationem legis, quod sententia sit inserta in corpore juris, licet ad promulgationem legis, & ad cognitionem ejus magis publicam, & certiorem multum conferat.

Obiiciuntur quedam Pontificis verba quæ videntur aliis repugnare & explicantur

9 Contra hanc vero resolutionem obiici possunt verba Alexandri III. in cap. *licet*, de sponsa duorum, ubi definit, matrimonium ratum non dissolvi per subsequens consummatum, & adjungit. *Quanvis aliter a quibusdam prædecessoribus nostris sit aliquando judicatum*, utique per sententiam, ut communiter videtur intelligi; ergo sententia Pontificis non potest facere legem, cum tam gravem errorem continere possit. Similis objectio fieri potest ex cap. *quanto*, de divortiis, ubi Innocent. III. docet matrimonium inter fideles baptizatos, & Catholicos contractum non dissolvi per hæresim, seu apostasiam a fide alterius conjugis, & subjungit, *Licet quidam prædecessor noster sensisse aliter videatur*. Quod dixit propter Cœlestin. III. qui contrarium respondit, ut in cap. *laudabilem*, alias 1. de convers. infideli. olim habebatur, ut ibi notat Glossa, & nunc habetur in collectionibus Antonii Augustini collect. 2. tit. 23. cap. 2.

10 Circa primum, Alexander III. non designat, qui fuerint illi Pontifices, qui aliter judicarunt, & Glossa ibi solum allegat consuetudinem quandam Mutinensem, cujus fit mentio in cap. ult. ejusdem tituli, quæ est impertinens: nam ibi non dicitur, illam consuetudinem fuisse per aliquem summum Pontificem approbatam. Imo Innoc. III. in illo cap. ult. dicit, *Fuisse contra id, quod sentit sancti Petri Sedes*, & ideo non possumus certo dicere, quale fuerit illud judicium illorum Pontificum. Responderi ergo potest, supponendo, probabile esse, posse Pontificem ex justa causa dispensare in matrimonio rato non consummato; forte igitur illi Pontifices, quos Alexand. III. commemorat, non tantum sententiando, aut respondendo, sed etiam faciendo dissolverunt illa matrimonia, non quidem judicando ipso facto dissolvi (stando in solo jure divino) per subsequens consummatum, sed judicando, illam fuisse causam sufficientem ad illam dispensationem concedendam, & licet forte in hoc erraverint, erit error facti, & non juris. Non est autem verisimile, fuisse judicium illud ferendo generalem legem formaliter, & expresse, sed fortasse dispensando cum aliquo populo, aut saltem similem consuetudinem alicubi tolerando, vel approbando: nam hoc totum pertineret ad errorem facti, & particularem, id est, non redundante in perniciem totius Ecclesiæ, & ideo non repugnat contigisse.

11 Quod si fortasse judicium illud fuit per sententiam latam in aliqua particulari causa (licet id non constet) dicendum est, illam sententiam non fuisse latam interpretando ex cathedra jus divinum, sed judicando de facto secundum opinionem privatam, & ideo non potuisse inducere generalem legem. Atque ita respondet Covar. 2.p.quarti, cap.7.§.3.n.15. Non est item necesse, verbum *judicandi*, referre ad sententiam alicujus causæ definitivam, sed ad privatum judicium, quod interdum est per opinionem privatam, & ita potuit contingere in illis Pontificibus. Et ita exposuit Cano lib.6. de locis, c.8. ad 3. & Bellarm. lib.4. de Roman. Pontif. cap. 13. in princ. Imo etiam de Alexand.III. dicit, non definivisse, sed tantum quid sentiret explicuisse, sicut prædecessores sui fecerant. Idque colligi potest ex verbis ejusdem Alexand. in Conc. Later. p.6. c.8. ubi habetur integra Epistola, quæ valde familiaris est, & in ea solum dicit, se velle aperire quid sentiat, & postea non loquitur de omni matrimonio rato, sed multas adjungit circunstantias, & solemnitates, ac tandem concludit: *Quanvis alii aliter sentiant, aliter etiam a quibusdam prædecessoribus nostris sit aliquando judicatum.* Sed licet hoc forte ita in principio fuerit, nihilominus postquam responsio illa juri Canonico per Greg. IX. inserta est, & pro generali lege tradita universæ Ecclesiæ, non est dubium quin sit universalis, ac vera lex, ac subinde certam fidem faciat, qui non potest intolerabilem errorem continere.

12 Secunda objectio magis procedit contra priorem resolutionem de Epistolis Decretalibus, quam contra hanc de sententia: nam illud dictum Cœlestini fuit responsio ejus ad quandam consultationem, ut constat ex integra Antonii Augustini. Et eam se vidisse refert Castro lib.1. contra hæref. cap.4. & propter illam audet dicere, in eo errasse Cœlestinum, non tantum ex negligentia, ita ut illum errasse dicamus velut privatam personam, & non ut Papam, quia in qualibet re seria definienda tenetur consulere viros doctos, *Quia hujusmodi definitio* (inquit) *habeatur in datiquis Decretalibus*. Sed excedit, & videtur male sentire de potestate infallibili Papæ ad definiendas res fidei. Melius ergo Cano, & Bellarmin. supra respondent, non definiendo, sed opinando Cœlestinum loquutum fuisse, potuisseque, Castro ex verbis Cœlestini attente perpensis id colligere: solum enim ait, *Non enim videtur nobis, quod si prior maritus redeat*, & cæt. que verba sunt privatum sensum aperientis, & cum formidine loquentis, non deficientis, aut certam doctrinam tradentis. Nunquam ergo responsio illa habuit vim legis toti Ecclesiæ propositæ, quia nec in ipsa hoc explicatum est, nec ita fuit recepta, aut recipi potuit. Dices; etiam Innoc. III. suum responsum protulisse per illa verba, *Non credimus, quod in illo casu*, & cæt. Respondeo etiam ex vi verborum id non fuisse ab Ecclesia definitum, ut etiam Bellarm. sensit; postea vero lex illa firmata est per Greg. IX. & usu ipso declarata, ac denique ut veritas fidei definita in Concilio Triden. sess. 24. can. 5.

13 Tandem circa hæc duo puncta de sententia, & Epistola Pontificis dubitari potest, an idem censendum sit de Episcopis cum proportione pro suis Episcopatibus. Nam Canonistæ communiter in hoc differentiam constituunt, ut patet ex Fel. dict. c. *in causis*, num. 8. & in

Quid de Epiſcopis ſentiendū.

& in rubr. de reſcrip. & aliis, quos allegat. Sed in hoc idem cum proportione ſentio de Epiſcopis, quod dixi de Magiſtratibus civilibus habentibus poteſtatem ad ferendas leges cum ſubordinatione ad aliquem ſuperiorem Regem, vel Imperatorem. Ita enim Epiſcopi comparantur ad ſummum Pontif. & ad jus Canonicum. Nam, & leges ferre poſſunt pro ſuis Epiſcopatibus, & non poſſunt contra jus commune ſtatuere, aut ſententias dicere. Si ergo ſententia vel reſponſum Epiſcopi ſit contra jus commune, non ſolum non inducet legem, verum etiam nihil valebit; ſi vero per ſententiam interpretetur ſuum proprium jus, vim etiam proprii juris habere poterit ſententia, quia quoad hoc habet eandem poteſtatem, & idem eſt cum proportione de reſcripto, dummodo aliæ conditiones concurrant, ſcilicet quod ex verbis & modo ſcribendi ſatis conſtet de animo ſtatuendi, & quod materia, & ſententia, vel decretum Epiſcopi ſufficienter pro ratione ſuæ diœceſis promulgetur.

CAPUT XV.

Quæ promulgatio in legibus canonicis ſufficiat, ut vim obligandi habeant.

1. SUppoſitis quæ communia ſunt legi humanæ, ut talis eſt, & dicta ſunt lib. præcedenti, c. 14. hic ſolum ſupereſt quæſtio, an pro quib. ſuis canonicis Pontificiis ſufficiat una promulgatio Romæ facta, vel in ſingulis diœceſibus, aut Archiepiſcopatibus, vel provinciis plures neceſſariæ ſint. In hoc enim varie

1. Sententia.

ſentiunt auctores. Prima opinio eſt in legibus canonicis ſervandam eſſe regulam datam de legibus civilibus latis pro ampliſſimis regnis, plures, ac principales, & diſtantes provincias comprehendentibus, videlicet, pro talibus legibus non ſufficere unam promulgationem Romæ factam, ſed neceſſarium eſſe, ſingulas promulgationes in ſingulis provinciis Eccleſiaſticis, id eſt, in ſingulis Epiſcopatibus fieri. Ita tenet Panormitan. in c. 2. de conſtit. nu. 7. ad finem, Fel. num. 7. Dec. lect. 2. nu. 6. Navarr. in ſumma c. 23. nu. 44. Angel. verb. *lex*. nu. 23. Medin. 1. 2. q. 90. art. 4. qui illam tribuit Cajet. ibi, ſed ille non dicit, neceſſariam eſſe denuntiationem in provincia, ut lex obliget, ſed ſolum excuſari ignorantes, ſi lex propter incuriam paſtorum ad eorum notitiam non deveniat, quod verum, & longe diverſum eſt, ut per ſe patet. Unde potius poſſet Cajet. in contrarium induci. Solentque pro hac ſententia citari aliqua jura canonica, ſed nihil probant, & ideo illa omitto.

2. Fundamentum ergo ſumi debet ex Authentica,

2. & vera opinio.

ut factæ novæ conſtitutiones, collat. 5. quæ de legibus civilibus hoc diſponit, ut ſupra viſum eſt. Addendo regulam ſupra etiam poſitam, quod jus canonicum in hujuſmodi rebus utitur jure civili, & veluti tacite acceptat illud, quando aliquid contrarium, vel diverſum non diſponit, & alioqui in re ipſa nihil eſt repugnans bonis moribus, aut religioni. In præſenti autem jus illud civile, quod requiri promulgationem in ſingulis provinciis, non eſt revocatum jure canonico, neque eſt contra bonos mores, imo eſt valde conſentaneum illis, ut leges ſuaviores ſint, & ut tollantur occaſiones allegandi, vel fugiendi ignorantiam. Acceditque hoc maxime neceſſarium videri in his legibus canonicis, quia pro toto orbe feruntur; ergo citata authentica extendenda etiam eſt ad canonicas leges.

3. Nihilominus contraria ſententia communius recepta eſt. Tenent Gloſſa, & Joann. Andr. in fine Sexti, circa datam ejus Panormit. mutans ſententiam in cap. *noverint*, de ſententia excommunicationis, in fine. Cardin. in Prœmio Clementinarum, §. *univerſitatis*, num. 4. Sylveſt. verb. *lex*, qu. 6. Roſel. nu. 4. Armil. nu. 11. & verb. *conſtitutio*, num. 3. Ludovicus Gomez in Procemio ad regulas Cancellariæ, quæſt. 2. Navarr. non conſtans etiam in priori ſententia, dicto conſil. 1. de conſtit. num. 19. & idem ſentit Soto lib. 1. de juſtit. quæſtion. art. quarto, & Palac. in tertio, diſt. 37. diſp. 1. Ac denique Bartolus, & alii allegati in præcedenti libro, cap. 14. in hoc differentiam conſtituentes interius canonicum, & civile. Adduci autem ſolet pro hac ſententia c. 1. de poſtulat. Prælator. quod revera non cogit: nam ibi ſolum concluditur, neceſſarium non eſſe, ut lex ſemel promulgata, *ſingulorum auribus intimetur per ſpeciale mandatum, vel literas*. Quando ubi promulgata eſſe debeat lex canonica, ibi non explicatur.

4. Item allegatur cap. *noverit*, de ſententia excommunicationis cujus verba ſunt, *Niſi ea de capitularibus ſuis infra duos menſes poſt hujuſmodi publicationem fecerint amoveri*. Non declaratur autem, quæ ſit illa publicatio; veriſimile autem eſt, loqui Ponficem de publicatione Romæ facta, & ita hic textus probabilis eſt. Reſponderi tamen poſſet, in illa lege determinatum fuiſſe illum modum promulgationis; non vero fuiſſe latam legem, ut idem ſufficiat in omnibus legibus. Certum eſt enim, quoties lex canonica præſcribit modum promulgationis in ea ſervandum, illum ſufficere, vel eſſe neceſſarium, etiamſi ex jure communi, vel conſuetudine aliud requiratur. Sicut e contrario poſſet argumentum ſumi ex c. *cum infirmitas*, de pœnitent. & remiſs. ibi, *Poſtquam per prælatos locorum fuerit publicata*, inde colligendo, hunc modum publicationis eſſe neceſſarium in legibus Pontificiis: quod tamen re vera inde colligi non poteſt, quia eſt ſpeciale in illa lege, & fortaſſe magis, quoad inducendam pœnam interdicti ab ingreſſu Eccleſiæ, quam quoad obligationem legis. Unde potius inde poſſet ab ſpeciali argumentum retorqueri, ut bene notavit Navarr. ſupra num. 21. Simile eſt in Concilio Tridentino ſeſſion. 25. quoad legem illam irritantem matrimonium clandeſtinum, in qua ſpecialem promulgationem poſtulat, quæ ordinarie non eſt neceſſaria in legibus Eccleſiaſticis. Ita ergo potuit in illo c. *noverit*, aſſignari ut ſufficiens illa unica promulgatio in favorem fidei, & immunitatis Eccleſiaſticæ, licet fortaſſe jure communi plures requirantur: nam ſemper poteſt Pontifex commune jus poſitivum immutare, prout expedire cenſuerit.

5. Fundamentum ergo proprium hujus ſententiæ eſſe debet, quia ex natura rei illa promulgatio ſufficit, niſi aliud Eccleſia ſtatuerit; nihil autem aliud ſtatuit, nec prædictam Authenticam acceptaverit, aut in hac parte ſuam fecit. Nullo enim jure ſcripto id oſtendi poteſt in particulari, nec etiam in generali, quia canones ſolum in judiciis cauſarum voluerunt, ut civiles leges ſervarentur, ubi canonica deeſſent; modus autem ferendi univerſales leges longe gravior eſt, & pertinens ad propriam Pontificis actionem, & poteſtatem, & ideo non eſt illa generalis regula ad præſentem caſum extendenda. Nec etiam talis acceptatio poteſt conſuetudine oſtendi: nam potius contrarium poteſt conſuetudine probari, illius enim varia ſunt indicia. Primum eſt, qui in curia Romana totius orbis lites definiuntur juxta leges Pontificias Romæ publicatas, etiamſi alibi promulgatæ non ſint, quod non eſſet juſtum, ſi in aliis provinciis illæ leges non obligarent abſque ſpeciali promulgatione in eis facta, ut bene conſiderat Navarr. ubi ſupra. Poteſtque explicari exemplo adducto a Joanne Andrea de quadam electione facta in una provincia contra conſtitutionem Pontificiam, quæ Romæ, & non in tali provincia erat promulgata, & nihilominus irrita facta eſt. Idemque ſervari in regulis Cancellariæ notat Anton. Gomez ſupra.

Probatur opinio.

6. Præterea multa ſunt decreta in jure canonico, quæ numquam fuerunt promulgata in ſingulis provinciis, ſed tantum Romæ. Et quamvis enim ipſa editio publica juris canonici habeat vim quandam promulgationis, quæ in ſingulis provinciis fieri cenſetur, quia in ſingulis illi libri publice circumferuntur, nihilominus in rigore obligatio talium Decretorum latius extenditur, quam illa promulgatio. Deinde multa ſunt reſcripta Pontificum, vel Bullæ, aut Motus proprii, qui non ſunt inſerti in communi jure Canonico, & nihilominus cenſentur obligare per ſolam publicationem Romæ factam. Quod etiam in Bulla Cœnæ videre licet: univerſaliter enim obligat; cum tamen raro in ſingulis Epiſcopatibus publicetur. Tandem magnum argumentum eſt, quia quando Pontifices volunt neceſſariam eſſe promulgationem

suæ legis in singulis Episcopatibus, seu provinciis, hoc specialiter declarant: raro autem id faciunt, & in rebus majoris momenti, aut periculi; ergo signum est extra hos casus speciales in legibus absolute latis, & Romæ promulgatis, illas speciales promulgationes non requiri. Item e contrario interdum extendunt tempus, pro quo volunt differri obligationem legis etiam post promulgationem, ut Pius IV. voluit, ut decreta Concilii Tridentini non obligarent, nisi post tres menses a promulgatione, in quibus legibus supponunt, promulgationem in urbe factam sufficere, quia si aliæ particulares spectandæ essent, illa temporis dilatio necessaria non esset. Denique est optima congruentia, quia tota Ecclesia ut est sub uno pastore, est proprie & perfecte unum corpus mysticum, & una respublica, & ideo pro toto hoc corpore satis est una promulgatio facta in Metropoli hujus reipublicæ. Et ulterius considerant Juristæ, Sedem Pontificiam esse fixam Romæ, & Pontificem non vagari per provincias, sicut solent Reges, & idcirco inde accommodatissime influere in universam Ecclesiam, & ob eandem causam Romanam curiam esse aptum, & sufficientem locum ad hujusmodi promulgationem.

7. Et ita solutum est fundamentum contrariæ sententiæ, & obiter reddita est differentia inter leges canonicas, & civiles, tum quoad dispositionem earum; tum quoad consuetudinem; tum etiam quoad congruentiam, quia in Ecclesia est major unitas sub uno Christi Vicario, quam sit in regno sub temporali Rege. Unde, licet ad faciliorem notitiam legis, & ad vitanda aliqua incommoda, videri potuerit magis accommodatum, ut speciales promulgationes etiam in legibus Ecclesiasticis requirerentur; nihilominus ob alias causas potuit oppositum esse congruentius, tum ad commendandam majorem Ecclesiæ unitatem, majoremque obedientiam Pontifici debitam; tum etiam ne leges Pontificiæ ab Episcopis pendere videantur. Denique, quia ubi aliud necessarium fuerit in specialibus casibus, ab ipsismet Pontificibus statui potest, sicut interdum fieri diximus.

8. Atque hinc facile constat, quid dicendum sit de aliis legibus canonicis. Nam si sint leges concilii universalis, illæ per Pontificem approbari debent, & ita eadem est de illis ratio. Nam eorum publicatio Romæ fieri solet, & illa sufficiet, nisi aliud in ipsamet lege disponatur. Poterit etiam fieri in loco Concilii, si Pontifex contentus sit. De legibus autem Episcoporum manifestum est sufficere pro toto Episcopatu eam, quæ fit in Matrice, ut a fortiori patet ex dictis, tum in præsenti, tum de legibus civilibus civitatum, aut regnorum particularium. Et cum eadem proportione loquendum est de Archiepiscopis, & Patriarchis, si aliquando possunt ferre leges pro toto Archiepiscopatu, vel Patriarchatu, quod tamen (ut supra dixi) jure ordinario non possunt sine concilio provinciali, de cujus legibus cum proportione etiam censendum est. De modo autem ipsius promulgationis nihil novi dicendum occurrit; nam potest fieri aut voce præconis, aut affigendo legem scriptam in loco publico ad hoc designato, ut Romæ fit, in quo servanda erit loci consuetudo, nam jus scriptum non invenitur.

9. Superest vero inquirendum, an lex Pontificia Romæ promulgata statim incipiat obligare omnes, vel post aliquod tempus, quod de lege civili late tractatum est, & in præsenti potest brevius expediri. Dixit igitur Glossa in cap. *proposuisti*. 82. dist. verb. *non probatur*, leges canonicas non obligare nisi post sex menses. Idque colligi ex cap. *decernimus*, dist. 18. Sed ibi non agitur de promulgatione canonicarum legum, sed de modo, quo Episcopi suas plebes docere debent omnia, quæ in Conciliis provincialibus acta fuerint. Nam Episcopis præscribitur, ut intra sex menses a Concilio peracto suos clericos & plebes convocent, *& coram eis plenissime referant, quæ in eodem anno in Concilio acta, vel definita noscuntur*. Quod non propter solam legum promulgationem, sed propter plenam instructionem & doctrinam tunc præcipiebatur; nihil ergo ex illo textu colligi potest de modo, quo leges Pontificiæ, vel Canonicæ, universim obligare incipiant. Et ita illa sententia Glossæ ab omnibus reprobatur, quia in jure non habet fundamentum, & est contra consuetudinem, & contra vigorem Ecclesiasticæ disciplinæ.

10. Duæ igitur sunt opiniones, una, quæ doctrinam datam de legibus civilibus censet esse applicandam ad canonicas, quia licet in canonibus hoc expressum non sit, Authentica, *ut factæ novæ constitutiones*, extenditur ad leges canonicas propter illam regulam generalem, quod non contradicit canonibus, & potius juvat illos, in quo casu jus canonicum juvatur civili, juxta c. 1. de novi oper. nunciat. & c. *si in adjutorium*, distinct. 10. Et favent verba Pii IV. in Bulla pro evulgatione Concilii Tridentini, ut in superioribus allegatum est. Et ita sentiunt Panormit. Felin. & alii c. 2. de constitut. Sylvest. Angel. & alii verb. *lex*, Navarr. conf. 1. de constit. quæst. 4. Soto, Medin. & alii citati, qui in hoc indistincte loquuntur de legibus canonicis, & civilibus. Et idem docuit Glossa in cap. 1. de concess. præbend. verb. *post tempus*, & Glossa ultima in dicta Sexti, quæ adducit jura canonica parum urgentia. Unum est c. ultim. ne cler. vel Monach. ubi religiosi egressi ex suis claustris ad audiendam physicam, vel jus civile, nisi post duos menses ad claustra redeant, excommunicantur. Sed non est ad rem, quia illi duo menses non requiruntur ibi ad complendam legis promulgationem, sed dantur quasi pro sufficienti monitione ad incurrendam censuram; unde etiam post longissimum tempus a promulgatione illius legis necessarii sunt illi duo menses ad excommunicationem illam incurrendam, & ideo computantur nona die promulgationis legis, sed a die commissi criminis, ut dixi in 5. tom. de Censur. disputat. 23. section. 3. Aliud caput, quod citat, est capit. *noverit*, de sentent. excommunicat. sed est simile præcedenti: nam in eo excommunicantur, qui infra duos menses non delent de capitularibus statuta immunitati Ecclesiasticæ contraria. Quod tempus non designatur propter legis promulgationem, sed pro admonitione sufficiente ad incurrendam contumaciam. Tertium est caput primum de concession. præbend. in 6. At ibi in textu nihil dicitur de duobus mensibus, sed in genere dicitur, *Nisi post tempus, infra quod ignorare minime debuissent*. Quod non oporteret referre ad duos menses, sed ad modum obligandi legis humanæ ex ipsa rei natura, ut in præcedenti libro explicavi.

11. Quapropter contrariam sententiam tenent non pauci Theologi moderni, scilicet, in legibus Canonicis Pontificiis non esse necessarium tempus duorum mensium. Quæ sententia mihi valde probabilis videtur, & multum consequens ad ea, quæ in priori puncto hujus capitis diximus. Nam si illud tempus esset necessarium, maxime propter illam authenticam, quia nec de jure naturæ, nec de canonico necessarium est, ut ex dictis constat: illa vero Authentica non recte applicatur ad leges canonicas. Duo enim in illa disponuntur, unum est de promulgatione iteranda in singulis provinciis, aliud de dilatione duorum mensium, qui in unaquaque provincia computentur a promulgatione in ea facta. Sed illa lex quoad priorem partem non est acceptata a Pontificibus pro suis legibus; ergo nec quoad posteriorem. Probatur consequentia, tum quia non magis constat de acceptatione posterioris partis, quam prioris: in utraque enim verum est, Pontifices non declarasse, velle se admittere leges civiles pro modo ferendi, vel obligandi Ecclesiam per suas leges, sed solum in judiciis forensibus, ubi leges canonicæ deessent; tum etiam quia consuetudine receptum non est: ut testantur graves auctores, & specialiter Vasquez disp. 156. capit. 4. cum emphasi dicit, se audere id affirmare. Nav. autem dicit de consuetudine, & stylo in urbe servari, ut transgredientes legem Papæ ante duos menses a promulgatione puniantur non solum qui probantur scivisse promulgationem, sed etiam qui non probavit, illam ignorasse.

12. Addit vero Nav. hæc verba, *Quæ consuetudo restringi forte posset ad forum tantum exterius, & urbicolas*. Sed prior restrictio non videtur mihi ratione consentanea. Quomodo enim juste punirentur illi tanquã legis transgressores, nisi supponeretur lex jam pro illo tem-

tempore obligare? Ibi enim non habet locum præsumptio: nam certo constat, nondum esse elapsum tempus duorum mensium. Ergo si sciens legem judicatur ut transgressor, ex nulla præsumptione judicatur, sed ex certa probatione delicti, & si ignorans præsumitur transgressor dum non probat ignorantiam, hæc præsumptio supponit certam obligationem, tum legis, tum etiam sciendi illam ante duos menses, alias immerito præsumeretur culpabilis, vel, quod perinde est, punibilis ignorantia; illa ergo consuetudo aperte supponit legem illam obligare Romæ ante duos menses. Nec potest suppositio esse falsa, quia non fundatur in præsumptione, sed in voluntate Pontificis, quia neque hæc potest latere Romanos judices, neque ipse Pontifex potest ignorare qualiter suæ leges Romæ servari cogantur, & sciendo, ac tacendo consentit, satisque ostendit, se nolle uti dispositione legis imperialis, sed sua, saltem pro curia. Posita autem vera obligatione in illis legibus impertinens est distinctio de foro interno, & externo, quia lex canonica maxime obligat in foro interno, ut statim dicemus, & Ecclesia non punit nisi propter culpam, aut veram, aut præsumptam, utraque autem supponit obligationem legis in conscientia.

13. Altera vero restrictio Navarri, scilicet, ad urbicolas, non est juris, sed facti, & ab ipso non probatur; imo nec simpliciter asseritur, sed sub particula, *forte*, nec per se est multum verisimilis. Nam si lex publicata statim obligat Romæ, jam quoad hoc discrepat ab Authentica: unde ergo constare potest, quod Papa acceptet illam pro omnibus locis extra urbem? Item cur non servabitur proportio ad loca distantia, ut quo sunt viciniora, eo intra brevius tempus obligentur, si urbs ipsa statim obligatur? Unde etiam sumitur optima conjectura: nam tempus illud duorum mensium erat aptum pro legibus civilibus publicandis in singulis provinciis, quia pro unaquaque erat sufficiens. At pro legibus Pontificiis semel tantum promulgandis Romæ minime erat proportionatum, quia leges illæ obligaturæ sunt totam Ecclesiam, quæ totum universum de se occupat; impossibile autem est evulgari per universum orbem intra duos, imo nec per totam Europam moraliter loquendo; ergo non oportuit tale tempus acceptare pro reliqua Ecclesia, si pro urbe receptum non est.

14. Denique hoc videtur supponi in c. *cum singula*, de præbendis, in 6. quatenus ait: *Intra mensem postquam hæc constitutio pervenerit ad eosdem*, *unum*, &c. *eligere teneantur*, *alioquin ex tunc pœnis subjaceant supra dictis*. Ubi Glossa fatetur, quod licet illa lex pervenisset ad notitiam ante duos menses a publicatione, obligasset; ergo supponit textus ille non esse necessarium tempus duorum mensium ad obligandum. Neque potest hoc dici speciale, quia textus nihil de hoc statuit, sed supponit, & potius pro speciali addit concessionem mensis ad exequendum actum ibi præceptum, & ad incurrendas pœnas, qui mensis semper inciperet currere a notitia præcepti, etiamsi post plures menses haberetur, ut Glossa etiam fatetur. Ergo signum est, legem de se obligasse a publicatione independenter a lapsu duorum mensium.

Statim a publicatione incipere leges Pont. & reliquorũ obligare, diffundere obligationem successive.

15. Et ita sane videtur in universum probabilius, leges Pontificias statim obligare incipere: diffundere autem obligationem suam successive, juxta id, quod natura legis canonicæ requirit, & superiori libro explicatum est. Nam eo ipso, quod Pontifex non addit specialem modum, seu temporis determinationem, nec jus canonicum illam ponit, vel acceptat, talis obligatio sequitur prout rei natura postulat. Unde etiam constat, idem esse a fortiori dicendum de reliquis legibus canonicis, ut Episcoporum, vel aliorum Prælatorum inferiorum; tum quia etiam in his nulla facta est restrictio in jure, vel per Papam: tum etiam quia ita dictum est de legibus civilibus inferiorum Magistratuum: est autem eadem, vel major ratio de legibus canonicis, & ita docent omnes auctores, qui ibi videri possunt.

CAPUT XVI.

Utrum lex Canonica obliget fideles priusquam ab eis acceptetur.

Sententia negativa.

1. HAnc quæstionem facile in præsenti expediemus ex his, quæ de lege civili diximus, & hic addemus ea quæ ibi in hunc locum remisimus. Multi ergo auctores, qui in lege civili ponunt dependentiam ab acceptatione subditorum, eandem ponunt in lege Canonica, & indifferenter de utraque loquuntur. Ita Major, Driedo, Angel. Armill. Navar. Covarru. Felin. & alii Jurisperiti pro illa opinione allegati, præsertim in cap. 1. de treug. & pac. ubi Glos. verb. *frangere*. Et sequitur Henricus, tractatu de Synod. post. 3. part. art. 2. a numer. 50. sed præsertim num. 62. dicit, ad integritatem legis, & constitutionis tria requiri. Primo, ut constituatur. Secundo, ut promulgetur. Tertio, ut moribus utentium approbetur, & siquid horum (inquit) desit, non debet dici lex, vel constitutio: & subjungit, cum agitur de impediendo vinculo statuti novi, & non de præscribendo contra statutum, non peccare contravenientes statuto. Et refert Panormit. in dicto cap. 1. & Decium in cap. *nam concupiscentiam*, de constitut. lect. 1. Fundamentum hujus sententiæ totum videtur poni in præsumpta voluntate Prælatorum Ecclesiæ ponendi leges suas subintellecta conditione, ut moribus subditorum probentur. Solus Major indicat etiam id esse ex defectu potestatis, quia non possunt aliter eas ferre; & adhoc suadendum dicit, Ecclesiam esse supra Papam, & ideo si Ecclesia non acceptat legem Papæ, non posse per illam obligari.

Pont. potest obligare Eccl. ad acceptandas suas leges sufficienter promulgatas ex eo, Quodcumque ligaveris.

2. Dico vero primo: Pontifex potest obligare Ecclesiam ad acceptandum leges canonicas a se latas, & sufficienter promulgatas. Idemque est cum proportione de Episcopis. Hanc conclusionem declaravit expresse Castro libr. primo de lege pœnal. cap. primo, & Turrecrem. dicto §. *leges*, §. 2. qui licet in communi loquatur, tamen maxime loquitur de legibus canonicis, & idem est de omnibus auctoribus allegatis libro præcedenti, c. 16. pro secunda opinione. Quocirca prior pars conclusionis mihi videtur tam certa, ut secundum fidem negari non possit, ex dictis supra tractando de potestate legislativa Pontificis, ubi ostendimus, Petro esse datam a Christo Domino supremam potestatem in Ecclesiam, & non alteri, ac subinde habere illam Pontificem successorem Petri immediate ab eodem Christo, a quo illam Petrus habuit, & non ab Ecclesia. Hinc ergo concludimus, Christum ita dedisse hanc potestatem Vicario suo, ut per se posset valide, & efficaciter operari sine dependentia a consensu populi; ergo per illam potest ferre leges habentes efficaciam, & valorem ad obligandum Ecclesiam ad consentiendam, & acceptandam legem, vel præceptum. Patet hæc consequentia, quia alias potestas non esset absoluta, & efficax. Prior vero probatur primo, quia alias illa potestas magna ex parte esset data populo Christiano, quia tunc lex Ecclesiastica non haberet vim, ut est a Pontifice solo, sed ut ab illo simul cum Ecclesia: si enim lex non potest esse lex, nisi consentiente populo, profecto populus est conlegislator simul cum Pontifice, quod absurdissimum dictu est.

3. Secundo, quia Christus absolute dixit, *Quodcumque ligaveris*, &, *Pasce oves meas*; de populo autem nihil dixit, nec posuit conditionem, *Si populus acceptaverit*: est ergo conclusio certa de hac potestate, prout est in summo Pontifice, quia in illo est immediate a Christo, atque adeo cum eodem modo, & independentia, quo a principio data est. De inferioribus autem non est res ita certa, quia in illis potestas est ab ipso Papa, a quo dari potest cum limitatione, & sub prædicta conditione: nihilominus tamen illa non est admittenda, neque præsumenda, nisi de illa satis constiterit, juxta dicta superius de potestate Episcoporum ad ferendas leges. In quo etiam est notanda differentia inter Pontificem, & inferiores Prælatos, quod nulla consuetudine obstare potest, quominus Ponti-

lex habeat dictam potestatem, quia consuetudo non potest prævalere contra jus divinum: respectu autem inferiorum, ubi esset consuetudo contraria, multum valeret, quia in his, quæ pendent a jure humano, multum potest consuetudo. Unde & jurisdictionem augere potest, & minuere, quando per hominem concedi potest, ut notat Glossa ult. in cap. *cum olim*, de Cler. conjug.

2. Concl. 4. Secundo dicendum est, supposita justitia legis canonicæ, per se loquendo, oriri ex illa obligationem ad acceptandum eam, ita ut non careant culpa, qui incipiunt illam non observare post sufficientem promulgationem. Dixi, *supposita justitia legis*, quia lex evidenter injusta, etiamsi canonica sit, non obligat, juxta supra dicta de lege in communi, & sumitur ex c. *ante triennium*, distinct. 31. & prosequitur late Corduba in quæstion. libr. 4. quæst. 7. Victor. in 3. relect. de potestate Eccles. Bellarmin. lib. 4. de Pontif. cap. 15. Panormit. in cap. *cum teneamus*. Felin. in c. *si quando*, de rescript. & cap. *accepimus*, de fide instrum. Et ita est assertio clara, præsertim quando lex est non solum justa, sed etiam moderata, & facilis, quia tunc potestas non deest, & voluntas contraria nulla rationabili conjectura præsumi potest. Quod a fortiori patet ex dictis de lege civili. Addendum vero est ex dictis ibidem, etiam in legibus difficilioribus, & durioribus, si in rigore justæ sint, idem esse servandum, ut declarat Corduba supra ex capit. *in memoriam*, 19. distinct. ibi, *licet vix ferendum ab illa sancta sede imponatur jugum, tamen feramus, & pia devotione toleremus*. Quod censeo verum per se, & ex vi potestatis canonicæ, quæ major est, quam civilis: oportet autem, ut etiam de voluntate satis constet, tum ex verbis legis, & modo præcipiendi, tum etiam ex aliis indiciis, & circumstantiis legis. Addo etiam, oportere, ut verisimile sit, legislatorem non ignorasse specialem rei præceptæ difficultatem pro tali loco, vel tempore, aut alia occasione. Nam si probabiliter credatur, hæc ignorasse, credi etiam potest, noluisse cum tanto rigore obligare.

Nō carere culpa qui incipiunt non observare leges Pont.

5. Sed tunc inquiri potest, an in simili casu liceat subditis a lege ad legislatorem supplicare, & præsertim ad Pontificem. Quidam omnino negant, imo dicunt, frivolam, & inutilem esse talem supplicationem, & ex ignorantia perfectam. Probatur, quia a lege non provocatur, seu appellatur, ut colligitur ex lib. ultim. ff. de appellat. recip. & lib. ante penultim. ff. de verbor. signific. ubi id notat Rebuff. adducens alios Doctores, & jura. Idem in Concordat. tit. de constitut. Ratio etiam assignatur ex differentia inter sententiam; rescriptum ac legem: nam sententia est, cum fertur in negotio particulari, & pendet ex partium probationibus, & ideo in ea admittitur appellatio, ut pars, quæ gravamen sensit, possit meliores, vel clariores probationes afferre. Rescriptum etiam conceditur super factum singulare, in quo potest Princeps decipi a collitigante, vel procurante suum commodum, & ideo in rescripto merito admittitur appellatio in capitulo *significavit*, de rescript. At vero lex fertur in generali, & per universalem scientiam, contra quam privata scientia subditorum non est admittenda, & ideo neque appellatio, vel supplicatio admittenda est. Accedit, quod in legibus civilibus a Regelatis talis appellatio, vel supplicatio non admittitur, neque est in usu, ergo neque in legibus canonicis admittenda est.

Posse supplicari Papæ, de sua lege ab exequutione illius patet consuetudine.

6. Dico tamen, si supplicatio fiat ex rationabili causa, & licite fieri posse, etiam in legibus Pontificiis, & esse valde utilem, ac rationi consentaneam. Hoc a fortiori sentiunt Panormit. Felin. & alii in cap. 1. de treug. & pac. & in dicto §. *legis*, & citatur Ancharr. conf. 214. & expresse, ac indistincte tam de lege civili, quam de canonica id affirmat Castr. libr. 1. de leg. pœnal. cap. 1. Et probatur primo, quia hoc nullo jure prohibetur, imo est juri consentaneum, & rationi. Prima pars patet, quia in legibus ult. & antepenult. supra citatis solum dicitur, non licere appellare a pœna imposita secundum præscriptum legis, nec a sententia, seu decisione data juxta legem, seu perpetuum edictum; non vero dicitur non licere supplicare de tota lege coram ipso Principe. Sunt autem hæc duo valde diversa, quia in prioribus casibus appellatio repellitur tanquam plane injusta, quia illa non est appellatio a lege, sed a sententia justa, utpote secundum legem lata. Quod si appellatio eo tendat, ut legem arguat injustitiæ, est etiam iniqua, tum quia supponitur lex universalis, & servari solita, ac subinde justa; tum etiam, quia appellatio talis fit in particulari facto, in quo non licet a lege provocare, quamvis liceat appellare, vel a declaratione legis, vel ab applicatione ejus ad tale, vel tale factum: hic autem agimus de lege nondum recepta, & de supplicatione facta ex causa rationabili, & a communitate, vel nomine ejus ab eo, qui auctoritatem habeat. Unde auctores citati non negant, licere supplicare a lege, sed de appellatione loquuntur, & hanc non simpliciter negant. Nam Rebuff. expresse ait, *Tunc a lege non appellari, quando ab eo est condita a quo appellare non licet, utpote a Principe superiorem non cognoscente*. Unde sentit, ex parte legis non repugnare appellationem: nam si sit edita ab eo, qui habet superiorem in eodem ordine, id est, in temporalibus, vel spiritualibus, & subditi gravari se intelligant, poterunt ad superiorem provocare, ut ab statuto Episcopi ad summum Pontificem; ab ipso autem supremo Principe non est ad quem appelletur; supplicatio autem ad eundem non repugnat. Imo addit Rebuff. in concordat. quod licet non appelletur a concessione literarum Regis, vel Papæ, ab executione appellatur, seu supplicatur. Sic ergo de lege dicere possumus, quod licet ab ipsa proprie non appelletur, posse nihilominus supplicari ab ejus exequutione, donec Papa informetur.

7. Deinde est hoc consentaneum capit. *si quando*, de rescript. ubi Papa declarat, licitum esse, non exequi rescriptum ejus, donec ipse plenius informetur, quando vera, & rationabilis causa intercedit. Et simile habetur in cap. *cum teneamur*, de præbend. Nec differentia supra data satisfacit, quia eadem proportionalis ratio potest in lege intervenire. Quod patet, ratione ostendendo eandem sententiam. Quia eo ipso, quod lex universaliter fertur, facile fieri potest, ut non congruat moribus, aut dispositionibus gentium omnium, pro quibus fertur, quod maxime contingere potest in legibus canonicis, & Pontificiis, quæ pro universa Ecclesia dantur: nam Ecclesia complectitur varia regna, & provincias, habentes varios ritus, & modos vivendi. Unde licet talis lex regulariter loquendo non sit disconveniens, vel nimis dura pro universa Ecclesia, & ideo respectu totius non habeat locum supplicatio, nihilominus in uno, vel alio regno, aut provincia potest esse nimis dissentiens a moribus ejus, & contra consuetudines ejus, quas non solent Pontifices velle mutare, nisi id exprimant, sed potius conservare, juxta capitulo *certificari*, de sepul. in tali ergo casu ratio postulat, ut liceat supplicare Pontificem, quia scientia ejus universalis non potest semper extendi ad hæc particularia. Et hoc ipsum est a Pontificibus jure statutum in capit. 1. de constitution. in 6. ex quo videtur colligi, absque alia supplicatione a lege Pontificia, ipsam ex vi illius juris ipso facto non obligare in simili casu; nihilominus tamen fieri potest, ut casus non sit ita clarus, & certus, quin sit conveniens nova declaratio Pontificis; ergo in tali casu licita est supplicatio, & juri consentanea.

8. Denique consuetudo videtur satis hanc assertionem confirmare: scimus enim, ita servari in multis provinciis Ecclesiæ, & Pontificibus non displicere, quando causa est rationabilis, & cum debita moderatione, ac obedientia fit supplicatio. Et fortasse in legibus civilibus non tam ordinarie fit hæc supplicatio, quia non sunt tam generales & ordinarie una, & eadem lex non fertur, nisi pro regno, vel provinciis in moribus civilibus multum similibus. Unde in ipsis legibus Pontificiis frequentius fiunt tales supplicationes a provinciis, vel regnis: quæ a Romana sede magis distant, quia facilius possunt earum propriæ consuetudines ignorari. Denique in hujusmodi casu pro tempore, pro quo durat supplicatio, cavendum

est

Tempore suspicationis nil faciendū contra legē, quod si fieri non potest sine magna rerū mutatione, vel scandali periculo, tūc ex interpretatione benigna Pōtif. non censetur obligare. 3. Concl.

est omne periculum peccati. Unde si fieri potest, ut pro illo tempore nihil fiat contra legem Pontificis, curandum omnino est, licet ejus exequutio suspendatur, quia ita magis cavetur omne periculum, & eo modo paretur legi, quo commode fieri potest. Si autem non potest hoc modo suspensio exequutionis fieri sine magna rerum mutatione, vel periculo alicujus scandali, tunc ex benigna interpretatione voluntatis Pontificis, lex censetur pro tunc non obligare, & tali declaratione prudenter facta, cessat etiam omne periculum peccati.

9. Dico tertio: Lex canonica, si per consuetudinem toleratam non acceptatur, tandem non obligat, etiamsi fortasse in principio culpabiliter fuerit non observata. Ita procedit communis sententia supra citata, & sumitur ex capit. ultim. de consuetud. ubi dicitur, legem etiam receptam posse ita consuetudine abrogari, ut non obliget; ergo multo magis poterit impediri, ne obliget, cum ante acceptationem minorem firmitatem habeat, juxta dictum §. *leges*: ratio autem est, quia tunc est magna causa præsumendi, legislatorem connivere, & nolle cum tanto periculo communitatem obligare, & hoc etiam ostendit usus totius Ecclesiæ. Oportet autem, ut consuetudo illa aliquam rationabilem causam habeat, ut dicitur in dicto capit. ult. & infra in loco latius explicabitur. Deinde necesse est, & sufficit, ut a majori parte populi non observetur: nam si major pars legem servet, quamvis alii eam non acceptent, suam vim retinet, quia id requiritur ad consuetudinem, ut infra dicetur, & videri potest Panormitan. in capit. *cum jam dudum*, de præbend. in fine, & in capit. *quia circa*, de consanguinitate, & affinitate, numer. 8. ubi etiam Anton. & alii. Item Abb. in cap. *cum olim*, de Cler. conjug. nu. 4. & Angel. verb. *constitutio*, nu. 7. Et eadem ratione e converso, si major pars resistat, introducet consuetudinem contra obligationem legis, quia in rebus moralibus consensus majoris partis censetur communitatis, & ideo sufficit ad consuetudinem, lib. *quod major*, ff. ad municipalem. Abbas & alii supra relati.

Dubium de scientia Principis.

10. Dubitari autem potest, quantum tempus necessarium sit, ut hæc consuetudo prævaleat contra legem, & an oporteat legislatorem scire, illam non servari: videri enim potest hoc necessarium, ut consentire censeatur. Et ita sentit Glossa in c. *vir*, de secund. nupt. Nihilominus certum est, non esse necessariam scientiam legislatoris, in quo conveniunt auctores statim citandi, quia est res moraliter impossibilis, & præter consuetudinem, & usum, ut a fortiori patebit ex dicendis. Et ideo quoad tempus distinguere solent Doctores. Nam si lex non observatur, sciente legislatore, nullum certum tempus necessarium est, quia nullum est jus, quod illud præscribat; sufficiunt ergo tot actus contrarii majoris partis communitatis, qui moralem conjecturam efficere valeant de tolerantia legislatoris, quod prudenti arbitrio definiendum est.

11. At vero quando intervenit ignorantia Principis, aliqui requirunt tempus 40. annorum, ut lex derogata censeatur, refert Felin. ex Panormit. in cap. 1. de treuga, & pac. Alii vero nullum requiritur tempus, sed solum non observantiam subditorum per aliquos actus, qui prudenti arbitrio sufficiant. Itaque nihil distinguunt inter scientiam, vel ignorantiam Principis. Ita tenet Henric. tract. de Synod. art. 2. numer. 63. cum Felin. dicto cap. 1. nu. 13. & aliis. Fundantur, quia subditi non peccant non recipiendo legem a principio. Hoc tamen fundamentum a nobis reprobatum est. Unde communis sententia affirmat, sufficere, & necessarium esse tempus decem annorum, quam multi tradunt, quos Felinus refert, & sequitur Card. in dicto §. *leges*, & Jas. in lib. *rem non novam*, ff. de judiciis. Fundamentum est, quia hoc tempus sufficit, ut dicatur consuetudo, seu præscriptio longi temporis, juxta Glos. in cap. ultim. de consuetud. in 6. Ut autem lex censeatur absolute non acceptata, & derogata, sufficit consuetudo longi temporis, ut loquitur idem Panormit. in cap. *cum olim*, de Cler. conjug. num. 4. & alii communiter. Denique quia brevius tempus postulandum est, ut lex nondum recepta non obliget, quam ut abrogetur lex jam usu præscripta; sed ad hoc posterius ad summum requiritur tempus 40. annorum, ut postea videbimus: ergo ad alium effectum non est tantum tempus postulandum; ergo sufficit decennium, quia nullum aliud cum fundamento præscribi potest.

12. Hæc vero opinio quoad primam partem, ut non requiratur longius tempus, quam decennium, practice mihi certa videtur: quoad alteram vero quod requiratur decennium, licet sit securior, non videtur satis fundata, & ideo probabilis est sententia Felini, & Henrici, qui tunc etiam non requirunt certum tempus, sed solum repugnantiam per actus contrarios in numero sufficienti arbitrio prudentum. Quæ etiam sumitur ex Glossa in capit. ultim. de consuetudin. libro sexto, & Innocent. in capit. *cum Petrus*, de fide instrum. & Dominico in dicto §. *leges*, quatenus dicit, ad hanc derogationem sufficere habitualem voluntatem Principis non obligandi contra morem, argumento capit. primo, de consuetudin. in sexto, & Authent. de fide jussor. in principio. Nam licet Princeps ignoret subditorum consuetudinem, semper retinet illam voluntatem: & ita non requiritur novus ejus consensus, ergo nec scientia; ergo nec determinatum tempus. Probatur hæc ultima consequentia, quia nullum est jus, quod præscribat illud tempus decem annorum, neque ex natura rei est necessarium, & usus videtur esse in contrarium, quia ut lex censeatur non acceptata, non solet expectari illud tempus, sed solum quod pro majori parte per sufficientem consuetudinem repugnatum sit: hæc ergo sententia in conscientia, & praxi videtur satis secura: nihilominus tamen ut consequenter loquamur, aliqua differentia adhibenda est inter casus scientiæ, vel ignorantiæ Principis. Nam quando Princeps a principio scit repugnantiam, & non observantiam subditorum, & dissimulat, statim post nonnullos actus contrarios toleratos, censetur prudenter revocata lex. At vero quando Princeps ignorat, oportet, ut longior sit consuetudo, ita ut jam prudenter judicetur, non esse utilem tali populo, & ideo juste præsumatur a Pontifice, vel Principe revocata.

Differentia adhibēda inter casus scientiæ, & ignorātiæ principis, de non recepta lege.

13. Ulterius vero quæri potest cum Navarro in dicto conf. 1. quæst. 7. an lex sic non observata per aliquod tempus sufficiens, censeatur ita revocata, & nulla, ac si non fuisset lata, vel ac si fuisset directe renovata a legislatore: nam ex dictis videtur sequi pars affirmans, quia dicimus jam non peccari contra illam legem, quia revocata est. Nihilominus placet mihi resolutio Navarri, non esse censendam illam legem omnino annullatam, & derogatam, quia si communitas illa postea mutaret consilium, & inciperet illam legem recipere, & pro majori parte illam servare, re vera inciperet obligari tali lege sine nova voluntate legislatoris. Unde dicendum est, illam solum fuisse quasi suspensam, vel revocatam non simpliciter, sed quamdiu populus ille in illa consuetudine, & moribus persisteret.

14. Ultimo inquiri potest, si contingat, legem non servari ex ignorantia populi nescientis promulgationem ejus, an hoc sufficiat, ut desinat obligare. Aliqui respondent, in eo casu judicandum esse de ignorantibus juxta statum, quem lex habet apud non ignorantes. Nam si a scientibus pro majori parte observatur, hoc sufficit, ut pro ignorantibus suam etiam obligationem retineat, & e converso si a scientibus non servatur pro majori parte, etiam pro ignorantibus derogata est. Quæ scientia vera est, quando ignorantes, & scientes sunt partes unius corporis. Difficultas vero est, quando totum aliquod corpus politicum moraliter distinctum ab aliis ignoravit promulgationem legis, & ideo illam non servavit per sufficiens tempus, seu per sufficientes actus contrarios. In quo casu respondet Navarrus dicto consil. primo, quæstion. sexta; legem illam amittere suam vim, non obstante ignorantia, quia ratio, ob quam desinit obligare, non est scientia, & voluntas quasi formalis non observandi legem: nam hæc potius posset impedire,

Si a scientibus pro majori parte observetur lex, hoc sufficit ut pro ignorantibus suā obligationem habeat.

quia non est digna tali indulgentia, sed ratio est mos ipse, & quasi præscriptio quædam. Dico tamen, legem sic non observatam propter solam ignorantiam in se non auferri, seu revocari, sed solum pro tunc non obligare propter ignorantiam, & ita solum etiam negative non esse acceptatam, neque etiam ablatam. Quapropter si postea tollatur ignorantia, manebit lex respectu talis populi in eo statu, in quo esset, si tunc fuisset primo edita, & promulgata, & ideo tunc incipiet obligare, si in eo sensu fuit lata, juxta doctrinam supra tactam.

CAPUT XVII.

Utrum leges Canonicæ obligent in conscientia.

Negat Gerson.

1. GErson (cujus opinionem tractavimus libro superiori, capit. 17. & 18.) in tractatu de vita spirit. lect. 4. Alphab. 62. lit. G. dum negat, legem humanam, quæ talis est, obligare in conscientia, non solum de civili, sed etiam de Ecclesiastica aperte loquitur: nam in legibus Ecclesiasticis ponit exempla, & earum multitudinem, & rigorosam obligationem tanquam necessariam ad salutem æternam præcipue reprehendit, ut ex coroll. septimo constat. Potest tamen habere illum duplicem sensum supra declaratum in lege civili, scilicet, vel quod Ecclesiastica non possit obligationem inducere, sed tantum explicare, vel proponere illam, quæ ex principiis revelatis colligitur certo, vel probabiliter. Et hic sensus est omnino falsus multo magis in legibus Ecclesiasticis, quam in civilibus, ut Almainus notavit in Moral. capitulo duodecimo, & ex dictis in libro superiori satis convincitur, & statim ostendetur. Alter sensus esse potest, quod licet leges Ecclesiasticæ re vera obligent in conscientia, non dicantur obligare quatenus Ecclesiasticæ sunt, vel humanæ, sed quatenus sunt aliquo modo divinæ per deductionem ex aliquibus principiis revelatis, & sic erit quæstio de vocabulo. In qua etiam modus loquendi Gersonis probandus non est, ut ex dictis in libro tertio a fortiori convincitur.

Conclus. affirmat.

2. Dico ergo primo: Lex canonica, seu Ecclesiaca obligare potest, & ex se obligat in conscientia. Conclusio est certa, quam omnes Doctores Catholici docent, & sufficiunt supra relati lib. 3. cap. 17. & in præcedentibus capitibus. Nam ex ibi dictis de potestate Ecclesiastica ad ferendas leges, plane convincitur hæc veritas. Quia si potestas Ecclesiastica non posset obligationem novam imponere, sed tantum divinam proponere, vel exponere, esset potestas declarativa tantum superioris juris, non tamen legislativa. Hoc etiam a fortiori convincunt omnia, quæ de obligatione legis civilis diximus. Denique ex dicendis statim hoc evidentius confirmabitur. Circa hanc vero assertionem tractari posset, an hæc obligatio in conscientia semper sequatur ex omni lege Ecclesiastica, etiamsi pœnalis sit, vel in præsumptione fundetur. Sed hæ quæstiones tractatæ sunt de lege civili, & quæ de illa diximus communia sunt legi humanæ, quia talis est, ideoque omnia sunt cum proportione ad legem Ecclesiasticam applicanda, neque aliquid novum, aut speciale occurrit addendum, præter ea, quæ infra de lege pœnali dicemus.

Prælati religionũ sicut Ecclesiastici possũt edere leges obligãtes in conscientia.

3. Sed objici solet, quia Prælati religionum non possunt præcipere, nisi secundum regulam religionis; ergo nec Prælati Ecclesiastici possunt præcipere aliquid, nisi secundum legem Christi; ergo non possunt novas leges ferre obligantes in conscientia. Respondetur tamen facile, etiam Prælatos religionum posse novas leges condere obligantes in conscientia, ut in proprio tract. de Stat. Relig. ostenditur. Unde potius potest retorqueri argumentum, quia in hoc servatur quædam proportionalis ratio inter utrosque Prælatos: nam utrique possunt præcipere quæ sunt consentanea suo fini, & regulæ sibi proportionatæ. Absolute tamen est differentia, quia Prælati Ecclesiæ possunt præcipere quæ sunt consentanea æternæ saluti consequendæ secundum regulam, vel institutionem a Christo traditam, id est, quæ juvent communiter omnes fideles ad legem Christi servandam, quæ unica est salutis via. Prælati autem religionum possunt præcipere quæ consentanea sunt ad perfectionem etiam assequendam. Sed quia multæ sunt viæ ad perfectionem, in unaquaque religione est potestas præcipiendi secundum suam professionem, & regulam, quia illa jurisdictio supponit voluntariam professionem cui accommodatur; jurisdictio autem Ecclesiastica accommodatur voluntati CHRISTI, a quo perfecta est tam institutio, & professio Christianæ religionis, quam jurisdictio illi conveniens, ac proportionata.

4. Dico secundo. Lex Ecclesiastica ex se, seu ex genere suo obligat sub reatu mortalis culpæ, si absolute feratur. Est communis assertio Doctorum, quos retuli superiori libro c. 20. & Almain. de potest. Eccles. cap. 12. Panorm. c. 1. de constit. nu. 9. Felin. in c. 1. de sponsal. nu: 17. & 19. ubi plures refert, & specialiter Glossa in capit. *Matthæus*, de simon. verb. *consulis*, juncto textu, ex quo colligitur, præcepta Ecclesiastica circa simoniam obligare sub reatu salutis æternæ. Quod etiam ibi notavit Joan. de Anania. Probari autem potest primo a fortiori ex omnibus dictis de lege civili. Secundo potest ostendi omnibus testimoniis, & rationibus, quibus Ecclesiasticam potestatem ad cogendum per leges, & per spirituales pœnas, partim in principio hujus libri, partim in libro de Censuris, copiose ostendimus. Tertio nunc sufficiunt verba Christi Domini Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit.* Et similia habet Paul. 1. ad Thessal. 4. ubi prius commendat præcepta a se data, & postea dicit, Christum despicere qui ea negligit: constat autem spernere Christum non solum contra conscientiam esse, sed etiam grave peccatum. Facit etiam illud Actor. 15. ubi Apostolicum præceptum abstinendi a sanguine, & suffocato, & alia præcepta similia vocantur necessaria, utique ad salutem, ut Chrysost. hom. 23. & alii declarant. Præceptum autem, cujus observantia est ad salutem necessaria, sub mortali obligat. At vero præceptum illud positivum fuisse, illi tempori accommodatum, sententia est D. Th. q. 103. ar. 4. cum Aug. 32. cont. Faust. cap. 13. quam infra tractando de cessatione legalium, latius expendemus. Præterea constat, leges Ecclesiasticas sæpe ferri sub excommunicatione majori, & ipso facto incurrenda: non potest autem talis excommunicatio incurri, nisi per culpam mortalem, ut ex propria materia suppono; ergo certum est, tales leges obligare in conscientia, cum transgressio earum non fiat sine gravi culpa. Denique constat ex communi sensu totius Ecclesiæ, & ex communi doctrina Patrum, leges Ecclesiasticas de jejuniis, & servandis festis, & similes, ita obligare, ut transgressio earum sit peccatum, necessario in confessione aperiendum, & qui hoc negaret, plane esset hæreticus; ergo tales leges obligant de se sub mortali, cum earum transgressiones voluntariæ, tanquam mortalia peccata, in confessione aperiendæ sint.

Lege Eccles. ex se obligare sub peccato mort. si absolute feratur.

5. Contra hanc assertionem præcipue loqui videtur Gerson loco allegato, ubi indicat, in prædictis legibus, & exemplis solam legem divinam esse quæ obligat ad talem culpam: Ecclesiasticam autem legem solum interpretari, & proponere nobis tempora, & circumstantias, cum quibus lex divina obligat, ut patet in præcepto confessionis, vel communionis, & eodem modo exponit præcepta orandi, audiendi Missam, & similia. Sed hoc, intellectum ut sonat, nulla ratione sustineri potest: tum quia Ecclesia sæpe prohibet, etiam sub censura excommunicationis, res alioqui ita indifferentes, ut non essent malæ, nisi essent prohibitæ, ut comedere carnes tali tempore, audire jus civile clericos, vel monachos, & similia; ergo non solum prohibentur graviter quoad circumstantiam aliquam, sed etiam quoad substantiam (ut sic dicam:) tum etiam, quia in iis, quæ præcipiuntur, determinando tempus, vel modum, plures actus præcipiuntur, vel prohibentur dicto modo ex vi juris Ecclesiastici, quam jure divino præciperentur, ut constat aperte in præcepto audiendi Missam singulis diebus festis,

& in

& in præcepto clericorum de recitandis horis canonicis, ex quibus præceptis resultat obligatio sub mortali ad singulos actus graves, ut ad Missam audiendam singulis diebus festis, jejunandum singulis diebus designatis, & ad recitandum singulis diebus officium canonicum, & cæt. tum denique quia lex Ecclesiastica potest ita determinare tempus, vel modos exercendi actus jure naturali, vel divino, ut actus contra solam legem Ecclesiæ propter omissionem in illa circumstantia sit peccatum mortale; ergo simpliciter potest Ecclesia præcipere sub mortali actum honestum, alias non necessarium, si in tali lege concurrant necessitas vel utilitas, & aliæ conditiones necessariæ ad justam legem. Antecedens patet in præcepto confessionis annuæ: nam si quis eam omittat animo, & proposito confitendi alio tempore arbitrario, in quo jus divinum per se obligaret, nihilominus peccabit mortaliter, ut constat ex communi sensu Ecclesiæ, quia in re valde gravi transgreditur justum præceptum Ecclesiasticum, licet in rigore non transgrediatur divinum. Idemque est in præcepto solvendi decimas, si quis transgrediatur legem Ecclesiæ quoad quotam, volens alio modo implere divinam legem de ministrorum sustentatione, & sic de similibus. Consequentia autem prior probatur ex paritate rationis, quæ non est minor aliis actibus honestis, quam in his circumstantiis.

6. Quod si Gerson solum intenderet, numquam præcipi ab Ecclesia actum honestum, qui aliquo modo non sit jure divino, vel naturali præceptum saltem in generali, & abstrahendo a determinato modo, & circumstantiis, & ideo talia præcepta Ecclesiæ semper niti in jure divino, vel naturali; non esset multum cum eo contendendum, quia in bono sensu posset id admitti. Nam & D. Th. fere eodem modo loquitur 2. 2. qu.147. ar.3. Sed non obstat, quominus simpliciter verum sit legem Ecclesiasticam obligare sub mortali, sicut etiam obligat lex positiva divina, quamvis præcepta ejus sint etiam quædam determinationes legis naturalis. Neque in hoc est de verbis contendendum, cum satis in superioribus ostensum sit, obligationem humanarum legum immediate oriri ex humana voluntate, per potestatem a Deo datam, quæ potestas speciali, & altiori modo data est Principibus Ecclesiæ, & illa utuntur per humanam voluntatem leges ferendo, & ideo certum est, talem obligationem oriri ex istis legibus, ut humanæ sunt: ita enim loquitur Paul. 1. ad Cor. 7. dum distinguit quædam, quæ proponebantur, ut præcepta a Domino, & alia, quæ ipse præcipiebat, non Dominus.

Opiniones offensionē legis Eccles. non esse per se peccatum mort. sed solū quādo fit ex cōtemptu legis, alii vero addunt ex consuetudine.

7. Præter Gersonem solent alii referri, qui dixerunt, peccatum contra legem Ecclesiasticam, non esse, per se loquendo, peccatum mortale, sed solum quando fit ex contemptu legis. Ita tenuit Collectarius, ut refert Angel. verb. *inobedientia*, & idem sentit Felin. c. 1. de sponsal. num. 19. & refert Glossa in c. *quis autem*, dist. 10. quæ solum dicit, *qui contemnit legem, peccare, non tamen peccare eum, qui non paret legibus, ubi de consilio loquuntur*, ex quibus verbis potius colligitur, etiam peccare illum, qui non paret legibus, ubi de præcepto loquuntur, licet non tam graviter, sicut qui eas contemnit. In eandem vero sententiam inclinat Cajet. verb. *Cleric.* &c. §. ult. & verb. *jejunium*, c. 4. qui non universaliter loquitur, sed de præcepto jejunii, & de quibusdam præceptis clericorum, tamen a paritate rationis videtur idem sentire de reliquis præceptis Ecclesiasticis, ut illi tribuit Nav. in sum. c. 23. nu. 55. Item favere videtur huic sententiæ D. Bern. de præcept. & dis. cap. 11. ubi loquens de præceptis positivis Prælatorum, quæ *factitia* vocat, ait inferre necessitatem longe disparem a præceptis naturalib. *Cum tamen* (ait) *nec sine offensa negligi, nec contemni sine crimine queant*. Et infra, *Mandatum peccato obnoxium, facit, non magno tamen si contemptus defuerit*. Loquitur autem de eodem genere mandati: unde in c. 12. generalem regulam constituit de his, quæ per se, aut propter se nec bona, nec mala sunt, nec divina institutione, aut propria cujusque professione sunt fixa, *Ut non jussa licite admittantur, vel omittantur, jussa vero sine culpa non negligantur, sine crimine non contemnantur: ubique enim & culpabilis neglectus, & contemptus damnabilis est*. Quibus in verbis dum culpam a crimine distinguit, per crimen mortale peccatum, per culpam vero veniale intelligit; sentit ergo, non peccare mortaliter contra Ecclesiastica præcepta, nisi ex contemptu, ac subinde tales leges per se obligare sub mortali, sed tantum ratione contemptus.

8. Alii vero Doctores, hanc sententiam ex parte sequentes, præter contemptum addunt consuetudinem, quia si præceptum Ecclesiasticum ex consuetudine frangatur, peccatum erit mortale, eo quod consuetudo illa tacitum contemptum includat. Si vero nec contemptus, nec consuetudo intercedat, non putant, peccatum esse mortale agere contra Ecclesiasticam legem. Ita Angel. supra citans Rich. quodl. 1. q. 19. ubi de omissione Missæ præceptæ in particulari loquitur. Idem ex parte sentit Henric. quodlib. 3. q. 22. in fin. refertur etiam Archid. in c. *utinam*, 76. d. ubi nihil clare dicit. Refert item Angelus quandam Glossam, Panormitanum, & quædam jura, in quibus nihil, quod ad præsentem causam faciat, reperio. Adducitur denique Gemin. in cap. *generali*, de elect. in 6. Et tandem additur ratio, quia non est verisimile, intentionem Prælatorum esse obligare sub mortali, quando ex consuetudine non peccatur contra eorum leges, cum per unam, vel aliam transgressionem non ex toto frustretur finis suarum legum. E converso vero quia consuetudo peccandi potest efficere, ut finis legislatoris graviter violetur, vel in totum frustretur, ideo fieri potest, ut propter consuetudinem peccatum sit mortale, quod alias non esset.

9. Verumtamen prior sententia intellecta de contemptu formali improbabilis est, quia inductione constat juxta communem Ecclesiæ sensum, peccari mortaliter, transgrediendo multas leges Ecclesiasticas, ut jejunii, Missæ, communionis, confessionis, & similium, etiam si nullus alius contemptus, sed sola voluntaria omissio intercedat. Deinde propter unam transgressionem similem incurritur aliquando excommunicatio major, etiamsi non ex contemptu, sed ex voluntate fit, ut recte notavit Sylvest. verb. *inobedientia*, & constat ex tract. de Censur. Ergo manifestum est, non esse necessarium contemptum ad peccandum mortaliter contra talem legem. Præterea hoc supra probatum est de legibus civilibus; ergo multo magis procedet in Ecclesiasticis. Denique ratio est clara, quia præceptum Ecclesiæ per se inducit obligationem gravem, supposita materiæ capacitate; ergo transgressio ejus deliberata sufficit ad culpam mortalem, absque alio contemptu. Nec contraria sententia habet fundamentum, cui satisfactum non sit ex dictis hic, & supra de legibus civilibus.

10. Solum testimonium Bernard. difficile apparet, quia non videtur loqui tantum de præceptis rerum leviorum, sed simpliciter de præceptis positivis: nam loquitur de omnibus, *quæ a Præpositis dispensationem admittunt*, quæ omnia leviora esse censet. Item quia generalem regulam constituit de præceptis factitiis, ea distinguendo a naturalibus de se ingerentibus necessitatem, & deinde addit generalem de omnibus, quæ per se nec bona, nec mala sunt.

11. Nihilominus tamen existimo, non fuisse mentem Bernardi loqui de omnibus præceptis positivis, quia præter ea, quæ per se bona, vel mala, ponit ea, quæ sunt ex institutione divina, aut quæ sunt *fixa uniuscujusque professione*, & in his omnibus sentit peccari graviter non solum per contemptum, sed etiam per negligentiam. At vero illa præcepta, quæ sunt fixa uniuscujusque professione, positiva sunt, & humana: per illa enim intelligit graviores constitutiones uniuscujusque religionis, & præcepta Ecclesiastica dici etiam possunt fixa professione Christiana. Videtur ergo per *præcepta fictitia* intelligere leviora quædam statuta religionum, quæ sunt de rebus levioribus, sicut ipse exemplis indicat, dicens; *Ex his v. g. dico esse, vel risum interdictum, vel indictum silentium*. Et hæc vocat dispensabilia, vel per antonomasiam, quia facile dispensantur; alia enim graviora tanquam immutabilia habentur in religionibus, ordinarie loquendo, vel certe, quia ordinarie per talia statuta, vel regulas solum ordi-

ordinatur, ne hoc, vel illud fiat sine licentia Prælati, per quam licentiam quasi dispensatur facile, unde etiam vocat *factitia*, quia facile mutantur. De his ergo loqui videtur, cum ait, in eorum transgressione non committi grave crimen, nisi contemptus interveniat. Et hoc fortasse intendit Sylvest. verb. *inobedientia*, cum ait, loqui Bernardum de mandatis, non de præceptis.

12. Unde etiam patet, quid de altera sententia sentiendum sit. Nam in primis falsum est, ad peccandum mortaliter contra leges Ecclesiæ esse necessarium contemptum, vel consuetudinem: nam in uno actu, vel omissione invenitur sæpe peccatum mortale, ut probant inductio, & rationes factæ: & ab effectu constat, quia sæpe per unum actum, vel omissionem talem incurritur excommunicatio major, ut supra dicebam. Ergo satis est, quod violetur præceptum in materia gravi, etiamsi non omnino destruatur finis ejus, quoad alios actus, qui postea fieri possunt, quod est per accidens. Imo addo, consuetudinem interdum posse minuere peccatum, quatenus minuit libertatem, licet aliunde possit augere, augendo voluntarium, si ipsa voluntaria sit, quod augmentum numquam potest esse tale, ut augeat in infinitum, transferendo actum de veniali peccato ad mortale. Si ex parte objecti, & circumstantiarum cætera sint paria, ut lib. præced. c. 24. ostensum est, ubi etiam tractavimus, an violare legem ex contemptu semper sit peccatum mortale, & doctrina ibi data communis est omnibus legibus Ecclesiasticis, imo in his a fortiori locum habet, nihilque in præsenti addendum occurrit.

CAPUT XVIII.

Quando lex Ecclesiastica obliget sub mortali culpa, & quomodo id discernendum sit.

Tres conditiones ut leges positivæ obligent sub mortali, gravitas, verba præcipientia seu signa, & intentio præcipientis.

1. Certum est, legem Ecclesiasticam, etiam absolute latam non semper obligare sub mortali culpa, sed interdum sub veniali, quia in materia cujuscumque virtutis potest esse gravis, & levis obligatio, juxta materiæ capacitatem: ergo idem est in materia legis Ecclesiasticæ. Item quoad hoc eadem est ratio de lege Ecclesiastica, quæ de civili. Unde sicut supra posuimus plures conditiones requisitas, ut lex civilis obliget sub mortali, quibus deficientibus ad summum obligat ad veniale, etiamsi sit absoluta, & vera lex: ita de Ecclesiastica lege censendum est: nam quoad hoc (ut dixi) est eadem ratio. Tres autem conditiones necessarias esse diximus, ut positiva lex obliget sub mortali, quæ sunt gravitas materiæ; verba, seu signa præceptiva; & intentio præcipientis: de quibus fere nihil occurrit addendum his, quæ diximus de lege humana civili, sed applicanda hic sunt omnia ibi dicta, præsertim circa tertiam conditionem de intentione legislatoris, & de prima quoad necessitatem gravis materiæ, & quoad modum cognoscendi illam. In hac vero conditione addi potest, materiam legis Ecclesiasticæ ex suo genere magis spiritualem esse, & ad finem altiorem ordinari, & ideo facilius, ac frequentius materiam Ecclesiasticarum legum esse gravem, licet non raro levis etiam in eo ordine inveniatur. In quo etiam est advertendum, aliter esse, hanc materiæ gravitatem expendendam in communibus legibus Ecclesiæ, quæ ex sola jurisdictione procedunt: aliter vero in præceptis religionum, quæ non solum in jurisdictione, sed etiam in voto obedientiæ nituntur: unde fieri potest, ut materia, quæ secundum se non esset gravis per se spectata in ordine ad nudam jurisdictionem, & communem Ecclesiæ gubernationem, ut subest tali toto, & in ordine ad finem talis status gravis sit, ut latius tractando de Statu religionis, diximus.

2. Circa tertiam vero conditionem de vi verborum supra distinximus verbum simplex ab oratione complexa, & de verbo quidem simplici nihil occurrit addendum, quia in his etiam legibus nullum est verbum impositum, vel ex usu aut juris accommodatione applicatum ad significandam obligationem sub mortali. Nam si aliquod esset, maxime verbum, *præcipimus*, aut æquivalens, hoc autem, licet satis indicet vim præcepti, & obligationem in conscientia, non tamen sub mortali, nisi ut conjunctum gravitati materiæ, quæ semper consideranda est, & ita explicuimus supra Clementinam, *exivit*, de verb. signific. & cap. *exiit*, eodem tit. in 6.

3. Circa verba autem complexa duo modi judicandi hanc obligationem peculiares, ac proprii Ecclesiasticarum legum adnotari possunt. Unus est, quando adduntur verba, quæ vel expresse, vel implicite addunt comminationem æternæ pœnæ. Hujusmodi sunt, quando additur *sub interminatione mortis æternæ*, vel, *qui hoc fecerit, divinam maledictionem incurrat*, aut *indignationem sanctorum Petri, & Pauli*. Item talis censetur esse forma præcipiendi, *in virtute obedientiæ*, quæ frequentius est in usu religionum, interdum vero etiam Pontifices illa utuntur. Et ex eodem usu constat, in hoc sensu addi: imo in religionibus juxta communem usum non intelligitur rigorosum præceptum imponi, nisi quando illa verba, vel similia adduntur, vel gravis censura imponitur: juxta statim dicenda. Denique etiam hæc verba, *stricte præcipimus*, implicite censentur eandem significationem habere, quia illa exaggeratio non sine causa additur, & in rigore indicat superiorem velle obligare quantum potest. Alter modus explicandi hanc gravitatem est per adjectionem alicujus gravis censuræ, quæ pœna solum per Ecclesiasticas leges ferri potest. Et licet in legibus civilibus etiam gravis pœna indicet gravem legis obligationem, ut supra vidimus, & quoad hoc sit aliqua convenientia inter utrasque leges: nihilominus in censuris invenitur hoc peculiare, quod sunt spirituales pœnæ, & sæpe contrahi non solent: vel fortasse non possunt, nisi propter peccatum mortale. Quando ergo pœna, seu censura talis est, & illa imponitur transgressori talis legis, evidens est, violationem illius legis esse peccatum mortale, si clavis non erret, ac subinde talem legem obligare de suo sub mortali, quia transgressio illius facit transgressorem tali censura dignum.

Verba indicantia obligationem gravem.

4. Statim vero insurgit quæstio, quænam censura sufficiens signum sit talis obligationis. Sed hoc spectat ad materiam de censuris, & de irregularitate, ubi copiose tractatum est, & ideo hic breviter expediendum est. Primo enim de excommunicatione, si minor sit, certum est, quocumque modo feratur, non esse de se sufficiens signum obligationis sub mortali, quia talis excommunicatio frequenter incurritur propter venialem culpam. Excommunicatio autem major dupliciter fertur, scil. ipso jure lata, vel per homines ferenda. De priori ergo est certum, indicare obligationem sub mortali, quia incurritur ipso facto ex vi transgressionis talis legis, & non incurritur, nisi propter peccatum mortale, ut est notum. De posteriori autem controversia est: nam multi putant, etiam tunc esse sufficiens signum obligationis legis ad mortale. Ita Anton. citans Joan. de Neapol. 2. par. tit. 4. cap. 2. §. 3. & sequitur Sylvest. verb. *præceptum*, quæst. 3. Angel. verb. *lex*, num. 3. Cajet. 2. 2. q. 189. ar. 3. circa ad 2. Alii vero censent, quando lex fertur sub excommunicatione tantum ferenda, non esse sufficiens signum obligationis sub mortali. Quam sententiam probabilem judicat Anton. supra, & idem sentit Armil. verbo, *lex*, nu. 4. & verb. *præceptum*, nu. 6. quia solum judicat, priorem sententiam esse securiorem, & pro hac citat Cajet. in sum. verb. *præceptum*, & solet referri Driedo lib. 2. de libert. Christian. capit. 1. & potest referri Navar. cap. 23. nu. 53. Hi enim Cajet. in sum. sequuntur.

Excommunicatio minor nõ est sufficiẽs signũ gravis obligationis, secus de majori, ipso jure inflicta, vel statim infligenda sine alia monitione, contra vero quã do requiritur monitio.

17. Veritas ergo est, distinguendum esse de excommunicatione ferenda. Nam dupliciter imponi potest, primo ut lex sufficientem monitionem contineat, ita ut pro illius transgressione statim sine alia hominis admonitione, possit excommunicatio major in transgressores ferri. Et tunc verissimum est, excommunicationem sic ferendam esse signum legis obligantis sub mortali, quia si transgressor potest statim excommunicari, supponitur peccasse mortaliter in illa transgressione: ergo supponitur lex obligare sub mortali. Et hoc etiam sentiunt auctores, qui absolute, & indistincte dicunt, excommunicationis pœnam per legem impo-

impositam esse signum obligationis sub mortali, ut sunt Medin. dict. cap. 7. de jejun. Castro dict. cap. 5. de lege pœnali, lib. 1. & Covar. in regula, *peccatum*, part. 2. dicto §. 5. num. 3. & supponunt enim hi auctores, excommunicationis vocem absolute prolatam pro majori sumi, ut constat ex jure, & tunc dicunt ferri per legem, quando sola legis transgressio sufficit ad illam subeundam, sive per legem ipsam statim inferatur, sive per homines ex vi transgressionis legis: hæc enim diversitas parum ad præsens refert, quia in utroque modo supponenda necessario est mortalis culpa, ut talis censura inferatur.

18. Alio vero modo potest excommunicatio imponi per legem, quæ non solum non inferat illam ipso facto, verum etiam nec sufficienter admoneat subditum in ordine ad talem censuram, sed potius requirat superioris admonitionem, ut si post illam subditus legis transgressor adhuc contumax sit, excommunicetur. Et tunc excommunicatio sic ferenda non est sufficiens signum obligationis legis per se spectatæ sub mortali, quia fieri potest, ut ante monitionem Prælati talis transgressio non sit peccatum mortale. Nam licet necessarium sit, ut post monitionem Prælati contumacia in tali transgressione sit peccatum mortale, ut transgressor sit excommunicatione dignus: nihilominus non potest inde colligi, legem per se spectatam obligare sub mortali, quia multum augetur culpa ex inobedientia, & contumacia contra Prælati monitionem: includit enim majorem contemptum non solum legis, sed etiam superioris, per quem completur causa talis excommunicationis. Et hæc fuit mens Cajetani loco citato, & ita etiam exposuit Navar. & sine dubio nihil aliud sensit Driedo. Quando autem lex quæ imponit excommunicationem ferendam, requirat postea hominis monitionem, vel illam per se faciat, licet quidam dicant nunquam requirere monitionem hominis, nisi hoc exprimat, ego contrariam regulam statuere soleo, ut semper talis lex intelligenda sit, monitione præmissa, nisi illam aperte excludat; tum quia hic sensus mitior est, & ideo præferendus in lege pœnali: tum etiam, quia est juri conformior, quia excommunicatio prærequirit monitionem hominis, quando lex illam expresse non facit; tum quia juxta communem usum ita videntur intelligi similes comminationes legum. Et hoc videntur supponere auctores prioris sententiæ, & ideo dixerunt ex vi talis censuræ non satis colligi legem obligare per se sub mortali, utique regulariter loquendo, & nisi lex ipsa declaret, ut excommunicatio feratur, nulla alia admonitione præmissa.

Idem etiam proportionaliter dicendum de suspensione, & interdicto majori, vel minori suo modo

19. Ex his constat, quid dicendum sit de aliis duabus censuris, suspensione, & interdicto. Castro enim, & Medin. absolute negant, has duas censuras esse signum sufficiens transgressionis mortalis, & consequenter nec obligationis legis. Contrarium vero censent Angel. Sylv. Armil. & alii. Ego vero in materia de suspensione distinxi suspensionem in majorem, & minorem instar excommunicationis. Si ergo suspensio sit major, id est, totalis, vel partialis a gravi aliquo munere, seu officio, signum est gravis obligationis, & sub mortali, quia tam gravis pœna non imponeretur juste propter levem culpam: si autem suspensio sit minor, potest interdum incurri propter levem culpam, & ita non potest esse sufficiens signum obligationis sub mortali. Idemque cum proportione dicendum est de interdicto: nam in illo etiam habet locum similis distinctio, ut ex propria materia suppono. Loquor autem de interdicto prout habet veram rationem pœnæ respectu ejus, qui dedit causam interdicto: sic enim non imponitur sine gravi culpa ejus, qui personaliter, & specialiter interdicitur. Etiamsi universale interdictum soleat innocentes comprehendere, quia non est propria pœna respectu illorum, sed illius, qui dedit causam, & per quandam redundantiam, & moralem unionem redundat in alios: inde tamen evidentius concluditur, non posse tale interdictum imponi, nisi propter gravem culpam alicujus. Denique circa irregularitatem non habet locum proprie hæc doctrina, quia irregularitas non est censura: nihilominus tamen, quia est gravissima, & suo modo spiritualis, signum esse censeo gravis obligationis, quando pœnalis est. Neque in illa habet locum illa distinctio de majori, aut minori: omnis enim irregularitas simpliciter talis, gravis est, & grave affert nocumentum, ideoque si sit pœna, gravis est pœna, & consequenter est indicium gravis obligationis legis, gravisque transgressionis ejus, quando propter illam imponitur per eandem legem. Dixi autem, *si sit pœna*, quia illa irregularitas, quæ est indecentia tantum, requirit causam: non vero culpam, & ideo illa in præsenti non consideratur.

Irregularitatem esse signum gravis obligationis

CAPUT XIX.

Quas personas obligent Ecclesiasticæ leges.

Difinita generalia pro lege civili, & canonica.

1. HAnc materiam late tractavimus de lege civili in præcedenti lib. 2 cap. 25. & omnia ibi dicta generalia fere sunt legi humanæ, & ita in Ecclesiasticam etiam conveniunt. Qualia sunt obligare omnes, & solos subditos, ad quos loquuntur, & hanc obligationem extendi ad eos, qui in territorio versantur, etiamsi permanenter, & quasi in habitu, subditi non sint: e converso autem non extendi ad existentes extra territorium, etiamsi alias in habitu subditi sint, quas quæstiones in speciali de legibus Ecclesiasticis tractavi etiam in 1. tom. de relig. tractando de diebus festis, & in 5. tom. de Censur. disput. 5. sect. 4. & 5. Quæstio etiam illa, an Princeps obligetur legibus, communis est Prælatis, ac legislatoribus Ecclesiasticis, etiam summo Pontifici. Solum ergo supersunt adnotandi pauca circa personas inferiores, quæ legibus obligari solent, quæ propria sunt Ecclesiasticarum legum.

Leges Ecclesiast. omnes & solos baptizatos obligare etiam hæreticos ut pote qui habent fundamentum subjectionis characterem baptismalem.

2. Primo ergo dicimus, proprium esse legum Ecclesiasticarum, ut tantum homines baptizatos, etiamsi inter Christianos habitent, & principibus Christianis subditi sint: ratio est, quia infideles non sunt Ecclesiæ membra, neque sunt de communitate Ecclesiastica, & ideo licet possint obligari legibus civilibus, vel suorum Principum infidelium in suis regnis, vel Principum Christianorum, quatenus possunt esse membra civitatis politicæ, & temporaliter subjecti Principibus Christianis; legibus tamen Ecclesiæ non obligantur, quia nec sunt membra Ecclesiæ, ut Ecclesia est, nec habent fundamentum subjectionis ad Ecclesiasticam jurisdictionem. Dices, ergo neque hæretici obligantur his legibus, quia illi etiam non sunt membra Ecclesiæ: neque habent fundamentum fidei, sine quo præcepta Ecclesiastica, quæ ad salutem animæ, & cultum Dei ordinantur, nec fructuose, nec vere observari possunt. Respondeo negando consequentiam: supponimus enim sermonem esse de hæreticis baptizatis, qui generalius Apostatæ dici possunt; sive ad Judaismum, sive ad paganismum, sive ad propriam hæresim translati sint. De his ergo omnibus negatur consequentia, quia sunt vere subjecti Ecclesiasticæ jurisdictioni: nam retinent characterem baptismalem, quod est fundamentum hujus subjectionis. Et licet secundum præsentem statum non sint absolute membra, tamen aliquando fuerunt membra, & contra jus Ecclesiæ acquisitum, deliquerunt, se ab illa separando, semperque ad illam redire cogi possunt, quia signum Ecclesiasticæ jurisdictionis semper in se retinent, & ratione illius veluti inchoationem quandam habent membrorum Ecclesiæ. Unde fit, ut ejus præceptis obligentur, & contra illa peccent illa non servando. Neque refert, quod non habeant fidem, sine qua illa præcepta servari non possunt, quia fidem habere possunt, & per illos stat, quominus non habeant, & ideo ex eo capite non excusatur obligatione præcepti communicandi, quia potest se ad gratiam præparare. Præterquam quod multa præcepta Ecclesiastica possunt quoad substantiam servari ab hæretico in eo statu permanente; potest enim jejunare, solvere decimas, & similia.

Leges Pontificiæ omnes ubique Christianos obligare sicut & canones Conciliorum si ab eo sunt approbati.

3. Secondo dicendum est, leges pontificias de se obligare Christianos omnes adultos, ubique terrarum degentes, & cujuscumque status, seu conditionis existant. In hoc etiam est magna differentia inter leges Ecclesiasticas, & civiles: nam civiles nullæ sunt, quæ

quæ universum obligent, ut superiori libro probatum est; nec etiam obligant omnes status hominum, quia clericos obligare non possunt, nisi quatenus per canones permittuntur, & saltem summum Pontificem nullo modo obligare possunt; leges autem canonicæ ex suo genere utriusque effectus sunt capaces. Probatur ergo prior pars, quia potestas Pontificis universalissima est supra totam Ecclesiam, sed Ecclesia per universum orbem de se diffunditur; ergo & potestas Pontificis; ergo & leges ab ea procedentes. Unde constat, hoc esse proprium legum Pontificum, quia universalis potestas propria est illius. Sub his tamen comprehendimus canones Conciliorum generalium, quia illi etiam a Pontificibus approbantur, & ea potissimum ratione vim habent obligandi, & eadem ratione comprehendi possunt canones conciliorum Provincialium, si a Pontificibus ita sunt approbati, ut in corpore Decretalium sint inserti, vel aliquo modo pro universa Ecclesia acceptati, eique sufficienter propositi. Et ideo dixi, has leges pontificias de se obligare ubique quia possunt etiam Pontifices leges ferre pro certis provinciis, vel regnis, & tunc ex intentione illorum limitabitur obligatio juxta tenorem legis.

4. Et eodem modo probatur facile pars secunda, quia leges Ecclesiasticæ obligare possunt clericos, & laicos, & non solum inferiores homines, sed etiam Principes, nec solum sæculares, sed etiam religiosos; ergo maxime habent hanc universalitatem leges Pontificiæ cum eadem limitatione, scilicet *de se*, & nisi ab ipso Pontifice limitentur. Quia potestas universalis est, nullusque hominum baptizatorum invenitur ab illa exemptus. Hoc autem semper intelligitur juxta materiæ exigentiam. Quia non singulæ leges Ecclesiasticæ, seu Pontificiæ obligant omnes fideles: imo paucæ tales sunt, illæ videlicet, quæ respiciunt generalem statum Christianorum, & viatorum, quos dirigunt ad vitam æternam. Aliæ vero sunt accommodatæ diversis statibus Christianorum, & ita leges Pontificiæ, ut sic, ad omnes spectant; non tamen singulæ ad omnes, sed partitione accommoda. Intelligendum etiam illud est de statibus Ecclesiasticis, seu aliquo modo spiritualibus ex materia, & fine. Nam si Christiani homines sumantur politice, & ut cives sunt, sic non subduntur Ecclesiasticis legibus per se loquendo, ut supra tractatum est. Unde licet vere dicamus homines cujuscumque status obligari Ecclesiasticis legibus, nihilominus vere etiam dicimus, leges Ecclesiasticas non posse de omnibus omnino statibus hominum disponere, ut patet in his, quæ ad statum mere temporalem, & civilem pertinent.

5. Tertio dicendum est, leges Episcoporum, seu synodales, licet ubique non obligent, tamen intra territorium obligare possunt de se homines cujuscumque status. Prima pars clara est, quia extra territorium jus dicenti non paretur impune, l.ultim.de jurisd. omnium judic. & cap. *ut animarum*, de constitut. in 6. Secunda item pars est certa, quia Episcopus est generalis pastor in sua diœcesi, & omnes homines cujuscumque status illi subditi sunt; omnes ergo potest suis legibus obligare in materia unicuique proportionata, & suæ potestati subjecta, ut dictum est. Item in his omnibus, quæ non sunt propria Pontificis summi, possunt Episcopi in suis diœcesibus quidquid potest Pontifex in universa Ecclesia; ergo sicut leges Pontificiæ de se obligant in tota Ecclesia homines cujuscumque status, ita leges synodales obligant omnes intra proprium territorium. Ubi statim occurrebat quæstio, an hoc intelligendum sit de omnibus alias subditis, seu habentibus ibi domicilium, vel etiam de exteris brevi tempore commorantibus. Sed hæc quæstio satis tractata est in locis in principio capitis citatis.

Leges Episcoporum sive synodales omnes obligare intra territorium, extra vero minime: sicut & leges Conciliorum provincialium.

6. Sub legibus autem Episcoporum comprehendimus leges etiam Conciliorum provincialium servata proportione ad territorium, seu ad totam provinciam, ad quam Concilium pertinet, est enim eadem ratio, ut constat: imo cum proportione applicari potest conclusio ad omnes Prælatos, & communitates Ecclesiasticas habentes potestatem legislativam respective, & cum proportione. Nam uniuscujusque superioris leges obligant de se intra suam sphæram omnes intra illam contentos, quia illi subditi sunt. Sed in hoc est observanda differentia inter Pontificem, & inferiores, quod a jurisdictione Pontificis nemo potest esse exemptus, a potestate autem cujuscumque inferioris possunt plures eximi per ipsum Pontificem, & ratione exemptionis poterunt non obligari legibus Episcoporum. Et ita subintelligi debet in assertione, leges synodales obligare omnes, nisi per superiorem impediantur. Sicut enim regula illa, quod Episcopus potest in suo Episcopatu quidquid potest Pontifex in universa Ecclesia, habet subintellectam conditionem, *Nisi prohibeatur*, ita in præsenti similis conditio subintelligenda est.

CAPUT XX.

An leges synodales personas religiosas exemptas obligent.

1. Aliqui absolute negant, citatur Paludanus in 4.distin.15. quæst.4. art.3. Sed ille loquitur de consuetudine; videtur tamen eadem ratio, quia tanta est vis consuetudinis, quanta legis, ut infra dicetur, & ita idem sequitur Antonin. 2.part. tit.6. cap.2, §.1. Citatur etiam Ledesm.2.part. 4.quæst.17.artic.3.§. *tertio dico*. Hi autem auctores non videntur fundari in exemptione religiosorum, sed in diversitate status, & quia religiosi habent sua propria onera, ut jejunia, &c. & non debent gravari communibus legibus synodalibus: sicut e converso leges seu statuta religiosorum non obligant sæculares. Alii sentiunt, religiosos teneri ad leges Episcoporum servandas, quia non sunt exempti a lege jurisdictionis Episcoporum. Ita sentiunt Glossæ, & Doctores statim citandi, qui supponunt distinctionem quandam de duplici lege Episcoporum, una dicitur lex jurisdictionis, alia diœcesana stricte sumpta. Solet enim interdum lex diœcesana large sumi pro toto jure Episcopali, ut in cap. *audistis*, de præscriptionibus, & tunc comprehendit legem jurisdictionis. Alio vero modo sumitur stricte, & sic distinguitur a lege jurisdictionis, ut in cap. *dilectus*, de offic. ordin. & 10. quæst.1. in summa, & cap.1. ubi dicitur, religiosos esse exemptos a lege diœcesana, & supponitur non esse exemptos a lege jurisdictionis. Cum ergo præcipere pertineat ad legem jurisdictionis, concluditur, religiosos non esse exemptos a præceptis Episcoporum.

Sententia negativa.

2. Ut autem hæc sententia intelligatur, oportet de illa distinctione pauca præmittere, quid enim per illas voces significetur, non invenitur in jure satis declaratum. Glossæ igitur supra citata jura, ita illa explicant, ut lex jurisdictionis sit illa, quæ consistit in agendo, gubernando, seu ministrando; lex autem diœcesana ea, quæ consistit in recipiendo, id est, quæ statuit de his, quæ sunt conferenda Episcopo, & ab ipso recipienda. Quod his exemplis declarant; nam ad legem jurisdictionis pertinet omnia, quæ circa judicia aguntur, ut sunt citatio, causæ examinatio, decisio, punitio, vel absolutio, ut ex illo textu colligitur: unde omnia etiam, quæ pertinent ad gubernationem diœcesis, ad hanc legem spectabunt, & consequenter etiam statuta condere, & leges, ad eandem legem pertinet. Addit etiam illa Glossa, Sacramentorum collationem, consecrationem Ecclesiarum, & confectionem Chrismatis, ac similia etiam pertinere ad legem jurisdictionis. Quod Panormit. ibi videtur difficile, quia si hæc essent jurisdictionis, possent delegari non habenti ordinem Episcopalem. Sed hæc non dicuntur esse jurisdictionis, quia non requirunt potestatem ordinis Episcopalis, sed quia requirunt jurisdictionem ut debite ministrentur. Et sic Episcopus ratione suæ jurisdictionis potest illa omnia auctoritate sua in sua diœcesi, & suis subditis ministrare, & non aliis, & e converso subditi tenentur hæc recipere a suo Episcopo, & non ab alio sine licentia illius, quæ subjectio debetur Episcopo propter legem jurisdictionis, & ideo etiam in hoc religiosi subjiciuntur Episcopis, cap. *interdicimus*, 16.quæst.1.

Legem jurisdictionis consistere in agendo seu regendo: legem diœcesanam in recipiendo.

3. Ad legem autem diœcesanam, ait illa Glossa, pertinere Cathedraticum, quartam decimationem, &

& mortuariorum, Synodum, visitationem annuam, de quibus in cap. *conquerente*, de offic. ordin. Et videtur fundari in hoc, quod ab hujusmodi juribus, & oneribus eximuntur monasteria in jure, in cap. *inter alia*, 10. quæst. 3. cum aliis, quæ ibi a Glossa citantur. Objici vero potest, quia licet quædam ex his consistant in recipiendo, non tamen omnia, & præterea nullo jure probatur legem diœcesanam consistere semper in recipiendo. Primum patet, quia Synodi congregatio non consistit in recipiendo: nam vocare ad Synodum, agere est, & propriissimus actus jurisdictionis, & similiter illi præsidere: visitatio etiam annua jurisdictionis, & in agendo consistit. Altera pars non aliter probatur, nisi quia Gloss. nullum textum ad id probandum, adducit. Nihilominus explicatio Glossæ potest probabili suaderi conjectura, quoad Episcopi jus, duo spectant, unum est, regere, & pascere, & omnia, quæ ad hoc munus spectant, dicuntur esse de lege jurisdictionis. Aliud est pasci, seu debitum stipendium accipere, & ita omnia servitia, & subsidia temporalia, quæ debentur Episcopis ratione sui muneris, dicuntur pertinere ad legem diœcesanam, sic stricte sumptam.

Ad Episcopum duo spectant pascere & pasci.

4. Admissa vero hac declaratione in illo sensu, exempla debent cum debita proportione assignari, ideoque congregatio Synodi, & visitatio annua ad legem jurisdictionis pertinebunt, ut probat ratio facta, licet jus recipiendi Synodaticum (ut appellant) & procurationem, pertineat ad legem diœcesanam. Neque in jure est aliquid, quod repugnet, quia in jure non invenitur declaratum, qui actus ad hanc, vel illam legem pertineant. Tunc autem difficile erit defendere duas illas generales regulas, quod religiosi sunt exempti a lege diœcesana, non vero a lege jurisdictionis, ut ex his, quæ Panormitan. late prosequitur, facile intelligi potest. Posset autem responderi, utramque verificari cum exceptione, nisi in casibus a jure expressis, ita ut sensus sit, religiosos esse exemptos a lege diœcesana, id est, a solvendo subsidio, vel quasi tributo Episcopis, nisi in casibus a jure expressis, non tamen esse exemptos ab obedientia, & lege jurisdictionis, nisi in aliquo casu speciali in jure expresso.

Regula Panorm. de prædictis regulis.

5. Aliter vero Panormitan. declarat illas voces, supponitque religiosos jure communi esse exemptos ab Episcopis in quibusdam rebus, & non in aliis. Dicit igitur illa omnia, quæ in jure inveniuntur expressa, in quibus religiosi sunt exempti ab Episcopali jure, appellari de lege diœcesana; reliqua vero omnia esse de lege jurisdictionis. Neque aliam adducit probationem, vel rationem nominum, sed dicit fuisse potius magistralem applicationem, quam juris impositionem, vel usum. Unde (quoad rem spectat) sentit religiosos non esse exemptos, nisi in his, quæ sunt in jure expressa, quæ sunt decem, vel undecim, quæ ibi sigillatim enumerat, & plura in tribuendo, aliqua vero in agendo consistunt. In eis tamen non continentur leges Episcopales, nec subjectio illis debita, & ita etiam hoc modo concluditur, leges Episcoporum obligare religiosos, quia in hoc non inveniuntur jure exempti, & ita pertinet ad legem jurisdictionis.

6. Hi tamen Doctores Canonistæ loquuntur de Religiosis stando in jure communi, ut ex doctrina eorum constat, & quia sæpe excipiunt specialem exemptionem. Et hoc sensu eorum sententia videtur manifesta saltem stando in jure antiquo, quia nullo jure inveniuntur exempti quoad synodales leges; ergo nisi alias specialiter sint exempti, tenentur illis parere. Patet consequentia, quia sunt subjecti ex vi ordinariæ jurisdictionis Episcopalis. Item hac ratione jura antiqua præcipiunt, ut Monachi Episcopis pareant, & ab eis corripiantur, capitulo *monasteria*, & capitulo *cognovimus*, 18. quæst. 2. & D. Thom. in 2. distinctione 44. in ultim. dub. liter. ad 2. ait, Monachum teneri ad obediendum Abbati plus quam Episcopo in illis, quæ ad statum regulæ pertinent: in his autem, quæ ad disciplinam Ecclesiasticam pertinent, magis teneri Episcopo, quia in his Episcopus est superior Abbatis. Ergo si leges Episcopales, & synodales non sint contra statum regulæ religiosæ, licet sint diversæ, & aliquid ei addant, tenentur religiosi eis obedire ex vi religiosi status, si alias exempti non sunt.

Regula D. Thom. de obedientia Monachi.

7. Nec contra hoc obstat motivum prioris sententiæ. Dico enim, religiosos, non obstante statu, prius obligari ad servanda mandata Dei, & Ecclesiæ, quam sua statuta: unde licet per talia statuta specialia onera suscipiant, propter illa non excusantur a generalibus legibus, sed illa voluntarie suscipiunt ultra communia onera Christianorum. Inter hæc autem generalia onera Christianorum computantur ea, quæ per leges Episcopales, aut synodales omnibus imponuntur, & in quocumque statu servari possunt, ut sunt jejunia, festivitates, &c. Et ideo ab his excusari non possunt propter specialia onera sui status. Neque comparatio ibi facta valet, quia statuta religiosorum non sunt generalia pro tota diœcesi, sed sunt specialia talis communitatis, & professionis, ideo non possunt obligare sæculares, sive clericos, sive laicos; leges autem Episcopi generales sunt pro toto territorio, in quo morantur religiosi, & ideo illis obligantur, si exempti non sunt.

8. De exemptis vero est speciale dubium, an obligentur ad obediendum legibus Episcoporum. Videtur autem dicendum in rigore, & ex vi legis non obligari. Primo, quia sunt simpliciter exempti a jurisdictione, tam Episcoporum, quam Synodorum Episcopalium; ergo maxime sunt exempti a primo actu jurisdictionis, qui est, legem ferre. Secundo, quia sunt extra territorium, argumento cap. 1. de privileg. in 6. & juxta id, quod supra diximus, existentem in loco exempto esse extra territorium quoad effectum jurisdictionis. Tertio, quia hi religiosi exempti non tenentur parere Episcopis, nisi in casibus a jure expressis, ut colligitur ex dicto cap. 1. de privilegiis, in 6. ibi, *Salvis casibus aliis, in quibus Episcoporum jurisdictioni subesse canonica præcipiunt instituta*: nullum autem est decretum canonicum, quod præcipiat exemptos parere legibus Episcoporum; quinimo in cap. *nimis*, de excessibus Prælator. inter alia, quæ prohibentur Episcopis, ponitur, quod *suis constitutionibus subjicere cogunt religiosos*. Et licet ibi nominentur specialiter Prædicatores, & Minores, tamen id est gratia exempli: sermo tamen generalis est de omnibus similibus, ut patet ex illis verbis, *Cum quidam viri religiosi, utputa fratres Prædicatores, & Minores*, & cætera. Accedit, quod Trident. Concilium sess. 25, cap. 12. de regul. specialiter præcipit, ut religiosi exempti obediant Episcopis in censurarum, & festorum observatione ab eis præceptis. In quo videtur supponere, antea non fuisse ad hoc obligatos, sed per illam legem eorum exemptioni derogatum iri. Et præterea inde sumitur argumentum ab speciali, quod in aliis legibus Episcopalibus, ut jejuniorum, v.g. religiosi exempti obedire non tenentur. Denique hæc exemptio pleno jure concessa est, ut ex privilegiis talium religiosorum constat, & notat Felin. in cap. *dilectus*, de offic. ordin. in fine, ex Panormit. & Cardinal. quod allegat: ergo tales religiosi prorsus sunt exempti a jurisdictione Episcoporum, ut in simili dicitur in cap. *ex ore*, de privilegiis: ergo, & a legibus eorum in his omnibus, quæ per sacros Canones non sunt excepta.

9. Sed licet hoc verum sit ex vi præcepti, & jurisdictionis: nihilominus aliqui sentiunt, religiosos teneri ex vi juris naturalis ad servandas has leges synodales, seu Episcopales, quando non derogant statui religioso, & spectant ad communem observantiam, & devotionem totius populi, aut cleri: ratio est, quia licet religiosi sint exempti, nihilominus sunt pars istius communitatis, & ideo propter uniformitatem tenentur conformari in his legibus, & moribus, quia turpis est pars, quæ a toto discordat; ergo ex hoc principio lex naturalis obligat religiosos ad hanc uniformitatem, & consequenter ad observationem talium legum, saltem quoad vim directivam, seu in foro conscientiæ, quamvis non quoad vim coactivam, quia propter exemptionem cogi non poterunt per Episcopos ad eas servandas, nec incurrunt censuras, etiamsi per eas latæ sint.

10. Existimo tamen, solum teneri religiosos exemptos ad vitandum scandalum circa usum, vel observantiam

Solum teneri religiosos exemptos ad vitandum scandalum circa usum, vel observantiam talium legum, nec partes heterogeneæ dicendæ sunt regula universali.

vantiam talium legum: illo autem secluso non peccare, illas non servando, nisi ubi usu, & consuetudine illas acceptaverint, & suo juri cesserint. Et hoc aperte sentiunt Palud. & Antonin. ubi supra: ratio vero est, quia consideratio illa uniformitatis non sufficit ad hujusmodi obligationem. Et in primis quod non sufficiat ad obligationem sub mortali, ostendimus supra, & dicemus infra in terminis fortioribus, tractando de dispensatione harum legum. Quod vero hic nulla sit talis obligatio, patet ex diversitate status religiosi a reliquis sæcularibus: nam ex sua natura (ut sic dicam) includit quandam difformitatem: ergo non est cur requirat talem uniformitatem. Declaratur exemplo Philosophico: nam in corpore heterogeneo non est necessaria uniformitas membrorum: hoc autem corpus civitatis constat ex laicis, clericis, & religiosis tanquam ex membris heterogeneis: ergo non postulat uniformitatem inter eos in his, quæ propria sunt, sed tantum in his, quæ habent communia, ut sunt Christiani, vel membra Ecclesiæ: hæ autem leges synodales per se dantur pro sæcularibus, vel pro his, qui subduntur Episcopis: non ergo oportet, religiosos eis conformari. Declarari etiam potest exemplo morali de Novitiis religionum, qui licet communem vitam agant cum cæteris religiosis, nihilominus non tenentur in vi præcepti ad servanda statuta religionum, etiamsi talia sint, quæ alios religiosos obligent in conscientia, quia per se non tenentur, quia religiosi non sunt, & ita deest in illis fundamentum illius obligationis, quod est vinculum professionis, & voti obedientiæ, nec tenentur ratione uniformitatis, quia ad hanc non tenentur ex vi status: sunt enim ibi ut probentur, non ut aliis in omnibus conformentur, sed secundum modum suum: multo ergo minus tenentur religiosi conformari laicis etiam in operibus bonis, & observantiis specialibus eorum. Tandem accedit, quod ideo hi religiosi eximuntur, quia habent propria onera, & ne cogantur alia sustinere, nisi quæ Pontifices, vel eorum Prælati eis imposuerint: ergo hæc ipsa exemptio declarat, non esse necessariam illam uniformitatem. Nihilominus ex decentia quadam recte facient religiosi, has leges servando, ubi sine magno onere potuerint. Et ubi fuerit consuetudo illas servandi tanquam necessarias, obligabuntur ex vi consuetudinis, non vero ex aliis capitibus. Et hæc dixisse sufficiat de lege canonica: nam cætera, quæ desiderari possunt communia sunt legi humanæ quatenus talis est, ideoque ex libro præced. petenda sunt, & ob eandam causam de varia illius mutatione in libro octavo dicemus.

FINIS LIBRI QUARTI.

LIBER QUINTUS
DE VARIETATE LEGUM HUMANARUM, ET PRÆSERTIM DE ODIOSIS.

Diximus hactenus de lege humana in genere, tam civili, quam canonica: quia vero in utroque ordine aliquæ sunt, quæ secundum suas peculiares rationes, vel proprietates, speciali etiam declaratione indigent, quia proprias habent difficultates, idcirco operæ pretium duxi in hoc libro, & duobus sequentibus de illis in particulari dicere. Doctrina tamen illorum communis erit civilibus, & canonicis legibus, quia in his rationibus fere uniformiter conveniunt, quod si aliquid peculiare interdum occurrit in aliquo ordine utriusque legis, facile poterit per occasionem adnotari. Quoniam vero tam leges civiles, quam canonicæ in plura membra solent dividi, quæ majori ex parte solo nomine, vel ad summum accidentali, & materiali differentia, quæ ad doctrinam moralem nihil confert, distinguuntur, idcirco in hoc initio partitiones illas, & varias appellationes legum utriusque ordinis præ oculis ponere institui, & ex eis illas eligere, de quibus in hoc, & duobus sequentibus libris dicendum est.

CAPUT PRIMUM.

De humanarum legum varietate.

Variæ legum distinctiones seu denominationes ex Gratiano.

1. Tradunt varias legum humanarum distinctiones, seu potius denominationes utriusque juris auctores, & expositores, ut in jure canonico Gratian. distin. 1. 2. & 3. per totas, ex Isidoro lib. 5. Etymol. cap. 1. & sequent. & ibi expositores, & in rubr. de constit. In jure autem civili Papinian. in l. *jus civile*, ff. de justit. & jur. & Pompon. in l. 2. ff. de orig. jur. & Julian. in l. *neque leges*, ff. de legibus, & Ulpian. in l. *diuturno*, cod. & Justinian. Imperator Instit. de justit. & jur. & de jur. natur. gent. & civili, per plures textus, & interpretes eisdem locis. Et ex Theologis tractat late Anton. 1. part. tit. 17. 18. & 19. brevius D. Thom. 1. 2. quæst. 95. artic. 4. cujus methodum sequendo clarius, & expeditius nonnullis partitionibus omnia comprehendemus, & elucidabimus.

2. Primo ergo D. Thomas dividit legem humanam in jus gentium, & civile, seu humanum strictius sumptum. Nos autem in superioribus de jure gentium diximus, & ita illam divisionem omittimus, supponimusque sermonem esse de lege positiva humana proprie sumpta, ut esse solet distincta, & in diversis gentibus, provinciis, seu civitatibus, aut congregationibus unicuique propria. Hæc igitur lex primo dividi potest in scriptam, & non scriptam. Prior intelligi solet nomine legis, quia licet utraque sit vera lex, nihilominus nomen legis humanæ simpliciter prolatum pro lege scripta accipi solet. Unde Isidor. ait, *Lex est constitutio scripta*: altera vero consuetudo appellatur, quæ quoad substantiam, & obligationem veram legis rationem habet, quia vero habet peculiarem modum generationis (ut sic dicam) seu introductionis, & efficaciæ, idcirco de illa in particulari dicemus in libro septimo nunc vero de lege scripta tractamus. Quæ interdum denominari solet a materia, vel modo, quo scripta est: sic enim solemnes fuerunt apud Romanos leges duodecim tabularum, quæ a decem, quæ fuerant apud Græcos, duxerunt originem, quibus Romani duas addiderunt, ut habetur in l. 1. ff. de orig. jur. Decalogus etiam in duabus tabulis scriptus fuit, licet inde nomen non acceperit. Est ergo illa denominatio accidentaria, & ad rationem legis parum confert.

Lex 1. dividitur in scriptam & non scriptam.

3. Secun-

2 Dividitur lex per ordinem ad principia & hoc materialiter, aut formaliter.

3. Secundo dividi possunt leges humanæ per habitudinem ad principia, a quibus procedunt, sic enim distinguuntur leges canonicæ a civilibus, & in utrisque invenitur eadem distinctio, vel subdivisio, quæ aliquando materialiter tantum, ut sic dicam, datur, aliquando vero potest formaliter dari. Materialiter voco quando in auctoribus legum solum consideratur diversitas personarum: formaliter autem voco respectu munerum, quando spectatur distinctio regiminum, ac potestatum, quamvis totum hoc tandem materiale fere sit respectu obligationis ipsarum legum. Priori modo distingui solent in legibus civilibus, leges Trysmigisti, Lycurgi, Solonis, Rhadamanthi, Minois, Cereris, & aliorum apud Isidorum supra, & Platon. in Dialog. *Minos*, & Plin. lib. 7. Histor. cap. 35. & Aristot. sæpe in libris Ethicor. Imo interdum denominantur hæ leges non solum ab auctoribus, sed etiam a collectoribus, ut sumitur de jure Papyriano, & Flavian. ex l. 2. ff. de orig. jur. Sic etiam denominatur lex Hortensia Papia, & Juliana, & sic sunt varii tituli, ff. ad leg. Falcidiam, & similes. Posteriori autem modo distinguuntur leges secundum varias rationes gubernandi civitates, vel simplices, vel mixtas, & sic in legibus Romanorum distinguuntur leges latæ a populo, & vocantur Plebiscita, & latæ a senatu dicuntur Senatusconsulta, & quia in senatu aliquis consul præsidebat, nomen ejus interdum notatur in ipso legis nomine, ut cum dicitur, Ad senatusconsultum Vellejanum, aut Macedonianum, & cætera. Atque huc referri etiam potest jus prætorium, quod a Prætore ferebatur, & honorarium etiam dicitur in l. 7. & 8. ff. de legibus. Item jus dictum Tribunitium, quia a Tribunis erat latum, & sic de aliis, juxta potestatem unicuique magistratui concessam. Præterea huc spectant Responsa prudentum, id est, Jurisconsultorum, quæ vim habebant legum, quando eis auctoritas Principis, aut reipublicæ accedebat: vel antecedenter illam eis committendo, vel consequenter illam communiter acceptando, & hoc jus interdum per antonomasiam vocatur jus civile. Leges autem, quæ ferebantur ab Imperatoribus, dicuntur Constitutiones Principum, dici possunt Jus Imperatorium. Nunc autem utrasque leges complectitur jus commune civile, quod absolute dictum solet accipi pro jure Romanorum, ut dicitur in §. *sed jus*, Instit. de jur. natur. illi vero respondet in singulis regnis jus regium.

4. Hæc autem varietas vocum licet conferat ad intelligendum jus civile, ad formalem distinctionem legum parum est necessaria, licet cum proportione ad varias communitates, prout diversimode gubernantur, applicari possit. Et similiter cum proportione potest applicari ad leges canonicas; nam leges Pontificiæ sunt constitutiones Principum, & interdum nominantur a suis auctoribus, ut Clementinæ, &c. leges autem Episcopales censeri possunt quasi jus prætorium, vel honorarium, leges autem Conciliorum quasi Senatusconsulta, in legibus autem canonicis non habent locum Plebiscita, quia potestas ferendi leges canonicas nec in populo est, neque ab illo manavit.

3. Dividuntur leges in ordine ad eos ad quos feruntur.

5. Tertio dividi possunt leges ex parte eorum ad quos feruntur, & ad hoc dupliciter, scilicet, vel secundum communitates omnino distinctas, vel secundum partes ejusdem communitatis, quatenus intra illam diversa habent munia, & suo modo distinctas communitates magis particulares componunt. Priori modo distinguuntur leges Ægyptiorum, Lacedæmonum, Atheniensium, seu Græcorum, Longobardorum, & Romanorum, ut notatur in §. *sed jus*, Institut. de jur. natur. gent. & civil. Et tunc etiam distinguimus leges Hispanorum a legibus Gallorum, &c. Posteriori autem modo intra idem regnum, vel rempublicam, distinguuntur leges per civitates, & intra eandem civitatem, per communitates particulares, & sic distinguuntur jus municipale, & commune, & municipalia dividuntur juxta modum, & nomina civitatum, aut communitatum. Hoc etiam modo dividuntur jura, aut leges pro diversitate munerum, seu personarum communi bono reipublicæ deservientium, & sic intra eandem rempublicam distinguitur jus militare, quod pro militibus specialiter institutum est, jus patronorum, libertorum, aut servorum. Item jus Magistratuum, quod publicum etiam dicebatur. Dicebatur etiam apud Romanos jus publicum, quod erat de rebus sacris, & sacerdotibus, cap. *jus publicum*, distin. 1. Unde sacerdotale etiam dici poterat. Nunc autem hoc jus in Ecclesia separatum est a civili, ac temporali, & canonicum denominatum est, ut supra vidimus.

6. In quo Canonico jure potest aliquid proprium considerari, quia leges Canonicæ in sua generalitate universaliores sunt, quam leges civiles ex parte eorum pro quibus ferri possunt, quia dari possunt universo orbi, quia per illud totum Ecclesia diffusa est. Atque ita communitas adæquata (ut sic dicam) legibus canonicis non multiplicatur, sed una tantum est; ideoque leges canonicæ ex hac parte universales sunt, & non recipiunt varias denominationes ex parte eorum, pro quibus feruntur, sed simpliciter dici possunt Canones Ecclesiastici, vel præcepta Ecclesiæ. At vero intra ipsam Ecclesiam, ex parte personarum, vel communitatum particularium distingui possunt variæ leges, seu jura, & sic potest specialiter dici jus sacerdotale, vel clericale, quod non solum canonicum est, sed specialiter pro statu sacerdotali, vel clericali fertur: sic etiam dici potest jus Monachale, seu regulare proprium religiosis. Item hoc modo distinguuntur jura synodalia secundum varios Episcopatus, diœceses, vel provincias, a quibus etiam sæpe denominantur, & appellari etiam possunt jura municipalia canonica.

Quid intersit inter legem & statutum.

7. Hinc etiam distinguere aliqui solent inter legem, & statutum, quia lex dicitur proprie de lege pertinente ad totam communitatem alicui Regi, vel supremo Principi subjectam, statutum vero dicitur proprie de lege municipali. Sic enim leges universitatum, Collegiorum, religionum, &c. statuta dici solent. Sed hoc solum ad significationem vocabulorum spectat, & ideo communis usus observandus est. Nam sine dubio statuta municipalia sunt veræ leges; illis enim cum proportione conveniunt, quæ hactenus de lege in communi, vel de lege humana dicta sunt, & ita sæpe appellantur, & e converso leges communes, & universales vocari possunt statuta, & frequenter ita vocantur, quia vis vocis non minus in illas convenit, ut per se constat; solum ergo per quandam accommodationem solent illa vocabula ita distingui, præsertim in doctrina tradenda, ut habeamus vocabula quibus breviter, & distincte loqui possimus. Ad eundem modum censendum est de nomine constitutionis. Aliqui enim putant legem simpliciter dici de lege civili, non de Canonica, constitutionem vero e contrario: sed hoc etiam non habet fundamentum in re, nam leges etiam civiles constitutiones Principum appellantur, Digestis de Constitution. Principum. Isidorus in capitulo *constitutio*, distinct. 2. ait. constitutionem esse edictum, quod Rex, vel Imperator constituit, & e converso constitutiones Canonicæ vere leges sunt, & ita etiam passim nominantur. Tamen per accommodationem ille modus loquendi videtur esse satis usitatus, & conformis rubricæ de constitutionibus in decretalibus, ubi videri possunt interpretes.

8. Alia vero sunt nomina magis propria legum Ecclesiasticarum: vocantur enim Canones, Decreta Patrum, Decretalia utique, jura, seu Decretales Epistolæ, ut constat ex titulo Decretalium, & ex capite primo & quinto, & de Constitut. & ex cap. primo, & secundo, distinctione tertia, ubi Glossa in summ. rationem nominum declarat, & alia adjungit. Nos solum advertimus, illa tria nomina potissimum dici solere de legibus summorum Pontificum, vel Conciliorum: nam leges Episcopales non solent Canones, vel Decreta appellari, de quo videri potest Felinus in capite primo de Constitutionibus. Denique his nominibus addita sunt alia plura, quibus leges Ecclesiasticæ significantur, dicuntur enim Extravagantes, Motus proprii, Bullæ, & cætera. Hæ autem voces, & similes solis quibusdam legibus Pontificibus attribui solent, & varias habent origines, & etymologias,

legias, quæ nunc nobis necessariæ non sunt. Nam vis legum, quæ per has voces significantur, eadem esse videtur, & quod occurrerit proprium, in sequentibus adnotabitur.

9. Quarto solent distingui leges ex rebus, seu materia, quam præcipiunt, estque hæc denominatio valde usitata in jure civili, & interdum fit interposito nomine auctoris, ut ad legem Juliam de adulteriis, ad legem Corneliam de sicariis, ad legem Juliam de ambitu, Majestatis, &c. Sæpe vero fit simpliciter denominatio ex materia, ut lex frumentaria, agraria, & commissoria, &c. Et fere omnes tituli utriusque juris hoc modo distinguuntur. Sed hæc etiam divisio materialis est in ordine ad formalem rationem legis quam nos consideramus, & ideo licet in ordine ad usum, & ad practicam notitiam legum necessarium sit scire, quid per unamquamque legem præcipiatur, nobis tamen ad generalem doctrinam necessarium non est. Et ideo de his omnibus partitionibus, seu denominationibus legum nihil amplius dicere oportebit. Solum enim illas proposuimus, ut illarum vocum significatio non ignoretur, id enim ad nostrum usum necessarium erat, ad eundem vero sufficiunt, quæ dicta sunt.

CAPUT II.

De lege odiosa, & favorabili, earumque varietate.

1. Divisionibus legis traditis in superiori capite addere possumus quintam ex effectibus sumptam, quæ instituto nostro maxime deserviet. Quinto ergo lex humana generatim sumpta dividitur in odiosam, seu onerosam, & favorabilem, seu beneficium conferentem, quæ divisio ex multis juribus colligitur. Nam interdum dicunt jure odia esse restringenda, & favores ampliandos, cap. *odia*, de reg. jur. in 6. cum vulgaribus concordantibus, quæ regula præsertim intelligitur de favoribus, vel odiis in jure contentis, ac subinde de legibus favorabilibus, & odiosis. Et ita divisionem hanc legum communiter Doctores supponunt, ut constabit ex his quos in discursu capitis referemus. Tria vero ad intelligendam hujus partitionis regulam desiderari possunt. Primum est, unde sit sumenda distinctio inter illa membra. Secundum est, an sit sufficiens, ita ut illa duo membra adæquate dividant legem humanam. Tertium est quot genera legum humanarum sub singulis illorum membrorum contineantur, ut de illis sigillatim in sequentibus dicamus.

2. Circa primum ratio dubitandi esse potest, quia nulla est lex quæ simpliciter favorabilis non sit: ergo non potest subsistere divisio. Antecedens patet, quia lex ut sit justa, & vera lex, debet esse communi bono utilis, & moraliter necessaria, sed utilitas boni communis maximus favor est, quia bonum commune præferendum est cæteris: ergo omnis lex simpliciter inducit favorem, & hoc est esse favorabilem; nulla ergo esse potest odiosa. Et confirmatur: nam si quæ esset lex odiosa maxime illa, quæ pœnam imponit: at hæc non est odiosa; ergo nulla. Probatur minor, tum quia alias omnis lex esset odiosa, quia omnis lex imponit reatum pœnæ transgressoribus: quod autem illa pœna exprimatur, vel determinetur in lege, parum auget gravamen seu odium, cum solus reatus æternæ pœnæ ad hujusmodi odium sufficiat, & comminatio illius reatus in omni lege includatur, quæ gravis sit, & nomen præcepti simpliciter mereatur: tum etiam quia pœna non est intenta per legem, sed potius apponitur, ut fugiatur, & ut saltem ex timore ejus servetur præceptum; ergo additio pœnæ non facit legem odiosam, quia qualitas legis pensanda est ex fine, & bono per se intento per legem: tum denique, quia licet pœna sit malum quoddam, est tantum secundum quid, & ut est medium ad servandam legem, est maximum bonum: ergo est potius favor, quam odium. Eædemque rationes fieri possunt de quacumque ratione odii in lege considerabili.

Ratio dubitandi ex eo quod omnis lex videtur favorabilis.

2. Ratio dubitandi ex eo quod omnis lex humana videtur odiosa.

3. In contrarium videri potest, nullam esse humanam legem, quæ odiosa dici non possit, ac debeat, eo modo, quo talis denominatio potest in veram legem cadere. Lex enim non potest dici odiosa, quia per se sit odio digna, nec quia per se habeat effectum, qui reddat hominem odio dignum, sic enim solum peccatum est per se odio dignum, & reddit peccatorem, ut talis est, odio dignum: lex autem nec peccatum est, nec ad peccatum inducit: non potest ergo hoc modo dici odiosa. Solum ergo dici potest odiosa, quatenus aliquod onus imponit, quod durum, ac grave merito reputatur; hoc autem modo omnis lex humana odiosa videri debet, quia addit novum conscientiæ vinculum ultra omne vinculum divinæ legis, quod grave onus reputatur, præsertim quia potest esse occasio culpæ & æternæ mortis. Et confirmatur, quia si aliqua esset lex favorabilis, maxime privilegiativa, quia hæc est, quæ magis directe, & ex instituto favorem concedit, & privilegium quatenus lex est, odiosum est, quia est onerosum illis quos obligat per modum legis, & quatenus privilegium est censetur odiosum, quia derogat juri communi, & inducit singularitatem in communitate, quæ odiosa esse solet, ut postea suo loco videbimus; ergo nulla est lex, quæ quatenus est talis, simpliciter favorabilis sit. Tandem hæ rationes pro utraque parte factæ videntur convincere, omnem legem mistam esse, & partim favorem, partim odium includere, quod satis est ut divisio non habeat locum, cum omnis lex sub utroque membro comprehendatur. Quod si dicatur in hac mistione posse ex alterutra parte esse excessum, & secundum excessum alterius partis illa membra distingui, tunc difficillimum erit, talem excessum expendere, & declarare, vixque poterunt applicari regulæ, quæ de favoribus, & aliis in jure traduntur.

4. In explicanda igitur distinctione illorum membrorum, variæ sententiæ referri possunt, de quibus videri potest Sarmient. lib. 1. select. cap. 12. Prima est, ex fine legis judicandum esse, an lex sit favorabilis, vel odiosa. Nam si lex intendit favorem, seu bonum aliquod conferre, favorabilis est, quidquid ex ea sequatur: si vero intendit inferre malum, seu onus imponere, erit odiosa: etiam si favor aliquis sequatur. Hac regula utuntur Jurisperiti, citatur glos. in cap. *si propter*, de rescript. in 6. illa vero solum in verb. *intentionis*, advertit, in legibus ad intentionem scribentis recurrendum esse. Citatur etiam Glos. verb. *alios*, in cap. *si sciant cuncti*, de elect. in 6. quatenus dicit, legem illius text. esse favorabilem, quam ibi Dominic. & alii sequuntur, & in simili Panormit. in cap. *non dubium*, de sent. excomm. num. 3. ubi Felin. num. 2. idem sentit, *quia in omni dispositione* (inquit) *attenditur, quod principaliter agitur*, l. *si quis nec causam*, ff. si certum petatur. Clarius Panormit. in cap. 1. de locato, num. 10. Item Navar. consf. 11. de constit. & consf. 31. alias 32. de regul. Bart. Bald. Alexand. & alii, quos refert Tiraq. in Præfat. ad retract. num. 56. & 65. & tract. 1. de retract. §. 30. Glos. 1. num. 5. ubi etiam nonnulla adducit jura, ex quibus id colligi potest, & facit etiam cap. 2. §. 1. de decim. in 6. Ratione item suaderi potest, tum quia finis est, qui dat speciem actibus humanis, & consequenter etiam proprietates: ergo etiam in legibus finis est præcipue attendendus, ut judicetur, an lex sit favorabilis, vel odiosa: tum etiam quia id quod est per se, præfertur ei, quod est per accidens: at lex intendens favorem, per se favorabilis est: ergo simpliciter talis est, licet ex accidenti inferat gravamen.

1 Sententia ex fine judicandum de lege.

5. Veruntamen hæc sententia, nisi aliquo modo limitetur, aut explicetur, non potest simpliciter approbari. Primo ob generalem rationem, quod proprietas legis magis est spectata ex intrinseca materia, & quasi natura talis legis, quam ex intentione ferentis: quia talis intentio extrinseca est, & non potest mutare proprietatem intrinsece inhærentem legi ex vi sui objecti, seu materiæ: ergo si materia legis favorem continet, lex erit favorabilis, etiamsi legislator aliud intendat, & e contrario. Neque enim intentio legislatoris facere potest, ut quod suapte natura odiosum est, sit favorabile, vel ut quod favorabile est, sit odiosum, ut recte dicit Tiraq. in dicta præf. num. 67. Secundo, quia vel est sermo de intentione finis ultimi, seu remoti, aut proximi, neutra autem sufficit; ergo. De priori patet ex ratione dubitandi proposita,

quia sic omnis lex est favorabilis, quia per omnem legem intenditur commune bonum, alias enim non erit justa, commune autem bonum favorabile est. Item quia lex non potest esse ita odiosa, ut in odio sistat, nisi forte feratur in odium alicujus vitii, quo per se, & absolute dignum est, & ideo tale odium inter favores computandum est. Eo vel maxime quod per se refertur in amorem virtutis, & ita ex fine remoto favorabile est. Respectu vero personarum nunquam lex intendit malum, nisi propter majus bonum; ergo si finis remotus sufficit, ut lex sit favorabilis, omnis lex quantumvis gravis, vel pœnalis erit favorabilis, si justa sit: hoc autem est contra communem omnium sensum, & contra principia juris. Si autem sit sermo de fine proximo, intento a legislatore, constat illum non satis esse: non solum quando ille finis est extrinsecus, & accidentarius, ut probat prior ratio facta, sed etiam si videatur intrinsecus, quia potest aliunde vinci, ac superari. Quod patet exemplis. Nam dispensans proxime intendit concedere favorem, & tamen dispensatio non censetur favorabilis, sed odiosa, ut infra videbimus; ergo idem esse poterit in lege. Et a contrario quando legislator infert gravamen, ut per illud obviet majori nocumento, dispositio ejus non censetur odiosa, sed favorabilis, juxta cap. 2. §. 2. de decim. in 6. Ex quo principio multi existimant, dispositionem cap. *si quis suadente*, esse favorabilem, licet proxime facta sit ad gravem censuram imponendam; ergo ex solo fine proximo legislatoris non potest sumi certa regula in hac materia.

Ex intrinseca materia sumendam proprietatem odiosa aut favorabilis.

6. Dici ergo potest, leges favorabilem, & odiosam distinguendas esse ex materia, ita ut illa lex favorabilis sit, quæ favorem concedit: illa vero odiosa, quæ pœnam, vel aliud simile gravamen infert. Quæ regula erit certissima, quando materia legis talis est, ut vel purum favorem, vel purum gravamen contineat, non solum directe, & per se, sed etiam indirecte, seu per quandam consequutionem: tunc enim ex intrinseco fine lex talis est, & non habet unde contrariam denominationem accipiat. Nec vero repugnat dari hujusmodi leges. Nam in primis sæpe potest concedi favor, aut beneficium alicui fieri sine ullo illius gravamine, vel aliorum præjudicio, ut de nonnullis privilegiis infra dicemus, tunc ergo erit lex, & dispositio favorabilis; idem ergo erit in quacumque lege communi habente similem conditionem. Sic enim per se valde probabile est, omnem legem prohibentem aliquid per se malum, vel præcipientem aliquid honestum, non nimis grave, aut onerosum, sed moderatum, & communi modo vivendi hominum consentaneum, esse favorabilem, quia re vera est magnum beneficium hominum, dum eos suaviter, & efficaciter dirigit ad operandum bonum, & vitandum malum. Unde nec sola ratio obligationis, aut vinculi conscientiæ, nec periculum reatus, quod ad præceptum sequi videtur, sufficit ut censeatur lex non continere purum favorem, sed mixtum, tum quia hoc commune est omni legi, & ideo non mutat rationes particularium legum; tum etiam, quia difficultas intrinseca ipsi virtuti non impedit, quominus virtus ipsa maximus favor sit: ergo eadem ratione lex, quæ est regula virtutis, quatenus vinculum imponit cum moderatione debita, gratia est, & favor secundum rectam rationem spectata, licet inferiori portioni gravamen esse interdum appareat; tum denique, quia si quid est periculi alicujus mali ob transgressionem legis, illud non nascitur ex ipsa lege, sed ex hominis imperfectione, & ideo non impedit quo minus lex hujusmodi purum favorem contineat. Magis potest dubitari de lege odiosa quomodo possit purum odium continere, cum semper bonum intendat. Dicendum vero est ex parte materiæ legis hoc non repugnare, etiamsi ex parte finis aliquid favorabile per omnem legem intendatur: & ita lex pure pœnalis, seu quæ solum fertur ad imponendam, vel augendam pœnam, potest dici simpliciter odiosa, & leges tributorum, & aliæ hujusmodi sub eodem ordine continebuntur.

7. Difficultas vero specialis est, quando materia legis uno respectu videtur favorabilis, & sub alio gravamen continet, ut sæpius contingit, quomodo de illa judicandum sit. Auctores enim in hoc etiam varie sentiunt, quidam enim dicunt, omnem legem continentem præjudicium, vel gravamen alicujus, aut malum aliquod inferentem, simpliciter odiosam esse, etiamsi magnum favorem, vel favorem aliunde contineat. Ita sentit Tiraquel. in dict. præf. numer. 65. cum Joan. Andr. & aliis in cap. ult. de verb. signif. circa Glos. verb. *similibus*. Qui dicunt, cum concurrunt favor, & odium, dispositionem esse odiosam. Fundari potuit Tiraquel. in alio principio, quia existimat, non posse eandem dispositionem simul esse favorabilem, & odiosam etiam respectu diversorum, vel secundum diversas rationes, neque idem statutum posse esse partim favorabile, partim odiosum, tum quia non potest una, & eadem res diverso jure censeri, l. *eum qui ædes*, ff. de usu cap. tum etiam, quia non potest idem statutum extendi in favorem unius, quin vertatur in odium alterius, & e converso. Ex hoc ergo principio inferri potest, legem, in qua simul concurrunt favor, & odium, odiosam censendam esse, quia non potest simul esse favorabilis, & odiosa, nec etiam potest dici favorabilis omnino, quia bonum ex integra causa; ergo erit odiosa, quia malum ex quocumque defectu, & odium habet rationem mali. Item quia legem esse odiosam non includit negationem omnis favoris, sed solam dicit impositionem alicujus odii, seu gravaminis, quod verificatur simpliciter de tali lege; est ergo simpliciter odiosa. Denique quia talis lex simpliciter restringenda est, ne odium aliqua ex parte augeatur; ergo est tantum odiosa.

8. Alii vero existimant, ubi conjunguntur favor, & odium in eadem lege, vel statuto, talem dispositionem favorabilem omnino censendam esse. Fundari potest, quia ubi concurrunt favor, & odium, favor prævalet, & præfertur odio; ergo constituit dispositionem simpliciter favorabilem. Antecedens sumitur ex l. 2. C. de in jus vocando, ut notat, & sequitur Panormit. in cap. *in litteris*, de restit. spol. nu. 34. Anchar. & alii, quos refert Tiraq. supra, num. 66. Et confirmatur, quia ubi concurrunt favor, & odium, favor quoad fieri possit, ampliandus est, & odium restringendum est quantum necesse fuerit, ut favor amplietur: ergo talis dispositio simpliciter judicanda est favorabilis.

9. Dico tamen, in primis, non repugnare eandem legem diversis respectibus esse favorabilem, vel odiosam. Ita sentiunt communiter Doctores, & expresse Gloss. in dicta l. 2. C. de in jus vocando, verb. *litteris*, quam ibi Palud. Castrens. & alii sequuntur. Idem sentit Innoc. in cap. *quod dilectio*, de consang. & affin. & ibi Panorm. num. 7. & communiter Summistæ verbo, *privilegium*, Potestque inductione ostendi in privilegio, dispensatione, lege pœnali, & similibus, quæ respectu diversorum, favorabilia sunt, & odiosa. Ratione item patet, quia in hoc nulla ratio repugnantiæ ostendi potest: nam relationes quasi oppositæ possunt eidem rei convenire respectu diversorum, ut similitudinis, ac dissimilitudinis, æqualis, & inæqualis, majoris, ac minoris: sed ita comparantur hæc duo: nam favor, & odium respectiva sunt, favor enim alicujus est favor, & odium similiter: ergo nihil repugnat eamdem dispositionem, respectu diversorum, uni esse favorabilem, alteri odiosum.

Non repugnare legem secundum diversos respectus esse favorabilē & odiosam: sunt n. ut aliæ relationes oppositæ.

10. Dices, verum esse, hoc non repugnare, illos tamen duos respectus ita esse inter se connexos, ut unus ex alio sequatur, ideoque non posse secundum unum ampliari legem, quin secundum alium etiam amplietur, neque e converso secundum unum restringi, quin secundum alium restringatur; & idcirco necessarium esse de tali lege judicare tanquam de favorabili absolute, vel odiosa absolute, ita ut vel nulla ratio odii habeatur propter favorem, vel nulla ratio favoris propter vitandum, seu minuendum odium. Exemplum optimum est in lege tributum imponente, quæ odiosa est, ei cui tributum imponitur, favorabilis autem ei, pro quo imponitur, vel rei, propter quam imponitur, nec potest uno respectu augeri, & minui secundum alium, & ideo necessarium est, ut alter respectus vincat, secundum quem lex judicetur simpliciter favorabilis, vel simpliciter odiosa.

11. Respon-

11. Respondeo concedendo interdum illos duos respectus habere inter se illam connexionem, & tunc argumentum recte procedere, quando favor unius augeri non potest sine damno alterius, neque e converso potest incommodum unius temperari, quin alterius commodum cesset, aut minuatur. Sic in motu physico non potest quis latius, aut velocius accedere ad unum terminum, quin cum eadem proportione recedat ab apposito, nec potest homo plus donare ex propria pecunia, quin pauperior fiat, &c. Nihilominus tamen non semper est necessaria illa connexio inter favorem, & odium; sæpe enim potest fieri, vel augeri favor uni sine præjudicio aliorum, & e converso unus potest gravari, vel puniri propter commune bonum sine speciali favore aliorum, qui inde resultet. Eademque lex seu regula interdum ampliatur respectu unius ob favorem, & restringitur in odium alterius ratione boni communis, ut est optimum exemplum in l. *qui exceptionem*, ff. de condict. indebiti. Quia potest fieri alicui beneficium sine diminutione bonorum alterius, & e converso. Item favor potest consistere in tempore, vel in modo, vel in honore, aut aliis rebus, quæ non subtrahuntur uni, ut dentur alteri. Denique hoc potest inductione ostendi in privilegiis, in dispensationibus in pœnis, & aliis similibus.

Favorem aut odiũ præferenda pensatis circũstantiis materiæ, intentionis, & boni communis maxime.

12. Deinde addo, quando lex diversis respectibus est favorabilis, & odiosa, non semper favorem odio, aut odium favori esse præferendum, sed prudenter pensanda esse omnia, scilicet, intentionem legislatoris, rationem boni communis, & alias circumstantias materiæ, & verborum, ut illud præferatur, quod videtur esse gravius, & honestati, ac justitiæ legis magis consentaneum. Hæc assertio quatenus media est inter duas sententias allegatas, potest utriusque motivis suaderi, & per se quidem spectata valde probabilis est: Quia favor magis per se intendi potest; odium vero, seu gravamen minime, sed propter instantem necessitatem. Et ideo per se loquendo, ac cæteris paribus, favor est præferendus: nihilominus tamen tanta esse potest necessitas imponendi gravamen, ut imponendum sit, vel augendum propter majus bonum. Atque sic sentiunt, qui censent, canonem, *si quis suadente*, esse legem favorabilem, & esse extendendum, etiamsi censura extendi consequenter videatur, quia est favor religionis, & requirit illum rigorem, ut stabilis perseveret. Similiter in lege imponente tributum potest esse causa tam pia, & necessaria, ut non habeatur ratio odii seu gravaminis, quominus lex simpliciter favorabilis, & extendenda sit. E contrario vero lex excludens fœminas ab hæreditate, licet intendat favorem masculorum, odiosa simpliciter est, & coarctanda, ut est communis doctrina Juristarum, ut videre licet in Tiraq. supradicta Præfat. num. 64. & aliis locis, quæ ipse allegat, quia favor ille privatus est, & non admodum necessarius, neque ad pacem & honestatem morum multum utilis, & ad hunc modum est de aliis judicandum.

In dubio præferendum favorem & legem ampliandam quia per se lex intendit favorem.

13. Unde tandem assero, ubi res fuerit dubia, quia favor, & odium videntur quandam æqualitatem habere, vel quia ad invicem se habent, sicut excedens, & excessum, tunc favorem esse præferendum, & ad ampliandam legem, esse judicandam simpliciter favorabilem. Ita sumitur ex Gloss. in lib. 2. C. de his, quæ non pos. ad libert. perven. verb. *interrogaverit*, ubi etiam Bald. & alii, idem Bald. in l. penult. C. de pactis, circa finem, ubi etiam Roman. & Alex. lib. 7. consilior. consil. 197. Et ratio est facilis ex dictis, quia lex per se, & quasi sponte sua inducit favorem; odium vero quasi ex accidenti, & coacte ob necessitatem, id autem quod est per se præfertur ei, quod est accidentarium, cæteris paribus, ac subinde etiam in dubio. Explicatur hoc amplius, quia odium non intenditur, nisi ut tandem cedat in aliquod commodum, quod vel sit favor, vel ut favor reputetur; favor autem non est propter odium; imo ex genere suo est per se; ergo magis intenditur favor ex suo genere. Nam propter quod unumquodque tale, & illud magis; ergo in dubio, ac cæteris paribus favor præfertur. Et ita facile conciliantur sententiæ adductæ, & solutæ manent omnes rationes dubitandi, & facile potest lector intelligere, & ideo non oportet circa singulas immorari.

14. Ex his resolvitur, quod secundo loco supra posui de sufficientia prædictæ partitionis. Posset enim facile dici, non oportere, ut omnis lex, aut favorabilis sit, aut odiosa. Nam potest aliqua esse mixta secundum diversos respectus, & aliqua forte esse potest neutra, ita ut videntur esse præcepta morum generaliter proposita propter commune bonum. Melius tamen dicitur, divisionem esse adæquatam, quia lex, quæ videtur mista, ab ea parte denominatur, quæ in ea prævalet: vel si est dubium, aut æqualitas, talis lex censetur absolute favorabilis, ut declaratum est. Quod si lex sit, quæ nulli imponit speciale gravamen, nec ita est gravis, & onerosa, ut propterea odiosa censeatur, eo ipso, quod est justa, & propria communi bono, censetur favorabilis, & amplianda intra limites favoris, & ita relinquitur partitio sufficiens, & adæquata.

15. Tandem quod ad ultimum punctum attinet, plures numerari solent modi, aut quasi species legum odiosarum: tres autem, vel quatuor videntur esse præcipue. Videlicet lex pœnalis, lex tributum, aut onus imponens, lex irritans factum, quod prohibet directe, vel indirecte, seu consequenter lex exorbitans a jure antiquo, vel a communi jure, aut illi derogans, vel limitans, aut corrigens illud, & a fortiori lex posterior priorem abrogans, & de his omnibus in præsenti lib. dicemus, quatenus peculiares proprietates, & effectus habent, quod explicare necesse est. Aliæ vero leges omnes, quæ hujusmodi non sunt, inter favorabiles computantur. Verumtamen ex vi hujus negationis non participant specialem rationem, quæ propria consideratione indigeat: tantum ergo illæ, quæ privilegii rationem habent specialem, indigent ratione, & ideo de illis dicemus in libro sequenti.

Quatuor esse species præcipuas legum odiosarum.

CAPUT III.

Utrum leges pœnales obligent in conscientia ad actus, quos proxime intendunt.

1. DUæ partes in lege pœnali distinguendæ sunt, una est de actu, quem intendit fieri, aut omitti, alia est de pœna, quam imponit contra transgressores talis legis; & quamvis prior pars videri possit exposita tractando de lege humana, civili, & canonica, tamen aliquid speciale habere potest in lege pœnali, & ideo prius de illa priori parte dicemus, postea de posteriori, circa illam vero partem multa inquiri possunt. Primum, an leges pœnales possint obligare ad culpam: secundum, an de facto obligent: tertium, an possint non obligare ad culpam, sed ad solam pœnam: quartum, an de facto sic obligent. Et hæc duo puncta examinabimus capite sequenti, nunc reliqua examinanda sunt, & difficultas est de legibus imponentibus pœnam temporalem: nam de spiritualibus, ut sunt censuræ, & similes, nulla est dubitatio, quin regulariter loquendo culpam supponant, ut ex dictis in lib. 4. constat, & in sequentibus magis declaratur.

Posse esse legem pœnalem obligantem in conscientia, sic n. efficacior erit.

2. Circa primum ergo, de potestate nulla est controversia, & ideo breviter dicimus, non excedere humanam potestatem præcipere aliquid simul obligando in conscientia, & imponendo pœnam, ac subinde posse ab homine fieri legem obligantem in conscientia, & imponentem pœnam certam transgressoribus, quod etiam de Principe sæculari nullus Jurisperitorum negavit, ut fatetur Navar. in cap. *fraternitas*, 12. quæst. 2. num. 22. Et probatur facile primo, quia talis lex potest esse conveniens reipublicæ, imo experientia ostendit, sæpe esse valde necessariam, & alioqui nullam injustitiam continet; ergo non est cur excedat potestatem humanam; neque ulla ratio probabilis ad hoc afferri potest. Secundo, de legibus imponentibus spiritualem pœnam excommunicationem, &c. nemo dubitat, quin obligent in conscientia ad actus præceptos, vel prohibitos, ut in lib. 4. diximus, quia spiritualis pœna maxime solet imponi propter contumaciam, quæ non est sine inobedientia, & culpa, & quia spirituales pœnæ sunt medicinales, & præcipue intendunt curationem animæ, & correctionem culpæ;

ergo generatim loquendo, non excedit potestatem humanam obligare in conscientia sub certa etiam pœna per legem imposita; ergo nec excedit hoc facultatem legis, seu potestatem civilem, etiamsi pœnas tantum temporales imponat. Probatur consequentia, quia nulla sufficiens ratio differentiæ assignari potest, quia utraque potestas sicut includit vim dirigendi in conscientia, ita etiam utraq; includit vim coercẽdi per pœnas proportionatas, & sicut adiectio pœnæ spiritualis est moraliter necessaria in legibus Ecclesiasticis; ita pœna temporalis est moraliter necessaria in civilibus, imo in utriusque legibus. Quia utraque obligatio simul magis cogit, quam altera tantum & sensuales homines efficacius terrentur comminatione temporalium pœnarum, licet spirituales graviores sint. Tertio, quia legislator humanus potest sine adiectione pœnæ temporalis obligare in conscientia per suas leges; ergo etiam cum illa. Probatur consequentia, quia legislator humanus potest adiicere pœnam temporalem obligationi legis naturalis, ut pœnam mortis propter homicidium, vel furtum gravissimum, & similiter potest per posteriorem legem adiicere pœnam priori legi humanæ pure morali, & obliganti in conscientia, ita ut lex posterior non auferat obligationem prioris, ut late probat Navar. supra, dicens, a nemine negari, & esserem adeo claram, ut non egeat probatione; ergo idem potest facere simul per unam legem, quia valde accidentaria est unitas, vel pluralitas legum, neque variare potest rationem iustitiæ, aut potestatis.

Obiectio 3 Sed obiici solet, quia videtur excedere iustitiæ æquitatem, reatum duplicis pœnæ imponere propter unam transgressionem; nam in foro Dei *non insurgit duplex tribulatio*, propter idem delictum, ut dicitur Nahum 1. ubi Septuaginta legunt, *Non vindicabit bis in id ipsum in tribulatione*; ergo multo minus potest id facere legislator humanus; ergo dum imponit pœnam temporalem, non potest imponere æternam, vel aliam alterius vitæ; ergo nec potest obligare in conscientia, quia ad hanc obligationem sequitur reatus pœnæ alterius vitæ. Respondetur, ne-

Responsio gando assumptum, & patet inductione, quia Deus præcepto imposito Adamo, obligavit illum in conscientia, & sub gravissima culpa, & reatu pœnæ æternæ, & nihilominus addidit pœnam mortis temporalis, idemque constat in multis præceptis legis veteris, quæ obligabant sub pœna mortis, & de illis est generalis regula, quod obligabant in conscientia. Idem fit evidens ex dictis de lege addente pœnam excommunicationis, etiamsi supponat reatum pœnæ æternæ. Item de lege addente pœnam temporalem propter crimen contra legem naturalem, vel contra aliam priorem legem humanam, quia ibi etiam coniunguntur duæ pœnæ sine iniustitia: ratio vero est, quia vel peccatum propter suam infinitatem est capax utriusque pœnæ, & plurium, vel quia transgressio legis humanæ non solum est offensio Dei, sed etiam Principis, & reipublicæ humanæ, & ideo ab utroque iuste punitur. Unde etiamsi lex aliqua non imponat specialem pœnam, sed sit pure moralis, potest Princeps punire temporaliter transgressorem talis legis, quamvis etiam in foro Dei habeat reatum suæ propriæ pœnæ; ergo signum est, duplicem illam pœnam diversæ rationis, & distincti fori, divini, & humani, non excedere meritum talis transgressionis. Nec locus Nahum aliquid facit ad causam, tum quia ibi non agitur de lege, aut eius pœna; sed de quadam promissione Dei respectu populi Iudaici, quem tunc secundo statuit non punire; non quia iuste non potuit, sed quia ex benignitate noluit; tum etiam, quia ibi est sermo de duplici tribulatione temporali, licet per figuram ibi significatum fuerit, eos qui ita affliguntur semel in hac vita, ut veram pœnitentiam agant, non esse passuros secundam vitæ futuræ afflictionem.

Leges humanæ habentes tẽporales pœnas nõ obligare 4 Supposita ergo potestate, de facto, seu de voluntate legislatoris humani superest quæstio. In qua est prima opinio asserens, leges humanas eo ipso, quod sanciuntur temporalibus pœnis, non obligare in conscientia de facto, & iuxta præsumptam voluntatem legislatoris, nisi aliud ipsemet exprimat; quod raro fit, vel nunquam in legibus civilibus. Hanc opinionem potissimum defendit Navar. supra, & in sum. c.23. n.55. & pro illa refert Mathesilan. not. 78. quem etiam refert, & sequitur Decius in cap. *nam concupiscentiam*, de constit. lect. 2. num. 7. ubi refert Hostien. & Ioan. Andr. in cap. *relatum*, ne cleri. vel monach. Tamen hi specialiter loquuntur de quibusdam statutis religiosorum, ut Dominicanorum, nec putant, id esse generale; unde etiam Mathesilanus eos referens, cum eis tantum videtur sensisse, Idem vero generalius sensit Imola in c. 2. de maiorit. & obedient. & in cap. *cum contingat*, de iur. iur. quem refert, & sequitur Deci. supra lect. num. 3. Sed illi loquuntur non tantum de pœnalibus legibus, sed absolute de humanis prohibentibus, vel præcipientibus res indifferentes, seu non necessarias ad honestatem ex lege naturæ, quorum opinionem quoad hanc partem improbabilem esse supra ostensum est lib. 3. & 4. & Navarr. etiam ab illis in hoc dissentit, quamvis in præsenti eorum auctoritate utuntur, referens alios pro illa sententia, qui re vera illam non docent, ut Felin. in cap. 1. de spons. num. 12. & Caiet. de quo iam supra dictum est. Quod vero ad præsens spectat, dictam sententiam docuere prius Iason in l. 2. C. de iur. emphyt. n 143. & Ludov. Gom. in c de const. in 6. num. 60.

in conscientia, nisi exprimat cõtra reis legislator quod raro contingit

5 Fundamenta Navarri sunt. Primum, quia lex pœnalis est odiosa, & ideo interpretanda benignius quoad fieri possit: hæc autem intelligentia est benignior, & confert multum ad tollendos laqueos, & pericula animarum, & potest sine inconvenienti sustineri. Secundum, quia legislator addens pœnam temporalem præsumitur excludere æternam, quia qui ex duobus unum exprimit, & aliud tacet, censetur illud excludere, iuxta regulam text. in cap. *nonne* de præsumpt. Tertio, quia leges humanæ raro explicant in actu signato obligationem in conscientia, vel certe civiles nunquam hoc declarant: imo insideles Principes nunquam de tali pœna cogitarunt; ergo non est verisimile illam intendere, maxime quando pœnam temporalem exprimunt. Quarto allegat Navar. consuetudinem, testaturque communi consensu receptum esse, ut hæ leges in hoc sensu intelligantur, Tandem, quia aliquæ leges pœnales non obligant in conscientia; ergo nullæ, nam est eadem omnium ratio.

6 Nihilominus contraria sententia verior est, & securior. Dicendum est ergo, legem, quæ in verbis suis & modo, quo fertur, præceptum continet, etiamsi pœnam adiiciat, obligare in conscientia, vel sub mortali, vel sub veniali culpa, iuxta qualitatem materiæ, & alia signa data in superioribus libris, nisi aliunde constet de expressa mente legislatoris. De hac postrema limitatione dicam in capite sequenti. Illa ergo omissa, assertio est communis Theologorum, quam maxime defendunt Castro lib. 1. de Leg. pœnali, c. 8. & Soto lib. 1. de iustit. q. 6. art. 4. & 5. quia allegat D. Thom. 2.2. q. 186. art. 9. ad 1. Tenet etiam Driedo lib. 2. de liber. Christ. c. 1. & l. 3. c. 3. ad 5. Med. c. de rest. q. 12. alias 13. & q. 36. ad 6. & in c. de pœnit. tract. de Ieiun. Idem sentit Henr. quodlib. 3. q. 22. Nam licet variis distinctionibus utatur, tandem in hac sententia persistit. Tenet etiam Tolet. de 7. peccat. mort. c. 20. Bart. Medin. 1.2. q. 96. art. 4. dub. 3. Quæ est etiam communis Canonistarum, tenet Glossa in c. *ut animarum*, de constit. in 6. ubi idem sentit Domin. & in c. *perpetuo*, eodem tit. Idem habet Felin. in c. *nam concupiscentiam*, de constit. n. 1. Sylvest. verb. *Inobedientia*, in fine, & ibi Angel. & Armil. n. 2. & verb. *Lex*. n. 4. Covar. in reg. *Peccatum*. 2. p. §. 5. n. 3.

Contraria sententia verior, & securior.

7 Fundari solet primo hæc opinio, quia lex pœnalis est vera lex; ergo obligat in conscientia. Probatur consequentia, quia vis obligandi in conscientia est de essentia legis, & per hoc solum distinguitur a consilio, ut in superioribus dictum est, & insinuat D. Thom. 1.2. q. 91. art. 4. Hæc vero ratio non convincit, quia non est de essentia legis, ut determinate obliget in conscientia ad actum, quem præcipue intendit, ut in capite sequenti explicabo. Secundo fundari solet quia

quia pœna dicit essentialiter ordinem ad culpam, nec aliter dici potest justa. Nam ut dicitur Deut. 25. *Secundum mensuram delicti erit plagarum modus*, & significatur in cap. 1. de constit. in 6. & in cap. *non afferamus*, 24. q. 1. Unde August. 1. Retract. cap. 9. *Omnis pœna, si justa est, peccati pœna est, & supplicium nominatur*, & ideo culpam, & pœnam correlativa esse dixit Gerson. tract. de vita spirit. lect. 1. & insinuat D. Thomas 1. 2. q. 87. art. 7. & q. 108. art. 8. ergo cum lex pœnalis juste puniat, supponit culpam in transgressione ejus. Veruntamen etiam hæc ratio non urget, nam licet pæna in quadam significatione rigorosa dicat ordinem ad culpam, tamen latius sumpta pro quocunque supplicio, vel damno, aut incommodo potest juste inferri propter justam causam sine culpa, ut late ostendit Navarr. in dicto cap. *fraternitas*, num. 10. usque ad 14. Vel etiam dici potest, licet omnis pæna sit propter culpam, non tamen semper esse propter culpam contra Deum, sed interdum sufficere culpam quasi civilem, & humanam. Sed urgent aliqui, quia si quis ex ignorantia invincibili contra pœnalem legem committat, non fit reus pœnæ, ut infra dicemus; id autem non videtur esse, nisi quia ignorantia excusat culpam; ergo signum est, talem pænam supponere obligationem sub culpa. Respondeo tamen, etiam hoc signum non esse sufficiens. Nam si ignorantia excusat pænam (ut supponitur, & infra examinabitur) non est solum quia excusat culpam, sed etiam quia reddit actum involuntarium, qui nec est culpa, nec justa causa pœnæ; maxime ubi pæna non ponitur, nisi ad inducendam, & quasi cogendam voluntatem ad aliquid, quæ coactio non habet locum, ubi voluntaria ratio ignorantiæ invenitur.

Lex continēs preceptum obligat in conscientia

8 Unica ergo ratio assertionis est, quia lex continens præceptum obligat in conscientia, ut supra ostensum est; sed talis lex continet præceptum, ergo obligat in conscientia. Consequentia patet, quia maior propositio universalis est, & quia adiectio pænæ non obstat obligationi in conscientia, ut satis ostensum est. Eademque ratione probari potest minor, quia lex illa continet præceptum ex vi verborum, considerata qualitate materiæ, & aliis necessariis in superioribus declaratis: ita ut si non adderetur pæna, illa forma præcipiendi, tali modo prolata, & tali materia, esset sufficiens ad inducendum præceptum, & indicandam talem intentionem præcipientis, hæc enim in primis necessaria est, sed adiectio præcepti non evacuat hanc vim legis, & verborum ejus, nec etiam est signum intentionis non obligandi, aut præcipiendi in legislatore, quia non solent adiicere comminationem pænæ, ut suum præceptum destruant, sed ut muniant, & quodam modo augeant obligationem, saltem extensive, ut solvendo argumenta Navarri facile constabit.

Lex taxās pretia obligat in conscientia

9 Et hinc confirmari potest assertio exemplo præcepti recitandi horas canonicas: nam habet adjunctam pænam restitutionis in beneficiariis, & nihilominus obligat in conscientia. Respondent autem aliqui, obligationem recitandi in conscientia, esse priorem illa lege pænali, ex priori præcepto morali, seu consuetudine, quæ non fuit ablata per posteriorem legem pænalem, juxta doctrinam supra datam. Sed contra hoc instatur ratione supra facta, quia si diversis legibus inducitur hæc duplex obligatio circa idem, cur non etiam eadem? Quia sicut lex posterior addens pænam priori obliganti in conscientia, non revocat illam, nec ostendit talem esse intentionem imponentis pænam: ita adiectio comminationis pænæ addita præcepto, non revocat vim ejus, nec indicat, talem esse intentionem præcipientis, imo potius solet indicare severitatem præcepti, & majorem voluntatem obligandi. Accedit in dicto exemplo, quod lex recitandi officium Virginis impositum clericis pensionariis sub eadem pæna obligat in conscientia, & tamen non est antiquior illa obligatio, sed per idem præceptum inducta.

10 Denique, leges justæ taxantes prætia rerum, licet ferantur sub comminatione, obligant in conscientia, ut est in Hispania lex taxans pretium tritici; ergo idem erit in quacunque alia lege pœnali. Respondent aliqui, non esse eandem rationem, quia per legem taxantem pretium fit, ut merces non plus valeant, & ideo si carius vendantur, fit contra justitiam, & inde oritur ratio culpæ. Sed contra, quia lex taxans pretium rei, ideo facit, ut non plus valeat, quia definit medium justitiæ, sed eodem modo per alias leges constituitur medium virtutis, vel in justitia, vel in religione, vel in aliis, quia hæc est efficacia legis humanæ, ut in superioribus ostensum est, unde consequenter contrarium actum constituit in specie vitii oppositi: ergo obligat etiam in conscientia ad servandum tale mediū, vel vitandum tale vitium. Nec videtur posse assignari sufficiens ratio, ob quam lex lata in materia justitiæ, censeatur præscribere medium virtutis etiamsi pœnam adjungat, & non idem censendum sit de legibus præcipientibus sub pæna in aliis materiis.

11 Neque in contrarium urgent rationes Navarri. Ad primam enim respondeo, benigniorem interpretationem habere locum, ubi res est moraliter dubia, & talem esse debere, ut verba legis non corrumpat.

Benigniorem interpretatiōnē habere locum ubi res est moraliter dubia

At hic sensus legis non est dubius, quandoquidem supponitur verba ex se sufficienter significantia præceptum, & sine fundamento recurritur ad intentionem, corrumpendo, seu enervando verba legis. Ad secundam dicitur primo, axioma illud, & c. *nonne*, ibi allegatum habere locum, quando vel duo, de quibus est sermo, sunt repugnantia, vel quando sunt ad eligendum proposita: tunc enim assumptio unius presumitur esse exclusio alterius: si autem non sint hujusmodi non est illa sufficiens conjectura, nisi aliæ adjungantur. At hic obligatio ad culpam, & pœnam, non repugnant inter se: imo ex se habent quandam connexionem, & ideo sola adiectio pœnæ nulla est conjectura excusationis culpæ. Deinde dicitur, in lege, de qua tractamus, sufficienter contineri obligationem ad culpam in verbis præceptivis, & ideo dici non posse, eam legem comminari pœnam, prætermissa comminatione culpæ, quia non solet aliter culpæ reatus proponi, nisi præcipiendo.

12 Unde ad tertiam rationem negatur consequentia. Quæ si alicuius esset momenti, probaret, etiam leges humanas morales non adiicientes pœnam non obligare in conscientia, quia hoc non exprimunt in actu signato, & leges Principum infidelium non ligare conscientias, etiamsi pœnales non sint, quia tales Principes nihil de pœnis alterius vitæ cogitarunt: utrunque autem absurdum est, ut constat ex lib. 3. Igitur sicut in legibus moralibus sufficit naturalis vis præcepti ad inducendam obligationem conscientiæ, etiamsi Princeps illam non exprimat: imo nec de illa cogitet in actu signato, sed tantum de præcepto imponendo: ita etiam sufficit in legibus pænalibus. Et patet, quia præceptum morale Regis infidelis obligat sub reatu pænæ vitæ futuræ, etiamsi legislator illam non cognoscat, quia sufficit vis connaturalis præcepti; ergo etiam sufficit in lege pænali, quæ simul moralis est: nulla enim ratio differentiæ in his casibus reddi potest. Ad quartum negamus talem consuetudinem, quam Doctores communiter non agnoverunt, nec ex communi usu, & sensu fidelium colligitur. De quinta ratione in sequenti capite dicendum est.

CAPUT IV.

An dentur, vel dari possint leges pœnales non obligantes in conscientia, sed tantum sub pœna, sine interventu culpæ.

1 PArtem negantem tenet Sylvester supra, & sequitur Armilla, licet non videatur consequenter loqui, ut explicabo. Citatur pro hac sententia Soto supra, sed si attente legatur, non negat potestatem, nec in re dissentit a communi sententia, licet in usu verborum discrepare, & sine causa contendere videatur. Citat etiam Sylvester pro hac sententia D. Th., & auctores, qui indistincte dicunt, legem, vel præceptum superioris obligare in conscientia. Eidem sententiæ adhærere videtur Bellarm. lib. 3. de Laicis, cap. 11. probat. 6. Fundamenta hujus sententiæ tacta sunt

Negat Sylv.

in

in præcedenti quæstione, & fere soluta. Summa est, primo, quia de ratione legis est obligatio in conscientia; ergo repugnat esse veram legem pęnalem, quin obliget in conscientia. Secundo, quia alias esset iniusta inferens pęnam sine culpa. Tertio, quia alias nulla esset ratio inferendi majorem, vel minorem pęnam per tales leges, quia pęna infertur major, vel minor juxta proportionem ad culpam; sed ubi nulla est culpa, non potest esse major, vel minor culpa; ergo nec major, vel minor pœna. Quarto, quia nulla potest ratio reddi, cur quædam leges pęnales potius obligent in conscientia, quam aliæ, nec declarari facile potest, quo signo, aut modo discernendæ sint hujusmodi leges.

Affirmativa pars vera

2 Nihilominus dicendum est primo, dari posse leges cogentes, seu obligantes sub comminatione pęnæ, licet non obligent in conscientia ad actum, propter cujus transgressionem obligant ad pęnam. Hanc assertionem ut claram supponit Navarr. supra, eamque tenet Victor. Relect. de potest. civil. nu. 20. eam etiam late ostendit Castro, & sequuntur alii antiqui citati. Qui distinguunt duplicem legem pęnalem, puram, & mistam, seu compositam, quibus membri additur tertium de lege humana non pęnali, sed pure morali, qualis est illa, quæ obligat in conscientia, & pænam non adiicit. Nec refert, quod Navar. ait, etiam ex hac lege non servata incurri reatum pęnæ: nam hoc est semper verum in foro Dei, non vero in foro humano, unde ille reatus non oritur proprie ex lege humana, sed ex natura rei, vel ex divina lege, & ideo illa lex humana merito dicitur moralis pure, i. non pęnalis, quia ipsa nec taxat pęnam, nec directe imponit illam. Mista vero dicitur, quæ simul moralis est, & pęnalis, & duo præcepta virtute includit, unum faciendi, vel vitandi talem actum, aliud sustinendi talem pœnam, si id non fiat; & de hac intelliguntur omnia dicta in capite præcedenti. Lex autem pure pœnalis dicitur, quæ solum habet unum præceptum quasi hypotheticum sustinendi talem pœnam, vel incommodum, si hoc, vel illud fiat, etiamsi de actu substrato tali conditioni præceptum non imponatur. Et quamvis Navar. supra novam dicat esse distinctionem illam, & Sylv. & Armilla illam contemnant, ut puerilem, verbalem, & inutilem, nihilominus nec nova, nec puerilis est, quia illa utuntur graves Doctores, non tantum moderni, sed etiam antiqui, ut Henr. Angel. Castro, & aliqui alii ex allegatis capit. præcedenti pro nostra sententia. Nec etiam potest dici inutilis, aut verbalis: nam rem, quam tractamus, recte declarat, & potest optima ratione fundari, quia simul etiam probabitur assertio posita.

3 Ratio autem est, quia legislator potest simul sua lege obligare in conscientia, imponendo pęnam transgressoribus, ut in superioribus ostensum est, & potest etiam obligare in conscientia, sine adiectione pęnæ; ergo etiam potest obligare solum ad debitum pœnæ, & ita resultat distinctio trimembris respectu legis humanæ in communi, & bimembris respectu legis pęnalis. Solum superest probanda prima consequentia: negari enim posset, quia culpa est prior, quam pęna, & ita potest ab illa separari, & cum illa coniungi: pęna vero cum sit posterior, quam culpa, licet possit cum illa conjungi, non tamen videtur posse ab illa separari, quia fundatur in illa. Sed nihilominus probatur consequentia, quia ille modus præcipiendi non est contra rationem legis, nec contra rationem justitiæ: ergo potest legislator pro suo prudenti arbitrio illum tantum intendere, & non alium; ergo si ita faciat, constituet legem pure pęnalem, quæ in conscientia non obliget ad actum præceptum, sed tantum sub pęna. Prior consequentia patet, quia cum utraque obligatio cadat sub potestatem legislatoris, potest prout voluerit illa uti, quantum ratio legis justæ permittit. Posterior item consequentia clara est, quia obligatio legis pendet ex intentione legislatoris, & non potest illam excedere ex vulgari regula, quod actus agentius non excedunt intentionem eorum.

4 Prior vero pars antecedentis probatur exemplo regularum religionum, quæ hoc modo obligant. Respondent aliqui illas non esse leges, sed vel consilia, vel conventiones quasdam, & quasi pacta. Sed hoc gratis dicitur: nam communiter veræ constitutiones, & statuta censentur, & ita a Pontificibus vocantur, cum dant potestatem ad illa condenda. Item quia sunt actus jurisdictionis, & potestatis superioris imponentis necessitatem aliquam sic operandi; ergo excedunt rationem consilii, & non sunt tantum conventiones. Nam licet illam supponant, quatenus in principio fuit necessaria professio talis status; postea obligatio nascitur ex jurisdictione. Unde quidam existimant, ad rationem legis satis esse, quod inducat necessitatem sive ad culpam, sive ad pęnam. Castro vero supra dixit, hujusmodi legem imponere obligationem in conscientia judici, ut transgressorem puniat, & ita fatetur habere magis proprietatem legis respectu judicis, quam respectu rei. Sed instari potest, tum quia præcepta religionis non magis videntur obligare in conscientia Prælatum, quam subditum; tum etiam, quia hic agimus de lege respectu subditi. Et ita (ut ipse etiam fatetur) si lex pęnalis imponat pęnam ipso facto solvendam, obligat subditum in conscientia post transgressionem legis, ad solvendam pęnam. Et ideo in universum magis placet, hanc legem semper resolvi, ut sic dicam, in aliquam obligationem conscientiæ, ut lib. 3. c. 18. declaravi, quia licet non obliget ad id, quia immediate præcipit, tamen si quoad illud non servetur, obligat in conscientia, vel ad solvendam pęnam si sit latæ sententiæ, vel ad sustinendam illam, cum imposita fuerit, ut sensit D. Thom. 2. 2. q. 186. art. 9. ad 1. ergo sufficienter salvatur in tali statuto vera ratio legis.

Religiosorum sæpe obligant ad pęnam ubi non ad culpā

5 Altera vero pars, scilicet, hunc modum legis non repugnare cum æquitate, seu justitia, probari solet ex regula juris 23. in 6. quod pæna interdum incurritur sine culpa, quamvis non sine causa, ut etiam dixit D. Th. 2. 2. q. 108. art. 4. ad 2. afferens exempla irregularitatis, quæ sæpe incurritur sine culpa, & idem est de interdicto. Ad hæc vero dici posset, irregularitatem illam non esse pęnam; interdictum vero nunquam imponi sine culpa alicujus, quamvis comprehendat innocentes propter aliquam unionem, quam habent cum delinquente. Sicut pæna patris peccantis solet redundare in filios innocentes. Sed in hoc non est de nomine contendendum. Fatemur enim (ut dici c. præcedenti) pænam in maxima quadam proprietate sumptam includere rationem vindictæ, & dicere ordinem ad propriam culpam. Non est tamen necesse ita in præsenti sumi: nam generalius omne incommodum naturæ, ex quacunque causa nascatur, includitur sub malo pęnæ, & specialiter, ac morali modo loquendo, etiam dicitur pæna propria omnis afflictio, quæ fit per modum coactionis, ut lex aliqua servetur, & hæc potest sine culpa contra Deum imponi, quamvis non sine aliquo defectu, vel imperfectione apud homines. Quod ergo hic modus pænæ possit sine iniustitia imponi, probatur, quia superior potest cogere ad actum de se bonum, etiamsi in omissione talis actus non sit culpa, quia illud potest expedire ad bonum commune, & nihil habet contra rationem, & contra debitum superioris officium; ergo eadem ratione potest superior onus aliquod, vel afflictionem ponere propter omissionem illius actus, etiamsi culpa non fuerit apud Deum. Probatur consequentia, quia illa punitio tunc non est, nisi quædam coactio, ut fiat, vel non fiat talis actus, quæ necessaria est, ut timor illius antecedenter etiam cogat ad vitandam similem transgressionem. Et confirmatur: nam interdum potest respublica alia onera imponere ex justa causa, & sine culpa, ut probant exempla supra adducta, & alia, quæ adducit Glossa in c. 2. de const. & ratio est, quia ad bonum regimen reipublicæ sæpe id necessarium est; ergo ita etiam fieri potest in præsenti, nam causa est sufficiens, seclusa culpa.

Interdictum & irregularitas sæpe incurritur sine culpa

6 Denique sæpe potest expedire ad pericula animarum vitanda hoc tantummodo cogere ad actum alias convenientem communitati. Quia coactio aliqua est utilis, & quod major non fiat, est etiam utile animabus, & pertinet potius ad suavem providentiam, quam ad rigorem. Et hoc prudenti consilio sunt statuta

Sæpe expedire ad pericula animarū vitanda.

obligare ad pœnā, qui obligetur ad culpam: sic in lege humana censetur, quæ pœnā imponit fugienti de carcere, & scindente ligna in sylva.

tura in religionibus, in quibus supponitur virtuale pactum in voto obedientiæ, & professione inclusum, acceptandi talem pœnam, si in hac, vel illa regulæ transgressione quis comprehendatur, ut notavit Anton.3.p. tit.16. c.1.§. ult. circa fin. Quod extendi etiam potest ad quamcunque communitatem, seu rempublicam, quia inter eam, & singula membra ejus intercedit, vel saltem supponitur talis conventio ad civilem unionem in uno corpore, illa tamen supposita, ex vi potestatis jurisdictionis, quæ est in superiori, sequi potest talis modus imperandi, & imponendi talem obligationem, quia per se est justus, & utilis communitati, ut declaratum est.

3 Concl.

7 Dico secundo. Aliquæ sunt leges pure pœnales, & in conscientia non obligantes, nisi ad pœnam quæ ex materia, & verbis, aliisque circumstantiis a legibus pœnalibus mistis discernendæ sunt. Prior assertionis pars clara est, eamque videntur supponere auctores allegati in priori assertione, & licet Castro dubitet an dentur tales leges, tamen non videtur cadere in dubium, tum quia, cum possibiles sint, & sæpe possint esse aptiores ad regimen subditorum cum minori periculo, & gravamine in aliquibus materiis, in quibus majus onus necessarium non est, videtur per se credibile, sæpe ferri hoc modo leges pœnales; tum etiam, quia in religionibus sunt clara exempla harum legum, ut supra dixi, & in legibus humanis, pure pœnalis censetur illa, quæ pœnam imponit fugienti de carcere, scindenti ligna in sylva communi, &c.

Pendere ex intentione legislatoris quod lex sit pure pœnalis vel non.

8 Tota ergo difficultas est in posteriori parte assertionis explicanda, quando sc. lex pœnalis pura censenda sit. In quo dici communiter solet, hoc pendere ex intentione legislatoris, quod verissimum esse credo, ob rationem factam. Neque hoc pendet ex illa quæsti. an obligatio præcepti, seu legis in conscientia, possit esse major, vel minor ex intentione legislatoris. Nam quidquid de hoc sit, stante jam præcepto, nihilominus certum est, pendere ex intentione superioris præcipere, & similiter duo præcepta, aut unum tantum hypotheticum imponere, sicut pendet ex intentione voventis sub pœna aliqua, vel utramque per se vovere, & expresse, aut tacite duo vota emittere, vel unum tantum hypotheticum. Supposita ergo necessitate intentionis, inquirimus, quomodo cognoscetur, & unde constabit, intentionem Principis fuisse, unum tantum præceptum hypotheticum imponere. In quo etiam est clarum, maxime posse hoc constare per expressam declarationem ipsius legislatoris, sive hæc exprimatur in ipsamet lege particulari, sive per aliquam generalem regulam aliquarum constitutionum, in eis comprehensam, quæ hoc declaret, vel designet verba, per quæ sola significetur obligatio in conscientia: ut in aliquib. religionibus fit, sive denique de tali intentione constet per traditionem, consuetudinem, seu legem non scriptam. Quamvis n. talis consuetudo non sit universalis in omnibus legibus pœnalibus (ut Navar. volebat) potest in aliqua republica, seu congregatione introduci, & illa erit optima interpres cujuscunque legis talis communitatis, nisi per ipsammet legem revocetur, exprimendo ut talis lex obliget, vel habeat vim præcepti non obstante contraria consuetudine.

Cōsuetudinē esse interpretē, an lex sit purè pœnalis

Regula generalis

9 Ultra hos vero casus possumus generalem regulam negativam constituere, Quoties per verba legis pœnalis non declaratur sufficienter proprium præceptū obligans ad actum, vel omissionem ejus, præsumendum est, esse legem pure pœnalem, ita ut in hoc casu procedat opinio Navarri tractata c. præcedenti. Quia procedit etiam ratio ejus; nam si lex non satis explicat duplicem obligationem, seu præceptum, benignior pars est eligenda, cum res sit dubia, & lex non satis explicet rigorem. Censebitur autem lex non satis explicare priorem obligationem conscientiæ, quando nec lata fuerit per verbum expresse præceptivum, quod in actum prohibitum, vel imperatum cadat, nec ex circunstantiis, aut materia, vel pœna legis colligatur virtuale præceptum, seu intentio sufficiens præcipientis. In priori parte hujus documenti videtur fundata regula, quam generaliter admittit Castro, quoties lex non fertur per verbum imperandi, aut prohibendi, sed per verba conditionem tantum significantia, legem esse pure pœnalem. Ut cum lex dicit, si quis inveniatur extrahens triticum ex regno, perdat illud, vel duplum: vel cum dicit, quicunque deprehensus fuerit venans in tali loco, solvat tale quid. Similes enim leges ex vi verborum non inducunt obligationem ad actum, vel omissionem, quia in rigore non præcipiunt.

10 Hæc autem regula indiget limitatione insinuata in posteriori parte nostri documenti. Nam si pœna legis intrinsece supponat culpam, lex non est censenda pure pœnalis, etiamsi sub illa forma feratur, quia conditio pœnæ satis declarat mentem legislatoris, ut quando excommunicatio fertur sub hac forma, Si quis hoc fecerit, sit excommunicatus, vel, Qui hoc dixerit, anathema sit. Nam licet Navar. dicat, has leges esse pure pœnales, supponere tamen culpam ex prioribus legibus divin. aut human. nihilominus verum non est: tum quia sæpe non supponitur talis obligatio prior, ut quando de novo statuto dicitur, Si quis ingressus fuerit talem locum, maneat excommunicatus, idemque cum proportione est, quando veritas aliqua de novo definitur sub illa forma, Si quis tale, vel tale dixerit, anathema sit; tum etiam, quia licet conditio apposita sit de re contra jus naturale, vel divinum, ut si quis percusserit, si quis furatus fuerit, &c. nihilominus ad excommunicationem necessarium est præceptum Ecclesiasticum, & contumacia contra illud, ut talis pœna incurratur. Quoties ergo leges imponunt hujusmodi pœnas, non sunt pure pœnales, etiamsi dictis verbis utantur. Idemque censeo, quando pœna est gravissima, etiam corporalis, ut si imponatur pœna mortis, vel mutilationis, aut alia æquipollens, idque non solum ratione periculi (ut quidam volunt) nam illud sæpe vitari posset: sed ex morali æstimatione talis pœnæ. Nam lex censenda est prudens, & justa: esset autem intolerabilis, si propter rem, quæ culpa caret, pœnam mortis, vel mutilationis imponeret. Et ideo diximus in superioribus ex doctrina Augustini, omnia præcepta legis veteris, quæ pœnam mortis corporalis imponebant, induxisse obligationem sub mortali. Unde licet verba non sine expresse præceptiva vel prohibitiva, satis est, quod virtute illā contineant, & ex adiuncta pœna, declaretur, qualis sit legislatoris intentio.

Limitatur regula Castri.

11 Obiicies, quia satis gravis pœna est flagellationis publicæ, quæ imponitur frangenti carcerem, & nihilominus ille non obligatur, in conscientia servare illam prohibitionem, nec peccat fugiendo. Respondeo, vel illam pœnam respectu talis personæ non censeri nimium gravem, vel a republica judicatam esse proportionatam ad coactionem necessariam pro tali prohibitione, & quasi ad defensionem sui iuris, & publicæ justitiæ, & ideo omnia esse prudenter consideranda.

Considerandam materiæ gravitatē ad cognoscendam legis obligationē quoad cōscientiam vel tantū ad pœnā

12 Denique quamvis verba per se spectata, vel gravitas pœnæ, non satis ostendant obligationem in conscientia ad legem observandam, consideranda est materia legis: nam si illa fuerit moralis, i. pertinens directe ad bonos mores reipublicæ, & ad cohibenda vitia, & ad eos fines censeatur necessaria, vel ad pacem ejus, vel ad vitandum magnum incommodum ejus, magna præsumptio est, legem poni sub intentione obligandi in conscientia, etiamsi modus præcipiendi non sit adeo expressus, & formalis, nec pœna nimium gravis. Ita sumitur ex Victo. & Covar. supra: & ratio est, quia credendum est, legislatorem in his casibus velle obligare modo magis conveniente, & necessario reipublicæ: in tali autem materia, & occasione maxime expedit, cogere obligando in conscientia; ergo. Quando vero nihil horum intervenit, sed materia est politica, vel non magni momenti, aut necessitatis ad bonos mores, & forma præcipiendi est tantum conditionata, & pœna non nimium gravis, signum sufficiens est, talem legem non obligare in conscientia.

13 Ad primam rationem contrariæ sententiæ jam responsum est, legem pœnalem resolvi in aliq; consciētiæ obligationem solvendi, vel sustinendi pœnam, & hoc satis esse, ut sit vera lex, etiamsi ad conditionem, sub qua pœnam comminatur, in conscientia non obliget, respectu cujus conditionis dicitur pure pœnalis, licet respectu ipsius pœnæ efficaciam habeat obligandi

modo

modo prædicto. Ad secundam negatur sequela, nimirum, talem legem fore iniustam, quia licet inferat pęnam (id est gravamen aliquod, seu malum) sine culpa, non tamen sine causa, vel licet illud inferat sine culpa morali, non tamen sine culpa civili, seu politica, & hoc sufficit. Unde ad tertiam negatur etiam sequela quia ratio inferendi maiorem vel minorem pęnam, non solum esse potest maior, vel minor culpa, sed etiam maior, & minor causa, seu necessitas inferendi maiorem, vel minorem coactionem. Et argumentum deficit plane in regula religiosa, in qua inæquales pœnæ inferuntur propter varias transgressiones regularum, quæ ad culpam non obligant. Ad quartum jam declaratum est, cur oporteat dari aliquas leges pure pęnales, & quibus signis a mixtis discerni valeant.

CAPUT V.

Utrum lex humana pœnalis possit obligare in conscientia ad illam solvendam, vel exequendam, seu observandam ante judicis condemnationem, & exequutionem.

1 DIximus de obligatione legis pœnalis ad actū, vel omissionem prohibitam, nunc superest dicendum de altera parte talis legis, quæ est impositio pęnæ, quæ scil. obligatio ex illa nascatur, & dicemus prius de possibili, deinde de facto, habetque locum quæstio, tam in lege pure pœnali, quam in mixta, eademque proportione in utraque definienda est. Prima igitur sententia docet indistincte, legem humanam posse obligare in conscientia transgressorem ante omnem sententiam ad omnem pœnam quantumcunque gravem exequendam, etiamsi actionem ipsius rei requirat, illa tantum actione excepta, quæ intrinsecam malitiam includerit, si ab ipsomet delinquente fieret, ut esset, v. g. occidere, aut mutilare seipsum. Hanc opinionem tenere videtur Castr. toto li. 2. de lege pœnali, qui maxime loquitur in particulari de pœna confiscationis omnium bonorum. Putat n. obligare in conscientia delinquentem, qui illam ipso facto incurrit, ad tradenda omnia bona sua fisco, etiam ante sententiam declaratoriam. Ex quo exemplo plane sequitur dicta universalis regula, præsertim quoad pœnas, quæ corporales non sunt, & rationes, quibus utitur, generaliter procedunt. Sequuntur hanc sententiam magna ex parte Panor. Felin. & alii Canonist. in c. 1. de const. & plures sumi possunt ex Tiraq. in l. *si unquam*, ver. *revertatur*, n. 291. & sequentib. Fundamenta hujus sententiæ sunt multa, quæ late refert, & solvit Simancas infra citandus.

1. sententia affirmativa excepta actione, quæ intrinsecā malitiam includeret.

2 Quibus omissis, quia in sequentib. attingentur, duæ partes distingui possunt in hac sententia. Una est indefinita, sc. non deesse in lege humana potestatem obligandi ad pœnam, & ad pœnæ exequutionem, seu observationem ante omnem sententiam, & hoc tanquam verum admittimus; quia nulla in eo potest ostendi repugnantia, & præterea ex dicendis constabit. Altera pars est, hanc potestatem extendi ad omnem pœnam cum sola exceptione pœnæ includentis malitiam, quia non potest alia cum fundamento excipi. Quod probatur, quia lex humana potest directe percipere quicquid honestum est, si sit necessarium ad bonum cōmune Reipublicæ: ergo etiam potest id in pœnam præcipere dicto modo, quia potest etiam esse necessarium ad commune bonum. Neq; obstabit acerbitas pœnæ, tum quia tale potest esse delictum, ut totam illam mereatur; tum etiam quia lex humana potest obligare ad rem etiam difficillimam, si bono communi expediat; tum denique quia judex per sententiam declaratoriam potest ad hoc obligare, ut constat in pœna illa de confiscatione bonorum: ergo lex poterit.

Non deesse in lege humana potestatē obligandi ad pęnam & ejus executionē ante sententiam, cum hoc possit cōveniens esse communi bono aliquando

3 Nihilominus sententiam hanc non probo quoad hanc unicam exceptionem, cum tanta generalitate in cæteris pœnis. Quia ultra pœnas, quas ipse reus licite in se non potest exequi, sunt aliæ ita acerbæ, & non repugnantes naturæ, ut præter humanam potestatem sit, illas dicto modo imponere. Cujus non minimum signū est, nullam talem inveniri legem humanam. Nam quia dicitur de confiscante bona, quia ratione illius reus tenetur illis se spoliare, verum non est, tum quia consuetudo oppositum docet, & tenet, & nullus vir, aut confessor doctus obligat hujusmodi delinquentes ad se spoliandum suis bonis priusquam judicentur: tum etiam, quia in c. *cum secundum leges*, de hær. in 6. declaratum est, non licere fisco vel judicib. usurpare bona hæretici, etiamsi de ejus delicto alias constet, donec per sententiam declaretur: ergo signum est, ipsum non teneri in conscientia ad se spoliandum. Ex hoc autem usu satis probabiliter colligitur, non cadere hoc sub humanam potestatem, quia si hactenus factum non est, etiamsi commissa fuerint delicta gravissima, quantum esse possunt, & satis frequentia, signum morale est, fieri non posse. Item quia hactenus non fuit necessarium, nec expediens ad commune bonum, signum est, & nunquā futurum, & natura sua non esse tale: ergo etiam est signum non esse materiam, vel effectum accommodatū legi humanæ. Confirmatur: nam hac ratione dicimus, materiam propriam consiliorum non esse accommodatam præcepto humano, quia licet actus sit bonus, tamē obligatio per absolutam legem est ultra humanam consuetudinem, & utilitatem: ergo similiter non satis est, quoad actio pœnalis non sit mala, vel quod sit honesta, si obligatio est extra humanam consuetudinem, & utilitatem. Et hæc est ratio a priori hujus partis, quę in sequentibus magis explicabitur.

Prædictā potestatē non extēdi ad omnem pęnā, excepta pęna includēte malitiam cum sint aliq nimis acerbæ & repugnātes naturæ humanæ

4 Secunda opinio principalis est extreme contraria, nam simpliciter negat posse legislatorem humanum obligare in conscientia subditos delinquentes ad pęnam ante sententiam. Pro qua referri possunt Cov. in Epitom. quarti, p. 2. c. 6. §. 8. & alii infra citandi. Tamen nullus est, qui non addat aliquam exceptionem, & ita non videntur ita generatim loqui, quanquam plures eorum rationes, si efficaces essent, id probarent. Potest ergo hæc sententia suaderi primo, quia contra justitiam est, ut aliquis non accusatus, & convictus condemnetur, priusquam audiatur, & ideo hoc damnat omnia jura: sed si quis obligaretur ante sententiam, damnaretur non auditus, & non convictus; ergo esset contra justitiam; ergo excedit omnem potestatem. Secundo, quia cogere ad observantiam legis est officium judicis, qui ab Aristot. propterea vocatur justum animatum; sed contra naturam est, obligare reum, ut in se exerceat officium judicis, & sibi inferat vim, & coactionem; ergo etiam est contra naturam obligare illum, ut pęnam in se exequatur, quia per pœnam fit coactio. Unde argumentatur tertio Soto, nam pœna consistit in passione; ergo natura abhorret, ut aliquis cogatur eam in se exequi, quia non debet simul esse agens, & patiens. Quarto argumentantur multi; lex humana debet esse tolerabilis, ut supra dictum est, imo & facilis, ut regulariter observari possit, non enim est præcipiendum multis, quod pauci possunt efficere, sed exequi in se pœnam ante omnem condemnationem, est res valde difficilis, quam moraliter loquendo pauci implebunt; ergo non est materia accommodata legi humanæ.

2. opinio universaliter negans posse legislatorem obligare ad pęnam ante sententiam.

5 Hæc sententia non potest universaliter defendi, & ita a nullo Doctore catholico, quem viderim, universaliter, vel sine limitatione asseritur. Quia excommunicatio est pęna, & gravissima, ut jura docēt, & tamen certissimum est, sępe imponi ipso facto, & incurri ante sententiam judicis, & idem est de aliis censuris. Ex quo exemplo constat, rationes factas non habere vim, nam qui excommunicatur ipso facto, condemnatur antequā in exteriori judicio audiatur, accusetur, & convincatur, ergo vel illa pœna injusta est, quod dicendum non est, vel hoc non est intrinsece malum, nec per se injustum; ergo ex hoc capite non recte probatur esse supra potestatem humanam obligare ad pœnam ante sententiam: ratio autem hujus est, quia accusatio, &c. debent esse accommodata condemnationi; quando autem quis per legem pęnalem obligatur ipso facto, non condemnatur in foro exteriori, sed in conscientia; ergo in illo debet accusari, audiri, & convinci. Hoc autem modo constat, eum, qui sibi conscius est delicti contra legem commissi, in sua conscientia accusari, & si aliquam excusationem habet, audiri, & cum rationabilis non appareat, convinci; ergo non est alienum a justitia, quod tunc etiam in conscientia obligetur. Non ergo cogit prima ratio: nec etiam secunda, quia licet judex eo officio debeat cogere ad leges servandas, tamen

Refutatur ab exēplo excōmunicationis

men etiam legislator ipse potest aliquam coactionem per se adhibere, præsertim pro his casibus, pro quibus viderit officium judicis non sufficere; & hoc facit Ecclesia, quando imponit censuras ipso facto; ergo etiam potest id facere quicumque alius legislator, si aliunde non repugnet. Ex tertio etiam capite agentis, & patientis non repugnat; tum quia in viventibus & præsertim in liberis, non repugnat idem esse agens, & patiens; tum etiam quia interdum potest pæna in actione consistere, si voluntaria est; tum denique quia sæpe lex ipsa secum affert executionem, & imponit pænam, unde ipsa est agens, & homo patiens. Denique difficultas non est tanta, quæ superest conditionem humanam: nam excommunicatio satis gravis pæna est, & ad multa obligat satis ardua, ut sunt, privari omni usu rerum sacrarum, & omni humana communicatione, & fructibus beneficiorum, &c. & nihilominus ad hæc obligatur homo ante sententiam; ergo imponere hoc onus non est supra potestatem legis humanæ, nec repugnat in omni pæna, licet in aliqua repugnet, ut diximus.

Sotus negans de omnibus aliis pænis, asserit censuras posse poni ipso facto, ob exemplum regis non admittentis ad mēsam suam nisi cum tali conditione.

6 Est ergo tertia sententia, quæ a priori solum differt, quia excipit solas censuras. Ita sentit Soto lib. 1. de iustit. q. 6. a. 6. & lib. 4. p. 6. a. 3. Qui singularis est in hoc quod licet fateatur, censuras posse per legem imponi ipso facto (id enim negare non poterat) de omnibus aliis pænis id negat, solum propter fundamenta proxime soluta in præcedenti paragrapho. Constituit autem differentiam, quia per censuras, inquit, privat Ecclesia fideles quibusdam bonis communibus, quod potest facere, quotiescunque ex parte illorum sufficiens causa fuerit, nullo spectato eorum consensu, neque interveniente alia actione, præter ipsam sententiam legis. Sicut potest (inquit) Rex non admittere ad publicum convivium de bonis suis eum, qui hanc vel illam conditionem non habuerit, nulla interveniente sententia, sed ipso facto. Alia item ratio, & fortasse probabilior, reddi posset, quia censuræ non tam sunt pænæ vindicativæ, quam medicinales; ut autem medicina adhibeatur, non est necessaria sententia judicis, sed unusquisque tenetur eam assumere, maxime præcipiente medico, seu doctore; aliæ vero pænæ sunt vindicativæ, & ideo maiorem coactionem requirunt. Alia item ratio reddi posset, quia censuræ inducuntur per modum præcepti superioris vetantis talem actionem, receptionem, aut communicationem, vel quid simile, & ideo non sequuntur conditiones pænarum, sed præceptorum, quæ obligant virtute ipsius legis, absque alia sententia.

Refutatur Sotus.

7 Nihilominus hæc sententia defendi non potest, ut opinor; sunt enim multæ aliæ pænæ, quæ non solum de possibili, sed etiam de facto imponuntur per ipsam legem ante sententiam hominis, & consequenter imponunt aliquam obligationem in conscientia. Hoc patet in primis in pæna irregularitatis, quæ non solum potest ipso jure imponi, sed etiam hoc includit in ratione sua, ut ex propria materia suppono, & consequenter ante omnem sententiam obligat in conscientia ad abstinendum ab omni usu, & receptione ordinum. Scio, ipsum Sotum hanc irregularitatem pænalem vocare censuram, sed in hoc etiam falsa est ejus sententia: & contra c. *quærenti*, de verbor. significat. & contra communem usum rescriptorum, Pontificum & Romanæ curiæ. Et in hoc exemplo deficit secunda ratio facta, quia irregularitas non est medicinalis pæna, sed vindicativa, & ideo est de se perpetua.

8 Idem est de privatione beneficii, etiam juste prius possessi: nam potest imponi ipso facto ante omnem sententiam, ut fatetur Navar. in Sum. c. 23. n. 67. ubi de possibili loquitur; tamen n. 110. versic. *Nota decimo*, notat duos casus simoniæ confidentialis, in quibus juxta decreta Pii IV. & Pii V. quæ ibi refert, hæc pæna ipso facto incurritur. Et quamvis Syl. Covar. & alii dubitent de facto, maxime in intelligentia unius, vel alterius textus, tamen quod id facere possit Ecclesia, non dubitant. Estque casus satis expressus in c. *licet*, de elect. in 6. Ubi id notat Glossa verb. *privatus*, & Navar. c. 25. n. 118. dicens, eum, qui intra annum post obtentum beneficium parochiale, non ordinatur, amittere illud ipso facto, ita ut non possit in conscientia illud retinere. Et eodem modo intelligit pænam amissionis Episcopi, qui intra sex menses non consecratur, in Concil. Trident. Sess. 23. de reformat. c. 2. Responderi autem potest ex eodem Navar. & Soto supra, illam non esse propriam pænam, sed quasi conventionem, quia, v. g. qui recipit beneficium parochiale priusquam sit sacerdos, sub hoc tacito pacto illud recipit, ut intra annum ordinetur, alias illud amittat, & hoc modo eludit Soto alia similia exempla, sed non satisfacit, tum quia similes leges non tantum habent efficaciam in eos, qui post illam legem receperunt beneficia, sed etiam in eos, qui iam illa habebant, in quibus nulla conventio præcessit; tum quia licet is, qui recipit beneficium, ignoret talem legem, & nullo modo consentiat tali conventioni, manet obnoxius illi obligationi, & pænæ; ergo est ex efficacia legis, non ex conventione.

De pæna confiscationis bonorum.

9 Tertium exemplum est in pæna confiscationis bonorum, quæ ipso facto imponit, c. *cum secundum leges*, de hæret. in 6. cum similibus. De qua potissimum disputant Doctores relati, & ferendi, & inter eos est controversia, an reus teneatur in conscientia se spoliare bonis confiscatis in qua concedimus veriorem esse partem negantem, quæ communior est, ut videmus. Est etiam controversia, an reus ipso facto amittat dominium suorum bonorum, esto non amittat justam possessionem, usum fructum, & usum; tamen fortasse est quæstio de modo loquendi, quia dubitari non potest; quin reus ipso facto amittat aliquod jus, quod antea in suis bonis habebat, & fiscus illud acquirat. Nam ratione juris, quando postea fertur sententia declaratoria criminis, retrotrahitur exequutio pænæ, & fiscus recuperat omnia bona rei, ubicunque, & quomodocunque illa invenerit; ergo talis lex infert aliquam pænam statim ac fit crimen, ante omnem sententiam. Unde etiam ex illa nascitur obligatio in conscientia ad non dilapidanda ea bona in detrimentum fisci, & ad non faciendos contractus, qui possint in damnum tertii redundare. Sed de hac pæna in materia de Heresi, Deo dante, latius dicturi sumus. Præter has denique sunt multæ aliæ pænæ privationum fructuum, irritationum contractuum, & inhabilitatum, ad quas sæpe lex pænalis obligat in conscientia, ut constat de aliquibus impedimentis ex delicto ita inhabilitantibus personam ad matrimonium, ut ante omnem sententiam irritent subsequens matrimonium, ex recepta, & indubitata sententia, quam ipse Soto in 4. amplectitur. Inhabilitas etiam ad donandum, acquirendum, vendendum, & similia, sæpe inducitur per legem humanam ipso facto, ut infra videbimus. Cur ergo, sicut hoc facit lex ipso facto, propter alias rationes non poterit etiam id efficere propter delictum: non est ergo sufficiens illa exceptio, quam facit Sotus.

De aliis pænis privationū fructuum irritatio num & inhabilitatem.

10 Accedit præterea, quod generalis regula a Soto constituta nulla sufficienti ratione probatur: nam potissimæ sunt, quas adduxi in prima sententia, & ostendi nihil probare. Denique differentia, quam adducit Soto, non est constans; tum quia censuræ etiam privant propriis bonis, ut fructibus beneficii, usu proprii muneris, seu officii, & aliquarum actionum, quarum homo est dominus; tum etiam per alias leges inhabilitantes interdum privatur homo bonis, seu jure proprio, ut est habilitas ad contrahendum matrimonium, vel quid simile, quod tamen per legem fieri solet in pænam, ut dixi; tum præterea, quia dum Ecclesia privat bonis communibus, non se gerit ut domina, sed ut fidelis dispensator, & judex: ergo sicut potest per legem ferre sententiam, qua privet hominem bonis communibus, ad quæ habebat jus ab ipso domino, ita etiam potest privari bonis propriis, quia non plus aliquando æstimantur, nec magis utilia sunt bona propria, quam communia, ut cathedræ suffragia, & similia: ergo de his omnibus possunt ferre leges pænales operantis ipso facto, quod Soto negat. Et probatur consequentia ad hominem, quia in hoc æquiparentur censuris, & nulla alia ratio differentiæ ab eo redditur. Ad secundam vero, quam nos adduximus, respondetur, etiam alias pænas esse posse medicinales, & e converso etiam censuras esse pœnas vindicantes delicta, præterquam

Soto.

quod

quod vindicatio respectu unius, & medicina præservativa respectu aliorum, & ideo postulare potest eandem vim & efficaciam. Tertia item differentia nulla est, quia etiam inhabilitas ad matrimonium per legem imposita includit præceptum non contrahendi cum irritatione, & e converso privatio inducta per censuram, sæpe non solum præceptum, sed etiam irritationem includit; est ergo eadem ratio.

4. Sent. de pęna in actione consistēte ad quam nemo obligatur ante sententiam, secus de ea, quæ in sola passione consistit

11 Quarta sententia distinguit duplicem pœnam, una est, quæ in sola passione consistit, nec requirit actionem, seu exequutionem hominis. Alia, quæ sine hominis actione, & exequutione fieri non potest. De priori affirmat hæc opinio, posse per legem ita imponi, ut ante omnem sententiam obligetur homo in conscientia ad servandam illam: de posteriori autem negat. Hæc fuit opinio Caet. 2.2. q. 62. art. 3. & in Summa verb. *pœna*, ubi videntur ita sentire Angel. Armil. & alii Summistæ. Approbat etiam distinctionem Cai. Simanc. de catholic. instit. tit. 9. n. 31. & sequentibus, & inclinat Sylvest. verb. *Assasinus*, n. 4. in fine, tamen nu. 4. in ea non persistit. Citatur etiam Victor. in rel. priori de Indis, n. 14. Adrian. quodlib. 6. q. 1. Conrad. de contracti. q. 7. Cord. lib. 1. qu. q. 36. & plures ex Iurisperitis, præsertim Bartol. in l. *id quod pauperibus*, C. de Episcop. & Cleric. Ioan. And. c. 1. de homic. in 6. & Anchar. in c. *felicis*, de pænis, in 6. Sed hi auctores re vera non loquuntur generaliter, sed de una, vel alia gravi pæna. Prior ergo pars hujus sententiæ de pænis consistentibus in passione sufficienter probatur argumentis factis contra secundam opinionem. Aliqua vero ex fundamentis illius secundæ opinionis applicantur ad posteriorem partem suadendam. Sed illa jam soluta sunt, unde unicum superesse potest hujus partis fundamentum, sc. quia leges humanæ debent esse tolerabiles, & accommodatæ humanæ conditioni, c. *erit autem lex*, d. 4. c. *alligant*. 26. q. 7. cum supra notatis de hac re; sed lex, quæ obligaret hominem in conscientia ad exequendum in se pænam, quæ propriam ejus actionem requirit, esset nimis gravis & intolerabilis, & aliena a communi hominum usu; ergo talis modus legis excedit humanam potestatem. De qua ratione præter citatos videri potest Nav. in Comme. de datis, & promissis, n. 44.

Refutatur prædicta sent. exēplo pœnæ damnatis ad mortem ex fame vel non fugiendū e carcere, & non celebrandi, cum adsit infamia,

12 Nihilominus hæc sententia universaliter, & indistincte sumpta probari non potest, nec distinctio data potest subsistere. Quod ita declaro, quia vel prior pars de pęnis pure passivis, seu negativis intelligitur universaliter, & sine ulla exceptione, vel cum hac moderatione, *Nisi pœna contineat nimiam acerbitatem repugnantem humanæ conditioni*, In priori sensu non est vera prior pars. Nam si quis per legem damnetur, ut fame pereat, non potest in conscientia obligari ad non comedendum, quamvis illud non requirat actionem, sed carentiam actionis, cujus manifestum argumentum est, quia etiam post sententiam judicis ad id non obligatur reus in conscientia, ut traditur 2. 2. q. 64. & bene Victor. in relect. de homicid. nu. 28. Idem est, si per legem quis obligatur ad non fugiendum e carcere, in quo timet aliquod grave nocumentum: nemo enim ad hoc in conscientia obligatur, ut ibidem docet Victor. & infra attingemus, & tamen illa pœna non requirit actionem, vel motum, sed quietem. Idem est, verbi gratia de pæna non celebrandi, aut non communicandi: nam si ex effectu sequuto, verbi gratia infamia fiat nimis acerba, non obligatur quis in conscientia ad servandam illam. Propter quod dicunt omnes auctores, excommunicatum occultum posse licite publice communicare, quando sine gravi infamia id vitare non potest. Præterea ratio, quam dicta sententia pro se adducit, persuadet, in illa priori parte necessariam esse hanc moderationem, quod pæna, licet sit pure passiva, nihilominus debeat non esse nimis acerba, & inhumana. At vero posita hac moderatione, etiam erit adhibenda in altero membro dist. & sic erit falsum, & ruet tota dist. Nam pari ratione dicendum est, pænam quæ requirit actionem, tunc solum non posse dicto modo in conscientia imponi quando est nimis gravis, & propter humanā fragilitatē: secus autem esse si intra latitudinem illius generis pęnæ moderationem retineat. Tum n. cessat fundamentum illius sententiæ, cessat etiam omnis ratio justitiæ, quia lex humana potest præcipere quidquid nec malum est, nec nimis grave, aut repugnat naturæ, si aliunde possit habere æquitatem, & utilitatem boni communis.

Non rei pugnare pęnam requirere actionem ipsius fōtis, & tamen esse moderatam. Sic enim est in privationibus quæ non sunt minus graves

13 Superest tamen ut probemus, hæc duo non repugnare, scilic. pænam requirere actionem ipsius rei, & nihilominus esse moderatam, & humanam; id autem multipliciter ostendo. Primo, quia dicti auctores fatentur, per sententiam declaratoriam criminis incurri posse aliquam pænam in conscientia sine alia condemnatione, vel exequutione judicis, aut ministrorum ejus; ergo idem posset facere lex non postulando sententiam declaratoriam. Probatur consequentia, quia per sententiam declaratoriam non fit coactio physica, ut sic dicam, & reus ipse obligatur, ut sit exequutor pænæ in se ipsum, & nihilominus mandatum ipsum non censetur intolerabile, ut procedit a judice; ergo nec respectu legis ille modus pænæ est nimis acerbus, si alias ex parte materiæ boni communis sit sufficiens ratio utilitatis. Secundo, quia moraliter loquendo non minus grave, & onerosum est homini libere se privare aliquibus actionibus, ad quas habet vel propensionem, vel jus vel ex quibus sperat fructum, quam aliquas actiones exercere, quæ pænales, vel sibi graves sint; ergo si non est pæna nimis rigorosa, obligare hominem in conscientia, ut se privet multis actionibus, ut communicatione humana, & divina, usu sui officii, etiam cum privatione fructus, non erit etiam nimis durum, quod obligetur aliquando ad actionem pænalem moderatam. Probatur consequentia, quia quod sit actio positiva, non includit specialem malitiam, ut suppono, propter quam ab homine fieri non possit; in reliquo autem æqualis est ratio, præsertim cum voluntaria omissio moraliter sit quædam actio, quatenus non fit sine voluntate continendi seipsum. Unde confirmatur: nam secundum æstimationem moralem plus vellet homo tantam pecuniæ quantitatem solvere, quam privari suffragio activo, vel passivo circa tale munus, sed potest per legem in conscientia privari suffragio activo, vel fieri inhabilis ad passivum; ergo etiam poterit imponi pecuniaria pæna ipso facto solvenda, etiamsi in actione consistat.

14 Tertio. quia leges imponentes pænas privativas, seu passivas, consequenter obligant ad multas actiones homini involuntarias, si necessariæ sint ad servandam privationem, vel ex illa consequantur. Ut excommunicatus si sit in Ecclesia & Missa, vel divinum officium inchoetur, tenetur egredi, vel si ei detur beneficium, tenetur non acceptare, quod licet videatur negativum, non fit sine positiva actione, & (quod difficilius est) quando quis per legem privatur beneficio, obligatur in conscientia relinquere illud secundum multos. Respondent aliqui, per legem auferri titulum beneficii, quia hæc est pæna, quæ non requirit hominis exequutionem, inde autem sequi obligationem renunciandi beneficium, quia ablato titulo, perditur dominium beneficii, quia omnino pendet a titulo, argumento regul. 1. de regul. jur. in 6. & c. unic. de eo, qui mittitur in poss. & cap. *relatum*, de jur. patronat. Hæc autem obligatio jam non est pæna legis humanæ, sed obligatio legis divinæ, quia nemo potest retinere quod suum non est. Sed hoc non enervat, sed confirmat potius rationem factam: nam si lex potest a seipsa auferre titulum benefitii, etiamsi inde sequatur nocumentum illud renuntiandi beneficium, cur non poterit directe obligare ad hoc ipsum nocumentum? Item quia eodem modo dicere quis posset legem privare omni dominio, & jure in pecuniam, & illud in alium transferre, & inde sequi obligationem non retinendi rem alienam, sed tradendi illam vero domino, sicut in præscriptione lex privat priorem dominium omni jure, quod in re, vel ad rem habebat.

Resolutio prima.

15 Concludo igitur, ex omnibus his fere opinionibus aliquid summendum esse ex quo vera doctrina consurgat. Primum itaque assero, posse legem humanam obligare in conscientia ad pænam tam passivam, quam activam ante omnem sententiam, si aliunde servetur æquitas. Hoc probatur, quia legislator potest suo præcepto obligare non solum ad sustinendam pænam,

nam, sed etiam ad agendum quando pœnalis actio potest licite ab ipso reo exerceri, & non est nimis acerba, & inhumana; ergo potest per legem ita hoc præcipere, ut statim obliget absque alia declaratione. Etenim superior potest propter alias rationes justas ita obligare subditum ad similem actionem; cur ergo non poterit propter justam causam ex delicto ortam? Certe non potest probabilis ratio reddi, ut ex dictis etiam contra alias sententias constat.

Secunda

16 Secundo dicendum est, hunc modum obligationis habere locum in pęnis moderatis, non vero in quibuscunque gravissimis, præsertim quando requirunt hominis exequutionem, hoc etiam proxime probatum relinquitur. Tertio dicendum est, hunc modum obligationis facilius posse imponi in pœnis privatis, quam in his, quæ requirunt actionem hominis, qui punitur, & inter privatas facilius in censuris, & irregularitatibus, quam in aliis. Hanc assertionem damus auctoribus secundæ, & tertiæ sententiæ, & eam suadent rationes eorum, maxime tamen usus, ut statim videbimus, & illius alias congruentias afferemus. Atque hæc sententia sic moderata est sine dubio communior inter modernos Auctores, ut videre licet in Corduba dicta q. 36. fere in principio, Navar. citatis locis, & idem tandem dicunt expresse Covar. & Simanc. & existimo antiquos Doctores nihil ab hac sententia discrepare.

Tertia

CAPUT VI.

Quando leges pœnales contineant sententiam ferendam, & non latam, & ideo non obligent in conscientia ad pœnam ante judicis sententiam.

1 OStendimus non deesse potestatem legislatori humano ad obligandum subditos ad pœnam suæ legis absque interventu alicujus sententię per hominem latæ, superest dicendum de actuali obligatione, quando imponatur: quoniam certum est, non semper uti legislatores hac potestate, neque etiam nunquam illa uti, ideoque necessarium est exponere, quando leges pęnales uno, vel alio modo obligent. In hoc ergo capite dicemus de legibus, quæ non statim obligant ad pęnam: in sequenti vero de his, quæ obligant; ex quibus, priores dicuntur continere sententiam pęnæ ferendam per judicem: posteriores vero dicuntur esse latæ sententiæ, quia per se ferunt sententiam condemnatoriam de tali pœna, sive requirant sententiam declaratoriam criminis, sive non, ut postea explicabimus.

2 Quia vero tota hæc distinctio legum maxime pendere solet ex ipsarum verbis, ideo ad hoc declarandum adverto, duplici verborum genere solere uti leges ad pęnas imponendas, unum possumus simplicem vocare, aliud compositum: simplicem voco, quando lex solum utitur verbo præcipiendi, & imponendi pęnam; compositum vero, quando illi verbo addit vel adverbium aliquod, vel aliam particulam, aut clausulam, per quam magis explicet modum imponendi pœnam. Et uterque modus est multiplex, & varius. Nam in priori, primo fieri potest simplex comminatio pęnæ, ut cum dicitur, *Prohibemus hoc fieri sub tali pœna.* Secundo potest fieri per verbum de futuro significans actionem, ut, *excommunicabitur*, *deponatur*, *irritabitur*, &c. Tertio per simile verbum de præsenti, ut, *excommunicamus*, *irritamus*. Quarto per verbum præteriti, quod raro fit, nisi addito alio verbo, ut, *Noverit se privatum*, *sciat se esse inhabilem*, &c. Quinto per verbum imperandi, ut, excommunicatur, &c. Sexto per verbum substantivum, *sum*, quod semper adjungitur alicui participio, & per dicta tempora, & modos variari potest, ut, *Privatus est*, vel, *fuit*, *privatus erit*, *si privatus*; & ex parte participii potest esse similis varietas præsentis vel futuri, ut, *Privandus est*, vel, *Privatus est*. In altero modo formæ legis composito distinguuntur etiam quamplures particulæ, & modi quibus jussio pęnæ solet urgeri, & quasi exaggerari, ut statim incurrantur, quales in primis sunt omnes illæ particulæ, quæ indicant præsentaneum effectum, ut, *Eo ipso*, *Ex tunc*, *Ipso facto*, *Ipso iure*, & similes. Secundo sunt aliæ excludentes expresse necessitatem sententiæ, ut, *Ante sententiam*, *absque alia declaratione*, *nulla monitione præmissa*, &c. Tertio sunt aliæ explicantes obligationem in conscientia, ut si lex dicat, *In conscientia teneantur*, &c. Quarto sunt quædam particulæ universales, quæ videntur hoc comprehendere, ut, *Omnino*, *penitus*, *plene*, &c. *nullius momenti*, & similes.

3 Præterea adverto, juxta communem usum, & sensum Doctorum, omnes fere hos terminos habere majorem vim circa pęnas, quæ hominis actionem non requirunt, quam in aliis involventibus talem actionem, & ideo hoc etiam considerari solere ad regulas in hac materia constituendas. Quæ plures tradi solent. Antequam vero illas constituamus, aliud supponimus fundamentum generale in hac materia, quia posuit Gloss. in c. *in pœnis*, de regul. jur. in 6. Nimirum quoties talia sunt verba legis (quæcunque illa sint) ut ex vi illorum incertus sit sensus legis, an scil. contineat sententiam latam, vel ferendam, de ferenda interpretandam esse, & ideo per se non obligare in conscientia. Idemque tenet Glos. in c. *cupientes* §. *si vero*. verb. *Priventur*, de Elect. in 6. Item Glos. in c. 2. §. 1. de hære; in 6. verb. *Innodetur.* sequitur Cast. dicto l. 2. c. 1. Tiraque. de pęnis temper. n. 245. plures referens. Fundanturque in illo principio juris, quod pęnæ in partem mitiorem interpretandæ sunt. Et favent alia principia juris, quod nemo præsumitur obligatus, nisi probetur; & quod lex, & sententia, præcipue condemnatoria, debet esse perspicua, & quod si legislator amplius intendisset, expressisset, c. *ad audientiam*, de decim. His ergo positis.

4 Prima regula sit, Quoties lex tantum utitur verbis simplicibus comminantibus pęnam, non obligat in conscientia ad talem pęnam subeundam, cujuscumque generis pęna sit; ut cum lex dicit, *Sub pœna quadupli*, vel, *sub pœna inhabilitationis*, &c. Et communis, ut de Censuris diximus tom. 5. & sumitur ex D. Tho. 2. 2. q. 62. a. 3. & ibi Cajet. Tenent Soto, Cord. & alii Theologi, & Juristæ etiam communiter cum Glos. ult. in c. *fraternitas*, 1. 2. q. 2. ubi etiam Navar. & Tiraq. supra nu. 254. referens multos: ratio est, quia talis lex ex vi suorum verborum nullum præceptum ponit de executione pęnæ; solum ergo instruit judicem, argumento c. *de causis*, §. 1. de offic. deleg. Unde ad summum virtute, & quasi per necessariam illationem præcipit reo, ut pareat judici imponenti talem pęnam. Confirmatur primo, quia jura præcipiunt pęnas benigne interpretari. reg. *In pœnis*, de reg. jur. l. penult. ff. de pęnis. Confirmatur secundo, quia aliud est designare pęnam imponendam, aliud illam imponere; talis autem lex designat pęnam, & non imponit, nec fert sententiam, quia nullum est in ea verbum, quod illam significet; unde Castro adhibet limitationem, ut hæc regula procedat, nisi præter verbum designans pœnam, addatur aliud declarans sententiam latam. Sed hæc limitatio non est nunc necessaria: nam pertinet ad caput sequens, in præsenti enim solum agimus de lege simpliciter loquente, ut dixi, & ita ex parte verborum nullam habet limitationem. Ex parte autem pęnę solet duplex limitatio adhiberi.

Legem utentem verbis simplicibus comminantibus pœnam, non obligare in conscientia ad talem pęnā subeundā

5 Prima est, ut non procedat in pęna conventionali, quæ in contractibus solet apponi. Quia violans contractum statim tenetur ad pęnam designatam in contractu solvendam, licet in contractu tantum dictum sit, sub tali pęna, vel talem pęnam incurrat. Ita tenet Tiraq. supra n. 256. citans Paul. Castren. in l. *ad diem*, ff. de verb. oblig. Expresse idem tenet Felin in c. 1. de constit. n. 46. & Deci. ibi lect. 2. n. 20. & sequitur Castro supra. Ratio præcipua est, quia pęna conventionalis debetur ex vi pacti, quod autem debetur ex pacto, debetur in conscientia ante judicis sententiam; ergo. Major videtur plane colligi ex l. *rescriptum*, §. *si pacto*, ff. de pact. dicente, *si quis in pacto pœnam stipulatus est*, *posse postea agere vel ex pacto*, *vel ex stipulatione suo arbitrio*: ergo supponit illa lex, pęnam conventionalem deberi ex pacto, & ex promissione. Uterque autem titulus inducit obligationem in conscientia, & ideo Glos. ibi differentiam in hoc constituit

stituit inter pœnam legalem, & conventionalem, quæ non potest esse alia, nisi quod lex per se non obligat ad pœnam: conventio autem, seu pactum obligat. Declaratur in votis pœnalibus: nam si quis vovit aliquid sub tali pœna, censetur vovisse pœnam, illamque in conscientia tenetur implere, si principale promissum non implevit: ergo idem est cum proportione in promissione, vel pacto humano: nam est eadem ratio, quæ in voto, in quo pœna censetur promissa Deo, vel in pœnam prioris transgressionis, vel in defectum alterius operis, quasi sub disjunctione promissi: idem autem est modus promissionis humanæ, ut constat.

Pœnam conventionalem non deberi antequam petatur coram judice, & debitor condemnentur, licet in contractu explicetur, pœnam incurri ipso facto sentit Vasquez.

6. Nihilominus limitationem hanc non admittit Navarr. d.c.23 n.68. Imo ampliat regulam positam, ut non solum procedat in pœna legali, sed etiam in conventionali. Qui neminem pro sua sententia allegat, nec probat illam aliquo textu, vel ratione juridica, sed tantum ex consuetudine, quia hæ pœnæ conventionales communiter non solvuntur, nisi interveniat coactio, & ita ipsa consuetudo interpretatur, intentionem contrahentium esse, ut talis pęna non aliter debeatur. Hanc opinionem sequitur Vasquez 1.2. Disp.173. c.1. Additque, Navarrum intellexisse, hanc pœnam conventionalem non deberi antequam petatur coram judice, & debitor condemnetur, quod est verisimile, licet Navarrus id non explicaverit, quia alia non est propria coactio. Addit præterea, hanc sententiam procedere, etiamsi in contractu expressum sit, ut pęna ipso facto incurratur, quod Navarr. non dixit, nec ipse aliter probat. Denique allegat Covarr. in 42. p.c.6.§.8.n.11. cujus sententia longe diversa est: ait enim, pœnam conventionalem deberi in conscientia, si ab altera petatur, unde non requirit sententiam judicis, & ita interpretatur priorem sententiam, & differentiam inter pęnam conventionalem, & legalem. Nam in reliquo dicit servare proportionem, quia sicut non licet resistere judici imponenti pęnam, ita nec licet resistere petenti pœnam ex pacto debitam. Addit vere Covar. sicut pęna legalis non debetur ante sententiam, ita nec conventionalem debere antequam petatur; ratio ejus est, quia quando alius pœnam non petit, ex justa conjectura alter præsumit, illam sibi remittere: non exponit autem, quæ sit ista conjectura, potest autem afferri illa, qua utitur Navarr. quia honestiores homines non decet has pęnas exigere, aut velle, argumento c. *suam*, de pęnis, & c. *fraternitas*, 12.q.2.

Resolutio auctoris.

7. Neutra ex his sententiis potest a nobis simpliciter, & in universum probari. Dicere tamen possumus, priorem esse veram de rigore iuris, de facto vero posse contrarium contingere ex intentione contrahentium. Quod ergo de lege diximus, ita de pacto dicendum est, scilicet, aliud esse loqui de potestate, aliud de facto. Nam de potestate certum est, posse contrahentes convenire de pęna solvenda in conscientia, ab illo, qui contractum, vel promissum non servaverit, etiam non expectata alterius petitione. Quod nemo negare potest, cum hoc nulla lege naturali, vel humana sit prohibitum, & non concedat liberam facultatem contrahentium. Loquor autem generatim de contractibus, in quibus non est prohibitum, pęnam apponere: nam si quis est specialis contractus, ubi hoc est prohibitum, ut de sponsalibus statuitur in cap. *gemma*, de sponsf. ibi nec in conscientia nec per sententiam debita est pęna. Quandocumque vero licitum est, pœnam ponere, licitum est, sese invicem contrahentes in conscientia obligare. Sicut etiam est certum, quod si nolint se ita obligare, sed solum ut cogi possint per judicem ad talem pęnam solvendam, id etiam positum sit in eorum voluntate, quia nihil est, quod eos necessitet ad se magis obligandum.

Ex intentione contrahentium judicandum de obligatione solvendi pœnam, & a ex verbis ipsorum, si contineant promissionem plane solvenda est in conscientia ante sententiam judicis, nisi constet de contraria consuetudine.

8. Ex his ergo colligo, in conscientia judicandum esse de obligatione contrahentium ex intentione ipsorum, quia ex illa pendet obligatio, & quoad illam eorum confessioni standum est in foro conscientię. Si autem nesciant specialem intentionem explicare, sed solum generalem contrahendi, & obligandi se prout debebant: tum in primis verborum vis perpendenda est: nam si illa contineant promissionem ipsius pęnæ in tali eventu, sine dubio oritur obligatio in conscientia, quia est promissio conditionata, quæ obligat impleta conditione. Et hoc probat exemplum de voto, & quæ de illo tradi solent, habent enim locum in promissione humana pęnali, quæ est quidam contractus. Et eadem ratione procedent in quocumque contractu similem promissionem includente. Atque idem erit, si contractus pęnalis resolvatur in disjunctivum, ut, Faciam hoc, vel illud: nam ex illis verbis sine dubio oritur obligatio ad unum ex illis, & consequenter ad secundum, si primum non impletur. Solet autem hoc fieri per modum pœnæ, quando unum est per se primo intentum per contractum, & aliud adjungitur in defectum illius, & quasi ad cogendum contrahentem, ne in principali deficiat. Denique ob eandem causam, si verba contractus satis significent obligationem ipso facto, vel eo ipso, quia aliquis fuerit pactum transgressus, non video, cur non oriatur obligatio in conscientia, cum ex verbis debeamus de voluntate judicare, & illa verba satis indicent hujusmodi voluntatem. Quapropter nisi constet de contraria consuetudine (de qua mihi non constat, præsertim pro tali casu) censeo sic contrahentes, & transgredientes contractum obligari ad pęnam in conscientia, ante sententiam, saltem si ab altera parte petatur, ut magis ex sequenti puncto constabit.

9. Addo enim ulterius, licet in contractu solum dicatur, sub tali pœna, quam solvere debeat contraveniens contractui, juxta commune jus, & attenta rei natura intelligendum esse solvendam esse pœnam, nulla sententia, vel coactione judicis expectata. Hoc mihi suadent fundamenta prioris sententiæ, quia re vera tota illa obligatio intelligitur nasci ex obligatione pacti, & promissionis humanæ mutuæ vel acceptæ: pactum autem humanum obligat ex se, & sine ullo ordine ad coactionem judicis. Unde quamvis non repugnet, pactum fieri sub illa conditione, scilicet sub tali pęna, per judicem imponenda, vel post ejus sententiam saltem declaratoriam solvenda: talis tamen intentio non videtur consentanea promissioni, vel pactioni humanæ: nec etiam videtur præsumenda, nisi in verbis declaretur, vel de illa certo constet paciscenti: vel certe nisi certum sit, hanc esse communem consuetudinem: tunc enim censendus est unusquisque velle obligari secundum communem consuetudinem. De tali autem consuetudine mihi non constat (quicquid Navarr. & alii dicant.) Et fortasse ad summum consuetudo habet, ut talis pęna non censeatur debita, donec petatur, ut Covar. dicebat: potuit autem consuetudo introduci ex probabili præsumptione supra notata. Neque hæc est propria limitatio regulæ supra positæ, quia illa procedit de pęna legis, quæ est simpliciter involuntaria & ex obligatione imposita, non assumpta, pęna autem conventionalis est voluntaria in sua origine, nam ex voluntario contractu nascitur. Item lex veluti natura sua dicit ordinem ad judicem tanquam ad motorem suum: nam judex est quasi lex viva, seu anima legis, pactum autem ex se per ipsosmet contrahentes executioni mandari debet, & ideo per se non requirit judicem, etiam ad executionem pęnæ, sed solum quod in conscientia constet, tam de transgressione, quam de voluntate alterius, & civili, ac spontaneo modo exigentis pęnas.

Licet testator solum dicat sub tali pœna, non implens ejus voluntatem tenetur in conscientia: est enim conditio, sine qua non.

10. Alia item limitatio ad dictam regulam adhiberi solet, ut scilicet, non procedat in pęna testamentaria quæ solet poni in legato, seu mandato testatoris imponentis talem vel talem pęnam, si non impleatur. Nam licet testator solum dicat sub tali pęna, non implens ejus voluntatem tenetur in conscientia. Quę est communis sententia Panorm. in cap. *Rainaldus*, de testamen. n.25. Anto.3.p.tit.10.c.3.§ 11. quæstiunc. 4. Cajet. in Summa, verb. *Pœna*, Covar. dicto c. *Rainaldus*, §.1.n.6. & in 4.p.2.§.8.n.17. Navar. dicto c.23.n. 67. & Castro dicto l.2.c.1. Tiraquel. supra n. 54. Hæc autem limitatio licet veram doctrinam contineat, re

vera

vera non est limitatio regulæ positæ. Quia hæc non est vera pœna, sed conditio, ut recte notavit Abbat. supra ex Glos. ibi Ver. *Adiiciens:* Testator enim, ait recte Panorm. non habet jurisdictionem, qua puniat, & cogat, sed habet plenum dominium rei suæ, ratione cujus potest legare, prout vult, & ideo quando videtur imponere pęnam, legat rem suam detineri ab hærede vel legatario, & in hoc sensu imponit pęnam, id est, onus non retinendi illam, quia in illo eventu non vult illam donare, & ideo talis pęna obligat in conscientia; quia cessat justus titulus retinendi illam, & quia voluntas testatoris ex justitiæ obligatione implenda est. Secus vero est de pęna legali, quæ per potestatem jurisdictionis imponitur, & per eam reus privatur re vel jure, quod absolute possidebat, ad reipublicæ satisfactionem, & correctionem, & ideo non est de illa similis ratio. Alia limitatio posset adhiberi ex parte materiæ, quam in regula sequenti, cui communis esse videtur, explicabimus.

Quando lex fertur simpliciter per verbum futuri, non obligat ante sententiam, communis contra Barbat. verbum siquidem futuri virtute includit negationem sentent.

11. Secunda regula est, quando lex fertur simpliciter per verbum futuri temporis tantum, non obligat in conscientia ante sententiam. Est communis, ut de censuris dicto loco dixi, & generaliter Doctores allegati; præsertim Tiraquel. supra num. 39. 40. & 41. ubi innumeros allegat Doctores, & Glossas, adiiciens, solum Barbat. contradixisse levibus motum rationibus, quas ideo omittit. Ratio ergo regulæ clara est, quia verbum futuri temporis non solum non fert sententiam in præsenti, sed etiam virtute includit negationem ejus, quia quod in futurum faciendum est, non fit; ut si dicat, excommunicetur, irritetur, nondum excommunicat, nondum irritat. Dices, hoc esse verum in verbis significantibus actiones, quæ non ab ipso reo, sed a superiore facienda sunt, ut sunt excommunicare, irritare: secus vero fore, si verbum legis significet actionem ab ipso reo exercendam, ut si dicat, Solvet, jejunabit, &c. Nam tunc videtur imponere de præsenti obligationem ad actum postea futurum. Respondeo, tunc habere locum alia principia posita, quod saltem verba illa sunt indifferentia ad instruendum judicem, vel obligandum reum, ac subinde in mitiorem partem assumuntur. Et ideo quidam dixerunt quod si ex tenore legis constet verbum de futuro dirigi ad partem, & non ad judicem, continet sententiam latam, ut refert Tiraquel. supra n. 61. Probatio autem, quam adducit, procedit in gratiis, non in pęnis, & ideo non admitto in præsenti illam doctrinam. Nam licet lex loquatur ad reum, si tantum per verbum de futuro designat pęnam, intelligitur præcipere, ut pareat tali pęnæ, quando illi fuerit juridice imposita: nam hic sensus est mitior, & juri, ac consuetudini conformis.

12. Huic regulæ plures limitationes adhibet Tiraquel supra, duæ tamen, aut tres tantum sunt examinandæ. Una est, quod non procedat, quando verbum de futuro geminatur in lege, ut si dicat lex, *cessetur, & irritetur:* Ita habet n. 46. ubi pro ea refert Bald. Roman. Jason. Deci. Felin. & innumeros alios: Qui solum in hoc fundantur, quia verbum geminatum debet aliquid operari l. Balista. ff. ad Trebel. adiuncta Glossa ibi, verbo: *Etiam fructus.* Nihilominus hęc sententia mihi non probatur, quia nullo firmo fundamento nititur: & ideo ab illa merito discedit Castro, quem alii Theologi moderni sequuntur. Et ex iuristis illam retractarunt Deci. in lege, *cum postea*, C. de pactis, & Felin. in cap. ultimo, de offic. delegat. n. 1. in fine. Dico ergo, licet lex habeat duo verba de futuro, eandem pęnam, seu effectum significantia, non obligare in conscientia, nec continere legem latam, sed ferendam: ratio in primis est, quia etiam in illo verbo geminato non continetur præceptum ipsi reo impositum exequendi, seu observandi pęnam: ergo ad hoc non obligatur, donec a iudice per sententiam præcipiatur, ut si lex dicat, irritabitur, & evacuabitur, per utrumque verbum instruitur iudex, non cogitur reus.

Regulam dictam procedere etiam cum verbo geminato, ut cessetur & irritetur.

13. Nec fundamentum contrariæ sententiæ est alicuius momenti, quia licet geminatio verbi aliquid operetur, non tamen operatur novum effectum non significatum per mille verba similia. Quocirca, si verba significent distinctas pęnas, vel unum augeat aliud in ipsa pęna: & utrumque sit de futuro, geminatio significabit augmentum pęnę imponendæ, non vero pęnam ipso facto impositam. Quando autem verba sunt synonyma in significato, & utrumque est de futuro, non possunt significare aliquid de presenti propter solam geminationem, quia hoc est ultra significationem verborum, & ita est ampliatio valde voluntaria, quæ in omni materia cavenda est, maxime vero in pęnali. Illa ergo geminatio tunc solum ostendit, vel maiorem deliberationem legislatoris, vel maiorem affectum, vel maiorem criminis acerbitatem vel indicat maiorem firmitatem vel immutabilitatem in pęna, ut iudex non audeat illam minuere, non vero indicat novum effectum, quem verba non significant. Sicut in multis juribus constat, & in legibus etiam ferentibus pęnam ipso facto, ut postea videbimus, & admittit ipse Tiraq. ibi n. 25. 48. & sæpe alias: unde non video cur illi sententiæ tam constanter adhæserit: nam multitudo Doctorum non sufficit, ubi nec textus nec ratio suffragatur.

Alia regulæ limitatio Tiraq. reiecta si pœna per verbum futuri imponatur per duas leges

14. Atque hinc etiam non probo limitationem aliam quam idem Tiraq. adiungit num. 44. nimirum, si pœna per verbum de futuro imponatur per duas leges, priorem, & posteriorem, tunc licet ex vi solius prioris legis fuerit pęna tantum ferenda, ex vi posterioris esse latam, ac subinde secundam legem obligare in conscientia, ad illam. Fundatur enim hæc limitatio in præcedenti, quia ibi geminatur verbum futuri. Nec impedit, imo iuvat, quod geminatio per duas leges fiat: nam iuxta doctrinam Juristarum, efficacior est geminatio, quæ fit per actus distinctos, & per temporis intervallum, quam quæ fit uno momento & contextu, ut tradit Felin. dicto cap. ultim. de offic. deleg. & idem Tiraq. n. 49. Accedit, quod ultima dispositio, seu lex idem statuens, quod prima, aliquid debet operari, ne sit supervacua, ut ex multis idem auctor notat, n. 45. inde concludens, secundam legem imponentem pęnam de futuro plus operari, quam Primam, & ideo continere legem latam.

15. Nihilominus, ut dixi, hæc limitatio admittenda non est, propter rationem factam, quia verba posterioris legis non significant sententiam latam, nec mutant significationem propter priorem legem. Nec geminatio sufficit, ut ostensum est. Nec refert, quod sit cum intervallo temporis, quando effectus, & modus significandi verborum idem omnino est. Neque propterea secunda lex erit superflua, tum quia habere potest omnes effectus supra dictos, tum etiam, quia potest deservire, ut si fortasse prior lex in dissuetudinem abiit, per posteriorem restauretur. Sic enim dixit Rota, decisi. 31. de præben. in antiquis, alias 858. geminatam reservationem Papæ non operari novum effectum, seu solum efficere, ut revocata priori, non censeatur sublata posterior. Item duplicata lex auget fortasse obligationem iudicis & magis illum movet ad talem pęnam imponendam. Rota.

Regula prædicta non procedit quando talis est pœna ut nisi ipso facto incurratur, illusoria reddatur

16. Tertia, & valde notanda limitatio est, ut regula non procedat, quando talis est pęna, ut nisi ipso facto incurratur, illusoria reddatur lex, & nullius momenti: tunc enim licet lex simpliciter imponat pęnam, dicendo, sub tali pęna, vel per verbum de futuro, tacite subintelligit, & includit actionem aliquam de præsenti factam virtute eiusdem legis, ratione cuius potest verificari in futurum, quod lex disponit: ita sumitur ex Glossa in l. *improbum*, C. ex quibus causis infamia irrog. Quam sequitur Castro, supra, Tiraqu. supra nu. 40. Et ratio optima est, quia lex non est ita interpretanda, ut sit vana, & inutilis: nam hoc cederet in iniuriam legislatoris: ergo si talis reddatur, intelligendo pęnam imponendam, & non latam, non potest ita intelligi, etiamsi per verba de futuro, vel generalia loquatur. Exemplis magis declaratur.

17. Dicti ergo auctores ponunt exemplum in pœna infamiæ, ita interpretantes dictam l. *improbum*, in qua dicitur, usurario irrogandam esse infamiam, & nihilominus intelligenda est ipso iure infamiam irrogare. Quam interpretationem, & opinionem sequuntur ibi Bart. Bald. & alii, & rationem reddunt, quia nisi lex illa de infamia ipso iure irroganda intelligatur, Exemplū in pœna infamiæ.

non

non posset habere effectum, quia non posset per judicem imponi, & ita esset inutilis illa lex.

18. Hoc vero exemplum improbat Vasquez d. disp. 123.c.1.solumque utitur ratione huiusmodi, quia sententia iudicis sit necessaria, ad incurrendam infamiam, solum est necessaria, ut conditio requisita, illa vero posita lex est, quæ per se infamiam infert quatenus statuit, ut condemnatus a iudice de talibus criminibus, statim sit infamis.

Reiicit Vasquez. 19. Veruntamen Glossa, & Doctores allegati non admittunt illud assumptum, & utuntur alia ratione, ut statim dicam, quæ non dissolvitur, & ita non satis improbatur illo modo eorum sententia. Deinde etiamsi vera esset illa ratio, per illam non recte improbatur exemplum, quia licet infamia non ponatur per judicem, nisi ut applicantem conditionem necessariam nihilominus talis pęna imponetur ipso jure: ergo licet per verbum futuri exprimatur in lege intelligenda erit lex de impositione ipso jure. Denique, quod caput est infamia in tota sua latitudine sumpta non illo tantum modo, sed etiam aliis potest imponi. Aliquando enim incurritur ex vi juris per sententiam declaratoriam, potest etiam aliquo modo incurri ante talem sententiam ex vi solius criminis, etiam occulti, atque etiam potest neutro modo incurri ipso iure, sed per judicem, & sententiam condemnatoriam imponi: nullus enim modus ex istis repugnat tali pęnæ, ut probavi late in 7. to. de Cens. disp. 38. sect. 1. & pro legum varietate uno, vel alio, aut alio modo incurritur, vel imponitur: ergo non est universaliter verum, infamiam solum ferri per sententiam, ut per conditionem necessariam: aliquando enim imponitur per illam ut propriam causam per se in suo ordine.

Refutatur Vasq. & approbatur dictum exemplum Jurist. Jurisstarum

20. Atque hæc ultima ratio videtur efficaciter impugnare sententiam Glos. & receptam, nisi limitetur. Dico vero aliud esse loqui de infamia in genere: aliud vero de infamia quatenus propter usuram potest a iudice seculari imponi. Priori modo non est verum universaliter, infamiam esse talem pœnam, quæ non possit per judicem imponi, & ideo etiam necessarium non est, ut quoties lex fert pęnam infamiæ, vel per solam comminationem, vel per verbum de futuro, sit de pœna ipso jure intelligenda, quia cum possit per judicem imponi, ut dictum est, non erit inutilis lex, etiam si cum proprietate intelligatur, & ita erit intelligenda, si aliud non obstet. Loquendo autem posteriori modo de tali infamia usurarii, ut imponenda per jus civile, dicunt citati Juristæ, nisi incurratur ipso iure ex vi legis, non posse per judicem civilem imponi: ratio autem eorum est, quia qui solvit usuram, non potest agere contra usurarium actione criminali, nec famosa, ut ipsi loquuntur, sed actione civili, scilicet, condictione indebiti, vel simili: ex vi autem hujus actionis non infamabitur usurarius per judicem, etiamsi condemnetur ad restituendas usuras, juxta l. *sessat*, ff. de actionib. & obligat. Nec etiam potest criminaliter puniri ex vi talis actionis, & ideo ex vi talis sententiæ non infamaretur reus, & ideo ut infamis maneat, oportet, ut ex vi legis infametur, ideoque nisi lex loqueretur de pęna ipso iure, inutilis esset. Hoc ergo modo defenditur exemplum illud licet sit valde legale & mihi incertum, quia licet sit verum, & constans ex aliis iuribus, usurarium esse ipso iure infamem: nihilominus, licet non esset, non video, cur per iudicem possit fieri infamis ex vi illius l. *improbum*, si in iudicio de improbo fęnore convincatur, quacumque actione contra illum agatur. Nam licet condictio indebiti per se non faciat infamem, nihilominus, quia fundatur in crimine usuræ, poterit ad infamiam sufficere ratione alterius legis. Sed hoc Jurisperitis omitto.

2. Exemplum irregularitatis. 21. Clariora sunt alia exempla huius regulæ. Unum est de pęna irregularitatis: nam licet canon tantum dicat, sub pœna irregularitatis, vel irregularis fiet, aut quid simile, intelligendum est, sententiam latam continere, quia irregularitas est talis pœna, quæ non ab homine, sed a iure tantum imponatur, ut suppono ex dictis in 5. tom. disp. 40. sect. 4. Nam licet interdum aliqua irregularitas non incurratur, nisi supposita sententia criminis alias occulti, illud solum est quando irregularitas non imponitur immediate ratione criminis, sed ratione infamiæ, non quia ad ipsam irregularitatem, per se loquendo, requiratur sententia judicis, & ideo lex imponens irregularitatem ipso iure, eam imponere intelligitur, etiamsi per verbum de futuro, vel simile loquatur.

22. Aliud exemplum esse potest de irritatione; seu annullatione vinculi indissolubilis. Nam si lex imponat in pœnam irritationem talis vinculi, licet per verba de futuro loquatur, intelligitur inducere inhabilitatem ipso facto, quia alias esset inutilis, & frivola. Ut si lex prohibeat contrahere matrimonium viri cum fęmina, quam polluit per adulterium, & addat, alias tale matrimonium irritetur, censetur ipso iure impedimentum irritans imponere, quia nisi tale esset impedimentum, non posset postea irritari matrimonium semel validum. Sic etiam, cum antiqui canones dicunt, irritandum esse matrimonium virginum sacrarum, satis indicant, eas esse inhabiles ad validum matrimonium. Idemque est de clericis, & similibus. Et similis regula applicari potest ad impedimenta professionis religiosæ: nam si canon dixerit, si quis hoc commiserit, & postea profiteatur, eius professio dissolvatur, ipso facto introducit impedimentum, quia alias non potest habere effectum. Quando vero canones dicunt, si quis hoc commiserit, ejus ordinatio irritetur, tunc non potest eodem modo regula applicari, quia collatio ordinis quoad valorem suum, irritari non potest; intelliguntur ergo illa verba de irritatione quoad usum, & sic solent suspensionem significare, quę per hominem inferri potest, & ideo non est necesse, prædicta verba sub hac regula comprehendi. Et ad hoc exemplum spectant alia, quæ affert Tir. supra n. 265. 3. De irritatione, seu annullatione vinculi indissolubilis.

23. Denique potest sumi tertium exemplum ex eodem n. 264. de lege præcipiente aliquid sub pęna periurii: nam eo ipso imponit illam ipso jure, non tam vi sua, quam alterius. Immediate enim ex vi talis legis fit, ut in transgressione ejus committatur periurium: nam talis lex necessario supponit aliquod juramentum, in cujus virtute sic præcipit, & ideo transgressor talis legis contra præstitum iuramentum peccat, & consequenter incurrit pęnam ipso iure propter periurium impositam. Sed hoc exemplum non est proprie de lege pœnali: nam verba illa sub pęna periurii non tam imponuntur ad comminationem pœnæ, quam ad declarandum modum præcipiendi, exigendo obligationem prioris iuramenti, quod sufficienter illo modo significatur, iuxta communem sensum illorum verborum. An vero illi periurio imposita sit aliqua pęna ipso iure, ex tali lege non habetur ut per se patet, & quamvis Tiraq. id affirmet ex cap. *cum quidam*, de iure iur. & l. 3. §. *si ad diem*: ff. de re milit. tamen in illis iuribus nihil tale habetur, & longam requirit disputationem, quam tradidi l. 3. de iuram. cap. ultim. 4. Exēplū de lege præcipiēte sub pœna perjurii.

24. Tertia regula principalis sit, quando lex loquitur per modum imperandi, anceps est loquutio, & ideo consideranda est materia, circa quam proxime versatur imperium. Nam si fuerit actio hominis, lex continebit sententiam ferendam, & non obligabit statim in conscientia: si vero fuerit effectus aliquis, quem legislator per suam legem potest efficere, sæpe continebit sententiam latam, & obligabit. Hanc sumo ex communi doctrina, eamque sic declaro: nam verbum imperandi interdum est pure imperativum (ut sic dicam) aliquando vero est practice effectivum. Priori modo sumitur, quando dirigitur ad alium hominem ad movendum, seu excitandum illum, vel etiam ad illum obligandum, ut ibi: *Exurge, qui dormis*: *Venite ad me omnes*, &c. Posteriori modo sumitur, quando dirigitur ad aliquem effectum immediate faciendum, ut ibi: *Fiat lux*, & in similibus locis, & ita solent Theologi interpretari formam Græcorum in Baptismo: *Baptizetur servus Christi*, nam illud verbum imperandi non est de futuro, nec dirigitur ad alium, qui baptizaturus sit, sed in actu exercito imperat receptionem Baptismi, quem confert Baptizans. His ergo duobus modis imperandi verbum sumi in lege pęnali. Priori mo-

modo sumitur, quoties cadit in actionem per alium exercendam, & tunc dicimus, tantum continere pęnam ferendam, quia vel imperium illud non dirigitur ad ipsum reum, ut cum dicitur, *Expellatur, privetur,* vel si possit dirigi ad reum (cum dicitur, *Solvat centum*, vel quid simile) & iuxta materiam subiectam intelligendum est, vel certe secundum ordinem iustitiæ postquam condemnatus fuerit, vel etiam tunc dirigitur immediate imperium ad instruendum judicem: nam perinde est, ac si lex diceret, condemnetur ad solvendum centum, & ita illa solvat. Hæc vero intelligenda sunt de pœnis judicialibus, seu fori externi: nam aliæ præcipiuntur interdum in ordine ad salutem animæ, quæ possunt statim obligare, ut in decretis, seu canonibus pœnitentialibus sæpe inveniuntur hæc verba. Pęniteat tanto tempore, jejunet, &c. in quibus etiam discernendum est, an per modum consilii, vel præcepti id statuatur, quod ex usu, & circumstantiis colligendum est, cap. *accepisti*, de sponsa duorum, c. *ut mensuræ*, de empti. & vendit. c. *quicunque*, 6. q. 1.

25. Posteriori autem modo sumitur verbum imperandi, quoties cadit immediate in effectum absque ministerio hominis, soletque tunc passive usurpari, ut, *amittat, privetur, subjaceat, incurrat, fiat,* & tunc etiam non potest generalis regula constitui. Primo quidem, quia sæpissime solent hæc verba usurpari pro futuris, & ita de illis tractat latissime Tiraq. supra, nullamque specialem mentionem facit imperativi modi. Unde quando ex adjunctis constiterit, tale verbum accipi in vi futuri, superior regula in illo servanda est, ut constat. Item quoties significatio fuerit dubia, in vi futuri accipiendum est verbum juxta primum fundamentum initio positum. Præterea si verbum tale est, ut possit & ad effectum immediate & ad ministerium hominis referri, etiamsi imperandi verbum sit, referendum potius est ad homines, quam ad effectus, & continebit tantum sententiam, ut patet in verbo *excommunicetur*, semper enim continet sententiam ferendam sine controversia. Idem sentio de verbo *annulletur, irritetur, spolietur*, & similibus. De verbo autem *Fiat*, solet esse major dubitatio: plerumque autem videtur referri ad effectum ipsius legis, & illum imperare, & ideo in primis considerandus est terminus, cui adjungitur: nam si solum significet reatum, seu obligationem, recte exponi potest de pœna ferenda, ut si lex dicat, *Fiat obnoxius tali pœnæ, fiat reus, fiat debitor*, & similia: si autem cadat super ipsum effectum, verisimile est, continere sententiam latam, ut si dicat, *Fiat inhabilis, fiat nullus, fiat irritus, fiat excommunicatus*. Et hoc videtur esse regulare, nisi ex materia, & circumstantiis legis aliud colligatur. Idem fere est de verbo, *subjaceat* vel *incurrat*, nam si illi adjungatur, ipsemet effectus in particulari, quem lex ipsa solet efficere, continebit sententiam latam, ut si dicat, *Subiaceat excommunicationi, incurrat inhabilitatem:* si vero verba sint generalia, ut *Subiaceat pœnæ*; vel, *cadat in solum debitum pœnæ, incurrat reatum talis pœnæ*, vel quid simile, non inducent sententiam latam de pęna ipsa, sed tantum de obligatione ad ferendam pœnam. Unde etiam solent verba illa usurpari circa pœnas, quæ per homines inferri solent, ut si dicatur, *Subjaceat flagellis, incurrat exilii pœnam*, &c.

Tiraq.

26. Quarta regula est receptissima de verbo temporis præsentis, & indicativi modi, nimirum, legem, quæ pœnam ipsam fert per tale verbum, continere sententiam latam, ut si dicat, *Excommunicamus hoc facientem*, vel, *notam infamiæ illi inurimus, inhabitamus, privamus*, &c. Hæc regula est freqnentius recepta, ut late refert Tiraq. supra n. 21. Castro, & alii moderni illam sequuntur. Ut autem ratio reddatur advertendum est, illum modum loquendi, & inferendi pęnam maxime habere locum in his pęnis, quæ non solum imponi, sed etiam fieri possunt immediate ab ipso legislatore sine actione rei, sed cum sola passione morali, seu privatione, ut sunt pęnæ censurarum inhabilitatum, confiscationum, nullitatum, & similibus. Et nunc est facilis ratio, quia per verbum de præsenti significat sufficienter legislator, se velle per seipsum, seu per suam legem inferre talem pęnam, & potest id facere: ergo verba continent sententiam latam, imo etiam continent executionem ejus.

Legem quæ pœnam fert per verbū præsentis indicativi continere sententiā latam Secus enim cōt neret mendaciū

27. Confirmatur, quia alias verba legislatoris continerent mendacium, quia dicit, v. g. Inhabilitamus; & non facit, hoc autem admittendum non est. Quapropter quando legis pęna talis est, ut non possit fieri immediate per ipsam legem, sed per actionem, vel ministerium hominis, fieri non potest, ut lex hoc modo loquatur per verbum præsentis temporis, quia indicet ipsum effectum pœnæ, sed ad summum per verbum indicans obligationem, ut, Mandamus restituere, solvere, & tunc non credimus per hujusmodi verbum simplex significari sententiam latam, nec obligationem in conscientia, ante sententiam judicis, nisi aliquid amplius addatur, obligamus in conscientia, vel aliquid æquivalens, juxta dicenda capite sequenti. Quia illud verbum præsentis indicativi non excedit vim verbi de præsenti in modo imperandi, ut restituat quadruplum, *Solvat*, &c. Dictum est autem hæc verba non significare sententiam latam: ergo idem est dicendum de aliis. Atque ita possent exponi auctores negantes hanc regulam, quos late refert Tiraq. supra, n. 24. Quod si de prioribus verbis loquatur, admittenda non est. Neque obstat, quod in multis legibus, etiamsi pœnam ferant per illa verba de præsenti, adduntur aliæ particulæ exprimentes sententiam latam, ut, *Ex tunc, eo ipso*, vel quid simile, in quo indicatur, nuda verba præsentis non sufficere. Hoc (inquam) non obstat, nam sæpe adduntur plures ex his particulis ad majorem abundantiam, declarationem, & firmitatem, & ad exaggerandam rei gravitatem, ut supra in simili dictum est, & sæpe repetit Tiraq. supra n. 26. & seqq. Qui n. 32. addit similem regulam de verbo præteriti temporis. Verumtamen vix potest per hujusmodi verbum pęna ferri, nisi utendo participio cum verbo substantivo, vel alio simili, ut *sit privatus, noverit se esse privatum*, vel, *sciat se amisisse* vel similia, quæ in seq. regula melius explicabuntur.

Notandū pro præced. regulæ.

28. Quinto ergo dicimus, superiores regulas applicandas esse ad verbum substantivum participio conjunctum: nam si participium fuerit temporis futuri, sententiam ferendam indicat, cujuscumque modi, vel temporis sit verbum substantivum, ut si dicat lex, *Excommunicandus est*, vel, *inhabilitandus sit*, vel *irritandus erit*, verbum autem præteriti cum tali participio, non potest commode conjungi in lege ferente pœnam, quia respicit futurum, non præteritum. Si a. esset dispositio declaratoria præteriti, posset in hunc modum proferri, qui hoc fecit, fuit excommunicandus, & tunc etiam significaret pœnam ferendam per judicem, non latam: quoties ergo participium est de futuro, non est canon, aut lex latæ sententiæ. At vero si participium sit de præsenti cum verbo substantivo, *sit*, vel, *est*, indicatur lata sententia. Oportet autem, ut per participium significetur pœna ipsa, quæ per legem immediate ab ipso legislatore sine interventu actionis alterius hominis fieri possit, ut cum dicitur, *privatus est, excommunicatus est*, &c. ut sumitur ex Glossa in l. *iubilemus* 2. §. *æconomus*. C. de sacros. Eccl. verb. *privetur*, cum aliis, quæ refert supra Tiraq. n. 26. Et ratio est, quia talis loquutio ad sui veritatem requirit effectum de præsenti: ergo facit illum, cum verba legis verificari debeant. Secus autem erit si per participium non significatur pœna ipsa, sed obligatio ad illam, ut supra in tertia regula in simili dictum est. Idemque censetur, si ponatur verbum *sit*, ut, *excommunicatus*, vel *privatus sit*, quia denotat imperium efficax, & faciens. Item habet eandem vim, si adjungatur nominibus habentibus æquivalentem significationem, ut si lex dicat, *Est*, vel, *sit inhabilis*, aut, *sit, vel est nullus*, nam hæc verba significant contractum annullari ipso facto. Imo tanta est vis illius negationis, ut etiamsi verbum *est*, ponatur de futuro, significare censeatur nullitatem ipso facto, quamquam non sit hoc omnino certum, ut videbimus capit. seq. ubi omnia, quæ pertinent ad pęnam ipso jure latam, magis explicabuntur.

Si participium fuerit futurum indicat sent. ferēdam.

CA-

CAPUT VII.

Quando leges imponentes pœnam latæ sententiæ obligent in conscientia ad exequendum ante judicis sententiam pœnam, quæ in actione consistit.

1. QUæstionem hanc in materia de censuris in 5.t. 3.p.disp.sect.11.succincte, & breviter expedivi, quoniam in illo genere pœnarum fere nullam habet controversiam, ut statim attingam: nunc autem quoniam de omni genere legum, & pœnarum differimus, generalius, & accuratius tractanda est. Ut autem distinctius procedamus, supponenda est communis partitio pęnarum. Nam quædam sunt, quæ requirunt ministerium hominis, ut executioni mandentur: aliæ, quæ per ipsas leges immediate fieri possunt, inter quas hæc est differentia, quod in prioribus pœnis lex non trahit secum exequutionem, id est non infert pœnam ipsam, sed ad summum obligationem ad illam; nam lex quæ jubet hominem flagellari, non flagellat, & lex quæ præcipit solvere quadruplum, non solvit, nec spoliat hominem sua pecunia, sed obligat, ut solvat. At vero in pœnis posterioris generis, lex ipsa per se potest non solum ferre, seu statuere pęnam, sed etiam inferre, seu exequi illam: lex enim canonica ferens excommunicationem latæ sententiæ, secum affert exequutionem: per se enim censuram imponit, idemque est in lege irritante, vel inhabilitante. Hæc autem differentia indicat aliam quia priores pęnæ requirunt aliquem effectum physicum, ratione cujus requirunt actionem hominis: posteriores vero consistunt in effectu aliquo morali: lex autem per se non potest facere effectum physicum: potest autem efficere effectum moralem, quales sunt inhabilitationes, impedimenta, censuræ, privatio dominii, &c. Et hinc etiam est, ut hæ pœnæ, quæ per legem immediate inferuntur, semper consistant in privationibus moralibus, ut sunt inhabilitates, nullitates, &c. quia pęna est malum, & ut sic est privatio, & ideo lex per se puniens non confert potestatem moralem, sed aufert. Aliæ vero pęnæ positivæ dici possunt, quatenus requirunt actionem positivam ad quam sequitur aliqua privatio, in qua malum illud pęnæ consummatur.

Communis partitio pœnarum.

2. Ulterius vero possumus subdistinguere primum membrum. Nam pœnæ requirentes actionem hominis, quædam postulant actionem tertiæ personæ distinctæ ab eo, qui punitur: aliæ per actionem ipsiusmet rei fieri possunt, & solent, vel ex necessitate, ut comedere, ambulare, &c. vel juxta communem, & usitatum hominum morem, ut solvere pecuniam De priori genere pęnarum, quæ postulant actionem alterius, non oportet in præsenti dicere: regula enim generalis est, illas nunquam ferri per legem latæ sententiæ, quæ statim obliget in conscientia. Ratio est, quia lex ad summum potest obligare reum ad sustinendam patienter, seu obedienter talem pęnam, quia ipse facere non tenetur, nec potest, donec talis pęna ab alio inferatur; alius autem non potest illam inferre ex vi legis, nisi ut minister justitiæ, ideoque necessario talis pęna requirit sententiam, & mandatum hominis applicantis, & exequentis pęnam legis. Quomodo autem reus teneatur parere legi post sententiam in susceptione talis pęnæ attingemus cap.seq. De hac ergo pęna nihil amplius dicere necesse est. Non omittam autem advertere, non solum censeri pęnam requirentem actionem alterius illam, quæ physice loquendo non potest aliter fieri: vix enim reperitur aliqua, quam non possit homo in se ipso exercere, spectando physicam potestatem: censetur ergo talis pęna omnis illa, quam vel non potest homo honeste infligere, ut est pęna mortis, juxta multorum sententiam, vel certe quæ esset nimis acerba, & crudelis, si homo cogeretur ad illam sibi infligendam, juxta doctrinam c.5. datam.

Subdistinctio membri primi.

3. Subdistingui potest pęna requirens actionem ipsius rei, in eam, quæ requirit positivam actionem, ut est solutio pecuniæ, vel flagellatio, & in eam, quæ requirit omissionem actionis: omissio enim moralis, & humana solet quodammodo inter actus morales computari, & in præsenti non immerito reputari potest per modum actionis, quia nec fit sine positiva voluntate, moraliter loquendo, nec sine dolore, & afflictione, imo sæpe cum majori, quam positiva actio. Hujusmodi enim pęna censeri potest jejunium, quia nullam requirit actionem, sed abstinentiam. Denique in hoc conveniunt hæ pęnæ cum pęnis activis, ut sic dicam, quia non possunt inferri immediate per legem quoad physicam privationem actionis, sed ad summum potest lex imponere obligationem in conscientia ad talem omissionem: nam lex imponens pęnam jejunii non potest per ipsam cogere hominem, ut abstineat vel invitus; potest tamen obligare ad abstinentiam, & similiter lex privans suffragio non infert ipsam omissionem suffragii, sed ad summum potest imponere obligationem ad illam. Veruntamen licet hæc consideratio, & subdivisio in corporalibus pęnis possit esse utilis ad intelligentiam legum, quia hæ corporales pęnæ ordinantur ad positivam corporis afflictionem, ut sunt jejunium, vel absoluta pœna non comedendi, vel non exeundi a carcere, vel a domo, aut civitate: nihilominus in spiritualibus pęnis similes privationes actionum sub pęnis privativis computantur, ut patet in suspensionis pęna, & magna ex parte in excommunicatione quæ privat communicatione, quæ in actionibus humanis consistit, & idem est de privatione suffragii, præsertim, quia simul solet lex invalidare illud, inhabilitando personam, quod pertinet ad moralem effectum ac privationem juris, seu facultatis moralis ad suffragium ferendum.

4. Tandem distinguere oportet varios terminos, quibus significari solet sententia lata per legem, præter eos, quos capite præcedenti obiter tetigimus. Interdum enim ipsum verbum, quo præcipitur pęna talis modi, ac temporis est, ut pęnam latam indicet, ut ibi diximus, & hic amplius explicabimus: frequentius verbo præcepti adduntur aliquæ particulæ, vel circumlocutiones, vel clarissima verba, quibus sententia lata per legem indicatur: particulæ sunt, *ipso facto*, *ipso jure*, *eo ipso*, *ex nunc*, vel *ex tunc*, & æquivalentes circumloquutiones communiter esse solent per effectus legis, quando statim fieri dicuntur, ut *vacare censeatur*, *sine dispensatione non eligatur*, *non faciat fructus suos*, *non possit eos retinere tuta conscientia*, *non valeat*, &c. clarioraque erunt verba, si addatur, *teneatur ante sententiam*, vel, *ante declarationem*, vel *ante omnem monitionem*, Clarissima denique erunt, si lex tot verba ex his accumulet, ut nullus tergiversationi detur locus, & præsertim si dicat, statim, & ante omnem sententiam hoc facere in conscientia teneatur: semper tamen sunt attente spectanda verba pęnæ, cui hæ particulæ adjunguntur, ut illud tantum gravamen intelligatur per leges ipso jure impositum, quod per talem vocem in propria significatione, vel secundum jus, vel secundum communem consuetudinem solet significari: ita enim debent pęnæ, & rigores restringi, quæ animadversio postea exemplis melius explicabimur.

Distinctio terminorum quibus significatur sententia lata.

5. Primo igitur de pęnis exequendis per actionem ipsius rei sit regula generalis: solum ita imponi, quando per verba legis tam clare explicatur lata sententia statim obligans in conscientia, ut vitari non possit sine corruptione, vel magna extorsione verborum legis. Hanc assertionem sumo ex communi sententia Doctorum, quos cap.5. retuli. Nam qui negant has pęnas posse imponi ipso facto, videntur loqui de potestate ordinaria (ut sic dicam) seu de ordinario jure: nam absolute fatentur, in casu raro posse id fieri, unde a fortiori dicent, nunquam esse ita legem intelligendam, nisi quando omnino verba cogunt. Alii etiam aliarum opinionum auctores fatentur: difficilius, & rarius imponi has pęnas ipso facto, quam alias privativas, unde oportet, ut clarissima verba requirant. Nam si in hoc genere pęnæ sic imponendo major est acerbitas ex genere suo, & ideo minor est illius usus, certe necessarium est, ut talis modus puniendi omnino in lege declaretur, & alias non censeatur

Regula generalis.

-atur a legislatore intentus. Quando autem lex sufficienter declarat obligationem ad talem pœnam, sine dubio obligat, quia potestas non deest, ut probatum est. Supponimus autem legem esse ita moderatam, ut non contineat crudelitatem, nec apertam injustitiam & ideo regulariter tales pœnæ sunt pecuniariæ, & non de omnibus bonis, sed in quantitate moderata, aut tolerabili. Denique supponimus, legem esse receptam, & non derogatam per consuetudinem contrariam quoad hanc partem, quod in omnibus legibus pœnalibus locum habet. Abrogari enim possunt per consuetudinem quoad pœnam, vel modum pœnæ, licet quoad reliqua observentur, ut notant Caietan. in Sum. verb. *excommunicatio*, c.75.& Nav.c.27.n.130.& infra dicemus. Et ita in præsenti posset lex non esse derogata quoad vim obligandi statim in conscientia ad pœnæ solutionem, quia consuetudo potest derogare legi in totum: ergo etiam in parte, separabili ab aliis.

Exempla regulæ prædictæ.

6. Ut autem hæc regula melius intelligatur, faciliusque possit ad usum applicari, nonnulla illius exempla afferre oportet. Primum sit de legibus præcipientibus actiones afflictivas corporis, ut est flagellatio, quam potest homo in seipsum, & sine peccato exercere. Huc etiam pertinet pœna exilii, quam potest in se quis exequi exeundo a loco prohibito, seu movendo, & agendo in seipsum, sine ullo peccato, vel indecentia. Ordinarie vero non solent cogi homines per solas leges ad hujusmodi actiones; licet non repugnet obligari. Ideoque in his maxime pœnis verum est, verba debere esse luce clariora, ut talem obligationem inducant. Harum vero legum exempla non habemus in jure civili, vel canonico. In aliquibus autem religionibus dicuntur esse aliquæ regulæ pœnales, quæ licet non obligent in conscientia absolute ad proximum opus, quod injungunt, vel ad cavendum, quod prohibent, obligant nihilominus ad aliquam pœnam, quam transgredientibus talem, vel talem regulam imponunt. Quæ pœna talis esse debet, ut non excedat disciplinam religiosam, & communiter esse solet brevis aliqua oratio, & posset extendi ad moderatam flagellationem propriam, & secretam, vel etiam ad jejunium, ut infra dicam. Ut tamen intelligatur esse obligatio in conscientia ex vi legis, & ante præceptum superioris, oportet, ut lex dicat in virtute sanctæ obedientiæ, vel teneantur in conscientia, aut quid simile juxta consuetudinem religionis.

De pœnis pecuniariis.

7. Secundum exemplum esse potest, de legibus imponentibus pecuniarias pœnas, in quibus facilius potest hæc obligatio imponi, quia ex genere suo leviores sunt, & sine dedecore, vel infamia impleri possunt. Hujusmodi sunt aliquæ leges in regno Hispaniæ, quæ prohibent aliquid recipere quibusdam personis, & puniunt transgressores in quadruplo, addendo, *ut in conscientia, & sententia non expectata reddere teneantur*. Ita referunt Cod.Cord.& alii ex l.2. Ordin. regal. tit.9.l.2.tit.14.l.4.tit.15.l.30.tit.21.l.15.ubi sic habetur: *In quibus pœnis ex nunc pro tunc eos condemnamus, ita ut in foro conscientiæ ad eas pœnas solvendas, etiam ante judicis sententiam teneantur*: Quia vero non dicunt hæ leges, *ante omnem sententiam, vel absque alia declaratione*, dubitari potest an coarctari possint ad sententiam condemnatoriam, & sufficienter exponi, ut ante sententiam condemnatoriam judicis oriatur hæc obligatio in conscientia, non vero ante sententiam declaratoriam, sed immediate post illam: nam condemnatoria satis aperte ponitur per legem, non tamen videtur excludere necessitatem juridicæ declarationis. Sed nihilominus censeo ex vi illorum verborum induci dictam obligationem, nulla expectata sententia judicis etiam declaratoria, tum quia alias inutilis fuisset tot verborum multiplicatio & exaggeratio, unde ipsamet extraordinaria forma præcipiendi indicat satis extraordinariam, & magis rigorosam obligationem ad talem pœnam; tum etiam, quia cum dicit lex, *ex nunc pro tunc*, particula illa *pro tunc*, non designat tempus post latam a judice sententiam declaratoriam criminis, de qua lex mentionem non fecerat, sed tempus commissi criminis, de quo lex fuerat loquuta; tum denique (quod notandum est) quia illa particula

Extraordinarius modus præcipiendi indicat rigorosam obligationem.

ante sententiam, licet indefinita videatur, æquivalet universali in lege absolute loquente, quia ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, maxime quia illud verbum *ante*, includit negationem sententiæ latæ a judice. Atque ita intelliguntur illæ leges a citatis auctoribus.

8. At vero Soto supra ad 4. ausus est carpere, aut reprehendere legislatorem civilem, eo quod usurpet verba illa, *in conscientia*, quia non est, inquit, secularium Principum de conscientia judicare, & in jure communi exemplum simile non invenitur, & fortasse ob eam rem tales leges usu receptæ non sunt. Sed certe excessit Soto, quia leges, quæ magna consideratione conduntur, non possunt tam facile reprehendi. Item quia princeps secularis potest obligare in conscientia, ut supra ostensum est, cur ergo peccat, explicando in actu signato usum illius potestatis ad superanda subterfugia, & tergiversationes hominum? Nec refert, quod in jure communi non inveniatur exemplum, quia non tenetur supremus Rex formam præcipiendi sumere a communi jure, sed potest novam addere, si expedire judicet. Quod si illæ leges (ut fertur) vel per posteriores leges, quoad hanc partem mutatæ sunt, non ideo fuit, quia essent injunctæ, sed quia vel hominum protervia prævaluit, vel experientia docuit, aliud magis expedire. Et nihilominus in novissima compilatione legum Hispaniæ in l.2.tit.18.l.1.extat lex, quæ prohibet Secretarios regios munera recipere sub pœna reddendi quadruplum, cum his circumstantiis, prima ut jurent, hanc pœnam solvere si in illam inciderint: secunda ex nunc illa condemnantur; tertio declaratur, ut ad illam solvendam in conscientia teneantur, nulla expectata condemnatione. De qua lege etiam solet dubitari, an sit recepta quoad hanc partem seu abrogata per contrariam consuetudinem, & an possit in illa habere locum expositio, ut non excludat necessitatem sententiæ declaratoriæ, & quidem hoc posterius valde probabile videtur; tum quia non dicit, *ante sententiam*, absolute, sed *ante condemnationem*, seu *non expectata condemnatione*: tum etiam, quia licet dicat, *ex nunc*, non addit, *pro tunc*, & ita licet lex ferat sententiam condemnatoriam, non designat tempus, pro quo illam fert, nec excludit sententiam declaratoriam: tum denique, quia etiam hoc modo tam juramentum, quam reliqua verba habent magnos effectus: nam ratione juramenti tenetur quis statim ac declaratur de crimine, solvere quadruplum sub pœna perjurii, nec potest occultare bona, quibus potest solvere pœnam, imo nec potest negare quantitatem munerum, quæ recepit, etiamsi in sententia non declaretur, sed tantum crimen recipiendi munera. Item ad hoc etiam obligat illa lex sua propria vi præter obligationem iuramenti: imo ita obligat, ut facta declaratione delicti nullus inferior index possit illam minuere, qui est etiam magnus effectus illorum verborum. Et saltem hoc modo videtur mihi illa lex observanda, nec posse dici abrogata contraria consuetudine, quia nec talis consuetudo probari potest, nec tolerantia Principis scientis illam.

9. Tertium exemplum afferri solet ex Conc. Lat. sub Leone X. & Motu quodam Pii V. ubi clerici beneficiarii non recitantes divinum officium fructus omnes omnium beneficiorum singulis diebus respondentes pro rata restituere obligantur in conscientia, statim, & absque alia declaratione, seu sententia. Ita enim esse illud præceptum, & pœnam in eo impositam intelligenda, late ostendi lib. 4. de Orat.c.29. & 30. Sed nihilominus hoc exemplum non pertinet proprie, & directe ad hanc regulam, quam modo tractamus, quia illa pœna privativa potius est, quam activa, ut sic dicam. Lex enim illa immediate impedit acquisitionem fructuum beneficii propter omissionem officii, quo posito impedimento ex natura rei sequitur obligatio respectu fructuum, quia nemo potest retinere sibi quod suum non est. Et ita interpretantur omnes illud præceptum, & colligitur aperte ex verbis Concilii, tum ibi, *Beneficiorum suorum fructus suos non faciat*, tum maxime ibi, *tanquam injuste perceptos erogare teneatur*. Illud ergo prius factum est virtute illius legis, secundum autem

Con. Lat. Motus Pii V. Beneficiariis non recitantibus fructibus correspondentibus beneficiis pro rata.

autem sequitur ex vi iustitiæ, non quia per se, & immediate in pœnam impositum sit.

10. Dices, interdum ex vi illius legis beneficiarius tenetur se spoliare fructibus iam perceptis, & quos vere fecerat suos: ut si quis grossam beneficii acquisierit, & receperit, iure illam accepit, & fecit suam; & nihilominus si postea recitare desinat aliquibus anni diebus, tenetur partem grossæ illis diebus pro rata respondentem restituere, iuxta declarationem aperte factam a Pio V. ergo nascitur hæc obligatio immediate ex punitione legis, non ex alia obligatione justitiæ. Sed hoc obstat, nam hæc obligatio restituendi partem illam ex eodem fonte, & eodem modo nascitur. Cum enim expresse Concilium dicat, *Fructus suos non faciat, sed eos tanquam injuste perceptos pro rata restituere teneatur*, & Pius V. non mutet, nec augeat hanc pœnam, sed tantum ratam illam declaret: non possumus nos ad aliquam restitutionem obligare ex vi illius legis, nisi eodem modo, & titulo. Dico ergo, ex vi illius legis factum esse, ut in dicto casu non percipiat fructus omnes grossæ, nisi sub conditione, & non omittendi peccaminose divinum officium. Unde si tunc recepisset grossam totam cum animo non recitandi decem diebus, iniuste recepisset, suamque non fecisset partem illam, repugnante leg. Concilii. Quando ergo bono animo, & proposito totam recipit quasi anticipata solutione, suam quidem facit, non tamen omnino plene & absolute, sed sub modo, & conditione tali, ut illa non impleta amittatur dominium, ex vi legis, quæ illud a principio infirmavit, ut sic dicam, & fecit pendens a futuro eventu, qui effectus legis privativus etiam fuit, & ex illo nascitur postea ex natura rei obligatio restituendi.

11. Quamvis autem hec vera sint, nihilominus ex illa lege sumitur probabilis confirmatio dicte regulæ: nam sicut lex humana imponit ipso facto pœnam privativam, ex qua necessario sequitur obligatio ad actionem pœnalem, ita potest obligare ad similem actionem pœnalem immediate. Colligitur etiam ex illis decretis, ut lex obliget per se ad actionem pœnalem, sive mediate, sive immediate, non oportere, ut semper expresse declaret formalibus verbis obligationem in conscientia ante omnem sententiam, sed satis esse, ut id explicet per aliquem effectum, qui subsistere non possit sine tali obligatione, vel quia necessario illam inferat, sicut ibi, ex effectu impediendi acquisitionem dominii, sequitur obligatio restituendi. Estque simile huic exemplum in Conc. Trid. sess. 23.c.1.de reform.ubi de beneficiario non residente modo ibi præscripto dicitur: *Statuit sancta synodus, eum pro rata temporis absentis fructus suos non facere, nec tuta conscientia, alia etiam declaratione non sequuta, illos omnes sibi detinere posse*, &c.

12. Atque ex dictis in hoc tertio exemplo intelligi potest, hanc regulam positam de pœnis consistentibus directe in actione hominis, cum proportione applicandam esse ad pœnas, quæ proxime privant actione humana, ex qua privatione sequitur pœnalis afflictio corporis: nam hæ pœnæ, ut supra dixi, moraliter æquivalent illis, quæ in actione consistunt, & ideo eadem doctrina ad illas est applicanda. Exemplum est in pœna ieiunii, quæ non tam agendo, quam carendo, seu abstinendo impletur. Hæc vero non tam est pœna civilis, quam canonica; & nihilominus non invenio eam ipso iure impositam in iure canonico. Nam licet Cord. d.q.36.ad hoc elleget, c.*quicunque*, 6.q.1.&c. *ut mensuræ*, de empti. & vendit. & c.*accepisti*, de sponsa duorum: in his, & similibus iuribus nullum est verbum indicans talem obligationem, vel sententiam latam; solum enim dicitur, *ut contrahens cum duabus, & periurus, & defraudans iustam mensuram, quadraginta dies in pane, & aqua pœniteat*; quæ verba non obligant statim ad illam pœnitentiam agendam, donec imponatur, ut de periurio explicui l.4.iuram.c.ult. in fine, & eadem ratio est de reliquis. Igitur in iure communi non habemus huius rei exemplum, tamen in regulis religiosis posset facile reperiri, in quibus servanda sunt quæ supra de aliis actionibus pœnalibus diximus.

Extensio prædictæ regulæ ad pœnas quæ proxime privant actione humana, ex qua sequitur afflictio corporis.

13. Aliud exemplum huius pœnæ est de fame, & carentia cibi sustinenda usque ad mortem; hanc enim pœnam interdum leges imponunt: tam acerba autem est, ut non possit ipso facto imponi. Imo etiam credo, nec per sententiam iudicis obligari hominem in conscientia ad illam implendam, si comedere possit. Solet autem quæstio esse, an tunc possit non comedere, & sinere se mori, si facultas suppetat comedendi; quæ ad materiam de homicidio spectat. 2.2.q.64. Aliud denique exemplum est de pœna permanendi in carcere, vel aliquo loco: nam illa etiam sustinetur per privationem actionis, sc. non fugiendo, & hæc etiam non solet imponi per legem, sed per mandatum hominis, de quo quando ponitur in solam pœnam, vel in ordine ad solam punitionem, dubium est, an possit obligare in conscientia, de quo alias. Nam quod ad nos attinet, leges per se ad hoc non obligant in conscientia, maxime quando grave damnum inde timetur, absolute enim existimo, non esse in usu tales leges, & ideo nihil amplius de illis in præsenti dicere necesse est. Nam quæ tractari solent de iusta punitione rei fugientis e carcere in 2.2.habent proprium locum q.69. ar.4.

De pœna famis usque ad mortem.

CAPUT VIII.

Lex imponens pœnam privativam ipso facto, quando obliget in conscientia ad executionem ejus ante sententiam.

1. VEnio ad pœnas privativas (ut communiter appellantur) quæ per ipsam legem immediate fieri possunt, quas in tres classes distinguo. In prima pono censuras. In secunda privationes quasdam, quæ non consequuntur suum plenum effectum sine actione hominis, ut sunt privatio beneficii acquisiti, vel propriorum bonorum. In tertia constituo quasdam privationes, quæ per legem solam integre fiunt, & non requirunt per se aliquam actionem hominis, nec ad illam obligant, sed solum ad abstinendum ab aliqua receptione, vel actione, ut inhabilitas ad matrimonium, ad beneficium, ad ferendum suffragium, & similia. Et in hoc tertio ordine posset comprehendi irregularitas; illam vero omitto, quia, ut supra dixi, irregularitas talis pœna est, ut nunquam nisi ipso facto incurratur, & ideo quomodocumque feratur, ipso iure imponi censetur, & incurri ante sententiam declaratoriam, nisi necessaria sit, ut infamia compleatur, ut in propria materia latius dictum est. De censuris etiam in particulari diximus t.5.in 3.p.disp.3.sect. 3.ubi generaliter diximus, inter omnes pœnas privativas censuras esse, quæ certius & facilius incurruntur quantum ad conscientiam ipsius delinquentis ipso facto, & ante omnem sententiam declaratoriam criminis. Ideoque quoties in canone censuram ferente additur, *ipso jure*, vel *ipso facto*, aut quid simile, esse canonem latæ sententiæ. Quæ est communis doctrina fere sine controversia, & pro ratione sufficit, quod verba illa in rigore sufficiunt ad hoc significandum, & quod communis usus, & sensus, ac observantia talium legum ostendit, in hoc sensu usurpari, neque in his canonibus temperatum esse aliquo modo rigore talium vocum. Cujus ratio esse potuit, vel quia hæ pœnæ sunt spirituales, & medicinales, & ideo animam statim ligare censentur, & cum hac veneratione, & timore semper susceptæ sunt, vel quia per censuras separatur quis a communibus bonis Ecclesiæ tanquam indignus, & ideo statim obligatur in conscientia, ut se separet, & abstineat. Pertinet enim ad pastorem Ecclesiæ separare indignos, & illis præcipere, ut se separent, quod præceptum in ipsa censura includitur.

Quoties in canone censuram ferentem additur, ipso jure, vel ipso facto, aut quid simile, esse canonem latæ sententiæ.

2. Omissis ergo censuris, ac irregularitate, de aliis privationibus, & inhabilitationibus, sit prima generalis regula. Quoties in lege, per quam hujusmodi pœna imponitur, aliqua ex his particulis, *ipso facto, ipso jure, ex nunc, eo ipso*, vel alia æquivalens ponitur, pœna fit aliquo modo per ipsam legem, & hoc continet sententiam latam quoad aliquid, & quoad illud vim habet obligandi in conscientia ad pœnam. Hanc regulam sumo

In privationibus & inhabilitatib per particulas, ipso jure, eo ipso.

sumo ex communi sententia Doctorum, quos allegavi in c. 5. & refert etiam Tiraq. dicto verbo, *revertatur*, n. 259. & potest sumi ex c. ult de præscript. in 6. ubi duobus modis dicitur quis privari bonis in pœnam, scilicet, vel per sententiam, vel ipso jure. Inde enim colligimus, particulam, *ipso jure*, semper efficere aliquid in quo non expectetur sententia ferenda. Unde ratio regulæ est, quia verba in lege non sunt superflua nec falsa, non possunt autem esse vera, & utilia, nisi aliquid operentur ante sententiam: ergo aliquem effectum habet lex vi vitalium verborum circa pœnam, quam imponit. Dices, poni ad terrorem, vel ad movendum judicem, ut cum rigore pena exequatur. Sed contra, quia hoc modo enervari possent, & frustrari omnes leges pœnales, nam semper dici posset, verba poni ad terrorem. Est ergo absurda illa interpretatio, & contra communem usum verborum, quæ synonyma non sunt, & potius est verborum corruptio. Quamvis enim legislator interdum multiplicet synonyma verba, quia nec repugnat veritati, & efficaciæ legis, eundem effectum multis modis significare, nec est omnino superfluum, quia fit ad indicandum rigorem, & ad majorem certitudinem, & claritatem: nihilominus quando verbum propriam vim, & significationem habet, etiamsi unum tantum signum ponatur de se sufficiens ad indicandam voluntatem legislatoris, satis erit ad effectum legis, quia non sunt cogendi legislatores ad exaggerationem verborum semper adjungendam: hoc enim contra rationem est, & frequenter non expedit. Sic ergo certum, hujusmodi leges semper operari aliquid ratione talium verborum: quid vero illud sit in his pœnis privativis, explicandum superest.

2. Regula. 3. Sit ergo secunda regula. Quoties lex fert pœnam privationis rei propriæ, & jam obtentæ, quæ sine actione hominis non potest plene mandari executioni, tunc talis lex, licet aliquem effectum pœnalem per se faciat, non tamen inducit statim absolutam privationem, nec obligat in conscientia ad illam exequendam quæ ex actione rei pendet, ante sententiam declaratoriam criminis, nisi ex aliis verbis legis, vel ex materia, aut consuetudine aliquid amplius colligatur. Hæc regula sumpta est ex doctrina magis recepta scribentium in hac materia. Prima ergo pars affirmans, illam legem aliquid per se operari, probatur sufficienter ex proxima præcedenti regula: ostendetur autem clarius declarando quid operetur. Nam primo ex vi illius legis ad incurrendam talem pœnam, & obligationem ejus, non est necessaria sententia condemnatoria, sed sufficit declaratoria, nam condemnatoria per legem ipsam fertur. Quia ex vi dictorum verborum aliqua sententia fertur, & non declaratoria criminis, ut per se patet: ergo condemnatoria pro tali tempore vel sub tali conditione, si de delicto juridice constet. Confirmari hoc potest ex l. *ejus, qui delatorem*, ff. de jur fisci, ubi Bart. id advertit, & late Felin. referens plures in c. ult. de rescrip. n. 37. Secundo hinc fit, ut talis condemnatio post factam declarationem extendatur, seu retrotrahatur usque ad diem commissi criminis, quia ex tunc lata est sententia, & propter hunc effectum posita est illa particula, & ita sumitur ex l. ult. C. ad leg. Jul. majest. & tradunt Doctores citati, & referendi. Tertio hinc etiam fit, ut licet talis lex non obliget in conscientia ante declarationem delicti ad dimittendam rem, qua privat, vel abstinendum ab usu ejus: nihilominus aliquo modo diminuat, & infirmet jus circa talem rem, & potestatem utendi illa. Hoc patet, quia eo ipso, quod potest pœna illa retrotrahi postea usque ad diem commissi criminis necesse est, ut potestas utendi illa re non maneat iam libera, & absoluta sicut antea erat, & consequenter, ut jus in illa fuerit diminutum, ut statim exemplis magis declarabitur. Sumiturque ex cap. *cum secundum leges*, de hæret. in 6. cum ibi notatis, & ex his, quæ notant, & late referunt Tiraq. d. §. *revertatur* n. 267. & 268 & Covar. in 4. 2. p. c. 6. §. 8. & 9. & alii statim allegandi.

Sent contraria regulæ posita. 4. Secunda vero pars negativa controversa est inter Doctores. Nam communiter Juristæ asserunt, ex vi talis legis teneri deliquentem in foro conscientiæ ad relinquendam rem, qua per legem privatur, sive sit beneficium, sive officium, sive bona temporalia etiam omnia, quæ aliquis possidet, si pena de omnibus universe loquatur. Ita tenent Abb. in c. 1. de const. & Felin. in c. *Rodulphus*, & ult. de rescriptis, n. 38. Matthæ. de Affl. & alii relati per Tiraq. supra n. 291. quos & ipse sequitur, & Navarr. in Sum. c. 23. n. 67. ubi in hoc æquiparat privationem beneficii, & similes privationes censuris, & irregularitati. Inclinat etiam Cord. dicta q. 36. Sequitur Castro l. 2. de leg. pen. c. 6. & lib. 3. c. 10. & Ant. Gom. tom. 3. variar. c. 2. n. 5. Fundamentum est, quia verbum *ipso jure*, vel *ipso facto*, in rigore hoc significat, & est efficax: ergo inducit talem obligationem, quia nihil est, quod impediat: nam supponimus fore justam pœnam, etiamsi cum hoc rigore feratur. Antecedens probatur exemplo censurarum: nam si in eis illud idem verbum habet hanc significationem, & efficaciam, ubique illam habebit. Neque refert, quod simplex illud verbum sine alia adjunctione, vel exaggeratione ponatur. Nam (ut dicebam) non tenetur legislator multiplicatis verbis suam mentem indicare, sed satis superque est, quod uno simplici, & sufficiente illam manifestet.

5. Nihilominus regula posita non solum secura, sed etiam probabilior est, cui multum favet Innocenti. in c. *cum nostris*, de concess. præbend. n. 1. Citari etiam potest Decius in c. 1. de constit. lect. 1. num. 20. Sed non recte sentit, quia generaliter de pœna loquitur, & non distinguit inter legem imponentem penam simpliciter, & ipso facto, sed illam æquiparat. Felinus etiam in c. *a nobis*, de simon. dubitat de sententia Panormitan. quam prius tenuerat, & cogitandam relinquit, possuntque in favorem hujus sententiæ adduci multa, quæ idem Felinus accumulat in dicto c. *Rodulphus*, nu. 37. In eandem inclinat Bald. in l. 2. C. de vectigal. & commiss. n. 2. dum ait, eum, qui cadit in commissum non teneri in foro animæ, etiamsi moriatur: tenet etiam Cagnol. *si quis major*, C. de transact. n. 160. & ibi Alexand. de Imol. Idem sentit Jul. Clar. l. 5. q. 73. n. 4. tenent etiam Archid. & Joan. Andr. quos refert, & sequitur Sylvest. verb. *Assasinus*, n. 4. & verbo *hæresis* 1. q. 8. nu. 12. & 13. Cov. dicto §. 8. n. 10. Contra, tract. de Contract. q. 7. Penna referens alios in Direct. Inquis. 3. part. comment. 158. ad q. 129. Multi autem ex his fundantur in generali principio, quia talis lex esset nimis acerba vel iniqua, cogeret enim homines ad se prodendum, & ad exequendam in se acerbissimam pœnam, ad quod nulla lex obligat. Sed hæc omnia non sunt universaliter vera, ut constat ex dictis, & dicendis, & ideo probatio non est efficax. Auctores affirmantes regulam prædictam, quia esset oip. situm nimis acerbum.

6. Ratio ergo solum est, quia particula illa, *ipso facto*, vel *ipso jure*, in his legibus posita sufficientem effectum habet, juxta priorem hujus regulæ partem: ergo non est amplius extendenda in his temporalibus pœnis. Probatur consequentia tum ex principio generali, quod penæ temperandæ sunt potius, quam augendæ; tum etiam quia alias sæpe tales leges essent nimis rigorosæ, & fere inhumanæ: tum præterea, quia communis usus ita interpretatur hujusmodi leges, & ideo iura ipsa quando majorem obligationem imponere volunt, plura etiam verba addunt, & magis rem explicant, ut videbimus. Denique confirmari hoc potest, quia in ipso jure videtur ita temperatus rigor talium legum in cap. *cum secundum leges*, de hæret. in 6. Nam ibi explicatur, in pena confiscationis bonorum, quæ propter hæresim imponitur, simul conjungi, quod sit ipso jure imposita, & quod actualem privationem requiratur sententia declaratoria criminis; ergo habemus ex jure, particulam illam *ipso jure*, in hujusmodi penis non excludere necessitatem sententiæ declaratoriæ. Recte enim infert Sylvest. supra, si in crimine læsæ majestatis divinæ recipit illa particula illam moderationem, ut non excludat sententiam declaratoriam, a fortiori dicendum esse idem in inferioribus delictis.

7. Responderi vero potest, in illo textu non dici, non teneri reum in conscientia ad exequendum in se talem penam ante sententiam declaratoriam criminis, sed solum non posse ab aliis cogi ad illam, seu bonis suis privari. Quod quidem longe diversum est, & distinctam valde rationem habet. Nam qui deliquit,

con-

conscius est sui delicti, & ita quoad se jam habet prolatam sententiam sui criminis, & sine injuria, vel scandalo potest pœnam sustinere a seipso; quoad alios vero non est delictum de se sufficienter notum, donec per sententiam declaretur; unde si aliis daretur licentia exequendi pœnam ante talem declarationem, esset occasio inferendi injurias, aliaque scandala inde orientur. Fateor equidem decisionem illius juris non esse formaliter, & expresse de quæstione, quam tractamus, alias nulla fuisset de bonis hæreticorum controversia. Nihilominus tamen valde probabile sumitur argumentum, quia si lex puniens ipso jure in bonorum confiscatione, non dat jus fisco ad usurpanda illa bona ante sententiam declaratoriam criminis, etiam non auferet ipsi possidenti jus retinendi illa, unde fit, ut non obligetur in conscientia se illis privare ante sententiam. Confirmarique hoc potest exemplis, quæ adducemus post sequentem regulam. Nunc affero unum ex Concilio Trident.sess.22.cap.11. de reformat. ubi fertur ipso jure pœna privationis juris patronatus contra laicos patronos, & beneficiorum contra clericos usurpantes bona Ecclesiarum. Et tamen certum est, per illam legem non obligari hos delinquentes ad se spoliandos, quia verba non cogunt ad interpretationem adeo rigorosam.

Explicatur particula ipso facto. 8. Fundamentum autem contrariæ sententiæ facile dissolvitur ex dictis. Particula enim *Ipso facto*, vel quælibet æquivalens, capax est amplissimæ significationis sententiæ latæ absque ulla necessitate declarationis judicialis, ut probat exemplum de censuris. Oportet autem ut vel ex ipsomet jure, vel ex communi usu constet, in hoc sensu, & hac intentione poni in lege a legislatore. Hoc autem in censuris invenitur, & fuit congruum propter rationem supra factam: in aliis vero pœnis nec locum habent prædictæ rationes, nec etiam ex jure, vel consuetudine constare potest ille sensus, quando major declaratio in lege non additur, imo contrarium constat consuetudine, & insinuatur in jure, ut dixi. Possuntque multa exempla afferri legum & canonum, in quibus, non obstante illa particula, non statim oritur obligatio ad pœnæ executionem, quatenus ex ministerio hominis pendet, ex quibus exemplis nonnulla statim afferemus, explicando sequentem regulam. In qua simul exponemus ultimam partem hujus regulæ, per quam illam limitamus, nisi ex materia, vel adjunctis verbis aliud colligatur.

3. Regula. 9. Tertia igitur regula sit, leges pœnales imponentes privationem ipso facto, inducunt absolutam privationem bonorum, quam intendunt, & obligationem in conscientia ad exequendam totam pœnam inde subsecutam, etiamsi ex actione hominis delinquentis pendeat, quando adduntur alia verba in lege, quæ hanc intentionem legislatoris satis explicant, vel quando lex esset inutilis, & inefficax, nisi hunc effectum, & obligationem induceret. Juxta hanc assertionem mihi valde placet communis opinio Panormitan.& aliorum, quam in proximo puncto, priori loco retuli, & eam admittunt alii allegati pro nostra sententia, uno, vel alio excepto, ut in sequentibus exemplis ostendam: ratio autem assertionis facile reddi potest. Nam posterior pars probata est in simili in capite præcedenti, ubi ostendimus, non esse interpretandam legem cum ipsius injuria, & vilipendio, & ideo extendendam esse ad sententiam latam si necessarium sit ad vitandum hoc incommodum: ergo idem in præsenti a fortiori dicendum est, & omnia ibi dicta possunt hic cum proportione accommodari, neque ea repetere oportet: ratio vero prioris partis, & totius regulæ est, quia legislator humanus potest hoc modo per se, & sua voluntate efficere talem privationem ex justa causa, & obligare ad similes actiones, vel omissiones ex simili causa, ut inhabilitat personam ad matrimonium, vel prohibet ferre suffragium quando expedit, vel aufert bona reipublicæ necessaria, ergo idem potest efficere in pœnam justam: ergo si hanc voluntatem satis explicet, re vera id facit. Neque obstabit, quod inde necessitate quadam morali sequatur actiones pœnales exequendæ ab ipso reo: tum quia ostensum est, has etiam actiones posse directe imponi in pœnam ipso facto, & ante omnem declarationem, sicut possunt præcipi ob alias rationes justas; tum etiam, quia semper supponimus, tales debere esse hujusmodi actiones, ut non excedant rationem justæ pœnæ, considerata qualitate delicti, & reipublicæ necessitate, & humanæ naturæ morali conditione, ac possibilitate. Unde etiam per se loquimur de hac obligatione, nam si per accidens interdum non potest talis executio ab ipso reo fieri sine magno scandalo, vel sine magna infamia, aut alio gravi incommodo, quod vix potest homo sibi ipsi inferre, tunc excusabitur quis ab obligatione, seu executione legis, id tamen est per accidens, nam lex per se obligat.

Exempla 3. regulæ. 10. Magis autem explicabitur hæc regula, adductis nonnullis exemplis, non ut illa, quæ ad alias materias pertinent, hic ex professo tractemus, sed solum attingamus ea, quæ ad generalem doctrinam legum intelligendam fuerint opportuna. Primum ergo exemplum sit de legibus canonicis, quæ propter aliqua delicta privant omni titulo, & dominio beneficii legitime antea obtenti, & possessi, & consequenter obligant ad resignationem beneficii jam obtenti, quæ resignatio actio positiva est, & satis onerosa, ac pœnalis. Sumiturque ex capite *licet canon*, de elect. in 6. ubi recipiens beneficium parochiale absque ordine sacerdotali, si intra annum non ordinetur sua culpa, ad illud renunciandum obligatur. Quod autem hæc obligatio sit statim in conscientia, his verbis apertissime declaratur: *Quod si intra idem tempus promotus non fuerit, Ecclesia sibi commissa, nulla etiam præmissa monitione, sit præsentis constitutionis auctoritate privatus.* *De obligatione ad ordines illius, qui recepit beneficiũ parochiale.* Hinc enim constat, hanc pœnam esse immediate privativam: ad illam vero sequi obligationem renunciandi, quia nemo potest retinere beneficium, quod suum non est. Unde etiam obiter colligitur, legem non solum posse ipso facto imponere pœnam privativam rei nondum habitæ, impediendo illius dominii acquisitionem, sed etiam rei habitæ, privando dominio jam acquisito: nam in illo casu jam ille erat dominus beneficii, & tamen illo privatur ante omnem monitionem, & a fortiori ante omnem sententiam declaratoriam, ut ibi sentiunt Glossa, & Doctores, & Navar.in sum.cap.25.num.118.

11. Dicunt vero aliqui, illam non fuisse pœnam impositam per legem Ecclesiasticam, sed fuisse declarationem legis naturalis: nam ordo sacerdotalis necessarius est ad officium, propter quod datur beneficium, & ideo, qui non ordinatur debito tempore, eo ipso ex natura rei amittit titulum beneficii, quod in illa lege fuit declaratum. Sed hoc est contra verba illius canonis: *Sit præsentis constitutionis auctoritate privatus*; non ergo est illa lex tantum declarativa, sed etiam constitutiva, & effectiva. Deinde falsum est, quod assumitur, nam licet ex natura rei sequatur ex beneficio parochiali obligatio ad sacerdotium, & ideo graviter peccet, qui est in mora notabili recipiendi illum ordinem: non tamen idcirco privatus est beneficio ex natura rei, quia semper potest emendari, & retinere beneficium, si ordinetur, stando in naturali obligatione. Unde licet in illo capite determinetur tempus implend. obligationem illam ad annum, quæ determinatio non erat ita certa, nec universalis ex natura rei, etiam quoad obligationem; nihilominus si canon ille non addidisset pœnam illam, sed solam obligationem suscipiendi ordinem ad tale tempus definisset, non teneretur transgressor illius legis dimittere beneficium, sed posset post annum, vel etiam post plures annos ordinari, & retinere beneficium sine nova collatione, aut novo titulo; quia in hoc nihil invenitur contra legem naturalem: fuit ergo illa pœna ipso jure lata per illam legem.

12. Aliter vero dici posset illam non fuisse propriam pœnam legalem, sed conventionalem, quia ex vi illius legis datur beneficium sub ea conditione, & dependentia ab illius complemento. Sed hoc licet non multum referat, gratis dicitur; tum quia lex illa effectum habere potuit in beneficiis acceptis, & possessis ante illam legem: tum quia etiam nunc operatur lex illum effectum in pœnam negligentiæ, & virtute sua sine respectu ad conventionem. Quia licet is, qui recipit bene-

neficium, ignoret pœnam illius legis, nec velit acceptare beneficium sub conditione, sed absolute, nihilominus lex operatur illum effectum.

13. Secundum exemplum præcedenti simile sumi potest ex Concilio Trident. sess. 23. cap. 2. de reformat. ubi simili modo punit Episcopos, qui intra sex menses a confirmatione sua non consecrantur, privando illos Episcopatibus. Hanc enim legem æquiparat præcedenti Navar. in summ. cap. 25. num. 118. & eodem modo ait obligare Episcopum ad renunciandum Episcopatui jam vacanti virtute illius legis. Sed adverto, ibi non haberi omnia verba, quæ in superiori canone, sed tantum dici, *sint ipso jure privati*: omittuntur vero illa, *nulla etiam præmissa monitione*, & ideo licet verba illa contineant sententiam latam, tum propter verbum præteriti, tum propter particulam, *ipso jure*, nihilominus sufficienter verificantur de sententia condemnatoria, & limitari possunt, ut non obligent nec habeant suum effectum ante sententiam declaratoriam criminis. Nam in his pœnis rigorosis subintelligenda semper est necessitas hujus sententiæ, quoties in lege expresse non excluditur, ut in præcedenti regula diximus, & ita hoc exemplum melius accommodatur ad præcedentem regulam, quam ad præsentem.

Episcopos, qui intra sex menses a confirmatione non consecrantur, privari Episcopatibus.

14. Tertium exemplum sumitur ex Extravag. *ambitiosæ*, de rebus Eccles. non alien. ubi inferiores Prælati, & Rectores Ecclesiarum, qui suorum beneficiorum bona contra præscriptum illius legis alienaverint, priventur suis beneficiis, per verba de præterito, *Privati existant*, & additis præterea his particulis, *ipso facto*, & *absque alia declaratione vacare censeantur*. Quæ ultima verba nullam patiuntur tergiversationem, quia non vacat beneficium, nisi quando amittitur titulus & dominium ejus: ergo ex vi talis legis ante omnem sententiam etiam declaratoriam amittitur beneficium, unde fit, ut statim oriatur obligatio in conscientia renunciandi illud. Et ita intelligunt pœnam illam Cajetan. in summ. verb. *excommunicatio*, cap. 75. Navar. in summa cap. 27. numer. 160. Corduba dicta quæst. 36. & alii, contraria consuetudine derogatam esse, vel multis in locis, vel ubique, quod ad præsens institutum non refert.

3. Exemplum, contra alienatores bonorum suorum benefic.

15. Quartum exemplum sumi potest ex cap. *pro humani*, de homicid. in 6. ubi occidentes alios per assassinos privantur beneficiis ipso facto, & eodem tenore, & eisdem verbis, quibus excommunicantur, hoc modo: *Excommunicationis, & depositionis a dignitate, honore, ordine, officio, & beneficio incurrat sententias ipso facto*. Et præterea additur: *Et illa libere aliis per illos, ad quos eorum collatio pertinet, conferantur.* Ubi est ponderanda illa particula *libere*, quæ indicat beneficia illa vacare ipso facto, & ideo posse aliis conferri *libere*, id est non vocato possessore, nec admissa aliqua exceptione, ut Glossæ exponunt, & ita utitur hoc exemplo Corduba d. quæst. 36. Verumtamen licet exemplum vix possit ad praxim reduci, juxta illa, quæ de illo delicto diximus in 5. tom. disp. 23. sect. 5. nu. 46. Nihilominus ut vim talium verborum explicemus, re vera illud exemplum magis ad præcedentem regulam confert, quam ad præsentem. Nam ibi non infertur privatio beneficii ante judicis declarationem de delicto; quia in textu ipso expresse additur: *Postquam probabilibus constiterit argumentis, aliquem tam execrabile scelus commisisse*, non esse necessariam aliam sententiam: ergo ad incurrendam priorem pœnam, & ut beneficia libere possint conferri, necesse est, ut prius de scelere constet probabilibus argumentis. Quod maxime videtur intelligendum, debere constare judici, ut judex est, ac subinde per se ipsum debere declarari. Quod sentit Felin. in cap. 2. de fid. instrument. numer. 9. addit tamen sufficere ad hoc declarandum vehementem præsumptionem ex indiciis, & conjecturis, quæ rem faciant moraliter indubitabilem. Posset etiam hoc extendi ad notitiam facti publicam, ita ut si delictum sit ita publicum ut nulla tergiversatione celari possit, omnes illæ pœnæ in actu incurrantur. Quod est probabile saltem quoad pœnam excommunicationis. Contrarium vero est probabilius quoad omnes, quia de omnibus textus loquitur, & verba illa magis proprie, & juridice referuntur ad probationem delicti in judicio, & non sunt extendenda in lege odiosa, maxime, quia pœnæ sunt multæ, & gravissimæ, quæ merito requirent notitiam juridicam delicti. Unde obiter adverto duo, unum est, quod in illo textu ex vi illorum posteriorum verborum etiam sententia excommunicationis non incurritur ante declarationem judicis de delicto, quod est ibi speciale, quia particula ipso facto expresse limitatur per posteriora verba. Aliud est, quod licet verba illa ultima non adderentur, nihilominus privatio beneficii non incurreretur ante sententiam ex vi priorum verborum, quia verbum *ipso facto*, non sufficit, & illud, *libere conferatur*, requirit actum hominis, & consequenter debitum ordinem per sententiam, saltem declaratoriam criminis.

4. Exemplum de occidentibus per assassinos.

In dicto exemplo non infertur privatio beneficii ante judicis declarationem de delicto, sed nec excommunicatio.

16. Quintum exemplum sumi solet ex motu proprio Pii IV. contra committentes simoniam confidentialem, quem refert Navar. cap. 23. num. 110. & concedit, in eo casu contrahi hanc pœnam statim, & sentit, legem illam obligare ad renuncianda beneficia ante omnem sententiam, quia Pontifex dicit, *Præsertim auctoritate privamus*; Ego vero in tomo primo de relig. lib. 4. de simon. cap. 43. in fine, censui, pœnam illam non ita incurri ante sententiam declaratoriam criminis, ut cogatur quis se spoliare beneficio, aut fructibus postea perceptis, quia illa verba tantum continent sententiam condemnatoriam, & æquivalent simplicibus verbis, *ipso facto*, & non additur expresse particula excludens necessitatem sententiæ declaratoriæ, & ita exemplum hoc videtur magis pertinere ad proxime præcedentem regulam, quam ad præsentem. Nunc vero attentius considerando initium illius clausulæ de illa resolutione dubitare cœpi. Præmiserat enim Pontifex plures cautiones, & circumstantias, quibus facile concederet viam ad probandum in judicio hoc delictum, etiamsi magna cautela, & solicitudine a delinquentibus occultaretur, & deinde subjungit: *Sed ne quisquam vana fiducia fretus non intendendi contra se judicii, in crimine perseveret, omnes & singulos*, &c. In quibus verbis aperte declarat Pontifex, voluisse omnino præcludere viam permanendi in tali delicto, vel committendi illud spe subterfugiendi judicium, & consequenter pœnas, & ideo statuisse tali modo omnes illas pœnas ut ad illarum effectum plane contrahendum nullum judicium necessarium sit, & consequenter, nec sententia declaratoria. Ergo ne frustretur intentio Pontificis, & lex illa in hac parte vana, & inutilis reddatur, necesse est fateri pœnas illas omnino contrahi, & obligare ante omnem judicis sententiam declaratoriam: quia hæc etiam sententia non fertur sine ordine judiciario, & requisitis probationibus. Quapropter in rigore loquendo, & spectata mente legislatoris ita mihi dicendum videtur, & ita hoc exemplo recte explicatur posterior pars hujus regulæ. Probabile autem est, pœnam illam non esse in hoc sensu communiter receptam, & ideo fortasse esse illi derogatum in hac parte per communem consuetudinem, quæ tolerabilis judicari potest, quia re vera pœna est valde rigorosa.

5. Exemplum, ex motu proprio Pii IV. contra committentes simoniam confidentiale, sed videtur pœna illa de privatione instantanea derogata consuetudine.

17. Sextum exemplum hic addo ex Concilio Trident. sess. 24. cap. 18. de reformat. ubi examinatores beneficiorum, simoniam in examine committentes, videntur ita privari beneficiis prius obtentis, ut ad illa dimittenda statim in conscientia obligentur, quia ibi dicitur, ut absolvi non possint a peccato simoniæ, *Nisi dimissis beneficiis, quæ quomodocumque antea obtinebant*, ibi enim aperte videtur loqui Concilium de absolutione a culpa in foro sacramentali; tum quia loquitur de absolutione a vitio simoniæ, non a censura: tum etiam, quia si loqueretur de absolutione in judicio externo, non diceret, *Nisi dimissis beneficiis* (quæ verba significant voluntariam dimissionem) sed diceret, *nisi ablatis beneficiis*, utique per judicem a quo, esset absolutio danda. Præcipit ergo Concilium, ut tales non absolvantur sacramentaliter, nisi dimissis beneficiis: ergo obligat illos in conscientia ad dimittenda beneficia, quia alias non posset præcipere, ut non absolvantur, quia si non tenentur dimittere beneficia, non peccant non dimittendo: ergo possint agere

6. Exemplum, de Examinatorib. simoniacis.

peni-

pœnitentiam de priori delicto, & sufficienter disponi. Nec enim dici potest, illam fuisse quandam reservationem peccati, quia neque ibi est verbum indicans reservationem, nec reservatio fieri solet præcipiendo simpliciter negationem absolutionis, nec conditio illa adhiberi solet in similibus legibus, nisi quia absque tali conditione homo non potest bene disponi, ad absolutionem, propter obligationem in conscientia, quam habet ad talem conditionem implendam: hanc ergo obligationem habent examinatores simoniaci ex vi illius legis: nam aliunde illam habere non possunt. Illa ergo forma puniendi plane inducit ipso facto hanc obligationem, ut sensit etiam lib. de simon. cap. 58. num. 3. Unde etiam videtur posse inferri, per illam legem privari delinquentes beneficiis suis, quia possent alias in conscientia teneri ad illa dimittenda, nec actio dimittendi beneficium proprium solet directe præcipi, sed solum quatenus consequitur ex privatione tituli, & carentia beneficii. Quod est quidem probabile, sed incertum, quia non sunt ampliandæ pœnæ adeo graves, minusque onerosum est, ut quis solum obligetur dimittere suum beneficium, quam ut ipso facto illo spolietur, cogaturque illud dimittere tanquam non suum, nec posset illud retinere sine nova oblatione, & titulo, neque fructus ejus, si forte illos aliquo tempore percepit. Videtur ergo limitanda illa pœna ad vim verborum, & quoad hoc potest illud exemplum acceptari.

7. Exemplum, de Cardinal. simoniacis in electione Pontif.

18. Septimum exemplum sumi potest ex ult. Concil. Lateran. sess. 5. sub Julio II. ubi contra Cardinales simoniacos in electione summi Pontificis fertur pœna privationis beneficiorum sub hac forma, *Eo ipso absque alia declaratione privatus existat*. Circa quam formam non est nunc tractandum, an illa constitutio habeat nunc vim suam in illo particulari casu, vel usu revocata sit (hoc enim in proprio loco actum est;) sed inquiri non immerito potest, ac debet, an forma illa ferendi talem pœnam sufficiat ad obligandum beneficiatum ad spoliandum se beneficio, illud renunciando ante omnem judicis sententiam, & consequenter, an faciat fructus suos, si illud retineat, vel teneatur illos restituere in conscientia similiter ante omnem sententiam. Aliqui enim dixerunt, non obstante illo rigore verborum expectandam esse sententiam declaratoriam criminis. Ita sentit Covar. in 4. 2. part. §. 8. num. 3. illat. 3. Fundatur, quia etiam post sententiam condemnatoriam, quando leges pœnales illam requirunt, non tenetur in conscientia reus condemnatus privare se suis bonis, aut illa reddere fisco, sed judex debet exequi pœnam, cui reus non potest resistere: ergo multo minus obligatur in conscientia quis propter solam legem, etiamsi maxime dicat, ante omnem declarationem, sed ad summum in foro exteriori poterit puniri, quia illam non servat. Hoc enim ultimum etiam insinuat Covar. respondendo ad Sylvestrum, licet non satis aperte loquatur: unde etiam indicat, si aliquid operatur illa particula, *Ante omnem declarationem*, esse in ordine ad forum externum, non quoad obligationem conscientiæ. Atque hanc opinionem sequitur Vasq. 1. 2. disput. 168. cap. 4. num. 15. Solum quia plures leges habent illam loquendi formam, essetque nimis asperum, omnes illas ita interpretari. Quis vero sit effectus illius particulæ ne inaniter in lege posita videatur, ibi non explicat, sed explicaturum promittit, non tamen invenio ab ipso declaratum, nisi fortasse id intendat in loco infra citando.

Communis sententia opposita.

19. Contraria sententia communis est: nam a fortiori illam tenet communis opinio Canonistarum supra citata, & Navar. & Cordub. & maxime Castro: imo etiam Soto dicto loco citato ad 8. fatetur, hanc esse vim illius particulæ, *Ante declarationem*, confugit tamen ad pœnas conventionales, & tandem dubitat de usu, propter rigorem talium legum. Expressius vero magisque in particulari hanc opinionem docuit Sylvest. verb. *Assasinus*, in fine, & veb. *Emphyteusis*: ratio vero est, quia illa verba ex vi particulæ, *ipso facto*, continent sententiam condemnatoriam, & addendo alteram, scilicet *Absque alia declaratione*, expresse excludunt necessitatem sententiæ declaratoriæ, & ita relinquitur condemnatio absoluta, & sine ulla conditione, vel mora: ergo statim operatur & per se exequitur talis lex pœnam, quam imponit. Probatur consequentia, quia nec deest potestas in legislatore ut supra probatum est, nec voluntas, cum per illa verba satis explicetur, ut ostensum est.

20. Et declaratur amplius, ac confirmatur, quia alias verba illa essent inania, neque efficerent quod significant: imo nec effectum aliquem moralem habere possent. Nam quod Covar. respondere videtur, nimirum in foro conscientiæ non habere effectum, habere tamen posse in ordine ad forum externum. Hoc (inquam) non video, quomodo subsistere possit. Quia multo minus potest quis incurrere pœnam in foro exteriori ante declarationem, quam in interiori, quia non potest judex exequi pœnam in aliquem priusquam declaret illum commisisse delictum, & ita non solum ad id non obligatur, verum etiam nec juste potest id facere. Reus autem ex se potest licite, & per legem illam videtur obligari: non esset ergo ullius momenti obligatio, nisi esset in conscientia.

21. Diceret fortasse Covar. particulam illam operari in ordine ad forum externum, non quia det licentiam judici exequendi pœnam ante declarationem delicti, ut bene probat ratio facta: sed quia facit, ut ante omnem declarationem delinquens censeatur incurrere pœnam, non quidem tunc exequendam, sed postea subsecuta declaratione. At hoc duobus modis potest intelligi. Primo ut ex vi talis legis deliquens postea puniri possit speciali pœna, eo quod statim ac deliquit, non solvit pœnam, vel non renunciavit beneficium nulla expectata declaratione. Et hic modus probabilis non est, nec sibi constans: tum quia si ille reus non obligatur statim ad exequendam pœnam ex vi talis legis, nullaque expectata sententia declaratoria, cur debet postea puniri, quia id non fecit? Vel si tenebatur ex vi legis, & ideo postea juste punitur tanquam fractor legis, cur illa obligatio non erit in conscientia, cum per legem præcipientem imponatur? Deinde (quod caput est) in illis legibus non agitur de punitione talis moræ in exequenda pœna, sed tantum de imponenda tali modo pœna pro alio delicto: ergo ficta est, & voluntaria talis interpretatio. Quocirca licet in similibus casibus possit fortasse judex Ecclesiasticus postea punire beneficiatum, qui post tale delictum beneficium retinuit, & in illo ministravit: hoc solum erit ex officio suo, & alia pœna fortasse arbitraria, & ad hoc ipsum necesse est supponere obligationem relinquendi beneficium ex vi talis legis pœnalis, quod nunc agimus. Covar. refutatur.

22. Alio ergo modo potest exponi, illum privari ante declarationem, quia postea declaratione secuta, pœna retrotrahitur a die commissi criminis, ac si tunc fuisset exequutioni mandata, atque hunc solum effectum tribuit illis verbis Vasq. disput. 173. cap. 2. neque alium apud ipsum reperio. Mihi autem non satisfacit: nam hunc effectum habet lex ponens similem pœnam ipso facto, vel ipso jure etiamsi ulteriorem particulam denuo faciat illa conditio, *Absque alia declaratione*, vel, *nulla monitione præmissa*. Nec enim dici potest, talia verba addi ad exaggerationem, vel majorem declarationem, præcedentis vocis ipso facto: tum quia est contra manifestam intentionem legislatorum, qui optime noverunt, particulam, *ipso facto* juxta communem interpretationem usu receptam, non excludere in his pœnis necessitatem sententiæ declaratoriæ, & ideo, ad excludendam illam addunt particulam prædictam, & recte intelligitur ex dicto loco Concilii Tridentini sess. 23. cap. 1. de reformat. ibi, *Nec tuta conscientia, alia etiam declaratione non secuta illos sibi detinere posse*: nihil enim aliud per illa interposita verba efficere voluit, nisi excludere necessitatem sententiæ declaratoriæ; tum etiam, quia, ut supra dixi, illa interpretatio legum habet locum, quando verba re vera sunt synonyma, & alia ratione multiplicari non possunt in eadem lege: hic vero voces non sunt synonymæ, & in omni proprietate intelliguntur addi propter proprios effectus, & significationes, ergo non sunt eludenda, & interpretanda, ut vana & inutilia reddantur.

23. Fundamentum autem Covar. falsum sumit: nam

nam ut ostendam capite sequenti, in his etiam pœnis, quæ per judicem imponendæ sunt ex virtute legum, post latam sententiam tenetur reus pęnam exequi juxta præscripta verba sententiæ, & justam judicis mentem, & hoc ipsum de lege dicimus, quando non solum fert sententiam, sed etiam præcipit executionem: hoc autem facit per verba prædicta, ut declaratum est. Dices: quamvis demus, legem per illa verba, *Sit privatus beneficio*, aut *bonis*, *ipso facto*, *& ante omnem declarationem*, tollere dominium rei, aut beneficii, non tamen inde sequi obligare delinquentem in conscientia ad spoliandum se re sua, vel beneficio, quia hoc est durissimum præceptum, & in eis verbis nec formaliter continetur, ut constat, nec virtute, quia possessio, & usus rei aliud est a dominio, & ita potest quis retinere possessionem rei, & usum, quamvis dominio privetur. Multi enim ita sentiunt fieri in confiscatione bonorum, quæ per legem ipso facto fit. Et hoc modo habet sufficientem effectum illa particula, *ante omnem declarationem*, quia ex vi illius statim vacabit beneficium quoad titulum, & proprietatem, licet quoad possessionem & usum retineri possit.

24. Respondetur in primis, quidquid sit de aliis bonis temporalibus, in beneficiis Ecclesiasticis hoc non habere locum, & idem esse existimo servata proportione in officiis publicis: ratio autem est, quia beneficium Ecclesiasticum non potest in conscientia retineri sine vero titulo: qui autem privatur beneficio, eo ipso privatur vero ejus titulo: item quia beneficium datur propter officium: qui autem est privatus beneficio omnino, ita ut beneficium vacet, jam non potest licite exercere officium proprium talis beneficii, & ideo non potest licite illud retinere, aut illo frui. Imo tales effectus sic facti, quando requirunt jurisdictionem erunt invalidi per se loquendo, & licet sustineatur propter titulum coloratum, possunt postea irritari, si alias irritabiles sunt, quia sententia retrotrahitur ad omnia: hæc autem sunt valde absurda. Item est ratio a priori, quia hæc beneficia non dantur principaliter propter recipientes, sed propter ministerium, & propter fideles, quibus ministrari debet, & ideo qui privatur beneficio, removetur ab illo ministerio, ac subinde illud amplius retinere non potest. Quæ ratio in quibuscumque officiis publicis locum habet. Præterea sequetur absurdum de fructibus beneficii, nam vel illos faciet suos, qui sic retinet beneficium, vel non; primum dici non potest, quia nemo potest juste accipere fructus rei non suæ, neque sine vero titulo potest quis facere fructus suos: si autem dicatur secundum: qui fieri potest, ut quis possit juste retinere fructus non suos? Vel si non potest retinere, quomodo potest juste accipere? Vel si neque accipere illos juste potest, quomodo potest juste retinere beneficium, cui debentur tales fructus? Igitur si leges illæ per verba prædicta privent titulo, & dominio beneficii, profecto etiam obligant in conscientia ad dimittendum illud, & hanc consequentiam in beneficiis omnes admittunt.

25. De aliis autem bonis fortunæ est magna quæstio, quam in materiam de Fide reservamus, ut supra dixi. Nunc ergo solum dico, non esse de illis eandem rationem; tum quia leges civiles, & canonicæ videntur ita interpretari pœnam illam, & concedere delinquenti naturalem retentionem talium bonorum, & usum in suum commodum, & sustentationem, quamdiu non judicatur de crimine, ut sumitur ex capite, *cum secundum*, de Hæret. in 6.& ex l.ult. C. ad leg. Jul. Majestat. & expressius in l. Hispaniæ part.6. titul.2. l.4. Neque in hoc est repugnantia, & si demus dominium transferri in fiscum, transfertur enim sub ea conditione, & limitatione, ut interim, dum non profertur sententia declaratoria, antiquus dominus retineat possessionem naturalem, & administrationem, ac certum quendam usum talium bonorum. Quod etiam non repugnat conditioni talium bonorum temporalium, quæ ad privata commoda possidentis ordinantur, & pravis etiam hominibus facile concedi possunt: in beneficiis autem Ecclesiasticis nunquam hoc leges declararunt, nec esset consentaneum illorum naturæ, & institutioni, ut declaratum est.

26. Ad fundamentum autem secundum ejusdem sententiæ respondeo, majus inconveniens esse, omnes leges sic loquentes ita exponere, ut inutiles fiant, & severitatem fortasse ad commune bonum necessariam amittant. Deinde dico, licet videatur durum, ita interpretari leges omnes ponentes illam particulam, tolerandum nihilominus esse, quia ita scriptum est, ut de legibus canonicis dicitur in cap.*in memoriam*, distin. 19.& de civilibus in l.*prospexit*, ff.qui, & a quibus, eo vel maxime quod leges punientes cum tanto rigore raræ sunt, nisi in gravissimis criminibus. Et præterea in bonis temporalibus, quando omnia confiscantur, in jure ipso habent limitationem, & declarationem supra explicatam: in aliis vero bonis beneficialibus poterit etiam prudens moderatio secundum rationem naturalem adhiberi, nimirum, ut hæc obligatio sit per se, per accidens vero excusari possit, seu impediri illius executio, vel quando sine gravi infamia, & publicatione delicti fieri non potest, vel quando necessarium esset ab statu cadere, & in gravi necessitate pro vita sustentanda constitui: tunc enim licitum erit suspendere executionem, dummodo ad superiorem fiat recursus, ut remedium adhibeat, & beneficium, aut officium restituat, & pœnam commutet, aut temperet, quod sine infamia potest occulte fieri consilio viri prudentis, quo in similibus casibus semper utendum est.

CAPUT IX.

Quæ obligatio oriatur in conscientia ad executionem pœnæ privativæ ex lege imponente illam ipso facto, quando executio pœnæ actionem non requirit.

1. EX regulis superiori capite propositis prima cõmunis est omnibus pœnis privativis, & ideo de illa jam non tractamus; secunda vero, & tertia tantum propositæ sunt de pœnis, quæ licet proxime privationem inducant, in actione consummantur. Et ideo superest dubium, qua ex his regulis utendum sit, in pœnis pure privativis, quę ad plenam executionem nullam hominis actionem requirunt. De quibus certum a fortiori est, quod si in lege dicatur *ipso jure*, & addatur *absque alia declaratione*, vel quid simile, statim absque mora lex ipsa exequitur pœnam, quia potest, & nihil est, quod expectetur, ut probatum est. Dubium ergo solum est, an simplex verbum, *ipso facto*, sufficiat in his pœnis; quæ distingui possunt: nam interdum sunt quasi passivæ, ut esse inteligibilem, esse incapacem bonorum, & similes, quæ tollunt passivam capacitatem, seu habilitatem; aliæ vero dici possunt activæ, quæ privant voce activa, seu reddunt inhabilem personam ad ferendum suffragium, ad eligendum, & similes.

2. De his ergo est valde recepta sententia, quoties lex pœnalis cum additione, *ipso facto*, vel simili, imponit hujusmodi inhabilitatem, etiamsi non addat, *absque alia declaratione*; vel aliud æquivalens, inducere statim illam inhabilitatem ante omnem sententiam, etiam declaratoriam criminis. Ita tenent aperte Cajetan. 2. 2. quæst.62.art.3.Sylvest.verb.*Assasinus*, Navar.Cord. & alii in cap.1.de const.& Tiraq. supra. Consentit etiam Medin.1.2.quæst.96.artic.4.& in his pœnis idem sentit Covar.in 4.part.2.cap.8.§.5.num.8. loquens de incapacitate ad hæreditatem paternam, quæ illegitimis spuriis imponitur ipso facto per leges, quamvis illa non tam sit filiorum pœna, quam parentum. Idemque ait in regula, *peccatum*, 2.part. §.6. de lege, quæ in pœnam impedit acquisitionem dominii alicujus rei, ut ex Concilio Lateran. supra retuli, & ex Trid. sess.23. cap.1.de reform. & simile habetur in sess.22. c.3. & Soto lib.10. de justit. quæst.5. art. 6. non audet hoc negare saltem de impedimento pure passivo: semper tamen reducit has pœnas ad conventionales, quia beneficia, vel officia dantur sub his conditionibus. Quod, ut sæpe dixi, voluntarium, & insufficiens est: tum quia illæ leges generaliter feruntur, etiam pro his, qui ante illas beneficia, vel officia obtinebant; tum etiam, quia non pendent, ex pacto, vel conventione, nec illo intuitu feruntur nec requirunt scientiam, aut consensum talis pacti, sed ex mera potestate legislativa feruntur.

Regula generalis pro particula, ipso facto.

3. Pro-

3. Probaturque ex cap. *cum singula*, de præbend. in 6. ibi, *Ex tunc eo ipso efficiatur ineligibilis*, & in fine, *Reddantur ineligibiles ipso jure*, ubi omnes intelligunt cum Glossa illam pœnam statim incurri, ita ut electio de tali persona facta nulla sit, & tamen inhabilitas illa, seu ineligibilitas non nascitur ex aliquo pacto, vel conventione, sed pure ex efficacia legis. Aliud exemplum hujus assertionis sumi potest ex Motu proprio Pii V. contra simoniacos, ubi recipiens beneficium per simoniam redditur inhabilis ipso jure ad beneficia, quæ pœna statim etiam incurritur ante omnem sententiam, ut proprio loco dixi, stante illa lege in sua vi. Huc etiam spectant canones, qui in pœnam alicujus delicti, ut uxoricidii, reddunt personam inhabilem ad matrimonium, ut constat ex cap. 1. & cap. *super eo*, & cap. *significasti*, de eo qui duxit in matrimonium, quam polluit, &c. Verum est, in his juribus non haberi particulam, *ipso facto*, vel similes, sed ex effectu colligi inhabilitatem ipso facto, quia talia matrimonia censentur irrita, & ita illa jura non probant, an alia jura per solas particulas prædictas censeantur illam inferre.

Præbendati sine justa causa non promoti intra annum ad ordines suis præbendis annexos ex tunc privantur voce activa in Capitulo;

4. Præterea de privatione quasi activa est optimum exemplum in Clement. *ut is qui*, de stat. & qualit. ubi præbendati in Ecclesiis Cathedralibus, qui sine justa causa non promoventur intra annum ad ordines suis præbendis annexos, *ex tunc* privantur voce activa in Capitulo. Quod intelligitur ante omnem sententiam, juxta Glossam, Cardin. Bonif. & omnes, plura afferemus infra, tractando de legibus irritantibus contractus. Ratio denique est, quia hic effectus est aptus fieri integre, & perfecte per solam legem, & ita potestas non deest: voluntas autem legislatoris sufficienter significatur per illam vocem, neque est ullum juridicum fundamentum ad limitandum illam. Item quia in hoc videntur hæ inhabilitates comparari censuris, & irregularitatibus, nec sufficiens ratio differentiæ assignari potest, neque ex usu aliud constat.

Dissentiunt Sotus, & Ledesm.

5. Ab hac vero sententia dissentit Soto lib. 1. de just. quæst. 6. art. 6. ad 4. & lib. 4. quæst. 6. artic. 3. circa finem. Ledesm. in 4. p art. 2. quæst. 18. art. 2. §. *postremo hæsitat*, qui loquuntur de inhabilitate quasi activa ad ferendum suffragium; tractant enim specialiter de legibus universitatum, per quas pœna inhabilitatis imponitur scholasticis hoc vel illud committentibus, & docet, tales pœnas non incurri, donec ipsi condemnentur. Et Ledesm. quidem non addit expresse, *Licet lex dicat ipso facto, vel ipso jure*, sed indefinite loquitur, supponitque legem pœnalem nunquam aliter obligare ad pœnam, & eisdem fere verbis loquitur Soto in posteriori loco: tamen in primo ubi ex professo rem tractat, aperte loquitur de legibus punientibus ipso facto, & extendit sermonem ad omnes electiones, & suffragia. Et præter rationes generales, quas supponit, addit aliam, scilicet quia alias vix esse posset tutus aliquis electus, vel qui cathedram per suffragia scholarium obtinuit, quia multi electo suffragantes fortasse inhabiles erant ipso facto, licet occulti. Hi vero auctores in primis excedunt, quatenus indicant, has leges in priori sensu intellectas, aut fore injustas, aut omnino excedere potestatem legislatoris humani: hoc enim satis improbatum est in superioribus, & ideo necesse non est, hic ad rationes generales respondere: hoc enim satis in superioribus actum est. Deinde ratio, quam Soto addit, non est magni momenti. Negatur enim sequela, & primo dici posset de occultis Ecclesiam non judicare, & ideo merito approbari hujusmodi electionem, seu collationem, & electum esse omnino tutum, & securum, quia non tenetur malum præsumere, & præsertim contra se. Verumtamen etiamsi electo constet, aliquem sibi suffragantem fuisse inhabilem pœnali inhabilitate, & solum ratione illius cathedram obtinuisse; nihilominus dico, electionem fuisse validam, quia licet ille esset inhabilis re ipsa, & quoad se, nihilominus erat minister toleratus, & publica authoritate suffragium tulit, & ideo acta ejus tenuerunt, juxta regulam l. *Barbatius*, ff. de offic. Præt. Et saltem, quoad leges Ecclesiasticas imponentes hanc pœnam, habet in eis locum moderatio Extravag. *ad evitanda*, ut ille censeatur prohibitus quoad se, non quoad alios, & ideo ipse peccat suffragio ferendo, nihil vero nocet electioni quatenus ad alios pertinet.

Fundamentum Auctoris.

6. Ex quo potest communis sententia confirmari, quia nisi ex vi hujusmodi legis obligetur talis homo inhabilis factus ad non eligendum, seu ad non ferendum suffragium, inutilis esset talis lex ipso facto imposita quoad particulam, *ipso facto*: nullum enim moralem effectum inde haberet, quod admittendum non est, ut supra ostendi. Dices, etiam tunc operari ut sufficiat postea sententia declaratoria criminis sine condemnatoria. Sed contra: nam tunc differentia erit verbalis, potius quam realis. Declaratur, quia tunc non poterit sententia retrotrahi, quia non poterit irritari suffragium jam datum, vel electio ratione illius facta, quia re vera fuit actus validus, ut ostensum est; ergo condemnatio non habet effectum, nisi ex quo fertur sententia, & quoad futuros effectus, quod pertinet ad sententiam condemnatoriam: & ita differentia erit de vocabulo, ut vix etiam talis erit, quia, ut notavit Simancas, tit. 9. num. 163. nullus judex profert sententiam declaratoriam criminis, quin declaret delinquentem reum pœnæ legis, quod est condemnare; imo hoc requiritur ad justitiam sententiæ definitivæ, juxta l. *Præses*, C. de sentent. & interloq. Ut ergo sit aliqua differentia in re, oportet, ut sententia retrotrahatur, & quod illa retrotractio per se habeat aliquem effectum, quo puniatur delinquens a die commissi criminis, quod in genere pœnæ locum non habet; ergo oportet, ut habeat suum effectum, etiam ante sententiam declaratoriam. Accedit quod alias moraliter illa lex esset inutilis, tum quia sæpe non punit, nisi prohibendo, & inhabilitando ad unum actum, qui ordinarie fit ante sententiam declaratoriam, & vix potest aliter fieri moraliter loquendo, quia hæ inhabilitates vix possunt sufficienter probari. At sententia postea lata inutilis esset, quia jam non habet locum dicta pœna, & alia non imponitur per legem, nec videtur posse imponi etiam arbitrio judicis, quia ille non peccavit sic ferendo suffragium, quia non erat inhabilis, sed inhabilitandus; ergo juxta materiæ capacitatem verisimillimum est, intentionem harum legum, quando addunt, *ipso facto*, esse pœnam inferre ante omnem sententiam extra conscientiam ipsius personæ.

Objectio cum responsione.

7. Quod autem diximus de valore suffragii, non obstante inhabilitate contracta, ipso jure, in primis locum habet in activa inhabilitate, non in passiva: nam rationes factæ non habent locum in eo, qui per legem ipso jure factus est ineligibilis, vel inhabilis ad cathedram; nam ille non exercet actum aliquem publica authoritate, sed ut privata persona suum commodum quærit, & ideo cum inique sese immisceat, non debet ejus malitia illi suffragari. Unde in illo etiam cessat altera ratio; quia licet illa inhabilitas sit occulta, nihilominus quoad ipsum inhabilem, habet totum suum effectum, & ita facit electionem, vel provisionem nullam, quia per hoc non nocet aliis, sed sibi, sicut de excommunicato, vel irregulari dicitur.

8. Deinde quoad activam inhabilitatem debet id intelligi de inhabilitatibus pœnalibus, non de illis, quæ tantum sunt ex defectu conditionum necessariarum, ut alicui detur potestas ferendi suffragium, ut est in hac universitate, ætas quatuordecim annorum, habere cursum integrum juxta morem universitatis, audivisse lectiones oppositorum, vel saltem sufficientem habere notitiam, seu informationem eorum, & ad hanc conditionem pertinet, ut opinor (quidquid Soto, & Ledesm. contradicant) conditio, ut quis sit inscriptus in matricula universitatis, juxta illius statuta: nam ille, qui non est inscriptus, privetur suffragio non in pœnam prioris omissionis, sed quia tunc non se gerit, ut membrum hujus communitatis, & ideo ad illam non pertinet electio ejus, & idem est de similibus. Quoties enim inhabilitas est ex defectu cujuscumque conditionis, ex prædictis suffragium erit omnino nullum, etiamsi defectus sit occultus, quia illa inhabilitas non est privatio potestatis prius habitæ, ut sic dicam, sed est perpetua carentia nunquam acceptæ potestatis. Nam hæc potestas non est ab intrinseco, ut sic dicam, sed est ex concessione Principis, Patroni, aut

aut superioris, qui illam non vult concedere nisi personæ habenti tales, vel tales qualitates; ideo, sicut supra dicebamus de legato relicto sub conditione, ea non impleta, non obtineri, ita hic dicendum est de habilitate ad ferendum suffragium. Et hoc plane significat lex, cum dicit, qui non fuerit quatuordecim annorum, non habebit suffragium, seu *no sera voto*, ut nostra habent statuta. Quæ eodem tenore loquuntur de aliis casibus.

9. Hinc autem difficile est discernere, quando inhabilitas sit pœnalis, quando vero substantialis, ut sic dicam, & ex defectu conditionis necessariæ: id tamen ex qualitate conditionis, & materiæ discerni poterit, maxime tamen ex usu. Illæ enim conditiones, quæ per se contendunt, ut persona habeat qualitates moraliter convenientes, ut sit idonea ad talem actum, & sine quibus ei non datur jus suffragii, possunt censeri substantiales; & carentia illarum non habet rationem pœnæ, sed cujusdam inidoneitatis. At vero quando inhabilitas ponitur non obstante idoneitate personæ propter actiones incongruas, & disconvenientes rectæ electioni, tunc censetur pœnalis. Quæ discretio maxime perfici potest consuetudine, quæ est optima legum interpres. Et ita solent in hac universitate distingui duplices inhabilitates, quasdam vocant juris, alias facti. Priores sunt, quas ego substantiales voco, & forte dictæ sunt juris, quia omnino impediunt obtinere jus ad ferendum suffragium, vel quia extra omne dubium inducunt ipso jure inhabilitatem, & annullant actum, vel quia non fundantur in facto personæ, sed in jure requirente talem conditionem ut essentialem in persona, ut sit capax suffragii. Aliæ vero dictæ sunt facti, licet etiam per jus introductæ sint, quia in facto fundantur, & ad illud cohibendum positæ sunt. Et ideo de his posterioribus inhabilitatibus dicimus esse pœnales, ac subinde, licet inhabilitent personam ipso facto, posse sustineri actum, si alias persona habeat omnes conditiones per se, & jure requisitas ad potestatem ferendi suffragium.

10. An vero in hac universitate istæ inhabilitates, quæ dicuntur facti, incurrantur ipso facto, itaut obligent personam ad abstinendum a suffragio ante omnem sententiam declaratoriam, dubia res est. Quia partem negantem suadet, quod in statutis non habetur particula, *ipso jure*, vel, *ipso facto*; affirmantem vero suadet ille modus loquendi, *No sean voto*, non habeant suffragium, qui videtur æquivalens, & habere vim negationis de præsenti, seu imperii practici denegantis, seu non concedentis jus suffragii. Et fortasse in rigore verborum, & attenta serie capit. omnium sub illo titulo contentorum, hoc posterius probabilius est: tantum si aliud habet consuetudo, sustineri potest; quia est interpres, & moderatrix legum. Et cum hoc temperamento moneo esse accipiendam sententiam hanc, qua docemus inhabilitates has statim incurri ex vi legum loquentium per verbum, *ipso facto*, scilicet nisi ubi aliud fuerit in aliqua lege consuetudine receptum. Et hoc modo limitanda sunt, quæ loquendo de particularibus vitiis, & pœnis in aliis locis scripsimus.

[illegible]

11. Sed tunc occurrit aliud dubium, quod etiam Soto, & Ledesm. attingunt, an scholaris, v.g. sub juramento a superiore interrogatus, an hoc vel illud fecerit contra statuta inhabilitantia, teneatur veritatem respondere, etiamsi occulte fecerit, vel possit sine perjurio negare saltem quando non laborat infamia, nec habetur semiplena probatio contra illum. Soto enim & Ledesm. supra absolute respondent non teneri, quando nec infamia præcedit, nec semiplena probatio, quia non interrogatur juridice, supponunt enim non incurrisse inhabilitatem ipso facto, & ita non posse jure repelli, donec legitime convincatur, & consequenter nec posse interrogari juridice, donec præcedat aliqualis probatio. At vero si supponamus hanc inhabilitatem ipso facto incurri, necessario dicendum est, subditum a Rectore interrogatum teneri veritatem confiteri, & ad mentem interrogantis respondere sub perjurii pœna, etiamsi nulla præcedat probatio, vel infamia: ratio est, quia tunc non interrogatur per se, & præcipue ad punitionem, sed ad cavendum peccatum, & injuriam tertii. Ille enim subditus supposita inhabilitate, & privatione, vel suspensione, quam incurrit, peccat graviter se immiscendo, & tendit ad faciendam alteri injuriam, usurpando judicium, vel electionem ad se non pertinentem; ad hos autem fines habet superior jus interrogandi occulta, etiamsi nulla præcesserit infamia; & subditus tenetur simpliciter veritatem fateri. Ut est certum in jure, cap. ult. de clandestin. desponsat. cum similibus, & est communis sententia Innoc. Panor. & aliorum in cap. *qualiter*, *& quando*, 2. de accusat. Angeli, Sylvest. & aliorum Summistarum verb. *inquisitio*, & Navar. in cap. *inter verba*, concl. 6. num. 255. & sequen. & tenet ipse Soto relect. de secreto, memb. 2. quæst. 6. conclus. 3. Quod si hoc fuerit grave onus, sibi imputet, qui se immiscuit: nam ante omnem interrogationem tenebatur abstinere. Et declaratur in aliis inhabilitatibus juris, quas non pœnales, sed substantiales appellavimus: de illis enim interrogati electores tenentur simpliciter veritatem fateri, tum quia agitur de cognitione necessaria ad legitimam electionem, tum etiam, quia intercedit ibi pactum tacitum, ut habeat suffragium, qui tales conditiones habuerit, & non alias; ergo omnes de his conditionibus legitime interrogantur, ne inique se ingerant, qui ad illud munus non sunt admissi, nec jus habent eligendi, & ideo in his non est necesse, ut præcedat aliqua probatio, vel infamia, quia non agitur de illorum punitione, sed de cavenda injustitia: ergo idem est dicendum in cæteris inhabilitatibus, si verum est, ita esse contractas ipsofacto, ut graviter peccent, qui tale judicium, seu suffragium usurpant.

Mens Auctoris.

Quando potest quis respondere amphibologice.

12. At vero ubi inhabilitas non est contracta ipso jure, donec per sententiam declaretur, probabilis est opinio Soti, nimirum, subditum sic interrogatum de actu occulto, de quo nulla infamia, vel semiplena probatio præcessit, non teneri veritatem aperire, etiamsi juret, sed uti posse amphibologia, respondendo ad mentem suam, non ad mentem superioris interrogantis, quia tunc, qui fert suffragium ante sententiam, non peccat, per se loquendo, quia suum jus retinet, dum non judicatur inhabilis, & ita jure suo utitur ferendo suffragium; ergo non peccat. Nec obstat, dicere, quod per legem fuerit prohibitus, quia illa prohibitio non obligat illum nisi per judicem, & ita directe instruit judicem, non obligat reum, donec condemnetur, atque ita non peccat juxta illam sententiam; ergo nec tenetur respondere superiori interroganti ad mentem ejus, & occultum suum factum aperiendo nisi legitime interrogetur, quia præcessit infamia, vel semiplena probatio. Probatur consequentia, quia jam tunc illa interrogatio non tendit ad vitandam culpam, vel injuriam tertii, quia ostensum est, nullam committi, etiamsi ille suffragium ferat; ergo tendit ad punitionem, ergo debet in ea juridicus ordo servari.

An prædictus tenetur restituere damna nõ electo affirmant Sot. & Ledesm. est tamen incertum.

13. Addunt vero Soto, & Ledesm. supra, quod si quis juridice interrogetur, non solum peccat, & est perjurus negando veritatem, sed etiam tenetur restituere damna, quæ fortasse ob eam causam patitur non electus. Sed hoc secundum valde incertum est, & contrarium fortasse est probabilius, supposito illo principio, quod ille non est inhabilis ipso facto. Nam tunc ille negando veritatem non peccat contra justitiam commutativam respectu eligendi, sed contra obedientiam respectu judicis, vel contra iustitiam legalem respectu reipublicæ, vel contra iuramentum, & religionem. Neque etiam ferendo suffragium post negatam veritatem ille peccat contra iustitiam, quia non amisit ipso facto ius ferendi suffragium, etiam postquam veritatem negavit, donec re ipsa condemnetur, quia illa est pœna ferenda, ut supponitur, talis autem pœna non aliter incurritur. Et ideo reus, qui negando inique veritatem, evitat condemnationem pœnæ alias ferendæ, non tenetur illam restituere, iuxta probabiliorem sententiam, quam nunc suppono ex Navar. in summ. cap. 18. num. 49. & aliis modernis.

Iuridice interrogatus tenetur respondere nisi sit periculũ.

14. Alterum vero de culpa regulariter verum est, supposita interrogatione legitima, quia non potest dari bellum iustum ex utraque parte, & quia lex illa iusta est, & non in vanum tales interrogationes præcipit, ergo obligat, saltem quando iuridice fiunt. Hoc autem videtur intelligendum per se: nam ex accidenti posset a

culpa

culpa excusari, qui non potest respondere verum sine magno scandalo, vel infamia propria, vel inimicitia, vel alia simili gravi jactura, & tunc licet interrogatio per se sit juridica; quia tamen ex accidenti respondens impeditur, licet respondeat, se non fecisse, habet locum subintellecta interpretatio, scilicet non ita feci, ut teneat propalare, & ita excusatur a mendacio, & perjurio. In his etiam legibus contingere potest, ut in præsumptione fundentur, & ideo juxta doctrinam satis receptam, si is, qui alias vere habebat jus suffragii, habeat animum servandi justitiam, & favendi digniori, poterit excusari ab obligatione confitendi suum factum occultum, quia lex id jubens fundatur in præsumptione, quæ tunc cessat, & intentio legis servatur. Hæc tamen posterior excusatio moraliter non est admittenda. Quia illa non est lex proprie fundata in præsumptione, sed fundata in morali periculo, quod imminet reipublicæ, seu Academiæ ex hujusmodi subornationibus, & muneribus, quibus electores corrumpuntur, & justæ electiones impediuntur, quod fundamentum non est præsumptum, sed verum, & licet in particulari cesset effectus ejus, non ideo cessat obligatio legis. Ideoque non excusatur quis ab obligatione respondendi verum, etiamsi intentionem habeat faciendi justitiam. Eo vel maxime, quod facile hi decipiuntur, & formant conscientiam juxta suum affectum, quem habent ad alteram partem propensum. Prior etiam excusatio, licet in rigore sufficiat, & contingere possit, tamen moraliter loquendo rarissima est, tum quia fere semper potest quis se subducere, & coram Rectore non apparere; tum etiam, quia potest ita moderari responsionem, ut ad inhabilitatem confitendam sufficiat, & infamiam non inducat, qua sublata, alia incommoda levia esse solent.

Magno scandali, infamiæ propriæ, vel inimicitiæ, vel alius simi. lis gravis jacturæ.

15. Denique sincere spectato tenore statutorum, & legum, & præcipue hujus Academiæ, sentio, teneri scholares, qui ad suffragia ferenda se offerunt, & coram Rectore præsentantur, veritatem fateri, sive præcedat infamia, sive non; tum quia illa interrogatio non est primario propter punitionem; sed propter morale bonum commune reipublicæ, & (ut ita rem explicem) non oritur ex affectu justitiæ vindicativæ, sed ex affectu justitiæ distributivæ, & legalis, & hoc est satis, ut interrogatio sit justa, etiamsi infamia non præcedat. Quia non est necesse, ut semper interrogatio fiat ad impediendum peccatum futurum, sed satis est, ut fiat propter communem utilitatem, & ad tollendam materiam, & communes occasiones peccatorum; ut bene notavit Navar. in dict. cap. *inter verba*, concl. 6. num. 258. & 264. & 265. tum etiam, quia lex illa indifferenter præcipit exigere juramentum, & sub eodem tenore in omnibus illis articulis, sive pertineat ad conditiones quasi substantiales ad jus suffragii habendum, sive ad alias, quæ tendunt ad cavenda mala, & occasiones injustitiæ publicæ, & acceptionis personarum. Et similiter ponuntur pro omnibus personis, nulla habita ratione infamiæ, nec alterius ordinis judicialis; ergo supponit illa lex, interrogationem illam esse justam, & æque posse omnes, & in omnibus casibus obligare, alias lex ipsa non esset justa, quod dici non potest; ergo sicut tenentur omnes respondere veritatem in inhabilitatibus juris, seu substantialibus quantumvis occultæ sint, in reliquis: tum præterea, quia sub hac lege, & conditione admittuntur omnes ad suffragium ferendum, ut illis interrogationibus vere respondeant juxta mentem interrogantis (hæc enim sine dubio est intentio legis) & has conditiones accipiunt electores sine ulla limitatione, vel discrimine; ergo tenentur illas servare, vel non dare suffragium.

Teneri absolute scholares afferentes se ad suffragia veritatem fateri, sive præcedat infamia, sive non.

16. Unde est magna differentia inter hanc interrogationem, & illam, quæ tendit ad vindictam: nam in hac posteriori, interrogatio, & responsio est quasi coacta, & in malum interrogati; illa vero prior est magis voluntaria ei, qui vult ferre suffragium, & per se ordinatur ad cavendam justitiam in electionibus, & ideo non est necessarius alius ordo juridicus in hac interrogatione præter illum, quem statuta præscribunt, cui electores voluntarie subduntur. Nec etiam facile admittenda est excusatio consuetudinis, per quam dici solet hic rigor talium legum temperatus. Nam consuetudo illa videtur potius corruptela, quia est contra bonos mores, & præbet occasionem innumeris malis, nec etiam talis consuetudo censeri potest tolerata a Principe sciente illam: nam semper reprehenditur, & reprobatur, & si contingat, aliquem convinci de mendacio, punitur: atque hoc maxime observandum est in gravioribus actibus & transgressionibus, ut sunt emptio, & venditio suffragiorum, & alia illicita pacta, & similia, quæ valde corrumpunt justitiam, & mores publicos; in rebus vero levioribus, ut sunt loqui, ingredi domum, & similes, facilius admitti posset probabilitas contrariæ sententiæ, maxime favente consuetudine, quæ quoad hæc leviora magis tolerata esse videtur.

Consuetudo contraria dicta est corruptela.

CAPUT X.

Utrum omnis lex pœnalis obliget reum ad pœnæ executionem, saltem post sententiam judicis.

1. Hæc quæstio videri potest pertinere potius ad potestatem, & vim præcipiendi explicandam in judice, quam in lege: tamen quia sæpe pendet ex sola lege, & semper ad illam cooperatur lex, ideo breviter hoc loco explicabitur. Duo igitur distingui possunt in omni pœna, scilicet pati, & agere. In passione videtur consistere pœna per se, ac formaliter de illa loquendo, ut pœna est, quia consistit in privatione alicujus commodi; privatio autem ut sic, in passione, vel quasi passione consistit. Quod si aliquando pœnæ positivæ esse videntur, ut verberatio, & combustio, & similes, non habent rationem pœnæ, nisi ut passiones, & receptiones quædam sunt, tali subjecto disconvenientes, & ideo nulla est pœna sine aliqua passione ejus, qui patitur. Actio vero requiri solet quasi antecedenter ad pœnam, & ideo interdum inferri potest pœna per actionem transeuntem alterius sine cooperatione patientis, interdum fieri potest a solo patiente quasi immanenter in se operante, aliquando ab utroque, ideo partim a patiente, partim ab alio. Addit etiam Cajetan. 2. 2. quæst. 62. art. 3. aliquando fieri sine ulla actione, ut in censuris, irregularitatibus, &c. Et ita communiter loquuntur alii. Si quis autem recte consideret, sicut ibi non est actio physica, ita neque passio, & sicut est passio quædam moralis, ita etiam est actio moralis, quæ est excommunicatio activa, v. g. vel immissio talis inhabilitatis, &c. quæ in virtute est veluti quoddam præceptum legis, vel hominis imponentis obligationem abstinendi ab hoc, vel illo munere, fructu, vel communicatione, vel etiam inhabilitantis personam ad aliquid. Et melius fortasse dicitur, hanc pœnam non postulare aliam actionem propter illam, quam lex & sententia facere potest.

2. Primo ergo, quod attinet ad passionem pœnæ, nulla est difficultas. Dicendum est enim legem etiam post sententiam latam non obligare per se, & immediate ad passionem, obligare tamen per se loquendo, ad sustinendam passionem pœnæ patienter, & sine propria resistentia, vel obligare ad ea, quæ secum affert privatio pœnalis semel illata. Priorem partem pono præcipue propter pœnas, quæ consistunt in physica privatione, seu passione. Et probatur facile, quia pati, ut sic, immediate, & per se, non cadit sub obligationem: nam obligatio cadit in actum liberum; passio autem, ut sic, non est libera, nisi ratione actionis. Potest autem sub obligationem cadere, non resistere passioni, seu ne passio inferatur. Et quoad hoc certum est, legem pœnalem obligare post sufficientem sententiam latam, quia tunc habet judex jus exequendi sententiam; ergo alter non habet jus resistendi, alias daretur bellum justum, ex utraque parte. Loquor autem de propria resistentia positiva: nam impedire pœnam per fugam, non est prohibitum in conscientia, quando pœna corporalis, & gravis est. Dixi autem: *Post sufficientem sententiam*, quia debet esse justa, & secundum leges lata; alias non potest conferre jus ad sui executionem.

3. Ubi statim occurrebat quæstio, quid dicendum sit, si sententia sit justa in exteriori foro secundum allega-

allegata, & probata, re tamen vera non habeat fundamentum veritatis. Sed hæc quæstio magis pertinet ad potestatem judicis, quam legis, habetque proprium locum in 2.2. quæst.60. artic.5. & quæst.67. artic. 2. & quæst.96.artic.4. ubi a commentatoribus tractatur, & Soto lib.3.de justit.quæst.4.art.5.Et de censuris tractata est a nobis late quantum materia illa postulabat, tom. 5.disput.4. sect.7. num.8. & sequentibus. Videri etiam possunt, quæ supra diximus de lege injusta, & de vi, quam habere potest ad obligandum. Resolutio ergo brevis est, quod licet illa sententia per se non obliget reum ad executionem pœnæ, quando illam commode vitare, aut fugere potest, sine publica resistentia, vel scandalo; nihilominus obligare ad parendum executioni judicis, vel legis, quando sine resistentia violenta, vel scandalosa vitari non potest; hæc enim resistentia nunquam licet, quando sententia est justa secundum allegata, & probata, quia tunc judex legitime utitur potestate sua, cui subditis parere tenetur.

4. Secundo, nulla relinquitur quæstio de pœna, quæ per solam actionem solius judicis, aut legis inferri potest. Hoc patet, quia si pœna sit physica, & efficienda per actionem judicis, illum obligare poterit, aut ministros ejus, non autem reum, nisi modo dicto in præcedenti assertione. Si vero sit moralis privatio, sive fiat per solam legem, sive mediante sententia per se ipsam operante, ut in excommunicatione, & similibus ibi nulla est necessaria obligatio respectu solius passionis talis pœnæ, quam immediate facit lex vel sententia, quia illa operatur etiam in invitum. Unde non est in potestate patientis illi resistere; nam prolata sententia excommunicationis justa per canones, vel homines, reus necessario relinquitur excommunicatus, nec potest resistere, licet maxime velit, & idem est in similibus. Ideoque quoad hoc non habet locum obligatio parendi, quia ubi non potest esse resistentia, non est libertas in non resistendo, & ideo nec potest esse obligatio parendi proprie quoad receptionem talis privationis. Ipsa tamen privatio, seu censura, aut inhabilitas affert secum obligationem ad patiendas, vel exequendas alias privationes, seu carentias, quæ aliquo modo pendent ex hominis libertate, & necessariam connexionem habent cum primaria privatione, ut non communicare, non contrahere, & similes. Hoc etiam est per se clarum, quia quoad hæc pœna illa includit præceptum legis, vel judicis, in cujus observantia consistit executio talis pœnæ; sed tenetur quis obedire præcepto justo; ergo, & exequi pœnam quoad hanc partem, & hoc satis constat ex dictis capite præcedenti.

5. Tertio ergo superest quæst. quando pœna, vel requirit actionem, aut cooperationem ipsius rei, vel saltem per illam fieri potest, an tunc obligetur reus ad operandum, vel cooperandum, saltem post sententiam judicis. Multi enim affirmant, post latam sententiam teneri reum ad exequendam pœnam lege statutam, si actio illa non includit intrinsecam malitiam, vel nisi hoc modo pœna reddatur injusta, ut esset, se occidere, vel mutilare. Tribui solet D. Thom. 2. 2. quæst.62.artic.3. ubi negat teneri reum ad pœnam ante sententiam, post sententiam vero judicis condemnantis ad pœnam dicit teneri, & eodem fere modo loquendi Cajetan.ibi clarius id docet, 2.2.quæst.69.artic.4.& Soto lib.1.de justit.quæst.6.art.6.concl.5.Castr.lib.2. de leg.penal.cap.3.Navar.in summ.cap.23.num.66.Ledes. in 4.2.part.quæst.18.artic.2.Anton.Gom.3.variar.cap. 14.numer.3.Cordub.dicta quæst.36.Felin. cum Bald.& Anch.quos refert in cap.1.de const.numer.46. & plures adducit Tiraquel. in l. *si unquam*, verf. *revertatur*, numer.291. Ratio hujus sententiæ est, quia lex habet vim obligandi ad pœnam pro aliquo tempore, vel statu, sed nullum potest esse magis opportunum, quam post latam sententiam judicis (quid enim aliud spectandum superest) ergo. Item quia sententia, quam justam supponimus, habet vim præcepti, sed subditus tenetur obedire superiori præcipienti; ergo.

Sentent. affirmans teneri reum post sententiã ad exequendum in se quãdo actio non includit intrinsecam malitiã quãd lex habet vim præcepti.

6. Secunda opinio negat teneri reum etiam per sententiam damnatum, exequi pœnam in se, vel actionem aliquam exercere, qua illam exequatur, vel ad illam cooperetur. Ita sentit Covar. lib. 1. variar. cap.2. numer.10.& in 4.2.part.cap.6.§.8.numer.10. illat.2. & num. 12. & tribuit Cajetan. de quo jam dixi. Citat etiam Adr.quolib.6. art.1. illat.3. Sed ille aperte loquitur ante sententiam, & potius inferius refert Paul. in Clement.*Pastoralis*, de re judicat. dicentem, quod filii, quorum pater incidit in crimen læsæ majestatis, possunt subtrahere de bonis ejus, & nunquam restituere. Ipse vero ait, *Sed hoc non assero*, sentiens teneri ad restituenda illa bona, si pater de crimine damnetur. Et ita ille Paul.videtur opinioni Covar. adhæsisse. Et pro eadem potest allegari Dec. in cap.1.de constit. quia licet in illa postea non persistat, quia putat legem pœnalem etiam ante sententiam obligare, nihilominus ex hypothesi tenet, quod si lex non obligat ante sententiam, neque post sententiam obligabit ad pœnæ executionem. Solet ad hoc allegari cap. *suam* de pœnis, ubi Papa prohibet, ne quidam clerici in pœna molestentur etiam post condemnationem. Ratio autem præcipua est, quia ad officium judicis spectat, non tantum proferre sententiam, sed etiam exequi; reus autem non tenetur subire officium judicis, nec fieri minister ejus contra seipsum; ergo per sententiam non obligatur ad talem actionem, sed ad solam passionem sine resistentia. Et ita solvit hæc sententia fundamentum præcedentis; tum quia negat, legem pœnalem inducere hanc obligationem, etiam pro illo tempore; tum etiam, quia putat, præter sententiam aliquid aliud esse expectandum a jure, scilicet executionem. Unde etiam negat, in sententia justa includi tale præceptum, sed solam sustinendi pœnam, quod probari potest argumento quodam in superioribus facto, quia non plus potest præcipere judex, quam lex, vel saltem non intendit plus præcipere, quia judicat secundum legem; sed lex non præcipit actionem executivam pœnæ, sed tantum sustinentiam; ergo.

Sentent. negativa quia exequi est judicis.

7. Veruntamen controversia hæc facile componi poterit: nam si res ipsa distincte explicetur, parva esse potest dissensio, nisi fortasse in uno, vel altero exemplo diversarum pœnarum. Primo ergo ex parte sententiæ distingui potest inter sententiam condemnatoriam, vel declaratoriam: nam de utraque potest quæri, an post illam latam oriatur prædicta obligatio. In hoc autem puncto necesse est, ut ex parte legum distinctio cum proportione fiat. Nam si lex continet tantum pœnam ferendam, nec operari potest, nec locum habere sententia tantum declaratoria criminis. Primum patet ex dictis cap. præcedenti: nam hoc specialiter operatur particula, *ipso facto*, ergo illa deficiente, cessat effectus: ratio etiam est evidens, quia sententia tantum declaratoria, ut talis est, non præcipit aliquid de novo, sed solum dat publicam, & juridicam notitiam delicti; at neque lex ipsa in illo casu præcipit, quia non fert pœnam ipso facto, ut supponimus; ergo non est, unde oriatur obligatio. Secundum autem, scilicet non esse locum tali sententiæ in eo casu, patet, quia in illo maxime locum habet dictum supra citatum ex l. *Præses*, C. de sentent. & interloq. *Legem definitivam non absolventem, vel condemnantem reum pro justa non habet.* In eo autem casu si daretur sententia pure declaratoria criminis, nec absolveret, nec damnaret, nec formaliter, ut supponitur, nec virtute, quia nec lex ipsa damnaret; esset ergo sententia injusta, imo & ridicula, & adeo stulta, ut moraliter non sit possibilis.

Mens & distinctio authoris.

8. Secundo aliter dicendum est, quando lex imponit pœnam ipso facto: si ex parte rei aliqua actio, vel cooperatio necessaria est, ad illam obligatur statim in conscientia post latam sententiam declaratoriam criminis. Probatur contraria ratione, quia licet talis sententia non præcipiat, lex tamen præcipit illa sententia posita, seu pro illo statu, ut cap. præcedenti declaratum est. Supponimus autem præceptum esse justum, id est, pœnam esse talem, quæ etiam hoc modo imposita non excedit debitam moderationem, vel æquitatem humanam; ergo tale præceptum statim obligat. Unde propter hanc causam nunquam illa particula ponitur in lege, nisi ubi pœna adjuncta talis est, ut possit, & licite, & convenienter mandari executioni, & observari ab ipso reo; ergo signum est, legem intendere obligare eo ipso, saltem postquam senten-

sententia declaratoria profertur. Confirmatur ac declaratur: nam si lex dicat, *ipso facto*, & *absque ulla declaratione*, per se obligat in conscientia ad executionem pœnæ; ergo quando ponit, *ipso facto*, solamque sententiam declaratoriam requirit, non postulat aliam judicis executionem, cum ab illo solum sententiam declaratoriam criminis requirat; ergo post illam sententiam prolatam statim obligat reum ad executionem pœnæ.

Objectio Covarr.

9. Contra hanc vero assertionem objici potest ex Covar. supra, illat. 3. Nam etiam post sententiam condemnatoriam, non tenetur reus pœnam exequi, nisi judex illam exequatur: ergo multo minus tenebitur post solam sententiam declaratoriam, etiamsi lex condemnare censeatur ipso facto. Respondeo in primis antecedens non esse in universum verum, ut statim dicam. Quia vero interdum potest esse verum, ut etiam dicam, & inde potest argumentum confici, addo, esse differentiam inter legem punientem ipso facto, & judicem condemnantem, quod lex puniens ipso facto, statim præcipit quidquid necessarium est ad executionem pœnæ, solumque permittit transgressori expectare judicis declarationem, & nullum aliud ministerium judicis vult esse necessarium ad talem executionem: & quia lex semel lata semper eodem modo præcipit, ideo semper etiam eodem modo obligat post declaratoriam sententiam. Judex autem dum condemnat, non semper utitur eisdem verbis, & ideo non semper obligat, vel non obligat ad executionem immediate faciendam per actionem ipsius rei absque alia executione sua, sed uno & altero modo potest condemnare, ut jam dicam.

Diluitur objectio.

10. Quanquam autem hæc sit regula generalis de se, dubitari nihilominus potest an patiatur aliquam exceptionem, & in particulari solet quæri de pœna confiscationis omnium bonorum, an per eandem regulam obligetur reus in conscientia ad illam exequendam statim, ac fertur sententia declaratoria criminis. Nam multi ex auctorib. citatis affirmant, ut Soto, Medin. Cord. Anton. indicat Simanc. dicto tit. 9. nu. 165. Nituntur in fundamentis positis. Alii putant, in hoc casu habere locum priorem sententiam Covar. & hoc magis sentit Simanc. num. 163. & mihi etiam magis probatur; tum quia illa pœna est gravissima, & consequenter ille modus executionis esset nimis arduus; tum etiam, quia in cap. *cum secundum leges*, non imponitur hæc positiva obligatio, sed judici datur potestas ad auferenda omnia bona a die commissi delicti post declaratoriam sententiam; tum denique, quia hæc est communis praxis, & consuetudo. Sed de hac pœna confiscationis in materia de fide ex professo tractamus.

11. Venio ad alteram partem de lege, quæ tantum continet pœnam ferendam, & de statu ejus, in quo jam est per sententiam judicis imposita. In quo puncto oportet distinctionem adhibere ex parte penarum: nam quædam sunt corporales, aliæ pecuniariæ. Et inter corporales quædam sunt contra vitam, vel integritatem, vel gravem dolorem, & ignominiam inferunt, ut mors mutilatio, & publica, acerba, & vilis flagellatio. Aliæ sunt, quæ in corpore, vel per corpus exercentur sine credulitate, ut abire in exilium, domi contineri, peregrinari, &c.

Reus condemnatus ad pœnas corporales contra vitã, integritatem, honorẽ & gravẽ dolorem inferentes non tenetur ad propriã executionem, quia esset nimis violentum.

12. Pimo ergo dicendum est, Reus damnatus ad priores penas corporales, regulariter non tenetur in conscientia ad propriam executionem earum, sed hanc debet facere judex per ministros suos. In hac assertione fere omnes conveniunt. Probari solet, quia non licet reo talem penam in seipso exequi, quia esset occidere, vel mutilare se, quod est intrinsece malum. Sed hæc ratio, & dubia est circa has penas, quia in eis non legeret reus ut privata persona, sed ut minister judicis, & ideo non videtur esse hoc intrinsece malum, de quo in 2. 2. q. 64. & non est universalis, quia aliæ sunt pœnæ corporales, quæ sine peccato possent ab ipsomet, qui punitur fieri, & tamen ad illas neque obligatur quis post sententiam, nec forsan obligari potest, ut est infamis, & publica verberatio, & si quæ sunt aliæ similes. Ratio ergo est supra tacta, quia est nimis violentum, quod idem sit agens, & patiens in pœna tam acerba: qua igitur ratione hoc non imperatur per legem ipsam, eadem non præcipitur per sententiam. Et ita constat ex communi usu: nam in hujusmodi sententiis, verba passionem potius, quam actionem significant respectu rei.

Data sententia potest reus extendere collum, ascendere scalam, & coaptando se morti, &c.

13. Dubitari autem solet, an dum judex exequitur sententiam præsertim mortis, possit quis, vel teneatur aliquas actiones exercere, ut ambulare, ascendere, & extendere manum, vel præparare collum, &c. Aliqui absolute negant, teneri ad aliquid agendum, sed solum ad patiendum: & ratio esse potest, quia quidquid agat, cooperatur morti suæ, quod non licet, vel est adeo durum, ut nemo videatur posse ad hoc obligari; maxime, quia nulla videtur actio rei necessaria ad executionem pœnæ, v. g. mortis, quia si ipse non ambulaverit, vel ascenderit, poterit per violentiam ferri: ergo vel non potest obligari ad aliquam actionem similem, quia cooperatur suæ morti, vel certe non debet obligari, quia esset acerba, & non necessaria obligatio.

14. Communis tamen responsio est, neminem obligari ad eas actiones, quæ commode fieri possunt per ministros justitiæ, quia per se solum tenetur ad patiendum: ad aliquas vero actiones, quæ per alios commode exerceri non possunt, & alioqui sunt necessariæ ad illum effectum, obligari, quia alias non posset justa pena executioni mandari: unde repugnare illis actionibus esset justitiæ resistere. Neque moraliter censetur cooperatio ad mortem, quia est actio valde remota, & de se indifferens, id est, non intrinsece afferens mortem, ut est actio ambulandi, ascendendi, &c. Unde confirmatur, quia sic condemnatus potest tuta conscientia ex parte sua exhibere hujusmodi actiones, quia non continent intrinsecam malitiam, tum quia dici possunt exerceri ab ipso reo, non ut privata persona, sed ut ministro justitiæ; tum maxime, quia sunt actiones de se indifferentes, & propter bonum fieri possunt, saltem propter vitanda majora incommoda, & acerbiores coactiones, & propter vitandum scandalum, quod ex contraria resistentia nasceretur. Ergo etiam potest illa actio præcipi a judice, quia potest præcipere actiones honestas moraliter convenientes ad executionem pœnæ, & quæ non continent inhumanam crudelitatem, vel acerbitatem: ergo ex vi sententiæ, & condemnationis censetur judex obligare reum ad easdem actiones, cum morali, & ordinario modo ad executionem penæ requirantur. Non est tamen hæc ratio ita accipienda, ut credatur judex posse præcipere quidquid potest reus licite exercere: hanc enim regulam non censeo veram, quia potest quis severius in seipsum agere, quam possit cogi ab alio per justum præceptum, ut potest quis damnatus ad moriendum fame non comedere, etiamsi fortasse ad id non possit obligari. Procedit ergo illa ratio in actionibus communibus: quæ & licitæ sunt & non sunt nimis acerbæ, & crudeles: quæ autem hæ sint, prudenti arbitrio ex communi usu, & sensu hominum judicandum est. Aliæ vero quæstiones de possibili, an possit quis condemnari, ut seipsum jugulet, vel ut bibat venenum, pertinent ad materiam Homicid. 2. 2. quæstion. 64. ubi Soto, & alii, & Victor relection. de Homicid.

Damnatũ ad exiliũ incarceratione, flagellationem moderatam, teneri ad executionem.

15. Secundo dicendum est, reum juste damnatum ad pœnas corporales secundi generis, ut sunt exilium, detentio in carcere, flagellatio moderata, & honesta, ac similes, teneri ad exequendas, seu servandas hujusmodi penas eo ipso, quod per sententiam condemnatur. Est communis opinio, quam tenent omnes supra allegati, & consentit Covar. supra, & lib. 1. variar. c. 14. & sequitur Dried. lib. 2. de libert. Christia. c. 6. Navar. Comm. 4. de regul. num. 65. Salced. in Pract. c. 137. lit. B. Ratio generalis est, quia sententia judicis condemnaria, vel lex penalis, post talem sententiam obligat in conscientia ad penam impositam quando non involvit injustitiam, vel crudelitatem, aut aliquid simile; sed talis est in illa pena dicto modo imposita, ut constat ex qualitate illius, & ex communi usu, & judicio hominum: ergo tenetur reus servare, quia re vera est hæc intentio judicis, & præceptum, quod imponit, est justum.

Dein-

16. Deinde declaratur discurrendo breviter per aliquas ex illis pœnis. Una est detentio in carcere, seu certo loco præscripto, quæ quidem pœna non indiget positiva executione, sed solum privatione alicujus actionis, ut est v. g. non egredi, aut non fugere ex carcere, & ex hac declaratione videtur clarum posse hæc facile præcipi. Et ita exercere contrariam actionem, esset resistere judici juste cogenti, quod numquam licet, cap. *qui resistit*, 2. qu. 3. Denique talis pœna potest sine peccato observari: ergo debet. Dices, hanc rationem non cogere, quia, ut diximus, non solum est attendendum, an liceat, sed etiam an pœna sic imposita sit humano modo tolerabilis: potest autem esse crudelis obligatio ad pænam, non solum quando includit acerbam cessationem ab actione, ut est obligatio ad non comedendum, vel non fugiendum, etiamsi instet mors. Dicendum vero est illam rationem procedere per se loquendo, & juxta materiæ capacitatem: sic enim permanentia in certo loco, seu carcere, non est res adeo acerba, & gravis, ut non possit sub obligationem imponi, & tanto erit facilior, quanto latior fuerit locus, & paucioribus incommodis expositus. Secus vero esset, si esset carcer nimis acerbus, tristis, & insalubris: tunc enim durum esset obligare reum, sic condemnatum, ad non fugiendum, etiam si posset: multoque durius id erit, si quis non solum detineatur, sed etiam nimis male, & acerbe tractetur, ita ut paulatim ad mortem disponatur, vel certe cogatur ferre vitam doloribus, & afflictionibus plenam: tunc ergo non obligabitur in conscientia ad ibi sua sponte permanendum. Et ideo credere non possum quod Navar. ait, damnatos ad triremes teneri in conscientia ad non fugiendum, etiamsi possint: nam hoc nimis violentum est, & ad ministros justitiæ spectat custodire. Excipio tamen casum, in quo fuerit data fides, præsertim jurata: nam tunc justa promissio servanda est, & maxime est implendum juramentum, juxta ea, quæ late dixi lib. de juram. c. 10. Et hac ratione specialiter possunt obligari religiosi puniti ad carcerem, ad servandum illud, quia voto obedientiæ obligantur, & specialiter obligari possunt ad talem clausuram servandam juxta regulam, vel in pænam justam, & suo statui consonam.

17. Ex eisdem principiis judicandum est de pæna exilii, ad illam enim obligari potest reus in conscientia postquam condemnatus est, quia non habet injustitiam, vel credulitatem ex hoc præcise, quod per actionem ejusdem hominis executioni mandetur: & ita fatetur etiam Covar. cum cæteris. Oportet autem, ut per verba sententiæ hæc obligatio satis exprimatur. Nam si aliquis condemnetur, ut deportetur in exilium, non tenetur exire, donec deferatur, postea vero tenebitur non redire intra tempus præscriptum. Si autem simpliciter condemnetur ad exilium, videtur utrumque præcipi. In quo attendendum maxime est ad communem usum, & modum, quo solet talis pæna præcipi, vel executioni mandari, & ad promissionem, & pacta, quæ in hoc intervenire solent, & ad modum, quo leges loquuntur: inde enim facile colligitur, quanta sit hæc obligatio. In universum tamen loquendo, delatio extra territorium solet per coactionem, & ministerium judicis fieri; commoratio autem extra regnum, seu non reditus ad illud, solet sub obligationem imponi. Sicut e contrario in pæna carceris perpetui delatio ad locum constitutum solet esse coacta, seu per executionem judicis, detentio autem sub obligationem relinqui. Regulariter enim facilius præcipiuntur hæ quasi privationes, quam actiones, & ordinarie solent judices constituere reos in statu (ut sic dicam) talis pænæ, & illis imponere, ut sub illa permaneant. In rigore autem utrumque possunt committere reo, præcipiendo illi, ut totum exequatur, quod etiam sæpe faciunt. Et licet addant comminationem aliarum pænarum, nisi priores observent, nihilominus etiam obligant in conscientia, quia præceptum est justum, & comminatio pænæ non minuit obligationem, ut supra dictum est. Altera pæna corporalis potest esse flagellatio moderata, & non turpis, neque infamis, & ad hanc etiam obligabitur reus post sententiam latam, si constet in eo sensu ferri, propter eandem rationem, quod talis pæna, ut proponitur, non sit per se injusta, nec inhumana. Non solet tamen talis pæna esse in usu, nisi in religionibus, & aliquando in foro Ecclesiastico, ut in sancto officio inquisitionis. Frequentius tamen mandatur executioni per ministerium personæ ab ipso reo distinctæ. Denique idem cum proportione dicendum est de pæna jejunii, & similibus, quæ in Ecclesiastico foro interdum solent imponi.

18. Tertio dicendum est, in pænis pecuniariis facilius posse obligari reum in conscientia ad solvendas illas, eo ipso, quod condemnatus est, quando pænæ sunt ordinariæ, & moderatæ: ratio est, quia nec repugnantia, nec nimia difficultas in hoc invenitur. Solum sunt attendenda verba sententiæ: nam si reus simpliciter condemnatur ad talem pænam, satis erit, si illam solvat, quando fuerit postulata, ut Cov. dixit, & mihi placet, quia pænæ sunt leniendæ, ubi contrarium non constat: unde si absolute condemnetur reus, ut ipse solvat, tenebitur sponte sua facere, quia est satis clarum præceptum, & justum. Et in hoc re vera non dissentit Covar. a communi sententia. At hinc obiter colligitur, si reus post hujusmodi sententiam moriatur, non soluta pæna reali, teneri hæredem ad solvendam illam eo modo, quo reus tenebatur, quia succedit in eodem onere, Bald. in lib. *id*, *quod pauperibus*. C. de Episc. & cler. qu. 9. Castro dicto libr. 2. c. 3. Quod autem dicitur in lib. *si pæna*, ff. de pænis, pænam ad hæredem non transire, vel intelligitur de pæna corporali, vel de pæna, quæ nondum fuit debita, vivente reo, quia nondum erat sententia lata, nec per judicem, nec per legem: tunc enim pæna etiam pecuniaria non transit ad hæredem. Sed habet locum alia regula, quod morte finiuntur delicta quoad humanum forum, juxta cap. *quorundam*, 23. d. l. 2. C. si reus, vel accusator, &c. Solum quando pæna est ipso jure lata, & incursa ipso facto, potest agi post mortem ad declarationem delicti, & executionem pænæ, ut fit in crimine hæresis, ut notant Castro lib. 2. de justa hær. punit. c. 19. & Siman. de Cathol. instit. tit. 18. Estque expressum in c. *accusatus*, §. *in eo*, de hæret. in 6. Unde fit, ut etiamsi post mortem innotescat delictum, & per sententiam declaretur, confiscentur bona, & auferantur ab hærede, quia cum illo onere ad illum pervenerunt, nisi per quadraginta annos bona fide illa præscripserit. Nam tunc titulo præscriptionis confirmatum est dominium, & illud onus sublatum, cap. *si qui*, de præscript. in 6. De qua re in materia de Hæresi latius. De pæna pecuniaria.

19. Ex his ergo sufficienter responsum est argumentis aliarum opinionum. Nam rationes primæ opinionis probant non excedere officium, & potestatem judicis, hanc obligationem imponere: ratio autem posterioris sententiæ ad summum probat, aliquas pænas esse ab hac generali regula excipiendas. Solum oportet pauca dicere de c. *suam*, quod immerito ad præsentem causam adducitur. Nam in primis in illo non agitur de pæna ipso facto imposita, sed solum de secunda pæna (ut sic dicam) imponenda non solventi priorem pænam intra certum terminum, de qua solum dicitur: *Essetque pœna triginta librarum apposita, nisi eas solverent in termino constituto*. Ubi nullus terminus additur significans impositionem talis pænæ ipso facto: unde inferius dicitur, *Eos in præfatis triginta libris delegatum judicem condemnari obtinuisti*. Ex quibus verbis constat auctores non tantum sententiam declaratoriam, sed etiam condemnatoriam procurasse, & ita textus ille non potest applicari contra superius dicta de pæna imposita ipso jure per legem, & jam debita post sententiam declaratoriam.

20. Ultra hoc vero textus ille nullo modo facit ad causam, quia ibi non simpliciter reprehenditur Episcopus, quia petebat reum damnari in pæna imposita per legem, sed *quia veritate tacita literas contra clericos impetraverat*. Non pæna illa imposita illis fuerat, nisi intra certum tempus quadraginta libras solverent; illi autem triginta tres solverant intra terminum, & Episcopus occasione residuarum septem librarum contra eos impetraverat literas, *veritate tacita* (ut ibi dicitur) tacendo nimirum solutionem triginta trium libra-

brarum, & simpliciter debitum triginta librarum, vel aliquid simile narrando. Quæ fuerat manifesta surreptio, quia non erat æquum integram pœnam postulare, cum tarditas in solvendo tantum in minima parte fuisset. Ultra hoc, fortasse ille Episcopus non declaraverat modum, & causam illius novæ exactionis triginta librarum, scil. quod fuisset occasione alterius pœnæ non solutæ, sed solum quod clerici erant debitores illarum librarum, quæ erat nova surreptio, quæ colligitur ex illis verbis: *Quia igitur te non decet tantum Pontificialis modestiæ oblivisci, ut in honestis quæstionibus anhelando, desideres cum aliena jactura ditari.* Nam hinc colligitur Pontificem non intellexisse modum illius quæstus, & non fuisse concessurum literas pro tali causa, si fundamentum illius sibi narratum fuisset. Et ideo quasi in pœnam surreptionis imponit silentium Episcopo quoad petitionem illius secundæ pænæ triginta librarum.

21. Non potest igitur ex tali responsio colligi, non teneri in conscientia eum, qui damnatus est ad justam pænam, eam persolvere, sed potius inferri potest, illos clericos non fuisse juste damnatos; tum quia sententia fundata fuerat in literis subreptitiis; tum etiam, quia non debebatur integra pæna pro tam levi parte non ita tempore soluta, & hoc multum indicat Gloss. ibi. Addo etiam, ex illo textu non posse absolute colligi, esse injustum, aut inhonestum agere contra aliquem ad condemnationem pænæ contractæ, ex eo, quod incidit in commissum, sed ad summum id non decere per similem subreptionem, vel propter tam parvam transgressionem totum petendo. Nam alias per se loquendo non est malum, nec semper indecens, agere contra alium ad solutionem pænæ justæ obtinendæ, ut videri potest in Fortunio tractatu de ultimo fine, illat. 18. Covarr. 2. p. 4. c. 6. §. 8. n. 11. Sarmient. l. 3. selectar. c. 6. n. 4. & Nav. c. 23. nu. 67. Siman. de Cathol. inst. tit. 9. n. 178.

CAPUT XI.

Utrum lex pænalis obliget judicem ad pœnam in ea præscriptam imponendam.

1. DUos respectus habet lex pœnalis, onus est ad subditos, quorum facta prohibet, aut præcipit, de quo hactenus dictum est: alius est ad judicem, de quo dubitatur, an imponat illi obligationem. Nam in superioribus solum diximus, pęnam legi apponi ad instruendum judicem, & hoc sonant jura; ergo non est, cur addamus obligationem, quæ longe diversa est. Præsertim quia in his legibus non solent apponi verba præceptiva respectu judicum, sed tantum subditorum; ergo saltem ubi non fuerint expressa, non erit talis obligatio. Item quia si esset talis obligatio, non liceret interpellare pro reo, rogando judicem, ut remittat pęnam, quia non licet petere, ut agat contra obligationem suæ legis: consequens est contra communem morem timoratorum, & religiosorum, quem fuisse a Sanctis, & antiquis Patribus observatum, constat ex Sozomeno l. 1. Hist. c. 13. ubi de sancto Antonio loquitur, & simile de D. Ambr. refert Niceph. lib. 2. Histor. c. 41. & Sozomen. lib. 7. Histor. c. 24. & de antiquis Monachis refert Cassian. collat. 14. c. 4. Constat denique ex D. August. Epist. 54. 127. 258. & sequenti, & refertur in Decretis. 23. qu. 5. cap. 1. & sequentibus.

Lege obligare judicem, ut secundum eam judicet, & puniat reum sufficienter convictũ.

2. Nihilominus dicendum est, hujusmodi legem obligare judicem, ut secundum illam judicet, & puniat reum sufficienter de crimine convinctum. Est communis concl. cum D. Th. 2. 2. q. 66. art. 5. & q. 67. art. 4. tradit Soto lib. 3. de just. q. 4. art. 5. & sumitur ex Jurisperitis, quos statim referemus, & ex Aristot. 5. Ethic. c. 6. & 3. Polit. c. 10. Estque sententia D. Aug. lib. de vera relig. c. 31. & refertur in c. *in istis.* dist. 4. *Non licet*, inquit, *judici de legibus judicare, sed secundum ipsas*, & Greg. in c. *summopere*, 11. q. 13. *Divina & humana lex revolvatur, & secundum quod ibi definitum est, proferatur sententia.* Ratio etiam reddi potest primo, quia si lex pęnalis imponat pęnam ipso facto, ad judicem proprie non spectat pęnam imponere, sed sententiam super delictum proferre, & executioni pęnæ incumbere; utrumque autem horum manifeste cadit sub obligationem judicis. Primum quidem, quia tenetur secundum veritatem probatam proferre sententiam; secundum autem, quia est minister, & executor justitiæ. Et quamvis hæc obligatio magis ex munere ipso, & lege naturali, quam ex lege punientem reum, oriri videatur, nihilominus etiam dici potest oriri ex tali lege, quia non nisi ratione illius determinatur obligatio exequendi talem pęnam, potius quam aliam.

3. At vero si lex imponat pęnam ferendam, obligat judicem, ut illam imponat, & inde etiam sequitur altera obligatio, scil. ut post condemnationem illam exequi faciat, ne inutilis & frivola sit condemnatio. Et ita hoc posterius per se notum est. Primum autem ostenditur, quia lex imponens pęnam ferendam, etiam sub ea ratione est vera lex, & ut sic magis fertur ad judicem, quam ad reum, adeo ut Cast. supra dixerit solum habere rationem legis respectu judicis, quia antequam ipse judicet, non obligat in conscientia reum, regulariter loquendo; ergo saltem necesse est, ut ipsum judicem obliget ad imponendam pænam; alias talis lex in ordine ad hunc effectum valde esset inefficax; ergo ita instruit judicem, ut obliget etiam illum sive expresse sive tacite: nam ex natura rei ad judicem diriguntur verba legis. Secundo explicari potest ratio, quia eo ipso, quod lex taxat pænam, tenetur judex ex vi sui muneris ad imponendam illam. Probatur, quia tenetur servare æquitatem in pæna imponenda, cum sit judex justitiæ; hæc autem æquitas resultat posita lege: nam ante illam solum erat æquitas naturalis, quam prudenti arbitrio discernere, & servare tenetur judex: posita autem lege, resultat æquitas legalis, quiam etiam servare debet, quia est custos, & executor legum, & quasi animata lex.

4. Per hæc igitur satisfactum fere est rationibus dubitandi in principio positis. Ut autem ultimam, & rem totam magis explicemus, advertendum est, duo posse in hac æquitate pænæ considerari, & distingui: unum est, ut pæna non excedat terminum præscriptum a lege: aliud est, ut ab illo non deficiat. In primo horum est manifestior obligatio, quia non solum justitia legalis, & obligatio proprii muneris respectu reipublicæ, sed etiam ipsa justitia commutativa respectu rei obligat judicem ad vitandum illum excessum: ratio est, quia non potest a reo juste exigi plus, quam debeat, sicut neque a quolibet debitore; posita autem lege taxante talem pænam, qui contra illam committit, fit reus, & debitor talis pænæ, & non majoris; ergo quicquid mali ultra illam infertur hujusmodi reo, non est pæna, sed injuria. Unde fit, ut in eo casu teneatur judex satisfacere, seu restituere reo damnum, vel nocumentum, quod ex illo excessu ipsi evenerit, quia justitia commutativa obligat ad restitutionem.

5. Dices, lex taxans pænam non excludit prudens judicis arbitrium, ut si ratione circumstantiarum viderit, reum esse dignum graviori pæna, possit illam augere. Quod usu etiam observari videtur. Respond. imo ad hoc præcipue poni hujusmodi pænas in legibus, ut non maneant arbitrariæ, sicut taxantur pretia rerum, ut tollatur arbitraria æstimatio, saltem quoad augmentum pretii. Per hoc autem non tollitur, quominus si delictum habuerit extraordinarias circumstantias, quæ illud atrox, vel gravissimum reddant, possit judex prudenti arbitrio illas specialiter punire, quia dignæ sunt speciali pæna, & hoc non excluditur per legem, quæ loquitur de delicto, ut ordinarie committi solet, & non excludit providentiam ad bonum commune; & ad aliorum exemplum necessarium est, ut sumitur ex l. *quidquid ergo*, §. *pœna*, ff. de his, qui notantur infam. ubi Glos. verb. *onerasset*, id notat.

6. Circa diminutionem autem pænæ ulterius advertendum est, aliquando esse pænam legis, quæ in aliorum utilitatem, & commodum cedit, ut est pæna pecuniaria, quæ interdum applicatur parti læsæ, interdum fisco, vel aliis. Aliquando vero pæna tantum est in vindictam ad satisfactionem reipublicæ, & præservationem aliorum, ut est pæna corporalis. Quando igitur

Obligatũ judex ad statuendã totam pęnam quãdo secus faceret contra jus tertii, ut

In pœna pecuniaria appli catæ parti læsæ.

igitur pœna est prioris rationis intervenit obligatio non solum legis, sed etiam justitiæ ad non diminuendam illam. Quod maxime verum est, si talis pœna ipso facto per legem imposita sit: nam tunc acquiritur jus alteri, cui talis pæna per legem applicata est, quia post latam sententiam declaratoriam criminis, statim lex ipsa transfert jus in illum; ergo injustitia illi fit, si tali jure privetur. Idem autem esse existimo, etiamsi pæna legis non sit ipso facto, quia aliquod jus acquiritur alteri ad pecuniam illam, & juste petit à judice, ut illud sibi servet, teneturque judex ex officio reddere illi jus suum; ergo contra illum injustus est, si talem pœnam ei non applicet. At vero quando pœna tantum est vindicativa, seu corporalis, non intercedit hoc genus injustitiæ respectu tertii, quamvis pœna minuatur.

Remissio pœnæ vindicativæ, seu corporalis illicita quando contra commune bonum.

7. Nihilominus tamen duplici alia ratione illud non licet. Primo, quia est contra commune bonum, atque adeo contra legalem justitiam, quod delicta maneant impunita, aut non satis punita, quia est moralis occasio, ut multiplicentur. Secundo, quia judex ex officio suo, ac proinde ex justitia tenetur observare leges justas, quæ ad bonum commune ordinantur; imo & facere, & procurare, ut serventur: lex autem quatenus imponit justam pœnam, justa est, & ad commune bonum necessaria; ergo. Tandem dici potest respublica, acquirere speciale jus in talem personam delinquentem, ut ab illa sumat justam vindictam: ergo non potest voluntate judicis illo jure privari.

Differentia communiter tradita inter supremum judicẽ, & inferiorẽ quoad remissionem pœnæ licitam difficilis vide tur in foro conscientiæ.

8. Solet autem hæc generalis doctrina limitari, ut locum habeat in ordinariis judicibus: non autem in supremo Principe, vel Rege, quia illi licitum est, pœnam reo committere. Docet D. Th. 2. 2. qu. 67. ar. 4. quem alii communiter sequuntur, & idem tradunt Juristæ in leg. *nulla juris ratio*, ff. de legib. Quæ doctrina in exteriori foro facile admittetur, quia Princeps impune id faciet: inferior autem judex puniri ob eandem causam poterit, si in casibus non permissis id faciat. At vero in foro conscientiæ videtur difficilis ea differentia, & ita Soto supra indifferenter de utroque loquitur, quia vel est sermo de remissione ex sola voluntate sine ratione, vel ex causa justa: prior modus etiam Principi non licet in conscientia, quia supra dictum est, legem justam obligare Principem quoad vim directivam: posteriori autem modo, etiam inferior judex potest interdum remittere pœnam legis, ut notat Glossa citata in dicto verb. *onerasset*, & Fel. multa referens in cap. 1. de constit. nu. 49. & sumitur ex Decio ibid. lect. 2. nu. ult. Possunt enim occurrere plures legitimæ causæ hujus remissionis, quibus occurrentibus, judicibus hæc potestas committitur; ut sunt ætas ad tolerandum pœnam insufficiens, qualis esse potest senectus, & pueritia, ut patet ex l. D. *Adrian.* ff. de ter. moto, & l. *auxilium*, ff. de min. ibi. *Nisi quatenus interdum miseratio ætatis ad mitiorem pœnam judicem perduxerit*: in pœna autem pecuniaria causa remissionis solet esse paupertas, in l. *illicitas*. §. ult. ff. de offici. præsi. Multum etiam refert modus probationis: nam si reus non est omnino convictus, temperanda est pœna. Item modus peccandi considerandus, ut si ex passione, &c. l. *absentem*, ff. de pœn. De qua videri potest Felin. in c. *qualiter*, *& quando*, 2. de accusat. a n. 29. & latissime Tiraq. tract. de pœn. temperan.

Verũ discrimẽ inter Principem, & inferiorẽ judicẽ facilius nẽpe posse indulgere non pro mero arbitrio.

9. Respondetur, utrumque quidem verum esse, scilicet & inferiores judices posse justis ex causis temperare pœnas, & Principem non posse mero arbitrio, & sine ulla prorsus causa indulgere peccantibus: nam sine dubio esset magnum reipublicæ nocumentum. Nihilominus tamen aliquod intervenit discrimen: nam facilius hoc facere potest Princeps, quam judex. Nam inferior solum id potest, vel in casibus jure expressis, vel consuetudine receptis, aut certe per modum epiikiæ, quando non est facilis recursus ad superiorem. At vero Princeps habet supremam potestatem, & ad interpretandam legem, & ad dispensandum, quotiescumque prudenter judicaverit causam esse sufficientem, & rationabilem: unde inferior judex vix potest aliquando minuere pœnam, nisi quando etiam tenetur, quia nimirum lex, vel consuetudo disponit, ut in eo casu minuatur, aut ratio æquitatis necessario id postulet. Princeps autem sæpe potest dispensare, etiamsi non teneatur. Item aliquando potest juste id facere in gratiam subditorum, ut se illis ostendat benignum, & liberalem, ut eos benevolos, & obsequentes habeat. Sicut Pontifex sæpe censetur juste indulgentiam concedere ob similem causam. Item potest facere remissionem in gratiam alterius Principis id postulantis: nam hæc beneficentia mutua necessaria est, & redundat etiam in bonum commune. Item propter utilitatem personæ, quæ deliquit, vel propter priora obsequia, potest interdum juste cum illo in pœna dispensare. Et facile est alias similes rationes excogitare, quæ in inferioribus judicibus non sufficiunt. Estque alia differentia, quod princeps potest antecedenter, ut sic dicam, concedere privilegium, ut aliquis non possit tali pœna puniri, quod non possunt inferiores judices. Alia etiam notatur a Glossa, & Doctoribus citatis, quod judex, licet ante latam sententiam possit interdum illam temperare, post latam sententiam nihil potest, quia jam functus est officio suo. Princeps autem interdum potest, dummodo non redundet contra jus alteri quæsitum, seu in damnum tertii. Nam hoc non potest juste Princeps inferre nisi tantum intersit bono communi, ut propter illud privari possit particularis persona jure suo.

10. Hinc ergo facile intelligi potest, quid ad ultimam rationem dubitandi respondendum sit. Nam in primis cavendum est, si pecuniaria sit pena certæ personæ applicanda, ut illius remissio non procuretur cum detrimento tertii, quod vel sit injustum, vel charitati non consentaneum. Ut enim dixit Ambr. 3. offic. c. 9. *Si non potest uni subveniri, nisi alter lædatur, commodius est, neutrum juvare, quam gravare alterum, ideoque in causis pecuniariis intervenire non est sacerdotis, quia frequenter fieri non potest, quin alter lædatur. Sacerdotis ergo est, nulli nocere, prodesse velle omnibus, posse autem solius Dei est* c. *denique* 14. q. 5. Unde Aug. supra. *In hujusmodi casibus*, (inquit) *non cum judice, sed cum alio tertio intercedendum esse, ut remittat pœnam.* Deinde in aliis pænis, quæ tantum ad bonum commune ordinantur, habenda etiam est ratio boni communis: nam si delicta sunt frequentia, vel delinquens obstinatus est vel incorrigibilis, aut scandalosus, vitanda est intercessio: ita enim est indigentibus subveniendum, ut justitia non lædatur. Quomodo exponit D. Thom. 2. 2. qu. 62. art. 4. ad 3. illud Exodi 23. *Pauperis non misereberis in judicio*, scilicet contra justitiam, multoque minus contra commune bonum. Duo igitur juste postulari possunt; unum est, ut si res fuerit aliquo modo dubia, mitior interpretatio fiat: id enim, & rationi, & regulæ juris consentaneum est, c. *in pœnis*, de reg. juris in 6. c. *alligant*, 26. qu. 7. ubi inter alia inquit Chrysostomus. *Melius est propter misericordiam rationem reddere, quam propter crudelitatem*, ubi Glossa limitat hanc regulam, nisi reus obstinatus sit, & incorrigibilis, & spem emendationis non præbeat: tunc enim etiam in casu arbitrario, rigore potius, quam benignitate cum illo utendum est. Secundo, ut ait D. Augustinus supra, generatim postulari potest, ut tantum de pæna remittatur, quantum intra latitudinem justitiæ fieri potuerit, sive in gravitate pœnæ, sive in modo, aut tempore ejus, vel in aliis circumstantiis, quæ frequenter ex voluntate judicis pendent.

11. Posset autem hic consequenter tractari, an judex inique agens, remittendo pænam legis, teneatur ad aliquam restitutionem, vel ratione nocumenti inde sequuti reipublicæ, aut tertiæ personæ, aut ratione carentiæ lucri, quod in pænis pecuniariis solet accrescere illi, cui talis pæna esset applicanda. Sed hæc quæstio pertinet ad materiam de restitution. & de offic. judicis, ex quo nasci potest talis obligatio, si quæ est, & ideo illam remitto in 2. 2. quæst. 62. & 67. Deinde posset etiam inquiri, quando pænæ multiplicantur in distinctis legibus, an sint omnes imponendæ, seu exequendæ, vel altera tantum. Quod tractant Juristæ, ad quos hoc magis pertinet, ut Bartol. in leg. 2. ff. de vi bon. raptor. Anania in capit. *quod olim*, de Judæ. Navar. in consil. 10. de constit. & attingit in c. *ita quorundam*, de Judæ. Glos. ultim. num. 24. 29. & 30. Breviter tamen dico, si leges ipso facto imponant diversas

versas pœnas, tunc omnes incurri per idem delictum vel ante, vel post declarationem, juxta verba legis. Probatur, quia non est major ratio de una pœna, quam de alia: ergo vel neutra, vel utraque incurritur. Primum autem dici non potest, ut per se constat: ergo secundum. Nec etiam dici potest, incurri solam pœnam impositam a posteriori lege, quia posterior lex pœnalis non revocat diversam pœnam positam a priori lege, nisi ubi ex verbis, aut modo legis constat, hanc esse mentem legislatoris, ut supra Navar. ex multis tradit, & dicemus infra tractando de abrogatione legum. At vero quando pœna est ferenda per judicem, Juristæ frequentius dicunt, in arbitrio judicis esse unam, vel alteram pœnam legum imponere, non vero debere imponere plures simul. Quod etiam intelligendum puto, nisi sufficienter constet de mente posterioris legislatoris, voluisse addere pœnam pœnæ, illas multiplicando, quod fieri sæpe solet ad coercendam delictorum frequentiam, & delinquentium contumaciam.

Si leges ipso facto imponant diversas pœnas omnes incurri per idem delictum, vel ante, vel post contumaciam.

CAPUT XII.

Utrum ignorantia excuset pœnam legis.

1. DUpliciter potest quis excusari a pœna legis sustinenda, vel quoad executionem tantum, vel quoad reatum, & debitum; priorem modum attigimus capite præcedenti, scilicet per dispensationem, remissionem in integrum, vel in parte, vel per commutationem. Ita enim revera fit, quando delinquens contraxit totum debitum pœnæ, postea vero vel propter paupertatem, vel debilitatem virium, aut alias justas causas, vel non potest pœna executioni mandari, vel non expedit, & ideo vel remittitur, vel commutatur. De alio ergo modo dicendum est in præsenti, videlicet, quando ex circumstantia, vel modo operandi excusatur quis, ne fiat etiam debitor pœnæ, vel saltem non tantæ pœnæ, etiamsi fuerit legis transgressor. Et quamvis ex pluribus causis possit hæc excusatio oriri, nihilominus quia ignorantia frequentius allegari, vel intercedere solet, ideo de illa in particulari dicemus, & per similitudinem rationis, poterit doctrina ad alias excusationes facile applicari. Oportet autem nonnullas distinctiones ignorantiæ præ oculis habere, quæ latius in 1.2.quæst.6.& 76. traduntur. Nam ex parte modi est vulgaris distinctio ignorantiæ in probabilem, quæ invincibilis, & inculpabilis, & antecedens dici solet, & in improbabilem, seu culpabilem, aut vincibilem, seu consequentem (commitantem autem omitto, quia, ut talis est, mea sententia, neque accusat, neque excusat quoad exteriorem actum.) Solet autem ignorantia culpabilis distingui in affectatam, crassam, & generaliter vincibilem. Verumtamen de affectata non loquor, quia nihil excusat, omnis vero alia, si talis sit, ut non excuset a culpa mortali, crassa, & supina in universum dici potest: si autem solum habeat admixtam negligentiam venialem, non est culpabilis, nisi secundum quid, recteque dicetur ignorantia levis. Loquor autem Theologice: nam Juristæ in ordine ad aliquos effectus juris aliter solent hanc ignorantiam culpabilem distinguere in illam, quæ ex lata, levi, vel levissima culpa procedit, ut videri potest in Covar. in 4.2.p.c.6.§.8.nu.12.& in reg. *possessor*. 2.p.§.7. Quæ distinctio nunc nobis necessaria non est.

2. Ulterius ex parte rei ignoratæ potest dari ignorantia, vel totius legis, & prohibitionis ejus, vel solius pœnæ, ut quando quis non ignorat esse prohibitum, verbi gratia, hodie comedere carnes; ignorat tamen aliquam censuram, vel pœnam illi peccato annexam. Et inde quando ignoratur prohibitio ipsius legis humanæ, potest actus esse alias intrinsece malus, vel divina lege prohibitus, quod non ignoratur: aut potest tantum esse malus, quia prohibitus; ac proinde, si probabilis ignorantia humanæ legis interveniat, erit non malus, ac subinde bonus, vel indifferens. Denique nulla interveniente ignorantia juris, potest intercedere ignorantia facti, quia nimirum opus non putatur esse tale, quale per legem prohibitum est. Hæc de ignorantia. De excusatione vero distingui potest, utrum sit in foro conscientiæ, vel in externo, vel in utroque simul. Ad utramque excusationem intelligendam, conferet animadvertere, an pœna sit ipso jure lata, vel tantum ferenda.

3. His positis, est prima generalis regula. Omnis ignorantia, quæ excusat factum, ne peccatum sit, excusat etiam debitum pœnæ in utroque foro. Est communis sententia Doctorum in cap. 2. de constit. & videri potest Castro. lib. 2. de leg. pœn. cap. 14. Tiraq. lib. 1. de utroque retract. §. 35. Glos. 4. num. 27. qui refert alios, & probatur ex dict. cap. 2. de constitut. dicente, *Quod culpa caret, in damnum vocari non debet*, & facit regula, *Cessante causa, cessat effectus*, cap. *cum cessante*, de appellat. Probatur etiam ex cap. *Apostolicæ*, de Clerico excommunicato ministrante, & cap. *ut animarum*, de constit. in 6. cap. *proposuisti*, distin. 82. *Ignorantibus*, inquit, *non est venia deneganda*: & idem sumitur ex cap. *si vir*, de cognat. spirit. ubi id notat Gloss. & ideo in leg. ultim. ff. de decretis ab ordine faciendis, dicitur, pœnam non imponi propter ignorantes, sed propter scientes. Ratio a priori est, quia lex justa non imponit pœnam, nisi ut pœnam; sed ablata culpa non habet locum pœna, ut pœna; ergo nec debitum ejus; ergo talis ignorantia, quæ tollit culpam, excusat omnino a pœna.

Omnis ignorantia quæ excusat factum ne peccatum sit, excusat pœnā debitam in utroq; foro per se, nisi aliud in lege exprimatur.

4. Statim vero occurrit instantia de lege pure pœnali; sed ex dictis in superioribus facile solvitur. Nam vel illa non est rigorosa pœna, sed veluti pars disjunctivi præcepti, & ideo incurri potest sine culpa; vel est talis pœna, quæ solum requirit culpam civilem, & legalem: unde cum proportione etiam in illa locum habet prædicta regula, quia ut pœna illa debeatur, necesse est ut præcedat voluntarius actus, vel omissio contra legem. Quapropter si intercedat ignorantia, quæ culpam excuset, aut excusare sufficeret, si actus esset prohibitus, illa reddit actum involuntarium, & ideo etiam excusat illam pœnam. Atque similis responsio applicanda est ad similem instantiam, quæ fieri potest de irregularitate, vel alia simili inhabilitate, quando non imponitur sub propria, & rigorosa ratione pœnæ, sed propter indecentiam. Tunc enim excusatio culpæ non impedit talem irregularitatem, quia non propter culpam, sed propter ipsum factum imponitur. Regulariter autem quando actus, propter quem illa quasi pœna imponitur, est opus ipsiusmet personæ, quæ defectum contrahit, oportet, ut sit illi voluntarius, nisi aliud in lege exprimatur; interdum enim sine ulla voluntate propria, & propter factum alienum incurritur irregularitas, quæ non est pœna. Dices, etiam simili modo solet aliquando incurri pœna propter factum alienum, non obstante ignorantia ejus, qui pœnam sustinet, ut in simonia constat. Respondeo primo, regulam intelligi per se, & nisi aliud in lege exprimatur, quam limitationem expresse addit Dec. in dicto cap. 2. de constit. lect. 2. nu. 5. Secundo dici potest, etiam in eo casu non incurri illam pœnam sine culpa alicujus, ut in simonia, licet ignoret accipiens, peccat fortasse, dans beneficium, vel intercessor simoniacus. Quomodo enim actio erit simpliciter simoniaca sine culpa alicujus? Tunc ergo pœna illa non cessat, quia nec culpa omnino deest. Quod vero redundet pœna in eum, qui non peccat, est per accidens; redundat enim non ut pœna, sed ut incommodum, quod tolerandum est propter commune bonum, quia non sine causa imponitur. Unde si contingeret, aliquid simile imponi per legem etiam ignorantibus omnibus, qui in facto interveniunt, ac subinde cessante omni culpa: tunc haberet locum limitatio; quamvis etiam tunc dici posset illam non imponi ut pœnam, sed ut remedium ad tollendas occasiones, vel ad indecentiam vitandam, sicut dictum est de irregularitate non pœnali. Et ita in rigore non erit limitatio regulæ, quæ de propria pœna loquitur.

5. Sed licet hæc regula in facti ignorantia communiter recepta sit in utroque foro, nihilominus in ignorantia juris habet nonnullam dubitationem. Nam aliqui auctores absolute negant, hanc ignorantiam excusare. Ita sentit Scot. in 4. d. 6. q. 8. & Turrec. in c. *quibus*, de consec. d. 4. n. 8. Qui videntur maxime loqui de ignorantia juris humani, quando cadit in actum prohibitum

Dictam regulam non tenere in ignorantia juris sentiunt fallo.

tum jure divino, vel naturali, quam dicunt non excusare pœnam legis humanæ. Generalius vero loquitur Glos. in c. ult. de verbor. signifi. in 6. verb. *scientes*, ex regul. 13. juris in 6. *Ignorantia facti*, *non juris excusat*. Nihilominus regula data cum proportione applicata, etiam in ignorantia juris locum habet, ut late ostendit Castro l. 1. de leg. pœn. c. 1. ad fid. & l. 2. c. 14. Idem sentit Soto in 4. d. 3. a. 9. & ad 22. q. 1. a. 2. Covarr. in regul. *possessor*. p. 2. §. 4. n. 7. Et declaratur breviter in hunc modum: nam contraria sententia vel fundatur in hoc quod ignorantia juris numquam est invincibilis, vel in hoc, quod licet sit invincibilis, non excusat a pœna, neutrum dici potest: ergo.

6. Minor quoad priorem partem clara est, quantum spectat ad jus positivum humanum: imo etiam quoad divinum positivum. Nam licet fortasse in hoc rarius contingat ignorantia inculpabilis, tamen neque repugnat, nec videtur esse nimis rara inter homines rudes. Quin potius etiam de jure naturali ostendimus supra, interdum ignorari invincibiliter quoad aliquas conclusiones, quæ per se notæ non sunt. Et ratio omnium est, quia sæpe homo per se non valet scientiam omnium præceptorum consequi, & interdum, ac sæpe etiam deficiunt occasiones, vel opportunitates ad comparandam illam notitiam sine hominis culpa, aut voluntate, quia non habuit unde, aut quomodo excitaretur ad illam notitiam procurandam. Dices, licet forte talis ignorantia aliquando non sit in se culpabilis, nihilominus est culpabile applicari ad opus cum tali ignorantia propter periculum transgrediendi. Respondeo facile, in primis non semper intercedere aliam applicationem ad opus, præter omissionem actus præcepti: deinde dicitur, quando intervenit opus factum ex ignorantia invincibili, extendi etiam ignorantiam illam ad applicationem ad opus, quia neque de illo periculo cogitatum est, nec dubium aliquod de tali obligatione in mentem venit. Et ita facile probatur altera pars minoris, quia ignorantia invincibilis, etiamsi juris sit, excusat a culpa, quia excusat a voluntaria transgressione legis; ergo & a pœna, juxta rationes factas pro conclusione.

7. Contingit autem interdum actum prohiberi duplici lege, divina, & humana, & humanam invincibiliter ignorari, cum tamen divina non ignoretur, & tunc homo non excusatur simpliciter a culpa, ideoque in eo casu probabile est, non excusari regulariter loquendo a pœna legis humanæ, in quo sensu Scot. & Turre. loquuti sunt. Et ratio est, quia tunc non cessat causa pœnæ: lex enim humana non solum intendit punire transgressionem suam voluntariam, sed etiam culpam contra legem divinam commissam. Item, quia scientia pœnæ, ut statim dicam, non est necessaria ad incurrendam illam. Sicque rebaptizans fit irregularis, etiamsi ignoret legem Ecclesiasticam de hoc latam, si non ignorat invincibiliter divinam, ut latius dixi in tomo tertio, 3. part. disp. 31. sect. 6. Ubi etiam notavi, excipiendas esse censuras, quæ non contrahuntur, quando lex Ecclesiastica invincibiliter ignoratur, etiamsi alias actus sit malus contra legem Dei, quia requirunt contumaciam, ut sumitur ex cap. *ut animarum*, de const. in 6.

8. Igitur illa regula juris, si intelligatur quoad forum conscientiæ, debet intelligi regulariter, seu frequenter, quia ignorantia juris raro est invincibilis, quia unusquisque tenetur scire leges ad se pertinentes, ut tradit D. Th. 1. 2. qu. 76. ar. 4. Et sumitur ex c. 1. de constit. & ex leg. *leges sacratissimæ*, C. de legib. & ex leg. *constitutiones*, C. de juris, & facti ignorant. Si autem illa regula intelligatur in foro externo (ut facilius exponitur) intelligitur secundum præsumptionem juris propter jura proxime citata; & nihilominus si ignorantia sufficienter probetur inculpabilis (quod difficile est) etiam in illo foro excusabit a pœna, propter alia jura pro assertione allegata, quæ indifferenter loquuntur: unde etiamsi lex ponat pœnam ipso facto ante omnem declarationem, non tenetur quis in conscientia illam implere in eo casu. Quod si per judicem condemnetur, quia deficit in probatione, & ipse sit certus in conscientia de sua inculpabili ignorantia, licet exterius teneatur parere, tamen in conscientia non tenetur exequi pœnam, potestque illam omittere cavendo scandalum.

9. Secunda regula est: Quando ignorantia non excusat a culpa gravi, propter quam pœna legis lata est, non excusat simpliciter a pœna, nisi in lege addatur verbum, quod scientiam, aut dolum requirat. Prior pars communis est, tradit illam Panormit. in c. 2. de constit. n. 6. ubi Deci. lect. 1. n. 8. Felin. n. 4. Bartol. in l. *quod Nerva*, ff. depositi. num. 20. & alii moderni relati, & referendi. Et sumitur ex l. 1. ff. de legibus, ubi dicitur, non solum scientes, sed etiam ignorantes esse transgressores legum, quod debet intelligi, quando ignorantia est vincibilis, quæ non excusat a culpa, quia non tollit omnino voluntarium: unde sumitur ratio, quia hæc ignorantia non tollit causam pœnæ, quæ est culpa, quia non tollit omnino voluntarium; ergo nec pœnam excusat. Dixi autem esse necessarium, ut talis ignorantia non excludat culpam, propter quam imposita est pena, quia interdum potest ignorantia non excusare ab omni culpa mortali, & nihilominus excusare a pena, quia excusat ab speciali gravitate orta ex speciali circumstantia, quam peccati gravitatem lex principaliter punire voluit. Ut ver. grat. si quis adulteretur, invincibiliter ignorans matrimonium complicis, quamvis non ignoret non esse suam, excusabitur a pena posita contra adulteros, licet in eo facto mortaliter peccaverit, quia illud peccatum tantum est in illo homine simplex fornicatio. Sic etiam, qui interficit hominem clericum, ignorans invincibiliter esse clericum, non tamen ignorans esse hominem, non incurrit penam canonis, *si quis suadente*; licet alias homicida sit, & canonem non ignoret. 2 Regula.

10. Sed quæret aliquis, an hæc ignorantia crassa diminuat saltem penam, esto non excuset a tota illa. In hoc duo distinguenda sunt, scil. damnum ob eam causam alteri illatum, quod reparandum, & restituendum est, & propria pena vindicativa. Quoad primum non habet locum diminutio, sed integre resarciendum est damnum, ut sumitur ex lib. *quod Nerva*. ff. depositi. & l. 1. ff. si mensor falsum modum dixerit, & bene Glossa in libr. *in actionibus*, ff. de in litem jurand. verb. *non etiam*, & plura congerit Tiraquel. tract. de pen. temperan. causa 14. Et ratio est, quia illa obligatio nascitur ex justitia commutativa, quæ respicit æqualitatem rei ad rem. Loquendo autem de propria pena, subdistinguere oportet, an contrahatur per legem ante omnem sententiam, vel imponenda sit per judicem. Nam in priori casu non habet locum diminutio, quia lex ipsa infligit penam simpliciter, & sine moderatione, & semper eodem modo loquitur, & ita numquam diminuit illam; ergo nec reus, auctoritate sua potest diminuere, tum quia ad hoc requiritur potestas publica; tum etiam quia esset suspectus dispensator in propria causa. Quin potius probabile existimo, quoties lex ponit penam ipso facto, quamvis requirat declarationem judicis, non esse in potestate illius diminuere pænam, si absolute per sententiam declaret, reum commisisse delictum, quia tunc non ipse imponit pænam, sed legislator, & fortasse hæc est una ex potissimis differentiis inter sententiam declaratoriam, & condemnatoriam. Atque ita videmus usu servari in pæna confiscationis. At vero quando pæna est imponenda per judicem, tunc potest in eo casu illam moderari, quia causa minor est, & quia hoc ei jure conceditur, juxta dicta in cap. præcedenti.

Existente ignorātia crassa integre sarciendum damnum.

Non habet locum diminutio in pena imposita per legē, secus vero in imponenda per judicem.

11. Et ex hac regula colligitur, ignorantiam solius pænæ regulariter non excusare ejusdem pænæ reatum. Ita docet Covar. supra, & videtur necessario admittenda a Doctoribus pro secunda regula citatis. Multi tamen nihilominus dissentiunt, ut Joan. And. in c. 2. de const. in 6. & Felin. supra n. 6. & alii, quos Covar. refert. Quibus assentire videtur Menochi. lib. 2. de arbitris, cent. 2. casu 185. n. 45. dicens, legem requirere notitiam, quoad pænam, non quoad commodum. Quod dictum probat Sancius lib. 3. de matrim. disp. 36. n. 3. in fin. Fortasse vero intelligunt de notitia legis quoad prohibitionem, vel præceptum, non quoad pænam: sic vero dubia erit pars alia de præmio, de

Ignorantiā solius pænæ regulariter non excusare ejusdem penę reatum.

qua

quia in lib. sequ. Mihi ergo videtur illatio facta necessario colligi ex regula posita. Quia ignorantia pœnæ quantumcumque sit antecedens, non excusat culpam in transgressione legis, ut per se constat; quia ut lex obliget in conscientia, non oportet, ut addat pœnam: ergo ut quispiam agat contra conscientiam, violando legem, non oportet ut sciat pœnam: illa ergo ignorantia non excusat culpam; ergo nec pœnam, quia non cessante causa non cessat effectus. Item quia illa ignorantia ad summum facit, ut illa pœna non sit voluntaria; hoc autem nihil refert, quia pœna potius postulat, ut involuntaria sit. Atque ita videmus servari tam a Deo, quam ab hominibus: puniet enim Deus æterna pœna etiam illos, qui ignorabant, suis peccatis deberi talem pœnam; & ab hominibus suspenditur fur, etiamsi pœnam ignoraverit. Neque in contrarium video rationem alicujus momenti. Dixi autem, *regulariter*, propter censuras, præsertim excommunicationis, de quibus est magna controversia, an ignorantia censuræ excuset illam, quam tractavi in tom. 5. disp. 4. section. 9. & dixi admittendam esse exceptionem: nam ratione contumaciæ requisitæ est ibi specialis ratio. Denique intelligendum hoc est per se, ac præcise: nam si ignorantia pœnæ redundet in ignorantiam obligationis legis, quia nimirum existimat talis persona, legem non imponentem pœnam gravem, non inducere gravem obligationem, tunc jam illa ignorantia excusare posset culpam, & consequenter pœnam.

12. Dicti autem Jurisperiti in hoc differentiam faciunt inter legem punientem actum jam damnatum, & legem de novo damnantem, & punientem actum, ut doctrina data procedat in priori, non in posteriori; sed non est necessaria distinctio, quia in utroque casu ignorantia solius pœnæ non excusat illam, extra censuras. Quia, licet lex puniat factum alias damnatum, nihilominus punit illum, ut culpabilem simpliciter; sed hæc culpa non excusatur per ignorantiam solius legis punientis; ergo nec pœna. Item si eadem lex prohibet actum alias non damnatum, & simul punit illum, qui committit illum actum ut damnatum per talem legem, quam ut prohibentem non ignorat, incurrit pœnam ejus, licet ignoret eandem legem, ut punientem sicut dictum est; ergo idem erit etiamsi actus damnetur per aliam legem, si talis damnatio, & malitia actus non ignoratur. Patet consequentia, quia valde accidentarium, & per accidens esse videtur, quod damnatio, & punitio fiat per eandem legem, vel per diversas, quia lex non punit culpam præcise, & quasi formaliter, ut a se prohibitam, seu ut est contra suam prohibitionem, sed absolute punit talem culpam. Sicut modo dicebamus de lege puniente furtum, & idem est de lege puniente simoniam contra jus divinum: nam incurrit, licet quis ignoret pœnam, vel prohibitionem juris humani. Eademque ratio est de similibus. Nec video objectionem alicujus momenti, & ita docet Panormitan. in capit. *a nobis*, de sententia excommunicat. & latius Deci. in dicto capit. secundo de constitut. lection. 1. numer. decimotertio, & alii multi, quos Felin. supra refert. Neque etiam oportet distinguere inter pœnam latam ipso facto per legem, vel per judicem imponendam, licet ita distinguant Bart. & alii, prout refert idem Felin. dicentes, pœnam lege latam ipso jure excusari per illius ignorantiam, non vero ferendam. Hæc enim distinctio nec jure, nec ratione fundatur. Rationes enim a nobis factæ generaliter procedunt, & probant pœnam simpliciter latam, simpliciter etiam incurri, non obstante ignorantia pœnæ, quia hæc non excusat causam pœnæ, & ita non potest excusare pœnam, vel pœnæ reatum.

13. Secunda pars assertionis posita est propter quasdam leges, quæ expresse addunt verbum, *scienter*, aut *præsumpserit*, aut *qui temere hoc fecerit*, vel aliud æquivalens, quod dolum requirit, ut Juristæ loquuntur. De quibus legibus dixit Glossa citata cap. ult. de offic. delegati, vere *scientes*, non obstante tali forma legis, incurrere pœnam ejus, qui ex ignorantia crassa illam violat. Idem tenet Gloss. in c. 1. de consanguin. & affinit. verb. *scienter*, quas sequuti sunt multi, quos refert Tiraq. in dicto tract. de pœnis temperandis causa 13. n. 22. Fundantur in dicta l. 1. ff. si mensor falsum modum dixerit, quæ dicit, ignorantiam crassam æquiparari dolo; & ratio esse potest, quia non excusat culpam gravem contra talem legem.

14. Sed nihilominus assertio posita certa est, & pro materia de censuris necessaria, quam ibi sequuntur communiter Doctores, præsertim Cajet. verb. *excommunicatio*, explicando fere singulas excommunicationes, & Navar. in sum. c. 27. & dixi late in to. 5. disp. 4. sect. 3. a nu. 9. & sequitur Tiraq. supra nu. 23. & sequent. referendo plures: ratio autem est, quia pœnæ, ut in jure dicitur, leniendæ sunt potius, quam exaggerandæ, c. *pœnæ*, de pœnit. dist. 1. & l. *pœnæ*, ff. de pœnis: sed quando lex addit talia verba, ipsamet moderatur pœnam, nec vult illam incurri, nisi quando peccatum habet talem circumstantiam; ergo non est extendenda, ut sine illa circumstantia incurratur. Et confirmatur, quia paulo superius dixi, quamvis ignorantia non excuset culpam mortalem, si excuset modum, aut circumstantiam, aut speciem peccati, quam lex respicit, satis esse, ut excuset pœnam, quia re vera tollit causam ejus; ita vero est in præsenti: nam peccare ex certa scientia, & circumstantia, quæ multum aggravat culpam, & injuriam, quam gravitatem respicit lex, quando similia verba addit: ignorantia autem licet sit crassa, excusat illam gravitatem, esto non excuset culpam mortalem; ergo id satis est, ut excuset pœna talis legis.

15. Atque ita patet responsio ad rationem in contrarium. Nam licet talis ignorantia non excuset absolutam gravitatem peccati, excusat nihilominus ab illo modo gravitatis peccati, sine quo noluit lex peccatum punire, ut verba dicta significant. Ad dictam autem l. 1. respondetur, spectando rem ipsam, & in conscientia, & quoad gravitatem culpæ, solam ignorantiam affectatam æquiparari scientiæ, quia sola illa voluntarium directum includit, ut bene notavit Glos. ex textu satis expresso in cap. *eos*, de tempor. ordin. in 6. Quin potius non defuerunt, qui dixerint, etiam ignorantiam affectatam sufficere ad excusandam in simili casu pœnam legis, quia est minor, quam scientia, argumento c. *cum inhibitio*, §. 1. de cland. despons. ibi, *Non expertes scientiæ, vel saltem affectatores ignorantiæ*. Quod sensit Crotus in c. *ut animarum*, de const. in 6. Sed re vera ignorantia affectata in jure æquiparatur scientiæ, quia & sufficit ad directam intentionem, temeritatem, & præsumptionem: & includit scientiam saltem periculi, & dubitationis, & hac ratione quodammodo videri potest, potius augere culpam, quam minuere, ut in 1. 2. latius traditur. Seclusa ergo ignorantia affectata, alia crassa, & negligens non æquiparatur scientiæ. Illa vero lex 1. intelligenda est de æquiparatione non in culpa, vel pœna, sed in obligatione ad reparandum damnum inde subsequutum: nam qui negligenter, vel ignoranter crasse exercet ministerium suum, tenetur restituere damna sequuta, non minus, quam si certa scientia fecisset. Quod ita bene explicuit alia Glossa in l. *in actionibus*, verb. *non etiam*. ff. de in litem jurando. Possunt etiam æquiparari in pœna imposita ipso jure, quando lex non addit particulam, *scienter*, vel similes, sed simpliciter punit transgressores: at vero quando addit particulam, *scienter*, nullo modo æquiparantur, nec incurritur talis pœna propter actum ex ignorantia crassa factum, ut dictum est.

16. Tertia, & ultima regula est: Ignorantia, quæ excusat culpam mortalem, licet non excuset culpam venialem, excusat a pœna gravi legis. Ita sentit Soto l. 5. de just. q. 1. art. 9. ad fin. Medin. C. de pœnit. tract. de Jejun. q. de necessitate servandi jejunium: ratio est, quia talis ignorantia vere tollit causam, & fundamentum talis pœnæ, quia pœna gravis non solet imponi per leges humanas, nisi propter culpam mortalem, ut supra dictum est. Unde hic potest a fortiori applicari illud principium; quod ignorantia excusans circumstantiam, quam respicit lex, excusat pœnam, etsi maneat culpa mortalis: nam multo magis excusabit, si maneat tantum culpa venialis, quia leges humanæ non solent ita punire veniales culpas, præsertim illas, quæ

Ignorantia excusans peccatum mort. excusata pœna gravi legis.

quæ non fiunt directa voluntate, quales sunt illæ, quæ fiunt ex tali ignorantia: unde talis actus imperfecte voluntarius, & humanus dici potest: merito ergo excusatur sic delinquens a tali pœna. Secus vero esset si pœna esset levis, quæ juste in culpam venialem cadere possit: nam tunc verba legis servanda sunt. Inde vero oriri poterant variæ quæstiones de censuris, & irregularitatibus, an propter veniales negligentias incurrantur. Sed illæ in locis propriis tractatæ sunt. Supererat hoc loco dicendum de interpretatione stricta legis pœnalis, sed hoc reservamus in lib. 6. ubi de interpretatione legis humanæ dicemus. Reliquum ergo est, ut ad alias onerosas leges transeamus.

CAPUT XIII.

An leges, per quas tributa imponuntur, pure pœnales sint.

1. QUod hæ leges tributorum onerosæ sint, & inter odiosas computentur, notissimum est; tum ex communi sensu non solum jurium, & Doctorum, sed etiam omnium hominum; tum etiam ex ipsis terminis, ut illos exponendo statim patebit, ideoque ad hunc locum expectant, & merito cum lege penali conjunguntur, quia sunt adeo similes, ut earum differentiam prius explicare necessarium sit. Prius vero circa nomen tributi advertere oportet, aliquos existimasse, illud derivari a tribus, ut scilicet, quia pecuniæ olim tributim imperabantur, inde tributa sunt appellata. Alii vero putant e contrario tribum a tributo esse appellatam. Nam quia tributa exigebantur a singulis partibus, in quas totus populus dividebatur, ideo partes illæ tribus sunt appellatæ. Et hoc videtur verisimilius, sequitur Gregor. Lop. in l.25. tit.13. p.5. Gloss. 2. cum Joan. de Platea in rubr. C. de annon. & trib. Unde etiam videtur verisimilius tributum a verbo *Tribuo*, derivatum esse, ut sensit etiam Ulpian. in l. *ager*. §. *stipendium*, ff. de verb. signif. Juxta hanc autem vocis etymologiam quæcumque pensio, aut portio determinata, quæ alteri ex jure aliquo persolvitur, poterit tributum appellari, lata, & generali significatione, sive pensio illa ad jus privatum pertineat, sive ad publicum. Verumtamen jam vox illa sive ex usus accommodatione, sive per antonomasiam, significat pensionem publicam, quæ ad Regios sumptus, seu communes reipublicæ operas per singulos de populo distribuitur, & stata lege persolvitur. Sunt autem alia etiam nomina, quibus tributa significantur, ut vectigal, pedagium, & similia, quæ quasi specificas rationes tributorum indicant: licet interdum generalibus usurpentur, & ideo eorum significationes breviter exponere necessarium existimo.

Tributum dividitur in reale, personale, & mixtum. Reale quid.

2. Ut autem commodius fiat, oportet prius distinctionem tributi adnotare, in reale, personale, & mixtum, quæ sumitur ex l. ult. ff. de muner. & hon. Reale dicitur, quod pro rebus immobilibus, & fructibus earum quotannis persolvitur, quo modo decimæ Ecclesiasticæ possunt dici tributa realia, quamvis nec sub hac vice comprehendi soleant, nec de illis nunc disseramus. Solent igitur ita vocari pensiones quædam, quæ penduntur Regibus, & Principibus ex terris, & agris, quæ a principio ad eorum sustentationem illis applicata fuerunt, ipsi vero in emphyteusim, vel feudum aliis ea donarunt sub certa pensione annua, quæ

Canon, quid.

in jure civili solet *Canon* appellari, quia certa regula, & lege præscripta erat, l. 1. C. de indictionibus, l. 10. Solet etiam hæc pensio appellari, *Vectigal*, & agri ei subjecti *Vectigales*, ut patet ex l. 1. & 2. ff. si ager vectigal. Alia vero significatio hujus vocis statim tradenda magis propria, & usitata est. Personalia tributa dicuntur, quæ ratione tantum personæ solvuntur, & vocantur *census*, juxta illud Matthæi 22. *Licet censum dare Cæsari, an non;* Nam census ille tributum personale erat, propter quod imponendum facta est descriptio, quam narrat Lucas cap. 2. & Actor. 5. ut probabilior fert sententia ex Josepho lib. 18. & Antiquit. c. 1. & expositoribus ibi. Quod tributum generali nomine tributi appellatur Lucæ cap. 20. a Matthæo vero speciali vel fortasse illæ voces synonymæ sunt respectu Principis, licet respectu privatorum soleant distingui, ut notat Panormit. in c. *innovamus*, de censib. nu. 3. quod solum pertinet ad usum vocis, ut dixi. Proprie item personale tributum vocatur a Juristis *Captatio*, in l. ult. §. ult. ff. de muner. & honor. & l. *sacrosancta*, C. de sacrosanctis Ecclesi. quia scilicet, per capita solvuntur. Mixta dicuntur, quæ pro rebus præsertim mobilibus, & personis solvuntur, hujusmodi sunt *Gabella*, quæ solvitur de rebus, aut venditis, Hispaniæ *Alcavasia*, item, *Vectigal*, quo nomine in jure significat tributum debitum ex mercibus invectis in provinciam, vel ex illa evectis, seu, quæ per pontes, aut portus vehuntur, juxta l. *vectigalia*, ff. de public. & vectigal, & l. *ex præscriptione*. C. vectigal. Et ita distinguitur vectigal a tributo tanquam species a genere: licet interdum videantur condistingui tanquam duæ species, ut apud Paul. Roma. 13. *Cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal*, ut tributum videtur significare pensionem debita ratione mercium, vel rerum quæ portantur. Et hoc habet etiam fundamentum in jure l. 1. §. 1. ff. de publi. & vect. ibi. notat Gloss. ver. *pendant*. Ordinario vero usu nomen *tributi* generale est, *vectigalis* speciale, quod solet etiam appellari, *Portorium*. l. 3. C. de vectigal.

3. Alia vocantur *Angaria*. l. *his oneribus*. ff. de vacat. & excus. mun. & l. *neminem*, C. de sac. Eccl. ubi Gloss. inquit, Angaria sunt, quæ sunt in operis personarum. Alia vocantur *Pedagia & Guidagia* quorum significatio nota est: & de illis videri potest Gloss. in c. *super quibusdam* de ver. signific. ubi pedagium pro vectigali ponitur; vide etiam Sylvest. ver. *Gabella*, in princip. Navar. in cap. *fraternitas*, a n. 41. Et de his posterioribus tributis sub nomine Pedagii dicitur in c. *quanquam* de censi. in 6. regulariter esse in jure reprobata, non quia semper injusta sint, sed quia solent esse suspecta. Omnis autem hæc tributorum varietas, quantum ad præsens spectat, materialis est, sumitur enim, vel ex rebus, super quas imponuntur, vel ex fine, & causa impositionis: formalis autem ratio obligationis eadem est in omnibus, & ideo de illis tantum generatim loquemur. Alii vero explicant illa tria membra ex parte oneris, seu pensionis alicui impositæ: aliquando enim est opus seu labor personæ, & ideo personalis dicitur: interdum vero est res aliqua, vel usus ejus, ut pecunia, triticum, gallinæ, vel usus equi, aut domus: nonnumquam vero utrumque includit, ut si quis certis temporibus teneatur servire Principi, persona, & sumptibus suis. Quæ explicatio habet etiam fundamentum in dicta leg. ult. Tamen etiam est valde materialis, & magis habet locum in privatis oneribus, seu muneribus, quam in tributis, quæ frequentius solent in pecunia exigi, quamvis aliquando etiam alia onera exigantur, de quibus quod spectat ad justitiam legum, eadem est proportionalis ratio.

4. Ex his ergo facile intelligitur, quæstionem propositam non habere locum in tributis realibus: nam ut bene dixit Navar. supra, sunt maxime naturalia, & præseferunt justitiam, quia exiguntur de rebus propriis, & in contractu justo fundata sunt. Et ideo leges per quas talia tributa solvi præcipiuntur, etiamsi in illis addatur pœna, sine dubio pure pœnales dici non possunt, sed morales, sicut sunt aliæ de servandis contractibus, & implendis promissis, & in universum de reddendo debito, quod unicuique ex justitia debetur. Unde etiam certum est, tales leges obligare in conscientia ad solvenda talia tributa, integre, & sponte, & sine ulla diminutione, ac fraude, etiamsi non petantur; quia sunt debita ex justitia commutativa, quæ secum affert hanc intrinsecam obligationem, nisi ex consuetudine, vel scriptura constet, aliam fuisse conditionem pacti, seu oneris rebus ipsis impositi: nam tunc illæ servandæ sunt, & ita de his tributis nihil amplius hic dicemus: pertinent enim ad materiam de feudis, & alii regalibus, ut vocant.

Obligatio est in conscientia ad solvenda tributa realia licet non petantur.

5. Circa alia vero tributa ratio dubitandi esse potest quia hæc tributa poni ordinarie solent sine verbo præcipiendi, seu statuendi sub aliqua conditione pœnali: ergo leges, quibus præcipiuntur, mere pœnales sunt. Probatur consequentia, quia per talem conditionem indicatur, tributum non poni sub reatu conscientiæ, sed

sed sub reatu solius pęnæ: ut supra de lege pure pœnali dictum est. Confirmatur, ac declaratur, quia interpretando has leges in hoc sensu servatur æquitas justitiæ, quæ ad talem obligationem necessaria est: hoc enim modo non defraudatur Rex pensione sibi debita, quia per adjectionem pęnæ compensatur sufficienter quidquid de bonis ejus per denegationem tributi diminui potest: ergo pęna imposita est ad resarciendum, vel potius vitandum nocumentum Regis, quo cessante, cessat etiam obligatio in conscientia solvendi tributum, vel ex ipsa rei natura, quia nulla fit inæqualitas: vel ex intentione legislatoris rationabiliter præsumpta. Quæ præsumptio confirmatur: nam sic explicatæ leges tributorum erunt moderatæ, & tolerabiles, quæ in majori rigore erunt nimis duræ, & fortasse injustæ. Et pro hac sententia referri possunt auctores, qui dicunt, tributa non deberi in conscientia priusquam petantur, quos c.15 referemus. Atque ita tenet aperte Angel.verb.*Pedagium*. n.6.& possunt citari omnes, qui legem pœnalem negant in conscientia obligare, sicut consequenter tenuit Nav.in sum. c. 23. nu.60. loquens specialiter de vectigalibus, & portoriis. Declarat tamen, postquam aliquis cecidit in commissum, non posse res defendere vi, & armis, quia juste impeditur, & punitur, posse tamen fugere, vel modo alio licito evadere, si potest.

Conclus. 6. Dicendum nihilominus est, leges tributorum ex genere suo, seu ex vi materiæ, nec per se habere ut pęnales sint, neque etiam esse mere pęnales ex eo tantum, quod in eis pœna adiiciatur, nisi ex verbis, aut circumstantiis legis aliud constet. Hanc doctrinam existimo esse communem, eamque late tradit Covar. in regula *peccatum*. 2.p. §.5. Eandemque supponunt omnes, qui dicunt, leges tributorum obligare in conscientia, quos infra c.15. referemus. Sensus autem est, nihil speciale in hoc habere leges tributorum ac subinde sicut alias leges, ita & has posse tribus modis ferri, scilicet, per purum præceptum sine adjectione pęnæ & præcipiendo simul, & adiiciendo pęnam non solventibus, & imponendo tributum sub onere tantum pęnæ sine interpositione præcepti; ratio generalis est, quia materia harum legum est capax omnium horum modorum, & nulla est ratio, ob quam aliquem illorum excludamus. Quod ita breviter declaratur, & probatur, quia in lege tributi duæ partes distingui possunt, & debent. Una est imperans, seu imponens tributum, alia est imponens pęnam non solventibus tributum; hæc autem pars non est per se, ac necessario conjuncta cum prima, sed pendet ex arbitrio Principis, ut per se notum videtur; tum quia secunda pars est posterior, & re omnino distincta a prima, & prior non pendet essentialiter a posteriori: ergo potest poni sine illa; tum etiam, quia posset lex comminari tantum pęnam in genere non solventibus tributum, nimirum, quod digne puniantur, nisi solvant, non taxando pęnam, sed relinquendo arbitrio judicis, sicut in aliis rebus non minus gravibus sæpe fit: ergo etiam potest nullam omnino mentionem pęnæ facere, sed simpliciter imperare tributum: nam ibi implicite includitur, transgressorem fieri reum pęnæ, & posse puniri saltem arbitrio judicis: est ergo possibilis ille prior modus, de aliis vero res est manifesta.

7. Hinc ergo aperte concluditur prima pars assertionis: nam leges tributorum ex genere suo, & ex vi materiæ suæ tantum habent, ut tributa imponant, ut declaratum est: sed ut sic non sunt pęnales: ergo. Probatur minor, quia licet tributum sit aliquando onerosum, vel laboriosum, non tamen supponit culpam: nec transgressionem aliquam, etiam civilem, propter quam vindicandam, vel coercendam imponatur: ergo nullam habet rationem pęnæ: ergo ex hoc capite non habet talis lex, quod pęnalis sit. Confirmatur, quia multæ aliæ leges possunt imponere graviora onera, vel imperare res difficiliores, quæ non propterea sunt pœnales, ut in legibus militiæ, & similibus manifestum est. Denique materia talium legum est materia justitiæ commutativæ, continetque veluti justum stipendium, seu subsidium reddendum Regibus ad sustentanda onera muneris sui, juxta illud Pauli, Rom. 13. *Solvite omnibus debita, cui tributum, tributum*, &c. Et rationem reddit, *quia ministri Dei sunt, in hoc ipsum servientes*: ideo enim (inquit) *tributa præstatis*: ergo hæ leges, ut tales sunt nullo modo possunt dici pœnales, sicut leges taxantes pretia rerum, vel stipendia operariorum, aut militum, non possunt dici pęnales respectu eorum, qui talia stipendia solvere coguntur, quia in eorum utilitatem, vel commodum illæ res, vel munera fiunt, vel conferuntur.

8. Dixi, interdum tributum aliquod potest imponi in pęnam, ut recte docuit Victor.relict.de jur.belli, n. 57. & colligitur ex Deuter.20. & patet, quia Rex potest punire civitatem rebellem, vel aliud regnum, aut rempublicam, quæ injuriam sibi intulit, postquam illam expugnavit: ergo potest justo arbitrio eligere aliquod tributum, quod illi in pęnam imponat. Respondeo, nos formaliter loqui de tributo, ut tributum est secundum proprium finem, & quasi intrinsecam naturam ejus, & sic manifestum est, non esse pęnam. Nihil tamen obstat, quominus similis impositio fiat in pęnam. Tunc autem sequetur naturam pęnæ quoad obligationem, solum est considerandum in istis casibus, & similibus tributum non imponi propter delictum futurum, sed propter jam factum, & post iustam condemnationem, ut supponitur: & ideo ita obligari homines ad illud tributum solvendum sicut obligatur reus ad solutionem pecuniariæ pęnæ, post quam ad illam est iuste condemnatus.

9. Ex his ulterius infertur, leges tributorum spectatas præcise secundum id, quod per se, & intrinsece requirunt, esse veras leges morales obligantes in conscientia. Probatur, quia si lex hæc imperat tributum sine adjectione pęnæ, imponit necessitatem pęnalem, quia, ut supponimus, illam non exprimit; ergo imponit necessitatem in conscientia. Probatur ultima consequentia, quia alias esset lex inutilis, & inefficax: nullo enim modo cogeret transgressionem: quia si non obligaret in conscientia, neque postea posset quis propter transgressionem puniri, quia neque sub tali conditione fuit posita. Secundo, quia lex superioris absolute posita obligat in conscientia juxta capacitatem materiæ, sed illa materia est capax obligationis rigorosæ: nam est materia justitiæ, & iusti stipendii solvendi, ut declaratum est: ergo. Quin potius licet talis lex non contineret alia verba præceptivæ præter taxam quantitatis solvendæ Principi in tributum, obligaret in conscientia, quia debitum alendi, & sustentandi onera Regis, naturale est: ergo eo ipso, quod lex humana taxat quantitatem, & modum, obligat in conscientia ad servandam illam, quia illud statim est medium iustitiæ, ut in aliis pretiis rerum, quæ lege taxantur, & in decimis Ecclesiasticis, quoad quotam taxatam per Ecclesiam, est manifestum videre.

10. Jam ergo probatur secunda pars assertionis ex dictis de lege pęnali in communi: nam adiectio pęnæ non tollit obligationem, quam eadem lex præcise lata sine pęna induceret: sed ostensum est, legem tributorum, ut moralis est, præcise latam obligare in conscientia; ergo licet illi addatur pęna, obligabit per se ad tributum persolvendum, vel restituendum (cum contra iustitiam non sit solutum) absque ulla condemnatione, vel sententia, etiamsi tunc nemo obliget ad pęnæ solutionem ante sententiam, iuxta generalem doctrinam datam de lege pęnali. Quæ non minus habet locum in legibus tributorum, quam in aliis, supposita paritate in Verbis legis: nulla enim ratio discriminis excogitari potest. Declaraturque in hunc modum, quia in tali lege mista, seu quasi composita ex tributo, & pęna, ad diversos fines ordinantur impositio tributi, & adjectio pœnæ: tributum enim est ad sustentationem Principis, seu ad satisfaciendum naturali obligationi dandi stipendium iustum laboranti in nostram utilitatem: pęna vero est ad cogendum, ut prior obligatio impleatur, vel puniendum delictum, si omittatur: ergo licet tributum sit iustum & adæquatum fini suo, & obligatio eius integra maneat, iuste additur comminatio pęnæ, & executio eius, si culpa intercedat, ultra integram tributi exactionem. Sicut in pœnis conventionalibus, quæ addi solent inter contrahentes, iuste exigi potest pęna a vio-

latore contractus, etiam ultra interesse, & satisfactionem damni illati, ut supra dictum est. Idem ergo est in præsenti, intercedit enim veluti contractus inter Principem, & subditos, ut ille gubernet, hi vero ipsum alant per tributorum solutionem, & ad soliditatem hujus contractus pena potest adjungi, quæ non minuat vim, aut obligationem contractus, sed novam coactionem adjungat. Unde etiam potest ita declarari, quia propter adjectionem pœnæ non conceditur libertas, seu optio vasallo, ut vel tributum solvat, vel penam patienter sustineat, si illi imponatur: sic enim adjectio penæ non augeret efficaciam legis, sed minueret, quod plane est contra intentionem talium legislatorum: ergo addendo penam, non tollunt præceptum, sed confirmant, & urgent illud: ergo semper lex per se obligat, licet illi addatur pœna. Et re vera hoc est maxime consentaneum fini talis legis, & ut sic dicam, quasi connaturale illi, ut in puncto sequenti magis explicabo.

Adiectio pœnæ non datur vasallo optio ut tributum vel penā solvat, licet non repugnet dari legē sic ligantem sub disiunctione.

11. Superest ergo explicanda tertia pars assertionis, nimirum, quando ex verbis, & forma legis constiterit, mentem legislatoris esse, non absolute imperare tributum, sed solum sub conditione, nisi quis malit fieri pœnæ obnoxius seu (quod perinde est) sub disiunctione, vel solvendi tributum, vel pœnam ob non solutionem si de illa feratur iudicium sustinere: tunc leges non obligare in conscientia determinate ad solutionem tributi, sed solum per modum pœnæ, seu simul cum illa, quando exigatur. In qua parte duæ includuntur. Una est posse tributum sic tantum imponi, & hoc est per se notum; nam pendet ex voluntate Principis, & non continet injustitiam, nec rigorem: sed potius lenitatem: nam in eo videtur Princeps potius ex parte cedere juri suo, quam in aliquo excedere. Ac denique non magis repugnat hic modus legis in hac materia, quam in aliis: nulla enim ratio discriminis afferri potest, ut de aliis argumentati sumus. Altera pars est, quod posita tali lege, illa non obligat in conscientia statim, seu determinate ad solutionem tributi. Et hæc etiam est evidens eisdem fere rationibus; tum quia obligatio hæc pendet ex voluntate Principis, ipse autem Princeps satis per talia verba declarat, nolle se obligare absolute, sed tantum sub prædicta conditione seu disiunctione: tum etiam, quia non est major ratio de hac materia, quam de aliis: in aliis vero lex illa non obligat in conscientia nisi modo dicto, ut supra ostensum est: ergo neque in ista.

12. Statim vero insurgit dubitatio supra etiam de lege penali generatim tractata, an leges tributorum adiicientes pœnam, ut regulariter feruntur, intelligenda sint juxta hanc ultimam partem, vel juxta secundam. Sed de hoc puncto dicemus plura paulo post in c.15. Nunc breviter censeo, leges has penales imponentes tributa sub pena, esse mistas, ac subinde per se obligare in conscientia ad solutionem tributi. Ratio est quia verba legis ordinarie sunt præceptiva, sicut sunt communiter in aliis legibus moralibus, quæ ad bonum regimen reipublicæ ordinantur, ideoque obligant in conscientia non obstante adjectione pœnæ. Secundo, quia intentio talis esse presumitur, nisi aliud certo constet morali certitudine, quia (ut dicebam) per penam volunt Principes augere efficaciam legis, non minuere. Et quia per se primo intendunt in effectum consequi tributum sibi, & communi bono reipublicæ necessarium. Unde est tertia ratio, quia materia talium legum maxime postulat hujusmodi obligationem, quia est materia justitiæ, & in re gravissima, ac pertinente ad commune bonum: imo necessaria moraliter ad reipublicæ conservationem & gubernationem: ergo illi materiæ quasi debetur, & connaturale est præceptum per se, & absolute obligans, & non tantum sub conditionali pacto sustinendi pœnam, quod est valde per accidens, & de se sufficiens ad gravissimum tributorum finem. Ideoque censeo, non esse regulandas has leges per illas, quæ sub pena prohibent venari, aut ligna cædere, aut aliquid e regno extrahere: nam hæ prohibitiones, & similes sunt multo minoris momenti, ordinarie loquendo, & extra causas gravis necessitatis regni, & ad illas sufficit illa coactio, vel compensatio quasi contingens per pœnam. Tributorum autem impositio, & solutio est per legem intenta tanquam per se debita, & necessaria reipublicæ, ac Principi, & ideo ex se postulat proprium, ac directum preceptum, per se & absolute obligans, etiamsi penæ accumulentur. Quapropter non existimo sufficere, quod lex loquatur conditionali modo, si quis non solverit tale tributum, tali pena puniatur, ut illo modo intelligatur. Nam talis lex supponit necessario tale tributum esse debitum, & ideo moraliter nunquam ponitur illa conditionalis, nisi post impositionem tributi, quæ fit per absolutum præceptum, vel saltem per taxationem quantitatis solvendæ, qua facta, naturalis lex justitiæ obligat ad tributum solvendum, etiam ante adiectionem pœnæ: illa autem obligatio non adimitur propter conditionalem illam adiunctam, ut ex dictis constat. Illa ergo non sufficit in tali materia ad præsumendum legem esse pure penalem sed oportet, ut vel clarioribus verbis declaretur, vel ex aliis circumstantiis, aut certa consuetudine colligatur.

13. Ad fundamentum ergo contrariæ sententiæ respondetur, ad summum probare tertiam partem assertionis nostræ, quia vero simpliciter procedit contra secundam, & intendit ex adjectione penæ inferre ablationem absolutæ obligationis in conscientia, respondetur, negando hanc consequentiam. Quia non est hoc necessarium ad æquitatem justitiæ, ut ostensum est; quin potius ad providendum sufficienter iustitiæ & æquitati, quæ debet servari inter Principem, & subditos, necessarium est, ut subditi simpliciter, & absolute obligentur in conscientia ad iusta tributa solvenda, & ut rebelles distincta pena puniantur. Alia enim est iustitia vindicativa a commutativa, & prior obligatio ad commutativam pertinet, & transgressio eius constituit novum reatum, seu debitum in ordine ad iustitiam vindicativam. Neque etiam de intentione legislatoris aliud præsumi potest ex vi solius comminationis penæ, ut ostensum est, neque ulla inæqualitas, vel nimius rigor resultat in his legibus, quæ præcipiendo, penam transgressoribus minantur; vel quam in contractibus iustis, & æqualibus, quibus nihilominus adiicitur pena, ultra interesse, ut dictum est.

Fit satis argumentis contra tertia sententia.

CAPUT XIV.

De potestate necessaria ut lex tributum imponens iusta sit.

1. QUoniam obligatio legis ex illius iustitia maxime pendet, & iustitia tributorum multas conditiones requirit, ideo illas explicare necessarium est, quod discurrendo per causas tributorum optime fiet. Quod ergo ad efficientem spectat, certum est, necessariam esse potestatem ad imponendum tributum in eo, qui huiusmodi legem statuit, alioqui non erit iusta, sed tyrannica. Conclusio est clara, quia ubi deest potestas, actus non potest esse validus, nedum iust. Item quia superior non potest præcipere, nec inferior tenetur obedire: hæc enim correlativa sunt. Denique quia prima conditio necessaria ad iustitiam legis est potestas ferendi illam, ut supra visum est: ergo eadem requiritur cum propositione in lege imponente tributum. Imo hic considerandum est, non omnem potestatem, quæ sufficit ad condendam legem in aliis materiis, sufficere ad imponenda tributa: nam leges potest interdum condere Princeps non supremus, aut civitas, aut magistratus iuxta sui muneris institutionem: tributum autem imponere non potest, nisi supremus Princeps non recognoscens superiorem in suo ordine, ut ex dicendis constabit, & ideo specialiter requiritur hæc conditio in legibus tributorum, præter conditionem omnibus legibus generalem.

Tributū non potest imponere nisi princeps supremus non recognoscens superiorē in suo ordine.

2. Statim vero occurrit inquirendum, quinam habeant in republica hanc potestatem. Respondeo, quod attinet ad leges civiles, primum omnium esse hanc potestatem in Imperatore, l. 1. & 2. C. nova vectigalia institui non posse. Ubi in lege secunda additur, civita-

tates non habere hanc potestatem, & idem habetur in *vectigalia*, ff. de publican. & vectigal. Intelligendum autem est, nunc durare hanc potestatem in Imperatore in terris imperii, in quibus supremam potestatem retinet, non tamen in aliis regnis, seu provinciis in quibus jam illam amisit, juxta dicta in lib. praecedenti. Unde consequenter addendum est secundo hanc potestatem esse in Regibus, qui in suprema potestate aequiparantur Imperatoribus, ut supra dictum est, & ita habetur etiam in legibus horum regnorum & utrumque dicitur in c. *super quibusdam*, de verb. significat. licet Hostiens. ibi id neget, & per Reges exponat Regem Romanorum, contra vim verborum, & contra Glossam, & sine ullo fundamento, imo ulterius extendi hoc debet ad Principes, ut habetur in ca. *innovamus*, de censib. & sentit Glos. ibi in d. l. *vectigalia*, & in c. *si quis Romipetas*, 24. q. 3. Intelligi autē debet de his principibus, qui licet Reges non appellantur, tamen habent supremam jurisdictionem in temporalibus. Et sic est facilis ratio, quia ad ponendum tributum magis attenditur jurisdictio, quam nomen, vel alia dignitatis conditio. Item, quia hi Principes possunt indicere bellum, & administrare rempublicam independenter ab alio superiori temporali, sed ad hoc sunt necessaria tributa. Quarto vero addimus, reliquos omnes, qui recognoscunt superiorem in temporalibus non posse tributa imponere, ut ex eisdem legibus colligitur, & docent Deci. consf. 534. & Rebuffus in expositione Bullae Coenae, art. 3. & ratio esse videtur, quia potestas agentis debet esse proportionata fini: finis autem tributorum est commune bonum reipubl. & ideo potestas imperandi illa ei tantum data est, qui supremam curam habet totius reipublicae. Item haec potestas per se primo, & ex natura rei erat in republica, unde illae respublicae, quae nunc sunt supremae, illam potestatem in se retinent, quia inter Reges & Principes connumerantur: ergo ubi respublica transtulit suam potestatem in Principem, solum invenitur haec potestas in illo Principe, qui supremam reipublicę potestatem habet.

3. Sed quaeret aliquis, an Pontifex, vel Concilium, vel alia potestas Ecclesiastica habeat hoc jus. Aliqui enim dicunt, Concilium generale habere hanc potestatem quia potest eam alii concedere, ut significatur in *c. super quibusdam, §. praeterea*, de verborum significat. Respondetur tamen, Pontificem, quatenus temporalis Princeps est, posse in suis terris imponere tributa, quia re vera ibi est supremus in temporalibus per directum dominium, & potestatem. In aliis vero regnis, sicut non habet dominium, vel temporalem jurisdictionem directe, ita nec potest per se, & directe imponere temporalia tributa, quia hic est actus illius potestatis. Quod a fortiori verum est de quocumque inferiori Praelato Ecclesiastico, vel Concilio etiam generali, cuius potestas ex Pontifice maxime pendet. Nihilominus tamen si ad spiritualem finem sit necessarium, ut ad defendendam Ecclesiam ab infidelibus vel haereticis, potest summus Pontifex imponere temporalia tributa, quia sub ea ratione habet supremam potestatem etiam in temporalibus. Potest autem directe summus Pontifex propter eundem finem, vel in subsidium sibi necessarium tributa imponere super Ecclesiae bona, sicut tractando de Decimis, diximus, posse partem decimarum sibi reservare, quia in illo ordine per se, & directe est supremus Princeps totius Ecclesiae, & supremus dispensator bonorum ejus, & ideo supremam etiam in hoc habet potestatem. Aliqui vero Episcopi hoc non possunt, cap. *prohibemus* de censib. Concilium autem etiam generale in tantum id poterit, in quantum fuerit a Pontifice concessum, vel approbatum. Potest praeterea Ecclesia declarare, qui Principes temporales possunt imponere tributa, & prohibere, ne alii imponant, ut fecit Concilium Lateran. in dicto cap. *innovamus*, & ita etiam intelligitur dictum cap. *super quibusdam*. Et singulis annis sub gravissima censura fit similis prohibitio in Bulla Coenae.

Nisi sit opus ad spiritualem finem nō posse Papam imponere tributa terris nō suis temporaliter, sicut nec concilium ullum.

4. Additur vero in dicto cap. *super quibusdam*, non solum illa esse justa tributa, de quibus constat esse imposita a Regibus, vel Principibus supremis, sed etiam illa, de quibus non constat, a quo imposita sint, dummodo *ex consuetudine, de cujus initio non extat memoria, sint introducta*. Cujus ratio est, quia ubi nec constat, nec constare potest de injustitia, secundum jus praesumitur justitia: in hujusmodi autem casu constare non potest, tale tributum sine legitima potestate esse impositum, imo cum adeo praevaluerit, ut per longissimum tempus a tota communitate solutum sit, praesumitur juste incepisse. Item quia praescriptio praesertim immemorialis dat jus sufficiens: illa autem consuetudo inducit praescriptionem, & ideo diximus, requiri bonam fidem, quia in omni praescriptione necessaria est.

Illa tributa etiā esse justa de quibus non constat a quib. sint imposita.

5. Occurrit autem hic grave dubium, an idem dicendum sit de potestate imponendi novum tributum, ex immemoriali consuetudine, etiamsi is, qui illud imponit, non sit supremus in temporalibus. Est enim attente considerandum, haec duo esse valde distincta imponere tributum, vel exigere jam impositum, & similiter aliud esse, habere consuetudinem immemorialem exigendi aliquod tributum, quod ex eadem consuetudine supponitur jam impositum; aliud vero habere consuetudinem immemorialem imponendi nova tributa, & consequenter illa postea exigendi. Haec enim potestas sine dubio est multo major, ut bene notarunt Castro l. 1. c. 10. & Medin. dict. c. 13. §. *sed forte*, tum quia est potestas legislativa, & dominativa, & extenditur ad plures actus, & ad novas impositiones faciendas; alia vero est quoddam particulare jus obtinendi, seu lucrandi pensionem, quae supponitur jam imposita: unde etiam certum mihi est, ex hac posteriori consuetudine non bene inferri priorem. Multi enim Principes inferiores, imo & privatae personae habent ex consuetudine jus exigendi aliqua tributa antiqua, vel a Rege imposita, vel de quorum initio, aut auctore non constat, qui non habent potestatem, vel consuetudinem imponendi nova tributa. Ideoque licet ratio facta probet antiquum tributum, de cujus initio non est memoria, reputari iustum, & legitima potestate introductum, & ideo exigi iuste posse a quocunque habente titulum vel consuetudinem legitimam obtinendi talem pensionem, adhuc superest quaestio, an nova impositio tributi fieri iuste possit a non supremo Principe allegante consuetudinem immemorialem imponendi tributa.

6. In qua dubitatione Medina dicto c. de rest. c. 13. §. *ut igitur*, affirmat tale tributum iustum esse. Fundatur praecipue in d. c. *super quibusdam*, quod longe aliter intelligit, authoritatem imponendi tributa esse in Imperatore, Rege, Papa, Concilio, & in antiqua consuetudine. Et ita sentit, Pontificem in eo textu principaliter loqui de novis tributis, quae imponuntur ex vi potestatis praescriptae per consuetudinem sine alio titulo, licet paulo inferius, §. *de veteribus*, fateatur, etiam esse licitum exigere tributa antiqua in sola immemoriali consuetudine fundata, quia tunc pro recipientibus iuste praesumitur, & in §. *sed forte*, obiiciendo contra hoc dictum c. *super quibusdam*, respondet, non esse contrarium, sed potius approbando illa nova tributa, *innuere*, (ait) *etiam haec antiqua juste recipi posse*. Potest pro hac sententia citari Panorm. in d. c. *innovamus*, n. 6. quatenus dicit, potestatem hanc imponendi tributa, posse praescriptione acquiri, & iura Principis posse consuetudine obtineri, de cuius initio non extet memoria, iuxta doctrinam Bart in l. *infamem*, ff. de publ. iud. & Inn. in c. *ego*, P. de fide instr. Expressius id docet Pan. in d. c. *super quibusdam*, n. 1. & 2. Ex quo videtur Medina sumpsisse illius textus interpretationem. Eandem sententiam tenet D. Anton. in 2. p. tit. 1. c. 13. §. 8. in fin. ubi in speciali loquitur de quibusdam impositionibus particularibus, quas aliquae civitates facere solent pro suis tantum membris, ut ad communes necessitates contribuant. *Quia licet hoc*, inquit, *ordinarie non possint facere sine licentia Principis, secus erit, si ita facere consueverint ante hominum memoriam.*

Sent. affirmans idē esse de potestate imponendi novum tributum ex immemoriali consuetudine licet imponens non sit supremus dominus.

7. Ratione potest haec sententia suaderi, primo, quia eadem ratio esse videtur quoad praescriptionem de iure petendi tributum antiquum, & de potestate imponendi novum, quantum spectat ad possibilitatem acquirendi illud per consuetudinem: nam utrumque

est proprium Principis: ergo si unum comparatur præscriptione, cur non aliud? Nam quod differant secundum magis, & minus, parum refert, cum hæc differentia accidentalis sit, & in multis aliis reperiatur, quæ contra Principem præscribi possunt. Ut sunt jurisdictio: quæ per consuetudinem acquiritur, etiamsi propria Regis sit, & potestas legitimandi spurios, restituendi famam infamibus, recreandi tabelliones, & similia, quæ Inn. supra notat, præscribuntur contra Principem, cum non videantur minora, quam potestas imponendi tributum. Unde confirmatur, quia præscriptio temporis immemorialis æquiparatur privilegio concesso a Principe ex certa scientia, teste Bald. sub titulo: quæ sint regalia in visio. feud. sed per privilegium Principis potest inferior imponere tributum, ut ex allegatis juribus colligitur, quæ dicunt, neminem posse imponere tributum, nisi Principem, vel qui ab eo habuerit facultatem; ergo eadem potestas poterit per immemorialem præscriptionem acquiri. Probatur consequentia simul cum majori, quia per talem consuetudinem præsumitur, illam fuisse ortam ex aliquo simili privilegio: & ita vel ipsa consuetudo confert potestatem, vel saltem probat sufficienter illam, quatenus est ratio sufficiens ad præsumendam justam originem eius. Unde Glossa etiam in dicto c. *super quibusdam*, verb. *non extat*, dixit, consuetudinem cujus non extat memoria, jus, sive Privilegium inducere.

Sententia negat. 8. Contrariam nihilominus sententiam tenet Castr. l. 1. de lege pœnali, c. 10. dicitque antiquam consuetudinem, de cujus initio non extet memoria, valere ad exigendum tributa, quæ ab illo tempore antiquo sunt introducta, non vero ad nova imponenda. Probat primo, quia dictum c. *super quibusdam*. loquitur de antiquis tributis, non de novis per antiquam consuetudinem impositis. In quo fundamento duo consideranda, & distinguenda mihi videntur; unum est intelligentia illius textus; aliud est illatio, quæ ex illo fit. In primo hæc posterior interpretatio verior videtur: nam in textu non dicitur, consuetudinem sufficere ad imponendum tributum, nec ad potestatem imponendi tributum, sed dicitur illa tributa esse interdicta, *quæ non apparet Imperatorum, vel Regum, vel Lateranensis Concilii largitione concessa, vel antiqua consuetudine, cujus non extet memoria, introducta*. Loquitur ergo aperte Pontifex in his ultimis verbis de tributis introductis per antiquam consuetudinem, & de illis solis. Unde non video, cur dixerit Medina hoc innui in illo textu, & non potius, hoc solum expresse affirmari, & quidquid aliud inde affirmetur esse per illationem, non quia in textu contineatur. Nec etiam video, cur dixerit idem Auctor cum Panorm. numerari in eo textu quatuor habentes auctoritatem ad imponenda tributa, scilicet Imperatorem, Regem Concilium (utique cum Pontifice) & consuetudinem: nam ibi dicitur, consuetudinem non dare auctoritatem ad imponendum tributum, sed dare auctoritatem tributo, quod hodie impositum invenitur, quod sine dubio longe diversum est, ut recte dixit Castro. Medina etiam non negat hæc duo esse diversa: male autem conatur literam illius textus ad utrumque accommodare, & magis in eo fallitur, quod textum principaliter accommodat ad eam partem, quæ in litera ejus non continetur.

9. Alterum vero, quod ex hac vera interpretatione colligit Castro, non videtur mihi ex illo textu probari positive, sed ad summum negative, quia licet ibi non affirmetur, consuetudinem immemorialem posse dare potestatem imponendi tributa, non tamen negatur: ergo inde non potest colligi testimonium positivum contra priorem sententiam, sed solum negativum, hoc modo nemo habet potestatem imponendi tributa, nisi qui in illo textu numerantur, sed ibi non datur hæc potestas consuetudini: ergo. Et simile videtur esse aliud argumentum, quod Castro sumit ex dicto c. *innovamus*, quamvis ipse dicat, quod in eo *authoritas imponendi nova tributa aperte negatur antiquæ consuetudini, quia exprese ibi dicitur, solum Regibus, & principibus esse concessam*: unde ex illa exclusiva, *solum*, videtur colligere, negari hoc consuetudini, Sed in rigore non est solida illatio, tum quia dictio exclusiva non excludit ea, quæ sunt paria, sicut ibi non excluditur Concilium: tum etiam, quia dictio exclusiva non excludit concomitantia, hujusmodi autem dici potest consuetudo, quia illa in tantum habet vim in quantum præsumitur in auctoritate Principis fundata. Unde addo, in illo textu non haberi verba, nec modum loquendi, quem Castro intendit, sed verba ejus sunt: *Nec quisquam alicui novas Pedagiorum exactiones sine auctoritate, & consensu Regum, aut Principum statuere præsumat*. Qui autem imponit nova pedagia ex vi consuetudinis, non præsumit illa imponere sine auctoritate Regum, vel Principum: sed allegat, & præsumit talem consuetudinem in auctoritate Regum esse fundatam: ergo non potest dici aperte excludi in illo textu: ergo ad summum dici poterit, ibi non probari talem consuetudinem sufficere. Quod argumentum negativum ex utroque textu leve est, & utrumq; retorqueri potest. Primum quidem, argumentando a paritate rationis, & negando talem consuetudinem omnino omitti, quia in altera includitur, vel in potestate Regum, vel in concessione Concilii. Aliud vero, quia actus proprius Principis si fit ab inferiori, ex immemoriali consuetudine, censetur fieri auctoritate Principis, sed illo textu approbatur tributum novum positum auctoritate Principis; ergo & positum ex immemoriali consuetudine, quia hæc includit auctoritatem Principis.

10. Alio ergo modo possumus illa jura in favorem hujus sententiæ inducere, etiam quatenus auctoritatem tantum negativam continent. Quia nulla potestas potest per consuetudinem, seu præscriptionem acquiri nisi virtute alicujus legis civilis, aut canonicæ, sed nulla talis lex est, quæ det auctoritatem præscribendi hanc potestatem imponendi tributa: ergo non potest præscriptione acquiri, & consequenter nullus Princeps recognoscens superiorem potest juste tali potestate præscriptione acquiri, & consequenter nullus Princeps recognoscens superiorem potest iuste tali potestate uti, prætextu consuetudinis, etiam immemorialis. Major constat, quia præscriptio non est jure naturali introducta, imo quodammodo videtur ab illa discordare, vel saltem omnino illi addi: nec etiam constat esse de jure gentium, quia omnes gentes illa utuntur, neque eodem modo: oportet ergo ut fundetur in jure humano civili, vel canonico, quia sine auctoritate juris non esset præscriptio, sed iniqua usurpatio rei alienæ. Probatur ergo minor, quia nulla invenitur civilis lex, quæ talem præscriptionem approbet neque etiam canonica, quia maxime illa duo capita supra tractata. ostensum autem est, in illis nihil de hac consuetudine caveri, & alioqui generaliter damnari omnia tributa non concessa a Regibus, Principibus, vel Pontifice, seu Concilio, & in textu originali Conc. Later. sub Alex. III. p. 1. c. 22. additur: *Ut nemo audeat tales exactiones statuere, aut statutas de novo tenere*. Item ibi videtur postulari ad justitiam tributorum, ut constet auctoritate supremi Principis esse imposita, si sint nova, vel quod ex consuetudine immemoriali præsumatur, si sint antiqua: de præsumptione autem, vel præscriptione pro potestate imponendi illa nullum ibi est verbum. Nec etiam valet aliquid argumentum, quod a simili sumebatur, tum quia hæc translatio, vel usurpatio alieni juris per consuetudinem odiosa est, & ideo non debet extendi, sed restringi: tum etiam quia non est æqualis ratio, cum ostensum sit, hanc potestatem esse majorem: tum denique quia præscriptio talis potestatis multo magis potest cedere in perniciem reipublicæ, & ideo multo minus potest præsumi, a Principibus approbari: ergo ubi non est expressa lex, non licet per solam conjecturam, vel æquiparationem illam colligere.

11. Et confirmatur hæc ratio ex alio principio Jurisperitorum: nã ea, quę ita conveniunt supremæ potestati ut ad propriã illius rationem pertineant, non possunt a subditis consuetudine præscribi: sed talis est potestas imponendi tributa: ergo. Major habetur ex cõmuni sententia Juristarũ, Bald. in l. *comperit*, C. de præscr. 30. & c. Pan. c. *cum nobis* & ca. *ad audientiam* de præscr. & aliorum, quod refert, & sequitur Cov. in reg. possess. n. 8. & 9. & in Pract. c. 4. n. 1. & Velasc. de jur. Emphyt. q. 8. n. 29 & seqq.

& seqq. Cujus ratio a priori est, quia nullum jus humanum favet tali præscriptioni: imo illi resistit, ut in jure civili constat ex dicta l. *comperit*, & in jure Hispaniæ l. 1. tit. 15. lib. 4. novæ recopilat. & idem sumitur ex l. 5. tit. 29. p. 3. Resistit etiam jus Lusitaniæ lib. 2. Ordin. tit. 26. in princ. & §. 15. Congruentia vero est, quia præsumi non potest, Principem consentire in hujusmodi præscriptione, imo nec jura posse, quia esset valde perniciosa reipublicæ, & ipsimet Principi, quia ex parte privaretur regia potestate. Minor item propositio in argumento sumpta colligi potest ex d. ca. *innovamus*, & *super quibusdam*, quatenus docent, jus imponendi tributa, esse reservatum Regi, & Imperatori, ac similibus Principibus supremis, & eodem sumitur ex l. *vectigalia*, ff. de publ. & vecti. l. 1. C. nov. vecti. & ex l. 9. tit. 7. p. 5. ubi Glossa 2. notat, esse hoc ex reservatis Principi.

12. Sed forte dicet aliquis, aliud esse, quod actus sit reservatus Principi, aliud vero quod sit quasi de intrinseca ratione supremæ potestatis ejus, vel signum quasi proprium, & quasi potestativum supremæ excellentiæ illius. De actibus ergo hujus secundi ordinis est vera prima propositio: non vero de actibus prioris ordinis, ut probant adducta pro contraria opinione: imponere autem tributum tantum, probatur esse Principi reservatum priori modo. Neque aliud colligitur ex juribus citatis, & ideo non procedit ratio, quia multa similia reservata Principi possunt contra illum præscribi, ut supra inductione ostensum est.

Sed contra hoc ostendo, esse proprium Principis posteriori, & stricto modo. Et primum expendo verba Pontificis in c. *tributum*, 23. q. 8. ibi: *Quod constitutum est pro pace, & æquitate, qua nos tueri debent, & defensare, Imperatoribus persolvendum est*. Quibus verbis significatur, titulum, ob quem tributa debentur, fundari in ea obligatione, qua rex tenetur regnum suum in pace defendere, sed hæc obligatio requirit supremam potestatem, & in illa fundatur: ergo tributum intrinsece respicit illam potestatem, & inter alia habet, ut sit veluti signum exhibendum in signum supremi dominii. Hoc etiam confirmat quod D. Aug. ait l. 22. contra Faust. c. 74. *Ad hoc tributa præstantur ut propter bella necessario militi stipendia præbeantur*. Nam licet non sit hæc adæquata causa imponendi tributa, est una ex præcipuis, & ostendit, quod sicut potestas indicendi bellum est propria supremi Principis, nec potest acquiri per præscriptionem ab inferiore Principe habente superiorem, ita etiam potestas imponendi tributum. Præterea ex citatis legibus sumitur magnum argumentum, quia expresse definiunt, neminem posse præscriptione eximi a tributis solvendis, ut patet ex citata l. *comperit* & aliis horum regnorum: & ex Panormit. in d. c. *cum nobis*, nu. 11. ubi reddit rationem, quia tributum debetur in signum subjectionis, sed multo plus est præscribere potestatem imponendi tributa, quam præscribere exemptionem a tributis, quia majus etiam signum supremæ potestatis est tributa imperare, quam exigere: ergo.

13. Et declaratur hoc amplius, quia Rex habet potestatem imponendi tributa in toto suo regno, etiam in terris subjectis alicui inferiori Principi ipsi subiecto: quando ergo ille inferior Princeps acquirit per consuetudinem potestatem imponendi tributa in suis terris, vel Rex illum amittit, vel uterque retinet illam. Primum est intrinsece contra dignitatem regiam, eam enim magna ex parte convellit, quod per præscriptionem fieri non potest, ut ostensum est. Et etiam contra naturalem obligationem, qua vasalli tenentur recognoscere Regem ut supremum dominum. Secundum autem est etiam contra iustitiam respectu populorum, ita enim supra modum gravarentur. Utrumque sic explico, quia populi ex naturali justitia per se primo tenentur tributa pendere Regi, tum quia ille est supremus dominus: tum quia illius potestas censetur esse immediate a populo; & ideo etiam populi subditi inferiori Principi subdito Regi, quatenus sunt pars quædam regni, tenentur per se contribuere ad sustentationem Regis, & status, ac dignitatis, omniumque munerum, & onerum ejus, quod faciunt populi tributa solvendo. Ergo contra iustitiam esset, quod etiam inferior, & quasi proximus Princeps, posset sua auctoritate imponere eidem populo nova tributa, & quod populus obligari posset a duobus Principibus, & præsertim ab illo, cum quo a principio contraxit, neque ei potestatem contulit. Isti enim inferiores Principes non a populo, sed a Regibus, vel Imperatore suum statum, ac dignitatem acceperunt, & ideo non a populo, sed a Rege, vel iuxta Regis præscriptum possunt certos redditus a vasallis accipere. Atque hæc videtur esse ratio propria, cur hic actus imperandi tributa est proprius supremi Principis, quæ consequenter optime videtur ostendere, esse hoc tam intrinsecum illi supremæ potestati, ut contraria consuetudo illam destruat, & iustitiæ multum repugnet, ideoque non sit admittenda contra Principem, neque sufficiat ad iustificanda nova tributa, sine certa facultate a Regibus concessa.

14. Hæc ergo sententia mihi videtur verior, & securior, quia est magis consentanea iuri, & rationi, & quia impositio tributorum est gravissima, & multa consideratione indiget, ut iuste fiat, & ideo non est facile committenda voluntati eorum, qui in temporalibus habent superiorem, nec consuetudo aliud inducens honesta censenda est. Neque præsumendum est, quod bona fide sit introducta, vel per scientiam, & patientiam Regum. Oportet tamen advertere, aliud esse, quod Princeps aliquis inferior præscribat potestatem imponendi tributa retenta subiectione ad superiorem, & sine licentia eius: aliud vero esse, quod Princeps, qui prius recognoverat superiorem per consuetudinem, & præscriptionem, eximatur a tali subiectione, & fiat supremus, & sic acquirat potestatem imponendi tributa. Hactenus ergo de priori modo loquuti sumus, & ita dicimus fieri non posse, tum propter iura citata; tum propter repugnantiam, quam involvit contra iustitiæ æquitatem, & debitam ordinem, qui servandus est, stante obiectione. — Auctoris sententia.

15. At vero si in posteriori modo supponamus, illam potestatem supremam, & exemptionem posse præscriptione acquiri, ut Juristæ communiter docent cum Bart. in l. *infamem* ff. de publ. iud. in fin. & in l. *hostes* ff. de capti. & aliis quos refert, & sequitur Covar. in d. reg. *possessor* 2. p. §. 2. n. 8. §. *ex his vero*, & in reg. *peccatum* §. 9. n. 9. Hac (inquam) sententia supposita consequens erit, ut talis Princeps acquirat etiam potestatem imponendi nova tributa, quia iam non est subditus, sed supremus, & ita ad illum pertinet regula textus in d. c. *innovamus*, & d. c. *super quibusdam*. Panor. vero in c. *cum non liceat*, de præscr. n. 16. sentit, non posse supremam regni potestatem illo modo acquiri quia non potest inferior eximi a potestate superioris consuetudine sola, etiam longissima. Sed hæc quæst. nunc ad nos non pertinet; tantum enim ex hypothesi loquimur, quæ sine dubio vera est, quidquid sit de veritate suppositionis, quamvis etiam illa satis probabilis sit, & fortasse etiam praxi comprobata. Nam multa regna censentur hanc potestatem usu ipso & præscriptione acquisivisse præcedente aliqua probabili occasione, & titulo. — Juristæ cum Bart. Panorm. Cov.

16. Ad rationes ergo contrariæ sententiæ nego esse parem rationem de consuetudine imponendi tributum, vel exigendi, tum quia prior consuetudo nullibi in iure censetur sufficiens ad acquirendam potestatem imponendi tributum; posterior vero invenitur approbata, ut sufficiens ad iustitiam tributi; quia prior potestas multo maior est, magisque perniciosa reipublicæ, si indebite usurpetur: tum etiam, quia per illam consuetudinem derogatur supremæ potestati regiæ, per posteriorem autem minime, imo fundatur in præsumptione contra subditos solventes tributum antiquum, etiamsi non constet qua potestate vel causa impositum sit: unde ex hac parte consuetudo illa, & præscriptio favet Principibus. Quod si sit sermo de consuetudine accipiendi tributum, per quam solet præscribi contra Regem (quod maxime intendunt Juristæ ibi allegati) sic etiam neganda est consequentia, quia utilitas tributi potest facile a Rege donari aliis, & ita nihil est, quod vetet præscriptionem in illam. Quia per illam non derogatur dignitati, & potestati regiæ, sed tantum cuidam temporali utilitati, quod — Non esse parem rationem de consuetudine imponendi tributum, & exigendi.

quod secus est in consuetudine imponendi tributa, ut ostensum est. Et ita etiam responsum est ad alia exempla, quæ ibi afferuntur: nam licet sint de actibus reservatis Principi, non tamen sunt propria signa excellentiæ ejus, vel actus, qui veluti intrinsece includant dependentiam a suprema potestate, ut est tributorum impositio.

17. Ad confirmationem respondeo, posse quidem Principem committere inferiori, ut nomine, & auctoritate sua tributum imponat in particulari casu, & examinata causa, ratione, & modo, ut in eisdem jurib. significatur: non tamen posse juste concedere inferiori generale privilegium imponendi tributum independenter a sua approbatione, & redundans in solam utilitatem ipsius inferioris; esset enim tale privilegium valde perniciosum reipublicæ, ac communi bono, & valde repugnans supremæ potestati ejusdem Principis, & iustitiæ æquitati, ut ostensum est. Ideoque ex vi consuetudinis, quantumcumque longævæ, nunquam præsumitur esse fundatam in aliquo privilegio, vel iusto titulo. Et hæc est ratio sufficiens, ut per eam non possit talis potestas comparari.

CAPUT XV.

De ratione, & causa finali ad justitiam tributi necessaria.

1. SEcunda conditio ad iustitiam tributi necessaria, est causa finalis, seu ratio. Ita sumitur ex cap. *pervenit*, de censib. ubi etiam significatur, necesse esse, causam esse notam, quia *census ignorantiæ* (ut ibi dicitur) i. cuius iusta causa ignoratur (ut ibidem exponit Glossa) *nullo jure divino, vel humano probatur*. Et ideo, inquit Pontifex, *oportet, ut census omnis, ad quid, & quomodo persolvi debeat, præsciatur*. Quod intelligendum est de censibus noviter impositis, vel imponendis, ut ibi sentit Glos. ut notat Medin. supra q. 14. Nam de antiquis præsumitur causa, licet non sciatur, ut dicemus. Imo etiam in tributis novis (ut infra dicam) non est necessarium, ut causa sit nota omnib. & singulis de populo; oportet tamen ut sit nota Principi, & consiliariis eius, vel procuratoribus regni, aut aliis ad quos pertinet, justitiam tributi examinare. Quia nisi Principi constet iustam intervenire causam, vel probabilibus rationibus, vel fide digna, auctoritate, & iudicio suorum consiliariorum, non poterit juste imponere, vel exigere tributum, quia temere agendo non habet ius exigendi. Et ideo nec retinere potest, quod sic exegit, nisi postea examinata causa invenerit iustum fuisse tributum in re, licet temere fuerit impositum.

2. Ut autem causa sit iusta, dicunt Doctores omnes, necessarium esse, ut tributum imponatur propter bonum commune, non propter privatum ipsius Principis. Sed in hoc oportet duo distinguere, unum est id, quod debetur Principi ratione sui muneris, & laboris, quod dici potest pertinere ad utilitatem eius: nam datur ad sustentationem, & quasi stipendium. Aliud est, quod necessarium est ad subveniendum reipublicæ in occasionibus necessariis occurrentibus. Si ergo de utilitate Principis priori modo spectata sit sermo, juste imponuntur tributa propter usum, & utilitatem Principis. In hoc enim sensu dixit Paul. ad Rom. 13. *Ideo enim tributa præstatis*, & subdit, *Minister enim Dei est*. Quasi diceret, solvitis stipendium Principibus, quia ministri Dei sunt, *in hoc ipsum servientes*, ac subinde propter eorum ministerium. In hac autem utilitate servanda est æqualitas, ut sc. detur Principi quantum necesse est, & quantum decet juxta statum, & labores ejus, non vero sine mensura juxta concupiscentiam ejus. Addi vero potest, hanc utilitatem Principis non esse omnino privatam, sed communem, quia ipse est persona publica, & sustentare illum, & statum illius, bonum commune est. Præter hunc autem finem, imponuntur sæpe aliqua tributa propter insurgentes occasiones, & causas, & de his verum est, causam esse debere non commodum Principis, neque alicujus personæ privatæ, sed communitatis bonum.

3. Duplex ergo immediata causa in tributis spectanda est, una pertinens ad personam Principis, ut talis est; alia spectans ad sumptus communes. Et hæc potest esse multiplex. Una, & valde communis est bellum, & ideo dixit Aug. 22. contra Faust. c. 74. tributa solvi, ut habeat Rex, unde militibus stipendia solvat. Alia causa esse solet refectio pontium, & viarum, atque earum custodiæ, & aliæ similes, quæ in totius communitatis commodum cedunt. Sic igitur explicata causa tributi, non potest esse justa, nisi ad commune bonum pertineat: nam cum onus tributi commune sit, etiam finis, seu fructus ejus debet esse communis, alioqui non servaretur æqualitas. Hoc autem præcipue locum habet in tributis, quæ per se ut tributa imponuntur. Nam imponi etiam possunt in pœnam alicujus delicti, vel in recompensationem alicujus nocumenti illati, ut supra dictum est. Tunc ergo non oportet, ut ad communem utilitatem specialiter ordinentur. Nam si ponantur in pœnam, poterunt sicut aliæ pœnæ applicari fisco, vel pauperibus, vel aliis piis, aut etiam publicis operibus, aut ministris justitiæ arbitrio Regis imponentis. Si vero sint ad damna recompensanda, in eorum commodum redundare debent, qui damnum passi sunt, ut per se constat.

4. Atque hinc sequitur, quantitatem tributi non posse juste excedere conditionem, seu indigentiam causæ. Quia sicut causa iusta est necessaria, ita etiam proportio tributi ad causam eius necessaria est ad æqualitatem iustitiæ commutativæ, quæ est rei ad rem, quia tantum tributum juste potest imponi, quantum ad finem eius est necessarium, & sufficiens: nam si plus imponatur, iam in eo non habet causam, & excedit æqualitatem justitiæ, ut in simili dicitur in c. *quia plerique* de immunit. Ecclesiastica. Atque ita sub hac conditione includitur alia, quam Caiet. ponit in sum. verb. *vectigalia*, quam vocat usum, i. quod tributum expendatur in illum usum, propter quem est impositum, & sumitur ex D. Th. l. 3. de regim Princ. cap. 12. Nam ut iuste exigatur tributum, & ex debito solvatur, tanquam necessarium requirit, ut id fiat, propter quod imponitur, eumque imitatus est Greg. Lop. in l. 2. tit. 1. p. 2. n. 9.

5. Circa hanc vero conditionem est considerandum, si loquamur de tributis, quæ penduntur ipsi Regi ad suos sumptus, & propter suos labores, & vigilias, talium tributorum iustitiam non pendere ex usu: nam sive male, sive bene Rex postea expendat tales redditus, non erit iniustus accipiendo tributa, quia vere est dominus illorum, & de illis potest libere dispensare, sine iniustitia, dummodo suo muneri satisfaciat, gubernando, & defendendo rempublicam, sicut tenetur: alioqui si in hoc deficiat, iniuste accipiet, & retinebit hæc tributa, quæ propter officium dantur, & sunt tanquam merces operis, quam iniuste accipit, qui non laborat. Si vero loquamur de tributis impositis ad opera communia reipublicæ, de his clarum est, debere expendi in talia opera, alias committi fraudem, & iniustitiam, quæ potius est in acceptione, & retentione illius, quam in impositione. Nam hæc potuit esse iusta, si vera causa suberat: postea vero acceptio, vel retentio fit iniusta ex defectu debiti usus. Necessarium ergo est, ut tributum expendatur in opus, propter quod impositum est: nam illius tributi non fit proprie Rex dominus, sed dispensator: unde ad summum poterit interdum, quando vera necessitas occurrerit, commutare illud in aliud opus pertinens etiam ad communem regni, vel populi utilitatem. Nam quoad hoc habet supremam potestatem, & administrationem.

6. Ex quo ulterius infertur, tributum pendere (ut dicam) a causa in fieri, & conservari. Nam si causa est necessaria ad iustitiam tituli, non potest plus durare tributum, quam causa. Quia cessante causa (utique necessaria, & in suo genere adæquata) cessat effectus, c. *cum cessante*, de appell. Quod ita fere explicat Gloss. citans varia iura in c. *post translationem*, de renunc. ver. *cessante*, & notant Doctores in l. *cum pater*. §. *dulcissimi*. ff. de leg. 2. Sed in præsenti, causa est necessaria ad iustitiam tributi, ut dictum est; ergo illa cessante, cessat iustitia, & consequenter debet cessare tributum. Et con-

Tributum pendere a causa in fieri, & conservari.

confirmatur, quia si cessante causa tributum exigatur, jam plus exigitur, quam sit necessarium; ergo in eo non servatur æquitas, nec justitia, quia, ut diximus, proportio inter quantitatem tributi, & exigentiam causæ est necessaria ad justitiam tributi; ergo si causa sit perpetua, tributum poterit esse perpetuum: si autem sit causa temporalis, tributum debet etiam esse temporale, ita ut illa cessante, hoc etiam cesset.

7. Hoc autem intelligendum est cum limitatione, seu declaratione, ut intelligatur formaliter de causa, potius quam materialiter. Nam licet cessaverit determinata causa, pro qua positum fuit tributum, si alia æquivalens loco illius substituatur, poterit non cessare tributum, quia tunc non cessat simpliciter causa, sed talis causa, quæ non est simpliciter necessaria, & est in potestate Principis, ut dixi, illam mutationem facere, sicut posset novum tributum imponere, nova insurgente causa. Item oportet advertere, interdum causam tributi consistere in uno actu, seu effectu, quo absoluto omnino cessat causa, ut ædificato tali ponte, finito tali bello, & similibus & in hujusmodi causa maxime procedit doctrina data, quod cessante illa, cesset justitia tributi. Sæpius vero causa tributi est permanentior, & occasio ejus cessat pro aliquo tempore, semper tamen manet occasio, vel periculum ejus; ut v.g. causa imponendi pedagium fuit securitas itineris, & commoditas, quam Rex procurare tenetur. In his ergo, & similibus causis, licet pro aliquo tempore cesset actualis necessitas expensarum in tali opere, nihilominus non cessat tributum, nec justitia ejus, tum quia illud est accidentarium, & in re morali non potest esse tanta dependentia, alias quotidie fieret mutatio juxta occurrentes occasiones, quod sine dubio non expedit; tum præcipue, quia illa causa de se est permanens, & Princeps semper tenetur esse paratus, & habere curam securitatis viarum, aut maris, quæ obligatio est digna stipendio: tum denique, quia sicut cessat interdum necessitas expensarum in uno vel alio opere, ita sæpe occurrunt aliæ occasiones expendendi, quæ loco aliorum operum possunt succedere. Et ita ut in hoc etiam sumatur æqualitas, tenebitur Princeps non pro quacumque exurgente occasione novam facere impositionem, etiam temporaneam, sed prudenter pensare, an pro illis sufficiant antiqua tributa, in quibus actualis necessitas faciendi expensas cessavit, vel suspensa est.

8 Quæri vero ulterius potest, an in aliquo casu possit juste exigi tributum, cujus causa cessavit, saltem ratione antiquæ consuetudinis, quæ suppleat vicem causæ. Hoc dubium tangit Cord. in Sum. Hispan. q. 95. & absolute negat, quia non putat posse bonam fidem in tali consuetudine intervenire. Contrarium tenet Medin. dict. c. 14. qui non solum affirmat sufficere consuetudinem ad præsumptionem justæ causæ, quando de illa est ignorantia negativa, ut sic dicam, verum etiamsi constet causam, propter quam impositum fuit tributum, cessasse, atque adeo jam non subsistere legitimam causam, putat nihilominus, consuetudinem antiquam, & bona fide, ac sufficienti tempore præscriptam sufficere, ut tributum iuste exigatur: ratio est, quia præscriptio dat sufficientem titulum, & supplet defectum quemlibet, etiamsi proveniat ex defectu causæ. Quod si obiicias, quia tunc non potest consuetudo esse bona fide continuata, nam eo ipso, quod scitur causam cessasse; non potest exactio tributi bona fide continuari. Respondet, posse durare bonam fidem, quia licet prior causa cessaverit, loco illius successit præscriptio, quæ dat sufficientem causam justam ad exigendum tributum. Dubium de consuetudine.

9. Sed hoc non videtur satisfacere. Nam consuetudo antecedit titulum præscriptionis, nam est causa ejus; ergo bona fides consuetudinis non potest fundari in præscriptione, quia ante acquisitum titulum præscriptionis oportet, ut consuetudo bona fide continuetur ergo toto illo tempore non potest fundari bona fides in titulo acquisito per præscriptionem. Neque tunc potest fundari in alia causa justa: nam supponimus, illam cessasse, & hoc constare Principi exigenti tributum: ergo non potuit illa consuetudo bona fide continuari. Et declaratur amplius, quia dum justa causa tributi durat, consuetudo exigendi non servit ad præscribendum jus exigendi etiam cessante illa causa; alias omne tributum positum propter causam temporalem, duraturam tamen longo tempore, quadraginta, aut centum annorum, præscriberetur per illud tempus, ut perpetuo peti possit, etiamsi constet causam cessasse, quod est aperte falsum, quia esset inæqualitas magna inter tributum, & causam ejus, quin potius eo ipso, quod consuetudo exigendi continuatur tantum propter durationem causæ, præscribitur (ut sic dicam) contra solutionem talis tributi, si cesset talis causa. Et ita dum causa durat, & propter illam durat etiam exactio tributi, non potest inchoari præscriptio ad exigendum illud sine tali causa; ergo deberet inchoari postquã cessavit causa, & nihilominus continuata fuit exactio; at tunc non potuit esse bona fides, quia nec potuit fundari in causa, quæ cessavit, & non ignorabatur, ut supponitur, nec in præscriptione, quam nondum erat; ergo talis consuetudo nunquam potest dare titulum præscriptionis.

10. Alio ergo modo censeo esse possibilem bonam fidem in hujusmodi consuetudine, & ita esse explicandam, & præsumendam, ut præscriptio judicari possit legitima. Nam licet causa prima, propter quam fuit impositum tributum, cessaverit, potuit loco illius alia, & alia succedere, & ita bona fide tributum continuari: nam hoc est in potestate Principis, ut diximus. Si ergo constaret, non solum primam causam cessasse, sed etiam nullam aliam, extra præscriptionem fuisse loco illius subrogatam, non video, quomodo possit bona fide continuari consuetudo exigendi tale tributum, ut probat ratio facta. Si vero quatenus constet primam causam cessasse, non tamen constet, an alia fuerit loco illius subrogata, tunc potest facile locum habere bona fides. Et ideo distinguenda sunt tempora. Aut enim sumus intra tempus nondum consummatæ præscriptionis, & tunc dicendum est, quam primum constiterit causam omnino cessasse, ita ut neque prima subsistat, neque alia justa subvenerit, cessandum esse ab exactione tributi, quia tunc nec per se est justum, ut ex dictis patet, nec ratione præscriptionis, quia non fuit consummata. Aut loquimur de tempore post consummatam præscriptionem, & tunc poterit tributum sustineri, quicquid sit, vel fuerit de causa in re ipsa spectata: nam præsumitur fuisse justa. Neque est moraliter possibile, ut post talem præscritionem incipiat positive constare (ut sic dicam) quod nulla subsit causa, sed ad summum negative potest non constare de illa, & ita semper est locus præsumendi non de esse. Mens auctoris.

11. Præsertim quia est tanta varietas in statu, & sumptibus Principum, & in valore rerum, ut facile credi possit, antiqua tributa, quæ propter alias causa imposita fuere, illis cessantibus durasse, quia judicata sunt necessaria ad honestam Principis sustentationem. Quod etiam attigit Medin. supra: & propter hoc Castro supra, in his tributis antiquis non requirit has conditiones, sed pro illis dicit sufficere immemorialem consuetudinem. Et ita mihi probabile est, ad hanc consuetudinem, quæ suppleat causam justam, non sufficere certum tempus etiam diuturnum, sed oportere, ut excedat hominum memoriam, argumento dicti cap. *super quibusdam*, a paritate rationis, & quia tributum nunquam potest juste exigi, nisi per respectum ad causam justam, nec aliter potest præscibi, quia hic respectus intrinsece includitur in ipsa consuetudine, ut justa, & bonæ fidei esse possit; ergo oportet, ut causa illa sit nota, vel præsumpta; ubi autem ignoratur, non potest ita præsumi, nisi consuetudo excedat hominum memoriam; ergo talis consuetudo necessaria est ad hunc effectum, & ita etiam sentit Medina supra.

CAPUT XVI.

De forma, & materia in legibus tributorum servandis.

Ad iustitiam tributi necessariam esse formam, seu proportionem

1 TErtia conditio ad justitiam tributi necessaria est forma, ut Caiet. loquitur, seu proportio, ut loquitur Castro: hæc enim duo in idem coincidunt, ut significavit Medin. quia illa forma nihil aliud est, quam proportio servanda inter tributum, & subditos, quibus imponitur. Nam præter proportionem inter quantitatem totius tributi, & causam ejus, quæ pertinet ad æqualitatem rei ad rem, seu iustitiæ commutativæ, de qua jam dictum est, servanda est proportio tributi ad personas, quibus imponitur, & hæc proportio vocatur forma tributi, pertinetque ad iustitiam distributivam respectu communitatis, sed redundat in commutativam respectu singulorum. Non est enim iustum, ut omnes æqualiter solvant, sed juxta facultatem, & conditionem uniuscuiusque; plus n. a divite, quam a paupere exigendum est, cæteris paribus. Unde fit, ut juxta proportionem, quam personæ inter se servant quoad facultatem, seu conditiones alias requisitas ad tributum, servanda sit proportio inter eas in impositione tributi, & hæc est proportio distributiva justitiæ. Et ita declaratur hæc conditio a D.Th.2.2.q.63.ar.4. Est autem talis proportio necessaria, ut a nullo subdito plus exigatur, quam juste possit, & debeat contribuere, & quoad hoc resultat æqualitas commutativæ justitiæ. Atque hinc etiam est necessaria proportio ad res super quas imponitur tributum: quas vocamus materiam tributi. Nam si imponatur super rem immobilem, non debet excedere quantitatem moderatam, consideratis fructibus ejus, & laboribus, ac expensis, quæ circa illam fiunt: nam si in hoc tributum sit nimis onerosum, plane erit iniustum. Si autem imponatur super res mobiles, quæ venduntur, & emuntur, vel arte fiunt, observari debet ne tales sint hujusmodi res, vel tantum, & tam magnum tributum, ut redundet in majus onus pauperum & artificum, aut mercatorum, quam possint sustinere commode, ad vitam, & familiam sustentandam.

Multi censent iniusta vectigalia quæ pro rebus, quæ ad proprium usum portantur imponuntur.

2 Atque ex hac conditione inferunt multi, injusta esse vectigalia, quæ pro rebus, quæ ad proprium usum portantur, imponuntur, solumque imponi posse in rebus, quæ causa negotiationis deferuntur, sicut statutum est in l. *universi* & l. *omnium*. C. de vectigal. & idem habetur in l.5. tit.7. par.5. Ita tenet Cajet. verb. *vectigaglia*, & hac ratione addit duas conditiones necessarias ad justitiam tributi, sc. ut materia sit apta ad illud; hæc autem non est apta materia: ratio est, quia in ea non servatur forma debita, & justa distributio oneris impositi per tributum: nam si imponatur in rebus necessariis ad proprium usum, pauperes plus gravantur, quam divites. *Quia radix usus* (ait Caiet.) *est indigentia, & ita qui magis indiget, magis utitur. Et pauper, qui est oneratus filiis, pluribus rebus indiget, & ita plus solvit ex vectigalibus*. Et hæc videtur fuisse antiquorum opinio, ut Glos. & Hostiens. in c. *super quibusdam*, & sequitur Summa Pisan. & Sum. Confessor. & Dried. li.2. de libert. Christ. c.5. Qui addit hæc tributa esse prohibita jure civili, & canonico. Priorem partem probat ex l. allegata, posteriorem vero ex Bulla Cenæ, in qua excommunicantur imponentes vectigalia prohibita, & ita sentit incurrere in censuram Bullæ Cenæ exigentes hæc vectigalia, quod aperte tradit etiam Tolet. li.5. summæ c.79. n.1. licet postea nu.2. sententiam limitet. In eandem sententiem inclinat Soto l.3. de justi. q.6. a. 7. ubi prius explicans quid sit vectigal, portorium, & pedagium, solum ponit pro materia ejus res, quæ vehuntur negotiationis gratia, & postea dicit, esse iniusta tributa prohibita in dicta l. *universi*, sc. quæ pro his rebus, quæ ad proprium usum pertinent, exiguntur. Et inde videtur damnare iniustitiæ gabellam, quam *Alcavallam* vocant, quatenus exigitur de rebus, quæ ad propriam necessitatem sublevandam venduntur, quia tunc etiam plus solvit, qui plus eget, non qui plus habet, vel lucratur. Idem fere sentit Ledes. 2. p.4. q. 18. a. 3. quatenus damnat quoddam tributum in Lusitania usitatum, quod solvitur ab ementibus res ad suam usum necessarias, & a vendentibus res, ut suis necessitatibus subveniant, quod tributum vulgo *Sisa* vocatur, quod idem fere est, quod *Alcavalla*, licet in Lusitania non solvatur a solo venditore, ut in Castella, sed partim ab emptore, Itaque sentiunt auctores, tantum peti posse ex lucris, vel fructibus, seu in rebus quatenus vel fructiferæ sunt, vel ordinantur ad lucra, & ideo iniuste exigi ex rebus emptis, vel venditis, vel transportatis ad proprium usum.

3 Nihilominus dico, illam conditionem materiæ, quam ponit Caiet. prout ab ipso explicatur, non esse necessariam, quia non est iniustum, tributum imponere de rebus, quæ ad proprium usum feruntur, aut venduntur, vel emuntur. Hæc est communior sententia, & sumitur ex D. Anton. 2. p. t. 1. c. 10. §. ult. nam licet loquatur de particularibus impositionibus civitatum, eadem est proportionalis ratio de generalibus tributis. Et idem omnino sequitur Gabr. 4. d.15. q. 5. a.2. concl. 2. in fin. Sylvest. *gabella*. 3 q. 5. ubi nonnullam differentiam in hoc constituit inter externos, & incolas, de qua statim dicam. Eodemque fere modo loquitur Angel. verb. *pedagium*, n.3. Armil. verb. *gabella*, n.11. Tabien. verb. *pedagium*, num. 4. Idem medina dict. Cod. de restit. q.15. in fine Navarr. cap.17. nu. 202. Molin. tom.3. disp 669. Supponendum autem est ad probandam hanc sententiam, sermonem esse de impositione tributi habente alias conditiones ad justitiam tributi requisitas; nimirum quod ab habente potestatem, & propter causas justas, & proportionatas imponatur, & solum tractari, an eo ipso, quod imponitur super talem materiam, sit iniustum, vel iniquum. Contraria opinio auctoris.

4 Probatur ergo non fieri iniustum, neq; iniquum ex illo capite. Quia vel est iniustum, quia prohibitum, vel quia per se, & natura sua, est intrinsece malum: auctores n. primæ opinionis interdum uno fundamento, interdum alio utuntur, & in hoc satis confuse loquuntur; neutrum autem fundamentum solidum est. Probatur ergo, propter solam humanam prohibitionem non posse dici simpliciter malum, i. ubique, & in omnibus regnis, vel provinciis Christiani orbis, quia non invenitur prohibitum jure canonico, & civile ad hoc non sufficit. Prior pars declaratur, quia in Bulla Cenę non fit specialis prohibitio, sed supponitur, & fertur specialis modus censuræ contra imponentes tributa prohibita. Nec etiam in corpore juris canonici invenitur speciale jus, quod designet materiam vectigalium, seu pedagiorum, ut justa sint. Neque hoc recte ab aliquibus ex c. *quanquam*, de censibus in 6. colligitur, quia in eo dicitur, *Pedagiorum exactiones, tam jure canonico, quam civili, regulariter merito esse damnatas*. Nam ut ex Gloss. ibi, Io. And. & aliis constat, jus canonicum, quod ibi citatur, non est aliud, nisi quod habetur in Conc. Lateran. c. *innovamus*, de censibus & in Innoc. III. in c. *super quibusdam*, de verb. signific. ibi autem non prohibentur talia tributa ratione materiæ, sed quatenus non feruntur ab habentibus potestatem, vel ex consensu illorum. Et eodem modo intelligit Glos. ibi prohibitionem iuris civilis, citando legē *non solent*, C. vectigalia nova, &c. significat etiam posse id referri ad prohibitiones pedagiorum respectu Ecclesiasticarum personarum, dum allegat, l. *placet*, C. de sacros. Eccles. &c. *generaliter*. 16. q. 1. Denique in illo capit. non fertur prohibitio, sed supponitur, & non simpliciter, sed cum illo addito, *regulariter*, & fortasse id dictum est propter violentias, & excessus, qui regulariter fiunt in exactionibus pedagiorum.

5 Altera vero pars de prohibitione iuris civilis probatur in hunc modum, quia licet non negemus, vectigalia in rebus ad proprium usum esse prohibita iure Codicis, tamen illa lex non obligat in Hispania, Lusitania, Francia, & aliis similibus regnis, vel rebus publicis, quæ superiorem in temporalibus non recognoscunt, quia, ut supra ostensum est, leges Imperatoriæ ibi non obligant. Unde miror, cur dixerit Tolet. Reges, & temporales dominos non posse de his rebus usualibus pedagia exigere propter prohibitionem

nem illius legis: Pontificem autem in suo dominio temporali id posse, quia non subditur legibus Imperatoris, cum non minus sint supremi in temporalibus alii Reges numerati in suis regnis, quam sit pontifex in sua ditione temporali, quod attinet ad potestatem, & dominium directum, de quo tractamus. Neque etiam video, cur Hostiens. in sum. t. de censib. §. *ex quibus causis*, versic. *quod si quis* (quem multi alii sequuntur) dixerit, non posse iustificari hæc pedagia, etiam ratione immemorialis consuetudinis, nisi supponant legem illam non prohibere rem de se indifferentem, sed rem per se malam, quod probare non possunt, ut statim ostendam. Ideoque concludo, legem illam nunc non obligare, nisi in terris Imperii, & nisi ibi sit per contrariam consuetudinem abrogata, ut facile fieri potuit.

6 Probatur igitur ultima pars, videlicet, hoc non esse prohibitum, quia malum; quia nulla sufficiens ratio intrinsecæ iniustitiæ in hac materia tributi invenitur. Nam si quæ esset, maxime quia in tali materia non potest servari debita forma, & proportio tributi, quia pauperes plus gravantur, quam divites; at hoc non ita est per se loquendo, ac moraliter; ergo. Probatur minor, primo tollendo quandam æquivocationem, quæ latet in verbis Caietani, & eadem fere est in aliis auctoribus. Ait n. Caieta. quod indigentia est radix usus, & ita qui magis indiget, magis utitur, & ita magis gravantur pauperes indigentes. At profecto vox illa *indigentia*, æquivoca est, & aliter in antecedenti, & aliter in consequenti sumitur. Indigentia n. interdum significat necessitatem, & de hac indigentia verum est, quod est radix usus, & quod qui plus indiget, magis utitur, utique quando subvenit indigentiæ suæ, seu necessitati. Hæc vero indigentia communis est divitibus cum pauperibus, imo in divitibus est maior, vel propter suum statum, vel propter suas delicias, & quia voluptates reputant indigentiam. Quapropter stando in eadem significatione, non recte infertur, pauperes, qui sunt indigentes, plus uti, & plus gravari, quia non sunt hoc modo plus indigentes. Alio ergo modo indigentia significat paupertatem, & sic falsum est, hanc indigentiam esse radicem usus: nam potius pauper sæpe indiget veste, & non utitur illa, quia eget pecunia; & consequenter etiam est falsum, quod qui plus indiget, plus utitur, quia multo magis utuntur rebus usu consumptibilibus divites, quam pauperes, & plures ac pretiosiores ex illis emunt. Et similiter pauperes non solent res portare ex distantibus locis, ubi solent vectigalia exigi, sed divites frequentius hæc portari sibi faciunt ad proprium usum: unde ex vi paupertatis non video, quomodo hinc sequatur illa improportio. Quod si contingat, pauperem habere plures filios, & ideo plura emere, illud est accidentarium, quod in re morali considerari non potest. Præsertim, quia etiam divites possunt filiis abundare, & ita quoad hoc est æqualitas, & aliunde pluribus, & pretiosioribus rebus uti solent ad eorum sustentationem, & præterea regulariter divites habent maiorem familiam servorum, & famulatum, quam alunt, præter expensas equorum, &c. & ita plura emunt ad suum usum, & consequenter plus solvunt ex tali tributo.

7 Et hic discursus, licet in vectigalibus, seu portoriis sit evidentior propter illam considerationem, quod pauperes raro deferunt ex locis remotis res propter suum usum, absque adminiculo negotiationis: nihilominus etiam procedit de tributo imposito propter solam emptionem, aut venditionem in rebus necessariis ad victum, & vestitum, quia etiam ex his rebus plures emunt divites per se, ac moraliter materiam expendendo. Nam contingit quidem diviti, licet plura consummat, pauciora emere, quia vel ex fructibus suarum possessionum multa colligit, & alia domi alit, vel sua industria comparat; licet hoc autem ita sit, hoc totum est accidentarium, & in re morali impossibile est infallibilem regulam constituere, quæ non sæpe deficiat. Quod si fortasse Caiet. & alii velint, eo ipso esse formam tributi iniustam, quod pro asportatione, aut emptione eiusdem rei ad usum necessariæ, æquale tributum pauperi, & diviti imponitur, immerito id afferunt; alioqui etiam esset iniusta forma tributi impositi pro rebus causa negotiationis allatis, quia æquale tributum ponitur pauperi negotianti pro vita sustentanda, & mercatori diviti, in eadem materia, & cæteris paribus. Imo & decimarum distributio esset iniusta, quia eadem quota pro pauperibus, & divitibus ponitur. In his ergo rebus non potest semper tam exacta distributio fieri. Præsertim, quia hæc improportio potest compensari aliunde, scilicet, quia divites plura, & pretiosiora consumunt, & transvehunt.

8 Quapropter dicendum est in primis, conditionem illam ex parte formæ tributi, scilicet, ut cum proportione distribuatur quantitas oneris, iuxta vires facultatis uniuscuiusque moraliter accipiendam esse, quantum videlicet suaviter possit servari, & haberi ratio illius proportionis sine vexatione populorum, & sine magna difficultate Principum. Unde si hæc diligentia adhibeatur, nihil obstabit, quod aliqua improportio sequatur, quia illa est moraliter inevitabilis, & non est intenta, nec censetur volita, sed permissa, sicut videmus in decimis Ecclesiasticis, quod uniformiter imperantur, etiamsi per accidens contingat, aliquos pauperes nimium onerari. Deinde dicimus, conditionem aliam ex parte materiæ sumptam, sc. ut tributa hæc non imponantur in rebus, quæ ad usum proprium portantur, emuntur, aut venduntur, non esse simpliciter, ac per se necessariam ad iustitiam tributi, quia nec involvit intrinsece inæqualitatem in forma tributi, ut ostensum est, nec per accidentales eventus fit iniusta, ut etiam est declaratum, nec etiam propter leges est iniqua, nisi ubi lex illa obligaverit in terris nunc subditis Imperatori. Solum ergo necesse est observare, ut sit iusta causa imponendi talia, quia nimirum alia non sufficiunt, & publica necessitas urget, & alia ratio commodior illi succurrendi non suppetit. In quo etiam tenebitur Princeps moralem diligentiam adhibere, ut modum magis æquum, & subditis magis proportionatum, ac suaviorem eligat, qua diligentia præmissa secure potest eligere modum hunc, si probabiliter credit esse aptiorem. Accedit, quod nemo dubitet esse iusta vectigalia, quæ imponuntur pro oneribus, seu rebus, quæ gratia negationis asportantur, at hæc tandem redundant in onus ementium: nam mercatores ob eam causam carius illa vendunt, & ita in re non videtur esse magna differentia inter hæc tributa, quantum est ex parte oneris, quod in pauperes redundat, quia non redundat in illos ut pauperes sunt, sed ut ementes sunt, etiamsi illas ad suos usus a mercatoribus emant.

Conditio tributi ut cum proportione distribuatur quantitas oneris iuxta vires cuiusque intelligenda moraliter

9 Quapropter non existimo civilem legem prohibuisse illam vectigalium materiam, quia sit onerosa pauperibus, sed quia videtur asperum, & durum gravare homines in his rebus, quibus quotidie nutriuntur, & indigent, & similiter visum est grave, difficilem, ac onerosam reddere asportationem rerum ad proprium usum pertinentium. Sed hæc difficultas non facit, rem esse per se malam, & superari potest ex aliis commoditatibus, vel necessitatibus occurrentibus, propter quas potest aliud statui ab habente potestatem supremam, quæ non subditur illi legi. Nihilominus tamen propter rationem, & fundamentum illius legis, & quia hæc tributa male audiunt, & odiosa sunt communitati pauperum, recte facient Principes, illa excusando quoad fieri possit. Multoque congruentius esset, in rebus, quæ ad usus non necessario, sed ad delicias, vel nimium ornatum, vel curiositatem deferuntur, similia onera, & graviora imponere, dum tamen illa sufficiant ad indigentiam, iustamve necessitatem regni, aut Principis sublevandam.

Optimum consilium

10 Unde infero, hæc vectigaglia, & pedagia, si generalia sint, & propria tributa iuste exigi non solum ab incolis, sed etiam ab extraneis peregrinantibus in tali regno. Sicut vectigalia mercium solvuntur a mercatoribus etiam extraneis; tum quia hoc consuetudine servatur in omnibus regnis, quia fortasse non poterat commode fieri personarum distinctio, & quia alia occasio fraudibus daretur, & ita fit virtualis compensatio, veluti quodam iure gentium introducta:

tum

tum etiam, quia extranei multa commoda recipiunt a Principe illius regni, in quo versantur, scilicet viarum securitatem, & expeditionem, & pacis conservationem, & administrationem iustitiæ; tum denique quia dum ibi degunt, sunt aliquo modo subditi, quatenus tenentur illius regni legibus parere. Illa ergo exceptio, quam aliqui ex allegatis Doctoribus addunt, necessaria non est. Dixi autem, si tributa sint propria, & generalia; nam si sint particulares impositiones civitatum ad propria commoda particularia introductæ; magis ex quadam civium conventione, & voluntate, ac pacto tacito, vel expresso, tunc non obligabuntur externi, & in hoc casu videntur loqui citati auctores. Non video tamen cur specialiter hoc doceant de vectigalibus positis in rebus ordinatis ad proprium usum, cum eadem sit ratio de omnibus, si servetur proportio: ratio autem est, quia illi non consenserunt in illo pacto, & conventione, nec commoditas intenta in eos redundat: nam si redundaret, & ex consensu Principis impositio generaliter fieret, tunc jam induceret rationem tributi suo modo generalis.

CAPUT XVII.

Utrum aliqua alia conditio, præsertim subditorum consensus, ad justitiam tributi requiratur.

1 PArs negans satis videtur ex dictis concludi; ex illis enim colligi possunt tres conditiones tributorum, scilicet, legitima potestas, justa causa, ac debita proportio, quæ plane videntur sufficientes ad justitiam tributi, & ita illas tantum ponunt Castro, & Medin. Et probatur: nam aliæ, vel necessariæ non sunt, vel non nisi quatenus in his continentur, ut dictum est de usu, & materia. Idemque est de personis, quibus imponitur tributum; debent enim esse subiectę Principi secundum eam potestatem, qua tributum imponit. Hæc enim conditio vera est, sed includitur in prima de Principe habente potestatem: nam superior & subditus correlativa sunt, & ideo eo ipso, quod requiritur potestas Principis, manifestum est, non extendi, nisi ad subditos. Ubi statim offerebatur occasio explicandi, quomodo Ecclesiasticæ personæ exemptæ sint a tributis Principum secularium, sed hoc alio loco ex professo tractatum est, & ad præsentem non spectat. Quomodo item privilegia exemptionum in hac materia dari possint personis laicis, vel semel data servanda sint, alterius etiam est considerationis.

2 Non omittam tamen advertere, excogitatam esse a quibusdam conditionem aliam ut simpliciter necessariam ad justitiam tributi, nimirum, ut cum consilio, & consensu regni imponatur. Putant enim, Principem etiam supremum non posse nova tributa imponere in regno suo sine consensu regni. Fundanturque in quadam lege Hispaniæ, quæ hodie habetur in li. 6. novæ, recopil. tit. 6. l. 1. ubi statuitur, ut in Hispania Rex non possit novum imponere tributum, prius convocato regno per procuratores, & illis consentientibus, & acceptantibus tributum. Volunt autem hanc legem non tam constituere novum jus positivum, quam declarare jus gentium, seu naturale, & dare modum, & formam, qua illud servetur; tum quia non est verisimile, Reges Hispaniæ tam liberaliter voluisse credere juri suo, vel ligare, ac diminuere potestatem suam, si antea ex vi regię potestatis omnino liberam illam haberent; tum etiam, quia nisi hæc potestas ita sit restricta in Regibus, facile verget vel in tyrannidem, vel certe in notabile incommodum, vel gravamen regnorum. Quia Principes valde propensi sunt ad imponendas subditis hujusmodi exactiones, semperque causantur antiqua tributa sibi non sufficere ad suos eximios sumptus, sive illi necessarii sint, sive superflui: unde si sua sola potestate tributa possent imponere sine consensu regni, plus justo, vel certe nimium populos gravarent. Accedit regula juris, *Quod omnes tangit, debet ab omnibus approbari.* cap. 29. de regul. iur. in 6. quæ regula est valde consentanea juri naturali; ergo maxime debet servari in re tam ardua, quam est tributorum impositio.

3 Hanc vero sententiam sic explicatam non invenio in iure communi, canonico, vel civili, neque in auctoribus antiquis, & ideo non censeo, hanc conditionem esse necessariam ex vi iuris naturalis, aut gentium, neque etiam ex iure communi; imo neque ex jure antiquo Hispaniæ. Probo singulas partes, & primo de jure naturali videtur per se evidens, quia constitutio regnorum, & potestas Regum non est immediate de jure naturali, sed mediante concessione populorum, ut supra ostensum est; ergo amplitudo, vel restrictio potestatis circa ea, quæ per se mala, vel iniusta non sunt, non potest esse de jure naturali, sed pendet ex arbitrio hominum, & ex antiqua conventione, vel pacto inter Regem, & regnum. At vero potestatem ad imponendum tributum intra limites justitiæ absolute residere in solo Principe non est intrinsece malum, nec contra bonos mores, vel e converso quod requiratur consensus populi, non est per se necessarium ad iustitiam, & æquitatem: ergo neque illud prius est contra jus naturale, neque hoc posterius est de ejusdem juris præcepto. Neque sufficit dicere, hoc esse magis conveniēs populis & regnis: tum quia ex majori convenientia non potest colligi necessitas præcepti; tum etiam, quia illud non est certum, quia si conjecturis, & congruentiis utendum est, possunt facile pro utraque parte afferri.

Non esse opus ad tributum consensu regni, nisi ex benignitate regis

4 Nam constat ex supra dictis, Monarchiam posse utroque modo constitui, sc. vel ita ut Princeps in condendis legibus pendeat a consensu populi, seu senatus, tanquam ab habentibus suffragium definitivum, vel ita ut potestas simpliciter sit in solo Principe licet uti debeat suorum consilio. Et hunc posteriorem modum diximus esse magis consentaneum monarchico regimini, & magis usitatum, satisque consonum prudentiæ, & iustitiæ, & convenienti regimini, & obedientiæ subditorum. Si ergo hæc potestas est data solis Regibus in aliis legibus ferendis, etiamsi gravissimæ sint, cur non poterit esse etiam in legibus tributorum, vel cur hoc repugnabit juri naturali? Item Princeps supremus ad inducendum bellum, non indiget consensu populi, neque ad reficiendos pontes, vias, castra, mœnia, &c. cur ergo ex natura rei erit illi necessaria populorum acceptatio in tributorum impositione, cum propter has causas præcipue fieri soleat? Denique Monarchia integra, & perfecta non est contra jus naturale, ut per se notum est; sed non est perfecta, & integra monarchia, nisi habeat potestatem plenam ad imperanda tributa justa; tum quia quantum pendet in hoc a consensu regni, tantum deficit a perfecta monarchia; tum etiam, quia si in hoc pendet illo modo, consequens est, ut etiam pendeat in omnibus aliis, quæ sine tributis fieri non possunt; ergo monarchia cum tali potestate non potest esse contra jus naturæ, ac subinde neque illa conditio, seu dependentia potest esse ex dictamine necessario juris naturæ.

5 Atque hæ rationes idem convincunt de jure gentium. Eo vel maxime quod creatio Regum, & potestas eorum non est de jure gentium, sed est potius de jure civili, vel nationali (ut sic dicam) uniuscuiusque regni, vel provinciæ. Unde licet in communi dici possit de iure gentium divisio regnorum, civitatum, & magistratuum, aut regiminum; modus tamen constituendi regimen vel per plures, aut pauciores, vel per unum cum tanta, vel maiori potestate, & cum his, vel illis conditionibus, non est de jure gentium, sed ex proprio jure singularum communitatum, & a principio fuit aut ex pacto voluntario, aut ex justo bello, vel consuetudine introductus; ergo non potest hæc necessitas fundari in iure gentium. Multo autem minus potest fundari in iure positivo communi: nam (ut vidimus) in jure canonico hæc potestas conceditur simpliciter Imperatoribus, ac Regibus, & Principibus supremis, qui illis æquiparantur, & nulla limitatio additur; neque postulatur regni consensus. Eodemque modo loquitur jus civile, ut etiam citavimus; ergo illa conditio non solum non potest fundari in iure communi, verum

verum etiam illi repugnat, dum simpliciter loquitur: nam limitandum non est sine alio jure, vel ratione cogente. Et ita Doctores interpretantes illa jura absoluta dicunt, esse in Principe hanc potestatem, nulla facta mentione consensus populi, ut patet ex Innoc. in d. c. *quod super his*, & ibidem Panorm. & in dicto cap. *innovamus*, Bartol. & aliis in dicta l. *vectigalia*, & in l. 1. & 2. C. nova vectigal. &c. Bart. etiam in l. unic. ff. ad l. Iuliam de ambitu.

Ius Hisp.

6 Tandem neque ex antiquo jure Hispaniæ talis dependentia Regis à regno, seu necessitas talis conditionis ad justitiam vel valorem tributi colligi potest. Nam in l. 2. tit. 1. p. 2. prius dicitur absolute, Imperatorẽ habere supremam potestatem, & absolutam imponendi justa tributa, & postea subditur, hanc potestatem in his regnis translatam esse in Regẽ. Similiter in l. 9. tit. 8. p. 5. hæc potestas soli Regi tribuitur, idemque supponitur in l. 5. tit. 10. part. 7. Relinquitur ergo concursum regni, seu populi consensum per se, vel per procuratores suos, non esse conditionem necessariam ad justitiam tributi. Imo etiam sequitur, justitiam tributi esse priorem, ex natura rei tali consensu populi, ideoque supremum Principem sua potestate posse imponere tributum justum, lege lata, & consequenter posse obligare populum ad consentiendum, & acceptandum tributum, modo explicando in capite sequenti. Alias tributum non posset imperari per modum præcepti, & legis, nisi prius acceptaretur a subditis per modum novi pacti, & donationis, quod non potest esse verum ex natura rei, cum tributum pertineat ad obligationem justitiæ, non in nova, & liberali donatione fundatam, sed in naturali jure, quo tenemur dare laboranti mercedem, & gubernandi subsidium ad onera muneris sui sustentanda.

7 Lex ergo illa, & consuetudo Hispaniæ requirendi consensum regni, quando tributa imponenda sunt, specialis institutio Regum fuit ex illorum benignitate, non ex necessitate justitiæ concessa, ante ducentos annos, vel circiter. Et ideo non est extendenda ad omnia regna, sed in unoquoque servanda erit sua lex, vel consuetudo, & ubi nulla specialis determinatio fuerit, servanda est æqualitas justitiæ naturalis. Illa vero Hispaniæ institutio in hoc fundata videtur, quod eo tempore, in quo illa stabilita est, jam erant in Hispania imposita multa tributa, quæ ad onera regni sustentanda videbantur sufficere, & ideo ne novis oneribus gravaretur populus sine magna, & publica causa, & ut maiori, ac suaviori providentia id fieret, quando fieri oporteret, ideo rectissime id institutum est. Et post concessionem illam a Regibus factam, & moribus confirmatam, servanda est. Non est autem ita intelligenda, ut sit in arbitrio Procuratorum, suum consensum non præstare, etiamsi justitia tributi, ejusque necessitas nota sit, tunc enim consentire tenentur, sicut etiam tenentur fortiter resistere, quando iniustitia tributi est manifesta, vel quando ex multitudine tributorum tam graviter onerantur populi, ut æquitatem justi stipendii, & auxilii Principi debiti, excedat.

CAPUT XVIII.

Utrum leges tributorum obligent in conscientia ad illorum solutionem, etiamsi non petantur.

1 QUæstio hæc locum habere potest etiamsi lex tributi pœnalis non sit, ut diximus; quia licet tributum non sit pœna, & ideo ad illius solutionem non sit necessaria sententia condemnatoria, imo nec declaratoria, nihilominus potest requiri exactio, ita ut sine illa nemo cogatur spontanee offerre tributum. Sicut etiam pœna pecuniaria legis post sententiam debita est sine alia nova sententia, & nihilominus Covar. & alii sentiunt, non deberi, nisi petatur: simili ergo modo potest accidere in tributis, & hoc est, quod inquirimus. In qua etiam quæstione adverto, non posse habere controversiam, si de possibili loquamur. Quid enim vetat tributum imponi cum hac moderatione, ut postulatum solvatur, & non alias? non est ergo dubium, quin possit hoc modo ferri, & quod sic lata lex non plus obliget, quia obligatio non est major, quam legis verba postulent, per quæ animus imperantis cognoscitur. Et similiter dubitare nemo potest, quin Princeps possit imperare solutionem tributi, nulla expectata petitione, vel monitione. Quia etiamsi imponatur hoc modo, & cum hac expressa conditione, potest esse justum tributum secundum omnes conditiones supra numeratas, ut patebit facile discurrendo per eas; ergo iuste potest sic imponi; ergo sic etiam obligabit: nam quoad hoc totum lex illa est moralis, & procedunt omnia dicta in c. 11. Item tributum imponitur ut stipendium justum, & debitum ex lege justitiæ, sed præcipere solutionem debiti, non spectata petitione, non est onus justum: imo nec nimis grave: ergo talis lex ex hoc capite nec iniusta, nec nimis gravis censeri potest: cur ergo non statim obligabit?

Leges tributorum non obligare in consciẽtia ad illa solvenda, nisi petã tur sentiunt multi, imo nec obligare ad non occultandũ simile debitũ, sentiunt mul. ti ob consuetudin.

2 His ergo existentibus certis, solum de usu, & de efficacia legum imponentium tributa, seu de sensu verborum, quibus utuntur, esse potest controversia. In qua varias invenio opiniones. Prima negat, leges tributorum obligare in conscientia ad illa solvenda, nisi petantur, imo neque ad declarandum contractum, aut vectitionem mercium, aut aliam similem actionem fundantem debitum tributi: quin potius nec obligare ad non occultandum simile debitum, seu fundamentum eius: ac subinde non esse contra justitiam occulte, vel palliate venditionem facere, ne gabella petatur, vel transire limina regni per loca invia, aut intempestivis horis, propter non solvenda vectigalia. Ac denique solum obligare has leges ad solvenda hæc tributa, si exactor, seu publicanus occurrat, & petat, vel ad summum ad non decipiendum illum si interroget, præsertim cum juramento. Hanc sententiam a fortiori tenent Angel. & Navarr. allegati c. 11. & latius, ac expressius idem Nav. in c. *fraternitas*. 12. q. 2. a n. 21. verum est, ibi magis procedere argumentando, quam definiendo, quia non perfecit opus, satis tamen indicat sententiam suam. Eandem tradit late Tab. verb. *pedagia*. n. 8. & 9. Medin. 1. 2. q. 90. a. 4. Henr. to. 1. li. 7. de indulg. c. 36. §. 5. lit. D. ubi refert Soncinat. & Parlador. Inclinat etiam Soto l. 3. de just. q. 6. art. 7. in fin. Fundamentum præcipuum hujus sententiæ est consuetudo, quæ potest interpretari, & moderari legem, & eadem ratione potest moderari quotam stipendii taxatam per legem, sicut videmus in quota decimarum: nam licet pars decima sit, quam lex canonica statuit, nihilominus ipsamet lex canonica declarat, id intelligendum esse, nisi obstet consuetudo, quæ prævalere potest: ergo multo magis potest in præsenti.

3 Confirmatur, quia alias omnes, qui in casibus insinuatis non solvunt tributa, obligandi essent ad restitutionem, quia peccarent contra justitiam, consequens est gravissimum onus, & moraliter impossibile, imo etiam est contra consuetudinem, non tantum pœnitentium, sed etiam confessorum eruditorum, ut Navar. refert. Confirmatur 2. quia hoc modo fiunt leges istæ tolerabiles, & humanæ, quæ alioqui essent nimis onerosæ, & difficiles ad observandum, & aliunde hoc etiam sufficit ad finem talium legum: nam Principes hoc modo recipiunt sufficientia stipendia, & subsidia, & si interdum defraudantur, postea per executionem pœnarum fit compensatio: ergo.

Secunda sententia sub distinctione loquens.

4 Secunda opinio esse potest distinguens inter leges obligantes ad solvenda pedagia, seu vectigalia. Nam quædam procedunt ex antiqua consuetudine, cujus initium ignoratur, & hæ indistincte obligant in conscientia ad solutionem talis tributi sine fraude, vel occultatione, licet non petatur, quia præsumuntur omni ex parte justæ, juxta c. *super quibusdam*, de verb. signific. & propter alias rationes, quas in sequenti sententia afferemus, & in his tributis maxime sunt efficaces, & in hac parte conveniunt auctores statim allegandi in hac, & sequenti opinione. Aliæ vero sunt leges imponentes nova pedagia, sive scriptæ sint, sive ex consuetudine, de cujus initio constet. Et de his subdistinguitur: nam si certo constet, talia tributa esse justa ex omni parte, & conditione, tunc etiam obli-

obligabunt illæ leges ad solutionem absque prævia exactione, vel petitione, propter idem fundamentum: si vero non constet de iustitia earum, non obligabunt cum illo rigore. Quin potius si certo constiterit esse iniustas, non obligabunt ullo modo per se loquendo, sed ad summum ratione scandali vitandi, quando aliter solutio tributi caveri non potest. Si autem nec de iustitia, nec de iniustitia constet, tunc etiam non obligant in conscientia ad solutionem, saltem si tributum non petatur, & absque violentia, vel deceptione vitari non possit.

5 Hæc sententia licet non tam distincte explicetur ab auctoribus statim citandis, merito tamen potest illis tribui, quia simpliciter asserunt ad solvenda hæc nova pedagia neminem obligari, nisi cui constiterit de illorum iustitia, satisque esse ad excusationem, ut de illa non constet, ac subinde, ut res sit dubia. Quod ego moderor, & interpretor, donec petantur, vel ubi eorum exactio sine vi, aut fraude vitari non potest. Tenet autem illam sententiam Gab. 4. d. 15. q. 5. concl. 7. & Sylvest. verb. *gabella*. 3. q. 3. n. 9. & q. 14. n. 29. Cajet. verb. *vectigal*. in fine, inclinat etiam Driedo d. lib. 2. de liber. Christian. c. 5. versus finem, Armill. verb. *gabella*, n. 18. Aragon. 2. 2. q. 62. art. 3. Inclinat Cordub. in sum. q. 95. dub. 1. Medin. d. c. 13. Fundantur primo hi auctores, quia nova pedagia, & vectigalia in iure præsumuntur iniusta, & reprobata, c. *quanquam*, de censib. in 6. ergo si certo non constet de illorum iustitia, unusquisque potest præsumere de illorum iniustitia, ac subinde tuta conscientia illa non solvere, saltem nisi petantur. Confirmatur, quia in dubio melior est conditio possidentis: sed subditi possident res suas; ergo in dubio non tenentur offerre tributum, cum autem non sunt certi de iniustitia tributi, eo ipso dubitant de iustitia tributi: ergo.

6 Tertia sententia sine distinctione affirmat, has leges tributorum iustas obligare ad solvendum tributum, etiamsi non petatur. Ita tenet Hostiensis in summa tit. de censibus. §. *ex quibus causis*, in fine, & reprobat distinctionem de antiquis, & novis vectigalibus, quam dicit fuisse Raymundi. Idem Anton. 2. part. titul. 1. cap. 13. §. 8. Bertachin. referens plures in tractatu de Gabellis, p. 9. n. 1. & 3. Sequitur Covarr. in regul. *peccatum*, 2. part. §. 5. n. 5. & dicit esse communem Canonistarum in cap. *innovamus*, de censibus; tenet etiam Castro lib. 1. de lege pœnal. cap. 10. Medin. c. de restitut. quæst. 13. & 15. Ledesm. 2. p. 4. q. 18. art. 3. dub. 10. in fine, Navar. lib. 3. de restitution. cap. 1. n. 263. Fundamentum est, quia lex iusta obligat in conscientia, ut impleatur, nullo admonente, sed lex tributum imponens est iusta, ut supponimus; ergo obligat ad solutionem nullo etiam petente. Sed ait Bartol. de Medin. non teneri externos scire leges regni. Respondeo in primis hic non tractari, an ignorantia excuset, vel an intervenire possit, sed explicari obligationem, quam per se imponit talis lex. Deinde dico, extraneos teneri saltem ad procedendum via regia sine fraude, & tunc si nullus petat, probabiliter poterunt præsumere, nullum deberi tributum, & inde excusari: regulariter vero res est adeo nota in huiusmodi locis, ut vix possit probabilis ignorantia intervenire.

Sententia affirmans has leges tributorũ iustas obligare ad solutionẽ

7 Secundo probatur eadem sententia, quia tributum iustum est ex iustitia debitum, sed unusquisque tenetur solvere debitum iustitiæ, etiamsi non petatur; ergo. Dicet forte aliquis, non esse debitum ex iustitia, sed ad summum ex obedientia legis. Sed hoc plane falsum est, & contra omnes Doctores, qui fatentur, hanc obligationem solvendi tributa, ubi intervenit, esse iustitiæ. Et supra id probatum est ex Rom. 13. & idem sumitur ex illis verbis Christi, *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari*, Matth. 22. Agebat enim de redditione tributi, & significat esse reddendum instar rei alienæ. Item quia tributum est debitum per modum stipendii iusti, quod ex iustitia debetur, sicut de decimis suo loco diximus; est autem eadem ratio cum proportione in præsenti. Denique lex humana non obligat immediate ex sola virtute obedientiæ, sed reponit actum in propria specie virtutis juxta materiæ capacitatem, & motivum, seu rationem præcipiendi; hic autem materia legis imponentis tributum est materia iustitiæ, & ratio præcipiendi est, ut servetur æquitas subditorum ad Principem, & ad onera ejus, ac regni sustentanda: ergo talis lex non ex obedientia tantum, sed ex iustitia obligat, præsertim, quia Principes intendunt obligare quantum possunt secundum exigentiam materiæ: possunt autem ex iustitia obligare; ergo.

8 Dices, hoc esse verum, si lex ipsa expresse præcipiat solvere tributum, nulla expectata petitione; leges autem tributorum non ita ferri, & ex benigna, & consueta interpretatione non id præcipere, sed tantum ut petita solvantur. Sed contra hoc est primo, quia etiam id, quod assumitur, non est universaliter verum. Nam in l. 5. tit. 7. partit. expresse præcipitur mercatoribus, ut via recta incedant per loca, ubi solent tributa exigi, & veritatem aperiant, nihil occultando, & multæ leges similes habentur in nova recapilatione lib. 9. tit. 19. l. 13. 14. 18. & 32. ubi afferentes merces obligantur per certas vias incedere, & per definitas partes ingredi, & emptori præcipitur manifestare contractum, vel certum fieri de solutione gabellæ, & in l. 9. & 10. tit. 1. lib. 6. Ordinat. statuitur, ut transmittens merces per loca publica, si nullum inveniat custodem petentem vectigal, non incurrat pœnam, etiamsi transeat sine solutione vectigalis, & nihilominus teneatur ad illud solvendum: ubi satis aperte declaratur, legem obligare ad solvendum tributum, etiamsi non petatur.

9 Præterea dicimus; etiamsi lex non declaret expresse, ut tributum non petitum solvatur, sed simpliciter ut solvatur, id satis esse, ut in conscientia sit reddendum, etiamsi non petatur, quoties lex non concedit expresse hanc moram, vel coarctat, ac limitat expresse præceptum, quod certe nunquam facit. Assumptum probatur primo, quia sine dubio hæc est mens Principum; nam intendunt plene, & integre obtinere tale tributum, & intendunt obligare quantum possunt. Secundo, quia materia ipsa postulat hoc genus obligationis, ut ostensũ est, quia est materia iustitiæ, & debiti solvendi; ergo si lex simpliciter præcipit, simpliciter etiam obligat. Nec licet nobis aliquid addere legi, quod ipsa non addit, neque in materia legis habet fundamentum: supponimus enim tributum sine tali conditione esse æquum, & iustum, alias nulla esset quæstio. Denique neque consuetudo sufficit ad talem moderationem admittendam: quia illa consuetudo (si est) non est talis, ut possit derogare legi, quia non est vidente, & connivente Principe, sed potius resistente, & puniente omnes, qui se occultant, aut alio modo vectigalia defraudant.

10 In hoc puncto, cum ius videatur clarum, difficillimum est de facto ipso definitum iudicium ferre, & inter omnes auctores vix est unus, qui generaliter loquatur, sed fere omnes vel addunt limitationes plures, vel loquuntur sub conditione, & ita vix potest absoluta resolutio ex illis colligi. Varios ergo gradus iustitiæ in his legibus distinguo. Primus sit legum, de quarum iustitia ex omni parte certo constat, moraliter loquendo. Secundus extreme contrarius earum legum, de quarum iniustitia certo, vel probabilioribus coniecturis constat, quia nimirum constat deficere in tributo aliquam ex conditionibus necessariis ad iustitiam eius. Hæc enim est differentia inter iustitiam, & iniustitiam, quæ solet esse inter bonum, & malum, quia bonum ex integra causa, malum ex quocunque defectu; & ita ut constet, legem tributi esse iustam, necesse est, ut constet omnes conditiones in illo occurrere: ut autem constet esse iniustam, satis est, ut constet unam deficere. Tertius gradus est medius, scil. quando non constat de iniustitia, neque de iustitia tributi, quod potest contingere dupliciter, scil. vel negative omnino, quia nec est ratio ad præsumendam iniustitiam, neque etiam de iustitia constat, vel quia pro utraque parte sunt coniecturæ, & probabiles rationes, neutra tamen constat.

11 Dico ergo primo, leges iustæ simpliciter imponentes tributa, licet non declarent, quomodo solvenda sint, per se, & natura sua obligant ad solvendum tributum, etiam non petitum; quando de iustitia Leges simpliciter imponentes tributa iusta

legis

legis sufficienter constat morali modo. Hanc conclusionem præcipue intendunt auctores secundæ sententiæ & eam plane confitentur, ac præmittunt, Caiet. Gabr. Sylvest. Soto, Dried. Cordub. & Aragon. Et convincitur rationibus factis in probatione tertiæ sententiæ: neque contra illam aliquid obiicitur in priori opinione, quod alicujus momenti sit, quodve inter probandam tertiam sententiam non sit solutum. Imo certe etiam Angel. Navar. & alii non videntur hoc jus negare, quia non negant in Principe potestatem ad præcipiendum hoc modo tributum: nec etiam dicunt, absolutum imperium, ut solvatur tributum, non sufficere qnoad vim verborum ad hanc obligationem, quę in ipsa materia talis imperii intrinsece inclusa est, nisi ob eam causam aliunde excedatur in æquitate iustitiæ. Et hæc est ratio a priori huius partis, videlicet legem hanc simpliciter latam, simpliciter obligare supposita potestate ferentis legem, & æquitate ex parte materiæ: nam ex parte verborum nihil amplius requiritur, neque ex vi significationis eorum alia conditio intelligitur, nec ex declaratione juris, neque ex vi alicuius consuetudinis justæ, & toleratæ a Principe, maxime in his tributis, de quorum iustitia constat. Neque in terminis hujus conclusionis invenio aliam differentiam inter antiqua, & nova tributa, nisi quod antiqua, quorum initium ignoratur, supponuntur esse talia, ut de eorum iustitia satis constet, nec possint rationabiliter in dubium revocari, quia pro illis stat præsumptio juris, & de jure. Imo potius videntur ipso iure approbata in dicto capite, *quod super his*, nam qua ratione sunt approbata quoad auctoritatem, eadem censeri debent approbata quo ad causam, & formam. At vero tributa nova, qualia censentur omnia, quorum initium cognoscitur, non sunt semper justa, nec esse supponuntur, nisi probentur: si tamen de eis constet sufficienter esse iusta in eis procedit assertio eodem modo, quia procedit in eis eadem ratio.

Leges non obligant ad solvendum tributum non petitum, quando de iustitia legis cõstet moraliter

12 Dico secundo: Leges tributorum, quando constat esse iniustas, non obligant ad solvenda tributa, non solum antequam petantur, sed etiam si exigantur. In hoc omnes conveniunt: & ratio est clara, quia si lex est iniusta, etiam petitio tributi: ergo non potest magis obligare petitio, quam lex. Imo hinc sequitur primo, peccare graviter, & teneri ad restitutionem, non solum Principes ferentes tales leges, & accipientes talia tributa, sed etiam ministros illa exigentes, si illis constat de iniustitia legum. Sequitur secundo, omnes illos incurrere in censuram Bullæ Cœnæ Domini, ut circa illam declaravimus in 5. tomo, disp. 21. sect. 2. n. 35. & 43. Tertio sequitur, personas illas, a quibus talia tributa exiguntur, posse licite non solvere tributum, tum se occultando, tum etiam resistendo aliquo modo, quantum sine gravi rixa, & scandalo possint, quia ius defensionis naturale est. Possunt etiam uti amphibologiis ad non revelandam veritatem, quia iniuste interrogantur, & non tenentur respondere ad mentem interrogantis. Mentiri autem non possunt, & multo minus peierare, si autem id faciant, licet peccent contra veritatem, vel religionem, non tamen contra iustitiam, & ideo nihil restituere tenentur. Sequitur quarto, eos, qui coguntur solvere talia tributa, posse alia via reparare damnum, vel non solvendo alia tributa iusta, si occasio detur, vel alio simili modo occulto, sine vi, & rapina, recompensationem faciendo ex bonis Principis, vel eius, qui per iniustitiam tributum extorsit. Hæc omnia patent ex generalibus regulis de restitutione, quæ in suo loco latius tractantur.

Leges trib. iniustæ quando cõstet de iniustitia non obligant unquam ad solutionem

13 Est autem circa hanc assertionem distinguendum inter iniustitiam tributi ex parte imponentis, vel ex defectu alterius conditionis. Quando enim lex ita est iniusta ex parte imponentis tributum, ut constet, illum nullam habere potestatem, nec facultatem ad imponendum tributum, tunc tributum omnino est nullum, & maxime reprobatum, & iniustum, & ideo talis lex nec ad totum, nec ad partem obligare potest. Si autem in imponente sit absoluta potestas, & iniustitia legis posita sit in abusu, & excessu talis potestatis: tunc consideranda est qualitas excessus, & quoad id non obligabit lex; quo ad alia vero, quæ separabilia, & divisibilia sunt, poterit obligare, sic enim utile per inutile non viciatur. Unde si excessus solum sit in extensione ad personas exemptas, lex non obligabit illas; poterit tamen alias habiles obligare, ut si Rex in suo regno iusta ex causa tributum ponat, præcipiatque ab omnibus etiam Clericis solvi, non obligabit clericos, obligabit tamen alios. At vero si excessus sit in defectu causæ, considerandum est, an omnino causa desit vel solum excedatur in proportione tributi respectu causæ quoad quantitatem, quia scil., plus exigitur quam necessarium sit. Et in priori casu quando causa omnino deest, omnino etiam nulla est obligatio: quando vero iniustitia tantum est in excessu oneris, tunc obligat lex ad solvendum tributum in quantitate moderata arbitrio boni viri: excessus vero poterit sine peccato subtrahi, vel compensari, interim solvendo totum, & interim totum negando, prout necessarium fuerit ad recuperandum excessum. Idemque cum proportione servandum est, sive iniustitia solum sit in proportionali distributione: nam tunc poterit, qui plus justo gravatur, minuere tributum in ea parte, in qua gravatur iniuste, tenebitur tamen aliquid solvere secundum debitam proportionem, si in reliquis conditionibus constet tributum esse iustum, quia lex iniusta solum non obligat in eo, in quo facit iniustitiam, in alio vero potest obligare, quia non est omnino nulla, & unum est ab alio separabile.

Limitationes prædictæ cõclusio. ex parte causæ & excessus tributorum

Quid agendum in dubio.

14 Dico tertio: Quando tributum est novum, & non constat Principes habere potestatem ad imponendum tributum, quamvis non constet carere illa, non obligantur subditi illa lege ad solvendum tributum: si vero constet Principem habere potestatem ad imponenda tributa generatim, licet in particulari tributo non constet servari omnes conditiones ad illius iustitiam requisitas, lex tributi obligabit subditos ad solutionem tributi, dummodo non constet de aliqua iniustitia tributi, seu de defectu alicuius conditionis ad illius iustitiam requisitæ. Prior pars hujus assertionis est juxta mentem auctorum secundæ sententiæ, eamque a fortiori admittent auctores primæ, de auctoribus autem tertiæ sententiæ solum dicere possumus illi non contradicere, quamvis nec illam affirment. Ratio igitur illius partis est, quia primum fundamentum iustitiæ in tributis est potestas Principis, & obligatio, quæ inde in populo resultat ad contribuendum pro illius stipendio: ergo si dubitatur de iustitia tributi in hoc fundamento, cessat omnis ratio præsumendi iustitiam in illo, ac subinde talia tributa præsumuntur iniusta. Et in eis maxime procedunt rationes tertiæ opinionis, procedit etiam illa regula, *In dubiis melior est conditio possidentis*, quia tunc subditi possident sua bona, & suam libertatem, & non sunt certi de subiectione, in hac parte debita Principi. Posset autem his casus contingere præcipue in quibusdam Principibus temporalibus, qui non sunt supremi, sed recognoscunt superiorem, & nihilominus usurpant potestatem imponendi tributa titulo consuetudinis, vel alio simili. Si enim non constet, talia tributa esse approbata a supremo Principe, vel cum illius facultate, & licentia esse imposita, non est, cur præsumatur iusta, & ita in his credo maxime procedere tertiam sententiam. Hæc vero pars non minus procedit ante petitionem tributi, quam post illam: semper enim est eadem ratio excusationis, nec petitio præsumitur magis iusta, quam impositio, & ideo non mutant rationem justitiæ:

15 Altera pars videtur esse contra plures auctores allegatos in secunda sententia: veruntamen in illa particula, *non constet*, potest esse multiplex sensus, & inde fortasse est varietas in modo loquendi auctorum. Primo ergo dicitur non constare, quod non scitur clara & evidenti ratione vel physica vel morali, & in hoc sensu certa videtur illa pars, quia non oportet, ut subditi cum evidentia, vel certitudine sciant, Principem observasse omnes conditiones iustitiæ in ferendo tributo, ut teneantur illi parere; tum quia licet princeps

ceps habeat hanc certitudinem, & evidentiam, est moraliter impossibile, ut omnes subditi illam assequantur, contra rationem autem esset aliquid moraliter impossibile postulare, ut lex iusta obliget? tum etiam quia si hoc verum esset, fere omnes possent excusari a solutione tributorum. Non est ergo satis, ut non constet per evidentiam. Potest vero latius illa particula sumi, & cum hac negatione alia coniungi, scilicet, ut neque per rationem probabilem constet de iniustitia tributi, & dicatur non constare, quod nec certo, nec probabiliter cognoscitur, ex qua negatione oritur dubium negativum. Et in hoc sensu dico, aliud esse loqui de Principe, aliud de subdito, & aliud de solutione tributi. Princeps ergo si cum simili dubio tributum imperet, agit iniuste, ut supra dixi, quia agit temere, & onerat subditos sine iusta causa. Et ita in illo maxime habet locum, quod dicitur in c. *pervenit* de censibus, quod census ignorantiæ nullo iure probatur: Princeps itaque debet nosse iustam causam tributi, & illam reddere quando oportuerit. Unde si subditis constet, Principem cum illo dubio imperasse tributum, non tenebuntur solvere, etiamsi nesciant, an re ipsa intercesserit sufficiens causa, necne, quia satis est, quod sciant, tributum esse iniustum. Unde tunc non potest dici tantum negative, non constare subditis de iustitia tributi: nam positive etiam constat, illis de iustitia tributi, & ideo talis casus non ad præsentem consuetudinem, sed ad præcedentem spectat.

16 At vero subditus qui nescit, Principem non habuisse causam, vel dubitasse de causa, sed solum ignorat, an habuerit causam, vel quam habuerit, & consequenter solum est dubius negative de causa, vel iustitia tributi, tenetur ad solvendum tributum. Probatur ex generali regula quod subditus tenetur obedire Prælato præcipienti, non solum quando certus est, non esse contra Dei præceptum, quod homo jubet, sed etiam quando, *Utrum sit, certus non est*, ut dixit August. 22. contra Faust. cap. 75. cap. *quid culpatur*, 23. q. 1. Nec video, cur sint ab hac regula excipiendæ leges tributorum, cum aliæ possint esse, vel æque vel magis onerosæ, & cum possit esse æque onerosum Principi, si illi non solvantur tributa, & cogatur militare, vel alio modo servire Reipublicæ sine necessariis tributis. Ad quod maxime juvat, quod de Apostolica Sede dixit Carolus Imperator; Licet vix ferendum ab illa sancta Sede imponatur iugum, *Tamen ferendum est*, c. *in memoriam*, d. 19. Hæc enim sententia in quolibet Principe superiore cum proportione, & intra suam mensuram locum habet: præsertim cum tributum non possit dici intolerabile iugum, solum quia causa ejus a subditis ignoratur. Præterea sæpissime potest causa tributi esse occulta, & tamen esse iusta, neque tenetur semper Rex causam propalare, imo interdum tenebitur occultare ad negotii expeditionem. Regulariter etiam non potest causa innotescere omnibus, & singulis subditis, quia vel non sunt capaces, vel quia non omnibus vacat causas tributorum examinare, & agnoscere: imo de facto fortasse sunt multa tributa iusta, quorum causas non agnoscunt multi viri prudentes, & docti, nedum omnes rustici. Atque hæc ratio eodem modo urget de iustitia tributi, quatenus pendet ex forma. Qui enim fieri potest, ut omnes subditi informentur, & cognoscant, an in tributo sit aliqua inæqualitas ratione improportionis, seu iniustæ distributionis, cum hoc vix possit a sapientibus iudicari, & pendeat ex innumeris circumstantiis: ergo ut lex tributi obliget, postulari non potest passiva scientia, vel probabilis cognitio de iustitia tributi, quoad has omnes conditiones, sed satis est quod constet esse imperatum a legitimo Principe, & quod non constet iniustitiam continere.

17 Et confirmari hoc potest ex cap. *super quibusdam*, de verb. sign. ubi quatuor genera tributorum dicuntur non prohibita, scilicet, imposita ab Imperatore, Rege, Concilio, seu Papa, & antiqua ante hominum memoriam: sed in hoc quarto membro, si constat tributum esse ita antiquum, præsumitur legitimum ex parte causæ, etiamsi ignoretur, ut supra dictum est, & est communis sententia ibi, & in cap. *pervenit*, de censib. ergo eodem modo reliqua præsumenda sunt habere iustam causam, eo ipso, quod ponuntur a Principe legitimo, nisi contrarium constet. Probatur consequentia, quia illa quatuor æquiparantur quoad hoc, ut non sint interdicta: ratio etiam hoc suadet, quia præsumptio est pro superiore, dum contrarium non constat: præsertim quando constat, vel creditur, Principem non temere processisse, sed consueto consilio usum fuisse: tunc enim magna ratio est præsumendi iustam habuisse causam, licet a privatis subditis ignoretur. Et ita non obstat huic sententiæ dictum ca. *pervenit*, dum reprobat census ignorantiæ, tum quia loquitur de ignorantia eius, qui tenetur scire, & causam reddere; tum etiam quia non potest dici omnino causam ignorare, qui scit, legem tributi esse latam a Principe, de quo tenetur præsumere ex causa moveri, dum sibi aliud non constat. Et hoc videtur mihi sensisse ibi Panormit. cum Innoc. dum ait, quando constat de debito census, licet causa ignoretur, esse solvendum. *Et idem*, inquit, *ubi constaret de statuto, vel privilegio indulto habenti potestatem: sufficit enim confessio, & haberi potest pro causa*.

18 Et similiter non obstat dictum cap. *quanquam*, de cens. in 6. quia in eo non dicitur, nova tributa vel pedagia præsumi iniusta, sed regulariter reprobari iure canonico, & civili, quod dictum est propter pedagia non imposita legitima potestate, ut supra cum Glossa declaravimus ex ipsis iuribus canonicis, & civilibus, in quibus pedagia reprobantur. Pedagia autem a legitimo Principe imposita nullo iure canonico, vel civili reprobantur ullo modo, nedum regulariter. Neque est verisimile, jus canonicum, vel civile hanc notam inurere Principibus legitimis, ut præsumat, regulariter esse iniqua nova pedagia ab eis imposita: ergo ex vi dicti cap. *quanquam*, non possunt talia tributa præsumi iniusta: ergo nulla est probabilis ratio id præsumendi: quando autem nulla subest ratio præsumendi legem esse iniustam, & constat latam esse a legitimo Prælato, profecto obligat. Unde etiam non recte applicatur hic illud principium: Quod in dubiis melior est conditio possidentis, quando duo possident aliquo modo, & in casu dubio alter est necessario privandus re, quam possidet, vel iure suo, melior est conditio ejus, qui habet majus jus, & pro quo magis præsumitur: ita vero est in presenti casu. Nam sicut subditus possidet suam pecuniam, ita Princeps possidet suum jus imperandi, & obligandi subditum, quod est majus, & excellentius, & pro illo magis præsumitur, & hæc est ratio, ob quam præceptum superioris præfertur dubitationi subditi, licet videatur possidere res suas, aut libertatem suam, vel actiones suas: ita ergo in præsenti dubio præfertur Princeps subdito, cum eadem ratio militet, nec possit respublica aliter convenienter gubernari.

19 Tertio modo potest illa particula, *non constat*, excludere tantum evidentem scientiam, manente probabili judicio, & cognitione, & ita erit difficilior assertio, quia licitum est unicuique homini operari juxta probabile iudicium, ut est communis doctrina, quia non potest homo regulariter loquendo, certiorem cognitionem de rebus asequi: ergo si subditus habet probabiles rationes de iniustitia tributi positi a legitimo Principe, potest illud non solvere, & se indemnem servare: & ita sentiunt allegati auctores, & declarat expressius Navar lib. 3. de restit. cap. 1. n. 267. & sequitur Less. lib. 2. cap. 33. dub. 8. n. 64. Sed non videtur posse hoc indistincte affirmari. Et in primis suppono, in ipso Principe non requiri evidentiam causæ, sed tributi, ut illud iuste imperet, sed satis esse, ut post prudentem consultationem probabiliter iudicet, causam, & impositionem esse iustam, ut iidem auctores fatentur, eo quod frequenter impossibile sit hominibus certiorem asequi, & maxime in his rebus moraliter, quæ ex coniecturis, & innumeris circumstantiis pendent. Duobus ergo modis potest subditus contrarium probabiliter opinari. Primo habendo definitum judicium probabile de iniustitia tributi ex defectu causæ, vel formæ, & ignorando omnino, an contrarium probabile sit, vel an Princeps ductus fuerit probabili iudicio in lege ferenda. Et quando subditus hoc modo est affectus, & instructus, verum censeo,

Si subditus habeat probabiles rationes de iniustitia tributi positi a legitimo Principe, potest illud non solvere

Auctoris distinctio de probabilitate tributi obligante vel non obligante.

censeo, posse sequi suum probabile iudicium, quia tunc humano, & morali modo loquendo, illi constat, legem esse iniustam, cum de illa habeat definitum iudicium opinativum, seu probabile: sine resistentia contrarii, ut sic dicam. Neque in eo casu tenetur præsumere pro iustitia Principis, quia non tenetur tantum deferre auctoritati Principis, ut contra proprium judicium probabili ratione fundatum sine alia ratione probabili pro illa præsumat.

20 Alio vero modo potest subditus ita opinari iniustam esse impositionem, ut nihilominus iudicet contrarium etiam esse probabile, & tunc censeo, non posse excusari ab obligatione legis propter illam probabilem opinionem. Primo quia licet illud iudicium sit probabile speculative, nihilominus practice potest certe judicare, legem esse justam, quia ut hoc sit certum, satis est, ut constet, legislatorem ductum esse, vel certe duci potuisse probabili, ac sufficiente ratione ad illam ferendam: ergo obligatur subditus ad parendum tali legi, quia non potest dari bellum justum ex utraque parte. Neque obstat, quod interveniente ignorantia dari possit, quia hoc habet locum ubi cætera sunt paria: hic autem non est ita, quia cæteris paribus præfertur jus superioris, maxime quando practice constat, illum iuste præcipere. Confirmatur primo ex dictis, quia quando dubium est negativum, est etiam ignorantia æqualis justitiæ, & iniustitiæ, & nihilominus subditus cogitur obedire, ut ostensum est: ergo a fortiori quando est judicium speculativum equale pro utraque parte, debet practice præferri ius superioris: est enim eadem ratio, vel maior, quia in præsenti certo constat practice de justitia legis: ibi autem neutrum constat practice, vel speculative, sed præsumptione tantum agitur. Confirmatur secundo, quia alias in omnibus legibus idem esset dicendum, & ita quotiescunque subditus probabiliter iudicaret, Prælatum iniuste præcipere, etiamsi sibi constaret Prælatum duci judicio probabili, & sufficiente, posset illi non obedire, quæ esset nimia licentia, & multam confusionem, & scandala pareret. Tandem illud principium de usu opinionis probabilis hic non recte applicatur, quia non semper opinio probabilis speculativa de qualitate materiæ, vel de causis aut effectibus ejus, sufficit ad licitum usum ejus in praxi, quando in cæteris non est æqualitas, ut quando in re ipsa semper subest periculum, quod imprudenter suscipitur, vel quando sit contra aliquod maius ius. Ut licet quis probabilior opinetur, rem quam alius possidet, esse suam, non potest sua auctoritate illam surripere, quando conscius etiam est, alteri non deesse rationem probabilem ad retinendam illam, quia tunc non potest applicare ad opus prius illud iudicium probabile, cum sciat in simili eventu meliorem esse conditionem possidentis: ita ergo est in præsenti, quia superior est hic præferendus tanquam possidens principalius jus, ut declaravimus. Ut ergo contraria sententia in praxi sit secura, videtur intelligenda, quando rationes contra iustitiam tributi sunt valde urgentes, & præsertim si juvantur publico rumore, & fama vel suspicione etiam virorum sapientium, vel quando aliæ circumstantiæ concurrunt, de quibus in sequenti conclusione dicam.

Possit ne aliquando non solvi tributum nisi petatur.

21 Dico quarto: Regulariter, ac per se loquendo, quoties lex tributi obligat in conscientia, etiam obligat ad illius solutionem antequam petatur: & e converso, quando non obstante lege, iuste excusatur subditus, non solvendo tributum, si non petatur, potest etiam se occultare, ne petatur, vel non fateri veritatem, si absque mendacio valeat, imo licet mentiatur, vel peieret, aut resistat, non aget contra justitiam denegando tributum, etiamsi alias peccet. In aliquo vero casu accidere potest ut lex licet simpliciter imperet solutionem tributi, non obliget, donec petatur, & tunc re vera obligat in conscientia ad solvendum sine resistentia, vel etiam ad veritatem prodendam, si de illa quis interrogetur ab exactore tributi. Tota hæc assertio fere sequitur ex dictis, solumque ultima pars aliquam declarationem postulat. Probantur ergo reliquæ partes, quia si constat sufficienter, tributum esse omni ex parte iustum, lex per se obligat ad solutionem nulla expectata petitione, ut in prima assertione dictum est: si vero constat de iniustitia tributi, lex non obligat etiamsi petatur, ut probant adducta in assertione secunda. Si vero sit status medius, seu dubius, inspiciendum est, per quæ principia possit, & debeat reduci ad certitudinem practicam, vel obligationis, vel excusationis, juxta dicta in tertia assertione. Et quando non obstante dubio manet practica obligatio, non solum est ad solvendum petitum tributum, sed simpliciter ad solvendum, quia est obligatio ad servandam legem, & lex per se ad hoc obligat. Si vero e converso ex dubio nascitur excusatio, non solum erit ad non solvendum, quod non petitur, sed etiam licet petatur, si commode fieri possit, quia excusatio illa simpliciter est ab obligatione legis: ergo loquendo per se, ac regulariter non est differentia inter obligationem ad solvendum tributum post petitionem, vel sine illa.

22 Nihilominus declaratur ultima pars: nam contingere potest, ut aliquod tributum absolute spectatum censeatur nimis grave, & in suspicionem iniustitiæ veniat, ita ut communiter subditi male de iustitia illius opinentur, & nihilominus, quod cum illa moderatione, scilicet, quod tributum peti debeat, & alias non censeatur obligare, reputetur tolerabile, & facile admittatur. Ergo nihil obstat, ut in tali casu lex non obliget ad ferendam solutionem, obliget autem ad parendum exigenti. Duobus autem modis hoc accidere potest, unus est, si tributi quantitas, vel aliæ circumstantiæ eius cogant ad ita interpretandam legem, ut iusta sit arbitrio virorum prudentum considerata proportione tributi ad res super quas imponitur, & ad personas, quibus imponitur. Neque obstabit, quod verba legis id non declarent, aut quod de tali intentione legislatoris non possit ex verbis legis constare, quia ut lex non sit exorbitans, licitum est restringere verba ejus juxta materiæ exigentiam, & ita tunc talis interpretatio fit exigente justitia, ut sic dicam. Et ita videntur sentire de Gabella, seu Alcavala, Soto Medina, & alii. Neque etiam huic moderationi obstabit, quod tributi contributio sit cuiusdam debiti solutio. Nam hoc debitum non habet ex natura rei certam quantitatem, sed hanc taxat lex humana, & fieri potest, ut taxata cum absoluta obligatione sit nimia, & cum illa moderatione sit accommodata.

23 Alio modo potest intelligi talis moderatio facta vi consuetudinis, in qua (ut dixi) Navarr. maximam vim facit, & potest habere magnam, quando constat, vel probabilius est juxta publicam formam, nimium esse gravatos subditos. Tunc enim consuetudo illa non potest dici irrationabilis, nec contra legem naturalem, quia non eo tendit, ut Rex privetur debitis, & abundantibus stipendiis, sed ut non sint nimia, & ut populus commode possit illa solvere. Cur ergo talis consuetudo non habebit vim moderandi legem quo ad moderationem tributi solvendi, quæ per eam fit? Neque etiam in eo casu obstabit defectus consensus taciti in Principe, qui semper resistit, & punit se occultantes, ne solvant. Hoc (inquam) non obstat, quia licet Princeps per moderatas pœnas semper resistat, ne subditi nimiam licentiam sumant, præsumi merito potest, illam coactionem esse pure pœnalem, & ad recompensandam illo modo tributorum diminutionem: nihilominus vero consuetudo habebit vim remittendi obligationem legis in conscientia, & Princeps vel non potest, vel non debet in hoc ei resistere, quia leges humanæ debent esse moribus utentium accommodatæ.

24 Addo præterea, contingere posse, ut de nullo tributo in particulari iudicari possit esse nimis grave, vel iniustum, etiamsi lex obliget ad solvendum illud absolute, & absque petitione: & nihilominus, quod tot sint multiplicata tributa, ut ex eorum cumulo resultet onus nimis grave pro communi populo subditorum & quod hoc moraliter constet ex effectibus, & ex publico clamore populi & communi etiam prudentum judicio. Tunc ergo habere poterit etiam locum dicta mode-

moderatio, quia si onus est nimium, parum refert, quod una, vel pluribus legibus, ac viis exigatur: ergo tunc poterunt subditi illa moderatione uti in una, vel altera occasione, cum commode potuerint; non ut sufficientia tributa non solvant (hoc enim numquam licere potest, quia est contra naturalem iustitiam) sed ut cum moderatione iusta solvant, seque indemnes observent, ut habere possint, unde semper iusta tributa persolvant.

Praxis in solvendis tributis declaratur.

25 Ultimo (quia potissimæ huius materiæ difficultas utilitas est in applicatione hujus generalis doctrinæ ad praxim) addendum est, ad iudicium ferendum in singularibus factis, & personis, necessarium esse in particulari ponderare conditiones personæ, an scilicet, dives sit, vel pauper, & ad unum, vel alterum tributum vel multa ex diversis capitibus, seu titulis solvere teneatur. Deinde conferre oportet facultatem, & conditionem personæ cum onere tributi, vel tributorum, & expendere, an respectu talis personæ onus sit nimis grave, quia excedit facultatem eius, & lucra, vel redditus, quibus indiget ad sustentationem, vel personæ, vel familiæ, vel status convenientis, ac moderati, attenta eius conditione, & qualitate. Quibus spectatis iuxta conditionem inde resultantem poterit formari iudicium circa excusationem, vel obligationem solvendi tributa integre vel ex parte, & sub conditione, si petantur, vel absque illa. Nam in primis nunquam debet quis excusari ab omnibus tributis solvendis, nisi tanta sit paupertas ut impotentia excuset: regulariter vero obligatio pendendi tributum Principi adeo naturalis est, & per se orta ex ratione iustitiæ, ut non possit quis omnino excusari propter apparentem iniustitiam aut nimium gravamen tributorum. Nam esto aliqua essent iniusta, alia erunt iusta, & saltem antiqua semper præsumuntur iusta, & in cumulo tributorum semper includitur illa generalis ratio contribuendi ad dandum Principi iustum stipendium & auxilium ad publicas expensas sui muneris.

26 Quia vero hæc contributio debet esse proportionata personis, & non est eadem quantitas absoluta iusta respectu omnium: ideo si in particulari constet respectu hujus esse nimis gravem, & improportionatam, excusabitur quis a tanto, licet non a toto, & ita poterit, vel tantum solvere ea, quæ sine dubitatione sunt justa, & alia vitare non propter solam dubitationem de illorum iustitia, sed quia omnia simul continerent improportionem, quæ merito vitatur non solvendo ea, quæ minus certa sunt. Quamvis si ordo iste commode servari non potuerit & facilius sit occultare alia tributa, & ea solvere, quæ minus certa sunt, satisfaciet quis suæ obligationi, illa solvendo, dummodo iusta quantitas tributorum persolvatur: nam ibi quædam tacita recompensatio intervenit. Ubi autem ex improportione ad personam, non apparet excessus, & solum agitur de iustitia, vel iniustitia tributi, regulæ assignatæ servandæ sunt. Neque obstabit huic iustæ considerationi, & prudenti iudicio, quod tributa pendantur publicano, qui illa conduxit, seu emit, quia propter contractum publicani cum Rege, non augetur debitum subditorum, & publicanus subrogatur loco Regis, & ideo eo modo, & cum illis limitationibus vel moderationibus ad illum transeunt, quo debebantur Regi. Denique est optimum consilium, & moraliter necessarium, ut hoc iudicium practicum non fiat ab unoquoque de ipso: tum quia non solet quis esse æquus iudex in propria causa: tum quia non solent esse singuli subditi sufficienter instructi ad hoc iudicium ferendum: unusquisque ergo sequi debet consilium viri docti, & prudentis, seu confessoris, qui regulariter, ac cæteris paribus, debent inclinare subditum ad solutionem tributi, præsertim ante factum, quia jus Regis de se & majus, & certius est, post factum vero facilius est convenire, ubi utrinque fuerit dubitandi ratio ut dixit Sylve. ver. *gabella*, 3. q. 14. & fere alii sequuntur.

CAPUT XIX.

Utrum leges humanæ irritantes contractum pœnales, vel onerosæ sint.

1 UNus ex effectibus legis humanæ est irritare contractus, ut in superioribus diximus, & nunc supponimus tanquam manifestum ex usu utriusque juris civilis, & canonici. Sic enim in conficiendis testamentis, & in contractibus minorum, & mulierum, & in bonis Ecclesiasticis, & in ipso etiam sacramento matrimonii aliquæ conditiones sunt jure humano requisitæ, sine quibus contractus non est validus ex vi ejusdem juris humani: ratio autem, cur hoc possit facere lex humana, est, quia non repugnat legi naturali, & alioqui expedit ad commune bonum reipublicæ, ut talis potestas sit in republica, seu ejus Principe. Prior pars constat, quia licet potestas contrahendi valide sit naturalis homini, tamen potest illa privari, sicut potest privari libertate, neque id est contra jus naturæ præceptivum, sed negativum, ut supra lib. 2. declaratum est. Posterior autem pars constat experientia, quia ad vitandas fraudes, & alia incommoda, sæpe hoc est necessarium, & ideo sicut data est reipublicæ potestas præcipiendi, ita & irritandi actus. Item quia pars communitatis est magis reipublicæ, quam sua, & ideo habet operationes suas dependentes a republica, quando tales sunt, ut in commune bonum, vel damnum cedere possint: ergo caput reipublicæ habet potestatem in membra sua, ut possit operationes eorum irritare, vel modum eis præfigere, sine quo invalidæ sint, quoad morales effectus, qui per eas fieri possent. Ab hoc ergo effectu leges aliquæ irritantes denominantur, quæ secundum illam rationem specialem considerationem habent, quæ in hunc locum optime cadit: nam propter illum effectum inter onerosas, & odiosas leges computantur, quia valde onerosum est homini, eius voluntatem ita ligare, ut neque licite, neque valide facere possit quod vult, & facere posset, nisi in lege impediretur. Ad explicandam igitur harum legum obligationem oportet declarare quale sit hoc onus, & an subeat rationem pœnæ: inde enim constabit, an hæ leges obligent ad modum pœnalium legum, vel moralium: nam quod aliquo modo obligent, dubitari non potest, cum veræ leges sint, & intrinsece includant omnia, quæ legi humanæ conveniunt ex vi generis, seu quatenus vera lex est.

Lex humana irritat contractus, quia hoc expedit aliquando cõmuni bono

2 In quæstione igitur proposita multi Iurisperiti censent, leges irritantes esse pœnales. Ita tenet Gloss. in c. *decet*, §. *ordinarii*. vel *processus*, de imminut. Eccle siat. in 6. sequitur Panorm. in c. ult. de fer. n. 18. Idem habet Bart. in l. *sanctio*, in prin. ff. de pœnis, & plures alii. Et potest sumi ex c. *super literis*, de rescri. ibi, *in suæ perversitatis pœnam*, & ex l. *turpia*, ibi, *odio scribentis*, ff. de legat. 1. ubi notat Bald. Imo aliqui vocant hanc pœnam naturalem, & intrinsecam, ut videre licet in Decio c. 2. de constit. lect. 1. n. 5. cum Immol. in cap. ult. de rescri. circa Gloss. verb. *personalibus*. Et ratio reddi potest, quia irritatio actus, quem homo suo iure, & naturali libertate posset valide facere, est non parvum gravamen, & nocumentum subditi: ergo non potest nisi in pœnam iuste imponi. Et declaratur, quia hæc annullatio non fit, nisi inhabilitando personam ad talem actionem, sed omnis inhabilitas personæ per legem inducta est quædam pœna: ergo. Confirmatur, quia si lex irritans non esset pœnalis, non esset restringenda, sed potius extendenda, consequens est contra communem omnium sensum. Atque hinc inferunt aliqui eo ipso, quod lex addit aliam pœnam, censeri non irritare, ne bis eundem actum punire videatur, de quo puncto in cap. 23. dicemus.

Leges irritantes esse pœnales, sentiũt multi, quia est gravamen subdito.

3 Aliorum vero sententia est, leges irritantes non esse pœnales, sed morales, seu per se directivas communitatis. Ita tenet Ioan. And. in c. ult. de elect. in 6. regula, *odia*. de regul. iur. in 6. in Mecurial. Fundatur quia pœna solum est, quando lex diminuit patrimonium, aut tollit ius acquisitum, quod non fit in actus irritatione. Idem tenet Domin. in d. cap. ult. de elect. in 6. & idem sentit Felin. in d. c. 2. de constit. n. 3.

Leges irritantes non esse pœnales, sed directivas, sentiunt.

citans

citans Inn.in *c.si vero.* de sent. excom.ubi dixit,annullationem actus non esse naturalem penam. Sed dictum illud alium fortasse sensum habet,ut infra hoc cap.dicam. Ratio autem pro hac sententia præter eam,quam tetigit Joan. Andr.esse potest, quia pœna non est, nisi præcedat culpa, sed annullatio actus fit sine culpa prævia; ergo non est pena. Dices, penam interdum imponi sine culpa, licet non sine causa, ut supra dicebamus de lege pure penali. Sed contra hoc, quia etiam loquendo hoc modo de pena late sumpta requirit culpam etiam lato modo, scilicet civilem, seu in eo foro, in quo imponitur pena, esto non sit necessaria culpa in foro Dei; at hic nulla culpa requiritur, etiam legalis. Vel aliter, quando ad penam non requiritur culpa, sed causa, necessarium saltem est, ut illa causa sit actus liber punibilis ex justa causa, quia pena non est, nisi propter actionem, vel omissionem liberam; at nulla talis causa est necessaria ad irritandum actum, sed alia, quæ consideratur ex parte boni communis; ergo illa non sufficit, ut sit pena. Confirmatur, quia alias omnis irregularitas esset pena, quia est gravamen, quod non imponitur sine rationabili causa: consequens autem est plane falsum.

Probatur quia non est pœna sine culpa

4. Vera tamen resolutio est, irritationem actus in proprio, ac necessario conceptu non includere, quod sit pena, & ita sæpius non esse penam, interdum vero posse veram rationem pœnæ habere. Hæc est resolutio communis, ut videre licet in Bald. in l. *non dubium*, C. de legib. Panor. in c. 2. de constit. & melius Decio, ibi lect. 2. Ut autem distincte & in specie declaretur, adverto, duob. modis posse irritari actum, primo directe aliquid constituendo, & præcipiendo, & solum per consequutionem; seu indirecte prohibendo, & irritando, ita videre licet in lege dante formam actui, & per consequutionem irritante actum factum sine tali forma. Exemplum optimum est in decreto Tridentini, sess. 24. circa contractum matrimonii: nam pro forma contractus posuit, ut fieret præsente parocho, & duobus testibus, & aliter factum irritavit. Simile exemplum est de lege requirente ad valorem testamenti talem numerum testium. Item de lege dante formam alienationibus rerum Ecclesiasticarum, Clem. 1. de reb. Eccl. non alienan. & c, *sine exceptione.* 12. qu. 2. Item de dante formam eligendi, c. *quia propter*, de elect. Alius modus directe irritandi actum est negativus, seu prohibitivus actus cum verbis sufficientib. ad irritandum illum, talis est lex prohibens matrimonium inter consanguineos,vel affines intra quartum gradum, & irritans matrimonium clerici in sacris, aut religiosi professi, similes. Hæc autem prohibitio ob triplicem causam, seu finem fieri potest. Primo per se propter commune bonum, quia ita expedit ad divinum cultum, vel ad decentiam religionis. Secundo in favorem aliquarum personarum, ut ad subveniendum fragilitati earum, ut fit per leges irritantes aliquos contractus minorum. Tertio in odium personæ, seu actionis ejus, ut in legibus irritantibus acquisitionem dominii aliquibus donationibus, vel acceptationibus. Aliqui addunt tertium irritandi modum per inhabilitatem personæ, sicut solent Theologi explicare impedimenta matrimonii & professionis, & sicut Conc. Trid. expresse declaravit factum ab ipso esse in decreto edito contra clandestina matrimonia. Sed hic modus licet verissimus sit, in duobus præcedentibus includitur, nec potest ab illis separari, si respective sumatur. Nam quoties lex irritat actum, reddit subditi voluntatem inefficacem, & impotentem ad contrahendum, vel transferendum, aut acquirendum dominium, vel quid simile, & hoc est inhabilitare actum ad contrahendum, vel sic contrahendum. Aliquando enim lex inhabilitat simpliciter personam ad actum aliquem in specie, ut inhabilitat clericum in sacris, vel religiosum professum ad contrahendum matrimonium: aliquando inhabilitat respective tantum, ut ad contrahendum cum consanguinea, vel ad donandum extraneis: aliquando solum inhabilitat, *ad sic contrahendum*, ut dixit Concil. Trident. in dicto decreto. Et in his omnibus respective irritatur actus ipse, & voluntatis consensus redditur inefficax ad talem effectum faciendum. Per hoc autem & non aliter persona inhabilis fit ad eundem effectum.

Irritationem actus in proprio conceptu non concludere quod sit pena, & sæpius nō esse penā, interdum vero sit.

Quia sicut actus humani voluntate perficiuntur, ita inhabilitas personæ ad tales actus in voluntate spectari debet; quatenus actus ejus redditur inefficax. Et e converso, non potest actus irritari, vel voluntas fieri inefficax, quin persona eo ipso inhabilis reddatur cum proportione, ut dictum est. Et ideo nobis sufficit duos illos modos irritationis distinguere, quia interdum distinctam doctrinam requirunt: tertius vero in illis includitur & non habet aliquid speciale, quod oporteat declarare.

5. Dico primo: Lex irritans actum indirecte tantum, & per consequutionem ad institutionem formæ servandæ in aliquo contractu, non est pœnalis. Ita sentiunt auctores allegati, & plures quos refert, & sequitur Matien.lib.4.recopil.tit.4.l.1.Glos.10.num.35 Et alios refert Sanch.lib.3.de matrim.distinct.4.num.9. & 10. Et ratio est clara, quia ibi nulla præcedit culpa, nec sufficiens causa pœnæ ex parte ejus, cujus actus irritatur, verbi gratia, quando quis condit testamentum minus solemne, quod ex illo defectu irritum est, nihil peccavit, nec aliquid fecit punitione dignum, quia sicut libere posset testamentum non condere, & non ideo esset dignus pœna, ita etiam libere potuit minus solemne testamentum facere sine macula, vel causa pœnæ; ergo nullitas illa non est pœna; ergo nec lex est pœnalis, sed directiva tali modo, & cum tali efficacia, ut constituat illam formam tanquam substantialem actui, etiamsi inde consequatur alteri incommodum ex nullitate talis actus. Et confirmatur, quia intentio talis legis non est punire actum, vel negligentiam alicujus, cujus signum est, quia in dicto casu detrimentum, quod ex nullitate testamenti sequitur, magis cedit in damnum hæredis, quam testatoris, neque id reputatur inconveniens, quia re vera lex neutrum punire intendit, sed communi bono providere; non potest ergo talis lex pœnalis reputari. Nec obstat, quod interdum in jure videatur hic effectus, prout fit per has leges, vocari nomine pœnæ, & in l.1. C. de posthum. hæred. instit. ibi: *Ne pœnam patiatur præteritionis, qui suos non præteriit*: nam ibi lato modo sumitur pœna pro incommodo, vel damno quocunque. 1. Concl.

6. Dico secundo: Lex prohibens actum, & irritans illum intuitu boni communis, vel privatorum, est pœnalis. Hæc etiam assertio est communis, ut patet ex Glos.communiter approbata in Clem.2.de hæret. vers.*ex nunc*, & Abb.cap.2.de constit.nu.7.Dec.nu.14. Felin.nu.7.Sylvest.verb.lex, quæst.6.Rosella nu.6.Qui omnes hanc irritationem a pœna distinguunt. Exempla illius sunt in legibus irritantibus matrimonia inter consanguineos, vel affines, vel inter cognatos spiritualiter: illa enim irritatio non est introducta in pœnam contrahentium, sed per se, propter decentiam religionis, vel conjugalis honestatis. Item huc spectant leges irritantes professiones minorum, vel annum professionis, vel similes: ratio vero est, quia illa irritatio non fit in odium alicujus, nec in vindictam delicti, quoad pœnam in rigore sumptam necessarium est, juxta l.*sancimus*, C.de pœnis, nec etiam fit in recompensationem alterius transgressionis politicæ, ut explicatum est. Denique declaratur in hunc modum, quia pœna solum per accidens introducitur, seu per occasionem ad cohibendum, vel vindicandum: hæc autem irritatio per se imperatur, & fit, quia per se expedit bono communi, vel privatorum. Neque obstabit, quod talis irritatio cedat in nocumentum alicujus, quia hoc est indirecte, & per consequutionem, non vero est illud damnum intentum a legislatore, ut ille puniatur. Unde multi censent talem legem non solum non esse pœnalem, verum neque odiosam esse, sed potius favorabilem, quod sentit supra Dec. cum Alex. in l.1. de liber. & posthum. Sed hoc ex principiis positis in principio hujus libri judicandum est. 2. Concl.

7. Dico tertio: Aliquæ leges irritantes penales sunt, scilicet, quæ irritationem inducunt in odium alterius transgressionis, seu culpæ. Ita docent Bald. Panor. & Dec.supra. Ut autem in proprio sensu intelligatur, oportet advertere, aliud esse irritationem esse pœnam, aliud vero esse actionem actus irrite puniri pœna: contingit enim legem irritari actum, & adjicere pœnam 3 Concl.

in eum, qui talem actum irritum facit, sicut notant Bar. in l. *Prætor ait*, §. *interdictum*, ff. de oper. nov. nunc. n. 3. Abb. Fel. & alii in c. 2. de test. & constat ex usu jurium in l. *jubemus*, 2. §. *sane*, C. de sacros. Eccl. & ex l. 1. ff. de his, quæ pro non scrip. hab. & in Extr. 2. de simo. cum aliis punientibus illud delictum ultra irritationem: & ex Conc. Trid. sess. 25. ubi irritat matrimonium contractum sine Parocho, & testibus, & insuper præcipit puniri sic contrahentes, ut posset pœnam designare, licet non faciat. Denique ex c. 2. de reb. Eccles. non alien. ubi contra eos, qui res Eccl. a dominis temporalibus impetrant, & obtinent, dicitur, *Irrita habeantur, quæ obtinent, & a communione Ecclesiæ excludantur*, quæ lex pœnalis est quoad pœnam excommunicationis ferendam, quoad priorem vero partem de irritatione non est pœnalis, sed moralis. Imo neque est institutiva irritationis, seu declarativa, quia illa obtentio fuerat rapina quædam. Nam (ut ibi dicitur) qui sic obtinent bona Ecclesiæ, egentium substantiam rapiunt, quia dominus temporalis non potest illa valide conferre: ergo quod obtentio sit irrita non fit, sed declaratur per illam legem. Quando ergo actus irritus sic punitur per legem, clarum est, legem esse pœnalem quoad novæ pœnæ impositionem, sed id quasi accidentarium est, seu adventitium irritationi, & ideo illam pœnam hic non consideramus, sed per generalem doctrinam lege pœnali metienda est. Agimus ergo priori modo de ipsa irritatione, quæ interdum in pœnam præcipue introducitur.

8. Sic autem probari potest conclusio inductione: nam inter impedimenta matrimonii illa, quæ sunt ratione delicti, pœnalia sunt, ut sunt uxoricidium cum promissione, adulterium cum aliquo vivente conjuge cum promissione futuri matrimonii, ut habentur in toto titulo de eo, qui duxit in matrim. quam poll. per adult. & c. *si vivente*, 31. qu. 1. sic etiam electio religiosi ad prælationem, cui ipse consentit sine superioris sui licentia, irritatur, in pœnam suæ præsumptionis, ut expresse dicitur in capit. *si religiosus*, de elect. in 6. Idem colligitur ex capit. *dispendio*, de rescriptis. in 6. ibi, *Simili pœna, si contra hoc fecerit puniendus*, scilicet, irritatione cujusdam rescripti, & alia plura jura citantur a prædictis auctoribus, aliaque exempla de irritatione donationum, vel acquisitionum, largitionum, aut fructuum frequentia sunt, & aliis locis tractata. Denique quoties in jure additur particula, *in pœnam*, vel *in odium*, vel, *in injuriam*, ut in capite *cum secundum*, de præbend. censetur irritatio fieri in pœnam, aliquando vero sine his particulis, & ex modo quo fertur, satis intelligi potest, sub illa habitudine ferri: ratio vero clara est, quia irritatio actus, est magnum gravamen, & potest nocumentum afferre: ergo de se esse potest sufficiens pœna, & aliquando est valde accommodata delicto, ergo potest per legem intendi sub ratione pœnæ: tunc ergo vel illa quatenus irritans habebit simul rationem legis pœnalis. Nec obstabit, quod per irritationem non minuatur patrimonium, aut tollatur jus quæsitum; nam satis superque sufficit, quod impediatur acquirendum, vel quod privetur homo potestate, quam habet ad efficiendum valide actiones suas. Nam hoc modo inhabilitas ad beneficium est magna pœna, & in leg. *Senatus*, ff. de contrahend. empt. irritatio venditionis dicitur pœna venditoris, etiamsi re sua non privetur, & similes pœnæ numerantur in l. *minoris*, ff. de pœnis.

Probatur concl. inductione.

9. Ex his ergo possunt facile sententiæ adductæ conciliari: nam indefinite utraque verum dicit, neutra autem universaliter. Unde quæ dicit, legem irritantem esse pœnalem, ut sit vera, permissive, seu potentialiter est intelligenda, id est, potest esse pœnalis. Quæ vero negat esse pœnalem, intelligenda est formaliter, seu ex necessitate, quia lex irritans, ut talis est, non postulat, quod sit pœnalis, neque hoc est illi intrinsecum. Et ita etiam facile solvuntur fundamenta illarum opinionum, si contra ea, quæ diximus, applicentur. Jura enim allegata in prima opinione solum probant, irritationem interdum esse pœnam: ratio vero ibi facta probat, hanc posse esse pœnam, non tamen necessarium esse respectum pœnæ, ut fiat, quia per accidens est, quod respectu alicujus sit gravamen propter bonum commune multa gravamina toleranda sunt sine culpa, sine personali causa, seu defectu. Unde non est verum, omnem inhabilitatem personæ esse pœnam: interdum enim ad perfectionem, & statum religiosum pertinet: aliquando vero est quid indifferens. Ad confirmationem vero ibi additam de interpretatione legis irritantis, dicemus latius in libro 8. Nunc solum respondemus, legem irritantem, si fuerit simul pœnalis, restringendam esse: alias vero intendi posse, prout favorem, vel utilitatem communis boni prospexerit: & aliquando restringi posse, nisi inde resultet aliquid contra commune bonum, quia ad hoc sufficit, ut sit onerosa, licet pœnalis non sit. Argumenta vero, & jura allata in secunda sententia, probant recte irritationem posse, & sæpe induci in pœnam, non tamen hoc illi esse intrinsecum, nec in universum illi convenire. Et hoc tantum convincitur exemplo irregularitatis ibi adducto, quod etiam probat, posse dari inhabilitatem, ac subinde irritationem, quæ non sit pœna. Discursus denique ibi factus convincit in illis casibus, ubi irritatio sit sine culpa alicujus, & sine causa (ut sic dicam) personali, non posse irritationem esse pœnam. Sæpe autem imponitur irritatio præcedente culpa, & ratione illius, & ideo tunc merito imponi potest in pœnam.

Sententiarum conciliatio.

10. Addo denique aliquando accidere posse, ut in eadem lege irritatio actus feratur, & per se propter commune bonum, & simul in pœnam. Quia isti duo respectus non repugnant simul conjungi in eodem effectu: vel respectu ejusdem, vel respectu diversorum. In exemplum adduci possunt impedimenta irritantia matrimonium propter delictum introducta: nam illa pœnalia sunt, ut vidimus, & tamen etiam per sese erant expedientia ad commune bonum, ut securitati, & fidelitati conjugum consuleretur: unde licet alia pœna tale delictum condigne puniretur, nihilominus posset juste irritatio simul persistere sine duplicatione pœnæ, quia per se expediebat, etiamsi non adjiceretur in pœnam. Dices, hinc sequi, numquam fieri irritationem in pœnam, quin etiam propter se, & propter suam utilitatem fiat, quia semper talis irritatio confert ad commune bonum, & propter illud fit. Respondeo, negando sequelam, quia hic non consideratur tantum communis utilitas, quæ invenitur in pœna, ut pœna est, quæ est vendicare delictum, & per illum modum coactionis præcavere, ne similia fiant, quod est commune omni pœnæ: sed ulterius consideratur utilitas medicinæ (ut sic dicam) auferendo occasiones perpetrandi similia delicta, quæ utilitas non est communis omni pœnæ, nec de ratione ejus, ut ad vindicationem spectat. Hoc ergo modo dicimus, per irritationem illam matrimonii in prædictis casibus auferri occasiones perpetrandi similia delicta, & hanc causam fuisse sufficientem ad imponenda talia impedimenta, etiam sine vindicatione delicti, quod per aliam pœnam fieri potuisset, sicut de facto etiam fit. Aliquando vero imponitur in pœnam inhabilitas ad beneficia, propter rebaptizationem v.g. vel aliud simile delictum, ad quod vitandum nihil confert illa inhabilitas, nisi per modum comminationis, & vindictæ, sicut quælibet alia gravis pœna prodesse posset.

Posse in eadē lege irritationem actus ferri per se in bonū cōmune, & in pœnam.

Obviatur objectioni.

CAPUT XX.

Utrum leges irritantes actus illos in conscientia prohibeant.

1. Ratio dubitandi esse potest, quia hæ leges sunt vera præcepta superiorum; sed de ratione veri præcepti, seu legis est, ut obliget in conscientia, ut supra ostensum est; ergo necesse est, ut hæ leges in conscientia obligent aliquo modo. Et confirmatur, quia supra dictum est, etiam leges pure pœnales resolvi aliquo modo in obligationem conscientiæ, quia alias non salvaretur in eis vera ratio legis; sed leges irritantes non minus sunt veræ leges, quam pœnales; ergo. In contrarium vero potest fieri inductio: nam lex irritans testamentum minus solemne, nullam obligationem in conscientia inducit, quia neque testatorem obligat ad servandam solemnitatem, cum possit de rebus suis

Ratio dubitandi.

suis valide, & invalide disponere, sicut potest aliter eas consumere, si velit: nec etiam obligat hæredem, cum illi nihil præcipiat. Similiter lex irritans contractum factum a minore non obligat illum in conscientia, cujus signum est, quia potest illum juramento confirmare, quod non posset, si esse peccatum, & sic de aliis.

Distinguendas esse duas partes in lege.

2. Ad resolutionem hujus quæstionis (cum proportione ad ea, quæ de lege pœnali diximus) oportet distinguere duas partes in hac lege, una est affectio, vel omissio actionis, quam lex ista præcipit, alia est irritatio actionis, quam lex ipsa jubet, vel facit. Circa primum advertere oportet ex dictis, tripliciter ferri hanc legem, scil. per modum affirmativi præcepti, vel per modum negativi, vel neutro modo, sed tantum quasi conditionaliter ad modum legis puta pœnalis. Primus modus habet proprie locum in legibus, quæ dant formam contractibus, ut patet in decreto Tridentini de matrimonio, quo præcipitur, ut matrimonium cum tali solemnitate fiat. Item in canonibus dantibus formam in electionibus, in alienationibus Ecclesiasticis, & similibus: præcipiunt enim talem formam servari, & quoad hoc habent formam affirmativi præcepti. Si quis autem recte consideret, talia præcepta, ut affirmativa sunt, non sunt absoluta, sed conditionata: non enim præcipiunt alienationem fieri, v.g. sed ut si fiat, tali modo fiat, quia nimirum tales leges non præcipiunt exercitium actus, ut sic dicam, sed solum formam, seu modum servandum in actu, quando fit. Unde talia præcepta resolvuntur tandem in negativa, sc. ut talis actus, sine tali solemnitate non fiat, sic Tridentinum sess. 25. c. 15. de regul. prius prohibet, professionem fieri ante expletum decimum sextum annum ætatis, & annum probationis, & deinde irritat professionem aliter factam. Quocirca secundus modus legum negativarum prohibentium, scilicet, absoluto actus, & irritantium illos frequentior est. Sic enim prohibentur matrimonia inter consanguineos, vel affines, vel cum religioso professo, aut clerico in sacris, vel prohibetur, aut irritatur datio, vel acceptio simoniaca, & alia similia. Tertius autem modus potest interdum cum quolibet ex superioribus conjungi. Aliquando enim lex dans formam actui, prius præcipit sic fieri, seu non aliter fieri, & postea irritat aliter factum, ut in exemplis ex Concilio adductis satis patet: nonnunquam vero nihil præcipit, vel circa actum ipsum, vel formam ejus, sed tantum conditionaliter statuit, ut si absque tali forma fiat, non valeat, ut patet in lege de solemnitate testamenti, & similibus, & similiter in legibus directe irritantibus actus aliquos, non propter defectum formæ, sed propter alias causas, sæpe fertur prius absoluta prohibitio actus, & additur irritatio, ut patet in exemplis adductis de matrimonio; aliquando vero nihil simpliciter prohibetur, sed irritatur actus si fiat, ut in casu c. *quamvis*, de pact. in 6. cum simlib. de quibus infra.

Posse per legem statui irritationē, vel ut faciendam vel ipso facto.

3. Circa alteram partem istarum legum, scil. irritationem, advertendum est, dupliciter posse per legem statui; nempe, vel ipso facto, vel ut faciendam. Nam sicut lex pœnalis interdum imponit pœnam ferendam, interdum per se illam infert ipso facto, seu ipso jure: ita irritatio utroque modo ferri potest per legem, quia uterque modus est possibilis, & uterque pendet ex arbitrio legislatoris, & consequenter ex mente ejus, quæ uno, & alio modo per verba legum significari solet. Sæpe enim dicunt, talem actum, si fiat, vel aliter fiat, esse irritum, vel non valere, ut in leg. *stipulatio non valet*. ff. de verbor. oblig. cum similibus: aliquando vero solum dicunt, ut actus irritetur, ut de venditione ultra dimidiam justi pretii, in l. 2. C. de rescind. vendit. His autem duobus ordinibus legum solum Jurisperiti addere tertium, earum legum, quas vocant nec assistentes, nec resistentes contractui, quia non dant actionem civilem alicui contrahentium. Sed hæ leges non solum irritantes non sunt, verum etiam nec prohibentes actus, quia nec irritant, nec confirmant contractum, nec prohibent, nec præcipiunt, & ita versari possunt & circa actus injustos, ut est lex negans actionem contra venditionem injustam citra dimidiam, & circa actus justos, ut est lex negans actionem propter solam obligationem naturalem ortam ex simplici promissione. Qui modus legum præsertim inter civiles reperitur, & licet irritantes non sint, ut dixi, earum notitia aliquid conferre potest ad obligationem legum irritantium intelligendam, ut ex dicendis patebit.

4. Jam igitur dico primo: Lex dans formam actui, licet non obliget ad exercitium actus, nihilominus ex se obligare potest in conscientia, vel ad servandam formam in tali actu, si fiat, vel (quod perinde est) ad non faciendum actum sine tali forma, & de facto ita obligat, quando vel materia legis id ex natura sua postulat, vel in lege satis exprimitur, & non alias. Assertio est clara ex dictis. Primo enim jam ostensum est, per tales leges nullum actum absolute præcipi, ut est per se notum: nam lex dans formam matrimonio, aut testamento, non præcipit contrahere matrimonium, aut facere testamentum; ergo talis lex non inducit obligationem ad faciendum actum, quia hæc non oritur, nisi ex præcepto affirmativo absoluto. Secunda vero pars etiam est per se clara de possibili, quia illa potestas non excedit limites justitiæ, & pertinere potest ad convenientem reipublicæ gubernationem, & ab usu ostendi potest multis exemplis supra adductis, quæ statim necessario repetemus. Quia vero talis lex non semper inducit talem obligationem, ut inductio in principio facta convincit, ideo difficultas tota est, quando hæc lex ita obliget in conscientia, ut omissio formæ in tali actu peccaminosa sit, vel quod perinde est, ut contrahere, vel alium similem actum facere sine debita forma per legem humanam præscripta, peccatum sit, vel non sit. 1. Concl.

Duo signa ad dignoscenda obligationem circa omissionē actus ex objecto. Secundū ex prohibitione in lege, & additur irritatio.

5. Duo ergo signa præbuimus ad dignoscendam hanc obligationem. Unum est, quando actus ex vi sui objecti, & naturæ talis est, ut velle illum facere, quando valide fieri non potest, turpe sit, & contra rectam rationem. Quod maxime videtur contingere in materia religionis, & in actibus sacris, & in materia justitiæ: nam efficere actionem sacram modo irrito, & invalido, sacrilegium est, quia est contra reverentiam debitam rei sacræ, ut facere sacramentum irritum, & sine debita forma, & materia. Et hac ratione etiamsi Concilium Tridentin. expresse non prohibuisset, sed tantum irritasset matrimonium factum sine parocho, & testibus, esset grave peccatum illud sic contrahere, quia esset contra reverentiam sacramenti. Idemque est de quolibet alio matrimonio contracto cum impedimento irritante, & de professione in religione facta, omissa forma, seu conditionibus ab Ecclesia requisitis ad valorem ejus. Idem videre licet in materia justitiæ: nam electionem facere prætermissa substantiali forma, grave peccatum est, quia necessario involvit iniustitiam, & ideo graviter punitur in Trid. sess. 25. cap. 6. de regul. Idem est quoties quis ex officio tenetur facere actum: nam consequenter tenetur facere validum, & ideo prætermittendo debitam formam contra iustitiam faciet, ut si iudex proferendo sententiam substantiales circumstantias omittat, & sic de aliis.

6. Videri autem potest hæc obligatio in huiusmodi casibus non provenire proprie, ac formaliter ex lege positiva, sed esse de iure naturali, quamvis non resultet, nisi posita institutione talis formæ, quam invenit lex positiva, sicut profanatio calicis consecrati sacrilegium est contra legem naturalem, licet supponat consecrationem ex positiva institutione. Sed licet verum sit, tale peccatum esse contra legem naturalem, etiam est contra legem positivam: nam eo ipso, quod præfinit talem formam in tali materia, constituit in illa medium iustitiæ, vel religionis, & ideo, qui debitam formam prætermittit, etiam legem humanam violat, quia lex illa instituendo talem formam, ponit illam ut necessariam ad honestatem, & consequenter prohibet actum sine illa factum, sicut lex, quæ taxat pretium rei, necessario prohibet carius vendere, etiamsi verbis formaliter prohibentibus id non explicaret. Aliud signum erat, quando prohibitio actus aliter facti ponitur in lege, & additur irritatio: nā tunc lex illa continet præceptum negativum, ratione cuius obligat ad vi-

ad vitandum, seu non intentandum talem actum. Quod interdum fit directe prohibendo, ut patet in Concilio Tridentino sess. 25. cap. 15. ubi prius prohibet fieri professionem ante expletum tempus professionis, vel ætatis, & deinde irritat illam. Unde interdum lex addit specialem pœnam præter irritationem propter actum sic factum: nam pœna est signum prohibitionis, ut in eodem Concil. cap. 6. ejusdem sess. videri potest.

7. Quando vero neutrum ex his signis in lege invenitur, talis lex non obligat in conscientia ad servandam formam præscriptam in actu, seu ad non faciendum actum sine tali forma, & in hoc sensu talis lex dici potest pure irritans. Hoc videtur sufficienter probari exemplo de testamento solemni. In quo id expresse asseruit Matiens. in libr. 5. recopil. titul. 4. libr. 1. Gloss. 10. num. 18. & refert Navar. in Man. cap. 23. num. 56. qui loquitur de lege pure pœnali: tacite tamen videtur sumere argumentum a simili; idem ergo est in similibus: ratio autem est, quia efficere testamentum, vel similem actionem valide, non est de jure naturæ, nec etiam præcipitur per legem dantem formam substantialem actui; ergo non est peccatum per se loquendo facere actum illum invalidum; quia quod non est contra præceptum, non est peccatum, ergo nec facere illum sine solemnitate præscripta erit peccatum, quia si omittere solemnitatem esset peccatum, maxime id esset, quia fieret actus invalide, & sine fructu, vel effectu; quæ enim alia deformitas ibi potest cogitari? Prima vero pars antecedentis probatur, quia sicut jus naturæ non obligat ad illam actionem absolute exercendam (ut suppono) ita etiam non obligat ad effectum ejus, ut v.g. ad transferendum dominium mearum rerum in alium, vel quid simile; ergo etiam non obligat jus naturæ ad efficiendam illam actionem valide, supposito, quod fiat, seu non prohibet illam facere invalide, quia ex hoc quod fiat invalide, tantum sequitur, ut non habeat effectum, quod non est contra præceptum.

8. Dices, ex tali actu invalido sequi potest deceptio alterius, vel inimicitia, vel simile inconveniens, vel saltem ille actus sic factus erit otiosus, & impertinens. Respondeo in primis, licet hoc totum concedatur, non sequi, quod sit lege humana prohibitus. Deinde dico, hæc non per se sequi, sed esse accidentalia, quia potest interdum ratio aliqua, vel finis honestus movere ad testamentum faciendum, etiam sine solemnitate, ut, si aliter non possit constare de voluntate morientis, saltem illo modo constet, vel certe ut sic exterius satisfaciat testator importunis precibus alicujus extranei, volens, ut alius ab intestato habeat hæreditatem: tunc enim neque mentitur, neque alicui facit injuriam, sed utitur jure suo, & fortasse redimit vexationem suam. Et ita ibi non intervenit deceptio, vel si sequatur, erit passiva (ut sic dicam) non activa, & idem est de inimicitia, & aliis incommodis. Altera denique pars antecedentis ex dictis plane sequitur, quia nec ex forma, seu verbis legis positivæ, nec ex materia ejus colligitur tale præceptum humanum, ut suppono; ergo non est, nec cum fundamento potest affirmari.

Diluitur objectio.

9. Dico secundo: Leges negativæ, quæ directe prohibent actum, & ad majorem firmitatem, seu exaggerationem prohibitionis, irritant illum, obligant in conscientia ad talem actum vitandum. Conclusio est clara, de qua videri potest Navar. supra, & probatur, quia talis lex est justa in tali prohibitione præcise spectata, & continet præceptum negativum; ergo obligat in conscientia ad vitandum talem actum. Patet consequentia, quia hic est intrinsecus effectus legis justæ, sive prohibentis, sive præcipientis: hic autem effectus non impeditur propterea, quod lex addat irritationem prohibitioni, sicut supra dicebamus, additionem pœnæ non auferre obligationem in conscientia legis pœnalis; est enim cum proportione eadem ratio. Quin potius in præsenti auget obligationem, tum quia ex suo genere gravius est, magisque a recta ratione exorbitat facere actum prohibitum, & irritum, quam tantum prohibitum; tum etiam, quia ille modus prohibendi indicat majorem gravitatem prohibitionis, tum ex parte necessitatis vitandi talem actum, tum ex parte intentionis legislatoris, satis enim significat, se velle obligare quantum possit.

Leges negative directe prohibentes, & irritantes, actum obligant in conscientia ad talem actum vitandum.

10. Statim vero occurrit inquirendum, quomodo cognosci possit, quando lex hoc modo obliget, seu (quod idem est) quando contineat prohibitionem ante irritationem. Respondeo utendum esse principiis, ac regulis supra datis. Nam primo consideranda sunt verba: si enim præceptiva sunt, seu prohibitiva absolute, tunc sufficiunt ad hanc obligationem inducendam, ut ex dictis constat, & est exemplum in cap. *decet*, 89. distinct. Præter verba vero etiam ex materia poterit obligatio colligi, ut si lex irritet matrimonium cum adultera machinatrice, etiam prohibet illud, & sic de aliis. Præterea quoties irritatio imponitur in pœnam ejusdem actus, signum est maxime prohiberi ipsum actum: nam talis lex non solet esse pure pœnalis: non enim recte accommodatur huic materiæ, seu pœnæ, & ideo admittenda non est, nisi aliud evidenter constet, quod erit rarissimum. Et ideo moralis regula est, talem legem continere prohibitionem actus in conscientia, vel saltem supponere illam, aut ex lege naturali, aut ex alia lege positiva; sic lex irritans collationem beneficii per confidentiam in conscientia prohibet illam, & lex irritans electionem religiosi ad Episcopatum acceptatum sine licentia sui Prælati, prohibet talem acceptionem; sic etiam turpia legata dum irritantur in odium scribentis, prohibentur, vel saltem prohibita esse supponuntur in l. *turpia*, ff. de legat. 1. & per hæc facile erit de similibus judicare. In legibus autem irritantibus actus in favorem alicujus, vel communitatis, vel privatæ personæ, non est hæc regula ita universalis: nam interdum prohibent simpliciter actum, & tunc obligant in conscientia ad illum vitandum juxta conclusionem positam, & rationem illius; secus vero dicendum erit, quando non ita prohibent præcipiendo, sed tantum irritant juxta dicenda in sequenti assertione.

11. Dico tertio: Quamvis lex simpliciter, & absolute irritet actum, si fiat, non necessario obligat in conscientia ad non faciendum illum de facto, seu materialiter, ut sic dicam, sed interdum est lex pure irritans, & non prohibens actum. Hæc assertio in generali probari potest, quia hoc non repugnat, & interdum sufficit ad intentionem legislatoris. Item suaderi potest exemplo legis pure pœnalis cum proportione applicato. Denique convincitur aliquibus exemplis, ut legis irritantis venditionem fundi dotalis factam ab uxore, etiam cum licentia mariti, cum tamen illam non prohibeat in conscientia: vel irritantis renunciationem hæreditatis paternæ, quam facit filia, cum nuptui traditur, dote contenta, & tamen licet illam faciat, non peccat, quia cedere potest juri suo. Quæ videtur esse ratio a priori, ob quam in talibus legibus fit irritatio actus sine prohibitione illius, quia hujusmodi leges beneficium intendunt conferre illi, cujus actum irritant, & ideo nolunt aliam coactionem, vel obligationem in conscientia illi imponere.

12. Hic vero statim se offert inquirendum, quomodo possint discerni hæ leges pure irritantes ab aliis, quæ in conscientia prohibent actus. Sed de hoc puncto disputavi late in materia de Juram. lib. 2. cap. 20. & seq. ubi varias retuli distin. & opiniones Doctorum, easque examinavi, & in summa dixi, primum omnium respiciendum esse ad verba legis, an dirigantur personam præcipiendo, vel prohibendo; an immediate versentur circa actionem, seu contractum illum, qualificando, seu infirmando: nam priores ex vi suæ formæ præcipiunt, & consequenter obligant; posteriores vero non prohibent actum ex vi talium verborum, licet irritent illum in favorem alicujus, nisi aliunde ex materia, fine, vel circumstantiis, contrarium colligi possit. Et ideo ulterius considerandam esse dixi materiam legis, & an ordinetur ad bonum publicum, vel privatum, & an ad talem finem non solum irritatio, sed etiam prohibitio expediat. Atque ita ex omnibus rite pensatis, colligi poterit, an lex sit pure irritans, vel etiam prohibens.

Quomodo discernatur lex pure irritans ab ea, quæ in conscientia prohibet actus.

13. Dico quarto: Quando lex non irritat actum ipso facto, sed præcipit irritationem ejus, tunc ad irritationem

Lex non irr. actum ipsofacto, sed præcipiens non obligat, nisi forte judicem.

tionem non obligat, nisi fortasse judicem. Explicuimus obligationem harum legum quoad vitandum actum, superest explicanda obligatio, quæ specialiter ex irritatione oriri potest; & quoniam lex irritans potest esse duplex, scil. vel præcipiens irritationem, vel faciens, ideo de priori hanc ponimus assertionem, de posteriori vero dicemus in sequenti. Conclusio ergo est clara, quia irritatio actus est effectus publicæ potestatis; ergo si non fit per legem, debet fieri per judicem; ergo antequam fiat, non potest obligationem inducere, quia non est. Item talis lex vel est præceptiva, vel punitiva in tali irritatione imponenda: si ergo consideretur ut punitiva, non obligat ante sententiam, quia non ponit pœnam ipso facto, quia solum jubet actum irritari; unde non obligat partes, seu privatas personas ad efficiendam irritationem, seu ad dissolvendum contractum, vel quid simile, ante sententiam condemnatoriam judicis, quia solum ad patiendum obligat, juxta supra dicta de lege pœnali. Si autem talis lex spectetur ut præceptiva, judici præcipit per se loquendo; ergo alios non obligat. Et hinc relinquitur probata ultima pars, scil. quod obliget judicem, quia ad illum loquitur, qui tenetur secundum leges judicare, sicut supra dictum est de lege pęnali, & juxta ibi dicta hæc assertio cum proportione explicanda est, neque alia difficultas circa illam occurrit.

Ex lege irritãte si suum habeat effectũ sequitur obligatio ad omnia quæ intrinsece ex irritatione nascũtur, secus si effectus impediantur.

14. Dico quinto: Ex lege irritante ipso facto, si suum consequatur effectum, sequitur obligatio in conscientia ad omnia, quæ intrinsece ex irritatione nascuntur: secus vero erit, si effectus impediatur. Supponit hæc assertio, hanc legem non obligare ad irritationem ipsam faciendam, quia illam non facit homo, sed ipsa lex, & ita quoad hoc non obligat lex, sed operatur. Solum ergo potest obligare ad sustinendam, seu exequutioni mandandam irritationem a lege factam. Et hoc est quod per hanc conclusionem intenditur, quæ duas continet partes, & utraque est satis clara, & universalis ad omnes leges irritantes, sive in odium, sive in favorem, sive in publicum, sive in privatum fiant. Prior ergo pars probatur, quia si lex illa consequitur effectum suum, actus est nullus; ergo nullum confert jus; ergo si actus ille sit acceptio, vel acquisitio alicujus rei, ex tali lege sequitur obligatio non utendi, nec fruendi illa re tanquam propria, nec contrectandi eam illo modo quo rem alienam contrectare non licet. Ut si talis actus sit matrimonium, non licet ad conjugem accedere, neque alia jura conjugis, aut mariti usurpare. Si sit professio religiosa, non licet actus proprios religiosorum efficere, & sic de aliis, quæ fundari poterant in actus validitate: nam sublato fundamento ruunt omnia, quæ ex illo oriri, aut in illo fundari poterant. Et potest hoc confirmari ex verbis Concilii Lateran. sub Leone X. sess. 9. ubi beneficiatis non recitantibus imponitur pęna irritans acquisitionem fructuum beneficii, his verbis, *Beneficiorum suorum fructus pro rata omissionis suos non faciant*: unde subjungit, *Sed eos tanquam injuste perceptos rogare teneantur*, &c. Ergo proportionalis obligatio sequitur ex omni lege irritante, & consequente effectum, quocumque titulo, vel ratione irritatio fiat, quia obligatio non sequitur ex titulo irritationis, sed ex effectu ipso, & effectus idem est, quocumque titulo fiat.

Diluitur objectio.

15. Dices, ex illis verbis probari quidem obligationem naturalem ex vi justitiæ: non tamen probari aliquam obligationem ipsius legis irritantis. Respondeo in primis ideo in assertione non esse dictum, legem positivam obligare ad hoc, sed ex illa cum effectu ejus sequi talem obligationem, quod erit verum, sive hæc obligatio, quæ sequitur, naturalis sit, supposito effectu positivæ legis, sive sit etiam specialiter inducta per ipsam legem. Addo vero probabilissimum esse, etiam ipsam legem irritantem actum, obligare ad non utendum illo actu ut valido, ac subinde per contrarium usum non solum peccari contra legem naturalem, sed etiam contra ipsam legem irritantem, quia intentio irritantis principalis est, ne talis actus utilitatem habeat, seu moralem usum, & ideo irritando prohibet usum illius actus ut validi. Et ideo etiam solet talis usus speciali pęna puniri: non solum attenta malitia contra legem naturalem, sed etiam spectata inobedientia contra legem positivam irritantem, propter quam solent censuræ imponi per Ecclesiasticas leges, cum ad talem pęnam requiratur inobedientia, & contumacia contra Ecclesiastica præcepta.

16. Posterior vero pars assertionis ex tenore prioris constat: nam illa prior sub conditione tantum posita est, scilicet, si effectus legis irritantis sequatur; ergo cessante conditione, non procedet illa prior pars assertionis, nec habebit locum legis obligatio. Et patet ratione, quia cessante causa adæquata, cessat effectus: sed adæquata causa hujus obligationis est nullitas actus facta per legem, seu lex irritans efficaciter, & cum effectu, ut discursus facti satis ostendunt; ergo cessante illo effectu, cessat causa obligationis, & consequenter etiam obligatio ipsa. Posita autem est illa conditio, & hæc posterior pars, quia interdum potest impediri hic effectus. Quibus autem modis impediri possit, in capite sequenti dicam.

CAPUT XXI.

Quibus modis impediri possit irritatio actus, quem lex præcipit pro infecto haberi.

Duobus modis fit irritus actus, per legem immediate vel per sententiam judicis.

1. DUobus modis potest actus fieri irritus per legem, uno modo mediante sententia judicis, vel condemnatoria, vel saltem declaratoria criminis; alio modo immediate per ipsammet legem statim, ac fit, seu intentatur actus. In quibus modis manifestum est, difficilius esse impedire irritationem solius legis, quam illam, quæ requirit sententiam judicis, quia facilius est impedire judicem, ne sententiam proferat, quam legem, ne operetur, & ideo hic dicemus de irritatione per judicem inducenda, & in sequenti de altera. Et quamvis dupliciter possit irritari actus per sententiam judicis, scil. vel per sententiam condemnatoriam, & hominis executionem, vel per declaratoriam tantum, qua posita statim lex operatur, inter quos modos est magna differentia, ut infra videbimus, tamen in præsenti non multum interest, quia satis nunc est, quod actus non sit irritus ante sententiam; quod si aliquid speciale occurrerit, adnotabitur.

Regula generalis.

2. Regula ergo generalis sit, Quoties lex irritat actum dependenter a sententia judicis, licet actus a principio irritabilis sit ratione legis, ut per se constat, nihilominus ejus irritatio multis modis impediri potest: & dum non irritatur actus, permanet validus, sive juste sive injuste irritatio impediatur; utroque n. modo id contingere potest. Primo n. impeditur sine injustitia, si actus sit occultus, ita ut in judicio probari non possit, quia ex vi talis legis nemo tenetur actum suum irritare, vel contractum dissolvendo, vel spoliando se rebus acceptis, ut capite præcedenti dictum est. Et ideo nihil peccat, qui talem actum occultum tanquam omnino firmum, & validum perpetuo conservat, quia re vera talis est, quamdiu a judice non irritatur. Neque etiam peccat, etiamsi actum occultum retineat, ne irritetur, quia ex hoc capite non violatur lex; nec alicui fit injuria: cavendum est autem ne in ipsomet actu aliqua commissa sit; nam illa rescindenda est. Ut licet venditio rei ultra dimidiam justi pretii non sit irrita, sed rescindenda, licet non rescindatur de facto, quia est occulta, tenetur venditor in conscientia, & absque ulla coactione judicis restituere partem illam pretii, in qua excessit justitiæ æquitatem, & omnia damna, quæ ob eam causam, vel propter dilationem restitutionis iniquam emptor passus est. Et e converso, si emptor fuit injustus in parvitate pretii, tenebitur supplere quod abstulit, & damna, quæ ex illa diminutione alteri sequuta sunt, nihilominus tamen potest rem emptam retinere, & fructus ejus similiter, quia cum actus fuerit validus, factus est Dominus rei emptæ, cum sola obligatione resarciendi injuriam.

3. Secundo potest hæc irritatio actus (etiamsi publicus, seu probabilis sit) sine injustitia impediri, aut ex consensu partium, quia neutra vult actum rescindere, aut quia illa pars, cujus interest, non vult litem movere, nec rescissionem intentare. Tunc enim nihil agitur contra legem, cum ipsa non imperet partibus, ut actum rescindant, nec etiam sibi faciunt injuriam,

vel quando ex mutuo consensu actum conservant, quia volenti, & consentienti non fit injuria, vel quando is, qui habet jus, non intentat actionem, quia ipse potest cedere juri suo, & alter non obligatur ad irritationem procurandam. Semper tamen tenebitur ad recompensationem faciendam, si injuriam intulit, juxta proxime dicta in præcedenti puncto. Atque hinc etiam fit, ut possit hæc irritatio impediri per legitimam præscriptionem adversus actionem, seu actorem, qui fuit negligens in petenda irritatione: nam si contra illum præscriptum sit, consequenter est omnino firmatus actus, & irritatio exclusa, quia hæc non potest fieri, nisi mediante actione, & actio fuit per præscriptionem exclusa. Quod vero tempus ad præscribendam actionem sufficiat, non est hujus loci exponere. Vide Molin. tract. 2. de just. disp. 71.

4. Tertio potest irritatio hæc impediri, licet actus sit publicus, & probabilis, ad judicem delatus, ut illum irritet, quia judex cum effectu illum non irritat, seu sententiam non profert: nam sive jure, sive injuria id facere omittat, quamdiu cum effectu actum non irritat, ille valorem suum retinet cum omnibus effectibus, qui ab illo nascuntur. Probatur, quia si omittatur irritatio sine injustitia alicujus, tunc manet res in eodem statu, in quo antea erat, & nulla ratio novæ obligationis intervenit: si vero irritatio injuste denegata est, tenebitur quidem ad recompensandum damnum, qui injuriam intulit, sive ille fuerit judex, injuste judicando contra allegata, & probata, sive fuerit falsus testis, sive alia tertia persona injuste cooperando, sive ipsemet reus injuste se defendendo; nihilominus tamen actus semper conservabitur validus, & effectus ejus, scil. dominium acquisitum, vel quid simile, semper permanebit, quamdiu cum effectu actus non irritatur. Unde etiam fit, ut si lex non irritet ipso facto, sed solum præcipiat irritari actum, tunc solum irritetur tempore latæ sententiæ condemnatoriæ. Unde si contingat actum rescindi aliquo tempore, postquam factus est non retrotrahetur rescissio ad initium actus, sed solum tunc incipiet, cum fit, quia antea actus fuit validus, & fructus v. g. illo tempore accepti ex re acquisita per talem contractum juste accepti sunt, & cum absoluto, & perfecto illorum dominio. Tantumque manere poterit obligatio recompensandi damna, si quæ alteri injuste illata fuere, vel in actu ipso in principio, vel in mora faciendi talem recompensationem, ut dictum est. Quæ omnia ex principiis justitiæ necessario sequuntur, & non possunt habere controversiam, & ideo longiori probatione, aut disputatione non indigent. Secus vero erit si lex irritet actum ipso jure cum ordine ad sententiam declaratoriam, nam tunc retrotrahetur irritatio, ut infra dicam.

5. Quæri vero potest, si pars ipsa, quæ rem alterius per contractum irritabilem valide comparavit, per injustitiam novam impediat, ne contractus irritetur, vel per vim, & metum alium cogendo, ne rescissionem contractus petat, vel subornando iniquum judicem, aut falsos testes, &c. an in eo casu teneatur ex justitia rescindere contractum, etiamsi per judicem irritatus non fuerit. Quando n. per alios ponitur tale impedimentum sine injusta cooperatione ipsius partis, seu rei, non tenetur ipse spoliare se re sua, vel contractum sua voluntate solvere, magis quia antea teneretur, quia nulla nova ratio obligationis in eo invenitur. Alii vero si injusti fuerunt, tenebuntur ad recompensationem, non vero ad restituendum in specie per rescissionem contractus, quia hæc non est in eorum potestate, cum pendeat ex alterius voluntate, scil. ipsius rei. At vero quando ipsamet pars, seu reus fecit talem injuriam, videtur teneri ad reparandum damnum, quod intulit in eadem specie, quia potest, & ex sola sua voluntate pendet: nam damnum illatum fuit privare actorem debita irritatione contractus, & hanc potest facere reus sua voluntate; ergo tenetur illam facere.

6. In contrarium vero objici potest, quia hæc est quædam pœna: at vero nullus reus obligatur ad restituendam pœnā ad quam condemnandus esset secundum legem, si de facto non condemnantur, etiamsi per iniquam, & injustam tergiversationem, vel subordinationem, condemnationem impediverit. Ut probabiliter tenet Nav. c. 18. n. 48. quem sequitur Vasq. in præsenti disp. 175. c. 2. ergo neque hic tenetur ad rescindendum contractum, etiamsi dolo evitet condemnationem ad hujusmodi pœnam. Licet alii auctores contrarium opinantur cum Soto lib. 1. de just. qu. 6. a. 6. Sed quicq. de hoc sit, probabilius mihi videtur in præsenti puncto, hunc reum teneri in conscientia ad rescissionem contractus alio volente; ut ad reddendam rem priori domino, recuperato pretio, vel quid simile: & ratio prius facta apud me convincit, quam hoc modo amplius declaro. Nam vel ille tenetur restituere aliquid actori in illo casu, vel non; hoc secundum videtur incredibile, quia plane irrogat illi injuriam, cum per media iniqua illum impediat a consequutione juris, quod per leges illis competit. Item, si falsus testis per iniquam deceptionem illum impediat, tenebitur ei satisfacere: ergo & actor tenetur. Quod si restituere tenetur, profecto debet in propria specie illud restituere, quod injuste impedivit, quando quidem potest. Nam ubi restitutio in propria specie fieri potest, non habet locum recompensatio pro voluntate debitoris, quia alter habet jus in suam rem propriam. Imo in præsenti casu, cum agitur de recissione contractus, præcipue videtur intenta recuperatio rei propriæ in propria specie: ergo.

7. Propter rationem vero in contrarium factam limito hanc sententiam, ut procedat, quando actus præteritus, qui rescindendus, seu irritandus est, fuit privatus pendens ex voluntate contrahentium, per quam res unius in alterum translata est, & postea per irritationem actus, intendit prior dominus peculiare emolumentum, sibi debitum virtute legis. Tunc illa rescissio contractus non habet propriam rationem pœnæ, vel saltem in tali causa, per quam actor ille jus suum petit, non consideratur præcipue ratio pœna, sed res actoris, & reparatio illius, & ideo cum ab illa consequenda per iniqua media impeditur, illi fit injuria contra justitiam commutativam, quæ ad restitutionem obligat in propria specie, ut dixi, quando debitor in illa solvere potest. Et ita ad objectionem quatenus contra hoc procedit, negatur consequentia, quia in pœna, licet per fraudem impediatur, non fit contra justitiam commutativam, ut est probabile. Unde si contingat actum, qui irritandus est, solum titulo pœnæ esse irritandum, & non propter speciale jus, quod actor prius haberet in rem, quæ per talem actum fuit in alium translata, sed solum quia intendit, ut pœna illi applicetur, quia cedit in ejus utilitatem: in tali casu non est improbabile, reum non teneri ad restitutionem, etiamsi per iniqua media se defendat. Quia tunc non peccat contra justitiam commutativam respectu privati actoris, sed solum contra justitiam legalem respectu communis boni, vel contra obedientiam, & justitiam, qua tenebatur judici, & reipublicæ. Ut, v. g. si quis sit consequutus beneficium valide, non per resignationem, vel donationem alicujus privatæ personæ, cujus antea beneficium esset, sed quia beneficium vacabat, & ordinario modo fuit ad illud electus, vel provisus, cum aliquo tamen defectu, ratione cujus potest, & debet collatio cassari, tunc licet alius impetret jus ad beneficium, & agat ad irritationem collationis; & possessor se inique defendat, vel defectum occultet, & irritationem collationis impediat, non videtur teneri in conscientia ad relinquendum beneficium, quia non fecit alteri injustitiam sed solum egit ad excusationem pœnæ, ad quam alter non habet speciale jus justitiæ commutativæ, quia non propter illius commodum imposita est, sed tantum propter vindicationem delicti, quæ ad justitiam legalem, seu boni communis spectat.

CAPUT XXII.

Utrum lex ipso jure irritans actum impediri aliquo modo possit, ne actum nullum reddat.

1. Agimus de lege, quæ per se & ante omnem sententiam actum irritat, & loquimur de illa permanente in sua vi, & statu, ita ut nec per abrogationem, nec per dispensationem sublata sit ejus obligatio. Videtur

tur enim tunc fieri non posse, ut talis effectus legis impediatur, posita materia ejus: ratio est, quia talis irritatio fit per efficacitatem moralem ipsiusmet legis, & ita fit in eodem momento, in quo actus fit; nullus autem potest legis actionem impedire. Quia solus Princeps conditor legis potest vim legis auferre, & consequenter solus etiam potest effectum illius impedire; at legislator non potest in ipsomet tempore, in quo actus fit, illum irritare, nisi præcedat ejus dispensatio, seu decretum, quo declaret, se nolle, ut in eo casu lex non obliget, nec habeat vigorem, de quo casu non loquimur, sed de lege integra, & immutata, ut dixi; ergo non videtur posse impediri talis effectus. Et confirmatur: nam si impediri posset, maxime per ignorantiam invincibilem: sed non potest impediri per ignorantiam; ergo. Major cum consequentia patet, quia nulla est potentior excusatio, nec quæ magis causet involuntarium, quam ignorantia. Minor vero patet, quia licet ignorantia excuset culpam, non vero tollit vires legis tam in obligando, quantum est de se, quam in efficiendo.

2. In hoc puncto distinctione utendum est inter irritationem proprie pœnalem, quæ in odium alicujus peccati principaliter imponitur, & illam, quæ per se inducitur propter bonum, & favorem, aut communitatis, aut membrorum ejus, sive directe per prohibitionem, aut irritationem actus, sive consequenter per institutionem formæ necessariæ ad valorem actus inducta sit.

3. Primo igitur dicendum est; quando irritatio tantum in pœnam imposita est, per ignorantiam, vel aliam similem, quæ a culpa excusat, impeditur. Docent Card. in Clement. 1. de elect. q. 18. Bolognet in l. *omnes populi*. ff. de just. & jur. nu. 153. ubi alios refert. Probatur cessante causa (utique per se, & adæquata) cessat effectus; sed in præsenti casu culpa est causa per se, & adæquata talis irritationis, quia hoc modo est causa pœnæ, & illa irritatio pœna quædam est, ut supponitur; ergo. Unde confirmatur ex generali principio, quod supra traditum est, & probatum; sed non est minor ratio in hac pœna irritationis actus, ut cessare debeat cessante culpa, quam in aliis: ergo idem in illa dicendum est. Et potest hoc confirmari ex his quæ diximus lib. 4. de Orat. c. 30. n. 17. scilicet, eum, qui ex oblivione naturali omittit divinum officium, facere fructus suos, non obstante lege pœnali irritante acquisitionem fructuum, contra non recitantes lata, quia per illam oblivionem cessat culpa, & consequenter etiam pœna; ergo idem erit in omnibus similibus. Dices; collatio beneficii simoniace facta irrita est, quæ irritatio est pœnalis, & nihilominus tenet, etiamsi ignoranti invincibiliter simoniam beneficium collatum sit, ut l. 4. de simon. c. 57. n. 35. ostensum est. Respondetur, illud esse speciale, quia fuit in illa lege expressum in detestationem illius delicti. Addo etiam ibi, semper intervenire aliquam culpam, vel collatoris, vel alicujus tertii, quæ sufficit ad sustinendam illam pœnam, etiamsi recipiens excusetur: nam ad punitionem alterius, ipse etiam per accidens patitur. Dici etiam potest, illam irritationem non tantum esse pœnalem, sed etiam per se inductam propter vitandam omnem indecentiam rerum sacrarum, quæ ex simonia provenit, & propter vitandam omnem notam, & infamiam illius in his, quæ Ecclesiastica beneficia valde consequuntur.

Cessante causa per se & adæquata, cessat effectus.

4. Tandem circa hanc conclusionem occurrebat quæstio, an ignorantia irritationis, & non prohibitionis, quæ culpam contra legem excusare valeat, impediat irritationem actus. Sed hoc etiam pendet ex quæstione supra tractata, an ignorantia solius pœnæ excuset illam, etiamsi contra legem peccatum sit. In qua partem negantem veriorem esse censuimus. Unde consequenter in præsenti dicendum est, quando lex humana prohibet actum addendo irritationem per modum pœnæ, si lex non ignoratur, ut prohibens, licet ignoretur ut irritans; actum contra legem, factum esse irritum, quia talis ignorantia non excusat peccatum contra legem, & consequenter nec excusat pœnam, licet ignoretur; ergo neque excusat irritationem, quia irritatio non est talis pœna, quæ requirat specialem

De ignorantia irritationis, an impediat irritationem actus.

contumaciam, sicut excommunicatio, & similes censuræ. Item hoc modo incurritur irregularitas pœnalis, licet ignoretur ipsa pœna, si non ignoratur prohibitio, neque excusatur culpa; ergo idem est de quacumque inhabilitate personæ; ergo & de irritatione. Denique inductione hoc ostendi potest in beneficiato non recitante culpabiliter qui non facit fructus suos, etiamsi pœnam ignoret, & sic de aliis. Quæ doctrina etiam procedit indifferenter, sive actus irritatus per legem esset jam damnatus, sive de novo per illam damnetur, quia hoc valde extrinsecum, & accidentarium est, ut de pœna etiam dixi. Et hoc magis constabit ex puncto sequenti.

5. Dico secundo: Quoties lex, constituendo formam substantialem servandam in actu, consequenter irritat illum, qui fit sine tali solemnitate, impediri non potest ille effectus, prout a lege præscribitur, stante tali defectu, ideoque non potest esse validus actus factus contra talem legem. Supponimus sermonem esse stante lege in sua vi, & non interveniente dispensatione Principis. Probatur ergo primo ratione generali quasi philosophica, quia forma sic statuta per legem est substantialis tali actui sub tali, vel tali ratione, scilicet contractus, professionis, testamenti, vel alia simili; sed absque forma substantiali non potest res subsistere: ergo neque actus ille potest suum esse habere sine tali forma: ergo tali forma deficiente non potest impediri defectus nullitatis. Secundo lex illa resistit valori talis actus: ergo si voluntas Principis non derogat legi (ut supponitur) non potest privata voluntas alicujus illi resistere, vel illam impedire: ergo nullum impedimentum cogitari potest ad hoc sufficiens. Atque hæc assertio magis confirmabitur simul cum sequenti: nam hæc lex in tantum irritat, in quantum virtute prohibet, vel non admittit actum sine solemnitate factum quoad valorem ejus, & ideo eadem est fere ratio de illa, & lege directe, & per se prohibente, & irritante actum. 2. Concl.

6. Dico ergo tertio: Quando lex absolute, & simpliciter prohibet, & irritat actum, non potest irritatio illa per causam inferiorem, vel propter particularem occasionem impediri, seclusa Principis dispensatione formali, vel præsumpta, ut nunc loquimur. Hæc assertio communis est, ut ex his, quæ statim allegabimus, constabit. Et probatur sufficienter illa generali ratione, quod lex est, quæ operatur hunc effectum, & de se semper est efficax, nec potest impediri ab inferiori voluntate, aut potestate, quando ipsa absolute loquitur, & prohibet. Explicaturque in hunc modum: Quia ut effectus sit validus, non obstante tali lege, necesse est, ut intercedat aliqua sufficiens ratio interpretandi legem illam non procedere in illo casu, id est, non fuisse mentem legislatoris, obligare ad servandam talem formam in tali opportunitate, sed hæc interpretatio admittenda non est in tali lege irritante, quando illa exceptio in ipsa lege, vel in alio jure non habetur: ergo. Major evidens est ex dictis, quia contra legem resistentem non potest valere actus: ergo e contrario, ut valere possit in aliquo casu, necesse est, ut pro illo non sit posita lex. Minor autem probatur, quia tres tantum, vel quatuor causæ, vel occasiones excogitari possunt, ob quas in particulari casu possit illa interpretatio fieri in tali lege. Una est defectus voluntatis in eo qui facit contra talem legem per ignorantiam. Alia erit similis defectus propter metum. Tertia esse potest, quia contrahens, seu operans cedit juri suo. Quarta esse potest necessitas aliqua, quæ cogat per epiikiam interpretari non fuisse mentem Principis pro eo casu obligare. Quinto addi potest cessatio causæ, & rationis legis. Sed de his duabus dicemus melius capite sequenti, quia, si veræ sunt, in eis intervenit quædam interpretativa dispensatio legis. Ex aliis vero tribus causis nulla est sufficiens.

7. Et in primis quod ignorantia legis irritantis non impediat irritationem actus, sive ignorantia sit de sola vi irritandi legis, sive absolute de tota lege, vi indubitatum est apud omnes, ut patet ex Glossa in Clementi. 2. de hæretic. verb. *ex tunc*, quam Cord. & alii communiter ibi sequuntur, Decius in cap. 2. de constitut. lect. 2. n. 5. & ibi Abbas, Felinus, & alii, Soto lib. 1. de ju-

de justitia, qu. 1. ar. 4. cum multis, quos infra referemus tractando de promulgatione legis irritantis necessaria ad effectum irritandi, & plures etiam refert Sanci. l. 7. de matrimonio, disp. 9. nu. 10. Probaturque sufficienter ex c. 1. de concess. præbend. & ex c. *dudum*, & cap. *quoddam*, de præbend. in 6. ratio autem est supra tacta, quia ignorantia solum potest excusare a culpa, quia non est pena, ut cap. 19. dictum est, quia non in odium, seu vindictam peccati ponitur, sed per se propter commune bonum: ergo ignorantia non potest obstare huic effectui. Dices, quando actus simpliciter prohibetur per legem, tunc irritatio pœna est ejusdem actus contra legem facti. Respondeo, etiam illam non esse proprie pœnam ex primaria intentione legis: nam per se intendit irritationem propter bonum commune: ut patet de lege irritante matrimonium inter consanguineos, & aliis similibus. Quæ etiam quoad hanc partem leges morales sunt, & directivæ, ut supra dixi, & ideo ignorantia non impedit talem effectum. Unde etiam auctores, qui hanc vocant pœnam, dicunt esse adeo intrinsecam, ut per ignorantiam non impediatur, ut ex multis refert Sanci. l. 3. de matrim. disp. 17. nu. 10. Quanquam plures ex illis potius condistinguant hanc irritationem a pœna, ut supra retuli. Confirmatur a simili: nam irregularitas, quæ non est pœna, incurritur, non obstante ignorantia, ut ex propria materia constat, & idem est de inhabilitate, quæ non est pœna, ut patet de inhabilitate ad matrimonium contracta ex affinitate, vel cognatione: ergo idem erit in præsenti.

8. Denique patet conclusio inductione in testamento minus solemni, & similibus. Unicum tamen exemplum pro multis sufficit de solemnitate requisita ad valorem matrimonii per Concilium Tridentin. Est enim certissimum si absque illa nunc fiat matrimonium inter ignorantes, ubi Concilium est promulgatum illud esse nullum, ut omnes moderni de matrimonio scribentes docuerunt, & Medin. 1. 2. quæstion. 90. artic. 4. Et omnes Theologi consentiunt, quia verba Concilii absolutissima sunt, & illam addere exceptionem valde temerarium esset. Imo ideo Concilium voluit, necessariam esse promulgationem illius decreti in singulis parochiis ad effectum irritandi, & post illam unius mensis tempus concessit, ne matrimonia ulla inter ignorantes fieri contingeret. Ignorantia ergo non impedit hanc nullitatem. Idem videre licet in aliis impedimentis irritantibus vel matrimonium, vel professionem, & similia. Dices: hæc irritatio sæpe fit in gratiam contrahentis, at beneficium non confertur invito, qualis est ignorans: ergo. Respondeo primo, per potestatem superiorem etiam invito conferri beneficium, quando illi, vel communi bono expedit. Secundo dico, illum non esse invitum, sed ad summum non volentem, quod valde diversum est: ignorantia enim præcise sumpta non causat involuntarium positive (ut sic dicam) sed solum non voluntarium, & sæpe fit beneficium ignoranti, & sine consensu ejus expresso, vel tacito. Dici item potest, nunquam deesse præsumptum consensum: quamvis re vera nec ille necessarius sit, quia per has leges per se consulitur communi bono.

Diluitur objectio

De contrahente matrimonium ob metum.

9. Deinde quod metus non impediat, eodem exemplo facile ostendi potest, quia si quis per metum mortis cogatur nunc contrahere matrimonium sine parocho, & testibus, nihil efficiet, & idem in universum esse de contrahente per metum cum impedimento irritante, docet Cajetan. 1. 2. qu. 96. art. 4. & ibi Medin. & alii moderni. Soto lib. 1. de justitia, q. 6. art. 4. & in 4. d. 22. q. 1. ar. 4. Navar. c. 27. n. 141. Idem ergo erit in quacumque alia lege irritante. Dices in matrimonio illud inveniri, quia ipse metus irritat contractum, & ideo operari non potest ad alias irritationes impediendas. Respondeo primo, illam irritationem esse accidentariam ad id, de quo agimus: nam licet daremus, metum non irritare matrimonium, nihilominus matrimonium inter consanguineos metu factum esset irritum. Et ita ibi interveniunt duo impedimenta ut recte notavit Sanci. libr. 7. de matrimonio, disp. 5. n. 4. Et declarari potest ex opinione dicentium, matrimonium contractum ex metu gravi, illato non solum ad contrahendum, sed etiam ad consummandum non irritare matrimonium, ne vertatur in damnum, quod pro favore concessum est: nam illi, ut existimo, non concederent, matrimonium inter consanguineos fore validum, licet fiat ex metu gravi illato ad contrahendum, & consummandum. Neque post Concilium Tridentinum dici potest validum fore matrimonium factum sine parocho, & testibus ex timore simili, ut bene etiam docet Sanci. supra; ergo tota ratio est, quia metus gravis non sufficit impedire efficaciam legis irritantis.

10. Denique ratione sic declaratur, retorquendo objectionem factam, quia metus de se solum minuit voluntatem, & libertatem; at hoc impertinens est ad impediendam irritationem actus, quæ per legem fit, quin potius de se juvat, ut magis irritet, quia lex non favet his violentiis, sed potius resistit illis. Item magis impedit voluntarium ignorantia, quam metus, & nihilominus ignorantia non impedit irritationem; ergo nec metus impediet. Dices, recte probari, metum per se, & ex vi intrinseci effectus non impedire irritationem; nihilominus tamen propter vitandum gravissimum damnum mortis posse impedire, quia lex humana non obligat cum tanto rigore, & ideo licet prohibeat, & irritet actum, si imminet gravis mortis metus, nisi fiat actus, non obligabit humana lex, nec impediet, quo minus valide fiat. Respondeo, aliud esse considerare legem quoad prohibitionem actus, aliud quoad irritationem. Nam quoad primum fieri potest ut metus excuset a culpa faciendi actum contra legem, saltem ex ea parte, qua est contra humanam legem, ut patet, si quis ex timore profiteatur ante impletum annum professionis, vel si contrahat exterius cum affine ad vitandam mortem: tunc enim probabile est, non peccare contra prohibitionem Ecclesiæ, quidquid sit, an peccet contra sacramenti reverentiam, quod ad præsens non refert. Quoad aliam vero partem irritantem non est necesse, ut legis efficacia impediatur quia illa non pendet ex culpa, quæ ibi committatur, ut dictum est: neque est necessaria validitas actus ad vitandam mortem, quia per comminationem mortis non cogitur aliquis, nisi ut faciat, quod in ipso est: non enim ipse irritat actum, sed lex: ergo nulla est ratio, cur tunc cesset efficacia legis.

Metus minuit libertatem, irritationem vero non impedit.

Diluitur objectio

11. Urgebis, quia interdum potest esse necessaria validitas actus ad vitandam mortem comminatam, ut si quis metu cogatur ducere consanguineam, & statim consummare, tunc valor contractus necessarius est, ut possit matrimonium consummari sine peccato mortali. Respondeo, metum mortis posse excusare ab obligatione legis humanæ, quæ ab illa nascitur; non tamen excusare ab obligatione legis naturalis, quæ nescitur, præsupposito aliquo effectu legis humanæ, quem effectum non potuit metus impedire, quia non pendet ex hominis voluntate. Ut, v. g. si quis simoniam committat circa rem consecratam ex institutione Ecclesiæ, non excusabitur propter metum, neque etiamsi injustitiam committat, vendendo rem ultra taxam legis. Sic ergo in præsenti non excusatur quis in eo casu ratione metus, quia re vera per illum non inducitur ad agendum contra legem Ecclesiæ, sed ad committendam fornicationem. Per legem enim Ecclesiæ immediate fit, ut hæ personæ sint inhabiles, ut idem Concilium ait, quæ inhabilitas non est in potestate hominis, ut per metum auferatur: hinc vero consequenter fit, ut copula inter personas sic exterius contrahentes semper sit fornicaria, & ideo cum quis ad illam cogitur, non inducitur ad agendum contra legem humanam, sed contra naturalem, & ideo metus talis non excusat. Quod si inquiras unde constet, Ecclesiam tam absolute imposuisse illam inhabilitatem ut non cesset etiam in tanto discrimine, & quæ ratio hujus rigoris reddi possit. Respondeo, id constare ex sensu, & usu totius Ecclesiæ, & communi consensu Doctorum: ratio vero est, quia esset contra efficaciam, & finem ipsius legis hujusmodi exceptionem in ipsa ponere, vel admittere; maxime cum illud periculum sit valde remotum, quod a lege non debuit considerari: nam inde sumerent homines occasionem incutiendi hujusmodi metum circa usum qui sine trans-

Obviatur alteri objectioni.

gressione prioris legis irritantis licite fieri non potest, ad legem ipsam eludendam.

3 Objectio. 12. Sed instabis: nam interdum aliquis incutit alteri hunc metum, ut ex nullitate actus commodum reportet, cum magno alterius detrimento, qui per violentiam cogitur ita facere actum; videtur ergo tunc alienum a ratione, ut lex faveat illi, qui injuriam infert in damnum illius, qui injuriam patitur; favebit autem si is qui infert alteri injustum metum, obtineat nullitatem actus, quam ipse inique intendit, & alteri injuriam passo perniciosa esset. Exemplum esse potest in testamento minus solemni, si per metum gravem quis cogatur in suo testamento non servare solemnitatem requisitam ad valorem ejus, ne transeat hæreditas ad eum, quem ipse vult instituere, sed ad alium, & fortasse ad ipsum, qui incutit metum. In eo enim casu consequenter ille iniquus virtute legis, quod inique intendit, si actus non sit validus, quod videtur absurdum. Item solemnitas illa introducta est in favorem testatoris, ut tollantur occasiones defraudandi mentem ejus, ergo non debet ita servari, ut redundet in ejus incommodum, juxta regulam juris 61. in 6. *Quod in alicujus gratiam conceditur, non est in illius dispendium retorquendum:* ergo in illo casu non operabitur suum effectum. Et idem erit quoties metus redundaverit in fraudem legis, seu contra finem ejus. Respondeo, hæc omnia nihil obstare, quo minus actus ille sine legis solemnitate factus invalidus sit, quia caret substantiali forma, sine qua subsistere non potest. Et quod per iniquitatem, & injustitiam illa privetur, parum refert, quia nullitas formaliter provenit ex carentia formæ, accidentariumque est, quod ab hac, vel illa causa proveniat. Nec lex cooperatur ad alterius iniquam vim, sed illa non obstante effectum suum operatur, quia ita expedit communi bono. Et ideo etiam non consideratur privatum incommodum hujus, vel illius personæ, quod per accidens sequitur, & non potest semper a lege impediri. Et ita non procedit tunc regula juris citata, quia cum proportione est intelligenda, vel quando aliquid conceditur propter privatum commodum, & respectu ejusdem cessat, vel quando erat propter commune bonum, & regulariter cessat, & in commune dispendium convertitur. In illo tamen casu particulari manebit, qui injuriam intulit, obligatus ad restitutionem damni illati tam in conscientia, quam in exteriori foro, si metus, & injuria in illo probari possit.

13. Atque hinc ulterius constat, quid de tertio membro dicendum sit, scilicet, an hæc irritatio cesset, quando is, cujus interest, cedit juri suo. Dicendum est, nihil hoc referre, vel obstare, quo minus lex effectum suum operetur: & ratio a priori, quia lex respicit commune bonum in tali irritatione, & hoc non cessat, etiam si privatum incommodum per cessionem personæ voluntarie cessare videatur. Nec potest quis renunciare, aut derogare communi bono, cedendo proprio, sicut non potest quis renunciare privilegio communitati per se primo concesso, & sibi ratione totius corporis communicato, ut late dixi lib. 2. de jurament. cap. 23. in princip. & cap. 26. num. 6. talis ergo cessio in præsenti casu frivola est, & nulla, unde non potest irritationem legis impedire. Quod etiam inductione ostendi potest in utroque modo irritationis supra posito. Nam licet testator dicat, se cedere juri suo, & velle, ut testamentum sine debita solemnitate sit validum, & efficax, nihil efficiet, ut nunc suppono, & videtur esse extra controversiam quoad valorem testamenti, ut tale instrumentum est, etiamsi de efficacia voluntatis ad dandum dominium in conscientia sit controversia, quæ nunc tractanda non est. Magis vero indubitatum est in solemnitate præscripta per Concilium pro matrimonio contrahendo: nam etiamsi contrahentes maxime velint cedere juri suo, & aliter contrahere, non poterunt, etiamsi ex tali contractu in tali casu nullum sequeretur incommodum, quia generalis lex hoc non considerat. Idem est de lege irritante matrimonium metu contractum: nam licet is, qui metum patitur, velit cedere juri suo, & valide contrahere, ut possit licite consummare, & sic mortem evadere, non poterit, ut verior habet opinio

Nihil obstare quominus lex suum habeat effectũ quoad irritationem, quãdo is cujus interest, cedit juri suo, ob commune bonum.

Idem est de solemnitate matrim. cum testibus. Sicut & in matrim. metu contracto.

quam recte tractat Sanc. libr. 4. de matrim. disput. 18. a nu. 13. quia ita expedit ad commune bonum per legem illam intentum, & quia formalis dispositio legis & ratio ejus semper subsistit, etiamsi persona illa particularis velit cedere juri suo propter irritandum privatum incommodum, quod lex non considerat.

14. Sed objici potest, quia lex postulans annum integrum professionis ad validitatem professionis generalis erat ante Concilium Tridentinum, & tamen poterat aliquis cedere juri suo, & cessabat irritatio: ergo idem erit in quacumque simili lege quamdiu ipsa expresse disponendo, ut tale jus non possit renunciari sicut nunc in illo casu dispositum est per Tridentinum sess. 25. cap. 15. de regular. Deinde objici possunt jura canonica, & civilia, quæ dicunt sustinenda esse juramenta contra leges civiles irritantes, quando sine dispendio animæ impleri possunt, juxta cap. *cum contingat* de jur. jur. cap. *quamvis*, de pactis in 6. Authent. *sacramenta*, C. si adversus venditionem. Supponunt enim hæc jura, posse aliquem cedere juri suo, etiam contra legem irritantem, & ita licite implere quod juravit: ergo tunc cessat irritatio legis per renunciationem proprii juris: & ratio est, quia hæ leges sæpe continent privatum favorem, cui unusquisque renunciare potest, cap. *ad Apostolicam*, de regular. Objectiones.

15. Ad priorem partem respondeo, illam legem antiquam non fuisse simpliciter irritantem, sed sub illa conditione, nisi utraque pars, scilicet, novitius, & conventus cederet juri suo, seu libere consentiret in professionem ante factam. Unde nec lex illa continebat absolutam prohibitionem, ut professio antea non fieret, sed tantum sub eadem conditione: nec erat nunc posita primario propter bonum status religiosi absolute, sed in commodum contrahentium, & dependenter ab eorum renunciatione. Quæ omnia manifeste colliguntur ex cap. *ad Apostolicam*, de regular. Imo ibi significatur, tunc aliquo modo fuisse prohibitam illam renunciationem, non simpliciter, sed ne passim fieret vel ne indiscrete admitteretur talis renunciatio anni probationis, *qui in subsidium fragilitatis humanæ noscitur institutum*. Itaque illa lex non erat irritans, vel non erat ex illis, de quibus nunc loquimur, quia nec dabat formam substantialem contractui, sed præfigebat tempus, nec prohibebat absolute contrarium, sed cum certo modo. Concilium autem Tridentinum absolutam legem prohibentem statuit, & clausulam absolute irritantem addidit, & ideo jam non est locus renunciationi proprii juris, etiam si hoc ipsum Concilium non expresserit. Unde potest potius retorqueri argumentum, quod ubi lex dat formam absolute præcipiendo vel prohibendo, & irritando simpliciter actum, non habeat locum privata renunciatio, nec actus nullitatem impedire debet.

16. Tunc vero occurrit altera pars in objectione posita, circa quam institui posset longa disputatio de vi & modo obligationis illarum legum: & quomodo juramentum, quodammodo contra illas prævaleat. Sed quia de hac re disputavi late in tract. de juram. l. 2. a cap. 20. ideo breviter dico, in primis leges illas non esse simpliciter prohibentes, sed tantum pure irritantes, imo nec absolute irritantes, sed quasi sub conditione, nisi ille, ob cujus favorem latæ sunt, juri suo renunciaverit. Est enim magna differentia inter legem simul prohibentem, & irritantem, & pure irritantem: nam prior non solum irritat actum, si fiat, sed etiam prohibet, ne fiat, & ita regulariter talis lex non fertur in favorem privatorum, sed intuitu communis boni & ideo nihil conferre potest, ad impediendum effectum ejus, renunciatio privatæ personæ. Et patet, quia illa renunciatio non potest impedire, quo minus peccatum sit facere actum contra legem prohibentem absolute, quia voluntas privata non potest facere, ut lex prohibens non obliget: neque respectu obligationis legis habet locum renunciatio: ergo neque respectu irritationis habere potest locum, aut vim, quia non est verisimile, legislatorem voluisse irritationem facere tantum sub ea conditione, prohibendo actum sine conditione. At vero lex pure irritans non prohibet actum absolute, sed fertur in favorem privatorum cui possent ipsi renunciare. Et ideo dixit Panormit. in

cap.

cap. *ad Apostolicam* de regular. quod lex cujus favori renunciare quis potest, non tam est prohibitio, quam exhortatio, utique respectu illius: nam respectu aliorum potest continere vim prohibitionis. Sicut de privilegio dicimus, non habere rationem legis respectu ejus, cui conceditur sed respectu aliorum. Tales ergo videntur esse illæ leges, nos autem de legibus prohibentibus, & irritantibus absolute loquimur. Quod si fortasse leges illæ continent absolutam irritationem (ut est probabile) dicendum est, non impediri irritationem talis actus per juramentum, sed sustineri effectum ejus, qui non erat per legem prohibitus, & ita formaliter, & in se non confirmari actum per legem absolute irritatum propter renunciationem privatæ personæ, sed solum virtute formari alia via sustinendo eundem effectum, ut in dicto loco latius tractatum est.

CAPUT XXIII.

Utrum in lege irritante actum ipso facto, & ante omnem sententiam habeat locum epiikia.

Ratio dubii.

1. Ratio dubitandi est, quia interpretatio voluntatis legislatoris videtur posse habere locum in legibus irritantibus non minus, quam in prohibentibus tantum, vel præcipientibus: ergo poterit cessare irritatio per conjecturatam mentem legislatoris, sicut cessat obligatio. Probatur æquiparatio, quia sicut lex generaliter prohibens potest in particulari casu non solum non esse utilis, sed etiam nocere, ita etiam lex irritans quatenus talis est: seu (quod idem est) sicut in priori lege potest cessare ratio legis in particulari, non solum negative, sed etiam contrarie, ita etiam in lege irritante, ut si ex irritatione contractus hic, & nunc sequantur absurda, intentioni legislatoris contraria. Accedit, quod hac ratione multi Jurisperiti docent, legem annullantem actum in favorem alicujus, non sortiri effectum, si irritatio in ejus nocumentum cedat, quia tunc cessat ratio legis contrariæ, quæ vertitur in damnum, quod propter commodum fuerat concessum, & ita est contra intentionem legislatoris, & contra regulam juris supra citatam. Quod tradit absolute Felin. in cap. *tuis* de testibus, num. 1. cum Roman. conf. 32. dicente, alienationem factam a minori, quamvis annulletur per jus sustineri nihilominus, si in utilitatem minoris cedat. Sic etiam dixit Navar. Comment. de regul. num. 32. contractum factum a religioso sine licentia Prælati, licet per se non valeat, si tamen cedat in utilitatem religionis, sustineri, quia in ejus favorem irritatio facta est. Atque eodem fere modo idem Navar. in Comment. de alienat. rer. Ecclesiastic. a num. 15. dicit, alienationem rerum Ecclesiasticarum, non servata forma Ecclesiæ, & contra legem irritantem factam, esse validam: si est utilis Ecclesiæ, & in ea servatur forma jure naturali debita, Idemque dicit de electione facta contra formam juris. Denique ex hoc principio aliqui ausi sunt dicere, per epiikiam posse nunc aliquando valere matrimonium inter Catholicos factum sine Parocho, & testibus, etiam in locis ubi est Concilium promulgatum, scilicet, in casu extremæ necessitatis, ubi non adest Parochus, & periclitatur salus æterna hominis concubinarii agentis animam, nisi prius matrimonium cum concubina contrahat, & necessitas etiam magna urget, ut filii legitimi efficiantur.

Aliquos affirmasse epiikiam sufficere ad matrimonium sine testibus in necessitate, ubi promulgatū est Trid.

Mens auctoris negativa moraliter loquendo

2. Nihilominus censeo, in legibus irritantibus, quæ vel formam substantialem humanis contractibus præfigunt, vel absolute prohibent actus quos irritant, non esse admittendam exceptionem quoad irritationem actus per epiikiam, moraliter loquendo. In his enim rebus, quæ ex variis circumstantiis pendent, vix potest tam universalis regula constitui, quæ non patiatur aliquam exceptionem, si fingendi, & excogitandi casus detur licentia, & ideo moraliter loquimur de humanis rebus, prout secundum ordinarium cursum contingunt, & sic dicimus, actum irritum per legem simpliciter, & absolute, non posse unquam valide fieri contra verba legis, per solam epiikiam. Probatur primo, quando lex inducit substantialem formam, quia in nullo casu potest res subsistere sine tali forma ergo in nullo etiam casu potest irritatio cessare, quæ oritur ex defectu talis formæ. Dices, non subsistere rem tunc sine forma substantiali, sed desinere formam illam substantialem esse, sicut si in ea dispensatum esset. Sed contra, quia forma substantialis cum constituat rei essentiam, debet esse semper eadem, quoad fieri possit, debet etiam esse immutabilis in suo ordine, ita ut saltem solus ipse illam mutare possit, qui illam instituit. Et hac ratione dicimus, nullum præter Christum Dominum posse facere, ut sacramentum sine substantiali forma valide fiat, neque in hoc admittitur epiikia, neque dispensatio per alium, quam per ipsummet Christum: ergo idem cum proportione dicendum est in omni forma substantiali per legem introducta.

3. Secundo de omni irritatione prohibente actum est efficax ratio, quæ lex irritans voluntatem ad actum aliquem, inhabilitat personam, vel simpliciter, vel ad contrahendum, nisi juxta formam legis, sicut in principio capitis præcedentis declaratum est; sed inhabilitas per legem inducta non potest restitui per modum epiikiæ, quia epiikia ad summum potest conducere ad excusationem obligationis: ad dandam autem potestatem, quam homo non habet, aut restituendam ablatam, non sufficit, quia ad hoc requiritur positivus actus, qui tunc non fit, nec a superiore, nec ab aliquo, qui vim habeat restituendi potestatem ablatam, vel auferendi inhabilitatem inductam. Nec cogitari potest, quod per se cesset inhabilitas, vel quod sub ea conditione inducta sit, ut in casu necessitatis auferatur, vel quasi suspendatur; id enim est veluti contra naturam inhabilitatis absolute, & sine restrictione inductæ: est etiam contra morem talium legum, quoties talem inhabilitatem simpliciter inducunt, ut patet de inhabilitate ad contrahendum cum consanguinea in gradu prohibito, quæ in nullo casu cessare potest sine dispensatione. Ratio de omni irritatione.

4. Et hac ratione dicunt communiter Doctores, personam inhabilem ad matrimonium non posse propter quodcumque periculum, vel metum mortis contrahere matrimonium, & consummare, quia nunquam erit illud matrimonium validum propter inhabilitatem, quæ non restituitur per metum, vel similem occasionem. Ita docuit Soto libr. 1. de justit. quæst. 6. art. 4. in fine, & sequuntur Medin. 1. 2. quæst. 96. art. 4. dub. 2. ad 2. & alii moderni: ergo idem erit in quacumque simili inhabilitate. Idem videre licet in irregularitate, quæ de se perpetua est, licet enim in casu possit suspendi usus ejus circa actum quem prohibet, & non irritat, non tamen potest ipsa auferri, nisi dispensatio intercedat. Et idem est in excommunicatione, & aliis censuris, quæ non auferuntur propter extrinsecas occasiones, ut sic dicam, nisi per absolutionem auferantur: vel nisi in ipsa lege habeant terminum præfixum, quo absoluto cessent. Quod etiam in irritationibus, & inhabilitatibus locum habet, ut constat. Nam interdum imponuntur usque ad certum tempus, ut patet, quando requiritur tanta ætas, &c. Interdum per alias leges fit exceptio, ut in extrema necessitate mortis quilibet minister sacramenti confessionis quantumvis inhabilis fit habilis, non per epiikiam, sed virtute legis scriptæ, vel traditæ.

5. Contra hanc sententiam referri potest Molin. tract. 2. de justit. disput. 81. §. *sunt vero*, ubi sentit, aliquando hunc juris rigorem esse moderandum, quando non tota solemnitas, sed aliqua parva circumstantia bona fide omissa est, servata æquitate naturali. Nam tunc ipsamet naturalis æquitas postulare videtur, ut actus sustineatur. Sed de hoc puncto dicemus in cap. 27. Nunc solum dico, regulæ propositæ standum esse. Eamque eo certiorem esse futuram, quo materia legis fuerit gravior, ut sunt materiæ sacramentorum, aut status religiosi, atque ita per modum regulæ moralis universaliter censeo esse veram, quia rationes factæ universales sunt. Et licet possit fortasse habere exceptionem recurrendo ad conjecturatam mentem legislatoris, mihi tamen nunc talis exceptio non occurrit, quæ moraliter sit admittenda. Quia si contractus est jam factus, & re vera fuit invalidus propter solemnita-

nitatem prætermissam, non habet postea locum epiikia vel æquitas, propter effectus postea subsequutos, vel utilitates, quæ alteri parti accesserunt: id enim accidentarium est. Si vero agitur de contractu faciendo, qui habeat effectum validum, & permanentem, tunc semper est res valde gravis, quæ intentari non potest contra legem irritantem propter solam extrinsecam necessitatem, sine adminiculo alicujus legis. Ita enim intelligenda est assertio posita, ut per se constat. Nam si in virtute alterius legis fiat exceptio, jam non erit epiikia, sed jus. Et sic intelligenda sunt, quæ tractat Felin. in cap. *ex parte*, de constit. num. 1. vers. *recepistis*, ubi ait, ratione periculi validum esse actum contra formam mandati, in omissione consilii, ita enim in jure fundatum est, in cap. unic. §. ult. ne sed. vacan. in 6. Et ad eundem modum sunt similes exceptiones admittendæ.

Distinctio inter prohibitionem & irritationem.

6. Et ita responsum est ad rationem dubitandi in principio hujus puncti positam: negatur enim æquiparatio inter prohibitionem, & irritationem, quia prohibitio natura sua admittit excusationem, vel ignorantiæ, vel moralis impotentiæ, & ideo in casu morali frequenter cessat; nam (si quis recte consideret) fere in omni interpretatione legis per epiikiam moralis quædam impotentia intervenit. Irritatio vero non fundatur in obligatione, nec requirit voluntatem, vel potestatem subditi, sed potius inducit impotentiam quandam, vel inhabilitatem in illo, ipso etiam invito, quæ per solam excusationem auferri non potest. Deinde in legibus simpliciter præcipientibus, vel prohibentibus non est tam necessaria ad commune bonum uniformitas in observatione legis, quin moraliter possit sæpe expedire, non observare legem in legibus autem imponentibus formam substantialem, vel inducentibus inhabilitatem magis necessaria est uniformitas, quia ordinarie sunt graviores, & in earum transgressione, est majus periculum, & ideo magis expedit bono communi, quod inviolabiliter serventur, quam quod in uno, vel alio casu aliquod incommodum vitetur.

7. Ad regulam a Felino positam dico, vel esse intelligendam de legibus non irritantibus ipso jure, sed præcipientibus irritari actum aliter factum, tunc enim cum actus sit validus, licet fortasse prohibeatur fieri non est mirum, quod per epiikiam possit licite fieri. Nam tunc penes judicem erit arbitrium, an irritandus sit postea talis actus, cum ex necessaria occasione fuerit factus. Vel certe si illi auctores loquuntur de actu irrito ipso facto per legem, solum habebit locum eorum regula, quando irritatio non est absoluta, sed conditionalis, ut solet esse quando principaliter fit in favorem alicujus privatæ personæ, quæ includit conditionem, si illa non cesserit juri suo, vel si cedat in illius incommodum. Et ita contingere in obligatione minoris sensit clare Gloss. in l. 2. ff. de acceptilat. Et idem existimo esse dicendum de contractu religiosi: supposita illa sententia Navarri, de qua in proprio loco latius disputabimus. Atque ita in his casibus non sustinetur actus propter epiikiam contra legem absolute irritantem, sed propter formam legis non irritantis simpliciter. Aliud item exemplum ex Navarro sumptum si verum est, non fundatur in epiikia, sed in hoc, quod lex illa fundata est in præsumptione, de quo dicemus in puncto sequenti. Denique exemplum illud de matrimonio sine Parocho, & testibus, probabile est, unde retorqueri potest argumentum, quia in illo casu non valet matrimonium contra legem irritantem, ut recte sensit Navar. in conf. 6. de clandestin. de spon. dicens, in nullo casu posse recedi a forma Concilii, tum quia verba ejus expressa, & præcisa sunt; tum quia si daretur licentia in uno casu, ostium aperiretur, ad alios, quod esset magnum incommodum contra vim, & intentionem legis. Quæ ratio in gradu suo in omnibus legibus irritantibus locum habet. Idem late docet Sanc. l. 3. de matrim. disput. 17. num. 4.

CAPUT XIV.

Utrum lex irritans interdum privetur suo effectu, quia in præsumptione fundatur.

Opinio negativa.

1. MUltorum opinio est, sæpe legem non irritare actum in re ipsa, quia fundatur in præsumptione, & sæpe veritas non est conformis præsumptioni. Ita sentiunt Doctores, qui dicunt, legem præcipientem in præsumptione fundatam non obligare in conscientia, quando veritatis fundamentum in re ipsa deficit: idem enim consequenter dicunt de lege irritante, sive substantialem formam actus præscribat, sive absolute prohibeat actum. Quos auctores late retuli lib. 3. cap. 22. & aliquos adducit Navar. in Comment. de alienat. rer. Ecclesiast. numer. 16. ubi ipse idem sentit, & in comment. de spoli. num. 6. & ex hoc principio deducit alienationem rerum Ecclesiasticarum prætermissa forma juris, licet a jure annulletur, validam esse in conscientia, si in re servetur naturalis justitia, & Ecclesiæ utilitas. Quod tenuerunt etiam Anton. in cap. *quia plerique*, de immunit. Eccles. & ibi Panormit. & in cap. 1. de in integrum restitut. num. 19. & alii. Idem infert idem Navar. de electione facta sine solemnitate a jure requisita ad valorem ejus, scilicet, validam esse in conscientia, si justa alioqui sit, & cum forma jure naturæ sufficienti fiat. Quæ fuit etiam sententia Innocent. in cap. *quia propter*, de elect. in cap. *si celebrat*, de Cleric. excommun. ministr. & Archidiac. in regul. *beneficium*, de regul. jur. in 6. Panorm. & Felin. in cap. 1. de constitut. Domin. in cap. 1. de sponsal. in 6.

Testamentum minus solemne validum in conscientia esse sentiunt multi.

2. Sic etiam dicunt multi, testamentum inofficiosum, seu minus solemne validum in conscientia esse, & securum reddere hæredem institutum, si constet illi de voluntate libera testatoris, & quod nulla vis, vel fraus aut deceptio intercesserit. Quam esse magis communem sententiam multis relatis tradit Covar. in cap. *cum esses*, de testamen. num. 5. & tenet Medin. Cod. de restit. num. 23. in fine, & ex parte Soto lib. 4. de justit. quæst. 5. art. 3. ubi mediam tenet sententiam, scilicet, talem actum validum esse in conscientia, posse tamen irritationem ejus etiam in conscientia per judicem postulari, quam nunc examinare nostrum non est. Nec etiam potest ad omnes actus applicari: aliqui enim si semel valent irritari non possunt, ut matrimonium, & professio, ad quos interdum illa sententia extenditur ab auctoribus. Nam Felin. in dicto cap. 1. de constit. num. 39. cum Panorm. in cap. *porrectum*, de regularib. num. 13. dicit, professionem factam sine solemnitate juris in conscientia ligare, & validam esse, si cum sufficienti libertate, & juste facta est, & acceptata per dictum cap. *porrectum*, cum Gloss. 2. ibi. Ratio autem generalis est, quia deficiente fundamento deficit etiam quicquid in illo fundatum erat: in tali autem irritatione fundamentum est res præsumpta: ergo illa non existente, non procedit irritatio, nec legislator videtur posse juste illam intendere.

Rejicitur generalitas prædictæ sententiæ.

3. Hæc vero sententia si in ea generalitate sumatur, quam adducta exempla postulant, sustineri profecto non potest: quia ex illa multa sequuntur valde absurda. Nam si leges ponentes solemnitatem certam ut necessariam in testamentis, alienationibus, electionibus, & aliis similibus actibus humanis, in præsumptione fundantur, idem dicendum erit de omnibus legibus, quæ circa professiones, matrimonia, & vota similem solemnitatem, ut necessariam introducunt, & in universum de omnibus, quæ circumstantias speciales postulant non necessarias jure naturæ, ut est licentia tutoris in pupillo, &c. quia omnes istæ leges fundantur in periculis deceptionum, vel in periculo seu timore deceptionis, coactionis, aut alterius injustitiæ: ergo regula illa generaliter applicanda erit ad omnes has leges. Et ita nunc matrimonium clandestinum factum honesta ratione, aut necessitate, & sine ulla iniquitate præsumpta, esset validum, similiter professio facta ante legitimam ætatem, si constat de perfecta intelligentia, & consensu profitentis, idem

de pro-

de professione facta ante expletum annum probationis, si constet, novitium in minori tempore plene fuisse expertum asperitatem regulæ, & ex utraque parte fuisse omnia jure naturæ necessaria, quia etia illa lex lata est ex simili præsumptione, quod in tali ætate, vel tempore non fit professio cum perfecto judicio, deliberatione seu experientia. Hæc autem, & similia absurda sunt, & nulla probabilis ratio differentiæ reddi potest, cum negari non possit, has etiam leges latas esse ex illo genere præsumptionis. Item idem dicendum esset de legibus irritantibus acceptiones, vel donationes etiam gratuitas propter periculum corruptionis justitiæ, ut in judicibus, tabellionibus, &c. nam si quis esset certus de sua voluntate, & animo servandi justitiam nec timeret corrumpi, posset valide, & tuta conscientia contra legem irritantem recipere, quæ magna esset morum corruptio.

Regula generalis vera.

4. Quapropter censeo, potius contrariam regulam esse generaliter constituendam, scilicet, actus factos contra leges instituentes substantialem solemnitatem tanquam simpliciter necessariam ad eorum valorem, esse nullos ex defectu talis solemnitatis, etiamsi in re fiant ex vero consensu, & sine ullo defectu contra legem naturalem. Probatur primo ratione facta, quia in multis casibus necessario ita dicendum est, & eadem est ratio de omnibus. Est autem generalis ratio, quia illa forma est substantialis ex institutione humana justa: ergo sine illa actus est invalidus, quia non potest aliquid subsistere sine substantiali forma. Vel clarius, lex humana ex justa causa potest inhabilitare, seu impotentem reddere voluntatem subditi, ut non possit transferre dominium, nisi tali modo, & cum talibus circumstantiis; ergo si lex ita hoc absolute disponit, & est justa, semper id operatur, nec possumus nos eam limitare ad casus particulares, in quibus re vera invenitur malum, quod timetur, cum lex ipsa hoc non distinguat, nec ex ratione, in qua justitia ejus fundatur, id colligi possit, ut mox explicabitur. Et confirmatur, quia alias tales leges essent valde inefficaces, & parum utiles: vix enim posset aliquid contra illas fieri, quod non posset aliquo colorato titulo sustineri, facileque formarent homines dictamina conscientiæ de talibus titulis ad suas conscientias pacandas, vel fortasse fallendas. Atque hæc regula eadem ratione procedit in legibus absolute irritantibus actus, quos simpliciter prohibet etiamsi in particulari non intercedant ea mala, quæ lex timet, quia eodem modo procedit ratio, nimirum, quod lex non nititur in particulari eventu, sed generalem rationem considerat, quæ semper subsistit, licet in particulari cesset.

Axioma commune.

Et ita incidimus in axioma commune, quod legis effectus non impeditur, licet ratio ejus in particulari cesset, quando ratio generalis subsistit, & lex potest in particulari sine animæ discrimine servari, ut recte notavit Covar. in dicto cap. *cum esses*, num. 8.

5. Unde duo sunt maxime consideranda in hoc puncto, unum est, has leges, de quibus tractamus, re vera non fundari in præsumptione sed in solida veritate, & ideo semper consequi effectum suum. Quod indicavi dict. lib. 3. cap. 22. & nunc explico in hunc modum, quia præsumptio potest in legislatore cogitari, vel ad ferendam legem, vel ad irritandum hunc actum in particulari, in quo cessant incommoda, quæ lex timebat: in neutro autem modo invenitur præsumptio a veritate discordans. De priori patet, quia aliud est periculum mali, aliud malum ipsum; lex autem licet feratur, ne mala eveniant, non tamen fertur ex præsumptione illorum, sed ex certa scientia periculi illorum: præsumptio autem non dicit certam scientiam, sed conjecturam; ergo ratio illius legis non est præsumptio, sed certa scientia periculi. Et confirmatur, quia præsumptio propria versatur circa facta particularia; lex autem illa generaliter lata de nullo facto particulari præsumit, sed tantum in generali periculum considerat, quod in omnibus invenitur, sive in singulis perveniat ad effectum, sive non, & ideo de periculo non est præsumptio, sed certitudo. Sic igitur lex illa, quatenus a principio fertur, non fundatur in præsumptione. Neque etiam postea in effectibus particularibus quando irritat singulos actus, in præsumptione fundatur, sed in eo, quod certum est, nimirum, hunc actum carere solemnitate a jure requisita. Nec enim talis actus irritatur a lege, quia in eo intervenerunt fraudes, &c. nec quia hoc de his contrahentibus hic, & nunc præsumatur, sed solum quia caret solemnitate, quidquid sit de modo naturali in eo servato, vel omisso. Item ille actus non irritatur nisi in virtute legis latæ, & juxta rationem ejus: illa autem non fuit lata ex præsumptione, sed ex justa causa certa, quæ causa etiam in hoc actu particulari invenitur, etiamsi in illo cessent fraudes, quia de se erat expositus periculo illarum, quod solum lex consideravit, & juste potuit irritare actum aliter factum independenter a futuro eventu. Ergo etiam in tali actu particulari id facit, quia lex est justa, & ratio ejus non cessat, & quamvis cessaret in particulari, non impediretur effectus ejus.

Explicatur mens auctoris a simili specie simoniæ.

6. Et declaratur a simili: nam lex Canonica, quæ prohibet actum aliquem, quia habet speciem, vel periculum simoniæ, propter vitanda pericula simoniæ, obligat in particulari, etiam ubi certo constat, nullam simoniam fieri contra legem naturalem, & talis actus erit simoniacus ex vi legis positivæ, & consequenter irritus, si per legem fuerit irritatus, quia lex illa non fundatur in præsumptione facti, sed in certa scientia periculi, & in generali ratione vitandi pericula; sic ergo est in legibus, de quibus loquimur. Et hoc recte videtur considerasse Anton. Gom. in l. 3. Tauri, nu. 123. in fin. cum dixit, has leges non fundari in præsumptione, sed in re, de qua certo constare poterat, quod sequitur ibi Burgos de Paz, num. 1471. & idem aperte sentit Molin. tract. 2. de justit. disput. 81. in rationibus secundæ opinionis, quas in hac parte admittit, & in re idem sentit Covar. in dict. cap. *cum esses*. Et Ledesm. 2. part. 4. quæst. 18. art. 1. dub. 12. ad 1. & sentiunt omnes, qui tenent, hos contractus esse nullos in utroque foro, qui a citatis auctoribus late referuntur.

7. Secundo considerandum est, quod licet proposita regula generaliter vera sit, in applicatione ejus ad particulares leges necessarium est, verba legum, intentionem, & materiam considerare, quia non omnes ad eundem effectum ordinantur: & quædam irritant simpliciter, & absolute contractus intuitu communis boni, in quibus indistincte procedit regula data, ut maxime constat de lege Concil. Triden. irritante matrimonia clandestina, & idem est de similibus. Quædam irritant non simpliciter, sed in favorem unius partis, & quasi optionem illi relinquendo, ut eligat, quod sibi melius fuerit, vel utilius, ut fortasse est in contractibus minorum, Ecclesiarum, religiosorum, &c. Aliæ possunt respicere commodum utriusque contrahentis, & irritare contractus quasi sub conditione, nisi partes mutuo sibi invicem remittant, & cedant juri suo. Aliquando etiam potest lex non irritare voluntatem hominis operantis, nec effectum ejus impedire, sed solum irritare scripturam, ut testamentum, vel aliam similem, ut valorem non habeat ad illos effectus præstandos, quos talis scriptura valida solet efficere. In omnibus ergo his legibus generaliter verum est, operari suum effectum independenter a Præsumptione proprie dicta, ideo quæ fit de fraude, vel injustitia, quæ in tali facto particulari intervenisse præsumatur, non tamen semper irritatio est ejusdem modi, sed juxta verba legis, quæ in particularibus quæst. consideranda sunt; nostrum enim nunc non est ad singulas leges doctrinam applicare.

Quid de communi supra citata sententia censendum.

8. Atque ex his tandem patet, quid de communi sententia citata sentiendum sit; nam quatenus sentit has generales leges irritantes esse fundatas in præsumptione, mihi non placet quoad modum loquendi, ut explicavi. Ne tamen hæreamus in verbis, si intelligant, leges has fundari in præsumptione particulari non solius periculi, sed etiam facti, quam supra vocavi definitivam, sic falsum est, tales leges fundari in præsumptione, & ideo etiam falsum est, cessare effectum earum, quando in particulari cessant fraudes, vel similia mala. Si autem per præsumptionem intelligant generalem timorem, & opinionem periculorum, quæ imminent in tali actu sine debita solemnitate facto, sic damus, leges has fundari in præsumptione, negamus tamen deesse veritatem præsumptam, etiamsi in par-

in particulari facto fraudes non interveniant, quia præsumptio illarum in eo sensu non fuit fundamentum legis. Tunc ergo dici posset cessare præsumptio legis, quando generaliter cessarent pericula, & rationes timendi fraudes in tota communitate, & tunc cessaret quidem lex non solum in particulari actu, sed absolute, quia esset inutilis, & irrationabilis: non est autem timendum, quod in natura corrupta cessent hoc modo præsumptiones talium legum, quia non sunt præsumptiones re vera, sed certa judicia.

9. Unde ad exempla adducta respondeo nullum illorum esse simpliciter admittendum. Alienationes enim rerum Ecclesiasticarum sine substantiali solemnitate factas censeo esse nullas, cum Inn. in dict. cap. *quia plerique*, & aliis: an vero sit in potestate Ecclesiæ confirmare illas, & addere solemnitatem etiam altero renuente, alterius est considerationis. Idem censeo de electionibus non rite factis, quamtumvis electus dignus sit, nec puto posse bona conscientia retinere munus, vel præbendam, nisi defectus aliquo modo suppleatur. Sic etiam testamentum minus solemne prorsus irritum est: an vero voluntas testatoris irritetur etiam per leges, alterius considerationis est. Denique, quod de professione religiosæ dicebatur, improbabile omnino est: nam si defectus solemnitatis substantialis contra leges Ecclesiasticas interveniat, valida non erit, etiamsi optima fide, & cum omnibus circumstantiis jure naturali sufficientibus facta fuerit, ut aperte nunc constat ex Concil. Triden. Neque jam ullus hoc negat. Imo nec Glos. vel Panormit. in dict. cap. *porrectum*, loquuntur de defectu formæ substantialis, sed accidentalis solemnitatis, ut legenti constabit.

CAPUT XXV.

Utrum omnis lex prohibens pure, ac simpliciter actum, eo ipso irritet illum, ita ut omnis actus factos contra legem prohibentem nullus sit.

1. Distinximus in superioribus duos modos legum irritantium; quædam enim irritant, directe prohibendo, aliæ præcipiendo, seu dando certam formam actui: in utrisque ergo necessarium est exponere, quando, vel quibus verbis id faciant. In præsenti autem solum de prohibentibus agimus: in eis enim specialis est difficultas, quæ præcipue oritur ex l. *non dubium*, C. de legibus, ubi Imperator declarat, omnes contractus, & actus similes, qui fiunt contra legem prohibentem, esse invalidos, inutiles, & pro infectis haberi; & subjungit, hoc procedere, etiamsi lex non dicat, ut actus non valeat, sed solum ut non fiat. Dicetur fortasse, hanc legem esse civilem, & non obligare in conscientia. Sed contra hoc est. Primo, quia etiam lex civilis obligat in conscientia: deinde, efficaciter operatur quod intendit, & ex ipso effectu irritationis sequitur ex natura rei obligatio in conscientia, ut explicatum est. Præterea lex illa canonizata est per Gregor. Pap. lib. 7. in dict. 2. Epist. 7. habetur in cap. *imperiali*, 25. quæst. 2. & concordat regula juris Canonici 64. in 6. *Quæ contra jus fiunt, debent pro infectis haberi.* Quæ sumpta videtur ex l. *pacta, quæ contra*, C. de pactis. Secundo arguitur inductione: nam in primis lex naturalis prohibendo actum facit illum irritum, ut supra visum est. Deinde leges Ecclesiæ prohibentes matrimonia inter consanguineos, irritant illa, quamvis non habeant talia verba propter simplicem prohibitionem. Idem videre licebit in antiquis decretis prohibentibus matrimonia religiosorum usque ad Innoc. II. quæ non habebant verba irritantia præter simplicem prohibitionem. Tertio argumentamur ratione, quia voluntas inferioris non potest esse efficax contra voluntatem superioris; sed quando lex simpliciter prohibet actum, resistit illi voluntas superioris, ergo non potest esse efficax. Et facit cap. *venientes*, de jur. jur. ubi dicitur, non posse juramentum inferioris obligari contra voluntatem, seu decretum superioris. Idem colligitur ex cap. 2. de testibus. Quod præsertim verum habet in contractibus, & similibus actionibus, quæ sine adminiculo juris validæ non sunt: nam jus non cooperatur his actibus, quod contra legem fiunt. Tandem ex actione peccaminosa non potest aliquis consequi fructum, neque effectum; sed hæ actiones prohibitæ, si fiant, sunt gravia peccata, ergo eo ipso sunt etiam irritæ.

2. Propter hæc, sententia plurium Jurisperitorum est, legem simpliciter prohibentem actum, etiamsi nihil aliud addat, irritare illum. Ita sentit Bart. in d. l. *non dubium*, ubi Jason plures alios refert, idem Bart. in l. *cum lex*, ff. de fidejussoribus, num. 4. & 6. Glos. ideo in cap. *licet canon*, de elect. in 6. Panorm. cum aliis in cap. *nulli*, de rebus Ecclesiæ non alienan. Idem in cap. *ad Apostolicam*, de regular. numer. 10. Tiraq. referens plures in l. ult. connubialium, Glos. 4. num. 5. & 6. & in hanc sententiam inclinare videntur Covar. in c. *quamvis pactum*, part. 2. §. 4. nu. 6. Gregor. Lop. in l. 28. t. 11. part. 5. num. 7. ubi eodem modo intelligit illam legem. Et alios in sequent. referemus.

Legem simpliciter prohibentem actum licet nil aliud addat, irritare illud sentiunt plures.

3. Hæc sententia ita indistincte sumpta difficilis est: nam ei obstat aliud principium satis receptum in jure, *Multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent*, cap. *ad Apostolicam*, de regular. Quod multis etiam exemplis facile confirmari potest. Nam matrimonium prohibetur habenti votum simplex castitatis, & tamen validum est, cap. *rursus*, qui clerici, vel voventes, cap. *unic.* de voto, in 6. Item qui habet votum ingrediendi strictam religionem, prohibitus est in laxiori profiteri, si tamen id faciat, professio valida est, cap. *penult.* de regular. in 6. Et in universum prohibitum est, donari uni rem alteri promissam, & tamen donatio valida est, & multa sunt similia, quia prædicta communis sententia non negat. Et ob eam causam variæ limitationes, & distinct. ab ejus auctoribus inventæ sunt ad explicandam tam assertionem, quam dictam legem, *non dubium*, ut videri potest in Angel. verb. *lex*, num. 18. & Sylvest. quæst. 28. Ubi quatuor adhibet limitationes, ex quibus secunda, quæ est de favore privatæ personæ, in cap. præcedenti tractata est, tertia vero spectat ad leges assignantes formam actibus, de quibus in capite sequenti dicetur, alias vero hic expendere necesse est.

Cur difficilis prædicta sententia indistincte sumpta.

4. Primo dicunt multi, quoties lex prohibet simpliciter sine adjectione pœnæ, irritare, si tamen pœnam adjiciat, non irritare. Ita Sylv. verb. *lex*, quæst. 28. cum Panorm. & Cardin. in Clemen. 1. de rescript. & Joan. Andr. in cap. *sicut*, ne Clerici, vel Monach. & plures refert Felin. in cap. 2. de testibus. Prioremque partem supponunt ex dicta l. *non dubium*, cum communi sententia. Ad posteriorem autem suadendam inducunt legem ult. ff. de repudiis, ubi ex pœna adjecta colligit Jurisconsultus actum non esse irritum. Item affertur l. *sanctio*, ff. de pœnis: ratio autem est, quia pœna adjecta indicat, non fuisse mentem legislatoris duplici onere gravare subditos, & pœna, & irritatione.

Legem prohibentem simpliciter sine adjectione pœnæ irritare sentiunt.

5. Veruntamen in neutro membro videtur satisfacere hæc sententia: nam contra primum procedunt principium, & exempla adducta, & multa alia, quæ postea dicemus. In altero autem membro non est in universum verum, legem imponentem pœnam non esse irritantem: ad summum enim posset ea regula præscribi de lege pure pœnali, quæ cum non prohibeat simpliciter actum, sed solum quasi conditionaliter imponat pœnam facienti illum, clarum est non irritare, nisi id expresse declaret, quia cum absolute non prohibeat actum, nullum irritationis signum in ea relinquitur. Loquendo vero de lege propria, seu directiva prohibente simpliciter actum, non est dubium, quin possit & irritare actum, & adjicere pœnam, ut cap. 14. ostensum est. Dici vero potest hoc habere locum, quando utrumque expresse ponitur in lege, quæ potest duas pœnas injungere; sed quia hoc non præsumitur, quando non exprimitur; ideo secus est, quando solum prohibet, & pœnam adjicit.

Rejicitur prædicta sententia.

6. Sed contra hoc est, quia sola pœnæ adjectio non est sufficiens indicium, quod actus prohibitus non irritetur, si alias absoluta verba prohibentia ad irritandum sufficiunt, ut expresse notavit Anchar. in cap. *sicut*, ne Cleric. vel Monac. & ibi Panorm. num. 10. referens alios. Et patet primo, quia irritatio non est pœna, ut supra diximus, & ita licet addatur alia pœna, non est duplex, nec immoderata pœna. Et quamvis

sunt duo onera, sunt diversarum rationum, & habent diversas causas, & ideo merito conjungi possunt: nam irritatio per se fit, quia expedit ad bonum commune; pœna vero imponitur propter culpam. Et ita lex *sanctio*, quæ in contrarium afferebatur, non est ad rem, tum quia loquitur de duplici pœna propria; tum etiam, quia loquitur de pœnis non impositis per eandem legem, sed per diversas, & unam generalem, & aliam specialem, de quibus est longe diversa ratio. Nam hic loquimur de eadem lege irritante, & puniente, quæ in rigore potest etiam imponere duplicem pœnam, Quia violans legem irritantem non minus, imo per se loquendo gravius peccat, quam violans legem prohibentem, & non irritantem: ergo retenta irritatione merito potest lex adjicere pœnam: ergo pœna nullum est judicium, quod lex prohibens non irritet. Nisi forte in aliquo casu speciali, in quo ipse modus pœnæ supponat valorem actus, ut contingit in casu illius legis ultimæ, ut eam Bart. supra interpretatur, & infra iterum expendemus. Atque ita responsum est ad fundamenta illius sententiæ. Unum vero addere non omittam, videlicet, quando ipsa prohibitio legis est pœna alterius delicti, tunc non irritare, nisi expressis, & evidentibus verbis id declaret. Ratio est: quia tunc lex illa non est directiva, nec per se intendit, ut talis non fiat, sed in odium, & vindictam alterius peccati, & ideo non est interpretanda juxta rigorem legis prohibentis, & irritantis, sed juxta regulas legum pœnalium, quarum una est, ut eas mitiori modo interpretemur. Accedit, quod pœna non incurritur ante sententiam, nisi ipsa lege satis exprimatur.

Cum causa prohibitionis est temporalis lege non irritare, secus cum perpetua.

7. Secundo est alia distinctio satis communis. Considerandam, scilicet, esse causam prohibitionis legis, nam si causa temporalis est, signum est, legem prohibentem non irritare: si autem est perpetua, signum est irritationis. Ita Bald. in dicta l. *non dubium*, nu. 18. ex Gloss. in Clement. 1. de jure patronat. verb. *inhibentes*. Prior pars probatur, quia effectus non excedit causam, & ideo solet actus restringi juxta exigentiam causæ, l. *si stipulator*, ff. de verb. obligat. Sic lex prohibens matrimonium fieri certis diebus, non irritat, ut constat ex titulo, de matrim. contra interdictum Ecclesiæ, quia temporalem habet causam. Posterior vero pars relinquitur ut probata omnibus rationibus in principio adductis: nam tunc maxime potest lex prohibens irritare, cum habeat causam proportionatam.

Prædicta distinctio insufficiens.

8. In hac sententia possumus prius membrum pronunc acceptare, ut favorabile, & verum, quando lex utitur tantum verbo prohibente, non tamen illud admittimus ut sufficiens ad rem explicandam, nec ut recte deductum ex illo fundamento. Ratio prioris partis est, quia si prohibitio absoluta sufficit ad irritandum quod prohibitio, vel causa ejus sit temporalis, non sufficit, ut lex non censeatur irritare. Probatur hoc simul cum altera parte; quia non repugnat causam esse temporalem, & legem prohibentem irritare, si id exprimat. Probatur, quia minor ætas temporalis est: brevi enim discursu temporis finitur, & tamen sunt multæ leges irritantes actus ex illo capite. Annus etiam probationis temporalis causa est, & tamen defectus illius irritat professionem. Item adulterium, vel homicidium cum machinatione, transitoria causa fuit, & tamen ratione illius data est lex irritans. Dices, licet actus fuerit transiens, impedimentum, quod reliquit, est permanens & perpetuum. Sed hæc est petitio principii: nam illud impedimentum non est causa legis, causa enim fuit peccatum commissum, sed est illud impedimentum effectus legis, quia non ex natura rei, sed veritate legis fuit introductum, ergo ex causa temporali potest lex irritare actum, & reddere personam perpetuo inhabilem ad illum. Et ratio est, quia actus licet temporalis sit, est dignus tali irritatione per legem introducta, vel certe si irritatio non sit pœnalis, quæ ob præteritum actum imponatur, habere potest rationabilem causam temporalem, ut est ætas, quæ ex certo tempore pendet, & sufficit, ut pro tunc expediat, non solum prohibere, sed etiam irritare actum tali tempore factum: at patet etiam in sententia die festo, vel noctis tempore prolata. Ergo in lege prohibente non debet attendi, an irritet, necne, ex parte causæ temporalis, nisi alia verba pensentur.

9. Aliud item membrum de quo est propria controversia, non potest indistincte defendi. Nam votum simplex castitatis, vel religionis de se perpetua causa est prohibendi matrimonium, & tamen non irritat. Item cognatio, quæ ex Catechismo contrahitur, perpetua est, & nihilominus lex prohibens matrimonium ratione illius non irritat actum, cap. *per Catechismum*, de cognat. spirituali, in 6. Ratio autem est, quia sola causa, etiam si sit perpetua, non irritat actum sine voluntate legislatoris, quæ voluntas debet per legem sufficienter exprimi: non exprimitur autem sufficienter per solam prohibitionem, ut probant exempla adducta, & principium illud, *multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent*.

3. Limitatio quando lex prohibet actum ratione suæ substantiæ non vero quando ratione circumstantiarum.

10. Tertius modus explicandi, seu limitandi prædictam sententiam est, ut locum habeat, quando lex prohibet actum ratione suæ substantiæ, non vero, quando prohibet ratione circumstantiarum, ut quod fiat hoc tempore, hoc loco. Ita Baldus cum Paul. Castrens. in dicta lege, *non dubium*, ex Glossa in Authentica, *decernit*, C. de receptis arb. verb. *sacramenti*, Angelo, & Sylvestro supra, & fere reliqui. In qua distinctione admittimus posteriorem partem, quæ favorabilis est. Non est autem intelligendum, non posse irritari actum etiamsi tantum ratione circumstantiarum, vel quoad solas circumstantias prohibeatur, dummodo prohibitioni addatur irritatio. Si enim irrita est professio facta intra annum probationis, licet non prohibeatur professio absolute, nec ratione sui, sed in tali tempore, & ratione circumstantiæ. Sic etiam acta judicialia prohibita in die festo irrita sunt, ut vidimus tract. 2. de relig. l. 2. cap. 30. licet solum ratione circumstantiæ temporis prohibeantur, & idem est de similibus prohibitis fieri in loco sacro, ut in eodem tractatu diximus l. 3. cap. 4. num. 13. irrita enim sunt, licet solum propter loci circumstantiam talis prohibitio fiat. Hæ tamen irritationes in legibus exprimuntur, quod si non fieret, non censerentur irritæ ratione prohibitionis, ut in eisdem locis diximus de contractibus factis in loco, aut die sacro contra Ecclesiæ prohibitionem. Illa ergo pars vera est, non tamen propter rem prohibitam, sed propter simplex verbum prohibendi, & ita parum confert pars illa ad expediendam difficultatem. Imo ex illa nonnullum sumitur judicium, verbum prohibendi de se non esse sufficiens ad irritandum, quamvis illud solum non cogeret.

11. Aliud autem membrum non videtur posse universaliter defendi, ut patet primo in prohibitione matrimonii, quæ fit propter impedimentum voti simplicis castitatis, aut religionis: nam ibi prohibetur substantia matrimonii & actus ipse in se, & ratione sui, & tamen non irritatur ex vi talis prohibitionis. Ad hoc argumentum eludendum addunt aliqui aliam particulam, seu limitationem, scilicet, non satis esse, quod prohibeatur substantia actus, nisi etiam prohibeatur directe, quod non ita fit per votum: nam ibi directe præcipitur reddere Deo promissum, & inde per quandam veluti resultantiam prohibetur matrimonium quod est prohiberi indirecte. Sed hoc displicet, in primis quia sine ratione, & probatione adduntur istæ limitationes, & particulæ ad fugiendam difficultatem. Unde etiam fit, ut in quocumque exemplo possit alia similis evasio inveniri, & ita res gravissima confusa maneat, & sine certa regula ad discernendum, quando prohibitio irritet. Deinde urgeo exemplum adductum, quia licet prohibitio matrimonii comparata ad legem naturalem servandi vota, indirecta, vel potius remota videatur, quia lex illa abstrahit ab hac, vel illa materia, & a præcepto negativo, & affirmativo, ut alibi dixi, nihilominus lex obligans ad non faciendum actum, cujus carentia, seu privatio Deo est promissa, satis directe prohibet talem actum, & prohibitio matrimonii est contenta sub illa lege tanquam species sub genere, quod satis est ad prohibitionem, de qua loquitur lex, *non dubium*, ut ex illius tenore constat: ergo erit illa prohibitio directa. Et præterea licet demus ex solo jure naturæ talem prohibitionem esse indirectam, nihilominus lex Ecclesiastica directe prohibet tali personæ matrimonium. Nihil autem refert quod prohibeat ob illam conditionem voti: nam

etiam prohibet matrimonium cum consanguinea ob talem conditionem, imo hic non prohibet simpliciter matrimonium tali personæ, sed cum tali, ibi autem prohibet simpliciter, quia habens votum respectu omnium prohibitus est. Unde quoad prohibitionem æqualia sunt votum simplex, & solemne, ut dicitur in dicto cap. *rursus*, & nihilominus differunt in irritatione, quæ per Ecclesiam reddita est voto solemni, & non simplici: ergo signum est, prohibitionem, ut sic, quantumvis directam, & specificam, non irritare. Denique si rationes communis sententiæ in principio adductæ essent validæ, non multum referret prohibitionem esse directam, vel indirectam, quia utroque modo resistit voluntas Principis, & actus est deficiens graviter; ergo vel uterque modus prohibitionis sufficit, vel neuter.

12. Præter hanc vero sunt aliæ prohibitiones Ecclesiæ de matrimonio contrahendo satis directæ, quæ non irritant, ut sunt omnes, quæ constituunt impedimenta prohibentia, & non irritantia, & [illegible] in cap. 1. & cap. *ex litteris*, de eo, qui cognovit consang. &c. directe prohibetur incestuosis matrimonium contrahere, quæ prohibitio perpetua, & absolute, ac directe fit, & tamen non irritat, ergo solum verbum prohibendi non satis indicat voluntatem legislatoris resistentem valori actus, ac subinde necessarium esse aliquid aliud quo talis voluntas ostendatur, cum esse possit prohibens, & non irritans. Extra materiam etiam matrimonii inveniuntur exempla: nam lex prohibens ludum alearum satis directe, & simpliciter prohibet illum, non quoad circumstantias loci, aut temporis, sed quoad substantiam actus, & nihilominus non irritat illum actum: ergo. Major supponitur. Minor vero constat, quia lucrata per talem ludum non sunt obnoxia restitutioni in conscientia. Licet enim detur actio ei, qui perdit, ad petendum illa coram judice, nihilominus ante latam sententiam, alter restituere non tenetur; signum ergo est, acquisivisse dominium, ac proinde actum fuisse validum, licet postea revocari possit, quæ est communis sententia Theologorum in 4. distinct. 15. & Summistarum verb. *ludus*, Navar. in summ. cap. 20. nu. 19. Soto l. 4. de justit. quæst. 5. art. 2. & Covar. in regula, *peccatum*, 2. 1. §. 4. qui alios refert, estque sententia communiter recepta in materia de restit. Quæ in hoc potissimum fundatur, quod jura prohibentia ludum, simpliciter prohibent, & clausulam irritantem non addunt, ut patet ex toto titulo ff. de aleat. & in cap. *Episcopis*, 35. distin. sed ad summum dant actionem ad repetendum, ut patet ex l. *alearum*, C. de religiosis, & sumpt. funer. & ex l. 2. & ult. tit. 7. l. 8. novæ recopilat.

13. Denique est optimum exemplum, quod sumitur ex l. 1. §. *biduum*, ff. quando appellan. sit, & habetur in cap. *biduum*, 2. quæst. 6. ubi sic dicitur, *Sane quidem non est sub conditione ferenda sententia: sed si fuerit dicta, quid fiet? Et est utile, statim tempora ad appellandum computari debere*, ubi constat, ut Gloss. in verb. *non est*, notat, prohibitam esse talem sententiam, factam tamen tenere. Et tamen illa prohibitio est satis directa, & absoluta, ac de se habet causam perpetuam fundatam in illa regula, quod *actus legitimi non recipiunt conditionem, neque diem*, ubi id notat Glossa. Dices, sententiam non simpliciter prohiberi; sed tantum ne sub conditione feratur. Sed quid quæso, hoc refert, cum sententia sic lata sit simpliciter. Imo ille modus prohibitionis videri posset magis inducere nullitatem, qui videtur pertinere ad formam actus, scilicet, quod sententia absolute feratur, & inde oriri prohibitionem sententiæ sub conditione, qui modus prohibitionis solet annullare actus, de quo dicemus in capite sequenti. Adde, quod prohibitiones circa contractus, de quibus loquitur lex *non dubium*, non solent esse absolutæ, de non contrahendo, sed de non contrahendo hoc, vel illo modo, vel sine hac, aut illa conditione. Ut prohibetur minor alienare sine licentia tutoris, vel sine decreto judicis, vel ne uxor contrahat sine licentia mariti, & sic de aliis: ergo vel per similes exceptiones, & additiones eluditur illa sententia, ut nunquam verificari possit, quod lex directe prohibens actum, irritet illum, vel gratis, & sine ratione ad quosdam actus applicatur, & in aliis negatur.

14. Quarta distinctio, seu limitatio est, quam tradit Greg. Lop. supra: ait enim, procedere sententiam illam, quando nullitas actus est in præjudicium tantum contrahentium, vel alicujus ex illis, non vero si cedat in præjudicium tertii. Ponit exemplum hujus posterioris membri ex cap. *sicut*, ne clerici, vel monach. ubi clericus in sacris prohibetur officium tabellionis exercere, & nihilominus dicit ex sententia Joan. Andr. ibidem instrumentum ab eo confectum non esse nullum, quia tunc pœna illa nullitatis cederet in damnum contrahentium, qui nihil peccarunt. At vero Joan. Andr. non fuit motus illa ratione, sed alia tacta in prima limitatione: illa vero sententia, & ratio fuit Petri de Anch. ibi, quam Panorm. ibi, num. 10. non reprobat, licet in casu illo particulari aliis distinctionibus utatur. Aliud exemplum adducit ex Bald. in l. *placet*, C. de Episc. & cleric. quia licet, *prohibitum esset Doctoribus salariatis advocare*, si contra prohibitionem agerent, acta eorum non essent irrita. Quarta limitatio.

15. Veruntamen hæc sententia quoad generalem regulam, quam admittit, non satisfacit difficultatibus hactenus propositis. Quantum ad exceptionem vero non videtur fundata, nec satis consequenter loqui. Primo, quia quando actus prohibetur, vel irritatur, non in pœnam, sed per se propter aliquam rationem virtutis, vel communis boni, non spectatur an nullitas actus cedat in privatum nocumentum, necne, sed simpliciter irritatur, quidquid inde sequatur: ergo si prohibitio absoluta sufficit ad irritandum, non obstabit, quod nullitas actus cedat in alterius præjudicium sine culpa ejus, quia hoc est per accidens & non consideratur a lege. Antecedens patet inductione, quia testamentum minus solemne irritatur a lege, etiamsi cedat in magnum incommodum hæredis instituti, & sententia modo indebito lata sæpe irritatur, etiamsi alias justa sit, & irritatio illa cedat in detrimentum partis habentis justitiam, quæ ad sententiæ nullitatem nullo modo cooperata est. Et in simili materia, si lex prohibeat, ne quis exerceat tabellionis officium ante examen, potest, imo & solet irritare actum antea factum, etiamsi fortasse solam prohibitionem ponat, ut postea videbimus, & tamen ex parte præjudicii tertii eadem est ratio: ergo illa non est sufficiens ad impediendam irritationem, si alias verba prohibitionis de se illam sufficienter significant. Denique in stipulatione, quæ fit per tertiam personam, intervenit præjudicium illius, pro quo alter stipulatur, & nihilominus talis actus, quatenus prohibetur vel irritatur jure civili, nullam obligationem inducit respectu alterius, quamvis ille nihil fuerit ad illum actum cooperatus: ergo ad nullitatem actus hoc non consideretur. Unde cum lex, *non dubium*, generalissime loquatur sine fundamento illi additur hæc exceptio, si generalis regula ejus admittitur, ut Gregor. admittendam putat, & in hoc dicimus, non consequenter loqui. Neque in eo, quod in exemplis, quæ adducit, negat actum irritari, si absoluta est prohibitio. Neque in posteriori exemplo id docet Bald. sed solum ait, Doctores illos posse puniri juxta illam legem. In priori autem casu de clerico in sacris officium tabellionis exercente, si verum est, acta illius non esse irrita, ut communis habet opinio, magis consequenter diceretur, hoc non esse simpliciter prohibitum in illo jure, sed solum præcipi, ut interdicatur, ut Panormitanus notat. Rejicitur.

16. Est ergo quinta limitatio, seu distinctio de legibus prohibentibus: nam quædam simpliciter prohibent, nullo adjecto verbo, quo actum sustineant, & illæ censentur irritare, aliæ cum prohibitione addunt aliquid, quod sine valore actus non recte adderetur, nec habere posset locum circa actum invalidum, & tales leges non possunt irritare, ne contraria, & repugnantia continere convincatur. Ita docent Cyn. Bart. Bald. & fere alii in dicta l. *non dubium*, & late Sylvest. sup. Sed profecto distinctio non sufficit ad satisfaciendum difficultatibus propositis. Nam contra primum membrum etiam sic limitatum, procedunt exempla allata: quia in eis leges prohibentes simpliciter loquuntur, neque verba addunt, quibus specialiter actum susti- Quinta limitatio.

sustinere, aut irritare videantur. Contra secundum vero membrum objici potest, quia supposita illa sententia non videtur posse evitari repugnantia in illis legibus. Nam si verbum prohibendi est sufficiens ad irritandum; ergo ex vi suæ propriæ significationis significat irritationem, quam facit; ergo repugnantia continet lex, quæ prius prohibet actum, & postea sustinet. Veruntamen hoc non concludit contra illam sententiam: nam responderi potest, verbum quidem prohibendi absolute sumptum habere hanc vim, non tamen repugnare, quin illi addatur aliquid, quo ejus significatio, & vis limitetur. Et ita dixit Sylvest. dicta quæst. 28. vers. *ego vero*, quando fit talis additio, non esse prohibitionem simpliciter, sed secundum quid, & ex parte. *Nam talis lex* (inquit) *ex parte prohibet*; *& ex parte concedit*, & ita non est lex simpliciter prohibens, de qua loquitur lex, *non dubium*.

17. Sed adhuc possumus instare, quia nunquam fere talis lex sustinet actum directe, idest concedendo, vel faciendo aliquid, sed potius supponendo, ut cum præcipit, actum prohibitum hoc, vel illo modo irritari, vel cum effectum ejus agnoscit, & præcipit observari, aut alio simili modo; talis ergo lex non confirmat actum positive, sed negative se habet, quia non irritat, ergo quoad prohibitionem simpliciter, & absolute prohibet, neque aliquid addit, quo prohibitionem limitet, aut extrahat a propria significatione, sed solum non addit irritationem, & quod non addat, indicat ex aliis effectibus, quos præsupponit. Ergo signum est, prohibitionem de se quantumcunque absolutam non irritare, & consequenter non esse pro regula assignandum, ut lex prohibens irritet, nisi expresse sustineat actum, sed potius e contrario, quod non irritet, nisi vel expresse addat clausulam irritantem, vel aliquid, quo illam sufficienter indicet. Et confirmatur: nam ille modus sustinendi actum lege prohibitum non solum contingit fieri per eandem legem, sed etiam per diversas, ita ut una prohibeat, alia vero illum sustineat, vel in modo puniendi illum, vel præcipiendo, ut irritetur, ut expresse dicit Joan. And. in Gloss. ad regulam, *quæ contra jus*, 64. de regul. jur. in 6. Tunc autem posterior lex sustinens actum, quem prior simpliciter prohibebat, non derogat aliqua ex parte priori legi, nec concedit, quod illa abstulerat, sed tantum supponit, priorem legem non irritasse prohibendo, & ideo aliquid disponit circa illum actum, sustinendo illum, idest supponendo tenuisse; ergo verbum prohibendi in priori lege absolute propositum, non fuerat sufficiens ad irritandum.

18. Tandem ad omnia dicta confirmanda utor argumento sumpto ex antiqua lege Ecclesiæ, quæ prohibebat matrimonia clandestin. cap. *aliter*, cum multis, 30. quæst. 5. cap. *cum inhibitio*, de cland. desponf. Illa enim lex directe, & absolute, & cum omni exaggeratione intra latitudinem prohibitionis, vetabat illum actum, ut patet ex illis verbis, *penitus inhibemus*, & nihilominus non irritabat illum usque ad Concil. Trident. ut est certa sententia Theolog. in 4. distin. 28. Quam idem Concilium in princip. illius decreti approbavit. Suntque ejus verba ad præsentem causam plurimum notanda. Simul enim docet, *matrimonia clandestina libero contrahentium consensu facta, rata, & vera fuisse matrimonia, quamdiu Ecclesia illa irrita non fecit*: & subjungit, *Nihilominus sancta Dei Ecclesia ex justissimis causis illa semper detestata est, atque prohibuit*: ergo absoluta prohibitio cum quacumque exaggeratione, & detestatione actus non irritat illum ex mente Concilii.

19. Quare hoc argumento convicti aliqui respondent, esse speciale in materia matrimonii, eamque excipiendam esse a regula legis, *non dubium*, quod asseruit Decius in cap. 2. de testibus, num. 7. Sed quamvis verum sit in matrimonio propter materiæ gravitatem, & periculum, magis specificam, & indubitatam requiri irritandi formam, tamen non est proprium ejus, quod sola prohibitio ad irritationem non sufficiat. Nam extenditur ad omnes actus irretractabiles, seu initerabiles, ut dixit Rota tit. de despon. impub. decis. unic. alias 450. Unde consequenter videtur etiam extendi ad alios actus, qui licet irritari possint, non tamen irritantur ex vi solius prohibitionis, quia jam constat, prohibitionem ex se non habere hanc vim, nisi aliud ei addatur. Nam quod aliqui dicunt, spiritualia difficilius solvi, quam temporalia, parum juvat; tum quia licet hoc verum sit de his, quæ per humanam potestatem irritari non possunt, ut quod sacerdos consecret quantumvis prohibeatur, &c. tamen de aliis non est ita, præsertim quando est sermo de irritatione antecedente, idest quæ impedit, ne actus valeat; tum etiam, quia matrimonium, quatenus contractus humanus est, potest irritari per legem Ecclesiæ, ut constat ex Trident. ergo si absoluta prohibitio sufficit ad irritandum contractum, cur antea non fecit in matrimonio clandestino?

20. Respondent amplius juxta ultimam limitationem positam, ideo non irritasse, quia per alias leges canonicas sustinebatur. Sed contra, quia lex canonica nunquam fecit, ut talis actus esset validus, sed supposuit validum, & ad summum declaravit validum esse quamdiu per legem humanam non irritatur. Solum ergo declarabatur validum eo tempore, quia per legem prohibentem non irritabatur, & non quia per aliam legem sustentaretur, vel potius, quia per naturalem legem sustentabatur (ut sic dicam) & hoc solum declarari poterat per legem humanam, & declaratum fuit per Tridentinum, quæ declaratio non addebat valorem actui, sed illum supponebat.

Resolutio Auctoris.

21. Ut ergo, quod verum esse censeo, breviter declarem, adverto, posse nos loqui uno modo de lege pure prohibente ex sola rei natura, seu quod idem est, attenta sola verborum vi, supposita significatione propria, & rigorosa verbi prohibendi, sine additione, extensione, aut interpretatione aliqua juris positivi. Alio vero modo loqui possumus de verbo prohibendi ut ampliato, seu extenso per legem aliquam humanam constituentem regulam generalem sic interpretantem juridice sensum legis prohibentis, ut vim habeat irritantis, etiamsi per solum verbum prohibendi sine additione clausulæ irritantis feratur. Opinio ergo communis supra relata videtur hoc posteriori modo procedere, & potest fundari in dicta lege, *non dubium*, vel in aliis juribus civilibus, aut canonicis, de quibus oportet sigillatim dicere in capitibus sequentibus; nunc solum in priori sensu quæstioni satisfaciendum est.

22. Dico ergo, ex sola rei natura legem pure prohibentem non irritare actum, nisi alio modo talis effectus, seu intentio legislatoris sufficienter declaretur. Hæc assertio videtur esse specialiter contra Baldum in cap. *nam concupiscentiam*, de constit. in princ. ubi nullitatem actus prohibiti vocat pœnam naturalem ejus, *quia omne* (inquit) *quod est prohibitum, naturaliter est invalidum*. Quod dictum probat Deci. in cap. 2. de const. lect. 1. num. 5. Sed contrarium recte docuit Felin. ibi num. 5. cum Innoc. in cap. *si vere*, de sentent. excom. & aliis, quos refert. Unde hanc assertionem existimo esse communiter receptam, quia Juristæ, ut dixi, qui oppositum sentire videntur, fundantur in jure positivo; alii vero hanc assertionem ut certam supponunt, & ex omnibus adductis convinci videtur, & confirmabitur amplius ex dicendis in sequentibus: ratio vero ejus ita potest explicari, quia prohibere actum, & irritare illum, sunt effectus valde diversi; ergo ut per legem fiant, debent per ejus verba sufficienter explicari: sed per solum verbum prohibendi non explicatur effectus irritandi; ergo non fit ex natura rei per legem utentem pure, & simpliciter verbo prohibendi, quantumvis directe, & specifice actum prohibeat. Antecedens clarum est; tum quia prohibere solum est præcipere, & obligare, ut actus non fiat; irritare autem non est præcipere, sed facere, scilicet inefficacem reddere voluntatem, vel consensum ejus, aut inhabilitare personam; tum etiam, quia illi duo effectus sunt invicem separabiles: nam sæpe prohibetur actus, & non irritatur, ut per se, & ex dictis constat; imo sæpe prohibetur actus, qui irritari non potest, ut cum alicui sacerdoti præcipitur ne sacrificet, aut Episcopo ne ordinet. E contrario etiam interdum

Ex sola natura rei legem pure prohibentem non irritare actū, nisi alio modo talis effectus sufficienter declaretur.

irrita-

irritatur actus, si fiat, licet non prohibeatur, ne fiat, ut de lege pure irritante dictum est. Sunt ergo illi duo effectus diversi.

23 Prima vero consequentia, nimirum, necessariũ esse utrunque significari per verba legis, ut per illã fiant, constat ex natura, & potestate legis, & voluntatis humanæ. Nam licet apud Deum voluntas sufficiat ad operandum: inter homines non sufficit, nisi exterius sufficienter exprimatur, ut in principio huius materiæ, & in materia de Censuris ostensum est, & est vulgare in omni materia de iudiciis, & contractibus: & ideo verba humana non plus operantur, quam significent. Si ergo verba legis non significant illum duplicem effectũ, non possunt utrunque efficere. Quod autem verbum solum præceptivum, aut prohibitivum non significet effectum irritandi, manifestum etiam videtur, tum ex primæva impositione talis verbi: non est n. impositum ad significandum effectum, quem lex per se efficiat, sed moralem obligationem, quam imponit subdito, quem movere intendit, ut aliquid faciat, vel cohibere, ne faciat: tum ex communi usu illius verbi, quem usum satis probant omnia, quæ contra communem sententiam adduximus. Recte ergo concluditur, legem latam per solum illud verbum ex natura rei non irritare actum, quem prohibet.

In odiosis ac proinde in irritationib. esse restringendum quoad potest, intra proprietatem verborum

24 Et confirmari potest hæc ratio ex illo principio valde consentaneo naturali lumini, quod in materia odiosa verba sunt restringenda, quoad fieri possit intra eorum proprietates, potius quam extendenda; sed irritatio actus est valde odiosa, & valde repugnans naturę, quia quodammodo aufert quoddam naturale ius, modo in superioribus explicato; ergo non debet extendi verbum prohibendi ad hunc effectum, quem de se non significat, nisi alia verba, vel materiæ necessitas cogat. Iuvat etiam ad hoc secundo confirmandum regula 75. in 6. *Contra eum, qui legem dicere potuit apertius, est interpretatio facienda*, quæ iuvari etiam in præsenti potest ex regula 30. *In obscuris minimum est sequendum.* In præsenti n. non est dubium, quin potuisset legislator exprimere clarius irritationem, si eam intendebat; debuit ergo id facere, quia solum verbum prohibitionis ad minimum est ambiguum; ergo si id non fecit, merito interpretamur, id non intendisse, & minimum sequimur, tribuendo illi legi minimum effectum, quem ex vi talis verbi habere poterit. Confirmari hoc etiam potest, quia irritatio, quæ propter legem violatam incurritur, pœnalis est, pęna autem non incurritur ipso facto, nisi in lege exprimatur, ergo nec irritatio. Nam, ut recte dixit Innoc. in c. *si vere*, de senten. excomm. n. 2. non est naturalis pęna contrahentium contra legem, vel contra mandatum Principis, ut irritum sit factum contra ius. Quod verissimum est, quidquid Deci. & Bald. supra citati dicant, tum quia nulla ratio talis connaturalitatis huius pęnæ reddi potest; tum etiam, quia lex naturalis multa prohibet fieri, quæ non irritat; imo ut irritet, necesse est, ut materia cogat, ut supra visum est; ergo idem dicere debemus de lege positiva ex natura rei loquendo.

Satis fit rationi dubitãdi

25 Neque contra resolutionem hanc procedit prima ratio dubitandi in principio posita, quia tota fundatur in iure positivo, de quo postea dicendum est. Ad inductionem autem, quæ fit in secundo argumento, patebit responsio ex duobus capitibus sequentibus. Ad rationem vero tertio loco propositam respondetur, voluntatem inferioris non prævalere contra voluntatem superioris in eo, in quo illi resistit, sed solũ in eo, in quo superior non resistit. Ut in præsenti; quia superior prohibet actum, non potest illi subditus resistere, quin peccet, & similiter si superior irritaret actũ, non posset inferior illum valide efficere. Tamen quia per legem pure prohibentem ex natura rei superior resistit honestati, & libertati actus, non tamen valori, ideo licet actus male fiat, validus est. Quia ut actus valeat, non est necessarium, per se loquendo, ut superioris voluntas, vel humanum ius iuvet, vel assistat illi positive, sed satis est, quod non resistat irritando. Quia voluntas humana ex iure naturæ habet hanc potestatem contrahendi, donandi, & alia similia faciendi, quandiu per superiorem eius facultas non est ablata, vel impedita, etiam quoad ipsam potestatem, & valorem actus. Et ideo non obstat quod actus malus sit: nam per actũ malum possunt similes effectus valide fieri, ut per se constat; imo sæpe ius, & Deus ipse assistit actui quoad valorem, & effectum eius, licet non assistat malitiæ, sicut patet in consecrationibus, matrimoniis, & professionibus peccaminose factis. An vero interdum malitia actus impediat valorem eius, ex capitibus sequentibus costabit.

CAPUT XXVI.

Quibus verbis, aut modis lex prohibens actum, irritet illum.

1 PRiusquam ad ius positivum declarandum accedamus, oportet exponere, quid sit necessarium ex natura rei ultra prohibitionem, ut lex prohibens actum irritet. Cum enim dictum sit, solum verbum prohibendi non sufficere, oportet exponere, quæ verba legis sufficiant, ut per ea explicetur irritatio actus prohibiti: & non agimus de prohibitione actus propter defectum formæ, de hac n. dicemus in capite sequenti, sed de irritatione actus simpliciter prohibiti. Ad hoc ergo explicandum, necesse est distinguere inter irritationem pœnalem, & non pęnalem, sed per se intentam propter bonum commune. Itemque in pęnali distinguendum est inter illam, quæ est tantum ferenda, quia solum fieri præcipitur, & quæ ipso facto imponitur. Circa irritationem ergo tantum ferendam in pœnam, nihil fere novi est, quod dicamus: quia talis irritatio nullo modo statim fit per legem, sed per iudicem fieri debet, & per se loquendo solum fit a tempore sententiæ latæ; & tunc non retractantur præterita, nisi specialem iniustitiam contineant, aut delictum aliquod dignum maiori pęna, vel nisi lex addat particulam, *ipso facto*. Quia sine illa lex non obligat ad retrotrahendam sententiam, per quam actus irritatur. Alias lex imponens ipso facto irritationem pęnalem, nihil adderet ultra illam, quæ solum præcipit irritare actum, quod verisimile non est. Igitur talis lex nullam obligationem in conscientia inducit usque ad sententiam latam, & tunc eadem est ratio de illa, quæ de aliis pœnalibus legibus. Quando vero hæc pęna imponitur ipso facto, duplici modo supra insinuato imponi potest, scilicet, vel ita ut requiratur sententia iudicis, priusquam in effectu actus sit nullus, etiam quoad naturalem obligationem, vel ita ut statim ante sententiam sit in se omnino irritus. Et quidem hic posterior modus frequentius traditur ab auctoribus, tamen quod prior sit etiam verus, & maxime observandus, satis videtur in superioribus probatum, idque supponit Molin. in disp. 88. tract. 2. de iust. & sumitur ex regula generali satis recepta, quia omnis pœna ipso iure imposita, intelligitur regulariter media sententia declaratoria criminis, quæ supra tractata est, & declarata, eamque allegando multa, confirmat Fel. in c. ult. de rescr. n. 35.

2 Quo circa ad cognoscendum modum pęnalis irritationis, non oportet novas regulas, vel iudicia tradere, sed applicari debent, quæ de lege pęnali diximus: nam eadem est ratio de hac pęna, quæ de aliis. Itaque si non explicatur sufficienter, *ipso facto*, vel, *ipso iure*, formaliter, aut æquivalenter, actus simpliciter valet & irritatio est ferenda. Si vero additur *ipso facto*, aut *iure*, aut aliquid æquivalens, ut, *non valeat*, *careat robore firmitatis*, cap. *decet*, §. *ordinarii*, de immunit. Ecclesiar. in 6. & nihil adiungitur, irritatio quidem est ipso facto, non tamen obligat usque ad sententiam iudicis, & ita non statim annullat actum quoad effectum suum nec quoad obligationem naturalem, donec sententia feratur, & retrotrahatur, ut explicatum est. Ut ergo omnino annulletur actus, aliquid ultra addere necesse est. Quid autem illud sit, vix certa regula comprehendi potest, maxime autem hoc significari solet per verba, quæ impediunt acquisitionem dominii vel obligationem ad restituendum statim, ut, *non faciat suum*, *teneatur statim restituere*, nam ad huiusmodi effectus, necesse est impedire statim valorem contractus. Idemque censeo, si ex parte eius, qui obligatur, lex di-

Quomodo cognoscendus modus pœnalis irritationis.

cat, *ad nihil teneatur*, vel quid simile: nam respectu illius non est pœna, sed favor, & ita statim potest illo frui nisi velit illi renunciare, & ita tunc in rigore impeditur naturalis obligatio, & consequenter actus est statim nullus. Secus vero est si lex dicat, *non cogatur solvere*, vel, *actor non audiatur*, vel quid simile, quia tunc lex non statim resistit valori actus.

3 Præterea est consideranda materia: nam si lex dicat, irritari actum ipso facto, & actus sit irritabilis antecedenter, seu priusquam fiat, & non consequenter, seu postquam validus est, tunc lex statim irritat actum, ut videre licet in legibus irritantibus matrimonia, vel professiones. Si vero actus non sit irritabilis, nec in fieri, nec postquam factus est, & nihilominus lex dicat, irritari talem actum, intelligitur quoad usum, vel aliquos effectus eius, quomodo dicuntur aliquando in iure canonico irritari ordinationes contra prohibitionem Ecclesiæ factas, ut alibi latius explicatum est. Præterea solet hæc irritatio actus in se & ante omnem sententiam explicari per effectus, ut cum de matrimonio dicitur, posse coniuges ad alia vota transire, vel non obstante tali contractu, prolem esse illegitimam, vel debere perpetuo separari, his enim modis solent in iure, non solum canonico, sed etiam civili explicari impedimenta irritantia matrimonium ut patet ex c. *super hoc*, de eo, qui duxit, &c. cum aliis eiusdem tituli, & similibus.

Irritatio non pœnalis quomodo inducitur.

4 De irritatione autem non pœnali dicendum est, induci efficaciter, & statim, nullaque expectata sententia, vel declaratione iudicis, quoties lex ipsa declarat irritationem ipso facto, vel quod non valeat actus ex tunc, vel quid simile. Hoc patet, quia hæc irritatio non est pœna, ut supra ostensum est: ergo si lex declarat irritationem ipso facto, non est quid amplius spectetur. Item lex directiva statim obligat in conscientia absque interventu alterius præcepti iudicis, vel simile, sed talis lex etiam ut irritans est directiva, & per se necessaria ad commune bonum: ergo. Tandem posset id confirmari inductione legum irritantiũ matrimonia, professiones, &c. Sed quia res videtur esse certa, & extra controversiam, non immoror. Quæ autem verba ad hoc sufficiant, satis intelligi potest ex proxime dictis, & supra de lege pœnali. Et videri potest late Felin. qui alia multa refert in cap. ult. de rescript. nu. 23. & sequentib. Tiraquel. in l. ult. connub. Gloss. 4. a princ. Covar. in cap. *quamvis pactum*, 2. p. §. 4. Certum autem in generali est, verba prohibentia non sufficere, ut sæpe dictum est, sed necessarium esse, ut vel per expressa verba, vel per effectus, vel per ipsam rationem legis sufficienter declaretur. Et ita cessant instantiæ, quæ in principio c. 25. afferebantur, de matrimonio, & professione. Nam potius in his maxime necessaria est declaratio irritationis propter materiæ gravitatem, & periculum, ut bene tractat Sanci. l. 7. de matrim. disp. 2. Verum tamen est, antiqua decreta sæpe hoc explicare per effectus irritationis, ut sunt perpetua separatio, illicitus concubitus, & similes, de quibus in suis materiis dicendum est.

CAPUT XXVII.

Utrum aliquando sola prohibitio vi, & natura sua irritet actum, sine adminiculo alterius legis humanæ.

1 HActenus solum diximus, legem prohibentem non irritare actum vi sua, & quasi sola rei natura considerata. Oportet ergo exponere, an hæc regula sit indefinite sumenda, id est, ut lex pure prohibens non semper irritet, vel generaliter, ut nunquam se sola irritet, & hoc posteriori modo intellecta, an aliquam exceptionem patiatur. Nam si ratio facta in c. 25. valida est, videtur probare puram legis prohibitionem nunquam irritare actum, quia verbum prohibendi nunquam significat nullitatem, sed tantum obligationem non faciendi: sed verba legis nunquam possunt plus efficere, quam significant: ergo.

2 In contrarium vero est, quia sæpe leges pure prohibentes videntur habere hunc effectum per se, & non in virtute legis, *non dubium*. Hoc in primis probatur de lege naturali, nam supra dictum est, interdum irritare actum, & tamen in illa non possumus distinguere verba irritantia a verbis prohibentibus, neque etiam in ea locum habet decisio legis, *non dubium*, cum illa sit mere positiva, & non declaret tantum ius naturale: ergo convenit hoc alicui lege naturali ex parte materiæ habentis eandem indecentiam in continuatione, seu conservatione actus, quam habuit in prima effectione, ergo idem poterit contingere in lege positiva prohibente actum. Nam si eadem ratio, vel indecentia inveniatur in ipso actu in facto esse quæ fuit in fieri, intelligetur per talem legem non solum prohiberi, sed etiam irritari, quia in perseverantia circa talem actum semper fieret contra legem. Et confirmatur primo, quia in hoc sensu videtur optime intelligi, & defendi communis sententia supra relata, quæ asserit, quando prohibitio habet causam perpetuam, habere vim irritandi; scilicet, si perpetuitas illa non referatur ad quamcunque causam motivam, sed ad intrinsecam rationem pertinentem ad indecentiam, quam lex in actu consideravit, ad prohibendum illum. Confirmatur secundo, nam quoties lex prohibet actum intuitu iustitiæ, tunc prohibitio facit esse iniustum actum prohibitum: ergo semper talis lex irritat actum, quia semper obligat ad tollendam iniustitiam factam, & consequenter obligat in conscientia ad restituendũ, & ad habendum pro infecto, quo factum fuerat, quod est annullare actum. Denique hoc modo videntur irritare actum multæ leges civiles, quæ ita prohibent actũ ut si fiat contra legem, cedat in iniuriam tertii, ut lex prohibens meliorare filium ultra tertiam, aut similes, illæ enim in conscientia obligant, & impediunt valorem actus, etiamsi lex per verba tantum prohibentia loquantur.

3 Propter has posteriores rationes videri potest necessarium, aliquam exceptionem addere generali regulæ supra positæ in prima assertione. Et ita sentit, Vasquez dicta disp. 164. cap. 3. ubi aliquas regulas constituit ad discernendum, quando ex parte materiæ vel ex motivo legis prohibentis colligi possit nullitas aut valor actus, ex quibus duæ tantum ad rem nostram facere videntur. Una est, quando lex prohibet actum non intuitu iustitiæ, sed alterius virtutis, ut religionis, vel liberalitatis, aut similis, & non addit clausulam irritantem, tunc nunquam annullare actum. Unde per argumentum a contrario inferet aliquis, si lex prohibeat actum intuitu iustitiæ, hoc ipso irritare illum: quod tamen nec ab illo auctore conceditur, nec verum est, ut statim dicam. Et ita ex illa regula non habetur, quando actus sit nullus propter solam prohibitionem, sed quando sit validus, non obstante illa, quod jam habemus ex generali regula posita in cap. 25. Per hanc vero additur, illam universalem regulam nunquam pati exceptionem in legibus, quæ non constituunt actum in materia iustitiæ. Quod licet fortasse verum sit, non tamen solvit obiectionem factam de lege naturali, quæ interdum reddit nullum actum prohibitum, etiamsi prohibitio non pertineat ad materiam iustitiæ, sed honestatis, vel pietatis, aut observantiæ, ut est prohibitio matrimonii inter fratres, vel inter patrem, vel filiam, &c. Unde etiam relinquitur difficultas, cur non sit idem in lege positiva lata, v. g. intuitu religionis, si contingat habere causam perpetuam, seu eandem rationem in ipsa duratione actus seu eandem rationem in ipsa duratione actus seu effectus eius, quæ fuit in ipso fieri.

4 Alia regula eiusdem auctoris est. Quoties lex ita prohibet simpliciter actum certo generi personarum ut designet legitimum auctorem illius, consequenter irritare actum contra illam prohibitionem factum, etiamsi nihil aliud præter prohibitionem explicet. Non assignat autem generalem rationem huius regulæ, sed variis exemplis legum pertinentium ad testamenta, & alienationes, illam confirmat: ut sunt illæ, quæ prohibent aliquibus personis testari, vel designant partem legitimam, de qua testari possunt. Item leges, quæ prohibent alienare propter incapacitatem, iudicatam secundum aliquem modum a lege præscriptum. In hac vero regula in primis desideratur propria ejus ratio. Et præterea in multis legibus videri potest hæc

Regula secunda Vasq. tradita.

regu-

regula repugnare præcedenti. Nam iuxta hanc regulam lex prohibens minorem sedecim annorum profiteri, irritaret actum contra illam factum ex vi prohibitionis, etiamsi amplius non procederet, quia est lex prohibens actum certo generi personarum, ut regula dicit. Consequens autem & est falsum, ut constat ex iure antiquo, & repugnat priori regulæ, quia prohibitio non fit titulo iustitiæ, sed religionis. Quod si hæc regula restringatur ad legem prohibentem intuitu iustitiæ, sic non erunt ad rem exempla, quæ afferuntur de prodigo, qui prohibitus est alienare, quia illa prohibitio non fit titulo vitandi iniustitiam, sed vitandi prodigalitatem, & dissipationem bonorum. Et similiter lex prohibens minori, ne testamentum faciat, non irritabit testamentum, quia etiam lex non fit intuitu iustitiæ, sed convenientis dispositionis talium bonorum. Cur ergo prohibitio pura testamenti personæ minori facta irritat testamentum, prohibitio autem professionis, facta eidem non irritat professionem?

Regula Mendozæ

5 Unde Mendoza infra citandus, sentiens, legem civilem pure prohibentem aliquando irritare actum in conscientia, aliam distinctionem, ac regulam constituit. Distinguitque tres ordines legum, quædam sunt quæ respiciunt utilitatem eius, cuius actus prohibetur: aliæ, quæ respiciunt utilitatem alterius tertii: quædam, quæ publice utilitati consulunt. De primis affirmat, non irritare actum in conscientia, non solum pure prohibendo, sed etiam si addant clausulam irritantem, quam putat solum operari in ordine ad dandam, vel tollendam actionem in foro exteriori. De secundis vero, & tertiis legibus, ait irritare actus contra legem factos, etiam in foro conscientiæ, & per exempla, quæ adduxit, indicat, loqui de illis legibus, etiamsi pure prohibeant. Veruntamen primum membrum quoad posteriorem partem falsum est, ut constat ex capite præcedenti. Quoad secundum vero facile potest admitti, juxta generalem regulam nostram cap. 25. positam, quæ in talibus legibus non est cur patiatur exceptionem, cum sint iuris privati, nisi forte prohibitio pertineat ad defectum substantialem in forma actus, juxta dicenda in capit. sequenti. In secundo autem membro de legibus respicientibus utilitatem alterius, non video, quomodo fundari possit, quod plura prohibitio annullet actum: nam lex de se indifferens est, ut prætendat utilitatem tertii, vel tantum prohibendo actum vel etiam irritando. Ut si prohibeat clerico facere donationes probandas ob utilitatem pauperum, potest id facere, vel tantum prohibendo, vel etiam irritando: ergo ex illo fine non satis colligitur irritatio per solam prohibitionem, nisi addatur in lege aliquod verbum, quo significetur aliquid operari, ut contingit in exemplo de lege prohibente meliorare filium ultra certam quantitatem; ut capite sequenti dicam. Multo vero minus potest sustineri illa generalis regula in legibus prohibentibus aliquid propter commune bonum, quia etiam propter illum finem potest fieri prohibitio sine irritatione, ut patet in prohibitione ludi, vel donationum quæ fiunt ministris iustitiæ. Et idem invenitur in exemplo, quo utitur ille auctor de lege taxante rei pretium, & prohibente carius vendere: nam actus contra illam legem non est nullus: valet etiam venditio, licet iniusta sit, & relinquat obligationem restituendi excessum.

Mens auctoris

6 Dico ergo, legem pure prohibentem nunquam irritare actum, nisi vel ex ea constet, non solum prohibere actum, sed etiam impedire effectum, seu obligationem, quæ per talem actum induci poterat, vel aliquo modo constituat, aut supponat substantialem formam actus, & ob illius defectum actum prohibeat. Hæc assertio quoad regulam generalem satis est probata in prima assertione cum omnibus quæ in superioribus dicta sunt. Quoad priorem vero exceptionem declarabitur statim respondendo ad rationes dubitandi, quoad posteriorem vero in capite sequenti: & ratio in summa est, quia neque affertur exceptio, quæ ad illa duo capita non revocetur, neque alia regula occurrit, quæ constans esse videatur ad discernendum per legem prohibentem quæ irritet, vel non irritet ex vi prohibitionis. Et hoc etiam confirmat ratio dubitandi in cap. 25. posita, quæ semper habet vim, quam diu non datur alia ratio, ob quam sola prohibitio ad irritandum sufficiat, quando non habet locum adminiculum legis, *non dubium*; Denique patebit hoc magis respondendo ad rationes dubitandi secundo loco positas.

7 Ad comparationem ergo quæ fit cum lege naturali, negatur similitudo. Quia lex naturalis non tantum dictat, quid sit honestum, vel turpe in actione aliqua, sed etiam dictat quid tale sit in usu illius vinculi vel effectus, quem talis actus post se relinquere posset. Nam si talis usus habet turpitudinem intrinsecam eiusdem rationis cum turpitudine prioris actionis, tunc necesse est, etiam illum usum prohiberi ex vi eiusdem legis naturalis, & consequenter impediri effectum, seu vinculum, quod solum propter talem usum induci poterat. Nam si induceretur, esset etiam turpe, & contra rationem, quia esset iniquitatis vinculum, ut in exemplo de matrimonio inter consanguineos in primo gradu videre licet. At vero in lege positiva non procedit hæc ratio eodem modo, nisi sit tantum declarativa iuris naturalis: tunc enim reputatur tanquam eadem lex & ideo eadem erit utriusque ratio. Ut quando lex prohibet promissionem turpem ex parte obiecti, eo ipso annullat illam, vel potius declarat esse nullam, quia eadem turpitudo, quæ est in actu promittendi esset in obligatione ad rem turpem, si per illam induceretur, & ideo in præsenti non agimus de lege positiva declarativa iuris naturalis, sed de constitutiva novi iuris. Hæc autem lex non prohibet actum, quia malum, sed prohibendo facit, ut sit malus. Potest autem prohibere actum, & non prohibere, sed tolerare effectum eius, vel quia causa prohibitionis, quæ fuit in actu, cessat in effectu, vel quia licet duret, non ita movet ad prohibendum effectum, sicut actum, quia non apparet tanta indecentia, vel deformitas in uno, sicut in alio. Hoc patet exemplis supra adductis; nam lex prohibens contrahere matrimonium contra interdictum Ecclesiæ, non irritat illum, quia vinculum permanens, seu matrimonium in facto esse non est ita contra interdictum Ecclesiæ, sicut in fieri. Lex vero prohibens matrimonium inter cognatos ex solo catechismo prohibet actum, & non impedit effectum, etiamsi ille modus cognationis semper duret inter coniuges; quia lex humana solum reputavit illam, ut aliqualem indecentiam ad contrahendum de novo; non vero ad permanendum in matrimonio semel contracto.

8 Hinc vero colligimus, ubi constiterit, legem positivam prohibere non solum actum, sed etiam obligationem, & vinculum ex illo resultans, habere vim irritandi actum, quia tunc non solum actus, sed etiam obligatio erit mala, quia prohibita, obligatio autem prava, seu turpis esse non potest valida, quia esset vinculum iniquitatis: nam lex, quæ prohibet obligationem, prohibet multo magis, vel actum, ad quem est obligatio, vel saltem prohibet, ne ex obligatione fiat. Tunc ergo locum habet prima exceptio in assertione insinuata, si tamen illa dicenda sit exceptio, cum talis lex iam non sit pure prohibens actum, sed ultra progrediens ad effectum eius impediendum. Et ideo necesse est, ut talis extensio in lege sufficienter declaretur. Potest autem (quantum nunc occurrit) duobus modis declarari, unus est per verba expressa, & talis modus est sine ambiguitate, aut scrupulo; illa tamen verba regulariter coincidunt cum illis, quibus solent irritari contractus, vel formaliter, vel æquivalenter, & tunc talis lex non potest dici prohibens tantum, sed absolute irritans. Alius modus erit, quando ratio legis prohibentis magis, aut æque respicit effectum actus, quam ipsum actum, quia nimirum actus prohibetur solum propter vitandum talem effectum: nam tunc signum est, magis prohiberi ipsum effectum, iuxta illud, *Propter quod unumquodque tale, & illud magis*. Exemplum esse potest in lege prohibente apponere pœnam sponsalibus: ratio n. illius prohibitionis est, ut

Ubi constiterit legem positivam prohibere non solum actum, sed etiam obligationem ex illo resultans, habere vim irritandi actum

ut matrimonia sint libera, c. *gemma*, de sponſ. & ideo lex prohibens appoſitionem talis pœnæ, non ſolum negat actionem civilem ad talem pœnam extorquendam, ſed etiam impedit abſolute, ne ulla obligatio ad pœnam ex tali contractu naſcatur, quia ſemper talis obligatio obſtaret libertati matrimonii. Aliud exemplum eſt de lege civili prohibente promiſſionem revocandi teſtamentum, vel inſtituendi hæredem, quæ lex cenſetur irritans ex vi rationis prohibendi, quæ eſt, quia teſtamenta debent eſſe libera, iuxta l. 1. C. de ſacroſ. Eccl. & ita intelligitur communiter lex, *ſtipulatio hoc modo*, ff. de verbo. obligat. Et ſimilia exempla videri poſſunt in Bart. & aliis in l. *ſi quis pro eo*, ff. de fideiuſ. & Cov. in c. *quamvis pactum*. 2. p. in princ. n. 2. & 3. Eſt ergo verus etiam hic irritandi modus; neceſſarium autem eſt, ut ſatis conſtet de modo, & ratione prohibitionis: nam in dubio ſemper præſumitur pro actus validitate. Et hanc partem ſuadet etiam confirmatio prima ſupra poſita, cui propterea aliter reſpondere non eſt neceſſe.

Notandũ 9 Circa ſecundam autem confirmationem oportet advertere, aliud eſſe actum eſſe iniuſtum; aliud vero eſſe nullum: nam venditio ultra iuſtum pretium iniuſta eſt, & tamen non eſt nulla, etiam quando exceſſus eſt ultra dimidiam; non ſatis eſt ergo, quod lex prohibeat actum intuitu iuſtitiæ, ut illum irritet. Et ratio eſt, quia non obſtante iniuſtitia poteſt actus fieri cum ſufficienti voluntate ad valorem eius, & poſtea conſervari poteſt removendo iniuriam, ſeu reſarciendo iniuſtitiam factam, & ideo ſola iniuſtitia contra legem prohibentem non ſufficit irritare actum, licet ſufficere poſſit talis lex ad inducendam obligationem ad aliquam reſtitutionem faciendam. Sic lex taxans pretium rerum, licet prohibeat carius vendere, non poteſt dici irritans actum factum contra illam prohibitionem, quia (ut dixi) venditio valida eſt cum obligatione reſtituendi exceſſum. Solum videri poſſet probabile, tunc legem prohibentem intuitu iuſtitiæ irritare actum iniuſtum, quando iniuſtitia aliter reſarciri non poteſt, niſi annullando actum; tunc n. valor actus eſſet vinculum iniquitatis, daret n. licentiam permanendi in iniuſtitia, & ideo videtur prorſus impediri. Sed neque hoc poteſt in univerſum affirmari, quia ſi quis duxit unam contra ſponſionem alteri factam, iniuriam priori facit, quæ reſarciri non poteſt, ſi matrimonium ſubſequens validum ſit, & tamen non propterea lex prohibens tale matrimonium, irritat illud. Idem contingit in venditione, & traditione rei prius promiſſæ, vel venditæ alteri ſine traditione: nam poſterior contractus validus eſt, licet ſit prohibitus, & iniuſtus, ſive iniuria poſſit aliter reſarciri, ſive non: & ratio eſt, quia poſterior contractus cum traditione eſt poſterior priori, & diſſolvit illum, & ita licet in ipſo actu committatur iniuſtitia, nihilominus non continuatur, ſed ceſſat. Et illa, quæ ſemel facta fuit, reſtituenda eſt, eo modo, quo fieri poterit, quod ſi non potuerit, eſt per accidens, nec ſufficit ad annullandum actum. Igitur ex ratione iuſtitiæ, vel iniuſtitiæ per ſe tantum ſpectata non poteſt colligi, an lex annullet actum, ſed ſpectandum eſt ſemper, an verba, & ratio legis id requirant. Aliæ vero leges, de quibus in ultima confirmatione fit mentio, pertinent ad ultimam partem aſſertionis, quæ in ſequenti capite explicanda eſt.

CAPUT XXVIII.

Utrum ex vi iuris communis civilis, omnis actus factus contra legem prohibentem irritus ſit ipſo iure.

De lege, non dubiũ IN hoc capite explicanda eſt deciſio legis, *non dubium*, & doctrina Iuriſtarum illam explicantium; ad illã ergo breviter declarandam, dico primo, lex civilis prohibens actum ſimpliciter, & quoad ſubſtantiam eius, etiamſi pure prohibeat, & aliam clauſulam irritantem non addat, irritat illum. Hæc aſſertio videtur ſatis clara ex dict. l. *non dubium*. Nam in ea expreſſe annullantur omnes contractus contra legem facti, & poſtea extenditur deciſio illa ad omnium legum, tam antiquarum, quam novellarum interpretationes. *Ut* (inquit) *quæ lege fieri prohibentur, ſi fuerint facta, non ſolum inutilia, ſed pro infectis etiam habeantur, licet legislator fieri tantum prohibuerit, nec ſpecialiter dixerit, inutile eſse debere, quod factum eſt*. Quid clarius?

2 Veruntamen non obſtante hac verborum evidentia, quidam modernus Iuriſta conatus eſt hanc legem limitare, ut non intelligatur de omnib. actib. contra legem prohibentem, ſed ſolum de factis in fraudem legis. Sententia Ferdinãd. Mendozæ Diſtinguit n. ille duos modos violandi legem, unus eſt aperte, & clare agendo contra verba legis, qui ſimpliciter dicitur contra legem; aliud eſt ſervando verba legis, & fraudulenter agendo contra intentionem, & prohibitionem eius, qui dicitur in fraudem legis. Dicit ergo, Imperatorem in l. *non dubium*, ſolum de actibus in fraudem legis factis loqui, & illos irritare, non vero cæteros actus omnes, qui contra legem prohibente fiũt. Ducitur ex principio eiuſdem legis, *Non dubium eſt in legem committere eum, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem*. Ubi aperte loquitur lex de actu quod fit in fraudem legis, & ad hoc principium conatur cætera verba omnia accommodare. Et ideo (inquit) non dixiſſe Imperatorem, *ad omnes leges trahi imperamus*: ſed dixiſſe, *Quod ad omnes etiam legum interpretationes trahi generaliter imperamus*. Non ergo conſtituit regulam pro omnibus legibus prohibentibus aperte, & nude in ipſis verbis, ſed pro quacunque lege prohibente ſecundum veram interpretationem, vel e contrario pro quocunque actu facto contra legem, non aperte, ſed ſecundum falſam, & fraudulentam interpretationem.

3 Denique hoc confirmat ex lege originali, quæ fuit Theodoſ. Imperat. & habetur in Cod. Theodoſ. in lib. 1. Novellar. Theodoſ. qui habetur poſt finem Cod. tit. 4. Ibi enim conſtat, Theodoſium condidiſſe illam legem per occaſionem quorundam curialium, qui cum eſſent prohibiti, nec ad procurationes rerum alienarum accederent, ipſi conducebant illas fingentes conductionem non eſſe procurationem, quæ erat fraudulenta tranſgreſſio legis, cum conductio ſpecies quædam procurationis ſit. Et ideo de illis ſubiungitur in dicta lege originali, *priſtinæ legis laqueis fuiſse irretitos*, & poſtea ex illa occaſione decernuntur reliqua quæ in Cod. Iuſtiniano leguntur in dicta l. *non dubium*: recte ergo limitatur ad tranſgreſſione fraudulentas. Quod ſi obiicias, quia non minus, imo magis videtur violare legem qui aperte agit contra illam, quam qui ſub dolo, & fraudulenter; & ideo ſi lex irritat actum fraudulenter contra legem, multo magis irritare, quæ aperte contra illam fiunt. Obviatur obiectioni. Reſpondent in primis negando aſſumptũ, vel quia in tranſgreſſione eſt æqualitas, quia utroque modo agitur contra voluntatem legislatoris, & in fraudulentiam eſt exceſſus: vel quia id eſt magis pernicioſum reipublicæ, quia illo modo multiplicantur tranſgreſſiones, & minus vindicantur. Deinde reſpondet, quidquid ſit de comparatione tranſgreſſionũ, Imperatorem ibi de fraudulenta tantum egiſſe, quæ ad ſuum inſtitutum ſpectabat: aliud vero genus tranſgreſſionum reliquiſſe diſpoſitioni aliarum legum, quia ſatis eſſe poterat ex verbis manifeſta.

4 Sed licet hoc ingenioſe excogitatum ſit, tamen non ſolum non habet fundamentum in illa lege, ſed etiam intentioni, & verbis eius repugnat, ſive integra ſpectetur, ut habetur in Cod. Theodoſiano, ſive conciſa, ut in Iuſtiniano. Hoc ita declaro, quia licet verum ſit, occaſionem illius legis ſumptam eſse ex illo facto curialium, & ideo initium eius ſumptum eſse a deteſtatione eorum, quæ fiunt in fraudem legis: nihilominus in l. Theodoſ. de ipſis curialibus ſtatim ſubiungitur; *Attamen ne fraudis ſuæ velamine legis lateant contemptores, neve eis fucata ſuæ calliditatis excuſatio relinquatur: hac perpetua lege valitura ſancimus, conducendi quoque fundos alienos licentiam curialibus amputari, locatas res fiſci viribus vindicari. Conductor itaque locatori, vel contra locator conductori contra hanc legem nulla tenebitur actione*. Et deinde ſubiunguntur verba, quæ aliis prætermiſſis Iuſtinianus immediate ſubiunxit: *Nullum enim pactum, nullam conventionem, nullum contractum inter eos videri volumus ſubſequutum, qui contrahunt, lege contrahere prohibente*. In quo contextu prout apud Theodoſ. habetur, expendo, quod ante datam hanc regulam generalem Theod. expreſse

expresse prohibuit curialibus conductionem. Unde agendo postea contra illam legem, jam non agerent fraudulenter, sed aperte, & nihilominus statim annullat contractum, & utrique contrahentium denegat actionem, & pro ratione reddit regulam generalem, *nullum enim pactum*, &c. Ergo non agit iam solum de agente fraudulenter contra legem, sed etiam de violante illam contra expressa, & specifica verba eius, ut aperte etiam illa verba sonant, *qui contrahunt, lege contrahere prohibente*, quæ durissime detorquentur, ac limitantur ad solam transgressionem fraudulentam contra mentem legis, maxime cum in eadem lege sæpius repetantur, & ad prohibita expresse, & implicite extendantur.

Expenditur tex. in Iustin. 5 Unde ulterius expendo contextum Iustiniani: ille enim, videns hanc fuisse mentem Theodosii, præterquam misit omnia, quæ ad casum particularem de curialibus pertinebant, & regulam generalem tantum, ut nullus contractus contra legem prohibentem validus videatur, posuit: contractus autem contra legem prohibentem magis dicitur ille, qui est contra verba, & mentem legis, quam ille, qui est contra mentem verbis retentis. Et ideo in utroque textu extensio addita est *ad omnium legum interpretationes*, &c. quæ non ideo ita posita est, ut restringeretur ad fraudulentas legum transgressiones, sed potius ut ad illas ampliaretur. Cum enim decrevisset Imperator, omnem actum contra legem prohibentem esse invalidum, declarat, illud decretum trahendum esse ad omnium legum interpretationes, id est, ad omnia, quæ secundum veram mentem legum in eis intelliguntur comprehensa, licet verbis non satis exprimantur. Qui sensus manifeste patet ex ratione, & verbis subiunctis, *Vi legislatoris, quod fieri non vult, tantum prohibuisse sufficiat. Cæteraque quasi expressa ex legis liceat voluntate colligere*. Primum ergo omnium pro fundamento ponit, quod prohibitio sufficiat: ergo maxime sufficit, quando est expressa. Item totam efficaciam ponit in voluntate legislatoris: hæc autem magis resistit in prohibitione expressa. Denique ideo actus per fraudulentiam factus censetur irritus, quia ex legis voluntate reputatur quasi expresse prohibitus: ergo irritatio per se primo tendit ad expresse prohibita, & extenditur ad aliqua, in quantum censentur sub his comprehensa. Semper ergo, & ante omnia intelliguntur comprehensa sub illa lege, quæ contra legem expresse prohibentem fiunt, & ad instar illorum declarantur etiam irrita, quæ per fraudulentiã fiunt. Et ideo iterum in eadem lege repetitur, inutile esse debere quod factum est contra legem prohibentem, etiamsi legislator prohibuerit tantum, & non specialiter dixerit, si quid contra fiat, inutile esse debere. Et iterum præcipitur, ut quod fuerit subsequutum ex eo, quod lege interdicente factum est, cassum, & inutile sit.

6 Et ita etiam concluditur ratio hujus interpretationis, quia propter quod unumquodque tale, & illud magis, sed implicite prohibita irritantur per hanc legem, quia continentur in expressa prohibitione: ergo multo magis per eandem legem irritantur expresse prohibita. Neque contrariæ sententiæ fundamentum quidquam urget, quia hic sensus non minus colligitur ex originali lege Theodosii, quam ex compendiosa Iustiniani: nam licet occasio illius legis ferendæ sumpta fuerit ex fraudulenta cuiusdam legis transgressione, non propterea sola fraudolenta transgressio punita est, sed potius pena transgressionis aperte extensa est ad fraudulentiam. Et hoc ipsum tantum in initio legis significatum est, cum dicitur, *Nec pœnas incertas legibus evitabit, qui se contra legis sententiam sæva prerogativa verborum fraudulenter excusat:* non videtur ergo dubium, quin ex vi illius legis irritentur actus facti contra legem prohibentem, ubicunque lex illa obligare potest.

2. Concl. 7 Nihilominus dico secundo: Quamvis ex vi illius legis actus sit irritus ipso iure, nihilominus talis irritatio non obligat in conscientia, nec fit cum effectu, donec per iudicem declaretur. Quod probo primo ex principio supra posito de lege pœnali, quod pena etiam ipso facto imposita non incurritur ante sententiã. Nam hæc irritatio in illa lege lata pœnalis est: ergo non incurritur ante sententiam, ita ut contrahentes obligentur ad irritationem contractus, vel ad alios effectus in illa contentos. Minor patet, tum ex illis verbis eiusdem legis, *Nec pœnas insertas legibus evitabit*. Nam hoc positum fuit, tanquam fundamentum eorum, quæ dicenda erant. Item, quia illa irritatio posita est in odium transgressionis legis: ergo est pena: ergo in ea servanda est conditio penæ. Secundo idem persuadetur ex verbis eiusdem legis. Nam in primis Theodosius loquens prius in particulari casu de curialibus conducentibus res alienas, præcipit, *Locatas res fisci viribus vindicari*, unde potest recte colligi, ex vi talis legis non omnino annullari locationem, sed quasi confiscari. Deinde addit, *Nec locatorem conductori, nec conductorem locatori actione teneri*: negat ergo actionem non statim irritari in conscientia. Rursus consequenter subiungit, *Nullum talem contractum videri volumus subsecutum inter eos, qui lege contrahunt prohibẽte*: pondero enim verba illa, *videri volumus*, quia ad actum hominis convenientissime referuntur, & ideo in benigniori sensu sunt interpretanda: non enim dicunt actum absolute esse nullum, sed ita *videri*, id est, declarari, & iudicari debere. Et eundem sensum habent illa, *non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur*, utique in iudicio: nam hæc, & similia verba ad iudicium hominis referri solent. Denique huic interpretationi consonant verba Ioan. Papæ in cap. *vides*. dist. 10. *Quod contra leges accipitur, per leges dissolvi meretur*. Et in hac expositione illius legis consentit nobiscum quoad hanc partem Mendoz. supra, & inclinat Molin. tract. 2. de iustit. disp. 88. ad confirmationem primi argumenti. Alii vero antiqui confuse loquuntur: aliquando enim exponunt illam legem de nullitate ipso iure, aliquando vero de nullitate ope exceptionis, & si hoc posteriori modo intelligatur, clarum est non esse actum omnino nullum in conscientia, donec per exceptionem irritetur, in priori autem sensu videtur dicendum statim inducere obligationem in conscientia.

8 Unde obiicere possumus contra assertionem positam, quia videtur contradictionem involvere, quod lex irritet actum ipso iure, vel facto, & quod non statim obliget in conscientia. Nam si contractus, v.g. est ipso iure nullus: ergo nec transfert dominium, nec dat ius: ergo non reddit tutum in conscientia eum qui aliquid possidet ex vi talis contractus; ergo inducit obligationem in conscientia. Obiicitur Respondeo, negari non posse, inspectis verbis illius legis, quin inducent penam ipso iure latam, iuxta dicta supra de lege penali. Respondetur Quod patet ex illis, *Non solum inutilia, sed etiam pro infectis habeantur*, Et ex illis, *Sed & si quid fuerit subsequutum ex eo illud quoque cassum, atq; inutile esse perspicimus*. Nihilominus tamen dico, contrahentes non obligari illa lege ad exequendum in se talem penam, nec ad rescindendum contractum ante sententiam. Mens auctoris Idque clarius est, quando contrahentes consentiunt, & neuter ab altero petit dissolutionem, seu annullationem actus, quia hic neuter alteri facit iniuriam, & uterque videtur iuri suo cedere. Veruntamen etiamsi unus privatim petat, alius non tenebitur in conscientia, quia neuter tenetur in conscientia penam subire, vel admittere, donec per iudicem cogatur, ut in simili recte dixit Cast. lib. 2. de lege penal. cap. 2. corol. 3. Neque repugnant illa duo, scilicet, nullitatem ipso facto imponi, & non obligare in conscientia ante sententiam: nam in penis privativis, maxime quando requirunt actionem eius, qui punitur, frequentes hæc duo coniunguntur, ut in superioribus visum est.

9 Dico ergo, talem actum dici esse nullum ipso facto vel ipso iure, quia eo ipso quod fit contra legem prohibentem, est subiectus retractationi, & nullitati ab ipso puncto, in quo fit, ita ut licet multo postea tempore feratur sententia contra valorem actus, nihilominus sententia retrotrahatur usque ad illud tempus, in quo factus est, & consequenter revocet: & annullet omnes effectus eius, & auferat omnes effectus, & utilitates quas contrahens ex illo actu toto illo tempore consequutus est, quos tamen posset in conscientia retinere, si contra illum actum nihil in humano iudicio fieret. Quod autem hic modus irritandi actum ipso facto sit possibilis per legem humanam, per se notum videtur ex dictis de pena ipso facto imposita per Conclus.

per legem, nam hæc irritatio, de qua nunc loquimur, pœnalis est, ut declaravi. Quod vero de hoc saltem modo irritationis ipso facto loquatur lex *non dubium*, colligo primo ex illis verbis, quæ sunt in lege Theodosii, *Locatas res fisci viribus vindicari*, quæ plane indicant, res illas locatas, eo ipso manere confiscatas: confiscatio autem ipso facto incurritur, eiusque vis est, ut sententia declarativa talis delicti usque ad tempus commissi delicti retrotrahatur, licet ante sententiam nec possessionem auferat, nec omnino dominium tollat, seu impediat, & consequenter neque actum omnino annullet in conscientia. Secundo id colligo ex illis verbis utriusque codicis, *Nullum pactum*, &c. *videri volumus subsequutum*, Quæ ad minus habent hunc sensum quod iudex ita debet iudicare, & declarare illum actum, ac si nullus contractus, aut conventio per illum facta esset, & consequenter declarare debet, nullam obligationem, nullumve effectum habere potuisse, necesse est ergo, ut talis sententia retrotrahatur, quia declaratio fertur de ipso actu absolute, & consequenter ab eo puncto, in quo factus est.

10 Tertio id magis declaratur in illis verbis, *Huiusmodi facta non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur*: Dicuntur autem inutilia, quia nullum fructum parere possunt: revocanda sunt ergo a principio, alias non parum utilia esse possent. Et hoc explicatur, cum additur, *Sed, & si quid fuerit subsecutum ex eo, vel ob id, quod interdicente factum est lege, illud quoque cassum, atque inutile esse perspicimus*. Et eadem ratione dicuntur pro infectis haberi, quia ita de illis iudicandum est, ac si non essent facta, & consequenter omnes fructus auferendi sunt, &c. Atque hoc modo explicatur verbum illud in l. *iubemus*, §. *sane*, C. de sacrosf. Ecc. ubi alienatio bonorum ecclesiasticorum indebito modo facta, his verbis irritatur: *Qui hoc tentaverit, omnem fructum propriæ temeritatis amittat, & pretia lucris Ecclesiæ acquirantur, & prædia cum fructibus, pensionibus, accessionibus totius medii temporis vindicentur, ut tanquam penitus a nullo empta, vel vendita teneantur*. Ergo habere aliquid pro infecto, nihil aliud est, quam incurrisse ipso facto nullitatem, saltem fictione iuris. Nam, ut advertit Bart. in dicta l. *non dubium* hæc verba, *Pro infectis haberi, censeri*, & similia, secundum iuris fictionem significent, & ideo non repugnant naturali valori actus, imo illum supponunt, non solum quoad materialem actionem externam, ut Bart. interpretari videtur, sed etiam quoad moralem valorem, seu naturalem obligationem, si alia via non excludit, quia verba rigoris limitanda sunt ad proprium, & sufficientem effectum. Recte ergo exponitur illa lex de irritatione ipso facto, etiamsi actus non sit omnino nullus in se, & quoad naturalem obligationem, & consequenter optime conciliantur; quod sit irritus ipso facto fictione iuris, & nihilominus non inducatur obligatio in conscientia ad dissolutionem eius usque ad iudicis sententiam.

11 Sed obiici potest secundo, quia isto modo iam erant irriti actus facti contra legem prohibentem per antiquum ius ante tempora Theodosii; ergo maiorem irritationem addidit lex, *non dubium*, alias superflua fuisset: ergo non tantum inducit irritationem fictione iuris, seu in ordine ad sententiam iudicis, sed absolute, & in se, in ordine ad iudicium conscientiæ. Antecedens patet ex dicta l. *pacta, quæ contra*, C. de pactis, ubi dicitur, pacta, quæ contra legem fiunt, *nullam vim habere, indubitati iuris sit*: nam licet illa etiam sit lex Codicis, fuit lex Antonini Imperatoris multo antiquioris, & adhuc in eadem lege significatur, ius illud esse antiquius, cum dicitur, *Explorati iuris esse*, Neque dici potest, legem, *non dubium*, tantum fuisse declarativam iuris antiqui, & non constitutivam novi iuris. Nam oppositum indicant multa verba eiusdem legis, ut illud apud Theodosium, *Hac perpetua lege sancimus*, & illud, *Nullum pactum videri volumus subsequutum*, & illud, *Generaliter imperamus*, illa enim ver. *volumus, imperamus*, manifeste sunt condentis novum ius.

12 Ad similem obiectionem late respondet Mendoza, supposita sua interpretatione, & in summa dicit ex vi iuris antiquioris fuisse irrita facta contra legem expresse prohibentem, non tamen facta in fraudem legis tantum, & non contra verba eius, ut ipse longe petito principio declarat, legem autem, *non dubium*, addidisse irritationem actuum, qui in fraudem legis fiunt, & ita nec esse superfluam, nec declarativam tantum, sed constitutivam novi iuris. Quæ responsio subsistere posset, etiamsi non admissa priori interpretatione, dicendo, legem, *non dubium*, & renovasse antiquum ius, & illud amplius declarasse, & præterea illud extendisse dicto modo. Veruntamen existimo, responsionem illam neutro modo esse necessariam. Non enim pœnam illam, & irritationem, prout late est, ipso facto per legem, *non dubium*, in antiquiori iure reperiri, nimirum, cum illo addito, *Ut ea, quæ contra legem fiunt, inutilia, & pro infectis habeantur, licet legislator prohibuerit tantum, nec specialiter dixerit, inutile esse debere quod factum est*. Hoc enim est proprium additamentũ illius legis, propter quod principaliter condita videtur, quod in nullo iure antiquiori reperitur. Nam quod attinet ad iura Digestorum, licet sæpe dicant, *Turpes stipulationes nullius esse momenti*, *L. generaliter*. ff. de verbor. obligat. & pacta contra bonos mores inutilia esse. l. *stipulatio in hoc modo*. *L. Titia*, eodem tit. & l. *si quis inquilinos*, §. ult. ff. de legat. 1. ubi etiam additur *si quis scripserit contra legem aliquid, vel contra edictũ prætoris, non valere*. Licet hæc (inquam) & similia sint antiqui iuris, in eis tamen nunquam explicatur, solam prohibitionem legis sufficere ad irritandum actũ ipso iure modo explicato: tum quia cum dicunt, esse inutilia, vel non valere, intelligi possunt, solum in ordine ad civilem obligationem, vel ad dandam actionem civilem; tum etiam, quia illa iura semper loquuntur de actibus includentibus turpitudinem, ut sunt illi, qui respiciunt obligationem in futurum, & obligant ad aliquid agendum, quod sit turpe, vel lege prohibitum: talis enim pactio etiam ex natura rei irrita est, non in pœnam, sed quia materia ipsa est incapax talis obligationis. Quod patet ex l. *veluti*, quæ subiungitur post dictam l. *generaliter*, ff. de verbor. obligati. ubi ponuntur exempla turpis pacti, *Veluti si quis homicidium, vel sacrilegium se commissurum promittat*. Et similia sunt pacta contra bonos mores, de quibus aliæ leges loquuntur.

13 Solum oportet advertere, aliquando esse posse promissionem contra bonos mores naturales, & tunc omnino nullam esse, aliquando vero contra civiles tantum mores, & tunc satis esse, quod sit nulla civiliter: cum proportione enim intelligendum est. Et sic etiam in dicto §. ult. (quod de testamentis, & legatis tractat) tunc dicitur aliquid esse scriptum contra legem, quando testator iubet aliquid fieri contra legem, quod mandatum nullius momenti est. Et ita in his iuribus non habetur irritatio pœnalis, sed quasi intrinseca, & naturalis explicatur. Et eodem modo intelligo legem, *pacta, quæ contra* C. de pactis, in qua ideo hoc dicitur esse indubitati iuris, quia est magis naturale, quam positivum, & quia non est pœnale, sed intrinsecum actui. Et ita videntur exponi similia iura in c. ult. Extra de pact. ubi Gloss. late id declarat, & recte advertit, pactum turpe dici, vel quia est de re turpi quo ad factum ipsum absolute, vel quia est de re, quam non decet, nec expedit fieri ex pacto, vel obligatione, ut datio rei spiritualis, & similes, de quibus late diximus in l. 2. de iuram. Irritatio ergo pœnalis ipso facto inducta per legem tantum prohibentem non est antiqui iuris, sed per legem, *non dubium*, inducta est, quæ quoad hoc, & nova, & constitutiva, & non tantum declarativa fuit. Et ad hoc confirmandum valere possunt dicta Iurisconsultorum, quæ late refert Mendoz. supra: censebant enim legem imperfectam, quæ aliquid fieri vetabat, & factum non rescindebat, vel alia pena puniebat. Ergo signum est, ex vi iuris antiqui solam prohibitionem non induxisse pœnam irritationis, nisi illam expressisset, fuit igitur hoc novum ius.

Promissio cõtra bonos mores nullam est.

14 Tunc vero occurrit tertia obiectio: nam ex dicta explicatione sequuntur duo incommoda extreme contraria. Unum est, omnes contractus factos contra legem prohibentem præcise esse irritos ex vi iuris civilis, ipso facto, saltem modo explicato, quia videtur durum & incredibile. Sequela patet, quia lex illa genera-

3. Obiectio.

neralissime loquitur, & extendit decisionem suam ad omnium legum, tam antiquiorum, quam novarum interpretationes, sub quibus videtur comprehendere leges omnes, etiam post illam futuras. Nos etiam impugnavimus omnes limitationes, & distinctiones, quas Iuristæ adhibent; ergo erit regula indistincte intelligenda de omni lege prohibente, scilicet irritare actum, saltem ex institutione & interpretatione iuris civilis. Aliud incommodum est, quia sequitur nullum contractum irritari ipso facto in foro animæ seu conscientiæ, sed ad summum in ordine ad sententiam judicis, quod non videtur etiam admittendum, ut de aliquibus contractibus uxorum, minorum, tutorum, & aliis similibus communiores, & probabiliores ferunt opiniones. Sequela patet, quia lex civilis potest expressius irritare contractus, quam illa lex, *non dubium*; ergo si illa non irritat dicto modo, neque aliæ id facient. Hæ obiectiones postulabant multas & graves quæstiones, quas hic ex professo tractare non possumus, & ideo nunc breviter respondebimus: in fine autem regulas aliquas trademus, quæ aliis quæstionibus decidendis utiles esse possint.

15 Ad priorem ergo partem obiectionis Vasq. disput. 164. fatetur ex vi illius legis, omnes contractus lege humana prohibitos etiam esse nullos, & omnino irritos ipso iure, quod ipse (ut videtur) intelligit in conscientia, & statim absque alia declaratione vel sententia iudicis: unde a fortiori idem diceret de irritatione ipso facto, prout a nobis est explicata. Tres vero limitationes adhibet; prima, ut hoc intelligatur tantum in terris Imperii, quæ vera est, ut in quarta assertione dicam. Unde consequenter dicendum est, interpretationem illius legis prout ad alias extenditur solum adaptari posse his legibus, quas Imperator interpretari potest, ideoque ex vi illius non cadere interpretationem illam in iura canonica, neque in leges latas a supremo Principe non subdito Imperatori, ut in assertione tertia, & quarta explicabimus, & ita evitantur multæ instantiæ, & exempla superius adducta.

Leges irritantes posse cõsuetudine abrogari

16 Secunda limitatio est, ut hoc intelligatur, ubi lex illa viguerit: nam si per consuetudinem abrogata sit non habebit effectum. Quam etiam veram censeo: nam suppono, leges etiam irritantes posse consuetudine abrogari, ut infra lib. 7. dicemus, & ita potuit in hac contingere. Imo ita de facto esse, & consuetudinem contra legem illam præscripsisse opinatur Molin. ubi supra. Sed oportet advertere hanc consuetudinem non esse colligendam ex usu illorum regnorum, seu provinciarum, in quibus lex illa per se non obligat, quia consuetudo illarum regionum nihil operatur in terris Imperii, ut per se constat, & ideo nobis incerta est derogatio talis legis, quia usum, & mores illarum provinciarum ignoramus. Solum ergo dicere possumus, facile fieri potuisse, ut derogata fuerit, quia est nimis rigida, & multa nimis complectitur, cum leges prohibentes humanas actiones, & contractus plurimæ sint. Unde etiam fieri potuit, ut pro aliquibus actibus gravioribus fuerit recepta, & pro aliis derogata, sed hoc ad factum non pertinet.

17 Tertia limitatio est, ut intelligatur de lege prohibente simpliciter actum quoad substantiam ejus, vel ut dicam, quoad exercitium eius, non tamen de lege prohibente circunstantias eius, præcipue temporis, aut loci, quæ valde extrinsecæ sunt. Quam etiam admittendam censeo cum communi sententia, quia pene restringendæ sunt, & quia solæ priores leges dici possunt simpliciter prohibere actum: aliæ enim solum prohibent, ne hic, vel nunc fiat. Neque per hoc tollitur, quin possit lex irritare actum ratione talium circunstantiarum, sed dicimus id non fieri ex vi legis, *non dubium*, ac subinde per alias leges solum tunc fieri quando id sufficienter explicaverint: nam per solam prohibitionem circunstantiarum id non faciunt. Et ita supra circa tertiam limitationem hoc approbavimus. Instantiæ vero quæ fiebant contra alteram partem universalem, fere omnes sumebantur ex legibus canonicis, quæ non procedunt contra legem, *non dubium*, quæ civilis est, & de illis dicemus in cap. sequen. Aliæ vero de ludo, & de sententia conditionali, videntur mihi probare (quod diximus) actum non ita irritari per legem, *non dubium*, ut in se nullum valorem habeat, antequam per sententiam declaretur, seu annulletur.

18 Limitatio autem, quæ ibi additur de directa, vel indirecta prohibitione, non mihi videtur magni momenti, quia parum hoc referre videtur, si actus in se vere est prohibitus; imo hoc ipsum videtur excludi per ipsam legem, *non dubium*, quatenus decisionem suam extendit ad omnes legum interpretationes, omnesque fraudulentos modos violandi illas. Dixi denique sermonem esse de legibus prohibentibus actum quoad suum usum, seu exercitium, quia si lex permittat actum, & designet modum, solumque prohibeat actum aliter factum, iam illud pertinet ad illud genus prohibitionis, quod nos vocamus quoad specificationem, seu conditionatum, de quo dicendum est in c. 31. Denique dixi intelligendum hoc esse de circunstantiis, quæ sunt extra substantiam actus: nam si tantum sit circunstantia personæ, non sufficiet. Quamvis n. lex prohibeat actum tali, vel tali generi personarum, simpliciter prohibet actum, etiamsi non prohibeat omnibus personis, & habet locum interpretatio legis, *non dubium*, ut patet etiam ex casu particulari, occasione cuius lata est, sc. de lege prohibente curialibus tantum, & non omnibus, quia respective ille actus simpliciter est prohibitus in se, & in substantia sua.

19 Addo præterea, supposita nostra interpretatione ad dictam legem, acceptari etiam posse primam limitationem communem, ut habeat locum circa leges pure prohibentes, & non adiicientes aliam penam. Nam si legislator aliam pœnam addidit, videtur illa fuisse contentus; ostendimus autem irritationem introductam per legem, *non dubium*, penalem esse; non ergo existimandum est, voluisse Imperatorem multiplicare penas, sed loquutum fuisse de lege tantum prohibente. Atque hoc modo favet regula legis, *sanctio*, ff. de pœnis, quod *in huiusmodi pœnis generi per speciem derogatur*; lex autem, *non dubium*, quoad hoc generalitatem quandam continet per universalem quandam interpretationem aliarum legum; ergo si in alia lege est pena specialis imposita, impedit generalem penam, seu interpretationem. Et ita censuit etiam Rota 1. de appellat. in novis, decis. 64. n. 7. cum Cyn. Din. Barr. & aliis. Neque contra hoc obstant superius obiecta contra primam limitationem, quia illa videntur procedere ex natura rei, & supponendo, irritationem hanc non esse penalem: non autem fatemur, verbum, *prohibendi*, ex se non inducere hanc irritationem, & ut inducitur virtute legis, *non dubium*, esse penalem, & ita penam hanc oriri ex lege distincta ab altera prohibente, & non imponente aliam penam. Et ideo recte accommodatur prædicta limitatio.

20 Atque ita etiam in bono sensu sustinenda est altera limitatio de lege, quæ addit alium modum dissolvendi actum, vel verbum, quo magis valere significetur, quam lex, *non dubium*, permittat: nam tunc standum est speciali legi, quæ derogat generali, tum ratione specialitatis; tum etiam quia eo ipso non est tam perfecta, absoluta, & pura prohibitio, qualis in l. *non dubium*, desideratur. Neque contra hoc obstant obiectiones factæ contra quintam limitationem communem, quia illæ, vel procedunt contra eos, qui dixerint legem prohibentem ex se irritare, & non ex interpretatione, & additione generali cuiusdam legis civilis, vel certe sumuntur ex legibus, & materia canonica, quæ non sunt ad rem, ut diximus.

21 Preterea secunda distinctio communis quatenus generalem regulam admittit in lege habente perpetuã causam prohibitionis improbari non potest, dummodo intelligatur non ex natura verbi, *prohibendi*, nec ex quocumque iure, sed tantum ex civili, & communi, & ex vi dictæ l. *non dubium*. Nam si in aliqua lege habere potest suum effectum, maxime in lege habente causam perpetuam. Nec instantiæ in contrarium procedunt contra hunc sensum, quia ex iuribus canonicis desumptæ sunt. An vero perpetuitas hæc conferre per se possit ad irritationem, absque alia declaratione posita in lege dictum iam est. Limitatio vero, quæ altero membro, de legibus prohibentibus, &

& habentibus temporalem causam, ut in eis non procedat interpretatio legis, *non dubium*, non video quo sufficienti fundamento probari possit. Quia licet considerata sola vi prohibitionis illud sit verum, modo supra explicato, tractando de lege naturali: tamen stante iure positivo, non est necessarium, quia lex, *non dubium*, non consideravit causam prohibitionis, sed absolutam prohibitionem; potest autem esse absoluta prohibitio, licet causa sit temporalis. Item omnes tales transgressiones generaliter, & indistincte punit lex *non dubium*, & licet causa legis sit temporalis, nihilominus transgressio eius potest esse gravis, & digna tali pena, ergo. Denique hoc probat discursus factus contra illam limitationem secundam circa primum membrum eius. Nam licet instantiæ ibi adductæ sint sumptæ ex iure canonico, tamen possent similes prohibitiones fieri per leges civiles, & certe prohibitio facta curialibus in eadem l. *non dubium*, causam temporalem habuit, sc. ne solicitudo, & cura in illo munere impediretur, aut rectitudo everteretur: poterat n. officium esse temporale, & ita etiam causa esse temporalis. Quod si dicatur perpetua, quia quandiu durat officium, durat causa: hoc modo quælibet lex prohibens dicetur habere causam perpetuam, quia quandiu causa durat, ratio etiam prohibitionis permanet. Illam ergo limitationem quoad illam partem non admitto, sicut illam in simili non admittit lex, *stipuletur*, 35. ff. de verb. oblig. Similiter etiam non admitto 4. a Greg. Lop. positam de præiuditio contrahentium, vel tertii, quia nec fundamentum habet, nec l. *non dubium*, & verba eius, recte accommodatur.

22 Alia vero limitatio addi posset, sc. ut illa dispositio procedat in actibus, qui introducunt vincula dissolubilia & effectus habent revocabiles; non vero in his, qui semel validi irritabiles non sunt, ut sunt matrimonium, professio religiosa, & similes. Veruntamen hæc limitatio esset fortasse utilis, si dispositio illius legis ad jus canonicum extenderetur: nam in materia illius iuris inveniuntur huiusmodi actus indissolubiles: in actibus autem mere civilibus, & humanis non sacris, non invenitur illa irrevocabilitas, & ideo non est accommodata limitatio, cum dictum sit, dispositionem illius legis tantum ad materiam civilem extendi. Præterquam quod licet esset possibilis, non habet fundamentum in lege, nec fundamentum sufficiens: & contra illam procedit ratio, quam statim proponam. Alia denique limitatio esse potest, ut lex illa restringatur ad materias graves, in quibus prohibitiones sunt etiam graves, & ideo actus contrarii sunt digni tam gravi pena: nam iniusta esset lex tam graviter puniens leviores actus. Quæ limitatio probabilis quidem est; non videtur tamen necessaria, quia si actus prohibitus continetur in generalitate verborum dictæ legis, non est cur excipiatur a pena, quia si transgressio fuit levis, etiam irritatio eius erit pena levis, & ita semper servatur proportio, & æqualitas: si autem actus non est absolute prohibitus, quia non est materia ad civilem prohibitionem, tunc omnino est extra materiam illius legis, nec oportet de illo specialem exceptionem facere.

Satisfit 2. parti obiectionis

23 Ad secundam partem obiectionis Mendozæ supra dicit in primis, in dubio censendum esse, leges civiles non irritare actus simpliciter & in se, quoad naturalem obligationem, seu in foro conscientiæ, sed tantum dare, vel auferre actionem in ordine ad iudicium civile, & eodem modo irritare aliquos actus in ordine ad iudicis sententiam. Nec tamen negat, posse leges civiles illud facere, sed potius expresse id affirmat: requirit autem, ut satis clare lex declaret illam mentem suam, & illum effectum, quia si res maneat dubia, & obscura, semper interpretabimur, legem irritare meliori modo. Quam regulam ego veram censeo, sufficienterque posse probari ex dictis circa interpretationem legis *non dubium*. Obiectio autem facta videtur urgere, quia nunquam lex civilis censenda erit explicare sufficienter irritationem absolutam actus, i. quoad totum valorem, & obligationem naturalem, si lex, *non dubium*, hanc non explicavit. Respondeo tamen breviter negando sequelam, in multis legibus civilibus potest esse multo maior ratio intelligendi omnimodam irritationem, etiam quoad naturalem obligationem. Quæ ratio discernendi has leges partim ex verbis, partim ex materia desumenda est, ut supra explicuimus.

CAPUT XXIX.

Utrum ea, quæ fiunt contra legem canonicam prohibentem pure, sint ipso iure invalida.

Leges canon. prohibentes actu non irritant ipso facto nisi [illegible] de communi & ex communi Iurisperitorum & Theologorum Glossa

1 Ratio dubitandi posita est in c. 25. Qua non obstante dicendum est, actum huiusmodi non esse ipso iure irritum, quia leges canonicæ prohibentes actum directe, & in substantia eius, non irritant illum ipso facto, nisi ex aliis verbis, vel aliis particularibus signis constet de tali effectu. Hæc assertio sumi potest ex Glossa ult. in c. penul. de sponsa. impub. & videtur esse nunc communis sententia Theologorum, imo & Iurisperitorum: nam hac regula utuntur ad explicanda decreta Pontificum. Item hac regula utimur in explicandis penis, quæ ipso facto incurruntur: hæc autem irritatio annexa prohibitioni ordinarie pœna quædam est, & ubi non est pœna, est grave onus, quia non præsumitur in lege, nisi illud declaret. Ostensum est autem ex natura rei non declarari sufficienter per verbum prohibendi, nulla est lex canonica, quæ aliam vim, vel significationem illi verbo tribuerit; ergo. Atque hæc ratio probat de omni irritatione ipso facto, sive incurrenda per sententiam declaratoriam, sive ante illam. Denique hac ratione diligentissime observant Pontifices, & Concilia in suis decretis, ut quando irritare volunt, clausulam irritantem adiiciant, per quam etiam modum, & tempus irritationis declarent. Estque optimum exemplum in c. *statutum*, de rescript. in 6. ubi cum in §. *insuper*, & sequentibus acceptio munerum distincte prohibeatur legatis Apostolicis, postea in §. *si quid autem*, additur irritatio acceptionis per obligationem in conscientia ad restitutionem, quia nimirum censuit Pontifex solam obligationem non sufficere ad illam obligationem.

Pontifices & Concilia quomodo irritent in suis decretis

2 Dicunt vero aliqui, non hac ratione addi clausulam irritantem, sed ne contrahentes possint renuntiare iuri suo, quod facere possent, si lex tantum prohiberet, & prohibendo irritaret quasi in actu exercito, & non in actu signato, sicut per clausulam irritantem fieri videtur. Sed hæc ratio sine fundamento excogitata est, quia re vera additur illa clausula ad explicandum irritandi effectum, ut ex exemplo proxime allato manifeste patet. Est etiam falsa illa diversitas, quia sæpe non possunt contrahentes renunciare prohibitioni, etiamsi clausula irritans non addatur, ut patet in prohibitione Concilii Trident. de non contrahendo matrimonio, non præmissis denunciationibus; non n. licet sine dispensatione aliud facere, etiamsi contrahentes maxime velint suo iuri renuntiare, quia illa lex non est favor illorum, sed ipsius sacramenti, & boni communis. Cur ergo Concilium ibi non addit clausulam irritantem, & addidit illam in necessitate præsentiæ parochi, & testium, nisi quia hic voluit irritare actum, & non ibi? Idem explicatur optime ex capite, *non solum*, de regular, in 6. ubi prohibentur quidam religiosi, aliquem ad professionem admittere ante elapsum probationis annum, & professio aliter facta expresse irritatur, non tamen omnino, sed quoad talem religionem. Unde nec ex vi prohibitionis actus erat irritus, nec postea irritatur plus, quam exprimatur, & nihilominus tunc poterat illi legi renunciari.

Sixtus V. & Clemens 8. de professionib. quid statuerunt.

2 Præterea declaratur ex duabus constitutionibus a Sixto V. & Clemente VIII. editis. Sixtus enim prius prohibuit professionem fieri, nisi certo modo, & quia aliter factam valere noluit, clausulam irritantem addidit. Clemens autem postea prohibitionem confirmans irritationem abstulit; supponit ergo prohibitionem nudam non irritare, atque etiam supponi prohibitionem sine clausula irritante posse sufficere, ut illi renunciari non possit, nam in illa prohibitione ita est, ut per se constat. Idem videre licet in canonibus, qui prohibent aliquid recipere: nam quando volunt irritare

tare receptionem id explicant; quando vero non explicant, non censetur irratio, etiamsi talis sit prohibitio, ut partes illi renunciare non possint. Exemplum quoad legem irritantem sumi potest ex lege irritante receptionem simoniacam: de lege vero tantum prohibemus ex prohibitione non recipiendi in ordinatione in Trid.sess.21.c.1 de ref. cui legi non possunt partes renunciare, quia pro bono communi introducta est. Non est ergo illa ratio addendi clausulam, sed quia sine illa non fieret effectus. Nam potestas renunciandi aliunde nascitur, scilicet ex eo, quod lex sit in privatum beneficium, & favorem facta, cui renunciari quis posset, dum non impeditur, quod non tantum in lege prohibente, sed etiam in irritante locum non habet.

L. non dubium, quomodo a Greg. canonizata. 4. Contra hanc vero conclusionem urget objectio supra facta, quia lex, *non dubium*, canonizata est per Gregorium. Respondemus tamen, negando assumptum, quia Greg. nunquam acceptavit illam, ut in canonico jure habeat effectum, sed utitur illa ad effectum alterius legis etiam imperialis. Nam in illa Epist. 7. contra quoddam testamentum cujusdam Abbatissæ allegaverat Gregorius legem Justiniani Imperatoris prohibentis, monachos testari, & consequenter jubet retractari omnia per illud testamentum facta, & bona monasterio restitui, & ad hoc mandatum confirmandum subiungit: *Quia imperiali constitutione aperte sancitum est, ut ea, quæ contra leges fiunt, non solum inutilia, sed etiam pro infectis habenda sint*, ubi clare alludit ad legem, *non dubium*; & illi tribuit effectum a nobis supra explicatum, non tamen circa canones, sed circa alias leges imperiales.

c. quæ contra, quomodo intelligendum. 5. Sed instari potest ex cap. *quæ contra*, 64. de regul.jur.in 6. ubi pro regula statuitur, quæ contra jus fiunt pro infectis haberi debere. Atque ita videtur ibi canonizata regula legis, *non dubium*; unde, licet inde non colligatur irritatio omnium similium actuum ipso facto, & statim in foro conscientiæ, saltem sequitur, debere secundum jus Canonicum omnes tales actus per sententiam judicis ita tractari, ut ab initio pro infectis habeantur, & revocentur omnia, quæ ex illis processerant. Atque ita videntur intelligere regulam illam Dinus ibi, & Glossa, & alii Canonistæ. Alii vero declarant illam regulam de his, quæ sunt contra jus dans formam substantialem actui, ut Sanci. l. 3. de matrim. disp.5. n.4. ad 4. advertit. Sed hæc restrictio videtur nimia, & in textu non fundata, major autem videtur rigor prioris sententiæ, qui etiam in regula non explicatur, sed valde generaliter loquitur. Et ideo censeo, esse quidem applicandam ad omnia, quę contra jus fiunt, non tamen uniformiter, sed cum proportione juxta modum, quo acta fuerint juri contraria, seu juxta modum prohibitionis juris, cui actus contrariatur. Per illam ergo regulam magis videtur institui judex, quam privata persona, quia, ut supra ex Bart. dixi, actus factus contra jus per fictionem juris pro infecto habetur: fictio autem juris maxime solet in ordine ad judicium externum fieri, & ideo dum regula dicit, talem actum pro infecto habendum, judicem instruit, ut videat, in quo gradu actus sit contra jus, & ita illum puniat, vel retractet.

Quomodo declarandus actus nullus. 6. Potest autem actus esse contra jus, non solum cum fit, sed etiam postea cum impletur, & tunc omnino est declarandus actus nullus. Et fortasse de hoc maxime loquitur illa regula, sicut supra explicavimus legem, *pacta quæ contra*, unde hæc regula videtur desumpta. Et ita nullam facit difficultatem: nam retractatio talis actus non est ex vi legis positivæ, sed ex natura rei, quam lex declarat, ut supra dixi. Potest etiam esse actus contra ius irritans ipso facto, & tunc etiam retractandus est actus ab initio, vel nullus declarandus. Potest denique esse ius tantum prohibens & tunc poterit forte iudex dissolvere actum, & quoad hoc habere illum pro infecto, i.a tempore, quo per sententiam irritatur, non tamen poterit retrotrahi sententia usque ad initium actus, nisi lex talem pœnam per modum confiscationis ipso facto explicuerit. Intelligi etiam hoc debet de irratione, cuius actus capax fuerit. Interdum enim actus est indissolubilis quoad vinculum, qui irritari non potest, ut matrimonium, & tunc si fiat contra legem tantum prohibentem, non potest postea in se irritari; solet tamen secundum quid dissolvi, separando coniunges ad tempus, iuxta c. 1. de matrimonio, contracto contra interdictum Ecclesiæ, & similiter ordinatio recepta ab Episcopo non suo, & sine legitima licentia, licet sit prohibita, valet; irritatur tamen aliquo modo quoad usum ordinis ad tempus, iuxta c. *Episcopum in diœcesim*, 7.q.1. Alii vero actus, qui irritabiles sunt, licet valide fiant contra legem prohibentem, poterunt ratione delicti dissolvi, & ita haberi pro infectis ex vi illius regulæ. Quia tamen hæc irritatio non fit nisi in pœnam, quæ non designatur in illa regula, tanquam ex necessitate omnino imponenda, sed tanquam consentanea tali delicto, iuxta c. *vides*, d.10. ideo semper erit in prudenti arbitrio judicis spectare gravitatem culpæ, & an talis pœna illi sit proportionata, vel magis alia, iuxta occurrentes circumstantias, & tunc poterit sustinere actum, & punire delictum.

CAPUT XXX.

Utrum in regnis non subditis Imperio, contractus humani contra legem civilem pure prohibentem facti, sint irriti ipso jure.

1. RESpondeo breviter: Ubi non obligat ius civile commune, seu Imperatorium, leges civiles prohibentes actus directe, & in se ipsis, ac simpliciter per se non irritant ipso facto actus contra ipsas factos. Hæc assertio sequitur ex præcedentibus, quia talis irritatio, vel esset ex natura rei ex vi verborum talium legum, & hoc non, ut in prima assertione ostensum est, vel ex vi legis, *non dubium*, & hoc etiam non, quia non obligat in dictis regnis, ut supponimus, vel ex vi iuris Canonici, & hoc non, tum quia non datur tale ius faciens illam generalem interpretationem; tum etiam, quia licet esset, non obligaret in materia civili, nisi in terris propriis Ecclesiæ, vel denique ex vi alicuius legis talis regni facientis illam generalem interpretationem, & hæc ostendenda est, alias non est credenda, ubi autem fuerit, habebit in suo territorio illam vim, quam lex, *non dubium*, habet in terris imperii. Concl. negativa.

2. Hinc vero colligere possumus, in nostro Hispaniæ regno leges pure prohibentes non irritare actus, nisi per specialem clausulam id sufficienter declarent: & cum proportione iudicandum erit de aliis regnis iuxta illorum leges, & consuetudines. Atque ita de nostro regno sensit Molina tr.2. de iust. q.88. Vasquez disp.164.c.3. Ratio generalis esse debet, quia nulla lex est in Hispania, quæ ita generaliter interpretetur simplicem legum prohibitionem; ergo cum ex natura rei illa non sufficiat ad irritationem, non est ullum fundamentum ad talem interpretationem faciendam. Potestque hoc duplici usu confirmari. Unus est ipsorum Regum, quia cum volunt annullare actum, non sunt contenti prohibitione, sed specialiter declarant irritationem. Est accommodatum exemplum in li. 5. recopilat. tit. 2. l. 1. ubi postquam nonnullæ prohibitiones in dotibus, & donationibus inter sponsos latæ fuerant, subditur in hæc verba: *Et ut fraudes eviten tur præcipimus, ut omnes contractus, pacta, & promissiones factæ vi hujus legis nulla in se sint, & nullius effectus*. Immerito autem Mattienzo ibi in Glos. ult. addidit; idem fore, etiamsi hæc posteriora verba non adderentur: nullam enim legem regni ad hoc confirmandum adducit, sed tantum l. *non dubium*, de qua iam dictum est. Et l. *fraus*, ff. de legibus, ubi solum dicitur, peccari in legem per fraudem; de irritatione autem nihil dicitur. Addita ergo fuere illa verba in illa lege, quia necessaria erant ad dictum effectum. Alia consuetudo est ipsius regni; ita enim communi usu accipiuntur leges prohibentes accipere munera, vel ludere aleis, vel solvere amissa in ludo, pecunia credi-

ta,

ta, & similes, quando non addunt clausulam irritantem, quando illam addunt, verba ita observantur, ut non maior intelligatur esse irritatio, quam per illa significetur: & solum censeatur incurri per modum pœnæ, ac subinde cum modo, & restrictione legis pœnalis iuxta exigentiam verborum eius, ut supra dictum est.

Quomodo intelligatur lex de conventione cōtra bonos mores, aut contra legem regiam.

3. Obiici tamen potest ex legibus Hispaniæ, l. 28. t.11.p.5. ubi in fine dicitur, omnem promissionem, seu conventionem factam contra legem regiam, vel contra bonos mores, observandam non esse, etiamsi in illa fuerit addita pœna, vel iuramentum. Ubi Gregor. Lopez, n.7. videtur, legem illam intelligere iuxta l. *non dubium;* ergo illa lex operatur in regno Hispaniæ, & in illo inducet generalem interpretationem ad omnes leges prohibentes, quam lex, *non dubium*, introduxit pro terris imperii. Respondeo tamen, illam interpretationem non esse necessariam. Nam idem Greg. Lopez ad declarandam legem illam citat l. *si stipuler*, 35. ff. de verborum obligationibus, in qua manifeste sermo est de promissione contra legem, vel contra bonos mores obiective, id est, de promissione faciendi aliquid turpe, vel prohibitum per legem; hæc autem promissio dicitur non obligare, non quia prohibitio legis irritet actum, sed quia facit, ut actus sit pravus, & consequenter, quia natura sua promissio actus pravi est nulla, inde fit, ut talis promissio ex natura sua non obliget. Et hic sensus optime confirmatur ex eo, quod etiam addito iuramento dicitur lex illa non obligare, quia nimirum iuramentum non est vinculum iniquitatis, neque obligat ad rem turpem. Si autem sermo esset de lege tantum prohibente actum promittendi, vel paciscendi, non esset universaliter verum, non obligare, etiam addito iuramento, ut alibi ostensum est. Accedit, quod in illa lege non solum dicitur, tale pactum non obligare, sed etiam dicitur. *Non deve ser guardado*, id est, observari non debet, quæ verba significare videntur etiam obligationem non observandi: signum ergo est, loqui legem illam de promissione operandi contra legem, & ita nihil ad causam facit.

CAPUT XXXI.

Utrum lex dans formam actui humano semper irritet illum, qui fit sine tali forma, etiamsi clausulam irritantem non addat.

1. Diximus de modo cognoscendi irritationem per legem directe prohibentem, nunc superest, ut explicemus, quando lex, quæ dat formam actui, vel contractui, irritet consequenter actum sine tali forma, ac subinde contra talem legem factum. Aliqui enim sine limitatione, vel declaratione respondent, quoties lex aliquid præcipit pro forma contractus, irritare actum aliter factum, etiamsi clausulam irritantem non addat. Fundari hoc potest, quia forma est, quæ dat esse rei, quod principium cum proportione verum est, de forma morali respectu actuum moralium, *Quia defectus formæ prope substantiam rei destruit*, ut dicitur in l. *Julianus* §. *si quis*, ff. ad exhibendum. Unde est commune proverbium Juristarum, *Ex forma non servata resultat nullitas actus*. Quod sumi potest ex l,1.1. & 5. Cod. quando provocare non est necesse, quas late refert Gratianus c.ult.§. *diffinitiva*, 2.q.6.& ex aliis iuribus, quæ infra referemus, & ex Glossa juncto textu in c. *cum dilecta*, verb. *irritam*, de rescriptis. *nulli*, de rebus Ecclesiæ non alienand. n.7. & in c. *si quis*, eodem, n.4.& in c. *prudentiam*, de officio deleg. n. 5. & aliis Doctor. eisdem locis, & Decius cons. 261. n. 4. Aliaque refert Tiraquel. in leg. *si unquam* verb. *revertatur*, numer. 64.

Formæ etiam morales dant esse rebus moralibus.

2. Hæc tamen sententia non potest indistincte accipi: non enim omnis forma actus, etiam per legem ordinata substantialis est. Sæpe enim est accidentalis solemnitas, ut in sacramentis constat, & in matrimonio c. *nostrates* 30.q.5.& in sententia ferenda ex l. 1.C. de appellationib.& in Electionibus, ut c. *quia propter*, de electione. Omissio autem formæ accidentalis non tollit substantiam actus, & consequenter non annullat illum. Ergo non omnis corruptio formæ, seu non omnis formæ corruptio annullat actum; sed cum distinctione de forma substantiali, vel non substantiali. Atque ita tota difficultas quæstionis eo revocabitur, ut sciamus, quando forma lege præscripta sit substantialis, vel tantum accidentalis: non enim id distinguere facile semper est, præsertim cum contingat in eodem decreto, aut lege aliqua poni, quæ accidentalia sunt, & alia, quæ ad substantiam pertinent ut in d.c. *quia propter*, notat Gloss. verb. *sanior*, & verb. *viris*. Et in c.1. de electione, in 6. verbo, *formam*. Propter quod Doctores varias regulas assignant ad has formas discernendas, quarum præcipuas commemorabimus, quæ licet singulæ non sufficiunt, omnes tamen conferunt, ut ex omnibus simul formæ qualitas cognosci possit.

Omissio formæ accidentalis non tollit aut annu.

3. Prima regula est. Quando forma præscripta per legem continet naturalem æquitatem, tunc omissio ejus reddit actum invalidum, non vero alias si lex non habeat clausulam irritantem. Exemplum esse potest in forma judiciali, quæ habet, ut sine præcedenti infamia contra aliquem non procedatur, de illo in particulari inquirendo, vel quod accusatio in scriptis fiat, & denunciatio precedente monitione c. *inquisitionis*, de accusat. & c. *licet Heli*. de simon. cum similibus. Nam illa omnia nascuntur ex naturali æquitate, & ideo omnia substantialia reputantur. Potest autem prior pars hujus regulæ duplicem habere sensum. Unus est, ut intelligatur de æquitate necessaria ex se ad valorem actus, ita ut ejus omissio impediat ex natura rei valorem actus, & tunc a fortiori lex positiva ponens formam præcise fundatam in illa æquitate, ponit illam ut substantialem, ita ut omissio illius reddat actum nullum, quod ex se notum; quia talis lex non tam esset constitutiva, quam declarativa iuris naturalis, quando ibi intercedere supponitur. Unde ad cognoscendam talem legem, & ejus æquitatem, utendum est regulis supra positis de lege naturali: & ideo hic sensus non proprie spectat ad formam positivam de qua agimus. 1. Regula.

4. Alius ergo sensus esse potest de forma instituta in lege moraliter necessaria ad observandam æquitatem quia licet non intrinsece, neque necessario ex se illam contineat, nihilominus sine illa, vel nunquam, vel frequentius non servabitur æquitas, & cum illa frequentius servabitur. Et in hoc sensu est probabilis regula, maxime quando periculum illud fraudis, seu iniquitatis non solum imminet in ipso actu, sed etiam in valore, & effectibus ejus. Nihilominus tamen etiam hoc modo regula per se non est infallibilis, nec sufficiens: nam licet hoc sit magnum judicium, quod lex constituat illam formam, ut substantialem, solum non sufficit sine aliis conjecturis, vel maiori fundamento in verbis legis, ut ex dicendis magis constabit: unde certior est secunda pars negativa regulæ. Nam si forma non est de re per se admodum necessaria ad æquitatem, sed ad ornatum, vel ad melius esse, & alioqui non adduntur verba irritantia, non est unde illa forma possit iudicari substantialis. Secus vero erit, si lex addat clausulam irritantem, quia legis efficacia ad hoc extendi potest, & per illa verba satis significatur ille effectus, ut videbimus. 2. sensus.

5. Secunda regula est. Quando forma talis est, ut renuntiari non possit, substantialis est: si vero possit renuntiari, non erit de substantia. Insinuat Glos. in c. *de causis*, verb. *consensu partium*, de offic. delegat. sequitur Feli. in cap. *tuis*, de testib. num. 1. ubi refert Bald. & alios qui posteriorem tantum partem ponunt expresse. Cuius ratio esse potest, quia substantia, & essentia rei est immutabilis, & ideo si per voluntatem partis cedentis iuri suo potest actus valere sine tali solemnitate, signum est, illum non esse de substantia. Et consequenter e contrario, quando est tam necessaria, ut etiam per voluntatem contrahentium auferri non possit, magnum argumentum est substantialem esse. 2. Regula c. de causis

6. Tamen hæc etiam regula generalis non est, & quan-

Regula prædicta non est generalis. quantum attinet ad res morales parum habet utilitatis. Nam in primis circa priorem partem multæ sunt solemnitates actuum accidentales tamen, quæ tanta necessitate sunt præceptæ, ut non possint licite omitti, etiam ex voluntate operantium. Ut constat de solemnitate Sacramentorum accidentali, vel sacrificii Missæ, & de publicis denuntiationibus matrimonio præmittendis, & de forma pro excommunicatione præscripta in c. 1. de sententia excommunicationis in 6. Et ratio est, quia etiam præceptum de forma accidentali potest non respicere privatum commodum operantis, sed commune, vel rei decentiam, & æquitatem secundum se, & ideo non potest privatus operans illi renuntiare. Dices, quamvis non possit ita renuntiare ut licite illam omittat, posse tamen, ita ut valde. Sed hoc nihil juvat, quia illa renuntiatio nulla est, nullumque effectum habet: nam sive fiat, sive non fiat, idem erit, nam facta, & non facta renunciatione actus est validus, & utroque modo est peccaminosus. Si ergo tunc actus est validus, non est quia forma renuntiari possit, sed quia supponitur esse accidentalis, quod aliunde colligere necesse est.

7. Alteram etiam partem hujus sententiæ impugnat Panor. in d. c. *tuis*, de testib. Quia juramentum est de substantia testimonii judicialis c. *de testib.* eodem; & tamen per partes renuntiari potest d. c. *tuis*. Respondent Feli. & alii, juramentum esse quidem necessarium ad valorem testimonii, si partes non renuntient juri suo, nihilominus tamen non esse de substantia, quia absolute loquendo separari potest ab actu. Sed hæc speculatio parum refert ad rem moralem: hic enim de substantia vocamus quidquid tam necessarium est ad valorem actus, prout hic, & nunc fit, ut ejus omissio reddat actū nullum; loquendo autem hoc modo, argumentum convincit, aliquā circumstantiam posse esse necessariam, cui renuntiari possit, sicut erat annus probationis ante Concil. Trid. Unde in illo exemplo verum quidem est, juramentum non esse de substantia, seu necessitate omnis testimonii validi, quia potest aliquando esse validum saltem de consensu partium. Nihilominus tamen loquendo de re secundum se spectata, & integro persistente jure utriusque partis, sic dici potest juramentum de substantia testimonii, quia necessarium est ad valorem eius. Sicut etiam tempus præfixum a delegante, ut intra illud terminetur causa, absolute dici potest de substantia, quia post illud nihil valet processus, nisi partes consenserint intra dictum tempus in ejusdem prorogatione, ut dicitur in d. c. *de causis*.

8. Tertia ergo regula est: Quando lex instituit actum cum solemnitate ab ipsamet lege inventa, signum est formam esse substantialem, & absolute necessariam: secus vero quando forma illa additur actui prius instituto. Exempla esse possunt in formis sacramentorum, quæ sunt de substantia eorum, quia peculiariter a Christo Domino denuo institutæ. Item in legibus humanis sunt frequentia exempla de solemnitate alienationum in Clement. unic. de rebus Ecclesiæ non alienandis, c. *sine exceptione*, 12. q. 2. vel de solemnitate electionum in c. *quia propter*, de electione, & similib. Hæc vero regula in universum non satisfacit, tamen in uno sensu potest esse valde utilis. Prior pars declaratur, quia etiam accidentalis solemnitas potest aliquando simul cum substantiali institui, ut mixtio aquæ cum ipsa institutione Eucharistiæ incepit: & in consecratione altaris, aut calicis forte non tantum substantialis, sed etiam accidentalis solemnitas simul ab Ecclesia inventa, & præcepta est. Et e converso licet actus non instituatur de novo, forma substantialis ei de novo additur, ut in testamentis, alienationibus, & electionibus constat: & novissime in contractu matrimonii per Concil. Trid. id factum est. Et similiter forma antiqua, quæ antea substantialis non erat, potest per novam legem substantialis fieri. Annus enim probationis non ita erat de substantia professionis ante Conc. Trid. sicut modo est; erat tamen jam institutus, & suo modo necessarius: ergo in universum loquendo, signum illud nec necessarium est, nec sufficiens.

9. Explicatur vero altera pars, possetque esse nova regula. Quia quando legislator, qui invenit, & præcipit formam, dat etiam potestatem ad efficiendum actum, servata tali forma, magnum argumentum est, & secundum jus fere infallibile, talem formam esse de substantia actus, quando vero supponuntur potestas, & nova solemnitas additur, non censetur esse substantialis, nisi per specialem clausulam declaratur. 4 Regula. Priors valde communis, est, tenet Glossa in Clem. i. de jure patr. verb. *inhibentes*, ubi ait. Quando a principio datur potestas sub tali forma, defectum formæ irritare actum. Et idem sentit Felin. in c. *ex parte*, de const. in princ. Nam quia ibi Pontifex dat facultatem quibusdam personis conferendi certas præbendas cum consilio Episcopi, si conferant sine consilio Episcopi, dicit, collationem esse nullam, quia non servata est forma, cum qua data est potestas. Et idem habetur in c. *cum dilecta*, de rescript. Et recte probatur ex l. *cum hi*. §. *si prætor*, ff. de transactionibus. Et hoc confirmat optime exemplum sacramentorum: nam quia potestas, quæ in sacramentis exercetur, data est ab ipsomet auctore sacramentorum, forma ab eodem data substantialis est: solemnitas vero postea ab Ecclesia addita accidentaria est. Hinc etiam, quando potestas delegatur, & datur forma procedendi in causa, defectus talis formæ censetur actum vitiare, ut probat dictum c. *cum dilecta*, de rescript. ibi, *Propter quod processum ipsorum contra nostri formam rescripti, ac juris ordinem attentatum, irritum decernimus, & inanem*, & c. *venerabili*, juncta Glossa de officio delegat. ibi. *Quorum processus cassavimus, quia contra mandati nostri tenorem*, &c. ubi Glossa: *Cassavimus*, exponit, id est, *Cassos, & irritos denunciavimus*. Idem in c. ult. de restitut. spoliat. ibi: *Irritum judicavimus*, utique propter defectum in forma commissum: ratio vero est, quia potestas limitatur juxta formam præscriptam ab eo, qui potestatem dat: & ideo actus, in quo forma non servatur, excedit potestatem, & ita est nullus, tanquam sine potestate factus; ac proinde forma censetur substantialis. Quod intelligitur etiamsi non addatur speciale verbum irritans; in hoc enim est differentia inter hanc formam, & alias, quæ supponunt potestatem, quia ex speciali modo suo affert secum limitationem potestatis, & ideo non indiget alia particula irritante. Potestas limitatur secundum præscriptam formam illius qui dat potestatem.

10. At vero quando supponitur potestas, & præcipitur forma, seu specialis modus procedendi, si non addatur clausula irritans, forma consequitur accidentalis, & omissio illius non censetur irritare actum. Et ita tradit Glos. in d. verb. *inhibentes*, & Felin. cum aliis in d. c. *ex parte*, limitat. 2. Et sumi potest ex c. *dilectus*, 2. de præbend. & ex l. 1. de appellationibus, ubi sententia a Prætore lata, non servato ordine, dicitur iniusta, non nulla. Idem sumo ex l. pen. C. de sententiis ex breviculo recitandis: ubi sententia recitata sine scripto, licet antea esset contra formam, non censebatur nulla, donec ibi clausula irritans addita est. Quod optime fundatur in hac regula, quidquid dicat Tiraq. in l. ult. connub. Glos. 4. n. 6. Sic etiam forma servanda in ferenda excommunicationis sententia, c. 1. de sententia excommunicationis, in 6. accidentalis est, quia datur pro his qui jam habent potestatem excommunicandi, & non additur aliquid, quo major necessitas in tali forma significetur: ratio vero est opposita priori parti, quia hæc forma supponit absolutam potestatem, quæ poterat valide operari sine tali forma, & ideo si nova lex exprese non tollit, aut minuit potestatem, censetur actus ab antiqua potestate manare, & ita esse validus, licet indebito modo fiat propter solemnitatem, vel formam novam non servatam; ut ergo talis forma substantialis censeatur, necesse est, ut in lege exprimatur. Et fortasse ita factum est in c. *novit*, de his, quæ fiunt a Prælato sine consensu capituli.

Declaratio regulæ. 11. Declarari autem potest hæc regula ex alia, quam frequenter tradunt Juristæ (potestque etiam ad ea, quæ de legibus prohibentibus dicta sunt, deservire) nimirum, ubi lex formam constituendo, addit actum aliter fieri posse, inducere formam substantialem, sine qua actus non valet. Quæ regula si ve-

si vera est, habebit locum, etiamsi supponatur potestas ante formam instituta. Quia per additionem illius negationis: *Aliter non possit*, &c. non solum fertur simplex prohibitio, sed etiam limitatur ipsa potestas, vel potius aufertur respectu actus facti sine tali forma. Et hac ratione potest extendi hæc regula ad omnes leges prohibentes actum sub illa verborum forma: *Et aliter non possit*, vel simpliciter, *Nemo possit*, &c. Exemplum esse potest in lege prohibente maritum alienare dotem invita muliere, ut in §.1. Institutionum, quibus alienare liceat, &c. ubi ponitur verbum, *non posse*. Simile est de lege prohibente patrem meliorare filium ultra talem portionem hæreditatis, & in similibus, quæ loquuntur per verba potestativa, *possit*, vel *non possit*, ut videre licet in toto titulo 6. l. 5. recopil. legum Hispaniæ. Et idem est de legibus, quæ statuunt, minorem impuberem non posse contrahere, vel etiam puberem, si habeat curatorem, ut in l. 4. t. 11. p. 5. & l. 17. t. 16. & similes sunt leges, quæ taxant quantitatem rei, quæ donari potest, vel similes, quæ vel formaliter, vel virtute addunt clausulam, ut amplius non possit donari; & ideo dixi in c. 22. interdum legem prohibentem irritare actum prohibitum, licet non addat propriam clausulam irritantem, quia intelligitur prohibere propter defectum formæ, quam supponit, vel virtualiter constituit. Hoc enim intelligitur facere lex, quæ prohibet per verbum, *non possit*, quia cum potestas sit primum fundamentum valoris actus, qui negat potestatem, tollit radicem valoris, & consequenter excludit substantialem formam, quæ adhiberi non potest, nisi ab habente potestatem.

12. Hanc autem regulam de verbo, *non possit*, tradit Bart. in l. *cum lex* ff. de fidejussoribus, & in l. ult n. 6. ff. de feriis, & sequitur Felin. in d. c. *cum dilecta*, de rescriptis, in 6. verb *septimum signum*, & latissime locupletat Tiraq. in l ult. connub. Gloss. 4. per totam. Constituit autem Bart. quandam differentiam inter verbum *non potest*, quod est de præsenti, &, *non possit*, quod respicit futurum: nam in hoc posteriori dicit esse validam regulam, quia tunc negatur potentia etiam in futurum, quæ tamen non negatur per verbum præsentis. Sed hæc differentia nullius momenti est, ut notat Tiraq. supra n. 9. & Covar. in c. *quamvis pactum*, 2. p. §. 4. n. 4. cum Jason in l. *Gallus*. ff. de liber. & posthumis: & ratio reddi potest, quia lex semper loquitur, & ideo licet per verbum de præsenti dicat, *non potest*, semper hoc dicit, quando postea contractus fit, quia semper lex durat, & ita semper resistit actui auferendo potestatem, illa ergo distinctio nullius momenti est.

Exponitur verbum, non possit.

13. Potest tamen non immerito circa hanc declarationem dubitari, quia verbum, *non potest*, ambiguum est: sæpe enim non significat negationem potentiæ facti, ut sic dicam, sed iuris. Nam id simpliciter possumus, quod jure possumus, unde simpliciter dicimur non posse, quæ licite facere non possumus; ergo ex verbo, *non possit*, non satis colligitur impotentia annullans actum, sed tantum prohitio faciens, ut actus non liceat. Et sane Gloss. quæ ad hoc frequenter citatur in c. 1. de regul. jur. in 6. verb. *non potest*, solum dicit negationem additam verb. *potest*, inducere necessitatem obligationis, non tamen inde fit, ut inducat necessitatem impotentiæ ad oppositum actum quoad valorem ejus. Unde cum illo primo cap. dicitur, *non potest licite*, Glos. in verb. *licite*, notat, illud additum *licite*, superabundare, quia idem dictum fuerat per verbum, *non potest*, quia id possumus, quod jure possumus. Nam quæ contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est, ut dicitur in l. *filius*, *qui* ff. de conditionibus institutionum. Unde in c. *faciat* 22. dist. ait Aug. debere facere hominem pro salute alterius, quod potest, non tamen debere peccare pro alterius salute, quia nimirum illud non potest, quod non liceat: Et ita in c. *literas*, de restit. spoliat. dicitur, conjungem conscium de impedimento consanguinitatis, non posse alteri commisceri, quia licite non potest. Ergo cum verba legis, quæ rigorem continent, benignius sint interpretanda licet lex dicat, *non possit*, sufficienter intelligitur, i. *licite*; non ergo id sufficit ad irritandum sed ad prohibendum. Unde Bart. & alii citati pro illa declaratione videntur aperte fundari in regula legis, *non dubium*, quod facta contra legem prohibentem, sunt nulla. Supposita autem nostra sententia, & ubi lex, *non dubium*, non operatur, non videtur illa interpretatio admittenda. Atque ita ex vi illorum verborum non constituetur forma substantialis ad valorem actus, sed solum forma, seu modus necessarius ad honestatem actus, sive in ordine ad valorem substantialis sit, sive accidentalis.

Iudicandum de verbo, non possit juxta materiam, & circumstantias.

14. Hæc objectio apud me convincit, doctrinam, & regulam datam de verbo, *non potest*, non esse infallibilem, neque sufficientem, si præcise, & nude spectetur, sed esse materiam, & alias circunstantias considerandas, ut plenum judicium de sensu illius verbi feratur. Quod etiam sensit Covar. in dict. c. *quamvis* 2. p. §. 4. n. 10. qui aliam etiam ambiguitatem insinuat. Nam licet verbum, *non possit*, in lege positum referatur ad factum ipsum, seu valorem ejus, & non ad conscientiam, potest esse dubium, an tollat potentiam solum civilem, seu ad se obligandum civiliter, vel etiam naturaliter. Et ideo necessario sunt alia verba legis expendenda, & ubi illa defuerint, materia erit consideranda. Potestque in primis considerari, an actus, nisi forma præscribitur, pendeat ex potestate concessa, a Principe, vel republica, vel ab auctoritate iuris, ut est sententia, electio, alienatio bonorum communium, vel Ecclesiasticorum, & quælibet administratio publica, vel quæ publica auctoritate fit, ut est officium tutoris, seu curatoris, & similia; an vero sit actus propriæ auctoritatis, & dominii, ut est facere testamentum, alienare res proprias, &c. In priori enim genere actionum valde probabilis præsumptio est, ubi lex prohibet actum, vel modum actus cum clausula, *non possit*, vel *non possit aliter*, &c. limitare ipsam potestatem, ita ut actus aliter factus sit invalidus, tum quia videtur lex loqui de potestate, quam ipsa, vel princeps concedit; tum etiam, quia idem qui dat potestatem, censetur tunc ponere formam & ita procedit regula supra data, quod illa forma sit substantialis. Exemplum saltem a simili sumi potest ex l. ultim. C. de vendendis rebus civitatis, l. 11. ibi, *Non aliter, nisi imperiali auctoritate venduntur*, &c. Ubi Barr. notat, illam esse formam substantialem.

Quid dicendum quando actus est privati dominii.

15. At vero quando actus est privati dominii, qui de se non pendet a potestate concessa a lege, vel republica, diversa ratio est, tum quia ibi non est auferenda potestas, quæ a lege, vel republica proveniat, sed quæ unicuique vel jure naturæ, vel iure gentium convenit; tum etiam, quia ibi lex supponit potestatem ad actum, cui formam præbet, & ideo ex vi verborum non videtur esse forma substantialis, nisi per verba satis expressa declaretur, qualia non videntur esse sola illa, *aliter non possit*, nisi aliunde constare possit, intentionem legis esse limitare simpliciter potestatem operandi, & non tantum licite operandi, & ideo ordinarie addi solent verba irritantia ad hoc explicandum. Item si non addantur, aliæ circumstantiæ spectandæ sunt. Et in primis tota series verborum consideranda est, & præcipue an verbum, *non posse*, cadat super effectum, seu obligationem, quæ induceretur, si actus valeret: nam tunc signum est formæ substantialis. Ut cum dicitur, *sine expressione causæ non posse constitui obligationem*, *l. iuris gentium*. §. *non posse* ff. de pactis. Deinde inspiciendum, est, an juxta materiæ qualitatem, & usum per talia verba soleat auferri administratio bonorum, vel ita limitari, ut sine alterius consensu, vel sine facultate judicis fieri non posit. Nam tunc etiam censetur lex præscribere substantialem formam, vel auferre simpliciter potestatem moralem. Et ita contingit in legibus testamentorum, & alienationum, quas supra afferebamus. Nam licet dominia rerum sint de jure gentium quoad rerum divisionem in genere, nihilominus in particulari modus acquirendi, vel transferendi dominia, pendet multum ex jure humano, & ideo quando lex tollit potestatem donandi, aut absolute, aut sine alterius licentia, & consensu, vel negat facultatem testandi, vel instituendi hæredem, vel e converso, tollit potestatem instituendi alios præter istos, aut ex illis

meliorandi, nisi in tali parte, & similia, censetur substantialem formam præscribere, & simpliciter auferre potestatem, ac subinde invalidare actum. Denique consuetudo, & communis acceptatio legis in hoc, vel in illo sensu multum in hujusmodi dubio valere potest.

CAPUT XXXII.

Quomodo lex dans formam actui, & addens clausulam irritantem impediat valorem actus.

1. Regula recepta, &, moraliter loquendo, generalis, est: Si lex det formam, & addat clausulam, ut actus aliter factus non valeat, vel sit irritus, aut inutilis, vel quid simile; tunc forma est substantialis, & necessaria simpliciter ad valorem actus. Hæc regula communiter recepta est, & sumitur ex Gloss. in c. 1. verb. *ipso jure*, & in cap. *statutum*, in principio, verb. *committantur*, de rescriptis, in 6. Tradit Felin. in cap. *cum dilecta*, de rescriptis, nu. 6. verb. *quintum sig. um*, ubi alios refert. Et constat ex dictis de virtute legis simpliciter prohibentis cum clausula irritante actum: nam perinde est prohibere cum eadem clausula ne aliter fiat. Unde solum oportet advertere, necessarium esse, ut verba contineant irritationem de præsenti, seu ipso jure, quia alias non explicabunt necessitatem simpliciter ad valorem actus, ut statim magis explicabitur.

2. Adhibetur enim communiter huic regulæ declaratio, videlicet, ut procedat, quando solemnitas præscribitur, ut observanda in ipsamet effectione actus: tunc enim substantialis est, secus vero erit, si solemnitas supponat actum jam factum, quia tunc signum est, esse tantum accidentalem. Hanc declarationem posuit Barcol. in l. *universa*, C. de preçib. Imperatori offerendis, & in l. *si ita quis*, 135. §. *ea lege*, n. 5. ff. de verborum obligationibus, ubi in Scholiis multi alii referuntur. Sequitur Panormit. in dicto ca. *quoniam frequenter*, ut lite non contestata, num. 10. & ibi Felin. num. 4. qui alios refert. Alios etiam refert Tiraquel supra num. 4. præsertim Bald. in rubr. C. de rescind. venditione. Exempla prioris partis sunt, de solemnitate requisita in testamento efficiendo, capit. *cum esses*, de testamentis l. *hac consultissima*, C. qui testamenta facere possunt. Ubi certus modus, & numerus testium ad testamentum postulatur ipsomet actu. Idem est de solemnitate ad electionem requisita dicto c. *qui propter*. Alterius vero partis exemplum est in lege postulante, ut donatio facta insinuetur, vel quod ex re vendita talis gabella solvatur, alias non sit venditio: ratio autem prioris partis est, quia quando forma in ipsomet actu postulatur, & additur, ut actus alias factus, *non valeat*, ipsa immediate resistit valori actus. Et ideo talis forma substantialis censetur, prout nunc loquimur. Alterius vero partis ratio est, quia quando conditio est posterior, supponit actum factum sine resistentia legis, & consequenter validum: ac proinde licet postea videatur illum irritare propter subsequentem omissionem, illud est per modum cujusdam pœnæ. Et ideo non statim habet effectum, donec applicetur pęna, nisi lex expresse verbis majorem rigorem declaret, juxta regulas supra positas de lege pœnali.

3. Et propterea dixi, hanc declarationem intelligendam esse, quando lex addit absolute verbum, *aliter non valeat*, aut aliud simile, quia si non addat hujusmodi verbum, etiamsi in ipsomet actu solemnitatem apponat, non sequitur esse substantialem: nam etiam forma accidentalis potest interdum requiri in ipsamet rei effectione. Exemplum esse potest de juramento a judicibus præstando in principio litis, juxta legem *rem non novam*, C. de judiciis. Quod in ipso actu postulatur, & tamen, licet omittatur, actus est validus, ut ibi Gloss. ultim. notat. Idem est de forma servanda in ferenda sententia excommunicationis, juxta cap. 1. de sententia excommunicationis, in 6. & ita loquuntur citati auctores. Qui tamen videntur aliud membrum omisisse: nam interdum solemnitas requiritur ante actum, ut in alienatione rerum Ecclesiasticarum prærequiritur tractatus: in electione vero inquisitio, vel informatio. Existimo autem juxta mentem horum auctorum, hanc solemnitatem antecedentem comprehendi in primo membro tanquam pertinentem ad substantiam actus. Quod sensit Bart. supra, & in l. *ita quis*, §. *ex lege*, ff. de verborum obligationibus, expresse Felin. in dicto cap. *cum dilecta*, num. 6. verb. *& hinc est*. Et ratio est, quia tunc actus censetur moraliter incipere a tali solemnitate antecedente, & jam tunc lex resistit actioni, si aliter fiat. Sic ergo declarata hæc limitatio, & doctrina probanda videtur, & quoad secundum membrum de conditione subsequente, est favorabilis, & non indiget nova expositione.

4. Circa alterum autem membrum de forma requisita in ipsomet actu cum clausula irritante, occurrere possunt quæstiones. Una est, an irritatio illa intelligatur ipso jure induci statim, & ante omnem sententiam, vel requiratur sententia saltem declaratoria talis defectus. In qua breviter dicendum est, irritationem hanc regulariter non esse pœnalem, ut per se constat, quia per se imponitur, vel potius sequitur ex defectu formæ, etiamsi culpa non intercedat; nihilominus aliquando posse esse in pœnam. Exemplum sumi potest ex cap. *novit*: de iis, quæ fiunt a prælato sine consensu capituli. Ubi præcipitur Episcopis, ne instituant, vel destituant Abbates sine suorum fratrum consilio, & assensu, & postea irritantur actus illi, si aliter fiant, ubi Gloss. ult. notat, illas irritationes esse ipso jure, male autem illas fundat in l. *non dubium*, quia (ut supra dixi) parum illa confert ad canones interpretandos: sunt ergo ipso jure, quia ibi satis exprimitur. Quod autem illa irritatio fuerit pœnalis, clarius colligitur ex integra in coll. 1. l. 3. tit. 9. c. 4. ubi sic dicitur. *Quod si forte contra prohibitionem nostram attentare præsumpseris, nos tales institutiones, &c. auctoritate Apostolica cassamus, & omni robore, & stabilitate carere decernimus*. Pondero enim verbum, *præsumpseris*: ex illo enim satis constat, irritationem ferri in odium inobedientiæ, & transgressionis.

Irritationem d aliquando esse pœnalem, ut plarimum non esse.

5. Quando ergo irritatio non est pœnalis, clarum est non esse necessariam sententiam ullam, ut actus sit nullus, eo modo, quo per legem irritatur. Quia ad illam nullitatem per se non requiritur culpa, sed defectus formæ sufficit, nec est ulla ratio, cur sententia necessaria sit, nisi in ipsamet lege formaliter, vel virtute postuletur, juxta ea, quæ in sequenti quæstiuncula dicentur. At vero quando est irritatio pœnalis, videri potest probabile, applicandam esse regulam legis pœnalis, scilicet, non incurri ante sententiam, declaratoriam, etiamsi ipso jure lata sit, licet retrotrahenda sit postea sententia usque ad initium actus. Nihilominus tamen quia hæc pœna non est pura pœna, sed includit etiam defectum substantialis formæ, ideo regulariter loquendo, probabilius videtur incurri statim ex illo capite, licet ratio pęnæ non sufficeret. Dico autem *regulariter*, quia ex verbis legis poterit forte interdum exceptio fieri, ut in dicto cap. *novit*, verbum illud, *præsumpseris*, indicat (juxta communem doctrinam) pœnam illam non incurri, si defectus committatur sine præsumptione ex ignorantia, vel alia simili negligentia, & consequenter indicat, illam solemnitatem non esse substantialem, sed esse tantum requisitam sub illa pœna, & ideo probabile est, tunc non incurri ante sententiam declaratoriam.

In irritatione pęnali non esse opus sententia, ut actus sit nullus.

6. Alia quæstio esse potest, an hæ leges irritantes ex defectu formæ, irritent omnino actum, etiam quoad obligationem naturalem in conscientia, vel tantum in foro exteriori. Sed de hac quæstione multa sunt tacta in superioribus, & in tractatu de juram. l. 2. Et vix potest in ea generalis regula statui, quia possunt leges utroque modo ferri, & ideo verba earum, & materia, ac circumstantiæ consideranda sunt, ad discernendum irritationis modum, ut sumi potest ex Cov. in cap. *quamvis*, 2. p. §. 4. & Molina tractat. 2. de justit. disputat. 81. & 88. Quod maxime locum habere censeo in legibus civilibus: nam leges divinæ positivæ institu-

An præd. leges irritent in conscientia.

tuen-

tuentes substantiales formas aliquorum actuum, clarum est consequenter irritare statim, ac ipso facto, & in conscientia actum, cui deficit talis forma, integra ut patet ex materia de Sacramentis, & sacrificio. Deinde idem sentio de legibus canonicis, quatenus instituunt formas similes, maxime si attingant sacramentorum materias aliquo modo, vel etiam sacramentalium, proportione servata. Ita videre licet in solemnitate substantiali requisita ad contractum matrimonii ex institutione Concilii Tridentini. Idemque sæpe disponunt jura in ordinationibus, quas irritant, si absque tali, vel tali modo fiant, cap. *alienationes.* 12. q.2. cum similibus. Sed ibi irritatio accommodanda est materiæ: nam est tantum quædam suspensio, ideoq; si ipso facto imponitur, statim sine alia sententia incurritur tanquam censura. Idem etiam observari potest in consecrationibus, aut benedictionibus ab Ecclesia institutis, ut in prima tonsura, in consecratione altaris, aut calicis, quia si non serventur formę ab Ecclesia institutæ, nullæ erunt, & iterandæ sunt absque alia declaratione, nec antea licebit uti talibus rebus ut benedictis, aut consecratis. De aliis vero actibus magis temporalibus, aut externis, ut sunt alienationes, & electiones, & judicia, &c. videri potest res magis dubia, nihilominus idem dicendum censeo, quia hæ leges non fundantur in propria præsumptione, ut dixi, & ita directe intendunt veritatem, aut nullitatem actus in se, non in ordine ad solam probationem, aut actionem in humano judicio.

Actus irritos iure civili ex defectu for. sępius in conscientia irritos esse.

7. In legibus autem civilibus facilius id potest accidere, quia in illo jure præcipue intenditur exterior pax & gubernatio, quæ per judices exhiberi solet. Nihilominus tamen frequentius verum esse existimo, contractus, & actus irritos jure civili ex defectu formę in conscientia irritos esse, præsertim quando pertinent ad publicam administrationem, ut sunt sententiæ, electiones, & similes; quæ a legibus ipsis, & potestate publica multum pendent, & ideo si lex ipsa resistit irritando, statim operatur, quia ita expedit communi bono. In aliis vero legibus, quæ magis consulunt commodis singulorum, & ponunt formam contractibus, testamentis, & similibus, aliquando solent leges non irritare obligationem internam, nec impedire naturalem valorem actus, sed tantum vel negare actionem in judicio, vel irritare instrumentum sic factum, vel scripturam, ut non faciat fidem in judicio, aliquando vero omnino irritant actum, etiam quoad valorem naturalem. In quo verba legis rigorose pesanda sunt & stricte semper sunt interpretanda, quia materia est odiosa. Semper tamen verum existimo, esse licitum in conscientia, uti his legibus ad irritandos actus, & eum, qui ab aliqua obligatione, vel promissione excusatur, vel rem aliquam per sententiam justam secundum illam legem latam obtinet, tuta conscientia rem obtinere; & a solutione obligationis excusari, quamdiu lex civilis per canonicam non est derogata, & tamquam justa in suo foro servatur. Quia licet fortasse lex per se solam non tollat omnino obligationem naturalem, dat potestatem judici, ut omnino irritet actum, & consequenter tollat illam, vel mutet rei dominium, nam hoc non excedit potestatem legis civilis, & supposita tali lege, necessarium est, ut servari possit sine occasione justitiæ, & peccati. Ut v.g. in lege statuente solemnitatem testamenti, licet demus per se solam irritare testamentum, non tamen voluntatem defuncti, & ideo posse hæredem institutum in testamento minus solemni tuta conscientia retinere hæreditatem, quamdiu ab illo non exigitur, quia moraliter certus est de voluntate defuncti; nihilominus is, qui ab intestato deberet succedere, poterit tuta conscientia litem movere, & postulare hæreditatem, & si obtinuerit, retinere illam, quia lex hoc illi concedit, & saltem per sententiam efficaciter applicatur. Et per hæc alia similia, in quibus magna est varietas opinionum, probabiliter conjectari possunt.

Quæ corruptio formæ sufficiat ad annullandum actum.

8. Ultima quæstio esse potest, quanta corruptio substantialis formæ sufficiat, vel necessaria sit ad annullandum actum, est enim talis forma divisibilis, & plura verba, actiones, aut testes, vel quid simile requirit. Unde omitti potest, vel in totum, vel in parte, aut gravi, aut levi. Et quidem si omittatur omnino, vel in parte gravi, certum est, annullari actum. Dubium vero esse solet, quando id, quod omittitur, leve est, aut nimium. Aliqui enim existimant, tunc actum non irritari quia in moralibus parum pro nihilo reputatur. Ita sentit Molina tract. 2. de justit. disputation. 81. in fine, & refert Molinam l. 2. primogen. cap. 6. num. 33. cum Bart. & aliis dicentem, omissionem modicæ solemnitatis non vitiare, & idem sentit Alvar. Valasc. tom. 1. in consil. 52. num. 8. ex l. uni. §. ult. ff. de ventre inspiciendo, ibi. *Quale est enim, si quid ex iis, quæ leviter observanda prætor edixit, non sit factum.* Et hanc sententiam referens Gregor. Lopez. in l. 5. tit. 6. part. 6. Gloss. 4. eam non improbat. Hoc etiam videtur supponere Felin. cum multis, quos refert in cap. *ex parte*, de constit. n. 5. in princ. Quod si inquiras, quæ omissio solemnitatis sit levis censenda, respondent, hoc esse arbitrio prudentis relinquendum.

Sentiunt in hoc parum pro nihilo reputandū.

9. Contrariam sententiam, scilicet, actum vitiari, & irritari ex quacumque omissione formæ substantialis, vel partis ejus, tenent plures antiqui, quos supra refert Gregor. Lop. sup. Alber. Angel. Joan. Andr. in quorum sententiam ipse inclinat. Tenet etiam Azor. to. 1. l. 5. c. 28. §. *animadvertendum*. Exempla vero ponit, si in testamento unus testis, vel in electione unus ex electoribus deficiat. Quæ quidem indubitata sunt, ut per se constat, & tradunt Dec. in l. *hac consultissima*, C. qui testamenta facere possunt n. 12. responderi tamen non immerito potest, illam non judicari prudenter levem solemnitatem, sed valde gravem. Aliud exemplum est, quia inversio ordinis præscripti ad procedendum, ut in petendo consilio ante, vel post actum: nam videtur levis defectus, & nihilominus irritat actum, iuxta c. *cum dilecta*, de rescrip. Sed hęc etiam non reputabitur levis omissio, quia propter consilium potuisset sententia mutari, ut notavit Felin. in c. *ex parte*, supra citato. Aliud exemplum potest sumi ex l. *cum hi*, §. *si prætor*, ff. de transaction. ubi non solum dicitur esse transactio nulla, quando Prætor eam permittit sine causę cognitione, *sed etiam* (inquit) *si non de omnibus inquisierit, quæ oratio mandat; hoc est, de causa, de modo, de personis, quamvis de quibusdam quæsierit.* Ergo quidquid prætermittatur de forma substantiali, vitiatur actus. Et ad hoc facere potest, quod essentia rei consistit in indivisibili, ut Philosophi dicunt: sic ergo forma consistit in integritate: & ideo parvus defectus vitiat illam, ut significavit etiam Bald. in ca. *cum alio*, de rescriptis, n. 4.

Actum irritari in quacūque omissione, tenent antiqui.

10. Hæc ergo sententia videtur practice securior, maxime quia si hoc relinquitur arbitrio prudentis, multum enervantur leges formam substantialem instituentes: vix autem potest alia regula dari, si semel datur locus, seu licentia aliquid excipiendi. Non displicet autem distinctio, quam tradit Felin. ex Bart. & Imol. in c. *cum dilecta*, de rescriptis n. 6. §. *tertium signum*, scilicet, ubi constat, ordinem esse substantialem, omissionem ejus indistincte vitiare actum, sive leve, sive grave præjudicium parere videatur: si autem sumus in dubio, tunc posse distingui inter leve, & grave præjudicium. Idem enim merito dici potest in omni dubio de forma substantiali. Applicari etiam in præsenti potest cum proportione doctrina, quæ de mutatione in forma sacramenti tradi solet: nam si sit formalis, ut sic dicam, semper vitiat actum, id est, si mutet, vel corrumpat sensum verborum, etiamsi hoc contingat per unius tantum literæ mutationem: si vero sit mere materialis, non vitiat, id est, si verba eandem significationem retinent. Tunc enim semper mutatio, vel omissio gravis est, etiamsi circa rem parvam esse videatur: ę contrario vero posterior mutatio dici potest levis, etiamsi in re sensibili maior appareat. Ita ergo in præsenti, si omissio in re, quæ videtur parva, fit contra intentionem, & mentem legis, tunc semper vitiat, & non est censenda levis, sed gravis, quia multum interesse potest: si autem non solum est materialiter levis circumstantia, sed etiam parum videtur referre ad finem legis, tunc non videtur vitiare quia quasi nihil reputatur. Et ita possunt conciliari dicti auctores: nam si attente considerentur exempla

Sent. tūtior. securior.

Mutatio corrumpens sensum verborum semper irritat actum, licet fit mutatio unius tantum literæ.

quæ

quæ afferunt, seu occasiones in quibus loquuntur, videntur in prædicto sensu fuisse loquuti.

CAPUT XXXIII.

Quando lex irritans incipiat efficere hunc effectum irritandi actus.

1. QUamvis superius dictum sit de promulgatione legis; tamen quia nonnullæ leges irritantes censentur in hoc habere aliquid speciale, explicandum in præsenti breviter est. Primo ergo suppono, legem irritantem non annullare actum, donec solemniter promulgata sit. In hoc omnes conveniunt: & ratio est, quia ante talem promulgationem non est lex. Dices: hoc esse verum quoad vim obligandi, quia obligatio fit mediante notitia, quæ per promulgationem datur: non est autem idem de virtute irritandi, quia irritatio non pendet a notitia, & ideo fit etiam contra ignorantes, ut supra diximus. Respondetur, quamvis in hoc sit aliqua diversitas, quia irritatio in particulari non fit per applicationem conscientiæ, sicut obligatio: nihilominus in hoc conveniunt, quod utraque fieri debet per publicam, & notoriam regulam, & consequenter omnibus propositam, quod non fit, nisi per promulgationem. Et ratio est, quia etiam lex irritans est generalis regula actionum humanarum, & ideo per se loquendo debet esse justa, ac subinde publice posita, etiam ut irritans, quia necessarium est, ut homines sciant, quomodo possint, ac debeant actiones suas facere, ut validæ sint, alioquin infinita incommoda in communitate sequerentur, & ideo ex natura necessaria est promulgatio legis, etiam ad hunc effectum.

Lex irritans est generalis regula actionum, & proinde debet esse publicata, ut obliget.

2. Secundo suppono, per se, & ex vi talis effectus unam promulgationem sufficere factam in curia Principis, vel in metropoli regni cum proportione hoc applicando ad leges civiles, & canonicas, juxta superius dicta de utrisque. Et probatio etiam inde sumenda est, quia neque ex natura rei, seu sola ratione, neque ex jure aliquo positivo aliud postulatur in his legibus. Aliqui vero moderni oppositum sentiunt, quoad leges canonicas irritantes, nimirum, non habere hunc effectum post Romanam promulgationem, donec in singulis provinciis promulgentur. Sentit Medina 1.2. q.90.art.4. citatur etiam Soto, sed immerito, ut dicam. Fundamentum est, quia irritationes Ecclesiasticæ sunt de rebus gravioribus, & majoris momenti & ideo non expedit aliter fieri. Respondetur, solam conjecturam non sufficere ad certam regulam constituendam, sine positiva lege, in re quæ ex solo jure naturæ necessaria non est. Illa ergo ratio ad summum declarat convenientiam quandam, ob quam potest interdum expedire alium modum promulgationis statuere, inde vero solum inferri potest, ad prudentiam Prælatorum, & Pontificum pertinere, ut juxta materiæ qualitatem, modum etiam promulgationis in sua lege determinent: non tamen ex natura rei esse necessarium, si in lege non exprimatur. Exemplum optimum est in Concilio Tridentino sessione 24. ubi in lege irritante matrimonium clandestinum expresse declaravit, necessariam fore promulgationem in singulis diœcesibus, quia materia erat gravissima, & multa possent incommoda sequi si aliter fieret. Tamen inde per argumentum ab speciali potius sumitur conjectura, id non esse necessarium, nisi in lege exprimatur, quia a fortiori patebit ex dicendis.

Unam publicationem factam in curia Principis sufficere, vel in metropoli ut obliget.

3. Tertio supponendum est, post factam promulgationem in curia Principis, sufficere ordinarium tempus duorum mensium, ut postea lex irritans incipiat habere suum effectum. Ita sentiunt omnes, & colligitur ex Authentico, *Ut novæ constitutiones*, quod plane loquitur de lege irritante: & ratio est, quia nulla lex est, vel constitutio, quæ majoris temporis lapsum in legibus irritantibus postulet, quam in aliis: neque etiam ex sola rei natura est necessarium, quia quod sufficit ad obligandum, sufficit ex hac parte ad irritandum. Unde fit, ut tempus illud eodem modo in his legibus declarandum sit, quo in aliis, juxta ea, quæ superius diximus. Intelligitur enim quoad leges summi Principis, & respectu earum regionum, ad quas illud tempus sufficiens est, nam si longius distent, majus tempus est concedendum prudentis arbitrio, quod maxime in his legibus necessarium est, propter incommoda, quæ ex irritatione sequi possent.

Post promulgationem sufficere duos menses, ut lex irritans habeat effectum, illudque tempus necessarium esse.

4. Hinc quarto dicendum est, in legibus civilibus illud tempus necessarium esse, ut lex incipiat irritare actum contra eam factum. Ita docent omnes Doctores, quos statim referam: & ratio est, quia nulla etiam lex est civilis, quæ ad hunc effectum minori tempore sit contenta. Quin potius dictum Authenticum, quod tempus bimestre concedit, loquitur de legibus testamentorum, quæ includunt irritationem. Item quia ante lapsum illud tempus lex illa non habet vim legis respectu talis loci, pro quo illud tempus necessarium est, vel saltem non est illi sufficienter applicata: ergo sicut non obligat, ita neque irritat ibi. Tandem si lex irritat actum, obligat ad non faciendum illum modo superius dicto, sed ante lapsum illud tempus non obligat; ergo neque irritat.

Solum superest difficultas de legibus canonicis: nam multi Canonistæ sentiunt, eas habere effectum irritandi statim ac fit Romæ promulgatio solemnis. Ita tenent Panormitanus, Decius, Felinus, & fere alii in capite secundo de constitution. & in cap. *noverit*, de sententia excommunicationis, Joan. Andr. in fine libri sexti super datam ejus, & Gloss. juncto textu in c. 1. de concessione præbendæ in 6. Turrecramata in c. *in istis*, distinct. 4. articul. 4. Joan. Staphilus libro de gratiis, & expectativis, forma 8. numero 8. Navarrus in summa capit. 23. numero 44. & consili. 31. de regularibus numero 5. & Soto libro 1. de justitia, quæst. 1. art. 4. Sylvest. verb. *lex*, quæstion. 6. dicto 3. & Rosel. num. 6. Fundantur in aliquibus decretis, quæ videntur supponere, constitutiones Apostolicas habere statim hunc effectum, c. *dudum*, c. *si postquam*, ca. *cum singula*, de præbendis in 6. Unde ratio solum est, quia Pontifices possunt hoc facere, & declararunt, se velle: ergo faciunt.

Leges canon. habere effectum irritandi statim ac fiat Romæ promulgatio solemnis, sentiunt plures.

6. Est autem in primis observandum, hanc sententiam non esse intelligendam absolute de omnibus legibus canonicis, quia in hoc sensu neque ullo jure probatur, neque esset conveniens, propter rationes factas in secundo, & quarto fundamento, quę hic etiam locum habent. Quocirca quando lex Ecclesiastica irritans simpliciter fertur sine adiectione alicuius particulæ, quæ sufficienter excludat illud tempus, plane illa non irritat ante lapsum ordinarium tempus in singulis provinciis ad obligandum necessarium. Probatur, quia dum lex nova non excludit ordinarium ius antiquum, nec repugnat illi, censenda est secundum illud ferri, quia semper iuris derogatio vitanda est, quoad fieri possit, ut infra dicam, sed ex iure communi, & antiquo requiritur illud tempus, imo quatenus necessarium est ad humanam notitiam, videtur esse ex natura rei necessarium, ergo si lex nova illud non excludit, secundum illud intelligenda est. Atque hoc etiam confirmant superiores rationes. Unde a fortiori constat, quando lex canonica expresse concesserit maius tempus ad obligationem, consequenter etiam concedere illud ad irritationem, nisi aliud clare exprimat, quia etiam est ordinarium ius, ut lex non prius irritet, quam obliget.

Dictam regulam non intelligi de omni lege canonica, sed tantũ in legibus Pont. habentibus particulã ex nunc.

7. Prædicta ergo sententia ad summum habet locum in legibus pontificiis habentibus illam particulam, *ex nunc*, vel similes: nam illæ videntur excludere omnem temporis dilationem, quia alias essent superfluæ, & ita de illis loquuntur expresse Panormitanus & alii supra allegati; & eodem modo loquitur Glossa ibi communiter approbata per Cardinale Bonifacium, & alios in Clement. 2. de hæretic. verb. *ex tunc*, & sequuntur moderni Theologi communiter 1.2.q.90.a.4. Sancius, qui alios refert, l.3. de matrim. disputat. 17. num. 10. a quorum sententia recedendum non est: quia re vera hæc videtur esse mens Pontificum. Observandum autem est, huiusmodi leges, in quibus tales particulæ apponuntur, regulariter loquendo, esse de quibusdam rebus, vel actionibus

in quibus Pontifex potest libere disponere, & dispensare, ut sunt beneficia, & collationes eorum, & ideo in his sæpe inhabilitat personas, vel impedit valorem collationis a die promulgationis. Ut novissime fecit Clemens VIII. in hoc regno Lusitaniæ constituendo novum impedimentum ex defectu generis ad quædam Ecclesiastica beneficia, & Sixtus V. hoc etiam fecit, & declaravit in professionibus religiosorum, quia etiam valor professionis pendet ex acceptatione sedis Apostolicæ.

8. At vero in aliis rebus, quæ non ita pendent ex voluntaria institutione Pontificum, sed supponunt aliquod naturale jus, quod per humanam legem interdum modificatur, id nunquam fit sine concessione sufficientis temporis, ut lex ad notitiam deveniat; tum quia regulariter esset nocivum bono communi; tum quia videretur aliquo modo iuri naturæ repugnare, ut declaratum est exemplo legis Concilii Tridentini irritantis matrimonia clandestina. Quamvis autem hoc ita sit, nihilominus semper pro lege est præsumendum, & ideo quandocunque lex Canonica habuerit similem clausulam, quam primum ad notitiam deveniat, servanda est, ut nullitatis periculum evitetur. Quod si per ignorantiam aliud contra illam factum fuerit, & habet esse permanens, a cujus subsistentia, & veritate alii effectus pendent, supplendus est defectus, propter eandem causam periculi evitandi.

9. Sed quid si lex ita intellecta nimis gravis videatur, & bono communi contraria, licebit ne ab illa supplicare ad ipsum Pontificem, & interim legem non servare. Respondetur, licet in præscriptis particularibus admittatur hoc genus appellationis, vel suspensionis cap. *significasti*, de rescriptis, cum his, quæ ibi notantur, quia talia rescripta sæpe pendent ex facto, cuius ignorantia in Pontifice admittitur. In legibus autem communibus non admittitur ille modus appellationis, & suspensionis, ut notant Doctores in c. *consuluit*, 3. de appellat. & in leg. *si res*, ff. eod. tradit Rebuffus in leg. *Scævola* §. *si qua pœna*, ff. de verb. signif. Quia ignorantia juris, & boni communis non præsumitur in Pontifice, & lex communis licet in uno loco afferat incommodum, non ideo cessat efficacia ejus. Quapropter in eo casu supplicari quidem potest Pontifici, interim tamen servetur lex, quia semper poterit sine malitia servari, & alioqui de se obligat, etiamsi, aliquod incommodum, aut difficultatem contineat.

Aliud interrogatū. 10. Quæret vero aliquis tam circa leges civiles, quam canonicas irritantes, an pro eo tempore, pro quo nondum obligant, neque efficiunt suum effectum annullandi actum, vel inhabilitandi personas non consentientes, saltem efficiant illum, volente, & acceptante irritationem, vel inhabilitatem eo, ad quem commodum, vel incommodum talis irritationis spectare potest. Videri enim potest, posse aliquem uti lege irritante sibi favorabili, etiam ante tempus a lege præscriptum ad obligandum, tum quia illud tempus conceditur in gratiam, & beneficium contrahentium cui potest quisque renunciare; tum etiam quia licet legislator nolit obligare, v.g. intra duos menses, nihilominus placitum erit illi, si lex antea servetur a quolibet sciente illam; ergo pari ratione credendum est, velle, ut actus sit irritus, si subditus etiam velit statim subdi legi. Et huic parti videtur favere Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de justitia, & jure, q. 5. princ. n. 10. ubi ait, quia licet statuta, quæ afferunt præjudicium, non operentur ante præfinitum tempus, nihilominus illa quæ afferunt commodum statim suum operantur effectum. Et eadem distinctione utitu Turrec. in §. *leges*, d. 4. n. 4.

Mens auctoris. 11. Nihilominus dicendum est, quoties lex irritans differt effectum irritandi, vel inhabilitandi usque ad certum tempus, & post factum certum modum promulgationis, non posse legem effectum illum antea efficere, neque hoc pendere ex voluntate subditorum sive commodum, sive incommodum illis differat: nam hoc est valde accidentarium, & lex respicit commune bonum, cui expedit certam regulam in hoc præscribi. Exemplum evidens est in decreto irritante matrimonium clandestinum: nullibi enim potuit habere effectum, nec inhabilitare aliquam personam ad illo modo contrahendum, etiamsi ipsa maxime vellet, nisi servato ordine, & modo a Concilio Tridentino præscripto, quia legislator noluit illam legem habere illum effectum aliter, vel alio modo, quia ita expediebat ad commune bonum Ecclesiæ. Idem ergo est in omnibus similibus legibus, quando in eis modus promulgationis, & tempus inchoandi irritationem designatur. Idem autem dicendum est, quando lex nihil speciale declarat, sed secundum jus commune obligare, & operari incipit: nam eadem est ratio de tempore præscripto a jure communi, respectu talis legis, quæ est de tempore specialiter designato a lege, quando in ea exprimitur, quia etiam prior suspendit suum effectum usque ad tale tempus, nec illud ponit in voluntate subditorum: tum quia non considerat privatum commodum, sed commune bonum; tum quia possent inde sequi deceptiones, & alia incommoda & scandala, tum denique quia lex indistincte loquitur pro omnibus.

12. Quapropter nunquam hæc lex incipit operari prius circa volentem, quam circa invitum: nam si lex est sufficienter promulgata, & tempus sufficiens ad operandum cucurrit, operatur etiam in ignorantes, & invitos: si vero nondum est completa promulgatio cum tempore sufficiente ad evulgationem ejus, nihil operatur etiam circa volentes, quia hoc non pendet ex voluntate eorum, seu Principis. Quod autem afferebatur de obligatione legis, partim simile est, partim dissimile. Est quidem simile, quatenus non potest subditus, etiamsi velit, esse obligatus a lege ante simile tempus, quia legislator noluit antea obligare. Est autem dissimile, quoad executionem legis in actu precepto, vel prohibito: nam hunc potest subditus sine obligatione facere, si velit: irritationem autem non potest facere, quia non est ab ipso, sed a lege. Neque Bart. aut Turrecrem. de legibus irritantibus loquuntur sed de privilegiis, quæ ad privatum commodum conceduntur.

CAPUT XXXIV.

Utrum leges punientes aliquos actus, illos comprehendant, qui invalide fiunt.

1. HÆC quæstio legibus pœnalibus, & irritantibus communis esse potest, & ideo librum hunc in quo de utrisque disputavimus, in illius investigatione, & resolutione convenienter absolvemus. Contingit ergo legem pœnalem fieri contra eam, qui tale sacramentum confert, vel qui matrimonium sic contrahit, vel qui testamentum, vel alium similem actum facit, quem postea quispiam exterius facit, cum aliquo tamen impedimento actum irritante. Dubium ergo est, an sic faciens actum prohibitum sub tali pena, penam incurrat: ratio dubitandi est, quia si actus est nullus, non nisi æquivoce talis actus nominatur: Baptismus enim nullus, non est Baptismus, sed falsa effigies Baptismi & testamentum, solemnitate substantiali carens non est testamentum, at vero lex pœnalis non punit actum apparentem, sed verum: ergo non comprehendit talem actum. Confirmatur primo; quia verba legis pœnalis stricte, & in rigorosa proprietate accipienda sunt: ergo non sunt extendenda ad actum fictum, sed ad verum restringenda. Confirmatur secundo inductione: nam qui exterius negat fidem timore pœnarum, animo illam retinens, non incurrit pœnas hæreticorum, quia licet appareat hæreticus, re vera non est. Item qui percutit alium lethaliter, si cum effectu alter non moriatur, etiam per miraculum, non incurrit pœnas homicidii, ut irregularitatem, &c. solum quia ille actus non pervenit ad effectum; ergo idem erit in omni actu, qui propter nullitatem non inducit effectum. Item tabellio inducens falsitatem in aliquo instrumento publico, si contingat illud instrumentum alias esse invalidum, & nullum, non incurrit pœnas falsarii lib. 1. Cod. de sepulchr. violat. in fine.

2. In contrarium vero est, quia licet actus sit nullus quoad effectum moralem, nihilominus est verus actus realis exterius factus in tali materia contra prohibitionem legis; ergo non minus propter illum incurritur pœna legis, quam si esset validus. Antecedens constat in exemplis adductis: nam qui facit scripturam falsam, re vera facit illam exterius, & in ea ponit falsitatem: quod autem illa scriptura postea valeat vel non valeat, est per accidens quoad animum transgrediendi legem. Idem est in matrimonio clandestine contracto, si contingat esse inter affines, vel quid simile: & ratio est, quia lex de se prohibet illum actum externum, ut procedentem a tali animo agendi contra legem, & hoc totum ibi invenitur; ergo pœna legis etiam comprehendit sic operantem. Et confirmatur, quia actus ille sic factus est dignus tali pœna, quia est pravus, & quantum in se est repugnans intentioni legis; ergo. Confirmatur tandem, quia alias per actum nullum nunquam incurretur pœna legis, quia non est major ratio de uno, quam de alio, & si priores rationes efficaces sunt, in omnibus procedunt; consequens autem est falsum, alias excommunicatus absolvens sacramentaliter non fieret irregularis, quia absolutio, quam præbet, est nulla, idemque esset de rebaptizante scienter, quia etiam secundus Baptismus est nullus, & sic de aliis.

3. In hac re nonnulla sunt certa, unum est actum intentatum contra legem prohibentem, etiamsi contingat nullum esse, pravum esse, & dignum pœna, atque adeo juste posse per judicem condigne puniri. Hoc probant rationes secundo loco factæ, quia ille est actus humanus, & moralis, & rationi contrarius, quia quantum est ex animo operantis legi contrarius est; ergo est pœna dignus, & consequenter etiam potest per judicem puniri, quia est vindex transgressorum legum, & non solum actus consummati, sed etiam intentati contra legem digni sunt pœna. Et in hoc omnes conveniunt: dubitant autem, an ille actus reputandus sit consummatus, vel solum intentatus, & consequenter, an debeatur illi ordinaria pœna legis, vel extraordinaria, &, quod ad nos magis spectat, si lex imponat pœnam, vel censuram ipso facto, an incurratur per talem actum.

Primum punctum certum.

4. Secundo certum est, aliquando per actum nullum incurri pœnam legis, hoc etiam probant nonnulla exempla adducta in posterioribus rationibus. Tertio vero non minus certum est, non semper incurri hujusmodi pœnam per actum nullum, hoc persuadent etiam nonnulla exempla priori loco posita, & alia statim afferemus. Difficultas ergo superest in explicando, quando actus nullus sufficiat ad pœnam legis, quando v. non sufficiat, & quæ regula in hoc possit observari.

Regula communiter recepta.

5. In quo puncto regula communiter recepta est, inspiciendam esse primariam intentionem legis: nam si principaliter intendat punire purum factum externum, & pravum animum facientis, non respiciendo ad juris effectum, tunc per actum nullum incurritur pœna legis, juxta l. *quid ergo*, §. *cum autem*, de his qui notantur infamia, ubi Gloss. verb. *cum ea*, & alii id notant. Si vero lex principaliter respicit effectum, & propter illum punit actum, tunc non sequuto effectu, cessabit pœna legis, & consequenter non incurretur per actum nullum, quia per illum non inducitur effectus propter quem præcipue ponitur pœna legis. Hanc regulam sumo ex Bartolo in l. *continuus*, §. *cum quis*, nu. 3. ff. de verb. obligationibus. Et eam tradit Felinus in cap. *ex tenore*, de rescriptis, num. 9. & sequentibus, ubi alios allegat, & varia adducit exempla, in quibus non conveniunt omnes Doctores, quos allegat, & plures adducit declarationes, & limitationes, quæ ostendunt, regulam esse satis obscuram. Nam licet membra ejus veritatem continere videantur, quia lex operatur juxta præcipuam intentionem ferentis illam, nihilominus obscurum remanet, quando lex intendat punire purum factum, vel effectum, & quæ regula in hoc servanda sit. Ad hoc ergo explicandum breviter nonnullas assertiones, seu regulas subjiciam.

6. Dico ergo primo: Quoties una, & eadem lex, & irritat actum, & ponit pœnam facienti, talis pœna per actum nullum incurritur. Hæc assertio sumitur ex

1. Concl.

Bartolo in l. *non studium*, C. de legibus, num. 20. & in l. *prætor ait*, §. 1. ff. de operis novi nunciatione, nu. 2. & ex Felin. supra, & aliis, quos refert Tiraq. de utroque retract. lib. 1. §. 16. num. 8. Estque satis consentanea priori parti regulæ præcedentis, quia tunc satis manifeste apparet intentio legis. Nam si irritando actum punit illum, satis aperte ostendit, velle punire actum, etiamsi non habeat juris effectum; cum ipsamet lex illum impediat. Neque contra hoc obstat ratio Bald. in leg. *ea quidem*, C. si mancipium, argumentis, per actum nullum pœnam non incurri, quia ex nihilo nihil fit. Hoc (inquam) non obstat, quia actus nullus non est omnino nihil: nam licet in ratione venditionis, v. g. sit nullus, est tamen venditio intentata ex pravo animo profecta, ideoque merito puniri potest, & de facto punitur per talem legem. Neque etiam erit inconveniens, quod lex simul irritet actum, & puniat, quia irritatio potest non esse pœna, sed per se convenire; aut propter commune bonum, aut ad resarciendum aliquod damnum, ultra quam restitutionem est actus punibilis, vel licet sit pœna, potest actus esse dignus ea multiplici modo. Priori modo irritavit matrimonium clandestinum Concilium Tridentinum, & nihilominus jubet puniri sic nulliter contrahentes. Posteriori autem modo irritatur a jure venditio simoniaca beneficii, & nihilominus multiplici alia pœna punitetur. Et consonat optime lex 1. C. de sepulchro violat. dicens, eum, qui vendit rem sacram, licet jure venditio non subsistat, læsæ tamen religionis incidere in crimen. Idem confirmari potest ex leg. *si quis legatus*, in principio digestis ad leg. Cornel. de falsis, & ex cap. *si religiosus*, de electione in 6. & ex Clementina 1. de consanguinitate & affinitate.

Obviatur rationi Baldi.

7. Objici vero potest lex, *ea quidem*, C. si mancipium ita fuerit, &c. ubi dicitur, quod si quis vendidit servum sub conditione, ut non posset ei libertas concedi, pœna adjecta non servanti conditionem, licet postea dominus manumittat, non tenebit factum, nec servus consequetur libertatem: prior autem venditor servi non poterit exigere pœnam a manumittente, quia actus fuit frustratorius. Ibi autem fuerat posita pena in eodem contractu annullante manumissionem, & ita Bartolus ibi inde colligit, non satis esse de facto contra fieri, ad penam contrahendam. Respondeo, ibi non esse sermonem de lege annullante, & puniente, sed de privato pacto prohibente concessionem libertatis sub tali pena, quod pactum ex vi formæ suæ potius videbatur non annullare actum, sed punire tantum, juxta dicta de modo irritandi legum prohibentium. Unde quia illa lex hoc non obstante declaravit, manumissionem esse nullam, noluit penam adjectam exigi, non quia factum inefficax, seu frustratorium non possit puniri, sed quia illo modo pactum fuisset nimis rigorosum, & inæquale.

Objicitur l. ea quidem.

8. Dico secundo: Quando lex punit actum sub nomine includente nullitatem ex vi alicujus legis, aut institutionis, tunc pena legis incurritur per actum irritum, & effectu carentem. Conclusio est clara, & sequitur aperte ex vi prioris partis regulæ communis in principio positæ, quia tunc satis ostendit lex voluntatem puniendi purum factum ex malo affectu procedentem, cum loquatur de actu, qui juris effectum habere non potest. Item quia alias lex illa frustratoria esset: nunquam enim puniri posset malefactor ex vi illius, quia actus, de quo talis lex loquitur, ut supponitur, nunquam potest non esse nullus, vel ex se, vel ex efficacia prioris legis, ergo ut lex talis utilis sit, & habere possit effectum, necesse est, ut actum nullum puniat. Præterea quia eadem est ratio hujus, & præcedentis assertionis. Ideo enim lex irritans expresse actum, & adjiciens penam, punit actum nullum, quia supponit illum nullum, & nihilominus punit, sed in præsenti etiam lex penalis supponit actum nullum & de illo loquitur: ergo illum punit non obstante nullitate: nam quod hæc nullitas supponatur ex alia lege, vel per eandem fiat, nihil omnino refert. Denique declaratur exemplis: nam pœna legis contra rebaptizantem lata, sine dubio incurritur per actum nullum, quia per rebaptizationem non potest fieri actus validus: similiter pœna legis punientis secundas nuptias, vivente

2. Concl.

primo conjuge, incurritur per matrimonium nullum ex eodem capite, quod secundum matrimonium non potest esse validum durante primo, & similiter pœna legis punientis clericum in sacris, vel religiosum professum uxorem ducentem, per matrimonium irritum incurritur, quia non potest aliter ab hujusmodi personis fieri. Idem ergo est in omnibus similibus, in quibus eadem ratio militaverit.

9. Unde etiam colligo, ampliando assertionem, non solum incurri tunc pœnam per actum irritum, verum etiam non posse incurri per actum validum: nam si contingat, actum, qui putabatur nullus, esse validum non incurretur pœna legis, quod mirum videri potest, est tamen verum. Explicatur: nam si quis putans aliquem esse baptizatum, illum iterum baptizaret animo rebaptizandi, & postea in re constaret illum non fuisse baptizatum, vel priorem baptismum habuisse essentialem defectum, & fuisse invalidum, ille talis non incurreret pœnam legis punientis rebaptizantes, quia ille non fuit rebaptizator vere, & in re, sed tantum putative, seu ex conscientia erronea; lex autem punit verum rebaptizantem, non putatum. Idem cum proportione est de illo, qui contrahit alterum matrimonium, putans esse secundum, & postea intelligit primum fuisse nullum: nam tunc non incurrit pœnas. Idem dixi in materia de Censuris, de illo, qui celebrat, vel solemniter ministrat sacramentum, putans se esse excommunicatum: nam si postea intelligat priorem excommunicationem fuisse nullam, non est factus irregularis, quia hæc pœna non est imposita excommunicato putato ministranti, sed vere ligato. Ita ergo est cum proportione in præsenti. Atque ita ampliatur etiam primum membrum regulæ communis supra positæ, quia hæ leges de quibus tractamus, non solum non puniunt propter effectum, sed etiam desinunt punire, quando actus habebit effectum. Unde directe, & quasi formaliter puniunt actum quatenus nullus est, & quia fit cum illo defectu irritante, qui per ipsum nomen delicti exprimitur, scilicet, rebaptizationis, secundarum nuptiarum, & similium. Et ita facile tollitur admiratio, quia hujusmodi lex intendit punire tale delictum verum, & non tantum putatum: non est autem tale delictum in re, quando actus non est irritus, sed verus, & habens suum effectum.

Corollar.

10. Quæri autem potest circa hanc, & præcedentem assertionem, an procedant, si actus intentatus, ex alio capite præter id, quod lex punire intendit, nullus sit, v. g. accipit quis secundam uxorem, vivente prima, putans non intervenire ibi aliud impedimentum, postea vero invenitur, secundum matrimonium fuisse etiam nullum ex alio capite, v. g. quia secunda uxor erat consanguinea, vel affinis in gradu irritante, incurretur ne tunc pœna legis punientis secundas nuptias? Idem est de rebaptizante, si in secundo Baptismo fuit alius defectus. Videtur enim in his, & similibus casibus incurri pœna, quia ibi fit actus exterior purus, & ex pravo affectu, quem lex intendit punire: ergo invenitur quidquid necessarium est ad pœnam talis legis incurrendam. Declaratur, quia si secunda nullitas non tollit primam: ergo neque additio novæ nullitatis potest pœnam prioris impedire. Nihilominus dico: tunc non incurri pœnam legis punientis actus propter specialem nullitatem, & pravitatem resultantem ex illa circumstantia, quam importat nomen, sub quo lex punit talem actum. Itaque lex puniens rebaptizantem, intendit punire illum, qui quantum ex se facit, seu facere intendit Baptismum secundum validum, & ita faceret, si primum non obstaret. Idemque est cum proportione de secundis nuptiis. Et hac ratione dixi in materia de Baptismo, eum, qui exterius rebaptizat hominem baptizatum sine intentione baptizandi, non incurrere pœnas, quia re vera non facit ex se propriam rebaptizationem, sed fictam, idemque est de contrahente exterius cum secunda sine consensu, & voluntate, etiam quantum ex se. Idem ergo erit etiamsi cum intentione idem facit, si a parte rei intervenit alius defectus etiam ignoratus, quia tunc solum ex conscientia erronea intendit facere secundas nuptias, in re autem ipsa eas vere non intentat, quia intentat nuptias alias nullas. Unde etiam fit, ut si religiosus contrahat matrimonium cum ea, quam ignorat esse consanguineam, animo contrahendi quantum ex se est, & in re illa non sit consanguinea, non incurrit pœnas latas contra religiosum ducentem uxorem, sed potius incurret pœnam legis prohibentis matrimonium cum consanguinea, quatenus ignorantia talis impedimenti culpabilis fuit, quia matrimonium illud prout intentatum a religioso ex alio capite jam non erat verum, sed apparens. Et juxta hanc doctrinam intelligendam puto priorem partem regulæ generalis supra positæ, cum supponit tales leges punire actum purum cum pravo affectu: intelligi enim debet de puro actu alias sufficiente de se effectum, si non intervenit impedimentum, propter quod solum intendit talis lex punire talem actum: & similiter intelligi debet de pravo affectu, cui in re subest talis actus, & non tantum in cogitatione, vel erronea conscientia.

Fit satis quæstiunculæ.

11. Declaratur, & confirmatur: nam si quis scienter rebaptizaret in aqua rosacea, sciens in illa non posse perfici Baptismum, non incurreret pœnas rebaptizantis ergo licet ex ignorantia putet sufficere, non incurret, nam conscientia erronea non sufficit ad pœnam humanæ legis, si in re non subest actus, quem lex punire intendit. Atque hanc doctrinam sumo ex Jurisperitis qui dicunt, notarium facientem instrumentum falsum, non incurrere pœnam falsarii, si instrumentum illud ex alio capite falsum inveniatur, sed alio modo extraordinario esse puniendum. Quia licet lex illa puniat actum ratione falsitatis, quæ sufficit ad annullandum instrumentum, non tamen punit illum, nisi quatenus alias validus esset, si falsitas non interveniret. Ita docuit Bald. in l. 1. C. de sepulchro violato, in fine, licet contrarium sentiat in dicto cap. *ex tenore*, num. 9. in princip. citans Bart. in l. *si quis legatus*, ff. ad leg. Corneliam de falsis. Qui non simpliciter id affirmat, sed cum variis distinctionibus, & nunquam dicit, illum notarium incurrere pœnam ordinariam falsi, sed esse puniendum propter atrocitatem delicti; quod potest intelligi de pœna extraordinaria, ut dixit etiam Baldus. Simile est, quod dixit idem Bald. in l. 2. C. de Episcop. audien. Emphyteutam, qui inconsulto domino rem vendit, non cadere in commissum, si venditio alias fuit nulla ex defectu solemnitatis, vel ex quacumque alia causa extra illam, quod inconsulto domino facta sit. Ut explicuit recte Tiraq. de utroque retract. lib. 1. §. 1. Gloss. 2. num. 6. cum Cardin. & multis aliis, quos refert, & latius idem prosequitur in legibus connubial. Glos. 8. quæst. 24. a num. 205. ubi in num. 217. generalem constituit regulam, quando lex punit actum nullum, intelligendam esse de actu, qui non aliunde est nullus nisi ex illo defectu, quem lex punire intendit.

12. Dico tertio: Quando lex punit actum qui tempore talis legis validus erat, licet male fieret, & postea sit nullus per legem posteriorem, pœna prioris legis non habebit locum in illo actu postea nulliter facto. Ratio sumenda est ex secunda parte regulæ supra posita, quia tunc prior lex pœnam imponens, dirigebat suam intentionem ad actum validum, & solum intendebat punire malitiam, quæ in aliquo modo faciendi talem actum adjungebatur; ergo postquam annullatus est actus, deficit materia illius legis: nam postea actus, qui exterius fit, re vera non est ille, de quo lex prior loquebatur, nec malitia ejus est eadem, sed longe alia; valde n. diversum est, actum validum inordinate facere, vel intentare facere actum nullum. Et licet interdum fortasse hoc secundum sit gravius, tamen simpliciter est diversum, & ideo ad illud non extenditur pœna prioris legis, præsertim quia licet sit gravius, potest non esse ita nocivum, nec habere illa incommoda, quæ prior lex considerabat, Et præterea ipsa irritatio est quædam incommoditas, quæ vicem pœnæ supplere potest. Exemplum esse potest in matrimonio clandestino, quod ante Concilium Tridentinum validum erat, licet esset prohibitum sub aliquibus pœnis: nunc autem irritum est ex vi decreti dicti Concilii, & ideo illud invalide contrahentes non incurrunt antiquas pœnas, ut aliquid moderni probabiliter opinantur, & late tractat Sancius lib. 3, de

3. Concl.

de matrim.disput.2. Quibus favet Concilium Tridentinum, quatenus præcipit, ut clandestine, & irrite contrahentes arbitrio Ordinariorum puniantur: sentire enim in hoc videtur, illos non incurrere alias pœnas per leges, vel constitutiones præscriptas. Est autem hoc valde probabile, loquendo de pœnis, quatenus per leges antiquiores Concilio erant statutæ: nam si aliquæ sunt postea per noviores leges statutæ, vel renovatæ, in eis non procederet in rigore hæc conclusio, sed ex aliis principiis de illis erit judicandum.

13. Dico quarto: Quando lex prohibet actum, quod valide fieri potest, non obstante prohibitione,
4. Concl. & adjicit pœnam, illa non incurritur regulariter, nisi per actum validum: ratio est, quia tunc lex principaliter respicit actum secundum substantiam suam, & effectum, & non tantum secundum externam apparentiam, ut v.g. si lex prohibet venditionem principaliter respicit ad alienationem, atque adeo ad venditionem validam; ergo illam etiam directe punit; ergo per venditionem invalidam non incurritur illa pœna. Idem ergo intelligendum est in similibus; quod etiam confirmat vulgaris regula, quod verba cum effectu sunt intelligenda, ut dicitur in cap. *relatum*, de Clericis non residentibus, ubi Glossa multa refert, & habetur in l.1. ff. quod quisque juris, ubi etiam dicitur, non nocere conatum, si nullum habuit effectum, utique quando verba legis de se actum, perfectum significant. Et plura refert Tiraq.lib.1.de retract.§.1.Glos.2. num.5.& 6.& Rebuff. in l. *boves*, de verborum significatione, limit.2.& 3. Juvat etiam generalis regula, nomen simpliciter dictum significare veram rem, & non fictam, & consequenter si actum significet, significare actum validum, non nullum. Ut nomen, *sententiæ*, significat sententiam validam, cap. ult. & Clemen.ult.de re judic.& *condemnationis* verbum illam significat, quæ rata est, l.4.*condemnatum*, ff.de re judicata, nomen *exhæredatio* illam indicat, quæ recte fit, l. *non putavit*, §. *non quævis*, ff. de bonorum possessione contra tabulas. Et ratio est, quia actus validus, & nullus non nisi analogice tales sunt, & ideo simpliciter vox sumpta stat pro valido, de quo vide Rebuf. in d.l. *boves*, limitat.1.num.9.& Rip. in dict. §. *condemnatum*, d.num.4. Et augetur ratio: nam maxime hoc debet procedere in pœnis, quia restringendæ sunt, & ad verborum proprietatem, & rigorem coarctandæ.

14. Sed objici potest: nam sequitur, sacerdotem excommunicatum, ac denunciatum ministrantem alicui sacramentum pœnitentiæ, non incurrere irregularitatem, consequens est falsum; ergo. Sequela patet, quia illud sacramentum est nullum ex defectu jurisdictionis; ergo per illum actum non incurritur irregularitas, quæ est pœna sacerdotis excommunicati ministrantis sacramenta. Propter hanc, & similes exceptiones dixi in assertione, accipiendam esse regulariter, non infallibiliter. Illum ergo casum de sacerdote excommunicato absolute tractavi in tom.5. disp. 11. sect. 3.num.13.& probabilius judicavi, non obstante nullitate absolutionis, incurri irregularitatem in eo casu, & idem nunc etiam videtur. Quia considerata intentione canonum, sub illa prohibent excommunicato omnem usum potestatis ordinis, etiamsi fiat cum illo defectu, quem necessario habere debet, prout fit ab excommunicato. Itaque lex, quæ fert talem pœnam, jam supponit defectum in tali actu facto ab excommunicato, & illum intendit punire, & ideo etiamsi nullus sit, dummodo illam nullitatem habeat ex vi excommunicationis, punit illum. Et hoc est maxime in legibus attendendum, reduciturque ad regulam in secunda assertione positam, quia si lex explicite, vel virtute supponit nullitatem in actu, vel defectum, unde illa solet oriri, licet non semper oriatur, censetur punire etiam actum illum, qui nulliter fit ex vi censuræ, vel alterius similis defectus; quando autem nullitas provenit ex alio capite, cessat prædicta ratio, & procedit generalis regula, quod lex loquens de actu, intelligitur de actu valido, quia solum ille simpliciter talis existimatur.

Obviatur objectioni.

FINIS LIBRI QUINTI.

LIBER SEXTUS
DE INTERPRETATIONE, CESSATIONE ET MUTATIONE HUMANARUM LEGUM.

Diximus in tribus libris proxime præcedentibus de omnibus, quæ spectant ad rationem, & efficaciam legis, tam civilis, quam canonicæ, & ad quasdam earum generales species, quæ omnes mutationem admittunt, & ideo priusquam de jure humano non scripto, vel de privato dicamus, de mutatione legis humanæ scriptæ dicendum est, simulque canonicam, & civilem comprehendemus, quoniam utraq; mutationem admittit, & doctrina quoad hanc partem communis est, ac fere uniformis. Distinguendæ autem sunt variæ mutationes, quæ in humana lege fieri possunt: potest enim mutari interdum quasi ab intrinseco, & de se, aliquando vero ab extrinseco agente; & utraque mutatio accidere potest, vel in parte solum, vel in tota lege. Dico autem legem mutari ex se, & ab intrinseco, quando ex defectu materiæ, vel finis, aut rationis ejus obligatio cessat. Et quando hoc contingit tantum in parte, seu in particulari occasione, dicitur legis interpretatio, seu æquitas, aut epiikia; quando vero integra mutatio accidit, cessatio dici potest, & ita a nobis appellatur. Ab extrinseco autem mutatur lex, quando per contrariam actionem aufertur ejus obligatio, & si quidem id fiat ex parte, vocatur dispensatio, sub qua commutationem comprehendo: si autem fiat in tota lege, vocatur abrogatio, seu irritatio, aut ablatio legis. Ex quibus quatuor membris consurgunt sigillatim pertractanda, interpretatio, cessatio, dispensatio, & abrogatio legis. Quibus addi solet mutatio legis per additionem, ut constat ex D.Thom. quæst.97. artic.1. Veruntamen si additio legis fiat sine diminutione, vel abrogatione præexistentium legum, magis pertinet ad introductionem novæ legis, quam ad mutationem, de qua tractamus, & ideo nihil de mutatione illa nobis dicendum superest. Si autem lex nova antiquioribus deroget, jam non est pura additio, sed mutatio, quæ sub abrogatione comprehenditur, & ita quatuor membra sufficiunt. Et quod ad primum spectat, licet sola interpretatio, per quam lex declaratur in speciali casu non obligare per epiikiam, ad legis mutationem pertinere videatur, nihilominus, ut illa melius intelligatur, & propter materiæ complementum operæ-

pretium erit aliquid de interpretatione humanarum legum generaliter præmittere.

CAPUT PRIMUM.

De ratione recte interpretandi legem humanam quoad legitimum sensum ejus.

1. TRiplicem legis interpretationem distinguere possumus ex Glossa in l. *si de interpretatione*, ff. de legibus, & Panorm. & Deci. in cap. 1, de postul. Præl. Sylvest. verb. *interpretatio*, scilicet authenticam, usualem, & doctrinalem. Authenticam voco, quæ fit auctoritate illius, qui potest legem condere; usualem, quæ consuetudine, & ipso usu fit, & doctrinalem, quæ fit per doctrinam, & authoritate interpretum; hic de hac tertia præcipue loquimur, & ideo breviter alias duas expediemus. Dicta vero Glossa aliud membrum addit illius interpretationis, quæ fit per sententiam judicis. Sed hæc sub consuetudine includitur, ut patebit inferius loco suo.

Dari posse interpretationem, quæ legis authoritatē habet.

2. Primo ergo certum est, dari posse interpretationem aliquam legis, quæ authoritatem legis habeat, hanc vero fieri non posse, nisi vel ab ipsomet legislatore, vel successore, vel superiorem jurisdictionem habente. Tota assertio facile probatur, quia interpretatio hæc sæpe est necessaria ad bonum commune, & non excedit potestatem legislatoris, potest ergo cum authoritate legis ab eo fieri, non vero ab inferiori, qui legem ferendi non habet potestatem, vel non talem, ut cadat in actum superioris. Et hoc est, quod dicitur in l. ult. C. de legi. omnem legis interpretationem ab Imperatore datam, *ratam, & indubitatam habendam esse*. Et reddit rationem, *quia si leges condere soli Imperatori concessum est, etiam leges interpretari, solo dignum imperio esse oportet*. Quod necesse est intelligi de hac interpretatione, quam authenticam vocamus, de qua etiam dicitur in cap. *inter alia*, de sentent. excom. *Ut unde jus prodiit, interpretatio quoque procedat*. Estque optimum, & novum exemplum in motibus propriis Sixti V. de illegitimis: nam per priorem de illis disposuit, per posteriorem vero priorem interpretatus est, & uterque eandem legis authoritatem habet. Est autem advertendum, non tantum eandem personam posse hoc modo legem suam interpretari, sed etiam eandem sedem, ut ita dicam, seu successorem in eadem potestate, ut clare probatur in dict. cap. *inter alia*. Et ratio est, quia lex non procedit a persona, nisi ut habente potestatem, & lex semper pendet ab eadem potestate, in quacumque persona sit; ergo qui in eadem potestate succedit, semper potest prædecessorum leges interpretari. Verum quidem est, eundem hominem posse certius explicare suam mentem, & sensum, quem re vera habuit, quando legem condidit, quia solus ipse voluntatem suam certo cognoscit; successor vero solum potest illam conjectare. Nihilominus tamen potest successor interpretari sensum, in quo lex recipienda est, & observanda, & hoc modo dicitur hæc authentica interpretatio. Unde etiam manifestum est, posse superiorem hoc modo legem inferioris interpretari, quia non est necesse, ut attingere certo possit personalem (ut sic dicam) sensum, & mentem ejus, quia hoc neque in successore est necessarium; sed satis est, ut possit definire, ac statuere, quomodo talis lex accipienda sit, & custodienda, quod melius potest facere per jurisdictionem superiorem, quam per æqualem, ut constat. Superiorem enim voco non tantum in dignitate, vel extrinseca perfectione, sed in subordinatione, & prælatione. Quomodo jurisdictio Regis est superior jurisdictione præfecti, aut Proregis, & jurisdictio Papæ jurisdictione Episcopi, non vero ita comparatur Archiepiscopus ad Episcopum, unde non potest sic interpretari legem ejus.

Hanc interpretationem non solũ esse nudã declarationem, sed aliquando mutationem.

3. Unde etiam intelligitur, frequenter contingere, ut hæc interpretatio non sit nuda declaratio sensus prioris legis, sed mutatio etiam aliqua, vel addendo, vel minuendo, quia totum hoc cadit sub potestatem ejus, cujus authoritate fit talis interpretatio, & potest esse ad commune bonum necessarium. Unde licet contingat, interpretationem non videri omnino adæquatam proprietati verborum legis, non est dubitandum de authoritate, & efficacia interpretationis, quia cum auctor ejus possit aliquam mutationem facere, sæpe cum interpretatione illam miscet sub eodem interpretationis nomine illam comprehendendo, fortasse per modestiam, & comitatem, ut videre licet in cap. 1. de juram. calum. & cap. unic. de Cleric. conjug. in 6. cum similibus. Denique observare oportet, hæc omnia intelligenda esse de lege, quæ directe fit ad interpretandum priorem. Sæpe enim unam legem per aliam interpretamur, licet neutra ad hunc finem condita sit, sed ex certo sensu unius veriorem alterius sensum colligimus, aut conjectamus, vel propter consonantiam, vel propter verborum usum, vel propter similitudinem rationis, aut aliquid simile: tunc autem interpretatio non est authentica, sed sub doctrinali comprehenditur, quia non habet legis authoritatem, ut per se constat. Ut ergo authentica sit interpretatio, oportet, ut habeat omnes legis humanæ conditiones, atque adeo ut sit justa, procedens a legitima potestate, sufficienter promulgata, &c. Unde consequenter fit, ut hæc ipsamet lex humana interpretativa alterius, exposita sit dubiis, & obscuritatibus, ac subinde ut etiam propter illam aliæ interpretationes necessariæ sint. Ideoque observant Doctores, quod constitutio declarans aliam, in his, quæ non exprimit, recipit omnes interpretationes, quas constitutio declarata, ut sumitur ex Glossa in Clemen. *statum*, verb. *consuetudo*, de electione, & in cap. *is qui*, verb. *vel electi*, de elect. in 6. & habetur expresse in Authentica de filiis ante dotalia instrumenta natis, in fin. collat. 3. ubi id notant Gloss. & Bart. & alii, quos referunt Matienz. lib. 5. recopil. t. 4. l. 2. glos. 6. num. 10. Burg. de Paz. l. 1. Tauri, num. 288.

Quæ requiruntur ut interpretatio dicatur authentica.

Interpretationem ex usu sumptam interdum posse esse authenticam.

4. Secundo dicendum est, multum valere interpretationem ex usu desumptam ad legis obligationem præscribendam, & interdum talem esse posse, ut authentica sit, & pro lege habenda. Hæc assertio communis Doctorum est, ut sumitur ex capit. *cum dilectus*, de consuetudine, quatenus in eo dicitur, consuetudinem esse optimam legum interpretem, quod etiam habetur in l. *si de interpretatione*, ff. de legibus. Pertinet autem ad materiam de consuetudine, & ideo illam prosequemur in capit. 7. libri sequentis ad finem.

Aliquando necessaria est doctrinalis interpretatio in legibus humanis.

5. Tertio dicendum est, leges humanas etiam admittere doctrinalem interpretationem, quæ licet per se non inducat obligationem, quia non habet potestatem introducendi legem, habet tamen suum authoritatis gradum, qui potest interdum esse tam certus, ut inducat necessitatem. Hoc totum adeo notum est, ut probatione non indigeat: nam hæc est humana conditio, ut vix possit homo tam perspicuis verbis sensum suum explicare, quin ambiguitates, & dubia nascantur, præsertim quia lex humana loquitur breviter, & in generali, & in applicatione ejus ad varios casus in particulari oriuntur frequenter dubia propter quæ judicium prudentum, & declaratio doctrinalis necessaria est. Denique ex hac necessitate orta est juris civilis peritia, cujus præcipuus finis est, verum sensum, veramque interpretationem legum humanarum tradere. Quod munus commendatur in l. unic. C. de professoribus, qui Constantin. lib. 12. quatenus honorari jubet eos, qui illo munere probe utuntur.

Convenientia ad magnã habet authoritatē.

6. De hac igitur interpretatione certum est, non habere vim legis, quia non procedit a potestate jurisdictionis, sed a scientia, & judicio prudentum, & ideo dicimus per se non inducere obligationem. Quia vero in omni arte judicium peritorum in illa magnam inducit probabilitatem, ideo etiam in hac legum humanarum interpretatione hæc doctrinalis interpretatio magnum habet authoritatis pondus. In quo varii gradus esse possunt: nam si in alicujus legis intelligentia omnes interpretes conveniant, faciunt humanam certitudinem, & regulariter loquendo, etiam inducent obligationem servandi legem, & utendi illa in praxi juxta talem interpretationem; tum quia tanta consensio Doctorum indicat communem acceptationem, & observantiam legis in illo sensu; tum etiam, quia vix potest accidere, ut contra communem omnium

Docto-

Doctorum interpretationem tam efficax ratio occurrat, ut in conscientia reddat securam contrariam intelligentiam. At vero ubi variæ sunt Doctorum interpretationes, juxta pondus rationum, & Doctorum authoritatem judicandum est, occurrebat hic disputatio de electione opinionum, illa vero ad materiam de Conscientia spectat.

Tria notanda ut verius sensus legis colligatur.

7. Sed circa hanc interpretationem interrogari potest, quibus principiis, seu regulis utendum sit ad verum sensum, & obligationem legis colligendam. In quo puncto latissime scribunt juris interpretes, quia proprie ad illos spectat: quia vero etiam Theologis aliqua directio in legum, ac canonum intelligentia necessaria est, eam breviter comprehendemus. Tria igitur capita observanda sunt, quæ supra tractando de forma legis distinximus, scilicet, verba legis quatenus significativa sunt, mens legislatoris, & ratio, & de singulis aliquid est dicendum, quoniam ex his omnibus pendet vera interpretatio legis. Circa verba dicendum est, in omni lege humana primum omnium expectandam esse verborum proprietatem, id est, propriam significationem: nam ex illa maxime sumenda est vera interpretatio legis, semperque est præferenda, nisi aliquid obstet. Sic enim de testatore dicitur in l. *non aliter*, ff. de legat. *Non aliter a significatione verborum ejus recedi, quam cum manifestum est, aliud ipsum sensisse*; ergo multo magis de verbis legislatoris idem asserendum est. Unde in l. 1. §. *si is, qui navem*, ff. de exercitoria actione, dicitur, *In dubiis non esse recedendum a verbis edicti*, & in l. *prospexit*, ff. *qui & a quibus*, verbis inhærendum esse, etiamsi res gravis esse videatur. *Quod quidem* (ait) *per quam durum est, sed ita lex scripta est*. Hinc etiam in cap. 2. §. *sed neque*, de translat. Episcop. concessa. cessione Episcopatus, non censetur concessa translatio. Et ratio redditur: *nam si circa translationem idem fieri voluisset, quod de cessione dixerat, & de translatione poterat expressisse*. Significans, non esse recedendum a proprietate verborum, quoad fieri possit; similia habentur in cap. *ad audientiam*, de dec.

Ratio vero clara est, quia verba in communi sermone usurpantur in propria significatione: nam idcirco illam recipiunt; ergo multo magis hoc intelligendum est servari in legibus, quia debent esse claræ, & non expositæ circumventionibus, & falsis interpretationibus, ut supra diximus. Unde confirmatur ab incommodo, quia alias nihil esset certum in legibus, neque per illas possent regulari actiones hominum, quia unusquisque posset suo arbitrio ad improprios sensus illas derivare. Confirmatur secundo, quia propter hanc regulam docent Patres verba Scripturæ in proprio sensu esse accipienda, nisi ex circumstantiis, vel aliis locis aliud constet, quod maxime observandum est, ubi dogmata fidei, aut morum traduntur; idem ergo est cum proportione in lege, quæ est regula morum. Denique etiam Dialectici dicunt, analogum simpliciter sumptum accipi pro principali significato; verba autem, si præter sensum proprium habere possunt improprium, sunt quasi analoga, & in eis sensus proprius est quasi principale analogatum; ergo absolute posita in lege, accipienda sunt in proprio, ac principali statu. Atque hanc regulam tradunt Jurisperiti communiter, ut late refert Tiraq. in l. *si unquam*, §. *libertis*, num. 45. & sequentibus, & attingit breviter Constant. Rog. tract. de jur. interpr. quæst. 2. nu. 20. Quando autem, vel quomodo hæc regula deficiat, ex dicendis patebit.

Duplex verborum proprietas.

9. Observandum est autem in hoc puncto in verbis juris, seu legum, duplicem proprietatem solere distingui, unam naturalem vocant, aliam civilem. Prior non sic appellatur, quia significatio aliqua verborum legis fit a natura, constat n. omnia verba humanarum legum ad placitum, & ex impositione, significare, sed quia quædam significatio est ex simplici, & primæva verborum impositione, & in ea solent significari res prout vere, ac naturaliter sunt, sicut dictio, *mors*, significat naturalem mortem. Significatio autem civilis dicitur, quæ est per extensionem, parificationem, vel fictionem juris, ut dictio, *mors*, significare solet civilem, qualis fit per religiosam professionem, & filius adoptatus dicitur filius, & sic de aliis. Quibus addi posset tertia significatio, quæ vocari potest usualis, quia est ab usu, & consuetudine loquendi, quæ magnam vim habere solet in significatione vocum interpretanda, adeo ut in legum expositione proprietati etiam verborum usus præferendus sit, ut Jurisperiti cum Bart. docent in l. *non dubium*, C. de legibus in l. *Labeo*, ff. de supellectile legata, & in l. 1. ff. de suis, & legitimis hæredibus. Panorm. in Procem. Decret. ubi latissime Felin. plurima congerit. Ne vero tot membra multiplicemus, hanc significationem ad duas præcedentes revocamus: nam si usus verbi sit communis totius populi in vulgari modo loquendi, jam illa significatio est facta magis propria magisque naturalis, quam primæva, quia usus habet vim derogandi institutionem, & mutandi impositionem humanam. Si autem usus sit solius juris, talis significatio sub civili continetur.

Significatio usualis ad naturalem vel civilem reducenda est.

Quomodo regula tradita sit intelligenda.

10. Regula ergo proposita de priori proprietate est intelligenda, per se loquendo, & nisi circumstantiæ occurrentes, vel alia jura cogant, extensionem, vel limitationem facere, ut in sequentibus prosequemur. Atque ita sumitur ex l. ult. C. de his, qui veniam ætatis, &c. Ubi perfecta, vel legitima ætas simpliciter dicta accipi dicitur pro naturali, non pro illa, *quæ imperiali beneficio suppletur*. Idem sumitur ex cap. *susceptum*, de rescript. in 6. ubi id notat Glossa verb. *non morte*, citans alia jur. & latius Tiraq. dicta l. *si unquam*, verb. *susceperit*, num. 17. Sed observandum circa hoc est, regulam hanc potissimum habere locum in vocibus usualibus ut sic dicam, quas leges, seu jura accipiunt ex communi lege hominum; sunt vero aliæ voces, quæ sunt propriæ ipsius juris, & ab ipso inventæ, sicut unaquæque ars propria habet vocabula, quibus utitur, ut in jure canonico tales sunt, vox, *censura*, *excommunicatio*, & similes, & in jure civili, *usucapio*, *præscriptio*, & similes; in his ergo vocibus significatio civilis, seu secundum jus est significatio naturalis illarum: nam est ex primæva impositione, & res per talem vocem significata non habet aliam naturam, nisi quam habet ex institutione juris, & ideo secundum eam significationem sunt tales voces in legibus accipiendæ, & proprietas illarum ex jure sumenda est.

Quando vox habeat plures significationes quid faciendum.

11. Sed quid si vox habeat plures significationes proprias in naturali proprietate? Respondeo, tunc utendum esse regula, quæ in omnibus sermonibus ambiguis, seu æquivocis prudenter observari solet, videlicet, ut legis materia, aliæque circumstantiæ attente ponderentur: nam ex illis determinabitur facile verborum significatio. Maxime vero legis initium considerare, & cum illo sequentia conjungere necesse est, quia ad illud debent trahi sequentia, nisi aliquid obstet. Nam in procemio constitutionis solet causa finalis, & principaliter movens contineri, & ideo illud maxime spectandum est ad legis intelligentiam, ut communiter tradunt Jurisperiti, quos late refert Tiraq. in tract. *Cessante causa*, limitat. 1. num. 64. & 65. & Molina lib. 1. de primogen. cap. 5. a num. 3. & Gutier. in practicis lib. 3. quæst. 17. num. 90. Unde etiam in contractibus initium, & causa spectantur, l. *si procuratorem*, in princ. ff. mandati; ergo multo magis in legibus observandum est initium, ut ad illud cætera accommodentur. Quin potius additur in l. 24. ff. de legibus. *In civile esse, nisi tota lege perspecta, una aliqua ejus particula proposita, judicare*. Itaque ex antecedentibus, & consequentibus cum materia, & aliis circumstantiis determinanda est æquivoca verbi significatio. Quod si verba legis adeo essent æquivoca, ut neque ex antecedentibus, neque ex subsequentibus, nec ex materia, aut ratione legis constare posset definitus sensus ejus, illa non esset lex, quia non solum non esset clara, verum etiam neque mentem legislatoris satis significaret. Vix autem fieri potest, quin altera significatio sit rei de qua tractatur, magis accommodata, & illa ferenda est juxta regulam legis 68. ff. de regulis juris. *Quoties idem sermo duas sententias exprimit, ea potissimum accipietur, quæ rei gerendæ aptior est*. Idem a simili sumitur ex l. *si servus plurium*, §. *ult.* ff. de legat. 1.

12. Circa intentionem, seu mentem legislatoris consi-

considerandum est, ab illa potissimum pendere tam substantiam, quam efficaciam legis, quia, ut probatum est in lib.3. mens legislatoris est anima legis, unde sicut in vivente substantia, & operatio vitæ ab anima maxime pendet, ita in lege a mente legislatoris. Illa est ergo vera interpretatio legis, per quam mentem, & voluntatem legislatoris assequimur, & ideo quacumque ratione de mente legislatoris constare possit, secundum illam maxime erit lex interpretanda. Quod potest confirmari ex principio generali; quod ex Greg. traditur in cap. *humanæ aures*, 22. qu.5. *Non debet aliquis verba considerare*, utique nuda, *sed intentionem, & voluntatem, quia non debet intentio verbis deservire, sed verba intentioni*. Quæ verba non inveniuntur in Gregor. sed sunt Cœlestini, ut infra videbimus. Denique confirmatur ex usu jurium, considerantium utique mentes legislatorum, cap. *si postquam*, de electione, in 6. ibi, *Ex sui mente exigit*, &c. & in cap. *secundo requiris*, de appel. ex intentione legislatoris verba extenduntur, quia *verba intentioni deserviunt*, ut ibi allegatur. Sic etiam in l. *cum mulier*, ff. solut. matr. ex mente legis negatur marito propter lenocinium accusatio uxoris de adulterio. Idem probatur optime ex l. *scire etiam*, §. *aliud*, ff. de excusat. tutorum, ibi, *Sed etsi maxime verba legis hunc habebant intellectum, tamen mens legislatoris aliud vult*. Simile etiam de Testamentis dicitur in l. *non aliter*, in princ. ff. de leg.3.

Quid circa intentionem considerandum legislatoris.

13. Quæret vero aliquis qui possit fieri, ut mens præter verba aliquid conferat ad legem interpretandam. Quia homines non possunt mentem alterius hominis percipere, nisi ex verbis ejus: nam, ut Gregor. dicit, 26. Moral. & infertur in dict. cap. *humanæ aures*, initio: *Apud hominis cor verbis, apud Deum vero verba pensantur ex corde*; hic autem agimus de humano judicio, & intelligentia, quomodo ergo potest sensus legis, quæ in verbis consistit, ex mente sumi, cum ipsa mens per verba tantum nobis possit innotescere? Et confirmatur: nam si legislator per verba legis suam mentem non declaret, non constituere lex, nec orietur obligatio, etiamsi ex aliis conjecturis possemus aliquo modo voluntatem legislatoris cognoscere, quia (ut supra dictum est) lex non constituitur voluntate Principis, nisi per verba legis sufficienter extet expressa, quia voluntas sola non sufficit per se ad obligandum, nec etiam est satis, quod aliunde privatim innotescat, sed necesse est, ut in ipsa lege sufficienter contineatur: ergo non possumus e contrario per voluntatem cognoscere verborum sensum.

Quomodo mens legislatoris potest esse regula interpretandi.

14. Ad interrogationem respondetur, cum dicimus mentem legislatoris deservire ad interpretandam legem, non esse sensum, ipsam voluntatem legislatoris mere internam, vel secundum se spectatam esse posse regulam interpretandi legem, contra hunc n. sensum recte procedunt objectiones factæ; sed sensus est, verba nude sumpta sæpe esse ambigua, & ex variis intentionibus, ac voluntatibus posse procedere, & ideo ex adjunctis, i. ex materia, aut circumstantiis prudenter pensandum esse, ex qua voluntate, & intentione processerint, & tunc ad intentionem legislatoris accommodandam esse verborum significationem, & interpretationem. Ita sumitur ex sententia Hilarii lib.4. de Trinitat. dicente, *Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subjectus*, cap. *intelligentia*, de verb. signific. Verum est igitur, homines judicare de mente loquentis ex verbis, non tamen ex illis nude, & abstracte sumptis, sed ut conjunctis omnibus circumstantiis, a quibus determinari possunt ad hanc mutationem potius, quam aliam judicandam: unde ad confirmationem fatemur, legem non constitui per internam voluntatem, nisi in lege ipsa sufficienter manifestetur, ut probat ratio facta. Nihilominus tamen, ut verba legis sufficienter indicent intentionem, & voluntatem legislatoris, non est necesse, ut abstracte, & nude sumpta illam indicent, sed possunt, ac debent ex omnibus adjunctis determinari.

15. Secundo interrogari hic potest, an mens legislatoris plus conferat ad veram interpretationem legis, quam verba, vel e converso. Nam ex dictis videtur sequi, plus menti esse tribuendum, quam verbis, quia mens est præcipuum in lege, nam est vita ejus. Item propter quod unumquodque tale, & illud magis: seu verba sunt propter mentem, & non e contrario, ergo præferenda est mens verbis. Unde in cap. *in his*, de verb. significat. dicitur, *Non debet aliquis considerare verba, sed voluntatem, cum non intentio verbis, sed verba intentioni debeant deservire*. In contrarium vero facit, quia licet ordine intentionis mens sit prior verbis, sic enim dicuntur verba esse propter mentem, quia ad illam indicandam instituta sunt, nihilominus ordine executionis, seu in genere causæ instrumentalis priora sunt verba; nam per illa devenimus in cognitionem mentis, & voluntatis legislatoris; ergo præferenda est verborum vis in legis interpretatione. Et confirmatur: nam illud est præferendum, quod certius est, sed verborum proprietas est certa, & clara: mens autem legislatoris solum per conjecturas cognoscitur, in quibus sæpe homines falluntur; ergo præferenda sunt verba per se loquendo, vel saltem regulariter. Quod videtur sentire Tiraq. in dict. l. *si unquam*, verb. *libertis*, num.23. cum Bald. in cap. *licet*, de elect.

16. Respondeo, hanc comparationem non posse fieri inter verba legis, & voluntatem legislatoris, ut in se est mere interna, cum voluntas non hoc modo cognoscatur, neque ut sic deservire possit ad intelligendam legem. Potest ergo fieri comparatio, vel inter verba ex una parte, & alias conjecturas, quibus mentem legislatoris indagamus ex alia, vel inter vim, & proprietatem verborum & mentem legislatoris sufficienter conjectatam per varia signa simul sumpta. Priori ergo modo dicendum videtur, verba per se loquendo esse potissimum signum voluntatis legislatoris, & illo maxime utendum esse ad mentem legis perspiciendam, non tamen illo solo, sed simul cum aliis, a quibus interdum vinci, ac superari potest. Primum horum intendunt Doctores allegati, & constat, quia significatio verborum est magis expressa, & certa. Item, quia verba sunt, quæ ex intentione legislatoris potissimum assumuntur ad declarandam voluntatem suam; ergo illa etiam primo, ac principaliter consuli debent ad eandem voluntatem cognoscendam. Altera vero pars sufficienter probata est in principali regula, & in declaratione præcedentis dubitationis. Unde constat, in secundo sensu comparationis mentem legis, utcunque sufficienter cognita sit, esse verbis præferendam, quod satis probant rationes priori loco factæ. Probatur etiam ex l. *non dubium*, C. de legibus dicente, *Contra legem agere, qui per occasionem verborum contra legis nititur voluntatem*; est ergo voluntas verbis præferenda. Item in l. *nominis*, de verbo signific. dicitur, *Ex l. esse tam quod est ex sententia legis, quam quod ex verbis*, ubi Gloss. expon. *Tam quod est ex sententia præter verba, quam quod est ex verbis, & sententia*: nam quod est ex verbis sine sententia, non est lex, ut visum est. Hoc denique modo dicitur in dict. l. *non aliter*, ff. de legat.3. a verbis legis recedi, ubi de mente legislatoris constat. Dicimus autem a verbis legis recedere, quando illa extendimus, vel restringimus, vel multo magis quando a proprietate verborum aliquantulum recedimus, quod etiam facere licet, quando necessarium est, ut a mente legislatoris non recedamus, quia tunc verba re vera non significant voluntatem legislatoris secundum suam proprietatem, sed secundum aliquam translationem, unde est illud Gregor. in cap. *præterea*, de verb. signific. *Plerumque dum proprietas verborum attenditur, sensus veritatis amittitur*.

Quo sensu verba sunt signa voluntatis legislatoris.

Interdum proprietas verborum relinquenda, quando mens legislatoris investigetur.

17. Tandem vero interrogari potest, quibus modis, vel conjecturis utendum sit ad mentem legislatoris indagandam præter nudam vim verborum. Respondeo multa assignari, a Jurisperitis, præcipua vero capita sunt hæc. Primo materia legis: nam illi maxime debent verba deservire, juxta sententiam Gregorii supra citatam. Sic in cap. 2. de translat. Episc. §. *sed neque*, exponitur, *Ecclesiam dici viduatam*, etiamsi habeat Episcopum non consecratum, vel inutilem, quia materia talem sensum postulabat. Sic etiam in l. *si vere*, ff. *locati*, verbum, *donationis*, per verbum transactionis exponitur, *materia exigente*. Secundo quoties verbo-

Quibus modis mens legislatoris indaganda.

verborum proprietas induceret injustitiam, vel similem absurditatem, circa mentem legislatoris, trahenda sunt verba ad sensum etiam improprium, in quo lex sit justa, & rationabilis, quia hæc præsumitur esse mens legislatoris, ut multis juribus declaratum est in tit. de legib. ff. & in eis ratio ostenditur. Nam in l. 18. dicitur, *Benignius leges interpretandæ sunt, quo voluntas earum conservetur*. Ergo si necessaria sit etiam impropria interpretatio, ut voluntas sit, vel præsumatur justa, in eo sensu accipienda est lex, quia alias non conservabitur voluntas legislatoris, cum lex injusta non sit lex. Et in l. 19. additur, *In ambigua voce legis ea potius accipienda est significatio, quia vitio caret, præsertim cum voluntas legis ex hoc colligi possit*. Quia nimirum sine vitio esse præsumenda est. Quod habet verum, etiamsi illa ambiguitas sit per analogiam, vel improprietatem, & idem sumitur ex l. *nulla juris ratio*, eodem.

18. Tertio ex comparatione ad alia jura potest indagari mens legislatoris in aliqua lege, etiam præter vim, & proprietatem verborum ejus, idque dupliciter. Primo ex repugnantia, & contrarietate aliarum legum, quæ oriretur in uno verborum sensu, & vitatur in alio, tunc n. interpretamur mentem legislatoris non fuisse derogare superioribus legibus, aut illas corrigere, & ideo usum fuisse verbis in ea significatione, quæ cum aliis juribus stare possit. Quia non receditur a jure antiquo, nisi quatenus in novo exprimitur, l. *præcipimus*, in fin. C. de appellat. & notat Gloss. in cap. *cupientes*, §. *quod si*, verb. *petere*, de elect. in 6. Correctio n. & mutatio legis odiosa est, & de se non admittitur, nisi ubi omnino vitari non potest. Unde addunt Jurisperiti, vitandam esse, etiamsi opus sit verba posterioris legis minus proprie interpretari. Ita docent Anton. de Butr. in cap. *cum dilectus*, de consuet. nu. 15. & ibi Imol. num. 12. & Felin. in cap. *non potest*, de re judic. num. 8. §. *limita dupliciter*, cum Panorm. in cap. *cum olim*, de re judic. in fin. quod ad hoc etiam inducit Gloss. ult. interpretantem illum textum juxta hanc regulam. Nam cum textus ille requirat concordiam eligentium; & concordia in rigore significare videatur, ut nullus discrepet: nihilominus sufficere censet, ut fiat majori parte consentiente: nam hæc est concordia juridica, de qua intelligenda est illa lex, cum non declaret, se velle communi juri derogare. Unde colligo, ita licere ob eam causam verba legis improprie interpretari, ut tamen servetur aliqua proprietas verborum, saltem secundum consuetudinem juris, ut in exemplo adducto constat, & idem invenitur in aliis, quæ afferri solent. Estque valde consentaneum rationi, quia esto non semper legislatores loquantur juxta naturalem proprietatem verborum, semper tamen videntur loqui saltem secundum aliquam juris proprietatem, aut consuetudinem, quando materia aliud non postulat. Neque major extensio videtur admittenda, ne detur occasio, & licentia corrumpendi jura, quod est majus incommodum, quam admittere aliquam juris correctionem. Altera via colligendi mentem legislatoris per comparationem ad alia jura, est per concordiam. Ubi n. conveniens sensus legislatoris sumi non potest ex verbis in rigore, ac naturali proprietate sumptis, & alia significatio suppetit, in qua sensum accommodatum reddunt, multum juvabit, si talis significatio verborum consentanea sit aliis juribus, in quibus similia verba in illo sensu accipiuntur, vel æquiparantur: tunc n. valde probabilis fit talis interpretatio ex mente legislatoris, quia secundum jus loqui præsumitur. Et hoc maxime habet locum, quando talis interpretatio benigna est, & nullum aliud habet incommodum: nam benigna interpretatio legis, cæteris paribus, præferenda est, juxta l. *benignius*, ff. de legib.

Vide Gutier. in Pract. l. 3. q. 15. art. 11. & 25.

Semper aliqua proprietas verborũ servanda.

19. Ultimo circa rationem legis addendum est, illam quidem non sufficienter continere mentem legislatoris, si tamen de illa constet, multum valere ad eandem mentem legislatoris investigandam. Ita docuit Bald. in cap. *licet*, de elect. & Decius in cap. *secundo requiris*, de appell. & plures alii apud Tiraq. in dict. l. *si unquam* §. *libertis*, numer. 23. & prior pars constat; tum quia ratio legis non est textus legis; tum etiam, quia multa per legem humanam statuuntur arbitrio potius, quam certa ratione, & ideo, *non omnium, quæ per leges statuuntur, ratio reddi potest*, ut dicitur in l. *non omnium*, de legibus. Quamvis n. lex semper sit rationi consentanea, nihilominus electio inter ea, quæ rationabilia sunt, sæpe non habet rationem, & ideo non semper est investiganda, ut dicitur in l. *& ideo*, ff. eodem: ergo sola ratio legis non continet legislatoris voluntatem, quia pro suo arbitrio potuit non in omnibus illi conformari, sed solum quatenus voluit, & suis verbis explicavit. Unde intulit Bald. supra, majoris momenti esse verba, quam rationem, *etiam magistralem*, ut ipse loquitur, quia verba sunt quasi legis substantia, & immediate continent voluntatem legislatoris; ratio autem solum remote illam indicat.

Ratio legis valde conducit ad mentẽ legislatoris indagandam.

20. Nihilominus tamen posterior etiam pars verissima est. Oportet tamen circa illam advertere, duplicem esse posse rationem legis, unam in lege non expressam, sed ab interpretibus excogitatam. Aliam in lege ipsa explicatam. Prior ergo ratio licet aliquid conferat ad assequendam legislatoris mentem, non est tantum certum judicium, sed probabilis tantum conjectura; tum quia sæpe ratio non est certa, sed in opinione Doctorum posita est; tum etiam, quia multo minus certum est, illam fuisse rationem, quæ movit ipsum legislatorem, cum possint esse aliæ, a quibus moveri potuerit, & consequenter est incertum, ad quam rationem magis accommodandus sit sensus legis. At vero quando ratio legis in ipsa lege continetur, magnum indicium esse potest mentis legislatoris, & post verba ipsa, videtur secundum certitudinis locum obtinere, quia tunc ratio legis est aliquo modo pars ejus: nam in ea continetur, ut supponitur. Unde necesse est, ut præceptum, & voluntas legislatoris sit rationi suæ accommodata, & consequenter, ut verba significantia actum præceptum, si ambigua sint, ex ratione ibi expressa determinationem accipiant; ergo ex tali ratione efficaciter probatur mens legislatoris. Quod ideo manifestum visum est Bartolo, & multis aliis Jurisperitis, ut sæpe non distinguant inter hanc rationem, & mentem legislatoris, & utramque pariter vocant animam legis ut supra lib. 3. dixi, & attigit Deci. loco proxime citato. Veruntamen licet illa duo sint valde propinqua, in rigore sunt distincta, ut ibi probavi, & ideo ratio est medium ad indagandam mentem, & moraliter certum, quando est in lege expressa, non tamen ita infallibile, quin aliæ etiam circumstantiæ ponderandæ sint, quia etiam ipsius rationis sensus potest esse ambiguus, & ex aliis circumstantiis certior redditur. Et contingere etiam potest, ut ex eadem ratione voluntas variis modis, & ad diversa moveatur, & ideo ad plene cognoscendam legislatoris voluntatem, quæ est propria mens ejus, non sufficit sola ratio, etiam in lege expressa, sed omnia expendenda sunt, & attente consideranda.

Ratio legis in ipsa contenta magnum indicium mentis est legislatoris.

CAPUT II.

Quando, & quomodo habeat locum extensio in legibus humanis per earum interpretationem.

1. Legis interpretatio, si præcise, ac secundum vocis rigorem sumatur, solum consistit in declaratione, & intelligentia proprii, & (ut sic dicam) immediati sensus ipsius legis, sistendo tantum in usitata, & propria significatione verborum, & in sensu legis ex illis sic intellectis resultante, & hanc interpretationem videtur vocasse declarativam Bart. in l. *omnes populi*, ff. de justit. & jure, quæst. 6. principali, & de illa tractat in quæstiunc. 3. nobis vero nihil de illa dicendum superest, præter dicta in capite præcedenti. Alio ergo modo sumitur interpretatio prout aliquid specialiter operatur circa legem, quæ multiplex est secundum varios effectus, unus est correctio, vel abrogatio legis, de qua infra dicemus, quia specialiter fit per unam legem circa alias, vel per posteriores circa præcedentes; alii vero sunt, qui in unaquaque lege secundum se spectari possunt, ut sunt extensio, restrictio, exceptio

Legis interpretatio declaratur.

ptio vel excusatio, seu cessatio obligationis legis, vel aliorum effectuum ejus, & de singulis aliquid dicendum est, ut generales regulæ habeantur ad decidendos casus ex legum intelligentia pendentes.

Quadruplex extensio legis.

2. Primo igitur circa extensionem adverto, quadruplicem extensionem in lege posse cogitari. Una est intra verborum proprietatem secundum naturalem significationem, alia est ultra proprietatem naturalem, & intra proprietatem civilem, sive per communis juris usum, sive per aliquam juris fictionem, tertia esse potest ultra utramque proprietatem per aliquam improprietatem, sive in significatione alicujus verbi, aut nominis, sive in connexione verborum, sive in subintelligenda, vel supplenda aliqua particula non expressa in lege. Et ita in hoc tertio membro potest esse infinita varietas, & inæqualitas per majorem vel minorem improprietatem. Quarto potest cogitari extensio ultra omnem significationem verborum etiam impropriam, solum propter rerum, vel casuum similitudinem, aut identitatem formalem in ratione legis. Quinto addi potest extensio ultra mentem legislatoris. Sed hanc non admittimus, ut infra dicemus, nec ultra dictos modos extensionis videtur alius possibilis per comparationem ad verba, vel rationem legis, quæ est veluti terminus a quo procedit extensio. Potest autem extensio fieri ad personas, ad res, seu casus, ad loca, vel ad tempora, & ita ex parte termini ad quem (ut ita dicam) possunt etiam extensiones multiplicari.

Quibusque lex odiosa extendenda est.

3. Dico ergo primo: Omnis lex non odiosa per se loquendo, extendenda est ad omnia; quæ verba in significatione propria, ac naturali comprehendunt, non vero ultra illa, nisi alia specialis ratio id requirat. Exempla sunt; si lex loquatur de filiis, ut filias etiam comprehendat, quia illa vox in significatione propria communis est, non vero ita comprehendit nepotes ex vi significationis, nisi alia ratio cogat. Et ideo dixi, *per se loquendo*: nam ex accidenti possunt verba intra illam significationem coarctari, ut si ex ampla intelligentia etiam propriissima, sequatur aliquod absurdum, vel correctio alterius legis, vel aliquid simile, ut in capite sequenti explicabimus. Sic ergo explicata assertio communis est in cap. 1. de constit. ubi bene Dec. lect. 1. num. 23. & sequentibus, Panor nit. num. 14. & sumitur ex Glossa in l. *non possunt*, ff. de legibus in fine. Prior ergo pars affirmans patet, quia tunc nulla est ratio extendendi legem ultra naturalem proprietatem verborum; ergo non debet fieri, quia regulariter homines loquuntur secundum proprietatem verborum, & si absolute & indefinite loquuntur, de toto significato verborum loqui intelliguntur. Et hoc maxime habet locum in legibus, in quibus indefinitus sermo æquivalet universali, quia sunt regulæ generales, & doctrinalem sermonem continent, ut optime probari potest ex lege *prospexit*, ff. qui, & a quibus, & tradidit Bart. in l. 1. §. *sed & si*, ff. de ventr. in possess. mitten. num. 3. ubi in scholiis multa referuntur. Et confirmatur, quia lex quæ non continet odium, aut speciale gravamen, inter favores reputari potest, ut in principio libri præcedentis dixi; ergo inter prædictos saltem limites extendenda est.

4. Altera vero pars negativa cum sua moderatione exceptiva, etiam est clara, quia per se loquendo, ac regulariter, homines utuntur verbis in significatione maxime propria, multo ergo magis id est observandum in legibus. Et hoc etiam confirmant multa ex his, quæ in superiori capite adduximus, & nonnulla juris principia, ut quod *ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*, quod sumitur ex dicta l. *prospexit*, & l. 1. ff. de leg. præst. Cui æquivalens est, ut *quod absolute dicitur, simpliciter, & sine diminutione accipiatur*, l. *de pretio*, ff. de publicana, &c. cui consonat l. *cum Prætor*, 170. ff. de regul. jur. juvat etiam quod *simplicibus legibus est amica*, ut dicitur in §. *cæterum*, Instit. de legitim. agnat. succ. & alia similia. Et hæc assertio ex sequentibus magis declarabitur, quando vero specialis ratio majorem extensionem postulet, quando vero tantam non patiatur, dicemus capite sequenti.

5. Dico secundo: Quando lex est favorabilis, vel specialis aliqua ratio juris intercedit, extendenda est ad omnem proprietatem verborum, non solum naturalem, sed etiam civilem, seu juridicam, non vero ultra illam, nisi major necessitas id postulet. Hæc posterior pars latius tractabitur in assertione sequenti, nunc vero sufficienter constat ex dictis in capite præcedenti, quia verborum proprietas tenenda est, nisi necessitas cogat, quia alias nihil erit certum, & constans in dispositione legum. Prior ergo pars assertionis, quæ præcipue nunc intenta est, communis est, & clara. Et in communi suaderi potest, quia unaquæque ars utitur verbis sibi propriis, & juxta propriam consuetudinem vel institutionem; ergo multo magis id servandum est in legibus. Nec enim cogendus est legislator, ut quoties loqui vult de filiis naturalibus, & adoptivis, specifice id faciat, sed aliquando uti poterit voce communi; ergo in legibus habere potest locum extensio secundum totam significationem propriam verborum non solum naturalem, sed etiam civilem; ergo maxime ita sunt accipienda verba in favorabilibus legibus, juxta vulgata principia juris. Quod tamen semper est intelligendum per se, & nisi aliud obstet, juxta alia principia, & regulas, quas proponemus. Idemque erit, quando eadem omnino ratio in lege expressa in omnibus illis significationibus inventa fuerit, tunc enim satis indicat eadem ratio, intentionem legislatoris fuisse de omnibus illis loqui.

Lex favorabilis ad omnem proprietaté verborum est extendenda.

6. Atque ad hanc regulam spectant variæ quæstiones, quæ de hac extensione tractantur a Doctoribus, quarum resolutio ab illa pendet, & a posteriori, & quasi per inductionem illam confirmat. Una, & satis celebris est, an lex loquens verbis proprie significantibus casum ve um, extendatur etiam ad fictum, quem sub lata significatione verba comprehendere possunt modo explicato. Quam quæstionem tractant Bart. & alii Legistæ in l. *si is, qui pro tempore*, ff. de usu cap. & in l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. & in l. *cum ex oratione*, ff. de excusat. tuto. & in l. 3. §. *hæc verba*, ff. de negotiis gest. nam ex his, & aliis juribus inter se collatis constat, interdum legis verba extendi ad casum fictum, interdum vero non extendi. Unde ordinaria regula est, in materia stricta, id est, favorabili admitti. Ut cum lex loquitur in favorem filiorum, adoptivi etiam venire solent, ut docent Baldus, & alii apud Menoch. l. 4. præsumpt. 89. num. 36. & lex loquens de legitimis, legitimatos comprehendit, teste Bart. in dicta l. *si is, qui pro emptore*, num. 30. & Menoch. supra num. 22. Unde potest hic notari alia regula, scilicet, quando lex omnino æquiparat fictum cum vero, tunc quoad dispositiones, seu effectus ejusdem juris, ordinarie habere locum extensionem legis secundum totam proprietatem civilem seu legalem, quia lex disponere censetur secundum ejusdem juris usum, & institutionem. Ut, v. g. dicit lex legitimatum nihil differre a legitimo, utique quo ad dispositiones juris, vel secundum jura factas, Authent. quibus modis nat. effic. &c. cap. 1. & 3. Inde ergo fit, ut nomine legitimorum ordinarie veniant etiam legitimati, nisi aliud constet aliunde de mente legis. In quo etiam considerandum occurrit, hoc maxime habere locum, quando effectus per legem inductus est, quasi dispensatio in aliquo defectu non a natura, sed ab hominibus introducto, ut est ingenuitas concessa contra servitutem: nam servitus non est conditio naturæ, & ideo servus factus ingenuus per legem, simpliciter venire solet in legibus nomine ingenui, ut patet ex dicta l. *cum ex ratione*: maxime vero in materia favorabili. Et alia exempla afferemus in sequentibus.

Extensio admittenda in materia favorabili, non vero in odiosa.

7. Dico tertio: Extensio legis per improprietatem, seu ultra proprietatem verborum, tam naturalem, quam civilem raro locum habet, admittenda vero est, quando alias vel lex fieret illusoria, & nullius momenti, vel injustitiam, aut aliam absurditatem contineret. Hanc conclusionem in terminis posuit Abb. in cap. 1. de constitut. num. 14. & sequitur ibi Deci. & alii, & Felin. referens alios in cap. *translato*, de constit. num. 14. Covar. 3. variar. cap. 3. num. 9. Navar. in sum. cap. 27. num. 51. & in cap. *pœna*, de pœnit. distin. 1. num. 16. & 21. & sumitur ex Gloss. penult. in cap. 2. de usur. in 6. Qui omnes præcipue loquuntur de posteriori parte assertionis. Nam prior, scilicet quod hæc licentia

Lex aliquando extenditur ultra proprietatem verborum tā naturalé quam civilem.

exten-

extendendi legem ad improprium sensum, per se non liceat, sed tantum necessitate cogente, per se nota est, & ex dictis in capite præcedenti satis probatur. Quod vero propter dictam causam liceat, optime probatur ex l. *scire etiam*, §. *aliud* ff. de excusat. tutor. ubi propter vitandum absurdum lex ibi dicens, *Vel intra centum milliaria*, extenditur, ut etiam intra quatuor centum locum habeat. Et a simili etiam sumitur ex l. *nam absurdum*, ff. de bon. libert. & optime in l. *si stipulatio*, de oper. liber. Et confirmari hoc potest ex c. *si civitas*, de sententia excomm. in 6. ubi interdictum civitatis extenditur ad suburbia, ne vilipendi valeat sententia interdicti. Idem probatur ex c. *significavit*, de Judæis, ut illud bene expendit Nav. in sum. c. 27. n. 51. Ratio autem est, quia est vulgaris regula, omnem dispositionem ita esse interpretandam, ut valeat potius, quam pereat, ergo multo magis lex, quæ magno consilio fit: at vero si injustitiam contineret, non esset lex; ergo ita est interpretanda, ut & sit lex, & non sit injusta, etiamsi adhoc necessarium sit verba extendere usque ad improprietatem. Et eadem ratione vitanda est omnis absurditas a lege per ejus interpretationem, quia si esset absurda, irrationabilis esset, & consequenter non esset lex. Idem denique erit si sit inutilis, & nullius momenti, quia etiam hoc modo nihil ad commune bonum conferet, ac subinde non erit lex. Et præterea cum lex auctoritate publica fiat, & magno consilio, non potest præsumi facta in eo sensu, ut sit injusta, absurda, vel inutilis. Unde etiam de statuto dixit Albert. conf. 20. nu. 11. non esse ita interpretandum, ut elusorium fiat, & sequitur Mascard. concl. 596. nu. 2. Imo etiam in lege odiosa fit hæc extensio, ne fiat fraus legi, & ita fiat inutilis, ut in l. 4. ad Maced. sub mutuo comprehenditur venditio pecunia credita. Et ad id valet l. *cum quis*, 126. de regul. jur. & Glossa ut in capit. ult. de usur. in 6. ubi nomen testamenti ad codicillum extendit in materia pœnali, ne lex fiat illusoria, estque ibi communiter probata. Et plures alios in eandem sententiam refert Tiraq. in ll. conn. Gloss. 5. numer. 114. & Sarm. l. 1. sel. cap. 12. num. 7. Atque in his assertionibus non videtur esse controversia inter auctores: nam in his generalibus regulis conveniunt, licet alii plures, alii pauciores limitationes adhibeant, quas nunc non expendimus quia pendent magis ex particularibus materiis, seu ex applicatione generalis doctrinæ ad illas, quam ex formali ratione interpretandi leges.

CAPUT III.

Utrum lex extendi possit ad casum non comprehensum sub aliqua verborum significatione, propter solam rationis similitudinem, vel identitatem.

1. QUæstio hæc valde controversa est inter auctores & non parvam habet difficultatem, & ideo specialiter tractanda est. Multi ergo sentire videntur, tantam extensionem fieri non posse. Et potest suaderi primo, quia ratio legis non est lex, nec formaliter illam constituit tanquam forma substantialis ejus, quia hæc est voluntas legislatoris significata per verba; ergo si verba in aliqua significatione non extenduntur ad aliquem casum, quamvis fortasse ratio in eo militet, non est de illo lex. Dices, voluntatem legislatoris esse rationi conformem, & ideo tantum extendi, quantum ratio ejus. Sed contra hoc argumentor secundo, quia stante eadem ratione potest Princeps velle unum, & non aliud, vel pro sola libertate, vel certe, quia non expedit multa præcipere, aut prohibere, neque omnia omittere, & ideo eligit unum pro arbitrio suo, quod sæpe potest facere sine culpa; imo etiam interdum propter aliquam rationem. Nam licet nos lateat, fortasse non defuit legislatori aliquod motivum, propter quod unum præciperet, & non aliud, non obstante aliqua similitudine rationis. Unde confirmatur tertio, quia ipsa determinatio expressa verborum ad unum casum, & taciturnitas alterius, indicat potius legislatorem unum voluisse præcipere vel prohibere, & non aliud, ex illa conjectura juridica, *quia si voluisset, expressisset*, cap. 2. de translat. Episcop. cap. *ad audientiam*, de decim. Unde potius solet interdum sumi argumentum ab speciali, quia dum hoc in speciali prohibetur, & alia tacentur, signum est alia non prohiberi. Denique lex non est ultra totam significationem extendenda sine necessitate, aut ratione cogente; hic autem nulla est, sed sola conjectura similitudinis rationis, quæ & infirma est, quia nunquam potest illa similitudo omnimoda satis probari, cum non oporteat legislatorem omnem rationem exprimere, quæ ipsum movit, & per alias conjecturas, quas adduximus, illa sufficienter eliditur, argumento c. *verisimile*, de præsumptionibus; ergo propter solam rationem non est lex extendenda ultra verba. Et hanc sententiam significat Glossa in cap. *in fidei*, ver. *inquisitionis*, de hæret. in 6. tenet Anton. in cap. ult. de consuetud. n. 57. Domin. in c. 1. de tempor. ordin. in 6. n. 9. Adrian. in 4. Mater. de excomm. q. 3. excep. 8. & Cord. l. 1. q. 11. opin. 2. ad 3. & multi alii apud Tiraq. in l. *si unquam*, verb. *libertis*, a n. 2. ubi infinita pene congerit, & allegat usque ad n. 30. & præcipue in n. 20. & 21.

2. Multi vero alii affirmant, tantam esse vim rationis legis, ut propter illam comprehendere censeatur casus in lege omissos, si in eis par ratio militet, licet aliter sub verbis legis non contineantur. Pro qua sententia multa etiam congerit Tiraq. supra a nu. 42. ubi etiam plures auctores allegat. Idem Constanti. Roger. in tract. de jur. interpret. §. 1. a nu. 21. Molin. l. 1. de primogen. c. 5. n. 7. & sequent. Covarr. in cap. *alma*, 2. p. §. 4. n. 7. vers. *secundo*, Angel. verb. *lex*, n. 6. & 8. cum Imol. & Gemi. Sylv. qu. 18. cum Panorm. in c. *in insulis*. de regul. nu. 3. ubi ait, dispositionem legis extendi propter rationem expressam in lege, etiamsi verba id non patiantur. Idem fere habet in c. 1. de juram. calum. n. 8. Fundamentum potissimum est, quia ratio legis, præsertim in ipsa expressa, indicat sufficienter, intentionem legislatoris esse prohibere aliquid, non quatenus materialiter (ut sic dicam) tale est, sed ut subest tali rationi, ac subinde prohibere quidquid talem rationem æqualiter induit; ergo dispositio talis legis tam universalis est, quam ejus ratio, etiamsi verba ejus id non exprimant. Et confirmatur quia hoc modo decisio unius casus per sententiam Principis censetur habere vim legis pro omnibus similibus, quia, nimirum, casus ille particularis materialiter sumptus solum censetur esse tanquam quoddam exemplum, in quo ratio decisionis exercetur; quia vero ratio est, quæ fundat decisionem, ideo universalis esse censetur pro casibus similibus; ergo idem est cum proportione in quacumque lege. Et ad hoc confirmandum allegantur varia jura; quæ nunc non licet sigillatim expendere, quia intellecta generali doctrina, potest unusquisque juxta eam singula interpretari.

Ratio legis aliquando extenditur ultra significationẽ verborũ.

3. In hac re difficile est judicium ferre, propter varia dicta Doctorum, & jurium, quæ ab ipsis allegantur. Ut tamen quod sentio dilucide, & breviter explicare valeam, suppono, sermonem esse de lege humana propria, id est disponente, & inducente novam obligationem, quæ ex sola ratione naturali non oritur: nam si lex hominis tantum sit declarativa rationis naturalis, sine dubio tantum extendetur, quantum ipsa ratio. Nec de hoc esse potest controversia. Deinde differentiam constituo inter paritatem rationis, & identitatem. Paritatem rationis voco, quando licet rationes sint diversæ, habent inter se æqualitatem, ut sunt v. g. ratio amicitiæ, aut gratitudinis, quæ inter se diversæ sunt, possunt autem æquiparari, & moraliter æquales judicari. Identitatem autem voco, quando in diversis materiis una, & eadem ratio pietatis promovendæ, aut nocumenti evitandi intercedit. Quam distinctionem attingunt Juristæ allegati, & paritatem vocant similitudinem rationis, aliam identitatem, ut videre licet in Baldo, & aliis, quos Tiraquel. citat, & expressius Rochus Curt. tract. de consuet. ad c. ult. eod. sect. 4. n. 23. ex Alexan. conf. 75. & Paulo de Castr. conf. 338. & in conf. 84. ut illum refert, & sequitur Tiraqu. in dicta lege *si unquam*, verbo *libertis*, nu. 45.

De lege humana propria sermo esse debet.

4. Primo igitur censeo, solam similitudinem rationis

Similitudo rationis non sufficit, ut obligatio legis ex uno casu ad similem extendatur.

nis per æquiparationem, seu æquivalentiam sine identitate non sufficere, ut legis obligatio ex uno casu ad similem extendatur, ut ex persona ad personam, aut alio simili modo, quando sub verbis legis in aliqua significatione non comprehenditur. Ita opinantur in primis auctores citati in prima opinione. Deinde idem plane sentiunt Paul. Castrensf. Alex. & Rochus proxime citati. Ad idem potest citari Glossa in c. 1. de temporib. ordin. in 6. verb. *Italia*. Nam licet in principio videatur repugnare, in ultimis verbis tandem exponit illum textum, non admittendo extensionem propter similitudinem rationis, verum est, non fundari in hoc, quod similitudo rationis non sufficeret, sed in hoc, quod ratio aliqua dissimilitudinis excogitari potuit. Verumtamen etiam hinc sumi potest argumentum pro conclusione, quia si verba legis nullo modo casum comprehendunt, sola similitudo rationis non potest sufficere, ut dispositio legis censeatur habere locum in alio casu simili, quia nunquam potest similitudo esse tanta, quin facile sit aliquam rationem differentiæ invenire. Sed ulterius declaratur, incipiendo a certioribus. Nam in primis fere omnes fatentur, hanc extensionem per similitudinem rationis non habere locum, ubi alia lex aliter disponit in alio casu, quantumcumque simili, ut expresse docent Bartol. in Authent. *quas actiones*, C. de sacrof. Eccles. nu. 8. & 9. & in l. *omnes populi*, ff. de just. & jur. q. 6. principali, quæstiunc. 4. consentit Abb. cons. 29. nu. 4. vol. 2. & in cap. *translato*, de constitut. num. 4. ubi clare loquitur de ratione simili, non eadem, ut Bart. etiam loqui videtur, ut illum etiam Rochus exposuit. Idem Felinus in dicto c. *translato*, de constitut. numer. 13. Et ratio est, tum quia legum correctio est juris strictissimi, ut infra dicemus, & ideo non habet in illa locum extensio propter solam similitudinem rationis; tum etiam quia fortius vinculum est legis expressæ, quam sit ratio alterius legis propter solam similitudinem; ergo non potest hæc lex contra alteram prævalere. Ex quo obiter colligo, solam similitudinem rationis non sufficere ut casus sit comprehensus in lege ex mente legislatoris: nam si esset comprehensus, re vera eximeret illum a contraria lege antiquiori.

Duo in lege pœnali distinguenda.

5. Deinde in legibus pœnalibus est facilior, magisque recepta assertio (idemque intelligatur cum proportione in irritantibus, & in omnibus odiosis.) Ut autem caveatur æquivocatio, quæ in hoc committi potest distinguenda sunt in lege pœnali duo, scilicet, præceptum, vel prohibitio, & pœnæ impositio. Quod ergo attinet ad pœnam, certum existimo, non posse legem pœnalem quoad pœnam extendi propter solam similitudinem rationis, quantacumque ista sit. Quod præter auctores proxime allegatos sensit Glosſ. in cap. *in pœnis*, 49. de regulis juris in 6. dicens, *quod de pœnis non arguimus ad similia, quia pœnæ non excedunt proprium casum;* idem docuit Anton. de Butr. in cap. ult. de consuetud. numer. 57. & 58. & bene Castr. lib. 1. de lege pœnal. cap. 7. docum. 3. eandem opinionem tenet, & communem Doctorum esse dicit Molin. tractat. 2. de instit. disp. 176. §. *quarto*, Emman. Roder. tom. 1. quæst. regular. qu. 11. art. 6. regula 14. Sanci. lib. 10. de matr. disp. 4. Probari autem potest primo ex generali regula juris, in pœnis benigniorem interpretationem esse faciendam; at extensio pœnæ propter solam similitudinem non sit per interpretationem benignam, sed nimis rigorosam; ergo. Secundo, quia hæc extensio vel fieri posset a casu ad casum similem æqualem, vel graviorem, vel a persona ad personam, vel a pœna ad pœnam, vel a loco ad locum, aut alia simili circumstantia; nihil autem horum potest dici cum probabilitate; ergo.

6. Probatur prima pars de casu ad casum, quia pœnæ impositio licet secundum generalem rationem æqualitatis, seu proportionis fundetur in ratione justitiæ, tamen in determinatione talis pœnæ ad talem casum pendet ex voluntate legislatoris, magis quam ex ratione, ut constat, quia nulla certa ratio cogebat Principem ad imponendam hanc pœnam pro tali delicto; posset enim imponere aliam, vel nullam per legem imponere, sed committere judici: ergo rationis similitudo ex parte delictorum non sufficit ad extendendam pœnam ad casum similem, quia præter rationem necessaria est voluntas legislatoris, quæ ibi non intervenit. Declaratur, & confirmatur hæc pars, quia in pœnis, quæ ipso facto imponuntur, manifestum est, neminem obligari in conscientia ad exequendam, vel observandam in se pœnam legis, nisi commiserit illud specificum delictum, propter quod est imposita, ut in censuris, irregularitatibus, & aliis impedimentis canonicis manifestum est, ut constat ex doctrina sæpe repetita in materia de censuris. Imo Doctores omnes in illa ponderant non solum specificam rationem delicti, sed etiam modum, & consummationem ejus juxta rigorosum sensum verborum esse necessarium. Unde ridiculum esset dicere parricidam, vel incendiarium templi, aut imaginum, incurrere censuram canonis, *si quis suadente*, quia hæc delicta æquiparantur in gravitate percussioni clerici; ergo idem dicendum est in pœnis imponendis per judicem; eadem enim ratio militat, quia lex imponens pœnam certam pro furto, in rigore non obligat judicem ad imponendam illam pœnam pro alio delicto, etiamsi simile, vel æquale sit. Quando vero possit judex, vel etiam debeat ex alio principio uti ea similitudine, seu imitatione legis punientis unum delictum ad puniendum aliud, paulo post explicabo.

Declaratur exemplo.

7. Atque hæ rationes convincunt in aliis extensionibus secundum alias circumstantias, quando variata circumstantia, variatur factum, quod lex consideravit. Ut patet in primis in variatione personæ: nam si lex definite punit religiosum concionantem hoc, vel illud; non punit clericum secularem idem delictum committentem, quia licet sit in specie idem, non tamen est idem, quod lex voluit, & expressit. Item hic procedit illa ratio, quod punire hanc, vel illam personam pendet ex voluntate legislatoris, & ideo non sufficit similis ratio, quia nec semper homo vult omnia, quæ participant similitudinem rationis, nec semper expedit omnia velle, sed unum præ alio eligitur arbitrio legislatoris, vel propter alia motiva, quæ apud se habere potuit. Et hæc est juridica ratio exponendi omnes canones pœnales, & destructo hoc generali fundamento, tollitur certitudo in his legis explicandis. Et idem discursus fieri potest de loco: nam si lex punit delictum factum in tali loco, ita ut ex illa constet, habuisse respectum ad illum, non extenditur ad alium, licet eadem, vel similis ratio in eo esse videatur. Quod quidem dixit Bart. in Authent. ult. C. de sacrosanct. Eccles. quando cum illa extensione inducitur correctio legis; ego vero censeo absolute ac per se idem esse dicendum ex vi mutationis loci, & facti, quod lex consideravit. Et idem est de malo peccandi: nam si lex punit peccantem scienter, non extenditur ad peccantem ex ignorantia, etiamsi contingat, delictum ex aliis circumstantiis esse gravius, & sic de aliis, propter eandem rationem. Denique idem est evidentius de extensione a pœna ad pœnam: nam si certa pœna imponitur per legem, non potest judex illam mutare aliam similem imponendo, quia astringitur lege ad solvendum, ut ita dicam, in tali specie, nisi per modum dispensationis ex justa causa aliud ei permittatur, ut supra dictum est. Et in pœnis, quæ incurruntur ipso facto, non potest quis mutare pœnam in aliam similem, quando potest pœnam lege præscriptam exequi, imo licet non possit, non tenetur aliam æquivalentem præstare, ut in superioribus dictum est, ut in aliis legibus est certum, in eis non habere locum commutationem proprio arbitrio factam, ut infra dicetur; nulla ergo extensio, vel argumentatio per similitudinem rationis habet locum in pœnis, quoad proprium reatum earum, etiamsi maxima congruentia, vel similitudo intercedere videatur, ut dixi etiam in tom. 3. tertiæ partis, q. 67. ar. 8. in comment.

Juridica ratio exponendi omnes canones.

8. Superest dicendum de altera parte legis pœnalis, quæ est prohibitio, vel præceptum: nam Joan. Andr. in cap. *dispendia*, de rescript. lib. 6. dixit, per similitudinem rationis extendi dispositionem legis pœnalis, licet non extendatur pœna. Et potest suaderi, quia eadem est ratio de hac lege, quæ de qualibet alia obligante per vim directivam, quia etiam lex pœnalis ut præcipiens, vel prohibens habet suam vim directivam,

vam, solum hoc potest in ea considerari speciale, quod ratione adjunctæ pœnæ videtur potius restringenda, quam extendenda, quoad hoc ut pœna restringatur, ut non extendatur. Sed hoc non cogit, quia pœna est quid accessorium, & directio legis est principale & ideo non est habenda ratio accessorii, si principale per se spectatum petit, vel admittit extensionem; sed lex directiva non adjiciens pœnam extenditur propter similitudinem rationis; ergo & lex pœnalis quoad dispositionem & directionem. Sed hæc sententia in primis in eo displicet, quod separat pœnam a dispositione legis: nam licet verum sit, pœnam legis non posse extendi ad eum, qui illam legem non violat, cui adjecta est, etiamsi aliam similem violet, ut probant omnia dicta in superiori puncto, nihilominus si propter rationis similitudinem extenditur dispositio legis pœnalis, consequenter dicendum est, violari legem illam per actum illum, in quo similis ratio militat, alias quomodo lex extenditur ad illum actum? Si autem lex violatur, pœna ejus incurritur, quia adæquata est ipsi legi, & sequitur transgressionem ejus, tanquam accessorium principale. Deinde displicet ipsa assertio, quia licet æquiparatio facta cum aliis legibus directivis non pœnalibus videatur probabilis, nihilominus fundamentum etiam in aliis legibus censeo esse falsum.

Rejicitur sententia Ioan. And.

Similitudo rationis non sufficit ad vinculum conscientiæ inducendum.

9. Dico ergo, nullam legem extendi quoad vinculum obligationis in conscientia, quod per se imponit, propter solam similitudinem, vel paritatem rationis ad casum omissum, & nullo modo comprehensum sub significatione verborum legis, etiamsi de tali casu nihil per aliam legem dispositum sit, & sive lex pœnam addat, sive non addat. Ut hanc assertionem probem, suppono distinctione quadam, qua utuntur Imol. Gemi. Tiraq. & Sylv. locis citatis, qui dicunt, duplicem esse mentem legislatoris; vel potius interpretationem mentis legislatoris, unam comprehensivam, aliam extensivam, quod ego intelligo pure extensivam generale nomen imperfectiori membro applicando. Comprehensiva interpretatio, vel extensio est, quando per illam declaratur talem casum, vel personam comprehensam fuisse in mente legislatoris, licet verbis non satis eam declaraverit, ut est casus in c. *si postquam*. §. *si vero*, de elect. in 6. ibi. *Quæ non solum ut quis veniat, sed etiam ex sui mente exigit, quod usque ad finem negotium prosequatur*: cum similibus. Pure vero extensiva mens, seu interpretatio dicitur illa, per quam extenditur dispositio legis ad casum non comprehensum sub mente legislatoris, propter similitudinem vel paritatem rationis.

Duplex interpretatio mentis legislatoris.

10. Hoc posito sic argumentor, interpretatio pure extensiva, & non comprehensiva nunquam sufficit, ut dispositio legis obliget in casu, ad quem fit extensio ex vi talis legis, sed extensio, quæ fit per similitudinem rationis sine adminiculo verborum, nunquam est comprehensiva, sed pura extensio: ergo ratione illius tantum numquam lex obligat per vim directivam. Quæ ratio procedit tam in lege favorabili, quam in pœnali, correctoria, & quomodocunque odiosa, ut per se patet. Majorem videntur plane supponere Imol. & Gemin. imo etiam Sylvest. & probatur, quia formalis ratio constitutiva legis est mens legislatoris, sub qua voluntatem ejus præcipue intelligo; ergo quod non fuit sub mente legislatoris comprehensum, non potest sub lege comprehendi; ergo non potest cadere sub legis obligationem: ergo si interpretatio sit pure extensiva, non potest sufficere ad obligationem legis. Probatur consequentia ultima (nam cætera omnia per se nota videntur) ex data declaratione terminorum, quia illa dicitur pura extensio, quæ fit ultra totum id quod sub mente legislatoris comprehenditur. Quod autem talis sit extensio, quæ fit per solam similitudinem rationis, quod in minori sumebatur, probatur, quia sola similitudo rationis non ostendit, sub voluntate legislatoris comprehensa fuisse omnia, quæ similitudinem rationis inter se habent, ut probant omnia dicta de pœnis. Nam sicut obligatio ad pœnam talem non nascitur ex sola ratione, sed ex voluntate legislatoris, quæ stante simili ratione potest velle hanc, vel illam pœnam, & non aliam; ita obligatio directiva nascitur ex voluntate, & hæc non semper tantum extenditur, quantum rationis similitudo, ut in pœnis probatum est, & in rationibus pro prima sententia adductis.

Interpretatio pure extensiva non sufficit, ut dispositio legis obliget in tali casu.

11. Respondet autem Sylvest. verb. *lex*. quæst. 18. sicut physice est impossibile, esse eandem causam, quin sequatur idem effectus, ita loquendo juridice, esse impossibile, esse eandem rationem, & non esse idem jus, cum ratio ipsa sit formaliter jus, & lex, nisi hoc sit ex voluntate legislatoris, quam tamen sequi non tenemur, nisi exprimatur. Veruntamen hæc objectio, ablata quædam æquivocatione, quam involvit, magis confirmat nostra sententiam, quam eam oppugnet. Æquivocatio ergo sæpe committitur in illo verbo, *eadem ratio*, nam si rigorose sumeretur pro vera identitate rationis, prout a similitudine distinguitur, non procederet ratio contra nos, qui hæc duo distinximus & nunc de sola similitudine tractamus. Sylvester autem latius loquitur de ratione eadem, prout antea dixerat, *Si ratio sit par simpliciter, seu eadem, aut certe major*. Sic ergo loquendo de ratione eadem, pro simili, pari, vel majori, falsa est major, & inepta comparatio quæ fit causæ physicæ, quæ naturaliter agit, ad rationem, quæ moraliter inducit liberam voluntatem legislatoris: quod ipsemet Sylv. vidit, cum addidit, *nisi hoc sit de voluntate legislatoris*, si ergo legislatoris voluntas potest efficere, ut lex non tantum extendatur, quantum par ratio, non est juridice impossibile, esse eandem rationem, & non esse idem jus. Falsumque est dicere, quod talis ratio sit formaliter jus, & lex: nam talis ratio per se non sufficit, jus, aut legem constituere sine voluntate legislatoris, alias non posset legislatoris voluntas facere, ne lex tantum extendatur, quantum illa ratio; quia non potest tollere ab illa ratione, quod illi est intrinsecum, & formale. Nam ob hanc causam non potest voluntas legislatoris humani facere, ut illa ratio naturalis, quæ per se inducit obligationem naturalis legis, & est quasi formale jus naturale, non extendatur, quantum natura sua potest. Secus vero est de ratione congruitatis, seu convenientiæ, quæ in lege humana reperitur; illa enim ratio per se non est formaliter jus, aut ratio, sed potius est voluntas, vel saltem non sufficit ratio sine voluntate. Unde libenter admittimus illud principium, quod Sylvest. sumit, quia non tenemur sequi voluntatem legislatoris, nisi exprimatur: nihil autem illum juvat, quia licet legislator non exprimat, se nolle, ut lex extendatur ad omnia, in quibus similis ratio invenitur, non ideo ratio sola per se obligat, ut ostensum est, nisi accedat voluntas legislatoris: unde retorquetur ratio, quia per talem legem non exprimitur voluntas legislatoris obligans ad talem extensionem: nulla est talis obligatio. Probatur consequentia quia voluntas legislatoris non obligat, nisi exprimatur, & illa non exprimitur: ergo ex illa non potest esse obligatio, nec etiam ex sola ratione, ergo ex nullo capite.

Refellitur responsio.

12. Sed dici potest, quod licet ratio sola non sit lex sine voluntate, tamen est signum voluntatis, præcipue quando ipsa lege exprimitur; ergo tunc tantum extenditur voluntas, quantum ratio, & ita ex ratione resultabit interpretatio non tantum pure extensiva, sed etiam comprehensiva, & sic etiam procedit, quod Bald. & alii dicunt, rationem esse ipsam legem, quia involvit voluntatem, & ideo æque extendi legem ipsam, ac rationem ejus. Sed hoc licet possit habere apparentiam aliquam in propria identitate rationis, de qua statim, non tamen in rationis paritate, aut similitudine, quia de illa falsum est assumptum; nam ratio per se non est sufficiens, nedum adæquatum signum voluntatis, etiamsi in lege exprimatur, quia est tantum signum honestatis, vel utilitatis, quam legislator in tali materia respicit, ut in illa per legem, ac voluntatem suam necessitatem inducat. Et ideo necessarium non est, nec moraliter verum, aut ordinarium, quod voluntas legislatoris extendatur ad omnia, in quibus potest inveniri similis ratio. Quia (ut dicebam) voluntas pro sua libertate potest circa unam materiam disponere, & non circa aliam, licet in utraque inveniatur similis ratio, quia fortasse non expedit in

Objectio.

dit in

dit in omnibus disponere, & pro suo arbitrio legislator eligit unam materiam potius, quam aliam. Exemplum morale est, quia in lege taxante pretium panis, aut vini eadem profecto, vel potius similis ratio considerari potest, & nihilominus lex positiva interdum taxat pretium panis, & non vini, vel olei, & sic de aliis. Item aliquando lex canonica disponit aliquid in una religione mendicante, quod posset simili ratione generaliter disponere, & tamen si lex specialiter loquatur de Prædicatoribus, vel Minoribus, non extenditur ad alios, ut patet ex cap. *constitutione*, cum cap. *non solum*, de regular. in 6. Nam prohibitionem factam Minoribus, & Prædicatoribus recipiendi novitios ante annum probationis elapsum, eodem extendit Bonifac. VIII. ad aliorum Mendicantium ordines, & addit, *Nos pari similitudine rationis inducti*, plane ostendens, antea non habuisse locum extensionem illam, non obstante similitudine rationis.

13. Atque ita ex illo textu fatetur Sylv. probari sententiam hanc quoad leges pœnales, & dispositiones, seu prohibitiones earum, & in hoc esse communem sententiam, eamque aliis in locis docuisse Joan. Andr. scilicet, in regula *odia*, in 6. & in Clem. 1. de elect. Imol. & Gemi. in dicto c. *statutum*, Panormit. etiam in cap. 1. de re judic. num. 15. Nam licet dicat, legem pœnalem extendi ad limites rationis expressæ, statim subdit, *secus ubi allegaretur simile sub facilioribus terminis vel partibus*, & citat Innoc. in c. *cum speciali*, de appellat. apud quem nihil invenio. At vero in legibus non pœnalibus, nec correctoriis plures ex dictis Juristis admittunt extensionem, sed nec rationem sufficientem afferunt, nec differentiam sufficientem inter leges pœnales, & non pœnales, quoad vim directivam assignare possunt, ut supra dicebam, quia si leges pœnales non admittunt hanc extensionem, non est propter pœnam adjunctam, quæ est quid accessorium, sed quia voluntas legislatoris ex vi solius rationis similis non comprehendit casus omissos, quæ ratio eandem vim habet in legibus non pœnalibus. Præsertim quia obligatio in conscientia etiam est res gravissima quæ non est extendenda sine majori fundamento, quandoquidem ratione adjunctæ pœnæ similis extensio non admittitur. Denique dicti auctores nullo modo rationibus factis satisfaciunt.

14. Adverto autem, assertionem a nobis positam procedere tantum ex vi ejusdem legis, & de rigore obligationis, in ordine ad observationem, vel transgressionem ejus, hoc enim modo censemus, legem non obligare ad aliquid, quod sub verbis ejus aliquo modo non comprehenditur, quantumcunque similis, & æqualis, vel major ratio in illo locum habeat. Quod adverto, quia Juristæ sæpe in hac quæstione loquuntur de usu legum in ordine ad externa judicia, & ad sententiam in eis ferendam, vel ordinem servandum & ita dicunt, deficiente lege, procedendum esse a similibus ad similia, & utendum esse lege disponente in uno casu, ex ratione simili illi, quæ in alio casu invenitur, in quo lex nihil disponit. Et in hoc sensu dicere solent, casum similem expressum, non censeri omissum, cum in utroque par ratio militare videtur, ad quod multa allegat Tiraquel. de retract. consanguin. §. 2. Glos. 1. nu. 19. Hæc autem duobus modis possunt intelligi. Primo ut procedatur ex prudenti arbitrio, & rationali conjectura, ac præsumptione, quidquid sit de obligatione legis. Et in hoc nullus prudens dubitare potest; tum quia nihil est magis consentaneum rationi, & prudentiæ, quam præcedentum vestigia imitari & præcipue per leges superioris approbata; tum etiam quia jura omnia ad hoc inclinant. Unde dicitur in lege, *nam*, ff. de legibus: *Quando lex in uno disponit, bonam esse occasionem, cætera, quæ tendunt ad eandem utilitatem, vel interpretatione, vel certa jurisdictione suppleri;* ubi Glossa addit, *procedendo de similibus ad similia*, & aliis juribus id confirmat. Imo sæpe supremus legislator movetur ex similitudine æquitatis alterius legis, latæ etiam a Principe inferiori, ad aliam legem similem, vel proportionalem edendam, qui est casus proprius c. *cum delicta* de confirm. utili, ubi Glos. verb. *similitudine provocati*, alia jura refert, & multa ad hoc congerit Fel. in c. *translato*, de const. a nu. 10.

In quo sensu procedit assertio, declaratur.

ubi cum Bald. dicit, hanc extensionem habere locum etiam in pœnis, procedendo a similibus ad similia, scilicet, in casibus non prævisis in jure, quod verissimum est, & usu receptum. Et potest etiam assignari ratio, quia judex debet secundum leges judicare, juxta doctrinam D. Thom. 2. 2. quæst. 60. ar. 5. Ergo ubi deest lex expressa, optime faciet, utendo similitudine rationis. Et sic dixit Menoch. lib. 1. de præsumption. qu. 5. num. 8. quando præsumptio, licet non sit scripta expresse in lege, magnam cum scripta affinitatem, vel similitudinem habet (quod maxime contingit ob majorem, vel eandem rationem) de illa judicandum esse ac de ipsa scripta, & ita inquit, *Cum casus omnes lege comprehendi non potuerint, procedimus de similibus ad similia.*

15. Secundo potest id intelligi, ut ad hoc teneantur judices, etiam ex obligatione legis, quod non est tam certum, est tamen valde probabile. Si tamen id verum est non oritur obligatio ex sola lege disponente in casu simili per se spectata, sed ex aliis legibus approbantibus consuetudinem illam, & ordinantibus, ut servetur, ut sumi potest ex l. *non possunt*, ff. de legibus ibi, *Is, qui jurisdictioni præest, ad similia procedere, atque ita jus dicere debet*, ubi verbum *debet*, licet ambiguum sit, satis indicat obligationem, maxime concurrente communi consensu, & consuetudine. Dici etiam potest, hoc extensionis genus esse necessarium secundum jus, quia se habet, sicut præsumptio juris, & de jure, contra quam non admittitur directa probatio, & ideo judices eam sequi in judicando tenentur, nisi contingat oppositum aliunde evidenter constare. Ita ergo in præsenti, ubi alias non constiterit manifeste de contraria mente legislatoris, tenebitur judex uti extensione legis secundum rationem similitudinis, ubi casus aliter non potest aperto jure decidi.

16. Secundo principaliter dicendum est, ex identitate rationis recte fieri extensionem comprehensivam legis ad casum non comprehensum in verbis, si constiterit rationem illam esse adæquatam, solamque animum legislatoris induxisse, quod ex materia, & circumstantiis, ac verbis legis inspiciendum est. Hanc assertionem pono propter sententiam valde communem afferentem ex identitate rationis extendendam esse legem, quam in aliquo sensu veram esse, negare non possumus. Primo propter auctoritatem Canonistarum, & Legistarum, qui fere in hac assertione conveniunt: nam licet differre soleant in majori, vel minori illius extensione, ut infra dicam, tamen in generali fere omnes illam admittunt. Secundo propter varia jura, quæ hoc indicant, quanquam (si attente expendantur) fere nunquam separant omnino rationem a verbis, quia non colligunt ex identitate rationis mentem legislatoris fuisse comprehendere aliquem casum non satis expressum in verbis, nisi vel extendendo verba in aliqua significatione saltem lata, vel impropria, vel quia alia necessitas cogit, ut, quod alias lex esset injusta, vel absurda.

Ex identitate rationis infertur extensio ad casum in verbis non comprehensum.

17. In hoc ergo solet assertio probari primo ex ultima regula juris in 6. *In legem committit, qui verba legis complexus, contra legis nititur voluntatem*: Quæ habetur in l. *non dubium*, C. de leg. & sumitur ex l. *scire*, & l. *eontra*. ff. de legib. tamen, ut eisdem locis Glossæ advertunt, ille dicitur amplecti verba, & non voluntatem legis, qui non accipit verba in ea significatione, quem legislator intendit, quamque posset facile ex legis ratione intelligere, & ita licet verum sit, legem comprehendere, quidquid ratio ejus exigit, non tamen sine aliquo significato verborum, cui ratio accommodetur. Et ita Glossæ in omnibus dictis locis exempla ponunt in eo, qui fraudulenter adhæret materialibus verbis, & ab intenta significatione recedit, ut si prohibetur agere, non agit per se, agit autem per alium, si prohibetur mutuare, non mutuat, sed vendit pecunia credita, & sic de aliis. Deinde afferri potest dictum c. *si postquam*, §. *si vero*, de elect. in 6. ubi lex præcipiens alicui, ut ad curiam veniat, extendit, ut etiam præcipere intelligatur, ut ille a curia sine licentia ante finitum negotium non discedat. Quod dicitur esse ex mente licet non videatur esse ex verbis, quia ratio præcipiendi adventum non est propter ipsum tantum, sed pro-

Verba cũ suis circumstãtiis considerãda sunt.

propter negotium præsentialiter peragendum; nihilominus tamen hæc extensio, quæ comprehensiva sine dubio est: licet sit ultra expressam, & rigorosam significationem verbi veniendi, considerata nihilominus materia, & circumstantiis, non est omnino extra latam, & usitatam significationem verbi veniendi: nam qui dicit se ire aliquo ad aliquod negotium, virtute dicit, se ire ad permanendum ibi, quandiu negotium postulaverit, quod moraliter magis intelligitur in eo, qui venit ex præcepto, quia magis pendet ex voluntate præcipientis.

18. Tandem facit c. *quia in insulis*, de regul. Quod de monachis loquitur, & extenditur secundum omnes ad omnes religiosos in insulis habitantes, ut ante decimum octavum annum non admittantur, ob rationem textus, scilicet, quia in illis locis durior est monachorum congregatio. Sed data hac extensione, constat ex usu nomen monachorum sæpe in lata significatione, pro religiosis sumi, & sic invenitur in multis aliis. Aliquando autem videtur fieri extensio omnino præter verba, imo quodammodo contra illa, ut in dicta leg. *scire etiam*, §. *aliud*, sed ibi cogebat alia necessitas vitandi absurdum, ut supra dixi. Aliud exemplum sumo ex leg. *illud*, ff. ad leg. Aquil. ubi dispositio quædam loquens de furto, ad omne damnum injuriosum extenditur, & subditur probatio quia ratio, quæ in furto movit, eadem in damno injuriæ invenitur, unde sequitur, ut idem debeat existimari. Sumitur etiam optimum exemplum ex l. *cum mulier*, ff. solut. matrimon. Dixerat enim lex, *Cum mulier adulterata fuerit viri lenocinio, non privatur dote*: & subjungit, *Audiendum esse, qui dixerit ex mente legis, virum non posse accusare uxorem in eodem casu*, utique ex ratione legis, quæ attenta justitia æque utrumque postulat, nimirum, quia tunc uxor non intendit injuriam marito, quia volenti non fit injuria, quæ ratio tam excludit maritum ab accusatione, quam a retentione dotis. Quamvis etiam dici possit, hoc virtute fuisse comprehensum, in verbis legis, licet non expresse, sed per quandam consecutionem, quia qui juste puniri non potest profecto, nec accusari potest, utique servata proportione, & respectu ejusdem.

19. Atque hinc facile exponitur ultima pars assertionis, videlicet, ut hæc extensio comprehensiva ex identitate rationis locum habeat, necessarium esse, ut ratio sit adæquata legi. Duo autem ad adæquationem necessaria sunt, unum, ut ratio per se sola moveat sufficienter, & efficaciter ad legem condendam: aliud, ut sit veluti finis unicus integre intentus per legem. Ratio prioris partis est, quia si illa ratio per se spectata, & sola non moveat, sed conjuncta cum aliis; ergo licet in aliis casibus inveniatur, non potest ex illa inferri fuisse comprehensos sub mente legislatoris, quia potuit non moveri ad illos ex defectu aliarum rationum, vel circumstantiarum. Ratio vero alterius partis est, quia si ratio non sit integre, & adæquate intenta, non oportet, ut comprehendat omnia, quæ illam participare possunt. At vero quando sic est adæquata, & integre intenta, oportet salvari integre, & ideo ex vi illius fit omnis ampliatio, quæ necessaria est ad vitandam omnem fraudem, & circumventionem legis. Et ita procedunt vulgaria jura in hac materia, leg. *adigere*, §. *si patronis*, juncto §. *si vero*, ff. de jure patronat. & optime in leg. *cum pater*, §. *dulcissimis*, ff. de legat. 2. & alia, in quibus ex ratione extenditur lex ad eos casus, in quibus fieret fraus legi, nisi lex ita ampliaretur.

Ut ratio sit adæquata legi, duo requiruntur.

20. Addo vero ulterius ut regula data procedat, necessarium esse, rationem legis esse adeo intrinsecam, & universalem ad casus omnes, qui ex vi illius in lege comprehendi dicuntur, ut in ea habeant connexionem necessariam in ordine ad justitiam, & prudentiam legis, id est, ut sit contra rectam rationem, vel contra prudentiam, in quibusdam casibus ob talem rationem disponere, & non in omnibus eandem rationem æque participantibus. Nam si talis non sit ratio, non potest sola illa cogere ad talem extensionem faciendam, nisi aliunde sumatur ex verbis ejusdem legis, vel ex aliis juribus. Probatur ratione sæpe facta, quia lex pendet ex voluntate, voluntas autem pro sua libertate potest unum velle, & non aliud, etiamsi in utroque sit eadem ratio volendi. Et quando non intercedit dicta connexio, poterit etiam id fieri sine injustitia, vel etiam sine imprudentia, quia forte non expedit, vel non oportet omnia velle, seu de omnibus similibus æque disponere, & quando non est disparitas inter illos, libera est electio, etiam secundum prudentiam, vel certe licet in propria ratione legis sit æqualitas, ex aliis circumstantiis potest in aliqua materia magis movere.

Ratio legis debet esse intrinseca ad omnes casu ad quos extenditur.

21. Exemplum sumi potest ex cap. 1. de tempor. ordin. 6. ubi prius ponitur ratio generalis vitandi periculum imminens, quod indigni ordinentur, si extra patriam in locis remotis ad ordines admittatur, & nihilominus postea non fit prohibitio generalis, sed per illa verba, *Ut nullus Episcoporum Italis*, &c. ubi Glossa quærit, an extendatur prohibitio ad Episcopos Germaniæ quoad Italos ibi peregrinantes, & prius dubitat propter rationis identitatem, tandem vero ait, non esse admittendam extensionem. Quod mihi certe verissimum semper visum est; tum quia non frustra Pontifex in specie loquutus est de Episcopis Italiæ, & de clericis ultramontanis, qui ab eis ordinantur sine literis dimissoriis, & de illis tantum loquitur applicando ad illos specialiter rationem generalem, quod facere potuit, vel quia magis in ea provincia periculum imminebat, quia frequentius ad illam confluunt ultramontani, quam e converso Itali ultra montes, vel quia facilius poterat ultramontanus habere remedium in Italia existens, quam e contrario, ut ibi Glossa notavit. Et ita licet ratio sit eadem, tamen applicatio non est eadem, & potuit prudenter ad unam materiam fieri, & non ad aliam. Et ideo illa ratio ut generalis, non fuit adæquata illius legis, sed illa secundum specialem gradum, & modum periculi in tali regione imminentis. Quæ doctrina potest facile ad alia exempla applicari: nam in præceptis Ecclesiæ possunt multa inveniri similia.

22. At vero quando ratio legis est talis, ut in ea habeant connexionem, tam quæ in lege exprimuntur, quam quæ videntur omissa, tunc recte ex vi rationis intelliguntur omnia comprehensa, ut probat optime exemplum adductum ex l. *cum mulier*, & similia. Et ratio est, quia lex præsumitur esse justa, & prudenter, ac debito modo a legislatore lata: non esset autem talis nisi esset adæquata rationi suæ. Inde vero fit, quod sæpe judicavimus, hunc modum extensionis legis ex vi rationis semper fieri, aut mediante ampliatione, & extensione verborum in aliqua significatione saltem minus propria, aut ad vitandam absurditatem aliquam, vel injustitiam legis, ut sufficienter patet ex discursu, & exemplis adductis. Et specialiter declarari potest, quia ex vi rationis non potest fieri extensio comprehensiva, nisi sufficienter per illam indicetur voluntas legislatoris, quia voluntas mente retenta, & non manifestata non obligat; ergo vel manifestatur per verba, quia ratio cogit, ut sic illam interpretemur, vel si omnino desunt verba, quia eadem ratio cogit, ut ea suppleamus, vel alio modo ad talem sensum illa accommodemus. Hoc autem nunquam licere potest, nisi quando id necessarium est ad vitandum aliquod absurdum in lege, cujus optimum exemplum est in dicto §. *aliud*.

32. Quapropter non probo regulam datam a Panorm. in c. *quia in insulis*, de regul. num. 3. quod legis dispositio ampliari debet, vel restringi ad limites rationis expressæ, etiamsi verba non patiantur, nec sit alia necessitas præter applicationem ejusdem rationis. Unde infert textum illum, licet expresse loquatur de monasteriis insularum, quia pro ratione reddit, quod *ibi est dura congregatio*, extendi ad omnem duram religionem ubicumque existentem. Quod profecto mihi incredibile est, quia illo modo infinita esset extensio in legibus facienda, & quia regula illa nulla ratione nititur, ut ostendi, & quia in illo particulari exemplo Pontifex non consideravit quamcunque asperitatem religionis, sed illam, quæ ex tali situ loci nascitur, & illa est propria, & (ut ita dicam) identica ratio legis; durities vero aliunde proveniens alterius est considerationis. Unde magis est ibi similitudo ratio-

Refellitur regula Panorm.

tionis, quam identitas, & procedunt omnia dicta in priori puncto. Nec jura, quæ Panormit. allegat, illi quicquam favent: nam fere omnia in discursu capitis longe aliter explicata sunt, & l. *pater*, §. *fundum*, ff. de leg. 3. quam etiam adducit, potius probat oppositum nam quia testator expresse dixit, *quoad vixerit*, non extenditur dispositio ad successores hæredis, etiamsi ratio sumpta nude id postulare videretur, ut Glossa etiam advertit.

CAPUT IV.

Expediuntur nonnulla dubia circa extensionem legis ob identitatem rationis, vel aliis modis.

1. Circa superiorem doctrinam nonnulla dubia supersunt, quæ breviter expedienda sunt. Primum est in quibus legibus locum habeat prædicta extensio Multi enim doctores dicunt, hanc extensionem per identitatem rationis habere locum in lege favorabili & maxime si cedat in salutem animæ. Quod tradit Panormitan. in cap. *ex tenore*, qui fil. sint legit. & ibi Joan. Andr. Host. & omnes. Item Felin. & alii in cap. *translato*, de constitut. & in capit. ultim. de præscript. Bartol. Authent. *sacramenta puberum*, C. si advers. vendit. ubi in scholio multi alii referuntur, & alios refert Covar. in 4. 2. p. c. 6. n. 12. Flami. de resignat. beneficior. lib. 11. qu. 2. num. 17. Potest vero hoc intelligi, vel quando extensio fit ex vi solius rationis propter necessariam connexionem aliorum casuum cum illa, seu propter injustitiam aliquam, vel absurditatem legis vitandam, vel quando fit non ex necessitate, sed ex congruitate, quia verba facile illam extensionem complectuntur. In priori sensu non est illud proprium legis favorabilis, sed amplius extenditur, ut jam dicam. Unde non est exclusive id accipiendum, sed tanquam magis certum, & facilius admirandum; idemque dicendum erit de lege favorabili animæ comparata ad alias favorabiles. In posteriori autem sensu est hoc proprium legis favorabilis, quia generatim, & quasi per antonomasiam convenit ei, quæ animæ favorem continet. Est autem intelligendum de extensione intra aliquam proprietatem verborum, ut jam declaratum est.

Extensio cõprehensiva ob rationis identitatẽ etiam ob legem pœnalem extenditur.

2. Unde infero, eo modo, quo lex recipit extensionem comprehensivam ex sola identitate rationis, non solum habere locum in lege favorabili, aut non pœnali sed etiam in pœnali. Ita docent plures ex citatis auctoribus, præsertim Sylv. & Angel. Imol. & Gemin. in dicto cap. 1. de tempor. ordin. in 6. & in dicto cap. *si postquam*, Panormit. frequenter, cap. ult. de rescript. n. 10. & 11. & in cap. *nihil*, de election. nu. 9. ubi etiam de correctoriis loquitur, & in Clem. 1. de rescript. num. 2. & in Clement. 1. de ele. num. 8. quibus locis varia in utramque partem adducit: ipse autem non solum est constans in illa sententia, sed etiam valde illam extendit. Idem tenet alios referens Rochus Curt. de consf. sect. 4. num. 23. Item Navarr. in c. *pœnæ*, de pœnit. d. 1. ubi pluribus modis hoc extendit. Item Covarr. in cap. *alma*, 2. p. §. 4. num. 7. Anton. Gom. 1. variar. cap. 5. nu. 1. & cap. 11. nu. 22. Gutier. lib. 1. Canonicar. quæst. cap. 10. nu. 13. Debet autem hoc intelligi, non de extensione solius pœnæ; hæc enim nunquam fieri potest, ut dixi, nec in illa potest inveniri identitas rationis, cum magis pendeat ex voluntate quoad determinationem, seu qualitatem pœnæ. Nec etiam debet intelligi de extensione quoad solam obligationem præcepti (ut aliqui ex dictis auctoribus sentire videntur) quia si obligatio extenditur, consequenter extendetur pœna, quia absolute ponitur contra legis transgressores, & quia est accessorium, quod sequitur suum principale, nisi ipsa lege expresse restringatur ad certum peccandi modum. Tunc enim ex defectu illius poterit non incurri pœna, ut in materia de Censuris, sæpe dictum est. Et ideo cum proportione intelligitur assertio de tota lege etiam pœnali. Præterea debet intelligi quando talis comprehensio ex vi rationis necessaria est ut vere & integre impleatur ratio legis, vel ut sit justa, & rationabilis, ut explicatum est, tunc enim est evidens, necessitas, quia non minus efficax, & justa, ac rationabilis debet esse lex pœnalis, quam quælibet alia.

Limitatur regula.

3. Et hinc facile solvuntur contraria quæ objici possunt ex illis regulis, quod pœnæ sunt restringendæ, & leniendæ, & benigne interpretandæ. Hæc enim omnia de extensiva interpretatione intelligi possunt, ut Gemin. Imol. Sylvest. & alii volunt. Sed non placet expositio, quia etiam in non pœnalibus illa interpretatio locum non habet, saltem quoad propriam legis obligationem, de qua nos præcipue tractamus. Dico ergo, extensionem comprehensivam duplicem distingui, unam necessitatis, aliam congruitatis; sicut enim præsumptio duplex distinguitur a Juristis, una necessaria, alia probabilis, seu voluntatis; ita etiam extensio comprehensiva ex vi rationis duplex esse potest, una omnino necessaria ad justitiam, vel rectitudinem, & in gratiam observantium leges, alia non necessaria, seu voluntaria, quia licet in uno sensu possit lex multa comprehendere juste, & sine inconveniente, alia minor comprehensio sufficit ad justitiam legis & proprietatem verborum cum ratione etiam legis servandam. Dico ergo, generales illas regulas de non ampliandis legibus pœnalibus, intelligi de interpretatione (ut ita dicam) voluntaria, id est, sine qua potest conservari prudens dispositio, & justitia legis, quia infra hanc latitudinem benigne semper est interpretanda lex pœnalis. Quando vero extensio est necessaria ad justitiam legis, secus est, & ita intelligenda est Glossa in Clementin. 2. de ætat. & qualitat. verb. *in his*, ideoque merito dicunt multi ex dictis auctoribus, hanc comprehensivam non esse propriam extensionem, sed adæquatam legis interpretationem, quæ in pœnalibus etiam servanda est. Propter quod etiam supra dicebamus, per se loquendo debere pœnalem legem ampliari ad omnia comprehensa sub aliqua propria significatione verborum, licet amplectenda sit minus ampla, dummodo propria sit.

Solutio refellitur.

Extensio comprehensiva duplex.

Vera interpretatio regularum generalium.

4. Atque ex prædicto fundamento sequitur, idem esse dicendum etiam in lege correctoria, ut aperte dicunt Panormitan. Rochus, & alii supra allegati, & Tiraq. cum multis dicto §. *libertis*, numer. 45. & sumitur ex Glos. in Clemen. 1. de election. verb. *eligatur*. Imo idem sequitur, etiamsi simul pœnalis, sive odiosa, & correctoria sit, ut eisdem sumitur, & ex aliis, quos refert Matienz. libr. 5. recopil. tit. 11. lib. 19. Glos. 2. numer. 5. Gutier. de juram. 3. par. cap. 2. num. 8. Et de lege exorbitante generaliter idem tradit Bart. in leg. *si constante*, ff. solut. matrimon. numer. 44. Jason. numer. 73. Menoch. libr. 4. præsumpt. 89. numer. 37. Tiraq. in dicta leg. *si unquam*, §. *libertis*, numer. 44. & 61. Denique in quacumque lege quantumvis gravis cogitetur, dummodo æquitatem legis retineat, ratio facta procedit, recte applicata, & explicata rationis identitate, eritque semper multo facilior extensio, si verba in aliqua significatione, licet latissima, possint casum comprehendere, ut per varia exempla exponit Roch. dict. sect. 4. n. 12.

Quid in lege correctoria dicendũ.

5. Quidam autem hoc limitare videntur, dum dicunt, hanc extensionem in pœnalibus, correctoriis, & exorbitantibus, habere locum, quando alioqui sunt favorabiles, ut dicit Tiraq. supra dicto numer. 61. vel quando sunt propter utilitatem animæ, ut ait Felin. in cap. *translato*, numer. 13. de constit. vel in favorem Ecclesiæ, ut dixit Glossa in c. *sciant cuncti*, de elect. in 6. vel in favorem boni publici, ut ait idem Felin. infra numer. 14. & Navar. in dicto cap. *pœnæ*, & sentiunt alii, quos refert Rochus dicta section. 4. numer. 20. Hæc vero & similia vel dicta sunt de extensione non necessaria, vel non exclusive, seu restrictive intelligenda sunt, sed quasi per antonomasiam, & & ob majorem certitudinem, sicut in simili, paulo ante explicavi. Nam si extensio est comprehensiva, & necessaria ad justitiam, & plenam observantiam legis juxta vim rationis ejus, tunc generaliter servanda est regula in quacumque lege quomodocumque exorbitante, dummodo vera lex sit: si vera ratio non cogat similiter ad talem extensionem, tantamque comprehensionem, tunc licet in aliis pœnalibus vitanda sit extensio, in his privilegiatis (ut ita dicam) admit-

Quorũdã limitatio.

admitti potest, & interdum debet, quia (ut supra dixi) licet lex pœnalis sit, vel odiosa ex uno capite, potest ex alio tantum continere favorem, tantique momenti, ut in ea servanda sint principia legis favorabilis, potius quam odiosæ. Et juxta hæc possunt non difficile varia dicta Doctorum conciliari, quæ in specie verborum non solum diversa, sed etiam contraria sæpe videbuntur, non tamen sunt, quia de diversa extensione, & de diversa rationis unitate, seu similitudine, aut identitate loquuntur, licet hæc omnia pauci distinguant.

6. Quærunt vero dicti auctores, an hæc intelligenda sint tantum de ratione expressa in lege, vel etiam de non expressa, sed ab interpretibus excogitata. Sæpe enim auctores videntur doctrinam datam restringere ad rationem in lege expressam. Ita Panorm. in cap. 1. de jurament. calum. nu. 8. & in c. *nihil*, de elect. n. 9. & idem sentit Bart. in dicta Authent. *quas actiones*, & alii ibi, præsertim ubi extensio fit in materia non favorabili, ut pœnali, vel correctoria. Et ad hoc induci potest lex *pater*, §. *Julius*, ff. de legat 3. ibi, *Cum hoc nudum præceptum esset*, & indicat ibi Gloss. nihilominus contrarium docent multi; videlicet, sufficere rationem subintellectam, licet expressa non sit, dummodo satis certo constet, illam, & non aliam potuisse esse rationem legis. Ita sentit Bart. in l. *item quæritur*, §. *qui impleto*, ff. locati. n. 10. & Bald. in l. *maximum*, C. de lib. præter. n. 4. & Cyn. in lib. *non dubium*, C. de leg. & Panor. in Clemen. 1. de rescriptis, cum Glossa ibi, idem in c. fin. de rescri. Felin. in c. *translato*, de const. ultimo notab. Angel. verb. *lex*, n. 8. Sylv. q. 18. Anton. Gom. variar. c. 11, nu. 12. Fundamentum est, quia potest sufficienter constare de ratione legis, etiamsi scripta non sit; ergo idem operabitur. Probatur consequentia, quia non habet dictum effectum; quia scripta est, sed quia in se talis est. Nihilominus tamen, quia quando est scripta, pars est legis, & de illa certissime constat, & per contextum constare etiam potest, quomodo determinet alia verba legis, ideo regulariter vix habet locum cum obligatione hæc extensio ex vi rationis, nisi scripta sit. Quando vero non est scripta, juxta legis qualitatem, & materiam poterit extensio fieri cum majori, vel minori certitudine præsumptionis, & interdum poterit esse tam evidens, vel communiter recepta, ut ad obligationem legis sufficiat.

Ratio sub intellecta quem effectum habet.

7. Ulterius inquiri potest, an præter dictos modos extensionis legis, alii dari possint: solent enim recenseri alii peculiares modi extendendi leges, etiam pœnales, & onerosas, qui attinguntur a Navar. in dict. c. *pœnæ*, ex Franc. & Dominic. in c. 1. de tempor. ordin. Sed si recte spectentur, omnes ad superiores reducuntur, & juxta illos intelligi debent, ut veri sint. Quod breviter declaro, attingendo præcipuos. Unus est, ut fiat extensio legis ad correlativa ex Glossa, Bart. & Bald. quos ibi citat Nav. supra, & idem dicit in sum. cap. 22. nu. 72. & Rochus dicta sect. 4. n. 13. & 16. & Ripa in l. *ait prætor*, §. *si judex*, ff. de re judic. ubi alii. Intelligendum autem hoc est in primis de correlativis, ut talia sunt, ut maritus, & uxor, pater, & filius, mensura, & mensuratum, ut se respiciunt: nam si materialiter spectentur, non habent connexionem. Deinde necessarium est, ut eadem ratio in eis vigeat, ita ut non possit in uno procedere, nisi attingat aliud, vel certe, ut ratio justitiæ postulet, ut dispositum de uno habeat locum in alio: alioqui relatio parum refert ad extensionem. Exempla varia in dictis auctoribus videri possunt.

Ad supra dictos modos extensionis omnes alii modi reducuntur.

8. Alius modus extensionis est per radicationem plurium casuum in eodem principio, seu radice: nam una etiam lege prohibentur, juxta illud Justiani Imperatoris in l. ult. C. de nuptiis. *Cum ex una radice vitium nascitur, consequens est, ut eadem lege tollatur*. Qui modus etiam debet intelligi, quando ratio, & radix prohibitionis una, & eadem est in utroque casu, ut exposuit Glossa in c. *fraternitatis*, de testib. verb. *novis*. Item explicandus est de identitate rationis eo modo, quo illam declaravimus. Erit autem res evidentior, si radix ipsa sit materia legis: nam si lex excludat radicem, quidquid ex ea oritur, videtur exclusum, ut dixit Bald. in dicta l. *maximum*, C. de lib. præter. nu. 4. Similis modus extensionis est inter ea, quæ se consequuntur, seu connexa sunt, quem modum posuit Anton. de Butr. in c. ult. de consuet. limitat. 4. & late Rochus ibi sect. 4. nu. 16. & attingit Nav. dicto c. *pœnæ*, n. 11. & 12. ex Glossis, quas allegat. Et varia exempla adducunt, quæ majori indigebant examine, sed non possumus ad singula descendere. Existimo igitur, secundum eadem principia posita esse de extensione judicandum, scil. ut connexio tanta sit, ut non possit, v.g. unum prudenter, vel juste prohiberi, quin prohibeatur aliud, sicut de correlativis dictum est. Contingere etiam poterit, ut unum sub alio contineatur, tanquam imperfectum sub perfecto ejusdem rationis, ut affinitas sub consanguinitate, vel tanquam pars sub toto, vel commutatio sub dispensatione, & tunc procedit regula a minori, non e contrario, & sic intelligit Panorm. in c. *dilecti filii*, de arb. n. 4. & 5. & colligitur ex illo textu. Item potest fieri, ut ratione connexionis unum comprehendi censeatur sub alio secundum communem usum, & tunc non fiet extensio ex vi solius rationis, sed etiam propter significationem verborum, in qua plurimum valet communis usus, ut late Fel. in Proem. Decret. n. 3. & sequent.

9. Alius præterea modus extensionis est per æquiparationem casuum per aliam legem prius factam: nam tunc dispositum in uno per aliam legem, consequenter censetur dispositum in alia, juxta Glossam, & Doctores in l. *si quis servo*, C. de furtis, & Bart. & alios in l. *ut tantum*, ff. de serv. corr. & notat Abb. alia referens in c. *de multa*, de præben. n. 18. Roch. dicta sect. 4. n. 14. Iaf. in l. *transigere*. C. de transf. Nav. dict. c. *pœnæ*, n. 14. & idem fere n. 15. Hic vero modus extensionis si in sola ratione legis fundetur, juxta prædicta moderandus est; si autem fundatur in dispositione alterius legis, tunc ponderanda sunt verba legis facientis æquiparationem, & in eo servanda est regula, in quo facta est æquiparatio, & non ultra, ut attingit Sylv. ver. *pœnæ*, qu. 4. & ibi Ang. & latius Crottus in l. *si constante*, 2. lect. ff. solut. matrim. & Bern. Diaz reg. 429. Et tunc proprie non fit extensio in eadem lege, sed una extendit effectum alterius, & ideo solet hæc extensio vocari a Juristis passiva, & non activa, ut videre licet in Bart. supra, & Rocho n. 9.

Quomodo hic modus sit intelligendus.

10. Alius item modus addi potest, quando lex loquitur in determinato casu gratia exempli: nam tunc extendenda est ad casus similes. Quem modum ponunt Sylvest. verb. *lex*, quæst. 20. verb. *quarto*, & Ang. ibi n. 7. Sed hic etiam modus locum habet juxta distinctionem datam de identitate, vel similitudine rationis: nam sola similitudo, nisi sit etiam in identitate specifica, non sufficit, cum hac vero identitate sufficit, ut patet ex multis decisionibus canonum; & in legibus, quæ ferri possunt per sententiam Principis in particulari casu, ut supra dictum est, & nihilominus intelliguntur esse generales leges. Identitas autem illa optime explicatur per motivum, & rationem virtutis, sub qua talis actus prohibetur, vel præcipitur: nam si fuerit lex lata in tali casu intuitu religionis observandæ, vel sacrilegii vitandi, ubi in simili casu eadem specifica ratio religionis, vel sacrilegii intervenerit, lex extendetur, & idem est de ratione justitiæ. Et hoc declaratur bene ex l. 1. ff. uti poss. juncto §. *Nam interdictum prætori loquens* de possessione domus, extenditur ad possidentem agrum, vel quamcunque rem similem, quia nimirum eadem est ratio justitiæ in illis omnibus, cujus intuitu interdictum latum est. Et ita ex materia, vel ex ratione legis, vel ex alia lege, vel ex naturali ratione, non erit difficile intelligere, quando lex loquatur in particulari casu gratia exempli, vel per aliam occasionem: Et sic etiam procedit alia frequens regula, quod lex loquens in speciali casu, quia frequentius accidit, extenditur etiam ad similes, licet rationes sint, dummodo ejusdem rationis sint in ratione virtutis, aut vitii, ad quam respexit lex. Quod notavit Glos. in l. 1. C. de his, qui ad Eccles. verb. *Judæi*, & in unic. C. de rapt. virg. verb. *sponsam*, Idem Rebuff. in tract. nomin. quæst. 5. num. 25. Ugol. de excomm. tab. 2. cap. 23. §. 6. nu. 6. Et eadem regula usus sum in 5. tom. dis. 15. lect. 4. circa fin. explicando c. *quoniam* mul-

Identitas ex motivo colligenda.

multos, 11. q. 3. Omnia vero fundantur in identitate rationis, quæ attente, & secundum omnes circumstantias positas spectanda est, ut explicavi.

11. Ultimo inquiri potest, an hujusmodi extensio locum habeat non solum in casibus, seu actionibus, sed etiam in personis, locis, ac temporibus, &c. Ad quod potest generaliter responderi affirmando; si ratio, aut verba legis, servata proportione talem extensionem, vel ampliationem requirant. Addo tamen proprie & immediate hanc extensionem fieri ad casus, seu actiones, quia illæ sunt proxima materia legum, & ideo de his præsertim loquuti sumus, consequenter vero etiam fieri ad pœnas, quatenus fieri potest ad maleficia, seu delicta. Addo etiam propriissime fieri ad personas; tum quia etiam lex loquitur ad personas, & illas obligat; tum etiam quia actiones per respectum ad personam variari possunt. Et ideo etiam de hac ampliatione legis frequentissime loquuntur auctores, & varia ejus exempla videri possunt in Rocho supra dict. sect. 4. num. 12. Tiraq. in dicto §. *libertis*, n. 28. & sequent. Anto. Gabr. l. 6. t. de verbor. signific. fere per totum.

12. Ad loca vero potest quidem fieri extensio intra latam vocis significationem, quando saltem sub illa potest nomen loci in lege positum extendi ad alia loca, vel quia nomen est ambiguum, & ex frequentiori usu, vel ex materia, aut ratione legis determinatur, vel quia per connexionem unus locus sub alio continetur, ut suburbia nomine populi, vel populi subjecti sub nomine civitatis, juxta l. *qui ex vico*, ff. ad municip. & quæ in simul docent Bart. in l. 2. C. quæ sit long. consuet. qu. 37. Roch. dict. sect. 4. nu. 17. Seclusis autem omnino verbis, aut nunquam aut rarissime potest fieri talis extensio. Et ratio in generali reddi potest, quia si locus sit extra territorium legislatoris, clarum est, non posse ad illum fieri extensionem legis, quoad obligationem ejus, juxta regulam c. 2. de constit. in 6. Sed ad summum per imitationem poterit ad unum locum applicari lex alterius per modum exempli, vel authoritatis. Si autem extensio fiat ad alium locum contentum in territorio, non vero comprehensum ullo modo sub loco, pro quo legislator expresse voluit legem ferre, non poterit esse extensio comprehensiva, cum intentio legislatoris satis limitetur per definiti loci expressionem, ut supra attigi ca. 1. de tempo. ordin. in 6. nam ratio ibi adducta videtur generaliter procedere, moraliter loquendo.

13. At vero extensio legis ad tempus fieri non potest, nisi ad præteritum, vel futurum: nam de præsenti semper lex loquitur, ut constat, & non sunt plures temporis differentiæ. De extensione autem ad præteritum dictum est l. 3. c. 14. tractando, quomodo lex feratur circa præterita, declarando, non disponendo, & ideo talis extensio recte fit per vim rationis in lege expressæ, quando ex illa colligi potest, legem esse declarativam, & non tantum constitutivam: idemque erit, quoties ex quolibet alio verbo, vel ex materia id constare potuerit, nec aliter fit illa extensio. Respectu autem futuri temporis non est vera extensio: nam hæc est propria legis natura, ut ad futura feratur, juxta l. *leges*, *& constitutiones*, C. de legib. & ideo potius regula erit, legem de se comprehendere futurum tempus, nisi restringatur, quia lex semper loquitur, & ideo licet de præsenti loquatur, semper in quolibet futuro tempore, quando est præsens, idem disponit. Addit vero Panor. in c. 2. de const. n. 2. quod si lex remittat delictum, tunc non extenditur ad futura, ne det materiam delinquendi. Plus vero dicitur in l. *cum lex*, ff. de legib. videlicet, *Cum lex in præteritum quid indulget, in futurum vetare*, utique ex mente legis, & ita ibi fit quædam extensio ad futura, quia indulgendo præterita, supponit, illa esse mala, vel prohibita, quam prohibitionem non revocat indulgendo præterita, sed potius tacite confirmat.

CAPUT V.

Quando, & quomodo possit lex per interpretationem restringi.

1. Materia hujus capitis eadem fere est, quæ præcedentis: nam cum restrictio opponatur extensioni, eandem fere doctrinam cum proportione admittit, sic enim oppositorum eadem solet esse ratio: nam quot modis unum dicitur, tot dicitur reliquum. Quia vero materia solet esse obscura, & perplexa, ideo aliqua in particulari dicere, necessarium visum est. Restrictio ergo, sicut extensio, accipi solet, vel per comparationem ad verba, juxta varias eorum significationes supra positas, scilicet, aut propriam naturalem, aut propriam civilem, aut impropriam, vel per comparationem ad rationem legis: per comparationem autem ad mentem non potest dari restrictio, nimirum, quæ aliquid eximat ab obligatione legis, quod fuerit comprehensum sub mente legislatoris, id enim repugnantiam involvit, stando in vi interpretationis, nisi intercedat dispensatio, quæ superiorem potestatem requirit, ut infra dicetur. Nam mens legislatoris, seu voluntas est ipsa lex, seu unde habet lex vim obligandi: ergo impossibile est per interpretationem aliquid eximere a lege, quod non eximatur a mente legislatoris. Igitur omnis restrictio legis eo tendit, ut mentem ipsam legislatoris ad pauciora coarctet, quam verba, vel ratio legis præ se ferre videantur. Ad majorem autem claritatem distinguere possumus, aliud esse non extendere legem, aliud restringere illam: nam inter extensionem, & restrictionem potest medium intelligi, per adæquationem ad verba secundum eorum proprietatem, & rationem. Hæc autem non potest habere locum, ubi & verba legis non possunt, nisi unam propriam significationem habere, naturalem, vel civilem: nam si utramque habeant, eo ipso, quod secundum alteram tantum intelliguntur, est restrictio, & si ad utramque ampliantur, est extensio, & ideo rara est hæc adæquata interpretatio sine restrictione, vel ampliatione, ideoque nihil de illa specialiter dicere oportet, quia in capitibus præcedentibus, explicando quo modo liceat extendere leges, simul declaravimus, intra quos terminos contineri debeat quælibet extensio, & consequenter declaravi, quæ extensio, seu ampliatio non liceat.

Restrictio quomodo accipienda.

Restrictio quo tendit.

2. Atque hinc etiam facile explicari potest quando restrictio legis non liceat. Dum enim restrictio extensioni contraria sit, quoties ampliatio legis secundum regulas datas necessario facienda fuerit, tunc non licebit restringere legem, utique secundum idem: nam si ampliatio fiat in uno, & restrictio in alio, non erunt contraria, & sic non repugnabit simul fieri circa eandem legem diversis respectibus. Atque eadem ratione quoties non licet extendere legem ultra verborum proprietatem, tunc licita est, imo & necessaria restrictio, quando verba illa significata minus propria habere possunt, quia tunc non extensio legis est illius restrictio. Nunc ergo pauca addenda supersunt in particulari ad majorem declarationem, quamvis magna ex parte per proportionem ad extensionem accipienda sint.

Aliquando non licet legem restringere.

3. Dico ergo primo: Restrictio legis fieri potest, ac debet ad vitandam injustitiam, seu iniquitatem, vel aliam absurditatem in ipsa lege. Ita docent omnes, & est clarum ex eadem ratione facta in simili de extensione, quia ita debet lex intelligi, ut sit justa, & honesta, & præsumi debet ex mente facta, quæ nullam absurditatem complectatur; ergo quantum fieri possit, ita restringenda est ad vitanda similia incommoda, quando ad eum finem restrictio necessaria fuerit. Quod optime probat ratio textus in c. *suggestum*, de appellat. ibi, *Quia decretalem epistolam, qua tales muniri videntur, non ad deprimendam cujusque justitiam, sed ad removendum gravamen, nos fecisse cognoscas.* Ubi Panor. n. 2. advertit, legem posse restringi secundum rationem naturalem etiamsi non sit in lege expressa. Et idem repetit in c. *proposuit*, eodem, n. 4. Unde

Restrictio fieri debet ad aliquod inconveniens evitandum.

recte

recte dixit Glossa in Authent. *ut sine prohibitione*, &c. verb. *existimamus*, *ineptum esse*, *dicere*, *non fallere regulam, ubi æquitas id suadet*. Est autem hoc intelligendum de ratione naturali ostendente iniustitiam, vel absurditatem in lege, si absque restrictione intelligatur: nam si solum ostendat esse æquam, vel rationi consonam restrictionem, posse tamen sine illa legem esse iustam, & rationalem, talis ratio non erit sufficiens ad restringendam legem contra proprietatem verborum eius, ex alio principio in superioribus declarato, quod legis obligatio cessat in particulari, licet ratio ejus negative deficiat, si non deficit contrarie: nam eadem est ratio in præsenti. Dico autem hoc intelligi de restrictione contra proprietatem verborum: nam si in aliquo sensu proprio lex possit talem restrictionem admittere, tunc ratio ostendens in restrictione æquitatem, licet non ostendat præcisam necessitatem, poterit sufficere ad restrictionem faciendam, si alioqui materia iuvet, & restrictio cedat in favorem, & maiorem benignitatem, iuxta l. *semper*, ff. de regul. jur.

4. Atque ex hoc principio infertur, dispositionem legis indistincte loquentis, ita esse restringendam, ut non cedat in præiudicium innocentis: nam auferre innocenti nocumentum, alienum esse præsumitur ab intentione legislatoris, quia iniustitiam involvit, ut recte probatur ex l. 2. C. de noxa lib. & favet c. *super eo*, de offic. deleg. ubi: *Non tamen est nostra intentionis diœcesano præjudicium generare*; ubi sermo quidem est de delegatione, & Glossa ibi illud extendit ad omnia rescripta, tamen eadem ratio est in legibus, quia hæc restrictio in naturali iustitia fundata est. Et ita docet Alb. in c. *causam*, *quæ*, de rescrip. Et idem solet dici de consuetudine, quæ legi æquiparatur, Fel. in c. *auditis* de præscrip. verb. *quinta declaratio*, & Inn. in c. *dilecto* de offic. Arch. n. 7.

Quando ratio legis non est adæquata verbis, restringenda est. 5. Dico secundo: Quando ratio legis non est adæquata verbis legis, restringenda est ad terminos suæ rationis, & non est secundum totam verborum generalitatem intelligenda. Hæc assertio satis communis est, ut constat ex allegatis in c. 2. & 3. nam quoad hoc idem cum proportione sentiunt de extensione, & restrictione, & specialiter docet Abb. in c. *quia in insulis* de regul. & in c. *post translationem*, de renun. & in c. *suggestum*, de appellat. & ibi Deci. notab. 1. & 2. Ant. de Butr. in c. *post translationem*, de renunc. n. 34. latissime Tiraq. referens multos, in tr. *cessante causa* 1. p. n. 144. ubi multa reperit ex his, quæ etiam habet in dicta l. *si unquam*. §. *libertis*. Hæc autem regula necessario intelligi debet de ratione expressa, & scripta in lege, quia ubi lex non exprimit rationem, nemo potest prudenter talem rationem legis excogitare, quæ non sit adæquata dispositioni legis, & ita nunquam potest lex restringi ex ratione tantum cogitata, vel præsumpta, quantumcunque verisimilis appareat. Quia licet forte Doctores aliam adæquatam rationem legis non inveniant, fortasse legislator illam habuit, satisq; est, quod per verba legis significavit, se ita generaliter voluisse, & quod nullum signum restrictionis ostenderit. Quia *quod Principi placuit*, *legis habet vigorem*, l. 1. ff. de const. princ. & fieri etiam potest, ut lex illa sit ex his, quarum ratio non potest inveniri, ut dicitur in l. *non omnium*, ff. de legib. Nisi fortasse lex inveniretur injusta, si ultra talem rationem, etiam cogitatam, obligaret: nam tunc incidemus in casum præcedentis assertionis. Hæc ergo assertio de ratione expressa in lege necessario intelligenda est, & sic fundari potest, tum quia licet verba legis generalia sint, per adjunctam rationem limitantur: *Incivile autem est, nisi tota lege perspecta, una aliqua particula ejus proposita, judicare, vel respondere*, ut dicitur in l. 24. ff. de legib. ergo non est judicandum de tali lege, ejusve obligatione ex solis verbis præceptivis secundum se spectatis, sed ex illis ut limitatis per rationem, quæ est veluti anima ejus, ut in superioribus dictum est. Et confirmatur, quia voluntas Principis rationabilis est: voluntas autem non vult rationabiliter, nisi quæ sub ratione comprehenduntur, præsertim quando illam habet & proponit pro expresso motivo, & fine adæquato. Tandem confirmatur, quia limitata causa limitatum parit effectum, sed ratio est sola causa volendi; ergo voluntas limitatur juxta limites rationis, etiamsi verba plus sonare videantur.

6. Hæc vero assertio difficultate non caret, quæ in Aliquę leges quæ dictis repugnare videntur, explicantur. primis sumitur ex Glossa in l. *non omnium*, ff. de legib. in fine, dicente, interdum legem obligare ubi non habet locum ejus ratio. Allegat l. 1. ff. de popular. *secundo loco*, verb. *sexus*. Sed illa lex parum cogit: nam ibi proponitur occasio legis particularis, ratio autem universalis est. Magis ergo urget lex, *prospexit*, ff. qui, & a quibus, in qua expresse dici videtur, si verba legis universalia sunt, illis standum esse, etiamsi in aliquibus ratio legis non ita procedere videatur. Ut si lex prohibet mulieri de adulterio accusatæ alienare servos, ne quæstioni subducantur, dicitur comprehendere omnes, etiamsi sint extra ministerium domus in agro, vel alibi, imo & postea comparatos, quia licet ratio legis non videatur illos comprehendere, verba id faciunt. *Quod* (inquit) *per quam durum est, sed ita scriptum est*. Ratio autem reddi potest, quia ratio legis non est lex, imo nec proxima virtus legis, sed hæc est voluntas legislatoris, hæc autem non est semper adæquata rationi: nam sæpe generalior est voluntas, nec propterea erit irrationabilis, aut imprudens, quia ad majorem securitatem, aut cautelam potest voluntas ultra rationem extendi. Et confirmatur, quia supra dictum est, interdum posse voluntatem esse magis restrictam, quam sit ratio, & ideo non semper extendi legem ad omnia, ad quæ extenditur ratio; ergo pari ratione e contrario potest voluntas esse generalior, quam ratio; ergo non est lex restringenda ex ratione, quia lex pro ratione indicat legislatoris voluntatem. Confirmatur tandem, quia alias cessante ratione legis in particulari, cessaret obligatio legis: hoc autem non ita est, ut infra dicam; ergo.

7. Respondeo breviter, assertionem esse intelligendam de ratione legis adæquata, & intrinseca, & (ut Declaratur in quo sensu d. assertio sit intelligenda. ita dicam) constitutiva proximi objecti ejus, & hoc probare objectiones proxime factas, & ita intellecta assertione illas solvi. Itaque sicut diximus, non quamcunque identitatem rationis sufficere ad extensionem legis, sed oportere ut ratio sit adæquata; & ita intrinseca, ut in illa connexionem habeant omnia comprehensa sub lege, quia per illam aliquo modo constituuntur sub tali objecto; ita cum proportione de restrictione censemus. Quia si ratio non sit adæquata, licet sit minus universalis, quam verba, ex alia ratione, vel aliquid rationi adjungendo, potest comprehendere sub lege omnia, quæ absolute significat. Deinde etiam necessarium est, ut ratio sit quasi constitutiva objecti legis, quia alias non potest censeri adæquata, ut licet Ecclesia præcipiat jejunium propter comprimenda vitia, non est illa ratio adæquata, unde licet illa deficiat, ratio legis adæquata potest subsistere, quæ est honestas temperantię in tali actu, seu materia. Quod si materia legis non sit propter se intenta, sed tantum propter aliud, tunc oportebit, ut ratio contineat proximum, & adæquatum finem legis, quia tunc censebitur tanquam intrinsecus. Ut in d. l. *prospexit*, ratio illis verbis contenta: *Ne mancipia quæstioni subducantur*, non fuit intrinseca, & constitutiva objecti legis: nam materia ejus absolute fuit servorum alienatio, seu distractio, quæ materia in se non habebat rationem intrinsecam, ob quam prohiberetur; fuit ergo illa ratio finis extrinsecus prohibitionis, qui licet fuerit præcipuus, & ideo exprimatur, potuit non esse adæquatus: nam potuit absoluta prohibitio fieri ad tollendas occasiones fraudum, & deceptionum, & ad comprehendendos casus omnes moraliter contingentes. Unde si velimus illam rationem interpretari, ut sit adæquata legi universaliter loquenti, sumenda erit non tantum secundum actum, sed etiam secundum præsumptionem, & secundum potentiam, vel moralem contingentiam. Quamvis n. mancipia, quæ sunt in agro, vel postea emuntur, ordinarie non possint esse testes in tali crimine, nihilominus fit absoluta prohibitio, ne illo colore subducantur, qui possunt esse testes, fingendo, fuisse in agro, vel absentes, vel postea emptos: nam qui ordinarie in agro habitant, potuerunt inveniri in domo præsentes tempore deli-

cti, & sic potest ratio ad omnes extendi. Quod cum proportione applicari potest ad alias leges, ut non facile absoluta earum verba ex ratione limitentur, hoc n. servandum esse, optime ex illa l. *prospexit*, probatur.

8. Hoc etiam suadet ratio in obiectione facta: nam si ratio legis contineat intrinsecum motivum virtutis, vel vitii, cuius intuitu actus precipitur, aut prohibetur, sine dubio lex non comprehendet casum, in quo talis ratio inventa non fuerit, quia est adæquata; constituit n. lex materiam legis, & non loquitur extra propriam materiam, & ita in illa ratio dici potest virtus legis, non per modum principii efficientis, aut formæ intrinsecæ, sed modum proprii objecti, & materiæ, quæ in suo genere est causa legis, & necessaria ad illam Si vero ratio legis contineat finem extrinsecum, sic, vel non erit adæquata ratio, & sic non procedet contra regulam, vel certe si accipiatur secundum omnem habitudinem, quam participare potest in ordine ad majorem cautelam, securitatem, vel utilitatem legis, sic non potuerunt extendi verba legis ultra rationes in tota hac latitudine sumptas, quia jam voluntas legis omni ratione careret, quod præsumi non potest. Et ita etiam patet facile responsio ad primam confirmationem; concedo n. servari aliquo modo commutatam proportionem inter extensionem, & restrictionem per rationem legis, ut satis declaratum est. Tamen in hoc est aliqua diversitas, quod voluntas potest etiam prudenter non velle omnia, in quibus eadem ratio militat, quia non semper expedit quando alias non sunt necessario connexa: non potest autem voluntas aliquid prudenter velle sine aliqua ratione, & ideo ubi constiterit rationem legis esse adæquatam, non est verisimile, extra illam extendi mentem legislatoris.

9. Ad ultimam confirmationem, Pan. in d. c. *quia in insulis*, sentit etiam esse legem restrigendam pro omnibus casibus, in quibus cessat ratio legis, prout in lege exprimitur, ut in illo textu, quia pro ratione redditur: *Quia in insulis dura est congregatio monachorum*, ait decisionem ejus non habere locum in insulis, in quibus non fuerit dura congregatio monachorum. Sed quidquid sit de illo textu particulari (cujus decisio, ut credo, magis pendet ex significato illius vocis *Insulæ*, quale sit) generaliter loquendo, non potest admitti doctrina, nisi intelligatur de cessatione rationis contraria, & quæ tollat objectum legis, ut infra dicetur. Respondeo igitur, negando sequelam intellectam de cessatione rationis legis mere negative, & in particulari. Et ratio est, quia licet ratio sic cesset quasi in actu, nihilominus potuit movere ad prohibendum actum, quia de se erat obnoxius illi rationi, & ita ille actus fuit absolute comprehensus sub ratione legis etiamsi postea in illo cessaverit. Et si recte res consideratur, tunc non omnino cessat ratio legis. Quod in d. c. magis exponemus.

10. Dico tertio, legem restringi aliquando ex subjecta materia, præsertim per comparationem ad aliam legem. Sub hac assertione breviter comprehendo varios modos restringendi leges, qui ab authoribus traduntur. Unus ex subiecta materia, quia verba legis juxta subiectam materiam intelligenda sunt, & ideo etiam secundum illam coarctari possunt. Exemplum sumitur ex l. *adigere*, ff. de jur. patr. ubi prohibetur patronus, ne libertum jurejurando cogat, ne uxorem ducat: & nihilominus dicitur inferius, qui tale juramentum exigeret a liberto eunucho, non peccaturum contra legem: nam juxta materiam subjectam lex loquitur de libertis, qui possint liberos procreare. Verum est, optime posse restrictionem illam reduci ad rationem legis; quia fere semper hæc restrictio ex materia est conjuncta cum ratione, & ideo nihil amplius de illa dicere necesse est. *Lex ex subiecta materia aliquando restringenda.*

11. Aliquando vero fit restrictio legis generaliter loquentis ut locum non habeat in casu aliquo speciali, propter speciales circumstantias vel prærogativas rerum, aut personarum. Quia juxta generalem regulam juris: *In generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset in specie verisimiliter concessurus* 8 1. n. 6. & in c. *si Episcopis*, de pœnit. & remiss. in 6. Eodem enim modo in præsenti dicere possumus, in generali prohibitione, vel præcepto legis non venire ea, quæ Princeps non esset in specie verisimiliter præcepturus; quia sicut concessio, ita & lex ex voluntate pendet. Hæc autem restrictio dupliciter fieri potest, uno modo ex speciali iure determinante, ut tales personæ non veniant sub generali clausula, ut in c. *quia periculosum*, de sent. excom. in 6. & tunc est clara ratio, & restrictio, solumque verba legis specialis expendenda sunt, & servanda. Contingere item hoc potest, quia in speciali casu est aliter per legem statutum, aut privilegium dispositum, & generalis lex contraria, illis non derogat, iuxta regulam iuris, quod generi per speciem non derogatur. Et de hoc modo specialiter dicturi sumus tractando de legum correctione, & derogatione.

12. Denique contingere potest illa restrictio sine speciali iure solum ex coniecturata mente legislatoris, verosimiliter applicando regulam illorum canonum non comprehendi sub generali lege ea, quæ in specie non esset quis voliturus: & sic est difficilis restrictio, & inter Jurisperitos multum controversa, ut videre licet in Ant. Gab. l. 6. tit. de leg. conf. 1. ubi refert contrarias opiniones, & earum auctores. Illa tamen communior est, quæ affirmat, etiam hoc modo posse hanc restrictionem fieri, quia generalis illa præsumptio, quod nemo in generali sermone comprehendit id, quod in specie esset voliturus, in iure fundata est, & in ratione naturali, quia illa præsumptio fundatur in defectu voluntatis, quæ præsumitur ex incogitantia talium circumstantiarum. Sub hac autem regula fieri potest applicatio ad casum sub lege contentum, arbitrio prudentis de illo iudicando. Neque potest in hoc certior regula constitui, quia sine dubio usus huius restrictionis in particulari difficilis est. Unde Socin. in reg. iuris 284. ponens regulam, quod lex generaliter loquens, generaliter est intelligenda, 55. limitationes ponit, quæ ad hoc genus restrictionis pertinent, & in eo videri possunt, & in to. 2. regular. verbo, lex. Hic vero statim occurrebat dicendum de casu dubio, de quo in cap. seq. tractabimus.

CAPUT VI.

Utrum interdum cesset obligatio legis in particulari, contra verba legis etiamsi per Principem non tollatur.

1. HActenus explicuimus interpretationem legis humanæ, quoad generalem sensum eius, quo obligationem inducit, nunc dicendum est de mutationibus, quæ in ea contingunt, propter quas desinit obligare. Duplex autem modus mutationis potest in lege intelligi, unus veluti ex se & ab intrinseco ex defectu alicuius causæ conservantis, vel alicuius conditionis necessariæ ad obligationem eius, alius modus est ab extrinseco per actionem superioris agentis, facientis in lege mutationem. Nam sicut lex humana voluntate introducta est, ita per similem voluntatem potest mutari. Unde prior mutatio contingit, quando perseverante eadem Principis voluntate propter mutationem aliarum lex desinit esse, vel obligare: posterior vero e contrario fit, quando stantibus omnibus aliis ad obligationem legis requisitis, per voluntatem Principis lex mutatur, & prior generaliter dici potest cessatio, posterior vero ablatio legis vocari potest. Et utraque mutatio potest dupliciter accidere, scilicet, vel partialiter in aliquo actu, vel occasione, aut tempore, vel persona particulari, perseverante lege in generali: vel totaliter per ablationem totius legis, & ita quatuor resultant mutationes, scilicet, cessatio legis partialis, quæ dici potest exceptio a lege, vel totalis, & dicetur absolute, & simpliciter cessatio, vel ablatio partialis, quæ generaliter comprehenditur nomine dispensationis, & solet etiam dici derogatio, & totalis ablatio, quæ dicitur revocatio, seu abrogatio legis. De his ergo quatuor mutationum generibus sigillatim dicendum est: & prius de cessatione partiali, deinde de totali, postea vero eodem ordine de utraque ablatione. *Duplex modus mutationis in lege.* *Alia divisio mutationis legis.*

2. Primum igitur omnium quæremus, an contingat cessatio legis universalis in particulari eventu, etiam si ab

si ab alio non auferatur ejus obligatio. Quæ quæstio coincidit cum illa, quam sub alio titulo proponit Div. Th.1.2.q.96.a.6.scilicet. An liceat subdito interdum contra verba legis agere: constat enim, hoc non posse licere durante obligatione legis, quia tunc non potest subditus ab ea discordare sua authoritate, sed ei parere tenetur: ergo si interdum licet, est, quia cessat obligatio ejus; est ergo una, & eadem illa quæstio. Et similiter est eadem cum quæst. tractata a D.Th.2.2.qu.120. quando liceat uti epiikia in usu, seu executione legum; ut autem intelligatur sensus quæstionis, & distinguatur ab aliis, quæ in superioribus capitibus tractata sunt, & non confundatur epiikia cum generali interpretatione legum adverto aliud esse inquirere de sensu verborum, an universalia sint, & hos, vel illos casus comprehendant, seu an in hac, vel illa significatione accipiantur, & hoc pertinet ad generalem doctrinam datam capitibus præcedentibus, & magis ex professo ad Jurisprudentiam. Non vero spectat hoc ad epiikiam, quia epiikia (ut Arist. dixit) est emendatio legis propter universale: ibi autem non agitur de emendatione legis, sed de eius sensu, nec supponitur universalitas legis, sed inquiritur, qualis, & quanta sit. Aliud ergo est, supposito sensu legis quoad verborum universalitatem, quod ex vi suæ significationis universalis, prout in lege usurpatur, hunc actum comprehendat: nihilominus in particulari eventu propter circumstantias occurrentes cesset obligatio legis circa talem actum, quia pro tunc non potuit cadere sub potestatem, vel non cecidit sub voluntatem legislatoris, sed ab illa excipitur, & hæc exceptio est emendatio legis, quæ per epiikiam fieri dicitur, & in illo sensu tractatur præsens quæstio.

Sensus quæstionis aperitur.

3. Videtur ergo nunquam posse hoc modo cessare obligatio legis universalis in casu particulari. Primo, quia si id posset accidere, maxime cessante ratione legis in aliquo particulari eventu, sed tunc etiam non licet: ergo nunquam. Major patet, quia duo tantum sunt in lege, ex quibus tertium, id est, voluntatem legislatoris, ac subinde obligationem legis, vel ejus cessationem cognoscere valeamus, scilicet, verba, & ratio, ut ex hactenus dictis constat, sed verba de se non cessant, in casu, de quo tractamus, imo illum comprehendunt, alias non ageretur in illo contra verba legis: ergo solum superest ratio, ut ex ejus cessatione, legis cessatio in particulari oriatur: at hoc verum non est, quia, ut supra dixi, voluntas legislatoris potest esse universalior, quam ratio ejus, imo interdum quoad nos omnino cessat ratio, quia non cognoscitur, & nihilominus lex suam vim retinet: ergo. Secundo argumentari possumus, quia alias posset subditus sua authoritate interpretando legem, illam non servare, quod videtur esse contra legem 1.C. de legib. ubi dicitur ad solum Principem pertinere, declarare, an in aliquo casu lex servanda non sit propter æquitatem, unde multi Doctores hanc interpretationem dispensationem vocant, ergo sine illa lex nunquam per se cessat. Tertio argumentor testimonio Glossarum, & Jurisperitorum, qui ita sentire videntur. Nam Glossa in cap. *post translationem*, de renunciat. verb. *cessante*, dicit, si jus commune statuitur ex causa, non cessare, licet cesset causa, nisi aliunde in ipso jure sit expressum. Idem sentit Glossa in l.*non dubium*, C. de legib. verbo *amplexus*, dicens, non licere agere contra verba scripta legis propter mentem legislatoris, nisi hæc mens in alia lege sit in scriptis redacta, & citat Placent. pro illa sententia, & l.*prospexit*, ff. qui, & a quib. cum aliis similibus, & in eandem sententiam quam plures refert Tiraq. in tr.*cessante causa*, n.165. & seqq.

4. Nihilominus res certa est, interdum cessare obligationem legis in particulari, etiamsi verba legis illum casum comprehendere videantur, & in nulla alia lege exceptus sit nec a Principe sit in lege dispensatum. Ita docet D.Th.d.p.96.a.6.& 2.2.q.60.a.5. ad 2.& qu. 120.per totam: & his locis Cajet. & alii expositores, & Soto l.1.de just.qu.6.a.8. Idem supponunt tanquam manifestum. Theologi in 3.d.37. Scot. Gabr. & alii. Est etiam apud Juristas receptissimum, ut late refert supra Tiraq.a n.130. Hanc enim veritatem tanquam evidentem lumine naturæ tradit Arist.5.Ethic.c.10. ubi hac ratione inter partes justitiæ ponit æquitatem, quam definit esse, *emendationem legis ea ex parte, qua deficit propter universale.* In quibus verbis comprehendit rationem nostræ assertionis, quam paulo superius latius explicuerat, dicens, necessarium esse, ut lex humana interdum desinat obligare in particulari aliquo eventu, quia lex universaliter fertur, & fieri non potest, ut universalis dispositio legis humanæ in omnibus particularibus ita sit recta, quin aliquando deficiat: quia res humanæ, circa quas humanæ leges versantur, innumeris subsunt mutationibus, & casibus contingentibus, quos nec legislator humanus semper prævidere potest, nec si posset, illos omnes posset convenienter in particulari excipere, quia infinitam confusionem, & prolixitatem in legibus induceret, quod esset multo majus incommodum; ergo necesse est, ut lex humana generaliter lata in aliquibus casibus non obliget propter mutationem rerum in eis contingentem. Neque inde fit, ait Arist. legem non esse rectam, quin potius recta non esset, si in talibus casibus obligaret; & ad eius rectitudinem sufficit, *quod acceperit id, quod plerumque accidit*, ut dicitur etiam ff. de leg.l.3.& seqq. *Defectus ergo*, ait idem Philosophus, *non est in lege, neque in legislatore, sed in natura*, id est, in materia mutabili, nec potuit legislator, aut lex totam contingentem mutabilitatem distincte explicare propter rationem explicatam. Et ideo ex natura rei in lege humana subintelligitur illa conditio, vel exceptio, licet non explicetur distincte, quia alias non esset lex iusta, & rationabilis. Ergo ex ipsa iustitia legis humanæ, considerata naturali conditione materiæ, in qua versatur, sequitur necessario, ut eius obligatio aliquando in particulari cesset, non per extrinsecam ablationem, sed ex sola materia, seu rerum mutatione.

5. Atque propter hanc legum humanarum contingentiam posuit Arist. supra specialem virtutem, seu partem iustitiæ, quam epiikiam appellavit, & a multis Latinis vocatur æquitas: nam licet hæc vox interdum pro iustitia, interdum pro animi moderatione, & aliis etiam modis sumatur, tamen aliquando condistinguitur a iure utique scripto & rigoroso, ut explicavi supra l.1.c.2. etsi idem est, quod epiikia, vel parum ab illa differt: & ita etiam Juristæ sæpe de æquitate loquuntur, quam Bart. in l.1. de C. de leg. in fine, *convenientiam quandam, benignitatem juris*, appellavit Panor. vero in cap. ult. de transact. n.6. cum Speculatore, & Joan. Andr. dicit esse, *Justitiam dulcore misericordia temperatam*. Est autem considerandum (ut hoc obiter explicemus) in hac æquitate præstanda concurrere, & judicium intellectus proferentis sententiam, hic & nunc non obligare legem, etiamsi universaliter loquatur, & actum voluntatis parentis huic iudicio, & operantis contra verba legis. Uterque ergo in suo ordine est actus virtutis, probabiliterq; existimo, propter illos non multiplicari virtutes, seu non esse necessarium addere aliquam specialem virtutem. Nam prior actus si sit in principe seu superiore interpratante legem, erit actus prudentiæ regalis, vel politicæ, si vero sit in ipsomet subdito, erit iudicium communis prudentiæ, præsupponens regulariter generalia principia iuris naturalis, vel etiam humani, quatenus ab eis tale iudicium in particulari pendet. Quod iudicium in omni materia prudentiæ necessarium est, illudque (ut opinior) Arist.6. Ethic.c.11. *sententiam* appellavit, Grece, *Gnomi*. Et in præsenti materia cum proportione invenitur, nec habet specialem difficultatem, vel rationem propter quam proprium habitum postulet, distinctum ab eo, quo in aliis materiis virtutum prudentia sententiam profert. An vero in quacunque prudentia iudicium, & imperium pertineant ad eundem vel ad diversos habitus, alterius considerationis est.

Epiikia.

Alius vero actus voluntatis, qui ex tali iudicio sequitur, non semper ad unam virtutem pertinet, sed pro materiæ capacitate, & motivi, seu rationis operandi variari potest. Nam in Principe, v.g. ex illo iudicio sequi potest actus volendi ita interpretari legem, & hic

hic potest pertinere ad justitiam legalem, quia per se ad commune bonum ordinatur. Potest etiam pertinere ad commutativam, si procedat ex motivo non gravandi talem subditum contra æquitatem illi debitam. Et utroque modo potest intelligi, quod Arist. ait epiikiam esse partem justitiæ: nam in fine capitis concludit esse justitiam, & non alium quemquam habitum. Quod autem ibi præfert æquum justo legali, respective intelligendum est, intelligit enim per justum legale illud, quod consistit in observatione, vel impositione legis, & respectu illius præfertur in particulari casu id quod in illo æquum judicatur, quia in illo vel nimis rigorosum, vel injustum esset obligationem legis imponere. Absolute vero non est minus justum, legem justam ferre absolute, quam excusationem ejus per epiikiam admittere. Imo illud majorem prudentiam requirit, & universaliorem justitiam. At vero in subdito non potest sequi ex illo actu intellectus proprius actus justitiæ in voluntate, quia non est necessarium, ut ex carentia obligationis unius legis sequatur actus justitiæ, sed sequi potest actus temperantiæ, ut si per epiikiam quis comedat carnes in die jejunii, vel quid simile. Si ante epiikia versetur in materia justitiæ, tunc actus ille poterit pertinere ad materiam justitiæ, ut per se constat. Et in universum poterit ille actus deservire generali justitiæ, & ex motivo illius fieri, si quis secundum epiikiam operetur, quia per hoc non recedit a mente Principis, nec ab eo quod æquum est: quomodo etiam obedientia potest ibi intercedere, vel operando secundum tacitam voluntatem superioris, vel saltem ita operando, quia tunc obedientia legis non læditur, & alia honesta ratio operandi occurrit.

7. Sed quæret aliquis, an hæc excusatio, seu cessatio obligationis, & epiikia habeat locum in præceptis tantum negativis, vel etiam in affirmativis. Nam de negativis non potest esse dubium, quia cum obligent semper, & pro semper, in eis est maxime necessaria hæc excusatio, & potest facile accidere occasio non servandi præceptum in tempore, pro quo obligat, & ita propriissime erit excusatio, seu cessatio obligationis. At vero præcepta affirmativa non obligant pro semper, sed pro opportuno tempore, & ideo licet pro aliquo tempore occurrat occasio, in quo exequendum non sit affirmativum præceptum, non erit vera excusatio ab obligatione præcepti, nec cessatio obligationis ejus, cum ipsum non obliget pro singulis temporibus; sed dicetur potius dilatio obligationis, quia nondum occurrit occasio, pro qua tale præceptum obligat. Nihilominus tamen æque solet epiikia attribui præceptis affirmativis, ac negativis, quod recte explicatum verum quidem est. Videtur autem mihi id proprius dici (nisi sit quæstio de modo loquendi) in præceptis affirmativis, quæ habent certum tempus designatum, pro quo impleri debent: nam si in eodem tempore veniat non cogitatum impedimentum, habet locum propriissime epiikia. Idemque erit in quibusdam præceptis affirmativis, quæ propter negationem, quam involvunt, vel in qua fundantur, obligant pro semper, seu ad statim moraliter, ut est præceptum restituendi, & similia. In his enim quælibet dilatio per occasionem justam dici potest excusatio, & epiikia. Quando autem præceptum affirmativum nec pro statim obligat, nec pro certo tempore, sed arbitrario, tunc non videtur in illa habere proprie locum excusatio, vel epiikia propter argumentum factum, quamvis lato modo interdum appelletur.

Epiikia tam in præceptis quam negativis locum habet.

Superest ad rationes in principio positas respondere; pendent autem ex quibusdam dubiis, quæ in capitibus sequentibus commodius expedientur.

CAPUT VII.

Quando habeat locum excusatio ab obligatione legis per epiikiam, seu æquitatem.

1. IN hoc capite explicandum est, quid sit necessarium ut obligatio generalis legis in particulari casu cesset. Aliqui putant sufficere, ut ratio legis in tali casu particulari cesset negative, id est, quod in eo non inveniatur ratio, quæ legislatorem movit ad ferendam legem. Citatur pro hac sententia D.Thom. 2. 2. qu. 147. art. 1. & 2. quia significat, præceptum jejunii non obligare eos, in quibus necessitas, propter quam præceptum est jejunium, non invenitur. Sed immerito allegatur D.Thom. quia ibi ad obligationem præcepti solum requirit generalem rationem, quæ communiter, & ut plurimum communitati conveniat; ad excusationem autem in particulari requirit causam rationabilem. Potest autem hæc opinio tribui Caietano tom. 1. Opusc. tract. 1. quæst. 2. & Navarr. in sum. cap. 16. numero 37. qui specialiter hoc admittunt in lege, quæ aliquid præcipit, vel prohibet solum propter vitanda incommoda: nam eo ipso, quod in particulari non sequantur illa incommoda, dicunt, cessare obligationem legis, etiamsi ex observatione legis, nulla incommoda sequantur. Et Cajetan. ponit exemplum in lege prohibente matrimonium clandestinum ante Concilium Trid. Sed de hoc exemplo, & de hoc genere legum, quæ solum dantur propter vitanda incommoda, dicam commodius in sequenti capite. Eandem sententiam tenet Panorm. in capit. *quoniam*, de probation. numero 6. ubi doctrinam intendit ad legem jejunii, & alias similes leges Ecclesiæ & allegat Archidiacon capit. *utinam* 76. d. *Post B. Thomam* (ut ait) alludens ad locum citatum D. Thomæ, illum enim Archid. adducit. Idem latius docuit Panormitanus in capit. *quia in insulis*, de regularib. generalem regulam constituens, cessante ratione legis in particulari, cessare legis obligationem, & ita exponit cap. illud. Cum enim in monasteriis monachorum existentibus in insulis requirat ætatem annorum 18. ad professionem, *quia in insulis durior est congregatio monachorum*, ait Panorm. ubi non fuerit durior, etiamsi monasterium sit in insula, non requiri illam ætatem, sequitur Ang. verb. *lex*, numer. 4. casu 7. inclinat etiam Sylv. ibi quæstion. 8. & quæstion. 9. verb. *octavo*, & Adr. quodlib. 6. post secundam conclusionem.

2. Fundari solet hæc sententia in assertione tertia posita in quarto capite, & in omnibus juribus, & rationibus, quæ ad illam confirmandam adducta sunt, & in regula *Cessante causa cessat effectus*, c. *cum cessante*, de appellat. quæ ita potest applicari. Nam ratio legis adæquata, & qualis d. capite explicata est, est in suo genere causa adæquata obligationis legis; ergo illa cessante, in quocunque casu particulari, cessat obligatio legis. Antecedens probatur; tum quia ratio legis est anima legis; ergo non minus est causa adæquata obligationis, quam ipsa lex, quia sicut corpus sine anima movere aliud non potest, ita nec lex sine ratione potest subditum obligare; tum maxime, quia justitia legis pendet ex ratione, & ita deficiente ratione, deficit justitia, & consequenter vis obligandi; tum denique, quia lex ordinari debet ad bonum commune; ergo non descendit ad particulares casus nisi mediante influxu communis boni; sed ubi cessat ratio legis, non influit commune bonum, quia ibi non participatur, nec lex ibi obligat, quæ deficiente influxu causæ primæ, seu universalis, secunda, seu particularis non operatur.

3. Hoc vero fundamentum debile est, ideoque prædicta sententia, nisi sano modo explicetur, defendi non potest. Dicendum ergo est, ut obligatio generalis legis in particulari casu cesset, non satis esse, quod ratio legis negative deficiat, sed necessarium esse, ut deficiat contrarie aliquo modo. Hanc doctrinam tradidit Cajetan. 2. 2. q. 120. & sequitur Soto dicto articul. 8. & quæ-

Ut obligatio legis cesset oportet deficiat ratio legis non negative solū, sed aliquo modo contrarie.

& quæstion. 7. articul. 3. vers. *sed argues*, & l. 3. quæst. 4. artic. 5. in fine Ledesm. 2. part. q. 17. artic. 2. dub. 3. in fine, & quæst. 18. artic. 2. dub. 12. & 14. Navarr. supra, Covarr. in 4. 2. p. §. 9. num. 8. Medina de contra. quæst. 14. Et eam indicat D. Thomas dum semper exempla epiikiæ ponit in casibus, in quibus lex deficit contrarie, ut si redditio depositi sit ad nocendum innocenti, vel si observare præceptum non aperiendi portas civitatis noctu, sit in perniciem piurium civium, quos hostes persequuntur, & ita in 2. 2. quæst. 120. articul. 1. requirit casum in quo legem servare sit nocivum, & subdit. *In his ergo, & similibus casibus malum est sequi legem positam.* Ubi Cajetan. sic declarat rationem epiikiæ, quia *sequi verba legis, in quibus non oportet, vitiosum est.* Et eodem modo loquitur in 1. 2. qu. 96. artic. 6. & idem sentit 2. 2. qu. 147. ar. 3. ad 2. Ubi generaliter ait: *Præcipue si casus sit talis, in quo legislator, si adesset, non decerneret esse legem servandam.* Et idem sumitur ex Arist. supra, ut statim explicabo. Duas autem partes habet hæc sententia, una est affirmans, cessare obligationem legis quando ratio legis cessat contrarie, & hanc supponimus ut claram, tum a sufficienti partium enumeratione, tum quia lex obligare intendens pro tali eventu esset iniqua, vel inhumana, ut magis ex puncto sequenti constabit.

Probatur non sufficere rationem legis negative cessare.

4. Altera ergo pars est negans, sufficere, quod ratio legis negative cesset. Et hæc probatur primo contraria ratione, quia si solum negative ratio legis cesset, non erit malum servare legem, nec etiam erit injustum, vel inhumanum ad eam servandam obligare; ergo non est cur cesset ejus obligatio. Consequentia probatur ex Arist. dicente, tunc epiikiam habere locum, quando lex *peccat*, id est, peccaret, & injusta esset si in tali casu obligaret, & ideo etiam dicit, *epiikiam esse directionem legis*, utique ne a recto deficiat. Unde sic concluditur, sicut epiikia, ita etiam cessatio obligationis solum habet locum, ubi obligatio ipsa esset contra rationem iustitiæ, vel debitam legislationem, si ad talem casum extenderetur; sed obligando in casu, ubi tantum negative deficit ratio legis, non peccaret lex, quia nec malum aliquod, nec quidpiam inhumanum præciperet; ergo. Major patet, quia tunc nulla superest sufficiens ratio, cur cesset legis obligatio: nam cessante ratione illo modo, potest manere justa voluntas obligandi. Minor autem, & primum antecedens patet, quia potest actus esse de se bonus etiamsi non sit necessarium alicui ad macerandam carnem, vel satisfaciendum pro peccatis, & carentia actus poterit esse bona, etiamsi finis legis prohibentis illum cesset, ut abstinere a clandestina desponsatione, &c. & idem est in similibus.

Multa absurda ex contraria sententia sequuntur

5. Unde argumentor secundo inductione, quia innumera sequuntur absurda, si tanta licentia detur non servandi leges in casibus particularibus, solum quia in eis negative cessat ratio legis. Sic enim in præceptis Ecclesiæ possent viri perfecti excusari a jejunio, quia non sentiunt illius necessitatem ad fines ab Ecclesia intentos. Imo fornicario posset censeri prohibita in casu, in quo evidenter cessaret ratio talis prohibitionis, ut si nullum omnino esset periculum malæ educationis prolis, propter quam vitandam concubitus vagus prohibitus est. Et in materia obedientiæ possunt facile similia exempla multiplicari. Unde est optima ratio a priori, quia licet ratio legis in particulari cesset negative, semper manet aliqua universalior ratio, ob quam expedit etiam tunc servari legem, tum quia esset valde contrarium bono communi, si propter illam solam causam possent leges non servari, tum etiam, quia per se est honesta ratio servandi legem uniformitas partium cum toto, ubi sine incommodo servari potest.

6. Atque hinc retorquetur ratio contrariæ sententiæ. Quia licet ratio legis cesset in hac persona quoad particularem necessitatem, vel utilitatem intentam per legem, non tamen cessat quoad vim obligandi illam per legem, quia licet illa ratio tantum ut plurimum locum habeat, est sufficiens, ut lex juste feratur pro omnibus, qui illam servare possunt, etiamsi ratio illa in eis cesset. Quod sic declaro: nam licet legislator advertat, & prævideat rationem defecturam in aliquibus, vel distincte, vel tantum confuse cogitatis, nihilominus potest iuste velle, ut indistincte obliget omnes, dum contrarium impedimentum æquitati repugnans non obstiterit: ergo ita est interpretanda voluntas legislatoris: ergo ex vi illius obligabit lex. Antecedens patet, quia voluntas in illa universalitate sua nititur in alia ratione generaliori, quia ita expedit ad commune bonum, & privato non nocet, quia semper est illi utile obedire, & justitiam legalem servare, quam in tali observatione legis intueri potest. Prima vero consequentia clara est, tum quia verba generalia legis hanc voluntatem indicant, & nulla est sufficiens ratio exceptionis, tum etiam quia illa voluntas est prudentior, & rationabilior: ergo illa præsumenda est. Denique secunda consequentia constat, quia voluntas justa legislatoris est anima legis, & quia lex obligat ad materiam præceptam, non ad finem præcepti, ut supra dictum est.

7. Et ita expenditur contrarium fundamentum, quia jam declaratum est, quomodo hæc obligatio in casu pertineat ad bonum commune, quia licet tunc subditus non participet illam utilitatem intentam per legem, participat generalem utilitatem, quæ est in observanda lege, & in uniformitate cum suo corpore, & ex hoc capite lex illa est iusta, & fundatur in ratione altiori. Et hinc patet responsio ad primam rationem in principio præcedentis capitis positam, procedit enim quando ratio tantum negative cessat, non tamen quando cessat contrarie. Solet autem instari contra hanc resolutionem ex præcepto correctionis fraternæ. Sed de hoc puncto dicam commodius infra c. 8. ubi hæc assertio magis confirmabitur.

Quid requiritur, ut ratio vel finis legis cesset contrarie.

8. Ut autem magis explicetur, oportet amplius declarare, quid sit necessarium, ut ratio, vel finis legis cesset contrarie. Et specialiter an sit necessarium, ut in tali casu servare legem sit malum, & peccatum. Cajet. enim dicta q. 120. ar. 1. ex professo contendit, tunc solum habere locum epiikiam, quando lex ita deficit, ut servare illam sit iniquum. Putatque esse sententiam D. Thom. in 3. dist. 37. q. 1. a. 4. ubi docet, epiikiam tunc solum habere locum, *cum observando legem discreparet quis ab intentione legislatoris*, quod solum videtur contingere, quando discederet a rectitudine. Clarius tamen favet in aliis locis allegatis, indicat enim, tunc solum cessare in particulari legis obligationem, quando observantia illius mala esset, imo interdum solum excipit casum, in quo esset nociva reipublicæ. Ad idem inducit Cajet. Arist. dicentem, epiikiam esse directionem legis, *quia peccat propter universale:* solum autem peccare posset, si obligaret ad actum iniquum. Item epiikia est pars justitiæ: ergo materia ejus est operatio, quæ non esset recta, si secundum legem universalem fieret, & non secundum æquitatem epiikiæ. Tandem argumentor ab inconvenienti, quia alias fornicatio posset esse licita, si necessarium non esset, rationem legis contrariæ in dicto sensu deficere. Et cum hac sententia Caiet. transeunt fere Soto, & alii posteriores Theologi.

Epiikia habet locum, licet licitum sit actum præcepti facere.

9. Videtur tamen hæc sententia nimis rigida, & limitata, quia sæpe potest homo excusari ab observantia legis generaliter loquentis, etiamsi posset licite actum per illam præceptum facere, vel prohibitum omittere: ergo non tantum cessat obligatio legis in particulari, nec solum habet locum epiikia, quando observare legem esset iniquum, sed aliquando, ac sæpe illum habebit, etiamsi iniquum non sit, solum quia est nimis grave, aut difficile. Consequentia clara est, quia si epiikia solum haberet locum, quando servare legem esset iniquum, quoties licita esset epiikia, esset etiam sub obligatione, quia vitare id, quod iniquum est, semper cadit sub obligationem; ergo e contrario, si absque tali obligatione potest interdum non servari lex, potest etiam licita esse epiikia, etiam in casu, in quo sine peccato posset lex observari. Antecedens autem manifestum est ex supra dictis de obligatione legis humanæ cum periculo vitæ, vel alio magno incommodo: nam inde constat, propter vitandum magnum gravamen licitum esse non servare legem, quamvis si velim cedere juri meo, possim facere actum præ-

præceptum cum illo gravamine, ergo excusatio non semper est cum obligatione non faciendi actum præceptum, nec oritur semper ex iniquitate actus, sed ex alio jure, quod homo habet, ut non tam serviliter (ut sic dicam) obligetur. Deinde fit res clara exemplis: nam interdum potest homo, qui per se obligatur ad confessionem integram peccatorum, excusari a confessione alicujus, quia non potest illud aperire sine gravi periculo infamiæ: & nihilominus poterit confiteri illud licite, si sua sponte velit se exponere periculo illius infamiæ, hoc enim nullum peccatum est. Item damnatus ad justam mortem famis, non tenetur abstinere a cibo, si copiam illius habeat, & tamen potest sine peccato abstinere, si velit: ergo idem esse potest in præsenti. Ut in statu Carthusianorum abstinendi a carnibus, etiamsi esset propria lex obligans de se in conscientia, posset sine peccato non servari, propter periculum mortis, & nihilominus probabilissimum est, posse etiam servari, si quis velit secum illo rigore uti. Et in jejuniis, aliisque ordinariis obligationibus Ecclesiæ sæpe est licit excusatio propter ægritudinem, vel similem causam, & nihilominus si quis actum præceptum faciat, non obstante excusatione, non solum non peccabit, verum sæpe etiam opus supererogationis faciet.

Quod magis est proprium epiikiæ.

10. Quapropter mihi certum videtur, ad virtutem, & prudentiam pertinere, non solum discernere, quando observatio præcepti quoad verba mala sit, sed etiam judicare, quando non obliget, etiamsi absque peccato ad literam servari possit. Unde si quis dixerit utrumque spectare ad materiam, & munus epiikiæ, nihil fortasse ab scopo aberrabis. Nec contra hoc urgent rationes Caietani. Omnes enim facile solvuntur advertendo non solum esse alienum a prudenti legislatore iniqua præcipere, sed etiam inhumana, & gravior, quam humana conditio patiatur, vel quam ratio communis boni postulet, ut ex dictis supra in communis de lege manifestum est. Ergo non solum peccaret lex præcipiendo, quod non debet, id est, iniquum, sed etiam præcipiendo, quando, vel quomodo non debet, id est, obligando cum majori rigore, quam par sit. Utrumque ergo peccatum legis emendat epiikia, & in utroque habet locum definitio Arist. & discursus ejus, & eodem modo est intelligendus D. Tho. Nam intentio legislatoris non solum est recta præcipere, sed etiam recte, & ideo qui observat legem tanquam obnoxius illi, quando per illam non obligatur propter occurrentem causam excusantem, ab intentione legislatoris discrepat, etiamsi actus, quem facit, malus non sit. Ad rationem autem quod epiikia est pars iustitiæ, respondeo, etiam hic intervenire rationem justitiæ ex parte legislatoris non obligandi in tali casu per suam legem, etiamsi exequi illam malum non sit, ideoque si ad ipsum legislatorem fieret recursus in tali casu, deberet secundum iustitiam interpretari legem tunc non obligare. Unde ex parte subditi satis est, quod possit juste, & non declinando a rectitudine, non servare legem in tali casu, si velit, etiamsi ad hoc non obligetur: nam ad hoc etiam specialis prudentia necessaria est. Sicut in materia justitiæ, ex æquitate aliquando iudicamus, aliquem non obligari ad restituendum, cadendo a statu suo, licet si id faciat, peccati argui non possit. Ad ultimam vero sequelam de fornicatione negatur illatio, qui non dicimus ad epiikiam sufficere, ut ratio legis negative cessare contrarie, etiamsi observantia legis prava non fiat, si nimis intolerabilis fiat: nam tunc etiam est contra legislatoris intentionem, & hoc est cessare contrarie.

Non solū iniquum, sed valde difficile corrigit epiikia.

11. Constat ergo, epiikiam non solum habere locum, quando alias lex in tali casu præciperet rem iniquam, sed etiam quando præciperet rem acerbam, & nimis difficilem, in utroque enim casu peccaret lex præcipiendo iniuste, vel quia malum præciperet, vel quia immoderate, & ultra potestatem legislatoris. Addo vero ulterius habere locum epiikiam in casu, in quo non deesset potestas in legislatore ad obligandum, sed ex circumstantiis iudicatur, non fuisse hanc mentem eius. Quia non semper Prælatus vult obligare cum toto rigore, & in omni eventu, in quo posset obligare. Ut verbi gratia non solum censetur quis excusari a præcepto ieiunii propter ægritudinem gravem, in qua non posset superior obligare, sed etiam propter minorem debilitatem, qua non obstante potuisset Ecclesia obligare, sed nihilominus creditur ex benignitate noluisse, quæ intentio legislatoris colligi potest ex aliis circumstantiis temporis, loci, & personarum, & ex ordinario modo præcipiendi cum illa moderatione subintellecta, licet non exprimatur. Et hunc certe modum videtur significasse Aristotel. cum dixit, epiikiam emendare legem, quod & ipse legislator, si adesset, hoc modo dixisset, id est, ita esset moderaturus, & interpretaturus legem suam. Sic etiam dixit Divus Thomas munus epiikiæ esse, prætermissis verbis legis, intentionem legislatoris sequi. Ergo ad epiikiam non est necesse, interpretari casum non comprehendi sub lege, quia legislator non potuit sua lege illum comprehendere, sed etiam sufficiet, si interpretemur, noluisse illum comprehendere, licet potuerit: nam & hoc sufficit ad excusationem ab obligatione legis, & sæpe contingit, aliam esse legislatoris voluntatem ab ea, quam nuda verba præ se ferunt, ut ex præcedentibus capitibus constat. Et ita ibi etiam intervenit emendatio legis quatenus plus verbis videtur comprehendere, quam fuerit in voluntate legislatoris. Igitur recte vocatur hæc epiikia. Et ita tres modi, vel rationes utendi epiikia distingui possunt, ut unus sit propter cavendum aliquid iniquum, alius propter vitandam acerbam, & iniustam obligationem, tertius propter coniectatam legislatoris voluntatem, non obstante potestate.

Triplex modus utendi epiikia.

12. Quod si quis inquirat, quibus regulis utendum sit ad faciendas huiusmodi exceptiones. Respondeo breviter, in primo modo præcipue considerandum esse, an in eo casu occurrat aliud præceptum; præsertim iuris divini, & naturalis, cui repugnet executio legis humanæ, secundum verba eius, & consequenter, an actus tunc habeat iniustitiam, vel malitiam inseparabilem, vel saltem contra præceptum gravius, & magis obligans, & iuxta hæc principia debet fieri iudicium. In secundo modo consideranda sunt supra dicta de modo obligandi legis humanæ, & iuxta illa iudicandum erit, an hoc factum particulare cum his circumstantiis excedat potestatem legis humanæ. In tertio vero magis est utendum coniecturis, ex circumstantiis desumptis, & præsertim ex usu, & modo regiminis, & ex more interpretandi similes leges.

Quando utendum sit epikia.

13. Unam tamen in particulari inferam ex dictis propter opinionum varietatem, non solum posse cessare obligationem legis, quando in particulari eventu esset contra bonum commune, servare legem, sed etiamsi sit tantum contra bonum particularis personæ, dummodo sit nocumentum grave, & nulla alia ratio communis boni obliget ad illud inferendum, vel permittendum: nam tunc iustitia, vel charitas iubet evitare tale nocumentum proximi, cui non potest lex humana rationabiliter opponi. Ita Soto supra, & omnes, nec refragatur Divus Thomas: nam licet in dicto articul. sexto loquatur de detrimento communis boni, sub illo comprehendit detrimentum particularium civium: nam in damnum civitatis redundat, ut manifeste patet in exemplo, quo utitur, & alia sunt facilia: nam propter subveniendum proximo graviter infirmanti interdum licere potest Missam omittere in die festo, & sic de aliis. Dicunt vero aliqui hoc solum habere locum, quando tale est detrimentum proximi, ut non possit cedere iuri suo, ut est in periculo vitæ, vel simili: non autem quando potest cedere iuri suo, ut erit in bonis temporalibus, quia tunc detrimentum privatum non vergit in damnum communitatis: si enim vergeret, non posset privatus illi renunciare. Sed hoc verum non est, tum quia etiam propter vitandum grave nocumentum proximi temporale, quod ipse posset voluntarie sustinere, si vellet, licitum est interdum non observare præceptum, ut verbi gratia

Aliquando obligatio legis cessat propter bonum personæ particularis.

gratia si incendium domus imminet, vel quid simile, quia lex nec obligat illum, qui patitur damnum ad cedendum juri suo, nec alium ad non succurrendum illi ipso invito propter audiendam Missam verbi gratia. Item quia illud damnum semper redundat in communitatem, cujus interest, ut bona civium non dilapidentur.

14. Aliter limitant Juristæ dictam assertionem, ut procedat, quando detrimentum, vel proprium, vel proximi est in bonis acquisitis, non vero in acquirendis: nam ex hoc sumi potest sufficiens excusatio, quia illud non est verum detrimentum, seu damnum emergens, sed tantum lucrum cessans, quod non consideratur, alias possent homines non servare præcepta, ut suis lucris attenderent. Ita fere Bart. in l. *non duorum*, C. de legibus num. 9. quem alii multi secuti sunt, quos late refert Tiraquellus in dicto tract. n. 151. Statim vero n. 152. refert Salicet. contradicentem, & plura contra illam distinctionem congerit Felinus in c. *si quando*, de rescriptione num. 11. Nobis ergo non servit distinctio: nam si damnum sit leve, licet sit in bonis acquisitis, potest non sufficere ad excusandum ab obligatione legis, si vero lucrum cessans sit justum, & grave, sæpe æquiparatur damno, moraliter loquendo, ut constat ex lege unic. C. de sententia quæ pro eo quod interest, profer. in fine. Et usu receptum videmus, excusari aliquem ab observatione festi, ne currentem, & transeuntem occasionem magni lucri amittat. Igitur licet vitatio damni emergentis ex genere suo justior, & gravior causa sit, tamen etiam alia potest sufficere, & in universum loquendo, omnia sunt consideranda, ut prudens judicium in contingenti casu feratur.

CAPUT VIII.

Quomodo de excusatione occurrente constare debeat ut epiikia uti & legem non servare liceat, sine recursu ad Principem.

1. HÆc omnia postulantur in posteriori ratione dubitandi c. 5. proposita, & inter se sunt connexa, ideoque simul tractanda ac definienda sunt. Variis ergo modis occurrere potest casus excusationis, scilicet, cum evidentia, & certitudine, quod tunc malum sit, & iniquum servare legem. Secundo cum simili certitudine, quod lex non obliget, licet servari possit sine peccato. Potest autem contingere, ut hoc secundum non sit æque certum, sed tantum probabile vel etiam dubium. Tertio potest esse casus tantum probabilis in utroque. Quarto dubius in utroque. Quinto potest esse certum, in observatione legis nullum esse peccatum, excusationem autem ejus esse tantum probabilem, aut dubiam. Primo ergo dicendum est, quando certo constet, materiam legis ex accidenti eventu, vel circumstantia factam esse iniquam, seu contrariam alteri præcepto, aut virtuti magis obliganti, tunc cessare obligantem legis, & propria auctoritate posse omitti sine recursu ad Principem. Sumitur ex D. Th. d. quæst. 120. art. 1. ad 3. dicente: *In manifestis non est opus interpretatione, sed excusatione.* Idem fere habet dicta quæst. 96. art. 6. ad 2. ubi etiam Cajetanus & omnes. Et ratio est, quia ibi superior auctoritas nullum effectum habere potest: nam etiamsi post recursum ad illum vellet, & subditus legem servaret, non posset illi obedire, quia obediendum est Deo magis, quam hominibus: ergo impertinens est in eo casu, licentiam postulare. Dices; interdum propter bonum ordinem servandum, necessaria est licentia petita, etiamsi non sit necessaria obtenta: ergo saltem ob hanc causam erit consulendus Princeps in hujusmodi casu, quando periculum non imminet, & datur locus, ac tempus ad id præstandum. Respondeo ex communi sententia, etiam hoc non esse necessarium in tali casu. Quia nulla est lex, quæ obliget ad illam facultatem petendam, nec ex natura rei est necessaria, quia subordinatio subditi ad legislatorem per se illam non postulat. Si autem in aliquo casu publico id judicetur necessarium ad vitandum scandalum, vel propter aliam similem causam, id est accidentarium.

Si lex ex aliqua circumstantia fit iniqua cessat obligatio sine recursu ad principem.

2. Secundo dicendum est. Quando certo constat, legem non obligare, etiamsi possit sine peccato servari, subditus propria auctoritate potest illam non servare. Probatur eadem ratione, & ita Doctores de his duobus casibus indistincte loquuntur; solum ergo illos distinguo, ut notem differentiam, puta in priori casu non solum potest subditus, sed etiam tenetur, legem non servare, sive petat licentiam a superiore, sive non petat; at vero in hoc posteriori casu, licet possit agere contra verba legis, ad hoc non obligatur, quando certus est in observantia legis non committi peccatum. At si de hoc dubitet, pro ratione dubii judicandum erit. Nam si dubium sit tantum formidinis, & probabiliter judicet non esse peccatum conformari verbis legis, libere poterit id facere si velit, quia judicium probabile tollit practice dubium. Si autem dubium sit proprium, & negativum, tenebitur subditus partem securiorem sequi, & abstinere ab opere, licet videatur conforme verbis legis, quia tunc nullum habet principium, quo expellat practicum dubium, quia tunc ille est certus, se non peccare, non observando legem, cum supponatur esse certus, quod illa non obliget; ergo tenetur illam viam certam sequi, & relinquere dubiam. Patet consequentia, quia tunc nec juvari potest auctoritate legis, seu superioris ad deponendam conscientiam dubiam, quia jam illi certo constat, legem non comprehendisse opus illud, de quo est dubium, ut supponitur, nec etiam potest iuvari iudicio probabili, quia nullum habet, ut etiam supponitur; ergo nullo modo licet operari cum tali dubio, quod necessario esse debet practicum.

Certitudo legis non obligantis tollit recursum ad principem.

3. Tertio dicendum est, qui probabiliter iudicat, legem non comprehendere casum illum, secure potest excusari ab obligatione legis, etiamsi formidet, vel utrinque habeat rationes probabiles dubitandi. Ita tenent Caietanus & Soto supra, & Medina, & alii moderni in dicto artic. 6. Sumitur ex Sylvest. verb. *Papa*, quæst. 16. in fine, saltem iuxta distinctionem infra dandam. Idem Cordub. Henriq. & [illegible] referendi, & idem sentit Navarrus in summa prælud. 9. num. 16. & cap. 23. num. 43. dicens, excusari a peccato mortali, qui transgreditur legem humanam bona fide, & ex iusta causa: illam vero esse causam iustam, ob quam legislator, si adesset, eum pro excusato haberet. Utrumque autem concurrit in præsenti, ut constat; unde fundamentum assertionis est, quia licet sequi iudicium probabile, conscientiam dubiam practice deponendo.

Judicium probabile tollit recursum ad principem.

4. Hanc vero assertionem limitant Caietanus, & Soto supra, ut locum habeat, quando occasio est subita, & urgens periculum, ita ut non detur tempus consulendi superiorem, alioqui dicunt, in illo casu recurrendum esse ad superiorem; & ita exponunt Divum Thomam utentem illa distinctione, quia non potest in alio dubio verificari, ut statim dicemus. Hæc vero doctrina aliquibus modernis non placet, neque putant, distinctionem illam Divi Thomæ de casu, in quo potest, vel non potest conveniri superior, posse applicari ad casum formidolosum cum iudicio probabili, quia quod superior possit, vel non possit conveniri, nihil refert ad certitudinem iudicii de tali casu, an sub lege comprehendatur, nec ne. Ideoque distinguunt duos modos epiikiæ supra, scilicet, vel excipiendo casum a potestate legislatoris, vel a sola voluntate. Et in priori dicunt, posse subditum ex probabili iudicio, quod talis casus non comprehendatur sub potestate legis, excusari a legis observatione; nulla expectata interpretatione superioris, non solum in casu subito, & urgente, sed etiam in quolibet alio. Probatur, quia tunc non agitur de interpretanda superioris voluntate, sed de potestate, quam non tenemur interpretari ex iudicio ipsius Principis, quando ipse illam non declaravit,

Limitatio Caiet. & Sot.

Duplex modus epiikiæ notandus.

sed ex principiis Theologiæ, aut juris. Et declaratur amplius: nam licet Pontifex possit suam potestatem declarare per clavem scientiæ, nihilominus quamdiu illa non utitur, non tenemur illum consulere de potestate sua, sed regulis doctrinalibus uti; ergo etiam in particulari casu, qui a potestate legislatoris excipitur secundum aliquas doctrinas probabiles, non est necessarium ad interpretationem Principis recurrere, etiamsi tempus detur, sed licitum erit probabili judicio juxta probabilem opinionem uti. Confirmatur, quia si subditus judicat, nunc verba legis non obligare, quia probabiliter judicat, esse peccatum in tali facto, tunc utrinque videtur esse periculum speculativum, vel faciendi contra hanc legem, vel contra aliam; ergo licitum est subdito servare aliam, quam probabiliter judicat esse graviorem, & magis obligare, neque ad hoc indiget interpretatione superioris. Si vero judicium probabile est, superiorem excedere potestatem suam, præcipiendo rem graviorem, vel cum majori periculo, quam possit, tunc subditus probabiliter credit non potuisse ferri præceptum pro tali casu, & alias suam libertatem possidet; ergo potest jus suum anteferre, & contra verba legis pro sua libertate operari absque alia interpretatione.

a. Pari sent. Caj. Valq. disp. 176. c. 3.

5. At vero in altero modo epiikiæ, in quo casus excipitur a sola voluntate, & non a potestate legislatoris, ait hæc opinio, non solum esse recurrendum ad superiorem, quando fieri potest in casu probabili, sed etiam si casus sit moræ impatiens, nec det tempus recurrendi ad superiorem, non licere uti judicio probabili ad non servandam legem, sed omnino esse ad literam servandam: ratio est, quia tunc est certum, nihil peccari servando legem; itemque est certum verba legis de se comprehendere casum illum, & a legislatore comprehendi potuisse, ergo quamdiu non constat certo, legislatorem casum illum excipere voluisse, non licet a verbis legis recedere propter solum probabile judicium. Probatur consequentia, tum quia verba legis suam vim, & auctoritatem habere debent, & quasi jus suum possident, & ideo præferenda sunt; tum quia hæc est tutior pars, quæ semper præferenda est; tum etiam quia tunc non peccat lex, etiamsi casum illum comprehendat: ergo non potest per epiikiam emendari; tum denique quia si hæc licentia detur, infinita sequentur incommoda: & ideo Jurisperiti dicunt, cum verba legis sunt clara, non esse ab illis recedendum in casu dubio, ut Panormit. in cap. 1. de const. n. 14. Denique hic applicari potest illa ratio, quia in casu, in quo potest conveniri superior, non licet uti illo probabili judicio: ergo nec tunc etiam quando non potest conveniri, quia quod possit, vel non possit conveniri non facit, ut sit magis certum judicium.

Quando non potest conveniri superior licet uti epiikia ex probabili judicio.

6. Nihilominus sententiam Cajetani, & Soti censeo esse practice certam quoad hanc partem, ut quando non potest conveniri superior, liceat ex probabili sententia, aut judicio epiikia uti, sive casus excipi judicetur a potestate legislatoris, sive a sola voluntate: ratio est, quia judicium probabile in rebus moralibus sufficit ad prudenter operandum, præsertim ubi regula certa applicari non potest, ut ex materia de conscientia, suppono. Item quia alius modus operandi est ultra humanam conditionem, & prudentiam, cum omnis fere cognitio humana conjecturalis sit, & præsertim in rebus agendis. Item quia imponeretur gravissimum onus hominibus, si nunquam liceret eis uti epiikia ex judicio probabili, quando non patet aditus ad superiorem. Quis enim auderet unquam excusari a lege positiva propter necessitatem occurrentem? cum nemo sit tam certus de sufficientia causæ, quin dubitet vel formidet. Item in his casibus non possent simplices sequi consilium hominis docti, & pii, nec ipse posset tale consilium dare, quia nunquam fere ducitur nisi judicio probabili. Constat autem contrarium esse in usu totius Ecclesiæ, & approbari ab omnibus Doctoribus. Addo, sine causa constitui in hoc differentiam inter epiikiam per exceptionem a potestate, vel a voluntate: nam licet in hoc sit verum discrimen, quod in priori modo possit ordinarie esse major certitudo, quam in secundo, quia certius cognoscitur potestas, quæ libera non est, quam voluntas, quæ libera est, nihilominus stante æquali incertitudine, cum probabilitate in judicio, eadem est ratio, saltem ubi certo constiterit legem posse servari sine peccato; quia tunc etiam verba legis retinent vim suam, & fere applicari possunt aliæ rationes in posteriori membro allatæ. Maxime, quia quoties epiikia non fundatur in judicio certo, licet excipiat casum, a potestate legislatoris, semper debet etiam iuniti in coniecturata mente eiusdem legislatoris, quod scilicet, noluerit talem casum comprehendere. Nam cum non est certum, superiorem non posse hoc præcipere propter rei arduitatem, aut inordinationem, si ipse superior nihilominus ex certa scientia id præcipiat, declarans se posse, & judicans in tali actu non esse inordinationem, vel nimiam gravitatem, subditus tenetur obedire, dum non est certus, etiamsi probabiliter iudicet, quia prævalet ius superioris, & subditus debet suum iudicium deponere, ut est communis doctrina, & in praxi necessaria: ergo in illo casu de epiikia non sufficit probabile iudicium de defectu potestatis, nisi accedat etiam iudicium, quod superior in eo casu sic dubio noluerit obligare: ergo cum hoc tantum sit probabile, non sufficit, vel certe si sufficit iudicium probabile de potestatis, & voluntatis defectu, sufficiet etiam judicium probabile de defectu solius voluntatis.

7. Ultimo posset sufficienter confutari illa opinio quoad hanc partem, quia rationes eius non sufficiunt ad imponendum gravissimum onus, deberent enim convincere, vel illud sufficientissime probare, maxime contra communem sententiam. Ad principale ergo fundamentum negatur consequentia: ad primam probationem respondeo, verba legis sine voluntate non habere vim, nec auctoritatem ad obligandum: verba enim legis secundum se tantum sunt ad ostendendam voluntatem legislatoris tanquam signum expressum eius, non est tamen hoc signum tam certum, quin possit ex circumstantiis limitari, & extendi, ut supra visum est, ergo quando ex circumstantiis occurrentibus probabiliter limitantur verba, ut non comprehendant casum aliquem, iam ex vi verborum non est certum comprehendi sub significatione verborum legis. Unde cum dicitur, verba legis quasi possidere ius obligandi, respondeo, inde solum probari in casu omnino dubio, vel cæteris paribus præferenda esse verba legis, & secundum illa esse iudicandum de voluntate, non vero ubi est in contrarium judicium probabile. Ad aliud autem de parte tutiori respondeo, satis esse practice tutam, ut alibi dixi. Deinde dico, magis cavendum esse, ne recedatur a voluntate legislatoris, quam a verbis ejus, ut jura docent. Ad illud, quod tunc non peccat lex respondeo, licet non peccet præcipiendo malum, vel nimis arduum, peccare posse, plus significando, quam legislator voluerit, & hoc posse per epiikiam emendari. Neque hinc sequentur incommoda, si re vera judicium probabile, & prudens servetur, quod vero sequi possint per abusum, impertinens est, multoque majora sequentur, si homines non possint in hujusmodi eventibus judiciis probabilibus uti. Panorm. autem, & Juristæ loquuntur de judice, qui tenetur secundum leges judicare, & inter partes iustitiam distribuere, & ideo debet sequi verba legis, quando sunt clara, nisi in eodem iudicio possit sufficienter probari, aliam fuisse voluntatem Principis: nam tunc secundum illam posset iudicare.

Altera pars opinionis Caj. & Soto refellitur.

8. Major mihi difficultas est circa aliam partem opinionis Caietani, quod stante iudicio probabili, non liceat illo uti sine interpretatione, vel consensu superioris, quando non est periculum in mora, sed conveniri potest. Quia in interpretanda etiam lege naturali utuntur sententia probabili sine recursu ad Papam, vel Prælatos: ergo in legibus humanis potest etiam id fieri quoad particularem usum. Sic enim dicunt Juristæ, posse iudicem ad ferendam sententiam probabiliter interpretari legem in casu dubio, nec oportere, ut ad superiorem recurrat, ut constat ex Bart. in l. 1. C. de legib. nu. 8. & 9. & aliis ibi, & in c. 1. de constit. Dices, id esse verū, quando agitur de interpretatione legis

Quando non est periculū in mora quid faciendum.

legis quoad sensum eius. Sed contra: nam cur non erit idem, quando aliter coniecturamus mentem, seu voluntatem legislatoris? vel cur potius erit necessarius recursus ad superiorem, quando probabiliter constat de voluntate eius præter eius verba, quam cum probabiliter tantum constat de sensu eius in ambigua significatione verborum. Denique in quolibet alio eventu licet uti in conscientia probabili sententia sine recursu ad superiorem, etiamsi ab illo posset expectari certius responsum: ergo.

9 Nihilominus in hoc etiam non est recedendum a communi sententia, quæ videtur usu omnium piorum, & prudentum confirmata. Et ad hoc suadendum valere possunt rationes factæ in secundo membro præcedentis sententiæ. Et præterea, quia inordinatum est uti coniecturis, & propter illas solas relinquere verba legis, ubi poterit certo constare de mente, & voluntate legislatoris. Et ideo in omni epiikia solum probabili debet hic ordo servari. Et quamvis ordinarie magis necessarius sit in epiikia, quæ est de sola voluntate legislatoris, quam in illa, quæ circa potestatem versatur, nihilominus in utraque servandus est, iuxta materiæ necessitatem, vel probabilitatis gradum, quia, ut dixi, semper ibi miscetur coniectura de voluntate legislatoris. Neque contra hoc obstat illa ratio, quod iudicium non redditur certius ex hoc, quod sit, vel non sit recursus ad superiorem. Hoc enim est verum de certitudine speculativa, non vero de certitudine practica. Nam cum potest consuli superior, cessat necessitas utendi iudicio probabili de voluntate eius, quod secus est, quando est periculum in mora, & ideo tunc potest illud iudicium probabile ad praxim applicari ex principiis certis, quod in necessitate uti possumus iudicio probabili ad evitandum aliquod gravamen, vel ad convenientem observationem legum, ut in casu magis difficili, & dubio explicabitur in puncto sequenti.

In dubio non probabili ad superiorẽ recurrendum

10 Quarto dicendum est de casu dubio, in quo iudicari non potest probabiliter, an casus comprehendatur sub legis obligatione, nec ne. In quo sententia communis est, recurrendum esse ad superiorem, si fieri possit, vel si non possit, servandam esse legem. Ita D. Thom. dicta q. 120. a. 1. ad 3. dicto a. 6. ad 2. Idem Conrad. Caiet. Medin. & Soto supra, Medin. Cod. de pœnit. tract. de ieiun. c. de his qui tenentur ad ieiun. Quæ sententia per se evidens est in casu patiente moram, ut consulatur Princeps: nam si in casu tantum formidoloso, & probabili hoc fieri debet, multo magis in casu dubio. Item cum impossibile est operari cum conscientia certa practice, quia ex tali dubio nascitur practica dubitatio, an tunc lex violetur, nec ne, agendo contra verba eius, & nullum est morale principium, quo possit practice deponi illa conscientia dubia, inconsulto superiore, quando ille potest consuli: ergo nunquam licet cum illo dubio agere contra verba legis, quia operari cum conscientia practice dubia semper est malum. Denique tunc lex possidet suum ius, & in aliis melior est conditio possidentis; ergo.

11 Difficultas vero est, an idem dicendum sit in casu urgente, in quo superior consuli non potest. Multi indistincte dicunt, etiam tunc non licere uti epikia, sed servandam esse legem, & eius verba. Ita Caiet. 1. 2. q. 96. art. 6. qui ita interpretatur D. Thom. ibi ad 2. indistincte loquentem. Idem Soto dicto a. 8. Med. dicto art. 6. ad fin. dist. 3. & alter Medin. supra, & omnes moderni, & Sanci. lib. 2. de matrimon. disp. 41. n. 37. Ratio est, quia impotentia consulendi Principem, non potest in eo casu dare certitudinem practicam, cum dubitans nec iudicium probabile habeat de cessatione obligationis legis in illo casu. Item in casu dubio præsumptio est pro lege, quia verba eius per se sufficiunt ad obligationem, unde ad minimum se habet tamquam possidens in casu dubio, cujus melior est conditio: ergo. Contrarium nihilominus tenet Sylvest. dicto verb. *Papa*, q. 16. dict. 2. in fine, cum enim dixisset in dubiis interpretationem legis pertinere ad superiores, subdit. ***Quod limita, si commode possit haberi, alias secus, ut cum repentinis periculum est in mora.*** Idem cum maiori extensione habet verb. *dispensatio.* q. 4. sequitur Cordub. lib. 3. q. 13. ante regulam 1. Henriq. lib. 14. de irregul. cap. 3. n. 3. liter. X. Duci videtur ex illo vulgari Principio, quod necessitas caret lege; hoc enim allegat Sylvest. ex Gratian. in §. *sed notandum*, post cap. *remissionem*. 1. q. 1. & habetur in cap. 2. de observat. ieiun. illa autem videtur gravissima necessitas, cum res sit dubia, & non detur locus consulendi superiorem: nam videtur nimis grave obligare hominem propter solum dubium, quando non est in potestate eius dubium expellere. Item qui dubitat de lege, vel de voto, non obligatur, quando non potest expellere dubium; ergo neque qui dubitat, an hic, & nunc lex obliget.

1. Opinio (margin, beside par. 11); 2. Opinio Sylvest. (margin, beside "dicto verb. Papa")

Prior sen. tentia cũ moderamine ap. probatur

12 Mihi prior sententia vera videtur, adhibito moderamine. Dico ergo, si dubium nascatur ex concurrentia legum, quæ pro eodem tempore simul impleri non possunt, & homo dubitat, quid facere debeat, tunc licite posse agere contra verba unius legis, implendo eam, quam tunc, facta diligentia morali iuxta personæ, & temporis capacitatem, bona fide iudicat esse graviorem, & magis obligare. Quia ille homo non debet esse perplexus, nec necessario peccare, & faciendo quod in se est, satisfacit uni legi, & aliam non transgreditur. Et hunc casum absque ullo dubio non excludunt priores auctores, sed ut tritum, & vulgarem illum supponunt: unde loquuntur de casu, in quo certo constat, legem sine peccato impleri posse, & dubium est de obligatione. Et tunc certitudo practica fundatur in illo principio, quod in dubio satisfacit quis eligendo partem tutiorem: tunc etiam recte applicatur illud principium, quod necessitas caret lege. Deinde tunc non est epiikia voluntaria, ut sic dicam, sed necessaria, quia in eo casu non solum potest quis non servare legem positivam, sed etiam tenetur, ut servet aliam naturalem, quam repugnat graviorem. Unde etiam recte potest in eo casu proferri iudicium positivum, non solum probabile, sed etiam certum, in eo casu legem positivam non ligare, quamquam hæc certitudo magis sit practica, quam speculativa.

Doctores primæ sẽtentiæ exponuntur

13 At vero quando ex alia parte non est periculum peccati, & subdito constat, posse sine peccato servare verba legis, nullo modo potest in casu dubio de obligatione agere contra legem, quia manifeste se exponeret periculo peccandi transgrediendo legem, de qua iudicium probabile formare non potest, quod cessaverit obligare, ut plane ostendunt rationes prioris opinionis. Et fortasse auctores secundo loco allegati non loquuntur de hoc dubio, sed de dubio formidinis, juxta dicta in præcedenti puncto. Nec tunc allegari potest necessitas sufficiens, quia illa non est necessitas vitandi aliud peccatum, ut supponitur: nulla autem alia potest esse sufficiens ad non servandam legem, nisi etiam sufficiens sit ad probabiliter judicandum, legislatorem in tali necessitate, vel non potuisse, vel noluisse obligare: nam si tantum sufficit ad dubitandum, profecto & parva est necessitas, & maior est necessitas servandi legem, vitando periculum peccati, & quasi considerando illam in possessione sua. Nec est simile, quando dubitatur de tota lege, an sit lata, nec ne, quia tunc lex nondum possidet, sicut in simili dixi de vot. lib. 4. de vot. cap. 5. & 6.

Doctores secundæ sententiæ quomodo intelligendi

14 Atque ex his tandem responsum est ad secundam rationem dubitandi cap. 5. positam. Nam l. 1. C. de legibus, intelligitur primo de interpretatione authentica, quæ vim habeat obligandi, & necessitatem inducat ita intelligendi legem. Ita Barr. ibi. n. 8. & sentit Bald. in leg. *cum de novo*, eodem. Secundo etiam intelligitur de interpretatione in casu dubio, in quo subditus non poterit restringere legem contra verba eius, ut dictum est, & ita exponit Panorm. c. 1. de constitut. n. 14. & insinuat Bald. in leg. 2. C. de legib. n. 2. & sumitur ex leg. *cum de novo*, C. eodem, ubi id notat Cynus Glossæ vero, & auctores relati ibidem in tertia obiectione ad verum sensum facile trahi possunt: nam prima Glossa loquitur, quando ratio legis negative tantum cessat, & non contrarie. Altera vero Glossa intelligenda est in casu dubio, in quo non licet æquitatem sequi contra ius scriptum inconsulto Principe,

Principe, nisi ipsamet æquitas scripta sit, ut dicitur in l. *placuit*, C. de iudiciis, juxta vulgatam lectionem ejus. Et in eodem sensu videntur loquuti auctores in eadem obiectione allegati.

CAPUT IX.

Utrum aliquando lex tota per seipsam cesset causa ejus cessante.

Lex de se perpetua est, & pro communitate fertur.

1 Cum lex sit de se perpetua, & pro communitate feratur, manifestum est, non posse cessare ex defectu causæ efficientis, non enim finitur per mortem ferentis, vel successoris, ut ex dictis in lib. 1. constat, & consequenter nec per solam temporis successionem tollitur, quia indefinite constitui debet. Quod si aliquando potest ad certum tempus ferri, illud extraordinarium est, & tunc in suamet constitutione habet talis lex quasi annexam revocationem pro tali tempore, quæ pertinet ad alium modum ablationis legis infra tractandum. Præterea non cessat lex ex defectu eorum, pro quibus fertur: nam communitas civitatis, aut populi de se perpetua est; nam per continuam successionem conservatur, & licet civitas, vel populus omnino deleri possit, id rarum est, & non habet moralem considerationem. Igitur solum potest lex cessare per mutationem obiecti, circa quod versatur, quę (physice loquendo) potest multipliciter contingere, tamen in præsenti solum oportet considerare mutationem in materia legis quoad rationem propriam, ob quam sub obligationem legis constituitur; nam si illa perseverat, non cessabit lex ex illo capite, ac subinde simpliciter non cessabit, nisi revocetur, quia non habet aliam causam mutabilem, a qua in sua conservatione pendeat, ut declaratum est. Si autem in obiecto sub ea ratione spectato fiat mutatio, undecumque illa mutatio proveniat, eadem est quæstio, an ex vi talis mutationis in materia legis desinat ipsa lex, idem enim est quærere, an cessante omnino, & totaliter ratione, vel fine legis, cesset etiam lex, ita ut omnino extinguatur, & de medio tollatur. Dico autem, *cessante omnino, & totaliter ratione legis:* quia iam hic non consideratur cessatio in uno, vel alio actu, nec alia similis mutatio partialis, quæ solum contingit in una occasione, vel in aliqua parte materiæ legis pro aliquo tempore: nam de hac partiali mutatione satis dictum est in capite præcedenti. Quamvis aliter possit in præsenti considerari partialis mutatio, vel perpetua in aliqua notabili parte materiæ legis, vel temporalis in tota materia, de quibus in fine dicam.

Cessatio potest esse contraria aut negativa.

2 Altera vero distinctio tradita capite præcedenti de duplici cessatione rationis, vel finis legis, scil. contraria, & negativa, hic etiam valde necessaria est tum ut videamus, an utraque locum habeat respectu integræ legis; tum ut explicemus, per quam illarum desinat esse lex. Tunc ergo dicitur mutari contrarie obiectum legis, quando propter mutationem materiæ, vel rerum, seu circunstantiarum fit, ut sit iniustum, vel quocumque modo turpe servare legem, vel si fiat impossibile, aut saltem ita difficile, & arduum, ut moraliter iudicetur impossibile respectu totius communitatis, vel denique si fiat prorsus inutile, & vanum respectu boni communis. Mutatio autem negativa erit, si in tota materia legis jam non inveniatur ratio, ob quam lex posita fuit, licet ea sublata, adhuc materia per se mala non sit, nec impossibilis, nec inutilis, aut iniusta.

Mutatio contrariæ legis vigorem extinguit August.

3 Quando ergo mutatio fit contrarie in tota materia legis, nulla est difficultas, nec controversia, omnes enim fatentur, tum legem ipso facto cessare, quia eo ipso incipit non esse iusta; ergo incipit non esse lex; quia, ut sæpe ex Augustino diximus, lex iniusta non est lex. Antecedens patet, quia lex de re iniqua impossibili, vel non conferente aliquid ad bonum commune est iniusta, & nulla, ut ex dictis in lib. 1. constat, sed per mutationem contrariam in obiecto factam res præcepta incipit esse iniqua, impossibilis, vel inutilis, ut explicatum est; ergo si lex ulterius duraret, jam esset de re iniqua, ac subinde ipsa esset iniqua, aut esset iniusta. Unde fit, in hujusmodi eventu non esse necessarium, ut Princeps illam revocet, ut licite possit non servari, neque etiam ut consuetudine tollatur: nam priusquam consuetudo introducatur, iuste incipiet non observari: & ideo dixi ipso facto cessare. Hoc autem per se notum est, quando incipit esse iniqua ipsa observatio legis, quia repugnat durare obligationem ad aliquid iniquum faciendum. Idem autem est, si fiat impossibilis, quia ad impossibile nemo obligatur, & respectu communitatis sufficit, quod sit impossibilitas moralis; ergo cessabit tunc lex ipso facto respectu communitatis; ergo etiam respectu singulorum eademque ratio est, si fiat materia inutilis, & vana respectu boni communis; nam eo ipso fit incapax obligationes legis respectu communitatis, & consequenter etiam respectu singulorum. Oportebit autem, ut talis mutatio universaliter facta in tota materia legis manifesta sit, & evidens; nam in dubio semper lex retinet ius, & quasi possessionem suam, semperque pro illius iustitia præsumitur. Præsertim quia, quando mutatio non est evidens, & manifeste nota omnibus, signum est, non esse tantam, nec tam universalem, & ideo hic non videntur necessariæ aliæ distinctiones de maiori, vel minori dubio, sed simpliciter exigenda est notitia certa, satis vero erit, quod ex publica & constanti populi opinione consurgat.

Evidentia necessaria est ut lex vigorem suum perdat.

4 Solum ergo superest nonnulla difficultas, quando ratio legis tantum negative cessat generaliter, videtur enim id satis non esse, ut tota lex cesset. Primo quia eadem videtur esse ratio, & proportio totius ad totum, quæ partis ad partem, sed cessante illo modo ratione legis in particulari, non cessat obligatio legis: ergo nec cessante in generali, tota lex perit. Secundo, quia cessante negative ratione legis, non constat statim cessare voluntatem Principis: ergo non est necesse statim cessare legem. Patet consequentia, quia lex a voluntate Principis habet suam efficacitatem ad obligandum. Antecedens autem supra probatum est, quia voluntas potest vel a principio pluribus rationibus moveri, & Princeps potest præcipuam vel notiorem exprimere, & non omnes, vel certe potest voluntas in principio una ratione moveri, & deinde alia continuari, ut supra de tributis dicebamus. Tertio, quando ratio, vel finis tantum negative definit, adhuc potest lex sine peccato servari; ergo servanda est ex eadem obligatione donec revocetur. Antecedens ex declaratione terminorum supponitur. Consequentia vero probatur, quia tunc nullum est periculum in observatione legis, & potest esse magnum in illius transgressione, tum quia non potest esse statim certum, voluntatem Principis cessasse; tum quia possunt sequi magna moralia incommoda, si tanta licentia populo tribuatur. Denique pro hac sententia referri possunt auctores dicentes, legem non cessare, licet eius ratio cesset, quos in principio capitis præcedentis retuli.

Cessante ratione legis q. do cessat lex

5 Nihilominus communis consensus est, cessante ratione legis generaliter, seu frequentius in tota communitate, legem cessare. Ita censent in primis omnes, qui affirmant, cessante ratione legis in particulari, etiam negative tantum, cessare in illo particulari obligationem legis; nam a fortiori coguntur id dicere in universali, & ita possunt pro hac sententia allegari Panorm. in cap. *quia plerique*, de immunit. Ecclesiar. Ubi idem plane sentiunt Innoc. Anton. & alii cap. præced. allegati. Clarius vero hoc docent Ledesm. 2. p. quarti. q. 17. artic. 2. dub. 3. ad 4. & q. 18. a dub. 12. post secundam conclusionem, & dub. 14. post 3. conclus. Covar. in 4. 2. p. §. 9. n. 8. & in cap. *cum esses*, de testam. num. 9. ubi refert Fortun. de ultim. fin. illat. 15. & 16. Idem Castro lib. 1. de lege penal. cap. 5. docum. 3. Caiet. 2. 2. q. 147. art. 5. & in aliis locis supra citatis, & communiter expositores D. Thomæ dict. art. 6. q. 96. in 1. 2. & Soto eodem modo loquitur, addit tamen limitationem, quam expendere necesse est, priusquam veram rationem, & resolutionem ejus tradamus.

6 Dubitari ergo potest, an intelligendum sit, cessante ratione legis in universali, cesset lex ipso facto, ita ut possit a subditis licite non servari, nulla expe-

ctata

ctata Principis declaratione, vel revocatione, vel solum dicatur cessare, quia deficiente causa, tenetur Princeps legem tollere. Reliqui enim auctores (Soto excepto) licet punctum expresse non attingant, plane loquuntur de cessatione ipso facto. Et potest hoc confirmari, quia alias non esset hic modus peculiaris desitionis legis, distinctus ab illius revocatione, sed ad summum assignaretur per hoc quædam legitima causa abrogandi legem. Sicut possunt etiam aliæ plures assignari. Item quia pro fundamento sumitur, cessante causa, cessare effectum, quod intelligitur de cessatione ipso facto, ut sumitur ex c. *& si Christus*, de iur. iur. Et ideo solet explicari de causa propria, & adæquata, a qua effectus in conservari pendeat, ut ibi Glossa sentit, & clarius Glos. in c. *post translationem*, de renunciat. verb. *cessante*, & in §. *sed sciendum*, post c. *statuimus*. 61. d. verb. *causa*, in fine & in c. *quod pro remedio*. 1. q. 17. per textum ipsum. Cum autem hic loquimur de cessatione causæ, vel rationis, vel finis legis, de adæquata causa loquimur, alioqui non diceretur simpliciter cessare causa: ergo illa cessante debet ipso facto cessare lex, quia ab illa pendet tam voluntas Principis, quam utilitas legis. Unde si talis ratio a principio non fuisset, non posset lex iuste ferri: ergo nec potest sine illa iuste conservari.

7 Nihilominus Soto contrarium aperte sentit: nam in lib. 1. de iustit. q.6. a.8. sic ait, *si in toto genere causa cessaverit, tunc & lex quoque cessare debet: veruntamen antequam Princeps, vel consuetudo illam abroget, vim suam non ammittit*. Ubi loquitur clare de cessatione causæ negative: nam ea interveniente in particulari, negat sufficere, ut obligatio legis in particulari cesset. Idem fere repetit in lib. 3. q. 4. art. 5. ad 1. *Nam licet Principi*, inquit, *incumbat illum mutare, tamen subditis non licet contra facere, dum ius naturæ id permittit* (utique quod erat per legem præceptum) *nisi iam esse inciperet contra ipsum*. Itaque quandiu ratio legis non ita cessat, ut quod præcipit incipiat esse contra ius naturæ, non putat cessare legem ipso facto, donec abrogetur. Non declarat autem Soto, quo fundamento ductus fuerit, insinuat autem, quandiu materia legis est capax obligationis, tamdiu durare legem, nisi revocetur. Per solam autem cessationem rationis, etiam in universali non fit materia legis incapax obligationis, quia potest non esse mala, & esse utilis reipublicæ, etiamsi fortasse non sit talis, vel necessaria, sicut antea, hoc enim non est satis, ut statim per se censeatur lex ablata. Confirmari hoc potest ab incommodis, quia contra debitum ordinem est, ut lex a superiori posita sine consensu illius non servetur, dum licite, & facile servari potest: nam inde etiam scandala, & perturbationes, vel fraudes in republica oriri possunt. Unde posset media via excogitari, nimirum, cessante causa, vel ratione legis in universali, cessare quidem legem in seipso facto, nihilominus tamen non posse subditos licite incipere agere contra illam, donec Princeps declaraverit cessasse, quia ita expedit ad commune bonum. Ad eum modum, quo diximus in superiori libro, pœnam incurri sæpe ipso facto, ante sententiam vero declaratoriam non obligare.

Duplex materia legis humanæ

8 Ut meam sententiam explicem, suppono ex supra dictis, duplicem esse materiam legis humanæ. Quædam enim talis est, ut per se spectata sit honesta, & contineat actum virtutis, ut est præceptum ieiunii, orationis, &c. alia est materia per se indifferens, ut portare, vel non portare arma, extrahere a loco has res, vel illas, & similia. Et hinc oritur alia differentia inter ipsas leges: nam cum omnes leges humanæ constituant actum, vel omissionem in aliqua specie virtutis, aut vitii, ut supra visum est, quando materia legis in se, & per se habet honestatem, per legem constituitur proxime in illa specie virtutis, ad quam per se, & intrinsece pertinet illa materia, ut ieiunium ponitur in specie temperantiæ, & omissio eius intemperantia est, & sic de aliis. Et idem est, quoties medium virtutis in tali materia potest per efficaciam legis constitui: ut est in lege taxante pretium: nam ante legem illud non erat medium iustitiæ, postquam vero lege definitum est, in illo consistit medium, & ideo actus illius inviolatio iniusta est. At vero quando actus est indifferens de se, & a lege non præcipitur, constituendo in illo intrinsecum medium virtutis, sed solum propter utilitatem ad aliquem finem extrinsecum, lex illum præcipit, aut prohibet, tunc tota honestas actus ex illo fine sumenda est, & sub illa accipit propriam obligationem, & necessitatem ex vi legis. Unde tamen fit, ut in prioribus legibus finis extrinsecus materiæ præcepti nunquam sit adæquatus legi: nam semper intrinseca honestas, & ratio virtutis habet rationem finis proximi, & intrinseci; imo hic finis est per se sufficiens, licet omnis finis extrinsecus cesset: at vero in posterioribus legibus finis extrinsecus est adæquatus, quia materia per se, & propter se non est capax præcepti, sed tantum propter utilitatem in ordine ad aliquem finem extrinsecum.

9 Dico ergo primo: Lex præcipiens actum de se bonum, constituendo illum intrinsece in aliqua materia virtutis, non cessat deficiente universaliter quocunque fine extrinseco legis, etiamsi in illo genere fuerit adæquatus respectu intentionis legislatoris, & fortasse ita spectatus quod sine illo legem non tulisset. Probatur ratione facta pro opinione Soti, quia cessante omni fine extrinseco, materia talis legis manet per se honesta, & capax legis propter solum intrinsecum finem, i. propter honestatem talis actus, & hic finis intrinsecus semper est intentus a legislatore, quandoquidem in tali genere virtutis constituit necessitatem, & medium illius actus: ergo cessante quocunque fine intrinseco, habet lex illa unde sufficienter subsistat; ergo non evacuabitur. Et confirmatur: nam (si attente res consideretur) tunc non cessat causa adæquata legis, nam potissima causa finis, & ratio quasi proxima illius legis, est honestas actus; ergo non est, cur cesset lex. Denique quandiu durat materia præcepta cum sua ratione formali, manet obligatio præcepti. Quia (ut D. Thom. tradidit 1.2. q.100. art.9. ad 2.) aliud est, quod legislator intendit præcipere, aliud, ad quod intendit præcipere, unde sicut præceptum de se obligat ad primum, & non ad secundum, ita e contrario, quandiu durat primum, si in eo perseverat ratio sufficiens præcepti, durat præceptum, licet finis extrinsecus cesset. Exemplis res declaratur: nam lex de ieiunio licet feratur propter macerationem carnis, & fingatur communitas non indigens illo medio ad illum finem, quia habet multa alia, vel quid simile: nihilominus lex ieiunii obligabit, ut est certum, at si actus defineret esse actus temperantiæ, ut in casu necessitatis extremæ, tunc cessaret lex. Similiter si lex taxaret pretium tritici, quandiu in illo permanet æquitas iustitiæ, ita ut non fiat evidenter inæquale, legis obligatio durat, etiamsi rationes omnes extrinsecæ, vel aliæ utilitates cessent. Si autem ita res mutaretur, ut quantitas pretii evidenter esset iniqua, cessaret lex, & sic de aliis.

Lex præcipiens actum virtuosum nō cessat deficiente quocumq; fine extrinseco

10 Unde infertur, si in tali lege cesset adæquatus finis tam intrinsecus, quam extrinsecus, tunc cessare legem; si quis tamen advertat, tunc cessatio finis non est tantum negativa, sed transit in contrariam, quia materia iam non manet materia virtutis, sed fit vitiosa, & ideo non poterit esse materia legis obligantis. Et signum est, quod tunc non solum in generali, sed etiam in particulari cessabit obligatio legis in tali actu, vel materia eius. Unde etiam fit, ut tunc lex cesset ipso facto sine alia recordatione, vel declaratione, quia deest fundamentum ejus, nec potest ejus obligatio cadere in materiam inhabilem. Solet esse vulgare exemplum in lege imponente tributum ad certum opus vel finem, quo finito lex per se cessat, quia tunc non solum negative, sed etiam contrarie cessat ratio legis, quia ex tunc incipit tributum illud esse iniustum. Quando vero non cessat intrinsecus finis, licet extrinseci cessent, sicut non cessat lex ipso facto, ita neque necessarium est, ut debeat per Principem abrogari. Quia materiæ honestas potest esse sufficiens ad sustentandam legem, nisi aliunde fieret lex nociva reipublicæ, vel intolerabilis: nam tunc ex alio capite posset esse obligatio revocandi legem, imo etiam posset lex per se cessare, si nocumentum, vel gravamen esset generale,

Cessante adæquato fine tam extrinseco quam intrinseco legis cessat lex

nerale, & nimium, quia tunc non esset cessatio negativa, sed contraria, ut constat. Ultimo tamen advert o circa hanc assertionem sermonem esse de propria lege: nam si sit sermo de præcepto ab homine, & ex sola obedientia, sic fieri sæpe potest, ut cessante fine, causa præcepti, cesset obligatio eius, etiamsi actus præceptus sit alias intrinsece honestus, & ieiunium, vel oratio, vel si superior præcipiat ieiunare semel in hebdomada hoc mense, si constat, præceptum imponi propter specialem necessitatem, vel occasionem, & illa ante mensem finitur, intelligimus cessasse præceptum. Quia respectu illius præcepti tota ratio præcipiendi est finis extrinsecus, non extrinseca honestas, licet hæc supponatur: cuius signum est, quia transgressio talis præcepti non est intemperantia, v. g. sed inobedientia; secus vero est in lege propria, per quam primo intenditur honestas virtutis, sub qua actus quasi essentialiter constituitur.

Differentia inter legem & præceptum

11 Dico secundo; Quando lex præcipit actum de se indifferentem propter finem extrinsecum, tunc cessante in generali adæquato fine talis legis, per se, & ipso facto cessat talis lex, & obligatio eius: ratio est, quia tunc cessatio finis negativa transit in contrariam, quia facit materiam incapacem legis. Probatur, quia actus de se indifferens nunquam potest per se, vel propter se præcipi, quia ut sic non est per se amabilis honeste, imo si ita fiat, non honeste fiet, &, quod certius est, talis actus non est materia legis, nisi propter aliquam communem utilitatem, ad quam possit prodesse, vel esse necessarius, præcipiatur. At vero cessante fine legis in generali, actus ille necessario incipit esse inutilis ad commune bonum; ergo eo ipso fit incapax obligationis legis humanæ, ac subinde cessat ipso facto lex. Consequentiæ cum maiori satis patent ex dictis. Minor autem est evidens ex hypothesi: nam ponimus cessare finem adæquatum, propter quem præcipiebatur ille actus, non potest autem cessare ille finis, nisi vel quia bonum proxime intentum per illum actum definit esse commodum ad commune bonum reipublicæ, vel quia ipsemet actus desinit esse utilis ad tale commodum: utroque autem modo fit ille actus inutilis, & otiosus respectu communis boni, & consequenter definit esse materia legis. Dices, fieri posse, ut, licet actus sit inutilis ad finem a lege intentum, ad alios fines utilis sit. Respondeo, illud esse per accidens, & materiale, quia lex non consideravit in tali actu, nisi talem rationem commodi, & publici boni, & ideo illa ablata non manet materia illius legis, & consequenter nec lex. Nam licet actus possit esse utilis sub alia consideratione, de illo non est lex data illo intuitu, & ita illa utilitas nondum censetur necessaria reipublicæ, donec de illo acta illo intuitu feratur lex.

Lex præcipiens actum indifferentem ob finem extrinsecum cessante adæquato fine cessat lex

12 Et hinc sequitur primo, in huiusmodi eventu non esse necessarium decretum Principis, ut liceat non servare legem postquam sic cessavit, nam ipso facto desiit lex, solum ergo est necessarium, ut de tali cessatione publice, & manifeste constet per evidentiam facti generaliter noti in tali republica, seu communitate, quia eo ipso, quod lex cessat dicto modo, non est lex; ergo ex se non obligat; ergo ut cesset cum effectu, respectu communitatis, satis est, quod illi sit publice nota. Nec datur sufficiens ratio, cur necesse sit expectare decretum Principis, quia vel esset necessarium per modum revocationis, & hoc non, quia lex per se desiit; vel per modum authenticæ declarationis, & hoc etiam dici non potest cum fundamento, quia nec ex natura rei hoc est necessarium, nec in iure positivo invenitur illud esse specialiter præceptum. Neque in hoc debet cessatio legis cum pœna comparari, quia pena est de se violenta, & ab extrinseco illata, & ideo ex se requirit actionem, & influxum iudicis, nisi contrarium expresse per legem disponatur, & ideo non incurritur ipso facto, nisi lex hoc declaret, & licet incurratur ipso facto, non excluditur sententia declaratoria delicti, nisi ubi lex illam excludit, vel alias constat, quia semper est favor rei, quod non sit obnoxius pœnæ, donec condemnetur. At vero cessatio legis in illo casu non est violenta, imo per illam quasi restituitur respublica ad pristinum statum, & ad suam libertatem, & in favorem eius cedit, & ideo nulla est necessitas talis decreti per modum sententiæ declaratoriæ. Dices, esse necessariam per modum promulgationis; nam hæc necessaria est in ablatione legis, cum a Principe revocatur. Respondeo, esse diversam rationem: nam revocatio pendet ex voluntate Principis, quam oportet omnibus proponi: cessatio autem legis, cessante causa eius, non pendet ex voluntate Principis, sed ex facto ipso, & ideo satis est factum esse omnibus notum. Ut si per legem fuit impositum tributum ad ædificationem pontis, & publice constat, opus esse finitum, & iam nihil in eo expendi, satis per hoc promulgatum est, tributum cessasse, & sic de aliis. Sufficit ergo publica notitia & satis certa de generali cessatione causæ, & hæc ad minimum necessaria est, nec existimo sufficere, ut uni vel alteri in particulari sit nota, quia donec lex cesset respectu communitatis, non cessat respectu particularium personarum, & ut cesset pro communitate necessarium est, causam ita cessasse, ut hoc possit communitati constare, ac subinde ut res sit publice nota. Et hoc maxime locum habet, quando observatio legis incipit esse iniusta: nam tunc evidentius constat de cessatione legis; potest autem dici iniusta, non solum quando confert speciale nocumentum, sed etiam quando est omnino inutilis, & sine ratione.

Decretum Principis nõ requiritur ut talis lex desinat obligare

13 Secundo potest ex dictis intelligi, quam probabilitatem habeat distinctio, quam nonnulli Iuristæ tradiderunt inter legem, quæ fertur propter tollenda inconvenientia, quæ ex aliquo facto frequenter sequuntur, & legem, quæ per se fertur propter aliquod bonum, & utilitatem. Nam priorem dicunt cessare quoties inconvenientia cessant; posteriorem autem minime cessare, licet cesset ratio utilitatis. Ita insinuat Gloss. in dicto c. *& si Christus*, de iur. iur. verb. *cessante* in principio, & priorem partem probat ex illo textu exemplo iuramenti, quod prohibetur tantum ratione periculi peierandi; & ideo cessante periculo, licet. Alteram vero partem probat ex cap. *dixit Dominus*. 32. q. 1. & cap. *tantum*. 32. q. 7. quæ iura nihil ad rem faciunt: nam loquuntur de matrimonio, quod est vinculum indissolubile, de quo alia est ratio. Eandem distinctionem indicat Navarr. in sum. c. 16. n. 36. & 37. ubi sentit cum Caiet. clandestinum matrimonium (saltem ante Tridentinum Concilium) potuisse licere cessantibus inconvenientibus, propter quæ prohibetur: & nihilominus ait cessante fine legis in particulari, non cessare legis obligationem quando finis ille erat bonum aliquod acquirendum per medium a lege præscriptum. Unde ibi non solum loquitur de cessatione legis in universali, sed etiam in particulari, ut supra notavi.

Iuristarũ distinctio examinatur

14 At certe formaliter loquendo, nulla videtur esse differentia, quia si lex datur propter vitanda incommoda, pro fine habet remotionem incommodorum: ergo eadem est ratio de cessatione illius finis, & de aliis tam in universali, quam in particulari. Solum ergo potest esse differentia quædam quasi materialis: nam lex, quæ ponitur tantum propter incommoda vitanda, non solet præcipere actum per se propter bonitatem ejus, vel prohibere propter malitiam, sed solum propter occasionem mali vitandam, & tunc cessante fine generaliter negative, cessat etiam contrarie, quia actus fit inutilis, & incapax materiæ legis. Sicut diximus alibi de voto facto non ingrediendi talem domum propter vitandam occasionem, ablata inde occasione jam non obligare votum, quia tunc non ingredi talem domum, est materia indifferens, & impertinens ad religionem: ita ergo proportione servata, erit in lege. At vero lex, quæ præcipit actum propter se, & propter aliquem bonum finem, non statim definit, cessante fine, quia in ipso actu potest manere intrinseca honestas, propter quam præcipiatur; si autem non reperiatur, sed sit actus de se indifferens, idem prorsus dicendum erit de lege, quæ illum præcipit propter bonum acquirendum, quod de lege prohibente illum propter incommodum vitandum, ut ex dictis satis patet. Et e contrario si lex præcipiens, vel prohibens aliquid propter vitandum incommodum, habeat materiam per se honestam, & convenientem,

ultra

ultra vitationem incommodi, tunc non cessaret lex, etiamsi necessitas vitandi incommodum cessaret, tunc enim procedunt omnia in prima assertione dicta. In quo etiam attente considerandum est, an aliquid prohibeatur ratione periculi, vel tantum ratione futuri effectus: nam ordinarie prohibitio fit propter periculum, quod per se inest actui, & ideo licet certe constet, non futurum effectum, seu damnum, nihilominus non cessabit obligatio legis, & effectus eius, quia semper actus est de se obnoxius illi incommodo, ut in præced. libro latius dixi cap. 23. Unde non mihi probatur exemplum de clandestino matrimonio, quo Caiet. & Navar. utuntur: nam illi actui ita est annexum periculum, ut nec in universali, nec in particulari possit ab eo separari, & ideo nunquam cessat obligatio eius, eo quod certissimum sit, omnia incommoda esse præcavenda. Unde eo modo, quod nunc matrimonium factum coram parocho, & testibus potest esse clandestinum ex defectu denuntiationis, iuxta cap. ult. §. 1. de clandestin. desponf. non est licitum tale matrimonium etiamsi negative cesset finis præcepti, nisi aliæ causæ legitimæ occurrant, ob quas per epiikiam iudicetur, præceptum hic, & nunc de illa accidentali solemnitate non obligare. Et hoc modo videtur tandem explicare exemplum illud Navar. ubi supra.

Distinctio diligenter notanda

15 Tertio hinc obiter expeditur difficultas in capite præcedenti huc remissa de præcepto correctionis fraternæ, cuius obligatio etiam in particulari cessat, cessante spe utilitatis correctionis, ac subinde per cessationem negativam rationis legis, unde cum illa spes, ut plurimum generaliter cesset, consequenter dicendum erit, totum præceptum cessare. Ad quod Medin. Ledes. & Covarr. supra respondent, legem correctionis fraternæ datam esse propter privatum bonum singulorum, & ideo in unoquoque posse cessare, quoties in particulari cessaverit finis eius, etiam negative tantum: secus vero esse in legibus, quarum finis communis est, & universalis, ut sunt præceptum ieiunii, & similia. Sed, ut verum fatear, non satis intelligo distinctionis sensum, aut rationem, nam omnis lex est propter commune bonum, licet illud non in communitate immediate, sed in singulis intendatur, & acquirendum sit. Sic. n. lex ieiunii est propter Ecclesiæ bonum, tamen utilitas eius exercetur in singulis. Ita vero etiam est commune præceptum de correctione fraterna, eius autem fructus in singulis in particulari procuratur: nulla est ergo differentia. Facilius ergo respondetur, ut attigit etiam Ledesm. supra, in correctione fraterna non intervenire epiikiam, nec cessationem obligationis propter cessationem finis, quia est præceptum affirmativum, quod non obligat pro semper; nec etiam habet determinatum tempus, pro quo obliget, sine qua determinatione, ut supra dixi, non habet locum epiikia. Quando ergo non est spes fructus, non cessat obligatio præcepti affirmativi corrigendi fratrem, sed solum illa obligatio, quæ de se indefinita est, non coarctatur ad hoc tempus, quia recta ratio dictat, pro tunc non obligare, quia non est tempus utile, neque subiectum est dispositum. Sicut præceptum eleemosynæ obligat ad subveniendum indigenti, si tamen subventio futura esset nociva, vel si certo constaret, indigentem non usurum eleemosyna, non obligaret præceptum, non per cessationem, aut epiikiam, sed quia non est talis occasio, pro qua obliget illud præceptum, quod naturale est, & non tantum positivum. Addo eo modo, quo dici potest, cessare ibi rationem præcepti, non cessare tantum negative, sed etiam contrarie, quia tunc correctio non esset actus virtutis, sed otiosus, & inutilis, & potest esse nocivus proximo potius, quam utilis.

Quando obligatio fraternæ correctionis cessat declaratur.

15 Tandem ex his facile est respondere ad rationes dubitandi in principio positas. In quartum prima petebatur difficultas, quia ex dictis videtur sequi, non esse differentiam inter cessationem legis in universali, vel in particulari, propter cessationem finis, tantum negative cum proportione, scilicet, in universali, vel particulari: hoc autem videtur esse contra communem sententiam supra relatam. Sequela patet, quia in universali nunquam cessat lex, cessante fine eius pure negative, sed oportet, ut cesset contrarie saltem hoc modo, quod fiat actus inutilis, & consequenter incapax materiæ legis: ac si hoc modo cesset in particulari, etiam cessabit obligatio legis: ergo. Respondeo, differentiam in hoc consistere, quod cessante adæquato fine legis modo explicato, consequenter cesset absoluta ratio constituendi legem, quia cum illa cessatione finis est necessario coniunctum, ut materia reddatur inutilis ad legem. At vero si finis in universali subsistat, etiamsi in particulari actu cesset, manet ratio integra, communis legis, quæ non respicit ad singula, sed ad id, quod frequentius accidit: & ideo licet in particulari cesset negative ille finis, non fit inutilis ille actus, nec in eo cessat contrarie ratio legis, quia semper ratio illa communis potest movere ad illum actum propter commune bonum, & propter confirmationem ad legem, & ad totum corpus, ut capite præcedenti explicatum est.

Differentia inter cessationē legis in universali & in particulari

17 Ad secundam rationem de voluntate Principis facile respondetur ex dictis, cum cessante ratione legis in generali, eo ipso fiat inutilis lex, & materia eius fiat incapax obligationis iustæ, consequenter necessarium esse, ut cesset voluntas legislatoris; tum quia solum voluit iuste obligare, & quantum licite posset, neque aliud præsumendum est; tum etiam quia facta mutatione in materia legis, non posset obligare, etiamsi vellet. Quod si fingatur (ut in eodem argumento additur) cessante priori ratione aliam succedere, ut in tributis dici solet, responsum est, priorem legem cessasse, & aliam non esse latam. Unde si velit Princeps obligare ad eundem actum propter novam rationem insurgentem, oportet, ut denuo legem ferat, seu illam voluntatem promulget, alias non poterunt subditi ex vi prioris legis obligari. Tertia vero ratio, vel probat primam assertionem, si cessante fine extrinseco legis, adhuc materia eius honesta sit, & propter se conferens ad bonum commune, vel si ratio illa procedat, quando omnino cessat finis legis, negatur, tunc posse legem licite servari, quia esset actus vanus, & otiosus, & licet illemet actus possit forte honeste fieri propter aliam commoditatem particularem intentam ab operante, illud est valde extrinsecum, & accidentarium, ut lex prior perseveret, quæ non obligabat ad operandum illo modo, vel propter illum finem. Neque ex tali non observatione legis, quæ jam evidenter, & publice cessavit, possunt sequi moralia incommoda, sicut non timentur ex eo, quod lex evidenter, & publice iniusta non servetur, & maiora ex contraria obligatione sequerentur.

18 Denique iuxta hæc, quæ diximus de totali cessatione legis, judicari poterit de cessatione alicujus partis legis non respectu personæ, vel casus particularis, sed respectu totius communitatis. Potest enim lex plura præcipere, vel varia membra continere, & quoad unum fieri inutilis, & non quoad alia. Et tunc idem iudicium est de illa parte, cuius ratio cessavit, quando est ab alia separabilis, quod de tota aliqua lege: nam est eadem ratio. Imo illa lex, quę videtur una, in re est multiplex, & ita cessat una, licet non cessent aliæ. Si vero lex ita contineret multa, ut essent inseparabilia, & ita esset quasi indivisibilis obligatio, quia bonum ex integra causa, & malum ex quocunque defectu, attente considerandum est, an propter defectum in una parte, tota lex reddatur iniusta, vel inutilis, vel magis nociva, quam proficua, & tunc cessabit tota lex; si vero non obstante illo defectu, lex justa permaneat, & magis utilis, quam nociva, non cessabit ipso facto, donec revocetur. Illud etiam est considerandum, ut lex simpliciter cesset, necessarium esse, ut eius ratio perpetuo cesset generaliter: nam si ad tempus tantum sic cessare videatur, tunc potius suspendetur obligatio legis, quam ipsa extinguatur; quia non fit simpliciter inutilis, vel iniusta, sed tantum pro hoc tempore, & ideo limitata causa limitatum parit effectum; ergo suspenditur lex, non extinguitur.

Lex quoad unam partē potest reddi inutilis, non quoad aliam

Quando lex dicitur suspendi, nō extingui

CAPUT X.

Dari ne possit dispensatio in lege humana & quid illa sit.

1 POstquam de cessatione legis dictum est, sequitur dicendum de mutatione eius, seu ablatione per actionem extrinseci agentis habentis potestatem ad tollendam; quæ duplex etiam esse potest, scil. partialis, quam nunc comprehendimus nomine dispensationis, & latius dici potest derogatio legis; & totalis, quæ dicitur legis abrogatio. De hac posteriori dicemus postea, hic vero de priori tractamus, & non de omni, quia non omnis derogatio legis est propria dispensatio, ut explicabimus, sed de illa tantum, quæ propriam dispensationis rationem habeat, sub qua nunc commutationem comprehendimus: nam ad dispensationem reducitur, ut capite sequenti declarabo. Unde supponere oportet, dispensationem, de qua tractamus, diversam omnino esse ab interpretatione, quæ per epiikiam fit, sive in casu evidente, aut probabili, sive in casu dubio, in quo authoritas superioris postulatur. Licet enim hæc nomina soleant confundi, distingui nihilominus debent, ut in discursu latius, & commodius explicabo. Epiikia enim non est actus iurisdictionis, sed doctrinæ, & prudentiæ, ut supra visum est: dispensatio autem, de qua tractamus, est actus iurisdictionis, ut videbimus. Interpretatio autem in casu omnino dubio, licet præter prudentiam, iurisdictionem inquirat, non supponit obligationem legis certam, sed potius in dubio declarat, illam cessasse, non autem in rigore aufert illam. Dispensatio autem, de qua tractamus, supponit obligationem legis, etiam certam, & fertur ad tollendam obligationem, etiamsi præexistat. Unde fit, ut in lege divina habeat locum interpretatio hominis, etiam in casu dubio, non vero dispensatio, ut infra lib. 7. dicam: at vero in legem humanam non interpretatio tantum in casu dubio, sed etiam propriissima dispensatio in casibus, in quibus de præexistente legis obligatione nulla poterat esse dubitatio, concedi per hominem potest.

Dispensatio, abrogatio.

2 Et quidem quod ad rem spectat, nullus dubitare potest, quin obligatio legis humanæ certo præexistens, & ligans talem personam, possit per superiorem ex causa auferri; manente obligatione legis in reliqua communitate. Ita communiter Doctores, & primum allegari possunt omnes, qui de voto hoc asserunt, quos retuli lib. 6. de voto, c. 9. Deinde de lege idem tradunt Durand. in 1. d. 47. q. 4. n. 6. Richard. in 4. d. 17. ar. 2. q. 7. Scot. in 3. d. 37. & ibi Gabr. not. 3. Soto lib. 1. de iustit. q. 7. art. 3. Ledesm. in 4. 2. d. q. 5. art. 6. & q. 17. art. 3. optime Turrecremat. in c. *sicut quædam*, d. 14. & in §. *nisi rigor*, post cap. *requiritis*, 1. q. 7. Rebuf. in Pract. p. 2. tit. de dispensat. n. 1. & 2. ubi alios Canonistas refert Covar. in 4. 2. p. cap. 6. §. 9. n. 42. ubi alios etiam refert, & idem supponit Navar. in sum. prælud. 9. n. 17. Et res est manifestissima, tam in iure, quam in usu. Hac enim ratione Aug. Epist. 50. dispensationem vocavit, *vulnus contra integritatem severitatis*, & habetur in c. *ipsa pietas*, §. *si inquirat*, 23. q. 4. & Gelas. Papa in c. *necessaria rerum dispensatione*. 1. q. 7. vocat illam relaxationem, moderationem, ac temperamentum canonum paternorum, quæ fieri potest diligenti consideratione adhibita, sic etiam dixit Cyril. in epist. ad Gennadi. *Dispensationes nonnunquam cogunt parum a debito exire*, & infra, *Dispensationum modus nulli sapientum displicuit*. cap. *dispensationes*. 1. qu. 7. prout in decreto Gregoriano habetur, & similia sumuntur ex cap. *tanta*, & cap. *si qui*, eadem q. & aperte ex cap. *de multa*, de præbend. ubi post rigorosam prohibitionem de pluritate beneficiorum, subditur: *Circa sublimens tamen, & literatas personas, quæ maioribus sunt beneficiis honorandæ, cum ratio postulaverit, poterit per sedem Apostolicam dispensari.*

Superior dispensare potest cum certa persona, lege obligante quoad alias.

3 Unde etiam aperte hoc confirmat usus: nam certe cum Papa dat licentiam alicui habendi plura beneficia, non declarat in illo cessasse legem ex præexistente causa, idemque in lege ieiunii, in modo observandi censuras, & in aliis privilegiis evidenter quotidie fit. Unde incredibile est, D. Thom. 1. q. 97. art. 4. intellexisse, in legum relaxatione solum habere locum interpretationem in casu dubio, non vero rigorosam dispensationem per ablationem obligationis certo præexistentis, ut aliqui illi imponunt, & in eandem sententiam allegatur Caietan. ibid. & Anton. 1. p. tit. 17. §. 20. Incredibile (inquam) est, in re tam clara tales Theologos, & præsertim D. Thom. hallucinasse, Unde D. Thom. quodlib. 19. art. 15. expresse dicit, *Dispensatio humana non aufert ligamen legis naturalis, sed positivæ.* Auferre autem ligamen non est interpretari. Item hoc modo etiam potest interpretatio humana authentica auferre ligamen iuris naturalis in casu dubio, & in dicta qu. 96. art. 6. ad 3. negat cadere in jus divinum dispensationem, cum tamen id non posset de interpretatione negare. Idem latius quodlib. 4. art. 13. Denique in 4. dist. 38. quæst. 1. ar. 4. expresse distinguit dispensationem per modum relaxationis juris, vel per modum declarationis, & primam etiam admittit in voto, & in dicto cap. 9. ostendi, nunquam Div. Thom. mutasse illam sententiam & modum loquendi eius, ut in illa materia declaravi. Idem ergo a fortiori sensit de lege, & ita etiam in dicto art. 6. exponendus est, ut magis statim exponam. Et Antonin. clare idem sentit. Nec Caiet. aliud docuit, quam D. Thom. Adde, fateri Caiet. dispensationem in lege humana sine causa datam esse validam, at illa non potest fieri per declarationem, ut est per se evidens; ergo. Unde omnes, qui idem tenent, quos infra referemus, hoc idem necessario sentiunt.

4 Quod ergo ad rem spectat, certum est, propriam dispensationem legis cadere in legem obligantem, & tollere obligationem eius in particulari casu, vel persona: & ratio est clara, quia sicut lex humana a voluntate humana orta est, ita per eandem tolli potest, & quia ad humanam gubernationem erat hæc potestas necessaria in hominibus, ut infra latius dicetur. Quod vero spectat ad nomen dispensationis, negari non potest, quin late soleat etiam interpretationem significare: nam communis usus sapientum id observat, ut constat ex D. Thom. & Bonavent. 4. d. 38. Scot. Gabr. Duran. Anton. & aliis, & ex Specula. tit. de dispensatio. §. 1. & fere ex communi usu Canonistarum. Hoc autem nihil obstat propositæ veritati, quam de re ipsa explicuimus.

5 Ut autem hæc resolutio, & tota materia exactius declaretur, ratio propria dispensationis accuratius declaranda est. Et in primis supponimus, dispensationis vocem ex primaria impositione distributionem, seu administrationem significare; nam dispensator in Latina proprietate administratorem domus, vel familiæ significat, cuius est dispensatio; quæ significatio non solum in iure civili, l. *dispensatori*, ff. de solut. & l. *urbana*. 166. de verborum significat. Sed etiam in testamento veteri est valde usitata, Genes. 43. 44. & 3. Reg. 18. In novo autem Testamento translata est hæc vox ad significandum specialem, & Ecclesiasticum administratorem, ut Lucæ cap. 12. *Quis putas, est fidelis dispensator, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam*; hoc est ergo munus dispensatoris, actus vero declaratur, dum subditur, *Ut det illis in tempore tritici mensuram*: distributio ergo munerum, actionum, & bonorum Domini inter eos, qui sunt de familia, generaliter dici potest dispensatio. Et sic Apostoli, & eorum successores dicuntur dispensatores mysteriorum Dei. 1. Corinth. 4. & 1. Pet. 4. & actus respondens illi muneri, dicitur dispensatio. 1. Corinth. 9. *Dispensatio mihi credita est*, in qua significatione etiam Evangelii prædicatio dispensatio dicitur, ut ex eodem loco constat, & ex Michaele Papa in cap. *dispensatio*, distinction. 43. & sacramentorum ministratio, & tota Ecclesiæ gubernatio dici potest dispensatio multiformis gratiæ Dei. Unde Petrus postquam dixit, *Sicut boni dispensatores*, subdit, *si quis loquitur quasi sermones Dei, si quis ministrat tanquam ex virtute, quam administrat Deus.* Sic etiam indulgentiarum distributio, dicitur dispensatio thesauri in Extravagante, *unigenitus*, de pœnitentia & remissione.

6 Ex hac ergo generalitate applicata est vox, *dispensatio*, ad significandum actum quo quis ab obligatione legis eximitur, & quia unus modus esse potest per interpretationem, ideo potuit etiam in ea significatione usurpari. Tamen in hac etiam significatione sumpta non quamcumque interpretationem legis, sed illam solam, quæ in casu dubio, & per potestatem superioris datur ad liberandum subditum ab obligatione legis, significat. Quia hæc tantum est actus administrationis, & potestatis a Deo commissæ. Et illa tantum tollit aliquo modo onus legis, quod sine tali potestate auferri non posset. Unde merito dixit Rom. conf. 325. n. 12. dispensationem esse actum iurisdictionis, ubi in scholio hoc late confirmatur. Denique multo magis certum est, nomen dispensationis in iure tractum esse ad significandam ablationem vinculi legis in aliquo particulari casu. Quin potius in materia legum, & iuris illa vox simpliciter dicta quasi per antonomasiam significat huiusmodi relationem. Et ita nos nunc illa utimur, nec timemus Latinorum reprehensionem, qui hanc vocem barbaram esse dicunt: nam unaquæque ars habet facultatem instituendi propria vocabula, quæ suo usui deserviant. Advertit autem Decius in c. *at si clerici.* §. *de adulteriis*, de iudic. n. 3. hanc vocis usurpationem iure canonico introductam esse: nam in iure civili non invenitur, præterquam in lib. de pace constan. in prin. ubi pro gratia, aut remissione pœnæ sumitur, quæ solet in iure civili indulgentia appellari, ut notavit Bald. in dicto c. *at si clerici*. Veruntamen, quia nomen indulgentiæ secundum Ecclesiasticum usum jam habet aliam accommodationem, ut suo loco explicuimus, & liberatio a lege, quæ per interpretationem puram fit, alia nomina habet æquitatis epiikiæ, vel interpretationis, ideo merito nomen dispensationis in dicta significatione nunc usurpatur.

Dispensatio est actus iurisdictionis

7 Atque hinc facile est definire dispensationem, de qua tractamus. Ex definitionibus autem quæ circunferri solent, hæc videtur sufficiens: Dispensatio est *legis humanæ relaxatio*. Nam licet dispensatio latius pateat, tamen ut de illa nunc tractamus, ad illam definitionem coarctanda est, & per illam sufficienter explicatur. Quædam vero Glossa addit, esse relaxationem iuris communis factam cum causæ cognitione ab eo, qui ius habet dispensandi in §. *cum causæ cognitione*, esse de necessitate dispensationis, & potest sumi ex Panorm. in c. 2. de schismati. cap. 4. & sentit Navar. in sum. prælud. 9. n. 15. & alii, quos late refert Sanci. lib. 8. de matrim. disp. 1. n. 2. Sed absque dubio illa particula non est ponenda in definitione: nam datur vera dispensatio sine causæ cognitione, ut postea dicemus, & tandem fatetur Panorm. supra, & ideo particulam illam abstulerunt Bart. conf. 18. volum. 2. Deci. in dicto §. *de adulteriis*, & Oldrad. conf. 327. & Freder. Sen. conf. 30, qui omnes absolute sic definiunt, *Dispensatio est iuris communis relaxatio*. Atque ita omittunt etiam causam efficientem, nec immerito, tum quia est intrinseca; tum etiam quia in relaxatione ipsa continetur: si enim non fit a potestatem habente, non erit relaxatio; tum denique quia quædam negatio committatur, cum dispensatio definitur per potestatem dispensandi, & melius diceretur ab habente potestatem supra ipsum jus.

Dispensationis definitio

8 Præterea melius dici videtur, *Iuris humani*, quam *iuris communis*, quia dispensatio, de qua tractamus, etiam potest cadere in statuta, & quascumque alias leges, licet in iure communi non contineantur. Responderi autem potest ex Rebuff. tit. de dispens. num. 20. dispensationem dari in iure communi, in statutis vero & regulis dari indultum: per illud enim non dicitur jus solvi, imo sæpe redditur ad commune jus. Sed non video rationem horum verborum: nam relaxatio statuti re vera est dispensatio, & relaxatio juris communis dici potest indultum: nam hoc nomen genericum est, ut infra de privilegiis dicemus. Et sæpe statutum non est contra jus commune: unde per relaxationem ejus non redditur ad jus commune; item statutum simpliciter est jus pro tali communitate: ergo relaxatio est propria dispensatio. Imo licet statutum sit contra jus commune, ejus relaxatio erit dispensatio respectu eorum, qui ligantur statuto, licet sit dispensatio magis favorabilis, quam aliæ, quæ omni modo iuri repugnant. Denique quamvis dari possit dispensatio in votis, in iuramentis, & in matrimonio rato, quæ videntur attingere jus divinum, nihilominus illas dispensationes nunc excludimus, & omnes, quæ in jus divinum, vel naturale, sive a Deo, sive ab homine dari, aut cogitari possunt, quia (ut dixi) de illis nunc non tractamus. In proposita ergo definitione relaxatio ponitur loco generis, quia desperatio re vera est solutio quædam, & remissio, quia vero sunt species remissionum, additur per modum differentiæ particula, *iuris humani*, ad excludendas omnes alias relaxationes, & per eandem excluditur indulgentia Ecclesiastica, quæ licet sit relaxatio alicuius vinculi, & reatus, non est relaxatio juris humani, sed est remissio cuiusdam reatus, quæ primo, ac per se fit, apud Deum, quamvis ex illa sequi possit ablatio alicuius præcepti positi ab homine iniungentis penitentiam, ut ex materia de Indulgent. constat.

9 Deinde (quod notandum est) per illam particulam distinguitur dispensatio ab absolutione a censuris; vel alia simili. Quamvis aliqui interdum ita illas confundant, & putent dispensationem esse absolutionem, & in rescriptis Apostolicis sub illa comprehendi, quia absolutio a censura, v. g. est relaxatio vinculi per legem humanam introducti, & impositi. Hæc vero sententia falsa est, quia in indultis Pontificiis hæc duo distinguuntur, & concessa potestate absolvendi, non censetur concessa potestas dispensandi, nec e contrario: ergo illa duo longe differunt. Absolutio enim non datur contra jus, sed secundum jus, unde in illa nulla fit iuris relaxatio: dispensatio autem datur contra jus, ut ex dictis constat. Recte ergo dicimus, in definitione illa per posteriorem particulam, absolutionem excludi, quia non est relaxatio iuris humani, sed alterius vinculi, quod licet sæpe per jus humanum sit inductum, vel impositum, per absolutionem non tollitur contra jus, sed secundum ius, & ita per absolutionem non relaxatur jus. Et hoc sensit Glos. in cap. *cupientes*. §. *cæterum*, de elect. in 6. verb. *suspensos*, dicens de absolutione a censura, *Vere loquendo ibi pœna non removetur* (utique contra jus) *sed quod jus statuit removetur*, quamvis paulo superius eadem Glossa improprie utatur nomine absolutionis pro remissione pœnæ ad certum tempus impositæ, ante tempus impletum: nam illa re vera potius est dispensatio. Et idem in re sentit Panorm. in c. *tam litteris*, de testibus, num. 3. licet voces non explicuerit.

Distinguitur dispensatio ab absolutione.

10 Potestque res ipsa facile declarari, quia absolutio sive a peccatis, sive a censuris, seu pœnis, non datur, nisi supposita dispositione ex parte penitentis, & potestate ex parte absolventis. Tunc autem nulla lex per talem actum relaxatur: nam potius lex præcipit penitentem absolvi in eo eventu, ut est manifestum in absolutione a peccatis. Idem autem cum proportione est in absolutione a censura, quia censura de se non est pœna perpetua, vel ad definitum tempus, sed donec a contumacia recedatur, quia est pena medicinalis, & ideo in sua intrinseca ratione includit, ut ablata contumacia, ipsa etiam tollatur, & ita iura disponunt; illa ergo ablatio non est dispensatio in aliqua lege, sed potius legis executio. Ergo absolutio in hoc recte distinguitur a dispensatione, quod illa est sententia quædam, per quam (si clavis non erret) non vulneratur lex, nec minuitur ius, sed potius executioni mandatur: dispensatio vero non est sententia, sed actus quidam iurisdictionis voluntariæ quo vulneratur lex, dum ex parte tollitur, ut optime docuit D. Thom. in 4. dist. 20. qu. 1. a. 5. quæst. 4. ad 3. inde colligens aliam differentiam inter absolutionem, & dispensationem, quod idem non potest absolvere seipsum, potest tamen idem secum dispensare, ut infra dicetur; possumus etiam ex dictis aliam differentiam colligere inter dispensationem, & absolutionem, quod illa est stricti iuris, ut infra dicetur, hæc vero est juris favorabilis, & ampliabilis, quia est secundum jus.

11 Præterea per eandem particulam definitionis excluditur simplex licentia, quæ non potest dici dispensatio,

satio, nec contra jus, sed secundum jus. Illam enim voco simplicem facultatem, per quam revera non aufertur obligatio legis, sed conceditur operatio, ut fiat juxta modum a lege præscriptum. Quod etiam est necessarium advertere, quia in multis legibus potest aliquis facultatem concedere, qui non potest dispensare, & valde diversa causa solet requiri ad similem facultatem concedendam, vel ad dispensandum. Exempla esse possunt, v. g. in voto paupertatis: nam Prælatus religionis potest dare licentiam ad aliquid donandum, non tamen potest dispensare in paupertate, cap. *cum ad monasterium*, de statu Monach. Similiter Episcopus potest dare facultatem ad ingrediendum monasterium monialium ex legitima causa, non tamen potest dispensare, quia nihil in eo genere potest concedere, nisi iuxta tenorem, & rigorem legis. Et similiter sunt multæ leges, vel statuta, quæ non prohibent aliquid simpliciter, sed ne fiant sine tali facultate, tali modo concessa; tunc ergo dare facultatem non est dispensare, sed servare, & exequi legem. Et ideo etiam hæc licentia non est tam stricti iuris, sicut dispensatio, debet tamen esse intentioni iuris accommodata. Imo probabile est, per se non esse actum jurisdictionis, sed dominii, vel superioritatis cuiusdam, & potest esse tantum conditio, quædam requisita ex voto, vel alio simili modo; longe ergo differt a dispensatione.

Simplex licentia non potest dici dispensatio

12 Adhuc tamen non videtur adæquata illa definitio, primo, quia convenit abrogationi legi humanæ, quia illa est multo maior relaxatio humanæ legis. Propter quod dicere aliquis potest, melius definiri dispensationem, ut sit derogatio humanæ legis: nam per genus illud excluditur, ut non sit abrogatio: nam ut dicitur in l. 102. ff. de verbor significat. *Derogatur legi, cum pars detrahitur: abrogatur legi cum prorsus tollitur.* Unde etiam dixit Lactan. l. 6. c. 8. de lege naturali. *Neque ex hac derogari aliquid licet, neque prorsus tolli.* ex Cic. lib. 3. de repub. sed hoc etiam potest impugnari, quia licet omnis dispensatio sit quædam juris derogatio, non tamen e contrario omnis derogatio legis humanæ videtur esse dispensatio: nam si pars aliqua legis pro tota communitate auferatur, est propria derogatio; & tamen non dicetur dispensatio, quia de ratione dispensationis legis esse videtur, ut eadem lex, prout per dispensationem relaxatur, circa quosdam tollatur, in se vero maneat. Nomen autem relaxationis optime retineri potest, quia in ipso met indicatur vinculum, quod aufertur, non auferri, aut prorsus tolli, sed laxari tantum, & ideo abrogatio non dicetur propria relaxatio, ideoque etiam ablatio eius ex parte, licet si perpetua sit, & pro tota communitate, non dicitur proprie dispensatio, sed derogatio; e contrario vero si lex tota relaxetur, etiam pro tota communitate, ad unum tantum actum, vel ad certum tempus, illa proprie dicetur dispensatio, quia per illam non tollitur lex, sed suspenditur, & illa etiam est quædam relaxatio.

13 Altera obiectio esse potest, quia privilegium etiam est relaxatio iuris humani, & tamen non est dispensatio. Propter hoc aliqui varias tradunt differentias inter privilegium, & dispensationem, sed melius illa comparatio tractabitur in lib. 8. ubi de privilegiis dicetur. Nunc ergo breviter dici potest, privilegium, quod fuerit contra jus, & illud relaxaverit, esse dispensationem: illud autem privilegium, quod non fuerit contra jus, non esse relaxationem iuris, ideoque nec dispensationem esse, & ita nihil contineri sub definitione, quod dispensatio non sit. Vel etiam dicere possumus, dispensationem esse relaxationem iuris per modum actus secundi, seu transeuntis: privilegium autem concedere aliquod jus per modum actus primi, & permanentis, & ideo non esse proprie ipsam relaxationem, sed esse jus utendi aliqua re, vel facultate supposita relaxatione facta a Principe, ideoque non tam esse, quam supponere dispensationem. Sed hæc posterior responsio obscurior est, & de illa dicemus loco citato: nunc prior nobis sufficit, quia nullum est inconveniens, dispensationem vocare privilegium, & aliquod privilegium dispensationem, nec jura repugnant, nec communis modus loquendi.

Privilegium dici potest interdum dispensatio

14 Tandem obiici potest, quia relaxatio non est dispensatio, sed dispensationis effectus; ergo non recte per illam definitur. Sicut lex non dicitur esse obligatio, quamvis hæc sit legis effectus, nec votum etiam dicitur esse obligatio, sed promissio ex qua obligatio nascitur. Sed hæc obiectio parvi momenti est, quia sola vocis interpretatione dissolvitur: posita autem est ad explicandum magis actum, in quo dispensatio consistit. Ad obiectionem ergo respondetur, relaxationis nomine intelligi actum illum, quo superior relaxat subdito legis obligationem, & effectum, unde perinde est dicere dispensationem esse relaxationem, ac dicere esse actum, quo lex relaxatur. Potest etiam distingui relaxatio in activam, & passivam, & responderi activam relaxationem esse ipsam dispensationem, passivam vero esse dispensationis effectum. Et idem revolvitur: nam activa relaxatio nihil est aliud, quam actus, quo vinculum legis solvitur. Unde obiter intelligitur, dispensationem quo ad effectum suum tantum privative opponi effectui legis, quia non inducit positivum effectum, sed tollit vinculum. Et ideo statutum speciale, vel privatum derogans universali legi, licet possit relaxatio iuris, non potest dici dispensatio, quia non est relaxatio pura (ut sic dicam) nec per se primo, sed quasi consequens ad aliam obligationem: definitio autem debet intelligi de pura relaxatione, & per se primo intenta: talis n. est disputatio. At vero dispensatio ipsa positivum quid est, & contrarie opponitur legi; est enim actus legi contrarius, non integre, sed ex parte tollens effectum eius. Ex quo poterat hic excitari quæstio, quisnam sit hic actus, in quo dispensatio consistit, & an sit rationis, vel voluntatis actus: sed non oportet in hoc immorari, nam applicari possunt cum proportione dicta de lege. Et hic multo clarius est, dispensationem non esse nisi actum voluntatis Principis, quo vult, liberum esse subditum a jugo legis suæ, aliquo exteriori signo sufficienter manifestatum.

CAPUT XI.

De effectibus dispensationis humanæ legis.

1 QUia dispensationem per eius effectum descripsimus, ideo illi statim annectimus explicationem effectus dispensationis ante causas eius, quia hic effectus habet quodammodo rationem obiecti, & ita illo cognito proficietur dispensationis cognitio, & quia materia est facilis, breviter expedietur. De divisionibus autem dispensationis specialiter non tracto, quia inter causas, & effectus dispensationis melius explicabuntur. Primo ergo ex definitione constat, quasi adæquatum effectum dispensationis esse, tollere vinculum legis ex parte: nam hoc modo relaxat legem, non aufert, alias non esset dispensatio legis, sed ablatio. Potest autem hic effectus esse ex parte, vel ratione personæ, vel ratione temporis. Et ita potest primo dividi dispensatio in suspensionem legis, & exceptionem a lege. Potest enim Princeps concedere toti communitati, ut pro uno anno præcise legem non servet, quæ sine dubio est propria dispensatio, quia est relaxatio legis, & non ablatio: nam transacto tempore statim per se obligat sine alia constitutione, vel promulgatione, & ideo recte dicitur suspensio legis, sicut etiam privilegia interdum suspendi solent, & non auferri, ut infra videbimus. Frequentius vero Princeps concedit uni personæ, vel alteri ut non servet legem, & illam voco exemptionem a lege quando sine temporis determinatione, perpetuo, vel ad vitam conceditur: nam si concedatur ad definitum tempus, erit utroque modo partialis ablatio vinculi, & ita est quasi mista ex suspensione, & exemptione. Aliquando vero dispensatio datur ad unum tantum actum, & tunc etiam est per modum suspensionis ab obligatione legis pro brevissimo tempore, nisi actus habeat effectum permanentem, ac perpetuum, ut legitimatio, ac similes, quæ proprie sunt exemptiones a lege, & inter privilegia numerantur.

Effectum dispensationis quis

2 Ex

Præcipuus effectus dispensationis est vinculum tollere in conscientia.

2. Ex quo ulterius sequitur, quo tunc effectus legis, tot posse dispensationi cum proportione attribui; tum, quia quot modis dicitur unum oppositorum, tot dicitur, & reliquum; tum etiam quia dispensatio absolute, & indefinite dicitur juris humani relaxatio; ergo quidquid lex humana ligat, potest dispensatio absolvere. Primus autem, ac præcipuus effectus legis est obligare in conscientia, sub quo duo concluduntur, qui sunt præcipere, & prohibere, ut supra visum est; igitur primus, ac præcipuus effectus dispensationis erit obligationem in conscientia tollere, quia, ut diximus, non supponit obligationem ablatam, sed illam aufert. Et ideo recte dixit Geminian. conf. 106. n. 6. & conf. 38. n. 9. dispensationem esse actum, qui facit de illicito licitum, quia respectu dispensati tollit legem, per quam res erat mala, tantum quia prohibita. Sic etiam recte dixit Turrecrem. in c. ult. d. 14. nu. 3. omne dispensabile, ait, est illicitum illi cum quo dispensatur: factibile autem licitum per alterius potestatem. Non est tamen necessarium, ut omnis dispensatio hoc faciat, ut statim dicam, sed satis est, hunc esse præcipuum effectum dispensationis, quemque semper efficit, si dispensatus illo indiget.

Aliter effectus dispensationis.

3. Alius effectus legis dicitur esse permittere, sed jam supra diximus, propter puram permissionem, non esse necessariam legem, sed quatenus ipsa permissio ponitur sub præcepto, ut sic, posse esse effectum legis. Sic ergo videri potest, non posse permissionem esse effectum dispensationis: nam per dispensationem in illa lege permittente potius fiet, ut permissio tollatur, vel saltem, ut præcepta non sit, & consequenter, ut licite tolli possit. Aliunde vero omnis dispensatio videtur habere hunc effectum permittendi, quia eo ipso, quod aufert obligationem legis, v. g. jejunii, permittit non jejunare, licet non cogat. Et sic de aliis omnibus cum proportione. Quod vere dictum est, oportet tamen cavere æquivocationem: nam dispensatio plus est, quam permissio, & permissio proprie sumpta, & secundum communem usum non est dispensatio. Aliquando enim permittere non aliud significat, quam voluntarie non impedire: quod non est dispensare. Nam Deus permittit peccatum, in quo non dispensat. Aliter vero permittere significat idem, quod sinere impune operari malum, ut in republica dicuntur aliqua peccata permitti, & quando id fit ex decreto legis, dicitur permissio esse legis effectus: illa vero non relaxat legem, quandoquidem non excusat culpam, quam propria dispensatio tollit. Et ideo neque illa dicetur dispensatio. Solum ergo potest dici dispensatio permittere, quia licet reddat actum bonum, seu non malum, necessitatem illius non imponit. Posset vero hic inquiri, an dispensatio interdum possit obligare ad actum contrarium illi, in quo fit dispensatio. Sed breviter dico, non posse, formaliter loquendo, licet concomitanter cum dispensatione, verb. grat. in irregularitate, possit simul imponi præceptum suscipiendi ordines, vel quid simile. Aut etiam e contrario potest fieri statutum speciale obligans, & derogans juri communi: sed illa etiam non est dispensatio, ut supra declaravi. Dispensatio ergo, ut talis, non inducit obligationem, & idem dicam in libr. 8. de privilegio, ubi plura de hoc puncto trademus.

Dispensatio formaliter loquendo non potest obligare actum contrariū illi in quo fit dispensatio.

Alius effectus dispensationis.

4. Alius effectus legis est pœna, & hanc etiam relaxat dispensatio consequenter ad primarium effectum, nisi alia limitatio in ea exprimatur, quia ablata culpa transgressionis, consequenter tollitur reatus pœnæ. Aliquando vero potest dispensatio habere suum effectum circa solam pœnam, idque duobus modis. Primo antecedenter ad reatum ejus, ut si alicui conceditur, ut non incurrat pœnam legis, licet committat contra illam non auferendo ab illo legis obligationem; illa enim est dispensatio in pœna, & non in culpa. Hæc autem videri potest permissio quædam potius, quam dispensatio, tamen non est propria permissio: nam licet quis fiat immunis a pœna legis, non ideo permittitur impune peccare; poterit. n. aliter puniri, & licet sub illa ratione videatur permissio, quatenus est ex parte exemptio a lege, est propria dispensatio. Sicut solet abrogari lex quoad pœnam, & non quoad vim directivam, quæ non est absoluta permissio, quia trasgressio illius poterit aliter puniri, & quatenus aliqualis permissio est, per abrogationem tollitur. Et simili modo potest e contrario fieri dispensatio in lege quoad obligationem culpæ, & non quoad pœnam incurrendam. Quamvis enim hæc dispensatio rarior sit in usu, non est impossibilis. Nam sicut dari potest lex pure pœnalis respectu totius communitatis, ut supra visum est, ita potest lex, quæ est mista respectu communitatis, fieri per dispensationem pure pœnalis respectu alicujus, & ita auferet vinculum conscientiæ, licet non tollat gravamen pœnæ.

5. Alio modo potest dispensatio per se fieri in pœna jam contracta per præcedentem culpam, ut quando fit remissio pœnæ per legem impositæ: nam illa etiam est quædam legis relaxatio, ut constat. Et interdum fit hæc dispensatio post contractum reatum pœnæ, cum nondum est pœna ipsa incursa, ut quando est tantum ferenda, & nondum est lata sententia: aliquando vero fit indulgentia post pœnam illatam, vel per ipsam legem, vel per sententiam; & tales sunt dispensationes in irregularitatibus, & in aliis pœnis, quæ non sunt censuræ. Nam censuræ non dispensantur postquam incursæ sunt, sed absolvuntur, ut capite præcedenti explicavi. Possunt autem dispensari priori modo, scilicet, antequam incurrantur, sicut fit per privilegia, ut aliquis non possit excommunicari, vel sub pœna excommunicationis obligari, etiamsi præcepto simplici obligari possit. Et quæ dicta sunt de pœna, applicari possunt ad irritationem actus, & ad taxationem pretii, & similes effectus: nam prout sunt a lege humana per dispensationem auferri possunt, vel simul cum aliis, vel etiam per se soli, quando ab aliis separabiles sunt.

6. Atque hinc facile declarari potest alia divisio dispensationis, quam attigit Glossa ult. in cap. *nos consuetudinem*, dist. 12. quæ in specie loquitur de dispensatione irregularitatis ad ordines, & distinguit in semiplenam, & plenam: imo addit etiam pleniorem, & plenissimam. Nos autem generaliter dividere possumus in plenam, seu totalem, ac puram, & partialem, seu mistam. Prior est, quando per dispensationem tota obligatio legis, omnisque effectus ejus tollitur, nullo onere superaddito. Posterior autem contingit duobus modis; prior est, quando lex non in toto, sed in parte dispensatur, ut in exemplo de irregularitate, si quis dispensetur tantum ad ordines minores, est partialis dispensatio, quæ ab illa Glossa semiplena vocatur: si autem dispensetur ad ordinem sacrum infra sacerdotium tantum, a dicta Glossa vacatur plena comparatione prioris: unde pleniorem vocat, si fit ad sacerdotium, plenissimam si ad Episcopatum. Tamen in rigore omnis dispensatio, quæ totum impedimentum non aufert, semiplena est, & partialis: unde si auferatur obligatio ad pœnam, & non ad culpam, partialis etiam est dispensatio, & valde diminuta; si vero fiat e contrario, minor quidem est, sed nondum est perfecta, & integra, & ita dicendum est in aliis effectibus explicatis.

Dispensatio plena, & totalis, & semiplena ac partialis appellatur.

7. Alio vero modo potest partialis dici, quæ licet auferat totam obligationem, loco illius imponit aliam, quæ proprio nomine vocatur commutatio. Et quando onus impositum est pecuniarum, seu eleemosynæ, vocatur redemptio. Quæ voces in votis magis usitatæ sunt: tamen cum proportione in præsenti accommodantur. Solum notanda est differentia inter votum, & legem, quod in voto fieri potest commutatio propria auctoritate, si fit in melius, vel si fit in æquale, juxta probabilem opinionem. In lege vero non potest fieri commutatio in quantumcunque melius, nisi interveniat auctoritas dispensantis. Et ratio differentiæ est, quia votum propria voluntate factum est, & per se primo solum respicit divinum cultum, & ideo si respectu Dei major est cultus, intelligitur satis fieri promissioni illi factæ, ideoque per voluntatem promittentis potest commutari. Lex autem & materia, ac obligatio ejus determinatur per voluntatem superioris, & per illam constituitur actus in tali specie virtutis, tanquam necessarius ad honestatem ejus, & ideo

Dispensatio partialis aliquādo commutatio esse potest. Differentia inter votum & legem.

ideo nisi obligatio auferatur auctoritate dispensantis, non potest opus præceptum in quodcunque opus consilii commutari, neque una pœna in aliam, & ideo hæc commutatio in lege magis indicit rationem dispensationis, & servata proportione, in omnibus illam imitatur.

8. Quæri vero potest, quando dispensatio incipiat habere effectum suum, in qua quæstione (ut locum habeat) supponendum est, absolute, & sine expressa dilatione esse a dispensante concessam: nam si concessa sit sub aliqua conditione, clarum est, non habere effectum. Difficultas ergo est de dispensatione perfecte concessa ex parte Principis per absolutum *fiat*. Hæc vero quæstio habet connexionem cum simili quæstione de privilegio, & ideo simul illam disputabo infra libro 8. capit. 25. Nunc breviter resolutio mea est, dispensationem legis quoad obligationem in conscientia, & quoad omnem effectum, quia ex illa pendet, non concedi de facto, & moraliter loquendo, ita ut suum effectum habeat, priusquam ad notitiam dispensati perveniat, & illam per se ipsum acceptet: ratio est, quia ante notitiam talis dispensationis non potest esse licitus usus ejus, & ideo verisimile non est, aliter concedi. Quando vero dispensatio non tollit obligationem conscientiæ, sed alia onera, non repugnat, statim a concessione accepta saltem per procuratorem, vel per epistolam habere de se suum effectum, in quo tenor dispensationis, & intentio concedentis attendenda.

Dispensatio non habet effectũ antequã perveniat ad notitiam illius cum quo dispẽsatur, si fiat quoad obligationẽ in conscientia.

9. Hic autem advertere oportet in dispensationibus sæpe distingui proximum effectum dispensationis a remoto, qui possunt etiam dici effectus per se, & per accidens: nam dispensatio per se, ac proxime solum tollit vinculum aliquod, seu incapacitatem, & hunc voco effectum per se, quia per ipsammet dispensationem fit; inde vero sequitur vel contractus matrimonii, vel receptio valida beneficii, qui non immerito censentur dispensationis effectus, quia sine illa fieri non possunt, sunt tantum remoti, & per accidens, quia solum pendent a dispensatione tanquam a removente prohibens. Igitur quæ diximus, de prioribus effectibus intelliguntur: nam illi (ut dixi) fiunt per influxum dispensatum, vel acceptantem, vel non repugnantem, juxta exigentiam effectus. Alii vero postea fiunt per solam voluntatem dispensati, quando in sola actione ejus consistunt, vel per voluntatem alterius, ut quando recipiendo consummantur. Hic vero occurrebat statim quæstio, an ad hos posteriores effectus necessarium sit, dispensationem alteri manifestare, ut si irregularis dispensetur ad ordines, vel ad beneficia, an ad consequendum effectum necessarium sit, dispensationem allegare. Aliqui n. ita affirmarunt, quod habebit locum, si defectus, seu impedimentum sit publicum, aut notum alteri; per se autem id non est necessarium, quia dispensatus jam est habilis, seu capax beneficii, & ut talis operari potest, non explicata causa habilitante, neque declarato modo inhabilitatis, id. n. impertinens est, quia neque ex natura rei est necessarium, neque in jure postulatur. Ita Panorm. in cap. penult. de præscr. n. 14. Rebuff. in Pract. tit. de dispens. nu. ult. cum Joan. Andr. & aliis, quos allegat in c. 2. de filiis Presbyt.

Dispensationis effectus per se, & per accidens.

10. Alia item quæstio circa hos effectus tractari potest, sc. an quoad illos large, vel stricte sit dispensatio interpretanda; illa vero coincidit cum alia simili de privilegiis, quam infra l. 8. c. 27. tractabo, & omnia quæ de rigoroso privilegio dixerimus, in dispensatione cum proportione procedunt. Et ideo nunc solum supponimus, dispensationem per se loquendo, ac regulariter, restringendam esse, quia a jure exorbitat, & jus vulnerat, & ita procedit in illa regula, *quæ a jure*, de reg. jur. in 6. & sumitur ex cap. 1. de filiis Presbyter. in 6. Hæc vero restrictio non debet esse ultra proprietatem verborum juxta supra dicta c. 2. & 3. nec debet esse tanta, ut excludat ea, quæ necessaria sunt ad valorem, & effectum dispensationis, quæve cum illo sunt necessario connexa, sed ad illam necessaria, ut recte advertit Angel. verb. *dispensatio*. n. 9. & Sylv. qu. 5. n. 9. qui allegant Glossas, & Doctores. Et ratio est per se clara: nam qui dat formam, dat consequentia ad formam, alias esset frustratoria dispensatio. Denique esse non debet tam universalis restrictio, ut de omnibus dispensationibus indifferenter intelligatur. Nam excipiendæ sunt illæ, quæ ratione materiæ, vel gravissimæ, aut piissimæ causæ, omnibus pensatis, censentur favorabiles, juxta principia posita in capite primo, & dicenda de privilegiis, & videri potest Panormitan. in cap. *ad aures*, de rescript. n. 8. & in c. *ac si clerici*, §. *de adulteriis*, de judic. ubi etiam Fel. nu. 16. & in c. *causam quæ*, de rescr. nu. 15. cum Dominic. in c. *nos consuetudinem*, d. 12.

Dispensa- [illegible] se [illegible] quendo [illegible] genda.

11. Denique addit Covarr. in 4. r. p. c. 8. §. 8. n. 11. hoc præcipue intelligi de dispensatione ab homine, non a lege, quia lex jam constituit jus. Quod duobus modis potest intelligi, primo, ut si lex aliqua specialis dispenset in anteriori lege universali, illa dispensatio censenda sit favorabilis, quod verum est, quando talis lex inserta est in corpore juris, sicut de simili privilegio infra dicemus. Alio modo potest intelligi, ut quoties lex ipsa expresse concedit, vel permittit, dispensatio non sit stricte interpretanda, & hoc modo non est id simpliciter verum, quia illa dispensatio cum sit, ab homine est, & vulnerat jus. Potest ergo intelligi non absolute, sed comparate: nam illa non tam rigorose restringenda videtur, sicut illa, quæ est contra legem absolute prohibentem, nulla facta mentione dispensationis, quia hæc magis videtur exorbitare a jure. Et in his comprehenduntur breviter omnes limitationes, quæ ad prædictam regulam adhiberi solent. De quibus videri potest Sanci. libr. 8. disp. 1. & quæ de privilegiis dicemus.

CAPUT XII.

De materiali causa dispensationis.

1. EXplicata ratione, & effectibus dispensationis, causas ejus explicare incipimus. Et in primis materialis occurrit, in quo soleo veluti duas partes distinguere in his actibus, quæ ad alterum tendunt, sc. rem vel actionem, circa quam opus versatur, & personam, ad quam ordinatur: hæc ergo duo in dispensatione distinguenda sunt, quia dispensatio actio est, quæ de se ad alterum tendit, & ita in ea hæc duo inveniuntur, quod dispensatur, & cui dispensatur. Utrumque ergo explicandum est, quod breviter in hoc capit. expediemus, quia est res præsertim facilis, & fere jam in dictis explicata, partim connexionem habens cum his, quæ de privilegiis dicenda sunt. Priorem ergo partem de materia proxima dispensationis tractat late Turrecrem. in c. *sicut quædam*. 14. d. ille vero latius ibi agit de dispensatione, quam nos in præsenti: sub illa enim comprehendit etiam interpretationem, quæ in jus divinum, aut naturale cadere potest, & ita etiam late loquitur de materia dispensabili, & ab ea excludit solum bona necessaria ad salutem, & mala intrinsece talia, & reliqua omnia comprehendi dicit sub materia dispensabili, quam distinguit in tres ordines. In uno sunt bona, quæ ex natura rei bona sunt, ac necessaria, ut in pluribus: interdum vero propter circumstantias non expediunt, ut reddere depositum. In alio ordine sunt ea, quæ e contrario per se mala sunt regulariter, aliquando vero propter circumstantias expediunt, ut occidere hominem. Et hæc ait esse dispensabilia per modum interpretationis, vel epiikiæ, non per modum relaxationis, & (quod mirum est) sub his conditionibus comprehendit vota, & similia. In ultimo vero ordine ponit actiones de se indifferentes, quæ per leges fiunt bonæ, aut malæ, & hunc ordinem dicit complecti materiam proprie dispensabilem.

2. Sed quod ad primos duos ordines spectat, ego in primis censeo vota, & juramenta non esse sub his ordinibus constituenda: nam præcepta illorum potius continentur sub materia indispensabili: ipsæ vero promissiones aliud genus dispensabilitatis habent, ut jam dicam. Deinde addo, hos duos ordines actuum, si recte sumantur, nullo modo comprehendi sub materia dispensabili, non tantum ab homine, sed simpliciter. Quia priora bona, licet per se bona sint, non tamen sunt pro semper necessaria, & determinatio tem-

Vota, & juramenta in quo ordine dispensandi continentur.

temporis, pro quo necessaria sunt, nullo modo potest dici dispensatio: imo nec epiikia, ut in superioribus dixi. Illa vero mala, quæ in secundo ordine collocantur, prout intrinsece, seu ex se mala sunt dispensationem, aut interpretationem non admittunt, abstracte autem sumpta sine certis circumstantiis, aut habitudinibus, non sunt mala ex se, & ideo licet fieri possint bene, non per dispensationem, vel interpretationem, sed per determinationem ad aliam speciem actus in genere moris talia fiunt.

3. Pro explicanda ergo quasi adæquata materia dispensabili, de qua tractamus, adverto, aliud esse vinculum legis positivæ (naturalem enim omitto, quia indispensabilem esse suppono) aliud vero esse vinculum contractus, sub quo promissiones, sive ad Deum, sive ad hominem comprehendo: utrumque enim vinculum dispensabile, seu solubile est per potestatem superiorem, alio vero, & alio modo. Nam promissiones, vel contractus non dispensantur, tollendo obligationem alicujus legis; sed quasi abrogando factum, seu remittendo promissionem, ut in materia de voto, l. 6. fuse explicavi, & illa doctrina tam in juramento, quam in humana promissione, & in matrimonio rato (si dispensabile est) locum habet. Tota ergo illa materia illo modo dispensabilis, ad præsentem materiam non spectat; tractamus enim de sola dispensatione in vinculo legis positivæ, quæ alterius rationis est, ut constat. De hac vero ulterius subdistinguendum est: nam sicut duplex est lex positiva, divina una, altera humana: ita duplex est materia dispensabilis, una a vinculo legis divinæ, altera a vinculo legis humanæ: in præsenti autem non tractamus de priori materia, quia solum tractamus de vinculo legis humanæ, & de modo, quo potest in particulari auferri, & ideo adæquata materia hujus dispensationis est lex humana, aut vinculum ejus, aut omnis obligatio, quæ ex lege humana præcise nascitur.

Materia adæquata hujus dispésationis est lex humana, & vinculum ex illa resultans.

4. Unde omnes effectus morales, qui ex hujusmodi lege nasci solent, & de se sunt perpetui, vel tempore definito per legem necessario durant, sub hac materia dispensabili comprehenduntur. Atque ita omnia impedimenta matrimonii, sive impedientia tantum, sive etiam irritantia, & omnes irritationes actuum per leges introductæ, & irregularitates, infamiæ, & aliæ pœnæ, vel debita pœnarum ex lege orta, sub materia dispensabili continentur, quatenus a lege pendent. Quia non fit in eis mutatio, nisi derogando legi, & e contrario auferendo vinculum legis, ipsa tolluntur, quia a lege pendent (ut sic dicam) in fieri, & conservari. Et ideo dixi, *quatenus a lege pendent:* nam sub quacunque alia ratione considerentur, non erunt materiæ hujus dispensationis, de qua tractamus, etiamsi alio modo sint mutabilia, vel auferibilia, per humanam potestatem. Ut v. g. filius spurius ante mortem patris per dispensationem legitimari potest, ut sit hæres tanquam legitimus, quia illud impedimentum, & ille effectus pendet ex lege pro eo tempore, & ita non aliter tollitur, nisi tollendo vinculum legis. Si autem pater jam sit mortuus, & alii fratres acquisierunt hæreditatem, jam non poterit talis filius dispensari quoad illum effectum, quia jam non impeditur sola lege, sed alio titulo justitiæ, quia jam alii fratres facti sunt domini omnium bonorum patris. Quod si in aliquo casu possit Princeps aliquid de bonis paternis ab aliis tollere, & illi conferre, non erit illa dispensatio in lege, sed erit ex alia potestate quasi superioris dominii in bona subditorum, ad distribuendum illa, prout communi bono fuerit expediens.

5. Hic vero occurrere posset quæstio, an omnes leges quæ sunt in Ecclesia, & a Deo immediate non manarunt, sub hac materia dispensabili comprehendantur, id est, an traditiones Apostolicæ dispensabiles sint, quando ab ipsis Apostolis immediate originem traxerunt. Aliquando. n. jura canonica, & eorum interpretes videntur hoc negare, ut de jejunio Quadragesimę, de quota decimarum, de irregularitate bigamiæ, & similibus, de quibus generaliter dicitur in c. *contra statuta.* 25. q. 1. & in c. *sicut quædam*, d. 14. aliqua esse a Patribus statuta, quæ omnino sunt immutabilia. Sed hæ quæstiones, & similes attingunt generalem disputationem de potestate Papæ, de qua quantum ad præsens spectat, in c. 11. aliquid dicemus. Nunc dico generalem esse regulam, & sine exceptione, omnem materiam necessariam tantum ex lege humana, a quocumque puro homine, vel hominum congregatione lata sit, esse materiam dispensabilem per potestatem hominibus datam. Hanc ponit D. Thom. quodlib. 4. art. 13. Et ratio est, quia ex parte materiæ non est repugnantia, ut constat, quia voluntas humana mutabilis est, & circa materiam mutabilem versatur. Et potestas non deest, ut d. c. 11. dicam, & videri possunt quæ dixi in 5. to. disp. 49. sect. 6. Dicta autem jura, & similia loquuntur de dogmatibus fidei, & de institutionibus, ac præceptis divinis, ut sunt de sacramentis, & sacrificio, ut ex Glossis, & Doctoribus constat, & ratio ipsa, ac contextus facile demonstrat.

Regula generalis.

6. Circa alteram partem hujus materiæ, scilicet, personam, cui concedi potest dispensatio, supponendum est, dispensationem esse actum potestatis jurisdictionis, sine qua valide concedi non potest, ut tradit Rom. cons. 325. *quoad primum.* nu. 12. vers. *ex quibus verbis*, ubi in scholio alii referuntur, & dicitur esse communis sententia: & ratio est manifesta, quia ejus est solvere, cujus est ligare, c. *inferior.* d. 21. sed ligare imponendo legem ad jurisdictionem pertinet; ergo etiam auferre obligationem ejus, quod per dispensationem fit, quia oppositorum eadem est proportionalis ratio. Solet autem constitui differentia, quod imponere legem est actus jurisdictionis quasi involuntariæ, quia lex imponitur etiam nolenti: dispensatio autem est actus jurisdictionis voluntariæ, quia conceditur volenti, vel etiam petenti: nam superior ex officio suo non solet derogare juri, sed ad justam instantiam alicujus. Hoc tamen non impedit, quominus dispensatio sit verus actus jurisdictionis; tum quia voluntaria jurisdicto vera jurisdictio est; tum etiam quia potestas ligandi, & solvendi eadem est, licet respectu subditi actus ligandi soleat esse coactus & solvendi voluntarius. Aliquando etiam (ut supra dicebam) si dispensationi præceptum adjungatur, & potest subditus compelli ad dispensationem acceptandam, si ad commune bonum expediat.

Ad quas personas extéditur dispensat.

7. Atque hinc colligitur, personam jurisdictioni alicujus subjectam, esse, quantum est ex parte sua, seu status sui, capacem dispensationis, quia nulla alia conditio potest cogitari necessaria ex parte personæ, ut sit capax dispensationis. Item omnis superior respective potest cum suis subditis dispensare in legibus, vel præceptis a se positis, ut infra dicemus; ergo & e contrario omnis persona subdita, quatenus alterius legibus, vel præceptis subest, capax est dispensationis. Neque in hac generali resolutione ratio dubitandi occurrit. Solum notanda est obiter differentia inter legem, & dispensationem, quod lex ferri non potest, nisi ad communitatem, ut lib. 1. dictum est; dispensatio autem per se primo versari potest circa personam privatam, quia solum est particularis exceptio a communi lege; potest autem etiam ferri circa communitatem aliquam, quæ sit pars majoris communitatis, sicut uni religioni, vel Ecclesiæ, aut civitati conceditur privilegium, per quod excipitur a lege communi. Item potest dispensatio concedi toti communitati pro uno actu, vel pro certo tempore per modum suspensionis, ut supra dictum est.

Omnis subditus qua talis est capax dispensationis.

8. Solum ergo superest difficultas, an e converso omnis persona capax dispensationis, debeat esse subdita, ac subinde an dispensatio necessario versari debeat circa personam subditam. Videtur n. hoc etiam sequi ex illo principio, quod dispensare est actus jurisdictionis, jurisdictio n. tantum exercetur circa subditos, c. *cum inferior*, de majorit. & obedien. quia nulla potestas agit extra sphæram suæ activitatis; ergo etiam e contrario sola persona subdita est capax dispensationis. In contrarium autem est, quia inde sequeretur, Pontificem non esse capacem dispensationis, quia non est persona subdita, idemque sequitur de supremo Principe temporali in ordine ad dispensationem in legibus civilibus, quibus ipse ligatur, & respective eadem difficultas est de omni Prælato respectu legum suarum, quatenus eis ipse ligatur. Tota ergo difficul-

Dispensatio non versatur necessario circa personã subditam.

tas ad hoc revocatur an legislator possit secum dispensare in suis legibus, quatenus illis etiam ipse ligatur. Hoc dubium attigi in tertio tom. 3. par. disp. 82. sect. 2. circa finem, vers. *solet vero*, & simile de indulgentiis in 4. to. disp. 52. sect. 1. n. 20. & de votorum dispensatione tom. 2. de relig. lib. 6. c. 11. in princ. breviterque definivi, Pontificem posse indulgentias sibi applicare, seu thesaurum pro se etiam dispensare, sive dispensando pro tota communitate, cujus ipse est præcipuum membrum, sive sibi soli immediate, & directe indulgentiam concedendo. Et simili modo posse secum in legibus, & in votis dispensare, vel committendo alteri potestatem, ut secum dispenset, si justum esse judicaverit (quod melius, & consulendum esse judicavi) sive per sese rem judicando, & dispensationem sibi concedendo. Quæ sententia in summo Pontifice communis est, ut erudite refert Sanci. lib. 8. disputation. 3. nu. 6. eademque resolutio locum habet in quocumque supremo Principe, seu Rege temporali quoad leges civiles quia servat eandem proportionem, & sumitur ex c. *per venerabilem*, qui filii sint legitimi. Et aperte docet Cajet. 1. 2. qu. 96. ar. 5. in fin. & Sylvest. verb. *lex.* qu. 14. Cord. libr. 5. qu. 31. Idemque sentiunt priores auctores, qui de Pontifice hoc affirmant, & de regibus non negant.

Summus Pont. pot. est sibi indulgẽtias concedere & secũ in legibus & votis dispensare.

Eadem resolutio in supremo principe.

9. Ratio vero est, quia non omnis actus jurisdictionis requirit distinctionem personalem inter eum, qui jurisdictionem exercet, & eum, circa quem exercetur, sed tantum illi actus, qui requirunt coactionem, vel propriam sententiam, per quam dicitur jus inter partes, & ideo requirit tertiam personam distinctam ab illis. At vero dispensatio per se est actus jurisdictionis voluntariæ respectu ejus, cum quo dispensatur, & ideo ex ea parte non requirit personam ab illo distinctam. Respectu etiam ipsius legis, aut legislatoris, vel boni communis, quibus potest aliquo modo præjudicare dispensatio, non potest requiri persona a legislatore distincta: nam ad ipsum pertinet suam legem tueri, & communi bono consulere; ergo non repugnat ex natura rei, supremum legislatorem secum dispensare in lege a se lata, quia circa se exercet voluntariam jurisdictionem, & contra rempublicam etiam non est coactio, sed prudens administratio cujusdam rei communis. Unde confirmatur primo: nam supremus Princeps potest distribuere bona communia inter membra communitatis comprehendendo etiam seipsum, & ita ipse imponit tributa sibi solvenda, prout ratio justitiæ exigit; sed dispensatio in lege est quasi commune bonum distribuendum, & applicandum membris prout expedierit; ergo non minus potest Princeps hoc facere circa seipsum, quam circa alios. Confirmatur secundo, quia Princeps seipsum ligat sua lege; ergo multo magis potest se solvere, quia ligare magis spectat ad jurisdictionem involuntariam, & coactivam, & ideo non potest seipsum immediate, & (ut ita dicam) privatim per legem ligare, sed solum concomitanter cum communitate, cui legem imponit, idque non sola voluntate propria, sed adminiculo juris naturalis, ut supra vidimus: solvere autem seipsum potest directe, & privatim, quia dispensatio & est actus, qui per se exercetur circa unam personam, & est jurisdictionis voluntariæ, ideoque magis potest Princeps seipsum immediate eximere a legis suæ obligatione ex justa causa. Denique si hoc non repugnat ex natura rei Pontifici, aut supremo Principi, nec ex jure positivo potest repugnare, tum quia nullum tale jus reperitur; tum quia ipse est supra jus, servata proportione, atque ita non potest per tale jus sua potestate privari, sed potius per illam posset in tali jure dispensare, & consequenter in quacunque lege a se lata.

10. Non desunt tamen qui contra hanc resolutionem opinentur, Pontificem non posse secum dispensare in communibus legibus Ecclesiæ. Idem enim tenet supplementum Gab. 4. d. 38. qu. 2. art. 5. circa finem, verb. *si quas rationes*, & aliqui Canonistæ, quos Sanci. supra refert n. 4. Veruntamen eorum fundamentum solutum est ex dictis, solum enim argumentantur, quia actus jurisdictionis requirit distinctionem personarum. Ad quod jam dictum est, non esse universaliter verum, sed solum in actu jurisdictionis involuntariæ, vel in actu sententiæ, per quam dicitur jus inter partes, qua ratione etiam in absolutione sacramentali, quia est vera sententia, & absolutio, ideo ita instituta est jure divino, ut non possit exerceri ab aliquo (etiam summo Pontifice) erga seipsum. At vero in actu dispensandi, & aliis, qui sunt jurisdictionis voluntariæ, non invenitur talis repugnantia, nec institutio specialis, ut declaratum est, & ideo optime potest Princeps secum dispensare. Et tunc etiam ille est actus jurisdictionis, & suo modo exercetur circa subditum, quia eadem persona, ut homo subditus legibus, est inferior sibi ipsi, ut est Princeps, & conditor legum, quæ distinctio formalis sufficit, ut possit talem actum circa seipsum exercere, ut in citatis locis dixi, & Sanc. supra latissime declarat, & confirmat.

11. Superest vero explicandum, an idem dicendum sit de aliis Episcopis, & Prælatis, & cum proportione de aliis civilibus magistratibus, qui leges condere, vel in eis dispensare possunt. De quibus loqui possumus, aut respectu legum, quas ipsi condunt, quatenus eis obligantur, aut respectu legum suorum superiorum, seu juris Pontificii, aut Regis. Loquendo n. priori modo sine ulla controversia dicendum est, posse secum dispensare in suis legibus, sicut Papa, vel Rex in suis. Est n. eadem proportio, ac subinde eadem ratio, quia sc. talis lex principaliter, ac per se pendet ab Episcopo; ergo distributio obligationis ejus (ut sic dicam) ab eadem voluntate, & potestate pendet; ergo non minus potest dispensare secum, quam cum aliis. Probatur consequentia, quia per se loquendo, ejus est solvere, cujus fuit ligare, & res per easdem causas tolli potest, per quas fuit constituta, nisi aliud obstet. Hic vero solum obstare posset identitas personæ dispensantis, & dispensatæ; hæc autem non obstat ex natura rei, ut ostensum est; nec etiam est speciale jus, quo hoc prohibeatur Episcopis, aut similibus legum conditoribus, & earum dispensatoribus; ergo. Atque ita sentiunt auctores supra allegati, quia vel loquuntur absolute de legislatoribus, ut Cajetan. vel de Principe, ut Sylvest. dict. quæstion. 14. & isti plane intendunt loqui de omnibus, qui ligantur legibus suis, vel loquuntur de Papa, & sic dum alios non excludunt, comprehendunt eos, in quibus eadem proportio servatur. Una vero difficultas hic superest de modo, quo legislator posset secum dispensare, quam infra melius tractabo cap. 14.

Episcopi & cæteri Prælati possunt in legibus a se latis dispensare secum.

12. Loquendo autem alio modo de his prælatis, vel magistratibus inferioribus, qui potestatem habent dispensandi in legibus superiorum, major est difficultas, sed spectat ad cap. 11. Nam quod ad præsens attinet, certum est, dispensationem non repugnare propter identitatem personæ: nam quoad hoc est eadem ratio, tamen in potestate activa dispensandi potest esse diversitas. Nam respectu propriæ legis ex natura rei sequitur, ut qui illam tulit, possit in ea dispensare, nisi prohibeatur: in lege autem superioris hoc non sequitur ex natura rei, sed pendet ex modo potestatis a superiori concessæ, de qua potestate in dicto c. 11. dicemus. Nunc ergo solum dicimus, quotiescumque constiterit, potestatem datam esse sub hac amplitudine, Prælatos posse secum dispensare, sicut de prælatis religionum sensit D. Th. 2. 2. q. 185. ar. 8. in fine corporis, ubi ait, Prælatos religionum posse secum dispensare in præceptis, seu ordinationibus suæ regulæ. Idemque posse Episcopos regulares quoad eadem præcepta regulæ. Quod eodem modo docent Anton. 3. p. t. 20. c. 2. §. 7. & Sylvest. verb. *religio*, 6. qu. 1. & 7. qu. 12. Tabien. verb. *Episcopus*. q. 6. Turr. in c. *de monachis*. 16. qu. 1. Constat autem, præcepta regulæ non esse lata ab ipsis Prælatis ordinariis, sed vel a tota religione, quæ superior est, vel a generalibus. Aliqui vero dicunt Div. Thom. non loqui de propria dispensatione, sed licentia, quæ non est dispensatio, ut supra dixi. Veruntamen D. Thom. & alii clare loquuntur de propria dispensatione derogante legi prohibenti, vel præcipienti absolute. Quamvis doctrina a fortiori vera sit de licentia, si tamen illa est Prælato necessaria: nam fortasse proprius diceretur, quoties regula statuit, ut aliquid non fiat sine licentia, ad subditos tantum loqui, non ad Prælatos: nam illi non indigent licentia,

Quomodo Prælati possint secũ dispensare in legib. quas ipsi non tulerunt.

sed

sed discretione, & prudentia. Nisi ubi regula aperte disposuerit, ut Prælatus inferior aliquid non agat sine licentia majoris Prælati, tunc enim id agere non posset, ipse sibi ordinarie licentiam concedendo, quia esset contra regulam. Quod si in casu urgente occurreret causa justa sic operandi, tunc posset secum dispensare ad id agendum sine licentia, & hoc possunt etiam religiosi facti Episcopi; illa vero non esset mera licentia, vel impropria dispensatio (ut alii loquuntur) sed esset propria relaxatio legis in particulari casu, & ita esset proprissima dispensatio.

CAPUT XIII.

De forma dispensationis in lege humana.

1. SErmo est de forma externa, & sensibili: nam interior actus non habet aliam formam insensibilem, sed ipse est quædam forma spiritualis, de quo actu quis, vel qualis sit jam dictum est, quia vero exterius manifestari debet, ut inter homines operari possit, ideo signum illud, quo manifestatur exterius, vocatur forma ejus, sicut in lege ipsa diximus. De hoc ergo signo inquirimus, quale esse oporteat. Ad hoc autem explicandum præmittenda est alia divisio dispensationis in expressam, & tacitam: expressa dicitur, quam propriis, & apertis verbis conceditur; tacita vero, quæ aliis signis, vel factis indicatur. Et explicando hæc duo membra, & sufficientiam illorum, hanc formam sufficienter explicabimus.

Dispensatio tacita, & expressa.

2. Circa expressam dispensationem in primis adverto, licet ad illam regulariter requirantur verba, nulla tamen esse determinata, vel ex natura rei, vel in jure ad dispensationem concedendam, ac subinde illa sufficere, quæ juxta communem usum, & dispensantis voluntatem, & effectum dispensationis satis indicare valeant. Unde licet aliqui dicant, illam esse expressam dispensationem, quæ per verbum, *dispensandi*, datur, ut patet ex Rebuffo in pract. p.2. t. de dispen. n.19. nihilominus non est intelligendum illam solam esse expressam, id n. nullo jure probatur, & sunt alia verba, vel æquivalentia, vel sufficientia, licet non sint tam clara, ut, *damus licentiam*, *indulgemus*, & interdum posset sufficere verbum, *permittimus*, cum ex materia constiterit, de quo genere permissionis sit sermo. Verbum ergo proprium, *dispensandi*, est regulariter usitatum in jure, & rescriptis Pontificum, & ideo ponitur quasi exemplar aliorum, quæ ad expressam dispensationem sufficiunt, non ut simpliciter necessarium.

Ad dispensationem expressam nulla determinata verba requiruntur.

3. Deinde adverto, ad hanc dispensationem expressam necessarium esse, ut materia ejus sufficienter exprimatur, i. de qua obligatione, lege, aut impedimento, vel inhabilitate detur dispensatio, & cui detur. Quia alias verbum dispensandi non haberet satis determinatam, & individuam significationem, & ita nihil posset operari. Non est autem necesse, ut materia dispensationis specifice semper declaretur, sed potest sufficere generale verbum, ut, *dispenso tecum in quacunque irregularitate, vel in impedimento, si quod habes, vel quid simile*. Nam id, quod in generali verborum significatione comprehenditur, censetur etiam expressum, licet non sit specificum, juxta Gloss. in l. *Lucius*, ff. de vulgar. verb. *non ad matrem*, & notat late multa allegando Tiraq. post leges connubiales, Glofs. 7. n. 86. 87. & sequent. Et in præsenti est manifestum, quia expressa dispensatio distinguitur contra tacitam, seu præsumptam; constat autem generalem concessionem verbis expressam, non esse præsumptam, aut tacitam respectu specierum sub generali significatione verborum indubie contentarum, igitur ex parte materiæ sufficit generalis expressio. Et idem erit cum proportione de persona, cui fit concessio, si dispensatio simul concedatur multis: nam tunc expressa erit dispensatio pro singulis, si omnes uno generali verbo comprehendantur. Si autem dispensatio uni tantum concedatur, tunc oportebit, ut persona illa in particulari designetur, ad quam dirigitur dispensatio, sive id fiat nomine proprio, sive circumlocutione aliqua, sive pro nomine demonstrativo, juxta varias scribendi, aut loquendi formas.

In dispensatione requiritur ut materia sufficienter exprimatur.

4. Unde est tertio supponendum ad valorem, & substantiam dispensationis, etiam expressæ, non requiri scripturam, sed verba ore prolata sufficere. Nam si lege ipsa non est necessaria scriptura, multo minus erit necessaria in dispensatione legis. Item infra ostendemus, scripturam non esse de substantia privilegii, ergo nec erit de necessitate dispensationis. Denique nullum est jus, quod scripturam requirat, & vocale verbum non est signum minus expressum, quam scriptum; ergo. Dico autem non requiri scripturam ad substantiam dispensationis, quia ad probationem pro foro externo poterit esse necessaria, & regulariter illa postulatur, illa vero deficiente aliæ probationes poterunt sufficere, nisi in aliquo casu plus in jure requiratur. Imo aliquando etiam potest esse necessaria dispensatio scripta, ut in conscientia liceat illa uti, sed hoc non habet locum, nisi in casibus in jure expressis, de quibus videri potest Gloss. in c. 1. §. *postquam*. verb. *in scriptis*, de censib. in 6. Idemque est quando Pontifices in aliquibus bullis requirunt licentiam inscriptis obtentam, ut habemus exemplum in Trid. sess. 25. c. 5. de regul. extra hos vero casus verba dispensantis sufficiunt. Tunc ergo satis est designare personam, cui fit dispensatio per signa quælibet determinativa, & designativa individui. Ut, *concedimus huic*, *tibi*, &c. In scriptura vero ordinarie necessarium est nominare personam, vel ad illam semel nominatam sufficientem facere relationem. Persona autem dispensans in forma scripta necessario est nominanda, in verbali autem concessione satis est, quod ipsa loquatur, & verbum de præsenti proferat, ut ex materia etiam de Sacramentis constat.

Ad valorem dispensationis nō requiritur scriptura, nec ad substātiā illius.

5. Quarto adverto, nonnullos auctores dixisse, de necessitate hujus formæ esse, ut a petitione dispensationis inchoetur, quia dispensatio non datur motu proprio, sed tantum postulata. Quia cum dispensatio sit juris relaxatio, non debet Princeps proprio motu eam concedere, sed rogatus, & quasi coactus, argumento libr. 4. §. 1. ff. de damn. infect. quod sentit Mendos. de signatur. grat. ti. de dispens. & sequit. Roder. to. 1. q. 22. ar. 3. Imo multi existimant, ad valorem dispensationis necessarium esse, ut vel ab ipso indigente petatur, vel ex ejus mandato, ac subinde esse nullam, si ab aliquo tertio sine mandato impetretur. Ita Panor. per illum textum in c. *innotuit*, de elect. nu. 10. idem in c. *nonnulli*, §. *sunt & alii*, de rescript. ubi idem tenet Hostiens. Fundamentum sumitur ex dict. c. *innotuit*, ubi negatur dispensatio, quia fuit petita sine mandato.

6. Utrumque autem censeo esse falsum. Assero itaque in primis, dispensationem impetratam ad petitionem amici, sine mandato partis dispensandæ ex se validam esse, & operari posse, si ab eo, cui concessa est, acceptetur: ratio est, quia nullum est jus, quod pro forma validæ dispensationis illam conditionem requirat, sine jure autem est nullum fundamentum ad id asserendum, quia ex natura rei quodlibet donum, vel eleemosyna, vel gratia potest valide per amicum impetrari ei, qui nihil procurabat. Consequentia est evidens. Antecedens autem patet, quia in jure civili nihil est, quod obstet, & potius in l. *universis*, C. de precibus Imperatori offerend. dicitur, rescriptum per quemcumque impetratum valere; ergo etiamsi impetrator non sit procurator constitutus, valebit ex vi illius legis, quia absolute, & sine ulla restrictione loquitur. In jure autem canonico dictum c. *innotuit*, nihil probat, tum quia ibi non dicitur, dispensationem futuram fuisse nullam, si absque mandato fuisset concessa; sed solum dicitur, Pontificem ob eam causam noluisse illam concedere, quod longe diversum est. Tum etiam, quia ibi non negatur dispensatio, quia petebatur sine mandato capituli, quod personam illam elegerat in Episcopum, & confirmationem, non dispensationem petebat, & ideo utraque ei denegatur. Unde potius supponitur, potuisse peti a capitulo sine mandato ejus, pro quo petebatur, & tunc fuisse concedendam, & futuram fuisse validam.

Dispensatio per amicū impetrata valet.

7. Neque etiam obstat c. *nonnulli*. §. unic. de rescrip. ubi annullatur rescriptum impetratum sine mandato, & impetrans punitur. Nam cap. illud aperte loquitur

de rescriptis justitiæ, seu ad lites, non de rescriptis ad gratias, seu beneficia: nam & verba textus, & ratio ejus ad priora tantum rescripta accommodantur, ut ibi notat Glossa penult.in fin.& Felin. ibi num.10. referens alios. Qui etiam hoc extendit ad impetrationem privilegiorum, & immunitatum, quod ex Glossis, & Doctoribus, & ex identitate rationis confirmat, quæ sine dubio eadem est, quæ in dispensationibus. Præterea partem hanc aperte supponunt Doctores, qui docent, privilegium per mandatarium obtentum statim esse validum, non vero si absque mandato obtineatur, in quo idem de dispensatione judicant, ut infra lib. 8. sufficienter videbimus. Denique consuetudo curiæ hanc partem sufficienter confirmat, ut sumitur ex Rebuf. in Praxi t. de dispen. num.23. juncto titul. de differentiis inter rescriptum gratiæ, & just. & optime Navar.consf.2 de rescript.& cons.4.num.4.

Dispensatio potest a Prælato proprio motu concedi.

8. Deinde assero, nullam petitionem, vel supplicationem necessariam esse in rigore ad formam, & valorem dispensationis, sed posse a Prælato proprio motu concedi. Hoc sequitur ex præcedenti, & ita potest eisdem Doctoribus attribui; nam si tertia persona sine mandato potest amico dispensationem impetrare, cur non poterit Prælatus proprio motu, ex sua tantum providentia illam indigenti indulgere. Deinde ratio facta hic etiam procedit, quia neque natura sua hoc malum est, neque ullo jure prohibetur, non solum Pontifici, aut Principi, ut est per se notum, verum etiam nec Episcopo, aut Prætori. Neque lex illa 4. ad causam facit, quia non de gratia, vel dispensatione loquitur, sed de justitiæ executione inter partes constituendæ, quibus non solet providere judex, nisi altera postulante. Quanquam interdum ex officio possit judex subvenire, quando aliquis damnum patitur, & impeditur, ne possit postulare, ut in eodem t. de damno infect.l.*hoc amplius*, 9. dicitur. Multo autem facilius potest hoc facere Princeps, aut Prælatus in concessionem dispensationis, quæ est quædam gratia, quam potest sua sponte facere. Nec obstat quod relationem juris contineat: nam etiam privilegium illam continet, & nihilominus sæpe conceditur motu proprio. Item ipsa relatio potest esse in casu necessaria, vel ad commune bonum, vel ad privatum particularis personæ, cui potest superior ex officio providere, si ipsa sit indigens. Imo non solum potest dispensare, sed etiam præcipere subdito, ut dispensatione utatur, ut paulo antea dixi.

Aliqua dispensatio postulat expressa verba.

9. Ex his ergo notari potest quinto, aliquam dispensationem expressam necessario postulare expressa verba superioris, ut quando illam proprio motu concedit juxta cap.*si motus*, de præb.in 6. aliquam vero esse posse expressam etiam sine proprio verbo superioris. Ut est illa, quæ fit ad petitionem alicujus. Hanc n. semper esse expressam sentit Rebuf.d.t. de dispen.nu.19. & licet de illa, quæ est aperte postulata, res sit clarior, tamen idem est, si petatur a quocunque alio intercessore, seu postulatore. Nam cap.*innotuit*, quod allegat, potius loquitur de postulatione facta a tertio, ut supra notavi: ratio autem est, quia cum postulatio expressa dispensationis procedit, necessario concessio illi conjuncta facit expressam dispensationem. Unde licet post subditi petitionem superior nihil scribat, vel loquatur, sed nutibus tantum annuat, demonstrando consensum, est dispensatio satis expressa, quia superior suum consensum ostendendo facit sua verba petentis, super quæ cadit: præterquam, quod nutibus solet consensus satis clare, & expresse indicari. Sicut matrimonium satis expresse contrahitur, quando procedit interrogatio per verba, & nutibus explicatur consensus. Quando autem non præcedit expressa petitio, tunc non semper est dispensatio expressa, imo nec videtur esse posse per nutus, aut alia signa, præter expressa verba, ubi autem hæc intercesserint, possunt sufficere, etiamsi postulatio non præcedat, ut ex dictis constat.

Dispensatio regulariter conceditur ad petitionem alicujus.

10. Est autem ultimo observandum, regulariter dispensationem concedi ad postulationem alicujus, quia raro occurrit tanta necessitas dispensationis, ut etiam non petentibus offeratur, & quia mens concedentis ex postulatione optime intelligitur, ideo in ordinariis instrumentis dispensationum quasi pro ordinaria forma servatur, ut præmissa postulatione subjungatur concessio. Aliquando vero non obstante postulatione dicitur concessio fieri motu proprio, q. duo quomodo cohæreant, & quam vim habeat illa clausula, *motu proprio*, & quando subintelligenda sit dicemus infra tractando de privilegiis, ubi etiam explicabimus fere æquivalentem clausulam, *ex certa scientia*, & alias similes, & varias etiam formas concedendi privilegia, quæ in dispensationibus possunt habere locum, sed quia magis sunt propriæ privilegiorum, in eum locum eas reservamus.

De dispensatione tacita.

11. Venio ad illud membrum tacitæ dispensationis, quæ difficilior est ad explicandum, quia non consistit in aperta significatione voluntatis, sed tantum in præsumpta, quæ obscurior est. Et ideo multi Jurisperiti non admittunt hanc tacitam dispensationem, ut Calder. & Oldrald. refert Anton. Gabr. dicto t.de præs. conclus.8. num. 6. & sequentibus, qui dicit secundum stylum curiæ esse veriorem sententiam. Communiter vero fere omnes tanquam certum supponunt, esse possibile, & sufficiens hoc genus dispensationis. Sed in hoc est magna varietas: nam in supremo Principe omnes admittunt dispensationem tacitam in omnibus, quæ ad jus humanum pertinent, quia supremus Princeps intra suam sphæram est supra humanum jus, & potest in illo, ut voluerit dispensare, saltem quoad valorem dispensationis. Secus vero docent de eodem ut dispensante in votis, & aliis, quæ jus divinum attingunt: nam respectu illorum ita se habet sicut inferiores in lege superioris, de quibus etiam sunt opiniones.

Explicatur n. dus quo in sup. Principe omnes admittunt tacitam dispensationem.

12. Aliqui enim absolute negant, inferiorem posse tacite dispensare in lege superioris, sed tantum expresse. Quod videtur sentire Innocent. in cap.*veniens*, de filiis Presbyter.& Panormit.in cap. *diversis*, de cleric.conjug. num.4. & in cap. *cum in cunctis*, §.*inferiora*, de elect.numer.8. cum Gloss.in cap.unic.de ætat.& qualitat. in 6. Rebuff. referens plures in pract. t. de dispensat.num.15.& 16. & plures refert Anton.Gabr.sup. & plures Menoch. de præs. l.2. præs.20. num.24. & 25. & plures alii, Sanc.lib.8.de matrim.disput.4.num.15. Et rationem differentiæ assignant, quia Princeps potest valide dispensare sine causæ cognitione, non vero inferior: in dispensatione autem tacita non intercedit causæ cognitio, & ideo tunc non præsumitur voluntas, quia esset temeraria, & licet admitteretur, non esset sufficiens. Quia vero dicta ratio universalis non est, ideo alii subdistinguunt in inferioribus dispensationibus: nam vel dispensant in proprio jure vel in jure superioris. In priori casu absolute possunt per tacitam dispensationem jus suum relaxare, quia eandem proportionem ad illud habent, quam Princeps supremus ad commune jus, & eorum dispensatio valet, etiam sine causa, ut infra dicemus. In posteriori autem casu ajunt, non posse tacite dispensare propter rationem factam. Ita supplementum Gabr.in 4.distin. 38. quæst.1. artic.5. dub. penult. & sequitur Navarr.in summ.prælud.9.numer.15.& cap.25.numer.74.ubi hoc limitat, ut procedat in foro exteriori: *nam in foro conscientiæ aliud*, inquit, *fortasse verum est*. Sequitur Azor. lib.5.cap. 15.quæst. 10.in 1.tom. extendens hoc ad forum conscientiæ. Aliter Sylvest.verb.*dispensatio*, quæst.ult.indicat, non repugnare dispensationem esse tantum tacitam, & fieri cum causæ cognitione, & ideo (inquit) si Episcopus procedat cum causæ cognitione dispensando tacite in lege superioris, esse validam dispensationem. Quia ita videtur limitare, & exponere superiorem communem opinionem. Et eandem sententiam indicavit Cajet. 2.2.quæst.104.art. 5.in fin.

13. Alii vero, & plurimi auctores indifferenter dicunt, dispensationem tacitam habere locum in quocunque potente dispensare sive in jure suo, sive in jure superioris dispenset. Et hanc opinionem ego tenui in tomo de censur.disp.41.sect.3.in fine, cum Palud.in 3. d.38.q.4.art.4.concl.2.Anton.2.p. tit.11. cap.2.§.9. Et idem tenet Angel.verb.*dispensatio*, num.12.Medin.in sum.1.p.cap.11.§.12.dicens: si Prælatus religionis det literas dimissorias ad ordines suscipiendos, subdito, quem

quem scit esse irregularem, eo ipso dispensare cum illo, cum possit, ut supponitur. Idem Ludovic. Lop. in instruct. 1. par. capit. 4. Denique hoc late defendit Sanci. supra referens plures auctores. Et sane consequenter loquendo, ita dicendum est, si præcise sistamus in ratione tacitæ dispensationis, quia in omnibus est eadem ratio: nam in omnibus supponitur potestas dispensandi, & est eadem præsumptio voluntatis, & nulli Prælato est præscripta in jure certa forma dispensandi, neque etiam ut per verba expressa dispenset.

Status quæstion. magis aperitur. 14. Ut autem hæc ratio declaretur, advertendum est, aliud esse tractare, quo signo debeat voluntas dispensantis indicari, ut ad dispensandum sufficiat, aliud vero quæ conditiones debeant concurrere, ut illa voluntas sit efficax: hic n. non hoc posterius agimus, sed illud tantum prius. Unde licet verum sit ad dispensandum in jure superioris esse necessariam justam causam, & sine illa non esse validam dispensationem, ut infra trademus: tamen hæc differentia impertinens est ad quæstionem de tacita dispensatione, quam tractamus, quia & tacita dispensatio potest fieri ex justa causa, tam in lege superioris, quam in propria, seu juris æqualis, ut sic dicam, & e converso expressa dispensatio potest dari sine justa causa, & tunc etiam erit nulla, si ab inferiori detur in lege superioris. Et confirmatur, quia si dispensatio tacita non posset esse ex justa causa, nunquam præsumeretur etiam in supremo Principe, quia consequenter præsumeretur concedi sine justa causa, & sic in ea præsumeretur peccatum, quod admittendum non est, maxime quando non est necessarium ad vitandum majus peccatum, ut hic esse potest. Potest ergo dispensatio esse tacita, & ex justa causa; ergo potest esse in inferiori, etiam in lege superioris. Tunc enim optime procedit ratio facta, quod in eo non deest potestas ad dispensandum absolute ut supponitur, & indicium tacitæ voluntatis esse potest idem, vel æquale, nec præsumitur peccatum, quia potest talis dispensatio esse ex justa causa, & consequenter justa & valida quantum est ex parte causæ. Nec etiam est invalida ex defectu formæ, quia nulla est præscripta in jure, etiam pro inferioribus dispensantibus; nec etiam invenitur eis præceptum, ut per verba expressa dispensent, sed oppositum potius invenitur per argumentum a contrario sensu in cap. 2. de bigam.

15. Dices, aliud esse dispensare ex justa causa, aliud dispensare cum cognitione causæ, & illud prius posse optime simul esse cum dispensatione tacita, non vero hoc posterius. Quia cognitio causæ requirit, ut juridice inquiratur, & constet intercedere sufficientem causam ad dispensandum, cum decreto, seu sententia de sufficientia causæ. Quod videtur significasse Angel. verb. *dispensatio*, nu. 12. dum ait, requiri causam esse notam Prælato tanquam judici. Quando autem hæc cognitio præmittitur, satis expresse significatur voluntas dispensandi, quæ significatio consummari potest per aliquod factum postea subsecutum, & ideo licet postea non interponatur verbum dispensandi, censebitur expressa dispensatio. In inferioribus autem requiritur, ut dispensent non solum ex justa causa, sed etiam ex causæ cognitione, maxime quando dispensant in jure communi, seu superioris, & ideo non possunt in eo, nisi expresse dispensare.

16. Sed hoc etiam non satisfacit: nam in primis in foro conscientiæ non est necessaria illa juridica cognitio causæ, sed satis est, quod subsit justa causa, quæ dispensanti quomodocunque nota sit. Imo subdito satis erit, quod bona fide procedat, & præsumat, superiorem suum juste procedere, & habere justam causam, quando non habet fundamentum contrarium existimandi: quin etiam in dubio potest suam conscientiam deponere; secus vero esset, si illi constaret, nullam subesse justam causam, quod tamen totum æque locum habet in expressa, ac in tacita dispensatione.

Quæ cognitio causæ sufficit in foro externo. Deinde etiam quoad forum externum existimo, satis esse causam esse notam Prælato, ut homini, ut affectuit Sylv. verb. *dispensatio*, in fi. cum Bart. in l. *Barbarius*, ff. de offic. Prætor. n. 8. quia nulla ratione probatur esse necessarium ad valorem dispensationis, ut procedat illa juridica examinatio, & cognitio causæ. Quamvis n. verum sit, in illo foro non fore admittendam talem dispensationem, nisi legitime probetur ex causa justa esse concessam, nihilominus si post factum hoc probetur, sufficiens esse videtur, ut sit valida etiam in illo foro. Ergo absolute loquendo, quia potest dispensare expresse, potest etiam tacite, si in reliquis necessaria concurrant.

17. Jam vero explicandum superest (in quo major difficultas consistit) quibus modis, vel signis hæc tacita dispensatio sufficienter præsumatur, ita ut conscientiæ dispensati satisfacere possit, illam quietam, & pacificam reddendo, & in foro etiam eterno admittenda sit, si legitime probetur. In quo duo modi hujus tacitæ dispensationis tradi solent. Unus est per scientiam, & patientiam Prælati rationabilem (ut aliqui loquuntur. Hic ergo modus contingit, quando Prælato vidente subditus contra legem operatur, verb. gr. matrimonium contrahit impedimentum habens, vel quid simile, & superior non impedit, nec contradicit, cum facile posset, sed tolerat, tunc n. consentire præsumitur dispensando: ratio est, quia præsumitur, id permittere sine peccato suo, & subditi quoad fieri possit; at si non taceret ex voluntate dispensandi, & subditus peccaret, ut constat, & ipse etiam peccaret contra officium suum, cum teneatur subditum corripere, ac impedire, ne frangat legem; ergo illud est sufficiens signum tacitæ dispensationis. Et confirmatur, quia illa taciturnitas est quædam ratihabitio de præsenti, quæ mandato comparatur, ut dicitur in c. *ratihabitio*, de regul. jur. in 6. Et ideo sufficit etiam ad delegandam jurisdictionem, & ad alios similes actus, ut multi opinantur, quos refert, & sequitur Sanci. lib. 3. de matrimon. disp. 35. num. 20. ergo multo magis ad dispensandum sufficiet. Accedit etiam regul. 43. juris in 6. *Qui tacet, consentire videtur*; nam habet locum in eo, ad quem spectat ex officio non tacere, nisi consentiat, & approbet factum, ergo, &c. Atque hoc signum, & genus tacitæ dispensationis admittunt simpliciter, & sine distinctione Palud. & Anton. & indicant Nav. & Azor. & idem sumitur ex Panor. in c. *quia circa*, de consang. & affinit. in fine, ubi ex illo textu id colligit, quamvis possit etiam aliter exponi. Idem Panor. l. 2. consilior. conf. 55. n. 5. & Alex. l. 2. consilior. in 1. in fine. Duplex modus quibus tacita dispẽsatio colligatur.

18. Nihilominus contrarium sentiunt communiter Canonistæ cum Innoc. & Hostiens. in c. *veniens*, de filiis Presb. & Glos. in Clement. unic. de sentent. excom. verb. *approbamus*, quam communiter sequuntur his locis Panor. Anton. Cardinal. & Immol. & fere alii, & Felin. in c. *gratum*, de offic. deleg. nu. 9. & in c. *præterea*, de testib. cog. nu. 8. Card. in c. *olim*, de censib. Anton. Gabr. supra nu. 18. Selva de benef. p. 3. q. 8. n. 49. & q. 10. n. 25. Menoch. l. 2. præsump. 20. n. 32. Sayrus l. 7. Thes. c. 14. n. 18. & hanc sententiam in simili tenui in 4. to. disp. 26. section. 1. a num. 13. licet illam non satis explicuerim. Et sumitur ex Glossa cum textu in c. *cum jam dudum*, de præben. ibi, *cum multa per*, quæ si deducta fuerint in judicium, exigente justitia non debent tolerari. Unde Glossa colligit, patientiam Prælati scientis non esse signum consensus, nec dispensationis. Facit etiam c. *super eo*, de cognat. spiritua. ibi, *in Ecclesia tua dissimulare poteris, ita quod nec contradicere, nec tuum videaris præstare assensum*. Ex quibus colligitur fundamentum hujus sententiæ, quia sola patientia non est sufficiens signum consensus. Nam licet dicatur quis consentire indirecte, quando tenetur impedire, & non impedit, non tamen inde colligi potest directa voluntas, qualis ad dispensandum requiritur, & hoc est quod Canonistæ ajunt, *illa, quæ tantum in patiendo consistunt, non esse sufficiens signum dispensationis, quæ actum positivum requirit*.

19. In hoc puncto distingui solet triplex ratihabitio, de futuro, præterito, & præsenti. Prima est per solam præsumptam voluntatem, seu dispensationem Prælati, ita ut quando subditus contra legem operatur, Prælatus nihil sciat, aut velit, sed credatur postea consensurus cum sciverit, & quod si nunc consuli posset, dispensaret. De præsenti dicitur præsumptus consensus,

sus, vel ratihabitio, quando Prælatus est præsens actioni, quæ fit contra legem, & tacet. De præterito autem erit, si præcessit tacitus consensus in actum postea futurum, & retractatus non est. Veruntamen si quis recte attendat, hic tertius modus in præsenti locum non habet, nisi prius de præsenti decesserit, & liquerit dispensationem validam, etiam pro actibus futuris. Quia licet scientia esse possit de actu præterito, taciturnitas proprie non est, nisi de actu præsenti, qui potest impediri: nam præteritus actus non potest, sed ad summum potest non puniri, quod non est signum dispensationis in ordine ad futuros actus, ut per se notum est. Circa actum ergo præteritum secundum se non est tolerantia voluntaria, sed necessaria, & ita non est signum consensus, nec etiam talis actus secundum se dispensationis est capax: nam si fuit contra legem, non potest non fuisse, poterit autem dispensari quoad pœnam, & sic cadet dispensatio in aliquid præsens, vel futurum, si vero dicatur ex taciturnitate in aliquo actu præterito, quando fuit præsens, induci dispensationem in ordine ad sequentes actus similes, & illa dicatur ratihabitio de præterito; jam hæc reducitur ad aliam de præsenti, & ideo ex illa pendet, ut videbimus.

Tertius ratihabitionis modus nõ est sufficiens.

Insufficiẽtia primi ratihabitionis modi ostenditur.

20. Præterea de prima ratihabitione de futuro certum existimo, non sufficere ad propriam dispensationem, neque ad agendum licite contra legem, nisi quando talis est casus, ut necessitas cogat, censeaturque locum habere epiikia: ratio est, quia quamdiu obligatio legis per se non cessat ratione occurrentis necessitatis, vel occasionis, durat, donec per voluntatem superioris auferatur; per voluntatem autem præsumptam in futurum non aufertur de præsenti obligatio; ergo non satis est ad operandum contra legem. Qua ratione alibi dixi (& est communis sententia) hujusmodi ratihabitionem de futuro non esse satis ad actus jurisdictionis in præsenti exercendos. Sicut etiam e contrario præceptum præsumptum in futurum, vel sub conditione, quod si superior adesset, prohiberet, non satis est in rigore ad inducendam præcepti obligationem. Unde in hoc invenio differentiam inter simplicem facultatem, & propriam dispensationem, quod in illa interdum sufficit voluntas præsumpta ad licite operandum; quomodo dicunt communiter auctores, non agere contra paupertatem, religiosum dantem aliquid ex voluntate præsumpta superioris, quando non potest facile obtinere expressam, quod tamen in dispensatione non admittimus: & ratio differentiæ est, quia ibi actio non est simpliciter prohibita, seu solum ut non fiat absque superioris voluntate, quæ conditio extenditur ad voluntatem præsumptam ex communi usu, & prudenti ratione. Hic autem actio supponitur absolute prohibita, & ob eam rationem mala, & ideo de præsenti necessaria est aliqua voluntas, quæ prohibitionem, & consequenter malitiam auferat.

Differẽtia inter simplicẽ facultatem, & dispensationem.

21. Igitur opiniones propositæ de ratihabitione, seu tacito consensu, de præsenti loquuntur. Inter quas posterior videtur, maxime procedere in foro exteriori, in quo majorem profecto videtur probabilitatem habere, & secundum eam omnino judicandum esse, moraliter, ac regulariter loquendo; tum quia est valde communis inter graviores juris interpretes, quorum auctoritas illo foro præferenda est; tum etiam quia illa præsumptio in nullo jure fundata est, imo aliqua jura non parum illam diminuunt, ut ex allegatis constat, & ex Clemen. ult. de senten. excommun. tum denique, quia ipsum judicium taciturnitatis Prælati videntis factum, est valde incertum, & de se solum indicat permissionem, non consensum. Et sæpe potest illa permissio esse sine peccato Prælati, quia ita se gerit ad vitandum majus malum, vel propter indispositionem, quam in subdito timet, vel propter scandalum aliorum, quando factum est publicum, vel quia aliud grave nocumentum timet. Sæpe etiam potest esse illa permissio ex quadam negligentia, & nimia conniventia Prælati, vel ex pusillanimitate nimia, & ideo licet superior non excusetur a culpa, non ideo præsumitur dispensatio, quia fortasse major esset culpa, ita temere dispensare. Quod maxime habet locum, quando dispensatio esse deberet in aliquo defectu permanente, ut in irregularitate, vel alio simili. Est enim incredibile, propterea quod Episcopus sciat, subditum irregularem celebrare, & dissimulet, statim præsumi, dispensare cum illo in irregularitate, etiamsi alias possit; nisi ex aliis certioribus conjecturis de illius voluntate, & justa causa dispensandi constet, quæ conjecturæ in foro exteriori difficillime probari possunt, & fortasse non admittentur.

2. Sentent. in foro exteriori probabilior.

22. At vero in foro conscientiæ non censeo esse omnino rejiciendam priorem sententiam, dummodo prudenter limitetur. Nam sola taciturnitas dicta, nunquam videtur mihi sufficiens indicium voluntatis positivæ dispensandi propter discursum factum. Si tamen aliæ circumstantiæ adjungerentur, posset consummari præsumptio, ut si causa dispensandi tam subdito, & superiori sigillatim, quam alteri de altero invicem nota esset, & intercederet aliqua occasio justa non petendi expressum consensum, & ex consuetudine, vel necessitudine inter subditum, & superiorem præsumi prudenter possit talis voluntas superioris. In quo est maxime advertendum pro conscientiæ foro, ut subditus in eo casu honeste operetur, necessarium esse, ut ante factum præsumat secum esse dispensatum; nemo enim potest honeste operari contra legem spe futuræ dispensationis, sed necessarium est, ut præcedat notitia dispensationis, ut infra in materia de Privileg. latius dicemus. Ergo impossibile est, quod hæc dispensatio tacita fundetur in scientia, & patientia operis jam facti, alioqui jam esset factum opus ante dispensationem, ergo cum peccato esset factum; ergo ex illo nulla conjectura sumi potest dispensationis; oportet ergo, ut antequam subditus inchoet opus habeat rationes alias præsumendi Prælatum præsentem esse contentum, & tacite secum dispensare, ut tale opus faciat. Unde etiam colligo, hanc presumptionem non esse extendendam ultra opus illud, quod fit coram Prælato: nam licet in illo censeatur dispensare, non ideo censetur tacite dispensare ad similia, nisi forte tanta sit consuetudo, ut intelligatur concessa perpetua dispensatio, & quasi privilegium, ut infra suo loco dicetur. Quocirca si talis esset dispensatio, ut non posset dari pro actu præsenti, nisi habilitando personam in futurum ad similes actus, ut de irregularitate dixi, tunc difficilior erit præsumptio, & vix potest dari licentia utendi postea tali dispensatione tacita, non requirendo expressam declarationem voluntatis Prælati, cum possit facile fieri.

1. Sent. in foro interno cũ moderamine non est rejicienda.

23. Alius modus tacitæ dispensationis est, quando superior ex certa scientia aliquid præcipit, vel concedit subdito, quod sine dispensatione fieri, aut valere non potest, ut si Pontifex det beneficium alicui, quem scit, esse irregularem, vel si præcipiat comedere carnes die prohibito. Ita docent Innocent. Hostiens. Panormit. & alii in locis citatis, & hunc solum modum posuit Rebuff. in dicto titul. dispensat. a numer. 5. ubi alios allegat, & Anton. Gabr. & alii supra allegati. Et colligitur ex leg. *quidam*, ff. de re judic. ibi: *Princeps enim, qui illi dignitatem dedit, omnia genere decrevit*. Idem in l. *Barbarius*, ff. de offic. Prætor. ratio est, quia Princeps non præcipit repugnantia, nec præsumitur præcipere iniquitatem, vel facere actum invalidum; ergo intelligitur, concedendo aut præcipiendo tollere impedimentum. Et ita hæc conjectura est multo efficacior, quam præcedens, quia hæc requirit actum positivum, qui virtute includit alium: nam qui introducit formam, censetur præmittere dispositiones, & qui dat potestatem, dat omnia necessaria ad illam, unde ita est hæc dispensatio tacita, ut possit dici virtualis, quod non ita est in præcedenti indicio. Et hæ rationes procedunt de quolibet Prælato potente dispensare, sicut de supremo Principe, neque invenitur in hac parte specialis prohibitio, & ideo necessarium non est inter eos distinguere, ut supra dixi.

2. Modus tacitæ dispensationis.

24. Oportet autem Prælatum procedere in eo actu ex certa scientia defectus, seu vinculi, in quo tacite dispensat, quia si illud ignoret, non poterit voluntas

ad il-

ad illud tollendum extendi, quia voluntas non fertur in incognitum, & ita etiam ceſſabit diſpenſatio, quæ ſine voluntate eſſe non poſſet. Dubitant autem Doctores, quomodo conſtare debeat de hac ſcientia Principis diſpenſantis. Veruntamen quod attinet ad conſcientiæ forum, ſatis eſt, quod quacumque ratione conſtet ipſi diſpenſato, ut quia ipſemet defectum aperuit Prælato, vel quia certo ſciebat, illi eſſe notum. Quia in foro conſcientiæ veritas attenditur, non præſumptio, nec requiritur ſcriptura, vel aliquid ſimile. In foro autem exteriori incumbet, & qui diſpenſationem tacitam allegat, probare, Prælatum ex certa ſcientia proceſſiſſe, quia eſt ſcientia facti, quæ ordinarie non præſumitur, ut docet Felin. in cap. *præterea*, de teſtibus cogen. num. 9. cum aliis. Quod maxime verum cenſeo de Principe, qui nec tenetur, nec poteſt facta ſubditorum noſſe, juxta cap. 1. de conſtitut. in 6. Epiſcopo autem, aut Prælatis particularibus, qui ex officio tenentur ſcire vitam ſubditorum, contrarium fortaſſe dicendum eſſet, quia in facto alieno, quod quis indagare tenetur, præſumitur ſcientia, ut tradit Abb. in cap. *innotuit*, de elect. num. 9. quod ex textu ibi, & Gloſſ. colligit, & ex cap. penult. extra de regul. juris, ubi dicitur, *Non poteſt eſſe paſtoris excuſatio, ſi lupus oves comedit, paſtor neſcit*. Sed cenſeo verum reſpectu ipſius paſtoris: nam ſi ipſe excuſet, tenebitur probare ignorantiam inculpabilem, alias præſumitur in eo ſcientia, vel ſaltem negligentia. Unde non eſt, cur præſumatur ſcientia in Prælato reſpectu ſubditi allegantis diſpenſationem, quia ſimpliciter eſt res facti, quæ facile ignoratur, ſive abſque culpa, ſive cum illa, parum enim id in præſenti refert, Maxime quia diſpenſatio odioſa eſt, & reſtringenda, & ideo etiam non præſumitur, niſi probetur, ut Panorm. etiam tradit in dicto cap. *præterea*.

25. Dubitant autem ulterius Juriſtæ de modo probationis hujus ſcientiæ, an ſcilicet neceſſarium ſit, ut de illa conſtet, ex narratis in ipſo indulto diſpenſationis vel ex clauſula, *Ex certa ſcientia*, in illo poſita, vel admittatur aliud genus probationis, ſi hæc deficiant. De quo dubio, quia ad nos non ſpectat, videri poſſunt auctores allegati in principipio hujus puncti. Mihi tamen videtur non eſſe neceſſarium, ut ex inſtrumento diſpenſationis conſtet, ſed ſufficere, ut alia ratione ſufficienter probetur, per teſtes, vel alio modo, quæ eſt etiam communior ſententia: & ratio eſt, quia nullum eſt jus, quod reſtringat probationem ad ſcripturam indulti, ſeu diſpenſationis. Imo infra de privilegio dicemus totum privilegium poſſe probari per teſtes, ſi ſcriptura ſit amiſſa; ergo idem eſt in diſpenſatione. Nec etiam hæc conditio ſcientiæ in Principe eſt tam occulta, ut non poſſit per teſtes, vel ex rei notorietate probari. Plura de hoc puncto videri poſſunt in Sancio ſupra: nam accurate illud diſputat.

CAPUT XIV.

Apud quos ſit poteſtas ordinaria diſpenſandi in legibus humanis.

1. POſt materiam, & formam diſpenſationis dicendum ſequitur de cauſa efficiente, in qua duo ad efficiendum requiruntur, poteſtas ſcilicet, & voluntas, & de voluntate, quæ libera eſt nihil dicendum ſupereſt, præter ea, quæ diximus de forma, per quam talis voluntas explicanda eſt: ſupereſt ergo dicendum de poteſtate. Quæ in ordinariam, & delegatam diſtingui poteſt, nam his duobus modis ſolet haberi, vel participari juriſdictio, ad quam hæc poteſtas pertinet, ut dixi: uterque ergo modus in præſenti locum habet. Nam in primis conſtat, neceſſarium eſſe, ut hæc poteſtas ſit ordinaria in aliquo, quia poteſtas delegata manat ab ordinaria, in qua ſiſtendum eſt; tum quia non proceditur in infinitum; tum etiam, quia poteſtas ordinaria convenit ratione officii, & qui habet officium, ſeu munus legiſlatoris, vel paſtoris, eo ipſo ratione illius habet poteſtatem diſpenſandi. E converſo etiam nihil eſt in hac poteſtate, cur delegari, aut committi non poſſit. Non enim poſtulat ex intrinſeca ratione, ut ſuperior per ſeipſum illam exerceat, niſi aliunde ſpeciali jure cum ea reſtrictione, & modo conceſſa ſit: hic ergo de poteſtate ordinaria dicemus, & poſtea de delegata.

Poteſtas ordinaria & delegata.

2. Primo igitur certum eſt, eum habere ordinariam poteſtatem diſpenſandi, qui legem tulit, quia ab ejus voluntate, & potentia pendet. Idemque dicendum eſt de ſuperiore ipſius, dummodo formaliter ſit ſuperior in juriſdictione, ut in ſuperioribus declaravi, itaque poteſt Papa diſpenſare in lege Epiſcopi, quia inferior poteſtas, & actus ejus ſemper pendet a ſuperiori. Idemque dicendum eſt de æquali in eadem Sede, & juriſdictione, qualis eſt ſucceſſor, quia illa potius eſt identitas, formaliter loquendo. Atque hoc modo poteſt Pontifex diſpenſare in toto jure canonico, quia ſi jura ſint ab aliis Pontificibus conſtituta, eſt æqualitas; ſi vero a Conciliis, ipſe eſt ſuperior, etiam Concilio generali per ſe ſpectato; ſi vero includat Pontificis auctoritatem, eſt etiam æqualitas, & ita loquitur Innocentius in capitulo *innotuit*, de electionibus. Imo addit Corduba lib. 4. quæſt. 44. etiam illos auctores, qui dixerunt, Concilium eſſe ſupra Papam, non fuiſſe auſos hoc negare. In quo prudenter fecerunt, quam vero conſequenter poſſent id defendere, ipſi viderint, nobis enim neceſſarium non eſt, cum certum exiſtimemus Concilium etiam approbatum non poſſe poteſtatem Pontificis limitare. Imo etiam addimus, poſſe Pontificem diſpenſare in quacumque lege Apoſtolica humana (nam de divina infra dicam.) Quod optime docuit D. Thomas quodlibet. 4. art. 13. & Victor in relect. de poteſt. Papæ, Covar. cum multis, quos refert in 4. 2. part. cap. 6. §. 9. num. 6. Et ratio eſt, quia Apoſtoli in aliis prærogativis, & gratiis fuerint excellentiores, in poteſtate juriſdictionis Pontifex non eſt inferior illis, nec Petro, cujus eſt ſucceſſor; de quo alibi. Et cum proportione loquendum eſt de aliis Epiſcopis reſpectu ſuarum diœceſum, & legum, & de aliis Principibus reſpectu ſuarum.

Ordinariam poteſtatem habet, qui legem tulit: ſuperior illis & æqualis in eadem ſede.

3. Supereſt vero difficultas gravis, an inferior, juriſdictione ordinaria, poſſit ex vi ſui muneris diſpenſare in lege ſuperioris. Quod ſolet quæri de Epiſcopo reſpectu Papæ, ſed juris communis, idemque eſt cum proportione in omni inferiori gubernatore, an poſſit diſpenſare in omnibus legibus Pontificis, quando non eſt ſpecialiter prohibitus. Quod enim Pontifex poſſit ita legem ferre, ut reſervet ſibi diſpenſationem & conſequenter prohibeat, ne ullus inferior in ea diſpenſet, irritando diſpenſationem ab alio datam, certiſſimum eſt, quia ab illo pendet poteſtas inferioris. Dicunt tamen multi, quoties Pontifex expreſſe non prohibet diſpenſationem, ſed ſimpliciter legem fert, Epiſcopum poſſe in ea diſpenſare. Poteſt ſumi ex D. Thom. dicto art. 4. quæſt. 91. quatenus ſimpliciter ait, rectorem multitudinis poſſe diſpenſare in legibus, Expreſſeque id affirmat D. Anton. 1. part. tit. 17. §. 20. Soto in 4. diſtinct. 27. quæſt. 1. artic. 4. §. *at quo tandem*, Indicat etiam Victor in relect. de poteſtate Eccleſ. num. 18. Qui hanc regulam conſtituunt. Unumquemque Epiſcopum poſſe in ſua diœceſi quoad diſpenſationes, quidquid poteſt Papa in univerſa Eccleſia, niſi ab eodem Papa prohibeatur. Quam regulam multi Canoniſtæ ſequi videntur in cap. *at ſi clerici*, §. *de adulteriis*, de judic. ut ibi licet videre per Felin. & alios. Et poteſt probari primo ex cap. *nuper*, de ſentent. excomm. ubi dicitur, eo ipſo quod legiſlator ſibi non reſervat abſolutionem eam inferiori concedere; ergo ſimiliter eo ipſo, quo non reſervat diſpenſationem, illam concedit. Secundo gravius eſt, & difficilius diſpenſari in votis, quam in legibus ſuperioris, quæ mere humanæ ſunt: vota autem attingunt divinum jus, ſed Epiſcopus poteſt in votis omnibus diſpenſare ſibi non prohibitis, ſeu non reſervatis; ergo, &c. Tertio ex uſu, nam leges jejuniorum, & feſtorum Pontificiæ ſunt, & tamen in eis diſpenſant Epiſcopi, quia non ſunt prohibitæ: ergo idem erit in omnibus ſimilibus. Quarto denique, quia diſpenſatio in his legibus eſt unus ex actibus moraliter neceſſariis ad populi gubernationem; ergo cui hæc gubernatio committitur, conſequenter datur hæc poteſtas, niſi peculiariter excipiatur, ſed Epiſcopus ex vi ſui muneris habet totam gubernationem ſui Epiſcopatus; ergo.

4. Nihilo-

4. Nihilominus dicendum censeo, non posse Episcopum dispensare in lege Pontificis, vel concilii, nisi in casibus sibi concessis. Ita sentit Gloss. ult. in cap. *in quibusdam*, de pœnis, clarius tenet Gloss. in cap. *cum singula*, §. ult. verb. *canonice*, de præbend. in 6. Innoc. in cap. *dilectus*, de tempor. ordinat. num. 2. & 3. & cap. 2. De eo, qui furtive ordines suscipit. Panorm. in cap. *tam litteris*, de testibus num. 3. & in dicto §. *de adulteriis*, num. 13. ubi hæc sententia communiter approbatur, ut notavit Covar. in 4. part. 2. cap. 8. num. 15. Gutier. l. 1. canonicar. quæst. cap. 5. num. 10. Rebuff. in tract. nominat. quæst. 5. num. 32. & sequentibus, & in Pract. 1. part. titul. de transf. Monach. num. 9. Et sine dubio est sententia D. Thomæ dicto artic. 4. ad 3. ut ibi advertit, & plane sequitur Cajetan. & Sylvest. verb. *dispensatio*, num. 14. Probatur primo ex Clement. *ne Romani*, de elect. ubi dicitur, inferiorem non posse tollere legem superioris, & statim explicatur, *adrogando*, *dispensando*, &c. Idem sumitur ex cap. *inferior*, de majorit. & obed. & cap. *inferior*, 21. distin. cap. *sunt quidam*, & cap. *ideo*, 25. quæst. 2. & ex l. 1. C. de legibus. Et ratio est, quia inferior non potest irritare, vel impedire voluntatem superioris, non solum ipso invito, sed etiam ipso non consentiente; ergo non potest dispensare in lege ejus propter solam non prohibitionem specialem, sed necessaria est positiva concessio per voluntatem expressam, vel saltem tacitam aliquo sufficienti modo significatam. Antecedens patet tum ratione physica, quia inferior virtus non potest impedire superiorem; tum ratione morali, quia rectitudo gubernationis postulat, ut voluntas superioris prævaleat contra voluntatem inferioris, nisi superior ipse cedat. Ad hoc autem necesse est, ut tollat priorem voluntatem, quod non fit, nisi per positivum consensum, vel concessionem. Consequentia vero clara est, quia dispensatio aufert voluntatem superioris seu impedit effectum ejus in particulari materia. Confirmatur, quia dispensatio est actus jurisdictionis, sed inferior, ut sic non habet jurisdictionem circa legem superioris, nec circa personas illi subditas, formaliter in eis talem subjectionem considerando, quia est altioris rationis, ut sic dicam; ergo non habet inferior potestatem dispensandi in lege superioris, nisi ei concedatur.

Inferior non potest tollere legem superioris.

5. Dices, ratione officii concedi, eo ipso, quod officium datur. Sed hoc est, quod contendimus, falso, & sine fundamento dici, quia illa implicita concessio, seu consecutio, neque ex natura rei habetur, ut probant rationes factæ, quia illud munus, seu officium absolute inferius est, & subordinatum superiori, neque in illa intelligitur concessa virtus supra actionem, vel effectum superioris. Neque etiam illa consecutio habet in jure fundamentum, quia potius generales regulæ juris sunt in contrarium, ut ex allegatis constat. Et optimum argumentum est, quia quando jura volunt concedere hanc potestatem inferiori, id declarant, ut statim dicemus. Et e converso multæ irregularitates, suspensiones, &c. non possunt ab Episcopis dispensari juxta receptam doctrinam, de quibus non invenitur prohibitio, sed tantum quia non inveniuntur concessæ; ergo signum est, requiri concessionem præter officium, ut inferior possit in lege superioris dispensare.

6. Hoc autem fiet evidentius, & explicabitur amplius respondendo ad fundamenta contraria. Et in primis axioma illud, *Episcopus potest in suo Episcopatu, quidquid Papa in Ecclesia, nisi prohibeatur*, & nullo jure fundatum est, & in rigore censeo esse falsum, nisi multis modis limitetur. Nam in primis supponit, Episcopos habere ex jure divino absolutam, & universalem jurisdictionem intra suas diœceses, limitabilem tamen a summo Pontifice: ego vero existimo immediate habere ab ipso summo Pontifice, ad quem etiam spectat, gradum, & modum illius jurisdictionis definire, ut supra in hac materia tetigit, & latius in tom. de pœnitent. & censur. Deinde multa sunt, quæ potest Papa in universa Ecclesia, quæ in rigore nunquam potuerunt Episcopi, saltem eo modo, quo illa potest Pontifex, ut v. g. committere Presbytero ministerium Sacramenti confirmationis, vel ordinis, saltem quoad minores; dispensare in matrimonio rato non consummato, vel in voto solemni; concedere indulgentias absolute pro vivis, & defunctis usque ad plenariam remissionem; instituere censuras; approbare religiones; canonizare Sanctos eo modo, quo a Pontifice fit. Quæ nunc suppono, quia non possumus omnia persequi. Denique si in aliquo sensu id tolerari potest, solum est quoad ea, quæ pertinent ad ordinariam & gubernationem moraliter necessariam, vel convenientem ad salutem animarum, & considerando potestatem Episcoporum, priusquam Pontifex aliquid agendum statuat, vel prohibeat, sic enim intelligitur unusquisque Episcopus habere in tota sua diœcesi totam potestatem, quia ex vi muneris conceditur, & ut sic spectata non habet unde limitetur. Postquam vero Pontifex aliquid particulare per suam legem præscribit, aut prohibet, eo ipso excipit illud ab ordinaria jurisdictione inferioris. Et ideo nisi aliunde ei concedatur potestas dispensandi, non habet ex vi solius ordinariæ potestatis. Denique dici potest, legem ipsam eo ipso, quod superioris est, secum afferre prohibitionem, ut nullus inferior audeat in eam falcem mittere, nisi ei concedatur, neque præter hanc virtualem, & quasi innatam prohibitionem alia formalis, & expressa per se requiritur. Unde illud axioma vel falsum est, vel male ad præsentem materiam applicatur, quia in dispensatione legis superioris, vel involvit repugnantiam, vel aliquid superfluum, & sine fundamento requirit, & limitatum, ut dixi, nihil in proposito deservit.

Contraria fundamenta diluuntur.

Episcopo habent jurisdictionem immediate ab ipso Summo Pontifice.

7. Ad cap. *nuper*, respondetur, sermonem ibi esse de absolutione a censuris, de qua longe diversa ratio est quam de dispensatione. In quo multi errant ab una ad aliam argumentantes, non considerando differentiam inter illas, quam supra posuimus. Absolutio enim non est contra, aut præter legem superioris, sed secundum illam, & ideo nihil mirum, quod possit ab inferiori dari, quamdiu non reservatur. Præterea absolutio a censura, præsertim ab excommunicatione ordinatur ad bonum animæ, & est necessaria ad usum sacramentorum, & ideo merito concessa intelligitur, quando non reservatur. Quod secus est de dispensatione ab irregularitate v. g. & similibus, hujus etiam evidens argumentum est, quia in d. cap. *nuper*, non solum Episcopo, sed etiam parocho censetur concessa absolutio a censura canonis non reservantis. Nemo autem dicet, parochum posse dispensare in omni lege, vel pœna non specialiter illi reservata.

Differentia inter absolutionem a censuris, & dispensationem maxime notanda.

8. Circa alias vero rationes explicandum superest, quando, seu quibus modis, vel in quibus casibus censeatur Episcopis concessa potestas dispensandi in lege superioris. Quam rem bene tractat Cajetan. in dict. art. 4. & Sylvest. d. num. 14. Primus ergo modus, & cæteris clarior est, quando jus ipsum concedit talem dispensandi potestatem, quod sæpe fit, vel per aliquam clausulam generalem, ut in Concil. Triden. sess. 24. cap. 6. de reformat. vel in aliquo casu speciali, de quo lex loquitur. Advertendum est autem ex communi sententia Canonistarum, quoties in lege Pontificia additur, ut in eo possit dispensari, eo ipso intelligi, dispensationem committi Episcopo; tum quia alias verba illa essent superflua, cum per se constet talem legem esse a Pontifice dispensabilem; tum quia potestas dispensandi ample est interpretanda. Hæc fuit sententia Innocentii in cap. *dilectus*, de temporibus ordinat. nu. 2. quem Canonistæ communiter sequuti sunt in cap. *at si clerici*, §. *de adulteriis*, de judic. ubi Felin. plures refert Glossas. Præcipue vero allegatur Glossa ult. in dicto cap. *in quibusdam*, de pœnis. Nam quia textus dicit, *Nisi cum eis fuerit misericorditer dispensatum*, Glossa colligit posse dispensari ab Episcopo. Veruntamen non fundatur in dicto principio, sed in alio generali, quod Papa censetur concedere dispensationem, quam non reservat. Sed hoc modo nec ratio, nec inductio textus erit efficax, juxta supra dicta, nisi intelligatur, non sufficere, ut Papa mere negative non reservet, sed necessarium esse, ut positive permittat, seu concedat dispensationem, non reservando illam sibi, nec determinando personam, cui committitur, tunc enim censetur Episcopo, seu Prælato ordinario illam permittere, ne in vanum similem promissionem,

Quando potest Episcopus in lege superioris dispensare.

vel

vel conceſſionem addidiſſe, videatur. Et ita eſt probabilis ratio, & inductio textus, quam ibi probant Abb. num. 5. & alii communiter. Unde Rex Alphonſus in l.8.tit.18.par.1.referens illud decretum, addidit, *Niſi cum eo Epiſcopus loci diſpenſaret*, Et ſimilis eſt textus cum Gloſſa in cap.*poſtulatis*, de Cleric.excom.ubi etiam Innocent. & Panorm. & alii communiter illam probant, & Covar.in cap. *alma mater*, 1.part.§.7.num. 8. expendens illum textum. Item Angel. verb. *diſpenſatio*, num.5. & ibi alii Summiſtæ. Solent autem variæ limitationes ad hanc regulam aſſignari, ut videri poteſt in Decio in dict.§.*de adulteriis*, num.7.& Felin. num. 1. & latius in Sancio libr.8. de matrim. diſput. 5. uſque ad num.5.ſed illas omitto, quia non judico eſſe neceſſarias.

9. Secundo intelligatur facta hæc conceſſio ex recta ratione interpretante voluntatem ſuperioris, & quoad hoc ponit Cajetan.tres caſus. Primus quando materia eſt levis, & parvi momenti, ita ut lex non obliget ad mortale, vel quando præceptum non eſt rigoroſum (ait Cajetan.) ſed ſimplex ſtatutum, utique ſolum obligans per modum regulæ, ut ſolet eſſe in religionibus. Quod eſt per ſe veriſimile, vel quia in moralibus parum pro nihilo reputatur, vel quia cui committitur gubernatio in majoribus, videntur hæc minora conceſſa, vel etiam quia ſuperior nolens ponere rigoroſam legis obligationem, hoc ipſo indicavit, voluntatem ſuam non eſſe adeo definitam circa illam materiam, quin particulares caſus committat gubernatori. In ſecundo ordine ponuntur ea, quæ frequenter occurrunt, quia non eſt veriſimile ſuperiorem velle, ut in ſingulis rebus frequenter, & ad ordinarium regimen neceſſariis, ad illum recurratur. Et hoc probant exempla adducta de voto, & de jejuniis, & ſimilibus, ut notarunt etiam Cajetan. 2. 2. quæſt. 143. art.4.& in ſumm.verb. *jejunium*, Ledeſm. in 4. 2.part. quæſt.17. art.3. Navar. cap.21. num.21. Unde in his frequentibus admitti poſſet illa regula, *Epiſcopum poſſe diſpenſare in omnibus ſibi non prohibitis*. Quod maxime verum habet, quando talis diſpenſatio ordinatur ad bonum animæ, & ad tollendum vinculum conſcientiæ, aut periculum peccandi. Nam ſi ſit tantum diſpenſatio in pœnis, vel in aliis impedimentis, non tam facile eſt extendenda facultas, niſi conſuetudo etiam juvet.

10. In tertio ordine ponit Cajetan. ea, quæ vocat propria, id eſt, eas leges, quæ licet manent a Pontifice, non ſunt pro univerſa Eccleſia, ſed pro tali provincia, Epiſcopatu, aut congregatione: nam in his cenſet poſſe diſpenſare Prælatum illius loci, vel congregationis. Quod alii etiam ſequuntur. Et ratio eſſe videtur, quia quæ ſunt propria, & particularia, minus ſunt nota ſupremo Principi, argumento cap.1. de conſtitut. in 6. Et ideo credendum eſt, committi proprio gubernatori illius communitatis. Hic vero caſus mihi non videtur certus, ſed valde dubius, quia neque in jure, neque in uſu video illius ſufficiens fundamentum, & ratio illa non cogit, ſicut enim Pontifex habuit ſufficientem notitiam illius particularis communitatis ad ponendam legem, ita habere poteſt ad diſpenſandum in illa. Quapropter niſi concurrat, etiam frequentia, aut conſuetudo, non exiſtimo hoc eſſe admittendum, quando ſine incommodo poteſt diſpenſatio peti ab auctore legis. Ultimo enim addendum eſt, etiam intelligi hanc poteſtatem conceſſam in caſibus extraordinariis, quando neceſſitas re vera magna eſt, & eſt periculum in mora, vel impotentia adeundi Pontificem, tunc enim ex rationabili interpretatione voluntatis Pontificis, cenſetur Epiſcopus habere poteſtatem diſpenſandi, ut tradunt Panorm. in dicto §.*de adulteriis*, num.9.& ibi Deci.num.10.& Felin. num.3. qui alios allegat. Rebuff. in Pract.titul.de diſpenſat.ad plura benef.num.30.& 31. Felin. in cap. 1. de conſtit.num.49.cum Rota deciſ.262.in novis, alias de jur. patron. deciſ.5. num.2. in novis, Sylveſt. verb. *diſpenſatio*, quæſt.14.num.15.& ibi Angel.num.5.& Armil.num. 19.Navar.cap.22.num.85.& communiter Doctores, præſertim Sanc.lib.2.de matrim.diſput.40. & lib.8.diſput.9. num.22. & alii recentiores tractantes de voto, de matrimonio, & de cenſuris. Quibus

In quibus caſibus non eſt neceſſarius recurſus ad ſummum Pontificē.

omnibus addenda eſt conſuetudo, quæ eſt optima legum interpres, & ad juriſdictionem acquirendam ſufficit. Atque hinc conſtat, quid dicendum ſit Parochis, & aliis Rectoribus animarum non habentibus juriſdictionem Epiſcopalem, utrum poſſint diſpenſare in legibus ſuperiorum. Multi affirmant quando non poteſt adiri Epiſcopus commode quod late tractat Sanc.l.8.diſput.9.num.17.qui videri poteſt. Reſolutio eſt, de jure non poſſe Parochos diſpenſare, quia non habent ordinariam juriſdictionem fori externi, etiam voluntariam, ad quam pertinet hæc diſpenſatio, nec invenitur jus illam tribuens. De conſuetudine autem ſolent diſpenſare in caſibus particularibus occurrentibus in quibuſdam frequentioribus præceptis, ut jejuniis, in feſtorum obſervatione quoad vacandum ab operibus, quæ conſuetudo ubi fuerit, ſervari poterit in legibus, circa quas fuerit introducta, non vero extendi ad ſimiles, quia eſt juri contraria.

De jure non poſſunt Parochi diſpēſare in legibus ſuperiorum de conſuetudine autem in aliquibus.

CAPUT XV.

Nonnulla dubia circa poteſtatem inferiorum ad diſpenſandum in legibus ſuperiorum explicantur.

1. De poteſtate, quam unuſquiſque Princeps, vel Prælatus habet ad diſpenſandum in ſua propria lege, vel ſui inferioris, nihil ſpecialiter dubitandum, vel declarandum occurrit, præter ea, quæ de cauſa diſpenſandi infra dicemus: circa poteſtatem vero inferioris ad diſpenſandum in lege ſuperiori, nonnulla ſuperſunt explicanda. Primum eſt, an hæc poteſtas dicenda ſit ordinaria, vel delegata, quia non eſt innata proprio muneri, & juriſdictioni, ſed per ſuperioris voluntatem conceditur; ergo non eſt ordinaria poteſtas, nam hæc ſolum eſt illa, quæ jure proprio habetur; erit ergo delegata. Sed hoc nullam controverſiam habet, aut difficultatem. Dicendum eſt enim, hanc poteſtatem eſſe ordinariam in Epiſcopis, & idem eſt in ſimilibus: ratio eſt, quia licet hæc poteſtas commiſſa ſit a ſuperiore, ut a Papa v. g. confertur ex vi muneris, ita enim eſt illud munus inſtitutum, ut radicatam in ſe habeat totam illam juriſdictionem ex vi ſuæ collationis, & inſtitutionis, ſive hæc inſtitutio, & conceſſio ſit ex vi juris divini; ſive per Pontificis facta, vel conſummata ſit: hoc enim parum ad rem præſentem refert, ut conſtat, & videtur aperte declaratum in cap.ultim.de offic.ordinar. ubi Felin.in princ.id advertit, dicens, licet diſpenſatio a jure conceſſa, intelligatur ſolis Epiſcopis commiſſa, nihilominus poſſe Epiſcopum illam committere inferiori, quia nimirum in illo jam eſt poteſtas ordinaria. Quod etiam dixit Dominic.in cap. *cum eo*, de elect. in 6.& Feder.conſil.36. Imo addit generaliter idem Felin. in cap.*licet*, de offic.ordin. cum Bald.in l.1. ff. de offic. conſul. quæſt. 9. juriſdictionem in perpetuum commiſſam eſſe ordinariam. Et ſic etiam dixit Gloſſa ultima in dicto cap. ult. poteſtatem datam ex privilegio, ſi ſit conceſſa ex peculiari inſtitutione, & tanquam perpetuo annexa dignitati ordinariam cenſeri. Quæ eſt ſententia communis, ut referens plures tradit Covar. lib. 3.variar.cap.20.num.6.& 10. & plures refert Sanc. lib. 2. de matrim. diſput.40. num.14. Et eſt optima ratione fundatum, quia eo ipſo, quod juriſdictio perpetuo eſt conceſſa, & annexa dignitati, in illa manet radicata, & cum illa confertur, & ideo ordinaria relinquitur, & qui illam habet, delegare eam poteſt. Et ſic poteſtas, quam habet Legatus a latere Papæ ad diſpenſandum in legibus, ordinaria eſt, ſicut de votis alibi diximus, & tradunt Speculat.in tit.de diſpenſatione §.*conſequitur:* & Panorm.in cap.ult. de tranſact. nu.5. Quia Legatus eſt ordinarius in ſua provincia, & major omnibus poſt Papam. Unde diſpenſare poteſt in omnibus, quæ non ſunt Papæ reſervata, ut ſumitur ex cap.*quod tranſlationes*, de offic.legati.

Poteſtas hæc non delegata, ſed ordinarii dicenda eſt in Epiſcopis quando confertur a Papa ex vi muneris.

2. Secundum dubium eſt, an Epiſcopus, vel Archiepiſcopus poſſit diſpenſare in legibus concilii provincialis tanquam in lege propria, vel tanquam in lege ſuperioris, hoc enim multum intereſt, ut conſtabit ex infra dicendis de cauſa diſpenſationis. Et idem

dubium cum proportione est de Patriarchali, seu nationali concilio respective. In quo in primis supponendum est, sermonem esse de Prælatis illius provinciæ, seu Archiepiscopatus, ubi concilium celebratum est: nam ibi tantum obligant illius leges, & constat, extraneos Prælatos non posse in illis dispensare ordinaria jurisdictione, quæ extra territorium non extenditur. Deinde supponimus non solum Archiepiscopum, sed etiam Episcopos suffraganeos posse in talibus legibus dispensare, nisi specialiter sint alteri reservatæ, quod intelligendum est respective, id est, ab unoquoque pro suis subditis, & pro sua diœcesi, quatenus in illa obligant tales leges. Neque Archiepiscopus jure ordinario amplius potest, sed cum proportione pro sua diœcesi: nam in diœcesibus suffraganeorum nihil immediate, & ordinarie potest, sicut de dispensatione in votis suo loco diximus. Quod autem hoc modo possint dispensare, constabit ex dicendis.

3. Dubitari ergo potest, an unusquisque dispenset in tali lege tanquam in sua propria, an vero tanquam in lege superioris. Videri enim potest illud prius, quia unusquisque solum dispensat in tali lege in sua diœcesi; ergo solum dispensat in ea tanquam a se lata, ergo tanquam in sua, & non alicujus superioris. Declaratur, quia in Concil. provinciali non videtur esse specialis jurisdictio, quæ sit una supra omnes diœceses Archiepiscopatus, vel provinciæ. Quis enim illam contulit illi communitati? Neque enim de jure divino est, nec de humano ostendi potest: solum ergo videtur esse in tali concilio aggregatio jurisdictionum plurium Episcoporum, qui in talibus legibus ferendis quasi communi pacto conveniunt, & ita unusquisque Episcopus illas fert pro suo Episcopatu, & omnes simul pro tota provincia; ergo postea unusquisque pro suo arbitrio in illis dispensat tanquam a se latis, & non tanquam ab aliquo superiore.

Leges provincialis Cōcil. tanquam leges superioris habentur respectu Episcoporum.

4. Nihilominus respectu singulorum Episcoporum certum est illas leges censeri leges a superiori latas, & ita solum posse in illis dispensare, quatenus illis concessum est expresse, vel tacite aut consuetudine: ratio est, quia re vera in Concilio provinciali, ut est unum corpus mysticum, est vera jurisdictio quasi per se una moraliter (ut sic rem explicem) & non tantum est aggregatum jurisdictionum. Quod quidem tanquam certum supponimus ex materia de conciliis, quam, Deo dante, in tomo 6.3. partis tractabimus, in illum enim locum totum ordinem Ecclesiasticæ Hierarchiæ explicandum reservamus. Nunc id satis constat ex communi usu, & perpetua Ecclesiæ traditione, quæ constat ex distin. 18. per totam. Item ex 9. quæst. 3. cap. *salvo* cum multis sequentibus, & ex cap. *grave nimis*, de præben. & ex cap. *sicut olim*, de accusat. ubi supponitur, hujusmodi concilium posse statuta condere, quæ Episcopi, & servare debent, & facere ut serventur, idemque renovat Concil. Triden. sess. 24. cap. 2. ex quibus etiam constat, posse hujusmodi concilium singulos Episcoporum judicare, atque adeo habere in illos vim directivam, & coactivam, quam habere non posset, nisi haberet propriam jurisdictionem, distinctam a jurisdictione singulorum Episcoporum, & superiorem illis. Nam licet plures Episcopi in unum aggregarentur, sine capite non facerent unum corpus, nec in illis simul sumptis daretur jurisdictio supra singulos. Longe ergo aliter judicandum est de Concilio provinciali. Hinc ergo concluditur leges ab eo latas esse leges superioris respectu singulorum Episcoporum, & consequenter unumquenque Episcopum tantum posse in illis legibus dispensare, quantum illis concessum est, vel permissum, quod etiam a fortiori constabit ex his, quæ de Archiepiscopo dicemus. Denique inde etiam concluditur, quod licet Episcopus possit in tali lege dispensare in sua diœcesi, non tamen potest illam abrogare, etiam pro sua diœcesi, quia est lex superioris, quæ ab inferiori etiam ex parte abrogari non potest, ut infra dicetur.

5. An vero idem sit dicendum de Archiepiscopo, videtur esse dubium, quia Archiepiscopus videtur esse supra tale concilium, sicut Papa est supra concilium generale: nam est caput in illo concilio, & ideo ipse cum concilio potest punire Episcopos; consilium autem non potest punire Archiepiscopum, ut significatur in cap. *grave*, de præben. Et in cap. *multis*, distin. 17. significatur appellari a Concilio provinciali ad Metropolitanum. Nihilominus dicendum est, Archiepiscopum non aliter posse dispensare in legibus Concilii provincialis, quam cæteros Episcopos; est enim etiam ipse inferior tali concilio, ut sensit Glossa ultim. in cap. *sicut*, 2. quæst. 7. Et sumitur etiam ex Glossa ult. in cap. penult. de appellat. in 6. quatenus ait, appellari a Metropolitano ad Concilium provinciale, quod est signum distincte, & superioris jurisdictionis in concilio. Id autem colligit ex dicto cap. *multis*, nam prius ibi dicitur, quod si Episcopi alicujus provinciæ aliquam inter se controversiam habeant, *ad majorem sedem*, id est Metropolitanam illam referant, & subditur, *Sic illic facile, & juste non discernuntur, ubi fuerit Synodus regulariter congregata, canonice, & juste judicentur*; *Synodus*, (inquit) utique provincialis, quia nec Episcopalis sufficit, nec generalis est necessaria; ergo clare ponitur recursus a Metropolitana sede ad Concil. provinciale tanquam ad superius. Et ita etiam sentit Navar. in conf. 6. de majorit. & obed. cum Paulo de Eleazar. & Cardin. in Clemen. 1. §. *quod etiam interdictis*, de senten. excomm. ubi idem tenet Anchar. num. 5.

Archiepiscopus nō aliter dispensat in lege Concilii provincialis, quam alii Episcopi.

6. Ratio autem est, quia jurisdictio illa quæ est, in Concilio provinciali non est eadem, quæ est in Archiepiscopo, neque etiam est ab illo: sed est altior, & universalior, quam illa. Quod patet; tum quia ad plures effectus extenditur, quia Archiepiscopus per suam jurisdictionem non posset de Episcopis suffraganeis judicare, vel eos punire, nec leges pro eorum diœcesibus ferre, cap. *nullus*, cum aliis, 9. quæst. 3. cap. 1. de offic. legat. quæ tamen potest concilium; tum etiam, quia talis est jurisdictio Concil. provincialis, ut actus ejus communi consensu, seu majoris partis fieri debeant, ut aperte colligitur ex dicto cap. *nullus*, & ex usu, & ordine talium Conciliorum, prout ex Isidoro describitur in 1. tom. Conciliorum, ubi etiam dicitur constitutiones, edi a toto Concilio, & ab omnibus debere subscribi. Neque posset Archiepiscopus, etiamsi id tentaret, tale jus sibi usurpare. Signum ergo evidens est, jurisdictionem concilii non esse illius, nec ab illo, sed esse superiorem illo. Et ita non sedet Archiepiscopus in Concilio tanquam major jurisdictione toto concilio, sed tanquam præsidens, ut major dignitate, & potestate, ut rectus ordo servetur. Unde autem concilium illud habeat jurisdictionem, an a iure divino quasi naturali gratia, vel a Pontifice summo, alterius considerationis est, utrumque autem potest probabiliter defendi.

Archiepiscopus ligatur legibus Cōcil. provinc. tanquam membrum ejus

7. Hinc ergo concluditur, Archiepiscopum ligari legibus concilii provincialis tanquam unum ex membris eius, & inferiorem illo. Unde consequens est, ut non dispenset in illius legibus tanquam in suis, sed tanquam in legibus sui superioris. Atque ita quoad hoc eadem est ratio de Archiepiscopo, quæ de aliis. Omnes ergo eatenus possunt in talibus legibus dispensare quatenus illi permissum est, vel concessum. Unde si concilium reservasset suæ legis dispensationem, nullus posset in ea dispensare sua actoritate, nisi summus Pontifex, vel Concilium generale, vel idem provinciale iterum congregatum. Ordinarie vero cum non sit talis reservatio, intelligitur commissa Episcopis potestas dispensandi, unicuique respective pro sua diœcesi, & Archiepiscopo etiam pro sua tantum, & non pro diœcesibus suffraganeorum, quia (ut dixi) non habet ibi ordinariam iurisdictionem immediatam, nisi quoad aliqua dum visitat. Colligitur autem dicta concessio, tum ex usu; tum quia est moraliter necessaria, ne oporteat vel summum Pontificem adire, vel aliud concilium expectare pro singulis dispensationibus, quod esset grave incommodum. Dices: potuit committi dispensatio talium legum Archiepiscopo. Respondeo, potuisse quidem ab eodem concilio committi, consentientibus omnibus Episcopis, vel a Pontifice, per commune ius, neutro autem modo ei committitur, quia neutrum ex usu constat, nec est verisimile Episcopos suffraganeos velle tantam potestatem

Archie-

Archiepiscopo concedere. Nec etiam jure communi, vel Pontificio fit illa commissio Archiepiscopo magis, quam aliis; tum quia non potest ostendi tale jus; tum etiam, quia esset in præjudicium Episcoporum maxime, quia statuta talium conciliorum solent esse de rebus ordinariis, & ad singularum diœcesum commune regimen pertinentibus. Adde quod dispensationes in jure communi, vel in votis non committuntur Archiepiscopo pro diœcesibus suffraganeorum, vel ostendi libro 6. de voto, cap. 10. Ergo nec dispensatio in legibus Concilii provincialis.

8. Tertium dubium simile præcedenti est de singulis Episcopis respectu constitutionum propriarum singulorum Episcopatuum. Duplicia enim esse possunt hujusmodi statuta seu leges, quædam conditæ a solo Episcopo, sua authoritate, & voluntate, & de his clarum est, posse in illis dispensare ex intrinseca potestate, & voluntate a qua sola pendent. Aliæ solent esse leges synodales, quæ fiunt ab Episcopo cum Synodo Episcopali, & respectu talium legum videtur se habere Episcopus tanquam inferior, sicut de Archiepiscopo diximus, quia istæ leges sunt conciliares, & sic sunt a potestate superiori. Nihilominus tamen contrarium verum est, quia juxta veriorem sententiam in Episcopali Synodo non est jurisdictio propria, & legislativa distincta a jurisdictione Episcopi, quia inferiores, qui cum Episcopo in ea Synodo conveniunt, non habent jurisdictionem propriam Episcopalem, aut legislativam, sicut habent Episcopi convenientes in Conc. provinciali, & ideo inferiores Clerici cum Episcopo convenientes ex se non habent potestatem conferendi illi Synodo specialem jurisdictionem ab Episcopali distinctam, & illa superiorem quasi ex natura rei resultantem in tali conventu ex consensione omnium. Quia hoc non habet fundamentum in supernaturali jurisdictione singulorum, ut ex dictis constat. Nec etiam Christus immediate illam confert, neque etiam Pontifex, nullo enim jure aliquid istorum ostendi potest. Et ideo jurisdictio illius Synodi non est alia, nisi solius Episcopi, & Synodus tantum congregatur, ut majori consilio, & maturitate, ac suaviori modo res ordinentur. Quod significavit Bellarm. l. 1. de Concil. cap. 4. dicens diœcesanas Synodos, vix posse concilia appellari, cum in eis ordinarie nullus sit, qui jurisdictionem habeat præter unum Episcopum. Quapropter ita potest Episcopus dispensare in constitutione Synodi sicut in sua propria, ut expresse docuit Navarrus in Summa, cap. 25. num. 74. in fine, & in Commentario de Simonia, num. 4. & sequitur Sanc. lib. 8. disput. 17. num. 34. ubi allegat quosdam modernos contrarium sentientes, quia supponunt Synodum esse supra Episcopum, & excommunicationem latæ sententiæ latam in tali Synodo ligare etiam Episcopum. Sed hoc non sine dubio falsum est, & sine fundamento dicitur, quia per se loquendo in ea Synodo non est alia potestas excommunicandi, nisi potestas Episcopi, qui non potest ligare seipsum, & ideo leges in tali Synodo factæ, licet obligent Episcopum quoad vim directivam, non tamen quoad coactivam, in quo etiam differunt a legibus Concilii provincialis, ut sensit etiam Navarrus conf. 6. de majorit. & obed. num. 5. in fine. Est ergo magna differentia, etiam quoad dispensationem: nam Episcopus dispensat in lege Concilii provincialis tanquam in lege superioris, in synodali autem tanquam in sua, & ideo longe aliter requiritur justa causa in utraque dispensatione juxta doctrinam inferius tradendam.

Episcopus non est inferior respectu legum synodalium.

9. Quartum dubium est, an Episcopus possit solus in legibus canonicis dispensare, vel indigeat consensu, vel consilio sui capituli. Aliqui enim Canonistæ dixerunt, non posse Episcopum dispensare in his legibus sine consensu, vel consilio capituli. Videntur autem loqui tam de dispensatione in jure communi, seu Pontificio, aut conciliari, quam etiam synodali: nam indefinite, imo & universaliter loquuntur, ut patet ex Gloss. ult. in cap. ult. quæst. 5. & ex Glossa in cap. *si qui sine*, 81. d. & in cap. *ex pœnitentibus*, distin. 50. Ubi Turrecrem. sentit, de jure veram esse hanc sententiam, quam etiam tenet Archid. in cap. 1. de filiis Presbyter. in 6. & Oldraldus conf. 326. num. 6. Fundamentum est, quia dispensatio est actus solemnis, & inter ardua, & graviora negotia reputatur, ut dicitur in cap. *didici*, in fine, 1. quæst. 7. hujusmodi autem negotia non potest Episcopus sine suo capitulo expedire, juxta cap. penul. 15. quæst. 7. & cap. *quando*, de iis, quæ fin. a Præl. &c. Aliter vero Hostiens. in summ. l. 3. tit. de iis, quæ fin. a Præl. num. 1. distinctione utitur. *Nam in magnis* (inquit) *beneficiis dispensare non potest sine consensu capituli, secus in minimis*, sequitur Sylvester verbo *dispensatio*, quæst. 4. & refert plures, & Turrecrem. in dicto cap. *si qui sine*.

De potestate Episcopi in legibus Canonicis.

10. Dico vero in primis, indubitatum videri, posse Episcopum solum, & sine consensu capituli dispensare in suis legibus & constitutionibus. Probatur, tum quia talis dispensatio inter minores merito computatur; tum etiam, quia talis lex potest ferri ab Episcopo sine capitulo, ut supra dixi, ergo multo magis dispensari. Deinde dico, saltem ex consuetudine posse Episcopum dispensare in quocunque casu suo sine capitulo, ita fatetur etiam Turrecrem. supra cum Archid. in dicto cap. *ex pœnitentibus*, & idem tenet Gloss. in cap. *cum ex eo*, de elect. in 6. verb. *Episcopi*, cum Hostiens. in cap. *dilectus*, de tempor. ordin. nam de facto ita observant Episcopi, & consuetudo posset jus dare, etiam derogando juri. Dico vero ultimo, etiam de jure non habere in hoc actu Episcopum dependentiam a capitulo. Ita sentit dicta Gloss. in cap. *cum ex eo*, quam alii ibi sequuntur, & Angel. verb. *dispensatio*, num. 6. ratio autem est, quia nec jure divino, aut naturali est necessarius concursus capituli cum Episcopo ad dispensandum, nec ex jure positivo Ecclesiæ; ergo. Antecedens quoad jus divinum patet, quia jurisdictio Episcoporum, vel non est absolute de jure divino, & ita neque habet modum præscriptum ex divino jure, vel eo modo, quo est de jure divino, pertinet ad Monarchicum regimen immediatum. Unde non est cur fingatur data cum illa limitatione, neque etiam in jure naturali id potest habere fundamentum.

Episcopus in suis legibus & constitutionibus dispensare potest.

11. De jure autem Ecclesiastico probatur, quia ubicumque jura canonica committunt dispensationem Episcopo, de illo solo loquuntur, nulla facta mentione capituli, cap. *at si clerici*, §. *de adulteriis*, & cap. *cum ex eo*, cum similibus, quæ ibi Glossa refert. Et eodem modo loquitur Concilium Trident. sess. 14. cap. 7. sess. 24. cap. 6. & frequenter. Quod vero dicunt aliqui, subintelligendam esse conditionem de concursu capituli, gratis dicitur, cum id nullibi sit expressum. Et declaratur tandem, nam tribus modis potest intelligi concursus capituli, scilicet, per solam præsentiam, per consensum, & per consilium; Doctores enim allegati ambigue nunc de uno, nunc de altero modo loquuntur. Primum significat Glossa quædam, & alii dum dicunt, requiri ad solemnitatem actus, & ut de illo possit sufficienter constare. Sed hoc frivolum est, quia nec dispensatio per se requirit tantam solemnitatem, nec ullo jure postulatur, & aliis modis potest sufficienter de dispensatione constare. Secundum vero nimium est, quia etiam in dicto cap. *quanto*, non dicitur, *cum consensu*, sed *cum consilio*, & eodem modo loquitur cap. *novit*, de iis, quæ fiunt a Prælat. &c. Et ita non requiritur consensus, nisi in casibus expressis, qui ordinarie spectant ad jus, vel identitatem Ecclesiæ, seu capituli. Tertium vero de consilio fortasse habet aliquam probabilitatem de antiquo jure, & in rebus arduis. Sed jam non est necessaria talis forma, ut consuetudo, & posteriora jura probant. Maxime quia dispensatio per se non reputatur ex rebus arduis, quæ requirunt consilium capituli, ut notat Federic. de Senis conf. 40. in fine, & indicat Sylvest. supra. Qui solum excipit dispensationes, quæ possent cedere in præjudicium Ecclesiæ, quod intelligendum puto de præjudicio contra jus proprium Ecclesiæ, vel capituli. Unde non placet exemplum de dispensatione ad ordines, quo utitur Sylvester nam talis dispensatio per se nullum præjudicium affert.

CAPUT XVI.

Utrum habentes potestatem ordinariam ad dispensandum in legibus, habeant etiam ad commutandum.

Summus Pontifex potest leges suas commutare, & in illis dispensare.

1. SEnsus quæstionis est, an liceat legislatoribus, vel Prælatis, quando relaxant vinculum legis, onus aliquod, vel personale, vel pecuniarium imponere, id enim videtur in usu esse, & tamen non est facile rationem illius reddere, & justitiam, vel potestatem explicare. Primo ergo de Pontifice summo (& idem erit cum proportione in quolibet Principe supremo in suo ordine) omnes fatentur posse hoc modo leges suas dispensare, & commutare, quia hoc non est per se malum, ut constat, & in sequentibus declarabitur: nec potest esse prohibitum Papæ, cum supremam potestatem habeat. Nec alicubi invenitur talis prohibitio, ut etiam ostendetur a fortiori. Imo habemus talis dispensationis exemplum in cap. *licet*, de fer. ubi Pontifex dispensat in quadam piscatione in die festo cum onere cujusdam eleemosynæ: nam licet quidam Summistæ dixerint, illud onus esse consilii, non necessitatis, vim faciunt textui, & verbis ejus. Quia illa indulgentia sub tali conditione, vel modo conceditur per hæc verba, *Ita quod post factam capturam, Ecclesiis circumpositis, & pauperibus congruam faciant portionem*. Concessio autem sub conditione, vel modo inducit necessitatem adimplendi conditionem, si quis dispensatione utatur, ut recte viderunt ibi Panor. Anton. & alii, & Navar. in summ. cap. 3. num. 9. cum Angelo & Cajet. & idem dixi in 1. tom. de relig. tract. 2. lib. 2. cap. 19. num. 7. & latius cap. 33. a num. 5. Et in dispensationibus, præsertim in matrimonii impedimentis, & aliis similibus hoc observat consuetudo Romana, ut late explicui dicto tom. 1. de relig. tract. 3. l. 4. de simon. cap. 20. num. 11. & 12.

Episcopi & alii inferiores legislatores possunt in legibus suis dispensare.

2. Secundo videtur etiam extra controversiam positum, posse Episcopos, seu alios inferiores legislatores dispensare in suis legibus, non pure, sed per modum commutationis, aut compensationis. Ita supponit ut manifestum Sanc. lib. 8. de matrim. disput. 14. num. 1. licet nemineni alleget, quia non videtur fuisse hoc in controversia positum: rationem reddit, quia hujusmodi leges a voluntate Episcopi, vel similis legislatoris pendent; ergo ex justa causa potest eadem voluntate relaxare legem, vel omnino, vel partim, in aliud opus illam obligationem commutando. Item quia eadem est proportio inter Episcopum, & suam legem, quæ est inter Pontificem, & suam: nam in utroque pendet obligatio legis a propria voluntate respective, & in neutro deest potestas ad imponendum novum onus loco alterius, eadem enim potestas, quæ fuit sufficiens ad legem ferendam, erit etiam sufficiens ad aliam obligationem loco illius imponendam.

3. Nihilominus tamen de Episcopis, seu inferioribus dispensantibus in lege superioris, negant aliqui, posse dispensare commutationem miscendo, seu compensationem exigendo, sed solum pure relaxando legem, si causa exigat, vel juste id permittat. Ita tenet supra num. 2. & latius lib. 3. disput. 10. a num. 8. ubi refert Sotum 4. distin. 28. quæst. 1. art. 2. ubi specialiter loquitur de dispensatione in denunciationibus matrimonii, dicitque ubi justa causa dispensandi subest, iniquissimum esse, aliquam mulctam imponere, etiam pro Ecclesiæ fabrica. Et potest ad idem allegari Navarr. conf. 18. de pœnit. & remiss. num. 3. dicens, peccare Prælatum concedentem dispensationem subdito, quæ jure communi competit, pro aliquo adjutorio temporali, & intelligit etiam pro eleemosyna facienda, ut ex num. 4. constat, quia non est pecunia dandum, quod jure communi gratis debetur, juxta l. 2. ff. de condict. ob turp. caus. Fundamentum esse potest multiplex. Primum quia illa actio est injusta, si dispensatio habet justam causam, quod indicant Navar. & Soto. Secundum, quia in Episcopis vix potest excusari a labe simoniæ, ut ait etiam Navar. & indicat Tab. verb. *simonia*, num. 51. Tertium, & magis proprium, quia hoc excedit potestatem Episcopi, aut similis dispensantis in lege superioris: nam ipse non posuit obligationem talis legis, nec fortasse potuisset illam ferre; ergo nec potest aliquam obligationem ponere loco obligationis talis legis. Probatur consequentia, quia a superiore solum illi commissum est, ut tollat vinculum legis suæ, quando justum fuerit, non vero ut aliud onus imponat, & Prælatus non plus potest in illo actu, quam ei sit commissum. Neque habet aliquem justum titulum ad imponendum tale onus. Et confirmatur, quia alias posset Episcopus sua voluntate, & sine alia causa commutare opus legis in aliud opus pium, sicut potest in votis facere, quod sine dubio falsum est. Confirmatur secundo ex Trid. sess. 25. cap. 18. de reform. præcipiente dispensationes gratis dari: non sit autem gratis, quod sit onere imposito, etiamsi titulo eleemosynæ imponatur.

4. Hæc vero sententia ita indefinite, & nude prolata mihi probari non potest, & ita contrarium absolute docui in d. tom. 1. de relig. tract. 2. lib. 2. cap. 33. nu. 10. & tract. 3. lib. 4. cap. 20. num. 15. estque sententia Panorm. in dict. cap. *licet*, num. 4. & in rubric. de observat. jejun. num. 9. ubi alii Doctores communiter, in dispensatione jejunii facta per Episcopum, vel alios Prælatos, non solum approbant compensationem, sed etiam consulere videntur. Et idem habet Innoc. ibi cap. 1. quem refert & sequitur Palud. in 4. distin. 15. quæst. 4. art. 13. & omnes Summistæ, & Doctores tractantes de jejunio. Et idem tenet Cajet. 1. 2. quæst. 97. art. 4. & præterea consuetudo valde communis tam in jejuniis, quam in dispensationibus circa opera servilia in die festo, & circa præceptum recitandi horas canonicas, & similia: ratio vero esse potest, quia hoc non est per se malum, nec est prohibitum inferioribus Prælatis, nec excedit illorum facultatem: ergo possunt id facere & licite, & valide. Antecedens quoad primam partem patet facile respondendo ad duas primas rationes: quia in tali commutatione non intercedit injustitia. Nam licet detur causa justa relaxandi legem, potest illi satisfieri miscendo aliquam compensationem, quæ ex parte suppleat intentionem legislatoris, quia non impeditur ex vi talis causæ. Imo interdum contingere potest, ut causa sit justa, & sufficiens ad relaxandum hoc modo, & non ad puram remissionem, sicut in votis dicere solemus: quoad hoc enim fere eadem est ratio, ut ostendam. Ac denique licet causa sit talis, ut propter illam possit juste dispensari pure; nihilominus potest non obligare ad sic dispensandum, at ita sine injustitia poterit aliqua recompensatio imponi, dummodo justo titulo imponatur, ut declarabo. Deinde potest in tali remissione nulla simonia, nec umbra ejus committi, ut in dicto cap. 20. late declaravi, & est manifestum in commutationibus votorum. Item est clarum, quando non intercedit pecunia, nec sit compensatio per modum redemptionis, sed pure commutationis, imponendo opus orationis, aut simile. Denique etiamsi onus pecuniarium imponatur, si nullo modo in utilitatem imponentis, sed ad pia opera pure, & sincere applicetur, cessat omnis suspicio simoniæ: ergo talis modus recompensationis non est per se, seu intrinsece malus, nulla enim deordinatio intrinseca cogitari potest.

Potest Episcopus dispensare in lege superioris per modum compensationis.

5. Secunda vero pars antecedentis, nimirum, hoc non esse malum, quia prohibitum his Prælatis, probatur; quia nulla potest ostendi lex Ecclesiastica hoc prohibens, etenim si qua esset, maxime decretum illud Concilii Trident. sess. 25. cap. 18. At illud in primis non loquitur de dispensationibus tantum Episcoporum, seu inferiorum Prælatorum, sed simpliciter de dispensatione legum: unde tota illa doctrina sine dubio generalis est, etiam de dispensationibus Papæ, ut patet ex principio capitis, & ex absoluto loquendi modo, & ex illa distributione posita in fine capitis, *A quibuscunque, ad quos dispensatio pertinebit*: at Pontifices quando dispensant imponendo similia onera, non derogant illo decreto, alias non recte facerent, passim, & sine speciali causa illud transgrediendo. Deinde lex illa etiam comprehendit dispensationes Episcoporum in propriis legibus, ut ex eadem verborum consideratione, & ponderatione constat, & tamen in illis non censetur prohibitus hic modus compensa-

pensa-

pensationis: ergo nec in aliis. Denique qui commutat votum, gratis commutat, sive imponat onus personale, sive reale, dummodo non propter temporalem utilitatem, sed propter operis pietatem compensationem faciat. Unde in illo decreto hoc solum intenditur, ut nihil temporale exigatur propter dispensationem, non solum per modum pretii, verum etiam nec per modum stipendii, aut congruæ sustentationis, ut in dicto cap. 20. numer. 14. & 15. late explicavi, ubi etiam sic exposui sententiam Navarr. Tabien. & aliorum. In compensatione autem, vel commutatione, de qua loquimur, non imponitur unum opus loco alterius eo titulo, id est, propter dispensationem, sed pure propter opus pietatis, vel divinum cultum, ut supponimus, ergo prohibitio illa concilii nihil ad rem præsentem spectat, & præter illam nulla alia affertur, nec ego illam hactenus inveni: non est ergo hoc malum, quia prohibitum.

6. Tertia denique pars antecedentis, scilicet, quod potestas non desit, patet quia auctor legis habet potestatem hoc modo dispensandi in lege, ut supponitur: ergo potest committere inferiori, ut eodem modo dispenset quando illi videbitur expedire. Quid enim obstat, quominus id possit. Si autem potest; ergo quoties absolute, & simpliciter committitur dispensatio sine ulla declaratione, vel limitatione, intelligitur, ut eo modo possit fieri, quo commissarius prudenter judicaverit expedire: ergo non limitatur potestas ad relaxationem per puram ablationem, sed extenditur ad mixtam cum aliqua recompensatione: nam hæc sæpe esse potest non solum justa, sed etiam melior, & utilior animæ, ac subinde magis secundum intentionem legislatoris.

7. Unde optima est etiam illa ratio, qua usi fumus in lib. 6. de voto, cap. 12. potestatem dispensandi esse majorem, quam commutandi, & virtute illam includere, & ita concessa potestate dispensandi, intelligi concessam potestatem commutandi, quod saltem in potestate ordinaria omnes admittunt; ergo ita est in præsenti dicendum. Respondent, licet ita sit in voto, secus esse in lege; nam in voto, quando commutatur, non aufertur obligatio voti, nec aliqua de novo imponitur, sed fit tantum mutatio in materia, & ideo minus fit, quam cum per dispensationem aufertur tota obligatio, ideoque major est potestas dispensandi. At vero in præsenti major est potestas commutandi, quam potestas auferendi unam obligationem legis, & imponendi aliam alterius rationis: potestas autem pure dispensandi solum est ad auferendam obligationem. Sed hoc non recte dicitur, quia etiam in voto aufertur per commutationem una obligatio, & ponitur alia; non enim possunt esse una numero, mutata materia, & promissione, licet fortasse ibi sint ejusdem speciei, & in commutatione legis mutetur species virtutis, quod parum refert ad intentam differentiam. Et deinde potestas dispensandi non dicitur major respectu plurium effectuum, sed respectu relaxationis obligationis, & sic negari non potest, quin sit major ablatio obligationis simpliciter, illa, quæ fit per puram relaxationem, quam quæ fit per recompensationem. Et hoc modo dicimus, legislatorem, qui committit absolutam dispensationem, a fortiori committere commutationem, & hanc in illa includi, quia respectu legis, & legislatoris minor relaxatio est. Denique sicut in commutatione voti, obligatio, quæ relinquitur, non inducitur sine consensu dispensati, & per modum cujusdam pacti, & ideo non excedit potestatem dispensantis; ita in præsenti commutatio illa non fit sine consensu dispensati acceptantis unam obligationem loco alterius, & ideo non excedit potestatem dispensantis, sive obligatio acceptata sit ejusdem, sive alterius rationis. Declaratur exemplo patrisfamilias committentis œconomo potestatem remittendi debitoribus, si oportuerit: nam a fortiori censetur dare potestatem componendi, vel commutandi debitum, etiamsi species debiti, vel obligationis mutetur semper enim domini negotium melius agitur. Et licet fines servandi sint, *Melior causa mandantis fieri potest*, ut dicitur in l. *diligenter*, ff. mandati: ergo similiter in præsenti.

Concessa potestate dispensandi intelligitur potestas cõmutandi.

8. Ex dictis ergo satis responsum est ad fundamentum contrariæ sententiæ; solumque superest neganda sequela, quæ in prima confirmatione fit, nimirum, posse Episcopum sine causa mutare obligationem legis, & aliud opus loco illius imponere, sicut in votis fieri potest. Negatur ergo sequela, & in primis si sermo sit de opere minori, vel etiam æquali, etiam in votis id non est verum, ut in l. 6. de voto, cap. 19. probavi. Si vero sit sermo de opere evidenter meliori, sic est diversa ratio in voto, & in lege. Nam votum etiam propria auctoritate voventis potest commutari in opus evidenter melius, ut ibidem cap. 18. probavi, quod de lege dici non potest. Et ratio differentiæ est, quia voti obligatio oritur ex voluntaria promissione facta Deo, qui semper intelligitur acceptare in solutione quidquid melius est: at vero legis obligatio est necessaria, ut ab alio imposita, & ideo præcise est ad solvendum in tali specie. Nec inferiori committitur potestas mutandi hanc obligationem quomodocunque, sed per modum relaxationis, quando fuerit necessaria, vel maxime conveniens, & ideo quando nulla est necessitas, nulla est etiam potestas mutandi obligationem etiam in opus melius. Neque est ulla ratio præsumendi hoc esse magis gratum legislatori, quia licet opus fortasse sit melius magis per se loquendo expedit communi bono, ut lex, quæ communis est regula, immutabiliter, & uniformiter observetur. Unde fortasse neque ipse legislator potest prudenter talem commutationem facere sine justa causa, erit tamen sufficiens si intelligat fore utiliorem subdito, præsertim ad bonum animæ, & sine ulla offensione aliorum posse observari.

Differentia inter obligationem legis & voti.

9. Ultimo tamen temperanda est dicta resolutio, ut locum habeat in legibus, per quas subditi obligantur ad aliqua onera, a quibus per dispensationem eximuntur: non vero in illis legibus, quæ non feruntur per se ad imponenda onera subditis, sed propter alios justos fines pertinentes ad commune bonum propter servandum debitum ordinem, vel vitanda aliqua incommoda. In prioribus enim legibus optime cadit dispensatio mista commutationi, quia onus cum onere servat proportionem ad compensationem faciendam, ut si lex imponat talem pœnam, & subsit causa non imponendi illam in specie, vel tollendi illam jam incursam, justissima esse poterit commutatio, & in hoc casu canones sæpe docent, esse faciendam, vel præmittendam, ut sumitur ex cap. *at si clerici*, §. *de adulteriis*, & ex Triden. sess. 24. cap. 6. cum similibus, & interdum poterit justæ dispensationi misceri pecuniaria compensatio. Sic ergo in legibus, quæ præcipiunt aliqua onera virtutis, vel religionis, poterit justa dispensatio fieri cum commutatione in aliud opus facilius, & cui non obstet causa dispensationis, & sic procedunt omnia dicta. At vero sunt aliquæ leges, quæ per se non imponuntur propter opus exhibendum a subdito, sed præcise propter utilitatem ad aliquem finem particularem; & in his non videtur, per se loquendo, justa recompensatio, nisi fiat in aliquid, quod ad finem per legem intentum conferat.

Dicta resolutio temperata.

10. Talis mihi videtur lex præcipiens denunciationem publice fieri ante matrimonium, ille enim actus non postulatur propter se, sed propter vitanda pericula, & ideo si causa subest justa ad dispensandum, ut matrimonium fiat omissis denunciationibus, impertinens est commutatio per impositionem mulctæ pecuniariæ, etiam in opus pietatis, quia hoc nihil deservit ad finem talis legis, & ideo in illo casu probabilissima mihi videtur opinio Soti, & Sancii, quod tunc injusta sit talis impositio. Secus vero esset, si loco denunciationum imponeretur onus abstinendi a copula post matrimonium factum, donec denunciatio, vel alia æquivalens diligentia fiat, etiamsi oporteat aliquibus expensis fieri: nam tunc justissima esset compensatio. Simile exemplum est in dispensatione circa interstitia ordinum: nam propter illam imponere pecuniarium onus, etiam sub specie eleemosynæ, vel religionis, plane videtur omnino improportionatum, atque adeo injustum, quia nihil deservit intentioni talis legis, nec subest rationabilis titulus illud imponendi: secus vero esset, si ob talem dispensationem imponeretur

In quo casu sententia Soti sit probabilis.

neretur onus serviendi aliquo tempore in priori ordine, qui est onus proportionatum legi, & non iniquum. Idem dico de licentia, & quasi dispensatione concedendi dimissorias ad ordinem suscipiendum ab alio Episcopo: nam pro illa imponere onus pecuniarium pro fabrica Ecclesiæ, esset profecto absurdum, & non parum redolens simoniam. Et de his legibus, & in hoc sensu censeo loquutos esse Sotum, Navarr. Tabien. & alios, ut etiam in dict. cap. 20. significavi. Si quis tamen recte advertat, hæc omnia æque procedunt in Episcopis respectu suarum legum, & aliorum sacrorum canonum, quia ratio injustitiæ, vel species simoniæ eadem est, & ideo in illis nullam inter hæc differentiam constituo. Pontifex vero interdum potest hæc onera imponere, non tantum per modum commutationis, sed etiam per modum oneris, vel tributi propter alias superiores rationes, & propter supremam potestatem illi peculiarem, ut eodem capite dixi, & ideo non sunt hæc, quæ specialia sunt, ad inferiores extendenda.

CAPUT XVII.

De potestate delegata ad dispensandum in legibus humanis.

1. EX dictis in duobus præcedentibus capitibus duo ut clara supponimus. Unum est, potestatem dispensandi in legibus humanis posse per delegationem committi, quia dispensatio ex genere suo est actus jurisdictionis satis communis, & frequenter necessarius, & nihil habet speciale, quod illius delegationem impediat. Unde in votis etiam delegatur; ergo a fortiori in legibus. Alterum est, hanc delegationem non fieri per legem, sed per hominem, quia commissio jurisdictionis per legem facta non est propria delegatio, sed transit in institutionem ordinariæ jurisdictionis, quia perpetua de se est, sicut & lex est perpetua; ergo delegatio hujus potestatis semper est ab homine. Unde fit, ex parte delegantis supponendam esse potestatem ordinariam: nam ab illa per se loquendo procedit delegatio, l. *more*, ff. de jurisdict. omn. judic. Sub ordinaria autem comprehendimus æquivalentem ordinariæ, ut solet esse commissio universalis causarum, juxta l. 1. §. *ab eo*, ff. quis, & a quo, comprehenditur etiam potestas delegati habentis specialitatem in subdelegando, ut est in delegato Papæ, seu Principis, juxta cap. ultim. de offic. deleg. vel habentis specialem extensionem suæ delegationis ad subdelegandum, juxta sententiam communiter receptam, & l. *non distinguemus*, §. ultim. ff. de recept. arb. Præter potestatem autem necessaria est voluntas ejusdem superioris, ut delegatio in actu fiat, quæ voluntas signo aliquo externo manifestari debet, ut constat, & ordinarie fit per rescriptum Principis. Quod moraliter necessarium est in ordine ad forum externum, ut possit de delegatione, & de qualitate ejus constare, de quo videri potest Panormit. in cap. 2. de schismat. num. 2. & Gloss. 1. in cap. *si quis*, 81. d. Simpliciter autem, & in foro conscientiæ non est necessaria scriptura, quia nullo jure præscribitur, & secluso speciali jure, quidquid fit per scriptum, potest fieri verbo, sicut infra tractando de Privilegio, latius dicemus.

2. Hinc ergo præcipuum dubium circa hanc potestatem delegatam ad dispensandum est, an scriptum, seu verba, per quæ illa conceditur, sint stricti juris, vel favorabilis: & ratio dubitandi est, quia hæc potestas duplici titulo odiosa est, & ideo restringenda. Primo ratione generis, quia delegata est: nam eo ipso derogat ordinariæ; ergo consequenter est odiosa, juxta Gloss. in cap. 1. de rescript. in 6. verb. *processus*, & in cap. *solet*, de sententia excomm. in 6. verb. *per superiorem*, quæ dicit, potestatem delegatam esse stricti juris. Quam sequitur Gemini. in cap. *præsentium*, de testibus, & Angel. Sylvest. & Summistæ verb. *delegatus*. Secundo ratione differentiæ, seu speciei, quia dispensatio est stricti juris, ut diximus; ergo & potestas data ad dispensandum, quia talis est potestas, qualis est actus, cum ab illa speciem sumat, & quia si actus est odiosus, non potest potestas non esse odiosa, quia virtute continet actum, & quia ampliata potentia, necesse est, actum ampliari, quia ad plura, vel plures actus extendetur. Et ita sentit Anton. de Rosel. tract. de legitimat. lib. 2. §. de causa materiali, num. 16. In contrarium vero est, quia potestas delegata ad dispensandum non est juri contraria, & est beneficium Principis; ergo est favorabilis; ergo non est stricti juris, sed extendenda.

3. In hoc puncto eadem fere doctrina, quæ in dispensatione votorum data est lib. 6. de voto, cap. 16. in dispensatione legum locum habet, & infra de privilegiis fere in simili ex professo tractanda est, & ideo brevissime est hoc loco expedienda. Duplex ergo distinctio præmittenda est circa hujusmodi delegationem, & varios modos, quibus fieri potest. Una est, quia interdum immediate datur directa jurisdictio ipsi delegato; aliquando vero datur facultas ei, qui dispensandus est, ut eligat personam, a qua possit dispensari, ut in delegatione jurisdictionis pro sacramento confessionis, & dispensatione votorum diximus; eadem n. est ratio in præsenti, ut per se constat, & frequens usus confirmat. Nam hoc modo conceduntur quotidie dispensationes irregularitatum, impedimentorum matrimonii, & similes. Non enim ordinarie Papa ipse dispensat, sed dispensationem committit, & quando tantum conceditur in foro conscientiæ, solet ordinarie indifferenter committi personæ hujus, vel illius qualitatis, quam dispensandus elegerit. Unde inter hæc duo genera delegationum hæc est differentia, quod illa, quæ fit ex parte supplicantis, dando illi facultatem eligendi, est favor illius, non personæ delegatæ. At vero quando commissio fit immediate ipsi delegato, non semper est favor dispensati, sed distinctione opus est. *Duplex distinctio notanda.*

4. Unde est secunda distinctio. Nam hæc delegatio aliquando fit ad dispensandum in hac, vel illa lege cum determinata persona; interdum vero absolute delegatur facultas dispensandi in tali lege, nulla nominata persona, cum qua possit dispensari, sed indifferenter; & prior modus regulariter fit ad petitionem partis; posterior vero minime, sed vel ad petitionem commissarii, vel motu proprio delegantis. Et ideo quando priori modo conceditur delegatio, non censetur favor delegati, sed ejus, propter quem delegatio fit, & cui concedenda est dispensatio; tum quia ad petitionem ejus censetur concedi; tum quia ad illum dirigitur principalis intentio, quæ in his rescriptis in primis consideranda est, juxta supra dicta de interpretatione legum, & infra dicenda de interpretatione privilegiorum. At vero delegatio facta posteriori modo, censetur favor ejus, cui fit delegatio, ut religiosis conceduntur similes facultates in eorum favorem. Hoc autem limitandum est, nisi ex indulto constet, intentionem delegantis dirigi principaliter ad favorem eorum, qui dispensandi sunt: nam tunc illorum principaliter censetur esse gratia; etiamsi in particulari non determinentur, ut patet in bullis Cruciatæ, & in Jubileis similes gratias continentibus. *Secunda distinctio notanda.*

5. Dicendum ergo est primo, delegationem dispensationis, quæ fit media facultate data alicui supplicanti ad eligendam personam, quæ secum dispenset, esse odiosam, ac subinde stricte interpretandam. Hanc assertionem posui in dicto lib. 6. de voto, cap. 16. & eam a fortiori tenent auctores omnes citandi in assertione sequenti: ratio assertionis est, quia illa facultas quantum est ex parte Pontificis, seu Principis, est concessio dispensationis; sed dispensatio est stricti juris, & odiosa, ut supra ostensum est, & de privilegiis dicetur; ergo. Dices, re vera illa facultas non est dispensatio, hæc enim postea concedenda est a commissario postquam electus fuerit, & ideo actus antea factus non erit licitus, aut validus, si ejus valor ex dispensatione pendeat, ut si dispensatio sit futura in impedimento irritante; ergo non est, cur restringatur illa facultas, seu mandatum sicut dispensatio. Antecedens est, ut recte admonet Navarr. in summ. cap. 12. num. 79. §. *duodecimo*, & additio ad Rotam, *Facultas alicui supplicanti concessa, ut eligat personam quæ secum dispenset odiosa est.*

tam,

tam, t. de fil. Presb. decis. 2. in novis, & latius Cova. in 4. 2. p. c. 6. §. 9. in fin. ubi refert Præpositum contrarium sentientem in c. *qui circa*, de consang. nu. 20. Respondeo concedendo assumptum, quod adeo est certum, ut Navar. supra dixerit, solum aliquos simplices in eo esse errore. Præpositus autem solum dixit, mandatum illud habere vim dispensationis, utique quantum est ex parte Pontificis. Unde videtur dici posse quasi conditionata dispensatio, quę suspensa quidem est, & non habet effectum, donec conditio impleatur, ac subinde donec commissarius dispenset, quia illa fuit conditio in mandato posita. Et quidquid sit de sensu Præpositi, & de modo loquendi, in re verum est, quod illa concessio Pontificis est quasi dispensatio in fieri, jam enim ab illo procedit tanquam approbata in se, & in causa proposita, si tamen causa vera est, quod alteri examinandum committit. Et iuxta hoc respondetur ad obiectionem negando consequentiam, quia licet illa non sit consummata dispensatio, & formalis, & inchoata, & virtualis, ut sic dicam, ideoque æque odiosa censetur, ac propria dispensatio.

6 Sed instabis; nam licet hoc sit valde apparens, & probabile in commissione, quæ fit per mandatum, non tamen in illa, quæ tantum per modum facultatis datur. Nam in priori procedunt omnia dicta, & ideo illa dici solet dispensatio necessaria, quia ita est a Pontifice concessa sub illa conditione, *Si preces veritate nitantur*, ut post exploratam, & inventam veritatem non possit dispensatio negari, & ideo non immerito de tali modo concessionis, & mandati, perinde, ac de dispensatione judicatur quoad restrictionem, vel odium. At vero in posteriori fit commissio libera, ita ut simpliciter relinquatur dispensatio in arbitrio commissarii, propter quod talis dispensatio voluntaria appellari solet. Illa ergo non est, cur æquiparetur dispensationi, quia nec absoluta dispensatio est, nec conditionata, nec ex necessitate dispensationem infert, etiam verificata narratione; non est ergo cur æquiparetur dispensationi, sed tanquam sola potestas dispensandi iudicanda est, iuxta communem doctrinam distinguentem in hoc inter dispensationem, & potestatem dispensandi. Respondeo, argumentum convincere, non esse tam certam assertionem in hoc secundo membro, sicut in priori. Dico tamen in primis, moraliter, ac regulariter loquendo, dispensationem concessam ad postulationem supplicantis nunquam dari per modum liberæ facultatis respectu commissarii, sed per modum necessarii mandati, sive commissio fiat determinatæ personæ sub proprio nomine, sive nomine alicuius dignitatis, vel officii; sive optio personæ ipsi supplicanti conceditur, ut ex usu constat, & ita eodem modo procedit conclusio, & moraliter verificatur juxta prius membrum declaratum. Si autem contingat, secundo modo fieri concessionem ad petitionem supplicantis, etiam censeo, assertionem in illa esse veram; ratio vero eius aliter urgenda est juxta dicenda in puncto sequenti.

Dispensatio concessa ad postulationem supplicantis moraliter loquendo non datur per modum liberæ facultatis sed necessarii mandati.

7 Dico ergo secundo: Quoties conceditur facultas ad dispensandum cum aliquo in particulari, sive fiat delegatio ad petitionem partis, sive ad petitionem delegati, & sive fiat determinatæ personæ, sive electio personæ committatur dispensando, stricti iuris est concessio, seu delegatio, aut dispensatio. Hæc videtur esse communis sententia Doctorum in c. *at si clerici*, §. *de adulteriis*, de iudic. & in c. ult. de simon. aiunt enim, potestatem dispensandi cum certis personis expressis esse stricte interpretandam. Idem Angel. verb. *dispensatio*, n. 9. Sylvest. q. 5. n. 9. & idem sensit Gambare de authorit. legati, lib 10. n. 200. Franc. in c. *is qui*, de filiis Presbyt. in 6. dicens, quando potestas dispensandi derivatur in aliquem, utique in particulari, non esse late interpretandam. Quod etiam sequitur Tabien. verb. *beneficium*, 2. num. 16. & Sayrus tom. 1. Thesauri, c. 11. n. 8. in fine. Et solet probari hæc assertio ex c. *si cui nulla*, de præben. in 6. quia ibi dicitur, gratiam concessam ad providendum de beneficiis, nulla facta personarum expressione, non expirare per mortem concedentis, etiam re integra, facultatem autem gratiose concessam alicui super provisione certæ personæ facienda, expirare per mortem concedentis, si res sit integra. Hinc ergo colligitur communiter, hanc facultatem ad dispensandum datam pro certa persona, vel personis, non esse favorabilem, sed stricti iuris, quo argumento in materia de voto usus sum. Unde quia in illo textu non absolute, sed cum limitatione id dicitur, sc. *si non ob suum*, id est eius, cui facultas datur, *sed eius, cui provideri mandatur, gratiam, vel favorem*. Ideo etiam solet limitari assertio nostra, ut procedat, quando commissio dispensationis facta est in gratiam personæ dispensandæ: secus vero esse, si in gratiam personæ dispensantis, seu dispensaturæ, quia in dicto textu hic casus non excipitur, sed potius per argumentum a contrario conceditur, ut etiam tum gratia non expiret, vel etiam quia exceptio particularis firmat regulam in contrarium: ergo etiam in præsenti, licet in facultate dispensandi exprimatur persona, cui danda est dispensatio: si tamen data est in favorem eius, cui conceditur, erit favor ampliandus. Atque ita referendo aliquos tenet Sanci. dicto lib. 8. disp. 2. n. 6. Censetur autem dari facultas in gratiam dispensaturi, quomodo non obtinetur ad petitionem dispensandi, sed ipsiusmet commissarii, vel quando ex aliis verbis concessionis id sufficienter colligitur. Alioqui in casu dubio quoties facultas datur pro personis nominatis, præsumitur favor earum, & ideo restringendus.

Facultas data ad dispensandum pro persona certa, vel personis non est favorabilis, seu stricti iuris.

Limita assertionē, ut procedat quando facultas concessa est favorem personæ dispensādæ, non vero dispēsantis, iuxta quosdam.

8 Sed, ut verum fatear, non satis capio rationem hujus distinctionis. Cur enim eadem facultas dispensandi data in favorem dispensaturi, favorabilis est, & amplianda, & data in favorem eius cui concedenda est dispensatio, non est favorabilis, sed odiosa, & restringenda? Nam illa facultas in se eadem est, & semper habet illos duos respectus, & fieri potest, ut persona indigens dispensatione non sit minus digna illo favore, quam persona volens dispensare. Imo petitio illius facultatis ex parte personæ indigentis dispensatione, videtur magis favorabilis, quia est personæ indigentis, & sub ea ratione miserabilis, & humiliantis se, ac confitentis fortasse defectum suum. Petitio vero activæ dispensationis facta ab ipso, qui dispensaturus est, videtur magis ambitiosa, nisi principaliter fiat in gratiam eius, cui subvenire desiderat, & tunc etiam censeri potest gratia principaliter facta illi, cum quo dispensandum est. Vel certe licet fiat ipsi delegato, non apparet, cur sit magis favorabilis, quam facta indigenti dispensatione, præsertim quando utroque modo facultas conceditur ad usum voluntarium ipsi commissario. Nam tunc talis facultas data ex intentione conferentis propter commodum dispensandi, non magis continet virtualem dispensationem, quam datam in favorem dispensantis; ergo vel utroque modo restringenda est, si reputatur virtualis dispensatio, vel utroque modo est amplianda, si talis non existimetur, sed solummodo potestas dispensandi.

9 Secundo, dictum cap. *si cui nulla*, non videtur recte in contrarium induci, quia longe aliud est gratiam esse mansuram, vel non esse mansuram mortuo concedente, re integra; aliud vero esse favorabilem, aut restringendam in aliis, quæ ad durationem non pertinent; a diversis autem non recte fit illatio, maxime quando neque sunt necessario connexa, neque ex eisdem principiis oriuntur. Talia autem sunt illa duo: nam mandatum dispensandi cum tali supplicante dispensatione necessaria (ut vocant) permanet mortuo mandante; etiam re integra, ut probabilior opinio fert, quam late defendit Sanc. dict. l. 8. disp. 28. n. 72. & nihilominus stricti iuris est: ut in prima assertione ostendi, & fatetur idem Sanc. supra cum aliis; ergo illæ duæ proprietates, sc. indultum durabile esse post mortem concedentis, & esse favorabile; vel e contrario expirare per mortem, & esse restringendum, non sunt connexæ, per se loquendo; ergo licet facultas dispensandi cum persona expressa data in gratiam delegati sit permansura, non sequitur esse late interpretandum: & e contrario licet eadem facultas data in gratiam eius, cum quo est dispensandum, non sit permansura, non sequitur ex vi illius proprietatis esse restringendam: & ratio est, quia illa duo possunt oriri ex diversis principiis; nam gratia

habet, quod non expiret, ex eo, quod est plene facta ante mortem concedentis, unde sive sit favorabilis, sive exorbitans, permanebit, si plene fuit concessa: e contrario vero quando gratia est in fieri, & non plene facta ante mortem concedentis, censetur expirare, si re integra concedens moriatur, quod etiam habebit, etiamsi favorabilis sit. Ut constat de mandato conferendi alicui, & in favorem eius beneficium, vel gratiam quantumvis favorabilem ex parte materiæ, & aliarum circumstantiarum, nihilominus tamen expirabit per mortem concedentis, re integra, iuxta dictum c. *si cui nulla*. Ergo licet ex illo textu colligatur mandatum providendi tali personæ, vel dispensandi cum illa, factum in favorem executoris non expirare, non sequitur, esse late interpretandum in aliis, & e contrario licet factum in gratiam providendi expiret in dicto casu, non sequitur, esse restringendum in aliis, nec in se odiosum esse, nisi aliunde id ostendatur.

Cur facultas dispensandi cum certa persona sit stricti iuris.

10 Ratio ergo, ob quam facultas dispensandi cum persona in particulari expressa stricti iuris censetur, non est, quia facultas illa datur in gratiam indigentis dispensatione, vel in favorem delegati, sed quia moraliter perinde reputatur, ac ipsa dispensatio: nam quod est ex parte superioris jam fit dispensatio, licet executio, & modus alteri committatur; quoad autem hæc commissio fiat in favorem commissarii, vel alterius, non mutat naturam actus, nec moralem illam æquivalentiam, seu æstimationem. Nec etiam multum refert, quod illa commissio fiat cum mandato dispensandi, vel cum libera facultate, quia respectu legis idem odium continet talis commissio: nam eodem modo illi derogatur, licet intercedente mandato rigoroso ex parte superioris, efficacius fieri videatur. Atque ita Felin. dicto c. ult. de simon. n. 8. limitat. 3. generaliter docens, esse dispositionem odiosam, quoties persona, cum qua est dispensandum, nominatur; rationem reddit, *quia tunc non est una simplex facultas dispensandi, sed quasi dispensatio in esse producta, solam executionem spectans*. Et hæc ratio ex dicendis in sequenti assertione magis declarabitur.

Potestas dispensandi in aliqua lege generalis, sine expressione personarū favorabilis est.

11 Dico tertio: Delegatio potestatis dispensandi in aliqua lege generaliter facta quoad personas sine illarum expressione, favorabilis est, & late interpretanda. Hæc est communis sententia iuris canonici interpretum in eisdem locis, scil. dicto §. *de adulteriis*, & dicto c. ult. de simon. & Doctorum iuris civilis in leg. *Gallus*. §. *& quid si tantum*, ff. de lib. & post. & in leg. 2. ff. de verb. obligat. & alia referunt Covar- in 4. p. 2. c. 8. §. 8. nu. 6. & sequentibus, & Sanci. lib. 8. disp. 2. n. 1. Solet etiam hæc assertio probari ex c. ult. de simon. & c. *per venerabilem*, qui filii sint legit. sed in his locis non videtur esse sermo de potestate delegata, sed de potestate ordinaria, maxime in c. *per venerabilē*: nam de alio potest esse controversia, quam omitto, quia hæc assertio magis nititur ratione, & communi sensu Doctorum prudenter iudicantium, hanc potestatem sic concessam esse favorabilem. Possumus vero ex illis textibus sic argumentari, quia potestas ordinaria ad dispensandum in lege non censetur odiosa, sed favorabilis, & amplianda; ergo etiam potestas concessa dignitati ex privilegio, vel per legem, iuris communis est favorabilis, quia jam est ordinaria, ut supra dixi; ergo etiam potestas delegata generaliter ad dispensandum est favorabilis. Probatur consequentia, primo quia modus concessionis per delegationem, vel per legem, aut viam ordinariam, non variat rationem potestatis, sed solum pluribus conceditur, & pluribus modis; hoc autem non facit illam odiosam, si secundum se favorabilis est. Secundo, quia ideo illa potestas ordinaria favorabilis est, quia non est contra jus, sed potius secundum jus, nec per se potest censeri odiosa, aut nociva, cum sit simpliciter necessaria ad commune regimen, & ad convenientem usum legum: sed potestas etiam delegata generaliter non est contra jus, nec alicui nocet, sed ad commune etiam commodum ordinatur; ergo similiter est favorabilis. Tertio, per hanc potestatem sic concessam per se primo solum intenditur favor communitatis, & illius, cui talis potestas communicatur, quia totum est beneficium Principis; ergo est late interpretandum. Et hinc etiam intelligitur differentia inter potestatem generatim concessam, vel per respectum ad expressam personam: nam prior non respicit bonum privatum, sed commune, posterior vero necessario respicit privatum commodum cum exceptione a communi iure, & ideo hæc posterior ex se est invidiosa, & restringenda, prior vero minime.

Differentia inter potestatē generatim concessam & per respectum ad privatam personam.

12 Jam vero occurrebat hic explicandum, quomodo hæc restrictio, vel extensio facienda sit in rescriptis has delegationes continentibus. Sed hæc materia coincidit cum simili de privilegiis, & ideo lib. 8. ex professo tractabitur. Nunc solum dico in hac ultima assertione extensionem potissimum faciendam esse contra delegantem: nam si contingat, delegationem esse in præiudicium tertii, aut minuere aliquo modo iurisdictionem ordinarii Prælati, quando delegatio fit a superiori, & remoto, tunc ex hac parte poterit restringi concessio: & ita docent authores omnes citati. In reliquis vero constat, verborum proprietatem retinendam esse, & intra illam tantum esse ampliationem faciendam; iuxta principia posita in cap. 2. & 3. quæ in præsenti etiam applicari possunt. Tandem in usu huius potestatis servanda est forma rescripti, ut si persona sit eligenda habeat omnes qualitates, quæ in rescripto postulantur: si vero jam est electa, vel in rescripto est determinata, ipsa servet in dispensando formam in rescripto traditam: nam si excedat fines mandati nihil faciet, juxta dicta supra in lib. 5. quæ latius ad materiam de Privilegiis in lib. 8. applicabimus. Et multa etiam dixi in lib. 6. de voto cap. 16.

CAPUT XVIII.

Utrum ad iustam dispensationem causa iusta necessaria sit.

De causa finali dispensationis.

1 Incipimus dicere de finali causa dispensationis, a fine enim maxime sumitur iusta dispensationis causa. Hæc autem causa postulari potest vel ad honestatem actus dispensandi, scilic. ut licite petatur ex parte subditi, & iuste etiam, ac licite ex parte superioris concedatur, vel etiam ad valorem dispensationis, & usus eius. Nunc ergo solum de iustitia, seu honestate agimus, in sequenti vero capite de valore dicemus. Intelligitur autem quæstio præcipue de ipsomet legislatore dispensante in lege sua, inde enim a fortiori constabit resolutio de inferioribus dispensantibus in legibus superiorum per potestates sibi commissas: nam si superiori non licet talis dispensatio, multo minus licebit inferiori, ut a fortiori ex sequenti capite patebit.

2 Ratio ergo dubitandi generalis esse potest, quia si iusta causa esset semper necessaria ad dispensandum, non esset necessaria authoritas superioris dispensantis. Probatur consequentia, quia iusta causa per se est sufficiens ad excusandum ab obligatione legis humanæ, de qua tractamus. Vel certe ad summum esset necessarius actus superioris per modum interpretationis authenticæ, ut constet, talem causam esse iustam, & sufficientem ad excusandum a lege, ipse vero superior non tolleret obligationem, & consequenter non dispensaret. Secundo est specialis ratio dubitandi in ipso legislatore, quia lex sola illius voluntate posita est; ergo per eandem auferri potest licite absque alia causa. Probatur consequentia, tum quia superior est dominus suæ voluntatis; tum etiam quia non subditur legi; tum denique quia potest sua voluntate totam legem auferre; ergo etiam ex parte. Tertio, quia dispensare sine causa in lege non est intrinsece malum, nec est malum, quia prohibitum respectu legislatoris; ergo nullo modo. Maior patet; tum ex usu, quia Papa sæpe dispensat sine causa, idq; scienter, & expresse, non est autem præsumendum, male facere; ergo signum est, illud non esse intrinsece malum, alias nunquam liceret; tum etiam quia nulla potest assignari virtus, cui intrinsece repugnet talis

actus, non est enim contra iustitiam, vel contra charitatem, quia talis dispensatio prodest accipienti, & nemini est nociva. Altera vero pars patet, quia vel hoc est prohibitum per eandem legem, in qua fit dispensatio, & hoc non, quia tantum obligat circa suum actum, quem prohibet, vel præcipit, unde dici non potest legislator transgredi legem, in qua sine causa dispensat, quia non agit contra obligationem eius, sed tollit illam; vel hæc prohibitio est per aliam legem positivam, & hoc etiam dici non potest, quia nulla talis assignari potest, præsertim respectu ipsius Principis, seu legislatoris.

Dispensare sine causa an sit licitum

3 Propter hæc opinari posset aliquis, non esse (per se loquendo) peccatum dispensare in propria lege sine causa, sed ad summum ex accidenti, quando id generaret scandalum, vel perturbationem in republica, aut daret occasionem aliis subditis violandi legem, aut si ob talem dispensationem gravamen iniustum in alios redundaret, quæ omnia extrinseca sunt, & separari possunt a tali actu; hoc ergo modo reputari potest ille actus per se non malus, sed indifferens, ac subinde honestari posse ex quocumque alio fine, sine iusta causa, quæ specialem rationem præbeat dispensandi. Sicque aliqui authores dixisse videntur, in supremo Principe non esse necessariam causam ad dispensandū. Gloss. ult. in l. *relegati*, ff. de pœnis, nam cum lex dicat, neminem posse dispensare in pœna exilii, *nisi Imperatorem ex aliqua causa*, addit Glos. *Magna, & iusta causa est eius voluntas*, quam ibi Bart. approbat. num.4. Eandem opinionem videtur tenere Innoc. in cap. *cum ad monasterium*, de statut. Monachor. nu.3. & 4. quem alii ibi sequuntur, & Panormitan. in ca. *diversis*, de Cleric. coniug. nu. 4. in c. 2. de schismat. n.4. Dec. in c. *quæ in Ecclesiarum*, de constit. nu. 29. Rosel. verb. *dispensatio*, n.6. Felin. referens plures in c.2. de constitut. fallent.4. n.23. ubi Anton. de Butrio dixit, solam liberalitatem Papæ sufficere pro causa dispensationis, quod approbat Felin. in c. *ad audientiam* 2. de rescript. n. 4. Qui clarius quam alii declarat hanc sententiam procedere non solum in foro contentioso, sed etiam in foro conscientiæ, existimo tamen etiam in hoc committi æquivocationem, ut infra dicam. Citatur etiam Turrecrem. in cap. *singula*, 89. dist. nu. 14. circa finem, & plures alios pro hac sententia refert Sanci. lib.8. de matrim. disp. 18. n. 2. Veruntamen hi auctores, si attenti legantur, non tractant punctum hujus quæstionis, an possit legislator licite, sed simpliciter an possit dispensare in sua lege sine causa, & hoc modo affirmant, & interdum declarant, talem dispensationem reddere tutum dispensatum apud Deum, & in conscientia, ut patet ex Felin. supra, & Sylv. verb. *dispensatio*, q.3. Ange. n.3. & Palud.4. d. 38. q. 4. art. 4. nu.4. Existimo ergo vel nullos, vel certe paucos authores tenuisse sententiam illam in dicto sensu, quod est maxime attendendum, ne alicui propter authoritatem tot Doctorum probabilis fortasse videatur.

Requiritur causa iusta ut licite dispenset, etiam princeps supremus, vel summus Pontifex

4 Dicendum ergo est legislatorem, etiamsi Princeps supremus, vel summus Pontifex sit, non posse licite dispensare in lege sua sine causa iusta, vel proportionata legi, in qua dispensat. Est communis Theologorum, tenet D.Th.1.2.q.97.art.5. Caiet.q.96. art.4. & alii expositores ibi, & Soto lib.1. de iust. q. 7. a.3. Ex iuris autem peritis idem declarant Hostiens. in sum. tit. de filiis Presbyt. in fine, verb. *non omitto*, Panormitan. in cap. *quæ in Ecclesiarum*, de constit. nu. 17. & cap. *extirpandæ*, §. *qui vero*, de præbend. in repet. nu,44. & in cap. *per venerabilem*, qui fil. sint legit. nu.4. ubi ita exponit sententiam Innoc. supra allegatam, & dicta Doctorum, qui illum sequuntur. Idem ex professo Turrecrem. sententiam D.Thomæ ad literam sequens in cap. *consequens*, dist. 11. Rebuff. in concordant. tit. *forma mandati*, verb. *dispensationes*, & in Praxi tit. de dispensat. in plural. benef. num. 55. ubi num.56. dicit, hanc esse communem sententiam Theologorum, & fere omnium iuris canonici interpretum, & idem tenet Navarr. in cap. *si quando*, de rescript. excep. 8. num. 13. & alii communiter, quos supra Sanc. refert, nu. 3. & in sequentibus alios designabimus.

5 Atque hæc sententia est consentanea iuri canonico 1. quæstion.7. cap. *necessaria*, & sequentibus, ubi tunc solum permittitur a Patribus dispensatio, quando iusta causa intercedit: & dicitur, illa cessante, debere etiam indulgentiam cessare, ibidem in capit. *quod pro remedio*. Multum etiam iuvat Trident. sess.25. ca. 18. de reform. ubi indicat, dispensare sine iusta causa, *nihil aliud esse, quam unicuique ad leges transgrediendas aditum aperire*. Et ideo sess.24. cap.5. de reformatione statuit, ut in contrahendis matrimoniis dispensationes non dentur, nisi ex causa. Secundo consonat dicta lex *relegati*, de pœn. nam de Imperatore dicens, posse dispensare in pœna iure imposita, addit, *ex causa aliqua*. perperamque addidit Glossa voluntatem Principis esse magnam causam: nam per se manifestum erat, Imperatorem non dispensare, nisi ex sua voluntate; ergo lex illa ultra voluntatem requirit causam. Nisi forte Gloss. illa intelligatur de voluntate rationabili: nam hæc causam involvit. Ad idem induci potest lex 4. in princip. ff. de damn. infect. quatenus dicit, Prætorem *posse definitum terminum ex causa dare*.

Glossa supra allegata reiicitur

6 Tertio, ac præcipue probatur assertio ex naturali iure, quod Div. Thomas colligit ex verbis CHRISTI Luc. 12. *Quis putas, est fidelis dispensator, & prudens*. Nam Princeps etiamsi sit author legum, non est dominus (ut sic dicam) sed dispensator illarum; ergo etiam quando in illa dispensat, se gerere debet, ut fidelis dispensator, & prudens, & non ut absolutus dominus. At si absque causa unum, vel alium liberet ab obligatione legis, nec prudenter, nec fideliter dispensat; ergo abutitur suo munere, & peccat. Primum antecedens probatur, quia Pontifex, vel etiam Rex non est absolutus dominus communitatis sibi subditæ, sed pastor, & rector, & ideo non potest leges ponere in suam privatam utilitatem, sed pro communi civium utilitate, ut supra dictum est, & propterea legislatores a Paulo vocantur ministri, & dispensatores Dei; ergo ipsa legislatio est quædam fidelis administratio, seu distributio obligationis, quæ per legem imponitur. Prima vero consequentia probatur, quia eiusdem potestatis est in legislatore actus dispensandi in lege, cuius est actus ferendi legem, ut constat; ergo est actus non dominii absoluti, sed administrationis, & (ut ipsum nomen præsefert) est actus dispensatoris, ut sic; ergo etiam debet esse fidelis, & prudens. Quod autem dispensatio sine causa facta non sit prudens, per se notum videtur, quia non est consentanea rectæ rationi, nec fini potestatis, a qua procedit: nam illa per se est propter bonum commune; illa autem dispensatio est tantum propter privatum commodum, vel affectum, & ita est abusus potestatis, item quia lex est commune bonum, & illa vulneratur sine causa. Denique quia uniformitas, ac proportio inter membra corporis per se spectat ad totius corporis bonum, quod etiam per tales dispensationes læditur, & deformatur. Ut hæ rationes probant etiam, illum actum non esse fidelitatis debitæ a dispensatore, quia tenetur ex vi fidelitatis debitæ ratione sui muneris convenienter uti sua potestate ad finem eius, & conservare, ac promovere commune bonum. Nam ut Paulus ait 2. Corinth. 10. potestas non est data in destructionem, sed in ædificationem. Et ita soluta manet secunda ratio dubitandi, quæ fortasse probat talem dispensationem esse validam, non tamen iustam, quia Princeps non est ita dominus suæ voluntatis, ut non subdatur legi naturali, & propriæ. An vero idem sit de ablatione totius legis, infra dicetur.

7 Sed obiici potest contra hunc discursum: nam sequitur, malitiam huius actus dispensandi sine causa in lege, tantum esse contra fidelitatem, ac subinde tantum esse ex suo genere venialem: consequens est creditu difficile; ergo. Sequela declaratur, quia ex hoc, quod actus sit contra prudentiam, non habet actus specialem malitiam: nam ille defectus generalis est omni peccato; speciem autem sumit ex materia virtutis, vel vitii moralis, in qua versatur. Illa ergo malitia imprudentis dispensationis tantum est contraria fidelitati morali; fidelitas autem ex sua genere

genere tantum obligat sub veniali, sicut & veritas; ergo illa malitia ex suo genere tantum est venialis. Hæc obiectio duo petit inter se connexa, unum est, ad quam virtutem pertineat obligatio hæc non dispensandi in lege, nisi ex causa iusta: aliud est, quam gravis sit ex genere suo transgredi hanc obligationem.

8 Et incipiendo ab hoc posteriori puncto, Navar. in sum. prælud. 9. n. 14. docuit, hoc tantum esse peccatum veniale, citatque Caiet. 1. 2. q. 96. art. 5. ubi Caietan. solum dicit, male facere Principem, se vel alium eximendo ab obligatione legis sine causa, non tamen peccare contra legem, in qua dispensat, sed contra alia principia naturalia, præsertim contra illud, *Turpis est pars, quæ non consonat suo toti.* Quia vero hæc turpitudo videtur levis, ideo Navar. videtur Caietanum allegasse pro hac sententia, & in eandem inclinat Soto lib. 1. de iustitia, q. ult. art. ult. licet non declaret aperte. Eandemque sequuti sunt aliqui moderni, quos refert, & sequitur Sanci. disp. 18. n. 7. Non explicant autem hi authores, cuius speciei sit malitia, quam habet actus mala dispensandi ex obiecto suo, sed dicunt, ex circumstantia extrinseca posse esse mortalem ratione scandali, vel notabilis nocumenti, vel iniusti gravaminis aliorum: extrinseco autem obiecto, quatenus præcise est exemptio a lege sine causa, non videri rem tanti momenti, ut ad peccatum mortale ex genere sufficiat.

Peccatum esse in Principe dispensare in lege sua sine causa, & hoc mortale ex genere suo.

9 Ego vero censeo, in Principe esse peccatum mortale ex genere suo, dispensare in lege sua sine causa. Ita sentit Caiet. in summ. verb. *dispensatio*, dum ait, esse hoc peccatum veniale in parvis, unde videtur supponere in magnis esse mortale, ac subinde ex genere esse tale. Postea vero ita id explicat, ut potius significet, tantum esse mortale, quando dispensatio redundat contra ius divinum, vel naturale, & consequenter est invalida, & illum imitatur Armil. ibi n. 13. Clarius hoc sentit Valent. 2. p. d. 7. q. 5. punct. 9. qui etiam ad hoc inducit Caietan. 1. 2. quæst. 96. art. 5. Apertius tradit Covar. in 4. 2. part. capit. 6. §. 9. nu. 6. & inclinat Soto in 4. d. 39. art. 2. in fine corporis, ibi, *fas non est*, & sequuntur quidam alii summistæ, quos refert Sanci. & eandem supponere videntur omnes, qui tenent, talem dispensationem esse invalidam, quos capite sequenti referam. Ac subinde hoc fatentur de inferiori dispensante in lege superioris sine causa, ut sumitur ex Navar. in sum. cap. 25. num. 5. ubi rationem reddit, quia hæc est iniustitia gravis, quæ est peccatum mortale. Hæc vero ratio cum proportione, licet non cum æqualitate, ad præsens accommodari potest, ut sensit Covarr. supra, & simul per hanc rationem explicatur primum quæsitum, scilicet, ad quam virtutem pertineat, hanc circumstantiam in dispensatione observare, nimirum, ut non nisi ex iusta causa fiat, seu cuius speciei sit malitia contraria.

10 Ratio ergo est, quia legislator ex iustitia tenetur non dispensare in sua lege sine iusta causa; ergo peccat contra iustitiam aliter dispensando; ergo illud peccatum est mortale ex genere suo: nam violatio cuiuscunque iustitiæ ex suo genere mortale peccatum est, juxta doctrinam omnium; ergo. Consequentiæ claræ sunt. Primum vero antecedens probatur, quia triplicis iustitiæ obligatio in præsenti videtur concurrere. Primo commutativæ, quia Princeps ex officio tenetur talem dispensationem non dare: obligatio autem ex officio maxime spectat ad iustitiam commutativam. Secundo iustitiæ legalis, ex qua tenetur Princeps nihil agere contra commune bonum: talis autem dispensatio ex se multum nocet communi bono, & est illi contraria. Tertio distributivæ, & hæc videtur esse proxima, & contra illam videtur esse proprie specifica malitia talis actus, nam directe est acceptatio personarum, ut recte docuerunt Abulens. Matth. 22. q. 117. & Soto 3. de iustit. q. 6. art. 5. ad 3. & Anton. 2. p. tit. 1. cap. 20. §. 2. in fine. Acceptio autem personarum opponitur iustitiæ distributivæ, ut constat ex 2. 2. quæst. 63. Unde ex suo genere est peccatum mortale, maxime quando radicatur in obligatione officii, ut ibidem tractatur. Ita vero est in præsenti. Et declaratur: nam a principio ferre legem non simpliciter pro tota communitate, sed excipiendo aliquos ad libitum sine causa, contra iustitiam distributivam est, & de se mortale contra totam illam communitatem: hoc autem fit virtute per talem dispensationem; ergo. Confirmatur: nam illud peccatum est mortale ex genere, quod intra propriam speciem potest esse mortale ex materiæ gravitate, ita vero est in præsenti, ut patet exemplis. Quis enim dicat, non esse mortale dispensare in observatione Quadragesimæ sine causa, vel cum Sacerdote in onere recitandi officium pro libito, & similia? Certe statim actus apparet adeo gravis, & deformis, ut peccatum mortale iudicetur. Item licet fortasse de facto ex illo non sequatur scandalum quia occulte fit, de se est scandalosum, & offendit Ecclesiam, seu rempublicam, quod est indicium in se, ac de se esse rem gravem. Et hanc rationem indicat Val. supra.

11 Confirmatur hæc resolutio, simul expendendo quæstiunculam aliam hic occurrentem, an scilicet hæc doctrina locum habeat etiam in Principe secum dispensante. Respondendum enim est affirmative: nam supposita doctrina supra data l. 3. Principem suis legibus obligari, consequenter sequitur, eum peccare, secum dispensando in tali lege, alioqui inutilis, & ridicula esset talis obligatio, si posset Princeps illam a se tollere sine peccato sua voluntate sola, & sine causa. Et ita fatentur Caiet. Soto, Navarr. & omnes. Addo vero hanc culpam in Principe esse gravem, & ex suo genere peccatum mortale. Probatur eadem ratione, quia alias nunquam obligaretur sua lege sub culpa mortali: nam etiam esset ridicula obligatio in illo gradu, si sua voluntate & sine causa posset auferre a se obligationem illam sine peccato mortali. Quis enim est, qui volens non servare aliquam legem non prius auferat a se obligationem gravem eius, si potest, etiamsi in illa ablatione peccet venialiter, ut caveat peccatum mortale. Deniq; nullius momenti est obligatio, quam potest quis a se auferre suo arbitrio, & sine causa; ergo ut illud prius dogma, quod Princeps obligatur suis legibus iuxta gravitatem earum, solidum sit, necesse est fateri Principem non posse a se auferre pro sua voluntate talem obligationem sine gravi causa, quin in tali dispensatione peccet mortaliter. Hinc ergo concludimus, tales dispensationes sine causa esse peccatum mortale ex genere suo, quia in Principe respectu sui non est ita gravis ex aliquo extrinseco accidente, sed præcise ex vi suæ specificæ malitiæ, quia est contra iustitiam distributivam, quæ in illa acceptione personæ graviter læditur, &c. Idem ergo erit respectu dispensationis subditorum: nam malitia est ejusdem speciei, & licet ex circumstantia personæ circa quam, aggravetur in Principe dispensante, tamen (ut indicat Caietan. dicta quæst. 96. art. 5.) hoc non obstat, quominus etiam circa subditos peccatum sit mortale ex genere, & possit esse in individuo mortale ex gravitate materiæ. Licet in levioribus legibus vel circumstantiis earum sæpe possit esse peccatum veniale ex levitate materiæ, ut in aliis rebus contingit.

Princeps non peccat est secum dispensare sine causa

12 Et hinc etiam expeditur aliud dubium hic occurrens, quantum scilicet peccet subditus petendo dispensationem sine causa. Nam quod peccat, omnes allegati authores fatentur, estque manifestum supposita dicta resolutione, quia petit rem irrationabilem, & communi bono contrariam, & quia vult discrepare a toto corpore sine causa. De quantitate vero culpæ eædem sunt opiniones. Dico autem breviter illam actionem subditi dupliciter considerari posse. Primo præcise ut est actio propria subditi, & voluntas cuiusdam inordinati obiecti, alio modo ut est inductio superioris ad actionem iniquam, & consequenter est cooperatio ad illam. Priori modo potest excusari subditus a culpa mortali etiam ex genere, quia non tenetur propria obligatione iustitiæ ad illam conformitatem cum toto, ut capite sequenti magis declarabimus. At vero posteriori ratione peccat ex suo genere mortaliter, quia cooperatur peccato mortali, & est causa illius: in individuo autem ita peccabit sicut superior quem inducit. Et ita sentit Covarr. supra. Poterit tamen accidere, ut subditus ignorantia excusetur, & tunc

Subditus petendo dispensationem sine causa peccat mortaliter ex genere suo ex uno capite, ex alio auté venialiter tantum

tunc poterit ipse nihil peccare, putans Prælatum nihil peccare, & nihilominus fieri etiam potest, ut Prælatus non excusetur, quia vel non ignorat, vel ignorantia, quæ in subdito est invincibilis, in Prælato est culpabilis propter maiorem occasionem, & obligationem sciendi. Quocirca si subditus bona fide procedat, & petat dispensationem, putans, se habere causam, vel fideliter narrans factum, & remittens superiori iudicium causæ, nihil peccabit, etiamsi non sit certus, non peccare Prælatum, quia in dubio pro illo præsumere debet, ut sæpe dictum est, & in materia de voto in simili diximus cum D. Th. 2.2. q.88. art. ult. ad 2.& tradit etiam Nav. dicto prælud.9. nu.13.

13 Sic etiam e contrario: si subditus mala fide procedat, & decipiat Prælatum falsam causam allegando, ipse peccabit, & Prælatus esse poterit a culpa immunis, & hanc culpam existimo esse mortalem in subdito ex genere suo, quia de se gravem iniuriam Prælato infert, nisi ex levitate materiæ minuatur. An vero si Prælatus offerat dispensationem sine causa subdito non petenti, ille peccet, acceptando. Sanc. supra, n.8. ait, peccare eo modo, quo Prælatus, id est, vel venialiter, vel mortaliter, prout Prælatus peccaverit, quia cooperatur peccato illius, cum dispensatio non sortiatur suum effectum, donec acceptetur. Sed dicendum censeo, tunc subditum non peccare, ex vi cooperationis, quia illa non est vera cooperatio, quia dispensatio a solo superiori datur, & ad illam ut procedit a superiori, subditus non concurrit, sicut cooperatur, quando superiorem excitat, vel inducit. Nec refert, quod acceptatio sit necessaria ad effectum, tum quia non est necessaria, ut concausa, sed ut conditio necessaria, quam ponere, solum est permittere effectum, non facere; tum etiam quia posita dispensatione ex parte superioris, ponitur tota malitia gravis illius actionis, & quod sequatur effectus, non habet novam malitiam, & ideo acceptare, aut velle illum effectum, non est in subdito cooperatio ad malum. Potest vero cogitari ibi aliqua malitia in voluntate talis effectus, sine cooperatione, quæ venialis ad summum est, si tamen aliqua est, quod nunc non definio, donec dicam de culpa eiusdem subditi in usu talis dispensationis, quam in sequens caput reservo, quia supponit aliam de valore talis dispensationis, & ibi etiam dicemus, an teneatur Prælatus talem dispensationem revocare.

14 Superest respondere ad rationes disputandi in principio positas, & expedire alia brevia dubia, quæ in eis petuntur. Prima ergo ratio dubitandi petit generatim, qualis debeat esse causa iusta ad licitam dispensationem sufficiens: triplex enim causa potest intelligi, una per se sufficiens ad excusandum, vel certo, vel sub dubio, alia per se non excusans, sufficiens tamen, ut possit tolli obligatio, alia quæ licet per se non tollat obligationem, & reddat iustam dispensationem, & obliget Prælatum ad dispensandum. Dico ergo non esse necessariam primam causam. Et hoc solum concludit illa prior ratio dubitandi. Nam si certo constet, causam, seu necessitatem esse talem, ut per se excuset, tunc non solum dispensatio vera, sed etiam nec interpretatio Prælati necessaria est: si vero sit talis, quæ rem faciat dubiam, & dubium non possit per doctrinam, vel aliam diligentiam expelli, tunc ad superiorem recurrendum erit, si fieri possit, ut interpretetur potius, quam dispenset, licet interpretatio in illo casu soleat large dispensatio vocari. Ad propriam ergo dispensationem non est necessaria tam rigorosa causa. Nec etiam est necessaria tertia, quæ superiorem obliget, sed sufficiet media, quæ nimirum satis sit, ut sine acceptione personarum possit pars excipi a generali onere, & regula totius corporis. Sæpe enim occurrere potest causa sufficiens ad prudenter judicandum, posse fideliter, & iuste subditum eximi ab aliquo onere, vel quia in eo non ita militat ratio legis, sicut in aliis, vel quia aliæ occasiones, vel impedimenta occurrunt, quæ licet non cogant, prudenter inducunt ad misericordiam, vel benignitatem, aut liberalitatem cum illo ostendendam, ut canones frequenter loquuntur, & paulo post magis explicabimus.

De qualitate causæ ad licite dispensandum

15 Quæri autem hic potest, quæ sit causa iusta ad dispensandum in humana lege, quam quæstionem tractavi de dispensatione voti lib. 6. cap. 17. & doctrina ibi data potest in præsenti cum proportione applicari: unde breviter adverto, quæstionem hanc posse tractari & comparate, & absolute. Priori modo quæri solet, an sit necessaria tam gravis causa ad dispensandum in legibus humanis, sicut in iuramentis, aut votis, aut aliis quæ dicuntur attingere jus divinum, aut naturale. Quam comparationem attingit Navarr. in sum. c.12. nu. 57. & simpliciter dicit, difficiliorem esse dispensationem in his, quæ jus divinum attingunt, ac subinde maiorem causam ad illam postulari, Soto vero lib. 7. de iust. q. 4. art. 3. §. *hoc autem*, quæsitum hoc de voto proponens, putat non habere unum responsum: nam interdum lex difficilius relaxatur, quam votum, interdum vero e contrario. Hæc ergo quæstio supponit aliam, quam tractavi l.1. de voto, cap.3. quæ sit maior obligatio, legis humanæ, an voti, & dixi pro materiæ qualitate interdum unam, interdum aliam esse graviorem, ita ergo dicendum est de causa dispensationis: nam ubi fuerit maior obligatio, ibi maior causa postulatur.

16 Absoluta præterea interrogatio, scilicet, quam gravis causa sufficiat, vel quomodo possit de illa iudicium ferri, non potest etiam certa responsione definiri, sed prudentis arbitrio definienda est, ut etiam de voto dixi. Capita vero, seu loca, ex quibus hæc causa sumenda est, numerantur a Gratiano in §. *nisi rigor*, 1. q. 7. dicente, *Pro tempore, pro persona, intuitu pietatis, necessitatis, vel utilitatis, & pro eventu rei*, quæ per discursum totius quæstionis variis canonibus comprobat. Sed si attente considerentur, omnia continentur in illis tribus capitibus, *necessitas, utilitas*, & *pietas*, hæc secundum alias circumstantias variantur. Nam temporis conditio facit, ut tunc occurrat necessitas, vel utilitas, & idem suo modo est de conditione personæ, & rei eventu, sub quo continetur quælibet occasio, & ad hæc etiam reducitur opportunitas loci: nam ex his omnibus consurgere solet necessitas, vel utilitas, ut ex se constat, & ex decretis a Gratiano ibi inductis, & ex c. *fraternitas*, d. 34. & optime ex c. *necesse est*, dist.29. c. *ipsa pietas*, 23. q.4. & in universum loquendo, interdum hæc causa potest sufficienter oriri ex uno, vel altero capite, aliquando vero ex multis simul: nam singula, quæ non possunt, simul collecta juvant, ut constat.

Ubi fuerit maior obligatio maior causa requiritur ad dispensationem.

17 Atque ex hac numeratione causarum colligi possunt tres aliæ divisiones dispensationis. Prima est in illam, quæ est boni publici, vel privati. Sicut enim lex licet sit propter commune bonum, nihilominus interdum est iuris publici, interdum privati, ut supra tradidimus: ita dispensatio, quando pro immediata causa habet publicam utilitatem, dicitur iuris publici; quando vero est proxime propter utilitatem personæ petentis dispensationem, dicetur iuris privati. Unde etiam colligitur, quomodo intelligendum sit, quod Div. Thom. dicta q.95. art. 4. ait, ad fidelitatem dispensatoris pertinere, ut intentionem habeat ad commune bonum, indicare enim videtur, necessarium esse ad iustam dispensationem, ut causa eius sit necessitas aliqua publica, vel communis utilitas. Unde Soto dicto art. 3. intulit, dispensationem non posse esse justam, nisi in commune bonum cedat; nam sicut lex pro communi bono constituitur, ita pro illo dispensanda est. Et Panorm. in cap. *de multa*, de præbend. n. 8. referens eundem locum D. Thomæ ait, dispensationem non propter privatam causam, sed propter publicam debere concedi. Ac denique Tridentinum sess.25. c.18. de reform. leges dicit tantum debere relaxari, ut communi utilitati satisfiat.

Dispensatio iuris publici & privati quando dicitur

18 Non est autem intelligendum, ad iustam causam dispensationis necessarium esse, ut immediate pertineat ad commune bonum, satis enim est, ut immediate contineat tale bonum illius personæ, cum qua dispensatur, vel propter quam dispensatur, quod redundet in commune bonum: nam bonum partis in bonum totius corporis redundat, quod patet ex usu, & ex ratione, quia legislator ita debet communi bono prospicere, ut etiam habeat curam singulorum quo-

Quo sensu debet dispensatio relucere bonū commune

quoad fieri possit; ergo ita etiam debet dispensare obligationem legis, ut necessitatibus singulorum subveniat, salvo communi bono, & ideo recte dixit Grat. dispensationem concedi pro tempore, & persona. Et Div. Thomas dixit dispensationem recte dari, quando lex quæ communitati expedit, huic personæ non expedit propter periculum mali, vel impedimentum maioris boni; tunc ergo subvenire per dispensationem; redundat in commune bonum, & ita est iustum; erit autem iniusta dispensatio, si fit propter privatum commodum, quod in commune bonum non redundat.

Dispensatio voluntaria & necessaria quando dicitur

19 Secunda divisio dispensationis, quæ ex dictis colligitur, est in voluntariam, & necessariam, seu iustam, & debitam, vel non debitam, licet iustam. Aliqui enim authores in hoc nihil distinguunt, sed quoties intercedit iusta causa dispensandi, putant, dispensationem esse debitam. Ita Sylvest. verb. *dispensatio*, q.1. & hoc sequuntur aliqui Canonistæ in c. *at si clerici. §. de adulteriis*, de iudic. & favet Gloss. in c. *domino sancto*, d.50. verb. *necesse*, quæ prius colligit ex illo textu aliquam dispensationem esse debitam, postea vero generaliter infert *peccare Episcopum negand. dispensationem, ubi patet ratio dispensandi*, & sequitur ubi Turr. n.9. Qui tamen in c. *cum constituerentur*, 50. d. n.9. triplicem distinguit dispensationem, debitam, prohibitam, permissam. Et nihilominus subiungit, omnem dispensationem, quæ ex iusta causa datur, esse debitam. Quam distinctionem, ac doctrinam sequuntur Anton. 1. p. tit. 17. §. 20. Rosel. verb. *dispensatio*, n.4. Videtur tamen repugnantiam involvere cum tertio membro distinctionis. Quia non dicitur dispensatio permissa per modum actus illiciti, sed quæ non datur per modum iuris, ac legis, sed ex misericordia in casibus permissis & non præceptis in iure, ut idem cum Archid. exponit: at dispensatio talis licita est, ergo habet iustam causam. Unde videtur esse aliqua æquivocatio in verbis illis, quia non est verisimile, in verbis tam paucis dici contradictoria. Videtur ergo Turr. tacite distinguere causam iustam, id est, ex iustitia obligantem, a causa honesta ex misericordia, vel pietate, aut rationabili liberalitate.

Dispensatio, quæ licite conceditur, aliquando debetur ex iustitia, aliquando non

20 Sit ergo certum, non omnem dispensationem, quæ potest licite concedi, esse debitam ex iustitia, vel præcepto, aliquando tamen esse posse. Ita Panormit. Deci. Fel. & alii in dicto c. §. *de adulteriis*, Idem Abbas in cap. *consilium*, de observat. ieiun. n.4. & in cap. *ex parte*, de consuet. in fine. Qui authores specialiter advertunt, iustam, seu rationabilem dispensationem aliquando esse debitam, tanquam supponentes pro certo, non semper esse debitam, & ita etiam dixit Gloss. in c. *dispensationes*, 1. q.7. dispensationem non esse ius, interdum tamen esse debitam. Idem repetit eadem Gloss. in cap. *exigunt*, eadem causa, & quæstione. Idem Roderic. tom.1. q.24. art. ult. in fine, Sanci. l.3. de matrim. disp.10. q.1. qui alios referunt. Et potest satis colligi ex Trident. sess.14. cap.7. de reformat. ubi in casu per se iusto, ut est occisionis alterius in propriæ vitæ defensionem, dicitur esse dispensatio quodammodo indebita. Potest etiam facile probari explicando titulos, ob quos potest dispensatio esse debita, extra quos non erit debita, licet possit esse iusta.

Dispensatio debita ex præcepto

21 Primo ergo potest esse dispensatio debita ex iuris præcepto, ut quoties assignando aliquam causam dispensationis, utitur verbis præceptivis ordinando, ut existente tali causa concedatur dispensatio, quod maxime fieri solet in dispensationibus circa pœnas post condignam satisfactionem, ut in dicto c. *domino sancto*, ubi id notant Gloss. & Turr. Item Gloss. in c. *si quis*, & cap. *condemnandum*, dist. 50. propter verbum, *debet*, quod est in textu, quod non cogit, sed consideranda sunt alia verba, & materia. Quando vero lex solum concedit, ut possit dispensari, non est debita dispensatio, ut notatur in dicto §. *de adulteriis*, ex ipso textu. Intelligendum autem hoc est permissive, seu negative, id est, ex vi illius concessionis non esse debitam dispensationem, non tamen absolute, ut non possit esse aliunde debita: quia sæpe denotatur per illum modum loquendi concessio potestatis, non vero excluditur obligatio, si aliunde oriri possit, ut notatur in c. *cum ex eo*, de elect. in 6. per ipsum textum, Secundo potest esse debita dispensatio per præceptum ab homine, ut in dispensationibus, quas concedit Pontifex remittens causas ordinariis, vel discreto confessori, mandans, ut dispensent, si preces veritati nitantur, tunc enim impleta conditione dispensatio debita est.

Dispensatio debita ex natura rei vel ex officio

22 Tertio ex natura rei potest esse debita de iustitia dispensatio, quando est necessaria ad commune bonum, vel vitandum publicum scandalum, vel quid simile. Ita notatur in dicto c. *ut constituerentur*, per illum textum, ubi Gloss. & Turr. supra, Panormitan. & alii supra citati. Quarto potest esse debita dispensatio ex officio, ac subinde ex iustitia, ubi fuerit necessaria ad spirituale bonum postulantis, vel ad vitandum grave periculum animæ: ratio est, quia Prælatus ex officio tenetur providere in his casibus saluti subditi, & hoc maxime sentiunt authores primo loco citati; huiusmodi enim (ut existimo) vocant *iustam causam dispensationis*. Quinto aliquando, licet causa non inducat debitum iustitiæ, potest inducere debitum charitatis & misericordiæ. Aliquando enim dispensare est opus misericordiæ; ita enim interdum iura loquuntur c. *postulasti*, de Cler. excomm. ministr. at opus misericordiæ interdum est debitum, quando proximus graviter indiget, & sine dispendio potest illi concedi; ergo. Unde tamen fit, ut extra hos casus possit esse iusta dispensatio, & non debita. Patet, quia potest esse ex misericordia, vel liberalitate sine gravi necessitate subditi, & sine præcepto positivo; ergo erit iusta, quia ratio misericordiæ cum concessione iuris positivi, illam iustificat, & non erit debita, quia nec iure naturæ nec ex præcepto humano. Confirmatur, quia privilegium sæpe est iustum hoc modo, & non debitum; ergo & dispensatio. Denique hæc dispensatio dicitur in iure gratia, ut authores supra citati advertunt.

Dispensatio debita ex misericordia

Causa iusta aliquando non excusat a legis obligatione.

23 Unde etiam intelligitur, quod supra etiam diximus posse dari iustam causam dispensationis, quæ per se non sufficiat ad excusandum ab observatione legis. Et consequenter etiam sequitur, si existente tali causa, subditus petat dispensationem, & illi denegetur, non ideo posse statim agere contra præceptum, quia sola iusta causa non excusat, & ideo non requiritur tantum dispensatio petita, sed etiam obtenta, quia alias non tollitur vinculum legis. Atque hoc maxime locum habet in dispensatione non debita ex iustitia, etiamsi sit debita ex sola charitate, vel misericordia. De dispensatione autem debita ex iustitia posset quis dubitare, sed quia illa iustitia non est proprie commutativa respectu particularis subditi, sed est respectu communitatis, vel legalis, & communis, ideo per se loquendo, & pro regula statuendum est, etiamsi dispensatio sit debita de iustitia, vel præcepto, & denegetur, non posse subditum contra legem agere, quia iniustitia Prælati non tollit legis vinculum. Quare si lex est superioris, & inferior abutitur potestate sibi concessa, ad superiorem recurrendum est (si non est periculum in mora) qui poterit compellere, ut dispenset, ut docet Panormitanus in c. *pastoralis*, de appellat. n. 17. Quomodo autem sit recurrendum, an per appellationem, vel implorando officium eius, & supplicando, tractant Iuristæ supra allegati, ad eos enim pertinet. Veritas autem est hanc non esse materiam appellationis, sed supplicationis. Quod si sit periculum in mora, & grave nocumentum immineat, tunc epiikia uti licebit, interpretando voluntatem superioris, quando materia est capax illius: nam iuxta doctrinam supra datam, etiam hoc posset licere ante petitam dispensationem a proximo Prælato, si peti non posset sine eodem detrimento. At vero si sit Princeps supremus, qui negat dispensationem, quæ iudicatur debita, standum est iudicio, seu voluntati eius, nisi nocumentum tam grave immineat, ut non possit lex humana obligare cum tanto discrimine, quia extra hanc necessitatem lex non relaxata per dispensationem semper obligat.

24 Tertia divisio dispensationis, quæ ex dictis colligitur, est in eam, quæ attenta ratione legis, ab intrinseco necessaria vel iusta est, alia, quæ solum

per

per extrinsecam causam iustificatur. Intrinsecam causam appello, quæ directe opponitur observationi legis, illi impedimentum afferens; vel gravem, & onerosam reddens eius obligationem. Extrinsecam autem appello, quæ ab aliis circumstantiis extrinsecis sumitur, ut ex nobilitate personæ, ex meritis eius, vel aliis similibus occasionibus. Prius ergo genus causæ sine dubio est maxime proprium, in quo principaliter debet attendi, an ratio legis saltem negative cessaverit in tali persona: nam si cessat, licet per se non sufficiat, ut lex non obliget, nec etiam ut per dispensationem tollatur, si nulla alia ratio supperat, tamen supposita illa cessatione causæ finalis legis in particulari, quælibet ratio adiuncta utilitatis, vel pietatis, etiamsi nimis gravis non sit, sufficere poterit ad honestandam dispensationem, ut sentit Soto dicta quæstione septima articulo ultimo §. *sed arguis*, ponens exemplum in præcepto ieiunii. Si vero ratio seu finis legis in tali persona non cessavit, maior quidem causa necessaria erit, tamen etiam poterit esse intrinseca, ut est debilitas corporis ad ieiunandum, etiam si alias indigeat ieiunio ad corporis macerationem, & cæt.

Dispensatio ex causa intrinseca, vel extrinseca quando dicitur

25 Posterius vero genus causæ, quod extrinsecum appellavi, etiam conferre potest multum: imo interdum esse sufficiens, ut notavit Panorm. in cap. *innotuit*. de elect. n. 5. per illum textum, in quo *personæ scientia, morum honestas, bona fama*, considerantur ad honestandam dispensationem. Et addit Panorm. solam prærogativam meritorum posse sufficere ad inducendum Principem ad dispensandum, licet non concurrat Ecclesiæ necessitas, vel utilitas, utique proxime: nam remote, & ultimate personæ merita vel sunt utilia Ecclesiæ, vel illorum remuneratio in magnam Ecclesiæ utilitatem redundat. Et sic etiam D. Thom. 2. 2. q. 63. a. 2. ad 2. dixit, conditionem personæ, quod dives sit, interdum considerari ad dispensationem, ob communem utilitatem. Et sic etiam Concil. Trident. dicto c. 18. sess. 25. dixit, in dispensando habendum esse, *rerum personarumque delectum*. & in sess. 24. cap. 5. de reformat. inter causas dispensandi ponit, *nobilitatem personarum*, quod etiam in iure frequens est. Aliquando vero dispositio personæ confert etiam ad intrinsecam rationem dispensationis, ut in c. 1. qui cleri. vel vovent.

Causa extrinseca quando est sufficiens.

26 Denique ex his patet responsio ad tertiam rationem dubitandi in principio positam; dico enim, dispensare in lege sine causa iusta, non solum esse malum, quia prohibitum, sed ex se, & ex natura rei, ac subinde semper esse malum: iamque declaratum est, contra quam virtutem sit illa malitia. Solum superest, unum verbum addere de consuetudine concedendi aliquas dispensationes sine causa. Dici autem in primis potest, concedi quidem sine causa intrinseca, non tamen sine aliqua causa saltem extrinseca, considerata ex parte legislatoris ad ostendendam benignitatem suam, vel misericordiam in occasione opportuna. Deinde dicitur, licet non antecedat causa, per ipsam dispensationem, & modum eius sæpe consummari: nam quando datur dispensatio sine causa, imponitur aliqua satisfactio, vel multa in pium opus, vel in aliam communem Ecclesiæ utilitatem, per quod opus consurgit causa dispensationis, quæ tunc fit per modum commutationis, sicut etiam in 4. tomo, disputation. 54. in concessione indulgentiarum fieri diximus, & in dispensationibus id notavit Ledesma 2. part. 4. quæst. 17. art. 3. in ultimis verbis eius, dicens, ad iustam dispensationem non semper requiri causam intrinsecam ex parte eius, cui conceditur, sed sufficere extrinsecam, ut eleemosynam, aut contributionem aliquam in subsidium belli contra hostes Ecclesiæ, vel aliud simile pium opus.

Dispensatio semper requirit aliquam causã saltem extrinsecam

CAPUT XIX.

Utrum dispensatio legis humanæ sine iusta causa data valida sit.

1 DIstinguere in primis oportet inter dispensationem datam e legislatore in lege sua, & datam ab inferiori in lege superioris. Nam de hac posteriori omnes fatentur, datam sine causa non solum esse illicitam, sed etiam esse invalidam, quia excedit potestatem dispensantis; non enim est efficax voluntas inferioris ad tollendum effectum per superiorem voluntatem constitutum, nisi quatenus ab ipso superiore est concessum: non est autem verisimile esse concessum, ut hoc possit inferior sine causa. Et ideo tunc inferior excedit formam mandati, & operatur sine potestate, & ideo actum nullum facit. Quod latius probavi l. 6. de voto, c. 17. ubi sufficienter auctores allegavi, & omnes statim allegandi in hoc conveniunt, & ideo non est necesse in hoc immorari.

Inferior in lege superioris sine iusta causa non potest valide dispensare

2 Solum oportet advertere, communiter Iurisperitos docere, necessarium esse ad valorem dispensationis ab inferiori datæ, ut dispenset, causa cognita. Sed hoc dupliciter potest intelligi. Primo de cognitione iudiciali causæ, id est, ut secundum ordinem iuris de illa inquiratur, & ea probetur. Alio modo potest intelligi de cognitione causæ, quæ in re sufficiens sit, quacunque via, seu diligentia adhibita. Quod igitur ad forum conscientiæ spectat, censeo hanc posteriorem cognitionem sufficere, quia ex natura rei sufficit, & nullum est ius positivum annullans dispensationem datam non servata forma iuridica in cognitione causæ. Cuius signum est, quia non solum in dispensationibus inferiorum, sed in dispensatione supremi Principis requiri solet cognitio causæ, ut patet ex Tridentino sess. 25. cap. 8. & tamen constat apud omnes in dispensationibus Pontificiis non requiri illam formam cognitionis causæ, ut validæ sint. Igitur solum potest illa forma esse necessaria, ut in foro exteriori censeatur valida dispensatio, quia ubi non præcedit illa causæ cognitio, surreptitia præsumitur dispensatio, ut idem Trid. dixit; imo existimo posse hanc præsumptionem elidi in foro externo, si sufficienter probetur causam legitimam interfuisse, quia tunc per sufficientem probationẽ constabit in foro externo, dispensationem esse validam; ergo nulla ratio superest, cur possit nulla præsumi, aut pronuntiari, neque etiam cur possit irritari, quia nullum est ius, quod hoc præcipiat, vel quod talem pœnam imponat.

Quæ cognitio causæ requiritur ad validitatẽ dispensationis

3 Hoc ergo supposito, difficultas est de dispensatione Principis in lege sua, & eadem est de quocunque legislatore in sua lege, etiamsi supremus simpliciter non sit, quia eandem proportionem servat ad legem suam. Videtur ergo talis dispensatio semper esse nulla, Primo, quia semper est iniusta, ut supra probatum est: ergo semper est nulla. Probatur consequentia, quia lex iniusta non est lex: ergo nec dispensatio iniusta est dispensatio, iuxta dictum Bernardi l. 3. de consid. c. 4. in fine, ubi numeratis causis iuste dispensationis, ait, *Cum nihil horum est, non plane dispensatio, sed crudelis dissipatio est*. Secundo talis dispensatio, etiam excedit potestatem dispensantis: ergo est nulla, ergo actus sine potestate factus nullus est. Antecedens patet ex supra dictis, quia superior dispensans etiam in lege sua non operatur ut dominus, sed ut dispensator fidelis, & prudens: ergo operatur per potestatem a supremo rectore, ac legislatore Deo concessam; sed non minus Deus, imo multo magis, quam humanus Princeps, præsumitur dare suã potestatem adstrictam legibus iustitiæ, & illius & formam postulare tanquam essentialem in actu talis potestatis, quia *quæ a Deo sunt, ordinata sunt*: multo certe magis, quam ea, quæ sunt ab humano Principe, & ideo dicitur Deus non dare potestatem in destructionem, sed in ædificationem. 1. Corinth 10. ergo illa dispensatio, quæ dissipatio est, & in destructionem, non est a potestate data a Deo, ac subinde est nulla.

4 Tertio, illa dispensatio non reddit tutum dispensatum, si de defectu causæ illi constet: ergo non est valida. Probatur consequentia, quia si esset valida,

tolleret obligationem legis, & sic redderet subditum tutum in conscientia, quia non violaret legem. Probatur autem antecedens, quia non obstante tali dispensatione peccat subditus, utendo illa, ut fere omnes fatentur: ergo non est tutus. Respondet Caiet. peccare quidem, non tamen contra obligationem legis positivæ, quæ per dispensationem ablata fuit, sed contra legem naturæ præcipientis uniformitatem partis cum toto corpore. Sed contra: nam lex naturæ non obligat ad uniformitatem in opere, in quo non est uniformis obligatio, sed posita dispensatione valida, jam non est uniformis obligatio respectu talis operis; ergo nec jus naturæ obligabit ad servandam uniformitatem in illo, vel si obligat non obstante tali dispensatione, signum est, non esse validam illam dispensationem. Quarto si Princeps posset valide dispensare cum subdito sine causa, & pro sua voluntate: ergo multo magis secum, quia sicut voluntate sua posita est lex respectu aliorum, ita & respectu sui: ergo eadem absoluta voluntate poterit, a se obligationem talis legis auferre, qua potest a subdito. At consequens est falsum, alias nunquam Princeps obligaretur illa lege, quia obligatio, quæ sine causa, & propria voluntate tolli potest, nulla profecto est, vel nullius momenti, ut supra argumentabar.

5 Propter hæc, vel similia argumenta aliquid dixerunt, dispensationem datam, etiam a Papa in lege canonica esse nullam, nullumque effectum habere, ac subinde æque peccare subditum, non servando legem post illam dispensationem, ac si illam non haberet; & si lex irritet actum, etiam fore æque irritum post dispensationem. Ita tenet Fortun. Gar. in l. *Gallus*, §. *& qui si tantum*, ff. de lib. & post hum. sequitur Mendoz. de pactis, lib.1.q.2.n.35. & in foro conscientiæ idem esse dicendum, censuit Loazes de matrimon. Reg. Angli. dub.4.n.14. & 15. & quando dispensatio affert præiudicium tertio, idem censuit Mincha. lib.1. quæst. illustr. cap.25. n. 16. & cap.26. n. 6. de cujus sententia dicam, solvendo argumenta. Ex Theologis vero solus Vasq. inclinat in hanc sententiam 1.2. disp.178. cap.4. quamvis in fine dicat aliis iudicium relinquere. Refert etiam pro hac sententia Glossam, Ias. & alios asserentes, talem dispensationem non reddere tutum in conscientia eum, cum quo dispensatur, sed illi in alio sensu locuti sunt, ut in solutionibus argumentorum dicam.

Dispensatione lege sua est valida sine causa iusta

6 Nihilominus dico, talem dispensationem esse validam, ac subinde habere illum effectum, ad quem datur. Hanc assertionem nunquam satis expressit D. Thom. indicat tamen in eo, quod solum ubique dicit, peccare legislatorem sine causa dispensendo, vel non debere dispensare sine causa, ut patet 1.2. q.97. art. 4. & quodlibr. 4. art. 13. & sæpe alias. Alii vero Theologi, qui quæstionem attigerunt, in hac assertione conveniunt, ut Caietan. dicta q.96. art. 5. Soto dicta quæst.6. art.3. & alii noviores Theologi tam generatim ad dictam q.97. D. Tho. art. 4. quam in particularibus locis, quos congerit Sancius supra nu. 24. ubi etiam refert Summistas, & Iurisperitos quamplures. Maxime vero tractari solet in c. *quia in Ecclesiarum*, de constit. ubi videri possunt Deci.n.17. & Felin. n.15. & in §. *de adulteriis*, sub cap. *at si clerici*, de iudic.& in c. *de multa*, de præbend. & in cap. *ad monasterium* de stat. monach. & in cap. *non est*, de voto. Quibus locis videri præcipue possunt Innoc. & Panormit. & alii allegati capite præcedenti in principio, & præsertim Cov. in 4.2. p. cap.6. §.9. n. 8. & sequent. & Gigas de pension. q.6. n. 9.

Dispensationis vis ab auctore legis pendet

Fundamentum hujus assertionis est, quia lex pendet ex voluntate imponentis illam: ergo si ipsemet voluntate sua fert illam respectu alicujus, re ipsa ablata manet, licet fortasse superior peccet auferendo. Nam ut Glossa dicit, in lege *relegatum*, ff. de pœnis, ut lex non obliget, est in Principe pro ratione voluntas, quia a voluntate ejus pendet lex, ut in fieri, ita & in conservari. Confirmatur: nam hac ratione, licet Princeps abrogando legem sine causa, peccet; nihilominus subditi jam non obligantur lege, quia in effectu pendet a voluntate legislatoris: ergo idem, si ex parte tantum respectu alicujus tollat legem. Declaratur etiam, nam si dispensatio non esset cum una persona tantum, sed cum tota communitate, pro una, vel altera vice, re vera esset valida dispensatio, quia esset ablatio præcepti pro tali die; ergo idem est, si sit ablatio præcepti pro tali persona. Item si a principio Princeps tulisse legem, excipiendo ab illa Petrum vel Paulum, illi nunquam essent obligati lege, quia de facto illis nunquam est imposita, sive legislator cum ratione exceperit, sive non; ergo idem est, si semel posita auferatur. Denique confirmatur, quia absolutio a censura data iniuste, & sine causa ab auctore censuræ, valida est, c. *venerabilis* §. *sane*, de sentent. ex communic. in 6. ergo idem est de dispensatione: nam quoad hoc par est ratio,

7 Ut autem hoc fundamentum solidius appareat, obiici contra illud potest, quia interdum est in potestate voluntatis habere, vel non habere actum, & impedire effectum ejus, ut in voluntate mea est promittere, vel non promittere, non est autem in potestate mea promittere, vel non me obligare. Sic ergo licet in voluntate legislatoris sit ponere vel auferre legem, tamen si vult per legem obligare totam communitatem, non potest, etiamsi velit eximere aliquem ab efficacia legis sine causa. Quia lex per se primo respicit communitatem, & ideo quandiu durat, necessario, & quasi naturaliter, seu ex vi iuris naturæ obligat omnes, qui sunt de communitate, & uniformiter participant causam, seu rationem legis: ergo exemptio ab illa obligatione, jam non potest effici sola voluntate, sed per potestatem dispensativam, quæ respicit causam. Nam quodammodo læditur jus naturale, sine causa diminuendo obligationem legis, perseverante lege. In quo cernitur clara differentia inter abrogationem, & dispensationem legis; nam per abrogationem tollitur omnino lex, & ideo licet irrationabiliter fiat, valet, quia legem esse, vel non esse absolute pendet a voluntate legislatoris: at vero per dispensationem non tollitur lex, sed manente lege per talem dispensationem fieri tentatur, ut obligatio legis non uniformiter descendat ad eos, in quibus eadem causa, & ratio reperitur, quod est contra legem naturalem, & ideo non ita pendet ex nuda voluntate legislatoris, etiam ut factum teneat, sed oportet, ut inæqualitas, vel disparitas sit in causa. Et hanc obiectionem confirmant duæ rationes in principio factæ. Et per eandem videntur facile dilui exempla pro assertione adducta. Nam de abrogatione jam dictum est, non videri similem rationem. Idemque videtur de absolutione, quia non est actus, qui versetur circa communitatem sed circa particularem personam. In alio vero exemplo poterit facile negari quod in eo supponitur.

8 Hæc vero obiectio supponit, legem esse aliquam indivisibilem regulam, quæ semel posita necessario, & quasi naturaliter obliget omnes, ita ut non possit ab aliquibus auferri, etiamsi pro communitate permaneat. Hoc autem falsum est: nam hæc regula re vera non est nisi voluntas legislatoris: nam illa eadem est ipsa lex, vel certe ab illa omnino pendet obligatio legis. Voluntas autem legislatoris libera est, in obligando tam communitatem totam, quam singulos de communitate, & ita ex parte obiecti non est indivisibilis, sed extensionem habet, ratione cujus potest perseverare circa communitatem obligando illam, & mutari circa unum, vel alium de communitate, nolendo illum obligare. Quod manifeste patet, quia etiam dispensatio ex causa supponit hanc extensionem ex parte obiecti, & partialem diminutionem (ut sic dicam) ex parte voluntatis obligandi; ergo quod attinet ad possibilitatem potest eodem modo mutari, seu diminui voluntas legislatoris, etiam sine iusta causa solum cum hac differentia, quod mutatio ex justa causa est licita, sine causa autem erit illicita. Nihilominus tamen suum effectum habebit, quia voluntas superioris dispensantis absoluta est, & efficax, vult autem tollere obligationem ab eo cum quo dispensat, ergo tollet illam. Probatur consequentia, quia nihil est, quod irritam faciat illam voluntatem dispensantis, quia nec datur jus positivum irritans illam, nullum enim assignari potest, maxime respectu supremi legisla-

Lex non est regula indivisibilis, sed extensionem habet

legislatoris: nec etiam iure naturæ ostenditur irrita, ut patebit facile respondendo ad argumenta. Et declaratur optime argumento facto, si a principio feratur lex, excipiendo aliquem indebite a vinculo legis, tunc enim aut tota lex erit nulla, quod verisimile non est, aut exceptio erit valida, quia non minus fit per absolutam voluntatem legislatoris, quam ipsamet lex. Et idem etiam confirmat exemplum de abrogatione legis utilis sine causa facta: nam certe non est minus injusta, imo magis quam dispensatio iniqua, & nihilominus facta tenet: ergo etiam dispensatio. Neque obstat differentia assignata, quia licet facta dispensatione maneat lex, non tamen æque integra sicut antea sed vulnerata. Quod si contrarium assumitur in differentia assignata, falsum est assumptum, & in illo petitur principium, quia licet lex maneat circa communitatem, non sequitur necessario manere circa singulos de communitate, in quibus eadem ratio reperitur, quia hoc pendet ex libera voluntate legislatoris, sive justa, sive injusta.

9. Unde ad primum argumentum concedo, talem dispensationem esse injustam, & nego, inde consequi esse nullam, quia multa iniuste fiunt, quæ nihilominus facta tenent, donec annullentur. Quod maxime locum habet in his, quæ tantum sunt contra justitiam legalem (ut ostendit exemplum de iniqua abrogatione legis) vel contra solam distributivam, ut patet in electione digni, prætermisso digniori, quæ valida est licet sit injusta. Vel etiamsi actio sit contra justitiam commutativam, potest esse valida, si injustitia potest aliter tolli, quam per actus nullitatem, ut patet in venditione rei injusto pretio citra dimidiam. Hæc autem omnia habent locum in præsenti, quia dispensatio sine causa per se tantum est contra justitiam distributivam, vel remote contra legalem, & quatenus est contra obligationem justitiæ commutativæ ratione officii, debet retractari, quandiu vero non revocatur, valida permanet. Unde mihi valde probabile est, quod licet illa dispensatio sit valida, semper tenetur legislator illam licentiam auferre, quia semper pendet ab ejus voluntate, in qua perseverare inordinatum est, durante eodem defectu causæ, quia semper repugnat communi bono, & obligationi officii.

10. Addo præterea, interdum ex tali dispensatione sequi injustum nocumentum tertii repugnans commutativæ justitiæ, & tunc ex illo capite dispensationem posse esse invalidam, quia non potest dare licentiam ad actum injustum, & quoad hoc tantum recte æquiparatur dispensatio injusta cum lege etiam injusta. Oportet tamen advertere, duobus modis posse nocumentum injustum tertii conjungi cum dispensatione. Primo per actionem ipsius Principis, ut si Princeps sine causa eximat aliquem a lege tributi, & nihilominus a communitate exigat eandem pecuniæ quantitatem, plus justo onerans reliquos, & hoc non est satis, ut dispensatio sit nulla, quia illa injustitia non fit a subdito dispensato, neque est intrinsece connexa cum dispensatione, sed fit ex injusta voluntate Principis, & ab eodem debet resarciri, & non a subdito exempto, nisi ad talem injustitiam cooperatus fuerit. Alio modo potest fieri injustitia per actionem ipsius subditi obtinentis dispensationem, ut si ratione illius vendat rem carius, quam valeat secundum communem æstimationem, & tunc procedit, quod dictum est, dispensationem ex eo capite esse nullam.

Quomodo legislator tenetur licentiam datam auferre.

11. Ad secundum respondeo, hanc dispensationem excedere potestatem iuris (ut sic dicam) non facti. Distingui enim debet duplex potestas in legislatore, una est naturalis, volendi, vel nolendi, quam voco potestatem facti; alia superaddita, seu iurisdictionis ad obligandum alios. Dispensatio ergo sine causa data magis est a priori potestate, a qua habet substantiam, & valorem suum, quia superior volens sic dispensare, operatur ut dominus suæ voluntatis, & quoad hoc non operatur ultra suam potestatem, & hoc est satis, ut sit validus actus, etiamsi non sit secundum usum debitum alterius potestatis iurisdictionis suæ. Nam si quis recte advertat, ille abusus talis iurisdictionis omissivus potius est, quam activus (ut ita dicam) nam qui vult dispensare, solum vult non obligare subditum sua lege, & ita potius vult non uti circa illam iurisdictione sua, quam uti, & ideo talis actus validus est, etiamsi sit extra talem potestatem, id est, extra positivum usum eius. Quia potestas iurisdictionis quoad usum essentialiter pendet a voluntate habentis illam, & ideo ut non influat, vel non obliget, satis est, ut superior nolit sua iurisdictione uti, etiamsi male faciat, non utendo. Ita ergo se habet, cum vult dispensare sine causa: nam licet verbum *dispensare*, significet per modum effectus positivi, re vera est privativus, & ideo non tam proprie dicitur ille actus excedere potestatem iurisdictionis, quam deficere a debito usu eius; actus autem habens similem defectum validus est ex vi absolutæ voluntatis, ut patet in abrogatione legis, & idem est in remissione pœnæ sine causa facta, & similibus.

Duplex potestas in legislatore.

12. In tertio argumento petitur, an liceat subdito uti in tali dispensatione; multi enim auctores negant, ut expresse Rebuffus in Practic. titulo de dispensatione ad plura beneficia, num.55. ait enim, nec Papam dispensantem sine causa esse tutum, nec dispensatum. Idem Covarr. supra ubi refert plures Canonistas ex supra allegatis, indicatque dispensationem hanc solum esse validam quoad tollenda impedimenta irritantia, vel inhabilitates legales, ita ut actus in virtute eius factus teneat, & in foro exteriori, & in re ipsa: non vero esse validam talem dispensationem quoad tollendam obligationem legis, & ideo non reddere tutam conscientiam dispensati. Existimo tamen, Covarruviam non fuisse loquutum in hoc sensu, sed in alio intento a Caiet. quem allegat. Itaque consequenter ad dicta certum est, dispensationem hanc esse validam, etiam quoad tollendam obligationem legis, de qua conceditur, ut expresse declaravit Caiet. d.q.96.a.5.in fine. Et patet ex dictis; tum quia non minus pendet obligatio a voluntate legislatoris, quam alii effectus legis humanæ, quales sunt inhabilitates, vel irritationes actuum; tum etiam, quia nulla maior repugnantia potest in uno ostendi, quam in alio; tum præterea, quia multæ dispensationes conceduntur in legibus prohibentibus sine irritatione, vel in legibus pure directivis, & nihilominus eodem modo censentur validæ, propter idem fundamentum quod pendet ex voluntate dispensantis.

13. Hinc ergo necessario sequitur, subditum sic dispensatum non peccare contra legem, in qua cum illo dispensatum est; quia ablata est illius obligatio, ut si erat lex de ieiunio, ablata fuit obligatio temperantiæ, & ideo non ieiunando, non est intemperans. Neque etiam dici potest inobediens, cum non agat contra voluntatem superioris. Quæ ratio in universum probat legem illam tunc non obligare, quia obligatio legis humanæ nititur in illo principio, *obediendum est superioribus*, quod non habet locum ubi voluntas superioris deest; ergo nec obligatio legis, ergo nec peccatur contra illam: quoad hunc ergo effectum etiam est valida dispensatio. Nihilominus tamen Caietanus putat, subditum peccare, utendo tali dispensatione, quia licet non agat contra legem humanam relaxatam, agit contra principium illud naturale, quod pars non debet discordare a toto sine causa. Quia turpis est pars, quæ toti non convenit; est enim rationi dissonum, ut aliquis in communitate vivat, & non utatur eodem iure cum aliis, sine iusta excusatione. Atque in hoc sensu loqui videntur Covarruvias, Rebuffus & alii antiquiores Canonistæ, quos ipsi referunt, dicentes, sic dispensatum non manere tutum in conscientia, & idem sequitur Nav. in summa prælud.9. n.14. qui hoc temperat, ut intelligatur de obligatione sub culpa veniali, non mortali, quod placet multis modernis, quos refert, & sequitur Sancius d.disp.18.n.12.& 13. & est valde probabilis opinio.

14. Mihi vero probabilius videtur, in usu talis dispensationis nullum esse peccatum, per se loquendo, ac secluso scandalo, prout tenet Angel. verb. *dispensatio*, n.3.& Sylvester qu.3. Soto etiam lib.1. de

de justitia, q.7.a.ult.in fine satis propensus est in eandem sententiam: nam ejus ratio ad hoc tendit, quamvis postea solum concludat, cessante scandalo, non esse culpam pejorem, quam venialem. Absolute vero non esse culpam dixit Navarrus in summa c. 12. num. 57.citans Adrianum in 4.in materia de restitutione, & sequitur Aragon.2.2.q.89.a.9. in fine, & Medin. in summa l.1.c.14.§.10.Palacius in 4.dist. 15.disp.8. col. 1. & dist.38.disp.2.col.2.Gigas pe pensio. q. 6.n.13.& idem videtur sequi Felinus in c. *ad audientiam*, 2. de rescrip.n.4.ubi ita intelligit Innocentius, Cardin.Speculator. & alios simpliciter dicentes, sic dispensatum manere tutum in conscientia: ratio vero est, quia in primis subditus utens tali dispensatione non cooperatur peccato dispensantis, sed utitur effectu talis dispensationis, in quo effectu nulla est malitia; imo licet postea illa utatur, non prosequitur, vel quasi continuat prius peccatum, quod jam præteriit. In quo magnam invenio differentiam inter dispensantem, & dispensatum sine causa: nam qui dispensavit, potest revocare dispensationem, quoad usum futurum, & tenetur id facere, ut supra dixi, & ideo quoties sciens, & videns id non facit, quasi prosequitur prius peccatum, seu de novo illud repetit, sicut dici solet de illo, qui furatus est, dum non restituit. At vero subditus postquam obtinuit dispensationem, sive in eo peccaverit, sive non, postea non potest illam revocare; imo neque illi potest renuntiare semper, ut infra dicam, quamvis posset, non tenetur, quia non spectat hoc ad officium ejus, & ideo nullo modo perseverat moraliter in peccato, si quod fortasse commisit, obtinendo talem dispensationem, etiamsi illa utatur, imo cum tali usu fiat vera pœnitentia prioris peccati. Et ex hac parte est mihi certum, non esse deformitatem gravem in illo usu. Quod vero nec levis, seu venialis sit per se, & ex objecto, probatur, quia tunc ille subditus non potest dici turpiter agere discordando a toto in tali opere, quia etiam est dispar in obligatione legis, neque apparet unde oriatur obligatio ad tantam uniformitatem in opere, ubi est difformitas in obligatione legis. Item non apparet, cujus speciei esse possit malitia illius culpæ, quia non est contra justitiam; ut per se notum videtur, nec etiam contra charitatem, quia secluso scandalo, nulla intervenit ratio talis obligationis. Est ergo verisimilius nihil peccare eum, qui secrete, & sine scandalo utitur sua dispensatione, quando alioqui ille usus, seu actus utendi de se non est malus, & fit propter honestum finem, quia illud nec est novum præjudicium legis, neque etiam bono communi præjudicat.

15. Quartum argumentum petit, an legislator ipse possit hoc modo secum dispensare valide in sua lege sine causa. In quo Cajet. supra affirmat, & prorsus eodem modo censet de ipso legislatore, ac de subdito dispensato; ait enim non peccare postea contra legem suam, peccare autem contra naturalem obligationem, quam caput habet non discrepandi a corpore. Et quidem Cajet. consequenter loquitur, supponendo, legislatorem obligari sua lege proprie, & per se, seu immediata obligatione legis positivæ humanæ: nam tunc procedunt rationes supra factæ, quod talis obligatio efficaciter tollitur per absolutam voluntatem ejus, qui illam posuit. Nihilominus tamen in usu talis dispensationis necessario est constituenda differentia inter legislatorem, & subditum: nam in legislatore talis usus peccaminosus est, etiamsi in subdito possit esse sine peccato, vel licet demus in subdito esse peccatum veniale, in legislatore est mortale ex suo genere: & ratio differentiæ sumitur ex dictis, quia superior peccat graviter secum dispensando sine causa, ut supra ostendimus, & potest, consequenterque tenetur, illam dispensationem revocare, & quoties voluntarie in ea permanet, peccatum illud prosequitur seu repetit, ut jam declaratum est. Utendo autem tali dispensatione virtute illam confirmat, imo iterum illam sibi concedit; ergo saltem hoc titulo peccat mortaliter in illo usu. Et in hoc est dispar ratio in subdito, ut declaravi. Neque est mirum, quod in hoc sit majus gravamen Principis, quam subditi, quia Princeps tenetur ex officio, & ex justitia distributiva vitare illam improportionem, quæ est in tali dispensatione, qua obligatione subditus non tenetur. Et confirmatur, quia alias vel nullius, vel parvi momenti esset obligatio Principis per suam legem, quia sola voluntate potest valide auferre a se obligationem illam, & postea non peccare, saltem graviter, illam legem non custodiendo. Consequens autem est contra superius d.l.3. cap.ultim. Quamvis ergo dicatur illa dispensatio valida, quia dum durat, aufert vinculum legis, juxta prædictam opinionem; nihilominus non transit in factum (ut sic dicam) omnino præteritum, sed semper pendet ex voluntate ipsius Principis, qui potest, & debet illam retractare, & ideo in usu illius non minus peccat, quam in ejusdem dispensationis usurpatione. Et idem dicendum est juxta hanc sententiam, si Princeps a principio ferret legem, animo obligandi alios, & non seipsum: nam exceptio de facto valida esset; peccaret tamen graviter in illa voluntate, & semper teneretur eandem retractare, & ob id semper graviter peccaret, non contra ipsam legem positivam, sed contra naturalem.

Licet subditus non peccet, peccat tamen legislator secum iniuste dispensatione utendo.

16. Id vero, quod hæc sententia supponit, nimirum, obligari Principem sua lege ex vi suæ voluntatis difficillimum creditu est, quia obligatio legis, quatenus fundatur in voluntate ferentis illam, est obligatio manans ab imperio. Unde est obligatio subditi ad superiorem, hæc enim relatio est intrinseca proprio imperio morali: unde licet dicatur quis sibi ipsi imperare physice se movendo, seu impellendo, non tamen moraliter se obligando, sicut etiam promittendo, vel contrahendo non potest se obligare sibi, sed alteri: ergo etiam in præsenti non potest illa obligatio legislatoris per legem suam a propria ejusdem voluntate manare. Et confirmatur: nam obligatio legis humanæ, ut est ab humana voluntate, est obligatio obedientiæ, vel saltem illam intrinsece includit, seu in illa radicatur, non potest autem eiusdem ad se ipsum esse vera obedientia: ergo. Propter quod supra libro 3. cap. ultim. censui, hanc obligationem legislatoris ad opus præceptum per legem suam, supposita voluntate ferendi talem legem, non pendere ex speciali voluntate eiusdem legislatoris comprehendendi seipsum sub tali lege, quia necessario obligatur, etiamsi nolit, ex vi legis naturæ præcipientis illi, ut observet illud medium virtutis, quod per legem suam statuit pro tota communitate, quando materia legis communis est, & uniformitatem postulat in capite cum corpore, ubi nulla ratio iusta exemptionis intervenit.

17. Hoc igitur veriori principio supposito, consequenter dicendum est, dispensationem, quam sibi legislator concedit in sua lege sine causa iusta, nullam esse, nullumque effectum in ipso iure habere. Probatur, quia per dispensationem datam sine causa non aufertur obligatio legis naturalis, sed obligatio Principis ad observantiam legis suæ est de jure naturali, & non a voluntate humana: ergo non aufertur per illam dispensationem: ergo valida non est. Et confirmatur nam dispensatio data ab inferiori in lege superioris sine causa, non est valida; sed quando Princeps secum dispensat circa observantiam seu executionem suę legis, non dispensat re vera in lege sua, quia non obligatur per illam ut sua est, sed dispensat in superiori lege, ergo nisi id faciat ex iusta causa, non erit valida dispensatio. Dices; imo nec ex iusta causa valebit, quia non potest Princeps dispensare in iure naturali. Respondeo, negando sequelam, quia ipsum ius naturale dictat, Principem debere suam legem servare, nisi ex iusta causa secum dispenset, quia non debet in hoc esse peioris conditionis, & magis ita servatur debita proportio. Et confirmatur secundo, quia si a principio Princeps legem ferat animo non se obligandi sine causa, sed sola voluntate, nihilominus manebit obligatus ex vi legis naturæ, ut ostensum est; si autem ex iusta causa se eximeret, valeret exceptio; ergo idem in dispensatione.

Dispensatio quam legislator sibi concedit sine iusta causa nullum effectum habet.

18. Atque ita patet responsio ad quartum argumentum; negatur enim sequela, nimirum, posse Principem sine causa valide se eximere ab obligatio-

gatione, quam habet servandi suam legem. Neque in hoc est æquiparandus cum subito: nam in subdito obligatio manat immediate, & per se a lege, & voluntate hominis qui potest illam efficaciter mutare quacunque ex causa: obligatio autem Principis non est per se a lege sua, sed a ratione naturali, ejusque auctore, & ideo, nisi Princeps auferat suam legem respectu communitatis, non potest sola voluntate propria auferre a se obligationem, quæ in ipso naturaliter resultat posita tali lege. Neque mirum videri debet quod in hoc quodammodo sit durior conditio Principis, quia etiam status ejus requirit altiorem obligationem, cum non possit directe per suum ius humanum obligari, & ideo in Principe naturalis obligatio ad uniformitatem servandam in legis executione, ex parte illius immediate fundatur in dignitate, & officio suo, in subditis vero fundatur potius in obligatione legis positivæ, ut supra declaravi: & ideo etiam est in Principe longe gravior illa obligatio servandi conformitatem, quam in subditis, quia & ad exemplum subditorum, & ad communem observantiam legis multo magis necessaria est.

Dispensatio sine causa in subdito valida est non autẽ in legislatore.

19. Solum superest in hac resolutione difficultas de effectu legis humanæ irritandi actus, seu, quod perinde est, inhabilitandi personam ad contractum, &c. nam sequitur ex dictis, si Princeps secum dispenset in tali lege sine causa, nihilominus actum ejus non esse validum irritum jure positivo, si fieret facta a Principe, validum esse, immo eo ipso dispensare cum alio secum contrahente, ut valide contrahit, ut sumitur ex his, quæ tradit Navar. in summ. c.23.n.108. Cova. in c.*quamvis pactum* p.1.§.3.n.5. Respondetur ergo negando sequelam, quia probabilius est, legem humanam non habere hunc effectum circa voluntatem, & personam ipsius legislatoris, quia ordinarie est pœnalis, vel quando talis non est, in hoc ei assimilatur, quod includit quandam veluti coactionem voluntatis, quatenus ejus consensus irritus fit, quod requirit efficaciam superioris voluntatis, nec potest fieri ab aliquo circa seipsum. Nec naturalis obligatio servandi conformitatem extenditur ad hos effectus, quasi coactos, & violentos, sed solum versatur circa mores humanos, neque plus dictat naturalis ratio. Imo licet quis contendat, etiam personam Principis esse inhabilem, quando lex eius inhabilitat subditos ad aliquem contractum, nihilominus negare non possunt dispensando secum, etiam sine causa tollere a se illam inhabilitatem, quia nunquam est immediate a lege naturali, sed a lege humana, sicut si Papa dispenset sine causa in impedimento habente obligationem ex naturali lege, & irritationem ex humana, valebit dispensatio quoad tollendam irritationem, licet non valeat quoad obligationem auferendam. Exemplum est, si Papa dispenset sine causa cum Clerico in sacris, ut uxorem ducat, validum esse matrimonium, quamvis peccet mortaliter contrahendo illud, quia obligatio voti auferri non potuit per talem dispensationem; impedimentum autem irritans, quod mere humanum est, valide ablatum fuit, sine causa.

Quomodo superior in lege inferioris dispensare potest.

20. Atque ex his tandem concluditur, quid dicendum sit de dispensatione sine causa data a superiore in lege inferioris, an valeat, nec ne. Nam licet ex majori potestate videatur necessario fore validam, aliunde ex diversitate voluntatum videtur hoc difficile, quia non tam facile mutat quis voluntatem alterius, etiam inferioris, sicut suam. Dicendum vero est, hoc pendere ex modo superioris potestatis, quia si tantum sit potestas superior quasi remota, quia videlicet, solum in gradu appellationis, vel supplicationis, aut alterius similis recursus potest versari circa subditos inferioris Prælati, tunc certe dispensatio non valebit, data sine justa causa, quia tunc nulla est ratio recurrendi ad talem superiorem, & consequenter neque illius jurisdictio ibi locum habet. Et ita dispensatio data ab Archiepiscopo in lege Episcopi sine causa, nulla erit. At vero si potestas superior se extendat immediate ad regimen subditi per modum causæ universalioris etiam immediate, tunc valida erit talis dispensatio Papæ in lege Episcopi, & dispensatio Generalis in præcepto Provincialis, & sic de similibus. Quia licet superior proprie non mutet voluntatem inferioris, potest mutare, seu tollere effectum eius per jurisdictionem superiorem quæ de se non pendet ab inferiori. Sicut etiam potest talis Prælatus superior reservare sibi immediatum regimen talis subditi. Quod semper intelligendum est, nisi ejus potestas per aliquam legem limitata sit, & tunc, ut dixi, solum valebit dispensatio juxta gradum, & modum concessæ potestatis.

CAPUT XX.

Utrum cessante causa dispensationis, cesset dispensatio, vel aliter interdum amittatur.

1. QUoniam in præcedentibus capitibus diximus, causam esse necessariam, ut dispensatio justa, vel etiam interdum valida sit, consequenter oportet exponere, an hujusmodi causa adeo sit necessaria, ut illa cessante cesset dispensatio, quæ est effectus ejus secundum regulam, *cessante causa, cessat effectus*, c. *cum cessante*, de appell. cum simili. Et hac occasione simul dicemus de omnibus modis quibus potest dispensatio amitti: quam materiam (quæ latissima est) in hoc capite quasi remissive perstringemus, ne omnino prætermitti videatur: nam plenam disputationem in l.8. reservamus, ubi commodius de privilegio differt, & lato modo sub illo comprehendi potest. Oportet autem in primis præ oculis habere distinctionem supra dictam inter indulta, breves, facultates, aut mandatum dispensandi, sive absolute, sive sub illa conditione, *si preces veritati innitantur*, vel alia simili, & dispensationem ipsam. Nam illud indultum, licet vulgo *dispensatio* appelletur, re vera non est dispensatio, ut supra dixi, quia non relaxat legem, nec tollit vinculum per seipsum, seu ipso facto, sed requirit actionem hominis per quam fit dispensatio. Deinde in dispensatione ipsa oportet distinguere duos effectus supra relatos, unum immediatum, & per se, qui est relaxatio legis, auferendo vinculum, vel effectum ejus, ut inhabilitatem, irritationem, &c. Alium remotum, & quasi per accidens respectu dispensationis, quia est executio ejus, ut est contrahere, jejunare, vel alium actum efficere per dispensationem concessam.

Distinctio inter indulta, breves, & facultates &c notanda.

2. Ex quibus consurgit triplex status, in quo potest dispensatio existere, sub illa indultum dispensandi comprehendendo. Primus est, quando jam indultum dispensandi est concessum, nondum tamen est dispensatio facta. Secundus est quando dispensatio est jam facta, & habuit suum proximum effectum, nondum tamen habuit remotum, neque est executioni mandata. Tertius, quando jam est executioni mandata, suumque ultimum effectum habuit. Quando ergo dispensatio ad hunc statum ultimum pervenit, nec cessare potest, cessante causa, neque etiam potest amitti quocumque modo. Utrumque potest facile probari, inductione, quia si dispensatio data est in gradu consanguinitatis ad contrahendum matrimonium, & matrimonium jam est contractum, clarum est, non posse cessare, aut revocari dispensationem, & idem est in dispensatione circa jeiunia, vel similes actus, imo etiam in dispensationibus votorum. Intelligendum tamen semper est de dispensatione, quatenus ad illum statum tertium pervenerit: nam contingit, dispensationem habere tractum successivum, seu habere posse plures effectus, vel actus, & quoad aliquos esse executioni mandatam, non vero quoad alios, & tunc partim est in tertio statu, partim in secundo, vel primo, & ideo solum ex ea parte, qua pervenit ad tertium statum, comprehenditur sub prædicta regula, quoad alteram vero, quæ respicit futurum, comprehendetur sub sequentibus. Et sic est facilis ratio assertionis, quia si dispensatio iam habuit consummatum effectum, ille non potest esse non licite factus, vel valide iuxta exigentiam dispensationis, quia ad preteritum non est potentia; ergo dispensatio quoad illum effectum nec cessare potest, nec amitti.

3. Potestque hoc inductione simul & ratione ostendi. Nam si actus fuit mere transiens, & nullum re-

relinquens effectum, non potest amplius sub legem cadere, neque indigere dispensatione. Item si fuit actus relinquens effectum permanentem, & irrevocabilem, ut est matrimonium, religiosa professio, & ordinis susceptio, constat retractari non posse, non solum quoad usum eius respective, quantum est ex parte dispensationis, quia actus fuit legitime factus, & ius plene acquisitum. Denique idem est, etiamsi sit effectus permanens, & de se revocabilis, ut est alienatio rei, vel alii contractus: nam semel factus legitime in virtute dispensationis, de se perpetuo manet, nec potest cessare propter defectum, vel cessationem causæ, aut retractationem dispensationis, quæ jam præteriit, & suum effectum consummatum reliquit: supponimus enim dispensationem fuisse simpliciter factam ad talem actum absolute præstandum: nam si solum fuisset data ad alienandum, v.g. cum tali conditione, vel durante tali causa, tunc cessare posset effectus, cessante causa, non quia ex eo capite cesset dispensatio, sed quia a principio non fuit dispensatio aliter concessa. Hoc autem ordinarie non fit, quia esset valde onerosum, & periculosum, & ideo nunquam est præsumendum, nisi sit adeo expressum, ut nullam aliam interpretationem admittat. Et in hoc sensu dicunt iuris interpretes, postquam effectus est consummatus, cessante causa, non cessare effectum, ut videre licet in Dec. in c. *quæ in Ecclesiarum*, de const. & Bart. & aliis, quos ipse allegat, & plures referunt Tiraq. tract. *cessante causa*, limit. 12. & Menoch. lib. 4. præsump. 189. n. 197.

4. Difficultas ergo est de aliis statibus, ad quam explicandam, suppono, variis modis posse intelligi, dispensationem vim suam amittere, sicut etiam de lege, & de privilegio infra dicemus: quatuor autem modi nunc nobis sufficiunt, ad quos possunt alii revocari. Primo, per defectum causæ efficientis, i. per mortem concedentis; secundo per revocationem ejusdem; tertio per renuntiationem dispensati; quarto per defectum causæ finalis; de quo præcipue tractamus, & ideo alios modos breviter expediemus. Et quidem circa primum modum manifestum est si dispensatio pervenit ad secundum statum, non amitti propter mortem concedentis, quia iam gratia est perfecta, & consummata; jam enim dispensans fecit, quidquid ad ipsum pertinebat: nam usus dispensationis non ad dispensantem, sed ad liberam voluntatem dispensari pertinet, & ideo ille usus non requiritur ut gratia sit consummata; constat autem gratiam perfectam non expirare per mortem concedentis, ut est vulgatum principium juris. De primo autem statu grave dubium est, an dispensatio in eo statu persistens extinguatur per mortem concedentis, illud vero remitto in c. 21. l. 8. quia connexum est cum simili dubio de privilegio.

Quot modis cessat dispensatio.

5. Circa secundum modum amissionis dispensationis per revocationem concedentis, nulla est difficultas, sive dispensatio sit in primo, sive in secundo statu: nam in utroque revocari potest per voluntatem concedentis, a qua semper pendet, quamdiu non habuit ultimum, & consummatum effectum. Quod quidem est clarius in primo statu: nam in illo, ut dixi, non est facta dispensatio, sed est delegata potestas dispensandi, vel ad summum est concessa dispensatio sub conditione: potest autem delegans jurisdictionem suam tollere, & delegationem revocare, & qui consensum tantum conditionatum tribuit, dum non est impleta conditio, illum revocare potest. Unde fit, ut hæc revocatio in eo statu valida sit, sive fiat ex nova causa, sive ex solo arbitrio concedentis, & sive licite fiat, quia jurisdictio delegata semper pendet ex absoluta voluntate concedentis, moraliter saltem permanente, id est, non retractata.

6. De secundo vero statu non est res tam clara, quia talis dispensatio videtur esse tunc quasi donatio consummata. Nihilominus tamen satis certum est, posse Principem revocare dispensationem, etiam in secundo statu constitutam, & concessam, sicut potest privilegium revocare, ante consummatum ultimum effectum: & ratio est, quia per talem dispensationem nullum speciale ius subditus acquisivit, sed solum liberatus est a vinculo legis: potest autem Princeps iterum illum legi subiicere, seu legem ad pristinum statum restituere, ut omnes indifferenter obliget; potest ergo etiam dispensationem revocare. Et quidem si justa causa interveniat, non solum valide, sed etiam licite fieri potest, quia Princeps utitur iure suo, nullique infert injuriam, & ex justa causa honestatur mutatio. Si autem id fiat sine rationabili causa, non erit quidem actus laudabilis, inducet autem suum effectum; quia potestati, & voluntati Principis nihil tunc est, quod resistat. An vero hæc resolutio aliquam limitationem, vel declarationem recipiat, circa privilegia dicemus.

7. De tertio modo amissionis per renuntiationem, brevis etiam resolutio est, posse unumquemque renunciare dispensationi sibi concessæ, per se loquendo, quia est gratia, & favor privatus, seu proprius talis personæ: hujusmodi autem favori unusquisque renunciare potest, juxta c. *ad Apostolicam*, de regul. cum similibus; ergo. Atque hæc ratio probat de dispensatione, tam in primo, quam in secundo statu. Duobus autem modis potest intelligi hæc renunciatio. Primo quoad solum usum, secundo etiam quoad potestatem utendi dispensatione. Prior modus nulla indiget declaratione, quia consistit tantum in facto, vel potius in libero non usu. Et ita constat positum esse in libertate eius, qui a Pontifice impetravit literas dispensationis, id est, continentes mandatum, ut cum eo dispensetur, v. g. in impedimento matrimonii, non uti illis literis, & ita renunciare per non usum fructui illarum: nam per hoc fiet, ut semper maneat ligatus, & impeditus, quia de facto non fuit dispensatus. Et similiter qui ad secundum statum pervenit, & actualem dispensationem obtinuit, licet iam possit licite matrimonium contrahere, pro sua libertate potest nunquam illud contrahere, quod est renunciare dispensationi quoad eius usum, quæ satis improprie renunciatio dicitur; nam illa proprie fit, quando aliquis ita a se abdicat jus dispensationis, ut jam ei amplius non liceat illo uti. Et hic modus renuntiationis difficilius explicatur.

8. Dico autem breviter, duobus modis id fieri posse, sc. expresse, & tacite. Expressa renuntiatio præter voluntatem renunciandi requirit verba, quibus illa voluntas sufficienter explicetur, existimoque necessarium esse, ut talis renuntiatio ipsi dispensandi fiat nota, & quod ab illo acceptetur: nam quamdiu acceptata non fuerit, poterit prior voluntas non utendi dispensatione a tali persona retractari, & consequenter semper erit illi integrum sua dispensatione uti, sicut de privilegio latius dicemus: nam, ut sæpe dixi, intercedit eadem ratio. Implicata renuntiatio censetur fieri per aliquod factum indicans voluntatem renuntiandi, quale esse censetur in privilegiis non usus, vel usus contrarius, ut infra suo loco tractabitur. Hic autem censeo, solum non usum nunquam esse sufficiens signum voluntatis renuntiandi potestati utendi dispensatione, quia nec per se, & ex natura rei datur talis significatio, cum possit aliquis velle retinere potestatem, licet illa non utatur, neque etiam invenitur jus, in quo talis præsumptio fundetur, quia nec de privilegio generaliter invenitur, sed ad summum specialibus casibus, qui etiam in propria dispensatione locum non habent, ut infra dicam. Imo etiam in actibus positivis vix potest actus ita continere usum contrarium dispensationi, ut sufficienter indicet animum abdicandi illam, & potestatem ejus omnino, quia patebit discurrendo breviter per aliqua exempla, quæ adduci solent.

9. Primo dicunt aliqui, quod si quis habens dispensationem circa jejunium, v.g. postulet secundam circa idem, quia forte de prima dubitavit, eo ipso censeri renunciare primæ, adeo ut obtenta secunda non possit redire ad priorem, etiamsi fortasse illa magis ampla, & favorabilior sit, imo si contingat, posteriorem esse invalidam propter aliquam surreptionem, putant, etiam primam amitti propter animum renuntiandi in manibus Papæ, qui maxime sufficit ad gratiam amittendam, ut sumitur ex cap. *veniens*, de præscr. Sed mihi hæc sententia non placet: nam in primis si

Per 2 dispensationem non amittitur prima, quando prima invalidatur.

se-

ſecunda diſpenſatio non fuit valida, prior diſpenſatio non potuit per renuntiationem amitti, quia non poteſt præſumi animus abſolute renunciandi, ſed ad ſummum ſub conditione, ſi ſecunda obtineatur valide, & ideo non impleta conditione, non poteſt ſequi effectus, ut recte notavit Bald. in d. c. *veniens*, n. 12. Ex l. *ſi jure*, ff. de legat. 3. Deinde abſolute loquendo, petitio ſecundæ diſpenſationis non indicat animum renunciandi primæ, ſed obtinendi aliam magis certam, vel magis favorabilem: unde ſi talis non obtineatur, non amittetur prior, nec conſummabitur renuntiatio propter rationem proxime factam: nam ibi etiam includitur conditio melioris diſpenſationis, quæ non impletur. Quod ſi aliquando contingat, poſteriorem, & validam eſſe, & favorabiliorem (de quo dicam in capite ſequenti) tunc probabile eſt, per ſecundam diſpenſationem deſtrui priorem, ſive hoc ſit propter animum renuntiandi, ſive (quod magis credo) quia non videtur eſſe animus diſpenſantis, duas diſpenſationes circa idem concedere. Et idem eſt, ſi quis poſt primam diſpenſationem, impetret aliam repugnantem priori, ut ſi prius quis poſtulet diſpenſationem ad ducendum unam conſanguineam, nolitque ea uti, & ideo obtineat diſpenſationem ad ducendam aliam, tunc n. probabile eſt, non poſſe reverti ad priorem; nam per poſteriorem extincta fuit, ut bene docet Sanc. lib. 8. diſp. 22. num. 19.

2. Inditiũ renuntiationis impugnatur

10. Aliud exemplum eſt, ſi is, qui diſpenſationem obtinuit, faciat actum incompoſſibilem cum uſu talis diſpenſationis, vel valido, vel illicito, ut ſi quis poſtquam obtinuit diſpenſationem ad ducendam conſanguineam, ducat aliam, tacite cenſetur renunciare priori diſpenſationi: nam uſus ejus non poteſt eſſe licitus, aut validus, ſubſiſtente alio matrimonio. Item ſi quis poſt talem diſpenſationem circa matrimonium, faciat votum caſtitatis, eo ipſo cenſetur renunciare diſpenſationi, cum non poſſit ea licite uti, ſtante tali voto. Sed neque ſententia, neque exempla placent, Quia licet actus ſit incompoſſibilis cum uſu diſpenſationis, non eſt tamen incompoſſibilis cum ipſa diſpenſatione, nec cum proximo ac per ſe effectu ejus, qui eſt ablatio impedimenti. Ut in priori exemplo licet diſpenſatus ad contrahendum cum conſanguinea, contrahat cum alia, iſta mortua, poterit conſanguineam ducere, cum qua fuerat diſpenſatus, quia jam fuit impedimentum ablatum, & non rediit propter prius matrimonium, quia nulla ratio talis reditus, nec cauſa ejus aſſignari poteſt, quia impedimentum ſemel ablatum a ſolo ſuperiori habente poteſtatem iterum poteſt imponi. Imo licet diſpenſatio non perveniſſet ad ſecundum ſtatum, etiam mandatum diſpenſandi non periiſſet propter prius matrimonium, ſed poſſet qui indultum obtinuit, illo uti poſt mortem primæ uxoris, quia delegatio per illud facta non fuit revocata, nec facta fuit ſub tali conditione, aut temporis limitatione, ut ſupponimus. Similiter in alio exemplo de voto non eſt repugnantia intrinſeca inter votum, & diſpenſationem obtentam, ſeu effectum per ſe eius: nam votum non reſtituit impedimentum, quod diſpenſatio abſtulerat; ergo quoad hoc non videtur habere locum renuntiatio tacita. Et idem cum proportione eſt de mandato diſpenſandi, etiamſi in primo ſtatu perſeveret, quantum eſt ex parte renuntiationis. Nam aliunde probabile eſt, in eo caſu non poſſe delegatum diſpenſationem concedere, propter mutationem in rebus factam, ratione cujus jam eſſet ſubreptitia diſpenſatio, juxta dicenda capite ſequenti. Unde in hoc differentiam aliquam invenio pro illo caſu inter primum, & ſecundum ſtatum diſpenſationis; quando enim jam eſt conceſſa diſpenſatio, facta permanet, etiamſi votum ſuperveniat, unde ſi quis voti diſpenſationem obtineat, licite uti poterit priori diſpenſatione matrimonii; imo licet ſine diſpenſatione voti contrahat matrimonium, & in hoc peccet, nihilominus matrimonium validum erit, quia impedimentum irritans fuit ſublatum, & non rediit, ut diximus. At vero ſi commiſſarius nondum diſpenſavit, nec licite, nec valide poterit diſpenſare, quia excedit terminos ſui mandati, & aget contra intentionem mandantis, exiſtentibus rebus in illo ſtatu. Non tamen ideo exiſtimandum eſt, tunc fuiſſe per votum extinctam diſpenſationem, aut revocatam commiſſionem, ſed impeditam: nam obtenta diſpenſatione voti, licite, & valide poſſet commiſſarius ſua poteſtate uti, quia jam eſſet res ad priorem ſtatum reſtituta, & ablatum impedimentum, quod illam poſſet ſubreptitiam facere. Ergo per huiuſmodi actus non ſatis oſtenditur tacita renuntiatio diſpenſationis, ſicut infra etiam oſtendam, unum actum contrarium uſui privilegii non eſſe ſufficiens indicium tacitæ renuntiationis totius privilegii, neque id ex iure probari; ubi alia iura exponam. Nunc vero non obſtat dictum c. *veniens*, tum quia in eo non eſt ſermo de renuntiatione diſpenſationis, ſeu privilegii, ſed præſcriptionis, tum etiam quia actus petendi privilegium, & utendi illo, de quo ille textus loquitur, erat contrarius non ſolum uſui præſcriptionis, ſed etiam ipſimet titulo præſcriptionis, & ideo multo maior erat præſumptio renuntiationis, præſertim in foro externo, de quo ibi eſt ſermo.

3. Indiciũ renunciationis diſpenſationis in foro tantũ externo locum habere

11 Tertium indicium renuntiationis tacitæ eſſe ſolet, ſcindere inſtrumentum, ſeu indultum diſpenſationem continens. Quod quidem quoad forum externum erit magnum indicium voluntatis nolendi talem diſpenſationem, ac ſubinde renuntiandi ius illius, quia cum diſpenſatio non poſſit eſſe utilis in foro externo ſine literis authenticis, profecto qui illas voluntarie rumpit, ſatis indicat animum renunciandi. Nihilominus tamen in foro conſcientiæ duo ſunt attendenda, tam in hoc caſu, quam in cæteris. Unum eſt, an actio illa externa vere procedat ex animo renunciãdi: nam ſi deſit hic animus nunquam in conſcientia amittitur diſpenſatio, propter quamcunque externam præſumptionem, quia veritas, quæ in conſcientia attenditur, illi non conſonat, & ſpecialiter in prædicto caſu, quia ſcriptura non eſt de ſubſtantia gratiæ, ut in l. 8. oſtendam. Aliud eſt, non ſufficere animum cum ſigno externo ex parte renuntiantis, niſi accedat acceptatio Principis diſpenſantis, quia ſolus ille poteſt vel ſuperimponere vinculum legis per diſpenſationem ablatæ, vel revocare delegationem a ſe factam; tum etiam propter alia multa, quæ infra de privilegiis adducam. Hæc autem acceptatio debet ab homine fieri (ut ſic dicam) quia non invenitur aliter in iure declarata, ut aliquando cenſeri poſſit ipſo iure facta, Propter quæ omnia cenſeo hanc tacitam renuntiationem moraliter loquendo non habere locum in diſpenſationibus, quia ut conſummetur renuntiatio, oportebit, ut factum indicans animum renuntiandi, ſit notum Principi, & iudicatum ſufficiens ſignum voluntatis renuntiandi, & ut tale acceptatum, quæ omnia vix poſſunt moraliter concurrere. Et ob hanc etiam cauſam, licet rumpantur literæ diſpenſationis ex animo renunciandi, quandiu a Principe non eſt acceptata renuntiatio, poteſt diſpenſatum pœnitere ſui facti, & uti diſpenſatione in foro interno, vel pro externo obtinere novas literas, ac ſi priores fuiſſent involuntarie amiſſæ, & illæ ſufficient ſine nova gratiæ conceſſione, quia renuntiatio, ut dixi, effectum non habuit.

12 Venio ad ceſſationem diſpenſationis propter ceſſationem cauſæ. Et, ut omittamus vulgarem diſtinctionem de cauſa finali, & motiva, vel de cauſa principali, aut ſecundaria, ſuppono, ſermonem eſſe de cauſa iuſtificante (ut ſic dicam) diſpenſationem, quia illa non exiſtente, diſpenſatio, etiam a Principe data, non eſſet iuſta, & ab inferiori conceſſa non eſſet valida. Et ideo merito dubitatur, an ceſſante tali cauſa ceſſet diſpenſatio, etiamſi conceſſa ſit, dum cauſa durabat. Nam videtur eſſe eadem ratio de conceſſione, & de duratione, quia diſpenſatio debet eſſe iuſta, non ſolum cum ſit, ſed etiam quandiu durat; ergo non poteſt durare, niſi quandiu durat cauſa iuſta; ergo iſta ceſſante, illa ceſſat. Nihilominus aliter reſpondendum cenſeo, ſi diſpenſatio ſolum exiſtit in primo ſtatu: aliter vero ſi ad ſecundum tranſiit, etiamſi ad tertium non pervenerit.

Facultas diſpenſãdi ex iuſta cauſa

13 Dico ergo primo: Quamvis mandatum, ſeu facultas diſpenſandi conceſſa fuerit ex legitima cauſa tunc exiſtente, ſi cauſa interim ceſſavit ante conceſſam

sam dispensationem, cessat etiam usus talis facultatis, nec potest ex vi illius, actualis dispensatio juste, aut valide fieri, si tamen causa rediret, etiam dispensatio posset concedi: ratio prioris, ac præcipuæ partis est, quia talis dispensatio in eo casu non esset justa; ergo esset contra intentionem Principis dispensantis, seu delegantis; ergo etiam esset invalida. Hæc posterior consequentia clara est, quia talis dispensatio excederet facultatem, & formam mandati, & consequenter esset nulla ex defectu potestatis. Prior item consequentia clara videtur, quia præsumi non potest, Principem velle concedere dispensationem injustam, aut ad hoc dare facultatem. Item quia ipse non vult dare tale mandatum, nisi supposita causa justa; ergo multo minus vult, ut concedatur dispensatio deficiente causa justa. Atque hinc facile probatur primum antecedens quia per mandatum dispensandi non est facta dispensatio, ut sæpe dictum est; ergo si postea fiat jam non existente causa justa, fit indebito modo, & sine legitima causa; ergo erit injusta. Confirmatur, & declaratur, quia si Princeps ipse, rebus existentibus in illo statu, dispensationem concederet, male faceret; ergo etiam commissarius ejus injustam dispensationem concederet, & consequenter nullam, ut dixi. Quocirca quando in hujusmodi mandatis apponitur, vel subintelligitur conditio, *si preces veritate nitantur*, non solum refertur ad tempus, in quo dispensatio petitur, & facultas conceditur (quod est manifestum) sed etiam ad tempus, in quo dispensatio conceditur, seu concedenda est, quia, ut iustum sit mandatum, hoc totum necessarium est.

Cessante causa ante obtentam dispensationem cedat usus talis facultatis, & redeunte causa redit facultas dispensandi.

14. Altera vero pars assertionis ex dictis facile probatur, quia si cessatio causæ non fuit perpetua, & iterum redeat, jam tunc dispensatio etiam erit justa, ut contrario discursu facile probari potest; ergo nihil est, propter quod non possit tunc esse licitus, & validus usus prioris facultatis, & consequenter poterit esse valida dispensatio. Unde colligitur, per talem cessationem causæ temporalem non omnino extingui mandatum illud, seu commissionem, quæ per talem dispensationem fit, sed suspendi, ut exerceri non possit quandiu causa cessat, quandoquidem, ut dixi, redeunte causa dispensatio potest consummari, quod fieri non posset, si jurisdictio fuisset omnino sublata. Et confirmari hoc potest, quia deficiente causa, non possunt tempore dispensationis verificari verba rescripti, & conditio in eis contenta, redeunte autem causa, vera inveniuntur; ergo licet in priori tempore non possit concedi dispensatio, poterit in posteriori ex vi ejusdem indulti, quia in eo non postulatur, ut causa illa toto tempore duret, sed solum, ut subsistat, quando datur dispensatio, quia illud sufficit ad justitiam dispensationis. Dices ergo, licet in principio, quando fuit postulata, & obtenta commissio dispensationis causa non extitisset, si postea, cum de facto datur dispensatio, causa existat, id satis esset, ut dispensatio esset valida. Resp. negando sequelam, quia si in principio causa non existeret, dispensatio fuisset subreptitia ac subinde invalida quoad ipsam delegationem, juxta dicenda in c. sequenti, & consequenter dispensatio postea subsequuta non posset esse valida ob defectum potestatis in proximo dispensante, seu commissario. Secus vero est, quando narratio in principio fuit vera: nam tunc delegatio valida fuit, & postea cessante causa non extinguitur omnino, nisi causa etiam perpetuo cesset. Et hæc doctrina circa hanc conclusionem explicata, ut censeo, est communis Doctorum, quos statim referam.

15. Dico secundo. Si dispensatio ad secundum statum pervenit, in quo vinculum legis simpliciter sublatum est, etiamsi causa cessante tertium statum, i. ante exequutionem dispensationis, non cessat, neque tollitur dispensatio, sed licitum est ea uti. Probatur, quia gratia dispensationis consummatur, & perficitur in relaxatione legis, seu ablatione vinculi, aut impedimenti per legem introducti; ergo non revocatur propter cessationem causæ. Probatur consequentia, quia licet causa postea cesset, nihilominus dispensatio manet justa, & valida; ergo, & effectus ejus permanet, quia ille effectus non pendet in suo esse a tali causa. Et confirmatur, ac declaratur exemplis. Nam irregularis dispensatus ad ordines propter paupertatem propriam, vel parentum, vel propter indigentiam ministrorum Ecclesiæ, licet postea cesset illa causa ante susceptos ordines, nihilominus potest licet ordinari ex vi illius dispensationis, quia per illam fuit irregularitas simpliciter, & absolute sublata, neque est, unde redire valeat propter solam cessationem causæ, quia nec ab aliqua lege, vel homine fit, nec est verisimile, solum fuisse sublatam quasi sub conditione, si causa illa duraret usque ad ordinum susceptionem. Talis enim restrictio ex forma dispensationis colligi non potest, nam absolute conceditur: neque est necessaria ad iustitiam dispensationis, quia non tenetur dispensans prævenire effectus contingentes, & accidentarios; sed satis est, quod eo tempore, quo fit dispensatio, habeat iustam causam. Nam dispensator legis, sicut & legislator non tenetur considerare rarum, & contingentem eventum, sed ea, quæ in plurimum accidunt; & ideo illa restrictio est nimis dura, & scrupulosa: ergo admittenda non est.

Ad quem statum dispensatio pervenire debet ut licite possit exerceri.

16. Alioqui eadem proportione dici posset in eodem exemplo, illum irregularem sic dispensatum, & jam ordinatum, cessante causa dispensationis, debere cessare ab usu ordinum, quod nemo dicet. Et sequela patet, quia etiam ille usus ordinum est effectus dispensationis, & quoad illum nondum fuerat consummata dispensatio usque ad tertium statum. Quod si dicas, esse effectum remotum, & quasi per accidens, idem dici potest de ipsa ordinis susceptione; parum enim refert, quod in ordine executionis propinquior sit ordinis susceptio, quam usus ejus, quia in ordine intentionis usus est prior, & maxime intentus per dispensationem; ergo si talis usus absolute conceditur virtute dispensationis prius factæ, sive causa cessaverit, sive non, etiam potuit iuste concedi absoluta facultas ad ordines, seu ablatio irregularitatis, quæ duret quoad omnem suum effectum, sive causa dispensationis duret, sive non. Quod si potest ita iuste fieri, sine dubio ita fit, cum hoc sit magis conforme verbis dispensationum, ut dixi, & ad providentiam magis benignam, & suavem pertinere videatur, ut dixi. Simile exemplum esse potest in dispensatione neophyti, v.g. ut sit capax alicuius dignitatis, aut beneficii intuitu virtutis, seu honestorum morum, quos re vera habebat, cum dispensatus fuit: nam licet postea mutet mores, & graviter peccet, non amittet dispensationem. Quis enim hoc dicat? Ergo cessante illa causa etiamsi sola illa dispensationem iustificaverit, non cessat dispensatio. Quod si dicas, præexistentia merita potuisse iustam causam conferre ad absolutam, & permanentem dispensationem tribuendam, idem merito dici poterit, quoties causa præsens prudenter judicatur sufficiens ad concedendam dispensationem simpliciter, & absolute, prout de facto concedi solet in impedimentis matrimonii, & in votis. Ex quibus possunt plura exempla, & argumenta desumi ad hanc assertionem confirmandam, quæ latius prosequar infra libro 8. ubi similis quæstio de privilegio, occurret.

17. Atque hanc sententiam videtur tenere Glossa in regul. *in argumentum*, de regul. jur. in 6. & clarius Glos. in c. *ex tua*, de fil. Presbyt. verb. *irritare*, quatenus dicit. dispensationem semel concessam non esse revocandam superveniente facto; ergo multo minus per se cessabit. Et idem sequitur Federic. 78. & Angel. ver. *dispensatio*, n. 14. qui exprese id declarat de dispensatione data, quæ nondum pervenit ad ultimum effectum, & idem habet Sylvest. verb. *dispensatio*, q. 6. n. 11. Præterea idem sentit Panor. in c. *post translationem*, de renunc. n. 17. ait enim, post ius acquisitum, non cessare dispensationem, etiamsi causa cesset: est autem ius acquisitum per dispensationem, quæ iam contulit suum proximum, & per se effectum, ut explicat, & sequitur Tiraq. in d. tr. *cessante causa*, n. 92. & 94. & Gut. l. 1. Canon. qq. c. 15. n. 22. & l. 2. c. 15. n. 30. & n. 32. & plures pro hac sententia refert Sanc. l. 8. de matrim. disp. 30. n. 13. Nihilominus vero ipse n. 14. contrariam opinionem sequitur, multos etiam referens, & varia fundamenta adducit: quæ magis ad privilegium spectant,

ctant, & ideo in loco citato expendentur. In præsenti vero præcipuum fundamentum esse videtur, quia dispensatio, ut sit justa, necessario includit hanc conditionem, si causa perseveret, quando executioni mandata est, alias iniquus esset dispensans, dans licentiam ad operandum contra legem, etiam sine causa. Et maxime hoc declaratur exemplo: nam dispensatio concessa alicui ad comedendum carnes in Quadragesima propter specialem ægritudinem, cessabit, quotiescumque in Quadragesima talis ægritudo cessaverit, quia aliter non esset justa dispensatio; ergo idem dicendum est in omni dispensatione.

18. Sed licet hæc sententia probabilis sit, assertio posita videtur satis secura, & simpliciter probabilior, quia fundamentum positum parum cogit: negamus enim, dispensationem simpliciter, & absolute concessam, & statim habentem suum proximum, & per se effectum, includere illam conditionem, seu limitationem, ut effectus non duret, non durante causa, oppositum enim ostensum est. Unde etiam negamus, dispensationem fore injustam nisi illam conditionem includat, ut etiam probavimus, quia causa præsens potest esse sufficiens ad tollendum vinculum, vel impedimentum, ita ut semel ablatum non redeat, etiamsi contingere possit, in rebus fieri aliquam mutationem. Ad exemplum vero respondeo, dispensationem illam non esse talem, quæ simul, & in præsenti tota fiat, quia materia ejus non est indivisibilis, sed successionem habet. Nam lex jejunii quadragesimalis, licet per modum unius concipiatur, re vera virtute est multiplex, & singulis diebus quasi novam obligationem imponit, & ideo dispensatio in illa lege non fit absolute tota simul, & virtute est multiplex dispensatio, & pro singulis diebus veluti singulæ dispensationes conceduntur, & unaquæque propriam causam pro suo tempore, seu die requirit. Atque ita quamvis in eo casu videatur dari simul pro tota Quadragesima, non ita datur, ut statim auferat totum vinculum legis pro tota Quadragesima, sed ut successive illud auferat, prout successive obligaverit, si eadem ratio excusationis perseveret. Neque in illa materia potest aliter considerari causa justificans dispensationem, nisi ut habens tractum successivum cum ipsa lege, & ideo in talibus dispensationibus regulariter solet explicari illa conditio, quod si interdum non exprimitur, ideo est, quia vel duratio causæ tanquam moraliter certa supponitur, vel quia ex qualitate materiæ tanquam nota relinquitur. Et idem est in similibus præceptis habentibus tractum successivum: secus vero est in dispensatione, quæ statim tota simul conceditur, & habet quasi indivisibilem effectum, tollendo inhabilitatem, & impedimentum, aut votum; nam illa simul habet totum effectum, & simul etiam habere potest causam, propter quam absolute concedatur.

Dispensatio respectu totius Quadragesimæ non tota simul, sed successive est intelligenda.

19. Aliæ quæstiones hic tractari poterant, nimirum, quando liceat uti dispensatione, sc. an ante, vel post notitiam ejus, & an ad illam, vel illius usum requiratur acceptatio. Item an extinguatur, per primum usum ejus. Item an liceat illa uti extra territorium concedentis. Sed hæ, & similes quæstiones tractabuntur commodius de privilegiis: nam communem habent doctrinam.

CAPUT XXI.

Quibus modis possit esse nulla seu invalida dispensatio.

1. EX dictis in superioribus capitulis sumi potest alia divisio dispensationis; quædam enim esse potest valida, & justa, alia valida, licet injusta, tertia nulla, seu invalida, quam non oportet distinguere in licitam, vel illicitam, quia dispensatio invalida semper etiam illicita est, per se loquendo, quia continet abusum potestatis contra rationem, & prudentiam, nisi per ignorantiam excusetur. Duo igitur membra hujus partitionis ex dictis in superioribus manifesta sunt: declaravimus enim in dispensante necessariam esse potestatem, & causam, ut valida, & justa sit, si sufficienti voluntate, & illius significatione concedatur, & consequenter declaravimus, quando possit esse valida dispensatio propter potestatem, & absolutam voluntatem, licet ex defectu causæ iusta non sit. Solum ergo de invalida dispensatione, & de causis nullitatis ejus aliquid dicendum superest. Triplex autem cogitari potest defectus, ex quo dispensatio invalida fiat, scilicet, defectus potestatis, justitiæ, aut voluntatis. Nam hæc tria tantum requiri possunt ad valorem dispensationis, & ita ex quocunque defectu illorum, & ex solis illis potest nullitas dispensationis oriri. Ex his autem defectibus duo primi in superioribus explicati sunt, & solum de tertio aliquid addendum superest.

Triplex defectus quibus dispensatio redditur invalida.

2. Primus itaque defectus per se notus est, quia sine potestate, seu iurisdictione non potest fieri valide actus, qui ab illa per se, & essentialiter pendet. Quibus autem modis contingat hic defectus potestatis, ex dictis de ipsamet potestate, & de modis habendi illam accipiendum est: nam hic defectus esse potest, vel potestatis ordinariæ, vel delegatæ. Prior est in omnibus, qui non habent munus, cui proprio jure talis potestas conveniat: posterior vero erit in omnib. non habentibus potestatem ordinariam, quibus nulla delegatio facta est, vel non est valide facta. Et quidem si nulla omnino facta sit delegatio, res est per se nota. Solet autem fieri, vel per privilegia generalia data in favorem hominum, quibus committitur, in quibus observandum est, ne forma, & tenor delegationis excedatur neque hic possumus ad particularia descendere: nonnulla vero attingemus in libr. 8. tract. de Privilegiis. Aliquando vero committitur hæc potestas per particularia rescripta dispensationum, quæ solent etiam, ut supra dixi, dispensationes vocari, quia in eis virtualiter, & quasi conditione continentur, & ideo si tale rescriptum, vel dispensatio in primo statu invalida sit, a fortiori erit invalida subsequens dispensatio virtute illius facta; diverso tamen modo: nam dispensatio ipsa erit invalida ex defectu potestatis: commissio autem seu delegatio prius facta non erit nulla ex hoc capite, quia supponimus a Principe concedi; ex aliis autem esse potest eodem modo, quo dispensatio ipsa, & ideo nunc sub dispensatione totum cursum ejus, seu omnes illius status comprehendimus.

3. De secundo defectu constat ex dictis, non semper esse irritantem, seu annullantem dispensationem, cum possit esse aliquando dispensatio valida, licet male concessa. In duobus ergo casibus (qui ad unum fere revocantur) defectus iustitiæ est contra valorem dispensationis. Primus est si inferior dispenset in lege superioris sine causa justa, ut in cap. 19. satis declaratum est. Secundus est, si dispensatio data etiam a supremo Principe attingat aliquo modo jus divinum, aut naturale, & sit contra jus acquisitum tertio, sive Deo, sive homini absque causa justa, ut de dispensatione in voto dixi libro sexto de voto, capite decimoseptimo. Eademque ratio est de omni alia simili, & dispensatione continente iniuriam alterius contra commutativam iustitiam, ut supra etiam in capite decimosexto sufficienter tactum est, & ideo de hoc defectu nihil novi dicendum superest. Præsertim, quia hic deffectus semper est coniunctus cum defectu potestatis, quia nec inferiori data est tanta potestas supra legem superioris, ut supra etiam tetigi, nec supremo Principi data est similis potestas in his quę attingunt naturalem, seu divinam iustitiam quia etiam ipse est longe inferior, Deo Juris divini naturalis auctore.

4. Tertius autem defectus voluntatis inveniri potest sine defectu potestatis, aut iustitiæ, ut per se constat; potestque variis modis contingere. Primo si re vera in dispensante desit interior voluntas, ac intentio dispensandi: hic autem defectus constare non potest, nec præsumi, nisi per verba, vel signa externa sufficienter manifestetur, & ideo de hoc defectu interioris voluntatis in se spectato nihil aliud dicere possumus. Præter voluntatem autem internam requi-

requiritur significatio ejus externa, ut dispensatio fieri possit, & ideo si voluntas dispensantis exterior non significetur sufficienter, ex illo etiam capite erit dispensatio invalida, quem defectum comprehendimus sub defectu voluntatis, utique sufficientis, ut aliquid inter homines operetur. Quid vero dicendum sit, si voluntatis significatio sit ambigua, vel dubia, in superioribus tactum est, & infra tractando de privilegiorum interpretatione latius dicetur. Contingit autem interdum dispensationem satis clare, & expresse concedi, & ex vera voluntate absoluta dispensantis, cum admistione tamen alicujus involuntarii, ratione cujus difficultas nascitur, an illud involuntarium impediat valorem dispensationis.

5. In qua re ulterius considerandum est, ex duplici capite posse hoc involuntarium oriri, scilicet ex metu, seu coactione, vel ex errore, seu ignorantia. Prior modus raro contingit in dispensationibus, & ideo fortasse nihil in speciali de hoc jura disponunt in materia dispensationis, nec a Doctoribus fere hoc punctum tractatur: ego vero illud attigi de dispensatione voti dicto libro sexto capite vigesimoseptimo numero decimoseptimo, & decimoctavo, & in summa dixi, metum non impedire valorem dispensationis voti, si de facto detur cum absoluta voluntate, & ex causa legitima: idem ergo a fortiori censeo de dispensatione in lege humana, quæ facilior est: imo in hoc potest addi differentia, quia si dispensatio fit in propria lege dispensantis, etiamsi propter metum detur sine justa causa, valida erit, juxta generalem doctrinam supra datam, sicut etiam revocatio legis facta ex metu est valida, si absoluta voluntate fiat, & inde pendenter a causa. In quo etiam potest considerari, ex ipso metu, posse sumi justam causam dispensandi, quantum ad ipsum dispensantem, id est, ut non peccet, sic dispensando, quia, ut dixi, ex causa extrinseca potest interdum honestari dispensatio.

Metus nō impedit valorem dispensationis in voto vel lege humana, si detur absoluta voluntate ex causa legitima.

6. Quod si obiiciatur, incommodum videri, ut iniquus subditus ex iniqua violentia commodum reportet. Respondetur primum fieri posse, ut vis non ab illo, sed ab alio inferatur. Deinde fieri etiam posse, ut metus non auferatur ad illum finem, sed aliunde nascatur, etiam sine culpa, ut si sit per bellum justum. Si vero metus sit injuriosus, & directe illatus ad obtinendum consensum, & injuria fiat ab eodem, qui dispensationem desiderat, quæstio generalis est, an tunc ratione injuriæ irritetur consensus. Et certe in præsenti probabile est irritari, quando dispensatio extorquetur sine justa causa, propter rationem factam, & quia non est verisimile, aliquem liberari a jugo legis, violando illam, & vim, ac injuriam illi inferendo. Item quia illa judicari potest potius permissio, quam dispensatio, & ideo subditus in eo casu vix potest excusari a transgressione legis, cum præsumere possit, ac debeat, illum consensum superioris permissivum esse potius, quam approbativum. Addo denique si oppositum admittatur, facile esse remedium: nam dispensator, quamprimum sit suæ libertati restitutus, potest juste sine nova causa dispensationem revocare. In quo est alia differentia notanda inter dispensationem legis, & voti, quando effectum sortita est: quia dispensatio voti semel data non potest iterum imponi, nisi persona dispensata voluntarie iterum voveat. Dispensatio autem legis revocari potest, quia obligatio legis potest iterum imponi sine consensu subditi per voluntatem legislatoris, & ita revocata dispensatione, statim redit illa obligatio.

7. Circa aliam causam hujus involuntarii, scilicet ignorantiam, & errorem, duo principia ex jure desumpta proposui in dicto capite vigesimoseptimo: unum est, dispensationem interdum fieri nullam ex falsa narratione proposita ad dispensationem obtinendam; aliud est, dispensationem aliquando esse nullam ob diminutam narrationem veritatis, tacendo aliquam causam, vel circumstantiam necessariam. Ratio utriusque est, quia dispensatio per surreptionem obtenta est nulla, sed dispensatio fit surreptitia per taciturnitatem veri, & a fortiori per expressionem falsi: ergo ex his duobus capitibus fit dispensatio nulla. Consequentia est evidens. Totum autem antecedens sumitur ex capite secundo de filiis Præsbyter. in sexto & capite *quod super his*, de fide instrumentor. cum aliis juribus, & Doctoribus, quos in prædicto loco allegavi. Quia vero non omnis occultatio veritatis, aut falsitatis expressio invalidam reddit dispensationem, & ideo ad hoc discernendum, multa a Doctoribus scribuntur, quæ in citato loco pro captu meo in summam redegi, duas regulas circa illa duo principia assignando, & explicando, quæ in dispensatione legis eadem, seu proportionali ratione locum habent, neque illis nunc aliquid addendum in generali occurrit circa falsitatis expressionem. Circa occultationem autem veritatis tria puncta occurrunt, quæ ad hujus materiæ complementum necessaria visa sunt.

Duplex caput, ex quo dispensatio redditur nulla, nimirum taciturnitate veri, & narratione falsi.

CAPUT XXII.

Utrum obtenta dispensatio, prius petita, & non concessa, surreptitia sit propter taciturnitatem illam.

1. Frequenter contingit, ut dispensatio semel petatur, & denegetur, & postea iterum petatur, tacita priori denegatione, & obtineatur. Inde ergo nascitur dubium, an talis dispensatio sit nulla ob priorem taciturnitatem: & ratio dubitandi esse potest; quia verisimile est, superiorem non concessurum dispensationem, si prioris denegationis memoriam, vel notitiam haberet. Et ita dispensationem esse nullam, indirecte asseruit Menoch. libro secundo de arbit. casu, 203. numero sexto: contrarium tamen opinatus est Sanc. l. 8. de matrimon. disp. 22. num. 14. quia hoc nullo iure disponatur, neque ab aliis auctoribus asseritur, nec sufficienti ratione probatur. Quæ sententia mihi etiam placet, quia illa præsumptio nullo iure fundata est, nec per se spectata est sufficiens. Et quidem si in secunda petitione plures rationes, & causæ allegentur, quæ dispensationem magis honestent, & superiorem magis movere prudenter possint, tunc nec probabilis est illa præsumptio, nec in eo casu superior esset rationabiliter invitus. Si autem nihil de novo additur, sed eadem repetitio, & cum eisdem circumstantiis, vel causa prior erat sufficiens, ut dispensatio esset valida, si concederetur, & ita in secunda vice erit sufficiens, quia prior denegatio nihil ad causam refert, & ob eam solam causam denegare dispensationem non videtur rationi consentaneum: nam si iusta causa subest, potius decet priorem rigorem temperare; aut vero iusta causa dispensandi non subest, & tunc neganda esset dispensatio, etiamsi prius negata non fuisset. Hæc ergo circumstantia præcedens, vel memoria eius impertinens est ad valorem dispensationis postea subsequutæ.

2 Atque hæc resolutio procedit; tum in eadem persona, quando propter mutationem temporis prioris denegationis oblita est: nam de illa maxime procedit discursus factus; tum in successore respectu prædecessoris in eadem sede, quia habet eandem potestatem, & non regitur per iudicium, & voluntatem sui prædecessoris, & ita in illo multo minus probabilis est illa præsumptio involuntarii, præterquam, quod hic etiam nihil ad causam refert. Tum præterea idem procedit in superiore respectu inferioris, ut si Episcopus neget dispensationem alicuius voti non reservati, & a Papa postea obtineatur, non facta mentione prioris recursus ad Episcopum, valida erit dispensatio, quia multo magis videtur impertinens illa circumstantia respectu superioris; minus enim regitur inferioris iudicio, aut ex eo pendet, multoque minor præsumptio involuntarii est in superiore, minusque ad causam refert.

De quo procedit præcedens resolutio.

3. At vero e contrario nonnulla difficultas eſt, ſi ſuperior diſpenſationem negavit, & poſtea inferior inſcius illius negationis illam concedat. Quia inferior tenetur præſumere, ſuperiorem juſte negaſſe diſpenſationem; ergo de illo etiam merito præſumitur, non fuiſſe conceſſurum diſpenſationem, ſi ſciret, fuiſſe a ſuperiore denegatam; ergo illa taciturnitas, ſeu ignorantia cauſat in inferiore juſtum involuntarium; ergo illa ratione erit invalida talis diſpenſatio. Unde in hoc caſu diſpenſationem inferioris eſſe invalidam, tenet idem Sanc. dicto lib.8. diſput.14. num.5. quamvis propter aliam rationem, ſcilicet, quia eo ipſo, quod Pontifex denegavit, videtur facultatem auferri inferiori in illo caſu particulari diſpenſandi, niſi nova cauſa emergente, ſeu propoſita. Juxta quam rationem non fundatur hæc nullitas in defectu voluntatis, ſed in defectu poteſtatis. Unde fit juxta hanc ſententiam, ut licet Epiſcopo declaretur, Pontificem in tali caſu noluiſſe diſpenſare, licet diſpenſare tentet, nihil efficiat, quia privatus eſt poteſtate. Sicut poſtquam Pontifex aliquem condemnavit, non poteſt Epiſcopus illum abſolvere, licet fortaſſe potuiſſet, ſi cauſa prius ad illum delata fuiſſet.

4. Hæc vero ablatio poteſtatis, præſertim ordinariæ mihi non videtur ſufficienter probari, quia illa præſumptio nullo jure fundatur, neque ex illo facto ſufficienter colligitur, conſiderata natura diſpenſationis, quæ eſt quædam gratia. Cum enim diſpenſatio non ſit debita, poteſt denegari a Pontifice ex ſola voluntate: ergo per hoc non eſt, cur cenſeatur auferre ab inferiori poteſtatem illam concedendi, ſi velit. Deinde denegatio diſpenſationis poteſt provenire ex particulari judicio, quod talis cauſa non ſufficiat ad juſtam diſpenſationem: ſed Epiſcopus non tenetur conformari Pontifici in hoc judicio: ergo neque in eo caſu tenetur præſumere fuiſſe mentem Pontificis in illo caſu, ſibi auferre poteſtatem diſpenſandi. Imo poteſt præſumi, voluiſſe ſe exonerare, tacite ſubditum ad ſuum ordinarium remittendo. Conſequentia cum majori videtur clara. Minor autem patet, quia licet Papa non ſoleat diſpenſare ex aliqua cauſa, neque admittere illam, ut ſufficientem, poteſt Epiſcopus diſpenſare ex illa, ſi probabiliter judicet, eſſe legitimam. Quod concedit idem Sanc.ſupra, quando de illa conſuetudine, ſeu judicio Pontificis ex aliis caſibus in generali conſtat, non vero, quando in particulari caſu præceſſit denegatio diſpenſationis.

5. Sed non video, quid hoc referat, aut cur inde cenſeatur ligata poteſtas inferioris, cum illa denegatio tantum ſit applicatio propriæ voluntatis ad operandum juxta proprium judicium, cui non repugnat, ut alteri relinquatur ſua poteſtas, & arbitrium operandi etiam juxta judicium ſuum. Neque per hoc derogatur poteſtati Pontificis, quia inferior, dum non prohibetur, poteſt in ſuo foro uti ſua poteſtate, ut judicaverit expedire; hic autem nulla facta eſt prohibitio. Nec petitio prius oblata Pontifici operatur præventionis effectum, ne liceat poſtea id ab inferiori petere; tum quia in uſu juriſdictionis voluntariæ non habet locum hæc præventio, cum liberum ſit poſtulanti recedere a priori petitione, & aliam intentare, ut ſenſit Navar. conſ.1. de offic. de leg. & idem Sanc. ſupra num.3. tum etiam, quia ſuperior negando diſpenſationem jam quodammodo a ſe abjecit caſum illum. Unde etiam non eſt ſimile, quod de condemnatione a ſuperiori facta afferebatur, quia condemnatio fit per ſententiam, quæ includit præceptum, & imponit obligationem, quam non poteſt inferior auferre: negatio autem diſpenſationis non fit per ſententiam juridicam, nec præceptum aliquod, vel obligationem ſuperior per illam imponit, ſed ſolum relinquit præexiſtens vinculum, denegando uſum propriæ poteſtatis: ergo non eſt, cur inde cenſeatur ligata, & diminuta inferior poteſtas.

Diſpenſans non ignorans priorem denegationem, ſi judicat cauſam

6. Cenſeo igitur, in illo caſu poſſe Epiſcopum diſpenſare, & conſequenter, ſi id faciat non ignorans priorem denegationem, & judicans, cauſam eſſe legitimam, diſpenſationem eſſe validam, quia neque habet defectum poteſtatis, nec voluntatis, nec juſtitiæ. Imo ſi diſpenſatio eſſet in lege propria, ſufficerent poteſtas, & voluntas, juxta ſuperius dicta. Unde ulterius in noſtro caſu, quando Epiſcopus ignorat priorem recurſum ad Pontificem, etiam exiſtimo, taciturnitatem illam non reddere diſpenſationem ſurreptitiam, vel nullam, quia ſuppoſita poteſtate, quoad voluntatem eadem eſt ratio in inferiori, quæ in æquali, vel ſuperiori, ut ex dictis facile conſtat.

eſſe juſtã, valida erit diſpenſatio.

7. Et hæc reſolutio, ut dixi, maxime procedit in inferiori ordinario, quia ordinaria poteſtas difficilius tollitur, & majorem cauſam requirit, & ideo in delegato ad diſpenſandum videri poteſt magis veriſimile, quod privetur poteſtate diſpenſandi in caſu, & ex cauſa, quæ delegantem non movit, aut certe, quod non præſumatur a principio delegata poteſtas pro ſimilibus caſibus. Sed nihilominus etiam in delegato contrarium cenſeo, quia poteſtas generaliter, & ſine reſtrictione commiſſa non eſt reſtringenda ſine majori fundamento, & rationes factæ etiam probant, ex ſola denegatione non poſſe colligi diminutionem prioris poteſtatis, etiam delegatæ: nam ſæpe ſuperior committit alteri poteſtatem delegandi, quia ipſe non vult, vel non audet ſua uti, & quia quando poteſtatem delegat, prudentiæ delegati committit judicium cauſæ juſtæ. Suppoſita autem poteſtate in delegato, quod pertinet ad voluntatem, rationes eodem modo procedunt, & ideo indiſtincte verum eſt, in eo caſu non committi ſurreptionem, quæ diſpenſationem reddat invalidam.

CAPUT XXIII.

An taciturnitas prioris diſpenſationis obtentæ reddat poſteriorem invalidam.

1. MUlti Juriſperiti indiſtincte affirmant, ſicut impetratio ſecundi beneficii, vel ſecundi reſcripti juſtitiæ facta ſine narratione prioris beneficii, vel reſcripti jam obtenti eſt ſurreptitia, & nulla, ita ſecundam diſpenſationem obtentam ſine mentione primæ eſſe ſubreptitiam. Ita notat Gloſſa in cap.2. de filiis Presbyt. quæ ibi ab expoſitoribus, & communiter a Juriſtis approbatur, ut notat Rebuff. in Pract. tit. de diſpenſat. num.24. & 25. & tit. de diſpenſat. ſuper defectu natalium, num.59. & Covar. l.1. variar. cap.20. num.8. verſ. *quarto*, in fine, Molin. lib.2. de primogen. cap.4. num.50. & ſeq. & Gutier. lib.2. Canon. quæſt. cap.15. nu. 91. & plures refert Sanc. lib.8. de matrim. diſp.22. nu.2. Quæ ſententia præcipue fundatur in dicto cap.2. de fil. Presbyter. in 6. & in cap. penult. de præſcript. Ratio vero, ſeu congruentia eſt, quia Pontifex vel non concederet, vel difficilius concederet diſpenſationem ſecundam, ſi de priori mentio facta fuiſſet.

2. Hæc vero ſententia variis modis limitatur, ac declaratur. Primus eſt, ut procedat, quando diſpenſationes ad diverſum finem tendunt, & ſunt obtenta propter diverſos effectus: ſecus vero ſi propter eundem, quia cum una ſufficiat, non eſt neceſſe facere mentionem de alia. Ita habetur in additione ad Rotam in deciſ.2. de filiis Presbyter. in novis, num.5. alias in noviſſimis, tom.3. lib.2. deciſ.47. & ſequitur Mandoſ. de ſignatura gratiæ, tit. de diſpenſat. in fine. Quam ſententiam referens Sanc. ſupra num.5. dicit penitus illam non intelligere, neque ſine magna occaſione. Quia potius fere omnes auctores declarant, & limitant ſententiam communem, ut intelligatur, quando ſecunda diſpenſatio verſatur circa idem cum prima, & tendit ad tollendum eundem defectum, impedimentum, aut vinculum: nam ſi cadant ſuper diverſas materias, & tendant ad fines, ſeu effectus omnino diſparatos omnes fatentur, non eſſe neceſſarium, in ſecunda diſpenſatione facere mentionem prioris. Ita Panormitan. in dicto cap. penult. de præſcript. & Navar. conſ.8. de reſcript. & conſ.8. de conſanguinit. & affinitat. num. 6. Sanci. ſupra referens alios. Eſtque veriſſima ſententia quoad hanc partem de diſpenſationibus omnino diverſis, ut ſunt diſpenſatio in recitatione horarum verbi gratia, & in voto caſtitatis: nam ſi quis alteram impetravit, nullam ſurreptionem committet, petendo alteram ſine mentione prioris, & ita ſecunda ſic obtenta erit valida, & idem eſt in omnibus ſimilibus.

Variæ limitatione præcedentis ſententiæ.

Et hoc satis confirmat generalis consuetudo, frequenter enim ita dispensationes successive petuntur juxta occurrentes casus, ac necessitates: ratio autem est, quam tetigit Panormit. quia nullo jure cavetur, ut fiat mentio talis dispensationis prioris, neque ex natura rei necessaria est: nam illa taciturnitas per se non causat involuntarium, ut videtur ex se manifestum. Quid autem potuerit additio ad Rotam intendere in prædictis verbis, infra, prout potuero, conjectabo: ubi alteram partem hujus sententiæ examinabo.

2 Limitatio. 3. Secundo, limitata hæc sententia ad dispensationes, quæ circa idem versantur, amplius declaratur, ut procedat quando secunda dispensatio petitur ad extendendum effectum prioris circa idem vinculum, seu defectum tollendum. Ita tenet Sanci.supra num.6.cum multis aliis, quos refert, & præsertim id explicat Panormit.in dicto cap. penult. num.17. Hæc vero sententia, & declaratio tam generaliter facta mihi est creditu difficilis, quia neque jure, nec ratione video sufficienter probari. Primo enim fundatur, ut dixi, in dicto cap.2.de filiis Presbyter.in 6.inde autem non probatur, quia in illo textu dicitur, si illegitimus dispensationem obtinuit ad unum beneficium, & non facta mentione sui defectus natalium, obtineat secundam dispensationem ad plura beneficia, posteriorem dispensationem esse surreptitiam, ac nullam. Ponderanda ergo sunt illa verba, *Tasito prædicto defectu*, juxta quæ non erat necessarium in secunda dispensatione facere mentionem primæ, sed tantum de personæ defectu, quia hæc duo diversa sunt, & textus tantum de uno loquitur. Et ita intellexerunt textum illum ibi Domin. & Franc. Unde colligunt, quod si ille illegitimus declarando se esse illegitimum, peteret dispensationem secundam, nulla facta mentione primæ valida esset dispensatio.

4. Et hæc sententia quoad hanc partem mihi probabilissima videtur; tum quia ille impleret quidquid ex vi verborum illius textus ad non committendam surreptionem necessarium est, ut ponderavi; ergo aliquid aliud exigere, & onus adjungere in materia odiosa, & restricta, contra omne jus est; tum etiam ex ratione textus, scilicet, quia verisimile est, Pontificem non fuisse concessurum dispensationem ad plura beneficia, si defectus illegitimitatis illi fuisset manifestatus. At vero non est hoc minus verisimile manifestato solo defectu sine priori dispensatione, quam illa inanifestata. Imo quodammodo difficilior redderetur secunda dispensatio, simpliciter proposito defectu, ac si non esset diminutus, ut sic dicam, per priorem dispensationem, quia de se facilius est successive & per partes defectum tollere, quam totum simul; tum denique, quia juxta hunc sensum optima ratio redditur illius decisionis: nam irregularitas ex defectu natalium orta reddit personam inhabilem ad unum, & plura beneficia, & ablata respectu unius, non est ablata respectu plurium, & ideo non explicato hoc defectu, dispensatio petita ad plura beneficia merito censetur surreptitia. At vero si textus ille extendatur ad necessitatem exprimendi priorem dispensationem, nec ratio textus illi accommodatur, ut ostendi, nec alia satis probabilis adduci potest, ut paulo post dicam. Et confirmatur, quia si in illo casu prior dispensatio non fuisset limitata, & partialis, sed integra natalium restitutio, tunc secunda dispensatio esset valida, etiamsi obtenta esset non expresso defectu natalium, nec legitimatione, quia jam prior defectus fuisset sublatus etiam respectu plurium beneficiorum, & procederet regula legis 16. ff. de ædilitio edicto, *Quod ita sanatum est, ut in pristinum statum restitueretur, perinde habendum est, quasi nunquam morbosum fuisset*. Et ita intellexit textum illum Covarr. in 4. 2.part. cap.8.§.8.num.5.vers.*septimo*, cum Joan.Andr.& Dominic. in dicto cap. ergo signum est, ex vi illius solum esse necessarium declarare defectum, quatenus ablatus non erat. Et hunc sensum verum, & legitimum esse censeo; ideoque ex illo textu non probari illam sententiam.

5. Secundo probari solet ex dicto cap. penultim. de præscript. ubi dicitur, esse surreptitium privilegium amplioris exceptionis, obtentum sine mentione prioris privilegii exemptionis magis restrictæ, eidem, & in eadem materia, & respectu ejusdem concessi: ergo idem censendum est in dispensationibus, quæ versantur circa idem, quotiescunque posterior tollit seu ampliat moderationem prioris. Et videtur ampliare illum textum Panormit. ibi, num.17. ad omnia privilegia etiamsi non attingant jus tertii; de dispensationibus autem expresse non loquitur: videtur autem esse eadem ratio, ut alii supra citati opinantur. At vero Innocentius ibi, numero 4. restricte intelligit textum illum in materia, de qua loquitur, scilicet, quoties primum privilegium cedit in præjudicium tertii, & concessum est cum aliqua limitatione moderante præjudicium tertii, & conservante aliquod jus, quod illi de jure communi competit. Nam tunc si obtineatur secundum privilegium amplians primum, & plus derogans juri tertii, necessarium est in secundo facere mentionem de primo, ne sit surreptitium. Ita enim textus ille loquitur, & locum habet ubicumque eadem ratio formalis materiæ, seu justitiæ versatur, ut esse solent materiæ decimarum, beneficiorum, & similes, in quibus jus, vel præjudicium tertii intercedit. Inde autem non potest ampliari illa regula ad alias materias non ita odiosas, nec cedentes in præjudicium tertii, quia cum simus in materia stricti juris, non est illa decisio extendenda, præsertim cum non sit eadem ratio in aliis materiis. Et ita sentit Innocent.ut dixi, & approbant ibidem Card. & Felin. num.2.& Bald.num.10.

6. Et confirmari hoc potest ex verbis ejusdem textus ibi, *Non obstante privilegio Clementis Papæ, per quod privilegiis suorum prædecessorum non extitit derogatum, cum de ipsis nullam fecerit mentionem*: In quibus adverto, ibi non dici, posterius privilegium non faciens mentionem prioris fuisse simpliciter surreptitium, sed solum quoad hoc, ut non deroget privilegiis prioribus, quorum mentionem non facit, & specialiter conservantibus jus tertii, quod illi jure communi competebat. Unde mea sententia ex illo textu solum colligitur quædam regula notanda. Ut enim videbimus infra tractando de Privilegiis, controversum est, an privilegium deroget juri communi, cujus mentionem non facit per clausulam, *Non obstante*, & communior resolutio est, derogare. Ex dicto ergo cap.penult. colligitur regula limitans hanc doctrinam, nimirum, si jus commune conservatur alicui, seu in aliquo, per prius privilegium illi concessum, tunc posterius privilegium non derogare juri communi redacto in formam, & tenorem privilegii; & rationem reddit Bald. quia jus commune per Principem specialiter conservatum fortius est, & plus operatur. Et sine dubio hic est casus proprius illius textus, & specialis ejus decisio; ergo non est extendenda ad omnes dispensationes absolutas (ut sic dicam) id est, quæ non versantur circa jus alterius, nec illi præjudicant.

7. Denique affertur ratio ad probandam illam surreptionem in omni tali dispensatione, quia merito præsumitur, non fuisse Principem concessurum absolutam dispensationem, vel abundantius privilegium in eadem re, si illi fuisset propositum, ipsummet, vel prædecessorem prius concessisse dispensationem, cum majori moderatione, quia tam facilis, & levis mutatio non debet præsumi de constantia Principis. Unde inferunt, si nova ratio, & major causa ad dispensandum proponatur, tunc dispensationem posteriorem fore validam, quia tunc cessat dicta præsumptio levis mutationis. Quæ illatio optima est, considerata vi solius rationis propositæ, tamen ego non admitterem consequens in terminis dicti cap.penultim.& ex vi juris communis. Existimo enim, si posterius privilegium redundet in præjudicium alterius, etiamsi ex nova causa petatur, non derogare priori privilegio specialiter conservanti illud jus tertio, si illius non faciat mentionem, idque non ex vi illius præsumptionis, sed ex dispositione illius juris, quæ, ut existimo, non fundatur in præsumptione, sed in hoc, quod privilegium posterius non derogat priori privilegio quatenus ad tertium quovis modo spectat, nisi illius mentionem faciat. Quod est certum quando prius privilegium fuit

directe

directe datum tertio, ut infra l.8. dicam: tamen in illo capite videtur extendi, etiam ad privilegium prius concessum eidem privilegiario, quatenus per illud specialiter jus tertii reservatur. Et hoc verum censeo secundum jus canonicum: an vero idem sit secundum jus civile, aliis remitto.

8. Secluso autem jure positivo illa ratio, & præsumptio videtur non esse magni momenti. Quia in primis si persona concedens secundam dispensationem sit diversa, ut est successor, non potest dici illa levis mutatio, cum non sit idem qui operatur. Quod inde etiam patet, quia si in casu omnino simili successor aliter dispenset cum eadem, vel alia persona, quam suus prædecessor, non potest dici, leviter mutare qualitatem dispensationis, seu modum dispensandi, sive sciat, sive ignoret, quid egerit suus prædecessor; ergo idem erit, etiamsi in eodem casu, & cum eadem persona aliter dispenset. Deinde idem fere est, quamvis persona dispensantis sit eadem, quia sine animi levitate potest contingere, ut in casu omnino simili idem Princeps dispenset, vel gratiam faciat, nunc liberalius & postea moderatius, vel e converso; ergo licet id faciat cum eadem persona in diversis temporibus, non ideo præsumitur, aut imponitur ei levis mutatio. Eo vel maxime, quod illa mutatio non est in casu proposito per revocationem gratiæ, sed potius per additionem liberalitatis, & benignitatis, quæ semper decet Principem intra latitudinem causæ sufficientis, & justæ. Unde licet id faciat ex certa scientia, non ignorans priorem gratiam limitatam, non ideo judicabitur leviter mutare consilium: ergo inde nulla sumitur præsumptio, quod non concederet secundam dispensationem, si prioris facta mentio fuisset. Denique ex concessis ab aliis auctoribus videtur mihi sumi efficax argumentum contra dictam rationem, & assertionem: nam quando prima dispensatio postulata a Principe, fuit negata, & iterum postulata cum eadem causa fuit concessa, major fit mutatio in judicio, vel voluntate Principis, quam cum prius concedit limitatam, & postea amplam dispensationem, & nihilominus in priori casu secunda non est surreptitia, nec ibi admittitur præsumptio, quod Princeps non esset tam leviter mutandus, si prioris denegationis recordaretur: ut supra probatum est, & admittit Sanci. ibi citatus cum aliis: ergo multo minus valet illa præsumptio in præsenti casu.

9. Quapropter aliter censeo esse limitandam, & declarandam communem sententiam in principio hujus puncti positam. Dico enim, solum habere locum vel in casibus in jure expressis, vel quando necessaria est commemoratio prioris dispensationis, ut Princeps non ignoret totum, & proprium vinculum, seu impedimentum, quod aufert: neque etiam ignoret qualitatem, seu quantitatem gratiæ, quam facit per unam, vel per plures dispensationes. Prima pars præcipue ponitur propter dictum cap. penult. cujus decisio habet locum in omnibus privilegiis, vel dispensationibus, quarum variatio sive per diminutionem, sive per augmentum cedit in præjudicium tertii: nam tunc secunda dispensatio illam mutationem faciens sine mentione prioris, quantum ad id surreptitia est, seu invalida ex vi illius juris. Quod est valde consentaneum rationi, quia omnis gratia cum præjudicio tertii valde odiosa est, & ideo nunquam censetur valida, nisi ex sufficienti notitia Principis procedat. Atque hac ratione qui dispensationem habet non solvendi decimas ex vinea v. g. si deinde obtineat privilegium non solvendi illas ex area, vel fundo, nulla facta mentione prioris, non poterit uti secundo privilegio, quia surreptitium est, quia cedit in præjudicium tertii, quod Papæ non satis fuit illo modo propositum, quamvis hic etiam alia surreptio intercedat, ut statim explicabitur.

Limitatio communis sententiæ supra proposita.

Omnis gratia cũ præjudicio tertii valde odiosa est.

10. Secunda pars sumpta est ex dicto cap. 3. de filiis Presbyter. in 6. nam dispensatio secunda ibi obtenta, ideo surreptitia judicatur, quia non fuit sufficienter propositum judici totum impedimentum, quod illi obstare potuisset: & ratio est manifesta, quia tunc voluntas dispensantis non potuit extendi ad id, quod latebat: ergo ex ea parte impedimentum mansit integrum, ac subinde dispensatio effectum habere non potuit. Unde colligitur, tunc per se non esse necessariam declarationem prioris dispensationis, si alio modo impedimentum totum sufficienter referatur, quia tunc cessat ratio facta, & textus ille non plus requirit ut probavi. Interdum vero poterit esse necessaria expressio prioris dispensationis, si aliter non possit materia, seu vinculum tollendum per secundam dispensationem sufficienter explicari, ut statim declarabo. Dices: ergo si in exemplo posito de privilegio decimarum aliquis postulet secundum privilegium, exprimendo, & quasi de novo petendo exemptionem in vinea, & area, vel fundo simul, non facta mentione prioris privilegii, erit validum secundum, quia in illo expresse proponitur totum vinculum per dispensationem tollendum: ergo illud sufficiet sine declaratione prioris petitionis. Respondetur negando consequentiam; tum quia ibi surreptio ex alio jure nascitur, propter præjudicium tertii, ut declaravi; tum etiam, quia ibi est necessaria notitia prioris dispensationis, ut qui concedat secundam, plene intelligit nocumentum Ecclesiæ. Nam qui postulat exemptionem a solutione decimarum ex tot possessionibus, nulla facta mentione prioris privilegii, tacite indicat antea nullas decimas ex illis possessionibus retinuisse, & ita Papa non intelligit præcedentem diminutionem fructuum Ecclesiæ, & consequenter non percipit totum præjudicium ejus, ideoque non censetur habere voluntatem inferendi illi novum nocumentum. Quæ ratio optima est, & accommodari recte potest ad casum textus in dicto cap. penult. de præscript. ibi enim religiosi, qui prius fuerant exempti cum quadam moderatione, postea obtinuerunt exemptionem simpliciter, nulla facta mentione prioris, nec moderationis in ea contentæ, quod totum cedebat in majus præjudicium Episcopi, quam posset ex simplici posteriori supplicatione intelligi, ideoque merito surreptitia judicatur, quod magis ex sequenti puncto declarabitur.

11. Addidi ultimam partem regulæ, quia licet in dictis juribus non contineatur expresse, necessaria ratione colligitur: nam si Princeps non satis intelligat qualitatem, & quantitatem gratiæ, quam confert, non potest illam velle; ergo si ex taciturnitate prioris dispensationis sequatur illa ignorantia, clara est surreptio: nam est in re valde substantiali. Declaratur exemplis. Primum sit de beneficiato, qui obtinuit dispensationem non residendi per quinquennium cum perceptione fructuum, qui expleto quinquennio, aliam similem postulavit, nulla facta prioris mentione, tunc enim secunda dispensatio surreptitia est, ut recte dixit Joan. Andr. quem refert, & sequitur Felin. supra num. 2. Quod intelligendum puto quando tempus illud est continuum propter ea, quæ infra dicam. Posset autem ratio ex dictis reddi, quia ibi intervenit præjudicium tertii, quod non satis declaratur: tamen optima ratio est, quia Papa nunquam concipit, se dispensare in decennio residentiæ, quia concipiendo prius unum quinquennium, & postea aliud sine recordatione prioris, nunquam concipit decennium, quod verisimiliter non concessisset, si intellexisset. Sic enim qui furatur per minima, quando pervenit ad ultimum in quo gravis quantitas consummatur, si illud advertat, longe gravius peccat, quam si ignoret: ergo signum est, illam circumstantiam multum variare voluntatem. Recte ergo dicimus tunc esse necessariam expressionem prioris dispensationis, ut Princeps intelligat quod concedit, & totam relaxationem, quam in lege facit.

Exemplũ de beneficiato val. de proprium.

12. Secundum exemplum esse potest, si quis habens votum castitatis obtineat dispensationem ad unum matrimonium contrahendum, & mortua uxore, iterum petat dispensationem ad matrimonium tacita priori: existimo enim posteriorem esse surreptitiam, propter rationem proxime factam, quia non potest Pontifex concipere quantam relaxationem faciat in illo voto. Tertium exemplum sit, si aliquis semel obtinuit dispensationem ad matrimonium in impedimento uxoricidii cum machinatione, & postea iterum simile crimen committat, & aliam dispensationem de illo

Exemplũ castitatis dispensanda.

Tertium exemplum de uxoricidio.

de illo petat, non facta mentione prioris. Argumento l. 3. C. de Episcopali audien. dicens, *ut remissionem veniæ crimina, nisi semel commissa, non habeant*, &c. ratio ergo est, quia secundum crimen ejusdem rationis præsertim adeo grave commissum post remissionem primi magis pœnam meretur, & difficilius remissibile est. Ita ergo in præsenti secunda dispensatio est longe difficilior in secundo crimine post dispensationem in primo crimine, & ideo neque gravitas impedimenti, neque gratia, quæ conceditur, sufficienter concipitur sine expressione prioris dispensationis, & ideo merito posterior surreptitia judicatur: ut bene notavit Sanc. supra num. 20. & sumitur ex auctoribus, quos citavi.

Quando declaratio prioris dispẽsationis nõ sit necessaria.

13. Ex his ergo videtur satis declarata, & probata tota assertio, & regula posita. Ubicunque autem non intercesserit aliqua circumstantia ex dictis, seu similis connexio inter posteriorem dispensationem, cum priori, non erit necessarium priorem exprimere, ut posterior valida sit. Et hoc modo intelligo Panormit. in dicto cap. penult. num. 13. dicentem, *Quoties conceditur privilegium super separatis, vel super eisdem, vel quasi super executione primæ gratiæ, non esse necessarium, ut de prima fiat mentio:* nam illa particula, *vel super eisdem*, ut non repugnet aliis dictis ejusdem auctoris, ita intelligi debet, ut per se loquendo, non sit necessarium, priorem dispensationem exprimere propter solam pluralitatem dispensationum, etiamsi circa idem versentur, sed solum in casibus in jure expressis, vel quando aliunde non potest satis explicari gravitas rei, cujus dispensatio postulatur, nisi priorem dispensationem commemorando. Et ita exponit Panormit. Innocentium, & alios: ita ergo intelligenda erit prior sententia, ut vera sit: ratio autem non est alia, nisi quæ insinuatur ab eodem Panorm. & quam sæpe tetigimus, scilicet, quod nullum sit jus requirens per se hanc conditionem ad valorem secundæ dispensationis, etiam circa eandem rem; neque est ratio, quæ illam probet, nisi quando occurrunt aliæ circumstantiæ explicatæ, ut satis ostensum est: magis autem declarabitur, aliqua exempla, & quasi corollaria afferendo.

Cum quis ob dubiũ vel scrupulũ prioris dispẽsationis petet secundam, non est prioris mẽtio necessaria.

14. Primum sit; quando aliquis propter scrupulum, vel dubium prioris dispensationis petit aliam de eadem lege, impedimento, defectu, aut voto, & illam obtineret æqualem quoad gratiam, certiorem vero quoad circumstantias. Existimo enim secundam esse validam, etiamsi non declaretur, peti propter dubium prioris dispensationis, neque hujus fiat mentio, sed absolute proponatur gratia, seu relaxatio vinculi, quæ postulatur, & vera, ac legitima causa dispensationis: ratio est, quia contra nullum jus positivum est, nec in se continet taciturnitatem, quæ verisimiliter reddat involuntariam posteriorem dispensationem, neque ingerit deceptionem, vel ignorantiam relinquit, quæ faciat ad causam. Et hoc modo posset intelligi, quod decisio Rotæ supra citata dicit, quando posterior dispensatio ad unum, & eundem finem tendit cum prima, non esse necessarium, facere istius mentionem; & reddit rationem, quia tunc una dispensatio sufficit utique obtenta cum sufficienti rei, & causæ declaratione, & cognitione: & ideo etiam non est inconveniens, tunc utramque dispensationem manere validam, quia quando secundum privilegium petitur ad corroborationem primi, utrumque valet, ut dixit Innocen. in dicto cap. penult. num. 5. & sequitur Bald. ibi num. 13. nam effectus utriusque simul sumpti non excedit intentionem concedentis.

Dispensatio 2. per irregularitate, quando valet.

15. Secundum exemplum esse potest de dispensatione secunda petita ad extensionem, seu ampliationem primæ sine præjudicio tertii, & explicando totum vinculum dissolvendum cum toto effectu desiderato: tunc enim nulla surreptio committitur, propter idem fundamentum. Ut verbi gratia si irregularis petat dispensationem ad ordines minores recipiendos, & ea obtenta antequam illa utatur, petat aliam ad omnes ordines, eandem irregularitatem declarando, non vero primam dispensationem, nihilominus valida erit secunda, quia neque agit contra aliquod jus, neque aliquid occultat, quod verisimiliter posset voluntatem Pontificis mutare, aut impedire. Quod si ille jam esset usus priori dispensatione, & postea postularet secundam ad ordines tantum sacros, multo magis valeret, quia explicando irregularitatem, necessario supponit, jam esse dispensatum ad ordines minores. Similiter si iste irregularis dispensatus ad omnes ordines postea petat dispensationem in interstitiis verbi gratia nulla facta mentione prioris, credo secundam esse validam, etiamsi non declaret defectum irregularitatis, quia ille jam est sublatus per dispensationem, & per se non refert ad interstitia, nec difficiliorem reddit illorum dispensationem, & idem est in similibus.

16. Simile videtur esse in dispensatione voti, v. g. castitatis, si post primam dispensationem datam cum aliquo onere, & commutatione, petatur secunda ad majorem remissionem obtinendam, nulla facta mentione primæ, sed petendo puram dispensationem voti castitatis, videtur enim ex dictis sequi secundam dispensationem fore validam. Aliqui vero hoc non admittunt, nisi cum duplici distinctione. Solet enim ex stylo curiæ communiter concedi talis dispensatio cum quibusdam limitationibus ordinariis, & solitis. Quando ergo prior dispensatio fuit tantum hujusmodi dicunt posteriorem esse validam, non obstante taciturnitate prioris, quia cum illa limitatio soleat jure ordinario poni, & Pontifex in posteriori dispensatione illam prætermittat, signum est, ex voluntate, & non ex aliqua ignorantia eam omittere, cum stylus curiæ ipsum non lateat. Si autem prior dispensatio cum majori moderatione data est, additur altera distinctio. Nam si posterior petatur, proposita nova, & majori causa, dicunt esse validam, non obstante prædicta taciturnitate, quia major causa tollit omnem fraudem. At vero si posterior obtineatur ex eadem causa, & tacita priori dispensatione, dicunt, esse nullam propter fraudem Pontifici factam. Ego vero in hoc præcise, quod prior taceatur, nullam fraudem invenio, quandoquidem totum votum auferendum proponitur, & Pontifex ignorare non potest, peti puram dispensationem sine limitationibus solitis, & insolitis, & ideo ex hoc capite non video surreptionem, aut nullitatem. Aliunde tamen dubito de hac dispensatione, quia non videtur continere veritatem in proponendo vinculo, quod per dispensationem auferendum est, quia per priorem dispensationem sublatum fuit votum: ergo jam falso petitur dispensatio in voto, quod non subsistit, & quamvis fuerit commutatum in alia onera, jam illa obligatio non pertinet ad votum castitatis, sed ad aliud votum distinctum quoad materiam. — Aliud exemplũ de voto castitatis.

17. Dico ergo in multis casibus etiam ex hoc titulo dispensationem illam esse validam. Primo quando prima dispensatio simpliciter non abstulit votum, sed tantum ad determinatum usum, ut ad primum matrimonium, vel ad petendum debitum durante matrimonio: nam tunc vera est narratio cum votum maneat. Secundo, si prima dispensatio non fuit acceptata, licet data esset ad tollendum simpliciter votum cum commutatione, quia non habuit effectum propter non acceptationem, seu renunciationem: & idem erit, quoties per ignorantiam, vel alia via impeditur effectus prioris dispensationis, & a fortiori si prior fuit invalida, quia *non præstat impedimentum, quod de jure non sortitur effectum*, ut dicitur de regul. jur. in 6. cap. 52. At vero si prior dispensatio fuit acceptata, & simpliciter abstulit votum, quamvis reliquerit obligationem ad jejunia, vel alia pia opera, valde probabile videtur, non posse peti secundam dispensationem de voto castitatis ut nondum dispensato. Primo propter rationem factam: nam licet responderi possit, peti dispensationem de voto emisso, & ita esse veram narrationem, nihilominus moraliter intelligitur peti de voto permanente. Secundo, quia alias non proponitur specifice vinculum auferendum, scilicet, obligationem ad talia opera pia, quæ licet remote duxerit originem a voto castitatis, & fortasse sit minor, nihilominus est diversa, & ideo necesse est specifice cognosci, ut per dispensationem auferatur. Tertio, quia in secunda dispensatione, necessarium erit proponere causam proportionatam obligationi, & materiæ substitutæ loco voti castitatis. Neque enim sufficiet — In quibus casibus dispensatio voti cõmutati valida sit.

ficiet proponere majorem causam, quæ difficiliorem vel periculosiorem reddat obligationem castitatis, quia jam tunc hæc causa est impertinens: ergo signum est, secundam dispensationem debere cadere specifice in aliam obligationem, quæ satis explicari non potest, nisi facta mentione prioris dispensationis, & ideo in illo casu probabilius censeo esse necessariam.

18. Ultimum exemplum esse potest, quoties duæ dispensationes versantur circa eandem legem quasi secundum diversas partes, quarum una non unitur alteri, nec cedit in præjudicium tertii. Tunc enim valida erit posterior dispensatio sine mentione primæ, quia nullam habet speciem surreptionis juxta doctrinam datam. Exempla esse possunt, primo in dispensationibus circa jejunia: nam si quis dispensationem obtinuit ad comedendum cibos prohibitos in una Quadragesima, ut similem in alia valide obtineat, non oportet facere mentionem prioris, quia licet versentur circa eandem legem, materiæ non uniuntur inter se, neque una aggravat aliam, & unaquæque potest habere suam propriam causam. Secundo idem est in dispensationibus circa præceptum laborandi in die festo, vel non recitandi, & similibus. Imo etiam in exemplo supra posito de dispensatione residendi pro aliquo tempore: nam si diversis temporibus, & non continuis occurrat necessitas similis dispensationis, non oportebit semper in posteriori facere mentionem prioris, quia hoc & præter hominum consuetudinem esse videtur, & est magnum gravamen, quod sine jure, aut evidenti ratione imponendum non est. Ibi autem cessat ratio supra facta, quia ibi unum tempus non conjungitur alteri, neque fit quasi continuatio surreptitia ejusdem dispensationis, sed sunt omnino diversæ, quarum una non fit gravior, aut difficilior ratione alterius; ergo utraque est valida, licet in neutra fiat alterius mentio.

Exemplū de iejunio Quadragesimæ.

19. Denique idem est in lege v. g. prohibente matrimonium inter consanguineos: nam licet quis obtineat unam dispensationem cum una cognata, & illa mortua, secundam petat pro alia in eodem, vel diverso gradu conjuncta, valida erit secunda, licet obtineatur sine mentione primæ, quia sunt de rebus distinctis, & una non habet connexionem cum alia, neque aggravat illam, aut difficiliorem reddit, & unaquæque potest habere propriam causam sufficientem, non obstante alia, & independenter ab illa. Unde sequi videtur, idem esse dicendum, etiamsi talis persona non fuerit usa priori dispensatione quacunque ex causa, & petat secundam, non facta mentione prioris: nam eædem rationes procedunt, ut hæc posterior sit valida. Et ita fatetur Sanc. dicta disput. 22. num. 13. Sed obstare videtur, quia sequitur, talem personam habere simul duas dispensationes validas, per quas possit eligere, & ducere, quam maluerit ex illis duabus cognatis, quia prima dispensatio valida fuit, & non potest elidi, vel irritari per secundam. Consequens autem videtur absurdum, quia est præter scientiam, & consequenter præter intentionem concedentis; ergo talis facultas, & dispensatio non potest esse valida.

20. Responderi potest negando sequelam, quia qui petit secundam, eo ipso renunciat primæ, ideoque obtenta secunda evanescit prima. Et ita sensit idem author supra numer. 29. Sed non caret difficultate responsio, primo quia etiamsi demus, ex parte petentis secundam dispensationem renunciari primæ: nihilominus Papa non potest illam renuntiationem acceptare, cum illius cognitionem non recipiat. At renuntiatio non acceptata non habet suum effectum; ergo ex hoc capite non evanescit prima dispensatio. Deinde aut agimus de renuntiatione præsumpta, aut vera: prior non sufficit, ut in conscientia habeat effectum, ut constat; posterior autem non semper invenitur; potest n. quis petere secundam dispensationem, non intendens renunciare primæ; ergo tunc non est cur excludatur per secundam; ergo ambæ simul manebunt: nam licet non possint simul mandari executioni, satis est, quod in usu earum possit esse optio, ut possint esse simul. Item satis est, quod successive possit utraque habere suum usum. Imo hinc fieri videtur, nec præsumptam renuntiationem ibi intervenire; sicut habens dispensationem ad contrahendum cum consanguinea licet ducat extraneam, non censetur renunciare dispensationi, quia potest post viduitatem illa uti; ergo similiter in præsenti.

21. Propter quod probabilius censeo, in illo casu posteriorem dispensationem esse surreptitiam, & necessarium esse exprimere priorem dispensationem, ut vel Pontifex ejus renuntiationem acceptet, vel illam irritet, vel utranque simul validam esse concedat. Alioqui n. verissimum censeo, sine scientia, & consensu Pontificis non posse illas duas dispensationes validas simul permanere, quia est indulgentia quædam nimis extraordinaria, & parum rationi consentanea, & longe verisimilius est, non fuisse Pontificem eam concessurum, si proponeretur. Deinde clarum etiam censeo, unam illarum dispensationum non expellere aliam quasi per repugnantiam formalem, quia illam re vera non habent, ut probat ratio facta; imo posset Pontifex utramque simul concedere si vellet. Tertio existimo primam non excludi per renuntiationem sine animo renunciandi, quia est repugnantia, & tamen etiam tunc non erunt ambæ simul validæ; ergo oportet, ut secunda sit nulla. Præterea etiamsi adsit animus renunciandi, censeo non habere effectum ex defectu acceptationis, nec enim dici potest, Pontificem concedendo secundam, acceptare renuntiationem primæ, quia ab illo non petitur secunda, ut secunda, cum non habeat notitiam, vel memoriam primæ; ergo talis petitio dispensationis absolute non est signum externum alicujus renuntiationis; ergo nec concessio Papæ potest habere vim acceptationis; ergo ut duæ illæ dispensationes simul non maneant, necessarium omnino est, posteriorem esse invalidam, non enim invenitur modus, quo excludatur prima, quæ semel valida fuit, & aliunde non fuit extincta: ratio autem surreptionis est clara ex principiis a nobis positis, quia tunc secunda dispensatio conjungitur primæ, & ex utraque simul resultat una gratia exorbitans, quæ non cadit sub intentionem Pontificis, & ideo ad valorem secundæ necessarium est exprimere priorem, quo illud incommodum vitetur. Et ideo non est simile, quando prior dispensatio suum usum habuit per quem extincta est: nam tunc non conjunguntur dispensationes, sed quælibet est unica pro suo tempore. Esset autem simile, si absque usu prior dispensatio fuisset extincta per mortem alterius partis, vel aliud impedimentum perpetuum: nam tunc ex defectu objecti evanesceret prima dispensatio, & ideo est impertinens ejus memoria, atque ita formaliter procedit doctrina data, quæ ad similes casus cum proportione applicanda est.

CAPUT XXIV.

An dispensatio in uno vinculo, tacitis aliis obtenta, surreptitia, & nulla sit.

1. HÆc quæstio tractatur optime circa impedimenta matrimonii a Patre Thoma Sanc. in dicto lib. 8. disput. 23. habet autem locum cum proportione in aliis dispensationibus, & legibus, & ideo breviter expedienda est. Duæ ergo sunt opiniones, prima simpliciter affirmat, talem dispensationem esse validam quantum ad effectum, ad quem impetratur, ut si quis habens duas irregularitates ad ordines, petat dispensationem unius, v. g. illegitimatis, tacita bigamia, concessa dispensatione tollere impedimentum illegitimatis, manebit tamen aliud, ratione cujus non sufficiet illa dispensatio, nisi addatur alia de altera irregularitate, & simile exemplum facile potest poni in matrimonio. Ita tenet Navar. conf. 6. de rescrip. & conf. 7. & 8. de consang. & affinit. & sæpe alias in suis consiliis, quem sequuti sunt multi moderni, quos supra refert Sanc. num. 1. Ex antiquis vero solum refert Joan. Andr. in arbore affinitatis §. 2. num. 5. in tom. 9. tract. num. 5. dicentem, qui habet simul impedimentum affinitatis, & publicæ honestatis, si petat dispensationem primi, tacito secundo, illud tolli, isto manente. Fundamentum est, quia potest tolli unum impedimentum

tum sine alio; sicut & potest esse; ergo ex hac parte non repugnat, talem dispensationem esse validam, & habere suum effectum. Nec ratione surreptionis, quia nulla est lex, quæ præcipiat expressionem plurium defectuum, ut tollatur unum. Nec ex natura rei est necessarium, quia ut Princeps habet justam, & efficacem voluntatem tollendi aliquem defectum, vel vinculum, satis est, ut illud perfecte narretur cum causa sufficiente ad dispensationem: hoc autem totum sufficienter narrari potest, explicando unum impedimentum sine aliis. Et addit Navar. ita observari ex stylo curiæ.

2. Secunda sententia universaliter affirmat, esse irritam, & surreptitiam dispensationem unius impedimenti, quando occultantur alia, quæ erant conjuncta cum illo. Hanc opinionem censet esse longe probabiliorem Sanc. supra num. 2. citatis multis authoribus loquentibus, circa impedimenta matrimonii. Frequenter n. dicunt Doctores, non valere dispensationem in uno impedimento, tacito alio, ut patet ex Panormit. in cap. *non debet*, de consanguinit. & affinit. numer. 12. quem multi Summistæ imitantur, & Supplement. Gabriel. in 4. distinct. 41. artic. 3. dub. 7. & in simili Covar. in 4. 2. part. cap. 6. §. 4. num. 11. Possent autem hi authores exponi, ut intelligant non valere, id est, non sufficere, seu non valere ad matrimonium contrahendum; an vero valeat ad unum impedimentum tollendum, non definere. Sed est difficilis, & dura expositio, quia non dicunt, non valere matrimonium, sed non valere dispensationem, & Covar. dicit, esse irritam. Denique multi alii authores in propriis terminis dicunt talem dispensationem esse surreptitiam. Fundamentum hujus sententiæ reducitur ad principium positum, ut dispensatio legitime obtineatur, necessarium esse, proponi Pontifici totum vinculum dissolvendum secundum totam gravitatem, quæ intrinsece potest dispensationem difficiliorem reddere: unum autem impedimentum censetur moraliter habere majorem gravitatem in illo genere, quando est conjunctum aliis, quam solitarie sumptum; ergo. Minor probari solet primo ex cap. *ex tuarum*, de authoritat. & usu pallii, quod allegat Panormit. sed judicio meo, nihil, vel parum probat. Item citatur cap. *Pastoralis*, de privileg. quod nihil etiam juvat, nec plus valet cap. *postulasti*, de rescript. quod Covar. allegat: nam regula ibi constituta in beneficiis, non habet locum in dispensationibus, ut supra notatum est cum Panormit. in cap. pen. de præscriptionibus. Denique allegatur cap. 1. de treug. & pace, quoniam ibi dicitur, *funiculus triplex difficile rumpitur*. Respondери autem potest, in præsenti etiam cumulum impedimentorum difficilius tolli, quia vel requirit unam dispensationem difficiliorem, vel cumulum dispensationum. Ratione igitur probatur illa minor, quia impedimenta simul juncta sine dubio reddunt personam minus dignam dispensatione, etiam in singulis: unde etiam simul proposita magis avertunt animum Principis ad concedendum tale matrimonium, vel habilitandam talem personam, ut experientia ipsa docet, & per se videtur prudentiæ consentaneum. Unde in remissione pœnarum, cum in aliqua persona plura sunt atrociora delicta, singula difficilius remittuntur in humano judicio. Confirmatur, quia alias aperitur via fraudibus, obtinendo per plures dispensationes, quod sæpissime Pontifex, re tota intellecta, per unam non concederet.

3. Inter has sententias hæc posterior securior est. Et in materia saltem matrimonii est practice probabilior, & servanda; tum propter consensum plurium auctorum, tam ex antiquis, quam ex modernis; tum propter praxim Romanam, quæ hoc observat, exceptis quibusdam casibus occultis, ut Sancius notat, quæ exceptio potius firmat regulam in contrarium: tum præterea propter periculum, quod est in efficiendo matrimonio nullo ratione dispensationis, male impetratæ. Denique quia talis dispensatio directe videtur peti, & concedi ad contrahendum matrimonium, & ideo intentio dispensantis non videtur esse tantum tollere unum, vel aliud impedimentum, sed simpliciter habilitare personam. Quapropter si narratio ad hoc

Probabilitas prioris sententiæ, & securitas.

non sufficiat, tota dispensatio censetur irrita ex mente concedentis; essetque hoc longe certius si Pontifex directe interrogaret, an talis persona haberet aliud impedimentum: nam per hoc magis ostenderet animum non aliter dispensandi, & ideo qui habens plura impedimenta, illa negaret, nihil obtineret propter gravem deceptionem contra intentionem Pontificis satis insinuatam per dictam interrogationem. Usus autem non habet, ut talis interrogatio fiat, & ideo res est minus certa. Nihilominus tamen ipsemet usus non faciendi similem interrogationem indicat, Pontificem simpliciter accipere verba talium supplicationum, & intelligere personam non habere aliud impedimentum ad matrimonium, nisi quod proponitur, & ideo qui unum proponit, & aliud tacet, virtualiter illud negat, & Pontificem decipit. Ac denique experientia etiam ostendit, longe aliter, & cum majori onere, vel gravamine dari dispensationem, quando plura impedimenta concurrunt, & sæpe propter eam causam negari; signum ergo est nolle Pontificem dispensare in singulis impedimentis, nisi omnia, quæ simul sunt, simul proponantur. Et præter experientiam potest alia ratio reddi, quam in puncto sequenti commodius explicabo.

4. Hæc autem regula non videtur posse tam generaliter constitui de omnibus aliis dispensationibus, & vinculis. Nam in primis de dispensatione voti castitatis recte docet Sanci. supra num. 4. si prius petatur dispensatio ejus, quam alterius impedimenti, v. g. consanguinitatis, validam fore, etiamsi solum illud sine alio impedimento proponatur. Quod ego intelligo esse verum, etiamsi habens tale votum habeat intentionem ducendi consanguineam, obtinendo postea aliam dispensationem, quia hoc accidentarium est, & dispensatio voti per se non ordinatur ad tale matrimonium, sed generaliter, ut liceat usus conjugalis, quem votum castitatis impediebat. Tunc autem non immerito dubitari potest, an quando ulterius proceditur ad petendam dispensationem impedimenti consanguinitatis, necessarium sit, prioris dispensationis mentionem facere: nam licet immediate sint circa diversa, re vera ordinantur ad eundem finem, & ex utraque resultat quædam major concessio, quam fortasse concederetur, si de utroque impedimento simul fuisset aliquando facta mentio. Item quia videtur inconveniens admittere, posse illam personam habilitari ad matrimonium cum consanguinea per plures dispensationes incipiendo a dispensatione voti, & non incipiendo a dispensatione consanguinitatis, cum ex partes Pontificis nulla sit ratio præsumendi magis involuntarium in uno casu, quam in alio; est ergo hoc valde probabile, & accommodatum ad impediendas fraudes.

5. Nihilominus tamen si revera detur sufficiens causa dispensationis voti, independens a matrimonio cum tali consanguinea, recte poterit obtineri dispensatio de solo voto, ut dixi, & postea etiam ad obtinendam dispensationem circa consanguinitatem, non oportebit prioris mentionem facere, quia jam impedimentum voti non existit, sed legitime fuit sublatum absolute, & sine ordine ad matrimonium, quantum est ex se, & ex vi causæ: intentio autem operantis est per accidens, & non mutat dispensationis naturam. Neque est inconveniens, ut aliqua certo ordine licite fiant, quæ commutato ordine debite fieri non possunt; id enim sæpe contingit, ut alio exemplo statim declarabo, & ratio est, quia ordo agendi sæpe spectat ad honestatem, propter diversam dependentiam unius rei ab alia. Et ideo etiam dixi, necessarium esse, ut causa dispensationis voti non pendeat ex matrimonio cum tali persona: nam si pendeat, necessarium erit, omne aliud impedimentum matrimonii cum eadem persona explicare, quia non potest aliter judicium ferri de tali causa, & quia tunc unum impedimentum colligatur cum alio in ordine ad dispensationem.

Quomodo detur dispensatio voti in ordine ad matrimonium, tacito impedimento consanguinitatis.

6. Quod autem dixi de voto castitatis, eandem rationem habet in voto religionis, & ideo eadem doctrina ad illud applicanda est. Imo licet eadem persona utrunque votum habeat, poterit validas dispensationes u...iusque obtinere, non facta mentione aliorum impe-

impedimentorum matrimonii, quia neutra ex illius dispensationibus, neque utraque simul dicit habitudinem ad matrimonium cum impedimento contrahendum. De ipsis autem votis, quando sunt simul, merito dubitari potest, an ad obtinendam dispensationem alterius, debeat alterum narrari, & e converso. Hinc enim videtur, id non esse necessarium, quia sunt vincula omnino distincta: & inter se non colligata: nam unum obligat ad castitatem servandam, & non aliud, & hoc obligat ad religionis ingressum, ad quod non obligat alterum. Inde vero apparet contrarium; tum quia non videntur illa vincula minus inter se connexa in ordine ad statum, seu viam perfectionis, quam duo impedimenta matrimonii in ordine ad illud; tum etiam, quia unum videtur difficiliorem reddere dispensationem alterius, & e converso.

Obligatus votis castitatis, & religionis potest ab uno vinculo liberari tacito alio.

7. Breviter mihi videtur, in eo casu validam fore dispensationem voti religionis, si ab eo inchoetur, nulla etiam facta mentione alterius. Moveor ex prioribus rationibus, & quia votum castitatis faciliorem potius, quam magis difficilem facere potest dispensationem voti religionis; nam facilius dispensari solet cum eo, qui perpetuam castitatem est conservaturus, quia in hoc aliquam participationem religionis retinet. E converso autem votum religionis non est connexum cum voto castitatis, nisi tanquam addens habitudinem ad majorem perfectionem, quæ tota sufficienter explicatur sine alio voto. Et præterea potest per se dari causa sufficiens ad tollendum votum religionis relicto alio; tunc ergo recte poterit postulari pura ejus dispensatio, sine mentione alterius voti. Secus vero esset, si causa honestas dispensationem voti religionis sumeretur ex ordine ad matrimonium contrahendum, etiam in generali: nam tunc oporteret votum castitatis explicare, quatenus impedimentum est ad quodlibet matrimonium contrahendum.

Si dispensatio inchoetur a voto castitatis Religionis votū explicandum est.

8. At vero e contrario, si dispensatio inchoetur a voto castitatis, necessarium semper existimo, simul explicare votum religionis propter rationes posteriori loco factas. Habenti enim votum religionis, irrationabilis plane videtur liberatio ab obligatione castitatis, cum nec ad matrimonium contrahendum illi sufficiat, neque etiam liberet a vinculo religionis, & quia maxime decet, ut qui religionis obligationem habet, castitatem interim servet. Propter quæ non est verisimile, Pontificem fuisse concessurum talem dispensationem solam, si alterius voti conscius fuisset. Accedit, quod non videtur posse dari causa justa ad dispensandum in voto castitatis cum eo, qui ligatus est voto religionis; tum quia votum religionis etiam obligat ad non nubendum, & licet non obliget statim ad castitatem, obligat ad promittendam illam; tum etiam, quia talis persona licet difficultatem habeat in servanda continentia, non potest illi succurrere per matrimonium ratione alterius voti, & secluso hoc medio, tenetur absolute vincere illam; ergo tunc causa est insufficiens, & irrationabilis ad talem dispensationem. Et quoad hoc bene æquiparantur hæc duo vincula cum aliis impedimentis matrimonii.

9. Et similiter potest hæc ratio ad ea, quæ diximus de matrimonio, adaptari: nam cum quodlibet impedimentum impediat totum matrimonium, de se inutilis, & irrationabilis est dispensatio unius sine aliis; non enim potest deservire, nisi fortasse ad decipiendum dispensantem, ut per partes faciat, quod forte simul non faceret, si totum cognosceret, & ideo semper talis dispensatio merito judicatur extra intentionem dispensantis. Et præterea non videtur posse habere causam legitimam, vel non posse ferri de illa legitimum judicium sine cognitione aliorum impedimentorum, quia talis causa sumi debet ex necessitate, vel utilitate talis matrimonii, de quo judicari non potest, non cognitis omnibus impedimentis ejus: & hæc ratio videtur mihi satis efficax, & notanda.

10. In dispensationibus autem irregularitatum, & aliarum inhabilitatum, ac pœnarum, existimo non habere locum rationem istam, neque regulariter doctrinam datam, sed potius, per se loquendo, unam irregularitatem posse tolli sine alia, præsertim quando illæ irregularitates sunt omnino disparatæ, & una aliam non aggravat. Ut v. g. esse illegitimum, & casu hominem occidisse, & similes. Et quoad hoc videntur mihi efficaces rationes. Navar. in cons. 1. de constit. quæst. 19. nam licet de impedimentis matrimonii tractet, rationes sunt generales. Præcipua est, quia inter has irregularitates, & pœnas non est connexio, nec taciturnitas unius aliquid confert ad dispensationem alterius, nisi quatenus tollit aliquam majorem difficultatem, quam fortasse haberet Princeps in dispensando, si omnes cognosceret; hoc autem non sufficit ad surreptionem, nisi vel jus aliquod cogat, vel aliæ circumstantiæ, & rationes concurrant, ut dixi in lib. 6. de voto, cap. ult. & affirmat Navar. cum Rota, Ægidio, & Felin. Hic autem nullum est jus, nec ostendi potest. Quod enim quidam dicunt, hoc contineri in jure, quia jus præcipit explicare omnem veritatem conferentem ad dispensationem, frivolum est, & principium petit: nam hoc est, quod inquirimus, an cognitio alterius irregularitatis, vel inhabilitatis, aut criminis sit intrinseca dispensationi, quæ circa aliud crimen, vel irregularitatem versatur. Hoc autem ex jure probari non potest; ergo verum est hanc surreptionem non fundari in jure.

In dispensationibus aliis a castitate, & religione quid dicendū.

11. Altera vero pars de ratione probatur, quia multitudo irregularitatum, vel similium vinculorum ad summum reddit personam magis inhabilem (ut sic dicam) extensive, & minus dignam quocumque beneficio; hoc autem non satis est ad surreptionem. Et rationes omnes in contrarium, quæ solum fundantur in sola hac indignitate, & quasi resistentia ex parte personæ, re vera sunt inefficaces, quia cum illa stat, quod dispensatio fiat cum plena voluntate, & cum cognitione omnium, quæ ad valorem actus necessaria sunt. Et patet a simili: nam qui plures habet excommunicationes, minus dignus est quacumque absolutione, & tamen si impetret absolutionem unius tacita altera, valebit, ut est certum apud omnes, quia nullo jure plus postulatur. At nec irregularitatibus postulatur. Item qui plura habet crimina, minus dignus est beneficio, & si essent cognita, difficilius illud obtineret, vel forte non obtineret, & nihilominus collatio est valida, secluso alio majori impedimento. Item qui propter distincta crimina obnoxius est multis pœnis, minus dignus est cujuslibet remissione, & difficilius illam obtineret, si omnia simul remittenda proponeret, & nihilominus valida est remissio uniuscujusque tacitis aliis, nisi ubi lex aliud disponit, vel unum non potest sine alio sufficienter explicari, quia quando sunt omnino diversa, nullam connexionem habent in remissione, & illa difficultas, quæ per taciturnitatem evitatur, non causat involuntarium, nisi valde accidentarium, & diminutum, quod non impedit valorem actus. Idem ergo est in irregularitatibus & aliis similibus pœnis.

12. Regula ergo observanda est, ut, per se loquendo, valeat dispensatio unius sine expressione alterius, nisi gravitas unius non possit satis sine alia explicari. Ad eum modum, quo Navar. conf. 18. de rescript. dixit dispensationem irregularitatis contractæ occidendo clericum, non esse validam explicato homicidio, nisi explicetur sacrilegium. Et similiter censeo, qui plura homicidia commisit, si uno tantum narrato velit dispensationem unius irregularitatis obtinere, nihil faciet, quia licet illæ censeantur irregularitates numero diversæ, moraliter quasi efficiunt unum graviorem, vel certe nulla illarum satis explicatur sine alia, ac denique tunc fere procedunt rationes de matrimonio factæ. Extra hos vero, & similes casus valida est dispensatio unius vinculi, tacito alio omnino diverso, quoties per se habere potest sufficientem causam, & rationem, ut auferatur, etiamsi cætera non tollantur. Et hactenus de dispensatione.

Regula attendenda.

CAPUT XXV.

Quando, & ex quibus causis possit lex abrogari.

1. DEclaravimus relaxationem legis, quæ per dispensationem ex parte fit, solum superest dicendum de mutatione, quæ per abrogationem fit: sic enim appellari solet in jure totius legis ablatio, l. *derogatur*, ff. de verbor. signific. Distinguunt autem aliqui inter abrogationem, & irritationem legis, ut irritatio fit quando tota lex impeditur, ne vires obligandi accipiat, priusquam plene constituta sit, ut si lex postulans confirmationem Principis, ut obligare possit, ab eo non confirmetur, vel si lex lata a Principe, a populo non acceptetur, juxta opinionem existimantem acceptationem esse necessariam. Sed hoc posterius exemplum falsum supponit: nam lex Principis ante acceptationem populi est vera lex, & illa mutatio per resistentiam subditorum pertinet ad mutationem, seu abrogationem per consuetudinem, de qua in libro sequenti dicturi sumus. Altera vero abjectio seu non admissio legis per resistentiam Principis non est propria mutatio legis, quia non mutatur proprie nisi quod præexistit, imo nec irritari proprie dicitur, nisi quod jam erat ratum, & validum, sicut alias de voto, diximus, & ita non acceptatio legis in illo casu non est legis mutatio, quod si dicatur irritatio quasi antecedens, non est de voce contendendum, nec enim est inusitata illa significatio vocis, ut constat ex dictis de lege irritante. Nullam vero specialem explicationem in præsenti requirit, quia solum est quædam negatio institutionis legis, quæ erit valida, si ex sufficiente potestate fiat, & justa, si causam habeat honestam; & ad bonum commune pertinentem. Solum ergo nunc agimus de propria legis abrogatione. Advertimus autem, licet abrogatio proprie dicatur de integra legis ablatione, sub illa tamen nunc comprehendi illam diminutionem legis, per quam in perpetuum lex tollitur, & licet non in totum, sed quoad aliquam partem; illa enim non est proprie dispensatio, ut in superioribus tetigi, sed dici solet derogatio. Veruntamen servata proportione eandem habet rationem, & doctrinam, quam integra legis ablatio, & ideo sub abrogatione nunc comprehenditur.

2. Ex dictis ergo concluditur, legem tunc abrogari, quando supponitur esse vera lex, & permanens toto tempore, priusquam abrogetur, & consequenter debet etiam supponi justa rationabilis, & utilis: nam si prius fiat injusta, nociva, aut inutilis, prius per se desinet esse, quam abrogetur, & ita jam non habebit locum abrogatio, quia cessatio legis distinctus modus defitionis est, ut supra vidimus. Hinc ergo sumi potest ratio dubitandi, quomodo sit possibilis valida, & justa abrogatio legis: nam si lex, quæ supponitur, non est justa, nec utilis, ablatio ejus non erit abrogatio juris, sed facti, vel potius declaratio nullitatis legis, si vero sit justa, abrogatio erit iniqua. Quid enim magis iniquum, quam legem justam, & utilem abolere; ergo consequenter etiam erit invalida: nam sicut lex injusta non est lex, ita abrogatio injusta nocere non debet communi bono, cum sit ex potestate data ad ædificationem, non ad destructionem. Dici vero potest ex D. Thoma, & aliis statim referendis, legem justam in uno tempore posse per temporum mutationem fieri injustam, & ideo illius abrogationem posse esse justam. Sed contra hoc est, quia si mutatio temporis fecit legem injustam, jam non habebit locum abrogatio, sed per se desinet lex, & ita nunquam erit necessaria, imo nec possibilis.

Ex l. debet esse justa, rationabilis, &c.

Optima ratio dubitandi.

3. Nihilominus dicendum est primo, humanam legem interdum abrogari posse & valide, & juste. Est certa, & communis sententia, quam tradit D. Thomas 1.2. quæst. 97. art. 1. & ibi omnes, & Sylvest. verb. *lex*, quæst. 25. & ibi alii Summistæ, & Juristæ, quos refert, & sequitur Covar. in cap. *alma mater*, part. 2. in princip. Et sumitur ex Augustin. lib. 1. de liber. arbitr. cap. 6. ubi hac ratione legem humanam vocat *temporalem*, quia licet justa sit, pro temporum varietate mutari potest, & debet. Sumitur etiam ex Aristot. lib. 2. Politic. cap. 6. ubi, agitata quæstione pro utraque parte, eam indecisam relinquere videtur, nihilominus tamen absolute hoc sentit, licet indicare voluerit, hanc legum mutationem non debere esse frequentem. Idem tradit Plato Dialog. 16. qui *Civilis*, seu de regno inscribitur, longe post medium, & Dialog. 6. de legibus. Sumitur etiam ex utroque jure, l. unic. C. de caducis tollend. in princip. ubi fere omnes causæ hujus mutationis attinguntur, & ex cap. 2. distin. 14. & aliis, quæ statim afferemus. Denique sumitur ex Dei exemplo, qui legem suam abrogavit: si enim hoc potuit facere Deus immutabilis propter hominum, & temporum mutationem, ut late expendit Augustin. contra Faust. multo magis id erit concessum hominibus. Atque hinc concluditur ratio assertionis: nam in lege humana inveniuntur omnia principia mutationis; tum ex parte authoris proximi, qui mutabilis est, & in intellectu: quia paulatim cognitionem acquirit, & in voluntate, quia finita, & potentialis est; tum ex parte actionum circa quas proxime versatur, quia nec sunt intrinsece malæ, neque ita bonæ, ut sint per se necessariæ ad morum honestatem, & ideo lex humana non est hoc capite immutabilis sicut lex naturalis. Aliunde vero etiam quoad utilitatem, per mutationem temporum possunt hujusmodi actiones variari: nam quæ uno tempore utiles sunt, vel expediunt, in alio fiunt inutiles, aut nimis graves. Denique etiam ex parte subditorum, quibus leges humanæ imponuntur, habet locum hæc mutatio, quia etiam ipsi homines mutabiles sunt, & propter morum, vel aliarum rerum mutationem, illis nunc non expediunt leges, quæ antea expediebant; constat ergo hanc mutationem possibilem esse.

Legem humanā valide & juste abrogari posse.

4. Ut autem explicemus, quomodo possit esse justa, dicendum est secundo: Ut lex humana juste, ac licite abrogetur, necessarium est ex justa causa, propter commune bonum abrogari. Ita D. Thom. supra, & omnes, & tradit bene Plato Dialog. 7. de legibus parum a principio. Ubi pro fundamento sumit, mutationem omnibus in rebus præterquam in malis, esse periculosissimam, & inde concludit, maxime hoc esse verum in mutatione legis, & ideo magnam considerationem ad illam requirit, sicut etiam in Dialog. 6. late docuerat. Sumitur etiam ex cap. *non debet*, de consanguin. & affinit. & ex cap. *alma mater*, de sentent. excommun. in 6. & ex l. 2. ff. de constit. Princip. ubi *urgens necessitas*, vel *magna utilitas* postulatur. Ratio vero est primo, ne contemnantur leges frequenti mutatione. Secundo ait Divus Thomas, quia consuetudine firmantur, & ideo nisi ita durent, ut earum observatio, & consuetudo fiat, & quasi habitus acquiratur, nunquam pro dignitate servabuntur. Postquam autem consuetudine firmatæ sunt, non facile est ab honesta consuetudine recedendum, præsertim cum leges humanæ esse debeant moribus, & consuetudinibus accommodatæ. Tertio, quia sicut lex non debet poni nisi propter commune bonum, ita nec auferri, nam uterque est actus publicæ potestatis, & jurisdictionis, quæ ad commune bonum ordinatur. Unde ita concluditur: nam vel lex posita erat rationabilis, & ad commune bonum utilis, & in eo statu perseverabat, vel non? Si primum, irrationabiliter tollitur, quia contra bonum commune fit. Si secundum, jam intercedit causa justa ad legem tollendam.

Ut abrogatio legis justa sit & licita, causa propter bonum commune necessaria est.

5. Unde intelligitur, dupliciter posse fieri hanc mutationem. Primo solum propter mutationem legislatoris, quæ potest esse vel in sola voluntate, vel in intellectu. Quando est tantum ex parte solius voluntatis, regulariter irrationabilis est, ut statim dicam, quia negotium publicum, ut juste administretur, non tam voluntate, quam ratione gubernari debet. Unde nisi constiterit, priorem voluntatem fuisse irrationabilem non sit honeste mutatio, quando vero etiam dictamen rationis mutatum est, potest esse mutatio legis justa, etiamsi in rebus nulla facta sit. Supponit tantum humanum defectum sæpe inculpabilem, quia homo non statim, nec semper assequitur veritatem præsertim practicā &

Duplex modus mutandi legem.

& prudentiæ. Et ita sæpe experientia legem non fuisse convenientem, etiamsi fuerit lata sine culpa, vel quia, si fuit injusta, lex ignorantia invincibili lata est, vel quia licet fuerit justa, & reputata conveniens, postea experientia compertum est, aliam magis expedire. Sic Conc. Trid. sess. 24. cap. 2. & 4. de reform. matrimon. ad mutandum leges aliquas circa impedimenta matrimonii, moveri se dicit, quia experientia ostendit aliqua gravia incommoda, quam ex priorib. legib. sequebantur, quamvis malæ non essent. Aliquando vero fit mutatio in lege etiamsi suo tempore justa, optima, & utilissima fuerit, quia in rebus ipsis facta est mutatio, ratione cujus jam non expedit, & tunc fit justissime, & sine propria, seu formali mutatione, seu contrarietate in judicio rationis, quia prudenter judicatur, aliquid esse conveniens uno tempore, & esse disconveniens in alio, mutatis rebus.

Quæ mutatio sufficit ut lex sit abroganda.

6. Non est autem necessarium hanc rerum mutationem tantam esse, ut legem effecerit, aut injustam, aut prorsus inutilem, sed satis est, ut vel nimis rigorosa, vel minus utilis esse videatur, seu quod major fructus ex ejus revocatione speretur, vel quod majora pericula, aut mala illo modo evitentur. Et ita solvitur facile ratio dubitandi in principio posita. Nam licet ad tollendam, vel abrogandam legem causa justa necessaria sit, nihilominus non est necessaria tam urgens, & gravis, ut propter illam lex ipsa statim cessaret, sicut etiam ad dispensandum requiritur causa justa, quæ per se solam legis obligationem auferre non valet. Neque repugnat abrogationem esse justam, licet lex non fuerit injusta, quia justum etiam potest omitti, vel mutari propter magis justum, sicut aliquid etiam omitti potest, quamvis non sit inutile propter aliud utilius. Ac denique multa hujusmodi sunt, quæ ex humano arbitrio pendent, ita ut juste statuantur, & si derogentur, injustitia non fiat, quia prudenti aliqua ratione abrogari possunt, Covar. citato loco advertit.

7. Ex hac vero assertione intulit Soto lib. 1. de justit. qu. 71. art. 1. in fin. summum Pontificem non posse errare in abrogandis legibus canonicis sine justa causa, quando leges illæ necessariæ sunt populo Christiano, quia non potest errare in his, quæ ad fidem, & mores pertinent. Quod est pie, & prudenter dictum quantum ad leges quasi fundamentales, & maxime necessarias, & quantum ad universalem abrogationem earum. Est autem sciendum, Pontificem non posse errare in ferendis legibus, approbando, seu proponendo Ecclesiæ quod malum est, vel bonis moribus contrarium. Et cum eadem proportione non potest errare abrogando legem, reprobando tanquam malum, quod bonum est, vel bonis moribus utile. Potest tamen aliquando esse excessus in multitudine legum, quia hoc pendet ex prudentia humana in particulari judicante. Et eadem proportione possent leges nimium diminui, vel aliqua abrogari eo tempore, quo erat utilis, quia hoc etiam pendet in particulari ex arbitrio prudentiali. Nunquam tamen, ita providente Spiritu sancto, id fiet cum notabili Ecclesiæ detrimento.

Peculiaris assistentia Spiritus sancti in Ecclesia.

8. Atque ex his potest facile intelligi, utrum legis mutatio ut licita sit, debeat esse rara, & longo tempore post legem latam. Et ratio dubitandi esse potest, quia lex non debet poni, ut modico tempore duret, ut dixit D. Thom. 1. 2. qu. 96. ar. 1. & patet, quia supra ostensum est, legem de se debere esse perpetuam; ergo non debet intra breve tempus mutari. Item quia, ut supra dicebamus, consuetudo est necessaria ad firmandam legem: talis autem consuetudo requirit diuturnum tempus; ergo ratio postulat, ut intra breve tempus mutatio legis non fiat. Præterea hæc mutatio legis tunc præcipue recte fit, quando experimento constat legem non expedire; hoc autem experimentum non nisi longo tempore sumitur. Denique ob has, & similes rationes frequens mutatio legum communiter perniciosa censetur; ergo oportet, ut leges non nisi post longum tempus mutentur, ne hujusmodi mutatio frequenter contingat.

Quoties justa causa contingit justa erit mutatio.

9. Breviter autem dicendum est, in hoc non posse certam, & universalem regulam constitui. Cum enim dictum sit, legem ex justa causa juste mutari; quotiescumque causa justa contingat, justa erit mutatio, sive sit post breve, sive post longum tempus a lege condita: nam hoc accidentarium est, & utrumque sine dubio potest contingere. Regulariter vero loquendo, sicut est vitanda, ita etiam est differenda mutatio, quantum fieri possit. Unde in casu dubio, vel tantum probabili, & quoties utrinque fit æqualitas, conservanda potius est lex, quam mutanda, tum quia postquam est lata, quasi est in possessione, & in dubio melior est conditio possidentis; tum etiam, quia semper præponderat damnum mutationis, & hoc etiam suadent rationes factæ. Nihilominus tamen duabus ex causis fieri potest justa mutatio legis intra breve tempus. Primo si ex aliquo errore, vel inconsideratione, sive culpabili, sive inculpabili lata sit: nam error, quocumque tempore cognoscatur, emendandus est, & præsertim quando in commune incommodum redundare potest. Secundo, quando legum materia multum variabilis est, ut contingit in legibus taxantibus pretia rerum, quia valor earum ex copia, vel inopia earum pendet, & in his solet esse frequens mutatio propter frequentem temporum varietatem. In his ergo legibus non erit injusta, nec imprudens mutatio, etiamsi frequenter fiat. Et ob eandem causam potest mutatio fieri intra breve tempus, ut intra annum propter accidentem sterilitatem, vel intra brevius tempus, si ex aliquo casu contingente similis mutatio fiat.

10. Ultimo dicendum est, abrogationem legis humanæ a supremo Principe factam sine causa legitima validam esse, licet injuste fiat. Dixi, *a supremo Principe*, quia si fiat ab aliquo inferiori ex commissione ejus, invalida judicanda erit talis abrogatio, propter supra dicta de dispensatione, quæ hic evidentius procedunt, quia vel hæc potestas non solet committi inferioribus, vel non nisi per modum dispensationis, vel ad summum per modum partialis revocationis, de qua eadem est ratio. Ideoque de solo Principe solet ista conclusio statui, quæ communis est, & ab illis etiam auctoribus admittitur, qui similem de dispensatione negant. Ratio autem eadem est, quia legis obligatio pendet ex voluntate Principis: voluntas autem illa, licet mala sit, absoluta, & efficax est; ergo tollit imperium, & obligationem. Dices; voluntas ponendi legem sine justa causa non facit legem validam, etiamsi ex parte legislatoris sit absoluta; quia non potest quicquid vult; ergo idem est e contrario.

11. Respondetur negando consequentiam, quia multo difficilius est imponere, quam tollere leges. Nam si impositio sit injusta, aut erit de materia, cui repugnet obligatio legis humanæ, ut si sit de re iniqua, aut certe erit de materia, quæ excedat potestatem, sine qua voluntas nihil potest efficere. At vero ad auferendam vel impediendam legis obligationem (quod fit per abrogationem legis) non potest materia conferre, quia quantumcunque sit bona, & honesta, potest non adjungi illi obligatio humana, vel licet sit intrinsece mala, potest non addi prohibitio humana. Et quantumvis contineatur sub potestate legislatoris, potest ipsa circa illam non operari, quia illa potestas non agit naturaliter, sed media voluntate. Si autem non operetur, non obligabit, etiamsi ipse peccet. Denique hinc etiam sit, ut ponendo legem injustam, peccet contra justitiam, & non tantum legalem, sed etiam commutativam, tollendo autem legem justam, non facit contra justitiam commutativam singulorum subditorum, & ideo valida est obligatio, licet imprudens sit, & contra justitiam legalem.

CAPUT XXVI.

Quis possit legem abrogare.

1. IN præcedenti capite & materiam hujus abrogationis, & causam finalem attigimus, in hoc efficiens causa breviter explicanda est, de qua tres regulæ constitui possunt. Prima est: Conditor legis illam abrogare potest: ratio est clara, quia res per quas causas nascitur, per easdem dissolvitur: sed voluntas, & potestas legislatoris sunt principia, a quibus lex pendet; ergo per ea potest abrogari. Atque ita maxime pro-

Conditor legis legē abrogare potest.

procedit assertio in supremo Principe, qui superiorem in suo ordine non recognoscit, & ideo semper habet eandem potestatem, & mutare potest voluntatem. Sub conditore autem legis successorem comprehendimus, quia ejusdem est potestatis, argumento c. *innotuit*, de elect. & sumitur ex cap. 1. de constitut. in 6. Estque res facilis, & cum proportione applicari potest ad inferiores legislatores: an vero in eis recipiat aliquam limitationem, paulo inferius dicam.

Superior legẽ inferioris abrogare potest.

2. Secunda regula est. Superior etiam potest legem inferioris abrogare. Est etiam recepta, & facilis, quia res magis pendet a causa universali, quam a proxima: lex autem inferioris pendet a superiori tanquam ab universali causa: ergo. Item hac ratione diximus, posse superiorem dispensare in lege inferioris: ergo & legem illius abrogare potest, nam est eadem ratio. Imo potestas legislativa ex suo genere est magis propria supremi Principis, quam dispensativa, & ideo magis etiam est in inferiori dependenter a supremo Principe, ideoque semper hic potest legem subditi abrogare. Hac vero occasione potest hic dubitari, an lex Ecclesiastica possit civilem abrogare, etiamsi a supremo Principe temporali lata sit, quia lex canonica superioris potestatis est. Sed quæ de hoc puncto dici poterant, in tertio & quarto libro dicta sunt, explicando subordinationem utriusque potestatis.

Quomodo lex civilis legis canonicæ sit subordinata.

3. Dicendum ergo, legem canonicam, & civilem absolute spectatas non habere inter se subordinationem: nam licet canonica sit dignior, formaliter non est a superiori jurisdictione; nam etiam civilis est suprema in suo ordine. Nihilominus tamen in ordine ad bonum animæ lex civilis subordinatur Ecclesiasticæ, & ideo sub hoc respectu potest illam abrogare: hoc autem contingit duplici titulo. Unus est, si lex civilis versetur circa materiam, quæ licet secundum se temporalis videatur, ad spiritualem ordinem evecta est, ut est contractus matrimonii, dispositio ad pias causas, bona Ecclesiastica, & similia. Alius est, si lex civilis etiam in propria materia sit contra bonos mores, vel inferat periculum animæ, & utroque modo inveniuntur leges civiles per Ecclesiasticas, vel reprobatæ tanquam per se malæ, vel etiam abrogatæ tanquam minus convenientes, quas hic referre, necessarium non judico, videri autem possunt apud Azor. 1. tom. lib. 5. c. 20. 21. 25. & 26.

Inferior nõ potest abrogare legem superioris.

4. Tertia regula sit, inferiorem non posse abrogare legem superioris. Ita habetur in Clement. *ne Romani*, de elect. & est manifestum ex ratione contraria supra posita, quia potestas superior non pendet ab inferiori, neque indiget illa in his, quæ per seipsam facit: nec etiam potest inferioris voluntas voluntatem superioris mutare, ut per se constat, & probari potest ex c. *cum inferior*, de majorit. & obed. estque res per se satis clara: nihilominus tamen duo gravia dubia circa illam occurrunt.

5. Primum dubium est, an inferior possit interdum abrogare legem superioris, saltem in suo territorio, seu in ditione sua. Clarum est enim, adæquate & totaliter non posse inferiorem revocare legem superioris, cum inferior non habeat potestatem ordinariam in totam provinciam superioris, nec etiam delegata soleat tam ampla concedi, quia multum repugnat dignitati supremæ ipsius Principis. Quod si fingamus, superiorem de facto delegare tantam potestatem, jam non fieret revocatio ab inferiore per se, sed in virtute ipsiusmet Principis superioris. Igitur de inferioribus habentibus potestatem aliquam legislativam in particularibus civitatibus, provinciis, seu territoriis, dicunt aliqui, aliud esse in legibus canonicis, aliud in civilibus. Nam in canonicis non potest inferior statuere in suo territorio contra jus superioris, & derogando illi, ut provinciale concilium contra generale, vel Episcopus contra jus Pontificium, aut conciliale, generale, aut provinciale, & sic de aliis. At vero (inquiunt) in civilibus, inferior civitas, v. g. potest statuere contra jus commune. Ita Panorm. in cap. ult. de consuet. ubi distinctionem illam ut certam supponit, & rationem diversitatis inquirit. Sequitur Jason. in l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. Et Felin. in c. *quod super his*, de majorit. & obed. num. 2. licet in reddenda differentiæ ratione, non conveniat cum Panormit. in distinctione autem convenit. Idem in cap. *cognoscentes*, nu. 2. de constit. Idem Alberic. tract. de statut. 1. p. qu. 7. ubi late impugnat eos, qui dicunt, laicos non posse statuere contra jus civile. Item Roch. Curt. tract. de consuet. sect. 3. num. 7. Ubi addit, laicos non solum contra civiles leges, sed etiam contra canones posse statuere, quando eorum statuta non sunt peccati nutritiva, ex Felin. & aliis in c. *Ecclesia sanctæ Mariæ*, de constit. & Panorm. per illum textum, & in c. *quod clericis*, de foro competenti, in fine, per cap. *venientes*, de jurejur. Aliter vero Azor 1. tom. l. 5. c. 25. qu. 11. quærens, an statuta contra jus commune condita valeant, sine distinctione inter jus civile, & canonicum videtur affirmare, idque variis exemplis prosequitur usque ad finem capitis, & per totum caput sequens varia exempla proponit.

6. Ego vero nullum video fundamentum ad asserendum, inferiores posse per suas leges derogare legibus superiorum, seu municipale posse derogare juri communi, ubi jus commune obligaverit, idemque est de abrogatione cum proportione loquendo: ratio est, quia inferior non habet potestatem supra legem superioris, nisi quatenus illa concessa est ab eodem superiore, vel alio supremam potestatem supra utramque habente: sed nullibi legitur data potestas inferioribus ad statuendum, vel ferendum leges contra leges superiorum derogando illis: ergo nullus inferior habet hanc potestatem. Consequentia evidens est. Major etiam est per se nota, quia inferior tenetur superiori parere, & ab illo pendet in sua voluntate; ergo non potest ex se mutare voluntatem superioris; ergo nec legem ejus. Unde supra ostendimus, non posse dispensare inferiorem in lege superioris, nisi quatenus illi fuerit concessum. Imo in lib. 3. ostendimus civitates, vel Principes non supremos, sed aliis supremis subjectos non posse leges condere, nisi quatenus illis est privilegio, vel consuetudine concessum: ergo multo magis hoc verum est de legibus derogantibus juri ipsorum superiorum, vel ex parte abrogantibus illas. Superest probanda minor, quæ per sequentes illationes melius explicabitur.

7. Sequitur ergo primo, inferiores Prælatos, vel communitates Ecclesiasticas non posse condere decreta, aut statuta contra jus canonicum, vel contra canones suorum superiorum respective. In hoc conveniunt omnes citati Doctores, & sumitur ex cap. *quod super his*, de majorit. & obedien. ubi supponitur Episcopum in sua Synodo nihil posse statuere, *quod canonicis obviet institutis*. Idem sumitur ex c. *institutionis*, c. *amputato*. c. *Ecclesiastica*, 25. qu. 2. & optime dicta Clement. *ne Romani*, de elect. Ratio propria est, quia nullibi legitur inferioribus concessa talis potestas, nec erat expediens, tum propter unionem, & debitam subordinationem in Ecclesia servandam; tum etiam, quia canones ex fine maxime proprio tendunt ad spirituale bonum animarum, & ideo quæ per illos a majoribus condita sunt, non ita facile sunt a minoribus mutanda. Omitto specialia privilegia religionum, vel aliquarum Ecclesiarum: illa enim in generali semper intelliguntur excepta, in particulari vero sciri ab omnibus non possunt, cum ad factum, seu jus privatum pertineant. Et præterea in eis continetur authoritas superioris concedentis illa.

8. Sequitur secundo, multo minus posse laicos statuere proprie contra canones, derogando illis, seu eorum obligationem aliqua ex parte minuendo: ratio est, quia multo magis inferiores sunt laici respectu omnium legislatorum canonum, quam inferiores Prælati Ecclesiastici respectu superiorum, multoque minus legitur laicis data talis potestas: ergo multo minus possunt laici contra quoslibet canones, vel statuta Ecclesiastica, etiam infirmorum Prælatorum, legem condere, vel eis quovis modo derogare. Tantumque abest, ut oppositum colligatur ex dict. cap. *Ecclesia sanctæ Mariæ*, ut potius ille textus hoc convincat, in quo dicitur laicis nullam esse attributam potestatem super Ecclesiis, & statum ab eis factum, etiam in favorem Ecclesiarum, nullius esse valoris, nisi ab Ecclesia fuerit approbatum. Cap. autem *venientes*, de jur. jur. non

Laicos cõtra canones nihil posse statuere.

non loquitur de statuto municipali, sed de consuetudine, & illa nihil derogabat canonibus, ut in textu manifestum est.

Canonistæ quo sensu intelligendi. 9. Unde Doctores Canonistæ, qui contrario modo loqui videntur, re vera non contradicunt, sed in diverso sensu loquuntur. Dicunt. n. laicos posse leges ferre contra canones, non secundum propriam contrarietatem, sed secundum proportionem ad suum forum, i. laicos in foro civili, & temporali, posse contrario modo disponere, quam canones in suo foro disponant. Quod verissimum est, quia illi canones non obligant laicos pro foro suo, nec leges illæ derogant canonibus in foro suo. Et ita dixit Panorm. in d. cap. *quod clericis*, quod leges possunt disponere contra canones, in rebus concernentibus ipsos laicos, ubi nec canones legibus resistunt, nec illæ sunt contra honestatem morum, aut contra reservata Principi. Et hoc modo etiam canones disponunt contra leges civiles respectu clericorum, alium utique ordinem, & jus statuendo, ut constat in judicialibus, & similibus.

Quid magistratus civiles circa jus commune statuere valeant. 10. Tertio infero, etiam magistratus civiles, aut respublicas inferiores, & civitates subjectas alicui Principi, non posse abrogare, aut quidquam detrahere de jure communi, ut est lex superioris, aliquid proprie contra illam statuendo. Hæc etiam sequitur ex dicto principio, & ex regula textus in dicta Clement. *ne Romani*, quod lex superioris per legem inferioris mutari non potest. Respondent dicti auctores per ipsum jus commune datam esse hanc potestatem laicis potestatibus inferioribus. Allegant autem solam l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. Redduntque rationem, quia Imperatores acceperunt potestatem legislativam a populis, & ideo quasi ex gratitudine illis concesserunt illam potestatem. Atque hinc colligunt multi differentiam, ob quam laici possunt contra leges Imperatorum statuere, & non clerici contra leges Pontificum, nimirum, quia Imperator habet potestatem a populo, Pontifex autem minime, sed a Deo.

11. Sed præterquam quod illa lex, *omnes populi*, habere potest alias interpretationes, ut supra lib. 3. tactum est, etiamsi intelligatur de civitatibus Imperatori subjectis, in ea non dicitur posse ferre leges contra leges Imperatorum, sed solum habere potestatem condendi leges proprias, a suis moribus accommodatas, quod potest satis intelligi de legibus ultra jus commune non contrarias illi, sed diversas, & aliquid illi addentes: ergo non est, cur illa lex extendatur ad potestatem statuendi contra jus superioris. Accedit, quod concessio talis potestatis esset inordinata, & contra debitam subordinationem, atque adeo contra dignitatem propriam ipsius Imperatoris, contra quam non solet ipse vel alii Reges aliquid concedere. Unde differentia illa impertinens est, quia si tractemus de absoluta potestate, etiam Pontifex posset illam potestatem communicare inferioribus, licet illam habeat a Deo, & non ab illis, sicut communicat plures alias. Si vero consideremus convenientem usum, etiam Imperator non debuit illam potestatem concedere, neque fuisset ordinata gratitudo, sed nimia prodigalitas. Unde etiam non refert, quod Panormitanus considerat, quia leges canonicæ ordinantur ad bonum animæ: civiles autem ad temporalia commoda. Nam hoc non impedit, quin in utrisque servandus sit debitus ordo, alioqui, & ad neutrum finem expedit illi potestas in inferioribus.

Statuta quæ videntur contra jus commune quomodo intelligenda. 12. Adde, exempla omnia, quæ adducuntur statutorum civilium contra jus commune, non ostendere contrarietatem, sed additionem, & ita non continere propriam positivam derogationem juris superioris per jus inferioris, sed veluti determinationem, aut additionem, ut v. g. jus commune non permittit, aliquem puniri in propriis bonis propter culpam alterius, nisi illius sit particeps, & nihilominus aliqua statuta municipalia id statuunt in certis casibus, quæ justa censentur, & valida. Tamen re vera hæc non est contrarietas, & derogatio, quia jus commune non statuit positivam, & generalem id prohibentem, sed solum negative, non imponit talem modum pœnæ, & ita solum prohibet imponi ex vi juris communi, non tamen excludit, quin alicubi aliud statui possit, si expediat. Quomodo interdum dicuntur quædam esse introducta jure gentium contra jus naturæ, ut servitutes, privata dominia, &c. non quia jus naturæ hæc prohibeat, sed quia ex vi solius juris naturæ hæc non erant, ex quo non sequitur derogatio juris naturalis, sed additio. Ita ergo possunt illa statuta dici contra jus commune. Quod si in hoc sensu loquuntur Juristæ prædicti, non est de nomine contendendum: tamen nec inde sequitur derogatio legis superioris per legem inferioris, nec fere est differentia inter laicos, & clericos respective. Nam etiam Episcopi possunt statuere hoc improprio modo contra jus commune, i. ultra illud, videlicet reservando casus, quo jus commune non reservat, vel addendo censuras, aut alias pœnas in casibus, in quibus jus commune illas non præscribit.

13. Addo denique, si per jus commune intelligamus jus civile proprium, posse nunc civitates non subjectas Imperio, contra illas leges statuere, quia illis non obligantur, cum non sint subjectæ Imperatori, a quo jus illud habet authoritatem. Unde respectu talium civitatum jus commune erit jus totius regni, & non jus civile Imperatorum, nisi quatenus per jus regni fuerit acceptatum, & contra illud jus regni non poterunt civitates, vel Principes Regi subjecti statuere, derogando illi communi juri, quod vere est lex superioris, in quam non habet potestatem inferior. Nec cum fundamento dici potest, esse a Rege alicui concessam talem potestatem: nisi ubi fortasse de speciali privilegio constiterit.

14. Secundum dubium est, an statutum inferioris confirmatum a superiori possit nihilominus ab eodem inferiori, qui illud condidit, revocari, non expectato beneplacito superioris, qui illud confirmavit, ut sæpe contingere potest in aliqua congregatione Ecclesiastica respectu Pontificis, & civitate respectu Regis. Hinc n. videtur, non posse, *quia illa nostra facimus, quibus authoritatem impertimur*, ut dicit Pontifex in cap. *si Apostolicæ*, de præben. nu. 6. & facit c. *pro illorum*, & c. *dilecto*, de præben. ergo statutum confirmatum authoritate Apostolica, factum est Apostolicum; ergo non potest inferior illud revocare juxta regulam datam. Et confirmatur, quia per illum modum jam est constitutum jus publicum, quod non possunt privati derogare, l. *jus publicum*, ff. de pactis, c. *si diligenti*, de foro compet.

15. In contrarium autem est, quia interdum legimus in jure statuta facta ab inferiori, & confirmata a Pontifice posse valide tolli ex consensu eorum, qui statuta fecerunt. Ita habetur in c. *cum accessissent*, de constit. & in dicto cap. *dilecto*, solum negatur, id fieri posse quando in confirmatione Apostolica expresse additur clausula, *ut quidquid in contrarium factum fuerit, irritum sit*: ergo confirmatio Apostolica per se non tollit illam potestatem. Sic etiam in l. *omnium*, C. de testament. dicitur: testamentum confirmatum ab Imperatore posse revocari a conditore: unde sumitur ratio, quia hæc confirmatio solum est quasi conditio, vel solemnitas adjecta tali actui, quæ non immutat naturam ejus, quia non destruit illum: ergo relinquit illum cum eadem dependentia a proximo conditore, quia Pontifex non intendit ponere talem legem, nisi supposita voluntate proximi institutoris. Unde talis confirmatio gratia, & favor esse videtur, non coactio respectu eorum, quibus conceditur: ergo ea non obstante, possunt illi renunciare tali favori, & consequenter legem abrogare. Statutum inferioris a superiori confirmatum quam vim habet.

16. In hoc puncto variæ sunt opiniones. Prima negat absolute, tale statutum, seu legem inferioris confirmatam a superiore posse revocari ab inferiori, nisi superior revocationem approbet. Ita tenet Bald. in leg. *omnium*, C. de testament. num. ult. nullam vero novam probationem adducit. Secunda opinio est, posse inferiorem revocare suam legem, non obstante confirmatione superioris, sentit Bartol. in dicta l. *omnium*, & latius declarat in leg. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. num. 33. ubi duas limitationes adhibet, de quibus statim. Tertia opinio est Panormit. in c. *cum accessissent*, de constitut. n. 2. & in dicto cap. *dilecto*, n. 10. qui distinctione utitur. Quia, vel lex inferioris concernit 1. Sent. 2. Sent. 3. Opinio.

cernit propriam utilitatem statuentium, & tunc dicit, posse ab eisdem revocari, & talem putat esse casum dicti cap. *cum accessissent*, & similis est in cap. *pro illorum*, de præben. ubi talis confirmatio indulgentia reputatur, seu gratia, cui unusquisque potest renunciare. Et ita hoc membrum videtur satis probari ratione posteriori loco facta. Vel statutum pertinet ad publicum bonum aliorum, pro quibus conditum est & tunc inquit, non posse revocari, nisi authoritate Pontificis, postquam illa fuit confirmatum. Hoc enim videntur priora jura, & rationes probare. Et hæc distinctio videtur communiter probata per Doctores eisdem locis, qui partim referuntur in scholiis ad Pan. & Bart. partim a Felin. in dicto cap. *cum accessissent*, numer. 3. & 4. Idem Sylv. verb. *statutum*, qu. 5. & alii Summistæ.

Confirmatio legis duplex, essentialis & accidentalis.

16. Mihi autem in primis videtur præmittenda distinctio insinuata a Bartol. & Bald. & magis declarata ab eodem Bald. in l. *ex placito*, C. de rer. permut. nu. 12. 13. & 15. scilicet, duplicem esse confirmationem legis, unam essentialem, aliam accidentalem. Essentialis vocatur, quando est veluti forma dans esse legi, ut quando inferiores non habent potestatem statuendi, seu ferendi legem, quæ vim habeat, nisi prius a superiore confirmetur. Accidentalis autem vocatur quando inferior habet potestatem ferendi veram legem, quæ talis sit, & vim habeat obligandi, & nihilominus ad majorem authoritatem, & robur, confirmationem petit. Quando ergo statutum confirmatum est primi generis, videtur generalis regula, tale statutum non esse revocabile sine authoritate Principis confirmante abrogationem, & in hoc sensu loquitur aperte Baldus & idem tenet Salicet. in dicta leg. *omnium*, & in l. ult. C. de jurisdict. omni judic. & Felin. dicto cap. *cum accessissent*, nu. 5. ubi alios refert: ratio vero est, quia tunc lex illa vere est condita authoritate superioris: nam tunc inferior non condit legem, sed quasi postulat a superiore talem legem: ergo non potest revocari, nisi eadem authoritate, qua fuit condita. Quia eadem authoritas requiritur in destruendo, quæ in construendo, ut dictum est, & sumitur ex Auth. *e contra*, C. de repud.

17. Hanc vero partem non simpliciter admittit Bart. supra, sed alia subdistinctione utitur. Aut enim (inquit) habentes statutum confirmatum a Principe, volunt illud revocare condendo aliud illi repugnans, & tunc non possunt sine authoritate, aut solum volunt tollendo statutum redire ad jus commune, & tunc possunt sine authoritate superioris. Et primum membrum est evidens ex suppositione, in qua loquimur scilicet, de communitate, quæ non potest facere legem validam sine confirmatione superioris: nam inde necessario sequitur, quod si talis communitas velit priorem legem confirmatam per posteriorem revocare, necessarium sit, ut posterioris etiam confirmationem obtineat, alias non erit lex, & consequenter nec poterit abrogare priorem. Posterius autem membrum probatur a Panormitano in dicto c. *cum accessissent*, inducendo quasdam leges de testamentis. Sequitur etiam Bald. in leg. *ex placito*, nu. 12. ex alio fundamento, scilicet, quod statutum est favor populi, & ideo potest populum pœnitere, & redire ad jus commune. Idem sequitur Felin. supra num. 5. verbo *hanc declarationem*, & variis exemplis, & argumentis illam confirmat. Quibus addi potest, quod jus commune etiam est ex authoritate Principis, sicut statutum ab eodem Principe confirmatum, & ita cum relinquitur speciale statutum propter jus commune, non relinquitur sine authoritate Principis, quia Princeps, per se loquendo, vult potius commune jus servari, quam specialia, quæ sunt quasi dispensationes, & exceptiones a jure communi, & ideo regressus ad commune jus favorabilis censetur, & voluntati Principis consentaneus.

18. Sed quid, si statutum sic confirmatum tollatur sine novo statuto, & sine reditu ad jus commune: hoc enim membrum reliquerunt Bartol. & alii, cum tamen sit facile possibile. Nam sæpe statutum speciale, est præter jus commune, & non contra: tunc ergo poterit abrogari sine reditu ad jus commune, nisi large, & improprie per solam negationem additionis ad illud, quæ non videtur ita favorabilis, sicut positivus reditus ad jus commune. Nihilominus tamen ex fundamento Baldi erit tunc illud statutum revocabile, quia confirmatio data est in favorem, cui possunt cedere illi, in quorum gratiam data est. Tunc autem necessarius erit consensus totius communitatis, cujus commodum publicum Princeps intendit.

19. Adhuc vero superest difficultas in illo secundo membro: nam statutum confirmatum essentialiter (ut sic dicam) per Papam, est Papale, quia ibi intervenit authoritas Papæ, non tantum ut causa universalis, sed ut specifica, & propria, ut recte exponit Bald. d. num. 12. ergo nullo modo potest talis lex auferri, nisi per authoritatem Papæ, sive auferatur per solam ablationem legis, sive transeundo ad aliud jus commune. Probatur consequentia, quia iidem authores pro regula statuunt, quoties statuentes fecerunt statutum, non propria authoritate, sed vice, & authoritate superioris, non posse tollere statutum, sed solum superiorem, cum Bart. & aliis tradit Felin. supra num. 9. & sequitur Navarr. conf. 8. de constit. num. 1. Responderi potest, statutum confirmatum dicto modo, nunquam auferri sine authoritate Principis, sed solum renunciari ex subintellecta illius voluntate, & in hoc esse differentiam inter legem factam ab inferiore postulante confirmationem ejus a Principe & legem datam a Principe quasi motu proprio, sive per se, sive per alium, cui suam potestatem committit. Nam prior censetur solum confirmata in gratiam petentium, vel populi, in cujus commodum cedit, & ideo habet subintellectam conditionem si ipsi consenserint. Posterior vero lex inducitur ex pura potestate legislativa Principis, & ideo non habet in illa locum renunciatio, sed eadem potestate revocanda est.

20. Hæc responsio, & sententia probabilis forte est, mihi vero non satisfacit, quia nulla est lex, quæ non feratur propter bonum publicum communitatis & nihilominus non potest communitas eam tollere, quasi renunciando favori suo: ergo idem erit in lege data per necessariam confirmationem Principis: nam tunc revera a Principe fertur, licet præcedat constitutio facta ab inferiori senatu, vel consilio, & Principi præsentata, ut ab eo confirmetur. Nam illa solum est veluti excitatio potestatis Principis, & propositio legis convenientis communi bono; ergo postquam Rex illam confirmat, tam stabilis permanet, ac si ab ipso per se lata fuisset. Declaratur, & confirmatur, quia in illo statuto, vel lege præter Principem confirmantem oportet distinguere consilium, seu congregationem statuentium, & totam communitatem integram, pro qua lex fertur, ut est in religione capitulum repræsentans religionem, & tota religio in se spectata. In illo igitur casu Capitulum seu statuentes non possunt revocare legem sic confirmatam a Principe, juxta doctrinam Abbatis supra relatam, quia non est facta in eorum favorem, sed totius religionis: ergo neque religio potest illam tollere, nec cedere suo favori, quia non operatur per modum unius, nisi mediante capitulo. Unde non potest intelligi quomodo tota civitas, vel religio renunciet tali legi, nisi per contrariam consuetudinem, quam oportebit esse toleratam a Principe, juxta dicenda in sequenti libro. Unde vix aliquam invenio differentiam inter legem sic latam per confirmationem necessariam Principis, vel per propriam ipsius editionem, ideoque censeo non posse tolli a subditis, nisi ubi constiterit solum confirmari cum illa amplitudine, vel per modum favoris, cui possit renunciari. Et tunc verisimilius erit talem renunciationem fieri posse per Capitulum, seu per congregationem statuentium, quia repræsentat communitatem, & favor ille debet intelligi concessus modo accommodato tali communitati. Et in eo casu nihil obstabit objectio facta, quia cum dicitur, eum, qui vice Principis legem posuit ejus auctoritate, non posse postea illam revocare, intelligendum id est, quando potestas solum ad legem ferendam est commissa. Nam si absolute sit ad gubernandum cum potestate legislativa, poterit idem, qui legem tollit auctoritate Apostolica, v. g. eam revocare, quia in hoc etiam auctoritate Apostolica utitur, &

sic Legatus Papæ fert legem per potestatem Papæ sibi commissam, & idem potest illam revocare. Idemque est suo modo in religionibus, & consequenter idem erit cum proportione in dicto casu.

22. Superest dicendum de lege propria inferioris confirmata a Principe, non ex necessitate, sed ad majorem auctoritatem, & approbationem. De illa ergo regulariter videtur procedere sententia Bartoli, quod talis lex, non obstante confirmatione Principis, potest tolli ab his, qui potestatem habent condendi talem legem. Et hoc etiam videtur sentire Caldus in dicta l. *ex placito*, cum ait, talem legem etiam a Papa confirmatam, non esse Papalem, sed semper manere propria specie statuti, vel (ut sic dicam) legis quasi municipalis: ergo per talem confirmationem non est lex illa facta irrevocabilis a propriis auctoribus, quia non mutavit naturam suam: ergo procedit per se a jurisdictione Papali. Item confirmatio illa non est constitutiva talis legis, sed potius supponit illam constitutam & addit quandam solemnitatem accidentalem ad majorem statui approbationem, & auctoritatem: ergo statuentes semper poterunt constitutionem suam tollere, & tunc desinet etiam confirmatio, quasi ad defitionem fundamenti, seu subjecti. Hæc ergo sententia videtur mihi vera per se loquendo, id est, nisi aliud constiterit de voluntate Principis, quia licet ejus confirmatio non petatur ut necessaria, nihilominus poterit ipse, si velit, legem facere suam, & ita illam confirmare, ut suo nomine subsistat, & tunc non erit revocabilis ab inferioribus: oportebit autem, ut de tali voluntate Principis satis expresse constet.

23. Ex quibus tandem intelligi potest, quid sentiendum sit de distinctione Abbatis; ad utramque enim confirmationem tam essentialem, quam accidentalem potest accommodari: rarius tamen, ac difficilius in accidentali: maxime tamen ad essentialem. Quia juxta proxime dicta, etiamsi lex ad bonum publicum pertineat, per se non fiet irrevocabilis propter confirmationem accidentalem: nam de illa etiam lege procedit ratio facta. Quia tamen Princeps, ut dixi, sic confirmando legem potest illam suam facere: magis id præsumi potest in lege pertinente ad publica commoda, quam de pertinente ad proprium commodum statuentium. In neutra autem est, id facile admittendum, nisi ex verbis confirmationis constet.

24. In altera confirmatione essentiali magis servari poterit illa distinctio, & de illa videtur loqui Panorm. Nam de eadem sermo est in dicto cap. *cum accessissent*, quia Capitulum Ecclesiæ non potest extinguere dignitatem aliquam sine confirmatione Papę, & nihilominus ibi supponitur, potuisse capitulum renunciare tali statuto a Papa confirmato. Addendum vero est, licet hoc procedat, considerata materia, & quasi ordinario jure: nihilominus si Pontifex addat illa verba irritantia, *Quidquid in contrarium factum fuerit, irritum sit*, censetur tale statutum fieri irrevocabile sine auctoritate Pontificis. Ita enim habetur in d. c. *dilecto*, ubi statutum, de quo sermo est, sine dubio erat favorabile his, qui confirmationem petierant: ratio vero est, quia potest Pontifex plus concedere, quam petatur, & velle, ut illam et commoditas, & utilitas talis communitatis per legem ejusdem communitatis introducta ita per suam confirmationem stabiliatur, ut mutari non possit ab ipsamet communitate sine suo consensu, quia ad ipsum ut ad superiorem spectat, inferiorum commoda prospicere, & conservare per legem suam, & potest ita illa confirmare, ut faciat suam. Hoc tamen in tali materia non præsumitur, nisi per aliqua verba declaretur.

25. E converso vero contingit in alio membro de lege publici commodi: nam si fertur cum confirmatione essentiali Principis, ex vi materiæ est lex superioris & irrevocabilis, & hæc præsumitur esse intentio Principis, aut Pontificis confirmantis. Nihilominus tamen non est id ita necessarium, quin possit Pontifex confirmare illa statuta, non imponendo necessitatem retinendi illa, sed per modum favoris, cui possit communitas per se, vel per suum senatum, vel capitulum renunciare, si velit, ut dictum est, ita ut sit potius concessio potestatis ferendi illam legem cum potestate etiam tollendi, quam absoluta legislatio. Id autem (ut ego sentio) non præsumitur, nisi in ipsa confirmatione declaretur. Oportet ergo verba confirmationis diligenter expendere, sæpeque mens Pontificis ex petitione intelligitur: nam regulariter ita confirmat, sicut postulatur, nisi plus exprimat. Si tamen ex verbis aliud non colligitur, & materia pertinet ad bonum publicum, & confirmatio necessaria est, censetur confirmando facere legem illam suam, & irrevocabilem a subditis, ut sententia communis habere videtur.

CAPUT XXVII.

Quibus modis fiat abrogatio legis, & quos effectus habeat.

1. IN hoc capite explicabimus formam servandam in abrogatione legis, simulque de effectibus ejus dicemus quia res est facilis, & breviter explicari potest. Suppono igitur, duplicem distingui posse legis abrogationem: unam vocare possumus non scriptam, quæ per dissuetudinem, vel contrariam consuetudinem fit, de qua in libro sequenti dicturi sumus: hic autem de abrogatione scripta tractamus, quæ licet generaliter fieri possit per verba ore prolata ab habente potestatem, nihilominus regulariter scribitur sicut humana lex, propter certitudinem, & durationem, aliasque scripturæ utilitates. Duplex legis abrogatio.

2. Circa hanc ergo revocationem in primis advertendum est variis modis fieri posse. Primo pure abrogando legem, id est, tollendo obligationem ejus, & nullam aliam imponendo, & hæc abrogatio est omnium facillima, quia & oportet fieri per declarationem, contrariæ voluntatis, & minorem requirit causam, quia non imponit onus, sed tollit. Aliter vero fit revocatio unam obligationem tollendo, & oppositam inducendo. Quæ oppositio potest esse, vel negativa tantum & quasi contradictoria, obligando, scilicet, ad non faciendum id, quod antea præceptum erat, quod proprie habet locum quando lex prior affirmativa erat: nam si esset prohibens formalis contradictio, esset præcipere postea eundem actum, qui antea erat prohibitus. Et hoc etiam genus abrogationis est satis expressum, & formale, quod nulla fere indiget interpretatione. Aliquando vero oppositio inter priorem & posteriorem legem, est per positivam repugnantiam, & quasi contrarietatem, quæ proprie invenitur inter leges affirmativas præcipientes actus repugnantes, quarum posterior non facit mentionem prioris, illam formaliter abrogando, addita particula, *non obstante*, vel in speciali, vel saltem in genere. Et hæc potest dici abrogatio implicita, & virtualis, quæ habet locum, non solum quando utrumque præceptum est affirmativum, sed etiam quando alterum est negativum, si non sit immediate, & formaliter oppositum, sed solum sub aliqua ratione magis generali. Quando ergo in nova lege repugnante priori additur clausula formaliter revocativa, tunc solum sunt consideranda verba revocationis, an sint specialia, vel saltem sufficienti modo generalia ad comprehendendam priorem legem: alterum enim horum necessarium est, ut formalis revocatio facta intelligatur, alioqui erit tantum implicita, & fere ejusdem rationis cum altera, in qua nulla clausula expressa derogationis additur, quæ non parvam difficultatem apud auctores habet, illam tamen breviter expediam.

3. Dico ergo primo: Lex inferior interdum abrogat præcedentem, etiamsi nullam ejus mentionem faciat. Hæc assertio communis est, & certa. Sumitur ex c. 1. de const. in 6. cum Glossa ibi verb. *revocare*, & verb. *noscatur*, & ex l. *sed & posteriores*, ff. de l. ibi, *nisi contrariæ sint*. Ratio est, quia voluntas posterior supposita potestate vincit, & revocat priorem. Posterior autem lex quando concordari non potest cum priori, sufficienter indicat voluntatem priori contrariam, saltem virtualem, quæ formali æquivalet: ergo sufficit ad abrogationem. 1. Concl.

4. Dico secundo: Hæc abrogatio restringenda est, quoad fieri possit, regulariter loquendo. Hæc etiam conclusio communis est, de qua videri potest Bart. in l. *si constante*, ff. solut. matr. n. 39. & in repetit. l. *Cæsar*, ff. de public. vectig. colum. 8. Decius in c. 1. de constit. 2. Concl.

lect. 1.

lect. 1. n. 11. Fel. in c. *nonnulli*, de rescr. n. 6. & sequent. Tiraqu. in præf. ad retract. n. 62. Sumitur ex c. *cum expediat*, de elect. in 6. ubi Doctor. & ex l. 1. C. de inoffi. dotibus, l. *non est novum*, cum sequentibus, ff. de legibus. Item ex aliis juribus, quæ afferunt, correctionem jurium esse vitandam, quoad fieri possit, ut sumitur ex c. *cum dilectus*, de consuet. & leges posteriores sæpe ad anteriores trahi, & similia facit etiam regula juris, *Quæ a jure exorbitans, non esse extendenda*. Nam constat, legem revocatoriam ex suo genere exorbitantem esse. Ad idem facit regula, *Quod odia sunt restringenda*, quia monstravimus c. 18. mutationem legis de se nocivam esse. Unde sic concluditur, abrogatio legis per se loquendo, non expedit reipublicæ, nisi necessitas cogat, quia ex se infert nocumentum: ergo restringenda est quoad fieri possit. Et confirmatur: nam ob hanc causam legis abrogatio magna consideratione facienda est: ergo non est verisimile (ait Decius) *voluisse Principem uno verbo, & quasi aliud agentem, revocare legem observatam*: non est ergo admittendum nisi necessitas summa sit.

5. Atque hinc sequitur, idem esse dicendum de quacunque correctione, seu derogatione legis, etiamsi non sit in totum, sed in parte. Sumitur ex Bartolo in dicta l. *si constante*, ff. sol. matr. n. 39. & Tiraquel. supra, & passim ita loquuntur Juristæ, ut supra de dispensatione dictum est, & infra de privilegiis dicetur. Et rationes adductæ cum proportione applicari possunt: nam licet minus nocumentum sit correctio, vel derogatio, quam abrogatio, nihilominus non parvum est, & ideo si fieri potest, vitandum est. Veruntamen sæpe difficillimum erit, omnem prioris legis derogationem, & abrogationem vitare, quando posterior repugnare videtur; & ideo si utraque excusari non potest, derogatio potius, quam abrogatio admittenda est, ut ex duobus malis minus eligatur. Tamen si aliqua probabilis ratio, aut via occurrerit ad concordanda jura, etiam sine derogatione, præferenda est. Quod vero aliqui addunt, legem posteriorem, etiamsi non deroget priori, eo ipso, quod aliquid addat, odiosam esse, & restringendam, verisimile non est, alias omnes leges de novo editæ essent odiosæ, quod dici non potest. Consideranda ergo est additio, & juxta materiæ capacitatem, & regulas positas in principio hujus libri judicandum erit, an talis dispositio odiosa sit, vel favorabilis. Addit denique Bart. supra, quem Tiraq. sequitur, distinguendam esse limitationem legis a correctione. Nam correctio proprie est, quando lex præcedens ex parte tollitur, quia quoad illam minus utilis invenitur, limitatio vero intelligitur inesse ipsi legi, ex quo condita fuit, nam postea solum per declarationem adhibetur, & ideo dixit idem Bartolus limitationem etiam in jure divino locum habere, in leg. 1. ff. de const. Princ. & in l. 1. C. si contra jus, vel util. public. Unde limitatio sic sumpta, quæ potius interpretatio censenda est, non est exorbitans, nec odiosa, quia explicat verum sensum legis, & potius favorabilis est dicenda etiamsi fortasse alicui minus utilis sit, ut sumitur ex c. 2. de Decimis in 6.

Unde colligendum est legem esse odiosam.

Duplex limitatio.

6. Solent vero addi huic assertioni limitationes plures, duæ tamen videntur præcipuæ. Una est, legem correctoriam extendi propter similitudinem, vel identitatem rationis, ut est apud Anton. Gabr. tom. 2. comm. opini. lib. 17. & Matienz. in leg. 19. tit. 11. l. 5. recopil. Gloss. 2. n. 5. & sequent. Sed hoc exponendum est juxta dicta supra c. 2. & 3. hujus libri, & omnino restringendum, vel non admittendum, nisi ubi tanta sit identitas, ut non possit sine gravi absurditate vitari extensio. Alioqui multo magis incerta est utilitas extensionis legis propter rationis similitudinem, quam sit nocumentum in correctione legis, imo satis dubia res est, an talis extensio aliquando expediat, de correctione autem legis constat, minime expedire, si vitari potest. Ac denique non invenio illam limitationem esse in jure fundatam: restrictio autem correctionis legum in jure fundata est, semperque antiqua lex melioris est conditionis, & jus suum quasi possidet, quando de correctione expresse non constat. Unde oritur regula l. *præceptum*, in fin. C. de appellationib. *Quidquid in posteriori lege specialiter non fuerit expressum, id veterum legum constitutionumque regulis relictum esse, intelligendum est.*

7. Alia limitatio est, nisi per correctionem legis redeatur ad antiquum jus: nam tunc illa correctio censetur favorabilis, quia est (ut ita dicam) revocatio prioris correctionis, quæ fuerat odiosa. Ita notat Tiraqu. dict. præf. ad retr. n. 58. cum Bart. Fel. Deci. & Gozad. quos allegat, & favet, quod Hieron. l. 1. contra Jovin. sentit, abrogationem legis veteris per novam favorabilem fuisse, quia nos ad principium, seu ad priorem statum revocavit, ut habetur in c. *ab exordio*. 35. dist. Hoc etiam principium reperit idem Tiraq. de primogen. q. 24. n. 2. & 6. Cov. l. 3. variar. c. 6. n. 4. Nav. in c. 1. §. *laboret*, de pœnit. dist. 6. n. 16. & 17. qui allegant Gloss. in c. *statutum*, de præbend. in 6. verb. *numeranda*, cum multis antiquis, & idem sentiunt alii moderni: & pro ratione reddunt, quia sicut unaquæque res facile reducitur ad naturam suam, ita etiam lex revertitur ad jus commune, quod videtur esse magis naturale.

8. Contra hanc vero limitationem objicit Tiraqu. in dicta præfat. ad retr. n. 59. quia sæpe contingit, antiquiorem legem prius revocatam, fuisse odiosam: ergo reditus ad illam non debet censeri favorabilis. Quod multo magis procedit, si illa lex antiqua iniqua fuit, vel licet justa fuerit, & utilis, si altera revocans illam, erat melior & utilior: nam tunc derogatio hujus propter reditum ad antiquiorem, non est judicanda favorabilis. Non potest ergo talis regula generalis constitui, sed videtur considerandum, quale fuerit illud jus antiquius prius revocatum, & juxta qualitatem ejus judicandum fore de reditu ad illud. Veruntamen hæc objectio fieri etiam potest contra assertionem secundam: nam ob eandem causam non potest pro regula statui, revocationem legis esse odiosam, quia si lex abrogata odiosa erat, vel si erat nimis rigida, aut parum utilis ad bonos mores, certe abrogatio illius non debet censeri odiosa, sed potius favorabilis, quia moderari rigorem, vel tollere odium, favorabile est. Quod quidem in particulari loquendo, quando cætera sunt paria, non videtur mihi posse negari: nam ratio facta videtur ex terminis nota. Et ideo in secunda assertione addidi, *regulariter loquendo*, unde conclusio ipsa intelligenda est ex vi revocationis, seu ex suo genere, aut cæteris paribus, & ita procedunt rationes, quibus probata est. In eodem ergo sensu sustineri potest limitatio posita, scilicet, reditum ad antiquam legem ex suo genere favorabilem esse.

9. Aliter vero objici potest, quia lex abrogata jam non est lex, quia destructa est per alteram, quæ postea condita est, & permanet, quandiu non revocatur: ergo ex tunc mutatio posterioris legis est simpliciter odiosa, & restringenda ex genere suo. Probatur consequentia, tum quia jam nihil obstare potest lex illa antiquior, vel resistere alteri legi, quia quod non est, non potest alteri resistere; tum etiam quia jus actu existens præferendum est illi, quod jam præteriit, & non est: ergo favorabilior esse debet conservatio præsentis juris, quam reductio ad præteritum, eo vel maxime, quod cum illud præteritum jus jam non sit lex, non potest dici, esse jus commune; tum denique, quia mutatio legis eo est magis odiosa, quo multiplicatur sæpius, quia eo magis derogat naturæ, & utilitati legis, ergo non minus, imo magis restringi debet mutatio secundæ legis abrogantis priorem, quam ipsamet, quæ priorem abrogavit. Propter hæc censeo, illud vulgare principium non esse intelligendum de lege universali universaliter abrogata, quia tunc apud me argumenta convincunt, non esse habendam rationem ejus, neque illam posse amplius vocari jus commune, nec reductionem ad rei naturam. Intelligendum erit ergo illud principium de generali lege, quæ universaliter quidem perseveret, in particulari autem derogata sit per statutum, aut legem particularem. Tunc enim cessat objectio facta: nam lex illa post derogationem durat, & de se constituit jus commune, & ita de illo procedit recte communis ratio, & doctrina.

10. Dico tertio: Lex posterior non habens clausulam derogantem, vel abrogantem priorem, non revocat illam, nisi quando illi directe opponitur, ita ut nisi priori deroget, fiat inutilis. Ita docent communiter authores citati, & in primis, quod illa duo sufficiant ad derogationem, manifestum est, quia alias nunquam posset fieri abrogatio legis, sine formali clausula derogato-

ria, quia nihil aliud requiri aut cogitari potest; consequens autem est aperte falsum, tum ex c. 1. de const. in 6. cum Glossa ibi, & Doctoribus; tum etiam quia voluntas posterior, quæ ex vi objecti non potest consistere cum præcedenti, mutat illam, etiamsi formaliter, & expresse non intendat ipsam abrogationem; ergo, &c. Quod vero illa duo sunt necessaria ad hanc abrogationem quasi virtualem: seu indirectam patet ex præcedenti assertione, quia si leges possunt conciliari, non est admittenda correctio, sed quando utraque potest habere effectum, conciliari possunt, ergo. Et declarari hoc potest duobus exemplis. Unum est, quia lex posterior imponens novam pœnam non censetur eo ipso revocare aliam pœnam per priorem legem positam, teste Bart. in l. 1. ff. de vi bonor. quem sequitur Nav. in c. *ita quorundam*, notab. 11. n. 14. & 30. ratio autem est, quia non repugnat idem delictum duabus pœnis puniri, & ita illæ leges possunt simul subsistere quoad pœnas, si aliunde pœnæ ipsæ inter se repugnantes non sint. Aliud exemplum est: nam lex posterior dans aliquod remedium, vel concedens aliquid, non aufert eo ipso remedium datum per priorem legem: habet enim eandem rationem, quando remedia alias inter se non pugnant. Et ita notat Nav. conf. 8. de offi. ordin. & sumitur ex l. *quoties*, ff. de action. & obligat. ubi dicitur, legem dantem novam actionem, non auferre antiquas, nisi eas expresse excludat.

11. Addunt vero aliqui, si potest vitari contrarietas legum, alterius verba improprie intelligendo, tunc posteriorem esse impropriandam, ut vitetur prioris correctio. Ita docent absolute ex modernis referendo aliquos antiquos. Gut. l. 3. Practic. q. 15. n. 34. & Sanc. l. 1. de matr. disp. 17. n. 6. Sed non video sufficiens fundamentum tam generalis regulæ, quia si illa licentia absolute accipi posset, vix admittenda unquam esset correctio, vel abrogatio inter leges, propter contrarietatem, quia improprietas verborum tantam habet latitudinem, ut si propter hanc solam causam illa uti liceat, fere semper facile sit contrarietatem vitare: consequens autem est falsum, alias nihil esset firmum, & stabile in legibus. Unde confirmatur, quia majus inconveniens est, admittere improprietatem in posteriori lege, quam derogationem in priori, præsertim quia nulla est major ratio impropriandi priorem, quam posteriorem. Confirmatur secundo ex Glossa in l. *non possunt*, ff. de legib. dicente, in dubio de benignitate legis, proprietatem verborum esse tenendam, & in superioribus generaliter diximus, restrictionem legis semper esse intelligendam intra proprietatem verborum, nisi contineat iniquitatem, vel absurditatem, ut tradit Bart. in l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. n. 57. & 58. Panorm. Dec. Fel. & alii communiter in c. 1. constitutionibus derogare autem priori legi, neque iniquum est, neque absurdum; ergo per se loquendo, non sunt verba legis posterioris improprie intelligenda, ne derogent priori. Posset autem illud admitti, quando improprietas non est tanta, quin secundum communem usum soleant verba in illa significatione usurpari, vel quando secundum usum juris censeri potest illa significatio propria, licet attenta prima significatione videatur impropria. Ut patet in particulari exemplo, in quo loquuntur Panorm. in c. *cum olim*, de re judiciali n. ult. & Fel. in c. *non potest*, eodem titul. n. 8. scilicet, de electione facta in concordia, quæ in jure solet dici etiam de illa, in qua major tantum pars consentit, ideoque ad vitandam contrarietatem poterit interdum vox illa ita exponi. Major autem improprietas verborum non videtur admittenda, nisi ubi abrogatio ipsa, vel contrarietas aliud speciale incommodum, vel absurditatem contineret.

Lex generalis posterior abrogat priorem.

12. Ex hac ergo assertione sequitur primo, legem generalem posteriorem omnino abrogare priorem, etiam generalem dicto modo illi contrariam. Ita docent omnes, & sumitur ex c. 1. de cognat. spirituali, & ex d. c. 1. de const. in 6. & ex l. *non est novum*, ff. de legib. & notat Glossa penult. ratio autem est, quia tunc lex posterior non potest simul subsistere cum priori, nec etiam potest ex parte valere, & ex parte derogare alteri, tum quia universaliter loquitur; tum etiam quia non est major ratio de una parte, quam de alia. Secundo sequitur idem esse dicendum, quando utraque lex prior,

Quid dicendũ de lege speciali.

& posterior est specialis, & includunt similem contrarietatem, quæ contradictionem involvat, tunc enim posterior abrogat priorem, propter eandem rationem. Et ita docuit Bartol. in d. l. *omnes populi*, n. 29. & 35. Intelligitur autem de legibus specialibus, aut in jure communi contentis, aut de statutis, quæ fiunt a particularibus communitatibus, vel legislatoribus, qui scire possunt, & debent sua statuta. Secus vero erit de particularibus legibus concessis a Pontifice extra commune jus: nam tunc clausula revocatoria requiritur, ut infra de Privilegiis latius dicemus. Tertio sequitur, quando lex prior est generalis, & posterior specialis illi contraria, posteriorem derogare priori, quamvis illam non abroget. Hoc enim posterius facere non potest, quia non est illi adæquate contraria: illud autem prius necessario sequitur ex dictis, quia posterior lex, quoad id, quod specialiter disponit, non potest subsistere simul cum priori: ergo necessarium est, ut ex parte illam revocet, quod est illi derogare. Nam alias esset inutilis, supponimus autem esse factam ab habente potestatem, & sine ignorantia prioris juris, quia non præsumitur Princeps ignorare jus commune, seu generale, juxta c. 1. de const. in 6.

Quid fecit lex generalis contra specialem.

13. Quarto infertur ex dictis, si lex prior sit specialis & posterior generalis, posteriorem, etiamsi sit contraria priori, non derogare illam, sed potius secundum illam limitari, seu derogari. Hæc est communis Jurisperitorum, c. 1. de rescr. ubi Panor. n. 2. & alii, & Bart. in l. *quæsitum*, ult. ff. de fide instrum. nu. 12. & sumitur ex regula juris in 6. *generi per speciem derogatur* ubi Glossa, & omnes intelligunt, etiamsi species antecedat, juxta c. *quamvis tibi*, de præb. in 6. ubi etiam id notat Glossa, idemque habetur in c. 1. de rescr. ratio vero est, quia Princeps præsumitur ignorare particulare statutum, quando illius mentionem non facit, & ideo licet universalem legem faciat, non censetur velle particulare statutum tollere. Quæ ratio, & decisio habetur in dicto c. 1. de const. in 6. ubi est sermo de particularibus statutis quoad loca, eadem vero ratio est de specialibus statutis quoad materias, vel personas: ut probant alia jura, & similitudo rationis. Unde in his etiam habet locum illa ratio, quia tunc potest utraque lex habere effectum cum aliqua concordia in jure usitata, ergo vitanda est correctio prioris legis, & credendum potius intentionem legislatoris esse, posteriorem legem generalem ferre cum illa particulari limitatione, & exceptione, ut infra latius de consuetudine, & de privilegiis dicemus. Et hanc regulam variis modis declarant, & amplificant doctores, quos congerit Sanc. l. 2. de matr. disp. 24. n. 6. & sequent.

Lex specialis cõtra generalẽ quid valet.

14. Atque ex dictis etiam facile est definire dubium hic incidens, an promulgatio sit necessaria, ut abrogatio legis plene facta sit, & suum effectum consequatur. In hac enim re Theologi præsertim moderni non consentiunt. Quidam enim absolute affirmant, ad revocationem legis necessariam esse promulgationem. Ita tenet Vasq. 1. 2. disp. 156. c. 4. & sequuntur aliqui moderni. Fundari potest hæc opinio. Primo, quia servari debet proportio inter legem, & revocationem ejus, quia opponuntur quasi privative: privatio autem reducitur ad genus formæ contrariæ, & ex parte subjecti requirit omnes conditiones requisitas ad positivum oppositum, alias propria privatio non erit. Secundo, quia licet lex est regula humanarum actionum, ita etiam revocatio legis est suo modo regula, saltem permittens oppositum ejus, quod lex vetabat vel præcipiebat: ergo sicut lex non potest habere rationem regulæ, nisi promulgata sit, ita nec legis abrogatio.

15. Alii nihilominus censent constituendam esse differentiam inter legem, & revocationem ejus, quod ad revocationem non est necessaria promulgatio, sicut ad legem ipsam. Ita tenet Capr. in 4. d. 1. q. 3. ad 1. contra primam conclusionem, sequitur Conr. 1. 2. q. 90. art. 4. ubi idem tenet Medin. circa finem articuli. Tenet etiam Cord. l. 4. de indulgent. q. 36. Fundari potest hæc opinio primo, quia plus requiritur ad ponendam obligationem, quam ad auferendam: nam ad primum requiritur concursus omnium conditionum necessariarum ad veritatem, & subsistentiam legis: ad secundum autem sufficit defectus cujuslibet conditionis: sed

revo-

revocatio legis non ponit, sed aufert obligationem: ergo non est cur ad illam requirantur omnes conditiones, quæ ad legem. Unde supra dicebamus, cessante evidenter justitia legis, cessare legem & obligationem ejus sine alia promulgatione: ergo similiter cessante voluntate Principis de obligatione legis, revocabitur lex sine alia promulgatione. Unde intulit Medin. supra, posse revocari legem per solum actum internum voluntatis Principis nolentis, ut lex amplius duret. Quod potest fieri verisimile, quia si in principio Princeps ferret, & promulgaret legem sine intentione obligandi, licet exterius putaretur lex lata, nihilominus illa non esset vera lex, nec per se obligaret, sed ad summum ex conscientia erronea. Ac denique licet demus, debere hanc voluntatem Principis exterius ostendi, nihilominus non erit necessaria promulgatio, sed sufficiet, ut quocunque modo de illa sufficienter constet.

Resolutio dub. 16. Mihi distinguendum videtur inter revocationem puram, & per se tantum factam, & revocationem mistam cum aliqua obligatione contraria, & quasi consequentem ad illam. Et primo dicendum est, ad revocationem, quæ ex obligatione contraria sequitur, necessariam esse promulgationem, quod procedit, sive illa obligatio sit ad actum repugnantem priori legi, sive sit præcise ad non utendum priori lege, seu ad illam non servandum. Probatur, quia illa obligatio imponitur per novam legem: ergo ad illam legem requiritur promulgatio, quia eadem est ratio de illa, quæ de cæteris, cum promulgatio sit de ratione legis, ut talis est: ergo ad dictam abrogationem eadem promulgatio necessaria est. Probatur consequentia, quia talis revocatio est effectus propriæ legis, imo est quasi accessorius, & consequens ad alium primarium, qui est contraria obligatio legis: ergo requirit legem plene constitutam, atque adeo promulgatam. Unde fit, hanc promulgationem eodem modo, & cum eisdem conditionibus hic postulari, sicut ad legem necessaria est. Unde sicut lex ante promulgationem non obligat, licet privatim sciatur, ita in præsenti talis lex ante promulgationem cum tempore sufficiente ad obligationem ejus non deobligat ab alia, quia non prius habet secundarium effectum, quam primarium. Et e converso, sicut post promulgationem, & tempus sufficiens lex obligat, etiam privatim ignorata, quamvis ignorans invincibiliter excusetur; ita in præsenti lex hæc promulgata tollit obligationem prioris legis, per se loquendo, quamvis si ignoretur, ex conscientia erronea obligare possit.

17. Dico secundo: Pura revocatio legis per se, & essentialiter non requirit promulgationem. Probatur argumento secundæ sententiæ. Et quia talis revocatio non fit per aliquam legem, ad quam solam est necessaria promulgatio. An vero talis revocatio per se requirat saltem signum externum, incertum est. Videtur enim probabile, esse necessarium, quia sicut voluntas humana non potest habere effectum positivum circa alium hominem, nisi illi intimetur; ita etiam neque effectum privativum, seu ablativum obligationis: nam videtur esse eadem ratio. Unde si hoc concedatur, distinguenda erit manifestatio voluntatis Principis, a promulgatione: nam hæc requirit peculiarem solemnitatem, quam negamus esse necessariam ad puram revocationem legis. Quia sufficiet quælibet manifestatio voluntatis pro his, quibus immediate fit: pro aliis vero satis erit divulgatio illius notitiæ per sufficientem famam, aut testificationem, ita ut quamprimum aliquis illam notitiam consequatur, priori lege revocata non obligetur. Supponimus enim Principis decretum dicto modo manifestatum fuisse, ut lex ex tunc non obligaret. Aliunde vero probabile est, internam retractationem voluntatis per se posse sufficere ad tollendam legem, si supponatur Princeps absolute velle, ut ex tunc non obliget, quia statim cessaret obligatio ex defectu causæ conservantis: nam sicut lex in fieri pendet ab interna intentione, ita & in conservari, & ita procedit ratio supra pro Medina facta. Et tunc consequenter dicendum est, obligationem, quæ relinquitur in subditis, esse mere per accidens ex sola ignorantia, & fictione legislatoris: nam si de voluntate ejus constaret, etiam per revelationem, lex per se non obligaret; talis autem voluntas Principis omnino irrationabilis esset, & contra debitam gubernationem.

18. Unde dico tertio: Ut abrogatio legis etiam pura debito modo fiat, publice proponenda est, prudenti arbitrio legislatoris. Hoc suadent aliquo modo rationes primæ sententiæ. Et quia nisi revocatio sit publica, possunt facile sequi scandala, dum aliqui propter privatam notitiam legem non servant. Unde sicut expedit, communem obligationem de se simul incipere in eodem loco, ita expedit obligationem communis obligationis esse jam publicam, & communem quoad omnes, quantum commode fieri possit. Et ideo nunquam præsumendum est, Principem voluisse antea vel aliter legem revocare, nisi evidentissime constet. Dixi autem, modum hujus promulgationis relinqui arbitrio Principis, quia in jure non est certus, nec definitus, nec videtur necessarium in revocatione servari omnem temporis dilationem, quæ pro legum promulgatione præscribitur. Quia non est æqualis ratio, neque oportet, quod in favorem introductum est, extendere ad rigorem. Stabitur ergo consuetudini, vel actuali Principis dispositioni. Atque ita constat etiam quando incipiat hæc abrogatio legis habere suum effectum: nam in hoc dependet a principis voluntate; ordinarie vero incipit a sufficienti publicatione: applicatur autem in particulari, cum primum pervenit revocatio ad uniuscujusque notitiam, quamvis hæc magis propter conscientiam, quam propter revocationem legis secundum se, necessaria sit.

19. De effectibus autem hujus abrogationis nihil dicendum superest: nam per se solum consistit in ablatione legis. Unde quot fuerint effectus positivi prioris legis, tot erunt effectus privativi abrogationis ejus. Si ergo prior lex erat prohibens, & irritans, abrogatio utrumque tollet, modo tamen utrique accommodato. Quia quoad obligationem pendet aliquo modo in particulari a notitia: nam propter ignorantiam poterit in aliquo durare obligatio, quod non ita est in irritatione: nam abrogata lege irritante, etiamsi abrogatio ignoretur, & actus cum mala conscientia fiat, poterit esse validus, si fiat cum sufficienti voluntate. Et eadem proportione judicandum est de revocatione legis pœnalis quoad pœnam, ut sunt excommunicatio, irregularitas, & similia. Poni etiam potest inter effectus abrogationis, quod lex semel abrogata non potest redire per voluntatem subditorum, nisi iterum a legislatore feratur, quia jam substantia ejus periit. Quod notavit Nav. constituens hoc discrimen inter abrogationem, & non acceptationem legis, & conf. 1. de constit. q. 7. Et huc etiam spectat quod dicunt Juristæ, legem abrogatam non posse allegari, utique in vi legis, quia nulla est; secus in vi exempli, aut rationis. De quo videri potest Bart. in l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. n. 68. & Deci. in c. 1. de const. lect. 1. n. 11. & lect. 2. n. 5. Denique etsi abrogatio non sit pura, habebit per quam fit suos proprios effectus sibi accommodatos, qui ad præsentem considerationem non spectant.

FINIS LIBRI SEXTI.

LIBER

LIBER SEPTIMUS.

DE LEGE NON SCRIPTA, QUÆ CONSUETUDO APPELLATUR.

Actenus, de legibus scriptis præcipue disputavimus: nunc vero de consuetudine, quatenus ius continet, vel inducit, ex professo dicendum est. Quem ordinem servavit Gregor 9. in lib. 1. Decretalium, prius de constitutionibus, & rescriptis, & postea de consuetudine titulos instituendo. Nam licet consuetudo antiquior fuerit iure scripto, nihilominus ius scriptum certius est, & notius, & ideo prius de illo tractari debuit. Accedit, quod inter humana iura scriptum antiquius est, quam non scriptum, etiamsi multi Juristæ, quos sequitur Rochus Curt. tract. de consuet. in principio pro certo supponant, ius consuetudinis esse antiquius. Nam licet prius homines cœperint sine legibus in communi vivere, quam leges scriberentur, ut clare dicitur in libr. 2. ff. de orig. jur. inde non fit consuetudinem habuisse pro lege, sed Regis imperium personale, quod non est lex, nec consuetudo, & ita insinuatur in dicta l. 2. ex §. autem *sine scripto*, Instit. de iure natur. &c. colligi potest, ius consuetudinis fuisse antiquius apud Lacedæmones, quam jus scriptum apud Athenienses, a quibus jus civile duxit originem. Quidquid vero de hoc sit, nunc constat, consuetudinem sæpe esse antiquiorem jure scripto, & sæpe noviorem, & aliunde scriptum esse præcipuum, & ab illo magna ex parte pendere vim consuetudinis & intelligentiam eius, iuxta c. ult. de consf. & quæ ibi notantur, & ideo merito liber post præcedentes sequitur, in quo consuetum ordinem observavimus. Nam prius quid sit consuetudo explicabimus, conditiones ad illam requisitas, & causas eius aperiendo, postea de effectibus, tandem de illius abrogatione, seu mutatione dicemus.

Ordo procedendi in hoc lib. 7.

CAPUT I.

Quid sit consuetudo, usus, vel mos, forus & stylus, & quomodo a scriptione differat.

1 Consuetudinem sic definit Isidor. lib. 2. orig. c. 10. & lib. 5. cap. 3. *Est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur cum deficit lex.* Et videtur sumpsisse ex Tertul. lib. de Corona militis, dicente, *consuetudo in civilibus rebus pro lege suscipitur cum deficit lex.* Circa quam descriptionem triplex statim occurrit difficultas. Prima circa genus: nam consuetudo videtur potius esse quid facti, quam iuris; non est ergo ius, sed factum, vel actio sæpius repetita: unde idem Isidor. statim subiungit, consuetudinem sic dictam esse, *quia in communi est usu:* constat autem, usum factum dicere, non ius. Et ita frequenter dicere solemus, cum in re aliqua dubitatur, an detur consuetudo, necne, quæstionem esse facti, non iuris. Secunda difficultas est de illa particula *moribus*, quia videtur definitum in definitione poni: nam mos, & consuetudo idem esse videntur, soloque nomine differre. Unde ibidem Isidor. morem definiendo dicit, *Mos est consuetudo*, c. *mos.* cap. *consuetudo*, d. 1. &, quod mirandum est, ibidem expressius idem vitium committere videtur, dicens. *Mos est consuetudo de moribus tracta tantum.* Ubi non alio, sed eodem nomine definitum in definitione ponit. Et auget difficultatem, quod mox esse dicitur consuetudo tracta de moribus, ac si esse possit consuetudo aliter introducta. Tertia difficultas est circa alteram partem, *quod pro lege suscipitur*, quia hoc non pertinet ad esse consuetudinis, sed ad effectum eius, ut infra dicemus. Item videtur illis verbis significari, ius consuetudinis non esse veram legem, sed per lege reputari, quod falsum etiam est. Aliæ etiam difficultates hic occurrunt, quæ in discursu commodius proponentur.

2 Superiores vero difficultates magna ex parte oriuntur ex æquivocatione terminorum, ideoque significationes eorum explicandæ prius sunt, ut res ipsa intelligi possit. Tres ergo termini in primis sunt notandi, sc. usus, mos, consuetudo: nam in hoc conveniunt, quod solum in actibus liberis proprie dicuntur, & quandam inter se affinitatem, & connexionem habent, & nihilominus aliquod discrimen inter illos invenitur. Usus ergo in theologica proprietate significat actum, quo voluntas libere exequitur, quod eligit, iuxta doctrinam D. Thomæ 1. 2. q. 16. per totam, & Augustini lib. 10. de Trinitate, c. 11. & lib. 83. q. q. 30. ubi hac ratione dixit, non posse uti, nisi animal, quod rationis est particeps, quia solum illud libere se, vel alia applicat ad operationem, quam applicationem usus significat. Unde fit, ut usus in philosophico rigore dicatur de quolibet actu utendi per se spectato, quia quilibet est libera applicatio facultatis ad medii exequutionem, sicut quicumque actus gaudii de fine adepto dicitur fruitio. Nihilominus tamen communi, & usitato modo loquendi usus significat similium actuum frequentiam; quomodo dicitur in l. 1. tit. 2. p. 1. usum nasci ex his rebus, quas aliquis facit longo, & continuo tempore, ut notavit ibi Greg. Lop. Ubi hac ratione dicit, usum esse quid facti, sc. frequentiam ipsam libere operandi circa rem aliquam, eodem, seu uniformi modo. In lege autem illa dicitur, usum esse id, quod relinquitur, seu nascitur ex illa frequentia actuum, quod statim explicabitur. 1. Opinio

Usus quid

3 Mos autem teste Div. Thoma 1. 2. q. 58. art. 1. non solum rationalibus, sed etiam brutis tribui solet: nam etiam in Scriptura dicuntur homines operari more brutorum, interdum in bonam partem, ut 2. Mach. 11. *Leonum more impetu irruentes in hostes;* interdum in malam, ut 4. Esdræ 8. *Qui mores pecundum habuerunt;* interdum indifferenter, ut 2. Mach. 10. *In montibus, & speluncis more bestiarum egerant.* Nihilominus tamen, ut idem Div. Thomas recte notavit in 3. d. 23. q. 1. art. 4. quæstiunc. 2. mos solum per similitudinem, seu analogiam brutis attribuitur, quatenus ex naturali inclinatione eandem rationem operandi servant: nam proprie tantum in liberis actibus reperitur. Nam genus moris ibi incipit, ubi dominium voluntatis invenitur, ut idem Div. Thom. dixit in 2. d. 24. q. 3. art. 2. & ideo solus actus liber proprie denominatur moralis, quia solus liber actus est laude, vel vituperio dignus: moralis autem actus eodem modo laudis, ac reprehensionis capax est. Unde est illud Arist. 1. Ethic. c. 13. *Cum de moribus loquimur, non sapientem, aut perspicacem, sed mansuetum, aut temperantem aliquem dicimus.* Mos ergo proprie dictus nihil aliud est, quam frequentia, seu continuatio similium actuum moralium, & humanorum per aliquod tempus. Et hoc modo dicitur aliquid fieri secundum morem, ut Ioan. c. 19. *Mos est Iudæis sepelire*, & Genes. 50. *Iste quippe mos erat, cadaverum conditorum.* Et eodem modo qui conformes sunt in operando moraliter, unius moris esse dicuntur. Ps. 67. *Qui habitare facit unius moris in domo.* Unde hoc videtur differre inter morem, & usum, quod usus tam de frequentia actuum, quam de singulis actibus dici potest

Mos quid

Mos proprie in liberis tantum actibus reperitur

poteſt, ut dixi: mos autem non dicitur proprie de uno actu, neque id eſt in uſu, ſed de frequentia actuum ſimilium. Unde ſi uſus ſumatur pro frequentia actuum, non videtur a more differre. Addit vero D. Th. ſupra, morem in alia ſignificatione dici de inclinatione ad ſimiles actus, ex illorum frequentia relicta, quæ inclinatio non eſt aliud, quam aliquis habitus, quod etiam dici poteſt de uſu, iuxta ſententiam Alphonſi in lege citata, quamvis illa plura comprehendat, ut mox explicabo.

4. De conſuetudine igitur, ſi ſumatur, ut eſt quid facti (ut dicitur in c. 1. de conſti. in 6.) idem fere ſentiendum eſt: nam ut eiſdem locis D. Thomas ait, mos, & conſuetudo idem fere ſunt, quia utraque vox ſignificat moralium actuum frequentiam. Propria enim conſuetudo non eſt, niſi in actibus liberis: nam in neceſſariis, potius nunquam conſuetudo vim habet, & ideo proprie non eſt in brutis, licet per analogiam interdum illis tribuatur. §. *pavonum*, Inſtit. de rer. diviſ. Deinde conſuetudo non eſt in ſingulis actibus, ſed in eorum frequentia, ut Iſidorus inſinuavit, & apertius D. Thom. in 3. ubi ſupra dixit, *conſuetudinem importare quandam frequentiam circa ea, quæ facere, vel non facere in nobis eſt*. Dixi autem hoc eſſe intelligendum de conſuetudine ſumpta ut eſt quid facti, quia oportet in conſuetudine duo diſtinguere, unum eſt ipſa frequentia actuum, quam poſſumus vocare conſuetunem formalem, & hanc dicimus eſſe quid facti, ſicut uſum. Aliud vero eſt id, quod ex tali frequentia relinquitur, quod poteſt eſſe vel quid phyſicum, ut eſt habitus, quod aliquando ſolet vocari conſuetudo apud Juriſtas ſatis vero improprie, & ideo illud omittimus, & ſub conſuetudine facti illud computamus. Aliud ergo, quod ex conſuetudine relinquitur, eſſe poteſt quid morale per modum facultatis, vel iuris obligantis ad ſic operandum, vel tollentis aliam obligationem, quod poteſt vocari jus conſuetudinis, ſeu conſuetudine introductum. Sicut n. conſuetudo inducit inclinationem ad ſimiles actus, & conſequenter dat facilitatem, & delectationem in opere, quæ non eſt tantum aliquid morale, ſed etiam phyſicum, quod habitum appellamus; ita conſuetudo facti inducit moralem facultatem, vel obligationem, vel mutat illam (ut poſtea videbimus) non inducendo aliquid phyſicum, ſed moralem facultatem, aut vinculum, quod jus appellamus. Et ideo ſicut nomen moris ex frequentia moralium actuum translatum eſt ad ſignificandum ipſum habitum, ſeu inclinationem, ita conſuetudo, licet aliquid facti primario ſignificet, etiam transferri potuit ad ſignificandum aliquid juris, quod ex frequentia actuum relinquitur, quatenus ſuo modo inducit ad ſimiles actus. Quia nomen cauſæ transferri ſolet ad effectum, & e converſo: & ita vocatur conſuetudo, & ipſa frequentia actuum, & jus per illam introductum. Et quoad hoc videntur diſtingui mos, & conſuetudo ab Iſidoro ſupra, quia mos ad factum tantum refertur, conſuetudo vero etiam ad jus, uſus vero juxta tertiam ſignificationem in dicta lege indicatam poteſt etiam hoc modo accipi, licet plura comprehendat. Iſidorus vero uſum etiam retulit ad ſolum factum, ut ex allegatis verbis intelligitur.

Conſuetudo iuris & facti quid

5. Ex his ergo conſtat, cum inquirimus, quid ſit conſuetudo, neceſſarium eſſe diſtinguere, ſub qua ratione conſuetudo ſumatur: nam aliter definienda eſt, ut eſt quid facti, aliter ut eſt quid juris. Priori enim modo optima eſt definitio, quæ ex Divo Thoma ſumitur, ſcilicet, *conſuetudo eſt frequentia operandi libere eodem modo*, ſeu frequentia liberi uſus circa quamcunque rem, quæ noſtræ ſubſit poteſtati. Eſt autem advertendum, non quamcunque conſuetudinem facti habere vim conferendi aliquod jus: nam vitioſa conſuetudo nullum jus confert, neque illa, quæ ex lege naſcitur, licet conſuetudo dicatur, juxta illud Lucæ cap. 2. *Ut facerent ſecundum conſuetudinem legis pro eo.* Quæ etiam mos ſolet appellari, ut Actorum 15. Circumciſio eſſe dicitur *ſecundum morem Moyſi*. Et multæ ſunt conſuetudines ſimiles, quæ omnes ad præſentem conſiderationem non ſpectant. Et ideo ut definitio limitetur ad illam conſuetudinem facti, quæ ad jus aliquod introducendum ſufficiat, neceſſe eſt, vel hoc ipſum, vel aliquid æquivalens in illa definitione addere, ſcilicet, eſſe legitimam frequentiam actuum juri alicui conſentaneam, vel habentem conditiones omnes jure requiſitas, vel quid ſimile. Atque ad conſuetudinem ſic ſumptam poterit applicari definitio Iſidori, ſi nomen juris non formaliter, ſed cauſaliter intelligatur, ſi tamen intentio Iſidori, & contextus, ac proprietas verborum conſideretur, non videtur in hoc ſenſu loquutus.

6. Quocirca licet probabile ſit, Iſidorum in citatis locis utraque ratione conſuetudinem conſideraſſe, & in illa parte, quæ ponitur in cap. *mos*, loquutum eſſe de conſuetudine, prout eſt quid facti: nam hoc modo mos, & conſuetudo idem ſunt, & in eodem ſenſu dixiſſe, *conſuetudinem dictam eſſe, quia in communi eſt uſu*. Nihilominus in cap. *conſuetudo*, ubi illam definit modo ſupra poſito, conſideraſſe videtur conſuetudinem prout eſt quid iuris, ſeu quoad ius ipſum, quod ex facto, ſeu frequentia actuum reſultat. Et ita facile expediuntur obiectiones in principio factæ.

7. Ad primam enim dicimus, in conſuetudine utrumque reperiri, ſcilicet, quid facti, & iuris, ideo nunc eſſe ſermonem de illa ſecundum unam rationem, nunc ſecundum aliam. Et quia in ordine ad leges, de quibus ibi Iſidorus tractabat, magis pertinet ius, quam factum, ideo ſub ea ratione, & per genus iuris illam definivit. Et ſumitur ex leg. *de quibus*, ff. de legibus, ubi prius dicitur, *de quibus ſcriptis legibus non utimur, id cuſtodiri oportet, quod moribus, & conſuetudine introductum eſt*, & infra: *Inveterata conſuetudo pro lege non immerito cuſtoditur, & hoc eſt jus, quod dicitur moribus conſtitutum*. Sic etiam in lege Hiſpaniæ partit. 1. tit. 2. l. 1. definitur conſuetudo: *Eſt jus non ſcriptum quod ex longo, & continuo uſu ortum eſt*. Et eodem modo per idem genus definiunt Juriſtæ conſuetudinem in rubrica de conſuetudine, & Bart. in dicta leg. *de quibus*, in lectura, & in repetit. quæſt. 1. ubi nominis æquivocationem recte diſtinguit fere modo a nobis explicato. Particula autem illa, *non ſcriptum*, quam addit lex Hiſpaniæ, & multi Doctores, virtute continetur in eo, q. dicitur) eſſe ius moribus inſtitutum: nam per hoc diſtinguitur a lege, utique ſcripta, & in c. 3. amplius particulam illam explicabo.

8. Atque hinc facile expeditur ſecunda obiectio: nam ſumpta conſuetudine prout eſt quid iuris, recte dicitur eſſe in moribus inſtitutum, quia mores ad factum ſpectant, non ad ius, & ita non ponitur ullo modo definitum in definitione, quia ius conſuetudinis per frequentiam actuum moralium introducitur, quæ frequentia dicitur mos. Et ita etiam in re nullum committeretur vitium, ſi ius conſuetudinis per factum eiuſdem conſuetudinis definiretur, utendo terminis in diverſa ſignificatione. Quod autem Iſid. ait, *Morem eſſe conſuetudinem tantum de moribus tractam*, optimum habet ſenſum, & ſine ullo vitio, advertendo, mores interdum dici quaſi diviſive, ſeu diſtributive de ſingulis actibus moralibus. Morem autem, ut ſignificat conſuetudinem, quaſi collective ſignificare collectionem illam, ſeu frequentiam actuum: ſic ergo dicitur mos trahi ex moribus, id eſt ex actibus liberis, & moralibus. Vel etiam conſiderari poteſt, non quemcunque morem, ſed communem, & publicum alicuius communitatis eſſe ſufficientem ad includendum ius conſuetudinis, de quo tractamus, id eſt, quod obligationem legis poſſit inducere: nam privatus mos unius perſonæ, vel familiæ non inducit ius legis, ut infra dicemus. Dicitur ergo hæc conſuetudo, quæ ad inducendum ius ſufficit, debere trahi ex moribus, id eſt, debere eſſe morem ita communem, ut ex moribus totius communitatis, & omnium, vel plurium partium eius conſurgat. Addit denique Iſidor. particulam excluſivam, *tantum* ad denotandum illum morem ad conſuetudinem iuris conſtitutivam (ut ſic dicam) ſufficere, qui ſolo uſu, & moribus introductus ſit, abſque lege, & iure ſcripto, quod illum induxerit: nam mos ille cum ſit ex iure, ut ſic, non inducit ius, licet firmare poſſit illud, ut infra dicemus.

9. Ad tertiam difficultatem iam dictum eſt, licet ius con-

consuetudinis fit effectus consuetudinis facti, nihilominus hic non definiri consuetudinem facti, sed iuris, & ideo cum additur, *quod pro lege suscipitur*, non poni effectum consuetudinis definitæ, sed substantiam ejus declarari. Dicitur autem pro lege suscipi, non quia non sit vera lex, sed quia Isidorus nomen legis accommodat ad legem scriptam, & ideo dicit, jus consuetudinis loco illius suscipi, ubi illa deest. Advertit autem Bart.in dicta repet.n.6.per hanc particulam distingui consuetudinem a jure, quod descendit ex usu singularis personæ, quod non suscipitur per lege, nec est jus disponens, sed potius dispositum per legem. Ad quod intelligendum adverto (quod in principio hujus tractatus notavi) jus dupliciter dici, uno modo de illo, quod consistit in facultate utendi, quid est dominium, vel quasi dominium: nam potest includere jus in re, & ad rem,& generaliter dici potest jus dominii, vel quasi dominii, & ita in rigore spectat ad factum: alio modo dicitur jus de illo, quod vim habet obligandi & imperandi, & dici potest jus legis, seu legale. Privatus ergo usus unius personæ potest conferre jus in re, vel dominium rei, aut jus servitutis, & similia, ut in præscriptione contingit: illud tamen jus non habet vim legis, & ideo recte dicitur non esse jus disponens, quia non præcipit, nec ordinat, sed potius esse jus dispositum, quia acquiritur secundum juris dispositionem. Consuetudo autem, de qua modo loquimur, non hoc jus, sed legale est, & ideo dicitur esse ius, quod pro lege suscipitur, & ad illud requiri consuetudinem, quæ moribus utentium, id est, communitatis alicuius inducatur.

Differentia inter consuetudinem,& præscriptionem notanda.

10. Unde obiter declarata est differentia inter consuetudinem, de qua loquimur, & præscriptionem: sæpe enim illæ duæ voces consuetudinis,& præscriptionis reciproce, & quasi pro eadem accipi solent, propter aliquas convenientias, quas habent. Nihilominus tamen secundum proprias rationes sumptæ multum differunt, ut Bart.d.q.1.in fine docet, & alii antiquiores, quos refert, & alii posteriores, ut Panor. & Roch.Curt.in c.ult.de const.cum Glossa ibi verb. *legitime*, & Haim.Cravet.de antiquit. tempor.4. p. in princ. Balb. de præscript.1.p.q.10.Roch.Curt. in c. ult. de consuet.sect.5.n.3.& Covar.in regula, *possessor*, 2. p.§.3.n.2. Matienz.l.5.recopil.t.7.l.1. Gloss. 6. n.3. & Molin.lib.1. de primogen.cap.6.n.10. qui plures differentias assignant, quibus omissis radix diversitatis ex dictis clarius colligitur. Quia tam in præscriptione, quam in lege non scripta intervenit aliquid facti, & iuris, quod per factum introducitur: unde & præscriptio consuetudinem aliquam requirit, & lex non scripta interdum requirit consuetudinem aliquo modo præscriptam, seu certam, & legitimam.

1. differentia.

11. Differunt autem in primis, ac præcipue in ipso iure, quia præscriptio stricte sumpta non introducit jus legale, seu disponens tanquam lex, sed confert ius dominii, aut aliud simile ius utendi, vel fruendi, aut re corporali, ut domo, veste, aut incorporali, ut iurisdictione, suffragio. Et hic etiam differunt in consuetudine facti, per quam unum, vel aliud ius introducitur; nam alias conditiones requirit consuetudo præscriptionis, quam legis. Nam ad ius legis necessaria est consuetudo populi, ad præscriptionem sufficit usus privatæ personæ, nisi res præscribenda communitati sit acquirenda. Aliqui vero ex Juristis citatis consuetudinem vocant, quoties communitas est, quæ præscribit, vel contra communitatem præscribitur. Sed non recte, quia ius acquisitum non est lex, sed dominium, vel aliud ius utendi: nam tunc communitas se habet tanquam unus privatus possessor, ac dominus, & differentia, quod persona præscribens, vel contra quam præscribitur, sit vera vel ficta, valde materialis est. Non oportet a. de nominibus contendere.

2. differentia.

12. Alia differentia est, quia ad consuetudinem propriam, & legalem, de qua loquimur, necessarius est consensus populi, vel principis, contra quem quodammodo inducitur, in præscriptione autem non est necessarius consensus eius, contra quem præscribitur, ut notavi in tr.2.de relig.l.1.c.5.& hinc est, ut ad consuetudinem non requiratur titulus, quia consensus sufficit, ad præscriptionem autem requiritur. Ita Glossa, Abb.& alii d.c.ult.intelligitur autem negative, seu indefinite, quia ad præscriptionem sæpe requiritur titulus, non tamen semper, ad consuetudinem vero nunquam. Unde etiam in præscriptione requiritur bona fides, in consuetudine autem non semper, saltem in principio. Denique licet in utraque aliquis temporis cursus requiratur, non tamen idem, sed in præscriptione postulatur iuxta legis dispositionem; in consuetudine autem, vel non est eadem iuris dispositio, vel per se necessaria non est, sed illud sufficit, quod ad iudicandum consensum Principis, vel populi sufficiens sit, ut postea exponemus. Aliæ indifferentiæ assignantur a dictis auctoribus, quæ vel re vera non subsistunt, vel eas examinare nobis non est necessarium.

CAPUT II.

An consuetudo semper inducat jus non scriptum & definitio data integra sit.

1. Ratio dubitandi est, quia Isidorus in definitione data solum addit particulam illam, *cum deficit lex*, vel ad explicandum, consuetudinem debere esse ius non scriptum, vel etiam ad indicandum, non debere supponere legem scriptam. Utrumque vero videtur habere dubium. Primum, quia sæpe contingit leges consuetudinis esse scriptas, quales censentur esse leges feudorum, & in nostra Hispania leges fori; ergo esse non scriptum, non est de ratione consuetudinarii iuris. De secundo etiam dubitari potest, quia sæpe consuetudo derogat legi præexistenti, ut infra dicetur; ergo falsum est, quod consuetudo non supponat legem. Unde potest addi tertium dubium circa priorem particulam: *quod pro lege suscipitur*, quia sæpe consuetudo non suscipitur pro lege, sed potius tollit legem: unde non obligat ad aliquid agendum, sed ad summum permittit. Quarta item difficultas addi potest, quia in tota illa definitione non explicatur id, quod maxime est substantiale, & essentiale consuetudini, scilicet, ut sit communi populi consensu recepta.

2. Respondeo in primis, proprium sensum illius particulæ, *cum deficit lex*, & rationem eius esse, ius consuetudinis solere introduci in defectum legis: nam ubi ius scriptum supponitur, non est necessaria consuetudo quæ ius introducat, quia lex sufficit. Imo nec videtur moraliter possibilis talis consuetudo, quia de ratione consuetudinis est, ut ex tacito, & non expresso consensu introducatur, l. *de quibus*, ff.de legib. ubi hoc notat Bart.in repetition. num.7. & idem sumitur clare ex §. *non scripto*, Institut. de iur.natur.&c. Unde si consuetudo orta est ex vi legis, eo ipso non potest habere vim introducendi legem; quia non eo animo inchoatur, vel continuatur, ut homines per illam obligentur, sed potius ut obediant legi præexistenti. Nec refert, quod interdum dicitur consuetudo induci post legem: nam hoc intelligitur vel solum de consuetudine facti, quæ legem tantum confirmat, vel de consuetudine limitante, aut interpretante legem, quæ quoad hoc potest novum ius inducere, ut infra dicetur, tamen quoad id non supponit legem, sed aliquid illi adiungit. Sic ergo verissime dicitur, consuetudinem esse ius non scriptum, & ita habetur in l. *imo*, ff.de legib.& in l. *jus civile*, ff.de iust.& iur.& in §. *constat* §. *non scripto*: Instit. de iur.natur:& ratio est, quia nec per se scripturam requirit, nec etiam manat ex iure scripto, imo nec ex proprio, & expresso præcepto superioris, sed usu ipso introducitur, usus enim non scripturis, aut verbis, sed in factis consistit. Et hoc docent Theol. de aliquibus legibus Ecclesiasticis, quę traditione habentur, de quibus in duobus sequentibus capitibus aliquid dicemus.

Germana interpretatio illius particulæ. Cum deficit lex

3. Disputant autem Jurisperiti, an scriptura ita repugnet consuetudini, ut in scripta redigatur, eo ipso desinat esse consuetudo seu, ius consuetudinarium, & incipiat esse lex alterius rationis. Aliqui enim id affir-

firmarunt, ut Bart. supra refert, & indicat Gratian. §. *cum itaque* post c. 5. d. 1. ubi dicit, consuetudinem in scripta redactam constitutionem esse, non scriptam autem consuetudinem appellari, & sequitur Rochus Curt. tr. de consuetud. in Præf. n. 5. & 6. cum Bald. in dicta l. *de quibus*, & Jas. in l. 2. ff. de vulgar. & pupill. dicente, consuetudinem redactam in scripta per eum, qui non habet potestatem condendi leges, manere nihilominus in vi consuetudinis, quod est clarum, quia illa scriptura non est lex, sed potius deservire ad memoriam, vel probationem, sicut nos probamus traditiones non scriptas ex Patribus. At vero si consuetudo redigatur in scriptum ab habente authoritatem condendi legem, eo ipso desinere esse consuetudinem, quia jam non est jus non scriptum, nec ex consensu tacito, sed expresso. Addi etiam potest, quod, licet consuetudo scribatur per modum legis ab habente authoritatem condendi leges, si tamen per scripturam non intendat novam vim addere consuetudini, nec authentice declarare, vel affirmare, illam esse consuetudinem sufficientem, semper illa maneat in vi consuetudinis, quomodo multi censent de legibus fori: si vero per veram legem scriptam ab habente authoritatem, & per verba obligantia consuetudo stabiliatur, jam tunc non esse consuetudinem, sed scriptam legem.

4. Mihi autem videtur, etiam in hoc ultimo casu perseverare consuetudinem in sua vi, & in propria ratione consuetudinis, nisi per legem denuo scriptam auferatur. Et ita sentit Bart. in dicta l. *de quibus*, q. 1. n. 7. & loquuntur frequentius Juristæ ibi, & in dicta l. 2. de vulgat. & pupil. & Anton. extra de consuetud. in rubr. & alii, quos refert Rochus supra. Et potest probari ex c. 2. de præbend. in 6. ibi. *Hujusmodi consuetudinem authoritate Apostolica approbantes, ac nihilominus volentes eam inviolabiliter observari*. Illa ergo lex scripta non destruit consuetudinem, quam servari præcipit, sed illi addit novum robur, &, ut Glossa ibi inquit, de speciali consuetudine fit jus commune: & ratio est, quia non repugnat, illa duo vincula simul permanere, sc. consuetudinis, & legis scriptæ, sicut possunt esse simul duæ leges scriptæ de eadem re, simulque obligare. Et ita ipsamet jura scripta sæpe allegant consuetudinem, jus scriptum, tanquam simul corroborantia rei honestatem, vel obligationem, ut constat ex c. *videtur*, qui matr. accus. pos. ibi, *Tam antiqua consuetudine, quam legibus approbatur*. Neque est inutilis perseverantia consuetudinis, & obligationis ejus, non obstante lege scripta, quia si consuetudo sit specialis, & lex superveniens scripta sit jus commune, ut in c. *cum inhibitio*, de clandest. despons. & contingat per privilegium derogari talem legem, nihilominus ubi antiquior viguit consuetudo, non censetur per illud privilegium derogata, nisi exprese etiam consuetudini deroget. Et ideo non est quæstio de solo modo loquendi, sed de re, quia ad morales effectus multum referre potest, quod consuetudo, quæ incipit sine lege, currat cum lege, & suam vim retineat, secundum quam semper erit non scriptum jus: nam sola concomitantia legis scriptæ non tollit, quin aliud jus in sua vi, & formalitate sit non scriptum. Oportet autem, ut ante legem scriptam consuetudo sit consummata, & sufficienter introducta; nam si tantum sit inchoata, & per legem scriptam quasi anticipetur, & introducatur obligatio, manebit purum jus scriptum, ut constat.

Quomodo consuetudo legem supponere debet.

5. Ad secundam objectionem de consuetudine legi contraria, quæ legem supponere videtur, respondetur facile, non esse contra rationem consuetudinis, ut supponat quamcunque legem, sed solum ut supponat legem scriptam statuentem illud ipsum, quia consuetudine introducendum est: illam vero consuetudinem, quæ derogat legi, non supponere legem circa idem, sed potius circa oppositum: nam potius consuetudo facit, ut hoc liceat: lex a. faciebat, ut non liceret, vel e converso. Aliter vero explicat Bart. supra n. 6. illam particulam, *cum deficit lex*, quod sc. per illam denotetur consuetudinem non debere esse reprobatam per legem, quia si consuetudo non est contra legem, ibi clare deficit lex: si vero sit contra legem, oportet, ut consuetudine lex vincatur, & sic deficiat, ut possit consuetudo subsistere: nam si consuetudo facti sit contra legem, & illam non auferat, nunquam poterit jus aliquod introducere. Quæ doctrina vera est, & ingeniose cogitata, non credo autem fuisse ab Isidoro intentam, sed in sensu simpliciori fuisse loquutam, ut supra explicavi. Neque oportebat id specialiter in definitione explicare, quia per se clarum est, non posse consuetudinem jus introducere contrarium præexistenti, nisi illud auferat, cum repugnet circa idem simul esse duo iura contraria.

6. Sed tunc urget tertia objectio, quia consuetudo derogans priori legi est vera consuetudo, & non est jus. Ab hoc vero respondeo primo, in his rebus moralibus sub habitu privationem intelligi, sicut peccatum definitur ab Aug. esse dictum, vel factum, &c. sub quibus actibus intelliguntur omissiones eorum legi contrariæ: ita ergo cum consuetudo dicitur esse jus, ibi intelligitur vel revocatio juris. Nam lex revocans aliam, vera lex est, licet oppositum non præcipiat. Ita ergo consuetudo revocans legem, dicitur jus non scriptum, quia pro lege revocante suscipitur. Unde dicitur secundo, quod sicut promissio ponitur inter effectus legis, & lex permittens vere lex censetur, quia licet non præcipiat actum permissum, præcipit permissionem, ita consuetudo legi derogans jus inducit, non quidem præcipiens actum priori legi contrarium, sed permittens tantum. Consequenter autem præcipit permissionem, seu prohibet, ne quis cogatur, ad legem derogatam servandam, vel ne propter illam non observantiam puniri possit.

Approbatur definitio Isidori initio proposita

7. Quartam objectionem posui propter aliquos, qui reprehendunt definitionem Isidori ut diminutam, quia in ea deficit illa particula, *populi consensu*, vel, *communi consensu*, vel saltem particula, *populi*, ita quia non diceretur tantum, moribus *institutum*, ut ait Isid. sed, *moribus populi institutum*. Atque ita sentit Bart. in d. l. *de quibus*, in lectur. n. 6. Imo ibi etiam magis approbat aliam definitionem prolixiorem per plures particulas explicantem conditiones ad consuetudinem requisitas. Alii etiam Canonistæ dictam definitionem brevitatis reprehendunt, & plures alias multiplicant quas referre supervacaneum est, quia non habent utilitatem, & videri possunt in Host. in sum. tit. de consuet. & Rocho ubi supra, & in ipso Bart. in d. reper. n. 1. ubi priorem sententiam reprobat, & in sola definitione Isidori persistit. Dico ergo, nullam ex illis particulis esse necessariam, nec afferre claritatem, sed dubitationem. Nam si in definitione ponatur, *populi consensus* statim oritur quæstio cujus populi, & an v. g. capituli consensus sufficiat, & idem est de similibus. Cum ergo dicitur, *moribus institutum*, satis ibi includitur consensus quia mores voluntarii sunt, ut supra dixi. Subintelligitur autem mores debere esse tales, qui ad ius introducendum sufficiant. Quas a. conditiones ad hoc habere debeant, vel quorum consensu niti debeant, non oportuit, nec debuit in definitione explicari; nec enim est necesse, ut omnes causæ rei in definitione ponantur, sed tantum intrinseca ratio formalis eius, reliqua vero in discursu materiæ explicanda sunt.

CAPUT VIII.

Quotuplex sit consuetudo, & an forum, & stylum comprehendat.

1. Quoniam multiplex esse potest consuetudo, & non omnis instituto nostro deservit, quia solum tractamus de illa consuetudine, quæ ad ius humanum pertineat, & possit illud introducere, vel aliquo modo abrogare, ideo necesse est consuetudinis varietatem præ oculis ponere, ut postea de sola consuetudine, quæ ad nos pertinet, disputemus, & ita etiam fiet, ut definitio consuetudinis exactius declaretur, & intelligatur. Præcipue a. tractabimus de consuetudinibus ut sunt quid facti: nam inde constabit, quid iuris ex eis possit consurgere: nam in hac materia cognitio

iuris

juris maxime pendet ex cognitione facti, tanquam ex prima causa, & radice.

1 Divisio consuetudinis in eam quæ versatur circa res vel personas divisim, aut conjunctim, & illam quæ versatur circa facta hominum.

2. Primo ergo distingui potest consuetudo in eam, quæ versatur circa res, vel personas divisim, aut conjunctim, & illam quæ versatur circa facta hominum. Hanc n. divisionem tetigit lex 4. tit. 2. part. 3. exemplisque declaratur: nam consuetudo solvendi, vel non solvendi decimas ex agro, vel vinea, versatur circa res, & illis quasi imponit onus; consuetudo vero solvendi, vel non solvendi decimas personales, vel solvendi tributum personale, circa personam versatur: consuetudo vero jejunandi, vel orandi, versatur tantum circa humanas actiones, ut constat. Dicunt ergo aliqui, priores consuetudines, sive circa solas personas, vel solas res, sive circa utrasque simul versentur, ad præscriptionem pertinere, non ad legem, quia solum conferunt per se, & immediate jus in re, vel ad rem, vel in personam, quod est facultas quædam moralis, non lex. Quia licet ex illo jure morali obligatio in conscientia oriatur ad solvendum decimas, vel quid simile illa obligatio non oritur ex consuetudine immediate sed ex lege justitiæ naturalis quæ obligat ad reddendum unicuique quod suum est. Sicut ex præscriptione rei sequitur obligatio non rapiendi rem præscriptam quæ immediate oritur ex naturali præcepto non furandi, & similiter ex præscriptione servitutis transeundi per agrum, sequitur, ut non possit quis juste impediri, ex eodem principio. Et idem invenitur in quacunque alia consuetudine circa rem, vel personam. At vero consuetudo circa facta hominum dicitur ad legem pertinere, non ad præscriptionem, quia nemo præscribit aliquid circa actiones suas, ut præcedenti l. dicebamus, sed potest consuetudine obligari, & per illam consuetudinem circa facta propria induci tur jus consuetudinis.

Explicatio divisionis.

3. Hæc vero doctrina majori indiget explicatione. Primo, quia nulla videtur esse consuetudo, quæ non versetur circa humanas actiones, quia omnis consuetudo consistit in frequentia actionum humanarum. Quod si dicas, omnes consuetudines consistere in actionibus, non tamen omnes illas versari circa actiones humanas. Contra hoc est, quia hoc modo fere nulla erit consuetudo, quæ versetur circa facta hominum: nam consuetudo jejunandi, licet actibus humanis fiat, tamen illi actus versantur, circa res illas, quæ sunt materia temperantiæ, & circa personam operantem cujus passiones moderatur, & sic de omnibus aliis. Quod si illæ consuetudines dicantur specialiter versari circa res, vel personas, quæ circa bona aliorum, vel circa personas ab operante distinctas versantur: sic verum quidem est, consuetudinem præscriptionis aliquo modo versari circa rem alterius, quia nemo præscribit rem propriam, & circa personam distinctam a præscribente, tum quia pertinent ad materiam iustitiæ, & ideo debet consistere ex actionibus, quæ ad alterum ordinantur; tum quia præscriptio semper est contra aliquam personam, quæ necessario esse debet distincta a præscribente.

Refutatur prædicta explicatio.

4. Nihilominus non satis subsistit divisio illo modo declarata. Primo quia in ipsa præscriptione oportet distinguere personam, circa quam præscribitur, a materia, quæ præscribitur. Nam priori modo omnis consuetudo præscriptionis versatur circa personam, ut per se constat: posteriori autem modo non tantum versari potest circa rem, & personam, sed etiam circa facta humana. Potest enim Princeps præscribere contra vasallos, ut illi exhibeant hoc, vel illud ministerium personale, vel in bello, vel in domo, vel in agro; consuetudo ergo sic serviendi vel ministrandi inducit jus præscriptionis circa similia facta, sicut consuetudo jejunandi dicitur inducere obligationem jejunandi. Deinde in eodem sensu etiam consuetudo, quæ versatur circa alterum, & circa actiones, vel res, quæ in obsequium, vel utilitatem alterius fiunt, potest sine præscriptione legem inducere. Ut pia consuetudo offerendi spontanee aliquid in Ecclesia, de qua loquitur caput, *ad audientiam*, de simon. versatur circa res, quæ offeruntur, ut circa proximam materiam, & circa Deum, ut personam, cui offeruntur, & circa Ecclesiam, vel Sacerdotes, ut circa personas, in quarum usum offeruntur: & nihilominus ex tali consuetudine circa tales res, & personas potest induci obligatio legis. Imo communior opinio est, de facto induci, juxta prædictum textum. Et licet probabile sit, posse etiam illam obligationem sufficienter explicari per modum præscriptionis, certum nihilominus est, posse etiam inducere obligationem humanæ legis, si aliæ conditiones concurrant. Nam si esset consuetudo de solo cultu personali, ut eundi tali die ad processionem, vel assistendi officio divino sine reali obligatione, posset illa consuetudo esse inductiva juris præcipientis; cur ergo non poterit idem facere consuetudo offerendi? Denique etiam e contrario non omnis consuetudo, quæ versatur circa actiones solius personæ, quæ ad alium non ordinantur, sufficit ad jus inducendum: nam consuetudo scribendi, aut pingendi, & similes circa facta versantur, & jus inducere non sufficiunt.

5. Divisio ergo illa, ut instituto nostro deserviat, non materiali modo (ut sic dicam) sed formali intelligenda est, & sumenda ex fine, seu scopo, ut sic dicam, consuetudinis. Nam quædam videtur dirigi ad constituendum in rebus ipsis, vel inter personas jus aliquod, & hæc dicitur proprie versari circa personas, vel res. Et de illa verum est pertinere ad præscriptionem, & non ad legem non scriptam, quam hic veluti per antonomasiam consuetudinem appellamus. Neque obstabit, quia talis consuetudo possit interdum versari circa facta hominum, ut circa proximam materiam, tum quia vel tunc non considerantur facta hominum, ut humanæ actiones sunt, sed ut res quædam tantæ æstimationis, aut valoris: vel certe quia talis consuetudo sub illa merito comprehenditur, quæ est circa personam, quia per illam persona manet obnoxia, & obligata, non ex consuetudine tanquam ex lege, sed ex jure acquisito alteri circa talem personam vi consuetudinis, quia jus ad præscriptionem spectat. Sicut e contrario consuetudo, vel potius usus, per quem solet actio præscribi, licet videatur proxime versari circa actionem, quæ præscribitur, nihilominus immediate cadit in personam, quæ erat obnoxia tali actioni, & per illam quasi consuetudinem liberatur.

Quomodo intelligenda prædicta divisio consuetudinis.

6. Alia vero consuetudo per se ordinatur solum ad usum, vel non usum similium actionum, præcise ut sunt actiones ipsius operantis, sive sint quasi immanentes in ipso, ut ieiunare, orare, &c. sive sint transeuntes in rem extrinsecam, ut scribere, arare, &c. & sive ordinentur ad alterum, sive sint ab illa habitudine absolutæ: omnes enim istæ actiones possunt in consuetudinem ferri solum propter se, seu propter directionem illarum sine respectu ad ius, quia alteri inde resultat, vel in rem, vel in personam. Et ad hoc genus consuetudinis pertinet illa, quæ ius præcepti potest inducere, quæ sub illa consideratione dici potest versari circa actiones, quia illarum usum, vel exercitium per se intendit, non tamen debent excludi consuetudines, quæ circa res extrinsecas, vel personas versantur: nam per illas etiam potest obligatio specialis humanæ legis introduci, si sub illo tantum respectu fiant, ut argumentum de consuetudine obligationum convincit & possunt facile adduci similia. Nam consuetudo eleemosynæ potest esse talis, quæ legem inducat, cum tamen eleemosyna circa rem extrinsecam, & personam distinctam versetur, quia consuetudo illa potest fieri intuitu misericordiæ, & boni usus ipsius operantis, sine ordine ad jus alterius. Unde ratio generalis esse videtur, quia illæ actiones, etiamsi sint ad alterum, & circa materiam extrinsecam, sunt capaces obligationis introductæ ex vi solius consuetudinis etiamsi per illam nullum ius alteri tribuatur, sicut possent etiam præcipi lege humana, vel sicut posset se homo per votum, aut puram promissionem ad illas obligare. Addendum vero est, non omnem similem consuetudinem, etiamsi circa pura facta versetur, esse sufficientem ad ius non scriptum constituendum, sed illam tantum, quæ versatur circa actiones morales ut bonas, vel malas in ordine ad communem utilitatem. Nam sicut de ratione legis est, ut huiusmodi actus præcipiat, vel prohibeat, ita idem necessarium est ad consuetudinem legalem, ut sic dicam. Et ita excludun-

tur consuetudines scribendi, & similes, quæ & indifferentes sunt, & privatæ, & per se solum conferunt facultatem, vel artificiosum usum in hujusmodi actionibus, non pertinent autem ad obligationem operandi, quam per se respicit consuetudo, de qua tractamus.

7. Secundo principaliter dividi potest hæc moralis consuetudo in communissimam, seu universalem, communem, seu publicam, & particularem, seu privatam, quæ divisio sumitur ex parte ex l. *si servus plurium.* §. ult.ff.de legat.1.& latius illam tradit Hostiens. in sum.tit.de consuet. §.ult. Bald. & alii, quos refert Roch.supra num.20.& 21. Sed illi aliter explicant, prout in eis videri potest. Ego vero sub primo membro præcipue pono illas consuetudines totius orbis, quæ jus gentium constituunt, l.2.diximus: nam illud re vera est jus, & in suo ordine tanquam vera lex obligat, ut ibi probavi. Est etiam jus non scriptum, ut etiam est manifestum: ergo usu introductum, & moribus non unius, vel alterius gentis, sed totius orbis. Illam ergo vocat universalem, seu communissimam consuetudinem. Unde obiter intelligi potest, definitionem consuetudinis supra ex Isidoro declaratam, in rigore competere juri gentium. Neque hoc est contra rectitudinem ejus secundum se spectatæ, quia re vera jus gentium consuetudo quædam est, & inde habet vim suam, non ex solo jure naturali, ut supra probavi, nec ex voluntate alicujus humani Principis ut per se constat. At vero accommodando nomen, & rationem consuetudinis ad præsentem tractatum, in quo de legibus civilibus, id est, humanis, prout a jure gentium distinguuntur, differimus, nomine consuetudinis intelligenda est illa, quæ tantum communis est, quam civilem appellare possumus: & simili proportione coarctanda est definitio, ut vel nomine juris intelligatur jus humanum, vel civile, ut comprehendit etiam canonicum, vel certe hoc ipsum intelligatur judicatum per illam particulam, *Majoribus utentium institutum*: nam per illam significatur, hoc esse debere jus denuo introductum, seu in particulari loco, aut provincia, ultra jura gentium communia, quæ quasi naturalia reputantur. Quod magis explicatur, cum dicitur hoc jus haberi pro lege ubi deficit lex: nam jus gentium non est introductum quasi in defectum legis, sed tanquam per se necessarium, & quia per se modum illum postulat: non enim poterit aliter humano modo introduci. Et ita primum illud membrum quoad hanc partem omittimus. Ad illudque reduci possunt Ecclesiasticæ traditiones, quarum initium, & author ignoratur, & ab universa Ecclesia observantur: nam illæ etiam jus non scriptum continent & moribus totius Ecclesiæ firmatæ sunt: nam cum Ecclesia de se universalis sit pro toto orbe, merito tales consuetudines universales, & generalissimæ dici possunt: de his vero traditionibus pauca addemus in sequenti divisione, & inde constabit, an inter eas, quæ jus humanum non scriptum constituere possunt, recensendæ sint.

a divisio consuetudinis in universalē & particularem

Accommodanda est ratio consuetudinis ad præsens institutū, ut jus gentium excludat.

Ecclesiasticæ traditiones quomodo jus non scriptum contineāt

8. Consuetudo particularis, & privata est omnis illa, quæ ab una tantum persona exercetur, vel ab imperfecta communitate, cuius consensus ad legem ferendam non sufficit, ut est privata domus, seu familia de qua, & de ejus capite, seu patre familias supra l. 1. ostendimus, non posse legem ferre. Hanc ergo privatam consuetudinem in præsenti sub consuetudine non computamus, ex illo eodem fundamento, quod ius constituere non potest. Et ita docent communiter Juristæ cum Bart. in dicta l. *de quibus*, & Ant. de Butrio in c.ult. de consuet.& alii. Ratio vero est, quia si consuetudo sit privatæ personæ, illa non potest sibi legem propriam imponere, imo nec obligationem ex vi solius repetitionis actuum, etiamsi habeat propositum semper sic operandi, nisi addat promissionem, quæ vi sua, non ratione consuetudinis, obligabit, & non per modum legis, sed per modum facti, id est, voti, vel pacti, quo supposito lex naturalis inducit obligationem, ut in materia de voto explicavi. Quod adeo verum est, ut licet persona operans alias habeat potestatem condendi legem per suam privatam consuetudinem, non possit illam inducere, ut notavit Rochus supra n.16.& 22. Quia respectu sui eadem est ratio in Principe, quæ in privatis personis, quia in suis actibus propriis, vel frequentia eorum se gerit ut privata persona, non ut Princeps, nec sibi ipsi potest imperare, obligationem sibi soli directe imponendo, ut supra visum est. Respectu vero aliorum etiam non potest ex privata, seu personali consuetudine Principis ius consuetudinis in subditos redundare: tum quia una ex conditionibus requisitis ad ius consuetudinis, est, ut ex tacito populi consensu introducatur qui non intervenit, nisi per usum, & morem eiusdem populi, sine illis ergo non sufficit privata consuetudo Principis. Tum etiam quia non tenentur subditi Principem imitari in suis actionibus, etiam honestissimis, & frequentibus, nisi ipse præcipiat: non præcipit autem sufficienter, operando tantum per suam privatam consuetudinem, quia illa non est expressum, nec tacitum signum voluntatis obligandi, ut per se patet. Unde recte dixit Bart.in l.2.C.quæ sit long.consf.in prin.potestatem condendi legem consuetudinariam, tunc solum transferre in Principem, cum procedit ex populi consensu. Sic ergo personalis consuetudo nunquam inducit legem.

Privata consuetudo non intelligitur de una persona vel imperfecta communitate quæ legis ferre non potest.

9. Eademque fere ratio est de consuetudine imperfectæ communitatis, ut unius familiæ, quia illa etiam non potest inducere ius, quia una familia non potest sibi imponere legem expressam, ut supra ostendi in l. 1. ergo multo minus poterit inducere tacitam, qualis est consuetudo. Accedit, quod licet talis communitas possit aliqua privata statuta condere, quæ licet non per modum legis, saltem per modum pacti, seu mutuæ conventionis obligent: nihilominus etiam hoc modo non videntur posse obligari personæ talis communitatis per solam consuetudinem, quia pactum, vel promissio non inducitur sola consuetudine, nisi intercedat præscriptio, vel supponatur aliqua lex, vel institutio, in qua talis consensus in obligationem pacti fundetur. Et eadem ratione licet paterfamilias preceptum possit ponere in sua familia, non potest per suam consuetudinem illam obligare, ob eandem rationem quod sola consuetudo personalis non est signum tacitum precepti.

10. Relinquitur ergo, ut sola consuetudo quasi media, quam communem appellavimus, seu publicam, sit proprii iuris humani positi vi inductiva. Et ita illa sola intelligitur in hac materia nomine consuetudinis, ut senserunt Bart. in dicta l. *de quibus*, in lectur. n. 4. & Bald. in rubr. quæ sit longa consuetudo, Pan. Roch. & omnes in dicto c.ult. Et facile constat, tum ex sufficienti partium enumeratione; tum ex dictis circa definitionem consuetudinis, quæ in sequenti cap. quoad hanc partem magis explicabitur. Advertere autem oportet, aliud esse, communitatem aliquam esse capacem potestatis ad ferendas leges, aliud esse habere illam. Nam per se solum habent hanc potestatem quoad leges civiles respublicæ supremæ, quæ suam iurisdictionem in Principem aliquem non transtulerunt: capacitatem vero habent omnes communitates perfectæ seu civitates, aut populi, qui possunt propriis legibus communibus, vel municipalibus obligari, etiamsi Principem superiorem habeant, quia saltem ex consensu illius possunt leges ferre. Consuetudo ergo publica cujuscumque communitatis capacis obligationis propriæ legis, esse poterit inductiva iuris, quantum est ex parte communitatis, etiamsi actu non habeat potestatem ferendi leges. Quamvis talis consuetudo plures conditiones requirat ad inducendam legem in communitate non habente de facto illam potestatem, quam in habente, quia saltem requirit tacitam licentiam Principis, ut postea dicemus.

Quæ sit consuetudo, quæ legem inducit.

11. Unde tandem infertur, iuxta varias communitates magis, vel minus amplas, seu generales, posse etiam distingui varias consuetudines publicas, & sub hoc mēbro medio contentas. Et iuxta eandem varietatem resultat etiam varium, & multiplex ius consuetudinis. Nam si communitas sit Ecclesiastica, consuetudo illius inducet ius Ecclesiasticum: si laica, inducet ius civile. Item in priori ordine si consuetudo sit totius Ecclesiæ, consuetudo inducet ius canonicum commune, de quo sunt multa decreta dist. 11. si vero sit totius provin-

vinciæ, erit quasi nationale; si vero sit specialis Episcopatus, erit quasi synodale, seu diœcesanum, si privati capituli, vel communitatis, erit quasi municipale. Et cum proportione in civilibus: nam si sit consuetudo unius regni, erit jus, ut ita dicam, regale, seu provinciale, aut nationale: si a. sit civitatis, erit municipale. Jus a. civile commune in hoc genere inveniri non potest ultra jus gentium, quia varia regna in eisdem moribus civilibus convenire non possunt, & licet interdum in aliqua consuetudine similitudinem habere possint, non tamen per modum unius, sed per modum plurium inter se similium sicut in multis legibus regni varia regna concordant, lex tamen unius non obligat alios, nec e converso. Neq; etiam in hoc genere existimo reperiri jus prætorium proprie, quidquid aliqui Juristæ dicant (ut videri potest apud Rochum supra n. 22.) quia illa duo, scil. jus prætorium, & consuetudinarium involvunt repugnantes conditiones, ut facile consideranti patebit, illud enim omitto, quia parum ad nos refert.

CAPUT IV.

De tertia divisione consuetudinis, secundum jus, præter jus & contra jus, ubi nonnulla de traditionibus Ecclesiasticis tractantur.

1. TErtio principaliter dividitur consuetudo in eam quæ est secundum legem, præter legem, vel contra legem. Quam divisionem tradunt Abb. in d. c. ult. de consuet. circa finem, & ibidem Ant. & Rochus sect. 5. n. 5. & Car. q. 45. & insinuat Host. in sum. §. ult. eodem tit. Potest a. illa triplex comparatio fieri vel ad legem naturalem, vel ad positivam divinam, vel ad humanam, & ita juxta illas tres leges consurgit triplex divino trimembris, & de omnibus aliquid breviter dicamus, ut rejectis quæ ad institutum non pertinent, & breviter explicatis, quæ clariora sunt ad propria, & difficiliora transitum faciamus.

2. Igitur respectu legis naturalis nullus actus moralis videtur esse præter illam saltem in individuo, quia omnis actus moralis in individuo est bonus, vel malus (juxta probabiliorem sententiam;) ergo est conformis, vel difformis legi naturali, quia lex naturalis de omnibus humanis actibus disponit: consuetudo autem consurgit ex actibus in individuo factis; ergo semper est vel conformis legi naturali, vel ab illa discrepans, & ita nulla erit præter illam legem.

Quæ consuetudo secundum legem naturalem, quæ contra eam dici possint.

3. Nihilominus tamen loquendo de lege naturali ut prohibente actus, vel ut in rigore præcipiente exercitium eorum, sic quædam consuetudo dicetur esse secundum legem naturalem, quia ab illa procedit, & per eam observatur lex ipsa naturalis. Extreme vero contraria erit contra legem, scilicet per quam lex naturalis quovis modo violatur, etiam leviter. Alia vero erit præter naturalem legem, sive constet ex actibus indifferentibus in individuo secundum probabilem opinionem, sive ex actibus honestis, qui licet approbentur a lege naturali, vel præcipiantur quoad modum, seu specificationem, id est, ut si fiant, tali, vel tali modi fiant absolute non præcipiuntur quoad exercitium, sed absq; lege naturali præcipiente fiunt.

4. Prima ergo consuetudo secundum legem naturalem, licet optima sit, ut per se constat, non tamen habet proprium effectum moralem, qui ad præsens spectet. Non enim introducit novam legem positivam circa eosdem actus, quia non fiunt ex tali intentione, vel voluntate, sed animo servandi legem naturalem, ut supra tactum est. Utilis vero est talis consuetudo ad corroborandam (ut sic dicam) quoad nos, naturalem legem, conservando memoriam ejus, & facilitatem prębendam toti communitati in illius observantia. Interdum etiam potest hæc consuetudo interpretari legem naturæ, si sit a prudentibus, & sapientibus, ac studiosis viris probata. Consuetudo autem contra legem naturæ non meretur nomen consuetudinis, sed corruptelæ, ut jura loquuntur. Unde nullum effectum legis habere potest, revocando, vel introducendo illam, ut docent D. Thomas 1. 2. q. 97. ar. 3. ad 1. & traditur in dicto c. ultim. de consuet. & in c. *si consuetudo*, & in cap. *quæ contra mores*, cum similibus, dist. 8. de hac etiam consuetudine dicitur, nullo tempore confirmari. Auth. *ut nulli judicium liceat*, &c. collat. 9. tit. 9. c. 1. Ratio etiam evidens est, quia lex naturæ est immutabilis, ut supra vidimus, & ideo non potest abrogari. Actus etiam illi contrarii habent inseparabilem malitiam, & ideo repugnat, ut sub obligationem cadant. Atque hæ rationes probant, non solum non posse introduci per huiusmodi actus legem obligantem, verum etiam nec posse auferri obligationem legis naturalis, vel tolli aliquod præceptum eius aut omnino, aut ex parte, quia quoad hæc omnia immutabilis est lex naturalis, ut supra lib. 2. visum est. Tertia vero consuetudo, quæ dicitur esse præter legem naturalem, cogitari potest vel constans ex actibus de se honestis, vel ex actibus indifferentibus. Prior est propria consuetudo de se apta ad jus inducendum, si alia concurrant. Et de illa principaliter dicturi sumus. Posterior vero per se, & ex objecto spectata inutilis est ad jus inducendum, quia actus indifferentes, ut tales sunt, non cadunt sub obligationem, tamen si in eis spectetur aliqua utilitas de se honesta, poterit per talem consuetudinem aliquod jus introduci, vel saltem jus humanum abrogari, ut infra tractando de effectibus consuetudinis explicabimus.

Consuetudo contra legem naturæ nullum effectum habet.

5. Hic vero occurrit quæstio, an eodem modo censendum sit de consuetudine respectu iuris gentium. In qua non agimus de consuetudine illi conformi: nam constat, illam esse continuationem universalis consuetudinis, & ita esse idem jus, & non novum. Nec de consuetudine præter illud jus est ulla difficultas: nam illa de se bona, & apta ad jus introducendum esse potest, nisi aliud obstet. Difficultas ergo solum est de consuetudine contraria juri gentium: aliqui enim absolute negant posse inducere jus, ut Pan. in dicto c. ult. & Roch. ibi sect. 5. n. 16. ducuntur autem, quia putant jus gentium esse vere, & proprie jus naturale. Nos autem supra illa distinximus, & ita loquendo de proprio iure gentium, cessat ratio facta. Dubiolū incidens.

6. Quapropter dicendum censeo, absolute non repugnare, aliquid de iure gentium per consuetudinem abrogari: ratio est, quia illud, quod tantum est contra ius gentium proprium, non est intrinsece malum, cum oppositum non sit de intrinseca obligatione legis naturæ. Exemplum afferri solet ex Gloss. in leg. *si locus*, ff. quemadmodum servitus amittatur: nam de iure gentium est, ut nullus privetur possessione sua, etiam ad publicam utilitatem, nisi soluto pretio, & tamen consuetudine introduci potest, ut sine pretio tollatur. Quod exemplum aliqui negant, tamen sine causa, quia consuetudo inducere potest modum, & conditionem dominii, atque adeo potest introducere, ut dominia particularia includant illam conditionem, & quasi servitutem respectu boni publici. Veruntamen si attente consideretur, per illam consuetudinem non derogatur alicui legi, formaliter loquendo, sed fit mutatio in materia legis, quomodo etiam in lege naturali potest fieri hæc mutatio, ut supra dixi, & patet in exemplo præscriptionis, & similibus: unde quæ hic obiici solent contra positam assertionem, hoc uno verbo solvuntur. Magis accommodatum exemplum est de servitute captivorum in bello, quæ iure gentium introducta est, & per consuetudinem tolli potest, ita ut non liceat in aliqua provincia, & idem credo esse de dominiorum divisione. Et in Ecclesia potest dari exemplum: nam quadragesimale ieiunium in Ecclesia est quasi de iure gentium, & nihilominus alicubi per consuetudinem est immutatum saltem ex parte, quoad aliquot ex primis diebus. Potest aliquid per consuetudinē quod est de iure gentium abrogari.

5. Addo tamen, licet aliquid de iure gentium possit ex parte consuetudine separari, tamen moraliter non accidere, ut in universum tollatur, quia oportet, omnes gentes in tali consuetudine iuri gentium contraria concordare, quia moraliter fieri non potest: tum quia hæc uniformitas in quacunque materia vix invenitur: tum maxime, quia iura gentium sunt valde consentanea naturæ, & ideo quæ illis opposita sunt, in paucioribus contingunt. Ex quo etiam sequitur (quod est in hoc puncto adventendum) consuetudinem contrariam iuri gentium ita posse probari, & tolerari in ali- Jus gentiū moraliter loquendo non potest tolli totaliter.

aliqua natione, ut ex illa non redeunt præjudicium vel injuria alterius nationis, ut si alicubi non concederetur transitus per vias publicas, nisi sub aliqua conditione onerosa, non posset extendi ad extraneos, qui in suis terris transitum sine tali conditione concedunt, nisi esset justum tributum positum ex causa, peregrinos etiam comprehendente: tunc enim jam non esset contra jus gentium. Secus vero esset, cessante illa ratione, tunc enim extendere consuetudinem ad extraneos, redundaret contra jus naturæ, quia privaret alios jure suo, qui non tenentur illi consuetudi parere, cum sint extra jurisdictionem eorum, qui talem consuetudinem introducere potuerunt.

8. Sed hinc obiici potest contra priorem resolutionem. Nam Princeps non potest aliquid statuere contra jus gentium, quia potestas ejus, & jurisdictio inferior est ut ait Bald. tit. de nat. feud. c. 1. & tit. qui feudum dare possunt, c. 1. §. ult. & sequitur Jason. in l. *quominus*, ff. de flum. in rep. n. 3. ergo nec consuetudo unius populi poterit derogare juri gentium, quia non est potentior, quam lex Principis. Responderi potest primo negando consequentiam, quia potentior esse potest consensus populi, & Principis simul, qui in consuetudine concurrit, quam solus consensus Principis, quo statuit legem; nam fortasse Princeps non posset cogere populum ad aliquid acceptandum contra jus gentium, tamen ex communi consensu, & consuetudine posset introduci. Secundo vero dico, Principem fortasse posse ferre legem contra jus gentium derogando illi quo ad aliquid, quod in suo regno, & respectu suorum subditorum expedit non servari, ut v. g. quod in tali regno homines non sint servi, sed omnes sint liberi, vel quid simile: nam hæc potestas non est contra rationem naturalem, nec contra debitum reipublicæ regimen. Unde sicut Rex potest statuere contra aliam consuetudinem, ita etiam contra hanc quoad illam partem, quæ suum regnum concernit, quia propter solam universalitatem ibi non est fortior, vel immutabilior respectu suorum subditorum, sed solum respectu aliarum nationum.

9. Secundo loco applicanda est tertia divisio supra posita ad legem positivam divinam: nam aliqua consuetudo est secundum illam, alia præter illam; alia esse potest contra illam. Circa primum membrum supponendum est illam consuetudinem dici nunc secundum jus divinum, quæ continet observantiam alicujus legis divinæ positivæ, & proprie præcipientis. Nam si lex latius sumatur, ut comprehendit consilia sic consuetudo conformis consiliis dici poterit secundum jus divinum; imo omnis consuetudo honesta, quam Christus specialiter approbavit, poterit dici secundum jus divinum, & sic fere nulla erit proprie præter jus divinum. Nunc ergo omnem consuetudinem constantem ex actibus consentaneus juri divino, ab illo tamen non præceptis, vocamus præter illud jus, secundum illud: ergo dicitur esse consuetudo, per quam præceptum aliquod divinum impletur. Unde sub hoc membro videntur maxime contineri aliquæ traditiones Ecclesiasticæ non scriptæ. Nam quando lex divina scripta est, ut lex de Baptismo, Eucharistia, & similes, consuetudo, quæ est secundum illam, non pertinent ad jus non scriptum, ut ex dictis constat, quia ex lege scripta trahit originem, & non inducit novum jus. Unde licet interdum hæc vocetur consuetudo, seu mos, ut constat ex Luc. 2. capit. & Actorum 6. & 14. intelligitur esse consuetudo facti, & observantia juris scripti, non speciale jus. Traditiones vero Ecclesiasticæ non scriptæ possunt ad hoc membrum pertinere.

Aliud est traditio, aliud consuetudo.

10. Oportet tamen in primis advertere, in rigore aliud esse traditionem, aliud consuetudinem. Traditio enim ad mores pertinens, de qua nunc loquimur, videtur esse prima institutio alicujus operis, seu modi operandi: vel doctrina, per quam talis institutio hominibus data est, seu promulgata; consuetudo vero traditionem continens est executio, & quasi conservatio primæ traditionis. Unde traditio esse potest scripta, & non scripta: consuetudo autem in usu consistit & sic scripta non est. Ita colligitur ex Paul. 2. ad Thess. 2. dicente, *Tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam*, id est, sive verbo tactum, sive scripto, & ita supponit utramque traditionem. Dum vero ait, *Tenete*, usum, & executionem præcipit, in qua consuetudo consistit. Idem sumitur ex illo 1. Cor. 11. *Ego enim accepi a Domino, quod & tradidi vobis*, utique verbo, & postea scripto per illam Epistolam. Usum autem, & consuetudinem indicat, cum dicit, *Itaque cum convenitis ad manducandum*, &c. Sic Tert. l. de cor. mili. c. 3. dixit, *Hanc* (scilicet traditionem) *si nulla Scriptura determinavit, certe consuetudo corroboravit, quæ sine dubio de traditione manavit*, & subiungit c. 4. *Traditio tibi prætenditur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides observatrix:* Distinguit itaque consuetudinem a traditione, adeo, ut dicat: *Quomodo observari quid potest, quod traditum non est?*

11. Sed in hoc ulterius adverto, quod sicut consuetudo interdum manat ex lege divina scripta, ita potuit manare, & inchoari ex vi legis etiam divinæ non scriptæ: nam sicut Scriptura non est de ratione legis, ut sic (ut supra diximus) ita multo minus est de ratione legis divinæ. Imo lex nova per se solum verbum postulat, ut infra l. 10. dicemus, & in principio ita fuit tradita, ut ex citatis Pauli testimoniis constat. Multasque esse nunc traditiones in Ecclesia non scriptas, quæ ex divino præcepto manarunt, & illud continent certissimum est, ut ex Concil. Trident. sess. 4. colligitur, & in materia de Sacrament. & de fide, latius est dicendum, & docet erudite Bellarminus l. 4. de verb. Dei. Illæ autem non sunt propriæ consuetudines iuris, sed facti, quia licet contineant ius non scriptum, non est ius consuetudine inductum, sed potius consuetudo ex iure divino manavit, & ideo tale jus non humanum, sed divinum est, traditionesque ipsæ divinæ dicuntur, licet per consuetudinem conservatæ sint, quæ illis non addidit novam iuris obligationem licet ad illud interpretandum quamplurimum valere possit: quia sicut divinum præceptum ostendit, ita etiam proponit modum, ut sic dicam, seu conditiones eius. Addo vero obiter præter has esse alias traditiones non scriptas, quæ non ex divinis, sed ex Apostolorum præceptis, & legibus manasse creduntur, ut lex de ieiunio quadragesimali, de Dominicæ diei observatione & similes, quæ Apostolicæ traditiones dicuntur. Et earum consuetudo dici potest secundum ius Apostolicum, quod etiam consuetudinarium non est, quia non consuetudo induxit legem, sed lex consuetudinem, & ideo etiam talis consuetudo facti est, non iuris, prout nunc de illa loquimur. Aliquando vero potuit consuetudo Ecclesiastica, etiamsi universalissima sit, inchoari sine ullo præcepto expresso, sive scripto, sive verbo lato, sive divino, sive Apostolico, ut de aliquibus cæremoniis Sacramentalibus verisimile est; & tunc invenitur quidem consuetudo sine traditione præceptiva, non tamen omnino sine traditione: nam ipsummet initium consuetudinis ab Apostolis, & primis pastoribus Ecclesiæ approbatum, traditionis vim habuit & ita dixit August. l. 4. de Baptis. parvu. cap. 24. *Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi authoritate Apostolicæ traditum rectissime creditur.* Quia hæ immemoriales consuetudines, si ab universa Ecclesia serventur, a temporibus Apostolorum fuisse, & non sine eorum doctrina, & authoritate, saltem approbante, incepisse creduntur.

Quæ traditiones ex Apostolorum præceptis manarunt

Aliqua traditio consuetudo ecclesiastica est præter jus divinum

12. Ex quibus facile est exponere secundum membrum de consuetudine Ecclesiastica præter ius divinum: talis enim dici potest generaliter omnis illa, quæ nec ex divino præcepto manavit, nec contra illud existit. Non tamen hoc satis est, ut talis consuetudo inter illas computetur, quæ jus non scriptum continent, nisi etiam addatur, ut ex nulla lege expressa Apostolica, vel humana manaverit, ut paulo antea declaravi, & ex dictis circa definitionem constat, & paulo inferius tractando de lege humana iterum dicemus. Si autem consuetudo est præter ius divinum, & nulla lege expressa cœpit induci, tunc de se sufficiens est ad inducendum ius non scriptum consuetudinarium per tacitum consensum populi, & Prælatorum, seu Principum, & huiusmodi sunt in Ecclesia illæ traditiones, quas universa Ecclesia servat, de quibus nec Christus Dominus, nec

Quæ consuetudo ecclesiastica est præter jus divinum

nec Apoſtoli expreſſum præceptum tradiderunt, ut eſt v. g. communio laicorum ſub una ſpecie, Baptiſmus infantium, & ſimiles. Oportet autem circa huiuſmodi univerſales conſuetudines Eccleſiæ obſervare, non ſemper inducere ius non ſcriptum, & obligans ad uſum, vel obſervationem conſuetudinis, ut eſt in fronte cruce ſignari, & orare verſus Orientem, quod inter has traditiones ponit Tertull. ſupra, & Baſil. li. de Spir. ſancto, cap. 27. cap. *Eccleſiaſticarum*, diſtinct. 11. & aliis, quos alibi allegavi, quia alia ponunt exempla harum traditionum, quæ ſub præcepto non obligant. Nihilominus tamen ius aliquod inducunt, vel potius oſtendunt, approbativum, ut ſic dicam, talium actuum. Nam talis conſuetudo univerſalis Eccleſiæ, eſto non obliget ſpecialiter ad aliquem uſum, obligat ad credendum talem uſum eſſe licitum, & ſanctum; tum quia ſemper cenſetur approbata ab ipſis Apoſtolis; tum quia univerſalis Eccleſiæ authoritas ad hoc ſufficit, cum in moribus non poſſit tota errare, aliquid turpe committendo, vel approbando.

Conſuetudo contra jus divinũ nullum effectum habet.

13 Tandem dari poteſt conſuetudo contra ius divinum, quæ in malam partem in Scriptura appellari ſolet traditio hominum, Matth. 15. *Tranſgredimini præceptum Dei propter traditiones veſtras*, & Marc. 6. dicatur, *Propter traditiones hominum*, Unde ad Coloſ. 2. dicebat Paulus, *Videte, ne quis vos decipiat ſecundum traditiones hominum*. Appellatur etiam hę traditiones vanę a divo Petro Epiſt. 1. cap. 1. Hæc ergo conſuetudo nullum effectum moralem legis habere poteſt, & ideo nihil ad nos pertinet. Non enim valet abrogare legem divinam, ut Div. Thom. ſupra docet, & Pan. cum Gloſſa, & aliis in dicto c. ult. de conſuet. Et ratio eſt, quia licet materia talis legis non ſit intrinſece mala, ſed ſolum quia prohibita, & ex ea parte non repugnaret per conſuetudinem introduci, tamen quia illa prohibitio divina eſt, non poſſunt homines contra illam prævalere, quia non poſſunt mutare divinam legem & voluntatem. Nec Deus ipſe cenſetur connivere, & auferre legem (ſicut infra de homine dicemus) quia nullum eſt principium, vel fundamentum ad hoc præſumendum de divina voluntate, neque etiam erat expediens, aut divinam decens authoritatem; oportet enim legem ejus immutabilem eſſe, ut infra videbimus tractando præcipue de lege gratiæ. Dicunt autem aliqui ex dictis Iuriſtis, poſſe conſuetudinem limitare, & quaſi diſpenſare in divino iure, ſi iuſta cauſa ſubſit. Sed non eſt intelligendum de propria limitatione, vel diſpenſatione, quæ obligationem legis præexiſtentis ex parte tollat: in hoc enim ſenſu falſum id eſt, nam narratio facta de tota lege procedit cum proportione de parte, ut infra libro decimo latius dicam. Debet ergo intelligi per modum interpretationis; ſic enim conſuetudo poteſt interpretari legem etiam divinam, & quod in tali caſu, & tali cauſa interveniente, non obligat, quia non pro illo caſu poſita eſt.

Conſuetudo circa jus divinũ poteſt eſſe interpres ejus

De cõſuetudine ſecundum, præter, & contra legem humanam.

14 Supereſt, ut eandem tertiam diviſionem ad legem humanam applicemus: nam de illa potiſſime tractamus, & in illa facilius contingit, ut conſuetudo ſit ſecundum legem, præter legem, vel contra legem. Et quidem de his duobus ultimis membris nulla eſt controverſia, neque aliquam declarationem addere oportet quia de illis potiſſimum diſputandum eſt in ſequentibus capitibus. Circa primum autem membrum aliqui Iuriſperiti contendunt, nullam conſuetudinem eſſe poſſe ſecundum legem humanam, Ita ſentit Felin. in c. 1. de reſcrip. n. 17. cum Anton. de Butr. ibi, & Ioan. de Ligna. Domin. & Gemin. in c. 1. de conſtit. in 6. Alii vero, quos ſupra retuli, qui hanc tertiam diviſionem tradunt, contrarium ſupponunt: nam maxime illam tradunt reſpectu legis humanæ. Veruntamen in re non eſt diſſenſio, quia hi auctores loquuntur de conſuetudine ut eſt quid facti, illi vero ut eſt quid iuris. Et clarum eſt dari conſuetudines facti ſecundum humana iura, ut eſt conſuetudo audiendi Miſſam diebus feſtis, vel confitendi in Quadrageſima, & ſimiles. Unde eadem eſt ratio reſpectu legis humanæ, quæ divinæ, vel naturalis, ſcilicet, quia in omnibus poteſt dari frequentia actuum legi conformium, & hæc eſt conſuetudo facti.

Datur conſuetudo facti ſecundum legem humanam, non iuris

15 Nihilominus tamen certum eſt, per hanc conſuetudinem non introduci novum ius non ſcriptum, ſeu conſuetudinarium; & in hoc ſenſu dicunt prædicti auctores quod licet populus per mille annos ſervet legem, non introducet conſuetudinem. Ratio eſt ſupra tacta, quia illa conſuetudo ſolum eſt quædam obſervantia præexiſtentis legis, & ideo non tendit ad novam legem introducendam, quia non eo animo incepta, vel continuata eſt, ſed ſolum animo implendi legem. Nec etiam Princeps habet novam voluntatem introducendi circa illam rem aliam legem, quia voluntas quaſi continuata, quam ſemper habet, ſolum eſt, ut lex ſua ſervetur: unde recte dixit Baldus in lege ult. C. quæ ſit longa conſuetudo; hanc conſuetudinem ſecundum jus non eſſe diſpoſitivam, ſed imitativam iuris, vel tu dic eſſe executivam. Ex quo recte infert Gloſſa in c. 1. de conſuet. in 6. & Panormit. in cap. ult. de conſuetud. num. 21. abrogata illa lege per aliquam poſteriorem, abrogari etiam talem conſuetudinem, etiamſi illius mentio non fiat. Quia illa non addit novum vinculum, nec cenſetur tanquam per ſe introducta, ſed ut annexa legi, & in ea fundata, & ideo nulla obligatio ex ea manet ablato legis fundamento. An vero quando conſuetudo antecedit, & poſtea ſit lex ſcripta, revocata lege, maneat conſuetudo ſupra præcedenti capite tactum eſt, & videri poſſunt quæ late tractat Felin. cap. 11. de reſcript. in ult. regula an. 15. & præſertim limit. 6. & Rochus ſupra ſect. 5. n. 7.

16 Quamvis autem conſuetudo jus non inducat, aliquos effectus habere poteſt circa legem præexiſtentem in ordine ad perſeverantiam illius, & effectus ſubſequentes. Atque hoc modo dicitur primo confirmare legem: ſic enim dixit Gratian. §. *leges*, ſub. cap. *in iſtis*, d. 4. *Leges inſtitui, cum promulgantur: firmari autem cum moribus utentium approbantur*, & ſignificatur etiam in l. ult. C. quæ ſit longa conſuetudo, & optime explicat Bart. in repet. legis, *de quibus*, ff. de legib. nu. 4. dicens hanc conſuetudinem confirmare legem, non per ſe, ſed removendo, prohibens, ſcilicet, contrariam conſuetudinem, & abrogationem. Atque eodem fere modo dicitur hæc conſuetudo adjuvare legem, ut ſumitur ex cap. *ſopitæ*, de cenſib. nimirum, quia & faciliorem reddit obſervantiam eius, & quodammodo facit illam magis immutabilem, iuxta proxime dicta. Alius effectus huius conſuetudinis eſt interpretari legem, imo vocatur in iure, *optima legum interpres*, cap. *cum dilectus*, de conſuet. l. *ſi de interpretatione*, ff. de legibus, & declarat Bart. dicto n. 4. & 5. & Panormit. dicto cap. ult. nu. 28. & ratio eſt, quia indicat, quo ſenſu fuerit lex in principio lata, & recepta. Quod ſi aliquando faciat talem interpretationem, quæ inducat nonnullam legis mutationem a primæva ſua inſtitutione, illa non eſſet mera interpretatio, & ideo ſub ea ratione illa conſuetudo non erit ſecundum legem, ſed ſuperaddita legi. Et quantum ad hoc eadem ratio eſt de illa, quæ de conſuetudine legi contraria. Quia ex parte aliqua repugnantiam aliquam habet cum lege, ut in principio fuit poſita: nam in aliquo illi derogaſſe dicitur. Et ita de illa quantum ad hunc effectum ſimul dicemus cum conſuetudine abrogante legem.

Quos effectus habet prædicta conſuetudo.

17 Denique addi ſolet alius huius conſuetudinis effectus, qui dicitur extenſio legis. Ut ſi v. g. pro laicis tantum poſita ſit lex, & poſtea per conſuetudinem a clericis etiam ſervetur, fieri poteſt, ut ratione conſuetudinis obligentur clerici, qui ex vi legis non obligarentur, ſumpto argumento ex Panormit. per illum textum in cap. *cum cauſa*, de re iudic. num. 4. Felin. in cap. *Eccleſia*, de conſtit. num. 62. Covar. in 4. 2. p. cap. 6. §. 10. nu. 18. & Tiraquel. de primogen. n. 44. qui dicunt, conſuetudinem iuſtam, ſeu communem clericis, & laicis obligare clericos: ergo a fortiori conſuetudo clericorum obligabit illos, etiamſi ſecundum legem laicorum inducta ſit. Sed in hoc conſiderandum eſt, aliud eſſe, conſuetudinem eſſe ſecundum legem, id eſt, ex vi legis, & imperio eius, aliud vero conſuetudinem eſſe ſecundum legem, id eſt, ad inſtar, & ſimilitudinem, ſeu imitationem eius. Nos hic priori modo intelligimus conſuetudinem ſe-

cundum

cundum legem, & illa re vera non extendit legem, nisi forte per interpretationem, quæ cadere possit in verba eius. Neque in dicto exemplo consuetudo est illo modo secundum legem, quia non est ex lege civili, sed ex libera voluntate eorum, qui facere voluerunt, quod lex civilis præcipiebat, etiamsi per illam non obligarentur, quales erant clerici in dicto exemplo. Tantum ergo dici potest illa consuetudo secundum legem civilem per imitationem, & ita mirum non est, quod possit novum jus introducere: nam hoc per se habet consuetudo, iuxta legem ultimam, C. quæ sit longa consuetudo, & quod illa imitatio sit alterius legis extraneæ, nihil refert, neque aufert consuetudini vim suam. Unde etiam fit, ut illa non sit propria extensio prioris legis, sed inductio novæ alterius rationis, seu fori. Nam obligatio, quæ circa tales personas insurgit, revera non est ex priori lege civili, sed ex nova lege Ecclesiastica consuetudine clericorum introducta. Et ideo talis consuetudo ut sic, reducitur ad eam, quæ est ultra legem.

CAPUT V.

De variis partitionibus consuetudinis, ex eius materia sumptis.

1 QUarto dividi potest consuetudo ex parte rerum, seu materiæ, circa quam versatur, sub qua multæ subdivisiones, seu faciliores partitiones contineri possunt. Sic enim dividi potest consuetudo in canonicam, & civilem ad eum modum, quo dividitur lex in membra similia. Nam si consuetudo sit in materia spirituali, erit canonica, ut consuetudo ieiunandi, servandi aliquod festum. Et in universum omnis consuetudo propria clericorum canonica est, etiamsi videatur aliquando circa materiam temporalem versari, quia semper versatur circa illam materiam, prout spectat ad bona, vel personas clericorum, aut Ecclesiarum & sub illa ratione sacra, seu spiritualis est. Consuetudo autem civilis est propria laicorum, & circa temporalem materiam versari debet, legem enim civilem imitatur, argumento l. ult. C. quæ sit longa consuetudo.

Consuetudo Canonica & civilis.

2 Dices, non esse adæquatam divisionem, quia datur consuetudo communis laicis, & clericis, & utrosque obligans, ut c. præcedenti ex Panormit. & aliis dicebamus: illa autem non potest dici canonica, vel lis, sed mixta respondeo, vel illa comprehendit clericos tantum, ut cives sunt, quia est de materia pertinente ad temporale regimen, & commune bonum politicum civitatis, & talis consuetudo civilis erit; tum quia tota tendit ad finem temporalem, & subiacet potestati temporali; tum etiam, quia est a civitate, ut civitas humana est, a qua denominatur lex, vel consuetudo civilis. Nec est inconveniens, quod obliget clericos ut cives sunt, quia illi etiam nomine civitatis veniunt, ut notat Bart. in l. 1. ff. ad municip. & Panorm. in c. *cum causam*, de re iudic. & per legem etiam scriptam civilem possunt hoc modo obligari quoad vim directivam, modo supra explicato. Aut est consuetudo pertinens ad clericos, ut clerici sunt, vel ut Christiani sunt, & tunc necesse est, ut consuetudo sit canonica, quia sola illa poterit clericos, ut tales sunt obligare, & illa sola est eminentioris ordinis, quæ possit etiam laicos comprehendere, quia semper consuetudo imitatur legem, & a potestate, seu iurisdictione eiusdem ordinis pendet. Potest autem dupliciter id contingere. Primo, quia materia, & finis consuetudinis spiritualis est pertinens ad laicos, & clericos ut Christiani sunt, & talis est una simplex consuetudo, & canonica, qualis est consuetudo servandi diem festum utrisque communis. Secundo contingere potest solum per quandam convenientiam, & similitudinem, ut v. g. quia in tali loco tam iudices laici, quam Ecclesiastici servant aliquam consuetudinem in suis iudiciis. Et tunc in rigore non est una consuetudo, sed duplex, una canonica, & altera civilis, quæ solum per aggregationem per modum unius reputatur. Et ita divisio est adæquata, & hæc videntur sufficere ad expositionem eius, deservietque in sequentibus ad usum terminorum.

3 Alio modo etiam ex parte materiæ potest dividi consuetudo, in morem stricte sumptum, stylum, ritum, & forum. Quæ divisio constabit explicando tres voces ultimas: nam omnem aliam consuetudinem sub illis vocibus non comprehensam sub more stricte sumpto comprehendimus. Primo igitur stylus significare videtur usum specialem in scribendo, vel loquendo, ut colligi potest ex cap. *quam gravi*, de crimin. fals. ubi dicitur, ad discernendum vera rescripta Pontificia, inter alia respiciendum esse ad stylum. Unde aliqui colligere voluerunt, stylum solum morem scribendi significare: nam ita etiam sumitur in cap. *venerabilem*, de confirmat. util. vel inutil. Ita sentit cum aliis, quos allegat Rochus Curt. in dicta Præfat. n. 28. & favet vocis translatio: nam primo significasse videtur æneum instrumentum scribendi, & inde traslata est ad Scripturam significandam, iuxta l. 1. C. de sacrosf. Eccles. & inde ad modum, seu ordinem scribendi. Sed licet in prædictis iuribus ita usurpetur illa vox, non excluduntur alia significata: nam etiam significat usum, & modum loquendi. Indeque videtur hæc vox accommodata ad significandum modum servari consuetum in aliquo ordine iudiciali. Et ita dixit Cyn. in l. 1. C. quæ sit long. consuetu. stylum esse practicam alicuius curiæ. Et idem habet Bald. in l. ultim. C. eodem, & per antonomasiam ita vocari solet stylus Romanæ curiæ. Et fere in idem redit, quod dicit Bartol. in dicta repetitione legis, *de quibus*, nu. 10. in fine quæstionis primæ, stylum esse consuetudinem, quæ respicit ordinem loquendi, & procedendi, scilicet, in iudicio. Nam ob hanc causam dixit idem Bart. in l. 2. C. quæ sit long. consuet. num. 9. stylum solum induci per actus iudiciarios eorum, qui in iudicio versantur, Angel. vero in §. *ex non scripto*, Instit. de iur. natur. dicit, stylum non magis dici in iudiciis, quam extra illa. Quod certe verum est spectata generali vocis significatione: considerando autem usum eius in ordine ad jus explicandum, vel introducendum, proprie videtur respicere ordinem iudiciorum, sub iudiciis omnes Scripturas, bullas, & rescripta comprehendendo: nam licet in eis expediendis non interveniat ordo iudicialis, stylus eorum in iudiciis attenditur. Et plura de hac voce erudite congerit Christophor. de Paz in 1. part. rubr. ad leges Hispaniæ, quæ styli appellantur.

Stylus quid significat.

4 Ut autem non sistamus in sola vocis significatione, sed rem, quæ ad ius pertineat, explicemus, possumus in stylo cum proportione ad consuetudinem duo distinguere, scilicet, stylum facti, & juris. Stylus quoad factum videtur mihi esse non tam frequentia actuum sic scribendi, loquendi, aut procedendi, quam forma illa quasi artificialis, quæ servari solet in ordine sermonis, scripturæ, aut processus, ita ut inter partes eius, vel talia verba usurpentur, vel tali modo, aut ordine constituantur. Hæc enim significatio ex communi usu constat, & ex iuribus allegatis, & sumi etiam potest ex leg. 1. C. de sacrosanct. Eccles. ubi dicitur, *Voluntatis ultimæ stylum liberum esse debere*, id est, formam disponendi per testamentum, ubi constat stylum esse quid facti, & non significare frequentiam actuum, sed ipsam formam disponendi. Et clarius in illa significatione usurpatur lex 3. C. de bon. vacant. lib. 10. Et sic etiam dixit Terent. in Andria, *Dissimili oratione sunt facta, ac stylo*. At vero quia in loquendo maxime, & scribendo talis forma usu comparari solet, ideo usus ipse, seu consuetudo, sic scribendi, vel loquendi, stylus appellatur, & ita significat consuetudinem facti, ut sensit Bald. in dicta l. 1. C. de sacro. Eccles. & in l. *si quis intra*. C. de bon. præscriptorum. Quod intelligendum est non absolute de quacumque consuetudine, sed in tali materia, ut supra dixi.

Stylus facti quid.

5 Si ergo ex tali stylo facti introducatur obligatio servandi talem modum, vel ordinem in pronunciando, seu procedendo, quoad hoc stylus erit ius speciale, & non scriptum. Unde quia hæc obligatio non videtur

videtur ordinarie posse introduci per stylum facti, ita ut vim legis habeat, nisi in his, quæ iudicia concernunt, ideo stylus specialiter ut est quid iuris, videtur accommodari ad iudiciarium morem, & ordinem, ut ex Bart. diximus. Nam in aliis materiis, sermonibus, vel scripturis usus sic, vel sic loquendi, aut scribendi parum videtur referre ad commune bonum, ut possit legem inducere: in iudiciis autem multum referre potest, adeo ut dixerit Anchar. cons. 53. stylum curiæ facere jus in casibus a jure non decisis. Et ideo stylus, ut est aliquid juris, proprie dicitur ad iudiciaria pertinere. Sic ergo stylus est quoddam jus non scriptum, interdum positive obligans, ut ab eo non recedatur, juxta leg. ult. C. de iniur. interdum obligationem tollens, ut licet jure communi sententia debeat pronunciari a judice, de stylo curiæ dicitur non esse necessarium. Interdum interpretationem juris inducit, etiam authenticam, & sequendam. Quomodo autem stylus introducatur, ut habeat hos effectus cum proportione ad consuetudinem explicandum est, & in sequentibus si quid habuerit speciale adnotabitur.

Varii effectus styli insinuatur

6 Atque hinc tandem intelligi potest, quæ & quales censendæ sunt leges styli. Dupliciter enim potest illa determinatio sumi, cum aliqua lex dicitur esse styli. Uno modo, ut illa denominatio sit ab objecto legis, seu materiæ, circa quam versatur. Et sic proprie talis lex per se non pertinet ad consuetudinem, sed magis ad legem scriptam, quæ disponit de stylo servando in his, quæ concernunt iudicialia, sicut in rhetorica dicentur leges styli, quæ tradi possunt de modo, & ordine graviter, & suaviter, ac clare loquendi, vel scribendi. Et huiusmodi sunt leges styli regni Hispaniæ, in quibus etiam sæpe stylus moris, & consuetudinis allegatur. Et ita existimo ab ipsa materia denominationem illam suscepisse, licet Christoph. de Paz. supra num. 53. aliter illam rubricam explicet. Alio vero modo potest lex styli dici ab intrinseco modo, quo introducta est per solum usum in tali materia forensi, seu judiciaria, & sic est proprie jus non scriptum sub consuetudine comprehensum, ut explicatum est.

Quæ & quales sint leges styli

7 Aliud membrum dictæ partitionis erat *ritus*: nam hunc etiam inter ea, quæ ad consuetudinem pertinent, ponit Rochus Curt. in dicta Præfat. num. 28. ex Panormit. in cap. *cum secundum*, de tempor. ordin. ubi sic inquit, *Ritus est consuetudo solemnitatem præbens in aliquo actu exercendo, ita ut ubi usus dispo nit erga solemnitatem actus, ritus, seu observantia dici possit*. Et solum allegat cap. ult. de consuetud. ubi nihil de ritu in particulari dicitur. Juxta quam descriptionem, etiam stylus erit quidam ritus, licet non omnis ritus dici possit stylus. Idem vero Panormitanus in cap. *in aliquibus*, de decim. in princip. restrictius dixit, *Ritus significat mores in spiritualibus*. Et juxta hoc non omnis solemnitas actus dicetur ritus, sed specialiter illa, quæ est in materia sacra, ut sacrificii, sacramentorum, & sacramentalium, aut orationum, seu divinorum officiorum, & hic videtur communis Ecclesiasticus usus illius vocis. Nunquam autem probavit Panormitanus illam vocem specialiter significasse consuetudinem aliquam, imo in cap. *præsbyter*, de sacra unctione notat idem Panormitan. quod *ritus est quædam solemnitas, & forma specialiter in actu sacramentali*.

Ritus quid significet

8 Quapropter doctrina data de stylo videtur ad ritum applicanda. Nam ritus esse potest vel quid facti, vel quid iuris, item ut est quid facti, primo, & per se consistit in solemnitate aliqua, seu cæremonia alicuius actus: & in hac acceptione usurpatur in tribus capitulis allegatis. Unde ad huiusmodi ritum non est per se necessaria consuetudo, nec actuum frequentia: sæpius enim instituitur ante omnem usum, aut verbo, ut Christus Dominus instituit substantialem ritum sacramentorum, aut scripto, ut multæ accidentales solemnitates, & actiones sacræ ab Ecclesia institutæ sunt, ut constat. Non repugnat autem: imo etiam sæpe contingit, ritus huiusmodi usu, & consuetudine introduci, & tunc talis consuetudo dici potest ritus quidam, ut voluerunt dicti auctores; oportebit autem illam distinguere, ut est quid facti, vel iuris. Nam priori modo erit frequentia sic operandi in tali materia; posteriori autem modo esse poterit jus aliquod non scriptum in eadem materia per illam frequentiam inductum, & sic fere omnes consuetudines canonicæ in actibus pertinentibus ad cultum Dei, quatenus eis dant formam, seu specialem modum, dici poterunt ritus. Quale autem sit hoc jus, & quomodo introducatur ex regularibus regulis, de consuetudine petendum est: nihil enim videtur habere speciale, sed cum proportione principia de consuetudine applicanda sunt.

Ritus facti vel juris

9 Tertium membrum in eadem partitione positum est, *Forum*, quæ vox in communi iure usitata non est in hac significatione, & ideo Bart. Panormit. Rochus, & alii de consuetudine scribentes, illius non meminerunt. Tamen in legibus nostri regni forum inter consuetudines ponitur, in l. 7. tit. 2. par. 1. ubi id notat Greg. Lopez, & considerata illius vocis derivatione, videtur idem esse quod stylus, prout a nobis explicatus est, vel parum ab illo differre. Forum enim in usu vulgari locum publicum significare solet ad mercaturam, & negotiationes venales destinatum, ut est apud Isidor. lib. 15. orig. c. 6. & quia judicia in his locis publicis exerceri solent, ideo credit, illud nomen translatum esse ad significandum locum iudiciorum. Idem vero lib. 15. orig. cap. 2. & lib. 18. Etymol. cap. 15. Forum ait, exercendarum litium locum significare, & a fando esse dictum, & habetur in cap. *forum*, de verbor. significat. Unde etiam significare solet proprium territorium uniuscuiusque judicis, aut Prælati, & ita videtur sumi in tit. de foro conpet. ut ibi Hostiens. Panorm. & alii notant. Atque hinc etiam actiones judiciales per antonomasiam vocari solent actiones forenses, ut in l. penultima ff. de feriis, unde etiam dicta sunt instrumenta forensia scripturæ publicæ, quæ fidem in iudicio faciunt. l. *comparationes*, C. de fide instrument. Ita ergo consuetudines pertinentes ad ordinem iudiciorum, forenses dici possunt.

Forum quid

10 Hæ igitur consuetudines censentur in Hispania comprehendi nomine fori: nam leges, quæ fori dicuntur, ex usu originem habuerunt, ut in earum procemio dicitur, & dubium non est, quin usus in tali materia possit jus inducere, non minori ratione, quam in aliis. Unde dicitur in l. *Labeo*, ff. de stat. lib. *Morem agentium sequi debemus*, & in l. 1. §. *in honorariis*, ff. de variis, & extraord. cogn. expresse dicitur, *pro fori consuetudine æstimationem habendam esse*, & notat Bart. in dicta l. *de quibus*. Unde in hac significatione constat, parum ab stylo differre, unde licet in Hispania distinctæ sint leges fori, & leges styli, tamen hę censentur esse quasi interpretationes illarum, ut in rubrica illarum dicitur. Differunt nihilominus forum, & stylus, quod forum non significat ordinem, aut modum loquendi, aut procedendi in iudicio sicut stylus; sed significare videtur omnia iura competentia ratione iurisdictionis, vel in ordine ad illam, vel usum eius. Unde tota collectio legum spectantium ad iurisdictionis usum videtur posse nomine fori, quasi collective sumpto, significari, quamvis singulæ etiam leges huiusmodi soleant dici fora, Hispane, *fueros*.

Forum, & stylus in quo differunt

11 Hinc dicunt aliqui, forum in hac acceptione non solam consuetudinem significare, sed indifferenter comprehendere leges scriptas, vel non scriptas, seu consuetudine introductas circa usum iurisdictionis, & iudiciorum. Ita sensit Burgos de Paz in l. 1. Tauri, n. 385. leges enim fori scriptæ sunt, & tamen sub nomine fori recte comprehenduntur. De illis autem legibus fori frequentius sentiunt Hispani iurisperiti, non habere vim legum, nisi in virtute consuetudinis, ita ut lex scripta fori jus non conferat, neque ad probationem sufficiat, nisi usus eius probetur, ut docet Greg. Lop. dicta l. 7. & l. 28. titul. 15. partit. 7. & Suarez in Procem. fori, n. 1. 2. & 3. & Valdesi in additione ad illum, & Christoph. de Paz. in rubr. ad l. Styli, part. 1. n. 36. & alii circa l. 1. Tauri, quæ est l. 3. titul. 1. lib. 2. compil. ex qua idem colligitur. Quod si hoc verum est, profecto leges fori, ut scriptæ sunt, non

An forum indifferenter comprehēdat leges scriptas, & non scriptas

non sunt leges. Nam lex scripta non habet vim, & substantiam suam ab usu, sed ex institutione, & promulgatione; illæ autem non sic institutæ sunt, & propositæ, ut per se obligent, sed solum quantum de usu constiterit. Solum ergo sunt quasi memoralia consuetudinum, ac subinde ius earum, illis non obstantibus, erit jus non scriptum, & consuetudinarium, quia talis scriptura ei non repugnat, ut supra dictum est.

12 Sed quidquid sit de illis specialibus legibus fori non dubium est, quin potuerint dari leges scriptæ de toto negotio forensi, & aliquæ etiam potuerint consuetudine introduci, & ita omnia, quæ diximus de stylo quoad factum, & quoad jus scriptum, vel non scriptum, cum proportione possunt ad forum applicari. Addo etiam, licet in regno Castellæ leges fori ad illam materiam judiciorum determinentur, forrasse in aliis regnis Aragoniæ, &c. alio modo, vel latiori significato sumi.

13 Fora enim ibi appellari videntur leges propriæ illorum regnorum antiquæ, & quasi inviolabili usu confirmatæ, & maxime quæ pertinent ad modum regiminis, & iurisdictionis Principis, & subiectionis populi, & nobilium, & fortasse plura complectuntur, & mihi non constat, an ab expressa institutione originem habuerint, vel consuetudine sint introductæ; utroque enim modo introduci potuerunt, si iusta, & rationabilia sint ut supponimus. Exceptis ergo his specialibus vocibus, aut consuetudinibus, omnia alia jura usu introducta in quacunque morali materia generale nomen consuetudinis retinuerunt. Atque ita constat, per hanc partitionem non multiplicari formaliter, ut sic dicam, jus consuetudinarium, sed tantum materialiter ex parte rerum, seu materiarum, circa quas versatur. Idemque est de aliis, ac similibus partitionibus, quæ facile excogitari possunt.

14 Ultimo notanda est alia divisio, quæ utilis esse poterit ad sequentia. Nam dividi potest consuetudo in positivam, privativam, seu negativam. Prior ex positivo usu ducit originem, & in frequentia actuum quoad factum consistit, & ita quod jus ad agendum inclinat, vel obligat. Posterior vero consistit potius in non agendo, & ducit originem ex non usu, & ita interdum vocatur. Quatenus vero ille non usus frequens, seu continuatus est, habet modum consuetudinis, quæ veluti in facto consistit, & si jus aliquod inducit, ad non agendum tantum inclinat, vel obligat. Est autem hoc loco notanda distinctio de non usu negativo, & privativo, quam infra circa privilegia latius explicabimus. Quia non usus negativus non inducit consuetudinem, ut recte notavit Paul. de Castro in dicta l. *de quibus*, quia non est actio, nec omissio moralis, & ita non habet rationem moralis, & voluntarii usus, sine quo non potest consuetudo introduci: privativus autem non usus continuatus, aut suis temporibus repetitus consuetudinem moralem inducit, propter contrariam rationem; maxime quia hic non usus moraliter non est sine actu positivo, sicut de omissione Theologi dicunt. Id autem dupliciter contingere potest. Primo, quia ille non usus consistit in carentia alicuius circunstantiæ, vel solemnitatis alicuius positivi actus, ut est v. g. incestuosum contrahere matrimonium sine dispensatione: nam ex hoc frequenti usu colligunt multi cum Navar. illam esse veram consuetudinem, quæ potuit auferre illud impedimentum, & talis dici potest non negativa tantum, sed positiva consuetudo, quia non est de omissione, sed de actu facto cum tali negatione, nec negatio sufficeret ad consuetudinem sine actu. Aliter vero contingit, ut non usus consistat in sola carentia actus tempore alias debito, ut erit omissio audiendi Missam tali die non obstante lege, quæ omissio ut consuetudinem inducat debet esse voluntaria, & ex ea parte actum aliquem includit: formaliter vero consistit in carentia actuum, & ideo privativa consuetudo dicitur. Et dici etiam potest dissuetudo, quamvis hæc vox æquivoca sit, ut notat Rochus Curt. dicta Præfat. numero 30. & 31. quia dissuetudo proprie videtur supponere consuetudinem: nam cum ab ea receditur vocari solet dissuetudo, sive ab illa recedatur per contrarios actus, atque adeo per consuetudinem positive contrariam, sive per solam omissionem antiqui usus, utroque enim modo contingere potest, ut constat. Et hoc modo dari potest dissuetudo per contrariam consuetudinem, & potest etiam dari negativa consuetudo, quæ non sit dissuetudo, si consuetudinem oppositam non supponat. Veruntamen etiam dici potest dissuetudo sine respectu ad priorem consuetudinem, quæ præcesserit, sed tantum ad illam, quæ posset, vel deberet induci. Et ita videtur illa voce uti I. C. Iulianus in l. *de quibus*, ff. de legib. in fine. Et sic formaliter consistit in carentia actuum, & proprie significat consuetudinem negativam, vel privativam. Et in hoc sensu claritatis gratia illa voce utemur: quomodo autem illa habeat moralem vim consuetudinis, vel effectus eius, in sequentibus videbimus.

Divisio consuetudinis in positivam & negativam.

CAPUT VI.

Quæ sit consuetudo bona, & rationabilis, vel prava, seu irrationabilis.

1 HÆc potest esse alia divisio consuetudinis, quæ ad moralem rationem, & effectus consuetudinis explicandos, necessaria est, & ideo hic esse præmittendam censui. Duplex autem partitio in titulo insinuatur, una est consuetudinis in bonam, & malam: alia est in rationabilem, & irrationabilem, quæ voces non sunt synonymæ, sed aliquid addit secunda ultra primam, & ideo de illis sigillatim dicendum est.

2 Cum ergo dividitur consuetudo in bonam, & malam de bonitate morali, id est, de honestate, & malitia illi opposita intelligenda est, quia aliæ bonitates per se spectatæ, vel malitiæ illis tantum oppositæ, non reddunt homines, aut mores eorum bonos, vel malos: hic vero solum consideratur consuetudo ut moralis est, & regulam aliquam morum humanorum constituere, vel auferre potest. Et ideo etiam non adiicitur in illa divisione tertium membrum de consuetudine indifferente, quia vel in usu, & exercitio dari non potest, ut est verisimilius, vel licet admittatur, illa ut sic spectata est impertinens ad jus constituendum, nisi reducatur ad aliquam rationem honestatis, modo statim explicando. Unde etiam intelligi potest, divisionem illam dari de consuetudine, ut est quid facti: nam jus consuetudinis non potest esse turpe, seu inhonestum, quia involvit contradictionem cum ratione juris, quod turpe sit. Sicut enim lex, si sit iniqua, non est lex, ita jus iniquum non potest esse jus, ideoque consuetudo mala solum potest esse in facto, non potest autem aliquid juris inducere, nisi cesset eius malitia. Datur ergo divisio illa de consuetudine ut in facto publico, & communi alicujus communitatis consistit, & sic est per se satis clara, tum quoad existentiam utriusque membri, quia sicut in singulis personis possunt esse honestæ, & pravæ consuetudines, ita & in populo, & communitate, tunc etiam quoad sufficientiam, ut eius declaratum est; tum denique quoad membrorum distinctionem, quæ ex ipsis terminis nota videtur.

Consuetudo boni vel mala.

Consuetudo mala solum in facto esse potest, in iure nunquam

3 Ut autem magis explicetur sensus distinctionis, & distinctio membrorum, adverto ulterius, duobus modis esse posse consuetudinem bonam, uno modo ex parte obiecti tantum, alio modo etiam ex parte operantis, & ex circunstantiis actuum honestorum, per quos introducitur, & hæc posterior dicitur bona simpliciter, prior vero secundum quid solum, sc. objective, si cætera requisita illi desint. Quia bonum simpliciter tantum ex integra causa consurgit, & ideo ut consuetudo sit honesta simpliciter, oportet, ut per actus undique honestos generetur: ut autem sit bona tantum obiective, satis est, quod sit de obiecto de se bono, id est, ex actibus, qui ex vi obiecti sui, vel boni sint, vel bene fieri possint, & ex iusta causa fieri. Atque pari ratione (licet non modo omnino simili) subdividi potest mala consuetudo. Nam quia

Consuetudo bona duplex

quia malum est ex quocunque defectu, ideo undecunque sit mala, consuetudo potest dici mala simpliciter: nihilominus tamen una potest esse mala ex parte obiecti ipsorum actuum, in quorum frequentia consistit, quia nimirum, ex vi obiecti mali sunt: alia vero versari potest circa materiam de se malam, & nihilominus esse aliunde mala ex parte operantis, vel ex alia circumstantia, aut conditione impediente bonitatem. Quando ergo consuetudo est mala per se, & ex obiecto, non meretur nomen consuetudinis, sed abusus, seu corruptelæ, ut iura loquuntur, quia talis consuetudo non potest jus proprium inducere, nec potest per illam fieri, ut actus consuetus bonus sit, non malus. At si consuetudo sit saltem obiective bona, seu non mala, licet non bene inducta fuerit, sed per actus male factos ab operante, aliquid bonæ consuetudinis retinet, & ex illa parte non repugnat, ut aliquid juris non scripti retinere, seu inducere possit.

Consuetudo mala intrinsece nullum jus inducit.

4 Pro cuius declaratione adverto ulterius, aliquam consuetudinem posse esse malam natura sua, quia actus vel sunt intrinsece mali, vel ita sunt mali, quia prohibiti, ut per nullam humanam potestatem honestari possint, & tunc proprie dicitur consuetudo mala ex vi obiecti, & de tali consuetudine certum est, non posse ius aliquod introducere, quia est contra jus naturale, vel divinum, de quibus jam dictum est. Alio vero modo potest actus, seu materia consuetudinis esse mala, solum quia prohibita iure humano. Et de tali consuetudine dici non potest, quod sit simpliciter nulla, vel nullius momenti, ut ex statim dicendis, & ex capitibus sequentibus constabit. Et in illa habere potest locum regula illa, *Multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent*. Et ratio est, quia talis consuetudo non est intrinsece mala, neque habet malitiam inseparabilem per humanam potestatem, & voluntatem, & ideo licet in fieri sit mala, potest in facto esse carere malitia, si tandem cesset, seu auferatur humana prohibitio, & ita absolute, & simpliciter loquendo, non est illa consuetudo mala ex vi solius materiæ per se spectatæ, sed solum supposita prohibitione humana, seu ex vi illius, ideoque non repugnat, aliquid iuris per eam introduci. Idemque a fortiori erit, si actus, per quos inducitur consuetudo, nec per se mali sint, nec prohibiti etiam per legem humanam, fiant tamen cum aliqua mala circumstantia ex parte operantium, tum enim talis circunstantia sit separabilis ab actu, fieri potest, ut consuetudo quoad circumstantiam non valeat, quoad substantiam autem actus valeat, sicut alibi de voto diximus. Ut si sit consuetudo celebrandi aliquod festũ per ludos indecentes, vel taurorum agitationem, non tenet quidem consuetudo quoad modum: tenere autem potest quoad festi observationem. Et ita censendum est, nisi aliunde certo constet, non fuisse populi consensum, & voluntatem aliter se obligare: nam, ut infra dicemus, sine consensu non introducitur consuetudo. Tunc autem illa circumstantia dici posset de substantia talis consuetudinis, & consequenter illam esse pravam intrinsece, & ex obiecto propter illam inordinationem, & necessariam connexionem eius cum actu, saltem ex primaria intentione operantium.

Consuetudo rationabilis, & irrationabilis.

5 Iam vero occurrit dubitatio circa aliud membrum illius partitionis continens aliam divisionem consuetudinis in rationabilem, & irrationabilem: est enim obscurum, an hæc duo membra idem importent, quod præcedentia, & qua regula tam inter se, quam ab illis discernenda sint: in hoc enim laborant Doctores, & varie loquuntur. Et primo Navar. in Comment. de spoliis, §. 14. definit rationabilem consuetudinem esse illam, *quæ non est contra legem naturalem, vel divinam directe, vel indirecte*, & e converso *omnem, & solam consuetudinem, quæ directe vel indirecte repugnat naturali legi, vel divinæ*, esse irrationabilem. Idem autem est, consuetudinem esse contrariam legi naturali, vel divinæ, quod esse malam ex vi sui obiecti, seu materiæ, ut ex declaratione data constat. Probat autem suam sententiam. Primo ex Augustino Epist. 118. cap. 2. dicente, *Quod neque contra fidem catholicam, neque contra bonos mores esse convincitur, indifferenter est habendum*. Secundo, quia quod est contra legem naturalem, vel divinam, per consuetudinem induci non potest, & e converso quidquid tale non est, per consuetudinem induci potest: ergo prior consuetudo irrationabilis est, posterior vero rationabilis. Consequentia patet, quia nulla consuetudo prævalere potest, nisi rationabilis, & nulla induci non potest, nisi irrationabilis. Antecedens autem probatur, quia quidquid per legem humanam induci potest, consuetudine etiam potest induci, & e converso quidquid non potest induci consuetudine, nec lege humana statui potest. At vero lex humana statuere potest quidquid non repugnat legi naturali, nec divinæ, non vero quod illis repugnat, argumento cap. *sunt quidam*, 27. quæst. 1. & Clement. *Pastoralis*, de re iudic. ergo. Eandem sententiam indicat idem Navar. conf. 3. de censib. dicens, non esse irrationabilem consuetudinem, nisi quæ est contra jus naturale, vel divinum. Quod etiam sensit Gerson. 3. p. Alphab. 62. lit. P. Supplement. Gabr. 4. distinct. 42. quæstion. 1. art. 3. dub. 6.

6 Alii vero aliter dicunt, omnem consuetudinem malam, quia est contra legem, sive naturalem, sive divinam, sive humanam, esse irrationabilem. Unde e contrario iudicant, illam consuetudinem esse irrationabilem, quæ bona est saltem ex parte operis, & materiæ non prohibitæ, quidquid sit de malitia quasi extrinseca, & per accidens ex parte operantis. Citatur Glossa in cap. ult. de consuetud. verb. *rationabilis*, dicens, *Illam dico rationabilem, quam non improbant iura*. Clarius Glossa in cap. *ad nostram*, eodem, verb. *Canonicis*, dicens, *Non valet consuetudo contra canonicam institutionem*, & videtur sumi ex illo textu, in quo quædam consuetudo minus rationabilis dicitur, *quia canonicis obviat institutis*: ergo satis est consuetudinem esse malam, quia prohibita per Ecclesiasticam legem, ut irrationabilis censeatur. Item facit c. *cum non liceat*, de præscript. quatenus statuit, *non posse præscribi contra obedientiam*. Et alia multa iura similia a prædictis glossis allegantur. Ratione etiam confirmari potest, quia lex iusta est rationabilis; ergo consuetudo illi contraria erit irrationabilis; ergo omnis consuetudo mala, sive ex natura rei, sive quia prohibita iure divino, vel humano, irrationabilis erit: & e converso omnis non prohibita erit rationabilis.

Impugnatur præcedens sententia 1.

7 Sed nihilominus dico in primis, consuetudinem rationabilem, & irrationabilem non directe distingui per hoc, quod sint, vel non sint prohibitæ iure naturali, vel divino, nec per bonitatem, vel malitiam, quam ex vi materiæ, vel obiecti habeant. Probatur, quia licet omnis usus contrarius iuri divino, vel naturali, irrationabilis sit, non tamen solus ille: quod declaro dupliciter. Primo, quia si loquamur de usu spectato in ordine ad inducendum jus consuetudinis, sic aliquis usus, sed consuetudo potest esse undique honesta in facto, & in ordine ad jus inducendum esse irrationabilis, non quia in bonitate deficiat, sed potius (ut ita dicam) quia excedat: talis autem consuetudo non est contra jus naturale, vel divinum, directe, vel indirecte: ergo. Maior patet de consuetudine audiendi Missam quotidie a toto populo observata, quæ honestissima est, & si fieret animo inducendi jus, quoad id, imprudenter fieret, ac subinde irrationabilis sub ea ratione dici posset, & idem est in similibus. Hæc vero ratio non convincit, quia talis consuetudo non est irrationabilis, sed intentio inducendi obligationem per illam, seu ad illam est irrationabilis, & ut sic dici potest contra naturale ius. Sicut lex positiva id præcipiens non esset de materia irrationabili in se, ipsa tamen lex esset irrationabilis, & ut sic esset contra naturalem rationem, & prudentiam. Quod si sub ea ratione dicatur materia illa irrationabilis, non quia mala, sed quia proportionata ad legem communem, etiam illo modo repugnat rationi naturali dictanti, non omnem materiam honestam esse materiam legis humanæ: idem autem cum proportione est de iure tacito consuetudinis, & de expresso legis. Solum ergo illa ratione probatur, posse ius consuetudinis esse irrationabile, ac subinde nullum, licet con-

consuetudo secundum se irrationabilis non sit, sed honestissima, quod verissimum est, sicut potest esse lex iniqua, licet res præcepta iniqua non sit. Nihilominus tamen illa ratio videtur efficax contra Navar. tum quia destruit fundamentum eius, ut statim ostendam; tum quia illa videtur sentire, consuetudinem non esse irrationabilem in ordine ad ius inducendum, nisi quia directe vel indirecte est contra legem divinam, vel naturalem in actibus suis, seu in ipso facto, ut in suo fundamento ostendit.

Impugnatur 2.

8 Secundo vero impugnatur clarius illa sententia, quia multæ consuetudines non contrariæ divino, vel naturali iuri, censentur in iure irrationabiles, non solum in ordine ad ius inducendum propter excessum bonitatis, sed absolute, & secundum se, propter defectum aliquem, seu inordinationem, quæ licet non attingat illum gradum malitiæ, sufficit ad constituendam consuetudinem irrationabilem; ergo ut consuetudo sit rationabilis non sufficit illa duplex negatio, nec quod sit bona, aut non mala, quantum est ex vi obiecti. Probatur antecedens, ex consuetudine non servandi interdum generale loci quoad aliquas circumstantias eius: de qua loquitur cap. *cum inter*, de consuetud. & dicitur esse irrationabilis, cum tamen nihil contineat contra jus divinum, vel naturale, ubi Abb. notab. 3. advertit, omnem consuetudinem contra honestatem esse irrationabilem, iuxta cap. *cum ducerem*, de vit. & honest. cleric. Intelligit autem contra honestatem, id est, contra decentiam, quæ non semper includit aliquid contra jus divinum, vel naturale. Ut v.g. quod laici in choro sedeant cum clericis, non est contra jus divinum, vel naturale, & tamen indecorum est, & ideo non potest consuetudine introduci. Idem censent Canonistæ de consuetudine venandi causa voluptatis in clericis, ut Ioann. Andr. in cap. 2. de Cler. venat. & multa similia refert Rochus in ca. ult. de consuet. num. 30. Diceret tamen Navarr. hæc & similia esse indirecte contra legem, vel divinam, vel naturalem. Sed hoc non satisfacit; tum quia explicari satis non potest, in quo consistat illud *indirecte*, cum totum illud factum possit consistere sine violatione legis divinæ, aut naturalis; tum quia magis videtur indirecte contra jus naturale opus prohibitum lege humana, cum jus naturale præcipiat superioribus obedire, & tamen ipse Navar. negat illam consuetudinem esse directe, vel indirecte contra jus naturale, vel divinum; tum denique quia saltem concluditur, consuetudinem illam non esse malam ex vi materiæ, & obiecti, & nihilominus irrationabilem reputari.

Retorquetur Navar. argum.

9 Tandem fundamentum Navarri contra illum retorqueri potest, falsum est enim legem humanam posse præcipere quidquid non repugnat legi divinæ, vel naturali: nam licet non possit præcipere aliquid eis repugnans, non ideo potest præcipere quidquid eis non repugnat, ut supra dictum est. Et patet in operibus consiliorum, vel etiam in bonis, quæ repugnant consiliis, ut est matrimonium, & (magis ad causam) in operibus minus convenientibus, vel decentibus, licet contra illa iura non sint, ut esset lex præcipiens ludos minus decentes, aut non expedientes, etiamsi mali non essent: vel concedens clericis actum, vel habitum non satis honestum, vel similia: ergo leges humanæ possunt esse irrationabiles: nam si non sint pravæ, ex materia prohibita iure divino, vel naturali: idem ergo esse potest in consuetudine.

Ut consuetudo irrationabilis sit, nō requiritur ut sit contra iura canonica.

10 Deinde contra aliam sententiam addo, ut aliqua consuetudo irrationabilis sit, non sufficere, quod sit contra iura canonica, neque id semper esse necessarium. Ita sentiunt Panorm. & fere alii in d. ca. ult. de consuet. Bart. in dist. l. *de quibus*, ff. de legib. & in l. 2. C. quæ sit longa consuet. & alii quos statim referam. Et probatur prior pars, quia consuetudo irrationabilis non potest prævalere contra legem humanam, ut habetur in d. cap. ult. de consuet. & tamen consuetudo contraria legi humanæ potest prævalere contra illam, ut infra ostendemus: ergo non omnis consuetudo contraria legi humanæ potest censeri irrationabilis. Altera pars clara est in his, quæ sunt contra jus divinum, vel naturale, licet non sint specialiter prohibita per legem humanam. Præter hæc vero sunt aliqua, quæ licet nulla lege specialiter sint prohibita, habent indecentiam, vel conditionem aliquam, ob quam inepta, & indigna censentur, ut per consuetudinem inducantur: ergo in talibus consuetudo erit irrationabilis, etiamsi canonibus, seu legibus contraria non sit. Antecedens declaratur ex illo Pauli 1. Cor. 11. *Omnis vir orans, aut prophetans velato capite, deturpat caput suum:* & infra: *Turpe est mulierem tonderi, aut decalvari*: hæc enim, & similia non sunt absolute prohibita iure naturæ tanquam moraliter mala, & nihilominus licet nulla lege positiva divina, vel humana vetentur, habent quandam indecentiam, ut significavit Paulus subiungens, *Neque ipsa natura docet vos quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi, mulier autem si comam nutriat, gloria est illi;* ubi Ambr. *naturaliter hoc honestum, & propemodum decretum vult esse.* Ubi merito dixit *naturaliter*, & *propemodum*, quia seclusa lege positiva, hæc decentia naturalis est, non lege naturali rigorose contrarium prohibente, sed *propemodum*. Id autem sufficit, ut consuetudo illi decentiæ contraria irrationabilis sit. Potest etiam hoc declarari ex operibus, quæ licet lege positiva non prohibeantur, neque intrinsecam habeant malitiam, in malum sonare dicuntur a Theologis, quia periculum mali habent, præsertim si frequenter fiant, aut communiter permittantur, ut est vendere officia iustitiæ, item dona recipere ministros iustitiæ, item dare spirituale, interveniente dono temporali, etiamsi non detur in pretium, item subditos non visitari, aut corrigi a Prælatis, & similia. Consuetudines ergo de huiusmodi rebus, seclusa lege prohibente irrationabiles merito censentur. Denique hoc declarari potest ex his, quæ diximus in materia de iuram. & de voto, aliqua esse, quæ licet non male fiant, male promittuntur, ut maritum non accusare mulierem de adulterio, non revocare testamentum, & similia, & ita potest esse promissio irrationabilis, etiamsi materia eius mala lege prohibita sit: ita ergo consuetudo. Et talis est in universum illa, quæ præbet licentiam peccandi, ut esset, quod filii spurii essent æque hæredes ac legitimi, quod homicidium levi pœna pecuniaria puniretur. Quæ exempla cum aliis late prosequitur Rochus dicto cap. ult. num. 26.

Consuetudo mala esse potest licet ex materia mala non sit.

11 Unde concludo, consuetudinem posse esse irrationabilem, etiamsi ex materia mala non sit, ut patet, si contingat materiam eius esse indecentem, vel habere aliquid periculi, vel incommodi, si publice, & communiter introducatur, & nihilominus nec per se mala sit, nec prohibita iure aliquo suppositivo, ut in multis ex dictis exemplis contingere potest. Et e contrario etiam posse esse consuetudinem malam saltem in fieri, & in actibus, per quos introducitur, quia nimirum prohibiti sunt saltem per legem humanam, & nihilominus non esse irrationabilem, quia seclusa lege humana, materia illa non esset omnino inepta ad consuetudinem circa illam introducendam. Et ita sentit aperte Panormit. in d. cap. ult. nu. 4. ubi verba illius textus dicentis, non esse vilem auctoritatem longævæ consuetudinis etiam de mala posse intelligi: nam potest prævalere contra legem, si rationabilis sit: supponit ergo, malam consuetudinem posse esse rationabilem. Hoc autem intelligendum est de illa, quæ ita est mala in fieri, ut in facto esse possit esse non mala, ut in sequentibus explicabitur.

12 Atque ita etiam concluditur, non esse eandem partitionem consuetudinis in bonam, & malam, & in rationabilem, vel irrationabilem. Et ratio reddi potest, quia bonitas, & malitia attenduntur ex obiectis, seu ex lege prohibente, aut non prohibente: rationabilitas autem, vel irrationabilitas videntur considerandæ ex proportione ad communem usum, & ius consuetudinis, in cap. seq. magis explicabo. Neque contra hoc obstant adducta in secunda opinione, quia iura, & Glossæ ibi citatæ in alio sensu loquuntur, ut statim in alio membro harum divisionum explicabitur. Ratio autem ibi facta inquirit, quomodo possit consuetudo legi contraria esse rationabilis, quod tractabi-

ctabimus infra disputando, quomodo consuetudo contra legem humanam prævaleat.

13 Superest vero inquirendum, in quo consistat, consuetudinem aliquam esse irrationabilem, vel quid ad illam requiratur ultra, vel extra prohibitionem, & e converso, quid præter bonitatem necessarium sit, ut consuetudo censeatur rationabilis, ac denique qua regula possit hoc discerni. De qua re tractat late Panorm. in d. cap. ult. de consuet. n. 5. & 6. ubi varias refert opiniones. Idem late Rochus, in d. tract. sect. 2. a n. 20. Bart. in d. l. *de quibus*, & in dicta l. 2. C. quæ sit long. consuet. &c. ubi etiam Iason. & alii, & plura refert Menoch. lib. 2. de arbitrar. cen. 1. in casu 82. In summa vero uno ex duobus modis declarant illa membra, eorumque distinctionem.

Irrationabilis consuetudo quę

14 Primo per effectus, scilicet, ut illa censeatur irrationabilis consuetudo, quæ fuerit contra Ecclesiasticam libertatem vel quæ licentiam, vel occasionem peccandi aliquo modo præbuerit, vel communi utilitati sit periculosa, vel aliam similem conditionem habuerit, etiamsi contra jus divinum non sit: nam si hoc habuerit, illa maxime irrationabilis semper censetur. E contrario vero illa iudicabitur rationabilis, quæ nec fuerit contraria iuri divino, aut naturali, nec aliquam ex dictis conditionibus habuerit. Et forte Navarr. supra nihil aliud in re intendit, sed videtur existimasse, hæc omnia brevius comprehendi per illam particulam directe, vel indirecte, quæ tamen multo obscurior mihi videtur, quia ut intelligi possit non potest aliter, quam per similia exempla explicari. Et illud indirectum nunquam est necessarium esse tale, ut ratione illius materia consuetudinis vere, & in rigore habeat intrinsecam malitiam contrariam iuri naturali: nam re vera hoc necessarium non est ad consuetudinem irrationabilem, ut ostendi.

15 Alius modus respondendi est, de hac re non posse absolutam regulam generalem tradi, sed relinquendum esse arbitrio prudentis. Quam regulam tradit Glossa in ca. 1. de constit. in 6. verb. *rationabile*, quam ibi Franc. & alii sequuntur, & fuit sententia Hostiens. in sum. tit. de consuetud. §. *quid sit consuetudo*, eumq; sequuntur Ioan. Andr. Panorm. & alii in dicto c. ult. de consuetud. cum Bart. & aliis. Qui quidem priorem respondendi modum non reiiciunt, sed illum acceptant ut aptum ad informandum animum eius, qui in particulari hoc iudicaturus est, ultimam vero resolutionem ponunt in prudenti abitrio. Ipse vero hoc declarant in ordine ad iudicium, qui in exteriori foro de qualitate consuetudinis iudicaturus est: cum proportione vero applicari potest ad confessorem in suo iudicio pœnitentiali, & ad Doctorem in consilio ferendo. Intelligitur etiam hoc habere locum, quando per jus positivum declaratum non est, an consuetudo sit irrationabilis: nam si lege hoc declaratum sit, illi standum est per se loquendo, ut mox explicabimus. Addit denique Bald. in d. l. *de quibus*, & Fortan. in schol. marginali ad dictum cap. 1. de constit. in 6. in dubio præsumi consuetudinem rationabilem, & pro illa esse ferendum iudicium. Quod intelligo, quando consuetudo est antiqua, & a viris probis, vel indifferenter ab omnibus servata est. Et hoc modo explicata hæc resolutio mihi valde probatur.

16 Ad maiorem tamen illius declarationem occurrit addenda regula insinuata in c. 1. de iis, quæ fiunt a maiori parte Capituli, ubi illæ consuetudines iudicantur irrationabiles, *quæ nec ratione iuvantur, ne sacris congruunt institutis*. Qui textus sumptus est ex Conc. Later. sub Alexand. III. part. 1. cap. 16. ubi affirmative præcipitur, servare consuetudines, *quæ ratione iuvantur, & sacris congruunt institutis*. Ex utrisque autem verbis potest colligi consuetudinem esse irrationabilem, si ratione destituitur, etiamsi contra rationem aperte non sit. Ad iudicandum autem an sit omnino ratione carens, oportet advertere, consuetudinem in præsenti maxime dici rationabilem, vel irrationabilem in ordine ad eius effectum moralem, qui potest esse varius. Nam interdum habet effectum obligandi ad eius observantiam: aliquando solum permittendi talem usum, revocando legem, illum prohibentem: nonnunquam solum habet vim approbandi tale factum, vel ad summum excitandi, & inclinandi rationabiliter ad usum eius. Et ideo attente est considerandus effectus respectu cuius dicitur consuetudo rationabilis, vel irrationabilis, ut talis iudicetur. Nam plures conditiones potest requirere ad unum finem, seu effectum, quam ad alium. Plus enim requiritur, ut consuetudo inducat legem v. g. quam ut sit honesta, & ideo ut sit rationabilis in ordine ad illum finem, ultra honestatem oportet considerare, an habeat alias conditiones legis iustæ, ut quod sit obligatio eius tolerabilis, & communi bono utilis. Si vero consuetudo spectetur in ordine ad revocationem legis humanæ, ut sit rationabilis, non est necesse, ut non sit mala, saltem, quia prohibita, sed ex ea parte sufficiet, ut per se & seclusa lege prohibente mala non sit. Oportebit autem, ut habeat causam aliquam rationabilem, ob quam contra legem inducatur. Quia alias irrationabiliter induceretur contra legem: nam in universum revocatio legis iustæ, si absque legitima causa fiat, irrationabilis est, ut infra dicemus.

17 Quocirca considerando consuetudinem in ordine ad hos duos effectus, qui in hac materia sunt præcipui, obligandi ad similes actus, vel deobligandi ab illis, non obstante lege, optima regula mihi esse videtur, ut supposita honestate materiæ, saltem quoad non repugnantiam cum divina, vel naturali lege, applicentur ad consuetudinem conditiones necessariæ ad legem iustam, vel ad iustam revocationem legis. Nam si in consuetudine cum proportione inventæ fuerint, cum eadem erit rationabilis: si autem defuerint, erit irrationabilis per comparationem ad talem effectum. Et hanc regulam invenio traditam a Gemin. in cap. 1. de constitut. in 6. Anton. in cap. ult. de consuet. quos imitatur Sylvest. verb. *consuetudo*. quæst. 1. Soto lib. 1. de iust. q. 7. art. 2. Sanc. lib. 7. de matrim. disp. 4. nu. 41. Dixi autem, *per comparationem*, &c. quia si consuetudo solum consideretur absolute quoad usum, seu voluntariam imitationem, sic rationabilis erit, si sit honesta. Et iuxta hanc regulam erit facile ferre iudicium de consuetudine in ordine ad quemcumque alium effectum eius, ut declarando ipsos effectus in sequentibus magis explicabimus. Et in sequenti puncto alia subdivisio consuetudinis irrationabilis declarabitur.

Duo effectus præcipue in hac materia

Optima regula dignoscendi consuetudinem rationabilē vel irrationabilē

CAPUT VII.

Quæ consuetudo sit, vel non sit in iure reprobata.

1 EXplicanda sequitur alia divisio consuetudinis in reprobatam in iure, vel permissam, quæ licet affinis sit præcedentibus, distincta est, ut videbimus. Titulus autem quæstionis intelligitur de iure positivo humano: nam de iure naturali sufficiunt, quæ in superiori capite dicta sunt. Quia illa consuetudo, quæ prudenti arbitrio secundum rectam rationem naturalem iudicata fuerit irrationabilis, erit etiam reprobata in iure naturali, & quæ secundum rectam rationem non apparuerit irrationabilis, non erit reprobata in eodem iure. Ius autem divinum de hoc nihil disponit, ut constat. Igitur de iure positivo in primis videndum est, quæ consuetudo censenda sit reprobata in iure. Aliqui enim censent, omnem consuetudinem expresse, ac in specie abrogatam per legem, esse in iure reprobatam. Alii addunt, hoc non sufficere, sed necessarium esse, ut consuetudo per legem prohibeatur. Alii vero existimant, etiam hoc non sufficere, sed oportere, ut consuetudo per legem declaretur irrationabilis, vel prohibeatur specialiter sub hoc titulo, seu propter hanc causam, quod irrationabilis sit. Et hæc ultima sententia vera est, & magis recepta, eamque tenent aperte Navar. loco supra citato, & Covarr. & alii statim citandi: illam autem exponere, & probare necesse est.

Consuetudo per legē declarari debet vel prohiberi sub tali titulo quod irrationabilis sit Navar.

2 Dico ergo, legem humanam interdum abrogare consuetudinem, interdum etiam prohibere, aliquando vero reprobare, & hæc tria esse diversa. Hoc non invenio ita expresse declaratum in auctoribus, imo reperio

1. Concl.

reperio sæpe confundere terminos: re tamen vera illa tria distincta sunt, & ita ex communi doctrina colligitur: imo posset addi quartum membrum, scilicet, *resistere simpliciter consuetudini*, sed hoc licet aliquo modo sit diversum, cum tertio coincidere videtur. Probo igitur singula. Et primo de abrogatione, seu revocatione dico, solum auferre præexistentem consuetudinem. Nam verbum derogandi, aut revocandi, vel (quod perinde est) clausula revocatoria absolute proposita in proprietate sermonis solum cadit in præteritum factum: ergo lex abrogans consuetudinem solum cadit in consuetudinem præexistentem. Sicut lex revocans legem contrariam in præexistentem legem cadit: nam si nulla præexisteret, non esset necessaria, imo vana esset revocatio, nec fieri posset, nisi ex deceptione, vel sub conditione, si talis lex sit, & ita etiam semper refertur ad præexistentem legem: idem ergo de lege revocante consuetudinem. Unde fit, ut quando in lege tantum additur clausula, *Non obstante quacumque consuetudine*, ut in Clement. *statutum*, de elect. & similibus, per illam solum abrogetur præexistens consuetudo, non tamen prohibeatur consuetudo in futurum, quia clausula illa non respicit futurum tempus, sed tantum præteritum. Quia consuetudo, quæ in futuro tempore esse potest, & nondum est, non potest resistere legi, quæ nunc fit: illa autem clausula solum tollit consuetudinem, quæ tali legi resistere possit: cadit ergo in præexistentem, & non extenditur ad futuram. Et idem est de quibuscumque verbis revocantibus consuetudinem, nisi in eis aliquid addatur: & ratio iuvat, quia talis effectus odiosus est, & ideo verba extendi non debent ultra vim, & rigorem suum. Confirmat hoc etiam usus: nam quando legislator amplius vult efficere, id declarat, ut statim dicemus.

Axioma illud non obstante quacunque consuetudine, quo modo intelligendum

3 Et ob easdem fere rationes pura consuetudinis abrogatio non est illius reprobatio, quia potest abrogari consuetudo, non quia irrationabilis, sed solum quia ita placet legislatori, quia iudicat, ita nunc magis expedire. Potest autem consuetudo aliqua nunc minus expedire etiamsi de se non sit mala, nec irrationabilis, quod videtur per se notum, supposita declaratione consuetudinis malæ, & irrationabilis in superioribus data. Ergo quando lex revocat consuetudinem pure, & sine alia declaratione, non præsumitur illam damnare ut irrationabilem. Sicut quando lex posterior revocat priorem, non ideo præsumitur illam reprobare ut malam, vel irrationabilem. Et generatim loquendo secundum jus, quod non probatur esse pravum, nec ut tale reprobatur, non præsumitur malum, sed potius bonum, etiamsi aliud ibi præferatur, quia potest esse melius, vel hic, & nunc magis expediens reputari. Denique sumitur hoc satis clare ex c. 1. de constit. in 6. dicitur enim ibi, *legem non abrogare consuetudinem rationabilem, nisi expresse caveatur in ipsa*: ergo supponit interdum legem revocare consuetudinem rationabilem; ergo ex sola revocatione non colligitur, consuetudinem esse irrationabilem, aut reprobatam. Et hæc doctrina quoad utramque partem communis est, ex Glossa in Clemen. *statutum*, verb. *consuetudine*, de elect. & ibi Imol. & Domin. in c. *licet*, de constit. in 6. Angel. verb. *consuetudo*, n. 9. Sylvest. q. 6. nu. 10. licet prius videatur repugnare, de quo statim dicam, & idem tenent Anchar. Abb. cum aliis in cap. ultim. de constit. Felin. in cap. 2. de probat. n. 11. ubi refert Bart. Bald. & alios. Idem tenet Navarr. supra, & Covar. lib. 3. variar. c. 13. n. 4. concl. 4. licet in secunda aliter loquatur, cum Anton. de quo iam dicam.

Puræ consuetudinis abrogatio non est illius reprobatio

4 Contra priorem enim partem videtur sentire Anton. 1. p. tit. 16. §. 6. citans Archid. & Ioan. Andr. in c. 1. de constit. in 6. Dicit enim, licet lex non improbet consuetudinem contrariam, si absolute & simpliciter illam tollat, intelligi de consuetudine inducta, & inducenda. Et idem videntur dicere Angel. supra, & Sylvest. n. 9. quando lex addit clausulam derogatoriam consuetudinis, & in eam sententiam citant Bart. & Anton. sumpseruntque ex Panormit. in c. 2. de probat. n. 8. & Felin. n. 11. Et videntur intelligere, etiamsi lex expresse non prohibeat pro tempore futuro. Nam eo tendit ratio eorum, scilicet, quia lex semper loquitur; ergo si semel expresse derogat consuetudini, semper derogat, & illi resistit. Et posset pro eadem sententia referri Covar. supra in secunda conclusione. Veruntamen ille utitur verbo, *reprobandi*, de quo alia est ratio, ut statim dicam. Alii vero auctores, ne sibi sint contrarii, non loquuntur de lege tantum revocante consuetudinem, sed de resistente simpliciter consuetudini, de qua etiam alia est ratio, ut statim explicabo, indicando verba, quibus fiat a lege talis resistentia, & quem effectum habeat. Et ita ratio adducta ad summum potest habere aliquam vim in lege simpliciter resistente consuetudini, contra doctrinam autem datam non urget. Nam lex disponens circa actum præteritum tantum, semper quidem loquitur contra illum, nunquam tamen loqui potest contra futurum, quod non erat factum, quando lex illa fuit condita.

5 Secundo de prohibitione dicendum est, legem prohibentem sibi contrariam consuetudinem, non tantum præteritam consuetudinem, sed etiam futuram tollere, seu potius impedire, aut prævenire, ne introducatur, non tamen propterea reprobare talem consuetudinem. Prior pars supponit interdum legem prohibere futuram consuetudinem, quod est commune, & in exemplum adduci solet, l. 3. §. *divus*, ff. de sepul. viol. quæ de statuto municipali loquitur, per æquiparationem tamen adducitur. Et ita Tiraquel. in Præfat. ad retract. num. 17. in fine, ex illa colligit, *Cum lex damnat (id est, prohibet) consuetudinem futuram, id nuncupatim exprimere*. Priorem ergo partem intendunt auctores proxime allegati, Anton. Angel. Sylvest. Et eandem expressius posuit Navar. & Soto lib. 1. de iustit. quæst. 7. art. 2. Et ratio est clara, quia prohibitio respicit futura: nam præterita prohiberi non possunt, imo neque præsentia, ut jam facta sunt, sed in futurum durare possunt, quia ut sic solum sunt libera, ut prohiberi possunt: ergo si lex prohibet consuetudinem, resistit non tantum jam inductæ, sed etiam inducendæ, & quantum est ex se, impedit, ne introducatur. Intelligitur autem prohibere consuetudinem: primo si expresse vetet, ne contra talem legem consuetudo aliqua introduci permittatur, vel quando iubet, ne iudicatur. ut Navar. ait. Deinde idem est probabile, quando absolute prohibet omnem consuetudinem contrariam, etiam de futuro tempore, vel de introductione illius expressam mentionem non faciat, ut si dicat, *Nolumus contra hanc legem aliquam consuetudinem valere*, vel quid simile, videtur comprehendere tam introductam, quam omnem, quæ introduci posset, & omnibus resistere, quia verba sunt valde absoluta, & universalia, & indifferentia ad præterita, & futura, & ideo non est cur restringantur. Et similia verba videntur intelligere auctores, per clausulam derogatoriam simpliciter consuetudinis contrariæ. Et in eodem sensu dicit Antonin. per talem legem tolli simpliciter consuetudinem, & colligi potest hic sensus ex exemplo, quod adducit ex l. *eos*, C. de censib. ubi in §. *super*, sic dicitur, *Nec liceat iudici memoratam augere taxationem occasione consuetudinis in regione obtinentis*. Quæ verba non videntur tantum revocatoria præexistentis consuetudinis, sed simpliciter resistentia consuetudini, etiam futuræ, quia non tantum revocationem, sed etiam prohibitionem continent. Ut patet ex illis verbis, *nec licet iudici*: nam verbum, *non liceat*, prohibitivum est, unde non dirigitur ad solos iudices tunc existentes, sed ad omnes futuros, & consequenter etiam loquitur de consuetudine futura tempore cuiuscumque iudicis. Et quoad hoc recte applicatur ratio supra facta, quod lex semper loquitur. At vero Bart. ibi solum ex illa lege colligit legem revocare præteritam consuetudinem. Sed nihilominus quoad illam legem attinet, maior videtur esse vis illorum verborum; ex sententia tamen Bartoli colligo, verba non esse facile extendenda ad futuras consuetudines, sed solum quando proprietas verborum id postulaverit.

Legẽ prohibente n sibi contrariam consuetudinem tã præteritã, quam futurã complecti

6 Posteriorem partem, scilicet, legem etiam prohibentem simpliciter futuram consuetudinem, non ideo reprobare illam, docuit expressius

quam

Lex prohibens futurã consuetudinẽ non ideo eam reprobat.

quam cæteri Doctores, Nav. in loco citato. Ait enim consuetudinem non esse irrationabilem eo, quod jus ei resistat, tollendo illam, & jubendo, ne inducatur, nisi etiam declaret, eam esse irrationabilem, vel esse corruptelam. Potestque sumi ex Barr. in dicta repetit. l. *de quibus*, post opposit. 10. num. 5. distinguit enim inter reprobationem consuetudinis, & prohibitionem ejus, etiam expressam, & in futurum. Et potest probari fere rationibus factis in priori membro de lege revocante. Præsertim illa, quod sicut lex potest revocare præexistentem consuetudinem, non quia irrationabilis sit, sed propter alias causas, ita etiam potest prohibere, ne in futurum inducat, non quia sit irrationabilis, sed quia propter alias causas ita legislatori videtur expedire, vel quia præsumit, rationes, quæ ad revocationem movent, perseveraturas semper, & ideo eisdem movetur ad prohibitionem, ut magis moveat, & cogat ad legis observationem: ergo ex sola prohibitione in futurum potest colligi, nec præsumi, quod lex sit irrationabilis, vel quod ut talis reprobetur. Quem autem effectum habeat hæc prohibitio consuetudinis, quæ introduci potest, in sequentibus videbimus.

Tunc cõsuetudo reprobatur cum per expressa verba irrationabilis declaratur.

7. Venio igitur ad tertium membrum de consuetudine jure reprobata: concluditur enim ex dictis, tunc esse consuetudinem reprobatam in jure, quando non solum revocatur, aut prohibetur, sed etiam per expressa verba irrationabilis declaratur. Quod variis modis fit in jure, ut in cap. unic. de Clericor. non residen. in 6. per illa verba, *Consuetudinem illam penitus improbantes.* in capit. 2. de probat. *Talem consuetudinem reprobamus*, capit. *cum inter*, de consuetud. quædam consuetudo irritatur eo, quod *ex illa disrumperetur nervus Ecclesiasticæ disciplinæ*, & cap. *ad nostram*, eod. tollitur consuetudo, *eo, quod minus rationabilis habetur*, & cap. *cum venerabilis*, eod. *Cum hæc non tam consuetudo, quam corruptela merito sit censenda*, cap. *ex frequentibus*, de justit. *Consuetudinem pravam*, & infra declaratur, *contra decentiam, contra honestatem, & contra canonica instituta*, & perinde valere censeo, quando consuetudo appellatur *abusus*, & ideo non obligare declaratur, ut in cap. penultim. de consuet. Quando ergo aliquo simili modo reprobatur consuetudo, tunc lex non solum habet vim prohibentis, sed etiam declarantis, talem consuetudinem esse iniquam, ut sensit Covarr. supra in dicto cap. 2. & ideo illam specialiter revocare dicitur. Et ob eandem causam necessaria sunt ejusmodi verba, quia sine illis lex non declarat, qualis fuerit, vel sit consuetudo, sed solum illam vetat.

8. Et hinc est, ut licet lex detractet consuetudinem præteritam, si pro ratione addat, quod sit corruptela, vel irrationabilis, eo ipso etiam in futurum illam prohibeat, & reprobet, stantibus eisdem circumstantiis, ut dixit Panormit. in cap. 2. de probat. num. 7. & 8. & Tiraquel. referens plures in præfat. ad retractat. n. 18. & 19. & ratio est, quia consuetudo irrationabilis omni jure, & pro omni tempore est prohibita, juxta cap. ult. de consuetud. cum similibus. Atque ita sensit etiam Navarr. & ita intelligitur Glossa in capit. ult. de consuetud. verbo, *rationabilis.* dicens, *illam esse consuetudinem rationabilem, quam non improbant jura:* nam verbum *improbandi* in sua proprietate sumendum est, & in eodem sensu accipiendum est, quo in fine dicit, illam esse rationabilem, *quæ non obviat canonicis institutis*, a quibus scilicet, reprobatur, ut Navarr. exposuit. Unde statim subdis eam Glossa, illam esse irrationabilem consuetudinem, *quæ a jure improbatur*, & ex omnibus juribus, quæ allegat, constat, uti verbo improbandi in omni proprietate. Ac denique ita intelligendi sunt auctores, quando dicunt, consuetudinem jure reprobatam amplius valere non posse, & licet interdum utantur nomine derogationis, possunt pie ita interpretari: quomodo autem hoc limitandum sit, & quæ differentia in hoc sit inter consuetudinem prohibitam, & reprobatam, dicam infra cap. 16.

Dupliciter cõsuetudinis reprobatio fieri potest.

9. Superest vero circa hanc consuetudinis reprobationem advertere, dupliciter intelligi posse per jus fieri, uno modo per modum puræ declarationis, alio per modum etiam dispositionis. Prior modus solum contingit, quando consuetudo vel est clare turpis, utpote contra jus naturale, aut divinum, vel quando evidenter est inutilis, & communi bono inimica, & nociva. Posterior autem modus videtur intercedere, quando ex solis principiis naturalibus, vel divinis non statim apparet consuetudo irrationabilis, & nihilominus propter majorem decentiam, vel religionem, vel disciplinæ severitatem disponit lex, ut talis consuetudo pro irrationabili habeatur: nam sine dubio potest hoc efficere lex humana, & præsertim canonica, cum ad honestatem morum possit esse maxime conveniens. Et videntur hi diversi modi insinuari in jure. Nam interdum reprobatur consuetudo per verbum, *declaramus*, ut in cap. *ex parte*, de consuetud. aliquando vero per verbum irritandi, ut in cap. *cum inter*, eod. ubi dicitur, *Talem consuetudinem duximus irritandam*. Quæ verba in rigore indicant, talem consuetudinem antea, & de se non fuisse nullam, ac proinde nec per se esse irrationabilem, sed per illud jus irritatam fuisse. Quod bene ponderavit Molin. tractat. secundo, de justit. disputat. 79. Existimo tamen, per illam irritationem similem consuetudinem mansisse in perpetuum ipso jure reprobatam, quia illa irritatio non fuit tantum facti particularis, & transitoria (ut sic dicam) sed fuit juris constitutiva, & ideo universalis, ac perpetua, & ideo semper loquitur, semperque resistit tali consuetudini tanquam irrationabili. Et declaratur amplius, quia illa irritatio non fuit pœna, neque enim lata est propter culpam, sed quia, *Si talis consuetudo teneret, disrumperetur nervus Ecclesiasticæ disciplinæ:* ergo est ita lata, ut obvians per se tali consuetudini, ne introduci valeat, & nunquam disrumpere possit nervum Ecclesiasticæ disciplinæ. Quia vero qualitas, & modus disciplinæ non est ex sola rei natura, sed ex juris dispositione, ideo dicimus, illam reprobationem talis consuetudinis non esse pure declarativam, sed ex dispositione juris pendere.

10. Et in hoc sensu intelligenda videntur multa jura reprobantia aliquas consuetudines, aut præscriptiones, quæ ex sola rei natura non statim apparent irrationabiles: eodemque modo aliqua decreta reprobant consuetudines, quæ instituta canonica convellunt, aut diminuunt contra rigorem, scilicet, ab eis intentum. Præterea sic etiam potest intelligi Glossa supra, dicens, illam consuetudinem esse irrationabilem, quæ a jure improbatur. Quod exclusive videtur intellexisse Bald. conf. 401. volum. 5. dicens, ut consuetudo dicatur rationabilis, satis esse, quod non sit improbata. Quod tamen in rigore non videtur verum, quia potest esse aliqua consuetudo per se, & natura sua irrationabilis, licet in jure non improbetur. Unde fortasse illi loquuntur solum in ordine ad forum externum: vel certe potest illa sententia intelligi de improbatione a jure, vel in particulari, vel saltem in principiis generalibus, ut quia dissolvit nervum disciplinæ, vel quia derogat Ecclesiasticæ libertati, vel quippiam simile. Denique notari potest differentia inter hos duos modos reprobationis: nam ille, qui est pure declarativus, videtur immutabilior, utpote in sola ratione naturali, vel jure divino fundatus: alter vero, qui est positivus, cum sit ex humano jure potest mutationem recipere, vel per novum jus, vel interdum per ipsarum rerum mutationem, ut sensit Panormitan. dicto capit. 2. de probat. numer. 8. & in capit. ult. de consuet. num. 12. & infra in cap. 16. magis explicabitur.

CAPUT VIII.

De alia divisione consuetudinis in præscriptam, & non præscriptam.

1. HÆc est ultima divisio consuetudinis, quam in hoc capite explicare decrevi, quia & ad loquendum in hac materia, & ad effectus consuetudinis explicandos necessaria est. Quia vero præcipua difficultas versatur circa consuetudinem præscriptam, ideo de illa præcipue quærimus: nam illa explicata, facile erit,

erit, aliud membrum exponere. Quidam ergo Legistæ dixerunt, nullam esse consuetudinem præscriptam. Ita tenuerunt Cynus, & Petrus relati ab Abb. dicto capit. ultim. & Angel. in leg. *si quis emptionis*, C. de præscription. 30. annor. Movebantur, quia consuetudo non est jus dispositum, sed disponens: sic enim in capit. 1. diximus, consuetudinem de qua tractamus, a præscriptione distingui, ac subinde consuetudinem hanc non esse præscriptionem: ergo fieri non potest, ut talis consuetudo præscripta sit. Probatur consequentia, quia vel cum dicitur consuetudo præscripta, intelligitur de consuetudine juris, vel de consuetudine facti. Primum separari non potest a secundo, quia omne id quod præscribitur, aliquo usu præscribitur: ergo si jus consuetudinis præscribitur, aliquo usu præscribi debet, qui usus non est, nisi ipsa consuetudo facti. Quod si de illa sit sermo, interrogo rursus, quo usu præscribi possit, an usu a se distincto, vel se ipsa: non primum, quia consuetudine non utimur alio usu, sed seipsa, quia ipsa est quidam usus, & de usu non datur alius usus, alias procederetur in infinitum, nec etiam se ipsa, quia ipsa non est præscriptio, ut supponitur: nihil autem præscribi potest, nisi aliqua præscriptione. Et confirmatur, quia omnis præscriptio requirit bonam fidem: hæc autem in hac consuetudine non est necessaria, quia per actus peccaminosos interdum fit, ut diximus. Item præscriptio requirit aliquod tempus lege statutum, in hac vero consuetudine nulla est lex, quæ certum tempus ad illam requirat. Denique omnis præscriptio est contra aliquem invitum, hæc autem minime. Non ergo potest requiri in hac consuetudine, quod sit præscripta, & sic non subsistet divisio.

Consuetudo præscripta approbatur.

2. Nihilominus dicendum est primo, aliquam esse consuetudinem disponentem, seu legalem, quæ præscripta esse potest. Hec assertio est expressa in jure, c. ult. de consuetud. ibi, & *legitime præscripta*, & insinuatur satis in c. *non est*, eodem, in 6. & in c. *cum dilectus*, eodem, ubi Glossa ultima notat, & in cap. *cum Ecclesia*, de caus. possess. ubi etiam id advertit Glossa, verb. *de consuetudine*, & aliis similibus, quæ ab auctoribus referuntur. In quibus tamen cavendum est, quod differenter allegant jura, quæ de propria præscriptione rerum, seu privatorum jurium dicuntur, cum tamen nos non de præscriptione, sed de consuetudine legali tractemus, in qua vix invenio jus requirens consuetudinem præscriptam præter dictum capit. ultim. Nam cap. *non est*, forte de præscriptione loquitur; quia agit de consuetudine Episcopi ad utendum jurisdictione sine consilio Capituli: caput autem *cum dilectus*, non nominat præscriptam consuetudinem, sed solum dicit, *Si talis fuerit consuetudo, quæ juri communi præjudicet*, caput autem, *cum Ecclesia*, optime de præscriptione propria juris eligendi intelligitur, & de eodem loquitur caput, *Cumana*, de elect. & similia, quæ citantur. Veruntamen sufficit nobis unum jus, ut a verbis illius recedendum non sit. Et ita in hoc conveniunt Canonistæ ibi, & Panormit. nu. 7. & sequenti, Rochus late in sect. 3. a principio, & ibidem Antonin. & alii, Cardin. in cap. *frustra*, dist. 8. & expresse Bart. contra Petrum quem allegat in leg. *de quibus*, & in repet. qu. 2. num. 15. & ibidem Bald. Jason, & alii, estque optima Glossa, quæ ita loquitur in leg. *nemo*. 166. ff. de regul. jur. Et licet videatur quæstio de modo loquendi, ad illam explicandam, necesse est reddere rationem illius loquutionis, quam dicti Juristæ fere reddunt per solam nominis interpretationem. Panormit. ait, consuetudinem esse præscriptam, nihil aliud significare, nisi esse obtentam per cursum temporis requisiti ad præscriptionem. Et similiter dixit Rochus idem esse dicere, consuetudinem debere esse præscriptam, quod dicere, postulare temporis diuturnitatem, & Bald. supra opposit. 7. dixit, esse præscriptam, id est, cursu temporis perfectam, roboratam, ac firmatam. Bartol. vero exponit, dici præscriptam, id est, consuetudine inductam ad modum servitutis. Quod videtur diversum, tamen utrumque in bono verum est.

Tam consuetudo

3. Ad hanc ergo assertionem, & rationem ejus magis explicandum adverto tam in præscriptione propria, quam in consuetudine dici posse præscriptam, & consuetudinem ipsam, & jus, quod per illam acquiritur. Sic enim in propria præscriptione dicitur domus, vel servitus, vel actio præscripta, & consequenter consuetudo utendi tali re, est ipsa præscriptio: non tamen est talis, nisi debito tempore cum aliis circumstantiis consummata sit: & ideo quando talis est, dicitur etiam præscripta, ut distinguatur a consuetudine inchoata, vel alio modo imperfecta. Sic ergo in præsenti consuetudo, ut est quid juris, esse potest præscripta, quia per consuetudinem consummatam, id est, habentem conditiones jure requisitas, acquisita est. Et hoc est, quod docuit Bartol. qui id explicuit per analogiam ad præscriptionem servitutis. Nam licet in servitute, & in lege non scripta jus sit diversum, nihilominus modus, quo utrumque inducitur, servat proportionem, & ideo etiam jus consuetudinis dici potest præscriptum. Unde etiam fit, ut ipsa consuetudo facti, per quam jus legale inducitur, quatenus certam perfectionem, & consummationem requirit adminiculo juris, dici etiam possit præscriptio: non enim posset jus ipsum dici præscriptum, nisi etiam via ad illud (ut sic dicam) dici posset præscriptio. Et hinc etiam talis consuetudo facti denominari potest præscripta, quia potest interdum esse inchoata tantum, vel imperfecta, & ideo ut significetur habere omnes conditiones requisitas, & præsertim temporis diuturnitatem, dicitur esse præscripta. Et hoc voluerunt Bald. & Panorm. supra, & Glossa in dicto cap. *nemo*, vocans consuetudinem roboratam.

Ipsa quam jus per illud acquisitum dici potest præscribi.

Solvitur fundamentum contrariæ sententiæ.

4. Unde facile solvitur fundamentum contrariæ sententiæ: nam in primis procedit per æquivocationem: supra enim quando distinximus consuetudinem a præscriptione, etiam advertimus, interdum hæc nomina late sumi, & unum pro alio usurpari: nam & præscriptio est consuetudo quædam certo modo perfecta, & omnis consuetudo simili proportione consummata solet vocari præscriptio, & eadem ratione consuetudo vocari potest præscripto, tam in jure, quam in facto, ut explicatum est. Quando ergo supra distinximus consuetudinem a præscriptione, de illis presse sumptis loquuti sumus: nunc autem dicimus, consuetudinem etiam legalem posse esse, & vocari præscriptam, latiori modo illa voce utendo. Et ad rationem factam respondemus, consuetudinem quoad jus denominari præscriptam a consuetudine, per quam acquiritur: consuetudinem autem facti denominari præscriptam a conditionibus, quibus affecta est, scil. quia est diuturna voluntaria, communi consensu, &c. & similibus. Et ita potest dici præscripta se ipsa, quia totam illam perfectionem habet ex sua veluti intrinseca, & quasi formali perfectione. Quod totum perinde fere applicari potest ad quamcunque propriam præscriptionem. Ad confirmationem autem dicimus, solum probare, hanc consuetudinem vocari præscriptam, ex diversis conditionibus, quam habeat propria præscriptio, & consequenter esse diversæ rationis, non vero probant, non posse esse præscriptam generaliori appellatione.

Consuetudinem & præscriptionem late, pro communi usurpari: secus presse.

5. Atque ex hac resolutione intelligitur hanc denominationem, & ejus declarationem eo tendere, ut sciamus, esse aliquam consuetudinem, quæ certam temporis durationem cum aliis conditionibus requirit, ut vera consuetudo sit, & simpliciter talis in jure nominetur: & hoc est, quod maxime ad rem pertinet, quod circa conclusionem hanc superest explicandum. Et in primis dubitari potest, an consuetudo hæc legis interdum requirat certam temporis præscriptionem, seu præscriptionis cursum, ac durationem. In quo est aliquorum Theologorum sententia negans requiri definitum aliquod tempus ad consuetudinem legalem, seu juris non scripti, sed prudenti tantum arbitrio putant esse hoc tempus definiendum. Ita tenet Soto lib. 1. de justit. quæstion. 7. artic. 2. quem plures ex modernis expositoribus Div. Thomæ sequuntur in 1. 2. quæstion. 97. Ducuntur, quia hoc tempus non est ex natura rei definitum, ut per se constat, nec etiam jure canonico, vel civili saltem communi: ergo non potest alia ratio definiri, nisi prudentis arbitrio.

ario. Consequentia per se nota videtur, quia non potest alius modus excogitari. Minor autem probatur, quia omnia jura tam canonica, quam civilia, quæ certum tempus ad præscribendum designant, loquuntur de præscriptione privata, seu juris dispositi, ut dominiorum, servitutum, & similium jurium: non ergo possunt extendi ad jus constituendum in tempore requisito ad consuetudinem legalem.

6. Antecedens quoad jus canonicum probatur, quia omnia jura, quæ ad hoc citantur, clare loquuntur de propria præscriptione, ut notavi, & videre licet in toto titulo de consuetudine, in quo solum ultimum loquitur de consuetudine præscripta, & illud non designat tempus. De jure autem civili id notius est, & expresse fatetur Abb. in dicto capit. ultim. & ideo alii Legistæ negarunt, consuetudinem præscribi, ut dixi. Denique qui oppositum dixerit, oportet, ut textum ostendat. Et ideo de jure communi loquutus sum, quia de jure speciali alicujus regni aliud esse poterit, de quo infra dicam. Consequentia vero probatur, quia propria præscriptio est longe diversa a consuetudine, unde dispositum in una, non potest cum fundamento extendi ad aliam. Præsertim cum non sit eadem ratio; nam in præscriptione acquiritur jus contra alium, ipso invito, qui privatur re sua, vel jure suo, & ideo oportuit definiri certum tempus, intra quod possit, & debeat dominus, contra quem præscribitur, diligentiam adhibere ad rem recuperandam, vel conservandum jus suum, ut si negligat id facere, possit juste suo jure privari; & ideo pro qualitate rerum, & juxta conditionem præsentiæ, vel absentiæ majus, vel minus tempus ad præscriptionem definiri solet. At vero in consuetudine non præscribitur contra invitum, imo in tacito consensu fundatur, ut infra dicetur, & ideo non fuit necessarium certum tempus definiri quotiescumque habeatur sufficiens conjectura taciti consensus Principis, sufficiat continuatio consuetudinis, sive majori, sive minori tempore duret.

Ad præscriptam consuetudinem requiritur definitum tempus.

7. Dicendum nihilominus censeo, ad præscriptam consuetudinem, de qua jura loquuntur (saltem in dicto cap. ult.) necessarium esse aliquod certum, ac definitum tempus, sive sit hoc, sive illud, quod postea videbimus. Hæc est communis sententia Doctorum utriusque juris. Canonistæ tradunt in dicto capit. ult. de constitution. Joann. Andr. Panormitan. Antonin. Rochus. Item Glossa, & Doctores in capit. ultim. de constitution. in 6. & in cap. *frustra*, distinct. 8. & in c. *consuetudinis*, dist. 11. & in c. *consuetudo*, dist. 12. Item Abb. & Felin. in cap. 1. de treug. & pac. Legistæ vero in dicta leg. *de quibus*, Bartol. 2. quæstion. princ. nu. 14. Bald. & Jason. num. 41. & in §. *ex non scripto*, Institution. de jur. natur. gent. & civili, ubi omnes dicunt, esse communem. Sequitur Gregor. Lop. in l. 5. tit. 2. part. 1. Glossa 4. Burgos de Paz. in leg. 1. Taur. nu. 205. Alex. cons. 66. volum. 2. Idem tenet D. Antoninus 1. par. titulo 16. cap. unic. §. 4. Angel. in verb. *consuetudo*, num. 8. Sylvest. qu. 2. Cordu. lib. 1. q. 12. ad 4. Navarr. cons. 2. de consuetud. Molin. tract. 2. de justit. disput. 77. Quapropter non videtur tutum in re morali discedere a receptissima sententia, præsertim cum hæc materia ex jure positivo pendeat, in quo major fides adhibenda est, peritis in illo, quam aliis, & quia non potest ratio efficax in contrarium adduci, ut ostendemus.

8. Probatur autem hæc sententia primo ex dicto capit. ult. de consuet. ubi inter conditiones hujus consuetudinis ponitur quod præscripta sit: non dicitur autem præscripta nisi in ordine ad aliquod certum, & legitimum tempus, pro quo durare debet, ut præscripta sit. Respondent aliqui, non dici præscriptam univoce, sicut dominia, vel alia similia jura, quæ præscribi dicuntur, sed analogice tantum & per imitationem quandam, quia sufficienter firmata est, licet non tempore lege definito, sed arbitrario. Sed hæc fuga voluntaria est, & contra omnes authores & illius juris vim, & utilitatem enervat. Unde licet sit verum, consuetudinem differre a præscriptione, nihilominus necesse est, ut consuetudo illa, quæ præscripta dicitur, cum præscriptione conveniat saltem in diuturnitate temporis, per quod firmari, seu præscribi dicitur, alias nihil certi ex illa denominatione haberemus. Unde cum illud jus eodem tenore verborum requirat, consuetudinem præscriptam, sicut alia decreta postulant, ut jus eligendi, vel aliud simile legitime præscribatur, necesse est, ut saltem quoad temporis determinationem univoce loquatur, alias non satis illam proprietatem explicasset, & ideo Panormit. & fere omnes exponunt, debere esse præscriptam, id est, obtentam per cursum temporis sufficientis ad præscriptionem, imo ipsum nomen præscriptionis fert secum certi temporis determinationem: nam quod arbitrarium est, non potest dici certum, vel præscriptum.

Evasio.

Refellit.

Tempus longum esse saltē decem annorū, nec relinqui judicio prudentis in jure.

9. Secundo confirmatur hoc ex appellatione longævæ consuetudinis, qua idem capitulum utitur, quæ appellatio sumpta est ex jure civil. C. *quæ sit longa consuetudo*, & ibi in l. 2. & aliis locis vocatur *diuturna*, ut in §. *non scriptum*, Institut. de jur. natur. gent. &c. & in l. *diuturna*, ff. de legib. Tempus autem longum, seu longævum non est in jure definitum, nec relinquitur arbitrio prudentis, sed requirit tempus saltem decem annorum. Unde absolute dictum *longum tempus*, distinguitur a tempore infra decennium, quod breve reputatur, & a tempore ultra vicennium, quod longissimum dicitur, completiturque a decennio usque ad vicennium: & ita juxta varias materias, vel circumstantias solet in jure decennium, vel vicennium postulari. Quæ omnia constant, tam ex rubrica C. de præscript. longi temporis, quam ex l. 1. & 2. & ex tit. sequent. ergo cum jus ad consuetudinem sufficienter roboratam, seu præscriptam longum tempus requirat, non indefinite loquitur, sed secundum jus, & ad minus postulat definite decennium.

10. Unde si aliquid esset arbitrio relinquendum, non esset de toto decennio accipiendum: nam hoc quasi per se requiritur ad consuetudinem absolute dictam, ut sentit Gloss. 1. in capit. ultim. de consuetud. in 6. ubi ait in jure canonico consuetudinem præscriptam intelligi, quadraginta annorum, consuetudinem autem absolute dictam utique introducentem jus, intelligi saltem decem annorum, quia sumitur saltem pro longæva consuetudine. Igitur si arbitrium esset admittendum, ad summum esset ultra decennium, id est, an illud expletum statim sufficiat, vel adhuc relinquendum sit arbitrio prudentis, an majus expectandum sit. Veruntamen hoc etiam admittendum non est; tum quia esset nimis restringere consuetudinem longævam, & incertam illam reddere sine fundamento; tum maxime quia quocumque modo tempus ponatur in arbitrio, destruitur non solum veritas, sed etiam species, vel colorata denominatio præscriptæ consuetudinis, ut prima etiam ratio facta sufficienter probat. Et non parum juvat cap. *cum dilectus*, de consuetud. ibi, *Si talis fuerit consuetudo probata, quæ juri communi præjudicet*, quæ verba supponunt, talem consuetudinem non relinqui arbitrio (sic enim vix, aut nullo modo probari posset) sed habere certam in jure naturam, ac solemnitatem, ac subinde certum tempus, in quo præscribenda sit, ut ibi Gloss. advertit.

11. Tertio confirmatur eadem sententia, quia contraria supponit, diuturnitatem temporis non per se, sed per accidens requiri ad consuetudinem, quæ in jure præscripta dicitur; consequens est falsum: ergo. Declaratur sequela ex fundamento contrariæ sententiæ. Putant enim, consuetudinem ad effectus, qui illi tribuuntur, solum requiri ut signum taciti consensus Principis, & inde inferunt, non postulare certum tempus, sed quod arbitrio boni viri fuerit ad indicandum consensum Principis necessarium. Hinc ergo, in foro ex illa opinione tempus requiri per accidens, quia contingit signum consensus majori, vel minori tempore consummari: nam per se non postulatur tanquam conditio necessaria: est ergo clara sequela in dicta sententia. Falsitas autem ejus probatur; tum discursu facto, quia sic omnis umbra descriptionis tolletur a tali consuetudinem: nam præscriptio per se postulat temporis cursum, & determinationem, juxta modum loquendi omnium jurium; tum maxi-

maxime, quia consuetudo sæpe consummatur, & præscribitur, etiamsi judicio prudentis non sufficiat ad judicandum consensum Principis, secluso jure humano, ac subinde talis consuetudo non ideo præscripta est, quia duravit tempore sufficiente ad indicandum consensum Principis judicio prudentis, sed potius, quia præscripta est, ideo indicat tacitum consensum Principis: ergo illa præscriptio non potest consistere in determinatione temporis per judicium prudentis: ergo in certa aliqua continuatione jure definita. Consequentiæ per se patent. Antecedens autem constabit ex dicendis c. 16. de consuetudine sufficiente ad revocandum jus.

Ad fundamenta opposita respondetur.

12. Ad fundamentum ergo contrariæ sententiæ nego minorem, asseroque hoc tempus esse definitum per jus positivum, vel canonicum, vel civile ab unoquoque in suo ordine. Duobus autem modis potest intelligi factam esse hanc determinationem, uno explicite, & in particulari, prout nos nunc illam tractamus, & in capit. 15. & 16. magis in particulari explicabitur. Et hoc modo fatemur, non esse factam in jure determinationem pro hac speciali materia legum, seu consuetudinem legalium, quia non est hic modus necessarius, sed alius potest esse sufficiens. Alio ergo modo definitur hoc tempus implicite, & quasi in generalibus principiis sufficienter applicatis ad hanc materiam, per proprias loquutiones ejusdem juris, & hoc modo dicimus secundum jus esse aliquod certum tempus necessarium ad hanc consuetudinem præscriptam. Nam jus ipsum in communi, distinguit consuetudinem in immemoralem, longissimi temporis, longi temporis, & communem, seu brevioris temporis: & unicuique suum modum durationis, certi temporis cursum præfigit, ut notavimus cum Panormitano & aliis. Hæc autem juris decisio communis est, & convenit consuetudini facti, quæ inducere potest jus, sive legis, sive dominii, vel alterius moralis facultatis, ut videre licet per Bald. conf. 34. libro 5. numero secundo, Corne. conf. 188. numero decimo libro quarto. In particulari autem de consuetudine, quæ inducit, vel aufert jus legale, determinant jura, debere esse longævam vel diuturnam, aut etiam præscriptam, ut etiam ostendimus. Sic ergo satis declarant, certum aliquod tempus esse ad talem consuetudinem necessarium. Et ita hæc declaratio juris non est per extensionem a præscriptione propria ad consuetudinem legalem, sed est ex generali determinatione temporis in ipsa consuetudine, sub hoc, vel illo nomine requisiti. Eo vel maxime quod differentia illa inter consuetudinem, & præscriptionem, quæ in argumento contrariæ sententiæ proponebatur, non sufficit. Quia licet in consuetudine legali non sit necessarium tempus definitum ex illo capite, quod sit contra aliquem invitum, seu non volentem, ut in præscriptione, alio non minus urgente potest esse necessarium, ut habeamus certum, & legitimum signum consensus Principis, & res tam gravis communis, & publica non relinquatur incerto arbitrio viri prudentis, cum jus etiam non scriptum debeat esse certum, & constans, quoad fieri possit. Vel etiam potest illa determinatio temporis esse necessaria, quia supplere debet aliquando consensum Principis, ut jure ipso intelligatur præstitus, etiamsi constet in re ipsa non esse personaliter datam, ut infra videbimus.

Determinatio dupliciter fieri potest.

Ad præscriptam consuetudinem requiritur decennium.

13. Jam vero superest inquirendum, quantum sit hoc tempus, quod ad præscriptam consuetudinem requiritur. Sed hoc non potest convenienter in generali definiri; nam pro diversis effectibus consuetudinis, & variis circumstantiis ejus, potest brevius, vel longius requiri. Et ideo nunc solum generatim dico, ad minus requiri tempus decem annorum ex illo principio, quod requiritur longum tempus, quod in jure decennium saltem requirit. Et ita hoc expresse determinavit, loquendo de consuetudine legali, lex Hispaniæ 5. titul. 2. partit. 1. ubi disjunctive dicit, *decem, vel viginti annorum:* cur autem illam disjunctionem posuerit, dicam in capite decimoquinto. Dixi vero *ad minus* requiri hoc tempus, quia in aliquibus casibus majus postulatur, qui autem illi casus sint, in capit. decimo quinto & decimo sexto, explicabo. Et hæc resolutio sic explicata communis est omnium authorum, quos allegavi, & non habet novam difficultatem, præter eam, quam tractabo in capit. 16. quia est propria illius.

Requiritur tempore continuatio, ut consuetudo legitime præscripta dicatur.

14. Ulterius vero inquiri potest, an oporteat hoc tempus esse continuum. Breviter tamen respondeo, necessariam esse temporis continuationem, ut consuetudo dicatur esse legitime præscripta, ut loquitur dictum caput ultimum. Ubi ita sentiunt omnes, & ponderant particulam *legitime*, quia significat, debere esse consuetudinem continuatam eo modo, quoad præscriptionem leges requirunt temporis continuationem; constat autem præscriptionem requirere tempus non interruptum; idem ergo est de hac consuetudine. Et ita docuit Freder. de Senis, conf. 91. numer. quinto, ubi hac ratione in definitione consuetudinis posuit, ut sit solito tempore longo sine interruptione. Idem tenet Anton. de Butr. in dicto capit. ultim. in repetit. Jason dicta leg. *de quibus*, Sylvest. supra quæstion. quinta, cum Panormitan. dicto capit. ultim. numer. 19. Potest etiam confirmari, quia cum tempus in jure ad aliquid requiritur, in dubio, seu regulariter intelligitur de tempore continuo, ut dixit Lapus allegat. 47. Et recipit Sylvest. verb. *relig.* 5. quæstion. 5. qui allegat Glossam super rubri. ff. de variis, alias diversis, & tem. præscript. sequitur etiam Navar. conf. 87. de regular. numer. 1. & allegat textum in leg. 1. ff. eod. tit. Sed fere nihil probant, & licet Glossa penultim. in illa leg. prima, aliquid indicet, loquitur in præscriptione.

15. Sed quæres, quomodo, aut quando intelligatur consuetudo interrumpi? Nam in consuetudine non est possessio necessaria, nec alius titulus præter bonitatem consuetudinis; non potest ergo ex his capitibus interrumpi, sicut præscriptio. Nec etiam ex defectu bonæ fidei, cum etiam illa necessaria non sit. Respondeo, aliquo modo esse necessariam bonam fidem, ut consuetudo legem inducat, ut infra dicam. Tunc ergo ubicumque fuerit bona fides necessaria, interrumpetur per defectum ejus, sicut in propria præscriptione contingit: nam est eadem ratio, & constabit magis ex dicendis capit. decimo quinto. At vero ubi nec bona fides necessaria fuerit, solum poterit interrumpi per contrarios actus. Et Panormit. censet sufficere unum actum contrarium, quia per illum satis indicat populus nolle consuetudinem introducere; ut si consuetudo procedat contra jus, interrumpetur per actus observandi legem: nam illi obviant tali consuetudini, & retractant priorem voluntatem, vel inducendi novum jus, vel revocandi antiquum. Et præterea faciunt, ut ex vi talis usus misti ex contrariis actibus non possit certa voluntas Principis tacita colligi, ex qua multum pendet vis consuetudinis, ut vidimus. Ut autem actus sit sufficiens ad interrumpendam consuetudinem, necessarium erit, ut vel sit a tota communitate, a qua est consuetudo: nam actus paucorum privatorum non obviant communi consensui, ideo non obviant communi consensui, & consequenter non possunt consuetudinem communem interrumpere, vel certe sufficiet, quod authoritate publica habentis potestatem aliquid fiat consuetudini contrarium, ut si aliquis publice puniatur propter talem observantiam, vel aliquid simile faciat quo ostendatur, non esse illam voluntatem Principis.

Qui actus sufficit ad interrumpendam consuetudinem.

Dividi consuetudinem in præscriptam, & nõ præscriptam.

16. Secundo principaliter dicendum est, non omnem consuetudinem esse præscriptam, ac subinde recte dividi posse consuetudinem in præscriptam, & non præscriptam. Hanc assertionem omnes docere videntur, sed pauci explicant sensum, quem nos intendimus. Possumus enim loqui de consuetudine solius facti, vel de consuetudine solius juris. Priori modo per se est evidens assertio, eamque satis indicat dictum caput ultimum, dum ait: *Nisi fuerit legitime præscripta*; clare enim supponit, posse esse aliquam consuetudinem non legitime præscriptam. Item eo ipso, quod consuetudo præscripta certum tempus requirit, ante completum illud præscripta non erit, & tamen aliqualis consuetudo erit. In hoc autem sensu non oportet, ut consuetudo illa non præscripta jus

indu-

inducat, sed in mera frequentia aliquorum actuum consistet. Posteriori autem modo sensus assertionis est, non solum consuetudinem præscriptam, sed etiam non præscriptam aliquando inducere jus, & hunc sensum nos intendimus, quem videtur intendere Panormitanus in dicto capite ultimo, dum ait, consuetudinem præscriptam solum requiri jure Canonico, quando est contra jus, non vero quando est præter jus significans, tunc posse inducere jus, etiamsi non sit præscripta. Quod difficile visum est Rocho ibi sect. 3. a numer. 5. unde ille videtur non admittere consuetudinem non præscriptam, nisi in consuetudine imperfecta, & inchoata, quæ nondum potuit jus inducere, vel in quibusdam moribus, seu consuetudinibus paucorum, quæ solent ad imitationem ferri tanquam exempla, & vocantur potius observantiæ quædam, ut ille latius dixerat in Præfat. num. 23. Ego vero in priori sensu assertionem intelligo: existimo enim dari consuetudinem juris absque præscriptione, & certi temporis determinatione, ut est illa, quæ fit cum scientia, & patientia Principis, illa enim inducit jus, non in modum præscriptionis, sed in vi personalis consensus taciti, quem sufficienter indicare potest consuetudo non præscripta, ut per se clarum videtur. Et in eo casu posset procedere opinio Soti supra impugnata, quatenus generaliter loquebatur, & cum hac etiam moderatione non videtur judicium relinquendum arbitrio privati viri prudentis, sed aliqua certior regula necessaria erit, quam explicabo commodius in cap. 15. & 16.

Dari potest consuetudo juris absque præscriptione & certi temporis determinatione.

17. Quæri vero tandem potest, an hæc divisio in usu juris sit analoga, ita ut nomine consuetudinis absolute dictæ veniat consuetudo præscripta, alia vero non nisi quando sufficienter explicatur. Tetigit hoc Abb. in cap. *Cumana*, 50. de elect. nor. 9. cum Joan. And. & Anton. ibidem, & sentit consuetudinem absolute dictam in jure, in dubio debere intelligi de consuetudine præscripta. Inclinat ibi Baldus, num. 20. sequitur Petrus de Ubaldis, tractat. de Canonica Epistol. & part. in part. ult. cap. 5. num. 2. Rochus dicta sect. 2. num. 5. citatque Bald. titul. de feud. cognitione, cap. 1. dicentem, consuetudinem non præscriptam non esse consuetudinem, sed voluntatem inducendi illam. Dicuntque hi authores, sententiam hanc maxime probari ex dicto cap. *Cumana*: nam in principio refertur conditio apposita sub his verbis: *Quod vox eorum, qui non deberent interesse, de jure, vel consuetudine non valeret*, & postea in resolutione dicitur: *Per hoc tamen non constitit, id eis de jure competere, vel de consuetudine jam præscripta*. Sed non video, quomodo inde inferatur, vocem consuetudinis absolute prolatam, solam præscriptam significare. Imo potius videtur colligi, esse vocem communem, & indifferentem, & ideo in responsione additum esse, non fuisse præscriptam, quia ad dandum jus eligendi sine lege non quæcumque consuetudo sufficit, sed præscripta.

Quid significet consuetudo absoluta.

18. Et ideo censeo, si spectemus proprietatem vocis communem, & indifferentem esse. Quod tenuit Joan. in cap. *certificari*, de sepult. ut Ubaldis supra refert, & Glossa in cap. ultim. de consuetudin. in 6. verb. *consuetudo*, quæ alios refert. Potestque hoc probari, sive consuetudo spectetur ut est quid facti, sive ut est jus, non scriptum. Quia priori modo consuetudo de se non determinat certum tempus, nec longum, aut breve, & ideo per has varietates distinguitur, neque in jure invenio fundamentum alterius significationis, etiamsi vox, *consuetudo*, absolute ponatur. Posteriori etiam modo quoties jus non scriptum per consuetudinem non præscriptam induci potest, tam proprium jus est, & tota definitio consuetudinis tam proprie in illud convenit, sicut consuetudini præscriptæ. Et ideo non video fundamentum illius regulæ generalis. Eo vel maxime quod omnia jura, quæ a dictis auctoribus allegantur, loquuntur de præscriptione propria, & non de jure consuetudinario. Ideoque ubicumque fuerit sermo de consuetudine absolute, maxime, spectandum censeo ad materiam, vel effectum, de quo tractatur: nam si ille talis sit, ut per solam præscriptionem, seu per consuetudinem præscriptam inducatur, merito intelligitur, intentionem scribentis esse loqui de consuetudine præscripta: si autem materia hoc non postulat, non est cur vox restringatur, sed accipienda erit, vel indifferenter, vel in alia significatione rei, de qua agitur, vel aliis juribus magis accommodata. Et hoc tandem in virtute dicunt citati auctores per limitationes, quas suæ regulæ adjungunt, & per jura, quibus illa confirmant.

CAPUT IX.

De causis consuetudinis, & præsertim quis illam introducere valeat.

1. Explicuimus rationem, & essentiam consuetudinis, tum generatim, tum species ejus indicando, quantum expedire visum est, superest, ut causas, & effectus ejus explicemus. Et primo quoad causas, cum fere omnes in explicandis definitione, & divisionibus consuetudinis tactæ sint, sola efficiens amplius superest explicanda: nam in consuetudine non datur propria materia, & forma, ex quibus constet. Sed quatenus est quid juris, materia, circa quam versatur est eadem, quæ materia legis humanæ: nam jus scriptum, & non scriptum non differunt in materia, circa quam versantur, sed in signo, quo constituuntur. Unde etiam in jure consuetudinis non datur specialis forma sensibilis, & externa præter ipsa opera, quæ debent esse externa, & sensibilia, & quatenus sunt signa consensus dici possunt verba non scripta, quibus tale jus in memoriis hominum scribitur. Et ideo in hac forma non requiritur specialis promulgatio, quia consuetudo usu ipso se publice manifestat, & promulgat. Forma vero intrinseca hujus legis est aliqua voluntas, quæ alia consideratione est causa efficiens obligationis per consuetudinem inductæ, de qua statim dicemus. Si autem consideremus consuetudinem, ut est quid facti, materia, ex quo constat, sunt actus ipsi, in quorum frequentia consistit, & quia consuetudo debet esse utilis, & honesta, ideo illius quasi forma erit ejusdem honestas, & utilitas in singulis actibus, & in eorum frequentia inventa, vel certe ipsa continuatio, vel frequentia sine interruptione, & sufficienti tempore, dici potest quasi forma consuetudinis. Et hæc omnia se tenent aliquo modo ex parte causæ sufficientis, & cum illa magis declarabuntur. Causa vero finalis eadem est cum proportione, quæ in lege scripta, scilicet, utilitas publica, vel ratio consuetudinem honestans, quæ objective sumpta habet rationem finis, & ex parte coincidit cum effectibus consuetudinis cum quibus magis explicabitur. Solum ergo superest dicendum de efficiente causa.

Causæ consuetudinis explicantur.

2. Possumus autem hic duplicem causam efficientem distinguere, scilicet, proximam, & primariam inter causas humanas, de his enim tractamus. Proximam voco ipsos homines consuetudinem introducentes, illi enim inchoant usum, & illum continuant operando, ac subinde efficiendo. Primariam vero appello superiorem potestatem, seu Principem, si forte influxus ejus necessarius est ad vim consuetudinis. Unde prior causa vocatur proxima, præsertim quoad consuetudinem facti: nam illam per se primo & immediate operatur. Princeps vero erit præcipua causa juris consuetudinis, & dici poterit immediata immediatione virtutis, licet non sit proxima immediatione suppositi, ut constat. In causa vero proxima tria occurrunt consideranda, scilicet persona operans, exterior operatio, seu operandi frequentia, & interior voluntas, seu consensus. Quæ notavit Baldus in cap. ultimo, & addit quartum, scilicet, tempus, sed illud non est causa, sed ad summum conditio requisita, de qua dictum est in præcedenti capite, & in particulari dicetur in sequentibus. Igitur illa tria breviter explicanda sunt.

Consuetudinis duplex causa efficiens.

3. Circa primum est dubium, quis possit consuetudinem inducere. In quo in primis asserunt omnes, non sufficere privatam personam, sed debere esse aliquam communitatem perfectam. Hoc satis constat ex dictis in cap. secundo circa secundam divisionem, ubi etiam rationem reddimus, & declaratur optime in l. *de quibus*, ff. de legibus.

Communitas perfecta requiritur, ut consuetudo inducatur.

4. Potest vero objici, quia interdum privata persona, vel communitas consuetudine acquirit privilegium ut lib. sequent. dicetur: privilegium autem est jus quoddam, & privata lex. Item per consuetudinem privatam potest quis excusari ab obligatione legis; ergo talis consuetudo legalis est. Antecedens patet; quia jure communi tenetur Episcopus in correptione subditorum procedere de consilio Cap. & tamen per consuetudinem excusatur, c. *non est*, de consuet. in 6. Idemque sumitur ex c. 1. de præscr. in 6. ibi, *Cum jus commune contraria ipsum faciat*. Et ratione probari potest, quia potest tantum ex parte tolli, quæ dicitur legis derogatio, l. *derogatur*. ff. de verbor. signif. ergo per consuetudinem unius personæ poterit illi derogari, saltem quoad talem personam.

Privata cõsuetudo dupliciter excusat à lege communi.

5. Ad priorem partem respondeo in primis, hic non esse sermonem de privilegio, quod est lex privata, sed de jure nom scripto, quod habeat propriam rationem legis. Deinde dico, privilegium magis acquiri per propriam præscriptionem, quam per consuetudinem propriam de qua nunc tractamus, ut dicemus libr. sequenti. Constat autem præscriptionem a privata persona, & per privatum usum, seu consuetudinem introduci. Unde ad posteriorem partem respondemus, dupliciter posse privatam consuetudinem excusari ab obligatione legis communis. Uno modo præscribendo per illam aliquod jus, quo acquisito potest mutari materia communis juris, & consequenter cessare potest obligatio communis juris, & hoc modo potest consuetudo privata excusare, vel potius tollere obligationem juris communis ab aliqua persona, quia illa non est derogatio juris communis, sed oblatio materiæ. Quod etiam in jure naturali contingit per rerum mutationem, ut sæpe dictum est, & in ipsa præscriptione notum est. Et hoc modo procedunt jura supra citata, ut ex illis constat. Alio modo potest intelligi, privatam consuetudinem derogare legi communi per se, & directe subtrahendo ab obligatione ejus, & hoc dicimus esse impossibile, quia consuetudo privata frangendi legem etiam positivam, nunquam excusat culpam, sed potius de se auget illam. Et hoc modo dicunt jura, contra obedientiam non præscribi, c. *cum non liceat*, de præscipt. ubi Glossa, & alii communiter id notant, quia nec potest eximi aliquis ab obedientia propter inobedientiam, nec per suum abusum potest derogare potestati superioris, aut illam aliquo modo minuere sic etiam dicunt Doctores, subditum non posse præcepto, vel intentioni superioris derogare, quia hoc intrinsece includit obedientiæ vitium. De quo videri potest Archid. in c. *cum de beneficio*, de præbend. in 6. & Felin. in c. *cum accessissent*, de constit. n. 30. verb. *quarto limita*. Sic ergo non potest subditus privatus sua prava consuetudine se eximere a lege. Unde licet lex possit ex parte derogari ab habente potestatem, non tamen a privato subdito, quia illam potestatem non habet, nec præsumitur superior cum illo quasi dispensare propter abusum ejus, quia esset irrationabilis voluntas contra nervum disciplinæ, imo contra vim, & efficaciam omnium legum.

A qua cõmunitate possit consuetudo introduci.

6. Secundo dicendum est, consuetudinem juris non a quacumque communitate introduci posse, sed ab illa quæ sit capax potestatis legislativæ pro se ipsa, vel saltem sufficiens, ut vera lex illi possit imponi. Hæc assertio communis est, quoad hoc, ut ad consuetudinem introducendam requiratur communitas perfecta, qualis est civitas, vel alia similia. Ita sumitur ex dicta l. *de quibus*, ubi prius dicitur, consuetudinem inveteratam vim juris habere, & statim ratio redditur, quia ipsæ leges vim habent, quia judicio populi receptæ sunt; ergo idem dicendum est de his, quæ sine scripto populus probavit. Ubi clare sermo est de populo perfecto & secundum primævam institutionem habentem in se potestatem condendi leges. Et in l. *sed ea*, additur *consuetudinem introduci tacita civilium conventione*, cives autem civitatem constituunt, civitas autem est communitas perfecta. Et in l. *sic de interpretatione*, appellatur, *jus civitatis*. Idemque sumitur ex §. *sine scripto*. cum sequentib. Instit. de jur. natur. gentium, & civil.

7. Unde communiter Doctores asserunt, solum populum, qui potestatem habeat condendi leges, posse consuetudinem introducere, Bart. Jason, & alii in dicta l. *de quibus*, Panor. Roch. & alii in dict. c. ult. Innoc. in c. *ex parte*, de const. Felin. c. *quæ in Ecclesiarum*, de const. c. 25. & c. *accedentes*, de præscr. Nav. in Comment. de spoliis. §. 14. n. 7. & alii, quos refert Tiraq. de jur. primog. q. 16: unde Joan. And. tract. de consuet. post cap. ult. illius t. hac ratione in definitione consuetudinis ponit, debere esse jus populi, qui auctoritate publica legem condere possit, & sequitur ibi Barbat. & alii, & Angel. verb. *consuetudo*, nu. 7. ubi ait requiri populum habilem ad condendam legem. Idem clarius Sylv. qu. 3. Sed melius hoc explicuit D. Thom. 1. 2. q. 97. art. 3. ad 3. dicens, communitatem, a qua potest consuetudo introduci, debere esse, aut rempublicam liberam, seu supremam, aut si inferior sit, hoc posse in vi taciti consensus illius Principis, cui subest. Et ideo etiam considerate dixi in assertione requiri communitatem, *qua sit capax civitatis legislativæ*, quia non est necessarium, ut actu illam habeat, quia per licentiam, seu tacitum consensum Principis suppleri potest. Capacitas autem talis potestatis activæ necessaria est, quia debet esse communitas perfecta; omnis autem communitas perfecta, est de se capax hujus potestatis, ut supra dictum est.

8. Sed contra hoc objicit Panorm. in rubr. de consuetudin. numer. primo. Quia communitas clericorum potest inducere consuetudinem contra canones, juxta capit. ultim. de consuetudin. & tamen non potest legem facere contra canones, cap. *constitutionis*, 25. quæstion. 2. cum similibus; ergo potest induci consuetudo ab eo, qui non habet potestatem condendi legem. Possumus etiam objicere, quia communitas populi laici non potest legem Ecclesiasticam condere, ut per se notum est, tamen sua consuetudine legem Ecclesiasticam introducit, qualis est lex jejunii, vel festivitatis alicujus; ergo. Item communitas mercatorum non habet potestatem faciendi legem, & tamen consuetudo eorum potest legem inducere, juxta ea, quæ per Bart. & alios notantur in leg. 2. C. de constitution. pecun. Præterea fœminæ non possunt legem condere, ut omnes in hac materia videntur supponere, & tamen communitas fœminarum sua consuetudine potest jus introducere, ut in religione Monialium, quod sentit Bart. in dicta leg. *de quibus*, & dicta leg. 2. C. quæ sit long. consuetudin. Præterea multi auctores, quos refert Tiraquel. de jur. primogen. qu. 16. dixerunt, consuetudinem unius familiæ posse inducere legem pro illa familia, cum tamen in illa non sit potestas ferendi leges.

9. Propter primam objectionem Panormitan. in rubric. de consuetudin. rejicit dictam definitionem Joann. Andreæ. Veruntamen responderi facile potest primo, communitatem clericorum posse legem condere, saltem non repugnantem canonibus, & hoc satis esse, ut possit etiam consuetudinem introducere, & sub illius. Neque obstat, quod latius extendatur de facto potestas ejus ad inducendum jus per consuetudinem, quam per statutum, quia hoc potuit provenire ex concessione juris, & Pontificum propter peculiarem rationem, quam investigat idem Abb. in capit. ultim. de consuetudin. ubi Rochus, & alii. Semper tamen verum est, consuetudinem non introduci, nisi ab habente potestatem condendi leges. Hoc vero melius explicatur per doctrinam datam, quia non requiritur potestas, quæ jam actu habeatur, sed sufficit capacitas. Et hanc re vera habet communitas clericorum; posset enim eis dari potestas specialiter statuendi contra canones, etiamsi de facto illis data non sit.

10. Sed tunc urget secunda objectio, quia in communitate laicorum neque hæc capacitas esse videtur ad potestatem ferendi legem scriptam Ecclesiasticam. Ad illam vero responderi potest primo ex dictis lib. 4. de voto, cap. 9. communitatem populi de se, & sola natura rei spectata, capacem esse potestatis legislativæ, etiam in materia religionis, & divini cultus, & ideo licet nunc in Ecclesia hæc potestas elevata sit ad superiorem ordinem, & Pastoribus Ecclesia fuit commissa, nihilominus ex consensu eorundem Prælatorum Ecclesiæ permitti populis, ut sua consuetudine pos- Objectio. Responsio.

possint obligari in tali materia, cum tacito consensu eorundem Prælatorum modo explicando in sequenti capit. Deinde responderi potest, satis esse, quod illa communitas populi sit communitas perfecta, & de se passive capax talis legis, ut eam possit per consuetudinem introducere in materia spirituali, medio consensu tacito, vel expresso spiritualium Prælatorum. Et ad hoc indicandum addidi in assertione illa ultima verba, *Vel saltem, ut communitas sit talis cui lex possit imponi*. Duplex enim capacitas potest in communitate intelligi, una ad ferendam legem, & alia ad recipiendam. Et quamvis nunc in populo Christiano laico non sit prior potestas ad ferendas Ecclesiasticas leges, & fortasse neque capacitas ad talem potestatem, saltem secundum legem ordinariam; nihilominus est in illo capacitas passiva, ut illi possit talis lex imponi. Et hanc dicimus necessariam esse, & sufficere, ut per talis populi consuetudinem cum tacito consensu Prælati possit consuetudo introduci. Dico autem esse necessariam illam capacitatem, quia non potest forma introduci, nisi in subjecto capaci, & ita suo modo non potest jus spiritualis consuetudinis (ut sic dicam) introduci, nisi in subjecto capaci legis Ecclesiasticæ. Sufficiens vero esse dico, quia hoc satis est, ut illa censeatur communitas aliquo modo integra, & perfecta in tali ordine: nam communitas omnino imperfecta, & particularis non est capax propriæ legis, licet sit capax præcepti, ut supra l. 1. c. 9. ostendi. In omni autem communitate perfecta consuetudo potest sufficere ad jus introducendum, si cum illa concurrat capitis consensus.

Duplex capacitas in cōmunitate intelligi potest.

Resp. ad 3. object.

11. Et ita patet responsio ad tertiam objectionem. Nam communitas mercatorum ver. gr. eo modo potest consuetudinem introducere, quo est capax legis. Imo Bart. in dicta leg. 2. dicit, posse facere statuta, quod quomodo intelligendum sit, in lib. 3. explicavi. Nam si per se spectetur illa communitas, solum potest condere statuta conventionalia, non proprias leges: si autem consideretur ut conjuncta Principi, vel habens facultatem ab illo, potest facere statuta quasi municipalia. Sic ergo potest inducere consuetudinem, quæ cum eadem proportione vim legis habeat. Quod mihi colligere videor ex l. ult. C. quæ sit longa consuet. ubi in principio absolute dicit Imperator, consuetudinem probatam, & tenaciter retentam imitari legem, quod debet intelligi de populo potente condere legem. Et subdit statim, *Et quod officiis, curiis, civitatibus, vel collegiis præstitum fuisse cognoscitur*, utique per patientiam Principis, ut ibi dicit Gloss. Sufficit ergo, quod sit communitas capax legis, *accedente consensu tacito Principis, vel Prælati*. Atque eodem modo expedienda est quarta objectio: nam communitas fœminarum esse potest capax legis, & ita consuetudo earum acceptata a Prælato potest legem inducere, ut expresse notavit Bart. in dicta l. 2. C. quæ sit long. consuetud. numer. 13. Ad ultimam vero dicitur, falsam esse sententiam ibi allegat: nam privata familia non potest inducere proprium jus consuetudinis, quia per se sola non est capax legis, etiam passive tantum: nam est imperfecta omnino, & nunquam sua consuetudine potest introducere jus, etiam cum consensu Principis, quia illa sola, ac per sumpta non est capax legis, etiam imponendæ a Principe, ut lib. 1. cap. 9. declaravi. Nec etiam potest circa alios consuetudinem introducere, quia consuetudo unius non obligat alium, nec ibi potest præsumi voluntas Principis obligandi totam communitatem perfectam, propter consuetudinem unius partis imperfectæ, ut in sequenti puncto explicabimus. Quomodo autem hoc locum habeat in consuetudine abrogante legem, facile explicabitur ex hac ultima consideratione.

Ut consuetudo inducatur requiritur, ut saltē a majori parte cōmunitatis observetur, & hoc sufficit.

12. Dico tertio: Ut consuetudo a populo inducatur, necessarium est, ut saltem a majori parte communitatis observetur, atque illa sufficit. Assertio est communis omnium auctorum, quos retuli, & videri potest late Bart. in l. 2. C. quæ sit long. consuet. a n. 12. & Roch. supra sect. 4. a principib. Ratio prioris partis est, quia consuetudo debet esse moraliter a tota communitate, cum ejus in totam cadat: minor autem pars non sufficit, ut consuetudo ipsi communitati simpliciter tribuatur, neque ut inducat consensum ejus. Item quia ad ferendam legem per expressam voluntatem communitatis, non sufficeret consensus minoris partis, nec solet sufficere in electionibus, & in aliis actibus, qui a communitate fieri solent, vel possunt; ergo multo minus sufficiet ad inducendam consuetudinem legalem. Dices, hoc recte procedere ubi consensus communitatis esset propria causa legis non vero ubi lex per consuetudinem inducitur ex consensu Principis. Respondeo vel agitur de consensu expresso Principis, & tunc verum est posse Principem ferre legem, respiciendo, si velit, ad consuetudinem paucorum, si illi melior, vel magis expediens videatur, illud vero non erit jus consuetudinarium, sed erit lex scripta, vel expresse lata. Vel agitur de consensu tacito, & hic non potest rationabiliter præsumi propter solam consuetudinem minoris partis etiam sufficienter toleratam; tum quia illa præsumptio nullo jure fundatur; tum etiam quia Princeps per hoc jus non scriptum, non censetur velle obligare populum non consentientem, ut consentiat, sed potius, quia populus consentit, & tacite postulat consensum Principis, ideo censetur Princeps tacite consentire, suppositis aliis conditionibus, ut populus non consentit ratione minoris partis; ergo.

13. Posterior autem pars, sc. usum majoris partis sufficere, contraria ratione fundatur, quia in omni communitate ad valorem actuum ejus consensus majoris partis sufficere solet, ubi jus aliquid speciale non statuit. Quia in persona ficta consensus majoris partis censetur totius corporis, l. *quod major.* ff. ad municipalem, & notavit congerens multa Felin. in c. *cum omnes*, de const. n. 17. & in superioribus id jam attigimus; ergo etiam in præsenti censetur consuetudo totius communitatis, ac subinde sufficiens. Et ita sentiunt fere auctores allegati, quia solum hoc requirunt. Quomodo autem hoc sufficiat ad consuetudinem derogantem legi, dicam in cap. 16. Addit vero Angel. supra num. 7. esse necessarium, ut duæ partes communitatis consentiant, & adducit l. *nulli*, & l. *plane*, ff. quod cujus. univers. & sumpsit ex Panorm. in dict. cap. ult. n. 18. qui magis hoc declaravit. At vero quocumque modo declaretur, est parum necessaria in præsenti hæc restrinctio. Nam si intelligatur, ut duæ partes populi consentiant, & consuetudinem observent, hoc non est verum, quia nullo jure probatur: nam in illis legibus hoc non dicitur, sed solum, esse necessariam præsentiam duarum partium uniuscujusque communitatis, ut acta illius nomine communitatis fieri censeantur, ubi Glossa notat, etiam tunc non esse necessarium consensum duarum partium illorum, qui assistunt, sed satis esse consensum majoris partis præsentium. Quod etiam Panor. in præsenti fatetur, & ita intelligit dictam l. *quod major*, & c. 2. de his, quæ fiunt a mai. part. Cap. Si vero solum intelligatur, esse necessariam præsentiam duarum partium populi, hoc superflue postulatur in consuetudine populi, cum per se constet, fere integrum populum necessario esse præsentem in longa consuetudine.

14. Et ideo Panor. addidit, *oportere, ut saltem duæ partes scientes sint consuetudinis, quæ introducitur.* Sed hoc spectat ad alias conditiones requisitas in his actibus consuetudinis, sc. ut publice fiant, inde enim necessario consequens est, ut si major pars populi publice consuetudinem servet, non solum illa, sed etiam alii notitiam illius habeant. Quanquam hoc necessarium non sit: nam licet multi ignorent, dummodo pro majori parte sciant, sufficit, quia cum non requiratur eorum consensus, nec notitia necessaria est, satisque est, quod res de se sit publica. Ideoque dixit Rochus d. cap. ult. sect. 4. n. 24. ad consuetudinem requiri scientiam populi, vel majoris partis, ubi late hoc prosequitur, & confirmat. Sic etiam dixit Greg. Lop. in l. 5. tit. 2. par. 1. Gloss. 4. quem sequitur Burgos de Paz. in lib. 1. Tauri, n. 205. in consuetudine servata a majori parte populi, semper esse præsentiam sufficientem respectu totius populi, nec posse propter aliquorum ignorantiam impediri. Supererat vero explicandum, quomodo sit computanda hæc major pars populi, seu ex quibus personis numerus ille componendus sit. In

Quomodo cōputāda sit maior pars populi.

hoc vero omnes conveniunt, esse computandas tantum personas habiles ad consensum præstandum in jure consuetudinis. Unde excluduntur omnes infantes, & amentes. Aliqui etiam omnino excludunt fœminas, quia non possunt legem ferre, & ex viris excludunt omnes minores viginti quinque annis. Neutrum tamen video sufficienter jure probari, nec ratione convinci. Sed hoc resolvetur melius circa singulos effectus legis.

CAPUT X.

Quibus actibus consuetudo introducatur.

1. Dicendum breviter est, consuetudinem non introduci, nisi per frequentiam actuum, qui publice, & voluntarie fiant, quatenus consensus populi est ad introducendam consuetudinem necessarius. Prima particula videtur per se nota, quia si sit sermo de consuetudine facti, illa substantialiter consistit in actuum frequentia, ut supra declaratum est, & ideo respectu talis consuetudinis, licet singuli actus possint dici causa efficiens illius, nihilominus frequentia, seu collectio actuum magis videtur esse illius substantia, & quasi formalis ratio. Si autem loquamur de consuetudine ut est quid juris, hæc introducitur per consuetudinem facti, & ideo per eandem frequentiam actuum induci debet. Unde hæc pars videtur sufficienter probari ex definitione, quia consuetudo debet esse moribus utentium instituta: mores autem non sunt sine actuum frequentia. Item ex nomine, dicitur enim consuetudo, quia in communi est usu, ut ait Isidor. c. *consuetudo*, d. 1. quomodo autem esse potest in usu communi sine actuum frequentia. Item consuetudo dicitur usus longævus, c. *consuetudinis*, dist. 11. & in l. *sed & ea*, ff. de legib. & in l. *de quibus*, dicitur, in consuetudine populum in factis declarasse suam voluntatem: facta autem non sunt sine actuum multiplicatione, & hanc vocamus frequentiam; ergo.

Per frequentiam actuũ qui publice & voluntarie fiunt, introducitur consuetudo. Isidor.

Object. 1.

2. Objici vero potest, quia interdum sufficit omissio. Jam vero dixi, moralem omissionem sub actu morali comprehendi, & ubi illa sufficit, etiam illius frequentiam postulari. Quando autem, & quomodo sufficiat, in cap. 16. declarabitur. Secundo objici potest, quia aliqui Doctores graves asserunt, interdum sufficere unum actum ad consuetudinem, ut refert Bart. in dicta leg. *de quibus*, & dicta leg. 2. C. quæ sit long. consuet. Idque admittit Panor. in dicto cap. ult. n. 17. quando actus est permanens, & sufficienti tempore durat, ut per unam collationem beneficii inducitur consuetudo, si illa duravit in facto esse tempore sufficienti, c. *cum de beneficio*, de præbend. lib. 6. & per unum actum ædificandi pontem, acquiritur jus, si pons sufficienti tempore duravit. Veruntamen hæc, & similia exempla habent locum in præscriptione, ad quam re vera non est per se necessarius proprius actus consistens in operatione humana, sed sufficit habitualis possessio (ut ita dicam) cum aliis conditionibus: & ratio est, quia præscriptio frequentius versatur circa res, aut personas, ut cap. 1. & 2. sufficienter tactum est, & ideo in præscriptione quando unus actus sufficit, non durat proprie actus, sed effectus, seu terminus actus, ut est possessio beneficii, aut pontis. Quamvis in his exemplis moraliter etiam interveniat frequentia actuum utendi ponte, aut beneficio, &c. At vero in consuetudine, de qua tractamus, & in universum in omni illa, quæ versatur circa actus humanos, ut tales sunt, impossibile est introduci consuetudinem sine actuum multitudine, & frequentia, quia isti actus non durant per tempus diuturnum, & consuetudo debet esse diuturna. Unde non potest esse talis, nisi per actuum successionem. Dices: licet actus transeat, censetur manere moraliter, quandiu non retractatur, etiamsi non iteretur. Respondeo id esse verum, quantum ad reatum, seu habitualem culpam, non vero quantum ad consuetudinem: nemo enim dicetur habere consuetudinem furandi, quia semel furatus est, & per longum tempus non restituit. Eo vel maxime, quod respectu legis inducendæ, vel tollendæ non potest fieri, ut populus, qui unum actum fecit, verb. grat. servando festum aliquod, vel jejunium, multo tempore persistat, quin aut repetat similes actus, vel faciat contrarios. Et ideo simpliciter, & sine limitatione verum est, ad hanc consuetudinem actuum frequentiam requiri. Et ita docet late Bartol. in dicta l. 2. n. 12. & Glossa in cap. *consuetudo*, d. 1. & in cap. ult. de consuetud. ubi late Rochus sect. 5. nu. 36. dicens, esse ab omnibus receptam, fere nullo contradicente.

Object. 2.

Objectio.

Solutio.

3. Dubitant vero ulterius hi Doctores, quæ actuum frequentia necessaria sit, vel sufficiat ad hujusmodi consuetudinem inducendam. Quidam enim antiqui Juristæ duos actus sufficere dixerunt, ut Bartol. supra refert, & sequitur Rosell. verb. *consuetudo*, & Sylv. ibi qu. 4. adhibendo aliquas distinctiones. Allegatque l. 3. C. de Episc. aud. & c. *ita nos*, 25. q. 2. ubi geminatio ejusdem criminis vocatur consuetudo. Sed, ut recte dixit Bart. illud intelligitur de quadam assuefactione operis, non quæ sufficit ad jus introducendum, sed ad punitionem graviorem, & ad non facile concedendam veniam, & similes effectus, facti potius, quam juris. Et ideo Bartol. & alii hanc sententiam communiter reprobant, quia nulla ratio inveniri potest ad certum numerum definiendum, & jura illum non præscribunt; unde dicunt arbitrio prudentis esse relinquendum. Quorum sententia certa mihi esse videtur, loquendo in nostra materia de propria consuetudine legali, quicquid sit de numero actuum sufficiente ad propriam præscriptionem, vel ad alios effectus facti, ut dicam.

Quæ actuũ frequentia requiritur ad cõsuetudinem inducendam.

Ad judicium prudentis viri confugiendum.

4. Declaratur autem in hunc modum. Quia hæc consuetudo aliquando debet esse præscripta, ut jus inducat, vel auferat, aliquando vero id non est necessarium. Quando ergo præscribenda est consuetudo, primum considerandus est numerus annorum necessarius juxta dicenda in capitibus sequentibus. Et deinde spectandum est, an consuetudo requirat in singulis annis unum tantum actum, vel plures: nam si unum tantum postulat, ut observandi tale festum, jejunandi tali die, tunc tot actus erunt necessarii, quot fuerint anni necessarii ad præscriptionem. Si vero requirit plures actus in certo numero, cum eadem proportione erunt in annis ad præscriptionem requisitis multiplicandi. Potest autem numerus actuum in singulis annis non esse certus absolute, sed sub conditione, vel opportunitate aliqua, ut esse potest consuetudo publice orandi, vel aliquid simile faciendi, quoties talis occasio, vel temporis necessitas occurrerit. Et tunc juxta numerum, & frequentiam occasionum erit necessaria frequentia actuum, tempore necessario, sine interruptione. Item hi actus respectu communitatis sunt per modum unius, quatenus vel tota communitas per modum unius personæ fictæ, seu collegii, ut eligendo, ordinando, &c. vel quia omnes de communitate, vel major pars eorum concurrunt, licet singuli per se operentur, ut in observatione festi, in jejunio, &c. Et ita respectu communitatis pauci actus sufficiunt. In singulis vero personis multiplicantur, & juxta populi magnitudinem quoad multitudinem actuum, qui simul ab omnibus de populo fiunt, & juxta temporis durationem quoad frequentiam similium actuum, qui a singulis fiunt successive. At vero quando non requiritur certi temporis successio, tunc sicut tempus ipsum, pro quo debet continuari consuetudo, arbitrium est, ita etiam actuum frequentia, juxta exigentiam materiarum, vel occasionum, pro quibus consuetudinem quasi continuari necesse est. Et quoniam talis consuetudo populi, & Principis consensum requirit, illa actuum multiplicatio censebitur sufficiens, per quam, & consensus populi, & tacita voluntas Principis possit satis innotescere. Ita fere Hostiens. in sum. & Archid. capit. 1. de constitution. in 6. Panormitan. dicto capit. ultim. numer. 17. & Bartolus dicta leg. 2. numer. decimo secundo, quos alii sequuntur. An vero idem dicendum sit in stylo seu consuetudine actuum judicialium, dicam in cap. sequente ad finem.

5. Et hinc constat, necessarium esse, observantiam con-

Observantia publica necessaria.

consuetudinis esse publicam, & consequenter actus consuetudinis debere publice fieri, tum ut omnes de populo, vel major pars in præstando consensu circa talem consuetudinem possit convenire: tum ut talis consuetudo, quantum est ex se, possit esse nota Principi, cujus consensus etiam desideratur. Duobus autem modis potest aliquis actus esse publicus, scilicet facto, & jure, sicut dupliciter dici solet actus notorius, scilicet, notorietate facti, aut juris. Priori modo est actus notorius, qui licet sit actus privatæ personæ, & potestatis, nihilominus in conspectu aliorum publice fit, & non furtive, seu in occulto; posteriori autem modo dicitur actus publicus, qui publica authoritate, & juridice fit, ut est sententia judicis, & similes. Quando ergo consuetudo ipsa est de actibus privatis tunc certum est debere illos actus fieri publice saltem primo modo, & notorietate facti, ut possint consuetudinem introducere, propter rationes factas. Quia si actus clam fiant, & in abscondito, per illos, & per talem modum operandi indicatur, non fieri ex communi consensu populi, nec consentiente Principe, ideoque nisi actus sint publici, saltem notorietate facti non possunt esse apti ad publicam consuetudinem inducendum, & ita declaratur hæc conditio in l.5.tit.2. part.1.

Actus publicus potest esse dupliciter

Publicitas facti & juris, quæ.

CAPUT XI.

Utrum ad consuetudinem juridica notitia de actuum frequentia necessaria sit.

Actus publici notorietate facti possunt consuetudinē inducere.

1. Sensus quæstionis est, an ut consuetudo introducatur, necessarium sit, frequentiam sufficientem actuum esse in judicio publica authoritate defensam aut probatam. Aliqui affirmant oportere, ut consuetudo sit in contradictorio judicio probata. Ita docet Glossa in cap. ultim. de consuetudine, & in cap. *frustra*, distin.8.in §.*sine scripto*, verb.*diuturni*, Glossa etiam in rubric. C. quæ sit long. consuetud. sequitur Anton.1.part. tit.16. §.4. Fundantur primo in capitulo *Abbate*, de verborum signific.ubi quædam consuetudo allegatur insufficiens, quia non fuerat in contradictorio judicio introducta, ubi Glossa id notat, & confirmat exemplo præscriptionis, in qua requiritur protestatio juxta legem *sic alia*, §. 2. Digestis, quemadmodum servitut.amittend.*Sic videtur*, (inquit Glossa) *quod requiratur in consuetudine præscribenda*. Secundo allegatur l.*cum de consuetudine*, ff. de legibus. Quæ dicit, cum aliquis allegat consuetudinem, primum omnium esse explorandum, *An etiam in contradictorio judicio consuetudo firmata sit*. Tertio favet lex Hispaniæ, part.1. tit.2. l.5. quæ habet consuetudinem decem aut viginti annorum esse imposterum servandam, si hoc eodem tempore lis juxta eandem consuetudinem judicata fuerit. Quarto addi potest conjectura, quia donec ita sit consuetudo confirmata, non potest esse satis cognita, satisque publica, ita ut alios obliget ad illius observationem, vel securos reddat in conscientia illam imitantes. Quod si quæras, quot actus judiciarii necessarii sint; respondent Glossæ, geminatum judicium conforme, & sine contradictione, esse necessarium, quod solum probant ex dicta l.3.de Episcop. aud.

Actus judicialis nō requiritur ad consuetudinem inducendā.

2. Hæc vero sententia falsa est, & contraria est communis Canonistarum, & legislatorum, ut dixit Abb.in dicto cap.ult.num.16.& tradit Bart.in dicta l.2. & d. l. *de quibus*, in repetit. quæst. 2. ubi etiam Jason. col.12.& Roch. dicta sect.4. num.34. ubi refert alios, Gregor. Lop. dicta l.5. part.& Petr. de Salazar lib.1. de consuetud. cap.7. Et probatur primo, quia actus judicialis non est necessarius ex natura rei ad consuetudinem, nec ex jure positivo; ergo non habet, unde sit necessarius. Consequentia est clara, quia omnis conditio, vel causa necessaria ad consuetudinem fundari debet in aliquo jure, alias gratis, & sine fundamento asseritur. Major autem probatur, quia nulla est ratio naturalis, quæ illam necessitatem probet. Nam (ut ait Bart.) consensus communis populi, vel majoris partis ejus sufficienter ostendit consensum populi, & usus ipse publicus per se potest innotescere Principi, ut censeatur tacite consentire; ergo non est, cur ex natura rei requiratur actus judicialis. Positiva autem jura, quæ de hac consuetudine rationabili loquuntur, nunquam requirunt hanc conditionem, sed solum ut sit præscripta, inveterata, antiqua, & similia, ut patet ex dict.cap.ult.& ex l. *de quibus*, cum similibus.

3. Deinde argumentor ratione, quia ut interveniat ille actus judicialis supponi debet contradictio in judicio; quid ergo si nunquam talis contradictio facta est? Nunquam ergo poterit tunc introduci consuetudo, quod est contra omnem rationem, & contra omnia jura. Dici potest, in decem, vel viginti annis solis non confirmari consuetudinem, si contingat non deferri ad contradictorium judicium, tamen si majori tempore, ut per triginta annos, vel amplius durat, jam illa diuturnitate temporis suppleri illam necessitatem actuum judicialium. Atque ita saltem secundum jus Hispaniæ sensit Burgos de Paz in l. 1. Tauri, num. 247. At vero in jure communi hoc subsistere non potest, quia consuetudo decem annorum longæva est, secundum jus commune, & ut illa sit consummata, & perfecta, non est necessaria illa conditio ex vi juris communis, ut probatum est. De jure autem Hispaniæ statim dicam.

4. Tandem addenda est ratio insinuata a Panorm. quæ mihi videtur optima. Nam involvit hæc conditio quandam repugnantiam: si enim requiritur sententia in contradictorio judicio, vel repugnat dari primam sententiam justam in favorem consuetudinis, & sic repugnabit introduci perfectam consuetudinem, cujus contrarium supponunt etiam authores contrariæ opinionis, vel necesse est, ut talis sententia supponat perfectam consuetudinem ante ipsam, & sic sententia non erit necessaria ad consuetudinem, sed ad summum notificabit illam. Prior pars probatur, quia si sententia in favorem consuetudinis est necessaria ad firmitatem consuetudinis, ante primam sententiam non potest esse consummata consuetudo, cum deficiat illi necessaria conditio; ergo non potest per primam sententiam declarari consummata, nec quod sit validus, aut licitus actus factus in virtute illius, nec denique quod aliquam obligationem inducat, quia talis sententia continebit errorem contra veritatem, quia re vera ante sententiam non erat talis illa consuetudo, juxta illam opinionem. Unde etiam per se patet altera pars: nam si per sententiam vere, & juste consuetudo denunciatur perfecta; ergo absque sententia consummata jam erat, nam sententia non consummat illam, sed declarat, qualis sit.

Respondetur ad fundamēta contrariæ sententiæ.

5. Ad primam ergo ex cap. *Abbate*, respondetur in primis, ibi non esse sermonem de consuetudine juris, sed de præscriptione juris eligendi, quæ est res diversa, de qua esse potest alia quæstio, non tamen ab illa licet ad præsentem argumentari. Secundo, verba illa non sunt in decisione, sed in allegatione partis, contra quam causa definita est, ut ex textu constat. Tertio ibi non interponuntur illa verba ad insinuandum, sententiam in contradictorio judicio esse necessariam ad præscriptionem, hoc enim tam clare falsum est, ut non sit verisimile, fuisse allegatum, sed solum ad probandum, talem consuetudinem non sufficienter probari ex his indiciis, quæ pars adversa in illius probationem induxerat. Unde Panormitan.ibi num.13. dicit contrarium potius ex illo textu colligi. Exemplum autem, quod Glossa adducit ex l. *si quis alia*, nihil ad rem præsentem facit; tum quia ibi non est sermo de consuetudine juris, sed præscriptione servitutis; tum etiam, quia non est simile; ibi enim non explicatur, quomodo acquiratur servitus præscriptione, sed quomodo non amittatur, & dicitur non amitti per non usum quando occasio ejus non occurrit, sed fuit mere negativus & non privativus, ut infra tractando de privilegiorum amissione latius explicabimus. Et quia hæc occasio utendi aliquando non occurrit, nisi prius aliquid operetur, ideo ibi dicitur, ante hanc occasionem non amitti servitutem propter solum non usum, quod maxime in servitutibus urbanis contingit, ut habetur ex l. *hæc autem*, ff.de servit.urb.præd.inde ergo nihil colligi potest de necessitate contradictionis alterius, præsertim in judicio.

6. Ad secundum ex l. *cum de consuetudine*, respondeo, Ad 2.

deo, ibi solum dici, ad explorandam, & probandam consuetudinem, multum referre, si aliquando in contradictorio judicio firmata sit, & ideo hoc esse in primis spectandum. Quod esse potest verum, non quia talis sententia sit necessaria ad veritatem, & consummationem consuetudinis, sed quia ad illius probationem multum potest conferre. Omitto aliter legi textum illum negative, scilicet multum referre, *an contradictorio aliquo judicio consuetudo firmata sit*, & sic est res clarior: nam hæc negatio necessaria esse potest ad firmitatem consuetudinis: quia per sententiam datam contra consuetudinem, interrumpitur, vel cessat præsumptio taciti consensus reipublicæ, aut Principis. Sed prior lectio censetur germana, quam aliis etiam modis exponunt ibi Glossa, & Doctores, ut in eis videri potest.

7. Ad tertium ex lege Hispaniæ, circa illam nostri interpretes laborant, & quidam conantur illam interpretari de præscriptione, sed male; tum quia aperte loquitur de consuetudine, ut consideranti patebit; tum etiam, quia etiam in præscriptione id non est verum, vel habet eandem difficultatem. Alii vero fatentur ex jure speciali Hispaniæ esse necessarias duas sententias in contradictorio judicio, ut consuetudo firmetur. Ita Burgo de Paz, in l. 1. Tauri, num. 247. Sed licet verba literæ faveant, sensus est tam absurdus, ut non videatur admittendus. Quia (ut supra ostendi) involvit repugnantiam hæc conditio; quia si illa esset necessaria, nunquam posset prima sententia juste proferri pro consuetudine, seu secundum illam. Duo ergo in illa lege distinguenda mihi videntur, unum est, quod consuetudo sit plene introducta, & suum effectum juris habeat; alterum est, quod talis consuetudo sit irrevocabilis ex virtute, & ordinatione illius legis. Ad primum ergo non postulatur duplex sententia, & hoc est, quod ad nos spectat; ad secundum autem non videtur postulari, & quoad hoc videtur peculiare illud jus Hispaniæ, quod an sit in usu, & quomodo intelligendum sit, ad nos nunc non pertinet. Hic autem sensus facile ex verbis legis colligetur, quæ sic habent: *Si populus decem, vel viginti annis aliquid fecerit, sciente domino, & non contradicente, poterunt deinde id libere facere*. Hæc est prima pars, in qua ad jus consuetudinis nihil aliud postulatur. Deinde vero additur: *Et talis consuetudo observanda in posterum est, si hoc eodem tempore juxta prædictam consuetudinem bis judicatum fuerit*. Hæc ergo est altera pars, in qua jam non dicitur, libere posse id fieri, sed omnino observandum id esse, & ad hoc specialiter postulatur illa secunda conditio. Et hic sensus magis declarabitur ex dicendis tum in præsenti, tum in cap. 16.

Duo distinguenda.

8. Ad quartum ex ratione sumptum respondetur, ad summum probare, sententiam in contradictorio judicio conferre ad probationem consuetudinis & ad notitiam ejus, quod facile concedimus. Nihilominus tamen ante illam sententiam est vera consuetudo, imo dum consuetudo est in fieri, non potest talis sententia habere locum ex vi consuetudinis, ut jam probavi. Item ante sententiam procedere debet probatio sufficiens, ergo sine sententia potest esse moralis certitudo de qualitate, & sufficientia consuetudinis introductæ, imo respectu eorum, qui non possunt per se modum consuetudinis expendere, sufficiet probabilis Doctorum opinio. Quin potius satis esse unius gravis Doctoris assertionem censuit Bart. in d.l. *de quibus*, quæst. 4. & multi graves auctores sequuti sunt, quos diligenter referunt Mascard. de probat. conc. 426. & Sanc. lib. 7. de matrim. disput. 17. num. 8. Quod intelligendum est, dummodo alii non contradicant, & tunc etiam verius est requiri, ut vel plures, & graves Doctores in illa assertione conveniant, vel dictum unius aliis gravibus conjecturis adjuvetur. Et fortasse in hoc sensu voluit Rex Alphonsus in dicta l. 5. duas sententias concordes ad certitudinem, & probationem talis consuetudinis sufficere, ita ut contra illas amplius judicari non possit, nec major probatio pro consuetudine postulari. Quod potuit optime institui, licet in jure communi fundari non possit: nam l. 3. C. de Episc. aud. quam allegant dictæ Glossæ, non de hoc loquitur, sed de venia non facile concedenda ei, qui iterato peccat; quod pertinet ad solum factum, & ad impropriam consuetudinem inchoatam, seu assuefactionem, ut supra dixi.

Quid valet unius gravis Doctoris assertio.

9. Addit vero Panormitan. ex opinione Doctorum utriusque juris, licet sententia judicis non sit necessaria ad consuetudinem, posse tamen juvare ad illam non solum probandam, sed etiam introducendam. Quia nimirum si judex judicavit contra legem, populo sciente, & non contradicente, per hoc indicatur consensus populi de consuetudine introducenda. Sed certe si sententia fuit justa, supponere debet consuetudinem perfectam, & derogantem legi, & ita non potest deservire ad introducendam consuetudinem, sed ad ostendendam, & roborandam. Si autem fuit injusta, debilis est conjectura, quia non potest facile populus resistere judici, aut contradicere, & ideo inde non colligitur consensus ejus, sed tolerantia, quia obviare non potest. Et ideo Anton. & Rochus ibi multas addunt circumstantias, ut conjectura vim aliquam habeat, quas omitto, quia non obstante tali sententia, seu judicio, iidem actus necessarii sunt ad consuetudinem, idemque tempus ad illius præscriptionem, quia sententia injusta non potest in hoc aliquid indulgere, neque oppositum in jure aliquo potest fundari.

10. Aliter vero Sylvest. verb. *consuetudo*, quæst. 4. dicit, in actibus judicialibus sententiam conferre ad consuetudinem introducendam, *ita ut*, inquit, *ex duabus sententiis, interveniente lapsu temporis congruo, & accedente consensu populi a principio, vel ex postfacto, præsumatur consuetudo*, quia habent aptitudinem ad consuetudinem inducendam, l. *nam & his*, ff. de inoffic. test. & l. *si quis*, §. *quod sub eodem*, ff. ad Sylanian. Hoc vero declaratione, & examinatione indiget. Certum est enim, quod sicut per actus extrajudiciales contractuum, testamentorum, & aliarum observantiarum potest induci jus consuetudinis circa similes actus, ita per actus judiciales potest induci consuetudo ad similes actus, quam supra diximus nomine styli significari, & ex ibi dictis, & a paritate rationis, vel certe a fortiori hoc constat. Unde ulterius addo, sicut ad consuetudinem extrajudicialem non requiritur sententia, ita neque ad judicialem, seu quæ ex actibus judicialibus consurgit. Quia etiam multi actus judiciales sunt distincti a sententia, & possunt multiplicari, & sufficienti tempore durare sine ulla sententia circa talem consuetudinem, vel secundum illam, aut contra illam. Tunc ergo introducitur consuetudo absque sententia: nam æque procedunt omnes rationes factæ in talibus actibus, & tali consuetudine, ac in extrajudiciali. Imo licet actus illi judiciales sint actus dicendi jus, seu licet sint sententiæ multiplicatæ, non erit unquam necessaria sententia, quasi reflexive judicans de consuetudine sic judicandi. Et ita formaliter, ac proprie loquendo, ad judicialem consuetudinem, ultra actus, per quos inducitur in actu exercito, nunquam requiritur sententia in contradictorio judicio de ipsa consuetudine, vel de jure per ipsam introducto: licet si consuetudo sit de judicando hoc, vel illo modo, vel de pronunciando sententiam per hunc, vel illum, necessarium sit introduci per actus judicandi, & ita formaliter, ac proprie nulla est differentia inter actus judiciales, & extrajudiciales.

11. Dicunt tamen multi in sententiis ferendis, imo in actibus judicialibus sufficere duos actus ad introducendam consuetudinem, & hoc videtur intendere Sylvest. supra, & sentit Glos. in d. l. *de quibus*, verb. *inveterata*, & Joan. Andr. in d. cap. *Abbate*, & Bart. in d.l. *de quibus*, in repetit. quæst. 4. & multi loquentes de stylo significant, duos actus in judicio sufficere ad stylum inducendum; stylus autem non est nisi consuetudo quædam in illa materia, ut supra dixi. Ita vero de stylo sentire videtur Dec. in rubr. de constit. num. 35. ubi dicit, ad stylum non requiri temporis lapsum. Imo Rebuff. tract. de consuet. art. 2. Gloss. 13. num. 10. & 17. dicit, ad stylum non requiri usum ad probationem, actuumve pluralitatem, ubi alios refert. Et hanc sententiam probat Christoph. de Paz in rubric. legum styl. part. num. 76. & sequentibus. Et citat Cynum in lege 2. C. quæ sit longa consuetudo, dicentem, tantam esse styli auctoritatem, ut etiamsi ab uno judice inductus

Aliorum sententia.

ctus sit, legis vim habeat, & loquitur de stylo inducto moribus sine lege scripta, ut idem Paz late declarat infra num.86.& sequentibus. Hoc etiam confirmare videntur multa, quæ observantia tradit Anton. in dict. cap.ultim. & ex illo Rochus ibi in Præfat. num.23. ubi dicunt, non requirere tempus, sed duos, vel tres actus, & nihilominus in judiciis esse sequendam. Maxime si talis observantia sit declarativa, & interpretativa juris. Denique ad idem faciunt multa, quæ de solito, & consueto tradit idem Rochus supra quæst.5. num.34. contendens ad consuetum duos actus sufficere, præcipue in judicialibus.

12. Sed nihilominus proprie, & cum proportione loquendo, nihil speciale in hoc invenio in actibus judicialibus, his seclusis, in quibus intervenit persona, & auctoritas supremi Principis potentis concedere legem; nam in eo est specialis ratio quoad aliqua, ut statim exponam. Itaque licet verissimum sit, per stylum non scriptum posse induci jus, ut docent omnes Jurisperiti in cap.*ex literis*, de constit.& in dict.l.2.C. quæ si longa consuet. & specialiter Bald. in l.*si quis intra*, C.de bonis damnat. Jas.in l.*si domus*, §.*in pecunia*, ff.de legat.1. num.5. nihilominus, quod ad hoc jus inducendum sufficiant duo actus, vel certus aliquis numerus nullo jure invenio definitum, nec verisimili ratione probari posse, aut differentiam in hoc constitui inter stylum, & alias consuetudines in aliis actuum generibus. Et ideo dico, etiam in actibus judicialibus requiri frequentiam cum ea temporis mora, quæ vel ad præscribendam consuetudinem sufficiat, vel ad sufficienter ostendendum communem populi, & Principis consensum.

Quid de actibus judicialibus dicendum.

Quæ mora in actibus judicialibus requiritur.

13. Et in primis hoc significant jura, quæ etiam in stylo seu actibus ejus absolute requirunt usum frequentem, & morem, ut patet ex l. 1. C. quæ sit long. consuet. ibi, *Probatis iis, quæ frequenter in oppido in eodem controversiarum genere servata sunt*. Item ex l. *nam & iis* (quam Sylvest. citat) ff. de inoffic. testamen. ibi, *cum obtinere assidue soleant:* nam particula *assidue*, plus significat, quam binos actus. Alia vero lex, ad Sylanian. quam Sylvest. allegat, nihil prorsus ad rem præsentem facit. Alia item jura, quæ requirunt actuum frequentiam, generaliter, & indifferenter loquuntur. Præterea hoc clare sentit Bart. in l. *de quibus*, num.14. nam etiam in sententiis requirit decennium, & tacitum consensum populi. Idem magis sensit Deci.dicto num.35. ait enim, in stylo ejus, qui habet potestatem condendi leges, non requiri temporis lapsum, alioqui vero desiderari ad styli introductionem; eadem ergo ratione requiritur actuum frequentia prudenti arbitrio definienda juxta supra dicta. Idem sensit Salicet.in d.l.2.C.quæ sit longa consuet. num.23. dicens, actus unius judicis plurificatos non inducere stylum, nisi summæ potestatis magistratus sit. Quod probat Bald.in l.3.ejusdem tit. & Bart.in l. *jurisperitos*, ff.de excus. tut. circa finem, & plura pro hac parte videri possunt in Burgensi in Proœm. legum Tauri, nu. 220.& sequentibus, & in Christoph.de Paz ubi supra: ratio vero jam tacta est, quia neque in judice, neque in ministris ejus est potestas condendi jus etiamsi expresse velint; ergo nec possunt per duos, vel tres actus illud inducere tacite, cum nulla ratio, vel lex hoc eis concedat.

Objectiones.

Solut.

14. Dices: Esto hoc verum sit in cæteris actibus judicialibus præparatoriis (ut sic dicam) ad sententiam, tamen in ipsa sententia esse specialem rationem, quia per illam dicitur, & explicatur jus, & ideo videtur habere vim statuendi jus, quia publica auctoritate fertur, & præsertim bis repetita, & communi consensu populi acceptata, quia tunc jam videtur esse jus communi consensu approbatum. Respondeo, si judex proferens sententiam non sit supremus Princeps, & ita non habeat potestatem condendi legem, ejus sententiam, etiam iteratam, vel etiam a diversis judicibus ejusdem ordinis repetitam non facere jus propter solum numerum actuum. Quod potest sumi ex l. *nam Imperator*, ff.de leg. ibi, *Aut rerum perpetuo similiter judicatarum*: ratio vero est, quia illæ sententiæ non sufficiunt inducere ius per modum consuetudinis, propter rationem factam, nec per modum legis scriptæ, quia non est potestas in iudicante. In quo differt talis sententia ab ea, quæ est a supremo Principe: nam illa inducere potest ius, non per modum consuetudinis, sed per modum legis scriptæ, modo supra explicato in l.3.& 4.& ideo tunc nec duo actus requiruntur, sed unus sufficit. In inferiori vero nec plures sufficiunt, ut expresse tradit Imperator in leg.*nemo*, C.de sentent. & interloq. omni. iudic. Ratione cuius dixit Gloss. in dicto cap.ult. verb. *legitime*, quod duæ vices non sufficiunt, *quia non exemplis, sed legibus judicandum est*, ut in dicta l. dicitur. Habet ergo sententia privati iudicis aliquam auctoritatem, & si sit Senatus publici aut Regii, multo maiorem, augeturque per iteratas sententias conformes, non tamen habent legis auctoritatem, sed gravis Doctoris, vel etiam plurium Doctorum, ut constat in decisionibus Rotæ, & similibus. Quod si aliquo regno specialiter statutum sit, ut iudices non recedant ab eo, quod bis, vel pluries in senatu Regio fuerit iudicatum, id erit speciale in tali regno, & non in virtute consuetudinis, sed illius legis scriptæ: seclusa autem lege, tacitus consensus populi, aut Principis non præsumitur, nisi diuturno tempore, & per sufficientem actuum frequentiam de illo constet.

15. Ad ea vero, quæ de stylo in contrarium allegabantur, respondeo, duobus modis posse intelligi. Primo de stylo habente vim legis, & sic dico, non procedere nisi quando stylus, vel lege scripta probatus est, vel sufficienti consuetudine præscriptus, vel certe ita est proprius supremi Principis habentis auctoritatem condendi legem, ut sufficienter per illum declaret, hanc esse suam voluntatem. Secundo id potest intelligi de stylo non fundato in auctoritate Principis aut legis, nec sufficienti consuetudine introducto, sed per aliquos actus consueto, & tunc dico esse sequendum & imitandum, non ex legis obligatione, sed secundum prudentiam, & convenientem procedendi modum, nisi ratio in contrarium vehementer urgeat, vel alia gravissima necessitas cogat, & hoc modo credo esse loquutos de observantia, & de stylo facti, Antonium, Rochum, & plures alios ex auctoribus allegatis.

Duplex modus intelligendi stylum.

CAPUT XII.

Utrum consuetudo per solos actus voluntarios induci valeat.

1. Certa, & communis resolutio est, actus introducentes consuetudinem voluntarios esse debere: & ratio est, quia actus consuetudinis non inducunt illam, nisi ratione consensus populi, qui per illos indicatur; sed actus non indicant consensum, nisi sint voluntarii; ergo ut consuetudinem introducant, necessarium est, ut voluntarii sint. Consequentia est evidens, & minor est etiam nota in philosophia morali. Maior autem est communis consensus Doctorum in hac materia. Unde etiam in cap.1.vidimus, multos velle ut ille consensus in definitione consuetudinis expresse ponatur, & omnes consentiunt, saltem implicite intelligi: & ratio est, quia licet requiratur etiam consensus Principis, ut statim dicemus, tamen ille supponit consensum populi, cui in hoc morem gerit: quod est manifestum, quando consuetudo derogat iuri Principis, idem tamen est, quando inducit ius, quia hoc ius consuetudinis incipit (ut sic dicam) a populo, & ideo supponit consensum eius. Unde cum in omni lege requiratur aliquo modo populi consensus, diverso tamen modo in lege scripta, quam in hoc iure non scripto: nam lex procedit primo, & per se a Principe, & exigit consensum a populo, illum obligando ad acceptandam legem, ut l.3.& 4.dixi: in iure autem consuetudinis populus incipit, quantum in se est, volendo ius introducere, & tacite impetrando consensum a Principe. Hac ergo ratione necessarium est, ut actus consuetudinis voluntarii sint.

Actus introducentes consuetudinẽ debent esse voluntarii.

2. Ex quo principio infero, per actus ignorantia, & errore factos non induci consuetudinem, quia involuntarii sunt. Ita Glossa in d.cap. ult. de consuet. & ibi

ibi Cardin. Gloss. in cap. *frustra*, distin. 8. Innoc. in rubr. de consu. num. 4. Gloss. & Bart. in l. 2. C. quæ sit longa, &c. quæst. 17. in ultimis verbis, & Bald. in l. *de quibus*, in 5. opposit. & idem fere dicunt reliqui, quos referam; addunt vero limitationem, & probationem ex l. *quod non ratione*, ff. de l. de quibus statim dicam. Melius potest probari ex d. l. *de quibus*, quatenus totam vim consuetudinis ponit in consensu populi, qui tollitur per errorem. Juvat etiam l. *sed & ea*, infra eod. dicens, consuetudinem habere vim ex tacita civium conventione: cessat autem vera conventio, ubi error intervenit. Item lex, *imo* infra eodem, dicens, jus consuetudinis esse magnæ auctoritatis, *quia in tantum probatum est, ut non fuerit necesse scripto comprehendi*; at consuetudo per errorem introducta non potest habere hanc auctoritatem, nec censeri vere probata, sed solum reputata. Item in l. 2. C. quæ sit long. consuet. dicitur: *Consuetudo præcedens, & ratio, quæ in consuetudinem evasit, custodienda est*: supponit ergo consuetudinem debere ex ratione, & non ex errore profectam: nam si per errorem inducta est, detecto errore, cessat ratio apparens, quæ esse potuit talis consuetudinis, & consequenter cessat ipsa consuetudo, quia non potest sine ratione subsistere. Quare licet durante errore videatur consuetudo prævalere, & jus inducere, illud solum erit ex conscientia erronea: nam veritate intellecta cessabit vis consuetudinis, & ita prius non fuit verum jus, sed putatum, & idem est de ipsa consuetudine.

Per actus ignorantia & errores factos non inducitur consuetudo.

3. Objicitur autem contra hanc illationem lex 39. de legibus, ff. quæ sic habet: *Quod non ratione introductum est sed errore primum, deinde consuetudine obtentum, in aliis similibus non obtinet.* Ex quo textu colligi videtur, consuetudinem errore inductam, & roboratam, validam esse quoad illam materiam, circa quam inducta est, non esse tamen extendendam ad similes. Ita sentit Bart. dicta l. *de quibus*, num. 5. & in l. *diuturna*, ff. de leg. & in l. 1. cum Gloss. ibi, C. quæ sit longa consu. ubi etiam Bald. & alii. Item Panormit. in dicto cap. ultim. num. 12. & ibidem Anton. & Rochus sect. 4. in princ. ubi alios allegat, qui in summa tria dicunt: nam Primo supponunt, consuetudinem ex certa scientia, & sine errore inductam cum aliis conditionibus sufficientibus, non solum valere in materia, in qua versatur, sed etiam extendi ad similia. Addunt secundo, consuetudinem per errorem inductam etiam esse validam in sua materia. Tertio vero concludunt, posteriorem consuetudinem differre a priori, quia non patitur tantam extensionem ad casus similes. Ex quibus dictis primum licet sit valde receptum a Juristis, apud me magnam difficultatem habet. Veruntamen, quia in generali non potest recte examinari, vel explicari, melius fiet circa singulos effectus principales consuetudinis. Secundum vero dictum directe adversatur nostræ assertioni, & ab eis non probatur ulla ratione, sed tantum ex dicta l. *quod non ratione*, nec respondent rationi factæ, quia error tollit consensum, cum tamen ipsi eadem utantur ad probandum tertium dictum.

Objectio.

Explicatur lex proposita.

4. Quapropter in propria consuetudine, de qua tractamus, non censeo illam opinionem posse subsistere. Quod ostendo per partes, assumendo aliqua ab eisdem Doctoribus concessa: nam in primis Cynus, & alii antiqui, quos etiam sequitur Bartolus, propter illam rationem limitant illud dictum, ut non procedat in consuetudine, quæ est contra legem, quia si populus operatur contra legem ex ignorantia ejus, vel errans existimando ita disponere, clarum est non habere animum derogandi legi. Quomodo ergo in tali consuetudine explicabitur dicta lex, *quod non ratione*, nam illa consuetudo maxime dici potest non ratione & per errorem inducta? Imo multi exponunt de hac consuetudine contra jus positivum maxime loqui legem illam, cum dicit, illam *non ratione* induci, ne videatur loqui de irrationabili consuetudine. Præterea, etiam de consuetudine præter legem Bartol. & alii distinguunt, an error sit facti, vel juris, & de consuetudine inducta ex errore facti, fatentur non prævalere ex defectu consensus, juxta legem, *si per errorem*, ff. de jurisdict. omnium judi. Si vero error sit tantum circa jus, dicunt, nihilominus valere consuetudinem cum dicta limitatione, seu non extensione.

Impugnatur prædicta illius legis interpretatio.

5. Priorem ergo partem ut nobis non contrariam admittimus, & de illa impugnamus secundam, quia etiam error juris tollit consensum in jure inducendo: nam in his, quæ tantum sunt præter jus, non potest errari circa jus, nisi vel existimando illa esse prohibita, vel existimando esse præcepta. Stante vero priori errore non fit consuetudo inductiva juris, quia hoc non intenditur, sed potius derogare juri, neque inducitur consuetudo derogans juri, quia re vera nullum datur jus, cui derogetur. Stante autem posteriori errore, non potest consuetudo inducere legem, quia non fit eo animo, sed potius animo servandi legem. Sicut enim consuetudo ex vera lege orta non inducit jus, ut supra dixi, ita neque illa, quæ ex putata obligatione legis fit, non potest jus inducere, quia tollit consensum, ut ex dicendis in sequenti capite evidentius constabit: ergo nunquam consuetudo ex errore inducit jus, etiam in propria materia: unde melius, & fortius concluditur, non extendi ad alias. Ideoque non probo exemplum, quod ex Baldo adducit Rochus, dicens, si populus consuevit non extrahere frumentum ex loco, quia credidit id esse prohibitum, legem inducere consuetudinem, quia licet talis populus erraverit in jure, consensit in facto; non enim satis est, materialiter consentire in facto, sed oportet consentire in facto, ut inductivo juris, quia (ut idem Rochus ibi fatetur, & capite sequenti dicetur) jus non inducitur per consuetudinem sine animo inducendi consuetudinem, id est, jus consuetudinis; & hunc animum tollit error, ut aperte probatum est; ergo. Optimum exemplum est de professione tacita, quæ per nullum usum inducitur, quamdiu error de valore prioris professionis perseverat, ob defectum consensus, ut est vulgare.

6. Ad legem autem, *quod non ratione*, primum respondeo, posse explicari de præscriptione, & non de propria consuetudine legali. In illa enim proprie contingit, ut sine ratione, id est, sine vero titulo, & per errorem, cum bona fide incipiat consuetudo, & eodem modo procedat, & prævaleat usque ad jus præscriptionis inducendum. Quod tamen in consuetudine propria, & legali vix potest intelligi; tum propter dicta de errore; tum quia jus consuetudinis induci non potest sine ratione. Solum videtur non posse applicari ad præscriptionem illam ultimam particulam, *in aliis similibus non obtinet*, quia eadem præscriptio nunquam extenditur ultra propriam materiam propter similitudinem in materia, quod si fit similitudo in præscribendo, in quibuscumque similibus casibus idem jus obtinebitur. Existimo tamen recte interpretari legem illam quoad hanc partem per regulam juris, dicentem: *Quod alicui specialiter conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum*, est 74. de regul. jur. in 6. & juvat reg. 78. dicens: *In argumentum trahi nequeunt, quæ propter necessitatem aliquando sunt concessa.* Et quod dicitur in l. 1. ff. de constit. Princip. concessiones personales non trahi in exemplum. Sic enim dici potuit in dicta l. *quod non ratione*, id, quod alicui licet ratione, consuetudinis bona fide præscriptæ, etiamsi absque ratione, & per errorem sit inducta, non posse ab aliis usurpari, etiamsi in cæteris videantur pares, seu similes. Et hanc expositionem sumere mihi videor ex Gloss. in l. *quod vero*, ff. de l. quæ similis est præcedenti, & una per aliam recte declaratur.

Ad objectionem ex lege, Quod non ratione resp.

7. Obstare autem potest huic expositioni, quia illa lex sub titulo de legibus continetur, & quia aliæ leges antecedentes, & consequentes de legali consuetudine loquuntur. Sed ad evitandum alium absurdum sensum, mirum non est, si nomen consuetudinis in illo loco aliquantulum ampliemus. Præsertim, quia multa in illis legibus continentur, quæ communia sunt utrique consuetudini; & Doctores, dum illa exponunt & conditiones consuetudinis tradunt, omnia miscent ut sæpe admonui. Et certe vulgare exemplum, quo Juristæ utuntur de consuetudine introducta, quod si dominus vini imposuerit manum ad plaustrum, ex tunc sit suum periculum, ad consuetudinem præscriptionis pertinet. Et Glossa in dicta leg. exponit, quod

Objectio.

Solutio.

talis

talis consuetudo non transit ad similes, utique contra personas, contra quas per talem consuetudinem non fuerit præscriptum. Et totum hoc potest censeri pertinens ad titulum de legibus: nam licet hæc consuetudo non faciat legem, mutat materiam illius, ita ut ratione ejus aliter in tali casu legibus utendum sit.

Alia interpretatio legis Quod sine ratione.

8. Secundo si velimus legem illam de propria consuetudine legali intelligere, respondebimus in illa non dici, posse consuetudinem sine ratione, & per errorem introduci, sed contrarium potius definiri, ut intellexerunt Glossæ in nostra illatione, & assertione citatæ, allegantes pro sua sententia legem illam. Unde cum dicitur, *in aliis similibus non obtinet*, non est sensus in illa materia obtinere, non vero in similibus. Hoc enim fortasse de omni consuetudine, etiam ex certa scientia introducta dici potuit, ut infra dicam. Vel certe si aliæ consuetudines extendantur ad similia, etiam hæc extenderetur, si esset vera lex, quia hæc extensio nunquam fieri potest, nisi quantum ratio legis patitur, quæ ratio locum habet in quacumque lege, si vera lex est, ille ergo sensus non potest recta ratione accommodari. Sensus ergo erit, non obtinere in similibus, id est, talem consuetudinem non durare, & intellecto errore, non dare jus ad exercendos actus similes illis, qui antea per errorem quasi ex consuetudine putata legitima exercebantur. Hic enim sensus nec absurditatem habet, nec vim verbis infert, & secundum illam lex illa probat assertionem nostram, ut Glossæ voluerunt.

Quæ ignorantia, vel quis error sit, qui non inducit consuetudinem.

9. Denique inquiri potest in hoc puncto, de qua ignorantia, vel errore hoc intelligendum sit. Nam in hoc etiam Cynus, & alii Juristæ distinguunt, ut solent de causa motiva, & finali, & dicunt assertionem esse intelligendam de errore circa finalem causam, non circa motivam. Sed de hac distinctione, & de simili quæstione dixi multa in l.2. de juramen. cap. 11. & in l. 1. de voto cap. 11. quæ hic possunt cum proportione applicari. Et ideo breviter dico, assertionem intelligendam esse de ignorantia circa illa, quæ spectant ad substantiam consuetudinis, sive in jure ipsius, sive in facto, quod fundat jus: hæc enim ignorantia est, quæ impedit necessarium consensum, ut declaratum est. Si vero sit circa alia motiva accidentalia, non obstabit, quia non impediet consensum. Et de hoc errore in accidentalibus intelligunt aliqui dictam legem, *quod non ratione* supponentes, secundum eam induci consuetudinem, non obstante errore. Sed hi non poterunt convenienter exponere, cur dicatur talis consuetudo, non obtinere in similibus, quia error circa accidentalia hoc non potest impedire, si vera consuetudo illam recipit extensionem, & ideo illa expositio necessaria non est.

Assertio intelligenda esse de ignorantia, quæ spectat ad substantiam consuetudinis.

Consuetudo non inducitur per actus vi vel metu gravi factos.

10. Secundo infertur ex dicta assertione, consuetudinem non obtinere, neque induci per actus factos per vim vel gravem, & injuriosum metum. Ita docet in substantia Bart. in dicta l.2.C.quæ sit long. &c. q.18. tota, & in num. 19. ad penultimam objectionem, & Anton. dicto cap.ult. de consu. At vero Rochus Cu. ibi sect.5.num.3. oppositum sentire videtur, cum ait, per actus meticulosos induci consuetudinem, refert tamen prædictos auctores, & juxta illorum declarationem, vult dictum suum intelligi. Non ergo a nobis dissentit, sed intelligit de actibus meticulosis, vel quando levis est metus & pauci momenti, vel certe intelligit de actibus, qui licet fuerint metu facti, postea libere confirmantur, & successu temporis acceptantur, sic enim Bart. etiam exposuit. Ratio ergo illationis est, quia vis, & metus impediunt consensum ad introducendam consuetudinem necessarium. Quod quidem de vi proprie sumpta manifestum est.

Metus quomodo causat involuntarium.

11. De metu autem dubitari potest, quia licet faciat involuntarium secundum quid, de se relinquit absolutum voluntarium. Unde oriebatur occasio disputandi, an ex natura rei solus metus sufficiat ad irritandum hunc consensum coactum, ita ut non habeat effectum inducendi jus consuetudinis, & qualis debeat esse hic metus. Sed quia similis quæstio generalis est, ac frequens in multis materiis, & de illa dixi multa l.2. de Juram. cap.9. & lib.1. de Voto, cap.7. & ideo ab illa nunc abstineo. Et breviter dico, in præsenti materia multo esse majorem rationem, ob quam metus ex natura rei impediat consuetudinem, quia ad consuetudinem, non sufficiunt actus, sed necesse est, ut fiant animo inducendi consuetudinem, qui animus ordinarie est potius tacitus, quam expressus. At vero quando actus fiunt ex solo timore, ita ut sine illo non fieret, non est talis animus, nec moraliter præsumi potest, quia metus de se quodammodo illum excludit, & ideo frequentia actuum ex solo metu factorum nunquam est sufficiens signum publici consensus totius populi de consuetudine inducenda. Accedit, quod Princeps non potest præsumi tunc dare consensum suum, quia non vult subditos injusto metu cogi ad similes consuetudines. Quod si ipsemet vim, & metum inferat, injuriam committit, quia non potest extorquere a populo consensum, per quem obligetur, ut in locis citatis in simili dixi.

In præsenti materia major est ratio cur metus impediat cõsuetudinẽ

CAPUT XIII.

Utrum consensus Principis, & qualis necessarius sit, ut consuetudo jus introducat.

1. IN hoc capite explicanda est præcipua causa efficiens consuetudinarii juris. In qua primum omnium statuendum est consensum Principis in consuetudine introducenda necessarium esse. Hanc assertionem sumo ex communi sententia Doctorum, paucis exceptis, quorum opinionem commodius infra referam. Distinguendi ergo sunt varii populorum gradus, ut certa ab incertis separentur: nam in primis consuetudo esse potest a populo, qui habet supremam authoritatem ad ferendas leges, quod solum contingit in legibus civilibus, & in rebus publicis, quæ non recognoscunt superiorem in temporalibus. Et in hujusmodi populis videri potest non necessaria assertio, est tamen vera quatenus in illis habere potest locum: nam illic supremus Princeps est tota respublica; ergo si populus ille consentit in consuetudinem, necesse est, ut supremus Princeps consentiat, quia ibi non distinguitur a populi universitate. Ac de his populis clare loquitur lex, *de quibus*, ff. de l. Quod si suprema potestas translata sit in senatum, & in illo sit aliqua discordia, oportebit, ut major pars ejus consuetudinem servet, alias non poterit dici consuetudo illa observari a majori parte illius populi, prout habentis potestatem inducendi legem. Nec poterit dici senatus tacite consensum suum præstare, si major pars ejus consuetudinem non servet. Ita ergo in hujusmodi populis verificatur assertio, nec de illis aliquid addere necesse est.

Varii populorum gradus.

Primus gradus.

2. Deinde potest esse populus recognoscens superiorem habens ab illo facultatem condendi leges, seu statuta municipalia, prout jure communi habebant præcipue civitates, juxta l. *omne popul.* ff. de justit. & jur. Et de his populis certum est, sicut possunt condere leges scriptas, ita & consuetudine posse illas introducere, juxta dictam legem, *de quibus*, cum sequentibus, ff. de legibus. Unde sicut possunt legem condere sine novo consensu Principis, ita & consuetudinem introducere. Nihilominus tamen non omnino ibi deest consensus Principis, quia per dictam licentiam illum præstitit, & semper præbet, & ideo tunc necessarium non est, ut Princeps specialiter sciat consuetudinem denuo introductam in tali, vel tali civitate, nam sine tali scientia potuit anticipatum consensum (ut ita dicam) præstare, & de facto præstitit, quando dedit licentiam, quasi sub conditione, si populus vellet speciale jus sibi condere, uno, vel alio modo. Quapropter si licentia esset limitata, & cum dependentia a futura confirmatione Principis, ita ut ante illam obtentam lex non obliget, ut videtur esse in Hispania, tunc aliter dicendum esset de consuetudine, quia necessarium esset, illam etiam confirmari a Principe, & ideo etiam esset necessarius novus consensus illius, quia nova confirmatio non datur sine novo consensu. Unde quoad hoc reputaretur talis populus quasi non habens licentiam condendi legem sine Principe, de quo statim dicemus, idem enim erit dicendum de tali confirmatione, seu de modo illam obtinendi.

Secundus populorũ gradus.

3. Præ-

Tertius populorum gradus.

3. Præterea sunt populi, qui nullam habent facultatem statuendi, vel leges ferendi etiam municipales, sed illas debent, vel a supremo Principe, vel saltem a propriis dominis, vel pastoribus accipere, & hoc modo comparatur universa Ecclesia ad summum Pontificem, & omnes Ecclesiæ particulares ad suos Pastores; quia ad leges canonicas ferendas nulla est potestas in populo, nec in ipso clero sine suo capite, & influxu ejus, servata semper proportione juxta varios modos legum, & communitatum. Et similes sunt multi populi laici respectu suorum Principum, ut per se constat. De his ergo dixerunt aliqui, nunquam posse consuetudinem introduci sine tacita voluntate peculiari ipsius Principis (quam voluntatem ego personalem voco) & ideo ad illam requirunt in Principe scientiam consuetudinis, & patientiam. Ita docet Glossa in dicto cap. ult. Quam multi sequuntur, ut ibi ait Panor. & expresse tenet Innoc. in rubr. de consuet. nu. 4. Idem tenet Glossa in lib. 2. C. quæ sit longa consuet. citans Joan. & Azon. Idem Gregor. Lup. in l. 3. tit. 2. part. 1. in Gloss. 7. & videtur consentire D. Thom. 2. 2. quæst. 97. art. 3. ad 3. dicens in his populis, qui habent superiorem, in tantum posse consuetudinem jus introducere, *in quantum per eos toleratur, ad quos pertinet multitudini legem imponere: ex hoc enim videntur approbare, quod consuetudo introduxit*. Consentit Soto l. 1. de just. quæst. 7. art. 3. & Sylv. verb. *consuetudo*, quæst. 3. Dried. de libert. Christ. cap. 12. idemque videntur sentire Ang. verb. *consuetudo*, nu. 9. in princ. & Sylvest. quæst. 3. Sed re vera multa ex his auctoribus intelligi facile possunt, juxta ea, quæ dicemus.

1. Sententia.

4. Potestque hæc sententia suaderi primo ex l. *de quibus*, ff. de legib. ubi tota ratio consuetudinis ponitur in consensu populi, qui potest legibus vim, & efficaciam dare; ergo hæc erat primaria vis consuetudinis in populo, quando habebat in se potestatem supremam; ergo postquam illam transtulit in Principem, ab illius etiam consensu principaliter pendet vis consuetudinis, & consequenter necesse est, ut præcedat scientia, sine qua non potest esse consensus. Secundo probatur ex dicta l. 3. tit. 2. part. 1. ubi inter conditiones ad consuetudinem ponitur, ut fiat consentiente Principe. Tertio argumentor ratione, quia non minus est necessaria potestas legislativa ad inducendum jus non scriptum, quam scriptum, ut constat ex dictis de legibus in communi, sed in his populis non est potestas legislativa, ut supponimus, quia vel nunquam illam habuerunt, ut in legibus canonicis, vel quia in Principem illam transtulerunt, ut in civibus; ergo necessarium est, ut ille, apud quem est suprema potestas det vires consuetudini per suam voluntatem, & consensum.

Differentia inter potestatē ferendi leges Ecclesiasticas & civiles.

5. Aliqui vero Doctores, licet pauci, prædictam sententiam in legibus canonicis admittere videntur, & negare in civilibus. Et rationem differentiæ reddunt, quia potestas ferendi leges canonicas nunquam fuit in populo, sed in prælatis; potestas autem ferendi leges civiles primario fuit in populo. Ita sentit Anton. 1. p. tit. 16. §. 3. sequitur Covar. 1. 2. quæst. 97. art. 3. & clarius Dried. lib. 1. de libert. Christian. Sed hæc distinctio non placet, nec videtur posse subsistere: nam licet potestas civilis primario fuerit in communitate, postquam illam transtulit in Principem, jam non habet illam in se; ergo non minus a Principe pendet, quam si nunquam illam habuisset. Fortasse dicent hi auctores, quando populus transtulit potestatem in Principem, non omnino se illa privasse, sed solum in ordine ad gubernationem expressam (ut sic dicam) & in ordine ad leges scriptas, & verbalia præcepta, semper tamen sibi reservasse potestatem introducendi consuetudines. Sed hoc in primis fundari non potest, quia nullo jure constat, nec consuetudine, aut aliquo alio signo ostendi potest in perfecta Monarchia. Quamvis enim in aliquo regno possit esse potestas Regis illo, vel alio simili modo limitata ex tacita saltem conventione, scilicet, ubi Monarchia perfecta non fuerit, sed mixta ex Democratia, sicut supra diximus circa acceptationem legis: ordinarie tamen non ita est, & illa exceptio potius firmat regulam in contrarium. Deinde non apparet id verisimile, quia Rex temporalis potest revocare consuetudines privatas suorum populorum, & prohibere, ne introducantur, si ratio subsit. Et eadem ratione potest præcipere, ut vim non habeant sine suo expresso consensu; ergo signum est, totam potestatem legum ferendarum quocunque modo, fuisse in Principem translatam.

Impugnatur distinctio.

Principis consensum ad vim consuetudinis esse necessarium,

6. Est ergo tertia, & vera sententia, quæ in primis statuit generatim, Principis consensum ad vim consuetudinis esse necessarium. Hoc enim commune est apud Doctores, ut dixi, & efficaciter probatur ratione facta in prima sententia. Deinde vero addit hæc opinio, hunc consensum duobus modis posse intelligi, unum voco personalem, quia datur a persona Principis, vel expresse consentientis, vel antecedenter dando licentiam ad introducendam consuetudinem, vel consequenter, aut concomitanter approbando illam, aut expresse, aut videndo, & non impediendo. Alium vocare possumus consensum legalem, seu juridicum, quia non datur personaliter a Principe, sed per ipsum jus. Quia si Princeps statuit legem, ut consuetudo habens illas, vel illas conditiones valeat, ex tunc consentit, & in particulari applicatur ille consensus ad similes consuetudines, quando introducuntur in virtute illius legis. Dicimus ergo non semper esse necessarium consensum priori modo præstitum a Principe, sed posteriorem sufficere. Nam quod prior sufficiat, per se notum est, quod autem non sit necessarius, sed secundus etiam sufficiat, probatur. Quia lex semper loquitur, & non minus efficax est voluntas Principis per legem loquens, quam immediate per se volens, aut præcipiens. Quando autem unus, vel alius consensus intercedat, sequentibus illationibus explicabo.

1. Infertur non requiri consensum Principis personalem.

7. Ex his enim infero primo, quando consuetudo præscripta jus inducit, tunc non postulari consensum personalem Principis, ac subinde, nec specialem scientiam ejus de tali consuetudine, sed ipso nihil de novo sciente, aut volente, tacite, vel expresse consuetudinem efficaciter induci. Hæc est communis sententia Jurisperitorum, teste Panorm. in dicto cap. ult. nu. 13. Eam tenuit Gloss. ult. in §. *leges*, post cap. *in istis*, distin. 4. item Gloss. in cap. *frustra*, distin. 8. in ultimis verbis, si attente legatur, & ibi Card. Alex. in fine. Idem Anton. Barbat. & alii in dicto cap. ultim. ubi Rochus Curt. sect. 4. nu. 24. refert plures. Idem tenet Domin. distin. 11. in sum. circa finem. Angel. in sum. verb. *confessio*, nu. 9. Sylvest. q. 4. uterque enim supponit, præscriptam consuetudinem sufficere, ignorante Papa, Felin. in cap. *cum ex officii*, de præscript. nu. 11. licet nonnullas limitationes addat de aliquibus casibus specialibus, qui ad alias materias spectant. Ex Theologis autem tenent hanc sententiam Palud. 4. distin. 42. quæst. 4. art. 1. nu. 7. Supplem. quæst. 2. art. 2. conc. 3. Anton. 1. part. tit. 16. §. 2. Sanc. referens plures lib. 7. de matrim. disput. 4. nu. 11. & 14. & disput. 82. nu. 20.

8. Fundamentum præcipuum hujus sententiæ sumitur ex dicto cap. ult. de consuetud. ubi tantum duæ conditiones ad consuetudinem requiruntur, scilicet, ut consuetudo sit *rationabilis*, & *præscripta*; ergo sine fundamento juris, imo contra illud jus est, novam exigere, quæ in illis non contineatur; at specialis scientia Principis est nova conditio in illis non inclusa; ergo non est necessaria; ergo nec personalis consensus, qui sine illa licentia esse non potest. Confirmatur, ac declaratur, quia Princeps potuit generalem legem statuere approbantem consuetudinem habentem tales conditiones ab ipso præscripta, & ut vim habeat absque novo suo consensu, vel scientia, sed id fecit in illo decreto; ergo. Major patet, quia hoc non excedit Principis potestatem, & ille modus ostendendi suam voluntatem, est sufficientissimus, ut declaravi, est etiam convenientissimus, quia moraliter impossibile est, consuetudines omnes ad Principis notitiam pervenire, juxta cap. 1. de constitut. in 6. & alioqui expediat consuetudines rationabiles observari, & vim suam obtinere; ergo. Denique confirmari potest ex analogia ad propriam præscriptionem, ad cujus imitationem dicitur hæc consuetudo præscripta: nam in præscriptione non requiritur scientia ejus, contra quem præscribitur: consuetudo autem dicitur præscripta contra Principem eo modo, quo præscribi potest; ergo non postulat scientiam Principis, ut prævaleat.

Objectio.

9. Dices, hoc solum procedere in consuetudine abrogan-

rogante legem, de qua loquitur caput illud, non vero de consuetudine inducente legem, quia de illa nullum est tale jus. Item id ad summum procedet secundum jus canonicum, & in consuetudine canonica: nam in jure civili nihil tale reperitur definitum. Respondeo ad priorem partem, a fortiori jus illud comprehendere consuetudinem inductivam legis non scriptæ, quia quoad potestatem tanta requiritur ad abrogandam legem Principis, sicut ad introducendum jus novum non contrarium antiquo. Aliunde vero magis necessarius videri poterat consensus Principis ad permittendam, revocationem suæ legis, quam ad inducendum novum jus, quia magis ejus voluntati, & auctoritati derogare videbatur. Et ideo cum emphasi dicitur in illo textu. *Licet non sit vilis longævæ consuetudinis auctoritas, non tamen esse usque adeo valituram, ut vel juri positivo debeat præjudicium generare, nisi*, &c. ergo cum hoc illi detur, si illas duas conditiones habeat, simpliciter approbatur quodlibet consuetudinarium jus illas duas conditiones habens.

Solutio.

10. Ad alteram vero partem dicitur in primis, esto jus civile non tam expresse id declaraverit, non tamen repugnare quoad valorem consuetudinis habentis illas conditiones, quidquid sit de effectibus ejus, de quibus postea dicemus. Imo in virtute idem in hac parte tradit civile jus, quod jus canonicum magis declaravit: nam in dicta l. *de quibus*, sic dicitur, *Rectissime receptum est, ut leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium, per dissuetudinem abrogentur*; ubi distinguitur populus a legislatore, & hujus suffragium non postulatur, & in legibus sequentibus supposita rationabilitate consuetudinis, nihil aliud postulatur, ut pro jure habeatur, nisi quod sit *diuturna, & longa, & per annos plurimos observata*, l. *diuturna*, & l. *sed & ea*, & in l. *nam*, additur, Imperatorem statuisse, perpetuam consuetudinem vim legis *habere debere*, & ita intellexerunt jus civile ejus interpretes, ut secundum illud etiam consuetudo præscripta sine nova scientia Principis sufficiat.

Si consuetudo non prævaleat ex vi præscriptionis requiritur consensus personalis.

11. Secundo infero, quando consuetudo non prævalet ex vi præscriptionis, tunc necessarium esse consensum Principis personalem, saltem tacitum, ac subinde necessarium etiam esse, ut scientiam consuetudinis habeat. Hoc damus auctoribus prioris sententiæ, ex quibus D. Thomas generaliter locutus est de consensu Principis, & ita potest ad utrunque modum a nobis expositum accommodari, ut etiam Sylvest. & Anton. sensisse videntur, qui licet sententiam, & verba D. Thomæ referant, & sequantur, nihilominus fatentur, aliquando consuetudinem prævalere, ignorante Principe. Denique hoc etiam admittunt auctores in superiori puncto allegati, & probatur a sufficienti partium enumeratione, quia consensus Principis est necessarius, & in hoc modo consuetudinis non datur virtute alicujus legis, nec lex aliqua definivit certum modum ejus; ergo necesse est, ut consensus sit personalis, ad quem scientia necessaria est, & hoc etiam confirmant motiva primæ opinionis.

Qui consensus Principis sit necessarius.

12. An vero hic consensus Principis debeat esse positivus, & expressus, vel sufficiat interpretativus, quia scit, & tolerat, vel non impedit. Anton. supra indicat necessarium esse expressum, præsertim in summo Pontifice. Et potest suaderi, quia tolerantia sola, supposita scientia, non indicat sufficienter consensum, quia multa per patientiam tolerantur, quæ non approbantur, juxta cap. *cum jam dudum*, de præbend. Nihilominus D. Thom. supra expresse docet, sufficere tacitum consensum, & consentiunt cæteri, & usus probat, quia consensus tacitus æquiparatur expresso, ut in hac materia dicitur in dicta l. *de quibus*. Solum oportet, ut moraliter constet, tolerantiam non esse tantum permissivam, sed operativam, seu approbativam, quod ex circumstantiis, & usu facile constare poterit maxime quando vel approbatio est rationabilis, vel per solam permissionem non sufficienter providetur subditorum saluti, & commodis, ut sequentibus capitibus explicabo. Nec in hoc oportet exceptionem facere de summo Pontifice, quia nulla est ratio, vel jus, quod illam requirat. In aliquo autem speciali casu, erit fortasse necessarius ejus consensus expressus, quando ex rei gravitate, vel aliquo speciali jure constiterit, hoc autem etiam in aliis Principibus contingere potest, & ideo regula data per se loquendo generalis est.

Sufficit tacitus consensus.

13. Ad fundamentum contrariæ sententiæ facilis est responsio: nam l. *de quibus*, solum probat esse necessarium consensum illius, qui habet supremam potestatem legislativam, non tamen probat hunc, vel illum modum consensus, nec vetat, quin per legem potuerit dari, imo id indicat, ut ponderavi. Lex item partitarum nihil amplius requirit, quam ut consuetudo firmetur, consentiente Principe, quod & nos fatemur, non vero dicit, esse semper necessariam scientiam, vel personalem consensum, quod si ita statueret, esset peculiare jus Hispaniæ, non ex natura rei necessarium, neque commune. Ratio denique solum probat primam partem assertionis nostræ, & confirmat ultimam, non tamen procedit contra secundam, cum etiam secundum illam authoritas Principis influat in consuetudinem præscriptam, & illi virtutem tribuat, lege interveniente.

Resp. ad fundamenta contraria sententiæ.

CAPUT XIV.

Quæ consuetudo legem non scriptam inducere valeat.

1. EXplicuimus essentiam, & causas consuetudinis, jam de effectibus illius dicendum est; licet enim aliqua de illis obiter tetigerimus, tamen ad utilitatem doctrinæ necessarium est, ea, quæ generaliter dicta sunt ad singulos effectus applicare. Solent autem consuetudini quatuor tribui effectus, scilicet, legem inducere, interpretari, confirmare, & abrogare, ad quos omnes alii, qui cogitari possunt, revocantur. Ex illis vero tertium omittimus, quia non est tam juris, quam facti, consuetudo n. quæ dicitur confirmare legem, ex ipsa lege nascitur, & ideo non confirmat illam inducendo, seu addendo jus novum ultra legem scriptam ut supra cap. 2. explicuimus, solum ergo facto ipso confirmat legem, vel promptiores homines reddendo ad ejus observationem, vel notitiam ejus, imo illius authoritatem, & æstimationem aliquo modo augendo, vel certe contra revocationem illam tuendo, & quasi elongando a contraria consuetudine, & abrogatione, quæ per illam introduci posset. Et ita exposui hunc effectum supra lib. 1. cap. 11. nec de illo plura dicenda occurrunt, præter ea, quæ de acceptatione legis humanæ in tertio & quarto libro diximus. Secundus vero effectus, qui est interpretatio legis, ut ad jus pertinere potest, sub primo continetur, ut explicabo, & ideo alii tantum duo effectus explicandi supersunt & de primo dicemus in hoc capite; de ultimo vero in sequente.

4. consuetudinis effectus.

2. Primus igitur effectus consuetudinis legitimæ est inducere legem non scriptam, ubi scripta non est, nec tradita. Dico, *ubi scripta non est*, quia si præcedat lex scripta conformis consuetudini, & ex illa procedat consuetudo, non inducit legem, ut dixi; si vero præcedat lex contraria consuetudini, prius abolenda erit, ut dicam in sequentibus: proprie ergo habet locum assertio in consuetudine, quæ est præter legem, id est, nec prohibita, nec præcepta. Addidi præterea, *nec tradita*, quia non omnis lex non scripta, est lex consuetudinis, sed illa tantum, quæ a moribus, & usu civitatis exordium sumit. Aliquando enim licet non sit scripta, potest ducere originem ab ipso Principe, vel Prælato, verbo saltem ferente præceptum commune, & duraturum, quod sit lex: & conservari postea a subditis solo usu, ac traditione. Et tunc erit jus non scriptum, neque consuetudinarium, sed traditum, & tales sunt multæ leges Ecclesiasticæ, quæ per traditionem habentur, ut supra cap. 2. attigi. Oportet ergo ut non præcedat lex a superiori lata verbo aut scripto, & ibi consuetudo facti potest inducere legem non scriptam, quæ jus consuetudinis appellatur. Et sic exposita assertio certa est. Et habetur in utroque jure, ff. de leg. l. *de quibus*, cum sequentibus, & C. quæ sit long. consuet. per totum, & in toto tit. de consuet. in Decr. & in 6. & supponitur in cap. 1. de constit. in 6. & in cap. *consuetudo*, distinct. 1. & d. 8. cap. *frustra*, & fere per

totam

totam distin. 11. ubi in cap. *in his*, citatur August. Epist. 86. & d. 12. cap. *illa*, citatur in Epistol. 118. cap. 2. & Tertul. lib. de Coron. milit. cap. 4. *Consuetudo*, inquit, *etiam in civilibus legibus pro lege suscipitur, quando dicit lex*, & consentiunt Doctores Theologi, & utriusque juris, estque communis consensus Ecclesiæ, de quo dubitare non licet.

Ratio assertionis.

3. Ratio vero reddenda est, quia in consuetudine legitima concurrere possunt omnia necessaria ad præceptum, & legem ferendam; ergo inducet illam. Probatur minor primo, quia ad legem tria, vel quatuor sunt necessaria, & sufficiunt, scilicet, materia proportionata, potestas, & voluntas, sufficienter exterius significata, & hæc omnia possunt in hac consuetudine concurrere. De materia patet, quia talis consuetudo debet esse rationabilis: erit autem talis in ordine ad hunc effectum, si materia ejus non sit contra legem naturalem, vel divinam, & sit utilis communi bono, & non nimium difficilis, vel a communi more honeste vivendi exorbitans; ac denique talis, quod lex scripta in tali materia lata posset esse justa, ut late in cap. 3. declaravi. Ergo ex hac parte apta est consuetudo rationabilis ad inducendam legem. Unde juxta capacitatem materiæ talis erit etiam lex: nam si materia sit gravis, esse poterit grave præceptum sub mortali obligans: si vero sit levis, erit lex secundum quid tantum, leviter obligans: & si materia pertineat ad spirituale bonum, pertinebit consuetudo ad Ecclesiasticum forum: si vero respiciat temporale commodum, ad civile forum spectabit, ut supra tetigi. Denique in hac parte in omnibus servat proportionem ad legem scriptam.

Potestas ad consuetudinem requisita.

4. Deinde quod potestas non desit, patet ex dictis capite præcedenti, quia consuetudo legitima, vel est populi liberi, & supremam potestatem habentis, & in illo non deest potestas ferendi legem, vel est populi habentis pastorem, vel Principem, a quo regatur, & si consuetudo legitima non sumitur tanquam populi acephali, sed ut conjuncti cum suo capite, & habentis aliquo sufficienti modo influxum ejus, vel per facultatem ad condendas leges municipales, seu statuta, vel per approbationem consuetudinis, aut jure ipso declaratam, aut per tacitam voluntatem demonstratam: in populo autem sic conjuncto capiti est sufficiens potestas ad leges ferendas, ut constat; ergo. Solet autem hic quæri, an una familia possit consuetudinem introducere per continuatam successionem, & pro familia ut est perpetua. Sed jam supra dixi, propriam consuetudinem non induci a privata familia. Unde licet familia semper duret, parum refert, quia nunquam potest ab illa consuetudo inchoari, ac subinde nec continuari. Item in lib. 1. cap. 9. ostensum est, unam familiam nec habere potestatem legislativam, nec esse capacem legis, nisi per modum privilegii, & ideo nec legem propria consuetudine potest introducere, licet privilegium possit acquirere, ut infra dicam. Et de hoc puncto plura videri possunt in Rocho supra sect. 4. nu. 6. & seq. & Anton. Gabr. l. 6. tit. de consu. concl. 4.

De voluntate ad inducendam consuetudinem requisita.

5. Præterea idem constat de voluntate: nam in populis libere supponitur concurrere voluntarie ab consuetudinem majorem partem populi, & magistratus, in cæteris vero ad voluntatem populi, vel majoris partis ejus, accedit consensus Principis aliquo ex modis jam declaratis; & ita semper concurrit voluntas sufficiens ejus, qui potestatem habet introducendi legem. Solum est hic considerandum: quod licet voluntas Principis, vel Prælati in hoc negotio sit præcipua, nihilominus magis quodammodo pendet ex voluntate populi, quia illi se accommodat (ut sic dicam) Princeps, quasi licentiam concedens, ut jus consuetudinis introducat, prout voluerit, vel tanquam approbans, & confirmans quod populus intendit. Et ideo ad hunc effectum maxime considerandum est, ex parte populi non satis esse, ut aliquos actus frequenter, ex quibus consuetudo facti resultet, sed oportere, ut consuetudo ipsa sit intenta, ita ut actus frequententur ad introducendam talem consuetudinem propter utilitatem communem, aut honestatem religionis, vel aliam similem in ea inventam. Ita dicunt aperte Glossæ, & Doctores statim citandi. Et supra ostensum est, hoc esse de ratione consuetudinis, quia non potest esse voluntaria, nisi sit intenta. Ostendi etiam potest ex ratione legis; nam de illius ratione est, ut sit intenta a Principe; quidquid autem est de ratione legis in communi, vel legis positivæ, est de ratione legis consuetudinariæ, quia ratio superior in inferiori debet includi. Et ex hoc principio soleo admonere, in consuetudinibus attente considerandum esse, an sint per se intentæ, vel aliunde consequantur: nam si hoc posteriori modo contingant, non sunt propriæ consuetudines legis obligationem inducentes. Ut consuetudo satis recepta est, ut inter cœnam, & communionem intercedat somnus, ad hoc non est per se intentum, sed consequitur ex ordinario modo vivendi hominum. Unde talis consuetudo obligationem non inducit, ut alibi dixi.

An consuetudo sit per se intenta maxime notanda.

Qualis debet esse voluntas inducendi consuetudinem.

6. Adde non solum requiri voluntatem inducendi consuetudinem facti, sed etiam inducendi jus consuetudinis, seu (quod idem est) inducendi consuetudinem obligantem. Sunt enim hæc duo valde diversa: nam potest per se intendi consuetudo, & non intendi ut obliget, sed ex devotione, & ad melius esse. Quod in personalibus, ac privatis consuetudinibus est evidens; idem vero est etiam in consuetudinibus totius populi. Sic in populo Christiano recepta est consuetudo salutandi Virginem ad signum campanæ noctis initio ex devotione tantum, non ex obligatione. Tales etiam censuit Bellarm. l. 4. de Romano Pontifice, cap. 18. multas consuetudines in populo Christiano, ut sumendi cinerem benedictum in primo die Quadragesimæ, & ramum in Dominica Palmarum, & aquam benedictam in ingressu Ecclesiæ. Sic etiam in multis populis est consuetudo adeundi Ecclesiam summo mane, vel etiam audiendi Missam ex devotione in diebus non festivis, & in festivis esse solet usus non sumendi jentaculum ante Missam, quæ omnia, & similia, etiamsi a majori parte populi ex devotione fiant, non inducunt consuetudinem legalem. Imo Soto lib. 9. de justit. quæst. 3. artic. 1. talem esse consuetudinem deferendi ad Ecclesiam oblationem pro defunctis in die animarum, quod etiam est probabile de aliis oblationibus voluntariis, nisi Ecclesia contra offerentes præscripserit, ut dixi tract. 1. de relig. lib. 2. cap. 5. ubi cum Cajetan. & Soto notavi, spectandam esse intentionem, qua mores introducuntur: nam si ex sola devotione incipiant, & continuentur, non inducunt propriam consuetudinem.

7. Sic ergo dixit Glossa in dicto cap. *frustra*, d. 8. ad consuetudinem necessarium esse, ut eo animo, & intentione servetur, *ut jus in posterum fiat*. Idem Glossa in dicto cap. ultim. de consuetud. ubi Abb. numer. 17. in eodem sensu dicit, *debere fieri animo inducendi consuetudinem*. Idem ibi late Rochus Curt. sect. 4. num. 36. alios refert. Ratio etiam est clara, quia actus agentium non transgrediuntur intentionem eorum. Item quia de ratione legis est, ut fiat cum intentione obligandi. Item quia nemo se obligat sine intentione, ut in voto, & promissione constat. Et quamvis per consuetudinem populus habens superiorem non videatur se obligare, sed obligari a lege non scripta, & consequenter a voluntate superioris, nihilominus, quia Princeps non vult per consuetudinem obligare, plusquam populus velit obligari, ideo necessaria est ex parte populi intentio inducendi propriam consuetudinem, & obligationem ejus eo modo, quo possunt.

Signum voluntatis ad consuetudinem inducendam.

8. Tandem signum hujus voluntatis, & obligationis est ipsa consuetudo facti. Ita enim dixit Julian. in dicta l. *de quibus*. *Quid interest suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis*, & idem intendunt alia jura. Ac denique ex communi acceptatione, & quasi naturali significatione receptum est hoc signum consuetudinis tanquam sufficiens ad indicandam talem populi voluntatem, quando per tempus sufficiens, & per sufficientem actuum frequentiam continuata est. Difficultas autem specialis, quæ hic superest circa intentionem hanc necessariam ad consuetudinem, & de signis illius tractabitur commodius in fine capitis sequentis.

CA-

CAPUT XV.

Quanti temporis consuetudo ad inducendam legem sufficiat.

De tẽpore ad consue. tudinem requisito

1 De numero seu frequentia actuum ad consuetudinem sufficiente, satis in superioribus dictum est; hic ergo solum dicendum superest de temporis diuturnitate. Nam licet dixerimus, quandam esse consuetudinem præscriptam, & aliam non præscriptam, non tamen explicatum est, quomodo illæ ad ius introducendum sufficiant, nec quantum tempus requirant; hoc igitur in præsenti capite explicandum est.

Præscripta consuetudo de se sufficiens est ad cõsue. tudinem inducendã 1. Sentent.

2 Et in primis certum est, præscriptam consuetudinem de se sufficere ad legem introducendam. Ita enim colligitur aperte ex cap. ult. de consuet. ut superiori capite declaravi, & tradunt communiter Doctores ibi allegati. Circa tempus autem necessarium ad hanc præscriptionem variæ sunt opiniones. Aliqui enim antiqui immemoriale tempus postulabant, tamen sine fundamento, & ita relicta, & antiquata est illa sententia. Alii in canonica consuetudine quadraginta annorum spatium requirunt; ut Hostiens. in sum. tit. de consuet. §. *obtentum*. Sed hoc habet locum in his, quæ sunt contra ius, non in his, quæ sunt præter ius. Unde ad hanc consuetudinem decem annorum tempus necessarium, & sufficiens censetur, etiam in Canonica materia. Ita tenent Glossæ supra allegatæ, & Bart. Panorm. Rochus, & alii in locis sæpe allegatis. Et illos, ac alios referens tradit Covarr. lib. 1. variar. c. 17. num. 8. §. *quarto*, & sentit Navar. in sum c. 13. n. 19. Ratio prioris partis est, quia iura dicunt longævam, vel antiquam consuetudinem ad hunc effectum sufficere, sed ad antiquam, seu longi temporis consuetudinem decem anni requiruntur, & sufficiunt; ergo. Quæ ratio supra explicata est. Ratio autem alterius partis est, quia talis consuetudo non est contra ius, sed præter ius, ut supponimus: ut autem constat ex materia de Præscriptionibus, in his, quæ non sunt contra ius, non requiritur maius tempus iure canonico, quam civili ad præscriptionem, quam in hac temporis conditione consuetudo præscripta imitatur, ut supra visum est; ergo.

2 Sentent. Hostiens. Vera sent. Decem anni requisiti & sufficient.

Notand.

3 Adverto autem, secundum ius tempus longævum non esse unum tantum, sed esse decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes, §. 1. Instit. de usu cap. & nihilominus Doctores allegatos non facere distinctionem in hac consuetudine præscripta inter absentes, vel præsentes, ut ad illam viginti annos requirant, ad hanc vero decem, sed absolute tantum decem annos postulare. Imo Bart. in dicta repetit. l. *de quibus*, n. 14. expresse dicit, in præsenti non esse faciendam distinctionem, quia illud membrum (ait) *inter absentes, hic non cadit, cum populus semper sit præsens, etiamsi aliqui de populo sint absentes*. In quibus verbis rationem hanc indicat, quia hæc consuetudo non præscribitur contra extraneos, sed inter ipsosmet cives inducitur, quos necesse est, saltem pro maiori parte esse præsentes, cum debeant esse conscii consuetudinis, ut supra dictum est. Consentit Gregor. Lop. in l. 5. tit. 2. partit. 1. Gloss. 4. & Burgos de Paz in l. 1. Taur. num. 207. Sed ratio illa non videtur satisfacere, quia supra dixi, consuetudinem hanc suo modo præscribi contra Principem, qui potest esse absens, vel præsens, & ideo respectu illius ad præscriptionem huius consuetudinis debet requiri longum tempus cum proportione ad propriam præscriptionem; ergo debet requiri tempus viginti annorum, quando Princeps abest.

An distinctio data utenda sit in præsenti.

4 Propter hoc alii auctores censent, distinctione illa esse utendum etiam in præsenti. Ita significat Sylvest. verb. *consuetudo*, q. 2. & illius meminit Hostiens. in sum. ubi supra referens, aliquos Canonistas ita sensisse, & quoad civiles consuetudines multos legistas ita tenere, & refertur etiam Azo. in sum. in rubr. C. quæ sit long. consuet. Et in dicta l. 5. tit. 2. part. 1. cum eadem distinct. dicitur, consuetudinem a populo introduci per usum decem, aut viginti annorum. Propter quam legem aliqui censent, saltem in Hispania ex speciali illo iure ita esse distinguendum. Quia illa dist. non est inepta, nec odiosa, nec aliud potest operari, nisi ut decem anni pro præsentia, & viginti pro casu absentiæ postulentur, estque hæc sententia quoad hanc partem probabilis.

5 Nihilominus existimo, sine ulla distinctione sufficere decennii tempus, ut consuetudo inductiva legis, & præscripta esse censeatur. Probatur primo ex communi sententia, quæ non sine causa illam distinctionem omisit in præsenti materia, cum tamen in propria præscriptione passim illa utantur. Et idem observo in nostro Molin. dict. disp. 77. tract. 2. de iustit, conferendo illam cum præcedentibus de tempore requisito ad propriam præscriptionem in variis materiis. Secundo, quia consuetudine ita receptum est, ut ad præscribendum contra legem nulla ratio præsentiæ, vel absentiæ Principis habeatur, ut omnes fatentur. Dico autem ad præscribendum, quia, ut infra dicam, ad alios effectus consuetudinis non præscriptæ multum referre potest absentia, vel præsentia Principis, non ratione sua, sed ratione scientiæ, quæ facilior, & certior præsumitur in præsentia quam in absentia. Tertio hinc sumitur optima ratio, quia in hac consuetudine non postulatur, quod sit præscripta respectu Principis, nisi quatenus ignorat, vel ignorare posse supponitur consuetudinem; ergo ad hanc consuetudinem, ut præscribatur tanto, vel tanto tempore nihil refert absentia, vel præsentia Principis; nam si ipse sciat consuetudinem, sive sit absens, sive præsens, non est necessaria præscriptio, ut infra dicam. Si autem ignoret, parum refert, quod sit præsens, quia licet corpore sit præsens, animo est absens, & ideo tam cito præscribitur contra absentem, sicut contra ignorantem, quia uterque est absens.

Tempus decennii sufficiens ut consuetudo inducatur

6 Dices; de Principe præsente præsumitur, facilius posse scire, & ideo brevius tempus debuit pro illo sufficere. Item si illa ratio valeret, potius dicendum esset, semper requiri spatium viginti annorum, quia hæc præscriptio semper est contra absentem formaliter, i. contra ignorantem. Respondeo ad priorem partem, in hoc genere præscriptionis non attendi facilitatem, vel difficultatem sciendi ex parte Principis, sed necessitatem boni communis, cui per hanc præscriptionem consulitur, quia multum expedit, ut consuetudines rationabiles, & sufficienti usu firmatæ, observentur, & ad hunc finem convenientissimum etiam est, ut vim habeant obligandi; & propter hunc etiam finem prudenter reputatur sufficiens tempus decem annorum, sive Princeps sit absens, sive præsens. Quia talis consuetudo de se satis est roborata, & alioqui tempus illud est sufficiens, ut Princeps possit scire, si velit; maior a. vel minor facilitas parum in præsenti referre videtur. Eo vel maxime quod in præscriptione consuetudinis non censetur esse involuntarius Princeps, præcipue quoad hunc effectum inducendi obligationem suo iuri non contrariam. Sicut esse solet involuntarius dominus rei, contra quem illa præscribitur. Quia inductio illius obligationis non affert præiudicium Principi, nec est contra iurisdictionem eius, cum sit ex iure illius, & conveniens ad debitam gubernationem, & ideo non est eadem ratio de præscriptione aliarum rerum, quæ de hac consuetudine. Et ita respondetur ad posteriorem partem negando sequelam, quia cum iura nihil distinguant, sed solum requirant longam consuetudinem, intra latitudinem longi temporis minimum intelligitur; tum quia hoc est favorabilius, & illud est eligendum cum agitur de communi bono; tum etiam quia hic solum consideratur ignorantia Principis, sive in absentia, sive in præsentia habeatur, quod non est ita in præscriptione: nam idem tempus sufficit, cæteris paribus, sive dominus rei sciat usum præscribentis, sive ignoret.

Obiectio

Solutio

7 De auctoribus autem, qui in contrarium citantur, non multum est curandum, quia pauci sunt respectu aliorum, & aliqui eorum fortasse non loquuntur de sola consuetudine legali, sed generalius de con-

Doctores in contrarium non obstant.

consuetudine, ut comprehendit etiam illam, quæ in præscriptione rerum intervenit: nam, ut dixi, hic fere est usus communis Iurisperitorum. Et profecto Sylvest. in toto illo verb. *consuetudo*, ita procedit sicut & alii Summistæ, & Iuristæ, ut legenti facile patebit; unde sub illa disiunctione loquuntur, non quia amplianda sit ad omnes modos consuetudinum, etiam moralium actionum. Et fortasse Rex Alphonsus ita etiam loquutus est in illa l. 5. quæ potest etiam habere alium sensum, ut cap. sequenti dicam, vel si novum ius introducere voluit, & approbare oppinionem Azonis, cuius opera dicuntur esse factæ leges partiarum, illud speciale ius etiam in Hispania consuetudine receptum non est, ut existimo.

8 Superest dicendum de consuetudine non præscripta. Nam interdum potest sufficere ad inducendam legem; & consequenter in breviori tempore, quam decennio illam inducere poterit, si scientia Principis intercedat. Ita sentiunt Anton. in dicto cap. ult. de consuetud. & Antonin. Sylvest. Angel. & alii, qui illum sequuntur, ut in simili videbimus in capite sequenti. Nam distinguunt inter Principem scientem, & ignorantem populi morem, & dicunt brevius tempus requiri quando Princeps scit consuetudinem, quam cum illam ignorat: sed consuetudo decem annorum sufficit ad inducendam legem, ignorante Principe; ergo brevius tempus sufficiet ad eundem effectũ, interveniente scientia Principis. At in minori tempore quam decem annorum consuetudo non præscribitur: ergo consuetudo non præscripta cognita a Principe poterit inducere legem. Et ita patet, quando requiratur præscripta, scilicet, quando Princeps ignorat, & quando non sit necessaria, scilicet, quando scit illam: ratio vero reddi potest, quia licet iura dicant, longam consuetudinem sufficere, nunquam dicunt minorem non sufficere. Et alioqui ex natura rei potest sufficere minor hæc consuetudo, si Princeps habeat scientiam eius, quia potest sufficienter indicare consensum eius, & populi, ut per se notum videtur: ergo illa consuetudo sufficiet, quia tantum est necessaria ut sit sufficiens signum voluntatis legislatoris. Et hæc est notanda differentia inter hos duos modos consuetudinum: nam consuetudo præscripta non inducit legem ut signum novi consensus voluntatis Principis, sed ut continens requisita per legem, in qua voluntas antiqua Principis continetur, & ideo nova eius scientia non desideratur, ne consideratur potentia habendi istam. Consuetudo autem non præscripta operari tantum potest ut signum voluntatis, & novi consensus Principis, quod minori tempore sufficiens esse potest respectu Principis scientis; nam respectu ignorantis nunquam potest esse huiusmodi signum, ut per se notum est.

9 Sed quæres quantum temporis infra decennium ad hunc effectum sufficiat. Respondeo non posse certa ratione definiri, quia nec iure definitum est, nec commode potuit, quia hoc signum, cum in factis consistat, pendet ex coniecturis, quæ non sunt æquales in omnibus consuetudinibus, & ita in quibusdam potest breviori tempore hoc signum compleri, quam in aliis. Nam quædam sunt consuetudines, quæ frequentiorem usum habent, & magis communem, magisque publicum, quam aliæ, & ita ex illis, cæteris paribus, brevius compleri poterit indicium scientiæ in Principe, & consequenter signum taciti consensus per voluntariam tolerantiam. Item ad hoc multum referre potest absentia, vel præsentia Principis: nam præsumitur nosse, qui fiunt in loco, ubi adest, & non quæ fiunt, ubi absens est, nisi aliæ coniecturæ accedant. Præterea in hac consuetudine, & ad hoc coniectandum locum habere potest consideratio supra tractata de actibus iudicialibus. Præsertim vero sententia lata in favorem consuetudinis, si illa proferretur, vel confirmaretur a supremo Principe, esset sufficiens signum voluntatis eius. Imo etiamsi sciretur data ab inferiori iudice, & toleraretur, esset non modicum signum. Item cuiuscumque prudentis iudicis sit sententia, per se conciliat authoritatem consuetudini, quia potest esse iusta, ex consuetudine non præscripta. Quia cum non requirat certum tempus, sed pendeat ex coniecturis, fieri potest, ut ex prudenti, & probabiliori iudicio detur sententia in favorem consuetudinis, quæ licet præscripta non sit, reputatur sufficiens, quia satis indicat voluntatem Principis, & populi. Unde quamvis talis sententia simpliciter necessaria non sit ad sufficientiam talis consuetudinis, quia hoc ipsum ad sententiam supponitur, & per illam declaratur, ut supra in simili argumentabamur, nihilominus si aliquando lata est, multum confirmat coniecturam consuetudinis, etsi multiplicetur poterit facere moralem certitudinem; nam & per testimonia virorum prudentum multum confirmabitur. Denique in hac consuetudine locum habet opinio Soti, & aliorum dicentium, tempus hoc determinandum esse prudenti arbitrio, nimirum, quando agitur de coniectanda mente Principis, & populi. Et ita possunt illi auctores pro hac parte citari; clare enim supponunt, consuetudinem non præscriptam posse ad inducendam legem sufficere.

Tempus infra decennium indefinitum

Iudicium consuetudinis

Qua ratione sententia Soti locum habeat

10 Unum vero suboritur dubium ex dictis, quia nunquam videtur consuetudo facti esse sufficiens signum voluntatis Principis, & populi, quia dictum est, consuetudinem debere esse ex intentione inducendi consuetudinem iuris; hęc autem intentio nunquam potest ex sola frequentia actuum sufficienter coniectari, nisi expresse declaretur, quia sine illa possunt eodem modo actus frequentari. Accedit, quod, ut notavi in citato tomo 1. de relig. licet consuetudo ex devotione incipiat, postea facile mutatur intentio, & fiunt iidem actus ex intentione obligationis, etiamsi in ipsis nulla mutatio apparet. Hæc difficultas practica est potius, quam speculativa, & locum habet in consuetudine præscripta & non præscripta; nunquam enim præscribitur consuetudo ad effectum inducendi legem, etiamsi per mille annos duret, nisi frequentia actuum facta sit ex intentione inducendi ius. Imo existimo necessarium, in toto decennio tali intentione sint facti, quia aliter non possunt concurrere, ut signum consensus populi necessarii ad consuetudinem præscriptam. Unde ergo talis intentio cognosci poterit?

Dubium

Debet frequentia actus fieri ex intentione inducendi ius

11 Dubitationem hanc attigit Angelus verb. *consuetudo*, num. 4. & 5. & in summa solum dicit, id esse coniectandum, vel ex frequentia, & multitudine actuum, vel sunt publici, & notorii accedente populi consensu. Sed hæc & similia non expediunt difficultatem, quia communia esse possunt ad simplicem consuetudinem ex devotione, seu ex mera voluntate libera, & ad intentionem inducendi ius obligans. Eandem dubitationem proponit Rochus supra sect. 4. in 7. requisit. consuet. num. 36. & remittit ad quæstion. 6. post Gloss. quæ habetur sect. 2. a num. 10. ubi num. 27. illam iterum distincte proponit, solumque dicit, in dubio iudicandum esse, unumquemque censeri, operari animo inducendi consuetudinem, quando facit actum pro iure suo, id est, credens se ius habere, ut in posterum id faciat. Quando autem quis operatur tanquam utens iure suo, dicit ex natura actuum esse colligendum, ut si sint actus, qui solent fieri ex pura amicitia, ut prandere in domo amici, etiamsi multiplicentur, non censentur fieri pro iure inducendo: secus vero si sint actus, qui solent ius postulare. Et ad hoc allegat plures Doctores. Sed in primis regula illa, coniectura, & exempla magis videntur accommodari ad consuetudinem, per quam res præscribuntur, quam ad consuetudinem legalem. Nam ibi utens præsumitur, in dubio ius suum quærere, vel exercere, quia hoc illi utile, & favorabile est; at hic cur præsumetur quis in dubio velle inducere ius consuetudinis, quod sibi est onerosum, & grave? Item in præsenti materia non potest illa coniectura ex natura actuum sumi: nam iidem actus ex natura sua sunt apti, ut ex devotione, seu consilio fiant, vel ex præcepto, ut patet de oblatione sacra in Ecclesia, de ieiunio, & observatione diei festi, & similibus.

12 Denique idem dubium proponit Petr. Raven. tract. de consuet. n. 15. & solum respondet, remittendo se ad ea, quæ de præscriptione iurium incorporalium tradit Innoc. in cap. *bonæ*, de postul. Prælat. & aliis

aliis locis cum Bart. & aliis. Qui omnes loquuntur de propria præscriptione, in qua multo facilius discernitur, an usus sit iuris, vel puræ facultatis, & ex parte utentis semper præsumitur in dubio intentio habendi ius dominii, vel servitutis, aut aliud simile in tali re, quod non ita est in præsenti, propter rationem factam. Deinde auctores citati potissime tractant de probatione consuetudinis in foro externo; nos autem tractamus de foro conscientiæ, in quo facile est iudicium in præscriptione, & usu eius, quia vel qui præscribit, est persona privata, & tunc ipse erit testis suæ intentionis; vel est aliqua communitas, & tunc iudicium conscientiæ non versatur circa communitatem, ut sic, sed circa singulos: singuli autem possunt, & debent in conscientia pro communitate præsumere, propter rationem factam. At vero consuetudo semper pendet ex animo totius populi, & singuli non tenentur præsumere animum inducendi præceptum, quia hoc non est favorabile communitati, sed onerosum.

In dubio potius dicendum consuetudinem esse devotionis, vel honestatis quam obligationis. Modus, & animus quibus cõsuetudo inducta est, iudicio viri prudent. relinquitur.

13 Unde dico, non esse facile iudicare de obligatione præcepti per consuetudinem inducta, & in dubio, ac cæteris paribus, potius esse inclinandum in eam partem, quod consuetudo sit devotionis, vel honestatis, & ad melius esse, potius quam obligationis: quia generalis est regula, quod in dubio nemo præsumitur velle obligari, ut in materia de Voto, dixi. Neque expedit multiplicari præcepta, ubi moraliter certa non sunt, vel saltem probabiliora. Deinde, dico iudicium de modo consuetudinis, & animo, quo introducta est, arbitrio prudentium esse relinquendum, nec certam aliam regulam posse assignari, quia iure definita non est, & ex se res est lubrica, & ambigua, ut difficultas proposita ostendit. Ad iudicandum autem de animo inducendi consuetudinem, possunt conferre hæ conjecturæ. Prima, si consuetudo sit longi temporis, & rei gravis, ac difficilis, & communiter servatur a populo pro maiori parte, quia non solet populus uniformiter convenire in huiusmodi actibus, nisi quando ex obligatione fiunt, & sic est magnum indicium, tunc duci ex cogitatione obligationis, quæ inducta jam est, vel inducitur. Secunda, si prudentes viri, & timorati male sentiunt de his, qui non servant consuetudinem, vel communiter populus scandalizatur, etiam est grave signum talis animi. Tertia, si Prælati, aut gubernatores reipublicæ graviter reprehendunt, vel puniunt non servantes consuetudinem, etiam est non leve indicium. Quarta, si materia consuetudinis ex se multum conferat ad utilitatem Reipublicæ, ita ut obligatio eius prudenter credatur esse valde expediens communi bono eius, in dubio præsumi poterit, esse ex animo introductam.

CAPUT XVI.

De causis, & effectibus legis non scriptæ per consuetudinem introductæ.

1 HÆc quæstio breviter definienda est ex principiis supra positis de legibus humanis scriptis. Nam ex dictis intelligi potest generatim loquendo, omnia quæ dicta sunt de lege humana quoad causas, vel effectus eius, convenire cum proportione in legem per consuetudinem introductam, his exceptis, quæ ad formam materialem, seu sensibilem, & promulgationem illius legis pertinent. Hoc ultimum patet, quia hæc lex consuetudinis per se non differt ab illa, nisi in signo sensibili, quo explicatur voluntas legislatoris (quod signum voco sensibilem formam legis) nam in lege stricte sumpta illud signum est scriptura aliqua, vel saltem expressum verbum legislatoris: hic vero non est signum scriptum, nec ita expressum, sed sunt facta externa, ut declaratum est. Atque hinc sequitur, ut in lege, præter actum legislatoris, requiratur promulgatio, quia ille actus de se non est signum publicum, nisi promulgetur. Hic autem signum ipsum est publicum de se, & notorium populo servanti

Consuetudo seipsa promulgatur, cũ sit signum publicum

consuetudinem, & ideo non indiget alia promulgatione, quia (ut statim dicam) consuetudo tantum obligat populum servantem illam, & ideo alia promulgatione, vel divulgatione non indiget. Nam ut ad alios populos extendatur, oportet, ut illi acceptent consuetudinem, & illam imitentur, & ita ipsa imitatio erit apud illos inductio similis consuetudinis, eiusque promulgatio. Si autem unus populus acceptet consuetudinem alterius, non per consuetudinem suam, sed per statutum præcipiens ibi servari quod alibi consuetum est, tunc ibi non erit ius illud consuetudinarium, sed scriptum, & eatenus propria, & promulgatione indigebit. In cæteris vero causis non est differentia inter has leges, cum proportione de illis loquendo, quia de materia iam dictum est, debere esse honestam, communi bono accommodatam, ac denique rationabilem. Ac subinde rationem esse veluti animam utriusque legis, & utraque etiam maxime pendere a voluntate Principis habentis potestatem legislativam, quæ est in utraque propria causa efficiens, & voluntas est quasi intrinseca forma.

2 Simili modo discurri potest per effectus. Nam etiam consuetudo obligat de se in conscientia, cum sit vera lex, c. *in his*, d. 11. & tradunt communiter Doctores, ut videri potest in Felin. c. 1. de spons. Rocho supra sect. 1. n. 14. & 13. ubi alios allegat. Unde consequenter fit, ut hæc obligatio sit gravis, vel levis iuxta materiæ qualitatem, nisi de contraria intentione populi constet: nam quoad hoc omnia dicta de obligatione legis humanæ scriptæ, possunt ad hanc legem accommodari; nam eandem rationem in illa habent, proportione servata.

Effectus consuetudinis ex dictis colligendi

3 Potest autem hic inquiri, an possit hæc lex etiam obligare ad pœnam, seu an consuetudo possit inducere legem pœnalem. In quo breviter dicendum est, posse, quia ratio facta de lege absoluta, procedit etiam in lege pœnali. Quæ n. potest assignari repugnantia, ut non possit consuetudo obligare ad pœnam, sicut potest ad culpam? Imo eo ipso, quod obligat ad pœnam, facit transgressorem consuetudinis reum pœnæ: nam hic reatus sequitur ex culpa; ergo pari ratione poterit eadem consuetudine introduci determinatio pœnæ, ut sc. qui talem consuetudinem violaverit; tali pœna puniatur, & tunc iusta erit pœna quasi per legem consuetudinis taxata. Exemplum accommodatum est in c. *super eo*, de cognat. spirit. cum his, quæ ibi notant Innoc. Abb. & alii, de consuetudine servandi talem, vel talem ritum accidentalem matrimonio, & separandi ad tempus eos, qui aliter contraxerint, in pœnam prioris consuetudinis violatæ: nam quoad utrumque iusta censetur, & servari debet. Item potest consuetudo taxare pretium alicuius rei, non minus quam lex scripta; ergo & pœnam delicti, & ita communiter auctores loquuntur de consuetudine pœnali, ut est videre in Rocho sect. 4. n. 20. & sequentib. ubi plures allegat. Denique existimo, consuetudine etiam induci posse quasi legem pure pœnalem, ratione cuius possit, aliquis observans illam in aliquo mulctari, etiamsi in eo non peccet, quia quoad hoc etiam est eadem ratio de consuetudine, quæ de lege scripta. Videtur tamen tunc illa consuetudo magis per modum cuiusdam præscriptionis, quam per modum legis, quia tunc videtur esse illud veluti quoddam tributum, ad quod exigendum respublica, vel Princeps per consuetudinem acquisivit ius, tali, vel tali conditione expleta, vel non servata. Posset denique introduci consuetudine, ut qui consuetudinem non servat, aliquid debeat in conscientia solvere, etiam non punitus, & tunc propria ratio consuetudinis legalis servaretur: huiusmodi autem consuetudines raræ vel nullæ sunt.

Consuetudo potest legẽ pœnalem inducere

Consuetudo inducere potest quasi legem pure pœnalẽ.

4 Item solet quæri, an ius consuetudinarum extendi possit ad effectum irritandi actus, seu contractus, vel inhabilitandi personas ad illos. Sed hoc proprie tractari solet in materia de matrimonio, ut late per Sanci. lib. 7. disp. 4. Eadem vero ratio fere est de aliis contractibus, ut attigit Felin. in c. 1. de spons. n. 2. & 3. Dicendum ergo est, consuetudinem prohibentem aliquos actus, vel dantem formam illis posse ea mente, & animo introduci, ut actus aliter factus non valeat, & ta-

Quid valet consuetudo circa contractus validitatem

& talem consuetudinem rationabilem, & præscriptam, vel a Principe expresse, aut tacite approbatam, habere hunc effectum irritandi contrarium actum. Ita docent multi doctores, quos Felin. & Sanc. supra referunt, & sumitur ex capit. *super eo*, de cogna. spirit. ubi (iuxta veriorem interpretationem, & planum contextum) supponitur posse consuetudinem Ecclesiasticam introducere impedimentum irritans matrimonium, & tunc separandos omnino esse, qui contra consuetudinem contraxerint. Et idem colligitur ex cap. 1. eiusdem tituli, ubi specialiter postulatur consuetudo, *quæ scandalum generet*, utique si violetur, quam additionem specialiter notant, & requirunt Canonistæ. Veruntamen si consuetudo talis sit, ut irritans impedimentum introducat, non potest eius transgressio non generare scandalum, & ita scandalum ponitur ut signum talis consuetudinis. Unde non mihi placet, quod aliqui Canonistæ dicunt, hunc effectum in casu illo, & similibus, magis esse propter vitandum scandalum, quam propter consuetudinem. Nam propter vitandum scandalum vera matrimonia non dissolvuntur, nec ratio scandali irritari posset matrimonium, nisi supponeretur impedimentum, seu lex irritans per consuetudinem introducta.

Sententia Canonistarum refellitur

5 Simile colligi potest ex c. *olim*, de Cleric. coniug. iuncta Glossa, verb. *repugnet*, que ex textu notat, aliquam alias habilem, propter consuetudinem fieri posse inteligibilem. Sic etiam dicit Glossa in Authent. ut præpon. nom. Imper. cap. 1. verb. *auctore*, per textum illum; consuetudinem posse introducere formam substantialem contractus, ita ut omissio illius contractum irritet, quam alii sequuntur, quos Felin. supra refert, & Rochus dicto ca. ult. sect. 1. n. 10. & alia refert Anton. Gabr. lib. 6. titul. de consuetudin. concl. 3. præsertim a num. 4. Ratio denique est, quia consuetudo rationabilis, & præscripta habet cæteros effectus, quos lex humana habere potest; ergo & hunc, quia nulla ratio probabilis afferri potest, quare ad hunc sit impotens magis quam ad alios. Nam sicut voluntas Principis expressa per verba potest hunc effectum efficere, ita & tacita per consuetudinem declarata, iuxta rationem legis, *de quibus*, ff. de legib. Et ita hic applicari possunt omnia iura generaliter loquentia de viribus consuetudinis, & æquiparantia illam cum lege scripta, & specialiter facit c. ult. de consuetud. ut recte ex illo argumentatur Sanc. supra apud quem plura de hoc puncto videri possunt. Neque occurrit difficultas alicuius momenti, cui satis facere necesse sit.

Quomodo consuetudo legi æquiparatur

6 Præterea æquiparatur consuetudo legi in suo effectu quoad personas, quas iure suo obligare potest: nam sicut lex obligat subditos, ita & consuetudo, & sicut lex non obligat extra territorium, pro quo fertur, ita nec consuetudo. Unde si consuetudo sit universalis totius Ecclesiæ, omnes Christianos indistincte obligat; si sit solius regni, vel diœcesis, omnes incolas; si solius civitatis, omnes, & solos cives, & sic cum proportione de cæteris communitatibus. Generalis enim regula est, ut consuetudo unius communitatis non obligat aliam distinctam, quia nec una communitas habet potestatem dandi leges alteri, nec Princeps suum consensum ad hoc præbet. Quod adeo verum est, ut etiam consuetudo civitatis, aut Episcopatus Romani per se spectati, ut particularis Episcopatus est, non obliget alias Ecclesias, quia ut sic, non se gerit, ut superior illis, nisi Pontifex præcipiat, talem consuetudinem alibi observari, ut constat etiam ex usu, & notavit Panor. in c. ult. de feriis, in fin. Turrecr. in c. *nolite*, d. 11. Rochus supra sect. 4. n. 18. ubi alia allegat.

Obiect.

7 Obiici vero potest capit. *super eo*, de cognat. spirit. ubi præcipitur cuidam Episcopo, *Consuetudinem suæ metropolitanæ Ecclesiæ, vel aliarum circumpositarum inquirere, & diligentius imitari*. Unde videtur colligi, consuetudinem unius Episcopatus obligare in alio, & præsertim consuetudinem Ecclesiæ metropolitanæ obligare suffraganeos: & ratio ibi redditur, quia grave est, antiquam consuetudinem circumiacentium Ecclesiarum contemnere. Respondeo, duo tangi in illo textu. Unum est de consuetudine metropolitanæ Ecclesiæ, an sit servanda in diœcesi suffraganea. In quo in primis est certum, si in Episcopatu sit contraria consuetudo, illam prævalere, quod omnes fatentur, cum prævaleat etiam iuri communi, ut capite sequenti dicetur. Si autem in speciali Episcopatu non sit propria consuetudo, tunc videtur ex illo textu colligi, servandam esse consuetudinem metropolitanam. Et potest fundari in alio principio recepto a multis Canonistis, consuetudinem civitatis obligare oppida subiecta, & intra districtum civitatis constituta, si propriam consuetudinem non habeant. Quod tradit Bartol. in l. 2. Cod. quæ sit long. consuetudo. quæstion. 36. numer. 41. & Anton. in cap. ult. de constit. & ibi Roch. referens multos sect. 4. n. 17.

8 Sed hæc fortasse procedet, quando civitas suis statutis municipalibus potest obligare castra vicina suæ iurisdictioni immediate supposita. At hoc non potest accommodari inter Ecclesiam metropolitanam, & suffraganeam, quia non intervenit ibi illa subiecto, & immediata iurisdictio. Unde sicut statuta propria Archiepiscopi non obligant in Episcopatibus suorum suffraganeorum, ita nec consuetudo. Existimo ergo illum textum esse intelligendum, quando consuetudo prævaluit in tota provincia, & in aliquo Episcopatu ignoratur, quia fortasse non accidit casus, in quo praxis conformis, vel contraria consuetudini possit ostendi. Tunc enim ait Papa, consulendos esse convicinos Episcopos, & maxime Metropolitanum, & eorum consuetudinem esse sequendam, quando nimirum illam observant ut totius provinciæ universalem, & non ut propriam suæ diœcesis.

Sicut statuta propria Archiepiscopi non obligant suffraganeos ita nec consuetudo

9 Atque hinc expediendæ sunt omnes quæstiones, quas Bartol. dicta l. 2. quæstion. ultim. & Rochus sectiòn. 8. & 9. late tractant, de personis, quas obligat consuetudo, ut an obliget Principem, vel senatum supremum, & an consuetudo civitatis, vel territorii obliget forenses; item an obliget cives extra territorium. Sed in his, & similibus eadem ratio est in consuetudinibus, quæ in legibus, vel statutis scriptis, propter rationem fundamentalem positam, quod consuetudo, de qua tractamus, est vera lex, & ab eadem potestate, & iurisdictione procedit, solumque differt in modo, qui non variat rationem obligandi in omnibus illis casibus, & ideo quæ de lege humana diximus in omnibus illis quæstionibus, ad consuetudinem applicanda sunt. Qui vero plura de illis quæstionibus desiderat, videat dictos auctores, & Gregor. Lopez in l. 16. tit. 1. partit. 1. Gloss. 1. Ant. Gabr. lib. 6. titul. de consuetudin. conclusione prima & secunda, & alios, quos ipsi allegant, & quæ dixi tomo primo de Religione Tractatu secundo, libro 2. cap. 13. & 14.

Quas personas obligat consuetudo

10 Solum de quæstione quadam ab omnibus disputata pauca notabo, an scilicet, consuetudo laicorum obliget clericos. In qua variæ sunt opiniones, quas omitto. Communis, & recepta a Canonistis est, consuetudinem, quæ est tantum laicorum, non obligare clericos, quia sunt veluti populi distincti, & inter eos est eminentior clericorum communitas. Ac denique quia clerici omnino exempti sunt a potestate laicorum. At vero si consuetudo sit mista laicorum, & clericorum, tunc obligabit clericos, quia iam ipsi clerici consentiunt, & ita non ligantur consuetudine laicorum, sed propria. Ita tradit late Rochus dicto cap. ult. sectiòn. 8. num. 54. & 65. ubi varias ampliationes, & limitationes congerit, & plura allegat, quæ in eo videri possunt, & in Felin. in cap. *Ecclesiæ sanctæ Mariæ*, de constitution. num. 100 & sequentibus, & in cap. *ad nostram*. de probation. numer. 3. ubi etiam Abbas notab. 3. Albericus Tractat. de stat. 2. part. q. 9.

Consuetudo laicorum non obligat clericos

Consuetudo mista obligat tam clericos quam laicos

11 Notandum vero occurrit, cum consuetudo, ut est lex, non inducatur principaliter a populo illam introducente, sed a Principe consentiente, potius considerandum esse, qua potestate consuetudo confirmetur, & in ratione iuris stabiliatur, quam statum personarum, quæ illam observaverunt.

Notandum est qua voluntate consuetudo inducta est

Nam

Nam voluntas Principis, seu Prælati est causa per se; voluntas autem populi est causa motiva, & quasi occasio, & petitio talis iuris. Ita ergo resolutio quæstionis, an consuetudo liget clericos, multum ex hoc pendet, an consensu Prælati Ecclesiastici, vel Principis secularis firmata sit. Hæ autem potestates per materiam, & finem optime distinguuntur, ut supra dictum est, & ideo spectanda etiam est materia consuetudinis, an sit spiritualis, vel temporalis, & an tendat ad salutem animæ, & cultum Dei, vel ad politicam gubernationem. Et ex his tribus principiis, potestate, materia, & fine, pendere censeo resolutionem prædictæ quæstionis, magis quam ex personis consuetudine utentibus, quamvis hoc etiam iuvare possit.

12 Dico ergo, si consuetudo sit in materia civili, & politica, & vim habeat ex consensu Principis temporalis, non ligare clericos per se loquendo, id est, nisi sit talis, quæ non sit contra libertatem Ecclesiasticam, sed pertineat ad communem convictum civium, ut cives sunt, tunc enim de illa censendum erit, sicut supra de lege civili dictum est. Nam hæc assertio ex dictis ibi pendet, quia consuetudo illa civilis est, & ius civile introducit. Patet etiam prima pars, quia Princeps laicus per expressam voluntatem non potest obligare clericos, ergo nec per tacitam, nec etiam ipsi clerici possunt consentire contra suam immunitatem, nec etiam Prælatus Ecclesiasticus consentire censetur. Altera vero pars constat ex dictis supra de lege scripta: nam eadem est ratio de consuetudine, in qua clerici non considerantur ut clerici, sed tantum ut cives, & ita in eodem sensu accipienda est. Quod si materia etiam mista sit, ut si pertineat ad politiam civilem, & Ecclesiasticam, & in utraque servetur per communem utriusque populi, seu status consuetudinem, tunc erunt veluti duæ consuetudines, & re vera duo iura, unum civile habens vim a consensu Principis laici, & aliud Ecclesiasticum habens vim a consensu Prælati Ecclesiastici, & unaquæque obligabit suos subditos, & una poterit sine alia revocari. Denique, si materia consuetudinis sit spiritualis, & ad bonum animæ tendat, ut ieiunium, &c. siquidem una erit, & obligabit clericos, & laicos, quia nititur in potestate, & consensu Prælati Ecclesiastici tantum, & in ea non tam considerantur subditi, ut laici, vel clerici, quam omnes ut Christiani.

Prima conclusio — *Quando clericos obligat consuetudo*

13 Tunc autem dubitari potest, an simili consuetudine spirituali (ut sic dicam) usus tantum laicorum possit introducere consuetudinem, quæ clericos etiam obliget. Nam iuxta regulam dictorum Iuristarum negandum est, & ex Theologis negat etiam Palud. in 4. d. 15. q. 4. art. 3. tum quia clerici habent suum modum vivendi proprium, ut verbi gratia proprias abstinentias, &c. tum etiam, quia sunt veluti senatores, quos non obligant Plebiscita, nisi consentiant; tum denique, quia monachi non obligantur consuetudinibus secularium clericorum, etiamsi religiosæ sint, & sanctæ, eadem autem est ratio, & comparatio. Sed hæ rationes me non cogunt, quia ius ex tali consuetudine resultans est Episcopale, nam a Prælati tacito consensu vim habet, materia eius de se communis est clericis, & laicis: nam in ieiuniis publicis, vel festorum observationibus non habent clerici seculares speciales observantias ex lege, & ita cessat prima ratio. Atque etiam enervatur secunda, quia hæc non recte comparantur Plebiscitis, nam ista a populo cum suo tribuno speciali proficiscebantur: iura vero talium consuetudinum prodeunt a Prælato communi clericis, & laicis. Tertia etiam non procedit, quia clerici seculares non sunt exempti a iurisdictione Episcoporum sicut religiosi. De quibus etiam potest esse quæstio, quæ ut fundatur in exemptione, eandem difficultatem habet in consuetudine, quæ in præceptis synodalibus, de quibus supra dictum est.

2 Concl.

13 Dico ergo, posse obligationem huiusmodi consuetudinis extendi ad clericos, & de facto extendi, si tacita, vel expressa Episcopi voluntas sit, ius Episcopale inducere pro sua diœcesi, quod potest sine dubio facere, & præsumetur ita facere, quando materia consuetudinis, de se communis est, & ita omnibus æque utilis, ac facilis, ut sine scandalo non possit obligatio quibusdam imponi, & non aliis, & maxime quando totus populus laicorum conspirat, qui respectu talis consuetudinis, ut dicebam, non considerantur ut laici, sed ut Christiani, & ideo vincere possunt clericos, & pro illis etiam consuetudinem introducere, consentiente Prælato. Aliquando vero potest esse consuetudo magis propria laicorum, vel ex modo, quo introducitur, v. g. per speciale votum ipsorum, aut ex parte materiæ, quæ illos decet magis, quam clericos, & tunc poterit facile illos obligare, & non clericos, & ita etiam approbari, quod ex ipso usu, & circumstantiis discernendum est.

14 Pertinet præterea ad effectus consuetudinis alia quæstio, quam dicti Iurisperiti tractant, scilicet, an hæc obligatio consuetudinis ab uno casu ad alium propter similitudinem rationis extendatur. Et fere communiter definiunt admittendam esse huiusmodi extensionem, licet postea varias declarationes, & limitationes multiplicent, ut videre licet in Rocho Curt. in dicta section. 4. fere a principio, Burgos de Paz in l. 1. Tauri, numer. 51. Veruntamen hæc extensio rara est, ut existimo: nam in primis non potest esse maior extensio in iure consuetudinis, quam possit esse in lege, quia non est maior vis consuetudinis, quam legis, quoad obligationem, quam inducere possunt, proportione servata, ut ex dictis constat. Deinde addo, difficilius fieri extensionem in consuetudine, quam in lege scripta. Primo quia lex maxime solet extendi ampliando verba, iuxta significationem, & usum, quem secundum ius habent in tali, vel tali materia: unde cum in consuetudine desint verba, ille modus extensionis in ea locum non habet: ergo ex hac parte constat non æque posse extendi consuetudinem, ac scripta. Deinde in superioribus etiam circa legem scriptam monui, raro esse hanc extensionem admittendam, nisi habuerit magnum fundamentum in iure. Hic vero addo, difficilius multo, ac subinde rarissime habere locum in consuetudine. Nam obligatio legis ex vi solius consuetudinis difficillime cognoscitur in loco, & populo & propria materia, in qua versatur; quomodo ergo poterit facile extendi ad alia, nisi a iure fiat extensio, vel nisi sint tam similia, ut moraliter idem reputentur? vel nisi unum in alio a fortiori contineri, vel tanquam pars in toto includi, rationabiliter iudicetur? Et ideo in l. 1. Codic. quæ sit long. consuetud. dicitur, *Ut præses provinciæ, probatis iis, quæ in oppido frequenter in eodem controversiarum genere servata sunt, causa cognita statuat*, & cætera. Pondero enim illam particulam, *in eodem*, identitatem enim significat, & ideo dico, tantam debere esse similitudinem, ut identitas moraliter reputetur. Cætera in præcedenti lib. c. secundo videri possunt.

De extensione consuetudinis ab uno casu ad alium similem

CAPUT XVII.

Utrum consuetudo habeat vim legem interpretandi.

1 Hic est secundus principalis effectus, quem iura tribuunt consuetudini. Convenit autem consuetudini, quæ secundum legem fit: nam quæ est præter legem, non supponit legem, quam interpretetur; quæ vero est contra legem, potius illi derogat, ut dicemus: igitur sola consuetudo secundum legem potest illam interpretari. Ratio a. huius effectus est, quia non est necessaria maior authoritas, nec expressior voluntas ad interpretandam legem iam factam, quam ad novam introducendam, & ita omnes rationes factæ superiori c. a fortiori procedunt in hoc effectu, & iura sunt expressa, *cum dilectus*, de consuet. l. *minime*, *si de interpretatione*, ff. de legib.

Primus modus quo consuetudo legem valet interpretari. Isidor.

2 Ut autem assertio magis declaretur, & ratione confirmetur, adverto, dupliciter posse consuetudinem valere ad interpretandam legem, uno modo in ratione signi, vel testis, quia quando talis est, consuetudo circa observationem legis indicat, & testificatur, illam fuisse mentem legislatoris, & ita fuisse receptam, & non alio modo, quia leges moribus coalescunt, ut dicit Isidor. in c. 1. d. 1. Sub hac autem ratione consuetudo non potest reddere certam, & infallibilem interpretationem, quia illa solum est quædam humana coniectura, est autem valde probabilis, & ita iuvat multum ad doctrinalem interpretationem, & quo fuerit maior, & diuturnior consuetudo, eo erit probabilior coniectura, in quo nulla certa regula assignari potest, sed prudenti arbitrio relinquendum est. Addi vero potest, non tantum consuetudinem, quæ est circa observantiam ipsius legis, postquam condita est, sed etiam quæ illam antecessit, multum iuvare ad legis sensum intelligendum. Nam quod dicitur in dicta lege, *Si de interpretatione legis quæratur, in primis inspiciendum est, quo iure civitas retro in huiusmodi casibus uteretur*, potest convenienter intelligi non solum de consuetudine consequente legem, sed etiam de antecedente. Nam quia, teste Isidoro, lex secundum patriæ consuetudinem fieri debet, c. 2. d. 4. ideo ex antiquis moribus civitatis probabiliter coniectare possumus, quo sensu fuerit lex instituta: unde in hoc sensu dicunt frequenter Doctores legem esse interpretandam iuxta consuetudinem loci, etiamsi oporteat verba legis minus proprie exponere, quia debet moribus hominum accommodari. ut late Gloss. in c. *nonnulli*, de rescript. Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iust. & iur. & Panor. in c. *certificari*, de sepul. n. 2.

3 Alio modo potest consuetudo interpretari legem tanquam causa concurrens ad introducendam, & stabiliendam talem interpretationem, & legis obligationem in tali sensu, ut allegati Doctores frequenter docent & alii, quos refert, & sequitur Mascard. de probat. volum. 2. concl. 1045. per totam, & aperte declaratur in l. *nam Imperator*, ff. de legib. dum dicitur, *In ambiguitatibus, quæ ex legibus proficiscuntur, consuetudinem, aut rerum perpetuo similiter iudicatarum authoritatem, vim legis obtinere debere*. Sicut ergo diximus supra, interpretationem lege factam esse authenticam ex efficacia legis, quæ potest illam stabilire; ita dicendum est de consuetudine, quando ad illud gradum pervenit, ut vim legis obtineat. Hæc ergo est propria ratio hujus assertionis, quia consuetudo efficax est ad legem introducendam; ergo etiam ad interpretandam legem efficaciter, & per modum legis. Quapropter omnia, quæ necessaria sunt in consuetudine, ut legis vim habeat, eadem necessaria sunt, ut hoc modo legem interpretetur. De illis ergo superius dicta sufficiunt.

4 Solum hic adnotabo, Glossam in dicta l. *nam Imperator*, ex verb. *perpetuo*, colligere necessarium esse decennium, ut consuetudo hanc habeat efficaciā. Sed siquis attente consideret, lex illa duo habet membra, unum est, *consuetudo*, aliud, *sententiæ iudicium*; & particula, *perpetuo*, non coniungitur cum priori membro, sed simpliciter dicitur, *consuetudinem:* particula a. *perpetuo*, ponitur in posteriori membro, ut declaretur, non quascunque sententias, sed illas, quæ semper fuerint concordes, hanc vim habere. Quocirca pro priori membro nulla additur in illa lege temporis declaratio, sed per generales regulas intelligēda est de consuet. legitime præscripta. In posteriori etiam membro illa particula, *perpetuo*, non significat annorum numerum, sed concordiam sententiarum perpetuam, i. sine varietate, aut repugnantia earum inter se; hic n. est planus sensus talium verborum in communi usu. Quis autem numerus sententiarum ad hoc sufficiat, non declaratur ibi, sed iuxta dicta etiam in superioribus intelligendum est. Nam eatenus sententiæ habent hanc vim, in quantum consuetudinem efficere possunt, unde si una tantum fuerit, vel pauciores, quam ad legitimam consuetudinem sufficiant, facient probabile argumentum, non certam legem. Et ideo sæpe dixi, iudiciariam interpretationem (ut sic dicam) ad usualem, seu ad consuetudinem revocari: nam sententiæ ipsæ ad hoc maxime valent, quatenus communi consensu populi recipiuntur, & probantur, ut Bart. & alii authores in locis sæpe citatis advertunt.

Quam efficax sit consuetudo in legibus interpretandis

5 Et iuxta hæc intelligenda est multorum sententia dicentium, tam efficacem esse consuetudinem ad interpretandam legem, ut licet ex verbis, vel materia legis ambiguum sit, an contineat præceptum, obligans sub mortali, nec ne, & ideo per se sumpta esset in benigniorem partem interpretanda, nihilominus si constet, consuetudinem esse receptam, ut graviter obligantem, sub mortali obligare, censendam esse. Ita Sylvest. verb. *præceptum*, n. 2. in fin. & Caiet. 2. 2. q. 186. a. 9. ad 2. & q. 147. a. 3. circa ad 2. loquens in particulari de ieiunii præcepto. De quo idem habet Navar. c. 21. n. 11. Et eadem ratione potest consuetudo interpretari verbum, *præcipiendi*, sub quo lex fertur, rigorosam obligationem significare, ut supra Sylvest. & Caiet. notant ex Clemen. *exivit*, §. *item ordo*, de verbor. signif. ubi Glossa etiam id advertit. Et ratio est, quia legislator censetur uti verbis iuxta communem usum, unde etiam eam verso, quamvis verba & materia præcepti videantur sufficere ad obligationem sub mortali, si aliter consuetudo interpretata est legem, solum obligabit sub veniali, ut etiam Caiet. adnotavit. Est enim eadem ratio, quia consuetudo sicut potest introducere legem, ita etiam potest illi derogare, eo vel maxime, quoad vix possunt esse verba, & materia legis tam clara, quin aliquam ambiguitatem relinquant, & interpretationem admittant. Hac ergo facere potest utroque modo consuetudo, sc. rigorosam, & benignam: ut autem eam faciat efficaciter, habere debet conditiones requisitas ad legem introducendam, vel abrogandam, ut dictum est.

Consuetudo non solum legē humanam sed etiam divinam & naturalem interpretatur

6 Addo etiam, posse consuetudinem, non solum humanam legem, sed etiam divinam, & naturalem interpretari, ut omnes Doctores allegati docent. Tamen diverso modo, quia humanam legem potest interpretari, etiam minuendo, vel augendo, iuxta dicta capite præcedendi, & dicenda in sequentib. Divinam autem solum interpretatur, indicando legislatoris mentem, & ideo ut certa sit, oportet, ut consuetudo sit universalis Ecclesiæ traditio, vel ut sit per Pontifices approbata. Addo denique consuetudinem non solum legem scriptam, sed etiam seipsam interpretari posse, ut ex dictis constat, quia ipsa etiam ostendit intentionem utentium, quamvis etiam ratione sit ipsa consuetudo interpretanda, ut notat Roch. supra sect. 4. n. 23. ex Bald. in l. *maximum*, C. de liber. præter. in princ. & est per se notum.

Consuetudo se ipsa interpretari potest

CAPUT XVIII.

Utrum consuetudo possit legem humanam abrogare.

De abrogatione legis per consuetudinem

1 Ratio dubitandi quoad ius civile sumitur ex l. 3. §. *Divus*, ff. de sepul. violato, ubi dicitur, statutum municipale factum post legem civilem, & contrarium illi, non derogare illi, ergo idem dicendum est de consuetudine, quia ad paria iudicantur. Secundo argumentor ex l. 2. C. quæ sit longa consuet. expresse dicere, quamvis magna sit consuetudinis authoritas, non tamen esse tantam, *ut aut rationem vincat, aut legem*, Ubi necesse est, Iurisconsultum loqui de lege humana: nam lex naturalis ad prius membrum pertinet, in quo dicitur consuetudo non vincere rationem, & habetur etiam in c. *consuetudinis*, dist. 11. ubi multa alia decreta sunt similia, & concordat c. *cum causa*, de re iudic. ubi etiam dicitur, *Licet usus, vel consuetudinis non minima sit auctoritas, nunquam tamen veritati, aut legi præiudicat*. Tertia, & præcipua ratio dubitandi esse potest, quia consuetudo non potest aliquid valere, nisi sit rationabilis, ut habetur in c. ult. de consu. & supra ostensum est, sed consuetudo contra legem non potest esse rationabilis; tum quia eo ipso, quod est contra legem, & contra rationem; tum quia actus eius sunt pravi, qui non possunt peccantibus prodesse nec eos a iugo legis liberare. Propter hæc Hosti. in c. 1. de treug. & pace. tenuit, propriam legem præceptivam non

non posse dissuetudine abrogari. Sed est opinio singularis, in qua etiam ipse non fuit constans.

Lex humana sive canonica sive civilis potest per consuetudinē abrogari

2 Igitur his non obstantibus regula certa est, legem humanam sive canonicam, sive civilem posse consuetudine abrogari. In hoc omnes Doctores conveniunt Theologi cum D. Th. 1. 2. q. 97. artic. 3. Canonistæ in cap. ult. de consuetudin. ubi etiam Hostiensis in summa. Legistæ in lege *de quibus*, ff. de legibus & in lib. 1. & 2. Cod. quæ sit longa consuet. Summistæ verb. *consuetudo*, Et quantum ad ius canonicum habetur expresse in dicto capite ultimo de consuetudinibus; præter alia, quæ generatim docent, antiquam consuetudinem esse servandam, quæ capite præcenti citavi. Item in iure civili est expressa l. *de quibus*, ff. de legib. in fine dicens, *Rectissime receptum est, ut leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per dissuetudinem abrogentur*. Idem habetur in nostro regno in l. 3. & 5. tit. 2. partit. 1. Ratione autem probanda est hæc assertio eo modo, quo similem in capite præcedenti probavimus, quia ad hunc effectum non deest potestas in populo, si convenienter explicetur, & voluntas per ipsam consuetudinem sufficienter ostenditur: ergo nihil deest, quominus per consuetudinem talis effectus fiat.

3 Et in primis quod ad potestatem attinet, res est clara quoad leges civiles in populis liberis non recognoscentibus superiorem, ut constat ex dictis in c. 16. nam eadem hic est ratio. Difficultas vero est quoad leges civiles supremorum Principum, & quoad leges canonicas. Quæ duobus modis expediri potest. Primo dicendo, has leges non ferri absolute, sed sub conditione tacita, si populus eas retinere velit, sive talis conditio apposita intelligatur, quia non potest Princeps magis cogere populos suos suis legibus, ut aliqui existimant, saltem de legislatoribus civilibus, sive ex benignitate, quia non vult illos obligare, nisi sub illa limitatione, ut multi erit de canonicis legibus sentiunt. Et iuxta hunc modum consequenter dicendum erit, non esse necessarium novum consensum tacitum Principis ad hanc abrogationem, sed in ipso modo ferendi legem includi. Sed hunc dicendi modum reiecimus supra l. 3. c. 18. & lib. 4. cap. 16. quia re vera nec potestas obligandi absolute deest, etiam in temporalibus Regibus, nec voluntas etiam in Prælatis Ecclesiasticis. Quod ex ratione, & usu ibi ostendimus quoad legis acceptationem: est autem multo certius in ordine ad abrogandam legem iam acceptatam, & usu confirmatam, alioqui semper esset in populi arbitrio a se legem superiorem abiicere sine culpa, quia hæc potestas illi datur per conditionem illam, si in lege est inclusa. Unde etiam posset populus subditus expresse, & definito consilio legem sui Principis, aut Prælati revocare, quæ sunt absurda. Sit ergo certum, hanc potestatem esse explicandam per coniunctionem plebis cum suo Principe, & legislatore. Quia in plebe est potestas facti potius, quam iuris ad abiiciendam illam legem, quantum in se est, & ex parte Principis est etiam potestas ad convivendum, & consentiendum voluntati populi, & ita completur potestas ad auferendam legem, quia in effectu, qui eam tulit, idemmet illam aufert, quod facere potest, ut præcedenti libro ostensum est.

Duplex modus respondendi

Quæ potestas in populo requiratur ut consuetudo introducatur

4 Atque hinc constat, in hoc effectu maxime habere locum, quod supra diximus, non esse necessariū, ut in ipso populo per se spectato sit potestas activa ponendi, vel tollendi legem, sed sufficere capacitatem legis, & quod consuetudo introducatur ab illis, ad quos lex loquitur. Quia hic actus repugnandi legi per consuetudinem, non est actus iurisdictionis, vel publicæ potestatis, sed est potius eorum, qui parere deberent legi, quia sunt actus quasi contrarii, & ideo versantur circa idem, & ita in populo laico est potestas introducendi consuetudinem abrogantem legem Ecclesiasticam: imo etiam in fœminis esse potest, si ad illas solas dirigatur lex, ut de præcepto lato de clausura monialium, ut in capite unic. de statur. regul. in 6. auctores docent: & ratio est, quia consuetudo hæc, ut est ex parte subditorum, non tollit legem quasi active, sed suo modo exigit, & obtinet a superiore, ut illam auferat: superior autem potestatem habet, ut dixi. Voluntas ergo tantum superest explicanda.

Duplex voluntas requisita ad consuetudinē inducendam

5 Duplex autem voluntas desideratur, una populi, altera Principis. Prior satis constat: nam consuetudo est signum voluntarii consensus. Supponitur autem ex supra dictis, hanc consuetudinem debere esse publicam, & a maiori parte populi introductam, vel acceptatam: ergo est sufficiens signum voluntarii consensus, iuxta dicta superius. Imo hic maior ratio invenitur, quia voluntas, quæ indicatur, non est voluntas se obligandi, vel assumendi onus, sed tollendi. Unde in præsenti non est necessaria intentio inducendi novam consuetudinem iuris, sed solum non habendi talem legem, & retinendi, vel recuperandi statum antiquum, habendi libertatem ab obligatione legis in tali materia, quæ intentio ex ipsa actuum frequentia & ex confessione, ac pertinacia populi in talibus actibus, satis cognoscitur.

Dubium

6 Solum video, posse dubitari de legibus Ecclesiasticis latis pro tota Ecclesia; erit enim necessarium, ut consuetudo sufficiens ad derogandum tali legi sit introducta, & acceptata a maiori parte Ecclesiæ: hoc a. expectare difficillimum est, & vix potest Ecclesiæ constare de tali consensu. Respondetur, si lex universalis pro tota Ecclesia abroganda sit, ad minus requiri consuetudinem dicto modo universalem, quia alias non interveniret in eo consensus Ecclesiæ absolute loquendo. Et ideo hic modus abrogationis rarus est, non est tamen impossibilis, quia per sufficientem famam, & publicam communicationem per literas, & nuncios potest hæc notitia intra quadraginta annos divulgari. Addo tamen iuxta morem Ecclesiæ, & canonica instituta, non expectari, ut hæc abrogatio simul pro tota Ecclesia universali, & universaliter fiat, sed fieri per partes in provinciis, Episcopatibus, & aliis communitatibus, quæ per leges proprias gubernari possunt. Nam si in aliqua ex his communitatibus prævaleat, in maiori parte consuetudo contra legem communem pro illa communitate derogatur, etiamsi pro aliis integra maneat, & ita cessat omnis difficultas. Et cum proportione potest hæc doctrina ad alias leges communes sive canonicas, sive civiles applicari. Et illam tradit expresse Glossa in §. *sine scripto*, Instit. de iur. nat. ver. *imitantur*.

Respo

Ad hunc effectum sufficit cōsuetudo privativa

7 Atque hinc etiam fit, ut ad hunc effectum non sit semper necessaria consuetudo propria facti, scilicet positiva, quæ ex frequentia actuum consurgit, sed sufficiat privativa, quæ dissuetudo dicitur, & in frequentia omissionis consistit, & per se sufficit contra præcepta affirmativa, quia ipsa omissio repetita satis indicat voluntatem non habendi tale præceptum. Necessarium vero est, ut omissio sit propria, id est, obligationi legis opposita, ac proinde pro eo tempore, pro quo præceptum obligabat; quia negatio actus pro tempore non debito, nullum iudicium est voluntatis non parendi legi, aut non habendi illam, ut per se notum est, & tradit Pan. in c. *Ioannes*, de Cler. coniug. Sylv. supra q. 8. & copiosius Roch. in dicto c. ult. sect. 4. n. 76. & sequent. Nau. conf. 2. de consu. & dicemus latius tractando de amissione privilegii per non usum in l. 8.

Ut desuetudo sit, requiritur ut peccaminosa sit in principio

8 Ex quo ulterius concluditur, necessarium esse, ut tales omissiones sint peccaminosæ saltem in principio, quia si provenirent ex aliqua rationabili excusatione, non possent ostendere voluntatem legi contrariam, ut si occurreret necessitas excusans. Tunc enim non esset desuetudo, sed purus non usus, qui non sufficit, ex omnium sententia. Idemque esset, si interveniret ignorantia legis, vel metus gravis, ob eandem rationem: imo licet metus non esset sufficiens ad excusandum a culpa, nihilominus esse potest sufficiens ad impediendam propriam consuetudinem, seu desuetudinem. Quia non tam est ex voluntate, quam ex necessitate, & ideo non satis indicat animum contra legem, nec voluntatem absolutam abiiciendi illam sed solum quandiu imminet talis metus, ideoque videtur satis probabile, tunc non simpliciter abrogari legem, sed ad summum derogari illi, ne cum tanto gravamine, & imminente simili periculo, obliget.

Quod est valde notandum: nam sæpe potest induci consuetudo non servandi legem in tali occasione, vel necessitate, quæ per se non erat sufficiens ad excusandum ab obligatione legis, & propter consuetudinem, si alias conditiones requisitas habeat, non obligabit lex in similibus occasionibus, & nihilominus non erit lex simpliciter derogata. Exempla possunt esse facilia in festorum observatione, ieiuniis, & similibus.

Voluntas Principis requisita duplex

9 Venio ad Principis voluntatem, ad quam omnino applicanda est doctrina capitis præcedentis. Nam hic etiam consensus Principis intelligi potest, aut a lege ipsa datus, aut personalis, & quasi de novo datus, licet tacite, & uterque modus verus est. De primo est sermo in dicto c. ult. de consu. Et duæ conditiones consuetudinis ad illum postulantur, scilicet, ut sit rationabilis, & præscripta, quæ ponuntur etiam in dicta l. part. & cum aliæ non postulentur, illæ sufficiunt, alioqui ius illud imperfectum esset, & insufficiens. Necessarium autem est, illas exponere, & inde etiam ratio illarum constabit. De priori multa dicta sunt in c. 6. & 7. ubi explicuimus, quæ consuetudo irrationabilis dicatur. Hic vero specialiter addenda sunt duo, unum est, ad hunc effectum multo minorem rationem requiri in consuetudine, quam ad effectum inducendi legem: quia minus est tollere legem, quam inducere. Nam ut tollatur lex non est necessaria specialis utilitas, vel honestas in ipsa materia, sed satis est, quod ablatio talis obligationis non sit contra utilitatem publicam, quia licet aliquam tollat, aliunde compensatur, vel tollendo occasionem maioris mali, vel conciliando animos subditorum, ut suavius gubernentur.

Duo addenda. Primum.

Secundum

10 Unde addo secundo, nihilominus necessarium esse, ut aliquo modo illa consuetudo vel potius abrogatio legis ratione illius, aliqua ratione fulciatur. Quia abrogatio iustæ legis expressa non potest fieri sine aliqua honesta causa, ut libro præcedenti ostensum est; ergo nec tacita, quæ per consuetudinem fit; ergo ut consuetudo sit rationabilis, non satis est, quod non sit contra rationem naturalem, nec contra ius divinũ nec quod non sit iure reprobata, sed necessarium est, ut voluntas carendi tali lege aliqua ratione honestari possit in subditis, quæ honestet etiam in Principe consensum abrogandi illam. Et hæc est ratio, & necessitas huius conditionis, quia nisi consuetudo sit aliquo modo rationabilis, non præsumitur Princeps condescendere subditis, quia non præsumitur velle sine ulla iusta causa, seu sufficienti ratione tollere legem, cum id licite facere non possit, nec debeat. Neq; de hac conditione plura videntur necessaria; respondendo autem ad secundam rationem dubitandi aliquid addemus.

2. Conditio.

11 Secunda etiam conditio, scilicet, ut consuetudo sit præscripta, in superioribus explicata est, hic solum de tempore requisito ad hanc præscriptionem, supponimus non esse necessarium immemoriale tempus, ut quidam dixerunt sine fundamento, ut cap. præcedenti dixi. Certum ergo sit, requiri definitum tempus. Est tamen notanda distinctio inter leges canonicas, & civiles, quam omnes auctores supra citati tradunt: nam in civilibus idem tempus sufficit ad legem abrogandã, quod ad introducendam, scilicet, decem annorum: ratio est, quia ius civile in hoc distinctionem non facit, sed ad utrunque indefinite requirit tempus longævum, ut patet in dicta l. *de quibus*, tempus autem longevum in eodem iure est tempus decem annorum, ut supra dictum est, & expressius habetur in §. 1. Inst. de usu cap. Neque hic fit distinctio de tempore inter absentes, & præsentes (quidquid Sylve & alii sentiant) propter rationem supra tractatam, quod ad necessitatem huius præscriptionis semper supponitur ignorantia Principis: nam si Princeps sciat, non est necessaria præscriptio ad præsentem effectum, ut statim dicam. Respectu vero Principis ignorantis impertinens est absentia, vel præsentia, & ideo idem tempus indistincte postulatur. Ponitur autem ab auctoribus potius decem, quam viginti annorum, quamvis hoc iura non definiant, & ignorantia Principis videatur esse quædam absentia, propter rationes supra factas. Item quia in hoc iure intervenit favor ex parte Principis, & ille ampliatur, dum brevius tempus eligitur, & intervenit onus ex parte subditorum: quatenus revocatio legis per longum tempus differtur, & hoc minuitur, brevius etiam tempus eligendũ. Et ita utrumque est iuri conforme. Et consonat etiam alia regula iuris, quod *in obscuris minimum est sequendum*.

Distinctio inter leges Canonicas, & civiles notanda.

In legibus civilibus decenium sufficit ad legem inducendam & abrogandam

De Ecclesiastica leg. varietas

12 At vero in legibus Ecclesiasticis est diversitas opinionum. Nam quidam existimant sufficere idem tempus decem annorum, quod in civilibus sufficit. Refertur Azo, in summ. tit. de consuet. Calder. & alii in cap. 1. de treug. & pace. Sed hi loquuntur de lege nondum acceptata, de qua supra l. 3. & 4. dictum est: quanquam fortasse nulla sit differentia in ordine ad præscriptionem, cum in utroque casu consuetudo sit contra ius canonicum. Vera ergo, & communis sententia est, in legibus canonicis requiri tempus quadraginta annorum, ut consuetudo contra illas censeatur præscripta. Ita Innoc. in c. *cum dilectus*, de consuet. Panormit. dicto cap. ult. n. 11. & in cap. 1. de treug. & pace, n. 4. & ibi late Felin. n. 13. Rochus supra sect. 3. n. 35. Turrecrem. in cap. *consuetudo*, q. 2. & in cap. *mos*, quæst. 4. d. 1. Bart. in repetit. l. *de quibus*, quæst. 2. princip. quæst. 3. n. 14. ubi in schol. alii allegantur. Item Iason ibi col. 11. Anton. 1. p. tit. 16. §. 4. Sylvester verbo *consuetudo*, quæst. 4. Angel. n. 8. & ibi alii Summistæ. Navarr. cons. 2. de consuet. Cordub. li. 1. q. 12. ad 4. & Gregor. Lop. in dicta leg. 5. Gloss. 4. Probari autem hæc sententia solet ex dicto c. ult. de consuetu. quatenus requirit consuetudinem legitime præscriptã, quia in iure canonico non dicitur consuetudo legitime præscripta, nisi sit quadraginta annorum. Ita Rochus supra sect. 3. n. 4. ex Glossa cum textu in cap. *cum de beneficio*, de præben. in 6. Sed non existimo hoc sufficere, quia appellatio legitimæ præscriptionis de se indifferens est, solumque significat consuetudinem durantem tempore, & cum conditionibus lege præscriptis: unde iuxta materiæ capacitatem applicari poterit ad præscriptionem quadragenariam, vel ad decennalem. Nam etiam dici potest consuetudo legitime præscripta necessaria esse ad inducendam legem, præter, & non contra commune ius, inscio Principe. Addunt ergo prædicti auctores, præscriptionem legitimam contra Ecclesiam requirere tempus quadraginta annorum, iuxta cap. *de quarta*, cap. *ad aures*, cum aliis, de præscriptionibus: consuetudo autem contra canones dici merito potest contra Ecclesiam, cum sit contra Ecclesiastica iura, & ideo legitima præscriptio in illa quadragenaria esse debet.

Ut consuetudo contra leges canonicas præscribatur requiritur spatium 40 ann.

13 Imo addunt aliqui auctores, non solum requiri hoc tempus, quando consuetudo est contra canones, sed etiam quando est contra rationem canonis, ut notat Glossa in cap. *ut litigantes*, de offic. ord. in 6. verbo *statuimus*, & ibi Geminian. & sequitur Pet. Rave. tract. de consuet. sect. 1. n. 20. Idem Felin. in cap. *tua nos*, de iur. iur. n. 3. & in cap. *statuimus*, de maiorit. & obed. nu. 3. ubi declarat, hoc esse intelligendum, quando consuetudo est contra rationem expressam in lege. Ego vero addo, etiam requiri, ut ratio sit adeo intrinseca, & essentialis, ut illa cessante, lex etiam cessare censeatur, & tunc optima ratione fundatur hæc sententia, quia consuetudo contra rationem legis, virtualiter est contra legem, & illi consequenter derogat. Si autem ratio talis non sit, sed potius illa sublata adhuc possit vigere lex, non video cur consuetudo contra solam rationem legis censeri debeat contra ius, aut tantum tempus postulare. Denique addunt dicti auctores, ex parte materiæ posse requiri consuetudinem immemorialem, ut si sit contra specialia iura Principis, sicut etiam in consuetudine præter canones possunt requiri quadraginta anni, si deroget iuri alicuius Ecclesiæ. Sed hæc licet vera sint, non habent proprie locum in consuetudine legali, de qua tractamus, sed quatenus miscetur cum præscriptione propria alicuius rei, quæ longiorem durationem requirat.

Consuetudo aliqua do legem abrogat ignorante principe

14 Atque hinc colligitur, consuetudinem habentẽ has duas conditiones, si sit legi contraria, illam abrogare, etiamsi ad notitiam Principis talis consuetudo non devenerit. Ita docent fere Doctores allegati, & Covarr. in 4. Decret. 2. p. cap. 6. §. 10. n. 18. & 19. Dominic.

minic.bene in §. *leges*, post cap. *in istis*, dist. cum Glossa & Archid.ibi, & aliis, quos etiam refert Felin. supra, & omnes, quos in simili puncto allegavi in c. præcedenti.

15. Nam est eadem ratio, quia supposita lege concedente hanc efficaciam consuetudini rationabili, & præscriptæ, ex vi illius habetur sufficiens consensus Principis abrogantis illam per tacitam voluntatem legalem, ut sic dicam, ad quam non est necessaria nova notitia consuetudinis, sicut ad personalem voluntatem, nec nos possumus illam conditionem addere contra prædictum jus. Quia in effectibus juridicis non debent plura postulari, quam jura requirant: lex autem ponit illas duas conditiones ut sufficientes ad effectum, & utraque esse potest sine scientia Principis. De priori est per se notum, quia consuetudo non est rationabilis, quia scitur a Principe: nam quælibet alia æque sciri potest, vel ignorari, & rationabilis talis poni debet, ut vere possit talis cognosci. De secundo etiam constat, quia præscripto non requirit scientiam in eo, contra quem præscribitur, ut est notum. Præterea ratio humanæ legis hoc quodammodo postulat, debet enim esse humanis moribus accommodata, & ideo valde expedit, ut quando populus tanto tempore obstinato animo perseverat in moribus contra legem, Princeps non insistat, sed desistat ab imponenda talis legis obligatione, merito ergo institutum est, ut sive sciat, sive nesciat Princeps, consuetudo præscripta legem tollat. Neque in hoc occurrit nova difficultas.

16. Potest tamen e contrario dubitari, an interdum consuetudo non præscripta possit sufficere ad effectum revocandi legem, saltem interveniente scientia Principis. Nam Panorm. in c.ult.n.13.aperte sentit, non sufficere scientiam Principis, ut lex derogetur in minori tempore, quam sit ad præscriptionem necessarium. Fundari potest primo in eodem c. ult. quod absolute requirit illas duas conditiones ad hunc effectum; ergo quacunque deficiente, non fiet effectus, etiamsi Princeps sciat. Et confirmatur: nam si consuetudo non sit rationabilis, etiamsi Princeps illam sciat, non sufficiet ad tollendam legem, ut est communissima sententia; ergo si non sit præscripta, non sufficiet, etiamsi interveniat scientia Principis. Patet consequentia, quia illæ duæ conditiones ut æque necessariæ ponuntur. Confirmat hoc secundo Pan. quia ex scientia Principis ad summum colligitur tolerantia, hæc autem non inducit consensum iuxta c. *jam dudum*, de preb. unde addit ipse, quod si Princeps non solum sciret consuetudinem, sed etiam illa uteretur, tunc censeretur tollere legem, quia videretur quasi expresse consentire. Tandem argumentor, quia consuetudo hæc valet per modum cuiusdam præscriptionis, sed tempus præscriptionis non minuitur propter scientiam eius, contra quem præscribitur; ergo.

Consuetudo non præscripta, quam vim habeat.

17. Nihilominus contrarium censeo verum. Dico ergo consuetudinem non præscriptam aliquando sufficere ad derogandam legem, si Princeps sciat consuetudinem, & ipsa talis, ac tanta sit, ut moraliter sufficiat, ad indicandum Principis consensum. Hoc mihi videtur sensisse D.Thom. 1.2.q.97. art.3.ubi non requirit ad hunc effectum præscriptionem consuetudinis, sed sufficientem significationem consensus Principis, & idem sentiunt Soto l.1.de iustit. q.7. a.2. & Medin. ibi, Gerson dicto tract. de vita spirit. & videtur fuisse opinio Antonii dicti c.ult.qui dixit, si Papa sciat consuetudinem contra legem, sufficere tempus decem annorum. Quod dictum approbat Sylv.dicta q.4.& Angel. dicto num.8. & idem sentiunt Canonistæ communiter, quando consuetudo resistit legi canonicæ nondum acceptatæ, ut late refert Felin. ubi supra. De qua, ut dixi, est eadem ratio, tum quia etiam illa consuetudo est contra Ecclesiam, & contra ius illius; tum etiam, quia observantia legis pro aliquo tempore, non auget jus, ut supra dixi, sed solum facto dicitur illam confirmare; ergo stando in vi iuris, eadem est ratio de utraque. Præterea non videtur esse major ratio de jure introducendo, quam de abrogando, sed consuetudo non præscripta, sciente Principe potest inducere jus, ut ostendimus, ergo & abrogare. Major cum consequentia probatur, quia tota ratio utriusque effectus consistit in tacita voluntate Principis, sed hæc voluntas particularis, & quasi personalis non minus potest innotescere ex consuetudine legi contraria non præscripta, sed scita, & tolerata a Principe, quam ex consuetudine præter legem: ergo non minus illa sufficiet ad derogandum legi, quam hæc ad introducendam illam. Imo in casu præsenti magis debet præsumi talis voluntas, tum quia est magis necessaria ad tollendam a subditis occasionem peccandi contra perseverantem legem; tum etiam quia ipsamet consuetudo causat talem mutationem in subditis, ut quodammodo per illam fiant inepti ad talem legem, quia debet esse facilis, & moribus conformis. Denique hanc sententiam confirmat usus; quia multæ leges Ecclesiasticæ censentur breviori tempore derogatæ, quia Pontifices non ignorant, & dissimulant.

Consuetudinem non præscriptam aliquando sufficere ad legē abrogandam.

18. De tempore autem requisito ad hunc effectum, quando scientia Principis non intervenit, licet Antonius & alii cum illo designent tempus decem annorum, non videtur mihi cum fundamento dictum. Nam in legibus civilibus non potest id habere locum, quia etiam ignorante Principe, majus tempus non requiritur, ut dictum est; assertio autem posita etiam in illis locum habet, quod interveniente scientia Principis, præscriptio civilis, quæ est decem annorum, non est necessaria. Quod si illi de solis canonicis legibus loquuntur, oportet, ut cum proportione tempus pro civilibus assignent: at in illis non possunt cum fundamento assignare certum tempus requisitum; ergo neque in canonicis illa determinatio decem annorum habet fundamentum. Præterea est generalis ratio, quia illud tempus nullo jure determinatum est pro tali modo consuetudinis, ergo sine fundamento præscribitur. Et explicatur amplius quia eo ipso, quod non est necessaria consuetudo præscripta, non operatur ex vi juris, sed ex vi naturalis significationis, & indicii voluntatis Principis: at vero ad hoc judicium nullum est tempus determinatum in jure, neque ex natura rei, quia potest secundum circumstantias variari, ut supra declaravi, ergo frustra designatur illud tempus decem annorum. Idem ergo in hoc puncto dicendum est, quod in simili de introductione legis, arbitrio prudentum relinquendum esse, & ita senserunt Soto Medin.& alii.

De tempore ad legem abrogandā per consuetudinē ignorante Principe.

Hoc tempus iudicio prudentis est relinquēdum.

19. Imo hinc intulerunt aliqui Canonistæ, quando tota civitas, vel communitas operatur contra statutum a se editum, unum actum contrarium sufficere ad revocandum statutum. Quia ibi per unum actum significatur sufficienter voluntas statuentis de revocando statuto, cum sit idem, qui contra illam operatur, quod secus est respectu legis Principis. Ita docet Abb. in c.*ad audientiam*, de Cleric.non resid. cum Joann. Andr.ex c.*pro illorum*, de præbend.& cap. *cum accessissent*, de constit.ubi alii hoc notant. Sed de hoc puncto, & de illorum textuum intelligentia, dicemus tractando de privilegiis: nam de illis est ibi sermo. Et in propriis statutis non credo esse illud signum sufficiens, nisi ex aliis circumstantiis constet, communitatem non fecisse talem actum dispensando in statuto pro illa vice, illud abrogando. Adde, etiam in statutis confirmatis a Principe necessariam esse consuetudinem, ut dixi.

20. Ad cap.ult.de consuet. respondeo, ibi esse sermonem de consuetudine, quæ independenter a scientia Principis potest legem abrogare, seu de consuetudine, quę sub propria ratione sua, & per propriam vim & efficaciam, quam a lege habet, potest legem abrogare, non vero excludere consuetudinem, quæ solum deservit per modum signi, & indicii voluntatis Principis. Nam hoc modo non solum consuetudo, sed etiam quodlibet factum Principis, quod sufficienter ostendat voluntatem ejus, potest abrogare legem, ut sumitur a simili ex dicta l. *de quibus*, & est per se evidens, quia vis est in voluntate, & diversitas in materiali signo est accidentalis. Ad primam confirmationem negatur in primis æquiparatio, quia conditio quod consuetudo sit rationabilis, ex natura rei neces-

saria

saria est: conditio autem præscriptionis solum ex lege, & ideo prior conditio magis necessaria est, & in omni eventu, quia semper voluntas Principis esse debet, ac præsumi rationabilis, sive particularis sit, sive generalis per legem. Deinde dicitur, quod si de voluntate Principis sufficienter constaret, etiamsi consuetudo careret ratione, dummodo non esset contra rationem, nec aliquid turpe includeret, abrogatio esset valida, licet fortasse illicite fieret, sicut supra dictum est de abrogatione expressa, idem enim est de tacita, si supponatur. At vero rarissime, aut nunquam admittenda est, quando consuetudo ita caret ratione, ut sit illicitum illi condescendere, & propter illam legem abrogare, etiamsi sit cognita, quia non est præsumenda prava voluntas in Principe. Secus vero esset, si ex ipsa duritia populi, licet irrationabili, resultaret respectu Principis moralis causa, & ratio, ut non possit judicari prudens revocatio consuetudinis: tunc enim etiamsi Princeps sciat consuetudinem non esse rationabilem ex parte populi, potest præsumi conniventia, & abrogatio ex parte Principis tacentis, & tolerantis, quia tunc jam abrogatio justa est. Unde ad secundam confirmationem jam supra responsum est tolerantiam per se non sufficere, adjunctis vero circumstantiis, posse esse prudens, & morale signum. Et in præsenti erit optimum signum, quando in Principe sciente populi resistentiam, permissio illius, stante lege, esset irrationabilis, & nociva populo: nam tunc præsumendum est oriri ex animo abrogandi legem nisi contrarium constet. Idemque erit quoties res ad eum statum devenerit, ut prudens censeatur abrogatio: tunc enim merito præsumitur consensus in Principe, sciente, & patiente talem consuetudinem. Ad ultimam confirmationem negatur assumptum, jam enim ostensum est, in illo casu consuetudinem non occurrere in modum præscriptionis, sed tanquam signum, adjuncta scientia, & tolerantia sufficiente, ut explicatum est.

Ad 1. difficultatē. 21. Ad primam difficultatem in principio positam, & sumptam ex §. *Divus*, respondeo, textum illum plures habere intellectus, quos hic expendere non possumus: multi autem illum intelligunt, quando statutum, vel consuetudo præcessit, & lex subsequitur, & ita non pertinet ad hunc locum, sed ad quæstionem tractandam in cap. 20. Alii intelligunt, quando lex generalis præcessit, & statutum municipale sequitur: & videtur hoc magis significari in litera, & negari, statutum prævalere contra legem, quod mihi est verisimillimum. Nam licet Panorm. c. ult. de consu. in hoc constituat differentiam inter statuta laicorum, & clericorum, quod particulares Ecclesiæ non possunt statuere contra canones, particulares autem civitates possunt statuere contra jus commune; ego non video fundamentum hujus differentiæ: nam lex *omnes populi*, ff. de justit. & jur. nihil probat, & contrarium probatur ex dicto §. *Divus*, & constat ex supra tractatis lib. 3. de potestate ad leges civiles condendas. Unde quoad hoc nego esse eandem rationem de statuto & consuetudine, sicut idem Panormit. in clericis fatetur: ratio autem (licet variæ tradantur a Canonistis, ut per Abbatem supra, & latius per Roch. sect. 3. a n. 7.) esse videtur, quia leges humanæ debent esse accommodatæ moribus eorum, pro quibus feruntur, & ideo legislatores in hoc deferre debent rationabili consuetudini suorum subditorum. Quæ ratio, & necessitas cessat in statutis consuetudinis: nam illa fiunt per inferiores potestates, quas oportet esse subordinatas superioribus, & ideo statuere non possunt contra leges eorum jure ordinario, nisi ex speciali concessione.

Ad 2. 22. Ad secundam difficultatem sumptam ex l. 2. C. quæ sit long. consuet. dico, etiam legem illam varie exponi, ut refert Gloss. in cap. *consuetudinis*, dist. 11. communis tamen, & probabilis responsio est, illam esse intelligendam de consuetudine non habente conditiones positas in d. c. ult. de consuet. Ita Jas. in addit. ad Gloss. in §. *sine scripto*, de jur. natura verb. *imitatur*, ubi Glossa aliter exponit. Re tamen vera sensus est, consuetudinem non esse tantæ authoritatis, ut contra Principis voluntatem possit valere, quod in eadem lege significatur: *Non usque adeo sui valitura momento*, id est, sua vi, & potestate, Cum hoc autem optime stat, ut possit esse talis, quæ ostendat, voluntatem Principis fuisse mutatam, vel tanquam sufficiens signum ejus, vel in virtute alicuius legis.

23. Ad tertiam respondet D. Th. d. a. 3. ad 2. posse consuetudinem contra legem per bonos actus introduci, ac subinde esse rationabilem, quia lex humana occurrente necessitate in particulari, sine culpa non servatur. Unde si illa occasio sæpius occurrat, per actus illos legi contrarios inducitur quædam consuetudo, quæ ostendit, legem non esse utilem, & consequenter abrogat illam. Quam responsionem attigit etiam Panorm. in d. c. 1. de treug. & pace. ex Archidiac. in cap. unic. de treug. & pace. Sed non satisfacit, tum quia illi actus non licent, nisi propter necessitatem per modum epiikiæ, hi autem non inducunt consuetudinem contra legem, cum non sint illi contrarii, neque ostendunt animum populi legi contrarium, ut supra declaratum est, neque ex vi consuetudinis ex illis solis resurgentis potest esse licitus actus, nisi in simili occasione, in qua epiikia per se semper sufficit. Quod si tam frequentes sint illæ occasiones, ut ostendant legem esse inutilem, non abrogabitur propter consuetudinem, sed quia in se ostenditur iniqua, & nulla, vel cessabit, quia finis eius in generali cessat. Et ita idem met D. Th. dixit: *Talem consuetudinem manifestare, quod lex ulterius non est utilis.* Secundo respondet D. Th. removeri legem per consuetudinem, quando tam firmata est consuetudo, ut jam lex non videatur possibilis secundum consuetudinem patriæ. Veruntamen quando res ad hunc statum deveniret, etiam non esset propria abrogatio legis, sed cessatio per materiæ mutationem: at vero non semper necessarium est ad abrogationem legis, ut tanta rerum mutatio fiat; quia sæpe abrogatur, si circumstantiæ supra positæ concurrant, etiamsi alioqui possit iuste obligare, si voluntas Principis tacita non interveniret aliquo ex modis supradictis. Unde D. Thom. in illa solutione solum videtur voluisse explicare modos, quibus potest contingere, ut ex consuetudine resultet cessatio legis absque ordine ad consensum Principis, sed quasi ex natura rei, quæ non est propria abrogatio, sed cessatio legis. In solutione autem ad 3. magis explicat modum abrogationis.

24. Respondeo igitur ex dictis in c. 4. recte fieri posse, ut consuetudo incipiat per actus malos, quia prohibitos per legem, & nihilominus inducat consuetudinem derogantem legi. Ita fatetur Caiet. dicta solution. ad 2. & omnes; imo ex dictis constat, ad hanc abrogationem necessarium esse, ut in principio actus sint tales, quia debent esse contra legem obligantem sine excusatione, vel ignorantia: ratio vero, ob quam sufficiunt, est, quia in primis non concurrunt ut causa, sed ut iudicium voluntatis Principis, aut legis, possunt autem esse indicium talis voluntatis, etiamsi mali sint. Et deinde id, quod tandem resultat ex tali consuetudine, non est malum, scilicet, ut similes actus sine malitia fiant, ablata lege, & in hoc censetur consentire Princeps, abrogando legem. Atque hoc modo consuetudo illa, licet in modo, vel in fieri sit irrationabilis, non tamen in substantia (quia actus illi possunt licite fieri) nec in termino, nec in effectu, quia & Princeps potest propter talem consuetudinem prudenter, ac rationabiliter legem abrogare, & completa consuetudine actus postea licite fiunt, & ius ad eos libere faciendos iustum est: nam potius est quædam carentia iuris, seu prohibitionis, quæ rationabiliter auferri potuit. Addit vero Cajet. supra, & idem dicit Pan. licet in principio agentes contra legem peccent, tamen eorum successores posse præsumere, ex aliqua rationabili causa legem illam fuisse non servatam. Quod quidem regulariter verisimile est, præcipue, quando abrogatio fit per longam præscriptionem. Dico autem id non esse necessarium: nam licet omnes actus facti contra legem ante completum tempus præscriptionis, vel ante sufficienter præsumptam voluntatem tacitam Principis fuissent mali, nihilominus tandem completo tem-

Ad 3. (margin, beside 23)

Consuetudo incipiens per actus malos, quia prohibitos, potest legi derogare. (margin, beside 24)

tempore, vel indicio abrogaretur lex ex vi juris, vel tacitæ voluntatis Principis, quæ iusta est, licet actus subditorum mali fuerint, ut declaratum est. Neque in hoc æquiparatur hæc consuetudo præscriptum, ut in c. 1. declaravi.

25. Urgebit vero aliquis, quia lex erat rationabilis (nam hoc est de ratione legis, & ibi supponitur vera, & valida lex) ergo consuetudo contraria erit irrationabilis, non solum quia per malos actus introducta fuit, sed etiam quia tendebat ad tollendam legem rationabilem, hoc enim contra rationem videtur, & cum illa sint directe contraria, si unum rationabile est, aliud erit irrationabile. Respondeo idem argumentum supra esse factum de abrogatione legis expressa, de qua constat, posse esse rationabilem, & justam, & eodem modo hic esse solvendum. Dico ergo, legem non esse rationabilem tanquam necessariam, sed tanquam convenientem propter aliquos effectus, quibus non obstantibus, ablatio legis, & consuetudo ad illam tollendam potest esse rationabilis sub aliis respectibus honestis, & convenientibus, sicut duo contraria possunt esse probabilia, & quod in altera parte sit aliquis excessus, non facit alteram esse irrationabilem, præsertim quia hæc comparatio ordinarie dubia est.

Objectio.

Solutio.

CAPUT XIX.

Utrum abrogatio legis per consuetudinem aliquam exceptionem, vel extensionem admittat.

1. UT regula posita in precedenti capite magis declaretur, oportet exceptiones aliquas, quæ ab illa fieri solent, expendere, & in fine etiam videbimus, an recipiat extensionem. Prima ergo exceptio cogitari potest de lege pœnali imponente pœnam ipso facto. Aliqui enim dixerunt, illam non abrogari per consuetudinem præscriptam, etiamsi rationabilis sit, quia statim, ac violatur, inciditur in dictam pœnam, & in factum damnatum. Ita referunt Joan. Andr. & Panorm. in c. 1. de treug. & pace. Hæc tamen exceptio nullo iure fundatur, & est contra rationem, ideoque merito a dictis auctoribus reiicitur. Quia etiam consuetudo contra talem legem potest esse rationabilis, ut per se constat, & potest indicare sufficienter voluntatem tacitam legislatoris abrogandi talem legem. Non enim minus potest hoc expedire ad commune bonum in lege pœnali, quam in qualibet alia, quando illa non est conveniens moribus populi, vel experimento constat, non esse illis proficuam. Item verba, & ratio c. ultimi de consuet. æque in hanc legem conveniunt ac in aliis. Denique potest hoc confirmari exemplo, in Extrav. 1. de simon. prohibente sub censura, aliquid recipere pro ingressu religionis, & nihilominus usu esse omnino abrogatam, probabile est, ut alibi diximus, & censet Nav. cap. 27. num. 106. & inde alia exempla sumi possunt. Nec ratio contrariæ sententiæ est alicujus momenti quia licet lex damnet actum, & pœnam imponat, quæ ipso facto incurritur stante lege in sua vi, usu tamen fieri potuit, ut legis virtus omnino abrogaretur per rationabilem, & præscriptam consuetudinem, seu tacitum Principis consensum, & quando ad illum statum pervenitur, jam actus non est damnatus, nec pœna dignus.

1 exceptio.

Exceptio reiicitur.

2. Est autem grave dubium, an possit consuetudo derogare hujusmodi legi quoad pœnam, relicta obligatione quoad culpam. In quo distinguunt aliqui inter legem imponentem pœnam ipso facto, vel designantem imponendam. Et de hac posteriori docent posse abrogari quoad solam pœnam, quod est certum & communiter receptum: ratio vero specialis est, quia talis lex quoad illam partem judicem instruit, & illum obligat. Unde sicut aliæ leges derogari possunt, ita etiam hæc, ut est præceptum cadens in judicem. De lege vero imponente pœnam, vel censuram, v.g. ipso facto, hoc negat Castro libro 2. de lege pœnali, cap. 12. citatque Hostiens. in capit. de treug. & pace, & Tiraquell. qui de alia re loquitur, ut statim dicam. Ratio esse potest, quia si lex non abrogatur in se, semper committitur culpa violando illam; ergo necesse est incurri pœnam. Ut si pœna sit excommunicatio, necessario incurritur, quia præcedit contumacia contra legem, & sic de aliis effectibus pęnalibus, qui per ipsam legem fiunt; ergo nunquam potest lex quoad illos tantum derogari: ergo nec quoad solam pęnam. Confirmatur, quia talis consuetudo esset irrationabilis, quia eo traderet, ut peccata impune fierent.

Dubium. Distinctio notanda.

3. Nihilominus contrarium dicendum est cum Panormit. in cap. 1. de treug. & pace, ubi etiam Felin. & alii communiter, Navar. commen. 3. de regular. num. 55. & in Manuali cap. 27. n. 106. Probari autem potest primo inductione. Nam olim filii clericorum ipso jure nascebantur servi in pęnam paternæ incontinentiæ, cap. *cum multa*, dist. 15. & tamen per dissuetudinem abrogata est illa pęna, manente eadem culpa, ut ibi notat Glossa. Item in Extravag. 1. de rebus Eccles. non alien. variæ ponuntur pęnæ ipso facto, quæ per non usum cessarunt, durante lege, ut videre licet in Navarr. d. c. 27. n. 150. ex quo alia exempla peti possunt. Et quotidie videmus, revocari legem quoad pœnas, & non quoad præceptum ut novissime fecit Clemens VIII. in Motu Sixti V. de modo recipiendi novitios in religionibus: derogatio autem, quæ fit per legem, potest etiam per consuetudinem fieri, ut ex dictis constat. Ratio denique est, quia potest derogari legi, licet non abrogetur, l. *derogetur*, ff. de verbor. signif. ubi Glossa: *Derogatur enim, cum pars detrahitur, abrogatur vero cum prorsus tollitur*; ergo etiam per consuetudinem poterit derogari, licet non abrogetur, ut recte intulit Navar. conf. 1. de consuet. quia eadem ratio in illa procedit: ergo quacunque ratione lex divisibilis sit, poterit in una parte derogari, & non in alia. Est autem separabilis pęna legis a culpa: ergo potest consuetudo derogare legi quoad impositionem pęnæ, relicta obligatione ad culpam. Quia talis pęna non est per se annexa culpæ, sed ex Principis voluntate, quæ potest in una parte mutari, licet non mutetur in alia, ut per se constat, & ex usu ostensum est. Et Princeps obligatur lege quoad vim directivam, licet non obligetur ad pęnam. Atque hoc modo dixit Glos. in c. *denique* dist. 4. verb. *consuetudine*, aliquando consuetudinem excusare a pęna temporali, licet non excuset a gehennali.

Lex pœnalis pot. est per consuet. abrogari, licet dicat ipso facto

4. Ad rationem ergo in contrarium respondeo, quamdiu consuetudo non est præscripta, seu non prævaluit contra pęnam, verum est illam incurri per transgressionem legis, nihilominus tamen accidere posse, ut licet pęna incurratur, nunquam servetur, & quod in ea dissuetudine perseveretur toto tempore necessario ad præscriptionem, vel ad indicandam voluntatem Principis scientis, & tolerantis illam non observationem, seu non exequutionem pęnæ, & id satis ad abrogationem pœnę, quamvis contra observationem legis non sit inducta consuetudo. Ad confirmationem dicitur, per talem consuetudinem solum fieri, ut pęna legis non statim incurratur, non vero ut delictum per superiores puniri non possit, & debeat, & ideo non sequitur, consuetudinem esse irrationabilem. Sicut etiam quando pęna non ipso facto incurritur, sed per iudicem imponenda est, licet per legem derogetur, ut judex non teneatur illam pœnam lege taxatam imponere, nihilominus non ligat judicem, quin aliter punire possit, si expediat, alioqui etiam talis consuetudo irrationabilis esset.

Ad fundamentũ contrariũ

5. Posset tamen aliquo modo illa opinio, seu distinctio applicari ad consuetudinem irrationabilem contra legem, de qua multi Juristæ dicunt, quia licet non possit abrogare legem, nihilominus excusare potest pęnam ejus. Quod sentit Glossa prima in cap. *cum venerabilis*, de consuet. & Gloss. in cap. 2. de tempor. ordin. verbo *antiqua*, in prima responsione, & Glossa in cap. *denique*. Et late tradit Rochus in dicto cap. ult. de consuet. super ipsum textum, n. 33. & sequentibus usque ad n. 8. sect. 1. ubi multa circa hoc congerit. Dico igitur distinctionem supra positam de lege imponente pęnam latam, vel ferendam, posse ad hanc doctrinam applicari. Nam quando pęna est ipso jure imposita, non potest abrogari quoad illam, seu derogari pre-

In quo sensu potest procedere distinctio prædicta.

propter solam consuetudinem irrationabilem, quia per talem consuetudinem numquam potest consensus Principis indicari de totalis pœnæ remissione. Nec etiam valere potest talis consuetudo ad pœnæ diminutionem, si quo ad hoc etiam irrationabilis sit, quia procedit eadem ratio, ut statim declarabo. At vero quando pęna est imponenda per judicem, potest consuetudo aliquam excusationem admittere saltem quoad diminutionem pęnæ, quia illam potest facere iudex.

1 Advertendum.

6 Et nihilominus circa hanc doctrinam adverto, aliud esse loqui de consuetudine irrationabili communitatis, aliud de privata consuetudine peccandi unius personæ. Hæc enim posterior consuetudo de se non excusat pœnam, etiam in foro humano, sed potius aggravat, quia aggravat culpam, & est modus peccandi magis contrarius communi bono, nec de hac loquuntur dicti auctores, sed de priori consuetudine publica. Circa quam duo præterea animadverti possunt. Unum est, duobus modis posse intelligi, talem consuetudinem excusare, vel minuere penam. Uno

2 Notandum

modo per abrogationem legis, vel aliquam derogationem, saltem quoad eam partem, qua pęnam imponit, alio modo per modum circumstantiæ actus, eo quod ex multitudine, & frequentia peccantium contra legem resultet aliqua ratio conveniens, ob quam pęna minuatur, vel remittatur, etiamsi lex in se non sit derogata. Aliud notandum est consuetudinem contra legem pęnalem duobus modis posse esse irra-

3 Notandum.

tionabilem, uno modo in tota ejus transgressione, id est, tam in commissione culpæ contra ipsam, quam in remissione, vel non observatione pęnæ per legem impositæ: alio modo potest esse consuetudo irrationabilis quoad legis transgressionem, non vero quoad non exequutionem pęnæ, ut si non obstante malitia transgressionis, pęna videatur nimis acerba aut præter mores patriæ, aut esse occasio graviorum peccatorum, vel quid simile.

Consuetudo irrationabilis quã vim habet.

7 Dico ergo consuetudinem irrationabilem quoad pęnæ conniventiam non posse inducere excusationem pęnæ per modum abrogationis legis. Probatur quia consuetudo irrationabilis non potest abrogare legem, cap. ult. de consuet. ergo nulla ex parte secundum id, quod irrationabilis est, potest derogare legi in eo, in quo illi contraria est: nam est eadem ratio, & proportio; ergo consuetudo irrationabilis in non exequenda, seu imponenda pœna lege præscripta nunquam potest derogare legi, etiam ut imponenti pęnam. Et hæc assertio tam in lege imponente pęnam ferendam, quam latam locum habet, ut ratio facta probat. Addo vero ulterius, licet consuetudo sit ir-

Consuetudo irrationabilis in conniventia pœnæ rationem habens potest quoad hanc partem legi derogare.

rationabilis in transgressione legis, si vero in conniventia pęnæ rationem aliquam habeat, posse derogare legi quoad eam partem, qua pęnam imponit, sive ipso facto, sive per judicem ferendam. Probatur contraria ratione, quia omnis consuetudo ut rationabilis est potest prævalere contra legem secundum id, in quo illi contraria est, juxta idem c. ult. ergo consuetudo rationabilis in dissimulanda pęna poterit derogare legi, ut imponit pœnam, licet non abroget absolute, quoad obligationem, quia in eo irrationabilis consuetudo est, ut supponitur. Probatur consequentia, tum quia cum proportione procedit eadem ratio; tum quia utile per inutile non vitiatur quando separabilia sunt; hic autem separabilis est pęna a transgressione, ut ostensum est: tum denique quia Princeps potest juste consentire in remissione pęnæ, etiamsi vis directiva legis integra maneat; ergo præsumitur id facere per consuetudinem in eo rationabilem, & præscriptam, vel sufficienter toleratam.

Quomodo consuetudo irrationabilis quoad utramque partem potest aliquam excusationem afferre.

8. Ultimo vero addo, etiamsi consuetudo sit omnino irrationabilis quoad utramque partem, posse aliquam excusationem afferre per modum circumstantię, quando lex non imponit pœnam ipso facto, sed imponenda est. Et hoc modo existimo loqui Juristas. Et declaratur primo ex parte singulorum peccantium, tum quia ex publica consuetudine alicujus delicti, & præsertim tolerata, ordinarie resultat aliqua ignorantia, qua tale delictum minus grave existimatur, vel saltem inadvertentia circa deformitatem ejus, ex qua aliquo modo minuitur delictum, & consequenter reatus pęnæ; tum etiam quia exemplum multorum est quasi vehemens tentatio inducens per modum cujusdam vehementis objecti, & passionis, quæ solet etiam aliquo modo excusare. Et hunc modum insinuat Glossa in dicto cap. *cum venerabilis*, & magis ibi explicat Panormitan. num. 5. latius Rochus supra. Secundo ex parte reipublicæ solet ex multitudine peccantium insurgere occasio non exequendi pęnam, quia non potest tota multitudo facile puniri sine scandalo, vel magna perturbatione, aut majori detrimento reipublicę, neque etiam expedit quosdam punire, & non alios, quod etiam generaret scandalum propter acceptionem personarum. Vel si quando id fieri potest in aliquibus propter specialem rationem: illi solent esse pauci, & excusatio in communitate populi locum habet. Et hi duo modi excusationis insinuantur in dicto cap. 2. de tempor. ordi. & hic posterior traditur a Greg. in dicto c. *denique*, distinction. 4. & insinuatur ab August Epist. 50. in cap. *ut constitueretur*, 125 dist. 50. & clarius Epist. 64. c. 1. dist. 44. Qui tamen non habet locum in pœna ipso facto imposita, quia lex nihil distinguit, sed semper eodem modo loquitur.

9. Tandem potest in hoc puncto dubitari, an possit consuetudo relaxare legem pęnalem quoad directam obligationem, relinquendo nihilominus debitum pęnæ, & (ut sic rem explicem) ex lege mista facere legem pure pęnalem. Hoc punctum attigit Tiraquel. in l. *si unquam*, verb. *revertatur*, in 24. discrimine inter pęnam latam, & ferendam, nu. 350. & refert opinionem cujusdem Matthæi in Prœm. Clementinæ distinguentis. Nam quando lex imponit pęnam ipso jure, etiamsi in dissuetudinem abierit, ait nihilominus incurri pęnam, & ad hoc citat cap. *Catholica* 11. dist. c. 2. de const. in 6. & c. de locato, quod non designat, sed nihil in toto illo titulo, vel in allegatis juribus invenio, quod ad rem faciat. Quando autem lex imponit pęnam tantum ferendam, tunc ait, si lex in dissuetudinem abiit etiam pęnam abrogari, ex c. *in istis*, d. 4. quod nihil etiam probat. De qua sententia nihil Tiraquel. dicit, sed ad alios, quos refert, remittit. Dubium.

10. Mihi vero plane displicet. Quia vel est sermo de dissuetudine tantum inchoata, & insufficiente ad abrogandam legem, vel de perfecta, & consummata. Impugnatur ratio præcedẽs.
Prior de se non derogat legi quoad primariam obligationem ejus, ut constat ex dictis, & ex dict. cap. ultimo de consuetudin. & consequenter nec ad præsens punctum refert, nec tollit debitum pęnæ, sive sit latæ, sive ferendæ sententiæ, quia nec impedit culpam, nec etiam contra pęnam per se est sufficiens. Si vero sermo sit de perfecta consuetudine, rursus inquiro, an de facto, seu necessitate, vel tantum de possibili intelligatur differentia, neutro enim modo applicari potest. Nam loquendo de necessitate, non est necessarium, ut abrogata lege quoad obligationem, pęna ipso jure lata incurratur per actum contra legem ex consuetudine factum; imo contrarium est magis consequens, quia cessante culpa, cessare debet pęna, & ita hoc videtur magis frequens. Et e converso necessarium non est, ut in eo casu cesset pęna, quæ per legem esset tantum ferenda: nam potest consuetudo esse talis, ut obligationem culpæ auferat, non vero pęnæ, ut statim dicam; sic ergo non habet locum talis distinctio.

11. Absolute ergo de utraque lege dubitari potest ex ratione proxime facta, quia cessante causa adæquata cessat effectus; ergo si propter consuetudinem cessat culpa, necessario cessat pęna, sive lata, sive imponenda, quia culpa est causa adęquata pęnæ: unde consuetudo aliter introducta irrationabilis esset. Nihilominus dico, fieri posse, ut consuetudo deroget legi quoad obligationem ad culpam, relicto debito pęnę, quando pęna intrinsece non supponit culpam. Ita colligo ex Navarr. in Comment. c. *fraternitas*, ex toto discursu illius, & præsertim ex n. ult. consider. 3. quæ ibi non est perfecta, tamen sine dubio huc tendebat: ratio vero est, quia lex potest derogari, licet non abrogetur, & ita potest derogari in quacumque parte separabili ab alia, relicta altera in sua vi; sed impo-

Lex potest per consuetudinem derogari quoad obligationem ad culpam relicta obligatione quoad pœnam.

posi-

positio, seu comminatio pœnæ est separabilis ab obligatione ad culpam, ut constat ex dictis supra de lege pœnali, ergo potest lex mixta derogari in obligatione directa, & absoluta, & relinqui in ratione legis pure pœnalis. Neque hoc est per se injustum, quia licet pœna stricto modo sumpta referatur ad culpam, tamen late ut est onus, vel pœna civilis, seu humana, satis est, quod habeat causam, & quasi civilem culpam. Nec etiam est irrationabilis talis consuetudo, quia potest habere congruam rationem ita mitigandi obligationem.

12. Et sic fortasse multæ leges civiles imponentes exactiones, vel prohibentes venari, ligna scindere, vel aliquid ex regno extrahere, licet in principio directivæ fuerint, potuerunt usu fieri mere pœnales, & quasi naturam mutare quia non aliter sunt observatæ, & illo tantummodo contra illas præscriptum est. Dixi autem, *quando pœna non supponit intrinsece culpam*, propter censuras. Nam leges, quæ prohibent sub censura ipso facto, non possunt derogari quoad obligationem, quin etiam derogentur quoad censuram, quia censura intrinsece prærequirit culpam, & inobedientiam, quam non ita postulat quælibet pœna late sumpta. Possunt autem illæ leges vel simpliciter abrogari, vel tantum quoad censuram, ut de Extravag. 1. de rebus Eccles. non alien. censet Navarr. d. c. 27. n. 150. Ratio vero contrariæ sententiæ nullius est momenti, quia licet ex vi legis actus damnetur, & pœna statim incurratur ab iis, qui in principio peccaverunt, usu tamen potuit utrumque vel alterum tolli pro ratione consuetudinis, & taciti consensus legislatoris.

2. exceptio. 13. Secunda exceptio est de legibus irritantibus, multi enim censent, has non posse consuetudine abrogari, ita enim videtur colligi ex c. *quod super his*, de consan. & affinit. quatenus in eo dicitur, non posse consuetudine abrogari legem Ecclesiæ prohibentem matrimonium inter consanguineos. Et idem significatur in c. *super eo*, de cognat. spirit. in prin. quoad consuetudinem prohibentem matrimonium inter cognatos spiritualiter: ratio autem non videtur esse posse alia, nisi quia lex illa est irritans. Et videtur sentire Covarr. in 4. p. 2. c. 6. §. 10. nu. 18. citans Dried. de libert. Christ. l. 10. c. 11. & plures alios pro hac sententia refert Sanci. Qui licet videantur specialiter loqui in materia matrimonii, inde vero inferunt generalem regulam, scilicet, non posse consuetudinem facere habilem eum, quem lex fecit inhabilem: omnis autem lex irritans actum hominis, facit inhabiles personas ad talem actum, vel ad sic contrahendum, ut dixit Concilium Tridentinum sess. 24. in decret. de matrim. & notavimus supra l. 5. ergo si consuetudo non potest personam inhabilem habilitare, neque etiam poterit legem irritantem abrogare: nam abrogando talem legem, habilitaret personam. Confirmari potest, quia lex irritans facit personam incapacem, quando circa illam versatur; at consuetudo non potest tollere incapacitatem personæ, ut est apud Jurisperitos receptum, Felin. in c. *accedentes*, de præscriptionibus, in 6. Decius in c. *novit*, de judi. numero 12. Aim. Cravet. de antiquitat. tempor. 4. p. §. 3. Et potest inductione ostendi in irregularitatibus, censuris & similibus impedimentis canonicis, non enim possunt consuetudine tolli.

14. Nihilominus hanc etiam exceptionem non

Hæc etiam exceptio non est admittenda. censeo esse admittendam, quia caput ultim. de consuetudinibus generaliter loquitur, dum ait, legem humanam posse abrogari per consuetudinem habentem illas duas conditiones; sed lex etiamsi irritet actum, humana est; ergo si consuetudo illi contraria habuerit illas duas conditiones, abrogabit illam, si vero illas non habuerit non erit exceptio ab illa lege. Dicere autem, non posse esse consuetudinem rationabilem contra legem irritantem, voluntarium est. Quia lex irritans potest esse abrogabilis aliqua ratione honesta, & sæpe juste abrogatur, ut patet in lege antiqua prohibente matrimonia in quinto gradu, quæ nunc sublata est; ergo eadem ratione consuetudo contra hujusmodi legem irritantem poterit esse rationabilis, & consequenter poterit etiam vel esse præscripta, si longo tempore duret, vel indicare consensum tacitum Principis, si illam sciat; ergo poterit legem abrogare. Et confirmatur, quia consuetudo potest inducere legem irritantem, ut supra dictum est; ergo & abrogare irritantem legem. Probatur consequentia: nam eadem est ratio, ut fatetur Covarruvias supra, quia per utramque indicatur consensus Principis, & in utraque potest esse materia honesta, & rationabilis, ut declaratum est. Atque hanc sententiam sensit Glossa in capit. *frustra*, d. 8. verb. *consuetudinem*, dicens personam ineligibilem posse consuetudine fieri eligibilem, utique abrogando legem per quam fiebat ineligibilis, ex capit. *nos consuetudinem*, dist. 12. Idem tenet Innocent. in capit. 1. de cognation. spirituali in fine, loquens in materia matrimonii, & in impedimentis irritantibus, de quibus maxime solet dubitari, & illum sequitur Turrecremata in c. *placuit*, dist. 32. articul. 2. cum Hostiense in summ. titul. de cognation. spiritual. Gabr. in 4. d. 42. quæstion. 1. articul. 3. dub. 6. & Sancius lib. 7. de matrimon. disputat. 4. num. 4. Hoc etiam aperte supponunt Doctores, asserentes posse consuetudinem derogare legi danti formam, & solemnitatem actui, non solum accidentalem, sed etiam substantialem, jure positivo introductam. Quod tenet Roch. in dict. cap. ultim. sect. 2. num. 34. & 35. ubi alia refert.

15. Ad alia in contrarium proposita respondeo, in Ad fundamenta opposita.
primis authores, qui sentiunt, impedimenta irritantia matrimonium, non posse auferri consuetudine, formaliter non esse nobis contrarios; non enim fundantur in universali principio, quod lex irritans non possit consuetudine abrogari, sed in speciali conditione talis consuetudinis in materia matronii, qui putant, vel esse turpem, vel irrationabilem de se, vel saltem esse lege reprobatam: quod in propria materia eximandum est, & id sequenti exceptione aliquid in generali dicemus. Non est autem verisimile, eos sensisse, omnem consuetudinem contra legem irritantem esse irrationabilem, quia nec talis consuetudo semper invenitur in jure reprobata, ut per se constat nec ex sola rei natura id potest cum verisimilitudine cogitari, ut ostensum est.

16. Deinde addo duobus modis posse intelligi personam inhabilem ratione legis fieri habilem per consuetudinem. Primo per abrogationem legis inducentis illam inhabilitatem, & hoc modo dicimus, id posse fieri per consuetudinem. Nam si illa inhabilitas sit pœna, sicut potest abrogari lex pœnalis quoad alias pœnas ipso facto impositas, ita etiam quoad hanc, quia est eadem ratio. Si vero non sit pœna, sed propter aliquam indecentiam, vel aliam justam causam sit introducta, tunc videndum est, an eadem indecentia, vel ratio subsistat, vel cessaverit. Nam in priori casu consuetudo esset irritationabilis, & ex ea parte inefficax: in posteriori autem casu, etiam poterit consuetudo legi derogare, & facere, ne illa inhabilitas contrahatur. Secundo potest intelligi, ut persona inhabilis, vel incapax fiat habilis per modum præscriptionis talis habilitatis absque derogatione legis universalis & hic modus videtur impossibilis: non pertinet autem ad rem, de qua tractamus, quia non de præscriptione, sed de consuetudine propria, & legali agimus. Et potius inde confirmatur, quod supra dictum est, privatum usum singularis personæ non posse derogare legi: nam inde fit, ut non possit præscribere contra prohibitionem ejus.

Dupliciter fit habilis per consuetudinem.

17. Et juxta hunc modum procedere potest sententia Juristarum, seu axioma ultimo loco allegatum, ut patet in exemplo cap. *quando*, de consuetud. quod ab eis adducitur. Simplices enim sacerdotes nulla consuetudine acquirere possunt jus ministrandi Sacramentum confessionis, quia non obstante quacunque præscriptione, vel inveterata consuetudine, lex divina id prohibens semper manet integra, nec humana consuetudo contra illam potest prævalere. Et idem est in lege positiva, nullus enim inhabilis, v. g. illegitimus potest præscribere sua consuetudine capacitatem contrariam, quia lex Ecclesiastica semper manet in sua vi, posset tamen per consuetudinem communem derogari, & ita nihil obstat inducti, de censuris, &c. Nam consuetudo non potest facere, ut excommunicatio per solum aliquem

Quo sensu vero habet sententia prædicta.

quem usum sine absolutione tollatur, sed potest facere, ut non incurratur, derogando legi, per quam inducebatur, & idem est in similibus impedimentis.

3. Exceptio.

18. Tertia exceptio est de lege, quæ non solum præcipit, sed etiam prohibet omnem consuetudinem contrariam, & derogat illam, non tantum præteritam, sed etiam futuram. Circa quam exceptionem oportet distinguere tria illa, quæ supra numeravimus, revocare consuetudinem, prohibere consuetudinem, & reprobare consuetudinem. Certum ergo est, solam revocationem consuetudinis legi humanæ additam expresse, non impedire, quominus talis lex per subsequentem consuetudinem derogari possit: quia illa lex non prohibet consuetudinem futuram, ut supra ostendi; ergo non obstante revocatione præteritæ consuetudinis, potest subsequens esse honesta, & rationabilis, cum nec sit prohibita, nec ex natura rei necessario sit turpis, aut omni ratione destituta, id enim gratis fingeretur; ergo poterit successu temporis præscribi, ignorante legislatore, vel ab illo sciente ita tolerari, ut voluntatem ejus tacitam ostendat; ergo poterit legem abrogare. Et ita communiter exceptio non fit de hujusmodi lege, ut constat ex supradictis & ex his, quæ tradit Covarr. libro 3. variar. cap. 13. num. 4. & videri potest Burgos de Paz. in l. 1. Tauri, 464. & 479.

Tria distinguenda.

Revocatio consuetudinis quid operetur.

Prohibitio consuetudinis quem esse-ctum habet.

19. In lege autem prohibente omnem consuetudinem contrariam etiam futuram videtur valde probabilis hæc exceptio. Primo, quia talis consuetudo eo ipso, quod specialiter prohibetur, irrationabilis est; ergo nunquam potest præscribi, ergo nec legem abrogare. Secundo, quia alias nullum effectum haberent in tali lege illa verba, quibus etiam in futurum consuetudo prohibetur, quia actus, per quos induci, vel inchoari potest talis consuetudo, ex vi legis præcipientis absque illa clausula prohibiti sunt, & consequenter etiam eorum frequentia, ergo ad prohibendam consuetudinem facti non erant necessaria illa verba; ergo maxime intendunt prohibere consuetudinem juris, ne superflue posita esse censeantur: ergo aut efficaciter illam prohibent, ita ut contra legem induci non possit, & habemus intentum: aut si hanc efficaciam non habent illa verba, superflua etiam sunt, quia ratione illorum consuetudo non est magis prohibita, nec alium possunt habere moralem effectum. Tertio in consuetudine præscriptionis eo ipso, quod lex prohibet, ne aliqua res præscribi possit, nulla consuetudine fieri potest, ut præscribatur l. *ubi lex*, ff. de usu cap. ergo similiter eo ipso, quod lex prohibet consuetudinem contra legem, efficaciter operatur, ut contra talem legem nulla consuetudo præscribi possit, aut valere.

20. Quarto, quia consuetudo non potest abrogare legem, ex tacito consensu Principis, ut dictum est, hic vero consensus non potest præsumi, ubi ipse legislator expresse illum negat per prohibitionem futuræ consuetudinis suæ legi additam: ergo. Quinto, si princeps dicat, ut lex, vel privilegium non possit abrogari, nisi expresse, non poterit tacite tolli; sed hoc ipsum facit, quando prohibet omnem contrariam consuetudinem induci; ergo. Denique, legislator potest irritare futuros contractus, ut non valeant: ergo etiam poterit irritare futuram consuetudinem: sed hoc intendit, quando illam prohibet, quia alias inutilis esset prohibitio, ut argumentabamur; ergo. Atque hanc exceptionem indicat Glossa in cap. 1. de constitution. in 6. multo vero clarius Glossa in Extravag. 2. de election. Jan. 22. Idem sentire videntur Antô. de Butr. in cap. ult. de consuet. Anton. 1. p. tit. 16. §. 6. Syl. verb. *consuetudo* q. 6. Angel. num. 9. & Bald. Bartol. in tract. de dotib. p. 6. privil. 2. num. 18. & 19. Soto lib. 1. de justit. q. 7. a. 2. verb. *hoc ergo memoria*, &c. & idem videtur sentire Covarruvias supra cum multis, quos refert.

Pura prohibitio non obstat consuetudini introducendæ.

21. Nihilominus probabilius censeo, si lex sistit in pura prohibitione futuræ consuetudinis, & illam non reprobat, posse subsequentem consuetudinem introduci, quæ vim habeat abrogandi eandem legem. Ita docuit Nav. in Comment. de spoliis §. 14. num. 8. qui id colligit ex Gloss. in Clementin. ult. de elect. Vasq. 1. 2. disp. 177. capit. ult. & Soto tandem cum aliqua limitatione hoc admittit. Medin. dicta q. 97. artic 3. Gutier. lib. 3. Practicar. quæstion. cap. 32. Ac denique Covarr. & alii non resistunt, licet non ita distincte rem declarent: ratio sumenda est ex supra dictis, quia non obstante tali prohibitione legis, potest consuetudo subsequens non esse irrationabilis, ut ostendimus: supposita vero hac conditione, facile potest adjungi altera de temporis cursu, vel usque ad præscriptionem interveniente ignorantia Principis, vel usque ad indicandum sufficienter voluntatem tacitam Principis scientis, & tolerantis consuetudinem, ut etiam est per se manifestum, & satis probatum ex dictis. Ergo in tali consuetudine habet locum, vel decisio capitis ultimi de consuetudine, quando fuerit rationabilis, & præscripta, quia nulla ratio exceptionis dari potest cum hæc etiam sit lex humana, quantumvis prohibeat futuram consuetudinem. Vel certe urgebit naturalis ratio, quando Princeps habuerit scientiam consuetudinis, & illa indicaverit tacitam voluntatem eius, quia illa voluntas efficax est ad revocandam priorem legem, non obstante omni prohibitione in illa facta. Nam hæc ipsa prohibitio futuræ consuetudinis per solam voluntatem Principis facta erat, & dum idem Princeps, vel successor ejus illam videt, & tolerat, ac tacite consentit, priorem voluntatem mutat; ergo abrogat totam priorem legem. Atque hæc ratio magis confirmabitur solvendo rationes pro contraria sententia factas.

22. Ad primum negatur antecedens: Nam aliud est, consuetudinem esse irrationabilem, aliud esse prohibitam: potest enim prohiberi, etiamsi irrationabilis non sit, nec ex vi solius prohibitionis fit irrationabilis, quæ omnia supra declaravi. Ad secundum, quod est difficilius, respondeo, primum effectum illius prohibitionis esse, ut talis consuetudo in dubio semper præsumatur irrationabilis, quando oppositum non constiterit, nec probatum fuerit, quia cum superior illam specialiter prohibuerit, verisimile est illam judicasse irrationabilem, maxime quando res est dubia ut intelligi potest ex adductis per Rochum Curtium in dicto capit. ultim. sect. 7. numer. vigesimo quarto. Alter defectus esse potest, ut gubernatores, & custodes legum magis invigilent, & non permittant talem consuetudinem iterum introduci. Tertio verisimile est, subditos majori obligatione teneri ad abstinendum à tali consuetudine, propter voluntatem superioris specialiter declaratam. Quarto, & maxime potest deservire, ut talis consuetudo vix, aut nunquam possit derogare tali legi, nisi post longum tempus, & legitimam præscriptionem, quia antea vix potest presumi de voluntate Principis, etiamsi consuetudinem sciat, vel certe multo plures circumstantiæ necessariæ erunt, & major temporis diuturnitas ad illam præsumptionem contra talem legem, propter contrariam voluntatem Principis magis expresse, & specifice in illa declaratam, & hoc præcipue videtur Soto voluisse.

23. Ad tertium negatur consequentia, quia in præscriptione privata, & propria nunquam præsumitur mutata voluntas Principis, nec est aliquod jus, in quo talis præscriptio jure prohibita possit inniti; at in præsenti semper manet integra virtus legis dantis hanc vim consuetudini rationabili, & præscriptæ, & manet naturalis ratio tacitæ voluntatis Principis derogantis priori. Ad quartum negatur minor: nam licet Princeps expresse prohibuerit futuram consuetudinem, potest illam voluntatem mutare, & præterea nunquam abstulit suam vim consuetudini præscriptæ rationabili. Ad quintum vera est major, si Princeps persistat in eadem voluntate, potest autem illam mutare. Item sicut expressa derogatio solet fieri non obstante illa clausula, per verba quasi reflexiva, ut derogando specialiter legi, *etiamsi talem clausulam habeat*, vel in generali: *Sub quacumque verborum forma lata sit*: ita in consuetudine tota hæc reflexio, & derogatio includitur, quatenus indicat ultimum consensum Principis, qui contra omnem priorem potest prævalere. Deinde potest negari minor, quia non sunt æquipollentia, prohibere futuram consuetudinem, & dicere-

Ad 3.

Ad 4.

Ad 5.

re,

re, ut lex non possit, nisi expresse derogari. Ad sextum negari potest, hanc prohibitionem æquivalere irritationi, quia sine illa potest habere alios effectus, ut ad secundum dictum est. Quia vero aliquando illa clausula ponitur per verbum irritandi, ut patet ex dicto Extravagant. 2. de elect. respondeo irritationem hanc semper pendere ex voluntate Principis. Unde quia consuetudo indicare tandem potest voluntatem Principis contrariam, & ideo potest, non obstante illa irritatione, habere suum effectum, sicut diximus, legem irritantem posse consuetudine auferri.

Lex reprobans consuetudinem quomodo vinci possit ab ea.

24. Denique de lege reprobante consuetudinem dicendum est, non posse per consuetudinem contrariam abrogari, nisi tanta sit in rebus facta mutatio, ut certo constet, ipsam etiam consuetudinem illam conditionem mutasse. Et ita etiam hæc non est propria exceptio a regula constituta. Prima pars recepta communiter est, fere sine dissensione, ut constat ex Panor. in c. 2. de probat. num. 7. & 8. cum aliis ibi, Glossa in c. unic. de Cleric. non resid. in 6. verb. *improbantes*, iuncto verbo, *receperit*, cum aliis ibi Nava. & Covar. supra cum multis aliis, quos ipsi referunt, & Tiraq. in præfation. ad tract. n. 18. & 19. & ratio est clara, quia illa consuetudo semper est irrationabilis, ut supra probatum est, & ideo nunquam habet conditiones positas in dicto cap. ult. nec esse potest signum sufficiens tacitæ voluntatis Principis. Secunda item pars est communis, ut ex Covar. intelligi potest, qui refert plures, & multo plures Sanc. lib. 7. de matr. disp. 4. num. 14. ratio autem est, quia lex non semper reprobat consuetudinem propter intrinsecam malitiam, quam habet, sed propter aliquod periculum, vel quia ita tunc censetur expedire reipublicæ, vel Ecclesiæ propter aliqua incommoda vitanda. At vero in hujusmodi rebus sæpe contingit, ut consuetudo, quæ uno tempore erat rationabilis, in alio non sit: ergo idem e contrario potest contingere; ergo si id contingat in aliqua consuetudine reprobata per legem, non obstante reprobatione, desinet esse irrationabilis, vel quia jam re vera moraliter loquendo, non est illa consuetudo, de qua talis lex loquebatur, vel quia totaliter, & universe cessavit illa lex quoad illam partem, & ita etiam cessavit effectus ejus; ergo jam tunc poterit illa lex abrogari tali consuetudine. Unde facile etiam probatur tertia pars assertionis, quia tunc consuetudo derogans legi semper est rationabilis, & nunquam est impotens ad hunc effectum, nisi vel quia est irrationabilis, vel quia non est legitime præscripta, nec sufficiens ad indicandam tacitam Principis voluntatem; nulla ergo ibi sit exceptio.

25. Quarta exceptio ponitur a multis Canonistis, ut abrogatio legis per consuetudinem præscriptam non habeat locum in sacramentalibus. Primo ex cap. 2. de tempor. ordin. ubi reprobatur consuetudo ordinandi ad sacros ordines extra quatuor tempora. Secundo ex capite, *super eo*, de cognat. spirit. ubi similes consuetudines reprobantur. Tertio ex capite *quod super*, de consanguinitat. ubi similis consuetudo reiicitur. Quarto ex Clemen. V. in Clement. ultim. de ætate, & qualit. ubi confirmat consuetudinem circa ætatem præficiendorum ad ordines, quæ contra antiquos Canones erat introducta, indicans, non potuisse prævalere consuetudinem illam, nisi ipse illam confirmasset. Unde in illa materia quidam volunt, nullam consuetudinem valere sine lege expresse derogante priori, ut Hostiens. in summa, titul. de secundis nupt. num. 2. ad finem. Alii volunt saltem requiri scientiam Papæ cum tacito consensu, ut Richard. in 4. dist. 42. artic. 3. quæstion. 2. Glossa, & Doctores in capit. *vir.* de secundis nupt. & plures alii, quos Sanci. refert.

Exceptio reiicitur.

26. Veruntamen etiam hæc exceptio non est necessaria, quia ex dictis juribus non colligitur, & regula dicti c. ultim. generalis est, nec apparet congrua ratio faciendi exceptionem. Et ita censent multi ex auctoribus, quos supra citavi, qui generaliter negant requiri scientiam Principis ad hunc effectum, & in speciali Palud. 4. d. 42. q. 3. a. 1. & ibi Supplement. Gabr. qu. 2. art. 2. & Sanci referens plures lib. 2. disp. 82. num. 20. & Navar. late in summa, c. 22. num. 83. ubi reprehendit Rochum dicto cap. ult. sect. 4. n. 27. eo, quod de hac re dubitaverit. Sed ille satis inclinat in hanc sententiam, & bene illam confirmat, voluit tamen ab antiquioribus modeste discedere. Probat autem hanc sententiam Navar. ex eodem capit. 2. de tempor. ordin. quod Hostiens. pro se allegat: nam illa consuetudo antiqua antequam esset revocata per legem valida fuisse significatur, ibi: *Nisi multitudo, & antiqua consuetudo terræ esset, taliter ordinati non deberent permitti in susceptis ordinibus ministrare*, ubi Glos. ver. *antiqua*, circa finem, id intelligit de consuetudine rationabili, & præscripta, & significat excusasse a culpa etiam in illa materia. Et ita responsum est ad primum. Deinde potest confirmari hæc sententia ex cap. 1. de cognat. spirit. ibi: *Nisi consuetudo Ecclesiæ*, & loquitur in materia sacramentali. Verum est, consuetudinem, de qua ibi est sermo, non esse contra legem præcipientem, sed supra illam, vel contra permittentem. Sed certe si consuetudo potest introducere novam legem, & obligationem in materia Sacramentali, non est, cur non possit etiam abrogare: & ita patet responsio ad secundum, & tertium: nam in illis juribus non dicitur, consuetudines illas non potuisse valere propter materiam Sacramentalem, sed quia vel irrationabiles judicantur, vel justis de causis reprobantur. E contrario vero ad quartum ex Clemen. Respondetur ibi confirmari consuetudinem, quia voluit Papa illam expresse approbare, non quia prius valida esse non potuisset contra antiquiores canones.

Regula in principio c. 18. data nullam patitur exceptionem.

27. Unde tandem concludo, regulam datam nullam pati exceptionem, quia præter dictas nullæ aliæ probabiles occurrunt, nec a Doctoribus afferuntur, & rationes factæ videntur eandem posse habere vim contra quamcumque aliam, si cogitetur: & ideo recte dixit Navar. conf. 1. de major. & obedi. numero 3. *Omnis consuetudo rationabilis præscripta valet contra quodcumque jus humanum.* Nam addens, *omnis*, & *quodcumque*, satis significavit, nullum esse locum exceptioni. Denique quoties aliqua consuetudo, licet communis, & antiqua, dicitur in jure non prævalere contra legem, semper pro ratione redditur, quia est irrationabilis, vel corruptela, &c. ergo signum est, quoties rationabilis est, si antiquitatem etiam habeat sufficientem, nihil illi deesse ad rogandum legi.

De extensione consuetudinis.

28. Tandem vero quærendum superest, an regula illa aliquam extensionem, vel ampliationem admittat. Sed in hoc puncto Juristæ communiter, etiamsi admittant extensionem in consuetudine præter jus, quæ novum jus inducit, nihilominus de hac consuetudine legi contraria, & illam abrogante pro regula statuunt, non debere extendi. Ita sentit Abbas in cap. 2. de consuet. num. ult. cum Innocent. ibidem, & tradit late Jason. in l. *de quibus*, ff. de legib. & copiose Rochus supra sect. 4. a num. 7. usque ad 23. ubi novem limitationes ponit, quas hic expendere necesse non est. Nam (ut dixi) hæc quæstio eadem est in consuetudine, quæ in lege seu statuto. Unde sicut lex revocans aliam, non extenditur per se, ac regulariter loquendo, quia talis lex odiosa, & quodammodo gravis censetur, quia correctio jurium vitanda est, ita consuetudo abrogans legem odiosa censetur, & quodammodo exorbitans, ideoque stricti juris est, & non extenditur. Nisi forte quando materia talis fuerit, ut consuetudo censeatur favorabilis simpliciter: tunc enim eam extensionem admittet, quam favores admittunt, dummodo extensio non excedat terminos consuetudinis, quæ ad unguem servanda est, ut dixit Baldus in l. *quicumque*, C. de servis fugit. n. 20. ideoque de hac extensione, prout a Juristis tractatur, nihil amplius hic dicere necesse est.

De consuetudine legi contraria negani.

Consuetudo contra ius quem effectum habeat.

29. Potest tamen specialiter inquiri, an consuetudo contra jus possit non solum illi derogare, sed etiam jus contrarium inducere. Potest enim interdum lex tolli pure negative, ita scilicet, ut non obliget, licet actus ejus non prohibeatur, vel contrarius non præcipiatur: aliquando vero tollitur etiam contrarie

præ-

præcipiendo scilicet actum, quem prohibebat, vel prohibendo quam præcipiebat. Et breviter dico utrumque posse fieri consuetudine legitima. Probatur, quia utrumque fieri potest per legem scriptam: ergo & per consuetudinem. Item consuetudo potest sub utraque ratione, & intentione contra legem induci, & potest esse rationabilis, & sufficienter præscribi. Ut tamen hæc præscriptio specialiter declaretur, potest consequenter inquiri, an illi duo effectus possint simul, & eodem tempore fieri, atque adeo una, & eadem consuetudine, vel tantum successive. Nam quod successive fieri possint, clarissimum est: quia prius potest abrogari lex per legitimam consuetudinem, mere negative, & sola intentione tollendi talem obligationem & postea poterit continuari consuetudo animo inducendi legem, & ita est veluti nova consuetudo: nam ex quo tempore lex fuit abrogata, jam consuetudo non est contra jus, sed præter. Unde indigebit quidem novo cursu temporis ad inducendam legem, non tamen ultra longum tempus, quod ad consuetudinem præter jus sufficere solet.

Resolutio

Dubium

30. Difficultas vero est, an simul, & eodem tempore eisdemque actibus possit utrumque fieri. Videtur enim non posse, quia quando lex resistit, non potest alia lex introduci, quia non possunt consensus Principis, expressus, ac tacitus esse contrarii: ergo necesse est, ut prius lex existens abrogetur, ut alia possit introduci. Unde in leg. 3. tit. 2. part. 1. dicitur, non posse usum contra legem, legem inducere, nisi prius lex præexistens tollatur. Nihilominus dico, posse eodem tempore, eademque consuetudine legem auferri, & contrariam induci. Probatur, quia potest consuetudo utroque respectu esse rationabilis, & sub utroq; fieri; ergo etiam poterit sufficienti tempore sub utraque ratione præscribi, vel significare sufficienter consensum Principis tacitum de utroque effectu. Confirmatur quia per unum actum expresse ferendi legem contrariam priori potest una auferri, & alia introduci expresse; ergo idem poterit fieri tacite; est enim eadem ratio. Neque obstat ratio in contrarium, quia ad id sufficit prioritas naturæ, ut nostro more loquamur. Verum est enim, non posse consuetudinem contra legem novam legem inducere, nisi tollatur lex contraria, sed satis est, ut tollatur simul tempore, & quod nostro modo intelligendi præcedat ordine naturæ abrogatio prioris. Nam in illo gradu est simpliciter prior, quia legis ablatio est veluti necessaria dispositio ad inductionem posterioris, & non fit proxime, & immediate, & quasi formaliter per introductionem novæ legis, sed per abrogationem, quæ absolute fieri posset sine nova lege. Et in hoc sensu potest illa lex partitarum sufficienter intelligi, quidquid ibi Greg. Lop. aliter sentire videatur.

CAPUT XX.

Quibus modis possit consuetudo mutari.

De mutatione consuetudinis.

1. QUamvis de mutatione legis humanæ superiori libro generatim dictum sit, & ibi dicta possint magna ex parte ad jus consuetudinis applicari: nihilominus aliqua exponere oportet, quæ hujus juris propria esse videntur. Habent autem locum circa consuetudinem illi duo mutationis modi, quos supra in lege distinximus, scilicet, quasi ab intrinseco per solam privativam cessationem, vel ab extrinseco per actionem contrariam alicujus agentis. De priori modo nihil aliud dicendum occurrit, nisi per solam mutationem materiæ quoad ejus honestatem, vel publicam utilitatem posse consuetudinem per seipsam absque extrinseca revocatione cessare. Quod enim possit mutari materia consuetudinis, per se notum est, tum experientia, tum ex naturali conditione rerum humanarum. Quod vero tanta possit esse mutatio in materia ut per se cesset consuetudo, ac desinat obligare, patet, quia necesse est, ut consuetudo in aliqua ratione fundata sit, & propter aliquem finem adæquatum sit introducta, quia hoc postulat essentialis ratio legis; ergo si ita res mutentur, ut cesset ratio, & finis consuetudinis, non solum in particulari, sed etiam in generali, desinet etiam consuetudo obligare. Imo si finis non tantum negative, sed etiam contrarie cessaret, posset oriri obligatio non servandi consuetudinem; ut, si consuetudo inciperet esse moralis occasio peccandi, vel aliter nociva communi bono reipublicæ. Idemque erit, si in particulari casu contingat, ut non tantum negative cesset ratio consuetudinis, sed etiam contrarie, sicut de lege dictum est: nam eadem proportionalis ratio in consuetudine locum habet. Denique quod hoc tantummodo contingat, consuetudinem per se cessare, patet, quia non pendet ex alia causa quasi conservante per actualem influxum. Nam licet pendeat ex voluntate Principis, satis est ad illius conservationem, quod a Principe non revocetur, & idem est de populo, quatenus ab illo pendere potest.

Duplex modus mutationis.

Revocatio consuetudinis.

2. Omisso ergo illo genere mutationis, solum de revocatione consuetudinis dicendum est, quæ a Principe per legem, seu expressam voluntatem, vel a populo per contrariam voluntatem fieri potest. Quos duos modos revocationis posuit lex 6. tit. 2. part. 1. & sunt frequentes in jure. Et sub revocatione comprehendimus non solum integram abrogationem juris consuetudinarii, sed etiam partialem derogationem, quia eandem proportionem servant. De dispensatione autem in jure consuetudinis nihil dicere necesse est, quia vel sub revocatione partiali comprehenditur, vel si aliquo modo differt, vel pertinet ad privilegium, de quo sequenti lib. dicemus, vel eadem est ratio de illa, quæ de dispensatione in lege humana, de quo satis superiori libro dictum est.

Lex posterior contraria revocat consuetudinem.

3. Dico ergo primo: Consuetudo revocatur per legem posteriorem contrariam præcipue quando legislator illam non ignorat. Supponit hæc assertio potestatem in Principe, qui potest leges ferre, ad revocandam consuetudinem. Quod est manifestum in jure, c. *cum consuetudinis*, de consuet. c. 1. de const. in 6. l. 2. C. quæ sit long. consuet. Nam quod ibi dicitur, non esse tantam vim consuetudinis, ut legem vincat, in uno sensu, maxime verum habet de lege subsequente consuetudinem: ratio vero est manifesta, quia consuetudo non habet vires, nisi ex voluntate saltem tacita ejus, qui potest legem ferre; ergo per eandem voluntatem poterit consuetudo revocari, & vires amittere, imo & prohiberi, ac contrarium præcipi. Si enim Princeps potest per posteriorem legem revocare priorem, per expressam voluntatem a se factam, quomodo non poterit revocare consuetudinem tacita voluntate sua introductam per posteriorem legem, & voluntatem expressam? In hoc ergo nulla est controversia, nec dubitandi ratio si additur, *Non obstante contraria consuetudine*, tunc maxime revocari consuetudinem, quia non potest clarius legislator suam mentem explicare.

Objectio.

4. Potest vero in præsenti objici lex de feudi cognit. ubi sic dicitur, *Legum Romanarum non est vilis auctoritas, sed non adeo vim suam extendunt, ut usum vincant, aut mores*. Respondeo in primis, id intelligi a Glossa ibi, esse specialem in feudis, sed non reddit rationem. Cujac. ibi id intelligit de consuetudine in contradictorio judicio confirmata. At hæc etiam tollitur per legem. Alii intelligunt, illam legem loqui in locis extra ditionem Romanam, ubi leges Romanorum non habent vim legum, nisi quatenus a Principibus acceptantur, & in illis locis dicitur, præferendam illis esse consuetudinem. Sed hoc & reddit sententiam frivolam, quid enim mirum, quod lex non obligans, & extranea non vincat consuetudinem obligantem, & propriam? & non satis facit, quia ibidem ait Obertus, *Judicium de feudis etiam legibus nostris contrarium dici solet*. Unde Bald. ibi ait, sensum esse, causas feudales decidi consuetudine, non legibus scriptis, sive Romanorum, sive Longobardorum. Quod intelligendum puto de legibus universalibus: nam si essent propriæ leges scriptæ de feudis, ab habentibus potestatem latæ, illæ vincerent consuetudinem servando regulam datam. Sensus ergo erit in materia feudorum proprias consuetudines esse servandas, non obstantibus generalibus legibus aliter disponentibus. Vel certe intelligi possunt illa verba de consuetudine præscriptionis,

Resp. Glossa.

in

in quam maxime solent feuda fundari, quia leges Romanorum non præjudicant huic consuetudini, quia non tollunt jura, & dominia, per consuetudinem præscriptam comparata.

5. Maxime autem locum habet assertio posita, quando in lege additur clausula, *Non obstante consuetudine*, quia non potest legislator mentem suam clarius explicare. At vero quando non additur illa clausula, in primis requiritur repugnantia inter legem, & consuetudinem, ita ut non possit lex observari, si consuetudo servetur. Nam si possint in concordiam redigi, & lex possit suum effectum habere absque derogatione consuetudinis, etiam restringendo verba quoad fieri possit, salva eorum proprietate, ita interpretanda est, quia juris correctio vitanda est, & multo magis consuetudinis quoad fieri possit; tum quia est veluti in naturam versa, ideoque difficile mutatur; tum quia leges debent esse moribus utentium accommodatæ.

Quid requiritur ut lex revocet cōsuetudinē

6. Ut ergo lex revocet consuetudinem vi sua, & sine expressa clausula, necessaria est omnimoda repugnantia, & contrarietas. Deinde necessaria est voluntas Principis, quia per illam fit revocatio. Et quia voluntas requirit scientiam, ideo etiam necesse est, ut scientia consuetudinis in Principe supponatur. Atque ita hanc ultimam conditionem, in qua est tota difficultas, posuit Pontifex in cap. 1. de const. in 6.

Infertur 1 Consuetudo universalis abrogatur per legē universalem,

7. Ex quo textu, & ex hac conditione infertur primo, quando consuetudo erat universalis, v. g. totius Ecclesiæ, & lex contraria fertur pro tota Ecclesia, consuetudinem omnino abrogari per talem legem, etiamsi clausulam derogatoriam non habeat. Ita docuit Bald. cum aliis in l. 2. C. quæ sit longa consuetudo, Felin in cap. *super literis*, de rescript. num. 8. verb. *tertia regula*, & in cap. 1. de re judicat. num. 4. ampliat. 3. & Rota decis. 2. de rescript. in novis, num. 2. & sumitur aperte ex dicto cap. 1. de constit. in 6. ibi, *Singularium consuetudines*. Nam per hoc excludit generales, ut ibi etiam Glossa notavit: ratio vero est, quia lex posterior universalis, revocat priorem universalem, etiamsi illius mentionem non faciat, ut in dicto capite dicitur; sed consuetudo universalis habet vim legis universalis, & reputatur jus canonicum, vel civile, non scriptum; ergo. Item Princeps, qui jura omnia in scrinio pectoris sui censetur habere (ut dicitur in dicto cap. 1. & in l. *omnium*, C. de testamen.) etiam censetur non ignorare universalem consuetudinem; ergo censetur revocare illam, edendo legem, quæ cum illa subsistere non potest.

Regulæ dictæ applicatio.

8. Et hoc cum proportione procedit in unoquoque Episcopatu pro legibus synodalibus, & consuetudinibus generalibus uniuscujusque diœcesis. Idemque erit in legibus civilibus singulorum regnorum comparatis ad consuetudines universales uniuscujusque regni: nam est eadem proportio. Ideoque dixit Abb. in cap. ultim. de consuet. num. ultim. quod si civitas fecit statutum contra suam consuetudinem, revocat illam, licet de illa non faciat mentionem, quia præsumitur scire consuetudinem suam, cum consuetudo sine scientia populi non introducatur. Ego autem hoc puto intelligendum, dummodo civitas absolutam potestatem statuendi habeat, vel si indiget licentia, aut confirmatione Principis, illum certiorem reddat, legem fieri, revocando consuetudinem. Argumento cap. *cum consuetudinis*, de consuet. quia Princeps aliter non posset consentire in revocationem consuetudinis: cum non præsumatur scire consuetudinem privatam. Item quia multo difficilius, & majori consideratione statutum illud permitteret, si consuetudinis notitiam haberet. Ac denique, quia jure communi decernitur, ut non fiat consuetudinis mutatio, l. *minime*, ff. de legibus; ergo ad statuendum contra consuetudinem de licentia Principis necessarium est, illam conditionem illi aperire. Addo denique hanc assertionem, seu illationem non minus procedere in consuetudine immemoriali, quam in qualibet alia aliter præscripta: nam si lex est æque universalis ipsi consuetudini, licet non faciat expressam mentionem ejus, revocabit illam: ratio est eadem, quia talis consuetudo non præsumitur ignorata, & solum legis communis positivæ vim habet. Unde non censetur revocari ex vi alicujus clausulæ universalis, in qua censeatur habere specialitatem, sed ex certa scientia Principis, qua non obstante, vult concedere legem, quæ valida esse non potest, nisi talem consuetudinem revocet; ergo illam etiam revocat.

9. Secundo infertur ex eadem conditione, & regula, per legem universalem latam pro tota Ecclesia, non revocari consuetudines particulares diœcesum, aut civitatum, vel provinciarum, nisi addatur clausula revocatoria, *Non obstante*, vel in speciali, vel saltem in generali. Quæ assertio cum proportione applicanda est ad leges regnorum, vel provinciarum, quatenus universales sunt in unaquaque provincia, & comparantur ad consuetudines particularium locorum, regni, vel provinciæ, ita ut servetur proportio: sic enim etiam militat eadem ratio, & jurisdictio. Sic ergo assertio est expresse declarata in dicto cap. 1. de constit. in 6. ubi etiam ratio redditur, quia legislator universalis non censetur scire facta particularia, ad quæ pertinent consuetudines particularium locorum: ergo non censetur velle revocare illas per legem universalem, nisi earum faciat expressam mentionem, vel saltem in genere omnes contrarias consuetudines revocet, addendo clausulam, *Non obstante*, &c. Atque in hoc etiam conveniunt Glossa, & Doctores in dicto cap. 1. de constitut. in 6. & in cap. ultim. de consuet. ubi Panormitan. num. 24. Rochus sect. 7. num. 30. & Paulus Castrens. Jason, & alii in dicta l. *de quibus*. At vero Bartolus in eadem lege, *de quibus*, in lect. num. 5. citat Guidonem in contrarium, ipseque videtur idem sentire secundum jus civile, propter l. 3. §. *Divus*, ff. de sepul. viol. licet nostram sententiam admittat secundum jus canonicum, & ita illam intellexit Panormitanus supra, & illa fuit etiam sententia Azonis in sum. quem refert, & sequitur Hostiens. in summ. titul. de consuet. §. *quæ cui præjudicet*. Sed re vera Bartol. Guidonis sententiam improbat, & communem sequitur remittens se ad Canonistas, præsertim ad Joan. Andr. in dicto cap. 1. Clarius vero in repetition. num. 5. generaliter id resolvit, ac docet; indicatque, licet hoc non sit tam expressum in jure civili sicut in canonico, tamen rationem dicti capituli primi in omni jure procedere, & ita cap. illud 1. non tam esse specialis juris constitutivum, quam declarativum ejus juris, quod secundum rectam rationem in quocumque legislatore locum habet. Et ad §. *Divus*, uno verbo ibi respondet, intelligendum esse, quando Princeps sciebat consuetudinem, vel expresse voluit illam tollere, si esset. Quæ responsio procedit extendendo illum textum ab statuto ad consuetudinem, & intelligendo illum de consuetudine antecedente ad legem, sed alios etiam habet sensus, ut supra dixi. Sic etiam videtur moderanda lex 6. tit. 2. part. 1. cum dicit, legem posteriorem tollere consuetudinem contrariam, licet Gregor. Lop. ibi in Gloss. 6. indifferenter, & sine ulla limitatione illam intelligat, allegando dict. §. *Divus*.

Dubium.

10. Sed quæri potest, de qua consuetudine hoc intelligendum sit, an de sola consuetudine præscripta, vel quæ jam legem introduxit, an etiam de minori consuetudine: nam Doctores allegati nihil de hoc tractant sed simpliciter, & indistincte loquuntur. Unde videntur loqui de consuetudine juris, seu quæ jus introduxit, ac subinde de consuetudine præscripta: nam tractant de consuetudine, quam Princeps ignorare præsumitur: talis autem non potest inducere jus, nisi sit præscripta. Et ita hanc particulam invenio additam in Gloss. d. cap. 1. de constit. in 6. verbo *facti*, & colligi potest ex dict. cap. 3. quatenus utitur verbo derogandi, quia non dicitur proprie derogari, nisi juri præcedenti. Et e converso, ideo consuetudo specialis derogare censetur juri generali, quia speciale jus derogat generali, etiamsi speciale præcedat, ut est regula juris, & quia non præsumitur Princeps juri speciali derogare, quæ ignorat: ergo supponitur consuetudo esse talis, quæ jus introduxerit. Tandem quia, nisi sit sermo de consuetudine præscripta, nulla alia designari poterit, quæ necessario firma permanere debeat, non obstante lege generali subsequente.

11. Nihilominus expendo in dict. cap. 1. dicente, consue-

consuetudines particulares non revocari per absolutam legem generalem, solum addi, *Dummodo rationabiles sint* omissa alia conditione, *Dummodo præscriptæ sint*, ergo non est a nobis addenda: nam ubi Pontifex voluit; illam esse necessariam, eam non omisit, ut patet ex dicto cap. ult. de consuet. Item ibi pro ratione redditur, quod consuetudo est quid facti, ergo licet non pervenerit ad constituendum jus, habet in illa locum ratio illius legis, quod Princeps illam ignorat, & ideo non præsumitur illam revocare. Dices, ibi consuetudinem appellari *facti*, ut distinguitur a jure communi, sicut statutum dicitur esse facti, non quia non sit jus & lex, sed quia per specialia facta inducitur, & ita ibi esse sermonem de consuetudine præscripta, quia licet in non præscripta procedat eadem ratio quoad hoc, ut ignorari possit, non tamen quoad hoc, ut præsumatur Princeps noluisse sua lege obligare contra talem consuetudinem inchoatam, quia cum non induxerit jus, non indiget derogatione, sicut alia. Sed contra, quia esto, in hoc sit diversitas, ex alia parte est magna similitudo rationis in hoc, quod Princeps non præsumitur velle ferre legem non consonam moribus utentium. Quæ ratio habere potest locum in consuetudine valde radicata, & observata, etiamsi nondum præscripta sit. Et confirmatur ex regula juris, quod dispositio generalis non comprehendit specialia, quæ legislator verisimiliter non intenderet, si eorum notitiam haberet; sed specialem difficultatem habet cogere subditos ad mutandum similem consuetudinem, quæ multum movisset Principem, si illam scivisset: ergo non est verisimile voluisse obligare contra talem consuetudinem.

Quædam in d. cap. 3 expendẽda. — *Objectio.* — *Respõsio.*

12. Quamobrem probabiliter censeo, non esse restringendam regulam illius textus ad consuetudinem præscriptam, sed intelligendam esse de consuetudine rationabili, & honesta, & tam publico usu, & tanto tempore firmata, quod sufficeret ad legem introducendam, si Princeps illam sciret, eo quod prudenti arbitrio verisimile sit, Principem fuisse in illam consensurum, si illam sciret. Tunc enim, ob contrariam rationem, non est verisimile, velle contra illam obligare per legem generaliter latam, seu velle illam tollere, dum illam ignorat, nisi expressius id declaret: nam in talem consuetudinem, & verba, & ratio dicti cap. 1. optime cadunt: nam verbum *derogandi*, recte etiam de tali consuetudine dicitur; tum quia dici etiam solet de aliis juribus justitiæ, quæ non sunt leges, ut dicimus, Principem concedendo privilegium, nolle derogare juri tertii; tum etiam, quia illa consuetudo de se sufficiens esset ad jus inducendum, nisi obstasset Principis ignorantia; tum denique, quia populus habet quoddam jus, ut non cogatur mutare talem consuetudinem, cui non intelligitur velle derogare Princeps, nisi id exprimat. Et ita responsum est ad rationem in contrarium.

Regula illius textus quo se extendat.

13. Et ad ultimam confirmationem dicitur, verum esse, non posse unum, & idem tempus hujus consuetudinis designari, satis vero esse, quod prudenti arbitrio discerni possit sicut supra dicebamus, consuetudinem non præscriptam posse inducere jus, si Princeps illam sciat: tempus autem ejus non esse idem, nec definitum pro omnibus, sed prudenter determinandum esse juxta consuetudinis circumstantias: idem ergo tempus, idemque judicium dicimus in præsenti sufficere. Et certe hoc supponunt omnes, qui docent, consuetudinem nunquam introducere legem, nisi sciente Principe, illi enim negare non possunt, decisionem dicti cap. 1. scilicet, legem generalem non abrogare consuetudinem particularem ignoratam a Principe, quamvis ex sententia illorum nondum legem introduxisset. Denique usu videtur esse receptum, ut in defendenda particulari consuetudine contra generalem legem, non rigorose spectetur, aut allegetur tempus longum necessarium ad præscriptionem, sed tantum honestas consuetudinis, & quod judicio prudentum sufficienter firmata sit.

Resp. ad dubium.

14. Dubitari etiam potest circa præcedentem regulam, utrum per legem particularem simpliciter latam a Papa, vel ab alio simili universali Principe, pro certo loco, Episcopatu, &c. derogetur particulari consuetudini contrariæ ejusdem loci: & ratio dubitandi est, quia lex derogat consuetudini antecedenti, si adæquate, ut sic dicam, comparentur, id est, lex generalis ad consuetudinem generalem, & particularis ad particularem, ut de priori parte diximus in priori regula, & de posteriori parte videtur esse eadem ratio. Unde etiam ibi diximus, per statutum loci latum a communitate ejusdem loci habente potestatem statuendi, revocari privatam consuetudinem, licet illius non fiat mentio: ergo a fortiori idem dicendum est, si statutum fiat a Principe superiore, cum major sit ejus potestas.

Dubium.

15. Nihilominus dicendum videtur, per talem legem non statim esse revocatam consuetudinem, nisi præcedat populi consensus, petitio, aut informatio, vel alia via constet, latam esse a Principe cum scientia consuetudinis: ratio est, quia non minus procedit in tali lege decisio dicti capituli primi, quam in lege generali, quia non minus præsumitur Princeps ignorare consuetudinem privatam ferendo unam legem, quam aliam, & alioqui supposita ignorantia, non censetur velle derogare consuetudini, nisi id exprimat. Et hæc est differentia clara inter Principem universalem, vel particularem, seu proprium statuentem, quia in Principe supponitur dicta ignorantia facti, non vero in particulari communitate, aut gubernatore. Atque ita verba illius cap. 1. generalia etiam sunt de omni *constitutione a Papa noviter edita*. Est etiam optima conjectura, quia cum res possit esse dubia, vel obscura, si Princeps voluisset legem suam particularem valere, non obstante consuetudine contraria, expressisset: ita enim fieri solet receptissimo usu, & juri consentaneo: ergo dum non addit, præsumendum est, noluisse consuetudinem revocare. Et hoc in praxi est observandum pro multis legibus, quæ respectu potestatis, a qua feruntur, & respectu communitatis, ad quam illa potestas extenditur, sunt particulares, & universaliter feruntur pro aliqua diœcesi, vel congregatione, cujus consuetudines licet in illa generales sint, sunt particulares respectu Principis, & ideo non censentur derogatæ per tales leges, nisi in eis exprimantur. Hinc etiam consuetudo non censetur derogata per privilegium a Principe concessum, nisi clausulam derogantem contineat, ut infra suo loco dicetur.

Per legẽ particularem a Papa latã non revocari consuetudinẽ nisi, &c.

16. Sed objici potest ratio, qua utitur Glossa in dicto cap. 1. verb. *singularium*, scilicet, quia talis lex superflua & inutilis esset, nullum enim effectum posset alicubi habere; lex enim generalis, licet in uno loco non tollat consuetudinem, non est inutilis, quia in reliqua tota communitate obligat; lex autem lata pro loco, vel congregatione speciali, si ibi impeditur propter consuetudinem particularem contrariam, inutilis esset. Item videtur contra obedientiam debitam superiori principi, contempta illius lege in propria consuetudine persistere. Responderi potest, legem illam de se utilem esse, & efficacem: per accidens autem, & ex ignorantia consuetudinis non habere effectum, neque hoc esse contra obedientiam, & reverentiam superiori debitam, quia creditur esse juxta illius voluntatem jure communi explicatam. Addo vero legem illam non esse inutilem, neque omnino carere effectu: nam obligat subditos ad reverenter illam suscipiendam & recurrendum ad superiorem, consuetudinem suam, & rationem ejus allegando, cum animo servandi legem si non obstante consuetudine jam cognita, superior voluerit legem observari. Interim vero non tenentur contra consuetudinem agere. Quæ omnia a simili optime confirmantur ex cap. *si quando*, de resc. cum his, quæ ibi notantur.

Ob. Glossa. — *Resp.*

17. Tandem explicare oportet, quæ verba addenda sint in lege generali, seu Principis, ut censeatur consuetudinem abrogare: nam in d. cap. 1. dicitur: *Nisi expresse caveatur in ipsa*: In quo solum occurrit advertendũ, hanc derogationem ordinarie solere fieri per particulã, *Non obstante contraria consuetudine*, vel alia simili, seu æquivalente, aut quæ illam virtute includat, de quibus clausulis dicam ex professo in lib. 8. circa revocationem privilegiorum. Quando autem per hujusmodi verba retractetur tantum consuetudo præterita, vel prohibeatur futura, aut etiam reprobetur, satis

Quæ verba addenda sunt ut consuetudo censeatur abrogari.

satis in superioribus tractatum est. Solum ergo potest hic inquiri, an per illa verba absolute prolata retractari censeatur immemorialis consuetudo, vel solum aliæ, de quarum initio constat. In quo tres sunt sententiæ. Una est absolute affirmans, per clausulam: *Non obstante consuetudine in contrarium*, revocari consuetudinem, etiam immemorialem, licet in illa clausula non addatur particula distributiva, *quacunque*, vel alia similis. Ita Card. ratio esse potest, quia negatio est sufficiens distributio, cum omnia destruat. Alia sententia est, addita distributione, comprehendi consuetudinem immemorialem, non vero sine illa. Ita plures Canonistæ, & Glossæ allegatæ a Covar. ratio prioris partis esse potest specialitas immemorialis consuetudinis: posterioris autem fundamentum erit, quia illa veluti geminata distributio vincit illam specialitatem.

Memorabilis consuetudo quando censeatur abrogari

18. Tertia sententia est, etiam addita distributione non revocari talem consuetudinem, nisi addatur; *etiam immemoriali*, vel aliquid æquivalens. Ita tenent multi Juristæ, quos referunt, & sequuntur Covar. l. 3. variarum cap. 13. nu. 5. & Tiraquel. de utroque retract. tract. 2. §. 1. Glossa 2. num. 25. idque insinuavit Glossa in Authent. *Ut de cætero*, cap. 1. verb. *præscriptione*, cum enim textus ille dicat: *Nulla præscriptione objicienda*, &c. Gloss. addit, *nisi centenaria*: nam hæc immemorialis reputatur, imo addit, *vel quadragenaria*, quod nimium est, sentit vero, quoties revocatur consuetudo, vel negatur præscriptio, intelligi de ordinaria consuetudine, aut præscriptione longi temporis, non vero longissimi, & multo minus immemorialis. Sicut jura civilia dicunt, servitutes discontinuas non præscribi, l. *servitutes prædiorum*, ff. de servitut. & nihilominus non intelligitur præscriptio temporis immemorialis, exclusa leg. 3. §. *ductus aquæ*, ff. de aqua quotid. & æsti. Atque hoc fere tantum fundamentum ad confirmandam hanc sententiam affertur. Quod ita induci potest: nam cum initium consuetudinis ignoratur, consequenter etiam ignoratur, an jus illud fuerit constitutum solo usu, vel aliunde duxerit initium ex aliquo privilegio, constitutione, aut alio simili: ergo merito dicimus talem consuetudinem non satis derogari per generale nomen consuetudinis, quia habet quandam superiorem rationem. Adde, ob hanc causam immemorialem valde specialem in jure reputari, habereque multa specialia privilegia, ideoque non comprehendi sub generali clausula, juxta aliam vulgatam regulam juris. Atque ita hæc sententia in praxi observari potest. Addi vero illi solent aliquæ limitationes, quæ ad materiam de præscriptione spectant: hic vero necessariæ non sunt videatur Tiraq. supra.

3. Senten.

1 Conclus. Approbatur 3. Sen.

19. Secundo principaliter dicendum est, consuetudinem antiquam per subsequentem abrogari posse, servata proportione, id est, universalem per universalem, particularem per particulare in eodem loco: nam in diversis non sunt contrariæ: universali vero derogari per particularem alicujus loci, pro illo etiam loco universalem denique derogare particulari. Ita fere Hosti. in sum. eod. tit. §. *quæ cui præjudicet*, & omnes. Et ratio generalis est, quia ita comparantur consuetudines inter se, sicut leges, vel & consuetudo, servata proportione. Unde quod dicitur in §. penult. Instit. de jur. natur. *Ea quæ civitas constituit sæpe mutari solent, vel tacito consensu populi, vel alia postea lege lata*, sicut est verum de his, quæ jure scripto sunt constituta: ita etiam a fortiori de jure non scripto, quia non minus, imo magis videtur posse mutari tacitus consensus per tacitum contrarium, quam expressus per tacitum, sed hoc potest fieri, ut ostensum est; ergo. Unde in primis necesse est, consuetudines esse contrarias: nam si possunt ad concordiam reduci, observandæ sunt, ut Hostiens. ait, supposita autem contrarietate omnia membra sunt clara. Solum in ultimo oportet advertere in consuetudinibus non habere locum clausulam derogantem, quia non habent verba, sed opera, & ideo necessarium esse, ut consuetudo universalis ad derogandum particulari, extendatur ad locum illum, in quo particularis consuetudo antea erat. Et tunc res est clara, quia tunc consummatur oppositio contradictoria, ut sic dicam, & populus ille jam consentit; secus vero erit, si tantum sit universalis in reliquis partibus provinciæ, aut regni, quia hæc non poterit obesse particulari consuetudini tenaciter retentæ, sicut nec lex universalis illi derogat.

2 Concl. Consuetudo antiqua per subsequentem derogari potest servata proportione.

20. Quæri autem potest, quanto tempore, vel quibus actibus posterior consuetudo deroget priori. Dicendumque est non sufficere unum, nec plures actus contrarios, sed requiri consuetudinem præscriptam, vel sufficientem ad revocandam legem. Ita Glossa 2. in l. *nemo* 166. ff. de regul. jur. Hostiens. supra §. *qualiter*, verb. *sed nunquid*. Panormit. dicto cap. ult. num. 19. ubi late Rochus sect. 4. num. 69. & sequentibus. Felin. in cap. *cum accessissent*, num. 30. in fine, ubi in scholio multi alii allegantur: & ratio est, qui nulla consuetudo potest inducere novum jus, nisi sit præscripta, vel consensu Principis probata, & consequenter nec potest priorem consuetudinem abrogare, nisi ejusdem Principis consensum habeat. Unde ad minimum est necessarium decennii tempus, ignorante Principe, vel arbitrarium secundum prudentiam, si Princeps scientiam habeat novæ consuetudinis.

De tempore & actibus quibus consuetudo revocatur.

21. Quæri autem potest, an in Ecclesiasticis consuetudinibus requiratur tempus quadraginta annorum, ut posterior revocet priorem. Panormit. enim dicit indifferenter sufficere tempus decem annorum, sequitur Felin. & reddit rationem, quia posterior consuetudo non est contra jus, quod sic declarat, quia, vel prior consuetudo fuit contra jus, & posterior est secundum illud antiquius jus, quod per priorem consuetudinem revocatum fuit, & sic ad illud facilius fit regressus: vel prior consuetudo fuit præter jus, & sic etiam posterior erit præter jus, & ita semper in posteriori consuetudine sufficiunt decem anni. Hunc vero discursum non approbat Rochus supra cum Barb. ibi, & mihi etiam videtur difficilis, quia nulla ratio juris non scripti in eo habetur. Et ideo breviter censeo primo, si prior consuetudo non fuit contra, sed præter jus, posteriorem esse simpliciter contra jus, & ideo postulare tempus canonicæ præscriptionis. Probatur, quia prior consuetudo induxit jus, cui est contraria posterior, quæ non est conformis alicui juri. Item si prior consuetudo fuit universalis, & posterior particularis, est id evidentius, quia consuetudo universalis jus commune inducit; idem autem videtur, si prior fuerit particularis ejusdem loci, & juri communi non contraria. Nam consuetudo contra simile statutum, esset contra jus, & postularet tempus canonicæ præscriptionis; ergo idem est de consuetudine: nam est æqualis ratio. At vero si prior consuetudo fuit contra jus commune, quod non fuit omnino ablatum illa consuetudine, quia non fuit universalis, sed particularis, quæ illi derogavit, tunc probabile est, posteriorem consuetudinem decem annis præscriptam sufficere, quia non est simpliciter contra jus, quia jus commune semper manet, ad quod per illam consuetudinem fit regressus, & tunc procedunt, quæ Felin. tradit. Secus vero censeo, si prior consuetudo fuit universalis, & omnino abrogavit jus universale antecedens: nam tunc existimo, necessariam esse præscriptionem canonicam quadraginta annorum contra talem consuetudinem, quia posterior consuetudo jam est omnino contra jus commune inductum per priorem consuetudinem. Aliud enim jus antiquius utraque consuetudine, perinde se habet, ac si non præcessisset, quia omnino sublatum est. Et hæc de consuetudine sufficiant.

Tempus canonicæ præscriptionis requiritur ut consuetudo derogat alteri.

Quando sufficiat tempus decennii.

Quando 40 anni requiruntur.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

LIBER OCTAVUS DE LEGE HUMANA FAVORABILI, SEU PRIVILEGIUM CONCEDENTE.

Distinximus in cap. 2. libri quinti legem humanam in odiosam, & favorabilem, & in fine ejusdem capitis insinuavimus, dupliciter dici posse legem favorabilem, generaliter, scilicet, & specialiter. Priori modo dicitur lex favorabilis quæcumque lex justa, quæ speciale gravamen non imponit, neque aliquod odium continet: nam his semotis, lex de se magna beneficia confert; nam illuminat, dirigit, & in officio continet, ideoque favorabilis censenda est, generali tamen appellatione, quia ex generali ratione justæ legis hoc habet, supposita prædicta negatione; & ideo de lege favorabili sub hac generali ratione nihil dicendum superest, nisi quod hic favor potest esse major, & minor in diversis legibus pro materiarium, & finium illarum diversitate. Sic enim leges directe intendentes commune bonum præferuntur legibus, quæ commoditates singulorum privatorum continent: & quæ religionem fovent his, quæ de temporalibus disponunt, & sic de cæteris. Quomodo autem hæc proprietas, seu favor legis ad ejus interpretationem conferat, in lib. 5. dictum est. Posteriori, seu speciali modo dicitur lex favorabilis, quæ specialem favorem aliquibus concedit, quæ nomine privilegii significari solet, quæ particularem requirit considerationem in hoc libro tradendam, quia habet proprium quendam effectum legis non communem aliis, ratione cujus peculiaris species legis censetur, & aliquas habet proprietates, quas explicare necesse est. Sunt autem de hac lege tituli de Privilegiis in omnibus tomis juris canonici, ubi interpretes multa de hac materia disputant; in jure autem civili non invenio absolutum titulum de privilegiis, sed cum aliqua additione de privilegiis creditorum, & de Privilegiis veteranorum, in Digest. novo. Et de Privilegio fisci, vel dotis, vel variarum personarum, aut communitatem, in libris Codicis, quibus locis, & aliis multis juris etiam civilis interpretes de hac materia tractant. Et Summistæ verb. *privilegium*, & verb. *gratia*. Theologi vero de illis ex professo non disputant, sed pauca per occasionem, & succincte attingunt. *Quibus in locis agatur fuse de lege favorabili.*

CAPUT PRIMUM.

Quid Privilegium sit.

1. Circa nomen oportet in primis advertere privilegium duo includere, & significare, scilicet, jus ipsum, seu gratiam concessam privilegiario, & mandatum ipsum, vel instrumentum, quo Princeps concedit alicui specialem gratiam, quod interdum vocatur rescriptum, indultum, vel Bulla in canonicis privilegiis, quamvis hæc nomina latius habeant significatum, quia non tantum privilegia, sed etiam alii effectus per illa fieri possunt, ut infra dicam. Et facile fit transitus ab uno significato ad aliud, quia reputantur tanquam idem, quia unum est propter aliud, & se habet sicut signum, & significatum. Nos ergo in præsenti proprie agimus de Privilegio ratione juris, & gratiæ, quia est veluti substantia privilegii: simul atem de toto privilegio; quia agimus de illo quatenus est lex quædam humana, quæ constituitur in genere signi, ut supra diximus. *De nomine privilegii.*

2. Secundo supponendum est, non omne privilegium esse legem proprie, & in rigore sumptam, quia de ratione legis est, ut sit perpetua, ut supra dictum est, non autem omne privilegium est perpetuum, ut ex dicendis constabit; ergo saltem illud, quod perpetuum non est, non est proprie lex. Et hoc maxime locum habet quando privilegium fertur ad determinatum tempus; si tamen absolute feratur, habet hanc perpetuitatem, quod non finitur per mortem concedentis, ut infra ostendetur, in quo excedit vim præcepti, & convenit cum lege, & in cæteris etiam servat proportionem ad legem, & quandiu durat, per modum legis observari debet. Et ideo in communi explicatur privilegium per rationem legis applicandam, scilicet, & intelligendam cum dicta moderatione, & proportione respectu privilegiorum, quæ ad tempus tantum conceduntur. *Non omne privilegium esse legé proprie, & in rigore sumptā.*

3. His positis privilegium definiri potest, ut sit *privata lex aliquid speciale concedens*. Sumitur ex Doctoribus in rubricis de privilegiis, & Summistis verb. *privilegium*, Antonin. 1. part. tract. 19. cap. 1. Ponitur autem *lex* loco generis, ratione jam dicta; *privata* autem additur ex cap. *Abbate*, de verbor. signific. & cap. *privilegium*, distinct. 3. ut privilegium a cæteris legibus distinguatur: nam aliæ concedunt jus commune, hæc vero privatum, ut Doctores circa prædicta jura declarant, Deci. & Abb. in rubric. de rescript. Sed dicet aliquis, differentiam hanc repugnare generi, quia de ratione legis est, ut respiciat communitatem, atque adeo quod non sit privata, sed communis. Sed advertendum, privilegium non vocari legem privatam, eo quod uni tantum personæ obligationem imponat (quod objectio intendit) nam supra diximus, & statim declarabimus, privilegium respicere etiam communitatem, & quoad obligationem, quam inducit, & quoad bonum, & finem, quem saltem ultimate intendit. Dicitur ergo lex privata, quia particulari personæ, aut communitati speciale jus concedit præter commune. Et ita ultima particula est declarativa prioris, ut aperte exponitur in dict. cap. *Abbate*, & sic etiam dixit Gregor. in cap. *hinc est*, 16. quæst. 1. *Privilegium non constituere communem legem*, & Beda Actor. 1. *Privilegia singulorum communem legem facere non possunt*, cap. *non exemplo*, 26. quæst. 2. *Privilegii definitio.*

4. Atque hinc constat, de ratione privilegii esse, ut concedat aliquid speciale, quod loco differentiæ additum est ex eodem cap. *Abbate*, & cap. *in his*, de privileg. ubi declaratur, dici *aliquid speciale*, ut distinguatur ab his, quæ jure communi conceduntur. Unde additur ibidem, privilegium ita esse interpretandum, ut aliquid præter commune jus concedat, quia alias esset inutile: *Cum nihil (inquit) eis conferat memorata indulgentia, sine qua id liceret, Prælatis indulgentibus*. Idem habet Gratian. in §. ultim. 25. quæst. 1. *Neque enim*, inquit, *aliquibus privilegia concederentur, si præter generalem legem, nulli aliquid speciale concederetur*. Ex quibus verbis ratio assertionis constat, quia secluso hoc effectu, nihil proprium, & peculiare privilegium haberet. Tacite autem in hac particula continetur, privilegium debere favorem aliquem seu beneficium concedere. Quia concedi dicitur quod voluntarie, & libenter acceptatur; illud autem semper est aliquid favorabile; sic ergo dicitur, privilegium aliquid speciale concedere: & ideo lex favorabilis est. Unde si aliqua lex imponat speciale gravamen *Esse de ratione privilegii ut concedat aliquid speciale.*

ali-

aliquibus personis, aut populis, non dicitur privilegium, quia non concedit, sed imponit, vel (ut sic dicam) compellit tale gravamen subire, & ita non convenit illi definitio privilegii, sed odii, vel pœnæ, aut tributi. Posset vero quis objicere cap. *hic est*, 16. quæst. 1. ubi Gregor. vocat Privilegium præceptum quoddam datum cuidam monasterio, ut ejus Abbas non posset in Episcopum eligi. Sed re vera Gregor. illud reputavit magnum beneficium monasterii: *Ne forte*, inquit, *occasione Episcopatus Abbatia aliquid detrimenti pateretur*. Et ideo merito illud privilegium appellavit.

An dicta definitio sit completa.

5. Sed quæri potest in primis, an illa definitio completa sit. Et ratio dubitandi est, quia nonnulli existimant, addendum esse, ut illud, quod privilegium concedit, sit aliquid contra commune jus. Ita sentit Panormit. in cap. *olim*, de verbor. signif. nu. 7. ubi ait, de ratione privilegii esse, ut concedat aliquid contra jus commune: nam si solum concedat specialem gratiam, quæ juri communi contraria non sit, quamvis per illud non detur, non est, inquit, proprie privilegium, sed beneficium Principis. Quæ fuit etiam doctrina Bart. in l. *si finita*, §. *ex hoc edicto*, ff. de damn. infect. num. 5. & sequitur Sebast. Medicis tractatu de Definit. 2. part. §. 17. Veruntamen licet possit esse quæstio de nomine, tamen etiam privilegium contra legem concessum potest dici beneficium Principis, & beneficium speciale datum præter jus commune ex liberali Principis gratia, vel donatione, est vere privilegium, prout nunc de illo loquimur, quia est lex privata, & favorabilis. Unde non potest sub alia legis specie contineri: nec in dicto cap. *Abbate*, ad rationem privilegii postulatur, ut aliquid contra jus concedat, sed simpliciter, ut *aliquid speciale*, & in dicto cap. *in his*, vocatur indulgentia, licentia, & gratia, & solum requiritur, ut aliquid hujusmodi concedat, & tamen constituitur caput illud sub titulo de Privilegiis. Et talia sunt in religionibus multa privilegia, quæ sunt meræ gratiæ Pontificum, & non sunt contraria juri communi, sed aliquid ultra illud addunt, ut sunt privilegia absolvendi, dispensandi, &c. Non est ergo necessarium, in definitione addere illam particulam *contra jus*: nam satis est, quod sit ultra, vel præter jus; hoc autem satis significatur, cum dicitur, privilegium aliquid speciale concedere: si enim nihil concederet ultra commune jus, profecto nec speciale aliquid concederet, & hoc ad summum probant nonnulla jura, quæ Medicis allegat. At vero Sylvest. verb. *privilegium*, quæst. 3. distinguit de privilegio late, & proprie sumpto: nam proprie sumptum ait esse contra jus, late, sufficere ultra, vel præter jus. Sed non oportet de nomine contendere, nec video cur vox illa non dicatur proprie in tota illa significatione lata, quia per concessionem etiam, seu gratiam propter jus potest constitui lex privata, a qua dictum est privilegium, nec potest (ut dixi) sub alia specie proprie comprehendi.

Sylvestri distinctio privilegii in late, & proprie sumptum.

6. Hinc vero nascitur secunda objectio, quia non omne privilegium videtur aliquid speciale concedere, & consequenter non recte ponitur illa tanquam differentia privilegii: nam per illam fit, ut definitio non convertatur cum definito. Assumptum patet ex cap. *quia*, de procur. ubi Innoc. III. universitati Parisiensi privilegium concedit constituendi procuratorem in causis, dicens: *Hoc vobis concedimus auctoritate præsentium*. Et infra, *licet de jure communi hoc fieri valeat*. Ecce privilegium, quod nihil speciale concedit, non solum contra, verum etiam nec ultra jus commune. Simile habetur in cap. *& si Christus*, in fine, de jur. jur. ubi potestas jurandi in propriis causis religiosis conceditur, quando alia probatio deest, quod non solum jure communi, sed etiam naturali concessum videbatur. Similia etiam sunt multa privilegia in religionibus, ut testantur Navar. in Enchir. de Orat. cap. 3. num. 53. & cap. 19. num. 84. & in summ. cap. 25. nu. 89. & Emm. Roder. tom. 1. quæst. regular. quæst. 7. art. 1.

Objectio.

7. Ad hanc objectionem responderi potest primo, hæc non esse propria privilegia, sed tantum declarationes quasdam juris communis, vel naturalis, vel speciales admonitiones, ut talia jura serventur, vel ut majori auctoritate fiant. Hoc insinuavit Glossa in dicto cap. *quia*, ubi ita exponit verbum, *concedimus*, i. *declaramus concessum*, & in dicto cap. *& si Christus*, eodem modo Glossa exponit verbum *indulgemus*, i. *indultum esse ostendimus*. Idem sentit Navar. dicto cap. 3. num. 84. in princ. & §. 7. 8. & 9. sæpe enim dicit, hæc non esse proprie privilegia, vel non esse vera privilegia, sed declarationes juris, quæ dantur ad tollenda dubia, & scrupulos, pacandasque conscientias. Nihilominus tamen dicendum est, hæc esse vera privilegia. Ita tenet Emman. Roder. supra, & favet communis modus loquendi Doctorum, & religionum. Et potest illis propriissime adaptari illa particula definitionis. Primo, quia ipsamet declaratio dubii addit aliquam certitudinem non solum practicam, sed etiam speculativam, quæ multum confert ad recte operandum sine remorsu, vel gravamine conscientiæ, qui est favor non contemnendus. Secundo additur specialis admonitio Principis, ut servetur aliquibus ipsum commune jus, quæ admonitio favor est, & plurimum valet; tum quia specialis: nam sunt aliqua, *quia nisi specialiter notentur, videntur neglecta*, ut dicitur in l. *item apud Labeonem*, §. *hoc edictum*, ff. de injuriis; tum quia intercedit persona Principis, vel Pontificis, qui in gratiam petentium sæpe hæc concedit, ut suo nomine majori auctoritate serventur, aut fiant, ut significat Innoc. III. in d. cap. *quia*, ibi, *Auctoritate præsentium concedimus facultatem*, & in simili dixit Innoc. I. in cap. *qui nesciat*, d. 11. *Quibus idcirco respondemus, non quia te aliquid ignorare credamus, sed ut majori auctoritate eos instituas*. Hæc autem omnia ad specialem favorem pertinent: nam specialis providentia Pontificis per specialem monitionem, declarationem, & protectionem sine dubio est speciale beneficium. Exemplum optimum est in cap. *innovamus*, de tregua & pace, ubi Pontifex specialiter commendat quarumdam personarum securitatem.

1. Responsio ad objectionē.

2. Responsio ad objectionē.

8. Aliquando vero id, quod erat per se malum, vel jure communi prohibitum, speciali modo in favorem aliquarum personarum prohibetur cum additione specialis pœnæ. Quæ lex licet respectu delinquentium pœnalis sit, respectu eorum, quorum tuitio intenditur, privilegium est, & tale est privilegium canonis, *si quis suadente*, personis Ecclesiasticis concessum, & simile habetur in cap. *paternarum*, 24. quæst. 2. & omnia jura, quæ specialibus pœnis muniunt Ecclesiasticam immunitatem, possunt sub hoc ordine privilegiorum collocari. Præterea solet interdum fieri nova concessio illius rei, quæ per commune jus licebat, non solum ut res licite fiat, sed etiam ut ab inferioribus Prælatis prohiberi non possit. Sæpe enim potest subditus aliquid licite facere, dum non prohibetur, potest tamen a suo Prælato prohiberi, ne id faciat. Et tunc si a majori Prælato specialem licentiam obtinuerit, dictum effectum operabitur, qui satis specialis est. Ultimo per hujusmodi concessionem restituitur quis ad jus commune, quod illi fuerat alias interdictum, ut si religioso detur privilegium ad appellandum, quod est veluti jus quoddam naturale interdictum tamen religiosis quasi jure ordinario. De quo privilegio videri potest Panorm. in cap. 1. de rescript. a num. 4. ubi etiam Dec. Hostien. & alii.

Quod est per se malum, vel jure communi prohibitum aliquando specialiter prohibetur in favorem alicujus.

9. Addendum vero est ultimo ex Felin. in c. 1. de rescrip. n. 4. cum Panor. & aliis supra citatis. Quod licet privilegium possit non concedere aliquid ultra jus commune, regulariter non est ita interpretandum, etiamsi necessarium sit verba extendere, quantum commode fieri possit. Et ideo, etiam regulariter loquendo, non est privilegium ita contrahendum, ut nihil operetur præter certitudinem, vel aliquid hujusmodi, sed tunc solum, quando ex materiæ qualitate, & verbis privilegii manifeste constat, non fuisse aliam intentionem concedentis. Nam si commode, & secundum proprietatem verborum potest aliquid speciale ultra, vel contra jus operari, id denegandum non est, quia & ipsa jura ita declarant privilegia, quantum fieri potest, ut patet ex dicto cap. *in his*, cum similibus: & ratio favoris, & beneficii postulat hanc amplitudinem in concessione, ut infra latius dicemus. Atque hoc etiam confirmat vulgare argumentum, quo multi colligere solent, id quod per privilegium conceditur, sine illo non licere, juxta cap. *sane*, de privileg. dicens,

Felin. cũ Panorm. & aliis.

Nullus debet sibi sua auctoritate præsumere, quod Romana Ecclesia alicui speciali ratione inspecta voluit indulgere. Et idem fere habetur in cap. *petiisti*, 7. quæst. 1. & in cap. *non exemplo*, 26. quæst. 1. & in regula juris, quæ habet, non esse trahenda in consequentiam, quæ a communi jure exorbitant. Hæc enim, & similia in hoc fundantur, quod privilegium aliquid speciale concedit, sine quo, vel actus esset prohibitus, vel non esset in potestate operantis. Hoc autem argumentum regulare est, ut sic dicam, non certum, & universale: tenet enim, quando constat privilegium concedere aliquid ultra communem consuetudinem, vel legem, ut sumitur ex Gregor. lib. 2. Epistol. 54. alias cap. 93. & habetur in cap. *contra morem*, d. 100. Et idem est, quando conceditur nova potestas, sine qua actus non licebat. Quando vero privilegium clare conceditur solum in gratiam petentis ad majorem securitatem, vel propter suum scrupulum, aut dubitationem; tunc argumentum dictum non est efficax: oportebit autem (ut dixi) talem esse materiam, taliaque privilegii verba, ut effectum alium non admittant.

Aliquando datur privilegium in gratiam petentis ad majorem securitatem ipsius, aut tollendū scrupulū.

CAPUT II.

An scriptura sit de substantia privilegii, & quomodo a rescripto, dispensatione, seu beneficio differat.

Ratio dubitandi ex glossa & cap. porro.

1. HÆc quæstio necessaria visa est ad exactam declarationem privilegii tam absolute spectatam, quam per comparationem ad alia, cum quibus affinitatem aliquam habere videtur. In definitione igitur privilegii, nihil de scriptura diximus, sed solum esse legem privatam, & ideo merito interrogari potest, an sit lex scripta, seu, quod idem est, an scriptura requiratur ad valorem, vel effectum privilegii: ratio autem dubitandi sumi potest ex Gloss. in cap. 1. de censibus in 6. verb. *in scriptis*, ubi privilegia ponit inter ea, quæ in scriptis redigi debent. Allegatque cap. *porro*, de privileg. quia in eo dicitur inspicienda esse privilegia, ut eorum tenor servetur. Favet etiam cap. *contra morem*, d. 100. ibi: *Aut scriptis privilegiis se tueri*. Accedit, quod interdum per specialem gratiam Pontificis conceditur, ut vivæ vocis oraculo valeant in conscientia; ergo signum est, per se non valere.

Scripturā non esse de substātia privilegii cap. instituit.

2. Nihilominus dicendum est, scripturam non esse de substantia privilegii. Ita sumitur ex cap. *institutionis*, 25. quæst. 2. ubi id notat Gloss. & ex Clemen. *dudum*, de sepulch. ibi, *Gratias, aut privilegia verbo, aut scripto concessa*, ubi etiam Gloss. & Doctores, & ex Extravag. *& si dominici*, cap. ultim. de pœnit. & remis. ibi: *Tam verbo, quam scriptu, confectis exinde literis, vel non*. Et iterum: *Quas concedi quomodolibet in posterum contingit, verbo, literis*, &c. Idemque docent sub nomine gratiæ Innocent. in cap. *constitutum*, de rescript. num. 2. & Panormit. in cap. *nostra*, eod. Navar. consil. 1. de privileg. Felin. in rubr. de constit. num. 5. & Deci. num. 26. Sylvest. verb. *privilegium*, num. 14. Ratio vero est, quia nullum est jus positivum, quod scripturam requirat ad valorem, vel effectum privilegii; nec etiam ex natura rei est necessaria, quia sufficit voluntas, & potestas Principis satis declarata; potest autem declarari verbo, vel consuetudine, ut infra dicemus. Confirmatur, quia privilegium est quædam lex; sed scriptura non est de substantia legis, ut supra dictum est, nec in privilegio intervenit aliqua specialis ratio. Confirmatur, quia dispensationes, & licentiæ possunt sine scriptis concedi; ergo & privilegium: nam eadem ratio militat. Denique, quia regula Juristarum est, omnem dispositionem fieri posse verbo, quæ ex jure positivo scripturam non requirit, ut colligitur ex Doctoribus citatis, & Navar. consil. 12. de clandest. despons. Et merito, quia verbum ex se non est minus efficax signum, quam scriptura, licet non sit adeo permanens, & ideo ad alios effectus, præsertim ad perpetuitatem, & probationem non sit ita accommodatum; hæ autem conditiones non sunt de substantia privilegii; ergo nec scriptura, quia, ut dictum est, nullum datur jus positivum, quod illam requirat.

3. Neque contra hoc ultimum obstat dictum cap. *contra morem*: nam ex illo ad summum colligi potest, scriptum privilegium in causa, de qua ibi agebatur, fuisse necessarium ad probationem privilegii, inde vero non licet inferre, fuisse necessarium ad substantiam: hæc enim valde diversa sunt, & a diversis non fit illatio. Sic etiam intelligenda est Glossa citata: non enim tantum numerat ibi casus, in quibus scriptura est necessaria ad substantiam actus, seu dispositionis, sed in quibus est necessaria ad probationem. Imo in fine addit, non in omnibus illis scripturam esse simpliciter necessariam, sed tantum regulariter, vel ad melius esse, seu ad faciliorem, & certiorem probationem, & hoc modo esse potest necessarium scriptum instrumentum ad probationem privilegii; non quidem simpliciter, sed ad melius esse, ut late exponit, & probat Dec. in rubr. de constit. lect. 1. num. 12. & Felin. ibi nu. 6. Vel non in foro conscientiæ, sed in foro judiciali, ubi jus positivum talem modum probationis postulaverit. Et ita Ludovic. Gom. in regul. Cancel. de non judicando, &c. quæst. 14. Gigas quæst. 34. de pension. exponunt regulam cancellariæ, quæ habet, *ut gratia Papæ nemini suffragatur literis non expeditis*, intelligi in foro judiciali, non in foro conscientiæ; & idem dicunt de dispensationibus, eademque ratio est de Privilegiis.

4. Referunt autem ibi, quendam virum doctum, & expertum in curia sensisse contrarium, quia gratia a Pontifice facta solo verb. *Fiat*, non intelligitur absolute facta, sed tantum in ordine ad expeditionem literarum, ideoque esse quasi suspensam, donec authentice sit scripta literis expeditis. Nihilominus tantum ab ejus sententia recedunt, & contra illam plura congerunt, quæ ad confirmandam supra positam resolutionem valent. Neque id, quod ille auctor sumit, scilicet, per verbum, *Fiat*, non concedi gratiam absolute, & ex tunc, sed tantum sub conditione literarum expediendarum, hoc (inquam) ab eo non satis probatur nec jure scripto, nec consuetudine; oppositum docent communiter Doctores, & est usu receptum, saltem in foro conscientiæ. Unde quando jura volunt, ut gratiæ non valeant, quoad effectum aliquem absque literis, id in particulari declarant, ut constat ex Extravaganti 1. de elect. & ultim. de pœnit. & remis. inter communes. Et ex Trident. sess. 23. cap. 1. de reform. & sess. 25. cap. 5. de regular. ubi quando vult, scripturam esse necessariam pro aliqua licentia, specialiter id declarat. Unde e contrario per argumentum ab speciali colligitur, ubi non declaratur, necessariam esse scripturam, in privilegio autem nullibi declaratur talis necessitas.

Quid expediatur per verbum fiat, a Pontifice prolatum.

5. Neque est confundendum privilegium cum rescripto beneficiali: sunt enim valde diversa, ut paulo post dicam, & ideo licet in beneficiis prohibitum sit, uti gratia ante impetratas literas, ut in Extravag. *injunctæ*, de elect. & aliis, quæ refert Azor infra citandus, nihilominus illa prohibitio non extenditur ad privilegia, & ideo in eis nulla est talis necessitas. An vero ad probationem privilegii in foro exteriori sit necessaria simpliciter scriptura, disputant late Jurisperiti, quibus hoc proprium est, & videri potest in cap. *in nostra*, de rescript. num. 11. cum Bald. in l. *humanum*, C. de legibus, & Felin. & Beroi. ac Deci. in rubr. de constit. Quorum resolutio est, scripturam esse necessariam regulariter ad probationem privilegii, aliquando vero posse probari per testes, ut notant ex cap. *cum olim*, 2. de privileg. Quod maxime videtur admitti, quando instrumentum fuit aliquando obtentum, & casu periit, vel etiam in privilegiis, quæ non cedunt in præjudicium tertii, quia cum hæc probatio non sit aliquo jure positivo prohibita, videtur ad favorem pertinere, & ideo est amplianda, ubi alterius præjudicium non intervenit, & maxime si aliqua consuetudo faveat.

6. Ex quibus etiam colligendum est, quomodo intelligenda sint indulta Pontificum concedentia religiosis mendicantibus, ut possint frui omnibus gratiis sibi concessis, sive per Bullas, sive per Brevia, aut vivæ vocis oracula, prout in libris ordinarie reperiuntur, *in foro conscientiæ tantum, & pro majori conscientiarum securitate*. Ita enim concessit Minoribus Leo X. ut ha-

Intelligētia indultorum datorum mendicāt.ibus.

ut habetur in Supplemento concessionis, ibi & in Compendio Minorum verb. *privilegia*. Hæc enim gratia intelligi potest fuisse concessa solum ad tollenda dubia, quæ oriri possunt ex varietate opinionum, ut judicant illa verba, *pro majori conscientiarum securitate*. Vel certe potest aliquid operari, si advertamus, licet scriptura non sit necessaria ad utendum privilegio in foro conscientiæ, nihilominus necessarium esse, ut aliqua sufficienti via, & ratione de illo constet omnibus, & singulis, qui illo uti debent. Quia ergo valde incertum esse poterat, quæ notitia concessionis sufficiat, ideo Pontifex ad pacandas conscientias designat modum, dicitque sufficere quod per Bullas, aut Brevia, aut vivæ vocis oracula sint concessa, & addit: *Prout in libris ordinis reperiuntur*, itaque vult sufficere, ut in libris ordinis extet memoria talium privilegiorum. Et ne forte quis dubitaret, an aliqua essent, aut male intellecta, & per errorem ibi posita, vel aliter obsoleta, ideo addit, sed pro majori conscientiarum securitate illa de novo concedere, ut in locis allegatis refertur.

Rescriptũ intrinsece includit scripturã.

7. Atque hinc facile intelligitur, quod secundo loco in titulo capitis proposui, quomodo privilegium a rescripto differat: statim enim apparet quædam differentia ex dictis. Nam privilegium non requirit scripturam, ut dictum est; rescriptum autem intrinsece illam includit, ut nomen ipsum præsefert, ut sumitur ex l. 3. C. de diversis rescript. ubi non quævis, sed authentica originalis scriptura ad rescriptum postulatur. Imo si vocis ipsius compositio rigorose spectetur, videtur postulare, ut rescriptum iterum, atque iterum sit scriptum, quod maxime dici poterat de Apostolicis rescriptis. Nam (ut ait Gloss. in cap. *ad audientiam*, de rescriptis) *per manus transit*, *& multa maturitate decoquitur*. Sed non inde sumptum est nomen illud: est enim antiquius, & in jure civili usitatum, dictumque est rescriptum, quasi responsum scriptum, & quasi per antonomasiam sunt ita appellata Imperatorum responsa ad dubia juris, quæ ab illis interrogabantur, ut sumitur ex l. 1. ff. de appellation. & relation. & ex l. 1. ff. quando appellandum. Et quia Principis responsum legem constituit, ut supra lib. 3. & 4. dictum est, ideo rescriptum jus scriptum aliquando continere dicitur, utique, vel commune, vel inter partes, vel respectu ejus, cui conceditur, ut referendo plures explicat Rochus Curtius in tractatu super capit. *cum tanto*, de consuetudine, in Præfation. numer. 8.

Aliud esse scriptum justitiæ, gratiæ aliud & quid sint.

8. Hæc vero differentia, & valde materialis est, & non est universalis: nam responsum Principis posset sine scripto dari, & eandem vim habere, si ipse vellet: & privilegia frequentius scripta conceduntur, & possent ita concedi, ut aliter non valeant, si superior vellet, ut per se notum est: & præterea etiam privilegium scriptum a rescripto distinguendum est. Et quidem secundum usum juris Canonici, & civilis, Rescriptum generale nomen est, sub se continens privilegium scriptum, & multa alia, quia privilegia non sunt. Unde duplex solet distingui rescriptum, scilicet, justitiæ, & gratiæ. Justitiæ est, quod datur, vel ad explicandum jus, vel ad lites, seu ad dicendum jus inter partes. Et hoc rescriptum manifeste differt a privilegio, quia rescriptum justitiæ datur secundum commune jus, vel ad interpretationem ejus, vel ad debitam exequutionem: privilegium autem datur potius contra vel ultra jus, ut in definitione diximus.

Subdivisio rescripti gratiæ.

9. Rescriptum autem gratiæ subdistingui potest: in illud, quod versatur circa res, & quod versatur circa facta hominum. Primum est ad conferendum beneficium, vel donum aliquod gratis collatum, quod dici potest rescriptum facti potius quam juris. Et hoc a privilegio differt, quia non est lex privata, nec dat proprie facultatem operandi aliquid contra, vel ultra legem, sicut dat privilegium. Et talia sunt in jure canonica rescripta, quæ beneficialia vocantur, & dantur ad collationem, resignationem, & alias dispositiones de beneficiis Ecclesiasticis faciendas. Quæ rescripta in hoc videntur convenire cum rescritis justitiæ, quod secundum commune jus concedi intelliguntur, nisi aliud exprimant: dicuntur autem gratiæ, quia Ecclesiastica beneficia gratis conferuntur. Et his rescriptis respondent in jure civili illa, per quæ dicuntur Imperatores conferre beneficia, dignitates, administrationes, &c. lex quarta, & quinta, C. de divers. rescrip. Ac denique in his rescriptis beneficialibus major est scripturæ necessitas ad consequendum effectum gratiarum beneficialium a Pontifice concessarum, quam in privilegiis, quia Pontifices ipsi ita disposuerunt, ut alibi dicemus, tractando de beneficiis, & sufficienter tetigit Azor tom. 1. suarum Institut. lib. 5. cap. 2. quæst. 5. Aliud ergo est rescriptum gratiæ pertinens ad jus operandi, & sub hoc continetur privilegium scriptum juxta sententiam Felin. in rubr. de rescript. num. 4. & Panormit. in cap. *plerumque*, de rescriptis. Adhuc autem rescriptum sic gratiosum latius patet, quam privilegium: continet enim sub se alias gratias, vel dispensationes, quæ privilegia non sunt.

Communiter judicantur differre dispensatio & privilegium.

10. Ad cujus declarationem ulterius inquiri potest, an dispensatio sit privilegium, vel ab illo differat; convenit enim cum illo, quia etiam est gratia, & favor, & non solum est præter, sed etiam contra legem. Nihilominus communiter differre censetur, ut tradunt Mandosi. in Praxi signaturæ, verbo, *dispensationes*, & Rebuffus in Concordat. titulo, Forma mandati Apostolici, verbo, *dispensationum*, qui alios allegant. Constituuntque differentiam, quod dispensationem requiritur causa, non autem ad privilegium. Sed hoc secundum non est in universum verum: nam privilegia etiam contra jus non possunt dari sine causa, ut infra videbimus, quia eadem ratio in eis militat, quæ in dispensatione, vel certe major, quia magis lædunt commune jus. Unde illa differentia, etiam constitui posset inter privilegia: nam quædam requirunt causam, & non alia: imo & dispensatio interdum dicitur concedi sine causa, ut supra visum est. Et ideo dicunt alii, dispensationem esse quoddam privilegium, solumque differre a privilegio in communi tanquam species a genere: a privilegio autem, quod est contra jus, non differre. Insinuat Sylvest. verb. *privilegium*, quæst. 3. nam loquens de privilegio contra jus, divertit ad dispensationem. Sed nihilominus si spectemus communem modum loquendi, non omnis dispensatio dici potest proprie privilegium. Nam frequenter conceditur dispensatio ad unum actum tantum, ut ad contrahendum matrimonium, vel quid simile: illa vero dispensatio non potest dici proprie privilegium, quia non est lex privata: non enim per modum legis stabilitur, cum nullo modo jus permanens constituat: sicut ergo præceptum temporale non est lex, ita nec concessio ad unum tantum actum contra legem dicetur proprie privilegium. Item licentia, quæ nihil semel datur ad agendum aliquid semel contra, vel præter regulam, non poterit dici proprie privilegium. Dispensatio etiam in irregularitate, vel alio simili impedimento canonico, non videtur posse dici privilegium, quia solum est ablatio cujusdam defectus, quo semel ablato, licet dispensatus multa possit facere licite, quæ antea non poterat, tamen jam non operatur ex privilegio, sed secundum jus commune, quia jam non est irregularis. Sicut absolutus a censura multa potest facere, aut recipere, quæ antea non poterat, & tamen nemo dicet, absolutionem illam esse privilegium, sed esse beneficium auferens talem defectum, quo ablato jure communi alia licent. Solum ergo illa dispensatio poterit privilegium appellari, quæ per modum legis privatæ conceditur ad operandum ordinarie, & stabilitur contra aliquod jus commune, utendo privato jure per talem concessionem constituto, & tale privilegium dici potest quasi permanens dispensatio, ideoque requirere causam tanto majorem, quo major est dispensatio, vel potius, quia est multiplex, seu permanens dispensatio. Unde omnes conditiones requisitæ ad dispositionem, ad tale privilegium erunt cum proportione necessariæ, & ob eandem causam pauca de tali privilegio in præsenti dicemus: nam quæ in libro sexto de dispensatione dicta sunt, illi sunt communia.

Non esse omnino idem privilegium ad gratiã & beneficium.

11. Atque ex his tandem colligitur, quomodo privilegium ad gratiam, aut beneficium comparetur. Non enim sunt omnino, ita ut inter se convertantur, sed privilegium est veluti species gratiæ. Omne n. privilegium dici potest gratia, seu beneficium, ut constat, quia est favor ut ostendimus: favor autem Principis beneficium ejus est. Item privilegium non solet esse debitum, & hac ratione gratis conceditur, ac subinde est gratia, unde si sit privilegium scriptum, erit rescriptum gratiæ. E contrario autem non convertitur, quia non omnis gratia, vel beneficium Principis est privilegium: nam omnis dispensatio sub gratia, & beneficio continetur, & tamen non omnis illa est privilegium; ut dixi. Quæ omnia deservire poterunt ad exponenda jura loquentia de rescriptis, & quomodo applicanda sint privilegiis, etiam scriptis. Nam quæ pertinuerint ad generales rationes rescripti, cum proportione convenient privilegio, non vero quæ conveniunt rescripto rigoroso, quod continet, & declarat commune jus: nam in hoc habet specialem rationem privilegium. Et ad hunc modum de aliis judicandum est.

CAPUT III.

De divisione privilegii in reale, & personale.

1. EXplicata ratione generali privilegii, oportet varios modos, & quasi species privilegiorum exponere: nam ad intelligenda jura, & indulta hoc maxime necessarium est. Et in primis potest dividi privilegium in divinum, & humanum, ut videre licet in Anton. 1. part. tr. 19. c. 1. Divinum appellat quod a Deo ipso conceditur. Quod olim creditur fuisse in usu respectu communitatis populi Dei, quasi per generalem concessionem præter jus naturæ, qualis fuit in lege veteri facultas repudiandi uxorem, & in lege etiam naturæ licentia ducendi plures uxores viventes, juxta receptas sententias. Nunc vero potest in hoc ordine poni facultas, quæ aliquando datur alicui personæ per internam Spiritus sancti inspirationem ad aliquid singulariter operandum: illa enim jure aliquando vocatur privata lex, ut in cap. *duæ sunt leges*, 23. quæst. 2. & in cap. *dixit Dominus*, 14. quæst. 5. & in cap. *si licet*, §. *non occides*, 23. quæst. 5. Quæ inspiratio, seu privata lex interdum non repugnat præceptis, sed sublevat hominem ad aliquid perfectius ultra illa operandum. Et tunc non meretur nomen privilegii, sed specialis auxilii, & sine periculo admitti potest, quamvis semper prudentia necessaria sit. Interdum vero exorbitat a communibus, ut fuit in Sansone ad se occidendum. Et talis lex privata, quamvis interdum dari soleat ex dono Spiritus sancti, tamen multum habet periculi, si non examinetur summa cum diligentia, & præsertim per Ecclesiasticam regulam, & leges, juxta cap. *nisi cum pridem*, de renunc. cap. *cum ex injuncto*, de hæret. & legi potest D. Thom. 2. 2. quæst. 171. artic. 5. & ibi Cajetan.

2. Privilegium autem divinum hoc modo sumptum, magis spectat ad quandam dispensationem, vel potius mutationem factam in materia legis naturalis, de qua supra dictum est. Et præterea prior modus talis dispensationis jam non est in usu: qualis autem olim fuerit, in materia de matrim. consideratur. Posterior a. modus dispensationis rarissimus est, & pertinet ad divinum instinctum, de quo in materia de Fide, & prophetia dicendum est. Præter hæc vero solent dici divina privilegia, quæ Christus Ecclesiæ suæ concessit, vel pontifici vicario suo, aut ordini Clericali. Sed hæc non sunt privilegia, prout nunc de illis tractamus; tum quia licet sint specialia dona, non sunt ex lege privata, sed ex jure divino, communi, & ordinario legis gratiæ, & quasi connaturali Ecclesiæ Christi, ut ab ipso fuit instituta, & ita non sunt præter jus, sed secundum jus, quod in se continent: tum etiam, quia nunc non agimus de lege divina, sed de humana.

Privilegium humanum aliud reale, personale aliud, & quid sint.

3. Omissis ergo divinis privilegiis, humanum dividi solet in reale & personale. Quæ divisio insinuatur in cap. *mandata*, de præsump. ibi: *Non loco tribuimus, sed personæ*, quamvis ibi non de proprio privilegio, sed de quadam Pontificia delegatione sit sermo, tamen est eadem ratio, & fere similia sunt verba in l. *privilegia*, 196. ff. de regul. jur. ubi dicitur, *Privilegia quædam causæ sunt, quædam personæ*. Sumitur etiam clare ex l. *forma*, §. *quanquam*, ff. de censib. & in eisdem juribus satis insinuatur, divisionem esse sufficientem: quamvis n. addi soleant alia membra, ad hæc possunt reduci, ut jam dicam. Privilegium ergo reale dicitur, quod conceditur directe alicujus rei, muneri, vel conditioni distinctæ a persona. Personale vero, quod immediate fertur in personam ratione sui. Sicut dividi solent decimæ in reales, & personales, & interdictum similiter. Unde sicut in illis alibi diximus, ita in præsenti advertendum est, quod licet omne privilegium principaliter, & quasi ultimate referatur ad alicujus personæ utilitatem, usum, vel fructum: quia sicut leges, ita & privilegia non feruntur, nisi propter hominum commoditatem, aut favorem, nihilominus fructus, & utilitas privilegii frequenter versatur proxime circa res, & circa prædia, domos, merces, officium, & alias res similes, per quas redundat utilitas in personam habentem talem rem, aut dignitatem, aut existentem in tali loco. Et ideo ad distinguenda illa duo membra, oportet attente distinguere personam, quæ fruitur privilegio, a subjecto, cui veluti immediate adhæret immunitas privilegii; non enim sumitur divisio ex persona primo modo spectata, quia hoc modo consideratis, utriusque membri ratio, & distinctio sumenda est: nam si privilegium adhæret rei distinctæ a personis, & per illam transit ad dominum, vel possessorem, privilegium reale est, ut sunt immunitas templi, servitus, vel tributum prædio, aut fonti adhærens. At vero si immunitas privilegii ipsi personæ immediate, quasi ratione sui inhæreat, & sub hac ratione illi concessum sit, tunc est personale. Contingit tamen, ut licet privilegium non adhæreat rei existenti extra personam, nihilominus non sit in ipsa persona, nisi ratione alicujus conditionis adhærentis illi, ut ratione dignitatis, v. g. Episcopatus, Clericatus, Principatus, aut Doctoratus, &c. aut ratione muneris, seu officii, ut judicis, militis, scholaris, vel ratione necessitatis, ut minorum, pauperum, &c. ratione actionis, ut piæ causæ, &c. & de his privilegiis potest esse ambiguum, aut sint personalia, vel realia. In quo attendenda videtur qualitas conditionis, cui privilegium proxime adhærere censetur. Nam si illa sit de se perpetua, vel per successionem, vel per adhæsionem ad aliquod corpus perpetuum: tale privilegium reale censetur, quia cum re ipsa transit, & durat: & tale est privilegium Episcopatus, Cardinalatus, Senatoris, & similia: si vero talis conditio sit in se temporalis, vel saltem finiatur cum persona, privilegium nihilominus censebitur personale, licet interdum multum habeat de reali, & ideo mixtum appelletur.

Quomodo dignoscatur an privilegium adhæreat personæ, vel rei.

4. Quæri autem solet, quomodo dignoscatur, an privilegium adhæreat personæ, vel rei, de quo puncto multa scribunt Juristæ in l. *quia tale*, ff. solut. matrim, & in aliis locis infra referendis. Nos autem breviter dicimus, tria, vel quatuor spectanda esse, scilicet, modum personæ, cui sit gratia; ratio, seu causa, quæ movet ad concessiones; res, quæ ibi intervenit, circa quam versatur immunitas privilegii, ac denique verba privilegii. Circa personam advertendum est, quandam esse personam propriam, ut est unus homo, aliam fictam, quæ mysticum etiam solet appellari, ut est civitas, religio, collegium, monasterium, universitas, & similia. Si ergo privilegium directe fiat personæ fictæ, id satis est, ut privilegium sit reale, quia perpetuum est, juxta l. *forma*, §. *quanquam*, ff. de censib. quia talis persona ficta perpetua est, juxta l. *proponebatur*, ff. de judic. Procedit autem hoc, sive privilegium concedatur corpori ad usum totius corporis per modum universitatis in unum congregatæ, sive concedatur eidem ad usum singulorum, sive e converso detur singulis de tali corpore ratione totius, & ut sunt mem-

membra talis corporis, id est, ut cives, vel religiosi sunt. Quia, ut sumitur ex l. 2. ff. de reb. dub. etiam hoc modo censetur, privilegium per se primo concedi tali corpori mystico, quod est res quædam perpetua per continuam quandam successionem, & ideo tale privilegium reale est, & perpetuum.

5. Si autem persona, cui conceditur privilegium, sit vera, non statim privilegium est personale, sed sub partitione opus est. Nam aliquando est persona particularis, aliquando vero est genus personarum, ut minores, mariti, uxores, & similes, & utrumque ex his vocari potest personale, ut notat Barbos. in l. *quia tale*, num. 14. ff. solut. matrim. cum Lasio in l. *maritum*, eod. num. 32. Et de priori quidem per se patet. Quia tale privilegium soli illi personæ adhæret, & cum illa finitur, quæ est conditio maxime propria privilegii personalis, ut patet ex dicto cap. *privilegia*, & ideo non transit ad hæredes, ut habetur in dicta l. *maritum*, & dicta l. *quia tale*, & dicta l. *forma*, & optime in l. *sordidorum*, C. de excusat. muner. lib. 10. De posteriori vero ratio est, quia tale privilegium singulis personis veris sub illa communi appellatione conceditur, non ratione communitatis talium personarum, aut alicujus corporis mystico ex illis compositi, sed ratione sui, & prout in unaquaque est, illi soli prodest, & cum illa extinguitur, quæ sunt conditiones privilegii personalis. Quia vero hoc privilegium sic in communi concessum certo generi personarum moraliter perpetuum est, quia nunquam sub illo communi genere deesse possunt individua, in quibus privilegium illud conservetur, ideo multum simile est privilegio reali, & ab aliquibus ita vocatur.

6. Item potest considerari alia ratio, quia tunc videtur concedi privilegium non tam personæ, quam certæ conditioni existenti in persona, ut minori propter defectum ætatis datur privilegium restitutionis: majoribus autem propter absentiam causa reipublicæ, ff. ex quibus causis majores, &c. Uxoribus datur Vellejanum ratione status, & subjectionis: filiis familias Macedonianum simili titulo. Et ita similia privilegia magis videntur concessa ipsi causæ, vel rei, & ex hac parte censeri possunt realia, sicut privilegia piæ causæ, scholiarum, Doctorum, & similia, argumento l. *in omnibus causis*, 69. ff. de reg. jur. Sed non oportet de nomine laborare, quando de re constat. Nam quod ad doctrinam moralem attinet, talia privilegia in se spectata, & respectu totius generis talium personarum, plane sequuntur in omnibus naturam, & conditionem privilegii realis. Spectata vero prout unicuique personæ particulari sub illo genere contentæ applicantur, sequuntur conditionem, & doctrinam personalis privilegii, & hoc intendunt citati Doctores, & probat ratio facta. Ex quibus constat ad illam divisionem sufficienter reduci omnes species privilegiorum, quæ sub aliis nominibus numerant Host. Anton. Sylvest. Ang. & alii tractantes de privilegiorum varietate.

7. Sic ergo ex parte personæ cognosci potest, quando privilegium sit personale, vel reale, non tamen id sufficit, præcipue, quando privilegium datur personæ veræ, ac singulari: non enim satis hoc est, ut privilegium censeatur personale, argumento leg. *juris gentium*, §. *pactum*, ff. de pactis, ibi, *Plerumque persona inseritur pacto, non ut personale pactum fiat, sed ut demonstretur, cum quo pactum factum est*, & ideo additur ibi, æstimandam esse mentem contrahentium. Idem ergo contingit cum proportione in privilegio, quia sæpe cum persona jungitur res, vel dignitas, aut similis causa, & ideo ex intentione concedentis oportet discernere, cui primario concedatur privilegium. Ad hoc ergo discernendum subjungitur, secunda consideratio, quæ esse debet de causa, cujus intuitu principaliter datur privilegium: nam si illa sit persona ipsa, seu conditio per se adhærens illi, censetur privilegium esse personale: si vero sit dignitas, vel res alia, seu causa, quæ cum persona non cohæreat, privilegium est reale. Atque ita hanc regulam assignant Bald. Rom. Anch. & alii, quos refert, & sequitur Barb. supra numer. 3. & videtur sumi ex dicta l. *in omnibus causis*, & ex alio principio, quod in omni dispositione attenditur præcipue ad causam principalem, & immediatam, quam ad remotam, ut est vulgare.

8. Non caret tamen hæc regula dubitatione: nam interdum principale motivum concedendi privilegium est conditio personæ, ut dignitas ejus, vel meritum & nihilominus intuitu illius privilegium conceditur rei principaliter, ut quando Rex alicui Comiti propter insignes victorias in bello partas privilegium majorum Principum, quos Hispani *grandes* vocant, non solum personæ suæ, sed etiam dignitati, seu comitatui concedit, quod privilegium reale est, licet intuitu personæ fiat: e contrario vero licet privilegium concedatur principaliter intuitu dignitatis, si fiat personæ, personale tantum est, ut patet ex dicta l. *sordidorum*, ibi, *Neque enim potest esse perpetuum, quod non rebus, sed personis contemplatione dignitatis, atque militiæ indulsisse nos constat.* Difficultas circa regulam datam.

9. Respondeo, argumentum convincere, non esse principaliter attendendum motivum operantis ad discernendum inter hæc privilegia, sed objectum (ut sic dicam) proximum, ad quod dixerit intentionem suam, quando voluit privilegium concedere. Nam Princeps concedens privilegium, voluntate sua facit, ut vel persona, vel res alia privilegiata sit: ergo illa sit subjectum proprium, cui veluti adhæret immunitas privilegii, quæ respectu voluntatis concedentis fuit proximum objectum talis concessionis. Et in hunc modum interpretor verba illius l. *in omnibus*, quæ sic habent, *In omnibus causis, ubi personæ conditio locum facit beneficio, ibi deficiente ea, beneficium quoque deficit.* Nam conditionem personæ locum dare beneficio idem esse intelligo, quod præparare, & reddere capacem personam, ut sit veluti proximum subjectum beneficii, seu privilegii. Et simili modo subit e converso, *Ubi vero genus actionis id desiderat*, id est, ut intelligatur favor inhærens actioni, ac subinde privilegium esse reale. Ex quo textu aliis verbis possumus explicare rem eandem: nam si intentio privilegiatoris fuit providere personæ, privilegium est personale: si vero intentio fuit providere causæ, dignitati, & similibus, privilegium est reale, ex quocunque motivo, sive intrinseco, sive extrinseco, ad unum, vel alium modum intentionis inductus fuerit privilegiator, quia (ut dixi) id operatur, quod vult, undecumque moveatur. Opinorque hoc intendere Juristas, cum dicunt, non ex causa impulsiva, sed ex principali, & proxima distinctionem esse sumendam. Nihilominus tamen multum est consideranda causa motiva: nam deservit multum ad indicandum intentionem concedentis & ex illa sæpe conjectandum est, quomodo privilegium ad rem vel personam dirigatur, ut ex dicendis patebit. Solvitur difficult.

10. Ulterius vero superest explicandum, quomodo cognoscatur intentio concedentis. Circa quod altera consideratio occurrit. Nam imprimis attente considerandа sunt verba privilegii, & si illa non sufficiunt, materia ipsa, & proportio ejus cum concessione est spectanda, ut privilegii conditio discernatur. Et in primis ex parte verborum pro regula assignari solet, si verba dirigantur ad rem, privilegium esse reale, si ad personam, esse personale. Ut si privilegium dicat, Concedo vineæ tuæ immunitatem solvendi decimas, privilegium est reale: si vero dicat, Concedo tibi facultatem non solvendi decimas ex vinea, privilegium est personale, ut notat Glos. in Clement. 1. verb. *excolentes*, de decim. ratio est, quia illa verba designant proximum objectum, seu subjectum immunitatis concessæ: ergo priora indicant ut subjectum ipsam vineam, posteriora vero personam, cujus est vinea. Et confirmari potest ex juribus, in quibus distinguuntur personale, ac reale privilegium, quia unum personæ, aliud rei conceditur, ut patet ex leg. 1. ff. de aqua quotid. & æstim. in fine, cum aliis supra allegatis: non potest autem melius significari verbis, quod huic, vel illi concedatur privilegium, quam verba ad hoc, vel illud, id est, ad rem, vel personam dirigendo. Et ita sentiunt Glos. 2. quæst. 2. in princip. & in cap. *tua*, de his, quæ fiunt a Prælatis. Bart. in l. 1. ff. de constit. Princ. nu. 2. Quomodo sciatur intentio concedentis.

11. Confirmari hoc potest ex regula juris, quod dele-

delegatio commissa alicui sub nomine dignitatis, ut Episcopo Conimbricensi, intelligitur concessa sedi, ita ut si iste decedat successor intelligatur delegatus: secus autem esse si fiat proprio nomine personæ, ut habetur in c. *quoniam Abbas*, de offic. deleg. ergo signum est, verba concessionis ibi proprie collocare suum effectum, ubi directe, & immediate diriguntur. Idem ergo est in privilegio, ut notant Panorm. & Felin. ibi & Bald. in c. 1. de his, qui feud. dar. possunt, §. *Marchio*, n. 4. Unde inferunt, etiam ordinem literæ, seu concessionis esse in privilegiis attendendum, ita ut si res collocetur proxime post concessionem, privilegium sit reale, licet postea adjungatur persona: at vero si prius nominetur persona, privilegium personale judicetur. Ita Panor. in dicto c. *mandata*, de præsumpt. n. 1. argumento legis, *si communis*, ff. de stipul. serm. statim vero addit idem Pan. explicationem, ut hoc intelligatur in dubio, & quando aliæ conjecturæ cessant, quod nos dicimus, cæteris paribus: tunc enim merito hæc conjectura aliquid operabitur.

12. Addenda vero est duplex limitatio, una est, ut hæc regula locum habeat, quando verba privilegii sunt absoluta, & simpliciter diriguntur ad personam tantum, vel ad rem tantum: nam si aliquid eis addatur, per quod extendatur, vel distrahatur eorum significatio, mutari omnino poterit significatio, vel certe ambigua fieri. Ut verb. grat. si postquam privilegium dixit: Concedimus Petro, vel tibi, addat, & hæredibus tuis vel successoribus tuis, &c. Privilegium non est personale, sed reale. Ita monet Bartol. in leg. 1. ff. de constir. Princip. num. 2. per l. 1. ff. de jure immunit. ibi, *posterisque data*. Idem est si concessioni personæ factæ addatur, *in perpetuum*, seu *ut perpetuo valeat*, tunc enim privilegium est reale, ut notat Felin. in dicto cap. *quoniam Abbas*. num. 11. cum Anchar. in reg. *privilegium*, qu. 1. & conf. 333. Aliqui vero putant, particulam *perpetuo*, non sufficere, quia in jure significare solet vitæ tempus, & coarctanda est. Alii vero utuntur distinctione de liberalibus, vel remuneratoriis privilegiis, ut per Barbos. dicta l. *quid tale*, num. 11. Verum etiam in liberalibus censeo tenendam esse proprietatem verbi, nisi alia verba, vel ratio urgens cogat ad illam restrictionem. Regulariter enim illud adverbium perpetuitatem privilegii significat, quia si absolute fiat concessio personæ sine restrictione temporis, intelligitur durare toto tempore vitæ, si aliquid aliud non obstet; ergo cum additur expresse, ut privilegium sit perpetuum aliquid amplius conceditur, nempe totum illud, quod vox illa proprie significat. Et quia contra naturam privilegii personalis est, ut sit perpetuum, ideo fit privilegium reale. Quia licet nominetur persona, non nominatur, ut subjectum privilegii, hoc enim tunc est genus ipsum, seu familia, sed nominatur ut prima persona incipiens uti privilegio, seu tanquam fundamentum adæquati subjecti privilegii. Idem e contrario erit, si privilegii concessio immediate dirigatur ad rem, vel dignitatem, statim vero addatur causa indicans, intentionem dirigi ad personam, ut si sub nomine Episcopi talis civitatis concedatur eidem facultas aliqua propter insignes labores, vel eminentiam scientiæ, &c. Privilegium est personale; ut expresse notavit Panorm. in capit. *mandata*, de præsum. nu. 1. assignans pro regula, in privilegiis magis esse utendum conjecturis, quam recurrendum ad expressionem nominis proprii, vel dignitatis. Est autem eadem ratio de aliis nominibus rem, vel personam significantibus.

Præter verba attendenda etiā materia privilegii.

13. Altera declaratio est, ut ultra verba, materia privilegii spectetur: oportet enim talis esse conditionis, vel qualitatis, ut possit juste, & recte ad illam adaptari privilegium, ideoque juxta illius capacitatem interpretanda sunt verba. Nam licet verba sonent privilegium reale, si materia non potest accommodari recte perpetuitati privilegii, interpretanda erunt de personali, & e contrario. Ita Panormitan. in capit. *adversus*, de immunitate Ecclesiarum, num. 17. & in cap. *quoniam Abbas*, de offic. delegat. & late Anchar. in dicta regula *privilegium*, quæst. 1. circa finem, ubi varia inducit exempla, & alii supra citati. Sumiturque ex illo principio juris, quod verba debent rebus servire, non res verbis, & ideo interpretanda sunt juxta materiæ capacitatem. Item ex illo quod leges ita interpretandæ sunt, ut absurdum non contineant. Atque ita in capit. *dilecti*, de for. competen. supponitur, rescriptum datum ad quendam Episcopum sub proprio ejus nomine transire ad successores; e contrario vero in cap. *adversus*, de immunitat. Ecclesiar. dicitur extingui cum persona, quod ad prælatum sub hac appellatione dirigitur, quia in utroque loco materia ita postulabat, & similia multa videri possunt in citatis authoribus.

Quid dicendum in dubio an privilegium sit reale vel personale.

14. Atque hinc obiter intelligitur primo quid dicendum sit, quando fuerit dubium, an privilegium reale sit, vel personale. Auctores enim interdum dicunt, præsumendum esse reale, ut affirmat Tiraqu. de primogenit. quæst. 40. num. 72. citat vero duas Glossas, unam in l. *forma*, §. *quanquam*, ff. de censib. quæ nihil dicit, aliam 25. qu. 1. princip. quæ dicit contrarium. Citat etiam Alexand. & alios in leg. *quia tale*, ff. solut. matr. ubi Barbos. num. 4. in fine plures refert. Sequitur etiam Anton. 1. par. tit. 19. cap. 1. §. 2. in fine, & Emman. Roder. tom. 1. quæst. 56. artic. 12. Ad quod allegantur leg. *ætas*, & dictus §. *quanquam*, ff. de censibus, quæ jura nihil probant præter regulam generalem, quod privilegium rebus concessum est reale; personis autem personale. Allegatur etiam c. *cum venisset*, de instit. quod solum probat in aliquo casu, licet sit aliquod dubium, multo majores esse posse conjecturas, quod privilegium sit reale, & ideo id esse præsumendum, nisi contrarium probetur, quod est per se notum, sed non minus poterit contingere oppositum, ut per se constat. Denique adducitur ratio, quod licet persona inseratur in privilegio, non statim fit personale, idem vero dici poterit de re: nam licet res inseratur privilegio, non statim fit reale.

15. Et ideo alii communiter dicunt, in dubio privilegium præsumi personale quod tenet dicta Glosf. 25. quæst. 2. in princip. & Bartol. conf. 189. num. 4. Idem Jason. in leg. *si sic*, 2. ff. verb. obligat. qui tamen excipit immunitatem, seu privilegia obtenta per viam contractus: dictam vero sententiam absolute tenet Decius in leg. *in omnibus causis*, ff. de regulis juris, & plures, quos Barbos. supra refert, num. 4. Hoc etiam tenuit Emman. Roder. eodem to. qu. 30. art, 15. nulla facta distinctione, vel adhibita concordia. Ratio pro hac sententia esse potest, quia privilegia sunt stricti juris, & ideo in dubio potius sunt interpretanda esse personalia, quam realia, ut restringatur concessio, quia reale privilegium, quo est durabilius, eo est majus, cæteris paribus, ut per se constat, ergo in dubio restringendum est ad personale.

16. Has vero opiniones ita concordat Barbosa in dicta l. *quia tale*, num. 4. in dubio tunc censeri privilegium personale, quando verba referuntur ad personam, & aliæ conjecturæ de alia principali causa, vel intentione non extant, & sic procedere hanc secundam opinionem. In simili vero dubio si verba ferantur directe ad rem, privilegium censeri reale, & ita procedere priorem opinionem citat Glossa in Clementina 1. de decimis verb. *excolendas*, & Panorm. in cap. *ex parte*, 1. de decim. num. 4. Sed illi solum tradunt generalem doctrinam supra traditam de modo distinguendi privilegium personale, & reale ex verbis. Unde mihi non placet conciliatio, nec videtur expedire quæstionem, quia non inquiruntur, vel certe dubitari non debet, an privilegium, quod in cæteris est æque dubium, & in hoc excedit, quod verba dirigantur ad rem, sit reale, vel si excedat, quia verba diriguntur ad personam, sit personale. Nam de hoc nulla esse poterat ratio dubitandi. Imo tunc non videtur posse vocari privilegium dubium, sed certo reale, vel certo personale juxta exigentiam verborum: nam signum datum de verbis certum est, & juridicum, quando aliud ex conjecturis non constat, & consequenter quando alia sunt dubia. Quæstio ergo propria est, quando privilegium est dubium omnibus pensatis, ita ut licet verba videantur dirigi ad personam, aliæ conjecturæ indicant, intentionem legislatoris principaliter respexisse ad rem ipsam, vel e contrario: ac denique quando omnibus supra dictis omni ex parte pensa-

tis,

tis, res est utrinque dubia. Tunc enim dici non potest, conjecturam verborum semper esse præferendam, quia nulla ratione hoc fundatur, cum possit esse in aliis æqualitas, vel excessus. Præsertim, quia illa conjectura verborum non tam ex significatione propria illorum, quam ex ordine, vel tali conjunctione desumitur, quæ conjectura magis incerta est, & ideo dixit Panormitan. in dict. cap. *mandata*, alias conjecturas ex causis, & materia privilegii esse anteponendas.

17. Sic ergo intellectam quæstionem resolvendam esse censeo, duplici distinctione privilegii præmissa. Una est vulgaris de privilegio, quod est purum beneficium, & quod est contra jus commune, aut tertii. Alia est satis etiam tertia de duplici dubio negativo, in quo deficiunt rationes determinantes intellectum ad alterutram partem, & ideo suspensus manet; & positivo, in quo sunt pro utraque parte rationes probabiles, & sufficientes ad definitum assensum præstandum, licet incertum. Primum genus dubii vix habet locum in proposito, quia semper interveniunt conjecturæ sufficientes ad ferendum aliquod judicium, ut clare constat ex materia subjecta, & ex his, quæ diximus. Et licet fingatur casus, in quo tanta sit æqualitas inter rationes, & conjecturas utriusque partis, ut intellectus dubitet, quid verum sit, semper tamen potest judicare unum, & alterum esse probabile, quod satis est ad judicium practicum de agendis.

18. Dico ergo in primis, in quocumque ex his dubiis, sive negativum fingatur, sive positivum, privilegium favorabile, seu quod est purum beneficium judicandum esse reale per regulam juris, *Decet concessum a Principe beneficium esse mansurum*; & per aliam regulam, quod tale beneficium latam admittit interpretationem, l. ult. ff. de const. Princ. & ita docet Bald. in l. 3. ff. de const. Princ. lect. 1. n. 17. & idem sentit Bart. in l. ult. ff. de servit. legat. nu. 4. Cujus sententiam aliqui extendunt etiam ad casum, in quo verba clare dirigantur ad personam. Sed hoc nec verum est, cum repugnent omnia jura, nec ad mentem Bartoli, cum ipse aperte loquatur in casu dubio, & addat semper, nisi ex verbis aliud constet, ut late expendit, & confirmat Barbos. n. 11. & 12.

19. Deinde dicendum est, privilegium odiosum, quod sit contra commune jus, vel cedat in aliorum præjudicium, in dubio censendum esse personale, quia restricte intelligendum, & ideo ita est interpretandum ut potius temporale damnum inferat, quam perpetuum. Et hoc etiam docet Bart. citato loco, & videtur esse sine controversia. Quia vero, ut dixi, hoc dubium positivum est, ideo oportet supponere utramque partem dubii esse probabilem: nam si una sit probabilis, & altera improbabilis, illa prior non dubia, sed certa habenda est. In gradu ergo probabilitatis potest esse æqualitas, & tunc si præsumptio, quod privilegium sit personale, sit probabilior, a fortiori procedit simpliciter regula. Si tamen probabilius videatur esse reale, tunc certe privilegiarius ipse potest in foro animæ illud retinere ut reale, & idem censeo, esse judicandum in forensi judicio: tum quia major probabilitas est quædam moralis certitudo, si excessus probabilitatis certus sit: tum etiam, quia major probabilitas suo modo confert majus jus, quod in sententia ferenda præferendum est, quia in ea servari debet distributiva justitia, ut Div. Thom. docuit 2. 2. quæstion. 63. artic. 3. ad 1. Hæc autem intelligenda sunt per se loquendo, & considerando naturam privilegii, & originem ejus, antequam possessio, vel usus ejus in alterutram partem inclinet: tunc enim succedit alia regula juris, quod in dubio melior est conditio possidentis, & ideo si privilegiarius possidet illud ut reale, licet oriatur dubium, quandiu illa pars manet probabilis, potest jus suum retinere, donec aliud per judicem authentice declaretur.

Privilegiũ odiosũ contra commune jus, vel in præjudiciũ aliorũ cedens in dubio cẽsendũ esse personale si utraque pars dubii sit probabilis.

CAPUT IV.

De privilegio remunerativo, & conventionali, an reale sit, vel personale.

1. Ex dictis in superiori capite intelligi potest, qualia sint privilegia remunerativa, & conventionalia, & obiter explicantur duæ aliæ divisiones privilegii. Secunda ergo divisio illius fit in gratiosum, & remunerativum. Gratiosum dicitur quod gratis conceditur sine ullo respectu ad merita privilegiarii, vel parentum, aut aliorum, qui qualecumque illud meritorum jus in illum transtulerint. Remunerativum autem dicitur, quod propter merita propria, vel aliena alicui applicata conceditur. In quo oportet advertere, non omne privilegium, in quo merita recipientis considerantur, esse remunerativum, sed solum quando tribuitur illi in præmium, & consequenter in commodum proprium. Aliquando enim conceditur privilegium alicui propter commune bonum, & nihilominus in eo considerantur bona merita ejus, cui conceditur; non tamen ut merita, sed ut indicia virtutis, prudentiæ, & industriæ, quæ in tali persona considerantur, ut ei tale ministerium, vel tam ampla potestas per tale privilegium committatur. Exemplum est in dicto c. *mandata*, de præsumpt. ubi Pontifex, cuidam maximo Episcopo legationem totius Siciliæ concedit, non quidem in remunerationem, sed quia, *Mandata* (inquit) *cœlestia efficacius gerimus, si nostra cum fratribus onera partiamur*, quia respectus solum est boni communis, & nihilominus declarat, hoc concedere personæ, & pro ratione reddit, *Quia ex transacta in te vita didicimus, quid de sequenti conversatione tua præsumamus.*

Privilegium gratiosum quid.

Privilegium remunerativum quid.

2. Utrumque autem ex his privilegiis esse potest, & contra commune jus, & solum ultra, vel præter illud, quia utrumque concedi potest intuitu meritorum, vel sine illis: & ad eundem modum omnis alia varietas privilegiorum potest in utroque illorum membrorum inveniri, quia per se solum differunt in ratione præmii, & simplicis gratiæ, seu in habitudine ad merita, aut carentia ejus. Solum de præcedenti divisione, & consequenter de perpetuitate privilegii solet dubitari, an locum habeat in utroque ex illis membris. Nam de altero, scilicet, de privilegio liberali omnes fatentur, & personale, & reale esse posse, & discernendum esse juxta principia posita, quia gratia potest fieri personæ, & rei, ut per se constat. At de privilegio remunerativo, licet constet esse posse personale, dubitari solet, an semper, ac necessario tale sit, vel possit etiam esse reale. Multi enim sentiunt, privilegium fundatum in meritis quasi intrinsece esse personale, nec posse judicari reale. Ita tenent Jason, Alciatus, Paulus de Castro, Aretinus, & alii quos refert, & sequitur Barbosa supra num. 6. & sequentibus. Fundatur præcipue in leg. 1. ff. de constitut. Principum, & in ratione ejus. Dicit enim ibi Ulpianus ex legibus quasdam esse personales, quæ ad exemplum non trahuntur, & tales significat esse privilegia remunerativa, subdit enim, *Nam quæ Princeps alicui ob merita indulsit, vel si quam pœnam irrogavit, vel si cui sine exemplo subvenit, personam non egreditur*. Unde etiam sumitur fundamentalis ratio, quia causa principalis privilegii præcipue spectanda est ad judicandum, an sit personale; sed merita sunt principalis causa talis privilegii, & sunt ita propria personæ, ut illam nec egrediantur, nec ad alium pertineant, quia illa non habeat; ergo tale privilegium necessario est personale, juxta regulam juris, ff. 69. *Ubi personæ conditio locum facit beneficio, ibi deficiente ea, beneficium quoque deficit*. Et confirmatur quia privilegium, quo simpliciter concessum, fuisset reale, si in ipso declaretur dari propter merita, efficitur personale, juxta dictam capit. *mandata*, ubi sentit Panormitan. numer. 1. & in cap. *quoniam Abbas*, de offic. deleg. & utrobique Felin. & alii.

Privilegium fundatum in meritis esse quasi intrinsece personale, sentiunt multi.

3. Sed quidquid sit de veritate opinionis, male certe probatur ex leg. 2. ff. de constitut. Princip. & alia fun-

Refutatur fundamentum prædictæ sententiæ. fundamenta levia sunt. Nam cum illa lex dicit, *Plane ex his*, (nimirum constitutionibus) *quædam sunt personales*, &c. Longe aliter accipit constitutionem personalem, quam nos loquamur de privilegio personali. Distinguit enim ibi legem personalem a lege simpliciter, seu a lege, prout expressius declaravit, consummando divisionem Imperator. in §. *sed & quod*, Instit. de jur. natur. &c. dicens in fine, *alias esse generales, quæ omnes obligant*, Et ita, ut divisio sit integra, legem personalem ibi vocat legem privatam, quæ intuitu privatæ personæ fit, non intuitu communitatis. Sic autem lex personalis, non tantum personale privilegium, sed etiam reale complectitur: quia etiam privilegium reale est lex privata, & conceditur intuitu privatæ personæ. Nam (ut dixi) omne privilegium personæ datur, licet aliquod super rem immediate constituatur, & hoc modo in omni privilegio intervenit persona, id tamen non est satis, ut sit personale stricto modo, ut nunc loquimur, & sumitur ex dicta lege, *juris gentium*, §. *pastorum*, ff. de pact. sufficit tamen, ut talis lex dicatur personalis, id est, in favorem privatæ personæ edita: & ita sine dubio loquitur illa lex prima, comprehenditque sub illa voce non tantum privilegium personale, sed etiam reale. Imo non solum lex privilegiativa, sed etiam punitiva, si specialiter feratur, & in odium certæ personæ fiat, ut interdum ex justa causa fieri potest, sub illo membro legis personalis comprehenditur, quia non est lex publica, & communis.

4. Tota autem hæc expositio ex exemplis a Jurisconsulto adductis manifeste probari videtur. Nam primo ponit exemplum de lege remunerativa, ibi, *Quæ Princeps ob merita alicui induxit*, ubi Glossa declarat, *ut privilegium*, nec se restrinxit ad personale. Secundo de lege privatim puniente, *Si quam pœnam irrogavit*, utique specialem, & præter legem communem, quod significavit Glossa dicens, *Non merenti tantum*. Tertio addit, *Vel si cui sine exemplo subvenit*, ubi Gloss. *Vel quia peperit pœnam merenti*. Mihi autem videtur, omne liberale beneficium, seu privilegium posse illis verbis comprehendi, sive illud consistat in remissione pœnæ debitæ, sive in concessione boni non debiti ullo modo. Et ita inspecta tota lege, lex personalis legem non tantum remunerativam complectitur, sed etiam punitivam, & liberaliter benefactivam. Et in omnibus his membris potest inveniri quid reale, & personale stricte, ut nunc loquimur. Nam incipiendo ab ultimo non solum potest Princeps subvenire alicui gratis, & sine exemplo remittendo pœnam personalem, sed etiam remittendo pœnam realem, ut confiscationem bonorum, quæ optime dici potest pœna realis, quia rem afficit, & cum illa transit. Vel etiam potest subvenire alicui sine exemplo liberaliter concedendo rebus illius realem immunitatem, ac perpetuam. Nam lex etiam sic lata personalis est, id est, particulari personæ favens, licet favor consistat in rerum immunitate. Et similiter in secundo exemplo habet locum pœna personalis, & realis extraordinaria, ut confiscando ejus bona, vel tributum aliquod ei imponendo ultra communem legem: sed speciali arbitrio Principis. Idem ergo inveniri poterit in primo exemplo de privilegio remunerativo, ut statim declarabo.

Obviatur objectioni. 5. Neque contra hanc expositionem obstant proprietates, quæ per verba istius legis tribuuntur constitutioni personali, scilicet, *Quod ad exemplum non trahitur personam non egreditur*. Nam si privilegium reale dici posset lex personalis, falsum esset absolute, legem personalem personam non egredi: hæc enim indefinita æquivalet universali, quæ falsa est: nam privilegia realia personam egrediuntur, ut supra dictum est. Sed hæc objectio non obstat: nam prior proprietas in universum vera est, & in reale privilegium optime cadit. Nam licet prædia religionis v. g. sint exempta a tributis, vel decimis, per privilegia realia non possunt trahi in exemplum, ut omnia talia prædia sint similiter exempta. Idemque est in omnibus aliis. Itaque sensus est, legem privatam non esse normam, seu mensuram operationum communitatis, vel civium indifferenter, sed illius tantum, cui concessum est privilegium, quem aliis imitari non licet. Et ita hæc pars recte explicatur per aliam regulam juris, *Quæ a communi jure exorbitant, nequaquam in consequentiam sunt trahenda*, quæ est 28. in 6. ubi Glossa allegando dictam l. 1. hunc sensum indicat. Expressius vero id patet ex reg. jur. in 6. 74. *Quod alicui gratiose conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum*, Quod tam de privilegio reali, quam de personali verum est, & ita ib. Joa. And. inter alia exempla ponit privilegium decimarum.

6. In altera vero proprietate suboritur difficultas, quia privilegia realia personam egrediuntur; ergo illa negatio non potest vere cadere in privilegium quia illa indefinita, cum doctrinalis sit, æquivalet universali. Sed hoc parum obstat, quia illa posterior pars fere eundem sensum continet, quem prior. Dicitur enim lex personalis personam non egredi, quia non possunt aliæ personæ illo jure uti quasi per imitationem, vel usurpationem, quo sensu dicuntur hæc non esse trahenda in consequentiam in illo capite, *quæ a jure*, de reg. jur. in 6. Ubi Glossa declarat hoc per privilegia, quia per consequentiam non extenduntur ad alios, præterquam ad expressos in illis, quod tam est verum in privilegiis realibus, quam in personalibus: neutra enim personam egrediuntur hoc modo, scilicet, per consequentiam, vel exemplum. Huic ergo proprietati non obstat, quod privilegium concessum Petro, & toti posteritati transeat ad hæredes, tum quia non transit per consequentiam, sed per formalitatem (ut sic dicam;) tum etiam (& fere in idem redit) quia transeundo ad hæredes, non egreditur personam, quia illis etiam facta fuit concessio. Similiter quod privilegium reale transeat ad alios, ad quos res transit, non transit per exemplum, vel consequentiam, nec egreditur limites concessionis, quia in illa virtute continetur, ut illa fruantur omnes, ad quos talis res devenerit, & ita in rigore personam non egreditur, personam scilicet, pro qua facta est privata lex, licet absolute egredi possit personam, cui primo facta est gratia, non per consequentiam, ut dixi, sed quia modus concessionis totum hoc continere potest, ut declaravi: quamvis enim hoc in illa lege non explicetur, non tamen excluditur. Et plane ita exponitur a Glossa in §. *sed & quod*, Instit. de jur. natur. &c. verb. *non transgreditur*, in ultima solutione dicens, *Vel melius licet egrediatur personam, non est tamen generale jus, nec videtur alius*, &c.

7. Atque ita etiam non urget ratio illius sententiæ, quia licet merita possint esse motivum, & ratio dandi privilegium, non necessario sunt quasi fundamentum, vel subjectum privilegii, ita ut ab illis pendeat in fieri, & conservari: & hæc causa proxima est consideranda tanquam principalis, ut privilegium sit reale, sicut explicavi. Declaratur amplius: nam propter merita transitoria, & solius personæ potest illi concedi privilegium perpetuum, & propter merita unius progenitoris conceditur juste privilegium ipsi, & posteritati, ut per se constat; ergo potest concedi propter merita privilegium reale, ut quotidie fieri constat; ergo licet merita sint in sola persona, non recte infertur, privilegium propter illa datum, etiam cum allegatione talis causæ, esse personale tantum. Neque contra hoc recte allegatur regula juris, quæ loquitur de causa, seu conditione, cui inhæret privilegium, ut supra declaravi. Nihil etiam ad rem faciunt capit. *mandata*, aut dicta Parmitan. & Felin. quia non loquuntur de privilegio remunerativo, sed de illo, in quo merita personæ considerantur tanquam indicia personæ aptæ ad tale munus: de quo est longe diversa ratio, quia tunc industria personæ eligitur, & ideo personalis est concessio.

Privilegium remunerativum per se, & ab intrinseco est indifferens quod sit personale vel reale. 8. Dico ergo, privilegium remunerativum per se, & ab intrinseco non habere quod sit personale, sed de se indifferens esse, ut sit etiam reale. Unde etiam non placet quod alii per contrarium extremum dixerunt privilegium datum propter merita esse reale, quos late refert Barbos. supra nu. 6. nulla enim ratione, vel jure id fundari potest: nam meritum de se indifferens causa est, & non est determinata ad præmium perpetuum potius, quam ad temporale, loquendo inter homines: imo frequentius sufficienter fit remuneratio per privilegium

legium personale, seu vitale, & concedere diuturnius esset supra merita. Igitur neutrum colligi potest ex eo, quod merita in privilegio exprimantur: sed consideranda ulterius erunt verba privilegii. Nam si cadant directe, & proxime in rem, quamvis dicatur immunitas illius rei concedi propter merita petentis, seu possidentis talem rem, nihilominus privilegium erit reale, ut tandem agnoscit Barbos. num. 8. Si autem verba concessionis directe referantur ad personam, cujus merita remunerari dicuntur, erit privilegium personale. Quod si omnibus pensatis verba sint dubia, ponderanda erit proportio meritorum ad privilegium, ut latior, vel restrictior interpretatio fiat juxta exigentiam meritorum; nam verisimile est concedentem voluisse premium justum, & adæquatum conferre. Quod maxime locum habebit in beneficio Principis, & in privilegio favorabili. Unde obiter adverto, quoties privilegii perpetuitas non cedit in commodum personæ, sed loci, vel sedis, seu dignitatis, non debere privilegium in casu dubio reale existimari propter solam excellentiam meritorum, si aliæ circumstantiæ non cogant, quia in tali casu ex eo quod privilegium sit reale, non magis augetur præmium meritorum, & ita non videtur referre, quod illa fuerint majora. Nisi fortasse privilegium sit impetratum ad petitionem talis personæ, cupientis tale beneficium facere loco, vel dignitati, tunc enim perpetuitas privilegii in illius satisfactionem, & honorem redundaret.

9. Tandem eadem fere ratione expeditur ex dictis similis quæstio de privilegio conventionali, & colligitur tertia divisio privilegii, in conventionale, & purum, seu absque pacto. Regulariter enim privilegia conceduntur, nullo interveniente pacto, sed per absolutam gratiam, & beneficentiam concedentis, & de his privilegiis sub hac ratione spectatis nihil superest dicendum, quia supra communem rationem privilegii nihil addunt, nisi negationem conventionis, & recompensationis ex parte recipientis privilegium. Aliquando ergo conceditur privilegium interveniente conventione, seu pacto, ratione cujus quodammodo censetur privilegiarius emere, vel recompensare privilegium, & ideo distinctio hæc valde usitata est inter auctores, ut in discursu materiæ videbimus. Bald. tamen in l. ult. C. unde liberi. nu. 33. & 34. indicat nullum esse privilegium conventionale, quia eo ipso quod transit in pactum, desinit esse privilegium, & ita hæc duo ibi condistinguit. Sed videtur esse de nomine contentio, & in rigore ratio pacti non repugnat cum ratione privilegii, quia non est de ratione privilegii, ut liberaliter, & gratiose concedatur: nullus enim hoc posuit in definitione privilegii, nec ex aliis principiis colligi potest. Potest ergo esse lex privata aliquid speciale concedens, vel contra, vel supra jus, non tamen omnino gratiose, sed cum aliqua obligatione justitiæ, seu recompensatione recipientis, & hoc appellamus privilegium conventionale.

De privilegio conventionali & puro.

Baldus negat privilegiũ conventionale, sed est quæstio de nomine.

10. De hoc ergo dicunt aliqui esse privilegium reale, eo ipso quod in pacto fundatur, quia inde habet, quod sit perpetuum, & transmissibile ad hæredes. Quod patet, quia omnis contractus est transmissibilis ad hæredes, l. *veteris*, C. de contrahen. stipulat. & l. 1. C. ut actiones, &c. Sed privilegium conventionale includit pactum; ergo est transmissibile ad hæredes; ergo est reale. Et hanc sententiam indicat Socin. l. 1. Consil. in 59. nu. 9. Nam inde confirmat, privilegium remunerativum esse reale, & transmissibile; quia habet vim pacti: ergo multo magis ipsum privilegium conventionale, quod expressum pactum involvit, erit reale. Denique tale privilegium irrevocabile censetur, ut late docet Bald. in dicta l. ult. C. unde liberi. num. trigesimo tertio, & trigesimo quarto, & Panormitan. in cap. *pervenit*, de immun. Eccl. nimirum per solam voluntatem concedentis, quia cum ex vi pacti includat mutuam obligationem justitiæ, non potest a concedente revocari; ergo de se perpetuum est. Quod enim ex mutuo consensu possit retractari, non tollit moralem perpetuitatem, de qua tractamus: sic enim nullum est privilegium ita perpetuum, quod non possit extingui ex voluntate alicujus; ut ergo privilegium sit de se perpetuum, satis est, quod sit irrevocabile ab alio; ergo tale privilegium est perpetuum, & consequenter etiam reale.

11. Nihilominus dico, privilegium reale non postulare per se, & intrinsece, ut sit conventionale, neque e converso conventionale postulare ut sit reale, sed de se indifferens esse ad personale, & reale. Probatur primum, quia sicut reale privilegium potest cum onere, & pacto concedi, ita etiam potest, liberaliter, & omnino gratiose donari. Cur enim uterque ex his modis locum habet in privilegio personali, & non in reali? Vel cur Princeps poterit ex pacto alicui rei immunitatem concedere, & non ex liberali voluntate? Quin potius liberalis concessio privilegii etiam perpetui, est magis digna Principe, quam venalis. Item est magis conveniens communi bono, quia si privilegia fiant venalia, facile multiplicantur, & hominibus indignis, ac quæstuosis conceduntur; si autem ex prudenti dispensatione liberaliter donentur, rarius, & cum majori delectu conceduntur. Dices, hinc recte probari privilegium reale posse esse gratiosum, nihilominus tamen privilegium non gratiosum, semper esse reale. Respondeo eadem proportione posse alteram partem ostendi. Quia sicut privilegium reale potest esse gratiosum, ita etiam personale potest esse conventionale, quia bona etiam personalia, seu ad tempus, vel ad vitam solius personæ concessa possunt non gratis, sed ex pacto dari, ut usu ipso, & experientia notum est; ergo privilegium conventionale potest esse personale; ergo per se, & intrinsece non postulat esse reale. Confirmatur primo, quia servitus sive donetur, sive vendatur, potest, & soli personæ ad tempus, vel vitam concedi, & in perpetuum transigi, & e converso, neque unum est magis per se conjunctum cum ratione servitutis, quam aliud; ergo idem est in privilegio, est enim æqualis ratio servata proportione. Confirmatur etiam retorquendo rationem supra factam, quia privilegium remunerativum, virtute est conventionale, & nihilominus de se non est reale magis, quam personale; ergo idem dicendum est de privilegio conventionali.

Privilegiũ reale est per se ind ffe ẽs ut possit esse personale etiã.

Objectio.

Responsio.

12. Unde etiam infertur, privilegium conventionale non semper transire ad hæredes, sed ponderanda esse verba privilegii juxta regulas positas capite præcedenti. Nam formaliter loquendo (ut sic dicam) privilegium concessum personæ etiam ex pacto, non transit ad hæredes, nisi in ipso privilegio nominentur sub nomine hæredum, vel sub nomine posteritatis, vel alio æquivalenti, & ex proprietate ejusdem vocis colligendum erit, an transeat ad hæredes sanguinis, & quasi naturales, vel etiam ad voluntarios, & extraneos. Si autem privilegium concedatur rei, vel dignitati, aut officio, tunc in tantum poterit privilegium transire ad hæredes, in quantum res, vel dignitas, aut officium ad illos pervenerit: nam si contingat res illas pervenire ad alios, non hæredes, privilegium etiam perveniet ad illos, quia cum ipsa re transit.

Privilegiũ conventionale non semper trãsire ad hæredes, sed põderãda esse verba privilegii verba, juxta dicta.

Privilegiũ concessũ rei dignitatis ut officio, transit cũ illis ad hæredes modo quo illa.

13. Ad illas vero leges, quæ dicunt, contractus transire ad hæredes, respondeo, illa verba generaliter sumpta non dicere actum, sed aptitudinem, quia contractus de se potest ita fieri, ut transeat ad hæredes; non tamen id semper esse necessarium, cum possit etiam per respectum ad solas contrahentium personas contrahi, ut patet in matrimonio. Vel certe, si de actu sit sermo, intelligendum est, contractum transire ad hæredes, nisi de voluntate contrahentium constet fuisse limitatum ad personas, juxta l. *idem* 25. ff. de pactis. Denique eodem modo dicitur irrevocabile privilegium conventionale, scilicet pro eo tempore, pro quo datum, & conventum est, & ita etiam privilegium personale potest esse irrevocabile, ut per se notum est. Quomodo autem talia privilegia sint irrevocabilia, dicemus postea tractando de mutatione privilegiorum. Nunc solum notatur, longe d[illegible]ic, quod privilegium sit perpetuum, vel quod [illegible]vocabile, quia etiam temporalia possunt esse irrevocabilia pro temporibus suis, sicut votum temporale respective, tam irrevocabile est, quam perpetuum.

Leges dicẽtes contractus transire ad hæredes generaliter sũptas, nõ dicunt actum sed aptitudinem.

Longe diversum esse privilegium esse perpetuũ, ac esse irrevocabile.

CAPUT V.

De divisione privilegii in perpetuum, & temporale.

1. Quarta divisio privilegii, in perpetuum, & temporale in præcedentibus sæpe insinuata est, eam vero paulo exactius explicare oportet. In illa igitur in primis advertendum est, non dici privilegium perpetuum, quia finiri non possit: semper enim amitti possunt privilegia, ut postea videbimus, sed dicitur perpetuum, quod vel adhæret rei de se perpetuæ, vel sine limitatione temporis conceditur, durat enim de se, quandiu revocatum non fuerit. Temporale autem multis modis contingit. Primo, quia ad definitum tempus conceditur, quo elapso finitur, l. *quoties*, C. de precib. imperatori offer. Secundo, licet absolute, & indefinite detur, nihilominus temporale erit, si soli personæ concedatur, ita ut sit personale, & singulare, ut supra declaratum est. Quamvis enim respective posset tale privilegium dici perpetuum, quia pro tota vita conceditur (quomodo dicitur exilium pœna perpetua) vel ob eandem causam vitale dici possit; nihilominus simpliciter temporale est, sicut & vita qua finita finitur, cap. *privilegium*, 7. de reg. jur. in 6. & leg. *privilegia*, & leg. *in omnibus causis*, ff. eod. Nam corruptis nobis, corrumpuntur ea, quæ sunt in nobis: hoc autem privilegium conceditur personæ, & illi soli adhæret; ergo cum illa perit, & neque ad hæredem, neque ad successorem transit. Unde Decius in c. *sane*, de privileg. Tertio est privilegium temporale, quod sub conditione datur, quæ lapsu temporis finitur, nam illa conditione impleta, cessat privilegium, quia voluntas concedentis ultra non extenditur. Et hoc modo potest etiam esse privilegium vitale ex parte concedentis. Nam licet absolute loquendo, privilegium, ut sic, non finiatur per mortem concedentis, sicut nec gratia, nec favor, cap. *gratum*, de offic. deleg. &c. *si super gratia*, eod. in 6. nihilominus si concedens addat conditionem, *donec decessero*, finitur per mortem ejus, ut constat ex ratione facta, quia voluntas non ultra extenditur. Et eundem sensum censentur habere illa verba, *Usque ad beneplacitum meum*, nam licet ex vi illorum non cesset privilegium, vivente auctore ejus, nisi illud revocet: tamen per mortem ejus finietur, quia virtute includit conditionem, ut semper pendet a voluntate personæ concedentis, mortuo autem concedente jam non potest ab illius voluntate pendere, quæ jam non est voluntas talis personæ, & ideo cessat dependentia & consequenter etiam privilegium. Secus autem erit si dicatur, *Ad beneplacitum sedis*, quia sedes perpetua est, & ita semper revocari potest, & ideo quandiu non revocatur, durat. Et ita hæ clausulæ explicantur in c. *si gratiose*, de resc. in 6. & infra tractando de amissione privilegii plura de illis addemus.

Non dici privilegiū perpetuū quia finiri nō potest, sed quod adhæret rei de se perpetuæ, vel quod sine limitatione datur. Tēporale diversimode dicitur.

Decius. Tertius modus privilegii temporalis, quod sub conditione detur que lapsu temporis finitur.

2. Ex quibus constat, duo esse necessaria, & sufficere ad perpetuitatem privilegii. Unum est, ut simpliciter & absolute concedatur, vel cum aliqua conditione perpetua, ut est proxime dicta, vel donec revocetur, vel alia similis. Hæ namque conditiones virtute includuntur in quocunque privilegio, ideoque licet exprimantur, non mutant naturam ejus. Et ideo tale privilegium ex parte dantis perpetuum est, ut sumitur aperte ex cap. *si super gratia*, de offic. deleg. in 6. & ex c. *si cui nulla*, de præbend. in 6. quibus locis Gloss. & Doctores id notant, Sumitur etiam ex Glossa in c. ult. de offi. deleg. ubi Panorm. idem tenet; adhibet tamen limitationem, scil. ut non procedat in privilegio concesso ab Episcopo sine causæ cognitione cum præjudicio Ecclesiæ parochialis, & ponit exemplum in licentia eligendi confessorem. Sed exemplum verum non est, ut dixi in tom. de pœnit. & ita non est necessaria limitatio, ut infra dicam. Sylvester autem verbo, *confessor*, 1. qu. 7. sentit, quod si in privilegio dicatur, *Usque ad beneplacitum sedis*, est perpetuum, etiamsi sit privilegium eligendi confessorem, non vero si absolute concedatur. Sed nulla ratione id probat, nec est verisimile, ut recte docet Navarrus, qui regulam datam simpliciter approbat in d. conf. 1. de privil. & in cap. *placuit*, de pœnit. d. 6. num. 161. & consonat reg. jur. *Decet beneficium Principis esse mansurum*, ut dicitur in regula, 16. in 6. Denique potestas in concedente supponitur, & voluntas non deest, quia absolute posita virtute durat, donec revocetur: sufficienter autem censetur absolute, & de se perpetuo posita, quando absoluta sunt verba, & aliam limitationem non declarant.

3. Alia conditio necessaria ad privilegium perpetuum est, ut adhæreat rei perpetuæ, quia alias cum illa finietur, ut dictum est. Res autem humanæ maxime sunt perpetuæ per successionem quandam. Et hoc modo est in primis perpetuum privilegium concessum religioni, quia licet personæ finiantur, religio manet. Item est perpetuum privilegium concessum dignitati, quia illa etiam semper durat per successionem personarum. Unde obiter notari potest privilegium perpetuum respectu unius, scilicet, dignitatis, vel loci, esse temporale respectu personæ, nam si perdat dignitatem, vel mutet locum, amittit privilegium. Denique censetur perpetuum, quod conceditur rei corporali immobili, ut Ecclesiæ, vel monasterio: quia res ipsa perpetua est, cap. *quæ semel*, 19. quæst. 3. Tamen quia contingit, hunc ipsum locum destrui, si absolute id eveniat, ita ut extinguatur, finietur etiam privilegium, argumento capit. *& hoc diximus*, 16. quæst. 7. ubi id notat Glossa. Idem Glossa ult. in capit. *Abbate*, de verbor. significat. & Glossa in regul. *privilegium*, de regul. jur. in 6. Item Glossa, & Innoc. in capit. 2. de nov. aper. nunc. ubi etiam Abb. numer. 5. & Alex. de Nevo. qui alios refert, & Sylvest. verb. *civitas*, quæst. 2. & sumitur ex dicto capit. 2. de novi. oper. nunc. Quia destructo principali destruuntur accessoria, & ablato fundamento cadit ædificium. Denique ita se habet privilegium reale ad locum, sicut personale ad personam: neutrum ergo potest esse durabilius suo fundamento; sicut ergo extinguitur privilegium personale, extincta persona, ita etiam locale extincto loco.

Censetur privilegium perpetuum, quod conceditur religioni, vel rei immobili, ut Ecclesiæ vel monasterio: ac hisd. [illegible] ctis extinguitur privilegium.

Nec privilegium reale, nec personale esse durabilius suo fundamento.

4. Insurgit vero ex hac declaratione difficultas, quia si valida est, absolute, & sine limitatione concludit; at vero Innoc. Glossa, & Doctores citati non absolute tradunt doctrinam, sed cum distinctione, & limitatione. Volunt enim doctrinam illam procedere, quando locus destruitur authoritate superioris: nam tunc omnino amittit privilegia, imo & jura omnia, & nomen tam in se, quam in personis ejus, ita ut non possint amplius ab illo loco nominari, ut verb. grat. dici non possint canonici talis Ecclesiæ, vel cives, aut membra talis civitatis, vel universitatis: imo etiam addunt, hoc debere intelligi, quando destructio loci fit a superiore sine spe refectionis, ut notat Felin. in cap. *cum dilecta*, de rescript. num. 25. ex Alex. in leg. *inter stipulantem* §. *sacram rem*, ff. de verbor. obligat. Secus vero esse dicunt si locus sit destructus contra voluntatem superioris, ut ab hostibus, vel latronibus, &c. Nam tunc dicunt, non amittere privilegia, sicut non amittit jura, nec nomen, aut denominationem personarum in ordine ad ipsum, juxta capit. *Pastoralis*. 7. quæstion. 1. Idemque dicendum erit consequenter, etiamsi locus quocumque casu contingente pereat, seu destruatur, argumento leg. *æde sacra*, ff. de contrahen. empt. ubi dicitur, diruta æde sacra, locum non fieri prophanum, & ideo vendi non posse.

Difficult. oborta ex dictis.

5. Respondeo, & doctrinam hanc veram esse, & nihilominus priorem assertionem simpliciter veram esse recteque probari ratione facta. Nam in illis casibus, in quibus locus destruitur ex mandato superioris seu domini, ideo extinguitur privilegium, quia omnino perit, & ideo recte additur, quod debet res destrui sine spe refectionis. Idem autem erit si destructio naturaliter contingat, etiamsi sine spe refectionis, quia militat ratio supra facta, ut recte notavit Felin. supra ex Bald. in leg. *non ambigitur*, ff. de legib. & aliis. Secus vero est, quando locus re vera non simpliciter destruitur, sed vel occupatur, vel captivatur ab hostibus, qui est casus dicti cap. *pastoralis*, vel destruitur, & ad tempus impeditur, ne reædificari possit, tunc enim

enim quandiu ex parte superioris seu domini manet spes, & jus, ac voluntas recuperandi, vel reparandi illum, non potest censeri simpliciter perditus, vel destructus, sed detentus, vel impeditus. Et ideo necessarium non est, ut regula data ad illum simpliciter applicetur, sed cum proportione.

Quid dicendum, quando locus per hostes vel casu dirutus est cũ spe refectionis.

6. In illo ergo casu, quando locus per vim hostium, vel casu dirutus est, aut combustus cum spe refectionis, distinguenda mihi videntur privilegia loci, quæ ipsi solo sine pavimento concessa sunt, eique nude sumpto adhærere possunt, ab his, quæ directe respiciunt ædificium, ut templum, vel quid simile. Priora enim sine dubio permanent, quia eorum fundamentum non est destructum. Et tale est, quod dicitur in dict. l. *æde sacra*, quia consecratio, aut benedictio solo adhæret: & ideo privilegia, quæ inde sequuntur, ut non esse locum venalem, non posse converti ad usus prophanos, & si quæ sunt similia, semper permanent. De posterioribus vero subdistinguendum est: nam quædam sunt privilegia, quorum usus esse potest extra illum locum, alia quæ præcise requirunt, ut intra talem locum, vel templum aliquid fiat. Quæ sunt prioris modi non solum non amittuntur omnino, verum etiam nec suspenduntur pro illo tempore, quia per habitudinem ad locum manent in personis, quæ habent specialem relationem, seu morale jus illius, & tunc maxime procedunt quæ dicti authores dicunt, quod Episcopus, vel canonicus talis loci, retinet denominationem ab illo, & fruitur privilegiis sibi concessis ratione Episcopatus, vel canonicatus talis loci & similia. Quia ille locus non est fundamentum directum, ut sic dicam, illorum privilegiorum, sed tantum in obliquo, id est, ut terminus illius habitudinis: potest autem esse talis terminus, etiamsi non subsistat in re, sed in spe, & jure, licet nunc sit occupatus ab hostibus, vel hæreticis, &c. Privilegia vero, quæ sunt posterioris modi, licet non amittantur omnino pro illo tempore, & statu cessant, & quasi suspenduntur. Sic dixi in ult. sect. de indulg. cessare indulgentiam templo concessam, si templum destruatur: & eadem ratione cessabit immunitas loci, si censeatur primario concessa ratione ædificii, non areæ.

Privileg. restituitur restituto loco diruto, nisi dirutus fuerit ex instituto ab habente jus & potestatem diruendi.

7. Dixi autem non omnino amitti tunc privilegium, quando locus, non est ex instituto dirutus ab habente jus, & potestatem, quia quando aliter destruitur, permanere censetur in jure, & spe, & ideo si ad pristinum statum restituatur, privilegium etiam cum illo consurgit. Ad quod facit l. 36. ff. de religios. & sumpt. fun. quæ sic habet, *Cum loca capita sunt ab hostibus, omnia desinunt religiosa, vel sacra esse*, (utique quoad usum, & quoad dicta privilegia pro illo tempore) *quod si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reversa, pristino statui restituuntur*. Et idem sumitur ex c. *quia monasterium*, de relig. dom. & ex d. c. *pastoralis*, & dict. c. *quæ semel*. Ex quibus etiam sumitur ratio, quia in illis casibus semper mansit solum immobile, in quo tanquam in semine, & fundamento conservari potuit privilegium veluti quoad proprietatem, ut postea posse quoad usum consurgere. Et ita formaliter loquendo (ut sic dicam) verum est hæc privilegia perpetua, seu realia eatenus durare, quatenus durat eorum fundamentum, vel hoc destructo, cessare, aut extingui, si illud omnino extinctum censeatur: nunquam autem censetur ita extinctum, nisi quando authoritate illius, qui potestatem habet, extinctum est.

8. Atque hinc etiam fit, ut si Ecclesia in uno loco destruatur, non ut destructa simpliciter maneat, sed ut in alium locum transferatur, non amittat privilegia, sed cum illa transferantur, quando non sunt concessa ratione situs, sed directe ipsi templo, & sub suo nomine. Tunc enim censetur templum comparari personæ, quæ secum defert privilegium personale: nam illa etiam Ecclesia una numero censetur, ut communiter docent juris interpretes cum Glossa in dict. reg. *privilegium*, Alex. Bald. & Felin. ubi supra, & Anton. 1. p. tit. 19. c. 1. §. 2. Quid autem dicendum sit, quando unus locus, vel Ecclesia alteri unitur, vide apud Gloss. Host. & Panorm. in c. 1. ne sed. vacan.

CAPUT VI.

De quatuor aliis privilegiorum divisionibus.

Privileg. aliud ob bonũ privatum ob commune aliud tanquam ob finem.

1. Ultra partitiones prædictas sunt aliæ, quæ licet brevius expediri possint, necessariam doctrinam continent. Quinta ergo divisio privilegii esse potest in illud, quod per se primo datur propter privatum bonum, scilicet, alicujus personæ, vel intuitu boni communis. Circa quam divisionem ante omnia oportet terminos explicare, distinguendo materiam privilegii a fine privilegii, & intelligendo distinctionem de materia, non de fine. Omne enim privilegium ordinari potest, & debet ad commune bonum tanquam ad finem, ut sæpe in superioribus dictum est, quia hoc spectat ad justitiam ejus: bono enim communi expedit, ut privata privilegia dignis, vel indigentibus conferantur. Item quia privilegium, licet uni, vel alteri concedatur, ut favorem continet, tamen ut continet præceptum, & habet rationem legis obligat communitatem respectu privilegiati, utique ad servandum illi privilegium, quatenus hoc ad alios spectare potest; ergo sub hac ratione respicere aliquo modo debet commune bonum. Tamen in materia privilegii ut favorem concedit, potest esse differentia: nam materia privilegii, seu finis proximus ejus est commodum illud, quod præbet privilegiato. Hoc ergo commodum interdum est privatæ, & singularis personæ, vel si ad plures extenditur unamquamque per se respicit ut privatam personam, & non tantum ut partem alicujus communitatis, & tunc dicitur dari propter privatum bonum singulorum. Aliquando vero privilegium per se primo respicit bonum alicujus communitatis, & ideo dicitur per se primo respicere commune bonum. Neque hoc excedit naturam privilegii, quæ lex privata est, nam semper illa communitas, cui datur tale privilegium, consideratur ut pars quædam totius reipublicæ, & jus illi concessum censetur speciale, & non commune, ideoque per privilegium concedi potest.

2. Sic ergo explicata divisio recte constituitur. Nam vere dantur illa duo membra: privata enim privilegia frequentissima sunt, & communia etiam sunt in usu: nam immunitas clericorum commune privilegium est; item privilegium canonis, & fori, & similia & ex prædicta diversitate nascuntur diversi effectus morales, & ideo merito datur distinctio. Quam attigit Glossa in cap. *si dilectum*, de foro compet. & in lege *jus publicum*, ff. de pactis, & in Authent. ut sine prohibitione matres, &c. verb. *Senatus consultum*, estque solemne discrimen inter illa membra, quod priori speciali privilegio potest renunciare privata persona, in cujus gratiam concessum est: non autem posteriori. Prior pars expressa est in multis juribus, c. *ad Apostolicam*, de regularib. cap. *si de terra*, de privil. leg. *si quis*, C. de pactis. Posterior etiam probatur in distinct. capit. *si diligenti*, & cap. *contingit*, de sentent. excommun. & in leg. *jus publicum*, ff. de pactis, ubi Jason late rem explicat, & limitationes adducit: ratio vero est, quia privatum jus, & commodum est sub dominio uniuscujusque, & ideo potest illi cedere, per se loquendo, bonum autem commune non ita pendet ex uniuscujusque voluntate. Atque ita hæc doctrina communis est, quam locupletant Panorm. in dicto c. *si diligenti*, num. 7. & latius ibi Felinus per totum, & ibi alii, & in dicta leg. *si quis*, ubi præsertim Bartolus, Baldus & Jason.

Nõ potest quis renũtiare privilegio dato ob bonum commune, ni posset separari suum bonũ a communi.

3. Et quidem quoad posterius membrum fere non recipit illa regula limitationem, sed ampliationem, propter excellentiam boni communis, ideoque licet tale privilegium redundet in commodum privatum non potest quis illi commodo renunciare, ne præjudicet bono communi. Quod procedit, quando unum non est separabile ab alio, nam si quis posset privare se suo commodo sine præjudicio boni communis, tunc fieri posset, quia cessat impedimentum. Colligi potest ex leg. *si judex*, ff. de minorib. Censetur autem pertinere ad commune bonum, non solum id, quod respi-

cit temporalem utilitatem, sed etiam quod pertinet ad bonos mores, & ad convenientem modum operandi, qualis est, ut actus cum perfecta libertate fiant. Et ideo addunt prædicti auctores, si ex renuntiatione privilegii sequitur occasio aliqua pervertendi bonos mores, non posse renuntiari. Idem est, si privilegium sit datum propter imperfectionem judicii, vel libertatis, ut est de professione ante legitimam ætatem facta, quod non solum nulla sit, verum etiam nullam obligationem inducat, & similia, de quibus videri possunt Gloss. & Doctores in dicta l. *si judex*, & super alia jura citata.

Quãdo nõ habet locum renuntiatio privilegii ob bonum particulare concessum.

4. Circa aliud autem membrum limitationes adhibentur. Nam si privilegium concessum in privatum commodum unius personæ, respicit etiam commodum alterius, & unum ab altero non est separabile, non potest unus eorum renuntiare juri suo sine consensu alterius, ut uxor, cui datur privilegium Vellejanum, ne obligetur fidejussione non potest illi renuntiare saltem sine consensu mariti. Idem est, si privilegium cedens in commodum unius sit principaliter introductum in odium alterius, seu in vindicationem delicti: tunc enim non habet locum renuntiatio, ut dicti Auctores ajunt, quia non potest privatus impedire principalem finem legis: unde hoc videtur reduci ad prius membrum de bono communi. Cetera de hac renuntiatione videri possunt in dictis auctoribus. Unum vero adnotabo traditum a Bartol. Panormitan. & aliis dicentibus, posse hominem renuntiare juri gentium, ut dominio rei suæ, quod jure gentium introductum est, non tamen juri naturali, quia immutabile est. Hoc autem non probo, quia si loquantur de jure, prout significat legem obligantem, sic nullus potest renuntiare juri gentium, magis quam naturali, quia licet jus gentium non sit ita immutabile, nihilominus respectu privatorum dici potest æque immutabile, quia non magis potest quis privata auctoritate mutare jus gentium, quam naturale. Si autem loquantur de jure, ut dicit dominium seu facultatem utendi, sicut potest homo renunciare alicui juri acquisito per jus gentium, ita potest renuntiare juri a natura dato, sicut renuntiat homo libertati suæ, quæ de jure naturæ est. Quæ constat ex supra tractatis de illis juribus gentium, & naturali, & ideo de utroque magis videtur probanda distinctio Glossæ in dicta authentic. ut sine prohibit. matri. &c. quod juri præcipienti renuntiare potest: juri autem permittenti unusquisque potest per se loquendo; & sub jure permittente comprehendo quidquid per hæc jura ita conceditur, ut retineri, aut conservari non præcipiatur.

Privileg. aliud favorabile, odiosum aliud, quod scilicet ut alteri est favori, est alteri incommodo

5. Sexto dividi potest privilegium in favorabile, & odiosum. Quæ divisio videtur prima facie contra communem rationem privilegii: nam diximus supra de ratione privilegii esse, ut speciale illud jus, quod concedit, ad favorem spectet, & non ad odium, quomodo ergo potest privilegium in favorabile, & odiosum distingui? Sed hoc expeditur facile, si advertamus relationes specie contrarias, ut æquale, & inæquale, respectu diversorum non esse oppositas. Sic ergo privilegium, si consideretur respectu ejus, cui conceditur, favorem continet, & hoc modo supra loquuti sumus; respectu vero alterius tertii potest juri illius præjudicare, & sic esse odiosum. Igitur sensus divisionis est, privilegium quoddam esse favorabile, id est, pure favorabile, quia ita uni prodest, ut nemini noceat: aliud vero dici odiosum, quatenus ex favore uni concesso alteri sequitur incommodum. Et ita exponitur divisio a Bald. in leg. ff. de constit. Princip. numer. 8. & sumitur ex Panormitan. in capit. *quia*, de privileg. & c. *olim*, de ver. sig. & multis, quos refert Tiraq. de utroque retract. in præfat. n. 62. Maxime vero privilegia ad lites solent odiosa vocari, quia favor concessus actori v. g. premit reum, vel diminuit judicis potestatem, & præsertim augetur odium, quando videtur privilegium coarctare jus naturale, ut cum datur, v. g. cum clausula de *Appellatione remota*, vel alia simili. Item beneficium ambitiosum, quale reputatur beneficiale, odiosum censetur a Gloss. in c. *quoniam*, de præb. in 6. & a Panorm. supr. tale etiam judicatur privilegium decimarum, vel primogenituræ, licet de hoc ult. res sit dubia. De quo videri potest Tiraq. de primog. q. 4. & Sarmi. lib. 1. select. c. 12.

6. Dices; ergo erit privilegium, licet odiosum, dispositio gravans aliquos, quando illud gravamen cedit in favorem aliorum, ut statutum excludens ducentes originem ex Hebræis ab aliqua Ecclesia, dicitur privilegium illius Ecclesiæ, quia cedit in honorem ejus: nam licet exclusis sit onerosus, non ideo non erit privilegium, sed erit odiosum. Respondeo, in hoc posse esse quæstionem de nomine: tamen si proprie loquamur, illud ex vi materiæ non est privilegium, sed statutum odiosum constituens quandam irregularitatem, vel inhabilitatem, quia ratio dispositionis ex fine primario, & quasi intrinseco sumenda est, & inde accipit quasi speciem, & nomen, & ideo non est proprie privilegium, quia, ut supra dixi, privilegium per se dat favorem, unde non denominatur odiosum, nisi ex effectu per accidens resultante, qui debet supponere favorem. Fateor tamen illud statutum posse dici honorarium, & favorabile tali Ecclesiæ quasi per resultantiam, & fortasse ex intentione operantis.

7. Tunc vero insurgit contra divisionem altera objectio per contrarium extremum, quia in hoc sensu nullum est privilegium favorabile: nam eo ipso, quod nemini præjudicat, etiamsi beneficium conferat, desinit esse privilegium, & manet in communi ratione beneficii, ut testatur Sylvest. ver. *privilegium*, in principio, & ibid. Angel. & Tabien. n. 1. qui in hoc sequuti sunt Panor. in c. *olim*, de verb. sign. in fine. Sed respondemus negando assumptum: sicut enim supra diximus esse posse verum privilegium, f. si juri communi non deroget, ita nunc dicimus, non esse de ratione privilegii, ut alicui præjudicet; satis enim est, ut alicui favorem extraordinarium conferat. Nam licet hoc videatur pertinere ad modum loquendi, tamen ad intelligenda jura, & interpretanda privilegia potest conferre, ut postea videbimus. Quod autem id non sit de ratione privilegii patet, quia nullo jure probatur. Sed potius indicant jura, privilegium esse intelligendum sine præjudicio tertii, quoad fieri possit, quando aliud in ipso privilegio non exprimatur, c. *quamvis*, de rescript. in 6. Difficult.

8. Neque etiam id colligitur ex definitione privilegii communiter recepta, nec ex juribus, ex quibus illam sumpsimus. Nec etiam ex communi modo loquendi, quin potius multa indulta, quæ favorem unius sine aliorum præjudicio continent, communiter vocantur privilegia; ut facultas audiendi Missam tempore interdicti, comedendi lacticinia in tempore Quadragesimæ, laborandi, aut piscandi, in die festo. Interdum etiam privilegium est reciprocum, & commune illi, cui posset nocere, & ideo non potest dici nocivum alicui, ut privilegium feriandi in litibus temporibus lege præfinitis, vel faciendi testamentum sine juris solemnitate, & multa sunt privilegia, quæ secundum jus commune intelliguntur, ne alteri noceant, ut late prosequitur. Felin. in capit. 1. de constitution. numer. 4. & 9. Potest ergo inveniri privilegium nullum aliis afferens præjudicium, & hoc est maxime favorabile privilegium. Et ita subsistit divisio, qua postea sæpius utemur circa interpretationem privilegii, & inde magis constabit differentia inter membra prædicta.

9. Septima divisio esse potest privilegii in affirmativum, & negativum, quæ minoris quidem momenti est, non est tamen omittenda propter verborum usum. Dicitur enim affirmativum privilegium, quod concedit facultatem agendi: negativum vero quod dat licentiam aliquid omittendi, sicut alibi distinximus votum in affirmativum, & negativum. Nam licet obligatio voti semper positiva sit, nihilominus ex parte materiæ unum dicitur affirmativum, & aliud negativum: sic ergo omne privilegium positive (ut sic dicam) concedit favorem, tamen interdum est ad usum negativum, interdum ad affirmativum, & ideo duplicem illam denominationem recipit, ad instar etiam legis, seu præcepti, quod eodem modo dividitur, & cum proportione explicanda est hæc partitio. Duplex autem differentia potest notari inter De privil. affirm. & negativo.

illa

illa duo membra: una est, quod privilegium negativum semper est contra legem, affirmativum autem non semper, sed interdum est contra, interdum ultra, seu præter legem, ut supra de privilegio in genere dictum est. Et quando utrumque est contra legem, etiam differunt, quia privilegium negativum est contra præceptum affirmativum, privilegium autem positivum est contra negativum præceptum.

10. Ratio utriusque partis est, quia ad omittendum id, quod non est præceptum, non est necessarium privilegium, quia ad non operandum absolute non est necessaria specialis potestas, sed voluntas sufficit, quia sermo est de omissionibus liberis: nec etiam ad omittendum licite ea, quæ præcepta non sunt, est necessaria specialis indulgentia, quia ipsa carentia legis præcipientis actum est sufficiens indulgentia: ergo tale privilegium necessario supponit affirmativum præceptum: sub præcepto autem comprehendo quamcumque regulam quocumque modo obligantem, vel dirigentem, ut cum proportione illi respondeat privilegium, seu licentia. Comprehendo etiam præceptum non solum certum, sed etiam dubium, vel ita intellectum, ut possit scrupulos generare, ut complectar etiam privilegia, quæ ad tollendos scrupulos, vel pacandas conscientias conceduntur: nam hæc etiam negativa esse solent, ut constat. At vero actio positiva aliquando absolute non est in hominis facultate, quia illam valide facere non potest, neque licite, neque illicite, ut sacerdos simplex non potest absolvere sine jurisdictione, nec Presbyter non Episcopus potest confirmare: aliquando vero licet actio quoad substantiam sit in hominis facultate, non est illi licita, quod solum contingit quando est prohibita. Hinc ergo fit, ut privilegium positivum, quod facultatem aliquam moralem ad agendum concedit, interdum det facultatem licite operandi, & tunc sit contrarium affirmativo præcepto: aliquando vero dat absolutam facultatem operandi, & tunc esse posset sine derogatione alicujus præcepti per solam concessionem novæ facultatis, quam nullum præceptum prohibet. Et hinc sequitur altera differentia, quia privilegium negativum perdi non potest per omissionem, seu per non usum, quia ejus usus in omissione consistit, & ideo qui omittit jam utitur privilegio, & ita ex vi omissionis non amittit illud: de affirmativo vero multi sentiunt posse amitti per non usum. Sed quia id controversum est, in proprio loco infra tractabitur.

Privilegium negativum perdi non potest per non usum, sic vero de affirmativo sentiunt multi

11. Octavo notari potest alia divisio privilegii, ad praxim utilis. Nam quoddam dicitur dari pro foro externo, aliud pro interno, ut constat ex dictis in c. 2. & ex communi usu. Hæc autem duo membra ita sunt intelligenda, ut se habeant tanquam includens, & inclusum, non tanquam mutuo se excludentia. Nam privilegium pro interno foro exclusive sumitur, id est, pro illo, quod in conscientia habet effectum, in foro autem exteriori nihil operatur; aliud vero quod in foro exteriori valere dicitur, accumulative (ut sic dicam) accipiendum est, seu non ad excludendum forum internum, sed ita ut sensus sit, non tantum in interno, sed etiam in externo operari. Nam in hac materia privilegium, quod in foro exteriori valet, etiam in interiori operatur, quia non in præsumptione fundatur hic valor, sed in veritate. Ut autem utrumque membrum melius intelligatur, oportet advertere, duobus modis posse contingere, ut privilegium valeat in foro interiori, & non in exteriori, sc. per se, & per accidens. Per se appello, quando ex intentione dantis cum illa limitatione datur, quæ debet ex verbis privilegii constare, alioqui privilegium simpliciter concessum, in utroque foro valere censendum est, nisi ex subjecta materia, vel circunstantiis, adjuncto usu, aliud sufficienter constet; per accidens autem contingere dico privilegium non valere in foro exteriori, quia ex solo defectu probationis, vel instrumenti non admittitur: hoc enim accidentarium est, & extrinsecum, ut constat ex dictis in ca. 2. & ideo non variat qualitatem privilegii secundum se, ideoque divisio proprie intelligitur de privilegio per se limitato ad forum internum.

Privilegium aliud datum pro foro externo, aliud pro interno.

12. Et hoc modo etiam dicimus, non dari privilegium limitatum ad solum forum externum, utique per se loquendo. Nam per accidens contingere etiam poterit, ut aliquod privilegium, quod in conscientia non valet, quia re vera habuit substantialem defectum, subreptionis, vel aliud simile, in foro exteriori valeat, seu habeat effectum ex defectu probationis talis nullitatis. Quanquam si ipso jure sit nullum, re vera non sit verum privilegium, etiam quoad forum externum, sed tantum apparens, vel præsumptum, quia non probatur contrarium, & ideo quidquid in foro externo, ex vi talis privilegii fit, in conscientia non valet, etiamsi in foro externo non possit impugnari, vel irritari. Nos autem loquimur de privilegio valido, ac vero, & sic dicimus, illud, quod in externo foro admittitur, & operatur, etiam in conscientia conferre securitatem, quia quidquid in virtute illius fit, vere ac solide factum est. Neque in hoc invenio exceptionem, aut dubitandi rationem, præsertim in privilegiis canonicis, seu Pontificiis, quæ magis consulunt conscientiis, quam in externis judiciis, quando dantur de rebus pertinentibus ad hæc judicia, ita dantur, ut securas reddant conscientias in usu eorum, & in actibus, per quos dantur. De civilibus autem, seu temporalibus privilegiis videri potest, interdum concedi solum quoad forum externum, ut si Rex det ministro suo licentiam recipiendi impune contra legem, vel statuta sui officii, vel quidpiam simile. Dico tamen hujusmodi privilegia, nisi talia sint, & tam justa, ut possint in conscientia habere effectum honestandi talem actum, tollendo re vera prohibitionem ejus, iniqua esse, & fortasse nulla, utpote contraria communi bono: vel certe licet aliqua talia possint cogitari valida, sunt tantum permissiones quædam in exteriori foro in ordine ad pœnæ remissionem, & ideo non merentur nomen privilegii.

13. Ultimo circa privilegium fori interni oportet advertere, interdum forum illud vocari forum conscientiæ, interdum vero forum pœnitentiæ, quæ duo (iuxta aliquorum opinionem) non convertuntur. Nam forum conscientiæ, generalius est, & comprehendit forum pœnitentiæ: nam illud etiam est quoddam forum conscientiæ, latius vero extenditur, quia multi sunt effectus pertinentes ad conscientiam, qui extra sacramentum pœnitentiæ fieri possunt, sicut est absolutio a censura, vel dispensatio ab irregularitate, vel concessio, aut lucratio indulgentiæ, &c. forum autem pœnitentiæ est forum sacramentalis judicii pœnitentiæ, quod magis limitatum est. Unde fit, ut privilegia, quorum usus conceditur in foro pœnitentiæ, non solum tantum valeant pro foro conscientiæ, sed etiam exerceri non possint, nisi per sacerdotem audientem confessionem, & indicantem in foro pœnitentiæ. Privilegia vero, quæ simpliciter conceduntur in foro conscientiæ, etiam extra sacramentum pœnitentiæ, ad securitatem, & fructum solius conscientiæ obtineri possint etiam per non sacerdotem, quamdiu per hominis ministerium applicanda sunt, ut in absolutione a censura, &c. Ita sentit Emman Roder. tom. 1. quæstionum regul. qu. 61. a. 10. Pro qua sententia citat Præpositum in c. *præterea*, 2. de sponsal. distinguentem triplex forum, contentiosum, pœnitentiale, & medium, s. conscientiæ. Citat etiam Ant. Sylv. & Navarr. sed in his auctoribus nihil reperio, quod ad prædictam divisionem pertineat, & non immerito possent in contrarium allegari. Nam in primis Navar. c. 27. n. 41. ubi citatur, solum distingui forum conscientiæ, & contentiosum, refertque opinionem dicentium, absolutionem ab excommunicatione in foro contentioso posse dari a non sacerdote, in foro autem conscientiæ solum a sacerdote, & ipse limitat hanc posteriorem partem, dicens esse veram, quando absolutio a censura conjungitur cum absolutione a peccatis: non vero si sola detur, quia sic etiam in foro conscientiæ potest dari a non sacerdote: de foro autem pœnitentiæ nihil specialiter dicit, neque affirmat, solam illam absolutionem, quæ est sacramentalis, vel cum sacramentali datur, pertinere ad forum pœnitentiæ.

Forum internum conscientiæ, & pœnitentiæ secundum aliquós non coincidere.

Forum pœnitentiale, & contentiosum quomodo distinguunt aliqui

2. Alii vero auctores longe aliter loquuntur de absolutione ab excommunicatione in foro pœnitentiæ, seu pœnitentiali, quod distinguunt ab externo foro, seu contentioso: nam pœnitentiale vocant quoties absolutio datur in ordine ad conscientiam; judiciale, quando datur in ordine ad Ecclesiam. Quia vero absolutio ab excommunicatione etiam in ordine ad conscientiam dupliciter dari potest, scilicet, in forma canonis, *a nobis*, 2. de sentent. excommunic. vel simpliciter, ideo distinguunt illam in solemnem, & non solemnem, & priorem aliqui vocant pœnitentialem, quasi per antonomasiam, non quia in sacramento pœnitentiæ datur: aperte enim dicunt, id non esse necessarium, sed quia datur in forma solemnis pœnitentiæ, & cum Psalmo pœnitentiali. Et hoc modo loquitur Rosel.verb. *absolutio*, 2.num. 8. in fine, & affirmat, absolutionem pœnitentialem, id est, solemnem a solo sacerdote posse dari, licet possit dari sine sacramento pœnitentiæ, & ita per forum pœnitentiale non intelligit forum sacramenti pœnitentiæ, sed forum solemnis pœnitentiæ, & in re idem tradit Sylv.ver. *absolutio*, 1. licet latius sumat forum pœnitentiale, ut comprehendit absolutionem solemnem, & non solemnem. Unde videtur illud sumere pro foro conscientiæ. Priori etiam modo loquitur aperte de foro pœnali Anton.3.p.tit.24. c.77. in fine ante §. 1. verb. *absolutio autem*, &c. Docet tamen, etiam non sacerdotem posse ex commissione absolvere in illo foro pœnitentiali a censura, non absolvendo a culpa apud Deum. Et cum illo sentit Tabien. *absolutio*, 2.quæst.4.numer.7. Ex his ergo potius colligitur, forum pœnitentiale non limitari ad judicium sacramentalis pœnitentiæ, sed extendi ad omne judicium, quod habere potest effectum suum in foro conscientiæ, & exercetur cum forma aliqua pœnitentiæ apud Deum.

Licet verba privilegii loquantur de foro pœnitentiæ non sunt limitanda ad judicium sacramentale pœnitentiæ.

15. Hinc ergo infero primo, quod licet verba privilegii loquantur de foro pœnitentiæ, non sunt limitanda ad judicium sacramentale pœnitentiæ, quia illa restrictio nec in proprietate verborum, nec in communi usu habet fundamentum, neque in re ipsa, quia pœnitentia etiam Ecclesiastica non est tantum sacramentalis, sed extra sacramentum aliquod judicium pœnitentiale exerceri potest. Unde infero secundo, inter forum conscientiæ, & pœnitentiæ solam hanc differentiam constituendam videri, quod forum conscientiæ per se non supponat culpam, nec ordinatur ad remittendum, vel vindicandum aliquem defectum, vel aliquod vinculum apud Deum: multa enim conceduntur in foro conscientiæ per se, propter bonum, vel favorem concedendum, & non propter malum tollendum; forum autem pœnitentiæ dicitur in ordine ad tollendum aliquod vinculum, vel malum apud Deum, sive illud tollatur per proprium sacramentum pœnitentiæ, sive per alios actus ostensivos, aut inflictivos pœnitentiæ. Hæc enim differentia recte fundatur in proprietate verborum, & in usu, & omnis alia non videtur habere fundamentum.

Privilegium concessum tantum in foro pœnitentiæ, non extendi ad forum contentiosum intelligitur per illa verba.

16. Ex quibus infero tertio, quando privilegium tantum conceditur *in foro pœnitentiæ*, per illa verba significari, non extendi ad forum contentiosum, & externum, sed ad forum conscientiæ limitari, quia est communis usus, & sensus illorum verborum. Significatur etiam, tale privilegium dari ad tollendum aliquod malum, aut vinculum apud Deum, ut ex dictis patet. An vero illud vinculum per tale privilegium sit tollendum in ipso sacramento pœnitentiæ, nec ne, per illa verba non explicatur, sed juxta qualitatem vinculi explicandum est. Nam si fuerit vinculum culpæ forum sacramenti requirit: si autem fuerit vinculum pœnæ, aut censuræ, sine sacramento tolli poterit, imponendo salutarem pœnitentiam, quod est exercere aliquod pœnitentiale judicium. Unde si indultum, dicat, *in foro conscientiæ, injuncta pœnitentia salutari* (sicut loquitur Concilium Tridentinum sess.24. cap.6. de reformat) perinde est, ac si diceretur in foro pœnitentiæ, aut pœnitentiali. Quapropter censeo, usum privilegii non esse limitandum ad sacramentum pœnitentiæ, nisi ubi vel absolutio sacramentalis per se fuerit necessaria, ut in privilegio obtinendi absolutionem a reservatis, vel ubi verba indulti id manifeste explicaverint. Neque satis erit, quod executio indulti committatur *sacerdoti*, quia tunc, licet requiratur talis conditio in persona, & quoad illam servanda sit forma indulti, non tamen ideo requiritur, quod ministret actu tale sacramentum; argumento capit. *Canonica*, de sentent. excommunicat. in fine, ibi: *Qui presbyter esse debet*, cum Gloss. ibi. Est per se manifestum. Imo neque satis erit, quod indultum dicat *sacerdoti confessori*, quia illud etiam est nomen officii, & muneris, non actualis exercitii, & ita ex vi illorum verborum requiritur, ut persona sit approbata, ita ut eligi possit in confessorem, non vero ut actu confessionem audiat. Sicut in illo privilegio Leonis X. quod supra refert Emman. ex supplem. concess. 174. quo concessit minoribus, *qui audiunt confessiones*, ut possint absolvere a censura in foro conscientiæ sine forma solemni absolutionis ab excommunicatione, verbum illud. *Qui audiunt*, non dicit actum, sed aptitudinem, id est, qui audire solent, vel ad hoc munus expositi sunt, & ita uti possunt illo privilegio etiam extra sacramentum confessionis. Ut ergo privilegium limitetur ad sacramentum confessionis, quando materia illud per se non postulat, necesse est, ut expressis verbis, & formalibus in eo exprimatur: quæ autem verba sufficiant in singulis bullis, vel indultis, prudenti consideratione ex vi verborum, cum antecedentibus, & subsequentibus, judicandum est.

CAPUT VII.

Utrum sit aliquod privilegium per se non scriptum, nec expresse concessum, sed usu comparatum.

1. PRæter divisiones superiori capite explicatas potest addi alia de duplici privilegio, scripto videlicet, & non scripto; tamen quia generatim sumpta hæc divisio nota fere est ex dictis in capite secundo, ubi explicando qualiter scriptura sit ad privilegium necessaria, fere explicuimus, quæ ad scriptum privilegium pertinere possunt, ideo tantum de non scripto hic superest dicendum. Supponimus ergo dari aliqua privilegia scripta, quia licet scriptura non sit de substantia privilegii, potest multum referre, quod privilegium scriptum sit. Quia scriptura est signum expressum, & durabile, quod continere solet, ac debet modum gratiæ, & ideo utilissimum est, privilegium esse scriptum, ut de illo melius, ac certius constare possit. Atque ita illud est maxime usitatum in privilegiis, quæ ab homine conceduntur. Oportet autem, ut scriptura sit authentica, ita ut faciat fidem. Quod cum proportione applicandum est ad forum conscientiæ, & externum: nam ad forum conscientiæ satis est, quod faciat privatam fidem probabilem: ad externum autem oportebit, ut faciat fidem publicam, alias oportebit, ut veritas scripturæ alio modo per testes, vel alia instrumenta probetur. Solet autem scriptum subdividi in simplex, & multiplex: nam illud continet tantum unam gratiam, hoc vero plures, ut in Bullis Pontificiis passim videbimus. Sed divisio valde materialis est, magisque datur de instrumentis privilegiorum, quam de scripto contineantur, & a continente dicantur esse unum privilegium, si tamen concedunt facultates, aut gratias diversas, plura sunt, & tot sunt privilegia, quot sunt hujusmodi clausulæ in indulto.

Scripti privilegii subdivisio.

2. Alio vero modo solet scriptum privilegium subdividi in illud, quod in jure communi scriptum, seu incorporatum est, & illud, quod est extra jus in privatis bullis, vel aliis similibus instrumentis, aut codicibus. Inter quæ privilegia, quod attinet ad substantiam, & effectum, in re ipsa, & coram Deo non est differentia, tum quia in utrisque intercedit eadem voluntas, & potestas Pontificis, vel alterius Principis, seu superioris respective; tum etiam, quia supra dictum est, scripturam non esse de substantia privile-

gii;

gii; multo ergo minus erit, quod scriptura sit in tali, vel tali libro contenta. Nihilominus tamen quoad aliquos effectus humanos, & morales poterit esse inter hæc privilegia magna differentia. Primo quoad rationem legis, & obligationem ejus, quia privilegia inserta in jure communi, eo ipso sunt sufficienter promulgata, & de se obligant omnes ad illorum observationem; privilegia autem contenta in privata scriptura non solent ita esse promulgata in speciali, unde facile poterunt ignorari, vel in dubium revocari. Secundo quoad firmitatem, & permanentiam. Nam illa privilegia, quæ sunt in jure communi inserta, difficilius revocantur, & specialibus indigent clausulis, ut abrogentur ex dispositione ejusdem juris communis, ut infra videbimus.

Dupliciter intelligi privilegium esse non scriptum.

3. Omisso ergo privilegio scripto, circa non scriptum est ulterius considerandum, duplici modo posse intelligi, privilegium non esse scriptum, scilicet, per accidens, vel per se. Per accidens voco, non scriptum illud, quod a Principe expresse concessum est, & ore prolatum, & (ut ita dicam) sufficienter dictatum, ut scribi possit. Per accidens autem contigit, ut non scriberetur, vel certe non literis authenticis. Et hoc potest vocari privilegiũ ab homine concessum sine scriptura, & in Pontificis concessionibus solet hoc vocari vivæ vocis oraculum, & cum proportione potest nomen accommodari ad gratias aliorum Principum. De hoc ergo privilegio procedunt maxime dicta in capit. 2. de valore privilegii non scripti, & de modo, quo in foro conscientiæ, vel judiciali probari potest. Per se autem voco privilegium non scriptum illud, quod a nemine ita est expresse concessum, ut scribi possit, sed usu quodam, & tacita convenientia Principis comparatum est: & hujusmodi erit privilegium consuetudine introductum, si vere introduci potest: & de hoc in præsenti disputationem instituimus.

An sine expressa Principis concessione possit privilegium consuetudinis comparari.

4. Merito enim dubitari potest, an sine expressa Principis concessione, possit privilegium consuetudine comparari: ratio autem dubitandi est, quia nemo potest authoritate sua se eximere a lege, consuetudo autem operandi contra legem, vel præter legem propria authoritate subditi fit; consistit enim talis consuetudo in propriis actibus ipsius subditi; ergo. Confirmatur, quia privilegium, vel est quædam exceptio a lege, vel certe jus aliquod supra legem; exceptionem autem a lege solum potest facere Auctor ejus, vel superior: specialis item potestas operandi supra legem participatio quædam est superioris potestatis, & ideo ab illa etiam manare debet; ergo non potest subditus per solos actus sua voluntate factos illam usurpare. Dices, ibi intervenire tacitam voluntatem Principis. Sed contra, quia hæc tacita voluntas non potest esse sine scientia; Princeps autem non præsumitur scire specialia facta, vel consuetudines, sed ad summum universales; ergo specialis consuetudo non ostendit, vel inducit tacitam voluntatem Principis: & confirmatur hoc: nam hac ratione Gregor. Papa in ca. *contra mores*, d.100. sentire videtur consuetudinem specialem non prævalere contra generalem, nisi in privilegio scripto fundetur. Ideo enim scribit ad quendam Episcopum, necessarium esse contra generalem consuetudinem, *scripto privilegio se tueri*. Imo idem Episcopus non videtur fuisse ausus allegare consuetudinem specialem contra generalem, nisi in virtute privilegii ab homine concessi, patet ex illis verbis. *Præceptum Joannis prædecessoris nostri misistis annexum continens omnes consuetudines ex privilegio prædecessorum nostrorum concessas, vobis, Ecclesiæque vestræ deberi servari*. Non ergo sufficit consuetudo, quando illa est contra legem, nisi ipsa in privilegio fundetur, & ideo Greg. ibidem urget Episcopum, ut privilegium ostendat, alioqui non posse obtinere contra generalem morem. Unde sic concludit, *Restat postquam talia agere neque consuetudine generali, neque privilegio verdicas, ut usurpare te comprobes quod fecisti*. Quæ partitio insufficiens esset, & collectio claudicaret, si consuetudo specialis sufficere posset; talem ergo consuetudinem sentit, esse usurpationem alieni juris, & ideo nihil posse conferre. Similis sententia habetur ex eodem Greg. in c. *illud*, 93.d. quod ex eadem Epist. sumptum est l.2. Epist. 51. c. 93.

Consuetudinem sufficere ad privilegium conferendum communis sententia Juristarũ.

5. In contrarium vero est communis Juristarum sententia dicentium, consuetudinem sufficere ad privilegium conferendum, vel sub aliis verbis consuetudinem privilegio æquiparari. Ita dicit Glossa in c. *novit*, de jud. verb. *consuetudinem*, per textum illum dicentem. *Nisi forte juri communi per speciale privilegium, vel contrariam consuetudinem aliquid sit detractum*, ubi Inn. III. illa duo æquiparat, in eo maxime quod ad rem præsentem facit, scil. in detrahendo aliquid juri communi, Glossa etiam in cap. *conquestus*, 9. q.3. expresse dicit, quod consuetudo dat privilegium. Idem habet Gloss. in c. *super quibusdam*, §. *præterea*, verb. *non extat*, de verbor. significatione, & consentiunt alii statim referendi. Probarique videtur sufficienter ex dictis juribus, & c. *duo simul*, de offic. ordin. Ratione vero sic declarari potest, quia duplex est privilegium, unum rigorosum, quod ab omnibus censetur indubie privilegium, scilicet, quod est contra legem, seu aliquid speciale concedit juri communi contrarium; aliud largius, quod concedit aliquid speciale ultra commune jus, licet non sit contra illud, sed uterque istorum effectuum potest consuetudine acquiri, & fieri; ergo potest etiam privilegium consuetudine acquiri: nam privilegium non consistit in scriptura, vel instrumento, ut supra dixi, sed in speciali jure. Major constat ex dictis circa definitionem privilegii. Minor quoad primam partem probatur, quia consuetudo potest derogare legi, & in totum illam abrogare, ut lib. 6. ostendimus: ergo multo magis in parte contra illam prævalere, ac subinde licentiam specialem dare ad agendum contra jus, & hoc vocamus privilegium. Hæc vero ratio solum probat quando consuetudo est alicujus communitatis, quæ potest derogare legi: nam in privata persona hic modus consuetudinis non habet locum, ut lib. 6. cap. 5. & 7. dictum est, & ideo neque hic modus privilegii, sed illud tantum quod per propriam præscriptionem acquiri potest, de quo procedit altera pars minoris. Quæ probatur, quia per illam consuetudinem acquiruntur moralia jura etiam graviora; acquiritur enim iurisdictio, cap. *duo simul*, de offic. ordin. cap. *cum contingat*, de foro competente, ubi id notant Glossa, & Panorm. utroque loco. Item acquiritur ius exigendi tributa ex dict. cap. *super quibusdam*, & supra traditum est; ergo multo magis potest consuetudo præbere hoc genus privilegii.

6. Hæc ergo sententia absolute vera est & efficaciter probatur: in modo vero explicandi, vel fortasse loquendi est aliqua varietas. Quidam. n. volunt consuetudinem non dare verum privilegium, sed æquiparari privilegio, quod significatur in quædam marginali Glossa in d. c. *conquestus*, & hoc videtur sensisse Socin. lib. 2. consl. 260. Dum ait, hanc consuetudinem, quæ inducere videtur effectum privilegii, non venire nomine privilegii in materia restricta: quod non videtur posse alia ratione fundari, nisi quia hoc non est verum privilegium. Idem sentiunt qui hoc appellant privilegium præsumptum, vel (ut ipsi loquuntur) fictum, fictione iuris. Ita loquitur Aimon Cravet. tract. de Antiq. part. 4. §. *absolutis differentiis*, q.2. n. 10. & id colligit ex l. *hoc jure*, §. 1. verb. *ductus aquæ*, ff. de aqua quotid. & æstiv. ubi sic dicitur: *Ductus aquæ, cujus origo memoriam excesserit, jure constituti loco habetur*. Expendit. n. verbum, *habetur*, quod denotat fictionem, teste Bartol. in l. *si is qui pro emptore*, ff. de usu cap. Unde ipse infert, corrigendo, vel limitando sententiam Socini, tunc nomine privilegii venire consuetudinem, quando licitum est extendere verba a casu vero ad fictum: non vero in materia adeo stricta, ut id non permittat. Alii denique dicunt, consuetudinem non dare privilegium, sed esse signum, vel probationem ejus, & maxime quando est immemorialis, quæ facit præsumptionem iuris, & de iure, contra quam non admittitur probatio, & æquiparatur veritati.

Mens auctoris.

7. Nihilominus dico, quando consuetudo talis est, ut ratione illius liceat, quod liceret per privilegium, tunc inducere verum, & proprium privilegium, quod (ut rem declarem) est univoce privilegium cum pri-

privilegio non scripto, & absoluta privilegii appellatione comprehenditur. Probatur primo abr effectu, nam talis consuetudo si sit contra legem, vere, & non ficte, vel præsumptive derogat illi, seu dispensat in illa, seu tollit in particulari obligationem ejus (hæc enim fere æquipotentia sunt) si vero sit ultra legem, vere dat jus, vel facultatem operandi, jurisdictionem, aut quid simile: sed in hoc consistit veritas, & substantia privilegii, ut supra declaratum est: ergo talis consuetudo dat verum privilegium. Secundo, generalis consuetudo obligans in conscientia, non constituit fictam, vel præsumptam legem, sed veram, & univoce legem, ut supra visum est: ergo consuetudo, de qua nos loquimur, inducit legem privatam, quæ privilegiato dat securitatem in conscientia, & alios obligat ad servandum illi jus consuetudine acquisitum: ergo dat verum privilegium: patet consequentia, tum quia illi convenit simpliciter, & vere definitio privilegii supra posita; tum etiam quia non datur alia species legis, sub qua jus illud contineatur. Tertio, dominium præscriptione acquisitum non est dominium fictum fictione juris, sed factum efficacia juris, quia dominium non est ex effectibus naturalibus, quos humana lex non potest vere efficere, & similiter jurisdictio, quam consuetudo, non est ficta, sed vera, imo & ordinaria, ut ex juribus, & Doctoribus allegatis constat: ergo etiam privilegium consuetudine introductum est verum privilegium: nam verum privilegium effectus moralis est, qui potest vere fieri per legem, vel per consuetudinem cum adminiculo legis.

8. Ex qua resolutione infero primo, cum dicitur, 1. Coroll. consuetudinem æquiparari privilegio, esse sermonem de privilegio scripto, & æquiparationem illam non esse per analogiam, vel imperfectam imitationem, sed per æqualitatem quoad veritatem, & essentiam privilegii, sicut etiam dici solet, consuetudinem æquiparari legi, cum tamen sit vera lex. Vel certe (& in idem fere redit) dicitur consuetudo æquiparari privilegio, quoad instrumentum scriptum, & probationem: nam sicut privilegium expresse concessum efficaciter ostenditur per instrumentum, ita privilegium tacite inductum non minus sufficienter probatur consuetudine, quando de illa constat. Et quia jura loqui solent de privilegiis, quatenus de illis in foro Ecclesiæ constare potest, ideo solent distincte loqui de privilegio, & consuetudine, ut in dicto capit. *novit*, & capit. *super quibusdam*, & similibus.

9. Secundo infero, absolute loquendo non recte dici, 2. Coroll. consuetudinem esse privilegium fictione juris: nam si sit sermo de instrumento privilegii, non recte dicitur consuetudo esse instrumentum fictione juris, sed melius dicitur ex declaratione, & authoritate juris, facere tantam fidem, quantum facit instrumentum. Si vero sit sermo de jure privilegii, consuetudo non dat fictum, sed verum jus, & hic est verus sensus dictæ l. *hoc jure*, unde ubi quædam Glossa dicit, esse accurrate notandum, ipsam consuetudinem jus inducere, & privilegium. Unde cum dicit lex: *Jure constituti loco habetur*, idem est, ac si diceret: *Perinde est ac si ductus aquæ jure constitutus sit*, ut etiam in margine notatur, inducendo, & recte ponderando verba legis primæ, eodem, vers. *caput aquæ*, ibi: *Qualitercumque sit constitutum jus aquæ*, id est, sive usu, sive emptione, vel alio modo. Idem sensit Gloss. in d. cap. *conquestus*, dum ex illo colligit, quod *diuturnitas constituit jus*. Neque oportet, ut verbum, *habetur*, semper dicat fictionem, sed tunc ad summum, quando materia non est capax veritatis: nam si sit capax ejus superflue ad fictionem recurritur, cum verbum, *habetur*, propriissime significare soleat propriam existimationem rei, quæ vere talis est.

10 Tertio infero nomine privilegii generatim sumpti 3. Coroll. posse venire consuetudinem sufficientem ad dandum ius speciale, quia confert verum privilegium, & univoce tale, ut ostensum est; ergo recte comprehendetur sub communi nomine. Non dico tamen semper venire, sed posse, quia in usu vocum attendendus est mos iuris: solent autem iura sæpe uti voce de se communi pro aliquo membro magis usitato, ut licet nomen *legis*, etiam vere, & proprie sumptum, commune sit legi scriptæ, & non scriptæ; nihilominus frequenter accipi solet, præcipue in iure, pro lege scripta, ut in superioribus notatum est. Ita ergo licet privilegium de se commune sit ad scriptum, & non scriptum; nihilominus privilegii nomen sæpius accipi solet pro scripto, seu pro illo, qui regulariter scribi solet, seu quo ab homine expresse conceditur, & ita videtur accipi quando illi adiungitur consuetudo, & tanquam diversa numerantur. Unde fit, ut licet lex loquens de privilegio possit comprehendere illud, quod sola consuetudine fundatur, nihilominus hoc non semper necessarium sit, sed aliquando restrictius sit sumendum nomen privilegii. Hoc autem non existimo fundari, in hoc, quod consuetudo habeat imperfectionem in ratione privilegii: sed potius in hoc, quod maiorem quandam vim habet, ratione cuius existimo, in his quæ ad favorem, & libertatem pertinent, nomen privilegii ad consuetudinem extendi; in his vero, quę ad restrictionem, vel revocationem spectant, non comprehendi.

11. Ad hoc autem magis declarandum, & fundandum incidenter inquiro, quod sit maius, seu potentius privilegium, an illud, quod est ab homine, an quod est a consuetudine præsertim immemoriali. Quæstio incidenter decisa. Quod dubium tractat Decius in d. c. *novi*, numer. 12. & in summa dicit, secundum aliquid esse potentius privilegium, & secundum aliquid esse potiorem consuetudinem. Priorem partem exponit, quia non quidquid potest privilegium, potest consuetudo, sed tantum supposita capacitate personæ, ut dixit etiam Abbas in d. c. *novit*, num. 22. & in cap. *super quibusdam*, de verborum significat. num. 8. in fine. Unde sentiunt hi authores, quod circa multitudinem effectuum potentius est privilegium, quia aliquam potestatem, vel favorem potest Papa per privilegium concedere, quæ per consuetudinem, etiam immemorialem acquiri non potest. Ad quod allegant dictum Joannis Andreæ in cap. 2. de præbend. in 6. per privilegium posse laico concedi, ut beneficia conferat, cap. *Adrianus*, 63. d. illam tamen facultatem non potest laicus per consuetudinem etiam immemorialem acquirere propter personæ incapacitatem: & ita sentiunt, privilegium posse auferre incapacitatem personæ, consuetudinem autem hoc non posse. Quod potest confirmari ex cap. *quanto*, de consuetudine. Unde sumitur certius exemplum, quia facultas conferendi ordines minores, vel Sacramentum Confirmationis, potest ex privilegio committi simplici Sacerdoti, non tamen potest consuetudine acquiri, ut in illo textu dicitur, & est clarum, quia est iniqua & iuri divino contraria, & ideo præscribi non potest, ut ibi notat Glossa. Extra hos vero casus assignari solet regula generalis, consuetudinem posse conferre quidquid potest privilegium, ut patet ex eodem Panorm. in capit. *accedentes*, de præscript. num. 3. ubi etiam late Felinus num. 6. varias fallentias, & declarationes adhibet dictæ regulæ, quas repetit in cap. *cum contingat*, de foro competente, numer. 4. quam refert, cum aliis, & sequitur Navarr. Comment. de spoliis, §. 14. numero 7. Quod autem e converso quidquid potest consuetudine acquiri, possit etiam per privilegium obtineri, non declarant dicti Auctores. Immo Decius contrarium insinuat, dum ait, ex illo textu non colligi, quod *ubi valeret privilegium, valeret consuetudo, vel e contra*. Et ita videtur illi æquiparare in hoc quod se habeant, sicut excedens, & excessum. Sed nihilominus infra videtur sentire contrarium esse verum, etiamsi ex illo textu non colligatur, videlicet, quidquid consuetudine acquiri potest, posse etiam per privilegium concedi, quia nullus est effectus, nullave exemptio, vel immunitas, quam Princeps posset tacite concedere, quam non posset facilius exprese donare, quia non est minus potens expressus consensus, quam tacitus; sed consuetudo semper operatur in vi talis consensus Principis: ergo omne privilegium, quod potest consuetudine acquiri, potest etiam sine illa concedi.

12. Dices; consuetudine potest acquiri iurisdictio, &

tolli

Objectio. tolli ab alio, quod fortasse per absolutum privilegium fieri non posset: sicut consuetudine præscripta transfertur dominium ab uno ad alium, quod tamen Princeps per solum privilegium facere non posset. Respondetur, etiam in illis exemplis potestatem non deesse, causam autem posse deesse, & inde sequi, ut effectus fiat uno modo, & non alio, non tamen sequi, ut fieri non possit. Est enim advertendum, in omni privilegio tam hominis, quam consuetudinis requiri honestatem, & æquitatem, ut justam causam, ut infra dicetur; sunt ergo aliqui effectus, qui in ipsa consuetudine habent legitimam causam quasi intrinsecam, & ideo per illam legitime fiunt, seu conceduntur, nulla alia causa expectata, ut est translatio dominiorum per præscriptionem, ne dominia sint incerta, acquisitio jurisdictionis, ut servetur pax, & actus publici validi sunt, quæ rationes in ipsa consuetudine, & antiquitate includuntur. Cessant autem in ordine ad privilegium scriptum, seu ad absolutam Principis voluntatem, & ideo non poterunt illi effectus sine alia causa justa, & honesta fieri per absolutum privilegium, & interdum etiam neque valide; nihilominus tamen ex causa fieri poterunt, & ita quoad potestatem non est potentior consuetudo, quam privilegium, etiam respectu multitudinis effectuum.

2. Obiicitur. 13. Urgebis, quia simili modo dici potest in priori membro, aliqua esse, quæ non fiunt per consuetudinem, licet fiant per privilegium, quia expedit, vel quia non subest causa, non quia desit potestas, & ita Responsio datur. erit æqualitas. Respondeo, negando paritatem: nam re vera quædam sunt, quæ non possunt fieri per consuetudinem, quia vel jure divino habent definitum modum, quo fieri possunt, ut est in exemplo de commissione actuum, qui ad potestatem superioris consecrationis ordinarie pertinent, vel ex institutione Ecclesiæ habent certum effectionis modum, qui consuetudini repugnat; certe sunt res speciali jure prohibitæ, nec præscriptibiles sunt. Nam si loquamur de consuetudine præscriptionis, ea tantum præscribi possunt, quæ jure permittuntur. In quo etiam differt multum inter privilegium, & consuetudinem, quia jus non potest prohibere supremum Principem, ne det privilegium contra humanum jus, potest autem prohibere, ne tali, vel in tali materia consuetudine præscribatur. Quod maxime habet locum in consuetudine præscriptionis per quam ordinarie acquiruntur privilegia. Quando enim intercesserit consuetudo derogans legi, servanda est doctrina tradita lib. præc. c.7.& sub priori ordine privilegiorum fere continentur exempla, & exceptiones, quas dicti Auctores tradunt, quas nunc expendere, aut latius prosequi non possumus: illi enim de propria præscriptione ordinarie loquuntur.

Resolutio sub distinctione. 14. Sic ergo ut nostro modo loquamur, recte declaratur, per privilegium esse potentius consuetudine extensive, seu in ordine ad pluralitatem effectuum: nihilominus tamen addi potest; consuetudinem esse potentiorem intensive in ordine ad eosdem effectus. Quod sentit Decius, supra cum ait, in casibus, in quibus consuetudo valet, potentiorem esse consuetudinem privilegio. Quod probat dupliciter. Primo, quia facilius tollitur privilegium, quam consuetudo. Secundo, quia consuetudo innititur in jure communi, juxta l. *de quibus*, ff. de legibus, & fortius est jus commune, quam privilegium, l. *eius militis*. §. *militia missus*, ff. de testament. mili. Hæc autem posterior ratio non videtur solida, quia privilegium consuetudine comparatum, non potest dici jus commune, non scriptum, sed singulare, ut per se constat, nec etiam immediate nititur in jure communi scripto, ut est etiam notum, sed mediate, quatenus jus commune approbat consuetudinem, & præcipit observari, ut constat ex l. citata. At vero hoc modo etiam privilegium innititur in jure communi, interdum formaliter, & immediate, ut quando privilegium est insertum in corpore juris, & tunc jus commune reputatur; sæpius autem, & universaliter, ac per se loquendo, mediate, quia etiam jus commune approbat privilegia, & servari statuit, l. *jus singulare*, ff. de legibus, & l. 1. ff. de constit. Princip. ibi: *Constitutiones quædam sunt personales*, &c. Et similia sunt multa jura: ergo jus commune de se æque favet privilegio, & consuetudini. Neque etiam contra hoc recte adducitur l. de testamento militari, quia ibi comparantur effectus, qui immediate sunt a iure communi, vel speciali. Altera vero ratio videtur firmior, & deservit intentioni nostræ. Itaque in ordine ad amissionem privilegii per contraventionem, facilius perditur privilegium, quam mutetur ius consuetudinis, ut infra dicemus, & tractat Innoc. in capit. *accedentibus*, a num. 6. alias in capit. *cum olim*, 2. a n. 6. de privil. in ordine vero ad superiorem videtur esse quædam æqualitas, quia utrumque privilegium scriptum, vel non scriptum potest superior revocare; nihilominus facilius potest proprium privilegium revocare, quam consuetudinem abrogare, quia magna est vis consuetudinis, & ideo maiorem causam requirit, ut infra dicam.

15. Hinc ergo probabiliter concludimus, in favorabilibus, quæ ad conservationem, vel augmentum privilegiorum pertinent, consuetudinem dantem privilegium, sub generali clausula, & nomine privilegii comprehendi, quia est verum, & proprium privilegium, ut ostensum est, & quia favores sunt ampliandi, præsertim intra verborum proprietatem, & quia nulla est ratio distinguendi in hoc, vel separandi privilegium non scriptum a communi ratione privilegii. At vero in his quæ pertinent ad revocationem privilegiorum, & ad alia similia, & odiosa, non videtur comprehendi consuetudo sub privilegio, nisi illius fiat expressa mentio, propter rationem tactam, quod in hoc maiores radices habet consuetudo, & ideo non censetur evelli cum privilegiis, nisi exprimatur. Unde in canonibus utrumque distincte ponitur, quando utrumque revocandum est. Et ita licet in hac posteriori parte cum supra citatis auctoribus convenire videamur, in diverso tamen sensu, & ex diverso fundamento. Illi enim dicunt, consuetudinem non comprehendi semper sub privilegio ad coarctandam illam, quia putant, non esse verum, sed fictum, vel præsumptum privilegium: nos autem dicimus non comprehendi, quia non solum est verum privilegium, sed etiam in aliquo potentius est, & firmius, & quoad id non comprehenditur, per quod non coarctatur, sed potius ampliatur eius virtus. Nihilominus tamen etiam est verum, nomine consuetudinis non venire privilegium, quando solæ consuetudines revocantur, & taceantur privilegia. Sed id non est propter rationem majoris firmitatis, sed quia nomen consuetudinis de se non est ita commune sicut nomen privilegii, & ideo in illo non fit extensio in odiosis. Alia etiam ratio esse potest, quia revocatio consuetudinis interdum est quædam reprobatio ejus, vel saltem abrogatio propter aliquem abusum, quæ rationes in privilegiis non militant: & ita satis constat, quomodo consuetudo, & privilegium sit, & privilegio æquiparetur.

16. Statim vero occurrebat inquirendum, quam antiqua consuetudo sufficiat ad conferendum privilegium. Aliqui enim ex dictis auctoribus tantum generaliter de consuetudine loquuntur, ut Innoc. in c. *cum contingat*, de foro compet. & ibi Abb. num. 9. & sequentib. Idem Abb. cum Glossa in dicto cap. *novit*. Alii vero expresse loquuntur de consuetudine, cujus initii non extet memoria, ut patet ex Glossa in dicto c. *super quibusdam*. Deu. Cravet. & aliis, quos ipsi allegant. Quia vero de conditionibus requisitis ad consuetudinem, ut jus indicat, vel auferat, in præced. lib. satis dictum est, nunc breviter dicimus, non in omni privilegio esse necessariam consuetudinem æque diuturnam, sed pro quibusdam requiri longiorem, quam pro aliis, & ideo nunc tantum in genere dicimus, requiri tempus legitimum, id est, vel lege definitum, vel ipsa etiam consuetudine introductum: nam ad hoc ipsum valere potest ipsa consuetudo, quasi reflectens in se ipsam, quia non est minor ratio in hoc jure, quam in aliis. Addo distinguendum esse de privilegio contra ius, vel concedente tantum aliquid ultra, seu præterius. Et de priori dicendum est, illud tempus esse sufficiens, & necessarium, quod fuerit ta-

Quam antiqua cō. suetudo sufficiat ad conferendum privilegium.

tale, ut consuetudo abroget legem, dummodo aliæ conditiones necessariæ ad præscriptionem, seu consuetudinem concurrant. Quia illa consuetudo licet non abroget legem, ex parte tollit eam, seu illi derogat, & ideo idem tempus requirit, quia in hoc non variatur jus præscriptionis, ut supra dictum est. De posteriori vero privilegio dicendum est, obtineri per modum præscriptionis, & ideo juxta exigentiam materiæ majus, vel minus tempus postulare: nam quædam jura breviori tempore præscribuntur, quam alia, & contra quasdam personas, vel communitates citius, quam contra alias, & ita applicandæ hic sunt regulæ communes præscriptionum, quas in præsenti prosequi non possumus, & ideo priores auctores generatim de consuetudine loquuti sunt. Qui vero immemorialem commemorant, non id faciunt, quia semper sit necessaria, vel quia loquuntur juxta jura, quæ explicant, vel quia immemorialis consuetudo, & certior est, & quasi generalis, & per se sola sufficit absque alio titulo, quando jus illi expresse non resistit, ut dicti auctores notant, & supra tractando de Tributis, tactum est.

17. Ad rationem ergo dubitandi in principio positam dicendum est, consuetudinem, licet per actus privatorum paulatim introducatur, non dare privilegium virtute, & efficacia talium actuum per se sumptorum, sed in virtute tacitæ voluntatis Principis, aut virtute juris communis dantis consuetudini hanc efficacitatem. Per quod etiam ad confirmationem responsum est. Ad replicam autem ibi factam de scientia Principis in libr. præcedent. explicatum est, hanc conditionem non esse necessariam, ubicunque effectus ex vi consuetudinis præscriptæ. Unde si consuetudo sit immemorialis, reputatur, ut nota Principi, sic dixit Bald. tit. quæ sint regalia, c. 2. n. 3. *In præscriptione longissimi temporis non posse dici, Principem ignorare, cum sciat per se, vel alium, vel etiam in genere*, & n. 4. addit, *talem consuetudinem comparari concessioni Principis ex certa scientia*. Si vero sit præscriptio alterius temporis, dicendum est dispositionem, & efficaciam juris communis in illa supplere quamcunque ignorantiam. Nam per illud jus declaravit author ejus se velle dare authoritatem tali consuetudini absque alia ejus notitia.

Responditur ad rationes dubitandi

18. Ad c. *contra mores*, respondet tacite Felin. in d. c. *accedentes*, n. 6. in princ. ibi contineri exceptionem a regula generali, quia usus pallii extra Missarum solemnia (de quo ibi agebatur) non est materia præscriptibilis, quia lex expresse vetat id fieri, nisi ex speciali privilegio. Et videtur sumpsisse ex Glo. in c. *Catholica*, dist. 11. verb. *particularis*. Non designant autem canonem, in quo ante illud decretum statutum esset, ut non posset ille honor vel facultas præscribi. Imo neque usus pallii extra Missarum solemnia videtur fuisse tunc prohibitus canone scripto, sed sola generali consuetudine: hanc enim ibi Greg. allegat, & in illa sola fundatur. Dici vero potest primo, consuetudinem illam generalem ita fuisse intellectam, & explicatam a Greg. ut ipsamet prohiberet præscriptionem contra se per solam privatam consuetudinem: nam si lex scripta potest hoc prohibere, etiam consuetudo id poterit introducere. Secundo dici potest, materiam illam de se non fuisse præscriptibilem, quia talis consuetudo privata erat indecens, & contraria humilitati, & modestiæ Prælatorum, ut in ipsomet textu Greg. satis significat: & hanc solutionem indicat ibi Turrecr. dum ait, privilegium honoris non acquiri consuetudine, sed oneris. Quod non puto universaliter esse verum, sed tunc, quando usurpatio honoris est indecens, aut minuens divinum cultum, vel alio modo honestis moribus repugnans. Tertio dici potest (& insinuat etiam Turrecrem.) Greg. ibi non loqui universaliter, nec negare absolute in illa materia potuisse privilegium privata consuetudine acquiri: nihil enim tale in illo textu reperio. Sed potius supponit Greg. non fuisse introductam per se consuetudinem, sed usum illum, qui erat, titulo privilegii fuisse usurpatum: nam hoc fuerat confessus ipsemet Archiepiscopus Ravennatis. Igitur ex hac suppositione, & quasi ex concessis recte argumentatur Greg. & ita facile reliqua expediuntur.

CAPUT VIII.

Quis possit privilegium concedere.

1. HActenus explicatum est, an sit, & quid sit privilegium, non solum secundum generalem rationem, sed etiam juxta varias quasi species suas; sequitur consequenter, ut de causis ejus dicamus, inter quas primum occurrit, causa efficiens, quia licet sit extrinseca ab illa maxime, & quasi primario pendet privilegium, quia omnis gratia præcipue oritur ex potestate, & liberalitate donantis; privilegium autem quædam gratia est, ut supra vidimus. Accedit quod capite proxime præcedente ad explicandam speciem quandam privilegii, necessarium fuit duas causas efficientes privilegiorum attingere, scilicet, hominem, & consuetudinem, sub quibus duobus membris omnis causa effectrix privilegiorum comprehenditur (omittimus enim Deum, quia non de divinis privilegiis, sed de humanis tractamus, ut supra etiam dictum est.) Ex illis duobus generibus causarum, illud, quod ad consuetudinem spectat, quantum ad præsens spectat, in eodem superiori capite satis tractatum est; secundum ergo hic superest explicandum.

2. De illa ergo duæ regulæ generales assignati possunt. Prior est: Quicumque potest legem concedere, potest etiam privilegium concedere. Altera est: Nullus potest privilegium concedere, qui legem condere non potest. Et ambæ sub una exclusiva comprehenduntur, solus ille potest privilegium dare, qui potest legem ferre. Ita sentit D. Antoninus 1. part. tit. 19. cap. 1. in princip. Nam licet exclusivam non addat, nec expresse ponat, secundam regulam negativam aperte ponit, & explicat affirmativam in sensu exclusivo, & eodem modo loquitur Sylvest. quæst. 2. & Angel. quæst. 3. Tabien. quæst. 2. Rosel. quæst. 2. Armill. numero 3. Qui omnes scripserunt ex Hostiens. in sum. tit. de privileg. §. *quis possit*, &c. Ratio ergo prioris regulæ est. Primo quia privilegium est lex quædam privata: ergo ab eo maxime dari potest, qui potest legem universalem condere. Secundo, quia si privilegium rigorose sumatur, ut est concessio specialis contra universalem legem, ab illo maxime fieri potest, qui esse potest author legis: nam ad illum primario spectat dispensare in sua lege, & a fortiori quamlibet exceptionem facere qualis per privilegium fit. Si vero latius sumatur privilegium pro gratia, & beneficio ultra jus, constat maxime concedi posse a Principe, qui est supra ipsum ius, & ad quem spectat limites ponere in ipso jure, vel præter illud operari, aut potestates varias concedere, &c.

Duæ regulæ generales.

Ratio 1. regulæ.

3. Ratio vero posterioris regulæ est, quia privilegium est quædam lex privata, ut diximus; ergo requirit potestatem legislativam in concedente. Dices; sufficiet potestas legislativa secundum quid, quia privilegium tantum est lex secundum quid, s. lex privata, ad quam non videtur requiri potestas simpliciter legislativa, qualis est potestas suprema gubernativa. Et confirmatur: nam si consideretur privilegium, ut concedit aliquid speciale contra legem, æquiparatur dispensationi: ergo quicumque potest dispensare in lege, potest etiam privilegium tale concedere: at multi possunt dispensare, qui non possunt legem ferre; si vero consideretur privilegium, ut concedens aliquid præter legem, sic multo facilius potest concedi etiam ab eo, qui nec potestatem dispensandi in lege habet, quia unusquisque dominus, vel privatus Princeps potest alicui concedere privilegium honoris, vel alterius prærogativæ, in domo sua, vel in bonis suis, etiamsi nec legem condere, nec ius dicere possit. Quod patet exemplis: nam civitas non suprema, nec Metropolitana, sed ordinaria potest eximere civem a tributis, vel ab aliis muneribus per modum pacti, ad quod non requiritur vis legislativa, & illud est verum privilegium, etiam irrevocabile, ut notavit Panorm. in capite *pervenit*, de immunitate Ecclesiastica, cum Bartolo,

2 Regulæ ratio. Objectio cum confir. [illegible]

in lege, *quod semel*, ff. de decretis ab ordine faciendis & in lege, *omne populi*, ff. de just. & jure, & alii multi, qui ibi referuntur, & sumitur ex lege 1. C. de his, quæ sponte, &c. lib. 10.

Responsio objectionis. 4. Respondeo, quod licet privilegium sit lex privata, nihilominus ex ea parte, qua derogat juri communi, inquirit potestatem publicam, & de se sufficientem ad constituendum jus commune: ex ea vero parte, qua privilegium habet vim obligandi alios ad servandum privilegium ipsi privilegiario, est vera lex respiciens communitatem, & ideo ex hac parte requirit publicam potestatem simpliciter legislativam. Quando vero privilegium non fuerit contrarium juri communi, sed statuto municipali, tunc cum proportione requirit potestatem legislativam municipalem, ut sic dicam, & sic semper servatur proportio.

Responsio ad confirmationem. 5. Unde ad confirmationem quoad priorem partem ejus respondeo primo, per se loquendo, & quasi propria virtute, neminem posse dispensare in lege, nisi qui illam tulit, vel superior, & hoc modo procedere dicta de privilegio. Per commissionem autem legislatoris posse inferiorem dispensare aliquando in lege superioris, & tunc concedo etiam posse idem fieri in privilegio, si superior velit hoc inferiori potestati concedere, hoc autem non est contra regulam, nec extra potestatem legislativam. Nam etiam potest superior concedere inferiori potestatem ferendi aliquam legem, ut supra dictum est. Nihilominus tamen est aliqua differentia inter dispensationem, & privilegium proprie sumptum, ut capite secundo dixi, quia privilegium dicit potestatem de se durabilem, & quasi lege statutam; unde constituit aliquod jus: dispensatio vero solum est quid facti, & quasi transiens. Et ideo commissa potestate dispensandi, non censetur potestas privilegiandi, ut sic dicam, quia hoc posterius majus, & difficilius est. Itaque hoc modo multi habent potestatem dispensandi communicatam a superiore, qui non habent potestatem privilegium concedendi.

6. Ad alteram partem ejusdem confirmationis dicitur primo, aliud esse donare aliquid de propriis bonis vel concedere usum rei propriæ, aut simile beneficium facere; aliud vero proprium privilegium concedere: nam illud prius non est actus jurisdictionis, sed dominii, & ita solum est quid facti: privilegium vero ultra hoc includit aliquid juris, scilicet, quod per modum legis, ac juris constituatur, cum vi obligandi alios ad ipsum servandum. Et ideo per se requirit potestatem jurisdictionis, non solum quando derogat juri communi, sed etiam quando concedit aliquid præter jus: nam illud postea respectu privilegiarii tanquam jus servandum est. Quando ergo illæ concessiones, quæ per dominia privata fiunt, privilegia dicuntur, lato modo sumitur privilegium pro quolibet honore, favore, vel utilitate liberaliter concessa in propriis bonis, tamen illud non dicitur proprie privilegium, sed per quandam imitationem, seu analogiam. Unde dicitur secundo, eo modo quo hæc vocantur privilegia, solere etiam leges appellari, & ita cum proportione oriri a potestate legislativa. Sic enim paterfamilias dicitur constituere legem vivendi in domo sua, & sic etiam dicitur in illa privilegium concedere, vel inter filios, vel inter famulos, &c. Sic etiam testator dicitur, leges ponere in institutione sua ab hæredibus servandas, quæ potius sunt conditiones quædam, & eodem modo potest inter hæredes privilegium uni concedere præ aliis, vel uni relinquere sub conditione, ut alius habeat jus aliquod servitutis in illam, vel prælationem aliquam, quæ habet modum privilegii. Sic etiam contrahentes possunt cum aliqua conditione contrahere, quæ potest interdum vocari privilegium propter effectum, vel favorem, quem continet. Sic etiam appellantur leges contractus, vel pœnæ conventionales. Atque ita est in exemplo illo de civitate, quæ licet non possit legem ferre municipalem, nihilominus per modum pacti, & conventionis concedit aliquam immunitatem civi, vel de novo admisso ad jus civitatis sub tali conditione, vel antiquo propter aliquod opus, vel propter onus, quod in se suscepit. Illud enim proprie non est privilegium, sed cum addito, scilicet tantum conventionale, & ut tale servandum est ex naturali obligatione justitiæ, non ex speciali lege civitatis.

7. Ex dictis infero primo, summum Pontificem maxime posse concedere privilegia. Ita docent omnes Doctores allegati, & est per se notum, quia maxime habet potestatem legislativam, & ita hæc assertio procedit iuxta superius dicta de illa potestate, ut est in Pontifice, & in Concilio generali. Unde inferunt omnes, Pontificem per se, & directe posse dare privilegia in materia spirituali, quod etiam est per se clarum. Ideoque dicit Innocentius capite primo de translat. Episcop. *Privilegium Pontificis* (id est, eius supremum imperium) *esse generale, & divinum, ab illo autem manasse omnia canonica instituta*. Eademque ratio est de omnibus Ecclesiasticis privilegiis. At vero in materia temporali non ita potest Pontifex directe privilegia concedere, nisi in propriis terris Ecclesiæ, ubi est dominus temporalis. Indirecte autem potest etiam in temporalibus concedere privilegium, sicut potest leges ferre: & sic potest etiam temporalia privilegia auferre, ubi ad spiritualia fuerit necessarium, vel per modum condignæ pœnitentiæ, vel pœnæ coercivæ, vel ad tollendam occasionem peccandi, & utrumque colligitur ex cap. 2. de privilegiis. Duobus autem modis potest Pontifex concedere privilegium in temporalibus, uno modo quia ipsa temporalia indirecte facta sunt spiritualia, id est, spiritualibus annexa, ut sunt decimæ, in quibus Pontifex privilegia concedit. In hoc tamen modo annexio illius materiæ temporalis ad ius spirituale antecedit ad privilegium, illa autem supposita, Pontifex per directam potestatem concedit privilegia in tali materia, sicut per directam potestatem fert legem circa matrimonium, supposita connexione facta inter illum contractum, & rationem Sacramenti. Alio ergo modo potest concedere privilegium in materia pure temporali intuitu finis spiritualis, sicut interdum concedit privilegium legitimationis, etiam quoad temporalem successionem, cap. *per venerabilem*, qui filii sint legitimi, ubi Panormitanus; & alii late de hoc puncto. Rosel. verb. *illegitimus*, num. 15. ubi alii Summistæ. Sic etiam potest Pontifex eximere aliquos a iurisdictione Principum temporalium, si ad spiritualia expedit, & similia. 1. illatio.

8. Addunt vero Antonin. & Summistæ Pontificem non solere privilegia concedere contra se. Exemplum ponunt in privilegio, quem aliqui Principes dicunt se habere a Papa circa rescripta eius, ut sine ipsorum approbatione effectum non habeant: nam hæc, & similia privilegia sunt contra ipsum Papam, & ideo non est credendum esse ab illo concessa. Citant Anton. & Sylvest. capit. *cum ex officii*, de præscript. in quo nihil reperio, quod ad causam pertineat. Rosel. vero citat. l. *jubemus nullam*, C. de sacrof. Eccles. quæ magis ad rem facit, quatenus ibi significatur, *oracula etiam cœlestia*, id est, privilegia etiam Principum, non concedi contra publicam utilitatem, neque in eo sensu esse acceptanda. Hoc enim maxime in privilegiis Pontificiis locum habet. Unde adverto restinctionem illam posse intelligi, vel de possibili, vel tantum de facto, & priori modo habebit locum quando privilegium ita esset contra Papam, ut esset contra suam dignitatem, eamve minueret; tale enim privilegium non potest Papa concedere, quia non potest suam dignitatem dividere, aut minuere. Posteriori autem modo loquendo de facto etiam est opus distinctione: nam sæpe concedit privilegia contra se, id est, contra suum commodum, ut dat privilegium testandi interdum diminuendo reditus suos, vel indultum providendi beneficia, quæ ad ipsum alias pertinerent: non tamen concedit privilegia convenienti usui suæ potestatis, & Ecclesiasticæ gubernationi contraria, quia esset abusus suæ potestatis, & prodigalitas quædam, quæ in Pontifice non præsumitur, & in hoc sensu videntur loquuti citati authores.

9. Secundo infertur ex dictis, Episcopos & omnes superiores Prelatos Ecclesiæ posse respective, seu cum pro- 2. illatio.

proportione privilegia concedere. Ita docent dicti authores, & communiter alii in cap. *cum olim*, 2. de privileg. Et probatur, quia omnes, qui possunt leges ferre, possunt privilegia concedere; sed Episcopi possunt leges ferre; ergo, &c. Ex qua ratione constat, potestatem hanc in Episcopis esse proportionatam suis legibus, suæque dignitati. Nam si privilegium sit contra jus, concedere illud potest Episcopus in jure a se condito, vel a suo prædecessore, quia illud subditur suæ potestati: non tamen in jure communi, vel Pontificio, seu lato a suo superiore; & ideo dixit Hostiens. eatenus posse Episcopum privilegium dare, quatenus potest constitutiones facere: & Angel. ac Tabien. clarius dicunt, posse privilegium concedere respectu constitutionis ad se pertinentis. Ratio autem est, quia Episcopi non possunt mutare jus commune, aut illi derogare, ut tradit Archid. in cap. *Eleutherius*, 91. distinct. & supra visum est. Dices, Episcopus potest dispensare in jure communi, & in votis, & in nonnullis impedimentis per leges Pontificias introductis; ergo etiam poterit dare privilegium contra jus commune. Respondeo. Episcopum per se non posse dispensare in jure communi, sed quatenus jure, vel consuetudine concessum est, ut dixi supra libr. 6. & lib. 4. de Orat. c. 28. in fine; non est autem illi concessum jure, aut consuetudine, ut concedat privilegia contra jus commune, nisi prædictæ dispensationes privilegia vocentur, quod pertinet ad quæstionem de nomine.

Obviatur objectiunculæ.

10. Denique simili modo dicendum est de privilegiis, quæ non sunt contra jus: nam illa etiam concedere possunt Episcopi respectu rerum ad se pertinentium, ut dicunt Hostiens. Angel. & Tabien. & sumitur ex capit. *constitutus*, de religios. domib. ubi Papa defendit privilegium concessum ab Episcopo, verum est, fuisse confirmatum authoritate alterius Pontificis. Sumitur etiam ex capit. *cum venerabilis*, de censibus ubi magis videtur esse sermo de privilegio conventionali, quam proprio. Et ordinarie hæc, quæ vocantur privilegia Episcopalia, sunt donationes liberaliter ab eis factæ monasteriis, vel Ecclesiis, vel earum uniones, juxta capit. *sicut*, de excessibus Prælat. & capit. *cum inter*, de re judic. & capit. *visis*, 16. quæst. 2. & quod addunt prædicti authores, Episcopum non posse concedere hæc privilegia sine consensu Capituli de his largitionibus, & quasi alienationibus intelligendum est juxta capit. *cum olim* 2. de privileg. & capit. *pastoralis*, de donat. quod quomodo intelligendum sit explicant in eisdem locis Panorm. & Doctores, nunc vero ad nos non pertinet.

3. Illatio.

11. Tertio infertur ex dictis Imperatores, Reges, aliosque Principes temporales supremos posse in sua materia, & ditione privilegia concedere, nimirum, in rebus, immutationibus, honoribus, ac potestatibus temporalibus, non vero in spiritualibus, quia in his leges ferre non possunt, nec mutare, nec etiam de illis disponere, aut illas administrare: unusquisque autem id potest in materia temporali in territorio suo, sicut supra de legum ratione dictum est: nam cum eadem proportione hoc procedit. De quo videri potest Panormitan. in c. 2. de immunit. Ecclesiast. a num. 13. & Sylvest. supra quæst. 2. & 9. e contrario vero de inferioribus Principibus, qui superiorem temporalem recognoscunt, sequitur non posse propria privilegia concedere, nisi quatenus eis fuerit specialiter concessum a superiori Principe, quia non aliter habent potestatem legislativam, ut supra dictum est. Sylvest. autem dicta quæst. 9. cum Panorm. dicit, eos concedere posse privilegia immunitatis a tributis; statim vero explicant, posse id facere in suum præjudicium, non communitatis; & ita, ut supra dixi, illa non sunt proprie privilegia, sed donationes quædam, vel conventiones.

CAPUT IX.

De materiali causa, seu subjecto privilegii, seu cui possit concedi.

1. Quia concedens privilegium aliquid, & alicui concedit, ideo hæc duo dici possunt ad materiam privilegii pertinere, unum per modum materiæ circa quam privilegium versatur, aliud per modum subjecti privilegii. Est enim privilegii concessio quædam actio ad alterum, in qua illa duo ex parte materiæ semper distinguimus, ut in materia pœnitentiæ, religionis, & in universum in materia justitiæ. Primum ergo de materia proxima circa quam versatur privilegium, tantum generaliter dicere possumus, debere esse materiam legis capacem, & ex parte postulare generales conditiones legis, ut esse rem justam, rationabilem, & honestam, juxta dicta libro 1. capit. 9. specialiter vero addere possumus, materiam privilegii tria postulare. Unum est, ut sit favorabilis, ut circa definitionem explicatum est. Et ita versari potest in omnibus humanis commoditatibus, ut in honoribus, muneribus, proventibus, & e converso in oneribus, tributis, & aliis exemptionibus: sicque materia hæc infinitam habet varietatem, quæ per accidens est, & ideo sub scientiam non cadit. Alia conditio hujus materiæ assignari potest, ut sit specialis aliqua facultas ad aliquid agendum, vel non agendum recipiendum, aut non recipiendum. Non enim omnis materia favorabilis est materia privilegii, quia multi sunt favores, aut beneficia, vel liberales donationes, quæ non sunt privilegia, quia solum in facto consistunt, & non concedunt aliquod jus, & ideo nullo modo participant rationem legis: privilegium autem permanentem aliquam facultatem tribuit, non communem; materia ergo privilegii hanc conditionem requirit.

1. Conditionem teriæ legis. 2. Conditio.

2. Addi vero potest, necessarium etiam esse, ut secundum hanc specialem rationem participet conditionem justitiæ, & honestatis, quæ debent esse veluti transcendentales, & inclusæ in omni specie, seu differentia legis. Unde cum privilegium habeat duos respectus, unum ad eum, cui gratia fit, alium ad eos, respectu quorum fit, seu a quibus debet servari privilegium, sub utroque respectu debet justitiam, & honestatem servare: diverso tamen modo, nam respectu privilegiarii satis est, quod sit talis materia, ut ab ipso possit honeste, & sine injuria aliorum fieri, vel omitti, saltem supposito privilegio: respectu vero aliorum oportet, ut vel nullum, vel moderatum gravamen contineat, ita ut secundum rectam rationem ad illud sustinendum obligari possint. Et juxta hanc generalem regulam de singulis privilegiis judicandum est: neque enim hic possumus magis in particulari ad illa descendere; infra vero tractando de privilegiorum interpretatione, nonnullas regulas ad interpretanda privilegia, ex hac generali doctrina colligemus.

3. Conditio.

3. Superest dicendum de persona, cui privilegium conceditur. De qua loqui possumus de possibili, vel de facto. Prior sensus pertinet ad capacitatem privilegii; posterior vero ad actualem concessionem passivam, seu participationem privilegii. Dicendum ergo in primis est, omnem hominem alteri subditum, vel aliquo modo inferiorem esse capacem privilegii, & nullum alium. Quæ assertio tres habet partes. Prima est de personis subditis, sub quibus comprehendimus omnes habentes in terris superiores: nam sicut omnes illi de se, ac per se loquendo sunt capaces legis sibi impositæ a suo superiore, ita etiam sunt capaces privilegii, quia quantum est ex se, possunt eximi a lege, si aliæ conditiones necessariæ intercedant. Item, dare & recipere quasi correlativa sunt, seu reciproca: sed omnes principes habentes potestatem ferendi leges, possunt privilegia concedere, & consequenter maxime possunt illa suis subditis concedere; ergo e contrario subditi sunt capaces pri-

De persona cui conceditur privilegium.

vi-

vilegii. Imo hinc inferunt aliqui, solos subditos ut tales sunt esse privilegii capaces, quia Princeps suis tantum subditis, & intra ditionem suam potest concedere privilegia, quia solis illis potest imponere legem, & solos illos potest a lege solvere; ergo etiam subditi a solis suis Principibus possunt privilegia recipere; ergo tantum homines subditi, ut subditi sunt Principi habenti talem potestatem, sunt capaces privilegii.

4 Addidi vero secundam assertionis partem, quia non solus subditus videtur posse a suo superiore accipere privilegium, sed etiam ab alio. Nam etiam Princeps non solum subditis, sed etiam non subditis potest concedere privilegium. V. g. Dux Florentiæ potest concedere Lusitanis privilegium, ut transeundo per suam ditionem non solvant pedagia, vel quid simile. Atque hoc clarum supponunt Innocent. Panorm. Felin. & fere omnes alii in cap. *novit*, de iudiciis. & in cap. 1. de probat. Constituens differentiam inter privilegium concessum subdito vel non subdito, quod illud revocabile est, hoc irrevocabile, de qua differentia postea videbimus, nunc solum ex illa sumimus, non subditum esse capacem privilegii. Inductione etiam ostenditur: nam Imperator concedit privilegia iudicibus Ecclesiasticis, licet illi subditi non sint, ut quod in aliquo casu per viam appellationis possint directe de laicis in causis temporalibus judicare, ut patet ex cap. *quicunque*, 11. q. 1. Similiter possunt seculares Princeps privilegium concedere clericis, licet illis non sint subditi, ut constat ex multis legibus C. de Episc. & Cleric. & de sacros. Eccles. Quin potius, cum sit certum, legem civilem disponentem in specie circa clericos, nec illos obligare, nec ab illis servandam esse, ne videantur suo privilegio fori præiudicare, nihilominus si talis lex merum privilegium contineat, ab eis acceptari potest, ut cum Abbate docet Felin. in c. *Ecclesia sanctæ Mariæ*, de constitut. n. 40. in fine, & rationem reddit. *Quia tunc cessat ratio superioritatis, cum non subditus possit privilegiari*, cap. *novit*, de iudic. Ratio autem cur non subditus possit privilegiari est, quia privilegium ut sic, non requirit vim coactivam, nec vim directivam in privilegiarium, quia privilegium illum non obligat, nec ad pœnam, nec sub culpa; ergo privilegium ut sic non requirit subiectionem.

5 Propter hoc ergo dixi in secunda parte assertionis; *Vel aliquo modo inferiorem*, quia in rigore non est necessaria propria subiectio in eo, qui privilegium accepturus est, vel ut illius sit capax. Hoc autem maxime verum est de privilegio, quod non continet dispensationem, aut exemptionem ab aliqua lege, quia si dispensationem contineat, eo ipso est actus iurisdictionis voluntariæ, & supponit iurisdictionem non voluntariam, scilicet, ad ferendum præceptum obligans, a quo fit exemptio, seu dispensatio, de quo privilegio loqui videtur, qui subiectionem tanquam conditionem necessariam in privilegio requirunt. Privilegium autem, quod non derogat alicui legi, non requirit, formaliter loquendo, iurisdictionem respectu eius, cui tale privilegium conceditur, quia talis concessio non est actus iurisdictionis, ut per se patet, sed est actus liberalitatis, vel potest etiam esse pactum aliquod, ut infra dicemus; ergo tale privilegium non requirit subiectionem in eo, cui conceditur. Unde concedi potest, & æquali, & superiori, & alieno (ut sic dicam) vel peregrino, ut ex exemplis adductis constat.

Recipiens privilegium semper supponitur inferior aliquo modo

6 Nihilominus tamen semper recipiens privilegium supponitur aliquo modo inferior. Quod clarius cernitur quando privilegium datur a Rege clericis suæ reipublicæ, vel regni: nam licet illi exempti sint a iurisdictione temporali, nihilominus sunt vasalli, & tenentur suum Principem recognoscere in his, quæ suæ immunitati non sunt contraria, quia sunt membra communitatis, cuius ille est caput. Idem cernitur in alienis, qui dum transeunt per terras alterius Principis, ab illo recipiunt aliquod privilegium: nam illi dum ibi peregrinantur aliquo modo sunt inferiores, & subditi. Si vero unus Rex alteri Regi, vel Principi supremo concedat privilegium, semper erit cum habitudine ad terras suas, respectu quarum alter est inferior, & inæqualis, esto non sit subditus. Quomodo etiam Pontifex est capax privilegii recipiendi ab Imperatore, vel Principe temporali, ut omnes dicti Iuristæ supponunt, ut patet de illo privilegio exercendi iurisdictionem directam in aliquibus causis civilibus, & idem est in privilegio extrahendi de regno alieno res probibitas per leges illius regni, & similia. Dices: cum privilegium sit lex, quomodo potest concedi sine usu iurisdictionis? Respondeo, ideo dixi, me loqui formaliter respectu eius, cui privilegium conceditur, quia ut sic non obligat illum, & ideo respectu illius, non est necessaria iurisdictio: quatenus vero in tali privilegio includitur ratio legis obligantis alios, sic requirit iurisdictionem in illos; & hinc est, ut nullus Princeps possit tale privilegium concedere, nisi intra ditionem suam, vel in ordine ad illam.

Obviatur obiectioni.

7 Unde patet facile tertia pars assertionis, quæ potius videri potest superflua, quia sub duobus primis membris comprehenduntur omnes homines subditi, & non subditi, quid ergo mirum, quod extra illos nulli sint alii capaces privilegii humani. Nisi fortasse intelligantur ibi exclusi homines non viatores, quod vanum esset. Posita ergo est illa particula ad denotandum, non posse unum Principem concedere privilegium alteri, ut æqualis illi est, in his rebus, quas ipse in suo territorio cupit exercere; nam si per se non possit, nunquam poterit ex privilegio alterius Principis, etiamsi in potentia, & divitiis excedere videatur: & ratio est clara, quia talis Princeps nullam habet in alieno territorio potestatem. Et eadem ratione non potest unus Princeps privilegium concedere vasallo alterius sine aliqua dependentia ab ipso, per habitudinem aliquam ad terras suas, quia sine hac non potest intelligi, quomodo potestas Principis se extendat ad alienos quoad privilegia. Nam licet possit liberalem donationem alteri facere de rebus suis, illa tantum est purum donum in facto consistens, non privilegium, de cuius ratione est, ut per modum iuris specialis, ac legis privatæ constituitur, quam nullus Princeps potest constituere, dando alteri non subdito facultatem aliquid agendi, vel non agendi, nisi in terris suis, vel ex illis, aut circa illas, aut cum aliqua simili habitudine.

8 Sed quæres, an idem possit sibimet concedere privilegium, ut v. g. Pontifex, & qui in quolibet ordine non habet superiorem. Nam ille etiam potest indigere privilegio, quod aliis potest concedere, & ab alio non potest recipere; poterit ergo sibimet illud applicare, quia peioris conditionis esse non debet. Et confirmatur: nam hac ratione dicimus posse Pontificem sibi indulgentiam concedere, & secum in præceptis Ecclesiasticis, vel in votis dispensare. Item perinde est concedere privilegium domui suæ, vel rebus suis, atque sibi; sed Imperator dat privilegia domui suæ, & rebus suis, ut constat ex tit. C. de privileg. dom. Augustæ, & de privileg. eor. qui in sacr. pal. milit. lib. 12. ergo verisimile est, posse Principem statuere privilegium sibi servandum, quia ut cedit in commodum Principis, non est actus iurisdictionis, & ut est propria lex, circa subditos versatur, dirigendo actus eorum circa suum Principem.

An idem sibimet concedere possit privilegium

9 Nihilominus tamen facile defendi potest, hæc esse proprie privilegia ipsius Principis, licet forte ad modum loquendi hoc pertineat. Hoc autem in Pontifice (& idem est cum proportione de reliquis) ita declaro, quia in his, quæ non sunt contra obligationem alicuius communis legis, aut voti, non potest inveniri materia privilegii in Pontifice respectu sui ipsius, quia nullam specialem potestatem, aut gratiam aliis concedit, quam ipse a Deo non habeat iure suo, & potestate ordinaria. Unde licet aliquando videatur sibi speciale ius assumere, ut quando quædam beneficia specialiter sibi afficit, vel specialem honorem sibi reservat, vel specialem modum electionis pro sua dignitate constituit in his, & similibus, non tam privilegia sibi assumit, quam suo iure utitur, & ius divinum suæ dignitatis vel declarat, vel determinat, & de tali determinatione ius quoddam commune constituit. Quando autem personas, vel communitates

nitates aliquas eximit a subiectione inferiorum Prælatorum, & sibi subiicit immediate, vel sub sua potestate assumit, &c. Aliis quidem privilegia concedit, quoad se vero quod suum est retinet, & participationem potestatis, quam aliis communicaverat, interdum revocat. Et idem est in similibus, ideoque ubi non intervenit indulgentiarum applicatio, vel dispensatio in lege, non potest inveniri proprium privilegium, quod Papa sibi, vel suæ dignitati proprie concedat. Et declaratur amplius, quia Pontificia dignitas ex ipso divino iure singularis est, & communis; singularis in excellentia, & potestate, communis in efficacia, & utilitate: & ideo prærogativæ illius, si privilegia dicenda sunt, magis sunt de iure divino, quam humano, ut est privilegium immunitatis in omni foro, & in omni causa tam civili, quam criminali, & ab omni censura, & Ecclesiastica pœna, & similia: quod si aliquid interdum est ex institutione Pontificia, est tanquam debitum iure naturæ illi dignitati, ideoque (ut ita dicam) potius est determinatio quædam iuris divini, quam humanum privilegium.

Non solet indulgentia significari nomine privilegii

10 Indulgentia vero habet specimen quoddam privilegii, communi tamen usu non ita vocatur, nec solet comprehendi sub nomine privilegiorum in generalibus rescriptis Pontificum, nisi mentio illius proprio nomine fiat. Et ratio est, quia indulgentia est quædam absolutio, & non est facultas aliquid agendi, vel non agendi, quam privilegium specialiter significat, ut dixi, vel certe indulgentia est quædam spiritualis eleemosyna de thesauro Christi per dispensatorem eius facta; eleemosyna autem non est privilegium, sed purum beneficium alterius rationis. Qua propter, licet Pontifex possit ibi indulgentiam applicare, ut late dixi in 4. tom. disput. 52. sect. 1. non inde sequitur, posse proprium privilegium sibi concedere. De dispensatione item fatemur, posse Pontificem secum in sua lege dispensare, ut eodem loco dixi, tamen non videtur facere per modum privilegii, quasi eximendo se a lege absolute, sed ex iusta causa, & quantum causa postulaverit, factum potius exercendo, quam speciale ius circa se constituendo, ideoque talis dispensatio non haberet rationem legis privatæ, nec privilegii. In voto autem potest secum dispensare, illud simpliciter auferendo si causa subsit: hæc autem dispensatio solum est remissio quædam debiti, non exemptio ab aliqua lege, ut alibi dictum est, & ideo nec in Pontifice, nec in aliis habet propriam rationem privilegii.

Pont. sibi indulgentiam potest concedere

CAPUT X.

Quodnam sit de facto subiectum privilegii, quoad personam cui conceditur.

1 Diximus cui possit privilegium concedi; ad moralem autem, & practicam doctrinam desiderari potest, ut explicemus, cui de facto concedatur privilegium. Quod ita generatim sumptum, quæstio est facti, non iuris, nec cadit sub scientiam, quia est contingens, & ex variis occasionibus pendet. Si autem quæratur, quibus personis aut communitatibus privilegia in iure concedantur, erit quidem suo modo quæstio iuris, sed vastissima, quæ infinita comprehendit. Dantur enim privilegia Episcoporum, clericorum, religionum, militum, Doctorum, scholarium, minorum, uxorum, piarum causarum, & similia, quæ hic prosequi non possumus, sed videri possunt Doctores, qui varios tractatus de his privilegiis scripserunt, ut Rebuff. de privilegiis scholarium, Tiraquel. de privilegiis piæ causæ, & alia similia. quę in to. 18. tractatuum videri possunt: & de privilegiis religiosorum multa disputavit Emanu. Roder. in suis quæstionibus regular. quæ in 3. to. de statu Religionis reservamus.

Quæstio cum ratione dubitandi

2 Alia ergo quæstio propria huius loci esse potest, an privilegium his tantum intelligatur concessum, qui in ipso expresse nominantur, vel sub illis interdum comprehendantur alii. Nam prima facie videtur hæc res non posse habere dubitationem, sed dicendum necessario esse, illis tantum concedi, qui expresse nominantur. Primo ex illo principio, quod privilegia tantum valent, quantum sonant, & non amplius, quæ regula non solum intelligitur quoad res concessas, sed etiam quoad eos, quibus conceduntur, cum eadem sit utriusque ratio; ergo privilegia tantum valent illis, quibus expresse conceduntur; quia illi tantum sonant (ut sic dicam) in ipso privilegio. Secundo, quia illis tantum conceditur privilegium, ad quos dirigitur intentio concedentis, cum ex eius voluntate pendeat concessio, & extensio privilegii, sed intentio tantum extenditur ad eos, qui verbis concedentis exprimuntur, quia non potest nobis aliter de illius intentione constare; ergo. Tertio, quia privilegium est stricti iuris, & ideo extendi non debet, ultra verba formalia, & expressa.

3 In contrarium vero est, quia in multis casibus, sub expresse nominatis intelliguntur alii comprehensi quoad participationem privilegii, quia virtute in illis continentur, licet expresse non nominentur: ergo vel non potest regula generalis in contrarium statui, vel si istæ sunt exceptiones, assignanda est regula observanda in huiusmodi exceptionibus faciendis. Antecedens patet primo, quia privilegium concessum viris intelligitur esse concessum feminis, si illius sunt capaces, & in aliis quæ privilegium concernunt, ita cum viris conveniunt, ut privilegium possit illis commode adaptari. Ita sentit Gloss. in ca. *generali*, de elect. in 6. verb. *universos*, Gloss. in Clem. 1. de elect. ver. *homines*, expressius Archid. in c. *si quis suadente*, 17. q. 4. & Bald. in c. *ad audientiam*, 11. de rescript. n. 12. Rebuff. in l. 1. ff. de verb. signif. circa verb. *si quis*, ampliat. 17. Tiraquel. lib. 1. de retract. linag. §. 1. Gloss. num. 207. contra aliquos, quos num. 188. retulerat, & videtur colligi in dicta lege, quæ declarat particulam, *si quis*, fœminam comprehendere. Facit etiam l. *Lucius*, 91. §. *quæsitum*, ff. de legat. 3. ubi dicitur, in testamento nomine fratrum venire sorores, nisi aliud sensisse testatorem probetur. Secundum exemplum est de privilegio concesso patri; nam intelligitur concessum filiis, quia censetur unum cum patre, l. *etiam*, 19. ff. solut. matrimon. sentit Bald. in leg. ultim. C. de libertis, & eor. lib. num. 8. & in l. *non plures*, C. de sacros. Eccles. num. 7. & videri potest Barbos. in l. *maritus*, 12. num. 79. Tertium, & simile exemplum est, quod nomine filiorum solent nepotes in privilegiis venire, ut sumitur ex Authent. *si quid*, C. qui potio. in pign. hab. & ex l. *iusta*, 201. ff. de verb. signif. & tradit Bart. in l. *si cum procuratore*, ff. de re iudic. in fine, Antonin. Negusian. tract. de pignorib. part. 1. memb. 4. num. 95. ubi alios refert. Quartum exemplum est: nam privilegium domino concessum consequente conceditur servis, qui illum comitantur, & concessum sacerdoti ad celebrandum, est virtute concessum ministranti, & sic de aliis, quæ videntur esse correlativa, vel coniuncta in usu privilegii.

Regula generalis

4 Nihilominus in hoc puncto regula generalis constituenda est, subiectum actuale privilegii (ut sic dicam) seu personam, vel rem, cui actu conceditur privilegium, illam tantum esse, quæ in ipso privilegio exprimitur, vel ex vi vocis, aut actionis, seu materiæ, vel ex aliqua iuris dispositione sub illa comprehenditur. Hanc assertionem quoad regulam generalem probant sufficienter rationes dubitandi in principio positæ. Solum in tertia ratione est advertendum, non æque procedere in omni privilegio, sed distinctione utendum esse, ut infra tractando de interpretatione privilegii latius dicemus. Nam privilegium iuri communi contrarium sub ea ratione odiosum censetur, & ideo potius restringendum est, quam ampliandum. Item privilegium licet sit præter, vel supra ius, si cedat in præiudicium tertii, secundum eam rationem est stricti iuris, & coarctandum, ut omnes authores proxime citati fatentur. Et ita in his duobus privilegiorum generibus maxime procedit regula data, & vix habet exceptionem saltem *in casu dubio*, sed *tantum in casu certo*, iuxta circumstantias in secunda parte assertionis insinuatas: & ratio est, quia non præsumitur Princeps plus velle derogare iure communi, aut velle privare aliquem iure acquisito, vel

vel maius præiudicium tertio inferre, quam suis verbis exprimat, ac declaret; ergo in dubio semper limitandum est privilegium ad personam in eo expressam, quando vel derogat iuri communi, vel alterum lædit.

5 At vero quando privilegium est omnino favorabile sine præiudicio iuris communis, aut tertii, tunc ample quidem intelligendum est, ideoque extendi potest facilius ad personas non clare expressas in privilegio. Quia vero tota concessio, & extensio pendet ex intentione concedentis, quæ ex verbis cognosci debet, ideo necesse est, ut vel privilegium intelligatur concessum soli personæ in illo expressæ, vel si aliqua extensio est facienda, oportet, ut sit per aliquam necessariam connexionem cum illa. Hæc autem connexio videtur necessario sumenda vel ex significatione vocis, quia cum proprietate patitur illam ampliationem, licet alium etiam usum habere possit, vel ex necessitate materiæ, vel actionis, quia sine tali extensione privilegium reddetur inutile, aut inurbanum, aut moribus hominum non accommodatum, quod de Principe præsumendum non est. Neque præter hæc duo capita videtur posse excogitari aliud, quod ex ipsomet privilegio sumi possit ad extendendum illud. Addidimus vero tertium caput in assertione, s. iuris dispositionem, quia ius habet vim, & authoritatem ad amplianda privilegia, & ad privilegiorum verba declaranda, vel augenda quoad eorum significationem. Quando ergo prædicta connexio ex aliquo capite istorum satis nota fuerit, tunc certa est illius ampliatio ad personas connexas, & in privilegiis huius tertii generis, idem servari poterit in casu dubio, quia hoc privilegium non est stricti iuris, & ita retorquendo tertiam rationem in principio factam manet declarata, & probata tota assertio, declarabitur tamen amplius respondendo ad posteriora exempla: nam priores rationes non postulant solutionem. Et rationi in contrarium obiectæ damus totum quod intendit, propter illam enim assignavimus regulam cum prædicta moderatione, quæ nobis videtur exceptiones omnes, quæ fieri possunt, comprehendere, quod respondendo ad exempla adducta patebit, nam eadem erit ratio aliorum.

6 Ad primum ergo exemplum respondeo duobus modis posse privilegium concedi viris, uno modo per nomen definite significans viros, seu masculos, ut si loquatur privilegium per hæc ipsa verba, *viros*, aut *masculos:* alio modo loqui potest privilegium per nomen communis, seu ambiguæ significationis, ut est hoc nomen *homo*, *filius*, & alia, quæ cum illis adæquate, vel adiective coniungi possunt, ut, *Religiosus*, *nobilis*, & similia, talia etiam sunt illa signa, *nullus*, *omnis*, *quis*, *qui*, & similia. Dico igitur, quoties privilegium viris conceditur sub prioribus nominibus, non comprehendere fęminas, nec illis concedi. Ita sumitur ex Rebuff. supra dicente, si privilegium concedatur religiosis sub hac additione, *Viris religiosis* (qualis habetur in c. *pastoralis*, de privileg.) non extendi ad moniales. Confirmarique hoc potest ex his de nomine viri tradit Bart. in l. 1. C. de dignit. lib. 12. num. 41. Idem certius est, si privilegium concedatur *filiis masculis*: nullo enim modo extenditur ad fœminas, etiamsi maxime favorabile sit. Et ratio est, quia hæ voces ita significant mares, ut distinguant illos a fęminis, & ideo constat ex iure, quando instituuntur seu vocantur *masculi*, sub hac voce tantum, excludi fœminas, ut late supra tradit Rebuff. dicta lege prima ad verb. *masculos*. Addit vero limitationes communes, nisi necessitas cogat aliter interpretari. Sed credo id habere locum in testamentis, quia sæpe testatores vel propter imperitiam, vel propter turbationem, & memoriæ defectum nominibus improprie utuntur; raro vero accidere in privilegiis, quæ cum maiori maturitate conceduntur. Item facilius id admitterem in nomine *viri*, quam in nomine *masculi*, aut *maris*. Nam *vir*, interdum videtur comprehendere fœminas etiam in communi, & vulgari sermone, quando materia id requirit, ut est optimum exemplum in ca. 1. de præsum. quod continet illam sententiam sapientis Proverb. 26. *Sicut noxius est, qui mittit sagittas, & lanceas in mortem, ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo*. Quæ sententia etiam in fęminas convenit. Et est frequens in scriptura, ut Psalm. 1. *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum*, & Psalm. 111. *Beatus vir qui timet Dominum*. Quibus locis videtur pro homine generatim sumi. Quomodo etiam videtur intelligi c. *licet universi*, de testib. Sed hic usus rarus est, & nisi evidens sit necessitas, ad privilegia non est accommodandus. Multo vero magis vitandus est in nomine *masculi*, vel æquipollenti, quia nunquam propriæ accipitur in communi significatione abstrahente ab utroque sexu.

7 At vero quando nomen est commune duorum, tunc habet locum dicta sententia, quod privilegium præsertim favorabile, concessum sub masculino nomine comprehendit sexum fęmininum, & ita privilegia religiosis alicuius ordinis concessa, intelliguntur etiam concedi fęminis in his, quæ possunt ipsis adaptari, ut bene tradit Eman. Roder. to. 1. q. 13. a. 22. Sic etiam privilegium absolute concessum filiis, etiam filiabus est commune, nisi ex alio capite ex supra dictis limitandum sit, quia ex vi vocis, *filii*, nomen commune est filias complectens, ut habetur in l. *iusta*, 291. ff. de verb. signific. & sumitur ex l. *filii*, & l. *cognoscere*, eodem, quatenus in priori dicitur, filios vocari omnes liberos; in alia vero dicitur liberorum nomine contineri, & viros, & fęminas, & per se constat, quia liberorum nomen tantum habet masculini formam, & non fęmininam in hac significatione. Ergo etiam in materia privilegiorum quod filiis absolute conceditur, filiabus etiam datur ex vi vocis, si & illis adaptari possit, & aliunde non constet de mente magis restricta. Idem censeo de nomine fratrum: nam quod illis conceditur, debet intelligi concessum sororibus, posita capacitate & ablatis aliis impedimentis. Quia nomine fratrum in communi modo loquendi, & Scripturæ, & vulgari, & iuris, nomen fratris commune est de se, & ideo nomine fratrum sorores veniunt, ut sumitur ex dicta l. *Lucius*, & ex l. *tres fratres*, ff. de pact. & multa similia exempla de consanguineis, propinquis, &c. sumi possunt ex Rebuff. in dict. l. 1. & Tiraq. li. 1. de retract. linag. §. 1. Gloss. 9. num. 200. & sequentib.

Quando nomen est commune duorum privilegium maxime favorabile cōcessum sub masculino nomine comprehendit alium sexū

CAPUT XI.

An privilegium extendatur ad coniuncta, seu correlativa.

1 Hoc dubium petitur in posterioribus exemplis positis in capite superiori, & continet varias quæstiones de coniunctis, seu correlativis, an sc. privilegium uni concessum, censeatur consequenter alteri concessum, ut an privilegium concessum marito, censeatur concessum uxori, vel datum patri communicetur filiis, & datum avo transeat ad nepotes, vel datum domino, communicetur familiaribus, seu servientibus, vel datum uni sociorum alteri commune sit. De quibus quæstionibus, qui multa desiderat, legat Barbosam in l. *quia tale*, ff. solu. matr. a nu. 22. & Baptist. de S. Blas. tract. de Correlat. præsertim n. 23. & 35. Solum ergo dicimus applicandam esse regulam generalem supra traditam cum suis moderationibus. Nimirum, privilegium concessum uni & propter rationem in illo solo existentem, non transire ad alios quantumvis correlativos, neque illis communicari ex vi coniunctionis, seu correlationis, quam inter se habent, nisi aliunde ex materia, usu, aut verbis privilegii, vel ex alia iuris dispositione talis extensio habeatur: ratio regulæ est, quia tale privilegium simpliciter est personale, & relatio, vel connexio ad aliam personam non facit identitatem; ergo si per se non spectat ad usum privilegii, nihil etiam deserviet ad communicationem eius; ergo manet intra limites privilegii personalis, cuius natura est, ut intra personam maneat, adeo ut alteri donari, vel in alium transferri non possit, etiam voluntarie cedente ipso privilegiario, ut Barbos. supra late ostendit. Non ergo communicatur correlativo, nisi ex alio capite colligatur extensio.

Quod

Quod per aliqua exempla circa particularia membra numerata breviter explicatur.

Quando uxor gaudet vel non gaudet privilegio mariti

2 Nam in primis uxor non gaudet privilegio mariti per se loquendo, & nihil amplius addendo propter rationē factam. Si tamen privilegium concessum sit marito ratione nobilitatis innatæ ex vi generis, & stirpis, tale privilegium communicabitur uxori ex dispositione alterius iuris statuentis, uxorem nobilis viri esse nobilem, etiamsi ex se ante matrimonium nobilis non esset, & ideo consequenter gaudet privilegio nobilitatis mariti. Et quia uxor per matrimonium cum persona nobili, ita fit nobilis ut retineat nobilitatem mortuo marito, ideo etiam in viduitate gaudet privilegio mariti. Aliquando vero maritus non est nobilis sanguine, fit autem nobilis ratione magistratus, & officii, quæ dici solet nobilitas accidentalis, & duobus modis acquiritur secundum iura. Uno modo ut inseparabilis, etiamsi magistratus, aut dignitas relinquatur, ut senator fit nobilis ex tali munere, & manet nobilis, etiamsi administrationem relinquat. Alio modo solet conferre officium nobilitatem, quamdiu geritur, illo vero deposito cessat nobilitas; uterque enim modus habetur in iure, & ex illius dispositione pendet. In utroque ergo modo uxor participat nobilitatem accidentalem mariti, & consequenter gaudet privilegiis eius; aliter vero, & aliter. Nam quando nobilitas accidentalis est de se perpetua, seu separabilis ab administratione & munere, tunc uxor gaudet eius privilegiis, non solum vivente marito, sed etiam mortuo, quia etiam tunc nobilitate gaudet: quando autem nobilitas accidentaria pendet in esse, & conservari a munere, tunc uxor gaudet privilegiis mariti illo vivente; non autem mortuo, quia jam amisit nobilitatem. Imo idem erit, licet maritus non moriatur, si magistratum relinquat, quia eo ipso perdit nobilitatem, & consequenter privilegia. Unde addi potest quartum membrum quando privilegium datur marito sine ullo respectu ad nobilitatem naturalem, vel accidentalem, separabilem, vel inseparabilem ab officio, sed pure ratione officii, vel administrationis: nam sic aliquando conceditur privilegium sine ulla nobilitate, & tunc uxor non gaudet privilegio mariti, etiam illo vivente. Quia officium non communicatur sicut nobilitas, nec invenitur dispositio iuris in qua communicatio talis privilegii possit fundari. Et ita applicatur optime regula data.

3 Unde obiter colligitur decisio illius quæstionis, an uxor clerici coniugati gaudeat privilegiis eius, quam tract Sanci. li. 7. de matr. disp. 47. & recte definit, non gaudere, sequiturque ex regula posita. Nam illa privilegia conceduntur, propter dignitatem, & munus clerici, quod nullo modo communicatur uxori: nec est aliquod ius, quod illam communicationem talium privilegiorum faciat. Imo in ipso marito restringuntur ratione matrimonii, ut constat ex c. unic. de cler. coniug. in 6. & ex Trid. sess. 23. c. 6. de refor. Et merito, quia per matrimonium detrahit multum illi traditioni ad divinum obsequium, quæ per ordinationem fit, vel inchoatur, & est ratio talium privilegiorum ut dixit Innoc. in c. 1. de maior. & obed. Solum in l. 2. C. de Episc. & Cler. fit quædam specialis concessio, quam regulam generalem positam confirmet. Quæ regula potest similiter applicari ad bona earundem personarum. Nam privilegium mariti quoad immunitatem bonorum suorum, non communicatur uxori quoad propria bona, nisi forte illa immunitas bonorum concedatur media nobilitate: tunc n. communicata nobilitate, communicabitur etiam immunitas bonorum; ubi autem sine nobilitate conceditur illa immunitas ratione officii, non est talis communicatio, nisi exprimatur. Et nihilominus addendum est, quod si ratione matrimonii bona uxoris, & mariti fiant communia, & quasi indivisa, tunc etiam uxor fovetur privilegio mariti quoad immunitatem bonorum, quia tunc usus privilegii ex parte mariti est connexus cum uxore, nec potest ab illa separari, & ideo oportet dicere, aut maritum non posse uti privilegio, quod dicendum non est, aut per quandam necessariam consecutionem communicari uxori, quod rationi consentaneum est. Et eodem modo philosophandum est de quocumque privilegio mariti, quo ipse uti non possit sine consortio uxoris.

Dicta de uxore & marito applicanda esse ad patrem & filios

4 Præterea quæ de uxore, & marito diximus, ad patrem, & filios applicanda sunt: nam filii in hoc æquiparantur matri, comparatione facta ad patrem, seu maritum. Proceditque quando in privilegio patris filii non nominantur, quia sunt personæ diversæ, & sola habitudo relationis non sufficit, ut in uxore declaratum est. Et ita de filiis docuit Gloss. in c. *licet*, de censib. quæ simpliciter negat, filium privilegio gaudere patris. Sumitur etiam ex Gloss. in l. 2. C. de Episc. & Cleric. & ibi Bald. n. 5. & Alex. de Nevo in c. 2. de foro comp. n. 22. Et ratio patet ex supra dictis, quia tale privilegium personale est, quod non transit ad hæredes. Imo non solum non transit ad hæredes filios, mortuo patre, verum etiam nec communicatur filiis, vivente patre, quia non egreditur personam. Hoc autem cum duplici limitatione accipiendum est. Una est, nisi aliunde, & ex vi alterius iuris fiat talis communicatio, vel tranmissio, ut contingit in privilegio concesso marito in dicta l. *maritum*, nam extenditur ad filios, in l. *etiam* ff. solut. matrim. Alia est de privilegio, quod datur, media nobilitate: nam tunc filii gaudent privilegio patris, sive nobilitas sit naturalis, quia illam habent ex vi originis, & quasi naturali iure, aut gentium, sive sit accidentalis, quia illam participant ex vi iuri civilis, ut patet ex l. *fæmina*, ff. de senat. & l. 1. C. de dignit. lib. 12. Quod procedit cum proportione in nobilitate ex munere inseparabili, vel separabili ab illo: nam prior transit ad filios, etiam mortuo patre; posterior autem tantum illo vivente, sicut de uxore dictum est. Et ita in simili exponit d. Glossa in l. 2. C. de Episco. & Cleric. verb. *filii*, & explicatur aperte in l. ult. C. de iniur. Et iuxta hæc intelligenda sunt, quæ de hoc puncto docuit. Panorm. in dicto c. *licet*, de censib. in fine, cum Cyno in l. 2. C. de Episco. & Cleric. & Sylv. verb. *privilegia*, q. 5. & eodem modo intelligo quę Baldus tradit in citatis locis: loquitur enim de immunitatibus, vel privilegiis, quæ conceduntur patri ratione alicuius muneris, in quo filii participant vel nobilitatem, vel civitatis ius, & simili a.

5 At vero si privilegium expresse contineat vocationem filiorum, aut posteritatis: tunc privilegium vel sit reale, ac perpetuum, & sic transit ad hæredes iuxta dicta in superioribus, vel certe directe conceditur omnibus nominatis. Solum est advertendum, quando privilegium conceditur patri & filiis, ambiguum relinqui, an concedatur filiis tantum post mortem patris, vel tantum eo vivente, vel in utroque tempore. Verum tamen dicendum est, per se loquendo talem concessionem ita esse interpretandam, ut intelligatur facta filiis vivente patre. Ita Bart. in l. *Gallus*, §. *quidā recte*, ff. de lib. & postu. nu. Sylvest. dicta q. 5. Exemplum clarum est in l. 2. C. de Episco. & Cler. in fine, ubi clericis, & filiis eorum (utique legitimis, & ante sacrum clericatum natis) privilegia conceduntur. Debet autem hoc intelligi, quando privilegium tale est, ut a patre, ac filiis simul, & divisim obtineri possit, quia tunc non oportet constituere ordinem inter patrem, & filios, nec est ullum fundamentum ad illum postulandum, vel ad differendum effectum privilegii in filiis usque ad mortem patris. Si autem privilegium tale est, ut censeatur adhærere alicui conditioni, vel dignitati propriæ patris quæ non transit ad filium, nisi per mortem patris, tunc contrarium est dicendum, ut constat: imo tunc non perveniret ad filium, nisi quatenus in tali conditione, vel dignitate succederet. Unde si non posset esse in multis personis simul etiam privilegium non transiret ad filios in plurali simul, sed successive, prout in dignitate, vel majoratu succederent. Et consequenter si conditio illa, in qua fundatur privilegium, ita esset propria patris, ut filii in ea non succederent, censerentur filii gaudere tali privilegio solum vivente patre. Iuxta regulam positam a Bald. d. l. 2. C. de Epis. & Cler. n. 5. & ab aliis probatam, & consentaneam iuribus supra allegatis, & rationi, quia si fundamentum omnino destruitur, & in successoribus non permaneret ullo modo, quomodo potest privilegium in eis manere. Et idem cum proportione probatur ex dictis de uxore viduata.

Et infra tractando de communicatione privilegiorum magis constabit.

De nepotibus

6 Et iuxta hæc definiendum est tertium exemplum de nepotibus, quod veniant nomine filiorum. Nam in privilegiis simpliciter id negandum est, nisi verba ipsius privilegii satis clare nepotes comprehendant vel in speciali, vel saltem in generali nomine posteritatis, aut descendentium, vel alio simili, vel etiam nomine hæredum, quando ipsi hæredes fuerint: ratio est, quia talia privilegia, ut sic, sunt personalia, & ita non transcendunt personas, ad quas diriguntur. Nam de privilegiis realibus nulla est quæstio: quia si contingat illa transire ad nepotes, non erit ex eo, quod sub filiis intelliguntur, sed quia res, cui adhæret privilegium, ad illos pervenit, vel pertinet. Quomodo intelligenda puto Authent. *si quid*, C. qui potiores, &c. Loquendo ergo de privilegiis personalibus, vera est resolutio, quod nepotes non comprehenduntur nomine filiorum nisi aliud exprimatur, quia maxime verum habet in privilegiis odiosis, tamen in rigore etiam procedit in favorabilibus, quia non extenduntur ultra verborum proprietates, nisi fuerit iure expressum. Et ita sentit Barb. d. l. *maritum*, n.80. & sumitur in his, quæ tradit Reb. in l. *liberorum*, 220. ff. de verb. signif. Per quam exponenda est dicta l. *iusta*, eod. scil. sæpe filiorum nomine venire nepotes ex benigna iuris interpretatione; hoc tamen non esse regulare, atque ita non esse ad privilegia extendendum, nisi ubi de iure, vel de mente concedentis alias constiterit.

Non esse inconveniens ut sub principali veniat accessorium, quando finis & ratio privilegii illorum concomitantiam requirit

7 Ad ultimum denique exemplum respondetur non esse inconveniens, ut sub principali veniat accessorium quando finis, & ratio privilegii illorum concomitantiam, seu concursum requirit. Et ita est in casibus ibi insinuatis. Et ita pro regula traditur, privilegium eos comprehendere, sine quibus inutile esset privilegium ei, cui principaliter conceditur. Ita Abbas, in c. *quam sit*, de Judæis, n.1. sic ergo dicendum est de privilegio dicendi Missam tempore interdicti: nam inutile esset, si non posset minister aliquis illo gaudere. Nec enim cogendus est sacerdos habens tale privilegium quærere ministrum, qui similem favorem habeat, ut ab eo iuvari possit: hoc enim accidentarium est, & ab eo non pendet utilitas prioris privilegii, quod per se debet esse efficax. Neque tunc fit extensio privilegii, sed rigorosa, & iuridica interpretatio: nam qui facultatem, vel potestatem aliquam concedit, omnia necessaria ad illius usum, quæ ab ipso concedi possunt, intelligitur concedere, argumento textus in c. *præterea*, de offic. deleg. Dubitari autem potest, an sit idem dicendum, quando non est tam necessaria connexio, sed ex quadam decentia, vel morali commoditate. Exemplum in praxi contigit in Sacerdote quodam, qui a summo Pontifice privilegium obtinuit recitandi matutinum paulo post meridiem, dubitatumque fuit, an privilegium illud extenderetur ad socium, ita ut licet ille etiam esset Sacerdos, aut beneficiatus, vel religiosus, satisfaceret suo muneri simul cum alio privilegiato eadem hora recitando. Ibi enim erat maior dubitandi ratio, quia socius non est ita necessarius ad recitandum, sicut ad faciendum sacrum. Nihilominus tamen cuidam viro gravissimo & Apostolico Nuncio visum est, privilegium illud etiam ad socium extendi, & ita observatum est. Potuit autem illa interpretatio fieri ab illo Illustrissimo viro, vel ex speciali authoritate, quam ut Apostolicus Legatus ad hoc habere poterat, vel certe ex probabili, & iuridica coniectura mentis concedentis: qui privilegium illud concessit ad juvandum senectutem, & labores privilegiati: parum autem utile fuisset levamen, nisi ex vi eiusdem privilegii daretur facultas recitandi cum socio, qui simul posset suæ obligationi satisfacere.

Posse recitari eum privilegiato hora qua ipse privilegiatus

8 Accedit, quod licet recitare privatim cum socio, non sit absolutte necessarium, est tamen communiter in Ecclesia usitatum, & magis conforme choro Ecclesiastico; ergo credibilius est privilegium dari ad illum etiam recitandi modum. Denique favet c. *licet*, de privileg. in 6. ubi explicatur, privilegium datum singulari personæ ad celebrandum, vel audiendum divina tempore interdicti extendi ad familiares, & domesticos eius, ut cum illa possint audire divina, vel ei assistere celebranti. Quæ non videtur ibi tradi ut nova concessio, sed ut legitima interpretatio prioris fundata vel in quadam decentia, quia persona illa solet esse illustris, vel gravis, & pro sui status conditione solet familiares suos secum ad divina officia ducere, vel cum eis comitatus incedere: vel in morali quadam congruitate, quia patronus habens curam familiæ suæ non sui tantum, sed etiam familiæ suæ curam gerere debet, & ideo mens Pontificis fuit, illi omnibus modis providere. Per hæc ergo de similibus privilegiis iudicandum est; cavendum tamen est, ne hæc extensio ad socios, vel familiares nimia facilitate, sed magna consideratione, & maturitate fiat, iuxta capacitatem, & exigentiam materiæ privilegiorum. Quædam enim sunt tam odiosa, & tam stricti iuris, ut extendenda non sint ad socios, nisi quatenus in tenore privilegii expresse continentur. Et tale esse puto privilegium ingrediendi monasteria monialium, & alia huiusmodi.

CAPUT XII.

De communi, & ordinaria forma privilegii.

1 Explicato subiecto, seu materia privilegii, dicendum sequitur de illius forma, quæ in privilegio se habet veluti eius causa formalis. Et quoniam diximus, humanum privilegium esse quandam legem humanam, ad illud debent cum proportione applicari, quæ de legis humanæ forma supra generatim dicta sunt; potest ergo hic etiam distingui forma interna, & externa. Sed circa priorem non immorabimur, quia si sumatur pro voluntate, seu consensu, & intentione concedentis, satis per se constat esse necessarium, quia consensus Principis, & mens eius maxime est de necessitate legis, sicut est de essentia omnis promissionis, donationis, & contractus humani, eademque ratio est de privilegio. Quomodo autem cognoscatur, vel investigetur mens concedentis ex verbis privilegii, magna ex parte in præcedentibus capitulis declaratum est, & paulatim consummabitur in sequentibus, præsertim infra tractando de interpretatione privilegii. Si vero interna forma privilegii dicatur ratio concedendi privilegium, illa coincidit cum finali causa privilegii, de qua dicemus inferius. Formam a. legis externam appellavimus signum sensibile, & externum, quo voluntas legislatoris innotescit, & hoc signum pari ratione necessarium est in privilegio, sicut est etiam necessarium in omni humana communicatione. In eodem vero signo duo distinximus, quæ in privilegio etiam inveniuntur, sc. res sensibilis, quæ est signum, & ipsa ratio formalis signi: addidimus vero tertium, sc. solennitatem promulgationis, quæ in privilegiis habet specialem difficultatem, & ideo infra specialiter tractabitur. Signum a. quoad eius materiam satis jam explicatum est, declarando essentiam privilegii, ubi ostendimus, scripturam non esse simpliciter necessariam ad substantiam privilegii, & consequenter sufficere quodlibet signum cuiuscunque conditionis, seu materiæ sit, dummodo sufficienter declaret consensum Principis, saltem tacitum, ut in privilegio ex consuetudine magis declaravimus.

De forma interna, & externa privilegii

2 De significatione a. ipsa certum, illam maxime esse de substantia hujus formæ, quatenus humana est, quia illa est, quæ in se continet suo modo voluntatem Principis, tanquam unicum morale instrumentū ejus (ut sic dicam) seu virtutis, & operationis illius, quia voluntas Principis non operatur nisi ut manifestata hominibus: manifestatur a. per verba, aut scripta, quatenus vim significandi habent, ut constat. Et ideo in privilegiis, sicut in aliis legibus maxime attendendum est ad propriam verborum significationem, & ad usum illorum vel communem, vel iuridicum. Ad hanc igitur verborum significationem pertinent variæ formulæ, & modi concedendi privilegia, quæ valde diversam vim habent & efficaciam, ideoque illas attingere, & explicare operæ pretium erit. Possumus a. hanc formam distinguere in ordinariam, seu directam, & absolutam

Significatione verborum esse maxime de substantia formæ privilegii

lutam, & in virtualem, indirectam, seu respectivam. De hac ergo posteriori, quæ multiplex est, dicemus in capitib. sequentib. hic breviter de priori dicemus, nonnullas eius partes declarando.

3 Constat igitur ex dictis, substantias huius formæ constare in verbis, quæ sufficienter significant concessionem alicujus gratiæ, aut specialis iuris alicui factā pro se, vel pro rebus suis in perpetuum, vel ad certum tempus, vel indefinite, iuxta dicta in præcedentibus capitibus. Ex quibus etiam constat ratio, & intelligentia hujus descriptionis. Solumque oportet advertere licet dictum sit, verba vocalia sufficere ad substantiam privilegii: nihilominus hic præcipue esse sermonem de verbis scriptis; tum quia sicut sunt moraliter necessaria inter homines ad stabilitatem, & durationem privilegii, ita etiam sunt maxime usitata; tum etiam quia intelligentia privilegii ex tenore verborum ejus maxime pendet, & ideo ille maxime spectandus est, juxta c. *porro*, c. *recedimus*, cum simili. de privileg. Hoc autem fieri commode non potest, nisi scripta sint verba privilegii, ut tam ex illorum proprietate, quam ex consecutione, ac collatione antecedentium cum consequentibus vera mens concedentis præcipiatur.

Tres partes in privilegio considerandæ

3 Tres ergo partes in privilegio considerandæ sunt ad intelligendam substantialem formam ejus, nimirum illam, quæ antecedit concessionem privilegii, quæ solet esse petitio privilegii seu exordium, quod illam indicare solet, quando præcessit, vel saltem rationem, causam, vel necessitatem privilegii. Alia est concessio formalis privilegii, per quam voluntas Principis explicatur. Tertia esse potest consequens concessionem, & illam limitans, extendens, aut declarans. Ex quibus secunda videtur per se spectare ad substantialem formam, quia est ipsa intimatio voluntatis legislatoris, seu privilegiatoris. Tamen quia talis solet esse concessio, qualis est petitio, & subsequentia verba sæpe declarant antecedentia, etiam quoad substantialem eorum significationem, ideo omnes istæ partes attente spectandæ sunt, & ideo circa unamquamque illarum aliquid adnotabimus, ut inde facile possint cætera colligi.

De duplici modo quo solet concedi privilegium

4 Circa primam igitur partem advertere oportet, dupliciter solere privilegium concedi, uno modo ad petitionem, & instantiam alicujus, alio modo ex mero Principis arbitrio, seu voluntate, ac liberalitate. Qui duo modi privilegiorum fere ab omnibus admittuntur: licet quidam negare videantur, privilegia concedi ad instantiam partis: nam hoc est proprium dispensationis. Sic sentit Emm. Roder. in quæstionib. regul. tom. 2. q. 46. a. 2. dum in hoc differentiam constituit inter privilegium, & dispensationem, quod privilegium ad nutum Principis, dispensatio vero nonnisi ad instantiam partis conceditur, quia cum contineat iuris relaxationem, non decet a Principe fieri, nisi parte supplicante. Sed hæc ratio æque procedit de privilegio rigoroso, quod iuris communis derogationem, seu relaxationem continet: in illo ergo etiam intervenire debet instantia partis. In altero vero privilegio, quod est purum beneficium, licet tam necessaria non sit, intervenire tamen potest, quia nihil repugnat, imo frequenter ita fit, ut ex usu constat. Et e converso etiam prius privilegium concedi potest sine instantia partis, imo, & dispensatio potest ita concedi, ut supra dixi; si ergo superior videat expedire, & subditus sit remissus, vel scrupulosus in petendo tali privilegio, potest illud sua sponte offerre, quia nulla in hoc est inordinatio, imo potest esse actus charitatis, & iustitiæ legalis, vel distributivæ. Certum ergo est, illos duos modos privilegiorum esse possibiles, & usitatos, multumque referre, illos distinguere ad vim, & efficaciam privilegii intelligendam.

5 Secundo igitur observandum est, hos duos modos privilegiorum ex forma concessionis per hanc generalem regulam esse distinguendos. Quoties in ipso privilegio expresse non dicitur concedi *motu proprio* concedentis, intelligi concessum ad alicujus instantiam. Probatur, quia tunc solum censenda est gratia motu proprio facta, quando ita in privilegio exprimitur: ergo e converso quoties non exprimitur, intelligitur facta ad petitionem alicujus. Antecedens habetur in c. *si motu proprio*, de præben. in 6. Rationem reddunt Iuristæ, quia motus proprius includit negationem instantiæ, seu petitionis alicujus, quæ difficillimam habet probationem, & ideo necesse est, ut modus concedendi motu proprio expressis verbis declaretur, & probetur. Ita significat Glossa in dicto c. *si motu proprio*, & latius explicat cum aliis, quos refert. Staphil. de gratiis, & expect. &c. §. *subsequente*, n. 17. Et inde facile probatur consequentia, quia non datur medium, quidquid enim proprio motu non fit, necesse est, fieri ad petitionem alicujus. Sed contra hanc rationem, & probationem obiici potest, quia nec consecutio illa immediate est, nec partitio videtur esse adæquata, quia fieri potest, ut utroque simul titulo privilegium concedatur; non enim repugnat aliquid facere proprio arbitrio, ac liberalitate, etiamsi alicujus petitio, & quasi excitatio præcesserit: imo fortasse non repugnat ex utroque motivo simul operari. Sicut n. potest quis bene operari, & ut Deo placeat, & ut propriam beatitudinem consequatur, ita etiam potest Princeps privilegium concedere, & quia sibi placet, ex suaque mera liberalitate, & ut alii petenti morem gerat. Denique in ipsis rescriptis privilegiorum sæpe videmus, præmissa petitione privilegii, postea nihilominus concedi proprio motu; constat autem ex d. c. semper censeri privilegium motu proprio concessum, quando hoc in ipso exprimitur; ergo etiam si sit ad petitionem partis, erit etiam motu proprio: nam in illo textu, generaliter ita dicitur, & veritas verborum Principis dicentis, se motu proprio id facere, requirit, ut ita sit, etiamsi petitio præcesserit. Ergo falsum est, quod in prædicta ratione sumebatur, motum proprium includere negationem petitionis, cum possit esse simul cum illa. Unde Rebuff. in Concordat. tit. *Forma mandati*, verb. *motu proprio*, dicit, hanc clausulam operari suos effectus, etiamsi concessio emanaverit ad petitionem alicujus: & in Pract. 1. p. tit. de clausul. mandat. n. 21. dicit, Papam concedere motu proprio, etiamsi impetrans petiit, quando non fuit motus sola petitione. Quam sententiam refert ex Bald. Parisio, & Decio, & eandem tradit Dec. c. 2. de rescrip. n. 5.

6 Dicendum vero est utrumque esse verum in diverso sensu. Nam in primis in universum, & sine exceptione verum est, quoties Princeps ex motu proprio, vel propria sponte aliquod privilegium se concedere dicit, illud non ita concedi ad instantiam alicujus, ut ejus petitio sit adæquata causa finalis, vel ratio concedendi privilegium, ita ut sine illa non daretur; sed potius ita concedi ex libertate Principis, ut etiam sine petitione illud esset concessurus, ut recte tradidit Bald. in c. *nisi*, de offi. deleg. & probat ratio facta. Quia si Princeps dicit, se motu proprio aliquid concedere, necesse est, ut in aliquo vero sensu ita sit: non potest autem esse verum, nisi vel petitio non præcedat, vel saltem non ita præcedat, ut ab illa pendeat concessio privilegii, quia alias non moveretur Princeps ex se, & quasi ab intrinseco motivo, quod esset contra veritatem verborum ejus; ergo ut vere dicatur concessio facta *motu proprio*, necesse est, ut excludat petitionem, vel omnino, vel saltem ut principalem causam, a qua pendens fuerit concessio. Utroque autem modo sumpta illa negatio habet difficillimam probationem directam, & in se (ut sic dicam) & ideo merito postulatur expressio illius clausulæ ut concessio spontanea, & motu proprio esse censeatur. Et ita recte procedit ratio supra adducta. Nam si ipse Princeps affirmet, se motu proprio aliquid facere, per illam affirmationem optime probatur altera negatio in alterutro sensu ex dictis: si autem Princeps non declaret, se motu proprio dare privilegium, non poterit id probari, nisi probando negationem dictam in utroque sensu explicato, quod moraliter impossibile est.

7 Unde etiam fit, ut si in tenore privilegii præcedat petitio, & postea non sequatur clausula motus proprii, statim censeatur esse ad instantiam partis, tum propter dictum cap. *si motu*; tum quia nulla est ratio ad præsumendum aliud. Imo licet contingeret,

in

in privilegio non præcedere petitionem, sed tantum narrationem causarum, & rationum, quæ moverunt Principem, & postea etiam non subsequi clausulam *motu proprio*, semper privilegium censetur, & ad instantiam alicujus concessum; tum quia absoluta regula textus in dicto cap. *si motu proprio*, hoc requirit; tum etiam quia ratio adducta ad idem induci potest quia nemo præsumitur ultro seu mere liberaliter, & sine ullius petitionis intuitu aliquid dare, nisi vel expresse id affirmet, vel probetur. At probari non potest, ut dictum est; ergo si non exprimitur, non præsumitur. Unde tandem concluditur, partitionem esse adæquatam, & per immediatam contradictionem, quia vel in privilegio dicitur, dari motu proprio, & tunc semper est tale, sive petitio antecedat, sive non, vel non ponitur illa clausula, & ita semper est ad instantiam partis. Possent autem non male subdistingui singula ex illis membris iuxta proxime dicta, quæ statim amplius explicabimus.

Notandū

8 Est enim advertendum, magnum esse discrimen inter alias duas formas concedendi privilegia; nam clausula, *motu proprio*, plures habet effectus, quibus caret privilegium sine illa concessum. De quibus effectibus videri potest late Rebuff. supra in forma mandati. Et Staphileus supra, & Anton. Gabr. lib.6.communium opini. tit. de clausul. cond. 2. Tres vero differentiæ sunt præcipuæ, & nobis notandæ. Una est, quod privilegium ad instantiam petentis concessum non est tam voluntarium, & liberale, sicut quod motu proprio conceditur, quia hoc est magis ab intrinseco, & ita magis ex propria liberalitate. Et ideo cæteris paribus privilegium motu proprio concessum majus censetur beneficium. Unde etiamsit, ut clausula, *motu proprio*, ampliet privilegium, quantum proprietas verborum patiatur, quod secus est, quando in privilegio illa clausula deest: quia ubi gratia per solam instantiam petentis conceditur, præsumitur minus voluntaria, vel etiam per importunitatem extorta, ut est communis sententia Iuristarum, quos late refert Anton. Gabriel supra n.61.& 72. Rebuff. in 4. effectu. Staphileus, n. 29. qui variis modis limitant, & ampliant hunc effectum.

9 Aliud discrimen est, quod privilegium motu proprio concessum non retorquetur unquam contra eum, cui conceditur, sicut interdum solet retorqueri privilegium per propriam petitionem obtentum, ut notavit Rebuff. supra §. *vigesimum septimum*. Et idem voluit Anton. Gabr. n. 66. qui pro regula ponit, quod stante motu proprio non habet locum titulus, *Quod quisque iuris in alterum statuerit, ut ipse eodem iure utatur*. Quod significavit etiam Bart. in l.1. ff. de const. Princ. n. 2. Et ratio sumitur ex ipsismet verbis tituli prædicti. Nam cum privilegium datur motu proprio concedentis, non potest dici ortum ab ipsomet privilegiatio, & ideo non debet in illum retorqueri; at vero quando est obtentum ad petitionem eius, ipse merito censetur statuisse sibi tale jus, ut habetur ex l. 3. ff. quod quisque iuris, &c. Ex hac autem ratione colligere possumus, quando privilegium est ad instantiam petentis, multum referre, an fuerit ad instantiam eiusdem, in cujus gratiam concessum est, vel alterius. Nam in priori casu ipse privilegiarius est propria causa sui privilegii, & quodammodo voluntate sua jus illud statuit, active ad illud operando: in altero autem casu magis se habet passive, & ideo minus illi imputatur, ideoque non ita facile debet in illum retorqueri, vel minus debet cogi ad utendum tali privilegio, quando illud minus sibi utile esse experitur. Multum etiam interest considerare personam petentis privilegium, ut an sit privata persona, vel communitas, & similia: nam inde multū sæpe pendet qualitas, & modus privilegii, ut sensit Bald. in c. 1. de his qui feud. dar. pos. §. *Marchio*. n.4.

Privilegium motu proprio concessum non retorqueri unquā contra eum cui conceditur; sicut solet interdum quod est concessum per propriam petitionem

10 Ultima differentia, & nobis magis utilis est, quod privilegium per surreptionem impetratum ad puram instantiam petentis non valet; secus vero esse censetur, si motu proprio concedatur. Prior pars communis est, sumiturque ex c. 2. de rescrip. ubi dicitur, in huiusmodi rescriptis, vel poni, vel subintelligi semper clausulam, *Si preces veritate nitantur*, ubi Panor. advertit, hoc habere locum etiam in privilegiis, quæ ad instantiam petentis conceduntur, & in c. *super literis*, eodem, docet, quomodo surreptio in obtinendis privilegiis, tam per falsitatis expressionem, quam per veritatis taciturnitatem, sit contraria valori, & substantiæ privilegii, quæ est communis doctrina, & ex illo textu colligitur. Maxime vero habet locum in privilegiis, quæ ad aliquorum preces impetrantur, de quibus eadem fere ratio est, quæ de dispensationib. de quib. supra diximus.

Privilegium per surreptionem impetratum ad puram instantiam petentis, non valere, secus si motu proprio cõcedatur

11 Altera vero pars, quod nimirum hæc regula non procedat in privilegio motu proprio, videtur ex eo sumi, quod clausula motus proprii tollit surreptionem, ut est communis doctrina, quam tradunt Panor. c. *ad aures*, de rescrip. n. 5. & c. *dilectus*. de præbend. n.9. Felin. in c. *cæterum*, de rescrip. n.9. & in c. *ad aures*, n.6. & sequentib. & Rebuf. Staphi. & Ant. Gab. supra, qui plures alios referunt. Qui omnes allegant dictum c. *si motu proprio*, de præbend. in 6. & Clemen. *si Romanus*, de præbend. Contrarium vero sentit Deci. in c. 2. de rescript. n. 5. Dicit enim, licet concessio fiat motu proprio, sub intelligi clausulam, *si preces veritate nitantur*, & inde consequitur, non excludi surreptionem. Et allegat Cardin. conf.90. Alii vero distinguunt de surreptione per veritatis taciturnitatem, vel per falsitatis expressionem, & de priori fatentur tolli per clausulam, *motu proprio*, ut probant prædicta iura: de posteriori autem negant, etiamsi concessio fiat motu proprio: nam dicta iura in tali casu non loquuntur. Ita sentit Cardin. conf.98. ut refert, & sequitur Felin. d. c. *ad aures*, n.6. cum Panorm. in c. *quia circa*, de consang. & affinit. & idem tenet Rosel. verb. *rescriptum*, n.9. Tabien. q.5. n.4. Armil. n. 4. Ratio autem assignatur, quia falsitas causat errorem in mente Principis, & consequenter addit gratiam involuntariam. Motus autem proprius non potest supplere defectum consensus, seu voluntatis, quia eo ipso, quod deest voluntas, deest in re ipsa Motus proprius, etiamsi verbis propter ignorantiam proferatur. Quæ ratio non habet locum in taciturnitate veritatis, quia tunc non constat de informatione Principis qualis fuerit, & ideo non potest dici gratia contra mentem, aut voluntatem Principis, ideoque simpliciter creditur verbis ejus.

12 Sed obiici potest, quia in concessione ex motu proprio Princeps non movetur ex petitione alterius, imo ita id facit sua voluntate, ut non minus esset facturus, etiamsi nulla petitio processisset; ergo etiamsi falsitas præcesserit, est impertinens, nec ex illa colligi potest defectus voluntatis in concedente. Respondet, quod licet preces, ut preces non moveant Principem operantem ex motu proprio, nihilominus movent, ut continent informationem, & proponunt causas, vel rationes, vel qualitates, & materiam talis gratiæ, & ex hac parte per falsam informationem tollitur obiectum proprium consensus, & ita causatur involuntarium. Sed contra: nam eodem modo distingui poterit in taciturnitate veritatis: nam si præcedant preces cum informatione non falsa, sed diminuta, licet non moveant ut preces, movebunt ut informatio, & propositio obiecti, in qua intercedit ignorantia negativa, quæ causat non voluntarium, si taciturnitas sit in re substantiali, & quæ voluntatem Principis longe aliter moveret; ergo intercedit eadem ratio. Accedit, quod si circumstantia sit levis, & quę non mutaret animum Principis, non solum purgatur per dictam clausulam, quando per taciturnitatem peccatur, sed etiam quando per falsitatem, ut fatetur supra Felin. cum Anchar. consil. 132. ergo nulla est differentia.

Obiectio.

13 Pro responsione adverto, aliud esse, quod clausula, *motus proprii*, excludat surreptionem, aliud quod faciat valere gratiam: nam potest operari primum sine secundo, ut notavit Gloss. in Clem. *si Romanus*, de præbend. verb. *validam*, & ex illa Panorm. in c. *causam quæ*. 2. de testib. n.4. & ibidem Felin. n.7. & Card. conf. 37. & ratio est, quia licet tollatur surreptio, potest gratia esse nulla ex defectu consensus, & intentionis Principis, vel ob alios defectus, ut statim etiam dicemus. Auctores ergo citati primo loco solum dicunt, dictam clausulam tollere surreptionem; alii vero de valore privilegii loquuntur, de quo alia est ratio.

14 Ad

14 Ad quod explicandum notanda est distinctio concessionis motu proprio supra insinuata; nam quædam est sine ulla petitione, vel informatione prævia ex parte petentis, alia vero esse potest coniuncta cum illa, licet non sit principaliter ex illa. Et ad utrumque membrum possunt prædictæ opiniones adaptari, & inde fortasse pendet earum intelligentia. Quando enim concessio pure fit motu proprio, id est, sine interventu petitionis, aut informationis ex parte petentis, tunc ex parte eiusdem petentis, nec taciturnitas veritatis, nec falsitas intervenire potest, quia ille nihil loquitur, nec ullo modo cooperatur, nisi acceptando gratiam. Potest tamen in ipsamet narratione, quæ ex parte Principis fieri solet, vel taceri veritas, vel falsa causa proponi, ut per se constat, & tunc recte procedit distinctio Felini. Quia in tali motu proprio etiamsi veritas taceatur de quacumque re, vel circumstantia gravi, & quæ alias debet necessario exprimi, quando gratia postulatur, nullum committitur vitium ex parte recipientis gratiam, neque proprie potest taciturnitas illi imputari, quia neque ipse, neque alius loco illius aliquid loquitur, nec Principem informat. Supponitur ergo Princeps alias sufficienter informatus, gratiam liberaliter concedere, & hoc modo dicitur *motus proprius* omnem tollere taciturnitatem veritatis. Et de hujusmodi taciturnitate loquuntur aperte iura supra citata, non in actu signato (ut sic dicam) sed in actu exercito. Declarando, scilicet, quando beneficium motu proprio conceditur, non impedire valorem gratiæ, licet in rescripto mentio non fiat beneficii prius habiti, quia nimirum secundum beneficium non petitur ab habente aliud, sed recipitur tantum à Papa motu proprio donante. Hanc vero partem limitant prædicti auctores, ut præcise intelligatur de vitio surreptionis, quod per taciturnitatem committeretur, si non esset posita clausula motus proprii; non vero de aliis defectibus, vel inhabilitatibus, quæ sunt contra alia iura, nec etiam de præiuditio tertii, ut videre licet in citatis auctoribus, & breviter, ac dilucide complectitur Gigas de pensionib. q. 9. num. 4. & 5. & quæst. 29. nu. 4. & 5. & Sancius l. 8. de matr. dip. 21. q. 3.

15 At vero si non solum taceatur veritas, sed etiam falsa causa in rescripto, seu privilegio exprimatur, tunc etiamsi privilegium nullo modo sit petitum, sed acceptum, potest esse concessio nulla ex defectu voluntatis concedentis, quem defectum ignorantia, seu error causavit: supponimus enim talem esse falsitatem, ut inducat in animum Principis eam voluntatem, quam non esset habiturus, sublato errore. Unde non refert, quod falsitas illa non proveneDeceptio undecunque veniat, causat involuntarium rit a postulante, seu recipiente gratiam, quia deceptio ipsa undecunque proveniat, causat involuntarium. Et ita procedit optime ratio data, quod taciturnitas veritatis non ostendit defectum voluntatis in Pontifice, sicut ostendit error ignorantiæ, & ideo non est eadem utriusque ratio. Nec auctores primæ sententiæ, ut existimo, in hoc contradicunt, quia licet negent, illam esse propriam surreptionem, quia illud vitium non committitur ex parte petentis, seu recipientis gratiam, fatentur nihilominus, impedire gratiam, quatenus impedit intentionem concedentis, & hoc modo aiunt, motum proprium non firmare gratiam contra intentionem concedentis, ut communiter tradunt Iuristæ allegati, & alii, quos late refert Anton. Gabr. supra n. 20. & sequentibus, & Menoch. de arbitr. lib. 2. centur. 3. casu 20. num. 80. Rebuffus Staphil. supra.

16 Si autem talis sit concessio ex motu proprio, ut habeat nihilominus adiunctam præviam petitionem, seu informationem ex parte desiderantis privilegium; tunc si falsitas intercedat, & est eadem ratio nullitatis, & est aliqualis subreptio, quia intervenit deceptio activa, (ut sic dicam.) Et hoc solum intendit Decius. Quod semper intelligendum est, quando deceptio fit in principali causa, seu motivo, sine quo Pontifex privilegium non concederet, quia tunc solum deest voluntas, & intentio in concedente, qui defectus non supplentur per clausulam motus proprii, ut est communis doctrina. Videtur autem mihi idem esse cum proportione dicendum de taciturnitate veritatis, quando talis concessio etiam motu proprio facta supponit postulationem aliquam, & informationem impetrantis, quæ movet animum Principis per modum informationis, licet non moveat per modum petitionis: tunc n. si informatio ita est diminuta in expressione veritatis, ut propterea moveat, & inducat voluntatem Principis, quam non induceret, si exprimeretur integra veritas: redditur concessio nulla, non tam ob subreptionem, quam ob defectum consensus. Quod mihi videtur sensisse Pan. in dicto c. *quia circa* de consang. & affin. dicens, *Si talis est gratia, qua tacita, vel expressa, vel non existente, Papa gratiam non concessisset, tunc vitiatur*. Et idem sentiunt Glossa & Ioan. Andr. ibi allegati ab ipso, nec dissentiunt alii supra citati. Idemque sumitur ex eodem Panorm. in capit. *ad aures*, de rescr. n. 5. ubi dicit, si quis impetret beneficium, non explicata ejus qualitate, non valere gratiam, etiamsi motu proprio fiat, non propter subreptionem (ait) sed quia non apparet de voluntate Principis. Quæ ratio universalis est ad omnia similia, scilicet, quia motus proprius non firmat gratiam contra intentionem concedentis. Accedit, quod illa taciturnitas est quædam virtualis deceptio, quandoquidem ratione illius res non concipitur, sicut est, & ratio, quæ movet, in re ipsa non subsistit, sicut proponitur.

CAPUT XIII.

Quæ sit substantialis forma privilegii, sive absolute, sive sub conditione, aut modo concedatur.

1 Secunda pars verborum privilegii supra posita est illa, quæ concessionem ipsam formaliter continet, & ideo maxime videtur (ut dicebam) ad substantiam formæ pertinere. Ad illam vero explicandam oportet advertere, duobus modis solere concedi. Primo absolute, & pure, nullam conditionem, vel actionem exigendo a privilegiario, ut effectum privilegii consequatur. De duplici modo quo solet concedi privilegium sine & cum conditione Sic conceditur filio illegitimo privilegium legitimationis, vel plebeio privilegium nobilis, vel peregrino privilegium civis, & similia, quæ Princeps concedit, nihil exigens, vel requirens ad utendū postea privilegio. Alio modo datur privilegium sub conditione aliqua, aut modo necessario ad fructum privilegii consequendum, sicut solent concedi indulgentiæ hoc, vel illud opus facienti, vel sicut solet concedi facultas absolvendi, vel dispensandi imposita tali penitentia, vel examinata causa, aut petito consilio, vel consensu alicujus, & similibus. Et ita ex usu ipso satis constat, utramque formam in privilegiis concedendis observari. Et ratio est, quia uterque modus est possibilis, ut per se notum videtur, & pendet ex voluntate concedentis, & iuxta materiæ qualitatem interdum unus expedit, interdum alius. Circa priorem ergo modum nihil specialiter adnotandum occurrit, quia in illo nulla forma præscribitur privilegiario ad utendum privilegio, sed Princeps ipse per verba sua, quæ sunt quasi forma privilegii, efficit effectum privilegii, eo modo, quo moraliter facere illum potest, talem favorem concedendo, aut auferendo talem inhabilitatem, vel quid simile. Unde supposita veritate narrationis, & iustitia causæ, absque ulla surreptione, aut deceptione, ex parte formæ tantum est necessaria sufficiens significatio voluntatis concedentis, ut in principio explicuimus.

2 Circa alium vero modum concedendi privilegium sub certa aliqua conditione, aut modo, nonnulla breviter animadvertenda sunt. Primum est, attente considerandum esse, an per illa verba, quibus præscribitur modus utendi privilegio, constituatur veluti substantialis forma utendi privilegio, vel solum addatur aliqua solemnitas accidentalis, seu onus concomitans fructum privilegii. Nam si forma sit prioris modi, illa non servata non obtinebitur fructus privilegii; si autem Notanda circa privilegium concessum conditionaliter

sit posterioris generis, violatio ejus non impediet effectum privilegii, poterit tamen esse peccaminosa & sufficiens causa, ut quis privetur privilegio, quod alias posset durare, & in futurum proficere. Utraque pars declaranda est, & probanda juxta dicta in lib. 5. de legibus irritantibus actiones in quibus præscripta forma non servatur. Ratio enim quæ in contractibus, testamentis, judiciis, & in quibuscumque mandatis reperitur, in privilegiis etiam militat; nam ita pendent ex voluntate concedentis, sicut mandatum v. g. ex voluntate mandantis; ergo sicut forma mandati non servata, si substantialis sit, nihil efficitur, quia deest voluntas mandantis; si vero sit accidentalis, actio facta tenet, licet forte revocari, vel puniri possit; ita prorsus dicendum est de privilegio, quia etiam deest voluntas concedentis, si formam præscripsit substantialem, & illa non servatur, quod secus est, quando forma est accidentalis.

Duo consideranda ad cognoscendũ an forma privilegii sit substantialis.

3. Ad cognoscendum autem, an forma sit substantialis, necne, servandæ sunt regulæ eodem loco positæ, & cum proportione applicandæ. Duo vero præcipue consideranda sunt. Unum est, an onus impositum ad consequendum fructum privilegii, sit conditio proprie sumpta, an vero sit tantum modus. Nam si sit conditio, clarum est, voluntatem Principis nihil operari, quia solum habuit voluntatem conditionatam, quæ nihil operatur, imo nulla est, non impleta conditione: unde fit, ut talis conditio pro forma substantiali ponatur, sine qua res esse non potest, l. *qui hæredem*, §. ult. ff. de condit. & demonst. Secus vero est, quando non est propria conditio, sed modus, quia tunc non est conditionalis voluntas concedentis, sed absoluta, & ita suum effectum operatur statim, licet imponat tale onus, vel obligationem in futurum, sicut in testamentis, ac legatis commune est, nam est eadem ratio in privilegiis. Unde ad intelligendum, an id, quod exigitur, sit conditio, vel modus, verba consideranda sunt, sicut etiam in testamentis, & aliis similibus fieri solet.

4. Præcipue vero est secundo loco observandum, an opus requisitum in privilegio propter fructum ejus, postuletur ante effectum privilegii, vel post. Nam si priori modo petatur, regulariter pertinebit ab substantialem formam servandam, & est rigorosa conditio, nisi oppositum constet expresse ex verbis privilegii: si vero opus possit sufficienter fieri post usum, & fructum privilegii comparatum, non est conditio, sed modus, & pertinet ad solennitatem, vel circumstantiam accidentalem, regulariter etiam loquendo, & nisi verba manifeste obstent. Declaratur exemplo Jubilei, per quod & privilegium obtinendi absolutionem a reservatis, & indulgentia plenaria post jejunia, orationes, & alias diligentias factas conceditur: nam quia hæc opera non petuntur ut necessaria ante absolutionem a reservatis, non sunt conditiones necessariæ ad fructum illius privilegii quoad hunc actum ejus, nec pertinent ad substantialem formam servandam ex parte pœnitentis ad illum effectum consequendum, & ideo simpliciter est valida talis absolutio, & rata manet, etiamsi alia opera non sequantur, ut in materia de Indulgent. & in tractat. de voto, dixi; respectu vero indulgentiæ petuntur illa opera ut dispositiones præviæ, & ideo conditionem necessariam continent, & formam substantialem constituunt ad indulgentiam consequendam. Quod fere in omnibus indulgentiis observatur. Eademque doctrina applicanda est ad indulta dispensationum, absolutionum, & similium gratiarum, in quibus dicitur, verb. grat. ut pœnitentia injuncta detur dispensatio, vel absolutio, tunc enim impositio pœnitentiæ antecedere debet, unde est conditio necessaria, & de substantia formæ; executio autem pœnitentiæ est consequens fructum privilegii, & ideo licet postea omittatur, non evacuatur effectus, erit tamen grave peccatum, & non evitabitur, donec onus impositum impleatur, si potestas non desit. Huc etiam spectat conditio frequens, quæ in his indultis absolutionum ponitur, ut fiant, satisfacta parte, nam ex vi verborum de præterito oportet, ut conditio prius servetur, alias nihil fiet: an vero interdum sufficiat propositum, vel cautio, quando necessitas urget, ex verbis indulti, & conjecturata mente concedentis definiendum est.

Standum est proprietati verborũ, & non plus exigendum.

5. Unde ultimo maxime oportet expendere verba, per quæ onus imponitur: nam standum est proprietati illorum, & non plus exigendum, quam per verba in rigorosa, ac propria significatione postuletur. Ut v. g. si datur alicui facultas faciendi aliquid, ut dispensandi, absolvendi, vel puniendi cum consilio alicujus tunc petitio quidem consilii ad substantiam formæ pertinet, quia consilium natura sua est conditio antecedens actum, ut colligitur ex c. *cum in veteri*, de election. ubi id notant Gloss. Inn. & Panorm. in fin. Idem Panorm. in c. *ex parte*, de const. nu. 5. & in cap. *cum olim*, de arbit. cum Glossa & Host. ibid. sicut etiam de licentia idem dicit per textum ibi c. *licet*, de reg. n. 11. sic igitur petitio consilii ad formam substantialem pertinet. Non est tamen necessarium, sequi consilium, quia hoc per illa verba non exigitur. Quod patet, quia in rigore aliud est postulare consilium, aliud sequi: nam petere consilium per se est utile ad inquirendam, & inveniendam veritatem, quia collatio plurium judiciorum multum confert ad veritatem inveniendam, ut sumitur ex leg. *si aviam*, C. de ingen. manumiss. & l. *dubium*, C. de repudiis. At vero ob eandem rationem sequi consilium, non semper est necessarium, & sæpe neque utile. Ex vi ergo illius formæ solum requiritur consultatio, non sequi consilium.

6. Nec refert, sive dicatur cum consilio, sive de consilio, sive ex consilio, quia hæ dictiones in præsenti quasi synonymæ sunt, & non magis per unam importatur necessitas sequendi consilium, quam per aliam ut notavit Bart. in l. 1. §. *si plures*, ff. de exercit. action. n. 4. & 5. Secus vero esset si diceretur, hoc fiat secundum consilium, vel juxta consilium, vel prout visum fuerit Petro, tunc enim clare imponitur onus non solum petendi, sed etiam sequendi consilium alterius. Idemque erit si in forma concessionis detur facultas faciendi aliquid de, vel cum consensu alterius: tunc enim non sufficit consilium, sed necesse est, ut etiam judicium accedat, quod sequi tenetur qui vult uti privilegio, alias nihil faciet, quia non servat substantialem formam. Consensus n. ad alterum relatus dicit conformitatem cum illo in affectu, vel in judicio. Dico, *ad alium relatus*, nam ut dicit tantum relationem ad aliam potentiam ejusdem operantis, est actus voluntatis inclinantis se ad id, quod per intellectum indicatum est, ut tradit ex Damasc. D. Th. 1. 2. q. 15. art. 1. At vero quando ponitur in forma privilegii, vel mandati, dicit relationem ad aliam, & concordiam duorum in eodem sensu, potestque fere indifferenter referri ad conformitatem cum judicio, vel voluntate alterius, quia quod alter vult, id practice judicat, esse faciendum; & ideo cum consensus requiritur, conformitas hæc necessaria est, alias nihil fiet ex defectu substantialis formæ, ut præter Doctores allegatos notant Glosa in cap. *si pro te*, de rescrip. in 6. verb. *assensu*, & in c. 1. ne sed. vacan. in 6. & Glossa per textum in c. *obeuntibus* 63. dist. & in c. *cum in veteri*, de elect. n. 12. & c. 1. de his, quæ fiunt a Prælat. num. 3. Feder. Senen. conf. 1. num. 4. Felin. in c. *ex parte*, de const. in princ. cum aliis, quos refert. Ad hunc ergo modum alia verba concessionis expendenda sunt, ut proprietas eorum teneatur.

CAPUT XIV.

An de ratione privilegii sit, ut per formalia verba juri communi deroget.

1. Tertia pars supra posita, quæ in privilegiorum indultis sequi solet post formam concessionis, est clausula revocatoria, *Non obstantibus*, &c. quæ videri potest non esse de substantia privilegii, cum post consummatam formam, & concessionem subsequatur. Hinc ergo grave dubium circa hoc occurrit, an sit de necessitate, & valore privilegii, ut in eo fiat expressa derogatio illius juris, cui privilegium fuerit contrarium. De quo varie loquuntur Juristæ, ut videre licet

per Bart. in Extrav. *ad reprimendum*, in fine, Cald. de pace Constant. §. *libellaria*, & Felin. in cap. *nonnulli*, de rescript. num. 19. & sequent. Duæ vero sunt opiniones præcipuæ. Prima affirmat, necessarium esse, ut derogatio expresse fiat, tenet Panormit. in cap. *nonnulli*, de rescript. Idem sentit Sylvest. verb. *privilegium*, qu. 9. dicto 3. cum quadam limitatione, *quia si privilegium sit contra legem, debet* (inquit) *illius facere mentionem, nisi proprio motu concedatur*, citat Bartol. in l. *vacuatis*, C. de decur. lib. 10. ubi non loquitur de privilegiis Principum, sed de rescriptis immunitatum ab oneribus realibus, & personalibus, quæ civitates possunt concedere, de quibus alia est ratio, & de eisdem videtur loqui Sylvest. Eundem Bart. adducit Panorm. in leg. ult. C. si contra jus, ubi plane requirit hanc clausulam, *non obstante quacumque lege in contrarium disponente*, & loquitur aperte de privilegio, quidquid Felin. dicat. Et idem sentit ibi Alexand. in scholio, in quo multa de hac materia congerit: citatur etiam Glossa in Authent. hoc inter liberos. C. de testam. & in Authent. quib. mod. nat. effic. sui. §. ult. Sed prior loquitur in generali rescripto, alia de dispensatione, quæ magis favet. Allegatur præterea capit. *ex parte*, juncto cap. 2. de stat. Monach. Ac denique adjungitur conjectura, quia talia privilegia contra jus regulariter emanant ex nimia importunitate, & ideo non censetur Princeps velle derogare juri, nisi illud exprimat. Hinc consequenter dixit Panormit. privilegium concessum contra prius privilegium insertum in corpore juris, non valere contra illud, nisi faciat expressam mentionem illius. Ita habet in capitul. primo de rescriptis, quia de privilegio inserto in corpore juris, idem judicium fertur, quod de ipso communi jure.

1. opinio.

2. opinio.

2. Contrariam nihilominus sententiam indicat Gloss. in cap. 1. de const. in 6. verb. *noscatur*, eamque communem esse testatur Fel. in c. *nonnulli*, de rescrip. regula 2. fallen. 2. nu. 11. ubi adducit Hostien. in sum. tit. de rescr. §. *quas vires*, vers. *sed potest distingui*, item refert Joan. Andr. Card. & alios. Idem sentit Martin. Lauden. tract. de Privil. q. 41. & 42. Archid. in c. *rescripta*. 25. qu. 2. Bald. in l. *item lapidi*. ff. de rer. divis. nu. 8. Fundamentum est, quia privilegium ex ratione sua habet esse contra jus commune, in quo differt a rescripto, ut supra visum est; ergo Princeps concedens privilegium, eo ipso, & quasi intrinsece (ut sic dicam) vult derogare juri communi: ergo non est necesse, ut in forma privilegii hoc exprimat: nam Princeps præsumitur scire jus commune, juxta c. 1. de const. in 6. & ideo non præsumitur dare privilegium ex ignorantia juris: ergo dat illud, derogando juri communi, licet hoc non exprimat.

Nota pro resolut.

3. Pro resolutione distinguendum censeo, tam ex parte privilegii, quam ex parte juris communis, cui repugnat. Privilegium enim tale esse potest, ut possit habere effectum, vel utilitatem aliquam absque derogatione juris communis, licet possit habere majorem derogandi illi, vel potest esse tale, ut nullam prorsus utilitatem afferat, si juri communi non deroget aliqua ex parte. Jus etiam commune potest esse in duplici differentia, unum simpliciter, & pure disponens sine aliqua derogatione, vel resistentia directa, ut sic dicam, contra privilegia: aliud esse potest qualificatum, quia ultra præceptum, vel prohibitionem, quam ponit, addit revocationem omnium privilegiorum tali regi repugnantium, vel ut contra illam nulla privilegia prævalere possint.

Mens auctoris.

4. Dico ergo, si privilegium possit effectum, vel utilitatem habere sine derogatione juris communis, non habet vim ad derogandum illi, nisi hanc extensionem expresse, ac formaliter contineat. Hanc assertionem sumo ex c. *in his*, de privilegiis, ubi in primis reprobatur quædam restricta interpretatio cujusdam privilegii, per quam inutile reddebatur; deinde vero additur, ita esse interpretandum, ut privilegiati aliquam inde gratiam consequantur, & tandem adjungitur, *dummodo ab aliis, quæ jure parochiali proveniunt, prorsus abstineant*. Ex quo textu omnes colligunt, privilegium, quod uni juri derogat, non esse extendendum contra alterum, si citra læsionem alterius potest suam habere utilitatem, idemque sumitur ex c. *patentibus*, eodem: ergo pari ratione si absque derogatione alicujus juris potest salvari utilitas privilegii, non est credendum, derogare juri cujus expressam mentionem non facit. Et idem sumitur ex c. *ut privilegia*, eodem. Intelligendum autem hoc est de effectu & utilitate privilegii sufficiente ad explendam proprietatem verborum ejus, quia hæc semper attendenda est, & servanda, ut tradunt jura in principio allegata. Exemplo res declaratur, si aliquod privilegium datur ad commutanda vota, intelligitur cum æqualitate, quia illa verba sufficienter explentur per commutationem in æquale, ideoque non potest illud privilegium extendi ad inæqualem commutationem, quæ juri est contraria. Neque contra hanc assertionem procedit ratio secundæ opinionis. Quia licet privilegium stricte sumptum sit contra jus, tamen cum proprietate etiam dicitur de concessione ultra jus, & de qualibet gratia, & beneficio Principis, ut sæpe dictum est cum Baldo in prælud. feud. n. 18. & aliis. Ideoque si sub hac significatione sufficienter salvatur utilitas, & proprietas verborum ejus sine derogatione alicujus legis communis, non est ad illam extendendum, quando illam non exprimit.

5. Secundo dicendum est, quando privilegium esset inutile non derogando in re aliqua juri communi simpliciter disponenti, validum esse, & illud derogare etiamsi illius mentionem non faciat, neque in specie (quod est longe certius) neque generatim ut dicendo, non obstante quacumque lege, vel quid simile. In hoc sensu loquitur secunda sententia, quæ efficaciter ipsius ratione probatur, quia privilegium tale concedens derogat legi in actu exercito, ut sic dicam & cum sufficienti voluntate fieri præsumitur, quia Princeps non ignorat jus commune; ergo non est necesse, ut illa intentio concedentis declaretur formaliter, seu in actu signato. Probatur consequentia, quia neque ex natura rei est necessarium, neque ex dispositione alicujus juris positivi, neque etiam ex usu. Quod satis videtur etiam probari ex dicto capit. *in his*, ubi privilegium datum Minoribus ad celebrandum in altari portatili, declaratur esse intelligendum sine licentia Episcoporum, licet hoc in ipso privilegio formaliter non contineretur, ut in textu clare supponitur, quia derogatio juris communis quoad illam partem satis continebatur in actu exercito in ipso privilegio, quod sine illo esset inutile, & ideo non fuit necessaria in actu signato. Nec obstabit, si quis dicat, in nomine privilegii non sufficienter contineri derogationem illam in actu exercito, quia non oportet, ut privilegium deroget juri, ut proxime dicebamus. Respondetur enim, quando concessio talis est, ut nisi deroget juri sit frivola, & nullius utilitatis, & illa fit sub nomine privilegii, tunc necessario intelligi, superiorem loqui de privilegio rigoroso, & derogante juri, quantum necessarium fuerit, at concedentis voluntas impleatur. Imo existimo, idem esse, etiamsi sub nomine gratiæ, vel favoris concedatur, quia etiam privilegium rigorosum est gratia, & favor, & tunc generica verba ex materiæ qualitate, & intentione loquentis determinantur ad talem speciem gratiæ, vel favoris, quia beneficium Principis late est interpretandum, capit. *olim*, de verbor. signification. ergo multo magis ad illam speciem est trahendum, quæ necessaria fuerit, ut non sit illusorium; esset autem illusorium, si esset inutile. Confirmatur, quia privilegium est quædam lex privata; ergo ita ferri censenda est, ut valeat, non ut pereat, sicut in specie de privilegio dicitur in capit. *inter dilectos*, verbo *cæterum*, de fide instrumen. ubi Gloss. & in dicto c. *in his*, alia jura referunt.

2. Concl.

6. Tertio dicendum est si jus commune sit qualificatum per specialem clausulam resistentem privilegiis, seu derogantem, & revocantem illa, necesse est, ut in forma privilegii fiat mentio talis juris, vel in specie, vel sub clausula generali sufficiente ad derogandum illi juri sic fortificato, alias privilegium non valebit contra illud jus, etiamsi reddatur frustraneum, & invalidum. Hanc assertionem ponit Felinus supra limitando superiorem assertionem; in illius tamen pro-

3. Concl.

probationem solum adducit Cardin. in Clement. 1. de censib. quæstion. 3. Idem sumi potest ex Bart. in Extravag. *ad reprimendum*, §. *non obstantibus*, nu. 4. Ratio reddi potest quia plus necessarium est ad derogandum legi firmius stabilitæ, quam aliis communi modo latis, & quia clausula derogatoria addita priori legi aliquid operari debet; ergo saltem hoc operatur, ut non tam facile derogetur tali legi per privilegium simpliciter concessum. Item juxta hanc assertionem posset intelligi prior sententia, & cap. *rescripta*, 25. q. 2. quæ est lex Codicis tit. de precib. Imper. offer. dicens, *Rescripta contra jus elicita ab omnibus judicibus præcipimus refutari*. Nam licet intelligi possint hæc verba de rescriptis ad lites, tamen Archid. de privilegiis intelligit, & de se generalia sunt, possunt autem optime intelligi de privilegiis, quæ sunt contra jus expresse resistens, & refutans similia privilegia. Sicut supra dicebamus, illa privilegia esse proprie contra Conc. Trident. quæ sunt contra leges Concilii habentes clausulam derogantem expresse talibus privilegiis. Sed objici potest contra hanc assertionem ratio facta pro præcedenti, quia tunc privilegium Principis esset inutile, & nullius valoris, quod est contra principia juris ibi allegata. Respondeo, negari non posse, quin in multis casibus privilegia etiam a Principe concessa possint esse inutilia ob aliquem defectum substantialem; unde non potest hoc esse contra principia juris, quod beneficia Principum permanentia esse debent, & late interpretanda, & similia, quæ intelligenda sunt, quatenus secundum rectam rationem, & alia principia juris sustineri possint. In illo ergo casu concedo, in tali privilegio esse substantialem defectum, & ideo inutile esse sibique imputet, vel qui impetravit, quia non satis declaravit legis resistentiam, imo præsumitur subreptionem aliquam commisisse, vel etiam sibi imputet qui concessit; quia non satis voluntatem suam explicavit: nam eo ipso præsumitur illam non habuisse, neque ex certa scientia, & plena advertentia tale privilegium concessisse.

De conjectura Panorm. & quando habet locum.

7. Atque ita in specie hujus assertionis habet locum conjectura Panormitani, quod præsumitur Princeps quando hoc modo talia concedit privilegia, per importunitatem, & consequenter per inadvertentiam illa concessisse. Secus vero est juxta tenorem præcedentis assertionis, quia cum morale, & regulare sit, ut privilegium aliquid concedat contra ordinarium jus, nulla inde præsumptio sumitur, quod Princeps aperte concedens privilegium, per importunitatem, aut incogitantiam, contra aliquod jus simplex, & ordinarium illud concesserit: imo potius præsumitur, illud non ignorasse, & nihilominus privilegium contra illud concedere voluisse. Solum ergo superest, ut respondeamus ad c. *ex parte*, ad quod aliqui respondent illud privilegium fuisse contra legem Concilii, & ideo non valuisse sine clausula expresse illi derogante, ut *Non obstante*, &c. quia lex conciliaris habet hoc privilegium, ut virtute censeatur habere clausulam resistentem futuris privilegiis, etiamsi illam non exprimat. Sed contra hoc est, quia ad summum hoc procedit in Conciliis generalibus. Concilium autem Lat. sub Alexand. cui privilegium illud repugnabat, generale non fuit. Quod si dicatur æquiparari in hoc generalibus per assistentiam Papæ, & multitudinem Episcoporum, qui illi interfuerunt: hæc profecto nimia ampliatio est illius regulæ. Eo vel maxime quod nec de legibus Conciliorum generalium est solidum illud principium, quando illæ leges non habent expressam clausulam repugnantem privilegiis, ut supra visum est, & specialiter dictum est de decretis Concilii Trident. Unde aliter respondet supra Felin. cum Innocent. ibi non reprobari privilegium, tantum quia non faciebat mentionem legis Concilii, sed ratione materiæ, quia videbatur esse parum consentanea bonis religiosorum moribus. Unde cum esset etiam contra jus, & illius derogationem non contineret, suspicionem surreptionis generabat, & nihilominus non tanquam invalidum, aut surreptitium rejectum est, sed a Pontifice fuit revocatum tanquam minus conveniens. Et ita potest ille textus potius in contrarium, & pro nostra sententia induci.

Quando prævalet privileg. contra prius privilegium insertum in corpore juris.

8. Ex quibus consequenter sequitur, privilegium concessum contra prius privilegium insertum in corpore juris, prævalere contra illud, etiamsi specialem mentionem illius non faciat, dummodo in privilegio priori non sit specialis clausula resistens contrariis privilegiis. Hoc corollarium est contra aliud Panormitani, & sequitur ex eodem fundamento, quia de privilegio inserto in jure communi idem fertur judicium quoad scientiam, vel ignorantiam, quod de ipso jure communi, ut ipse Panorm. assumit, & tradunt Host. & Joann. Andr. in c. *ex parte*, 1. de decim. ergo regulæ datæ de jure communi procedunt etiam de privilegiis in ipso insertis. Sicut ergo præsumitur Princeps concedere privilegium ex certa scientia contra jus commune, ita etiam debet præsumi de privilegio juri communi inserto. Et ita sentiunt communiter juris canonici interpretes in dicto cap. 1. de rescript. & sumitur ex Glossa in cap. *ut circa*, de elect. in 6. verbo, *corporali*, & Domin. ibi, & aliis relatis a Fel. in dict. c. 1. n. 11. & 12. Qui omnes docent, contrarium esse dicendum de privilegio particulari extra jus commune existente, nam contra illud non prævalebit privilegium posterius, nisi clausulam, *Non obstante*, vel similem derogantem contineat, ex eodem fundamento cum proportione applicato, quia tale privilegium nullo modo pertinet ad commune jus, sed vel ad factum, vel ad jus privatum, quod Princeps facile ignorare præsumitur, juxta cap. 1. de constit. in 6. & ideo non censetur Princeps habuisse voluntatem derogandi illi, quando id sufficienter non declaret. Et eadem ratione idem dicendum est de jure acquisito tertii, quia etiam præjudicium illud ad factum pertinet, quod Princeps ignorat. & ideo non præsumitur, velle illud nisi expresse declaret, & ideo privilegium non operabitur cum tali præjudicio. Limitandum tamen est, nisi materia privilegii talis sit, ut intrinsece secum afferat præjudicium hujusmodi: tunc enim non habet locum præsumptio ignorantiæ, ut constat. Tamen in eo casu limitandum est privilegium, ut noceat quam minimum fieri possit. Quæ doctrina sumitur ex cap. *super eo*, de offic. deleg. adjuncta Glossa ibi, verb. *intentionis*, cum his, quæ ibi notantur a Doctoribus, & ab Abb. in cap. pen. de Cler. non resid. Felin. in d. c. *cum nonnulli*, in reg. 2. fallen. 2. in fin. & fallen. 4. limit. 2. ubi plures alios allegat, & infra tractando de interpr. privilegii aliquid addemus.

CAPUT XV.

De forma privilegii, quod vocatur, ad instar.

1. QUæ hactenus diximus de forma privilegii, communia fere sunt omnibus privilegiis; nunc vero explicandæ sunt nonnullæ speciales formæ concedendi privilegia, & in primis occurrit illa, a qua solet aliquod privilegium *ad instar* appellari: quia nimirum unum privilegium per similitudinem, vel æquiparationem ad aliud, alicui prius datum, alteri conceditur. Unde ut clarum supponimus esse possibilem hanc privilegii formam, tum quia non solum res, sed etiam nomen sumitur ex l. *omnia*, 34. C. de Episc. & cler. tum etiam quia per se videtur res manifesta. Nam (ut diximus) de ratione privilegii tantum est, ut Princeps sufficienter declaret voluntatem suam, potest autem illam declarare, vel specialiter omnia explicando, vel uno verbo generali cum relatione ad aliud, in quo omnia distincte continentur. Nam & ad præceptum, & ad testamentum, vel donationem, imo & ad ipsam sacramentalem confessionem potest sufficere hic relationis modus, ut si pœnitens uno verbo se accuset de omnibus, quæ cum sacerdote extra confessionem communicavit. Et hoc etiam confirmat usus, ut patet ex capit. 2. de privil. in 6. ubi licet non ponatur expresse particula *ad instar*, ponitur æquivalenter per particulam *talibus*, & per particulam *sicut illi*: simile exemplum est in leg. *ad similitudinem*, C de advo. divers. jud. & in aliis, quæ Mand. refert tractatu de priv. ad inst. qu. 3.

2. Inquirunt autem Jurisperiti, quid significet vox

Quid significet vox, Ad instar.

illa *ad instar*, nam quidam volunt significare idem, quoad similitudinem, alii ad æqualitatem, alii dicunt, utramque habere significationem, vel etiam plures, ut late expendit Horat. Mandof. supra qu. 1. Omissis tamen aliis usibus illius vocis, existimo in præsenti materia idem esse privilegium ad instar alterius, quod esse ad imitationem alterius, seu respicere illud tanquam exemplar, ad cujus imitationem fit. Quod ex citata lege & ex communi modo concipiendi omnium satis constat. Quia vero hæc imitatio exemplaris interdum est propria, interdum metaphorica, aliquando adæquata, aliquando deficiens: dicendum est, per illud *instar*, significari propriam, & adæquatam imitationem ita ut mensuratum adæquetur mensuræ, & nec superet illam, nec ab illa deficiat. Probatur, quia si non esset propria imitatio non esset univoca, sed analoga, vel æquivoca concessio, & si non esset adæquata, esset incerta & ambigua, & ita utroque modo esset inutilis, vel ambigua concessio. Privilegium ergo *ad instar*, concedit omnem favorem, & gratiam formaliter contentam in suo exemplari, & in eodem sensu, in quo in exemplari continetur, & cum eadem extensione, vel restrictione, & non majori, neque minori, quia hoc totum spectat ad propriam, & adæquatam imitationem estque necessarium, ut privilegium sit utile & certum. Et hoc sentit clare Nav. in com. de Jubileo, not. 26. n. 2. cum Bald. in l. *omnia*, C. de Episc. & cler. idem confirmat, & locupletat variis exemplis Mandof. supra q. 4. & in sequenti capite amplius explicabitur, & solvetur difficultas, quæ hic occurrere poterat.

An aucto exemplari per novas concessiones augeatur, & e converso.

3. Primo enim de hoc privilegio quæritur, an aucto exemplari per novas concessiones *ad instar* augeatur e converso. Ut v. g. si Complutensi Academiæ concessa sunt privilegia *ad instar* Salmanticensis Academiæ, an facta nova accessione privilegiorum universitati Salmanticesi, intelligatur facta Complutensi, vel e contrario. Hanc quæstionem quoad priorem partem proponit Bald. in dicta leg. *omnia*, refertque opinionem cujusdam Guliel. negantis, privilegium *ad instar*, augeri ad augmentum exemplaris, quam veram esse existimo, præcise stando in vi privilegii *ad instar*, quia quatenus tale est, dicit respectum imitantis aliud, dicitur autem aliquid fieri ad imitationem ejus, quod jam existit, seu prius factum est: non ejus, quod futurum est. Et moraliter loquendo, qui concedit privilegium *ad instar*, de illo tantum cogitat, quod est alteri concessum, non de futuris. Confirmatur a simili ex leg. *in testamento*, 2. ff. de condit. & demonstrat. Nam si testator jubeat fieri sibi monumentum ad instar alterius, quod est in tali loco, licet postea quod positum fuerat in exemplum, augeatur, & perficiatur, non tenebitur hæres alterius vel agere quod ipse fecit, vel imitari aliud prout auctum fuit, sed prout erat tempore conditi testamenti, quia testator de illo tantum cogitavit; ergo similiter in præsenti. Nec obstabit dicta l. *omnia*, dicens. *Omnibus privilegiis, quæ eadem sancta Ecclesia vel nunc adipiscitur, vel postea merebitur*. Quin potius hæc verba confirmant dictam resolutionem: nam ut illud privilegium extenderetur ad futura, oportuit exprimi in lege; nam si solum diceret, *Concedimus hospitali privilegia ad instar Ecclesiæ majoris*, solum fuisset intelligendum de Ecclesia majori quoad privilegia, quæ habebat: ergo ex vi particulæ, *ad instar*, non potest fieri illa extensio, nisi exprimatur vel saltem declaretur, mentem concedentis esse, ut locus privilegiatus *ad instar*, semper, & in omni tempore futuro sit æqualis in privilegiis alteri loco: tunc enim isto aucto augebitur etiam ille, ut servetur æqualitas. Et hoc docuit etiam Baldus supra, & Panormit. in cap. ult. ne cler. vel monach. nu. 5. & Mandof. quæstion. 9. dicens esse communem omnium opinionem.

4. Et inde a fortiori deciditur altera pars: nam licet exemplatum augeatur novis privilegiis, non ideo gaudebit illis exemplar, quia sunt simpliciter diversa, & in privilegiis non habet locum extensio per æquiparationem, vel similitudinem rationis. Item exemplar non habet habitudinem ad exemplatum, licet hoc ad illud referatur, quia est illa relatio non mutua, nec etiam exemplatum est causa sui exemplaris, & novum privilegium, quod ei additur, nullo modo datur per respectum ad exemplar; ergo non est cur redundet in ipsum exemplar. Quin imo licet in privilegio *ad instar*, contingat aliquando extendi ad futura, quia in eo exprimitur, vel de servanda semper æqualitate sufficienter disponatur: hoc non potest usu venire respectu exemplaris, nisi nova concessio illi fiat, seu declaretur, ut illa æqualis semper sit reciproca. Nam cum privilegium priori loco concessum antecesserit sine ullo respectu ad posterius, non potest mutari propter mutationem subsequentis.

5. Secundo quæri potest, an abrogato, vel quomodo libet amisso, aut destructo exemplari intelligatur revocatum, amissum, vel destructum privilegium *ad instar*: Respondeo, non censeri revocatum. Ita docet Bald. supra, cum eodem Guilielm. Panormitan. num. 6. & Mandof. quæstion. 6. & Navarr. supra n. 8. Et ratio est clara, quia privilegium ad instar in re ipsa est distinctum a suo exemplari, & non est correllativum ejus, neque ab illo pendet in conservari, quia verba privilegii absoluta sunt, ut supponimus, & ex vi particulæ *ad instar*, non sequitur talis dependentia. Imo in rigore loquendo, privilegium, quod ponitur in exemplum, non est propria, & per se causa alterius, sed ponitur tantum ad determinandam significationem generalium verborum, quibus privilegium ad instar conceditur: facta autem illa determinatione, & cognita qualitate, & modo privilegii sic concessi, nulla ratio dependentiæ inter illa privilegia relinquitur: & quamvis demus, illam esse propriam causalitatem exemplarem, hæc non est talis, ut ab existentia exemplaris pendeat exemplatum, postquam factum est: sic enim videmus, multas res, vel ædificia fieri instar aliorum, quæ postea manent, licet exemplaria destruantur. Igitur destructo loco, ad cujus instar alius privilegium accepit, durat privilegium concessum posteriori loco, etiamsi in priori destructum sit. Multoque magis revocato privilegio ad instar, non revocatur aliud, ad cujus instar concessum fuerat, quia est omnino prius, & absolutum, atque independens a posteriori. Et ex hoc principio infert Panorm. supra, quando conceditur privilegium ad instar alicujus juris, vel potestatis, licet postea restringatur exemplar, non propterea restringi privilegium ad instar. Exemplum ponit in Clemen. *dudum*, de sepul. ubi declaratur, privilegium absolvendi concessum mendicantibus, legitime præsentatis, seu approbatis ab Episcopis extendi ad omnes casus, præterquam ad eos, qui reservantur a jure respectu parochorum. Ait enim quod licet postea Episcopi casus reservent parochis sibi subjectis, nihilominus privilegium religiosorum non restringetur, quia est concessum ad instar illius potestatis, quam habebant Curati eo tempore, quo privilegium fuit concessum. Quæ sententia satis communis est; & fortasse vera, ut late prosequitur Emman. Roder. tom. 1. regular. quæst. qu. 61. art. 2. & de illa suo loco dicemus. Nam propria ratio (ut opinor) non ex tempore concessionis, sed ex illa particula *a jure* sumenda est: reservatio enim particularis Episcopi non est a jure, & ideo non obstaret, etiamsi antea esset, & ita non recte ibi accommodatur præsens resolutio ex ratione privilegii ad instar.

2. Quæstium.

6. Sed quid, si contingat concedi privilegium ad instar, & postea nullum inveniri privilegium in loco, aut persona, vel corpore, ad cujus instar alteri est privilegium concessum. Respondeo, tale privilegium ad instar ex vi illius generalis clausulæ nihil operari; neque esse validum, si in eo nihil aliud exprimitur, & exemplum non invenitur. Hæc est communis sententia Doctorum, quos statim referam, & ratio est evidens quia illa concessio generalis manet incerta, & non potest ad particularia determinari; ergo est inutilis, quia actiones morales, & humanæ sunt circa particularia. Et confirmatur a simili ex l. *si sic legatum*, 75. §. *si mihi*, ff. de legat. 1. ibi, *Si quantitas non sit adjecta, evidenti ratione nihil debetur, quia non apparet, quantum fuerit legatum*. Dicens: tunc prudenti arbitrio determinari poterit modus, & quantitas, vel qualitas privi-

1. quæstium cum responsione.

legii,

legii, considerata conditione materiæ, & personarum, & conjectata mente concedentis: sic enim in dicta l. *in testamento*, dicitur, si testator jusserit, sibi monumentum fieri instar alterius existentis in tali loco, & ibi nullum monumentum inventum fuerit, non obligari hæredem ad faciendum monumentum simile altari, obligari tamen ad faciendum monumentum decens juxta vires hæreditatis, & conditiones defuncti. Respondetur in præsenti materia non habere locum hoc arbitrium sine recursu ad eum, qui privilegium concessit, quia ad illum spectat, & non ad alium, quod non habet locum in testatore, qui post mortem non potest mentem suam interpretari: auctor autem privilegii semper id potest, quia licet personæ mutentur semper eadem cathedra perseverat, quia sedes non moritur. Item in casu illius legis constabat satis de voluntate illius testatoris, quoad legati substantiam, determinatio vero quoad modum non fuit ita dependens ab exemplari ex mente testatoris, ut illa deficiente, fuerit omittenda principalis voluntas, quia nec illa posita fuit ut necessaria conditio, nec est ulla conjectura ad id præsumendum, juxta ea, quæ in simili late dixi lib. 4. de vot. cap. 7. & 8. At vero in præsenti materia substantia privilegii ad instar tantum generaliter concessi omnino pendet ab illo exemplari, seu ex termino, ad quem fit relatio, & ideo non potest determinari per privatum arbitrium, sed potestatem concedentis requirit.

7. Dixi autem, hoc esse intelligendum, quando privilegium ad instar tantum generatim loquitur, non declarando species favorum, vel gratiarum, quia si illæ exprimantur specifice cum relatione ad aliud, verbi gratia, dicendo, concedimus universitati Conimbricensi tale, & tale privilegium, sicut Salmanticensis eis fruitur; in eo casu licet exemplar non subsistat, seu licet Academia Salmanticensis talia privilegia non habeat, nihilominus privilegium illud ad instar erit validum, & habebit effectum specificum in eo declaratum, illa vero clausula, *sicut*, &c. nihil operabitur, sed valebunt talia privilegia prout de jure valere possunt, vel prout absolute sonant, vel prout solent similia intelligi, ac servari. Quæ sententia sumitur ex capit. *Abbate*, de verborum significationibus ubi privilegium hac forma concessum, *Concedimus vobis hanc facultatem, vel hoc jus eligendi, &c. secundum antiqui temporis morem*, non conditionale, sed absolutum esse dicitur, ac proinde subsistere, licet de illo antiquo more non constet, quando de specie favoris, & privilegii constat. Et hæc est ratio a priori hujus resolutionis, quia illa particula relativa *ad instar*, vel *sicut* aut alia æquivalens, non est conditionalis, sed exemplificativa (ut sic dicam) seu demonstrativa, ut jura civilia loquuntur: & ideo non subsistente exemplari valet privilegium, quia nec determinatio privilegii pendet ex exemplari, quia (ut supponitur) satis definita, & specifica est concessio, nec etiam voluntas concedentis pendet ex illo exemplo, quia non est conditionata, sed absoluta, & dispositiva, solumque videtur additum illud exemplum ad majorem explicationem, vel ne nova videatur concessio. Atque ita sensit Glossa ult. in c. *quoniam Abbas*, de offic. deleg. quam Bart. sequitur in Extr. *ad reprimendum*, verb. *prout*, & in l. *admonendi*, ff. de jur. & in l. *eum, qui*, §. *Julianus*, ff. de constit. pecun. & aliis locis, quos cum aliis auctoribus refert, & sequitur Fel. in d. c. *quoniam Abbas*, n. 11. & Mandos. supra q. 5. qui variis exemplis hoc confirmant, & exornant, quæ ibi videri possunt. Addit vero Felin. cum Bald. supra, non solum valere tunc privilegium, verum etiam quodammodo magis esse absolutum, quando exemplar non comparet, quam si inveniretur, quia si inveniatur, debet secundum illud limitari ex vi illius relationis ad instar; si tamen non invenitur, tunc absolute accipietur, ac si non essent verba illa apposita. Quod non debet videri absurdum: nam etiam posset privilegium ad instar ampliari juxta exemplar, si invenietur, & sine illo non poterit, & ita æqua est conditio ex utraque parte. Non defuerunt tamen auctores, sentientes in eo casu privilegium nihil operari, quos supra refert Mandosa: sed non video fundamentum urgens, & ideo illos omitto.

8. Præterea quæri solet circa hoc privilegium ad instar, an possit valere contra eum, ad cujus instar concessum est. Veruntamen generalis quæstio infra tractanda est, an privilegiatus gaudere possit suo privilegio contra pariter privilegiatum, ubi regulam illam, vel negantem, vel affirmantem explicabimus. Nunc ergo solum dicimus, privilegiatum ad instar, computandum esse tanquam æque privilegiatum cum suo exemplari, ad cujus instar privilegium accepit, quantum ad ea, quæ ex simili privilegio illi competunt; quia, ut dixi, illa privilegia æqualia sunt, & tam exemplatum, quam exemplar simpliciter, ac per se conceditur. Poterit ergo posterior privilegiarius suo privilegio uti contra priorem in his, & eo modo, quo privilegiatus gaudet privilegio contra pariter privilegiatum, non vero in aliis: quæ vero illa sint, inferius dicemus, tractando de effectibus privilegii.

An privilegium ad instar possit valere contra eū ad cujus instar cōcessum est

9. Tandem occurrit hoc loco interrogare, an hoc privilegium ad instar sufficienter censeatur concedi per talem verborum formam, *Concedimus tibi dignitatem vel cathedram, aut rem similem, prout tuus prædecessor illam habuit*, Interdum enim, ut in facti contingentia in hac universitate vidimus, prædecessor habuit cathedram cum jur. ordinario, adjuncto privilegio, & successori concessa fuit sub prædicta verborum forma: ideoque merito dubitatum fuit, an illa verba contineant in eo casu privilegium *ad instar*, necne. Quibusdam placet pars negans, quia illa verba limitanda sunt ad ea, quæ antecessori competebant jure ordinario, & non sunt extendenda ad ea, quæ habebat ex privilegio personali, quod cum persona fuit extinctum. Ita sentit Barbos. in l. *quia tale*, ff. solut. matrim. num. 1. & citat Glos. in l. *hæres in omne*, 37. ff. de acquir. hæred. & ibi Angel. Roman. & Jason in lib. 1. consilior. consil. 20. Et probat, quia hæres, licet repræsentet personam defuncti, & succedat in omnia jura ejus, nihilominus non succedit in personalibus privilegiis: nam hæc cum persona extinguuntur, ut ex superioribus constat: ergo similiter quando conceditur alicui cathedra, vel dignitas cum omnibus, quæ prædecessor habebat: non intelliguntur concessa, quæ habebat ex personali privilegio, & extraordinario jure: atque ita verba illa non habent vim privilegii ad instar. Et ad hoc confirmandum multa adducit Barb. ex variis legibus, & doctrinis eorundem interpretum, quas non directe, sed per æquiparationem inducit. Ex quibus tandem concludit, necessarium esse, ut exprimatur in concessione, ut succedat quis in his, quæ competebant prædecessori ex privilegio personali, & tunc ait, ad successorem pertinere, quæ antecessori ex privilegio competebant non ex persona ejus, sed ex nova concessione. Et ad hoc allegat l. *stipulatio ista*, §. *sed si quis*, ff. de verb. obl. & l. *repeti*, in princip. ff. quibus modis usus fruct. amittatur.

Aliud quæsitum circa idē.

10. Veruntamen ex hac ultima assertione, quæ verissima est, & clarissima, enervantur omnia, quæ ad probationem prioris resolutionis afferuntur. Aliud enim est loqui de translatione omnium jurium, quæ vel naturali, & ordinaria successione, vel per legatum, vel aliam donationem privatam fit, aliud v. est loqui de concessione facta a Principe. Nam de priori modo translationis loquendo, manifestum est, clausulam universalem non extendi ad privilegia personalia, & successionem jure ordinario, vel ex propria voluntate possidentis factam, non comprehendere privilegia personalia, quia nec est in potestate possidentis illa transferre, nec in illis potest esse propria successio, cum per mortem habentis extinguatur. Et ad hoc genus translationis, vel successionis spectant omnia, quæ pro exemplis, & similibus adducuntur. Tale enim est illud de successione hæredis in omnia jura defuncti. Item illud de dispensatione, ut unus succedat in omni jure alterius, quæ non intelligitur de his, quæ habebat jure extraordinario. Quæ ideo vera sunt, quia dispositio loquens per verbum succedendi, eo ipso limitatur ad jura, in quibus succedi potest, & similiter dispositio constituens jus ordinarium succedendi in aliquo munere intelligitur de tali munere secundum omnia, quæ jure ordinario illi competunt, qua ratione Capitulum succedens Episcopo, sede vacante, non

succedit in his, quæ illi competunt ex delegatione, juxta c. *verum*, de foro competent. & tradit Panor. in c. *cum olim*, circa finem, de majorit. & obed. At vero in casu, quem tractamus, termini sunt longe diversi. Quia non agitur de successione, sed de nova concessione, non privata voluntate facta, sed Principis, qui potuit tale privilegium concedere antecessori, & potest illud in successore continuare, si velit, in quo omnes convenimus, & solum inquirimus, an per illa verba, *Concedi tibi munus, vel cathedram sicut antecessor tuus illam habebat*, censeatur concedi privilegium antecessoris, vel (quod perinde est) aliud ad instar illius. Et quoad hoc nihil plane videntur probare illa exempla, nec generalia principia in aliis terminis loquentia. Nec etiam ostensum est, cur illa verba sint restringenda ad sola jura ordinaria talis muneris, & non comprehendant etiam illa, quæ ex particulari privilegio antecessori data sunt, cum supponamus utraque pendere a voluntate ejusdem Principis concedentis, & utraque possint commode sub illis verbis comprehendi, & alioqui regula generalis sit, beneficia Principis late esse interpretanda.

Oppugnatur regula Barbosæ. 11. Quapropter mihi non placet regula illa generalis, & absoluta, quam Barbosa ponit, & in casu supra commemorato contrarium in praxi censui, duplici adhibita consideratione, quam nunc etiam propono, & pro regula habendam censeo. Primo enim circa verba concessionis, per quæ non solum res, seu munus conceditur, sed expresse additur, *prout antecessor id habuit*, seu, *cum omnibus juribus, quæ prædecessor habuit*, considerandum est, an talis forma verborum sit ordinaria in omni provisione talis muneris, vel cathedræ, &c. quoties ex gratia Principis donatur, ita ut semper in illa addatur illa æquiparatio ad antecessorem, quocumque modo munus illud habuerit, id est, sive cum privilegio, sive absque illo, vel potius illud additum, *prout*, &c. sit extraordinarium, & speciale. Nam in priori casu procedit prior sententia, tunc non censeri concedi per illa verba specialia privilegia, propter fundamenta dictæ sententiæ, addendo, tunc nullum esse verbum in rigore significans privilegii concessionem cum per illa eadem verba significari soleat provisio rei cum jure suo ordinario, ut communiter esse solet in prædecessoribus. At vero quando forma concessionis specialis est, & extraordinaria, magna præsumptio est continere privilegium *ad instar*, & illud additum, *prout*, &c. positum esse propter privilegium antecessoris, quod voluit Princeps etiam successori concedere, non jure successionis, sed gratia æquiparationis, quam ipse Princeps facere voluit: ratio est, quia tunc cessant omnes præsumptiones contrariæ sententiæ, cum illa non sit successio, nec ordinaria dispositio: & aliunde accrescit magna ratio credendi, illa verba non fuisse addita superflue, & sine ullo effectu: nullum autem habent, si ad privilegium prædecessoris non referantur; ergo non propter aliam causam posita sunt.

12. Augebitur autem maxime hæc conjectura, si addatur secunda de qualitate privilegii. Nam si non contineat præjudicium tertii, sed favorem Principis, tunc maxime cavendum est, ne verba privilegii inania reddantur. Quando enim privilegium fuerit odiosum, & aliis præjudicium afferens, vel bono communi, tunc major est licentia restringendi verba, etiamsi ex parte non habeant effectum propter aliquam conditionem subintellectam, & non impletam, ut quod voluerit Princeps concedere omnia jura ordinaria, & extraordinaria, quæ aliis non præjudicant. At vero quando privilegium est simpliciter favorabile, & potest habere justam causam, & rationem, dici non potest, illa verba esse addita sine ullo effectu, vel intentione Principis, & ideo sicut extraordinaria sunt, ita etiam aliquid ultra jus ordinarium concedunt, quod esse non potest, nisi æquiparatio in privilegio cum antecessore fiat; ergo hoc concedunt, & hoc est privilegium ad instar.

CAPUT XVI.

De communicatione privilegiorum, & eorum collatione cum privilegiis, ad instar.

1. ALia forma concedendi privilegium esse solet per communicationem privilegii alteri prius concessi, quæ est valde usitata, præsertim in privilegiis religionum, ut constat ex compendiis eorum, & ex his, quæ late refert Emman. Roder. 1. to. qu. 55. per totam. Circa quam formam concessionis in primis clarum est, efficaciam ejus in hoc consistere, quod jus uni concessum per aliquod privilegium, alteri etiam conceditur per quandam extensionem, vel certe per quandam multiplicationem talis privilegii: ut nomine communicationis significari videtur. Ad intelligendum autem, qualis, & quanta sit hæc communicatio, verba indulti attente pensanda sunt, tum ex parte ejus, cui communicatur, tum denique ex parte modi, quo communicatur, & in his omnibus fere observandæ sunt generales regulæ de interpretatione, ampliatione, vel restrictione privilegiorum, quæ in superioribus tactæ sunt, & in sequentibus tradentur. Solet autem specialiter quæri, an communicatio privilegiorum, quæ religionibus aut religiosis concedi solent, intelligatur fieri de privilegiis concessis religionibus ipsis, vel de concessis etiam particularibus domibus, aut personis. Sed in hoc nihil certius dici potest, quam ponderanda esse verba communicationis. Regulare autem est, ut communicari intelligantur privilegia concessa intuitu religionis, seu totius congregationis, juxta declarationem Leonis X. quæ refertur in supplemento Minorum. Aliqua vero sunt specialia privilegia, quæ concedunt communicationem in privilegiis etiam specialium domorum & hæc ipsa specialia privilegia per alias generales clausulas aliis communicantur, & ita poterunt cum proportione eodem favore gaudere, ut latius exponit Emman. Roder. 1. tom. quæst. 55. artic. 18.

2. Sed explicare oportet, an hæc concessio privilegii per communicationem eadem sit cum concessione privilegii ad instar, soloque nomine differant, vel si majorem habent differentiam, quæ illa sit. Aliqui enim hanc differentiam constituunt quod per privilegium ad instar non idem, sed distinctum privilegium conceditur, licet simile: nam ipsa similitudo, & relatio, quam importat particula *ad instar*, hanc distinctionem requirit, ut constat etiam ex Dialectica. At vero per communicationem non aliud, sed idem privilegium conceditur ei, cui communicatur; nam communicatio privilegii non est ejus multiplicatio, sed extensio, & quasi applicatio ejusdem privilegii ad plura subjecta.

3. Hanc differentiam late tractat Mandos. dicto tract. de privilegii ad instar. qu. 2. & illam non probat, ac merito, modus quo rem explicat, mihi non placet, quia identitatem privilegiis ponit in utroque extremorum, & negat similitudinem inter privilegia, licet illam ponat inter privilegiata. In primis ergo ait, per communicationem idem privilegium communicari, quia vis verbi communicandi hoc requirit. Et quia tenor concessionis per communicationem est hic, *Concedimus Minoribus verb. grat. communicationem privilegiorum, quæ habent Prædicatores*, in qua forma relativum *quæ*, refert substantiam, non accidentia. Item quia leges, quæ communicationem privilegiorum concedunt, plerumque per relativum identitatis illa concedunt, ubi late refert. Addit vero, idem esse in privilegio ad instar, & hoc quidem tollere similitudinem privilegiorum inter se, quia idem non est simile sibi, nihilominus tamen eos privilegiatas fieri similes inter se, quia subjecta eandem qualitatem habentia similia sunt. Unde concludit, illam identitatem nihil obstare, quominus privilegium communicatum sit privilegium ad instar, quia illud relativum *ad instar*, non dicit similitudinem inter privilegia, sed inter privilegiata.

4. Sed hoc non in jure est necessarium, nec per ana-

logiam ad Philosophiam sustineri potest. Interrogo enim, quo sensu dicat in communicatione privilegiorum, idem privilegium præexistens in uno communicari alteri: aut enim loquitur de identitate specifica, vel numerica. De numerica dici non potest; tum quia idem numero privilegium non potest simul esse in diversis subjectis, & æque primo in singulis, privilegium autem communicatum tam proprie, & per se convenit ei, cui communicatur, ac prius erat in altero, sicut dictum est de Privilegio ad instar; tum etiam quia tale privilegium durat in eo, cui communicatur, etiamsi in altero, in quo prius erat, amittatur, ut statim dicemus; tum denique quia argumenta, quæ pro hac identitate fiunt ad summum probant specificam identitatem. Si autem de hac tantum sit sermo, cum illa identitate stat perfecta similitudo non solum inter privilegiatos, sed etiam inter privilegia ipsa, ut constat de quacumque identitate specifica inter qualitates, & ratione earum inter qualia, quatenus talia sunt. Ergo immerito dicit ille Auctor, per communicationem, & per privilegium ad instar, concedi eadem privilegia, non autem similia: nam quæ illo modo sunt eadem, etiam similia sunt; sicut ergo privilegium ad instar non excludit identitatem, ita non excludit similitudinem.

Particula, ad instar, semper refert privilegia inter se, & non tantum personas privilegiatas.

5. Neque est verum, particulam *ad instar*, non semper referre privilegia inter se, sed tantum personas privilegiatas: nam potius privilegium ad instar dicitur tale propter habitudinem ad aliud privilegium, quod imitatur: ergo talia privilegia etiam sunt numero distincta, & unum est quasi exemplar alterius, & hoc est ad instar illius, ut ex supra dictis patet. Nec potest intelligi, quomodo privilegium detur uni ad instar alterius rei, vel personæ, nisi illa sumatur formaliter ut affecta tali privilegio, ut in l. *omnia*. C. de sacros. Eccl. cum hospitalibus conceduntur privilegia ad instar Ecclesiæ primariæ, sine dubio intelligitur supponi Ecclesia ut talibus privilegiis affecta, & ita non solum hospitale fieri simile Ecclesiæ, sed etiam privilegium hospitalis effici simile privilegio Ecclesiæ, imo non aliter subjectum fit simile alteri, nisi efficiendo in eo formam, quæ si fit similis formæ alterius. Per hoc ergo nulla differentia inter hæc privilegia explicatur.

Privileg. ad instar dicere similitudinem non perfectã sed adimitationem: communicationem autẽ privilegii dicere exactam, seu aliqui.

6. Posset vero ulterius addi privilegium ad instar dicere similitudinem, non tamen perfectam, & exactam, sed per quandam imitationem; communicationem autem privilegii dicere integram, & totalem concessionem privilegii, & ideo dici potius identitatem, quam similitudinem, potestque hæc differentia confirmari ex quadam formula concedendi hanc communicationem, quam specialiter invenio in quadam Bulla Pii V. Societati nostræ concessa, cujus verba sunt, *Possint libere, & licite uti, frui, potiri, & gaudere* (sc. privilegiis aliarum religionum) *in omnibus, & per omnia, non solum ad illorum instar, sed pariformiter, & æque principaliter. Absque ulla prorsus differentia, proinde ac si Societati, &c. nominatim, & specialiter, ac generaliter concessa fuissent*. Quæ verba supponunt, privilegium ad instar non esse pariforme suo exemplari, nec esse tam amplum, sicut privilegium per communicationem concessum, nec ejusdem rationis cum illo. Et confirmatur, quia privilegium communicatum est verum privilegium; privilegium autem ad instar, comparatione alterius est quasi fictum fictione juris. Unde Bald. ait, civem ad instar, seu ex privilegio non esse legitimum, & verum civem, sed similitudinarium; *Omnis autem similitudo* (inquit) *est quoddam figmentum rei, & non proprietas ipsa*, citat l. *sed si accepto*. ff. de jure fisci.

Oppugnatur prædictus modus dicendi.

7. Veruntamen hic etiam modus dicendi non placet. Primo, quia dictum est privilegium ad instar absolute concessum, extendi ad omnia, ad quæ suum exemplar extenditur, atque adeo de se dicere imitationem perfectam, & non tantum adumbratam, vel fictam, cujus oppositum in hac differentia supponitur sine sufficienti fundamento, ut patebit, cum tamen illud efficaciter videatur probatum ratione supra facta, quod alias incerta esset, & fere inutilis concessio privilegii ad instar absolute, & sine alia explicatione. Quod si dicatur privilegium ad instar, licet interdum sit perfectum, posset interdum salvari cum imperfecta imitatione. Contra hoc est, quia illud solum habet locum, quando in privilegio explicatur. Hoc autem modo etiam communicatio potest esse imperfecta, & solum per quandam participationem. Quod si communicatio privilegii absolute facta, & sine limitatione intelligitur de adæquata communicatione totius privilegii, etiamsi expresse hæc adæquatio non explicetur, quia non est ulla ratio addendi limitationem, quia si hæc licentia daretur, tota concessio esset incerta, & ambigua: ita etiam dicendum est de privilegio ad instar, propter eandem rationem; ergo in hoc potius æquiparantur, quam differant: nam absolute facta utraque est perfecta concessio: per additionem vero, & expressam concedentis voluntatem utraque potest limitari, & tantum ex parte, vel per imitationem imperfectam fieri.

8. Unde etiam constat, non recte adduci verba illa Pii V. ad differentiam prædictam confirmandam. Nam sicut ex illis verbis videtur colligi, privilegium ad instar posse esse inæquale, & secundum quid, ita etiam colligi poterit, communicationem privilegii non esse pariformem, neque æque principalem, neque absque ulla differentia, nisi hæc expresse declaretur in privilegio, quia cum hæ particulæ expresse addantur, insinuatur, sine illis non esse ita adæquatam communicationem. Quod si hoc falsum est, ut videtur probatum, dicendum necessario erit, illud non colligi ex additione illarum particularium, quia non semper adduntur propter novum effectum, sed propter majorem explicationem ejusdem effectus, & ad tollendam omnem tergiversationem, & umbram eludendi privilegium. Imo etiam interdum multiplicantur hujusmodi verba ad explicandum magnum affectum concedentis, ut patet de illis, *Uti, frui, potiri, & gaudere, &, in omnibus, & per omnia*. Idem autem dicendum erit de prædictis verbis respectu privilegii ad instar, ut exposuit Mandos. dicta qu. 2. num. 13. ubi ipse refert alias privilegiorum formulas, quæ habent, *non ad instar, sed pariformiter*, & miratur quomodo illa negatio cum adversativa conjunctione ponatur, ac si illud non esset privilegium ad instar, vel ac si esse ad instar, & esse pariformiter essent opposita. In prædicta autem Bulla non legitur absolute *non ad instar*, sed, *non solum ad instar*, quæ verba faciliorem habent explicationem: nam quia privilegium *ad instar*, latitudinem habere potest, & obscuritatem, vel tergiversationem, si solum ponatur, ideo ait Pontifex, concedere se privilegia dicta non solum *ad instar*, sed etiam cum omni proprietate, & exaggeratione, ut magis statim declarabimus.

9. Quapropter tam de privilegio *ad instar*, quam de privilegio per communicationem distinctio aliqua præmittenda est, ut proprie, & univoce fiat comparatio. Primo ergo duobus modis intelligi potest privilegium esse *ad instar*; primo *ad instar*, alterius conditionis, seu proprietatis, quæ in exemplari non est ex privilegio, sed ex naturali origine, vel ex antiquo, aut ordinario jure. Secundo potest privilegium esse *ad instar* alterius privilegii, vel privilegiati quoad jus, quod ex speciali privilegio habet. Priori modo est verum, quod in quadam confirmatione supra sumebatur, privilegium *ad instar* non constituere aliquid vere tale, quale est suum exemplar, sed fictione juris: sic enim privilegium legitimationis dici potest *ad instar* legitimorum filiorum, non tamen facit vere, & realiter legitimum filium, sed fictione juris. Et sic etiam procedit quod dicebat Bald. civem ex privilegio non esse legitimum, & naturalem civem, sed instar ejus, secundum quandam similitudinariam rationem. Sicut etiam dicere solemus, privilegium nobilis non facere vere, & naturaliter nobilem, sed civiliter fictione juris. Et cum eadem limitatione accipiendum est quod idem ait, omnem similitudinem esse figmentum rei, & non proprietatem: est enim verum de hac similitudine legali (ut sic dicam) respectu rei naturalis; nam alioqui perfecta, & naturalis similitudo in veritate & proprietate consistit, imo si proprietas in utroque extremo legalis sit, potest similitudo esse omnino propria, & non tantum analoga, ut jam dicam. Posteriori a. modo nos hactenus loquuti sumus de privilegio

Notanda de privilegio, ad instar & per communicationem.

ad instar, nimirum, quod datum est instar alterius privilegii, seu quod idem est, ad imitationem effectuum, & proprietatum, quæ in alio sunt etiam ex privilegio: nam hoc modo loquuntur jura de privilegio *ad instar*, & hic est communis usus talis vocis: nam prius non solet vocari privilegium *ad instar*, sed directum, & (ut ita dicam) primarium, licet effectus ejus possit dici esse *ad instar* alterius effectus naturalis secundum analogiam, & fictionem juris. Hoc ergo privilegium *ad instar* non est fictum, sed verum, nec inducit aliquid per juris fictionem, sed vere, & proprie concedit quidquid aliud privilegium, quod est veluti exemplar suum, concedit, & ita inducit similitudinem in privilegiis omnino propriam, & absque aliquo figmento.

Resolutio auctoris. 10. Juxta hanc ergo distinctionem dicendum est, privilegium proprie dictum *ad instar*, utique alterius proprii privilegii, non distingui a propria communicatione privilegii, & hoc recte probari rationibus factis. Privilegium autem vocatum *ad instar* propter solam imitationem alterius juris ordinarii, & quasi connaturalis fundati in proprietate originaria, seu naturali, illud merito distingui a privilegio per communicationem, quia ibi non fit re vera communicatio privilegii, sed conceditur per privilegium, quod alteri convenit sine illo, vel si convenit ex privilegio, illud est jam factum quasi connaturale propter antiquitatem originis, ut in nobilitate originaria, vel in jure civitatis ex antiquo domicilio, & similibus. Et fortasse Pius V. in prædicta Bulla, quæ incipit, *Dum indefessa*, ideo tam accurate declaravit illam communicationem privilegiorum ordinum Mendicantium factam Societati, non esse tantum *ad instar*, quia in illa declaraverat, religionem Societatis Jesu mendicantem esse, & ideo ne quis putaret, esse mendicantem solum ex privilegio, & fictione juris, & ideo concedi illi mendicantium privilegia, solum *ad instar* verarum mendicantium religionum, ideo expressit concedere se talia privilegia Societati pariformiter, & æque principaliter absque ulla prorsus differentia, quia nimirum inter verum, & fictum fictione juris semper relinquitur aliqua differentia; Societas autem non fictione juris, sed vere religio mendicans est, & ideo æque principaliter, & sine ulla differentia illi communicantur privilegia.

11. Denique oportet alteram distinctionem adhibere ex parte communicationis privilegiorum; duobus enim modis fieri contingit. Primo ut privilegium uni tantum per se, & propter se concedatur, ab illo autem quasi redundet, & derivetur ad alios propter connexionem, quam habent cum illo primo, ita ut non in propriis personis censeatur illis concessum privilegium, sed in alio. Sic privilegia religionis alicujus interdum communicantur familiaribus non ratione sui, sed ratione religionis, a qua omnino pendent in illorum usu, & fructu. Secundo, privilegium uni corpori, vel personæ concessum, communicatur alteri proprie, & æqualiter, ita ut ex propria persona illo uti possit, non minus, quam prior poterat, vel quam ipsa posset, si primo, & per se fuisset communicatum ei privilegium. Et hoc modo communicatio privilegiorum ordinarie fit inter religiones per indulta Pontificum, ut constat in Societate, & Bulla citata & ex alia Gregor. XIII. *Ascendente Domino*, & idem est in aliis religionibus, ut constat ex compendiis verbo *communicatio*, & refert late Emm. Rod. 1. to. qu. 55. præsertim a. 21. cum Cord. in addit. ad Compend. ver. *communicatio*, in fine.

12. Privilegium ergo communicatum priori modo alicui tanquam accessorio ratione principalis, non potest dici privilegium *ad instar*, proprie sumptum ut de illo in superiori puncto loquuti sumus: quia non est ibi concessio unius privilegii *ad instar* alterius, sed est extensio quædam ejusdem privilegii. Unde ibi locum habet ratio tacta supra, quod ibi non est privilegiorum similitudo, nec relatio, aut æquiparatio unius ad aliud, sed est idem privilegium non tantum specie, sed etiam numero, quod uni primo, & alteri ratione illius primi communicatur. Unde fit etiam, ut inter ea duo membra, quæ illo privilegio gaudent, non fit æqualitas: nam semper accessorium pendet a principali, & si principale illud renunciet, ut alio modo illud amittat, consequenter illud etiam perdet accessorium. Ut si religio amittat privilegium, consequenter donati, vel, servientes intra domos viventes illorum fructu privantur, non vero e contrario: nam licet privilegium perdatur quoad accessorium, seu familiares, non amittetur quoad religionem, quia accessorium sequitur principale, & ab eo pendet, non e contrario. Et eadem ratione licet illi, quibus secundario communicatur privilegium, illo gaudeant, & uti possint contra alios; non vero contra illum ratione cujus illud participant, ne quod in favorem ipsorum recipiunt, in eorum gravamen, & odium convertatur, ut recte docet Cord. & Emman. Roder. supra loquentes de privilegiis religionum, quatenus servientibus communicantur. Et generalius idem docet Panorm. in c. *ex parte*, 15. de for. compet. nu. 14. dicens, qui privilegio utitur jure alterius, non posse illo uti contra eum, ratione cujus illo gaudet, quod etiam affirmat Bart. in l. *donationes*. 26. C. de donat. inter vir. & uxor. ex l. *si judex*. 14. ff. de minor. quæ non in propriis terminis, sed per quandam particularem rationem induci potest. Denique in hoc quodammodo æquiparatur privilegium sic communicatum privilegio *ad instar*, improprie dicto, propter imitationem impropriam, quam facit per fictionem juris: sic enim hoc privilegium dum extenditur ad familiares religionis, verb. gr. æstimare illos videtur tanquam religiosos fictione juris, vel per quandam habitudinem, & analogiam.

13. Dicet vero aliquis; ergo privilegia concessa religioni, ut sic, quatenus communicantur singulis religiosis divisim, ac personaliter, erunt privilegia per communicationem, non per directam concessionem, quia non ratione sui, sed ratione totius corporis singula membra religiosa illis privilegiis gaudent, & in eis a corpore dependent: nam si corpus religionis illis privetur, vel illa renunciet, vel amittat, omnes & singuli religiosi illis carebunt: non vero e contrario. Religio etiam uti poterit tali privilegio contra suum religiosum, non tamen e contrario; ergo est illud privilegium per communicationem imperfectam, & similitudinariam, etiam respectu religiosorum: consequens autem videtur absurdum, & alienum a modo loquendi omnium de hujusmodi privilegiis. Illatio contra dicta.

14. Respondeo, talia privilegia respectu religiosorum, non esse per communicationem proprie loquendo, sed per concessionem primariam, & directam. Respons. Quia quando privilegia religionis talia sunt, ut pro singulis religiosis, & ad personalem usum conferantur, primo, ac per se conceduntur ipsis personis religiosis: nam licet videantur concedi singulis ratione totius, etiam conceduntur corpori mediantibus membris secundum diversa genera causarum. Nam si respiciamus rationem motivam, illa videtur esse favor religionis, & hoc modo conceditur membris propter totum: tamen si spectemus immediatum subjectum, cui fit favor privilegii, illud est unaquæque persona religiosa, nec conceditur corpori, nisi quatenus omnibus, & singulis membris datur, quia actiones vel effectus, propter quos datur privilegium, ad singulos spectant, non ad corpus ut tale est, ut supponimus. Et in hoc est magna differentia inter ipsos religiosos, & alios qui quasi extrinsece adhærent religioni. Et ideo etiam non potest dici tale privilegium secundum hunc respectum, esse *ad instar*, aut secundum fictionem aliquam, neque secundum propriam dependentiam, nisi fortasse quatenus partes pendent aliquo modo a toto, & e contrario. Dixi autem respectu religiosorum, utique jam professorum, quia respectu novitiorum dici potest hæc communicatio secundum aliquam fictionem, & extensionem, & ideo ut talia privilegia conveniant religiosis non est necessaria specialis expressio, aut declaratio, sed satis est, quod religioni concedantur; ut vero complectantur novitios, necessaria erit expressa verborum forma, & ita observat usus, & multo magis est necessaria, ut ad familiares extendatur. Unde etiam in his solent requiri speciales conditiones, ut v. g. quod actu serviant, intra monasteria ha-

habeant, &c. in religiosis autem sola professio sufficit, ut notari potest in Trident. sess. 24. cap. 11. de reform.

Quoddam fit propriũ privilegium per communicationẽ simpliciter idem, qui jure nil differens a privilegio ad instar, proprie sumpto.

15. At vero privilegium, quod uni prius concessum est, & postea communicatur alteri in propria persona, ita ut fiat illius proprium, non minus, quam si tali personæ, vel rei fuisset primario concessum: illud est proprium privilegium per communicationem simpliciter, & in re nihil differt a privilegio *ad instar*, proprie sumpto, quale supra explicatum est. Ita tandem concludit Mand. supra, & idem sentiunt Cord. & Emman. Roder. licet in terminis quæstionem non tractent. Et probabitur facile declarando vim, & efficaciam hujus communicationis. Primo enim hæc communicatio est veluti concessio privilegii, quia illi, cui privilegium communicatur, novum privilegium conceditur, quod antea non habebat, & licet antea illud privilegium in specie esset in alio, non tamen erat in tali re, vel persona; ergo quoad hanc individuationem, ut sic dicam, quasi de novo fit: unde communicatio illa etiam dici potest multiplicatio numerica ejusdem privilegii, ut supra declaratum est. Deinde cum dicitur, hoc privilegium communicari, nihil aliud per hoc significatur, nisi quod privilegium ut receptum in eo, cui communicatur, fit ejusdem rationis cum illo, quod communicatur: hoc a. ideo est, quia fit *ad instar*, & similitudinem illius; est ergo illud privilegium *ad instar*, & quod per hanc vocem significatur quasi in actu signato, per verbum communicationis significatur in actu exercito; res autem eadem est.

Proprietates supra declaratæ in privilegio, ad instar, locũ habent in privilegiis communicatis absoluto & perfecto modo

16. Præterea (quod ad rem moralem præcipue spectat) hinc fit, ut proprietates supra declaratæ in privilegio *ad instar*, in privilegiis communicatis absoluto, & perfecto modo, locum habeant. Nam per communicationem hanc ita fit proprium privilegium in eo, cui communicatur, ut mutatio in uno facta non necessario fiat in altero, nec e converso, sive illa fit per modum augmenti, sive per modum diminutionis, aut corruptionis. Ratio est, quia communicatio privilegii, seu privilegiorum, si nihil aliud addatur, intelligitur fieri de privilegiis concessis, vel secundum mensuram concessionis jam factæ, quia vel verbum *communicandi*, regulariter cadit super verbum de præterito, quod ad futurum, de se non extenditur, ut dicendo, *Communicamus huic hospitali privilegia concessa tali hospitali*: vel licet non addatur verbum, *concessa*, sed simpliciter dicatur, tale hospitale gaudeat privilegiis talis Ecclesiæ, intelligitur de concessis, quia non sunt eo tempore privilegia talis Ecclesiæ, nisi quæ illi concessa sunt. Et ideo ubi Princeps vult largiorem facere communicationem, addit specialia verba, quibus expresse declaret, non tantum communicare privilegia concessa, sed etiam concedenda, sicut fecit Pius V. in dicta Bulla, & similes sunt plures in compendio, verb. *communicatio*, & ita quoad hoc idem omnino sentiendum est de privilegio per communicationem, & ad instar. Et ita sentit Mandos. dicto tract. Gloss. 14. ubi ita interpretatur quandam privilegiorum communicationem Societati factam a Pio V. in Bulla, *Æquum reputamus*, anni 1565. & ideo putat communicationem privilegiorum Societati factam a Pio V. non extendi ad privilegia concedenda, nisi per aliam communicationem quasi reflexam, seu in quantum illi communicantur privilegia aliarum religionum, in quibus illa extensio continetur. Sed licet hoc sit probabile, attento solo tenore illius Bullæ, nihilominus est alia Bulla ejusdem Pii V. *cum indefessæ*, (quam ille author sine dubio non vidit, quia fortasse ante illam editam, tractatum illum composuit, nam fuit post 6. annos a superiori edita) in qua expressis verbis communicantur Societati privilegia concessa, & concedenda. Hæc ergo clausula, vel alia æquivalens necessaria est ad illam extensionem, quæ solet etiam addi in privilegio ad instar, ut constat ex l. *omnia*, C. de Episcop. & cler. & ita in hoc non est differentia inter hæc privilegia.

17. Simili modo dicendum est de mutatione privilegii communicati quoad diminutionem, vel amissionem, quia licet privilegium minuatur, vel amittatur, sive per revocationem, sive per non usum, sive quocumque alio modo in eo, cui prius directe concessum fuit, inde nulla resultat mutatio in eo, cui postea fuit communicatum, quia hæc posterior concessio non pendet a priori, quia non conceditur posteriori tanquam accessorio, seu connexo cum priori, sed per se, ac directe & proprie, & in propria persona, solumque est inter illas concessiones antecessio temporis, & quædam multiplicatio: ideoque mutatio in uno facta non potest alteri nocere. Atque ita tradit Panormitan. in cap. *cum accessissent*, de constit. & cum illo Sylvest. verb. *privilegium*, quæst. 11. in fin. Mandos. supra quæst. 6. Roder. tom. 1. quæst. 55. art. 19. ubi in hoc sensu ait, per communicationem privilegii dari jus utendi illo, non tamen communicari usum, vel non usum ejus, cui prius tale privilegium datum est. Quod vere dictum est, & idem dici potest de quacunque renuntiatione privilegii, vel causa ab uno data ad illius amissionem; nam in his non est facta communicatio. In his ergo non invenitur differentia inter privilegium per communicationem, & *ad instar*, nec etiam in aliis, quæ supra notata sunt.

Mutatio ... ejus cui primo fuit datũ, non nocet ... illius cui posterius.

CAPUT XVII.

Utrum communicato privilegio etiam restrictio ejus communicetur.

1. Occurrit tamen in hac æquiparatione specialiter inquirendum, an privilegium alicui concessum cum certa restrictione, & postea communicatum alteri, intelligatur communicatum cum eadem restrictione, etiamsi illa non exprimatur, sed absolute dicatur, communicari huic privilegium, quod alter habet. Nam videtur ex dictis sequi pars affirmans, primo per argumentum a contrario, quia illa restrictio non supervenit communicationi, sed supponitur in prima concessione: sed restrictio, quæ supervenit, post communicationem non extendi ad talem restrictionem; ergo positum dicendum videtur in restrictione, quæ præcedit. Item illa restrictio necessario transit ad privilegium ad instar; ergo etiam transit cum communicatione privilegii perfecta. Probatur consequentia, quia hæc vel sunt in re idem, licet verbis differant, vel certe parificantur; est enim eadem ratio in utroque præsertim quoad hanc conditionem. Antecedens autem patet, quia privilegium a principio cum restrictione cum eadem proponitur, ut exemplar alterius, quia re vera non est datum, nisi in tali gradu, vel cum tali modo, & sic proponitur in exemplar, quando aliud datur ad instar illius; ergo illa restrictio necessario transit ad exemplatum. In contrarium vero est, quia restrictio addita in prima concessione respectu ejus cui facta est, non semper æque aut bene accommodatur alteri, cui tale privilegium per communicationem concessum est; ergo non est verisimile, restrictionem etiam communicari, ut v. g. conceduntur Societati sua privilegia cum hac restrictione, ut singuli religiosi illis uti non possint, nisi per caput proximum totius religionis, quod est generalis, id est per applicationem, & consensum ejus: quando ergo hæc privilegia aliis religionibus communicantur, non est verisimile restrictionem illam communicari, quæ non est gubernationi aliarum religionum accommodata. Similiter conceduntur Societati aliqua privilegia cum hac restrictione, ut aliæ religiones illis uti non possint per viam communicationis; aliæ vero religiones habent privilegia communicandi in omnibus cum cæteris aliis religionibus: ergo illa restrictio non poterit aliis religionibus nocere.

2. Adverto, triplicem posse cogitari restrictionem in hujusmodi privilegiis. Prima esse potest ad limitandum privilegium secundum se non intuitu religionis, vel in favorem religiosi instituti, etiam absolute, & generatim spectati, sed ratione tantum convenientis moderationis talis privilegii, vel ad cavendum nocumentum aliorum, vel ad vitandum aliquam perturbationem, quæ ex majori licentia oriri posset. Ut si privilegium non solvendi decimas limitetur ad propria prædia, quæ propriis laboribus excoluntur, vel si privilegium

Prima restrictio privilegii.

vilegium exemptionis limitetur, ne ad familiares extra monasteria viventes extendatur, vel ne tollat obligationem servandi festivitates, & interdicta, & similia. Et de hoc genere restrictionis certum existimo, servandam omnino esse in communicatione privilegii eodem prorsus modo, quo in prima, & directa concessione adhibita fuit. Hoc enim ad minimum convincunt priores rationes dubitandi; & præterea, quia eadem ratio, quæ fuit ad limitandam concessionem, est ad limitandam communicationem, & Pontifex, aut Princeps non declaravit se velle majorem gratiam facere in communicatione, non obstante paritate rationis (ut supponimus, alias nulla esset quæstio) sed solum simpliciter voluisse communicare privilegium, quod alteri concessum fuerat; ergo intelligitur communicatio juxta tenorem & rationem prioris privilegii.

Secunda restrictio. 3. Secunda restrictio privilegii esse potest illa, quæ addi solet in favorem, & conservationem instituti religiosi, vel simpliciter, vel quatenus tale, vel tale est, quæ interdum addi solet illis verbis, *Dummodo regulari observantiæ non sint contraria*, quæ frequentius adduntur in communicatione privilegiorum, quia fortasse in illa sunt magis necessaria: possent autem in quacunque concessione adjungi, si ex tenore, & in fine privilegii non satis constet. Est enim advertendum, duobus modis concedi privilegia religionibus: uno modo per modum relaxationis, seu dispensationis, vel generalis pro tota religione, vel particularis pro aliqua provincia, aut domo in aliqua observantia rigorosa, tales sunt concessiones factæ aliquibus religionibus mendicantium, virorum vel fœminarum ad habendum proprium in communi, & factæ religionibus militaribus ad contrahenda matrimonia, & similia. Alio modo conceduntur privilegia religionibus ad favorem earum, vel ut facilius possint vel temporaliter sustentari, vel spiritualiter operari, quæ privilegia non relaxant religiones, sed de se potius tendunt ad fovendam perfectionem, & conservandam disciplinam religiosam. Et hic modus magis est usitatus, quia per se melior est, & ita etiam est per se intentus, prior enim potius est quasi permissus, seu per accidens intentus ad majora incommoda vitanda. Quando ergo absolute conceditur privilegium & ex tenore, & verbis non constat concedi per modum dispensationis alicujus rei pertinentis ad proprium institutum, & regularem observantiam, intelligitur concessum sub illa tacita conditione, *dummodo regulari observantiæ non repugnet*, & ideo in prima concessione privilegii ordinarie non exprimitur hæc limitatio, quia veluti per se inest, quamdiu contrarium non exprimitur. Nam intentio Pontificis nunquam est relaxare religionem, neque id facere credendus est, nisi quando id declarat, causa cognita, & necessitate urgente, quam significare solet, quando talia privilegia relaxantia concedere intendit.

4. Unde a fortiori constat, quod si talis restrictio expresse addatur in concessione, multo magis intelligetur adhibita in communicatione, etiamsi in illa non exprimatur: nam etiam tacite subintelligenda esset, licet in neutro exprimeretur propter eandem rationem. Potestque a simili argumentum ad hoc confirmandum sumi ex cap. ultim. de obser. jejun. ubi generalem licentiam comedendi carnes in sexta feria quando dies natalis Dominici incidit, declarat Pontifex non extendi ad eos, qui voto, vel regulari observantia ad illam abstinentiam sunt astricti: indicat ergo, generale privilegium habere subintellectam illam conditionem, ut regularem observantiam non relaxet. Quia intelliguntur communicari ea, quæ ad favorem pertinent, non quæ ad perniciem communicarentur, & quæ ad ædificationem conferre possunt, non quæ ad destructionem. Sæpe autem in communicatione privilegiorum additur expresse illa modificatio; tum quia istæ communicationes per clausulas valde generales fieri solent, & ideo ne ex illis sumatur occasio errandi, utilissima est illa declaratio; tum etiam quia (ut dixi) sunt multa privilegia concessa aliquibus ad relaxandum rigorem, & oportuit exponere, in illis non fieri communicationem per solas clausulas generales. Quocirca, quia non solum dantur communicationes in privilegiis prius concessis, sed etiam dantur communicationes communicationum, ut sic dicam, & ita fiunt quamplures veluti reflexiones, & mutuæ extensiones harum communicationum privilegiorum, ideo licet illa clausula non addatur in quacumque forma communicationis, secundum illam restringenda est, sive per conclusionem tacitam, quia per se inest, nisi aperte excludatur, sive per relationem ad privilegia, quæ communicantur, in quibus talis clausula posita est.

5. Solum oportet advertere interdum addi posse specialem restrictionem privilegii intuitu observantiæ alicujus religionis, quia secundum suum institutum est necessaria, vel maxime conveniens ad rectam gubernationem, vel ad disciplinam religiosam observandam, quæ tamen in alia religione secundum suam regulam, & institutum non servatur, nec pertinere censetur ad perfectam observantiam sui instituti. Et tunc verisimillimum est, in concessione talis privilegii alteri religioni facta non includi restrictionem illam, seu particularem modum utendi illo privilegio priori religioni accommodato. Ita sentit Emman. Roder. d. quæst. 55. art. 7. de illa clausula, quæ additur in privilegiis Societatis, *Ut non intelligantur concedi inferioribus singulis immediate, sed mediante Præposito generali*: existimat enim hunc ordinem non esse necessarium in aliis religiosis, quibus per viam communicationis propria Societatis privilegia conceduntur. Fundatur, quia aliis absolute, & sine illa restrictione communicantur, ac si directe essent illis concessa: restrictiones autem, & limitationes non communicantur. Responderi tamen posse juxta prædicta, restrictiones quidem per se non communicari, nihilominus tamen quando privilegium fuit restricte concessum, non nisi restrictum communicari.

6. Sed nihilominus placet illa sententia. Primo quidem, quia privilegia ipsa prius fuerunt absolute concessa Societati, postea vero addita fuit restrictio per specialem declarationem, quæ non restringit modum utendi privilegio, nisi quoad Societatem ipsam: communicatio autem aliis religionibus postea facta est de solis privilegiis, & gratiis, non de hujusmodi declarationibus. Secundo, quia in ipsamet declaratione explicatur fundari in speciali modo Societatis, propter instituti ipsius ab aliis religionibus diversitatem, ut dicitur in Bulla Gregor. XIII. *Ad futuram*, anni 1575. in princ. ergo quod ex propria, & (ut sic dicam) distinctiva ratione in Societate ordinatum est, non est verisimile ad alias religiones sine alia declaratione, vel necessitate extendi. Et confirmatur, quia non solum propria privilegia, sed etiam aliarum religionum indulta communicantur Societati cum illa expressa restrictione, *Dummodo instituto Societatis, & Præpositi, aut hujusmodi personarum deputatarum voluntati, & beneplacito non refragentur*, quæ limitatio non extenditur ad alias religiones quoad communicationem privilegiorum cæterarum religionum, ut per se constat; ergo etiam non habet locum in communicatione privilegiorum ipsius Societatis: nam eadem est ratio. Hoc autem limitari potest, ut locum non habeat in illis religionibus (si quæ sunt) quæ in hoc modo regiminis, vel subordinationis Societatem imitantur, vel simpliciter, vel secundum aliquem modum, ratione cujus in damnum talis religionis cederet, si privatæ personæ possent uti privilegiis suo arbitrio, & sine consensu Prælati, vel Capituli, seu illius, ad quem juxta tale institutum illa cura, & solicitudo incumbit. Tunc enim videtur intelligenda communicatio privilegiorum juxta modum tali religioni accommodatum, non propter communicationem cum Societate in illa restrictione propria ejus (nam in illa re vera non videtur habere locum communicatio, quia non est proprie privilegium) sed propter illud principium generale proxime positum, quod communicatio privilegiorum in unaquaque religione intelligenda est sine dispendio disciplinæ religiosæ, uniuscujusque instituto, & regimini accommodatæ.

7. Tertia itaque restrictio privilegii esse solet, quia conceditur cum speciali respectu ad res spectantes specialiter Tertia restrictio privilegii.

cialiter ad religionem, locum, vel personam illam cui primo conceditur. Ut v. g. conceditur religioni sancti Dominici privilegium non servandi interdictum locale in festivitatibus Sanctorum suorum in Ecclesiis suis, vel quidpiam simile, & postea illud privilegium communicatur religioni S. Augustini sine alia declaratione; constat autem illam non posse uti illo privilegio cum restrictione, materialiter (ut sic dicam) & ut sonat sumpta, quia sic non redundaret in peculiarem favorem suum, cum tamen communicatio ad hoc fiat. Neque etiam potest intelligi concessio absoluta, & sine ulla restrictione; quia sic esset vel inutilis concessio propter indeterminationem, & ambiguitatem, vel esset absurda, si cum absoluta generalitate acciperetur. In hujusmodi ergo privilegiis dicendum est, communicari cum eadem restrictione formaliter, seu cum proportione accommodata intellecta. Itaque quod conceditur uni religioni respectu suorum Sanctorum, communicatur alteri respectu suorum, idemque de locis, festivitatibus, & aliis similibus intelligendum est. Sicut quod conceditur uni religioni respectu suorum novitiorum, vel familiarium, communicatur alteri respectu suorum, quando communicatio privilegiorum in genere, vel talis privilegii in particulari absolute & sine alia declaratione fit. Quia ex ipsa materia satis constat, hac intentione, & proportione fieri talem communicationem. Atque ita declaratum esse a Julio II. inter Prædicatores, & Minores refertur late in Supplemen. & Emman. Roder. dicta quæst. 55. art. 20. Tamen cum proportione ad omnia similia privilegia est applicanda, ut respective intelligatur facta communicatio, ita ut sit illud privilegium ad instar secundum proportionalitatem, quæ regula fere in omnibus privilegiis ad instar servari potest, & debet.

Quæ vim habeat restrictio incommunicabilitatis privilegii.

8. Et per hæc satisfactum est rationibus dubitandi pro utraque parte in principio positis, solum superest explicandum, quam vim habeat restrictio illa, quæ interdum addi solet privilegio alicui concesso, scilicet, ut sit aliis incommunicabile (ut sic dicam) vel ut aliis non communicetur. Exemplum invenio in nostra Societate in Bulla Gregor. XIV. ubi post varias concessiones in fine subjungit hæc verba, *Præsentis autem constitutionis, & gratiæ communicationem omnibus aliis, qui sua privilegia cum ipsa Societate copiose participant, participareque poterunt, quomodolibet in futurum fieri omnino prohibemus*. Et similia verba circa quoddam speciale privilegium Societati concessum habet Gregor. XIII. in Bulla anni 1584. *Satis superque*: ratio ergo dubitandi est, quia hæc prohibitio non videtur posse impedire quominus generalis, & absoluta communicatio privilegiorum Societatis, vel omnium religionum facta alteri religioni, has etiam gratias comprehendat, quia par in parem non habet imperium, & ideo prohibitio illa non potest impedire, quominus sequens Pontifex illa privilegia aliis communicet. Propter quod Emmanuel Rodericus supra art. 27. dicit (licet cum formidine) per concessiones generales postea factas, etiam ab eodem Gregor. XIII. communicari aliis religiosis etiam illa privilegia, quia generalis communicatio omnia complectitur. Sed non videtur mihi juridica interpretatio, quia est vulgare in jure, quod generi per speciem derogatur, etiamsi species ipsa præcesserit. Item quia vulgare, etiam est sub generali clausula non venire, quod Princeps non esset in specie verisimiliter concessurus. Item, quia generalis concessio casuum non extenditur ad reservatos, ut est etiam commune dogma. At privilegia hæc, quorum communicatio specialiter prohibetur, valde specialia sunt, & quasi reservata quoad modum concessionis; ergo nisi vel in communicatione fiat specialis mentio illorum, vel saltem addatur clausula, per quam comprehendantur omnia privilegia, etiam illa quorum communicatio specialiter prohibita est, per solam clausulam generalem non existimo talia privilegia communicari. Et confirmatur, quia alias non obstante illa prohibitione possent alii religiosi uti illis privilegiis ex vi antiquæ communicationis, qua illis conceduntur privilegia omnia concessa, & concedenda, quia illa etiam universalis est, & comprehendit omnia; consequens est plane falsum, quia alias talis additio, & prohibitio Pontificia vana esset, & frustra fieret, cum constet, innumera esse talia privilegia, per quæ communicantur futura privilegia. Quod si hoc non admittitur de antiquioribus privilegiis, etiamsi universaliter loquantur, neque in subsequentibus admitti debet: nam etiamsi sint tempore posteriora, in eodem sensu conceduntur quo præcedentia, & eodem modo per specialia præcedentia limitantur. Et ita responsum est ad rationem dubitandi: fatemur enim posse posteriorem Pontificem communicare talia privilegia, negamus tamen id facere per solam clausulam generalem, & hanc vim & fructum dicimus habere restrictionem illam.

CAPUT XVIII.

An confirmatio privilegii sit nova illius concessio, vel quid sit, & an una ab alia differat.

Ratio dubitandi.

1. Quarta forma concedendi privilegia esse potest, per confirmationem eorum; constat enim, sæpe confirmari privilegia prius concessa, quod maxime videtur esse in usu in privilegiis religionum, idem vero in aliis fieri potest, & sæpe fit. Dubitari ergo potest in primis, an hæc confirmatio privilegii sit nova illius concessio, vel quid sit. Si enim vim nominis attendamus, confirmatio non potest esse concessio, quia quod confirmatur, supponitur esse; quod enim nihil est, confirmari non potest. Sicut conservatio non potest esse rei productio, quia supponit rem esse, & consequenter supponit productionem ejus. In contrarium vero est, quia si confirmatio privilegii non est nova concessio illius, nihil confert privilegio; erit ergo actio inutilis, quod dicendum non est. Antecedens patet, quia confirmatio privilegii non auget extensive (ut sic dicam) privilegium quoad effectus, vel gratias privilegii, sed circa idem omnino versatur, nec etiam auget intrinsece, quia concessio privilegii est quasi indivisibilis, quæ non recipit magis, vel minus ex parte solius recipientis; ergo si non habet vim novæ concessionis, nullum effectum moralem efficere potest, & sic frustra fit. Accedit, quod non repugnat, idem sæpius concedi ex parte concedentis: nam eadem promissio, seu idem votum potest iterari; ergo eadem concessio privilegii poterit iterum fieri, quantum est ex parte concedentis, habebitque hunc effectum, ut si fortasse prima concessio non tenuit, vel perdita est aliqua via, per confirmationem iterum fiat. Et ita confirmatio erit veluti secunda concessio de se sufficiens ad privilegium, & efficax, si subjectum indigeat.

Confirmationē actus dupliciter posse postulari, primo quoad valorē substantiæ actus, secundo ob majorem authoritatem aut quid simile.

2. Ad explicandam hanc privilegiorum formam, seu gratiam adverto, confirmationem alicujus actus dupliciter postulari posse, uno modo tanquam per se necessaria ad consummandum actum prius inchoatum, & non perfectum quoad substantiam ejus, ut quando in electione ad munus, vel dignitatem postulatur confirmatio, vel quando in pacto inter aliquos facto ad ejus validitatem, & firmitatem necessaria est confirmatio Principis, vel judicis. Alio modo confirmatio, quamvis non esset per se necessaria ad substantiam, & valorem actus, additur ad majorem quandam authoritatem, vel alium similem effectum. De priori confirmatione dici aliquo modo posset, esse novam concessionem, seu collationem beneficii, aut alterius rei, de qua confirmatio datur, quia ante confirmationem non erat jus perfecte acquisitum, & ita per confirmationem suo modo confert. Veruntamen, etiam in hoc modo confirmationis ad ipsam confirmationem supponitur alius prior actus, ut electio, præsentatio, concordia, pactum, vel quid simile, respectu cujus actus, illa consummatio, quæ additur, dicitur confirmatio, & ideo tunc qui confirmat, non censetur simpliciter dare, sed consummare, quod inchoatum erat, ut ait Bart. in l. *more majorum*, ff. de jurisd. omn. jud. num. 5. Quamvis respectu rei, vel juris, aut firmitatis concessæ dici possit nova concessio, seu donatio. Et hinc est, ut hæc etiam confirmatio de se,

& jure ordinario requirat validitatem in actu, quem supponit: nam si confirmatur electus, supponitur electio valida; & sic de aliis. Ita habetur ex cap. *quia diversitatis*, de concess. præben. quod specialiter loquitur de confirmatione in forma communi, quam statim explicabimus. Idem sumitur ex cap. 1. & cap. *examinata*, de conf. util. vel inutil. quibus locis id notant Gloss. & Doctores. Unde a fortiori constat, posteriorem confirmationem multo minus posse dici concessionem, cum ad validitatem actus, vel effectus non requiratur, ut supponitur. Item quia illa confirmatio non ad hoc fit, sed ex abundanti (ut sic dicam) conceditur ad majorem auctoritatem. Et in hac etiam confirmatione multo certius est nil operari, nisi supponat actum validum, per se loquendo, seu in forma communi; tum propter dicta jura; tum etiam, quia est quid accessorium respectu actus, quem supponit tanquam principale, & ideo non subsistente principali, accessorium subsistere non potest. Ex his duobus modis confirmationis, hæc posterior magis videtur usitata in privilegiis, quam prior: nam si privilegium detur ab habente potestatem, simpliciter non indiget confirmatione ad valorem, vel effectum suum. Unde tantum videtur postulari ad melius esse, seu ad quandam accidentalem perfectionem; non tamen omnino repugnat prior modus confirmationis privilegii, ut videbimus.

Duplex forma cōfirmationis in forma communi vel ex certa scientia c. plenissimę. Glos in c. veniens.

3. Secundo præmittenda est vulgaris distinctio de duplici forma confirmationis, quædam esse dicitur in forma communi ex cap. *quia diversitatis*, de concess. præben. cui videtur opponi confirmatio in forma speciali: communiter autem aliud membrum appellatur confirmatio ex certa scientia, ex cap. 1. de transact. ibi, *plenissimæ notionis*, ubi id notat Gloss. & in cap. *veniens*, eodem titul. Quomodo autem dicatur confirmatio fieri in forma communi, non eodem modo ab omnibus explicatur. Quidam enim putant, necessarium esse, ut in forma confirmationis addatur verbum aliquod, quo declaretur, dari puram confirmationem eorum, quæ gesta sunt, ut si dicat Pontifex, confirmo privilegium prout factum est, vel prout est in usu, vel quid simile: nam si absolute, & sine addito confirmet, censetur perfecte confirmare. Ita sentiunt Abbas Antiq. & Joannes Andreas in cap. *examinata*, de confirmation. utili, & inutil. Alexand. conf. 59. num. 9. lib. 1. & Bart. conf. 196. num. 2. lib. 1. ubi negat quandam confirmationem factam esse in forma communi, quia in ea non fuit adjecta hæc particula, *sicut provide factum*. Et videtur alludere ad dict. cap. *examinata*, ubi quædam confirmatio dicitur fuisse communis, quia data fuerat sub illa forma, *Sicut provide factum fuerat, & ab utraque parte receptum*. Induci etiam ad hoc potest cap. *quia diversitatis*, de concess. præb. ubi dicitur, per confirmationem in forma communi confirmari beneficia, *sicut juste, & pacifice possidentur*. Ratio etiam adjungi potest, quia si Princeps dicat absolute, *confirmo*, simpliciter vult confirmare quidquid infirmum erat, & ita talis confirmatio habebit omnia, quæ potest habere in forma speciali: ergo ut sit in forma communi, oportet, ut per aliquam additionem restringatur, & quasi leniatur proprietas verbi confirmandi. Hanc vero sententiam limitat Panormit. in cap. *examinata*, num. 5. ut habeat locum in privilegiis, quæ sunt contra jus: nam in dubio non præsumitur Princeps aliquid concedere contra jus. Secus vero in privilegio omnino favorabili, maxime quando est datum a Pontifice, vel Principe, quia debemus illud latissime interpretari.

Confirmationē in forma communi esse purā & simplicem confirmationem.

4. Vera tamen sententia est, confirmationem in forma communi esse puram, & simplicem confirmationem. Unde sicut simplicitas per negationem explicatur, ita etiam hæc forma. Negatio autem hæc generaliter assignari potest, ut sit confirmatio non ex certa scientia, vel sine cognitione facta. Sicut dixit Bartolus in leg. *privilegia*, C. de sacros. Ecclesiis, tum Principem confirmare in forma communi, quando non est informatus, & ita quia privatio per habitus cognoscitur, ad cognoscendum, quæ confirmatio sit in forma communi, oportet cognoscere, quæ dicatur esse ex certa scientia: nam illa confirmatio, quæ caruerit omni proprietate sufficiente ad hoc, ut confirmatio sit ex certa scientia, erit in forma communi.

Confirmationē ex certa scientia, esse cum notitia perfecta rei & omnium circumstantiarum illius, quādo vero est cum confusa tantū notitia dicitur esse in forma cōmuni.

5. Advertendum est ergo, duobus modis posse ab aliquo confirmari privilegium, uno modo cum perfecta notitia illius, & tenoris ejus, & omnium circumstantiarum illius, alio modo cum sola cognitione confusa privilegii, quod simpliciter proponitur, ut antea concessum sine alio examine, vel distinctiori notitia illius. Quando ergo priori modo fit confirmatio, dicitur esse ex certa scientia, quando vero fit posteriori modo, dicitur esse in forma communi. Unde quando in ipsa confirmatione adduntur verba aliqua, quibus sufficienter significatur, præcessisse examen, seu cognitionem perfectam, erit ex certa scientia; quando vero in confirmatione nihil speciale inventum fuerit, erit in forma communi. Signa autem quod fuerit confirmatio data cum exacta cognitione sunt hæc. Primum, si in instrumento confirmationis inseratur totus tenor prioris privilegii: nam tunc constat, Principem re tota sufficienter intellecta suam auctoritatem adhibuisse, juxta cap. *venerabiles*, de confirmat. util. ibi, *Et ad majorem rei evidentiam literis confirmationis, tenor compositionis insertus*: ubi Glossa addit, illam confirmationem fuisse ex certa scientia, *quia Papa cum ea viderit, confirmavit*: & Panormitanus addit, hoc procedere etiamsi in confirmatione addatur illa clausula, *Sicut provide factum est*, &c. quia tunc (inquit) non intelligitur hæc clausula conditionaliter, sed causaliter. Secus autem esset, si tenor privilegii non esset insertus juxta dictum cap. *examinata*, ubi etiam id notat Panormitanus. Et ratio est perspicua, quia quando tenor inseritur, jam non est necessaria conditio, cum de re tota constet, & ideo verba illa non possunt habere commodum sensum conditionalem, sed absolutum, seu affirmativum, seu causalem, videlicet, Confirmo hoc, quia constat mihi esse provide factum. Secus vero est, quando non inserto tenore privilegii in confirmatione ponitur dicta clausula, quia non est verisimile affirmari id, de quo non constat, & ideo conditionaliter intelligitur.

Limitatio quædam.

6. Limitatur autem hoc, nisi in confirmatione expresse dicatur, *Ex certa scientia*: nam tunc licet non inseratur tenor privilegii, confirmatio erit ex certa scientia, & ita hoc verbum est secundum signum sufficiens talis confirmationis, quia cum per tale verbum Princeps affirmet se ita confirmare, illi credendum est. Ita Panormit. supra & in conf. 101. num. 9. lib. 1. & plures alii, quos refert Felin. in cap. *cum inter*, de except. ubi a principio disputat late hanc quæstionem, an necessaria sint in rescripto formalia verba, *ex certa scientia*, ut dispositio censeatur esse ex certa scientia, & merito concludit non esse necessaria, sed sufficere, quod ex aliis verbis ejusdem rescripti, seu ex narratis in illo constet, Principem cum plena facti cognitione processisse. Quæ est sententia communis Panormitan. in dict. cap. *cum inter*, & aliorum ibi, & in cap. *ad hæc*, de rescript. ubi Panormit. num. 7. Deci. num. 6. & late Felin. in cap. *nonnulli*, eod. ubi etiam alii. Quod intelligendum puto quoad supplendas nullitates, quæ ex narratis colligi possunt, non vero quoad omnes alias, ut infra declarabo. Sic ergo est illa particula sufficiens, quia ut dicit Bart. in l. *conficiuntur*, ff. de jur. codicil. credendum est pro vero id, quod Princeps disponit ex certa scientia. Imo addere possumus ex dictis auctoribus, sufficere clausulam æquipollentem illi, *Ex certa scientia*, qualis censetur esse illa, *de plenitudine potestatis*, ex Panormit. Decio, & Felin. supra, qui dicunt, clausulam *Ex certa scientia*, includere illam, ex plenitudine potestatis, non declarant autem, an convertantur. Magis vero id declarat Alexan. lib. 4. consil. 122. num. 22. & lib. 5. conf. 30. num. 9. quia per hanc clausulam significat Pontifex, se velle operari, non tantum secundum commune jus, sed etiam supra, vel contra ordinarium jus, quod non præsumitur facere, nisi ex certa scientia. Et eadem ratione censetur sufficere clausula, *Non obstante lege disponente in contrarium*, quia tunc censetur etiam uti plenitudine potestatis, ut ait Felin. in dicto cap. *cum inter*, num. 7. in fine, & in dicto cap. *nonnulli*, fal-

lentia

lentia 4. ubi late hoc prosequitur. Addo denique hanc clausulam communiter intelligi de scientia facti: nam scientia juris semper præsumitur in confirmatione, quæ fit ex certa scientia, quia Princeps habet jus in pectore, & illud ignorare non præsumitur, cap. 1. de constit. in 6. quod in privilegiis omnes admittunt, etiamsi non in omnibus rescriptis idem concedant, ut videri potest Felin. in dict. cap. *nonnulli*, in secunda objectione contra 4. fallen.

Plena explicatio confirmationis in forma communi

7. Ex his ergo omnibus constat, tunc confirmationem esse in forma communi, quando in ea nullum signum sufficiens additur, ex quo constet, confirmationem processisse habita plena notitia prioris privilegii. Quia si illud signum est necessarium, ut confirmatio fit ex certa scientia, sicut dictum est, illius negatio erit satis, ut confirmatio non sit ex certa scientia, omnis autem confirmatio, quæ non est ex certa scientia, est in forma communi, quia divisio illa adæquata est: ergo illa negatio sufficit, ut confirmatio sit in forma communi. Et ita manet probatum contra priorem opinionem, ut confirmatio sit tantum in forma communi non esse necessaria positiva verba, quibus id significetur, sed sufficere negationem signi ostendentis certam scientiam. Unde fit, licet non addatur illa clausula, *Sicut provide factum est*, ut æquivalens, cum sola illa negatione esse privilegium in forma communi. Neque oppositum colligitur ex dicto cap. *examinata*, quia licet ex illa clausula recte colligatur, confirmationem esse in forma communi, quando tenor privilegii in eo non inferitur, non tamen ibi dicitur, illud signum esse necessarium. Nec etiam in dicto cap. *quia diversitatis*, dicitur, necessarium esse ad confirmanda beneficia in forma communis in tenore confirmationis addere verba illa, *Sicut juste, & pacifice possidentur*, sed dicitur, hunc esse sensum confirmationis in forma communi. Ex quo tandem concluditur, confirmationem privilegii datam per verbum confirmandi purum, sine narratione facti, & sine aliquo alio signo alterutram partem indicante, censendam esse in forma communi. Quæ est communior sententia Juristarum, ut videre licet in Tuscho, tom. 2. lit. C. concl. 708. num. 10. & sequentibus. Et censeo esse verum non solum in privilegiis contra jus (licet in illis sit multo certius, magisque receptum) sed etiam in cæteris: ratio generalis est, quia licet beneficium Principis sit late interpretandum, non tamen ultra proprietatem verborum, sed verbum confirmandi pure prolatum non est verbum donandi, nec faciendi aliquid de novo simpliciter, sed tantum approbandi quod factum est, ut aperte supponitur in cap. *inter*, de fide instr. §. *cæterum*, & §. *cum igitur*, ergo non plus operatur verbum illud per se sumptum, etiamsi illud late interpretari velimus, sed in hac significatione tantum continet confirmationem in forma communi; ergo: Et hoc magis ex sequentibus patebit.

Confirmatio privilegii in forma communi nullum jus novum confert, nec dat valorem privilegii si erat invalidum.

8. His ergo suppositis duæ sunt communes regulæ. Prior est, confirmatio privilegii in forma communi nullum jus novum confert, nec dat valorem privilegio, si erat invalidum, & ita non potest dici concessio privilegii, sed pura roboratio. Hæc regula communiter traditur in cap. *quia diversitatis*, de concession. præbend. & ex illo textu colligitur, ut dixi, sumitur etiam ex dicto cap. *examinata*, & ex cap. 1. de concession. præbend. ubi dicitur, confirmationem rei litigiosæ non impedire processum in lite, quod omnes intelligunt de confirmatione in forma communi: nam secus esset in confirmatione ex certa scientia. Item ex cap. *dudum*, in fine, de decim. fateor tamen hæc jura loqui de privilegiis, quæ juri communi, vel alterius derogant: ratio autem universalis est supra tacta, quia confirmare non est de novo facere, sed roborare factum; confirmatio autem in forma communi solum significat in Principe animum confirmandi, ut dictum est: ergo nec valorem, nec jus confert de novo ex vi talis confirmationis. Et ita intelligunt prædicta jura Innoc. & Imol. & Anton. de Butrio in dict. cap. *dudum*, tradit etiam Baldus in Feud. tit. per quos fiat invest. cap. 1. nu. 1. Felin. in cap. *inter dilectos*, de fide inst. nu. 13. & seq. ubi etiam Panor. Idem Felin. in cap. *cum venisset*, de test. num. 2. Dec. in rubr. de confirmat. util. vel inutil. dub. ultim. qui optime confirmat omnia, quæ diximus.

Quid conferat confirmatio in forma communi

9. Interregabis, quid conferat talis confirmatio in forma communi? Glossæ, & Doctores allegati fere dicunt, parum conferre, quandoquidem non dat novum jus, nec valorem actui. Dico tamen, si hæc confirmatio cadat in materiam incapacem, seu actum nullum, nihil conferre, neque hoc esse inconveniens, imo esse juxta intentionem concedentis, ideo enim sub tacita, vel expressa conditione confirmat, ut si conditio non substiterit, nihil faciat. Si autem confirmatio cadat super actum confirmabilem, non parum confert. Ad quod explicandum distincte loquendum est diverso modo de confirmatione facta a superiore, eodem, vel æquali. Ab inferiori n. dari non potest, ut constat, quia non habet potestatem circa actum superioris. Poterit quidem inferior acceptare privilegium alteri datum a suo superiore, quod sibi aliquo modo præjudicare videatur, quæ acceptatio indirecte poterit in confirmationem privilegii redundare, quatenus acceptans post acceptationem non potest privilegium oppugnare, tamen illa non est propria, & directa confirmatio, ut per se constat.

10. Si ergo hæc confirmatio a superiori detur, & actus sit confirmabilis, multum valet, ut colligitur ex cap. 1. de confirmatione utilit. &c. Nam contra possessionem pacificam a Papa confirmatam, non potest inferior judex sententiam ferre sine Papæ mandato, quæ est magna utilitas, si tamen vera est. Nam communiter ille textus exponitur, quoad illam partem de Confirmatione ex certa scientia, ut per Glossam & alios interpretes. Quæ sententia, licet communis, apud me non caret difficultate. Nam prior pars textus, in qua dicitur, confirmationem rei litigiosæ non impedire processum litis apud inferiores judices, ab omnibus intelligitur de confirmatione in forma communi: ergo de eadem est intelligenda altera pars, quia est idem modus loquendi in utraque, & quia alias non est debita consequutio in litera textus. Sed nihilominus communis opinio contra hanc expositionem, & consequenter contra hanc utilitatem talis confirmationis prævaluit. Generalis ergo utilitas solum est robur auctoritatis, quod additur privilegio. Juxta principium legis 1. C. de veter. jur. enucleando, dicentis, superiorem id facere suum, quod auctoritate sua confirmat, Quamvis enim hæc regula soleat explicari (& bene) de confirmatione ex certa scientia, de qua aperte loquitur cap. *si Apostolica*, de præbend. in 6. & cap. 1. de transact. ut utroque loco Glossa exponit. Nihilominus suo modo etiam potest extendi ad confirmationem in forma communi, quando cadit in materiam habilem, & suum effectum sortitur: nam tunc jam res illa non solum inferioris, sed etiam superioris, vel Papæ confirmantis auctoritate subsistit, & ita efficit illam suam.

11. Quando vero eadem persona est, quæ concessit prius privilegium, & postea illud confirmat, duobus modis potest id accidere. Unus est, ut pro illis diversis temporibus talis persona sibi sit inæqualis in dignitate, ut in casu, quem tractat Bartol. cons. 196. de Cardinali legato, qui privilegium concessit cuidam civitati, quod postea factus Pontifex confirmavit, & tunc ait Bartolus illam confirmationem habere vim & efficaciam privilegii ex certa scientia, quia confirmans non ignorat factum suum. Quod est valde probabile, quando ex ipso instrumento confirmationis constat, ipsummet confirmantem existentem in minoribus concessisse illud privilegium, & confirmare illud tanquam a se factum, & sufficienter memoria retentum. Alias non videtur excedere gradum confirmationis in forma communi, juxta doctrinam communem supra traditam. Nihilominus tamen proderit illa confirmatio tanquam a superiore data, si cadat in materiam habilem, quia formaliter loquendo re vera est a superiore, & identitas personæ ibi materialiter se habet. Alio modo potest concedens, & confirmans esse idem in persona, & dignitate, & tunc non video, quid addat confirmatio in forma communi supra concessionem, quia nec jus, nec valorem, nec auctoritatem addit. Quoad nos vero addere potest certitudinem quan-

quandam de voluntate concedentis, & præsumptionem majorem de adhibita diligentia, & consideratione in concessione privilegii. Et fere hoc idem dicendum est de confirmatione facta ab æquali successore, & cum majori exaggeratione: nam hic intercedit plurium personarum consensus, & personalis auctoritas, quæ confert, ut plus timeatur, quod ita confirmatum est, ut ait Glossa in capite ultimo de confirmat. utilitat. argumento cap. *quanquam*, 23. distin. ubi id etiam notat Glossa, & præsertim hæc confirmatio per successorem securiorem reddit privilegiatum, quod non sint ab eo privilegia revocanda, sed potius conservanda, & defendenda tanquam sua.

Confirmatio privilegii ex certa scientia habet vim novæ concessionis, & confirmandi actum alias nullum.

12. Secunda regula principalis est: Confirmatio privilegii ex certa scientia habet vim novæ concessionis talis privilegii. Ita Glossa in dicto cap. *quia diversitatem*, & in dicto capite primo de transactionibus Innocent. ibi & Bartolus Panormitanus, Decius, Felinus, & alii supra allegati, & cæteri, quos ipsi allegant, & plures refert Tuschus verb. *confirmatio ex certa*, per totum. Sumiturque ex capite primo, & cap. *veniens*, de transact. cap. 2. de pactis: ratio vero est, quia confirmatio ex certa scientia habet vim confirmandi actum nullum reddendo illum de invalido validum; ergo habet vim concessionis privilegii. Consequentia patet, quia validare actum, seu privilegium, quod antea erat nullum, plane idem est, quod denuo illud concedere. Antecedens autem probatur, quia quando Princeps confirmat actum, non ficte, aut vane, sed vere, & solide vult confirmare, ergo vult confirmare actum, juxta capacitatem ejus; ergo si ex certa scientia procedit, ita vult illud confirmare, sicut re vera est confirmabilis; unde si est nullus, & Princeps cognovit esse nullum, & nihilominus confirmat, manifeste vult illi dare valorem, & firmitatem, quia alias frustratoria, & ficta esset confirmatio. Ita vero procedit Princeps, quando ex certa scientia confirmat; ergo illa confirmatio habet vim validandi actum; ac subinde concessioni æquivalet, vel re ipsa est concessio, licet verbum sit confirmandi. Ut expresse notat Decius in dicta rubrica de confirmatione utilitat. numero 1. in fine ex Bart. Imol. Panorm. & aliis.

Objiciatur objectio: cuir.

13. Neque mirandum est, quod verbum videatur ampliari cum improprietate; tum quia non est tanta improprietas, quin habeat etiam fundamentum in usu, & in materia subjecta: nam illa confirmatio ex certa scientia, etiamsi possit, & de se sufficiat dare valorem actui nullo, non tamen semper id efficit, quia non semper supponit nullitatem in actu, sed ad majorem cautelam, & certitudinem ita conceditur, sive actus confirmatus fuerit validus, sive non, & ideo talis gratia merito confirmatio dicitur, quia & potest supponere concessionem validam, & semper supponit saltem externam concessionem, quæ substantialiter (ut sic dicam) confirmari valeat, si substantialem habuit defectum. Sicut etiam dicitur ratificari professio, vel matrimonium factum cum impedimento irritante per iterationem consensuum post ablatum impedimentum; tum etiam, quia in præsenti casu ratio, & jus cogit ad talem verbi interpretationem, ne dispositio Principis ex certa scientia fiat illusoria, & irrationabilis, quod in legibus vitandum est, & consequenter etiam in privilegiis, maxime cum fiunt ex certa scientia.

Limitatio Alexan. & Tuschi scrupulosa nimis.

14. Atque hinc aliqui ex Juristis, præsertim Alexander quem sequitur Tuschus, dicunt, duas esse conditiones necessarias, ut hæc assertio procedat. Una est, quod confirmatio proferatur ex certa scientia: alia quod re vera in Principe præcedat cognitio defectus & nullitatis prioris privilegii, quia si non præcedit hæc cognitio, non potest subsequi voluntas efficax validandi illud, nec privilegium in re ipsa erit ex certa scientia, sed nomine tantum. Sed hoc scrupulosum est, reddit enim incertas omnes hujusmodi confirmationes. Quis enim novit, an Princeps exacte examinaverit valorem prioris actus, vel licet præcesserit examen, unde constare poterit, an intellexerit Princeps nullitatem? Et ideo alii auctores illa non distinguunt, sed eo ipso, quod privilegium recitat ex certa scientia aliquo ex modis supra dictis, censentur habere illam efficaciam, quia & præsumitur Princeps habere scientiam, quam profitetur, vel licet illam forte habeat, censetur habere voluntatem confirmandi actum, sicut indiget; hæc enim voluntas confusa haberi potest sine cognitione rei prout in se est, & sufficit ad conferendum valorem actui, si in se fuit nullus, etiamsi ignoretur. Sic enim dubitans de professionis valore, ratificat illam per novum consensum, & potest dici ratificare ex certa scientia, non quia cognoscat esse nullam, sed quia non cognoscit fuisse validam, & nihilominus absolute nunc vult illam de novo facere, si necesse sit. Sic enim hæc confirmatio, licet sit ex voluntate absoluta revalidandi privilegium, quando cognoscitur nullitas præcedens, potest esse conditionata, quando res ignoratur, vel est dubia, scilicet, *volo confirmando de novo concedere, si indiges*, quæ voluntas efficacissima est, si in re præcessit defectus, sicut patet in absolutione data sub conditione, *in quantum possum, & indiges*, & in rebaptizatione sub conditione, & similibus. Ita ergo censeo esse interpretandam hanc confirmationem ex certa scientia, ut ad illam sufficiat professio (ut sic dicam) Principis confirmandi tali modo cum vera, & efficaci voluntate illi proportionata, sive cognitio nullitatis in re ipsa præexistat in persona, & intellectu confirmantis, sive non.

15. Hinc vero sequitur, ad hujusmodi effectum, & ut locum habeat dicta regula necessarium esse, ut actus confirmandus talis sit, ut possit sola voluntate, & facultate confirmantis fieri: nam si actus ille pendeat ex consensu alterius, non poterit per solam confirmationem Principis ex nullo fieri validus, quantumvis ex certa scientia procedat. Patet quia ex certa scientia solum colligimus voluntatem Principis; voluntas autem Principis quantumvis absoluta non excedit in efficacia potestatem Principis; unde non potest consensum alienæ voluntatis supplere, nec naturalia impedimenta, vel inhabilitates tollere; & ideo non potest Pontifex per suam confirmationem solam ratum facere matrimonium nullum, vel professionem; sed poterit tollere impedimenta annullantia de jure humano, ut per consensus novos ratificetur actus; tamen quia in materia privilegiorum actus talis est, ut ad illum efficiendum voluntas Principis sufficiat, quia Princeps est propria causa efficiens privilegii, ut supra visum est, ideo indistincte procedit regula, quod confirmatio ex certa scientia æquivalet concessioni privilegii. Nunquam enim Princeps confirmat ex certa scientia privilegium, nisi quando posset illud a principio concedere, & hoc est per se necessarium, & intentum in tali confirmatione. Quod si aliquando confirmatio ex temeritate excedat potestatem, id est, accidentarium, & non mutat naturam actus: nam etiam concessio privilegii potest interdum esse temeraria, & excedere potestatem, & nihilominus absolute verum est, privilegii concessionem dare jus, quia intelligitur de legitima concessione; idem ergo est servata proportione de confirmatione ex certa scientia.

Nunquam Princeps confirmat ex certa scientia nisi quando illud a principio concedere potest.

16. Præterea ut hæc confirmatio talem effectum consequatur, oportet, ut simpliciter detur, & nihil addatur, quod repugnet revalidationi actus nullius, seu concessioni novæ privilegii amissi. Hoc adverto propter quædam indulta Pontificia, in quibus confirmantur ex certa scientia privilegia, non tamen absolute, sed cum addito aliquo, quod potest ita restringere confirmationem, ut licet sit ex certa scientia, non confirmet privilegium, si in eo non impletur conditio. Talia censentur illa verba, *prout sunt in usu*, quæ aliqui Pontifices addiderunt, confirmando privilegia aliquarum religionum, ut Gregorius XIII. confirmando privilegia Minorum in Bulla, *Ex benigna*, ann. 1575. & in alia confirmatione, Religioni Jesuitorum concessa, & in alia pro religione Clericorum, qui vocantur ministri infirmorum, & Syxtus V. confirmando privilegia Cistercienfium, quæ refert Emman. Rod. dicta quæst. 8. art. 1. & in art. 2. interpretatur, per illam restrictionem significari, Pontificem velle confirmare privilegia, quæ sunt in viridi observantia suumque valorem retinent, non autem illa, quæ invalida

De aliquibus restrictionibus confirmationum solitis addi.

valida sunt. Sed non videtur hoc universaliter intelligendum de omni nullitate, sed de illa quæ per non usum, vel per contrarium usum inducta est, aut etiam e converso de quacumque abrogatione vel revocatione, ratione cujus talia privilegia jam non sunt in usu. Quia hoc in rigore, ac præcise significant illa verba, *prout sunt in usu*, & amplianda non sunt, cum restringant beneficium Principis. Atque ita videtur exponere similem particulam referens plures alios Mand. in dicto tract. de privileg. ad instar, Gloss. 15. in princ.

17. Idem judicium ferendum est de similibus limitationibus, qualis est illa Gregor. XIII. confirmantis privilegia clericorum, qui dicuntur ministri infirmorum, cum illo addito, *Dummodo sua illis revocationibus non sint comprehensa*. Item illa Leonis X. confirmantis privilegia Minorum, *Prout in libris ordinum reperiuntur* supplem.concess.191. Nam quæ in illis non reperiuntur, non intelliguntur ibi confirmata, nisi alias sint authentica per Bullas, aut alia publica instrumenta, nam hæc non excluduntur. Illa enim verba, licet restringant ad privilegia scripta, ad ampliandum nihilominus posita sunt, ut inter scripta comprehendantur, quæ in libris ordinis inveniuntur. Denique alia limitatio usitata post Concilium Tridentinum in confirmationibus privilegiorum esse solet, *Dummodo Concil. Trident. non sint contraria*, ut patet ex Bullis Gregorii VIII. supra citatis, & ex Bulla Syxti V. anni 1587. *Et si mendicantium*, in qua confirmat Minorum privilegia ex certa scientia, & cum illa limitatione, quæ est conformis revocationi privilegiorum regularium repugnantium Concilio Tridentino factæ a Pio IV. in Bulla anni 1565. quæ incipit, *In Principis Apostolorum*, &c. de qua revocatione in proprio tract. de Rel. Deo dante dicetur.

Probabile esse nō omnia, quæ sunt Concil. Trid. contraria, esse revocata, sed ea tantum, quæ expresse revocantur a Conc. per clausulā, Non obstantibus, &c.

18. Nunc solum adverto, aliud censeri posse, quod privilegia sint contraria Concilio Tridentino, aliud vero quod sint per illud revocata. Probabile enim est, non omnia, quæ illi sunt contraria, esse per illud revocata, sed illa tantum, quæ expresse revocantur a Concilio per clausulam, *Non obstantibus*, &c. Et propterea fortasse interdum illa clausula additur, interdum non additur, ut patet ex sess. 23. cap. 8. de reformation. & sess. 24. cap. 11. & sæpe alias, & infra generaliter dicetur. Hinc ergo conjectatur Emman. Roder. dicta quæst. 8. artic. 6. clausulam illam, *Dummodo Concilio Tridentino non sint contraria*, intelligendam esse tantum de privilegiis revocatis a Concilio. Sed contrarium videri potest; tum quia, ut dixi, diversa sunt esse revocata, & esse contraria, & in diversis non fit interpretatio unius pro alio; tum etiam, quia sumus in materia odiosa: nam privilegium contrarium Concilio odiosum est, & ideo illa verba, quæ repugnant huic odio, in omni proprietate, & rigorosa amplitudine intelligenda sunt; tum denique, etiam quia talia privilegia, licet non sint revocata per Concilium, videntur revocata per Pium IV. cui plane sequentes Pontifices in prædicta restrictione conformari voluerunt. Sed nihilominus valde probabilis est illa expositio: nam, ut infra dicam, probabilius est, Pium IV. solum revocasse privilegia contraria illis decretis Conc. in quibus ipsummet Concilium noluit, privilegia contra illa valere: unde hæc tantum reputantur simpliciter contraria Concil. nam ubi illud non revocat privilegia, tacite illa admittit, & ita non sunt illi contraria. Quod si hoc verum est, clare constat, in eodem sensu esse dictam clausulam intelligendam. Sed hoc accuratius examinabitur infra tractando de revocatione privilegiorum.

CAPUT XIX.

Nonnulla dubia circa confirmationem privilegiorum expediuntur.

Primum dubium.

1. Nonnulla vero supersunt explicanda dubia circa hanc confirmationem. Primum est, utrum simpliciter, & sine restrictione data ex certa scientia, habeat vim restituendi etiam privilegia revocata. Videtur enim ex dictis sequi consequenter pars affirmans, quia confirmatio ex certa scientia restituit privilegium amissum per non usum, vel per usum contrarium, quando contraria limitatio non adhibetur; ergo etiam restituet privilegium revocatum ab homine, quicunque ille sit. Item habet potestatem hæc concessio revalidandi quod a principio fuit nullum; ergo multo magis, quod fuit validum, licet fuerit revocatum. Denique hæc confirmatio æquivalet novæ concessioni, ergo. Et ita tenet aperte Rosel. verb. *absolutio*, num. 123. inde concludens, per similem confirmationem restitutum esse Minoribus privilegium exemptionis a solutione quartæ canonicæ portionis, quod fuerat revocatum in Clemen. *dudum*, de sepulch. & sequitur Roder. dicta quæst. 8. art. 3. citat Gloss. in cap. *cum accessissent*, de constitut. verb. *confirmatum*, & Panormit. in cap. *cum super*, de caus. posses. num. 4. sed ibi generaliter loquuntur, non specialiter de privilegiis revocatis.

2. Potest ergo in contrarium objici, quia ut lex revocet privilegium non satis est, quod contra illud disponat, nisi expresse illud deroget, ut dicitur; ergo eadem ratione ut confirmatio restituat privilegium, non satis est, quod illud confirmet ex certa scientia, nisi expresse dicat confirmare illud non obstante revocatione; imo nisi hoc dicat, non videtur esse confirmatio ex certa scientia quoad hunc effectum. Et confirmatur, quia alias, si nunc confirmentur omnia privilegia alicujus religionis ex certa scientia, non addita illa limitatione, *Dummodo Concilio Tridentino non sint contraria*, manebunt confirmata, & restituta omnia, etiamsi contraria sint. Quod difficile creditu est; alias per confirmationem privilegiorum Societatis, in qua non ponitur illa limitatio, ut ex compendio constat, omnia illius privilegia revocata per concilium essent restituta. Unde idem Emman. d. art. 1. videns fortasse vim illationis, ad vitandum illud consequens, conjectat clausulam illam, quæ deest in nostro compendio esse in originali, quia post Pium V. non vidit Pontificem aliquem confirmasse absolute, & sine illa restrictione privilegia, sed re vera illa limitatio non est in originalibus: nam Gregorius XIII. in Bulla, *Quanto fructuosius*, & in Bulla, *Ascendente Domino*, & Gregorius XIV. & Paulus V. in suis Bullis confirmatoriis absolute & sine illa restrictione privilegia Societatis confirmant ex certa scientia, & potestatis plenitudine: ergo erunt restituta omnia, quę per Concilium Tridentinum fuerant revocata; quod tamen etiam ipsa Societas non agnoscit ex vi talium confirmationum.

3. Igitur pro resolutione advertendum est, aliud esse privilegium fuisse a principio falsum, subreptitium, aut alia ratione nullum, aliud vero fuisse validum, & postea revocatum: nam prius privilegium non conceditur de novo per confirmationem, etiam ex certa scientia, nisi expresse dicatur, non obstante falsitate, aut surreptione. Ita sumitur ex Rot. tit. de confirmat. util. decis. 2. in novis, Panormit. in cap. *inter dilectos*, de fide instrum. num. 8. ubi late Felin. num. 6. & in cap. 2. de rescript. num. 42. ubi alios allegat; & ratio prioris partis est; tum quia privilegium falsum, vel subreptitium, nunquam fuit concessum re vera, quia nec Princeps illud concessit, sed confirmatio est de privilegiis concessis: ergo non cadit in illud; tum etiam, quia talis confirmatio non facta narratione talis defectus, subreptitia est. Unde patet ratio secundæ partis: nam Papa potest de novo dare Privilegium, etiamsi fuerit falsum: ergo si id satis declaret, sufficit. Privilegium autem semel validum vere fuit concessum, & ideo in illud potest cadere confirmatio, etiam si revocatum sit: inquirimus autem, an cadat ex vi confirmationis ex certa scientia.

Distinctio de revocatione privilegii privata, & ab homine, & de illa, quæ facta est jure communi, & ordinaria.

4. In quo ulterius distinguendum censeo de revocatione privilegii privata, & ab homine, vel de illa, quæ facta est jure communi, & ordinario. Et de priori dico, confirmationem privilegii ad illam extendi, quando particula, *ex certa scientia*, vel *de plenitudine potestatis*, expresse, ac formaliter ponitur, quia tunc recte procedunt rationes factæ. At vero si certa scientia non expresse ponitur, sed colligenda est ex narratis, in indulto, non satis erit, narrari formam privilegii confirmati, nisi fiat mentio revocationis ejus, vel

vel addatur clausula, *Non obstantibus*, vel generalis de omnibus, &c. vel specialis de tali revocatione; quia alias non erit confirmatio ex certa scientia quoad talem circumstantiam, seu revocationem; quia cum sit privata, pertinet ad factum, vel privatum jus, quod Princeps præsumitur ignorare, juxta cap. 1. de constitut. in 6. ergo est necessaria scientia talis revocationis, ut ea non obstante, privilegium restitui videatur. At vero quando certa scientia non exprimitur, sed ex narratis colligenda est, non extenditur ultra illud, quod ex narratis colligi potest; ille autem defectus revocationis non colligitur ex narratis, nisi illius fiat mentio; vel nisi addatur clausula, *Non obstante*, quæ hoc suppleat; ergo neque tunc extendetur confirmatio ex certa scientia ad hunc effectum. Quod eadem ratione procedit, sive revocatio sit facta a superiore, sive per renunciationem expressam, vel tacitam.

Si princeps confirmat ex certa scientia privilegium revocatum jure communi censetur illud restituere, quia præsumitur non ignorare jus commune.

5. Secus vero videtur esse, quando revocatio facta est jure communi, ex contrario fundamento, quod Princeps præsumitur non ignorare jus commune, d. cap. 1. & ideo si confirmat ex certa scientia privilegium revocatum jure communi, censetur illud restituere. Solet autem in hoc addi restrictio distinguendo inter jus commune ordinarium, vel jus Concilii generalis: ut in priori servari debeat regula data; in posteriori autem necessarium erit, ut fiat specialis mentio per clausulam, *Non obstante revocatione talis Concilii*, vel saltem, generalis Concilii in communi; quia Concilio generali non derogatur nisi per expressam clausulam ut est regula Jurisperitorum communis, quos supra l. 6. retuli. Sed, ut ibi dixi, illa sententia generaliter incerta est, & specialiter in privilegiis contrarium tradit ibi Felin. in regul. 1. num. 2. & 3. & infra num. 11. in 2. fallentia. Nihilominus tamen quidquid sit de aliis casibus, aut rescriptis in terminis, in quibus nunc loquimur, videtur omnino vera, scilicet, quando privilegia in generali tantum confirmantur ex certa scientia; quia non est verisimile, quod per confirmationem adeo confusam, & communem derogetur speciali dispositioni Concilii generalis revocantis in particulari aliqua ex dictis privilegiis. Nam regula est, ut species deroget generi potius, quam e contrario; ergo maxime servanda est, quando authoritas Concilii generalis intervenit. Et ideo censeo, quod licet Gregor. XIII. & Sixtus V. non addidissent illam exceptionem de privilegiis contrariis Concil. Trident. nihilominus non essent revocata per generalem confirmationem. Quod tandem agnoscit Emman. Roder. d. quæst. 8. ar. 10. Non video tamen, quomodo cum hac doctrina possit subsistere alia, quam ipse acceptat cum summa Rosel. quod per similem confirmationem generalem privilegiorum Minorum ex certa scientia revocata sit Clement. *dudum*, de sepulch. quoad quartam funeralem, cum illa constitutio etiam sit Concilii generalis, & directe resistat tali privilegio, & non fuerit in speciali revocata. Contrarium ergo censeo verum, nisi aliunde constet de speciali revocatione Concilii, ut magis ex ultimo puncto hujus capitis constabit.

Species potius derogat generi, quam e contra.

De exceptione addita per Greg. XIII. & Sixtum V. Roder.

6. Sed quæret aliquis, cur Gregor. XIII. & Syxtus V. addiderunt illam exceptionem, si absque illa intelligenda foret. Respondet Roder. dicto artic. 10. additam esse ad firmandam regulam in contrarium, id est, ut intelligerentur confirmata omnia alia privilegia aliis Conciliis generalibus contraria. Sic enim alias dicimus, quod licet in generali concessione potestatis ad absolvendum, non veniant casus reservati, si tamen in illa generali concessione addatur exceptio unius casus reservati, intelliguntur alii concessi. Et licet supra dixerimus, per confirmationem in forma communi, non ratificari privilegia nulla, nihilominus si in tali confirmatione addatur exceptio unius privilegii alias irriti, vel revocati, eo ipso intelligitur, mentem confirmantis esse confirmare omnia alia, etiamsi essent amissa, vel irrita, ut tradit Bald. in feud. titul. per quos fiat investitura, cap. 1. num. 2. & sumitur a simili ex eodem in l. 1. §. *sed excipiuntur*, ff. de fer. Ubi rationem adducit, quia exceptio firmat regulam in contrarium, l. *tribunus*, §. ultim. ff. de milit. testamen. quem allegat, & sequitur Jason in l. ultim. ff. quod quisque juris. Verumtamen valde etiam de hac declaratione dubito: nam ex illa sequitur, illam exceptionem additam esse ad ampliationem confirmationis, non ad restrictionem. Atque adeo majorem esse confirmationem ab eodem Gregorio XIII. factam cum tali exceptione, quam sine illa, quia cum illa solum excipit Concilium Tridentinum & concedit alia, sine illa vero omnia intelliguntur excepta; consequens autem videtur plane absurdum, & contra mentem Pontificum, ut idem Rodericus aperte etiam sentit in eadem quæst. 8. art. 1.

Vera explicatio cur supra dicta clausula addita fuerit.

7. Dico ergo illam exceptionem additam esse a Pontifice, quia voluit esse magis certam, & non relinqui sub generalibus regulis, quæ incertæ sunt, & infinitis interpretationibus, & opinionibus sunt subjectæ. Item voluit Pontifex specialiter ostendere voluntatem suam circa firmitatem Decretorum Concil. Tridentin. ut non solum generaliter sicut alia, sed etiam speciali modo videantur excepta, hoc enim usitatum esse in jure sentit Glossa per textum ibi in l. ultim. ff. quod quisque juris. Et optimum exemplum, ac indicium sumitur ex quadam confirmatione privilegiorum ab eodem Gregorio XIII. concessa clericis regularibus Ministris infirmorum, ubi prius dicit, confirmare privilegia, quæ non sunt sub ullis revocationibus comprehensa, & nihilominus addit, *nec decretis Concilii Tridentini sunt contraria*, ubi manifestum est, per priora generalia verba excipi etiam privilegia revocata in Concilio Tridentino, & nihilominus additur specialis exceptio Concil. Tridentin. ad denotandam specialitatem ejus, & singularem observantiam. Confirmari potest hæc resolutio ex doctrina Canonistarum satis recepta, quod licet exceptio firmet regulam in contrarium, non tamen ampliat illam ad ea, quæ alio jure æquali fuerant excepta. Quam tradit Panormitanus in cap. *in nostra*, de sepulch. in principio, per eundem textum. Et Ancharan. in cap. 2. de offic. vicar. in 6. & in rubric. de regul. jur. quæst. 4. circa finem. Late Felin. in cap. *quoniam frequenter*, ut lite non contest. num. 2. qui Bart. Bald. Oldr. & plures alios refert. Et licet forte hæc etiam doctrina non sit certa, & infallibilis, quia totum pendet ex conjecturata mente concedentis, confirmantis, seu disponentis; nihilominus ex natura exceptionis puto esse verum, non ampliare dispositionem ad id, quod alias exceptum erat a talibus verbis, vel de jure, vel ex natura rei, quia non ad hoc ponitur, sed ad limitandam expresse dispositionem. Unde si aliquando videtur plus operari est, vel quia verba sunt per se universalia & in rigore sufficientia ad comprehendenda omnia, quæ per exceptionem firmantur magis, vel quia ex usu, & circumstantiis constat, talem esse intentionem disponentis; neutrum autem in præsenti casu invenio, & alioqui res est gravissima, ideoque credibile mihi non est, tam generalem extensionem fieri illo indirecto modo per solam additionem exceptionis Concilii Tridentini, cum alia sufficiens ratio illius expressionis assignetur.

De confirmatione data uni, an intelligatur, & data aliis locis, vel religionibus.

Ratio dubitandi.

8. Secundum dubium esse potest, an confirmatio privilegiorum ex certa scientia uni religioni, vel loco data, communicetur aliis locis, vel religionibus, quæ cum priori in privilegiis communicant, & consequenter an confirmatis privilegiis Societati. v.g. confirmentur privilegia omnium aliarum religionum, quæ habent communicationem privilegiorum Societatis. Et ratio dubitandi est, quia supra dictum est, aucto privilegio, ad cujus instar aliud concessum est, non augeri privilegium ad instar; ergo similiter confirmato uno, non confirmatur aliud: nam est eadem ratio. Ergo facta confirmatione in privilegiis in primo fonte concessionis (ut sic dicam) non sequitur, fieri in aliis, qui cum illo communicant: nam in hoc etiam videtur esse eadem ratio. In contrarium vero est, quia hæc confirmatio est quædam gratia; ergo facta uni, communicatur aliis, quibus gratiæ illius communicantur. Respondeo, duplicem esse posse sensum dubitationis. Unus est, an confirmatis privilegiis respectu religionis, cui primo fuerunt concessa, eo ipso illa eadem censeantur confirmata pro omnibus reli-

Duplex sensus quæstionis.

religionibus, quibus ante confirmationem, & post concessionem fuerunt communicata. Alius sensus est, an confirmatio concessa uni religioni, quoad sua privilegia, eo ipso censeatur facta alteri quoad sua, etiamsi distincta sint, ratione communicationis generalis in privilegiis, quam alias habent tales religiones.

De primo sensu

9 Circa priorem sensum oportet considerare, an communicatio privilegiorum fuerit de concessis tantum, an vero de concessis, & concedendis. Nam si fuit prioris modi, negative respondendum est, hoc enim probat ratio dubitandi posita: nam formaliter ac per se loquendo, confirmato privilegio exemplari non confirmatur privilegium ad instar, quia non fuit exemplar ut confirmatum, sed tantum ut concessum nec privilegium ad instar per se respicit futurum statum, sed illum, quem habet exemplar, quando aliud ad instar illius conceditur: unde etiam e contrario, licet privilegium *ad instar*, confirmetur, non redundabit confirmatio in exemplar. Et hoc censeo verum sive confirmatio fit ex certa scientia, sive in forma communi, quia ratio æque in utroque procedit. Et eadem ratione, si communicatio facta est tantum de privilegio concesso, non extenditur ad confirmationem postea factam, quia hæc nondum erat, quando communicatio facta est, & illa non est facta de futuris, ut supponitur.

De communicatione cōcessorum, & concedendorum ex certa scientia

10 At vero si communicatio fuit de concessis, & concedendis, & fuit ex certa scientia, plane derivatur, ac redundat in omnes, quibus talis communicatio facta est. Quia illa confirmatio æquivalet concessioni privilegii, ut dictum est, unde censeri potest privilegium quoddam, & nova gratia, sed per illam communicationem etiam futura, & concedenda communicantur, ut supponitur; ergo etiam hæc confirmatio communicatur quoad usum, & fructum illorum privilegiorum, quæ confirmantur. Atque ita ex prædicto fundamento resolvit Mandos. d. tract. de priv. ad inst. quæstion. 7. Qui tamen non videtur hoc admittere in confirmatione in forma communi: nam de illa simpliciter negat communicari, sive communicatio fuerit de concessis, sive etiam de concedendis. Movetur solum illa ratione, quod revocato privilegio exemplari, non revocatur privilegium ad instar; ergo nec illo confirmato confirmatur: sed hæc ratio procedit tantum in priori sensu, scilicet per se, & nulla alia interveniente communicatione. Ideo apparentius fundari potest, quia illa communicatio in forma communi non habet vim concessionis, & ideo non reputatur privilegium, ac subinde non communicatur per communicationem privilegiorum, etiam concedendorum. Sed neque hæc ratio convincit, & ideo probabilius puto, talem communicationem extendi etiam ad confirmationem in forma communi, maxime quando communicatio non solum est in privilegiis, sed etiam in omnibus favoribus, gratiis, & indulgentiis (ut communiter fieri solet in indultis mendicantium, & in nostris bullis, & aliis, quæ late refert Roder. quæstion. 55.) Quia confirmatio etiam data in forma communi est favor, & indultum quoddam, & beneficium, & consequenter est gratia; ergo ad illam extenditur communicatio de concedendis favoribus. Imo licet fuerit facta solum nomine privilegiorum concessorum, & concedendorum, videtur mihi communicari, vel quia omnis gratia, & beneficium Principis potest dici privilegium saltem lato modo, ut in principio dixi, & tradit Bald. in Prolog. feud. nu. 18. cum Ioan. Andr. in cap. *olim*, de verb. signif. & plures alii, quos refert Mand. supra, privilegium autem Principis late est interpretandum. Vel quia confirmatio non per se stat, ut sic dicam, sed adhæret privilegio jam concesso, & reddit illud firmius, & stabilius quantum potest, sed per communicationem privilegiorum, quæ non tantum ad concessa, sed etiam ad concedenda extenditur, communicatur illud privilegium non tantum secundum statum, quem habet tempore communicationis factæ, sed etiam quem habere potest per novam confirmationem, ergo illa etiam communicatur postea, etiamsi tantum sit in forma communi,

De secundo sensu dubii Mandos.

11 Superest dicendum de alio sensu dubii supra posito, quem attingit Mandos. supra quæst. 8. & absolute affirmat, confirmatis privilegiis unius religionis, confirmari etiam propria privilegia alterius religionis habentis communicationem privilegiorum cum priori: ratio eius est, quia alias non manerent illæ duæ religiones æquales in privilegiis, quod est contra mentem Pontificis concedentis illam communicationem. Confirmari hoc potest primo, quia hæc confirmatio, præsertim ex certa scientia, est quoddam privilegium; ergo data uni religioni transit ad aliam per communicationem; ergo transit cum proportione, id est, ad confirmanda privilegia propria illius religionis, cui fit communicatio, etiamsi diversa sint. Probatur hæc consequentia ex supradictis ex quadam declaratione Pontificia, quod privilegium datum uni religioni, & communicatum alteri, debet cum proportione, & non secundum identitatem applicari. Nam si privilegium concedit favorem pro tali festivitate, vel sancto religionis prioris ad aliam religionem debet applicari pro alio festo, vel sancto suo, & sic de aliis; ergo etiam in proposito, si uni religioni confertur confirmatio privilegiorum suorum ex certa scientia, & hæc communicatur alteri, intelligitur cum proportione applicari ad sua privilegia.

Prædicta sententia probabilis, opposita probabilior

12 Hæc sententia fortasse probabilis est, mihi tamen contraria videtur in rigore vera. Et in primis si una religio communicet cum alia in privilegiis concessis non autem in concedendis, clarum est, confirmationem postea subsequutam non communicari, quia non habet rationem privilegii concessi, sed concedendi, & a fortiori constat ex dictis in superiori puncto. Neque hoc negaret prædictus auctor (ut existimo) quamvis in illa quæstione magis indistincte loquatur, quam in proxime præcedente. Deinde etiamsi communicatio extendatur ad privilegia concedenda, existimo non extendi illo modo, quia Papa non intendit confirmare nisi privilegia, verbi gratia, Minorum; ergo non confirmat privilegia propria Dominicanorum, alias plura confirmaret, quam intenderet. Maximeque urget hæc ratio in confirmatione ex certa scientia, quia Papa non habet, ut præsumitur habere scientiam aliorum privilegiorum, sed eorum tantum, quæ directe, ac expresse ex tali scientia confirmat, ergo illa confirmatio non potest per communicationem transire ad alia privilegia dissimilia. Neque est simile exemplum, ex quo argumentum in contrarium sumebatur, quia in illo exemplo proportio consideratur ex parte materiæ in usu privilegiorum, & non est extensio communicationis, sed interpretatio circa modum, quo debet applicari ad materiam, & usum eiusdem privilegii, quæ interpretatio sumpta est ex declaratione ipsius Pontificis, & ex materia ipsa, & circumstantiis constare posset, quia idem privilegium applicatum ad diversos, debet unicuique adaptari juxta modum suum, alioqui esset inutile, & improportionatum utrique vel alteri eorum, & ad hoc tantum confirmandum faciunt omnia, quæ Mand. supra allegat. At vero in nostro casu non fieret sola interpretatio, sed extensio confirmationis Pontificiæ ad plura privilegia, quam cadant sub intentionem, aut mentionem eius.

13 Neque dici potest, supposita communicatione, Pontificem confirmantem habere hanc intentionem virtualem, vel certe extensionem sequi ex intentione, & efficacia prioris Pontificis, qui communicationem concessit. Hoc (inquam) dici non potest, quia sine tali extensione habet integrum effectum concessio utriusque Pontificis. Quod explico in hunc modum, quia quando Pontifex confirmat privilegia, v.g. Minorum, illa confirmatio formaliter (ut sic dicam) communicatur Prædicatoribus, id est, ut versatur circa ipsamet privilegia Minorum, quia illamet communicantur Prædicatoribus, non solum ut antea erant, sed etiam ut sunt confirmata, ut per se constat ex dictis, quia illa privilegia per communicationem sunt facta tanquam propria illius religionis, & confirmatio illorum etiam est privilegium, quod communicatur illi; ergo non potest illa communicatio habere etiam alium effectum confirmandi propria privilegia Prædicatorum; tum quia per priorem effectum satisfactum est menti utriusque Pontificis, neque alter eorum alium

alium explicavit, aut voluit; tum etiam, quia alias bis communicaretur illa confirmatio tali religioni semel circa privilegia prius communicata, & iterum circa propria, quod est alienum a ratione, & sine ullo fundamento in voluntate Pontificum. Secus vero est in alio exemplo adducto: nam quando communicatur privilegium festivitatis alicuius sancti proprii, ita applicatur uni religioni ad sanctum eiusdem ordinis, ut non communicetur quoad sanctum alterius ordinis, & ita salvatur unica, &, ut sic dicam, formalis communicatio, licet in materia servetur tantum proportio.

Quando confirmantur omnia privilegia alicuius religionis sive propria, sive communicata tunc consequenter confirmantur privilegia alterius religionis ut per cōmunicationem facta cōmunia

14 Neque etiam propter servandam æqualitatem inter illas religiones, necessarius est ille effectus, quia satis per hoc servatur, quod sicut illa privilegia manent confirmata pro una religione, ita etiam pro alia; & e converso, sicut propria privilegia, v. g. Prædicatorum non manent confirmata ex vi confirmationis datæ Minoribus, ita etiam non communicabuntur Minoribus illa privilegia Prædicatorum ut confirmata, sed prout antea erant, & communicabantur. Hinc vero potest limitari hæc nostra sententia, ut non procedat, quando per indultum confirmantur omnia privilegia religionis alicujus sive propria, sive communicata: nam tunc consequenter confirmantur privilegia alterius religionis, non tamen ut illius, sed ut per communicationem facta sunt alterius. Quia illa prior religio etiam habet communicationem cum altera quoad futuras gratias, ut supponimus; ergo per communicationem habebit sua privilegia confirmata ex redundantia (ut sic dicam) generalis confirmationis concessæ alteri religioni, ut consideranti facile patebit.

CAPUT XX.

An per innovationem privilegii confirmetur, vel denuo gratia concedatur.

1 SOlent Pontifices aliquando simpliciter privilegia confirmare, nihil amplius addendo, aliquando vero non contenti verbo confirmandi, addunt, *Confirmamus, & innovamus*, & interdum superaddunt, *& de novo concedimus*, sicut Paul. V. in confirmatione Privilegiorum Societatis adiecit, & sæpe in confirmationibus Mendicantium invenitur, & refertur in Supplem. concef. 191. & in Monum. Min. concef. 343. Dubium ergo est, quomodo verbum innovandi distinguatur a verbo confirmandi, & quid addat. Quod dubium proposuerunt fratres Minores Iulio II. pro intelligentia cuiusdam confirmationis suorum privilegiorum factæ a Sixto IV. cum illa additione, *Et de novo concedimus*, interrogantes, an per illa restituerentur, seu de novo concederentur etiam privilegia prius revocata. Respondit autem dictus Papa Iulius II. per illa verba solummodo esse confirmata privilegia dicto ordine concessa, & non alias revocata. Ita habetur in Bulla Iulii II. anni 1504. incipit, *in militantis Ecclesiæ agro*, & habetur in li. Monument. Minor. fol. 125. & 126. pag. 2. concef 277. in impressione Salmant. a. 1511. & refertur ab Emman. Roder. in 1. to. Bullarum. p. 570. Habet a. difficultatem illa responsio, primo, quia videtur contra vim, & proprietatem verborum, præcipue illorum, *Et de novo concedimus*. Secundo, quia hoc modo videntur frustra addi: nam illud satis fuerat factum per puram confirmationem non solum ex certa scientia, sed etiam in forma communi, ut ex dictis patet. Tertio, quia sequitur minus concedi per illa verba, quam per confirmationem ex certa scientia, quia per hanc reparantur, & restituuntur privilegia revocata, ut dictum est, quod negatur fieri per verba prædicta.

Quid addat innovatio super confirmationem

Roder. Difficultates circa responsum

2 Respondeo, sicut confirmatio distinguitur in eam, quæ est in forma communi, vel ex certa scientia, ita etiam posse innovationem distingui: nam videtur eadem ratio, quia est in potestate Pontificis utroque modo illam facere. Posita ergo tali distinctione, & illam applicando cum proportione ad confirmationem, videtur in primis dicendum, quando innovatio est in forma communi non restituere privilegia revocata, vel quomodolibet amissa, nec dare novum jus, sed solum antiquum innovare. Ad hanc conclusionem probandam allegari solent sequentia iura, c. *ex parte*, 1. de privileg. ubi dicitur, *privilegium*, &c. *duximus innovandum, ita tamen ut per innovationem ipsius, eidem Ecclesiæ non plus iuris accrescat*. Sed ex his verbis posset quis in contrarium argumentari, quia nisi addidisset Pontifex, *ita tamen*, &c. innovando absolute videretur ius novum concedere, licet constet ex textu illam innovationem non fuisse ex certa scientia. Sed huic evasioni obstat c. *quia intentionis*, eod. tit. ubi expresse, & absolute dicitur, *cum innovatio nec jus novum conferat, nec etiam tollat vetus*. Quare in alio textu clausula illa, *ita tamen*, &c. non ponitur ut necessaria ad limitandum verbum, *innovandi*, sed ad declarandū illud, vel etiam ad reddendam rationem, cur tam facile concessa fuerit illa innovatio, sicut aperte etiam fit in c. *cum dilecta*, de confirm. util. ubi additur, per innovationem jus novum non acquiri, sed conservari antiquum. In his ergo locis frequens est hæc sententia.

Innovationem in forma cōmuni non restituere privilegia revocata, nec dare novū ius, sed solum revocare antiquum

3 Occurrit tamen circa hæc iura considerandum, nomen privilegii æquivoce posse sumi, uno modo pro iure ipso, vel gratia per Principem concessa, prout privilegium definivimus in principio huius materiæ, alio modo pro instrumento authentico, in quo talis concessio, & fides, seu probatio eius continetur, sicut etiam nomen contractus interdum significare solet pactum ipsum, interdum instrumentum auth. ejus, ut late tradit Tiraq. l. 1. de retract. §. 2. Gloss. 1. in princip. Nam ex usu non minus constat hoc in privilegio, quam in contractu. Hinc ergo innovatio privilegii interdū refertur ad solum instrumentum, qua vetustate forte consumitur, & ideo innovatio eius conceditur. Aliquando vero potest referri ad rem ipsam, ut ius antiquitus concessum postea innovatur. Priori modo clarum est, innovationem privilegii non conferre jus novum. Et plane hoc modo loquitur dictum cap. *cum dilecta*, ut patet ex illis verbis, *Prædicta privilegia quasi iam nimia vetustate consumpta, cum fuerint non in pargameno, sed in papyro conscripta, duximus innovanda*. Et in eodem sensu loquuntur alia iura. Innovari ergo privilegium hoc modo, nihil aliud est, quam novum instrumentum privilegii antiqui ex veteri instrumento exemplari, quod eiusdem fit auctoritatis cum originali, quia Principis auctoritate factum, vel approbatum est. Argumento c. ult. de fide instr. & ideo novum jus dare non potest, quia jus in multis instrumentis contentum, nec est aliud, & aliud, nec est majus. Imo (ut recte ait Panormit. in d. c. *cum dilecta*) talis innovatio jus in privilegio contentum non confirmat, utique secundum se, quia illi robur, aut valorem non addit, quoad nos vero quodammodo confirmat, quia facilior, vel diuturnior fit probatio eius, & hoc modo dicitur etiam hæc innovatio conservare privilegium, quia perdito, vel consumpto instrumento, perditur jus quoad forum saltem externum, nisi loco illius succedat præscriptio, & ideo per renovationem privilegii quodammodo conservatur jus in eo contentum.

Dupliciter sumi posse nomen privilegii

4 Quocirca de hoc innovationis modo nulla nobis est difficultas, nec de illo principaliter loquimur, sed de alio modo, quando jus ipsum, & non instrumentum continens illud innovatur. De hoc enim modo innovationis videntur loqui Pontifices, quando dicunt innovare privilegia; tum quia eodem modo dicunt innovare, quo confirmare, non confirmant autem instrumenta, sed gratias in illis contentas: ergo illas etiam innovant; tum etiam quia non concedunt licentiam renovandi, aut exemplandi denuo vetera instrumenta, nec transumpta approbant, sed ipsamet formalia privilegia (ut sic dicam) innovant; tum maxime, quia sæpe dicunt expresse, de novo privilegia talia concedere: concedere autem privilegium non est concedere instrumentum illius, sed est jus speciale donare. De hac autem innovatione, non probatur sufficienter ex dictis iuribus, quod nullum jus conferat, quia hæc innovatio non est talis, qualis est illa, de qua dicta iura loquuntur, sed diversa, ut constat ex dictis, a diversis autem non fit illatio.

Ma-

Potest renovari instrumentũ non renovato iure imo nec confirmato.

Maxime quia neque necessario sunt coniuncta: optime enim potest innovari instrumentum, non renovato iure, imo nec confirmato, ut dictum est, & e converso posset innovari jus ipsum, non concessa innovatione antiqui instrumenti. Aliunde vero innovatio idem esse videtur, quod renovatio; renovatio autem est restitutio rei jam destructæ seu finitæ in quo a prorogatione differt, quæ est continuatio seu ablatio rei, quæ adhuc durat juxta l. *sed etsi*, ff. de precario, & l. *dies*, ff. de damno inf. ubi Glossa, & Doctores, & late Tiraq. de utroque retract. l. 2. §. 1. Gloss. 7. n. 24. ergo innovatio privilegii ex vi verborum reparatio est privilegii amissi; ergo semper habet hunc effectum, sive fit ex certa scientia, sive non, quia privilegium operatur quantum sonat in proprietate verborum.

Nunquam vel fere nunquam fit innovatio privilegiorũ sine confirmatione ex certa sciẽtia, unde & ipsa innovatio est certa sciẽntia.

5 Nihilominus si contingat, innovationem privilegii quoad jus ipsum, & gratiam non fieri ex certa scientia, sed in forma communi, vera est, & recepta assertio posita. Dico autem (si contingat) quia non videtur illa innovatio in sensu explicato multum usitata. In Bullis enim Pontificiis religionum nunquam (quod ego viderim) fit innovatio privilegiorum sine confirmatione ex certa scientia, & consequenter ipsa etiam innovatio est ex certa scientia, & idem forte est in aliis indultis; veruntamen de toto usu mihi constare non potest, nec etiam repugnat innovationem adiungi confirmationi datæ tantum in forma communi, quia (ut dicebam) ex voluntate Pontificis pendet. Hoc ergo posito, probatur assertio ex interpretatione Iulii II. supra allegata, quæ plane supponit, solum verbum, *innovandi*, vel, quod magis est, verbum, *concedendi de novo*, non satis esse ad restituendum privilegium revocatum, vel amissum; ergo oportet, ut in aliquo casu hoc possit in rigore verum esse; ergo maxime quando talis innovatio fit in forma communi & re non discussa, neque cognita. Secundo id probari potest a paritate rationis, quia innovatio restituens privilegia revocata, vel amissa, æquivalet novæ concessioni, ut supra in simili dictum est; sed incredibile est, Pontificem in generali loquentem, & sine causæ cognitione intendere, nova privilegia concedere; ergo incredibile etiam est, uti verbo innovandi in illo sensu, quando non procedit ex certa scientia, nec causa cognita, ergo talis innovatio in forma communi non restituit privilegia amissa, neque dat novum jus. Tertio, proprietas verbi, *innovandi*, non cogit interpretandum, ex vi illius fieri novam concessionem privilegii, etiam prius invalidi, vel revocati, quia sæpe renovari dicitur quod durat, & nondum extinctum est, sicut patet non solum in arte factis, ut in domo, & similibus, sed etiam in moralibus, ut in feudo, in emphyteusi, in promissione, in voto, &c. & ideo res renovata non semper est altera ab antiqua, sed est eadem in pristinum statum restituta, vel ad maiorem formam redacta, ut constat, tam ex communi loquendi usu, quam ex Latina proprietate. Et tradidit Pan. lib. 2. consil. 67. n. 3. dicens, eum, qui petit renovationem, non supponere caducitatem, sed potius supponere existentiam, & valorem rei, petere autem renovationem, ne vetustate pereat. Et probatur optime in cap. *longinquitate*, 12. quæst. 2. & ca. 1. de precariis, iuncta Glossa ibi; ergo innovatio privilegii pura, & communis non extenditur ad novam concessionem, sed solum ordinatur ad conservationem privilegii jam concessi & durantis. Probatur consequentia, quia hæc renovatio, cum non sit facta cum cognitione causæ, nec ex certa scientia, non est extendenda sed potius restringenda, quantum proprietas verbi patitur, quia fieret periculosa, & odiosa; ergo ex vi talis formæ non inducit novum valorem privilegii, sed solum renovat antiquum.

De effectu prædictæ innovationis

6 Sed quæres, quem effectum habeat talis innovatio sic explicata distinctum a confirmatione simili: nam si contingat, cadere super privilegium invalidum vel revocatum, aut amissum per contrarium usum, vel alio modo, nihil confert, sicut nec confirmatio, quia deficit in fundamento. Si autem adiungatur privilegio valido, & adhuc permanenti in sua substantia, ad summum confert ad quoddam robur, & firmitatem eo modo, quo dictum est de confirmatione in forma communi. Videtur ergo non distingui in effectu, sed geminari voces, ad maiorem exaggerationem, & expressionem affectus concedentis. Alius vero effectus solet tribui huic innovationi, quod per illam censetur ipso facto renovatum privilegium quo ad probationem talis gratiæ, ita ut illud novum indultum sit quasi prius privilegium, seu instrumentum renovatum, quia Princeps non præcipit, vel concedit ut renovetur instrumentum, sed ipsemet renovat. Sed hoc re vera non ita est, nisi innovatio sit ex certa scientia, vel tenor prioris indulti in posteriori inseretur, quod perinde est. Quia si utrunque horum desit, generalia verba non sufficiunt, sine alia probatione authentica.

7 Alium effectum indicat Emman. Roderic. dicta quæst. 8. artic. 2. §. ult. scilicet, per talem innovationem fieri, ut ad præscribendum contra tale privilegium, necessarium sit computari tempus a tempore talis renovationis, quia licet per aliquot annos prius fuerit inchoata præscriptio contra illud privilegium, si non fuit consummata, postea non poterit computari ad revocationem privilegii consummandam, sed oportebit de novo inchoari. Quia innovatio est quædam restitutio rei ad pristinum statum, citat Corduba in compend. Man. verb. *absolutio quoad seculares*, 2. §. 15. sed ibi nihil inveni, in eodem autem verb. 1. §. 19. ubi hoc attingit, loquitur de innovatione ex certa scientia. Et sic etiam confirmatio ex certa scientia per se sufficiet ad eundem effectum iuxta superius dicta. Et ideo non possum magis tribuere hunc effectum innovationi, quam confirmationi in forma communi; tum quia nec jus, nec auctoritatem sufficientem video; tum quia etiam confirmatio communis est roboratio rei præexistentis, & consequenter eius aufert omnem infirmitatem ejus: illud autem tempus contrarium quamdiu computari potest ad destruendum privilegium, multum debilitat firmitatem ejus; ergo hæc debilitas tolletur per illam confirmationem. At vero nullus auctor, quem ego viderim, tribuit hunc effectum confirmationi in forma communi, neque iura favent, quæ de illa loquuntur. Accedit, quod si non obstante tali innovatione privilegiatus continue procedit in non usu, sine temporis interruptione, magis culpabilis est & magis renunciare videtur privilegio. Concludo igitur, hanc innovationem parum prodesse, & fere nihil addere supra confirmationem communem, & ideo (ut dixi) raro fieri in privilegiis.

Confirmatio communis est roboratio rei præexistentis ac proinde aufert eius infirmitatem

Secunda conclusio.

8 Secundo dicendum est, innovationem ex certa scientia conferre jus novum de se, & æquivalere concessioni, ideoque restituere posse privilegium perditum, & a fortiori omnem vetustatem eius tollere. Hæc est sententia communis omnium, quos retuli in capite præcedenti. Et eandem intendit Corduba loco proxime citato cum Ioan. de Lignan. & Panor. in c. *cum super*, de caus. possess. & propriet. Idem Panor. & Felin. late in cap. *inter dilectos*, de fide instrumen. & in Compendio Minorum, verb. *privilegia fratrum*, §. 15. refert Collector, hanc fuisse sententiam doctissimorum virorum Salmanticensium. Eisdemque rationibus probari potest, quibus similem assertionem de confirmatione ex certa scientia ostendimus: nam fere sunt idem, & si in aliquo differunt, in rationis paritate conveniunt, & declarari potest in hunc modum. Nam verbum, *renovandi*, licet possit dici de re præexistente, tamen cum proprietate etiam potest cadere in rem, quæ jam periit, & iterum excitatur, sicut resurrectio dici potest quædam renovatio. Et hoc modo interpretor differentiam illam, quam aliqui Iuristæ assignant inter prorogationem, & renovationem, quod illa est rei durantis, hæc vero rei, quæ jam præteriit: non credo enim esse verum discrimen, si utrumque membrum præcise, & æqualiter, seu exclusive intelligatur; sic enim falsum est, quod de renovatione dicitur, ut ex dictis patet. Poterit autem differentia sustineri, si primum membrum exclusive sumatur, non vero secundum. Ita ut sensus sit, prorogationem dici tantum de re nondum extincta, vel tempore nondum finito, quia est dilatio, & continuatio quædam,

Discrimen inter prorogationẽ & renovationem, illa siquidem est rei durantis hæc præterita.

dam, quæ non cadit in rem extinctam. At vero renovatio non ita limitatur, sed proprie dici potest de re jam extincta, si eadem restituatur, quamvis alio modo etiam de re præexistente, utrumque enim probant jura supra citata, & usus, & ipsa vis vocis. Igitur quando privilegium dicitur renovari ex certa scientia, amplianda est renovatio ad omnem modum possibilem, qui sub propriam significationem talis verbi cadere possit. Probatur consequentia, quia talis renovatio, cum sit favor Principis, & ab eo detur ex certa scientia, & consequenter ex plenitudine potestatis, ample interpretandum est tam ex parte personæ, quam ex parte modi; ergo de se habet vim concessionis novæ, seu excitationis privilegii, si necessaria fuerit. Hoc autem magis indubitandum erit, si verba concessionis sint, *& de novo concedimus*, quia nulla possunt esse clariora; ergo si simul sit, *ex certa scientia*, nihil amplium desiderari potest ad hunc effectum intelligendum.

Collector Mendicantium

9 Ad declarationem autem Iulii II. respondet Collector Mendicantium, dicto §.15. fuisse datam absolute, & generaliter propter defectum relationis, indicans, attenta rei veritate non fuisse legitimam, ubi Corduba etiam consentit, & Roder dict. q. 8. art. 2. Nec video, quid aliud possit responderi, quia ex tenore indulti Sixti IV. evidenter apparet fuisse *ex certa scientia*, & *mera voluntate*, & *motu proprio*, & *pro potiori cautela*; omnes enim hæ particulæ formaliter ibi inveniuntur, quæ clarissime explicant, mentem Pontificis fuisse, privilegia illa valida constituere, in quocunque statu antea essent. In interrogatione autem, quæ fuit proposita Iulio II. nulla mentio facta fuit concessionis de novo ex certa scientia, sed tantum quod Sixtus IV. confirmando privilegia, de novo illa concessit, nullam aliam circumstantiam, vel qualitatem renovationis declarando, aut proponendo, ut aperte constat ex tenore indulti Iulii II. in Monum. Minor. fol. 125. pag. 2. in tertia supplicatione. Respondit ergo Iulius juxta interrogata, restringens potius, quam extendens renovationem, & ita confirmat priorem conclusionem nostram, & non obstat huic secundæ, quia responsio non cecidit in materiam eius.

Responsio Iulii II. erat potius restringens quam extendens renovationem

De clausu. [illegible]

10 Sed quæret tandem aliquis; si tanta est vis renovationis privilegiorum ex certa scientia, quid necesse est post illam addere clausulam, quæ frequenter in his indultis additur, *Supplentes omnes iuris, & facti defectus, si qui forsitan intervenerit in eisdem*. Nam eo ipso, quod per talem renovationem privilegia omnino instaurantur, & de novo fiunt, si necesse sit supplentur necessario omnes iuris, & facti defectus, quæ interrogatio etiam de confirmatione ex certa scientia fieri potest: nam etiam post illam addi solet prædicta clausula. Primo ergo generalem responsionem dare possumus, has clausulas non semper addi propter novos effectus, sed ad maiorem rei evidentiam, & ad tollenda omnia dubia, & scrupulos. Secundo dici potest, hæc posteriora verba extendi ad omnes defectus, sive sint contra valorem actus ipso facto, sive non invalident ipso iure privilegium, dent tamen occasionem movendi lites contra illud, & procurandi irritationem illius: per solam autem renovationem, non constat satis, omnes hos defectus esse suppletos, sed solum generatim, privilegium esse restitutum valide. Tertio posset quis dicere per hanc clausulam, *Supplentes, &c.* non solum suppleri defectus commissos in prioribus concessionibus, sed etiam illos, si qui forsan commissi sunt in ipsa obtentione talis confirmationis, seu renovationis, qui non fuissent suppleti, si simpliciter, & sine tali clausula concessa fuisset. Et quidem hoc posterius per se manifestum videtur. Illud vero prius ex generalitate verborum videtur fieri verisimile, & quia non repugnat, illam concessionem esse simul quasi reflexivam in seipsam, nec est maior ratio, cur aliorum indultorum defectus suppleat, quam suos. Sed huic expositioni obstat relativum illud, *in eisdem*: nam prius commemorantur privilegia confirmata, & renovata, & postea supplentur defectus, & sicut hoc ultimum indultum confirmans præcedentia, non confirmat seipsum, ita supplendo defectus præcedentium, non supplet suos, si qui forte in ipso committuntur. Dices non posse efficaciter supplere defectus præcedentium, nisi suppleat suos. Respondeo, ad præsentem concessionem non pertinere supplere suos defectus, sed cavere illos, ne interveniant, & hoc modo posse efficaciter supplere defectus præcedentium, cavendo suos. Imo non videntur posse suppleri defectus, qui nondum sunt commissi, licet possint tolli impedimenta, ut censuræ, & similia, vel dispensari in aliquibus circumstantiis alioqui necessariis, ut ibi non requirantur, nec omissio earum sit defectus, quod per alias clausulas fieri solent, & non per illam, & ita verius videtur, illa verba solum ad præcedentia privilegia referri.

Obiectio cum responsione

11 Ultimo est in illa clausula consideranda forma, & vis verborum, ut ejus effectus intelligatur. Nam interdum adeo limitantur illa verba, ut non extendantur ad privilegia, ut in Bullis Gregorii XIII. *Quanto fructuosius*, &, *Ascendente Domino*, confirmationis instituti Societatis, cum prius nominasset constitutiones, statuta, privilegia, indulta, & cætera, eaque omnia confirmasset, postea limitate subdit, *Supplentes omnes iuris, & facti defectus, si qui intervenerint in prædictis constitutionibus, & statutis*, Ubi constat, supplementum hoc non extendi ad privilegia. At Gregor. XIIII. generalius dixit, *Si qui intervenerint in eisdem*, plane referens omnia, quæ supra enarraverat. Et eodem modo loquutus est S. D. N. Paul. V. & similia habentur in Bulla Paul. IV. anni 1561. in qua privilegia Minorum confirmantur. Sixt. a. V. confirmando privilegia Minorum, adiecit, *Supplentes omnes & singulos defectus iuris, & facti, ac solennitatum etiam de iuris necessitate, aut alias quomodolibet requisitarum forsan omissarum, & alios quoscunque defectus, si qui forsitan intervenerint in eisdem*. Quæ verba specie tenus videntur majorem concessionem continere, re tamen vera in substantia non continent.

De forma & vi verborum clausulæ prædictæ

12 Certum est enim, per omnia hæc verba in primis non suppleri naturales defectus ex iure naturæ repugnantes valori actus, ut in simili tradit Hostiens. in c. 1. de transact. & Innoc. in c. *scisscitatis*, de rescrip. ubi Felin. n. 4. plures refert: & ratio est clara, quia talis defectus suppleri non potest: imo licet de facto posset, si non iuste possit, non est credendum suppleri, quia Princeps censetur tantum ea concedere, quæ iuste potest, ut recte Hostiens. supra. Quapropter etiam defectus per surreptionem commissi non supplentur, ut supra de confirmatione ex certa scientia dictum est. Nec denique substantialis defectus per dolum commissus, ut notavit Hostiens. dicto c. 1. & sumitur ex eodem textu ibi, *incuria*, vel, *imperitia*, & idem significant alii Pontifices cum confirmant privilegia, & addunt illam clausulam, supplentem defectus sub dubio, & sub conditione, si fortasse intervenerunt. Unde neque per verba Sixti tales effectus supplentur; tum quia forma verborum est eadem quoad modum loquendi sub conditione, & dubio de defectibus, *si forsan intervenerunt*, utique sine dolo, & surreptione; tum etiam, quia similis clausula non supplet falsitatem, vel fraudulentam taciturnitatem, ut supra ex Pan. & aliis vidimus, & plures refert in simili Sanci. lib. 8. de matr. disp. 24. n. 6. Et in eodem sensu dixit Martin. Lauden. tract. de privileg. qu. 3. per huiusmodi verba suppleri ea, quæ sunt iuris, non quæ sunt facti, ex Specul. tit. de legat. §. *nunc ostendendum*, verb. *decimo octavo*; tum denique quia ab ordinario iure, & stylo non receditur sine maiori specificatione, & declaratione. Unde non nego, quin aliquando possint verba clausulæ esse tam ampla, ut etiam defectus prædictos suppleant, oportet tamen ut expresse id significent, ut supra de confirmatione diximus, de qua refert mirabile exemplum Emman. Roder. dicta q. 8. a. 15. in fine, quod in eo videri potest.

Defectus per surreptionem commissi non suppleatur

Ab ordinario iure & stylo non receditur sine maiori specificatione

CA-

CAPUT XXI.

Utrum ad esse, seu ad valorem, vel fructum privilegii aliqua iusta causa concessionis necessaria sit.

1 EXplicatis aliis causis, dicendum superest de finali causa privilegii, quam in hunc locum reservavimus, quia cognitis aliis facilius poterit expediri. Privilegium autem considerari potest, vel ut est lex quædam, vel ut est exemptio a lege, seu concessio supra legem. Priori modo spectatum ita requirit causam iustam, sicut quælibet alia lex, quia iustitia, & honestas ex parte causæ communis est omni legi; tamen honestas, & iustitia privilegii sub hac ratione legis pendet ex iustitia eiusdem sub priori ratione. Nam tunc privilegium alicui concessum ab aliis observari iuste præcipitur, quando concessio in ipsa specialis, seu exemptio a lege iusta est, & rationabilem causam habet, ideoque solum oportet exponere, quæ causa necessaria sit, ut talis exemptio, vel speciale jus aut licite, aut valide conferatur.

Ad privilegium concedendum ut licite fiat, opus esse iustũ motivum & proportionatum inducens principem ad concedendum, non tamẽ sine eo esse irritum si non sit deceptio, aut iniqua occultatio

2 Dico primo: Ut privilegii concessio licite fiat, necessariam esse honestam, & proportionatam causam, quæ Principem ad illam faciendam inducat. Probo primo ex generali ratione actus humani, quia ut sit honestus debet fieri ex causa rationabili, alias prudenter non fiet, & consequenter neque honeste. Deinde, vel privilegium est contra jus commune, vel tantum ultra. In priori, ut servetur iustitia legalis, & distributiva, est necessaria iusta causa, ut constat a simili ex dictis lib. 6. de dispensatione legis. In posteriori autem privilegio non est tanta inordinatio si absque causa concedatur, quia plus habet de gratia, quam de iustitia: nihilominus tamen ut non sit actus prodigalitas, seu prudentis liberalitatis, nonnulla causa proportionata necessaria est. Præsertim quia privilegia aliter concessa multiplicantur nimis, & contemnuntur, & in aliis generant invidiam, & perturbant pacem, quia non fiunt sine aliqua personarum acceptione, & improportione inter membra eiusdem corporis politici; ergo in omni privilegiorum genere est aliqua causa necessaria.

3 Secundo vero dicendum est, hanc causam non esse ita necessariam, ut defectus illius reddat privilegium irritum, si ex parte petentis non interveniat deceptio, aut iniqua occultatio, quia tunc privilegium erit nullum, non tam ex defectu causæ, quam ex defectu voluntatis concedentis. Prior pars est certa in privilegiis, quæ sunt pura beneficia sine derogatione, aut repugnantia iuris communis, quia si causa deficiat, non fit propria iniuria, sed ad summum est nimia quædam elargitio, quæ facta tenet, licet minus prudenter fiat. In privilegiis autem contrariis iuri communi habet nonnullam dubitationem, quia multi putant, dispensationem legis humanæ sine causa datam non solum esse iniquam, sed etiam nulla. Quod si esset verum, a fortiori idem dicendum esset de tali privilegio, quia est veluti permanens, & continuata dispensatio in iure. Item quia indulgentia sine causa data est nulla, privilegium autem est indulgentia quædam.

Nulla potestas inferior potest privilegium concedere contra jus superioris

4 Nihilominus assertio posita etiam in hoc privilegio est vera, & communior. Habet autem locum in privilegio eximente a iure, quod pendet a voluntate ipsius concedentis privilegium. Nulla enim potestas inferior (ut dixi) potest privilegium concedere contra jus superioris. Et ita solus Papa potest concedere privilegium contra jus commune canonicum, & sic de aliis proportionaliter, quia nullus inferior potest in jus superioris dispensare, nisi in casibus concessis, vel necessariis, propter quos non datur privilegium. Hinc ergo patet ratio assertionis, quia author legis potest illam ex parte tollere, quod facit privilegium concedendo, & quamvis inique id faciat sine causa, quia tamen cum effectu mutat voluntatem, a qua essentialiter pendet obligatio legis, ideo etiam cum effectu validum concedit privilegium. Et idem supra dictum est de dispensatione, & ita cessat difficultas supra posita. Et de indulgentia suo loco dictum est, attingere divinum jus, & ideo requirere causam ad valorem suum.

5 Unde obiter infero, fere nullam esse differentiam, quam aliqui assignant inter privilegium, & dispensationem, quod illud sine causa conceditur, hæc vero minime. Nam si sit sermo de abusu, etiam dispensatio concedi potest sine causa, si vero sit sermo de legitimo usu, etiam privilegium requirit causam; si denique sit sermo de valore, sicut privilegium valet sine causa datum, ita & dispensatio proportione servata. Aliqui vero distinctionem illam admittendam esse putant inter privilegium, quod non est contra jus, & dispensationem, ac subinde etiam inter privilegium, quod est contra jus, vel tantum supra jus: tenet Sanc. lib. 8. de matr. disp. 1. n. 1. & ita cautius ponit illam differentiam, quod privilegium sine causa concedi potest, non tamen dispensatio, cum Rebuff. in Concord. in forma mandati, verb. *dispensationis*, & Mandos. Sed contra hoc etiam urget ratio facta, quia si sit sermo de potestate, ut actus valeat, etiam dispensatio, & privilegium contra jus potest dari sine causa: si vero de potestate, ut actus licite fiat, sic etiam privilegium solum ultra jus requirit causam honestam, ut licite detur. Concedo autem non requirere tantam causam, nec ob defectum eius committi propriam iniustitiam, & in hoc posse assignari aliquam differentiam. Quæ ita commode explicari potest inter ipsa privilegia, quia in privilegio rigoroso derogante iuri requiritur causa ex parte ipsius materiæ, seu actus, ut honestetur: in privilegio autem, quod est purum beneficium, non semper requiritur causa ex parte materiæ, seu actus concessi, sed ex parte concedentis, ut prudenter, & moderate sua liberalitate utatur, quod etiam suo modo in aliqua dispensatione locum habet, ut supra dixi.

6 Circa posteriorem partem, seu limitationem assertionis advertendum est, tunc privilegium sine subsistente causa concessum validum esse, quando Princeps voluntarie illud concedit, quia omnino pendet ex voluntate ejus. Hinc ergo fit, ut si falsa causa ei proponatur, concessio non sit valida, quia deceptio impedit voluntarium. Possumus autem in hoc genere distinguere duplicem causam, & consequenter etiam duplicem deceptionem. Una est causa per se, sc. illa, quæ movet ad privilegium concedendum; alia est causa per accidens, scil. removens, prohibens, id est, occultans conditionem aliquam, quæ si aperiretur, impediret cognita, ne privilegium concederetur. Ad priorem causam pertinet falsa narratio, per quam aliquid proponitur, ut moveat Principem, quod verum non est. Et hujusmodi falsitas (per se loquendo) reddit irritum privilegium. c. *super literis*, c. *ad aures*, de rescrip. c. *non potest*, de præb. in 6. c. *quia circa*, de consang. & affin. ubi Gloss. & latius Panor. in d. c. *quia circa*, & in c. *ad audientiam*, 2. de rescrip. ubi etiam Felin. cum aliis, & in d. c. *super literis*. Ratio vero satis constat ex dictis. Oportet autem, ut illa causa quæ falso proponitur, vere talis sit, ut moveat Principem: nam si absque illa sunt aliæ causæ, propter quas concederet Princeps privilegium, etiamsi una non existat, potest aliquando esse validum privilegium, non obstante aliqua falsitate, præsertim si ex ignorantia, & absque dolo misceatur, iuxta dicta de dispensatione.

Deceptio impedit voluntarium, ac proinde valorem privilegii. De duplici motivo per se & per accidens, & duplici inde proveniente deceptione.

7 Posteriori causæ correspondet diminuta narratio, quæ est, quando aliquid occultatur, quod si Princeps sciret, privilegium non concederet, ut docent Panor. & alii Doctores supra, & colligitur ex eisdem iurib. & ex c. 2. de filiis Presbyt. in 6. Quia tunc etiam censetur Princeps involuntarius. Hoc autem (iuxta communem sententiam) maxime procedit, quando aliquid tacetur, quod secundum jus esset narrandum, ut qui postulat beneficium, aperire debet, an aliud habeat, & in indulgentiis est simile. Idemque existimo esse servandum, quando ex consuetudine, & stylo curiæ constat, talem conditionem esse aperiendam, quia solet multum impedire, aut movere Principem.

Nam totum hoc postulatur propter Principis voluntatem, sc. ut voluntarie consentiat: potest autem non minus constare de hac voluntate per consuetudinem, quam per jus. Quando vero utrunque deest, prudenti arbitrio utendum est, ut latius de dispensatione dictum est.

Quodnam motivum sufficiat ad iustificandum privilegium

8 Tandem circa hanc causam interrogari potest, quaenam sit sufficiens ad honestandum, & iustificandum privilegium. Hoc tamen non potest certis regulis definiri, sed prudenti arbitrio superioris relinquendum est. Unde ex parte subditi bona fides sufficit, si cum illa procedat, & veram, ac sufficientem narrationem faciat, ut, nisi evidenter constiterit, rem esse iniquam, possit suo privilegio licite uti, quia semper debet praesumere pro suo superiore. Et idem est, si Praelatus suo motu proprio privilegium concedat absque petitione subditi, tunc enim non oportet, subditum esse solicitum de causa, & an superior sufficientem diligentiam fecerit: nam ubi oppositum non fuerit certum, supponere potest, ac debet, rem esse legitime factam. Ex parte autem superioris solum adverti potest (quod in principio hujus materiae insinuavi) non oportere hanc causam semper immediate pertinere ad commune bonum, quia privilegium ex sua primaria intentione est lex privata, & ideo satis est, quod respiciat commodum ejus, cui conceditur. Mediate autem semper redundare debet in commune bonum, quia semper debet fovere religionem, pietatem, aut iustitiam, aut dari in remunerationem virtutis, vel laborum, &c. De quibus causis videri possunt c. *didici*, c. *tali*, cum aliis 1. q. 7. & cap. *ipsa pietas*, 23. q. 4.

CAPUT XXII.

Quos effectus habere possit privilegium ut privilegium est.

1 Explicuimus hactenus privilegii naturam, seu essentiam, ejusque causas, reliquum est, ut de effectibus ejus dicamus. Diversorum autem privilegiorum varii sunt effectus: nam per distinctos effectus distinguuntur privilegia, non quatenus effectus sunt, sed quatenus ad illos ut ad terminos, seu quasi obiecta ordinantur. Unde sicut hic non tractamus de distinctione privilegiorum inter se (quia non est praesentis instituti ad particularia privilegia descendere, sed in communi tantum legem privilegiativam explicare) ita non intendimus dicere de particularibus effectibus privilegiorum (illi n. fere per omnes materias morales vagantur) sed dicendum tantum est de effectibus in communi, quos privilegium secundum suam universalem rationem habere potest, & de conditionibus requisitis in uno quoque privilegio ad operandum suos effectus, ac denique quanta sit vis activa privilegii, & quomodo ex verbis eius illorumque interpretatione colligenda sit.

Tres generales effectus convenire privilegio & quenam sint

2 Primum ergo statuimus, tres generales effectus convenire privilegio, videlicet dare ius aliquod seu facultatem aliquid agendi, vel non agendi, recipiendi, vel conferendi, obligare aliquem ad illud jus conservandum, vel non impediendum, & derogare alicui iuri privilegio repugnanti. Hanc assertionem sumo ex communi doctrina scribentium in hac materia: nam licet distinctionem hanc formaliter, & sub his terminis in nullo invenerim, tamen singula membra passim in eis reperiuntur, & omnia, quae de effectibus privilegiorum dicunt, ad illa tria capita revocantur, ut ex discursu omnium, quae hactenus diximus, facile intelligi potest, & constabit amplius ex sequentibus. Declaratur etiam facili ratione ex definitione privilegii desumpta. Est enim privilegium lex, & ut sic habere debet effectum obligandi, est autem lex privata, & ut sic speciale jus, vel facultatem concedit, & quia specialia iura solent derogare communibus, ideo privilegium saltem rigorose sumptum effectum habet derogandi alicui iuri. Potest etiam sic declarari, quia privilegium comparari potest vel ad eum, cui conceditur, sub quo respectu videtur propriam privilegii appellationem sortiri, vel comparari potest ad alios, & sic habet rationem legis, quamvis interdum possit rationem hanc exercere respectu privilegiarii, ut dicemus: vel potest comparari ad alia iura, quae illi repugnant. Privilegium ergo respectu privilegiarii habet effectum concedendi aliquid; respectu vero aliorum, habet effectum obligandi, respectu vero repugnantis iuris habet vim derogandi. Et ita constat divisio, & distinctio membrorum inter se, ac sufficientia, quia sicut in privilegio non potest considerari alius respectus per modum causae, ita nec potest esse aliquis effectus eius, qui sub praedictis membris non comprehendatur. Ut autem magis constet divisio circa duo membra prima, aliquid adnotandum, & inquirendum est, non repetendo ea quae in superioribus dicta fuerint, sed attingendo, & magis explicando ubi oportuerit. De tertio membro dicta sunt multa explicando definitionem, & formam privilegii, & infra circa mutationem privilegiorum aliquid addemus.

De illis ad quos comparari privilegium potest

3 Circa primum ergo membrum potest in primis dubitari, quia in superioribus dictum est, non esse necessarium, ut privilegium semper aliquod jus speciale, vel novam facultatem concedat, quia multa privilegia dantur ad pacandas conscientias, & scrupulos, vel dubia tollenda, ut praeter supra allegatos docent Panorm. in c. *certificari*, de sepulc. & Mandos. in reg. 3. Cancel. q. 17. n. 5. & Emman. Roder. tom. 1. q. 11. art. 9. ergo privilegium ut sic non necessario habet aliquem effectum, licet multa privilegia hanc efficaciam habeant. Respondeo, de ratione privilegii esse, ut aliquem effectum habeat in privilegiario, ut sumitur ex c. *in his*, de priv. & cap. *si Papa*, de priv. in 6. ibi, *Cum verba aliquid operari debeant*, quanta alias essent superflua, quod in lege vitandum est, l. 3. ibi, *ne frustra*, ff. de iur. iur. & in privilegio debet operari aliquid speciale, alias lex privata non esset, ut dicitur in c. *Abbate*, de verb. signif. & optime probatur, quia alias esset inutile, & supervacaneum, & quasi otiosus actus, quod de beneficio Principis praesumendum non est. Unde fit debere privilegii effectum esse aliquo modo diversum ab effectu iuris communis, quia alias nihil de novo conferret. Duobus autem modis potest effectus privilegii esse diversus ab effectu iuris communis, & (ad rem magis declarandam) unum vocare possumus distinctum in re, & substantia sua, alium tantum secundum modum. Effectus substantialiter distinctus est quoties privilegium dat jus, vel potestatem ad aliquid agendum, vel recipiendum, quod jus commune prohibeat, vel saltem non concedat: moraliter autem distinctum appello, quando non concedit novam potestatem, vel actionem, quae iure communi non esset possibilis, & licita, confert tamen illam novo modo, vel novo titulo aliquam utilitatem moralem secum adducente. Dico ergo ad rationem communem privilegii satis esse, quod habeat effectum proprium uno, vel alio modo, quia quilibet illorum sufficit, ut privilegium non sit inutile, & ita satis fit, cap. *in his*, & rationi ejus, & rationi dubitandi propositae, ac communi sententiae.

De ratione privilegii, ut aliquem effectum habeat in privilegiario

4 Solum ergo potest inquiri, quando privilegium unum, vel alium effectum operetur, & praesertim, an semper intelligendum sit, habere effectum substantialiter distinctum a iure communi, & supra, vel contra illud, an vero potius solum conferat novum modum operandi, quoties ille modus locum habet, sine novo effectu. Hoc enim posterius videtur persuaderi, quia eo ipso, quod privilegium aliquid operatur sufficiens ad nomen, & rationem privilegii in aliis restringendum est, quia specialia iura non sunt multiplicanda sine necessitate. Sed conferendo novum modum operandi habet sufficientem effectum ad rationem, & nomen privilegii; ergo non oportet, ut aliquid ultra efficiat. In contrarium vero est, quia inde fieret, ut nunquam privilegia conferant aliquid contra, vel ultra, seu praeter jus, quia semper possunt ita intelligi, ut confirment ea, quae jus commune concedit, & novum tantum modum circa illa conferant; consequens autem est absurdum, & contra intentionem

nem dicti cap. *in his*, unde est receptum axioma, si fieri potest, ita esse privilegium interpretandum, ut aliquid supra commune ius, vel etiam contra illud operetur. Ut sumi potest ex iuribus allegatis, & ex l. 1. ff. ad municip. ubi id notat Gloss. & ex c. 1. de rescript. ubi id notat Panorm. & latius Deci. n.4. qui alia plura allegat, & Navar. in tract. de reddit. qu. 3. moni. *6.* n. 3. & Sylvest, verb. *privilegium*, qu. 3. ac denique est de ratione beneficii Principis, quod latiorem recipiat interpretationem, & concessionem.

Beneficia, & favores ampliandi odia restringenda sunt. Verba privilegii nō sunt extēdenda sine ratione urgēte ultra illorū proprietatem.

5 Respondeo principaliter spectandum esse ad materiam, & verba privilegii. Et ex illis colligendum esse, an effectus privilegii sit huius, vel illius qualitatis, simul habendo præ oculis illud principium, quod beneficia, & favores ampliandi sunt, onera vero, & odia restringenda. Si ergo verba concessionis privilegii contineant illud ipsum, quia clare, & sine controversia iure communi concessum est, & nullum alium effectum distinctum in sua proprietate significare possunt, tunc tale privilegium non potest habere effectum substantialiter distinctum ab effectu iuris communis, sed illum ipsum novo modo, i. novo, & speciali titulo. Ratio est, quia verba privilegii non sunt extendenda sine cogente ratione ultra illorum proprietatem, sed in eo casu verba non possunt habere effectum substantialiter distinctum intra proprietatem suam, ut supponitur, & nulla est necessitas impropriandi illa ex prima ratione superius facta; ergo. Declaratur exemplo: nam si alicui detur privilegium dicendi Missam ante recitatam Primam, quod constat iure communi esse licitum, ex vi illius privilegii nihil aliud habebit, nec poterit illud privilegium extendi ad dicendam Missam ante laudes, ut aliquid præter ius operari, vel dubium tollere videatur, quia verba illa, non recitata Prima, non significant laudes, nec possunt nisi valde voluntarie talem recipere extensionem, quod a simili optime confirmari potest, ex c. ult. de verb. signif. Quod si tale privilegium videatur inutile, sibi imputet qui illud postulavit; ordinarie enim talia privilegia vel non dantur, vel non nisi ad importunitatem petentium; de se autem semper habent hunc effectum, quoad illud, licet novo titulo, & speciali iure. Qui non est omnino frustra: nam per se ad hoc confert, ut licet postea ius commune in contrarium statuatur, nihilominus actus liceat ratione privilegii, quia per subsequens jus commune non revocatur, nisi exprimatur; ut infra dicetur. Ut in casu si ponerent præceptum recitandi Primam ante Missam, habens illud privilegium maneret exemptus a tali præcepto, nisi specialiter revocaretur.

Secunda conclusio

6 Secundo si verba concessionis in significatione propria solum contineant effectum, de quo est dubium, vel opinio utrinque probabilis, an iure communi liceat, nec ne; tum etiam per tale privilegium non fit effectus substantialiter diversus ab eo, qui probabiliter creditur concessus iure communi, nec potest tale privilegium cum improprietate verborum extendi ad effectum aliquem, de quo certum sit non posse fieri iure communi. Ratio est eadem, quia verba non sunt improprianda sine causa, quia alias nihil esset fixum, & certum: hic autem nulla est causa, imo minor, quam in præcedenti, quia hoc privilegium & confert specialem titulum, qui permanebit, etiamsi generale jus contrarium postea subsequatur, & simul confert securitatem, & certitudinem in tali actu, quæ magna est utilitas, & ideo talia privilegia frequentiora sunt. Potest hoc declarari vulgari exemplo de privilegio concedente potestatem commutandi vota, quod extendi non potest ad dispensationem etiam partialem, & ideo iuxta probabilem opinionem, quod commutatio iure communi liceat in equale, tale privilegium solum datur ad tollendum scrupulum, vel dubium, & conferendum certum, & specialem titulum illius potestatis, ut dixi lib. 6. de voto, c. 19. n. 7.

De privilegio concedente potestatē commutādi vota. Privilegium ad solum tollēdum scrupulū vel dubium

Tertia conclusio.

7 Tertio, si verba privilegii possunt cum proprietate comprehendere effectum iure communi non concessum, tale privilegium habet effectum substantialiter distinctum a iure communi, nec est limitandum ad solum novum titulum, seu modum, etiamsi illum comprehendere possit. Ut v. g. si detur simplici sacerdoti privilegium ministrandi sacramentum pœnitentiæ, per illud privilegium datur potestas absolvendi a mortalibus peccatis saltem ordinariis, & non reservatis, quia licet sacramentum pœnitentiæ possit ministrari absolvendo tantum a venialibus, quando pœnitens alia non habet; nihilominus illa potestas iure communi concessa est omnibus sacerdotibus, ideoque per illud privilegium maior potestas confertur. Item si parochus conferat subdito facultatem confitendi alieno, intelligitur conferre licentiam ut confiteri, & absolvi possit, etiam de moralibus non reservatis, quia censetur dare aliquid ultra jus commune. Quæ exempla certa, & communia sunt, & ita videtur esse etiam assertio: ratio vero eius sufficiens est, quæ in principio fuit secundo loco posita, quia huiusmodi privilegia sunt favorabilia, & amplianda. Item quia hic videtur esse communis sensus talium concessionum, & maxime accommodatus materiis talium privilegiorum & intentioni petentium; nam superior concedens privilegium, vel licentiam, intelligitur loqui communi more, & accommodato rebus, & intentioni subditorum. Denique quia verba talium privilegiorum solent esse indefinita, & cum proprietate possunt complecti totum illum effectum, ut in exemplis adductis patet; ergo non sunt sine cogente necessitate limitanda, quia sicut in doctrinis, ita & in legibus indefinita loquutio de se æquivalet universali, ut possit habere certam, & determinatam significationem, nec voluntarie possit uno, vel alio modo limitari, sed solum iuxta iuris exigentiam. Quod potest alio exemplo declarari: nam si Prælatus det subdito habili facultatem recipiendi a quocumque antistite ordines indefinite, intelligitur etiam de sacris, licet de legitimatione ad ordines, aliud dici soleat, quia est specialiter contra ius, propter inhabilitatem personæ; hic autem secus est, quia cum persona sit habilis, ut supponitur, nulla est ratio limitandi verba, quæ contra concedentem amplianda sunt, cum alteri iuri non præiudicant.

Ratio cōclusionis

4. Conclusio

8 Quarto, si verba privilegii in proprietate sumpta non possunt habere effectum substantialiter diversum a iure communi, seu supra ius, nisi operando simul contra jus, & alias possunt habere effectum diversum, quoad modum, valde dubium est, an operetur simul utrunque effectum, vel tantum posteriorem nisi in privilegio addatur clausula derogatoria iuris communis. Ut v. g. si Rex concedat alicui homini alias libero indultum, ut libere sinatur transire fines regni, & exire cum rebus, quas secum defert, dummodo solvat vectigalia consueta, dubitari non immerito potest, an ex vi talis indulti possit ille ferre res prohibitas educi de regno, & hoc debeat illi permitti. Nam si tale indultum non operetur hunc effectum nullum habebit supra ius, quia unicuique liberum est de regno exire, & secum ferre res non prohibitas, solvendo pro illis debita vectigalia; ergo ut operetur supra ius oportet, ut etiam operetur contra ius, dando facultatem trahendi secum res prohibitas. Ergo videtur, hoc esse admittendum, quia alias nimis frivolum esset indultum, quod in alio sensu solum maiorem quandam securitatem, vel recommendationem conferre videretur. Item quia illa extensio cadit sub proprietatem illorum verborum, *cum rebus suis, vel quas secum defert*, quæ universalibus, seu distributis æquivalent. Ac denique tota extensio videtur esse contra concedentem: ergo. In contrarium vero est, quia in illo indulto non ponitur specifica concessio, nec clausula derogatoria iuris prohibentis res aliquas educere de regno, ut in assertione supponit. Generalis autem locutio non solum indefinita, sed distributa non comprehendit specialia, quæ sunt contra ius tum ex illo principio juris quod sub generali locutione esse veniunt ea, quæ sunt contra ius, neque illa quæ in specie non esset Princeps verisimiliter concessurus; tum etiam quia derogatio iurium vitanda est, quoad fieri possit. Atque ita illa extensio nec est secundum proprietatem verborum, prout de iure intelligi debent, nec est contra solum Principem, sed contra commune bonum rei-

publicæ, cujus intereſt, ne tales res e regno extrahantur.

9 Quocirca deciſio ſimilis dubii, & effectus privilegii in tali eventu multum pendet ex illa quæſtione ſupra tractata, an privilegium deroget iuri communi, quando non addit clauſulam derogatoriam. Nam iuxta opinionem generaliter id negantem, conſtat, etiam in hoc caſu ſimpliciter dicendum eſſe, tale privilegium non habere effectum ſubſtantialiter diverſum ab his, qui licent per ius commune, quia ad habendum illum oportet aliquid concedere contra jus, quod ſine clauſula derogatoria facere non poteſt. Nec erit conveniens, quod tunc indultum imperfectiſſimam rationem privilegii retineat, imo vix poſſit ſic nominari, ſed recommendatio, vel ſalvus conductus; nam hoc ſibi debet imputare impetrans, qui maiorem declarationem non procuravit: nam ſi illam procuravit, & obtinere non potuit, ſignum eſt, Principem noluiſſe plus concedere. At vero iuxta aliam opinionem affirmantem, privilegium derogare iuri communi, etiam ſpeciali clauſula, contrarium erit dicendum in præſenti caſu, non tamen generaliter, nec ſine magna limitatione, & circumſpectione verborum privilegii: oportet enim ex eis conjectare, an fuerit mens Principis proprium, & rigoroſum privilegium concedere, vel ſolum favorem aliquem, & ſpecialem curam circa talem perſonam oſtendere, ut nulla vis, aut iniuria illi fiat; nam in priori ſenſu admittenda eſt extenſio iuxta dictam opinionem, non vero in poſteriori. Neque erit difficile, ex tenore reſcripti, attente conſiderato initio, progreſſu, & verbis eius, intentionem ſcribentis probabiliter ſaltem coniectare, iuxta regulam mox tradendam de privilegiorum interpretatione. In dubio tamen in eam partem inclinandum eſt, ut leges ſerventur.

Effectum per ſe privilegii eſſe aliquod morale jus, conſiſtens in facultate, obligatione, vel carentia obligationis vel capacitate morali, aut ablatione inhabilitatis moralis.

10 Tandem circa hanc partem, ſeu effectum privilegii, ut privilegium eſt, tractari poteſt quæſtio, an talis effectus vere, & proprie fiat virtute privilegii, vel tantum fictione iuris. Sed hanc quæſtionem in ſuperioribus ſufficienter attigimus, tractando de privilegio *ad inſtar*, ex Bald. in l. *in urbe*, ff. de ſtat. homin. Et reſolutio in ſumma eſt, effectum per ſe privilegii eſſe aliquod morale jus conſiſtens in facultate, vel obligatione, vel carentia obligationis, vel capacitate morali, aut ablatione inhabilitatis moralis. Hic autem effectus poteſt ſpectari ſecundum ſe, & abſolute, & ut ſemper eſt verus effectus abſque ulla fictione iuris, ſic imo per introductionem novi, ſeu ſpecialis iuris. Hoc patet inductione, quia privilegiatus, ne excommunicari, vel ſuſpendi poſſit, niſi tali, vel tali modo, aut a tali iudice, licet aliter cenſuretur, re vera non manet ligatus vere, & proprie, ſine ulla iuris fictione, & conſequenter per tale privilegium vere eſt factus incapax moraliter talis cenſuræ alio modo latæ; ſic etiam privilegiatus ad comedendum carnes in aliquibus diebus Quadrageſimæ vere manet immunis a præcepto jeiunii, & ſic de aliis. Denique ſicut diſpenſatio vere tollit impedimentum, aut obligationem, & præſcriptio vel donatio vere confert dominium, & lex irritans vere annullat contractum, ita privilegium ſuos morales effectus vere, & ſine ulla fictione confert. Ratio vero eſt, quia hi effectus morales non conſiſtunt in aliqua entitate, vel qualitate phyſica, ſed in morali habitudine, vel denominatione proveniente ex voluntate ſuperioris, aut dominii ſufficienter declarata, & tunc vere, & ſine fictione fiunt, quando illa voluntas eſt efficax ad fundandos reſpectus morales, in quibus dominia, dignitates, & alia multa humana iura conſiſtunt; ſed privilegium continet hanc Principis voluntatem; ergo.

De effectu [illegible] naturali, & phyſico.

11 Solet tamen aliquando effectus privilegii comparari cum aliquo effectu naturali, & phyſico, & reſpectu illius dicitur interdum fieri fictione iuris, & non vere, quæ comparatio non in omnibus effectibus privilegiorum habet locum, & ubi facta fuerit, ſano modo intelligenda eſt loquutio, iuxta prædicta, verbi gratia, privilegium legitimationis dicitur facere filium legitimum fictione iuris, quia re vera non confert, nec conferre poteſt originem ex legitimo matrimonio, quia pendet ex actu præterito, qui non eſt in poteſtate legiſlatoris. Et licet dicatur interdum retrotrahi, id eſt fictione iuris, non vere; nihilominus conſiderando in filio legitimo non originis modum, ſed capacitatem quandam moralem ad plures effectus morales, civiles, aut canonicos, quam habet, niſi ob aliam cauſam illa privetur, illa capacitas vere, & manifeſte confertur filio illegitimo per legitimationem, ut ex dictis patet: unde, ſi denominatio legitimi non ſumeretur ex origine, ſed ex iſta capacitate, vere, & non ficte diceretur legitimatus, factus legitimus. Vel e converſo ſi in filio legitimo conſideretur, non modus originis, ſed capacitas moralis ad multa, quam habet, non ex ſe, ſed ex inſtitutione humana per leges, vel canones, & legitimatio ſolum ſignificat ablationem huius incapacitatis ſic vere, & ſine fictione fit per privilegium, ſicut vere aufertur irregularitas per diſpenſationem, & ita dici poteſt per illam fieri aliquis vere regularis. Et ita ſunt intelligendæ ſimiles loquutiones in privilegio nobilitatis, aut urbanitatis, & ſimilibus.

Dubium incidens.

12 De quibus ſolet ulterius inquiri, an effectus factus per privilegium æquiparetur, ſeu ſit æqualis naturali, tam in re, quam in abſoluta appellatione, quod tractat Bart. in l. *ſi is, qui pro emptore*, ff. de uſu cap. fere per totam, præſertim a n. 33. uſque ad 36. 43. & ſequentibus, & in leg. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. n. 62. & Bald. in l. 4. C. ad Velleianum. Non poteſt autem quæri, an æquiparetur in naturali effectu (ut ſic dicam) id eſt, in origine ipſa, v. g. ex coniugatis, vel ex nobilibus, vel ex civibus antiquis, &c. nam hoc modo conſtat, non poſſe habere æqualitatem, cum nunquam fictio æquetur veritati. Solum ergo poteſt eſſe quæſtio quoad effectus morales, ſeu, (quod idem eſt) in morali capacitate, an æqualiter ſit reſtituta, vel collata. Et in hoc videtur mihi, non poſſe generalem regulam aſſignari de facto, ſed de poſſibili tantum. Nam privilegium ſine dubio poteſt ad totum extendi, quia totum eſt morale, pendetque ex iure, quod poteſt quoad omnes ſuos effectus per privilegium immutari. De facto vero interdum privilegium integre reſtituet omnia, interdum vero minime iuxta tenorem privilegii, & iurium diſpoſitionem ut legitimatio facta virtute iuris canonici per ſubſequens matrimonium omnia reſtituit, quæ haberet proles a principio nata ex legitimo matrimonio, quod fortaſſe non faciunt aliæ legitimationes; verba ergo privilegiorum attendenda ſunt, & uſus.

De æquiparatione in alicuius nominis appellatione, vel comprehenſione ſub illius abſoluta ſignificatione

13 In alio vero ſenſu ſolet illa queſtio moveri quoad æquiparationem in alicujus nominis appellatione, vel comprehenſione ſub illius abſoluta ſignificatione, ut an nomine filii legitimi veniat legitimatus, vel nomine civis, nobilis, aut Doctoris, veniant qui ſolum ex privilegio tales ſunt. Sed hujus interrogationis materia ampliſſima eſt, de qua videri poteſt Gloſſa in cap. *ſuſceptum*, de reſcriptis, in 6. verb. *non morte*, & ibi Doctores, & videri poteſt Gloſſa in l. 3. §. *hæc verba*, verb. *hæredis*, ff. de negot. geſt. & ibi Doctores & Bartolus ſupra, & Baldus lib. 5. conſil. 139. & Geminian. conſ. 66. & ſupra tacta eſt, lib. 6. cap. 2. nec accuratior de illa re diſputatio ad nos ſpectat, ideoque duo tantum, vel tria circa illam advertam. Primum eſt, quando privilegium datur ad tollendum defectum, vel incapacitatem aliquam, aut inhabilitatem, & in eo adduntur verba ſignificantia plenam reſtitutionem, & reductionem ad ſtatum habilem, retrotrahendo privilegium uſque ad radicem defectus (ut ſic dicam) tunc æquiparari privilegiatum etiam quoad nominis appellationem, cum vero exemplari. Ita ut quoad omnes morales effectus iuridicos, ſeu qui iuris adminiculo fiat, ſub tali nomine, vel appellatione comprehendatur. Exemplum poteſt eſſe in filio legitimato per ſubſequens matrimonium virtute iuris canonici: nam venit appellatione filiorum legitimorum, ut eſt communiter receptum; idem ergo erit in omni ſimili privilegio, etiamſi alio modo, vel alio titulo, ac verbis concedatur. Nam ratio ſemper eſt eadem, nimirum quod illa appellatio ut ſic ſpectata non ſumitur a naturali proprietate, ſed ex iuris efficacia, quæ per privilegium impeditur, & contraria appel-

latio

ratio sufficienter tribuitur, quantum ad omnes illos effectus necessaria est. Alias voluntas Principis non esset efficax ad tale privilegium concedendum cujus contrarium supponitur in ipso privilegio, & supra probatum est ex natura talium effectuum: unde colligitur, ubi privilegium non est tam amplum, & expresse concessum, non sequi talem æquiparationem absolute, & simpliciter ex vi illius, sed solum quoad effectus, propter quos tale privilegium conceditur.

Cavendū ne extensio fiat in præjudicium tertii aut in derogationem alicujus statuti.

14. Circa hoc tamen est secundo observandum, maxime cavendum esse, ne extensio aliqua fiat in præjudicium tertii, aut derogationem alicujus statuti, specifice postulantis talem, vel talem conditionem naturalem, ut esse legitimum, non esse ex infecta origine vel habere originariam nobilitatem, vel similes. Nam privilegium non derogat his statutis, nec præjudicat juri tertii, nisi expresse illa revocet, vel declaret, ut talis persona reputetur talis, vel talis, vel ut sub tali appellatione veniat in ordine ad tales effectus non obstante quocumque statuto, vel jure in contrarium. Hoc enim aperte colligitur ex communi doctrina, quam Bartolus supra late tradit, & in superioribus sæpe inculcata est. Ultimo observandum est propter exempla supra adducta, hoc procedere tantum, quando proprietas, vel conditio personæ, a qua nomen est sumptum, est naturalis, vel pendens ex aliqua conditione, quam lex humana, vel voluntas Principis non potest supplere, ut est naturalis origo, &c. secus vero est, quando sumitur denominatio ab effectu, quem vere, & proprie potest lex humana efficere: nam tunc licet per privilegium conferatur aliter, quam fieri soleat ordinario modo, tunc privilegium confert omnimodam æquiparationem sub eodem nomine. Sic enim Doctor factus a Papa, vel Rege per privilegium, seu rescriptum, tam vere est Doctor & venit sub illa appellatione, sicut creatus via ordinaria, quia effectus est idem in facto esse (ut sic dicam) solumque differt in modo, quia a Principe fit sine solemnitate jure ordinario requisita, quam ipse potest supplere, & sine illa eundem effectum efficere.

CAPUT XXIII.

Quem effectum possit habere privilegium ut lex est.

1. Circa hunc privilegii effectum, unum possumus ex supra dictis supponere, & duo alia inquirere, & explicare. Supponimus itaque privilegium ut habet rationem legis obligare alios, ad quos id potest pertinere, ut privilegiatio suum servent privilegium nam sine hac obligatione inefficax esset, & inutilis privilegii concessio. Ideoque fere in omnibus indultis privilegiorum solet hoc præceptum imponi omnibus judicibus, vel aliis quibus incumbere potest observantia privilegii. Et quamvis non ita expresse poneretur, ex natura rei sequitur hæc obligatio, supposita validitate privilegii, quia confert jus privilegiario, ratio autem justitiæ postulat, ut unicuique jus suum servetur.

An gaudeat aliquis privilegio sui contra pariter privilegiatum.

Nota ad resolutio.

2. Dubitari autem potest primo, an hæc obligatio etiam cadat in alium pariter privilegiatum, quod alias quæri solet, an gaudeat aliquis privilegio suo contra pariter privilegiatum: hæc enim duo vel in idem coincidunt, vel se necessario consequuntur: nam si privilegium valet contra pariter privilegiatum, obligat illum ad servandum alteri jus suum, si autem non valet contra illum, illum non obligabit. Ut ergo utrumque breviter resolvamus, advertimus, duobus modis posse duos dici pariter privilegiatos, uno modo propter solam similitudinem, & æqualitatem privilegiorum, ut si religio Minorum dicatur æque privilegiata religioni Prædicatorum, & e converso: vel duo nobiles quoad immunitates, quæ illis ratione nobilitatis conceduntur, & sic de aliis. Alio modo dici possunt aliqui pariter privilegiati respective, & cum oppositione mutua in ordine ad usum ejusdem privilegii. ut si unus habet privilegium ad exigendum, & alius ad non solvendum, vel si unus habet privilegium, ut propter delictum incarcerari, aut torqueri non possit, & alius habet, ut quilibet contra se delinquens incarceretur, & torqueatur: & hæc posterior est propria, & per se comparatio pariter privilegiatorum.

Conclusio affirmativa.

3. Dico ergo primo: Æquiparatio in privilegiis propter solam similitudinem, aut æqualitatem, non obstat, quominus, & privilegiatus uti possit suo privilegio contra pariter privilegiatum, & hic teneatur illud servare. Ita sumitur ex l. ultim. ff. ex quibus caus. major. &c. ubi id notant Bartolus, & Baldus. Item Panormitanus, Felinus, & alii, quos refert, & sequitur Covar. in regula, *possessor*, 2. p. §. 2. num. 4. Et exemplis declaratur. Nam licet duæ religiones æquales sint in privilegio, v.g. non solvendi decimas, nihilominus una etiam contra aliam illo gaudebit, quia non tenebitur illas ei solvere, & e contrario hæc tenebitur ab illa non exigere decimas, etiamsi contra alios habeat jus decimarum: & similiter licet æque gaudeant privilegio, ut professus in tali religione non possit transire ad aliam, mutuo gaudent privilegio contra se invicem, & similiter tenentur sibi mutuo illud servare. Item licet duo nobiles æque gaudeant privilegio, ne propter debita incarcerentur, unus contra alium illo utetur, quia licet unus alteri sit debitor non poterit incarcerari, nec ille, qui est creditor, posset juste id postulare, sed tenetur alteri privilegium servare. Sic etiam clericus obligatur servare privilegium Canonis respectu Clerici pariter privilegiati: & alia exempla sumi possunt ex citatis auctoribus, & ex Roderico, 1. tom. quæstion. 9. art. 12. Ratio vero est, tum quia illa similitudo in privilegiis est valde per accidens ad usum privilegii, & ideo unum non potest impedire usum alterius, etiam circa similem privilegiatum, sicut æqualitas in potentia videndi non obstat, quominus illam habens possit videre eum, qui similem potentiam habet: tum etiam, quia privilegium ad propriam immunitatem non extenditur ad conservandam alteri immunitatem, quia sunt res valde diversæ, & a diversis non fit illatio; sic ergo privilegium, ne proprius religiosus ad alium ordinem transeat, non est ad recipiendum religiosum alterius ordinis æqualis, & sic de aliis: tum denique, quia hic usus privilegii non est contra pariter privilegiatum formaliter, sed tantum materialiter, id est, contra personam habentem simile privilegium, non tamen quatenus, illo uti potest, & ideo tale privilegium nihil confert ad usum alterius privilegii impediendum.

Cum similitudo in privilegiis sit valde per accidens ad usum privilegii ideo unus non potest impedire usum alterius.

Ampliatio conclusionis prædictæ.

4. Ampliatur hæc assertio, ut locum habeat etiam in his, qui gaudent privilegiis eorum per communicationem propriam seu per concessionem ad instar. Nam is, qui per communicationem privilegio fruitur, poterit illo uti etiam contra illum, qui prius idem privilegium habuit, & fuit tanquam primum exemplar ejus. Ita observat Cordub. in compend. minor. verb. *communicatio*, in fine, & cum eo Roder. tom. 1. quæst. 55. a. 21. Et ratio est clara, quia illa communicatio est nova concessio ejusdem, seu similis privilegii cum æqualitate (ut supponimus) hæc autem æqualitas non impedit usum privilegii contra alium æqualem, ut ostensum est: nec etiam obstare potest illa prærogativa (ut sic dicam) in antiquitate privilegii, seu in antecessione quoad primam obtentionem ejus. Nam per hoc nullum speciale jus acquiritur antiquiori privilegiario, nec datur exemptio, qua possit non servare alteri privilegium illi communicatum; ergo non minus ipse ad hoc obligatur alteri, quam e converso alter ipsi obligetur.

2. conclus.

5. Dico secundo: Quando privilegiati concurrunt in privilegiis secundum oppositionem respectivam, tunc privilegiatus non gaudet suo privilegio contra pariter privilegiatum, & consequenter hic non tenetur alteri privilegium suum servare. In hoc sensu solet hoc pronunciatum exponi, ut patet ex Covarru. supra, qui dicit, esse commune axioma, & sumitur ex Auth. de sanct. Episc. §. *sed hæc præsenti*, & ex lege *verum*, §. ultim. ex l. sequent. ff. de minor. & declaratur

tur exemplis supra positis, & similibus. Nam si quis habet privilegium, ne intra tantum tempus cogi possit, non poterit creditor contra talem debitorem suo privilegio uti, &c. ratio vero est, quia tunc concurrunt duo privilegia, quorum unum alteri resistit, & ideo non potest sequi usus unius contra alium, sicut Philosophi dicunt, ad proportionem æqualitatis non sequi actionem. Quamvis autem res intenta per hanc regulam sic expositam vera sit, nihilominus in modo loquendi potest quis non immerito dubitare. Quia tunc re vera non prohibetur quis uti suo privilegio contra pariter privilegiatum, sed contra magis privilegiatum, quia ibi concurrunt duo privilegia quasi contraria, quia tuum, verbi gratia, est ad imponendum mihi onus, & meum ne imponi possit: ergo ut tu non possis uti privilegio tuo contra me, necesse est, ut meum privilegium speciale deroget tuo generali: ergo respective, & secundum oppositionem ego sum magis privilegiatus, & non tantum æqualiter. Et patet a contrario, quia tunc ego utor meo privilegio contra te impediendo, ne contra me tuo privilegio utaris; ergo vel tunc deficit regula quoad hanc partem, quia jam privilegiatus gaudet Privilegio suo contra pariter privilegiatum, & sic a proportione æqualitatis sequetur actio, vel certe hic non est tantum æqualis, sed superior in privilegio, & consequenter alter non est pariter, sed minus privilegiatus.

Major explicatio pro modo loquendi.

6. At enim, quando de re constat, non est de modo loquendi contendendum, sed verus sensus loquutionis explicandus. Itaque verum quidem est, in hujusmodi eventu concurrere duo privilegia quasi contraria, vel in suis actibus, vel quasi objectis contradictionem includentia, ut ex dictis satis constat. Unde necesse est, ut unum prævaleat contra alterum, ut possit ejus actionem impedire, sive illud, quod prævalet dicatur sub ea ratione majus, quatenus alteri derogat, sive dicatur par, quia non valet ad agendum in aliud, sed tantum ad resistendum. Ex quo etiam sequitur, ad usum illius regulæ necessarium esse, conditiones privilegiorum spectare, ut constet, quod privilegium prævaleat contra alterum, vel possit illi resistere, quod infra circa mutationem privilegiorum tractandum est. Ut verbi gratia si unum sit generale, & aliud speciale, hoc prævalet, nisi ei sit per specialem clausulam derogatum, tunc enim erit quasi ablatum privilegium. Si vero utrumque privilegium sit generale, & neutrum alteri expresse deroget, oportebit inspicere, quod sit antiquius, & dignius, vel a majori potestate procedens, & idem cum proportione est, si utrumque sit speciale juxta principia, & regulas infra tractandas de privilegiis contrariis, quomodo componi possint, aut quod debeat contra alterum prævalere. Unde illud axioma, privilegiatus non gaudet privilegio suo contra pariter privilegiatum, hunc sensum habet, privilegium non habet effectum contra aliud privilegium, per quod derogatur; per quæ verba clarius, & proprius idem explicatur, & cum eadem proportione verum est, privilegium, ut habet rationem legis, non obligare eum, qui per aliud privilegium prævalens exemptus est, seu a tali obligatione exemptus, quæ limitatio, seu exceptio non est in præsenti specialis, sed in omni lege humana cum proportione locum habet, ut per se constat.

Quod si utrumque privilegium sit generale, & neutrum alteri expresse deroget.

7. Aliud dubium circa hanc partem est, an privilegium ut est lex interdum obliget etiam ipsum privilegiarium. Nam quod nemo cogendus sit uti privilegio suo, in jure cautum videtur, c. *si de terra*, de priv. & ratio reddi potest, quia, quod alicui concessum est in favorem, non debet in ejus gravamen verti, ut est regula juris in 6. magnum autem esset gravamen, si cogeretur quis suo privilegio uti. Respondeo, in duobus casibus obligari privilegiarium ad utendum privilegio, nunquam tamen formaliter loquendo obligari suo privilegio, ut suum est, ad usum, seu observantiam ejus. Probo singula.

Duplex casus obligationis privilegiarii, utendi suo privilegio.

8. Primus enim casus hujus obligationis est, quando aliquis non potest renunciare privilegio suo, ut de privilegio fori clericorum, vel canonis, & similibus supra dictum est. Tunc enim si occurrat casus, in quo vel cedendum sit privilegio, vel illo utendum, ut sæpe occurrere potest, obligabitur quis uti privilegio, ne illi cedat, imo cum non possit valide cedere, licet velit, cogitur illo uti, nec potest sine peccato consentire ut contra illud fiat, & hoc est obligari ad usum, seu observantiam ejus. Alter casus hujus obligationis est, quoties per privilegium fit actus licitus, qui antea non erat, vel tollitur obligatio, quæ antea erat: nam tunc superveniente alia lege præcipiente talem actum, poterit quis obligari ad actum per privilegium concessum. Exemplis patet: nam qui habet privilegium audiendi Missam tempore interdicti, obligabitur audire illam diebus festis ex præcepto Ecclesiæ, a cujus observantia excusaretur, si tale privilegium non haberet, quia non erat ille actus licitus, postquam vero per privilegium factus est licitus, cessat excusatio, ut dixi in tomo 3. de Sacrament. disput. 88. sect. 6. Item conjux habens votum castitatis, tenetur reddere debitum alteri conjugi petenti, quia non esset illi licitum negare: nam contra justitiam ageret, & nihilominus si petens adulter fuerit, uxor habens votum non tenebitur reddere, & consequenter obligabitur non reddere, sed servare castitatem, quia licet in casu adulterii, sit privilegium innocentis, ut non obligetur reddere debitum adultero petenti, posito tali privilegio sit licita observatio voti castitatis, & ideo obligat præceptum servandi votum, ut optime docuit Sancius libro 9. de matrimonio disputat. sexta numero 15.

1. Casus. *2 Casus.*

9. Ex his autem facile est probare ultimam partem assertionis. Nam in priori casu obligatio utendi privilegio est ratione totius communitatis, propter cujus commune bonum concessum est privilegium, & ita non tam cogitur quis servare privilegium suum, quam servare privilegium communitatis, seu non lædere illam, prout graviter offenderetur, cedendo privilegio. Declaratur a simili. Nam præceptum latum a capitulo obligat singulos de capitulo, ideoque quicunque illorum agens contra tale præceptum, peccat, non quia agit contra præceptum suum, sed quia agit contra præceptum communitatis. Ita ergo privilegium communitati concessum intuitu illius principaliter, communitatis est principaliter, & ideo ut lex est, obligat singulos de communitate, ut illo utantur, quando oportuerit, quia si contra illud agant, non suum tantum, sed communitatis privilegium violabunt. In posteriori vero casu obligatio ad actum per privilegium concessum, non provenit ex lege privilegii, sed ex lege, quæ aliunde supponitur, ut ex præcepto Ecclesiæ, aut voto: & ita formaliter loquendo subsistit semper regula, quod nemo cogitur uti privilegio suo, utique quatenus lex privata est ad suam peculiarem utilitatem spectans. Et nullum est inconveniens, quod supposito privilegio, possit aliunde supervenire alia obligatio, quia privilegium facit quandam mutationem in materia, faciendo, ut sit licitum, quod antea non erat, qua mutatione facta, obligatio aliunde proveniens per accidens est, & non potest ratione privilegii impediri.

Præceptum latum a capitulo obligat singulos capituli.

CAPUT XXIV.

Utrum ad privilegium ut lex est, & ad effectus ejus sit necessaria promulgatio, vel quæ notitia sufficiat.

1. EXplicata virtute agendi privilegii, oportet duas circumstantias ad operandum necessarias exponere, scilicet, tempus, & locum, & de hac posteriori dicemus in seq. c. de priori in præsenti. Solet autem lex exercere vim suam a tempore promulgationis consummatæ, & non antea, & præterea requirit notitiam, vel saltem carentiam invincibilis ignorantiæ, ut cum effectu obliget, & ideo simul declarandum erit, quomodo hæc ad effectum privilegii requirantur: hac enim de causa (ut supra dixi) disputationem de promulgatione, quæ ad formam pertinere videbatur, in hunc

hunc locum reservari. Quia vero multa in titulo comprehenduntur, quæ indistincte tractari solent, ideo erit operæ pretium distinguere duplicem illam rationem: quam in privilegio sæpe distinximus, scilicet, specialis concessionis, & legis, priusque dicemus de illo ut lex est, quoniam promulgatio ad legem ut lex est, requiritur. Ex hoc ergo capite videri potest necessaria promulgatio ad perfectam constitutionem privilegii, & ad effectum ejus, quia privilegium est quædam lex, sed promulgatio est necessaria ad legis constitutionem, ita ut ante illam nondum sit vera lex; at lex non potest operari antequam sit; ergo nec privilegium. Dices, privilegium quatenus lex est, non operari, id est, non obligare ante promulgationem, operari tamen ut privilegium, i. favorem concedendo. Sed contra, quia privilegium non est prius privilegium, quam sit lex; tum quia de intrinseca ratione privilegii & quasi genus ejus est, quod sit lex: tum etiam quia non potest prvilegium, uni concedere beneficium, quin obliget alios ad servandum privilegiario jus per privilegium acquisitum.

Ratio dubitandi.

2. In contrarium vero est, quia privilegium est lex tantum secundum quid, scil. lex privata, & ideo non est eadem necessitas promulgationis in illo, quæ in lege communi, & propria esse solet. Nam lex generalis loquitur ad communitatem, & ideo per se requirit publicam notitiam, & propter hanc necessaria est promulgatio. Hæc autem necessitas cessat in lege privata, ut constat. Confirmatur, ac declaratur, quia aliud est, loqui de notitia, aliud de promulgatione: hæc enim duo diversa sunt: nam potest ignorari lex promulgata, & sciri non promulgata. In privilegio ergo necessaria esse poterit notitia, ut vim legis exerceat, obligando, illa vero sufficiet, etiamsi non præcesserit promulgatio, quia cum privilegium sit lex privata, sufficiet privatim intimari illis, qui virtute illius obligandi sunt, alii vero ignorantes non obligabuntur ratione ignorantiæ, vel quia forte ad illos non dirigitur obligatio privilegii.

Obviatur

3. In hoc puncto distinguere possumus duplicia privilegia. Quædam enim feruntur per universales leges, quarum exempla sumi possunt ex c. *si quis suadente*, Clement. *dudum*, de sepult. Clement. unic. de Bapt. Clement. *dignum*, de celeb. Missar. Clement. *Archiepiscopo*, de priv. Alia vero sunt priviegia, quæ privatim conceduntur, per particularia, indulta, vel rescripta concessa particularibus personis, vel communitatibus, vel Religionibus, Universitatibus, vel etiam Hospitalibus, in quibus prius solent poni concessiones, & postea adjungi præcepta, vel prohibitiones sub censuris, ut nemo talia indulta impediat, &c. In prioribus privilegiis affirmant Doctores, necessariam esse promulgationem; de posterioribus autem negant. Hanc distinctionem insinuat Fel. in c. *cognoscentes*, de const. n. 7. lim. 3. licet enim primum membrum non ita clare exprimat, sicut secundum: utrunque tamen intendit, ut ex discursu, & ratione ejus constat. Et in eam sententiam citat Baldum, & alios, loquitur tamen indistincte de privilegiis, ut favores sunt, vel ut sunt leges. Clarius tradit dist. illam Glos. in Procem. verb. *de cætero*, & utrunque membrum amplectitur, estque sententia valde probabilis, si recte explicetur.

4. Primum ergo membrum de legib. communib. tribuentib. privilegia, probatur optime ex l. pen. C. de decuri. l. 10. in fin. ibi, *Ex die, quo promulgata est*: ratio vero est, quia ante promulgationem non habent vim legis; ergo ante promulgationem nullam vim obligandi habere possunt, sive ad effectum privilegii, sive ad quemcunque alium. Confirmatur, quia in talib. legib. vel privilegium inferitur tanquam accessorium principali, vel ponitur ut principalis effectus ipsius legis, propter quem stabiliendum lex fertur. Si priori modo contineatur privilegium in lege, necesse est ut tanquam accessorium sequatur naturam principalis, & consequenter, sicut lex requirit promulgationem, ita etiam privilegium, quod est accessorium illius; ergo nondum constituto sufficienter principali, non poterit esse, vel obligare accessorium. Exemplum sumi potest ab indulgentiarum concessione, in quibus habet etiam locum distinctio data: nam frequentius quidem conceduntur privatim, aliquando vero dantur per legem publicam, seu commune jus, ut patet ex Extravag. 1. de reliq. & vener. Sanct. inter communes, cum similib. Quando ergo hoc posteriori modo dantur, non possunt habere efficaciam, donec lex ipsa promulgata sufficienter sit propter rationes factas; idem ergo est in præsenti. Et licet hoc exemplum principaliter videatur procedere de privilegio, ut privilegium est, nihilominus inde a fortiori sequitur, idem esse de illo dicendum, ut lex est. Nam in tale privilegium in ratione privilegii non est efficax, imo nec subsistit ante promulgationem, multo minus poterit obligare: & inde facile probatur aliud membrum, ubi lex tota principaliter tendit ad constituendum privilegium, & illud habet quasi pro objecto, & fin. ut videre licet in canone, *si quis suadente*, & in Clementinis allegatis; tunc enim lex nondum promulgata non potest efficere suum principalem effectum; ergo non potest obligare ad privilegium observandum, quia nondum sufficienter constitutum est.

5. Ex quo obiter infero, ipsum privilegiarium non posse obligari ad aliquid ratione, vel occasione sui privilegii ante promulgationem privilegii, vel legis ex qua nascitur talis obligatio. Explicatur ex supra dictis: nam vel illa obligatio nascitur ex privilegio privato, seu in particularem commoditatem principaliter concesso, & tunc non est ipsum privilegium per se causa obligationis, sed per accidens quasi removens prohibens, & ideo in ipso privilegio non est necessaria promulgatio, sed notitia, ut infra dicetur, tamen in lege per se obligante necessario supponenda est promulgatio, ut per se constat. Vel obligatio nascitur ex privilegio concesso communitati principaliter intuitu illius, licet singulis membris prosit: & tunc in tali prilegio includitur necessario lex generalis obligans totam communitatem, & ideo necesse est, ut respective sit sufficienter promulgata, & in ratione communis legis proposita, ut possit singulos de communitate obligare ad servandum, seu non violandum privilegium: ergo respectu privilegiarii, ut obligari possit privilegio præ supponi debet promulgatio sufficiens juxta modum legis obligantis.

Privilegiarium non posse obligari ad aliquid ratione privilegii, ante ejus promulgationem

6. Secundum membrum distinctionis, & sententiæ propositæ non caret aliqua difficultate. Nam licet privilegium dicatur lex privata quoad effectum per se intentum, si favorem privatum, & jus speciale, quod constituit, nihilominus quatenus vim habet contra alios, respectu privilegiati aliquod gravamen, aut obligationem illis imponendo, sic habet rationem legis communis, quia universaliter loquitur ad omnes, & omnes obligare potest, ad quos materia privilegii pertinuerit: ergo ut tale privilegium sub hac ratione obliget, necessaria est promulgatio propria, qualis in lege communi postulatur. Antecedens videtur notum ex terminis, & ex usitato tenore talium privilegiorum. Consequentia vero probatur, quia eadem necessitas, & ratio promulgationis invenitur in tali privilegio sub dicta ratione spectato, ut ex discursu facto notum videtur. Et confirmatur, quia lex privilegii aliis non promulgata facile poterit ab eis ignorari, & ita poterunt ab observatione privilegii excusari, neque ob eam transgressionem merito puniri poterunt, quia seclusa promulgatione nemo tenetur legis scientiam inquirere.

De secundo membro sententiæ propositæ.

7. Nihilominus dicendum est, in hujusmodi privilegio non requiri propriam promulgationem ad quamcumque obligationem, quæ respectu aliorum ex illo potest oriri. Probo primo ex usu, quia non solent talia privilegia solemniter promulgari, & nihilominus censentur obligare quantum possunt, si sufficienter prohibentur, & notificentur. Secundo declaratur ex re ipsa: nam hæc obligatio dupliciter potest intelligi exoriri: primo per naturalem resultantiam, & consequutionem, sicut ex præscriptione sequitur obligatio non privandi alterum re legitime præscripta; alio modo directe ratione præcepti impositi in ipso privilegio ab authore illius, sicut in bullis Pontificiis, quæ in favorem religionum, vel aliorum expediuntur, fieri solet. Ad priorem igitur modum obligationis non est necessaria promulgatio privilegii, sed sufficit notitia, moraliter certa de jure concesso alteri per privilegium

Concl.

Duplex titulus promulgationis.

gium, quia statim ex naturali ratione justitiæ oritur obligatio, facta in materia tali mutatione, sicut facta donatione alicujus rei alteri, statim resultat naturalis obligatio, non privandi donatarium jure acquisito in talem rem, neque oportet, donationem promulgari, sed satis est, ut sit nota, sic enim concessio privilegii est veluti donatio quædam: unde hoc non procedit tantum in foro conscientiæ, sed etiam in foro exteriori, si in illo privilegium sufficienter probetur, quod onus privilegiario incumbit: & ita videmus in jure canonico juxta hujusmodi privilegia passim proferri sententiam, nec in illis requiri promulgationem, sed probationem.

8. Neque etiam ad alium modum obligationis necessaria est solemnis promulgatio, sed sufficiens præcepti intimatio per authentica instrumenta, vel æquivalentem probationem, ut consuetudo etiam probat: & ratio est, quia tale præceptum non imponitur Ecclesiæ, aut alicui communitati per se, propter publicum bonum, vel gubernationem, sed ponitur ut particulare præceptum aliis datum in favorem privilegiarii, solum ad effectum, & observantiam privilegii, & ideo non est in illo necessaria solemnis promulgatio, sed particularis notificatio accommodata fini talis præcepti. Confirmari hoc potest, quia in tali indulto privilegium ipsum est principale: præceptum autem quasi accessorium, & ideo sequitur naturam principalis, ideoque ut lex privata reputatur, ad quam solemnis promulgatio non requiritur. Denique ob eandem causam cura notificandi privilegium non spectat ad Principem, sicut pertinere solet cura solemnis promulgationis ubi est necessaria, sed spectat ad ipsum privilegiarium, qui poterit privilegium suum intimare, aut notum facere, prout sibi utile fuerit. Atque hoc tam in foro conscientiæ, quam in foro exteriori locum habet, quia eadem est utriusque ratio, supposita sufficienti probatione. Unde si tale præceptum privilegio insertum habeat annexam excommunicationem ipso facto, illam in conscientia incurrit, qui contumax fuerit contra tale præceptum, si sufficienter intimatum, & in judicio exteriori talis veniet declarandus, si ejus contumacia, habita post sufficientem notitiam privilegii, & præcepti in eo impositi sub tali censura, legitime probetur.

Cura notificandi privilegium non spectat ad principem, sicut solet cura solennis promulgationis.

9. Statim vero occurrit dubitatio, quæ notitia, vel probatio requiratur in his privatis privilegiis, ut inferiores Prælati, aut judices, aut aliæ personæ, ad quas pertinere potest, teneantur illis parere, vel eis non contravenire. Sed quia hoc magis ad forum externum attinet, quam ad internum, breviter illud expediam. Nam in foro conscientiæ sufficit notitia privilegii moraliter certa, de qua probabiliter dubitari non possit; tunc enim quæsito aliquo falso colore tergiversari, & voluntati superioris resistere non potest in conscientia esse licitum. Ad hanc autem notitiam non sufficit assertio dicentis, se habere privilegium, etiamsi sit persona bonæ famæ, & fide digna, ut communiter cum Innoc. tradunt Canonistæ in ca. *ex parte*, de verbor. significat: & ratio est, quia nemo est in propria causa testis omni exceptione major, & quia Angelus satanæ transfigurat se in Angelum lucis, & multa mala committuntur sub dolosa specie sanctitatis, & ideo non solum non tenetur quis credere dicenti se habere privilegium ad effectum admittendi usum ejus, verum etiam nec recte faciet tam facile credendo, regulariter loquendo, propter pericula, & fraudes, quæ intervenire possunt. Aliquando vero id fieri poterit ex urbanitate, quando non occurrit peculiaris causa suspicionis, non vero ex obligatione. Ad hanc ergo necessaria est vel ostensio privilegii, vel alia probatio, quæ prudenti arbitrio, & bona fide procedendo, sufficiens existimetur in conscientia.

De notitia, vel probatione requisita in privatis privilegiis.

Non sufficere assertionem dicentis se habere privilegium licet sit persona bonæ famæ & fide digna, sed requiritur aut ostensio privilegii, vel alia probatio, quæ prudenti arbitrio sufficiat.

10. Multo vero magis in foro exteriori necessaria est ostensio indulti per instrumentum authenticum, vel in se demonstratum, vel saltem per testes probatum juxta superius dicta cap. 2. & tradita communiter a Doctoribus ibi citatis, & a Sylvest. verb. *exemptio*, q. 5. & 7. ex cap. *cum personæ*, de privileg. in 6. ubi Glossa Doctores, Panormit. in cap. *cum ordinem*, de rescript. Innocent. Anton Henr. & alii in dicto cap. *ex parte*, Quia addunt limitationem, dicentes, hoc esse necessarium, quando privilegium non est publice notorium: unde insinuant, publicam notitiam esse sufficientem probationem, ut tunc ostensio privilegii postulari non debeat, nec juste possit. Quod intelligendum esse existimo, quando publica notitia non tantum est per famam (quæ per se non facit sufficientem probationem, sed ad summum semiplenam) sed etiam per usum privilegii communem, & notum. Tunc enim ipse usus confirmat privilegium, & confirmat jus: unde, si tantus sit, ut notoriam præscriptionem legitime induxerit, illius probatio, vel publica notitia sufficiet si vero nondum sit consummata præscriptio, vel non sit notoria, sufficiet ille usus, ut non privetur quis possessione, & usu sui privilegii, intra sufficiens tempus ad tollendum illud, ut latius Sylv. *supra* qu. 6. allegans plures, prosequitur.

CAPUT XXV.

Utrum privilegium nondum privilegiario notum, nec ab illo acceptatum conferre illi possit aliquod jus.

1. Venio ad alteram partem de privilegio, ut privilegium est, id est, ut favorabilem effectum in privilegiario operatur, & dat illi facultatem illo gaudendi: nam in illo ut sic considerato habet locum quæstio, quando incipiat operari suum effectum. De tribus autem temporibus dubitari potest, scilicet, an a tempore concessionis, vel promulgationis, vel notitiæ. Verumtamen de tempore promulgationis nulla est hic habenda ratio, quia in ordinariis privilegiis privatis neque est necessaria, neque fit promulgatio ut dictum est. In privilegiis autem publice concessis per legem communem, & propriam, licet necessaria sit promulgatio, nihilominus per illam videtur privilegii concessio consummari ex parte concedentis, nam antea non est sufficienter facta, quia voluntas Principis antea non est sufficienter proposita, & declarata. Et ita tota quæstio versatur inter concessionem, & notitiam, id est, utrum statim a concessione ante notitiam privilegii consequatur quis effectum, seu gratiam privilegii, vel (quod perinde est) an privilegium operetur circa ignorantem.

2. Prima, & communis sententia est necessariam esse notitiam privilegii ad consequendum effectum illius. Ita Glossa in c. *ex parte*, de concess. præbend. in 6. verb. *vim suam*, & ibi Card. & in Procem. Clement. verb. *universitati*, quæst. 5. Joann. Andr. & fere alii expositores in d. §. *ex parte*. Sequitur Panormit. in ca. *cognoscentes*, n. 7. & ibi Felinus qui referunt Innocent. & alios, & idem sentit Bartolus in lege *beneficium*, ff. de const. Princ. n. 4. & ibi Baldus num. 15. & communiter Summistæ, & plures alii, quos refert, & sequitur Sancius l. 3. de matrim. disput. 36. num. 2. Fundamentum est, quia privilegium non acquiritur absenti; ergo neque ignoranti; ergo nec operatur in illo. Antecedens probari solet ex lege *qui absenti*, ff. de acquir. possess. ubi dicitur, libertatem non acquiri per rescriptum manumissionis, donec servus sciat, & acceptet. Idemque de legitimatione dicitur in Auth. quibus modis naturales efficiantur sui, §. *illud tamen*, verbo, *generaliter*, & idem de concessione beneficii dicitur in cap. *si tibi absenti*, de præbend. in 6. & generaliter de privilegio id dicitur in dicto cap. 1. de concess. præbend. licet non habeatur in decisione textus, sed in narratione: ratio autem adæquata esse videtur, quia ad effectum privilegii non satis est concessio activa, sed debet etiam supponi acquisitio passiva; hæc autem non fit sine voluntate privilegiandi acceptantis, quia beneficium non fit invito, neque aliquis potens uti voluntate aliquid acquirit non volens, ad voluntatem autem acceptandi necessaria est notitia, quia voluntas non fertur in incognitum; ergo de primo ad ultimum privilegium operari non potest ante sui notitiam circa ignorantem.

Communis sententia.

3. Secunda sententia extreme contraria est, privilegium

gium habere suum effectum, statim ac perfecte concessum est, etiam si ab eo, cui conceditur, ignoretur. Pro hac sententia citari solet Glossa in Proemio Clem. verb. *de cætero*. Sed si attente legatur, de promulgatione loquitur, non de notitia. Tenent Geminian. in c. 1. de concess. præbend. in 6. Archidiacon. in cap. *posuisti*, dist. 82. ad fin. Angelus verb. *renunciatio*, num. 5. quando privilegium conceditur motu proprio, & plures alios refert Sancius supra n. 1. Favet Bartolus in l. ultim. C. de sentent. passis, num. 5. ubi ait, restitutionem deportati prodesse ignoranti, cum tamen illa quoddam privilegium sit. Et suaderi potest ex lege, *ejus, qui in provincia*, §. ult. ff. si certum petatur, ubi dicitur, libertatem testamento relictam acquiri ignoranti; ergo pari ratione privilegii beneficium acquiritur: nam voluntas Principis non est minus efficax, quam voluntas testatoris, imo æquiparantur in Authent. de nuptiis, §. *disponat*, collation. 4. Et hinc potest adjungi ratio, quia voluntas Principis est de se efficax ad conferendum beneficium; ergo posita illa voluntate efficaci Principis conferendi privilegium Petro, sine ulla conditione, vel limitatione, statim conferet illud, & effectum ejus. Probatur consequentia, quia voluntas efficax statim operatur quod vult. Antecedens vero probatur, quia voluntas Principis superior est, & non indiget voluntate subditi ad suum effectum: unde se sola potest auferre dominium subditi ex justa causa, vel irritare consensum ejus; & obligationem imponere ad acceptandum; ergo etiam conferre ignoranti privilegium. Quod si inquiras, quando sit censenda consummata concessio privilegii, ut effectum habeat ante notitiam. Gemin. supra, & alii putant, esse hoc tempus, cum primum rescriptum privilegii est authentice confectum, & subscriptum, seu bullatum. Quod fortasse locum habet in foro exteriori: nam in interiori (consequenter loquendo) manifestatio voluntatis Principis per verba, vel quocunque modo erit efficiens.

3. Sent. 4. Inter has sententias extremas sunt aliæ mediæ, quæ moderantur, vel conciliant præcedentes. Tertia ergo sententia distinguit de privilegio concesso per statutum, seu legem, aut per rescriptum, vel privatam concessionem: nam primum habebit effectum ante notitiam legis, non tamen secundum. Ita distinguit Joan. de Imol. in c. 2. de constit. ubi ita concordat varia dicta Bart. in hac materia. Nam in locis supra citatis in prima opinione dicit, privilegium non prodesse ignoranti, & tamen de privilegio lato per legem aliter sentit in locis citatis in secunda sententia, & generalius in leg. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. num. 37. & in leg. penult. Cod. de divor. lib. 10. item Menoch. 2. arbitr. cent. 2. casu 185. num. 45. & sequentib. Unde hæc opinio quoad posteriorem partem sequitur primam sententiam, & habent idem fundamentum: quoad priorem vero limitat illam. Et fundamentum specialitatis ex Menochio supra, est quia privilegium datum a lege habet rationem præmii, quod Princeps ex officio confert ei, qui hoc, vel illud pro republica egerit: non est autem minus dignus illo præmio qui ignorans legem facit opus requisitum ad illud quam qui sciens facit, imo quodammodo videtur dignior: ergo non minus acquirit privilegium. Confirmatur, quia licet sic operans ignoret in particulari legem offerentem tale præmium, non ignorat in communi, se esse præmio afficiendum. Hanc vero limitationem non admittunt Panorm. Felin. & alii in cap. 2. de constitut. & specialiter illam impugnat Deci. lect. 1. num. 176. & de illa dubitat Jason in l. *beneficium*, ff. de constitut. Princip. n. 51.

Infirmatur fundamentum prædictæ sententiæ. 5. Et re vera tam distinctio, quam limitatio non caret difficultate. Et in primis fundamentum non videtur satisfacere. Primo, quia non est adæquatum: nam potest esse privilegium lege concessum, & non per modum præmii, sed propter paupertatem, vel propter religiosum statum, aut aliam piam causam. Secundo quia etiam privilegium non concessum per statutum potest proponi per modum præmii in aliquo certamine per transitorium edictum ab homine propositum; ergo etiam tale privilegium acquiretur ignoranti, si eodem modo sit propositum. Vel certe si tale commodum per edictum propositum non acquiritur ignoranti, licet faciat actum propter quem præmium offertur, etiam non acquiretur propositum per statutum, nam est eadem ratio, nam etiam edictum transitorium potest propter bonum commune vel aliquam rationem publicam fieri, & quod sit magis vel minus durabile, videtur accidentarium. Nec minus lex scientiam requirit, quam rescriptum, nec e converso magis obstat ignorantia rescripto, quam legi. Unde si ad ducem belli Rex scribere promittens in præmium talem honorem, si talem obtineret victoriam, & ille ante receptum rescriptum obtineret victoriam, de illo esset eadem ratio, quæ de præmio proposito per statutum generale, quia ille non esset minus dignus præmio, & quia etiam militabat spe præmii; ergo vel in utroque casu admittenda est doctrina, vel neganda, & ita distinctio, seu limitatio non subsistit. Quod si non fiat vis in statuto, sed in hoc solum, quod privilegium proponatur per modum præmii: in primis habet generalem difficultatem, quomodo interveniat ibi vera ratio meriti, & præmii. Et deinde non videtur posse reddi sufficiens ratio, cur privilegium propositum in remunerationem futuri operis acquiratur per opus, antequam promissio vel collatio talis præmii ad notitiam operantis perveniat, & privilegium remunerativum operis jam facti, vere digni tali præmio non acquiratur ante notitiam concessionis, quia quod promissio, seu collatio conditionata præcesserit, cum fuerit ignorata, moraliter nihil conferre potuit, quia in moralibus perinde est, legem omnino ignorari, ac non esse, quantum ad opus operantis. Ac denique fundamentalis ratio unius membri distinctionis æque in altero locum habet, scilicet, quia privilegium non acquiritur sine acceptatione: nam si hoc verum est in privilegio remunerativo operis jam facti, cur non erit in remuneratione operis faciendi? vel si in utroque necessaria est, a neutro, vel ab utroque haberi poterit sine notitia concessionis. Est ergo difficilis pars illa, & tota distinctio.

6. Quarta sententia cogitari potest cum distinctione alia, etiam ex parte privilegii. Nam quoddam est concedens per se, ac principaliter aliquod jus, dignitatem, aut potestatem, quæ per modum actus primi confertur privilegiario, ut postea illo uti possit suo arbitrio; aliud est per se, ac principaliter tollens onus aliquod vel impedimendum, aut obligationem, quam Princeps potuit imponere, & potest postea auferre per modum dispensationis: unde hujusmodi privilegium potius conferri videtur per modum actionis, seu actus secundi, qui principaliter & per se fit ab ipso concedente privilegium, & postea non habet novos effectus per se, sed quasi per accidens, quatenus abstulit impedimentum. Exempla in utroque membro sunt facilia, & ideo illa omitto. In privilegiis ergo primi generis admittitur prima sententia propter ejus fundamentum, quia cum illa conferant aliquid, requirunt acceptationem recipientis. In privilegiis autem secundi generis præfertur secunda sententia, quia in ea deficit fundamentum primæ sententiæ, imo potest formari contrarium: nam onus obligationis, vel impedimentum, quod per tale privilegium aufertur, sola Principis voluntate impositum fuit sine acceptione alterius: ergo per eadem aufertur, ergo statim operatur etiam circa ignorantem, quia illius acceptionem non requirit, & notitia privilegii solum potest postulari propter acceptionem. Et hæc sententia quoad prius membrum supponitur ex prima, quoad posterius vero sumitur ex Soto in 4. d. 29. qu. 2. art. 5. quatenus supponit, impedimentum dirimens auferri per dispensationem concessam, etiamsi ignoretur, & ita matrimonium contractum sub illa spe, vel conjectura, quod Romæ data sit dispensatio, ante propriam notitiam ejus, validum esse, & permanere, si postea constet, dispensationem jam illo tempore fuisse expeditam. Quod sequitur Veracruz in Speculo, 1. p. dub. 19. in appendice, §. *at si post dispensationem*, & Ludovic. Lopez 2. p. tract. de matrim. cap. 42. fol. 1087. colum. 1. Sed in hac sententia hoc posterius mem-

4 Sent.

membrum habet gravem difficultatem moralem, quam in capite sequenti inferius commodius proponam.

5. sent. distinguens ex parte effectus privilegii

7. Quinta opinio distinguit aliter ex parte effectus privilegii: nam potest esse perfectus, & integer, vel tantum inchoatus, & secundum quid. Priori modo fatentur auctores hujus opinionis, privilegium non habere effectum suum priusquam privilegiarius notitiam illius habeat, illudque acceptet, propter fundamentum primæ sententiæ, quam dicunt isto modo esse intelligendam. Posteriori autem modo ajunt, procedere secundam sententiam; putant enim necessarium, ut privilegii concessio a Principe facta statim incipiat habere aliquem effectum. Quod si inquiras, quisnam hic effectus sit? Aliqui respondent, esse hunc, quia concessio illa, licet nondum in alterum transtulerit jus, nihilominus retractari non potest, nec alteri fieri, donec ille, cui facta est, post illius notitiam habitam illam non acceptet. Potestque fundari in c. *si quis absenti*, de præbend. in 6. ubi hoc ipsum dicitur de collatione beneficii absenti facta, quia non habet effectum donec acceptetur, interim tamen mutari non potest. Ita docet Deci. supra allegans Cardin. in Procem. Clement. in verb. *universitatem*. At profecto fundamentum invalidum est: nam collatio beneficii non est privilegium, sed res longe diversa, ut supra dixi: a diversis autem non fit illatio. Præsertim quia illud, quod textus ille disponit, non est ex natura rei tantum, sed ex positivo jure canonico. Unde summus Pontifex, qui non ita subiicitur juri positivo, sicut reliqui, bene potest collationem factam absenti ante acceptationem mutare sine ulla injustitia, licet fortasse requirat aliquam causam: ergo non licet extendere illam dispositionem ad privilegii concessionem, sicut non licet illam extendere ad alias donationes, vel promissiones non acceptatas; ergo nec ad privilegium. Deinde ut notavit Covar. 3. var. c. 16. n. 1. differentia notanda intervenit inter privilegium, & collationem beneficii. Nam Prælatus tenetur ex officio suo conferre beneficium, & ideo postquam semel functus est officio suo, non permittitur ei retractare actum, nec alteri conferre beneficium, donec alius provisus non acceptet. Ac concessio privilegii non fit ordinarie ex obligatione sed ex gratuita voluntate concedentis, & ideo talis concessio non comprehenditur sub dispositione illius textus. Unde concluditur, falsum esse, quod illa sententia sumit; nam potius per se loquendo, privilegium est libere revocabile a concedente priusquam acceptetur, ut tenet Covarr. supra, & Menoch. de arbitr. libr. 2. cent. 2. casu 185. num. 46. & 47. qui plures alios referunt, & ex dicendis magis constabit.

Notandum descrimen inter privilegium & collationem beneficii.

Alia expositio dictæ dist.

8. Alio modo visus est dictam distinctionem exponere Emanu. Roder. tom. 1. quæstiun. regul. quæst. 7. articulo 6. dicens, per privilegium statim acquiri jus ignoranti, licet non conferat illi statim omnem suum effectum. Et hanc dicit esse communem sententiam Bart. Panorm. & Cardin. locis citatis, Jason in l. ultim. ff. de constit. Princip. & utitur argumento a simili, quo Bart. etiam utitur: nam per legatum acquiritur jus legatario etiam ignoranti, l. *cum pater* §. *surdo*, ff. de legat. 2. Quod jus non est in re, quia non est dominium usque ad aditam ab hærede hæreditatem juxta l. *si tibi homo* §. *cum servus*, ff. de legat. 2. & l. *a Tito*, ff. de furtis, quibus locis Glossæ, Bartol. & Doctores id notant, & Covarr. in capit. *Rainaldus*, de testament. §. 1. numero 1. Antonin. Gom. 1. tom. variar. cap. 19. numero 7. Illud ergo jus legatarii in principio imperfectum est; idem ergo erit in privilegio: nam (ut dixi) æquiparantur. Hæc vero sententia si aliquid intendit per hanc explicationem, quod sit diversum a præcedenti, minus verisimilis est; oportebit enim, ut illud jus, quod acquiri dicitur privilegiario ignoranti, saltem sit jus ad rem; tum quia nullum aliud potest intelligi ante jus in re, quod per acceptationem acquiritur; tum etiam quia tale censetur esse jus legatarii ignorantis ad legatum saltem ante aditam hæreditatem; hoc autem dici non potest; ergo.

9. Ostendo assumptum in minori propositione excludendo æquiparationem cum legato: nam licet in hoc servet aliquam proportionem, quod sicut legatum pendet a voluntate testatoris, per quam fit, ita privilegium a voluntate concedentis; nihilominus simpliciter sunt longe diversa, & non oportet, ut in omnibus servent similitudinem, & præsertim in his, quæ per speciale jus sunt deposita in legato, & non in privilegio, quale est illud, quod assumitur. Et præterea in hoc ipso intercedit nobilis differentia: nam legatum non dat jus, nisi post mortem testatoris, quando voluntas ejus retractabilis non est: privilegium autem a concedente, qui vivere supponitur, retractari non potest, dum acceptatum non est. Præterea in privilegiis dispensantibus, seu datis tantum ad auferenda onera, non potest intelligi tale jus ad rem; imo nec aliquis effectus prior ipsa dispensatione, vel ablatione vinculi præter delegationem ad dispensandum, de qua certum est, non comparari ante acceptationem, neque aliquod jus ad illam: unde etiam de aliis omnibus privilegiis concessivis, sine fundamento, vel doctrinæ consequutione fingitur tale jus ad rem. Nam peto, contra quem est illud jus? Maxime enim contra concedentem, quia contra alios esse non potest, ut constat, sed neque contra concedentem ullum insurgit jus, vel obligatio, cum ejus concessio, quæ est quasi quædam donatio, nondum fuerit acceptata, & consequenter libere potuerit revocari; ergo. Unde contra illud membrum generaliter procedit ratio, quæ pro altero fit, quia illud jus, quodcunque sit debet esse effectus privilegii; at hoc esse non potest, quia privilegium nihil operari potest in nondum volentem, & acceptantem. Nec enim minus requiritur acceptatio ad inquirendum jus ad rem, quam in re, ut aliis donationibus constat, ideo enim libere revocari possunt ante acceptationem, saltem stando in communi jure, *l. absenti*, ff. de donat. l. *ne ambigi*, C. eod. Denique plus est, acquirere jus, sive in re, sive ad rem, quam donationem fieri irrevocabilem, sed privilegium ante notitiam, & acceptationem, non est irrevocabile; ergo signum est, non contulisse aliquod jus.

10. Sexta ergo sententia distinguit aliter ex parte modi concedendi privilegium, interdum enim fit propria sponte concedentis privilegiario non petente, nec per se, nec per alium, & tunc censet procedere primam opinionem propter fundamentum suum. Aliquando vero conceditur privilegium ad petitionem partis, quam per se, vel per epistolas, aut nuncium facit, & tunc juxta hanc sententiam statim a concessione incipit operari. Quia statim, ac privilegium datur, acceptatur, vel per procuratorem, vel per epistolas, imo acceptatio tunc videtur antecedenter facta ex vi petitionis quasi sub conditione, *si Princeps concedat*; ergo nulla superest necessitas notitiæ concessionis in privilegiario ad effectum privilegii; quia solum propter acceptionem postulatur; ergo nihil aliud est, quod ex parte privilegiarii desideretur; ergo cum voluntas Principis sit efficax, statim operatur: & hanc sententiam tradit Sylvest. verb. *privilegium*, quæstion. ultim. & verb. *renunciatio*, quæstion. 4. Tabien. verb. *indulgentia*, quæst. 20. Rosel. num. 8. sequitur Sanci. referens plures lib. 1. de matrimon. disputat. 6. numer. 29. Et hæc sententia forte non est contraria primæ: nam eosdem fere habet auctores, sed est ejus declaratio, & moderatio, proximeque ad veritatem accedit, aliqua tamen majori indiget explicatione, quæ partim restrictionem majorem, partim aliquam ampliationem contineat. Igitur in primis adverto, quæstionem hanc posse tractari de possibili, vel de facto, id est, an dans privilegium, si velit, possit illud ita conferre, ut ante notitiam privilegiarii habeat suum effectum in illum, vel an, licet Princeps hoc possit, nihilominus de facto, & secundum legem ordinariam nunquam illud ita concedat. Deinde considero, aliquando talem esse effectum Privilegii, ut ad illum moraliter non requiratur consensus, vel acceptatio privilegiarii, ut est verbi gratia, exemptio alicujus, ut excommunicari non possit, quia hic effectus non fit in illo directe,

6. sent. aliter distinguens ex parte modi concedendi privilegium.

Duplex sensus quæst.

Ad aliquem effectum privilegii requiri-

Cur acceptatio ad alium vero minime.

recte, sed resultat in illo, auferendo ab alio potestatem excommunicandi illum. Saepius vero effectus privilegii talis est, ut requirat acceptationem recipientis, ut est concessio potestatis ad eligendum confessorem, vel ad audiendas confessiones; nam haec privilegia renunciari possunt, & per renunciationem perduntur, ut infra ostendetur: ergo majori ratione per refutationem (ut sic dicam) vel non acceptationem non recipientur; ergo signum est, requirere acceptationem. Denique adverto, inter privilegia quaedam esse, quorum effectus potest habere aliquem usum, vel fructum in privilegiario, antequam habeat notitiam illius, ut est privilegium, per quod eximitur ab aliquo onere poenali, ut est immunitas a censura, vel a tributo, &c. Alia vero sunt privilegia, quorum effectus etiamsi fiat ante notitiam privilegiarii, non potest in illo habere usum, vel fructum moralem sine periculo peccati, ut est dispensatio in obligatione legis, vel in impedimento matrimonii: nemo enim potest licite uti tali dispensatione ante notitiam ejus.

Notitia privilegii ad quem effectum requiritur.

Datur potestas in supremo principe dandi privilegium quod operetur suum effectum antequam perveniat ad notitiam privilegiati.

11. Dico ergo primo: In Principe supremo concedente privilegium, non deest potestas ad conferendum illud cum tanta amplitudine, & efficacia, ut statim operetur suum effectum in privilegiario nondum habente notitiam privilegii. Hanc assertionem supponunt auctores secundae sententiae, quam in hoc sensu admitto, & non in alio. Item ex parte illam admittunt auctores tertiae, & quartae sententiae, & satis expresse illam indicavit Sylvest. supra, ubi cum dixisset, privilegium motu proprio concessum non habere effectum ante sui notitiam, addit limitationem, *Nisi appareat de voluntate contraria concedentis*; supponit ergo non deesse illi potestatem, & eodem modo loquuti sunt Angelus, & Rosel. & expresse Felin. in dicta limitat. 3. Unde fere reliqui auctores negantes de facto hunc effectum, utuntur conjecturis indicantibus voluntatem concedentis, non vero nituntur in defectu potestatis. Et consequenter non sentiunt, hoc repugnare privilegio, ut privilegium est: ratio ergo est, quia ex parte privilegii non potest assignari repugnantia; ergo neque ex parte Principis potest assignari ratio, cur desit potestas. Declaratur antecedens, simul probando consequentiam, quia vel illa repugnantia est contra legem naturalem, & haec nulla est, ut statim ostendam discurrendo per omnes modos, seu effectus privilegiorum, qui ab omnibus opinionibus relatis tanguntur; vel est contra legem positivam, & huic derogare potest Princeps supremus per suam potestatem legislativam, vel dispensando secum in tali jure, vel per interpretationem, aut alio modo se ab illa eximendo, & sic ablata repugnantia, non deerit in illo potestas ad concedendum illo modo privilegium; nam haec aeque suprema est, ac potestas legislativa.

Confirmatur assertio. Primo.

12. Declaratur autem haec ratio, & roboratur assertio, discurrendo per omnes distinctiones tactas ab aliis auctoribus. Et in primis in privilegiis, quae consistunt tantum in ablatione oneris impositi a Principe, vel republica, aut a lege, videtur res clara propter rationem factam in quarta sententia, sc. quia illud onus a voluntate Principis manavit, non spectato consensu, vel scientia ejus, cui imponitur, & ab illa pendet; ergo per eandem solam potest auferri, non expectata notitia, vel acceptatione subditi. Dices: dispensatio in lege est ablatio oneris a lege impositi, & tamen requirit consensum recipientis, ut communiter dicitur. Respondeo, quidquid sit de facto, de potentia absoluta dispensantis, falsum est assumptum. Potest enim Papa clericum in sacris habilitare ad matrimonium, etiam invitum, imo illi praecipere, ut contrahat illud, si ad commune bonum Ecclesiae, vel alicujus regni viderit expedire, potest etiam Praelatus religionis dispensare de jejunio cum subdito non petente, imo de se repugnante, & illi praecipere, ut non ieiunet. Non est ergo necessaria simpliciter acceptatio partis ad dispensationem; ergo neque est necessaria ad effectum privilegii includentis dispensationem, quale est omne illud quod onus tantum aufert. Est autem hoc evidentius in privilegio auferente onus tantum poenale quod potest conferre fructum sine periculo conscientiae, quia tunc non solum repugnantia, verum etiam indecentia ostendi non potest in tali privilegio. Ergo non est extra potestatem Principis concedentis. Quando vero effectus privilegii coniunctus est cum periculo conscientiae subditi, tunc videri quidem potest esse supra potestatem, quia non est ad destructionem, sed ad aedificationem. Veruntamen etiam tunc forte non ita deest, ut factum non teneat, sed solum ne licite fiat, quia illud periculum non est per se, sed ex malitia abutentis privilegio. Vel certe licet demus ibi deesse potestatem, non est per se ex ratione privilegii, sed per occasionem adiunctam. Addo etiam, tunc non esse necessariam acceptationem privilegiarii, sed ad summum notitiam, ut in sequentibus explicabo.

13. Praeterea in privilegiis concedentibus ius, vel potestatem aliquam, Bart. & alii allegati in tertia opinione, admittunt, saltem mediante lege, vel statuto posse Principem hoc facere. Difficultates autem ibi obiectae ostendunt, non esse maiorem repugnantiam in privilegiis privatis, quae per rescripta conceduntur, quod attinet ad potestatem concedentis. Praecipua vero ratio, vel summa omnium est, quia si in his esset necessaria notitia privilegii ad assecutionem eius, maxime propter acceptationem; haec autem necessitas eadem est in privilegiis eiusdem rationis datis per legem, vel si non repugnat, dari ante acceptationem, & notitiam per legem, neque alio modo repugnabit. Quia nulla ratio repugnantiae assignari potest, quidquid sit de voluntate Principis, an magis uno modo ostendatur, quam alio, quod infra videbimus. Praeterea hoc videtur certum quoad notitiam privilegii, quando tale privilegium conceditur ad petitionem privilegiandi absentis per epistolam, vel nuncium, seu procuratorem, quia ibi non deest acceptatio saltem per alium, quae in donationibus, & aliis humanis contractibus sufficit, ut constat; ergo etiam in privilegiis sufficiet, ut recte dicebat sexta opinio, quae non solum de possibili, sed etiam de facto admittit hanc partem in omnibus privilegiis per procurationem obtentis propter dictam rationem. Unde consequenter infert, non esse necessariam notitiam privilegii, quia haec maxime postulatur propter acceptationem. De qua illatione ad factum applicata infra dicam: nunc vero saltem de potestate videtur optima, quia privilegium non requirit, ut ille, cui datur, per se illud acceptet; ergo acceptare illud potest per alium; ergo statim potest illud obtinere ante notitiam concessionis factae; ergo in concedente non deest potestas, nec reddi potest ratio, cur talis notitia necessaria sit. *Probatur secundo.*

14. Denique generalius probatur etiam in privilegiis concessivis, non esse ita necessariam acceptationem etiam per alium, quin sit in Principe potestas ad conferendum illa cum effectu motu proprio, & statim, antequam ad notitiam privilegiarii deveniat. Primo, quia ad acquirendum commodum ex natura rei videtur sufficere generalis voluntas formalis, vel virtualis, quam omnes homines habent, acceptandi quidquid sibi est commodum, & moralis praesumptio, quae interdum est maxima: ergo in rigore haec sufficiet, ut Princeps supremus sua voluntate efficaci, & suprema potestate conferat privilegium cum effectu alicui non petenti, nec cogitanti de illo. Secundo explicatur hoc amplius: nam licet in promissionibus, & donationibus humanis, ut habeant effectum, & obligationem inducant, regulariter sit necessaria acceptatio, ut nunc suppono, tamen non est hoc tam intrinsece necessarium ex iure naturae, quin virtute legis humanae possit interdum sequi effectus, vel oriri obligatio, etiam ante acceptationem, ut de legato supra dicebamus, & de donatione, vel promissione facta absenti, si promittens, vel donans moriatur, antequam alter possit acceptare, multi tenent, & de promissionibus humanis causa pietatis, vel boni publici aliqua iura disponunt, ut videri potest in Covarruvia 1. var. cap. 14. num. 16. Molin. 2. tom. de iust. disp. 263. & latius Tiraq. de privileg. piae causae. priv. 116. & Felin. in cap. 1. de pactis num. 7. & de infante est certum *3. Probatur.*

certum, donationem illi facta esse ratam sine ulla acceptatione, ex l. *jubemus*, C. de emanc. lib. & aliis, quæ refert Sanc. lib. 1. de matrim. disp. 6. n. 15. & 27. ergo majori ratione potest Princeps concedens privilegium facere validam concessionem privilegii, & efficacem, si velit absque dependentia ab acceptatione alterius. Hoc etiam confirmant exempla adducta in secunda sententia, licet certa non sint, illis tamen admissis ad summum probant potestatem ex facto aliquo in casu speciali, ex quo non licet inferre generalem regulam de privilegiis, prout de facto conceduntur, quia ex particularibus factis non fit recta argumentatio universalis. Potestas autem colligitur, saltem ubi justa causa intervenit. Proceduntque dicta exempla, & rationes non tantum de jure ad rem, sed etiam de jure in re, quamvis revocabili, seu renunciabili per privilegiarium, cum primum ad notitiam ejus devenerit, sicut de legatario dicitur, post aditam ab hærede hæreditatem. Et hæc magis in sequenti assertione explicabuntur.

Regulariter non conceditur privilegium ad operandum suũ effectum, ante notitiam aliquam privilegiarii.

15. Dico ergo secundo: Privilegia non ita regulariter conceduntur, ut effectum privilegiario directe conferant ante notitiam, vel acceptationem, saltem per procuratorem, vel epistolam. Ita interpretor primam opinionem, quam sequor. Et probo, quia intentio concedentis regulariter talis non est, nec verba privilegiorum hoc indicant, nec moraliter loquendo expedit taliter privilegia concedi: ergo de facto non ita fit, licet potestas non desit. Consequentia clara est. Prima autem pars antecedentis pendet ex aliis duabus, secunda vero ad factum spectat, illud autem etiam pendet ex ultimo membro: nam si ille modus concendendi privilegium moraliter non expedit, profecto admittendus non est in aliquo privilegio, nisi verba omnino cogant, ita ut alium sensum habere non possint; vix autem ostenditur privilegium habens talia verba, & nos affirmare possumus nunquam vidisse etiamsi multa viderimus, & certe tot auctores, qui negant hanc efficaciam privilegiis, satis significant regulariter non vidisse privilegia, quæ haberent verba significantia talem voluntatem concedentis; ergo merito dicere possumus, verba privilegiorum regulariter hoc non indicare. Hæc vero pars simul cum tertia melius ostendetur, discurrendo per privilegia juxta particulares opiniones recitatas.

Proceditur d. doctrina circa priv. concessum per legem vel statutum.

16. Et primo circa privilegium concessum per legem, vel statutum adverto, ad effectum talis privilegii in primis necessarium esse, ut talis lex sit sufficienter promulgata, juxta dicta in priori parte hujus capitis, quia talis lex, & privilegium ejus in communi, & pro aliqua communitate ferri debet, alioqui non magis erit lex, quam cætera privata privilegia: lex autem communis, & generaliter lata ante promulgationem nondum est vera lex, & consequenter nullum effectum legis, etiam privilegiativum habere potest: unde etiam si ante promulgationem haberet quis notitiam talis legis; & effectum ejus desideraret, non posset illo gaudere. Facta autem promulgatione, datur notitia publica legis & consequenter etiam privilegii, & similiter est acceptatio communis & publica, eo ipso, quod per totam communitatem non est publice, & sufficienter renunciatum legi, ac privilegio, ut nunc supponimus. Ergo jam tale privilegium non habet suum effectum sine notitia, & acceptatione per se requisita, ut sic dicam. Per accidens autem contingere potest, ut privata persona, quæ sit pars communitatis, cui per se primo privilegium conceditur, ignoret illud, ut sæpe contingere potest in religiosis, & tunc verum est, ignorantiam per se non impedire effectum privilegii, quia jam illud est acceptatum, & non pendet ex privata notitia particularis personæ. Dico autem per se non impedire effectum, quia per accidens potest impedire aliquid, quod pendet ex conscientia operantis; ut verbi gratia si religiosus habeat privilegium suæ religioni concessum ad absolvendum ab aliquo casu reservato, & ignorando privilegium absolvat temere a tali casu, non excusatur a gravi peccato, quia hoc pendet ex conscientia, & conscientia pendet a notitia privilegii.

An valeat absolutio data a privilegiato nesciente priv.

17. Imo grave dubium est, an talis absolutio valeat, quia juxta regulam Juristarum, quamdiu quis ignorat iurisdictionem se habere, non valet quod agit: nam usus iurisdictionis non conceditur ignoranti, ut sumitur ex l. *hæc autem*, §. *non defendi:* ibi: *debet constare Prætori*, ff. quib. ex cau. in possess. & tradit Bart. in l. *multum*, ff. de condit. & demonst. n. 2. & in l. *Barbarius*, ff. de offic. Prætor. in repet. nu. 18. quæ potius est Baldi ibid. lect. 2. n. 27. & 28. & Felin. in cap. *Ecclesia*, ver. *decimo*, n. 14. de constit. ubi plures allegat, & alios refert Vanti. tract. de nullit. tit. de nullit. ex defectu iur. n. 35. & 167. Sanc. l. 3. de matrim. disp. 36. n. 8. ergo si hoc principium etiam in foro pœnitentiæ locum habet, talis absolutio non erit valida. Eritque ratio specialis, quia est privilegium concedens iurisdictionem pro tota religione, & non dat illam, nec applicatur particulari personæ, nisi scienti, & acceptanti. Quod quidem maxime procedet, si ille absolvat, putans se non habere iurisdictionem, quia tunc vix potest habere intentionem absolvendi: si autem absolvat existimans se habere iurisdictionem, non tamen ex privilegio, sed ex alio errore, ut quia putat, casum non esse reservatum, vel quid simile, tunc probabile est, absolutionem esse validam, & re vera habere privilegium, & iurisdictionem, quamvis ignoret in particulari, quia voluntatem generalem habuit gaudendi, & utendi privilegiis ordinis, & voluntatem etiam habet absolvendi, & ignorantia privilegii est error valde privatus, qui non excludit privilegium, nec generalem intentionem. Accedit quod principium illud Juristarum habet locum in iurisdictione contentiosa, non vero in iurisdictione voluntaria, ut tradit Bald. in Authent. *madris*, C. quando mulier tut. &c. & sequitur Felin. supra in fine, & scholi. Bart. ubi supra. Similiter clericus coniugatus habens conditiones a iure requisitas, vere gaudet privilegio fori, licet illud ignoret, non excusabitur autem a peccato, non obediendo iudici seculari, & ex conscientia erronea resistendo illi, cum id facere non possit intuitu privilegii, cum illud ignoret. Et alia exempla in his generalibus privilegiis facilia sunt.

Privilegia per modum præmii quando habens effectum absque notitia accipientis.

18. In legibus autem concedentibus privilegia per modum præmii operis, vel laboris subeundi, de quibus Bart. & tertia opinio specialiter loquuntur, oportet advertere, in primis necessarium esse, ut verba privilegii contineant donationem ipso facto, & non tantum promissionem de futuro. Quia alias impossibile est, ut privilegium statim sit concessum ignoranti, sed ad summum vel orietur obligatio in Principe ad implendum promissum, vel operanti acquiretur ius ad præmium promissum, non vero in re. Sicut enim in legibus pœnalibus non incurritur statim pena per solam comminationem imposita, nisi lex dicat, *Ipso jure*, vel *ipso facto*, ita profecto necessario dicendum est in præmio. Nam licet favore magis ampliandi sint, non tamen ultra vim verborum; verba autem promissiva non significant donationem, nec verbum de futuro significat effectum præsentaneum: licet ergo lex dicat, qui hoc fecerit, fiet nobilis, aut ei promittitur talis immunis, non fiet nobilis, vel immunitas ipso facto, imo nec sciens legem poterit statim sua authoritate privilegium usurpare, quia ex vi talium verborum ei non conceditur talis facultas. Raro autem (ut existimo) invenietur lex, quæ per huiusmodi verba privilegii concedat in præmium futurorum operum. Quamvis probabile sit, si lex dicat de præsenti, facienti tale opus concedimus talem immunitatem, vel imperative hoc faciens sit immunis ab oneribus, vel quid simile, hoc satis esse, ut privilegium censeatur illi concessum ex vi talis legis.

Dubium.

19. Ulterius autem adverto, etiam posita tali lege dubitari posse, an privilegium illud quoad dominium, & omnes effectus suos acquiratur ipso facto sine notitia, & declaratione Principis. Sicut. n. pœna legis, licet ipso facto imponatur, regulariter non mandatur executioni, donec causa eius authentice declaretur, ita verisimiliter credi potest, non esse mentem Principis,

ut

ut tale privilegium statim usurpetur privata authoritate, antequam de causa, seu de conditione impleta juridice constet per declarationem Principis, vel alterius, qui ejus potestatem habeat: nam hoc postulat conveniens ratio gubernationis. Nam si uniuscujusque arbitrio, & potestati hoc committeretur, infinitæ fraudes, & scandala oriri possent. Satis ergo est, quod lex vi talis legis, & operis in ea postulati acquiratur ex tunc jus ad tale privilegium, ita ut facta juridica declaratione de adimpleto opere in lege requisito, retrotrahatur declaratio usque ad diem patrati operis, & ex tunc percipiat privilegiarius fructus privilegii quoad fieri possit. Quæ omnia per analogiam ad pœnam legis imponentis illam ipso facto, dicta sunt, & quæ inter ea spectant ad ampliationem, & consecutionem privilegii a die boni operis, a fortiori sequuntur, quia supponitur similitudo verborum, & est excessus in materia favorabili. Quantum ad ea vero, quæ spectant ad limitationem, ut est suspensio executionis usque ad juridicam declarationem, in illis respicitur ad bonum commune, & convenientem gubernationem, quæ non minus in conferendis præmiis, quam in pœnis retribuendis servanda est. Quod si hoc verum est, vix accidere poterit, ut sic operans comparet privilegium ante notitiam ejus, quia præcedere debet publica notitia, & declaratio Principis de adimpleta causa privilegii; ergo moraliter non potest accidere, ut post talem declarationem adhuc privilegiarius ignoret legem, & præmium, seu privilegium ejus. Nihilominus tamen in aliquo casu id accidere posset, præsertim propter locorum distantiam, & tunc habere posset locum sententia Bart. & majorem probabilitatem habet quoad jus ad rem, ut scilicet, adimpleta conditione in lege postulata statim acquiratur ignoranti respectu tali præmii, seu privilegii, sicut violator legis pœnalis statim fit debitor pœnæ etiamsi illam ignoret, juxta veram sententiam; ergo idem erit cum proportione in lege promittente præmium.

Respōsio.

20. Sed objici potest, nam est magna differentia inter pœnam, & præmium: nam qui violat legem, ipse fit debitor, & reus pœnæ, non ex vi alicujus pacti, sed ex vi culpæ: & ideo si ignorantia non excusat culpam, licet occultet pœnam, non impedit reatum ejus. At respectu præmii legislator ipse est, qui fit debitor ex vi suæ promissionis, aut donationis per legem factæ, non potest autem ille fieri debitor, nisi impleatur conditio, sub qua promisit: at hæc conditio non videtur impleri ab ignorante: nam ignorans privilegium amissum etiam ignorat promissionem, & pactum; ergo non potest operari ex vi ejus; ergo neque illud implere; ergo non implet conditionem, & consequenter non acquirit jus ad præmium. Hæc vero objectio postulat fusam materiam, quæ non arctatur ad privilegia, sed communis est ad materiam de merito, & præmio, ubi latius discutienda est. Nunc vero consequenter ad sententiam Bart. breviter dici potest: quando lex confert præmium ipso facto, non fundari re vera in pacto, sed in absoluta voluntate Principis conferendi tale privilegium facienti hoc, vel illud: illa enim voluntas non fuit restricta ad facientem cum notitia legis, seu præmii, vel talis voluntatis Principis, sed indifferenter posita est sub illa conditione talis operis, abstrahendo a tali scientia, vel ignorantia: quando vero lex sic loquitur promittendo, tunc lex ipsa videtur conferre jus operanti, & implenti conditionem, quia non est expressum in ea, ut scienter impleatur. Quod jus respectu inferiorum judicum erit justitiæ commutativæ, quia ex officio tenentur secundum leges judicare: respectu vero Principis erit saltem distributivæ: nam obligationi ex commutativa videtur obstare objectio facta, nisi dicamus, satis esse, quod promissio fuerit facta communitati, & quod ab illa fuerit acceptata quando lex promulgata fuit, ut operanti debeatur præmium tanquam membro communitatis, cujus ignorantia non impedit, quo minus bonis communibus fruatur.

Objectio.

Respōsio.

Lex promittens ipso facto non fundatur in pacto.

21. Petebatur autem in argumentis factis contra tertiam opinionem, an idem dicendum sit in privilegio seu præmio promisso per transitorium edictum, seu generale rescriptum; & sane videtur, si in cæteris servetur proportio, idem esse dicendum, nam hoc probant rationes ibi factæ. Et declaratur a simili de pœna lata per statutum, vel per sententiam generalem ab homine: nam in efficacia inferendi pœnam æquiparantur, licet in aliis proprietatibus, quæ illis convenire possunt, ut sunt lex permanens, vel præceptum transiens, different: ita ergo in præsenti illa duo æquiparantur in modo conferendi privilegium dum durant, licet in ipsa duratione different. Quando autem edictum non esset generale, sed particulare rescriptum cum obligatione, vel promissione privilegii in præmium, posset quidem considerari differentia in generali publicatione, & acceptatione, vel privata intimatione. Nihilominus tamen vis verborum eadem est cum proportione, & ideo distinctio illa de privilegio dato per statutum, vel alio modo, mihi necessaria non videtur, magisque conferre posset considerare an privilegium sit concessum, vel oblatum communitati, aut privatæ personæ, nam in priori minus videtur impedire ignorantia privatæ personæ, quam in posteriori loquendo de facto, & secundum communem privilegiorum usum.

Aliud dubium.

Responsio.

22. Petebatur etiam in eisdem argumentis, an idem sit judicium quoad præsentem quæstionem de privilegio, per quod remuneratur opus jam factum, & quod datur in præmium futuri operis, & quasi sub conditione. Et mihi videtur (quidquid aliqui dicant) eandem esse rationem de utroque proportione servata. Id enim probare videntur, quæ ibi sunt proposita: nam si attendatur potestas, eadem est in Principe, ut ostensum est, unde eadem etiam esse poterit voluntas; ergo ex verbis constare debebit, an sit, vel non sit; ergo si in illis servetur proportio, idem etiam erit effectus; quia ex parte recipientis non magis requiritur notitia, vel acceptatio in uno casu, quam in alio, neque enim ulla ratio differentiæ assignari potest, quæ satisfaciat. Denique si de facto, seu de usu loquamur, sicut privilegium remunerativum operis jam facti non solet dari perfecte ante notitiam, & acceptationem recipientis, ita privilegium propter opus futurum non solet ordinarie ipso facto dari, sed tantum promitti. Solum ergo interveniet differentia, quod quando opus præcedit sine promissione privilegii, non solum non acquiritur privilegium, verum etiam neque fit debitum: quando vero præcedit præmissio sub conditione operis, oritur statim obligatio facto opere, & ita fit privilegium debitum; ad hoc autem etiam supponitur moraliter loquendo notitia præmissionis. Et ita quod attinet ad consecutionem privilegii, nulla est differentia.

Eadem est ratio de privilegio per quod remuneratur opus factum & faciendū.

23. Unde etiam in universum declaratum relinquitur, privilegium dans jus, & potestatem nunquam actu acquiri ante acceptationem, vel per se, vel per alium: ante notitiam vero posse acquiri per alium, licet non per se ipsum. Quia nemo per se acceptare potest, nisi prævia notitia, & ideo nemo potest, dum ignorat privilegium, illud per se consequi, id est, per propriam acceptationem; potest autem per alium acceptare, & acquirere prius quam notitiam concessionis habeat, ut per se patet. Non poterit autem proprie uti privilegio ante notitiam ejus, quia usus proprius, & legitimus requirit notitiam, ut per se constat. Si autem quis velit anticipare privilegii usum ante notitiam certam propter spem privilegii, ordinarie non recte faciet, ut mox declarabo; & ille met usus non erit sine aliqua notitia probabili, quæ spem illam fundare possit. Nihilominus tamen poterit tale privilegium esse fructuosum a die concessionis, & ante plenam notitiam ejus quoad illos effectus, qui non requirunt formalem usum privilegii pro illo tempore, ut si sit privilegium obtinendi v. g. decimas, poterunt recuperari a die concessionis, nisi aliud in ea declaretur, & in privilegiis tollentibus onera est hoc frequentius, ut jam explicabo.

Privilegiū dans jus non acquiritur ante acceptationē per se aut per alium ante notitiam antē acquiritur per alium non per se. Usus privilegii requirit notitiam.

Privilegiū a die concessionis quomodo fructuosum.

24. Venio ergo ad privilegium ablativum oneris, ut tollens inhabilitatem, vel obligationem legis, in quibus distinguo illa, quæ continent dispensationem legis auferendo obligationem in conscientia ab illis, quæ auferunt onus temporale, aut pœnale tantum. De

Privilegium ablativum oneris quomodo operatur.

De prioribus ergo certum est, ordinarie non habere effectum ante acceptationem recipientis, quia licet acceptatio non sit de essentia dispensationis, ut dixi, est nihilominus de decentia (ut sic dicam) quia non expedit, Principem relaxare jura, nisi ad supplicationem, & instantiam indigentium, & ideo ordinario jure non aliter fit. Præsertim per modum privilegii, quod est veluti permanens, & continua dispensatio, & hoc fere omnes admittunt. Difficultas vero est, an sufficiat acceptatio per nuncium, vel instrumentum, vel requiratur propria, & personalis acceptatio: cum quo dubio conjunctum est aliud, scilicet an requiratur notitia propria privilegiati ad effectum talis dispensationis privilegiati, vel necessaria non sit, sed conferatur effectus absenti, & ignoranti eo ipso, quod per alium acceptatur. In quo Sylvest. supra partem tenet affirmativam; & idem tenet Soto, & alii allegati in quarta opinione.

Dubium.

25. Contrarium autem sentit Vasq. hic disput. 156. num. 30. & 31. & videtur profecto valde credibile, si prudenter spectetur; quia in primis privilegiatus non potest uti tali dispensatione, tuta conscientia, donec illius notitiam habeat, sed dispensatio est propter usum; ergo non est verisimile, ita concedi, ut habeat suum effectum antequam perveniat ad notitiam ejus, cui conceditur. Major patet, quia honestas talis actus alias prohibiti pendet ex dispensatione valida, & jam concessa; ergo qui non scit dispensationem valide, & cum effectu esse jam concessam, non potest prudenter, & sine gravi peccato exercere talem actum: quomodo enim quis prudenter operari potest id, quod nondum scit sibi licere? Dices: sufficit moralis præsumptio, & spes dispensationis, qualis habetur, quando v. g. per conjecturas constat, jam nunc esse Romæ impetratam per procuratorem dispensationem. Respondeo, omnino falsum id esse, & contra judicium omnium prudentum: nam talis operandi modus est infinitis periculis expositus: nam conjecturæ illæ facile fallunt, & negotium, quod brevi tempore expediendum creditur, per occasiones innumeras impeditur, vel differtur. Et confirmatur: nam lex (ut ita dicam) est in actuali possessione suæ obligationis: ergo non potest illa privari, donec constet, derogatum illi esse per dispensationem, seu privilegium Principis.

Object.

Respon.

26. Dices usum illum esse malum per accidens, & ratione periculi ex ignorantia provenientis: nam si concessa re vera est dispensatio, actus de se jam non est malus, nec contra legem. Sed contra: nam hoc privilegium, & inordinatio sunt moraliter inseparabilia a tali usu: ergo non est verisimile, voluisse Principem concedere cum effectu dispensationem ante ejus notitiam; tum quia non est verisimile, velle dare occasionem illius pravi usus: tum etiam (ut dicebam) dispensatio non datur, nisi propter usum honestum, vel qui moraliter, & regulariter possit esse honestus. Dices: etiam dispensatio hujusmodi sæpe datur ut actio possit esse valida; ergo quantum ad hoc tenebit dispensatio, ita ut si matrimonium fiat in virtute dispensationis sic præsumptæ matrimonium sit validum a tempore, quod factum est, si postea constet, jam tunc fuisse dispensationem concessam, licet peccaminose contractum fuerit. Respondeo, si Princeps non habet intentionem dispensandi in lege prohibente notitiam suæ dispensationis, ut probat ratio facta, profecto multo minus habebit intentionem aliter dispensandi in lege irritante: nam cum eadem sit lex prohibens & irritans, non est verisimile, dispensare statim in illa, ut irritans est, & non ut est prohibens. Probabilius ergo videtur in illo casu non fieri validum matrimonium ex vi talis dispensationis, priusquam ad notitiam contrahentium deveniat. Et fortasse ad vitanda hæc pericula (inter alias causas) non solent Pontifices has dispensationes statim concedere, sed committere, ut in partibus fiant.

Object.

Respon.

Probabilius est matrimonium non valere ex dispensatione ante notitiã privilegii

27. Tandem dicendum superest de privilegio, quod concedit immunitatem ab onere, seu exemptionem ab alterius jurisdictione absque dispensatione in aliqua lege obligante in conscientia, de quo est specialis ratio dubitandi, an requirat acceptationem, vel notitiam privilegiati: nam si tale privilegium datum uni in favorem, resultet in præjudicium tertii, præjudicat tertio etiam ignoranti; ergo multo magis valebit, etiam privilegiato ignoranti. Consequentia probatur, vel a paritate rationis, vel a fortiori, quia magis ampliandus est favor, quam præjudicium. Antecedens vero sumitur ex cap. primo, de concess. præben. in 6. ubi privilegium alicui concessum, ut a suo Episcopo excommunicari non possit, dicitur habere effectum, etiam ignorante Episcopo, quia excommunicatio ab illo ignorante lata valida non est. Nihilominus de acceptatione ex parte Episcopi, seu tertii clarum est, non esse necessariam, quia illi nihil conceditur, sed potius ipse privatur aliquo jure per potestatem superiorem in favorem privilegiati, sive consentiat, sive non. De privilegiato autem statim dicetur. Igitur de notitia superest controversia: nam multi censent, licet ex parte privilegiati notitia privilegii sit necessaria, quia ille debet acquirere privilegium, illam non requiri in tertio, qui illud damnum patitur, quia sequitur veluti per quandam consecutionem. Ita Decius & Felinus dicto capite septimo, de constitut. & Menoch. supra, qui alios referunt. At vero alii etiam in tertio requirunt notitiam, quia non videtur esse intentio Principis privare aliquem jure suo, illo inscio, quia videtur valde consentaneum rationi, ut illi detur locus proponendi, vel supplicandi aliquid in suum favorem. Quod sentit Beroi. in cap. 2. de constitut. num. 48. & in exemplo adducto de exemptione a jurisdictione ordinarii quoad excommunicationem idem supponit Richar. in 4. distinct. 18. art. 5. quæst. 5. ait enim, si Episcopus non habeat notitiam exemptionis, nec per illum stat, quominus illam habeat, validam esse excommunicationem, & consequenter privilegium non operari. Allegat cap. *si duobus*, cum Glossa de appellat. & facit etiam cap. *cum personæ*, de privileg. in 6. ubi, si judici petenti ostensionem privilegii alias non publici, neque manifesti, a parte non ostendatur, excommunicatio ab eo lata dicitur esse valida; ergo supponitur necessarium esse, ut privilegium innotescat judici, ut privet illum jurisdictione sua.

Quid de privilegio exemptionis.

1 Sentent.

2 Sentent.

28. Tertia sententia esse potest, notitiam privilegii non requiri nec in privilegiario, nec in judice, seu tertio damnum passo. Prior pars sumitur ex Sylvest. verb. *privilegium*, q. ult. & verb. *renunciatio*, q. 4. quatenus ait, sufficere acceptationem per nuncium, ut privilegiarius incipiat frui privilegio ante aliam notitiam, & expresse ponit exemplum in exemptione a jurisdictione quoad excommunicationem. Altera vero pars sumitur ex eodem verb. *exemptio*, q. 8. ubi limitat sententiam Richardi, dicens, *Nisi in privilegio sit clausula irritans*, quam ipse Richard. non omisit, & si res attente expendatur, necessario includitur in privilegio exemptionis, si efficaciter concedatur. Unde formari potest ratio in hunc modum, quia hoc privilegium exemptionis est veluti reservatio quædam jurisdictionis; sed reservatio habet suum effectum eo ipso, quod fit, etiamsi ad alterius notitiam non perveniat; ergo etiam illud privilegium non pendet in suo effectu a notitia Episcopi, & idem est cum proportione de quocumque alio tertio.

3 Sentent.

29. Dices, hac ratione probaretur, ex parte privilegiati, neque acceptationem requiri, quia reservatio casuum, v. g. valida est, & habet effectum, etiam non acceptante, vel repugnante subdito, cujus casus reservantur; ergo similiter exemptio erit valida motu proprio facta, etiam ignorante exempto. Respondeo, non esse simile: nam reservatio casuum non habet rationem favoris, sed rigoris, & odii, & non fit in favorem subditi proprie loquendo, sed potius cum onere ejus propter commune bonum, & ideo non spectatur consensus ejus. Quamvis ut prudenti modo fiat reservatio notificanda sit subdito, quantum est ex parte superioris, antequam habeat effectum, ut vitentur incommoda, quæ alias sequi possent, quod sufficienter fit per publicam promulgationem, seu publicationem cum tempore sufficiente, ut ad omnium notitiam deveniat, quia fertur per modum legis, aut generalis præcepti irritantis, quod non oportet singulorum auribus intimari, ut suum effectuum habeat. Exemptio

Objectio.

Respons.

prio autem conceditur in favorem privilegiati, & ideo priusquam effectus acquiratur, debet ab eo acceptari, saltem per nuncium, vel instrumentum, hæc autem acceptatio sufficiet sine alia notitia ejus. In ipso autem ordinario, a quo fit exemptio, ut privetur a jurisdictione in talem personam, neque notitia, vel consensus ejus postulatur, aut expectatur.

Ultima sententia approbatur.

30. Hæc ergo ultima sententia probanda videtur. Nam de priori parte (scilicet, quod in hoc privilegio ad valorem, & effectum sufficiat acceptatio in absentia per tertium) videtur esse eadem ratio, quæ de aliis privilegiis positivis, seu concedentibus aliquam potestatem, imo major, quatenus facilius est eximere, vel tollere onus, quam dare aliquid de novo: & alioqui cessat hoc genere privilegiorum moralis occasio abusus cum periculo violandi aliquam legem, quia per hæc privilegia non conceditur dispensatio in aliqua lege, sed tantum intenditur ablatio jurisdictionis in uno, per quam resultat exemptio in alio. Et licet verum sit necessariam esse notitiam sufficientem in privilegiato, ut possit licite uti sua exemptione, non parendo alteri, vel contemnendo censuram ejus; nihilominus non est morale periculum abusus concessionis privilegii, etiamsi sit valida ex vi acceptationis tertii; potest autem esse valde utilis ad revocanda omnia contra privilegium facta a tempore concessionis. Sicut si Papa concedat absenti collectionem, & utilitatem alicujus partis decimarum, & per procuratorem privilegium acceptet, licet non possit exigere decimas, nec privilegio uti ante notitiam ejus, nihilominus post notitiam habitam poterit exigere omnia a tempore concessionis ex tunc facta, si de mente Pontificis satis constet. Altera vero pars, quod, scilicet in judice, vel tertio non requiratur notitia, videtur ita expressa in dict. cap. 1. de concess. præb. ut negari non possit. Eam tamen intelligendam puto, quando judex non petiit ostensionem privilegii, & sufficiens tempus elapsum est, in quo posset illius notitiam consequi, & per illum stetit, vel casu accidit, ut non haberet, & sic cessant conjecturę, & jura, quæ in contrarium afferebantur.

Utilitas privilegii ante acceptationem ad revocanda contraria illi a tempore concessionis.

CAPUT XXVI.

An ubique possit quis licite suo privilegio uti, & præsertim extra territorium concedentis.

De circumstantia loci in privilegiis.

1. Diximus de circumstantia temporis, dicendum sequitur de circumstantia loci, quæ in legum observatione maxime necessaria est. Potest autem locus dupliciter ad privilegium, seu ad illius usum comparari. Primo ex parte objecti, seu actus concessi per privilegium, secundo ex parte personarum, vel concedentis, vel cui conceditur privilegium, & ita duplex esse potest sensus quæstionis. Prior est, an privilegio concesso pro uno loco liceat in quolibet alio; alter est, an privilegiarius possit licite uti privilegio sibi absolute concesso extra territorium sui superioris concedentis privilegium. Et quidem quæstio in priori sensu in solo Pontifice, & privilegiis ejus videtur habere locum, quia solus ille habet ubique jurisdictionem, & ideo solus ille potest per se, & ex parte objecti, ut sic dicam, concedere privilegium pro omni loco; potest tamen cum proportione quæstio tractari, & resolutio ejus accommodari ad Prælatos inferiores pro suis diœcesibus, & ad Reges, pro suis regnis, sumendo particulam *ubique*, cum proportione intra terminos uniuscujusque principatus. In posteriore autem sensu quæstio non habet locum in privilegiis Pontificiis, sed in aliis, quia Pontifex non habet limitatum territorium, sed totum orbem complectitur, ut Pontifex est. Potest tamen illi aliquo modo accommodari, & ideo priorem quæstionem resolvemus directe circa Pontificem, & per accommodationem de aliis, in posteriori vero contrarium ordinem tenebimus.

Duplex sensus quæstionis.

Pontifex concedit privilegium pro omni loco.

2. Circa priorem ergo quæstionem dicendum est, privilegium a Pontifice concessum simpliciter, & sine determinatione ad certum locum, ubique valere, & licitum esse ubique illo uti, nisi aliud constet de mente concedentis. Probatur assertio cum suis limitationibus. Quia concessio indefinita procedens ab habente universalem potestatem, universalis est, si ab ipso concedente non limitetur, vel determinetur ad aliquid particulare; sed potestas Pontificis universalis est ad concedendum privilegium pro omni loco; ergo si absolute concedit, & non limitat locum expresse, nec ex circumstantiis, tale privilegium universale est ex parte locorum. Minor, cum consequentia notæ sunt. Major autem est quasi axioma, & receptum principium Juristarum, quod in legibus indefinita loquutio æquivalet universali; tum quia est quasi doctrinalis; tum maxime, quia alias esset ambigua, & certa ac subinde inutilis, quia non esset major ratio determinandi dispositionem legis ad hoc particulare, quam ad aliud, ut manifeste constat in præsenti; cur enim tale privilegium indefinite loquens de locis, vel nullam mentionem de loco faciens, magis determinabitur ad hunc locum, quam ad alium? Hinc enim etiam manavit vulgare pronuntiatum, quod ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, utique sine alia lege limitante, vel sine cogente ratione, utique quia indistincta loquutio legis de se universalis est. Denique hac ratione privilegium concessum sine limitatione temporis, censetur perpetuum, ut supra vidimus.

Privilegium a Pontifice concessũ ubique valet si absolute concedatur.

3. Prima vero limitatio, seu conditio de se manifesta est: nam tenor privilegii servandus est; ergo si privilegium ex parte materiæ, & objecti ponit determinatum locum, pro illo solo potest valere, sicut ponens determinatum tempus, pro illo tantum valet, & loquens in materia determinata, circa illam tantum dat potestatem. Et hac ratione si Pontifex concedat privilegium ad habendas duas præbendas in tali Ecclesia, non poterit quis virtute talis privilegii habere duas similes in alia Ecclesia. Item si alicui daretur privilegium ad audiendas Missas in suo Episcopatu tempore interdicti, non posset illam audire in alio Episcopatu interdicto. Sic privilegium Papæ ad concedenda lacticinia, & ova diebus prohibitis in Hispania, non extenditur ad Italiam, vel Galliam, & sic de aliis. Sicut enim privilegium locale non extenditur ab uno loco ad alium, nec personale ab una persona ad aliam, ita nec privilegium personæ datum pro certo loco, potest illi valere ad utendum eo in alio loco, quia tale privilegium est veluti locale simul, & personale respective, quia sicut non conceditur, nisi pro tali persona, ita nec conceditur illi, nisi pro tali loco. Oportet autem diligenter advertere, an determinatio loci ponatur ex parte objecti, vel ex parte subjecti: aliud est enim privilegium concedi tantum pro hominibus Hispaniæ, aliud vero concedi pro usu Hispaniæ, seu in Hispania, & in priori sensu non arctatur privilegii usus ad Hispaniam, sed solum ad Hispanos, qui ubique poterunt illo uti, nisi aliud obstet, quia cum sit privilegium personale cum persona incidit, & quia cum determinatio loci non cadat in usum, quia non ponitur ex parte objecti, universalis est ex parte locorum juxta regulam positam. Dico autem, *nisi aliud obstet*, propter limitationem sequentem.

Privilegium pro certo loco concessum pro illo solum valet.

Determinatio loci ex parte objecti & ex parte subjecti notanda.

4. Secunda limitatio etiam vera est, quia privilegium non habet efficaciam, nisi ex mente, & intentione concedentis; ergo si mens illius est non concedere usum privilegii, nisi pro certo loco, non est licitum illo uti extra talem locum. Item si hæc limitatio esset expressa per verba superioris, non liceret aliter privilegio uti, juxta priorem limitationem; ergo idem est, quacunque alia ratione constet de mente concedentis, quia mens conjecturata non minus efficax est, quam expressa, quando conjectura moraliter sufficiens est. Est autem hæc limitatio cognitu difficilior, quam prior, quia non continetur in ipsis formalibus verbis concessionis, sicut prior, & ideo necessarium est hic uti regulis generalibus in sequentibus capitulis tradendis de interpretatione privilegiorum, & illas cum proportione ad locum accommodare, scilicet, ut considerentur, supplicatio, & materia ejus, & connexio sequentium cum antecedentibus, ut inde conjiciatur, an ad aliquem locum determinetur concessio.

Mens cõcedentis etiam limitat privilegium.

Regula ad mentẽ concedentis indagandam.

Præcipue vero ſpectandum eſt, ad rationem principaliter moventem, & dantem cauſam juſtam conceſſionis. Nam ſi illa ſumpta eſt ex propria circumſtantia talis loci, probabile valde eſt, pro tali tantum loco privilegii uſum concedi, etiamſi expreſſe non fiat in illo determinatio. Quod dubium moveri ſolet in Bulla Cruciatæ, quatenus dat Hiſpanis facultatem comedendi lacticinia, quamvis enim fortaſſe non ponat expreſſe illam determinationem ex parte actus, id eſt, quod in Hiſpania poſſint illa comedere, nihilominus probabile eſt, hanc eſſe mentem Pontificis, quia ratio talis conceſſionis ex peculiari circumſtantia loci ſumitur, ſcilicet, ex penuria piſcium, qua illa provincia laborat; ſicut ſi daretur hominibus alicujus provinciæ privilegium conficiendi Sacramentum in ſolo pane propter penuriam vini, eo ipſo cenſeretur limitatum ad locum provinciæ, potius quam ad perſonas, licet expreſſe id non diceretur, quia cauſa ipſa limitat, & determinat locum; quod gratia tantum exempli dictum ſit.

Bulla cruciata quomodo dat hiſpanis licentiam comedendi lacticinia

5. Tandem ex his facile eſt, præſentem doctrinam ad inferiores Prælatos, aut Principes applicare: nam univerſalis, ſeu totalis loquutio quoad loca in illis erit, quæ comprehenderit totam uniuſcujuſque diœceſim, territorium, aut regnum, nec enim extra illa poſſunt directe operari, ſeu juriſdictionem ſuam per ſe exercere. Sic ergo uniuſcujuſque conceſſio indefinita quoad loca cenſenda erit univerſalis reſpective, cum eiſdem declarationibus, & propter eaſdem rationes: eſt enim eadem conſequutio doctrinæ, nec aliquid ſpeciale occurrit, quia jus poſitivum nihil circa hoc ſtatuit, & ex natura rei nulla diverſitatis ratio invenitur. Solum poteſt adverti in Rege habente plura regna per ſe non unita, ſed tantum ex accidente in una perſona, an cum concedit privilegium abſolute loquatur ut Rex unius, vel alterius regni: nam tunc conceſſio illa erit univerſalis pro regno illo, & non pro aliis. Quomodo autem loquatur ex tenore privilegii conſtabit. Idemque cum proportione adverti poteſt in inferioribus Principibus, vel dynaſtis habentibus plures provincias, vel dominia, ſeu titulos Comitum Marchionum, &c. Item in Prælato Eccleſiæ habentes plures Epiſcopatus, in unoquoque enim ſpectandum eſt, ſub qua ratione loquatur: nam tali etiam dominio, vel juriſdictione utitur, & ſecundum illam determinandus erit locus. Secus vero erit in Imperatore, ut Imperator eſt; ille enim pro ditione habet totum Imperium, & ad totum illud extendi poterit privilegium. De ipſa autem ditione Imperii aliter hodie cenſendum erit, quam antea, quia multum hodie diminutum eſt proprium territorium Imperatori ſubjectum, ſemper tamen cum proportione intelligendum erit privilegium de terris ſubjectis Imperio. Et quidpiam ſimile conſiderari poteſt in Archiepiſcopo, vel Patriarcha; nam regulariter privilegia ab eis conceſſa non exeunt proprium Epiſcopatum, quia extra illud non habent immediatam juriſdictionem. Si tamen aliqua privilegia concedere poſſunt ut Archiepiſcopi, vel Patriarchæ, ad ſummum extendi poterunt intra fines Archiepiſcopatus, vel Patriarchatus, & tunc oportebit, ut ſatis declarent, qua utantur poteſtate.

Applicatio doctrinæ ad prelatos inferiores

Poteſtas Imperatoris quomodo ſe extendat in privilegiis concedendis.

6. Jam vero occurrit quæſtio in altero ſenſu declarato, quem attigit Rebuff. in Concord. tit. *forma mandati*, verb. *diſpenſatione*, ubi quærit, an diſpenſandus per legatum ad obtinenda plura beneficia poſſit ea obtinere extra territorium legationis, & refert Deci. col. 207. affirmantem. Ipſe vero contrarium docere videtur in principio; poſtea vero diſtinctione utitur, per quam cum Decio plane conſentit, ut infra dicam. Eandemque attingit Navar. in Conciliis, t. de privileg. conſ. 6. in poſteriori editione, & 15. in prima, non in generali de privilegiis, ſed in ſpeciali de privilegio legendi libros vetitos, an valeat extra territorium concedentis. Quam quæſtionem ibi non reſolvit, ſed præpoſitis hinc inde argumentis indeciſam relinquit: tamen quia poſteriori loco ponit argumenta ſuadentia valere, videri poteſt in hanc partem inclinaſſe. Auctor vero cujuſdam Scholii advertit, conſilium non inveniri integrum, & ita non poſſe pro alterutra parte allegari, ipſe vero probabilius exiſtimat, non valere. Mihi tamen, generalius materiam tractando, diſtinctione utendum occurrit. Actus enim pro quo datur privilegium, poteſt eſſe prohibitus in alio Epiſcopatu per proprium ſtatutum, vel conſuetudinem illius, aut ſaltem poteſt eſſe dependens a voluntate alterius Epiſcopi, ut ibi licite, vel valide fiat, vel poteſt eſſe indifferens, & independens ab alio prælato, & non prohibitus per particulare ſtatutum alterius diœceſis, nec per generale præceptum Eccleſiæ, ſive ſit prohibitus particulari lege territorii, aut Epiſcopi concedentis, ſive non; hoc enim nihil refert, nec variat reſolutionem, ut videbimus. Aut denique actus eſt generaliter prohibitus lege communi Eccleſiæ, cadens tamen ex juſta cauſa ſub diſpenſationem Epiſcopi, ut eſt opus ſervile facere in die feſto, comedere carnes in die prohibito, & ſimiles. Nam ſi actus non ſit diſpenſabilis per Epiſcopum, non poterit privilegium dare in tali materia, juxta doctrinam ſupra traditam, quia neceſſe eſt, ut tale privilegium diſpenſationem contineat.

De valore privilegii extra territorium concedendi.

Status quæſtionis generalior aperitur.

7. Dico ergo primo: Privilegium datum ab uno Epiſcopo, & reſpective a quocunque particulari Principe, diſpenſando in aliquo ſpeciali jure ſui territorii, vel regni, non poteſt valere ad operandum in alieno aliquid in eo prohibitum per ſimile ſpeciale ſtatutum illius loci. Probatur, ſupponendo, peregrinos, dum verſantur alieno territorio, teneri ad ſervandas proprias conſuetudines, & ſtatuta illius territorii, in quo adſunt, quando ſunt communia toti populo, vel perſonis omnibus ejuſdem conditionis, vel ſtatus. Hinc enim fit, ut licet aliquis in proprio Epiſcopatu privilegiatus ſit ad ſimilem actum ibi prohibitum per ſuum Epiſcopum, non poſſit uti illo privilegio in altero Epiſcopatu. Probatur, quia privilegium unius Epiſcopi non poteſt derogare præcepto alterius Epiſcopi, vel juriſdictioni ejus: illa autem obligatio provenit ex alieno præcepto, & ex juriſdictione alterius Epiſcopi; ergo tale privilegium non poteſt prævalere contra illam. Deinde (& fere in idem redit) ille privilegiarius, dum verſatur in alieno territorio, non ſe gerit ut incola ſui Epiſcopatus, nec ut ſubditus ſui originarii Prælati; ergo non poteſt ſe gerere, ut privilegiatus a ſuo Epiſcopo, ſed ut ſubditus pro tunc alteri; ergo non poteſt uti privilegio contra legem territorii. Tandem confirmatur inductione: nam ſi quis habens in Hiſpania privilegium ad ferenda arma prohibita per leges regni, vel ſimpliciter, vel in tali tempore, ut noctu, vel in tali loco, &c. vellet illo uti in Gallia, non permitteretur, ſed armis privaretur, vel alias pœnas incurreret, niſi talia privilegia ſint per proprium Principem territorii acceptata, ut ubique obſervari videmus, & merito: nam illi, qui in proprio territorio per ſe, & ſine privilegio non tenentur aliquid obſervare, quia ibi non eſt præceptum, aut prohibitum, alibi degentes tenentur loci ſtatuta ſervare; ergo multo magis ille, qui tantum ex privilegio liber eſt, a ſimili obligatione in proprio territorio, obligatur propriis ſtatutis alterius territorii, dum in illo verſatur, ſi in illo privilegium non habet, nec quod alibi habet, ibi acceptatum eſt a proprio ſuperiore illius territorii.

Vis privilegii ab uno Epiſcopo, vel Principe in alieno territorio

8. Ex quo infero, in caſu illo particulari a Navar. propoſito, non poſſe aliquem uti privilegio legendi libros prohibitos ſibi conceſſo a ſupremo ſenatu unius territorii, in alio territorio, ubi eſt ſpeciale ſtatutum circa prohibitionem librorum latum a ſupremis judicibus illius territorii, ſeu regni. Ut eſt clarum exemplum in Caſtella, & Luſitania, quia habens tale privilegium ſpeciale ab inquiſitoribus Caſtellæ, non poterit uti illo in Luſitania, nec e converſo, quia unumquodque ſtatutum obligat in ſuo regno, nec aliquod illorum derogari poteſt pro tali loco ab eo, qui juriſdictionem ibi non habet. Item eſt hoc manifeſtum quoad libros prohibitos, v. g. in Luſitania, & non in Caſtella; quomodo enim poteſt Inquiſitor Caſtellæ dare facultatem ad legendum in Luſitania libros ibi ſpecialiter prohibitos, cum ibi juriſdictionem non habeat; ergo idem dicendum eſt etiamſi libri ſint prohibiti per ſpecialia ſtatuta utriuſque regni. Probatur conſe-

Infertur: Libri prohibiti quomodo legendi ex privilegio.

consequentia, quia persona, quæ versatur in Lusitania, pro tunc tenetur servare statuta, & consuetudines loci, neque pro tunc in hoc subditur senatui alterius regni; ergo privilegium in alio regno obtentum non potest in alio valere, vel aliquid operari. Tandem Lusitanus dum in Castella versatur potest legere ibi libros prohibitos in suo regno, si ibi prohibiti non sint, & ibi prohibitos poterit legere de licentia senatus illius regni, & idem e contrario dicendum est de Castellano, vel Gallo dum versatur in Lusitania; ergo signum est tunc debere conformari moribus, & statutis regni, & consequenter non posse ibi uti privilegiis specialibus alterius territorii.

Infertur: Actus pédentes a voluntate principis alieni territorii quomodo faciendi.

9. Secundo infero, idem dicendum esse de hujusmodi particulari privilegio quoad actus, qui in alieno territorio pendent a voluntate Principis, ut licite fiant, etiamsi absolute prohibiti non sint, ut licet clericus habeat privilegium faciendi sacrum, & ministrandi sacramenta in toto suo Episcopatu, non poterit facere sacrum in alieno Episcopatu sine licentia Episcopi loci, vel qui ejus vicem gerat, & multo minus poterit ministrare sacramenta. Clarius exemplum est, quia religiosus in domo propria habens a proprio Prælato particulari talis monasterii privilegium domo exeundi sine licentia, non poterit illo uti, dum est hospes in alio monasterio sine approbatione Prælati illius loci: ratio est eadem, quia privata jurisdictio non extenditur ad alienum territorium, item quia licet domo exire non sit simpliciter prohibitum, tamen exire sine licentia est prohibitum, & in unoquoque loco est illa prohibitio, quasi specialis respective ad Prælatum talis loci: ergo privilegium particulare tollens illam prohibitionem cum particulari respectu ad unum locum, vel territorium, non potest in alio valere.

Privilegio in alieno territorio quando licite uti possit.

10. Dico secundo: Potest aliquis privilegio sibi concesso a suo particulari Principe, aut Prælato, licite uti in alieno territorio, quando actus de se est indifferens, & neque juri communi, neque particulari talis loci est prohibitus, nec pendens ab speciali licentia superioris talis loci. Hæc assertio videtur adeo clara, ut appareat potius impertinens usus talis privilegii, quia si actus est de se indifferens, & per commune jus Ecclesiæ, vel proprium alterius territorii non est prohibitus, sine privilegio est ibi licitus, etiamsi in proprio territorio sit prohibitus, & pro illo necessarium fuerit privilegium. Patet, quia statutum territorii non obligat incolam extra territorium peregrinantem: ergo ad non servandum tale statutum, non indiget privilegio: ergo non recte dicitur prodesse ibi tale privilegium. Sed licet hoc per se loquendo ita sit: nihilominus habere potest locum conclusio, vel in casu dubio, vel in casu, in quo proprium præceptum Prælati subdito impositum possit obligare illum extra territorium suum. Exempla esse possunt, primo de privilegio eligendi confessorem: nam per illud a proprio Prælato concessum potest quis ubique locorum confessorem eligere. Quia sine tali privilegio, vel est dubium, cui possit, & debeat confiteri, qui in alieno Episcopatu versatur; vel est probabilius solum posse confiteri jure communi proprio parocho loci, ad quem pervenit: at per illud privilegium eligere poterit sacerdotem quemcunque juxta cap. *placuit*, de pœnit. distin. 6. & quæ ibi Navar. notat. Quod intelligendum nunc est, dummodo sacerdos sit approbatus juxta tenorem Concil. Trident. Similiter parochus habet licentiam ad non residendum a proprio Episcopo, potest illo privilegio uti, & gaudere extra territorium, dummodo ibi studeat: ratio est, quia privilegium personale de se incedit cum persona: nam illi adhæret; ergo ubique habet effectum, quatenus alibi necessarium, aut utile esse potest, si alienæ jurisdictioni non sit contrarium, ut contingit in casibus dictis, & universe in omnibus in quibus actus non est malus, nec specialiter prohibitus in tali loco.

In quo sensu locũ habet præcedẽs conclusio

Declaratur doctrina tradita.

11. Nec refert, quod videatur jurisdictio exerceri in alieno territorio, quia exercetur in tali territorio materialiter (ut sic dicam) & per accidens, non formaliter, nec per se, quia existentia in tali, vel tali loco impertinens est ad usum talis privilegii. Vel aliter illud non est inconveniens, quando usus jurisdictionis non est cum externa solemnitate publica, & est circa personam subditam quoad aliquid, in quo subdita manet, licet sit absens, & in actu, qui nullo modo opponitur jurisdictioni Prælati alterius loci, & maxime quando simul est actus jurisdictionis voluntariæ, ut est concessio privilegii, ut alibi latius diximus tractando de absolutione a censura. Erit autem intelligenda hæc assertio de privilegio, ut privilegium est, seu ut gratiam vel dispensationem subdito concedit, non ut lex est, quæ alios valeat obligare ad permittendum privilegii usum, quia nemo potest sua lege obligare homines alterius territorii, qui subditi alteri sunt. Et ita licet quis possit uti suo privilegio in alieno territorio, superiores illius loci poterunt id non permittere, si justam causam habeant. Tunc tamen reducetur hic casus ad præcedentem assertionem, quia jam ille usus erit de re prohibita tali personæ in tali loco, a qua prohibitione liberare non potest privilegium alieni Principis, ut dixi.

Quomodo tradita assertio sit intelligenda.

Dispensatus in actu jure communi prohibito & non alia ratione ubique valet privilegium.

12. Dico tertio: Quando actus est prohibitus jure communi, & non particulari statuto alterius territorii, dispensatus a suo Episcopo circa talem actum per particulare privilegium potest licite uti tali privilegio extra territorium, nisi ex speciali ratione contingat, dispensationem ad locum limitari. Juxta hanc assertionem interpretor opinionem Deci. supra citatam: nam habere plura beneficia jure communi prohibitum est. Unde clarum est non posse legatum concedere privilegium ad habendum illa hominibus extraneis a suo territorio, juxta cap. 2. de constit. in 6. & leg. ultim. ff. de jurisdict. omn. judic. & alia, quæ Rebuff. supra adducit. Nihilominus tamen si hominem sui territorii legatus habilitet ad plura beneficia, utique illa obtinere poterit, quia habilitas illa cum persona incedit, & hoc includit Decius & approbat Probus in cap. *officii*, de offic. legat. in 6. & tandem consentit Rebuffus. Simile exemplum est de marito, qui erat impeditus ad petendum debitum propter votum castitatis, vel propter aliquam affinitatem per illicitam copulam contractam, & dispensatus a suo Episcopo ubique locorum potest petere debitum. Dispensatus etiam in irregularitate occulta a suo Episcopo, licite ministrat ubique. Sed in his casibus, & similibus ratio est facilis, quia per dispensationem sublatum fuit a persona impedimentum, & ideo pro quocumque loco libera manet. Unde videri potest, non esse illum proprie usum privilegii in alieno territorio, quia privilegium seu dispensatio semel habuit effectum, & postea libera persona manet, & privilegium jam non operatur, nisi ut causa per accidens, & remota, quæ abstulit impedimentum; sicut absolutus a censura ubique licite communicat, vel ministrat, non quia absolutio ibi operetur, sed quia abstulit impedimentum. Nihilominus tamen respectu radicis impedimenti, quæ manet, potest non incongrue dici, tunc aliquem uti semper, & ubique tali privilegio, quia votum manet, & nihilominus non impedit rationem privilegii.

Difficultas de dispensatione in præcepto ecclesiastico.

13. Major difficultas est in privilegiis, per quæ derogatur præcepto Ecclesiastico, quod de se semper obligat, ut est, v. g. privilegium laborandi in die festo, comedendi lacticinia in die prohibito, quando illud non a Pontifice, sed a privato Episcopo concessum est; nam tunc videtur, non posse aliquem uti privilegio sui Episcopi in alieno territorio. Primo ex usu, quia licet in hoc Episcopatu ex licentia Episcopi liceat comedere lacticinia in diebus prohibitis, non poterunt incolæ hujus loci illo privilegio uti in alieno Episcopatu, in quo talis licentia non conceditur, ut videtur habere usus: & ratio postulat; tum quia nemo potest uti privilegio sui Prælati in alieno territorio contra legem illius territorii, ut dictum est; ergo nec contra legem totius Ecclesiæ ibi obligantem. Probatur consequentia; tum quia non est potentior privatus Episcopus ad dispensandum in lege Ecclesiæ in alieno territorio, quam ad dispensandum in propriis statutis alicujus territorii; tum etiam, quia sicut Prælatus alterius diœcesis habet potestatem obligandi ibi suis statutis, non obstante concessione alieni pasto-

pastoris, ita habet potestatem, & curam obligandi, ut ibi serventur communia Ecclesiæ præcepta, & castigandi violatores eorum; ergo etiam in his non potest ibi valere aliena dispensatio; tum denique, quia ratio, ob quam peregrini obligantur ad servanda statuta, & consuetudines loci, multo magis urget in legibus Ecclesiæ communibus, quia in illis debet servari uniformitas, & turpior est pars, quæ in illa observantia discordat a toto, & de se majus scandalum est, ibi non servare communes Ecclesiæ leges, sed propter has rationes ita obligatur peregrinus illis privatis statutis, ut dispensatio sui Prælati non possit contra illa valere; ergo multo minus poterit adversus generalem prohibitionem Ecclesiæ esse sufficiens pro alieno territorio.

Duplex modus concedendi privilegium.

14. Hæc argumenta videntur hanc partem facere probabilem, nihilominus tamen distinctione quadam utendum videtur. Nam duobus modis contingere potest, ut Prælatus det privilegium contra jus commune per modum dispensationis, uno modo per generalem concessionem factam pro toto Episcopatu, vel pro aliquibus locis illius ex peculiari causa & conditione, seu necessitate speciali talis loci orta. Exemplum familiare est in concessione, quæ in aliquibus Episcopatibus hujus regni fieri solet ad comedendum lacticinia in diebus prohibitis in quibusdam locis, vel diœcesibus a mari disjunctis. Alio modo per specialem concessionem alicui personæ factam ex propria, & personali causa ipsius. Quando privilegium est prioris modi, dico non valere extra territorium concedentis, vel extra locum diœcesis, pro quo conceditur, juxta dicta in puncto præcedentis: quia privilegium illud non extenditur. Item ibi cessat ratio dispensationis, quæ non incedit cum persona, sed loco quasi adhæret; ergo nec dispensatio juvat. Et hoc a fortiori confirmant rationes proxime factæ. Ex quo declarata manet ultima pars, & exceptio in assertione posita, nam propter hoc genus privilegii est posita.

Secundo.

Privilegium personale, ob legitimam causam cum ipsa persona ubi incedit.

15. At vero quando dispensatio, seu privilegium est posterioris rationis, seu mere personale, & habet legitimam causam in ipsa persona, & cum ipsa persona semper incedit, videtur mihi valde probabile, posse sic privilegiatum uti dispensatione sua extra territorium concedentis, ut v. g. comedere lacticinia in diebus prohibitis, si de hoc sit privilegium propter specialem necessitatem personalem subditi, & similia. Ratio est, primo, quia ita videtur usus interpretari hujusmodi dispensationem: nam religiosus habens talem dispensationem a suo Prælato, vel Provinciali, illa utitur ubicumque peregrinetur, non solum, quia est exemptus, & forte caret superiore in alio loco, sed etiamsi ad aliam domum vel provinciam perveniat, ubi posset a Prælato proprio sui ordinis, cui pro tunc subest, dispensari. Secundo, quia illud jus commune non pendet ab hoc, vel illo loco, & per dispensationem simpliciter sublatum est respectu talis personæ; ergo non redit obligatio ejus propter loci mutationem; ergo neque ibi est necessaria dispensatio nova; ergo licet uti priori, vel potius effectu ejus, qui fuit auferre ab hac persona obligationem talis præcepti. Unde considerando hunc effectum æquiparatur hæc dispensatio cum aliis in exemplum adductis in prima probatione conclusionis, de quibus nullum videtur esse posse dubium. Tertio est optima congruentia moralis, quia proprius Prælatus talis personæ habet, vel habere præsumitur notitiam illius, & causarum particularium, quæ in ea sunt ad eximendum illam a tali obligatione. E contrario vero arduum, & molestum esset tali personæ ubicunque peregrinatur, Prælatum loci, & sibi alienum convenire, eique rationem suam, vel necessitatem aperire, vel (quod durius, & difficilius esset) persuadere, & probare, ut dispensationem pro illo loco ratam haberet; ergo verisimile est, talem dispensationem proprio Prælato ita esse commissam, ut ubique valeat. Unde tandem confirmatur, quia Prælatus particularis non dispensat in hoc jure, nisi ex voluntate, & concessione Pontificis expressa, vel tacita, cum jus sit ipsius Pontificis; sed si Pontifex dedisset privilegium, ubique valeret: ergo & datum a proprio Prælato, qui subrogatus est, ut faciat id, quod Pontifex faceret, si adesset. Et hanc conclusionem satis videtur supponere Navar. supra. Et eandem confirmat primum exemplum de dispensatione legati ad plura beneficia, nam illa immediate derogat præcepto, & ita personam habilitat.

1. Ratio.

2. Ratio.

3. Ratio.

Satisfit fundamentis oppositæ sententiæ.

16. Neque contra hoc obstant rationes in contrarium factæ: nam inductio, quæ affertur, pertinet ad priorem partem distinctionis positæ, & illam confirmat. Ad rationem autem negatur simpliciter consequentia, & ad primam probationem negatur assumptum, & æquiparatio, quæ ibi fit inter jus commune Ecclesiæ, & privatum alterius territorii, quia illud est generale, & superioris, qui pro aliquibus casibus, & personis potuit committere dispensationem ejus alicui inferiori Prælato sibi subordinato; hoc vero est speciale & ab æquali Prælato latum, a quo nulla jurisdictio manavit, vel communicata est alteri sibi æquali, & ita non est similis ratio. Dices, videri absurdum, quod possit quis uti privilegio sui Prælati ad non jejunandum in alieno territorio in die præcepto ab Ecclesia, & non in speciali die præcepto a Prælato loci. Respondeo primo, non esse inconveniens, quia licet præceptum Ecclesiæ gravius sit, est aliquo modo commissum dispensationi, uniuscujusque Prælati pro persona sibi subdita, non tamen ita est illi commissum præceptum inferius, vel æquale. Addo secundo, probabile esse, quando dispensatio data est ex legitima causa, & pro omnibus jejuniis, excusare etiam a simili præcepto loci, quia non est verisimile, velle Prælatum loci obligare personam habentem legitimam causam excusationis jam probatam per propriam dispensationem sui Prælati, quin potius virtute censetur illam dispensationem acceptare. Et juxta hoc declaranda, vel limitanda erit prior assertio, in qua est longe diversa ratio, quia privilegium contra jus proprium concedentis potest valere sine causa, vel sine legitima excusatione præcepti, propter alios respectus, & ita ibi nulla est ratio præsumendi consensum, vel acceptationem Prælati. In præsenti autem est maxima, saltem quamdiu Prælatus loci aliud non judicat.

Objectio.

Respon.

17. Addo enim ulterius, præsertim propter secundam probationem supra positam, posse Prælatum territorii prohibere, ne aliquis advena ibi utatur talibus dispensationibus sine sua notitia, & ratihabitione, quando usus earum est publicus, & in actibus, & moribus communibus toti populo, quia hoc est valde consentaneum rationi, & ad debitum ordinem, & ad tollenda inconvenientia, quæ sequi possent, esse potest necessarium. Tunc ergo non poterit quis uti tali dispensatione sine assensu Prælati loci, ipse autem tenebitur dispensationem acceptare, nisi habeat legitimam causam præsumendi, vel surreptionem, vel causæ mutationem. Et per hoc satisfit tertiæ probationi, quia interveniente legitima dispensatione, cessant rationes omnes, quæ per se pertinere possent ad talem obligationem ratione uniformitatis, vel consuetudinis. Ratio vero scandali accidentaria est, & illa semper habet locum in proprio territorio, ideoque semper præsupponimus, hoc debere fieri sine scandalo.

Applicatio dictæ doctr. ad Sum. Pontif. saltem aliquo modo.

18. Ultimo ex dictis constare facile potest, quomodo hæc resolutio applicanda sit ad summum Pontificem quatenus in eo aliquo modo locum habere potest. Absolute enim ille non habet definitam diœcesim ut Pontifex est, sed totum universum complectitur: non enim loquimur de illo ut specialiter est Episcopus Romanus habens propriam diœcesim, sed ut est universalis pastor. Unde privilegium ab eo, ut talis est, concessum, ubique valet, & ubique licitum est uti illo, quia semper talis usus est intra territorium concedentis. Imo videri potest, aliquando esse licitum illo uti extra territorium humanum, vel absolvendo jam defunctum a censura, vel utendo indulgentiis concessis pro defunctis, sed re vera nunquam usus talis privilegii est extra territorium Papæ: nam usus ille in terra fit, & hominibus viatoribus conceditur, ut illo dum vivunt in terra, utantur, licet effectus aliquis illius usus communicetur defunctis, & acceptetur in

cœlis, quia totum hoc cadit sub territorium, & potestatem Pontifici concessam. Et ita verum absolute est, neminem posse uti privilegio Pontificis extra territorium ejus, & posse illo uti in quocumque territorio alterius Prælati, vel Principis. Solum oportet advertere, quid contineatur sub concessione, & intentione Pontificis: nam licet hoc totum possit, non semper facit quantum potest. Et ideo sæpe non licet uti privilegio ejus, contra specialia statuta, vel consuetudinem Episcopatus, non quia non possit Pontifex hoc concedere, sed quia non concedit, nisi exprimat per clausulam specialiter derogantem, quod secus est in jure communi, ut in superioribus explicatum est.

CAPUT XXVII.

Quando privilegium quoad suos effectus restringendum sit ut odiosum, vel favorabile ampliandum.

Quando privilegium restringendū quando ampliandū.

1. HÆc quæstio, propter modum interpretandi privilegia declarandum, proponitur: nam licet hæc materia sæpe in superioribus tacta sit, propria indiget consideratione, & in hunc locum optime cadit; tum quia parat viam ad explicandam mutationem, seu derogationem privilegiorum, de qua nobis dicendum superest; tum etiam, quia necessaria est ad tractatum de effectibus privilegiorum consummandum. Nam sicut de indulgentia dici solet, ita de privilegio dicere possumus, tantum valere quantum sonat, id est, quantum verba ejus significant, vel comprehendunt, & ideo ex verborum interpretatione pendet activitas, vel (ut sic dicam) adæquatum objectum, & sphæra activitatis privilegii. Hæc autem interpretatio, & regulæ, quæ circa illam tradi possunt, pendent ex illa juris regula, *Odia restringi, favores convenit ampliari.* Et idcirco ante omnia explicare oportet, quando ad effectum restrictionis, vel ampliationis privilegium sit judicandum favorabile, vel odiosum. Est autem hoc difficile, ad explicandum; tum quia jura ipsa videntur varie loqui; nam in cap. *olim*, de verb. sign. absolute dicitur, privilegium esse late interpretandum ubi id notant Gloss. & Doctores; at vero in cap. *sane*, & cap. *porro*, de privilegiis, dicitur, privilegia esse restringenda, ubi etiam id communiter notatur; tum etiam, quia hinc privilegium concedit favorem, & ex ea parte videtur extendendum, & præsertim quia frequentius, est beneficium Principis, quod amplissime accipimus, ut dicitur in d. cap. *olim*, cum similibus, quæ ibi Gloss. refert. Illinc vero privilegium est jus singulare, quod propter commune restringendum est, juxta l. *quod vero*, ff. de legibus.

Privilegium, quod est purum beneficium, vel quod est alicui juri contrarium.

2. In hac igitur dubitatione communis doctrina est, distinguendum esse inter privilegium, quod est purum beneficium, seu favor, nulli præjudicium afferens, nec juri communi derogans, & rigorosius privilegium, quod derogat vel juri communi, vel alicujus tertii. Inter quæ, ut supra diximus, est differentia: nam prius est privilegium simpliciter favorabile, posterius vero licet sit favorabile respectu privilegiarii, respectu communitatis, vel alicujus tertii odiosum est, & prout magis, vel minus ad alteram partem declinat, simpliciter odiosum, vel favorabile denominatur.

Privilegium purum beneficium favorabile est.

3. Primo ergo dicendum est, privilegium, quod est purum beneficium, esse favorabile in ordine ad interpretationem, id est, ample esse interpretandum, quantum recta ratio, & prudentia permiserit. Ita docent omnes auctores statim citandi. Probatur autem primo ex d. cap. *olim*, de verb. signif. quod de hoc privilegio loquitur, imo de beneficio Principis, & constituit regulam juris, beneficium Principis ample esse interpretandum, l. *beneficium*, ff. de constit. Princip. Hoc autem privilegium a Principe concessum propriissimum beneficium ejus est, ut per se constat. Tandem declaratur ratione, quia in tali privilegio duplex considerari potest respectus, unus ad concedentem, alius ad eum, cui conceditur, neque in illo potest alius respectus considerari, cum ad alios impertinenter se habeat, cum neminem lædere supponatur, sed sub utroque illo respectu ample interpretandum est; ergo. Probatur minor quoad priorem partem, quia ad statum, & amplitudinem Principis spectat, liberaliter agere, servata prudentia, & recta ratione; ergo intra illos limites (sic enim conclusionem proposuimus) amplianda est ejus concessio respectu illius. Ne autem videamur hoc limitare ad supremos, vel magnos Principes, in quibus principium illud maxime locum habet, addi potest alia congruentia. Quia ad concedentem spectat, sufficienter explicare mentem suam, ergo in dubio contra ipsum concedentem verba merito interpretamur; ergo respectu illius late sunt accipienda.

Probatur amplius assertio.

4. Altera item pars minoris probatur ex regula juris, quod favores sunt ampliandi, l. *hoc modo*, ff. de condit. & demonst. & l. *cum quidam*, ff. de liber. & posthum. ubi Glossa plura refert. Sunt autem favores maxime ampliandi respectu eorum, quibus conceduntur: nam eorum sunt favores; ergo quando ex illis non resultat præjudicium alterius, tota ratio interpretationis favorabilis est, & ideo ampla esse debet. Nec contra hoc consideratur præjudicium ipsius concedentis; tum quia tale præjudicium fere est intrinsecum humanæ largitioni, & ideo voluntarium esse censetur ipsi concedenti; tum etiam, quia ut dixi, contra concedentem, etiam esse debet ampla interpretatio. Dices; omne privilegium eo ipso, quod inducit singularitatem, odiosum reputari potest: nam præsefert quandam acceptationem personarum; ergo sub hoc respectu restringendum est, etiamsi non sit aliter contra jus commune, vel tertii. Respondeo, hinc ad summum concludi, interpretationem esse cum ratione, & prudentia faciendam, ita ut in tota illa amplitudine sit concessio facta prudenter, & ex causa legitima, ac subinde sine vera acceptatione personarum. Nunquam enim est præsumendum, voluisse concedentem aliquid contra rectam rationem concedere: esset autem contra rationem favorabilis concessio sine competenti causa facta, ut supra ostendi. Hac autem moderatione servata, neminem potest singularitas privilegii rationabiliter offendere: propter offensionem autem irrationabilem non est omittenda justa privilegii extensio, & ampliatio.

Privilegium derogans juri communi est restringēdum.

5. Dico secundo: Privilegium derogans juri communi regulariter est reputandum odiosum in ordine ad interpretationem, & ita restringendum est potius quam extendendum. Ita docet Innoc. in cap. *quod dilecto*, de consanguin. & affinit. ubi etiam Panorm. dicit esse certam & communem doctrinam, idem in cap. *olim*, & in cap. *Abbate*, de verbor. signific. & in cap. *quia circa*, de privil. Glossæ, & alii scribentes super hæc jura, & Bart. in l. *si finita*, §. *ex hoc edicto*, ff. de damn. infect. num. 4. Sylvest. verb. *privilegium*, quæst. 3. Navar. in summa cap. 12. num. 79. & Sanc. referens plures lib. 8. de matrim. disp. 1. num. 1. & 4. Et probatur primo ex dictis cap. *sane*, *& porro*, & ex regula juris, *odia esse restringenda*, nam derogatio juris communis ex eo capite odiosa est, per se loquendo, & ideo vitanda quoad fieri possit, vel si omnino vitari non potuerit, ac privilegium inutile fiat, erit restringenda, ut omnia jura docent, cap. *cum dilectus*, de consuet. ubi id notat Glossa. Tradit in simili Bart. in l. *Cæsar*, ff. de public. & vect. nu. 21. in repet. & in l. ult. ff. de constit. Princ. per totum, & alios refert Tiraq. in præfat. ad retract. num. 62. Tandem hoc privilegium includit dispensationem juris communis, ut ex supra dictis constat; dispensatio autem est stricti juris, & restringenda; ergo. Et confirmatur, quia bonum commune præferendum est singulari, ergo & jus commune particulari, sed privilegium est jus particulare; ergo ex suo genere illi præferendum est jus commune, ideoque ubi oportuerit unum restringere, ut aliud minus lædatur, privilegium restringendum est respectu juris communis.

Circa dictam doctrinam aliqua notanda. Primo.

7. Circa hanc vero assertionem aliqua observanda sunt. Primo intelligendam esse de restrictione, quæ admittat aliquam utilitatem, & effectum privilegii: nam privilegium semper sustinendum est, ut sit utile ut supra ostensum est, intra latitudinem vero effectuum habet locum restrictio. Quæ ulterius intelligenda est præcise in ordine ad derogationem juris communis, id est, solum quatenus necessaria esse

potest,

potest, ne derogatio communis juris amplietur. Nam si cum æquali derogatione juris communis possit privilegium ampliari in favorem privilegiarii, ampliandum est, quia licet ratio odii, & favoris sint conjunctæ in eodem privilegio respectu diversorum, ut supra dictum est, nihilominus suas proprias rationes retinent, & ubi non opponuntur, sed potest favor ampliari sine ampliatione odii, ita faciendum est, quia tunc nihil est, quod repugnet. Ut si detur alicui privilegium comedendi carnes tempore Quadragesimæ, censetur concessum ad lacticinia comedenda, quia per hoc non plus derogatur juri communi, & si quid est simile, raro enim accidere videtur in his privilegiis, ut possint in favorem ampliari sine aliqua derogatione juris etiam ampliori.

Notandū. 7. Præterea intelligenda est regula, cæteris paribus, aliquando enim tam necessarius, & pius esse potest favor privilegii, ut ampliandus sit, etiam augendo derogationem juris communis. Ita sumitur ex communi doctrina in variis casibus, & materiis, ut attingit Tiraquel. tract. de pia causa, num. 160. & sequentibus. Exemplum sit, quia privilegium concessum filiis legitimis contra commune jus restringitur ad vere, ac naturaliter legitimos, juxta l. ult. C. de iis, qui veniam ætat. impet. & doctrinam Bart. in l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. num. 60. & 62. & nihilominus si privilegium sit in gratiam religionis, & piæ causæ, extendetur ad legitimos ficte, per privilegium legitimationis ut docet idem Bartol. in l. *si constanter*, ff. solut. matrim. num. 44. Similiter privilegium exemptionis clericorum a temporali jurisdictione, vel religiosorum ab ordinaria, etiamsi deroget juri communi, ampliatur in favorem religionis. Et idem est in similibus ex illo principio, quod etiam Jureconsultus agnovit, *summa ratio est, quæ pro religione facit*, in l. *sunt personæ*, ff. de relig. & sumpt. funer. Eademque ratio erit, quoties privilegium ex una parte derogans juri communi, ex alia censetur esse necessarium communi bono reipublicæ: nam tunc potest hæc ratio illi præponderare, & ea ratione privilegium ampliari contra commune jus. Et sic solent ampliari privilegia militum, & similia. Ratio autem clara est, quia cum hæc privilegia habeant mistionem odii, & favoris respectu diversorum, necesse est, ut in effectu favoris, vel odii illud vincat, quod secundum rectam prudentiam majoris ponderis fuerit. Item quia prudenter conjectamus, hanc fuisse tunc mentem Principis concedentis privilegium, in qua conjectura fere tota hæc interpretatio privilegiorum nititur.

8. Unde addi etiam solet communiter alia limitatio ad assertionem positam, ut non procedat, quando privilegium est concessum motu proprio: nam tunc etiamsi sit contra jus commune ampliatur, & in ordine ad interpretationem censetur simpliciter favorabile juxta cap. *si motu proprio*, de præbend. in 6. & tradunt Juristæ, Abb. cum Joan. Andr. in cap. *cum in cunctis*, §. *cum vero*, de elect. num. 8. Felin. in cap. *ex parte*, de rescript. num. 13. limit. 6. Alexand. de Nevo in cap. *qui circa*, de consangui. & affinit. num. 10. Rebuff. in Concordat. tit. *Forma mandati*, verb. *motu proprio*, Anton. Gabr. l. 10. concl. 2. num. 61. & seq. ubi plures refert. Ratio vero est, quia hæc extensio videtur pertinere ad favorem, & honorem ipsius Principis, nam quod motu proprio concedit, censetur proprium beneficium ejus, & ex certa scientia fieri, ut supra dictum est, & in dubio extenditur potius quam restringatur. Excipiuntur etiam privilegia, quæ in jure communi continentur; nam illa jam non censentur jus privatum, sed commune, & ideo per regulas juris communis judicanda sunt.

3. Notandum. Privilegium motu proprio concessum ampliatur.

9. Dico tertio: Privilegium inferens præjudicium tertiæ personæ contra jus, quod jam habet acquisitum sub ea ratione odiosum est, ita ut restringi debeat quoad fieri possit, quia non est mens Principis auferre alteri jus suum, nisi id expresse declaret, ut sumitur ex leg. *nec avus*, Cod. de emanc. liber. Quod adeo verum est, ut licet privilegium motu proprio sit concessum, extendendum non sit ad privandum alterum jure suo jam acquisito, ut supra dictum est. Et ita assertio hæc communis est omnium auctorum, quos retuli, & sumitur ex cap. *licet incorrigendis*, de offic. ord. cap. *ex tuarum*, de auctor. & usu pall. l. 2. §. 1. verb. *merito*, ff. ne quid in loco publ. & tradit specialiter Panormit. in cap. *certificari*, de sepul. num. 9. & omnia dicta in præcedenti assertione a fortiori hanc probant. Quia jus uniuscujusque illæsum servare, jure communi, vel etiam naturali postulatur, & licet Princeps possit interdum illud auferre, non tamen sine magna causa, & satis clara. Hinc vero etiam recipit hæc conclusio limitationem, quam præcedens, scilicet, ut intelligatur, nisi ex gravitate causæ, & materiæ necessitate aliud præsumatur de Principis intentione; tanta enim potest esse necessitas, ut extensio facienda sit non obstante alterius præjudicio: nam in hoc eadem ratio, quæ in præcedentis assertionis limitatione posita est, hic procedit. De quo in cap. sequent. aliquid addemus.

Privilegium inferens præjudicium tertiæ personæ.

Limitatur conclusio.

CAPUT XXVIII.

Quæ sint in restringendis, vel extendendis privilegiis observanda.

1. Ex dictis in præcedenti capite solum in genere habemus, quando, & quibus considerationibus privilegium ampliandum, vel restringendum sit. Superest igitur explicandum, quanta esse possit, aut debeat ampliatio, vel restrictio, & quomodo juxta principia posita privilegiis applicanda sit.

Ampliatio vel restrictio privilegii qualis.

2. Circa priorem partem duæ regulæ pro restrictione assignari possunt. Prima est, restrictio privilegii nunquam debet esse tanta, ut reddat illud inutile, quantumvis grave, & odiosum appareat, nisi eo perveniat, ut sit etiam injustum, Regula est communis in cap. *in his*, de privil. & cap. 1. de rescrip. Quibus locis communiter Doctores, præsertim Deci. & Panormit. Sylvest. verb. *privilegium*, quæst. 3. Navar. in sum. cap. 12. num. 79. & in Apolog. de reddit. quæst. 3. m. 6. num. 3. Et ratio est, quia voluntas Principis nunquam debet frustrari, neque inefficax reddi, & ideo etiam de omni lege cautum est, ut per interpretationem non reddatur inutilis, l. *non dubium*, C. de legib. quia semper, id est contra intentionem Principis, quia non creditur otiose ferre legem. Unde qui legis intentione omissa, ita adhæret verbis, ut reddat inutilem legem, illam destruit, & prævaricator legis dicitur in l. *qui contra*, C. de legib. Idem est ergo in privilegio: nam est eadem ratio; & ideo hæc regula locum habet, etiamsi oporteat privilegium ad aliquid extendere, quod exorbitans, vel odiosum appareat, ut colligitur ex l. *si filius familias*, 4. in fine, ff. ad Macedonian. ubi privilegium illud filiifamilias quod alias reputatur odiosum, extenditur ne inutile fiat, de quo videri potest Tiraq. post leges connubiales, Gloss. 5. num. 115. Et eadem ratione si necesse sit, ultra rigorosam proprietatem verba extendere, ne quis defraudetur privilegio, fieri debet secundum jus. Estque optimum exemplum in cap. *quanto*, de privil. Hinc denique sumptum est generale principium, privilegium debere aliquid operari ultra commune jus, quod sine privilegio non liceret, quia alias esset inutile, quod quomodo intelligendum sit, supra cap. 20. diximus.

Prima regula.

3. Secunda regula sit: Verba privilegii secundum proprietatem tenenda, & observanda sunt, & extra illam trahenda non sunt ad restringendum privilegium, nisi vel ratio justitiæ cogat, vel aliunde talis voluntas concedentis rationabiliter præsumatur. Regula hæc, suppositis, ac recte explicatis duabus limitationibus illi adjunctis satis per se clara est, quia in legibus intelligendis, & observandis, proprietas verborum est in universum tenenda per se loquendo, ut sæpe dictum est; ergo idem servandum in privilegiis; tum quia est eadem ratio; tum etiam, quia privilegium est quædam lex. Confirmatur primo, quia favores etiam non sunt restrigendi, & præsertim cum violentia verborum, & absque necessitate; sed privilegium continet favorem ex sua directa intentione, ejusque verbis vis infertur, quando a sua proprietate extrahuntur, & nulla est necessitas, quando in favore non est injustitia, nec præsumptio justa talis

2 Regula.

talis voluntatis Principis; ergo talis restrictio privilegii admittenda non est. Denique confirmatur, quia voluntas concedentis, si non sit injusta, plene, & (ut sic dicam) adæquate implenda est, sed hæc voluntas indicatur per ejus verba juxta propriam eorum significationem; ergo ita est servandum privilegium integre, ac plene; ergo non licet illud restringere per verborum improprietatem voluntariam. Alias nihil esset firmum in privilegiis, & sub nomine restrictionis eludi, & corrumpi facile possent.

Duæ limitationes in conclusione positæ necessariæ.

4. Duæ autem limitationes positæ necessariæ sunt, quia duo sunt ad effectum privilegii necessaria in concedente, sc. potestas, & voluntas, & quacumque illarum deficiente, non sequetur effectus. Prima ergo limitatio respicit potestatem: nam id tantum possumus, quod jure possumus; ergo Princeps non censetur posse concedere quod sine injustitia, seu injuria alterius fieri non potest; ergo nec præsumitur id concedere, aut velle. Probatur hæc ultima consequentia; tum quia nunquam præsumitur voluntas Principis esse injusta, nisi evidenter constet; tum etiam quia licet daretur talis voluntas, esset inefficax, & impotens ad validum privilegium concedendum, quia repugnat per privilegium licere actionem injustam. Dices, interdum in privilegiis clausulam, *Salva justitia*, ut patet ex cap. *certificari*, de sepul. ergo ubi non additur, privilegium absolute operabitur. Respondetur, negando consequentiam: nam ut recte ibi advertit Panorm. licet illa clausula non addatur expresse, semper subintelligitur, quia naturalis ratio illam postulat. Additur ergo aliquando (quod in aliis rescriptorum clausulis frequenter observatur) ad majorem perspicuitatem, & ne excedatur fortasse in usu privilegii, & ita per illam monetur privilegiarius, vel judex privilegii, ut servet justitiam, tum naturalem, tum etiam per leges canonicas, vel civiles respective constitutam.

Object.

Respon.

Privileg. injustum quoad usū quale, & quem effectū habet.

5. Sed quæret aliquis, de qua justitia, seu injustitia intelligendum hoc sit, id est, an de injustitia privilegii quoad usum ejus, vel etiam quoad solam concessionem; est enim considerandum duobus modis intelligi posse, privilegium esse injustum, uno modo quoad usum, & consequenter simul quoad concessionem, non enim potest usus privilegii esse injustus, & non esse injusta illius concessio, e contrario vero fieri potest, ut privilegium sit injustum tantum quoad concessionem, non vero quoad usum, quia multa male fiunt, quæ facta tenent, & sæpe licitum est, uti malitia alterius, seu effectu, qui ab alio male fit. Quando ergo privilegium est injustum quoad usum, assertio maxime locum habet, imo etiam extenditur ad omnem injustitiam generaliter, id est, ad omnem iniquitatem. Quia quomodocumque reddatur iniquus usus privilegii per interpretationem adæquatam alicui proprietati verborum, vitanda omnino est, & restringenda interpretatio, quia non potest privilegium dare licentiam ad faciendum iniquum. Quod intelligendum est, quando iniquitas maneret, existente privilegio, ut si esset contra legem naturalem, vel aliam dispensabilem per tale privilegium. Nam si iniquitas solum oriatur ex lege positiva dispensabili ab eo, qui privilegium concedit, jam illa non manet concesso privilegio, quia legis obligatio per illud aufertur, & ita in usu talis privilegii per se loquendo nulla est iniquitas, ideoque tale privilegium non comprehenditur sub hac limitatione, sed ad talem usum extendi poterunt ejus verba, si propria illorum significatio id postulet, & aliud non obstet.

Privileg. injustum quoad cōcessionem quid operatur.

6. At vero privilegium injustum tantum quoad concessionem, in primis vix habet locum in privilegio injusto contra commutativam, non quia illud non sit maxime iniquum, sed quia vix potest esse validum, si non sit validum, jam erit etiam iniquus usus ejus, ut per se constat. Assumptum declaratur, quia concessio privilegii maxime potest esse injusta contra commutativam injustitiam, quia concedit aliquid faciendum cum injuria tertii, sed talis concessio nulla est; nemo enim potest dare uni jus, seu facultatem ad injuriam alteri faciendam, est enim implicatio in adjecto; ergo tale privilegium non solum est injustum, sed etiam nullum: imo inde concluditur, tale privilegium intrinsece esse injustum non solum quoad concessionem, sed etiam quoad usum, quia concedit injustum usum. Dixi autem *vix* oppositum accidere, quia non repugnat, privilegium contra justitiam commutativam concessum validum esse, & consequenter non repugnat concessionem privilegii esse sic injustam, usum autem privilegii non esse injustum, quia utatur quis jure suo per illud acquisito. Ut v. g. si Rex cum conductore suorum tributorum paciscatur sub conditione, & obligatione non concedendi alicui privilegium exemptionis a solutione tributorum, & postea tale privilegium concedat, contra justitiam commutativam peccat, quam ex pacto servare tenebatur, nihilominus tamen privilegium validum est, & privilegiarius non peccabit, non solvendo tributa; ipse vero Rex tenebitur damna conductori resarcire: fortasse tamen tunc etiam a principio non peccabit Rex contra justitiam commutativam, si privilegium concedat cum intentione resarciendi damna, seu diminuendi pensionem conductoris. Et ita regulariter loquendo, non est privilegium sic injustum, quin usus ejus sit injustus, & consequenter totum privilegium sit nullum. In quocumque autem alio genere injustitiæ, sæpe contingit esse injustam concessionem privilegii, non vero usum, quia injustitia, vel iniquitas concessionis non semper invalidat illam, ut si tantum sit contra justitiam distributivam per acceptationem personarum, vel quia fit sine justa causa, & cum scandalo, vel quid simile: tunc enim concessio facta tenet, & consequenter si actus concessus non sit intrinsece malus, sed solum quia prohibitus, poterit per validum privilegium fieri non malus, & consequenter usus talis privilegii potest esse licitus, sicut in simili supra de dispensatione diximus.

Concessio injusta privilegii non facit semper esse injustum usum ejusdem.

In quo sensu procedat concl. tradita.

7. Dico ergo ad interrogationem factam assertionem maxime procedere de injustitia contraria valori privilegii, atque adeo præcipue verificari in privilegio injusto, vel iniquo quoad usum. Talis enim injustitia maxime vitanda est in privilegiis, quia summam absurditatem continet, & ideo etiamsi oporteat maxime impropriare verba, ut a tali iniquitate privilegium excusetur, cum tota illa improprietate restrictio facienda est. Nam hæc est etiam generalis regula interpretandarum legum, ut sensus absurdus vitetur, quo lex fieret noxia, vel iniqua. Maxime quia licet verbis expressis privilegium concederet actum iniquum, nullius esset momenti, aut efficaciæ; ergo ubi verba non sunt ita expressa, & sensum alium admittunt, licet improprium, ita est restringendum privilegium, ut aliquo modo fiat utile per applicationem ad aliquem licitum usum; & ita quæ videtur esse restrictio, erit potius favor & sustentatio (ut sic dicam) ipsius privilegii.

Seclusa injustitia, & verbis privilegii in sua proprietate retentis quid faciendum.

8. At vero quando ex verbis privilegii in sua proprietate retentis, non sequitur injustitia, vel iniquitas in usu privilegii, sequitur tamen in concessione, quia videtur esse nimia prodigalitas, aut relaxatio, tunc videtur non esse dandam tantam licentiam restringendi privilegium cum improprietate verborum, quia loquendo absolute non deest potestas in Principe ad concedendum tale privilegium, & quando in usu ejus non apparet iniquitas, vix potest esse certa in concessione, quia Princeps potest habere plures causas, & rationes, quibus moveatur, & excusetur, quæ non sint aliis notæ. Aliunde vero rationes pro conclusione facta videntur probare, non esse præsumendam injustitiam, vel iniquitatem, etiam in sola concessione, sed restringendam esse ad illum gradum, in quo licita esse potuerit. Item videntur probare de tali concessione in eo sensu, in quo esset iniqua, judicandum esse, ut de re moraliter impossibili, ex illo principio, quod id possumus quod jure possumus, & ideo non esse ad illam extendenda verba privilegii. Dico ergo, in hanc posteriorem partem inclinandum magis esse, cum magna tamen moderatione prudentis arbitrii, ita ut fere sit moraliter inevitabilis iniquitas concessionis, nisi verba restringantur, tunc enim restringi poterunt etiam cum aliqua improprietate, dummodo hæc tanta non sit, ut videatur potius illusio, vel

ever-

eversio privilegii, quam interpretatio. Nam si evidentia verborum tanta sit, ut aliter vitari non possit, standum est voluntati Principis, etiamsi male faciat, quia nihilominus valide facit, & dat jus. Ideoque ad illum est in tali casu recurrendum, & non est per violentiam, vel contemptum contra illius voluntatem agendum.

Relinquenda est proprietas verborum ad sequendã voluntatem concedentis.

9. Altera vero limitatio posita in ultima parte assertionis pertinet ad voluntatem Principis quæ præter potestatem necessaria est, contingit enim non raro, ut non sit voluntas Principis totum id concedere, quod verba præseferunt etiam in proprietate sumpta, & ideo quando de hoc fuerit probabilior præsumptio juxta mentem concedentis restringendum est privilegium, quia ab illa principaliter pendet. Prima vero conjectura hujus voluntatis esse potest, quam in fine præcedentis puncti assignabamus, nimirum, si necessaria sit restrictio ad vitandum aliquod absurdum, vel delictum & iniquitatem in ipso Principe, aut nimiam imprudentiam contra commune bonum. Oportet autem, ut necessitas sit moraliter evidens, & manifesta, quia si res fuerit dubia vel utrinque probabilis, tenori privilegii standum est, quia hoc est consentaneum favori, & juri, & in dubio jus præferendum est: melior enim est conditio ejus, cui jus favet, sicut etiam melior est conditio possidentis. Alia conjectura est, quando privilegium posterius contrarium est priori, nisi restringatur, quia tunc restringendum est etiam præter verborum proprietatem, quia non præsumitur, Princeps velle derogare privilegio priori, imo nec illud scire, nisi illius mentionem faciat. Ideoque est, si deroget particulari statuto, juxta regulam c. 1. de constit. in 6. Idem si repugnet consuetudini, nisi de illa expressam mentionem faciat, juxta doctrinam Bart. in Authent. *quas actiones*, C. de sacros. Eccles. in fine, verb. *item quærit Glossa*, & tradit late Felin. in rubr. de rescrip. nu. 18. verb. *considera secundo*, cum Aret. conf. 15. circa finem. Idem denique erit de quocumque alio facto, vel jure privato, quod præsumitur Princeps ignorare, & ideo censetur illud nolle, quando inde redditur privilegium nimis odiosum, vel onerosum aliis.

Privileg. derogans juri acquisito alicujus tertii quomodo intelligendum.

10. Atque hinc tandem constituitur eadem exceptio, quoties privilegium derogat juri acquisito tertii, nisi restringatur, tunc enim licet tale sit jus illud, ut possit Princeps illud tollere sine injustitia ex rationabili causa, non censetur velle illud tollere, quando illud expresse non declarat, ideoque licet generaliter loquatur, non comprehendit damnum tertii in jure jam acquisito, imo præsumitur illud ignorare, & consequenter nolle. Atque hac ratione talis restrictio est veluti conditio, & exceptio intrinsece inclusa in generalibus verbis, licet non exprimatur. Quæ est communis doctrina, ut in superiori cap. tactum est, & traditur satis expresse in l. 2. §. *si quis à Principe*, ff. ne quid in loco pub. &c. Idem docet Bart. in l. *impuberi*, ff. de admin. tut. num. 2. & in leg. *Gallus*, §. *& quid si tantum*, ff. de lib. & posthum. in fin. Panor. in cap. 1. de jud. Joan. Andr. in cap. *si motu proprio*, de præb. in 6. Sylv. verb. *privilegium*, qu. 3. d. 4. & qu. 9. in fine, Rod. tom. 1. q. 11. art. 9. Sanc. lib. 8. disp. 7. nu. 6. in fine, & plura refert Rebuff. in l. 1. ff. de verb. signific. §. 17. ratio vero reddi potest, vel ex generali principio, quod odia sunt restringenda; privilegium enim nocens tertio, ut sic odiosum est, & ideo est restringendum juxta regulam legis, *quoties*, C. de prec. Imper. offer. *Quod absorbens jus alterius debet ab omnibus judicibus refutari*, vel certe ex alio principio, quod contra inauditam partem nihil fieri potest, juxta capit. 1. de caus. possess. & propriet. nam licet id præcipue intelligatur in judiciis, per æquiparationem extendi potest ad privilegia: nam est eadem, vel major ratio, quia sæpe per importunitatem, vel taciturnitatem, & captatam occasionem impetrantur, & ideo non censetur Princeps velle damnum inferre tertio, ipso inscio, & non audito. Quapropter licet Princeps concedat privilegium ex certa scientia non censetur illa habere de nocumento tertii, & consequenter nec ad aliud extendere voluntatem suam, nisi illud exprimat, ut in superioribus dictum est. Declarant autem fere omnes, hoc intelligendum esse, quando privilegium non lædit alterum in re gravi, quia si nocumentum leve sit, quasi nihil reputatur. Quod sumitur ex dicta leg. *quoties*, & in præsenti accommodandum existimo, quando damnum illud leve sine magna violentia, & improprietate verborum privilegii vitari non potest, quia si verborum proprietas sufficienter salvari potest sine nocumento tertii etiam levi, non est ad illud extendendum, ut in hoc constituatur differentia a nocumento gravi, quia hoc non est permittendum, etiamsi oporteat verba privilegii cum improprietate restringere. Imo licet privilegium reddatur inutile, si damnum grave inferat tertio in jure acquisito, si illud non exprimat, potius est ob præsumptam subreptionem annullandum, quam admittendum, ut dicti auctores tradunt, propter eandem rationem. Et hæc de restrictione.

Res levis quid efficit contra privileg.

11. De extensione possumus alias duas regulas statuere. Sit ergo in ordine tertia regula: Privilegium nunquam est extendendum ad alias personas, vel alios actus propter similitudinem rationis. Est communis Cardin. Clem. 1. de testam. qu. 6. Bart. in l. 1. & ult. ff. de const. Princip. Bald. in cap. *inter cætera*, de rescrip. numer. 9. & Beroi. in cap. 1. de probat. numer. 70. & sumitur ex leg. *si pupillorum*, §. *si prætor*, ff. de reb. cor. &c. ex capit. *sane*, de privileg. & Clement. 1. de censib. ratio est, quia virtus, & efficacia privilegii neque omnino, neque essentialiter posita est in ratione, sed in voluntate concedentis; ergo parum refert quod in simili casu, vel persona eadem ratio versetur, si voluntas ad illam non extenditur. Non autem extenditur, si non exprimitur, quia (ut sæpe dixi) inter homines voluntas non operatur, nisi ut significata. Confirmatur a simili de lege pœnali, in qua pœna nunquam extendi debet, quia pendet ex voluntate imponentis, ut supra dictum est: quoad hoc autem est eadem ratio de privilegio, licet in aliis sit diversitas.

3. Regula. Privileg. ob similitudinem rationis non extẽdendum.

12. Contra hoc objici solet c. *cum dilecta*, de confirm. utili, vel inutili, illis verbis, *Ejusdem æquitatis similitudine provocati*. Ex quo textu multi colligunt, legem exorbitantem, seu excipientem casum singularem a communi jure, extendi ad alios propter similitudinem rationis, ut videre licet in Panorm. ibi, Felin. in cap. *quoniam frequenter*, ut lite contestata. Nav. in c. 1. §. *laborem* 24. Confirmatur primo, quia lex exorbitans extenditur in causa pia, & miserabili ob similitudinem rationis, ut multi Jurisperiti testantur, quos refert, & sequitur Barbos. in l. *si constante*, 25. ff. solut. matrim. num. 73. in fine, & num. 74. ergo idem erit in privilegiis, saltem in his, quæ ad causas pias conceduntur. Confirmatur secundo, quia privilegium, per quod datur potestas ad absolvendum in aliquibus casibus, extenditur ad alios, in quibus eadem, vel major ratio limitat, & dans facultatem ad dispensandum vota, dare censetur ad commutandum, & dans privilegium testandi, censetur dare ad faciendum codicillum, vel donandum causa mortis; & dans facultatem clerico beneficiario ad fruendum fructibus in absentia, ut Theologiam audiat, censetur dare etiam audienti jus canonicum. Atque in hanc partem propter aliqua ex his argumentis inclinat Didac. Perez in legib. ordin. q. 2. Prologi. Favet Navarr. afferens aliqoa exempla in sum. c. 22. nu. 74. Sarmien. in lib. select. capit. 12. num. 7. & Barbos. in l. 1. ff. solut. matrim. numer. 19. & 20. Propter quod Eman. Roder. licet in 1. tom. quæstion. 7. artic. 2. prædictam regulam absolute tradidisset, nihilominus in quæstion. 119. addit, solum regulariter procedere, & illam limitat, ut non procedat in privilegiis causæ favorabili concessis, ut est causa pia, causa dotis, religionis, &c.

Object.

13. Dico tamen, si vere, & proprie loquamur, non esse necessariam limitationem, si extensio excedat propriam verborum significationem. Ita sentiunt auctores pro regula citati, qui indistincte loquuntur. Sic etiam loquuntur jura, quæ jubent, tenorem privilegii observare, & illum non præterire; ergo intra illum tantum, & intra verborum proprietatem licita est extensio, non tamen ultra. Confirmari hoc potest variis

Nulla limitatio admittenda.

variis exemplis, plura inconvenientia ex illa extensione deducendo; sequitur enim, privilegia concessa uni religioni posse extendi ad aliam æqualem, vel arctiorem propter solam paritatem rationis in pietate causæ, consequens est omnino falsum: quis enim auderet illam extensionem facere nisi Pontifex communicationem privilegiorum concessisset? Item sequitur, privilegium concessum personæ patris, transire ad filium, si in eo eadem ratio militet, quod licet admittat Roder. d. q. 7. ar. 7. in principio, tamen & sibi ipsi videtur repugnare, & generali regulæ juris, quod privilegia personalia non transcendunt personas, c. *privilegium*, de regul. jur. in 6. Alias non solum inter patrem, & filium id esset amittendum, sed etiam inter quascumque duas personas æque dignas, in quibus eadem ratio pietatis, aut gratitudinis, vel remunerationis inveniretur, quod nemo concedet. Ratio denique a priori supra tradita æque procedit in privilegio piæ causæ, quia etiam illud pendet ex voluntate Principis, qui licet velit facere unum pium opus, non ideo vult facere omnia similia, vel æqualia, seu in quibus eadem ratio militat, ut per se constat in quolibet operante, estque eadem ratio in Principe. Confirmatur, quia nisi standum esset verbis privilegii, omnia essent incerta, & alius posset similem extensionem facere in privilegio remuneratorio, quod honestissimam habet rationem, & in similibus, quæ nulla ratione admittenda sunt.

Ad c. citatũ in contrarium respon. Derivatio unius ad aliud differt a virtuali continentia.

14. Ad cap. ergo *cum dilecta*, respondeo, Principem quidem optime facere posse illam extensionem, quia jam accedit ejus voluntas, & non facit tantum declarando, sed constituendo, neque aliud probat textus ille: nos autem loquimur de privatis personis utentibus Privilegiis. Propter ea vero, quæ in confirmationibus congeruntur, est considerandum, aliud esse, derivare privilegium ab uno ad aliud per similitudinem rationis, quod non licet; aliud vero ita illud interpretari, ut plura comprehendat, quam superficie verborum appareat, quod licet, quando ratio suadet. Exemplum sit, si alicui concedatur privilegium celebrandi sacrum in loco interdicto, licebit illud extendere ad ministrum: & si concedatur personæ nobili simile privigium audiendi sacrum, extenditur ad socios, vel familiares juxta decentiam status, ut supra dictum est ex Panorm. in cap. *quam sit*, de Judæis, quia illa non est extensio per similitudinem, sed per virtualem continentiam verborum juxta rationabilem eorum interpretationem. Ad hunc ergo modum habet aliquando locum extensio in lege exorbitante, non vero propter solam rationis æquiparationem, ut in lib. 6. in princ. dixi. Et eodem modo diximus in materia de voto, sub facultate dispensandi includi facultatem commutandi. Et simili modo est probabile, sub testamento comprehendi codicillum tanquam accessorium sub principali, vel extenditur illa vox ad omnem dispositionem causa mortis factam, quando non usurpatur propter specialem modum disponendi per modum testamenti, de quo videri potest Navar. de redit. monit. 20. & Mandos. in Praxi signat. gratiæ, verb. *licentia*. Ad hunc ergo modum fit extensio in favorabilibus privilegiis quoad significationem verborum, maxime quando juvatur consuetudine, vel juris, vel judicum, aut sapientum; transiens vero a causa ad causam, vel a persona ad personam propter solam rationis æquiparationem, nunquam licet, quod magis in sequenti regula explicabitur.

Lex exorbitãs quo modo intelligẽda.

4. regula de ampla interpretatione privilegii

15. Quarta regula, seu secunda de extensione sit, Interpretatio ampla privilegii semper est intra verborum proprietatem facienda, nisi major omnino necessaria sit, ut privilegium aliquid operetur. Regula sumitur ex Glossa in Clem. *per literas*, de præben. verb. *directas*, ubi loquens de privilegio etiam motu proprio concesso, ait, non esse ampliandum, ultra vim propriam verborum. Idem sensit Alex. de Nevo, in c. *quia circa*, de consanguinit. & affinit. num. 16. & Sanc. lib. 8. de matrim. disp. 1. nu. 5. Ratio autem est jam tota in secunda, & tertia regula, quia verba privilegiorum sunt sicut verba juris, quæ in proprio sensu, & secundum jus ipsum sunt accipienda, alias nihil esset certum, si ad improprias significationes extendere liceret. Exceptio autem addita est, quia fundatur in ipso jure, quod præcipit ita interpretari legem, & privilegia, ut nec injusta sint, nec inutilia, vel frustra data, ut in fine præcedentis regulæ explicatum est. Atque ita res est facilis.

Proprietas verborum unde sumenda est.

16. Hæc autem proprietas verborum in primis sumenda est ex usitata significatione, vel communi usu, vel (quod maxime attendendum est) secundum jus privilegio proportionatum, quod ideo addo, quia si privilegium est regium, magis attendendum est jus civile, si vero fuerit Pontificium, canonicum jus attendendum est. Notavit hoc Sylvest. verb. *privilegium*, qu. 3. & sumitur ex Bald. l. *si quando*, 1. C. de bonis vacantib. lib. 10. Quod uno vel altero exemplo declaratur; nam si privilegium concedatur v. g. Episcopo pro suis familiaribus, familiares intelligendi sunt, qui actu sunt in obsequio, & famulatu ejus, juxta cap. ultim. de verborum significat. in 6. Et notavit Abbas in cap. *cum dilectus*, de clericis non residentib. Item si aliquis irregularis per privilegium fiat habilis ad beneficia, intelligitur de simplicibus, nisi aliud explicetur, juxta cap. ultim. de præben. Item si illegitimus per privilegium fiat habilis ad ordines indefinite, intelligitur de minoribus tantum, quia est materia odiosa, & in majoribus censetur esse specialis ratio, & consideratio, ut voluit Sylvest. dicta qu. 3. & in verb. *Clericus*. 1. quæst. 4. Præterea immunitas ab oneribus simpliciter concessa, intelligitur ab extraordinariis, non ab ordinariis, nisi exprimatur, ne alii nimium graventur, ut dixit Sylvest. supra qu. 9. cum Bart. in leg. 2. ff. de jure immunit. Sic etiam facultas adminuendum numerum ministrorum Ecclesiæ, cujus facultates diminutæ sunt, non extenditur ad augendum illorum numerum, etiamsi crescant redditus, ut notavit Panormit. ex textu ibi in c. ultim. de verbor. significat. quia moderari proprie non significat augere. Similiter privilegium circa modum servandi interdictum, non extenditur ad cessationem a divinis, nisi exprimatur, vel aliunde constet de mente concedentis, quia illa duo in jure diversa sunt, ut notat Nav. c. 27. nu. 189. Denique facultas data ad ascendendum ad majorem dignitatem non extenditur ad æqualem, quia verbi proprietas hoc non admittit, cap. *licet*, de translat. Episc. & sic etiam intelligitur capit. *licet*, de regularib. ubi conceditur religioso transitus ad arctiorem religionem; unde non censetur concessus ad æqualem. Denique si alicui detur facultas providendi verbi gratia, primam præbendam vacantem per decessum, non intelligatur data, si vacaverit per renunciationem, vel cessionem, quia in rigore verborum illa duo distincta sunt, capit. *susceptum*, de præben. num. 6.

Juxta has regulas aliæ intelligenda. Prima.

17. Ad hunc ergo modum de aliis intelligendum est, & juxta has regulas intelligendæ sunt aliæ, quæ frequenter in auctoribus inveniuntur. Una est, Privilegia non plus operantur, quam verbis exprimant, juxta c. *privilegia*, dist. 3. & c. *porro*, de privileg. subintelligendum enim est, *quam verbis exprimant*, aut late, aut restricte interpretatis, juxta conditionem privilegii, & observata propria illorum significatione, vel communi, vel saltem juridica, nisi specialis necessitas cogat aliquam improprietatem admittere. Alia regula est, privilegium simpliciter favorabile extendendum esse; intelligenda vero est, salva verborum proprietate juxta materiam subiectam, vel usum juridicum, ut dictum est. Item procedit contra concedentem: nam respectu aliorum restringenda sunt verba, ut præjudicium aliorum caveatur. Alia regula est, privilegium simpliciter odiosum restringendum esse ut quam minimum operetur, ita ut nec privetur effectu, & ultra effectum præcise necessarium non extendatur. Est tamen intelligenda, tum ut restrictio sit respectu aliorum, non respectu concedentis; tum ut effectus sit adæquatus verbis in aliquo proprio sensu, juxta supra dicta, & plura videri possunt in Felin. in cap. *postulasti*, de rescript. num. 8. cum sequent. & Dec. in cap. 2. de rescript. & Bart. in l. *beneficium*, ff. de constitution. Princip.

De praxi observãda.

18. Tandem ex dictis facile expediri potest quod secundo loco proposui de modo, seu praxi observanda in hac

in privilegii interpretatione. hac privilegii interpretatione. De qua re multa tradunt Juristæ, præcipue Panormit. in cap. *pervenit*, de immunit. Eccles. & cap. *licet*, de censib. & toto titulo de privil. quæ in summam redigit Sylvest. verb. *privilegium*, a qu. 3. & 9. Sed illi ad multa singularia descendunt, quæ ad nos non spectant. Solum ergo est generatim adnotandum, quando verba privilegii sunt satis clara, & certam habent significationem, nullam esse adhibendam interpretationem, sed tenorem, & formam privilegii esse observandam, juxta ca. *recipimus*, & cap. *porro*, de privil. & sumitur etiam ex l. *ille aut ille*, ff. de legat. 3. Quando vero verba sunt aliquo modo ambigua, tunc principaliter quærenda est, & omnibus modis conjectanda intentio concedentis, juxta cap. *intelligentia*, & c. *in his*, de verbor. signifi. c. *sedulo*, distinct. 38. cum similibus: & ratio patet ex dictis, quia ex voluntate concedentis pendet tota virtus privilegii.

Supplicatio est spectanda ad indagandam mentem concedentis. 19. Ad hanc autem conjecturam faciendam, in primis est supplicatio spectanda: nam illi solet Princeps conformari cap. *inter dilectos*, §. *cæteri*, de fide instrum. ubi Felin. & alii, & leg. *si præses*, ff. de pœnis, & tradit Jason in l. *Gallus*, §. *idem*, ff. de liber. & posth. lect. 1. Matienz. lib. 5. recopil. tit. 2. l. 1. Gloss. 2. num. 3. Gutier. l. 3. pract. quæst. 17. & 18. num. 42. & 43. Deinde initium ipsius indulti attente considerandum est, quia juxta illud solent adjungi omnia subsequentia, ut sumitur ex l. ult. ff. de hæred. inst. & notant Bart. in l. *ambitiosa*, C. de decretis ab ordine facien. & Panorm. in cap. *adversus*, de immunit. Eccles. numer. 2. Præterea spectanda est materia subjecta: nam ad illam solent verba accommodari, & præcipue spectandum est, an sit materia ambitiosa, vel etiam periculosa, ex qua possit sumi occasio ad multiplicandas lites, vel peccata, ut verba coarctentur. Præterea circumstantiæ omnes causarum, & personarum diligenter attendendæ sunt: nam hæc omnia conferunt, tum ad significationem verborum, tum ad mentem Principis intelligendam. Denique interdum possumus unum privilegium per aliud interpretari, & quod in uno defuerit ex alio complere, ut docet Bald. in c. *auditis*, de rescript. nu. 4. & latius Jason. in l. *triticum*, ff. de verbor. oblig. n. 6. Quod si adhuc res sit dubia, & per receptam doctrinam probabiliter definiri non possit, consulendus est Princeps, nisi sit aliquod periculum in mora: nam tunc prudenti arbitrio uti licebit; de quo videri potest Hostiens. lib. 5. sum. t. de privil. §. *quid operetur*.

Circumstantiæ diliger. ter attendendæ.

Unum privileg. per aliud interpretat. Princeps quando consulendus.

CAPUT XXIX.

Quibus modis privilegium per se finiatur, seu quasi ab intrinseco amittatur, & specialiter per temporis lapsum.

De mutatione privilegior. 1. Declaravimus omnia, quæ circa substantiam, varietatem, causas, & effectus privilegiorum opportuna visa sunt; reliquum est, ut de illorum mutatione, ac destructione dicamus. Constat enim privilegia eo ipso, quod jura humana sunt, mutabilia esse & quantumvis aliqua perpetua dicantur, omnia posse aliquo modo aboleri, ac destrui. ut supra cap. 3. & 5. attigimus, & nunc exactius explicabimus. Non est a. hic modus mutationis unus tantum, sed multiplex; cum enim privilegium sit humana lex, fere omnes modos mutationis recipit, quos lex humana, de quibus ex professo lib. 6. diximus. Nunc vero ex ibi dictis supponimus, mutationem privilegii, instar physicæ mutationis circa rem præexistentem versari: ac proinde privilegium tunc mutari dicitur, quando fuit validum, & talis qualitatis, vel quantitatis, & postea substantiam, vel proprietatem mutavit. Nam si contingat, privilegium a principio esse nullum, vel impediri, aut suspendi, ne operetur, illa non erit mutatio privilegii, sed nullitas, vel irritatio, aut suspensio anticipata, de quibus, & de causis earum, explicando causas, & effectus privilegii dictum est; hic ergo de propria mutatione tractamus.

Multipl. modus mutationis in privilegiis.

2. Quæ dividi potest primo in totalem, & partialem; per priorem totum privilegium, & totaliter, ac omnino extinguitur: per posteriorem autem non omnino, sed ex parte privilegium tollitur, unde generatim diminutio privilegii dici potest. Comparantur autem hæ duæ mutationes sicut privatio integra, quæ in termino semper est eadem, quia totum esse destruit, & partialis, quæ secundum varia accidentia fieri potest. Hoc autem non obstante, variæ sunt mutationes totales, seu destructiones privilegiorum ex parte modorum, seu causarum a quibus procedunt. Potest enim privilegium veluti corrumpi instar aliorum accidentium, vel rerum corruptibilium, aut quasi ab intrinseco, & sponte sua, quam vocare possumus puram amissionem privilegii, aut per contrariam actionem, quæ esse potest, vel intrinseca ipsius privilegiati, quæ dici solet renunciatio privilegii, vel alterius extrinseci agentis, & vocabitur revocatio, seu abrogatio privilegii, & de his omnibus sigillatim dicendum est: de partialibus autem mutationibus non oportet specialiter dicere, quia in privilegiis non habet locum propria dispensatio, quia privilegium ut tale est, non ponit vinculum, quod per dispensationem relaxetur, sed potius ipsum privilegium solet vinculum relaxare. Et ideo non mutatur ex parte per dispensationem, sed per suspensionem, vel partialem revocationem, aut renuntiationem, & ideo explicando integras mutationes, cum proportione declarabuntur partiales.

Mutatio propria duplex partialis, & totalis.

Variæ mutationes totales.

Pura amissio.

Renunciatio privilegii. Revocatio, seu abrogatio

3. In hoc ergo capite dicere incipimus de pura cessatione privilegii. Multis autem contingit amitti privilegium absque actione ulla contrarii corrumpentis. Declaratur: nam hic corruptionis modus provenire solet ex defectu alicujus causæ conservantis; in privilegio autem plures causæ concurrunt, & ita secundum modum causarum possunt hi modi multiplicari. Ex his vero duo sunt certi, scilicet ex parte formæ, seu qui ad illam reducitur, & ex parte causæ finalis; ex parte vero causæ efficientis res est controversa, & fortasse non necessaria, ut videbimus: nam de his tribus agemus. De desitione autem ex parte materiæ, non oportebit dicere, quia duplex materia potest in privilegio considerari, una est materia, circa quam, & mutatio, quæ ratione illius provenire potest, reducitur ad causam formalem, vel finalem, ut explicabo; alia est materia subjectiva ut est persona, vel res, quæ est subjectum privilegii, & de hac, quatenus privilegium definere potest ad desitionem subiecti, satis dictum est supra circa divisionem privilegii in reale, & personale.

De pura amissione.

Desitio ex parte materiæ.

4. Primus ergo modus amissionis privilegii ex parte formæ sumitur, estque per temporis lapsum. Qui modus non habet locum in privilegio perpetuo, ut supra dixi: in privilegio autem temporali est clarus, & juri consentaneus in cap. *de causis*, de offic. deleg. & in l. 2. & 4. C. de precib. Imperator. offeren. & ratio id convincit; nam privilegium temporale dicitur, quod ad definitum tempus conceditur; ergo necesse est finiri, finito termino, quia cessat (ut sic dicam) influxus causæ conservantis, scilic. voluntas concedentis, quæ in privilegio inesse censetur tanquam in signo, & ideo solum durat, quando in privilegio significatur, vel certe (& fere in idem redit) quia a principio datum fuit sub illa conditione, ut illo tempore finiretur, & ita non fuit productum, nisi cum illa duratione, & ita hic modus provenit ex parte formæ quia limitata fuit ad tempus, vel expresse, vel æquivalenter, ut dicam, & ita fuit a principio imperfecta, & tandem cessavit. Neque in hoc occurrit difficultas, sed videri possunt supra dicta de privilegio temporali, & quæ in simili dixi tom. 5. tractando de suspensione ad tempus facta, & Panorm. ac Doctores in c. *cum accessissent*, de const.

Amissio ex parte formæ.

5. Atque ad hunc modum reducitur amissio privilegii sub conditione concessi: nam cessante conditione, cessabit, ut sumitur ex Cov. 1. variar. cap. 15. & Molina, tom. 2. de justit. disp. 198. ratio vero est, quia tale privilegium virtute continet in concessione sua temporis, & durationis terminum præfinitum, non quidem fixum, & certum, sed per comparationem ad conditionem, scilicet, ut tamdiu duret, quamdiu conditio

Privileg. conditionale quomodo cessat.

ditio duraverit, talis voluntas concedentis per adjunctam conditionem significatur, & ideo solum confert privilegio durationem proportionatam: tale ergo privilegium ideo perditur, ablata conditione, quia finitum est tempus, pro quo fuit concessum, & ita hic modus amissionis sub prædicto membro continetur. Ex ratione autem facta constat, necessarium esse, ut conditio sit apposita non solum ad fieri, sed etiam ad conservationem privilegii. Certum est enim utroque modo adjungi posse, & positam tantum pro fieri, non sufficere, ut ad mutationem ejus, mutetur privilegium quia tunc privilegium non pendet in conservari a conditione, sed tantum in fieri, seu non est conditionatum quoad perseverantiam, sed solum quoad productionem, & ideo impleta conditione in ipso fieri, postea manet privilegium omnino absolutum, & ideo non perditur mutata conditione. Exemplo res declaratur; nam si Papa concedat alicui monasterio privilegium non solvendi decimas, si Episcopus semel consenserit, & Episcopus semel consentiat, acquiritur privilegium, nec erit in potestate Episcopi revocare illud, quia illud non donavit, sed Papa, & licet Episcopus postea dissentiat, non amittitur; quia non fuit ejus consensus requisitus ut conditio perpetua, sed solum ad valorem concessionis; secus vero esset, si in privilegio diceretur, quamdiu Episcopus consenserit, vel si conditio poneretur, non ex parte privilegii, sed ex parte actus, seu usu ejus. Ut si diceretur, Concedimus tibi, ut possis non solvere decimas, non resistente Episcopo, vel ut possit concionari non consentiente Episcopo; tunc enim cessaret privilegium, cessante conditione: tunc autem non omnino amitteretur privilegium in se, sed solum quoad usum pro illo actu: nam postea iterum consentiente Episcopo, posset quis uti tali privilegio; quia conditio non fuit apposita pro ipso privilegio in se, sed tantum pro usu. Et ideo modus conditionis ex tenore privilegii diligenter ponderandus est.

Dictus modus amplius declaratur ex parte status.

6. Præterea ad hoc membrum reducentur amissiones privilegiorum, quæ contingunt per mutationem status, vel alicujus vinculi, a quo talia privilegia pendebant tanquam a conditione necessaria, saltem virtuali, seu generali, & ideo desinunt esse desinente conditione, & ita omnia illa habent certum terminum durationis in concessione præfixum, non in particulari definitum, sed per comparationem ad alium terminum, seu conditionem. Sic novitius religionis, dimisso habitu religionis amittit privilegia, quibus in probatione gaudebat, quia solum fuerunt concessa sub illa conditione, seu durante illo vivendi modo. Sic etiam religiosus mutata professione, amittit privilegia prioris religionis, ut illius sunt, & a fortiori si possit transire a statu religioso ad non religiosum, vel per dispensationem, vel alio modo, amittit privilegia omnia religiosi, quia statui, seu ratione status potissime conceduntur, atque adeo dependenter ab illa conditione. Et eadem ratione familiaris religionis intra illam habitans, mutando habitationem, amittit privilegia, quæ per religionem communicabantur quasi sub conditione illius unionis cum illa, juxta regulam traditam a Bald. in l. 1. C. de Episc. & cler. n. 5. Quotiescumque, videlicet, unus gaudet privilegio propter unionem cum alio, cui principaliter concessum est, & in quo solo ratio concessionis invenitur, tunc dissoluta unione, & a fortiori interveniente morte privilegiarii, consequenter amittere privilegium alterum, vel alios, quibus per talem communicationem privilegium conceditur. Fundamentum hujus regulæ est, quia respectu aliorum concessio illa est virtualiter conditionata, & temporalis, sc. quamdiu ille vixerit, vel quamdiu duraverit umbra illius, vel conjunctio cum illo, ut sic dicam. Et hoc modo diximus supra, aliquibus privilegiis gaudere uxorem ratione mariti, vivente illo, & filios vivente patre, quibus non gaudent, mortuo patre, vel etiam vivente, si amisit privilegium. Hoc autem non est universale, ut ibi dixi, & ideo regula Baldi intelligenda est regulariter seu ubi neque ex verbis privilegii, neque ex alio jure constat majorem fieri communicationem, ut ibidem explicuimus.

An per unū actum amittatur privileg.

7. Tandem ad hunc primum modum amittendi privilegium pertinet ordinarium dubium: An privilegium amittatur per unum actum utendi illo. Quod attingit Navar. in c. *placuit*, de pœnit. d. 6. nu. 166. & Panorm. in c. 2. de treug. & pace, & ibi Felin. late, & ex illis colligi videtur hæc regula, Odiosa privilegia, quæ ad lites dantur, finiri per unum actum consummatum, favorabilia autem non amitti, etiam finito tali actu, vel usu. Favet in l. ult. ff. de const. Princ. n. 6. dicens, privilgium ad agendum in judicio durare, durante judicio, & illo finito, finiri; aliique addunt, privilegium ad excipiendum non ita finiri, sed esse perpetuum, & sumitur ex Glos. in l. *falso*, C. de divers. rescrip. verb. *præmia*, ubi ait, privilegium ad excipiendum esse perpetuum. Latius tradit Pan. in c. *cum accessissent*, de constit. n. 6. ratio autem esse videtur, quia privilegium ad agendum, odiosum est, quia est contra alium; ad excipiendum vero est favorabile, quia est ad propriam defensionem.

8. Sed dicendum censeo, resolutionem propositi dubii non pendere, per se loquendo, ex eo, quod privilegium sit favorabile, vel odiosum, sed ex forma concessionis, & vi verborum ejus. Nam si privilegium detur tantum ad unum actum, illo finito, finitur privilegium, sive sit in materia odiosa, sive favorabili, sive sit rescriptum ad litem, sive ad electionem, sive ad indulgentiam; in quacumque enim materia potest tantum ad unum actum dari pro arbitrio concedentis. Unde propter eandem causam idem erit in rescripto ad lites, etiamsi sit ad excipiendum, quia etiam illud potest dari ad unum tantum actum; quid enim repugnat? E contrario vero si privilegium detur indefinite ad aliquam speciem actuum, vel si detur per modum potestatis ad aliquid agendum absolute, ut ad eligendum confessorem, ad audiendas confessiones, &c. tale privilegium non finitur per unum actum, quia de se est universale, ut supra ostensum est; imo de se perpetuum, donec revocetur, si temporis limitatio in eo non addatur. Resolutio dubii.

7. Hoc autem modo potest dari privilegium tam in materia odiosa, quam in favorabili, quia hoc etiam pendet ex arbitrio concedentis, & consequenter in utraque materia non finietur privilegium per unum actum, nec per plures, nisi definiantur in ipso rescripto. Igitur materia favorabilis, vel odiosa poterit deservire ad restringenda, vel amplianda verba rescripti, & interpretandum dari ad hos, vel illos actus, seu effectus, juxta superius dicta. Proxima vero, & per se regula est forma concessionis, an sit definita ad unum actum, vel ad certum numerum actuum, necne. Quod primo, & præcipue ex verborum proprietate colligendum est: quando enim datur ad solum unum actum, addi solet, semel in vita, vel in morte, vel in anno, aut pro hac vice dumtaxat, vel ad talem effectum, vel quidpiam simile. Quando vero hoc non additur, regulare est, ut latius detur, nisi ex supplicatione facta, vel ex qualitate materiæ, vel aliis circumstantiis contrarium satis constet. Intellecta a mente concedentis, scil. quod fuerit solum concedere privilegium ad unum actum, verissimum est, illo facto extingui privilegium, & idem erit de duobus, & quolibet alio certo numero. Tunc autem dico, modum hunc definiendi privilegii coincidere cum illo, qui est per lapsum temporis in privilegio designati: nam licet ibi non determinetur certa mensura temporis absolute, designatur tamen quasi sub conditione, scil. statim ac fuerit actus perfectus. Interdum vero solet designari, ut actus intra tale, seu tantum tempus faciendus sit, & tunc finito tempore finitur privilegium, etiamsi actus factus non sit, quia sub illa conditione, & mensura fuit datum, ut tradit Bart. supra, & procedit per se loquendo, an vero limitandum hoc sit, quando per accidens impedimentum intercessit, ut voluit Jason. in l. 2. C. de divers. rescrip. dicemus in sequentib.

Optima regula ad dignoscēdum, privil. amitti suas vires est forma concessionis.

CAPUT XXX.

Utrum cessante causa finali privilegii, cesset privilegium, & extinguatur.

Causa finalis privilegii. c. cum cessante. Causa finalis proprie sumenda.

1. Secundus modus, quo finitur privilegium quasi ab intrinseco, est, cessante causa finali ejus, juxta regulam juris, *Cessante causa, cessat effectus*, *cum cessante*, de appellat. l. *adigere*. §. *quamvis*, ff. de jur. patronat. Sumitur autem hic causa finalis proprie, & rigorose, prout a Juristis distinguitur a causa impulsiva, quæ solum secundario, & per occasionem movet; causa autem finalis hic dicitur, quæ est propria, & principalis causa dans sufficientem rationem concedendi privilegium, atque ita reddens illud justum, & honestum, ut fine illa tale non esset. Et sic explicata assertio communis est, ut constat ex Panor. in cap. *suggestum*, de decim. num. 5. & in cap. *recolentes*, de stat. Monach. num. 1. in fine, Felin. in capit. *quæ in Ecclesiarum*, de constitut. num. 29. Bald. in leg. *generaliter*, C. de Episcop. & cler. num. 5. Tiraqu. in tract. Cessant. caus. in princip. num. 19. & a num. 210. usque ad 220. & tota limit. 2. Covar. lib. 1. Variar. capit. 20. Gutier. lib. 2. Canonicar. quæst. cap. 15. nu. 30. Barbos. in l. 1. ff. solut. matrim. p. 1. a nu. 83. & Sanc. lib. 8. de matrim. disput. 30. num. 14. Probaturque ex c. *Abbate*, in fine, de verbor. signif. ubi id expendit Glossa, ex cap. *generaliter*, 6. qu. 1. verb. *non devagantes*, & cap. *tuæ*, de Cler. non resid. & ex leg. *ex pacto*, in princ. ff. de vulgar. & pupil. ratio vero est, quia valor privilegii pendet a tali causa in fieri, & conservari; sicut enim non posset concedi, nisi justum esset, quando concedebatur, ita nec potest durare, nisi, usus ejus sit justus; quæ ratio ex sequentib. animadversionibus elucidabitur.

In quo privileg. locum habet dicta doctrina.

2. Primo ergo advertimus, hunc modum definitionis non habere locum in privilegio, quod non derogat juri, sive communi, sive alterius tertii, sed est mera gratia, & beneficium Principis. Quia ut tale privilegium rite, & licite concedatur, vel non, requirit causam (ut aliqui volunt) vel licet illam requirat, ut honeste, & prudenter concedatur (sicut nos diximus) postquam semel facta est concessio, jam non amplius requiritur talis causa, quia solum fuit necessaria respectu voluntatis Principis, ut honeste moveretur; voluntas autem Principis simpliciter contulit beneficium, & ad hoc habuit legitimam causam, & ideo beneficium permanet, etiamsi causa cessaverit. Decet enim beneficium Principis esse mansurum, ut in regula juris dicitur, quod maxime locum habet in beneficio mero, & favorabili, quod sine conditione, & absolute fit; sicut eleemosyna facta pauperi rata manet, etiamsi desinat esse pauper, & donatio facta amico semper durat, etiamsi amicitia cesset. Unde fit, ad hanc privilegii amissionem non sufficere, ut sit talis mutatio causæ, quæ mutasset voluntatem Principis, si tunc operatura esset, id est, quia cessante tali causa, eo tempore, quo concessit privilegium, forte non concederet, vel quia si nunc concessurus esset privilegium, secundum præsentem statum rerum non faceret: nam hæc conditio non variat priorem voluntatem, quæ absoluta, & efficax fuit, ut in simili dixi in materia de Voto.

Privileg. derogans juri communi, vel alicujus, duplex.

3. Hinc præterea colligo, & adverto, privilegium rigorosum derogans juri communi, vel alicujus, duplex esse posse: unum est, quod uno actu consummatur, vel perficitur, quia vel solum est per modum unius actionis, vel ad summum per modum potestatis ad unum actum: aliud est, quod habet tractum successivum, quia datur per modum potestatis ad successive operandum, vel omittendum. In priori ergo genere privilegiorum, si privilegium jam habuit consummatum effectum, non habet locum hic modus cessationis, seu desitionis; quia consummato effectu, jam privilegium non est, sed transit juxta proxime dicta in præcedenti puncto: ergo non est quod possit desinere cessante causa. Dices, potest retractari effectus, qui per privilegium factus fuerat. Sed contra, quia aliud est privilegium, aliud effectus privilegii, ut constat, & non ita pendet effectus a causa privilegii, sicut privilegium ipsum, quia privilegium pendet a sua causa propria, & per se, effectus vero solum remote, & per accidens, quatenus ad esse privilegii necessaria fuit illa causa; ergo non cessat effectus jam factus, licet causa privilegii cesset. Et confirmatur primo; quia si usus privilegii consideretur, ut est actus præteritus, irrevocabilis est; si vero spectetur effectus, quem reliquit, jam est in illo jus acquisitum, & in eo talis est facta mutatio, ut non pendeat ex causa privilegii.

4. Confirmatur secundo, quia si privilegium consistat in unica tantum actione, quam Princeps per se facit, ut est habilitare personam, legitimare, nobilitare, &c. tale privilegium potius habet rationem cujusdam dispensationis: dispensatio autem postquam habuit consummatum effectum, non retractatur quoad effectum, etiamsi causa mutetur, quia factum legitime non retractatur, quamvis postea deveniat ad statum, in quo non possit incohari, ut est regul. 37. juris in 6. & tradit late Tiraquel. dicto tractat. limit. 12. & Menoch. de præsum. lib. 4. præsump. 189. nu. 196. Et patet in dispensatione voti: nam semel facta, non redit votum, etiamsi causa mutetur, & idem est in similibus; ergo idem est de privilegio quod in una tantum actione Principis consistit. Et consequenter idem erit in privilegio dante potestatem ad unum actum, quando jam operatum est perfecte, ac integre suum actum, quia tunc etiam se habet ut dispensatio consummata. Quod si privilegiarius fortasse nondum fecit actum, quantum ad illum habet privilegium tractum successivum, & non comprehenditur sub prædicta regula. Imo hinc etiam intelligitur, quod licet privilegium det potestatem generalem, & habeat tractum successivum in variis actibus: si aliquos actus operatum est, non habet locum cessatio, cessante causa, quoad illos effectus, quia de illis est eadem ratio, nec esset jam cessatio, sed retractatio actus perfecti, & consummati. Igitur assertio posita intelligenda est de privilegio habente tractum successivum, & prout respicit usum futurum, sic enim cessare dicitur, cessante causa. Et ita diserte explicuit Panorm. quem Tiraq. imitatur, & eadem est mens aliorum, quos supra Menoc. refert.

Objectio.

5. Objici vero potest l. *ex pacto*, ff. de vul. & pup. ubi privilegium datum ad substituendum pro filio amente, non solum dicitur cessare cessante causa quoad futurum usum, sed etiam retractari quoad jam factum. Quia filio amente ad mentem restituto, dicitur evanescere substitutio jam facta, & redditur ratio, *Quia iniquum incipit esse privilegium Principis, si adhuc id valere dicamus, aufert enim testamenti factionem homini sanæ mentis*, ubi Doctores advertunt, effectum illum revocari, quia revocabilis erat, & perseverantia ejus fuisset injusta. Respondetur primo, illum effectum non fuisse plene consummatum, quia semper erat in fieri, & pendens ab eventu futuro: nondum enim substitutus successerat, & substitutio includebat eandem conditionem, quam privilegium, scilicet, nisi filius habere posset hæredem. Unde dicitur secundo, & clarius, privilegium illud, ut esset justum, a principio fuisse concessum sine præjudicio tertii, & ideo non fuisse substitutionem omnino absolutam, sed quasi sub conditione, vel præsuppositione amentiæ filii, & impotentiæ ad testandum, ac subinde cessante illa conditione, non proprie retractatur effectus privilegii jam factus, sed per se definit, & irritatur, propter conditionem non impletam, quia non fuit absoluta substitutio, sed sub conditione, amentiæ, utique usque ad mortem, seu durantis usque ad effectum decedendi sine testamento ratione illius. Respon.

Cessatio causæ contrariæ necessaria est ut cesset privilegium.

6. Tertio hinc adverto, necessarium esse, ut causa cesset, non tantum negative, sed etiam contrarie, ut ea cessante, cesset privilegium habens tractum successivum etiam quoad futuros actus. Declaratur ratione explicando terminos, tunc enim dico causam privilegii cessare negative, quando ratio, quæ induxit Principem ad concedendum privilegium, jam non subsistit, nihilominus tamen usus privilegii non est injustus, nec per se contra aliquam virtutem, ut contingit sæpe, & statim declarabitur, exemplis adductis.

Con-

Contrarie autem dico, cessasse causam privilegii, quando usus privilegii, propter mutationem materiæ, vel circumstantiarum factus est injustus, vel iniquus, ut v. g. si monasterio applicata esset aliqua pars decimarum alicujus Ecclesiæ, quia tempore concessionis ex reliquo poterat Ecclesia sufficienter sustentari, & provideri; postea vero mutatis rebus non possit sustentari si in tota illa parte decimarum defraudetur, tunc cessat causa privilegii, & consequenter cessat privilegium. Hinc ergo facilis est ratio assertionis sic declaratæ, quia privilegium de re illicita nullum est: ergo privilegium, cujus usus factus est illicitus, factum est nullum, quia quoad hoc eadem est ratio de conservatione, quæ de inceptione, quia neutro modo potest dari licentia ad illicitum perpetrandum. Sicque habet hic locum principium juris, *Quod pervenit ad statum, in quo incipere non posset, in eo remanere non potest*, *l. Uranius*, 71. §. *sed cum duo*, ff. de fidejuss. ubi Glossa fere æquivalentibus verbis ait, *quod impedit faciendum, destruere quoque jam factum*, Et in leg. *patre*, ff. de his, qui sui, &c. verb. *retinere*, declarat, hoc principium procedere, quando impedimentum est ex parte causæ finalis; ego vero addo, intelligendum esse de impedimento contrario, & tunc destrui quod factum est, quatenus est principium actus futuri, & faciendi, in quo tale impedimentum invenitur. Denique confirmari hoc potest ex dictis supra de lege communi, cessare cessante causa per contrarietatem ad legem: nam privilegium est quædam lex, & tanto mutabilior, quanto specialior, juxta legem, *ejus militis*, §. 1. de milit. test. ubi Gloss. id notat verb. *quocumque modo*, & ibi alii Doctores, & Tiraq. d. tr. limit. 11. ad finem ergo.

Cessare negative quid sit & quid contrarie.

7. Altera vero pars, scilicet, privilegium ex vera, & subsistente causa legitime obtentum non amitti propter solam cessationem causæ negativam. Declaratur primo exemplis: nam privilegium non solvendi decimas datum monasterio propter indigentiam, non cessat, etiamsi monasterium jam non indigeat, sed aliunde habeat, unde sufficienter alii possit. Item privilegium retinendi plura beneficia simul, quia neutrum sufficiebat ad sustentationem, non extinguitur etiamsi unum beneficium crescat, & fiat sufficiens ad congruam sustentationem. Item privilegium ad anticipandum tempus recitandi divinum officium ultra commune jus datum alicui propter nimiam occupationem alicujus muneris, non videtur cessare, etiamsi munus relinquat, nisi in ipso privilegio dicatur, *Quamdiu tale munus exercueris*, vel aliquid æquivalens. Item in religionibus sunt multa privilegia propter causas, & rationes, quæ re vera per temporum varietatem, & morum mutationem cessarunt, & nihilominus non censetur cessasse privilegia: ratio vero est, quia tunc licet ratio cessaverit, non est factum iniquum privilegium, quia usus ejus nec injustus, aut perniciosus, nec illius factus est, ut supponitur: ergo non est cur privilegium censeatur statim eversum, ac destructum. Et confirmatur etiam exemplo legis communis, quia non cessat obligatio ejus ex eo, quod negative tantum cesset ratio ejus in particulari.

Altera pars assertionis declaratur.

8. Sed contra hanc partem retorqueri potest utraque ratio. Nam in primis ut privilegium cesset, satis est, quod conservatio privilegii fiat illicita propter mutationem, vel cessationem causæ, licet usus privilegii, id est, actus ipse, qui ex privilegio fieri solebat, per se non sit illicitus, sed ut privilegii conservatio sit illicita satis est, quod cesset ratio ejus negative, neque oportet, ut in ipso usu orta sit aliqua malitia, vel iniquitas distincta ab illa, quæ resultat ex cessatione privilegii: ergo. Major patet, quia non est præsumendum Principem facere aliquid illicitum: ergo neque quod conservet privilegium eo tempore, quo facta est illicita ejus conservatio, sed potius præsumendum Principem facere aliquid illicitum: ergo neque quod conservet privilegium eo tempore, quo facta est illicita ejus conservatio; sed potius præsumendum est a principio illud concessisse cum ea intentione, ut cesset, quamprimum duratio ejus facta fuerit illicita. Minor autem probatur ex principio juris supra posito, *quod in aliquo eventu inchoari non possit licite, non potest in eodem subsistere, seu conservari*. Nam hoc eandem rationem veritatis habet in ipso privilegio, quam in usu ejus. Et fortius urget illud principium, prout habetur in lege prima, ff. de condict. sine causa, & in lege, *nihil interest*, ff. de nautico fœnor. sc. *paria esse a principio non habuisse causam, vel illam esse desiisse*, quod ita recipitur a Juristis, ut videre licet in Tiraqu. dicto tractat. in principio num. 14. sed si a principio non fuisset illa causa, privilegii concessio fuisset illicita: nam supponimus esse causam finalem, & principalem, sine qua concedere privilegium juri derogans, iniquum esset, ut supra ostensum est: ergo similiter conservare privilegium, cessante illa causa, est iniquum. Et ita in exemplis adductis dicendum erit, vel illas causas non fuisse principales fines, sed motivas, vel non fuisse adæquatas, vel si tales fuerunt, cessasse privilegia, quia perseverantia illorum facta est iniqua.

Retorquetur argu.

9. Declaratur, & confirmatur exemplo dispensationis: nam si concessa sit ad usum habentem tractum successivum propter causam necessitatis tanquam principalem, & adæquatam, cessante necessitate, cessat quoad actus residuos, etiamsi in illis non sit nova malitia. Patet in dispensatione non jejunandi pro tota Quadragesima propter debilitatem virium, vel nimium laborem: nam si in medio Quadragesimæ cesset necessitas, cessabit dispensatio quoad actus residuos, quia alias esset irrationabilis dispensatio, idemque dicendum erit in exemplo supra adducto de licentia non recitandi, vel anticipandi horas, si necessitas re vera fuit causa adæquata, alias non est ad rem; ergo idem erit dicendum de privilegio, quia & dispensationem continet, & quoad hoc habet eandem rationem: unde obiter etiam aperitur æquivocatio, quæ committi potest in superius dictis. Quando enim dicitur debere cessare causam privilegii, ita ut usus ejus redditus sit illicitus, dupliciter id intelligi potest. Primo ut debeat reddi illicitus per se & ab intrinseco, ita ut sit contra justitiam, vel contra naturalem legem, & hoc quidem licet sufficiat, ubi contigerit, falsum autem est, esse necessarium, ut constat in exemplis adductis de dispensatione. Secundo intelligi potest, necessarium esse, ut usus privilegii fiat illicitus saltem contra jus positivum, & hoc quidem est verum, est tamen consequens ad cessationem dispensationis, seu privilegii, non tamen est causa cessationis privilegii, & ideo propter illam rationem non recte dicitur, tunc cessare causam privilegii contrarie, quia cessatio causæ, quæ supponitur ad cessationem privilegii, tantum est negativa. Assumptum declaratur in exemplo dispensationis: nam eo ipso, quod cessat necessitas comedendi carnes, fit illicitus ille actus, non quia habeat intrinsecam malitiam, sed quia est prohibitus, cum antea non esset, quia jam cessavit dispensatio; ergo malitia actus non est causa cessationis dispensationis, sed ad illam consequitur. Dispensatio autem ipsa solum ex carentia negativa (ut sic dicam) & pura cessatione causæ cessavit. Sic ergo erit in privilegio, quod vim habet cujusdam dispensationis. Quod si quis dicat, etiam tunc cessare contrarie causam, quia facit illicitam conservationem privilegii, in primis de nomine disputabit, & deinde non poterit distinguere negativam cessationem a contraria, nec declarare quando causa privilegii cesset tantum negative.

Confirm. exemplo.

Usus privilegii illicitus dupliciter.

10. Tandem retorqueo argumentum a lege desumptum. Nam lex communis in particulari non desinit obligare, cessante tantum negative causa ejus in illo particulari, quia non cessat tunc causa ejus adæquata etiam in illo particulari, at vero si finis legis cesset in universali, & generaliter, etiamsi tantum negative cesset, lex cessare censetur, quia fit inutilis, & consequenter irrationabilis, etiamsi usus ejus aliam particularem malitiam habere non incipiat: ergo cum proportione loquendo, idem dicendum est de privilegio, cessante fine ejus negative. Probatur consequentia, quia privilegium est lex particularis, unde ita comparatur ad finem suum particularem, sicut lex universalis ad finem universalem, quia tum adæquatus

Retorquetur argumentum a lege desumptum.

tus est finis particularis legi particulari, sicut universalis universali legi; ergo.

Defenditur prædicta regul.

11. Fateor, rem esse intricatam, & perplexam, ut solent esse hæ res morales, quando generales regulæ tradendæ sunt, quæ vix possunt esse regulares, nedum infallibiles: dico nihilominus, absolute veram esse regulam indicatam, ut privilegium cesset, non satis esse causam ejus finalem negative cessare, etiam adæquate. Loquor autem nunc de causa finali more aliquorum Juristarum, id est, de illa, quæ ita movit Principem, ut fuerit unica, vel ita principalis, ut si illa non adfuisset, Princeps non concederet privilegium, ut exponunt Pan. Deci. Cov. Tiraq. & alii, ut in l. de simo. c. 44. latius tractavi.

Cessatio negativa nō est sufficiens ut cesset privileg.

12. Dico ergo, cessationem hujus causæ mere negativam non esse sufficientem causam, ut cesset privilegium; & idem dico de dispensatione. Et confirmatur ac declaratur exemplo de dispensatione voti. Nam si concedatur fœminæ dispensatio in voto castitatis propter morale periculum incontinentiæ, ita ut hæc sit causa expressa in indulto, & unica, & illa postea nubat, non obligabitur ad non petendum debitum, etiamsi pro certo supponamus, quoad hoc cessasse periculum incontinentiæ, quia sufficienter subventum est periculo incontinentiæ fœminæ si sit in statu, in quo possit licite reddere, quia honestæ fœminæ vix solent petere. Dices, tunc non cessare omnino causam sed tantum quoad aliquid. Sed hoc non satisfacit, tum quia eadem est proportio partis ad partem, quæ totius ad totum; tum etiam quia alias si tanta est dependentia a causa, ut licite dispensatio concederetur, debuit a principio ita intelligi, ut esset ad contrahendum matrimonium, & ad reddendum, non vero ad petendum, quia respectu integræ dispensationis non erat adæquata causa: at hoc est inusitatum, & nimis scrupulosum; ergo etiam interpretatio privilegii sub intellecta conditione, ut non duret, cessante causa tantum negative, est nimis dura, & scrupulis plena, & ideo nec necessaria reputanda est ad licitam concessionem, nec consueta, aut præsumenda.

Evasio. Refellit.

Confirm. prædicta doctrina exemplo dicto.

13. Quod amplius corroboro, urgendo idem exemplum: nam si in eo casu fœmina illa viduetur in ea ætate, vel dispositione, in qua jam non timet periculum continentiæ, nihilominus iterum nubere potest licite; ergo non cessat dispensatio, cessante causa negative: ergo nec privilegium. Antecedens probatur, quia suppono, in dispensatione non dici, ut semel, vel pro una vice nubere possit, sed absolute, quod dispensatur in voto castitatis: ergo ex illius vi poterit iterum nubere; tum quia illæ diversæ formæ dispensandi, quæ solent esse in usu, ostendunt, plus concedi per secundam, quam per primam; tum quia verba indefinita æquivalent universali in his dispositionibus, ut supra ostendi, & ita illa dispensatio est absoluta, & perpetua: tum denique quia alias non esset propria dispensatio voti, sed quasi suspensio. Ut si humanus creditor remittat debitori debitum simpliciter, & absolute propter paupertatem ejus, licet hic veniat ad pinguiorem fortunam, non tenetur solvere, nec remissio retractatur propter cessationem causæ: si autem non absolute remitteret, sed quamdiu esset pauper, tunc aquisitis divitiis tenetur solvere: prior autem non fuisset remissio, sed suspensio debiti. Voti autem dispensatio est quædam remissio debiti ad Deum, & propter causam præsentem potest fieri absolute, & ita fit per propriam, & absolutam dispensationem, ideoque etiamsi cesset causa, non redit debitum, nec retractatur dispensatio. Sic ergo dicendum censeo de privilegio: est enim vel remissio, vel donatio, vel aliquid æquivalens, quæ semel facta de se permanens est, licet causa, quæ ad illam faciendam principaliter induxit, cesset, & ita cessatio negativa causæ non est sufficiens, ut privilegium cesset, quamvis hæc regula aliquam limitationem, vel exceptionem recipiat, at respondendo ad propositam difficultatem melius explicabo.

Ad principalē difficultatē resp.

14. Ad principalem ergo difficultatem respondeo, in ea supponi unum, quod nec necessarium, nec verum est, scilicet, conservationem privilegii fieri malam cessante causa concessionis. Aut enim per conservationem intelligitur positiva actio conservans privilegium: & sic falsum est, privilegium semel concessum indigere conservatione concedentis, quia in rigore satis est, ut non retractetur ab habente potestatem, quia, sive Princeps male faciat, sive bene, non retractando, & sive id omittat ex ignorantia, sive ex voluntate, privilegium permanebit sine alia positiva conservatione concedentis, si aliunde pravum non fiat, vel corrumpatur, aut finiatur. Et ita in rigore falsa est major, quia est affirmativa de subjecto non supponente, seu impossibili, quia conservatio non potest fieri illicita, cum non sit actio humana, imo licet speculative res consideretur, talis consideratio privilegii non est permanentia prioris actionis, ut fuit actio, sed est tantum permanentia ipsius effectus, qui fuit jus aliquod, vel potestas acquisita, qui effectus semel factus jam non pendet positive in conservari a concedente, sed tantum negative, ut non retractetur, juxta infra dicenda; sic ergo talis conservatio non potest fieri mala. Quod si ipsa perseverantia privilegii vocetur conservatio, etiam illa non potest fieri mala per ordinem ad concedentem, quia non est actio ejus, nec habet novam dimanationem ab illo, & prima, quam habuit, fuit bona, & jam pertransiit: fuit enim a concessione præterita, quæ bona fuit, ut supponitur: solum ergo potest illa perseverantia fieri mala, si privilegium fiat malum dando licentiam ad actum, vel usum iniquum, quod non fit per solam cessationem negativam causæ, sed necessarium est, ut cesset contrarie, sicut explicatum est. Unde probationes, quæ in illa ratione adduntur, omnes procedunt ex suppositione falsa, scilicet, quod privilegium duret per actionem positivam, quæ vere sit actio libera concedentis. Et ita non recte applicantur principia juris ibi citata, quia intelliganda sunt de causa, a qua pendet effectus in fieri, & conservari, quamvis etiam possint alio modo intelligi, ut paulo post dicam.

Ad rationes contrarias.

Objectio.

13. Dicet vero aliquis, ipsammet priorem actionem concessivam privilegii vocari conservationem ejus: nam in virtute illius permanet, & tantum durat, quantum fuit per illam intentum, & non amplius, ut in præcedenti puncto dicebamus. Et ita sensus propositionum in ea difficultate sumptarum est, intentionem concedentis esse, ut solum duret privilegium, quamdiu causa ejus duraverit: nam alioqui fieret illicita conservatio, non quæ in re sit distincta a concessione vel quæ in re duret, illa transacta, sed quæ virtute in illa includitur, & moraliter permanere censetur, quamdiu non retractatur. Tamen licet sit una actio, dicitur magis fieri illicita ut conservatio, quam ut concessio, quia concedere tale privilegium pro tempore durantis causæ licitum fuit: concedere autem illud, ut duret, etiam cessante causa, esse illicitum. Et ita dicitur conservatio fieri illicita ex illa hypothesi, non quia malitiam illam de novo acquirat, quando desinit esse causa, & privilegium conservatur, sed quia a principio habuisset hanc malitiam, si concessio cum tali intentione fieret. Et quia hoc præsumendum non est, inde necessario fit, ut concessio talis a principio fuerit, ut ad conservationem privilegii cessante causa non sufficiat.

Ostenditur inefficacia rationis factæ.

16. Hic autem discursus esset efficax, si probaretur, concessionem privilegii futuram fuisse illicitam, nisi daretur cum illa intentione formali, vel virtuali, ut non duret, nisi quamdiu causa duraverit: nam inde recte sequitur, desinere esse, deficiente causa. Et hanc illationem recte etiam probant principia juris adducta, quæ hunc etiam sensum optime habere possunt, & est optimum exemplum in c. *Abbate*, verbor. signif. in in fine, ibi, *Tamdiu monasterium ipsum hac honoris debeat prærogativa gaudere, donec ibidem viguerit observantia regularis*; ubi clare ponitur causa illa, seu circumstantia ut necessaria ad conservationem privilegii, & redditur optima causa, in qua explicatur, illum terminum designari, ut possit esse licitus usus privilegii, scilicet, *ut idoneæ personæ inveniantur in illo* (monasterio) *qui possint in Abbatem assumi*. Atque ita illa desitio privilegii fere reducitur ad modum amissionis

stionis privilegii positum in c. praeced. nam tunc duratio causae est veluti conditio requisita, ut duret privilegium.

17. Verumtamen illud assumptum non satis probatur, nec probari potest universaliter, ut probant exempla adducta, praecipue de privilegio non solvendi decimas, & de dispensatione absoluta voti castitatis. Ratione etiam declaratur, quia multa illicite fiunt, quae tamen facta licite conservantur; ergo e contrario multa licite conservantur in esse, quae tunc non possent licite de novo fieri; ergo licet privilegium ex defectu causae perveniat ad statum in quo non posset licite incipere, poterit licite, & honeste permanere: ergo a principio potuit honeste concedi sub intentione absoluta donandi, & ut permaneat, licet praesens causa necessaria ad concessionem cesset, quamdiu usus ejus non fuerit alioqui illicitus. Probatur haec consequentia; tum quia plus requiritur ad honestandam rei productionem, quam ad honestandam permanentiam rei iam productae; tum quia qui donat indigenti, non tenetur semper limitare donationem, pro tempore indigentiae, etiamsi fortasse non posset licite donare, nisi propter indigentiam: ergo idem est cum proportionem privilegio, quod veluti quandam donationem continet: tum praeterea, quia decet, beneficium Principis esse mansurum, etiamsi causa, quae ad benefaciendum movit, non maneat, dummodo beneficium ipsum possit prodesse accipienti sine iniustitia, vel iniquitate, quia alioqui non esset largitio, sed quasi mutatio, & inde dubia, & scrupuli in subditis orirentur circa intentionem Principis, & circa causam, quae illum substantialiter movit, quia saepe latet, & non facile intelligitur: tum denique quia licet causa movens Principem sit temporalis & transiens, potest esse sufficiens ad perpetuam largitionem, ut constat, quia sicut apud Deum momentanea tribulatio aeternum gloriae pondus operatur, ita apud Principes momentanea victoria parentis comparat filiis perpetuam nobilitatem: & simili modo apud Pontificem praesens utilitas, vel austeritas religionis potest esse sufficiens causa, ut ei privilegia perpetua concedantur quae durent, etiamsi cesset illa utilitas, vel austeritas & religio perveniat ad illum statum, in quo imprudenter talia privilegi o illi concederentur. Ergo ut concessio privilegii sub ratione quacunque spectata licita sit, non est necesse, ut includat illam limitatam intentionem, ut solum duret quamdiu causa duraverit. Eo vel maxime quod si cessante causa privilegium fuerit revocabile, successor concedentis judicare poterit, an talis revocatio expediat, necne, & hoc est sufficiens, & suave remedium, ut statim declarabo; ergo ut intentio concedentis sit licita, hoc sufficit, & ita nullum indicium sufficiens superest praesumendi intentionem magis rigorosam, & limitatam, & ideo praesumenda non est, cum praesumptio sit praeter absoluta verba concessionis, ut suppono, & praeter generales regulas de Principum beneficiis conservandis, & ampliandis, quia illa limitatio intentionis est valde odiosa, & scrupulosa; non est ergo admittenda, nisi ubi evidenter fuerit necessaria.

Solvitur argumentum.

Ratio resp.

18. Ad confirmationem igitur illius difficultatis consequenter respondeo, etiam in dispensationibus non esse generaliter veram illam regulam, ut mihi probat argumentum ex voto assumptum. Propter exemplum vero ibi adductum de dispensatione privilegii in jejunio ob necessitatem, addo, in dispensationibus habentibus tractum successivum habere nostram doctrinam exceptionem aliquam: nam in illo casu fateor, dispensationem non extendi ultra tempus, pro quo durat necessitas: ratio vero clara est, quia sola necessitas in illo casu talis est, ut non possit justificare dispensationem, nisi adaequate (ut sic dicam) & commensurate ad durationem suam. Nam debilitas hodierna nihil confert ad excusationem crastinam, si de futuro nullo modo duratura est, quod ex qualitate materiae, & conditione causae, & dispensationis est adeo notum, ut fere aperte statim appareat talis intentio dispensantis. Hoc autem non ita est in omnibus causis praesentaneis dispensationum, & multo minus privilegiorum, & ideo non potest inde sumi generalis regula, sed potius contraria regula statuenda est, propter cessationem negativam causae non statim definere privilegium, nisi contrarium moraliter appareat ex conditione causae, & imperfectione ejus comparatae ad privilegium, vel dispensationem in illo inclusam. Quod si aliquando ex parte causae res fuerit dubia, aliae circumstantiae considerandae sunt, & si materia non fuerit nimis odiosa, in favorem potius est inclinandum, ut in exemplo illo de privilegio anticipandi horarum recitationem propter muneris occupationem, dubium esse potest, an actualis necessitas occupationis, vel munus ipsum trahens regulariter talem occupationem, dederit causam privilegio, & in tali dubio hoc posteriori modo interpretandum est, ita ut non oporteat singulis diebus attendere ad actualem necessitatem, ut licitus sit privilegii usus, & sic de aliis.

Ad confirmationem resp.

Limitatio praedictae doctrinae.

Ratio limitationis.

19. Ad id autem, quod additur de aequivocatione commissa in declaratione de duplici cessatione causae negative, vel contrarie, negamus assumptum; ita enim illa distinctione utimur, sicut illa communiter utuntur auctores, ut supra ostensum est tractando similem quaestionem de cessatione legis, cessante causa. Sensus ergo est, talem requiri mutationem in causa, quae reddat iniquum privilegium ex parte actus, ad quem datum est, & consequenter esse necessarium, ut actus fiat malus, non tantum consequenter ex cessatione privilegii, sed aliunde, ita ut propter illius malitiam, seu novam moralem conditionem privilegium factum sit pravum, vel nocivum: & in hoc sensu procedunt omnia, quae diximus cum rationibus factis. Nec contra illum procedit exemplum de dispensatione in jejunio, quia non in omnibus dispensationibus id locum habet, sed solum ubi materia, vel causa id postulat, ut dixi, & patet a contrario in exemplo de dispensatione in voto. Imo in illo & in similibus de dispensatione in irregularitate, illegitimatione, &c. non solum hoc invenitur, ut non cesset, cessante causa, verum etiam nec retractari possit a dispensante, quia dispensatio abstulit impedimentum, vel obligationem, quae a solo dispensante iterum fieri non potest, propter solam negationem causae, talis enim est obligatio voti, vel tale impedimentum est irregularitas, &c. unde etiam responderi potest non in omnibus aequiparandum esse privilegium cum actuali dispensatione, quae non est proprie privilegium, ut supra dixi, quia privilegium est per modum cujusdam iuris, & potentiae; dispensatio autem per modum actionis, quae non censetur fieri tota simul, quando effectus est successivus, & causa dispensationis est etiam successiva, quae non proportionatur actioni, nisi quatenus cum illa extenditur, & durat, extra hunc vero casum & similes durare potest effectus dispensationis plusquam ejus causa, & idem contingit regulariter in privilegio, ut dixi.

Ad aliam partem responde tur.

Privilegium non in omnibus aequiparandū actuali dispensationi.

20. Denique ad instantiam sumptam ex aequiparatione legis cum privilegio, dico, posse sustineri aequiparatiouem, si privilegium consideretur sub ratione legis obligantis; secus vero esse, si spectetur in ratione privilegii concedentis favorem: nam sub ea ratione non est propria lex, & ideo non oportet, proportionem in omnibus servare ad legem, & praesertim in eo quod in argumento intenditur. Declaratur, quia lex inducit obligationem, non autem privilegium per se, & ut favorem praebet tali personae. Unde fit, ut lex communis, cessante negative, & in universali fine eius, cesset, quia facta est inutilis communitati, & consequenter desinit esse lex, quia amittit proprietatem, quae est de essentia legis: unde recte etiam dici potest eo ipso fieri pravam in ratione legis, quia imponere onus inutile communitati iniquum esset: ac denique sub ea ratione non male dici posset talis cessatio causae non tantum negativa, sed etiam contraria legi, quia tollit justitiam ejus, sicut in actu indifferente ex objecto, & bono ex fine honesto, cessatio, vel carentia talis finis dici potest contraria tali actui sub ratione meriti, aut virtutis. At privilegium de se non est onus, sed favor privilegiarii, & licet ratio concedentis cesset, seu transeat, non statim fit inutile privilegium ei, cui concessum est, nec etiam o-

Ad instantiam respond.

Lex quomodo fit prava.

nerosum, & ideo ex hac parte non procedit in illo dicta ratio, ut cessare debeat: & consequenter etiam ut habet rationem legis respectu aliorum, cessat utilitas ejus, nec proprie tunc cessat finis ejus sub ratione legis, quia necesse est, ut durante favore privilegiarii, & utilitate ejus, duret in aliis obligatio non violandi jus ejus. Quod si contingat non solum cessare finem privilegii, sed etiam ipsum fieri omnino inutilem, tunc probabile est amitti privilegium tam in ratione legis, quam in ratione privilegii, & quoad hoc servari aliquam proportionem inter legem communem, & privilegium, etiam ut privilegium est, semper tamen est diversitas in modo, & ratione: nam lex facta inutilis fit nulla & facto, & jure, quia fit injusta: privilegium autem inutile fit nullum, non quia fit injustum, sed quia, vel fit moraliter impossibilis usus eius, vel non appetibilis. Et ita nullum facto ipso, potius quam jure. Item hæc nullitas non provenit in tali privilegio, ex solo defectu causæ finalis, sed ex defectu materiæ, quæ ex aliis causis, vel circumstantiis facta est inutilis: nam sola cessatio finis concedentis ad tantam mutationem non sufficeret regulariter loquendo, ut dixi.

Privilegium cess. sat, cessante causa finali dupliciter

21. Ex quibus omnibus adverti potest quarto, dupliciter posse intelligi cessare privilegium, cessante causa finali, scilicet, ipso facto, vel media actione hominis, quod multum interest. Nam priori modo privilegium fit statim nullum, posteriori autem modo fit tantum retractabile, quod longe diversum est, ut constat ex supra dictis de irritatione legum, quæ hic cum proportione locum habent. Igitur omnia, quæ in hoc puncto diximus, intelligenda sunt de amissione ipso facto: nam hæc est propria cessatio privilegii, seu desitio ab intrinseco, de qua nunc tractamus. Unde in eodem sensu dictum est, cessante causa negative tantum, non statim cessare, id est, annullari, & irritum fieri ipso facto privilegium, & hoc etiam suadent rationes factæ. Cum hoc tamen stat, ut privilegium fiat irritabile per cessationem tantum negativam causæ, quia ex illa sumi potest justa ratio, propter quam privilegium revocetur. Et de hac irritatione loquuntur multa jura allegata; & declarat Dec. in l. *in ambiguis*, 85. §. *non est novum*, ff. de reg. juris, n. 4. Favent etiam huic doctrinæ omnes, qui dicunt, post acquisitum jus perfecte, & consummate, non cessare gratiam, vel favorem Principis etiamsi causa cesset, ut tradunt Pan. in c. *post translationem*, de renunc. n. 17. Tiraq. & Menoch. supra cum aliis, quos referunt, & Gutier. l. 1. Canonicar. quæst. cap. 15. num. 22. qui loquuntur de dispensatione: est autem idem de privilegio, per quod jam est jus acquisitum, nisi enim revocetur, non amittitur, propter cessationem solam causæ, nisi talis sit, quæ usum ejus reddat illicitum.

Dicta in hoc puncto de cessatione ipso facto sunt intelligenda.

Cessatio causæ etiam contraria debet esse perpetua

22. Quinto adverto, ut privilegium extinguatur dicto modo, necessarium esse, ut cessatio causæ etiam contraria sit perpetua: nam si solum sit ad tempus non extinguetur privilegium, sed solum suspendetur ejus effectus: ratio est, quia tunc usus privilegii non fit simpliciter, & perpetuo pravus, sed ad tempus, ergo nec privilegium in se fit simpliciter iniquum, cum pro alio tempore possit habere honestum usum; ergo nec simpliciter irritatur, sed ad summum pro tunc suspenditur. Confirmatur, quia privilegium, verbi gratia immunitatis ab oneribus, vel muneribus, seu contributionibus tempore necessitatis non valet, nec justus erit illius usus, cum necessitas careat lege, ne dum privilegium, & tamen non propterea extinguitur, licet pro eo tempore usus eius suspendatur, ut supra libro quinto late diximus: ergo similiter & cætera. Item indultum Pontificium ad dispensandum, deficiente causa ante illius executionem, suspenditur, ne liceat usus eius, non tamen ita extinguitur, quin redeunte causa tempore habili, valeat, & licitus fit eius usus, ut recte tradit Sancius libro octavo disputation. 30. numer. 16. ergo similiter, & cætera. Denique lex, cuius obligatio cessat, cessante causa, non statim extinguitur, sed suspenditur: nam redeunte causa iterum obligat, ut late Mencha. libr. 1. controversiar. illustr. capit. 46. numer. 3. & libr. 1. de success. in præfat. a num. 67. ergo, &c.

Mutationes asi quas ex parte materiæ ex dictis declarantur

23. Sexto, & ultimo in hoc puncto adverto quod supra dixi, in hoc, & præcedenti modo amittendi privilegium includi desitiones, vel mutationes, quæ in privilegio resultare possunt ex mutatione materiæ, circa quam versantur: nulla enim materiæ mutatio extinguit privilegium ipso facto, nisi, quæ usum eius reddit vel iniquum, vel inutilem, vel de quo aliunde constare possit, non cecidisse sub intentionem legislatoris. Quoties autem per mutationem materiæ usus fit iniquus, vel inutilis, cessat finis privilegii maxime intrinsecus, qui esse debet usus aliquis utilis, & honestus. Si autem extra hos casus contingerit, usum privilegii esse contra, vel extra intentionem concedentis (quod raro accidet, ut dixi) tunc necesse est, ut id proveniat ex aliqua limitatione addita in forma privilegii, vel de qua sufficienter constet ex tenore eius, & tunc cessatio illa pertinebit ad defectum formæ, ut ex dictis de primo puncto constat, & ita solum superest dicendum de defectu ex parte efficientis.

CAPUT XXXI.

Utrum privilegium expiret per mortem solam concedentis.

1. Modus amissionis priv. ex morte concedentis

1. HIc est tertius modus amissionis privilegii, qui cogitari potest, de quo dubitatur, an verus sit. In quo generalem regulam constituo, privilegium non amitti propter mortem concedentis, nisi concessio illius in sua forma illam limitationem contineat. Atque ita pro generali regula, & sive exceptione haberi potest, privilegium semel rite comparatum, non cessare, vel amitti per mortem concedentis per se, & ut spectat ad defectum, & carentiam causæ efficientis. Hæc assertio communis est, & sequitur ex regula iuris, quia gratia semel obtenta, non cessat per mortem concedentis, iuxta c. *si super gratia*, de offic. delegat. in 6. & c. *is cui nulla*, de præb. in 6. ex quibus iuribus illam regulam colligunt Gloss. ibi. Arch. & Auch. item Deci. in c. *relatum*, de offic. delegat. num. 3. Rebuff. in pract. 2. p. tit. de *Grati* §. *ratione congruit*, per totum, Molin. lib. 2. de primogen. cap. 7. num. 63 Anton. Gabr. lib. 6. titul. de præbend. conclus. 1. Summistæ verb. *gratia*, Navarr. §. *in Leviti*, notab. 31. num. 25. & in summa cap. 27. num. 153. & cons. 2. de officio delegat. & cons. 1. de privileg. num. 1. Gutier. libro 1. de Canon. quæstion. cap. 15. num. 24. & lib. 2. cap. 17. a principio. At privilegium est quædam gratia; ergo eadem regula in privilegio verum habet, quod non cessat per mortem concedentis. ratio vero regulæ, etiam prout de gratia generaliter datur, esse potest, vel quia ius ipsum ita declaravit huiusmodi concessiones in favorem factas, sub quibus privilegia continentur: vel certe quia talis declaratio iuris supponit hanc esse intrinsecam rationem gratiæ, vel certe esse maxime consentaneam illi: nam gratiæ concessio est quædam moralis largitio, vel donatio; donatio autem semel facta non finitur morte concedentis.

Privilegium rite comparatum non cessat per mortem concedentis.

Multiplex explicatio prædictæ regulæ. 1. Dubium.

2. Hæc ergo regula multis modis explicanda est, & quando amplietur, vel limitetur. Primo ergo videri potest, regulam positam, eius ratione attenta, solum procedere in privilegio omnino favorabili: nam illud est propria gratia, non vero in privilegio odioso: nam illud licet sit favor respectu eius, cui conceditur, odium continet respectu aliarum, & ita non est pura gratia, sed mixta, ideoque non debet sequi regulam gratiarum. Atque ita videntur sensisse Glossa in cap. pen. de Cleric. non residen. verb. *licentia*, & Antonin. ibi, n. 7. Sylvest. verb. *indulgentia*, quæst. 5. n. 26. Angel. n. 7. qui specialiter loquuntur de licentia non residendi, quia est odiosa propter Ecclesiæ præiudicium. Quæ ratio si solida esset, idem consequenter dicendum esset in omni privilegio odioso. Nihilominus tamen verius est, regulam positam generaliter habere verum in omni privilegio, etiamsi deroget iuri communi, vel

Regula prædicta generaliter vera est.

vel alicujus tertii: ratio est, quia jura citata absolute loquuntur de gratia, & non distinguunt inter eam, quæ alteri præjudicat, vel non præjudicat; ergo neque nos distinguere debemus sine textu, vel ratione cogente. At privilegium etiam rigorose sumptum pro illo, quod derogat juri, est vera gratia absolute, & simpliciter loquendo, imo tanto est major gratia respectu ejus, cui fit, quanto non obstante lege, vel jure alterius, ei conceditur: unde nulla ratio permittit, ut propter eam causam sit gratia minus stabilis, seu perpetua. Præterea ratio facta, quod concessio privilegii est quædam liberalis donatio, de quocunque privilegio procedit: nam licet deroget juri alterius, de hoc ipso fit perfecta donatio. Et jus stabile contra jus alterius conceditur, ut patet clare in privilegio non solvendi decimas: nam de se præjudicium affert, & tamen durat post mortem concedentis, non solum quando in eo explicatur, ut sit perpetuum, sed etiam quoties non explicatur, ut sit temporale, sed indefinite conceditur, juxta principia supra posita. Et idem est de privilegio recipiendi aliquam partem decimarum, vel non subeundi onera communia, & similibus.

Probatur dicta ampliatio inductione. 3. Unde ostendi potest ampliatio hæc inductione, & exemplis, quæ vel clara sunt, vel probabilia. Et in primis faciunt proxime posita. Deinde dispensatio censetur odiosa, tamen quia respectu dispensati est gratia, semel concessa permanet, nec cessat per mortem concedentis. Quod si dicas, ideo id contingere in dispensatione, quia jam habuit effectum, id non est verum: nam si superior dispensavit in jejunio totius Quadragesimæ, licet dispensans statim moriatur, potest dispensatus sua dispensatione uti ad effectus nondum secutos, si alias causa subsistat; & idem est in dispensatione matrimonii, si per Papam fuit commissa Episcopo, vel officiali ejus, & iste jam dispensavit: nam licet Papa moriatur ante effectum talis dispensationis, id est ante matrimonium contractum, valida manet, & potest consequi effectum. Quin potius licet commissarius nondum dispensasset, si facultas illi esset commissa cum obligatione, & præcepto dispensandi, si preces veritate nitantur, non cessavit dispensatio, ut in simili dixi to.5.disp.41. sect.2. in fine, & latius explicat, & multis allegatis confirmat Sanci.lib. 8.de matr.disp.28.n.9.licet Navar. in locis citatis contradicat, cujus sententia posset procedere, quando Princeps moreretur, nondum literis expeditis, ut vult Molin.supra, quod nunc non examino: & videri potest Gutier.d.c.17. Deinde licentia audiendi confessiones, & facultas eligendi confessorem, non expirant morte concedentis, licet illæ contineant privilegia præter jus commune, & quæ possunt derogare juri ordinarii, vel successoris, ut etiam dixi tom.4. disp. 26.sect.3.disput.27. sect.4. & plures ad idem allegat Sanci. supra num.72.& 75. Et idem docent de licentia non residendi, Abb. dicto cap. penultim. de Cleri.non resid.num.9.& Navar.qu.3. de redit. monit. 9.& in cap. *placuit*, de pœnit. d.6. num. 166. & Salzed.in pract.Bernard. Diaz cap.26.& Sanci.n. 78. Neque reddunt aliam rationem, nisi quia illa licentia est gratia, cum tamen negare non possint, quin aliqua ex parte odiosa sit, & contra ordinarium jus; hoc ergo nihil interesse censetur ad limitandam conclusionem positam.

Aliud dubium circa regulam traditam. 4. Secundo interrogari potest, an regula intelligenda sit absolute de privilegio, etiamsi res sit integra, id est etiamsi privilegiarius nondum inceperit illo uti, vel limitanda sit ad privilegium iam firmatum, per aliquem illius usum, post quem dicitur res non esse integra. Felin.enim in c.*licet undique* de offic. deleg. nu. 1.verb, *primo casu*, ita limitare videtur dictam regulam, privilegium non expirare morte concedentis, *si cæptum sit illa uti*, & ex parte sequi videtur Sylv. verb. *gratia* qu.2.ubi ait, quod potestas ad dispensandum alicui concessa per viam gratiæ per unum actum dispensandi perpetuatur, ut non expiret per mortem concedentis, sentiens, re integra non esse firmatam gratiam & citat Joan.Andr.& Anton. in c.*ex tua*, de fil. presb.Moti autem videntur hi auctores ex d.c.*licet*, & ex c.*gratum*, c.*relatum*, eod.tit.ubi hoc dicitur de commissione potestatis delegatæ, quæ commissio gratia quædam est, & favor, & ideo videtur illa decisio extendi ad quamcunque aliam gratiam, vel privilegium. Præsertim quia videtur militare eadem ratio, ideo enim rescriptum, per quod delegatur potestas, extinguitur morte concedentis, re integra, quia nondum est firmata, & quasi radicata iurisdictio, ut dicitur in c. *quamvis* de offic. deleg. in 6. sed eodem modo ius quodlibet per privilegium concessum, non videtur firmatum, & radicatum, re integra, quia nondum est tradita privilegiario possessio talis privilegii, quia non videtur, nisi per aliquem usum comparari.

Prædicta limitatio reiicitur. 5. Nihilominus regula hæc non recipit talem limitationem, sed absolute intelligenda est de privilegio plene concesso, & comparato, etiamsi nullus usus ejus fuerit inchoatus. Ita sentiunt omnes alii citati auctores. Probatur autem hæc sententia sufficienter ex eo, quod in dictis iuribus, quæ loquuntur de gratia, talis limitatio non additur, cur ergo a nobis addenda est, maxime cum gratiæ sint potius ampliandæ, quam restringendæ? Secundo probatur ab speciali ex eisdem iuribus, quæ in contrarium alleganrur. Nam illa conditio, ut res non sit integra, solum postulatur in rescriptis iustitiæ, per quæ delegatur iurisdictio, ut ex ipsis capitibus constat; ergo extra illum casum non habet in gratiis locum illa conditio. Imo multi valde probabiliter censent, illam conditionem solum requiri in delegatione iurisdictionis contentiosæ, & involuntariæ: nam de hac plane loquuntur dicta iura, quæ in hac parte non sunt extendenda, quia non continent favorem, sed potius sunt stricti iuris. Unde sequitur contra Sylv.& alios, privilegium, per quia datur potestas absolvendi a culpis reservatis, & a censuris, vel dispensandi in aliquibus irregularitatibus, vel impedimentis in favorem eius, cui tale privilegium datur, non expirare morte concedentis, etiamsi res sit integra, quia est mera gratia plene facta, & non est delegatio iurisdictionis fori contentiosi. Hac enim ratione, ut supra dicebam, per mortem concedentis non cessat licentia facta sacerdoti ad audiendas confessiones, licet per illam delegetur iurisdictio in foro pœnitentiæ; ergo idem dicendum erit etiamsi ille sacerdos nunquam fuerit illa usus. Idemque est cum proportione de licentia eligendi confessorem. Et ita tenent auctores in præcedenti puncto citati, & plures, quos Sancius refert num.8. & idem Sylvester ibidem fatetur cum Federic. cons.78. quando Papa concedit alicui, ut dispenset cum tali, non amitti gratiam per mortem concedentis, etiamsi antea non dispensaverit, quod difficilius est, ut patebit ex puncto sequenti: ratio denique a priori est, quia illa conditio non est necessaria ex natura rei, quia potest fieri perfecta donatio, & traditio, antequam donatarius incipiat uti re donata; sic ergo privilegium dari potest, priusquam privilegiarius illo uti incipiat; ergo ita intelligendum est, dari cum absolute conceditur, cum nec ius, nec homo limitationem ponant. Et ita ex praxi, & consuetudine videtur constare, privilegium censeri sufficienter radicatum, & possessum ante usum, præsertim si rescriptum sit bullatum, & traditum. Et ita responsum est ad rationem in contrarium: nam quod iurisdictio contentiosa non firmetur, re integra, non est ex natura rei, sed ex institutione iuris positivi, & est speciale in illa, & ideo non extenditur ad alias gratias. An vero in his requiratur saltem, ut privilegium sit acceptatum a concedente, dicam statim.

6. Tertio inquiri potest, an regula intelligenda sit tantum de privilegio alicui concesso in favorem suum, vel etiam si detur in favorem alterius, utroque enim modo concedi potest, sæpe enim conceditur potestas dispensandi in favorem delegati, aliquando vero in favorem eius, qui dispensandus est, ut in rescriptis, per quæ committitur provido confessori, aut doctori, &c. ut dispenset cum aliquo in tali voto. Videtur ergo assertio indifferenter intelligenda, quia privilegium utrovis modo datum est vere gratia: nam est concessio potestatis, & iurisdictionis non contentiosæ, vel alterius similis favoris; ergo regula etiam de 3. dubium circa prædictam regulam.

firmitate gratiæ est de illis indifferenter accipienda. In contrarium vero est dictum c. *si cui nulla*, ubi dicitur, mandatum a Pontifice datum alicui Prælato, providendi aliquem de beneficio in gratiam provisi, expirare morte concedentis: unde colligitur, idem dicendum esse in omnibus similibus gratiis, ut allegati Doctores fatentur.

Adhuc defendi. prædicta regula in sensu generali.

7. Hæc dubitatio ponitur ad explicanda verba in principio assertionis posita. Loquuti enim sumus de privilegio, semel rite, & perfecte comparato, & intellecta regula hoc modo nullam habet exceptionem, vel limitationem ex parte privilegii semel obtenti, sive detur in favorem accipientis, sive aliorum. Secus vero est, si fuerit tantum inchoatum, ita ut adhuc non sit obtentum, sed obtinendum. Prior pars probatur ratione facta, & declaratur amplius, quia in primis nullum est privilegium (si verum privilegium sit) quod non sit gratia, & favor accipientis etiamsi fortasse detur in aliorum utilitatem, & fructum: gratiæ enim gratis datæ vere gratiæ sunt, & favores accipientium, licet in aliorum utilitatem dentur. Sic ergo facultas concionandi, absolvendi, aut dispensandi directe facta ei, cui conceditur, favor est ejus, licet ratio, vel causa dandi illam, & principale forte motivum, sit aliorum utilitas. Solet autem in hoc communiter observari, privilegia aliis utilia præter recipientem, dupliciter concedi solere, uno modo respectu aliorum in communi, & generatim, alio modo respectu talis personæ pro tali casu, vel casibus. Priori modo censetur gratia simpliciter facta ei, cui talis potestas conceditur; posteriori autem modo censetur gratia fieri potius personæ designatæ, ut ei dispensatio ad beneficium conferatur. Unde fit, ut privilegium directe concessum alicui, ut per illud aliis indefinite, seu in communi benefacere possit, ut sic dicam, vel jus aliquod exercere extra jurisdictionem contentiosam, non expiret morte concedentis propter rationem factam. Et in hoc conveniunt Gloss. & interpretes in dict. cap. *si cui nulla*, per illum textum, & alii, quos Anton. Gabr. supra refert.

Duplex modus concedē. di privilegium.

Quomodo privilegium morte expiret concedentis.

8. At vero quando potestas per privilegium conceditur ad exercendum aliquem actum favorabilem circa determinatam personam, regulariter censetur expirare, re integra, per mortem concedentis, etiamsi actus exercendus non sit jurisdictionis contentiosæ, & videtur colligi ex dicto c. *si cui nulla*, ubi Glossa rationem reddit, quia tunc gratia non est perfecte facta, sed facienda. Quia tunc non fit proprie gratia illi, qui talem actum effecturus est, sed illi in cujus commodum actus est efficiendus: nam tota gratia ordinatur ad illum actum, ideoque dum ille non est factus, non censetur gratia facta, sed facienda, & consequenter commissio potestatis ad illum actum faciendum non est firmata, re integra. Exemplum est in casu dicti textus, si Episcopo committat Papa, ut det beneficium, quod vacaverit, Petro, gratia censetur concessa Petro, & antequam beneficium conferatur, censetur facienda, non facta, & ideo expirat in eo statu existens per mortem concedentis. Hoc tamen limitandum est, nisi potestas illa etiam circa determinatam personam detur in favorem delegati, qui daturus est, vel facturus beneficium: nam tunc censetur gratia jam facta, & non est dubium, quin potestas ad operandum circa determinatam personam possit committi alicui in favorem ejus, non minus quam potestas operandi circa plures indefinite. In quo sensu videtur loquutus Sylv. supra citatus cum Feder. & idem tenent Rosel. & Tabien. verb. *gratia*, & Angel. ibi n. 2 verb. *dispensatio*, n. 13. Domin. & Fran. in d. c. *si cui nulla*, & colligitur ex illo textu: nam ut hæc facultas expiret, requirit, ut detur, *non ob suam*, id est, accipientis, *sed in ejus, cui provideri mandatur gratiam*. Imo inde recte colligitur, necessarium esse, ut gratia non fiat delegato, sed soli alteri; atque adeo, si in utriusque favorem fiat, non extingui per mortem concedentis, quia in eo, cui facta est, permanet, & quia ex illo textu amplius non colligitur, ut cum aliis notavit Sanc. supra n. 81. & intelligendum puto, quando gratia conceditur utrique æque primo, & principaliter: nam alioqui si favor delegati sit tantum accessorium quid, & quasi causa tantum motiva, tunc sequetur principale, & simpliciter censebitur talis gratia nondum facta.

Limitatio dictæ assertionis.

9. Dices; nulla est ergo differentia inter potestatem datam indefinite, vel circa determinatam personam concessam: nam indefinite data potest principaliter, vel etiam totaliter dari in favorem communitatis, vel multitudinis comprehensæ sub illo termino communi indefinite sumpto, nihil enim repugnat. Imo per bullas iubileorum videtur ita dari, per illas enim non intenditur favor sacerdotum, vel confessorum, quibus dantur potestates, si a pœnitentibus eligentur, sed gratia, & favor pœnitentium. E contrario vero similes potestates dantur per privilegia religionum in favorem ipsorum religiosorum. At vero eodem modo quando designatur persona dispensanda, vel promovenda, potest dari eisdem modis, scilicet, vel in favorem delegati tantum, vel providendi tantum, vel utriusque simul; ergo eadem ratione cessabit, vel non cessabit potestas per mortem concedentis, si fuerit, vel non fuerit data in favorem delegati, sive sit indefinita, sive particularis, & ita impertinens erit observatio supra posita, & nulla erit distinctio.

Object.

10. Respondeo, ex dicto, c. *si cui nulla*, hanc colligi differentiam inter illa duo membra, quia cum datur facultas ad benefaciendum aliis, nulla personarum facta expressione, gratia censetur facta communitati simpliciter, & sine addito, vel restrictione, & ideo simili modo censetur permanere post mortem concedentis, etiam in re integra, & nulla limitatione, vel distinctione adhibita, an detur in gratiam accipientis, vel aliorum, sed absolute: at vero quando persona particularis exprimitur, circa quam facultas habitura est effectum; tunc dicitur expirare per mortem concedentis, re integra, non absolute, sed cum illo addito, si datur potestas, alicui, *non ob suam, sed ejus, cui provideri mandatur, gratiam*; ratio autem reddi potest, vel quia talis facultas semper est magnus favor delegati, qui non excluditur saltem præsumptione juris, etiamsi simul favor aliorum generaliter, seu indefinite intendatur, vel quia favor communitatis, seu multitudinis præfertur favori privato, & ideo licet non sit ad effectum perductus, propter ipsam concessionem censetur firmari ex virtuali declaratione, & concessione juris. Atque ita similes facultates concessæ per Bullam Cruciatæ juxta communem, & receptam doctrinam, quam late refert Sanc. supra n. 93. non expirant per mortem concedentis. In qua bulla aliqui considerant, quod ipsamet præscribit tempus suæ durationis, sc. annum, vel triennium. Sed licet hæc posset esse ratio sufficiens, ut sumitur ex Anton. Gabr. supra n. 35. non credo esse rationem adæquatam: nam idem censent omnes de duratione jubileorum, licet non præscribant tempus suæ durationis: ratio ergo sumenda est ex ipso modo concessionis indefinitæ, quæ eo ipso censetur continere privilegium permanens, quamvis aliæ rationes probabiles reddantur, quæ in Sancio supra videri possunt. At vero quando facultas datur in ordine ad designatam personam, considerat in cujus favorem datur, ut declaratum est, quia jus videtur præsumere, concessionem sic factam ordinarie fieri in favorem designatæ personæ nisi aliud exprese declaretur. In hoc ergo potest consistere differentia.

Respondetur.

11. Sed adhuc superest difficultas circa rationem supra datam, ob quam concessio facta in favorem personæ designatæ providendæ, seu dispensandæ, censeatur amitti morte concedentis: ratio enim data non videtur solida sc. quia tunc gratia non est facta, sed facienda: nam aliqua gratia est ibi simpliciter facta; ergo illa perire non debet, juxta regulam datam, ergo nec effectus ejus impedietur, etiamsi nondum sit factus, sed potius sustinendus erit, ne prior gratia pereat, tanquam annexus illi, seu tanquam accessorium sub principali. Antecedens probatur, quia quando alicui mandatur provideri de beneficio, eo ipso datur aliquod ius providendo, non in re, sed ad rem: nam licet sit valde remotum, aliquod profecto est, vel certe licet appelletur licentia, ut provideatur cum præ-

Difficultas circa dicta.

latio-

latione ad alios, talis licentia, vel jus, magnus favor est: & ille non est faciendus, sed factus, ut per se constat: ergo datur ibi gratia facta, & consequenter non peritura juxta nostram regulam: non potest autem permanere nisi in delegato maneat potestas, ut per se notum est: ergo. Confirmatur, quia ille, cui tunc conceditur facultas conferendi, vel dispensandi, videtur quasi executor gratiæ alteri jam factæ: ergo debet permanere ratione illius, tanquam accessorium sub principali argumento capit. *si super gratia*, de offic. de leg. cum his, quæ ibi notantur, & a Gabriel. supra num. 3.

12. Confirmatur, & declaratur exemplis, unum est de licentia eligendi confessorem, quæ non expirat morte concedentis, ut dixi, solum quia est quidam favor factus pœnitenti, etiamsi detur propter effectum, qui nondum est comparatus, imo ne illud privilegium seu licentia pereat, sustinetur potestas confessoris electi, & validitas absolutionis ab eo collatæ. Cur ergo non idem dicitur in altero privilegio? vel cur in eo non respicitur ad licentiam, vel jus statim concessum, sed ad effectum nondum factum, ut dicatur gratia nondum facta, sed facienda? Et urgetur hoc exemplum: nam licet facultas directe daretur sacerdoti determinato ad absolvendum Petrum, vel dispensandum cum illo, non expirabit re integra per mortem concedentis, non solum si detur in favorem sacerdotis, quod omnes fere fatentur, sed etiamsi tantum fit in favorem penitentis; tum quia in tali materia major, & durabilior esse debet favor penitentis, quam sacerdotis; tum etiam quia in re in idem redit, quod potestas detur sacerdoti circa penitentem, vel quod detur penitenti licentia ad eligendum confessorem, sed data hoc modo durat, etiamsi principaliter detur in favorem pœnitentis; ergo & data priori modo. Quid enim ad rem moralem hoc interest? Neque enim considerati in præsenti potest, quod licentia ad eligendum confessorem est indefinita ex parte confessoris, licentia vero data confessori directe jam determinet personam: hoc enim nihil videtur referre, tum quia determinatio personæ a conferente potestatem facta, videtur magis intenta, & præsumitur magis pendens, & ideo ex hac parte facultas erit magis durabilis: tum quia licet pœnitentis licentia fit, ut tali confessori confiteri possit, non expirabit, re integra, quia est privilegium illi jam factum, non minus quam licentia eligendi indefinite.

13. Præterea multi probabiliter defendunt ordinaria rescripta, per quæ committitur discreto confessori facultas dispensandi cum Titio v.g. in tali voto, vel impedimento, &c. non expirare, re integra, morte concedentis, ut videri potest late in Sancio supra nu. 87. & tamen illa est gratia nondum facta quoad effectum intentum, tamen quia est facta quoad licentiam, seu facultatem censetur permanere: ergo idem in omni simili. Respondent aliqui illam facultatem dispensandi non relinqui in arbitrio delegati, sed necessario esse ab illo dispensandum, eo ipso, quod rescriptum acceptat, si inveniat preces veritate niti, & ideo illam non esse tantum licentiam dispensandi, sed esse virtualem dispensationem; & ideo sicut dispensatio non retractatur per mortem concedentis, ita nec illam facultatem extingui. Sed hoc non videtur satisfacere, primo quia considerando statum rescripti antequam acceptetur, vel aperiatur, nullam necessitatem ponit, sed meram facultatem concedit. Secundo, & præcipue, quia necessitas illa, quæ imponitur delegato, videtur potius obstare durationi gratiæ: nam transit in mandatum, & commune proloquium est, mandatum cessare per mortem mandantis re integra, juxta dictum c. *gratum*, & c. *relatum*, & l. *& quia*, ff. de jurisd. omn. judic. & l. *mandatum*, C. mandati; ergo si facultas dispensandi data sacerdoti in favorem tantum dispensandi durat, quia fuit præcepta, etiam durabit data sine præcepto, quia minus habet mandati, & plus favoris respectu delegati, quandoquidem usus ponitur in ejus arbitrio, & non cogitur. Et profecto difficile creditu est, quod licentia data a superiori cuidam subdito sacerdoti ad audiendam confessionem Petri, in favorem solius Petri, & sine præcepto imposito sacerdoti, ut talem confessionem audiat, cesset, re integra per mortem concedentis, & tamen quod eadem facultas data eidem sacerdoti in favorem ejusdem pœnitentis, & cum præcepto, non expiret, re integra, cum alias sit vulgare principium, præceptum ab homine, quod non est per modum statuti, cessare mortuo præcipiente.

Confirmatur exemplis

Declaratur dubium ex opinione probabili

Responsio aliquorum

Impugnatur primo

Secundo;

14. Hæc argumenta petunt, ut explicemus, quando gratia censenda sit jam facta, & quando tantum facienda, in quo explicando non est facile generalem regulam præscribere: nam est etiam difficile discrimen constituere inter multos casus, de quibus ferri solet diversum judicium, cum tamen videantur omnino similes: unde cogitari possent duo modi dicendi extreme diversi. Unus est, omnem licentiam, vel facultatem, aut qualecunque privilegium, seu rescriptum gratiæ concessum uni in ordine ad effectum gratiæ consequendum ab alio, cui potestas conferendi, vel dispensandi delegatur, censeri gratiam statim factam ex vi privilegii, ante quemcunque usum ejus, si materia gratiæ sit spiritualis, pertinens principaliter ad bonum animæ ejus, propter quem conceditur, assequendum per usum jurisdictionis voluntariæ, quæ sine strepitu iudicii illi operari potest, ideoque talem facultatem non expirare per mortem concedentis, etiamsi res sit integra: secus vero esse in aliis facultatibus extra hujusmodi materiam concessis. Nam iura, quæ de similibus privilegiis iudicant tanquam de gratiis non concessis, & ideo cessare in simili casu statuunt, loquuntur vel in materia ambitiosa, qualis est materia beneficialis, de qua est sermo in dicto c. *si super nulla*, &c. *si super gratia*; nam illa materia semper est odiosa, & restricti iuris. Vel loquuntur in materia fori contentiosi, ad quam reducuntur externi contractus; & negotia humana, de qua loquuntur dictum c. *gratum*, & cap. *relatum*, & aliæ leges, quæ dicunt, mandatum expirare morte mandantis, re existente integra.

Circa hoc duplex modus dicendi.

15. Atque hic modus dicendi videtur fieri probabilis, tum quia iuxta illum facile componuntur omnes difficultates positæ, & communia iura, quæ in hac materia loquuntur, commode explicantur; tum etiam quia utrumque membrum est per se probabile: nam primum favet animæ, & religioni, & in illa materia verisimile est, Pontifices non minus velle favere iis, pro quibus gratiæ conceduntur, quam iis, quibus conceduntur; secundum autem est satis expressum in iure & restringit ambitiones, & fraudes, ac lites: tum denique quia omnia exempla in contrarium objecta pertinent ad primum membrum, & fere omnia admittuntur communiter, licet propter alias rationes, quod parum refert. Solumque illud de licentia data confessori in favorem pœnitentis a multis negatur, ut videre licet in Sanc. supra n. 83. sed profecto rationes a nobis factæ videntur contrarium efficaciter suadere, & non carere auctoribus. Nam Feder. Sylv. Angel. & alii, qui id admittunt in facultate dispensandi cum tali, idem dicerent in potestate absolvendi sacramentaliter, & cum indistincte loquantur, non oportet restringere illam sententiam ad privilegium datum principaliter in favorem delegati; præsertim quia, ut dixi, quando persona designatur, regulariter, & ex vi formæ censetur dari in favorem eius, sive facultas sit ad dispensandum, sive ad absolvendum. Nec etiam est cur id limitetur ad facultatem datam cum præcepto exercendi actum, vel sine illo, quia hæc differentia a paucis Doctoribus consideratur, nec iure probatur, & parum interest, ut ostensum est, præsertim in negotio confessionis. Et ita re tota attente considerata, nihil ex illo membro sequitur, quia singulare sit, vel novum, vel alicui iuri repugnans, quia iura in aliis materiis loquuntur, ut dixi.

Modus probabilis.

16. Secundum autem membrum habet fundamentum non in sola rei natura, nec tantum in coniectura ta mente concedentis, sed in iure positivo ita disponente. Et ideo non procedunt contraria exempla, quia nec materia, nec dispositio iurium est similis; nec etiam procedunt rationes, quia cum hæc res pendeat ex iure, rationes non possunt esse efficaces. Nam illa licentia, vel qualecunque ius, quod videtur resultare

2. membrum quid probat.

tare in providendo ex facultate, vel mandato alteri dato ad providendum illum, in jure non reputatur ut aliquid factum, sed ut existens in fieri, & ideo, sicut supra dicebamus, jurisdictionem delegatam in foro contentioso, non firmari, re integra, ex dispositione juris, ita dicendum est de illa licentia, vel qualicumque iure in illis materiis: & ita facile conciliantur, & expediuntur omnia. Et hunc modum dicendi ego libenter amplecterer; quia vero illum non invenio sub hac forma ab auctoribus assertum, aliis considerandum relinquo.

Secundus modus dicendi.

17. Alter ergo modus dicendi esse potest, ut regula hæc universalis sit in omnibus materiis, quod facultas alicui data ad exercendum effectum gratiosum circa alium, si sit facta tantum in gratiam personæ designatæ, cui talis effectus est conferendus, dum res est integra, non censetur gratia facta, sed facienda, & fundamentum esse debet, quia quædam jura ita statuunt: & licet in determinatis materiis loquantur, non videntur niti in ratione specialitatis materiæ, sed in forma & modo concessionis, ut Glossæ, & Doctores interpretantur. Et ita admittendum non est, quod in quadam objectione dicebatur, in his rescriptis delegatum esse executorem gratiæ alteri concessæ, sed dicendum est, delegatum esse executorem gratiæ alteri concedendæ; nam antequam ille utatur suo munere, saltem inchoative, non censetur gratia facta, ex jurium dispositione. Ad exempla autem in contrarium adducta responderi posset, negando omnia, in quibus regula illa proprie non servatur, etiamsi maxime versentur circa materiam spiritualem, vel concernentem illam, & omnino favorabilem, ac pertinentem ad jurisdictionem voluntariam, & sive potestas delegata detur directe sacerdoti dispensaturo, sive detur per scientiam directe concessam ipsi dispensando, vel absolvendo. Hæc autem responsio est nimis rigorosa, & valde contraria praxi; & favori animarum, & ideo illam non censeo admittendam.

Distinctio notanda ad declarationem doctrinæ traditæ.

18. Quocirca melius fit distinctio inter facultatem hanc directe datam delegato in favorem tertii, & datam directe ipsi pœnitenti, ut eligat confessorem, vel quid simile: nam per priorem non censetur fieri ulla gratia illi tertio, sed solum parari viam ad illam obtinendam, & creari causam, ut sic dicam, per quam fiat, & ideo donec illa causa aliquid operetur circa illum tertium, non censeri gratiam ullam factam illi tertio, neque esse in illo factum aliquid, quod in ipso permanere possit, si re integra concedens moriatur. Nam illud jus, vel licentia, quod in objectione principali consideratur, non reputatur ut aliquid in illo existens, sed vel est sola permissio, ut alius possit circa illum operari, vel est quasi denominatio extrinseca resultans ex potestate alteri concessa, quæ denominatio non potest durare, deficiente illa potestate, nec potestas illa firmari potest ex illa denominatione, cum ab illa potius resultet. Potestas autem ipsa sic concessa, etiamsi jam sit moraliter in eo, cui directe conceditur, non censetur privilegium ejus, & ideo per se non firmatur sine aliquo usu, quia reputatur mandatum, & non gratia. Et idem censeo quoad hanc partem in rescriptis dispensationum, quæ secum afferunt obligationem dispensandi, quia ibi non habet locum ratio, vel natura privilegii respectu delegati, sed potius ratio mandati.

Altera pars distinctionis declaratur.

19. At vero quando rescriptum directe concedit facultatem aliquam, vel licentiam subdito, licet usus ejus pendeat ex alio operante circa ipsum, ut est in licentia eligendi confessorem, vel confitendi tali Sacerdoti designato a concedente, & in literis dimissoriis ad suscipiendos ordines a quocumque vel a tali Episcopo, & in similibus, tunc talis licentia est verum privilegium, & gratia re vera est jam facta quoad suam immediatam concessionem; & ideo etiamsi moriatur concedens, re existente integra, non perit, sed in eo etiam servatur regula principalis, a nobis posita, ut in aliis locis, quæ citavi, in particulari dixi. Et declarari nunc potest, quia similes licentiæ, & privilegia data ad actus, qui non pendent ex actione alterius tertii circa privilegiatum, ut sunt licentia non jejunandi, laborandi in die festo, celebrandi in privato oratorio, audiendi sacrum tempore interdicti, & similia non cessant per mortem concedentis, etiam re integra, ut est fere communis consensus; ergo idem erit, etiamsi actus concessus consistat in recipiendo aliquid ab alio, quia eodem modo est jam facta gratia, & non tantum facienda, cum sub eadem forma detur licentia: unde in illo habere potest locum, quod supra dicebatur, sc. illum tertium esse quasi executorem gratiæ alteri jam factæ, & ideo firmari ratione illius, etiamsi res sit integra, argumento *c. si super gratia*, de offic. delegati, in 6. & regulæ generalis, quod accessorium sequitur principale. Et ita constituitur facile differentia inter hunc modum, & præcedentem, quia in hoc gratia, quæ fit privilegiario, non est solus effectus futurus, neque est sola permissio, vel denominatio a potestate alteri concessa, sed est vera concessio alicujus immunitatis, vel moralis potestatis, ut satis explicatum est. Neque videtur necessarium ad singula, quæ ibi inculcantur, speciatim respondere. Solum potest in particulari inquiri, an in judicio confessionis admittenda etiam sit illa differentia inter facultatem datam pœnitenti ad assumendum talem confessorem, vel datam confessori ad audiendum talem pœnitentem in solum favorem ipsius pœnitentis. Multi enim ita sentire videntur, quia hæc est generalis juris dispositio, quæ non cessat in illa materia particulari, licet fortasse cesset negative ratio ejus, quod est probabile, mihi tamen contrarium magis probatur, ut in materia de pœnitentia dixi, quia illud iudicium magis est gratię, quam iustitiæ, & ita iurisdictio in illo foro concessa per regulam gratiæ potius quam iustitiæ metienda est.

Differentia inter duos modos prædictos.

Dubium incidens.

20. Adhuc vero superest in alio sensu explicandum, quæ requirantur ex parte privilegii, ut censeatur plene concessum, & firmatum ad permanendum post mortem concedentis. In quo primo peti potest, an oporteat esse scriptum: nam si non solum sit concessum, sed etiam authentice scriptum, & a privilegiario acceptatum, eo ipso habet illam firmitatem, quia iam est plene concessum in actu primo, ut sic dicam, & nullus actus secundus, seu usus est necessarius: & ita in hoc omnes auctores citati concordant. Difficultas vero est, an præter concessionem concedentis verbis saltem expressam sufficienter (nam hoc saltem indubitanter necessarium est) requirantur aliæ duæ conditiones. Et primo est dubium de instrumento scripto, & bullato, seu authentico. Sed hoc dubium definiendum est iuxta supra dicta de necessitate scripturæ ad substantiam, vel valorem privilegii: nam supponendo, scripturam non esse necessariam ad esse, sed ad probationem, dicendum est, privilegium solo verbo concessum, & nondum in scriptis redactum, non amitti per mortem concedentis ex solo illo defectu, quia iam est firmum, & validum ex ea parte, & ita in illo procedit regula posita. Tradit Sylvester verb. *gratia*, quæstion. 2. cum Joanne Andr. & Archid. in Prolog. libr. 6. & alios plures refert Sancius dicto lib. 8. disputation. 29. & Navarr. de reddit. Eccles. quæst. 3. monit. 8. cum Felin. in rubr. de constitution.

Quæ requirantur ut privilegium permaneat post mortem concedentis.

Instrumentum scriptum & bullatum an conferat privilegium.

21. Aliud dubium est, an requiratur acceptatio privilegiarii, & consequenter an privilegium nondum acceptatum a privilegiario, neque per se, neque per alium, expiret morte concedentis: videtur enim expirare, quia nondum est factum, sed est in fieri, nondum enim est receptum in persona privilegiari, quia expectatur consensus eius, regulariter loquendo, iuxta superius dicta. Nihilominus dicendum est, tale privilegium non extingui ipso facto morte concedentis, sed manere in eodem statu, in quo antea erat ut possit acceptari ab eo, cui est concessum, & ita consummari, & prodesse illi. Hæc fuit sententia Lapi, Dominici, Franci, & Portii, quos refert, & sequitur Sanci. lib: 8. de matrim. disput. 28. num. 43. & 69. Fundamentum est, quia privilegium illud ex parte Principis fuit perfecte concessum, & in morte non est revocatum per expressam voluntatem concedentis, ut supponimus; ergo in illo privilegio servanda est regula gratiarum, quæ non expirant morte concedentis,

Aliud dubium de acceptatione privilegiarii.

Conclus.

tis, quia in ea magis attenditur absoluta voluntas concedentis, quam acceptatio alterius. Accedit, quod in aliis donationibus similis regula servatur juxta probabiliorem sententiam, de qua videri potest. Molin. l. 4. de primogen. c. 2. n. 77. & Covar. de testam. in rubr. 3. p. n. 13. & Sanc. l. 1. de sponsal. disp. 6. n. 5. Dixi autem illud privilegium permanere in eodem statu, in quo antea erat, quia non confert novum ius privilegiario, sed solum ad hoc perseverat ex vi voluntatis defuncti, ut possit ab illo acceptari: unde fit, ut sicut antea erat revocabile a concedente ante acceptationem, argumento l. *nec ambigi*, C. de donat. ita postea possit revocari a successore concedentis antequam sit acceptatum: nam eandem omnino, & æque plenam potestatem habet, quia non succedit tanquam hæres ex voluntate defuncti, sed succedit ex nova electione, vel provisione in integra dignitate, ac potestate.

Privilegium quomodo revocabile

CAPUT XXXII.

Quando ratione formæ concessionis duratio privilegii limitetur ad vitam concedentis.

Quomodo ratione formæ cessat privilegium.

1. IN regula superiori capite posita limitationem addidimus, videlicet, privilegium non amitti per mortem concedentis, nisi forma id exigat; propter hanc ergo partem explicandam præsens caput proponimus. In quo unum est clarum, scilicet, hoc maxime habere locum, si expresse concedens dixerit, *quamdiu vixero*, vel quid simile, quia non potest esse clarior forma. Tunc autem (ut hoc obiter notem) non fit exceptio proprie a regula, quia tunc non amittitur privilegium ex vi defectus causæ efficientis, sed per lapsum temporis, juxta dicta in primo modo amissionis. Quia illa verba habent vim ponendi terminum durationi privilegii, ut si concedens diceret, quamdiu præsens fuero, vel quamdiu absens fuero, vel quid simile. Sicut est etiam probabile, ex efficacia verborum formæ fieri posse, ut privilegium non cesset morte concedentis, quod alias periret, nisi talis esset forma: ut quidam dixerunt de privilegio verbi gratia, eligendi confessorem absolute concessum, amitti morte concedentis: si autem concedatur per annum, non perdi intra illum, etiamsi moriens in illo decedat, quod an sit consequenter dictum, in dubio sequenti dicam.

Hinc infertur.

2. Et hinc consequenter sequitur, idem esse dicendum, quoties in forma privilegii æquivalentia verba posita fuerint. Explicandum vero superest, quænam hæc sint, statimque occurrunt illa supra tacta in capite quinto per quæ superior declarat, se concedere privilegium, *usque ad beneplacitum suum*; tunc enim censetur limitari privilegium ad vitam concedentis, ideoque amitti per mortem ejus: ut explicatum est in capit. *si gratiose*, de rescript. in 6. ubi in hoc constituitur differentia inter illa verba, *ad beneplacitum meum*, & *ad beneplacitum sedis*, quod priora includunt beneplacitum, quod vita finitur, & ideo etiam privilegium illud finitur cum vita concedentis, posteriora vero includunt beneplacitum perpetuum; nam sedes non moritur, sed per successionem semper eadem perseverat; & ideo tale privilegium non finitur per mortem concedentis, sed durat, donec revocetur. Et ita in hac doctrina Doctores conveniunt, exponentes dictum capit. *gratiose*, & in aliis locis, quos late referunt Anton. Gabri. libr. 6. titul. de præcedenti conclusion. 1. per totam, & Navar. in §. *in Levitico*, not. 28. n. 28. Didac. Perez in li. 2. Ordin. tit. 2. l. 2. Covar. lib. 3. variar. c. 15. Et posterior quidem pars nec difficultatem habet, nec ad præsens spectat, cum illa non limitet, sed potius amplient, vel saltem confirmet generalem regulam positam.

Duo advertenda.

3. Circa priorem vero partem duo advertenda sunt, unum est, sub illis verbis, *ad beneplacitum meum*, includi omnia æquivalentia verba; talia sunt: *Quando voluero*, vel *donec voluero*, licet aliqui Summistæ moderni aliter sentire videantur, plane sine causa, quia illa verba donec, vel quamdiu voluero, non requirunt novum actum voluntatis, nec durationem Physicam, ut sic dicam, ejusdem actus, sed moralem, & humanam, seu interpretativam; hanc autem etiam postulant illa verba, *ad beneplacitum meum*, ut per se, & ex contextu constat. Et idem judicium est de omnibus verbis, quæ similem perseverantiam voluntatis postulaverint, & non amplius. De aliis vero potest esse dubitatio, de qua dicam statim. Aliud notandum est, regulam hanc procedere in omni privilegio non solum ambitioso, vel odioso, seu derogativo juris, sed etiam in quocunque favorabili, etiam in indulgentiis, ut alibi dixi. Quod recte notavit Covar. supra num. 4. & Sanc. num. 50. contra aliquos, qui oppositum dixerunt, & profecto sine fundamento, & contra textum, absolute & sine limitatione loquentem, & contra rationem: nam hæc non est restrictio privilegii ut ob eam causam dicatur habere locum in odioso, vel ambitioso, non in favorabili, sed est propria, & genuina explicatio conditionis inclusæ in verbis illis: conditio autem eadem idem operatur, ubicumque additur.

1. Notandum.

4. His positis, ut res magis declaretur, obiicitur primo, quia conditio illa, *usque ad beneplacitum meum* est intrinsece inclusa in concessione cujuscumque privilegii, etiamsi verbis maxime absolutis fiat, quia semper privilegium est dependens a voluntate concedentis, ut infra dicetur: ergo talis conditio expressa non mutat naturam dispositionis: nam juxta principia juris, conditio inclusa, licet exprimatur, nec facit dispositionem conditionatam, nec aliquid operatur; sed concessio privilegii absolute facta non expirat per mortem concedentis: ergo licet addatur illa clausula, *usque ad beneplacitum*, non expirabit. Secundo si Papa dicat: Concedo tibi hanc indulgentiam, donec illam revocavero, non expirat morte concedentis; ergo neque si dicat usque ad beneplacitum meum. Antecedens sumitur ex cap. *si delegatus*, de offic. de leg. in 6. & notant ibi Domin. & Franc. & in dicto capit. *si gratiose*, ubi etiam Joann. Andr. Anchar. & plane Bartol. in lege, *centesimis*, 46. §. *si ita stipulatus*. ff. de verbor. obligation. num. 9. & 16. in lege, *more*, ff. de jurisdiction. om. judic. num. 17. ubi etiam Jason n. 15. Deci. in c. *ex literis*, de constitution. in fine, & ibi Felin. num. 9. & 10. Angel. verb. *voluntas*, n. 1. Tabien. & Armil. verb. *gratia*, in fine, Navar. conf. 3. de privil. Covar. & Anton. Gabr. supra: & ratio non videtur esse alia, nisi quia illa conditio est intrinsece inclusa in quavis concessione privilegii, ut sumitur ex dicto cap. *si delegatus*. Unde probatur consequentia, quia etiam altera conditio est inclusa, ut ostensum est. Probatur item, quia illa verba videntur æquivalentia; quid enim significat, usque ad beneplacitum meum, nisi donec voluero? Hoc autem perinde est, ac si diceretur, donec revocavero voluntatem, quia quamdiu non revoco, in priori voluntate persisto interpretative, nec oportet, ut aliter velim: ergo quamdiu voluero, idem est, ac quamdiu non revocavero. Tertio sequitur eandem differentiam esse constituendam inter formas privilegiorum, si in eis explicetur superior concedens, vel proprio nomine personæ suæ, vel suæ dignitatis: nam priori modo concessum privilegium extinguetur per mortem concedentis, posteriori autem modo minime. Consequens autem est falsum quoad priorem partem, quæ ad præsens spectat: ergo. Sequela patet a paritate rationis. Minor autem probatur, quia sic destruerentur omnia dicta circa hanc regulam, unde plane repugnat cum decisionibus capit. *si cui nulla*, & capit. *si super gratia*.

Object. 1.

Object. 2.

3. Object.

5. Hæc argumenta solum proponuntur ad explicandam magis decisionem juris, & rationem ejus: nam veritas illius certissima est. Ad primum ergo respondeo, negando majorem: nam illud additum: *Ad beneplacitum meum*, aliquid addit, quod in absoluta concessione non fuisset inclusum. Quia absoluta concessio solum requirit, ut cum fit, interveniat consensus, & voluntas concedentis: de perseverantia autem ejus

Ad 1.

ejus nihil statuit, nec postulat, & ideo talis concessio nunquam ab intrinseco amittitur propter solum defectum voluntatis privativum, ut sic dicam, seu negativum, sed necessaria erit aliqua contraria voluntas, per quam illa prior retractetur. At vero quando concessio fit ad beneplacitum personæ, tunc ultra consensum ad fieri privilegii, requiritur perseverantia, seu permanentia ejusdem voluntatis, ut necessaria ad perseverantiam ejusdem privilegii, & inde fit, ut tale privilegium amitti possit non solum per contrariam voluntatem, sed etiam per defectum privativum voluntatis concedentis, scilicet, per carentiam durationis illius beneplaciti, quæ contingit per mortem concedentis, ut magis in sequenti responsione declarabitur.

6. Ad secundum aliqui distinguunt inter has duas formas: *Concedo tibi hanc gratiam donec revocetur*, vel *donec revocavero*; nam prior magis absoluta est, & indefinita, quia non dicit relationem ad personam concedentis, sed ad potestatem ipsam, per quam revocari potest, & ita quamdiu revocata non fuerit, permanebit, & sic æquiparabitur hæc clausula cum illa, *usque ad beneplacitum sedis;* & in hac parte nullum videtur esse dubium. De altera vero, *donec revocavero*, videtur contrarium dicendum propter contrariam rationem; dicunt enim illa verba habitudinem ad personam concedentis, & ita videntur includere dependentiam a vita ejus: nam postea non poterit revocare, ac subinde deficiente vita concedentis, cessabit gratia, quæ ita videtur concessa, ut si revocari non possit, cesset: & ita sentiunt Tabien. & Armill. verb. *voluntas*, in princ. Sed vera est sententia communis in objectione adducta, dicens, clausulam, *donec revocavero*, non facere privilegium dependens a vita concedentis, & ita quoad hoc æquivalere illi, *donec revocetur*, quamvis ratio sit reddenda diversa. Quia negari non potest illa differentia, quod verbum, *revocavero*, magis restrictum est, magisque particularem respectum dicit, quam passivum verbum, *revocetur*: nam ut hoc esset omnino æquivalens, deberet addi, *donec revocetur a me*: nihilominus dico, ex illa habitudine ad concedentem non inferri dependentiam privilegii a vita ejus, sed potius contrarium.

Ratio duplex. 7. Ratio reddi potest duplex, prior est, quia particula, *donec revocavero*, est inclusa intrinsece in concessione privilegii, quod natura sua revocabile est, tam a concedente, quam a successoribus, & ideo sive generaliter addatur, *donec revocetur*, sive specialiter, *donec revocavero*, nihil additur, quod in absoluta concessione non sit inclusum, & ideo non fit concessio magis dependens a vita concedentis, quam si absolute esset facta. Et ita facile respondetur ad objectionem, negando consequentiam, & negando etiam, illa verba, *usque ad beneplacitum meum*, & *donec revocavero* esse æquivalentia, quia hæc solum explicant clare quod tacite inest, & non deserviunt ad specialem effectum, sed solum, ut facilior videatur revocatio: illa vero aliquid addunt, ut explicui, & magis jam declarabo. Atque hæc ratio est satis conformis d. c. *si delegatus*; potest tamen habere difficultatem, quia supponit, omne privilegium esse revocabile, alias non esset conditio illa inclusa in absoluta concessione privilegii. 2 Ratio. Illa vero difficultas infra tractanda est. Altera ergo ratio sit, declarando magis discrimen inter illa duo verba: nam clausula, *usque ad beneplacitum*, solum postulat perseverantiam in priori voluntate, & non aliquem novum actum eius: unde fit, ut illa perseverantia nihil aliud sit, quam conditio requisita ad conservationem privilegii, ideoque ablata perseverantia illa, cessat privilegium, quia erat quasi conditionatum, & ita dependens a conditione. Aufertur autem conditio, seu beneplacitum per solam mortem concedentis, quia licet perseverantia illa tantum sit moralis, & interpretativa, ad illam requiritur duratio personæ, & voluntatis ejus in tali statu, quia moralis hæc præsumptio, seu duratio non extenditur ultra statum præsentis vitæ, præsertim quoad voluntatis dispositionem dependentem a potestate propria hujus vitæ. Quæ ponderatio nimis fortasse speculativa videri posset, nisi esset in jure expressa. At vero clausula, *donec revocavero*, ad destructionem privilegii vel expresse, vel saltem tacite postulat revocationem eius, & ideo quamdiu illa non fit, privilegium permanet. Unde quia per mortem solam non fit revocatio, ideo non ponitur conditio necessaria ad destructionem privilegii juxta verba concedentis, & ideo ex vi talis formæ non cessat privilegium per mortem concedentis, imo per illam quodammodo magis firmatur ex hac parte quatenus jam illa conditio impossibilis facta est.

8. Ad tertium negatur consequentia, & similitudo rationis. Ad 3. Quamvis enim etiam in exprimenda persona concedentis soleat observari illa duplex forma, sc. vel nomine tantum dignitatis, vel etiam proprio nomine personæ, & in aliis potestatibus delegandis, seu in rescriptis justitiæ contentiosæ, inde nascatur aliqua diversitas, ut videre licet in Pan. & aliis expositoribus in c. *relatum*, &c. *licet undique*, &c. *quoniam Abbas*, de offic. de leg. Fel. in c. *pastoralis*, §. *quoniam*, de resc. n. 3. fallen. 5. Cov. in Pract. c. 11. & Sanc. dicta disp. 28. n. 44. nihilominus quoad privilegiorum durationem, nulla inde oritur diversitas: nam sive in privilegio dicat Papa, *sedes Apostolica tibi hoc concedit*, sive dicat, *Ego concedo*, vel *Paulus*, v.g. hoc tibi concedit, non extinguetur privilegium per mortem concedentis. Quod est clarissimum ex usu, & ex juribus citatis, & ex omnibus dictis: & ratio est, quia illa verba variata solum ex parte personæ non limitant formam concessionis ex parte durationis, sed absolutam illam relinquunt; & ideo illa non obstant, quominus procedat regula posita, quod privilegium absolute concessum non expirat per mortem concedentis. Hoc enim verum est, sive concedatur a dignitate (ut sic dicam) seu a sede, sive concedatur a persona. Imo pro sola concessione, quæ fit a persona, posita est illa regula: nam pro illa, quæ fit a sede, non erat necessaria: imo nec congruenter possibilis, cum sedes non moriatur: secus autem est, quando clausula illa additur ad modificandam concessionem ex parte durationis ejus. Cum enim Papa etiam in propria persona concedens possit privilegium concedere dependens, vel independens in sua duratione a vita concedentis, ex eo solum quod ex parte concedentis exprimatur persona, non limitatur privilegium ad concessionem cum dependentia a vita concedentis, sed indefinita manet & ideo sequitur favorem gratiæ, & independenter concessa censetur: quando vero additur declaratio ex parte durationis, jam limitatur forma, & ideo fit dependens privilegium a vita concedentis.

9. Ab hac vero doctrina videtur discrepare Navar. Sent. Navar. in summa, c. 27. n. 264. in editione Hispana ubi loquens de præsentatione religiosorum facta Episcopo ad confessiones audiendas, & de approbatione ejus, seu licentia ad confessiones audiendas dicit, durare illam licentiam post mortem concedentis, si data sit nomine dignitatis Episcopalis, non vero si nomine personæ sit concessa, & citat Card. in Clem. *dudum*, §. *& si iidem* de sepult. q. 1. Veruntamen Nav. non videtur considerasse illam licentiam ut gratiam, vel privilegium, sed ut potestatem delegatam, quæ cessare solet per mortem delegantis, re integra, nisi sit nomine dignitatis facta delegatio. Sed illa consideratio, ut dixi, non habet locum in præsenti, nec recte applicatur ad dictam licentiam. Quod postea videtur Nav. considerasse, & ideo illa verba in Latina editione omisit: ratio vero est, quia si sit sermo de licentia, quæ nunc est necessaria ex decreto Concilii, quæ solum est approbatio personæ, hæc sine dubio perseverat post mortem approbantis, quia non est delegatio formaliter loquendo, imo nec privilegium, sed est quasi justa sententia, seu declaratio sufficientiæ personæ. Unde vix est revocabilis, nisi ex magna causa. Si vero sit sermo de licentia, prout dicitur de facultate, & jurisdictione concessa ad audiendas confessiones, de qua Navar. loquitur, si detur indefinite ad quoscunque subditos concedentis, sine dubio est favor personæ, cui datur, verumque privilegium, & ita verius est, non cessare per mortem concedentis, etiamsi in propria persona illam dederit. Quia licet illud privilegium contineat delegationem jurisdictionis, non tamen fori contentiosi,

ſed pœnitentialis, ad quod non extenditur regula illa de poteſtate delegata, ut ſupra dixi. Supponimus autem in hoc, regulam datam de privilegio, quod non expiret per mortem concedentis, non limitari ad ſolum Papam, vel ſupremum Principem, ſed in Epiſcopis etiam, & in quibuſcunque aliis locum habere quo ad ea privilegia, quæ ipſi poſſunt in perpetuum concedere. Quod veriſſimum cenſeo, nam licet iura clarius loquantur de reſcriptis Pontificiis, tamen id eſt gratia materiæ; ratio vero eadem eſt, & cum iura non aliter interpretentur conceſſionem inferiorum, nec innitantur in illa declaratione in ſpeciali poteſtate Pontificis, ſed in ipſa ratione gratiæ, & favoris, non eſt, cur illa deciſio iuris ad ſola privilegia pontificia limitetur.

Duplex dubium

10 Solum ſupereſt advertendum, interdum occurrere poſſe, ut in forma privilegii utraque determinatio adiungatur, & temporis, & beneplaciti concedentis in propria perſona, & tunc dubitari poſſe, an privilegium expiret per mortem concedentis, intra aliud tempus deſignatum; ut v. g. ſi Papa concedat privilegium unius anni, vel pro uno anno ad beneplacitum ſuum, dubium eſt, an ſi Papa intra annum moriatur, ceſſet privilegium: unde etiam eſt dubium, an elapſo anno, privilegium extinguatur, etiamſi Papa vivat, vel duret quoad vixerit, vel uſquequo ab illo revocetur. Prius dubium attigit Ant. Gab. ubi ſupra nu. 33. & dicit, non extingui, etiamſi Papa moriatur, donec annus, ſeu tempus præfixum finiatur, ſequitur Sanci, ſupra n. 51. & Henr. l. 7. de indul. c. 21. n. 4. quia ſenſus conceſſionis eſt, Concedo ad annum, & ulterius, ſecundum meam voluntatem: ex qua interpretatione ſequitur reſponſio ad ſecundam dubitationem, nimirum in eo caſu non extingui privilegium, lapſo anno, & non mortuo concedente, donec illud revocet. Patet, quia ſenſus conceſſionis fuit, ut daretur per annum, & deinceps dum duraret voluntas: ita ut prior duratio eſſet quaſi abſoluta, & independens a vita concedentis, non tamen eſſet præciſe definita ad illud tempus, ſed continuari poſſet alio modo, ſc. cum dependentia a vita, & beneplacito concedentis.

Primus ſenſus quæſt.

Secundus ſenſus

11 Quod ſi petatur ratio huius interpretationis, non redditur a dictis auctoribus, cum tamen ſenſus illorum verborum multiplex eſſe poſſit, & ideo interpretatio illa non videatur neceſſaria, quia optimus ſenſus eſſe poteſt, Concedo per annum, & in illo, ac intra illum ad beneplacitum meum. Et licet prior ſenſus magis favorabilis ſit, quæ forte ratio movit dictos auctores, poſterior videtur ſimplicior, & magis intentus ex vi verborum: nam illa additio, *Ad beneplacitum meum*, facta in conceſſione abſoluta non fit natura ſua ad augendum, ſed ad reſtringendum, ut patet ex dictis; ergo etiam addita poſt conceſſionem ad annum, additur ad reſtringendam cum proportione conceſſionem illius anni, ut ſit dependens a vita concedentis. Nec refert, quod verbis mutatis dicatur, Concedo tibi licentiam ad beneplacitum ad annum; nam licet materialis ordo verborum ſit diverſus, ſenſus eſt idem, ſcil. licentiam ad beneplacitum tantum ad annum concedi: licentia ergo ſemper eſt annua tantum, & intra illum limitata ad beneplacitum.

Primus ſenſus nō facile diſſolvit ſecundum dubium

12 Unde circa ſecundam dubitationem difficile creditu eſt, illam conceſſionem durare tranſacto anno, cum ſimpliciter annua tantum ſit, & additio, *Ad beneplacitum*, videatur reſtringere, non augere. Et confirmatur; nam ſi concedens dicat, ad annum, niſi revocavero, certe finito anno, extinguitur facultas, etiamſi non revocetur, quia ſecundum communem ſenſum, illa additio, *Si non revocavero*, non auget, ſed limitat, vel declarat conceſſionem annuam, ut nihilominus intra annum poſſit revocari, idemque erit, ſi dicatur, ad annum donec revocavero; quamvis enim inuſitatus ſit talis loquendi modus, tamen ſi uſurpetur, idem erit ſenſus, & eadem intentio loquentis. Alioqui cenſeretur concedere irrevocabiliter per annum, & poſtea perpetuo donec revocetur, quod certe veriſſimile non eſt. Ergo idem cum proportione videtur dicendum de illo complexo, *Ad annum ſecundum beneplacitum*; tum quia magis reſtrictiva eſt hæc particula, *ad beneplacitum*, quam illa, *donec revocavere*; tum etiam, quia magis ampla eſſet conceſſio illa complexa, *ad annum ſecundum beneplacitum*, quam ſimplex, *ad beneplacitum*, quod non videtur veriſimile. Denique iuxta priorem expoſitionem ſenſus eſt quaſi diviſivus & copulativus, ſ. Concedo ad annum, & ad beneplacitum, quem ego libenter admitterem, quando dictio copulativa in conceſſione poneretur modo prædicto. At vero quando non ponitur, non eſt ſupplenda, quia jam eſt ſenſus voluntarius, & improprius. Nam conceſſio eſt ſimplex, & per categoricam propoſitionem de prædicato complexo ex duplici additione ſe invicem determinante, ſ. annum ad beneplacitum, ſeu beneplacitum ad annum, & hoc ſecundo modo eſt limitata conceſſio annualis, ut explicatum eſt. Atque hic ſenſus in rigore verborum videtur mihi magis intentus, licet fortaſſe ſuperior ut favorabilior frequentius ſit acceptandus.

Sēſus primus eſt favorabilis ſecundus autem magis intentus

13 Advertendum tamen eſt, illam ſententiam probabiliorem videri, ſi verba conceſſionis ſint, Do licentiam *ex beneplacito ad annum*, de qua forma loquitur Henr. ſupra, quia ibi beneplacitum non ponitur ex parte termini, nec ut limitatio durationis annuæ, ſed tantum ut principium gratiæ; & conceſſionis ſimpliciter factæ per annum. Et in hoc ſenſu veriſſimum cenſeo, non ceſſare gratiam intra annum per mortem concedentis, quia pro illo anno ſimpliciter eſt facta ex beneplacito. Conſequenter tamen in eodem ſenſu dicendum eſt illam gratiam non durare poſt annum etiam vivente concedente; quia præciſe ad annum illam conceſſit, nec beneplacitum eius ad maius tempus fuit extenſum, nec per ſolam vitæ durationem extenditur, ut per ſe notum eſt.

Notandū circa primam ſen. tentiam Henr.

CAPUT XXXIII.

De amiſſione privilegii per renunciationem expreſſam.

De renunciatione

1 DEclaratis modis, quibus privilegium ex ſe, & quaſi ab intrinſeco finitur, ſequitur dicendum de ablatione illius per actionem aliquam contrariam quæ poteſt eſſe vel ipſius proprii privilegiarii, vel alterius. Una ergo actio privilegiarii ſufficiens, ad tollendum ab ipſo privilegium cenſetur eſſe renunciatio, de qua in præſenti capite dicendum eſt. Et in primis ſuppono, privilegium habens permanentem durationem cum tractu ſucceſſivo in ordine ad futuras actiones, vel receptiones, aut omiſſionem illarum, renunciabile eſſe ab ipſo privilegiario, per ſe loquendo. Loquor de privilegio permanente per modum potentiæ, ſeu actus primi, ut excludam privilegium, quod momentaneum habet effectum, & ſolum datur per modum diſpenſationis tollentis aliquod vinculum, vel impedimentum; illud enim poſtquam ſemel eſt conceſſum, renunciabile non eſt, quia ſemel factum infectum eſſe non poteſt, ſeu quod ablatum eſt, redire non poteſt, præcipue per privatam hominis voluntatem. Sic privilegium tollens irregularitatem renunciari non poteſt, quia non poteſt homo illam priorem irregularitatem in ſe iterum facere. Sic etiam qui diſpenſationem voti obtinuit, & ſemel acceptavit, non poteſt amplius illi renunciare, quia non poteſt priorem obligationem reparare, licet poſſit novum votum de novo facere. Ita etiam qui eſt diſpenſatus in impedimento conſanguinitatis, non poteſt illi proprie renunciare. Poterit quidem ille non contrahere matrimonium, qui eſt veluti uſus illius diſpenſationis, licet remotus, & tanquam a cauſa per accidens, ſ. removente prohibens, non tamen poteſt ita renunciare diſpenſationi, ut reddat ſe inhabilem ad tale matrimonium, quia hoc non eſt in voluntate eius, ſed pendet ex voluntate Prælati, qui poteſt quidem ſimile impedimentum iterum imponere, revocando diſpenſationem, tamen ſpeculative loquendo cenſebitur idem in ſpecie, non numero, cum eo, quod per

Primo ſupponendum

Privilegium quod momentaneum habet effectum renunciabile non eſt

Exemplū in irregularitate

Item in voto

Item in impedimēto matrimonii

per dispensationem ablatum fuit: non ergo tractamus de dispensatione, sed de privilegio proprie sumpto, & de illo dicimus, de se, ac per se loquendo, renunciabile esse ab ipso privilegiario. Hoc enim omnia iura supponunt, ut patet ex c. *si de terra*, & c. *accedentibus*, de priv. c. *ad Apostolicam*, de regul. l. *si quis in conscribendo*, C. de pactis. quibus locis Glossæ, & Doctores alia iura referunt.

Per se loquendo privilegium proprie sumptum renunciabile est

2 Dico autem *per se loquendo*, quia hoc postulat natura privilegii, si ad ipsum privilegiarium proprium & quasi adæquatum comparetur: nam respectu illius beneficium privilegii non est coactum, nec confertur invito, ideoque ab eodem renunciari potest, si velit. Contingit autem privilegium non posse renunciari ab aliquo, qui illo gaudet, quia vel non est proprium subiectum, cui datum est privilegium, & propter quod est datum, vel quia non pendet adæquate ex voluntate eius. Priori modo non potest renunciari a particularibus personis privilegium principaliter concessum in gratiam communitatis, ut est privilegium cleri, tam fori, quam canonis, ut supra visum est, & in sequ. dicetur. Posteriori autem modo non potest aliquis renunciare privilegio sibi concesso, quod continet etiam ius alterius, cui per talem renunciationem præiudicaretur. Et sic Prælatus non potest renunciare libertati Ecclesiæ ad jus Romanæ Ecclesiæ pertinentis c. *cum tempore*, de arbit. seclusis vero in his casibus privilegium renunciabile est, & de hac renunciatione nunc tractamus.

Explicat. assertio

Ex duplici ca. privileg. fit irrenunciabile

Privileg. clericale cur non possit ab aliq; persona particulari renunciari

Aliud exemplum

2 Secundo suppono duplicem posse distingui renunciationem privilegii, unam impropriam, aliam propriam. Prior consistit in puro non usu actuali privilegii, ut cum quis habens sufficientem excusationem ad non ieiunandum, nihilominus ieiunat, dici potest renuntiare privilegio suo. Proprie autem renuntiare privilegio, non tantum est non uti illo, etiam voluntarie, sed est tollere a se jus & potestatem utendi: sunt enim hæc duo valde diversa: nam per solam negationem usus non tollitur potestas, sed tantum non exercetur actus, ut si quis habeat privilegium loquendi cum excommunicato, & nolit loqui etiamsi possit non se privat potestate, seu actu tantum. Privilegium autem, de quo tractamus, in potestate consistit, ut explicatum est, & ideo ille non usus etiam voluntarius per se, & intrinsece non est proprie renunciatio privilegii; an vero sit signum illius, infra dicemus. Renunciatio ergo privilegii propria est voluntaria abdicatio, & refutatio illius iuris & potestatis, quam privilegium concedebat, ex qua ablatione consequitur, ut non possit quis amplius uti tali privilegio; quia nemo potest uti re, quæ jam non est: unde a fortiori fit, ut non possit quis amplius licite uti tali privilegio, quia nemo potest licite cum deceptione, & nullitate aliquem actum exercere: talis autem esset usus privilegii jam non existentis. Item si privilegium concedebat usum, qui sine privilegio non licebat, jam ille usus non potest magis licere, quam antea: unde tandem fit, ut ex tali renunciatione oriatur obligatio non utendi amplius tali privilegio, quia eo ipso, quod res fit illicita, oritur obligatio vitandi illam. Atque ita qui renunciat privilegio in favorem alterius, eo ipso obligatur illi ad non usum talis privilegii, seu (quod idem est) dat alteri jus contra usum privilegii, & consequenter obligatur ipse ad non usum privilegii; tum quia tenetur servare jus alteri semel datum; tum etiam quia tenetur non uti iure iam per renunciationem amisso.

2 supponendum

Renuntiatio propria & impropria

4 In præsenti ergo de propria renunciatione privilegii tractamus, quæ potestatem ipsam, & jus auferat: & ideo de altera renunciatione impropria breviter dico, per se licitam esse, consistereque formaliter in voluntario non usu. Dico autem, *voluntario*, quia si voluntas desit, non erit renunciatio, etiam ipsius usus, sed erit necessitas quædam, vel coactio, aut impotentia, ut paulo inferius explicabo. Hæc autem renunciatio per se licita, & libera esse dicitur, quia privilegium quoad ipsum privilegiarium est quasi lex permittens seu dans facultatem, non vero obligans ad usum illius, & ita liberum unicuique est illo non uti, argumento cap. *cum nobis*, de electionib. præter alia sæpe allegata. Quod intelligendum est, ut dixi, per se, id est, nisi aliunde a superiore, vel a lege positiva, vel naturali cogatur quis ad usum privilegii, ut in multis casibus specialibus in iure prohibetur, quos magna ex parte notat Glossa in leg. *si quis in conscribendo*, C. de pactis, & ibi alii Doctores. Maxime vero hoc contingit, quando privilegium est iuris publici, & non tantum privati, iuxta dicta supra cap. 6. extra hos vero casus regulariter licitum est unicuique non uti suo privilegio, quod est quasi renunciare actuali usui eius. Dices: ergo qui habet privilegium audiendi Missam tempore interdicti, potest libere renunciare usui eius in die festo, & licite non audire Missam. Respondeo, quantum est ex vi privilegii libere quidem posset illam non audire, tamen quia in die festo aliud præceptum obligat, non potest tunc licite Missam omittere. Est enim considerandum, privilegium illud non tam dare facultatem, quam tollere prohibitionem & impedimentum, & ideo licet quis possit mere negative non uti privilegio quoad effectum, quia ex illo sequitur tanquam a removente prohibens, non tamen potest ita illi renunciare, ut se reddat impeditum, & quasi interdictum ad Missam audiendam, quia tale privilegium quoad hoc renunciabile non est, ut supra declaravi, & ideo non potest vitare, quin obligari possit præcepto audiendi Missam.

De propria renunciatione

5 Tertio distinguere oportet renunciationem proprii privilegii in tacitam, & expressam, quæ distinctio non habet locum in non usu mero, quia quoties aliquis sciens, & potens uti privilegio illo non utitur, satis aperte ostendit voluntatem non utendi. De privilegio autem proprio est communis illa distinctio, & sumitur ex iure, ut ex dicendis patebit; & ideo ante omnia explicare oportet, quid sufficiat, & necessarium sit ad expressam renunciationem: nam per analogiam ad illam, seu per imitationem, vel participationem illius explicanda est tacita. Primo igitur ad expressam renunciationem proprii privilegii necessaria est voluntas abdicandi a se totum jus, & facultatem privilegii. Probatur, quia renunciatio privilegii voluntate fit tanquam principali causa; ergo ut renunciatio sit expressa, esse debet voluntas expressa. Declaratur quia ex parte obiecti non est satis voluntas, seu propositum nunquam utendi, quia talis voluntas non inducit obligationem, nec tollit potestatem faciendi oppositum, & mutandi propositum; ergo ex vi illius non abdicabitur proprium privilegium, quod in facultate, & iure consistit, ut explicavi; ergo est necessaria voluntas abdicandi a se ipsum jus, & facultatem privilegii. Imo ut sit propria renunciatio, oportet, ut voluntas sit de toto privilegii iure a se abdicando: nam si quis tantum intendat, vel paciscatur, renunciando iuri privilegii pro una vice, vel pro uno munere, &c. non ideo privatur toto privilegio, argumento leg. *voluntaria*, cum Glossa ibi Cod. de excusat. tutor. & ita non est absoluta renunciatio privilegii, dici tamen poterit renunciatio partialis, seu secundum quid, ad illamque cum proportione applicari poterunt, quæ de renunciatione dicuntur.

Renunciatio tacita & expressa.

Ad renunciationem propriam requiritur voluntas abdicandi a se totum jus privilegii

6 Sed obiici potest contra assertionem; quia ex illa sequeretur, generalem voluntatem renunciandi iuribus, aut privilegiis non sufficere ad expressam renunciationem specialium privilegiorum; consequens est aperte falsum, ut ex se, & ex usu constat; ergo. Sequela patet, quia ibi non intervenit formalis voluntas renunciandi specifica privilegia. Adde non tantum formalem voluntatem, sed etiam virtualem sufficere, ut si quis velit aliquid repugnans privilegio, eo ipso virtualiter vult abiicere privilegium. Ad obiectionem respondeo, negando sequelam, & probationem ejus, licet possit esse æquivocatio in terminis: aliud enim est voluntas formalis, aliud specifica. Nam voluntas universalis, & generica etiam est formalis, non solum de ipso genere, sed etiam de speciebus, quæ sub illo conceptu confuso comprehenduntur: nam licet ex parte intellectus confuse cognoscantur, tamen quia affectus tendit ad res in se, ideo voluntas illa formalis est de omnibus speciebus ibi contentis. Imo & ex-

Obiect.

Respon.

expressa dici potest ex parte voluntatis, & affectus, licet ex parte cognitionis non sit distincta, & clara, & hoc significatur cum dicitur voluntas specifica, scilicet quæ terminetur ad rem distincte, & in specie positam. Igitur, quod ad rem spectat, renunciatio expressa non requirit specificam voluntatem, ut obiectio probat, & usus tam juris quam facti confirmat: & ratio est, quia voluntas generalis de se usque ad speciem descendit, & ideo ad talem renunciationem sufficit, & requiritur formalis voluntas abdicandi a se tale jus, sive illud in specie proponatur voluntati sive sub genere, in quod voluntas indistincte, & generaliter fertur.

Regula iuris servanda

7 In hoc vero applicanda est, & servanda regula iuris ut sub generali concessione non veniant, quæ non esset quis in specie concessurus, eadem enim ratio procedit in renunciatione generali privilegii. Et in universum locum hic habet vulgaris regula, quod clausula generalis comprehendit species, quantum potest salva ratione iuris, & recti sermonis, argumento l. *si ex pluribus*, ff. de solut. cum similibus. Sicut enim consensus non extenditur ad non cogitata, nec verisimiliter comprehensa sub cogitatis, ita nec renunciatio, quia consensum requirit. Et ideo sub formali voluntate comprehendimus illas conditiones, quæ ad voluntarium consensum, & ad contrahendum, seu se obligandum sufficientes, ac necessariæ sunt. Ut quod non sit voluntas coacta, vel per dolum, deceptionem aut similem iniuriam extorta: nam si hæc deficiant, non censebitur esse voluntas sufficiens. Quia eadem est ratio de hac renunciatione, quæ de aliis contractibus, vel obligationibus, ut late per Socin. consf. 263. volum. 2. & plura congerit Tusch. lit. R. conclus. 167. 168. 169.

Ad confir. respon.

8 Ad confirmationem respondeo, si quis velit aliquid repugnans usui privilegii, non perpetuo, sed in aliqua occasione, vel pro aliquo tempore, talis voluntas de se non sufficit ad renunciationem privilegii, quia nec virtualis voluntas censeri potest. At vero si quis velit aliquid repugnans ipsi privilegio in se, quia tollit fundamentum eius, vel perpetuo inhabilitat ad usum eius, tunc illa voluntas censetur sufficiens ad expressam renunciationem privilegii, & dici potest voluntas formalis ex parte volentis, licet ex parte obiecti virtualis sit, cum hac enim amplitudine intelligendum hoc est, quamvis in hoc modo semper amittatur privilegium ex aliis principiis, & causis, præter renunciationem.

Renunciatio interior quam vim habet

9 Sed quæri potest circa hanc partem, an sola voluntas interior nullo exteriori signo indicata sufficiat ad hanc privilegii renunciationem. Quæ interrogatio solum fieri potest in ordine ad forum conscientiæ: nam in exteriori foro constat, actum mere internum nihil operari, ut supra tractando de materia legis, diximus, & idem est in contractibus & similibus. Et hinc fit, ut quoties renunciatio talis est, ut in gratiam alterius fiat, ita ut vel jus illi remittat, vel conferat, aut obligationem, necessaria sit exterior manifestatio voluntatis; ratio est, quia sola voluntas interna, vel promissio exterius non indicata non inducit obligationem ad hominem: nam hoc est proprium promissionis, quæ Deo fit, ut in materia de iustitia late tractatur, & videri possunt Sanc. l. 1. de sponf. disp. 3. & 6. Cord. in sum. q. 133. Et in particulari favent authores, qui dicunt, renunciationem privilegii non esse irrevocabilem, nisi sit ab alio acceptata, quia æquivalet donationi, vel obligationi, ut sumitur ex Gloss. in ca. *cum venisset*, de eo qui mittit. in possessionem, verb. *obtulit*, & ibi notat Bald. n. 8. latius Iason alios adducens in l. *postquam liti*, C. de pactis, n. 1. Hæc enim doctrina, & eius ratio maxime procedit de renunciatione privilegii, per quam alteri jus confertur, vel ex qua nascitur obligatio respectu alterius, cujus acceptatio postulatur, propter quam aliqua exterior manifestatio necessaria est.

10 Igitur tantum superest quæstio, quando renunciatio fit solum quoad abdicationem privilegii ab ipso renunciante, an sola voluntas sufficiat, ut redeat obligatio quæ per privilegium fuerat sublata. Exemplis declaratur, ut si habens privilegium eligendi confessorem, velit se illo privare, ita ut non solum velit illo non uti, sed etiam non habere in se talem potestatem. Idem de habente privilegium comedendi lacticinia, vel exigendi decimas, aut tributa, & similibus, de qua re nihil invenio dictum a Doctoribus in propria specie, cum tamen res dubitabilis sit, & videatur esse fundamentum aliarum, de quibus consequenter erit sermo.

11 Quod ergo hoc sufficiat ad amissionem privilegii, videtur suaderi posse, primo, quia ad hunc effectum non est necessaria acceptatio alterius, neque etiam ut illa voluntas nota fiat aliis: ergo nulla necessitas est manifestationis exterioris illius voluntatis: ergo sola voluntas interna sufficit. Antecedens probatur quia illa acceptatio vel est necessaria in aliquo tertio, vel in ipso superiore, qui privilegium dedit, nullus enim alius cogitari potest, in quo necessaria sit, neutrum autem dici potest. Primum membrum probatur, quia renunciatio non dat jus alteri, ut supponimus, sed tantum aufert ab habente; ergo impertinens est acceptatio alterius, hæc enim solum requiri solet propter effectum moralem in alio resultantem. Et hæc ratio probat etiam alterum membrum de concedente. Præterquam quod ille a principio dedit privilegium dependenter a voluntate privilegiarii, & ita tunc virtute concessit, ut posset privilegiarius dimittere privilegium, si vellet; ergo non est cur ex parte illius nova acceptatio requiratur. Et hæ rationes probant, etiam non esse necessariam notitiam, quia hæc propter acceptationem solet maxime requiri. Prima vero consequentia nota est, quia exterior manifestatio voluntatis internæ solum ad hos effectus potest esse necessaria, ut in huiusmodi quæstionibus omnes fatentur, & videtur per se clarum: unde sicut in promissione ad Deum non requiritur externa prolatio, quia Deus intuetur cor, ita in renunciatione quam homo facit solum in ordine ad se, non est necessaria externa prolatio, quia propria voluntas interna sibi satis nota est. Et ita etiam patet secunda consequentia, quia propria voluntas efficax, est de se sufficiens ad relinquendum proprium jus, & favorem, ut iura supra allata probant.

Prima sententia

12 Possumus secundo argumentari, quia ideo in principio ad consequendum privilegium est necessaria acceptatio privilegiarii, quia sua voluntate debet illud consequi, & propter hunc effectum prærequiritur notitia concessionis, quia hæc debet antecedere ad consensum, illa tamen supposita, interior consensus, & acceptatio sufficit, neque necessarium est, ut illa voluntas exterius manifestetur: ergo eadem ratione contraria voluntas sufficiet ad abdicandum a se privilegium. Tertio similis voluntas sufficit ad abdicandum a se dominium alicuius rei, quamvis enim non sufficiat ad transferendum dominium in alterum, tamen ad tollendum proprium videtur sufficiens, saltem ex natura rei, quia dominium est quid morale pendens ab habentis voluntate, & non ab alio, quando non repugnat, rem manere sine ullo proprio dominio humano; ergo multo facilius in præsenti sufficiet sola voluntas interna ad tollendum a se privilegium, cum non sit in alium transferendum, nec amplius durare debeat, sed destrui (ut sic dicam) 2. argum. 3. argum.

13 Quarto non videtur posse cum fundamento explicari, quis actus externus cum interna voluntate requiratur ad hunc effectum, quia vel est sola loquutio, per quam illa voluntas significetur, & hæc videtur impertinens, quia loquutio sensibilis solum est necessaria propter notitiam alterius, actualem, vel saltem per se possibilem; notitia autem alterius ad hunc effectum impertinens est, sive in actu, sive in potentia: quid enim necesse est, ut alius sciat, aut scire possit, me carere privilegio, cum nullum jus inde acquiratur, ut supponimus? Vel ille actus exterior est executio aliqua, seu effectus carentiæ privilegii, qualis erit non usus eius, vel usus contrarius: & hoc etiam non videtur dici posse cum fundamento; tum quia hic effectus est quid posterius, sequi enim debet ex abdicatione privilegii; ergo hæc prius fit per voluntatem internam; tum etiam quia rationes factæ de loquutione probant de quocumque effectu externo, quia ille 4. argum.

non

non est necessarius propter alios, quia privilegium non debet ab aliis auferri, sed ab ipso habente, nec etiam propter ipsum videtur necessaria, quia non addit aliquid voluntati, nec dat illi efficaciam; tum denique quia explicari non potest, qualis debeat esse hic effectus, an positivus, vel negativus, unus, vel multiplex, diuturnus, aut brevis. Quod si solum requiritur hic effectus, ut sit signum voluntatis, est magis impertinens, quam loquutio, & minus sufficiens, quia neque est signum adeo expressum, neque satis significat voluntatem quoad effectum relinquendi privilegium omnino, & radicaliter, ut sic dicam, sed solum pro aliquo tempore, vel usu. Si vero propter aliud est necessarius, explicari non potest, quid illud sit. Accedit tandem, quod præsumptio iuris videtur multum favere huic sententiæ, ubicumque enim jus præsumit, ex usu, vel non usu externo voluntatem dimittendi privilegium, statim declarat, fuisse perditum, ut videre licet in cap. *si de terra*, de privileg. ibi, *De privilegio vobis detrahere voluistis*: ergo supponit, hanc voluntatem esse efficacem ad tollendum privilegium, quia statim succedit alia regula iuris, quod *remittenti ius suum, non amplius licet regressus ad illud*, cap. *quam periculosum*, 7. quæst. 1. l. *quæritur*, ff. de ædilit. edict. Hæc ergo sententia probabilis videtur.

Secunda sententia 1. argum. 14 Nihilominus contraria sententia videtur posse efficaciter suaderi. Quia non potest quis seipsum privare privilegio, quin nova obligatio inde illi nascatur, sed talis obligatio non potest oriri ex sola sua voluntate interna; ergo nec potest per solam illam abdicare a se privilegium. Consequentia clara est: ut autem probetur maior, suppono, sermonem esse de privilegio concedente aliquid contra jus, seu quod iure communi non liceret: nam si solum conceditur ea, quæ iure communi licent, vix est capax renunciationis, quia non tam concessivum est, quam declarativum iuris. Illo ergo omisso, de alio probatur maior, quia privilegium huiusmodi proprium, & rigorosum (de quo præsertim agimus) vel remittit aliquid de iure communi, vel aliquid contra illud concedit. Unde ex vi talis privilegii aliquid homini licet, quod sine illo non liceret, ut comedere lacticinia die prohibito, recitare ante horam communem, & similia. Ergo non potest quis renunciare tali privilegio, quin inde subiiciatur obligationi, quam antea non habebat, ratione cujus aliquid illi non licet, quod antea licebat: ergo orta est obligatio non faciendi, quod antea licebat, vel faciendi, quod licite omitti poterat: sic igitur ex renunciatione privilegii semper resultat in privilegiario nova obligatio.

Probatur minor primo. 15 Jam ergo probatur minor primo, quia voluntatis promissio, si non transeat in promissionem respectu alterius, nunquam inducit novam obligationem, quia solum est nudum propositum, ut ex materia de voto suppono: hic autem non intercedit promissio, ut per se constat: jam enim supposuimus, non tractari de obligatione respectu tertii, ergo est nuda voluntas per modum propositi: ergo non potest inducere novam obligationem, quæ antea non esset; ergo nec potest tollere privilegium. Secundo declaratur in hunc modum, quia vel illa obligatio, quæ resultat ex renunciatione privilegii, proxime est a voluntate propria renunciantis tamquam e causa per se, vel sequitur ex aliqua lege, vel imponitur ab ipso superiore, qui privilegium concessit: nihil horum dici potest: ergo. Maior quoad primam partem probatur, quia numquam potest voluntas ita sibi imperare, ut directe, & immediate imponat sibi obligationem præcepti, quia non habet propriam iurisdictionem in se, & quia semper manet domina sui, & potest retractare quantum ad se priorem voluntatem: solum ergo potest se obligare aliquis sua voluntate respectu alterius contrahendo, vel promittendo, quod non fit per solam internam voluntatem, nisi respectu Dei, & illi vovendo, & tunc obligatio, quæ in conscientia manet, immediatius est a lege naturali, quam a propria voluntate. Hinc ergo manet etiam probata secunda pars maioris, quia illa obligatio non provenit a lege positiva: nulla enim est, quæ de hoc disponat. Imo si humana sit, non potest de actibus internis disponere, & consequenter nec ratione illorum obligare. Divina autem positiva fingi non potest. Nec denique naturalis, quia hæc non obligat ad non mutandum propositum, vel voluntatem priorem. Item quia explicari non potest, quæ nova materia legis naturalis ex illa voluntate resultet, neque ad quam virtutem pertineat. Denique tertia etiam pars maioris videtur clara, quia nullum præceptum superioris hic intervenit, a quo possit esse talis obligatio: nec enim generaliter latum est, nec in particulari tunc fertur, quando quis interius vult suo privilegio se privare.

16 Dices, hanc obligationem provenire ex illa eadem lege, cui privilegium derogabat, & ita ordinarie esse legem humanam positivam: nam privilegium ordinarie illi tantum derogat, & ita non est obligatio per se orta ex voluntate propria, vel ex renunciatione privilegii, sed est ab illa tanquam a removente prohibens quia sublato privilegio redit obligatio antiqua. Resp. Sed hoc non satisfacit, in primis quia supponit, quod probandum esset, quodque in controversia versatur, scilicet, nudam voluntatem destruere privilegium, & ita resultare priorem obligationem. Impugnatur Deinde, quia in multis privilegiis non possunt illa duo distingui: nam concessio privilegii nihil aliud est, quam ablatio obligationis, & ideo privilegium non potest auferri, nisi a voluntate, quæ possit illam, nec obligationem iterum imponere: hæc autem est sola voluntas superioris, aut legis: ergo voluntas sola privilegiarii non potest obligationem privilegio contrariam imponere, & consequenter nec privilegium destruere. Exemplis res declaratur. Unum est supra positum de privilegio ad Missam audiendam tempore interdicti, semel enim obtento tali privilegio, non potest quis sola sua voluntate ita illud a se tollere, ut teneatur deinceps lege interdicti, quia illa obligatio sublata fuit, & non potest per propriam voluntatem revocari, quia est propria legis Ecclesiasticæ, secluso voto. Et idem est de privilegio comedendi lacticinia, anticipandi tempus Missæ, aut Officii divini, & similibus.

17 Dices, per hæc privilegia non absolute auferri has obligationes, sed cum limitatione, quamdiu privilegiarius consenserit in tale privilegium, & ideo Evasio posita contraria voluntate non habendi tale privilegium, eo ipso cessare tale privilegium, & consequenter redire priorem obligationem ex vi prioris legis generalis. Sed contra hoc est, quia illud fundamentum gratis supponitur, quia privilegium simpliciter, & Refellitur absolute conceditur sine tali conditione, vel limitatione. Neque illa est ex natura rei inclusa, sed ad summum includit privilegium conditionem si acceptetur; postquam autem acceptatum est, absolutum habet effectum. Item alias idem dici posset de quacumque dispensatione actuali, quæ statim habet suum effectum nam illa etiam requirit acceptationem, & consensum recipientis illam: ergo etiam intelligenda erit concessa, ut solum perseveret effectus, quamdiu duraverit consensus, & consequenter per contrariam voluntatem redibit, quod est absurdum. Præterea illa additio est ad limitandum, & restringendum privilegium ultra verba ejus: ergo admittenda non est. Denique eadem ratione quando quis habet voluntatem internam renunciandi privilegio, subintelligitur conditio, vel limitatio, quandiu in hac voluntate perseveravero, vel donec ad illud redire placuerit: nam est eadem ratio, & ita erit in potestate talis hominis, mutata voluntate, gaudere postea privilegio sine nova concessione superioris: ergo signum est, non fuisse sublatum privilegium, quia non posset iterum fieri privata voluntate, si fuisset corruptum: ergo ad summum fuit quasi ligatum, ut operari non possit, durante illo affectu, & quasi in sensu composito (ut sic dicam) quod nihil est. Nam clarum est, eum, qui habet absolutam voluntatem non fruendi privilegio, non posse illo uti, perseverante illa voluntate, quia est repugnantia inter illam voluntatem, & usum; sed difficultas est, an sola illa voluntas ita destruat privilegium, ut jam non liceat ad illud redire.

18 Hæc

Præfertur secunda sententia.

18 Hæc ergo posterior sententia mihi magis placet, quam ita declaro. Nam in primis talis voluntas semper ita explicanda est, ut sit simplex nolitio privilegii, id est, ut non sit cum intentione se obligandi ad aliquid, sed solum per modum propositi non utendi tali privilegio in futurum, nisi aliud evidenter constet de intentione volentis. Hoc videtur mihi certum ex rationibus factis, & quia nunquam præsumitur obligatio, nisi manifeste de illa constet, & quia ex communi usu moraliter constat, non aliter haberi hunc affectum. Sic autem explicata voluntate illa, certum mihi videtur non auferre privilegium, sed licitum esse mutare propositum, ut ex generali doctrina suppono, & illo mutato, licitum esse privilegio uti, quia propositum illud non est contrarium privilegio, sed tantum usui, quod est valde diversum, ut in principio explicavi. Deinde censeo, licet privilegiarius habeat animum ex vi talis voluntatis privandi se privilegio statim & efficaciter, seu ipso facto (ut sic dicam) nihilominus illam voluntatem non habere statim talem effectum, & tantum esse ex ignorantia, & falsa cogitatione, ac si hoc esset positum in sola propria voluntate. Hoc mihi persuadent rationes posteriori loco factæ. Explicatur vero amplius applicando hanc regulam ad nonnulla privilegiorum genera. Nam quædam sunt veluti dispensationes in aliqua lege, & de his censeo dispensationem consummari absolute in acceptatione privilegii, & consequenter non posse aliquem sola sua voluntate se iterum submittere legi, a qua per privilegium fuit exemptus, ita ut per legem obligetur, licet possit illam, si velit, observare absque obligatione. Et consequenter licet interius velit non habere amplius tale privilegium, nihilominus semper illi esse integrum retractare voluntatem, & suo privilegio uti. Hoc mihi probat discursus supra factus, quia concessio superius fuit in acceptatione privilegiarii consummata, & fuit absoluta quoad effectum tollendi legis obligationem quæ redire non potest per voluntatem privatam, sed eiusdem legislatoris, sicut dicebamus de dispensatione tollente impedimentum matrimonii, vel aliam inhabilitatem.

Voluntas privandi se privilegio quem effectum habeat.

De privilegio per modum licenciæ quid facit voluntas interior.

19 Alia esse possunt privilegia per modum facultatum aut licentiarum ad aliquid agendum pro aliquo tempore, quod sine tali licentia facere non liceret. Et de his similiter existimo, licet quis interius dicat, se renunciare tali licentiæ, vel facultati, non ita illam ab se abdicare, quin postea mutata voluntate possit illa licite uti, quia ex vi suæ voluntatis non mutavit voluntatem concedentis, a qua sola illa licentia pendet postquam semel acceptata est. Nec per illam voluntatem propriam contraxit privilegiarius specialem obligationem non utendi tali privilegio, verbi gratia non solvendi decimas, ut etiam probatum est: nam per internam voluntatem renunciandi tale privilegium non solum non datur alteri jus ad decimas, verum etiam nec ipse privilegiatus manet quoad se obligatus ad illas solvendas, ut videtur receptum frequentius in materia iustitiæ: ergo pari ratione in privilegiis quasi absolutis, seu non respicientibus alterum, non obligatur aliquis permanere in illa voluntate, nec illa habet statim effectum auferendi privilegium.

De privilegiis per quæ delegatur iurisdictio quid dicendum.

20 Alia sunt privilegia, per quæ delegatur iurisdictio, & in his etiam existimo iurisdictionem non auferri per solam internam voluntatem privilegiarii, ut si Prælatus mihi commisit vices suas, vel casus sibi reservatos, & ego acceptavi illam, licet postea habeam affectum, quantum in me est, efficacem, & absolutum a me auferendi talem iurisdictionem, non privor illa, sed mutata voluntate, possum & valide, & licite illa uti. Quia jam illa iurisdictio non pendet in suo esse a recipiente, sed a concedente, seu delegante: nam a delegato tantum in usu pendet; quod videtur certum in delegationibus, quæ fiunt in externo foro. Item ille modus mutandi iurisdictionem per actum mere internum non est hominibus accommodatus, & infinita incommoda ex illo possent moraliter oriri: ergo nec est possibilis homini per privatam voluntatem, nec est verisimile hoc esse consentaneum voluntati superioris privilegium concedentis. Atque hinc etiam dico, non extingui facultatem eligendi confessorem per solam voluntatem internam non habendi illam, quia illa & est quædam virtualis delegatio iurisdictionis, seu est quædam licentia, de qua eadem est ratio, quæ de reliquis. Et ad hos modos privilegiorum videntur cætera reduci, & de omnibus censeo eandem esse rationem, quantum ad præsens punctum attinet.

21 Concludo igitur necessarium esse, ut voluntas renuntiandi privilegium exterius se prodat. Quam resolutionem confirmant argumenta secundo loco facta, & Gloss. Bald. ac Felin. in principio allegati, & ex illis, & ex omnibus dictis colligitur breviter ratio, quia ad effectum abdicationis privilegii ex vi illius voluntatis necessaria est acceptatio, seu consensus alterius. Nam si privilegium respiciat alterum cujus interest talis renunciatio, quatenus in eius cedit commodum, aut jus ei præbet, vel aufert onus, & cætera; tunc ad consummationem renuntiationis acceptatio illius tertii requiritur. Quod egregie confirmatur ex cap. *licet*, de procur. in 6. ubi dicitur mandatum procurationis non censeri absolute revocatum, etiamsi is, ad quem dirigitur, dicat, se nolle acceptare mandatum: nam hoc non obstante, poterit mutata voluntate, acceptare mandatum, quamdiu mandans priorem voluntatem suam non revocaverit: nam mandatum de se semper durat, donec revocetur, & alter libere etiam potest revocare suam voluntatem. Quæ doctrina ex eisdem principiis in omni casu simili procedit, ut ibi notat Ancharran. In præsenti autem eadem est ratio, ut constat. Atque eadem proportione, si privilegium sit absolutum, & tertium non respiciat, tunc necessaria erit saltem concedentis acceptatio, ut recte docuit Sancius libro 8. de matrim. disput. 32. cum Loazes. tract. de matrim. Regis Angl. dubio 12. num. 28. ratio autem est, quia renunciatio privilegiati non mutavit voluntatem Principis, sed eadem perseverat; ergo quamdiu non constat de illius mutatione, liberum est privilegiario mutare suam voluntatem, & privilegium acceptare. Accedit, quod ad superiorem per se pertinet tam mutatio privilegiorum, quam concessio, & ab illius consensu per se pendet, tum privilegii effectus, tum etiam effectus privilegio contrarius. Ac denique ita expedit humanæ gubernationi, ut omnia ordinate fiant. Hæc autem concedentis acceptatio tripliciter intelligi potest. Uno modo ab homine, ut quia superiori datur notitia renunciationis privilegii, & ille acceptat, sicut fit in beneficiis Ecclesiasticis, & tunc erit res clara, non potest tamen semper postulari talis acceptatio. Alio ergo modo intelligi potest ille consensus superioris datus antecedenter, ut si in privilegio sit clausula, vel conditio, ut si Petrus non acceptaverit privilegium, transeat ad Paulum, vel censeatur non concessum, tunc enim eo ipso, quod Petrus non acceptat censetur concedens acceptare ipso facto renunciationem, & suam voluntatem mutare, ut sumitur ex Glossa in dict. cap. *licet*. Tertio denique modo contingit hæc acceptatio ex vi alicujus iuris, ut in legibus supra citatis in fine priorum argumentorum, & in aliis juribus, quæ capitibus sequentibus, tractabimus.

Ad renunciationem privilegii voluntas exterior requisita

Triplex acceptatio.

22 Et ita est facilis responsio ad priora argumenta. Ad primum enim dicitur requiri acceptationem, vel superioris, vel etiam tertii juxta conditionem privilegii, & ad illam requiri notitiam, & consequenter externum signum, quo manifestetur interna voluntas: unde licet privilegium ordinarie ita detur, ut recipiens possit illud dimittere, si velit, intelligitur nihilominus, dimissionem ita esse faciendam, ut ordinata sit, & humanis moribus accommodata. Unde ad secundum dico, ante obtentionem privilegii præcedere externum signum, quo voluntas habendi privilegium manifestatur, & notitia ejus comparatur, & consequenter etiam necessarium esse externum signum acceptandi illud vel aperte, vel saltem non refutando privilegium: nam eo ipso consentire quis videtur. Ad tertium de amissione dominii aliqui concedunt antecedens, quo dato, poterit negari consequentia, quia proprium dominium simpliciter pendet

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

ex

ex voluntate propria: privilegium autem, & effectus ejus, vel illi contrarius magis pendet ex voluntate superioris. Ego vero nego antecedens, expresse enim ita cavetur in leg. *si quis*, 17. §. *differentia*, ff. de acquir. possess. & licet ibidem videatur contrarium dici de possessione, scilicet, amitti solo animo, prout etiam habetur in leg. 3. §. in amittenda, eod. nihilominus in lege *quemadmodum*, 8. expresse dicitur possessionem non amitti, nisi animo, & corpore. In quarum legum conciliatione laborant Glossæ, & Iuristæ, quod illis remitto. Mihi autem constans videtur, iura, quæ dicunt possessionem amitti solo animo, non loqui de pura voluntate interna, sed necessarium semper esse, ut quis cedat possessionem alteri, ut in lege 1. §. *si vir*, eodem titulo. Cessio autem saltem requirit manifestationem illius animi, & acceptationem; non ergo hoc excluditur in aliis legibus, sed significatur, non esse necessarium corpore recedere a se possessa si sit immobilis. Ad quartum respondetur, requiri externum signum, vel sufficienter declarans internum affectum ab alio acceptandum, vel lege statutum, vel acceptatum, ut dictum est, & in sequentibus magis exponetur.

Ad 4.

23 Unde tandem addo, ad expressam renunciationem privilegii non solum esse necessariam voluntatem internam satis formalem, sed etiam signum externum, satis expresse declarans illam voluntatem: nam si tantum illam ostendat per aliquod signum implicitum, & obscurum, erit potius tacita renunciatio. Unde recte videntur illa duo membra distingui, quia renunciatio expressa fit verbis, tacita vero fit potius factis, vel omissionibus: verba enim expresse significant interiorem affectum, facta vero implicite, & subobscure. Imo ad explicitam renunciationem necesse est, ut verba sint satis clara: nam si sint ambigua, in dubio non privabitur quis privilegio suo: nam in dubio melior est conditio possidentis. In quo dubio, quod attinet ad internum forum stabitur intentioni & assertioni renunciantis; in externo vero stabitur dispositioni iuris, & conservabitur privilegium, donec aliud sufficienter probetur. Et hæc videntur sufficere de priori membro illius divisionis, s. explicita renunciatione; tacita vero in sequent. cap. magis exponetur.

Ad expressam renuntiationem, & voluntatẽ internam, & signum externum requiri

CAPUT XXXIV.

Utrum per non usum perdatur privilegium propter tacitam renunciationem, vel propter alium titulum.

Tacita renunciatio contingit dupliciter vel tripliciter

1 Duobus modis cogitari potest implicita, seu tacita renunciatio privilegii, scilicet, per non usum eius, vel per contrarium usum, quibus addi potest tertius, scilicet, per abusum, quamvis hic proprie ad renuntiationem non pertineat, licet aliquid de illa participet, ut infra dicam. Renunciatio enim tacita, ut paulo antea dixi, maxime attenditur ex signis, vel indiciis externis quæ non aperte, sed per coniecturas ostendunt voluntatem carendi privilegio: hæ autem coniecturæ maxime videntur sumi posse ex ordine ad usum privilegii, in quo tria illa membra distingui possunt, de quibus sigillatim dicendum est.

Per aliquem non usum amittitur privilegium.

2 Quod ergo ad non usum spectat, sententia est valde recepta, per aliquem non usum privilegium amitti, quam docent Glossa Innocent. Panorm. Decius Felin. & alii in cap. *cum accessissent*, de constitutionib. Bart. & alii in leg. *falso*, C. de diver. rescript. & in leg. 1. ff. de nundin. Unde cum proportione inferunt, restringi privilegium per usum restrictum, quatenus includit non usum maioris gratiæ, vel favoris, ut notat Bald. supra n. 8. ex Bart. in lege, *usum aquæ*, C. de aquæduct. lib. 1. & Ias. in leg. ult. ff. de constitutionib. Princip. est enim eadem ratio in non usu quoad partem quę est in toto. Ut autem veritas huius sententiæ expendatur, & res tota declaretur, quatuor, vel quinque inquirere, & explicare necessarium est. Primum, de quo non usu sit sermo. Secundum quomodo intelligi valeat hæc amissio privilegii per non usum. Tertium quanto tempore durare debeat non usus, ut hunc effectum inducat. Quartum, an hæc amissio privilegii sit vera, & in conscientia, vel sit præsumpta tantum in foro externo: & consequenter an sit ipso facto, vel tantum per iudicis sententiam.

Quatuor vel quinq; inquirẽda, Primum. 2. 3 4. 5.

3 Circa primum oportet advertere, hunc modum amissionis privilegii habere locum tantum in privilegiis affirmativis, quæ aliquid faciendum indulgent, quia negatio affirmationi opponitur: sicut enim omissio peccaminosa præcepto affirmativo est opposita, sic etiam non usus privilegii solum opponitur privilegio aliquem usum concedenti; quod affirmativum appellamus. Duobus autem modis potest contingere, ut aliquis non utatur huiusmodi privilegio. Unus dici potest mere negativus: alius privativus, seu proprie omissivus, morali modo loquendo. Priori modo non exequitur quis privilegium, quando opportunitas, vel occasio, pro qua datum est, non occurrit; sicut enim preceptum affirmativum, licet obliget semper, non tamen pro semper, ita privilegium affirmativum, licet semper habeatur, non tamen pro semper, sed pro certis opportunitatibus, ut patet de privilegio audiendi Missam tempore interdicti, vel habendi suffragium in electione, &c. Quando ergo quis non utitur tali privilegio extra occasionem, & tempus pro quo datum est, tunc est usus mere negativus, sicut qui non exercet actum præceptum, eo tempore, pro quo non obligat affirmativum præceptum, non potest dici omittere præceptum, sed tantum non exercere actum illius.

Circa primum notandum

Duplex non usus privilegii

4 Unde etiam fit, ut sicut hæc negatio non est contraria præcepto, ita ille non usus non opponatur privilegio, & ideo talis non usus, quantocunque tempore continuetur, non sufficit ad amissionem privilegii, quia non est morale indicium voluntatis renunciandi privilegio. Ita docent omnes, & facile probatur ex dictis, quia talis non usus nec per se inducit aliquid privilegio repugnans, cum illi non opponatur; ergo nec inducit tacitam renunciationem, quia nullum indicium est voluntatis relinquendi privilegium, cum non procedat a tali voluntate, imo nec a voluntate non utendi privilegio, sed habeat aliam causam moralem adæquatam, & propriam, scilicet carentiam occasionis vel opportunitatis exercendi actum concessum per privilegium; ergo non potest prudenter attribui voluntati renunciandi privilegio: ergo illa negatio non est morale indicium talis voluntatis, & consequenter non habet unde inducat tacitam renunciationem privilegii. Et ita habetur expresse in Margarita Baldi, verbo statutum, §. 6. & citat l. *in filiis*, C. de decurion. lib. 10. propter illa verba, *Et si necessitas non exigit, tamen patria non remittit*, ubi Glos. ait, *Quædam enim habere possumus, et si nobis utilia non sunt*. sic ergo habere possumus privilegium, etiamsi occasio non detur utendi illo. Atque ita notat etiam Bartol. in eadem lege, & Glossa in c. *ut privilegia*, de privileg. verb. *semel in anno*, & ibi Panormit. & consf. 101. lib. 1. Decius in c. *cum accessissent*, de constit. n. 17. & Felin. ibi, & Mandos. tractat. de privileg. ad instar, Gloss. 11. nu. 9. qui alios refert, & plures Menoch. in Scholio ad Bartol. in dict. l. *in filiis*. & Franc. Balb. tract. de præscrip. 4. p. quintæ p. princip. q. 4. n. 3. ubi alia congerit.

Usus mere negativus non destruit privilegium

5 Alius modus non utendi privilegio affirmativo est, quando in propria occasione, & pro eo tempore, pro quo concessum est, omittitur eius usus, & hunc vocamus non usum privativum seu omissivum, quia est carentia actus in tempore habili, & pro quo maxime esse posset, vel deberet juxta tenorem privilegii servata proportione ad omissionem actus præcepti pro eo tempore, pro quo præceptum obligat. Et de hoc non usu intelligenda est communis sententia, & iura, quæ de hac materia loquuntur. Quia talis non usus opponitur suo modo privilegio, & potest esse aliquod morale indicium voluntatis renunciandi illi: unde necesse est, ut in tali omissione concurrant conditiones necessariæ, ut ille non usus voluntarius sit, quæ

Alius modus. Usus privativus destruit privilegium si adsit voluntas & potentia.

quæ sunt scientia, & potentia, quia si non usus non sit voluntarius, non potest esse indicium alicujus voluntatis, nec moralem effectum inducere, ut per se constat: ergo nec potest esse indicium renunciationis, quæ voluntaria esse debet. Si ergo quis non utatur privilegio tempore opportuno, quia est impotens, absens, infirmus, aut quia per violentiam impeditur, talis non usus non potest illi nocere, ut privilegium postea amittat, quia voluntarius non est, idemque argumentum procedit de ignorantia, quia causat etiam involuntarium. Quæ doctrina sumitur ex Glossa in cap. *Abbate*, verb. *donec*, de verbor. signification. & ex aliis auctoribus allegatis. Qualis vero ignorantia ad hoc sufficiat, in sequentibus dicemus.

Circa non usum. Duplex modus

6 Circa secundum oportet advertere, duobus modis intelligi posse privilegium amitti per non usum, unus est per viam præscriptionis, seu usucapionis, alius est per viam tacitæ renunciationis. Hi enim duo modi sine dubio sunt longe diversi: nam quando res amittitur per præscriptionem, non amittitur ex voluntate amittentis, sed ex efficacia alicuius legis, etiam invito priori domino, & possessore; quando vero per renunciationem deseritur, amissio fit ex voluntate possidentis, ut dictum est, sive illa voluntas expresse, sive tacite solum indicetur. Et ita Gloss. hos duos modos distinxit in c. ult. 16. q. 4. significans, longius tempus requiri ad præscriptionem, quam ad tacitam renunciationem.

7 Igitur in solo non usu non habere locum præscriptionem contra privilegium, videtur sumi ex Panor. in c. *Joannes*, de Cler. coniug. num. 9. ubi ait, per non usum non induci consuetudinem, quia consuetudo consistit in assuefactione, id est, actuum repetitione, c. *cum consuetudo*, d. 1. cum similibus; at vero in non usu non est actus, præcise enim loquimur; ergo nec assuefactio, nec consuetudo inde generari potest; ergo nec præscriptio, quia hæc per consuetudinem inducitur; ergo non usus non potest tollere usum in vi præscriptionis. Confirmat hoc Panorm. adhibendo exemplum in eo, qui damnum passus agere potest ex l. *Aquilia*, contra nocentem: nam licet per longum tempus nolit contra illum agere, non amittit suam potestatem, nec inducta censetur consuetudo contra illam legem, & reddit rationem, *quia illa lex non necessitat ad agendum, sed tantum præbet facultatem agendi*. Et inde concludit generalem regulam, per negationem actus non contrariam legi præcipienti, sed tantum permittenti, non induci consuetudinem. Quæ omnia videntur habere eandem rationem in privilegio, quia non necessitat, sed dat facultatem, & ita negatio usus non est contra legem præcipientem, sed permittentem, ergo per non usum non inducitur consuetudo, vel præscriptio contra privilegium.

Confirmatur

8 Confirmatur, quia nec ipse privilegiarius non utendo præscribit contra se, nec alius contra ipsum; ergo ex vi non usus non inducitur præscriptio tollens privilegium. Consequentia clara est, quia ubi est præscriptio aliquod jus tribuit; ergo alicui tribuit; ergo vel privilegiario, vel alteri, quia non datur medium. Prima item pars antecedentis videtur per se nota; tum quia nemo potest contra se præscribere, quia præscriptio in propria definitione, & ratione includit habitudinem ad alterum, contra quem iure conceditur, ut ex propria materia suppono; tum etiam quia nulla materia præscriptionis ibi intervenit contra privilegiarium, aut enim posset præscribere ipsum non usum, seu jus non utendi, & hoc non est præscriptibile, quia unusquisque quasi ex natura rei habet hanc facultatem: similes autem facultates non sunt materia præscriptionis, ut late tradit Balbus tract. præscrip. in 5. p. princ. 4. p. illius q. 1. vel præscriberet obligationem non utendi suo privilegio, & hoc etiam dici non potest, quia nemo præscribit contra suam voluntatem, neque in suum præiudicium, sed in suum commodum, & voluntarie: obligatio autem ad non utendum privilegio, est de se onerosa, & consequenter est contra intentionem non utentis, per se loquendo, & secundum ordinarium morem hominum. Altera vero pars antecedentis in primis videtur clara in privilegiis non dicentibus ordinem ad alios, quia usus, vel non usus nihil interest aliorum, sed solius privilegiarii; ergo ibi nullus est, qui possit contra privilegiarium præscribere. Deinde probatur etiam de aliis privilegiis, quæ circa alios versantur; tum ratione facta, quia alii nullum habent usum, vel consuetudinem; ergo nec præscriptionem efficere possunt: nam, ut dicitur in l. *nec utilem*, ff. ex quib. caus. maior. &c. iniquum est auferre dominium, quod usus non abstulit, id est, dominium unius sine usu alterius; ergo idem est cum proportione in privilegio; tum quia præscriptio supponit possessionem, alii vero nihil possident, quod præscribant; tum etiam quia *non intelligitur amissum*, quod oblatum alteri non est, ut in eadem l. *nec utilem*, dicitur, sed qui non utitur privilegio, nihil offert alteri, neque actionem circa illum exercet; ergo nec amittit privilegium propter aliquam alterius præscriptionem.

9 Ad hoc vero responderi potest, licet privilegium non amittatur per præscriptionem positivam (ut sic dicam) amitti tamen per præscriptionem privativam, seu privantem aliquo iure. Voco præscriptionem positivam illam, per quam aliquod jus acquiritur, de qua recte procedunt rationes factæ, quia hæc in usucapione consistit. Unde & hoc nomine proprie, & generaliter vocatur: non potest autem intelligi usucapio sine usu positivo. Privativam autem præscriptionem appello, quæ solum tollit jus, vel dominium aliquod, & hanc dico sufficere ad amissionem privilegii, & posse fieri per solum non usum. Et in primis hunc modum amissionis esse possibilem, constat ex l. 1. & 2. ff. pro derelicto, ubi dicitur, rem pro derelicto habitam statim desinere esse nostram, prius etiam quam ab alio acquiratur, vel possideatur, quamvis res sic derelicta occupabilis ab alio statim sit, & primi occupantis fiat, si in suo esse perseveret: nam si non duret, sed statim destruatur, ut in iuribus incorporalibus interdum contingit, poterit ab uno amitti, etiam si ab alio non acquiratur, nec occupabilis sit. Potest autem fieri, ut res habeatur pro derelicta ex vi alicujus non usus, seu derelictionis: ergo illa recte dicitur præscriptio amissiva, seu privativa, quæ in privilegiis locum habebit. Minor probatur primo, quia sicut res acquiritur usu positivo diuturno, eadem ratione amittetur non usu diuturno: nam sicut illud expedit, ut dominia rerum sint certa, ita hoc expedit ad eundem finem, ut sit certum, quæ res acquirantur primo occupanti. Et confirmatur, quia res mobilis aliena per triennium usucapitur bona fide: ergo si per triennium sit ab alio derelicta per non usum, & ab alio postea occupatur, statim fiet illius, quia illa occupatio cum priori non usu domini æquivalet triennali usucapioni; ergo signum est per illum non usum fuisse rem amissam. Secundo principaliter hoc invenitur in iuribus incorporalibus, ut sunt servitutes, & actiones: nam servitus rusticana perditur per purum non usum certi temporis, ut habetur ex l. *sequitur*, §. *si viam*, ff. de usucap. clarius in l. *hæc autem*, ff. de servit. urban. præd. & l. penult. C. de servitut. Et similiter actiones extingui solent, & amitti per non usum eorum certi temporis, juxta l. 3. C. præscript. ergo eodem modo poterit amitti privilegium per modum præscriptionis privantis jure privilegii: nam illud etiam incorporale est, & similem subit rationem.

Responsio.

Refellitur responsio dicta.

10 Sed hic modus explicandi hanc præscriptionem non videtur cum fundamento applicari ad privilegium. Primo, quia licet fateamur, aliquando posse dominium, vel possessionem rei amitti, etiamsi in alium non transferatur, ut probant aliqua ex iuribus citatis: tamen nunquam hoc fit per præscriptionem pure privativam, nisi interveniat positiva præscriptio alicujus, sed hæc in privilegiis non invenitur, ut in priori puncto probatum est: ergo non potest illa doctrina recte ad privilegium applicari. Maior declaratur, discurrendo per duo genera bonorum, quæ in argumentis tanguntur. Quædam enim sunt corporalia, quæ naturaliter, & corporaliter possideri possunt, quæ quidem amitti possunt, relinquendo illa,

pro-

pro derelictis, etiamsi inde nihil alius acquirat, tamen hæc derelictio nunquam intelligitur fieri per solum non usum, cujuscumque temporis sit; ergo non fit per modum præscriptionis in amittendo, ut sic dicam. Minor probatur primo ex Glossa 1. in dicta l. 1. ff. pro derelicto, ubi ait, rem mobilem tunc intelligi derelictam, cum abiecta est, immobilem vero cum de illa quis exit, animo derelinquendi, sentiens, non usum, nisi & animus, & actio aliqua externa illum manifestans interveniat, hoc significatur ibi in l. 2. cum dicitur, *Desinere omittentis esse*; ergo solus non usus, etiam diuturnus non sufficit. Secundo talis modus præscriptionis non est ex sola rei natura, nulla enim præscriptio est ex sola naturali lege, ut suppono tamquam notum: sed nullum est etiam jus civile, vel positivum, quod disponat per non usum alicujus temporis amitti hæc bona, ita ut statim habeantur pro derelictis, & sint occupabilia a primo contrectante: ergo non datur talis modus amissionis. Tertio, quamdiu aliquis rem suam possidet, non potest pro derelicta haberi, licet multo tempore illa non utatur, quia dum res juste possidetur, non est occupabilis a quocumque alio: ut vero possessionem amittat, non sufficit non usus, sed necessarius est animus dimittendi rem cum aliquo modo actualis dimissionis eius, ut supra dixi; ergo solus non usus talium bonorum numquam sufficit, ut pro derelictis habeantur.

Secundo

11 Unde notari potest obiter differentia inter acquisitionem per usucapionem, & amissionem per non usum: nam usucapio supponit possessionem rei, & addit continuationem eius: nam sine possessione non est præscriptio, & ideo etiam e converso non usus per se non sufficit ad amissionem dominii, nisi prius possessio tollatur. Et ita servabitur proportio, quod sicut acquisitio supponit possessionem, ita derelictio supponit desitionem, seu desistentiam a possessione rei, & quando hæc præcedit cum sufficienti voluntate dimittendi bona, per illam amittuntur, & manent pro derelicto: ergo hoc non fit per subsequentem non usum, licet idem possit magis, ac magis ostendere priorem dimissionem, & verum animum, a quo processit. Et ita nihil includit prior ratio facta, quia licet dominium possit amitti relinquendo rem sub nullius dominio, quod vocatur pro derelicto, non tamen probatur, hanc amissionem fieri per solum non usum sine actione prævia dimittendi rem. Neque etiam valet confirmatio. Nam usucapio non fundatur in non usu alterius, sed in diuturno usu cum possessione, & bona fide, & ideo repugnat, dominium per usucapionem sine temporis legitimi successione comparari. Ut autem acquiratur per rei occupationem, impertinens est, quod non usus domini præcesserit: nam si res dimissa fuit, statim occupari potest, licet non usus per aliquod longum tempus non præcesserit: si vero non fuit res dimissa, nullus non usus præcedens sufficit, ut per solam occupationem dominium eius acquiratur.

Differentia inter acquisitionē per usucapionem & amissionē per non usum

12 Alia vero ratio de præscriptione iurium incorporalium, ut servitutum, & actionum, non videtur posse ad privilegia accommodari: nam in illis etiam iuribus numquam datur amissio iuris per præscriptionem, nisi ut consequens ad positivam præscriptionem, per quam aliquid acquiritur tali iuri contrarium. Unde præscriptio, & amissio non sunt in eodem, sed unus præscribit contra alium, & præscribens aliquid acquirit repugnans iuri alterius, qui consequenter illud amittit. Id declaratur optime in servo, præscribente suam libertatem, iuxta l. 2. C. de præscrip. long. temp. pro libert. ibi enim dominus amittit jus in servum, servus autem est, qui præscribit suam libertatem contra dominum, & ideo ex parte servi conditiones ad præscribendum necessariæ postulantur, nec fieri potest, ut dominus amittat jus in servum per solum non usum ejus, nisi præcesserit, vel ex parte domini sufficiens manumissio, vel ex parte servi possessio suæ libertatis cum bona fide, & sufficienti temporis diuturnitate. Ita etiam accidit servata proportione in amissione servitutis rusticanæ per non usum, licet inter illam duplicem servitutem hominis, & agri, seu prædii, sit differentia, quod prior servitus, quam personæ appellare possumus, fundatur in dominio heri in personam servi, qui etiam a domino possidetur: alia vero servitus realis, seu prædialis fundatur solum in iure unius in prædium alterius quoad aliquem usum eius. Unde jus illud cadit in rem alienam, & a proprio domino possessam. Et ideo dicunt iura de his servitutibus loquentia, nemini rem suam servire, sed alienam. l. *in re communi*, ff. de servit. urb.

Alia ratio refellitur

13 Hinc ergo fit, ut jus servitutis non amittatur per non usum diuturnum, nisi quatenus dominus prædii præscribit libertatem, & exemptionem rei suæ: illa enim obligata erat, & obnoxia, ut alteri serviret, dum autem dominus longo tempore illam possidet, eaque utitur sine impedimento, & sine usu serviendi, præscribit contra alterum libertatem rei suæ, & inde consequenter alter ius suum amittit. Idem cum proportione invenitur in amissione actionis per non usum, non enim fit sine præscriptione alterius contra talem actionem: nam talis actio versatur circa alium, qui est obnoxius tali actioni tamquam debitor; dum ergo iste per certum tempus possidet rem suam, rerumve suarum libertatem, illam præscribit, quoad hoc, ut non possit tali titulo in iudicium vocari. At vero hic modus amissionis non videtur posse in privilegiis inveniri, quia ostensum est, per non usum privilegiarii nullum alium præscribere. Et confirmari hoc potest auctoritate Baldi in cap. *ad audientiam*, de præscrip. n. 2. in fine dicentis, per privilegium Principis comparari jus sine possessione, & illud jus non amitti, *etiamsi privilegiarius per triginta annos sit sine possessione, ex quo alius interim in contrarium non præscripsit*, ex dicta l. *nec utilem*. ff. ex quibus causis maior, & cætera.

Ius servitutis quādo amittitur

14 Denique addi potest argumentum Alberici in l. *falso*, C. de diver. rescrip. Quia lex non tollitur per non usum, quia per solum non usum nemo præscribit contra legem: ergo idem erit in privilegio. Sed responderi potest negando antecedens, quia præcipiens aliquid fieri, tollitur per non usum, ut supra dictum est. At hoc solum procedit in lege imponente necessitatem, quando pro temporibus, in quibus obligat, non servatur, & de hoc fit longa consuetudo: nam ille non usus est legi contrarius, & semper includit (moraliter loquendo) usum legi contrarium, ut libro superiori dictum est. Ratio autem facta, ut verum in antecedente sumat, & cum proportione concludat, intelligi debet de lege concedente facultatem, seu permittente, non vero de imponente necessitatem, ut ex Panorm. supra notavimus, & sensit Molin. tractat. 2. de iust. disp. 513. in fine, & ita consequentia videtur optima, ut supra circa dictum Panorm. notatum est. Nihilominus tamen Deci. in c. *cum accessissent*, de præscrip. negat consequentiam. Quia difficilius (inquit) tollitur lex communis, quam specialis, iuxta l. *eius militis*. §. *militia*. ff. de milit. testam. ubi id notat Glossa verb. *quocumque modo*. Sed non placet ratio, nec responsio: nam licet quoad alia difficilius tollatur lex communis, non vero quoad modum derogationis per consuetudinem, seu præscriptionem, servata proportione, & hoc ultimum solum ad præsens spectat. Itaque tollitur difficilius lex communis quoad effectū: nam id, quod iure communi habetur, difficilius tollitur quam quod habetur ex solo privilegio, & hoc ad summum probat dictus §. *militia*, ut ex Bart. ibi sumitur, & ex Gloss. in cap. ult. 16. quæst. 4. Item gravior causa necessaria est ad tollendam legem communem, quam privilegium, & ex parte difficilius etiam tollitur, quia bonum commune privato præfertur, Authen. de non alien. &c. cap. 9. col. 2. ubi Gloss. verb. *valere*, & Glossa in ca. *si supergratia*, de offic. deleg. in 6. verb. *principalis*. In modo autem tollendi legem, vel privilegium per consuetudinem, vel non usum nulla ratio differentiæ, vel excessus firmitatis ex parte legis assignari potest, servata proportione, nisi fortasse in hoc, quod majus tempus forte requiritur ad tollendam communem legem, quam privilegium, de quo postea videbimus: nunc. n. non refert. In hoc vero, quod ad utrumque sit necessarius usus

Additur aliud argum. Alberic.

Refellitur resp.

Gravior causa ad tollendū jus commune, quā privilegium

usus contrarius, & non sufficiat non usus, omnino videtur eadem ratio, quia sicut in non usu talis legis permittentis, nullus est, qui præscribat, vel quasi præscribat contra legem, ita in non usu privilegii nullus est, qui contra illud præscribat.

Distinctio inter privilegia præmittenda. Unum genus privilegiorum.

15. Nihilominus in hoc puncto distinguendum videtur inter privilegia: quædam enim sunt, quæ aliquid concedunt privilegiario respectu aliorum, ex quibus in alios redundat aliquod onus, vel quasi servitutis genus, ut sunt privilegia decimas accipiendi extraordinario modo, vel imponendi aliquod tributum: talis etiam reputari potest facultas eligendi ex privilegio, quatenus redundat in gravamen aliorum, & simile reputatur privilegium nundinarum in Glossa in dicta l. 1. ff. de nundinis. Alia vero sunt privilegia, quæ vel sunt quasi absoluta, quia solum concedunt privilegiario aliquid circa actiones suas sine respectu ad alios, ut sunt privilegia audiendi Missas in loco interdicto, vel tempore non concesso, vel recitandi ante horam, vel comedendi lacticinia, & similia: vel certe licet circa alios versentur, favorabilia simpliciter reputantur respectu aliorum, quia sunt utilia, & in rigore neminem gravant. Talia videntur privilegia audiendi confessiones, vel eligendi confessorem: licet enim videantur aliquo modo in præjudicium ordinarii pastoris, hoc tamen non consideratur, quia potius est juvamen ejus, & præcipue, quia magis consideratur favor animarum.

Aliud genus privilegiorum.

Privil. eligẽdi confessorẽ in rigore neminem gravat.

1. Concl. quæ privilegia per non usum amittatur

16. Dico ergo primo: Privilegia prioris generis, quæ redundant in gravamen, & quasi servitutem aliorum, eatenus posse præscriptione amitti per non usum privilegiarii, quatenus alii possunt contra privilegiarium præscribere, quod frequenter non fit sine aliquo positivo actu ipsius præscribentis. Hæc assertio sumitur ex communi sententia, in principio recitata: nam auctores, qui dicunt, privilegium amitti per non usum, certum tempus requirunt ad illam amissionem: unde plane sentiunt, illam amissionem esse ratione alicujus præscriptionis, seu usucapionis: ergo necesse est, hoc intelligi de privilegiis, in quibus alius potest præscribere contra privilegiarium ob non usum. Responderi vero potest, etiam tunc non intercedere præscriptionem ex parte alicujus, sed simplicem amissionem privilegii ex voluntate Principis, vel ex institutione alicujus juris determinantis modum conservandi privilegium. Sed licet hoc sit probabile, quando Princeps in ipsa scriptura privilegii talem modum præscribit, vel in casibus in jure expressis, ut statim dicam: nihilominus extra hos casus potest amitti privilegium per non usum legitimi temporis: ergo necesse est, ut id fiat per modum præscriptionis, & ex vi alicujus communis juris ad præscriptiones pertinentis, quia non potest alio modo cum fundamento affirmari talis modus amittendi privilegium, cum tamen sint multi casus, in quibus non videatur posse negari, ut in non usu privilegii ad eligendum cum aliis, qui jus habent ordinarium eligendi, & illo de facto soli utuntur, & non in usu privilegii exigendi decimas, & similibus: ratio vero est, quia hæc privilegia redundant in servitutem, seu obligationem aliorum, & ideo jura, quæ disponunt de amissione servitutum, per non usum, in similibus privilegiis locum habent. Sicut privilegium expresse concederet servitutem per alienum prædium (imo licet proprius dominus prædii illam donasset) nihilominus per non usum legitimi temporis amitteretur; ergo. Addidi autem in fine assertionis, sæpius hanc præscriptionem non fieri sine positivo actu ipsius præscribentis, quia sæpe non intelligitur privilegiarius non uti privilegio, nisi quando alii exercent actum sine illo, ut eligendo v. g. sine privilegiato ad eligendum, acquirendo decimas, sine illius consortio, &c. Et tunc fit præscriptio contra privilegium ad instar, præscriptionis urbanarum servitutum, in qua requiritur aliquis actus ex parte præscribentis; ut ex propria materia constat.

Respons.

Impugnatur.

Explicatur assertio.

2. Concl. privilegia quæ non amittitur per non usum.

12. Dico secundo: Privilegia, quæ non cedunt in aliorum gravamen, sed sunt favores speciales circa modum operandi absolutum ipsius privilegii, non amittuntur per non usum, vel aliorum præscriptionem, possunt tamen per tacitam renunciationem amitti, si interpretatio talis voluntatis sufficienter ex jure constet. Priorem partem negantem mihi sufficientem probant argumenta facta in principio hujus puncti, quia intelligi non potest in his privilegiis præscriptio aliorum contra illa, cum ipsa alios non respiciant, vel illos non gravent, ut supponimus, multoque minus potest talis præscriptio intelligi in ipso privilegiario, ut etiam ostensum est. Addidi vero posteriorem partem, quia sumpta de possibili negari non potest, cum sæpe voluntas tacita moraliter æquivaleat expressæ. Dixi autem, necessarium esse, ut intercedat aliquod jus (utique commune, vel speciale) ita interpretans voluntatem privilegiarii, quia solus non usus non est signum certum, & infallibile talis voluntatis, & ideo per se non potest sufficere sine adminiculo juris ad tollendum privilegium, quia non usus in tali casu solum se habet ut indicium voluntatis; ergo si re vera in re non fuerit talis voluntas, quia privilegiarius non ex illa, sed propter alias occasiones privilegio usus non fuit, non erit sufficiens non usus ad renunciationem, vel amissionem privilegii, nisi jure & voluntate Principis juvetur, quia deest voluntas propria privilegiarii, quæ sola posset esse causa talis effectus, non interveniente superiori voluntate. An vero de facto inveniatur tale jus quoad hæc privilegia, dicam in duobus punctis sequentib.

18. Solum hic adverto, etiamsi jure statutum sit, ut privilegium aliquod per non usum amittatur, nihilominus non amitti per tacitam renunciationem, sed quia cum limitata conditione fuit concessum, qua non impleta, vel ab ipso jure, aut a concedente tollitur, vel certe per se cessat per lapsum temporis ad modum explicatum in capit. 28. & sequentib. Declaratur hoc optime in privilegio nundinarum, quod per non usum in decennio amittitur, quia lex 1. ff. de nundinis, ita statuit. Qua lege posita constat, tale privilegium sub tali conditione concedi, & illa non impleta, vel per se cessare, vel virtute illius legis auferri. Cujus etiam signum est, quia fieri potest, ut tale tempus elabatur sine advertentia privilegiarii, quia postea plurimum doleat de amissione privilegii; ergo signum est, non esse necessariam renunciationem propriam, sed ab extrinseco tolli, vel per se extingui privilegium ex vi formæ concessionis, aut speciali, & expressa, vel subintellecta ex vi juris communis. Qui modus loquendi probabilissimus est, & posset ad alios casus extendi: nam recte explicat amissionem privilegii, & res eodem recidit. Sed nihilominus per se, ac moraliter loquendo, satis convenienter illa vocatur tacita renunciatio, quia is, qui non utitur privilegio, non obstante illo jure, moraliter convincitur nolle illud, saltem virtute, & interpretative. Nam quod inadvertentia intercedat, accidentarium est; an vero si inculpabilis sit, possit hunc effectum impedire, dicam in punctis sequentibus.

Quid operatur jus statuẽs, ut privileg. per non usum amittatur.

19. Tertio igitur inquiri potest, quanti temporis non usus necessarius sit, & sufficiat, ut per illum privilegium amittatur. In quo fere communis sententia est, decennium sufficere, & requiri. Ita docet Bart. in l. *falso*, C. de divers. rescrip. ubi etiam Jason late, idem Bart. in leg. 1. ff. de nundin. ubi alii communiter. Idem Panor. Dec. Felin. & alii in c. *cum accessissent*, de const. Rebuff. in Pract. tit. de differen. inter privilegium, & rescri. nu. 41. Mand. in d. tract. de privil. ad instar. Glos. 11. nu. 5. Balb. dict. tract. de præscrip. in 4. p. quintæ partis princip. qu. 4. ubi plures alios refert, cum variis limitationibus, quas Felin. & alii etiam adhibent. Et omnes fundantur tantum in dicta lege prima, ff. de nundin. quia ex solo jure naturali non potest tale tempus determinari, ut per se notum apparet, & in jure positivo alia determinatio non invenitur.

Decennium requisitũ ut privil. per nõ usũ amittatur

20. Mihi tamen in primis videtur, quoties per non usum privilegium amittitur, quia alius contra privilegiarium præscribit, nullum tempus esse determinatum in ipso non usu ad amittendum privilegium, seu ex parte privilegiarii, sed illud tempus necessarium esse, ac sufficere, quod ex parte alterius tertii fuerit determinatum ad præscribendum contra hunc, vel illum,

Ut alius cõtra privilegiar. præscri. nullũ tẽpus determinari in ipso non usu.

lum, quod solet jure ordinario decem annorum inter præsentes, vel viginti inter absentes, vel extraordinario, ac speciali jure requiritur tempus triginta, vel quadraginta annorum, ut de monasteriis significatur in dict. capit. *cum accessissent*, ubi Joan. And. & alii id notant, & Felin. ait generaliter, procedere in Ecclesiis, seu locis piis juxta generalem regulam textus in Authent. ultim. C. de sacros. Eccles. & cap. *illud*, de præscript. cum similibus: ratio autem assertionis est, quia in hujusmodi casu privilegium non amittitur formaliter per non usum, sed vi præscriptionis alterius contra personam non utentem: ergo illud tempus sufficiet & requiretur ex parte non usus ad amissionem privilegii, quod fuerit legitimum ad præscribendum contra privilegiarium, tali conditione supposita; ergo non potest in his privilegiis certior regula præscribi.

2. Concl. de tẽpore ad privil. præscribẽdum requisito.

21. Secundo dicendum est, in privilegiis absolutis, contra quæ ab aliis non præscribitur, non esse certum tempus jure definitum, intra quod per non usum amittantur, ideoque generalem regulam esse, talia privilegia per nullius temporis non usum amitti, etiamsi longissimum sit, in casibus vero jure expressis amitti tempore pro eis definito. Prior pars assertionis constat, quia hæc privilegia non amittuntur per modum præscriptionis, ut jam declaratum est: ergo non possunt ad illa applicari tempora præscriptionum: seclusa autem præscriptione, nullum assignabitur generale jus, quod certum tempus statuat, in quo privilegium amittatur per se, ac formaliter per non usum: ergo. Minor probatur primo quoad jus canonicum, quia canones nunquam loquuntur de amissione privilegii per non usum, sed per contrarium usum, ut capite sequenti videbimus: unde licet circa tempus contrarii usus aliquid definiunt, quod postea videbimus, illud non potest ad purum non usum, de quo solo nunc loquimur, applicari: tum quia materia est odiosa, in qua non licet leges extendere, aut de casu ad casum similem transferre: tum etiam, quia longe major ratio est, cur tollatur privilegium per contrarium usum, quam per non usum. Unde canones loquentes de contrario usu, fortasse locum habent, in omnibus privilegiis tam absolutis, quam respectivis, cum tamen amissio per non usum per se non habeat locum in privilegiis absolutis, ut diximus. In jure item civili non invenio legem, quæ universaliter de hoc tempore disponat. Solum enim a Doctoribus allegatur dicta leg. 1. ff. de nundin. lex autem illa non loquitur generaliter de privilegiis, sed in particulari de privilegio nundinarum: ergo ex illa non potest generalis regula sumi pro omnibus privilegiis absolutis, vel respectivis, quæ alios non gravant, ut statim dicam.

Si jus positivũ nõ limitat tẽpus, nõ est unde limitetur.

22. Hinc ergo concludi potest altera pars assertionis. Nam si jus positivum non limitat tempus, non est unde determinetur: ergo nullum tempus sufficiet, nisi ubi in particulari lex illud determinaverit. Quod semper intelligendum est de privilegiis simpliciter loquentibus: nam si in eis addatur limitatio, seu postuletur usus certi temporis, ut valeant, vel durent, clarum est, illa amitti per non usum in tempore in ipsis præscripto, quia voluntas concedentis non plus extenditur. At vero in privilegiis absolutis, & absolute loquentibus, procedit regula negativa generalis, ut ostensum est, cum dicta exceptione de casibus in jure expressis. Quæ maxime additur propter dictam l. 1. ff. de nundin. quæ videtur jus speciale continere, non generale. Quia privilegium nundinarum respectivum potius videtur, quam absolutum, quia versatur circa humanam negotiationem, & mercaturam, eisque certum locum determinat cum aliquibus favoribus privilegiarii: negotiatio a. & mercatura est actio, quæ circa alterum versatur. Unde ex tali privilegio alii gravantur mercatores, qui aliquid solvere coguntur domino loci, quantum illi privilegium concedit, juxta l. 7. Hispaniæ, tit. 8. p. 5. vel alii populi, in quorum præjudicium redundat illa loci determinatio, ut sensit Glos. in eadem l. 1. dicens, *Qui impetret nundinas, in præjudicium universorum facit, & ideo breviori tempore privilegium amittit*, & idem habet Glossa in l. *falso*, verb. *perennia*. C. de divers. rescr. & Archid. in capit. 1. 25. quæst. 2. unde dici facile potest, etiam illud privilegium amitti per non usum propter præscriptionem aliorum, quorum interest talis privilegii abolitio. Vel certe licet demus, ibi non intervenire præscriptionem, sed puram cessationem privilegii per non usum pro tempore ibi definito, nihilominus jus illud non erit extendendum extra casum, in quo loquitur, quia lex illa est odiosa, & restringenda; tum quatenus obligat ad non usum privilegii intra certum tempus, quod est præter naturam privilegii, quod liberum, ac voluntarium usum de se concedit, juxta leg. *si judex*, ff. de minor. tum quatenus limitat privilegium ad certum modum, & conditionem, etiamsi absolute, & simpliciter videatur concessum: unde fit, ut privilegium, quod ex vi verborum esset absolutum, & de se perpetuum, reddatur conditionale, & temporale ac caducum ex defectu conditionis inclusæ ex vi illius juris; tum etiam quia potuit illa esse determinatio specialis pro illa materia propter specialem rationem in illo inventam, ut senserunt Glossæ proximæ allegatæ cum Archid. & Alberic. in dicta l. *falso*, & probabile reputat Decius in dicto capit. *cum accessissent*; ergo extra illum casum, vel si quis est similis, generalis regula est, privilegia, contra quæ non præscribitur ab aliis, non amitti propter purum non usum, cujuscunque temporis sit, quod magis in ultimo puncto confirmabitur.

23. Contra hanc vero partem obstare videtur lex Hispaniæ in partit. 3. tit. 18. l. 42. quæ distinguens generaliter privilegia negativa, quæ onus auferunt, ab affirmativis, quæ aliquid speciale facere permittunt, de his posterioribus specialem regulam statuit, per non usum decem annorum amitti. Et præter exemplum nundinarum, quod primo loco ponit, adhibet alia, scilicet, privilegium vendendi aliquid prohibitum, vel extrahendi a regno merces vetitas, vel utendi speciali mensura in rebus vendendis: ergo signum est, illam temporis determinationem esse generalem pro omnibus privilegiis negativis. Et ita sensit Greg. Lop. ibi, & juxta illam legem intelligit legem primam, Digestis de nundinis, & solum remissive addit limitationes, quas Felin. & alii posuerunt.

24. Sed in primis dico, jus illud non esse commune, sed proprium Hispaniæ, & ideo per se, & vi sua non habere locum extra illud regnum. Deinde considero illa exempla omnia, quæ lex illa adducit, esse fere ejusdem rationis cum nundinis; nam omnia redundant in gravamen regni, aut communitatis, aut emptorum, & ideo probabile est, in illo non usu intervenire præscriptionem ex parte aliorum, vel certe specialitatem illam quæ considerata est in nundinis ad similia extendi per modum novi juris, vel per modum declarationis juris communis. Atque ita non colligitur ex illa regula generali pro omnibus privilegiis absolutis, sed tantum pro his respectivis, quæ fuerint talis generis, seu conditionis. Pro quo expendo ultima verba generalia, quæ lex illa post exempla subjungit, scilic. *O otras cosas qualesquier, que fuesen destas maneras, tales privilegios como essos duran*, &c. id est, *vel res similes, quæ hujusmodi sint: nam talia privilegia, qualia sunt ista durant*, &c. & in eis considero restringi illam conditionem, & temporis determinationem ad privilegia ejusdem rationis, & modi, quæ circa materias talis conditionis versantur; ergo inde licet potius colligere generalem regulam in contrarium, sc. alia privilegia, quæ hujusmodi non sunt, sed omnino absoluta, vel sine illo gravamine aliorum, non habere talem modum desitionis, neque in eis habere locum talem temporis determinationem.

Responsio ad legem Hisp. allegatam.

24. Tandem circa eandem legem consideranda esse censeo verba, quibus illa conditio adhibetur, & tempus præscribitur. Nam videtur ibi illa limitatio poni longe aliter, quam communiter soleat intelligi. Auctores enim allegati absolute asserunt, privilegium amitti per non usum decem annorum, & non limitant certum tempus, vel initium ejus, a quo computandum sit illud decennium, sed absolute, & universaliter videntur intelligere, computandum esse ab ultimo tempore, in quo aliquis est usus privilegio, seu a primo

Lex prædicta magis perpẽdatur.

primo non usu, post quem nullus usus successit. Juxta quem sensum, licet aliquis in principio concessionis usus fuerit privilegio per multum tempus, si postea interrumpat usum per integrum decennium, amitti privilegium. Et huic sensui occasionem præbuit dicta l. 1. ff. de nundin. nam absolute dixi, *Nundinis imperatis a Principe non utendo, qui meruit, decennii tempore usum amitti*. Ubi nullum initium illius decennii assignatur. At vero in dicta l. Partitarum initium præscribitur hoc modo: *Hæc privilegia perpetuo durant, si quis illis utatur intra decennium a die concessionis computandum: si autem intra illud tempus illis non utatur, deinceps amittuntur, & valere non debent*. Et idem apertius explicatur in l. 3. tit. 7. partit. 5. his formalibus verbis, *Otrosi decimos, que si algun home, o conceio ovieren privilegio, que pueda hazer feria nueva, a si como dicho es, e despues, que lo oviere, pasaren diez annos, que non usen del, que de alli en adelante no les deve valer*, quæ facile ex superioribus intelligentur. Et juxta illa solum videtur amitti tale privilegium nundinarum, vel simile, quando per totos integros decem annos post diem concessionis privilegiarius illo non utitur, quia hoc solum lex illa disponit. Unde e converso sequitur, quod si intra illud decennium quis utatur tali privilegio, postea non amplius amittitur per solum non usum, sive in decennio, sive in quocumque alio tempore, quia de hoc lex illa nihil disponit, & extendenda non est ultra id, quod præcise statuit; tum quia, ut dixi, materia est odiosa; tum quia potest habere specialem rationem, & congruentiam quoad illam partem; nam privilegii possessio videtur capi corporaliter, & realiter per aliquem usum privilegii, & ideo qui per primum decennium privilegio non utitur, toto illo tempore est sine possessione privilegii, ideoque merito statuit illa lex, ut contra illum præscribatur, vel ut concessio privilegii amplius non valeat. Qui autem intra illud tempus privilegio concesso utitur, illud possidet, & magis proprium efficit, & ideo non tam facile illo privatur. Qui sensus est probabilis, & secundum illum posse intelligi dictam legem 1. quia illi non repugnat, existimo tamen priorem esse communem, & usu receptum, & ideo illi standum esse.

De amissione privilegii in quo foro intelligenda.

25. Quartum dubium erat, an hæc amissio privilegii per solum non usum, intelligatur esse in foro exteriori tantum, vel etiam in foro conscientiæ, etiamsi re vera privilegiarius non habuerit animum, aut voluntatem renunciandi privilegio. De quo dubio nihil invenio ab auctoribus dictum, cum tamen difficultate non careat. Quia hinc tota hæc juris dispositio videtur in præsumptione fundata, scilicet, quia ille, qui non utitur privilegio, censetur illud renunciare; ergo si veritas non est præsumptioni conformis, non obligavit jus illud in conscientia. In contrarium vero argui potest, quia præscriptio dat, & aufert jus, etiam in conscientia.

Quando cui legitime præscribit contra aliquem privilegium in utroque foro deperditur.

26. Igitur juxta hæc principia recte applicata in hac materia, & juxta distinctionem supra datam breviter potest hæc res definiri. Primo enim, quando privilegium amittitur per non usum, quia alius legitime contra illud præscribit, non solum perditur quoad externum forum, sed vere, & in re ipsa, ac subinde in conscientia sine ulla condemnatione, vel declaratione facta in foro contentioso, quando privilegiario sufficienter constat de legitima aliorum prescriptione. Hæc assertio supponit principium in materia de Justit. receptum, præscriptionem legitimam dare justum titulum in conscientia, quod jam fere indubitatum est, & ideo illud hic confirmare necesse est, aliquid vero attingemus in libr. sequent. Dictum est autem amissionem privilegii per non usum in dicto casu provenire ex alterius præscriptione contraria; ergo in conscientia amittitur, quia non est comparabile cum jure acquisito a præscribente. Unde etiam fit, quacumque ex causa impediatur præscriptio consequenter non amitti privilegium, non obstante quocumque non usu. Ex hac ratione dicunt Juristæ, si aliquis multo tempore non utatur privilegio propter aliquam conventionem, per quam aliquid ei datur in singulos annos, aut dies, ne utatur privilegio tunc numquam amittere illud, quia per illam conventionem, & præstationem fit, ut contra illum non præscribatur: & aliud simile videri potest in Felin. in c. *illud*, de præscr. concl. 11. & Balb. dicta q. 4. n. 6.

Quando privilegia non amittantur in foro conscientiæ.

27. Secundo dicendum est, privilegia omnino absoluta, & aliis non onerosa, contra quæ ab aliis non præscribitur, non amitti in conscientia per solum non usum cujuscumque temporis regulariter loquendo. Hanc ultimam particulam addo ad excludendos casus specialiter in jure expressos, si qui fortasse sunt, de quibus statim dicam. Et sic assertio est clara, quia talia privilegia non amittuntur per modum præscriptionis, ut ostensum est, & ita cessat in eis ratio facta. Denique cessat voluntaria renunciatio, maxime quando præsumptio non est veritati conformis, ut ratio supra facta convincit. Verumtamen etiamsi non usus oriatur ex interno animo, & voluntate non habendi privilegium, adhuc non sufficit, ut in conscientia censeatur amissum, donec auferatur. Quia, ut dixi, illa renunciatio non solum non est acceptata, verum etiam nec est sufficienter significata exterius; nam solus non usus non satis indicat talem voluntatem, ut supra etiam probavi, nec invenitur jus faciens hujusmodi interpretationem in talibus privilegiis, aut disponens, quod ipso facto amittantur, propter solum non usum; ergo nullum habemus fundamentum ad asserendum in conscientia amitti.

De foro exteriori quid sentiendum.

28. An vero in foro externo veniat quis privandus hujusmodi privilegiis, non est mei muneris definire, fateor tamen, nullum me vidisse, vel allegatum invenisse jus, quod talem pœnam, vel quasi pœnam imponat, nec etiam invenire me in talibus privilegiis fundamentum talis pœnæ, vel privationis privilegii, cum illo non usu per se non inveniatur culpa, nec aliorum incommodum, aut gravamen. Et quamvis regula communiter recepta de amissione privilegii per non usum videatur esse contraria huic assertioni, si tamen attente legantur exceptiones, quæ addi solent illi regulæ, majori ratione excipienda judicabuntur hæc privilegia. Ait enim Felin. in dicto capit. *cum accessissent*, numer. 26. in fine, & 27. Privilegium, quod consistit in mera, & expressa facultate, non amitti per non usum, & dicit esse communem sententiam. Ipse vero ait, necessarium esse, ut in privilegio expresse dicatur, *Quando volueris*, vel quid simile. Sed certe, ut bene ibi notat Abbat. hoc parum refert, quia in ipsa ratione privilegii includitur illa conditio, & ideo ille effectus non nascitur ex sola expressione illius particulæ. Melius ergo dicitur, talia privilegia, cum natura sua in mera voluntate consistant, & contra illa alii non præscribant, non amitti per non usum in ullo foro.

Privilegia quæ ex dispositione juris per decennium amittũtur quomodo intelligenda.

29. Tertio dico, in privilegiis, quæ ex peculiari dispositione juris per decennium non utendo amittuntur, probabile esse in conscientia amitti, licet sit incertum. Probo simul utramque partem; nam in primis probabile est, per hujusmodi leges induci præscriptionem respectu aliorum, quibus possunt esse onerosa talia privilegia, ut declaravi: & juxta hoc principium procedit probabiliter prima assertio etiam in his privilegiis, non tamen cum certitudine, quia hoc proximum principium de præscriptione in eo casu interveniente, dubium est. Deinde intelligi potest hæc privatio per modum pœnæ ipso jure impositæ propter non acceptam possessionem privilegii, vel propter quendam quasi contemptum ejus. Hoc autem modo magis erit incerta assertio, tum quia non invenitur sufficiens fundamentum talis pœnæ, tum quia leges loquentes de hoc modo perdendi privilegium, non addunt particulam *ipso facto*, vel, *jure*, vel, *absque alia declaratione*, aut similem, ut patet in dicta leg. 1. & in legib. Partit. ergo saltem donec priventur juridice, non tenebuntur in conscientia abstinere ab usu privilegii. Aliunde vero est valde probabile, talia privilegia quoad durationem suam fieri conditionata ex vi talium legum: quando autem privilegium non conceditur nisi sub tali conditione, illa non posita cessat privilegium, non præsumptione tantum, sed vere, ac in re ipsa, ac subinde in conscientia: ergo etiam in illo casu amittitur statim in conscientia. Consequentiæ

cum minori claræ sunt. Major autem, licet non sit omnino evidens, probabilior tamen videtur, attente consideratis verbis, & dispositionibus dictarum legum, & ideo ex hoc fundamento probabilior videtur hæc sententia quoad hæc privilegia. Et in illis, & in aliis, de quibus prima conclusio loquitur, sufficienter videtur procedere communis sententia, quæ absolute loquitur de amissione talium privilegiorum per non usum; unde videtur plane intelligere de amissione vera, & in re ipsa, ac subinde ipso facto, & non tantum præsumptione juris, vel in pœnam per judicem imponendam.

CAPUT XXXV.

Quando, & quomodo amittatur privilegium per contrarium usum.

De amissione privilegii per contrarium usum Rex Alphonsus.

1. Hic modus amittendi privilegium proprie habet locum in privilegiis negativis, quæ dant facultatem non faciendi aliquid, jure ordinario alias debitum, ut non solvendi tributa debita, vel non subeundi onera, & similia, ut recte explicuit Rex Alfonsus in l. 42. t. 18. p. 3. Usus autem contrarius his privilegiis, est actio contraria negationi, seu omissioni per privilegium concessæ, ut solvere tributum, subire onus, a quo privilegium excusabat. Dicitur autem hæc oppositio contraria, quia licet inter positivum actum, & negationem ejus tantum videatur esse oppositio contradictoria, nihilominus actus ille positivus cum ipso privilegio, seu ejus concessione habet positivam oppositionem, & ideo merito contrarietas appellatur, sicut assensus propositionum contradictoriarum inter se contrarii sunt. Et ita in hoc multum differt usus contrarius privilegii a non usu, quia non usus revera non habet propriam oppositionem cum privilegio, sed tantum cum exercitio ejus, seu cum actu illius, cui contradictorie opponitur. Usus autem contrarius privilegio negativo non tantum opponitur usui privilegii, sed etiam positive repugnat ipsi privilegio, quia qui sic operatur, actu ipso profitetur, se non habere talem favorem, vel exemptionem.

Magistralis regula. Privileg. amittitur per cōtrariū usum si adsint circūstantiæ necessariæ.

2. Hinc ergo magistralis regula in hoc puncto est, privilegium amitti per contrarium usum si circumstantiæ necessariæ concurrant. Ita sentit Gloss. per textum in c. *gratum*, de offic. deleg. verb. *recessum*, Gloss. in c. *ex ore*, de his, quæ fiunt a major. par. &c. ver. *renunciasse*, etiam per illum textum. Item Glossa per textum in cap. ult. de vit. & honest. cler. verb. *cum facto*. Quæ Glossæ alia jura, tam canonica, quam civilia adducunt, quæ in discursu attingemus. Et idem sentiunt interpretes eisdem locis, & in c. *cum accessissent*, de const. & c. *si de terra*, & c. *accedentibus*, de privil. Bart. in l. 1. C. de his, quia sponte, &c. l. 10. & in l. ult. ff. de const. Princ. ubi etiam Jason, & alii. Ad explicandam autem, & fundandam dictam regulam, oportet tractare fere eadem puncta, quæ in superiore c. tractata sunt.

Quis usus dicatur privilegio contrarius.

3. Primo ergo declarandum est, quis usus dicatur in præsenti contrarius privilegio, ut illud possit extinguere. In quo in primis suppono, necessarium esse, ut actus sit ipsiusmet privilegiarii: nam si sit ab alio, pro quo non est datum privilegium, non erit privilegio contrarius, cum contraria debeant circa idem versari, cujus rei exempla paulo post subjiciemus. Deinde addo, actum debere esse repugnantem non tantum materiali omissioni talis actus, ut sic dicam, seu carentiæ ejus, sed etiam debere opponi exemptioni, quam privilegium concedebat, ita ut intelligatur actus fieri ex obligatione, vel subdendo se obligationi, quam privilegium auferebat. Hoc constat, quia alias actus non est contrarius privilegio, ut v. g. si quis habeat privilegium jejunandi, & postea jejunet diebus non præceptis, actus ille non censebitur contrarius privilegio, quia privilegium non pro illis diebus datus est, sed pro diebus, in quibus jejunium præcipitur. Hinc dixit Bart. in dicta l. 1. quem Panor. & alii sequuntur in dict. c. *cum accessissent*, cum, qui aliquid operatur, quod videtur contrarium privilegio, si protestetur, ita id agere, ut non præjudicet juri sui privilegii, non efficere usum privilegio contrarium, ideoque per similes actus non amittere privilegium, quia ex vi illius protestationis profitetur, non id facere ex obligatione contraria exemptioni privilegii, neque animo, renunciandi privilegium, sed ex mera voluntate, vel liberalitate.

Exemplū.

4. Idemque est exemplo illo non jejunandi, si quis ex devotione tantum jejunet in die aliquo Quadragesimæ, &c. Item in privilegio non recitandi, si quis ex devotione recitet, & similibus. Et declaratur hoc amplius, quia etiam ad hunc modum amittendi privilegium, necessarium est, ut aliquis sciens, & videns contra privilegium operetur. Nam qua ratione conditiones hujusmodi necessariæ sunt ad non usum, eadem sunt necessariæ ad usum contrarium, quia etiam hic usus debet esse voluntarius, ut vel contineat virtualem renunciationem privilegii, vel alia ratione præjudicet operanti; ergo necessarium etiam est, ut ille usus sit voluntarius, non tantum materialiter (ut sic dicam) quatenus talis actus est, sed etiam formaliter, ut est contrarius privilegio. Nam si quis ita operetur, non putans vel non advertens, illud esse contra privilegium, non erit actus sufficienter voluntarius ad prædictum effectum; idem ergo est, quoties aliquis directe præcavet, ne contra privilegium operari videatur.

Secundum necessarium, ut fiat a persona quæ possit renunciare privileg.

5. Secundo principaliter necessarium est, ut usus ille contrarius fit in tali persona efficax contra privilegium, id est, ut fiat a persona, quæ possit renunciare privilegio. Quia si quis est impotens ad renunciandum privilegio, multo magis erit impotens ad destruendum illud per suos contrarios actus, quia nec tales actus recipient efficaciam a voluntate operantis, ut per se constat; nec ab aliquo jure, quia potius jus prohibet tales actus tali personæ; ergo non potest dare illi efficaciam ad tollendum privilegium. Quapropter sicut talis persona ipso jure est impotens ad renunciandum privilegio, ita etiam ad destruendum illud, vel ad expellendum illud a se per actus contrarios. Duobus autem modis contingit, actum privilegiarii conantis contra privilegium esse inefficacem ad tollendum illud. Primo, quia privilegium pertinet ad jus publicum, & commune, & ratione illius non solum conceditur singulis de communitate facultas utendi privilegio, sed etiam imponitur illis necessitas quia quilibet usus contrarius privatæ personæ redundaret in damnum totius communitatis. Et tunc actus contrarius non solum non valet ad renunciandum in totum privilegio etiam pro actibus, seu temporibus futuris, verum etiam non valet ad renunciandum in præsenti pro uno actu. Casus est in cap. *contingit*, de sententia excommunicat. nam clericus renuncians immunitati canonis & voluntarie se supponens violentæ percussioni, nihil operatur, sed privilegium retinet, etiam quoad illum actum, & ideo percutiens illum etiam volentem, excommunicationem canonis incurret, ut ibi notat Glossa ultima & est recepta sententia. Simile est in cap. *si diligenti*, de foro competent. de privileg. fori. nam licet clericus permittat, se a seculari judice criminaliter judicari, non solum non amittit exemptionem, verum etiam tale judicium nihil valet, & ita neque pro illo actu privilegium a se auferre potuit. Idemque est in similibus.

Duobus modis actus privilegiarii inefficax esse potest. Primo.

Secundo. Et hoc duplicit. Primo.

6. Alio modo contingit hæc prohibitio, quando privilegium non est per se primo personæ privatæ concessum, sed communitati alicui. Quod contingit duobus modis. Primo ut privilegium ita detur pro communitate, ut sit ad prærogativam ejus, ut talis communitas est, vel etiam ad usum totius corporis communitatis, ut est una persona ficta. Et tunc actus in contrarium facti a singulis de communitate, nihil auferunt de privilegio, ratio est clara ex dictis, quia tunc qui conatur cotra privilegium non est ipsemet privilegiarius. Nam aliud est corpus mysticum, cui datum est privilegium, aliud membra illius, seu singulæ ejus personæ, quibus tale privilegium non datur. Igitur licet singuli de communitate contra privilegium agant, nihil illi nocent saltem per modum renunciatio-

Secundo.

tio-

tionis; an vero per modum præscriptionis possit nocere, statim videbimus. Alio vero modo contingit privilegium concedi communitati per se primo, ad usum vero singulorum, ita ut eis detur facultas, non tamen imponatur necessitas utendi tali privilegio, quia contrarius usus non cedit in injuriam, vel detrimentum communitatis, & talia sunt multa privilegia religiosorum, ut constat. Hujusmodi ergo usus contrarius singularum personarum nunquam poterit auferre privilegium ab ipsa communitate propter eandem rationem, poterit tamen ipsis privatis personis præjudicare, etiam per modum renuntiationis, quia favor illorum separabilis est ab ipsis, sine præjudicio communitatis. An vero hæc renuntiatio tunc sit de toto privilegio, etiam pro futuris temporibus, vel solum pro solis actibus præsentibus, qui contra privilegium fiunt, in seqq. videbimus.

Secundo suppono. 7. Secundo exponendum est, quomodo sit intelligenda hæc amissio privilegii per contrarium usum. Duobus enim modis supra positis potest intelligi, scilicet per renuntiationem tacitam, vel per modum alicujus præscriptionis; quibus addi posset tertius modus, videlicet per modum pœnæ in jure impositæ, sed hunc omittimus; tum quia nec in jure fundamentum habet, nullibi enim legitur lata hæc amissio privilegii in hoc casu per modum pœnæ: tum etiam quia sicut de non usu dixi, ita etiam in contrario usu verum est nullam rationem pœnæ in eo reperiri, quia licite potest quis agere contra privilegium suum: non est ergo ob eam rem dignus pœna. Imo quando aliquis delinquit agendo contra privilegium suum, cui renunciare non potest, non punitur privilegii privatione, sed aliis pœnis, ut patet ex dict. c. *contingit*, & c. *si diligenti*, inter illos autem duos priores modos est difficultas, quia in jure uterque insinuatur: nam in c. *si de terra*, & c. *accedentibus*, de privilegiis, requiritur tempus triginta, vel quadraginta annorum, ut per contrarium usum privilegium amittatur. In quo significatur, hunc effectum sequi ex aliqua præscriptione. In contrarium vero est, quia in eisdem juribus fundamentum hujus amissionis dicitur esse tacita renunciatio, ut patet ex illis verbis c. *si de terra*, *De privilegio tamen indulto tanto tempore vobis detrahere voluistis, cum liberum sit unicuique juri suo renunciare*: & ex illis c. *accedentibus*. *Cum enim tanto tempore contra indulta privilegia decimas solverint, eis renunciasse præsumitur*. Item ex cap. *ex ore*, de iis, quæ fiunt a mai. &c. ibi, *Per hoc, quod dicto* N. *reverentiam exhibuit, quæ debetur Præposito, juri suo renunciasse videtur*.

An privileg. amittitur ob tacitam renunciationem. 8. In hoc puncto communis opinio videtur esse, privilegium in hoc casu amitti propter tacitam renunciationem. Ita sentiunt Glossæ, & Doctores circa dicta jura, & Panormit. in dicto capit. *cum accessissent*, de constitut. num. 8. magis rem explicans dicit, per contraventionem amitti privilegium ex tacita renunciatione, quoties contraventio fit a persona, quæ potest renunciare privilegio: nam si persona talis non sit, tunc (ait Panormit.) esse necessariam præscriptionem, & idem sentit Felin. ibi num. 28. regul. 3. & num. 29. limitation. 3. ad hoc ponderans textum illum, & l. 2. Cod. de jure dotium, ac denique varia dicta, & doctrinas Doctorum congerit, quibus semper indicant, per contraventionem amitti privilegium propter tacitam renunciationem absque præscriptione, nisi in specialibus casibus, quos per varias limitationes ibi prosequitur.

Advertendum. 9. Nihilominus adverto, renunciationem privilegii duobus modis intelligi posse, uno modo solum quoad valorem illius actus, qui continet usum privilegii, alio modo quoad totam facultatem privilegii, seu quoad usum ejus in toto futuro tempore, & juxta hos duos sensus diversis etiam modis respondendum censeo. 1. Concl. Dico ergo primo: per usum contrarium privilegio, amittitur privilegium, vel potius fructus privilegii quoad præsentem actum, seu causam, de qua tractatur propter tacitam renunciationem absque titulo contrariæ præscriptionis. Hæc assertio communiter recepta est ab auctoribus allegatis, & statim referendis. Sumiturque ex dict. c. *ex ore*, de his, quæ fiunt a mai. & ex c. *gratum*, cum Glossa ibi de offic. deleg. qu. allegat varia jura hoc probantia, & non amplius. Idem patet ex l. ultim. ff. de privil. veteran. & sumitur etiam ex l. 2. ff. ad municipalia, & l. 2. in fine, ff. de decurion. & l. 3. Cod. de his, qui spon. publ. mun. sub. lib. 10. Et habetur optime in l. 43. tit. 18. part. 3. ubi si quis habens circa rem aliquam privilegium, de re illa in judicio convincitur, & in eo privilegium non allegat, & ideo condemnatur, perdit privilegium quoad rem illam, de qua condemnatur, ita ut amplius non possit circa illam eandem rem allegare privilegium. Ubi obiter noto, quod licet non allegare privilegium videatur potius non usus, quam contrarius usus privilegii, nihilominus causam talem agere in judicio, & velle judicari sine fundamento privilegii, est usus positivus contrarius privilegio, qui satis est, ut actus repugnans privilegio validus sit contra privilegiarium non obstante privilegio. Quod certe non potest fundari in præscriptione, quia ibi nulla intervenit, ut constat; ergo provenit ex tacita renunciatione, quæ perpetua manet in illa materia, circa quam versatur: ratio est, quia hæc renunciatio tacita fit per positivam actionem, per quam jus acquiritur alteri, a quo acceptatur & ideo quoad illum effectum rata, & firma manet. Et in hoc differt multum inter non usum privilegii, & usum contrarium, ut magis in sequentibus punctis declarabitur.

10. Dico secundo: Per usum privilegio contrarium nunquam amittitur privilegium quoad usum futuri temporis, seu quoad totam facultatem, & substantiam privilegii per solam tacitam renunciationem, sed necesse est, ut legitima præscriptio contra privilegiatum intercedat. 2. Concl. Hanc assertionem docet satis clare Greg. Lopez in l. 42. tit. 18. part. 3. Gloss. 1. quatenus ait, qui ex privilegio immunis est a solutione tributorum, licet sæpius illa solvat, si non continuavit per legitimum tempus necessarium ad præscriptionem licet præjudicet sibi in solutis, non tamen in solvendis. Ex quibus duabus partibus prior pertinet ad præcedentem assertionem, & illam confirmat; posterior vero aperte continet hanc secundam, pro qua citat Cynum, & Salicet. in l. *voluntariæ*, C. de excusat. tutor. & Bart. cum Glossa in l. 2. C. de his, qui spont. mun. sub. l. 10. & in l. 2. ff. de privil. veter. ex quo textu aperte colligitur hæc assertio. Dicit enim privilegium immunitatis a muneribus civitatis non labefactari, etiamsi aliquis *voluntate sua honorem, aut munus susceperit*. Ubi Glossa dicit non labefactari, quominus ipsi, & eorum liberi perseverent immunes in aliis: quia nimirum non intelligitur amissum privilegium in se & in substantia sua, sed solum quoad illum effectum, qui voluntarie amissus est. Idem indicatur satis in dicta l. 43. part. ibi. *Pierdese el privilegio quanto a aquello sennaladamente, en que fue dado el Lucio*, id est, non allegando privilegium in judicio, qui in eo condemnatur, perdit privilegium, quoad id, in quo condemnatur, & non amplius, hanc enim vim habet illa particula, *sennaladamente*, ut ibi etiam expendit Greg. Lop. referens Alexand. consil. 33. volum. 5. Denique ad hoc etiam confirmandum faciunt cap. *si de terra*, & c. *accedentibus*, supra allegata, quatenus præscriptionem requirunt: ratio vero est, quia per solam contraventionem non censetur quis renunciare privilegio, nisi in eo, in quo venit contra privilegium, sed per aliquem usum contrarium, non contra totum privilegium in se, & tota facultate sua etiam in profuturis temporibus, sed tantum hic, & nunc, & in tali materia; ergo non debet amplius extendi renuntiatio, nec est unde major præsumatur, imo etiam nullum est jus, in quo talis præsumptio fundari possit. Nam lex ult. ff. de privil. veter. & c. *cum accessissent*, de const. quæ in contrarium induci possunt, re vera non sunt contraria, ut in seq. puncto commodius dicetur, ubi hæc etiam resolutio magis explicabitur, & confirmabitur.

11. Tertio igitur interrogari potest, quantum tempus necessarium sit, & sufficiat, ut privilegium per contrarium usum amittatur, & consequenter quot actus hujus contrarii usus sufficiant, vel necessarii sint, ut privilegium amittatur. De tempore ut privil. amittatur per contrarium usum. Ubi primum occurrit tractan-

ctanda vulgaris quæstio, an privilegium per unum actum contrarium amittatur. In qua Panormit. in dicto cap. *cum accessissent*, distinguit de privilegio dato privatæ personæ, vel communitati. Et de priori dicit amitti per unum actum contrarium. Et rationem reddit, quia in privato quælibet directa contraventio inducit renunciationem validam, quia complectitur contrarium, & sumit argumentum a simili ex capit. *cum renuntiatur*, 32. quæst. 1. & ita etiam intelligit dictum cap. *cum accessissent*, dicens, hunc esse casum ejus. Citat etiam Bart. in leg. 1. C. de his, qui spon. mun. pub. sub. lib. 10. ubi sentit, privilegiatum, ne solvat tributa, si semel solvat, præjudicare sibi in futurum, nisi fuerit protestatus. At vero de posteriori privilegio concesso communitati, seu Ecclesiæ ait, non amitti per unam contraventionem, sed requiri præscriptionem, juxta dictum capit. *si de terra*, &c. *accedentibus*; & ratio est, quia singulares personæ non possunt renunciare privilegio Ecclesiæ, vel communitatis expresse: ergo nec tacite, & ideo non sufficit contrarius usus unius, vel alterius de communitate, sed præscriptio necessaria est. Quam distinctionem sumpsit Panormitanus ex Innocent. in cap. *accedentibus*, de privilegiis, licet paulo aliter ab Innocent. explicetur, & sequitur Felinus supra nu. 28. & 29. regula 3. limitation. 3.

Pan. sententia, & distinctio.

12. Hæc vero distinctio, & ratio differentiæ mihi probari non potest. Quia si sit sermo de amissione privilegii in se, & quoad usum futuri temporis censeo privilegium etiam privatæ personæ concessum per unum actum, seu usum contrarium non amitti: & ita quoad hanc partem non habet locum differentia. Assumptum probatum est in præcedenti puncto, dicto 2. & probatur ad hominem contra Panormitanum, quia ipse fatetur (& merito) quod si quis habeat privilegium generale, ne subeat aliqua munera publica, & sponte eligatur ad unum, non præjudicat sibi in aliis, neque etiam in illo, si iterum eligatur ad illud, juxta leg. *voluntaria*, C. de excusat. tut. quæ recte potest sic intelligi, licet alios sensus patiatur. Verba legis sunt, *Voluntaria tutelæ munera privilegiis nihil derogant*, scilicet quoad alia munera suscipienda præter voluntarie suscepta, ut ibi Glossa exponit allegans alia jura. Et idem sentit ibi Bartolus cum Glossa & aliis. Denique idem fatetur Felinus supra limitation. secunda, ubi ad hanc partem confirmandam multa allegat, quæ plane destruunt suam regulam, & dictam differentiam, nostramque sententiam confirmant. Primo quidem, quia qua ratione habens excusationem a multis muneribus, renuncians quoad unum, non censetur renunciare quoad alia, eadem profecto ratione, qui habet privilegium perpetuum, licet in uno momento admittat aliquid contrarium, privilegio, non præjudicat sibi pro toto tempore futuro: nam est eadem proportio. Maxime quia acceptans munus aliquod contra privilegium suum una vice, non sibi præjudicat, ut acceptare cogatur, si iterum ad illud idem eligatur, ut Panormitanus expresse fatetur: ergo idem erit in quocumque alio usu contrario: nam licet in uno actu, vel tempore admittatur, non ideo præjudicat utenti pro toto tempore futuro, quæ enim ratio differentiæ assignari potest? Præterea quando in actu contrario privilegio potest cadere alia præsumptio, quam renunciationis totius privilegii, non est talis renunciatio præsumenda, ut ex Anton. in dicto cap. *accedentibus*, refert Felin. supra, & merito sequitur, quia talis præsumptio est odiosa, & restringenda, ut ex Paul. Castrens. cons. 25. idem Felinus ait, & satis favet Glossa in Clem. *sæpe*, de verb. significa. verb. *partibus*, in fine, & Panorm. in c. *ad audientiam*, de his quæ vi, nu. 3. ubi ait, modicam conjecturam sufficere ad excludendam præsumptionem spontaneæ renunciationis. At vero in unum actum privilegium contrarium optime cadit alia præsumptio sine renunciatione totius privilegii in se, & pro toto tempore futuro, scilicet, renunciatio proprii favoris in hoc negotio, vel in gratiam talis personæ, vel ad finiendam, aut vitandam hanc litem; ergo immerito, & sine fundamento extenditur præsumptio ad renunciationem totius privilegii.

Refellitur distinctio Pan.

Privileg. etiam privatæ personæ concessum, per unũ actum non amittitur.

Probat. 1.

Secundo.

13. At vero si sit sermo de amissione privilegii solum quoad præsentem materiam, circa quam versatur usus contrarius semel factus, sic verum quidem est, amitti per unum actum contrarium in privilegiis privatarum personarum, juxta dicta in superiori dubio. Dico tamen idem esse (servata proportione) in privilegio concesso communitati, ideoque etiam quoad hanc partem non procedere distinctionem. Probatur hoc ex Innocent. in dicto capit. *accedentibus* ait enim, monasterium habens privilegium non solvendi decimas, si solvat illas semel, aut iterum ex communi consensu totius conventus, non amittere privilegium (utique in se) quia præsumitur id agere ad vitandam litem, quod est laudabile, & ita quoad illam solutionem valet actus, & consequenter etiam renunciatio privilegii, quoad solutum, licet non quoad solvendum. Et Panormitanus supra in fine fatetur, quod ubi conventus potest renunciare privilegio concesso, per unicam contraventionem directam illud perderet, sed clarum est, posse renunciare privilegio quoad unum actum, verb. grat. quoad unam solutionem, vel quid simile; ergo quoad hoc valet usus contrarius, & in hoc quidem potest considerari differentia in tali usu, si fiat a privato religioso propria auctoritate, vel a toto conventu, seu ex potestate, & scientia ejus: nam actus priori modo factus non solum non valet ad renunciandum privilegio simpliciter, verum etiam nec secundum quid pro tali actu, nam validus non est, sed retractari debet, quia non est factus ab habente potestatem, nec ex consensu proprii privilegiarii. Quod secus est, quando talis conventio fit ex communi consensu, quia tunc, licet non sit satis ad renunciationem privilegii in se, sufficit tamen ad renunciationem quoad talem actum, contraria ratione. Tamen idem cum proportione intelligi potest in privilegio non solvendi decimas concesso privatæ personæ: nam si ipsemet privilegiarius semel solvat, renunciare censetur, non simpliciter, sed quoad illum actum; si autem minister ejus, ipso inscio, & excedendo potestatem sibi commissam, solvat, non valet renunciatio, etiam pro tali actu, quia non est a privilegiario, nec ex voluntate ejus; ergo servata proportione non invenitur discrimen, ideoque frustra fit distinctio inter privilegia privatorum, & communitatum.

Quid de privileg. concessi communitati dicendum.

14. Unde tandem concludo, privilegium non amitti simpliciter per unam contraventionem, sed solum secundum quid quoad talem actum, si ab ipso privilegiario, vel ejus authoritate, scientia, & voluntate fiat. Utrumque satis patet ex dictis: & hæc resolutio sumitur aperte ex Bartol. in dicta l. *voluntaria*, & in l. ult. ff. de constit. prin. & ex Alexan. conf. 33. quod refert, & valde commendat Greg. Lop. d. l. 42. & alia in confirmationem hujus sententiæ adducit, quæ in præcedenti puncto indicavi. Ex quibus colligo, non recte dixisse Fel. supra n. 28. cum Joan. Andr. si Doctor habeat privilegium non disputandi, & semel disputet, amittere privilegium. Nam si intelligatur de amissione simpliciter (ut ipse intendit) falsum est: de amissione autem secundum quidem est impertinens, quia ibi non est alia amissio præter actualem usum contrarium, qui supponitur. Infero etiam non recte dixisse Angelum, quem supra etiam Fel. refert, & sequitur, si quis habens privilegium non solvendi vectigalia, describatur in libro talium gravaminum, & ipse non contradicat intra decem dies, amittere privilegium. Hoc enim nullo jure probatur, & illa remissio in contradicendo, seu appellando ad summum est consensus in quendam usum privilegio contrarium, qui non sufficit illud tollere usque ad legitimam præscriptionem, ut late Jason in l. ult. ff. de const. Princ. & Greg. Lop. supra.

Priv. non amittitur simpliciter per unam contraventionem sed secundum quid.

Infertur contra Ang.

15. Neque contra hanc partem obstant jura, quæ Panorm. adducit, nam in cap. *cum renunciatur*, non est sermo de hoc genere renunciationis, sed de renunciatione peccati, quæ fit per pœnitentiam, quæ debet esse absoluta, & in proposito perpetuo, ut abjiciatur peccatum, neque sufficit facere actum virtutis peccato contrarium, ut intelligatur quis simpliciter peccato renunciasse; & ita si per analogiam textus inducatur,

Ad jura adducta pro Pan. Resp.

catur, potius probat contrarium. Alia vero cap. *si de terra.* & cap. *accedentibus*, potius probant, unum actum contrarium non sufficere ad tollendum privilegium. Neque id fuit speciale, quia monasteria non possent renunciare privilegio: nam contrarium supponitur in ipsis textibus, ut supra visum est, & infra amplius declarabimus.

Object. 16. Aliunde vero objici potest cap. *cum accessissent*, de constit. ibi, *Nisi prædicti canonici contravenerint, aliquem videlicet in primicerium eligendo.* Per quæ verba indicatur, unam contraventionem esse sufficientem ad destruendum privilegium. Respondeo tamen in illo textu non esse sermonem de privilegio privatæ personæ, sed de privilegio concesso Ecclesiæ, seu capitulo canonicorum, & ita etiam Panormitanus, & alii tenentur illi respondere. Unde Panormit. sentit illud rescriptum pertinuisse ad utilitatem canonicorum, non Ecclesiæ, & ideo de illo censeri sicut de privilegio privatæ personæ. Sed certe dispositio de numero præbendarum, & qualitate earum per se primo respicit utilitatem, & commune bonum Ecclesiæ, etiamsi secundario redundet in utilitatem singulorum, & de tali dispositione ibi agebatur, unde non possent omnes canonici ut singuli tali institutioni renunciare, licet possent renunciare suæ utilitati: signum est ergo fuisse rem communitatis. Addit vero Panormitan. sub conditione, quod si illud privilegium respexisset Ecclesiæ utilitatem, quoad id non fuisset sublatum per contraventionem a capitulo factam. Quod si hoc verum esset, etiam contra nos cessaret objectio, tamen quia verba textus plane repugnant, aliter respondendum est.

Resp. 2. 17. Respondeo ergo secundo cum Bart. Alexand. & Gregor. Lop. supra, privilegium illud seu rescriptum non habuisse tractum successivum, sed in unico effectu, qui in continenti fit, vel tollitur, constitisse, & ideo per unam contraventionem potuisse amitti, quia in tali materia renunciatio quoad unum actum, est renunciatio simpliciter, quia totum privilegium in uno actu consistit. Hoc autem ita contigisse in materia illius textus, patet, quia agebatur de extinguenda, vel erigenda quadam præbenda, seu dignitate cujusdam Ecclesiæ, quæ prius extincta fuerat cum consensu Papæ: si autem canonici contravenissent, iterum illam erexissent, & quia dignitas de se est effectus stabilis, & perpetuus, ideo sicut prior extinctio uno actu consummata fuit, ita per unum actum contrarium fuisset privilegium revocatum. Tertio addo, ibi esse sermonem de statuto, communi consensu canonicorum facto, & a Pontifice confirmato, quod in tali Ecclesia amplius non esset talis dignitas, quoad statutum: præterquam quod per unum actum omnino convellitur ex parte materiæ, ut declaratum est, quia dignitas extincta non restituitur pro una vita, vel pro certo tempore, sed ut perpetua: etiam ex parte statuti revocatur omnino, quia sicut statutum communi consensu factum fuerat, ita communi consensu revocatum est & contrarium fuit in virtute factum: confirmatio autem Papæ censetur fuisse in favorem paciscentium, & ideo dissoluto pacto censetur revocata. Et similis decisio habetur in l. 2. C. de jur. dominii impet. & melius in l. 49. tit. 18. part. 3. ubi hac ratione expresse declaratur, talia privilegia per primam contraventionem amitti: ibi autem significatur, id non tantum esse per modum renuntiationis, sed etiam per modum pœnæ, propter circumstantiam contraveniendi pacto a Rege confirmato.

4. Object. 18. Secundo objici potest leg. ultim. ff. de privileg. veter. ubi dicitur, veteranos excusatos ab aliquibus muneribus, *Si passi sint, se in ordinem legi, muneribus fungi cogendos esse*, per quod significatur per unam contraventionem amitti totum privilegium. Sed respondetur primo, non esse intelligendum de aliis muneribus, ad quæ electi non sunt, nec etiam ut cogi possint se iterum eligi, sed solum ut cogi possint subire munera, ad quæ se eligi passi sunt. Et ita non probatur per unam contraventionem amitti totum privilegium, sed solum amitti in eo, quod actum est, & in eo amitti constanter, & irrevocabiliter. Nam qui consensit electioni ad aliquod munus, virtute renunciavit privilegio quoad omnem obligationem, quæ ex tali electione sequi solet, alias frivola esset, & inutilis consensio: cum quo tamen optime stat, ut privilegium quoad alia integrum maneat. Aliter responderi solet communiter, ibi esse sermonem de electione ad decurionatum, ut ibi Glossa exponit citans alia jura: tenebantur autem decuriones certa quædam munera exercere: & ideo qui contra suum privilegium decurionem fieri passus est, munera decurionis subire cogitur. Ita Bartol. & alii ibi, & Panormitan. & Felin. supra. Sensus vero in idem redit, quia etiam hoc modo non fundatur decisio illius textus in illo principio quod per unam contraventionem amittitur totum privilegium, sed in hoc, quod renuncians privilegio in uno munere, censetur renunciare in omnibus, quæ cum tali munere sunt connexa, quod verissimum est, est tamen longe diversum, ut per se constat. Resp. 1.

19. Declarandum vero superest, si unus actus contrarius non sufficit ad destruendum omnino privilegium, quot sufficiant. Ad quod duo breviter respondeo: unum est, sicut unus actus non sufficit, ita neque plures in quolibet numero sufficere, nisi legitimo tempore ad præscriptionem necessario talis usus continuetur. Aliud est, si tempus necessarium ad prescriptionem cum aliis conditionibus requisitis intercedat, ex parte usus contrarii non esse necessarium certum numerum actuum; imo nec plures actus, nisi quatenus necessarii fuerint, ut præscriptio per totum legitimum tempus non interrumpatur. Primum manifestum est ex dictis, quia eadem est ratio de uno, & de pluribus actibus servata proportione, semper enim potest privilegium ad plures extendi tractu temporis, vel per amplitudinem materiæ, ut supponitur. Item quia nullus certus numerus actuum designari potest nec per aliquam legem est determinatus. Secundum autem ita declaratur supponendo unam ex conditionibus ad præscribendum requisiti esse, ut tempus præscriptionis non interrumpatur. Suppono deinde præscriptionem contra privilegiarium in præsenti incipere eo ipso, quod ille contra privilegium suum operatur. Unde suppono tertio, eum, qui contra privilegiarium præscribere potest, incipere quasi possidere jus contra illum, statim ac ipse contra suum privilegium operatus est, quia non potest inchoari prescriptio absque possessione, & quia qui agit contra privilegium suum in favorem alterius, quantum est ex se aliquid illi confert, quod alter possidere incipit, ut si solvat tributum, alius incipit possidere jus petendi, si habens immunitatem permittat se eligi, alius videtur habere jus eligendi, & sic de aliis. Dubium.

20. His ergo positis dicimus, ad continuationem, & consummationem prescriptionis necessarium esse, ut post unum actum privilegio contrarium nihil privilegiarius faciat, quo videatur priorem actum retractare, & id sufficiet, sive repetat similes actus, sive non; eatenus enim erunt necessarii, quatenus ad non retractandum priorem voluntatem necessarii fuerint, & non aliter: ratio est, quia continuatio, seu non interruptio est necessaria ad præscriptionem; sed privilegium non amittitur per contrarium usum, nisi media præscriptione, ut dictum est; ergo eadem continuatio necessaria est ad hunc effectum. Hæc autem continuatio sufficiens erit, si per totum tempus necessarium prior actus non retractetur: nam per hoc durat virtus ejus, & alter semper continuat possessionem, quam inchoavit: ergo nihil aliud per se necessarium est, ergo multiplicatio actuum non est per se necessaria, sed post usum privilegio contrarium satis est, amplius non uti privilegio toto tempore necessario ad præscriptionem, nec directe reclamare contra priorem usum, nec retractare illum: his enim modis potest interrumpi præscriptio; si autem nihil horum intercedat, censetur durare prior actus, & semper magis præjudicare. Ut v. g. si quis semel solvit gabellam, etiamsi iterum non solvat, non ex usu privilegii, sed quia non occurrit occasio, & in eo statu permaneat per legitimum tempus, amittet privilegium saltem quoad illam speciem tributi, quia præscribitur contra ipsum. Idem est, si passus est, se eligi ad Post unum actū privil. cōtrarium non debet retractari prior actus.

ad munus, a quo erat immunis, vel si passus est electionem fieri sine suo suffragio, ad quod habet privilegium: nam licet nulla alia electio fiat, illa cum tempore sufficiente sufficit: & sic de aliis. Quod potest etiam declarari per proportionem ad præscriptionem contra servitutes urbanas, in quibus actus contrarius supponitur, unus tamen sufficit cum continuato non usu.

De tempore dub. Resp. 21. Explicandum vero adhuc superest, quantum tempus necessarium sit, ut amittatur privilegium per contrarium usum. Ad quod breviter respondendum est, tempus hoc non esse definiendum per viam tacitæ renunciationis, seu quasi per conjecturam illius, quia hoc modo nihil possumus cum certitudine dicere, quia nec in jure naturali, nec in positivo fundari potest, ut in simili dixi in capite præcedenti. Explicandum ergo hoc est per viam præscriptionis: nam illud tempus necessarium erit, ut amittatur hoc modo privilegium, quod ad præscribendum sit sufficiens. Hoc autem tempus regulariter esse solet decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes: nam hoc tempus solet requiri in præscribendis servitutibus, & juribus incorporalibus, quæ inter immobilia bona computantur, ut videre licet in Covarr. lib. 1. variar. capit. 17. & Anton. Gom. lib. 2. variar. capit. 25. & Molina tractat. 2. de justit. disput. 7. Ad hæc enim jura, & bona possunt hæc privilegia reduci. (Decem nuum inter præsētes, 20. inter absētes requiruntur ad præscriptionē.) In Ecclesiis vero seu monasteriis, ut talia privilegia amittant, majus tempus necessarium est ex speciali dispositione juris, nimirum quadraginta annorum, juxta capit. *accedentibus*, de privileg. Alii vero existimant sufficere tempus triginta annorum, quia ita significatur in dicto cap. *si de terra*, eod. & in alio capite dicunt mentionem fieri quadraginta annorum, quia ita illo facto contigit, & ita narratum fuit, non quia necessarium esset. Sed hoc non admittit Glossa in dicto cap. *accedentibus* quia in cap. *illud*, de præscript. expresse dicitur, contra Ecclesias minorem præscriptionem, quam quadragenalem non admitti, *licet quidam canones comprobent triennalem*, & idem confirmatur in capit. *de quarta*. Unde dici posset, illud jus cap. *si de terra*, esse per aliud correctum. Hoc tamen obstante Glossa in dicto cap. *accedentibus*, & Joann. Andr. Hostiens. Abb. Felinus & alii communiter docent, requiri tempus quadraginta annorum, & ad cap. *si de terra*, nihil aliud respondent nisi hodie non procedere. Mihi autem verisimile est, Alexander tertius, licet in aliis præscriptionibus contra Ecclesiam quadraginta annorum tempus necessarium esse voluerit, in hac, quæ est contraria privilegio, minori tempore fuisse contentum, vel quia non consideravit illam ut puram præscriptionem, sed ut conjunctam voluntariæ renunciationi privilegii, quæ facilitare videtur præscriptionem, vel etiam quia per præscriptionem contra privilegium revertitur res ad jus commune, & ideo etiam debet breviori tempore fieri. Nihilominus tamen Innocent. III. in dicto capit. *accedentibus*, extendisse videtur regulam capit. *illud*, de præscription. etiam ad præscriptionem contra privilegia Ecclesiarum. Et hoc usu confirmatum est, & communi sententia Doctorum.

Infertur 1 22. Tandem ex dictis in hoc, & præcedenti puncto tria infero. Primo amissionem privilegii per contrarium usum non habere locum in illis privilegiis, quæ supra absoluta appellavimus, quatenus non versantur circa alios, nec tertiam personam gravant: ratio est, quia contra hæc privilegia non præscribitur ab aliis, cum alios non respiciant, nec per contrarium usum aliis conferatur aliquod jus. Exemplis patet, quia si quis habens privilegium non recitandi, per multum tempus recitet, non amittit omnino privilegium, quia nullus contra eum præscribit, & sic de omnibus similibus. Ac denique rationes factæ de non usu, quoad hoc eodem modo procedunt de contrario usu.

Infertur 2 23. Secundo infero ex dictis, amissionem privilegii per contrarium usum in multis convenire cum illa, quæ est per solum non usum, videlicet, quia in neutra earum sufficit sola præsumpta renunciatio, ut vere, & in re destruatur privilegium, quia in utraque debet adjungi præscriptio. In qua præscriptione etiam conveniunt quoad temporis longitudinem, & ita in hoc indifferenter de utraque loquuntur authores; in duobus tamen differunt, primo quia privilegium ad agendum per unam omissionem, ut sic dicam, vel per plures, seu per solum non usum, nec perditur, nec minuitur, sed tantum non exercetur, ut ex supra dictis constat: privilegium autem ad non agendum per unam contraventionem quodammodo amittitur per renunciationem operantis, quantum ad hoc, ut solutio, vel alia similis actio facta contra privilegium teneat: nam in hoc aliquo modo derogatur privilegio. Quod habet locum in privilegiis, quæ versantur circa alios: nam in absolutis hæc differentia considerabilis non est, sed contrarius usus moraliter perinde se habet, ac non usus. Secundo differunt, quia contra privilegia affirmativa præscribi potest sine ulla actione privilegiarii, quia per solum non usum ejus potest inchoari, & consummari alterius prescriptio: in negativis autem ut præscribatur contra illa, necessarium est, ut inchoetur præscriptio ab aliquo usu contrario privilegiarii, quia sine tali actu nullum jus, nullusve possessionis modus potest in altero considerari, quod illi tribuat initium præscribendi, quæ omnia ex dictis satis constant.

24. Tertio intelligitur ex dictis, quam utilitatem habeat protestatio privilegiarii, ut actus intelligatur, 3. infertur fieri sine præjudicio sui privilegii, de qua dixit Bart. in leg. 1. C. de his, qui spon. mun. &c. lib. 10. patari, ut per actum contrarium non perdatur privilegium, quod valde commendat Panormitan. in dicto capit. *cum accessissent*, numer. 7. intelligens, prodesse, ut privilegium non perdatur per unum contrarium actum, & ad hoc esse necessariam talem protestationem, & hoc modo idem intellexit, & sequut. est Felin. ibi numer. 30. limit. 5. citatque Roman. & Bald. in eandem sententiam. At vero juxta doctrinam datam talis protestatio necessaria non est, ut privilegium non perdatur simpliciter per unum actum contrarium: nam licet non fiat protestatio, unus actus contrarius non sufficiet per se tollere privilegium; quoad forum vero externum poterit esse utilis talis protestatio ut magis constet de animo operantis. Præter hoc vero esse poterit utilis hæc protestatio ex justa causa facta, ut ipsemet actus, qui in præsenti fit, non noceat in aliquo contra privilegium, etiam secundum præsentem effectum, quem habere posset, ut si per talem protestationem profiteatur operans, vel non voluntarie, sed coacte operari talem actum, vel certe ignorare, an aliquid detrimenti contra suum privilegium sibi afferre possit, & ideo non esse intentionis suæ cum suo præjudicio illum facere. Nam cum actus agentium non operentur ultra intentionem, & renunciatio privilegii etiam secundum quid, & quoad præsentem effectum a voluntate privilegiarii pendeat, per talem protestationem merito impedietur talis effectus. Denique etiam potest prodesse, ut a tali actu non possit inchoari præscriptio contra privilegium, quia per illam fit, ut nullum jus tribuatur alteri, nec aliquis modus possessionis, & consequenter etiam bona fides illius impeditur. Et in hoc sensu verum est, protestationem illam deservire, ne amittatur privilegium, non utique per unum solum actum integre, sed ne per illum inchoetur, & consequenter ne consummari possit, præcedente tantum illo contrario usu. Quando autem talis protestatio nihil prosit, videri potest in Glofs. in c. *cum*, *M.* de const. verb. *sine præjudicio*.

25. Ultimo videndum superest, an hæc, quæ dicta sunt de amissione privilegii per usum contrarium, locum habeant in foro conscientiæ, vel solum in exteriori, ex juris præsumptione. Dub. ult. In quo breviter duo sunt clara ex dictis in præcedenti capite. Unum est, quoties usus contrarius privilegi dat alteri occasionem, & Respon. tempus præscribendi contra privilegium, consummata prescriptione amitti privilegium in re ipsa, ac subinde etiam in conscientia. Secundum est, quamdiu aliter non præscribit contra privilegium habens tractum successivum, per nullum usum contrarium amitti in conscientia tale privilegium omnino, & quoad facultatem utendi illo in temporibus futuris. Hæc duo non indigent nova probatione; solum ergo superest

perest difficultas de illa amissione privilegii, quæ fieri censetur, per quemlibet actum contrarium per modum tacitæ renunciationis, vel simpliciter, si privilegium in uno tantum actu consistat, vel secundum quid tantum quoad præsentem actum, & effectum ejus. In quo breviter dico, regulariter loquendo, talem renunciationem esse validam in conscientia: suppono enim versari circa alterum, qui statim acceptat illam, vel effectum, qui ab illa pendet, quod perinde est; nam de aliis privilegiis absolutis jam non tractamus. Deinde, licet hæc renunciatio non sit expressa, sed tacita, quatenus per actum contrarium privilegio indicatur voluntas renunciandi privilegio saltem pro illo actu, nihilominus moraliter loquendo, ac per se procedit ex interno affectu sufficiente, quia ille actus exterior voluntate fit, & ex animo valide, & cum effectu operandi, etiamsi sit contra proprium privilegium. Ut in casu cap. *cum accessissent*, si canonici illi contra prius statutum a se factum, dignitatem Primicerii in sua Ecclesia creassent, vere, & non tantum præsumptive privilegium amitterent, quia talis actus, & effectus necessario secum affert revocationem prioris statuti; & similiter qui acceptat munus, cum esset exemptus, in conscientia tenetur illud administrare, & sic de aliis. Secus vero esset, si aliquis involuntarie exerceret actum, vel coactus, & positive interius intendens sibi in nullo præjudicare, vel ignorans effectum illum repugnare suo privilegio; tunc enim excusaretur in conscientia propter defectum consensus sine quo obligari non potest. Unde etiam Juristæ docent, quotiescunque ex signis vel conjecturis constare potest privilegiatum non habuisse animum renunciandi, non esse privandum privilegio. Ita Gloss. in cap. *pro illorum*, verb. *authoritate*, de præb. quam Bart. locis citatis, & alii Doctores allegati sequuntur. At vero si tunc privilegiarius juste condemnaretur in foro exteriori, quia non posset intentionem suam probare, tunc etiam in foro exteriori teneretur parere, licet posset occulte se indemnem servare, si absque scandalo possit. Aliquando vero posset per sententiam veluti confirmari talis renunciatio privilegii, etiamsi non esset ex animo facta, in pœnam fictionis, vel negligentiæ, & tunc post sententiam teneretur quis in conscientia, non uti privilegio quoad talem effectum, seu ratum habere usum privilegio contrarium, etiamsi fortasse antea non teneretur, quia sententia justa potest effectum hunc inducere, ut in superioribus visum est.

Regula Jur. statū. — Quomodo sententia valet inducere obligationem in conscientia.

CAPUT XXXVI.

Quando, & quomodo amittatur privilegium per illius abusum.

1. Vulgaris est regula juris, amitti privilegium per abusum. Unde est illa sententia Simplicii Papæ, *Privilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate*, cap. *ubi*, distin. 74. cap. *privilegium*, 11. quæst. 3. qua etiam utitur Innocentius III. in cap. *licet*, de regularibus, & in cap. *ut privilegia*, de privil. & in cap. *contingit*, 2. de sententia excomm. idemque fere habet in cap. 1. & 7. de postulat. præbend. & Alexan. III. in cap. *recolentes*, de statu Mon. ubi Glossa verb. *communi jure*. Hanc vero regulam ita exponit Sylvest. verb. *privilegium*, quæst. 10. dub. 10. ut idem dict. sit, *per abusum*, quod *per non usum*, vel *contrarium usum*. Sed contra vim verborum, & contra jurium intentionem, & contra veritatem: nam re vera hic est distinctus modus amittendi privilegium. Igitur ad explicandam hanc regulam, ejusque rationem reddendam, tria breviter explicanda sunt. Primum, de quo abusu privilegii sit sermo, ut censeatur sufficiens ad privilegium amittendum. Secundum, qualis, & quanta sit hæc amissio, scilicet, aut totius privilegii, vel tantum alicujus, vel aliquorum effectuum ejus. Tertium, quomodo amittatur, id est, an ipso facto per abusum perdatur privilegium, vel solum veniat quis illo privandus.

De abusu privilegii Privilegiū amittitur per abusum. — Tria explicanda.

2. Circa primum advertere oportet, aliud esse privilegium perdi propter delictum, aliud vero propter abusum: nam abusus proprie significat defectum in ipsomet usu privilegii, vel in his, quæ illud concernunt ut ex vi ipsius vocis constat: delictum autem latius patet, & comprehendere potest quodcumque peccatum ipsius privilegiarii. In præsenti ergo proprie tractamus de abusu: nam quodammodo per se confert ad amissionem privilegii, vel tollendo ejus fundamentum, vel secundum quandam proportionem pœnæ ad culpam, quia in his aliquis punitur, in quibus deliquit. Propter alia vero delicta, quæ non continent abusum privilegii, puniri quidem potest aliquis pro arbitrio legis, seu Principis, sicut potest puniri in aliis bonis, tamen id extraneum, & accidentarium est, & ideo in præsenti non consideratur; sed dicere tantum possumus, posse interdum privilegium propter delictum amitti, si lege statuatur, quæ spectanda erit, ut ex verbis ejus qualitas delicti, quod requirit, & modum inferendi talem pœnam colligatur. Unde solet esse frequens regula Juristarum, privilegium non amitti propter delictum, nisi in casibus in jure expressis, ut videre licet in Socino regula 380. alias regula 31. Videri etiam potest Bernardus Diaz regula 592. exemplum esse potest, quia Clericus exercens sodomiam privatur in pœnam privilegio clericali per Bullam Pii V. & ordinatus in minoribus, Sede vacante cum dimissoriis illegitime datis a Capitulo, privatur privilegio clericali in Concilio Tridentino sessione sexta, capite decimo de reformationibus.

Circa primum notandum. — Regula Juristarū.

3. Abusus autem privilegii multiplex subdistingui potest, unus est quasi formalis in ipsomet actu privilegii, in quo privilegium usurpatur, tanquam principium abusus, exercendo illum, plus quam privilegium concedat, semper enim hic abusus est per excessum: nam si defectus sit in minori usu, vel in non usu, vel in contrario usu, non potest dici abusus privilegii, quia vel nullus est usus prætextu privilegii, vel non est usus peccaminosus, qui proprie dicitur abusus. Verum est tamen, quod ubi quis obligatur privilegio uti, si id non faciat quantum potest, & debet, dici potest privilegio abuti, tamen ille abusus magis pertinet ad non usum, vel contrarium usum, de quibus satis dictum est. Abusus ergo de quo agimus, per excessum proprie committitur, hic autem excessus utendi privilegio, amplius quam ipsum concedat, per omnes fere circumstantias humanorum actuum variari potest, scilicet, utendo privilegio in tempore, aut loco, aut circa materiam, vel personam non concessam, ac denique huc spectat omnis injusta seu irrationabilis extensio privilegii. Alius abusus dici potest occasionabilis, in quo privilegium scilicet habet per modum objecti per occasionem moventis, ut cum quis ex privilegio sumit occasionem delinquendi, ut cum exemptus inde sumit licentiam peccandi vel inferendi alteri injuriam, non quia faciat illam prætextu privilegii (hoc enim pertinet ad priorem modum) sed quia spe impunitionis ex privilegio concepta liberius delinquit, vel certe, quia quocumque alio modo ex privilegio sumit peccandi occasionem. Tertio item modo dicitur quis abuti privilegio quando suis pravis moribus directe repugnat fini privilegii, seu destruit fundamentum ejus, si beneficiatus privilegiatus ut sit absens propter studium, dicitur abuti privilegio, quando neglecto studio, aliis inutilibus actionibus occupatur. Et ad hæc tria membra videntur posse reduci omnes privilegiorum abusus.

Abusus privilegii multiplex — Abusus per excessum. — Abusus occasionalis. — 3. Abusus.

4. Dicendum ergo est, regulam positam generaliter esse intelligendam de quocunque abusu privilegii; tum quia ita communiter videtur a Doctoribus intelligi; tum etiam, quia verba juris sunt absoluta, & non debent a nobis limitari, cum omnes illi excessus sint proprie abusus privilegii, & in illius injuriam, vel concedentis cedant; tum maxime, quia de omnibus illis modis possunt in jure exempla inveniri: nam capita in regula allegata potissime loquuntur de primo abusu per excessum utendo potestate ultra limites ejus, ut est, uti potestate ordinandi cogendo subditum ut ordinetur, de quo est sermo in d. cap. *ubi*, & similis abusus est negare licentiam transeundi ad religionem strictiorem legitime illam postulanti, de quo est sermo in dicto cap. *licet*, & similis est quælibet indiscreta extensio privilegii, de qua loquuntur cap. 1. & 2. de postul.

Regula proposita generalis.

postul.prælat.& latius dictum cap.*ut privilegia*. Et huc spectat decisio cap.*suggestum*, de decim.ubi propter rerum mutationem censetur moderandum privilegium, ne usus, qui antea licebat, propter scandalum transeat in abusum. Et ad idem juvat lex, *qui sine*, ff. de negot. gest. & optime lex 42. t. 18. part. 3. ubi Gregor. Lop.Gloss.ult.varia exempla ponit eorum, qui prætextu privilegiorum aliqua faciunt, vel ultra privilegium, vel etiam contra illud, & alia jura adducit. At vero cap. *contingit*, aperte loquitur de abusu occasionali, qui committitur, quando occasione privilegii sumitur licentia peccandi, & evadendi justas pœnas, & de eodem fere abusu loquitur cap.ult.de vit. & honest.cler. Ubi clericus negociator privatur immunitate a tributis sub certis conditionibus. Et ad idem reducitur dispositio cap.ultim.de immun.Ecclesia. ubi delinquens in Ecclesia, Ecclesiæ immunitate privatur, consonat l. *Judæos*, Cod. *de Judæis*. Denique in cap. *recolentes*, sermo esse videtur de abusu contra finem, & fundamentum privilegii. Et ad idem caput revocantur canones, qui clericos conjugatos laice viventes privant privilegio clericali, ut cap.*ex parte*, de cleric.conjug. & cap.*uni*, eod.in 6.& Triden. sess.23. cap.6. de reformat.& concordat.l. *libera*, ff. de pecul. & lex *Christianis*, Cod.de pagan.Ratio vero omnium est, quia quilibet ex dictis abusibus culpabilis est, & privilegio injuriosus, & ideo privatio privilegii merito illi correspondet, vel in pœnam proportionatam, vel alio simili modo in sequentibus explicando; neque in hoc puncto alia difficultas occurrit.

Circa 2. dubium. 5. Circa secundum, quæ scilicet amissio privilegii incurratur per abusum ejus, adverto cum proportione addita in præcedenti capite, duplicem esse posse privilegii amissionem, alteram radicalem, ut sic dicam, ut quando ipsum jus utendi etiam in futurum amittitur, sive privilegium in tota sua materia amittatur, sive in aliqua parte illius, utramque enim amissionem nunc voco radicalem, seu amissionem simpliciter, alio modo intelligi potest amitti privilegium solum in præsenti, nimirum quoad actum illum, qui fit cum abusu privilegii, quia scilicet, ratione abusus perdit valorem, vel qualitatem, quam ex influxu privilegii, seu potestatis habiturus esset, si esset legitimus.

Respons. 6. Dico ergo breviter, aliquando amitti privilegium priori modo, scilicet, quoad jus ipsum, & omnem futurum usum privilegii, interdum adæquate, & in tota materia; interdum vero inadæquate, seu in parte materiæ, aliquando vero amitti tantum quoad præsentaneum effectum. Prior pars sumitur ex dicto cap. *privilegium*, 11.quæst.3.ubi adverto, addi in regula posita particulam *omnino*, scilicet, *privilegium omnino meretur*, &c. Quæ non ponitur in cap. *ubi*, cum tamen capita illa unum esse, vel ex eodem originali sumpta esse censeantur; nec etiam in aliquo ex allegatis capitibus invenio illam particulam, *omnino*, & ideo incertum mihi est, an sit addita a Gratiano, vel casu irrepserit in textum ex aliqua interpretatione, seu scholio. Illa tamen admissa recte per illam declaratur, aliquando propter abusum privilegii mereri quempiam radicalem, & totalem amissionem privilegii. Quod etiam significavit Augustinus serm.247. de temp. *Judicio legum jure obtenta dignitate dejicitur, qui privilegio sibi concesso abutitur.* Dum enim dixit, *dejici ab obtenta dignitate*, satis demonstrat integram, & absolutam privilegii privationem. Quod autem non semper hæc privatio sit integra, satis ostenditur in eodem capite, *ubi*, & in cap. *denunciamus*, 25. quæst.2.ubi propter abusum privilegii fit comminatio sub disjunctione, *Ordinationes tibi Ravennatis Ecclesiæ, vel Æmiliensis noveris auferendas*. Sæpe etiam propter abusum, verbi gratia, in privilegio eligendi, privatur quis potestate eligendi in futurum, non simpliciter, sed pro aliquo tempore, vel aliqua vice, ut cap.*cum in cunctis*, §.ultim.& cap.*cum Vuintoniensis*, de elect.& in cap.1.& 2. de postulat. Prælat. Et ratio est clara, quia non semper excessus est dignus æquali pœna; unde etiam fieri potest, ut tantum privetur quis privilegio in illo actu, in quo illo abutitur, quoad hoc, scilicet, ut talis actus non valeat, vel ut cassari debeat non obstante privilegio. Quod probari potest facile ex supra dictis de lege irritante: nam irritatio actus sæpe est pœna illiusmet abusus, qui in illo actu committitur; ita ergo esse potest in præsenti. Sicut etiam propter abusum ordinantis interdum suspenditur ordinatus, cap.*vel non est compos*, de tempor.ordinat. Et sic dicitur irrita ordinantis alienum indebite, cap. 1. 71.d. & similiter in cap. *decernimus*, 16. quæst.7. & ratio est, quia vel hæc potest aliquando videri sufficiens pœna, vel cum illa possunt aliæ adjungi, absque majori privilegii privatione.

7. Circa tertium punctum de modo, quo privilegium perditur, advertendum est, dupliciter posse intelligi hanc amissionem, uno modo ex natura rei, alio modo ex juris positivi dispositione. Prior modus potest habere locum in cessatione privilegii quoad valorem actus, qui per abusum fit sub umbra, seu colore privilegii. Quod tunc potest contingere quando quis utitur privilegio ultra vires ejus, vel extra materiam, vel casum, in quo ipsum loquitur, vel quando actus non fit secundum formam in privilegio præscriptam; tunc enim actus fit sine legitima potestate, & consequenter est nullus, vel simpliciter, vel quoad id in quo excedit potestatem. Et hoc significavit Sylvester verb.*privilegium*, quæst.10.dict.3.argumento cap. *porro*, & cap.*recipimus*, de privilegiis. Si quis autem recte consideret, hæc non est amissio privilegii, quando talis defectus ex natura rei contingit, quia potius hic defectus sequitur ex carentia privilegii quoad talem casum, quam sit causa illius, potest etiam habere locum iste primus modus amittendi privilegium ex natura rei, si per abusum tollatur fundamentum privilegii, ut in illo exemplo de beneficiato habente privilegium ut in absentia causa studii faciat fructus suos, nam si nihil studeat, re vera non faciat fructus suos, & satis probabiliter dixit Perez lib.1.Ordinat. regul.tit.2.lib.8. quia servitium Ecclesiæ commutatum est in studium, & ita fructus dantur ratione studii, ideoque, qui abest titulo studii, & non studeat, ita abutitur privilegio, ut fundamentum privilegii auferat, & contra intentionem concedentis faciat, & acceptationem stipendii sine labore, seu servitio injustam reddat, ac proinde ipso facto, & ex natura rei privatur fructu privilegii. Et similis decisio, vel potius declaratio in simili casu sumitur ex lege, *generaliter*, Cod. de Episcop. & Cleric. & cap. *generaliter*, 16. quæst.1. Idemque erit quoties ex privilegio constiterit, privilegium omnino concedi propter talem actionem; tunc autem in similibus casibus (quod notandum est) non amittitur privilegium in radice, vel pro tempore futuro, si abusus ejus tollatur, quia hoc ex natura rei non sequitur, ut per se constat, nec in jure statutum est, ut supponimus. Aliquando vero potest per abusum fieri, ut cesset omnino causa privilegii adæquata illi secundum se, & simpliciter spectato & tunc cessabit etiam privilegium, non formaliter ratione abusus, nam idem esset, si absque abusu causa cessasset, sed immediate propter cessationem causæ, & ideo tunc servandæ sunt regulæ supra datæ de modo desinendi privilegii causa cessante.

Circa 3. dubium. Dubium intellectus prædicti dubii. Ex natura rei vel juris dispositione.

8. Alter modus perdendi privilegium propter abusum est ex juris dispositione, & hic est frequentior, & insinuatur in verbis ipsis regulæ propositæ: *Privilegium meretur amittere qui*, &c. Nam licet meritum hoc ex natura rei insit tali abusui, nihilominus ipsa amissio non intrinsece sequitur nisi ab alio inferatur. Est enim quædam pœna illius mali meriti, & ideo dicimus fieri ex juris dispositione, sub quo includimus & sententiam judicis, vel actionem superioris, quæ secundum jus esse debet, & dispositionem ipsiusmet privilegii, in quo interdum additur clausula, ut propter talem, vel talem abusum perdatur. Atque hinc fit, cum hæc amissio sit pœnalis, attendenda esse verba legis, vel rescripti ad judicandum, an per talem abusum amittatur ipso facto privilegium, vel solum veniat quis privilegio privandus, vel omnino, vel ex parte. Nam si verba non contineant satis expresse sententiam ipso jure latam, non amittitur ipso facto, juxta regulam legis pœnalis, & legis irritantis; & si citata verba regulæ præcise spectentur, effectus hic non sequitur ipso

2. Modus de juris dispositione qui frequenter est.

ipso facto, quia solum dicis: *Meretur amittere*, at qui meretur, non statim habet quod meretur. Idemque erit etiamsi lex dicat, *privetur*, vel *careat privilegio*, & a fortiori si dicat, propter abusum posse auferri, aut revocari, ut in cap. 1. de postulat. Prælat. & in cap. *ut privilegia*, de privileg. At si dixerit, noverint se privatos, ipso facto incurretur, ut cap. *cum in cunctis*, §. ultim. de election. & idem significatur in cap. 2. de postulat. Prælat. Et hoc modo ait Glossa in cap. ultim. de vita, & honestate Cleric. verb. *cum facto*, ibi amitti privilegium ipso facto. Quod licet in se verum sit, ut dixi, non recte ex illo textu colligitur, in quo dicitur, *Cum facto privilegium abjiciant clericale*: nam aliud est abjicere facto, aliud amittere ipso facto, qui enim per pravum usum meretur privari privilegio, dici potest suo facto abjicere privilegium, etiamsi non privetur illo ipso facto. Quamvis dici possit in casu illius textus privilegium amitti, non tantum per modum pœnæ, sed quia per illum abusum, quo Clericus se immiscet negotiationibus secularibus, tollitur fundamentum privilegii exemptionis a solvendis aliquibus tributis. Et in hoc sensu dixit Glossa in cap. *recolentes*, de statu Monachorum, verb. *communi jure*, in eo casu sic abutentem privilegio tacite renunciare illi. Idemque in simili dixit Anch. conf. 104. quem refert, & sequitur Felin. in cap. *cum accessissent*, de constitut. num. 28. Nihilominus in his, & similibus casibus, censeo, ordinarie necessariam esse sententiam saltem declaratoriam criminis, quando privatio fuerit pœnalis, juxta doctrinam datam de lege pœnali. In aliis vero casibus, quando abusus tollit fundamentum privilegii, si res sit certa, & clara, non erit necessaria alia declaratio, tamen in casu dubio poterit expectari.

Quid sit abjicere ipso facto quod privari ipso facto.

Quando sit necessaria sententia judicis.

CAPUT XXXVII.

An privilegium semel concessum revocari possit a concedente, vel ab aliquo alio.

1. HIc est ultimus modus perdendi privilegium, quem diximus, proprie esse per actionem extrinsece agentis, a quo est revelatio, seu abrogatio privilegii, in quo ipso post specialem difficultatem prius necesse est de potestate dicere, & postea dicemus de actu. Est ergo peculiare dubium, an possit privilegium revocari; & ratio dubitandi est, quia si posset, maxime a concedente; sed ab alio non potest; ergo. Probo minorem, quia donatio semel facta non potest revocari a donante, sed privilegii concessio est quædam donatio: ergo revocari non potest. In contrarium vero est consuetudo recepta, videmus enim quotidie revocari privilegia per leges Pontificias, conciliares, & Regias.

Revocatio, seu abrogatio privilegii.

2. In hoc puncto in primis distinguunt Doctores inter privilegia concessa non subdito, vel concessa subdito, & de illis duas assertiones constituunt. Prima est. Privilegium concessum non subdito, & ab eo acceptatum, irrevocabile est a concedente. Ita docent communiter juris canonici interpretes in cap. *novit*, de judic. Innoc. verb. *Theodosius*, Panorm. num. 23. & sequentibus, ubi alios refert Decius num. 14. & Felin. num. 8. ac 10. Idem in cap. 1. de constit. num. 19. verb. *Alius casus est, quando lex*, &c. in cap. 1. de probat. num. 2. plurima referendo. Idem Hostiensis in summa, titul. de immunit. Ecclesiar. §. *sed nec ille*, Alvar. Pelag. de planct. Ecclesiæ lib. 1. cap. 44. circa finem, Dried. lib. 1. de libert. Christiana, cap. 9. Matienz. lib. 5. recopilat. tit. 10. l. 7. Glossa 1. num. 4. & plures refert Anton. Gabr. lib. 3. tit. de jur. quæsit. non tollendo, concl. 6. num. 20. ratio autem communis est, quia privilegium concessum non subdito, & ab eo acceptatum transit in contractum; ergo non potest revocari. Probatur consequentia, quia nullus Princeps habet jus privandi non subditum rebus suis, & legitime acquisitis, undecunque ad illum pervenerint: & ideo licet aliquis illas receperit a Principe non suo, postea perinde manet in illis non subditus, ac si aliunde illas obtinuisset, & hæc ratio probat non solum de Principe respectu superioris, ut est Rex respectu Papæ, nec solum respectu æqualis, ut est Rex respectu alterius Regis, vel cujuscunque non recognoscentis superiorem in temporalibus (nam in hoc solum consideratur æqualitas) sed etiam de supremo respectu alterius sibi non subditi, etiamsi alium superiorem habeat im temporalibus: nam hoc accidentarium est, & impertinens, ad prædictam rationem, ob quam tale privilegium irrevocabile est.

Distinctio præmittenda. Assertio I. privilegium concessum & acceptatum a non subdito irrevocabile.

3. Dices; hoc ad summum procedere de ipsomet concedente, non vero de successoribus ejus, quia ipsi non contraxerunt, nec tenentur servare pacta suorum prædecessorum. Respondeo imo maxime teneri ad servanda pacta, & conventiones justas; tum quia post pactum consummatum jus est simpliciter acquisitum ei, cui privilegium concessum est, & ita æque procedit ratio facta in successore, ac in ipso concedente; tum quia neque successor potest privare non subditum jure suo; tum etiam, quia alias nulla pacta cum Principibus supremis esse possent firma, & perpetua, quod est contra jus gentium, & contra rectam gubernationem, & pacem generis humani. Quæ ratio non minus procedit in alienatione jurisdictionis per privilegium datum non subdito, quam in aliis materiis, etiamsi Felinus & alii circa jurisdictionem hoc limitent. Est tamen circa hæc privilegia generaliter spectandum, an res concessa per privilegium non subdito talis sit, ut potuerit a Principe alienari, & dividi, non solum a persona sua, sed etiam a Corona, seu Sede sua: nam tunc irrevocabile manet privilegium respectu successorum, quia supponimus esse absolute, & simpliciter concessum; tunc enim procedit ratio facta. At vero si privilegium datum esset de re notabiliter præjudicante successori, & sedi, seu Coronæ ejus, ita ut ab eo non possit similiter alienari, tunc verum est, privilegium esse revocabile, quia non est de se perpetuum: nec omnino absolutum, sed habet conditionem inclusam, si successor consenserit, vel saltem non revocaverit. Atque eadem ratione intelligenda est assertio rebus in eodem statu manentibus, id est, non facta tanta rerum mutatione, ut privilegium vergat in notabile detrimentum Regis, vel regni sui, ita ut si a principio detrimentum illud intervenisset, privilegium judicaretur injustum, & iniquum; tunc enim etiam poterit Princeps non servare privilegium, quia conditio, vel limitatio illa ex natura rei intelligitur inclusa in prima concessione, qua propter illa cessante, cessat obligatio servandi privilegium. Ideoque illa non tam erit revocatio, quam declaratio, quod prima concessio non fuerit ad illum eventum extensa, & in hoc includuntur variæ limitationes, quas Juristæ supra allegati adhibent prædictæ regulæ, & modo prædicto intelligendæ.

In quo sensu sit revocabile.

4. Secunda assertio est: Privilegium concessum subdito revocabile esse a concedente. Ita tradunt Doctores allegati, & præterea Glossa in cap. *decet*, de regul. jur. in 6. ubi allegat multa jura canonica, quæ in praxi hoc ostendunt, & alia allegat Glossa in Clementina *dudum*, de sepultur. verbo *instante*. Idem docet Abbas lib. 2. conf. 3. num. 10. quæst. 19. Baldus in lege *qui se patri*, Cod. unde liberi. Paul. Castrens. in primo volumine consiliorum in 229. num. 4. & in 317. num. 3. & plures refert Anton. Gabr. supra dicta conclus. 7. a principio. Quia vero assertio ita generatim posita varie limitatur a prædictis auctoribus, & quia in hac generalitate, & confusione non potest propria, & accommodata ratione probari, ideo erit operæ pretium, singula fere ejus verba subdistinguere, & declarare.

Privilegium concessum subdito revocabile est.

5. Privilegium ergo in primis distinguendum est in illud, quod datur per contractum onerosum, seu lucrativum, & illud, quod gratis conceditur. Conclusio etiam per se loquendo non procedit in privilegio dato per contractum lucrativum, quia Princeps tenetur servare pacta etiam cum subditis facta, quia hæc obligatio nascitur ex naturali justitia, quæ etiam Principem obligat, ut est per se clarum. Multaque de hoc puncto congerit Antonius Gabriel supra concl. 5. & 6. Dico autem per se loquendo, quia in casu raro, in quo posset Princeps privare subditum propriis rebus suis, etiam poterit revocare privilegium, non obstante contractu, quia eadem est, vel major ratio, ut

Privilegium per contractum onerosum seu lucrativum; & privilegium gratuitum. In quo sensu procedit doctrina tradita.

ut constat. Ita tamen (ut supra in simili dixi) magis declaratio, quam revocatio, quia a principio intelligitur illa conditio in privilegio inclusa, etiamsi per modum contractus concessum sit, quia etiam alia bona subditorum, intelliguntur esse hoc modo, & pro talibus casibus subjecta dispositioni Principis. Addendum vero est, in tali casu debere Principem recompensationem facere subdito de privilegio ablato quatenus commode possit: ratio est, quia licet Princeps possit rescindere priorem contractum propter necessitatem publicam, vel aliam urgentem causam, non tamen potest juste omnino privare subditum re sua sine ulla recompensatione, & cum hoc necessarium non sit ad commune bonum, & subditus non teneatur gratis cedere juri suo, quando potest ei recompensatio fieri, cum Princeps non sit absolutus dominus rerum subditi, ut egregie dicitur in l. 2. tit. 20. part. 2. legum Hispaniæ. Ex qua lege optime hæc veritas confirmatur, & ex l. 31. tit. 18. part. 3. & Gregorius Lopez utroque loco. Et tradunt Paulus Castrensis lib. 1. conf. 229. in fine, & Matienza supra num. 13.

Privilegium remunerativum irrevocabile.

6. Denique addunt fere omnes communiter, privilegium remunerativum reduci ad illud, quod per viam contractus obtinetur, & ideo esse æque irrevocabile Felin. supra num. 12. & Abb. d. conf. 3. versus finem, & in cap. *pervenit*, de immunit. Ecclesiar. num. 24. Bart. in l. *qui semel*, ff. de decret. ab ordin. fac. in l. 1. C. de his, qui sponte, &c. lib. 10. Alexan. lib. 2. conf. 216. in princ. & Oldrad. conf. 266. num. 7. & late Tiraquel. in l. *si unquam*, verb. *donatione largitur*, num. 13. & ratio est, quia renunciatio continet universale contractum: nam quod in renunciationem datur, non censetur gratis dari. Item quod datur cum onere, & obligatione in futurum, revocari non potest, impleta conditione; ergo idem est, quando aliquid datur in remunerationem præteriti laboris. Estque hæc pars longe certior, quando remuneratio est ex debito justitiæ; quando vero est tantum ex gratitudine, potest pati dubitationem, ut ex Archid. notavit Felin. d. cap. *novit*, num. 8. in fine; quia sola ratio gratitudinis non sufficit ad proprium, & rigorosum contractum. Quæ ratio recte probat, non esse tam irrevocabile privilegium datum ex gratitudine, sicut est justitia, quia fortius est justitiæ vinculum; unde in casu necessitatis, ac cæteris paribus, potius esset revocandum privilegium datum ex antidotali obligatione, quam datum ex communitiva justitia. Et si ex causa revocetur, forte non erit debita ex justitia recompensatio, sed tantum ex gratitudine sicut fuit prior remuneratio. Nihilominus tamen privilegium remunerativum est per se irrevocabile, quia ipsa ratio remunerationis hoc includit, idemque postulat ratio gratitudinis, nisi remuneratio excessiva sit, ut in superioribus etiam est tactum.

Privilegium gratuitum duplex.

7. Superest dicendum de privilegio gratis omnino subdito concesso. De quo ulterius subdistinguendum est. Nam quoddam consistit in absoluta donatione cum translatione dominii alicujus rei, vel juris, ut cum conceditur castrum, vel jus vectigalium, aut alterius tributi, aut servitutis. Aliud vero est privilegium consistens tantum in facultate, vel licentia operandi aliquid præter commune jus. Secunda igitur assertio posita non intelligitur procedere absolute in priori genere privilegiorum: nam illa etiam irrevocabilia esse censentur, per se loquendo, & sine legitima causa. Ita docent Panorm. Deci. Archi. Felin. & alii in dicto cap. *novit*, & alii, quos refert Anton. Gabr. dicta concl. 7. num. 3. & 5. Ratio vero est, quia non potest Princeps suo arbitrio, & voluntate rem a subdito tollere, cujus verum dominium habet, seu jus in eam acquisitum, ut late per Anton. Gabr. supra concl. 1. quia etiam Princeps tenetur justitiam servare, ut non auferat rem invito domino rationabiliter. Et eadem ratione non potest Princeps suo arbitrio revocare donationem subdito factam, per quam in illum dominium transtulit, alias non fuisset donatio, sed commodatio, vel concessio precario: certum est autem posse vere donare, & transferre dominium in subditum: ergo facta donatione, succedit prædicta obligatio naturalis justitiæ; ergo idem in privilegio, quando res per illud concessa in verum dominium subditi transivit.

2 Conclusio in quo sensu procedat.

Donatio est quidam contractus.

8. Atque ita hæc pars fere habet eandem rationem, quam præcedens, quia etiam donatio est quidam contractus, qui postquam consummatus est, obligat jure gentium, & naturali ad non violandum illum. Unde declarationes adhibitæ in præcedenti puncto, in hoc etiam locum habent: quia non solum in concedente, sed etiam in successore hæc assertio locum habet, quia de illo procedit eadem ratio, saltem ratione dominii acquisiti a subdito. Oportet autem supponere, potuisse antecessorem absolutam donationem, & perpetuam talis rei facere, ut supra declaratum est. Et hac observatione adhibita, non videtur multum necessaria limitatio, quam frequenter adhibent citati Doctores, scilicet, ut assertio non procedat in concessione jurisdictionis per privilegium. Nam si jurisdictio absolute donari potest gratis, sicut per feudum, vel alium similem contractum potest transferri, non erit admittenda exceptio quoad illum gradum, & modum in quo jurisdictio potest alienari. Si vero sit sermo de suprema jurisdictione, quam a se non potest abdicare Princeps respectu subditi, sic verum est, quod per limitationem intenditur: illa vero non est propria limitatio, quia illa non est donatio, sed commissio tantum, seu delegatio jurisdictionis, quæ semper revocari potest.

Limitatio quorundam dictorum non multum necessaria.

Ex causa legitima privilegium revocari potest.

9. Denique per hanc assertionem non excluditur, quin ex legitima causa possit Princeps tale privilegium revocare, sicut etiam ex causa potest privare subditum jure acquisito, vel rei alicujus dominio. Oportet tamen, ut talis causa ad commune bonum pertineat & moraliter necessaria sit; similis ergo in præsenti requiritur. Probabile autem mihi est, in revocatione hujus privilegii gratuiti ex causa legitima, non esse necessariam recompensationem, & quoad hoc firmius esse privilegium ex contractu oneroso comparatum, quam gratis receptum. Quia in oneroso obligat ad recompensationem res ipsa recepta a Principe propter privilegium, in gratuito vero solum potest obligare donatio, & voluntas Principis, verisimile autem est, cum Princeps gratis donat privilegium, non se obligare ad non revocandum, etiam ex legitima causa, sine recompensatione, quia si talis causa in principio extitisset, nec donasset, nec rem aliam loco illius daret, quia non est hoc intrinsecum liberali donationi, sicut esse videtur contractui includenti commutationem rei ad rem, vel ad laborem, cum aliqua æqualitate, & ideo in hoc non videntur servare similitudinem, sicut in cæteris servant. Et hoc videtur sensisse Deci. in dicto cap. *novit*, num. 7. verb. *quarto fallit*, ubi alios refert, & exponit.

Privilegium gratuitum quomodo revocari potest.

10. Secunda igitur assertio superius posita simpliciter procedit in privilegio gratuito, manente in pura ratione privilegii, id est, facultatis, & licentiæ præter, vel contra commune jus; nam hoc potest a concedente revocari omnino libere, & sine causa, saltem cogente, aut necessitatem inducente. Ita explicant omnes auctores citati, quos late congerit, & ita etiam explicat Anton. Angustin. dicto cap. 7. num. 1. Et in hoc sensu probant assertionem consuetudo, & omnia jura allegata in dictis Glossis. Ratio vero est, quia hoc privilegium non transit in dominium subditi, & ita semper pendet ex voluntate Principis; per illam ergo potest revocari. Item quia licet superior auferat præceptum, potest iterum illud ponere, sicut e converso potest auferre præceptum, quod antea posuit; ergo eadem ratione potest libere revocare hujusmodi privilegium, quia hæc revocatio nihil aliud est, quam iterata impositio virtualis præcepti prius sublati, vel virtualis prohibitio ejus, quod antea concedebatur: unde hoc modo potest etiam Papa revocare dispensationem, v.g. in matrimonio, priusquam matrimonium fiat, quia potest impedimentum sublatum restituere: non potest autem revocare dispensationem factam in voto, quia non potest vinculum voti reparare, aut præcipere. Dices; si privilegium hoc fuit legitime datum, contra rationem videri, illud revocare sine causa, idemque est de dispensatione: ergo non potest absolute, dici posse revocari sine causa. Respondeo, dupliciter intelligi valet illud, *posse*, primo ita ut revocatio valida fiat, & hoc est præcipue intentum, &

Papa non potest dispensationem in voto, revocare.

convincitur rationibus factis: & quia talis revocatio non continet injuriam, saltem contra commutativam justitiam, & ita in hoc potissimum consistit differentia inter hoc punctum, & præcedentia. Secundo potest intelligi, ut etiam licite fiat, & sic necessaria quidem est aliqua honesta causa, ut revocatio decenter fiat, quia non decet Principem revocare privilegium a se concessum, nulla nova insurgente causa, argumento cap. *decet*, de regul. jur. in 6. & significatur in cap. *suggestum*, de decim. Unde si Princeps id faciat, actus profecto non erit undique honestus, quia indecenter operari aliqua culpa esse videtur, saltem venialis. Ex hoc vero solo capite nunquam erit mortalis: secus vero esse potest ratione scandali, aut odii, vel gravis nocumenti proximi, quod licet injuste non inferatur, contra charitatem non vitatur, cum facile possit: in his enim casibus poterit esse culpa lethalis, extra illos vero ad summum erit venialis, & si quælibet ratio honesta intercedat, & intendatur, nullum erit peccatum.

11. Atque ex his satis declarata est assertio quoad illos duos terminos, de *privilegio revocabili*. Circa ultimam vero de *Concedente*, adnotandum in primis est, designari concedentem ad excludendum omnem inferiorem, quia non potest inferior voluntatem superioris, vel decretum ejus revocare, ut per se notum videtur, licet Joan. Faber aliter sentiat, de quo vide Anton. Gabr. dicta conclus. 7. num. 8. Deinde adverto, sub illo comprehendi successorem, ut late notat Afflict. decis. 392. quia succedit in æquali potestate, imo moraliter est una, & eadem, neque in ea potest persona præcedens succedenti præjudicare. Item est certum, hoc maxime habere locum in concedente habente supremam potestatem in suo ordine, ut est Papa, Rex, &c. De inferioribus vero habentibus superiorem, dubitari in primis potest, an ipsemet concedens possit revocare sine causa privilegium a se concessum. Aliqui enim negant, limitando in hoc conclusionem, ut procedat in non recognoscentibus superiorem, non autem in aliis. Ita Joan. Faber in l. *jussio*, C. de judic. Ruin. cons. 230. num. 9. volum. 1. quos refert, & sequitur Anton. Gabr. supra num. 9.

Circa concedentem notandū.

Dubium.

12. Hi vero auctores nullam rationem, aut fundamentum afferunt suæ sententiæ, neque ego illud reperio nec rationem differentiæ, si cum proportione fiat comparatio. Et ideo dico regulam datam, ut posita est de tali privilegio, & intra illius limites sistendo, locum habere in quolibet concedente, etiamsi supremus Princeps non sit, dummodo proportio servetur. Probatur, quia Prælatus, vel Princeps superior solum potest concedere privilegium in re, quæ a sua potestate, & voluntate pendeat, & non deroget juri superioris, sed ad summum solis legibus ipsiusmet inferioris concedentis, ut in superioribus ostensum est; ergo potest revocare privilegium suo arbitrio, sicut illud concedere potest sua voluntate.

Regula prædicta generaliter defendenda.

13. Probatur consequentia, quia rationes factæ de supremo Principe cum proportione procedunt, quia tale privilegium etiam pendet ex voluntate concedentis, & quia ille potest iterum ponere præceptum, vel prohibitionem, quæ abstulit: nam illius subsunt potestati. Dixi autem, *intra limites illius sistendo*, quia tractamus de privilegio mere gratuito, & quod non transit in contractum, vel donationem transferentem dominium in alterum: nam hoc cum sit irrevocabile a Principe supremo, multo magis erit ab inferiori: imo in casu, in quo potest revocari a supremo, sæpius non poterit ab inferiori, quia non habet tantam potestatem inferior Princeps ad tollendum dominium vel jus acquisitum subdito quantam habet supremus in casu publicæ necessitatis. Posui etiam eadem verba, ut sistamus in puro privilegio inferioris: nam si illud sit confirmatum a superiori ratione confirmationis, & juxta modum ejus poterit fieri irrevocabile ab inferiori, ut cum Hostiens. tradit Sylvest. verb. *privilegium*, quæst. 10. intelligendum est autem juxta superius dicta de lege l. 6. cap. 18. Denique dixi, *servata proportione*, ut comparatio fiat inter privilegia unicuique propria: nam si commutentur, erit dissimilitudo, ut statim explicabo.

14. Objici enim potest, quia inferior Prælatus non semper potest revocare sine causa dispensationem a se datam, licet Papa semper id possit: ergo idem discrimen quoad privilegia constituendum est. Consequentia patet a paritate rationis. Antecedens vero quoad posteriorem partem de Papa tanquam certum supponitur, quoad alteram vero de inferiori Prælato sumitur ex Glossa in cap. *cum ex eo*, de elect. in 6. verb. *septennium*, dicente, non posse Episcopum revocare licentiam datam parocho sibi subdito ad non residendum, vel sacerdotii ordinem differendum per septennium. Quam Glossam ibi sequuntur Archid. Dom. & Franc. & Roman. singul. 517. Respondeo, differentiam esse inter dispensationem, & privilegium inferioris, quia inferior solum potest concedere privilegium juri suo derogans, dispensare autem non solum potest in jure suo, sed etiam sæpe in jure superioris. Si ergo antecedens intelligatur de dispensatione inferioris in jure proprio, falsum est: nam potest ab illo sine causa revocari, & quia hæc dispensatio servat proportionem ad privilegium, inde potest retorqueri argumentum, quia sicut hæc dispensatio revocari potest, ita & privilegium. Si vero sit sermo de dispensatione in lege superioris, probabile quidem est antecedens; tamen illo dato, negatur consequentia, quia inferior non concedit privilegium contra legem superioris, & ita non servatur proportio, nec comparatio. Et ratio assignari potest, quia dispensatio data ab inferiori in lege superioris, non ita pendet ex arbitrio ipsius inferioris, sicut dispensatio in lege propria, & idem est de privilegio; tum quia per dispensationem in lege superioris tollitur illa lex respectu dispensati, & non potest inferior legem superioris semel ablatam iterum ponere, sicut potest facere in propria; tum etiam, quia inferior non dispensat in lege superioris, nisi ex tacita, vel expressa concessione superioris, quæ concessio forte facta est ad dispensandum non ad revocandam dispensationem, & ideo semel facta non videtur ita pendere ex voluntate illius, sicut pendet dispensatio, aut privilegium circa propriam legem.

Objectio.

15. Addo vero, satis probabile esse, posse inferiorem revocare suam dispensationem datam in lege superioris, ita ut sit valida revocatio facta etiam sine causa, licet non bene fiat. Quia licet dispensando tollat legem superioris, non tamen absolute, sed dependenter a sua voluntate, seu, sub conditione tacita, nisi aliud jussero, vel nisi revocavero: nam hæc conditio licet non exprimatur, videtur intrinsece inclusa, quamdiu non excluditur. Quia re vera est possibilis, & non turpis, sed honesta, & ita pendet ex voluntate Prælati, quia nunquam præsumitur abdicare a se suam potestatem. Nec refert, quod potestas sit concessa a superiore, nam sæpe data est per ordinariam jurisdictionem, & ita eundem habet usum quoad hanc dependentiam, & licet interdum sit delegata, pendet in usu, & in modo illius ex libera voluntate habente. Et ideo Hostiensis in summa lib. 3. tit. de Cleric. non resid. circa finem, attingens hoc punctum, solum dixit, *Non debet revocari*, quod verbum non dicit impotentiam, sed indecentiam, & potius videtur supponere potestatem: & forte Glossa, & alii Doctores non amplius voluerunt, non enim dicunt, revocationem non fore validam, sed non posse fieri, utique juste, & bene. Qui sensus colligi potest ex his, quæ Glossa allegat, scilicet, regulam, *decet*, & cap. *ex tua*, de fil. Presbyt. ubi textus solum dicit, *nolumus irritari*, & Glossa dicit, non esse irritandam, & magis loquuntur de ipso Papa.

De potestate inferioris ad revocandum privilegium, vel dispensationem in lege superioris.

16. Vel certe dici potest, dispensationem datam ab inferiori in lege superioris cum tractu successivo, & sine temporis determinatione posse revocari sine causa, quia tunc maxime procedit discursus factus: nam ipsamet indeterminatio temporis suam trahit dependentiam a voluntate concedentis. At vero quando data est pro tempore definito, probabile est, non posse valide revocari sine causa ante illud tempus, in quo casu loquuntur dicti auctores, & favet cap. unic. de commodato, ubi dicitur, rem ad certum usum, vel tempus commodatam non posse antea repeti, & pro ratione redditur, *Cum non deceat, beneficio nos decipi*,

Alia explicatio.

Dispensatio data pro tempore definito quando potest revocari.

sed

sed juvari. Quanquam hæc verba magis probent indecentiam, quam impotentiam: ratio tamen pro altera parte facta in hoc casu magis urget, quia dispensatio data pro definito tempore simul valuit pro toto illo, durante causa, & ita pro toto illo abstulit legem superioris, quam inferior postea restituere non potest, nec quod semel factum est, infectum reddere. Sicut etiam non potest retractare dispensationem, quæ in momento habuit effectum, ut dispensando in impedimento ad petendum debitum, vel quid simile, quia non potest iterum tale impedimentum reparare.

Privilegium cõcessum ab inferiori potest a superiori revocari.

17. Ultimo circa eandem partem de revocatione privilegii a concedente, potest e contrario interrogari, an privilegium concessum ab inferiori, possit a superiori revocari. In quo certum est, ex justa causa posse & valide, & licite, quia superior revocare potest legem inferioris, quia habet altiorem jurisdictionem cui inferior subordinatur; ergo maxime id potest ex justa causa. Secundo est certum, id non recte fieri a superiore sine causa justa, quia est contra debitum ordinem, & non sine injuria inferioris Prælati, nec sine detrimento subditorum, per se loquendo, ac regulariter. Dubitari ergo tantum potest, an talis revocatio sine justa causa facta, valida sit. In quo breviter dico, si revocatio fiat a Papa, esse validam, quia ab illo pendet omnis jurisdictio inferiorum. Si autem sit ab inferiori Prælato, videtur probabile, esse invalidam, quia talis superior non potest privare inferiorem sua ordinaria jurisdictione, sine causa justa, & pro sua voluntate. Unde si id facere tentet, non habebit effectum, quia excedit suam potestatem; ergo idem est in proposito, quia privilegium conceditur ab inferiori Prælato ex ordinaria potestate. Et ita in simili censui, quando injustitia est manifesta, in 4. tom. disput. 26. sect. 3. num. 3. & sequitur Sanci. dicta disput. 33. num. 7. Intelligendum autem est, nisi ubi ex peculiari instituto fuerit major dependentia inferioris a superiori Prælato, juxta dicta supra de Legib. lib. 6. cap. 15.

Requiritur justa causa.

CAPUT XXXVIII.

Quibus modis soleat privilegium revocari.

De modis revocandi privilegium.

1. HÆc quæstio valde est ad praxim necessaria, & ad intelligenda rescripta, vel leges, aut statuta, per quæ solent privilegia revocari. Igitur sicut de renunciatione diximus, ita hic potest dividi revocatio in expressam, & tacitam, prior etiam dupliciter fieri potest. Primo non solum expressis verbis, sed etiam in specie, & in particulari, & tunc nulla superest difficultas, supposita potestate revocandi privilegium, quia de voluntate satis per illa verba constat, ideoque de illo genere revocationis nihil amplius dicendum occurrit. Aliter fieri solet expressa, & directa revocatio, non tamen in specie, sed per clausulam generalem, scilicet, *non obstantibus quibuscumque privilegiis*, &c. & illa etiam regulariter sufficit, quia genus de se comprehendit species. Dico autem *regulariter*, primo propter privilegia in jure contenta, quæ aliquid specialius requirunt: nam eo ipso, quod in corpore juris inseruntur non tantum privilegia, sed etiam leges publicæ censentur, & ideo non derogantur per generalem clausulam revocatoriam privilegiorum in posteriori privilegio positam, nisi addatur etiam clausula derogatoria legum, seu canonum, ut recte notat Glossa in Authentica *quia*, Cod. ubi de criminibus, &c. verbo *illic omni privilegio*. Quæ ibi communiter probatur, & sensit etiam Glossa in lege *hæres absens*, ff. de judic. verb. *excusatur*, & Glossa 1. in l. 3. Cod. de silentiariis, l. 10. Et potest sumi ex illis verbis illius legis, *Non præjudicatur a quacumque generalitate pragmatica*. Et de hoc puncto videri potest Jason in l. 1. Cod. soluto matrim.

Revocatio duplex tacita: expressa. Expressa duplex.

Clausula generalis regulariter sufficit derogare privilegia specialia. Dixi regulariter. 1.

2. Secundo dixi *regulariter*, propter privilegia quæ in suo tenore continent, ut revocari non possint, nisi fiat expressa eorum mentio de verbo ad verbum, vel aliquid simile. De quibus quomodo revocari valeant seu per quæ verba, late tractant Canonistæ, viderique potest Felinus in cap. *nonnulli*, de rescrip. num. 6. & sequentibus, & Panormitanus in cap. *cum instantia*, de censibus num. 5. Summa tamen omnium est, oportere, ut addantur alia verba reflexiva (ut ita dicam) ut revocari possint. Ut v. g. si dicatur, *Non obstante tali, vel tali clausula, revocata intelligantur*, vel signatim dicatur, *Non obstante privilegio sub quacunque verborum forma concesso*, ut in Clementina 1. de sepult. in fine, vel alio simili modo, ut in Clement. 2. ejusdem tituli, & similibus, quæ sunt in usu frequentissima: & ratio clara est, quia non est cogendus Pontifex, ut de verbo ad verbum talia privilegia referat, quæ fortasse scire non potest, neque est privandus potestate revocandi illa, quando oportuerit; ergo satis est, ut per alia verba generalia, quæ priora comprehendant, sufficienter explicet mentem.

Secundo.

3. Tertio dixi *regulariter*, propter privilegia concessa per modum contractus, quæ non revocantur per clausulam generalem, etiam expressam, nisi saltem in genere revocentur privilegia, *etiamsi per modum contractus fuerint concessa*. Quia cum talia privilegia jure ordinario sint irrevocabilia, & necessaria sit gravissima causa, ut juste revocentur, non præsumuntur revocari, nisi prædicto saltem modo sufficienter exprimatur. Item quia talis revocatio est in præjudicium tertii in jure acquisito, & justitiæ; tale autem præjudicium non præsumitur, nisi exprimatur, ut supra ostensum est. Et ita potest sumi ex Glossa in Clement. *dudum*, de sepult. verb. pacta, circa finem, & vide ibi Cardin. & notavit Azeu. in tit. 3. l. 14. lib. 1. Recopilat. num. 42. & Sanc. dicta disput. 33. num. 8.

Tertio.

4. Venio ad tacitam revocationem, quæ in universum dici potest omnis illa, quæ non fit per clausulam expresse, & directe, vel (ut sic dicam) in actu signato derogantem privilegio, sed fit in actu exercito, & implicite, seu per quandam consequutionem. Quod maxime censetur contingere, quando Princeps facit aliquem actum, qui non potest subsistere, vel habere effectum intentum, vel saltem non adæquatum sine derogatione privilegii prius concessi; tunc enim cum illæ duæ voluntates Principis sint contrariæ, necesse est, ut una impediat aliam, quia earum effectus, ut supponitur, non possunt esse simul: ergo posterior voluntas vincet priorem, & consequenter tollet effectum ejus, quia semper posterior voluntas efficacior est, quia cadit supra præcedentem. De hoc ergo genere tacitæ revocationis duo sunt certa. Unum est, tunc posteriorem actum habere vim tollendi prius privilegium, quando habet omnes conditiones necessarias ad virtualem voluntatem unius objecti in alio, vel effectus in sua causa. Aliud est, sine conditionibus hujusmodi non subsistere tacitam revocationem privilegii. Ratio prioris partis est, quia hic effectus revocandi privilegium pendet ex voluntate Principis, quia jam supponimus potestatem; sed in moralibus virtualis voluntas æquivalet formali, & ideo in jure tacitum æquiparatur expresso, ut supra visum est: ergo etiam in præsenti æquiparantur, & illa voluntas habebit eundem effectum. Unde a contrario concluditur altera pars: nam deficientibus illis conditionibus, deficit voluntas non tantum formalis, sed etiam virtualis, sine voluntate autem non potest esse revocatio, ut constat.

Tacita revocatio quæ.

Duo certa. Primum.

Secundum.

5. His autem addendum est, conditiones requisitas, & sufficientes ex parte Principis ad hanc virtualem voluntatem, & consequenter ad revocationem tacitam, esse scientiam privilegii, & voluntatem faciendi actum illi repugnantem, non obstante privilegio. Nam si hæc duo concurrant tam ex parte intellectus quam ex parte voluntatis, concurrunt omnia necessaria ad virtualem voluntatem. At vero si interveniat ignorantia privilegii, voluntas formalis alterius actus de se repugnantis privilegio, non erit virtualis voluntas revocandi privilegium, quia ignorantia causat non voluntarium, eo quod nihil sit volitum, quin præcognitum. Quod eleganter indicavit Jurisconsultus in lege *idem Ulpianus*, §. *sunt & alii*, ff. de excusat. tutor. Dicit enim facultatem alicui tutori datam ad mutandum domicilium, tunc esse virtualem licentiam dimittendi munus, & solicitudinem illam, cum data est *ex rescripto Imperatoris sciens tutorem esse eum*, Judicans aperte sine tali scientia non posse esse illam tacitam

Conditiones necessariæ ut privilegium tacite revocetur. Voluntas formalis contrarias ignorato privilegio non tollit illud.

tam

tam facultatem, ubi id notant Glossa, Bartolus, & Doctores. Idem sumitur satis aperte ex cap. 1. de constitution. in 6. ubi Papa dicit, se non revocare tacite per suam legem generalem ea, quæ ignorare præsumitur, quia nimirum cum illa ignorantia non stat virtualis voluntas. Ubi etiam id communiter notatur, & in cap. *nonnulli*, de rescriptis ex quo textu, & ex aliis referendis idem colligitur, & est res clara, & ab omnibus recepta. Solum est observandum, quando constat, Principem non ignorasse privilegium, tunc attente inspiciendum esse, quanta sit repugnantia inter actum Principis, & privilegium, quia solum in eo derogabit privilegio, & non amplius. Itaque si absolute est incompatibilis nova dispositio Principis cum toto privilegio, totum auferet, & revocabit; si vero solum ex parte deroget, tantum suspendet illud pro aliquo tempore, vel derogabit in uno effectu, vel actu juxta mensuram repugnantiæ. Ut si Rex jubeat, semel exigi tributum a privilegiato non statim censetur absolute revocare privilegium totum, sed tantum pro illa vice, sicut supra in simili de tacita renunciatione dicebamus. Quia revocatio est odiosa, & ideo non est extendenda ultra præcisam necessitatem. Item quia si repugnantia non est major; nec virtualis voluntas in rigore est major, nisi aliunde de illa constet.

Dubium circa tacitam revocationem. 6. Difficultas vero est circa hanc revocationem tacitam, quando censeatur Princeps posteriorem actum, seu dispositionem facere cum ignorantia, vel scientia privilegii, quando id non constaret ex secundo rescripto, vel lege: nam si id constet per verba, vel clausulam aliquam id sufficienter explicantem, tollitur obscuritas, imo tunc potius censebitur expressa, quam tacita revocatio, ut si addatur clausula, *Non obstante*, &c. vel similes de quibus in superioribus dictum est. Propria ergo difficultas est, quando in posteriori rescripto nulla fit mentio privilegii, nec in genere, sed solum fit simpliciter nova dispositio repugnans privilegio. De qua re multa dicunt juris canonici interpretes in cap. *veniens*, de præscript. & in cap. 1. & cap. *nonnulli*, de rescriptis Gloss. & alii 25. quæst. 2. in princip. Sylvester & alii Summistæ verbo *privilegium*, nos autem nonnullis regulis breviter rem totam in sequenti cap. comprehendemus.

CAPUT XXXIX.

Quando censetur Princeps tacite revocare privilegium contra illud operando.

Quatuor modis derogatur privilegium. 1. SUppono tribus, vel quatuor modis posse Principem derogare tacite priori privilegio. Primo per legem universalem, quæ universaliter, ut sonat, intellecta derogabit privilegium. Secundo per hominis mandatum, vel rescriptum privilegio contrarium. Tertio per sententiam datam contra privilegium. Quarto per novum privilegium.

2. Prima ergo regula est: Per legem universalem non derogantem privilegia expresse, non derogantur tacite privilegia in corpore juris non contenta. (1. Regula.) Ita docent auctores allegati. Et ratio est, quia legislator non præsumitur scire jus privatum, nec particularia facta juxta cap. 1. de constit. in 6. ex quo textu plane colligitur dicta regula, quia certum est, privilegium continere particulare jus, vel potius ad factum, quam ad jus pertinere. Et ideo additum est in regula, sermonem esse de privilegiis in corpore juris non contentis: nam illa, quæ in jure continentur, jam pertinent ad universales leges, & consequenter non præsumuntur ignorari a legislatore, ideoque sequuntur aliam regulam generalium legum, quod lex posterior revocat priorem, etiamsi id non exprimat, juxta superius dicta l. 6. cap. 19.

3. Secunda regula est: Per particulare mandatum (2. Regula.) hominis, seu rescriptum Principis non derogatur tacite privilegium, si expressa clausula derogationis in eo non addatur. Est etiam communiter recepta ex cap. *cum ordinem*, 6. de rescript. cum Glossa ultim. in cap. 1. eodem, & habet idem fundamentum, quod præcedens, quia etiam in præcepto ab homine, vel rescripto particulari ad lites, vel aliquid simile, non præsumitur Princeps habere notitiam privilegii. Imo multo majori ratione in tali casu hoc non præsumitur, quia (ut dixit Glossa in cap. 1. de constitut. in 6. verb. *noscatur*, quam alii sequuntur) majori cum deliberatione, & maturitate fit publicæ legis editio, quam privati rescripti concessio: ergo si in lege constituenda non præsumitur in Principe scientia privilegiorum particularium, multo minus præsumetur in rescriptis, vel particularibus mandatis. Et confirmari hoc potest, quia rescriptum contra communem legem non derogat illi, imo non valet, nisi illius mentionem faciat, juxta l. *rescripta*, C. de precib. Imper. offer. & habetur in cap. *rescripta*, 25. quæst. 1. Ergo a fortiori particulare rescriptum non valet contra privilegium, cujus mentionem non facit, ac subinde non potest illud tacite revocare. Et ex sequenti regula hæc amplius confirmabitur: nam a fortiori ex illa sequitur, ut sensit Gloss. in d. cap. *veniens*, de præsc. verb. *nullam*.

4. Tertia regula sit: Per sententiam revocatur privilegium, sed interdum reprobatur. (3. Regula.) Hanc pono propter cap. *suborta*, de re judic. ex quo aliqui colligunt, sententiam contra privilegium latam esse sufficientem ad revocandum illud, præsertim si illa sententia a Papa, seu Principe feratur, qui potuit privilegium concedere, quia illa sententia æquiparatur juri contrario ipsi privilegio, & ideo potest revocare illud. Sed in hoc in primis considero, in illo capite non dici, *Si Innocentii privilegium fuit Alexandro in judicio præsentatum, & contra illud sententiam tulit, per hoc ipsum intelligitur revocatum* (ut aliqui allegant) sed dicit, *Intelligitur reprobasse*. Longe autem aliud est reprobare, quam revocare: nam reprobatio est declaratio nullitatis privilegii, vel quia male obtentum fuit, vel quia jam dissuetudine erat amissum: revocatio autem est ablatio privilegii prius validi ac possessi. (Differentia inter revocare & reprobare.) Atque hinc sumo rationem assertionis: nam vel privilegium tollitur per sententiam judicis directe, propter aliquam culpam, vel similem causam, & sic revocari quidem potest privilegium, seu auferri per sententiam, tamen illa non est tacita, sed expressa & directa revocatio, quæ in pœnam fit, vel ex aliqua causa pertinente ad commune bonum; & ideo tunc necesse est ut sententia feratur vel ab eo, qui potest revocare privilegium, vel ex vi alicujus legis habentis auctoritatem ejus, quia aliter non potest privilegium Principis per inferiorem judicem auferri. Vel privilegium tollitur indirecte per sententiam, qua condemnatur reus non obstante privilegio, & tunc non potest esse revocatio, sed reprobatio, quia per talem sententiam virtute declaratur, tale privilegium non excusare reum, vel non prodesse illi, & ita supponit nullitatem, vel defectum in privilegio, non autem facit: vel si judex condemnat solum, quia privilegium non extenditur ad illum casum, sic etiam non limitat de novo, sed declarat authentice valorem ejus limitatum esse. Ratio a. est, quia sententia condemnatoria supponit defectum in actu, vel in jure, de quo tractatur: ergo si tale jus, vel factum, pendet ex privilegio, etiam sententia cadit indirecte in qualitatem privilegii, ut antea erat, non vero illam immutat, & ita cadit in illud declarando, & reprobando; non revocando, vel derogando.

5. Quarta regula sit: Privilegium prius nunquam tollitur omnino per subsequens privilegium per tacitam revocationem, diminui autem interdum potest, (4. Regula.) seu ex parte derogari. Ratio prioris partis est, quia privilegium posterius non prævalet contra primum, nisi mentionem illius faciat. Ita enim a fortiori sumitur ex dicto cap. *veniens*, de præscript. ut ibi notat Glossa verb. *nullam*, & omnes, & sumitur etiam ex cap. *Abbatem*, de rescript. & tradit Glossa ult. communiter recepta in cap. 1. de rescript. Ratio autem est, quia præsumitur Princeps concessisse secundum privilegium ex ignorantia primi, quando illius mentionem non facit, juxta dictum cap. 1. de constitut. in 6. Quia privilegium est jus privatum & particulare, & ideo ignorari creditur, quando illius mentio non fit. Ac proinde posterius privilegium censetur surreptitium, quia sine sufficiente narratione impetratur. Sicut etiam privilegium

gium contra ſtatutum patriæ, vel contra ſimilem conſuetudinem, non prævalet contra illa, quæ cenſetur cum virtuali deceptione Principis obtentum. Unde intelligitur obiter, partem hanc non procedere, quando prius privilegium eſt inſertum in corpore juris, tunc enim poteſt per poſterius abrogari, vel etiam omnino revocari, & tolli, ſi poſterius illi opponatur, ſive poſterius ponatur in corpore juris, ſive non: ratio eſt, quia (ut ſupra dixi) privilegium inſertum in corpore Juris, jam eſt commune jus, & ideo non præſumitur ignorari, juxta dictum cap. 1. de Conſtitut. in 6. ac ſubinde ſicut jus commune derogatur per ſubſequens privilegium, inſertum in Corpore Juris, ut in ſuperioribus etiam dictum eſt. E contrario vero nihil refert, quod poſterius privilegium inſeratur in Jure communi, ſi prius non eſt in illo, quia ſemper procedit regula & ratio ejus.

Quando duo privilegia ſint generalia, quodnam valebit, proporzionaliter inter ſpecialia.

6. Ex hac ergo parte ſic probata aperte concluditur, quando utrumque privilegium eſt generale, prius valere, non poſterius, quia non poſſet poſterius derogare priori, niſi in totum illud auferendo, quia non eſt major ratio de una parte, quam de alia: eademque ratio procedit, ſi utrumque ſit ſpeciale, vel etiam, ſi primum ſit ſpeciale, & ſecundum generale, quia ſemper deberet ſpeciale privilegium in totum auferri, quod fieri non poteſt. Et ita in his tribus comparationibus æque procedunt jura, & rationes adductæ. Poteſt autem eſſe quarta comparatio, ſi prius privilegium generale ſit, & poſterius ſpeciale, in qua eſt major difficultas. Nam ex una parte videtur idem eſſe dicendum in illo caſu, quod ſcilicet poſterius privilegium nihil valeat contra prius, neque illi deroget; tum quia, etiam tunc præſumitur, Princeps ignorare prius privilegium, & conſequenter poſterius eſſe ſurreptitium, & non continere virtualem voluntatem Principis derogandi priori; tum etiam, quia per prius privilegium eſt jus acquiſitum privilegiario, quod non cenſetur Princeps auferre velle ſine illius notitia. Atque hanc partem tenet Gloſſa in Summa, 25. quæſt. 2. & in reg. *generi.* de reg. jur. in 6. & ex parte ſequitur Panormitanus ſtatim citandus.

Quid de generali per ſpeciale derogato.

Privilegium ſpeciale minuit generale.

7. Nihilominus propter hanc comparationem poſui alteram partem regulæ: nam ſpeciale privilegium, licet non poſſit in totum auferre generale præcedens, nihilominus poteſt ex illa ſpeciali parte minuere illud, & hoc modo probabilius cenſemus, poſſe privilegio generali tacite derogari per poſterius ſpeciale. Quæ ſententia frequentius recepta eſt in dicto capit. 1. & dicto cap. *veniens*, & eam tenet Sylveſt. referens Hoſtienſem verbo *privilegium*, quæſt. 10. Et videtur expreſſe probari in cap. *dudum*, §. *nos igitur*, & cap. *quamvis tibi*, de præbend. in 6. & in utroque allegatur communis regula, generi per ſpeciem derogari, etiamſi in ſpeciali nulla fiat mentio generalis, & declaratur in privilegiis etiam procedere: nam jura citata expreſſe loquuntur de privilegio ſpeciali, poſt generale conceſſo: ratio vero eſſe poteſt, quia Princeps concedendo generalem favorem, non cenſetur ſibi auferre poteſtatem faciendi alienam ſpecialem gratiam, illa generali non obſtante. Et ob hanc cauſam potuerunt Pontifices ita explicare mentem & conceſſiones ſuas, habet enim rationem ſatis congruam, quia illa non eſt contrarietas propria voluntatum, ſed eſt quædam exceptio a generali gratia, quam exceptionem ſeu poteſtatem ad illam faciendam voluit ſemper Pontifex ſibi reſervare, ſine dependentia ab expreſſione ſeu commemoratione prioris privilegii, ut ſatis aperte declaravit Bonifacius VIII. in dicto capitulo *dudum*.

Ad 1. in contrariũ.

8. Ad primam ergo rationem in contrarium reſpondetur rationem ignorantiæ non ita procedere in hoc caſu; tum quia illa non eſt contrarietas voluntatum, & ideo nihil obſtat prior voluntas, quominus ſecunda ſit valida; tum etiam, quia illa ignorantia eſt tantum concomitans, quia non minus concederetur ſpecialis gratia, etiamſi generalis veniſſet in memoriam, ut in dicto cap. *dudum*, dicitur; tum denique, quia ipſe Princeps voluit, ut illa ſcientia vel memoria non eſſe ſibi neceſſaria, ut efficaciter poſſet ſpecialem gratiam facere, non obſtante priori generali.

Ad ſecundam rationem reſpondeo, regulam dictam, quoad hanc partem intelligi, ſiſtendo in pura ratione privilegii, quod tantum concedit jus ad rem: nam ſi virtute prioris privilegii jam ſit res acquiſita, & poſſeſſa tanquam propria, probabiliſſimum profecto eſt, quod Panormit. ait in dicto cap. *veniens*, nu. 11. quem alii ſequuntur, tunc non procedere prædictam partem regulæ: quia non eſt veriſimile, voluiſſe Principem præjudicium inferre tertiæ perſonæ in re jam ſua ſine majori cognitione & examinatione cauſæ. Et ita explicata hæc ſententia eſt valde rationi conſentanea.

CAPUT XL.

Quando incipiat revocatio privilegii ſuum effectum ſortiri.

De effectu revocationis.

1. Suppoſitis quæ de legum irritatione & abrogatione, & de conceſſione privilegiorum in ſuperioribus dicta ſunt, breviter poteſt præſens quæſtio expediri. Diſtinguendum ergo eſt inter generalem revocationem privilegiorum factam per publicam legem, & privatam revocationem alicujus privilegii: nam de illis diverſimode cenſendum eſt, ſicut de conceſſione privilegii diximus. Primo ergo dicendum eſt ſi privilegia per publicam legem revocentur illam revocationem non habere effectum donec lex illa ſufficienter promulgata ſit. In hoc omnes ſtatim allegandi conveniunt, & eſt clarum, quia ante promulgationem nondum eſt lex illa vere, & ſufficienter conſtituta in ratione legis, & ideo non habet alios effectus legis; ergo neque hunc habebit.

Diſtinctio notanda.

Privilegia per publicam legem revocata promulgationem ſufficientem expectant.

Promulgatio in curia Principis ſufficiens.

2. Secundo addendum eſt, unam promulgationem in curia Principis, vel in loco ad hoc conſtituto ſufficere ad hunc effectum revocationis privilegiorum, ſicut ſufficit ad alios effectus legis, quando aliud non exprimitur in ipſa lege. Ita etiam ſentiunt frequentius auctores allegandi: & ratio eſt, quia ex natura rei non ſunt plures promulgationes neceſſariæ ad hunc effectum, quam ad alios, ut per ſe conſtat, nec etiam leges humanæ aliquid circa hoc ſpeciale diſponunt; ergo. Dicunt vero aliqui, in legibus canonicis revocantibus privilegia conſuetudine introductum eſſe, ut ſit neceſſaria promulgatio in ſingulis diœceſibus, ut privilegia maneant cum effectu revocata. Quod tenet Soto lib. 1. de Juſtit. quæſt. 1. art. 7. & Medin. 1. 2. quæſt. 90. art. 4. poſt quintam concluſionem. Sed non cõſtat de tali conſuetudine, imo potius videmus, quotidie fieri leges Pontificias revocantes privilegia, ut Pius V. & Gregor. XIII. revocarunt privilegia ingrediendi monaſteria monialium motibus propriis ad hoc ſpecialiter editis, & Romæ tantum promulgatis, nec juſſerunt, aut procurarunt, alias promulgationes in ſingulis diœceſibus fieri, & ſimilia exempla ſunt frequentia; ergo ſignum eſt, non eſſe neceſſarias tales promulgationes. Item ſæpe fiunt aliæ leges Pontificiæ directe ad alios effectus cum clauſula, *Non obſtantibus privilegiis*, quæ ad illorum derogationem ſufficit, & unica promulgatio Romæ facta cenſetur ſufficere ad totam obligationem ejus, & ad illius clauſulæ effectum; ergo eadem promulgatio ſufficit ad privilegiorum revocationem. Illa ergo ſententia merito a poſterioribus Theologis rejicitur, quia fundamentum non habet. Sicut etiam de lege irritante diximus, quia eſt eadem, vel major ratio.

Sententia Soti & Medinæ.

Lex revocans privilegia nõ ſtatim habet ſuũ effectum.

3. Tertio dicendum eſt, legem revocantem privilegia non ſtatim habere hunc effectum a die promulgationis, ſed poſt tempus neceſſarium ad illius obligationem, quod regulariter eſt duorum menſium, licet pro curia ſoleat eſſe brevius, & pro locis diſtantioribus debeat promulgari, prout neceſſarium fuerit ad humanam notitiam, ut ſupra declaratum eſt. Et ita etiam ſentiunt Bart. & alii referendi: ratio vero eſt, tum quia nihil ſpeciale de hoc diſponunt jura, nec ex natura rei cum fundamento cogitari poteſt; tum etiam, quia idem dictum eſt de lege irritante, qui effectus eſt valde ſimilis revocationi privilegiorum; tum denique, quia lex revocans privilegium, ſimul obligat ad non utendum illo, igitur non prius revocat, quam poſſit obligare, & conſequenter idem tem-

tempus ad utrumque requirit. Probatur consequentia, quia moraliter loquendo, non minus conveniens, ac necessaria est publica notitia legis, ut revocatio privilegiorum convenienter, & sine publicis incommodis fiat, quam ut obligatio imponatur. Contra hanc vero assertionem sentit Franc. in c. *ex parte*, de concession. præben. putat enim, a die publicæ promulgationis manere privilegia revocata, quando lex directe fertur ad illorum abrogationem. Fundatur in l. ul. C. de decur. lib. 10. ibi, *Omnibus anterioribus modis, quos non comprehendit præsens sanctio, ex præsenti die antiquandis*. Et aliqui hoc maxime affirmant de legibus Pontificiis revocatoriis privilegiorum, putant enim a die factæ promulgationis Romæ, ita revocari privilegia, ut actus eorum non valeant, etiamsi propter ignorantiam sine culpa fiant. Ratio reddi potest, quia plus requiritur ad obligationem, quam ad revocationem privilegii, quia illa pendet ex conscientia, & consequenter ex notitia legis: revocatio autem fit ab extrinseco per voluntatem revocantis, & ideo ad illam non est tam necessaria temporis dilatio. Sed hæc parum urgent: nam in illa lege particula illa, *Ex præsenti die*, secundum jus, & debitum ordinem intelligenda est; alioqui etiam posset intelligi ex die conditæ legis in Regio consilio. Unde ad rationem dicitur, verum quidem esse, notitiam legis magis ab intrinseco esse necessariam ad obligationem legis, quam ad effectum revocandi, quia re vera fit per extrinsecam voluntatem; nihilominus tamen ad convenientem ordinem, & ad vitanda publica incommoda moraliter necessarium esse, ut revocatio non fiat, nisi tali modo, quo possit commode ad privilegiatorum notitiam pervenire, & ideo secundum iura, & rectam rationem æque expectari tempus sufficiens ad divulgationem legis, ad revocationem privilegiorum, sicut ad legis obligationem.

Fundamentum contra assertioné

Solvuntur fundamenta contrariæ sententiæ

4 Quarto lex revocans privilegium, effectum hunc sortitur post promulgationem, statim ac elapsum est tempus sufficiens ad communiter obligandum, etiamsi in particulari invincibiliter ignoretur. Hæc assertio non est quidem certa, videtur tamen probabilior, & fere consequens ad dicta, quia hic effectus non pendet per se ex scientia subditi; ergo ex natura rei sequitur ex lege perfecte promulgata, & de se omnibus sufficienter proposita, & ex positivo iure non differtur; ergo statim fit. Confirmatur a simili de effectu irritandi actum, qui non impeditur propter ignorantiam, ut supra ostensum est; est autem maxima similitudo in revocatione privilegii, & nulla sufficiens ratio differentiæ reddi non potest. Confirmatur secundo, quia supra ostensum est, privilegium per legem concessum post sufficientem promulgationem, & evulgationem legis, non obstante ignorantia, habere suum effectum, qui ab actuali notitia privilegii non pendet; ergo idem e contrario dicendum est de lege revocante, cum revocatio a notitia privilegiati per se non pendeat. Tandem leges communes attendunt, quod est per se, & morale, non vero ea, quæ sunt rara, & per accidens, qualis in præsenti est illa ignorantia.

Lex sortitur effectum post debitum tempus licet invincibiliter ignoretur

5 Contra hanc vero assertionem allegari solent Panorm. in c. 1. de const. nu. 12. & Felin. nu. 7. sed illi loquuntur de privilegio ipso, & dicunt, non prodesse privilegiario, donec habeat notitiam ejus. Et illud vel solum habeat verum in privilegiis privatim concessis non communi lege, vel intelligendum est de usu privilegii, qui pendet ex notitia habentis illud. In quo non est eadem ratio de revocatione. Allegari etiam possunt contra assertionem alii auctores, qui indistincte dicunt, privilegium, vel gratiam non expirare propter gratiæ revocationem, donec de revocatione certus fiat, qui illam habebat. Ita docet Sylv. verb. *gratia*, n. 4. & verb. *indulgentia*, n. 17. cum Geminiano in c. 1. de concession. præbend. in 6. & sequitur Armil. verb. *gratia*, nu. 6. & idem sentit Cordub. in quæst. l. 4. quæst. 36. concl. 3. & possunt pro hac parte allegari omnes, qui dicunt iurisdictionem vicarii, vel delegati non tolli per revocationem, donec illi intimetur, quos refert late Sanci lib. 3. de matrimon. disp. 30. num. 11. Dico tamen, hos auctores loqui de revocatione facta ab homine, non a lege, & ita non procedere contra assertionem positam: nam est longe diversa ratio, ut dicam in sequenti puncto. Addo vero propter incommoda vitanda, si contingat aliquem uti privilegio sic revocato ex ignorantia publica, & communi, & usum privilegii pertinere ad jurisdictionem, vel ad aliud simile munus publicum, tunc actum sustineri, & esse validum, non in vi solius privilegii, sed adminiculo iuris sustinentis similes actus factos titulo publice reputato, ac tolerato, juxta l. *Barbarius*. ff. de officio Prætorio, & ita vitantur incommoda publica; privata vero minoris considerationis esse possunt, cum sint valde accidentaria, & casus iustæ ignorantiæ possit esse rarus, supposita tanti temporis promulgatione.

Obiect. Panorm. Felin.

6 Ultimo dicendum est, revocationem privilegii ab homine, seu privatim factam non habere effectum antequam privilegiato specialiter intimetur, seu ad ejus notitiam perveniat. Ita sumitur ex allegatis auctoribus, & ex aliis, quos retuli, & sequutus sum in materia de Indulgent. disp. ult. quarti tomi, sect. 2. & quamvis hoc non sit in iure declaratum, & pendeat multum ex intentione revocantis, nihilominus communis usus, & communis sensus Doctorum ita interpretatus est mentem Pontificis, vel Principis revocantis privilegium: ratio vero reddi potest, quia, per se loquendo, necessarium est ad convenientem modum revocationis privilegii, ut fiat in ordine ad notitiam utentis privilegio, quia ex alio modo revocationis plura sequerentur incommoda, & ideo non est verisimile, esse intentum a Principe. Sed in privata revocatione non est alius modus per se ordinatus ad dictam notitiam, nisi propria, & specialis intimatio; ergo sub hac conditione, seu habitudine intelligenda est revocatio. Unde colligitur differentia inter hanc, & præcedentem assertionem: nam revocatio privilegii facta per legem habet definitum modum, quo per se possit, ac debeat publicari, & divulgari, ut in aliorum notitiam possit pervenire, & ideo illa notitia publica per se sufficit, & particularis ignorantia, quæ per accidens est, non consideratur. At vero revocatio privata non habet per se alium modum promulgationis, neque illum postulat, & ideo per se expectat singulorum intimationem. Et potest hoc confirmari ex dictis supra in simili de concessione privilegii, ubi simili distinctione usi sumus, & diximus, privatim concessum non operari donec intimetur ei, cui datur; ergo idem de revocatione dicendum est: nam licet ex ea parte, qua non requirit acceptationem, non sit tanta necessitas, tamen ex alia, qua continet rigorem, & periculum, videtur esse quodammodo maior.

Revocatio ab homine seu privatim facta, quando sortitur effectum

Differentia inter hanc, & præcedétem conclusioné

7 Sed quæres, an necesse sit revocationem notificari per nuncium ad hoc missum, vel rescriptum revocantis sufficiat, quod notitia ad privilegiarium perveniat quacunque via. Quidam dicunt, necessarium esse, ut priori modo revocatio notificetur. Ita sumitur ex Sanci. dicta disp. 30. n. 13. & disp. 36. n. 9. qui non generaliter de privilegio, sed de revocatione iurisdictionis commissæ, seu delegatæ loquitur, de qua forte est specialis ratio, quam modo expendere non est necesse. Præsertim quod etiam in illa materia plures auctores, quos ibidem refert, contrarium docent, & non sine gravi fundamento in iure, & ratione. Quidquid vero sit in speciali casu iurisdictionis, vel commissionis muneris per se ordinati ad regimen communitatis, seu reipublicæ: loquendo generaliter de privilegio, non video fundamentum illius limitationis. Et ideo censeo, hoc pendere ex voluntate revocantis, qui potest uno, & alio modo facere revocationem, scilicet, vel per nuncium, vel epistolam intimandam, ita ut aliter non habeat effectum; vel absolute, ut quacunque ratione perveniat ad notitiam privilegiati, effectum suum faciat. Quod si de priori modo non constiterit, & revocatio absolute facta innotescat, præsumendum censeo, posteriori modo esse factam: ratio est, quia ad valorem revocationis nō est necessaria acceptatio privilegiarii: nā eo invito potest privilegium revocari; ergo notitia solum expectatur ad vitanda inconvenientia, quæ aliter sequi possunt.

Dubium

Prima sententia Sanci

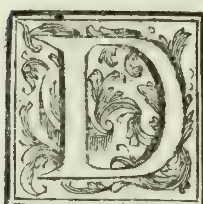
Resolvitur dubium propositum

At vero ad hoc sufficit notitia quacumque via comparata; ergo sine fundamento alius modus præscribitur, sine iure, vel ratione cogente. Nam ratio illa, quod res per quas causas nascitur, per easdem tolli debet, non multum urget, quia facilius est destruere, quam construere, & ad acquisitionem privilegii per se requiritur acceptatio recipientis, ad revocationem vero sufficit voluntas revocantis. Ultimo poterat hoc loco tractari, quibus modis impetratio privilegii nulla sit. Sed hoc sufficienter tractatum est in lib. 6. c. 17. ubi de dispensatione disseruimus, & illius occasione de privilegio diximus, quia in hoc fere eadem est utriusque ratio. In superioribus etiam in hoc libro multa per occasionem tacta sunt, & ideo tam de Privilegiis, quam de tota lege humana hæc sufficiant.

FINIS LIBRI OCTAVI.

LIBER IX.

DE LEGE DIVINA POSITIVA VETERI.

Distinximus in superioribus legem positivam in humanam, quæ a voluntate humana proxime vim habet obligandi, & divinam cujus proximus auctor, & conditor est Deus, a cujus voluntate vim habet, & authoritatem: & de humana lege, & speciebus ejus hactenus disputavimus; superest ergo dicendum de lege divina positiva. Hæc autem in veterem, & novam quasi in duas species, seu membra diversa distingui solet, & ideo de his duabus legibus sigillatim dicendum est. Nam de ratione legis divinæ positivæ communi utrique nihil præmittere oportet; tum quia ex superioribus, & ex notatione ipsius vocis satis constat, unde habeat aliqua lex, quod divina sit, curq; positiva dicatur; in quo vero a naturali distinguatur in lib. 1. cap. 3. declaratum est: proprietates autem, vel effectus qui ad hanc communem rationem consequuntur, partim noti sunt ex dictis supra de lege in communi, partim declarabuntur commodius secundum specificas rationes de singulis legibus differendo. In hoc ergo libro dicemus de lege veteri, & in sequenti de nova, generationis ordinem potius, quam perfectionis cum Div. Thoma, & alii auctoribus observando.

CAPUT I.

Utrum ante legem Moysi data fuerit hominibus aliqua lex positiva divina.

Ratio dubitandi

1 Ratio dubitandi est, quia lex divina positiva non minus fuit necessaria, vel utilis hominibus ante Moysis tempora, quam post illa: sed Deus non tradit homini specialem legem ultra naturalem, nisi propter illius necessitatem, vel utilitatem; ergo debuit dari talis lex, etiam ante Moysis tempora. Et confirmatur: nam videmus, Deum dedisse homini in statu innocentiæ specialem legem non comedendi de ligno scientiæ boni, & mali, Genes. 2. Post peccatum autem datum fuit hominibus præceptum de usu alicujus Sacramenti, quo possent non solum adulti, sed etiam infantes a peccato originali purgari, ut videtur esse communis Theologorum doctrina. Deinde ante diluvium legimus, quædam animalia reputata fuisse munda, quædam vero immunda, Genes. 7. illa autem diversitas non est ex lege naturæ, ut constat; erat ergo ex lege divina positiva. Et inde sumi potest indicium, fuisse tunc aliquas leges sacrificiorum a Deo latas, quia munda, & immunda animalia non distinguebantur nisi in ordine ad sacrificia, ergo fuerunt ante diluvium plures leges divinæ positivæ. Præterea post diluvium legimus a Deo datum præceptum illud, *Carnem cum sanguine non comedetis, sanguinem enim animarum vestrarum requiram*, &c. Genes. 9. hoc autem præceptum non est naturale, ut constat, unde hodie non servatur. Denique lex circumcisionis multo ante Moysem data est: nam ideo dicitur Ioan. 7. non fuisse ex Moyse, sed ex Patribus, quia nimirum data fui Abrahæ, Genes. 17. ubi Deus dicit, *Custodias pactum meum*, &c. fuit ergo lex divina, & positiva, & prior lege Moysi. In contrarium vero est, quia si datur aliqua lex Dei ante Moysem, insufficiens est divisio legis divinæ in duas prædictas, & incompletus etiam erit tractatus de legibus, de illis duabus tantum differendo.

2 Hæc quæstio solum proposita est ad complementum hujus doctrinæ, & ut constet divisionem illam esse sufficientem, nihilque aliud de divinis legibus desideretur. Advertendum est ergo, nomen legis interdum sumi in vi nominis collectivi, frequentius autem in vi termini communis. Hoc ergo posteriori modo dicitur de singulis particularibus legibus prout illam fere tota hac materia usurpavimus; priori autem modo significat multitudinem plurium legum prout ab uno legislatore traduntur in ordine ad instituendam, seu dirigendam aliquam rempublicam, seu congregationem humanam secundum aliquem peculiarem statum, & hoc modo accipitur sæpe in Scriptura, ut Ioan. 1. *Lex per Moysem data est*, & sæpissime apud Paulum, præsertim in Epist. ad Rom. & ad Galat. & sic etiam lex gratiæ appellatur, *Lex spiritus vitæ*, tamquam una lex, ad Rom. 8. Et similiter lex naturæ tamquam una lex significatur: utique per modum unius collectionis. Ita ergo in præsenti de divina lege loquimur, & explicata notione vocis, facilis est quæstion. resolutio. Lex duplicites

3 Dico ergo primo, ante Moysem non fuisse a Deo datam positivam legem, plura divina præcepta continentem, per quam homines, vel aliqua hominum congregatio in peculiari statu a Deo instituta, & peculiari modo ad aliquem finem ordinata fuerit. Hæc assertio certa est, & sufficienter probatur, primo ratione in contrarium facta, quia lex divina sumpta hoc modo sufficienter dividitur, in legem veterem, & novam, ex communi sententia Theologorum, & ex divina Scriptura, in qua non legimus, nisi aut legem veterem, aut novam. Priorem quidem in toto veteri Testamento contentam, propter quod totum illud interdũ solet nomine legis significari, teste Hier. in Epist. 150. ad Algasiam, q. 8. ubi late ex Scriptura id probat: quo etiam modo Isidor. l. 1. sentent. c. 28. legem divinam in tres partes distinguit, in historiam, præcepta, & prophetias. Proprie vero sumitur pro collectione præceptorum, præcipue ubi dicitur lex data per Moysem, & sic etiam dixit Christus Luc. 24. *Hæc sunt verba*, &c. *quæ scripta sunt in lege, & Prophetis, & Psalmis de me.* Ante Moysem non fuit data positiva lex in sensu de quo agimus

Alte-

Alteram vero legem promisit Deus Ieremiæ 31. dicens, *Dabo legem meam in visceribus eorum*, de qua etiam prædixerant Isai. c. 2. & Micheas c. 4. *De Sion exibit lex, & verbum Dei de Hierusalem*, & hæc est lex nova, quam Paulus vocat etiam *Legem fidei*, ad Rom. 3. & gratiam, seu legem gratiæ ad Galat. 5. Præter has ergo duas leges nulla est alia data a Deo; ergo ante Moysis tempora nulla fuit lex divina.

Ratio cō clusionis

4 Ratio autem est, quia lex divina hoc modo significat jus quoddam integrum a Deo ipso positum continens statutum religiosum, in quo homines sub peculiaribus signis, seu Sacramentis in ordine ad divinum cultum in unum corpus mysticum congregentur, hoc autem modo non fuerunt homines ante Moysem specialiter instituti a Deo, aut specialiter congregati in unam rempublicam; ergo non oportuit, ante illud tempus dari specialem legem divinam. Maior satis declarata est. Minor vero constat ex discursu Scripturæ sacræ, & in materia de Sacramentis latius ostenditur, non fuisse in illo primo tempore datas a Deo peculiares leges, de sacrificiis, aut sacramentis, & eadem ratio est de aliis particularibus ritibus, aut moribus. Et ideo totum illud primum tempus vocatur tempus legis naturæ, quia illa sola tunc vigebat, sub illa comprehendendo legem connaturalem gratiæ, ut supra l. 1. c. 3. declaravi. Ubi etiam ostendi, necessitatem legis divinæ hoc modo sumptæ non fuisse necessitatem simpliciter, sed ad melius esse, quod beneficium noluit Deus conferre hominibus pro illo tempore. Per quod solvitur ratio dubitandi in principio posita. Cur autem ita se gesserit Deus eo tempore cum hominibus, licet possemus dicere, id fecisse Deum pro arbitrio suo, congruentiam aliquam inferius trademus, circumstantias legis veteris explicando.

Probabile est Deū dedisse ante legē Moysi unum vel alterum præceptū opportunum pro illo tempore

5 Dico secundo: Ante legem Moysi, probabile est, dedisse Deum hominibus interdum unum, vel aliud peculiare præceptum opportunum pro illo tempore iuxta consilium voluntatis, & sapientiæ suæ. Hoc probant alia exempla in argumentis adducta. Quamquam primum non multum ad rem præsentem pertineat, agimus enim de hominibus in statu naturæ lapsæ. Cum autem innocentiæ status fuerit adeo diversus, mirum non est, quod in illo fuerit lex aliqua a Deo posita illi statui accommodata. Deinde vero dicimus, etiam in illo statu non fuisse a Deo datum jus integrum positivum, prout illud explicuimus, sed tantum singulare quoddam præceptum quasi in signum peculiaris subiectionis, & obedientiæ, & ad humilitatis, & aliarum virtutum exercitium. Sic enim probabile est, etiam Angelis dedisse Deum aliquod positivum præceptum ob similes causas, ut in propria materia latius dicemus. Imo sunt qui censeant, præceptum illud datum primis hominibus non fuisse propriam legem de se perpetuam, sed quasi personale mandatum solis primis parentibus pro suis personis, non pro tota posteritate datum, etiamsi in statu innocentiæ perseverarent. Sed hoc ego non probo, imo censeo illam fuisse veram legem, ac de se perpetuam; tum quia eadem ratio erat in filiis, quæ in parentib. ut legem aliquam positivam a Deo semper haberent; tum etiam, quia illud præceptum fuit respectu Adæ non tantum personale, sed etiam (ut ita dicam) capitale, quando enim illi dixit Deus, *Ex omni ligno paradisi comede, de ligno scientiæ boni & mali ne comedas*, loquebatur cum illo, ut capite, ac subinde cum tota eius posteritate, ut ostendunt sequentia verba, *In quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris*. Ibi enim toti posteritati mortem comminatus est. Et ideo teste Paulo, omnes in illo præceptum illud transgressi sumus, & mortem incurrimus, ergo fuit lex illa pro tota posteritate lata. Imo eadem ratione censeo, præceptum illud semel datum soli Adæ (iuxta simplicem contextum, & ordinem capitis 2. Genes.) comprehendisse Evam eo ipso, quod illi per Adam fuit præceptum intimatum, iuxta probabiliorem sententiam Aug. 8. Genes. ad literam c. 17. & aliorum, quia nimirum lex illa pro toto genere humano posita erat, sicque vere dixit Eva Genes. 3. *Præcepit nobis Deus, ne comederemus*, & cætera.

Præceptū Adę vera lex fuit & perpetua, de te

6 Ad secundum exemplum de præcepto utendi aliquo sacramento, seu signo necessario ad impetrandam a Deo mediante fide Christi remissionem peccati originalis, fatemur, semper fuisse in humano genere hoc præceptum divinum, ut in to. 3. tertiæ partis ostendimus. Dicimus autem in primis, illud non fuisse integram legem in sensu superius declarato, sed fuisse unum singulare mandatum ob peculiarem necessitatem datum. Deinde dicimus, non fuisse omnino positivum, sed (prout a Deo datum est) fuisse suo modo connaturale fidei, secundum statum, quem pro eo tempore in hominibus habebat, & ideo generaliter tantum positum fuit, & per legem, vel consuetudinem humanam determinationem accipiebat, ut in citato loco ex professo tractatum est. Ut tamen simul respondeamus ad aliud exemplum de pręcepto circumcisionis (quod juxta probabiliorem sententiam fuit quædam determinatio prædicti generalis præcepti specialiter a Deo facta pro populo Israel) addimus, præceptum illud fuisse inchoationem quandam legis veteris, quæ a Deo singulari ratione fuit anticipata per aliquod tempus sufficiens ad multiplicationem populi, quod sibi peculiariter congregabat, & cui postea lex danda erat, & ideo idem præceptum eademque circumcisio semper in ea lege mansit, eratque janua, & professio illius, obligationem inducens, teste Paulo ad Galat. 5.

Ad 2. exemplum

Ad aliud exemplū. De circūcisione

3. Exemp.

7 Tertium exemplum erat de animalibus mundis, & immundis, quorum fit mentio Gen. 7. ad quod respondemus, nullum præceptum divinum ibi insinuari. Responsio enim communis est Moysem ibi esse loquutum per anticipationem: nam ea animalia, quæ postea lex vetus in munda, & immunda discrevit, ideo sic nominavit, quia ipse scripsit post legem latam, quamvis tempore diluvii, de quo ipse scribebat, nondum fuisset facta discretio, ita Abul. & alii. Sed hoc non caret difficultate: nam quidquid sit de usu vocis, quem probabile est, per præoccupationem fuisse, nihilominus etiam in reipsa videtur clare supponi discretio jam facta quando Deus iussit, introducere in arcam septena, & septena ex mundis animalibus, & bina & bina ex immundis, quia nisi jam reputarentur diversæ conditionis, æstimationis, vel usus, non haberet locum ille diversus modus præcipiendi. Et ideo Chrys. Homil. 24. in Gen. probabile existimat, Deum, qui præceptum dabat, manifestam fecisse differentiam illam ipsi Noe, quod potuit facere, etiamsi nulla lege tunc stabilita fuisset.

Valde etiam probabile est, quod ibidem sentit Chrys. ante diluvium factam esse discretionem aliquam inter animalia, vel in ordine tantum ad divina sacrificia (si ante diluvium non erat in usu esus carnium, ut sentit Chrys. supra Homil. 27. & D. Thom. 1. 2. q. 102. art. 6. & ad 2. & Abulens. & alii Gen. 9.) vel etiam in ordine ad humanum cibum, si ad illum tunc animalia sumebantur, ut voluit Soto lib. 5. de iustit. q. 1. a. 1. Non est autem necesse, ut illa discretio facta fuerit lege divina, sed prudentia, & consuetudine humana, ut idem Chrys. priori loco declarat, dicens, *Ipsa scientia insito insita docebat, quænam ad cibum accommodata, & quæ immunda, non quod ita sint, sed quod pro immundis habeantur*, & inferius dicit, *Scientiam a Deo nobis suppeditatam docere quædam quadrupedia apta esse ad cibum, & non alia*. Quod etiam late ostendit Hieron. lib. 2. contra Iovinian. col. 7. & Zachar. Papa in epist. ad Bonifac. ait, Gentiles ad Christum conversos abstinuisse interdum a quibusdam animalibus, quæ natura adhorrere solita est. Sic ergo ductu naturæ, & consuetudine, ac traditione suorum parentum potuit Noe habere etiam usum discernendi inter animalia, maxime in ordine ad sacrificia, quam differentiam anticipato nomine significavit Moyses per differentiam mundorum, & immundorum animalium, quamvis talia non essent tunc ex ritu legis, nec fortasse omnino eadem cum illa, quam postea lex vetus induxit. Et ideo etiam Sancti docent, plura esse servata ex animalibus mundis, quia ex illis Deo sacrificandum erat.

8 Ultimum exemplum erat de præcepto abstinendi a sanguine, data a Deo Gen. 4. De quo præcepto aliqui sentiunt, per illud solum prohibitum fuisse car-

Ultimum exemplum de

abstinentia a sanguine explicatur

nes crudas comedere, quod sentit Soto supra; alii vero dixerunt, ibi solum prohiberi homicidium, quasi sub tropo, & figura, ut sensit Lugubinus. Et favet Cyprian. l. 3. ad Quinti. c. 119. qui in simili præcepto Act. 15. legit, A *sanguinis effusione*, tacite sic exponendo verba præcepti. Et videntur sequi Chrysost. & Bed. ibi, Tertul. lib. de pudicit. c. 12. sequiturq; Salmer. plura referens tract. 43. in Acta versus finem: unde juxta utrumque sensum facile respondebitur, illud præceptum divinum non fuisse positivum, sed naturale. Utraque vero expositio si excludat proprium sensum de esu sanguinis & suffocati, reiicienda est, ut allegorica nimis, & contraria sinceritati literæ, & simili legi latæ ab Apostolis Act. 15. & communi Patrum expositioni in utroque loco, Genesis, & Actor. & optime declarat Ambr. ad Galat. 2. in principio, & August. 32. contra Faust. c. 13. Concedo ergo fuisse tunc illud speciale præceptum positivum a Deo latum, fuisse tamen singulare, & non plenam legem. Et ita Chysost. dicta Homil. 27. comparat illud cum præcepto Adami, dicens, *Sicut Adam dictum est, ut de uno ligno ex omnibus non ederet: ita hic dictum est, cum omnia ad esum valde licenter permissa essent, veruntamen carnem cum sanguine non comedatis*: unde posset generalis ratio præcepti utique accommodari: particularis autem talis præcepti in tali materia redditur ibidem ab eodem Chrysost. dicens, *Hoc facit ut primis illis temporibus comprimat illorum impetum, & propensionem ad homicidia*, quam rationem habet etiam August. & iuxta illam exponendi sunt Patres prius allegati. Aliam vero rationem addit August. dicens, arcam Noe fuisse typum Ecclesiæ, & ideo tunc latum etiam esse præceptum, quod tacitam prophetiam contineret, quæ cœpta est impleri in gentibus ad fidem accedentibus, proptereaque præceptum illud ab Apostolis renovatum esse, de quo plura dicemus infra tractando de cessatione legalium.

CAPUT II.

Utrum lex Moysi a vero Deo data sit, ita ut divina fuerit.

Error antiquus circa lationem legis veteris

1 Fuit antiquus error, legem illam datam fuisse a malo Deo. Distinguebant enim illi hæretici duo principia, malum, & bonum, & priori tribuebant non solum mala omnia, & peccata, sed etiam corporum creationem, & idem attribuebant antiquæ legis lationem, vel quia lex illa sacrificia cruenta principaliter præcipiebat, & circa iustitias carnis versabatur, ut ait Paul. vel etiam quia putabant, non fuisse puram, sanctam, & immaculatam. Cujus hæresis primum Auctorem fuisse Simonem Magum intelligimus ex Clemente Romano lib. 6. constit. c. 19. Eum sequuti sunt Marcion, Valentin. & alii, contra quos disputat Irenæus l. 1. c. 10. 22. 29. & aliis, Epiph. hæres. 21. & 66. Potissimum vero amplificarunt hunc errorem Manichæi, quibus ob eam rem tribui solet, ut patet ex August. hæres. 46. qui late disputat contra hunc errorem in libris contra Faustum, & contra Adimantum Manichæum, & lib. contra adversarium legis, & Prophetarum, & optime in lib. de spirit. & liter. Fundamentum autem huius erroris de duobus principiis, est contra naturalem rationem, & in 1. p. late impugnatur. Deinde auctorem veteris Testamenti fuisse Deum ipsum ostenditur late in materia de Fide, & ideo nunc sufficiat testimonium CHRISTI Domini, & Apostolorum, sæpe in novo Testamento approbantium vetus tamquam continens Scripturam sacram, & divina præcepta. Quod etiam contra illum errorem definivit Conc. Toletan. 1. in confessionem fidei dicens, *Si quis dixerit, vel crediderit, alterum Deum esse priscæ legis, alterum Evangeliorum, anathema sit*, & Conc. Trid. sess. 4. definivit utriusque Testamenti unum esse authorem.

Alius error cuiusdam Ptolomei

2 Aliter (Epiphanio teste hæres. 33.) in hoc erravit Ptolomeus quidam dicens auctorem illius legis non fuisse unum, sed tres, & nullum eorum fuisse verum Deum. Nam partem legis dicebat fuisse datam ab Opifice mundi, quem non Deum, sed numen secundum esse dicebat; partem vero a Moyse, & aliam partem a senioribus illius populi. Sed prima pars hujus erroris est manifesta hæresis, fundaturque in alia hæresi, quod Verbum non sit verus Deus, & ideo non indiget alia impugnatione. Tertia item pars intellecta de lege Moysi prout continetur in Pentateucho usque ad finem Deuteron. erronea est, & sine ullo fundamento; nam in illis libris nullum est indicium alicujus legis datæ per alium Seniorem præter Moysem, licet postea fuerint illi legi aliqua præcepta humana adiuncta, ut de quadam lege judiciali legimus. 1. Reg. 30. & de cæremonialibus quorundam festorum Ester 9. & 1. Machab. 4. &c. Omissis ergo illis duabus partibus, circa secundam potest esse nonnulla difficultas, quia illi ex parte favent aliqui Catholici, & præsertim refertur Origenes, Homil. 16. in Numeros, qui sensit aliqua præcepta fuisse data a Moyse proprio arbitrio, & non divina inspiratione, de lege permittente repudium. Et potest fundari in verbis CHRISTI Domini Matth. 19. ubi prius dicit legem illam, *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, esse divinam, postea vero subdit de lege repudii, *Ad duritiem cordis vestri permisit vobis Moyses*.

Auctorem legis in quinq; libris Moysi traditæ fuisse Deū

3 Dicendum primo est, legem scriptam & traditam in quinque libris Moysi fuisse vere divinam, & Deum ipsum fuisse principalem, & proximum eius auctorem. Hæc assertio est D. Tho. q. 98. art. 2. & simpliciter loquendo est de fide, addo, *simpliciter loquendo*, ut excludam quæstionem, an aliud præceptum possit excipi tanquam humanum, de qua infra dicam. Atque ita probatur sufficienter Exod. 20. ubi in principio legis dicitur, *Locutusque est Dominus cunctos sermones hos, Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Egypti, Non habebis Deos alienos*, &c. Et passim similia verba in illis libris repetuntur, ut sæpe in sequentibus videbimus; certum autem de fide est, illum Dominum fuisse verum Deum, ut ibidem constat, & ex Ps. 18. *Lex Domini immaculata*, &c. de qua dixerat, *Cæli enarrant gloriam Dei*. Et Psa. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, idemque sæpe in aliis habetur, & in omnibus Prophetis. Concordat etiam Testamentum novum, in quo illa lex vocatur lex Domini, & lex Dei Mar. 7. *Irritum fecisti præceptum Dei*: Matth. 15. *Deus dixit, honora*, &c. ad Heb. 9. *Hic sanguis testamenti, quod mandavit ad vos Deus*. Propterea lex illa erat prophetica, & figura futurorum, teste Paul. 1. Cor. 10. & Gal. 4. Quod confirmat latius in Epist. ad Heb. & Ioan. 19. *Os non comminuetis ex eo*. Solus autem Deus potuit præceptis, & factis futura infallibiliter præsignare, præsertim quia talia erant, quæ ab illius pendebant voluntate. Tandem argumentatur optime D. Tho. quia lex illa disponebat ad CHRISTUM Dominum, unde ad illum tota ordinabatur propter quod ille dixit Luc. ult. *Oportebat impleri, quæ in lege, psalmis, & prophetis scripta sunt de me*. Et Ioan. 5. remittit Pharisæos ad legem Moysi, *Nam de me (inquit) ille scripsit*; ergo idem Deus, qui CHRISTUM ad nos misit, legem illam tulit. Contra hanc tamen veritatem obiiciebant hæretici aliqua, quæ pertinent, ad proprietates, præcepta, & materiam huius legis. Sed commodius infra in propriis locis tractabuntur.

Lex data est ministerio Angelorum

4 Dico secundo: Lex vetus a Deo data est ministerio Angelorum. Hæc assertio est D. Th., q. 98. a. 3. & absolute ac generatim sumpta omnino certa videtur. Primo ex testimonio Pauli ad Gal. 3. *Quid igitur lex? propter transgressiones posita est, &c. ordinata per Angelos in manu mediatoris*. Chrysost. autem ibi per Angelos, sacerdotes intelligit. Sed ipsemet orat. 3. ad Heb. expositionem hanc reiicit, & merito, quia est contra proprietatem & frequentiorem usum vocis sine necessitate, & sine fundamento in littera, aut contextu. Item, quia nullus sacerdos interfuit in illa promulgatione illius legis, nisi Moyses, & tamen ibidem condistinguuntur Angeli a Moyse, ut inferius declarabo. Ponderat etiam ibidem Chrysostomus in posteriori loco Angelorum nomen in plurali poni, & sacerdotem, qui ibi interfuit, & aliquo modo ministravit, solum fuisse unum. An vero Angeli revera fuerint plures, infra dicam. Præterea hoc confirmant alia

verba

verba Pauli ad Hebr.2. ubi de illa lege loquens dicit, *Qui per angelos dictus est sermo*, ubi sine dubio non loquitur de sacerdotibus: nam statim subdit, *Non enim Angelis subiecit orbem terrae futurum*, & consequenter affert illud, *Minuisti eum paulo minus ab Angelis*. Denique Stephan. Act.7. de Moyse inquit, *Hic est, qui fuit in Ecclesia in solitudine cum Angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, & cum Patribus nostris, qui accepit verba vitae dare nobis*.

5 Nonnulli autem ex Patribus antiquis in illo, & similibus locis veteris Testamenti per Angelum verbum Dei intelligunt, ut Cyprian. lib. 2. cont. Iud. c. 5. & Tertul. l. cont. Iud. c. 9. & Euseb. Caes. l. de demonst. Evang. c. 5. & l. 5. c. 10. & alii, quos refert Lorin. Act.7. n.30. Unde Isid. l. 1. sentent. pro regula ponit, *Ubicumque in Scripturis sanctis pro Deo, Angelus ponitur, non patrem, neque Spiritum sanctum, sed pro incarnationis dispensatione solum filium intelligi*. Non designat autem Isid. loca Scripturę, in quibus Angelus pro Deo ponatur, nec ego illa inveni, preter illum Isai. 9. ubi Christus vocatur *Magni consilii Angelus*, iuxta versionem Septuaginta: nam in vulgata non habetur, nec etiam in Hebraeo, ut Hieronym. notat, & quamvis in vero sensu admittatur, ut communiter Ecclesia admittit, solum de Verbo incarnato, id praedicitur. Verbo autem ut Deus est, nomen Angeli non recte accommodatur, nec est consentaneum dignitati Verbi, ut Deus est, quia nomen Angeli absolute ministrum, & nuntium Dei in Scriptura significat: unde Malachiae 3. dicit Deus, *Ecce ego mitto Angelum meum*, scilicet, Ioannem Baptistam, tamquam praenuntium Verbi, de quo subditur, *Et statim veniet ad templum sanctum suum dominator Dominus*, scilicet, filius incarnatus, qui ibidem vocatur Angelus Testamenti, iuxta Hebraea, vel Angelus justitiae, iuxta Septuaginta. Ubi etiam adverto, non vocari Christum Angelum, nisi & cum aliquo addito extollente significationem vocis, & adiunctis aliis, quae divinitatem eius indicant.

6 Praeterea iuxta illam expositionem, vel magna est admittenda aequivocatio in sermonibus Scripturae, praesertim in Testamento veteri. Nam cum in Genesi, & Exodo dicitur Angelus Domini apparuisse, loquutum esse, aut aliquid fecisse, cum Patriarchis, Moyse, & populo Dei, aut omnia illa erunt tribuenda verbo Dei immediate loquenti, & operanti, aut quaedam Verbo, quaedam vero creato Angelo: utrumque autem magnum incommodum est; ergo verius, & sincerius intelligimus, semper esse sermonem proprium de Angelo ministro Domini. Explicatur totum antecedens uno vel alio testimonio: nam Exodi decimo quarto dicitur de Angelo Dei, *Praecedebat castra Israel*, & latius capite vigesimo tertio promittitur, *Ecce ego mittam Angelum, qui praecedat te, & custodiat in via*. Actorum autem sexto dicitur, fuisse Angelus Domini, qui apparuit, & locutus est Moysi, *in igne flammae rubi*, Exod. 3. ergo vel utroque loco est proprie sermo de verbo Dei, quod est plane absurdum; quis enim dicat, ipsum Verbum fuisse Angelum custodem, qui praecedebat populum, & ducebat illum? Vel dicendum est in uno loco sumi Angelum pro spiritu creato, & in alio pro verbo Dei, quod est voluntarium, & contra proprietatem, & certitudinem sermonis: ergo dicendum semper est, haec ministeria facta fuisse per veros Angelos. Et ita haec est communis expositio Patrum: ratio vero non est alia, nisi quae sumitur ex suavi providentia Dei, qui gubernat infima per media, & homines docet, ac instruit ministerio Angelorum. Potest denique addi alia ratio sumpta ex Paulo ad Hebraeos 1. dicente, *Multifarie, multisque modis loquens olim Deus Patribus in Prophetis, novissime loquutus est nobis in filio*, ubi hanc ponit tamquam praerogativam propriam legis novae, quod Deus per filium immediate homines docuerit, quod impleri cępit Matth. 5. *Cum Dominus aperiens os suum docebat eos*, & caetera, ut notavit August. libro primo de sermone Domini, in principio. Haec autem praerogativa fere nulla esset, si Verbum ipsum per se, & immediate legem dedisset. Unde idem Paul. ad Hebr. 2. expresse ponit differentiam, quod lex vetus fuit data per Angelos tamquam ministros, & servos, quia erat lex servitutis, ut D. Thom. notat: nova autem per Dominum, quia est lex gratiae.

Impugnatur dicta expositio

7 Quaeret vero aliquis, quod fuerit ministerium ab Angelis exhibitum in illius legis promulgatione. Ad quod exponendum tria distingui possunt, quae Exodi 19. & 20. narrantur. Primo enim praemittuntur signa adventus Domini ad ferendam legem, scilicet, ignis, & fumus, & sonitus buccinae. Secundo in ca. 20. principio narratur promulgatio Decalogi, his verbis, *Loquutus est Dominus Deus tuus, qui eduxit te de terra Aegypti*, & caetera. Tertio in fine eiusdem capitis additur, *Dixit praeterea Dominus ad Moysem, haec dicit filiis Israel*. Prima ergo sententia est, ministerium Angelorum fuisse in efficiendis signis primo loco numeratis, loquutionem autem fuisse immediate ab ipso Deo. Ita sentit Chrysost. ad Galat. 3. & magis explicat orat.3. ad Hebr. Sed licet prior pars, qua affirmatur, illa signa facta esse ministerio Angelorum, vera sit, tamen altera exclusiva admitti non potest; tum propter omnia adducta in probatione conclusionis; tum maxime, quia Paul. expresse dixit, *Qui per Angelos dictum est sermo*, ad Hebr.2. nam plus est dicere sermonem, quam tuba canere, vel ignem accendere, aut tonitrua excitare. Item ad Gal 3. dixit, *Ordinata, seu disposita per Angelos*; nam plus certe est ordinare, vel disponere legem, quam solum assistere legislatori cum signis iustitiae, & maiestatis.

Ministerium ab Angelis exhibitum

1. Sent.

8 Potest ergo esse secunda sententia distinguens inter duas partes ultimas probationis legis: nam prima, quae fere tantum continuit praecepta legis naturae, immediate ab ipso Deo prolata est: altera vero, quae comprehendit omnia praecepta positiva, data est ministerio Angeli immediate loquentis Moysi. Quae differentia colligitur ex modo narrationis Scripturae: nam primam illam partem praeceptorum immediate proposuit Deus populo incipiens, *Ego sum Dominus Deus tuus*, &c. Unde terrefactus populus, finita illa lege morali dixit Moysi, *Loquere tu nobis, non loquatur nobis Dominus*. Postea vero in aliis praeceptis solum praemittitur, *Dixit Dominus ad Moysem, loquere ad filios Israel*, &c. ut patet ex reliqua parte Exodi, & ex Levit. &c. Qui modus loquendi communis est caeteris Prophetis, & ita constat, id esse factum ministerio Angelorum. Item hoc sufficit ad proprietatem, & veritatem verborum Pauli, tam quia praecipue loquitur de lege, ut positiva fuit, tum etiam, quia ut lex illa dicatur disposita, & dicta per Angelos, satis est, quod fere tota, & quoad omnia illa, quae erant maxime propria fuerit ordinata, & prolata per Angelos, quamvis Deus ipse per seipsum inchoaverit sermonem illum quoad moralem partem, quae ad ipsum etiam ut authorem naturae specialiter pertinebat. Denique hoc modo videntur posse conciliari sententiae Patrum: nam quidam dicunt, Deum per seipsum immediate tradidisse legem illam, propter verba illa, *Ego sum Dominus Deus tuus*, ut videre licet in Chrysostomo homilia 16. in Acta, & in aliis locis super Paulum, ubi Theophylactus & Oecumenius illum sequuntur. Alii vero docent per Angelos fuisse loquutum Deum, ut statim referam. Possunt ergo conciliari secundum diversas partes illius legis.

2. Sent.

9 Hanc vero sententiam quoad posteriorem partem libenter admittimus, scilicet, quod praecepta caeremonialia, & iudiciaria per Angelos immediate Moysi fuerunt proposita. Quod alteram vero partem non videtur admittenda: probabilis enim est, etiam primam promulgationem praeceptorum Decalogi factam esse ministerio Angelorum formantium voces, quas populus audiebat, id enim est magis consentaneum doctrinae Dionysii in ca. 4. de coelest. Hierarch. volentis omnia haec ministeria fieri per Angelos, quod etiam probant communiter Theologi, & specialiter in hac materia D. Thom. quaest. 98. art. 3. Sumitur etiam ex August. lib. 2. de Trinit. c. 13. & lib. 3. cap. 10. Probatur etiam rationibus, pro conclusione factis, quae absolute probant de tota illa lege. Item quia ex textu Exod. 20. non potest colligi illa

Posterior pars 2. Sententiae admittenda.

illa differentia: nam post promulgationem moralium præceptorum a Deo factam, subditur, *Dixit præterea Dominus ad Moysem, hæc dices filiis Israel*, &c. ergo idem, qui dixerat, *Ego sum Dominus Deus tuus*, &c. continuavit (ut ita dicam) sermonem loquendo Moysi. Denique non obstat modus ille loquendi, *Ego sum Dominus Deus tuus*: nam eodem modo dixit Deus Moysi, in flamma rubi, *Ego sum Deus patris tui*, & nihilominus tunc per Angelum fuisse loquutum, Stephan. interpretatus est. Recte ergo dixit Gregorius in Præfatione ad libros Moralium cap. primo alias secundo, fuisse Angelum, qui exterius loquendo serviebat, Dominum autem dici, *Quia interius præsidens loquendi efficaciam ministrabat*. Quod aliter scholastici dicere solent, personam ministerialiter loquentem, & immediate efficientem verba sermonis, fuisse Angelum: personam autem immediate repræsentatam, & cuius nomine minister loquebatur, fuisse Deum, & ideo non in sua, sed in illius persona, quem repræsentabat, potuisse Angelum vere dicere, *Ego sum Deus*.

Moyses promulgator nō auctor fuit legis veteris

10 Dico tertio: Lex vetus data est per Moysem tamquam per proximum promulgatorem respectu totius populi Israel, non vero tamquam per authorem legis. Prima pars de fide est: nam habetur expressa in Scriptura Ioannis primo. *Lex per Moysem data est*. Recteque ponderat Clemens Alex. lib. 1. Pedag. cap. 7. non dixisse *factam*, sicut dixit de Christo, sed *datam*, quia ab alio legem recepit, ut eam daret hominibus. Et sic etiam dixit Christus Ioan. 7. *Nonne Moyses dedit vobis legem*, & ita etiam videtur intelligendum, quod Paulus de eadem lege dicit ad Gal. 3. *Ordinata per Angelos in manu mediatoris*, ubi Chrysost. quem aliqui Græci sequuntur, & multi Latini per mediatorem Christum, intelligit, qui est unicus mediator Dei, & hominum. 1. ad Tim. 2. iuxta quam expositionem particula illa, *in manu*, non de ministeriali authoritate, sed de principali potestate intelligenda est, ita ut sensus sit, Angelos disposuisse legem in virtute, & authoritate verbi divini, & in hoc sensu potest expositio subsistere cum his, quæ diximus. Sed non video, cur ibi potuerit Paulus mentionem facere de Christo sub nomine mediatoris; tum quia non est mediator ut Verbum tantum, sed ut Verbum incarnatum: at vero ad veterem legem ferendam non ut Deus homo, sed tantum ut Deus operatus est; tum etiam quia Verbum divinum nihil peculiare habuit in illa legislatione, propter quod ei magis tribuatur, quam Patri, & Spiritui sancto, nec etiam ei solet appropriari in Scriptura, neque apparet fundamentum talis appropriationis. Et ideo probabilius censeo, quod cum Nazianz. & Cyrillo Alex. dixi 3. p. q. 26. art. 2. ibi Paulum vocare Moysem mediatorem inter Deum, & populum quoad illius legis promulgationem, alludens ad verba eiusdem Moysis Deuterono. 5. ubi loquens de eodem tempore, & actione, dicit, *Ego sequester, & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, ut annuntiarem vobis verba eius*, id est, legem eius; sic ergo fuit Moyses mediator inter dantem Deum, & populum, cui lex dabatur tamquam promulgator eiusdem legis. Et hanc expositionem late confirmat Salmer. disp. 28. in Epist. ad Galat. ubi etiam prosequitur difficultatem, quæ oriri potest ex verbis proxime a Paulo subiunctis, *Mediator autem unius non est: Deus autem unus est*, quæ non videntur apte coniungi cum præcedentibus, si de Moysi erat sermo. Omissis autem quæ dicit, existimo Paulum subiunxisse illa verba, ut ostenderet Moysem non fuisse auctorem illius legis, sed ministrum inter populum, & Deum legis auctorem, & ideo subiunxisse, *Deus autem unus est*, ut ostenderet, quod prius dixerat legem non evacuare promissionem. Et ideo concludit, *Lex ergo adversus promissa Dei? absit*, qui scilicet Deus non potest esse sibi contrarius: fuit ergo lex illa principaliter quidem a Deo, per Moysem vero tamquam mediatorem data. Et ideo lex illa sæpe vocatur lex Moysi, Malachiæ 4. *Memento legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israel*, & Lucæ 2. *Secundum legem Moysi*. Et ob hanc etiam rationem Clemens Rom. dicto lib. 6. constitut. cap. 19. Moysem Regem, Sacerdotem, & legislatorem appellat. Ratio autem hujus assertionis eadem est, quæ præcedentis, proportione servata, scilicet, suavem Dei providentiam esse homines per homines gubernare, saltem ut ministros, quamvis ipsos supremos Principes per Angelos illuminat.

11 Secunda pars assertionis videtur sequi manifeste ex prima. Nam si Deus fuit illius legis auctor; ergo non fuit Moyses: nam una lex unum tantum habet proximum auctorem. Item si Moyses fuit proximus auctor illius legis, ab illis humana voluntate habuisset proximam vim obligandi; ergo fuisset lex humana; ergo non esset divina, quod est contra assertionem primam, vel esset simul divina, & humana proprie, quod plane repugnat. Circa hanc vero partem nonnulla notanda sunt. Primum est, cavendum esse modum loquendi Tiraquelli in Præfat. ad retract. n. 10. ubi adductis in exemplum quibusdam illius legis præceptis, ita concludit; *Ex quibus plane intelliges præcepta legalia Moysis non fuisse iuris divini: nam si talia fuissent, perpetua quoque, & immutabilia permansissent, nec crimini, atque peccato fenestram aperuissent*. Loquitur autem de præceptis cæremonialibus, & iudicialibus, de quibus si intelligit, non esse iuris divini naturalis, verum quidem est dictum, sed tamen inutile, & extra rem, & ita indistincte probatum, errandi occasionem præbet: si vero loquitur de iure divino positivo, gravem errorem continet dictum illud, ut constat ex adductis assertione prima. Et probatio eius prior male infert, quia non oportet, omne jus divinum esse perpetuum, & immutabile, sed poni potest pro divinæ voluntatis arbitrio, ac concilio, ut ex sequentibus constabit. Altera vero ejus probatio falsum supponit: nam illa lex non aperiebat fenestram ulli crimini, ut ex dicendis constabit, explicando promissionem repudii, in qua maxime ille fundatur.

Probatur 2. pars

Modus loquendi Tiraquel. cavendus

12 Secundo observandum est, Alfon. Salmeronem disp. 61. & 62. in Acta late docere, Moysem fuisse proprie legis veteris auctorem, & non tantum promulgatorem quoad præcepta cæremonialia, & iudicialia, inter quæ, & Decalogum, hanc differentiam constituit, quod Decalogi Deus fuit auctor immediatione virtutis, & suppositi: cæterorum autem præceptorum tantum immediatione virtutis: nam immediatione suppositi Moyses fuit ex illius sententia. Unde cum in disputatione 91. late distinguat jus divinum large sumptum & proprie, videtur plane sentire, legem illam quoad cæremonialia, & iudicialia non continuisse jus divinum proprie, sed large, prout dici solet etiam de jure Apostolico, & de canonico, & in universum de omni illo, quod fertur ab homine per supernaturalem potestatem divinitus datam, & per divinam inspirationem, & illustrationem. Quam sententiam solum probat quibusdam testimoniis Patrum, qui non tam generaliter loquuntur, ut iam dicam. Et quia illa lex appellatur lex Moysi, & ipse Moyses legislator esse dicitur. Sed hæc sententia mihi non videtur probanda. Dicendum enim omnino censeo, Deum fuisse proximum auctorem, & legislatorem illius legis, non tantum immediatione virtutis, sed etiam suppositi. Et (ut non sit ambiguitas in verbis) sensus est, præcepta illius legis, etiam cæremonialia & iudicialia habuisse vim obligandi immediate a voluntate divina, independenter a voluntate Moysi, & ita legem illam fuisse propriissime divinam, ac subinde in hoc etiam sensu, Moysem non fuisse auctorem illius legis, sed tantum promulgatorem. Hanc enim veritatem in hoc sensu probant, quæ adduxi in prima assertione. Et declaratur, quia Moyses tulit illam legem ex speciali revelatione divina, ut dictus auctor fatetur, & ex Scriptura expresse constat; per illam autem revelationem immediate indicabat Deus voluntatem suam circa ea, quæ ab illo populo observata erant; ergo ab illa voluntate habebant illa præcepta vim obligandi, & illam immediate indicabant: ergo erant a Deo immediate immediatione suppositi quoad vim obligandi, licet quoad ministerium scribendi illa, vel promulgandi essent immediate a Moyse.

2. Observandum

Con-

Confirmatur

Confirmatur, quia alias illa lex quoad illas partes non esset magis divina, quam lex canonica, vel quam propria Apostolica, de qua dicit Paulus, *Dico ego, non Dominus*; consequens est plane falsum; tum quia est contra expressum modum loquendi Scripturæ, in qua Deus ipse dicitur tradidisse illa præcepta, & Moyses semper refert illa ut tradita, & dicta sibi a Deo, & ut ostendentia immediate divinam voluntatem; tum etiam quia Patres & Theologi communiter ita intelligunt Scripturam, & in hoc sensu vocant illam legem divinam; tum denique quia alias non fuisset illa lex immutabilis ab homine, sed potuisset Moyses omnes illas cæremonias immutare, & alias loco illarum introducere, quod plane absurdissimum est, ut optime docet Div. Thomas quodlib. 4. artic. 13. ubi aperte hanc docet veritatem; constituendo discrimen inter legem veterem, & novam, quod in illa determinationes cæremoniarum, & observantiæ erant ex iure divino: in hac vero minime, sed de iure Ecclesiastico; quæ differentia nulla esset, nisi de propriissimo, & rigoroso iure divino intelligeretur. Dicere vero aliquis posset, legem quidem illam fuisse hoc modo propriissime divinam, & habuisse Deum proximum auctorem etiam immediatione suppositi; nihilominus tamen etiam Moysem authoritate a Deo accepta illam tulisse, ut proprium legislatorem, & ita obligasse etiam immediate ex vi voluntatis humanæ Moysi, atque adeo obligatione humana non excludente divinam illi adiuncta. Respondeo, sic explicatam sententiam non continere errorem, quia non repugnat Scripturæ, vel traditioni; at vero dictus auctor non loquitur in hoc sensu, ut plane constat ex disputatione 162. ad 5. prioris partis, & ex discursu præcedentis disputationis. Nec etiam mihi videtur probanda, quia superflua est illa duplex obligatio, & sine fundamento, quia ipse Moyses semper proponit illam legem ut præcepta Dei, & ut indicantia divinam voluntatem obligantem, neque authoritatem, aut voluntatem suam ipse interponit, sed omnia semper ad Deum refert. Ut autem lex illa interdicatur Moysi, satis est, quod per ipsum data fuerit, ut ait Ioannes.

An Moyses falsè alicuius præcepti fuit auctor

13 Tertio vero superest speciale dubium an hæc generalis regula aliquam admittat exceptionem, nimirum, quia licet non omnia, saltem aliqua, vel aliquod præceptum illius legis Moyses proprio arbitrio tradiderit, & consequenter illius fuerit non tantum minister, sed etiam auctor. Origenes citato loco tradit specialiter de lege repudii. Et licet Cano. lib. 2. de locis cap. 18. ad 2. dicat, illum non perstitisse in illa sententia, id non ostendit, neque ego apud illum invenio. Accedit, quod eadem sententia est plane Ambr. lib. 8. in Lucam in princip. Veruntamen etiam ad illum tacite responet Cano, aliter sensisse 1. Corinth. 7. exponentem illa verba, *Cæteris ego dico, non Dominus*. Dices, ibi potius dicere Ambros. id dixisse Paulum, *Ut ostenderet, quid proprie Dominus iussit, & quid Pauli authoritati concessit, quia & per istum Dominus loquitur*. Hoc tamen non obstat, quominus ibi distinxerit Paulus præceptum divinum Christi a suo humano, ut omnes interpretantur, & verba declarant; ergo si idem accommodatur ad Moysem, non tractat, sed potius confirmat Ambros. priorem sententiam. Adde duas ibi esse quæstiones, quas Canus confundit, una est, an Moyses sicut Paulus aliquid humano arbitrio, licet authoritate a Deo data, præceperit; alia est, an uterque cum præceptum illud scripsit, ac retulit, humano, vel divino Spiritu ductus scripserit. Et in hac posteriori quæstione certissimum est, omnia verba utriusque scriptoris fuisse canonica, & a Spiritu sancto dictata. Neque hoc ibi tractabat Ambrosius, neque dubitabat, quin uterque canonice suum præceptum scripserit, at in priori loco docet illam non fuisse legem divinam, quod in posteriori non negat. Cano ergo priorem tractans quæstionem, sine causa adducit Ambrosium, & immerito ait illum mutasse sententiam: nam de Paulo constat præceptum, vel consilium eius ibi fuisse humanum: ita ergo Ambros. videtur sensisse de Moyse. Et eodem modo interpretatur verba illa Christi loquentis de lege repudii. *Ad duritiem cordis vestri permisit vobis Moyses*, Hieron. Matth. 5. 19. & sequuntur ibi Beda, Hugo, Card. & D. Thom. Neque obstabit huic opinioni authoritas Epiphanii, qui sententiam Ptolomæi, ut hæreticam damnat; quia vel id intelligendum est ratione primæ partis, quæ hæretica est, ut supra dixi, vel illa etiam pars in illo hæretico damnatur, quia non solum dicebat Moysem authoritate propria tulisse aliqua præcepta, sed etiam proprio spiritu, & contra spiritum Dei tulisse illa, ut Salmer. supra late exponit.

14 Nihilominus tamen dicendum est, totam legem contentam in libris Moysi usque ad finem Deuteronomii divinam fuisse, & Moysem non authorem, sed solum fuisse promulgatorem omnium partium eius, sine ulla exceptione. Notavit hoc Maldonatus Matthæi 19. ubi pie Sanctos interpretatur. Et idem sentit Bellarmin. lib. 1. de verb. Dei scripto. Arboreus lib. 10. Theosophiæ. c. 9. & idem plane sensit Epiphan. d. hæres. 33. imo videtur esse communis sensus Doctorum. Et probatur, quia Exod. 20. & 21. & sequentibus, & fere per totum Leviticum præmittuntur illa verba, *Loquutus est Dominus ad Moysen, hæc dices filiis Israel*. Et Deut. 3. in prin. similiter dicitur, *Loquutus est Moyses ad filios Israel omnia quæ præceperat ei Dominus, ut diceret eis*. Quod ipse repetit cap. 6. initio, & postea eodem contextu, & modo omnes leges profert: ergo nullam possumus cum fundamento excipere, alias nihil manet firmum in reliquis.

Ad exceptionem de lege repudii

15 Deinde specialis illa exceptio de lege repudii nullum habet fundamentum: nam quod illa permissio, ut lex dicatur a Moyse data, vel scripta, non obstat, quominus sit a Deo auctore: nam Matthæi 8. dixit Christus leprosis, ut offerrent, quod præcepit Moyses, licet illud fuerit divinum præceptum, imo Marc. 7. simul dixit, *Moyses dixit, honora patrem tuum*, & subiungit, *Irritum fecisti præceptum Dei*; ergo licet in alio loco dicatur Moyses permisisse, non excluditur, quin Dei authoritate permiserit. Unde recte Chrys. Hom. 63. in Matth. dicit Christum inæstimabili sapientia pro Moyse satisfecisse, & subiungit, *Nam quoniam ab ipso etiam illa lex emanavit, iure ab omni crimine illam defendit*. Præterea materia ipsa divinam requirit auctoritatem. Duobus enim modis potest illa permissio intelligi, primo dispensative, concedendo veram dissolutionem vinculi matrimonii rati, & consummati, quem sensum multi Patres approbant, & in eo certissimum est, solum Deum potuisse esse auctorem talis dispensationis. Alius sensus est, ut fuerit pura permissio minoris mali, quem scholastici magis probare solent, & in eo facilius intelligi posset authoritatem humanam ad talem promissionem fuisse sufficientem, tamen & prior sensus fortasse probabilior est, de quo infra: & in posteriori etiam non est verisimile, Moysem sua authoritate ausum fuisse talem permissionem concedere in materia intrinsece mala, & quæ per se spectata non videbatur adeo necessaria ad maiora mala vitanda. Sit ergo certum, nullum ex illis præceptis humana authoritate latum esse, ac subinde totam illam legem stricte, ac proprie esse divinam.

Duplex modus permissionis. 1. Dispensative. 2. Permissive

Nullum præceptum humana auctoritate latum

CAPUT III.

Propter quem finem data sint lex vetus, & præcepta eius saltem in generali.

Finis legis & præceptorum

1 EXplicata causa efficiente veteris legis, ut eius ratio, & qualitas intelligatur, illius causa finalis explicanda est. Circa quam nonnullam difficultatem ingerit Paulus ad Rom. 5. dicens, *Lex subintravit, ut abundaret delictum*, quæ verba indicant, finem illius legis fuisse, ut occasione illius hominum peccata multiplicarent, cui consonat illud ad Gal. 3. *Quid igitur lex? propter transgressionem posita est*, quia, ut idem ait ad Rom. 7. per illam legem peccatum, quod mortuum erat, revixit, unde ibidem c. 8. vocat illam

Legem mortis. Et 2. ad Cor. 3. dicit, *Literam occidere*: per literam intelligens legem veterem, de qua subdit, *Quod si ministratio mortis literis deformata in lapidibus, fuit in gloria, &c.* Si ergo lex vetus fuit ministratio mortis, hic intelligitur fuisse finis per se intentus per illam, quia non denominatur lex talis ex iis, quæ per accidens, & præter intentionem eveniunt. Secundo videtur finis illius legis fuisse mere temporalis, scilicet, peculiaris institutio cujusdam temporalis regni, quod in hac vita temporalem felicitatem consequeretur. Quod patet tum ex pluribus præceptis illius legis, quæ solum pertinent ad bonam reipublicæ gubernationem, iustitiam, & pacem: nam licet multa alia pertinerent ad ceremonias sacras, omnes illæ ordinabantur ad temporalem felicitatem illius reipublicæ. Tum, quia omnes promissiones, quæ a Deo fiebant observatoribus illius legis, temporales erant, ut constat ex toto discursu veteris legis, & docent multi Patres infra referendi; ergo ad summum fuit illa lex veluti civilis speciali Dei providentia data illi populo.

Finis legis bonus, honestus, spiritualis & supernaturalis fuit.

2 Nihilominus certum est finem illius legis, bonum, ac honestum, & non temporalem tantum, sed etiam spiritualem, imo & supernaturalem extitisse. Quod totum sufficienter probari posset ex eminentia legis divinæ: ut tamen declaretur, suppono posse nos loqui, aut de fine ultimate intento per legem illam, aut de fine proximo. Qui etiam duplex esse potest, scilicet, vel finis quasi extrinsecus ipsius legislatoris, vel finis quasi intrinsecus ipsius legis, de qua rursus (juxta superius dicta) loqui possumus, vel collective, prout comprehendit multitudinem, & ordinem præceptorum, quibus illa lex constabat, vel divisive de singulis ordinibus, seu speciebus illorum præceptorum. Et ita etiam agere possumus, vel de fine communi, & adæquato toti legi, vel de fine & ratione uniuscujusque legis seu præcepti.

Finis ultimus a Deo intentus quis fuit.

3 Dico ergo primo: Finis ultimus per illam legem a Deo principaliter intentus fuit spiritualis, & supernaturalis felicitas illius populi, vel in hac vita per bonos mores, & veram sanctitatem, & etiam in futura per supernaturalem felicitatem. Hæc assertio sumi potest ex D. Thom. 1. 2. q. 98. art. 1. & q. 99. art. 2. & probatur ex illo Psal. 18. *Lex Domini immaculata convertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis. Iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda*, &c. usque ad illud. *In custodiendis illis retributio multa*. Item sumitur aperte ex toto Psa. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, &c. Præterea ex ex Paul. ad Rom. 7. *Lex quidem sancta, & mandatum sanctum*, & infra, *Lex spiritualis est, ego autem carnalis sum*. Ubi licet videatur principaliter loqui de illa lege naturali, *Non concupisces*, tamen idem sine dubio intelligit de tota lege. Idem recte ostendunt verba Stephani Act. 7. *Qui accepit verba vitæ dare nobis*, ubi, per verba vitæ legem intelligit, quam Moyses accepit, ut eam populo daret. Constat autem ibi non loqui de vita temporali, sed de æterna. Unde Matthæi 19. quidam Christum interrogavit: *Quid faciam, ut habeam vitam æternam*? Christus autem docuit illum, per observantiam mandatorum legis posse ipsum consequi vitam æternam; ergo propter finem vitæ æternæ data est illa lex. Et similiter Lucæ 10. interroganti legis perito: *Quid faciendo vitam æternam possidebo*? respondit Christus: *In lege quid scriptum est, quomodo legis*? significans profecto, legem illam datam esse, ut viam vitæ æternæ consequendæ. Ratio autem est, quia lex illa data est a Deo non tantum ut Auctore naturæ, sed etiam ut supernaturali Auctore gratiæ: ergo data est propter ipsam gratiam, & gloriam obtinendam: nam finis consentaneus est principio in eo, qui perfecte operatur, ut est Deus. Antecedens vero probatur, quia lex illa data est a Deo ex providentia supernaturali, & ut suscipienda, & credenda fide supernaturali, imo tota illa erat quædam professio supernaturalis fidei, ut magis ex sequenti assertione constabit: ergo fuit data a Deo ut auctore, & principio ordinis supernaturalis.

Lex vetus in peculiarẽ Christi honorem data.

4 Dico secundo: Lex vetus data etiam fuit in peculiarem Christi honorem, ad conservandam, & augendam fidem explicatam Christi venturi in hominibus, & per illam disponendum, & præparandum peculiarem populum ad ipsius adventum. Hanc assertionem sumo ex D. Thom. q. 98. art. 4. eamque probo ex illo ad Rom. 10. *Finis legis Christi ad iustitiam omni credenti*. Item ex eodem Paulo ad Gal. 3. dicente positam illam esse legem donec veniret Christus, unde subiungit: *Priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide iustificemur*. Nam ex his verbis satis constat, Deum dedisse illam legem per respectum ad Christum, ac subinde in honorem ejus. Deinde constat, datam esse ad separandum illum populum, & custodiendum illum ab erroribus, & idololatriis gentium sub cultu veri Dei, & in fide Christi venturi, per quem posset iustificari. Et ideo comparat Paulus pædagogo gubernanti pupillum, & custodienti illum ab omni malo, & periculo, comparat etiam sepi circundanti, & concludenti vineam. Denique constat datam etiam esse propter conservandam fidem Messiæ venturi. Et ideo Stephan. Act. 7. priusquam diceret, Moysem accepisse hanc legem, dixit: *Hic est Moyses, qui dixit filiis Israel: Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, tamquam me, ipsum audietis*, quod habetur Deut. 18. Fuit ergo Christus tamquam fundamentum, & scopus illius legis, data est ergo in specialem honorem eius, præparando & sanctificando populum, ex quo carnem erat assumpturus. Quod etiam significavit Paul. ad Rom. 9. dicens de Israelitis: *Quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, legislatio, & obsequium, & promissa*, & concludit: *Quorum patres, & ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula*. Ac si diceret, sicut alias prærogativas, ita etiam legislationem, seu legem datam esse illi populo propter Christum, qui ex illo erat nasciturus.

Cõfirmat.

5 Atque ex hac assertione confirmatur prior: nam fides Christi ad supernaturalem finem ordinatur, & est principium spiritualis sanctificationis, & gratiæ; ergo lex illa, quæ cum illa fide coniuncta esse debebat, & in illa fundabatur, ad eundem finem principaliter ordinata est. Dicet fortasse aliquis repugnare hoc Paulo dicenti, legem illam non posse vivificare, nec iustificare, ad Rom. 3. 4. & 5. & ad Gal. 3. Sequela patet, quia si lex illa data est propter veram iustitiam, sanctitatem, & gloriam, fuisset medium ad illam assequendam, & consequenter sanctificaret, & vivificaret. Respondetur tamen facile, negando sequelam, quia licet lex illa ostenderet salutem, & viam ejus, & ut sic ordinaretur ad supernaturalem finem, & ad Christum; non tamen dabat vires ad iustitiam, vel salutem consequendam, ut inferius ostendemus, & ideo non potest dici iustificare, quia hoc proprie significat, esse causam salutis. Unde licet fuerit aliquale medium, non quidem per se necessarium, sed ad summum utile, nihilominus erat valde insufficiens, adeo ut sine viribus gratiæ posset esse occasio maioris mali, non quidem ex parte sua, nec ex intentione Dei, sed ex infirmitate hominis lapsi.

Solvitur 1. ratio in initio posita.

6 Et ita etiam solvitur prima ratio dubitandi in principio posita, lex enim illa non est data ex intentione Dei, ut abundarent peccata: hoc enim repugnat Deo, & summæ illius bonitati, sed data fuit, prævidente Deo, ex lege sumpturos homines occasionem multiplicandi peccata, idque permittente, ut & infirmitas humana, & necessitas gratiæ Christi magis innotesceret, sicut Paulus ad Roman. 7. declarat, & infra iterum dicetur. Sicque exponitur. Atque eodem modo intelligendum illud est legem intrasse, ut abundaret delictum: nam illa particula non dicit habitudinem causæ finalis sed solam consecutionem Deo permittente, ut est frequens in Scriptura, & specialiter ibi notant D. Tho. & alii & idem D. Tho. ad Galat. 3. Ubi addit posse eodem modo intelligi illa verba, *Lex propter transgressionem posita est*. Addit vero aliam expositionem, quam existimo esse magis propriam, scilicet, legem esse datam, ut illuminaret homines ad vitandas

tandas transgressiones, sicut dicitur data ad custodiendos homines. Vel potest etiam dici data propter trangressiones antecedentes, quæ adeo erant multiplicatæ in humano genere, ut vix maneret in hominibus cognitio peccati. Transgressio igitur non fuit finis, neque propria causa legis, sed induxit legis necessitatem, ut per illuminationem ejus transgressiones vitarentur. Ex quo sensu potius confirmatur assertio prima: nam transgressionum citatio magna pars est salutis, & necessarium medium ad æternam vitam consequendam. Quia vero lex ostendebat peccandum vitandum, & vires ad illud vincendum non præbebat, ideo per occasionem, ut dixi, vocatur administratio mortis, ut c. 6. magis constabit.

Finis adæquatus legis veteris instructio populi.

7. Dico tertio: Finis proximus, & adæquatus legis veteris fuit, instituere populum Dei honeste, & convenienter, non solum in his, quæ spectant ad naturalem, ac necessariam rectitudinem, & honestatem, sed etiam in his, quæ ad divinum cultum, & justam politiam pertinent. Hanc assertionem sumo in primis ex verbis illis Ex. 19. *Si audieritis vocem meam & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis gentibus; mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta*. Nam ex his verbis constat, separasse Deum illum populum a cunctis gentibus, & sub sua speciali cura illum suscepisse. Item peculiarem rempublicam, seu regnum ad divinum cultum specialiter dicatum ex illo instituisse; ergo oportuit illi dare legem continentem præcepta necessaria & ad bonos mores, & ad justum & sacerdotale regnum. Præterea idem constat ex lege ipsa, in qua tres ordines præceptorum inveniuntur, quæ sunt tres principales partes, in quas solet illa lex dividi, scilicet, in præcepta moralia, & cæremonialia, & judicialia, ut tradit D. Thom. 1. 2. tota q. 99. Et hæc tria dicuntur Deuter. 6. *Præcepta, ceremoniæ, atque judicia*. Nam licet in quocumque illorum ordinum data fuerint præcepta, nihilominus ea, quæ moralia sunt, & ad legem naturæ spectant per antonomasiam vocari solent præcepta. Solentque etiam specialiter vocari verba Dei, ut sumitur ex Deuteron. 4. quia speciali modo sunt a Deo ipso tradita universo populo immediate audiente vocem ejus, ut supra notavi ex 20. capit. Exod. & Deuteron. 4. & 5. Cæremoniæ vero dicuntur omnia, quæ ad divinum cultum proxime ordinabantur, qualia erant præcepta sacrificiorum, sacramentorum, sacrorum, & aliarum observantiarum, quæ sub nomine *sabbatorum* videntur comprehendi Ezechiel. 20. Denique iudicia, seu iudiciales leges dicebantur, quæ ad regimen reipublicæ, & ad justitiam cum proximo servandam pertinebant. Et ad hæc capita revocantur omnia præcepta illius legis, ut recte declarat D. Th. d. quæst. 99. art. 5. Ratio autem, & sufficientia hujus divisionis sumitur ex fine intrinseco illius legis, in assertione posita explicato. Nam per illam legem intendit Deus facere homines bonos, & in se, & in ordine ad ipsum, & in ordine ad humanam rempublicam, & ideo dedit illis præcepta moralia, quibus mores necessarii ad honestatem simpliciter præcipiuntur: & quia non potest esse homo in se bonus simpliciter, nisi sit recte ordinatus ad Deum, & ad proximum, ideo præcepta moralia hæc omnia comprehendebant sub generalibus rationibus ex naturali, vel supernaturali lumine necessariis. Quia vero ad usum, & observantiam naturalium præceptorum aliquæ positæ determinationes erant vel necessariæ, vel valde utiles, ideo addita sunt in ordine ad Deum, & cultum ejus præcepta cæremonialia, in ordine vero ad proximum, & rempublibam præcepta judicialia: in ordine vero ad seipsum non fuerunt homini necessaria specialia præcepta positiva, quia ad bonum animæ sufficiunt ea, quæ ad Deum referuntur, ad bonum vero corporis naturalia præcepta sufficiunt. Ex hac ergo præceptorum varietate, & sufficientia recte colligitur, proximum finem adæquatum illius legis fuisse rectitudinem constituere in moribus subditorum, tam ut sunt homines, quam ut sunt Dei cultores, atque etiam ut sunt cives, ut sic dicam.

Solvitur 2. Objectio.

8. Unde obiter solvitur secunda objectio in principio facta: negamus enim absolute finem illius legis fuisse temporalem: quamvis enim finis proximus illius aliqua ex parte fuerit temporalis, non tamen adæquate, neque ultimate ullo modo. Et solum illud ostendit prima probatio ibi adducta: concedimus enim leges judiciales proxime fuisse datas propter temporalem pacem, & felicitatem illius reipublicæ: sicut autem illa præcepta pars quædam erant illius legis, non tota lex, ut visum est, ita finis ille non erat adæquatus, sed partialis, etiam in ordine finis proximi ejusdem legis. Nullo autem modo erat ille finis ultimus, quia illa felicitas temporalis ad æternam principaliter ordinabatur. Imo illa met institutio illius gentis sub temporali, seu humana ratione unius regni, seu reipublicæ, a Deo specialiter ordinata est, ut esset veluti fundamentum necessarium ad religiosam institutionem sub cultu unius Dei, & alios fines spirituales, & supernaturales a Deo intentos, ut diximus. Quocirca si quis recte consideret, inveniet illam legem in se comprehendisse præter naturalia præcepta determinationes positivas, quæ nunc fiunt per leges canonicas, vel civiles, quamvis tunc factæ fuerint a Deo, & alio modo illi tempori, & genti accommodato. Ex quo necessario dicendum est, finem proximum illius legis, illique adæquatum suo modo comprehendisse finem legis canonicæ, & civilis. Quid autem dicendum sit de promissionibus illius legis, quod in altera probatione illius objectionis petebatur, dicetur commodius inferius in cap. 6.

9. Dico quarto: Singula præcepta illius legis habuerunt proprios fines immediatos, & rationes, propter quas data fuerunt propriis actibus, seu materiis accommodatas. Hæc assertio in generali sumpta per se nota est: tum quia unumquodque præceptum sumit propriam speciem suam ex fine proximo, ad quem tendit, & ideo sicut præcepta sunt distincta, ita necesse est, ut unumquodque habeat suum peculiarem finem. Tum etiam quia, licet partes ordinentur ad finem totius, tamen si ipsæ inter se sunt diversarum rationum, necesse est, ut ad fines etiam proprios ordinentur, sicut videre licet in corpore humano, & in partibus heterogeneis ejus. Idemque videre licet in jure civili, aut canonico: nam licet unumquodque illorum suum finem habeat adæquatum, nihilominus singulæ leges sub eis contentæ proprios fines, & utilitates necessario habere debent. Denique in illa partitione generali præceptorum hujus legis supra tradita hoc ipsum reperimus, ut ex declaratione data manifestum est: nam moralia præcepta ad bonos mores naturales, iudiciaria vero ad bonos mores civiles, ut sic dicam, cæremonialia autem ad religiosum Dei cultum ordinabantur. Sic ergo singulæ species præceptorum sub his generibus contentæ, proprios & quasi specificos fines habuerunt: eos autem omnes in particulari nunc prosequi, prolixum esset, & a nostro instituto alienum, præter quam quod sufficientissime id egit D. Th. 1. 2. a quæstione 102. usque ad 105. In generali autem declarare modum inquirendi hunc finem, seu rationem in singulis præceptis hujus legis, opere pretium visum est.

Singula præcepta habuerunt proprios fines materiis accommodatos

10. Advertendum est ergo, duplicem finem, seu rationem esse in illis præceptis considerandam: una dicitur literalis, seu moralis, alia spiritualis, seu figurativa. Prior necessaria est in omni lege hominibus data, sive a Deo sive ab homine, quia cum detur de actibus humanis, necesse est, ut eorum honestatem, vel utilitatem humanam respectet, & hæc vocatur literalis ratio præcepti. In lege autem divina hoc proprium est, ut præter utilitatem actus intendat significationem, & propheticam figuram alicujus rei futuræ, quod Deus in veteri lege observavit, juxta illud 1. ad Corinth. 10. *Omnia in figura contingebant illis*, & tradit late Divus Thomas supra, cum August. lib. contra Adimantum Manichæum, & libro quarto contra Faustum, cap. 2. & lib. 22. cap. 4. & libro 18. de Civit. capite undecimo. Hæc igitur significatio dicitur ratio figuralis, seu mystica, quæ solet a Theologis triplex distingui, scilicet tropologica, seu moralis, allegorica, & anagogica. Tropologica, seu moralis dicitur quando per actionem externam significatur interior sanctitas, & honestas,

Duplex finis in præceptis considerandus.

Præter utilitatem actus aliquid significare debet.

stas, quæ vel in illo populo desiderabatur, vel in Christiano populo futura prædicebatur, tale erat præceptum circumcisionis carnis, quæ circumcisionem cordis præfigurabat, quæ a Paulo dicitur *Circumcisio cordis in spiritu, non in litera*, ad Rom. 2. Allegorica ratio dicitur esse, quando legis opera Christi mysteria præfigurabant, quæ propterea a Paulo dicuntur, *Umbra futurorum, corpus autem Christi*, ad Coloss. 2. Anagogica posita est in significatione futuræ gloriæ, & bonorum ejus, de qua intelligi potest illud Pauli ad Hebræos 10. *Umbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, &c.* Et de hac triplici ratione disputant late Theologi in principio primæ partis, tractando de variis sensibus spiritualibus Scripturæ, qui licet fere in omni veteri Testamento locum habeant, specialiter tamen in præceptis illius legis observantur; & iuxta illos variæ rationes propriæ singulorum præceptorum a Patribus assignantur.

Allegorica

Anagogica

11 Est autem ulterius dicendum, illas duas rationes, literalem, & spiritualem, non esse æqualiter, vel eodem modo applicandas ad singulas partes illius legis. Nam in primis præceptorum moralium, ut talia sunt, non est quærenda spiritualis, seu figuralis ratio, quia præcepta illa secundum se spectata, & ratione materiæ non sunt positiva, sed naturalia: unde & ante illam legem obligabant, & nunc etiam obligant, quando figuræ, & umbræ legis veteris cessarunt. In illis ergo non consideratur ratio figuralis, sed moralis; tum quia sicut præcepta illa sunt perpetua, ita & eorum ratio; tum etiam quia ratio figuralis est positiva, ut sic dicam, & ex institutione, ratio autem illorum præceptorum non est ex positiva institutione, sed ex ratione naturali, vel pura: vel adiuta lumine fidei; in hoc enim distinguuntur illa præcepta a cæremonialibus, & iudicialibus, ut sentit D. Thom. quæst. 100. art. 1. & ubi bene id explicat Caiet. Idem etiam D. Tho. quæst. 99. art. 2. 3. & 4. & quæst. 104. art. 1. & ita in omnibus illis quæstionib. nullam rationem figuralem in his præceptis considerat. Præcepta autem iudicialia, & cæremonialia sunt proprie positiva divina, & in eis maxime consideratur duplex ratio dicta, diverso tamen modo, ut voluit D. Tho. dicta quæst. 104. art. 2. nam cæremonialia dicit esse figuralia primo, & per se, quia sunt principaliter instituta ad aliquid præsignandum; iudicialia vero non primo, & per se, sed ex consequenti fuerunt figuralia, quia non ad significandum, sed ad ordinandum statum illius populi secundum iustitiam, & æquitatem per se data sunt, ex consequenti vero aliquid figurabant. Exponit autem Caiet. nec per se primo, nec per se secundo fuisse ad significandum instituta, sed id habuisse per accidens, in quantum data sunt populo, cujus totus status erat figurativus.

Distinctio tradita quomodo applicanda

Quomodo distinctio data sit applicanda præceptis iudicialibus, & cæremonialibus

12 Non caret tamen difficultate hæc sententia D. Tho., quam auget interpretatio Caietani. Primo, quia a neutro redditur ratio illius differentiæ. Secundo, quia sicut iudicialia præcepta sunt per se primo instituta, ad ordinandum homines inter se; ita etiam cæremonialia præcepta per se primo data sunt propter cultum divinum, & inde habent suam literalem rationem, ut docet idem Div. Thom. quæst. 102. artic. 2. ergo etiam in illis figuralis ratio est tantum secundaria, & non in primaria. Respondere potest ex Caietan. esse quidem secundariam, sed per se, & in hoc differre cæremonialia a iudicialibus. Sed contra hoc obiicio tertio, quia vel iudicialia præcepta fuerunt imposita ex institutione divina ad significandum futura, vel non? Si primum concedatur, profecto per se significabant saltem ex secundaria intentione, & ita nulla est differentia, quia cæremonialia non alia ratione possunt dici per se significare, nisi quia ad hoc fuerunt imposita: non enim ex natura sua talem significationem habebant. Si autem negetur, iudicialia præcepta fuisse imposita etiam secundario ad significandum, profecto non significabant, quia in signo ad placitum impossibile est intelligere significationem sine impositione, sicut relationem sine fundamento. Nec potest intelligi, quid sit significare per accidens ratione subiecti, scilicet, populi, cuius totus status erat figurativus (ut Caiet. ait) quia esse in subiecto, cuius status est significativus, seu esse partem illius status, non esset satis ad significandum, nisi impositio ad figurandum in talem etiam partem caderet. Et tunc non totus status esset quoad omnia & (ut ita dicam) totaliter figurativus. Quod si de facto status illius populi fuit figurativus, quoad utrumque genus præceptorum iudicialium & cæremonialium, ideo est, quia ex intentione Dei utraque fuere ad significandum imposita.

Difficultas circa dictam sententiam D. Thom.

13 Dico ergo, utraque præcepta habuisse rationem figuralem aliquo modo per se ex institutione divina. Differentia autem a Div. Thoma intenta videtur habere locum in illis præceptis secundum particulares determinationes, & (ut ita dicam) secundum specificas rationes eorum. Nam loquendo in genere de utroque ordine illorum præceptorum, non potest in eis sufficiens ratio differentiæ constitui, ut probant rationes propositæ: quia re vera uterque ordo præceptorum per se primo fuit institutus propter debitum ordinem hominum, vel religionis ad Deum, vel iustitiæ inter se, & in utroque illorum significatio, vel figuratio est adiuncta ex institutione Dei. Considerando autem particulares determinationes præceptorum utriusque ordinis, videtur esse aliqualis differentia, quia in cæremonialibus particularis determinatio cæremoniæ in tali sacrificio, vel Sacramento ordinarie sumitur ex ratione figurali: in iudicialibus autem sumitur ex ratione literali, seu morali; & ratio est, quia licet principalis ratio sacrificii sit divinus cultus, ad hunc cultum parum referret, quod præciperetur offerri hoc, vel illud animal, vel sub hac, aut illa actione: propter repræsentationem autem, vel figuram determinata est talis materia, vel forma sacrificii, & ita fere in omnibus cæremoniis cum proportione invenietur. At vero in iudicialibus non solum in generali, sed etiam in particulari in singulis præceptis, & actionibus eorum consideratur utilitas, seu commoditas, aut æquitas actionis præceptæ in ordine ad commune bonum reipublicæ humanæ, quia nihil in eo ordine præcipitur, nisi quod ad hunc finem est accommodatum; hac vero ratione supposita, illi adiuncta est significatio. Et ita recte subsistit differentia, quod figuralis ratio in cæremonialibus est primaria, in iudicialibus autem secundaria. An vero in omnibus, & singulis præceptis utriusque ordinis necessarium sit utramque rationem simul inveniri, disputari posset, id tamen expositoribus divinæ Scripturæ relinquimus.

Præcepta tam cæremonialia, quam iudicialia habuerũt rationem figuralem ex institutione Dei, & sane per se aliquo modo

CAPUT IV.

Circa quam materiam lex vetus, & præcepta eius versata fuerint.

1 IN materia legis duo considerare solemus, scilicet, id, quod præcipitur, & persona, cui præceptum imponitur. Veruntamen hoc secundum explicabimus infra declarando effectus, & obligationem illius legis; hic ergo solum materiam proximam, in quam lex illa cecidit, vel cadere potuit, explicaturi sumus, quæ res magna ex parte in præcedenti capite tacta est, quia non poterat adæquatus finis illius legis sine aliqua cognitione materiæ ipsius comprehendi: his autem suppositis, quæ dicta sunt, reliqua facile expedimus.

De materia veteris

2 Dico ergo primo: Materia illius legis non potuit esse, nisi sancta, & honesta. Assertio est de fide certa, & quod attinet ad præcepta moralia, satis constat ex dictis supra de lege naturali; quod vero spectat ad præcepta positiva, intelligenda est cum partitione accommoda: nam præcepta affirmativa dicuntur versari circa materiam honestam, quia solum præcipiunt actus, qui sancte, & honeste exerceri possunt, & debent, saltem supposita tali lege; præcepta autem negativa dicuntur versari circa materiam honestam, vel quia omissio actus prohibiti honesta est, vel quia actus prohibitus malus est, aut esse potest

Materia sancta, & honesta

saltem

saltem ratione prohibitionis. Sic autem declarata conclusio probatur aperte, tum ex communi ratione legis, de cujus ratione est, ut in materia recta, & justa versetur, tum ex speciali excellentia legis Dei, cui *non est similis in legislatoribus*, ut dicitur Job.36. & ideo lex, quæ Deum habet auctorem, non potest non esse sancta, sicut ipse sanctus est: & ideo in Scriptura beati dicuntur, & immaculati, qui ambulant in lege Domini, Ps.118. quia, ut dicitur Ps. 18. *Lex Domini immaculata, testimonium Domini fidele, justitiæ Domini rectæ, præceptum Domini lucidum*. Item ad Rom.7. *Itaque lex sancta, & mandatum justum, sanctum & bonum*. Et ideo Christus Dominus sæpe monebat, non venisse solvere legem, sed adimplere, & Matth. 5. dixit. *Jota unum, aut unus apex non præteribit a lege*, & idcirco & ipse legem servavit, & secum etiam in infantia servari voluit, Luc. 1. & 2. & alios eam servare docuit, ut cum leprosos misit, ut ostenderent se sacerdotibus, & offerrent, quod præcepit Moyses, Matt. 8. & Luc. 5. & 17. & generaliter cum dixit, Matth. 23. *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi, omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate, & facite, secundum opera vero eorum nolite facere*, ubi Hier. per cathedram Moysi, doctrinam legis intelligit, cui Christus honorem, & observantiam deferri voluit, etiamsi Doctores ejus pravi essent, & eam non servarent.

Contra dicta ob. 1

3. Contra hanc vero assertionem obiici potest primo testimonium Ezech. 20. *Dedit eis præcepta non bona, & judicia, in quibus non vivant, & polluit eos cum muneribus suis, cum offerrent omne, quod aperit vulvam*. Secundo obstat illud ad Hebr.8. ubi de veteri Testamento dicitur: *Si prius illud culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur*; vetus autem Testamentum idem est, quod lex vetus: ergo lex vetus non vacabat culpa. Tertio, auctor operis imperfecti in Matth. hom.28. circa finem, prius de lege dicit. *Non justitiæ opus injungit*. Unde postea infert. *Vides quia injusta est lex, & onerosa*, & iterum infra: *ergo lex immitis est, quia quidquid mandavit, in ira sua mandavit*. Et infra. *Item lex superbia est*, &c. Quarto, obiici possunt particularia præcepta, quæ justa non videtur, ut est lex de libello repudii, quam esse injustam, & ut talem a Christo esse damnatam Matth.5. dixit Tiraquel. in Præf. ad Retract. n.59. ubi etiam refert, quę dixerat n.10. simile videtur esse, quod de usura dicitur Deut.23. ubi prohibetur dari ad usuram fratri non autem alieno. Addi etiam potest lex, quam auctor imperfecti in loco citato adducit ex Levit.19. *Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum*.

(Ob. 2. / Ob. 3. / Ob. 4.)

Locus Ezechiel dupliciter exponitur

4. Locus Ezech.20. duas habet expositiones, una est Aug. epist.19. quam sequitur D.Th. 1.2. q.98. art. 1. ad 1. ibi loqui Ezechielem de præceptis cæremonialibus & ea vocare non bona, non quia essent de re mala, sed quia non erant talia, ut homines facerent bonos, vel ut sine illis boni esse non possint, ut ait August. vel quia gratiam non conferebant, ut ait D.Thom. sic exponens illa subsequentia verba. *Et judicia, in quibus non vivent*, utique vita gratiæ. Alii etiam Patres illa verba intelligunt de præceptis a Deo datis in lege veteri, aliis vero modis explicant, cur dicantur non bona. Ambros. enim l.5. epist.42. *Recepta non bona*, exponit, id est, *non perfecta*. *Quia est*, inquit, *Evangelio perfectiora servavit*. Et ita exponit locum illum per alium Pauli ad Galat.3. ubi lex dicitur pædagogus, quia erat lex imperfectorum, & quasi infantium. Simile habet Psal.118. octonar.16. vers. *Oculi mei defecerunt*, &c. ubi obiiciendo ex eodem loco infert. *Ergo Deus mala dat præcepta*, & respondet: *De præceptis sic solvitur, quia infirmis non dare debuit perfecta præcepta*. Idem fere sentit Chrysost. hom.7. in 1. ad Corinth. dicens. *Quid est autem non bona? quæ non multum conferunt ad virtutem, & ideo subjungit justificationes, in quibus non vivent*. Nec videtur hæc expositio displicuisse Hieronymo Ezechiel. 20. in secunda expositione, ubi etiam per præcepta non bona, multiplices legis cæremonias intelligit, quas appellari dicit præcepta non bona, non quia sint mala, sed quia non erant per se bona, & quia occasione mali data erant scilicet, propter idololatrias, & blasphemias, & ita data sunt quasi ad vitandum majus malum, *ut Deo offerrent victimas, quas dæmonibus offerebant*.

Prædicta expositio sufficienter solvit difficultatem.

5. Hæc expositio sufficienter solvit difficultatem, etiam admittendo, sermonem ibi esse de ipsis præceptis Dei: nam quocunque illorum modorum sufficienter explicatur particula, *non bona*; imo etiam possunt dici non bona, quia erant valde onerosa, quæ vix possent portari, ut dixit Petrus Actor. 15. vel quia erant nimis rigida, *ut oculum pro oculo, dentem pro dente*. Exod.21. &c. Veruntamen quod illa expositio supponit, scilicet, verba illa intelligi de præceptis legis veteris, sive cæremonialibus, sive judicialibus, difficultatem magnam habet. Primo, quia dixerat ibidem Deus: *Dedi eis præcepta mea, & judicia mea ostendi eis, quæ faciens homo vivet in eis, insuper & sabbata mea dedi eis*, & deinde conqueritur Deus, *Irritaverunt me domus Israel in deserto, in præceptis meis non ambulaverunt, & judicia mea projecerunt, quæ faciens homo vivet in eis, & sabbata mea violaverunt vehementer*, quæ verba iterum, atque iterum repetit, & postea subjungit: *Ergo & ego dedi eis præcepta non bona, & judicia, in quibus non vivant, & pollui eos in muneribus suis cum offerrent omne, quod aperit vulvam propter delicta sua*. Ex quo contextu videtur manifestum, hæc pręcepta non bona, non esse illa, quæ Deus prius dederat, sed potius illi opponi tanquam data in pœnam transgressionum priorum præceptorum, quod etiam indicat particula, *ergo*; & illa particula copulativa, *&*: nam hęc indicat, hæc præcepta non bona esse distincta, & addita post priora; prior vero indicat causam, scilicet quod hoc fecerit, vel permiserit Deus propter transgressiones priorum præceptorum. Et eadem ratione judicia in ultimis verbis posita, non sunt eadem, quæ in prioribus, imo per antithesim illis opponuntur: nam qui fecerit judicia legis, vivet in illis: posteriora autem talia sunt, in quibus non vivitur: & hoc indicasse videtur Chrysostom. hom.17. in Acta, ponderans, Stephanum vocasse legem, *eloquia viva*, ut ipse legit, quia sunt, inquit Chrysostom. etiam eloquia non viva, de quibus Ezechiel dicit, *Et dedi vobis præcepta non bona, ad quæ respiciens Stephanus dicit, eloquia viva*. Clare ergo distinguit Chrysostom. illa præcepta non bona a lege Dei. Et eandem expositionem primo loco ponit Hier. ibidem.

Difficultas ex dicta dispositione.

Præcepta non bona apud Ezech re vera mala erant.

6. Hac ergo expositione supposita, quæ mihi maxime literalis videtur, concedo, illa præcepta vocari non bona, quia re vera erant mala, & turpia, neque inde sequitur, præcepta legis talia esse, sed potius oppositum infertur: nam hæc opponuntur illis tanquam non bona bonis, sicut iudicia, in quibus non vivitur, opponuntur judiciis legis, quæ qui fecerit, vivit in illis, & munera, ac oblationes, quæ polluunt offerentem, opponuntur cæremoniis legis. Unde videtur mihi, sicut in lege distinguuntur illa tria, præcepta, judicia, & sabbata, seu cæremoniæ: ita in pœna illata trangresoribus illarum trium partium legis, distingui illa tria, præcepta non bona, judicia, in quibus non vivitur, & munera, quæ polluunt offerentem. Superest vero explicandum, quomodo Deus dicatur dare talia præcepta non bona. Respondeo tamen breviter cum Hieronymo, intelligi permissive juxta phrasim Scripturæ, sicut dixit Paulus ad Romanos 2. *Propter quod tradidit illos Deus in reprobum sensum*, vel sicut dixit David. 2. Reg.16. *Dominus præcepit ei*. Accedit, quod propter transgressionem legis dabat Deus populum in captivitatem, & inde per occasionem populus ille imitabatur gentes in pravis moribus contrariis etiam legi naturæ, ut de idololatria, & similibus. Cogebatur etiam iniquorum Regum leges sustinere, quæ possunt dici judicia, in quibus nec vitam, nec consolationem haberent, & tunc etiam impias oblationes filiorum faciebant, & similibus muneribus amplius polluebantur. Juxta illud Psalm. 105. *Commisti sunt inter gentes: & didicerunt opera eorum, & servierunt sculptilibus eorum, & factum est eis in scandalum, & immolaverunt filios suos, & filias suas dæmoniis*, &c. usque ad illud, *Et tradidit eos in manu gentium, & dominati sunt eorum, qui oderunt eos*. Igitur sicut eos Deus tradidit, ita eis dedit præcepta

cepta non bona, & polluit eos juste id permittendo.

Ad locū Pauli, duplex expositio. 7. Secundum testimonium Pauli duas etiam habet expositiones. Una est, *si culpa vacasset*, id est, *imperfectionem*, vel, ut Græca habent, si esset irreprehensibile tanquam omni ex parte perfectum. Sensus ergo erit, si veteri Testamento nihil defuisset, novum non fuisset necessarium. Ita Cajet. ibi, & sequitur Franciscus Ribera. Altera expositio est, ut sit sermo de vera culpa, & peccato non ipsius legis, sed eorum, qui subiiciebantur legi, ita ut sensus sit, si vetus Testamentum culpa vacasset, id est, *si illud primum testamentum inculpabiles effecisset observatores suos, nunquam secundo locus relinqueretur*, ut ibi ait Ambrosius & sequitur D.Th. ibi lectio. 2. dicens, legem veterem, licet bona fuerit, non vacasse culpa in his, quibus data est; tum quia non purgabat commissa; tum quia non dabat gratiam adiutricem ad non committendum alia, sed tantum ad cognoscendum. Quod uno verbo expressit recte Chrys. ibi homil. 14. dicens. *Si culpa vacasset*, id est, *si eos effecisset nulli culpæ affines*: & ponderat egregie non subdidisse Paulum, *vituperans enim ipsum*, id est, testamentum, sed, *vituperans enim ipsum*, id est, professores illius legis: in ipsis enim erat culpa, non in lege, ut dixit idem Paulus ad Roman. 7. Et hoc ipsum colligitur ex verbis Jeremiæ 31. Reconciliatio utriusque expositionis. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domus Juda fœdus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum*. Et infra: *Pactum, quod irritum fecerunt*, quæ ultima verba Paulus causaliter legit: *Quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos*, illi ergo sunt, qui culpa non vacabant: non lex. Possunt autem hæ duæ interpretationes conciliari, dicendo, legem quidem fuisse imperfectam, quia vires non dabat professoribus ejus, ut essent a culpa immunes.

Ad 3. Auctor imperfecti operis inexcusabilis. 8. Ad tertium respondeo, auctorem illius operis non habere magnam auctoritatem, & ideo non esse necessaria singula verba ejus excusare. Nam sine dubio in verbis illis excedit, nunquam tamen dicit legem illam aliquod malum præcipisse, sed fuisse onerosam, quia præcipiebat, & non juvabat, quod verum est. Quod vero addit, legem fuisse iniustam, vel superbam, excusabile non est, sicut neque alia, quæ paulo inferius notabimus.

Ad 4. 9. Ad quartum respondeo generaliter, licet in sensu aliquarum legum, quæ videntur habere aliquid rationi contrarium, variæ sint opiniones, nihilominus in nullo sensu admittendum esse, præceptum aliquod legis injustum, aut malum dici posse, in quo etiam excessit Tiraquel. loco ibi citato. Nam lex de libello repudii, si permissiva tantum erat, non erat mala; nam licet facere malum culpa sit, permittere malum, præsertim in Deo, non est malum, neque etiam est iniustum, quia si id permisit, non fecit sine causa iusta, ut Christus etiam declaravit, Mat. 5. Unde non recte etiam loquitur Tiraquel. cum dicto num. 10. ait, Christum damnasse, ut reprobasse illam legem: nam licet eam abstulerit, non damnavit, nisi exponatur, reprobasse, non vel malam, sed ut minus perfectam. In quo sensu etiam Isid. lib. de Gentium vocation. ca. 15. & l. 2. de different. spiritualib. c. 28. dixit, propter similia præcepta dictum esse per Ezechielem, *Dedi eis præcepta non bona*, utique ait, *quia quædam carnalia populo carnaliter agenda permissa sunt*, & adduxit exemplum de permissione facta Hebræis ad spoliandum Ægyptios Exod. 3. n. 11. & 12. quæ tamen non fuit pura permissio, sed etiam concessio, & retributio.

Lex de libello repudii potuit esse permissiva & concessiva. 10. Quocirca etiam lex de libello repudii potuit esse non tantum permissiva, sed etiam concessiva, & sic etiam nec iniustitiam contineret, quia ex concessione divina sub illa lege, & conditione contractus a principio fieret. Atque idem dicendum est de lege usurarum: nam eisdem duobus modis ab auctoribus intelligitur, & uterque suam habet probabilitatem, ut videri potest in Covarr. libro 3. variar. cap. 1. num. 7. Neutro autem modo esset lex iniusta, aut mala: nam si fuit pura permissio, fieri potuit ex iusta causa, si autem fuit etiam concessio, potuerunt Judæi habere iustum titulum petendi, & accipiendi illas usuras, tanquam a Deo donatas, vel ut a supremo Domino, vel ut a iusto iudice. Ad ult. Alia vero lex falso allegatur: nam in Levitico solum dicitur, *Diliges amicum tuum, sicut te ipsum*, antiqui autem Hebræorum (ut sumitur ex Matthæo 5.) male interpretando addebant, *Et odio habebis inimicum tuum*, cum potius intelligere debuissent, proximum amici nomine significatum esse, ut intelligamus, omnem proximum ut amicum diligendum esse, sicut tacite illud interpretatus est Christus Dominus Matth. cap. 22.

11. Dico secundo: Materia veteris legis actus etiam inter nos per se, & directe comprehendebat. Itaque in hoc differt lex illa a lege humana, quia hæc per se non extenditur ad actus mere internos, illa vero eos præcipiebat, & vetebat. Quæ differentia ex diversitate legislatorum nascitur: nam homo non dominatur in actus internos, quia illos per se cognoscere non potest; Deus autem scrutator est cordium, & ideo jurisdictionem habet, & directum dominium in actus mere interiores. Quæ ratio optime probat, legem divinam posse cadere in actus internos: quod autem lex vetus hoc habuerit, probandum est ex Scriptura, ostendi autem potest primo ex illo Levit. 19. *Non oderis fratrem tuum in corde tuo*, & infra, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, ex illo Deut. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, &c. Et infra, *Eruntque verba hæc in corde tuo, & meditaberis in eis*, quæ omnia in actibus internis consistunt. Item facit illud Ps. 18. *Lex Domini immaculata convertens animas*: nam conversio animæ actus interior est, lex autem non convertit animam, agendo conversationem, sed præcipiendo. Unde lex illa præcipiebat veram pœnitentiam, & conversionem ad Deum, ut passim constat ex Prophetis; imo ad hoc, tempus etiam designabat, Levitic. 16. *Mense septimo decima die mensis affligeris animas vestras*, utique per internam pœnitentiam: nam exterior potius corpus, quam animam affligit. Item pœnitentia interior est, quæ mundat a peccatis, & tamen ibi subjungitur, *in hac die expiatio erit vestri, atque mundatio ab omnibus peccatis vestris, coram Domino mundabimini*. Erat ergo præceptum illud præcipue de interna pœnitentia. Denique Exod. 20. habetur generale mandatum, *Non concupisces*, quod omnem immoderatam concupiscentiam prohibebat, ut sumitur ex Paulo ad Rom. 7. ergo lex illa etiam internos actus cohibebat.

Materia legis veteris actus interni per se, & directe comprehendebat. Hinc differt a lege humana.

12. Addi etiam potest ratio fundata in verbis Psal. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, & in verbis Christi Matthæi 19. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*, utique in lege veteri contenta: nam qui Christum interrogaverat ad illam observandam tenebatur. Item in verbis Pauli ad Roman. 3. *Factores legis justificabuntur*. Unde formatur ratio: nam integra observatio illius legis constituebat hominem immaculatum, & justum, & dignum vita æterna, sed sine actibus internis ad salutem necessariis non potest homo esse justus, & immaculatus, nec vita æterna dignus: ergo hi actus sub materia illius legis comprehendebantur. Et hoc etiam spectant discursus Divi Thomæ hic quæstione 98. art. 1. & qu. 99. artic. 2. nam in priori probat, ad perfectam rationem legis divinæ pertinere, ut dirigat hominem ad vitam æternam, quæ per quodcunque peccatum impeditur & non solum per actus exteriores, sed etiam per interiores; lex ergo vetus, quæ divina est, circa utrumque versari debuit. In altero vero articulo docet, sicut lex humana intendit amicitiam hominum inter se, ita legem divinam intendere amicitiam hominum cum Deo, & consequenter intendere, facere homines similes Deo, juxta illud Levitic. 19. *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum*, quia similitudo est causa amoris; hæc autem similitudo ad Deum, & vera sanctitas præcipue per actus internos comparatur: ergo hos etiam actus præcipiebat lex illa, quæ divina erat.

13 Contra hanc vero assertionem obiici potest primo, quia Paulus ad Roman. 3. legem veterem vocat legem factorum, quæ vox actiones externas proprie signifi- Obiect. 1.

significat; indicat ergo, legem illam solum fuisse de externis factis, ad modum legis humanæ. Secundo

Ob. 2. obiici potest divus Thomas quæst. 91. artic. 5. dicens, legem novam superabundare veteri, interiores actus animi ordinando, secundum illud Matth. 5. *Nisi abundaverit justitia vestra*, *&c. Et ideo* (inquit) *dicitur, quod lex vetus cohibet manum, lex nova animum*; ergo non versabatur circa internos actus. Tertio

Ob. 3. addi potest auctor imperfecti in Matthæum homilia 28. ubi sic inquit: *Etsi impleverit quis omnem justitiam legis, vivit quidem in ea, non tamen justificatus est.* Et reddit rationem, *quoniam lex abstinentiam mandat malorum, ut non occides, non justitiæ opus injungit, ut non irascaris sine causa, & non concupisces.* Ubi significat legem illam non prohibuisse hos internos motus, quod late prosequitur. Quarto argumen-

Ob. 4. tari possumus, quia alias sequitur, legem illam præcepisse actus Fidei, Spei, & Charitatis; consequens est falsum, ergo. Sequela patet ex dictis: nam illi sunt actus interni, & maxime necessarii ad finem divinæ legis, quia sine fide viva impossibile est placere Deo: consequens est falsum, tum quia alias lex illa justificaret contra Paulum ad Romanos 3. & seqq. & ad Galat. 2. & 4. tum etiam, quia illa lex tantum habebat præcepta moralia, cæremonialia, & judicialia: sub nullo autem membro illorum comprehenduntur præcepta Theologalia, ut sic dicam; tum denique quia alias lex illa esset valde perfecta, si præcepta illa, quæ perfectissima sunt, contineret: consequens est contra Paulum vocantem legem illam infirmam, & imbecillam, ad Heb. c. 7.

Ad 1. 14. Ad primum responderi potest primo, Paulum ibi loqui de lege, quatenus positiva erat, & præsertim quatenus continebat præcepta cæremonialia, quæ ut sic tantum circa actus externos versabatur, & ideo appellatur lex factorum, & ad Hebr. 7. vocatur *lex*

Impugnatur resp. 1. *mandati carnalis*: cum autem dicimus legem illam versari circa actus internos, intelligendum est de illa quoad præcepta moralia. Hæc vero responsio non placet, primo quia Paulus cum dicit, legem non justificare, non tantum cæremonialem, sed etiam moralem complectitur: nam præceptum illud: *Non concupisces*, morale est, & tamen loquitur de lege, ut illud comprehendit, ut patet ad Roman. 7. Item ratio Paul. ad Galat. 4. *Si ex lege justitia; ergo gratis Christus mortuus est*, ut sit efficax æque procedere debet de lege morali, ac de cæremoniali, ut per se constat, & notavit Augustin. de spirit. & liter. cap. 14. Secundo

2. non placet illa responsio, quia etiam lex illa ut erat positiva interdum versabatur circa internos actus, ut de præcepto festi expiationis supra ostendimus. Licet enim verum sit, præceptum illud solum quoad determinationem temporis fuisse positivum, & illam determinationem conjunctam fuisse cum exteriori celebratione diei festi, nihilominus actus ille internus non erat per se conjunctus cum tali celebritate, sed solum, quia directe præcipiebatur. Dico ergo, legem illam vocari factorum, sumpta denominatione a majori parte, & præcipue addita per illam legem. Unde

Vera resp. nihil obstat, quod aliquid etiam internum præciperet. Addi etiam potest, omne opus hominis etiam internum quatenus ab ipso fit, sub factorum nomine comprehendi, ut ex dicendis constabit.

Ad 2. 15. Ad secundam respondeo, illam differentiam a D. Thoma positam intelligendam esse de illa lege, ut positiva erat, ut sic enim comparatur cum lege gratiæ non ut erat moralis: nam ut sic quoad rem ipsam manet sub lege gratiæ. Deinde D. Thomas non negat, legem veterem direxisse actus internos, sed dicit, in hoc superabundare legem gratiæ, quia perfectiori modo illos dirigit. Et ad hoc adducit verba Christi Matth. 5. *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam scribarum, & pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum.* In quo tamen adverto, Christum non loqui de justitia legis, sed de observantia legis, quam ibi justitiam vocat, ut recte ibi Maldonat. advertit. Unde sensus est, nisi legem servetis melius, quam scribæ, & pharisæi, non intrabitis in regnum cœlorum: nam pharisæi in exterioribus legem servabant, non interius, ut colligitur ex Matth. 23. ergo perfecta observatio illius legis, etiam interiorem rectitudinem postulabat. Et in hoc sensu dixit Gloss. ibi, illud, *nisi abundaverit*, referendum esse ad intellectum pharisæorum non ad continentiam legis, & ita juxta hunc sensum potius ex illo loco confirmatur nostra assertio. Deinde adverto ex Aug. 19. contra Faust. cap. 23. & 28. ea, quæ addit Christus ad augendam justitiam legis magna ex parte fuisse contenta in ipsa lege, licet vel non fuerint intellecta, vel non observata a pharisæis, & inter hæc fortasse unum erat quod lex cohiberet manum, non animum. Alia vero pertinentia ad majorem perfectionem non tantum in actibus internis, sed etiam in externis constant. Denique potest illa differentia Alia Resp.
intelligi de lege non ut præcipiente, sed ut operante: utraque enim lex divina ut præcipiens versatur circa actus internos, & externos: lex autem vetus solum per se quasi cogebat ad exteriores actus, per pœnas, & comminationes, quæ animum non inducunt: lex autem nova per spiritum gratiæ animum inducit.

16. Ad tertium respondeo in rigore falsam esse sen- Ad 3.
tentiam illius auctoris: nam sine dubio ex illa non solum vetabat mala opera, sed etiam pravum animum, vel inordinatam concupiscentiam, ut ex Paulo, & ex verbis legis constat. Item non solum vetabat mala, sed etiam præcipiebat opera justa: unde certum est, quod qui ex vera fide legem illam servaret, non solum non esset malus, sed etiam esset justus. Imo intelligi non potest, quod ille auctor distinguit inter innocentem, & justum, dicens: *Qui abstinet se a malis esse innocentem, non tamen fore justum, nisi opus justitiæ faciat.* At certe apud Deum nemo est innocens, nisi justus: nam si opus justitiæ non est necessarium, sicut potest esse innocens qui illud non facit, ita etiam justus, quod si opus justitiæ necessarium sit, qui illud non fecerit, nec justus, nec innocens erit, quia non abstinebit ab omni malo, saltem omissionis. Denique intelligi non potest alia distinctio, quam adhibet inter vivere, & esse justum: non enim loquitur de vita corporali, adducit enim verba Christi Luc. 10. *Hæc fac, & vives*, & ponderat, non dixisse. *Et eris justus*, quod certe ineptissimum est. Non potest ergo auctor ille habere commodam expositionem.

17. Ad quartum concedo sequelam, scilicet, præcepta Fidei, Spei, & Charitatis sub præceptis illius Ad 4
legis comprehendi, quam sententiam in capit. 7. latius tractabo, & confirmabo, & ibidem ostendam, inde non sequi legem illam dedisse justitiam, aut justificasse: & nunc breviter declaratur, quia longe aliud est præcipere, aliud dare. Quamvis ergo lex illa præciperet actus veræ justitiæ, non sequitur dedisse illos, & consequenter, neque sequitur dedisse justitiam, aut iustificasse, quamvis ergo illa lex præciperet fidem vivam, non dabat spiritum fidei, & vivificantem, ut infra dicemus, & ideo non justificabat. Ad primam ergo rationem in contrarium objectum negatur sequela. Ad secundam rationem quidam dicunt, hæc præcepta non contineri sub aliquo illorum trium membrorum, & putant esse sententiam D. Thomæ dicta qu. 99. art. 5. quia ibi significat, præceptum fidei comprehendi in Scriptura sub *testimoniis* Dei: præceptum autem spei sub *justificationibus*. Sed veritas est, hæc omnia comprehendi sub præceptis moralibus: nam illa comprehendunt totum id, quod pertinet ad legem naturalem, sive dicantur respectu solius naturæ, sive etiam per connaturalitatem ad gratiam ut supra l. 1. & 2. declaravi, & attigit hic Cajet. qu. 100. art. 1. qui proinde hanc sententiam indicat. Et clarius ibidem D. Thom. in fine articuli, ubi ait, quædam esse moralia præcepta, ad quæ judicanda indiget ratio humana introductione divina, per quam erudimur de divinis, & per hoc respondet ad tertium argumentum, quod de præcepto fidei proposuerat. Expressius vero in eadem q. 100. art. 4. dicit, ad Decalogum pertinere illa præcepta, quæ statim, vel ex principiis communibus, vel ex fide divinitus infusa innotescunt. Denique supra ostensum est, divisionem præceptorum in tria illa membra esse sufficientem: cum ergo constet, hæc præcepta non esse judicia-

lia,

lia, nec ceremonialia recte sub moralibus comprehenduntur, non ut moralia a Theologalibus distinguuntur, sed ut actus liberi, & honesti morales dicuntur. Neq; obstat, quod de justificationibus dicebatur: nam omnium præceptorum observationes possunt dici justificationes, quia generalem justitiam includunt, ut notavit Divus Thomas dicta quæstione centesima artic. 2. ad 1. & eadem ratione omnia præcepta legis, quatenus in divina revelatione nitebantur, testimonia dici possunt. Unde illæ duæ voces generales sunt, ut ex Psalmo etiam centesimo decimo octavo, non obscure colligitur, & ideo non excludunt sufficientiam partitionis præceptorum per illa tria membra. Tertia vero ratio petebat, ut aliquid diceremus de perfectione, vel imperfectione illius legis. Sed hoc dicetur melius in c. 6. & ideo breviter dico ex Augustino contra Adimantum Manichæum, legem illam, licet actus valde perfectos præciperet, dici imperfectam, quia vires ad illos exequendos non præstabat.

Quo sensu lex vetus imperfecta sit dicenda

18. Dico tertio: Materia legis veteris comprehendebat omnes actus externos necessarios ad honestatem morum, tam naturalem, quam cæremonialem, seu religiosam, quam etiam politicam, seu civilem. Hæc assertio manifesta est ex dictis capite præcedenti de triplici ordine præceptorum: per quæ tres partes hujus materiæ præcipue distinguunt: posita autem nunc est, ut amplitudo illius materiæ, & numerus, vel ordo præceptorum sub singulis membris contentorum magis explicetur. Advertendum ergo est, materiam alicujus præcepti duobus modis posse esse necessariam ad honestatem morum. Primo secundum se, & prout præintelligitur ad præceptum. Secundo ut consequens ad præceptum, ejusque obligationem. In assertione igitur indifferenter, seu generatim sumitur hæc materia: nam utramque materiam, seu actus ad illam pertinentes lex illa comprehendebat. Diverso tamen modo: nam lex illa secundum moralia præcepta versabatur in materia per se necessaria ad honestatem morum: unde quoad hanc partem materia illa non erat propria legis veteris, sed quasi accepta, & mutuata a lege naturali. Præcepta autem cæremonialia, & judicialia ex genere suo versabantur in materia non necessaria de se: per ipsa autem præcepta fiebat necessaria ad morum honestatem. Unde generalius loquendo possent omnia illa præcepta vocari moralia, quia re vera rectitudinem moralem constituebant, tamen per antonomasiam usurpatum est nomen præceptorum moralium ad illa, quæ ex natura sua talia sunt significanda.

Quos actus externos legis veteris materia comprehendebat.

Materia alicujus præcepti dupliciter ad honestatem morum necessaria.

Dubium.

19. Circa priorem ergo materiam inquiri potest, quid necesse fuerit de operibus illis dari divinam legem positivam, cum naturalis lex ad illa obliget. Imo videtur esse repugnantia, quod lex divina positiva sit in tali materia, cum de eadem data sit lex naturalis, quæ divina etiam est. Accedit, quod lex circa talem materiam datur a Deo, prout est auctor naturæ: & hæc vero lex est a Deo, ut auctore gratiæ, ut supra diximus. Sed nihilominus negari non potest, quin lex vetus, ut a Deo data est, præcipue comprehendat totam materiam legis naturalis: id enim manifeste constat ex Exod. 20. & 31. & Deuteronom. 9. & ex Paulo ad Romanos 2. usque ad 7. & explicat late D. Thomas dicta quæst. 99. art. 2. & quæst. 100. art. 1. & sequentibus. Ratio autem, seu necessitas fuit, quia ratio humana valde erat obscurata per peccatum, etiam circa moralia & naturalia præcepta, & ideo ait D. Thom. *Oportuit homini in hoc subveniri per auctoritatem legis divinæ, sicut per doctrinam, & revelationem fidei subvenitur homini non tantum in his, quæ rationem superant, sed etiam in his, quæ de Deo naturaliter cognosci possunt*, ad excludendum rationis humanæ errorem, qui accidebat in multis. Sic ergo non repugnat, legem divinam positivam versari circa materiam ab eodem Deo præceptam per legem naturæ, quia ignorantia humana induxit necessitatem talis positivæ legis, sive illa quoad hanc partem dicatur tantum declarativa, sive etiam novæ obligationis inductiva, quod postea videbimus. Et eadem ratione constat, potuisse Deum etiam ut auctorem gratiæ legem ferre in tali materia, tum quia ferebat illam in ordine ad finem supernaturalem, quia non potest supernaturalis rectitudo sine naturali subsistere; tum etiam, quia ut auctor gratiæ adjuvat etiam naturam, sicut & naturalia revelat, & auxilium præbet ad bene operandum moraliter, etiam intra naturæ ordinem, ut in tractatu de Gratia, dicemus.

Respons.

Non repugnat legem divinam positivam versari circa materiam ab eodem Deo præceptam per legem naturalem.

20. Potest vero etiam e contrario interrogari, an lex illa secundum præcepta moralia tantum in materia naturali, id est, per se necessaria ad honestatem, versetur: & ratio dubitandi esse potest, quia tertium præceptu de sanctificatione sabbati positivum fuit in illa lege, & tamen ponitur inter moralia, quia ponitur in Decalogo. Idem videtur esse de primo præcepto quoad illam partem: *Non facies tibi sculptile*, nam positivum fuit in illa lege, & ideo cessavit, ut sentit Div. Thomas quæstion. 100. artic. 3. Dicendum nihilominus est, præcepta positiva non pertinuisse ad moralia, sed ad cæremonialia, vel ad judicialia, quod ex ratione sufficientiæ supra datæ patet, & quia alias omnia præcepta essent dicenda moralia, quia sub generali appellatione omnia erant de moribus hominum, & observatio omnium erat necessaria ad honestatem morum, supposita illa lege. Et si semel admittatur aliquod præceptum positivum sub illo membro, eadem ratio erit de reliquis omnibus. Igitur illa tantum, quæ per se bona sunt, & necessaria ad honestatem naturalem, vel infusam dicuntur moralia.

Dubium.

Respon.

21. Hæc autem sic distinguuntur a D. Thoma: nam quædam (inquit) adeo sunt per se nota, & generalia, ut sine ullo discursu ab omnibus sciantur per lumen naturæ, aut fidei, quædam sunt conclusiones proximæ, quæ facili discursu ex illis principiis colliguntur, alia sunt ut conclusiones remotæ, quæ majori sapientia indigent, ut cognoscantur. Prima dicuntur præambula ad decalogum, postrema illationes, seu corollaria ex illo. Media vero dicuntur proprie, & formaliter præcepta Decalogi, ut constat ex Deuteron. 4. ubi dicuntur decem verba, tamen virtute continent multa alia, vel antecedenter, vel consequenter, ut dixi, & late exponit D. Tho. tota fere qu. 100. Circa quam quæstionem solent ab expositoribus disputari fere illa omnia, quæ nos supra libro secundo de lege naturali, disseruimus, quia ad illum locum proprie pertinebant, & hic repetenda non sunt. De obligatione autem illorum præceptorum, ut specialiter in lege veteri data sunt, dicam in c. 6.

Distinctio D. Thom. de præceptis moralibus.

22. Ut autem satisfaciamus rationi dubitandi, oportet advertere, differentiam esse inter auctores. Nam multi distinguunt quatuor præcepta erga Deum, & sex tantum erga proximum, confundentes duo ultima in unum negativum: *Non concupisces*, & hoc supponit Hieron. ad Ephes. 6. cum ait. Præceptum honorandi parentes esse quintum Decalogi. Numeratio autem quatuor priorum præceptorum non uno modo fit. Nam Origen. homil. 8. in Exod. quem sequitur Burgen. distinguit primum in duo negativa: *Non habebis Deos alienos*, &, *Non facies tibi sculptile*, Hieronym. autem Oseæ 10. quem sequitur Rupertus libro tertio in Exod. capit. 32. distinguunt aliter illud primum in duo, unum scilicet, affirmativum: *Ego sum Dominus Deus tuus*, & aliud negativum comprehendens illa duo, quæ distinguit Origen. Hesich. autem Levit. 26. ut refert Divi Thomas quæst. 100. artic. 4. conjungendo dictas opiniones, distinguit primum præceptum in tria, unum affirmativum, & duo negativa, & consequenter excludit a Decalogo tertium præceptum de observatione sabbati, quia positivum est. Et ita respondet priori parti rationis dubitandi, non tamen satisfacit posteriori.

Differentia inter Doctores notanda. De ordine Decal.

23. Unde nulla ex his sententiis satisfacit omnibus difficultatibus occurrentibus: & in primis tertia non consequenter loquitur: nam eadem ratione excludere deberet a Decalogo aliud negativum: *Non facies tibi sculptile*: Nam quatenus distingui posset ab alio: *Non habebis deos alienos*, positivum est, & cæremoniale, ut notavit Divus Thomas dicta quæstion. artic. 7. ad 2. Et præterea tertium præceptum abso-

Quid de dictis sententiis sentiendum.

de sanctificatione sabbati tam expresse dicitur in Exod. 20. fuisse scriptum in tabulis, ut non possit absolute reiici a Decalogo: & deinde contra dictas opiniones obstat, quia duo ultima præcepta in secunda tabula ut distincta ponuntur, & habent materias diversarum rationum, & virtutum.

24. Et ideo prævaluit opinio Augustini lib. de decem chord. c. 8. & per totum, & quæst. 71. in Exod. quem sequitur D. Thom. in præsenti, & 2.2. quæstion. 122. & communiter Scholastici, & fere tota Ecclesia recepta est, quæ distinguit septem præcepta erga proximum, & consequenter tria tantum erga Deum. Nam in primo verba illa, *Ego sum Dominus Deus tuus*, non sunt præceptiva, sed præsuppositiva, ut sic dicam, potestatis Dei ad ferendam legem: & deinde si aliquod præceptum continent, est de unitate Dei, quod includit negationem plurium deorum, quam explicant alia verba: *Non habebis deos alienos*, illa vero: *Non facies tibi sculptile*, si intelligantur de prohibitione idoli ad hunc finem, ut colatur pro Deo, non distinguitur a priori negatione, & ita est præceptum morale, ut exposuit Divus Thomas artic. 4. Si autem exponantur de absoluta prohibitione imaginum Dei, est cæremoniale, & non morale, ut D. Thomas exposuit, & reducitur ad primum præceptum, ut circumstantia ejus. Similiter dicendum est de tertio, quatenus enim præcipit, ut aliquod tempus cultui Dei dicetur, naturale est, & morale: quatenus vero determinabat talem diem, fuit cæremoniale, & cessavit, ut exposuit Divus Thomas eadem quæstione artic. 3. ad 2. Unde concluditur, in Decalogo prout scriptum fuit in lapidibus, aliquid cæremoniale fuisse admixtum non vero sequitur præceptum aliquod positivum ad moralia pertinere. Cur autem in illo tertio præcepto specialiter fuerit aliquid figurale additum, tractat Augustinus libro de ritib. Ecclesiast. cap. 11. & 12. alias Epistol. 119. ad Januar. & rationem mysticam reddit, scilicet, per sabbatum significari æternam requiem, & tertium illud præceptum Spiritui sancto attribui, qui est amor, & ideo ad excitandum amorem, quoad requiem tendimus, factam esse in illo tertio præcepto sabbati commemorationem.

Aliud membrū exponitur.

22. Circa aliud membrum de materia illius legis solum necessaria, quia præcepta, dictum est in superioribus, duas habuisse partes, aliam ad Deum, aliam ad homines pertinentem: quoad utramque ergo partem fuit lex illa, & copiose, & sufficientissime tradita, quod breviter in singulis comprehendi potest ex iis, quæ D. Thomas in prædictis quæstionibus latissime tradidit. Et in primis materia cæremonialis, seu ad Deum pertinens quatuor capita complectebatur. Primum continet præcepta sacramentorum, inter quę primum erat circumcisionis, quia ante legem incepit, & in ea tanquam ejus janua, & professio retenta est; alia vero fuerunt in ipsa addita, ut agni paschalis, consecrationis Pontificis, &c. de quibus ex professo tractatur in 3. tom. tertiæ partis, tam disputando de Sacramentis in genere, quam de Baptismo, & Circumcisione in particulari. Secundum caput est de Sacrificiis, quæ ex parte rerum materialium, quæ offerebantur, erant multiplicia. Formalis vero distinctio illorum ex fine sumenda est: nam quoddam erat, *holocaustum*, in recognitionem divinæ majestatis. Aliud dicebatur *hostia pacifica*, quæ ad impetrandum nova beneficia, vel ad agendas gratias pro jam susceptis mactabatur. Aliud denique dicebatur *sacrificium pro peccato*, quia in ejus expiationem, & satisfactionem aliquam immolabatur, de quo toto genere sacrificiorum, quomodo omnes illæ rationes in uno sacrificio Eucharistiæ contineantur, disputatur eodem tom. 3. ad finem. Et præterea de illis sacrificiis ultra D. Thomam hic, & Origen. Abulens. & alios in Leviticum, & Philonem lib. de sacrificiis, videri potest Riber. tract. de Templ. lib. 4. & Azor. tom. 1. lib. 6. a cap. 25. per plura. Tertium caput continet sacra, id est, templum, altare, & omnia vasa ad divinum cultum instituta, de quibus omnibus late Riber. in dicto tract. & libr. 1. & 2. & ad eum ordinem pertinent, festivitates, & sabbata, de quibus idem auctor. lib. 5. & breviter comprehendit Tolet. in cap. 7. in Joan. & Azor. supra cap. 31. & sequentib. Solum adverto in littera D. Thomæ, q. 102. art. 4. ad C haberi, Propitiatorium fuisse lapideam tabulam. Existimo tamen errorem irrepsisse in textu. Nam constat Exod. 25. fuisse tabulam auream, quod D. Thom. non ignoravit, sed id scripsit ad Hebr. 9. lect. 2. Quartum caput continet observantias peculiares illius populi, ut erant specialia jejunia cibi prohibiti, & similia, de quibus videri potest supra a. 6.

Materia cæremonialis 4. Complectebatur.

Holocaustum quid Hostia pacifica. Sacrificiū pro peccato.

26. Simili modo altera pars illius materiæ, quæ judicialis, vel quasi politica dici potest, ad quatuor etiam capita revocatur ex D. Thoma supra, & fere tota quæst. 104. Quædam enim leges constituebant ordinem servandum inter Principem, & populum adinvicem. Aliæ statuebant de moribus totius populi, & singulorum membrorum ejus, tam in ordine ad communitatem, quam inter se, ut in judiciis, contractibus, &c. Aliæ dabantur de rebus servandis in singulis familiis, ut inter dominos & servos, parentes, & filios, virum & uxorem, & huc spectabant leges matrimonii, quod tunc erat contractus humanus, & non Sacramentum proprie dictum, & ideo præcepta ad illud spectantia inter judicialia numerantur. Denique ultimum caput continebat leges pertinentes ad extraneos, id est ad hospites, seu peregrinos, & huc spectabant leges de bello ferendo, aut vitando cum cæteris exteris nationibus, de conjugiis, vel aliis contractibus cum eis ineundis, de quibus videri potest Azor. supra a cap. 4. Unde factum est, ut præcepta illius legis in magno numero multiplicata fuerint, fuisse enim sexcenta, & tredecim dixit Guilielm. Paris. lib. de fide. & leg. & sequitur Abul. Deuter. 27. q. 1. & Burgen. in scrutin. 1. p. d. 8. c. 9. Galatin. autem aliter illa numerat, quod nunc expendere necessarium non est.

Materia judicialis alia 4. continebat.

præcepta legis veteris fuisse 613.

27. Dico quarto: Materia legis veteris generaliter sumpta aliqua comprehendebat, quæ non cadebant sub rigoroso præcepto, sed sub consilio. Ad intelligendam hanc assertionem supponendum est, nomen legis, collective sumptum, significare in rigore collectionem præceptorum ad aliquem statum, seu communitatem pertinentium; interdum vero latius sumi, ut comprehendat totam aliquam vivendi rationem, in qua multa alia præter præcepta continentur, ut lex Evangelica, & sacramenta omnia, quamvis non de omnibus præcepta divina data sint: loquendo ergo hoc posteriori modo de lege veteri, dicimus, ejus materiam extendi etiam ad aliqua consilia. Et videtur posse sumi ex illo Deuter. *Ama Dominum Deum tuum, & observa præcepta ejus, & cæremonias, judicia, atque mandata omni tempore*, ubi per *præcepta*, intelliguntur moralia, ut supra dixi, & adduntur illis mandata præter cæremonias, & judicia; ergo illa mandata non sunt præcepta moralia, cæremonialia, aut judicialia, quia ab omnibus distinguuntur; ergo sunt consilia. Patet consequentia, quia non potest cogitari medium inter illa duo, & quia vox, *mandatum*, interdum ita accipitur, ut notavi 1. tom. 3. part. disp. 43. sect. 1. & 3. Et huic expositioni, & sententiæ videtur favere D. Thom. 1. 2. q. 99. art. 5. sentit enim ea vocari mandata in illa lege, *Quæ erant præcepta, vel prohibita, non ut simpliciter debita, sed propter melius*. De quibus ait, *Vocari mandata, quia quandam inductionem habent, ac persuasionem*; & adducit Hieron. in Proœmio ad Marcum, distinguentem mandatum a præcepto. Unde cum Divo Thoma prius dicit: Hæc eadem, quæ vocantur mandata, fuisse præcepta, vel prohibita, late videtur uti iis verbis, quatenus includunt omnem inductionem, & persuasionem, alioqui mandata confunderet cum præceptis in iisdem verbis, in quibus vult illa distinguere. Item cum ait ea, quæ mandantur, tantum esse ad melius esse, intelligendum videtur non solum ante mandatum, sed etiam post illud, alioquin jam illud esset rigorosum præceptum cæremoniale, vel judiciale, relinquitur ergo ut tale mandatum sit consilium.

Materia legis veteris quædam tantum de consilio comprehendebat. V. d. in l. 1

28. Sed licet hæc probatio probabilis sit, non tamen cogit, quia D. Thom. non persistit in illa expositione;

perpenditur vis rationis propositæ

tione; addit enim per mandata posse intelligi in loco Deuteronomii non leges datas a Deo per se ipsum, sed datas per homines: *Ut verbum ipsum*, inquit, *præfert*. Et ita in illo loco præcepta dicentur tantum decem Decalogi, mandata vero alia moralia, quæ per Moysem data, vel explicata sunt. Quæ expositio est probabilis. Alia etiam esse potest, ut per mandata non intelligantur leges divinæ, sed præcepta, quæ per homines, Dei ministros dari contingeret *omni tempore*, ut ibi dicitur, & annumerari potuerunt cum legibus Dei, quia lex ipsa præcipiebat obedire Pontificibus, & ministris Dei. Accedit, quod vox, *mandatum*, nunquam proprie significat consilium, neque in hac significatione usurpata invenietur in Scriptura. Imo tota lex vocatur mandatum, Malach. 2. & tota lex vocatur lex mandatorum ad Ephes. 2. Nec D. Hieronym. in citato loco distinguit mandatum a præcepto in illo sensu, quia in exemplum mandati affert verba CHRISTI: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem*, quod est rigorosum præceptum. Unde nomine mandati videtur intelligere præceptum affirmativum faciendi aliquid bonum, nomen vero præcepti accommodat ad negativum, *quale est*, inquit, *divertere a malo*.

Alia expositio.

29. Nihilominus conclusionem positam censeo veram, & satis consentaneam menti D. Thomæ. Potestque declarari, & probari inductione quadam & accommodatione ad dicta tria membra præceptorum. Nam in primis in illa lege fuerunt instituta aliqua sacrificia, quæ non præcipiebantur, sed voluntarie offerebantur iuxta illud Psalm. 118. *Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine*, quod ita ibi interpretatur Chrysostom. de illis ergo sacrificiis possumus dicere, datum esse consilium, non præceptum. Deinde de votis dabantur consilia in illa lege, juxta illud Psal. *Vovete, & reddite*: nam licet secunda pars contineat præceptum naturale, prior continet consilium. Quod generatim sumptum potest dici consilium morale, tamen ex parte materiæ poterat esse cæremoniale, quia etiam consulebantur vota de aliquibus sacrificiis, vel oblationibus voluntariis illius legis, quæ *dona* dicebantur, multa etiam in illa lege disponebantur circa observationem, vel commutationem votorum, quæ proprie erant cæremonialia, & interdum continebant præceptum, aliquando vero permissionem, seu concessionem, vel etiam consilium. Denique id, quod Div. Thom. supra affert ex 22. Exodi: *Si pignus acceperis vestimentum a proximo tuo, ante solis occasum reddes ei*, videtur non fuisse rigorosum præceptum, sed monitionem aut inductionem, nisi in casu, in quo vestimentum; esset proximo omnino necessarium, tunc enim videtur fuisse charitatis preceptum in ipsa lege significatum; extra illum ergo casum erat consilium, ut D. Thomas indicat, potestque dici consilium judiciale. Atque ad hunc modum poterunt in illa lege alia consilia intelligi, & explicari juxta exigentiam materiæ, & verborum.

Conclusio proposita defenditur.

30. Hic vero occurrebat iterum difficultas de imperfectione illius legis: nam amplecti, & suadere non tantum præcepta, sed etiam consilia, videtur illius legis imperfectionem superare. Sed quia de modo imperfectionis illius legis dicturi sumus infra, respondeo breviter, consilium absolute dictum latius patere, quam consilium perfectionis, quod ad statum perfectionis constituendum ordinatur. In illa ergo lege non fuerunt data, nec explicata consilia perfectionis; hoc enim imperfectionem ejus superabat: nam si fortasse aliqui statum perfectionis professi sunt, illud non fuit ex doctrina legis, sed ex divino instinctu. At vero inducere ad aliqua consilia, quæ in communi hominum vita, & statu exerceri possunt, non excedebat perfectionem illius legis, imo erat illi consentaneum, ut ostensum est.

Dubium.

Respond.

CAPUT V.

Utrum lex vetus convenienti modo, tempore, & aliis circumstantiis data fuerit.

1. Explicatis cæteris causis illius legis superest dicendum de forma servata in illa lege tradenda, quæ res quantum ad scholasticum negotium spectat, facilis est. Quia forma legis (ut sæpe in hoc opere notatum est) dicitur externum signum, quo voluntas, seu mens legislatoris manifestatur. Unde hic non agimus de actu ipso interno in Deo existente, qui est veluti substantialis lex, & quasi forma, & anima signi externi: nam de illo actu eadem est ratio in hac lege, quæ in omni alia, servata proportione, ideoque applicanda est doctrina tradita in lib. 1. de Lege in communi. Agimus ergo de lege externa, & sensibili, per quam populo Israelitico innotuit interna mens, & voluntas Dei. Diximus autem in superioribus, duo principaliter requiri in hac forma legis, scilicet, significationem externam aliquo sensibili signo factam, & publicam promulgationem cum convenienti solemnitate toti communitati factam; utrumque ergo in forma illius legis servatum est: nam licet esset divina ex parte auctoris, dici potest humana ex parte recipientium, & ideo humano modo, seu hominibus accommodato dari, necessarium fuit, & ideo utrumque a nobis explicandum est, simulque circumstantias in illa lege tradenda servatas, quatenus ad solemnitatem illius formæ pertinent, declarabimus.

De aliis circumstantiis legis veteris.

2. Circa primum dicendum est, formam illius legis fuisse verbum sensibile ipsiusmet Dei, hominibus sufficienter significans ipsius voluntatem. Hoc constat Exodi. 20. *Loquutusque Dominus est cunctos sermones hos*, & infra, *Cunctus autem populus videbat voces*. Ubi verbum videndi, ut notat Augustinus quæstion. 72. in Exod. generaliter sumitur prout de quocumque sensu dici solet, vel etiam prout ad mentem, & intelligentiam traducitur, & ita sensus erat, *videbat voces*, id est, intelligebat, quid per vocem Dei significaretur. Illud autem dictum est de lege quoad Decalogum, de cæteris vero præceptis subditur, *Dixit præterea Dominus ad Moysem*, & sæpe repetuntur illa verba: *Locutus est Dominus ad Moysem*. Neque refert, quod illa verba effective formarentur immediate ab Angelo in aere, vel in Moysi sensibus, quia nihilominus verba illa erant dictata a Deo ipsi Angelo, & ita erant a Deo ut a propria causa principali. Et eadem ratione non solum data est illa lex Moysi per proprium Dei verbum, sed etiam ab ipso Moyse data est populo, ipsomet Deo verba legis dictante: sicut enim Moyses illam scripsit, ita etiam verba protulit; scripsit autem illam legem ut canonicus scriptor, dictante Spiritu sancto, ut de fide constat; ita ergo illam etiam protulit. Unde Exod. 24. dicitur: *Venit ergo Moyses, & narravit populo omnia verba Domini, atque judicia, responditque omnis populus una voce, omnia verba Domini, quæ loquutus est, faciemus*; & statim additur: *Scripsit autem Moyses universos sermones Domini*; ubi significatur, prius dixisse, & postea scripsisse legem, fortasse tamen illud prius per anticipationem dictum est: nam paulo post subditur: *Assumensque volumen fœderis, legit audiente populo, qui dixerunt, omnia, quæ loquutus est Dominus, faciemus*. Et Paulus ad Hebr. 9. dixit, *Lecto enim omni mandato legis a Moyse universo populo, accipiens sanguinem*, &c. ubi Riber. merito reprehendit Erasm. quod pro dictione *lecto*, posuerit *dicto*: nam licet re vera dixerit, tamen ex libro dixit, ut verba Exodi ostenditur. Fieri autem potuit, ut prius verbo retulit, quæ acceperat, & postea ea scripserit, ac deinde iterum legerit audiente populo, quod incertum est, & verisimilis apparet, prius legem scripsisse, & postea ex scripto legisse. Utcunque tamen fit, semper verbis Dei, & Spiritus sancti dictatis loquutus est.

Forma illius legis quæ.

3. Dices, Quid ergo est, quod Paul. ad Hebr. 2. legem

Objectio.

gem illam minus perfectam esse ostendit, eo, quod sit sermo per Angelos dictus: nam si sermo ille erat sermo ipsiusmet Dei, non variat, neque minuit dignitatem verbi, quod per Angelum, vel hominem, sive etiam per ipsum Deum proferatur, ut in simili dixit Gregorius lib. 1. Moral. cap. 1. Respondetur, quoad verbi certitudinem, & infallibilitatem, & quoad legis auctoritatem non referre, quod per hunc, vel illum ministrum proferatur, & in hoc sensu pertinere ad magnam illius legis dignitatem, quod per verbum Dei suam voluntatem manifestans formaliter (ut sic dicam) constituta sit. Nihilominus tamen ad majorem quandam sermonis excellentiam accidentalem, pertinere potest persona ministri immediate loquentis, vel quia ex proxima habitudine ad illum habet quandam dignitatem moralem, propter quam majorem reverentiam meretur, quomodo Evangelii verba a CHRISTO prolata majori reverentia audiuntur. Vel quia solet Rex graviores leges per ministros majoris auctoritatis proponere, & hoc modo lex vetus, licet fuerit verbum Dei, in hoc ipso minorem dignitatem habet, quam lex gratiæ, ut postea videbimus.

Petes 1. Respons.

4. Interrogabis ulterius, quale fuerit illud verbum Dei, an prolatum, vel scriptum. Respondeo, jam ex dictis constare, utrumque intervenisse: nam lex Decalogi prius voce prolata est, Exodi 20. & postea digito Dei scripta est in tabulis Exodi 24. 31. & 32. de cæteris autem præceptis jam declaratum est: unde si quæratur an utrumque signum, vel alterum tantum fuerit de substantia illius legis; respondeo breviter, quodlibet illorum per se fuisse sufficiens, concurrentibus aliis requisitis, & attenta communi ratione legis supra tradita. Ex dispositione autem divina videtur fuisse necessaria scriptura ad substantiam, & obligationem illius legis, saltem ut duratura erat in tota posteritate illius populi, *donec veniret semen*, ut Paulus ait: nam ille populus non tenebatur leges alias observare ut divinas, & a Deo expresse traditas, nisi quæ scriptæ erant, juxta illud Deuter. 4. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, neque auferetis ex eo: custodite mandata Domini Dei vestri*, & ideo sæpe Deus præcipit, legem illam scribi Exodi 34. & Deuteron. 27. 28. & per antonomasiam lex scripta vocatur, ut sumitur ex Deuter. 30. & 31. Nihilominus tamen fieri potuit, ut populus ille, qui aderat editioni legis, statim illa obligaretur ante scripturam, sicut obligabantur lege circumcisionis ante scripturam ejus. In quo potest notari differentia inter præcepta Decalogi, & alia: nam Decalogus prius quam scriberetur, voce Dei sufficienter propositus est, & ideo sine dubio statim obligavit, non tantum ut erat lex naturalis ratione fundata, sed etiam ut erat lex specialiter a Deo data, quæ hoc solo titulo obligaret, etiam eos, qui rationem talium præceptorum ignorarent. Alia vero præcepta, licet Moysi per sermonem tradita fuerint, populo non fuere proposita, nisi ex scripto, ut diximus, & ideo antequam scriberentur, non habuerunt plenam, & consummatam rationem legis.

Secundo: Respons.

Differentia inter præcepta Decalogi & alia.

5. Denique circa hanc formam, quatenus per voces edita est, nihil adnotandum occurrit, præter superius dicta de ministerio hominis, vel Angeli in illis verbis formandis. Quatenus vero scripta est, sufficit etiam dicere, consulendam esse veterem scripturam, præsertim in Exodo, Levit. & Deuter. nam in illis tota forma illius legis, & singulorum præceptorum ejus latissime describitur, præsertim quæ ad cæremonialia, & judicialia spectant, & ideo solum oportet, verba Scripturæ expendere: nam illius sensu substantia illius legis consistit. Quoniam vero de præceptis Decalogi specialiter dicitur fuisse in duabus tabulis lapideis scripta, & Scriptura non declaret, quomodo fuerint distributa, ideo aliquid de hoc dicere necessarium est: nam ad formam illius legis aliquo modo spectat. Aliqui ergo dixerunt, in singulis earum fuisse quinque præcepta scripta. Quod tradit Joph. 3. Antiquit. cap. 6. & Philo lib. Decalog. & Hugo Cardinal. Exod. 20. & sequitur Sot. lib. 2. de Justit. quæst. 3. artic. 4. Alii vero putant, in una tabula fuisse tantum præcepta pertinentia ad Deum, in alia vero pertinentia ad proximum. Quod sentit Augustin. quæst. 71. in Exod. & quæst. 7. in lib. quæst. utriusque testamen. & lib. de decem chordis, cap. 6. & hoc sequitur Abulens. in cap. 20. Exod. quæst. 2. & Burgen. in cap. 32. Exodi, addit. 4. Inter quas sententias difficile est ferre judicium, quia auctores harum opinionum non viderunt tabulas scriptas, ut possint de illis ferre testimonium. Et scriptura non explicat modum partitionis, nec firma ratione, aut traditione certa ostendi potest. Si tamen conjectura utendum est, posterior est præferenda, quia decuit, ut præcepta ad Deum pertinentia separatim, & in prima tabula traderentur; & ita usus obtinuit, ut illa dicantur præcepta primæ tabulæ; & alia secundæ, ut patet ex D. Thoma quæst. 100. art. 4. & 5. Magist. cum Doctoribus in 3. distin. 37. & aliis communiter.

De ordine & numero Decalogi in tabulis scripti.

1 Sententi

2. Opinio præferenda.

Circa promulgationem legis veteris Distinguendum.

6. Circa alteram partem illius formæ, quæ est promulgatio, distinguere oportet Decalogum a reliqua parte legis: nam solemnis promulgatio Decalogi sufficienter describitur Exod. 20. cum magnis signis terroris, & majestatis, quibus ille populus tunc indigebat, & accommoda erant illi legi, quæ timoris erat, & quia tunc præsens aderat totus populus, pro quo tradebatur, & vox talis erat, ut a cunctis audiri posset, ideo ita fuit promulgatio sufficiens, ut nulla divulgatio, vel temporis successio necessaria fuerit: atque ita lex illa simul edita, & promulgata est. Unde recte scripsit Augustin. lib. 10. de Civit. cap. 13. *Cum oporteret Dei legem in edictis Angelorum terribiliter dari, non uni homini paucisve sapientibus, sed universæ genti, & populo ingenti, coram eodem populo magna facta sunt in monte, ubi lex per unum dabatur, conspiciente multitudine metuenda, ac tremenda, quæ fiebant. Non enim populus Israel sic Moysi credidit, quemadmodum suo Lycurgo Lacedæmonii, quod a Jove, seu Apolline leges, quas condidit, accepisset. Cum enim lex dabatur populo, qua coli unus jubebatur Deus, in conspectu ipsius populi in quantum sufficere divina providentia judicabat, mirabilibus rerum signis, ac motibus apparebat, ad eandem legem dandam docentem creatori servire creaturam.* Ex quibus verbis unusquisque facile colligere potest, circumstantias omnes necessarias ad sufficientem promulgationem ibi intervenisse, definitas juxta consilium divinæ sapientiæ, & voluntatis ejus cum rationibus, seu congruentiis ejusdem voluntatis. Qui vero plura de illis signis in particulari desiderat, legat Abulensem in capit. 20. Exod. quæst. 36. & sequentibus. Post illam vero Decalogi promulgationem ad illius perpetuitatem voluit Deus, præcepta illa in lapidibus describi ministerio Angelorum ad majorem illorum præceptorum commendationem, ut plane colligitur ex 31. Exod. & Deuteron. 4. & 9. Postea vero Moyses iratus contra populum propter vitulum conflatilem confregit eas, deinceps vero ipse Moyses jussu Dei eadem præcepta in aliis duabus tabulis scripsit Exod. 34. Ac tandem tabulas illas intra arcam Dei posuit, ut majori veneratione præcepta illa haberentur, ut constat ex 3. Reg. 8. 2. Paralipomenon. 5. ad Hebr. 9. Reliqua vero omnia præcepta legis promulgavit Moyses, ea publice legendo coram populo, ut supra dictum est, & illa vero Dei scripta non quidem in arca, neque intra Sancta sanctorum, sed extra illa observari voluit. In quo significatum quidem est, præcepta Decalogi esse graviora, & magis necessaria, non tamen minutiora, & parvi momenti, ut quidam incaute loquuntur.

Vide Marsil. Ficin. in libr. de Relig. Christ. cap. 14. & Paul. Ritium in l. de Christianæ verit. tract. 2 p. 3. c. 3.

7. Atque ex dicta legis promulgatione, & forma ejus colligi potest primo, legem illam non esse datam pro universo mundo, sed pro solo populo Israel, ut tradit Divus Thomas, quæst. 98. artic. 4. & sumitur aperte ex forma ejusdem legis Exodi 19. 20. & sequentibus, ubi ad illum populum solum sermo legis dirigitur, & Deuteron. *Hæc sunt verba, quæ loquutus est Moyses ad omnem Israel*, & cap. 5. *Audi Israel*, &c. & infra, *Dominus Deus noster pepigit nobiscum fœdus in Horeb*. Deinde lex illa soli illi populo promulgata est, tantumque præcipiebat eis, quibus dabatur, ut eam docerent filios suos, ac nepotes, ut dicitur Deuteron. 4. Denique pactum circumcisionis, & præceptum ejus cum solo Abraham initum est, & pro illius posteritate traditum, Genes. 17. illa autem lex circumcisionem supponebat, ut constat ex 12. Exodi, ubi

Lex vetus cui populo data.

sermo specialiter est de religione Phase: eadem autem ratio est de tota lege, ut constat ex Paulo ad Galat. 5. Unde idem ad Roman. 3. interrogans, *Quæ utilitas circumcisionis*? Respondet, *multum per omnem modum, quia credita sunt illis eloquia Dei*. Ac denique ad Roman. 9. inter prærogativas Judæorum ponit, quod eorum fuit legislatio: ratio autem, ob quam lex illa data est particulari populo, & non omnibus hominibus, reddi potest primo, quia illa non est data ut simpliciter necessaria ad salutem: nam sine illa potuerunt homines salvari ante illam, & Gentiles, illa durante, & licet posset esse utilis, non cogitur Deus eadem media utilia omnibus conferre, & multo minus eadem præcepta omnibus tradere.

Cur illi populo data lex vetus.

8. Deinde data est illi populo potius, quam aliis, non propter justitias ejus, *Cum populus esset duræ cervicis*, ut dicitur Deuteron. 9. sed ex divina electione, juxta illud Psalm. 149. *Quia beneplacitum est Domino in populo suo*, & illud Psalm. 147. *Non fecit taliter omni nationi, & judicia sua non manifestavit eis*, idemque late sumitur ex Deuteron. 4. & Exod. 19. *Si audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis, mea est enim omnis terra*. Quæ verba supponunt electionem, & vocationem gratuitam, & ad executionem, seu durationem effectus conditionem requirunt: ratio autem inde sumi potest, quia ex illo populo erat CHRISTUS nasciturus, in cujus honorem Deus voluit specialiter disponere illum populum, mediante lege, ut supra dictum est, & ita electio ad illam legem supponit aliam electionem Abrahæ, ut esset CHRISTI progenitor, quæ gratuita fuit, & non ex meritis ejus, licet illa electione supposita, & gratis recepta prima vocatione ad fidem, per illam potuerit mereri de congruo, ut CHRISTUS ex se nasceretur, & consequenter dispositionem suæ posteritatis convenientem ad illum finem ex ordine divinæ providentiæ, juxta illud Genes. 22. *Quia fecisti rem hanc*, &c. *Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli*, &c. de quo videri possunt dicta in 1. tom. 3. part. disput. 10. sect. 6.

Dupliciter gentes potuerũt legẽ illã acceptare

9. Advertendum est autem, licet lex illa non fuerit gentibus imposita, nihilominus voluntarie potuisse illam amplecti, idque duobus modis. Primo per imitationem, acceptando, verbi gratia in suis regnis, vel rebuspublicis, & in eis similes leges statuendo, hoc enim nec per se malum erat, nec prohibitum. Tunc autem leges illæ in talibus populis humanæ essent, non divinæ, quia ibi non obligarent ex vi divinæ legislationis, sed ex voluntate alicujus Principis humani, sicut nunc lex solvendi decimas in Ecclesia quoad quotam humana est, licet in populo Israel fuerit divina. Secundo, poterant gentes legem illam voluntarie profiteri, assumpta prius circumcisione, ut constat Exodi 12. tunc autem licet legis professio esset voluntaria, postea observatio esset necessaria, juxta illud Pauli ad Galat. 5. *Testificor omni homini circumcidenti se, quod debitor est universæ legis faciendæ*. Et ideo CHRISTUS Dominus Matth. 23. reprehendit Pharisæos, qui summa diligentia proselytos facere procurabant, & postea illos faciebant filios gehennæ. Ubi non reprehendit priorem solicitudinem (sed potius supponit esse de se bonam, & conformem legi) sed reprehendit secundum, quia Gentiles factos proselytos ad observationem legis non juvabant, sed potius suis traditionibus, & pravis exemplis corrumpebant.

Duæ circunstantiæ notandæ. 1. Opinio.

10. Ultimo circa hanc legis promulgationem duæ circunstantiæ advertendæ sunt, scilicet locus, & tempus: nam quoad locum videtur esse aliqua diversitas in Scriptura: nam in Exodo sæpe significatur, datam esse in monte Sina, ut patet ex cap. 3. 19. & sequent. & Actor. 7. in Deuteron. autem cap. 1. 5. & aliis, & 3. Reg. 8. & sæpe alias dicitur lex data in monte Horeb, qui etiam dicitur mons Dei, 3. Reg. 19. fortasse, quia Deus illum elegit ad ostendendam majestatem suam, & tanquam curiam regni sui peculiaris ad legem suam promulgandam. In hoc tres invenio sententias. Prima dicit illos fuisse duos montes juxta positos in deserto Arabiæ. Ita tenet Euseb. in locis Hebraicis a Hieronym. translatis. Et aliqui addunt illos montes radicibus esse cohærentes, & Sina esse longe altiorem, quod in Euseb. non invenio explicatum, nec ab aliis probatum; & præterea nullus eorum explicat quomodo lex in utroque monte lata dicatur: nam licet essent propinqui, non potest dici simul fuisse datam legem in utroque loco: neque etiam propinquitas sola sufficit, ut quod in uno fit, dicatur fieri in altero, neque ut nomen unius alteri tribuatur. Et ideo est 2. sententia Cajetan. Exod. 3. montem Sinai fuisse montem præcipuum, & montem vocatum Heloim; Horeb autem fuisse partem ejus, & habuisse formam cujusdam parvi montis, ubi apparuit Deus Moysi in flamma rubi. Suæ autem assertionis nullam probationem adducit Cajetan. Et aliunde habet difficultatem, quia ipse dicit ibi dictum esse, *Ad montem Dei Horeb*, ad designandam partem montis Sinai, in qua apparuit Dominus Moysi; ergo similiter cum Malachiæ 4. dicitur, *Mementote legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Horeb*, & cum dicitur Deuter. 4. *Docebis eam filios ac nepotes tuos a die, in quo stetisti coram Domino Deo tuo in Horeb, quando Dominus loquutus est mihi*, &c. In his, inquam, & similibus locis Horeb designat partem montis Sinai, in qua data est lex: ergo non poterat esse pars illa in forma montis parvi, quia pars illa montis Sinai, in qua Deus apparuit ad dandam legem erat cacumen, seu vertex totius montis, ut constat Exod. 19. & significatur Deuter. 4. ubi etiam indicatur, partem illam fuisse eminentissimam. Propter quod alii eandem opinionem quoad prius membrum sequentes, scilicet, Horeb fuisse partem montis Sinai, dixerunt, Horeb esse velut jugum quoddam eminens super impositum montis Sina. Ita refert Pereir. Exod. 3. disput. 3. Non tamen affert probationem, & præterea habet hoc difficultatem toti huic sententiæ, & sequenti communem, quam statim proponam. — 2 Opinio.

11. Est ergo tertia sententia D. Hieronym. in dicto lib. de locis Hebraicis, sub verbo Horeb, ubi, relicta sententia Eusebii, sic inquit, *Mihi autem videtur, quod duplici nomine idem mons nunc Sina, nunc Horeb vocetur*, & idem sentit Joseph. libr. 2. Antiquit. cap. quinto alias 12. ubi referens apparitionem Dei in rubo, quam Scriptura dicit, factam esse in monte Horeb, dicit, factam esse in monte Sina, quem celsissimum esse affirmat. Et ita hæc opinio videtur fieri valde probabilis. Habet tamen difficultatem, si cap. 17. & 19. Exodi inter se conferantur: nam in 17. cap. dicitur, *Populum Israel profectum de deserto Sin, castramentatum esse in Raphidim*, & subdit Deus infra: *En ego stabo ibi coram te supra petram Horeb, percutiamque petram*, & cætera. Unde Hieronym. in locis Hebraicis dicit, *Raphidim* fuisse locum in deserto juxta montem Horeb, & ita inter mirabilia facta ejusdem montis poni solent & apparitio in rubo, & fluxus aquarum ex petra. At vero in cap. 19. additur, quod filii Israel profecti de Raphidim pervenerunt in desertum Sinai e regione montis, qui statim vocatur mons Sina, in quo lex fuit data. Ergo necesse est, illos montes esse distinctos, imo etiam esse satis distantes, quandoquidem ab uno ad alium profectus est populus. Quæ ratio recte mihi probat, Horeb non posse esse solum jugum eminens montis Sina. Non tamen videtur urgere contra sententiam Hieronymi, quia licet Horeb fuerit idem mons, qui Sina, nihilominus potuit mons ille protrahi per magnam magnitudinem deserti, & ita potuit populus per radices montis varias mansiones efficere, ut idem Hieronym. declarat in Epistol. 127. Ad Fabiolam, mansi. 8. & sequentibus. Solum ergo probat mihi illa ratio, petram Horeb, de qua fluxerunt aquæ Exod. 17. non fuisse in eadem parte ejusdem montis, in qua data est lex. Et forte illa pars erat in formam parvi montis, de qua potest verificari opinio Cajetan. Nihilominus tamen verum censeo etiam illam partem montis, in qua data est lex, fuisse vocatam Horeb, quia hoc plane significat Scriptura, quoties dicit, legem datam esse in Horeb. Neque est verisimile, loqui de eodem monte secundum diversas partes ejus quando eandem legis promulgationem, & omnia signa, quæ in ea accidunt, — 3 Opinio.

sunt, indifferenter describit sub nomine Horeb, & Sina. Recte ergo Hieronymus dixit, hæc fuisse duo nomina ejusdem montis. Verisimileque est montem Sinai fuisse quasi nomen appellativum, denominativum a vicino deserto, quod vocabatur solitudo Sinai, Exod. 19. nomen autem Horeb fuisse proprium, & præcipuam, ac excelsiorem partem ejus significasse, & ab illa montem totum montem Horeb, & montem Dei esse appellatum. Et hoc modo facile omnia in concordiam redigi possunt.

Hieron. sentent. approbādi.

Omnia in concordiam redi. guntur.

12. Altera circumstantia promulgationis est tempus, quod certum in primis est, fuisse post multos annos a creatione mundi, & lapsum primi hominis: nam id in Scriptura evidens est. Cujus rationem investigat D.Thom. quæst. 98. art. 6. Hæc vero quæstio fere similis est alteri, quæ de incarnatione tractatur 3. part. quæst. 1. cur videlicet, tanto tempore post lapsum hominis dilata sit. Sicut enim lex intuitu CHRISTI, & incarnationis ejus, data est, ita ad illam ferendam tempus illud divina sapientia electum est, quod respectu temporis futuræ incarnationis magis esset accommodatum. Debuit ergo esse medium, seu interpositum inter tempus creationis, & incarnationis: nam post peccatum hominis per multum tempus dilata est lex, ut homines lapsi fragilitatem naturæ suæ, & indigentiam sui status magis agnoscerent, & quia de sua scientia, & ratione præsumebant, sine lege relicti sunt, ut agnoscerent rationem naturalem sibi non posse sufficere: nam sibi relicta plurimum obscurata est, & in varios errores lapsa. Postea vero ne hoc malum nimium cresceret, & omnes hominum nationes prorsus occuparet, opportuno tempore data est lex, & ad illam electa est illa gens, ex qua Christus erat nasciturus, & ita quodammodo inchoata est tempore Abrahæ cui data est circumcisio, quia tunc fere omnes homines idololatriæ dediti erant. Et hanc rationem illius dilationis tradit Paul. in Epist. ad Roman. a principio, ubi hac ratione dicit, per legem datam esse peccati cognitionem, & similia.

Circa tempus promulgationis legis veteris. Certum.

13. Deinde data est etiam illa lex multo tempore ante Christi adventum, ut ab illo populo peculiari fide, & spe crederetur, & speraretur, & majori affectu desideraretur, ac pateretur, ac denique ut Christi progenitores multo ante adventum ejus specialiter essent cultores Dei cum tota sua progenie, seu natione, quia vero non solum de scientia, sed etiam de viribus suis homines gloriabantur, data est etiam illa lex, quæ præciperet, & non juvaret, ut homines magis necessitatem divinæ gratiæ, & Christi authoris ejus agnoscerent, ut Paulus in eadem Epist. ad Rom. & ad Gal. prosequitur. Non est autem illa lex data simul cum circumcisione, quia nondum erat sufficienter multiplicatus populus, cui lex illa danda erat, ut in superioribus tactum est. Quod siquis inquirat, quo tempore, vel anno a creatione mundi data fuerit lex. Respondeo breviter, verisimile esse, datam esse anno 2513. a creatione mundi, ut colligimus ex computatione, quam ad incarnationis tempus declarandum fecimus in 1. tom. 3. part. disput. 6. sect. 1. data etiam fuit 400. anno a circuncisione data Abrahæ, ut testatur Stephan. Actor. 7. vel (quod idem est) 430. annis post vocationem Abrahæ, & egressum ejus de terra sua, Genes. 12. ut sumitur ex Paul. ad Gal. 3. ita enim duo illa loca conciliantur, Denique data est quinquaginta diebus post exitum populi de Ægypto, ut supputat Hieronym. dict. Epistol. 127. mansi. 12. & de hoc puncto, seu tempore videri potest August. lib. 18. de Civit. cap. 11. & 4. cont. Faust. cap. 2. D.Thom. quæst. 98. art. 6. & Pereir. in cap. 12. Exodi disput. 19.

Lex vetus multo tempore ante Christi adventū data.

Lex vetus data anno 2513. a creatione mundi.

Ultimo tandem advertendum est, ea, quæ de his circumstantiis diximus, intelligenda esse de illa lege, quoad præcipuam ejus fere partem, vel (ut ita dicam) quoad totum corpus illius; non vero quoad omnia, & singula præcepta ejus, sic enim non fuerunt omnia ejus præcepta in eodem loco, nec in eodem tempore data: nam de præcepto circuncisionis jam dictum est multo tempore fuisse datum ante legem, & quia datum est, ut perpetuo in illo populo duraret, Genes. 17. necessarium fuit veteri legi adjungi, ut etiam ante illam latum Exod. 12. significatum est, licet postea etiam clarius traditum sit Levit. 12. Item dicto loco Exod. 12. proximum est præceptum de celebratione Paschatis & Azymorum, & cap. 16. additum est præceptum de observatione sabbathi. Post legem vero datam in monte addita sunt ei aliqua præcepta, ut constat Num. 27. de modo succedendi filii hæredis in hæreditate patris, deficiente filio, &c. & in sequentibus capitibus adduntur aliæ leges, quæ videntur post legem, & in diversis locis latæ.

CAPUT VI.

De effectibus veteris legis.

1. Duplex effectus legis distingui potest ex dictis in superioribus, unum per se & immediatus, qui per ipsam legem moraliter fit: alius remotus, qui resultat ex opere, quo lex impletur, aut violatur: sub priori membro continetur præcipue obligatio in conscientia, sub qua, ut in superioribus dixi, continentur quatuor effectus legis, quos Isidor. numerat, præsertim duo primi, qui sunt præcipere, & prohibere: nam tertius, qui est permittere, vel dicit potius ablationem obligationis, vel si dicat exemptionem a pœna, dicit consequenter obligationem legis ad illam exemptionem servandam. Et simili modo punitio, quæ est quartus effectus, quoad obligationem ejus sub hoc membro comprehendi potest. Sub altero vero membro continetur in primis opus ipsum lege præceptum, vel omissio operis prohibiti, deinde pœna imposita transgressionis præcepti, ad quam etiam præmium reducitur, denique huc etiam spectat ultimus effectus per legem intentus, qui est facere bonum subditum legis. Isti ergo omnes effectus in hac lege divina veteri considerari possunt, & debent: unde dico primo legem illam habuisse illum effectum legis, qui per se convenit legi eo ipso, quod vera lex est, qualis est obligatio in conscientia. Hæc assertio videtur manifesta ex dictis supra de lege in communi. Item est etiam certa: nam per transgressionem illius legis incurri poterat culpa, & peccatum coram Deo, atque etiam reatus mortis æternæ; ergo lex ipsa in conscientia obligavit. Item Paulus ad Galat. 5. testificatur omni homini circuncidenti se, quia debitor est universæ legis faciendæ; debitum autem illud potissime ad conscientiam pertinet, ut per se notum est. De hac autem obligatione dubitari potest, quanta fuerit, id est, an fuerit sub mortali, vel veniali. Hoc vero non habet in præsenti specialem difficultatem. Nam de tota lege collective sumpta non potest una generalis regula tradi: complectebatur enim plura præcepta, quædam graviora, & alia leviora, & ideo secundum diversa præcepta uno, vel alio modo obligare poterat. Ad discernendam autem quantitatem, seu qualitatem obligationis, applicandæ sunt regulæ supra datæ de lege humana. Nam licet lex divina ex dignitate præcipientis majorem rationem obligandi habeat secundum generalem rationem obedientiæ, justitiæ, aut charitatis ad Deum, nihilominus lex etiam Dei simpliciter lata in unaquaque materia obligat secundum specificam rationem, & gravitatem ejus, ut sumi potest ex D. Thom. quæst. 100. artic. 2. ubi de præceptis moralibus specialiter loquitur, est autem eadem, vel major ratio de ceteris: unde etiam sumitur ratio: nam in lege naturali, licet divina sit, ita discernitur illa duplex quantitas obligationis; ergo idem est in lege divina positiva. In qua reperiuntur etiam specialia verba & comminationes pœnarum, quæ expendi etiam possunt ad gravitatem obligationis discernendam.

1. Concl.

2. Secundo vero dubitari potest specialiter, an lex illa, quatenus continebat præcepta moralia, induxerit novam obligationem in conscientia. Et ratio dubitandi est, quia illa præcepta solum in materia necessaria versabantur, id est, in qua lex naturalis obligabat, ut supra visum est: ergo non potuit lex divina novam obligationem addere. Probatur consequentia, quia vel illa obligatio esset distinctæ speciei, vel ejusdem; non primum, quia lex divina positiva, quatenus moralis fuit, præcipiebat morales actus sub eisdem

Dubium.

eisdem rationibus virtutum, sub quibus naturalis lex eosdem præcipit, ut plane sensit D. Thom. dict. art. 2. & videtur per se manifestum; ergo non potuit inducere obligationem specie distinctam. Neque etiam solo numero distinctam, quia sicut accidentia numero tantum distincta non multiplicantur in eodem subjecto, ita neque obligationes ejusdem rationis multiplicantur circa eandem materiam subjectam, ut plura vota castitatis in eadem persona non inducunt plures obligationes. Et ita videtur hæc pars posse probabiliter defendi. Nam sicut in lege humana, & ita in lege divina positiva distingui potest duplex lex, una constitutiva, quæ obligationem inducit, alia declarativa, quæ non ponit novam obligationem, sed præexistentem declarat, & ita lex vetus quoad præcepta moralia dici potest fuisse declarativa, non constitutiva.

Conclus. 3. Nihilominus dicendum censeo, etiam illa præcepta de se induxisse obligationem in conscientia: ratio est, quia illa fuerunt vera præcepta, & mandata; imo illa per antonomasiam solent præcepta vocari, & distingui a cæremoniis, & judiciis, ut patet Deuter. 4. & 5. ergo inducebant obligationem: nam hæc necessario sequitur ex vi præcepti, & legis. Nam lex pure constitutiva, si de se obligationem non inducit, magis est pura doctrina, quam lex. Et ita lex declarativa humana, quando non inducit novam obligationem ad actum, saltem obligat ad sequendam illam declarationem, ut sit vera lex. Lex autem illa divina non solum obligat per modum doctrinæ, seu Scripturæ sacræ, sed etiam per modum præcepti, & legis. Unde etiam ex citatis locis manifeste ostenditur hæc obligatio, ut patet ex illis verbis. *Custodi igitur temetipsum & animam tuam solicite, ne obliviscaris verborum quæ viderunt oculi tui*, &c. & cap. 5. *Quis det talem eos habere mentem ut timeant me, & custodiant universa mandata mea*, & infra, *Custodite, & facite, quæ præcepit Dominus*, & infra, *Per viam, quam præcepit Dominus Deus vester, ambulabitis, ut vivatis*. Quæ omnia potissime ibi dicuntur ratione præceptorum moralium. Declarari præterea hoc potest, quia præcepta illa solum, quia erant præcepta illius legis, obligarent quemcunque Israelitam, etiamsi invincibiliter ignoraret aliquod illorum esse de lege naturali, & e converso non obligarent alienigenam, etiamsi sciret data esse a Deo illi populo, si alias eodem modo ignoraret omnia esse de jure naturali: nam etiam nunc non desunt, qui aliqua ex illis vocent de jure gentium, & non naturali: ergo signum est præcepta illa induxisse specialem obligationem respectu illius populi. Tandem idem confirmatur, quia Judæi violantes illam legem gravius peccabant, quam Gentiles, qui solam legem naturalem violabant. Dices, illud esse verum non ratione novæ obligationis per illa præcepta impositæ, sed quia per legem data est cognitio peccati, ut dicitur ad Roman. 3. & ex majori cognitione aggravatur peccatum: nam ita explicatur illud peccatum ad Roman. 7. Sed licet hic modus verus sit, non potest alius excludi: nam etiam augetur peccatum, quando multa præcepta etiam ejusdem rationis circa idem multiplicantur. Et ita communiter censent Doctores, quando lex canonica, vel civilis, vel in eadem materia multiplicatur, vel aliquid præcipit jure naturali mandatum, majorem oriri obligationem, sive illa major obligatio sit per aggregationem plurium obligationum, sive per augmentum ejusdem, quod ad rem moralem parum refert. Et ita respondetur facile ad rationem in contrarium; nam illa præcepta de se possunt inducere obligationem, etiamsi non præexisteret, & augere præexistentem, & ideo non repugnat in materia alioqui necessaria ex jure naturali dari legem positivam obligantem, sive humanam, sive divinam.

An præcepta judicialia in conscientia obligabant. 4. Tertio potest specialiter dubitari circa præcepta judicialia, an illa etiam in conscientia obligarent. Nam Joan. Gerson in tract. de vita spirit. lect. 2. in alph. 61. sentit, præcepta judicialia, quæ ad civiles mores instituendos ordinabantur, non obligasse in conscientia, sed solum ad pœnam temporalem, maxime quando illam expresse imponunt. Fundamentum ejus esse potuit, vel quia putat legem pœnalem non obligare in conscientia, sed tantum sub reatu temporalis pœnæ, vel potius quia existimavit, legem humanam, vel quæ humanam in fine imitatur, non obligare in conscientia. Voco autem imitantem humanam illam, quæ licet a Deo lata sit, propter humanum finem, id est, gubernationem humanæ reipublicæ posita est: unde ibidem sentit, talia præcepta judicialia non fuisse divina, non quia a Deo lata non sint (hoc enim negare erroneum esset) sed quia non sint data, ut homines redderent dignos vitæ æternæ. Hanc enim particulam ille auctor posuit in definitione legis divinæ, quam sic definit, *Est signum divinæ rationis volentis obligare creaturam rationalem ad aliquid agendum, vel non agendum, ut digna reddatur vita æterna*.

5. Hæc vero sententia sine dubio falsa est: nam judicialia præcepta non minus obligabant in conscientia, sive pœnam adderent, sive non adderent, quam cætera. Hoc videtur manifestum ex verbis legis; tum quia eisdem verbis mandari dicuntur judicia, ac cætera, ut Deuter. 6. *Hæc sunt præcepta, & cæremoniæ atque judicia, quæ mandavit Dominus*, &c. tum etiam quia observatio præceptorum judicialium æqualiter exigitur, & eædem comminationes fiunt non observantibus illa Deuter. 4. 28. & aliis similibus locis. Probatur etiam manifesta ratione, quia illa fuerunt propria præcepta, & leges divinæ, quantum ad formam præcipiendi, sed materia eorum etiam erat capax obligationis in conscientia, quia erat materia alicujus virtutis moralis, quæ majori ex parte erat virtus justitiæ, licet interdum alia etiam esse posset; ergo nihil deerat illis præceptis ad obligandum in conscientia. Nam dicere, non habuisse Deum intentionem sic obligandi, voluntarium esset, & fictum contra vim verborum Scripturæ. Unde fundamentum contrariæ sententiæ improbabile est: nam lex humana etiam civilis in conscientia obligat, etiamsi pœnam adjiciat, nisi aliud constet de mente legislatoris: ergo multo magis lex a Deo data: unde potius ex gravitate pœnæ temporalis addita in illa lege solet colligi obligatio in conscientia sub mortali, ut de pœna mortis indicat Scot. in 3. distin. 40. & docet Castr. lib. 2. de leg. cap. 4. ut supra lib. 3. notavimus. Accedit, quod non tantum leges judiciales, sed etiam morales, & cæremoniales similibus pœnis sanciebantur, ut patet Levit. 20. & sequent. & Deuter. 25. & in 28. fiunt generales comminationes temporalium pœnarum. Denique, quod illæ leges ordinarentur ad convenientem illius reipublicæ gubernationem, non refert, quia etiam media convenientia ad hunc finem possunt vere, & efficaciter præcipi sub obligatione conscientiæ. Neque hic finis excludit ultimum vitæ æternæ, sed potius subordinatur illi: nam servando externam justitiam, & pacem reipublicæ, potest quis mereri vitam æternam si justus sit, ac subinde illa dignum se reddere. Quamobrem negari non potest præcepta judicialia fuisse divina, non solum ex authore, sed etiam ex fine ultimo per illa intento, ut supra visum est. Ideoque superfluum est, addere illam particulam in definitione legis divinæ, quia nihil Deus homini præcipit, nisi ut obediendo tandem fiat dignus vita æterna, quamvis alius proximior finis possit etiam per talem legem intendi.

Respons. authoris.

Fundamentum contrarium improbabile.

6. Tandem inquiri potest, an obligatio illius legis tanta fuerit, ut ad sui observationem in conscientia cogeret, non obstante quocunque periculo mortis. Sed hoc dubium eadem proportione expediendum est, quia simile supra tractatum de lege humana. Itaque de præceptis moralibus certum est, obligare cum eo rigore, præsertim si negativa sint, quia oppositum est intrinsece malum. Affirmativa autem, quia non obligant pro semper, possunt interdum non obligare ratione periculi mortis: unde idem a fortiori dicendum esse constat de positivis præceptis affirmativis divinis, ut magis ex dicendis patebit. De negativis autem præceptis a Deo positis potest esse nonnullum dubium, quia obligant pro semper, & Deus potest ita obligare sine ulla exceptione propter summam authoritatem, quam in præcipiendo habet: stante autem obligatione a Deo posita, impossibile est, ut liceat contra illam agere.

Dubium.

De præceptis moralibus dicendum obligare sub quocunque periculo.

7. Nihil-

7. Nihilominus tamen dicendum est, illam legem ut positivam non obligasse per negativa præcepta cum periculo vitæ, nisi ubi occurreret ratio vitandi contemptum divini præcepti, aut religionis. Ita docent omnes authores supra lib.3.citati circa legem humanam, & specialiter de lege divina in genere id docet Soto l. 1. de justit.quæst.1. artic.6. in fine corporis, & Adrianus quodl.1. art.3.ad 5.& quodl.6.art.2.ad 2. & in 4.quæst. 3.de Clavib. except.8. Ubi in exemplum adducit legem Sabbati, quæ non obligavit Machabæos, ad non bellandum die Sabbati, propter periculum vitæ, ut sumitur ex 1. Machab. 2. Ratio autem est, non quia liceret tunc propter metum agere contra obligationem a Deo positam, sed quia pro tunc cessabat obligatio; nec refert, quod præceptum negativum obliget pro semper, quia dum non prohibet rem intrinsece malam, semper habet subintellectam conditionem, nisi interveniat sufficiens necessitas, seu periculum excusans. Quæ conditio etiam in divinis præceptis includitur, non quia non posset Deus aliter præcipere, si absoluta potestate uti velit, sed quia in ordinaria hominum gubernatione illa non utitur per generalia præcepta, quæ secundum regulas prudentiæ, & convenientis gubernationis tradi censentur. Et inde etiam facile probatur exceptio posita in assertione, quia agere aliquid in contemptum Dei, vel religionis, aut legis ejus est intrinsece malum, & ideo merito conditio illa non extenditur ad talem eventum. Quod dictum etiam est de lege humana, multoque magis verum est de divina, ut etiam confirmat aliorum Machabæorum exemplum libro 2.cap.7.

Lex vetus positiva non obligabat cũ periculo vitæ.

8. Dico secundo: Permissiones aliquæ fuerunt effectus illius legis, non tamen per modum puræ permissionis, sed per modum dispensationis, vel potius per modum concessionis, & privilegii. Declaratur advertendo, permissionem interdum late dici de omni illo, quod non prohibetur, nec præcipitur lege, & ita D.Thom. in 4.distin.33.quæst.2.artic.2. quæst.2. distinguit varios modos permissionis, unus quominus bonum permittitur, relicto meliori, sic matrimonium permittitur respectu virginitatis, & de usu ejus ait Paul. 1. ad Corinth. 7. *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.* Hæc autem magis est approbatio, quam permissio. Unde magis improprie appellatur permissio, concessio melioris boni non præcepti: nam illud potius est consilium: imo neque licentia faciendi aliquid, quod per se malum non est, nec prohibitum, est propria permissio, de qua nunc loquimur. Addit etiam D. Thomas peccatum veniale permitti respectu mortali, quia non prohibetur. Sed hoc etiam improprie dicitur: nam peccatum veniale re vera est prohibitum, licet cum minori rigore quam mortale.

2. Concl.

9. Propria ergo permissio dicitur de quocunque malo, vel prohibito, non respectu majoris, vel minoris mali, sed respectu conhibitionis ejusdem mali permissi. Et sic possumus distinguere duplicem permissionem, unam facti, alteram juris. Facti appello, quando sine jure aliquid statuente de facto peccatum voluntarie non cohibetur, & sic Deus dicitur permittere peccata. Juris autem permissionem appello, quando lex aliqua permittit facere, quod alias prohibitum erat, & hæc permissio dicitur proprie effectus legis, quia per legem introducta est. De hac ergo intelligitur assertio, quæ ex locis statim allegandis manifesta fiet. Ulterius enim subdistingui potest hæc permissio juris: nam quædam est impunitatis tantum, quam lex talis concedit ei, cui permittit peccatum, & in virtute solum jubet, ne sic operans puniatur, ut in l.1.dixi. Alia vero est permissio concessiva exemptionis tollentis prohibitionem, ut sine culpa fieri possit, quod antea non poterat, ut per dispensationem, aut privilegium fit. Dicimus ergo, permissionem, quæ est effectus legis veteris, semper esse hujus ultimi ordinis.

Propria permissio.

Permissio facti quæ.

Permissio juris quæ.

In quo sensu procedit assertio.

Alia subdistinctio permissionis.

10. Probatur primo inductione ex Scriptura juxta expositiones, quæ probabiliores nobis videntur: nam in primis pluralitas uxorum permissa fuit in lege veteri, ut sumitur ex Deuter. 21. ibi, *Si habuerit homo uxores duas*, &c. Non enim invenitur lex, quæ dispositive ut sic dicam, hoc permittat, sed præsupposi-

Probatur assertio.

tive, ut ex tenore dictorum verborum constat. Fuit enim illa permissio concessa Patribus, & traditione, ac more recepta in illo populo, & postea in lege Moysi non fuit prohibita, ac subinde tacite fuit approbata, ut illis etiam verbis declaratum est. Unde illa permissio dici potest, non esse ex lege, sed ex Patribus, sicut circumcisio: tamen sicut circumcisio numeratur inter sacramenta illius legis, ita permissionem hanc vocamus effectum illius legis, saltem retentum, seu probatum. Talis ergo fuit illa permissio in illa lege, qualis fuit in Patribus: in illis autem fuit illa permissio concessiva privilegii auferentis prohibitionem, & culpam: ergo & in illa lege. Minor traditur ab Innocent. III. in cap. *gaudemus*, de privileg. & est communis sententia Sanctorum, & expositorum, Matth.19. & Augustin. lib.1.de nupt. & concupiscent. cap. 9. & videtur indubitatum ex sanctitate antiquorum Patrum, & familiaritate, quam cum Deo habebant.

11. Alia permissio in lege disposita fuit de libello repudii Deuter.24. quam multi explicant de permissione impunitatis, longe tamen verisimilius mihi videtur esse intelligendum de permissione dispensativa, seu concessiva, & excusante a culpa, quod tenuit Auctor imperfecti in Matth. homil.17. & D. Thom. in 4. supra id valde probabile reputat, & videtur supponere 1.2.quæst.102.artic.5.ad 3. & sequuntur quam plures scholastici in 4. distinct.33. & Jurisperiti in dicto cap. *gaudemus*, & Bellarminus lib.1. de matrimon. cap.17. ad 14. & Maldonat. Matth.19. & plures alii, quos refert, & sequitur Sancius lib.10.de matrimon.disput.1. num.7. ratio vero est, quia lex illa simpliciter id concedit, & nullum indicium præbet, quod illud permittat, licet sit malum, sed absolute ut fieri possit, ut patet ex citato loco, & ex Malach. 2. nam videtur ibi approbari matrimonium; ergo incredibile est, illam permissionem fuisse quoad solam impunitatem respectu legis, quia hoc modo constitueretur ille populus in magno periculo peccandi, cum hoc ibi non explicaretur.

Libellum repudii.

12. Alia permissio fuit mutuandi cum usura alienigenis, de qua eadem est disceptatio inter Doctores; mihi tamen ob eandem rationem placet sententia, quæ permissionem illam explicat de concessione excusante a culpa, saltem propter donationem a Deo factam, vel quia jure belli poterant Hebræi accipere bona alienigenarum vicinorum, respectu quorum illa concessio intelligenda est. Et ita explicat expresse Ambrosius in libro de Tobia, cap.15. quem graves Theologi, & Juristæ sequuntur, quos refert Covar. lib.3. variar. cap.1. num. 7. Aliud exemplum esse potest ex lege Deuteron. 23. *Ingressus vineam proximi tui, comede uvas, quantum tibi placuerit, foras autem non efferas tecum.* Vbi priora verba non sunt præceptiva, sed permissiva, excusando non solum culpam mortalem, sed etiam venialem, & majorem licentiam dando, quam solo jure naturæ videatur concessa: & ratio est eadem, quæ supra est tacta. Nam potuit Deus fructus alienæ vineæ communes facere quoad illum usum, & per illam legem simpliciter intellectam fecisse videtur. Idemque est de alio exemplo de usu spicarum, quod ibidem subjungitur. Denique afferri potest exemplum de sacrific. zelotypiæ Num. 5. quam inter permissiones ponit D. Thomas in 4. ubi supra, & significat; fuisse tantum permissionem minoris mali, quia tentare Deum, per se malum est. Sed sine dubio existimo, etiam permissionem illam fuisse concessivam: nam posita illa lege, uti illo sacrificio, non erat tentare Deum, quia signum, quod a Deo ibi postulabatur, ab ipso erat institutum cum promissione effectus, & ita cessat divina tentatio, juxta dicta 3.de relig.l.1.cap.2.ergo etiam cessabat ratio culpæ, quia per se loquendo, nulla alia malitia illo actu poterat inveniri.

13. Ex his ergo satis probata relinquitur assertio, quia nulla permissio occurrit in illa lege facta, quæ sit de actu malo, & prohibito, perseverante in sua malitia post permissionem, quia semper facta permissione cessabat prohibitio, sive per propriam dispensationem, sive per mutationem materiæ, ut proprie lo-

Ex dictis infertur assertio tradita.

quendo dicendum est. Nam hoc genus permissionis tantum habere potuit locum in aliquibus, quæ ex vi juris naturæ non licerent, seclusa tali permissione Dei: quod autem jure naturæ non licet, non fit licitum per propriam dispensationem, sed per materiæ mutationem, ut supra lib. 2. declaratum est; Ergo ita fieri etiam potuit in dictis permissionibus, ut ex dictis etiam facile intelligi potest: unde etiam sumitur optima congruentiæ ratio, quia Deus potuit illam permissionem facere cum immunitate a culpa, & verba concessionis sunt absoluta; ergo interpretandum est ita fecisse. Probatur consequentia; tum quia beneficia Principis, & maxime summi, latissime sunt interpretanda; illa autem permissio in illius populi commodum a Deo concedebatur; tum etiam, quia ita magis expediebat ad bonum regimen, quod Deus intendebat per illas leges majora mala vitare; tum etiam, quia hoc est maxime consentaneum legi divinæ, etiam positivæ, nimirum, ut nullum malum culpæ permittat positive (ut sic dicam) licet negative possit aliqua permittere, non injungendo propter illa specialem pœnam hujus vitæ. Et (si quis recte consideret) ad hoc suadendum applicari facile potest ratio quarta D. Thomæ, qua probat necessitatem legis divinæ 1. 2. quæst. 91. art. 4. & qua probat, legem divinam dari debuisse de omnibus actibus moralibus bonis, quia necessarii sunt ad divinam amicitiam, ut declarat quæst. 99. artic. 2. juncto artic. 2. quæst. 100. nam eadem ratione non debuit lex divina per modum juris permittere malum aliquod, in quo perseveret malitia divinæ amicitiæ contraria: unde etiam concluditur, non solam permissionem, sed etiam opus ex illa factum posse dici effectum talis legis, quia erat opus bonum, & tale fiebat per concessionem legis, sicut opus privilegio concessum est effectus ejus. Neque contra hanc assertionem occurrunt objectiones generales: illæ vero, quæ circa particularia exempla adducta fieri solent, & difficiles non sunt, & in propriis materiis tractantur. Addendum vero est, interdum in illa lege expresse tantum dici, vel hoc vel illud faciens non subjaceat pœnæ, ut patet Exodi 21. &c. & tunc clarum est, solum quoad impunitatem actum permitti.

14. Dico tertio: Lex vetus habet etiam effectus pœnales, seu pœnarum. Hæc assertio per se nota est, quia magna ex parte lex illa pœnalis erat; passim enim in ea legimus, *qui hoc fecerit, morte moriatur*, vel *delebitur de populo suo*, vel, *dentem pro dente, & similia*; erant ergo illæ leges pœnales, non puræ, sed mistæ, seu habentes simul vim directivam, ut dictum est: ratio autem, propter quam comminationes pœnarum additæ sunt in illa lege, est illa communis, quod pœnæ necessariæ sunt, præsertim propter illos, qui sunt proni ad malum, ut ait Aristot. l. 10. & hic cap. ult. ille autem populus erat valde imperfectus, & pronus ad malum, & ideo maxime induci debuit comminationibus pœnarum. Quæ propter hanc causam fuerunt in illa lege, & multiplices, & gravissimæ, ac propterea vocatur illa lex timoris, & servitutis, quia per comminationes pœnarum, magis quam per amorem inducebat ad sui observationem. Unde e converso in transgressoribus erat causa punitionis: sic enim pœna est effectus legis pœnalis, quamvis non semper eodem modo: nam ut in l. 4. diximus, lex interdum pœnam ipsam per se exequitur, & tunc dici potest causa per se, & proxima ipsius pœnæ; aliquando vero solum taxat, & designat pœnam imponendam, & tunc immediate facit obnoxium pœnæ transgressorem legis: remote autem, & quasi consequenter est causa ipsiusmet pœnæ, quam judex, vel executor imponit, vel proxime efficit.

Lex vetus habet effectus pœnales.

15. Possumus ergo hæc duo genera legum pœnalium in veteri lege distinguere: nam quædam imponebant pœnam ferendam, vel exequendam per hominem; aliæ vero per sese illam faciebant, vel imponebant. In priori ordine pono, omnes leges imponentes pœnam corporalem signis. Levit. 21. Lapidationis, Levit. 24. verberum, Deuter. 25. sive pœna talionis, Exod. 21. Certum est enim has leges non obligare in conscientia ad pœnæ solutionem ante condemnationem: nam considerando verba legis videtur res clara, omnes illas pœnas fuisse impositas in ordine ad sententias judicum, ut patet Exod. 21. cum similibus. Item in his corporalibus pœnis idem est manifestum, vel per se præsumptum, ubi aliud evidenter non constiterit de voluntate, & præcepto Dei, quod in illa lege ostendi non potest. De pecuniariis vero pœnis posset quis dubitare, ut quando lex præcipit restituere duplum, triplum, vel quadruplum, ut Exod. 22. nam verbum *restituat*, indicat obligationem in conscientia. Sed nihilominus verius existimo, quidquid ibi habet rationem pœnæ designari in ordine ad sententiam judicis, & antea non obligare, quia verba non habent majorem vim, & mitiori modo explicanda sunt, & ita procedunt rationes aliæ factæ de legibus humanis. Dico autem, *quidquid habet rationem pœnæ*, quia id, quod ad restitutionem rei ablatæ, vel recompensationem damni facti pertinebat, ex naturali obligatione, statim restituendum erat, ut per se constat. Et hac ratione probabile est, legem Exod. 21. ut dominus servum, vel ancillam percutiens, oculum aut dentes excluderet, illum liberum dimitteret, obligaverit in conscientia, nulla expectata sententia, quod tenet Castr. lib. 2. de lege pœnal. cap. 4. qui tamen id explicat, etiam per modum propriæ pœnæ, non vero satis id probat, facilius vero intelligitur per modum recompensationis damni illati, quam lex divina illo modo taxabat, & definiebat. Addi etiam potest quædam alia onera imposita fuisse per illam legem committentibus aliqua delicta, quæ non tam videntur fuisse pœnæ, in vindictam impositæ, quam remedia, vel medicinæ talium delictorum in ordine ad divinum cultum illius legis, & de his verisimile est, obligasse in conscientia ante judicis sententiam, hujusmodi videntur fuisse leges imponentes aliquas oblationes, vel sacrificia pro aliquibus delictis, cum aliquo modo confessionis delicti, vel sine illo, ut late prosequitur Castro cit. loco.

Pœnæ pecuniariæ.

16. In alio ordine pono irregularitates quasdam, quas lex illa ipso facto inducebat circa personas, propter varias occasiones, vel eventus, ut propter tactum corporis mortui. Num. 19. & Levit. 11. vel propter alias similes causas, ut videre licet Levit. 12. & seq. Has autem inter pœnas numeramus, late loquendo, quia erant onera, & gravamina illius legis, re tamen vera ordinarie non erant proprie pœnæ, quia sine culpa inducebantur, ad eum modum, quo nunc irregularitas sæpe non est pœna, sed indecentia quædam. Incurrebantur autem tunc tales irregularitates ipso facto, & ex vi legis, & ideo dicimus illum fuisse proximum, & per se effectum illius legis: nam ex vi, & efficacia & institutione illius immediate fiebat. Atque in hoc etiam ordine constitui possunt leges, quæ ipso facto irritabant aliquem contractum in illa lege, quod maxime admittendum videtur in legibus inducentibus impedimenta matrimonii Levit. 18. nam in hoc sensu communiter ab expositoribus, & Theologis leges illæ intelliguntur. Et hoc indicant illa verba, *Turpitudinem patris, matris, sororis, &c. non revelabis*: nam per hæc directe prohibetur, & fit illicitus usus talis matrimonii, & ideo necessarium est, ut matrimonium ad talem usum ordinatum, non solum sit prohibitum, sed etiam irritum, tanquam obligans ad actum illicitum, quod fieri non potest. An vero præter hæc præcepta fuerint alia in illa lege ipso facto irritantia actus aliquos, vel contractus, testamenta, vel quid simile, definiendum existimo ex principiis supra positis, & judicium esse ferendum juxta exigentiam verborum ipsorum præceptorum, quæ consideranda, & expendenda sunt.

Irregularitas.

Lex irritans aliquem contractu ipso facto.

17. Dico quarto: Opus dignum aliquo præmio, & præmium ipsum numerari potest inter effectus illius legis. Hoc facile probatur supponendo, legem illam induxisse ad sui observationem per varias promissiones, ut constat ex libro Exodi cap. 19. & Deuteron. 4. 27. & 28. & ex Prophetis, aliisque locis frequenter. Et rationem reddit D. Thomas dicta quæst. 99. artic. 6. quia hoc generaliter pertinet ad perfectam providentiam legislatoris humani: ergo multo magis ad providentiam Dei, cui non est similis in legislatoribus: ergo dando illam legem, conveniens fuit, ut simul promit-

Opus præmio dignum & ipsum præmium inter effectus legis posse numerari.

promitteret præmia observantibus illam. Et confirmatur, quia non est Deus minus liberalis in promittendo, & justus in præmiando, quam sit severus in comminando, & justus in puniendo: sed Deus sancivit illam legem per comminationem plurium pœnarum, ut dictum est; ergo decuit, ut etiam per promissiones suas illam confirmaret. Et ideo solet lex illa in Scriptura significari nomine pacti, ac fœderis, quia ita lata est ad obligandos homines, ut per promissionem adjunctam obligaverit etiam Deum ad reddenda præmia servantibus illa. Ex hoc ergo fundamento facile probatur utraque pars assertionis: nam opus legis cum sit, effectus est legis, licet non proximus, saltem remotus, quia lex, quantum in se est, ad illud inducit, & movet. Deinde opus illud ex obligatione legis factum sub promissione præmii, quantum est ex se, dignum est tali præmio, sicut mercenarius dignus est mercede sua, ergo opus dignum mercede promissa in lege, effectus est ejusdem legis; unde ulterius procedendo, præmium ipsum effectus est operis illo digni, cuique ex pacto, & promissione debetur; ergo lex quæ est causa talis operis, consequenter est etiam causa talis præmii, est ergo effectus ejus, licet magis remotus. Neque in hac assertione absolute sumpta superest specialis difficultas.

Probatur utraque pars assertionis.

18. Occurrit tamen commune dubium, quales fuerint promissiones illius legis, an temporales tantum vel etiam spirituales, & æternæ. Et ratio dubii est, quia D. Thomas dicto art. 6. significat, promissa illius legis fuisse tantum temporalia, & reddit rationem, quia lex illa disponebat ad CHRISTUM sicut imperfectum ad perfectum, & dabatur populo adhuc imperfecto in comparatione perfectionis, quæ erat futura per CHRISTUM: imperfectorum autem est, quod temporalia bona desiderent, & ideo illa lex per temporalium bonorum promissiones homines inducebat. Nam qui vult (ait D. Thomas) inducere alium ad observantiam præcepti, ea debet promittere, quæ magis sunt in ejus affectu: nam sicut, qui docet incipere debet a facilioribus, ita qui movere alium vult ea proponere debet, quæ facilius movere possint: unde ob eandem causam comminationes illius legis erant de pœnis temporalibus, quia earum timor magis movere solet animales homines, & imperfectos: Confirmatque hoc D. Thomas ex Paulo ad Gal. 3. comparante legem pædagogo, & consequenter Israeliticum populum puero existenti sub pædagogo: nam sicut puer maxime sensibilibus movetur, & ideo a pædagogo interdum flagellis terretur, aliquando vero levibus munusculis, & promissionibus inducitur, ita lex illa populum sibi subjectum inducebat, quod etiam constat ex tenore legis Deuter. 27. & 28. & ex usu Prophetarum Isai. 1. *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis*, &c. Et in sæpe in aliis.

Commune dubiũ de promissionibus legis veteris.

19. Significat autem D. Thomas, hoc esse intelligendum exclusive, ita ut non solum lex illa temporalia frequenter promiserit, quod evidentissimum est, sed etiam quod nihil excellentius promiserit, ad hoc enim discursus D. Thomæ tendit. Unde promissio illa, quæ habetur Levit. 18. & Ezech. 20. *Custodite leges meas, atque judicia, quæ faciens homo vivet in eis*, de vita corporali intelligit idem D. Thomas quæst. 100. art. 12. ad 2. ex Paulo ad Galat. 3. ubi significat, diversitatem esse inter illas duas sententias, *Justus ex fide vivit*, &, *Qui fecerit ea, vivet in illis*, quod prior intelligitur de vita spirituali, posterior autem minime, quia lex non est ex fide; & ideo in priori sententia simpliciter dicitur, *vivit*, in posteriori autem non simpliciter, sed cum addito, *vivet in illis*, id est, in lege, cujus pœnas non incurret, vel in justitia legis, ut exponere videtur idem Paulus ad Romanos decimo, dicens, *Moyses enim scripsit, quoniam justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea*. Præterea idem Paulus ad Hebræos scribens hanc sententiam indicare videtur. Nam cap. 7. dicit, *novi per Testamenti meliorem esse spem*, utique quia est de æternis bonis, *per quæ approximamus ad Deum*: ergo hæc non promittebantur in veteri Testamento; & ideo cap. 8. addidit novum Testamentum melioribus promissionibus sancitum. Hinc etiam sancti Patres multum huic sententiæ favere videntur: nam D. August. lib. 18. de Civitat. cap. 11. dicit, legem appellari vetus Testamentum, quia promissiones terrenas habet, & per Jesum Christum futurum fuerat Testamentum novum, in quo regnum cœlorum promitteretur. Quæ differentia manifeste requirit ut promissio regni cœlorum in veteri Testamento facta non fuerit, & subjungit rationem similem discursui D. Thomæ dicens. *Hunc enim ordinem servari oportebat, sicut in unoquoque homine, qui in Deum proficit, id agitur, quod ait Apostolus, ut non sit prius, quod spirituale est, sed quod animale, postea spirituale*, & ita in quæst. 92. in Exodum dicit, licet in veteri Testamento præcepta ad bonos mores pertinentia reperiantur, promissiones tamen carnales, atque terrenas fuisse, & quæst. 33. in Numer. inter alias differentias inter utrumque Testamentum hanc constituit, quod in veteri promissa erant temporalia, in novo spiritualia, quodlib. 4. contra Faustum, & Epist. 120. & in aliis locis sæpe repetit. Unde Bernardus serm. 30. in Cantic. de lege dixit, *Grave legis jugum, & vile præmium, nam terra est in promissione*, cui statim opponit suave jugum legis gratiæ, quæ promissionem habet vitæ, quæ nunc est, pariter, & futuræ. Hinc denique Hieronym. Dialog. 1. contra Pelagian. & Chrysost. in Matth. dixerunt regnum cœlorum cœpisse prædicari de Evangelio. *Legens*, (inquit Chrysost.) *Legem, legens Prophetas, legens Psalterium, nunquam regnum cœlorum audivi, nisi in Evangelio*. Hieron. autem reprehendit Pelagium, qui dicebat, regnum cœlorum, etiam in veteri Testamento repromitti. *Cum perspicuum* (inquit) *sit, regnum cœlorum primum in Evangelio prædicari*.

Explicatur Divus Thomas.

20. In contrarium vero est, quia non videtur posse negari, quin antiqui observatores legis Moysi vitam æternam per eam sperarent, de hac enim retributione loquitur David Psalm. 118. cum dicit, *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum propter retributionem*, & clarius Tobias cap. 2. filio dicebat, *Filii sanctorum sumus, & vitam illam expectamus, quam daturus est Deus iis, qui fidem suam non mutant ab illo*, & 2. Machab. 7. unus eorum dixit. *Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit*. Unde de illa vita intellexisse videtur illam promissionem. *Qui fecerit eas, vivet in eis*, de qua etiam loquitur Ezech. 18. cum dicit, *Qui custodierit præcepta mea, & fecerit judicium, & justitiam, vita vivet*, & similia habet cap. 33. & vita æterna expresse promittitur Daniel. 12. & Sap. 5. *Justi autem in perpetuum vivent*. Denique Isaias cap. 64. æterni præmii dignitatem agnoscens, & expectans ait, *Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti diligentibus te*, & cap. 13. describit æternum præmium virtutis. Non videtur ergo dubium, qui homines sub lege viventes promissionem haberent vitæ æternæ, & illam sperarent, quod aperte confirmat Apostolus ad Hebr. 11. ubi facta longa numeratione justorum illius temporis, concludit, *& hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem*, quod necesse est intelligi de repromissione æterna: nam temporales promissiones multi acceperunt, de quibus in principio dixerat, *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones*. Denique non solum pœna temporalis, sed etiam æterna cognoscebatur, & timenda proponebatur in illo tempore, ut constat ex eisdem locis: unde etiam tunc peccando mortaliter reatus illius pœnæ incurrebatur, ut est de fide certum; ergo necessarium est, ut etiam æternum præmium proponeretur: nam hæc duo connexa necessario sunt, & eadem est utriusque ratio. Quod etiam aperte ostendit Princeps quidam Judæorum, qui Christum interrogavit, *Quid faciens vitam æternam possidebo*, Luc. 18. habebat ergo notitiam illius, & spem.

Contraria pars suadetur.

21. Dicendum vero est, utramque partem recte intellectam veram esse: nam lex proprie sumpta non promittebat præmia æterna, sed temporalia, ut priores Patres docent; & ratio eorum suadet, & ex testimoniis ex lege citatis colligitur addendo, nullum ex propria lege afferri testimonium, in quo spirituales promissiones fiant. Et nihilominus verissimum etiam est,

Utraque pars bene intellecta amplectenda.

est, homines sub lege constitutos habuisse promissionem vitæ æternæ, & spiritualium bonorum, & fidem ac spem eorum, sine qua impossibile est remissionem peccatorum obtinere. *Accedentem*, enim, *ad Deum oportet credere, quia est, & inquirentibus se remunerator sit*, ad Hebr. 11. Neque hoc posterius cum priori repugnat, quia hanc promissionem non habuerunt Judæi ex lege, sed ex Patribus (ut sic dicam) utique per traditionem eorum: nam a principio Ecclesiæ facta est hominibus fidelibus, & in eis per traditionem permansit fides ejus, & in Abraham revocata est, & expressior facta, unde est illud Ecclesiæ in Missis defunctorum, *Signifer sanctus Michael repræsentet eas in lucem sanctam, quam olim Abrahæ promisisti, & semini ejus*. Sic ergo ad populum Israeliticum pervenit, & postea per Prophetas scripta est, non tanquam nova, sed tanquam antiqua. Quod totum satis probat testimonium Pauli ad Hebræos undecimo, ubi incipiens ab Abel, & progrediens per Patriarchas usque ad Prophetas, omnes dicit habuisse hanc promissionem. Lex ergo nullam promissionem spiritualem huic antiquæ addidit, & in hoc sensu vere dicitur, tantum promisisse temporalia, scilicet, quantum ad promissiones, quas ipsa addidit. Et in hoc sensu loquutus est D. Thomas cum Augustino. Et in eodem dixit Bernardus, fuisse vile præmium, scilicet, proprium illius legis comparatum ad onus etiam proprium, quod lex illa imponebat. Chrysost. autem, & Hieronym. quia non de sola lege, sed de toto Testamento veteri loquuntur, exponendi sunt, ut loquantur de promissione vitæ æternæ sub expresso nomine regni cœlorum. Vel si hoc non probatur, quia Sapient. 5. vocatur *regnum decoris*, & cap. 6. *regnum perpetuum*, & quia verba Isaiæ, & alia sunt æquivalentia, dicendum est, ante Christum non fuisse promissum regnum cœlorum, ut jam apertum & securdum illum statum assequendum, & hoc modo inceptum esse prædicari tempore legis gratiæ, & hoc intendisse illos Patres, ut ex antecedentibus, & consequentibus constare potest. Vel certe regnum illud non fuisse promissum, ut præmium operum legis, sed ut præmium operum gratiæ, & ut sic semper ad novum Testamentum pertinuisse. Quæ doctrina magis declarabitur ex capite sequenti.

Explicantur Patres prædicti.

22. Aliud dubium excitari potest circa eandem quartam assertionem, scilicet, quomodo opera legis essent meritoria illius præmii temporalis promissi per legem vel præmii æterni promissi per fidem. Sed de hoc posteriori puncto dicam in capite sequenti. De priori vero dicendum est, fuisse illud meritum de condigno & de justitia, quia & opera erant satis proportionata tali præmio, (cum Bernardus dixerit, fuisse vile præmium respectu tanti oneris) & fiebant ex pacto cum Deo, & sub conditione talium operum. Oportebat autem, tale opus esse saltem moraliter bonum, quale de se erat quodlibet opus divinæ legis, nisi ex parte operantis prave fieret, tunc enim totum opus Deo displiceret, & ideo non posset esse meritorium de condigno apud Deum, etiam præmii temporalis, cum pœnam potius mereatur. Et ita est intelligenda conditio illius promissionis, quod fiat opus ita implens aliquod præceptum legis, ut nullum aliud præceptum Dei per illud violetur. Imo addi potest ex D. Thoma dicto art. 6. ad 3. aliam etiam conditionem fuisse necessariam ex parte personæ operantis, scilicet ut operans non esset inimicus Dei. Sic enim ait D. Thomas, aliquos servantes legem illam non fuisse consequutos, etiam præmia temporalia illis promissa, quia *cor totum habebant in temporalibus defixum, & a Deo elongatum*. Nam in tali statu nemo potest mereri apud Deum de justitia etiam temporalia promissa, cum illis etiam bonis sit indignus. Unde licet fortasse gratia non esset per se necessaria ad tale meritum tanquam principium per se ejus, potuit esse necessaria conditio ad removendum impedimentum. Et ideo hoc non obstat, quominus tale præmium absolute dici possit effectus illius legis, quod de præmio æternæ vitæ simpliciter dici non potest, ut cap. seq. constabit.

Aliud dubium.

Meritum de condigno. Bernard.

23. Denique indicat D. Thomas in dicta solution. ad 3. non obstante dicta promissione, non fuisse infallibile illud præmium respectu singularum personarum, quia fieri poterat, *ut aliquæ personæ particulares, etiam justitiam legis servantes illa bona temporalia non obtinerent, quia jam erant spirituales effecti, ut per hoc magis ab affectu temporalium abstraherentur, & eorum virtus probata redderetur*. Unde sentit D. Thomas, promissionem temporalium etiam tunc inclusisse conditionem, dummodo spiritualibus non nocerent, & sub illa fuisse infallibilem, ita ut ratione illius talia bona obtinerentur, etiamsi ad spiritualem salutem non essent necessaria, simpliciter loquendo. Et ita intelliguntur specialiter tunc promissa bona temporalia, ut talia sunt, id est, sine positivo respectu ad spiritualia, quamvis noluerit Deus se obligare ad illa tribuenda, etiam cum spirituali nocumento.

24. Ultimo dicendum est, quamvis occasione illius legis peccata multiplicata fuerint, nihilominus dici non posse, simpliciter loquendo, multiplicationem peccatorum fuisse effectum illius legis. Hanc assertionem propono ad explicandas aliquas loquutiones Scripturæ, præsertim D. Pauli, & convenientem modum loquendi in hac materia. Prior igitur pars expresse traditur ad Roman. 7. ubi prius dicit, *Cum essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti*. Deinde objicit, *quid ergo dicemus, lex peccatum est? absit*, & infra, *nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, & per illud occidit*; igitur occasione legis, non data ab ipsa, sed ab homine accepta, multiplicata sunt peccata: ratio vero est, quia lex ostendebat peccatum, & illud prohibebat, & consequenter quodammodo augebat appetitum rei prohibitæ, *quia cum aliquid concupiscitur, & postea prohibetur, concupiscentiæ flamma magis attollitur*, ut ait Chrysostomus homilia 12. in Epistol. ad Romanos, & consentit Hieronymus quæst. 8. ad Algas. Aliunde vero lex illa vires non præbebat ad peccatum vincendum, ut capite seq. dicam. Altera vero pars probatur ex eodem Paulo, quia lex est bona, & opus Dei; ergo non potest esse causa peccati. Probatur consequentia, quia alias Deus ipse esset causa peccati, & ideo Paulus eodem loco cautissime loquitur, dicens, *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? absit, sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem*, ubi peccatum vocat fomitem peccati, & illi tribuit causalitatem aliorum peccatorum, licet per occasionem legis.

Multiplicatio peccatorum non fuit effectus illius legis.

25. Sed contra posteriorem partem objici potest illud Pauli 2. ad Corinth. 3. *Litera occidit, spiritus autem vivificat*, ubi Augustinus nomine *literæ* legem intelligit, quæ sic vocatur, vel quia in lapidibus scripta fuit, vel quia per antonomasiam lex scripta appellatur, & consonat quod statim Paulus subdit, *Si ministratio mortis literis deformata in lapidibus*, &c. Ubi clare legem describit. Verbum autem, *occidit*, de occisione spirituali intelligitur, opponitur enim verbo, *vivificandi*, spiritui attributo, quod plane intelligitur de spirituali vita; ergo juxta Paulum lex spiritualiter occidit; ergo peccatum, quod est mors animæ, est effectus illius legis. Atque ita illum locum exponit Augustinus de spirit. & liter. cap. 4. & sequentibus, præsertim usque ad 14. & 15. contra Faustum, cap. 8. & lib. 2. contra adversar. legis, & Proph. cap. 7. & idem fere tradit ibi Chysostomus homil. 6. sequunturque D. Thomas, Ansel. & alii. Et simili modo ad Romanos 7. dicitur illa lex mortis, utique ab effectu, quia occidendo, mortem animæ infert, mors autem animæ est peccatum.

Object. August.

26. Ad prius testimonium aliqui nomine literæ non legem tantum, sed totam literam veteris testamenti intelligunt, quam dicunt occidere, si juxta corticem literæ intelligatur, vivificare autem, si in spirituali sensu accipiatur. Ita Origen. lib. 6. contra Celsum circa finem, & lib. 7. prope medium. Quam sententiam non reprobat August. dicto lib. de spirit. & liber. cap. 4. sed potius admittit, dummodo alia non rejiciatur, & ita illa utitur lib. 3. de doctr. Christian. cap. 5. Et sententia quidem sano modo intellecta in se vera est, non est autem existimando, intelligentiam Scripturæ secundum proprium sensum verborum malam esse, vel nocivam, hoc enim hæreticum esset, ut per se constat, sed

Respons.

sed sensus est, nocivum esse, vel cum Scriptura figurate loquitur adhærere cortici verborum, vel spiritualem sensum Scripturæ in universum abjicere; sic enim dixit Christus Joann. 6. *Spiritus est, qui vivificat, verba, quæ ego loquutus sum vobis, spiritus, & vita sunt*. Sed licet hæc sententia sic intellecta in se vera sit, sine dubio non est intenta a Paulo in illo loco: nam evidenter per literam legem intelligit, ut ex contextu constat. Dicunt tamen Chrys. & Græci legi tribui, quod occideret corporaliter, quia pœnam mortis frequenter imponebat. Quod per se spectatum sustineri posset, tamen non videtur intentum a Paulo, ut ratio facta probat, & quia infra vocat Paulus eandem legem, ministrationem damnationis. Et ideo Aug. supra exponit, legem occidere, etiam spiritualiter, non quidem per se, & ut causa mortis spiritualis, sed solum ut occasio, sicut in assertione explicatum est. Quia vero illa non est occasio data, sed accepta: ideo simpliciter illa loquutio propria non est, sed metaphorica ad eum modum, quo dicitur Deus in Scriptura, præcipere, quando solum permittit, ad indicandam certitudinem eventus, ita enim in præsenti, ut significaret Paulus, posita lege sine spiritu gratiæ infallibiliter sequi lapsum hominis, ideo dixit literam occidere.

Ad alium locū resp.

37. Unde facile patet responsio ad alium locum in quo illa dicitur lex mortis, potest enim hoc intelligi de morte corporali, juxta expositionem Chrysostomi, quam etiam indicat Gregor. II. Moral. capit. 10. alias 11. ubi per umbram mortis legem intelligit, quia mortem frequenter in pœnam imponebat. Et in hoc sensu non procedit objectio, sed locus ille probat tertiam assertionem, quia licet lex per se, & absolute non intenderet mortem, etiam corporalem, & sub hac ratione dici possit, non esse causam illius, quomodo etiam de Deo dicitur, quod *mortem non fecit*: nihilominus in transgressores legis mortem per se intendit, & facit, supposita transgressione, quia sic bona est, quomodo

Object.

dicitur Deus facere omne malum pœnæ. Dices, ergo etiam dici poterit lex illa lex vitæ, quia sicut comminabatur mortem transgressoribus, ita promittebat vitam servantibus.

Resp.

Respondetur, denominationem illam non ex sola promissione, vel comminatione, sed ex effectu desumi: mors autem proprie infertur ratione legis transgredientibus ipsam: vita autem corporalis non datur proprie, sed solum non aufertur, & ideo non est eadem ratio denominationis.

Alia expositio.

Alio modo intelligi potest ille locus de morte spirituali, juxta expositionem Augustini supra datam, & satis consentaneum discursui Pauli: nam veluti explicans illam denominationem subjungit, *Inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem: nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, & per illud occidit*. Loquitur ergo de morte spirituali, & explicat, illam vocari legem mortis, non quia sit causa ejus, sed quia occasione ejus sequuta est, & tacite explicat verbum occidendi, quod in alio loco posuit, & ita eundem habent sensum, & unus per alium debet explicari.

CAPUT VII.

Utrum lex vetus justificaret.

Præcipuus effectus legis. *Duplex justitia carnis & spiritus.*

1. QUoniam præcipuus effectus legis est, subditos facere bonos, & in illa lege habet hic effectus specialem difficultatem, operæ pretium visum est, de illo specialiter tractare. Potest autem duplex justitia distingui ex Paulo ad Hebræos cap. 9. ubi unam vocat justitiam carnis, indicans esse aliam justitiam spiritus, quas aliis locis vocat justitiam legis, & fidei, seu spiritus.

Justitia carnis quæ.

Justitia carnis dicitur opus, quo fiebat munditia quædam ab illis irregularitatibus, quas lex illa inducebat, ut supra diximus, & exponit Div. Thomas quæstion. 103. art. 1. ubi in hoc sensu dicit, cæremonias legis vocari justitias carnis, quia sanctificabant ad emundationem carnis. De hac igitur justitia manifestum est, potuisse legem illam justificare, quia ex vi suæ institutionis tollebat per certas cæremonias illas immunditias legales, sicut etiam illas inducebat. De hac vero justificatione tractamus, quia nec difficultatem habet, nec poterat juxta conscientiam, perfectum facere servientem, ut ibidem Paulus ait.

Justitia animæ duplex.

Justitia autem animæ subdistingui potest: nam una est supernaturalis, quæ est propria justitia fidei, & spiritus, & hominem sanctum, ac justum simpliciter facit, & ideo illius effectio theologico more justificatio simpliciter, & absolute dicitur: alia est naturalis, seu acquisita, quæ consistit in rectitudine moralium operum, quæ a Philosopho morali universalis justitia vocabitur.

Supernaturalis. *Naturalis.*

Hic de priori justificatione tractamus; tum quia illa sola facit habentem simpliciter bonum; tum etiam, quia illa justitia per se pertinet ad legem naturæ: lex autem vetus supernaturalis erat; tum denique quia etiam posterior justitia sine priori comparari non potest, ut in materia de Gratia ostendemus. Et eo modo quoad illam erat necessaria gratia, non magis poterat per legem veterem dari, quam ad alia opera, ut dicemus.

Lex vetus nō habuit ex se virtutem justificandi.

2. De illa ergo justitia assertio certissima est, legem veterem non habuisse ex se virtutem justificandi. Ita docet D. Thom. quæst. 100. art. 12. de præceptis moralibus, & quæst. 103. art. 2. de cæremonialibus. De judicialibus autem hoc non disputat, sed tanquam manifestum supponit. Docuit autem hanc sententiam Paulus in Epistola ad Romanos, præsertim a c. 3. ubi inquit, *Ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo*, quod capit. 4. & sequentibus prosequitur. Idem in Epistola ad Galatas, ubi cap. 3. *Quoniam* (inquit) *in lege nemo justificatur apud Deum*. Idem in Epistola ad Hebræos ubi propterea cap. 7. legem vocat infirmam, & inutilem, quia nihil ad perfectum adduxit, quod explicans cap. 9. dicit, cæremonias legis, non potuisse secundum conscientiam perfectum facere servientem. Explicat autem D. Thomas, hunc sermonem Pauli esse verum, non tantum quoad opera cæremonialia, sed etiam quoad moralia ex sententia Augustini libro de spiritu. & liter. cap. 14. & sequentibus, ac merito; tum quia Apostolus simpliciter loquitur de tota lege; tum etiam, quia specialiter loquens de præcepto, *Non concupisces*, ad Romanos capit. 7. dicit, non solum non justificasse, sed etiam per occasionem spiritualem mortem attulisse, ut explicuimus, tum denique quia ratio Pauli ad Galatas capit. secundo: *Si ex lege justitia: ergo gratis CHRISTUS mortuus est*, æque procedit in tota lege, & omnibus præceptis ejus.

Difficultas.

3. Difficultas autem est in explicando, cur dicatur illa lex non justificare, & quomodo intelligendum id sit, & quæ ratio ejus sit reddenda.

Resp.

Ad quam breviter dici potest, legem illam non justificasse, quia opera ejus non erant talia, ut possent hominem sanctum efficere: nam lex non potest sanctificare, nisi per opera, quæ præcipit. Assumptum declaratur, quia opera legis alicujus dupliciter possunt justificare, scilicet, ex opere operato, vel ex opere operantis: opera autem illius legis neutro ex his modis justificabant; ergo lex illa nullo modo justificabat. Minor quoad priorem partem videtur expressa divi Pauli ad Galatas capit. 4. ubi cæremonias legis vocat *egena, & infirma elementa*, quia non poterant a peccato mundare, & ad Hebræos 9. hac ratione dicit, fieri non posse, sanguine hircorum, aut vitulorum auferri peccata. Ex quibus locis & similibus id communiter docent Theologi in 4. dist. 1. ac definiunt Concilium Florent. in decreto Eugenii, & favet Concilium Trident. sess. 7. Altera vero pars minoris videtur sufficienter probata testimoniis supra adductis, & ratione ex illis desumpta, quia nulla opera justificant ex opere operantis, nisi quæ sunt opera fidei, teste Paulo in eisdem locis; sed opera legis distinguuntur ab operibus fidei, ut idem Paulus passim repetit in eisdem locis: ergo. Unde ad Galatas 3. ex illo loco, *Justus ex fide vivit*, concludit Apostolus, legem non justificare, *sicut scriptum est, quia lex non est ex fide*.

Object.

4. Contra singulas vero ex his partibus singulæ objectiones occurrunt. Contra primam est frequens objectio de circumcisione, quia per illam aut saltem in illa dabatur gratia infantibus in lege Moysi, & non ex opere operantis, ergo ex opere operato, quia non

datur

datur medium; ergo aliquod opus illius legis justificabat. Occasione hujus objectionis disputant hic aliqui moderni, an sacramenta veteris legis, vel aliquod illorum saltem circumcisio habuerit virtutem justificandi apud Deum a peccato, saltem originali. Sed quia disputationem hanc alienam ab hoc loco existimo, & quia in principio tertii tomi tertiæ partis, qua potui diligentia illam tractavi, ideo ad illam lectorem remitto; doctrinam enim, quam ibi tradidi, nunc etiam omnino veram esse censeo, quæ in summa est.

Nullũ sacramẽtum veteris legis proprium habuit virtutẽ justificandi, nec in eo dabatur gratia extra meritum operãtis.

Primo, nullum sacramentum proprium veteris legis hoc est, in ea institutum, quodque cum ea incepit, habuisse virtutem justificandi, neque in eo datam esse gratiam, extra meritum operantis. Hanc enim assertionem tanquam certam secundum catholicam doctrinam tenendam esse censeo, propter fundamenta fidei supra allata, & propter communem consensum Patrum, & scholasticorum, quos ibi retuli, & refert Cardinalis Bellarminus lib. 2. de Sacrament. in genere capit. 15. Sub hac autem assertione comprehenduntur omnia sacramenta illius legis præter circumcisionem.

Quomodo circũcisio instituta fuit in remedium peccati originalis.

5. Secundo censeo omnino verum circumcisionem fuisse aliquo modo institutam in remedium originalis peccati, ut Innocent. III. in cap. *majores*, de Baptismo, ex sententia Augustini lib. 2. de peccato originali, cap. 30. & aliis locis ibi citatis. Unde fit, ut applicata circumcisione parvulo debita intentione & modo, illi daretur gratia, sine qua nulli remittitur originale peccatum secundum veram, & certam doctrinam. Addidi vero in citato loco, & verissimum censeo, in hoc non habuisse circumcisionem majus privilegium, vel majorem vim, quam ante Abraham, & post illum in cæteris hominibus extra Israeliticum populum habuerit sacramentum, seu remedium illud, quod parvuli justificabantur: hoc enim remedium in nullo tempore, vel natione defuit in hominibus, quantum est ex parte Dei. Solum fuit differentia, quia ante circumcisionem, licet aliqua professio, vel applicatio fidei per signum externum necessaria fuerit ad remedium originalis peccati, saltem in infantibus, ut probabilior opinio fert, non habebat tamen determinationem ex aliqua institutione divina: & hanc determinationem accepit quoad populum Israeliticum per institutionem circumcisionis. In reliquis vero ad justificationem pertinentibus nullum privilegium, nullave perfectio circumcisioni collata est; tum quia oppositum in Scriptura non habet fundamentum; tum etiam quia Paulus ad Romanos c. 3. per circumcisionem solum dicit, credita fuisse Judæis eloquia Dei, sub illis eloquiis, comprehendendo legem, & finem ejus, ut idem Apostolus declarat ad Roman. 9. & 10. tum denique quia in ordine ad justificationem etiam circumcisio comprehenditur sub infirmis, & egenis elementis, quia licet non fuerit in lege instituta, a principio fuit ejus inchoatio & præparatio ad illam, & in illa permansit tanquam professio illius, & unum ex potissimis sacramentis ejus.

Quodnam privil. habuit circumcisio præ cæteris.

Nec circũcisione, nec remediũ legis naturę dedisse gratiam ex opere operato.

6. Ultimo tam de ipsa circumcisione, quam de remedio legis naturæ dicendum est, non dedisse gratiam ex opere operato, quamvis esset (cum proportione loquendo) signum necessarium, ut illo posito justificaretur parvulus. Ratio prioris partis, & principaliter intentæ est, quod nullum opus legis sive scriptæ, sive naturalis potuit justificare, quatenus erat opus talis legis, juxta doctrinam Pauli supra declaratam, & juxta doctrinam Conciliorum, & Patrum; sed circumcisio, & æquivalens remedium erat opus legis scriptæ, vel naturalis: ergo non potuit habere ex se virtutem justificandi. Neque hæc pars repugnat posteriori, quia Deus non ex vi legis, sed ex merito Christi præviso voluit etiam pro eo tempore remedium parvulis adhibere, & consequenter illud etiam providit modo consentaneo meritis Christi, & hominibus accommodato. Et priori ratione instituit, ut talis gratia non daretur, nisi in fide Dei, & CHRISTI venturi: posteriori autem ratione instituit, ut illa fides non esset tantum interior, sed ut aliquo signo exteriori ostenderetur, ut ita membra Ecclesiæ visibilis, per visibilem aliquam fidei professionem aggregarentur, & hoc fiebat per circumcisionem in populo Dei, extra illum vero, ante illum fiebat aliquo signo arbitrio hominum determinato. Et ita constat, potuisse illud signum esse necessarium, & sufficiens, ut ad præsentiam illius Deus justificaret parvulum sine ulla actione, vel virtute talis operis, ac subinde sine operato, sed ex gratia Dei per fidem Christi, & in ejus virtute. Quid nihil amplius necessarium est, neque habet fundamentum in Scriptura, vel ratione, neque erat consentaneum illi statui, in quo merita CHRISTI nondum erant exhibita, ut D. Thomas supra recte declarat.

Quomodo Baptism. superet antiqua remedia.

7. Quomodo autem in hoc Baptismus superet antiqua remedia, in dicto loco tractatum est, ubi etiam objectiones aliæ sunt solutæ, neque invenio novam alicujus momenti, cui satisfacere necessarium sit: nam quod quidam inferunt sequi, circumcisionem justificasse ex opere operato, non intelligo, quam vim habeat, quia neque illius consequentis sensum satis percipio. Quod enim est illud opus operandum? aut enim est ipsum opus redemptionis CHRISTI, aut de alio est sermo. Hoc posterius non video, quod sit, aut quo fundamento cogitari possit, & ideo facile negatur. Si vero de priori opere consequens illud intelligitur, profecto non esset magnum inconveniens, sequelam admittere, quia non propterea CHRISTUS gratis mortuus esset, quandoquidem opus redemptionis ejus supponitur esse, quod tunc justificabat, saltem meritorie. Nunquam tamen proprie dicitur circumcisio justificasse quocunque modo, quia non erat causa justitiæ, sed tantum signum necessarium ad profitendam fidem, sine qua professione gratia non fuisset data parvulo, sub qua ratione recte dici potest conditio, sine qua non, quia illa non est causa, ut constat. Nam etiam ipsa fides parentum erat conditio necessaria, & sine qua non, & tamen neque de illa dici potest, quod gratiam daret infanti ex opere operato, nec quod gratiam contineret; imo nec causa justificans parvulum proprie dici potest, nisi vel late, aut improprio modo, sicut dicitur de quolibet remedio, vel conditione, sine qua non, vel quatenus fortasse habere poterat aliquod meritum de congruo, vel impetrationem, quod pertinet magis ad opus operantis, de quo superest dicendum.

2. Objectio de opere operantis Justificatio ex opere operantis duplex.

8. Alia objectio est contra alteram partem de justificatione ex opere operantis: nam hæc etiam duplex est, scilicet prima, & secunda, seu augmentum primæ, utraque autem obtineri potuit in illa lege ex opere operantis per opera ejusdem legis; ergo lex ipsa erat causa utriusque justificationis, quia erat causa operum, per quæ illa fiebat; ergo absolute dicenda est justificasse ex opere operantis. Minor quoad priorem partem de prima justificatione probatur, quia in illa lege comparabatur prima justitia media dispositione operantis per actus Fidei, Spei, & Charitatis, ac contritionis, ut est de fide certum ex Ezechiel. 18. & 33. & ex doctrina Concilii Tridentini sessione 14. capit. 4. supra autem ostensum est, legem illam præcepisse hos actus pœnitentiæ, & virtutum theologalium; ergo præcipiebat actus, quibus homines justificabantur ex opere operantis dispositive, & de congruo, licet non de condigno; ergo justificabat per opera sua, non enim videtur lex aliqua posse meliori modo per actus suos justificare. Altera vero pars de secunda justificatione probatur, quia opera bona, quibus homines justi servabant illam legem, erant meritoria de condigno augmenti gratiæ, juxta doctrinam communem, certam, & definitam in Concilio Tridentino sessione sexta cap. decimo, quæ non est limitata ad statum legis gratiæ, sed generalis est ad omnia tempora, ut probant etiam spirituales promissiones capite præcedenti adductæ.

Responsio quorundam.

9. Circa priorem partem aliqui Theologi negant, actus Fidei, Spei, & Charitatis fuisse præceptos in illa lege, ducti potissimum ratione facta, quia alias homo justificaretur ex operibus illius legis. Quam opinionem indicat Medin. 1. 2. quæstion. 99. art. 5. ubi non simpliciter loquitur, sed cum addito ait, quod *præcepta fidei non pertinent præcipue ad legem Mosaicam, sed ad legem Evangelicam*, ubi particula, *præcipue*,

cipue, reddit obscuram sententiam: nam ex vi illius potius videtur affirmari præcepta illa etiam pertinuisse ad legem Mosaicam, licet principalius spectent ad Evangelicam. In hoc autem sensu idem dicere poterat de omnibus præceptis moralibus, quæ perfectiori modo traduntur, & explicantur in lege Evangelica, intendit autem Medina differentiam constituere inter utraque præcepta, & ideo videtur potius excludere præcepta theologalium actuum a lege Moysi, inde enim infert, non contineri sub moralibus, aut cæremonialibus præceptis. Et magis declarat in ratione, quam adjungit, quia Paulus distinguit legem a fide ad Roman. 4. & ad Galat. 3. loquitur autem de fide viva; ergo præcepta hujus fidei distincta sunt a præceptis legis. Et confirmari potest, quia alias præcepta moralia illius legis justificarent, quod repugnat Paulo, ut supra ex Div. Thoma, & Augustin. explicatum est: sequela autem patet, quia si præcepta fidei dabantur in lege veteri, sub moralibus præceptis continebantur: ergo si sub illis præceptis continetur fides, per charitatem operans, negari non potest, quin illa præcepta justificarent. Dicendum ergo est, hæc præcepta non contineri in illa lege, sed esse supra illam, vel ab illa supponi.

Vera sententia. 10. Nihilominus verissimam esse censeo sententiam, quam cap. 3. proposui, nimirum, legem illam præcepisse actus pœnitentiæ, & theologalium virtutum, quæ videtur expressa D. Augustini in lib. de gratia, & liber. arbitr. capit. 18. ubi ait. Præcepta charitatis esse in lege veteri, & nova, spiritum autem gratiæ ad illa implenda in veteri fuisse tantum promissum: in nova vero datum. Est etiam D. Thomæ quæst. 100. art. 2. ubi docet, præcepta moralia veteris legis data esse de actibus omnium virtutum, per quæ homines bene ordinantur ad communicationem cum Deo, & loquitur de communicatione, quæ constituit amicitiam inter hominem, ac Deum, ut quæst. 99. artic. 2. explicuerat: ergo sub illis virtutibus includit etiam theologicas. Quod in secundo loco evidentius declarat, dicens, impossibile esse, hominem fieri amicum Dei, nisi efficiatur bonus, & adduxit illud Levit. 19. *Sancti eritis, quia ego sanctus sum:* loquitur ergo de bonitate, quæ hominem facit sanctum, quæ non est sine Fide, Spe, & Charitate, ergo lex illa præcipiebat etiam actus harum virtutum: & ita in quæst. 100. art. 3. ad 1. declarat, quomodo præcepta dilectionis Dei, & proximi in Decalogo contenta fuerit. Atque eandem sententiam habet quæst. 107. art. 1. ad 2. in fine, cujus verba infra referam. Eandem sententiam videtur supponere Cajet. quæst. 100. art. 1. Deinde potest hoc inductione ostendi ex Scriptura; nam præcepta charitatis Dei, & proximi expresse habentur Deut. 6. & Levit. 19. ut explicuit Christus Matth. 22. & significavit Paul. ad Rom. 13. dicens, in præcepto dilectionis esse radicata cætera mandata. Item fidei præceptum non aliter ponitur, quam sufficienter proponendo res credendas: sic autem proposita fuit illi populo fides unius Dei, Exod. 20. *Ego sum Dominus Deus tuus,* per quæ verba intellexit Hieronym. datum esse præceptum fidei, & Deuteron. 6. *Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est.* Et similiter proponitur fides unius mediatoris Deuteron. decimo octavo, *Propheta per gente tua*, &c. & simili modo præceptum spei in actu exercito (ut sic dicam) ponitur per divinas promissiones sufficienter propositas, quod in illa lege frequenter fiebat. Nec refert, quod essent promissiones temporales, quia ut erant divinæ pertinebant ad superiorem ordinem, ut attigit D. Thomas quæstione nonagesima nona, articulo sexto ad 2. & ideo sicut per fidem divinam credenda erant, ita per spem infusam speranda, ut evidenter docet Paul. ad Hebræos decimo & undecimo. Denique de pœnitentia erat expressum præceptum in illa lege, ut supra probatum est ex Levit. 16.

Responsio. 11. Responderi autem potest, his testimoniis solum probari, cum lege Moysi simul habuisse illum populum præcepta Fidei, Spei, & Charitatis, inde tamen non sequi hæc præcepta, fuisse præcepta ipsius legis: nam sunt antiquiora, & ita fuerunt in illo populo a Patribus recepta, sicut supra de promissionibus dicebamus. Impugn. Sed hoc in primis repugnat verbis Christi Matth. 22. ubi cuidam interroganti, *quod est mandatum magnum in lege?* respondit, *Diliges Dominum Deum tuum*, &c. *hoc est maximum*, &c. ergo intellexit Christus, hoc fuisse mandatum legis, alias non recte interroganti respondisset. Unde Matth. 19. alteri interroganti, *Quid boni faciam, ut habeam vitam æternam?* respondit, *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*, utique legis: nam interrogans non alia cognoscebat, & ita CHRISTUS statim numeravit præcepta moralia, usque ad illud, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, in quo includitur præceptum dilectionis Dei, ut explicuit D. Thomas dicta quæst. 99. artic. 1. ad 2. Primo. Secundo. Præterea præceptum dilectionis Dei tam expresse, & formaliter proponitur in ipsamet lege Deuter. 6. sicut cætera, vel præceptum de dilectione proximi, quod dicitur esse secundum post illud, cur ergo negabitur intrinsece pertinere ad ipsam legem? Nam in hoc jam cernitur clara differentia inter hæc præcepta spiritualia, ut sic dicam, & promissiones spirituales, quæ in lege non fiunt: & ratio sufficiens, cur tale præceptum excludatur a lege dari non potest. Nam quod illa præcepta fuerint antiquiora in lege naturæ, nihil refert; tum quia etiam circumcisio erat antiquior, & nihilominus fuit incorporata, ut sic dicam, in illa lege; tum quia omnia præcepta Decalogi fuerunt etiam antiquiora illa lege, & nihilominus fuerunt in illa renovata, & ideo ad illam intrinsece pertinuerunt; cur ergo non dicetur idem de præceptis theologalibus? Unde sumitur etiam efficax ratio: nam ideo præcepta mere naturalia in illa lege iterum data sunt, quia humana ratio erat peccatis obscurata, & indigebat nova instructione, & inductione per legem positivam, sed non minus erat obscurata ratio circa præcepta theologalia, nec minus indigebat nova instructione; ergo non est verisimile, data esse præcepta circa actus acquisitos, & non circa infusos necessarios ad salutem. Et hoc etiam confirmat, quod Paulus illam legem vocat sanctam, & spiritualem; ergo intelligit, illam præcepisse actus veræ sanctitatis, & maxime spirituales, quales sunt actus theologici. Item illa lex data est propter felicitatem æternam; ergo etiam propter veram sanctitatem; ergo data est etiam de actibus, quibus homo disponitur ad veram sanctitatem, alias etiam in ratione legis non esset adæquata suo fini, nec sufficienter data. Confirm.

12. Neque vero ex hac assertione sequitur, legem justificasse, vel homines eo tempore potuisse ex operibus legis justificari. Lege illa non justificasse. Probatur hoc, qui non minus verum est, legem naturalem non habuisse virtutem justificandi, quam legem Moysi, ut ex Augustino & Div. Thoma sæpe diximus, & est constans apud Theologos; sed lex naturalis, ut in ea poterant homines salvari, includebat intrinsece, & principaliter præcepta Fidei, Spei, Charitatis, & Pœnitentiæ, quia hæc media semper fuerunt ad salutem necessaria, & consequenter, semper etiam fuerunt præcepta lege divina; ergo intrinsece pertinuerunt ad statum legis naturalis, prout erat lex in sua ratione sufficienter præcipiens in ordine ad vitam æternam. Et ideo dixit Divus Thomas hic quæstione centesima, articulo tertio, legem Decalogi, quæ est lex naturalis non tantum complecti ea, quæ ex principiis primis cognosci possunt, sed etiam illa, quæ ex fide divinitus infusa statim innotescunt: ergo quod lex illa præciperet actus fidei vivæ, non sufficit, ut dicatur justificare, neque ut homo diceretur justificari ex operibus naturalis legis, alias gratis CHRISTUS mortuus esset: ergo neque id sequitur in lege veteri, etiamsi illa præceperit eosdem actus.

13. Secundo declaratur idem ex doctrina D. Thomæ quæstione centesima sexta, articulo septimo, ubi Declaratur doctrina tradita. hanc quæstionem tractans de lege Evangelica, in ea distinguit duo, scilicet, gratiam Spiritus sancti, & documenta fidei, & præcepta ordinantia affectum humanum, & humanos actus. Et deinde negat, legem etiam Evangelicam justificare, posteriori ratione spectata, & in illam convenire, ait, illud Pauli, *Litera occidit*, ex Augustin. de spirit. & liter. cap. 4. & 17. qui idem sentit libr. de gratia & liber. arb. c. 11. & Hierony-

ronymus Dialog. 3. contra Pelag. in eodem fere sensu locum illum attingit. Negari autem non potest, quin sub documentis, & præceptis legis novæ, quibus ordinatur affectus humanus, comprehendantur præcepta Fidei, & Charitatis, imo etiam consilia, quæ ad perfectionem charitatis ordinantur. Atque ita concludit legem Evangelicam solum justificare ratione gratiæ, quam confert. Ergo licet præciperet, & doceret omnia quæ nunc docet, ac præcipit, si non daret spiritum gratiæ, non justificaret; ergo ut lex dicatur justificare non satis est, quod præcipiat actus, per quos potest comparari justificatio, si non dat vires ad illos eliciendos, nec gratiam sanctificantem: ergo quamvis lex vetus præceperit illos actus, nisi aliunde ostendatur, dedisse spiritum gratiæ (quod ostendi non potest, cum sit plane falsum, & doctrinæ Apostoli repugnans) inferri non potest, præcepta de talibus actibus justificasse. Neque obstat, quod Paulus distinxerit legem a fide: nam per fidem intelligit spiritum fidei, per charitatem operantis. Nam, quia hoc est præcipuum in lege Evangelica, ideo inde denominatur: nomen autem legis, veteri accommodat, quia erat pura lex. Unde potius hoc confirmat, quod dicimus: nam præceptum fidei non est fides, & ideo licet fides suo modo justificet, non sequitur præceptum ejus justificare: nam præceptum illud per se spectatum sine spiritu fidei nihil prodesset.

Sensus quæstionis elicitur. Lex illa non dabat vires ad efficiẽdos actus, qui ad justitiã disponũt.

14. Ex his ergo colligitur sensus, in quo dicitur lex vetus, non justificare, & quæ sit propria ratio, ob quam etiam ex opere operantis non potuerit justificare a peccato. Sensus enim est, legem illam non dedisse vires ad efficiendos actus, qui ad justitiam, & peccati remissionem obtinendam disponunt, etiamsi illos præciperet, unde Div. Thomas in dicta solution. ad 2. sic inquit, *Lex vetus licet præcepta charitatis daret non tamen per eam dabatur Spiritus sanctus, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris.* Et ita respondetur facile ad priorem partem objectionis, negando consequentiam, & ultimam probationem ejus, quia lex non justificat præcipiendo, sed juvando, ut ex frequenti Augustini doctrina constat. Dices, quomodo poterat lex supernaturales actus præcipere, si vires ad illos efficiendos non præstabat; alias videretur impossibilia præcipere. Respondetur, non defuisse illis hominibus, quibus lex illa dabatur, auxilia gratiæ necessaria ad illos actus præstandos, quod recte probat objectio facta; illa vero auxilia non fuisse ex vi legis, neque ex vi alicujus principii pertinentis ad illum statum obtineri dotuisse. Mendicabantur enim (ut sic dicam) ex lege gratiæ, & auctoris ejus: nam per merita Christi venturi, & in fide, & propter fidem ejus conferebantur, ut latius infra tractando de lege gratiæ explicabimus. Addi etiam potest illa opera facta ab homine lapso, & in statu peccati existente, nunquam per se valuisse ad justificandum, seu sanctificandum peccatorem, neque ad remissionem peccati præstandam sine speciali gratia Dei, quæ gratia nec dabatur, nec promittebatur ex vi legis veteris, & ob hanc etiam causam lex illa non justificabat quoad primam justificationem.

Solvitur alterapars object. Iustos illius tẽporis meteri potuisse de condigno augmentũ justitiæ, & coronam gloriæ Hebr. 10. & 11.

15. Unde ad alteram partem objectionis fatemur, justos illius temporis potuisse de condigno mereri augmentum justitiæ, & coronam gloriæ, ut aperte constat ex testimoniis Scripturæ capite præcedenti allegatis, & præsertim ex Paulo ad Hebr. 10. & 11. & ex doctrina Concilii Trid. supra allegata. Et ex eisdem principiis est æque certum, justos servantes legem, sive moralem, sive cæremonialem, sive judicialem per bonos actus morales factos ex fide per charitatem operante, per eosdem actus meruisse de condigno augmentum justitiæ, & æterni præmii, quod est æque certum; tum quia gratia in omni tempore, & statu fuit semen vitæ æternæ, & fons aquæ in illam salientis; tum quia promissiones vitæ æternæ, ut mercedis in omni, & pro omni tempore fuerunt, ut supra visum est; tum etiam ex aliis principiis positis. Nihilominus tamen verum etiam est, legem illam non dedisse augmentum justitiæ, quia virtutem merendi dare non potuit. Omne enim meritum, & augmentum gratiæ, & vitæ æternæ fundatur in gratia ipsa, & re-

Virtutem merendi dare non potuit lex vetus.

quirit auxilium ejus, & promissionem divinam, nihil autem horum fuit ex vi illius legis, ut satis ostensum, ac declaratum est. Et ideo nec meritum ipsum, nec effectus ejus potest illi legi attribui, quia nec fuit principium ejus, nec ad illud juvabat, sed solum illuminabat, & instruebat, & ideo frequenter in Scriptura vocatur lex illa lucerna, & sapientia illius populi, quia solum docebat, & non juvabat. Unde in ordine ad meritum, & augmentum justitiæ nullam specialem prærogativam habuit ille populus, præter illam, *quod credita sunt eis eloquia Dei*, ad Roman. 3. & ita de utraque justificatione verum est illud Pauli ad Galat. 3. *In lege nemo justificatur apud Deum*, utique ex vi illius, *sed justus ex fide vivit*.

15. Et quod dictum est de primo merito, dicendum est de impetratione, & satisfactione justorum non solum pro pœnis temporalibus debitis pro peccatis propriis jam remissis, sed etiam pro aliis, vel viventibus, vel etiam mortuis. Nam quod sub illa lege justi possent hoc modo satisfacere apud Deum, manifestum est ex illo 2. Machab. 12. *Sancta & salubris cogitatio est, pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur*. Item ex illo Psalm. 50. *Amplius lava me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me*, cum similibus. Et rationes factæ idem probant. Quod autem ille etiam effectus non fuerit ex vi legis, sed ex fide, & meritis Christi, ex eisdem locis Pauli constat, & eodem modo explicandum est, ut per se satis constat.

Quod de merito dictum, est de impetratione, & satisfactione dicendum.

CAPUT VIII.

An lex vetus perfecta, vel imperfecta censenda sit.

1. Ratio dubitandi esse potest, quia ostensum est, legem illam fuisse principaliter, & immediate a Deo: opera autem Dei perfecta sunt; ergo & lex illa. Item lex illa fuit perfecta ex fine, quia ad optimum finem, tam ultimum, quam proximum ordinata est; atque etiam in mediis optime ordinata fuit; tum quia quæ a Deo sunt, ordinata sunt; tum etiam quia ostensum est, præcepisse omnia, quæ suo fini erant accommodata, & tunc præcipi expediebat; atque ita etiam ex parte materiæ, ac mediorum perfecta fuit; ergo simpliciter perfecta fuit. Denique de Deo scriptum est, Job. trigesimo sexto cap. *Non esse similem in legislatoribus*, quia lex ab illo lata non solum a summa bonitate, sed etiam a summa sapientia, & prudentia proficiscitur; ergo non potest non esse perfecta; sed lex vetus est a Deo ut legislatore: ergo. In contrarium vero in primis est dictum Pauli ad Hebr. 7. *Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem ejus, & imbecillitatem: nihil enim ad perfectum adduxit lex*: at infirmitas, & imbecillitas sunt magnæ imperfectiones: & causa etiam, quæ nihil perfectum producit, profecto imperfecta est. Deinde, perfectum est cui nihil deest: at illi legi multa pertinentia ad perfectionem deficiebant, nempe virtus justificandi, spiritus adjuvans infirmitatem nostram, perfectio Sacramentorum, & Sacrificiorum, & consilia perfectionis: ergo fuit simpliciter imperfecta. Denique si perfecta fuisset, permansisset; non permansit autem: ergo reprobata est, quia imperfecta, ut Paulus in citatis verbis significat, & ad Gala. 3. dum illam comparat pædagogo cujus instructio imperfecta est, & puerilis.

Ratio dub. de perfectione legis veteris.

2. Resolutio hujus puncti facilis erit, si ex libr. 5. Metaphysic. supponamus, rem imperfectam dupliciter dici, scilicet, privative, vel tantum negative. Rem illam voco privative imperfectam, cui deficit aliqua perfectio sibi debita secundum speciem suam, vel saltem valde illi expediens secundum capacitatem suam: negative autem dicitur res imperfecta, quæ majori aliqua perfectione caret, cujus vel capax non est, vel saltem illi non est debita, nec conveniens secundum aliquem statum. Exempla possunt esse facilia, & ideo illa omitto, solumque adverto, priorem imperfectionem considerari in re secundum se, ut absolute spectata, posteriorem autem imperfectionis modum præcipue solere attribui alicui rei per compara-

Res in perfecta dupliciter dicitur. Privative Negative

ratio-

rationem ad aliam rem perfectiorem, vel in ordine ad aliquod genus, intra quod non habet maximam perfectionem sub illo possibilem. Ut homo ignorans imperfectus est, non solum comparative respectu scientis, sed absolute, & in se, quia caret magna perfectione convenienti, & possibili humanæ naturæ: homo autem indigens discursu ad intelligendum, & judicandum, non dicitur absolute imperfectus, quia ille modus cognoscendi est connaturalis homini, per comparationem autem ad Angelum imperfectus dicitur. Juxta hos ergo modos judicandum est de perfectione, vel imperfectione legis veteris, utrumque enim diversis respectibus potest illi attribui, quod per sequentes assertiones breviter explico.

Lex vetus imperfecta fuit secundum negationē plurium perfectionum.

3. Dico ergo primo: Lex vetus imperfecta fuit secundum negationem plurium perfectionum, quibus caruit, seu per comparationem ad perfectiorem legem. Hæc assertio probatur in primis testimonio Pauli cum aliis assertionibus ei adjunctis posteriori loco. Secundo probari potest per comparationem ad perfectionem legis novæ, quia vero comparatio supponit cognitionem utriusque extremi, hanc probationem usque ad finem libri sequentis omitto. Tertio probatur numerando breviter imperfectiones illius legis. Prima est, quia non dabat vires ad assequendum finem suum, neque ad exequendum præcipuos actus suos. Ita sumitur ex D. Thoma qu. 98. art. 1. & satis constat ex dictis in capite præcedenti: ratio enim hujus imperfectionis est, quia opera præcipua illius legis non poterant impleri sine spiritu fidei, & gratiæ, ac subinde lex illa impleri integre non poterat, vel collective quoad omnia præcepta, vel etiam divisive quoad aliqua perfectiora sine gratia, quam ipsa non conferebat, sed aliunde expetenda, & expectanda erat. Et similiter finis præcipuus illius legis comparari non poterat sine justitia apud Deum, & remissionem peccatorum, quam dare non poterat, ut testatur Paulus ad Hebræos 9. & jam declaratum est: sub genere autem legis divinæ dari potest lex habens illam perfectionem, ut in sequenti libro ostendemus; ergo hoc titulo merito dicitur lex vetus fuisse imperfecta in genere divinæ legis.

4. Imo indicat Divus Thomas supra, legem veterem quodammodo fuisse in hoc imperfectam per comparationem ad legem humanam, & civilem, quia lex civilis, licet dare non possit vires gratiæ, non indiget illis, ut impleri valeat, & ideo illa non censetur tanta imperfectio in lege civili, & humana, quanta fuit in lege veteri. Quæ doctrina aliquibus non probatur, quia etiam lex humana civilis, debet impleri per actus moraliter bonos, qui sine gratia fieri non possunt. Sed hoc parum obstat; tum quia fundamentum assumptum falsum est: possunt enim aliqui actus morales boni ex omni parte intra latitudinem rationis naturalis sine speciali gratiæ auxilio fieri; tum etiam quia lex aliqua civilis integre impleri potest per actus bonos secundum substantiam, etiamsi ex circumstantia male fiant, ad quos gratia non est necessaria in omni sententia. Aliter vero videri potest illa differentia non subsistere, quia licet lex humana non requirat semper vires gratiæ, saltem requirit vires rationis naturalis, & alicujus etiam facultatis, quas lex humana non præbet, sed supponit, & ita proportione servata eandem habet imperfectionem. Respondetur, differentiam in hoc observari, quod lex pure humana, seu civilis nihil præcipit, nisi quod est proportionatum viribus naturæ, & sic licet non præbeat vires, ex natura sua supponit illas sufficienter: unde fit, ut efficaciter, vel quantum in se est sufficienter ordinet ad proprium finem a se intentum. Lex autem antiqua requirebat vires gratiæ, ut impleri posset, & illas non dabat, nec ex natura sua, vel status populi, cui dabatur, illas supponebat, & ideo quantum in se erat, insufficienter, & inefficaciter ordinabat homines ad supernaturalem finem, & ex hac parte erat quodammodo minus perfecta respective, licet absolute fuerit longe perfectior ex fine, & ex aliis causis.

5. Secunda imperfectio legis veteris fuit, magnum pondus operum imponere, quæ magna ex parte valde onerosa erant, & gravia, parumque utilia. Ita sumitur ex verbis Petri Actor. 15. ubi hac de causa legem illam vocat *jugum* importabile, *quod nec nos* (inquit) *nec patres nostri portare potuimus*. Quæ verba non absolutam impossibilitatem, sed gravem difficultatem significant. Quæ difficultas in primis oriebatur ex sarcina innumerabilium observationum, ut ait August. serm. 9. de verb. Domin. Nam ob eam causam lex factorum a Paulo vocatur, ut supra notavi. Deinde augebatur difficultas ex conditione operum, quæ præcipiebantur, erant enim sacrificia multiplicia & cruenta, & observantiæ carnales, *In cibis, & in potibus, & variis baptismatibus, & justitiis carnis, quæ non possunt perfectum facere servientem*, ut dicitur ad Hebræos 9. & eleganter explicuit Clem. libr. 6. Const. capit. 20. Et ideo dicuntur etiam illa præcepta parum utilia juxta eundem Paul. ad Hebr. 7. & inde augebatur onus, & difficultas legis, quæ præcipiebat multa, & per illa spiritum, & gratiam non præstabat. Dices, videri alienum a suavitate Divinæ providentiæ, legem tam onerosam hominibus imponere, præsertim non præbendo copiosora auxilia ad illam implendam. Respondetur, suavitatem divinæ providentiæ non esse æqualem, nec ejusdem modi in omnibus operibus ejus, sed cum proportione distribui juxta occurrentes occasiones. Homines ergo tunc indigebant illo onere, ut continerentur in officio, & ab idolorum cultu abstraherentur, ut Clemen. supra August. & alii Patres passim docent: onerare autem subditum, quando indiget tali onere ad majus bonum, non est contra suavem providentiam superioris. Accedit, quod illi populo nunquam negavit Deus auxilium sufficiens ad legem implendam, ut docet Divus Thomas quæstione 98. artic. secundo, licet illud non daret ex debito, aut virtute legis, sed ex merito CHRISTI, ut supra dixi.

Lex vetus gravissimas pœnas temporales minabatur.

7. Tertia imperfectio illius legis est, quia gravissimas pœnas temporales minabatur, & illis magis terrebat homines, quam amore attraheret, & ideo dicta est lex timoris, quia licet spe etiam præmiorum excitaret homines, prævalebat tamen pœnarum timor, ut lib. contra Adimantum, capit. 16. & 17. & libr. de mori. Eccles. cap. 28. tradit Augustinus ubi cum Paulo ad Hebr. 12. ex ipsa forma tradendi legem illam, id late confirmat. Unde etiam infert, legem illam fuisse potius servorum, quam filiorum, & potest esse quarta ejus imperfectio, quæ sumitur ex illo ad Romanos 8. *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore*. Ubi Chrysostomus, & Græci, & Latini, & Augustinus supra ita exponunt. Per illam enim particulam, *iterum*, alludit ad legem, quia ille erat spiritus legis veteris, propter quod dicitur ad Galatas quarto, de veteri Testamento, *In servitutem generasse filios*. Non quia justi illius temporis vere non essent filii, sed quia ex vi legis non gubernabantur ut filii, sed ut servi. Unde in principio ejusdem capitis significat S. Paulus, populum illum tunc fuisse veluti filium parvulum, qui *non differt a serv., sed sub tutoribus, & actoribus est usque ad præfinitum tempus a Patre*. Ex quo etiam videtur colligi legem illam esse infantium seu parvulorum, quæ potest esse quinta ejus imperfectio; quam etiam indicavit Paul. ad Galat. 3. assimilans legem illam pædagogo, ut supra explicatum est. Ubi etiam declaravimus, huic imperfectioni annexam fuisse aliam, scilicet, quod lex illa res temporales promitteret, quibus parvuli allici solent ad parendum pædagogo; & hæc esse potest sexta illius legis imperfectio: & septima esse potest, quia non dabat consilia perfectionis, ut paupertatis, & castitatis, quæ est etiam annexa præcedentibus; tum quia hæc non sunt consilia puerorum in fide, & gratia, sed virorum; tum etiam quia talia consilia non bene cohærent cum temporalibus promissionibus, quæ affectum illis consiliis contrarium supponunt. Octava esse potest, quod lex illa quædam secundum se mala permittebat. Hanc enim inter imperfectiones illius legis ponit Isidorus lib. 2. de different. spirit. capit. 28. licet enim illa permissio esset cum excusatione a peccato, ut supra declaravi, fundabatur in periculo majoris mali, & in aliqua nimia concupiscentia sensibilium rerum, & ideo ad imperfectionem legis pertinebat. Denique plures aliæ imperfectio-

fectionem legis pertinebat. Denique plures aliæ imperfectiones illius legis memorari possent, sed hæ sufficiunt ad ejus imperfectionem ostendendam, aliæ vero tractabuntur melius libro sequenti, utramque legem veterem, & novam inter se conferendo.

Lex vetus in suo ordine, & gradu perfecta fuit. 7. Nihilominus dico secundo: Lex vetus in suo ordine, & gradu perfecta fuit. Ita docet D. Tho. q. 98. art. 2. ad 1. & probatur sufficienter rationibus dubitandi priori loco positis. Declaraturque in hunc modum: nam lex illa considerari potest, vel ratione generis, quia scilicet lex divina fuit, vel secundum propriam speciem, quia fuit talis lex divina. Priori modo spectata habuit omnem perfectionem legi divinæ positivæ convenientem, ut ex dictis facile constare potest: nam Deum habet proximum authorem, in illius enim voluntate proxime fundata fuit, eam indicavit, & ab illius potestate processit, non tantum ut authore naturæ, sed etiam ut authore supernaturali: unde etiam habuit, ut non solum sancta, & immaculata fuerit, sed etiam per fidem innotuerit hominibus, & ad supernaturalem finem fuerit ordinata. Denique ex eodem principio, & gradu divinæ legis immutabilitatem specialem habuit, quam a divina voluntate participat, id enim commune est legi divinæ, ut divina est, ut in sequenti capite latius explicabitur.

Lex illa in specie propria perfecta. 8. Posteriori autem modo considerando legem illam, ut talis lex fuit quasi in specie, habuit alium modum perfectionis, quia sub tali ratione nihil illi defuit, quasi quod illi esset debitum secundum talem rationem, seu quod in ordine ad proximum finem suum adæquatum, & in ordine ad tales personas, seu talem populum, & talem statum generis humani habere debuerit: & in hoc sensu dixit Clemen. Papa lib. 6. const. c. 19. *Legem illam fuisse perfectam, plenam, & nulla ex parte deficientem.* Denique id optime declarat Div. Thom. supra, quia perfectio alicujus legis in specie sumptæ non consideratur absolute, sed cum proportione ad eos, quibus datur, ita ut statui, & conditioni eorum sit accommodata. Nam leges religiosis accommodatæ, si secularibus imponantur, exorbitantes erunt, & deficient a perfectione legis, quia lex quoddam medium est: medium autem ut sit perfectum debet esse fini accommodatum. Unde recte dicit Div. Thom. si lex imponatur puero, ut sit perfecta, non debet ea præcipere, quæ propria sunt virorum, sed quæ puerorum institutioni sint accommodata. Ita ergo se habuit illa lex respectu humani generis, quod tunc non erat capax majoris perfectionis, quia multis transgressionibus subjectum erat, & nondum satis agnoverat imbecillitatem suam & indigentiam mediatoris, & gratiæ ejus, per quam posset ad excellentiorem statum ascendere, & ideo pro tunc non erat debita, nec accommodata illi legi major perfectio. Quod autem lex illa habuerit omnem perfectionem, quam status ille postulabat, satis patet ex dictis de materia illius legis: nam præcepit omnia necessaria ad cognitionem, & religionem veri Dei, & CHRISTI, & ad rectitudinem vitæ tam moralis, quam humanæ, & politicæ; ergo nihil illi defuit ad perfectionem sibi debitam. Nec etiam plura præcepit, quam expediret, quia populus ille duræ cervicis indigebat tunc illa sarcina præceptorum, ut declaratum est; & ita satisfactum est argumentis in utramque partem in principio positis.

CAPUT IX.

An lex vetus fuerit mutabilis, & quomodo cessare potuerit.

Mutatio legis veteris. Dub. 1. Explicata tota ratione veteris legis causis, effectibus, ac proprietatibus ejus, superest de illius abrogatione dicendum, quod hujus libri punctum præcipuum est. Prius vero, quam ad illud accedamus, operæ pretium erit exponere, an modi alii mutationum, quos in lege positiva humana explicuimus, in lege illa locum habuerint, & in universum, quomodo lex illa mutabilis, vel immutabilis fuerit: ratio autem dubitandi esse potest, quia lex illa nihil aliud est, quam divina voluntas; sed voluntas Dei est immutabilis; ergo & illa lex. Consequentia videtur clara. Major autem patet, quia lex illa propriissime divina fuit, ut ostendemus; Lex autem divina in Deo nihil aliud est, quam voluntas ejus, ut ex dictis in l. 1. constare potest; ergo. Unde hæc ratio de omni lege divina quatenus talis est, æque procedit; quia omnis divina lex immediate a divina voluntate pendet, non effective tantum, sed quasi formaliter, quia ab illa immediate accipit vim obligandi, per quam in esse legis constituitur; ergo necessarium videtur, ut sit æque immutabilis, ac ipsa voluntas Dei.

Lex vetus a solo Deo mutabilis. 2. In hoc puncto breviter dicendum est primo legem veterem nullo modo mutari potuisse ab alio, quam a Deo, vel juxta decretum ipsius Dei. Probatur ratione facta, quia fuit proprie lex divina, & omnis lex proprie divina hoc modo immutabilis est, utique ab alio, quam a Deo, ut recte docet Bern. in l. de de præcep. & disp. cap. 5. satisque colligi potest ex his, quæ supra de legis naturalis indispensabilitate, seu immutabilitate diximus, & tradit Lactan. lib. 6. Institution. capit. 8. Item ex his, quæ diximus de lege humana a superiori lata, quatenus ab inferiori mutari, aut dispensari non potest: ratio enim eadem est, quia voluntas Dei suprema est, & omnis alia est inferior, & subdita; ergo lex per divinam voluntatem constituta, etiamsi positiva sit per nullam aliam voluntatem mutari potest; ergo est immutabilis ab alio, quam a Deo.

Abrogat. legis ad solũ Deũ spectabat. 3. Atque hinc sequitur primo, legem veterem a nullo alio, quam a Deo, seu, quod idem est, non nisi juxta præscriptum divinæ voluntatis potuisse abrogari, sive in totum, sive in parte. Probatur facile, quia legis abrogatio quædam ejus mutatio est; sed non potuit illa lex ab alio, quam a Deo mutari; ergo nec abrogari. Unde in hoc etiam eadem ratio est de qualibet parte legis, quæ de tota lege, quia non minus pendet quælibet pars talis legis a divina voluntate, quam tota; sicut ergo non potuit tota lex, nisi a Deo abrogari, ita nec pars ejus.

Solus Deus dispensare potuit. 4. Atque hinc ulterius sequitur, non potuisse quempiam præter Deum ipsum in lege illa dispensare: ratio est eadem, quia dispensatio legis quædam ejus partialis mutatio est. Item quia par in parem non habet potestatem, ne dum inferior. Atque hanc veritatem specialiter, ac fuse tradidit Salmer. tract. 61. in Acta, ubi illam confirmat verbis Christi, *Non veni solvere legem, sed adimplere. Amen quippe dico vobis, donec transeat cœlum, & terra, iota unum; aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant*, Matth. 5. & aliis Scripturæ testimoniis, quibus divina veritas, & verbum Dei in æternum manere dicitur, Psalm. 116. Quæ testimonia potissime loquuntur de verbo Dei aliquid affirmantis, vel prædicentis; sic enim nihil impedire potest, quominus veritas ejus subsistat, & impleatur. In quo sensu nec Deus ipse facere potest, ut verbum suum in eo sensu, in quo dictum est, deficiat, seu non veniat, seu verum non sit. Nihilominus cum proportione etiam probant illa testimonia de verbo Dei præcipientis, & obligantis; nemo enim facere potest, ut verbum præceptivum Dei non obliget pro eo tempore, & modo, quo a Deo prolatum est, alioqui tale verbum fieret suo modo falsum, & inefficax. Deinde adducit cap. *super eo*, de usur. Innoc. III. supponit indispensabile esse, quod pagina utriusque Testamenti prohibitum est, ubi licet Pontifex loquatur de usura, quæ non est mala, quia prohibita, sed prohibita, quia mala, nihilominus si consideretur tantum vis divinæ prohibitionis, eandem efficaciam habet in quacunque materia; quia nullus potest facere licitum id, quod Deus sua absoluta prohibitione facit illicitum: unde etiam in hoc æquiparantur paginæ utriusque Testamenti; infra autem ostendemus, legem novam indispensabilem esse, nisi a Deo; ergo idem dicendum est de lege veteri.

Object. Resp. 5. Dices, Deus ipse potuit homini concedere facultatem dispensandi in lege sua. Respondeo, potuisse quidem, non tamen dedisse in veteri Testamento, quia nullibi legitur talis potestas data Pontificibus, vel aliis in illa lege, imo sæpe absolute prohibentur aliquid adde-

addere, vel mutare de illa lege. Unde nec usus talis potestatis in illa lege cernitur, vel alicubi legitur, quia nec necessarius fuit, nec fuisset conveniens, quia esset magis in destructionem, quam in ædificationem. Si tamen Deus alicui homini talem potestatem dedisset, jam illa dispensatio magis esset a Deo, quam ab homine, quia Dei voluntate, & concessione fieret, nec voluntas Dei obligandi per talem legem, fuisset omnino absoluta, sed haberet subintellectam conditionem, vel determinationem, si talis homo in ea non dispensaret; & ita dispensatio non esset contra, vel præter decretum divinæ voluntatis. Ultimo tamen in hoc puncto adverto, non consequenter loqui, qui dicunt, legem illam quoad cæremonialia, & judicialia non fuisse proprie divinam, & nihilominus affirmant, indispensabilem fuisse per hominem, quia prior assertio destruit fundamentum posterioris, ut ex dictis constat: nos autem supponimus, totam illam legem fuisse propriissime divinam, & ideo fere eadem certitudine concludimus, fuisse per hominem indispensabilem: loquor autem de puro homine: nam Christus Dominus potestatem habuit in illa dispensandi, eo quod sit Deus, ut ipse significavit Matthæi 12. dicens, *Dominus est filius hominis etiam Sabbati*. Quamvis nunquam videatur usus illa potestate, sed justa interpretatione, ut ex sequentibus patebit, quia non venit solvere legem, sed adimplere.

Notandū ultimo.

6. Nihilominus tamen addendum est, potuisse legem illam recipere interpretationem per hominem. In quo omnes convenire videntur, & patet primo ex usu, 1. Regum capite 21. ubi per occurrentem necessitatem Achimelec dedit Davidi panes propositionis, quibus vesci secundum legem ei non licebat, quod tamen per interpretationem legis licuisse, Christus Matth. 12. aperte docet. Et eodem modo excusat discipulos, quos Pharisæi calumniabantur, eo quod in sabbato spicas vellerent, fricarent, & comederent, ut late exponit Abulens. libr. 1. Reg. quæstion. 8. 13. & 18. Quibus in locis hac ratione legem illam veteris Testamenti dispensabilem appellat, loquitur tamen improprie de dispensatione, prout de interpretatione, & epiikia interdum dici solet, ut in libr. 6. dictum est. Hac etiam interpretatione usi sunt Machabæi ad bellandum in die sabbati, 1. Machabæor. 2. Sic etiam Christus Dominus Matth. 12. dicit, se non violare legem sabbati, opus misericordiæ, aut pietatis, vel religionis in illo exercendo, etiamsi laboriosum sit; sicut licebat Judæo extrahere de fovea in die sabbati ovem in illam cadentem, unde ipse concludit, licuisse sibi sanitatem conferre in sabbato. Atque eodem modo Joannis quinto, ostendit licuisse homini sanato ab ipso portare grabatum suum in sabbato, ex præcepto ejus, quia ad opus pietatis, & ostensionem miraculi id pertinebat. Ratio autem est, quia interpretatio legis, præsertim positivæ etiamsi divina sit, est necessaria ad gubernationem humanam propter varietatem occasionum, & necessitatum sæpe occurrentium, in quibus contingit, vel duo præcepta sibi obviantia occurrere, ac propterea necessarium esse exponere, alterum non obligare, vel etiam contingit, talem esse rerum mutationem, ut prudenter præsumatur, non fuisse voluntatem legislatoris in tali casu obligare, quæ necessitas etiam potuit in usu illius legis sæpe occurrere.

Lex illa ab homine interpretari potuit.

Ratio conclusionis.

7. Quod si interrogetur, quomodo, vel qua potestate licebat tunc talem facere interpretationem circa voluntatem Dei, non enim videtur cuilibet licere, voluntatem superioris interpretari, sed simpliciter obedire. Respondeo tribus modis hoc licuisse, qui tum ratione, tum ex eadem lege colliguntur. Unus est per potestatem a Deo ipso datam, quæ maxime pro casibus dubiis necessaria erat; sicque dicitur Deuteron. 18. *Siquid difficile, aut ambiguum*, &c. Secundo ex concursu duarum legum, unam per aliam interpretando; sic Christus Matth. 5. exponit, licuisse Judæis circumcidere homines in sabbato, ut non solveretur lex præcipiens circumcidi infantem octavo die, Levitic. 12. & eodem modo ait Matth. 12. *Non legistis, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt. violant* (ait) in exteriori specie, seu materiali opere, & tamen sine crimine sunt, quia illud opus erat consentaneum alteri legi, Levit. 24. Ac subinde non erat opus servile, sed religionis, ut bene exposuit Abulens. 1. Reg. 21. qu. 17. Sic etiam circa tempus præscriptum ad faciendum Phase, Exod. 12. interpretatio facta est, per legem latam Num. 12. Neque ante hanc posteriorem legem ausi sunt Moyses, & Aaron talem interpretationem facere, inconsulto Domino, quia nondum videbatur illis talis potestas commissiva, nec ratio, aut necessitas per se cogebat. Tertio ergo modo licebat hæc interpretatio per evidentiam facti, & necessitatis, ut est per se manifestum in casu Machabæorum. Non oportebat autem, semper necessitatem fuisse extremam, ut videtur fuisse in illo casu, sed sufficiebat esse moralem, & accommodatam præcepto, ut in casu David late disputat. Abul. supra.

Dub.

Resp. Triplex modus interpretandi illam legem. Primo. Secundo. Tertio.

8. Dico secundo: Lex vetus mutabilis fuit a Deo ipso. Hæc assertio satis nota est. Probari enim potest ex generalibus principiis, quod quilibet legislator potest legem suam mutare, cum ab ejus voluntate pendeat. Item ex illa Christi sententia, qui Dominus est filius hominis etiam sabbati, sic etiam Deus est Dominus supremus totius legis, & omnium actionum, quæ per eam præcipiuntur, aut vetantur: ergo potest prout voluerit illam mutare. Denique abrogare illam potuit, ut de facto abrogasse, statim dicemus: ergo a fortiori in illa dispensare, & quamlibet aliam mutationem facere potuit: nam omnis illa minor est, quam abrogatio. Ut autem modum possibilem abrogationis explicuimus, advertere oportet, variis modis intelligi posse, velle Deum legem aliquam ferre. Primo absoluto decreto voluntatis suæ, statuendo, ut talis lex perpetuo duret absolute, & simpliciter, ac sine limitatione ulla, sicut statuit, ut præmium ultimum bonorum operum, & pœna malorum æterna sint, & talis lex semel sic lata mutari, seu abrogari non potest, etiam ab ipso Deo, in sensu (ut ajunt) composito, quia implicat contradictionem, Deum ita decrevisse, & decretum non impleri, aut impediri, alioqui voluntas absoluta Dei, aut mutabilis esset, aut inefficax.

Lex vetus a Deo ipso mutabilis.

Nota Deū velle legē aliquam ferre variis modis intelligi. Primo.

9. Secundo potuit Deus legem ferre pro tali tempore, usque ad certum terminum, seu eventum. Vel tertio potuit velle, obligationem talis legis durare sub tacita conditione, nisi ipse aliud statueret, vel usque ad beneplacitum suum. Et utroque modo potest lex divina esse mutabilis, scilicet, quia elapso tempore, pro quo lata est, seu adveniente termino ejus cessat sine alia revocatione, ut contingit in legibus humanis, vel privilegiis: & ratio est clara, quia hæc mutatio legis non est per physicam, & realem successionem in ipsa lege, sed in tempore, pro quo obligat, unde est per modum desitionis relationis ad desitionem termini. Nam lex est signum voluntatis obligantis pro tali tempore, unde mutato tempore jam non significat illam voluntatem, & hoc modo abrogatur, & definit obligare; vel etiam potest lex auferri, quia per contrariam legem, seu voluntatem Dei revocatur. Inter quos duos modos hoc differt, quod in priori lex ipsa per se definit, etiamsi nostro modo intelligendi non sit in voluntate divina actus, quo velit legem tollere, sed ex vi prioris actus lex cessat adveniente termino, quia divina voluntas ultra illum obligare, vel operari noluit, & sine actu divinæ voluntatis non est lex. In posteriori autem modo intelligitur lex revocari per actum voluntatis divinæ ratione distinctum, quo Deus vult, vel legem tollere, vel aliam repugnantem introducere.

Secundo; Tertio.

10. Unde tandem facillime satisfit rationi dubitandi in principio positæ, quæ ex quadam equivocatione procedit, lex enim vetus non est lex ad intra (ut sic dicam) in Deo ipso existens, sed est lex ad extra in lapidibus, aut membranis scripta. Unde non est voluntas Dei, sed signum quoddam externum voluntatis Dei, & effectus ejus, & ideo licet voluntas Dei sit immutabilis, lex dici potest esse mutabilis, quia per temporum successionem effectus divinæ voluntatis mutari possunt, non mutata divina voluntate, sicut potest Deus Angelum in nihilum redigere, quæ est magna quædam mutatio, late de mutatione loquendo, prout nunc

Respondetur ad rationem dubitandi

nunc loquimur, licet divina voluntas non mutetur: & ratio est, quia decretum Dei, quo res fit, aut conservatur, vel lex fertur, potuit ex æternitate ita constitui pro tali tempore, & non ultra, vel negative se habendo nostro modo intelligendi, vel positive volendo etiam ex æternitate, ut pro alio tempore res aliter se haberet, vel alia lex constitueretur. Unde solum erit res seu lex immutabilis ex vi divinæ voluntatis juxta primum modum supra positum, quando Dei voluntas positive vellet, & absolute rem aut legem pro tota æternitate durare, quasi positivum habens decretum nunquam illam destruendi vel abrogandi. Solum ergo probat ratio facta, legem divinam in sensu composito non posse abrogari pro illo eodem tempore, pro quo Deus voluit illam constituere: nam hoc involvit contradictionem & mutationem in ipsamet divina voluntate. Quod si pro illo tempore dispensari potest ab ipso Deo, ideo est, quia decretum constituendi legem pro aliquo tempore, non includit decretum non dispensandi in illa: nam si fingeremus cum hac veluti reflexione esse positam, consequenter esset talis lex pro eo tempore & in sensu composito indispensabilis, & cum proportione potest fingi omnino immutabilis. Seclusa autem tali suppositione, & quasi reflexione, ac simpliciter loquendo, lex etiam divina mutabilis esse potest ac revocari.

CAPUT X.

An lex vetus quoad suam obligationem jam cessaverit, seu mortua fuerit.

Lege illa fuisse perpetuam somnia-bant Judæi.

1. JUdæorum sententia & existimatio antiqua fuit, legem illam fuisse perpetuam, ita ut nunquam esset abroganda, quamdiu mundus hic, & status hominum viatorum duraret: in qua sententia perseverarunt multi ex Pharisæis, etiam postquam ad fidem conversi erant, ut Actor. cap. 15. refertur: & postea in eodem errore perseverarunt multi hæretici antiqui, ut Ebion, Cerinthus, & Nazaræi, ut referunt Irenæus libro 1. capit. 26. Epiphanius in hæresi 18. 28. 30. 66. & in aliis. Augustinus de Hæref. in 8. & 9. Hieronymus epistol. 89. ad Augustinum, Damasc. verb. *Nazarai*, Eusebius lib. 3. Histor. cap. 21. Fundabantur præcipue, quia lex illa data est a Deo, ut in æternum duraret: ergo neque ab ipso revocari potuit, quia non potest esse sibi contrarius: neque ab alio, quia nullus potest prævalere contra ejus voluntatem. Probatur antecedens Gen. 17. *Erit pactum hoc meum in carne vestra, in fœdus æternum.* Si autem circumcisio est æterna, etiam tota lex. Item Exodi 12. *Habebitis hanc diem, &c. solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno*, & infra: *Custodietis diem istam in generationibus vestris ritu perpetuo:* & Ps. 104. *Statuit illud Jacob in perpetuum, & Israel in testamentum æternum.*

Lex vetus post Christi adventum vim obligandi amisit & abrogata fuit.

2. Nihilominus simpliciter dicendum est, legem veterem per Moysem datam abrogatam esse post Christi adventum vimque obligandi amisisse. Ita definitum est ab Apostolis Actor. 15. cap. per illa verba: *Visum est Spiritui sancto, & nobis*, &c. Et in illius confirmationem, & defensionem, multa Paulus scripsit variis in locis. Primum in Epistol. ad Roman. capit. 6. ibi, *Non estis sub lege, sed sub gratia*, & capit. 7. id declarat exemplo uxoris, quæ per mortem viri soluta est a lege illius, unde concludit, *Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi:* & infra, *Nunc autem soluti sumus a lege mortis*, &c. & iterum cap. 8. *Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege mortis.* Idem ex professo confirmat in Epist. ad Galatas, quam ad hanc veritatem persuadendam præcipue scripsit. Item ad Hebræos 7. capite, quem locum infra latius expendemus: & in eodem sensu dixit idem Paulus ad Ephesios 2. capite, *Legem mandatorum decretis evacuans.* Nam lex mandatorum vocatur lex vetus, ut supra dictum est; & communiter Patres intelligunt, & illam dicitur Christus evacuasse, id est, abstulisse, *Decretis*, utique Evangelicis, ut infra declarabimus: & hæc quidem testimonia contra hæreticos, qui Novum Testamentum admittunt, satis efficacia sunt, & sufficiunt. Tamen contra Judæos necessarium est ex aliis etiam principiis argumentari, quod paulo inferius commodius præstabimus.

Duo explicanda.

3. Ut ergo hæc veritas exacte declaretur, & difficultas in principio posita clarius expediatur, duo a nobis explicanda sunt. Primum respectu quarum personarum amiserit lex illa vim obligandi. Secundum respectu quorum præceptorum. Circa primum distinguendum est, inter Gentiles, & Judæos, & utrique spectari possunt, vel secundum se, & in sua secta, seu infidelitate permanentes, vel jam conversi ad Christum; unde quatuor quæstiones oriuntur. Prima, an Gentiles non credentes in Christum obligentur lege Moysi. Secunda, an Christiani ex gentilitate conversi ad Christum teneantur, vel aliquando fuerint obligati ad servandam legem Moysi. Tertia, an Christiani ex Judæis conversi eandem Moysi legem servare teneantur. Quarta similis est de Judæis, nolentibus in Christum credere, sed in sua pertinacia permanentibus, an Moysi legem servare teneantur. Ex quibus tertia & quarta ad nos proprie spectant: aliæ vero parum quidem ad nos referunt, & difficultatem non habent, tamen earum resolutio cum cæteris conjuncta est, & ideo breviter illas expediemus.

Quatuor quæst.

Legem veterem non obligare gentiles in Christum non credentes.

4. Prima igitur resolutio viam parat ad secundam, & illi lucem affert, & ideo breviter dico, legem veterem non obligare Gentiles in Christum non credentes. Assertio est certa, neque scio fuisse in hoc unquam sententiarum aut hæresum diversitatem. Probaturque facile, quia ante Christi adventum lex illa non obligavit Gentiles, neque alios homines præter Israeliticum populum, nisi voluntarie illam susciperent & profiterentur, circumcisione accepta; ergo neque post Christi adventum tenentur, neque unquam obligati fuerunt. Antecedens manifestum est ex capit. 7. in quo ostendimus, legem illam solum pro Israelitico populo datam fuisse, quia ad illum tantum locuta est, unde illum tantum obligavit. Unde Paul. ad Rom. 3. in hoc ponit utilitatem circumcisionis, quod Judæis specialiter credita sunt eloquia Dei, sub quibus eloquiis maxime legem comprehendit, quæ solum circumcisis data est, & ideo Gentiles a participatione Templi & sacrificiorum illius legis arcebantur, nisi prius circumciderentur: non obligabantur autem circumcidi, sed in voluntate eorum ponebatur, ut constat Exod. 12. capit. ergo lex illa simpliciter non obligabat Gentiles: ergo neque post Christi adventum obligat, quia per Christum non est data illi legi nova vis obligandi, ut per se notum est, sed solum per illum completa est.

Secundæ qu. resol.

5. Hinc etiam manifesta est secundæ quæstionis resolutio, quæ potissimum agitata videtur ab Apostolis Actor. 15. nam de gentibus conversis ad fidem Christi controversia orta fuit, propter Pharisæos asserentes, debere eos circumcidi, & servare legem Moysi. Veritas autem ab Apostolis tradita fuit, eos non teneri ad circumcisionem vel legem, quæ non solum est de fide ex prædicta definitione, & aliis sup. adductis, sed etiam evidenter sequitur ex principiis positis. Quia lex data Abrahæ de circumcisione neminem obligavit absolute & simpliciter, nisi Abraham & posteros ejus, ut late explicuimus cum D. Thom. 3. par. qu. 70. art. 2. & ideo non obligabat absolute advenas ac peregrinos, sicut etiam ex cit. loco Exod. 12. evidenter comprobatur: ergo neque lex illa ante Christi adventum obligabat Gentiles, sive fideles, sive idololatras, neque post adventum Christi obligat gentes idololatras, seu infideles; ergo neque obligat Christianos ex gentibus ducentes originem. Probatur consequentia, quia nec lex Moysi lata est pro illis, nec lex Christi eos obligat ad alterius legis susceptionem; nunquam enim Christus hoc præcepit aut docuit, nec prædicatores ejus talem Christi institutionem docuerunt: imo repugnaret hoc verbis Christi invitantis ad ferendum jugum suave, esset enim onerosissimum, si præciperet cum sua lege conjungere, & suscipere legem Moysi, quæ jugum fuit importabile, ut Petrus dixit; item Christus

Gentiles conversi nõ tenentur ad circumcisionem, nec legem veterem.

Matth.

Matth. ult. solum dicit, *Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris & Filii, & Spiritus sancti docentes eos servare omnia, quæcunque mandavi vobis.* Ubi nihil de circumcisione præcepit, sed loco illius baptismo contentus fuit, & consequenter nihil etiam de reliqua lege veteri mandavit, sed tantum de sua, quam solam Apostoli ejus tradiderunt. Unde subdit, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit*, ubi circumcisionem non requirit, nec aliquam legis veteris observantiam, sed suæ, quam sub Baptismo concludit.

Probatur tradita conclusio. 6. Denique potest sic concludi ratio; nam si Gentiles facti Christiani tenentur illa lege, vel est ex vi testamenti veteris, & hoc non, quia cum illis non loquitur per suam legem, vel ex vi Testamenti Novi, & hoc multo minus; tum quia Christus (ut dicebam) non extendit legem veterem, sed implevit; tum quia Testamentum novum, & ministri ejus oppositum docent, & tradiderunt; ergo. Objec. Dicere vero possent Hebræi judaizantes, Messiam & fructum ejus non fuisse promissum, nisi populo Israel, & ideo licet Gentiles per se non obligarentur lege veteri, nihilominus ut possint Christo conjungi, & spiritualia ejus bona participare, debere per circumcisionem illi populo conjungi, & consequenter legem profiteri ac servare. Sed hæc fictio erronea est, supponitque aliam hæresim, nimirum Evangelium solis Judæis fuisse communicandum, quam ex professo impugnavit Paulus in Epistola ad Rom. & in lib. seq. aliquid dicemus. Nunc eodem argumento facto refutatur sufficienter; tum quia nullibi in Scriptura gentibus imponitur talis necessitas; tum etiam, quia in Scriptura non promittitur Christus solis Judæis, sed æque gentibus, & universo mundo quoad participationem fructuum ejus, licet promitteretur venturus de populo Israel, & in illo specialiter docturus & prædicaturus, sicut etiam promittebatur venturus de speciali tribu & familia, & tamen non illi soli, sed toti populo æque promittebatur: & ideo Genes. 49. vocatur Expectatio Gentium, & Aggæi c. 2. *Veniet desideratus cunctis gentibus.*

Refellitur error Hebræorum, & veritas confirmatur. 7. Præterea confutatur maxime hic error, & proposita veritas confirmatur ex eo, quod lex illa non solum ad salutem spiritualem necessaria non erat, verumetiam erat inefficax, & per se inutilis. Quod argumentum maxime urget Paulus in Epist. ad Gal. & ad Rom. & potest in hunc modum proponi, quia cæremoniæ legis antiquæ non fuerunt necessariæ ad salutem gentium necessitate solius præcepti seu legis, nec etiam fuerunt de se necessariæ necessitate medii; ergo neutro modo sunt nunc necessariæ gentibus Evangelium amplectentibus: ergo neque lex vetus illas præcipiens obligat hujusmodi Christianos. Consequentiæ notæ sunt. Prior vero pars antecedentis sufficienter manet probata superiori argumento, quia lex illa in vi præcepti non fuit data gentibus, sed soli populo Israel. Alteram vero partem multis modis probat Paulus in locis citatis. Primo quia Abraham ante illam legem latam, atque adeo sine ceremoniis ejus, vel circumcisione justificatus est. Quo exemplo indicare voluit Paulus, omnes antiquos Patres & justos, qui ante Abraham, vel cum ipso, vel post ipsum extra posteritatem ejus justi fuerunt ante Christi adventum; ergo evidens est, cæremonias legis non fuisse per se necessarias ad salutem: ergo nec post Christi adventum necessariæ erunt, maxime pro Christianis ex gentibus ortis. Quod argumentum recte prosequitur Cyprianus lib. 1. ad Quir. cap. 8. latius Tert. lib. cont. Judæos, & c. 3. expendit, Melchisedec incircumcisum obtulisse panem & vinum Abrahamo jam circumciso. Sed hoc posterius repugnat Scripturæ: nam oblatio illa præcessit per aliquot annos circumcisionem Abrahæ, ut constat ex Genes. 14. & 17. id tamen non diminuit vim argumenti, sed quodammodo auget; nam uterque erat justus & verus Dei cultor, imo & Sacerdos, licet uterque esset incircumcisus. Addit præterea Paulus, non solum non fuisse legem illam necessariam, verumetiam neque efficaciam, aut utilitatem ad veram justitiam conferendam per se habuisse, ut supra satis ostensum est; ergo non fuit medium necessarium ad salutem, sed tantum Judæis, quibus præcepta fuit, necessarium fuit illam servare, quamdiu illos obligavit. Neque contra veritatem hanc procedit fundamentum hæreticorum, quia lex illa quocunque modo perpetua fuerit, ut talis erat, non ad gentes, sed ad solos Hebræos loquebatur.

Judæi baptizati nō tenentur legem veterem servare. 8. Superest dicendum de cessatione illius legis respectu Judæorum, & primo de conversis ad fidem Christi, & in illo baptizatis certum est, illos non obligari ad legem veterem servandam, ac subinde respectu illorum propriissime cessasse. Hæc veritas certa fide tenenda est: nam in hoc etiam sensu definita est, & ex Scriptura aperte colligitur. Potestque in hunc modum demonstrari; nam quando lex aliqua cessat vel abrogatur, respectu illorum maxime cessat pro quibus lata est, sed lex vetus lata est pro Judæis, & abrogata est ac cessavit; ergo pro illis maxime revocata est: ergo etiamsi fidem Christi amplectantur, non possunt lege veteri obligari. Major per se nota est; tum quia solvi & ligari respectu ejusdem dicuntur, alioqui opposita non essent; tum quia repugnantiam involvit, abrogari legem in se, & non respectu illorum, quibus erat imposita, cum totum esse legis sit in ordine ad illos. Unde licet propriissime dicamus, gentiles vel Christianos ex gentibus profectos, non obligari in illa lege veteri, non proprie dicemus respectu illorum fuisse abrogatam, quia nunquam fuit illis imposita, nec habuit esse legis respectu illorum: at respectu Judæorum propriissime cessasse, aut abrogata esse dicitur: si ergo abrogata est, pro Judæis ablata est, quibus erant imposita, ut etiam ostensum est. Quod vero lex illa in se abrogata fuerit, ac cessaverit, pro fundamento positum est in principio capitis, & latius statim ostendetur; nam posito hoc fundamento, cætera evidenter consequuntur; nam ultima etiam consequentia manifesta est: nam fides Christi eo, quod a Judæis suscipiatur, non suscitat in eis obligationem legis veteris, quæ per adventum ejusdem fidei sublata est, ut est per se clarum.

Probatur veritas ex patribus. 9. Præterea fundamentum illud, in quo vis tota posita est, ex utroque testamento late confirmant antiqui Patres, Cyp. l. 1. contra Judæos, c. 9. & sequent. Justin. Mart. Dialog. cum Tryphon. contra Judæos, & Tert. lib. contra Judæos, Epiphan. hær. 30. August. libris contra Faustum, & aliis contra dictum errorem, qui habentur in princ. tomi 6. Aliqua etiam habet Clemens Rom. lib. 6. Const. Apost. c. 12. 20. 21. 22. 23. Multaque ex Hebræis congerit Galatin. lib. 11. de arcanis, &c. a principio. Nos autem breviter pauca ex utroque testamento indicabimus: & in primis videntur optima testimonia, quibus Deus olim promisit, se daturum novam legem. Quale est illud Jerem. 31. *Ecce dies veniunt, dixit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Juda fœdus novum*, ubi nomine fœderis, legem significat, juxta morem Scripturæ Gen. 17. Exod. 34. Deut. 25. & in eodem loco exponitur, dum subjungitur, *Dabo legem meam in visceribus eorum*, &c. ubi expendit Paul. ad Hebr. 10. & 9. ubi in fine adjungit, *Dicendo novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur & senescit, prope interitum est.* Quod etiam satis indicavit Deus, dicens. *Feriam fœdus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum Patribus eorum*, &c. Nam conferendo illa duo pacta, satis ostendit, posterius fuisse futurum longe excellentius, & per illud fuisse prius auferendum.

Confirm. 10. Præterea mutationem legis, & status illius populi esse faciendam in adventu Messiæ satis ostendit Deus dicens per Malach. c. 1. *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.* In quo aperte prædicitur, totum illum cultum sacrificiorum veteris legis abjiciendum a Deo fuisse, & in aliud purissimum sacrificium commutandum, ut exposuit Conc. Trid. sess. 22. c. 1. & in 3. tom. 3. partis tractavimus latius. Idemque significavit Jerem. c. 23. ubi præmissa Messiæ promissione per illa verba, *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum* &c. subditur, *Propter hoc ecce dies veniunt, dicit Dominus, & non dicent ultra vivit Dominus qui eduxit filios*

Israel de terra Ægypti, sed vivit Dominus, qui adduxit, & reduxit semen domus Israel de terra Aquilonis, & de cunctis terris. Unde Isai. cap.43. loquens a principio capitis de vocatione Judæorum ad Christum, & ad conversos, & credentes in illum (ut egregie exponit Hieronym.) tandem concludit, *Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini.* Quæ verba licet Hieron. referat ad signa, & mirabilia antiqua, non negat posse etiam optime referri ad legem, & sacrificia, aliasque cæremonias ejus. Sicut per figuram etiam indicatum est Levit. 26. cum dicitur, *Vetera novis advenientibus projicietis.* Per hæc igitur omnia significatum est cæremonias legis veteris antiquandas fuisse in adventu Messiæ.

11. Denique ut ad novum testamentum transitum faciamus, hoc confirmat Paul. ad Hebr.7. ex illo Psal. 109. ubi de Christo dicitur, *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.* Inde enim colligit per Christum aliud sacerdotium novum instituendum, & introducendum fuisse, inferens, vetus fuisse temporale, novum autem fore æternum. Ac deinceps subjungit regulam, *Translato sacerdotio, necesse est, ut legis translatio fiat:* nam hæc duo necessaria sese concomitantur. Ex quo tandem concludit, *Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem ejus, & inutilitatem.* Maxime vero prosequitur argumentum hoc idem Apostolus in Epist. ad Rom.& ideo in cap.1. præmittit. *Non erubesco Evangelium, virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primum, & Græco,* & cap.3. *Justitia Dei per fidem Jesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum: non enim est distinctio,* &c. quod late per sequentia capita prosequitur, & cap.10. adjungit, *Finis legis Christus ad justitiam omni credenti.* Idem in Epistol.ad Galat.ubi cap.2. sic Petrum alloquitur, *Si tu Judæus cum sis, gentiliter vivis, & non judaice, quomodo cogis gentes judaizare? Nos natura Judæi, & non ex gentibus peccatores: scientes autem, quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi, & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide, non ex operibus legis. Propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro.* Et cap.3. *Ubi venit fides, jam non sumus sub lege,* & infra, *Non est Judæus, neque Græcus,* &c.quod latissime confirmat cap.4.& 5.ubi concludit, *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur.*

Ex testamento novo.

12. Atque ex his testimoniis possunt variæ rationes hujus veritatis colligi. Prima, quia non est minus sufficiens fides, & gratia Christi pro Judæis, quam pro Gentilibus, sed Christianis ex gentibus conversis sufficit observantia Evangelii sine observantia legis, ergo etiam Judæi per Evangelium liberati sunt a jugo legis. Secunda, quia Christus omnes indifferenter vocat ad jugum suum, quod suave esse dixit; ergo nullis hominibus in Christum credentibus necessarium est jugum legis, sive Judæis, sive gentibus. Tertio etiam respectu Judæorum fuit illa lex imperfecta, & inefficax ad justitiam, & quasi per occasionem posita est propter imperfectionem illius populi, ut esset quasi pædagogus; ergo adveniente lege perfecta, obligante, & justificante Judæos, cessare debuit imperfecta.

Ex his testimoniis rationes colliguntur.

13. Ut tamen hæ rationes amplius declarentur; objici potest, quia lex semel lata non abrogatur, nisi per expressam revocationem, vel per legem posteriorem incompossibilem priori: sed in lege nova ut lata a Christo, non invenitur expressa revocatio legis veteris, nec illæ leges sunt incompossibiles, sed possunt observari: ergo posterior non revocavit priorem, saltem respectu illius populi, quem vetus obligabat: ergo non est, unde sit abrogata. Respondetur vero in primis negando ultimam consequentiam. Nam præter illos duos modos abrogandi legem invenitur tertius, qui est, ut lex per se ipsam cesset per temporum mutationem, & successionem, per quam completur terminus, pro quo posita est. Ita enim cessavit lex vetus: nam posita fuit, *Donec veniret semen*, id est, Christus, ut ait Paul. ad Galat. 3. Nam finis illius legis fuit Christus, ut idem dixit ad Rom. 10. & ideo completo illo fine, ac termino absque alia abrogatione. Propter quod dicitur Lucæ 16. *Lex, & prophetæ usque ad Joannem,* & infra hoc magis constabit, cùm agimus de tempore, quando lex illa mortua esse incepit.

Objectio.

Respons.

14. Deinde respondetur negando minorem quoad secundam partem ejus, quia licet verum sit, Christum in lege sua tradenda non addidisse formalia verba revocatoria legis prioris, nihilominus simpliciter verum est, sua nova lege veterem abrogasse, id enim significavit Paul.ad Ephes.2.dicens, *Legem mandatorum decretis evacuans.* Quod enim ait, *decretis*, idem significat, quod per decreta sua. Nec audiendi sunt Erasm.& Cajet.qui vocem, *decretis*, seu *in decretis*, referunt ad legem veterem, ita ut sensus sit, evacuans legem mandatorum in decretis, supple existentem. At recte intellexit vulgatus interpres, particulam, *in*, licet in Græco habeatur, non esse necessariam: & licet addatur, optime significare potest idem quod *per*, ita ut sit sensus, *Evacuans in decretis*, id est, per decreta, & ad tollendam æquivocationem recte positum est absolute, *decretis*; neque enim recte vox illa refertur ad decreta legis veteris; tum quia sit inutilis repetitio; tum quia oportet aliquod verbum subintelligere sine necessitate; tum denique quia repugnat communi Patrum expositioni. Unde Chrys. ibi *decretis*, exponit, id est, fide sua, quod esset facile, intellectum de fide ratione objecti, & Evangelicæ doctrinæ, vel si intellexit fidem, id est, spiritum fidei, non excludit legem novam, quæ solet etiam nomine fidei significari; unde ad Rom.3. *Exclusa est, per quam legem? factorum? non, sed per legem fidei.* Idem vero Chrysost.clarius exponit decreta, id est, *præcepta*, quæ Hieronym. *dogmata Evangelica*, ibidem appellavit D.Thom. etiam præcepta exposuit, & sequitur ibi, & bene declarat Adam. Christus ergo suis præceptis, suaque lege nova veterem abrogavit.

Respon.

Ephes.2.

15. Neque fuit necessaria expressa revocatio, quia opera illarum legum, licet non videantur formaliter repugnare, nihilominus leges ipsæ inter se pugnant. Primo, quia lex nova traditur a Christo, ut per se sufficiens ad salutem, & necessaria, cui repugnat, durare necessitatem prioris legis. Secundo ex fine, & significatione talium actuum, quia observantiæ antiquæ legis dabantur ad significanda mysteria futura Messiæ: sacramenta autem legis novæ, præsertim Baptismus, & Eucharistia datæ sunt ad repræsentandam redemptionem jam factam, & mysteria illa jam impleta. Tertio, quia prior lex data est uni populo ad distinctionem aliorum: posterior vero toti mundo, ut Ecclesia habens perfectam unitatem ex omnibus hominibus congregaretur, ad quod necessarium fuit, signa, & speciales observantias unius populi e medio tollere. Et hoc est, quod Paulus dixit citato loco Ephes. 2. Christum abstulisse medium parietem maceriæ, & inimicitias solvisse inter utrumque populum, *Faciens utraque unum*, Item ex vi illius legis constituebatur specialis status reipublicæ habens supremum Pontificatum suum, jurisdictionem, &c. Lex autem nova introduxit novum specialem statum, & Pontificatum diversum cum suprema jurisdictione in totum mundum, ac subinde repugnantem priori statui. Consequenter ergo hæc lex revocavit illam. Et hoc est, quod Paul. dixit, Hebr. 7. *Translato sacerdotio, necesse est, ut legis translatio fiat.*

Expressa revocatio non necessaria.

16. Atque hinc facile constat, quid dicendum sit de ultima quæstione, an illa lex sit etiam abrogata pro his Judæis, qui Evangelium non susceperunt. Videri enim potest, non esse congruum, eos liberos manere ab utraque lege, & ideo debere antiqua obligari, dum novam non suscipient. Dicendum vero sine dubio est, etiam pro illis abrogatam esse legem illam, quia simpliciter, & in se sublata de medio est, ut probant omnia, quæ adduximus: ergo neminem jam obligat per se, & vi sua. Item lex illa non desinit obligare Christianos ex Judaismo conversos, vel qui ab illis originem ducunt, quia Christiani sunt, sed quia finitum est tempus obligationis illius legis, pro qua lata est, & quia jam evacuata est: ergo etiam Judæos, non Christianos per se non obligat. Præterea isti Judæi constituti sunt in statu, in quo impossibile est obligari illa lege, quia nec sunt in terra promissionis, nec templum habent, extra quod præcipua sacrificia, & præcepta implere non poterant, ut agni Paschalis Exodi 12. &

4. Quæst. de Judæis qui Evangelium non susceperunt. Pro his etiam legem veterem abrogatam esse.

aliorum, de quibus Deut. 12. Item non habent sacerdotes, nec habere possunt, cum non habeant tribuum distinctionem: ergo ex conditione talis status sequitur, jam non obligari illa lege, vel certe magnum indicium est absolute, & pro tota illa gente cessasse, ut recte argumentatur Justin. d.dial.cum Tryphone. Denique Judæi, etiamsi increduli sint, nihilominus obligantur lege Christi, quia tenentur illam suscipere, & in Christum credere: ergo eo ipso non obligantur lege antiqua, & ita non procedit contraria conjectura. Dico autem per se non obligari, seu ex vi legis, quia ex conscientia erronea poterunt obligari: existimant enim adhuc legem illam retinere suam vim, & consequenter opinantur, se per illam obligari, & hoc modo obligantur ex conscientia erronea. Ad hunc enim modum dixit Paul.ad Galat.1. *Testificor omni homini circumcidenti se*, scilicet, ritu Judaico, *quia debitor est universæ legis faciendæ*, utique ex vi prioris existimationis de obligatione circumcisionis, atque adeo ex conscientia erronea: nam absolute nulla nunc est talis obligatio. Addo vero, quia ignorantia illa, non est sine gravissima culpa, dici posse (ut aliqui loquuntur) ligari potius, quam obligari, quia sive illam legem observent, sive non, gravissime peccant: nam si observant superstitiosi sunt, & infideles: si vero non observant, transgressores sunt legis, quia credunt obligari saltem ex prava conscientia. An vero lex illa etiam quoad omnem utilitatem, pro his Judæis cessaverit, dicam inferius.

Justin.

17. Ex dictis denique facile solvitur judaizantium fundamentum, quatenus ad ipsos Judæos pertinere potest, quod solum fundabatur in hoc, quia lex illa dicitur data ut perpetua, seu in æternum duratura. Duobus enim modis sumitur vox *perpetuum*, vel *æternum*, in sacra Scriptura. Primo, ut excludat terminum durationis absolute, & simpliciter. Secundo, ut solum significet perpetuitatem tantum secundum quid, quæ variis modis contingit. Lex ergo illa non potest dici perpetua in se priori modo: nam constat, omnem legem hujus vitæ aliquando esse in se finiendam saltem cum ipso mundo. Potestque aperte convinci: nam cum minori rigore dici solet perpetuum, quod usque ad finem mundi duraturum est, & tamen neque hoc modo dicta est illa lex perpetua. Quod probatur clare ex eodem loco Genes. 17. ubi & fœdus Dei dicitur fore sempiternum, & Deus ipse promittit Abrahæ, & semini ejus terram promissionis in possessionem æternam: ergo non est magis æternum fœdus, quam promissio: at constat promissionem illius terræ non fuisse æternam illo modo, imo sublatam jam esse: ergo idem intelligendum est de illo fœdere. Similisque promissio habetur Genesis decimo tertio. *Omnem terram, quam conspicis, tibi dabo, & semini tuo in sempiternum*, & similes sunt aliæ promissiones rerum temporalium in veteri Testamento, cum tamen constet, & bona temporalia non esse perpetua simpliciter, & de facto illammet terram non fuisse a Judæis perpetuo possessam.

Solvitur Judæorū fundamētum. Perpetuū vel æternum duobus modis sumi.

18. Duæ igitur sunt expositiones indicatæ ab Augustino in eisdem locis, una est mystica potius, quam literalis, ut in eis locis sermo fit de perpetuitate simpliciter, non tamen intelligatur implenda in re illa materiali, quæ proponitur, sed in illa, vel in alia per illam figurata, seu mystice repræsentata. Ut solemnitas agni paschalis durat perpetuo in se, vel in agno Dei per illum veterem repræsentato, & pactum circumcisionis est perpetuum non in sola carnali circumcisione, sed in illa, vel in spirituali per illam figurata, quæ fit per Baptismum, & de se perpetuo durat, etiam in patria. Sicque promissiones temporales permanent semper in spiritualibus, quæ in illis ut in figura promittebantur. Ita fere Augustinus quæst. 31. in Genes. & quæst. 43. & 124. in Exod. & hanc responsionem videtur sequi D.Thom. 1.2. quæst.103. artic.3. ad 1. argum.

Duplex expositio insinuata ab Augu. 1. expositio mystica.

19. Secunda responsio, & magis literalis est, non dici æternam legem illam nisi secundum quid, etiam respectu durationis mundi. Solet autem hoc æternum secundum quid multis modis accipi: unus valde usitatus est, quo æternum accipi solet pro sæculo, ut notavit Divus Thomas, 1. part. quæst. 10. art. 2. ad 2. ubi ita exponit illud Exodi 2. *Dominus regnavit in æternum, & ultra*. Et ita facile potest illi legi accommodari. Accipitur etiam aliis modis in communi modo loquendi consuetis. Dici enim solet perpetuum, quod sine ullo certo termino præscribitur, quomodo diximus supra libro 1. legem propriissime sumptam esse perpetuam, sic etiam in materia de Censur. suspensio, quæ sine termino imponitur, perpetua dici solet: ergo multo magis potuit lex vetus, aut fœdus circumcisionis, aut præceptum agni paschalis dici perpetuum, quia sine termino positum est. Nam licet ex mente Dei solum poneretur donec veniret semen, hoc tamen non fuit in lege expressum, sed subintellectum in ejus conditione, & significatione, eo vel maxime, quod etiam dici solet in Scriptura perpetuum, quod longissimo tempore, seu per multa secula duraturum est, sicut lex illa duravit. Deinde dicitur pactum perpetuum, quod natura sua indissolubile est, licet per causas extrinsecas, vel rerum mutationem solvi possit, & sic etiam aliqua, quæ per solam vitam hominis durant, solent dici perpetua, ut vinculum matrimonii, professio religiosa, & quædam alia vota. Sic igitur pactum illius legis dicitur perpetuum fœdus, quia dissolvi non poterat, donec impleretur, nec lex illa cessatura erat, nisi per tantam rerum mutationem, cum qua nec veritas illius legis, nec ejus obligatio posset subsistere. Et ita etiam exponit dictam loquutionem Augustinus in citatis locis, & indicat Divus Thomas 1. 2. quæstion. 98. articul.2. ad 2. & videri potest Abul.quæstion.18. in 12.capit. Exodi, ubi idem notat Pereir. & latius Genes. decimo tertio, & decimo septimo.

2. Expositio literalis.

CAPUT XI.

Utrum lex vetus cessaverit, seu abrogata fuerit quoad omnia sua præcepta etiam moralia.

QUamvis absolute dictum sit, legem illam cessasse, tamen quia in illa lege varia erant genera præceptorum, & non est certum cessasse omnia, & consequenter est controversum, an lex illa dicatur cessasse adæquate, seu secundum se totam, ut ita dicam, vel ratione aliquarum partium habentium quoad hoc rationem specialem, ideo in hoc amplius explicandum est. Supponimus autem distinctionem supra datam de triplici genere præceptorum illius legis, cæremonialium, judicialium, & moralium. Et de cæremonialibus certum esse supponimus, illa maxime cessasse, & ratione illorum præcipue dici legem illam cessasse. Ita docent D.Thom. d.quæst.103.art.3. & omnes Theologi infra referendi, & tradit Innoc.III. in cap. unic. de purif. post part. & Augustin. l.6. contra Faust. ubi ita exponit illud ad Colos. 2. *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut Sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum*, &c. Per hæc enim significavit omnia cæremonialia, quæ velut umbra transierunt. Et si quis recte consideret omnia, quæ præcedenti capite adduximus, de cæremonialibus præceptis maxime procedunt, ut in puncto sequenti attingemus, ideoque de his nihil amplius disputare necesse est. Posset autem quis objicere, quia præceptum solvendi decimas, cæremoniale erat, & tamen ejus obligatio durat, ut videntur probare quædam jura dicentia, decimas esse jure divino debitas. Sed de hac re satis dictum est tract.2.de rel. l.1.cap.10.in tom.1.ubi ostendimus, illud præceptum legis veteris, qua parte positivum erat, scilicet quoad quotam decimarum, cessasse quoad obligationem suam: relictum vero esse quasi exemplar, ad cujus instar Ecclesia potuit similem legem statuere, hoc enim prohibitum non est, ubi nullum periculum scandali, aut falsæ significationis imminet, ut postea videbimus. Eo vel maxime quod præceptum illud, quoad illam partem, potest non immerito inter judicialia numerari.

De adæquata cessatione legis veteris.

Cæremonialia cessasse certum est.

Object.

Respons.

2. Circa præcepta judicialia potest esse nonnullum dubium, an mortua sint: ratio autem dubitandi in primis sumitur ex authoritate negativa Scripturæ sacræ,

De judicialibus.

eræ, quia cum multis ejus locis legamus, cæremonialia præcepta cessasse, nullibi id legimus de judicialibus: signum ergo est, non esse parem utrorumque rationem, vel dispositionem. Tum quia legis abrogatio non est magis extendenda, quam sit expressum a legislatore; tum etiam quia unius expressio, videtur tacita alterius exclusio, juxta cap. *nonne*, de præsum. Antecedens autem patet: nam Act. 15. quæstio suborta præcipue fuit de circumcisione, & consequenter de aliis cæremoniis legis, & de his tantum decretum illud Apostolicum interpretari videtur Cyr. Catech. 17. & de eisdem loquitur Paulus dict. loco ad Col. 2. & de illis dicit, fuisse umbram futurorum. Unde tum ibi, tum in epist. ad Rom. & ad Gal. & ad Hebr. in duobus præcipue vim facit, ut ostendat abrogationem illius legis. Unum est, quod lex illa non justificabat apud Deum, sed tantum imperfectam carnis justitiam conferebat. Aliud est, quod lex illa erat figura, & umbra, quæ cessare debuit, adveniente veritate: utrumque autem horum in solis cæremonialibus locum habet, quia sola cæremonialia ordinabantur ad sanctificationem, vel justitiam carnis, judicialia enim ad politicam gubernationem pertinebant: & ideo cæremonialia tantum erant per se primo instituta ad significandum: judicialia vero tantum accessorie, & quasi per accidens, cessante autem accessorio, non cessat principale: & ita etiam Leo Papa serm. 6. Passi. Domini hanc posteriorem rationem explicans, solum in cæremonialibus declarat legalium cessationem. Accedit quod Augustinus lib. 5. & decimo, contra Faustum in principio duo tantum genera peccatorum in illa lege distinguit: quædam vocat vitæ agendæ, alia vitæ significandæ, & hæc posteriora dicit cessasse, non vero priora. At vero præcepta judicialia spectare videntur ad præcepta vitæ agendæ, vitæ (inquam) politicæ, & civilis: ergo illa non cessarunt ex sententia Augustini.

Lex vetus abrogata quoad omnia præcepta judicialia.

3. Nihilominus certa conclusio est, legem veterem cessasse, seu abrogatam esse quoad omnia præcepta judicialia. Ita docet D. Thom. q. 104. art. 3. ubi Cajet. Conradus & cæteris expositores id supponunt ut certum, estque commune dogma Theologorum. Unde videtur de fide certum, quia licet in Scriptura in particulari non sit expressum, continetur in generalibus loquutionibus, quas Ecclesiæ traditio, & communis consensus Theologorum interpretatur. Talis est regula Pauli ad Hebr. 7. *Translato sacerdotio, necesse est, ut legis translatio fiat;* sicut enim vetus sacerdotium simpliciter ablatum est, ita & lex vetus quatenus positiva erat, & cum illo sacerdotio erat conjuncta. Alia generalis locutio Pauli est ad Eph. 2. *Medium parietem materiæ solvens, legem mandatorum evacuans:* nam lex mandatorum sine dubio judicialia comprehendit, quæ erant non parva illius materiæ pars. Aliud principium ejusdem Pauli est illud ad Rom. 7. ubi de uxore ait, *Si mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri*, ex qua similitudine infert: *itaque fratres mei & vos mortificati estis legi per mortem Christi*. Ubi simpliciter dicendo *legi*, totam intelligit, & nihil excludit. Facit etiam illa universalis ejusdem locutio ad Galat. 5. *Testificor omni homini circumcidenti se, quia debitor est universæ legis faciendæ*: nam inde virtute significat evacuata circumcisione, evacuatam esse universam legem, ac subinde etiam judicialia præcepta fuisse sublata. Præterea hoc principio utuntur Theologi in materia de matrimonio, & similibus, quando tractant, an prohibitiones aliquæ illius legis durent nunc. Ut v. g. an accedere ad menstruatam etiam matrimonio conjunctam sit peccatum mortale, sicut olim videtur fuisse, quia erat prohibitum sub pœna mortis, Levit. 20. nam sub distinctione respondent, si lex illa fuit judicialis, non obligare: si autem materia erat moralis, ex ea parte posse durare, ut patet ex Theologis in 4. d. 32. & disputat late Castro lib. 1. de leg. pœn. cap. ult. Sanci. l. 9. disp. 21. & eodem modo disputant de gradibus consanguinitatis, vel affinitatis prohibitis in Levitico: de quibus certum est, posse Pontificem dispensare in nonnullis gradibus eorum, ut in casu Regis Angliæ Henrici VIII. declaravit Clemens VII. de primo gradu affinitatis, in quo supponitur, legem illam judicialem cessasse, & hos gradus nunc non esse prohibitos ex vi illius: idem ergo est in omnibus similibus.

Ratio, & respon. ad fundam.

4. Ratio autem facile reddi potest, respondendo simul ad principalem rationem dubitandi. Nam licet fortasse ex vi solius significationis rerum futurarum, non fuerit necessarium, hæc judicialia præcepta cessare, æque ac cæremonialia quod postea videbimus, tractando, an illa lex sit mortifera: nihilominus propter alias rationes maxime literales necessarium fuit extingui præcepta judicialia simul cum cæremonialibus. Prima, & potissima est, quam indicavit Div. Thomas, quia per Christum sublatus est illius reipublicæ status: ergo etiam cessarunt illæ leges, quæ ad statum politicum, & conveniens regimen illius reipublicæ ordinabantur, cujusmodi erant judicialia præcepta. Consequentia per se evidens est, quia sublatis nobis, tolluntur ea, quæ sunt in nobis: ergo dissoluto populo, communitate, vel religione, pro qua latæ erant leges, desinit talium legum obligatio. Antecedens autem declaratur quia ille populus post Christi adventum, desiit esse populus peculiaris Dei: hanc enim prærogativam habuit, quamdiu Christum in virtute, seu potentia continuit, post Christum vero totus quodammodo mundus, seu Ecclesia Christi Catholica facta est populus peculiaris Dei, juxta illud, *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi*, & illud, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam*. Postquam autem Judaicus populus desiit esse populus peculiaris Dei, desiit etiam divinis legibus gubernari ex obligatione, quia hoc pertinebat ad priorem statum, & ad peculiarem conjunctionem cum Deo.

Alia ratio.

5. Unde sumitur alia ratio, quia mutato principali desinit etiam accessorium: principale autem in illo populo erat, disponi, & præparari per legem ad Messiam suscipiendum, & conservari in fide ejus venturi & in cultu unius veri Dei, hoc autem totum mutatum est per Messiæ adventum, & hac ratione mutata sunt sacerdotium, sacrificia, & alia cæremonialia, quæ proxime ordinabant populum ad illum finem; ergo consequenter etiam judicialia cessarunt, quæ proxime pertinebant quasi ad temporalem gubernationem, quam Deus ad priorem ordinaverat. Unde etiam magis confirmatur, & explicatur altera ratio, quia leges judiciales supponebant populum Israeliticum ut separatum a gentilico, & congregatum, & ordinatum peculiari modo ad spiritualia, & supernaturalia, & ideo ordinabant etiam illum in politicis, ideoque destructo priori fine, & fundamento, leges etiam has cessare necessario consequens fuit.

Ad alia testimonia. resp.

6. Et ita respondetur facile ad testimonia, quæ ad summum continent authoritatem negativam, quæ de se inefficax probatio est. Addo vero in loco Actorum absolute esse sermonem de circumcisione, & de lege Moysi, quæ includit etiam judicialia. Ad testimonia vero Pauli dicitur, interdum illum loqui generaliter, vel indefinite, ut vidimus, aliquando vero loqui de cæremonialibus, quia illa erant præcipua, & illis ablatis auferuntur reliqua, quæ erant veluti accessoria, ut explicatum est. Ad Augustinum vero dicitur, sub præceptis vitæ significandæ comprehendisse etiam judicialia, quia re vera significabant, & erant figuræ futurorum, ut in superioribus declaravimus: & quamvis fortasse hæc sola ratio non sufficeret ad abrogationem, quia in illis præceptis significatio erat minus principalis, nihilominus supposita alia ratione de destructione fundamenti, & dissipatione, & rejectione illius populi, etiam illa ratio nonnihil juvat: sit ergo certum, etiam judicialia præcepta mortua esse, & abrogata.

De præceptis moralibus. Quatenus legis, naturalis, non esse abrogata.

7. Major difficultas superest de moralibus præceptis: nam de illis opiniones variæ sunt inter Catholicos: nam licet omnes fateantur, præcepta moralia quatenus erant præcepta legis naturalis, non fuisse abrogata, imo nec potuisse mutari juxta superius dicta in l. 2. de lege naturali; imo etiam esse confirmata in Evangelio Matth. 5. ut lib. sequenti videbimus, & tradunt Clemens Papa lib. 6. constitut. capit. 22. & 23. & Leo Papa serm. 6. de Jejun. decimi mens. & serm. 4. de Jejun.

jun. septim. mens. & August. lib. 6. & 10. contra Faust. in princ. Nihilominus de iisdem præceptis moralibus prout tradita fuerunt a Deo in lege Moysi sunt opiniones. Aliqui enim Theologi distinguendum putant inter illa præcepta, ut erant legis naturæ, vel Moysi, & priori modo fatentur, non cessasse: posteriori autem modo putant, necessario esse dicendum, jam cessasse. Ita docuit Soto lib. 2. de Justit. q. 5. ar. 4. concl. 2. ubi contraria sententiam dicit esse falsissimam. Medin. vero 1. 2. quæst. 103. art. 3. quem aliqui moderni sequuntur, putat esse rem certam, & indubitatam: unde significant, esse de fide. Allegatur pro hac opinione D. Thom. 1. 2. q. 98. art. 5. quatenus ait, Gentiles obligatos fuisse ad servanda præcepta Decalogi non quatenus erant de lege Moysi, sed quatenus erant de lege naturæ.

De illis & tradita fuerunt a Deo.

1. Senten.

Fundam. 8. Fundamentum hujus sententiæ esse videtur, quod nos adduximus in præcedenti puncto, quia Paulus, cum ait, legem evacuatam esse, absolute, & simpliciter de sola lege loquitur: ergo nihil potest a nobis excipi, quod sit pars illius legis, & quatenus pars ejus est. Aliqui etiam specialiter expendunt verba Pauli ad Hebr. 7. *Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem ejus, & inutilitatem*, quia etiam moralia præcepta erant infirma, & inutilia, quia hæc infirmitas, & inutilitas in hoc posita erat, quod talia præcepta non justificabant, quod etiam convenit præceptis moralibus, teste Augustin. de spiritu. & liter. cap. 14. & 17. Hoc vero testimonium non probat intentum, alias eodem probaretur, præcepta moralia, etiam ut sunt de lege naturæ, non durare in lege gratiæ, quia cum Augustin. dicit in citato loco, præcepta moralia non justificare, non loquitur tantum de illis præceptis ut contentis in lege Moysi, sed etiam secundum se, & ut sunt de lege naturæ, quia etiam ut talia sunt, pertinent ad legem factorum, & non ad legem fidei, juxta discursum Augustini dicto libr. de spirit. & liter. capit. decimo tertio, & Epist. 200. ad Asillicum. Nam etjam lex naturalis jubet, & non juvat, & ideo etiam illa non justificat, alias Christus gratis mortuus est; est ergo secundum se infirma, & inutilis quoad negotium justificationis; tum quia opera ejus ex vi illius non valent ad justitiam obtinendam; tum quia lex illa nec dat, nec supponit, in homine lapso vires sufficientes, quibus tota possit impleri. Cum ergo ait Paulus, *Reprobatio fit prioris mandati*, loquitur de mandato carnali, de quo paulo antea loquutus fuerat, ut Divus Thomas notavit, quod proprie erat mandatum cæremoniale, & specialiter sacerdotium, quod per originem carnalem traducebatur, de cujus imperfectione, & mutatione ibi specialiter tractabat. Nunquam autem Paulus de lege Decalogi dixit reprobatam esse propter ejus infirmitatem, & inutilitatem, nec sancti Patres, aut Theologi ita loquuntur, & si permittatur talis extensio in lege morali, ut scripta in duabus tabulis, eadem admittenda erit in lege naturali: constat autem in lege naturali non posse verificari quoad substantiam, & obligationem præceptorum ejus sed ad summum quoad imperfectionem status, quem habebant ante legem gratiæ: ergo idem dici poterit de lege morali ut per Moysem tradita.

9. Solet etiam hæc sententia probari ex variis testimoniis epistolæ ad Romanos, quæ supra adducta sunt, ad probandum legem illam cessasse, & præsertim ex cap. 7. juncto cap. 3. ad Corinth. 2. nam in illis Paulus absolute dicit, nos liberatos esse a lege mortis, & a litera occidente, *ut serviamus in novitate spiritus, non in vetustate literæ*, sicut etiam de Christo dixit ad Eph. 2. *Legem mandatorum evacuans*, nam lex mortis includit etiam præcepta moralia, nam illa pertinet prohibitio, *Non concupisces*, quæ moralis est, ut Augustin. supra ponderavit, & lex mandatorum sine dubio includit prima mandata, qualia sunt decalogi. Hæc vero omnia non convincere, & objectione facta ostenditur per deductionem ad absurdum. Nam eodem modo ex illis testimoniis inferri posset, legem Decalogi, ut erat lex naturalis & obligabat Gentiles, semperque obligavit fideles omnes a principio mundi existentes, abrogatam esse, & cessasse in lege gratiæ, quod esset plane hæreticum. Probatur sequela, quia etiam lex illa dicebat, & docebat, *Non concupisces*, & tamen non justificabat, nec juvabat, ut sæpe dictum est; ergo ut sic erat lex mortis; ergo liberati sumus ab illa: item erant lex mandatorum; ergo evacuata est per Christum. Hic ergo necessario dicendum est, & legem illorum mandatorum quoad substantiam, & obligationem non esse ablatam in lege gratiæ, & in ea datum esse spiritum, & abundans auxilium, quo impleri possit, & ita factum esse, ut nunc non sit lex mortis. Idem ergo dici poterit de lege Moysi quoad præcepta moralia: unde simpliciter verum est, liberasse nos Christum a lege mortis, non tamen eodem modo ab omnibus præceptis ejus.

10. Tandem solet probari illa sententia ex alio loco Pauli ad Galatas tertio, ubi prius dicit, legem fuisse pædagogum, & postea subdit, *Postquam venit fides, jam non esse nos sub pædagogo*: nam ibi nomine legis Decalogus etiam comprehenditur, nam pars illius pedagogiæ erat instructio circa præcepta moralia Decalogi. Sed minus cogit locus hic: nam in primis fere omnes expositores de lege cæremoniali, vel saltem de lege ratione cæremoniarum locum illum intelligunt: nam per illam custodiebatur ille populus ab idolorum cultu, & imitatione gentilium, & conservabatur in fide, & spe Christi venturi, & in hoc consistebat præcipue illa pædagogia. Deinde pertinebant ad illam pædagogia temporales promissiones, & comminationes pœnarum, & quatenus hæ fiebant etiam propter impletionem, vel transgressionem Decalogi, dici potest, Decalogum cessasse quoad pædagogiam, non vero quoad obligationem, nec quoad substantiam ejus; quia hæc non pertinet ad puerilem statum tantum, sed etiam ad viros spectat. Vel certe, si ipsamet lex Decalogi quatenus docens, & illuminans pædagogiæ pars appellatur; hæc etiam pædagogia erat in lege naturæ, juxta illud Psal. 4. *Signatum super nos lumen vultus tui Domine*, & illa etiam manet in lege nova, non tantum per naturale lumen, sed etiam per literam veteris Testamenti, & per Evangelicam doctrinam, quamvis nunc dici posset mutasse imperfectionem, & statum pædagogiæ, quia cum lege vitæ, & spiritus conjuncta est; his ergo testimoniis non satis probatur illa sententia, quæ ideo tetigi, quia illorum intelligentia præsenti instituto necessaria est.

3. probat.

11. Est igitur secunda opinio affirmans, legem veterem non fuisse abrogatam quoad præcepta moralia, etiam prout in illa lege lata sunt, ac subinde Christianos obligari illa lege quoad illam partem moralium præceptorum. Ita docent Bellarm. lib. 4. de Justit. c. 6. quem sequutus est Lorin. Actor. 15. & hanc sententiam sibi maxime placere ait Vasq. disp. 180. c. 3. qui declarat, legem veterem per præcepta moralia addidisse supra obligationem naturalem obligationem divinam, & neutram esse abrogatam, sed permanere nunc; imo etiam addit, eam partem legis Moysi, ut talis erat, obligasse non tantum populum Israel, sed etiam gentium, quia lata est a Deo ut authore naturæ rationalis, & ideo non debuit ad unum populum restringi. Denique addit etiam promissiones factas in lege veteri observantibus Decalogum, aut Christianos pertinere. Citat pro hac sententia Durand. in 4. d. 1. qu. 9. nu. 8. vel potius 9. & 10. sed ibi tantum dicit decimas, & oblationes mansisse in lege nova quantum ad id, quod morale est in eis, ubi non loquitur de obligatione antiqua, sed de moralitate operis. Dicit etiam Christum implevisse legem quoad præcepta moralia superaddendo consilia, ex quo nihil colligi potest, quia etiam dicit implevisse præcepta figuralia exhibendo veritatem. Allegat etiam Palud. 4. dist. 1. qu. 6. art. 5. conc. 2. in qua dicit, moralia præcepta non fuisse abrogata: at ex probatione, quam adjungit, constat authoris intentio, *Quin jura* (inquit) *naturalia semper, & ubique immutabilia permanent*. Loquitur ergo de præceptis moralibus ratione legis naturæ. Unde in 4. dist. 1. q. 9. sic ait, *Quia ratio, & æquitas naturalis semper locum habet, ideo præcepta moralia pro omni tempore, scilicet ante legem, sub lege, & post legem manere debuerunt*. Et ita possent pro hac sententia allegari fere omnes Theologi: nam absolute dicere solent, præce-

2. Sententia

pta moralia legis veteris in nova obligare, & Paul. Burg. in scrutinio Scrip. d. 8. cap. 6. in nostro, alias d. 1. c. 9. alias c. 77. ubi ait, legem veterem quoad ea, quæ non erant de lege naturæ, cessasse, non vero quoad moralia. Eodem modo loquitur Castro lib. 1. de l. pœnal. c. ult. & alii, quos refert. Re tamen vera non intendunt dicere, obligare nunc illa præcepta ex vi legis veteris, sed ex vi juris naturalis, sicut durabant ante legem, vel etiam docent nunc per jus Evangelicum renovata esse.

Ex Patribus. 12. Atque eodem fere modo loquuntur multi ex Patribus, qui pro hac sententia allegari possent, ut patet ex Clem. Rom. lib. 6. Const. c. 22. & 23. qui diserte loquitur de lege naturali, quam dicit, non fuisse abrogatam. Magis favere videri potest Leo Papa serm. 6. de jejun. decim. mens. dicens, *Evangelicis sanctionibus, dilectissimi, multum authoritatis præbet doctrina legalis, cum quædam de mandato veteri ad novam observantiam transferuntur.* Quod declarat ser. 4. de jejun. septimi mens. *Ne onerosum videatur, aut arduum, quod & præceptum exigit legis & devotio temperat voluntatis. Quæ cum in unum, gratia Dei auxiliante conveniunt, non litera occidit, sed spiritus vivificat.* Multo vero apparentius serm. 14. de Passio. Domini, c. 5. cum explicuisset cæremonialium abrogationem, subjungit, *In præceptis autem moralibus nulla prioris Testamenti decreti reprobata, sed Evangelico magisterio multa sunt aucta.* In his autem locis omnibus, loquitur de præceptis legis ratione moralium operum: nam quædam imitatur Ecclesia, vel quia judicialia erant, vel solum secundum aliquam generalem rationem virtutis, mutando modum, ut jejunia, oblationes, &c. & de illis interdum propriam legem profert, quædam vero retinet propter intrinsecam, & naturalem obligationem quam habent, quam Christus etiam docuit, & confirmavit. In eodem sensu loquitur Bernar. serm. 28. ex parvis, ubi distinguit duplicia præcepta moralia, & figuralia, & addit, Christum venisse, ut moralia impleantur per gratiam, & alia commutaret, ubi significat, non abstulisse priora. In quo imitatus est Aug. lib. 6. contra Faust. c. 2. & lib. 10. c. 2. ubi similiter distinguit duplicia præcepta, *vitæ agendæ, & significandæ*, & subdit, *servari a Christianis etiam ex ipsis libris præcepta vitæ agendæ*, ubi cum addit, *etiam ex ipsis libris* vetus Testamentum intelligit; significat ergo servari etiam ex vi ejusdem testamenti, & legis. Verumtamen in rigore solum dicit, illa præcepta moralia servari a nobis & disci etiam ex veteri Testamento, quatenus naturalia sunt, & ut talia in illo præcipiuntur: & in eodem sensu Epist. 200. in principio de illo præcepto, *Non concupisces*, ait, *Quod utique a Christianis nullus ambigit esse dicendum.* Paulo vero inferius modum explicat, dum de præceptis moralibus ait, ita esse in illa lege scripta, *ut valeant ad informandos mores fidelium*, id est, *ut abnegantes impietatem, & secularia desideria*, &c. in rigore ergo non dicit valere ad obligationem, sed ad informationem, ut infra explicabimus.

13. Magis videtur favere huic sententiæ D. Thom. in hac materia, disputat enim distincte q. 103. ar. 3. de cæremonialibus, & judicialibus præceptis, an cessaverint, & ostendit cessasse; de moralibus vero omnino tacite supponens, illa non cessasse, quia sunt de lege naturæ, ac subinde immutabilia, ut in q. 100. tradiderat. Clarius vero ad Ephes. 2. lect. 5. ubi tractans illa verba, *Parietem maceriæ solvens*, objicit verba Christi Matth. 5. *Non veni solvere legem, sed adimplere*, & respondet, *Dicendum est, quod in veteri lege duplicia erant præcepta, moralia, & cæremonialia; Moralia quidem præcepta Christus non solvit, sed adimplevit*, &c. & consequenter inferius ita exponit verbum Pauli, *Solvens, intelligendum esse quantum ad observantiam præcepti carnalis*, & ita virtute declarat omnia testimonia, quæ prior opinio afferebat, unde mirum est, aliquem Thomistam ausum fuisse dicere, illam opinionem esse de fide, aut indubitatam: nam licet hoc testimonium D. Thomæ possit eandem responsionem pati, quam præcedentia, nihilominus & difficilius exponitur, & negari non potest, quin evertat similem exaggerationem, ejusque fundamentum.

14. Præterea afferuntur pro hac sententia varia testimonia Scripturæ. Primum est illum proxime tactum Matth. 5. *Non veni solvere legem, sed adimplere.* Nam verba illa videntur intelligenda de lege morali, ut declarant exempla, quæ statim Christus subjungit, & de illa lege dicit, se non venisse, ut illam solveret; ergo nec illam abrogavit. Et confirmatur hoc testimonium, quia ibidem Christus confirmavit sua authoritate illa præcepta; imo illa perfectius declaravit reprobatis falsis Judæorum interpretationibus, imo illis etiam consilia perfectionis addit, quibus modis illam adimplevit; ut Patres exponunt: ergo non est verisimile, illa postea abrogasse: & hoc etiam confirmat illud Pauli Rom. 3. *Legem ergo destruimus per fidem? absit. Sed legem statuimus*: nam illud etiam intelligendum videtur de lege morali, quæ per fidem non abrogatur. Testimonia Scripturæ.

15. At vero prius testimonium apud me nihil probat. Primo quia sentio, illud testimonium intelligi de tota lege, & non de sola morali; tum quia absoluta legis appellatio hoc præsefert, & nulla est ratio addendi limitationem; tum etiam quia quod statim subdit, *Amen quippe dico vobis, quia jota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant.* Hoc (inquam) de tota lege intelligitur, ut constat etiam Lucæ 16. tum præterea quia Patres omnes ita locum illum intelligunt, & ideo interpretantur, quomodo aliter impleverit legem moralem, & aliter cæremonialem. Hæc enim erat figurativa, & prophetica, ideoque de illa maxime dicitur, quod *jota unum non præteribit, donec omnia fiant, & facilius esse cœlum, & terram præterire, quam de lege unum apicem cadere*, ut ait Lucas; tum etiam quia Christus dixit illa verba, ut innocentiam suam ostenderet, & sic falsæ accusationi Judæorum occurreret, quia illum dicebant esse transgressorem legis, & discipulos suos præmoneret, quando legem divinam tractare deberent; neutrum autem expleret, nisi de tota lege absolute loqueretur. Unde secundo non cogit ille locus, quia (ut ex hac ratione constat) ibi, *Non solvere*, non est, *non abrogare*, ut necessarium sit illud restringere ad moralem legem, de qua verificetur, sed *non solvere*, est *non transgredi* illam, nec implere dum obligat, seu pro tempore, pro quo lata est: nam tollere legem post impletum tempus pro quo fuit lata, non est transgressio, nec injuria legis, cum sit voluntas legislatoris, imo illud ipsum est implere legem. Q. dicta testimonia non probant.

16. Et ob eandem etiam causam non urget confirmatio, quia esto Christus ibi confirmaverit præcepta Decalogi pro lege sua (quod libro sequenti ex professo examinabimus) non sequitur nunc obligare moralia præcepta ex vi legis Moysi; imo oppositum inferri potest, quia posita nova lege positiva divina circa eandem materiam, jam non erat necessaria antiqua. Neque inde sequitur aliquid superfluum, vel ridiculum (ut quidam loquuntur) sed potius est ordo connaturalis inter duas leges, quarum una tantum usque ad certum terminum lata fuerat, & ad illum pervenit, & alia loco illius succedit. Nam si contingit communicare in aliqua parte materiæ, in illa jam non est obligatio ex vi antiquæ legis, quia finita est, sed ex vi posterioris: unde non potest dici supervacanea abrogatio, quando est cessatio ab intrinseco ex vi termini in priori lege præscripti, sicut contingit in lege veteri, ut supra declaratum est. Dicere autem, terminum illum positum esse pro lege illa ut cæremoniali, & judiciali, non vero ut morali, voluntarium est, cum Scriptura simpliciter de tota lege dicat, fuisse positam donec veniret semen, & similia. Neque est inconveniens, quod in materia necessaria, & perpetua ponatur lex temporalis, quia hoc pendet ex voluntate legislatoris, & quia post illam legem divinam danda erat alia ab ipsomet Deo, quæ moralia illa præcepta altiori modo comprehenderet. [illegible]

17 Alter vero locus Pauli eodem modo, quo præcedens intelligendus est: nam licet ibi maxime loquatur Paulus de lege cæremoniali, non tantum de illa sola, sed simpliciter de lege, de qua dixerat, Rom. 3. *Ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo*, & *Per legem cognitio peccati*: & eandem vocat, *Legem factorum*, Locus Pauli explicatur.

ctorum, quam a *Lege fidei* condistinguit. Eodem ergo modo loquitur de lege in illis ultimis verbis, in eis autem *legem destruere*, vel *statuere*, non est, *legem abrogare*, aut *sustinere*. Sed *destruere* est legem damnare, aut tanquam pravam rejicere; *statuere* autem est, eam defendere, ejusque proprium statum, conditionem, & officium ei tribuere, & quomodo per fidem fulciatur exponere. Quod tam verum est de moralibus, quam de cæremonialibus præceptis, ut omnes ibi, & præsertim D. Th. exponit, qui etiam hunc locum per alterum Matth. c. 5. declarat.

Suadetur dicta sententia. 18. Melius videtur posse suaderi hæc sententia nonnulli novi Testamenti testimoniis, in quibus obligatio Decalogi in lege nova ex veteri Testamento confirmatur: nam in eis supponi videntur præcepta Decalogi, etiam ut data per Moysem, obligare Christianos; sic a Jacobo in sua Epist. cap. 2. præceptum illud, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, vocatur *Lex regalis secundum Scripturas*, & tamen illud est præceptum morale veteris Testamenti: ergo sentit, præceptum illud etiam nunc durare ex vi Scripturæ veteris, quam sine dubio indicari voluit. Unde cum subdit, *Si personam accipitis, peccatum operamini, redarguti a lege quasi transgressores*, de lege Moysis loquitur, quæ in Scriptura solet absoluto nomine legis significari, juxta illud, *Lex per Moysem data est*: unde de eadem lege subdit Jacobus, *Quicumque totam legem impleverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus*, quod statim declarat in præceptis Decalogi, *Nam qui dixit, non occides, dixit, non mœchaberis*. Ergo intelligit, hanc legem, & hæc præcepta ut a Deo data fuerunt in lege veteri, etiam obligare Christianos similisque locus est apud Paulum ad Romanos cap. 14. *Qui diligit proximum legem implevit*, utique Decalogi; subdit enim, *Nam non adulterabis*, &c. *In hoc verbo instauratur*, *Diliges proximum tuum*, *sicut te ipsum*: & ad Ephesios 6. suadet observationem quarti præcepti Decalogi, quia est primum in promissione, *Ut bene* (inquit) *sit tibi*, *& sis longævus super terram*; ergo sentit durare, & præceptum ipsum, & (quod magis est) promissionem factam observantibus illud. Unde Adam ibi sic exponit, *Hoc enim justum est*, *& naturæ lex id exigit*, *non solum autem illa*, *sed & divina quæ habetur Exodi* 20. Eadem autem ratio est de reliquis præceptis.

Distinctio Juristarū notanda. Lex declarativa tantum, constitutiva tantum. Declarativa & præceptiva simul. 19. Ut in hac controversia quod sentio, breviter dicam, oportebit in memoriam revocare distinctionem quandam legis a Juristis usitatam: nam quædam est lex declarativa tantum, alia tantum constitutiva, quædam vero declarativa, & ordinativa, seu præceptiva simul. Ex quibus membris tertium solum habet locum in legibus, quæ versantur circa materias, de se indifferentes, seu non necessarias, quæ mere positivæ dici possunt, & ideo nihil ad præsens refert, quia certum est legem Decalogi ut datam per Moysem non fuisse hoc modo pure constitutivam, cum fuerit de materia naturali, ac necessaria. De aliis vero duobus membris controverti potest, an illa lex ut data a Deo in veteri Testamento fuerit pure declarativa, vel simul etiam præceptiva, & constitutiva. Quod dubium supra a nobis tractatum est, & ex illius resolutione pendet, ut existimo, quæstio præsens.

20. Nam sustinendo opinionem asserentem, legem veterem ut proponentem, seu promulgantem legem Decalogi, fuisse tantum legem declarativam divinæ, ac naturalis obligationis, & non addidisse novam obligationem positivam divinam, consequenter quidem asseritur, legem Decalogi prout contentam in lege Moysi non fuisse abrogatam, sed nunc etiam in vi sua permanere. Quia lex pure declarativa magis habet rationem doctrinæ, quam præcepti: doctrina autem divina nunquam potest sua authoritate, aut veritate privari, & ideo nunquam potest revocari, aut lumen suum amittere; ergo etiam lex divina pure declarativa nunquam potest abrogari, aut vim suam amittere, quia est lucerna, & lux, quæ semper eodem modo illuminat. Et in hoc saltem sensu suadetur valde illa opinio testimoniis ultimo loco adductis in ejus probationem, quatenus in eis videntur colligi præcepta Decalogi ex veteri Testamento, & ex loco Exodi; illa enim collectio, seu probatio in hoc fundatur quod illa legislatio, quantum ad Decalogum spectat, non fuit nisi promulgatio legis naturalis, quam promulgationem ibi Deus ipse fecit, quæ in ratione doctrinæ semper retinet eandem authoritatem.

21. At vero authores prioris sententiæ non videntur in hoc tantum sensu loqui: nam expresse dicunt, legem moralem ut est data per Moysem vere obligare Christianos. Imo Vasqu. sentit obligationem legis naturalis non esse divinam proprie, id est, ex divino præcepto, sed solum esse a Deo quatenus est author rationalis naturæ, quæ est ipsa lex naturalis, & ab illa sola proxime nascitur illa obligatio naturalis, & nihilominus ait legem per Moysem datam addidisse divinam obligationem, quæ nunc durat in Christianis. Nos vero in superioribus diximus, legem naturalem esse veram legem divinam, & ex proprio imperio, & voluntate Dei, & nihilominus legem moralem ut ab eodem Deo specialiter datam, & promulgatam illi populo addidisse positivam obligationem legi naturali. Et ita in hoc videmur omnes convenire, quod lex Decalogi ut data per Moysem, non fuit tantum declarativa, sed etiam constitutiva, & proprie præceptiva. Imo hic addiderim, quod licet utramque habuerit, certius constare ex Scriptura, fuisse præceptivam, & esse per se obligativam, quam esse declarativam. Quia omnia illa præcepta Decalogi feruntur per eadem verba præcipiendi, vel prohibendi, & sub eodem tenore: & in eis quædam miscentur, quæ non sunt de lege naturæ, & tamen eodem modo præcipiuntur, vel prohibentur, ut sanctificatio Sabbati, & prohibitio sculptilium, secundum probabilem expositionem. Nec ex verbis Scripturæ discernere possumus, quid prohibeatur quia malum, vel quid sit malum quia prohibitum, sed ex ratione naturali, & ex communi sensu Doctorum Ecclesiæ hæc discernimus ac judicamus. Estque optimum exemplum Ezech. decimo octavo, quo a simili res declaratur. Ibi enim inter necessaria ad justitiam æque ponuntur, *Uxorem proximi non violare*, & *ad menstruatam non accedere*, cum tamen primum prohibeatur quia per se malum, ac mortale peccatum, secundum autem (juxta probabilissimam opinionem) solum erat malum, quia prohibitum saltem in gradu peccati mortalis. Ita ergo contingere potuit in lege lata Exodi 20. quantum est ex forma prohibendi, vel præcipiendi; certius ergo constat ex Scriptura, legem illam fuisse præceptivam, constitutivam obligationis novæ, quam declarativam antiquæ, licet adjuncta ratione utrumque colligatur, & verum sit.

Authores 1. sententiæ in quo sensu loquuntur.

Christiani non obligari ex vi legis Moysi ad præcepta Decalogi, & moralia ejusdem legis. 22. Hoc ergo principio posito probabilius censeo, Christianos non obligari ex vi legis Moysi ad præcepta Decalogi, & moralia ejusdem legis, ac subinde totam illam legem cessasse, quoad obligationem, licet quoad materiam non fuerit ita sublata in moralibus præceptis, sicut in cæteris. Quam opinionem ante authores citatos docuit Victor rele. de matrimon. 2. p. num. 3. in fin. & postea ex nostris Tolet. Rom. 3. annot. 15. & Salmer. ad Roman. 7. disputat. 6. Barradas tom. 1. libr. 2. capit. 21. ubi cum sæpe dicat, Decalogum esse perpetuum, & in illum, abrogationem non cadere, esseque magnam legis partem, quæ adhuc vivit, & similia, nihilominus cautionem, & declarationem adhibet, dicens, *partem quidem illam legis vivere*, *non tamen quia legis Moysis pars*, *sed quia naturæ lex est*, *& novæ legis pars*, *vivit*, *vivetque in sempiternum*. Idem tenet Valentia tomo 2. disput. 7. quæst. 7. punct. 7. ubi opinionem Soti commendat. Moveor autem præcipue, quia tota illa lex a principio Decalogi data est soli populo Hebræorum, ut supra ostensum est, & patet Exod. 20. ubi Deus præmittit illa verba, *Ego sum Dominus Deus tuus*, *qui eduxi te de terra Ægypti de domo servitutis*, & post illa statim loquitur ad populum illum dicens, *Non habebitis Deos alienos*, &c.

Objectio. 23. Dicunt aliqui; etiam illa verba ad populum Christianum pertinere, quia eductus est ex potestate diaboli, & quia est spirituale semen Abrahæ, teste Paulo ad Galat. 4. Rom. 3. & 4. 1. Cor. 10. ac subinde

legis etiam illius promulgationem ad Christianos pertinere; hæc vero ampliatio illorum verborum in illo loco literalis non est, sed spiritualis, & ideo admittenda non est in ordine ad extensionem obligationis illius legis. Alioqui etiam illa verba, *Memento, ut diem Sabbati sanctifices*, ad literam pertinebunt ad populum Christianum, & idem erit de præcepto, *Non facies tibi sculptile, nec omnem similitudinem*, etiamsi non fuerit mere naturale, sed positivum, ut aliqui volunt. Imo de tota lege sequente idem dici poterit, quia eidem populo educto ex Ægypto data dicitur; id autem falsum esse constat ex verbis Scripturæ, & omnium interpretatione, & communi doctrin. Theologorum cum Divo Thoma dicta quæstion. nonagesima octava, articul. quarto, & ex dictis in superioribus, ubi ostendimus, legem illam promulgatam esse populo præsenti, & successoribus ejus secundum carnem, ut aliis locis ibi citatis Scriptura declarat, quæ sine dubio proprie, & non figurate loquitur in lege ferenda, & promulganda, nisi ubi ex verbis aliud clare constiterit, vel ex communi traditione; data est ergo illa lex pro Israel carnali, non ergo obligat Christianum populum. Qua ratione omnes utuntur quoad præcepta cæremonialia, & judicialia; ergo idem est de moralibus quantum ad vim obligandi in virtute illius legis: nam eodem modo, & tenore tradita sunt.

Respons.

24. Et confirmatur secundo hæc sententia, quia præcepta moralia illius legis ut erant illius, non obligabant tunc Gentiles, sive fideles, sive infideles; ergo neque nunc obligant Gentiles infideles: ergo neque obligant Christianos. Prima consequentia nota est ex paritate rationis, secunda item est clara ex dictis capite præcedenti, quia Christiani, vel sunt ex gentibus, vel ex Judæis; si ex gentibus non magis obligantur lege veteri, & quacunque parte ejus, quia Christiani sunt, quam gentes infideles: si vero sunt ex Judæis, æquiparantur in hoc ceteris Christianis, quia lex vetus non magis obligat quosdam Christianos, quam alios, propter solam carnis originem. Antecedens autem est expresse Div. Thomæ, ut citatum est ex quæstion. 98. art. 5. quam omnes sequuntur. Solus Vasq. in dicto capit. 3. numer. decimo quarto, oppositum consequenter docet, dicens, & ex priori opinione sua colligi, legem illam moralem quatenus datam a Deo per Moysem, non tantum Judaicum populum obligasse, sed etiam Gentilicum. Et addit suasionem consequentis, quia Deus legem illam tulit tanquam author naturæ creatæ, cui necessario talis lex convenit; ergo non debuit illam ad peculiarem populum restringere. Nos autem libenter admittimus illationem illam: nam re vera ille author consequenter infert, & loquitur; tamen ex falsitate consequentis inferimus falsitatem antecedentis: nam ex vero non potest sequi falsum.

Confirm. 2.

25. Quod autem consequens illud falsum sit, in primis ex ipsius novitate, & singularitate conjectamus; deinde id convincimus ratione proxime facta, quia lex illa etiam quoad eam partem pro solo populo Hebræo lata est, & illi soli est promulgata: ergo ut talis erat, non potuit Gentilem populum obligare. Lex enim non promulgata non obligat: ergo non potuit illa lex obligare gentes, quibus promulgata non fuit. Responderi potest ex Vasquez supra cap. 4. satis esse, quod voluntas Dei fuerit, ut lex Decalogi ab omnibus gentibus servaretur, licet illam non explicaverit populo Gentilico pro illo tempore per illam legem, sed tantum per jus naturale. Sed hoc plane repugnare videtur, quomodo enim potest esse obligatio ex vi alicujus legis exterioris, nisi per illam manifestetur voluntas legislatoris. Deinde alias sequeretur, etiam ante legem illam per Moysem datam obligasse non solum gentes, sed etiam Israelitas, quia jam Deus habebat illam voluntatem, licet illam non manifestasset. Quod si dicatur, habuisse illam voluntatem, non tamen pro illo tempore; ergo eodem modo dici potest & debet, habuisse illam pro illo populo, & non pro aliis, & pro illo statu, ac lege, & non pro aliis temporibus, sive præcedentibus, sive sequentibus quantum est ex vi illius legis.

Impugn. sententia dicta.

Resp. Vasq.

Impugn.

26. Præterea hoc mihi valde confirmat Paul. ad Rom. 2. dicens, *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Ubi evidenter de lege naturæ loquitur, quam dicit habuisse gentes scriptam in cordibus, significans clare legem scriptam in lapidibus, ut talis erat, eos non obligasse: nam ea ratione dicit, non habuisse legem, utique scriptam, seu positivam: & in eodem sensu paulo superius dixerat, *Quicunque sine lege peccaverunt, sine lege peribunt: & quicunque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur.* Gentiles ergo peccantes contra legem naturæ, non peccabant contra legem Moysi, nec per illam judicandi sunt: ergo nec per illam, ut talis erat, obligabantur. Nec conjectura in contrarium facta urget; tum quia lex illa ut per Moysem data non erat necessaria creaturæ rationali; tum etiam quia non data est a Deo, ut est author naturæ tantum, sed etiam ut est author gratiæ, utrumque enim supra ostensum est: ergo potuit specialiter illam dare populo suo quoad omnem partem ejus, prætulit enim illum populum Deus, credendo illi eloquia sua, ut ad Rom. c. 3. idem Paulus dixit, estque verum tam de eloquiis, quibus speciali modo legem naturalem illis proposuit, quam de cæteris.

Confirm.

27. Tertio persuadetur sententia nostra, quia lex Moysi posita est usque ad certum terminum, utique, *Donec veniret semen*, sed in hoc nulla distinctio facta est inter partes, & præcepta ejus: ergo quantum ad vim obligandi eundem terminum habuit secundum se totam, & secundum omnes partes suas, non enim licet nobis distinguere, aut exceptionem addere, ubi Scriptura non distinguit, sed absolute loquitur, & nulla ratio, vel auctoritas cogit ad exceptionem faciendam: & augetur hæc ratio, quia adveniente illo termino, danda erat nova lex divina, per quam illamet materia moralium præceptorum novo modo, & novo spiritu præciperetur, ut infra videbimus: ergo non oportuit priorem legem, etiam quoad hanc materiæ partem poni ultra terminum pro tota illa lege designatum. Nec etiam oportuit in lege Evangelica esse duas obligationes positivas divinas circa eandem materiam: ergo adveniente prædicto termino, cessavit, & posita nova obligatione divina, prior lex cessavit; sicut si unus Pontifex præceptum aliquod ponat pro vita sua, & successor ejus eandem materiam præcipiat, licet eadem materia sub Pontificio præcepto maneat, nihilominus verissime dicitur, cessasse obligatio prioris præcepti, & nova introducta: ita ergo in præsenti accidit proportione servata.

3. Probatio.

28. Ampliusque declarari hoc potest ex quibusdam actibus moralibus prohibitis in lege veteri, qui in lege nova specialiter prohibiti a Christo non sunt, sed suæ naturæ relicti: nam eo ipso nunc vel non sunt prohibiti, vel non in eo gradu, in quo in lege veteri prohibebantur. Optimum exemplum est in præcepto prohibente viro accessum ad uxorem menstruatam, sub pœna mortis utriusque conjugis, Leut. 20. Quæ lex quatenus hanc pœnam adhibebat, judicialis erat, & ut sic omnino cessavit, ut apud omnes constat. Quatenus vero prohibebat absolute, talem accessum, controversia est, an judicialis, seu positiva fuerit, an vero moralis, & de materia per se mala. In qua (omissis aliorum opinionibus) multi censent, fuisse moralem, quia ille accessus etiam nunc est peccaminosus ex jure naturæ, & sine alia positiva prohibitione: & nihilominus censent, in lege veteri fuisse peccatum mortale propter prohibitionem factam sub tam gravi pœna, quæ indicat gravem obligationem talis legis, etiam in conscientia, ut in superioribus est dictum: nunc autem in lege nova solum esse peccatum veniale, quia ex jure naturæ non habet majorem obligationem, & lex nova illam specialem non addidit, ut late prosequitur Castro lib. 1. de l. pœnal. c. ult. & plures alii quos refert, & sequitur Sanc. lib. 9. de matrim. disp. 21. nu. 5. & 6.

Probatur amplius dicta sententia. Exemplo.

Accessus ad menstruatam in lege veteri fuisse mortale peccatum in lege nova veniale.

29. Hoc ergo exemplo intelligitur, obligationem specialem, quam addebat lex Moysi in illa materia morali, etiam de se mala, cessasse in lege gratiæ, ita ut licet eadem actio prohibita sit in lege Evangelica, quia

Ex hoc exemplo infertur.

quia turpis, & mala, alio tamen genere obligationis, & non tam gravi obligatione, sicut in lege veteri, & quamvis in illo particulari actu id contingat, quia illa prohibitio involvebat præceptum judiciale, nihilominus in aliis etiam præceptis moralibus recte intelligitur, cessare potuisse specialem obligationem legis positivæ divinæ, & in aliam obligationem legis novæ commutatam fuisse. Et hoc sensu verum est, nullum Christianum se agnoscere obligatum ad vitandam usuram, vel aliquid simile, quia illud fuit prohibitum in lege Moysi, nisi quatenus inde colligi potest, illud fuisse prohibitum, quia malum, & jure naturali vetitum, quod ex solis verbis præcipientibus, aut prohibentibus, non satis colligitur, sed ex materia, ex communi interpretatione, & sensu Ecclesiæ, & ex aliis circumstantiis & diversorum locorum collatione colligendum est. Sic etiam recte intelligitur locus Jacobi 2. supra citatus pro contraria sententia, ubi postquam dixit, totam legem *regalem*, seu moralem, aut Decalogi esse servandam, subjungit, *Sic loquimini, & sic facite sicut per legem libertatis incipientes judicari*. Per legem enim *libertatis* legem gratiæ, seu Evangelicam sine dubio intelligit, & per eam dicit esse judicandos Christianos, qui legem naturalem observant, vel violant: significat ergo, licet præcepta Decalogi in hac lege libertatis obligent, non tamen accipere obligationem specialem, ac divinam ex lege veteri, sed ex propria lege libertatis: nam per illam legem judicium fertur de actu, ex qua nascitur obligatio, & ideo fortasse non dixit prius, *si tamen legem perficitis Moysi*, aut *Decalogi*, sed *legem regalem*, id est, charitatis, in qua radicantur ipsamet præcepta Decalogi, & ideo etiam in lege gratiæ præcipiuntur.

Lex vetus cessavit non solū quoad obligationē sed etiam quoad cōminationes, & promissiones. Probatur primo.

30. Atque ex his tandem concludo, præcepta moralia legis veteris non solum cessasse quoad obligationem, sed etiam quoad speciales comminationes in ea factas pro transgressoribus, vel temporales promissiones observantibus illa præcepta in eadem lege factas. Ita sentiunt communiter Doctores utriusque sententiæ, uno, vel alio excepto. Et generatim probatur, quia in lege gratiæ cessavit obligatio propria legis veteris, etiam quoad præcepta moralia, ut declaratum est: ergo etiam cessavit pœna, vel promissio addita illi legi, ut talis erat. Patet consequentia, quia cessante principali, cessat accessorium: comminationes autem, & promissiones temporales erant propriæ illius legis, ut talis erat, & distincta a lege nova, ut in superioribus tactum est, & latius dicetur in lib. 10. ergo cessante obligatione propria illius legis, cessant reliqua. Secundo id declaratur, quia illæ promissiones erant per modum cujusdam pacti, & ideo lex illa *fœdus* appellatur Exod. 19. Deuteron. 29. ergo cessante obligatione ex una parte, cessat ex altera, ut sit æqualitas in pacto, sed ex parte hominum cessavit obligatio illius legis: ergo etiam ex parte Dei cessavit obligatio ad implendas promissiones: & similiter ex parte hominum cessavit reatus proprius contra illam legem, & consequenter etiam cessat pœna, & comminatio propria talis legis. Tertio applicari in præsenti potest ratio facta, quod lex illa solum pro tali gente, & pro tali tempore posita est; ergo extra illud tempus, & extra illam communitatem omnino cessavit, & quoad obligationem, & quoad reliqua omnia, quæ illi adjungebantur in ordine ad implendam obligationem. Præterea in particulari de pœnis res est manifesta, ut bene attigit Castro dicto capite ultimo lib. 1. de lege pœnal. tum quia pœnales, ut tales erant, non erant leges naturales, sed positivæ; omnes autem leges positivæ illius legis cessarunt, ut ostensum est; tum etiam, quia leges pœnales, ut sic non erant morales, sed judiciales; ergo cessarunt; ergo omnes illarum pœnarum comminationes non transcendunt statum illius legis; tum denique, quia hac ratione (inter alias) dicitur lex gratiæ lex libertatis, quia non ita movet terrore pœnarum temporalium, sicut lex vetus, & sic dicit Paul. 2. Corinth. 3. *Ubi spiritus Domini, ibi libertas*; ergo lex gratiæ etiam liberavit nos a reatu, & comminatione legis, etiam ut moralis; ergo cessarunt illæ comminationes. Quomodo exponit sæpe Augustin. illud, *Justo non est lex posita*, 1. Timoth. 1. ut late supra lib. 1. tractavimus. De promissionibus autem temporalibus illius legis doctrina est communis, cessasse in lege nova, ut constat ex Augustin. lib. 10. contra Faust. cap. 2. ubi ait, *promissa carnalia non manere, & ab illis vocari vetus Testamentum*, & hac ratione in Epist. 120. dicit, promissiones illas pertinuisse ad hominem veterem, non ad novum. Idem significat lib. 16. de Civit. cap. 11. & aliis locis.

Object. contradicta.

31. Solum objici potest, quia promissio illa addita quarto præcepto Decalogi, *Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut sis longævus super terram*, Exod. 20. illa (inquam) temporalis fuit, & tamen etiam in novo Testamento durat, ut sentit D. Thom. 2. 2. quæst. 102. artic. 4. ad 4. ex Paulo, qui videtur id expresse asserere 1. Timot. 4. dicens, *Pietas ad omnia utilis est promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ*. Et ad Ephes. 6. *Honora* (inquit) *patrem tuum, & matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, ut bene sit tibi, & sis longævus super terram*. Respondeo promissionem illam, ut habetur in Exodo, fuisse plane temporalem, nam erat de terra promissionis, ita enim ibi additur, *Ut si longævus super terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi*. Ubi adstringitur, & limitatur promissio ad terram promissionis, neque extra illam poterat ad literam impleri. Quare addo, promissionem illam ut mere temporalem nunc cessasse, durare autem quatenus in illa promissione figurabatur æternitas in terra viventium, ut de aliis promissionibus temporalibus dicit Augustin. in dicta Epist. 120. & sæpe alibi. Atque hoc significavit Paulus in utroque loco: nam ad Ephes. aliquid addidit promissioni dicens prius, *Ut bene sit tibi*, & aliquid etiam abstulit, dicens absolute, *Et sis longævus super terram*, non addendo determinationem, *quam Dominus Deus tuus daturus est tibi*, ubi Cajetan. advertit, duplex bonum promitti a Paulo. Primum est, *ipsum bonum*, quod ego intelligo præcipue de bono simpliciter, quod est bonum virtutis, & sanctitatis. Secundum est, *diuturnitas in bono habito*, quæ in hac vita confertur per perseverantiam in vita gratiæ, & in futura per gloriam ipsam. Ad Timoth. vero utramque vitam conjunxit, præsentem, & futuram, quod aliqui cum partitione accommoda interpretantur, scilicet, habens promissionem vitæ, quæ nunc est, pro Testamento veteri, & futura pro novo: nam hoc significavit Salmeron disput. 15. super ad Ephes. 6. dicens, priorem partem illius promissionis esse ex Moyse, posteriorem vero ex Christo. Vel certe addidit futuram vitam post præsentem, ut significaret, nunc non promitti longævitatem vitæ præsentis, nisi quatenus necessaria, vel utilis esse potest ad futuram, vel ad majorem perfectionem ejus, sub qua ratione promissio illa spiritualis est, & ita tandem illam explicuit D. Thom. citato loco.

Respons. — *Ad illud Timoth.*

CAPUT XII.

An lex vetus quoad obligationem mortua fuerit, seu cessaverit ante Christi Domini mortem.

De tempore quo lex illa mortua.

1. Hactenus solum ostendimus, nunc esse mortuam legem veterem, nondum tamen declaratum est, quando primum abrogata fuit, desiitque: nam licet ex probationibus adductis satis etiam constet, multis retro temporibus, & a principio nascentis Ecclesiæ Christi legem veterem mortuam fuisse, nondum tamen explicatum est in quo puncto, ac momento, vel tempore expiravit. Supponimus vero ante Christi adventum in carne non fuisse mortuam, quia data fuit, *donec veniret semen*: de tribus ergo temporibus restat dubitatio, scilicet de tempore vitæ Christi Domini ante mortem ejus, de instanti mortis ejus, & de aliquo tempore post mortem ejus, ideoque de singulis dicendum est. Habet autem locum hæc quæstio solum respectu Judæorum, quibus lex illa data erat: nam respectu Gentilium, quibus nunquam fuit imposita, non oportet designare initium temporis, in quo illos non obligavit, quia nunquam eos obligavit, nec ante incarnationem Christi, neque post

Non fuit mortua ante Christi adventum. Triplex tempus in dubium revocari.

post illam ante mortem ejus, neque etiam in morte, vel post mortem ipsius, ut supra probatum est, & ideo diximus, respectu Gentilium non fuisse illam legem mortuam, sed potius nunquam fuisse vivam, ut sic dicam, quia ex quo lata fuit, illos non obligavit. Tota ergo quæstio circa obligationem Judæorum versatur.

Sententia affirmans circumcisioné cessasse ante mortem Christi. 2. His ergo positis circa primum tempus est peculiaris opinio aliquorum scholasticorum, cessasse circumcisionis præceptum ante mortem Christi, nimirum, quam primum Baptismus institutus est, & efficaciam cœpit habere conferendi gratiam. Ita tenet Scot.in 4.distinct.3.quæst.4.§. *quantum ergo*. Sequitur Gabr.distin.1.quæst.4.artic.3. Fundamentum est, quia ex quo Baptismus cœpit esse utilis ad justitiam, cœpit esse sub consilio; ergo ex tunc cœpit circumcisio non esse sub præcepto; Baptismus autem utilitatem habuit ante mortem Christi paulo post initium Baptismi Joannis, ut nunc supponimus; ergo. Prima consequentia patet; tum quia consilium rei perfectioris, & utilioris tollit præceptum inferioris rei, & minus perfectæ; tum etiam, quia cum circumcisio jam non esset necessaria ad remissionem peccati originalis, non erat, cur sub necessitate præcepti post Baptismi utilitatem relinqueretur. Ex qua opinione sequitur totam illam legem cessasse quoad obligationem respectu omnium puerorum, qui post Baptismi institutionem ex Hebræis nascebantur. Quia lex illa non obligabat nisi circumcisos, ideoque circumcisio erat illius legis professio; ergo qui non tenebantur ad circumcisionem, nec ad totam legem obligabantur, simpliciter loquendo. Hæc tamen cessatio totius legis ex vi hujus illationis non habet locum in parentibus, seu hominibus illius populi, qui jam erant adulti, & circumcisi tempore institutionis Baptismi; imo nec in parvulis potuit ad praxim reduci. Ratio prioris partis est, quia homines jam circumcisi poterant quidem liberari a præcepto (ut ita dicam) activo circumcisionis, id est, ab obligatione circumcidendi suos filios; non poterant autem eximi ab obligatione passiva, id est, recipiendi circumcisionem, quia jam erant circumcisi, & legem totam professi fuerant, & ideo non liberabantur a toto onere legis ex vi cessationis præcepti circumcisionis, prout ad illos pertinebat. Alterius vero partis ratio est, quia infantes nati in illo populo post institutionem Baptismi non poterant pervenire ad usum rationis ante mortem Christi, & ideo non poterant proprie eximi ab onere legis per carentiam circumcisionis, quia nondum erant capaces obligationis ejus.

Probatur prædicta sententia. 3. Aliunde vero probari potest universaliter, totam illam legem, quoad obligationem, cessasse ante Christi mortem, primo ex illo Luc. 18. *Lex & Prophetæ usque ad Joannem*: ergo saltem in baptismate Joannis lex mortua est: Secundo, quia quoad aliqua saltem præcepta videtur antea extincta, quia multa mysteria Christi successu vitæ ejus impleta fuerunt ante mortem, quæ tamen per plures cæremonias legis figurabantur ut futura: ergo præcepta de talibus cæremoniis ante mortem Christi cessarunt; alias vigerent præcepta de signis falsis exhibendis, quod repugnat.

Lex vetus usque ad instans mortis Christi obligabat. 4. Nihilominus dicendum est, ante Christi mortem legem veterem non fuisse mortuam quoad obligationem, ac subinde usque ad instans mortis Christi ad minimum obligasse. Est communis sententia Theologorum D.Thom.1.2.quæst.103.artic.3.ad 2.Bonavent. in 4.distinct.3. 2.part. ejus art.2.quæst.2. Major quæst. 2.Rich.distinct.1.art.6.quæst.4.Capr. quæst.3.art.3. ad 1.contra 1,concl.Palud.quæst.6.art.3.Durand.quæst.9. & aliorum, quos infr. referemus, & in hoc videntur convenire Hieronym. Augustin. Richard. de S.Victor. Bern.& alii, qui materiam hanc disputarunt. Potestque ostendi primo ex Evangelio, ubi sæpe legimus, Christum servasse legem tam in infantia, quam in discursu vitæ usque ad mortem, paulo enim ante illam manducavit Pascha, & ita semper consuevisse facere ostendunt verba discipulorum, dicentium, *Ubi vis paremus tibi comedere Pascha*? Matth.26. Quamvis

Probatur primo. enim ipse non subjiceretur legi, tamen quia lex ipsa vigebat, & mysteria ejus non erant completa, tum propter exemplum, tum propter mysterium illam servare voluit, juxta id quod dixit Matth. 5. *Non veni solvere legem, sed adimplere*. Et ob eandem rationem illos docebat illam servare, Matth.23. *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi, & cap. quæcunque dixerint vobis, facite*; quia nimirum durabat legis virtus & potestas Sacerdotum. Sic etiam Luc.17. misit leprosos, dicens, *Ite, ostendite vos Sacerdotibus*, & cap. 5. cum mundasset leprosum, eum similiter misit, ut ostenderet se sacerdoti, & addidit: *Et offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses*.

5. Secundo probatur clare assertio ex capit. 9. ad Hebr. ubi prius dicitur, *In secundo* (id est, in Sancta Sanctorum) *semel in anno solus Pontifex* (scilicet ingrediebatur) *non sine sanguine, quem offert pro sua & populi ignorantia: hoc significante Spiritu Sancto nondum esse propalatam Sanctorum viam, adhuc priori tabernaculo habente statum*. Unde e converso colligo, quamdiu non fuit propalata Sanctorum via, adhuc prius tabernaculum habuisse statum: quamdiu a. tabernaculum illud suum statum habuit, etiam sacerdotium in suo statu duravit, & sacrificia ac cæremoniæ servabantur, *usque ad tempus correctionis impositæ*, ut ibid.dicitur, utique per legem; ergo etiam tota lex duravit, quamdiu tabernaculum & sacerdotium suum statum habuit: nam hæc se comitantur, juxta illud cap.7. *Translato sacerdotio, necesse est, ut legis translatio fiat*: nam etiam e converso verum est translata lege, sacerdotium transferri, quia per lege stabilitur: ergo ante propalatam Sanctorum viam lex non fuit abrogata: Sanctorum autem via non est propalata ante Christi mortem, in cujus signum, Christo expirante, velum templi scissum est, ut Patres exponunt, & alibi diximus: ergo saltem usque ad instans mortis Christi, non fuit mortua lex vetus. 2. Probatur concl.

6. Unde subjungit Paulus eodem loco, novum Testamentum in morte Christi fuisse confirmatum, quod declarat, vim faciendo in Metaphora testamenti, dicens: *Ubi enim testamentum est, mors necesse est testatoris intercedat: testamentum enim in mortuis confirmatum est, alioqui nondum valet, dum vivit, qui testatus est*. Sicut ergo novum Testamentum non fuit confirmatum, nec validum usque ad mortem Christi, ita nec primum fuit sublatum, quia, ut dixerat cap.8. *Dicendo novum veteravit prius*, & cap. 10. subdit, *Aufert primum, ut secundum statuat*, & in eodem cap.docet, non cessasse sacrificia vetera, donec Christus *una oblatione consummavit sanctificatos*. Quod significatum etiam est, quando Christus Dominus in Cruce dixit *Consummatum est*, ut interpretatur D. Thom. quæst.103. art.8. ad 2.& 3.part.quæst.47.art.2. ad 1. intelligendum est autem, vel in sensu mystico, vel consequutione quadam; significando enim passionem suam esse consummatam, & redemptionem nostram fuisse impletam, consequenter significavit, legem veterem fuisse impletam: ergo ante illud tempus non fuit soluta, quia solvi non debuit prius, quam esset plene impleta: ratio autem conclusionis patebit ex sequenti.

7. Dico secundo: Omnia præcepta veteris legis sine ulla exceptione, ac subinde præceptum circumcisionis usque ad Christi mortem durarunt, & obligarunt sine mutatione, vel abrogatione. Hæc assertio est contra Scot. generaliter autem ponitur de omnibus præceptis illius legis; tum quia ead. est ratio de singulis, quæ est de ipso corpore legis; tum quia testimonia adducta absolute loquuntur, & non licet nobis excipere sine fundamento; tum denique, quia si in aliquo liceret exceptio, maxime in circumcisione, quia ejus præceptum non fuit ex lege, sed ante legem, licet cum lege, & in lege duraverit; sed præceptum circumcisionis non fuit ablatum ante Christi mortem; ergo. Probatur minor, primo ex communi sententia Theologorum, quos retuli, qui etiam loquuntur de circumcisione, & præsertim D.Thomas in 4.distinct.3.artic.5. quæstiunc.3. Soto libr. 2. de Justit. quæst. 5. artic. 4. & bene Major.dict.quest.2.ubi allegat Glossam in Joan.3. & ad Hebr. 10. Secundo probatur, quia præceptum circumcisionis, vel fuit ablatum ante passionem per expressam revocationem, & hoc non, quia nullibi inveni- Omnia præcepta legis veteris usq; ad Christi mortem durarunt.

invenitur, nec de illo, nec de tota lege, vel per cessationem puram, & hoc etiam dici non potest, quia lex circumcisionis tam absolute lata est, sicut alia præcepta legis, & non est aliquis terminus durationis designatus pro præcepto circumcisionis distinctus a termino totius legis, & prior illo. Ubi etiam talis termini fit mentio. Et ideo ad hanc cessationem, seu abrogationem impertinens est, quod præceptum circumcisionis ante legem datum sit, quia datum est cum eodem genere æternitatis, ut sic dicam, seu longævæ durationis; item datum est, ut inchoatio legis, & ut permansurum cum illa, & incorporandum illi, & ideo ut duraturum usque ad eundem terminum totius legis.

8. Vel abrogatum fuit illud præceptum per aliud illi repugnans, vel illud excludens, & hoc etiam est falsum, quia maxime per præceptum Baptismi, illud autem non fuit impositum hominibus ante Christi mortem, ut nunc supponimus: ergo. Dices, fuisse datum consilium. Respondeo, esto ita sit, poterat illud consilium acceptari, & executioni mandari, servato simul circumcisionis præcepto. Sicut enim Judæus circumcisus poterat ante Christi mortem baptizari ex consilio, non obstante circumcisione prius recepta, ita poterat simul circumcidere, & baptizare filium suum, ac subinde implere præceptum, & uti consilio. Quando autem consilium, & præceptum talia sunt, ut simul servari possint, consilium non tollit præceptum, sed tunc solum, quando utrumque simul exequi repugnat, ut contingit in consilio castitatis, & matrimonio: nam si castitas est in consilio, recte colligimus matrimonium pro tunc non esse in præcepto: secus vero est in præsenti. Imo si quis recte consideret, etiam tunc consilium non derogat præcepto, sed supponit non esse tunc tale præceptum, & ideo habet locum consilium: nam si supponatur casus, in quo præceptum obligat, nunquam poterit per consilium auferri, quia non potest tale consilium habere locum, nisi prius supponatur, materia cum talibus circumstantiis, cum quibus præceptum non obligat.

Probatur conclus.

9. Vel denique cessasset præceptum circumcisionis quasi ex defectu materiæ, quia jam cessabat necessitas illius remedii, baptizando parvulum. Et hoc etiam stare non potest; tum quia præceptum circumcisionis non fundabatur in hac necessitate, unde Joannes Baptista sanctificatus in utero, ex præcepto est circumcisus, & infans, qui propter periculum mortis remedio legis naturæ sanctificari poterat ante octavum diem, nihilominus postea convalescens circumcidendus erat ex necessitate præcepti. Quia licet non indigeret illa ut remedio peccati originalis, nihilominus necessaria erat ut professio illius legis. Etenim circumcisio data etiam est (& fortasse primario) ad consignandum populum Dei, & professores legis ejus, & hic finis semper habuit locum, quamdiu synagoga, & lex Moysi duravit. Item Judæus tenebatur suum filium primogenitum, v. g. in templo præsentare, & circa illum reliquas legis Moysi cæremonias exercere, quarum capax non erat, nisi circumcisus, ergo necessaria erat tunc circumcisio illius parvulis tanquam janua illius legis, & veluti capacitas ad sacramenta ejus, & sacrificia: ergo hæc erat sufficiens ratio, & necessitas durationis talis præcepti.

Prosequitur idem discursus.

10. Dicet aliquis, si ante Christi mortem Gentilis in Christum credens filium suum infantem baptizasset non teneretur postea applicare illi sacramentum legis naturæ: ergo neque Judæus fidelis obligabatur in simili casu applicare sacramentum legis Moysi. Respondetur, negando consequentiam, quia in lege naturæ non erat determinatio facta alicujus sacramenti, nec peculiare præceptum positum, præter illud generale subveniendi filiis per aliquod remedium sufficiens, quale erat fidei applicatio, quocunque signo fieret, & ideo per Baptismum hæc obligatio sufficienter implebatur. Imo jam non manebat parvulus capax novi sacramenti legis naturæ, quia eo ipso, quod non erat primum, nullum erat. Secus vero est de circumcisione, quæ in particulari erat præcepta, non solum in remedium, sed etiam in signum, ut dixi & dari poterat, non obstante priori sacramento, ut exemplis jam declaratum est. Atque ex hoc discursu solutum manet fundamentum Scoti. Idemque discursus facile applicari potest ad totam legem, & ad primam assertionem confirmandam; quia etiam illa tota non est expresse revocata ante mortem Christi, nec terminus illi appositus, fuit antea consummatus, nam cum dicitur, *Donec veniret semen*, intelligi debet de Christo consummato in ratione redemptoris, ut sic dicam, neque etiam tunc nova lex lata fuerat, quæ aliam excluderet.

Object. Respon. 1. Solutum manet Scoti fundamentū.

11. Unde facile respondetur ad duas objectiones ultimas, generales. Quarum prior sumebatur ex verbis Christi Luc. 16. *Lex, & prophetæ usque ad Joannem*, circa quæ considerandum est legem veterem simul fuisse legem obligantem, & prophetiam futurorum & pactum continens promissiones temporales, & magistram morum. Ibi ergo non tractat Christus de lege ut lex est obligans, sed sub aliis rationibus, & præsertim ut docebat minus perfecta, & promittebat temporalia bona. Nam quia Pharisæi Christum irridebant, eo quod doceret contemptum divitiarum, & reprehenderet nimium affectum lucrandi temporales divitias, quia in hoc videbatur a lege discordare promittente temporalia: ideo dixit, illam doctrinam legis, & Prophetarum fuisse accommodatam prioribus temporibus usque ad Joannem, *Ex eo vero*, (ait) *regnum Dei evangelizatur*, &c. Ita fere Theophylact. ibi, quem sequitur Jansen. cap. 95. Concord. & consonat Matth. cap. 11. qui clarius dixit, *Omnes Prophetæ, & lex usque ad Joannem prophetaverunt*. Nam sub verbo, *prophetaverunt*, tam prædictiones futurorum, quam promissiones, & tota instructio legis intelligi possunt, & omnia ad intentionem Christi sunt accommodata. Quia sensus præcipuus est, totam doctrinam legis, & Prophetarum ad tempus Messiæ fuisse ordinatam, & in illo suum complementum recepisse & hoc a prædicatione Joannis maxime sumpsisse initium. Licet in loco Matthæi magis videatur Christus Dominus loqui de lege, & Prophetis, ut prædicentibus futura, ut ibi Hieronymus, & Chrysostom. exponunt, vel ut tradentibus moralem doctrinam infirmo statui accommodatam, ut etiam videntur sentire Theophyl. Matth. 11. & Jansen. cap. 47. Concord. Ulterius vero addere possumus, etiamsi verba illa de lege ut præcipiente intelligerentur, ex illis non colligi legem illam fuisse mortuam a tempore Joannis, sed quia ægrotare tunc cœpit, non multo post mortem Christi moritura, ideo usque ad Joannem fuisse dicitur, ut dixit Maldonat. Matthæi quinto, vers. decimo septimo in fine.

Ad reliquas object.

12. Ad posteriorem objectionem respondetur in primis, si alicujus esset momenti, non solum probare, legem fuisse mortuam, sed etiam mortiferam ante Christi mortem, quia colere Deum falsis signis intrinsece malum est. Unde necessario dicendum est illa non fuisse signa falsa eo tempore, quia vel non sumebantur ut signa talium mysteriorum, quæ jam erant impleta, sed secundum alias significationes veras, quæ nunquam deerant: nam circumcisio semper significare potuit spiritualem circumcisionem, vel resurrectionem, ut Cyprian. Epistola quinquagesima nona, dixit, vel non sumebantur ut significantia mysterium cum habitudine ad tempus futurum, sed secundum se. De qua re plura dicemus capit. decimoquarto, & decimosexto.

Ad posteriorem object.

CAPUT XIII.

An lex vetus cessaverit quoad obligationem in morte, vel resurrectione Christi, vel ante diem Pentecostes.

1. Exclusio illo primo tempore, dicendum est de secundo, sub quo comprehendimus tum instans mortis Christi, tum reliquum tempus usque ad diem Pentecostes, quia ex resolutione prioris puncti facile de reliquo tempore constabit. In primo ergo multorum sententia est, in puncto mortis Christi fuisse mortuam legem veterem quoad obligationem. Hæc vide-

1. Sententia affirmans in puncto mortis Christi mortuam fuisse legem veterem.

videtur esse opinio D.Thom. in 4. distinct. 1. quæst. 2. artic.5. quæstiunc. 3.& aliorum auctorum, quos retuli in capite præcedent,& Marsil.in 4.quæst.2. artic. 1. part. 4. Adr. quæst.1. in princip. tribui etiam solet Augustin.& Hieronym. sed nihil tale docuerunt, ut infra ostendam. Suaderi autem potest primo omnibus testimoniis Pauli, quibus præcedentem sententiam confirmavimus: nam sicut probant, fuisse vivam legem illam usque ad mortem Christi, ita videntur probare per illam fuisse mortuam; tum quia in eo puncto lex fuit omnino impleta; tum quia sacerdotium tunc translatum est, in cujus signum velum templi scissum est, atque etiam in signum, quod tunc fuit maceries diruta, quæ utrumque populum dividebat: illa autem erat lex, ut supra dixi, quæ per velum illud etiam significabatur; tum præterea, quia tunc completa est redemptio, *una enim oblatione consummavit sanctificatos*; tum denique, quia figuræ omnes, & sacrificia tunc completa sunt; ergo tunc etiam lex fuit extincta.

2. Et confirmatur primo ex 8. & 9. ad Hebr. ubi ex similitudine testamenti probatur, Testamentum novum non fuisse confirmatum usque ad mortem Christi: nam eodem exemplo probatur, fuisse confirmatum in ipsa morte, ergo tunc etiam est revocatum Testamentum vetus: ergo & lex. Similiter confirmatur secundo ex 7. ad Roman. ubi per similitudinem matrimonii duratio legis declaratur: nam sicut vivente viro, mulier subjecta est legi, ita viro mortuo liberatur a lege ipsius, ergo similiter ex sententia Pauli, mortuo Christo, liberata est synagoga a legis obligatione. Confirmatur tandem, quia ab instanti mortis Christi nunquam licuit spem ponere in cæremoniis, vel sacramentis illius legis, ut fatetur Augustin. in Epistol. ad Hieronym. infra tractanda, & colligitur ex illo ad Galat. 5. *Qui in lege justificamini a gratia exceditis*, scilicet ponendo spem in lege: nam alias non semper fuit malum uti legalibus, ut infra videbimus. Ponere autem spem in illis sacramentis nihil aliud erat, quam accipere illa ut necessaria ad salutem, ut sentiunt D.Thom. & alii scholast.in 4.distinct.1.& 3.ergo nunquam licuit illis uti ut necessariis: ergo signum est, cessasse omnino obligationem legis.

Confir. 1.

Confir. 2.

Confir. 3.

3. Nihilominus est secunda sententia asserens, licet verum sit, legem veterem per mortem Christi mortuam fuisse, nihilominus non esse hoc intelligendum ita rigorose, & mathematice, ut in eodem momento amiserit illa lex vim obligandi, sed moraliter id intelligendum esse, scilicet paulo post mortem, ita ut per mortem Christi acceperit lex lethale vulnus (ut sic dicam) ratione cujus statim cœpit deficere, & paulo post extincta est. Ita sentiunt in 4.distinct.3. Bonavent.part.2.articul.3.quæst.2.in fine Scot. quæst.4. Sot. quæst.7.art.3.& lib.2.de Justit.quæst.5.artic.4. Gabr.in 4.distin.1.quæst.4. Maldon. Matth.5. circa verba illa, *Non venit legem solvere*, &c. Et existimo esse sententiam August.& Hieronym.nam August. Epist.8. & 87. inter Epistolas Hieronym. hæc habet verba, *Post passionem, & resurrectionem Christi dato, ac manifestato Sacramento gratiæ secundum ordinem Melchisedec adhuc putabant vetera sacramenta non ex consuetudine solemnitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda*, ubi Judæi subintelligendi sunt: nam hunc errorem ponit Augustinus inter eos, quos Paulus in Judæis reprehendebat. Non ergo intellexit Augustinus statim post passionem legem illam desiisse esse necessarium, quod est esse mortuam quoad obligationem, sed post passionem, & resurrectionem, imo addit etiam *manifestationem Sacramenti gratiæ*, tanquam quia distinctum, quod postea explicabimus. Nec ab hac sententia alienus est Hieronym. nam Epistola octuagesima nona, alias undecima, apud Augustinum referens sententiam Hieronymi in illa non dubitat, nec aliter declarat tempus, in quo lex illa cœpit esse mortua, sed absolute dicit, post Evangelium Christi, neque invenio locum, in quo dixerit post passionem, vel resurrectionem. Hanc ergo sententiam veriorem existimo: tribus autem assertionibus illam declarabo.

2 sententia affirmans legem veterem in morte Christi lethale vulnus accepisse, & paulo post mortuam fuisse.

4. Concl.

4. Dico primo: Lex vetus non fuit mortua quoad obligationem in instanti mortis Christi. Probatur, quia lex vetus non amisit obligationem suam, donec lex nova cœpit obligare, sed lex nova non cœpit obligare ab instanti mortis Christi: ergo nec lex vetus ex tunc amisit obligationem suam. Consequentia per se nota est. Minorem vero suppono nunc: nam in libro sequenti latius est declaranda, & probanda. Major autem proposita communiter recepta est. Eamque clare docuit Bernardus in Epistola septuagesima septima ad Hugon. cujus sententiam in sequentibus latius expendemus. Quam etiam expresse sequitur Hugo de sanct. Victor. libro 2. de Sacrament. part. 6. cap. 3. Multum etiam favet Divus Thomas in 4. distinct. 3. artic. 5. quæstiunc. 3. nam de Baptismo loquens, inquit, *Post passionem obligatorius fuit, quando circumcisio mortua fuit, quantum ad omnes, ad quos institutio potuit pervenire*. Sentit ergo non antea, nec aliter fuisse omnino mortuam circumcisionem quantum ad obligationem. Et rationem subindicans addit, *Nec præceptum obligat antequam sit divulgatum*. Agit autem de divino præcepto Baptismi, & tacite supponit principium, de quo tractamus, videlicet unius legis obligationem non fuisse exclusam, nisi prout alterius obligatio inducebatur. Quod principium late comprobat Soto supra dicens, pro certo esse habendum, ex Paulo ad Hebræos 7. dicente, *Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem ejus*, & statim, *Introductio vero melioris spei, per quam approximamus ad Deum*, ubi sentit introductionem unius fuisse reprobationem alterius, & cap.8. ad hoc allegat promissionem Dei per Jeremiam his verbis, *Consummabo super domum Israel & super domum Juda testamentum novum*. Et infra declarat hoc testamentum dicens, *Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus: dando leges meas in mentibus eorum, & in cordibus eorum superscribam eas*, &c. & in fine capitis concludit, *Dices autem novum veteravit prius*, sicut etiam e converso dixit in cap. 10. *Aufert primum, ut secundum statuat*: ergo lex vetus per introductionem legis novæ ablata fuit: non ergo prius cessavit obligare lex vetus, quam nova inceperit obligare. Quod etiam recte confirmant verba Pauli ad Epheseos 2. *Legem mandatorum decretis evacuans*: nam, ut supra ostendi, vox, *Decretis*, legem Evangelicam significat, & illa, seu per illam dicitur CHRISTUS evacuasse legem veterem, utique formaliter, tanquam per formam excludentem aliam: ergo non fuit prior lex evacuata quoad obligationem, donec obligatio novæ introducta est.

5. Unde etiam potest idem principium rationibus, seu congruentiis ostendi. Primo, quia non debuit Dei populus privari lege, nisi propter meliorem legem. Secundo, quia nullum est fundamentum ad affirmandum alium abrogationis modum, seu statum medium, sed tempus quasi neutrum. Tertio, quia non legimus in morte Christi factam talem abrogationem formalem, & expressam, neque etiam ostendi mortem ipsam Christi habuisse formalem repugnantiam cum obligatione illius legis, aut fuisse positam pro termino durationis illius, seu obligationis ejus: ergo non potest talis abrogatio cum fundamento affirmari. Et potest tandem hoc confirmari, quia obligatio illius legis mansit in illo populo post Christi mortem saltem ex dictamine conscientiæ erroneæ, seu ignorantis abrogationem, sed illa ignorantia erat per se, ac necessaria in illo populo etiam in morte Christi, & post illam, quia nec abrogatio suæ legis illi fuerat prædicata, neque etiam ex aliis, quæ prædicata illi fuerant, vel ex Testamento veteri satis colligebatur, quod in puncto mortis Messiæ legis obligatio statim esset cessatura. Unde licet Judæi, qui Christi prædicationem audierant, & miracula viderant, tenerentur credere ipsum esse Messiam, & Redemptorem mundi, non ideo cogebantur credere, legis suæ obligationem cessasse in Christi morte. Nam etiam ipsi Apostoli, & discipuli Domini, hoc ignorarunt. Erat ergo illa ignorantia per se invincibilis: ergo e converso abrogatio legis non fuerat tunc satis promulgata: ergo non est verisimile fuisse tunc factam.

Rationibus & congruentiis prob.

factam. Probatur hæc ultima consequentia, tum quia nullius utilitatis, vel fructus fuisset talis abrogatio, tum etiam, quia Deus disponit omnia suaviter, & modo hominibus accommodato: lex autem positiva humana non censetur abrogata, donec talis abrogatio sit de se sufficienter promulgata, vel divulgata: ergo idem censendum est de lege positiva divina hominibus data.

6. Neque erit difficile ad fundamenta contrariæ sententiæ respondere. Et in primis nego, ex testimoniis Pauli ita colligi, desiisse legem illam obligare in morte Christi, sicut colligitur obligasse ante mortem, vel unum ex alio inferri, cum sint valde diversa, & non necessario connexa. Cum autem dicitur, legem illam fuisse omnino impletam in morte Christi nego assumptum quoad particulam, *omnino*, nam multa erant prædicta, & figurata per illam legem, quæ usque ad Christi resurrectionem, vel etiam post illam impleta non sunt. Et deinde licet in ratione figuræ, vel prophetiæ fuisset impleta, oportuit impleri in ratione legis per expressam revocationem, aut per novam legem, quod factum non est in morte Christi. Unde ad aliud de sacerdotii translatione, nego etiam vetus sacerdotium plene translatum esse in morte Christi, quia licet Christus esset Sacerdos, & sacrificium obtulisset, nondum tamen illud, ut perpetuo duraturum in mundo, stabilierat, & manifestaverat. Alioqui etiam ante passionem fuisset translatum vetus sacerdotium, saltem in nocte cœnæ ubi Christus se exhibuit Sacerdotem secundum ordinem Melchisedec, & Apostolos suos sacerdotes creavit: certum est autem tunc non fuisse ita translatum sacerdotium vetus, ut fuerit ex tunc sublatum, licet dici possit inchoata ejus translatio, quia cœpit exerceri, & institui sacerdotium, per quod erat auferendum. In morte etiam Christi dici potest sacerdotium vetus impletum, quia per sacrificium crucis impletæ sunt figuræ omnes antiquorum sacrificiorum, & consequenter fuit confirmata quodammodo translatio antiqui sacerdotii. Non tamen fuit statim executioni mandata, quia non expediebat, donec novus ordo Pontificum, seu Episcoporum in Ecclesia Christi instituetur, & novus Pontifex summus, & Christi vicarius crearetur, quod tunc factum non erat, sed post resurrectionem factum est. Imo etiam oportuit sacerdotium novum in Ecclesia publicari, priusquam vetus omnino deleretur, ut postea dicemus. Et ob eandem rationem non satis est, quod in morte Christi fuerit completa redemptio, & omnes antiquæ figuræ & umbræ, plus enim erat necessarium, ut lex in ratione legis impleretur. Nec etiam obstat, quod velum templi scissum sit in morte Christi, tum quia illud per se primo, ac potissime fuit signum apertionis januæ regni cœlestis, quam proinde significavit ut præsentem, & in eodem momento factam. Reliqua vero scilicet ablationem legis, vel translationem sacerdotii significavit potius per quandam accommodationem, vel consecutionem, & ideo non oportet, ut illam significaverit ut præsentem, & jam factam, sed ut futuram ex vi mortis, & redemptionis Christi, seu, quod perinde est, ut factam tunc in radice, & in fundamento, non ut in se statim consummatam.

Ad fundamenta contraria Respons.

7. Ad primam confirmationem ex Hebr. 8. & 9. concedo, novum Testamentum fuisse confirmatum in morte, & per mortem Christi, non tamen recte inde infertur, statim, & quasi formaliter exclusisse antiquum quoad obligationem legis; quia testamentum hominis per mortem confirmatum non statim operatur, donec aperiatur authentice, & sufficienter notificetur. Sic ergo Testamentum novum, licet in morte Christi fuerit confirmatum, erat tamen in illo puncto veluti clausum, & ideo oportuit prius quasi aperiri, ac promulgari, ut antiquum omnino excluderet. Tunc ergo fundamentaliter: ut sic dicam, fuit rescissum vetus Testamentum, nondum tamen formaliter, & in se. Cui consonat, quod dixit Paulus in fine illius capitis, *Dicendo novum veteravit prius, quod autem antiquatur, & senescit, prope interitum est*. Favet etiam Chysostomus homilia 16. in capit. 9. dicens, testamentum factum esse firmum, & ratum in die mortis, postea vero impletam fuisse promissionem in illo factam, ita enim de aliis effectibus censendum est.

Ad confirm. ex Epist. ad Hebr.

8. Alter vero locus Pauli ad Romanos 7. in se quidem difficilior est, quia est obscurus & plures habet expositiones, & quod ad præsens spectat, non caret difficultate: nam Paulus ita concludit, *Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi*, ubi Ambrosius, Chrysostom. Homil. 12. & Theoph. Adam. Cajetan. Toletus, & alii per *corpus Christi*, interpretantur corpus crucifixum, & mortuum pro nobis, atque adeo mortem ipsam, ergo sensit Paulus, legem fuisse mortuam in morte Christi, id est, in eodem momento, in quo mortuus fuit Christus. Dices, Paulum non dicere in morte, sed per corpus Christi, quod potest recte intelligi, id est, per efficaciam, & virtutem mortis ejus. Nam propter virtutem mortis Christi mortua est lex, non tamen statim, sed quando, & quomodo oportuit. Eo vel maxime, quod Paulus non dixit directe, mortuam esse legem, sed nos esse mortificatos legi: constat autem nos non esse mortificatos legi in tempore mortis Christi, nec per ipsam mortem ejus formaliter, ut sic dicam, sed mortificamur legi, quando Christo morimur in Baptismo, per quam nobis fructus mortis Christi applicatur, ut iidem Patres exponunt, ergo etiam necesse non est ex vi sermonis Pauli, ut lex fuerit mortua in instanti mortis Christi, licet fuerit mortua *per corpus ejus*, id est, per virtutem mortis ejus. Accedit, quod Paulus statim adjunxit resurrectionem Christi, dicens, *ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit*, significans, nos non tantum esse mortificatos legi per Christum mortuum, sed etiam per Christum resuscitatum, quia, *mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram;* ergo non solum mors Christi, sed etiam resurrectio cooperata est ad mortem legis, & ut nos simus legi mortificati, ergo inde inferri non potest, legem fuisse mortuam in morte Christi, id est, in instanti ejus, sed in virtute illius, seu per efficaciam ejus, illa enim sunt valde distincta, ut constat, & ideo confundenda non sunt.

Alter locus Pauli varias habet significationes

Respon.

9. Sed contra hanc responsionem instatur: nam hinc destruitur discursus Pauli, & similitudo, quam affert de lege viri, & uxoris: nam in eo exemplo uxor non solum quasi effective, sed formaliter, & in eodem instanti, in quo vir moritur, liberatur ab illius lege per mortem ejus, ergo vel exemplum non fuit accommodatum, vel sensus Pauli est, per ipsam mortem Christi, & in eodem momento liberatos nos esse a lege, ac subinde ipsam legem statim mortuam fuisse. Quapropter ad satisfaciendum exacte huic testimonio, necessarium est præcipuam illius difficultatem expendere, quæ posita est in applicatione illius similitudinis ad rem intentam; quia ante mortem Christi nos non eramus desponsati Christo, nec ratione illius spiritualis matrimonii subdebamur legi, ut per mortem Christi tanquam per mortem viri dicamur liberati ab illa lege. Quod si Christus non est vir, cui eramus quasi matrimonio conjuncti, quomodo per mortem Christi liberati sumus a lege, sicut uxor liberatur per mortem viri, ac subinde quomodo quadrat exemplum?

Contra dict. responsion.

10. Propter hoc variæ sunt expositiones: quidam putant, Paulum ibi non loqui de lege veteri, sed de lege peccati, a qua per Christi mortem liberamur. Lex autem peccati dici potest, aut lex fomitis, aut lex damnationis, cui nos subjecit peccatum, a qua lege liberamur per gratiam Christi, quia & tollit reatum æternæ damnationis, & licet non auferat fomitem; dat virtutem ad resistendum illi. Juxta quem sensum peccatum ipsum comparatur viro, cui homo peccando quasi matrimonio conjungitur, & inde oritur lex peccati, cui homo subjectus est, quamdiu peccatum in eo vivit: mortuo autem peccato per Baptismum desinit homo esse sub lege peccati: unde in hoc sensu mors Christi non comparatur morti viri, sed solum commemoratur a Paulo, ut causa, per quam moritur in nobis peccatum, & consequenter liberamur a lege

Aliorum expositio.

lege ejus. Et hunc sensum indicat Ambr. ibi, juxta quem nihil facit testimonium illud ad præsentem causam.

Refellitur expositio. 11. Nobis autem non placet expositio, quia plane loquitur Paulus de lege veteri, de hac enim locutus fuerat in cap. sexto, cum dixit, *Peccatum enim vobis non dominabitur, non enim estis sub lege, sed sub gratia*, ubi aperte opponit statum gratiæ statui legis veteris, nam illa non dabat virtutem ad resistendum peccato, quam dat gratia. Et certe ubicumque lex absolute dicta gratiæ opponitur in Scriptura, de lege veteri sermo esse solet: unde ibidem subditur: *Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia?* Quæ interrogatio non habuisset locum, nisi esset sermo de lege veteri præcipiente: nam ex eo, quod non simus sub lege peccati, non poterat apparenter inferri, liberum nobis esse peccare, respectu vero libertatis a lege habebat occasionem objectio. Et ideo Paulus respondet, *Absit*, & est æquivalens sententia ad Galat. 5. *Vos in libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis.* Ubi aperte erat sermo de libertate a lege veteri, de illa ergo loquitur in dicto cap. 6. ad Rom. De eadem autem lege loquitur in cap. 7. volens ostendere illam libertatem a lege: loquitur ergo de lege veteri. Quod patet etiam ex sequentibus, *Cum essemus* (inquit) *in carne*, id est in statu legis carnalis, & sine spiritu legis gratiæ, *passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris*, scilicet per occasionem legis: nam id interpretans paulo inferius objicit, *Quid ergo dicemus? lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognovi, nisi per legem:* nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, *Non concupisces. Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.* Quæ omnia non possunt nisi de lege veteri intelligi, quam etiam vocat *mandatum*, & *legem mortis*, & præterea subjungit: *Ego autem vivebam sine lege aliquando*, quod certe dici non potuit de lege fomitis, vel peccati, unde illam legem iterum vocat *mandatum*, imo & *mandatum ad vitam*, quod per occasionem *factum est mors*. De hac ergo eadem lege loquitur, cum superius dicit, nos esse mortificatos legi per corpus Christi; tum quia non est verisimilis æquivocatio vocis in tam brevi, & claro contextu; tum etiam, quia ad prius illud probandum subjungit omnia sequentia, ut ostendit illa causalis, *Cum enim essemus in carne*, &c.

Aliorum respon. 12. Alii vero licet fateantur, Paulum loqui de lege veteri, negant tamen loqui de cessatione illius, seu de liberatione ab ejus obligatione, sed ab ejus dominio, & a servitute ejus. Ut enim supra l. 1. tactum est ex sententia multorum, aliud est, esse in lege, aliud esse sub lege: nam esse in lege, est obligari lege: esse autem sub lege, est dominari a lege, & reos per illam fieri, & ita dicitur esse sub lege, qui subjacet ejus imperio, & comminationi, & non recipit vires, & spiritum ad illam implendam, in lege autem dicitur esse, qui licet obligetur lege, per illam tamen, seu cum illa recipit vires, seu spiritum illam implendi. Paulus ergo (ajunt) in illo capite non tractat de cessatione legis quoad obligationem, sed quoad dominatum, quia adveniente gratia, jam lex non premit, nec facit reum, si homo recte gratia, & spiritu legis uti velit. Ita Adam, & Tolet. & sumi potest ex Augustino libro 83. quæstion. quest. 66. Qui hunc sensum maxime confirmant, quia Paulus ponit exemplum in lege, *Non concupisces*, a cujus jugo dicit, nos esse liberatos per Christum, cum tamen non simus liberati ab obligatione ejus, ut hæretici fingunt, ergo non loquitur de libertate ab obligatione, sed a dominio legis, & a difficultate servandi illam. Et juxta hanc expositionem facile etiam solvetur nostra difficultas. Concedimus enim, per Christi mortem, & in illa sublatum esse dominium legis veteris, quia jam gratia, & spiritus ad legem servandam per Christum obtentus erat, licet obligatio legis nondum cessaret.

Refellitur resp. 13. Verumtamen neque hæc declaratio, & limitatio verborum mihi probatur. Primo, quia illa doctrina valde generalis est, & non solum de lege veteri, sed etiam de lege naturali, & de quacumque alia tradi posset, quia omnis lex divina sine spiritu gratiæ premit, & per occasionem operatur iram potius, quam fructum, & ita Christus per gratiam suam dici potest liberare nos a servitute legis, & facere, ut non simus sub lege etiam gratiæ: at Paulus non hoc tantum intendit, nec in illa sola generalitate loquitur, sed aliquid speciale addidit de lege veteri. Secundo, quia juxta illum sensum non recte accommodatur similitudo, & contextus Divi Pauli; tum quia cum in principio dixit, *Lex in homine dominatur, quanto tempore vivit*, loquitur de dominio quoad imponendam obligationem, ut ostendunt præcedentia verba, *An ignoratis fratres, scientibus enim legem loquor.* Nam scientes legem non cognoscebant aliud dominium legis; tum etiam, quia hoc modo mulier subditur legi, vivente viro, & ab illa solvitur per mortem ejus, utrique quoad obligationem, & durationem legis. Tertio, quia quando Paulus in cap. 6. dicit, *Non enim sub lege estis*, profecto intelligit etiam quoad obligationem, alias non haberet locum objectio, quam subjungit, *Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege?* Deinde verba, *Soluti sumus a lege mortis, in qua detinemur*, non significant tantum liberationem a statu existendi sub lege in illa rigorosa significatione, sed etiam a statu essendi in lege: tunc enim liberatur quis a lege, in qua detinetur. Denique non aliter per Christum factum est, ut non simus sub lege veteri, quocunque modo id sumatur, nisi tollendo obligationem illius legis, non enim promissus est nobis per Christum spiritus ad totam illam legem implendam, ut sic liberemur adventu ejus, licet non cessarit ejus obligatio. Nam de Christianis dixit Petrus, *quid tentatis imponere eis jugum*, &c. ergo Paulus cum loquitur de illa lege, non alia ratione dicit, nos non esse sub illa, nisi quia jam illa non obligamur.

14. Neque obstat argumentum de præcepto non concupiscendi. Recte enim illi occurrit Salmeron in disput. 6. dicens, legem moralem non concupiscendi non obligare nunc ex vi legis Moysi, & ita etiam quoad illam materiam nos non esse sub obligatione ejus, quamquam ex lege naturæ conjuncta cum spiritu novæ legis ad illam materiam obligemur, & ideo non simus per Christum liberati ab omni obligatione legis vetantis concupiscentiam pravam, sed tantum ab illa, quæ ex veteri lege proveniebat. Ex quo etiam factum est, ut nunc non simus sub ea lege non concupiscendi, eo modo, & cum illa imperfectione, cum qua erant Judæi ex vi legis. Quod fortasse etiam est intentum a Paulo, non tamen illud solum, neque primario, sed quatenus sequitur ex ablatione legis veteris per legem spiritus vitæ. Solvitur aliud argu. Salmer.

15. Supponendo ergo Paulum loqui de lege veteri, & de ablatione illius quoad substantiam, seu obligationem, explicandum superest, quomodo mortua fuerit per mortem alicujus, cui nos fueramus conjuncti & qui ad nos comparetur tanquam vir. Est ergo tertia expositio dicens, non oportere exemplum in omnibus accommodare. Quia Paulus non concludit, legem esse mortuam ex vi mortis alicujus viri, sed quia illi, qui subdebantur lege, mortui sunt per corpus Christi. Et ita dicunt, exemplum solum accommodari per argumentum a fortiori, quia si uxor liberatur a lege viri propter conjunctionem, multo magis quis liberabitur a lege, quia ipsemet mortuus est. Ita fere Chrysostom. & Theophyl. & est probabile, non tamen placet, quia sic exemplum fere esset superfluum: nam eodem modo, & eadem efficacia potuisset Paulus ex illo principio, *Lex in homine dominatur, quanto tempore vivit*, immediate inferre: sed nos mortui sumus per corpus Christi: ergo jam lex non dominatur in nobis. 3. Expositio illius loci Pauli. Chrysost. Theoph. Refellitur.

16. Quarto igitur alii exponunt Christum ipsum fuisse virum, cui nupserat Israeliticus populus: atque ita per mortem Christi tanquam per mortem mariti omnes de illo populo mortuos fuisse legi, id est, immunes ab ejus obligatione. Juxta hanc vero expositionem, non solvitur, sed augetur nostra difficultas, quia sequitur illam legem fuisse mortuam ipso facto per mortem Christi, ac subinde in eodem instanti extinctam fuisse. Et deinde alienum est a modo loquendi 4. Expos.

Scriptu-

Scripturæ, & Patrum, vocare Christum sponsum, aut maritum Synagogæ. In Evangelio enim legimus Patrem fecisse nuptias filio suo, Matthæi vigesimo secundo, ibi tamen Hieronym. Gregor. Hilar. Orig. & omnes alii expositores intelligunt, Patrem æternum non fecisse illas nuptias usque ad incarnationem, sive intelligantur de desponsatione verbi cum humanitate per incarnationem, sive de desponsatione Christi incarnati cum Ecclesia militante, aut triumphante, ut docte exponunt Mald. ibi, & Jansen. cap. 115. Conc. Quod autem ante incarnationem intercesserint nuptiæ inter Christum Deum hominem, & Ecclesiam, nullibi legimus, nec est consentaneum illi statui. Quia ante incarnationem solum jungebantur fideles Christo apprehenso per fidem, & sperato ut futuro, desponsatio autem est inter eos, qui jam existunt. Non est ergo verisimile, Paulum accommodasse illo modo Christo futuro similitudinem viri, & illas nuptias inter synagogam, & Christum Deum hominem tacite supposuisse. Præterquam quod illo modo etiam Gentiles justi ante incarnationem conjungebantur Christo, & tamen a nulla lege liberati sunt per mortem ejus.

5. Expos. 17. Quinto igitur exponunt aliqui legem ipsam fuisse virum, cui nupta erat Synagoga, & ita per illius mortem liberatos esse Judæos ab ejusdem legis obligatione. Ita refert Tolet. annot. 5. ex multis Patribus antiquis, & sequitur Pereir. disput. 5. Sed non quadrat expositio, si de ipsa lege proprie loquatur, quia Paulus distinguit virum, & mulierem a lege, & a legis obligatione, dicitque per mortem viri extingui obligationem legis. Ut ergo possit accommodari parabola, necesse est, ut lex desierit obligare per mortem alterius, qui sit vir, & a lege distinguatur. Etenim si Paulus solum diceret, per mortem legis liberatos esse Judæos ab obligatione, quid conducebat exemplum de viro, & uxore, aut quæ probatio erat dicere, nos esse mortuos legi, quia lex ipsa mortua est.

Ultima expositio. 18. Est ergo ultima expositio, quæ fortasse magis declarat præcedentem, synagogam ipsam, seu Israeliticam rempublicam, seu populum, aut imperium fuisse virum, cui singuli de illo populo uniebantur, & conjungebantur, & in hoc uxori comparantur: mortua est autem synagoga per corpus Christi, & consequenter extincta est lex, & omnes, qui erant de illo populo, liberati sunt a lege viri. Hanc expositionem colligo ex Anselmo ibi dicente, *virum fuisse Moysem*, non enim intelligi potest de persona, sed de imperio (ut sic dicam) vel de republica illa a Deo per Moysem congregata, & fundata, & ab ipso Deo in peculiarem populum assumpta, illi enim copulabantur singuli Judæi tanquam corpori suo, & tanquam capiti: ideoque merito comparatur illa unio cum vinculo uxoris ad virum. Illa vero respublica, seu synagoga per Christum dissoluta est, & in alium statum mutata, quæ fuit veluti mors ejus; illa vero mortua, fuit lex mortua, & consequenter omnes de illo populo mortificati fuerunt legi, id est, ab illius jugo liberati. Sic ergo recte accommodatur exemplum, licet enim a Paulo non fuerit expresse declaratum, implicite, & concise satis indicatum est in illis verbis, *Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi*. Neque refert, quod Paulus non concludat, legem esse mortuam, sed nos esse mortificatos legi: nam perinde est, ideo enim mortificati sumus legi, quia lex ipsa suam vim in nos amisit, Paulus autem posuit ultimam conclusionem intentam, ut in ea omnes veluti illationes intermediæ subintelligerentur. Et, ut Theodoretus ait, noluit tam aperte dicere, legem fuisse mortuam, ne Judæos offenderet, aut ne videretur legem reprobare. Atque ita explicatus hic locus in reipsa reducitur ad illum Hebr. 7. *translato sacerdotio necesse est, ut legis translatio fiat*, & virtute continet rationem, qua supra cum D. Thoma usi sumus ad probandum, judicialia cessasse, quia mutato statu illius populi per Christi adventum, consequenter evacuata sunt.

Solvitur object. supra facta. 19. Denique facile solvitur objectio supra facta fundata in verbis illis, *Per corpus Christi*, quæ etiam varie exponuntur: omnibus autem modis confirmant expositionem datam, & nihil obstant intentioni nostræ. Primo enim interpretari possumus, *Per corpus Christi*, id est, per veritatem, quam Christus fecit, juxta illud, *Lex per Moysem data est, gratia, & veritas per Jesum Christum facta est*, Joan. 1. Et explicatur optime ex simili loco Pauli ad Col. 2. ubi de legalibus cæremoniis ait, *Quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi*, id est, cæremoniæ legales sunt umbræ & figuræ: corpus autem, id est, significata, & veritas earum sunt mysteria Christi. Per hoc ergo corpus Christi dicere potuit Paulus, nos esse mortificatos legi, quia adveniente veritate illius umbræ, umbra disparuit. Et juxta hunc sensum cessat objectio, quia ibi non est specialis sermo de morte Christi, sed de adimpletione, & cessatione legis per veritatem a Christo factam, quæ extendi potest ad tempus resurrectionis, & ultra, ut statim dicemus.

20. Secundo exponuntur illa verba de corpore Christi mystico, quod est Ecclesia, ut indicavit D. Thom. ibi dicens, *Per corpus Christi*, id est, *per hoc, quod facti estis membra corporis Christi, consepulti ei per Baptismum*, &c. Ubi observandum est, hanc mortem legis dupliciter considerari posse, uno modo secundum se, & in generali veluti quoad sufficientiam, alio modo quoad efficaciam, prout applicatur huic, & illi homini, qui dicitur mortificari legi. Isto ergo posteriori modo dicuntur fideles mortificari legi per Baptismum, quia per illum efficiuntur membra Ecclesiæ, quod est corpus Christi. Priori autem modo lex mortua est per corpus mysticum Christi, quadratque optime cum dictis: nam Christus instituendo, & fundando novam Ecclesiam, synagogam extinxit, & consequenter legem de medio abstulit. Et ita etiam cessat objectio: nam Christus non fundavit plene suam Ecclesiam, dum vixit, nec in tempore mortis, multa enim fundamenta ejus post resurrectionem jecit, & postea legem suam promulgare fecit, & ideo necesse non fuit, in morte Christi statim legem extingui, quia non statim synagoga destructa est. Secundo.

21. Tertio exponitur frequentius, ut dixi, locus ille de Christi corpore pro nobis crucifixo, & est optima expositio, & verissima sententia, quia per virtutem, & efficaciam passionis Christi mortificati sumus legi, vel lex ipsa mortua est. Ad occurrendum autem replicæ factæ, potest in præsenti applicari distinctio data: nam quoad sufficientiam in ipsa morte Christi mortua est lex; quoad efficaciam vero, seu cum effectu, non statim, sed postea tempore congruo mortua est, virtute ejusdem corporis Christi, seu mortis ejus, & unicuique fidelium applicatur cum effectu hæc mortificatio per fidem Christi, & Baptismum. Neque refert, quod in allato exemplo, per mortem viri efficaciter, & statim solvatur mulier a lege viri, quia (ut dixi) non comparavit Paulus mortem Christi cum morte viri, & ideo non dixit, in morte Christi, sed per corpus Christi tanquam per causam sufficientem ad extinguendam synagogam, quæ viro morienti comparatur: synagoga autem non statim mortua est in ipsa Christi morte, sed postea congruo tempore: neque aliud ex verbis, aut comparatione, aut intentione Pauli colligi potest. Tertio.

22. Ex his autem quæ de hoc primo puncto illius primi temporis diximus, facile est cætera, quæ ad secundum punctum supra positum pertinent, expedire. De illo enim fuit opinio Dominici a Soto loco supra commemorato, legem veterem abrogatam fuisse in puncto resurrectionis Christi, & non antea neque post illam. Fundatur, quia mysterium salutis nostræ non statim in morte absolutum fuit, sed in resurrectione, ergo tunc etiam cessavit lex. Antecedens patet, quia nostra salus duos requirit terminos, scilicet, mori peccato, & resurgere in novam vitam: at teste Paulo Roman. 7. *Christus mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram*; ergo. Confirmatur, quia lex vetus non solum mortem peccati, sed etiam resurrectionem in novam vitam præfigurabat, ut etiam de circumcisione supra ex Cypriano retulimus: ergo lex vetus in resurrectione cessavit. Juvari denique potest loco Pauli proxime tractato ad Roman. 7. *Mortificati estis legi*, &c. *ut sitis* De 2. puncto. Soti sententia. Confirm.

stitis alterius, *qui ex mortuis resurrexit*; ergo hæc mortificatio, Christi resurrectionem supponit. Hæc vero sententia intellecta in rigore de puncto resurrectionis vera non est, nec consequenter defenditur, stante illo principio, quo pro constanti posuit Soto, legem veterem non desiisse obligare donec nova cœpit obligare.

Lex vetus mortua non fuit in puncto resurrectionis, sed post illud obligavit.

23. Unde dico secundo: Lex vetus non fuit mortua in puncto resurrectionis, sed aliquo tempore post illud obligavit. Probatur, quia lex nova non plus obligavit in puncto resurrectionis, quam in puncto mortis Domini; ergo non magis potuit lex vetus cessare in uno, quam in altero. Consequentia evidens est, supposito dicto principio. Antecedens autem probatur, quia lex nova non fuit magis promulgata hominibus in puncto resurrectionis, quam mortis Christi. Nulla enim promulgatio illius legis facta, vel addita est in illo triduo, ut per se notum est: si ergo vivente Christo in vita mortali satis esset promulgata lex nova, in morte Christi etiam obligasset, quia lex sufficienter edita, & promulgata obligat, nec est aliud, quod expectetur: si autem ante Christi mortem promulgatio sufficiens non præcessit, & ideo in ejus morte non obligavit lex nova, profecto nec in tempore resurrectionis fuit sufficiens promulgatio novæ legis, & consequenter nec ejus obligatio. Nam etiam lex divina positiva non obligat ante sufficientem promulgationem, ut ipse Soto ibidem fatetur, & libro sequenti latius dicemus, ubi etiam ostendemus legem novam non obligasse ab instanti resurrectionis: ergo neque tunc cessavit obligatio legis antiquæ.

Fundamentum Soti quid probat.

24. Fundamentum autem pro Soto adductum probabiliter ostendit, ante resurrectionem non cessasse legem veterem, non tamen probat statim in resurrectione cessasse. Nam mysterium nostræ salutis duo requirit. Unum est solutio sufficientis pretii per meritum, & satisfactionem Christi, aliud est applicatio illius redemptionis, non solum ex parte nostra, sed etiam ex parte ipsius Christi quoad aliquas actiones, quas in ordine ad hanc applicationem in generali spectatam, exercuit. Quod ergo ad primum spectat, re vera fuit redemptio plene consummata in morte Christi præscindendo a resurrectione. Ab illo enim puncto nihil aliud meruit Christus Dominus, aut satisfecit. Quia in puncto mortis finita est via, & extra viam non est proprium meritum, vel satisfactio, ut in 1. tom. 3. partis latius dictum est. Unde ante resurrectionem janua cœli aperta fuit, & animæ sanctorum Deum videre cœperunt. Si autem ultra sufficientiam, & plenitudinem redemptionis consideremus omnia mysteria, & omnem modum, quo Christus Dominus suas actiones, & mysteria ad nostram salutem, ejusque executionem ordinavit, non est sistendum in resurrectione: nam etiam Christus Dominus ascendit propter glorificationem nostram, & misit Spiritum sanctum ad novæ legis promulgationem, & confirmationem, & ad perfectam ejus gratiæ communicationem, quam nobis meruerat; ergo eadem ratione non debuit cessare lex vetus, donec ista omnia mysteria perficerentur. Unde nihil urget confirmatio: nam lex etiam vetus, & cæremoniæ ejus non tantum mortem, & resurrectionem, sed etiam Ascensionem, Spiritus sancti adventum, vocationem gentium, & alia mysteria nostræ salutis prophetabant, & significabant: ergo vel sistendum est in morte, vel ultra resurrectionem progrediendum. Neque vero necessarium fuit, ut omnes figuræ illius legis implerentur ante abrogationem ejus, alioqui non cessasset, donec multa alia mysteria complerentur, quod nimium, & absurdum est, alias usque ad ultimam resurrectionem hominum non fuisset mortua, quia illam etiam præfigurabat. Non fuit ergo necessarium, ut omnes figuræ essent impletæ: sed illæ, quæ erant de præcipuis mysteriis, neque etiam hoc solum attendendum est, sed maxime ad promulgationem necessariam ad novæ legis introductionem, & exclusionem alterius.

Lex vetus non fuit abrogata usque ad diem Pentecostes.

25. Dico ergo tertio: Lex vetus non fuit abrogata toto tempore post resurrectionem usque in diem Pentecostes. In hac propositione non invenio contradicentem extra allegatos auctores, neque etiam invenio difficultatem, aut rationem dubitandi, supposita resolutione in puncto præcedenti tradita. Quia non fuit lex nova promulgata in illis quinquaginta diebus post resurrectionem, magis quam in die Resurrectionis, ut ex Evangelio & Actibus Apostolorum constat: ergo nec lex nova magis obligare incepit in illis diebus usque ad Pentecostem exclusive, quam in resurrectione: ergo nec lex vetus illis diebus abrogata est. Utraque enim consequentia evidens est ex principiis positis: & ideo nihil amplius de hac assertione dicere necesse est, nec difficultatem in illa invenio, cui respondere necesse sit. Per has autem propositiones omnes solum explicatum est, quibus temporibus non fuerit abrogata lex vetus, & consequenter illam obligasse usque ad diem Pentecostes saltem exclusive. Superest ergo dicendum, an in die Pentecostes desierit obligare, vel saltem cœperit abrogari.

Punctus difficultatis aperitur.

26. In hoc ergo puncto tres modi dicendi esse possunt. Primus est, legem veterem in die Pentecostes fuisse omnino mortuam, id est, pro universo mundo, & pro quocunque loco, in quo erant Judæi dispersi. Hæc vero sententia habet difficile fundamentum, videlicet, legem novam tunc obligasse universum orbem, quod nobis verisimile non videtur, pertinet vero ad librum sequentem, & ideo in illum locum impugnationem illius fundamenti remittimus, quo destructo, ruit jam hic modus dicendi: ex alio principio supra posito, quod lex vetus non desiit obligare nisi quando lex nova obligare incœpit. Secundus modus dicendi est, legem veterem obligasse Judæos usque ad perfectam Evangelii promulgationem, ideoque in die Pentecostes nec mortuam fuisse, nec cœpisse abrogari. Hæc vero sententia supponit duo principia, unum est, legem veterem non fuisse mortiferam usque ad illud tempus. Aliud est; non prius fuisse mortuam, quam mortiferam, quæ duo inferius examinanda sunt: nam hic non possent sine confusione tractari, & ideo sententiam hanc falsam esse supponimus, quod cap. 18, ostendemus, impugnando præcipue illud secundum principium. Tertius modus dicendi est, abrogationem legis veteris cœpisse in die Pentecostes, non tamen simul factam esse pro toto orbe, sed successive crevisse, crescente promulgatione legis novæ, consummatamque esse quando legis novæ promulgatio pro Judæis saltem consummata est. Quæ fuit sententia Bonaventuræ, Scoti, & sequacium in 4. distinct. 3. sumiturque ex Bernardo Epistol. 77. & Hugo de sancto Victor. lib. 2. de Sacram. part. 6. cap. 4. Et illam existimo esse veram ex illo principio, quod obligatio legis veteris exclusa est quasi formaliter respectu Judæorum per obligationem legis novæ. Quod ex parte in superioribus probatum est, scilicet, quoad hanc negationem quod non prius desierit obligatio alterius. Quoad aliam vero partem, quam includit, videlicet, nunquam durasse, seu permansisse simul obligationem utriusque legis, ostenderur in capitulo decimo octavo, quia oportet prius alia declarare. Et ulterius pendet hæc sententia ex alio fundamento, nimirum, obligationem legis novæ ita fuisse in mundum introductam, ut non simul universum obligaverit, sed in die Pentecostes cœperit in Hierusalem, & postea successive creverit, prout Evangelii verbum divulgabatur. Hoc vero fundamentum in libro sequenti tractandum est, & ideo de hoc puncto nihil in præsenti amplius dicam.

Triplex modus dicendi, Primus.

Secundus, Tertius modus dicendi verus est.

Hæc sententia approbatur.

CAPUT XIV.

Utrum lex vetus non tantum mortua, sed etiam mortifera sit.

Duplex revocatio. 1. DUobus modi potest lex aliqua revocari. Primo quasi privative tantum, auferendo solum imperium, & obligationem ejus. Secundo quasi contrarie prohibendo usum ejus etiam materialiter, ut sic dicam, id est, prohibendo opus illud, quod antea præcipiebatur; vel præcipiendo, quod prohibebatur. Quando igitur lex priori tantum modo abrogatur, dicitur mortua: quando vero posteriori modo tollitur, dicitur mortifera, quia illius observatio mortem animæ afferret. Est igitur sensus, utrum non solum non teneantur Christiani legem illam servare, verum etiam teneantur illam non servare. Et ita quæstio universalis est de omnibus Christianis, tam ex gentibus, quam ex Judæis originem trahentibus, quia eadem est ratio de omnibus. Non est tamen ita universalis quæstio de omnibus præceptis illius legis. Nam de præceptis moralibus certum est, non esse mortifera, cum potius necessarium sit illa præcepta servare in lege Evangelica. De judicialibus etiam docet Div.Thom.dicta quæst.104.art.3. non esse morsera, licet sint mortua: cujus sententiam in hoc omnes sequuntur. Et potest usu confirmari, quia nonnulla præcepta judicialia retinentur nunc in lege Evangelica, ut sunt aliqua impedimenta matrimonii, quota decimarum, & similia. Ratioque redditur, quia judicialia non ordinabantur per se ad significandum, sed ad politicam utilitatem, etiam secundum speciales, ac proprias rationes suas, & ideo simpliciter possunt ad eundem usum acceptari ab habentibus potestatem.

(Mortua lex quæ. Mortifera quæ. Sent.communis. Confir.)

2. Tota ergo hæc quæstio ad cæremonialia præcepta revocatur, an in lege gratiæ non solum mortua sint, sed etiam mortifera: ratio autem dubitandi esse potest, quia si mortifera sunt, hoc debet oriri ex aliquo præcepto positivo, naturale enim non est, ut per se constat, quia observare illam legem, non erat per se, & intrinsece malum: unde si Deus voluisset, potuisset illam simul cum Evangelio relinquere. Oportet ergo, ut prohibitio positiva sit: at hæc nulla apparet; aut enim est juris divini, aut humani; non primum, nullibi enim scriptum est, nec traditum, quia tempore Apostolorum non erat tale jus divinum, ipsi enim observabant legalia, ut videbimus. Secundum etiam & habet eandem difficultatem, & non satis est: nam si hæc esset tantum præceptum humanum, posset revocare illud, & legalia servare, quod dici non potest.

(Difficultas de cæremonialibus. Ratio dubitandi.)

3. Nihilominus dicendum est, esse mortiferum nunc servare legis veteris cæremonias. Hæc assertio est certa de fide, eratque jam temporibus Aug.& Hier. ut constat ex Epist.89.Hieron.& 19.Augustini. Unde cum Hieron. in Epistola Augustini legisset, licere Judæis ad fidem conversis legales cæremonias servare, ausus est ad Augustinum scribere, se legisse in sua Epistola aliquid, quod sibi hæreticum videbatur: Aug. autem respondit, explicando, mentem suam fuisse loqui *de illo dumtaxat tempore, quo primum gratia fidei revelata est*. Et addit, progressu temporis factam esse mortiferam illam legem. Magnaque asseveratione affirmat Hieronymo, se nunquam aliud sensisse, & ante Hieronymi admonitionem, scribendo contra Faustum ita mentem suam declarasse, sentiens, dogma hoc pertinere ad fidei veritatem. In eadem sententia est Ambr.Epist.4.& tribus sequentibus, sunt etiam alii Patres infra referendi, & in cap. *majores*, de Baptism.opposita sententia vocatur hæresis damnata, utique in Cherinto, Ebione, & Nazaræis fere a principio nascentis Ecclesiæ, teste Hieronymo supra, & consentiente Augustino, qui in libro de Hæresib. ait, hoc ex Ecclesiæ traditione constare. Præter hoc vero potest fundari hæc veritas in testimoniis Scripturæ, quibus ostendimus legem veterem cessasse, adjuncta Ecclesiæ intelligentia, quæ interpretatur, ita cessasse, ut non solum non obliget, sed etiam non liceat, nec Deo placeat usus illarum cæremoniarum, juxta illud Psal.39. *Sacrificium, & oblationem noluisti*, &c. Quod ita interpretatus est Paul. ad Heb.10. & late prosequitur Just. Dial.cum Triph.& Aug.in enarratione ejusdem Psalmi. Et eodem modo expendit Hieronymus testimonium supra tractatum Jer. 31. *Feriam, vel consummabo domui Israel, & domui Judæ testamentum novum, non secundum testamentum, quod disposui Patribus eorum*. Ex quo colligit Hieron. legalia esse mortifera non tantum gentibus, sed etiam Judæis, quibus Deus ibi dicit disposuisse testamentum novum, per quod vetus ita rumpitur, ut eo uti non liceat, sicque sentit esse intelligendam ponderationem Pauli ad Hebr.6.

(Mortiferum nunc legis veteris cæremonias servare.)

4. Ut autem eandem veritatem ratione, & doctrina declaremus, adverto triplicem posse distingui usum legalium: unus vocari potest omnino formalis, seu formalissimus, alius omnino materialis, tertius quasi medius, partim materialis, partim vero formalis. Primus usus est, si legalia fiant eodem spiritu, seu eadem credulitate, & cogitatione, qua a Judæis fiebant. Et in hoc usu possunt distingui tres gradus. Unus si legalia fiant, ponendo in eis spem salutis, ac si per ea posset homo justificari apud Deum, & quasi ad hunc effectum sufficerent, essentque necessaria, & de tali usu constat, esse mortiferum, ac valde perniciosum, quia est contra Evangelicam veritatem, & contra necessitatem redemptionis Christi, juxta illud Pauli ad Galat.2.*Si ex lege justitia: ergo gratis Christus mortuus est*. Unde etiam est illud Pauli ad Gal. 5. *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit*. Quod maxime de hoc usu exponit August.& plane colligitur ex verbis, quæ statim Paulus subjungit, *Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini*.

(Triplex usus legalium.)

5. Dices, hinc sequi talem usum legalium, ponendo spem in cæremoniis legis, semper fuisse illicitum, etiam eo tempore quo maxime vigebat, & obligabat illa lex, nunquam enim justificare potuit; ergo in illa spem justitiæ ponere semper fuit illicitum, & gratię Christi etiam venturi contrarium. Respondeo, si justificatio sperata fuisset virtute illorum Sacramentorum, & ex efficacia legis per se, & sine Christo spectatæ, concedo semper fuisse damnatum talem usum. Si vero speraretur ex fide Christi protestata, seu significata per illa sacramenta, sic quoad circumcisionem saltem non erat ille usus malus, vivente illa lege, nunc autem mortifera est, cujus ratio constabit ex c.18. & ult. & hic est secundus gradus hujus formalis usus. Tertius autem, & valde etiam formalis esse potest, si præcepta illa serventur ut adhuc præfigurantia, seu promittentia Messiam venturum. Sic autem continet talis usus perniciosum mendacium, & procedit ex manifesta hæresi, quod Messias promissus nondum venerit, contra quam alibi disputatum est ex professo. Est præterea alius usus ad hunc ordinem pertinens, si illa legalia fiant, abstrahendo quidem a significatione futuri, tamen ut permanentia adhuc sub præcepti divini necessitate. Et de hoc etiam usu est certissima conclusio, & ratio ejus est, quia ille usus etiam procederet ex errore fidei contrario. Ostendimus enim esse de fide, legalia abolita esse, & mortua; at vero quando fiunt illa intentione, & opinione, creduntur adhuc vivere vel quoad obligationem, vel quoad institutionem, & totum hoc erroneum est. Relinquitur ergo omnem formalem usum legalium esse perniciosum, & malum, tanquam fidei & veritati contrarium.

(Object. Resp.)

6. Materialis usus est, si res illæ, quæ per legem veterem præcipiebantur, in usum assumantur, tum sine spiritu, aut credulitate illius legis tanquam durantis; tum sine intentione cultus, sed ob alium finem, vel commoditatem. Et hic usus non est per se, & intrinsece malus, sed de illo judicandum est juxta intentionem operantis, & alias circumstantias. Loquendo enim in genere, duplex intentio hic excogitari potest. Una est commoditas tantum corporalis, ut v.g. si quis ad curandum morbum tondeatur, vel abstineat ab aliquo cibo, aut aliquid simile faciat, & quod per se damnari, aut reprobari non possit; solum ergo in hujusmodi usu cavendum est scandalum, in reliquo

(Materialis usus legalium, quis.)

quo enim nulla est per se malitia, dummodo re vera bona fide procedatur. Alia intentio esse posset ad simulandum, vel occultandum fidem, vel obligationem ejus. Quomodo videtur Hier. dixisse, aliquando fuisse licitum talem usum propter vitandam turbationem infirmorum in fide, contra quem argumentatur August. quia videtur sequi nunc etiam fore licitum talem usum, si occasio similis occurrat vitandi scandalum alicujus neophiti, quod omnino judicat esse falsum, & erroneum, & pro certo supponit, non fuisse a Hieronymo admittendum. Quod sine dubio ita est: nam ipse ad summum dicit, ex dispensatione aliquando id licuisse, quod an sit verum, dicam c. 16 & inde constabit ratio a priori, ob quam talis usus malus est, ex quo legalia ita cessarunt, ut etiam mortifera facta sint.

3. usus legalium.

7. Tertius usus, quem voco medium, est, si cæremoniæ veteris legis fiant ex intentione cultus, & tanquam religiosæ cæremoniæ, non quidem spiritu illius legis, nec tanquam habentia in illa fundamentum sed vel ex proprio arbitrio, vel ex aliqua consuetudine humana, vel ex præcepto, & institutione Ecclesiæ. Et ideo voco hunc usum medium, quia respectu legis veteris materialis est, & tamen quoad illam intentionem cultus formalis dici potest in generali ratione religionis, & de hoc usu est nonnulla controversia inter scholasticos, an sit omnino mortiferus, sive privata, sive publica auctoritate fiat. In quo duo dubia tanguntur. Unum an talis usus possit interdum licere propria auctoritate, seu devotione, sine alia dispensatione, aliud dubium est, an sit hic usus ita prohibitus, ut non possit Ecclesia illum permittere.

Sent. Caj. de circũcisione.

8. In priori puncto Cajet. 3. p. q. 37. art. 1. dicit, non esse mortiferum uti circumcisione, si fiat sine spiritu legis veteris, solum ex quadam intentione imitandi Christi. Quia pia videtur, & non habere intrinsecam malitiam, neque involvere errorem, aut mendacium. Et aliunde non apparet jus positivum divinum, aut humanum, quo talis prohibitio sit facta. Adducit etiam Cajet. consuetudinem Æthiopum, seu Indorum Joannis Presbyteri, vulgo *del Perste Iuan*, qui circumciduntur, & non propterea censentur schismatici, vel hæretici: unde talis consuetudo non videtur damnabilis, quia nec per se mala est, nec scandalum affert in illis regionibus, nec nobis debet afferre, quia in his rebus indifferentibus liberum est unicuique provinciæ sua consuetudine uti. Illi autem non utuntur circumcisione ut legali, & ideo neque obligantur ad totam legem, nec intentione legis ea utuntur, nec inde sperant justitiam, sed solum materialiter ea utuntur, ut sic autem indifferens est secundum se, additaque extrinseca intentione honesta, fiet bona. Et ab hac sententia non discordat Medina dicta quæst. 103. art. 4. ad 5. quia Ecclesia tolerat illam consuetudinem. Alii vero moderni illam extendunt ad privatum usum, ita ut liceat alicui circumcisionem sumere propter mortificationem, vel alium similem finem.

Contraria sent. vera

9. Nihilominus sententiam hanc Cajetani improbavi in 2. tom. 3. partis dicta q. 37. in Comment. art. 1. & similiter improbat Soto lib. 2. de Justit. q. 5. a. 4. in fine corporis. Neque approbat Salmeron. ad Gal. 5. q. 2 & Valentia 2. tom. disputat. 7. q. 7. punct. 7. & alii. Et sumitur ex D. Thoma 4. dist. 1. q. 2. art. 5. quæstiunc. 3. ad 3. quatenus dicit, non posse honestari usum circumcisionis ex quocunque fine honesto, quia ex prohibitione factus est malus, & actus malus non honestatur propter bonam intentionem. Item. Item ex eodem 1. 2. q. 103. art. 3. & 2. 2. q. 87. artic. 1. quatenus differentiam constituit inter cæremonialia, & judicialia, quod illa sint mortifera, non vero hæc. Quod necesse est intelligi de utriusque materialiter spectatis respectu legis Moysi, tum quia servare judicialia quasi ex necessitate legis Moysi, vel propter significationem, quam in ea habebant, est mortiferum; tum etiam quia expresse dicit, judicialia non esse mortifera, quia possunt imitari, seu acceptari ab aliqua republica propter commoditatem humanam, qui usus plane materialis est; ergo hunc etiam censet prohibitum in cæremonialibus. Et cum absolute, & indifferenter loquatur, universaliter profecto loquitur, & maxime circumcisionem comprehendit, quæ erat ex præcipuis cæremoniis. In his autem omnibus supponit Div. Thom. illum usum cæremonialium esse nunc prohibitum. Quod nondum generaliter probatum est. Et ideo in speciali de circumcisione, & de illo modo utendi illa, potest reddi ratio, quia ritus ille non potest a superstitione excusari, esto a Judaico errore excusetur.

Declaratur tradita doctrina.

10. Quod declaratur in hunc modum, quia circumciditur ob Christi imitationem, vel in ea intentione respicit Christum ut suscipientem circumcisionem tanquam sacramentum quoddam a Deo institutum, & sic vel non evitat superstitionem Judaicam, vel fallitur, & eluditur, ac subinde in superstitionem incidit. Probatur, quia non potest sic conformari Christo, nisi intendat suscipere circumcisionem, ut Sacramentum a Deo institutum, & hoc pertinet ad Judaicum errorem, vel si hoc non intendit, non potest conformari Christo, ut suscipienti sacramentum, & sic vana est, & superstitiosa intentio. Vel per illam intentionem respicit Christum solum ut affectum illo corporali vulnere, seu cicatrice, & sic quidem non est propria judaizatio, tamen est vana superstitio, quia conformitas in illa sola materiali, seu corporali læsione, aut affectione, nullius virtutis honestatem habet, neque in aliquem honorem Christi cedit, & ita est cultus superstitiosus, & vanus. Aut denique per illum actum intendit conformitatem ad Christum in passione illius doloris, & sic etiam est vana, & illicita intentio, quia si circumcisio in infantia suscipiatur, ut conformitas ad Christum requirebat, sic nullus fructus animæ est in tali conformitate, quia nullum ibi est meritum, nec satisfactio, nec passionum mortificatio, nec aliquid simile, & alioqui corpori nocere potest. Unde ulterius etiam in ætate adulta non esset rationabilis intentio illius conformitatis, quia non est licitum homini, partem corporis abscindere, vel manum perforare, ut in illo dolore, & passione Christo conformetur. Nec etiam est prudentiæ opus velle imitari Christum materialiter, ut sic dicam, in omnibus suis actibus, alioqui celebremus Pascha, & comedamus Agnum paschalem, quia ipse hoc fecit, & similia, quæ absurda plane sunt, sed in his imitandus est Christus formaliter, ut sic dicam, id est, in obedientia proportionali, ut sicut ille servavit legem quæ ad tempus illud pertinebat, ita nos nobis datam servemus, &c. Neque obstat consuetudo illius nationis, aut tolerantia Ecclesiæ: nam Ecclesia permissive se habet, quia in illo actu in rigore non invenitur error pertinens ad doctrinam, vel Judaismum; error autem practicus, & moralis non est tam clarus, ut non potuerit tolerari, & per ignorantiam excusari, eo vel maxime quod gens illa gravioribus laborat erroribus, a quibus hactenus non potuit per Ecclesiam emendari.

Nulla ratione licet uti ulla cæremonia legis veteris.

11. Atque ex resolutione hujus puncti generaliter colligo, nunquam esse licitum alicui Christiano, vel alicui privatæ communitati Ecclesiæ suo arbitrio, ac privata devotione uti aliqua cæremonia legis veteris ex intentione cultus, etiamsi nullus adsit animus observandi legem, nec utendi tali cæremonia in significatione legali. Et consequenter sequitur legalia nunc esse mortifera per se loquendo etiam quoad usum hunc, quem medium, vel mistum appellavimus. Ita plane sentit D. Thom. in loco supra citato ex 4. quia non de sola circumcisione, sed generaliter loquitur, dicens, nunquam fieri licitas tales cæremonias ex intentione bona, quia malæ jam sunt propter prohibitionem. Idemque sentiunt communiter Theologi in 4. d. 3. Soto, & alii supra citati, videturque sufficienter probari usu, & traditione Ecclesiæ. Item quia talis usus semper habet speciem mali, non ex accidenti tantum, sed quasi per se, supposito Ecclesiæ statu. Denique est optima ratio, quia si talis usus in una vel altera cæremonia ex sola intentione operantis possit excusari, vel approbari, eadem ratione in qualibet, & consequenter in omnibus, quia non est major ratio de una,

una, quam de aliis. Potest vero contra hoc obiici ca. unic.de purific. post part.ubi Innocent. III. inquit, licet mulieres post partum non teneantur ab ingressu templi abstineri propter legem Moysi, si tamen abstinere voluerint, devotionem earum non esse improbandam. Respondetur tamen facile, separationem illam, seu abstinentiam ab ingressu Ecclesiæ propter aliquam corporalem immunditiam, vel indecentiam non pertinere ad cæremoniam legalem, sed ad honestam circumspectionem, & moralem prudentiam. Nec cæremonia legis consistebat in sola illa separatione, sed in modo, & observatione dierum, & in aliis cæremoniis, quæ in die ingressus, & purificationis fiebant. Quod magis in sequenti puncto declarabitur.

Aliud dubium quid potest Ecclesia circa hoc. Pars affir. 12. Hinc enim statim suboritur aliud dubium propositum, an saltem Ecclesiæ auctoritate interveniente, possit talis usus permitti aliqua ex parte, sive per dispensationem, sive per legem definientem, seu acceptantem talem cæremoniam pro Ecclesiæ usu. Nam partem affirmantem suadere videtur exemplum Apostolorum, qui præceptum dederunt fidelibus etiam conversis ex gentibus abstinendi a suffocato, & sanguine, Actor.15.quod tamen ad cæremonias veteris legis pertinebat. Nec refert, quod id fecerint propter vitandam offensionem Judæorum, & eo tempore, quo legalia nondum erant mortifera, ut paulo post videbimus. Non, inquam, hoc satisfacit, quia illa observantia duravit in Ecclesia usque ad tempora Sylvestri, ut constat ex Concilio Gangren. eo tempore celebrato c.2.& post illa etiam tempora fuit renovatum illud præceptum in Conc. Aureli. 2. cap. 20. & Conc. Wormac.cap.69. Nec apparet ratio, cur non possit Ecclesia illam abstinentiam præcipere, sicut alias præcepit: ergo eadem ratione poterit aliam cæremoniam usurpare, si ad ornatum, vel ad alium effectum aptam esse judicaverit. Sic enim multa cæremonialia Ecclesia instituit ad imitationem legalium, ut constat ex c.2. c.*sicut* cap.*solemnitates*, cum aliis, de consecr.d.1.

Pars neg. D.Th. 13. In contrarium vero est, quia hoc modo non magis essent mortifera nunc præcepta cæremonialia, quam judicialia, contra D.Th.sententiam a Theologis communiter receptam. Sequela patet, quia præcepta judicialia observata nunc ut legalia etiam sunt mortifera: dicuntur autem non esse mortifera, quatenus illæmet actiones possunt per legem humanam renovari, & præcipi;ergo si hoc etiam potest licere in cæremonialibus, non magis sunt mortifera, quam illa. Dices, hoc esse licitum in judicialibus generaliter, & non solum per Ecclesiasticam legem, sed etiam per civilem, in cæremonialibus raro posse id fieri, & non nisi per legem Ecclesiasticam. Sed hæ differentiæ non satisfaciunt, quia si licet renovare unam, vel alteram cæremoniam, seclusο spiritu, & significatione legali, cur non singulas, & omnes? Nulla enim sufficiens ratio reddi posse videtur. Si autem hoc admittatur, parum referret, quod hæc cæremonialia per solam legem Ecclesiasticam revocari, seu acceptari possint, & non per civilem, quia id non proveniet ex majori cessatione cæremonialium, quam judicialium, sed ex eo, quod materia cæremonialis, seu religionis ad solam potestatem Ecclesiasticam spectat. Ergo non videtur posse illa differentia sustineri, nisi dicendo judicialia ita esse mortua quoad legem veterem, ut possint per humanam legem propter suam utilitatem conservari, & introduci; cæremonialia vero nullo modo possint, ideoque non solum mortua, sed etiam mortifera esse dicantur. Et confirmari hoc potest ratione, qua D. Th.probat differentiam illam, videlicet, quia judicialia non sunt præcepta principaliter propter significationem, sed propter aliquam utilitatem politicam, vel moralem: cæremonialia vero sunt principaliter propter significationem. Et ideo priorum instauratio fieri potest sine præjudicio veritatis fidei, non vero posteriorum. Ecclesia autem non potest aliquid instituere, aut renovare, quod sit in præjudicium fidei, & falsam significationem contineat: ergo nulla cæremonialia instaurare potest.

14. Resolutio hujus dubitationis pendet ex alia, nimirum, an hæc prohibitio sit ex jure divino, vel Ecclesiastico, seu Apostolico, quod dubium melius tractabitur in c.17.& ideo ibi melius explicabimus immutabilitatem hujus institutionis, & consuetudinis, quam Ecclesia habet vitanti usum cæremoniarum legalium tanquam mortiferum, & a Deo reprobatum. Nunc ergo solum dicimus Ecclesiam non posse cæremonias illas resuscitare, seu admittere saltem quoad eas, quę erant quasi fundamentales, & substantiales, qualia erant sacrificia, sacramenta, & sacerdotium; tum quia repugnaret institutioni legis novæ; tum etiam quia in istis erat principaliter significatio futurorum. De aliis vero secundariis cæremoniis, quæ sacra, vel observantiæ dicuntur, non est tam certum, quod non possint ab Ecclesia usurpari, nihilominus tamen simpliciter ita loqui possumus, quia vel nulla est talis potestas, vel si est, nunquam potest convenienter ad actum revocari, vel si interdum potest, solum est in aliqua re minima, & propter rationem moralem potius quam cæremonialem, quæ exceptio non impedit, quin regula dicta generaliter constitui possit. Hanc vero doctrinam totam in dicto capite explicabimus, & confirmabimus.

15. Ex dictis vero possumus obiter inferre, non solum veteris legis cæremonias, sed etiam illas, quæ esse poterant in lege naturæ, & prout in illa erant quasi substantiales, vel tanquam signa specialia alicujus fidelis congregationis, etiam cessasse, & esse mortifera in lege nova. Explicatur, quia in lege naturæ poterat esse aliquod sacramentum in remedium originalis peccati: velle ergo nunc tali sacramento uti extra Baptismum, perniciosum esset. Similiter erant tunc sacrificia, & consequenter sacerdotium illi tempori accommodatum; hæc igitur, & similia tentare in Ecclesiam Catholicam inducere, mortiferum esset, neque ulla humana auctoritate licitum fieri potest. Non quidem propter significationem futurorum mysteriorum, quæ jam facta sunt: nam fortasse non erat in illis cæremoniis talis significatio, sed quia talis usus repugnaret institutioni sacramentorum, & sacrificii novæ legis, ut in tertio tomo tertiæ partis latius declaravi. Ex aliis vero accidentalibus cæremoniis, quæ ad ornatum ordinantur, accipere potest Ecclesia quascunque rationi consentaneas, & institutioni Christi non repugnantes, sive antea in lege naturæ in usu fuerint, sive non fuerint; hoc enim nihil ad honestatem refert, ut per se constat. Quæ cæremonia etiam legis naturæ mortiferæ esse possint. Quas cæremonias accidentales accipere potest Ecclesia.

CAPUT XV.

An lex vetus fuerit semper mortifera, post inchoatam Evangelii promulgationem.

1. DIximus, præcepta cæremonialia mortifera esse in lege gratiæ, quia usus illorum non solum jam non est præceptus, verum etiam est prohibitus, tractandum nunc superest, quando illa prohibitio habuerit initium. Ubi simul tractanda est celebris controversia inter Hieronymum, & Augustinum, qui in hoc puncto diversas habuere sententias, quas inter se epistolis mutuo missis disputarunt, & unusquisque sententiam suam acerrime defendit. Occasio vero prædictæ controversiæ sumpta est ex variis factis, & dictis Apostolorum, quæ hoc punctum pro utraque parte dubium reddunt. Controversia inter Hier. & Aug.

2. Nam ex una parte legimus in Actibus Apostolorum, post resurrectionem Domini, & prædicationem Evangelii ipsosmet Apostolos exercuisse cæremonias legales; ergo signum est, eo tempore non fuisse mortiferas, sed in illo tempore jam erant mortuæ; ergo non simul, sed prius fuerunt mortuæ, quam mortiferæ. Primum antecedens patet Actor. 16. ubi Paulus circumcidit Timotheum, qui erat ex patre Gentili, matre Judæa fideli, & capit. 21. dicitur, Paulum sibi totondisse in Cenchris caput, quia votum habebat, & cap. 18. seniores Hierusalem tale con-

consilium dederunt Paulo: *Sunt nobis quatuor viri habentes votum super se, his assumptis sanctifica te cum illis, & impende in illis, ut radant capita,* &c. & postea dicitur: *Tunc Paulus assumptis viris postera die purificatus cum illis, intravit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio,* & cap. 24. ait Paulus se venisse Hierosolymam eleemosynas facturus, *oblationes, & vota,* & inventum esse purificatum in templo. Quæ omnia faciebat Paulus, ne offendiculo esset Judæis, ut ipse consulit 1. ad Corinth. 10. suo exemplo monens alios: *ut sine offensione sint Judæis, & gentibus, sicut & ego* (inquit) *per omnia omnibus placeo, non quærens, quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant,* & ideo c. 9. de se etiam dicit: *Et factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer, iis, qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, ut eos, qui sub lege erant, lucrifacerem.* Constat ergo, Paulum exercuisse legalia. Petrum etiam illa observasse ex Actor. 10. colligitur, cum enim in oratione vidisset linteum, in quo erant quadrupedia, &c. & audivisset vocem sibi dicentem, *Surge Petre, occide, & manduca,* ipse respondit, *absit Domine, quia nunquam manducavi omne commune, & immundum,* &c. quod pertinet ad legales observationes, & c. 11. fideles, qui erant ex circumcisione *disceptabant adversus Petrum eo, quod introiisset ad viros præputium habentes, & manducasset cum illis,* quod est signum, illos observasse legalia usque ad illud tempus, quibus non potuit Petrus aliter satisfacere, nisi divinam revelationem eis narrando circa gentium vocationem. Accedit, quod gravius est, quia licet Act. 15. declaratum fuerit, Gentiles ad fidem conversos non fuisse obligatos ad servanda legalia, nihilominus aliquod legale præceptum fuit illis impositum, utique abstinendi a suffocato, & sanguine; signum ergo est, non fuisse tunc mortifera legalia.

3. Aliunde vero videri potest, usum legalium nunquam licuisse, ac subinde mortiferum fuisse post Christi passionem ex loco Pauli ad Galatas cap. 2. ubi narrat, cum ipse esset Antiochiæ, venisse illuc Cepham, cumque prius quidem cum gentibus indifferenter conversatum fuisse, & edisse, postea vero cum venissent quidam Judæi a Jacobo missi (inquit) *subtrahebat, & segregabat se timens eos, qui ex circumcisione erant,* quod videns Paulus inquit: *In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat,* & infra: *Cum vidissem, quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephæ coram omnibus,* &c. Ubi Paulus damnare videtur factum Petri tanquam illicitum, & contrarium veritati Evangelii; quod non alia ratione dictum est a Paulo, nisi quia illa Petri subtractio ad legalium observationem pertinebat: supponebat ergo Paulus, eo tempore jam fuisse illicitam observationem legalium: nam si alicui licuisset, maxime Petro, ad quem vel dispensatio, vel interpretatio legum pertinebat. Ergo etiam quolibet tempore post Christi Evangelium legalia fuerunt mortifera. Probatur hæc consequentia, quia non est major ratio de illo tempore, quam de quocunque alio vel priori, vel posteriori.

4. Non possumus autem hoc loco omnino prætermittere, quin breviter reiiciamus sententiam quorundam, qui, ut hujus testimonii difficultatem effugerent, dixerunt, Cepham illum, de quo Paulus ibi loquitur, non fuisse Petrum Apostolum, sed quendam discipulum ex septuaginta, Petri Apostoli Gentilem. Ita refert (ex Clemen. Alexandr. lib. 5. Hipposiposion) Euseb. lib. 1. Histor. capit. 12. & non improbat, apud Clementem vero nunc nihil de hoc reperimus, Oecumen. autem in collectaneis epistolæ ad Galat. in eandem sententiam inclinat, dicens habere apparentiam, & illam sequitur Doroth. in Synopsi, ubi inter septuaginta discipulos ponit Cepham, *quem Paulus* (inquit) *Antiochiæ redarguit, ejusdem cognominis cum Petro, & Episcopus Curiæ factus est.* Et ex modernis sequuti sunt hanc sententiam Barthol. Comera. in tractat. de Jejun. capite sexto, & Hector Pintus in Daniel. capit. 1. Fundantur præcipue, quia hæc opinio est aptior ad vitandas difficultates, quæ ex illa narratione Pauli oriuntur. Item ad respondendum infidelibus, qui ex illa historia occasionem sumpserunt calumniandi Apostolos, vel quod in doctrina inter se dissentirent, ut de Marcione refert Tertullian. vel quod inconstantes essent, nunc servando nunc damnando, & nunc conversando cum gentibus, nunc se subtrahendo, quod in Petro notavit Julianus apostata, ut Cyril. l. 9. contra illum refert in Paulo vero id notavit Porphyrius, teste Hieronymo. Denique facit pro hac sententia, quod Lucas in Actibus non narrat hunc adventum Petri Apostoli in Antiochiam, neque contentionem hanc inter Apostolorum Principes.

Reiicitur sententia affirmans Cepham illum a Paulo reprehensum non fuisse Petrum.

5. Hæc vero sententia probabilis non est, quia est contra communem Patrum expositorum sententiam, & sine fundamento, imo contra planum contextum Scripturæ, solumque ad fugiendam difficultatem excogitata. Et in primis Hieronym. ibi contra illam sententiam dicit, nescire se alterum vocatum Cepham præter Petrum. Quod intelligendum videtur de Scriptura sacra; nam alias Martialis Episcopus dicitur vocatus cognomento Cepha: nam in Epist. 2. ad Tolosanos in initio ita seipsum nominat, *Servus Dei Apostolus* JESU *Christi Martialis Cepha*, ut habetur in tom. 3. Bibliothecæ Sanctorum. Ubi in præfatione ad illas epistolas notatur ex Aureliano Episcopo, successore Martialis in vita ejus, refertur, Martialem fuisse consanguineum Petri, & ab illo baptizatum, & magna charitate conjunctum, & inde posse conjectare, illum sumpsisse Cephæ cognomentum, quod ipse sibi attribuit. Veruntamen quidquid sit de auctoritate illius inscriptionis, licet demus, interdum ipsum Martialem sibi assumpsisse cognomen illud, non constat, nec affirmari potest, illum communiter fuisse ita nominatum, & ideo verisimile non est, Paulum de illo fuisse loquutum, præsertim cum sæpe aliis locis Petrum Apostolum Cepham simpliciter vocet. 1. ad Cor. 2. 3. 9. & 15. cumque quasi per antonomasiam Petrus vocaretur eo nomine, quod & a Christo illi erat impositum, & idem quod Petrus significaret, ut Hieronym. notat. Accedit quod in eadem vita Martialis refertur, anno decimo quarto a Christi passione, fuisse Martialem Roma missum ab Apostolis in Galliam, ut esset Lemovicensis Episcopus, ibique usque ad vitæ finem vixisse: non ergo potuit Martialis adesse Antiochiæ, neque esse Cepham illum, cui restitit Paulus, cum ex narratione ejusdem Pauli constet, illud factum contigisse post decimum septimum annum a conversione sua, ac subinde post decimum nonum a passione Domini. Nam conversio Pauli contigit biennio post resurrectionem Christi, & triennio post conversionem ascendit primo Hierosolymam videre Petrum ad Galat. 1. deinde post quatuordecim annos secundo ascendit Hierosolymam ad Galat. 2. & postea successit contentio cum Cepha: ergo contigit decimo nono, vel vigesimo anno post Christi passionem; ergo non potuit illa contentio esse cum Martiale, quia jam diu in suo Episcopatu Lemovicensi residebat. Verum quidem est, Dorotheum non dicere, Cepham illum fuisse Episcopum Lemovicensem, sed factum esse dicit Episcopum in Caria, quæ est Asiæ provincia, unde non videtur de Martiali loqui, sed de alio Cepha, qui profecto ignotus est: & omnino reiiciendus. Nam si aliquis fortasse ex septuaginta discipulis cognominatus fuit Cepha, non fuit alius nisi Martialis, ut recte notat Baron. tom. 1. anno 33: n. 41. juncto ann. 51. num. 25. Constat ergo, illum Cepham de quo Paulus loquitur ad Galat. 2. non potuisse esse illum, quem Euseb. lib. 1. Histor. c. 12. inter septuaginta & duos discipulos numerat, ac subinde fuisse Petrum Apostolum.

Hæc sententia est improbabilis.

6. Maxime autem hoc ipsum convincit textus ipse beati Pauli: nam prius nominat Jacobum, Cepham, & Joannem, & de his dicit, *qui videbantur columnæ esse;* ergo dubitari non potest, quin ibi loquatur de Apostolo Petro. Cur enim Martialem potius, quam alium ex septuaginta discipulis inter tres Ecclesiæ columnas, quasi per antonomasiam positas, numeraret? aut quomodo in illo numero Petrum omitteret, qui

Ostenditur magis improbabilitas prædictæ sent.

qui erat omnium caput? Præsertim quia de illis tribus dicit: *Cum cognovissent gratiam, quæ data est mihi, dextras dederunt mihi, & Barnabæ societatis, ut nos in gentes, ipsi vero in circumcisionem*, &c. Ubi in primis pondero verbum, *cum cognovissent*, & ex illo colligo, cum illis tribus præcipue contulisse Paulum Evangelium, quod prædicabat in gentibus, ad quod Hierosolymam ascenderat, ut præmiserat: maxime autem illud conferre debuit cum Petro, ut per se constat: ergo necesse est, illum Cepham fuisse Petrum: deinde expendo verbum, *dextras dederunt mihi:* nam hoc indicat magnam authoritatem in dante, vel dividente provincias (ut sic dicam) hæc autem auctoritas maxime erat in Petro: denique idem convincit illa particula, *ipsi autem in circumcisione:* nam superius dixerat Paulus, Petro creditum fuisse Evangelium circumcisionis, & Deum specialiter fuisse illi cooperatum in Apostolatu circumcisionis: ergo non potuit non comprehendi in illis tribus, qui sibi assumpserunt peculiarem curam circumcisionis: ergo Cephas illis annumeratus, non erat nisi Petrus Apostolus. Proxime vero subjungit Paul. *Cum autem venisset Cephas Antiochiam*, &c. ergo ibi etiam loquitur de eodem Petro. Patet consequentia; tum quia non est verisimile, in tam brevi contextu transiisse ad aliam personam, sub eodem nomine, & nunquam alibi in Scriptura sic nominatam, & cum magna totius historiæ æquivocatione; tum etiam quia narrasset ea, quæ cum Petro gesserat Hierosolymis, transitum facit ad ea, quæ cum eodem Antiochiæ transegerat: nam ideo præmisit acta cum Petro Hierosolymis, quia ad causam Antiochenam conducebant, quam narrare intendebat: ergo ipse contextus cogit, ut Cepham illum semper intelligamus fuisse Petrum. Denique hoc etiam convincunt verba illa sequentia, *& simulationi ejus* (id est, Cephæ) *consenserunt cæteri Judæi, ita ut Barnabas duceretur ab eis in eandem simulationem*. Nam ex his verbis intelligimus, fuisse magnam Cephæ auctoritatem, & in ea Barnabam superasse: cum illius factum non solum cæteros, sed etiam Barnabam quodammodo cogeret, quod neque de Martiale, nec de aliquo alio ex septuaginta discipulis cogitari potest.

Frivola evasio a Patribus rejecta.

Merito ergo sancti Patres neque ad resistendum hæreticis, vel infidelibus, neque ad expediendas alias illius loci difficultates, illa frigida evasione usi sunt, sed pro certo semper supposuerunt, Cepham illum fuisse Apostolum Petrum, ut constat ex Tertull. de præscriptionib. adversus hæreticos c. 23. & lib. 4. contra Marcion. c. 2. & lib. 5. c. 3. & ex Cyril. Alexand. l. 9. contra Julian. in fin. & ex Hieronym. & Aug. in epistolis mutuo missis, & in epist. ad Gal. qui id supponunt tanquam manifestum. Idem Chrys. & Græci omnes, Ambr. Anselm. D. Thom. Rupert. lib. 5. de operibus Spirit. sanct. li. 5. alias l. 1. de Consilio, c. 14. & alii moderni Latini, & optime Greg. hom. 19. in Ezech. ubi in laudem Petri eleganter dicit, *Ecce Paulus in Epistolis suis scripsit, Petrum reprehensibilem, & Petrus in Epistolis suis asserit, Paulum in his, quæ scripserat admirandum, quod late prosequitur*. Denique omnes etiam scholastici hanc quæstionem tractantes, quos infra referemus, in hoc consentiunt. Neque refert, quod Lucas adventum illum Petri in Antiochiam, & alia, quæ Paulus commemorat, in sua historia non narraverit, quia multa etiam alia omisit, neque id est contra veritatem, & fidelitatem historiæ, ut Hieronym. recte respondet. Addo denique quod ad præsentem difficultatem attinet, non multum referre, quod ille Cephas fuerit Petrus, vel alius discipulus. Nam licet ille esset Martialis v. g. inde colligitur, male fecisse segregando se a gentibus, ac subinde videtur inferri, jam tunc legalia fuisse mortifera, de quo est præsens controversia, quam, quia diffusa est, per discursum sequentium capitum distinctius tractabimus.

CAPUT XVI.

An lex vetus fuerit semper mortifera, ex quo Evangelium prædicari cœpit, & tractatur sententia Hieronymi.

1. IN hoc puncto fuit D. Hieronymi sententia, in comment. Epistol. ad Galat. cap. 2. & Epist. 89. ad Augustinum. Post Evangelium semper ab initio prædicationis ejus post Christi mortem fuisse perniciosum, & mortiferum, cæremonias legis vere & ex animo observare: quod tanta exaggeratione asseverat, ut contrarium censeat pertinere ad errorem Ebionis & Cerinthi. Unde contra Augustinum tanquam magnum inconveniens, & hæreticorum infert, quod post Evangelium Christi *Bene faciant Judæi credentes, si legis mandata custodiant*, hoc est, sacrificia offerant, &c. Non invenio autem apud Hieronym. propria Scripturæ testimonia, quibus hoc punctum specialiter persuadeat, sed illis tantum testimoniis utitur, quibus supra probavimus, legem veterem esse jam mortuam, & non posse cum lege Evangelica conjungi. Unde tacite inde infert, nunquam potuisse vere, & ex corde servari, sine discessione a Christo, juxta illud Pauli ad Galat. 5. *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit*, & illud, *Evacuati estis a Christo qui in lege justificamini*.

2. Deinde consequutionem illam, quod si lex erat mortua, erat etiam mortifera, nonnullis rationibus obiter suadet. Prima est, quia servare illam legem jam mortuam, vere, & ex animo, erat injuriosum Christo, ac legi ejus, quasi illa ad salutem non sufficeret. Secunda, quia talis observatio continebat intrinsece pernitiosum mendacium. Nam illæ cæremoniæ veteris legis significabant Christum, ejusque mysteria, ut futura, & non ut facta: unde qui illas vere, & ex corde exercebat, seu observabat, eo ipso significabat, Christum nondum venisse, vel non redemisse homines, vel aliquid simile, hæc enim significatio non erat separabilis ab illis cæremoniis, si ut cæremoniæ legales fiebant: nam per se primo erant ad illam significationem impositæ, & per eam in ratione legalium cæremoniarum constituebantur. Tertiam rationem præcipue urget, & repetit Hier. quia si aliquando licuisset servare legalia jam mortua Judæis conversis ad fidem, etiam nunc liceret, quia non est major ratio de uno tempore, quam de alio. Et ita sæpe infert contra Augustinum, ex ejus sententia sequi, licere Judæis fidelibus conjungere legem cum Evangelio, etiam nunc, vel quod perinde est, tempore ejusdem Hieronymi, & Aug. Quia si Judæis tunc licebat servare, *non ex necessitate salutis sed ex consuetudine solemnitatis*, ut ait Augustinus, etiam nunc licebit, quia illa ratio semper durat. Et idem est de alia, quam solet tradere Augu. scilicet, ut illa lex semper in honore habeatur, nec videatur reprobari tanquam a Deo aliena, ut a multis hæreticis factum est. Quarta ratio Hieronymi est, quia cæremoniæ illæ postquam fuerunt mortuæ, non erant indifferentes, sicut est ambulare, & aliæ similes actiones; ergo semper fuit aut bonum, aut malum: non potest autem censeri bonum colere Deum cæremoniis ab ipso jam repudiatis, & rejectis: ergo semper fuit malum.

1. ratio D. Hier. — 2. Ratio — 3. Ratio — 4. Ratio

3. Atque hinc coactus est Hieronymus dicere, quoties Apostoli visi sunt cæremonias illas exercere post Evangelium, non vere, & ex animo exercuisse, sed per simulationem. Fundamentum ejus est, quia pro certo credit Apostolos in eo usu non peccasse: peccassent autem, si veraciter illa observassent juxta dicta in præcedenti puncto: ergo dicendum est, per simulationem id fecisse. Probatur consequentia: quia hoc modo facile excusari possunt a peccato; nam simulatio interdum licita est, non solum in materia politica, seu humana, sed etiam in materia religionis, si bono fine, & intentione fiat. Hoc ultimum probat Hieron. ex facto Christi Lucæ 8. quando finxit, se longius ire, quæ fuit quædam simulatio. Item ex facto Josue 8. ubi Josue cum suo exercitu fugam simulatam ordinavit, ut hostes in insidiis caperet, quas eis para-

Hier. expositio de factis Apostolorũ

paraverat, unde sic dicitur: *Josue vero, & omnis Israel cesserunt loco, simulantes metum, & fugientes per solitudinis viam*, quod factum reprehendi non potest, ut constat etiam ex usu omnium gentium. Pro materia autem cæremoniali adducit Hieronymus factum Jehu, qui simulavit se colere Baal, velleque illi sacrificium offerre, quod fecit insidiose (ut dicitur 4. Reg. 10.) ut disperderet cultores Baal. Addi etiam solet illud 4. Reg. 5. ubi Eliseus permisit Naaman Syro, ut simulare posset, se adorare in templo Remmon, adorante Rege suo.

4. Denique directe etiam ostendit Hieron. hanc simulationem Apostolorum. Et in primis de Petro ait, timore compulsum per simulationem, & condescensionem abstinuisse ab eo, quia facere solebat: nam Paulus expresse dicit: *segregabat se timens eos, qui ex circumcisione erant, & simulationi ejus consenserunt cæteri Judæi, ita ut & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem*. Ergo totum illud ad simulationem factum est, & bona intentione ad vitandum scandalum Judæorum. Neque enim id potuit facere Petrus, quia crederet, id esse necessarium, jam enim per revelationem didicerat, Evangelii gratiam gentibus esse communicandam, Actor. 10. imo cap. 11. ipsemet Petrus hoc ipsum alios Judæos docuerat, & cap. 15. cum aliis Apostolis definierat, Gentiles admittendos esse ad legem gratiæ sine onere legalium. Deinde Paulum esse usum eadem simulatione ex consilio Jacobi, & seniorum, colligit ex Actor. 21. ubi cæteri dixerunt Paulo: *Vides frater quot millia sunt in Judæis, qui crediderunt, & omnes æmulatores sunt legis*; ex quo intulerunt inferius: *Hoc ergo fac, quod tibi dicimus*, &c. ubi dederunt consilium de purificatione, & oblatione legali, & statim fructum, & finem illius simulationis significant, dicentes: *Et sciant omnes, quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem*. Ex quo loco constat, Paulum non fuisse purificatum animo colendi Deum, sed hoc simulasse, ut nomini suo, & famæ consuleret. Item non habuisse animum observandi legem, sed hoc etiam simulasse, ut alii talem existimationem de illo conciperent: vel certe, ut scandalum in ipso non paterentur. Hoc enim expresse videtur confiteri idem Paul. 1. ad Corinth. 9. dicens: *Factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer*; & clarius, *iis qui sub lege sunt quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, ut eos qui sub lege essent, lucrifacerem*. Gerebat ergo se Paulus tanquam existens sub lege, cum legalia observabat: ergo simulabat, quod non erat, bona intentione, scilicet, propter salutem Judæorum.

5. Tandem applicat Hieronym. hanc doctrinam ad locum Pauli ad Gal. 2. & ex ea colligit primo, Petrum nihil peccasse, segregando se a gentibus propter metum Judæorum, quia id non faciebat animo servandi legalia, nec quia putaret, illud sibi esse necessarium ex vi legis, sed solum per dispensatoriam simulationem, quæ sibi erat licita, ut declaratum est: & in hoc sensu ait Hieronymus, usum fuisse Petrum honesta dispensatione; per vocem enim *dispensationis* non intellexit propriam relaxationem alicujus legis (ut Augustinus illum interpretari videtur) sed intellexit potius prudentem providentiam ita operandi, ut nec contra legem aliquam ageret, & infirmioribus sese accommodaret per dictam simulationem. Et confirmari hoc potest, quia si Petrus in eo facto peccaret, peccatum illud grave fuisset, aut sacrilegii, aut perniciosi mendacii, aut gravis scandali. Petrus autem tunc non potuit peccare mortaliter, cum omnes Apostoli in die Pentecostes fuerint in gratia confirmati, juxta receptam doctrinam scholasticorum, quam tradit D. Th. in 3. dist. 12. q. 2. a. 1. & q. 24. de verit. art. 9. in 2. arg. *sed contra*, & ad secundam, & sensit Ambros. lib. de benedictionib. Patriarch. c. 4. in fine dicens: *Apostoli, quos Dominus a peccatorum labe mundavit, super lac candidiores facti sunt, quos macula nulla postea fuscavit: etenim lac temporale est; gratia autem Apostolorum perpetua manet*.

6. Secundo infert Hieron. Paulum non vere, & ex animo reprehendisse Petrum, sed pia etiam simulatione, & ex præmeditato consilio inter illos, quod inter se convenerunt, ut Petrus tanquam circumcisionis Apostolus Judæorum fragilitati condescenderet, & a gentibus in exteriori specie segregaretur; Paulus vero ei resisteret, cumque exterius reprehenderet, ut hoc modo tanquam Apostolus gentium gentibus succurrere videretur, & ita utrique tam Judæi, quam Gentiles instruerentur, & uterque Apostolus peculiarem populi sibi commissi curam ostenderet. Et totum hoc consilium comprehendit Hieronymus sub nomine honestæ dispensationis, & illud colligit ex illo fundamento, quod Petrus non peccavit. Nam si non peccavit, profecto id non ignoravit Paulus; ergo nec potuit vere illum reprehendere, ergo ex conventione, & dissimulatione. Item quia non est verisimile, Paulum voluisse reprehendere in Petro, quod ipse sæpius fecerat, nec videbatur etiam decens, ut Petrum serio reprehenderet, præsertim in re non manifeste mala; ergo verisimilius est, id fecisse ex præhabito consensu ejus. Denique quia hæc interpretatio, licet non colligatur ex textu Pauli, recte accommodatur verbis ejus. Nam quod dicit Paul. *In faciem ei restiti*, juxta Græcum legit, *Secundum faciem*, id est, in exteriori apparentia. Et illud: *Quia reprehensibilis erat*, legit etiam juxta Græcum, *Quia reprehensus erat*, non ab ipso Paulo, sed a fidelibus gentibus, qui graviter ferebant factum Petri, quia non intelligebant simulationem. Denique illa verba: *Cum viderem quia non ambularent ad veritatem Evangelii*, non intelligit Hieronymus, esse dicta propter Petrum, sed propter Judæos, quibus ipse condescendebat.

7. Atque hanc totam expositionem firmat authoritate Græcorum, quorum fuit antiqua, refertque Origenem, Eusebium Emissenum, Didimum, Chrys. & alios ad Gal. 2. Idem habet Chrys. Hom. 36. in acta, & l. 1. de Sacerdotio. Et eum sunt sequuti Oecumen. & Theophyl. ad Gal. Apud Theodoretum vero mutila est illius loci expositio, desunt enim priora verba, & ab illis incipit exponere: *Quomodo gentes cogis judaizare*, & ideo non satis certum est, quid ille senserit. In verbis autem illis: *Quoniam ergo hic quidem reprehendit ille vero reprehensionem silentio excepit & iis, qui ex Judæis crediderant, & iis, qui ex gentibus medicamentum utile compositum est*; in his (inquam) verbis indicat, medicamentum illud ex communi consensu fuisse compositum: nam ad hunc modum loquuntur alii Græci, re tamen vera mens hujus authoris pendet ex prioribus verbis quæ desunt. Clarius sensit author commentariorum ad Gal. quæ nomine Athanasii circumferuntur, & eandem sententiam supponit Cassian. col. 17. c. 2. insinuat etiam Cyril. Alex. l. 9. contra Julian. in fine, ubi ad Julian. calumniantem Apostolos respondet, ignorasse ipsum *artificiosissimam in illis dispensationem*, quam sic explicat, *Non enim aliud sentiebat discipulus, sed tempestive utebatur congruis dispensationibus*, &c. Et ex recentioribus expositoribus sequutus est hanc sententiam Isid. Clarus ibi, & ut probabilem defendit Adam. & ex parte sequitur Caiet. similiter ex Scholasticis eam probabiliter defendit Major 4. d. 3. q. & absolute sequitur Adrian. in 4. q. 1. in princ. & inclinat Ferdin. Episc. Lucensis in Advertentiis Theologicis quæsito 6. ubi inter dissimulationes, quæ non sunt mendacia, ponit factum Petri, & fictam Pauli objurgationem.

CAPUT XVII.

Legem veterem non semper post inchoatam prædicationem Evangelii fuisse mortiferam, Augustini sententia est, & vera.

1. Distinguit Augustinus duplicem modum servandi legalia, unus est ponendo in illis spem salutis alius simplicior, quem vocat ex consuetudine solemnitatis. De priori ergo modo docuit Aug. semper fuisse mortiferum servare legalia ut ad salutem necessaria, seu ponendo in eis spem salutis, neque in hac assertione potuit Hieronymus ab Augustino dissentire, nam

nam generalius ipse hoc asserebat: & ideo illam limitationem redarguit, dicens, se nescire, quid sit, observare legalia sine necessitate, vel spe salutis: *Nam si salutem non afferunt* (inquit) *quid observabuntur? vel quomodo*, *ait*, *salutem non afferunt*, *quæ observata martyres faciunt*, quod in sua Epistola scripserat Aug.

Limitatio Aug. tripliciter intellecta. Primo. Sed ut supra dixi tribus modis potest illa limitatio Aug. intelligi. Primo ut ponere spem salutis in legalibus cæremoniis, idem sit, quod ab illis expectare justitiam, & salutem sive spiritu fidei Christi, & in hoc sensu semper illud fuit perniciosum, quia talis spes procederet ex existimatione, quod per literam legis Moysi possit quis justificari, quod hæreticum est, ut docet Concilium Trid. sess. 6. c. 1. & can. 1. & in superioribus dictum est. Et ideo non videtur loqui Augustin. in hoc sensu; nam loquitur de modo servandi legalia, qui cœpit esse perniciosus post inchoatam prædicationem Evangelii, ut ex verbis ejus citatis constat: ille autem modus servandi legalia semper fuit perniciosus, & mortiferus: nam semper continebat errorem cogitare, quod litera legis ad salutem sufficeret, qui & ad Judaismum, & ad Pelagianismum spectat, & ita damnatus est a Conc. Trid. supra, & a Paulo tota Epist. ad Rom. & aliis locis.

Secundo. 2. Secundo modo poterant fieri opera legis, ponendo spem salutis in illis, non ex vi legis, sed ex vi fidei, & gratiæ Christi venturi, sive salus speraretur ex vi meriti fidei per charitatem operantis sive ex vi alicujus benignæ promissionis Dei per Christum: & hoc modo certum est, non semper fuisse malum observare legem sperando salutem ex tali observatione, cum aliquando fuerit illa observantia ad salutem necessaria, & ideo etiam martyres tunc facere posset, pro illa mortem sustinendo, ut de Machabæis Ecclesiæ profitetur. At vero post Christi adventum, & prædicationem semper fuisset malum exercere, legalia, sperando ex eorum observatione salutem fundatam in fide Christi ut venturi, quia jam illa fides falsa esset, & ita usus legalium sub hac fide, semper post passionem fuit contrarius Evangelio. Clarum autem est Judæos, qui credebant in Christum, vel ad prædicationem Apostolorum, vel ad prædicationem ipsius Christi non potuisse servare legalia sub hac fide, vel spe, quia hoc repugnabat fidei, quam jam de Christo conceperant, ut supponitur. Poterant vero fundari in fide viva redemptoris jam præsentis sperare salutem saltem secundam (id est, augmentum gratiæ, & gloriæ) per observationem legalium, quamdiu mortifera non fuerunt, quia pro eo tempore religiosa erat observatio. Et hoc etiam recte probat ratio Hieron. nam alias cur observarentur? Unde neque in contrario sensu loqui potuit August. quia ipse docet, pro aliquo tempore fuisse Judæis sanctum, & honestum observare legalia, & hoc modo esse interdum servata ab Apostolis: ergo negare non potuit, quin per illam observantiam Apostoli mererentur gratiam, & gloriam: ergo rectissime potuerunt ex hac spe illas cæremonias facere, & hoc est exercere illas ponendo spem salutis in illis, juxta hanc interpretationem, sicut potest poni in quibuscumque bonis operibus ex fide, & charitate factis.

Tertio. 3. Tertio tandem modo poterat spes salutis poni in cæremoniis legis, tanquam in necessariis ad salutem, quamvis non per se sufficientibus, aut efficacibus ad illam. Et in hoc sensu intelligitur ab Augustino dicta propositio, & Hier. (ut dixi) illam non improbat, sed solum sentit, illam limitationem non esse necessariam: Aug. vero illam addit, quia (ut statim dicam) censet, pro aliquo tempore cæremonialia non fuisse mortifera, licet fuerint mortua: nam inde infert, etiam pro tunc fuisse mortifera, si ut necessaria ad salutem fierent, quia talis observatio contineret errorem, quod legalia adhuc viverent, & essent sub obligatione, sentitque jam illo tempore fuisse perniciosum errorem. Idque colligit ex Paulo ad Gal. 5. dicente: *Si circumdamini, Christus vobis nihil proderit*, Quod non potuit intelligere Paulus de circumcisione quocunque modo sumpta, alias ejus propositio non fuisset pro eo tempore universaliter vera: nam ipse circumcidit Timotheum & nullum posuit ibi obicem, quominus Christus illi prodesset. Ergo loquitur de circumcisione assumpta, ut necessaria ad salutem, & hoc declarant præcedentia verba, *Nolite iterum jugo servitutis contineri*, & alia, quæ sequuntur. *Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini*, id est, in observatione legis tanquam necessaria ad salutem. Atque ita propositio hæc Aug. verissima est. An vero sit certa de fide, ut ipse indicat, in seq. c. commodius dicemus.

De posteriori autem modo servandi legalia ex religione, absque necessitate docet Augustinus, non semper fuisse mortiferum. Et, ut id ostendat, supponit Apostolos non ficte, aut simulate, sed vere, & ex animo servasse legalia pro aliquo tempore post lucem Evangelii. Et hoc est unum ex punctis, in quo maxime dissentit a Hieronymo, & cum illo contendit. Præcipua vero ratio, qua nititur, & quam semper inculcat, est, quia alias talis observatio legalium; mendacium vel officiosum contineret; non possumus autem, nec debemus Apostolis mendacium tribuere; ergo neque illam simulationem. Major patet, quia æque est mendacium, factis contra mentem aliquid significare ad decipiendum alium, ac verbis mentiri, quia tota ratio mendacii sumitur ex significatione contra mentem: nam quod fiat hoc, vel illo materiali signo, verbo, scil. aut facto accidentarium est. Et ideo D. Thom. 2. 2. q. 111. art. 1. simulationem dicit esse quoddam mendacium, & æque malam. Nec defuit qui diceret, Hieronymum sensisse, mendacium officiosum propter necessitatem honestam dictum, aut factum interdum esse licitum, & ideo non dubitasse, Apostolis dictam simulationem tribuere. Et idem dicitur de Chrysostomo, quia in aliis locis videtur approbare mendacium per justam occasionem dictum. Et ab illo tanquam a præceptore putatur didicisse Cassianus illam falsam sententiam de mendatio, quam citato loco late defendit.

5. Verumtamen hæc ratio sine dubio non cogit sistendo in propria, & pura ratione mendacii: nam facile est simulationem illam a mendacio defendere. Et in primis de Hieronymo mihi non constat, quod in aliquo alio loco mendacium approbaverit, nullibi enim apud illum hoc legi, aut ab aliis allegatum inveni, potiusque in Ep. 65. videtur sententiam illam in Origene reprehendere: & in præsenti puncto expresse declaravit, non esse mentis suæ, Apostolis tribuere officiosum mendacium; ergo contra omnem rationem est, illum invitum facere approbatorem mendacii. Assumptum patet ex d. Ep. 89. ubi ad Augustinum respondet, *Non officiosum mendacium, ut tu dicis, sed honestam dispensationem ostendentes*. Et quamvis Aug. in Ep. 95. apud Hieron. & 19. inter suas replicet, se non intelligere, quid sit *ex dispensatione*, sive *dispensative simulare*, nisi ex dispensatione mentiri: nihilominus sine dubio non fuit illa mens Hieron. alioqui repugnantia dixisset: & ideo notavi supra, non accepisse dispensationem pro relaxatione legis, sed pro prudenti administratione, & cauto modo operandi. Unde etiam D. Thom. dicta q. 111. a. 1. dixit, Hieronym. usum esse late nomine simulationis pro quacunque fictione. Resp.

6. De Chrysostomo autem verum est, in aliis locis videri excusare a culpa mendacium saltem ex dispensatione Dei, nihilominus tamen in præsenti materia nunquam dixit, Apostolos fuisse mentitos, ex aliqua dispensatione divina, neque in hoc sensu de dispensatione loquitur, quam *Oeconomiam* vocat, quę vox non relaxationem, sed prudentem administrationem significat. Atque eodem modo in hoc puncto loquuntur alii Græci. Imo vero, etiam in aliis locis, ubi de mendacio dispensato Chrysostomus loquitur, ut homilia 53. super Genes. & Ep. 3. ad Olympiadem in eadem significatione uti videtur nomine dispensationis, scilicet, pro speciali Dei providentia, & ordinatione nam eadem voce utitur, & dicit, *dispensationem Dei fuisse implendam*. Unde cum factum, & verba Jacob ostendentis, & dicentis se esse Esau, vocat, *fraudem dolum*, & *simulationem*, vel *hypocrisim*, (ut lib. 2. de Providentia) vel etiam *mendacium*: materialiter semper has voces sumit, non formaliter. Ait enim quod credebat Jacob, se duci, & moveri a Deo, & ideo se com-

mittebat divinæ dispensationi, credebatque se non peccare, nec mentiri. Quia licet fortasse non omnino intelligeret mysterium, committebat se divinæ dispositioni, & juxta divinam mentem, quam Dei instinctu saltem generatim concipiebat, loquebatur. Sicut homo idiota, qui negat se fecisse quod occulte fecit, sciens ex testimonio hominis docti, responsionem illam posse habere verum sensum, licet in particulari ignoret, quis ille sit, non mentitur generaliter intendens illud negare, prout verum sensum habere potest. Ad hunc ergo modum pie potest exponi Chrysostomus, cum videtur approbare dispensantivum mendacium. Sed de hoc alias: nam in præsenti puncto nulla dispensatio divina ad vitandum mendacium est necessaria.

Ex illa simulatione non sequi mendaciũ

7. Probo igitur ulterius, admissa illa simulatione, non sequi necessario mendacium, quia ad mendacium duo sunt necessaria, & significatio falsa, & intentio fallendi: neutrum autem in illo facto reperitur: ergo. Major est D. Thom. 2.2. q. 110. a. 1. & per se clara, dummodo falsa significatio intelligatur, falsam significationem esse necessariam, saltem existimatam, & intentionem fallendi vel formalem, vel virtualem, quæ includitur in voluntate dicendi falsum, vel in voluntate exhibendi signa, a quibus sit falsa significatio inseparabilis. Probatur ergo minor quoad priorem partem, quia vel considerantur illæ cæremoniæ externæ ut habentes significationem ex impositione divina (utique quatenus imposita erant ad significanda mysteria Christi futura) vel ut habebant aliquam significationem naturalem. Ut v.g. quod sic operantes erant Judæi, seu Judaizantes: neutro autem modo erat falsa significatio in illis operibus, supposita bona intentione operantium. Non quidem prior (præsertim secundum sententiam Hieronymi) quia illæ cæremoniæ jam erant abolitæ, & reprobatæ, ita re vera jam non erant signa publice imposita ad significandum: ergo jam usus illorum materialiter tantum intentus non potest dici usus falsi signi, vel actionis, a qua sit inseparabilis falsa significatio. Sicut si vox aliqua publica authoritate mutaret, vel amitteret antiquam significationem qui eam proferret non diceretur falsum signum exhibere, etiam si ignorantes mutationem inde conciperent falsitatem, quia jam vox illam non significat, nec loquens illud intendit, ut supponimus; ita ergo in illis cæremoniis jam non erat falsa significatio; ergo uti illis tantum materialiter, non erat exhibere signum falsum ad placitum.

Altera pars de signo naturali probatur.

8. Altera vero pars de signo naturali probatur, quia naturalis significatio secundum se spectata semper est vera: nam si vera non est nulla profecto est, quia in re ipsa non existit, licet fortasse a videntibus cogitetur. Est enim nota, & vulgaris differentia inter signum ad placitum, & naturale, quod prius pendet ab humana impositione publica, vel a communi usu, & sensu hominum, signum autem naturale solet maxime esse effectus respectu causæ, & in præsenti hoc tantum considerari potest: illius autem significatio pendet ex vera emanatione effectus a causa: unde si idem effectus possit ab aliis causis provenire, re vera illam tantum significat, a qua vere emanat, ideoque licet alii decipi possint putantes, provenire ab aliis causis nihilominus illud dici non potest signum falsum naturale sed ad summum ambiguum, æquivocum, seu incertum. Ita ergo cæremoniæ illæ, ut erant opera quædam, vel effectus sic operantium naturaliter significabant eorum cogitationem, vel intentionem, a qua procedebant; ergo ut sic non exhibebant significationem falsam etiam fortasse alii illam conciperent. Declaratur exemplo supra tacto de fuga in militia, naturaliter enim videtur significare timorem, & desiderium evadendi inimicum potest autem interdum fieri potius ex desiderio aggrediendi hostem in loco tutiori, vel cum majori commoditate, & auxilio, & ideo qui sic fugit, non exhibet signum falsum, licet alii possint illud sic concipere, & falli. Ita ergo in præsenti: nam licet illæ cæremoniæ potuerint fieri intentione Judaica, & animo servandi legem, tamen etiam poterant fieri ex alia intentione, & ita erant signa æquivoca, non falsa.

Altera pars de intentione fallendi probatur.

9. Altera vero pars minoris de intentione fallendi, non minus clara est, quia nec necessaria est ad illud opus, nec est ulla occasio præsumendi, Apostolos illam habuisse, cum non intenderent malum suorum fratrum, sed commodum. Addo præterea, aliud esse intendere alterum decipere, aliud prævidere, alium fore decipiendum, & illud permittere, aut velle. Primum ergo per se malum est, quia includit actionem decipientis, & ita supponit mendacium, talis autem intentio non est necessaria ad hujusmodi facta, & ideo non debet præsumi nec potest in Apostolis. Posterior autem præscientia, & permissio sæpe admitti potest sine ulla culpa, vel mendacio, quia tunc deceptio non est activa, sed passiva, quam sibi imputare debet, qui facile credit, aut judicat. Imo fortasse interdum velle & cupere ut alter decipiatur, me non decipiente potest fieri sine culpa, quia malitia mendacii ibi non est, cum ego non decipiam nec tenear vitare deceptionem alterius, & consequenter non est etiam ibi malitia injustitiæ, ut per se constat. Malitia autem odii proximi (quæ sola superesse posset in affectu mali ad proximum) facile vitari potest, si non ex effectu odii, sed propter vitandum majus malum, vel propter justam vindictam, aut defensionem illud desideretur. Et sic facile excusantur mendacia, & peccata in insidiis, & simulationibus, vel fictionibus, quæ fiunt in bello justo: multo ergo facilius in præsenti potest simulatio Apostolorum excusari a mendacio, cum nec intentionem decipiendi, nec voluntatem deceptionis alienæ necessario habuerint, sed sufficiens fuerit prævisio cum permissione. Denique nec intentio virtualis fallendi potest illis tribui, quia non exercebant actus, a quibus non posset separari falsa significatio, quantum erat ex parte ipsorum, sed exercebant actus, qui poterant habere aliquem usum, cum aliqua vera significatione, vel saltem sine ulla significatione falsa. Et hæc solet vocari simulatio materialis, & non formalis, & honesta fictio, qua interdum usus est Christus Dominus, & de illa etiam explicantur multa facta Prophetarum, & sanctorum virorum, quæ in similibus actibus a culpa excusantur, quia non falsum significabant, sed veritatem aliquam occultabant, aliam indicando vel aliquid aliud agendo ad quod jus habebant, ut etiam D. Aug. docet in libris de mendacio, & contra mend. & D. Th. d. q. 110. & 111. qui etiam, ut dixi, hoc modo excusat Hier. Igitur ex pura ratione mendacii probari non potest, Apostolos non fuisse usos simulatione, exercendo legalia.

[illegible]

10. Accedit præterea, quod etiam supposita August. sententia non videtur posse negari, quin aliqua simulatio in eo negocio intervenerit. Nam licet demus, Apostolos fecisse illas cæremonias ex effectu cultus, & religionis, ut August. intendit, nihilominus non possumus dicere secundum eundem Aug. illas fecisse animo servandi legem tanquam ipsos obligantem, ut ex præc. propositione constat. Apostoli autem quando illas cæremonias faciebant, simulabant, se observare legem tanquam illi subjectos, imo vel volebant, vel saltem permittebant, hoc ab aliis Judæis videntibus illos actus, ita putari: ergo hæc saltem simulatio in illis actionibus interveniebat. Minor probatur Act. 21. ibi: *Sanctifica te cum illis, &c. Et scient omnes, quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem.* Dicet aliquis ex Aug. supra, Judæos non solum fuisse calumniatos Paulum, quod legem non servaret, vel quod prædicaret jam cessasse, sed etiam quod illam tanquam malam rejiceret, & contemneret: nam hoc significant verba illa, *Audierunt autem de te, quod discessionem doceas a Moyse*, id est, apostasiam, & separationem. Hanc ergo falsam calumniam potuit Paulus ex consilio fratrum refutare exercendo legalia, & custodiendo legem, non quoad obligationem, sed quoad usum.

Obiect. August.

Resp.

11. Veruntamen hoc non dicitur cum fundamento in textu, tum quia licet Judæi infideles illa mendacia sparsissent de Paulo, tamen de Judæis credentibus in Christum non est id verisimile. De illis autem solis est ibi sermo, cum dicitur: *Vides frater, quia millia sunt in Judæis, qui crediderunt, & omnes æmulatores sunt legis, audierunt autem de te*, &c. Tum etiam quia statim expli-

plicatur, quomodo Paulus prædicaret discessionem a Moysi utique docens, *non debere eos circumcidere filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi*. Hoc autem non erat docere, legem Moysi esse malam, sed vel jam non obligare, vel ad summum non oportere illam servare; tum denique, quia licet concedamus, etiam ibi esse sermonem de falsis calumniis, quæ dicebantur de Paulo, non videtur posse negari, quin illi Iudæi fideles æmulatores legis, pugnaret pro legis necessitate, & obligatione, & sub discessione a Moyse comprehenderent doctrinam, quod lex illa jam non obligaret Iudeos; ergo totum hoc voluit Paulus ex consilio fratrum vel refutare, vel occultare, ergo non potest ab illo facto excludi aliqua simulatio, ex qua alii sumerent occasionem cogitandi, Paulum ea facere ex obligatione legis.

12 Et hoc confirmant verba Pauli Actor. 24. ibi, *Eleemosynas facturus in gentem meam veni, & oblationes, & vota, in quibus invenerunt me purificatum in templo*. Per quæ verba intendit, se excusare, quod nihil egisset contra legem, ita se gerens, ac si per legem obligaretur. Et idem colligere licet ex circumcisione Timothei, Act. 16. nam illam fecit solum ut satisfaceret Iudæis, qui putabant, esse necessariam homini nato ex femina Iudæa: nam si Paulus tunc auderet aperte docere, circumcisionem non fuisse necessariam Timotheo, illum non circumcidisset, sicut non circumcidit Titum, ad Gal. 2. quia erat pure ex Gentili genere, & Paulus semper aperte docuit, Gentilibus non esse necessaria legalia. Denique videtur confiteri Paulus hanc simulationem, 1. ad Cor. 9. dicens, *Factus sum iis, qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, ut eos, qui sub lege erant, lucrifacerem*, quia non dicitur esse sub lege, nisi qui obligatur lege, licet fortasse e converso non omnis, qui obligatur aliqua lege, dicatur esse sub lege. Quid ergo est *fieri quasi sub lege*, nisi ita se gerere, ac si esset obligatus lege, ita ut ii, qui sub lege erant, existimare possent esse sibi similem; ergo quoad hoc erat illa quædam prudens simulatio. Et similem exercuisse Petrum, satis expresse habetur in c. 2. ad Gal. ita enim segregabat se a gentibus, ac si esset necessarium, & tamen in hoc non peccabat propter deceptionem Iudæorum, sed ad summum ratione scandali Gentilium, neque Aug. priori ratione accusat factum illud, sed tantum posteriori, ut infra videbimus; ergo ex sola ratione deceptionis, vel mendacii non satis excluditur talis simulatio.

Confir. sententia Aug. 13 Ex alio vero cap. potest ab inconvenienti probari hæc propositio Augustini contra Hieronymum, supposita alia sententia eius, quod eo tempore jam essent mortifera legalia, vel hoc modo argumentando; quia vel illo tempore legalia, licet essent mortua, non erant mortifera, & sic absque peccato potuerunt ex animo & vere fieri, & sic non oportet simulationem fingere; vel legalia tunc erant mortifera, & sic non licebat ea simulare. Quod probatur, quia si erant mortifera, erant mala, & prohibita, ergo nullo modo poterant licite fieri propter quemcunque bonum finem, quia non sunt facienda mala, ut veniant bona.

Evasio Responderi potest fuisse prohibita, & mala, si fierent, ut cæremoniæ sacræ, & sub intentione cultus, non vero materialiter propter bonum finem facta, sicut supra dicebamus, posse aliquem nunc tonderi, aut circumcidi propter sanitatem sine ulla intentione cultus. Sed hoc non videtur satisfacere, nam in primis tunc urget valde argumentum Aug. quia si tunc fuisset licita

Refellit. talis simulatio cultus Iudaici, etiamsi jam prohibitus, & mortiferus esset, etiam nunc esset licita, si similis occasio lucrandi aliquos Iudæos occurreret. Consequen. est omnino falsum, & acriter damnatur ab Augustino, & Hieronymo, non admittitur, nec potest ab aliquo catholico admitti, ut August. ait. Sequela patet, quia non est maior prohibitio legalium in hoc tempore, quam in illo, si in utroque fuit mortiferus, quia semper est ex vi eiusdem præcepti. Deinde est magna differentia inter usum materialem circumcisionis, v. g. propter sanitatem, & usum simulatum religiosum eiusdem circumcisionis, vel alterius similis cæremoniæ: nam in priori nulla est species, vel mendacii, vel irreligiositatis: in posteriori autem, quidquid sit de specie mendacii, est malitia quædam irreligiositatis, quanta non solum est contra religionem colere falsum Deum, quæ dicitur idololatria, sed etiam colere Deum falso cultu, quæ est superstitio; ergo sicut est irreligiosum, & intrinsece malum fingere idololatriam sine animo adorandi, ita est irreligiosum, & intrinsece malum, fingere superstitionem.

14 Tertio invenitur alia inordinatio in illa fictione, quia videtur contraria confessioni veræ fidei: nam Tertio postquam cæremonialia fuerunt mortifera, usus eorum ad cultum est superstitiosus secundum Catholicam fidem; ergo fingere talem cultum, est deficere in confessione fidei. Unde licet occultare veritatem per simulationem, non sit mendacium, nec semper malum, nihilominus occultatio talis veritatis, quæ ad fidem pertineat, cum fictione contrarii erroris, est prava occultatio veritatis, quia & est contra confessionem fidei debitam, & non est sine iniuria religionis Christianæ. Quarto his accedit malitia scandali. Nam si legalia erant mortifera, valde errabant Iudæi, sive infideles, sive ad fidem conversi illis utendo ad cultum Dei: videntes autem Apostolos exterius utentes similibus cæremoniis, valde confirmabantur in suo errore: ergo male faciebant Apostoli suo facto externo illos confirmando, imo & illorum errorem approbando. Et confirmatur: nam Iudæis, qui tunc utitur cæremoniis Iudaicis ad cultum, profitetur falsam fidem, & ideo Christianus, qui cum illo easdem cæremonias faceret ad fictum cultum, duplici ratione graviter peccaret, & confirmando socium in errore, & se Iudæum ostendendo, & profitendo: ergo hoc accidisset Apostolis, utendo ficte cæremoniis Iudaicis, quando jam erant mortiferæ. Unde tandem fit, ut a tali fictione non possit separari in eo casu malitia perniciosi mendacii, quia licet in aliis actibus, vel rebus possit simulatio materialis separari a mendacio, tamen in usu cæremoniarum, vel sacrarum vestium cum exteriori fictione cultus, non potest separari falsa professio ab externa fictione facta per modum cultus, quia eo ipso est usus talis rei per modum signi, ac subinde per modum falsi signi, ut latius tractatur 2. 2. q. 2. Neque apparet probabilis differentia, quæ inter hanc, & illam personam, vel inter hoc, & illud tempus assignari possit, videlicet quod nunc sit magis publica, & evidentior repugnantia cæremoniarum veteris legis cum Evangelio, quam tunc esset: parum enim hoc refert, & per accidens est ad malitiam actus secundum se spectati. Eo vel maxime, quod ipsi Iudæi etiam tempore Apostolorum directe ambulabantur cæremonias legis adversus libertatem Evangelii; ergo etiam tunc fictio illarum cæremoniarum fuisset contraria professioni fidei, si jam erant perniciosa.

15 Quocirca hæc urgentissima est supposito illo principio a Hieronymo posito, neque mihi videtur posse probabiliter solvi, nec a peccato excusari illa ficta simulatio illo modo explicata. Neque exempla, quæ pro sententia Hieronymi in eius tertia propositione afferuntur, sufficiunt ad illam simulationem excusandam. Nam priora facta Christi Domini, Iosue, & similia sunt facta humana, quæ per se non instituuntur, neque ordinantur ad significandum, sed habent alios usus, & fines propter quos honeste fieri possunt sine significatione falsa, & occultando aliquam veritatem, quam operans manifestare non tenetur, & ita solum ibi est, simulatio materialis, quæ nomine prudentis fictionis solet significari. Secus vero est in cæremoniis falsæ, vel prohibitæ religionis, quæ ex primaria impositione significant professionem eius, & occultant veram religionem, quam quis profiteri tenetur. Unde ad factum Iehu respondet D. Thom. 2. 2. q. 111. art. 2. non esse necessarium excusare illum a peccato, quia malus fuit & idolorum cultor, quod recte dictum est. Præsertim, quia ille non tantum facto, sed verbis aperte mentitus est, dicens, *Achab coluit Baal parum, ego autem colam eum amplius*, & infra, *Sacrificium grande est mihi Baal*. Dicitur autem ibi recepisse a Deo retributionem temporalem, quia zelum aliquem habuit, destruendi cultum Baal, ut

ut ibidem dicit D. Thom. Ait autem Abulen. 4. Reg. 10. qu. 26. illud mendacium Iehu non fuisse peccatum mortale, sed veniale. Ad exemplum autem Naaman responderi facile potest, Eliseum non approbasse, vel excusasse factum Naaman: certumque est, non dedisse illi licentiam fingendi idololatriam, cum hoc sit intrinsece malum. Neque hoc significant verba Elisei dicentis, *Vade in pace*. Fuit ergo quædam permissio & significatio voluntatis orandi pro illo Dominum, si tale peccatum aliquando committeret. Addit vero Abulens. ibi quæst. 25. Naaman non voluisse ficte adorare idolum, sed solum cum Domino suo genua flectere, non ad idolum, sed ad Dominum suum, & ad ministrandum illi in suo munere, quod etiam est probabile. Ad alia vero, quæ de facto Petri ibi afferuntur, & de factis etiam Pauli dicemus commodius in sequentibus, præter ea, quæ iam attigimus. Propter quæ omnia aliqui conantur exponere Hieronymum ut non loquatur de cultu ita ficto, sed de vero, & Apostolis licito ex vi alicuius dispensationis, aut iustæ interpretationis, ita ut simulationem dispensatoriam appellet usum, qui solum ex occulta dispensatione licebat. Quod insinuare videtur Hugo Card. ad Galat. 2. qui dicit, inter Augustinum, & Hieronymum esse contradictionem in verbis, & non in re: nam Augustinus negat simulationem realem; Hieronymus vero exponit simulationem dispensatoriam, & ita non loquuntur de eadem simulatione. Simulatio autem realis in præsenti esset illa, quæ fieret sine intentione cultus; ergo sentit Hieronym. non posuisse istam, sed aliam, quæ licet fieret cum intentione colendi, eam vocavit simulationem dispensatoriam, quia solum ex occulta dispensatione licebat. Sed hæc fuga, & aliena est a mente Hieronymi, ut constat ex rationibus, & exemplis eius, & quia non in hoc sensu usus est nomine dispensationis, ut supra ostendi, & est manifestum in Epistola eius. Est etiam gratis conficta, & sine fundamento, quia impropriissime vocatur illa simulatio: nam quia operatur rem prohibitam ex dispensatione in lege, non simulat etiamsi dispensatio occulta sit. Et præterea interrogo si usus illarum cæremoniarum erat tunc simpliciter prohibitus, unde constare possit Deum in illa prohibitione specialiter cum Apostolis dispensasse? Vel si dispensatio non fuit specialis, sed generalis pro omnibus fidelibus in similibus occasionibus, frustra fingitur prohibitio pro illo tempore, meliorque providentia fuit pro illo tempore simpliciter non prohibere talem usum, quia communis plebs non valebat discernere iustam occasionem, vel necessitatem exercendi tales cæremonias. Et declaratur amplius quia vel ille usus illarum cæremoniarum ex intentione cultus erat prohibitus, quia malus, & sic non poterat fieri licitus ex fine extrinseco, & dispensatio in illo, vel non erat possibilis, vel certe non est verisimile, tam facile fuisse concessam: vel erat malus, quia prohibitus, & sic procedit ratio facta, quod frustra fingitur prohibitio cum tam ampla dispensatione, præsertim cum nullo testimonio ostendi possit talis prohibitio positiva pro illo tempore, & hunc discursum latius circa sequentem assertionem prosequimur.

16 Retento ergo priori, & communi sensu simulationis, seu fictionis dispensativæ, præter rationem ab inconvenienti sumptam, & quia per se videtur indecens, talem fictionem in talibus, & in tali materia admittere, directe ostendere possumus ex actibus Apostolorum in eorum cæremoniis inventam non fuisse. Nam in c. 19. Actor. Paulus totondit se in Cenchris, quia votum habebat: nam quod fit ex voto, non fit simulate, nec etiam tunc factum est ex necessitate ad tollendum aliquod scandalum Iudæorum, sed per se factum est ad votum implendum, & consequenter ut res religiosa, & digna voti materia. Scio aliquos interpretari locum illum de Aquila, & non de Paulo, sed non refert; tum quia etiam Aquila in eo non peccasset; tum etiam, quia expositio de Paulo fortasse est probabilior, eamque Hieronymus supponit. Scio etiam aliquos dixisse, tonsuram illam non fuisse cæremoniam legalem, neque ea intentione fuisse voto promissam, sed propter aliquam corporis humilitatem, vel mortificationem. Hoc tamen in primis non valet ad defendendam sententiam Hier. nam ipse allegat illum locum inter ea quibus probat, Paulum cæremonialia exercuisse. Et consentit Aug. & fere omnes authores id pro certo supponunt, neque aliud fundamentum habet in textu, vel in materia ipsa; quæ secundum se sumpta videtur valde differens, & inepta ad votum, & ad corporis afflictionem & ad Dei cultum seclusa institutione, ratione cuius ad religiosam cæremoniam pertineret.

17 Præterea hoc confirmat alter locus Actor. 21. ubi Iacobus, & seniores consilium dederunt Paulo, ut purificaretur, &c. Nam loquebantur sine dubio formaliter de cæremonia legali, & non sub alio titulo, vel mortificationis, vel simulationis, ut patet simili argumento: dicunt enim, *Sunt nobis viri quatuor votum habentes super se*, utique de sanctificatione legali facienda, & addunt, *His assumptis, sanctifica te cum illis*, & postea de Paulo additur, *Purificatus cum illis intravit in templum*, &c. & iterum c. 24. ipse ait, *Invenerunt me purificatum in templo*; ergo vere fecit illam cæremoniam legalem, sicut alii: nam hoc etiam in rigore significat nomen *Purificationis*, & idem argumentum sumi potest ex nomine *Oblationis*, & *voti*, nam unumquodque in sua proprietate sumendum est, nisi aliquid necessario obstet. Denique expendenda censeo in cap. 21. illa verba Iacobi, ut postquam sententiam suam dixerat circa libertatem a legalibus subiungit, *Moyses enim a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum prædicent in synagogis, ubi per omne Sabbatum legitur*. Nam per hæc verba aperte significare voluit, non fuisse pro tunc factam mutationem in legalibus saltem quoad legitimum usum illorum respectu Iudæorum etiam conversorum ad fidem, ac subinde licitum eis fuisse illorum usum proprium, & legalem, & ideo ad solos Gentiles scribendum fuisse: nam Iudæi per ipsiusmet legis doctrinam paulatim instruendi erant, & ab usu legalium abstrahendi, ut recte Chrysost. notavit, & idem etiam Beda sentit, & Moderni sequuntur; hoc ergo modo approbatus est tunc ab Apostolis talis usus, ergo eodem modo est ab eis interdum usurpatus. Conf. ex Act. 21.

18 Secundo hinc colligit Augustinus, cæremonialia legis non fuisse a principio Evangelii mortifera, sed aliquo tempore fuisse licita, post aliquod vero tempus facta esse mortifera. Hæc est manifesta sententia D. Augustini citatis locis, quam secutus est Beda ad Galat. 2. & ibidem Nicolaus de Lyra, & Hugo de sancto Victor. lib. 2. de Sacram. p. 6. cap. 4. & lib. quæstionum in Epist. ad Galat. cap. 6. D. Thom. ad Galat. 2. & 1. 2. qu. 103. art. 4. ad 1. & ibi Caiet. & alii communiter, Soto lib. 2. de Iust. qu. 5. art. 4. Victor in summa quarti agens de Baptismo a princ. usque ad q. 11. & eandem sententiam sequuti sunt communiter Scholastici antiqui in 4. d. 3. ubi Bonav. art. 5. q. 2. Scot. qu. 4. Aur. q. 4. dub. 3. & magis inclinat Maior. q. 1. Item Richardus in 4. dist. 1. art. 6. q. 4. Palud. q. 6. Gabr. q. 4. art. 4. dub. 3. & Ioan. Arbor. tom. 1. Theosoph. lib. 3. c. 20. ac denique moderni fere omnes tam scholastici, quam exponentes c. 2. ad Gal. & loca Actorum sæpe citata, hanc sententiam approbarunt. Est autem huius sententiæ sensus, legem veterem, non fuisse mortiferam statim a passione, vel resurrectione Christi, neque a die Pentecostes, nec per plures annos, post inchoatam promulgationem Evangelii, etiam in illis locis, civitatibus, vel provinciis, in quibus iam erat divulgatum, & obligari inceperat. Ita explicant dicti auctores. Et videtur probari sufficienter ex dictis in propositione præcedenti, nam si Apostoli exercebant legalia, non ficte, sed ex intentione cultus, recte a posteriori infertur, non fuisse prohibita, nec intrinsece mala, seu mortifera; quia certum est non peccasse, nec errasse Apostolos in illo usu; tum quia si peccassent, illud fuisset peccatum grave, ut ostensum est, quod repugnat confirmationi Apostolorum in gratia; tum etiam, quia redundasset in commune lapsum Ecclesiæ illius temporis, & non solum in moribus, sed etiam in doctrina, quia Ecclesia illo tempore communiter sentiebat id esse licitum. Et hoc modo videtur Infert Aug.

mihi

mihi probari hæc pars satis efficaciter ex locis Act. 15. & 21. si attente expendantur, ut illa in fine præcedentis puncti ponderavimus.

Ratio a priori

19 Ratio vero a priori est, quia ut illæ cæremoniæ non sunt factæ intrinsece malæ ex vi mortis, vel resurrectionis Christi, neque ex vi obligationis novę legis introductæ in aliquibus locis per inchoatam promulgationem Evangelii in eisdem locis, neq; etiam erant tunc male, quia jam prohibitæ pro illo tempore; ergo non erant mortiferæ. Prima pars probatur, quia nulla est ratio, quæ talem intrinsecam malitiam ostendat, quod non potest melius probari, quam respondendo ad rationes adductas in secunda propositione Hieron. Ad primum enim negamus, talem usum legalium fuisse pro illo tempore iniuriosum Christo aut gratiæ eius, non enim fiebant tunc legalia, quia putarentur necessaria ad salutem, ac si gratia Christi, eiusque fides, & observatio legis gratiæ non sufficeret, sed retinebantur tantum ad cultum Dei, & honorem eiusdem legis, ne videretur tamquam mala subito reprobari, ut Aug. docuit. Ad secundam similiter negamus, illa cæremonias falsum aliquid tunc significasse, alias circumcisio, & multæ oblationes, & sacrificia fuissent mortifera ante Christi mortem, quod nemo dicit, nec dici potest. Sequela a. patet, quia illæ cæremoniæ significabant aliqua mysteria Christi ut futura, quæ jam erant facta. Dicendum ergo est (sicut supra de circumcisione diximus) cæremonias illas eo tempore retinuisse rationem literalem, & significationem moralem, quæ erat quasi fundamentalis in illa institutione, & ita adhuc continebant cultum legitimum Dei, & significabant subiectionem, & reverentiam illi debitam, & interiorem cultum, & sanctificationem a peccatis, & illorum penitentiam, vel recognitionem beneficiorum Dei, & similia quæ in omni tempore locum habent. Quod vero attinet ad significationem Christi, & mysteriorum eius, vel jam illam non habebant, quia finita jam erat intentio imponentis quoad hanc partem, vel certe ex intentione offerentium explicita, vel implicita, illa significatio poterat abstrahi a differentia futuri temporis, & significare mysteria quoad substantiam, & existentiam eorum pro aliquo tempore, abstrahendo ab hoc, quod jam essent, vel non essent facta. Sicut in materia de Fide dicitur, & insinuat D. Thom. 2.2.q.1.a.3. ad 3. Iudæum in nocte nativitatis Christi credentem Messiam esse venturum, potuisse ex fide credere, abstrahendo a differentia futuri temporis, quatenus includit negationem rei jam factæ, quæ abstractio multo facilior est in factis, quæ incomplexe significant, quam in vocibus complexe significantibus.

Obiectio Resp.

20 Dices ergo jam non fiebant illæ cæremoniæ ut legales, quia non fiebant propter significationem futurorum, a legislatore intentam. Respondetur in primis satis esse, quod fierent ex institutione illius legis, licet non fierent secundum omnem significationem. Sicut circumcisio Christi, & purificatio Virginis legales fuerunt, licet non significarent in illis personis totum id, quod in aliis significabant. Satis ergo est, quod retinerent significationem moralem, & quasi literalem, & fundamentalem, & quod figuralem participarent, prout esse poterat tempori, & personæ accommodata. De tertia autem ratione Hieronymi statim dicam: neganda est enim sequela, nimirum etiam nunc illas cæremonias non esse mortiferas:

3. Ratio Hieron. statim explicanda

est enim longe diversa ratio de tempore post sufficienter prædicatum Evangelium, & de illo priori: nam postea facta est prohibitio, ut dicemus, & Synagoga cum sufficienti honore sepulta fuit. Denique ad quartam rationem de indifferentia actionum respondemus cum Aug. cæremonias illas quoad bonitatem, & malitiam fuisse indifferentes seclusa institutione, post illam vero fuisse de se bonas, & nihilominus potuisse esse indifferentes quoad obligationem, quia potuerunt non præcipi, nec prohiberi, & hunc statum habuerunt pro illo tempore, ut magis ex resolutione sequent. c. constabit.

21 Superest probanda altera pars de prohibitione positiva, quæ sufficienter etiam ostenditur per solam negationem, scilicet, quia talis prohibitio pro illo tempore facta in Scriptura non habetur, nec aliqua historia, aut probabili testimonio suaderi potest. Et præterea non erat tunc necessaria, imo nec consentanea suavi providentiæ Dei, quia, ut August. recte dicit, non expediebat tam subito fieri prohibitionem illam, ne cæremoniæ legis ita abominabiles existimarentur, sicut cæremoniæ Gentilium. Item quia erat difficillimum tanta celeritate avellere totum illum populum ab antiqua consuetudine, quæ illis maxime cordi erat, & alioqui non erat, contra rationem naturalem, & sine inconvenienti tolerari poterat. Denique quia fieret multo difficilior conversio Iudæorum ad fidem Christi sine sufficienti causa. Et hæ rationes satis insinuantur in Actibus Apostolorum, præsertim in capit. 21. Sicut enim propter similes rationes Apostoli exercebant legalia, & ex illo facto colligimus non fuisse tunc prohibita, ita etiam credimus ob easdem causas prohibitionem fuisse dilatam.

22 Sed quæret aliquis, an hæc pars intelligenda sit de solis Iudæis, vel etiam de gentibus, interdum enim authores significant esse distinctionem constituendam inter Iudæos, & Gentiles. Nam Iudæis permittebantur legalia eo tempore, quia a parentibus illa acceperant, & solemni consuetudine ea servaverant, & a Deo receperant, ideoque difficillime poterant subito ab eis moveri, ut dixi. Hæ autem rationes non habent locum in Gentilibus, & ideo usus legalium semper & a principio censetur illis prohibitus, quia irrationabile videbatur, denuo profiteri legem jam mortuam. Item quia non poterant licite misceri cæremoniis Iudaicis, nisi assumpta prius circumcisione quæ erat professio totius legis: nam illa professio non poterat recte convenire cum professione Baptismi, ad quam principaliter obligabantur. Et hanc differentiam inter Iudæos, & Gentiles suadere videtur alia differentia, quæ ex Scriptura observatur inter Timotheum & Titum: nam Thimotheum ex parte Iudæum facile circumcidit Paulus Actorum decimo octavo, Titus vero pure Gentilis non est permissus circumcidi ad eodem Paulo etiam compellentibus falsis fratribus, ut dicitur ad Galatas secundo: nam hoc ideo factum videtur, quia circumcisio, quæ tunc permittebatur Iudæo, jam prohibebatur Gentili. Et hoc sensit ibi Salmer. disp. 22. ad 7. dicens Titum, & Gentilem quencumque, non solum non potuisse tunc cogi ad circumcisionem, verum etiam, nec licire circumcidi, licet vellet. Quod videntur etiam confirmare illa verba ad Gal. 5. *Ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit,* ibi enim Paulus ad solos Gentiles loquebatur, & simpliciter loquitur de circumcisione legali sine alia restrictione ergo absolute indicat, jam fuisse illis prohibitam. Unde Salmer. supra dis. 23. ex sententia Augustini dicit, in illo primo tempore licuisse Iudæis uti legalibus, non vero gentibus. Dubium

23 In contrarium vero multa sunt, quæ suadeant, non magis fuisse perniciosam observationem cæremonialium conversis ex gentibus, quam conversis ex Iudæis pro eo tempore. Primo, quia etiam gentibus non erat intrinsece mala talis observatio, neque invenitur illis specialiter prohibita. Prior pars probatur quia nulla est ratio specialis, quæ probet hanc intrinsecam malitiam respectu gentium magis, quam respectu Iudæorum. Item quia illæ cæremoniæ continebant cultum veri Dei ab ipsomet approbatum, & per se non repugnantem veritati Evangelii pro eo tempore, id est, si non admiscerentur alii errores (quod erat per accidens) ergo usus illarum de se non habebat intrinsecam malitiam, etiam respectu fidelium ex gentibus conversorum. Altera vero pars probatur, quia nullibi invenitur talis prohibitio positiva; nec coniecturæ factæ quoad hoc cogunt, quia licet in Iudæis fuerint plures rationes speciales, ut pro illis non statim fierent legalia mortifera, nihilominus pro gentilibus sufficit generalis ratio quod antea poterant licite profiteri illam legem: unde si pro illo tempore, quo jam incipiebat lucere Evangelium aliquis Gentilis nondum Christianus fieret proselytus Iudæorum, in hoc non peccaret, quia non erat illi facta spe-

specialis prohibitio: ergo licet id faceret post susceptam fidem Christi non peccaret, dummodo non faceret ex falsa fide, ponendo ibi spem salutis, vel existimando esse sibi necessarium, quia per se etiam respectu illius non invenitur prohibitum.

24 Et confirmatur primo: nam Actor. 15. ubi in Concilio Apostolico ex professo tractatum est de usu legalium respectu gentium, solum declaratum est, non fuisse; nec esse illis necessarium, ut patet ex verbis decreti, *Visum est Spiritui sancto, & nobis nihil ultra vobis imponere oneris*, &c. quibus necessitas tollitur, vel nulla esse declaratur, non tamen prohibitum ibi est Gentili, quin si voluntarie vellet tale onus assumere, posset id facere. Et in Epist. ad Gal. semper damnatur. asserere, hoc esse necessarium gentibus, vel cogere gentes iudaizare: voluntaria autem professio pro illo tempore nullibi damnatur. Confirmatur secundo: nam Hieronymus affirmans, legalia fuisse mortifera a principio, indifferenter de Iudæis, & de Gentilibus loquitur; Augustinus vero id negans, & e converso affirmans, pro illo primo tempore fuisse licita, simpliciter etiam loquitur sine distinctione inter Iudæos, & gentes, nullibi enim invenio talem distinctionem fecisse. Imo solumque in dicta Ep. 19. versus finem sic inquit: *Illa quæ significationis causa præcepta sunt, circumcisio*, &c. *quæ revelatione gratiæ latius innotescente, necesse fuerat aboleri, non ideo fuerant tamquam diabolica gentium sacrilegia fugienda, etiam cum ipsa gratia jam cœperat revelari, quæ umbris talibus fuerat renunciata, sed permittenda paululum eis, maxime qui ex illo populo, cui data sunt, venerant*. Ubi expendo illam particulam *maxime*, quæ indicat, non solis Iudæis id esse permissum, licet eis maxime.

Aug. 25 Clarius tamen videtur hanc sententiam docere Augustin. in exposit. Epistola ad Galatas, circa illa verba, *Sed neque Titus*, &c. sic dicens: *Quamvis Titus Græcus esset, & nulla eum consuetudo, aut cognatio parentum circumcidi cogeret, sicut Timotheum, facile tamen etiam istum circumcidi permisisset Apostolus. Non enim tali circumcisione salutem dicebat auferri, sed si in ea constitueretur spes salutis, hoc esse contra salutem ostendebat. Poterat ergo ut superfluam æquo animo tolerare. Propter introductos autem fratres non est compulsus Titus circumcidi, quia cupiebant circumcidi Titum, ut jam circumcisionem, etiam ipsius Pauli attestatione, & consensione tamquam saluti necessariam prædicarent*. Clare ergo sentit August. in hac sententia per se licitam fuisse circumcisionem Tito, licet propter scandalum vitanda esset, ubi occurreret.

Resolvitur dubium. 26 Hæc ergo posterior pars, si de rigore iuris, ut ita dicam, seu præcepti prohibentis, loquamur, videtur magis de mente Augustini, & in se probabilior. Quia rationes factæ ostendunt, nullam factam esse prohibitionem ob quam fuerint eo tempore legalia mortifera gentibus. Nihilominus tamen si coniectemus id, quod moraliter accidere tunc potuit, verisimilius est, Gentiles fideles bene in fide Evangelica instructos legalibus abstinuisse, quia moraliter putabant, sibi non licere, saltem per accidens. Quia certo sciebant, non esse sibi necessaria, unde cum alias essent nimis onerosa, & præcipue circumcisio, non poterant illa assumere, nisi suspicionem dando quod reputarent illa sibi necessaria, & ita in eis id habebat saltem speciem mali, propter quam facile existimare poterant, id sibi non licere, vel etiam propter scandalum, vel ne cooperarentur errori Iudæorum, qui hanc necessitatem illis imponere tentabant. Unde etiam potuit consuetudine fidelium ex gentibus venientium introduci quædam obligatio abstinendi ab huiusmodi ritibus Iudaicis. Dixi autem *fidelibus in fide bene instructis*, quia per ignorantiam invincibilem contingere poterat (præsertim ante Concilium Apostolorum) ut aliqui conversi ex gentibus ad fidem exercerent legalia, existimantes sibi esse necessaria, & cum excusatione ab hoc errore propter invincibilem ignorātiam; seclusa autem hac existimatione pauci, ut existimo, aut nulli spontanee circumcisi sunt & hoc probat exemplum de Tito, & alia superius adducta.

CAPUT XVIII.

Satisfit duobus dubiis ex superiori resolutione insurgentibus.

1 Diximus in præcedenti capite cum Augustino, legem veterem fuisse mortiferam aliquo tempore post inchoatam Evangelii prædicationem; statim ergo occurrit interrogandum, quod, vel quale fuerit illud tempus? De hoc enim puncto Augustinus nihil in particulari quæsivit, aut resolvit, sed solum generaliter dixit, aliquo tempore post inchoatam promulgationem Evangelii, vel post integram promulgationem eius per Apostolos factam, cœpisse legalia esse mortifera. Unde Theologi supra citati fatentur tempus hoc esse incertum, quia neque habemus Scripturam divinam, quæ de hoc tempore loquatur, neque aliquod Concilium, in quo tempus hoc fuerit declaratum, sed solum per traditionem Ecclesiasticam id habetur, ex qua non habemus quidem certum diem, mensem, aut annum huius initii, sed solum non longe distasse ab initio prædicationis Apostolorum. Et communiter verisimilius creditur quadragesimo anno a passione Christi, vel circa incepisse, vel a destructione templi per Titum, & Vespasianum. Neque huic sententiæ obstabit, quod scribit Ignatius epist. 8. ad Philip. in fine, *Qui cum Iudæis celebrat Pascha, aut symbola festivitatis eorum recipit, particeps est eorum, qui Dominum occiderunt, & Apostolos eius*, quod sine dubio scriptum fuit eo tempore, quo jam legalia erant mortifera, ut ipsa verba ostendunt: sed non obstat, quia Ignatius vixit fere usque ad nonagesimum annum post passionem Christi. Videtur autem ex dicta sententia sequi viventibus Apostolis Petro, & Paulo legalia nondum fuisse mortifera, cum ipsi non vixerint integros quadraginta annos, sed triginta & quinque, & ad summum triginta sex post Christi ascensionem. Dubium

2 Nihilominus verisimile est, viventibus Apostolorum Principibus jam fuisse in Ecclesia sufficienter intellectum, ac præceptum, non solum non oportere servare legalia, sed etiam esse perniciosum, & ideo ab ipsismet Apostolis fuisse hoc declaratum, vel traditum, quia valde conveniens fuit, tam necessarium dogma ab eis relinqui sufficienter introductum, & fundatum. Accedit quod eo tempore jam erat sufficienter promulgatum Evangelium, dicente Paulo ad Roman. 10. *Sed dico, nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram exivit sonus eorum, & in omnes fines terræ verba eorum*. Nam licet controversum sit, quo sensu sint hæc verba intelligenda, & an verbum illud, *audierunt*, in rigore præteriti, vel generalius sit sumendum, nihilominus certum est, ante tempus mortis Apostolorum Petri, & Pauli fuisse prædicatum Evangelium in præcipuis mundi partibus, & ita in toto illo legem Christi promulgatam fuisse juxta illud Pauli ad Colossens. 1. *Audistis in verbo veritatis Evangelii, & quod pervenit ad vos, sicut & in universo mundo est, & fructificat*. Et infra, *Quod prædicatum est in universa creatura, quæ sub cœlo est*. Quia licet fortasse non ad omnes omnino mundi provincias verbum Evangelii tunc pervenisset, ut infra dicam, nihilominus tempus illud sufficiens erat ad divulgationem eius per totum mundum, quod satis est ad consummatam promulgationem, juxta doctrinam generalem superius datam, quam etiam libro sequenti ad legem novam applicabimus. Multo vero certius est promulgationem Evangelii pro Iudæis factam esse sufficientissime intra illud tempus; imo & de facto pervenisse ad omnes orbis provincias, in quas erant dispersi Iudæi, & ubicumque lex Moysi ab eis servabatur, ac subinde tempus illud triginta sex annorum paulo amplius, minusve sufficientissimum fuisse, ut lex illa cum honore sepeliretur, & omnino aboleretur; ab illo ergo tempore cœpit illa lex esse mortifera. In tempore Apostolorum legalia fuisse mortifera.

3 Sta-

Dubium Quod iure lex illa facta fuerit mortifera.

3 Statim vero insurgit alia interrogatio. Quo nimirum iure, divino scilicet, vel humano, lex illa facta sit mortifera. Nam, ut dixi, illa non est facta mortifera per solam abrogationem eiusdem legis: nam abrogatio ex vi sua & in genere loquendo, tollit obligationem legis abrogatæ, non vero prohibet, aut mortiferam facit observantiam eius quasi materialem, seu perseverantiam in usu per legem illam introducto; ergo idem dicendum est de illa lege. Deinde non sunt facta perniciosa legalia per solam introductionem legis novæ, quia in Iudæa, & in multis aliis provinciis introducta est & obligavit, & non fecit statim mortifera legalia; ergo quantum est ex vi illius legis alia durare potuisset pro toto orbe, & pro quocumque tempore, quia non est maior repugnantia. Oportet ergo, ut cæremonialia legis facta sint mortifera per novum jus prohibens illorum usum. Quale ergo est tale jus? Non enim est jus divinum naturale, maxime enim fuisset illud, quod nasci potuisset ex significatione futurorum, quæ jam erant impleta. Hæc autem ratio insufficiens est: ergo. Maior patet, quia remota illa significatione, nihil invenitur in his cæremoniis per se malum, alioqui nunquam potuissent præcipi, aut exerceri; sunt ergo per se indifferentes, si eis non addatur aliqua significatio, quæ falsitatem includat in qua sola illa ratio fundatur: ergo illa seclusa, nulla superest ratio, ob quam dicamus cæremonias illas factas esse intrinsece malas ex vi legis gratiæ sufficienter, & integre promulgatæ. Quod autem illa ratio non cogat est manifestum ex supra dictis, quia illa significatio est separabilis ab illis cæremoniis, etiam factis formaliter; ut in multis accidit ante Christi mortem, & in pluribus, vel omnibus post mortem eius, & post inchoatam promulgationem Evangelii: ergo nulla ratio superest ad dicendum hanc prohibitionem esse iuris naturalis.

Urgetur idem dub.

4 Neque etiam dici potest esse iuris divini positivi, quia in Scriptura non invenitur talis prohibitio a Deo facta, neque est testimonium, ex quo colligatur, cæremonialia esse mortifera, nisi illud ad Galat. 5. *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit*, quod tamen ab Augustino exponitur de circumcisione assumpta, ponendo spem in illa, vel saltem ut adhuc necessaria, & ut erat legis professio: nam de illa intelligitur, quod immediate subiungit Paulus, *Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ*, hoc enim habet verum in homine circumcidente de spiritu legis animo profitendi illam ut durantem, & vivam. Nam alioqui Timotheus circumcidit se, & nihilominus non factus est debitor universæ legis faciendæ, quia non illo spiritu se circumcidit, sed quia id non erat vetitum, & cedebat in honorem legis, & ut fieret aptus ad cæteras cæremonias legis religiose exercendas, quando ad maiorem unionem, & pacem inter fideles, & consequenter ad maiorem Dei amorem conferret. Ergo ex illo loco non probatur, usum circumcisionis etiam religiosum, & ad cultum Dei ordinatum, esse simpliciter iure divino prohibitum. Neque etiam tale jus divinum habetur ex traditione, quia Ecclesia nunquam declaravit, ceremonialia esse mortifera ex vi iuris divini, sed tantum esse mortifera, quod possunt habere ex vi Ecclesiasticæ prohibitionis; ergo hoc videtur esse verisimilius.

Quid de hoc tradiderunt doctores.

5 Hoc punctum non invenio ab auctoribus, qui sententiam Augus. sequuntur, expresse definitum, aut disputatum. Nam Hieronymus sine dubio sensit, cæremonialia esse mortifera ex iure divino, vel ex vi obligationis legis Evangelicæ, vel ex vi redemptionis per Christum consummatæ: nam ideo dixit, semper fuisse mortifera, imo nihil distinguit inter mortuam, & mortiferam. Et ita eisdem testimoniis Scripturæ utrumque probat, & ideo in locis supra citatis videtur, interpretari dictum testimonium Pauli ad Galat. 5. de circumcisione quocumque modo facta formaliter ex affectu cultus: quamvis super eundem locum non longe sit ab expositione Augustini dicens: *Tunc non prodest circumcisio, cum aliquid per semetipsam putatur utilitatis afferre*. Nihilominus tamen in sententia Augustini satis verisimile est, absolutam prohibitionem legalium in sensu dicto non esse ex vi solius iuris divini, sed per Ecclesiasticum completi. Nam ex iure divino est mortifera observatio legis, si fiat vel ab illa sperando iustitiam sine Christo, vel etiam cum Christo, ita ut lex simul existimetur necessaria causa iustitiæ; vel etiamsi nunc credatur necessaria ex vi præcepti, & obligationis talis legis. At vero lex Ecclesiastica addit, ut sit mortifera observatio legis facta ex affectu religionis, seu tamquam per se conferens ad honestatem, etiamsi nullo ex dictis modis necessaria reputetur. Nam talis observatio jam non poterat esse utilis Ecclesiæ, neque ad unionem utriusque populi Iudaici, & Gentilis conferret, sed potius fuisset occasio schismatum, & scandalorum; imo non parum fuisset periculi, ut tales cæremoniæ sæpissime fierent Iudaico spiritu, & ideo convenientissimum fuit illas omnino abolere per dictam absolutam prohibitionem. Quod si inquiratur, ubi talis prohibitio Ecclesiastica inveniatur; respondetur, non oportere, ut inveniatur scripta, sed satis esse, quod usu, & traditione Ecclesiæ constet, & quod de hac Ecclesiæ consuetudine, & traditione antiqui Patres testificentur. Potuit autem hæc lex non scripta solo usu, & consuetudine universalis Ecclesiæ introduci: verisimilius autem est, illam incepisse ex declaratione Pastorum Ecclesiæ, & Apostolorum tempore opportuno facta, quando jam expediebat Moysaicas ceremonias in Ecclesia non permittere. Et ita colligi potest ex dicta epistola Ignatii, hanc legem jam tunc fuisse latam in Ecclesia, & Clemen. lib. 6. const. c. 14. inter alia tradita ab Apostolis ponit, non esse fidelibus carnem circumcidendam. Idem Euseb. lib. 1. de præpar. Evang. c. 3. & Aug. statim citandus.

Obiect.

6 Solum potest obiici, quia sequitur, posse Ecclesiam hanc legem tollere, vel in ea dispensare, & usum cæremonialium concedere, quia potest dispensare in quocumque iure humano, ut supra dictum est, & tradidit Div. Thom., quodlibet. 4. art. 13. Respondebimus autem, quamvis in Ecclesia non desit absoluta potestas, nihilominus moraliter, & de facto non posse abrogare talem legem, quia id esset in destructionem, non in ædificationem, sicut de præcepto decimarum suo loco diximus, & idem est de præcepto ieiunii Quadragesimalis. Et in particulari certum est, præceptum, ut Pascha non celebretur in eadem decimaquarta luna, in qua celebratur a Iudæis, Ecclesiasticum esse, & nihilominus non auferetur ab ipsa Ecclesia, nec auferri potest, quia Spiritus sanctus rector Ecclesiæ id non permittet, quia perniciosum esset, & scandalosum, absque ulla utilitate. Et eadem ratione proprie loquendo nunquam Ecclesia in hoc præcepto dispensavit, eademque ratio est de quocumque tempore futuro, quia nulla ratio utilitatis, vel ædificationis potest in tali dispensatione inveniri. Ideoque (ut supra notavi) quoties Ecclesia utitur aliqua cæremonia ad imitationem antiquæ legis, semper id est secundum aliquam generalem rationem cultus de se consentaneam rationi naturali, non vero secundum peculiarem modum institutum, & observatum in antiqua lege, ne videatur ullo modo aliquam ex illis cæremoniis retinere, sed ab omni mali specie abstineat.

D. Thom. Resp.

Prohibitionem cæremoniarum quatenus legales erant ex iure divino oriri.

7 Denique possumus ultimo addere, hanc prohibitionem cæremoniarum quatenus legales erant, ex iure divino positivo proxime oriri, & illo supposito esse mortiferas si fiant ex affectu cultus ex vi iuris divini naturalis. Declaratur prior pars, quia dupliciter possunt illæ cæremoniæ dici legales, scilicet, quia præcepta per legem, vel tantum quia institutæ, hoc enim secundum latius patet: nam potest aliqua cæremonia institui sine præcepto utendi illa, ut per se constat. Lex autem vetus in utroque fuit temporalis, & abroganda, ut ex supra dictis patet, ideoque postquam plene abrogata est, cessavit non tantum obligatio, sed etiam institutio legalis. Et hoc quidem ortum habuit ab eodem iure divino positivo, quo lex illa condita fuit, id est, a libera Dei voluntate, quæ terminum durationis illi legi præfixit, qui terminus fuit Christus, vel novus legislator, & consequenter lex

ejus

ejus sufficienter promulgata. Unde quoad hoc valde probabile est, Apostolis non per modum novæ institutionis, aut præcepti, sed per modum interpretationis divini iuris declarasse, quod tempore consummatus fuit terminus, ex quo lex illa cessatura erat omnino, quoad omnem suam institutionem. Et hoc significavit Augustinus lib. de hæresibus, in hæresi 9. dicens Christianos per Apostolicam traditionem legalia non observare carnaliter, sed didicisse ea spiritualiter intelligere. Facta autem huiusmodi declaratione, ex iure divino naturali sequutum est, ut cæremoniæ illæ statim essent mortiferæ, quatenus legales erant, quia jam non ad religionem, sed ad superstitionem potius pertinere cœperunt.

Declaratur doctrina tradita

8 Atque hoc maxime patet in quibusdam cæremoniis, quæ publicam, & authenticam institutionem requirunt. Inter quas primum locum obtinent sacrificia, quia in illis consistit veluti principalis, & quasi substantialis cultus Dei, & ideo cessante institutione, & impositione Dei eo ipso ex natura rei fuit intrinsece malus usus illorum sacrificiorum sub ratione sacrificandi, & colendi Deum per illa, quia jam re vera non erant sacrificia divina, nec per homines potuerunt restitui in illum statum. Quod patet, quia id non potest fieri auctoritate privata, quia hoc repugnat rationi sacrificii, neque etiam auctoritate publica Ecclesiæ, quia esset contra Christi intentionem instituentis in Ecclesia unum excellentissimum sacrificium loco omnium, & idcirco unicum, quia per se solum sufficientissimum est, ut late tractavi in tertio tomo tertiæ partis, disputatione septuagesima quarta, section. ult. Ablatis autem hoc modo sacrificiis necessarium consequenter fuit, eodem modo cessare sacerdotium, quia sacerdotium per se primo ad sacrificium ordinatur, juxta illud Pauli ad Hebr. 8. *Omnis Pontifex ad offerendum munera & hostias constituitur*. Unde etiam in lege gratiæ Christus aliud sacerdotium instituit, præter quod nullum introduci potest per ullam auctoritatem hominibus datam. Idem iudicium ferendum est de sacramentis, quæ secundum locum tenere videntur inter cæremonias, quæ institui solent ad cultum Dei, & ordinantur ad aliquam sanctificationem recipientium. Quæ quidem sanctificatio in lege nova interna est, & perfecta, & a solo Deo conferri potest, & ideo Ecclesia non potest talia sacramenta instituere. Neque etiam potest revocare, seu acceptare, quia vel id faceret ex vi prioris institutionis divinæ, vel per novam impositionem humanam illa instituendo: non primum quia divina institutio jam cessavit, ut supponitur: nec secundum; tum quia nulla est potestas in Ecclesia ad instituenda sacramenta; tum etiam quia finis proprius talium sacramentorum cessavit in lege nova, in qua sicut non sunt legales immunditiæ, ita neque est purificatio legalis, seu carnis, ut illam Paulus appellat. Et hoc etiam confirmat illa ratio D. Thomæ, quod illæ purificationes, & oblationes erant umbræ futurorum, & internæ sanctificationis dandæ per Christum, unde impertinens fuisset potestas instaurandi in Ecclesia Christi talia, & tam imperfecta sacramenta.

De cæremoniis accidentalibus

9 De aliis vero cæremoniis pertinentibus ad cultum Dei, quæ magis accidentariæ sunt, qualia sunt vestes, vasa, & alia sacra, & observantiæ veteris legis, dixerunt aliqui, quod licet non possint servari in lege nova ex vi primæ institutionis, quia illa cessavit, & ideo talis usus esset superstitiosus, & errorem involveret, nihilominus authoritate Ecclesiæ posse instaurari, ita ut serventur ex institutione humana, non ex divina, ad eum modum, quo Theologi loquuntur de judicialibus præceptis. Ita sentit Covar. l. 1. Variar. c. 17. n. 1. Qui consequenter ait, differentiam, quam, communiter assignant Theologi inter iudicialia, & cæremonialia præcepta, intelligendam esse de illis cæremonialibus, quæ principalem cultum continebant, ut erant sacrificia, & sacramenta: nam hæc maxime significabant mysteria Christi futura, alia vero magis videbantur esse ad moralem utilitatem, ut ad decentiam, & ornatum sacrificiorum, & ad excitandam devotionem, &c. Et allegat in hanc sententiam Maiorem in 4. dist. 3. q. 1. & D. Antoninum 1. p. t. 14. c. 5. §. 9. & Driedonem de libert. Christian. Sed hi auctores nihil in particulari dicunt, sed generatim loquuntur. Unde in eodem sensu videtur loqui Covarr. qui non solum de possibili, sed de facto loquitur; ut patet ex exemplis, quæ statim subiungit. Itaque de facto hæc imitatur Ecclesia secundum generalem, & moralem rationem cultus, & ad illos fines decentiæ, & ornatus, &c. Semper tamen distinctum modum observat, qui & sit perfectioni novæ legis magis accommodatus, & omnem suspicionem auferat legalium cæremoniarum. Hæc autem observatio, & prudens cautela non apparet necessaria ex vi iuris divini naturalis, nisi quatenus prudens ratio dictaverit, esse moraliter necessariam ad prædictos fines, & quia hoc semper ita est (moraliter loquendo, ut explicavi) ideo simpliciter dicere possumus, usum etiam harum cæremoniarum legalium esse mortiferum ex vi iuris divini naturalis, supposita cessatione antiqui iuris divini positivi cum perfecta illius mutatione per novæ legis completam promulgationem. Hic vero insurgebat alia difficultas, quam in capit. sequent. melius tractabimus.

Maior. D. Anton. Driedo. Quis sensus horũ doctorum.

CAPUT XIX.

Fueritne lex vetus prius mortua, quam mortifera.

Status quæstionis aperitur

1 Resolutio quæstionis huius ex jam dictis haberi potest, tamen, quia nec probari non poterat, nec a difficultatibus occurrentibus expediri, non intellecto prius tempore, in quo cœpit esse mortifera, ideo in hunc locum punctum hoc distulimus. Potest autem quæstio intelligi, vel respectu gentium, vel respectu Iudæorum; utrisque enim lex mortifera est, ut adducta in superiori capite probant, & a fortiori utrisque etiam est mortua, imo respectu gentium plusquam mortua dici potest, quia illos nunquam obligavit. Quocirca si quæstio proposita, seu comparatio fiat respectu gentium conversarum ad Christum, resolutio pendet ex dubitatione supra tractata, an Gentilibus in Christum credentibus aliquando licuerit post Evangelium susceptum circumcisionem suscipere, & legalia servare. Nam si nunquam licuit, consequens est, ut simul fuerit eis lex mortifera, ac fuit mortua, qui post Christum semper utrumque habuit. Si vero aliquando licuit fidelibus ex gentibus circumcidi, manifestum est, prius respectu illorum fuisse legem mortuam, quam mortiferam, quia a principio, & semper illos non obligavit, & ita erat quasi mortua respectu illorum, cum tamen non esset mortifera, quamdiu illam servare eis licuit. Neque in hoc superest nova difficultas. Comparatio ergo fit respectu Iudæorum, licet enim ex dictis in superioribus sequi videatur, prius legem illam fuisse mortuam, quam mortiferam, & hæc sit communis sententia, & Augustino tributa, nihilominus in se, & in Augustino non caret difficultate.

2 Posset enim quis opinari, etiam respectu Iudæorum non prius fuisse legem mortuam, quam mortiferam, non quia a principio fuit mortifera, sed potius e converso, quia non fuit mortua, donec fuit mortifera, id est, usque ad consummatam prædicationem Evangelii. Et fundamentum esse potest primo, quia nullum est testimonium, quod ostendat a principio fuisse mortuam: nam si quod esset maxime illud, *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit*: illud autem, vel tunc dictum est tantum ad Gentiles, vel si extendatur ad Iudæos, intelligitur de his, qui circumcidebantur, ponentes spem in circumcisione, tanquam in causa salutis sine qua gratia Christi non sufficeret, alioqui non solum probaret ille locus, fuisse legem a principio mortuam Iudæis, sed etiam eisdem fuisse mortiferam. Alia vero testimonia Scripturæ, quæ loquuntur de termino legis veteris usque ad Christum, non magis probant, statim fuisse mortuam, quam mortiferam. Nam intelliguntur de

Christo

Christo ut obligante universum mundum per suam legem novam, & ideo extenduntur usque ad promulgationem Evangelii; ergo possunt etiam extendi usque ad consummatam promulgationem Evangelii, quia tunc cœpit lex Christi totum mundum obligare. Unde quando Augustinus dixit Epist. 9. in Iudæis fuisse damnabile, *quod post passionem, & resurrectionem Christi dato, ac manifestato sacramento gratiæ secundum ordinem Melchisedec, adhuc putabant, sacramenta vetera non ex consuetudine solemnitatis, sed ex necessitate salutis esse servanda;* hoc, inquam, recte potest intelligi de tempore post perfecte promulgatum Evangelium, tunc enim, & non antea simpliciter dici potest sacramentum gratiæ fuisse datum, & manifestatum. Unde Hieronymus in Epist. 89. Augustino tribuit, quod diceret, Gentiles esse legis onere liberos, Iudæos vero legi esse subiectos, quod, si verum est, necessario referendum est ad illud primum tempus inchoatæ promulgationis legis novæ, quia post illud uterque populus æque fuit liber ab onere legis; ergo in illo primo tempore Iudæi non erant liberi ab onere legis; ergo lex non erat mortua. Denique seclusa auctoritate, nulla est ratio, quæ cogat nos dicere, legem veterem fuisse mortuam ante plenam legis novæ promulgationem, quia leges illæ non habebant inter se formalem repugnantiam, & Deus poterat velle, ut simul permanerent, & obligarent, videturque id satis voluisse pro illo primo tempore, ferendo novam legem, & non exprese revocando primam, nec breviorem terminum assignando, quo adveniente cessaret.

Aliud fundamentū. 3 Aliud, & grave fundamentum est, quia non apparet, quomodo illa duo, scilicet, esse mortuam, & non mortiferam, vel hæc duo, esse legem permissam, seu licite observabilem, & non esse obligantem, simul coniungantur. Primum patet simili discursu supra facto: nam si lex illa mortua est, jam sacramenta eius nihil erant, & sacrificia eius etiam cessaverant, introducto jam unico Missæ sacrificio: ergo ex natura rei necessarium fuit, ut statim usus talium cæremoniarum fuerit superstitiosus, & rationi recte contrarius. Item si lex illa mortua erat: ergo eius cæremoniæ erant falsa signa divini cultus, quia jam cessaverat eorum institutio, seu impositio, quia hoc ipsum est, legem esse mortuam: ergo uti illis, erat per se, & intrinsece malum. Quod si quis fortasse dicat, illud fuisse licitum ex dispensatione divina, non loquetur in primis iuxta intentionem Augustini. Et deinde oportet, ut dispensationem ostendat, ne voluntarie loquatur. Ac denique si ille usus est contra rationem naturalem, non cadent in illum propria dispensatio, sed potius dicendum erit, legem illam non fuisse pro illo tempore sublatam, vel mortuam, ut usus cæremoniarum eius nihil pro tunc haberet rationi contrarium. Et inde facile ostenditur alia repugnantia in hoc, quod lex illa perseveraverit quoad religiosam observationem, quando non perseverabat quoad obligationem. Repugnantia autem est, quia non potest esse vera lex, quin obliget, non potest autem esse religiose observabilis talis lex nisi permaneat in statu veræ legis: ergo nec potest esse sic observabilis, nisi vim obligandi retineat. Alia repugnantia moralis invenitur in sententia Augustini: nam ipse docuit, non fuisse mortifera legalia a principio, ut in actionibus Apostolorum simulationem vitaret: ergo eadem ratione docere debuit, non fuisse tunc mortua, alias non posset simulationem effugere, cum Apostoli, tamquam legis observatores, cæremonialia exercent, ut supra ostendimus. Alia denique repugnantia moralis est in fundamento Augustini: nam si expediebat, legem illam non statim fieri mortiferam, ut cum honore sepeliretur: ergo eadem ratione oportebat obligare Iudæos ad usum illius legis pro illo tempore, ita ut non possent licite illam statim abiicere in eius infamiam, & iniuriam ac si mala esset: ergo eadem ratione oportuit, eam pro illo tempore vivam permanere.

Tria distinguēda 4 Hoc punctum postulat, ut explicemus quod supra in hunc locum remisimus, quomodo lex illa mortua esse inceperit a die Pentecostes. Ut autem hoc distincte resolvamus, oportet in lege illa respectu cæremonialium tria distinguere, sc. obligationem, institutionem, & fructum seu effectum: sunt n. hæc tria distincta, & separabilia, & ideo potest intelligi, quod lex derogetur quoad unum istorum, & non quoad aliud, & ita quod sit mortua quoad obligationem, & non quoad institutionem, vel utilitatem, potest etiam intelligi, ut quoad omnia moriatur, seu abrogetur. Augustinus ergo, si attente legatur, solum loquitur de abrogatione quoad obligationem legis, & in hoc sensu sentit fuisse legem illam mortuam, quando nondum erat mortifera, & ideo dixit, potuisse aliquando illam legem servari, dummodo non tanquam necessaria, sed ut bona, & religiosa observaretur. De aliis autem ex doctrina ejus colligi, aliter esse loquendum de lege quoad secundum membrum, id est, institutionem cæremonialium, tertium vero de fructu, seu utilitate legis, non habet in præsenti peculiarem rationem, sed ex prioribus pendet, ut in cap. ult. huius lib. declarabitur.

5 Dico ergo primo: Longe probabilius est, legem veterem cæpisse abrogari, ac mortuam esse quoad obligationem simul ac lex nova cæpit obligare. Hæc est sententia August. ut dixi, & ita eum intelligunt, & sequuntur omnes Theologi citati, & constat etiam quoad hoc Hier. in eadem fuisse sententia. Imo aliqui putant, hanc partem esse de fide certam: nam in quodam tractatu de Quadruplici synodo Apostolorum, qui habetur in principio primi tomi Conciliorum, & factus dicitur iuxta Glossam ordinariam, ponitur quarta synodus primitivæ Ecclesiæ congregata, Actor. 21. diciturque in ea declaratum fuisse, in illo primo tempore ante eversionem templi Hierosolym. licuisse conversis Iudæis uti cæremoniis legis, dummodo spem salutis suæ in illis non collocarent, & in hanc sententiam citantur etiam Beda, & Carthusianus. Veruntamen Actor. 21. nulla refertur facta synodalis congregatio, neque nova definitio aut declaratio fidei ibi facta est, sed solum legitur ibi concilium datum Paulo a Iacobo, & senioribus de usu aliquorum legalium in quo supponitur quidem, eos credidisse illum usum fuisse licitum, in quo credendum est, non errasse, non tamen declararunt, qualis esset ille usus, neque an tunc esset sub obligationem, nec ne. Inde ergo nihil certum colligi potest quoad hanc partem. Alii vero putant, hoc fuisse definitum ab Eugenio IV. Concilio Florentino, ex quo Caietanus, Soto, & alii moderniores, hæc referunt verba: *Non tamen negat sancta Synodus licuisse illa observare ante sufficiētem Evangelii promulgationem modo ad salutem esse necessaria non crederentur.* Veruntamen hæc verba ego non invenio in illo concilio, quod etiam notarunt Valent. & Vasq. Præterquam quod in eis non dicitur, Concilium definire, sed tantum non negare. Non videtur ergo hæc res definita, nec in Scriptura expressa, quanquam videatur magis consentanea iis, quæ Scriptura refert de factis Apostolorum, indicat enim non fuisse ex legis necessitate, sed ob temporum indigentiam, & opportunitatem. Sicut dicitur de Paulo Actorum decimo sexto, *circumcidisse Timotheum propter Iudæos:* nam in hoc tacite significatur id non esse factum propter obligaitonem legis implendam, & ad hunc modum referuntur alia.

Lex vetus mortua dum lex nova cœperit obligare

6 Ratione ergo Theologica principaliter agendum est, & præcipua sumitur ex principio supra posito, quod lex vetus abrogata est quoad obligationem simul ac lex nova obligare incepit: nam lex nova obligare incepit a die Pentecostes, ut nunc supponimus ex libro sequenti: ergo eodem die mortua est quoad obligationem lex vetus. Et declaratur amplius, & confirmatur illud principium, quia illæ duæ leges includebant quandam repugnantiam quoad obligationem: nam ex quo cæpit lex nova obligare, cœpit Baptismus est necessarius ad salutem: ergo eo ipso desiit circumcisio esse necessaria. Probatur hæc consequentia (cætera enim clara sunt;) tum quia secundum moralem, & congruam providentiam non potuerunt duo media esse simul necessaria ad eundem effectum; nec professiones quodammodo contrariæ debuerunt simul præcipi: nam altera erat per signum distinctivum

Ratio Theologica

Confirm.

populi

populi Iudaici a Gentili, alia vero per signum utrique commune, tollensque inter eos divisionem. Tum etiam quia necessitas circumcisionis derogabat multum dignitati, & sufficientiæ Baptismi jam sufficienter promulgati, & ideo semper fuit malum, sumere circumcisionem ut necessariam, ex quo Baptismus necessarius esse cœpit. Cessavit ergo præceptum circumcisionis eo ipso, quod cœpit obligare præceptum Baptismi: ergo consequenter etiam cessavit tota lex quoad obligationem suam. Probatur consequentia, tum a paritate rationis; tum maxime quia circumcisio erat quasi fundamentum totius legis quia non obligabat, nisi circumcisos; ergo cessante generaliter necessitate circumcisionis, consequens fuit, ut in tota lege cessaret. Quæ illatio est manifesta quoad omnes, qui nondum erat circumcisi quando necessitas circumcisionis cessavit; quoad alios vero jam circumcisos potest cum proportione applicari: nam licet illi necessario subiacerent circumcisioni, illa non erat necessitas moralis, & præcepti, sed physica ex præsuppositione talis effectus, qua non obstante consequens fuit, ut necessitas obligationis quoad totam legem in illis etiam cessaret. Simile argumentum fieri potest de sacrificiis: nam introducto unico, ac divino legis novæ sacrificio, eiusque necessitate jam cœpta promulgari, consequens fuit, ut necessitas antiquorum sacrificiorum per se cessaret, repugnabat enim singularitati nostri sacrificii, eiusque dignitati, & sufficientiæ derogabat; idemque est cum proportione de sacramentis, ac subinde de tota lege cæremoniali.

Hinc infertur primo, Legē veterem non simul sed successive pro toto mundo mortuam fuisse.

7 Ex hoc discursu infero primo, legem veterem non fuisse simul abrogatam, seu mortuam quoad obligationem pro toto mundo, sed successive, priusque in Iudæa, & in aliis locis, ubi prius fuit lex nova promulgata, deinde vero in aliis, prout demulgatio legis Evangelicæ augebatur. Ratio est, quia lex vetus quoad obligationem per obligationem legis novæ quasi formaliter excludebatur, sed lex nova non obligavit simul mundum universum, sed successive prout successive promulgabatur, vel quantum est ex se divulgabatur, ut recte docuit Scot. in 4. d. 3. & in l. sequenti latius tractabimus; ergo eodem modo, ac proportione mortua fuit lex vetus quoad obligationem: nam est eadem ratio, & consecutio necessaria. Quia si una forma non excluditur, nisi ad introductionem alterius, non potest brevius, aut celerius excludi, quam altera introducatur. Ita ergo intelligo quod Aug. dixit, *dato, & manifestato Sacramento gratiæ, antiquæ legis necessitatem cessasse*, nam per *Sacramentum gratiæ*, recte lex gratiæ cum suis sacramentis, & mysteriis intelligitur; hæc autem lex successive manifestata est: ita ergo obligationem prioris legis depulit.

2. Infertur postquam lex vetus cœpit esse mortua in toto orbe cœpisse simul esse mortiferā

8 Secundo infero, postquam lex vetus cœpit esse mortua in toto orbe, cœpisse etiam simul esse mortiferam: probabileque est tunc simul fuisse mortiferam pro toto mundo. Prior pars manifesta est ex dictis, quia lex illa fuit mortua cum proportione ad promulgationem Evangelii; ergo in eo puncto in quo sufficiens promulgatio Evangelii consummata est, lex vetus integre, & pro toto mundo mortua est. Dictum est autem supra, sufficienter promulgato Evangelio, statim legem veterem fuisse mortiferam: ergo simul, ac lex illa fuit plene mortua, cœpit esse mortifera, ita ut finis mortis eius, ut sic dicam, fuerit initium status mortiferi eius. Et hinc declaratur secunda pars: nam cum jam tunc lex nova esset promulgata in toto orbe, potuit lex vetus incipere simul esse mortifera in eodem universo orbe. Et ita differentia inter esse mortuam, vel mortiferam, erit, quod lex vetus simul fiebat mortua cum promulgatione legis novæ, ac subinde successive, non sic autem facta est mortifera, sed potius ad consummationem promulgationis legis novæ, & ideo sicut in uno puncto (moraliter loquendo) promulgatio consummata est, ita in illo potuit incipere lex illa simul esse mortifera, quia jam præcesserat quasi sufficiens dispositio in toto orbe, per totam successivam promulgationem legis novæ.

Differentia inter mortuam, & mortiferam

Obiectio.

9 Dices: Lex illa non est facta mortifera sine speciali prohibitione distincta ab aliis præceptis legis novæ: hæc autem prohibitio non poterat simul proponi universo orbi, nec prædicabatur simul cum lege nova: ergo non potuit postea simul totum mundum obligare: ergo nec potuit illa lex simul esse mortifera pro toto mundo. Respondeo, satis probabile esse Apostolos, & eorum discipulos simul cum Evangelio prædicasse, & docuisse fideles, legem veterem, quæ jam non obligat, solum ad tempus fuisse permissam propter honorem eius, & propter suaviorem Dei providentiam, ut facilior fieret Iudæorum conversio, omnisque peccandi occasio illis auferretur: paulo tamen post fuisse omnino delendam, & prohibendam post sufficienter completam Evangelii prædicationem. Atque ita recte fieri potuit, ut adveniente illo tempore, sufficienter innotesceret toti Ecclesiæ illa reprobatio, & abolitio legis, ideoque simul in tota fuerit mortifera. Dixi autem tantum, hoc esse probabile, quia incertum est id, quod supponit, fieri enim potuit, ut prohibitio illa, seu declaratio talis status illius legis, in quo oporteret, esse mortiferam, fieri cœperit, post plene mortuam illam legem pro toto mundo, & quod non simul, sed successive fuerit promulgata universæ Ecclesiæ. Quo si ita factum est, prius fuit lex illa mortua non solum in aliquibus partibus orbis, sed etiam in toto mundo, quam fuerit mortifera, quoad obligationem, sicut hactenus loquuti sumus.

Resp.

Legē veterem nō prius fuisse mortuā quoad institutionē quā mortiferam

10 Dico secundo: Lex vetus non prius fuit mortua quoad institutionem, quam fuit mortifera. Ita censeo esse interpretandam sententiam Augustini, quia est necessario consequens ad aliam sententiam eius, ut mihi probant rationes dubitandi supra positæ. Quia non poterant illæ cæremoniæ ut legales, id est, vel institutæ a Deo per illam legem, religiose fieri per modum cultus Deo placiti, & accepti ratione suæ institutionis, si jam pro illo tempore lex esset revocata, & abolita etiam quoad hanc partem: nam post talem abrogationem jam cultus esset superstitiosus, ut supra etiam declaratum est. Declaratur præterea in hunc modum: nam quamdiu lex non fuit mortifera, respublica illa Iudæorum in suo cæremoniali statu, ut sic dicam, permansit, id est, templum illud fuit vere locus sacer ad cultum Dei deputatus: nam ob hanc causam Apostoli specialiter illum frequentabant ad orandum, ut ex Actibus Apostolorum constat: Pontifex etiam qui tunc officium gerebat, vere sacerdos erat. Unde Paulus Act. 23. cum ab aliis corriperetur, quod Ananiam Principem sacerdotum maledixisset, respondit, *Nesciebam fratres, quod Princeps esset sacerdotum*. Ubi Chrys. affirmat, *quod si Paulus eum cognovisset, honorasset*, & Hom. 39. ait in Matth. Paulum pœnitentia ductum se excusasse. Et illam sententiam multi sequuntur, ut Lyran. Caietanus, Isidorus, Clarus, & indicat etiam Theophyl. Quamvis alii aliter exponant, ignorantiam illam Pauli per figuram, & simulationem interpretando, quod mihi non probatur. Significavit ergo Paulus, eo tempore nondum fuisse sacerdotes legales sua dignitate omnino privatos, quod tamen necessario dicendum esset, si lex fuisset mortua, etiam quoad institutionem, quia sicut translato sacerdotio transfertur lex, ita mors legis quoad institutionem, est signum sacerdotii emortui; e converso ergo, si sacerdotalis dignitas durabat, necesse est, ut etiam duraret legis institutio. Et inde fit consequens, ut idem sit dicendum de sacrificio, ad quod sacerdotium ordinatur.

11 Præterea, ob hanc causam dixit Augustinus, illas cæremonias fuisse servatas ex consuetudine solemnitatis, licet non fierent ex necessitate, quia videlicet, quoad solemnem institutionem durabant, licet non quoad obligationem. Nihil enim aliud significare potuit Augustinus per consuetudinem solemnitatis, quia illa consuetudo non induxit illam solemnitatem, sed potius divina institutio, & solemnitatem, & consuetudinem illius introduxit, ideoque durare non potuit, nisi durante institutione; ergo si licebat tunc servare legalia consuetudine solemnitatis, licebat ex vi primæ institutionis; ergo illa adhuc durabat. Denique sæpe Augustinus comparat usum illarum cæremoniarum, prout ab Apostolis illo tempore fiebant, cum earundem observantia, quam vivente Christo

Declaratur magis

iidem

fidem Apostoli, vel etiam ipsemet Christus exhibebant, utique quoad religiosum cultum; ergo plane sentit, eandem durasse institutionem. Ita ergo hæc assertio necessario sequitur ex alia supra probata, quod Apostoli non ficte, sed vere, & ex affectu religioso illas cæremonias faciebant. Ratio vero a priori est, quæ sæpe est tacta, quia ad suavem providentiam Dei pertineret, non statim, vel subito revocare totum illum statum, vel institutum, ne hoc cederet in infamiam illius religionis, vel in majorem perniciem Judæorum, qui non erant dispositi ad tantam, & tam subitam mutationem. Neque etiam institutio, & introductio novæ legis illam subitam mutationem exigebat, quia nihil perfectioni ejus, aut dignitati derogabat illa observantia propter dictos fines, & pro brevi tempore, & non ponendo spem salutis in illa.

Infertur quando lex illa extincta fuit.

12. Ex quo ulterius infero, legem illam non fuisse extinctam quoad institutionem in sensu declarato, donec fuit mortifera, ac subinde quoad hanc partem non fuisse prius mortuam, quam mortiferam; neque e converso. Hoc sequitur evidenter ex dictis, primo quia quando institutio non fuit revocata, per se loquendo, licebat uti illa, cum esset divina, quamvis non esset sub obligatione, quia institutio sufficit ad honestum usum, & potest ab obligatione separari, ut per se constat; ergo quamdiu duravit illa institutio non fuit mortifera legalium observatio, nec moraliter esse potuit, quia non poterat Deus prohibere absolute usum cæremoniarum pro eodem tempore, pro quo volebat eas religiosum cultum, & significationem retinere. Præterea supra ostensum est cæremonias illas factas esse mortiferas quasi ab intrinseco, ex eo, quod revocata fuit illarum institutio; ergo non potuit lex illa esse mortua quoad institutionem, priusquam fuerit etiam mortifera. Neque in hoc superest nova difficultas, nisi quod fortasse videri potest, sine causa, vel fundamento assignari unum terminum mortis illius legis quoad obligationem, & alium quoad institutionem. Respondemus autem breviter, primo non dici sine fundamento, quod in factis, & dictis Apostolorum nititur, ex illis autem, & Ecclesiæ traditione habemus, cæremonias alias aliquando fuisse licitas, licet non essent necessariæ, & postea factas esse illicitas; ergo consequens necessario est, ut priori tempore non mutaverint institutionem, licet amiserint obligationem, postea vero etiam institutionem perdiderint. Ex quo ulterius necessario sequitur, longiorem fuisse terminum illius legis quantum ad substantiam institutionis, ut sic dicam, quam quoad obligationem: nam terminus obligationis fuit obligatio legis novæ, terminus autem status illius instituti fuit perfecta Evangelii promulgatio.

Ad primam difficultatem. Respons.

13. Et ex his facile respondetur ad duas difficultates in principio positas. Ad primam ergo fatemur, sententiam asserentem, legalia fuisse mortua quoad obligationem pro illo primo tempore prædicationis Evangelicæ, non probari expresse aliquo Scripturæ testimonio, vel Ecclesiæ definitione, & ideo non esse de fide; esse tamen conclusionem Theologicam satis certam, tum ex consensu communi Patrum, & Theologorum; tum quia est magis consentanea Scripturis excludentibus necessitatem illius legis cum Evangelio, & indicantibus, Apostolos, quando exercebant legalia, non id fecisse ex necessitate: tum denique, quia obligatio illius legis suo modo repugnabat obligationi novæ legis, ut declaratum est. Neque oportet eodem modo explicare terminum legis veteris quoad durationem in statu religioso, & in obligatione, quia non eodem modo opponitur legi novæ in primo, sicut in secundo, nec ex eadem radice, neque habebat eandem congruentiam pro illo tempore duratio obligationis, quam habuit duratio institutionis: unde immerito ibi objicitur, quod hæc omnia sine sufficienti ratione afferantur. Nec magis obstant, quæ ex Augustino afferuntur.

Augustinus explicatur.

Nam priora verba, in quibus Augustinus dicit, fuisse damnabile Judæis servare legalia, ob necessitatem salutis, non determinantur ab illo ad certum aliquod tempus, imo aperte extenduntur ad primum tempus prædicationis Evangelii: nam in hoc distinguit inordinatum usum illius temporis ab honesto, quod in posteriori tempore uterque usus legalium, sive ex necessitate salutis, sive absque illa illicitus factus est. Aliam vero sententiam ibi tributam Augustino, apud illum non invenio, neque in rigore vera est, intellecta de onere obligationis legis: nisi intelligatur de tempore ante Christi mortem, & prædicationem Evangelii; tunc enim Judæi erant sub onere legis, & non Gentiles: postea vero, tam Judæi, quam Gentiles fuerunt liberi ab onere legis. Posset etiam id verificari post inchoatam promulgationem novæ legis in aliquo loco, ubi nondum pervenire potuerat Evangelii prædicatio, ibi enim potuerunt Judæi pro aliquo tempore esse sub onere legis, sub quo non erant Gentiles. Siquis tamen recte advertat, illa differentia solum esse poterat inter utrosque nondum Christianos, non vero inter conversos ad fidem Christi, quibus oportebat jam esse Evangelium promulgatum. Ex ignorantia item facile potuit accidere illud discrimen. Denique probabilis differentia pro eo tempore assignari posset, quod Judæis libera erat observatio cæremoniarum legis, non ita Gentilibus juxta probabilem sententiam supra tractatam.

Ad 2. diff. Respons.

14. Ad alteram difficultatem respondetur, priorem partem ejus recte probare legem illam non fuisse tunc mortuam quoad institutionem, non vero procedere contra cessationem obligationis: ad rationes autem posteriori loco positas respondeo. Ad primam, legem duos habere effectus, inter alios unus est instituere, & dare formam, & modum operandi, alias obligare, & nihil repugnare primum separari a secundo, sicut facta est institutio Sacramenti matrimonii, vel ordinis sine obligatione; ita ergo potuit lex illa permanere secundum priorem effectum, licet esset mortua quoad posteriorem. Majoris autem claritatis gratia distinguere possumus obligationem quoad exercitium, vel quoad specificationem actus: nam quoad priorem dicimus mortuam fuisse in principio legem illam, posterior autem necessario duravit permanente institutione, & illa sufficit ad rationem legis. Consistit autem in hoc, quod licet Judæus non teneretur circumcidere filium, nihilominus si illum circumcidebat, debebat servare formam legis, & sic de aliis sacrificiis, quia hæc obligatio ex natura rei sequitur ex institutione, & usu ejus. Et ita excluditur prima repugnantia.

Obligatio quoad exercitiũ vel quoad specificationem.

Ad secundam rationem.

15. Ad secundam rationem respondetur longe aliam esse rationem de simulatione observationis legis, tanquam obligantis, vel de simulatione cultus: nam prior erat valde materialis, & non per se intenta, neque excludebat intentionem veri cultus Deo pro eo tempore placiti, quod satis erat, ut actio illa esset religiosa, & omnino honesta. Neque enim Apostoli ea tunc faciebant propter obligationem legis, neque hoc exterius profitebantur quantum erat de se, quamvis præviderent alios id existimaturos, idque permitterent: nam hic modus simulationis illicitus non est, ut supra diximus; secus vero esset, si cæremonias jam non religiosas, & prohibitas, tanquam religiosa se facere fingerent: nam hoc sine dubio intrinsece malum est: ita ergo intellecto fundamento Augustin. omnis repugnantia cessat. Ad tertiam respondetur primo ita fuisse judæos affectos ad legem suam, & consuetudine in illa firmatos, ut non fuerit necessarium eis prohibere, ne statum illius subito abjicerent, vel mutarent: illo autem statu perseverante, etiam erat consequens, ut multi illis cæremoniis uterentur, seclusa speciali obligatione. Dico etiam probabile esse, non potuisse quidem singulos Pontifices, vel sacerdotes statum illius legis, & institutionem ejus omnino abrogare, si tamen communi consensu vellent cedere juri suo, & statim omnino relinquere cæremonias suas, potuisse id facere, quia hoc non erat eis prohibitum, & tunc universaliter cessaret ratio retinendi cæremonias pro aliquo tempore, quia cessaret omne scandalum Judæorum: & omnis infamia ejusdem legis, & nullam haberet repugnantiam cum suavi providentia Dei. Quia vero hic casus erat moraliter impossibilis, ideo simpliciter permisit Deus statum illius legis pro aliquo tempore conservari quoad institutionem ejus, qua suppositione facta, tenebantur sacerdotes illius temporis Sancta illa sancte tractare, & juxta legem ministrare, quæ obligatio, facta illa suppositione, magis ex natura rei, quam ex positivo præcepto sequebatur.

16. Atque hinc obiter responderi potest ad quandam curiosam interrogationem, quæ hic occurrit, an eo tempore, quo cæremonialia erant mortua, & non mortifera, tenerentur Judæi solvere decimas, quia hinc apparet, non fuisse obligatos, quia lex erat mortua quoad obligationem, illi autem solum obligabantur ex vi legis. Item quia sacerdotes jam non tenebantur ministrare, licet illis licitum esset ministerium: ergo neque alii tenebantur illa solvere, quamvis licite possent, si vellent. Patet consequentia, quia obligatio stipendii correspondet obligationi ministerii: nam seclusa hac obligatione quasi mutua, & permanente, pro actuali ministerio, quando fieret, posset fieri arbitraria recompensatio, vel ex partium conventione.

Dubium.

17. Nihilominus dicendum videtur, eam obligationem pro eo tempore durasse: nam in primis loquendo de Judæis non conversis ad fidem, non est dubium, quin saltem ex conscientia, quam habebant, tenerentur decimas solvere, sicut etiam sacerdotes ex simili conscientia tenebantur ministrare, & verisimile est, etiam Judæos ad fidem conversos eandem existimationem pro aliquo tempore habuisse, pro quo non satis constabat, legem illam esse mortuam. Præterea non videtur illa conscientia omnino fundata in errore, vel ignorantia, sed in naturali quadam justitia, supposito statu illius populi conservantis illum religiosum cultum Dei, ut a Deo institutum, & approbatum etiam pro eo tempore, & ab eodem populo quasi communi consensu retentum: nam inde oriebatur mutua obligatio ex parte sacerdotum, ut essent parati ad ministrandum, quando alii vellent uti legalibus, & ex parte populi ad solvendas decimas. Eo vel maxime quod tribus Levitica non habuerat sortem in terra promissionis, & loco illius decimas acceperat, ideoque durante statu illius reipublicæ, & templi, non debuit illis privari: nam hoc etiam erat moraliter necessarium, ut scandala vitarentur, & omnia ordinate fierent.

Conclus. affirmat.

18. In quo tandem considero, illam legem solvendi decimas non fuisse cæremonialem, sed judicialem, & ideo potuit lex illa obligare, etiamsi præcepta cæremonialia essent mortua. Verisimile enim est, judicialia præcepta non fuisse pro eo tempore mortua, saltem illa, quæ ad conservandam justitiam, & publicam pacem illius reipublicæ erant necessaria. Quia durante pro tunc statu politico illius reipublicæ (prout durabat, permittente, imo & approbante Deo) necessarium erat habere leges judiciales, per quas cives obligarentur, & malefactores possent puniri, & alia observari, pertinentia ad justitiam contractuum, & aliarum actionum: nam obligatio talium legum non repugnabat cum consummata redemptione Christi nec cum obligatione legis novæ, nec etiam fuerat specialiter, & expresse revocata. Et ita D. Thom. non probavit abrogationem præceptorum judicialium nisi ex defectu subjecti, id est, ex dissolutione illius reipublicæ, & mutatione status ejus. Durante ergo illo tempore, & statu recte potuit pro illo tempore præceptum decimarum obligare.

Legem solvendi decimas non fuisse cæremonialem sed judicialem.

CAPUT XX.

Quomodo fuerit semper illicitum, gentes ad judaizandum cogere, & tractatur locus Pauli ad Galat. 2. & expenditur prohibitio sanguinis, & suffocati, Actor. 15.

1. Ex rationibus dubitandi in cap. 15. pro utraque parte positis, & ex rationibus, ac testimoniis additis pro sententia Hieron. in cap. 16. solum supersunt nobis explicanda duo loca Scripturæ in titulo proposita, cætera enim omnia explicando sententiam, quam veram reputamus, expedita sunt, & multis etiam occurrentibus difficultatibus obiter est satisfactum, hæc vero duo loca specialem, ac diligentem requirunt declarationem. Quia vero difficultas illorum locorum nascitur ex coactione gentium ad servanda legalia, ideo pauca de illa præmittenda duxi. Duobus autem, vel tribus modis accidere potuit hæc coactio primo per coactionem quasi pœnalem, quæ ut justa sit, supponit obligationem in eo, qui cogitur, & potestatem, seu jurisdictionem in cogente. Secundo per impropriam coactionem, quam directivam appellare possumus, imponendo, scilicet, obligationem ad legalia servanda, licet antea non esset. Tertio intelligi potest coactio adhuc magis impropria, quæ est per consilium vel exemplum. De prima non fit mentio in Scriptura, de secunda videtur procedere locus Actorum, de tertia vero locus ad Galat. 2. Primo ergo tanquam certum statuo, nunquam potuisse gentes licite cogi ad legalia servanda primo genere coactionis quasi ad implendam obligationem in illis præexistentem. Hæc assertio nota est ex hactenus dictis, illam vero hic præmittimus, ut res magis intelligatur, & ut occasione illius aliqua loca Scripturæ ad hanc materiam spectantia explicentur. Possumus igitur duo tempora distinguere, unum est post decretum Ecclesiasticum factum in concilio Apostolico Actor. 15. aliud est de antiquiori tempore a passione Christi usque ad illud concilium. Post dictum ergo concilium certissimum est principium positum, quia in illo definitum est, Gentiles conversos non esse obligatos ad legalia servanda, sed solum ad onera in eodem concilio declarata, quæ re vera legalia non erant, ut infra videbimus: ergo nullo modo licebat illos cogere ad talem observationem. Probatur consequentia, quia cogere aliquem ad id, quod facere non tenetur, per se iniquum est. Nam vel talis coactio esset per violentiam, & sic esset injusta, vel esset per deceptionem, persuadendo illis legalium necessitatem, & sic esset hæreticum contra Apostolorum definitionem.

Multiplex coactio 1.

Secundo.

Tertio.

Nunquã potuisse gentes licite cogi ad legalia.

Duo tempora distinguenda.

2. Atque hoc confirmant verba Pauli ad Galat. 2. *Quomodo gentes cogis judaizare?* nam licet non loquantur de rigorosa coactione violenta, a fortiori probat illam non fuisse licitam. Pertinent autem illa verba ad illud tempus, de quo tractamus: nam licet Augustinus dicta Epistol. 19. ad Hieron. cap. 2. aliquantulum a princip. probabilius existimet, illud factum Petri, quod refert Paul. ad Galat. 2. accidisse ante concilium Apostolicum Act. 15. nihilominus bene inspecta historia Actorum, & collata cum dicto loco Pauli ad Galat. 2. contrarium videtur dicendum. Quia in dicta Epistola narrat Paulus duplicem ascensum suum in Hierusalem, primum in cap. 1. triennio post conversionem suam, secundum in cap. 2. *post annos quatuordecim*, utique a primo ascensu, ut contextus ipse suadet, & multi exponunt, & specialiter variis rationibus ostendit ibi Salmeron disput. 22. Ille autem secundus ascensus Pauli idem fuit cum illo, quo ad illud concilium cum aliis convenit, ut in eodem cap. 2. insinuat Ambr. refertque Hieronymus, & non improbat, & clare docent Theodoret. Anselm. D. Thom. Cajetan. & Beda Actor. 15. Potestque facile suaderi ex collatione utriusque ascensus, & ex circumstantiis eorum, & ex aliis conjecturis a ratione temporum sumptis, illis autem omissis, hac ratione nunc breviter utor. Quia alias hic ascensus Pauli, cujus ipse meminit ad Galat. cap. 2. omissus fuisset a Luca in historia Actorum, quod non est verisimile, quia erat res valde gravis, multumque ad doctrinam fidei spectans. Sequela declaratur, quia Lucas quatuor tantum ascensus Pauli in Hierusalem numerat. Primus est Actor. 9. triennio post conversionem suam, de quo nulla potest esse quæstio. Secundus Act. 11. ad deferendas eleemosynas fratribus. Tertius tempore concilii, Act. 15. Quartus Act. 21. quando comprehensus est a Judæis. Et de hoc etiam ultimo non est quæstio, quia constat, eo tempore jam Paulum contulisse Evangelium suum cum Petro.

Confirm.

Duplex ascensus Pauli in Hierusalem.

Lucas 4. ascensus Pauli numerat.

3. De

Opinio quorundā refellitur

2. De secundo autem aliqui dicere voluerunt, coincidere cum ascensu Pauli ad conferendum Evangelium cum Apostolis, cujus meminit ad Galat. secundo. Sed non est verisimile; tum quia nullum indicium ad hoc asserendum sumi potest ex utroque loco; tum etiam, quia tunc nondum erant ortæ contentiones, & scandala, quorum occasione Paulus ascendit, ut conferret suam doctrinam cum Apostolis. Non enim propter se, aut propter auctoritatem doctrinæ, sed propter alios, qui ex conversione, & libertate gentium turbabantur, ascendit; tum præterea, quia ille secundus ascensus non potuit esse *post annos quatuordecim*, ut ait Paulus, quia fuit anno secundo Claudii Imperatoris, alias quadragesimo quarto a nativitate Christi ac subinde decimo, vel undecimo a morte Christi, ut late probat Baron. 1. tom. Annal. Unde etiam fit verisimile, quod idem auctor affirmat, Petrum eo tempore non fuisse Hierosolymis, sed Romam adiisse: non potuit ergo tunc Paulus cum Petro Evangelium conferre. Superest ergo, ut illa collatio facta sit in dicto concilio Actor. 15. atque ita ut idem sit ascensus ad concilium, & ad conferendum cum Petro post decimum quartum annum a Paulo designatum. Existimo autem (ut dixi) numerasse Paulum illos quatuordecim annos a primo ascensu, & ideo illum decimum quartum annum fuisse decimum septimum a conversione Pauli: nam tres præcesserunt ante primum ascensum ejus, & inde fit, fuisse illum annum decimum nonum a passione Domini: nam biennio post illam conversio Pauli contigit. In idem autem tempus optime cadit congregatio dicti concilii, quia antea non potuerunt Petrus, & Paulus Hierosolymis simul adesse, cum Petrus fuerit Romæ usque ad nonum, vel decimum annum imperii Claudii, qui est decimus octavus a passione Domini, ut ex historiis constat. Relinquitur ergo, ut factum illud Petri, quod reprehendit Paulus ad Galatas secundo, acciderit post prædictum Hierosolymitanum concilium.

Claudius Imper. Quo tempore Paulus Petrū reprehenderit.

De tempore ante prædictū Concil.

4. Superest dicendum de tempore ante illud concilium: nam in illo non erat notum in Ecclesia, an gentes conversi ad fidem legalia servare tenerentur: ergo pro eo tempore dum aliud non declarabatur, juste poterant ad illa servanda compelli: nam in dubio lex servanda est, quamdiu non constat, non obligare. Nihilominus contrarium omnino asserendum est. Ut autem hoc clarius probetur, & intelligatur, distinguamus illud primum tempus in duo, unum usque ad revelationem factam Petro, ut Gentiles baptizaret Actor. 10. quæ accidit anno Christi quadragesimo primo, hoc est, septimo, vel octavo a passione ejus, ut Baronius ostendit. Aliud est post illam revelationem usque ad prædictum concilium. In priori tempore non est prædicatum Evangelium gentibus, neque aliquis pure Gentilis baptizatus est, sed Cornelius fuit primus, qui Dei monitu baptizatus est, & tunc cœpit gentibus aditus ad Ecclesiam reserari, ut recte ait Baron. supra. Estque optima conjectura, quia Petrus caput Ecclesiæ ausus non fuerat gentes baptizare: ergo non est verisimile, alios Apostolos, vel discipulo prius aliquos Gentiles baptizasse. Unde Actor. 11. post quam Petrus revelationem sibi factam narravit, alii fideles ex Judæa conversi, *glorificaverunt Deum, dicentes. Ergo & gentibus pœnitentiam dedit Deus, & vitam*, & additur ibidem, de discipulis, qui fuerant dispersi a tribulatione, quæ fuerat sub Stephano, *Prædicabant, nemini loquentes verbum, nisi solis Judæis*. In illo ergo tempore non habuit locum quæstio de jure, quia non erat factum, quod esset juris fundamentum. Si enim Evangelium non prædicabatur gentibus, nec eis dabatur Baptismus, nullo modo poterant ratione legis novæ ad antiquam servandam compelli, cum antea ex vi legis antiquæ cogi non possent.

Gentes non posse ad legalia compelli.

Quo anno revelatio illa in Act. Apostolorum Petro facta sit.

Object.

5. Objici vero potest, quia Philippus baptizavit eunuchum ante revelationem factam Petro, ut constat ex Actibus, imo Baron. in anno trigesimo quinto Christi Domini, notat, in illo anno historiam illam Actor. 8. contigisse: at vero eunuchus ille Gentilis erat teste Euseb. lib. 3. Histor. cap. 1. & sequuntur plures D. Thom. Joan. 12. lect. 4. & ibi Maldonat. Tolet. circa illa verba, *erant autem quidam Gentiles*, Abulen. Matth. 6. q. 129. Salmer. tract. 28. & 32. in Act. & alii citati a Lorino Actor. 8. ergo signum est, ante revelationem factam Petro gratiam Evangelii fuisse communicatam gentibus. Unde Euseb. sup. dicit, eunuchum illum fuisse primum ex gentibus baptizatum, juxta illud Psalm. 67. *Æthiopia præveniet manus ejus Deo*. Respondeo, quidquid sit de origine illius eunuchi, an fuerit ex parentibus Gentilibus, vel Judæis, quia de illo vix potest aliquid certum affirmari, cum potuerint Judæi esse in Æthiopia, sicut erant dispersi per alias mundi regiones, quidquid ergo de hoc sit, verius existimo, illum fuisse professione, & fide Judæum, non solum quia venerat adorare Hierusalem, sed etiam in itinere Isaiam legebat, eumque Prophetam esse credebat. Unde verisimile est, quod Lyran. Carthusian. & alii dicunt, illum fuisse proselytum, neque enim aliter Philippus illum baptizaret, cum nondum fuisset janua Ecclesiæ gentibus aperta, ut ex Act. 10. colligitur, & recte notant Baron. supr. & Bellarm. l. 1. de Rom. Pontific. cap. 22. Quod ergo Euseb. ait, eunuchum illum fuisse primum ex gentibus baptizatum, si intelligat de gentibus præputium habentibus, falsum est, si vero intelligat de gentibus factis proselytis, incertum est: nam Hierosolymis erant alii proselyti ex gentibus, qui potuerunt & credere, & baptizari, etiam vivente Christo, imo Zachæus, ut multi putant, Gentilis erat, ut patet ex Tertull. l. 4. contra Marcion. cap. 37. & Cypr. Epistol. 63. Chrysost. hom. de Zachæo tom. 2. Beda Lucæ 19. ubi idem sentit Ambr. & Petrus Chrysol. serm. 54. ubi ait, *fuisse adoptatum in filium Abrahæ*: unde verisimiliter credi potest, fuisse proselytum, non enim aliter Christus ad illum divertisset, ne legem violare videretur. Nam ea ratione Judæi conversi ad fidem, in principio cavebant consortium Gentilium præputium habentium, ut colligitur ex Act. 11. & ad Galat. 2. Unde sicut Christus de Zachæo dixit, *Hodie salus huic domui facta est, eo quod & ipse sit filius Abrahæ*, ita credibile est, fuisse baptizatum, vel vivente Christo, vel postea ab Apostolis ante eunuchum. Nec refert, quod multi alii existiment, illum fuisse Judæum, quia neutrum, ut credo, satis probari potest, & nos non facimus vim in exemplo talis personæ: nam multi alii proselyti esse poterant inter Judæos, de quibus eadem est ratio. Unde est ultimo in hoc puncto considerandum, quod licet eo tempore Evangelium per se non prædicaretur gentibus, id est, ex instituto, & in terris eorum, nihilominus multi Gentiles non circumcisi poterant Hierosolymis, & in Judæa habitare, & audire verbum Dei, & fidem in Christum concipere, ut de Centurione Matth. 8. & Luc. 7. valde probabile est, & consequenter etiam per fidem vivam, & contritionem internam justificari: nihilominus tamen per Baptismum non admittebantur ad Ecclesiam usque ad revelationem factam Petro. Et ideo etiam de illis certum est, non potuisse ad servanda legalia cogi, cum nec lege veteri ad circumcisionem suscipiendam obligarentur, neque ad Baptismum admitterentur.

Eunuchū quem Philippus baptizavit proselytū fuisse.

Vide Barad.

6. Denique etiam de illo tempore a Baptismo Cornelii usque ad Hierosolymitanum concilium idem dicendum est. Quia licet antiqui Judæi æmulatores legis illo tempore murmurarent, & rumores excitarent, quia homines non circumcisi ad consortium Ecclesiæ admittebantur, nihilominus Apostoli semper eis restiterunt, & Paulus neque ad horam eis cessit, ut ipse dicit ad Galat. 2. Et Petrus Act. 11. non sedavit Judæos cogendo Gentiles ad circumcisionem, sed Dei voluntatem Judæis declarando. Unde credi potest, idem fecisse tunc alios Pastores Ecclesiæ, licet nondum esset res authentice definita: ratio autem est, quia nulla erat lex, quæ Gentiles ad fidem conversos ad veteres cæremonias obligaretur, quia nec lex vetus ad illos loquebatur, præterquam quod jam erat mortua, nec nova hoc præcipit, ut supra ratiocinati sumus. Unde ad rationem dubitandi negare possumus, tunc rem fuisse dubiam, quia licet non esset definita, per rationem poterat esse ita manifesta, ut vix posset a mediocriter eruditis invincibiliter ignorari. Addo etiam cum alias constaret, legem veterem non esse datam gen-

De tempore baptismi Cornelii usq; ad Hierosolymitanum Concil. idem dicendū.

Ratio.

gentibus, etiam in casu dubio non potuisse Gentiles ad fidem conversos ad legem servandam juste cogi, quia ipsi possidebant libertatem suam, & in dubio melior est conditio possidentis.

Nunquã Gentiles ad fidem conversos, & baptizatos fuisse coactos ad legalia servanda.

7. Dico secundo, nunquam Gentiles ad fidem conversos, & baptizatos fuisse coactos ad legalia servanda per aliquam Ecclesiasticam legem, imo nec licuisse unquam ita illos cogere. Prior pars constat, quia nulla talis lex Ecclesiastica ostendi potest. Item vel illa lex fuisset ante Concilium Apostolicum, & hoc dici non potest, quia semper Apostoli tali coactioni repugnarunt, multo vero minus dici hoc potest de tempore post concilium, quia non poterat lex fieri contra Apostolorum definitionem. Et id etiam confirmat exemplum de Tito ad Galat. 2. Posterior item pars facile probatur, quia vel est sermo de legibus formaliter, & hoc modo contra jus divinum esset talis coactio: ergo non est potestas in Ecclesia ad tale præceptum imponendum: vel est sermo de legalibus materialiter sumptis, & sic circumcisio non potest ab Ecclesia præcipi, quia est res difficilis valde, & inutilis: ergo nec alia legalia.

Dubitat.

8. Sed licet hoc sit verum de toto onere legalium, nihilominus de aliqua parte, vel actu illorum, aliter apparet, quia non solum videtur posse aliquid legale præcipi, sed etiam esse præceptum Actor. 15. ubi præcepta est gentibus conversis abstinentia ab idolothytis, sanguine, & suffocato. Hoc vero testimonium duas habet expositiones, seu responsiones. Una est, ibi Apostolos nihil legale statuisse, imo nec positivam legem tulisse, sed tantum tria naturalia præcepta negativa, quæ a gentibus facile violabantur, renovasse, aut præcepisse. Primum est præceptum abstinendi a fornicatione, quod certum est esse morale, seu legis naturæ. Secundum est abstinendi ab immolatis: quod solum est prohibitum ab Apostolis quatenus fiebat in aliquem idolorum cultum. Sic enim dixit Paulus 1. ad Corinth. 10. *Quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo nolo autem vos socios fieri dæmoniorum, non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum, non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum*, &c. Alioqui vero comedere ex immolatis quasi materialiter (ut sic dicam) sicut per se malum non est, ita neque est prohibitum ab Apostolis, alias etiam secluso scandalo, & omni specie idololatriæ non licuisset, ratione prohibitionis: contrarium autem docet Paulus in eodem loco 1. ad Corinth. 10. & 8. Tertium est abstinendi a sanguine, quod non intelligitur de esu sanguinis utique humani, quod præceptum etiam naturale est. Qui autem sic illud interpretantur, omittunt particulam *suffocatum*, quæ male posset ad interpretationem de homicidio accommodari, negant ergo esse ab Apostolis traditam, sed ab aliquo interprete per modum scholii adjunctam, & sic postea in textum Græcum irrepsisse, & tandem a Latino interprete retentam, unde illam particulam omittit Ambr. ad Galat. 2. dicens, a sophistis Græcorum fuisse additam, licet expositionem non sequatur. Utrumque autem sequutus est Tertullian. lib. de pudic. cap. 12. & Cypr. lib. 3. ad Quirinum, cap. ultim. & Iren. lib. 2. cap. 12. & Pacian. in Paræneſ. de pœnitent. August. etiam lib. 32. contra Faustum, cap. 13. omittit particulam *suffocatum*, & refert expositionem de homicidio, eamque non refutat, licet alias adhibeat. Atque ita juxta hanc expositionem cessat difficultas, quia juxta illam nullum præceptum legale ab Apostolis revocatum est.

Duplex expositio

Prima.

Expenditur dicta expos.

9. In hac vero expositione primum, quod de fornicatione dicit, certissimum est, non enim prohibita est ab Apostolis, quia non esset mala per se, & jure naturæ prohibita, sed quia vel gentes hoc ignorabant, vel pro nihilo ducebant, illamque consuetudinem habebant. Secundum autem, quod de immolatis dicitur, valde etiam probabile est. Nam esus immolatorum, si cesset omnis species falsæ religionis, & omne scandalum, non est per se malus, & ideo si bona conscientia fieret, non erat malus, ut aperte supponit Apostolus in dictis locis ad Corinthios, & ad Roman. 14. & ibi exponit Augustin. suo cap. 78. Ideoque probabile est, non fuisse ab Apostolis prohibita absolute idolothyta, sed solum quatenus esus illorum continebat cultum idolorum, vel speciem ejus, & scandalum parere poterat. Sic enim Cyprian. Tertullian. & Pat. supra, illam prohibitionem declarant per idolorum cultum, vel sacrificium, aut participationem ejus, & Gaudent. tract. 15. qui est de Machabæis, ait, prohibitionem esse factam, ne redirent ad idola, & ne cibis diabolo sacrificatis prophanarentur. Idem sentit Hier. lib. 1. contra Jovinian. qui ita exponit, *ut abstineant se ab idololatria*. Idem legitur apud Augustinum in Speculo cap. de Actibus Apostolorum, refert enim expositionem de idololatria, & non refellit, neque aliam ibi adjungit. Imo lib. de bono conjugali, dixit, satius esse mori fame, quam idolothytis vesci, quod est verum de naturali præcepto, nam de positivo non esset ita necessarium. Eandem expositionem sequitur Turrian. lib. 1. pro Canonibus Apostolorum cap. 5. & 6. Non minus autem probabile videtur prædictos Patres solum dedisse occasionem, seu rationem motivam illius præcepti ferendi, materiam autem generaliorem fuisse. Nam quia scandalum erat frequens, & poterat redundare in ipsosmet recenter conversos ad fidem, paulatim illos inducendo ad idolorum honorem, ideo absolute, & sine restrictione Apostoli esum immolatorum prohibuerunt, ut sonant verba præcepti, quæ restringere non est necesse. Quia hoc etiam modo præceptum erat morale, nullamque legalem cæremonialem continebat. Et licet esset positivum, poterat esse tunc expediens ita generaliter ferri propter infirmos, & ignorantes, qui non facile possent occasiones scandali discernere. Cui sententiæ favet Leo Papa Epistol. 77. alias 79. ad Nicetam cap. 5. ubi sentit, præceptum illud usque ad sua tempora durasse, & obligasse absolute ad abstinendum ab immolatis. Idem sumitur ex Concilio Aurelianensi secundo, cap. 20. ubi idolorum cultus, & uti cibis idolis immolatis tanquam duo distincta prohibentur, & idem sumitur ex Concilio Gangrensi statim citando. Neque in Epistol. ad Corinth. Paulus illud præceptum revocavit, sed solum non promulgavit illud Corinthiis ad quos post illam legem latam pervenit, ut patet Actorum 18. & multo post ad illos scripsit ut ex eadem Epist. cap. 2. notum est. Non promulgavit autem Corinthiis præceptum illud, vel quia non judicavit necessarium, aut opportunum, vel quia non erat pro illis latum, sed tantum pro Christianis Syriæ, & Siliciæ, ut sentiunt Salm. tract. quadragesimo tertio in Acta, & Bar. anno Christi 51. in tom. 1.

Quoad hanc partem refellitur dicta expositio.

10. Tertium autem, quod de homicidio dicit illa expositio, probare non possumus. Primo, quia credimus particulam *suffocatum*, pertinere ad textum Scripturæ, & positam fuisse in præcepto Apostolorum, habetur enim in Græcis, & Latinis exemplaribus, & usu, & traditione Ecclesiæ recepta est, & non parum confirmatur generali approbatione Concilii Tridentini, nullaque est ratio sufficiens ad repellandam illam vocem e textu sacro, & Patres etiam antiquissimi illam legunt, ut Clemen. Papa lib. 6. de Constit. cap. 12. & Hieronym. dicto lib. 1. contra Jovin. Cyril. Hierosol. Catechesi 4. & Origen. lib. 8. contra Celsum, & indicat Tertullian. in Apologet. cap. 9. Secundo, quia multi eorum, qui videntur eam particulam omittere, fatentur sub sanguine comprehendi, & Gaudentius exponit, *& a sanguine*, id est, *a suffocato*, & melius August. 32. contra Faustum, cap. 13. *a sanguine*, id est, *ne quidquam ederent carnis, cujus sanguis non esset effusus*, & idem sentit Tertullianus, in Apologet. cap. 9. Supponunt ergo prohibitum ibi esse esum sanguinis, & consequenter esse prohibitum suffocatum, quia sanguinem in se continet.

Conf. magis traditia doctrina.

11. Tertio ita fuit hoc præceptum in Ecclesia intellectum, ut sumitur ex Augustino, & aliis Patribus citatis, & Euseb. 5. Histor. cap. 1. ubi refert Biblidem Martyrem pro Christianis respondisse: *Quomodo ejusmodi viri liberos suos devorare in animum poterunt inducere, quibus ne licitum quidem sit, sanguinem animalium ratione carentium comedere*, ubi de solo suffocato fit mentio, tamen sub illo sanguis comprehenditur, quia ratione sanguinis suffocatum prohibetur, ut dictum est. Extenditur autem prohibitio ad animalia bestiarum morsibus extincta, quia tanquam suffocata censen-

censentur, eo quod sanguis eorum non effundatur. Et idem habetur in Concilio Vormatiensi, Canone 64. & 65. ubi etiam prohibentur aves retibus strangulatæ, propter eandem rationem: imo quædam alia ibi adduntur, quæ propria illius concilii lege non prohibentur: nec sub sanguine, & suffocato, illo modo comprehenduntur. Denique in Concilio Gangrensi illa tria *sanguis*, *suffocatum*, *& immolatum idolis*, expresse nominantur tanquam prohibita: nam sine dubio hic est sensus illius canonis, qui sic habet: *Si quis carnem edentem, præter sanguinem, & idolis immolatum, & suffocatum, cum religione, & fide condemnat, &c. anathema sit*, ita enim dividenda sunt verba, ut habentur in correctis conciliis, ut reddant sensum legitimum, qui est, esum carnium esse licitum, excipi tamen illa tria. Et ita intellexerunt illum canonem Scholastici omnes, qui in præsenti illum allegant, & Baronius supra.

12. Quarto denique altera expositio de homicidio nimis est metaphorica, & præter vim verborum, & contextua: nam eodem modo præcipitur abstinentia ab immolatis, & a suffocato, & sanguine, abstinentia autem ab immolatis intelligitur ab esu illorum: ergo eodem modo intelligitur de sanguine, & suffocato: nam materia est ejusdem rationis, & ideo non est simile de fornicatione, quæ est materia diversæ rationis. Accedit, quod in hoc sensu prohibitus est sanguis Genes. 9. & clarius multo in lege Levit. 7. & 17. ubi consequenter prohibetur morticinium, vel captum a bestia, sub quibus comprehendebatur suffocatum: nam sub hoc nomine non invenitur in lege prohibitum. In canone autem 62. Apostolorum declaratur, prohibitionem illam factam esse ad quandam legis imitationem. Est etiam illa expositio nimis voluntaria, ut recte argumentatur Ambros. supra, & indicat Divus Thomas 1. 2. quæst. 103. artic. 4. ad 3. quia nulla erat ratio specialiter prohibendi homicidium, vel rapinam (quam, ut refert, alii sub nomine suffocati intelligebant) nam Gentiles etiam infideles non ignorabant, hæc esse mala, nam inter ipsos etiam graviter puniebantur.

Secunda expositio & vera respons.

13. *Secunda ergo & vera responsio est*, ibi esse datum positivum præceptum illi tempori, & regioni conveniens quo prohibitus fuit esus sanguinis, & consequenter animalium omnium, quæ sine sanguinis effusione moriuntur, vel occiduntur. Quæ est communior sententia Patrum, ut vidimus. Et ad objectionem factam respondent omnes, illum cibum non fuisse prohibitum ratione legis veteris, nec quasi cogendo ad observantiam ejus, sed solum quasi imitando in aliquo legem antiquam, ut expresse significatur in dicto canon. 62. Apostolorum. Hoc enim non est prohibitum in Ecclesia. Et quamvis regulariter fiat in solis præceptis judicialibus, potuit ab Apostolis etiam fieri in aliqua observantia legali, quæ non continebat significationem futurorum, nec fortasse proprie ad cultum Dei pertinebat. Maxime quia sub diversa ratione & motivo, prohibitio illa ab Apostolis facta est sine ullo fere respectu ad veterem legem. Multiplex autem ratio illius præcepti assignatur a Patribus. Prima est moralis ad frænandam gulam, & modestiam in cibis sumendis fidelibus commendandam. Ita Cyrillus Hierosolymit. catechesi 4. cap. de cibis. Sed hoc D. Thomæ non placet, quia multa sunt alia, quæ magis ad gulam provocant, quam sanguis. Et quamvis lambere sanguinem animalium, vel devorare suffocata non cocta ferinum sit, ut ait Cyrillus, Apostoli autem non hoc tantum prohibuerunt, sed etiam hæc cocta, & quocunque modo parata manducare in quo non apparet tantus excessus gulæ, aut defectus modestiæ, ut propter eam solam causam debuerit prohiberi. Alii rationem reddunt, quia sanguis etiam, & suffocatum in idololatriis gentium peculiari modo usurpabatur. Quam rationem indicant Origen. & Tertullian. supra, & D. Thom. 1. 2. quæst. 103. artic. 6. ad 1. dicit, fuisse consuetudinem Gentilium, ut adunarentur ad comedendum sanguinem congregatum in honorem idolorum, quibus reputabant sanguinem acceptissimum esse, ideoque prohibitum fuisse a Deo esum sanguinis in lege veteri. Credibile ergo est, durasse illum ritum gentilicum tempore Apostolorum, & ideo sub illa ratione vitandi idololatriam, vel ejus speciem, similem prohibitionem tradidisse: sub illa enim ratione præceptum morale erat, & non cæremoniale. Quæ ratio satis probabilis est, & eam recte locupletat Turrian. supra. Non est autem contemnenda ratio Augustini lib. 32. contra Faust. cap. 13. dicentis, *Apostolos elegisse rem facilem, & nequaquam observantibus onerosam, in qua cum Israelitis etiam gentes propter angularem illum lapidem duos parietes in se condentem aliquid communiter observarent*. Quam ita interpretandam censeo, nimirum, desiderasse Apostolos unire inter se duos illos populos, & impedimenta hujus unitatis, quantum pro tunc fieri poterat auferre. Et quoniam ex antiqua consuetudine Judæis abominabilis erat esus sanguinis, & suffocati (non solum ratione legis, sed etiam ratione antiquissimæ consuetudinis, & traditionis a temporibus Noe) ideo Apostolos pro tunc illum prohibuisse Gentilibus conversis ad fidem, ut possent pacificum habere convictum cum fidelibus ex Judæis conversis. Et hoc sequitur etiam Baronius supra.

Ad objecta respons.

Ratio prohibitionis Ap.

Object.

14. Sed dicet fortasse aliquis, has rationes intra breve tempus cessasse, & ideo si illæ tantum fuissent fundamentum illius legis, intra idem tempus debuisse cessare legem illam, juxta illud generale principium, quod cessante ratione legis in universali cessat lex. Consequens autem non ita factum est: nam concilia allegata, quorum temporibus illud præceptum durabat, fuerunt multo post tempora Apostolorum, scilicet trecentis quingentis & octingentis annis post Christi adventum: ergo. Respondetur, in primis concedendo, non diu viguisse in Ecclesia illud præceptum: unde Salmeron existimat, cessasse post quadraginta annos, seu post perfectam promulgationem Evangelii, quando legalia cœperunt esse mortifera. Quod est probabile, sed incertum, quia nec ex historiis, nec ex Patribus id constat, & verisimile est, rationes illius præcepti majori tempore durasse, dum Imperatores fuerunt idololatræ, vel dum fideles misti erant cum gentibus suos ritus profitentibus. Augustinus autem indicat suo tempore præceptum illud jam fuisse sublatum. Concilia ergo recentiora, ut sunt Aurelianense, & Vormatiense, provincialia sunt, & fortasse propter peculiares rationes ad suas provincias pertinentes usum illum retinere voluerunt. Vel certe considerarunt rationem aliam, quam Augustinus tetigit, nimirum, simile præceptum abstinendi a sanguine datum esse Genes. 9. ad vitandam crudelitatem, & ut magis detestarentur homines humanum sanguinem effundere, ut dixit D. Thom. 1. 2. quæst. 102. artic. 3. ad 8. & artic. 6. ad 1. Addit etiam August. potuisse illud præceptum retineri in memoriam, quod Deus hoc jusserit tempore Noe, *ut per hoc admonerentur fideles, Ecclesiam gentium fuisse in arca Noe præfiguratam, & illius facti prophetiam in gentibus ad fidem venientibus cœpisse impleri*. Hæ igitur rationes, vel aliæ magis morales potuerunt Patres illorum conciliorum movere ad præceptum illud renovandum, vel tanto tempore retinendum, jam vero in universa Ecclesia cessavit, ut constat.

Respons.

Lato modo sumpta coactio habet speciem mali licet possit esse in individuo indifferens

15. Dico tertio: Cogere gentes lato modo, id est, per inductionem aliquam, ut per importunam petitionem, vel alio simili modo, semper habuit speciem mali; in individuo autem potuit esse interdum malum, interdum indifferens. Hanc assertionem pono propter locum Pauli ad Galat. 2. Nam priorem partem indicat in principio, cum ait, Titum Gentilium fuisse compulsum circumcidi, utique per importunitatem aliquorum fratrum, *Quibus* (ait) *neque ad horam cessimus subjectione*, utique quia ut minimum id habebat speciem mali. Idem colligitur ex reprehensione Petri, quia exemplo suo cogebat Gentiles judaizare, ut statim refert. Imo etiam indicat illud factum Petri, fuisse malum, & reprehensibile. Sed nihilominus probatur secunda pars assertionis ex doctrina Augustini super eandem Epistolam supra citatam. Quia vel inductio erat ad illam observantiam ut necessariam, & sic erat mala, quia erat deceptatoria, & contra libertatem Evan-

Evangelii, vel erat ad illam ut voluntariam, & non prohibitam, & sic de se non erat mala sed indifferens, secluso scandalo.

Dubitatio. 16. Statim vero occurrit communis difficultas circa intelligentiam illius dissensionis inter Petrum, & Paulum, quæ propter difficultatem, & utilitatem suam, & quia in præsenti tractatur ab omnibus Doctoribus, omitti non potest, quamvis per se necessaria non sit ad cessationem legalium explicandam, ut facile ex d. patet. Difficultas ergo est, an dissensio illa vere acciderit, vel ex composito simulata fuerit. Item si priori modo evenit, quid in eo facto Petrus peccaverit, & an Paulus caput suum reprehendendo excesserit. In qua difficultate Hieronym. supra sentit, totum illud factum fuisse simulatum, quia non putat Petrum posse alio modo a peccato etiam mortali excusari, cum ex ejus sententia observatio legalium serio facta erat mortifera. Neque potuit Petrus per ignorantiam excusari, cum ipse fuisset author præcipuus decreti de libertate gentium ad fidem conversarum, & revelationem de ipsorum vocatione habuisset. At vero per simulatam dispensationem facile excusatur, quia omnia fecit animo, & intentione proficiendi non solum Judæis, sed etiam gentibus: nam apparenter segregando se intendebat occasionem præbere non deceptioni gentium, sed instructioni potius Judæorum media Pauli admonitione. Unde addit, etiam Paulum non vere, & ex animo reprehendisse Petrum, sed solum *secundum faciem*, id est, exterius, & in apparentia, & ex composito cum eodem Petro. Quę sententia fuit antiquorum, quos ipse refert, præsertim Chrysostomi, quos alii supra citati sequuti sunt. Moti autem sunt; tum quia non est verisimile, vel Petrum peccasse in materia adeo sibi nota, vel Paulum reprehendisse in Petro, quod ipse sæpius fecit; tum etiam, quia verba textus possunt facile ad hunc sensum accommodari.

Prima opinio Hieron.

August. argumen. 17. Hic vero maxime urget Augustinus argumentum suum de mendacio, quia hinc non solum sequitur, in facto simulato Petri inventum esse mendacium, sed etiam in verbis ipsius Pauli, & in Scriptura canonica mendacium reperiri, quod sine dubio esset magnum absurdum. Ideoque conatur Augustinus ad illud deducere prædictam sententiam: non quia existimaret illud admitti a Hieronymo, ut quidam putant, sed potius, quia sciebat, non esse a Hieronymo concedendum & ita propter illud vitandum a sua sententia recederet. Nihilominus tamen Hieronymus tacite respondet, negando sequelam: nam de simulatione facti supra jam ostensum est, potuisse esse materialem, & non formalem, in verbis autem Pauli non reperitur mendacium: nam ipse referendo præteritum factum nunquam dixit, illa omnia, quæ ibi intervenerunt, fuisse ex animo, & absque simulatione facta, sed simpliciter retulit, quod exterius factum est. Imo cum dixit, se restitisse Petro, indicavit, non ex corde, sed *in facie* tantum, & in exteriori specie restitisse. Sicut 2. ad Corinth. 5. dicit, *aliquos gloriari in facie, & non in corde*, id est, in apparentia operum, non in veritate. Et consequenter, quod de Petro ait, *quia reprehensibilis erat*, potest cum eadem additione intelligi, scilicet, *in facie* seu in apparentia: eo vel maxime quod lectio Græca non dicit esse reprehensibilem, sed reprehensum, utique ab aliis ignorantibus simulationem, qui propterea illum reprehensibilem existimabant.

Respons. Hieron.

Solvitur reliqua pars arg. 18. Denique quod Paulus ait, *Cum vidissem, quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixit Cephæ coram omnibus*, &c. non propter Petrum, sed propter alios potest intelligi, fuisse verissime dictum: nam quod de aliqua multitudine dicitur, non est necesse, ut singulis attribuatur. Loquutus est autem Paulus cum Petro potius, quam cum aliis, non quia putaret illum non ambulare ad veritatem Evangelii, sed quia ita inter eos convenerat, & quia ita expediebat ad efficaciorem aliorum instructionem, & correctionem. Denique vere etiam potuit Paulus dicere Petro, *Cur cogis gentes judaizare*, quia hic effectus vere sequebatur, vel sequi poterat ex illa specie facti, licet simulate fieret. Excusabatur a. a culpa, quia supposita conventione facta inter utrunque Apostolum, nullum nocumentum sequi poterat ex illa apparenti coactione, quia statim erat adhibenda medicina per resistentiam Pauli, atque ita vitatur omne mendacium in Scriptura. Videndum vero superest, an expositio sit accommodanda.

19. Quoad hanc ergo partem maxime mihi probatur sententia Augustini docentis, totum illud factum simpliciter esse intelligendum, prout litera ipsa sincere sumpta præsefert. Quam sententiam sequuti sunt etiam Anselm. D. Thomas, & fere alii recentiores in Paulum. Et pro eadem citat Augustinus, Ambrosium, & Cyprianum, & de Ambrosio id constat manifeste ex ejus commentario ad Galat. 2. Nam circa illa verba, *Cum autem venisset Petrus*, &c. inquir, *Post concordiam societatis, & honorificentiam primatis, quam sibi invicem per gratiam Dei detulerunt, nunc interveniente causa negligentiæ, vel erroris diffidere inter se videntur Apostoli non in propria causa, sed in solicitudine Ecclesiæ*. Per quæ verba satis docet, diffidium illud non ex compositione fictum, sed ex solicitudine cum aliqua negligentia conjuncta ortam fuisse. Ideoque verbum, *in facie*, simpliciter explicat, id est, in præsentia, & licet legat, *quia reprehensus erat*, statim addit, *a veritate Evangelica*: qui autem a veritate Evangelica reprehenditur, non ficte, sed vere reprehensibilis est. Unde subjungit, Paulum constanter improbasse, quod Petrus sine consilio fecerat, & hoc modo reliqua prosequitur, ut postea videbimus. Locum vero Cypriani non designat Augustinus videtur tamen hoc significare in Epist. 71. ad Quintum fratrem, ubi locum illum attingens, commendat modestiam Petri, qui non insolenter respondit allegando primatum, *Nec despexit Paulum* (ait) *quod Ecclesiæ prius persecutor fuisset, sed consilium veritatis admisit, & rationi legitimæ, quam Paulus vindicabat, facile consensit, documentum scilicet nobis concordiæ, & patientiæ tribuens*. Hoc autem exemplum, & hæc laus Petri nulla fuisset si ex composito, & non vere Petrus fuisset reprehensus. Potuisset etiam Augustinus afferre Tertullian. libr. de præscript. cap. 23. & lib. 4. contra Marcionem, cap. 3. ubi inter alia ait, *Si reprehensus fuit Petrus, utique conversationis fuit vitium, non doctrinæ*. Quia vero Tertullianus eodem titulo repelli poterat, quo Augustinus excludit plures ex allegatis a Hieronymo, ideo illum omisit, quia in hæresim lapsus est, vel certe, quia in ea sententia non est satis constans, sed varie loquitur. Pro eadem sententia referri potest Gregor. 28. Moralium, cap. 6. alias 12. ubi de Petro ait, *per humilitatem cordis Pauli consilium audivit*, & expressius idem docet Homilia 19. in Ezechielem, item Beda ad Galatas 2. & optime Rupertus de Operibus Spiritus sancti, lib. 5. alias primo de Consil. toto cap. 14. Denique sententia hæc fere a moderni Doctoribus recepta est, quorum aliquos paulo post referemus, & alios supra retulimus.

2. Sententia Augu. præferenda totum illud factum simpliciter esse intelligendum.

20. Probatur autem hæc sententia primo ex verborum proprietate, quæ sine causa necessaria relinquenda non est: hic autem nulla est causa; nam quæ movit Hieronymum, scilicet, quod legalia tunc erant mortifera, re vera non subsistit, ut visum est. Eo vel maxime, quod si essent mortifera, vix, aut nullo modo posset excusari culpa per talem simulationem, ut etiam ostensum est. Quod ergo Paulus ait, *Restiti ei in faciem*, sine dubio non significat in apparentia, vel in specie exteriori: sic enim Paulus suis verbis maxime enervaret suammet sententiam. Significat ergo idem quod in præsentia, & coram omnibus, sic enim ipsemet Apostolus paulo post declarat dicens, *dixi Cephæ coram omnibus*, & in aliis locis ita sumit particulam, *in faciem*, ut 2. ad Corinth. 10. *Qui in facie quidem humilis sum inter vos*, id est, cum sum præsens vobis: nam statim subjungit, *Absens autem confido in vobis*. Particula ergo, *in facie*, non diminuit proprietatem, & energiam verbi resistendi, sed potius auget, ut resistentia facta sit facie ad faciem, ut sic dicam, & coram omnibus: ergo salva sinceritate Scripturæ non potest de simulata resistentia intelligi.

Probatur primo.

21. Et hoc etiam confirmat ratio subjuncta, *quia reprehensibilis erat*. Quam ideo Paulus reddidit, ut ostenderet, justam fuisse resistentiam suam, & ideo plane significare voluit, Petrum in illo facto fuisse reprehensione dignum; neque enim fuisset satis, quod Confirm.

Petrus

Petrus fuisset ab aliis reprehensus, ut a Paulo etiam reprehenderetur, nisi ipse fuisset reprehensione dignus. Unde vel vox Græca non tantum significat actum, sed etiam potentiam, id est, non tantum reprehensum, sed etiam reprehensibilem, & melius hoc posteriori modo vertitur; vel certe si altera lectio teneatur, magis accommodata est Ambrosii expositio, scilicet, quia veritas Evangelii Petrum reprehendebat, & consequenter reddebat illum reprehensibilem a Paulo. Atque ita videtur aperte se exponere Paulus in verbis sequentibus, *Cum vidissem, quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii.* Frivolum enim est, hæc verba referre ad alios, & non ad Petrum: nam Paulus principaliter retulit factum Petri, alios vero inducit, ut imitatores, & sequaces illius, & postea indefinite ait, *Cum vidissem, quod non recte ambularent*; ergo illa indefinita æquivalet universali, & omnes illa via ambulantes, & maxime ducem illorum Petrum, comprehendit. Neque etiam fingi potest, talia verba dicta esse per simulationem, quia verbum *videns*, omnino illi repugnat. Nec denique cogitari potest, Paulum deceptum fuisse in eo, quod vidisse se affirmat. Igitur & verborum proprietas, & eorum contextus, ac series, ac denique sinceritas sermonis hunc sensum maxime confirmant.

Tandem conj.

22. Tandem potest addi conjectura sumpta ex occasione, & intentione, quam in historia narranda Paulus habuisse videtur. Hoc enim ibi agebat, ut Galatas revocaret a falsa existimatione, in quam inducti fuerant, quod tenerentur legem cum Evangelio servare, & ad hoc persuadendum induxerat collationem sui Evangelii factam cum Petro, & aliis, & tacite commemorat definitionem factam in concilio Hierosolymitano, & addit, constantiam, quam habuit, resistendo, ne Titus circumcideretur tanquam legi subjectus, ut falsi fratres volebant. Postea vero ad exaggerandam constantiam, & firmitatem suam in illa doctrina, inducit historiam de facto Petri segregantis se, & de sua resistentia, ac reprehensione. Quæ historia multum deservit intentioni Pauli, si illa omnia serio, & vere facta sunt: si autem per simulationem omnia facta fuissent, parum prodessent ad fidem confirmandam, quia Paulus simulando, confirmaret potius, quam reprehenderet simulationem Petri, & virtute doceret, non fuisse contradicendum Judæis, sed dissimulandum, & condescendendum cum illis volentibus cogere Gentiles ad legem servandam: hoc autem dicere valde esset absurdum; ergo rectius intelligitur bellum illud, & quasi dissensionem inter Apostolos per humanam conditionem serio contigisse, & non ex composito fictam fuisse. Unde recte Philo Carpathiorum Episcopus in Cant. Cantic. circa illa verba, *Filii matris meæ pugnaverunt contra me*, ait, *Sapientissimos cœlestis Regis bellatores sanctam, atque honestam pugnam fecisse*, & in illo loco, *Paulum pugnasse propter Christum, & fidelium ædificium, talemque pugnam & pacificam & sanctissimam fuisse.*

Quantum peccavit Petrus in illo facto

23. Ut autem difficultati propositæ, & fundamentis Hieronymi satisfaciamus, oportet exponere quid, & quantum peccaverit Petrus in illo facto, ut propterea vere, ac merito reprehensibilis dicatur, & deinde constabit, an recte egerit Paulus illi resistendo, ac vere reprehendendo. In hoc enim puncto excedere interdum videtur August. accusando illud factum Petri. Nam in lib. de Agon. Christian. cap. 30. sic scribit, *Debet Ecclesia Catholica correctis, & pietate firmatis filiis libenter ignoscere, cum ipsi Petro personam ejus gestanti, & cum in mari titubasset & cum Dominum carnaliter a passione revocasset, & cum aurem servi gladio præscidisset, & cum ipsum Dominum ter negasset, & cum in simulationem superstitiosam postea lapsus esset, videamus veniam esse concessam.* Ubi multis indicat Augustin. illam culpam fuisse mortalem, tum numerando illam inter graviora peccata Petri; tum ex genere delicti *simulationem superstitiosam*, vocando, quam iterum infra vocat *pravam simulationem*; tum denique ita exaggerando veniam talis culpæ. D. etiam Gregor. dict. Homil. 18. in Ezech. videtur ad hanc sententiam accedere dicens, illam non solum fuisse culpam, *sed, quod magis est, hypocrisim*, quæ verba

August. indicat fuisse mortale.

imitatus est Anselm. ad Galat. 2. Certum autem esse debet, Petrum non peccasse mortaliter in illo facto, sicut de illo docent omnes scholastici, D. Thom. 1. 2. quæst. 103. artic. 4. ad 2. & ibi moderni omnes, & antiquiores in 4. distinct. 3. quos supra cap. 17. retuli cum aliis expositoribus Pauli. Et fundamentum est, quia omnes Apostoli creduntur confirmati in gratia in die Pentecostes, ut supra cum D. Thom. dixi ex communi sensu Ecclesiæ; ergo maxime Petrus. Item probari potest sufficienter, quia nec ex verbis Pauli, neque ex materia, de qua agebatur, colligi potest tam grave peccatum, ut ex dicendis constabit. D. Thom. a. & qui post illum allegati sunt, concedunt, Petrum peccasse venialiter, quia hoc necessarium saltem est, ut vere dicatur reprehensibilis, & sufficit. Alii vero moderni Petrum ab omni culpa excusant, etiam veniali, non solum in sententia Hieronymi, sed etiam sinceram literæ expositionem sustinendo: quod late defendit Baron. in Annalib. anno Christi 51. & Vasq. 1. 2. disput. 182. cap. 7. & sub disjunctione Bellarmin. lib. 1. de summo Pont. cap. 28. dicens, Petrum aut nihil peccasse, aut ad summum venialiter. Eadem disjunctione utitur Salmeron. 2. ad Galat. disput. 24. §. *excusabilis*.

Certum est Petrum non mortaliter peccasse.

Fundamentum.

Alii ajunt Petrum non peccasse.

24. Est autem considerandum, duobus modis posse Petrum excusari a culpa. Primo excusando actionem ipsam secundum se, etiam ut hic, & nunc factam cum talibus circumstantiis: secundo, excusando tantum ipsam personam. Actionem excusari dico, si ostendatur, illam non esse malam, neque ex objecto, neque ex circumstantiis, etiamsi cum omnium consideratione fiat. Persona autem tantum excusatur, quando licet actio sit mala, vel de se, vel ex aliqua circumstantia, nihilominus operans per inadvertentiam illius circumstantiæ, quæ malam reddere posset actionem, excusatur. Auctores ergo citati excusant Petrum hoc posteriori modo, & est pius & probabilis, habet tamen difficilem probationem, quia pendet ex interno actu operantis, de quo neque ex verbis Pauli, nec ex alio signo exteriori nobis constare potest, sed solum præsumi ex magna sanctitate personæ operantis Petri. Ad quod etiam juvat optima ejus intentio, quæ a Paulo explicata est illis verbis, *Subtrahebat se, timens eos, qui ex circumcisione erant*: nam ille timor non erat humanus, seu mundanus, nihil enim mali Petrus a Judæis sibi timebat, quia nec rationem habebat illud timendi, nec propter illud mota fuisset constantia Petri, quæ comminationibus Pharisæorum non movebatur, Act. 4. & 5. sed erat timor sanctus misericordiæ, vel charitatis, quo formidabat, ne Judæi qui a Jacobo advenerant, turbarentur, & intentione vitandi hoc malum in illis hominibus, qui speciali cura erant illi commissi, illis condescendit, verisimiliter tunc existimans, id sibi licuisse. Quæ conjecturæ sunt quidem sufficientissimæ ad excusationem plusquam probabilem in tali persona culpæ gravis, præter aliam rationem extrinsecam confirmationis in gratia. Pro veniali autem culpa non ita convincunt, quia venialis culpa facile committitur per levem negligentiam, quando in materia, vel circumstantiis actionis culpæ fundamentum invenitur. In quo non multum juvat ad probandam excusationem conditio personæ: nam quo sanctior, & prudentior est, eo facilius potest, & magis debet cum integra circumspectione operari: nihilominus tamen ex pia præsumptione, ut dixi, admitti potest. Neque obstabit, quod Petrus vere dicatur reprehensibilis, quia non dicitur reprehensibilis apud Deum, sed inter homines; & ad hoc satis est, ut actio secundum se mala sit, vel malam circumstantiam habeat, quidquid sit de interna inconsideratione operantis, quam homines non vident.

Duplex modus excusandi Petrum a peccato.

Excusatio qua aliqui Petrum excusant a peccato etiam veniali, est pia & probabilis.

25. Tentandum autem est, & videndum, an illa actio Petri possit ab omni culpa secundum se excusari. Et in primis suppono, illam non fuisse malam ex objecto, sed vel bonam, vel indifferentem. Nam comedere cum his, vel illis secundum se indifferens erat, & tunc id facere intuitu legis, & per modum cujusdam observantiæ in illo populo consuetæ, de se bonum erat, quia lex non erat mortifera, & consuetudo erat legi consentanea. Et hoc aperte fatetur Augustinus

An actio Petri excusari possit

loco statim citando. Atque hinc sequitur primo, simulationem illam Petri non fuisse formalem, id est, non habuisse malitiam mendacii. Hoc in superioribus generaliter probatum est, & patet breviter, quia illa subtractio Petri non est facta intentione fallendi, aut decipiendi alios, ut per se constat, neque erat imposita ad aliquid significandum, quod falsum esset, nec per se significabat, legem veterem tunc obligare aut Judæos, aut Gentiles, sed ad summum judicabat, legem veterem esse bonam, & posse tunc servari. Quod si forte aliquid plus concipiebant, erat per accidens ex facilitate ipsorum, unde non pertinebat ad deceptionem activam Petri, sed ad passivam ipsorum facile judicantium.

16. Secundo sequitur, in illo facto Petri non fuisse malitiam simulationis superstitiosæ. Probatur, quia hæc non est, nisi ubi aliquid fit contra cultum Dei legitimum, ut constat ex late dictis in tom. 1. de religione. At Petrus nihil fecit contra legitimum cultum Dei: nam observantia illa, quam fecit, non erat vana, cum esset conformis legi, quæ nondum erat prohibita; ergo nec species aliqua superstitionis in ea fuit. Dicere autem potest aliquis, quod licet in illa separatione non esset directa superstitio, ut convincit argumentum factum, fuisse nihilominus indirecte, quatenus inducebat Gentiles ad aliquid, quod in eis superstitiosum fuisset. Sed hoc spectat ad malitiam scandali, de qua statim dicetur, & generaliter etiam satis controversum est, in qua specie constituenda sit, quando non est directe intenta. In præsenti autem non apparet ulla ratio indirectæ superstitionis per modum cooperationis, seu inductionis. Nam illo exemplo Petri non inducebantur Gentiles ad aliquam superstitionem faciendam, quia solum inducebantur ex vi illius exempli ad separandum se a Judæis, sicut Judæi separabantur ab ipsis, quia per aliquod factum non solet homo induci, nisi ad simile factum. In tali autem separatione nulla esset superstitio ex parte gentium; tum quia ipsi Gentiles non se separabant a Judæis, sed potius patiebantur (ut sic dicam) & sustinebant separationem Judæorum ab ipsis, in quo nihil superstitiosum agebant; tum etiam, quia licet Gentiles sponte vellent se a Judæis in cibis, & manducatione separari, non fuissent superstitiosi, vel quia sine superstitione potuissent tunc legalia servari, seclusa falsa existimatione necessitatis, ut est probabile, etiam juxta Augustini sententiam, ut supra visum est, vel quia juxta doctrinam D. Thom. 1. 2. quæst. 101. artic. 4. illæ observantiæ non continebant ipsum cultum Dei, sed erant ad distinctionem cultorum Dei, & ideo si ex parte Judæorum non erat superstitio, separari a gentibus jam conversis ad Deum, quia licet jam essent cultores Dei, non tantum modo proprio, & peculiari Judæorum: etiam ex parte gentium non esset superstitio nolle edere cum Judæis, ne illorum peculiarem cultum amplecti viderentur.

In facto Petri non fuisse malitiam simulationis superstitiosæ.

Object.

Respons.

27. Tertio hinc apparet difficile, tribuere illi actioni Petri aliquam aliam malitiam: nam si quæ esset maxime scandali; hæc autem non facile ostendi potest. Major videtur in primis sumi ex reprehensione Pauli, qui solum arguit Petrum, quod gentes cogeret judaizare, quæ coactio non erat propria per vim aliquam vel metum, nec per præceptum aliquod, vel obligationem, sed per exemplum aliquod, vel imitationem, quæ non nisi malitiam scandali habere potest. Deinde hoc fatetur August. in Epistol. 19. ad Hieronym. ubi ait Petrum, & Paulum in servandis legalibus solum in hoc discerni, quod Paulus semper id egit sine scandalo Gentilium, i. non cogendo illos ad similem observantiam, Petrus autem in illo loco incaute judaizavit, dando scandalum Gentilibus cogendo utique illos ad judaizandum. Et eandem rationem scandali tribuit Petri facto Rup. lib. 1. de consil. cap. 14. & ab illo excusat Paulum in circumcisione Timothei, & aliis cæremoniis Judaicis, quas aliquando exercuit. Probatur ergo minor, inquirendo, quale sit hoc scandalum, aut enim est scandalum pravi operis, vel falsi erroris, neutrum autem esse videtur; ergo. Probatur prima pars minoris, quia (ut dicebam) illa coactio tantum erat inductio ad similem separationem, quæ non erat prava. Neque etiam potest dici prava ratione coactionis, quia illa coactio non erat propria, ut includit involuntariam vim, sed erat per voluntarium consensum. Unde etiamsi dicatur, Petrum suo exemplo induxisse Gentiles ad sumendam circumcisionem, & alias cæremonias legis, ne Petrus cum aliis Judæis se ab illis separet, etiam hæc inductio non esset scandalum pravi operis, quia tunc non erat pravum, seu prohibitum Gentilibus circumcidi, si sponte sua vellent, ut diximus ex probabili sententia, & consentanea Augustino.

Quid de scandalo dicendū.

28. Dicetur fortasse, Petrum non induxisse Gentiles tantum ad judaizandum spontanee, sed etiam quasi ex necessitate, & obligatione, hoc autem modo perniciosum fuisse gentibus judaizare. Imo ibi includi scandalum erroris, aut pravæ doctrinæ: nam exemplo, & auctoritate Petri inducebantur gentes, ad credendum se teneri ad Judaismum, &, quod amplius est, etiam Judæi, qui ex simili apprehensione a gentibus separabantur, exemplo Petri in suo errore confirmabantur. Et hoc mihi videtur exponere illud scandalum Augustinus in sua Epistola; & habet fundamentum in Paulo, qui non alia ratione videtur illam vocare coactionem, nisi quia inducebat sub specie necessitatis, & obligationis. At si tale erat scandalum, profecto erat ex suo genere grave peccatum, nisi inconsideratio excusaret, hoc autem difficile creditu est. Nam, ut supra dicebam, etiam cum Paulus observabat legalia, Judæi sumebant occasionem existimandi, illa fuisse tunc necessaria ad salutem, & tamen non præterea tribuitur Paulo talis error, vel deceptio, quia ex facto ejus id non colligebatur, cum posset legalia servare absque necessitate, propter honestatem, vel alias causas. Et ita respectu Pauli illa deceptio erat potius permissa, quam facta. Ergo simili modo in præsenti, quamvis fortasse Gentiles, vel Judæi illam opinionem conciperent, non potest talis deceptio Petro attribui, quia de ejus facto colligi cum fundamento non poterat: nam tunc Petrus servavit legalia, quia Judæus erat, & sibi erant permissa; ergo quantum erat de se non inducebat gentes, ut existimarent, sibi esse necessarium servare legalia. Unde si ipsi inde sumebant occasionem hoc opinandi, erat occasio potius accepta, quam data: erat ergo scandalum passivum potius, quam activum: ergo de se nullum erat peccatum in Petro respectu Gentilium. Poterant enim facile intelligere, Petrum id fecisse, ut condescenderet Judæis, quia hoc ei licebat, & per se loquendo liberum illi erat, vel conversari cum gentibus, vel separari juxta legem. Neque etiam respectu Judæorum putabat Petrus occasionem scandali, quia etiam non erat causa deceptionis illorum, sed permittebat illam ad vitandum majus malum, quod eis timebat.

Object.

August.

Respons.

29. Hoc ergo modo videtur posse non improbabiliter defendi, factum illud Petri nullo modo fuisse peccaminosum, non solum ad naturalem inconsiderationem, sed etiam, quia omnibus circumstantiis pensatis, prudenter judicare potuit, se in eo facto non dare scandalum activum, & si quod erat passivum, se non obligari ad vitandum illud, quia major tunc erat necessitas Judæorum, graviusque putabat esse nocumentum, quod eis imminebat. In quo errare quidem potuit Petrus, errore tamen facti, non juris, & sine periculo culpæ, non solum, quia probabilibus conjecturis ducebatur, sed etiam quia electio non inter licitum, & illicitum, sed inter expediens, & non expediens fiebat: multa enim licent, quæ non expediunt, teste Paulo 1. Corinth. 6. Unde licet erretur circa licitum, & non expediens, non erit culpa, sed impedimentum majoris boni, ut ibi notat D. Thom. Hunc ergo defectum in Petro negare non possumus, & ille sufficit, ut vere Paulus dixerit, illum esse reprehensibilem, & merito restiterit. Quia re vera ad conversionem gentium, & instructionem Judæorum, & ad puriorem libertatis Evangelii prædicationem magis expediebat, non separari a gentibus, & Judæos instruere. Et alioqui Petrus rationem officii debuerat tunc eligere, quod maxime expediebat. Et nisi Paulus occurreret, majus commune bonum Ecclesiæ impeditum fuisset: hoc ergo titulo fuit vera prudens, ac necesſ-

Probabilis modus excusandi Petrum ab omni peccato.

Conceditur Petrum nullo modo peccasse. necessaria ejus reprehensio. Et hoc etiam satis est, ut Paulus dicere potuerit Petro, *Cur gentes cogis judaizare*, quia licet non daret scandalum activum, non tollebat passivum, quando non solum licite, sed etiam perfectius, & constantius operando id facere potuisset. Hoc ergo modo potest recte intelligi illa dissensio pacifica, & sancta, ut dixit Philo, sine culpa Petri, & sine elatione, vel temeritate Pauli, cessantque calumniæ antiquorum infidelium, & novorum hæreticorum, quibus nunc respondere non est necesse, quia & Doctores allegati id sufficienter præstant, & res est per se satis clara.

Philo.

CAPUT XXI.

Quando lex vetus cœperit esse inutilis quoad effectus suos.

1. TRia in illa lege in superioribus distinximus, unum est institutio talis congregationis cum omnibus pertinentibus ad divinum cultum, & ad Reipublicæ gubernationem. Aliud est obligatio legis. Tertium est utilitas, seu effectus legis. Et de primo ac secundo explicuimus, quando, & quomodo cessaverint, superest ergo ut de tertio pauca dicamus. Nam licet ex dictis aperte sequatur, legem illam jam perdidisse omnem utilitatem, quia est prorsus abrogata, & evacuata; lex autem ablata nullam efficaciam legis habere potest: nihilominus circa tempus, in quo lex illa inutilis esse cœpit, aliquid superest explicandum. Seclusa autem institutione, & obligatione triplex efficacia, seu utilitas in lege illa considerari potest. Prima est efficacia in pœnis imponendis, & irritandis contractibus. Secunda est vis permittendi, dispensando in aliquibus rebus pertinentibus ad naturalem legem. Tertia est nonnulla utilitas ad justificationes legales, aut ad justitiam coram Deo, vel ex opere operantis, vel ultra illud.

Circa tempus quo lex illa cœperit esse inutilis.

Triplex utilitas in illa lege consideranda.

2. Primo ergo ut a clarioribus incipiamus consequenter ad superius definita, dicendum est, legem illam non amisisse vim suam coactivam, & punitivam in morte Christi, nec ante diem Pentecostes. Probatur primo, quia præcepta pœnalia illius legis non fuerunt eo tempore mortua quoad vim directivam obligandi in conscientia, ut supra ostensum est: ergo nec quoad vim coactivam, per quam inducebant reatum pœnæ in lege taxatæ contra transgressores. Probatur consequentia, quia vis directiva, ejusque obligatio est principale quid in lege: pœna vero est accessorium: ergo durante principali, durat accessorium, nisi aliunde constet directe, & specialiter ablatum esse, seu remissum ab eo, qui legem tulit, vel alias breviorem terminum esse positum in lege circa impositionem pœnæ, quam obligationis: neutrum a. in præsenti invenitur, neque cum fundamento fingi potest. Declaratur præterea, quia vel talis pœna fiebat per ipsammet legem, vel erat per judicem imponenda. Prior fieri potuit per ipsam legem, quamdiu abrogata non fuit propter rationem factam, & quia non est major ratio de obligatione ad culpam, quam de hoc effectu. Posterior a. pœna inducebatur per legem pro eo tempore quoad reatum, seu debitum: eadem a. ratione poterat executioni mandari per magistratus illius populi per se, & quantum erat ex vi illius legis, quia non amiserant jurisdictionem suam, nec illa Respublica statum mutaverat, ut ostensum est. Retinuit ergo illa lex suam vim coactivam toto illo tempore.

Lex illa nō amisit vim suam coactivā & punitivam in morte Christi; nec ante diē pentecostes.

3. Ex quo licet duo inferre, unum est, præcepta illius legis irritantia quædam matrimonia, vel aliquos contractus, irritasse illos etiam post mortem Christi, si in gradibus in lege prohibitis, vel cum aliis similibus impedimentis fierent, quamdiu illa lex quoad obligationem abrogata non fuit: ratio est, quia quamdiu habuerunt vim ad obligandum, vel prohibendum, habuerunt etiam vim ad irritandum, quia non est major ratio de uno, quam de altero, ut dictum est. Aliud corollarium est, quia primum illa præcepta cessarunt quoad obligationem, cessasse etiam quoad omnes effectus pœnales, & irritandi. Probatur ratione proportionali, quia etiam in hoc est eadem ratio utriusque effectus. Item tales leges ut pœnales, vel irritantes sunt positivæ, & judiciales, sed abrogata illa lege omnia præcepta judicialia abrogata sunt: ergo etiam illæ leges ut pœnales, & irritantes abrogatæ sunt, ac subinde amiserunt vim efficiendi tales effectus. Denique de effectu pœnæ est res clara, qui cessante vi directiva, cessat etiam coactiva: præsertim in illis legibus pœnalibus, quæ erant mistæ, & ideo cessante principali, scilicet, obligatione ad talem actum, vel omissionem, cessat etiam accessorium, quod est pœna. Quin potius licet actio, ob quam pœna imponebatur per talem legem esset de se mala, & jure naturæ prohibita, nihilominus jam cessasset illa pœna, vel quia licet in tali actu non esset prohibitio naturalis, cessat prohibitio illius legis, etiam in conscientia, cui proxime adjungebatur pœna, vel quia licet daremus, legem illam solum addidisse pœnam obligationi naturali, nihilominus illa additio erat positiva, & judicialis, & ideo abrogatis illis legibus quoad obligationem positivam in conscientia, etiam abrogantur quoad obligationem sub reatu talis pœnæ, ut recte sensit Castro lib. 1. de leg. pœnal. c. ult. Idemque est cum proportione de promissionibus specialibus illius legis, fiebant enim operibus illius legis, ut erant illius impletiva, & per modum pacti mutui, & ideo cessante obligatione ex parte unius extremi, cessavit ex parte alterius. Item idem est cum proportione de effectu irritandi: nam irritatio, si additur prohibitioni naturali, est veluti quædam pœna, & in ea procedit ratio facta: si vero sit addita prohibitioni positivæ ejusdem legis, intrinsece supponit illam, & ab illa pendet, ideoque illa cessante, necessario cessat.

Duo inferuntur. 1 Quādiu illa præcepta vim habebant.

2. præcepta cessantib. quoad obligatio. nē cessabāt quoad alios effectus pœnales & irritandi.

4. Quæri vero consequenter potest, quando lex illa amiserit virtutem quoad hos effectus, an scilicet, in initio promulgationis Evangelii, & per successionem & augmentum illius, vel solum post consummatam promulgationem Evangelii. Respondeo consequenter ad dicta, distinguendum esse inter præcepta cæremonialia, & judicialia: & de cæremonialibus dicendum est, a die Pentecostes incepisse amittere hanc efficaciam, & successu temporis illam omnino amisisse quoad locorum extensionem, sicut diximus, legem illam mortuam fuisse: nam quoad hunc effectum eadem est proportio, ut rationes factæ probant; at vero quoad præcepta judicialia non cœpit illa lex amittere hanc efficaciam donec synagoga extincta est post consummatam Evangelii promulgationem. Quia (ut supra dixi) quamdiu Respublica Judæorum statum suum retinuit, & cæremoniis suis jure usa est, judicialia præcepta non amiserunt vim obligandi; ergo nec puniendi, vel irritandi, &c. nam in hoc etiam eadem servatur proportio. Promulgato autem Evangelio, quando lex illa cœpit esse mortifera quoad cæremonialia, cœpit etiam esse mortua quoad judicialia, & consequenter cœpit etiam esse inutilis ad prædictos effectus, ut rationes factæ probant.

Dubitat.

Respons.

5. Unde obiter infertur, & matrimonia nunc contracta inter Judæos in gradibus illa lege prohibitis valida, & rata nunc esse, exceptis primis gradibus, qui de jure naturæ matrimonium irritant: ratio est clara ex supra dictis, quia illa etiam respectu talium Judæorum infidelium abrogata est quoad obligationem; ergo etiam quoad irritationem, juxta ea, quæ proxime diximus. Neque refert, quod ipsi peccent ex conscientia erronea, quia conscientia erronea circa jus non sufficit ad irritationem actus, licet ad peccandum sufficiat: & ita sentit in simili casu Soto 4. d. 39. art. 1. in fine, & sequitur Navar. conf. 2. de conversione infidel. n. 4. Sanci. lib. 7. de matrim. disp. 7. n. 6. contrarium vero sentit Henriq. lib. 12. de matrim. c. 1. nu. 5. ubi sensit, talia matrimonia contra legem contracta inter infideles Judæos invalida esse, quia illa lege gubernantur, & allegat Cov. in 4. 2. p. c. 6. §. 6. alias 10. n. 3. qui aliquo modo favet, dum ait, Judæos infideles in contrahendis conjugiis, suis legibus (utique latis Levit. 18.) gubernari, quod ex aliis Jurisperitis allegat, non tamen explicat, an jure id intelligendum sit, vel tantum facto, vel quis effectus inde sequatur. Citat etiam D. Thomam in addit. q. 59. a. 2. ad 3. alias in 4. dist. 39. a. 2. ad 3. ubi nihil de Judæis loquitur sed in gene-

Matrimonia in gradibus prohibitis illa lege nunc valere.

genere dicit, impedimentum disparitatis cultus non esse de jure divino inter infideles, licet possit jure humano per suas leges introduci. Citat etiam Navar. in sum.cap.22.num.48. qui etiam solum de infidelibus generatim dicit, matrimonium inter eos non valere si sit contra eorum leges: quod generatim verum est. Tamen leges Levitici jam non possunt dici leges Judæorum infidelium; tum quia jam non sunt leges, leges enim abrogatæ, leges non sunt; tum etiam, quia non sunt latæ pro illis, sed pro Republica fideli Ecclesiastica Judæorum, quæ jam non extat: unde parum refert, quod ipsi Judæi velint illis legibus gubernari, quia solum est ex conscientia erronea, ut dixi, putant enim legem illam ut divinam adhuc vigere. Quod si quis fingat, Judeos non obstante abrogatione, potuisse illas leges nunc acceptare. Respondemus, id quidem potuisse locum habere, si Judæi nunc haberent propriam Rempublicam, & in ea supremam potestatem, vel Principem supremum in temporalibus, qui possit leges ferre. Nam in eo casu leges illæ habere possent efficaciam tam ad obligandum, quam ad irritandum, non tamen ut divinæ, sed ut humanæ: nam leges judiciales possunt hoc modo acceptari. At nunc Hebræi nullum habent principatum, nec Rempublicam propriam, & liberam, & ideo licet velint tales leges acceptare, vel quasi restituere, non possunt, sicut nec possunt alias leges civiles sibi constituere, sed legibus Principum, quibus subsunt, gubernandi sunt: nullo ergo modo potest illa opinio sustineri.

Quā vim habuit usque ad diem Pentecostes.

6. Secundo dicendum est, legem veterem ante diem Pentecostes non amisisse vim suam quoad effectum dispensandi, seu permittendi ea, quæ contra jus naturæ aliquo modo permittebat. Hæc assertio eodem modo, quo procedens explicanda est: ratio enim prioris partis est, quia illa lex intacta mansit (ut sic dicam) toto illo tempore, nec magis quoad hunc effectum, quam quoad alios revocata est, quia nihil de hoc effectu specialiter statutum est, nec terminus durationis in illis præceptis fuit diversus, aut magis limitatus, quam in aliis. Unde si in triduo mortis Christi, vel in discursu dierum Paschalium usque ad Pentecostem, Judæus dimitteret uxorem juxta permissum legis, matrimonium vere dissolveretur, juxta probabiliorem sensum illius legis, quem supra secuti sumus. Potest vero objici, quia Christus Dominus jam dixerat, & satis publice prædicaverat, *Ego autem dico vobis, quia omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, mæchatur, & qui dimissam duxerit, adulteratur*, Matth.5.& 19. Respon. illis locis docere tantum voluisse, illam legem Moysi fuisse ex quadam dispensatione, quæ jam suo tempore cessatura erat, & ad statum perfectiorem, & legi naturali consentaneum reducenda. Non tamen tunc antiquam legem, vel generaliter, vel illam in particulari revocavit, sed tantum ad revocationem futuram (ut sic dicam) viam, & animos præparavit per doctrinam, & declarationem veritatis, non per promulgationem alicujus novi præcepti.

Dubitatio. Respons.

7. Difficultas vero est, an a die Pentecostes cœperit ille effectus cessare. In quo breviter considerandum est, leges concedentes, seu facientes hujusmodi effectus judiciales fuisse, ut constat de lege repudii, & similibus, ideoque verisimilius esse, non fuisse mortuas usque ad integram mutationem status synagogæ, quæ tunc facta est, quando promulgato Evangelio lex illa cœpit esse mortifera: ergo usque ad illud tempus durare potuit hic effectus. Item pro illo tempore legitime duravit illius Reipublicæ status: ergo liberum fuit illi, uti legibus ad eundem statum pertinentibus, ergo etiam fuit liberum, uti privilegiis, & favoribus per illas leges sibi concessis. Denique pro eo tempore durabant onera, & rigores legum judicialium: ergo & favores: nam hi magis ampliandi sunt, imo beneficium Principis durat, quamdiu aperte non revocatur. At vero post illud tempus, & promulgato sufficienter Evangelio evacuata est omnino illa lex quoad hos effectus, quia ex tunc judicialia etiam præcepta fuerunt omnino mortua, & extincta. Item quia eadem est ratio de hoc effectu, & de obligatione, tum quia tota illa lex eundem terminum obligationis, & concessionis habuit, & absolute revocata est; tum etiam, quia similis dispensatio maxime pertinebat ad imperfectionem illius legis, & ideo per legem Christi perfectam revocata est; tum denique, quia quibus auferebatur onus, debuit etiam auferri commodum, præsertim adeo imperfectum, & legi naturali dissonum.

Hinc infertur.

8. Unde fit consequens, nunc inter Judæos infideles non dissolvi matrimonium virtute illius legis, & consequenter matrimonium contractum cum alia post tale repudium nullum esse, & si talis vir convertatur ad fidem, separandum esse a secunda, & cogendum esse reverti ad primam, si tamen illa converti etiam velit. Nam si nolit, jam ex alio capite dissolvetur prius matrimonium, & licebit viro denuo ducere secundam Christianam si velit, ut tradit Innoc. III. in cap. *gaudemus*, de divort. ubi licet non in specie de Judæis, sed generatim de infidelibus loquatur, tamen Judæos etiam comprehendit, quia Christus ita statuit, & consequenter contrarias leges sive injustas, sive justas revocavit. Et ita docent Doctores ibi, Theologi in 4.distin.33.& expositores Matt.5.& 19.ubi Abulens. quæst.63. & alii, quos refert Sanc. lib. 10. de matrim. disput.1. num.9. & 10. Et quod explicuimus in permissione repudii applicandum cum proportione est ad permissionem usurarum, & similes.

Lex Moysi usque ad diem saltē Pentecostes retinuit vim sanctificandi legaliter donec lex facta fit mortifera.

9. Dico tertio: Lex Moysi usque ad diem saltem Pentecostes retinuit vim sanctificandi legaliter, seu justificandi carnaliter, quam habebat, donec lex facta fuit mortifera, ex tunc vero illam omnino amisit. Hæc assertio sequitur aperte ex dictis supra de duratione institutionis illius legis. Quia cæremoniæ illius legis pro toto illo tempore retinuerunt totam suam institutionem seclusa obligatione; ergo retinuerunt vim sanctificandi legaliter, quam ab institutione habebant. Deinde probatur ex locis sæpe citatis Actor. 21. & 23. ubi Paulus dicitur, se purificasse, illa enim purificatio erat quædam legalis sanctificatio; ergo nondum erat illa lex mortua quoad hunc effectum. Eademque ratio est de omnibus sacrificiis, vel oblationibus, aut variis baptismatibus ordinatis ad similes sanctificationes, & munditias carnis.

Object.

10. Dices, illa lex erat mortua quoad irregularitates, & immunditias, quas inducebat; ergo etiam quoad sanctificationes legales. Patet consequentia, quia illæ irregularitates erant quasi materia talium sanctificationum. Antecedens vero patet, quia irregularitatum inductio ejusdem rationis est cum impositione pœnæ, & ad vim coactivam similiter pertinet; ergo ita cessarunt irregularitates sicut & pœnæ. Nam in utrisque versatur eadem ratio, scilicet quod talis effectus pendet ab obligatione legis, & ideo cessat, illa cessante. Respondetur, negando antecedens, & ad probationem dici potest etiam pœnas non cessasse donec lex fuit mortifera. *Respon.* Veruntamen hoc non est universale, habet n. locum in judicialibus, non in cæremonialibus, ut dixi. Et ideo respondeo, negando similitudinem, quia irregularitates non pertinebant proprie ad vim coactivam, quia non erant pœnæ, non n. imponebantur propter transgressiones aliquarum legum, sed ut illæ cæremoniæ certo modo magis decente fierent. Et non est eadem ratio de illis, quæ de pœnis, neque etiam pendebant ex absoluta obligatione legis quoad exercitium, sed ex institutione, & ad summum ex obligatione quoad specificationem, quæ tunc durabat, ut supra declaravi. Pertinebant n.hujusmodi irregularitates ad ritus illarum cæremoniarum, & ad modum exercendi illas per legem institutum, & ideo durante institutione, durabat etiam obligatio non exercendi illas cum tali indecentia legali, nisi præmissa purificatione, & ita durabat uterque effectus.

Ad quid valebant opera ex illa lege facta antequam mortifera fuerunt.

11. Dico quarto: Quamdiu lex non fuit mortifera, opera ejus valere potuerunt ad spiritualem sanctificationem operantium per modum meriti, vel satisfactionis ex opere operantis, si ex fide, & charitate fierent. Quod enim Ezechiel.20.dicitur, *Dedi ei præcepta mea, quæ faciens homo vivet in eis*, etiamsi de spirituali vita intelligatur, verum habet pro toto illo tempore, pro quo lex non fuit mortifera. Ratio est, quia pro toto illo tempore illa lex quoad institutionem duravit; ergo opera ejus erant opera honesta, religiosa,

&

& Deo placita; ergo si ex fide, & charitate fierent, erant meritoria vitæ æternæ, & augmenti gratiæ, & satisfactoria pro temporali pœna. Nam hæc omnia ex parte operis non fundantur in obligatione legis, sed in honestate operis, quam honestatem habere potest opus in ordine ad legem ut instituentem, etiam si cessaverit ejus obligatio. Confirmatur, quia opus factum ex conscientia erronea invincibilis ignorantiæ, ac propterea honestum, est meritorium apud Deum, si aliæ conditiones concurrant; ergo multo magis opus factum ad cultum Dei secundum quandam veram institutionem ejus, est de se capax meriti, si aliunde operans sit in gratia, & ex fide operaretur, etiamsi non ex necessitate legis id faciat, hoc n. non impedit meritum, ut patet in operibus consiliorum, vel in eleemosyna ex super erogatione facta. Eo vel maxime, quod multi Judæorum conversi ad Christum ex ignorantia invincibili potuerunt illa opera facere pro aliquo tempore quasi necessaria ex lege, quia sine culpa putabant obligationem ejus non cessasse.

Object. 12. Dices: Cur dicitur illa lex mortua pro illo tempore, si opera ejus tam viva erant (ut sic dicam) pro illo tempore, ut possent etiam spiritualiter justificare saltem quoad augmentum justitiæ coram Deo. Resp. 1. Respondetur primo, opera illa, ut supra dictum est, non habuisse hujusmodi vitam ab ipsa lege, sed a fide viva, seu a gratia, & charitate, quam fides impetrat. Est autem tanta vis gratiæ & charitatis, ut etiam opera legis mortua ita possit vivificare, ut faciat illa meritoria apud Deum. 2. Resp. Secundo dicitur, legem illam non fuisse simpliciter mortuam pro illo tempore quoad omnia, sed quoad obligationem, quia vero obligatio est veluti primarius effectus legis, ideo in communi modo loquendi inde denominata est mortua. Re tamen vera mansit aliquo tempore viva quoad institutionem, seu in ratione cujusdam regulæ operandi ea, quæ ad divinum cultum pertinerent, inde enim fit, ut opera facta per conformitatem ad talem legem, haberent honestatem moralem religionis, ac subinde ut facta ex fide, & informata charitate, essent meritoria, & sanctificativa animæ ex opere operantis.

CAPUT XXII.

Quando Circumcisio cessaverit quoad sanctificationem infantium.

1. Superest dicendum de sanctificatione extra, vel ultra meritum operantis, vel recipientis, quod solum habet locum in circumcisione parvulorum: nam reliquæ cæremoniæ illius legis non habebant talem effectum, nec circumcisio ipsa in adultis, ut nunc suppono ex supra dictis, & ex materia de Sacramentis. In quo puncto aliqui dicunt circumcisionem evacuatam fuisse in die mortis Christi in ratione remedii parvulorum quoad originale peccatum, alii in die resurrectionis, vel Pentecostes. Variæ sententiæ proponūtur. Alii vero putant, fuisse utilem usque ad perfectam Evangelii promulgationem, & ita neque in die Pentecostes, neque per aliquot annos fuisse evacuatam circumcisionem quoad fructum. Sed hoc resolvendum censeo juxta principia posita de cessatione illius legis quoad obligationem, & cum eadem proportione. Et quia eadem est ratio quoad hoc de circumcisione pro Judæis, & de sacramento legis naturæ, quo uti poterant fideles, qui erant inter Gentiles ante Christi adventum, ideo de utroque simul dicam.

Hujusmodi remedia non fuisse evacuata in puncto mortis vel resurrectionis Christi, nec usque ad diem Pentecostes exclusive. 2. Primo ergo assero, hujusmodi remedia non fuisse evacuata in puncto mortis vel resurrectionis Christi, neque utique ad diem Pentecostes exclusive. Probatur quia toto illo tempore nondum Baptismus erat necessarius ad salutem: ergo adhuc priora remedia erant utilia: nam si illa inutilia facta essent, tota virtus reducta esset ad Baptismum, & consequenter jam fuisset necessarius. Antecedens significatur sufficienter a Concilio Trid. sess. 6. c. 4. dicente, *A promulgatione Evangelii neminem justificari a peccato originali sine Baptismo, in re, vel in voto:* sentit ergo, ante illud tempus non incepisse Baptismi necessitatem: ratio etiam id convincit, quia ante Christi mortem non erat talis necessitas, ut omnes fatentur, & a morte usque ad adventum Spiritus Sancti nulla nova promulgatio baptismi facta est, neque illi aliquid additum, ex quo illa necessitas oriri potuerit. Unde merito D. Th. 3. p. q. 66. art. 2. docuit, præceptum Baptismi non obligasse, donec Christus post resurrectionem dixit Apostolis, *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos*. Ut autem ibi notavi disp. 31. sect. 1. circa finem, non est existimandum, eodem die, & momento, quo Christus Dominus illa verba protulit, cœpisse præceptum Baptismi obligare, sed quando Apostoli executioni mandarunt, quod tunc Christus præcepit, *Euntes docete omnes gentes baptizantes eos*, &c. quod ante Pentecostem factum non est. Et confirmatur, quia incredibile est, infantes omnes eo tempore mansisse sine remedio, quod moraliter eis applicari posset: hoc autem secutum fuisset, si utilitas circumcisionis antea sublata fuisset: ergo & illud prius est incredibile. Consequentia cum Majori notæ sunt: Minor autem probatur, quia licet Baptismus esset institutus, non tamen sufficienter propositus majori parti hominum: ergo non poterat moraliter applicari, & esse utilis.

3. Respondent aliqui, non esse inconveniens illud, quod infertur, quia illa impotentia erat per accidens ex ignorantia parentum: nam remedium de se sufficiens jam erat datum, & legislator optime potest revocare privilegium, vel irritare factum a die, in quo condit aliam legem, etiamsi ad notitiam subditorum non pervenerit. Resp. aliquorum. Sed hoc profecto alienum est a divina providentia (nam de potentia absoluta non disputamus.) Refellit. Resp. Postquam enim Deus ex se voluit omnes homines salvos facere, debuit constituere remedium humano modo possibile, & utile: Baptismus autem institutus, & non sufficienter promulgatus non erat remedium humano modo utile, nec pro toto mundo possibile. Præterquam quod Christus Dominus non statuit obligationem suæ legis in puncto passionis magis quam antea, & idem est de puncto Resurrectionis, & quolibet alio usque ad promulgationem illius, ut infra dicam. Et incredibile etiam est passionem Christi statim attulisse tam magnum nocumentum omnibus infantibus, qui pro illo tempore, sancto, & legitimo ritu circumcidebantur, & alias baptizari moraliter non poterant, vel etiamsi possent, parentes eorum nondum eos baptizare tenebantur. Aliter respondet Soto supra, circumcisionem eo tempore fuisse utilem secundum generalem rationem protestationis fidei, non secundum specialem rationem sacramenti legis veteris. Responsio Soto. Sed hoc habere posset locum, si circumcisio tunc fuisset mortua; cum tamen dictum sit, illam tunc nondum fuisse mortuam quoad obligationem, nec quoad utilitatem esse potuit, & ita non habet locum distinctio. Refellit. Ut omittam, fortasse circumcisionem nunquam aliter fuisse utilem, quam remedium legis naturæ, sed tantum pro judaico populo generale remedium determinatum fuisse ad talem cæremoniam: ergo sicut remedium legis naturæ non cessavit ante Baptismi necessitatem introductam: ita nec circumcisio pro illo populo; quia neutrum remedium per se ablatum est, sed ad introductionem alterius perfectioris, ac propositi ut necessarii, nimirum Baptismi.

4. Unde infero, a die Pentecostes ita cessasse Sacramentum circumcisionis quoad fructum gratiæ, qui in eo dabatur, sicut cœpit Baptismus esse ad salutem necessarius. Ita cessavit circūcisio in die Pentecostes, quoad fructum gratiæ sicut cœpit baptismus esse ad salutem necessarius. Probatur, quia unum remedium quoad dictum effectum non fuit exclusum nisi per necessitatem alterius, ut ostensum est. Confirmatur, quia remedium legis naturæ, quod durabat in gentibus fidelibus, non fuit antea neque alio modo privatum sua utilitate, propter rationem factam, & quia non fuisset alius conveniens providentiæ modus; ergo eadem proportione judicandum est de circumcisione quoad infantes Judæorum. Unde fit, ut non simul facta sint inutilia illa antiqua sacramenta pro toto orbe, sed successive, sicut lex gratiæ introducebatur, & obligare incipiebat, quia eodem modo incipiebat Baptismus esse necessarius, & ita pari modo desinebant tam circumcisio, quam sacramentum legis naturæ esse utilia.

5. Dices, non esse in hoc parem rationem de populo Judaico, & Gentili. Object. Nam quoad Judaicum in die

die Pentecostes fuit satis consummata promulgatio Baptismi, quia hæc quodammodo inchoata fuerat toto tempore prædicationis Christi, & Apostolorum vivente ipso. Non vero gentibus: nam ipsemet Christus dixerat, Matth. 10. *In viam gentium ne abieritis*, & de se dicebat, *Non sum missus, nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel*, Matth. 15. quia illis tantum tunc fiebat promulgatio. In die autem Pentecostes erant in Hierusalem congregati Judæi ex omni natione, quæ sub cœlo est; ergo pro illis satis fuit tunc consummata promulgatio; ergo pro illis cessavit tunc tota utilitas circumcisionis: ergo fuit evacuata omnino, quia tantum pro illis utilis erat. Respondetur in primis, etiamsi antecedens concederetur, habere tunc locum distinctionem Soti, quia licet tunc circumcisio non esset utilis ratione legis veteris, fuisset utilis ratione remedii legis naturæ, quia esset protestatio fidei, cum nondum lex vetus esset mortifera. Melius vero dicitur, argumentum probare, intra brevius tempus cessasse circumcisionem pro Judæis, quam remedium legis naturæ pro gentibus, non tamen quod statim eo die pro omnibus Judæis per universum orbem dispersis cessaverit circumcisio, quia licet fides Christi antea prædicari cœperit, tamen necessitas Baptismi non fuit ante prædicata, & ideo in die Pentecostes cœpit ejus promulgatio, quæ non poterat diffundi humano more in omnes provincias, in quibus Judæi habitabant: & ideo etiam ad hanc promulgationem sufficiens tempus concedendum est, ne dicamus, omnes illos parvulos fuisse privatos remedio ante opportunum tempus. Item, quia lex circumcisionis non prius, nec alio modo mortua est, ut ex supra dictis constat: & juxta hanc doctrinam accommodanda, & explicanda sunt quæ dixi 3. to. 3. partis, disp. 27. sect. 4.

Resp. 1.

Resp. 2.

6. Dices: Judæi jam non appellabant illud remedium ex vera fide; ergo non poterat esse utile. Patet consequentia, quia non erat utile, nisi quatenus applicabat fidem. Antecedens autem patet, quia applicabant illud ex fide venturi Messiæ, & in signum ejus, quod falsum jam erat. Respondetur, errorem illum quoad circumstantiam temporis fuisse privatum, & fortasse in multis per ignorantiam invincibilem, excusatum. Unde non excludebat veram fidem de Messia promisso, nec reddebat falsam significationem ipsius sacramenti, ut supra declaravi, ideoque error ille non impediebat fructum. Sicut nunc error privatus in ministro Baptismi, si non excludat generalem intentionem sacramenti, non impedit effectum ejus. Et patet, quia vivente Christo Domino, poterat similis error misceri in mysterio circumcisionis, & tamen non propterea reddebatur inutile. Dici etiam potest in illa existimatione distinguendam esse fidem de substantia mysterii, abstrahendo a circumstantia temporis, ab errore circa temporis differentiam, & priori modo fuisse veram fidem, quia solum erat de Christo in aliquo tempore venturo, abstrahendo, utrum jam venisset, necne, & ut sic, fuisse utilem protestationem fidei factam sive per circumcisionem, sive per sacramentum legis naturæ, non obstante falsa opinione privata, quæ circa temporis differentiam misceri poterat.

Resp.

7. Dices tandem; ergo etiam nunc si inveniretur aliquis Judæus habens ignorantiam invincibilem Christianæ veritatis, & bona fide circumcideret filium, illa circumcisio esset utilis, nam videtur eadem ratio. Respondetur esse longe dissimilem rationem, ideoque negari consequentiam. Quia ex quo Baptismus necessarius esse cœpit, circumcisio in se omnino inutilis facta est, & illa ignorantia est per accidens, quæ non dat virtutem, nec restituit, ut sic dicam, utilitatem illi operi; sicut etiam de remedio legis naturæ in universum dicendum nunc est, ut suppono ex materia de Baptismo. Et ideo attente in hac materia distinguendum est inter ignorantiam provenientem ex defectu promulgationis, seu temporis sufficientis ad illam, vel provenientem ex aliis humanis impedimentis, non obstante promulgatione jam facta. Nam prior ignorantia est per se, ex impotentia simpliciter, ac proinde consideratur ex parte legis, ut eo tempore necessitatem non inducat. Alia vero ignorantia est per accidens, & non consideratur.

Object.

Respons.

De remedio legis naturæ quid dicendum.

Duplex ignorãtia diligenter distinguenda.

F I N I S L I B R I N O N I.

LIBER DECIMUS,
DE NOVA LEGE DIVINA.

Distinximus in superioribus divinam legem in veterem, & novam, ideoque post tractatum de lege veteri solum superest dicendum de nova, quæ in Scriptura Sacra variis nominibus appellatur. Nam a Paulo interdum appellatur *Lex fidei*, ad Roman. 3. vocatur etiam *Lex Spiritus vitæ*, ad Roman. 8. unde communiter appellatur Lex gratiæ: nam gratia est spiritus nostræ vitæ, vel etiam vita nostri spiritus. Imo solet interdum gratia simpliciter appellari, juxta illud Joan. 1. *Lex per Moysem data est, gratia & veritas per Jesum Christum facta est:* & ideo Paulus ad Galat. 5. dixit, *Non estis sub lege, sed sub gratia.* Propter quod etiam vocatur hæc lex amoris, juxta illud Pauli ad Romanos octavo: *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater*, qui est *spiritus dilectionis*, ut idem Paulus dicit secundo, ad Timoth. primo: & inde etiam vocatur interdum, *Lex libertatis*, Jacobi 1. quia *ubi spiritus Domini, ibi libertas.* 2. ad Corinth. 3. & ob eandem causam dicitur *Lex scripta in corde*, Jerem. trigesimo tertio, & ad Hebr. octavo, & decimo, quia divina gratia, & amor menti infunduntur. Denique appellatur, *Lex nova*, vel quia totum hominem per gratiam renovat, ut sumitur ex Augustin. tract. 65. in Joan. vel quia est ultima lex a Deo data, quæ priorem antiquavit, ut sensit Cyrillus libr. nono, in Joan. capit. vigesimo tertio, explicans verba illa Christi Joan. 13. *Mandatum novum do vobis*; quæ licet de mandato amoris specialiter dicta fuerint; merito ad totam legem amoris, quæ in præcepto amandi virtute continetur, & ab eodem Christo data est, accommodantur, ac propterea etiam hæc lex ab authore suo, *Lex Christi* appellatur. His ergo variis nominibus excellentia hujus legis, & ejus causæ, effectus, & proprietates insinuantur, quæ a nobis sigillatim tractandæ sunt eodem ordine, quo de cæteris legibus disputavimus. Et quamvis ex divisione superius data, & ex tot Scripturæ testimoniis supponamus, datam esse a Deo hujusmodi legem, nihilominus propter hæreticorum importunitatem, pauca de hujus legis veritate & proprietate præmittenda sunt.

CAPUT I.

Utrum lex nova sit vera & propria lex, & Christus Dominus perfectissimus legislator.

Hæreticorum dogma. 1. EX attributis, quæ Scriptura novi Testamenti huic legi tribuit, per tot nomina superius proposita, sumpserunt occasionem hæretici hujus temporis negandi veritatem hujus legis, & in summa eam omnino e medio tollendi. Nam quia propria ratio legis in hoc consistit, quod sit præceptum commune, ac proprium imperium, obligationem inducens, negant, legem Christi esse veram legem in hac legis proprietate, & rigore, & consequenter etiam negant, Christum ipsum fuisse verum legislatorem in eadem proprietate. Ita sentit Luther. lib. de libert. Christian. & in Epistola ad Galat. cujus verba refert Bellarm. lib. 4. de justific. c. 1. & in eodem errore fuit Calvinus apud Stapletonium in epist. ad Rom. c. 3. Idem Beza & alii. Et ex hoc principio inferunt falsas quasdam differentias inter Testamentum vetus, & novum, & legem Moysi, & Christi, quas infra suo loco refutabimus. Fundam. Fundantur autem primo in omnibus illis testimoniis, quibus probare solent libertatem Christianorum, & præsertim justorum ab omni lege, ut est illud, *Justo non est lex posita*, 1. ad Tim. 1. & illud: *Si spiritu ducimini, non estis sub lege*; quia vero hæc loca generaliter supra tractata sunt in lib. 1. de lege humana in l. 3. ubi dicta testimonia explicita sunt, ideo illis prætermissis, hic addere possumus argumenta quibus specialiter suadere tentant, Christum non onerasse homines novis præceptis ultra legem fidei.

Primo. 2. Hoc autem suadent primo ex eo, quod hæc lex specialiter appellatur, *Lex fidei*, ad Rom. 3. tanquam a proprio, & quasi adæquato objecto, & unico præcepto suo, quod etiam colligunt ex illo Matth. ult. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit, qui vero non crediderit condemnabitur*, ubi sola fides tanquam necessaria proponitur. Secundo. Secundo ex appellatione gratiæ, gratia enim non est propria lex: lex autem Christi non est aliud, nisi ipsa gratia, & ideo exclusa lege per Moysem data Christus solum dicitur fecisse gratiam, & veritatem, id est, complementum veteris legis, nulla facta mentione legis novæ ab ipso latæ. Tertio. Tertio ex appellatione legis libertatis, obligare enim per nova præcepta repugnaret libertati hujus legis per Christum inductæ. Cur enim magis diceretur hæc lex libertatis, quam lex Moysi, si præceptis oneraret, sicut illa: nam quod sint plura, vel pauciora præcepta, non sufficit ad absolutam libertatem, & interdum onus paucorum præceptorum propter eorum gravitatem potest esse majus, quam plurium. Quarto. Quarto ex appellatione Evangelii sumpta ex illis Christi verbis, Marc. 16. *Prædicate verbum omni creaturæ*; nam per hoc nihil aliud præcepit prædicare, nisi legem suam: Evangelium autem non significat propriam legem, sed bonum nuntium, August. ut notavit Aug. lib. 2. contra Faust. in cap. 2. Est ergo lex gratiæ tantum bonum nuntium, quia vitam æternam absolute promittit omnibus credentibus, vel ad summum sub conditione fidei omnibus hominibus, cum lex vetus nihil promitteret, nisi sub conditione mandatorum, juxta illud, *Qui fecerit ea, vivet in illis*, Ezech. 20.

Catholica veritas Christum Dominum non solum fuisse Redemptorem sed verum & propriũ legislatorem. Con. Trid. 3. Dicendum vero primo est Christum Dominum non solum fuisse redemptorem, sed etiam fuisse verum, & proprium legislatorem. Hæc assertio est de fide, definita in Concilio Tridentino sessione 6. Canon. 21. quæ probatur primo ex verbis Isaiæ 33. *Dominus Judex noster, Dominus legifer noster, Dominus Rex noster*, ubi non loquitur Propheta de Deo tantum ut Deus est, sed aperte de Messia, de quo præmiserat, *Domine miserere nostri, te enim expectavimus*, & infra, *Regem in decore suo videbunt oculi ejus*, & postea subjungit prædicta verba, & de eodem concludit, *Ipse salvabit nos*, ac si aperte dicat Christum non solum fuisse venturum ad salvandum, sed etiam ad leges ferendas: & ita illum locum de Christo, & Ecclesia exposuerunt Hieronymus, & Cyrillus Alexandrinus ibi. & sine dubio intelligenda sunt omnia illa verba cum proprietate; tum quia nihil est, quod ad improprium vel metaphoricum sensum cogat; tum etiam quia Christus est proprie Salvator, & proprie Judex cui Pater omne dedit judicium, ut ipse testatur, Joan. 5. & de illo testantur Actor. 10. & 17. Petrus, & Paulus. Et etiam propriissime Rex, juxta illud Psalm. 2. *Ego constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus &c.* & illud Psal. 71. *Deus judicium tuum Regi da, &c.* quæ de Christo sine dubio sunt dicta, ut Ecclesia, & Patres intelligunt, & contextus ipse cogit, & confirmant verba Angeli ad Mariam Lucæ c. 1. *Dabit illi Dominus Sedem David patris ejus: & regnabit in domo Jacob in æternum:* & ipsemet Christus coram Pilato testatus est, *Tu dicis, quia Rex sum ego*; ergo cum eadem proprietate prædictum est de illo fore legislatorem. Ratione probatur.

4. Imo ex eisdem verbis colligitur optima ratio: nam omnis Rex ex vi sui dominii, & potestatis est legislator, sed Christus est perfectissimus Rex: ergo est proprie legislator. Idemque probari potest ex munere judicis: nam quando judex est supremus, & summe perfectus, simul est legislator, juxta illud Jacobi 4. *Unus est legislator, & judex, qui potest perdere, & salvare*. Denique potest simile sumi argumentum ex munere summi Pontificis, quod Christo tribuit Paulus ad Hebr. 7. & sequentib. Nam ad summum Pontificem pertinet, ut possit etiam leges ferre in his, quæ ad Deum spectant; ergo hæc potestas maxime fuit in Christo, quia fuit perfectissimus Pontifex, & caput Ecclesiæ. Dicent fortasse, non illi defuisse potestatem Refellit. tamen non illa usum fuisse, & ita fuisse legislatorem quasi in habitu, non in actu. Sed hæc evasio ineptissima est; tum quia nomen legiferi, aut legislatoris plus significat; tum etiam quia ita Christus est Judex, & Rex, ut actu judicet, & gubernet: ergo ita etiam est legislator; tum præterea, quia non frustra illam potestatem assumpsit, sed ut perfecte suos subditos regeret, & gubernaret; tum denique quia ex Scriptura constat prophetiam illam factam esse non solum de potestate, sed etiam expresse de actu Jeremiæ 31. *Ecce dies veniunt, dixit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Juda fœdus novum*, & infra, *Dabo legem illam in visceribus eorum*, quam promissionem per Christum esse impletam, docuit Paulus ad Hebræos 8. & 10. & ex sequenti assertione aperte constabit.

5. Dico ergo secundo, lex Christi, seu lex nova est vera, ac propriissima lex præceptiva. Est etiam de fide definita in eodem Conc. Trid. session. 6. Canon. 19. Lex Christi est vera ac propriissima lex præceptiva. illis verbis, *Si quis dixerit, nihil præceptum esse in Evangelio præter fidem, anathema sit*, & ideo in Canone 21. cum definit Christum datum esse hominibus etiam ut legislatorem, addidit, *Cui obediant*, obedientia autem respondet proprio præcepto, seu legi actuali. Præterea fuerat hæc lex promissa Isa. 2. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem*, ubi constat esse manifestam prophetiam de adventu, & prædicatione Christi, & proprietas verbi, *Lex*, juxta veram regulam interpretandi Scripturam retinenda est, & ita exposuit Aug. lib. 17. de Civ. c. 50. & l. 17. cap. 17. adjungit illud Psalm. 100. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. Quod ita clarum est*, inquit, *ut non solum infideliter, & infeliciter, sed etiam imprudenter negetur. Et ipsi quidem fatentur inimici ex Sion missam fuisse legem Christi, quod Evangelium nos vocamus, & eam virgam virtutis ejus agnoscimus*. Unde licet vox, *virga*, ibi ad literam metaphorica sit, optime tamen declarat proprietatem legis, quæ consistit in præcipiendo, & regendo, juxta illud Psalmi secundi, *Reges eos in virga ferrea*, &c. id est inflexibili, & omnino recta.

6. Præterea in novo Testamento evidenter ostenditur impleta per Christum hæc prophetia: nam Matth. 5. Confirm. cœpit Christus ostendere legislationem suam, perfectius declarando naturalem legem, quam antea intelligeretur, sæpius dicens, *Ego autem dico vobis*, &c. & similiter de præcepto charitatis dixit Joan. 13. *Mandatum novum do vobis*, & c. 14. *Hoc est præceptum, ut diligatis invicem*: Tulit etiam positiva præcepta, ut de Baptismo Joann. 3. *Nisi quis renatus fuerit*, ubi necessitas medii formalius explicatur, tamen in hac involvi-

volvitur, vel supponitur necessitas præcepti. Et eodem modo includitur præceptum Eucharistiæ in verbis Joann. 6. *Nisi manducaveritis carnem filii hominis*, &c. & præceptum confessionis in illis Joann. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur illis, & quorum retinueritis, retenta sunt*. Et præceptum novi sacrificii habetur in verbis illis, *Hoc facite in meam commemorationem*, Luc. 22. Ac generaliter de tota sua lege, & specialiter de Baptismo tanquam de janua ejus dixit Matth. ult. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis*. In quibus verbis, & aliis ponderanda est vox mandati, & præcepti: nam inde aperte colligitur, legem Christi esse præceptivam, ac subinde propriam legem. Et ad idem ponderari potest nomen testamenti, & pacti, quo utitur Jeremias, & exponit Paulus, quia hic nomine significari solet in Scriptura, lex supernaturalis, & positiva a Deo data. Et ita exponit locum Jerem. Hieron. ibi, & latius Aug. de spirit. & liter. c. 26. & 27. ubi ex professo ostendit, testamentum, quod ibi permittitur, non includere tantum legem naturalem, sed etiam specialem legem a Christo latam, ut in c. 3. latius explicabimus.

Ratione probatur. 7. Ratione etiam potest hæc veritas ostendi, quia Christus Dominus ad fidem suam, & dilectionem in mundo propagandam, & conservandam, & ut mediante hac fide viva fructus redemptionis suæ futuris post se hominibus communicaretur, Ecclesiam suam instituit tanquam unam spiritualem Rempublicam, in qua ipse regnaret, & unum corpus mysticum, in quo ipse esset caput; ergo ad providentiam ejus pertinuit legem aliquam huic Ecclesiæ dare, per quam in sua institutione, & convenienti ordine, ac gubernatione conservari possit. Antecedens constat ex verbis Christi Matth. 16. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam*. Et hanc Ecclesiam nomine ovilis significavit Joann. 10. dicens, *Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet unum ovile, & unus Pastor*. Quo exemplo declarat unitatem hujus Ecclesiæ, & regimen ejus sub uno Pastore, vel ipso Christo, vel ejus Vicario: & pro his omnibus ait, se ponere animam suam: & ideo Paulus Actor. 21. ad Pastores Ecclesiæ dicit, *Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo*. Ex quibus loquutionibus & ex multis aliis, quæ in novo Testamento, præsertim in Epistolis Pauli leguntur, & ex unitate Ecclesiæ in symbolo Apostolorum definita, manifeste constat, Ecclesiam Christi esse unum mysticum corpus ordinatum ad æternam felicitatem, & veram justitiam per Christum consequendam, indigens spirituali regimine ad suam conservationem, & ad hunc finem assequendum. Jam ergo probatur prima consequentia, quæ lumine naturali videtur evidens, considerata naturali hominis conditione, & aliis rationibus, propter quas in lib. 1. diximus, necessarias esse hominibus leges, quia homo est animal sociale, qui non potest convenienter conservari, nisi in communitate perfecta, nec talis communitas potest sine legibus recte gubernari, & ideo juxta varietatem communitatum, & diversos fines earum, variæ etiam leges traduntur, ut ex usu, & ex superioribus libris satis manifestum est. Cum ergo Ecclesia sit nova Respublica novo modo congregata, & ad altissimum finem ordinata, pertinuit ad sapientem providentiam CHRISTI fundatoris ejus, & ad ejusdem Ecclesiæ perfectionem, & stabilitatem, habere a suo fundatore aliquam legem saltem circa principalia fundamenta talis communitatis, quia sine lege non posset in sua unitate moraliter conservari, ut ex iis, quæ de materia hujus legis dicemus, evidentius constabit.

Ad fundam. Hæreticorũ. 8. Ad fundamentum ergo hæreticorum negamus, pertinuisse ad suave jugum CHRISTI nullum præceptorum onus hominibus imponere, propter legem unam fidei, ut ab ipsis explicatur; tum quia non est minus necessaria lex charitatis, quam lex fidei; tum etiam quia ad conservationem ipsius fidei, & ad exercitium ejus, tam in cultu Dei, quam in justificatione hominis alia præcepta erant necessaria, quæ gravia non sunt, quia ipso spiritu fidei, & novæ legis redduntur suavia, ut infra dicemus. Neque huic veritati obstat prima appellatio hujus legis, quia vocatur, *Lex fidei*, quia hoc nomine non significatur solum præceptum credendi: nam etiam dicitur lex amoris, & vocatur etiam lex spiritus vitæ, sub quo titulo comprehendi possunt omnia opera necessaria ad spiritualem vitam. Dicitur ergo lex fidei, quia in se habet spiritum, & gratiam, cujus fundamentum, & radix est fides, & quia omnia, quæ præcipit, sunt principaliter fundata in fide, & ad justitiam fidei consequendam sunt valida. Et ita fere exposuit Augustin. libro de spirit. & liter. capit. 13. & 14. Minusque juvant hæreticos verba illa, Marci decimo sexto, *Qui non crediderit condemnabitur*: nam intelligenda sunt de fide viva, seu quod idem est, de illo, qui non credit sicut oportet, id est, non solum speculative, sed etiam practice, vitam suam cum sua fide conformando. Nam alias constat ex Evangelio Matthæi vigesimo quinto, homines condemnari non solum propter defectum fidei, sed etiam propter defectum operum: nam *Deus reddet unicuique secundum opera sua*, ad Roman. 2. & ideo monet Petrus 2. Epistol. capit. primo. *Satagite ut per bona opera certam vestram electionem, & vocationem faciatis*.

Lex fidei quid significet.

August.

9. Deinde non obstat secunda appellatio *legis gratiæ*, seu *gratiæ*: nam licet interdum vocetur gratia ab eo quod præcipuum est in ipsa, & maxime intentum, non excluduntur præcepta convenientia statui gratiæ, & ideo lex etiam appellatur. Neque oportet, ut in singulis locis utrumque explicetur. Quamvis ergo Joann. capit. 1. solum dicat Christum fecisse gratiam, non excludit dedisse legem, quod in aliis locis explicatur. Imo ibi etiam comprehendi potest sub nomine veritatis; tum quia ad hanc veritatem pertinuit dare novam legem promissam; tum etiam quia legislatio, ut est pars justitiæ, sub veritate comprehendi potest.

Lex libertatis quid significet. 10. Neque plus obstat tertia appellatio legis libertatis, jam enim in superioribus explicatum est, libertatem Christianam non excludere omnium legum obligationem, sed vel obligationem legis veteris, vel legis peccati, aut ejus servitutem, non vero legis naturalis aut humanæ hominibus convenientis. Quod si hanc non excludit, multo minus excludit obligationem legis divinæ a Christo latæ, & maxime necessariæ, ut declaratum est: & ideo Paulus 1. ad Corinthios nono cum dixisset, *Factus sum iis, qui sine lege erat tanquam sine lege essem*, id declarans subjungit, Cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi, ad Rom. 6. cum dixisset; *Non estis sub lege, sed sub gratia*, ad excludendam falsam interpretationem, & imprudentem libertatem hæreticorum interrogat, *Quid ergo peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia*, & respondet, *Absit*, & clarissime ad Galat. 5. cum dixisset, *Vos in libertatem vocati estis fratres*, addit correctionem, *tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem spiritus servite invicem, omnis enim lex in uno sermone impletur, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum*. Ex quo colligi etiam potest ratio, ob quam dicatur lex Christi lex libertatis, vel quia legem veterem abstulit, vel quia est lex amoris, & non timoris, sicut lex vetus, & ita non coacte, sed spontanee, & maxima voluntate, ac libertate ad suam observantiam inducit, vel quia liberat a servitute peccati, imo & a lege fomitis: nam licet fomitem non auferat, dat vires ad vincendum illum, ut sensit August. lib. 1. de continentia, c. 13. & de nat. & grat. cap. 57.

Ad 4. 11. Ad quartum denique ex nomine Evangeli nullum argumentum sumitur; tum quia licet Evangelium denominatum fuerit a bono nuntio regni cœlorum, & salutis per Christum factæ, non excludit reliqua; tum etiam quia illud bonum nuntium promissionis Regni cœlorum in Evangelio non fit, nisi sub promissione servandi legem Christi. Et hæretici hoc negantes contra expressa verba Christi & contra alias Scripturas loquuntur: nam Joann. 15. expresse posuit Christus con-

conditionem, dicens, *Vos amici mei estis, si feceritis ea, quæ ego præcipio vobis:* & iterum, *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea*, & c.14. *Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est, qui diligit me*, & ad Rom. 8. cum Paulus dixisset, *Si filii, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi*, statim subjungit conditionem, *Si tamen compatimur, ut & conglorificemur*, quæ est conditio non tantum fidei, sed etiam operum, & 2. ad Tim. 2. *Si quis*, inquit, *emundaverit se ab istis, erit vas in honorem*, & iterum, *si sustinebimus, & conregnabimus*, &c. & infra, *Non solum autem mihi, sed & iis, qui diligunt adventum ejus*, ubi virtute includitur conditio non tantum fidei, sed etiam dilectionis. Et eadem includitur in omnibus testimoniis, in quibus promissio fit facientibus voluntatem Patris, ut Matth.7. vel obedientibus, ut ad Hebræ. 5. ubi de Christo dicitur, *Didicit ex his, quæ passus est obedientiam, & consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ.* Et eodem modo in ipsa prima annunciatione Regni cœlorum, quæ in Evangelio habetur, ponitur conditio pœnitentiæ, sic enim ajebat Joann. *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim Regnum cœlorum*; ergo Evangelium non excludit obedientiam, & observantiam legis Christi: non ergo repugnat vera lex cum Evangelio.

CAPUT II.

Quæ sit materia legis novæ, & quæ præcepta ejus.

Materia legis novæ.

1. Ex causis legis novæ efficiens & finalis satis explicatæ manent ex dictis in capite præcedenti. Ibi enim ostendimus, legislatorem hujus legis fuisse Christum Dominum, ac subinde Deum ipsum; tum quia ipse Christus Deus verus est; tum etiam quia per Christum ut hominem Deus loquutus est nobis, juxta illud ad Hebr. 1. *Novissime loquutus est nobis in filio*, & inde in capit. 2. præfert legem novam veteri, quia illa per Angelos, hæc per Christum data est, & in citato loco 1. ad Corinthios 9. inde concludit, se non esse sine lege Dei, quia est in lege Christi: est ergo hæc lex divina, & Christi, nec de ejus causa efficiente aliud superest dicendum. Causa item finalis clara est ex dictis in superiori capite: nam finis ultimus hujus legis est perducere homines ad regnum cœlorum, prout specialiter in hac lege promissum est, utique tanquam jam referatum, & in fine vitæ per exactam hujus legis observationem consequendum, ut late declaravit Paulus ad Hebræos 9. Proximus autem finis generalis hujus legis est perfecta sanctificatio fidelium per verum & perfectum cultum Dei, & per applicationem meritorum & satisfactionum Christi per media & instrumenta ab ipso ad hunc finem instituta. Quod totum satis etiam constat ex nominibus & attributis hujus legis quæ supr. posuimus, & magis declarabitur ex dicendis infra de effectibus hujus legis: nam finis & effectus in idem coincidere solent. Intelligo autem hunc esse generalem finem: nam in particulari singula præcepta habent suos fines proprios: nam alius est finis præcepti Baptismi, alius confessionis vel eucharistiæ, ut per se notum est, & in omni lege pro diversitate præceptorum ex natura rei est necessarium. Solum ergo superest dicendum de causa materiali & formali, per quas simul essentia & substantia hujus legis explicabitur.

Causa finalis.

Materiam hujus legis partim moralem partim cæremonialem esse.

2. Quod ergo spectat ad materiam hujus legis, dicere in primis possumus, illam partim moralem esse, partim cæremonialem, ac subinde præcepta hujus legis in moralia & cæremonialia distingui posse. Non addimus autem hic tertium membrum judicialium præceptorum, quod in veteri lege posuimus, quia perfectio hujus legis illum præceptorum ordinem nec requirit, nec admittit. Quod potest commode explicari ex duabus causis, efficiente & finali supra explicatis. Nam Christus Dominus auctor hujus legis sicut temporale regnum sibi non assumpsit, nec temporale judicium, ut ipse ad Pilatum respondit, *Regnum meum non est de hoc mundo.* Joan. 18. & Luc. 12. & ad illum qui postulaverat, *Dic fratri meo, ut dividat mecum hæreditatem*, respondit, *Homo, quis me constituit judicem inter vos?* ita nec temporale regnum, aut rempublicam politicam instituit, sed solum Ecclesiam suam, quatenus congregatio est ad spiritualem finem per spiritualia media ordinata, & ideo per se tantum illas leges tulit, quæ ad hunc finem directe pertinebant. Leges autem judiciales in lege veteri per se spectabant ad politicum regimen temporalis regni, & ideo Christus in sua lege nihil de præceptis judicialibus statuit. Quinimo etiamsi in Ecclesia Christi, ut talis est, aliquæ leges judiciales sint necessariæ ad politicum regimen ecclesiasticum, quod suo modo spirituale est, nihilominus noluit Christus Dominus per se ipsum illas leges ferre, sed id Vicariis suis commisit, potestatem ad illas ferendas eis tribuendo, & ideo illæ leges non sub lege divina, sed sub canonica computantur. Proprie ergo loquendo de lege nova divina in illa non inveniuntur præcepta judicialia.

3. Alia vero duo membra in hac lege inveniri, certum est, colliguntur enim aperte ex locis Scripturæ supra citatis. Nam in primis de moralibus est totum cap. Matth. 5. ubi Christus virtute confert legem suam moralem cum morali antiqua, & ostendit perfectiori modo se illam tradere, ac declarare, dicens, *Ego autem dico vobis*, &c. Hanc enim vim habent dicta verba, & communiter expositores notant, & Augustin. sensit lib. 1. de sermon. Domini in monte, & 1. retractat. capit. 19. Deinde Joan. 13. & 14. renovat præceptum dilectionis proximi, quod morale est, & illud suum specialiter appellat: in illo autem præcepto tota lex moralis virtute continetur, ut Paulus dixit; certum ergo est, præcepta moralia contineri in lege nova, & obligare Christianos. Quod non solum est verum de præceptis fidei, spei & charitatis, quæ suo modo inter moralia computantur, ut superiori libro explicavimus, sed etiam de præceptis Decalogi & de omnibus, quæ ad illa revocantur. Nam priora perfectissima sunt, & maxime pertinent ad perfectionem legis gratiæ, posteriora vero etiam sunt necessaria, quia sine illis vera justitia subsistere non potest. Et ita Christus Dominus Matth. 7. generale principium tradidit, quod omnia moralia continet, *Quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis*, cui consonat illud Pauli ad Galat. 6. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi*, ubi non obscure significat, legem Christi totam hanc materiam formalem complecti.

Duo membra dicta explicantur.

4. Circa hanc vero partem dubitari potest, an in hac materia morali Christus Dominus aliquod positivum præceptum addiderit, præter omnia præcepta moralia, quæ dicuntur esse juris naturalis, sive consentanei rationali naturæ pure sumptæ, sive elevatæ per gratiam, seu connaturalis ipsi gratiæ. Videtur enim Christus multa præcepta positiva in hac materia addidisse. Nam in primis est axioma Theologorum quos inf. referam, in lege nova non esse alia præcepta, nisi fidei, & sacramentorum. Ex quo axiomate nunc tantum sumo priorem partem affirmantem de præceptis fidei: nam illa inter moralia computantur, ut diximus, & tamen positiva sunt, ut præceptum credendi explicite Trinitatem, vel mysteria Christi incarnati, passi, &c. hæc n. præcepta nec semper fuerunt, nec ex natura rei erant necessaria: & eadem ratione possunt addi præcepta spei: nam tenemur in lege gratiæ sperare remissionem peccatorum, & gratiam explicite per Christum, quæ obligatio nascitur ex speciali præcepto Christi; nam antea non erat. Item tenemur sperare ingressum in regnum cœlorum statim post mortem, si peccati impedimentum omnino sublatum est, & similia. Præterea de præcepto charitatis Dei, quia tenemur explicite diligere Deum trinum & unum. De dilectione autem proximi dixit Christus Joann. 13. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos*, ubi vocans præceptum *novum*, indicat esse positivum: novitas autem videtur in hoc consistere, ut discipuli Christi, id est, Christiani particulare præceptum habeant se diligendi speciali modo, & peculiari titulo, quia in uno corpore eidem capiti Christo conjunguntur, sicut etiam Christus hoc titulo speciali

Dubitat.

ciali

ciali modo illos diligit, eo quod sint membra sua. Et ita sentire videtur Tolet. ibi in commentario, & annot. 30. Ubi addit, præceptum illud non fuisse de dilectione proximi, quæ ad omnes homines extenditur, sed de dilectione, quam Christiani, eo quod Christiani sunt, inter se habere tenentur, & hoc præceptum ait, esse proprium Christi, quia a solo ipso datum est, & novum fuisse in nocte cœnæ, quia etiam ab ipso Christo antea datum non fuerat. Denique possumus similia facere argumenta de aliis præceptis moralibus: nam Matth. 5. videtur Christus Dominus aliquas circumstantias in illis præcipere, quæ non sunt de jure naturæ, ut est præceptum de insolubilitate matrimonii, & de evitando juramento per cœlum, & terram, &c. Item præceptum illud. *Benefacite iis, qui oderunt vos*, item in præcepto orationis addidit specialem formam orandi Matthæ. 6. & aliis locis videtur præcipere Christianis specialem frequentiam orandi, & modum explicite petendi per ipsum Joan. 14. & 16. imo totum præceptum orandi videtur positivum, & maxime proprium Christianorum, licet usus orandi antiquior, & universalior sit.

In lege nova nullum esse additum a Christo præceptū positivum morali.

5. Nihilominus dicendum esse, in lege gratiæ nullum esse additum a Christo præceptum positivum morale. Sumimus a. *morale* stricte, ut a cæremoniali distinguitur: nam ut lib. superiori adnotavimus, etiam cæremoniales actus possunt dici morales, quatenus ad virtutem moralem religionis spectant, & ejus honestatem moralem participant, in quo sensu Christus tulit aliquot moralia præcepta, ut mox patebit. Priori ergo modo intellecta hæc assertio sumitur ex d. communi axiomate Theologor. & ex D. Th. 1. 2. q. 108. ar. 1. in fine, & clarius a. 2. in fine, ubi ait, *Lex nova nulla alia opera determinare debuit, præcipiendo vel prohibendo, nisi sacramenta & moralia præcepta, quæ se pertinent ad rationem virtutis, ut non esse occidendum, furandum, & similia*; ubi notanda sunt ultima verba & exempla, negat n. esse in hac lege alia præcepta moralia præter ea, quæ per se pertinent ad rationem virtutis, i. quæ sunt necessaria ad virtutem, ut in utroque articulo ipsemet explicat; imo inde rationem sumit, *quia cum hæc sit lex gratiæ, solum ea præcipere debuit, vel prohibere, per quæ in gratiam introducamur, vel quæ pertinent ad rectum gratiæ usum ex necessitate*. Additque optimam confirmationem, quia in lege veteri non erant alia præcepta moralia præter ea, quæ naturalia sunt, neque enim illa lex addebat positivas determinationes moralibus præceptis, ut distinctis a judicialibus, & cæremonialibus, quod supra etiam ostensum est: ergo multo minus lex nova debuit tales positivas determinationes addere, *quia quantum ad hoc*, (ait D. Th.) *lex nova super veterem addere non debuit*, & in art. 1. circa finem ait, legem Evangelii, etiam quoad hoc, dici legem libertatis, quia lex vetus tam multa in particulari præcipiebat, ut fere nihil liberæ determinationi subditorum relinqueret: lex autem nova e converso nihil per legem positivam determinat in materia morali, sed ea solum præcipit, vel prohibet, quæ habent necessariam convenientiam, vel contrarietatem ad interiorem gratiam, quæ in fide per dilectionem operante consistit.

Confirm. doctrina tradita.

6. Constabit autem magis hæc veritas discurrendo per singulas partes inductionis in contrarium factæ: non possumus autem de singulis ex professo, & integre dicere, quia oporteret multa ex aliis materiis involvere, quod a nostro instituto alienum est: solum ergo punctum præsentis difficultatis in singulis attingemus.

Circa præceptū fidei duo distinguenda.

Circa præceptum ergo fidei duo distinguenda sunt, scilicet, revelatio cum sufficienti propositione credendorum, & obligatio ad credendum ea, quæ revelata, & proposita sunt. Utrumque ergo repertum est in omni lege divina, semperque fuit ad salutem necessarium. Differentia autem inter legem gratiæ, & antiquiores est, quod in hoc tempore expressior, & de pluribus mysteriis facta est revelatio, & generalior propositio, quam in lege veteri, vel naturali & inde consequenter factum est, ut in lege Christi sit obligatio credendi explicite plura mysteria supernaturalia, quam antea; & quantum ad hoc dicunt Theologi, legem novam addidisse aliquid præcepto fidei. Nihilominus tamen probabiliter dici potest, illud præceptum etiam prout nunc est in lege nova non esse mere positivum, sed de lege naturæ connaturali interiori gratiæ, & divinæ illuminationi, seu revelationi. Nam ex illis duobus, quæ supra distinximus, revelatio, & prædicatio talis doctrinæ fuit ex voluntaria dispositione Dei, & ita dici potest de jure divino positivo pertinente ad novam Ecclesiæ institutionem, in qua Christus voluit, esse tantam lucem, & cognitionem Dei adeo perfectam. At vero obligatio ad credendum, quæ inde sequitur, jam non est mere positiva, quia eo ipso, quod mysteria fidei sufficienter proponuntur, intrinsece, & ex natura rei sequitur obligatio credendi, quæ proposita sunt. Sic ergo licet ex parte objecti hoc præceptum possit præsuppositive, ut sic dicam, dici positivum, quatenus supponit revelationem, quæ simpliciter non erat necessaria ex vi juris naturæ, nihilominus formaliter, & in se est quasi naturale respectu gratiæ existentis in tali statu, & perfectione. Hoc ergo modo verificatur conclusio etiam in materia fidei, quatenus sub materia morali, id est, necessaria ad bonos, & sanctos mores comprehenditur.

7. Sed instabis, quia in lege nova non tantum est præceptum credendi hæc mysteria quasi ex suppositione revelationis, & propositionis rerum credendarum, sed etiam est absolutum præceptum ea audiendi, & sciendi, & consequenter credendi, quod est præceptum longe diversum, & simpliciter positivum: ergo quoad hoc negari non potest, quin lex nova in materia fidei addiderit positiva præcepta. Assumptum declaratur, quia hoc præceptum fidei secundum ordinariam legem applicatur hominibus per auditum, teste Paulo ad Roman. 10. ergo ut homines possint obligari ad credendum, necesse est, ut obligentur ad audiendum; ergo per aliquod præceptum, quod sub nulla consideratione potest dici naturale, sed positivum. Et declaratur amplius: nam fideles tenentur nunc explicite credere mysterium verb. grat. Trinitatis, vel Incarnationis ex jure divino, quia talis fides est nunc medium necessarium ad salutem (ut suppono) hæc autem necessitas involvit præceptum divinum, quod non potest esse, nisi absolutum, & positivum: nam illud prius quasi conditionatum credendi ea, quæ revelantur, non sufficeret ad dictam necessitatem: nam sine violatione hujus præcepti hypothetici, ut sic dicam, posset quis nunquam credere explicite Trinitatem, aut Christum; ergo ut ad hoc obligentur fideles, necessarium est speciale præceptum positivum, & absolutum. Item in Pastoribus Ecclesiæ est obligatio prædicandi, & docendi hanc fidem ex præcepto Christi, *Docete omnes gentes, & prædicate Evangelium*; unde est illud Pauli 1. ad Corinth. 9. *Necessitas enim mihi incumbit, væ enim mihi est, si non evangelizavero*: hoc autem præceptum positivum etiam est. Object.

8. Incipiendo ab hoc ultimo majoris claritatis gratia, respondeo, præceptum illud prædicandi, vel docendi datum pastoribus Ecclesiæ, in radice, id est, in institutione esse positivum, in se autem, & formaliter esse naturale. Munus enim Episcopale, seu pastorale est in Ecclesia expositiva institutione Christi, ut ut per se constat: supposito autem tali munere obligatio docendi, aut prædicandi Evangelium de jure divino naturali est, pertinens ab obligationem justitiæ, & fidelitatis, quæ intrinsece ex tali munere nascitur, quod significavit Paulus supra dicens, *Dispensatio mihi credita est*. Ad primum ergo in primis respondeo, cum proportione, non esse necessarium, ut ex parte audientium præcedat speciale præceptum positivum audiendi doctrinam, vel prædicationem fidei. Nam si sit sermo de hominibus nondum credentibus in Christum, illi non sunt capaces obligationis provenientis ex præcepto supernaturali, donec illis sufficienter proponatur fides, quia propositio supponit auditum: ergo antea non potest præcedere obligatio audiendi provenienens ex supernaturali præcepto. Igitur nulla obligatio præcedit ex parte audientium, sed tantum ex parte prædicantium. Quæ moraliter reputari potest sufficiens, quia si ex parte evangelizantium sit zelus, & solicitudo, non deerunt qui de facto audiant; ad quod magis Resp. Ad 1.

magis trahendi sunt, suavi inductione invitando illos, quam rigorosa obligatione. Vel certe quando hæc obligatio incipit, magis est ex ratione naturali, quam ex lege supernaturali. Quia homo naturaliter tenetur veram Dei cognitionem, veramque felicitatem quærere, unde quomodocunque, vel per vocem prædicationis, vel per famam, vel per proprium discursum inceperit dubitare de sua lege, vel statu, tenebitur eis attendere, qui viam salutis docere profitentur: ergo respectu infidelium non est necessarium ponere hoc speciale præceptum positivum. Neque etiam respectu jam credentium in Christum; tum quia illi jam obligantur præcepto charitatis infusæ erga se ipsos, ad propriam salutem spiritualem quærendam, & consequenter ad audiendum Dei verbum, quando ad suam salutem fuerit necessarium: neque enim ex iure divino maiorem habent obligationem. Et simili modo teneri poterunt ad audiendam doctrinam fidei quando fuerit necessarium ad credendum, quantum oportet, tunc autem obligatio nascitur ex ipsomet præcepto fidei, de quo dicendum superest.

Ad alterã partem resp.

9 Ad alteram ergo partem respondeo, admittendo, in lege nova esse specialem necessitatem fidei explicitæ, tam ad iustitiam, quam ad salutem æternam consequendam: concedendo item, hanc necessitatem provenire ex peculiari institutione Christi domini, quæ positiva sine dubio est, cum non fuerit simpliciter necessaria. Unde fit etiam consequens, præceptum talis fidei prout est proprium legis novæ, & divinum positivum censeri posse, saltem ratione institutionis. Posita autem institutione respectu illius, & status legis gratiæ, tale præceptum merito existimari potest connaturale illi. Primo, quia præceptum recognoscendi auctorem legis, & obediendi illi, est valde connaturale cuicunque legi; ad hoc autem necessaria est expressa, & distincta cognitio eius: cum ergo Christus sit auctor huius legis, valde connaturale est illi præceptum credendi in Christum. Cum hoc autem coniunctum est præceptum cognoscendi Trinitatem, ut nunc suppono, quia cum Christus sit secunda Trinitatis persona, non potest haberi fides de illo sufficienter explicita sine fide explicita Trinitatis. Secundo, quia fides præcipitur non solum tanquam speculativa cognitio, sed etiam tanquam practica, & operativa; ad usum autem sacramentorum huius legis necessaria est fides explicita Trinitatis, quam oportet in Baptismo profiteri, & fides explicita Christi, quem oportet in Eucharistia recipere, & Patri in sacrificium offerre; ergo supposita institutione maxime consentanea perfectioni huius status, etiam talis fides, & præceptum eius merito dici potest esse de iure divino connaturali gratiæ, ut existenti in tali statu, in quo gratia tam perfecto modo communicatur.

Ad secundam partem de præcepto spei

10 Atque hinc facile respondetur ad secundam partem de præcepto spei, fatemur enim, usum spei multo perfectiorem postulari in lege Evangelii, quam antea; tum quoad modum sperandi gloriam; tum quoad multa media supernaturalia, nunc enim sperare tenemur remissionem peccatorum per Baptismum, & per absolutionem sacerdotis, & augmentum iustitiæ per alia sacramenta: tum etiam quoad modum sperandi per Christum, & per speciales promissiones per ipsum factas. Non est autem necesse, ut propter has, & similes perfectiones data fuerint in hac lege specialia præcepta positiva circa materiam spei, quia tota hæc perfectio, & obligatio ad illam ex natura rei sequitur, supposita perfectione fidei circa Christum, & redemptionem eius, & supposita tali sacramentorum institutione. Sicut etiam supposita fide incarnationis, & institutione Eucharistiæ, ac fide eius, nacitur in hac lege obligatio adorandi cultu latriæ Christum, tam in se, quam in Eucharistia, & nihilominus illa obligatio non oritur ex præcepto positivo divino, sed ex iure divino naturali, & connaturalibus mysteriis: ita ergo de spe dicendum est.

Ad illud de charitatis præcepto resp.

11 Atque eodem modo dicendum censeo de charitatis præcepto. Quod in dilectione ad Deum videtur manifestum. Nam ut verum sit, debere nos nunc diligere Deum, & Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, qui est perfectior diligendi modus, nihilominus illa perfectio, vel obligatio ad illam, non oritur ex præcepto positivo, sed ex ipsa natura charitatis, supposita tali Dei cognitione, ut per se videtur manifestum. Sicut etiam tenemur colere tres divinas personas, non ex positivo iure, sed quia earum excellentiam cognoscimus. Idemque cum proportione dico de electione ad proximum: nam licet verum existimem, nunc postulari specialem dilectionem inter Christianos, nihilominus censeo id non oriri ex speciali præcepto positivo Christi, sed ex intrinseco, & connaturali ordine charitatis. Nam charitas ex se, & natura sua inclinat ad magis diligendum magis coniunctos cæteris paribus, & in rebus, seu bonis proportionatis coniunctioni, ut late explicat D.Th. 2.2.q.26. præsertim a.6. & 8. ubi adducit Augustinum l.1. de doctr. Christian. c.28. & Ambros. li.1. Officior. c.7. & Gregor. hom. 30. in Evang. ex quibus hæc sententia confirmatur. Nam quia fideles ut sunt membra Christi, & Ecclesiæ habent inter se specialem coniunctionem, ideo charitas ipsa natura sua magis inclinat, & obligat ad illos diligendos. Et ideo aiebat Paulus ad Gal.6. *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.* Quamvis ergo Christus hanc specialem dilectionem Christianorum inter se non explicasset, ipsa charitas de se ad illam obligasset, neque nunc ad aliquid speciale obligat illud præceptum Christi, ad quod charitas de se non obligaret.

12 Unde etiam addo, illud Christi præceptum non fuisse de sola dilectione Christianorum inter se, sed etiam ad dilectionem erga infideles extendi; tum quia perfecta dilectio proximi ad omnes extenditur, & ideo verisimile non est, Christum specialiter commendando dilectionem proximorum, non fuisse loquutum de integra proximi dilectione, quæ ad extraneos quosque extenditur, ut ipsemet explicavit Luc. 10. per parabolam de peregrino sauciato a latronibus, & a Samaritano curato: tum etiam, quia Christus mandavit, *Ut diligatis invicem sicut dilexi vos*; ipse autem non solum dilexit discipulos jam credentes, sed etiam infideles, redimendo illos, & desiderando, ut fiant credentes; ergo eodem modo commendavit discipulis dilectionem ad invicem, quę sit ad imitationem dilectionis ipsius, ita ut propter ipsum Christum extendatur ad omnes. Et ideo sicut Christiani inter se magis se diligunt, & diligere debent, quam reliqui homines cuiuscunque religionis, seu sectæ, ita etiam specialiter amant illos, qui extra Ecclesiam sunt, & illis desiderant coniunctionem cum Christo, & cum Ecclesia. Totum ergo hoc comprehendit Christus sub præcepto suo, & totum est inclinationi, & ordini charitatis consentaneum, & in aliquo etiam gradu, seu eventu necessarium. Quocirca non vocavit Christus illud præceptum novum, quia sit positivum, & non naturale, sed vel quia ab ipso fuit renovatum, cum antea esset fere per pravam consuetudinem antiquatum, ut dixit Clem. Rom. lib. 6. Const. c.23. inde ostendens, Christum legem naturalem non abstulisse, sed confirmasse, vel quia novo modo illud tulit, explicando novam rationem in obiecto illius, sumptam ex adventu eius, & ex speciali dilectione sua erga homines, ut videntur exponere ibi Chrys. hom.71. c. 23. vel denique ex effectu, quia hæc dilectio renovatura erat mundum, ut sensit Augustinus ibi tract.65.

Præceptũ Christi de charitate ad infideles extenditur.

13 Ad ultimam partem de moralibus pręceptis duo, vel tria breviter dicenda sunt. Primum est in præceptis Decalogi, & in illis contentis, Christum nihil præcepisse in rigore legis, & obligationis, quod non esset de iure naturæ, vel simpliciter, vel supposita institutione alicuius sacramenti. Et ita indissolubilitas matrimonii est de iure naturali, & similiter dilectio inimicorum, & beneficientia, seu misericordia erga illos, ut nunc ex propriis materiis suppono. In præcepto etiam non iurandi nihil prohibuit, quod iure naturę prohibitum non sit, ut late ostendi lib.1. de iuram. c.2. Denique in præcepto orationis nihil addidit tanquam necessarium, quod de iure naturæ non sit, ut explicavi lib.1. de orat. c.29. Secundo dicitur in explicanda hac lege morali multa Christum addidisse, quæ ad exatam illius observationem utilissima sunt, & propter ignorantiam hominum, vel per errorem, &

Ad ultimam partem de moralib.

deceptionem latebant, ut late exponit Aug. in lib. de serm. Domini in monte, & D.Th. breviter complectitur dicta q.108. a.3. Tertio dicendum est, multa consuluisse Christum in hac materia morali, quæ non ad obligationem præcepti, sed ad perfectionem vitæ spiritualis pertinent, ut constat ex Matth.10. & 19. & Luc. 9. & 10. Unde sumendo late legem novam, ut comprehendit præcepta, & consilia, sic verum est, multa Christum addidisse in materia morali, quæ sunt ultra præcepta legis naturalis, & quæ in lege veteri data non erant. De his autem consiliis Evangelicis in tract. de statu Religion. late disseruimus, & videri potest Div. Thom. dicta q.108. & 2.2. q.184. art.3. & sequentib.

Dubitatio 14 Ultimo circa eadem præcepta moralia quæri potest, an in lege nova addita sit specialis, seu maior obligatio circa easdem res præceptas lege naturali. Respons. Hæc vero interrogatio eiusdem rationis est cum alia simili tractata de lege veteri, ac subinde eodem modo definienda. Dicendum ergo est, Christum Dominum non solum non abstulisse legem moralem, quatenus est iuris naturalis, sed etiam propriis legibus, & præceptis suis easdem res commendasse, ac præcepisse. Hoc constat primo ex verbis eiusdem Christi, *Ego autem dico vobis*, Matth.5. & , *Mandatum novum do vobis*, Ioan. 13.&, *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem*, Ioan.14. in quo præcepto lex Decalogi impletur, teste Paulo ad Rom.13. Idem sumitur ex illo Pauli ad Gal.6. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi*; ergo lex Christi illa omnia complectitur, quę virtute in illo principio continentur, quæ Christus etiam præcepit, cum dixit, *Omnia quæcunque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis*, Matth.7. & Luc.6. Sic etiam dixit Clem. Rom. dicto lib. 6. c.23. Christum legem naturalem confirmasse, & significat etiam Aug. l.10. contra Faust. c.2. Denique ita est consentaneum perfectioni legis novæ: nam sicut lex vetus cessavit simpliciter, etiam quatenus propriam obligationem ponebat in materia morali, ita debuit lex nova eandem materiam, quatenus per se bona est, & ad honestatem necessaria, præcipere, & consequenter maiorem quandam obligationem imponere.

Resp. ad dubium 15 Atque ita ex hoc fundamento patet responsio ad interrogationem factam, scilicet, legem novam addidisse obligationem in tali materia, vel extensive propter additionem novi præcepti, vel etiam intensive, non solum propter maiorem lucem, maiusque gratiæ auxilium, sed etiam propter auctoritatem Christi interpositam, quam ipse significavit, cum dixit, *Ego autem dico vobis*, & propter eius exemplum, & specialem dilectionem, quem respectum indicavit, cum dixit, *Sicut dilexi vos*, & cum dixit, *Hoc est præceptum meum*, & Ioan.13. dixit, *Exemplum dedi vobis*, &c. Neque hoc est contra superius dicta. Negavimus enim Christum addidisse præceptum positivum in materia morali quoad rem non præceptam iure naturæ, seu addendo specialem determinationem temporis, loci, aut similium circumstantiarum ad generalem, & indeterminatam obligationem legis naturalis, non tamen negamus, in eadem materia addidisse novum præceptum divinum, & consequenter obligationem auxisse. Et ideo peccatum Christiani contra legem naturalem, cæteris paribus gravius censetur, quam in homine Gentili in eadem materia. Neque etiam hoc est contra perfectionem legis gratiæ, imo pertinet ad consummatam perfectionem eius, ut præcipiat omnia, quæ ad integram iustitiam apud Deum per se necessaria sunt, præsertim, cum non solum iubeat, sed etiam iuvet, præbendo auxilium ad implendum quod præcipit, ut infra dicemus.

De altera parte materiæ, quam cæremonialem appellavimus 16 Superest dicendum de alia parte materiæ,& præceptorum huius legis, quam cæremonialem appellavimus, de qua non minor est, sed quodammodo maior certitudo. Quia per se notum est, sacrificium, & sacramenta pertinere ad ceremonias divini cultus, ut ex materia de Relig. & de Sacramentis, & ex dictis supra de lege veteri constat. Sed speciale sacrificium, & specialia sacramenta sunt a Christo non solum instituta, sed etiam præcepta, ut est de fide certum, & breviter probatum est in cap. præcedenti, latius vero & ex professo in tom.3. & 4. de Sacram. Ergo eodem modo certum est, data esse a Christo in sua lege aliqua divina, & cæremonialia præcepta. De quibus etiam est certum, positiva esse, & non iuris naturalis sive consideretur ut coniuncta institutioni, ac simpliciter, sive per se, & supposita institutione. Prior pars probatur, quia institutio talis sacrificii, & talium sacramentorum nullo modo pertinuit ad ius naturale: nam fuit voluntaria determinatio divini cultus, quem generaliter jus naturale præcipit, ad tales actiones, & cæremonias, quæ ratio naturalis non solum non determinat, verum etiam nec invenire posset, fuerunt ergo, ut ita dicam, ad inventiones divinæ; ergo fuerunt iuris divini positivi; ergo eiusdem ordinis sunt præcepta ut coniuncta tali institutioni. Altera vero pars probatur, quia etiam facta institutione, oportuit adiungi præceptum ex sola voluntate Christi, quia ratio naturalis etiam illuminata per fidem non dictaret, vel exigeret obligationem ex vi solius institutionis. Et ita vivente Christo, licet Baptismus esset institutus, non erat sub præcepto, & idem nunc censent aliqui de extrema unctione. Negare autem non possumus, quin hæc præcepta sint valde consentanea rationi, & quasi necessaria ex institutione. Nam supposita institutione unici sacrificii naturaliter sequitur obligatio illud offerendi, quia obligatio colendi Deum per sacrificium, suo modo naturalis est; ergo determinata institutione ad tale sacrificium, consequenter determinatur obligatio naturalis. Verum est autem in institutione unici sacrificii includi prohibitionem utendi aliis, quæ moraliter æquivalet præcepto utendi tali sacrificio, & ideo simpliciter est illud præceptum positivum. Quod in præceptis sacramentorum est clarius, qui usus sacramentorum etiam in genere non ita est de iure naturali, de propriis sacramentis loquendo. Nihilominus tamen supposita excellenti institutione sacramentorum novæ legis, & infirmitate, ac indigentia hominis, valde rationi consentaneum fuit præcipi, quod ita instituebatur, quamvis in rigore necessitas simpliciter ex præceptis positivis orta sit.

17 Addendum vero est, hæc præcepta cæremonialia data esse in lege gratiæ perfecto quodam modo accommodato libertati, & perfectioni huius legis. Declaratur, quia ex quatuor membris præceptorum cæremonialium, quæ erant in lege veteri, s. sacrificia, sacramenta, sacra, & observantiæ, solum de primis duobus data sunt præcepta divina in lege nova, de aliis vero duobus data est potestas Ecclesiæ ad instituenda, & præcipienda illa suo prudenti arbitrio; hoc ergo spectabat ad libertatem, & perfectionem huius legis: ratio autem est, quia sacrificia, & sacramenta pertinent ad substantiam cultus divini, sacrificium quidem, quia veluti essentiam cultus divini externi, & publici continet, sacramenta vero quia ad sanctificationem cultorum Dei ordinantur. Et ideo de his oportuit dari præcepta divina, ut substantia divini cultus firma, & stabilis semper in Ecclesia permaneret, & ut per talia signa semper Ecclesia Christi ab aliis sectis vel congregationibus distingueretur. Nam ut Aug. dixit 19. contra Faust. c.11. *In nullum nomen religionis coagulari homines possunt, nisi aliquo signorum, vel sacramentorum consortio colligentur*. Alia vero duo membra pertinent ad accidentalem cultum, & ad ornatum sacrificii, & sacramentorum, & ideo Ecclesiæ dispositioni relicta sunt, ut suo loco latius dictum est. Circa priorem etiam partem huius materiæ consultum maxime est perfectioni huius legis, quia Christus Dominus, ut Augustinus notavit epist.118. c. 1. *Levi iugo suo nos subdidit, & sarcinæ levi, unde sacramentis numero paucissimis, observatione facillimis, significatione præstantissimis societatem novi populi colligavit*. In quibus verbis tacite rationem reddit, ob quam talia præcepta quamvis cæremonialia non sunt contra legis novæ suavitatem, & libertatem. Addere vero possumus, etiam non esse contra perfectionem huius legis, quia secum afferunt spiritum gratiæ, & charitatis, & ad illum obtinendum ordinantur, spiritus autem charitatis *facit præcepti sarcinam non solum non prementem onere ponderum, verum etiam sublevantem vice pennarum*, ut dixit Aug. lib. de perfection. iustit. c. 5.

Præcepta cæremonialia data esse in lege gratiæ perfecto quodam modo accommodato perfectioni huius legis.
Ratio.

19 At-

18 Atque ex his colligitur primo, materiam legis novę complecti tam actus externos, quam internos. De externis id constat ex dictis de præceptis cæremonialibus huius legis, omnia enim illa de actibus externis sunt; in materia vero morali illos tantum actus præcipit, qui sunt de lege naturæ. De internis vero patet, quia in eis principaliter consistit rectitudo apud Deum, & ideo hæc lex præcipue versatur circa actus, in quibus interna iustitia consistit, vel sine quibus esse non potest. Illam enim maxime Christus intendit ideoque dixit Matth. 5. *Nisi abundaverit iustitia vestra plusquam Scribarum, & Pharisæorum non intrabitis in regnum cœlorum*, Pharisæi enim iustitia externa contenti erant, Christus autem internam iustitiam quærere docet, & actus internos ad illam necessarios præcipit. Unde duobus modis præcipiuntur per hanc legem actus interni. Primo per se, & directe, ita ut in ipso actu interno quasi consummetur materia præcepti, & hoc modo præcipiuntur actus virtutum theologalium, & actus contrarii prohibentur. Præcipiuntur etiam aliqui actus virtutum moralium, præsertim vero pœnitentiæ, quæ est dispositio ad iustitiam coram Deo: posset etiam in hoc ordine numerari oratio quatenus in mente consummari potest, & interdum esse necessaria, quamvis verbis exprimi non possit.

Materiæ legis novæ tam actus externos, quam internos amplectitur

19 Alio modo possunt actus interni præcipi propter externos, qui interdum per se primo præcipiuntur, ut constat maxime de præceptis sacramentorum; quia vero præcipiuntur ut morales, & humani, ideo præcipiuntur etiam interni, sine quibus externi morales esse non possunt. Et similiter prohibitis aliquibus actibus externis, necesse est, ut prohibeantur interni, & hoc modo hæc lex prohibet etiam internam concupiscentiam, & prava desideria, ut habetur Matth. 5. Denique hæc lex non solum præcipit operationem, sed etiam modum operandi, & ideo in primis præcipit rectitudinem in intentione ultimi finis, seu æternæ beatitudinis, & deinde iubet etiam bonam intentionem particularem in quolibet opere, & contrariam intentionem prohibet, ut ex Matth. 5. colligitur. In quo solum est advertendum, intentionem operis non semper præcipi uno, eodemque præcepto, quo præcipitur opus, & nihilominus considerata tota lege Christi, utrumque per illam præcipi, & ideo licet unum, vel aliud præceptum impleri possit sine recta intentione, atque adeo sine honesto modo operandi, nihilominus tota lex Christi in nullo opere integre servari potest, nisi honesto modo fiat, sicut de lege naturali in superioribus diximus. Nam etiam quoad hoc non est minus perfecta lex Christi. Propter quod ipse dixit Matth. 5. *Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram;* ex quibus verbis ita colligit Aug. l. 1. de sermon. Domini in monte, c. 1. *Si quis pie sobrieque consideravit sermonem, quem loquutus est Dominus noster Jesus Christus, puto, quod inveniet in eo quantum ad mores optimos pertinet, perfectum vitæ Christianæ modum*, quod in discursu illorum librorum optime declarat, & Div. Thom. hic q. 108.

Alius modus præcipiendi actus internos ob externos

20 Ultimo intelligitur ex dictis, quomodo verum sit axioma Theologorum dicentium, in nova lege nulla esse divina præcepta, nisi fidei, & sacramentorum, ut loquitur Soto in 4. d. 40. a. 4. & sequuntur alii moderni, & Covar. in 4. Decr. c. 6. §. 10. in princ. qui id sumpserunt ex D. Th. in dicta q. 108. a. 1. ad 2. ubi non tam expresse id affirmat, in quodli. autem 4. a. 13. dicit, *legem novam esse contentam præceptis moralibus naturalis legis, & articulis fidei, & sacramentis gratiæ*, ubi nunquam dicit, præcepta fidei pertinere ad præcepta positiva legis novę, sed solum determinationem articulorum fidei esse peculiarem legis novæ: unde recte intelligitur iuxta superius dicta, doctrinam, & expressionem fidei esse propriam legis novæ, & perfectionis ejus, & cum illa esse coniunctum speciale fidei præceptum, sive illud positivum vocetur, sive naturale, diversis respectibus supra explicatis. Sic ergo intelligendum est illud axioma quoad hanc partem. Quoad alteram vero solum est addendum, intelligi de positivis præceptis, & sub sacramentis comprehendi sacrificium, quia unum est ex sacramentis quoad rem in illo oblatam, inde enim necessario fit consequens, ut etiam illius obligatio cadat sub peculiare præceptum hujus legis, ut jam explicatum est. Atque hinc recte colligit Victor. in relect. de matr. in 2. parte secundæ partis, n. 4. in nova lege nullum esse præceptum divinum negativum, quod ad ius positivum pertineat, quia præcepta sacramentorum tantum sunt affirmativa. Videri autem potest diminuta illa numeratio, quia præceptum de obedientia Ecclesiastica Prælatis Ecclesiæ præstanda, est præceptum legis novæ, contentum in illis verbis Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam Ethnicus, & Publicanus:* & in illis Ioa. 21. *Pasce oves meas*. Respondetur, distinguendam esse, ut sæpe dixi, institutionem a præcepto. Institutio ergo Prælatorum Ecclesiæ, & potestas iurisdictionis eis data, præsertim Petro, & successoribus eius, cum potestate illam communicandi, pertinet ad ius divinum positivum huius legis, quod potest reduci ad documenta fidei: nam unum ex credendis est, Ecclesiam Christi esse unam, & in uno capite fundatam. Posita autem illa institutione præceptum illud Hebr. 13. *Obedite præpositis vestris*, naturale est, & sub moralib. continetur, sicut præceptum implendi votum, & similia.

Sensus illius axiomatis Theologorum in nova lege nulla esse divina præcepta, nisi fidei & sacramentorum

CAPUT III.

Utrum lex nova sit scripta sensibilis literæ, aut tantum interius indita.

1 Explicata materia, & præceptis huius legis, dicendum sequitur de forma illius. Potest autem hæc lex (sicut quælibet alia) considerari, vel prout est in legislatore, vel prout exterius indicatur illis, quibus imponitur. Hic ergo non habet locum prior consideratio, quia in superioribus satis explicatum est, quis actus sit lex in ipso legislatore, & quoad hoc eadem est ratio de hac lege divina, quæ de aliis. Tractamus igitur de lege nova, ut extra Deum, & Christum existente, & sic forma eius consistit in aliquo signo sufficienter promulgante hominibus, Dei, & Christi voluntatem. Et de promulgatione quidem dicemus in c. sequent. hic a. inquirimus, quale sit illud signum, an sensibile, vel spirituale, & si est sensibile, an sit transiens, vel permanens, seu scriptum? Ratio vero dubitandi esse potest; quia hæc lex hominibus viatoribus in corpore mortali viventibus, & sensibus utentibus data est; ergo necessario dari debuit per signa sensibilia, quia secundum ordinariam legem non potest voluntas Dei hominibus innotescere, nisi per hæc signa: ergo illa sunt de essentia huius legis, ut exterius latæ. Potestque hoc confirmari ex promissione huius legis facta Isai. 2. & Micheæ 4. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem*, ubi aperte est sermo de lege externa, & de verbo Dei sensibili, de quo ibidem prædictum fuerat, *Venite, & ascendamus ad templum Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas,* utique sensibili, & humano modo, & ideo designatur locus, in quo hæc lex promulganda erat. Et ita impletum est in prædicatione Apostolorum, quibus Christus dixerat, *Euntes docete omnes gentes,* &c. &, *docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis*: unde & Christus per sensibilia signa præcepta sua tulit, & Apostoli per similia signa illa promulgarunt. Quod si sensibile signum necessarium fuit ad formam huius legis, videtur profecto magis conveniens, ut fuerit verbum scriptum, quia lex hæc stabilis, & perpetua est, ut infra dicemus; ergo debuit per signum stabile, & fixum institui, quale est scriptura, & non per verbum transiens, ut est vocale. Et confirmatur ex usu ipso, ideo enim providit Deus, ut Evangelica præcepta in novo Testamento scriberentur.

Ratio dubii.

2 In contrarium vero est promissio Dei per Ieremiã c. 31. *Feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus novũ*. Quod pactum postea sic explicatur, *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in cordibus eorum scribam eam*. Et hanc promissionem ponderans Paulus ad Hebræos 8. & 10. dicit, hanc esse prærogativam novi Testa-

Testamenti, in qua excedit Testamentum antiquum; idem autem est quoad hoc lex nova, & testamentum novum: ergo hæc lex nova non est scripta, vel tradita signo sensibili sicut lex vetus: non est ergo hoc signum de forma seu essentia huius legis. Et confirmatur ex loco Pauli 2. ad Corinth. cap. 3. *Epistola estis Christi, ministrata a nobis, non atramento, sed spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus*. Ubi Theoph. notat differentiam, quia lex atramento scripta fuit, Evangelium autem per spiritum, quam etiam notat August. 15. contra Faustum c. 4. Et confirmatur, quia Christus huius legis Author illam non scripsit externa, & materiali scriptura, sicut Deus per Angelos scripsit legem Decalogi, & per Moysem legis datorem cætera præcepta: ergo signum est, hanc legem, per se non esse scriptam sicut priorem. Et quamvis verbo sensibili, & vocali lata fuerit, quia non poterat alio modo indicari communitati hominum secundum ordinariam providentiam, ut probat ratio in principio facta, nihilominus verbum illud solum fuit quasi instrumentum ad scribendam hanc legem in mētibus, & cordibus hominum; ergo hæc lex non potest dici scripta sensibiliter, ut sic dicam.

Resolutio dubii.

3 Resolutio huius dubii, satis communiter recepta est, legem novam complecti non solum propria præcepta, sed etiam spiritum gratiæ inclinantis, & dantis vires ad legem observandam. Inter quæ duo principalior est spiritus gratiæ, & ideo ab illo principaliter denominatur, & quæ illi conveniunt ratione gratiæ, simpliciter ei convenire dicuntur. Quia ergo gratia, & charitas cordi infunditur, ideo simpliciter lex gratiæ dicitur infundi in cordib. absolute, & simpliciter, licet quatenus præcepta continet exterius lata sit, & scripta dici possit. Ita docet D. Thom. q. 106. art. 1. & sumi potest ex Chrysost. hom. 1. de Spiritu sancto in die Pentecostes t. 3. ubi in fine dicit, *Quæ igitur lex quam hodie e cœlo datam dicis? Spiritus sancti gratia*, & hom. 28. in imperfecto circa illa verba, *Venite ad me omnes, qui laboratis*, &c. *Lex* (inquit) *præceptum est nudum, gratia autem virtus est*. Latius vero hoc tradidit August. de spirit. & lit. c. 17. ubi ait, legem novam esse charitatem diffusam in cordibus nostris per Spiritum sanctū, qui datus est nobis: unde concludit, *Lex ergo Dei est charitas*, & infra, *Cum in tabulis* (inquit) *scribuntur opera charitatis, lex est operum, & litera occidens prævaricatorem; cum autem ipsa charitas diffunditur in corda credentium, lex est fidei, & spiritus vivificans dilectorem*. Idem fere repetit c. 26. ubi movens difficultatem, in quo differat lex gratiæ a lege naturæ, cum etiam lex naturalis sit scripta in cordib. hominum, iuxta illud Pauli ad Rom. 2. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt*. Respondet gentes, de quibus loquitur Paulus, non esse infideles gentium, sed esse Gentiles conversos ad fidem, & jam iustificatos per gratiam Christi, & ideo legem scriptam in cordibus eorum non esse aliud, quam gratiam, per quam dicuntur, naturaliter ea, quæ legis sunt, facere, quia gratia ipsa perficit naturam, & ubi adest, modo maxime consentaneo naturæ lex impletur.

Lex imperans & lex impellens, seu adiuvans

4 Possumus autem doctrinam hanc amplius explicare, distinguendo in lege nova duas leges, unam imperantem, aliam impellentem (ut sic dicam) & adiuvantem ad alteram imperantem implendam; & concedere priorem consistere in signo aliquo sensibili voluntatis Christi, & sic posse dici legem vocalem, vel scriptam in charta, vel etiam scriptam in mente per memoriam, seu dictamen intellectus judicantis, servanda esse talia præcepta: posteriorem vero legem positam esse in propensione charitatis, seu fidei per charitatem operantis. Nam impulsus potentiæ, habitus, vel motio solet nomine legis significari, sic enim Paulus ad Rom. 7. concupiscentiæ impulsum vocat legem fomitis; ergo multo magis impulsus Spiritus sancti interius immissus, sive per internas motiones, sive per infusionem charitatis, potest merito lex gratiæ appellari. Hæ autem duæ leges non tanquam duæ omnino distinctæ accipiendæ sunt, sed ut coniunctæ, & quasi componentes unam perfectam. Nemo n. absolute loquendo, duas Christi leges, aut duas novas leges admittet, id enim a modo loquendi Scripturæ, & Patrum alienum est; debent ergo intelligi illæ duæ tanquam partes inter se unitæ, & ad constituendam perfectam Christi legem ordinatæ, seu in eadem radice connexæ: nam, ut ait Author imperfect. supra, *Gratia levis est, non solum quia levia ponit mandata, sed etiam quia quod fieri præcipit & ipsa in nobis faciendi operatur virtutem, ut gratia* (inquit) *jubet, Diligite inimicos vestros, & ipsa juvat ad eos diligendos*. Dicitur a. gratia præcipere, quia talia præcepta postulat tanquam sibi connaturalia, vel saltem ut maxime sibi consentanea. Quia ergo in hac lege sic spectata, & perfecta lex impulsus divini Spiritus perfectior est, ideo ab illa solet simpliciter denominari lex fidei, & lex spiritus vitæ, atque eodem modo dicitur lex in cordibus impressa.

Adhuc persistit difficultas. Primo.

5 Sed licet hæc doctrina vera sit, non videtur evacuare difficultatem positam. Primo, quia non satis declarat differentiam inter legem veterem, & novam: nam si ambæ considerentur ut leges imperantes, ambæ dicuntur fuisse sensibiliter scriptæ, & per exteriorem doctrinam impetratæ; si vero considerentur ut interius receptæ a subditis, ambæ receptæ sunt per fidem, & in utraque fuit necessarius internus impulsus Spiritus sancti, ut posset lex integre, vel digne impleri, & ita quoad legem inclinationis, & impulsus, utraque fuit impressa in corde; ergo non satis explicatur, quid in hoc proprium habuerit lex nova. Secundo urget difficultas posita ab Augustino de lege naturæ, neque eius responsio videtur satisfacere. Nam esto concedamus (quod difficultate non caret, licet ad hunc locum non pertineat) propositionem illam, *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt*, extendi posse ad Gentiles conversos ad fidem Christi, nihilominus verisimile non est, in illa non comprehendi Gentiles, qui Christum præcesserunt, & absque lege Moysi, sive ante illam, sive cum illa, per fidem verum Deum coluerunt, & iusti fuerunt. Nam de illis verissime dicitur, cum legem non habuerint, utique positivam divinam, seu per specialem doctrinam exteriorem datam, naturaliter ea, quæ legis sunt, fecisse, non quidem sine auxilio gratiæ, sed connaturaliter illi operando; in illis ergo re vera erat lex divina imperans menti indita, & erat impulsus gratiæ cordi etiam impressus, & ita lex naturalis sumpta prout fit in fidelibus legis naturæ, quatenus fuit impulsiva, fuit æqualis legi novæ in hac perfectione, quatenus vero fuit imperans superavit legem novam; quia fuit impressa mentibus sine externa doctrina, quod non habet lex nova. Imo hic excessus etiam in lege mere naturali reperitur.

Secundo.

Tertio.

6 Tertio relinquitur mihi scrupulus in illa doctrina, quia non salvat cum proprietate verba promissionis Dei per Ieremiam, cap. 31. *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam*. Nam lex solius impulsus non proprie, sed metaphorice tantum est lex, ut lib. 1. in principio ostendimus, & inde diximus, legem fomitis nec veram, nec propriam legem esse. Ergo si lex gratiæ solum ratione inclinationis, & impulsus dicitur esse impressa in cordibus; necessario dicendum est, Ieremiam metaphorice loqui de lege. Consequens autem est inconveniens: primo ex generali regula, quod scriptura proprie est intelligenda, si commode potest: secundo quia prædixerat, Ierem. 31. *Feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus novum*, & postea explicat, quale sit illud pactum, per verba illa, *Dabo legem meam*, &c. nomine autem pacti, & fœderis solet in Scriptura propria lex significari. Et augetur difficultas: nam si hoc modo legem ibi promissam interpretemur, occasio datur hæreticis eludendi omnia Scripturæ testimonia, quibus proprietatem, & veritatem legis novæ supra probavimus. Nam ubicunque est sermo de lege nova, aut Christi, dicent hæretici, illam esse gratiam, non imperantem, sed inclinantem, & ideo vocari legem fidei, vel spiritus vitæ, non quia aliquid imperet, sed quia interius efficaciter movet ad credendum, homines per iustitiam Christi imputatam, ut ipsi fingunt, iustificari.

Augetur difficultas

Addendũ doctrinæ traditæ

7 Propter hoc addendum censeo superiori doctrinæ, legem novam etiam ut imperantem esse non scriptam exterius, & esse mentibus, & cordibus impressam. In qua assertione duæ partes continentur, una negans, esse scriptam exterius, alia affirmans esse interius, quæ sigillatim ostendenda sunt. Ut ergo priorem explicem, suppono, legem hanc datam esse per exteriorem doctrinam, atque hoc modo verbum sensibile esse de essentiali froma eius. Hoc enim convincit prima ratio dubitandi in principio posita cum verbis Christi, Matth. ult. Idemque infra probabimus de externa, & publica promulgatione. Nihilominus vero dicimus, hanc legem per se non esse scriptam, quia & ab authore suo scripta non fuit, ut ex 3. p. q. 41. art. 4. intelligi potest, ut cum Div. Thom. diximus, Christum Dominum doctrinam suam non scripto, sed verbo tantum tradidisse. Et multo tempore duravit, & obligavit hæc lex, prius quam esset scripta, ut sumitur ex Iren. lib. 3. contra hæreses c. 1. & Chrys. homil. 1. in Matth. & Euseb. lib. 3. Histor. c. 18. alias 24. Et patet, nam legis novæ præcepta solum in Testamento novo scripta sunt: Testamentum a. novum octavo anno post Christi passionem cœpit scribi, ut sumitur ex Theophyl. in Præfat. ad Matth. quatenus dicit, Matthæum illo octavo anno scripsisse suum Evangelium, fuisseque inter Evangelia primum: de cæteris autem libris, vel epistolis novi Testamenti manifestum est, post illum annum fuisse conscripta. At vero ante illum annum jam lex nova obligavit magnam orbis partem, & potuisset ita permanere perpetuo, etiamsi non esset scripta, ut argumentatur Iren. supra; ergo signum est per se non esse legem scriptam. Quamvis postea scripta fuerit, quasi per occasionem scribendi vitam Christi, vel docendi, aut monendi fideles per epistolas. Simulque Spiritus sanctus ex providentia sua id directe intenderit, ut arma daret Ecclesiæ contra hæreticos, qui futuri erant, ut idem Theophylact. notavit. Et confirmatur, quia nonnulla præcepta divina huius legis, vel institutiones eius non sunt satis apertæ, & per modum legis scriptæ in canonicis libris, ut ex materia de fide, & traditionibus nunc suppono; ergo signum est, præcepta divina huius legis, etiam propria, & imperantia per se non postulare, ut sint scripta exterius in charta sensibili.

Confirm.

Hinc infertur

8 Ex probatione autem huius partis infertur necessitas alterius. Nam hæc lex tradita fuit a Christo ut in Ecclesia sua perpetuo duraret: præcepta autem solo verbo tradita, nisi permanenti modo scribantur, cito transeunt, & si soli memoriæ hominum committantur, facile vel traduntur oblivioni, vel per imperitiam, negligentiam, aut malitiam pervertuntur, vel mutantur. Ergo cum præcepta huius legis per se non fuerint exterius scripta, debuerunt interius scribi, ut permanerent, & non debuerunt committi soli memoriæ hominum, quia debebant incorrupta conservari; ergo oportuit, ut per specialem Spiritus sancti gratiam, & providentiam interius scriberentur. Scripta autem sunt in mentibus, & superscripta in cordibus, ut explicuit Paulus ad Hebr. 8. id est, in intellectu per abundantiam luminis fidei, & supernaturalis doctrinæ, & in Voluntate per abundantiam spiritus, & amoris. Nam licet huiusmodi præcepta proprie, & formaliter videantur scribi in intellectu, vel in actu primo per species & lumen, vel in actu secundo per iudicia, & dictamina ad hanc legem pertinentia, nihilominus etiam in voluntate, suo modo scribuntur, non solum quoad impulsum, qui est formaliter in voluntate, sed etiam quoad ipsa præcepta, quæ recte dici possunt esse obiective in voluntate, quæ ad illa bene est affecta. Nam sicut amans dicitur esse in amato, & e converso, ita qui amat legem recte dicitur habere illam impressam in corde suo, sicut etiam Deus ipse dicitur esse in amante ipsum. Et hæc inscriptio in affectu valde confirmat alteram, quæ est in intellectu, quia quæ diliguntur, multum recogitantur, & ita firmius menti adhærent. Item quia quæ diliguntur, suaviter implentur, & usu ipso magis firmantur. Cœpit autem fieri hæc interna legis novæ inscriptio, primum quidem in Apostolis, & mediante illorum ministerio facta est in Ecclesia, & in ea permanet per specialem Spiritus sancti assistentiam, & abundantem gratiam, & ita per se sufficeret ad perpetuitatem huius legis, etiamsi in charta scripta non esset, ut recte dixit Iren. l. 3. c. 4. Et fortasse hunc modum internæ inscriptionis indicare voluit Ierem. dicto c. 31. quando post dictam promissionem subdit, *Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce dominum, omnes enim cognoscent me a minimo usque ad maximum, ait Dominus, quia propitiabor iniquitati eorum*, &c. nam his verbis significatur abundantia luminis, doctrinæ, & gratiæ, per quam Deus facturus erat, ut sua lex nova in mentibus, & cordibus imprimeretur, ut docte explicuit Franciscus Ribera in c. 8. ad Hebr. Addi denique hic potest, quia notavit Macar. senior hom. 47. in princ. hanc differentiam indicatam esse in signo distinctivo utriusque populi: nam Iudæi ex circumcisione externa agnoscebantur esse populus Dei, modo populus Dei peculiaris intus notam circumcisionis cordi suo insculptam suscipit.

Solvitur 3. difficultas

Differentia inter legem veterem, & novam

9 Ita ergo satisfactum est tertiæ difficultati, & ex eadem doctrina facile expeditur prima, & explicatur differentia inter legem veterem, & novam, tam ut sunt leges proprie imperantes, quam quoad gratiam impellentem. Nam lex vetus per se fuit scripta, & ex scripto promulgata, ut supra visum est, & ex Scriptura constat. Item non fuit peculiari gratia, aut spiritu cordibus illius populi impressa. Quia licet Deus non negaverit illi populo sufficientem gratiam, ut per fidem susciperet illam legem, & per voluntatem ad illam afficeretur, & eam posset implere, nihilominus non communicavit illi populo illam abundantiam lucis, & gratiæ, quam Ecclesiæ Christi reservavit, ratione cuius dicitur lex aliqua specialiter cordibus imprimi. Et ideo lex nova data est cum effusione Spiritus sancti, & signis visibilib. eius; vetus autem solum cum externis signis timoris, & maiestatis, ut Sancti frequenter declarant, & specialiter Chrys. hom. 1. in Matth. & in imperfecto hom. 28. Addimusque ulterius, illam quoque gratiam, quæ in lege veteri dabatur ad credenda, & implenda eius præcepta, non fuisse ex illa lege, neque ex vi illius status, in quo nondum Christus gratiam hominibus meruerat, nec pro peccato satisfecerat. Et propterea ratione illius gratiæ non potest lex vetus dici mentibus indita, sed potius illud attribuendum est legi gratiæ, ut in paragrapho sequenti explicabitur.

Ad 2. difficultatẽ.

10 Ad secundam difficultatem concedo, iustos viventes in lege naturæ habuisse legem menti inditam, præsertim legem fidei, spei, & charitatis, & religionis infusæ, quæ est connaturalis ipsi gratiæ. Dico tamen, illos autem iustos quantum ad illam legem pertinuisse ad legem gratiæ per fidem Christi, propter cuius merita iustificabantur, ut docuit Aug. de spir. & litera, c. 17. & ex illo D. Th. q. 106. a. 1. ad 3. & a. 2. ad 3. & q. 107. a. 1. ad 2. Sic ergo necessarium non est, ut in hoc absolute differat lex gratiæ a lege illa naturali. Et nihilominus differt maxime in gradu perfectionis: nam in illo statu legis naturæ, quia nondum redemptio erat impleta, non communicabatur abundantia spiritus, nisi raro, & quibusdam primariis, & prælectis viris, & ideo facile amittebatur gratia, & lex illa, prout erat infusa, facile de mentibus delebatur: in lege autem nova est longe perfectior illuminatio, & inspiratio gratiæ, & ideo perfectiori etiam modo lex Christi cordibus est impressa. Similiter potest alia convenientia, & differentia considerari: nam etiam in lege naturæ si quod fuit præceptum supernaturale non fuit scriptum exterius, sed revelatione acceptum, & per traditionem conservatum mediante fide, ut est illud de adhibendo parvulis remedio originalis peccati. In hoc ergo fuit aliqua similitudo inter illum statum, & legem gratiæ; ex diverso tamen principio: nam in illo tempore tam pauca mysteria revelabantur communi corpori Ecclesiæ, & tam pauca præcepta supernaturalia dabantur, ut sola traditione possent conservari; in lege autem gratiæ licet dentur plura præcepta supernaturalia, tot dantur auxilia gratiæ & tanta est assistentia Spiritus sancti, ut ratio-

ratione illius sufficienter sint expressa cordibus, & mentibus fidelium, ut in eis possent perpetuo durare, quamvis ad maiorem perfectionem, & suavitatem, etiam providerit idem Spir. S. ut præcipua ex illis canonice scriberetur.

Ultima resp. 11 Denique etiam concedo, legem pure naturalem esse scriptam in mentibus, & aliquo modo in cordibus Gentilium, etiam infidelium, illosque proprie comprehendi sub verbis Pauli ad literam intellectis. Nam in illis gentibus perfecta erat rationalis natura, cuius hæc lex est naturalis proprietas, & interdum poterant facere aliquod opus, quo ostenderent talem legem scriptam in mentibus suis, ut in sequenti tractatu de gratia latius dicemus. Neque hoc est contra singularem prærogativam legis gratiæ; tum quia lex illa non fuit supernaturaliter indita, & infusa, sicut promissum erat de lege nova; tum etiam quia licet lex naturæ ita sit scripta in mente, ut non possit omnino deleri, & licet per impulsum sit aliquo modo in voluntate, quatenus naturaliter ad honestum inclinatur, nihilominus ita est per concupiscentiam, & corporis infirmitatem impedita, ut sine auxilio gratiæ nec impleri possit, nec ab erroribus pura servari: lex autem gratiæ ita imprimitur mentibus per virtutem spiritus, ut det etiam vires, quibus, & conservari possit, & suaviter observari.

CAPUT IV.

Quando cœperit lex nova obligare tam populum Iudaicum, quam universum orbem.

Obligatio legis novæ. 1 Explicatis causis legis novæ, dicendum sequitur de eius effectibus, inter quos obligatio est quasi formalis, & intrinsecus effectus, ut supra de lege in communi dictum est, & ideo ab illo incipimus, simulque promulgationem necessariam ad hanc obligationem, & personas, ad quas extendatur, declarabimus, quoniam hæc omnia inter se connexionem habent. Et quia tunc lex incipit obligare, quando incipit esse plene, & perfecte constituta, ideo simul explicandum erit initium legis novæ. De quo D.Th. q.106. a.3. inquirit, cur non fuerit data a principio mundi, & optimas rationes adducit. Præcipua vero est quia abundantia gratiæ, & perfectio non debuit dari, donec author gratiæ illam hominibus mereretur, ut sumitur ex Ioan.7. & ad Rom.8. Ex qua ratione colligitur, quæst. hanc pendere ex alia cur Christus Dominus non statim venerit in princ. mundi, quæ in materia de Incar. sufficienter tractata est. Dicunt vero aliqui, quatenus gratia ipsa vocatur lex gratiæ, eatenus dici posse legem gratiæ datam esse hominibus a principio mundi, quia gratia, & fides semper hominibus communicata est. Sed hic modus loquendi inusitatus est: nam eo modo, quo nomen legis gratiæ tribuitur gratiæ, solum gratiæ Evangelicæ, i. perfectæ, & abundanti tribuitur. Unde illa potius dicitur lex naturalis, vel connaturalis gratiæ, hic vero de positiva lege divina per Christum data sermo est, de qua constat, non potuisse ante Christi incarnat. incipere. Supponimus deinde legem hanc vim habere obligandi in conscientia per præcepta sua. Hoc est certum de fide, & plane intentum a Conc. Trid. in definitione sua sess.6. can. 19. 20. & 21. & hoc probant omnia adducta in 1. c. Supra n. ostensum est, legem veram & iustam obligare in conscientia: ergo maxime lex Dei: hæc a. est vera lex, & divina: ergo maxime obligat in conscientia. Deinde hoc per se constat in præcept. moral. & de præceptis sacramentor. id tractatur in suis locis.

2 Secundo suppono ut certum, hanc legem ex intentione Dei, & Christi latam esse pro universis hominibus viatoribus, quod est de fide certum, & constat ex verbis Christi Matth. ult. *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra, euntes ergo docete omnes gentes*, &c. ubi præmittit potestatem universalem, ut inferat legem esse universalem pro toto mundo, & ideo omnibus hominibus esse prædicandum. *Docentes*, inquit, *eos servare omnia quæcunque mandavi vobis*, sic etiam Marci ult. dixit, *Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ*. Et hoc ipsum prædictum fuerat per David Psal. 2. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius*, & infra, *Reges eos in virga ferea*, i. inflexibili, & iusta. Et consonat illud Isa. 2. *Elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulavimus in semitis eius, quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem.* Et ad hoc ipsum confirmandum valent omnia testimonia Scripturæ, quæ sunt de vocatione gentium, Psal. 106. Isai. 49. & similia. Item revelatio facta Petro Actor. 10. & definitio Concilii Apostolici Act. 15. in quibus locis tanquam manifestum supponitur, hanc legem pro Iudæis latam esse, & etiam gentes comprehendere.

3 Quin potius multi Iudæi, tunc credebant, & docebant, non fuisse prædicandum Evangelium Gentilibus, quia promissiones factas Abrahæ solis Iudæis esse factas contendebant. Quem errorem brevi sermone repulit Petrus Act. 11. latissime autem refutat Paulus in Epist. ad Roman. radicem eius ostendens. Quę erat, quia Iudæi de suis operibus secundum legem factis presumebant, & propter illa putabant ipsis solis datum esse Christum, & omnia eius bona, & consequenter etiam legem. Paulus a. ostendit, gratiam Christi gratis dari, & ideo in Christo non esse distinctionem Iudæi, & Græci, nec circumcisionem, aut præputium aliquid valere, sed fidem per charitatem operantem, quę quantum est ex parte Christi, omnibus sine discrimine communicatur. Ex quo principio colligitur ratio a priori assertionis, quia Christus est Redemptor universalis omnium hominum; ergo etiam est legislator omnium, diverso tamen modo. Nam fuit Redemptor omnium hominum, etiam illorum, qui Christum ut hominem præcesserunt, & qui a principio mundi fuerunt, quia pro illis satisfecit, & per merita eius prævisa iustificati sunt. Legislatoris a. munus circa præcedentes exercere non potuit, quia iam non erant viatores, pro quibus solis datur lex. Circa omnes a. qui tempore adventus Christi vivebant, vel postea futuri erant, exercere potuit Christus munus legislatoris, & ideo sicut omnes redemit, ita omnes sua lege obligavit, quia per observationem huius legis salutem, & redemptionem eius participaturi erant. Denique hac ratione Ecclesia Christi non est particularis, sicut antiqua Synagoga; sed est Catholica, ut habetur in Symbolo, i. universalis quoad loca, & personas, & tempora ab institutione Christi: ergo & lex universalis est. Confir.

4 His ergo positis, difficultas est, quando cœpit hæc lex homines obligare. Et quoniam mihi certum est incepisse a Iudæis, iuxta illud Pauli Actor. 13. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei*, &c. ideo prius de illis dicemus, & postea de gentibus. Est igitur multorum opinio, legem novam cępisse obligare priusquam cœpisset ab Apostolis promulgari in die Pentecostes. Modus a. hic opinandi tripartitus est. Nam quidam dicunt cœpisse obligare ante mortem Christi, saltem quoad ea, quæ tunc Christus instituerat, v. g. quoad Baptismum, quem ut necessarium jam proposuerat, dicens, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto*, nam Augustinus libr. 1. de origine animæ, in cap. 9. dicit, *Ex quo illud a Christo dictum est, nemo fit membrum Christi sine Baptismo aquæ, vel sanguinis.* Hæc vero opinio probabilis non est. Unde in hoc distinguendum est inter doctrinam fidei, & legem, & inter obligationem credendi, & observandi legem. Ante mortem enim Christi ex eius doctrina sufficienter audita, & præcepta, eius contestatione per miracula, vel per alia signa, statim oriebatur obligatio credendi, quia præceptum fidei, ut supra dicebam, quoad hoc non est positivum, sed naturale, supposita revelatione, id est, connaturale illi. Et ita obligati fuerunt Iudæi, etiam vivente Christo ad credendum illum esse Messiam, & consequenter obligari potuerunt ad parendum illi, saltem in animi præparatione, id est in proposito obediendi, si quid præciperet. Quia de Messia prædictum erat Deut. 18. *Prophetam de gente tua, & de*

De tempore obligationis legis novæ

Prima opinio. Modus prædictæ opinandi tripartitus

& de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies. Similiter Petrus ex eadem obligatione credidit, Christum esse filium Dei vivi, quia jam hoc Pater ei sufficienter revelaverat, media eiusdem Christi prædicatione. Neque ad hanc obligationem erat necessaria aliqua mora, vel maior promulgatio publica; quia, ut dixi, hoc præceptum naturale est supposita sufficienti propositione doctrinæ, & ideo non requirit aliam promulgationem præter sufficientem doctrinæ propositionem: unde si privatim facta fuerit uni, vel alteri, illos obligabit, si vero publice, obligabit audientes, in reliquis vero nulla inde orietur obligatio, iuxta verbum Christi, Ioa. 15. *Si non venissem, & loquutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc a. excusationem non habent de peccato suo.*

Status quæstionis magis aperitur

5 In præsenti ergo non tractamus de hac obligatione credendi, nec de præcepto quasi naturali, ex quo illa nascitur, sed loquimur de lege Christi, prout est positiva divina. In qua tria illa distingui possunt, quæ supra in lege veteri distinximus, s. institutio, utilitas, & obligatio. De institutione igitur etiam non tractamus, cum constet, quoad aliqua huius legis sacramenta incepisse institutionem eius ante Christi mortem, ut de Baptismo, de Eucharistia, de Sacerdotio, & de Sacrificio, & si quod fortasse aliud nocte Cœnæ peractum est; quoad alia vero esse institutionem consummatam post Resurrectionem, ante Ascensionem Domini, ut quoad sacramentum Pœnitentiæ, Episcopalem ordinem, & Ecclesiæ Monarchiam, & si quod aliud ex tribus residuis sacramentis antea traditum non fuerat, quæ omnia in suis locis tractata sunt. Deinde non tractamus etiam de utilitate, quia hæc etiam cum institutione incepit, iuxta veriorem doctrinam: nam Baptismus simul ac institutus est, integre, & perfecte est institutus, & ideo statim accepit virtutem sanctificandi, iuxta doctrinam D. Thom. 3. p. q. 66. a. 2. ad 1. Et idem a fortiori verum est de Eucharistia, & de Ordine, ac sacrificio quoad suos effectus, seu utilitates. Neque in his occurrit aliqua difficultas huius locis propria; quæ vero spectant ad doctrinam de Sacramentis, in suis locis tractata sunt. Agimus ergo solum de obligatione, quam etiam subdistinguere possumus in privatam, seu secretam, quæ potest provenire ex præcepto privatim dato, & ut sic non transcendit personas, quibus imponitur, quam nunc etiam non consideramus, quia de propria lege tractamus. Alia est ergo obligatio publica, & imposita communitati perfectæ, quæ a propria lege pervenit, & de hac inquirimus, utrum ante Christi passionem inceperit.

Prædictus modus opinandi refellitur

6 In hoc ergo sensu dico, recitatam opinionem mihi non videri verisimilem, quia de præcepto Baptismi supra ostensum est, non obligasse ante Christi mortem, quæ est communis sententia Theologorum cum D. Thom. d. q. 66. & in 4. dist. 2. q. 1. ar. 4. quæst. 3. & dist. 3. art. 5. quæst. 3. Et hac ratione supr. etiam diximus, præceptum circumcisionis non cessasse ante mortem Christi, quia necessitas Baptismi non inceperat, nec verba Christi privatim dicta illam induxerant, sed ad tempus, in quo erat ferendum præceptum, referebantur. Unde Matth. 19. iuveni interroganti, *Quid boni faciam, ut habeam vitam æternam*, Christus respondit, *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*, & statim ponit præcepta Decalogi, nulla facta mentione Baptismi, quem certe non tacuisset, si jam esset ad salutem necessarius. Idemque a fortiori est de præcepto Eucharistiæ, & unici sacrificii: nullum ergo est positivum præceptum legis Christi, quod ante ipsius mortem per modum legis obligaverit. Congruentia dari solet, quia Testamentum novum non erat ante mortem Christi confirmatum, ut dicitur ad Hebr. 9. neque erat confirmatum pactum, & fœdus promissum Ier. 31. & ideo non debuit tum obligare. Propria vero ratio est, quia nullum præceptum huius legis publice prædicatum fuit, vivente Christo tamquam ad salutem necessarium: ergo nullum potuit ut lex publica obligare. Unde non refert, quod fortasse Christus suo præcepto obligaverit Apostolos ad se baptizandum, vel quod in nocte Cœnæ obligaverit illos ad offerendum Eucharisticum sacrificium per illa verba, *Hoc facite*. Nam primum incertum est, & illo dato, illud solum fuit per privatum, ac personale mandatum. Sicut etiam in nocte Cœnæ præcepit Petro, ne ablutione pedum resisteret. De secundo vero, licet verum sit, illa verba fuisse præceptiva, & potuisse ex tunc Apostolos obligare, tamen etiam tunc non habebant illa verba statum (ut sic dicam) legis universalis, & ita non obligabant Apostolos, nisi per modum privati præcepti, suo tempore observandi: certum est enim non ita tunc obligasse, ut ante Christi mortem esset ab Apostolis exequendum.

7 Omisso ergo illo tempore, multorum opinio est, legem novam obligasse in puncto mortis Christi. Et fundamentum est, quia tunc fuit Testamentum novum consummatum, ac plene confirmatum. Ad Hebræos 9. ergo ex tunc habuit etiam vim obligandi, & consequenter statim obligare incepit. Probatur consequentia, quia quodlibet pactum sufficienter consummatum statim obligat, & testamentum morte confirmatum statim inducit obligationem, quam de se potest. Confirmatur, quia Christus dum viveret, sufficienter doctrinam suam & legem promulgavit; ergo, ut obligare inciperet, nihil aliud desiderari potuit, nisi ut redemptio Christi per mortem ejus consummaretur. Tandem aliqui hoc confirmant, quia lex vetus in puncto mortis Christi mortua est quoad obligationem; ergo tunc etiam lex nova incepit, iuxta principium supra positum quod una lex non cessavit, donec altera obligavit. Et hæc sententia tribuitur Div. Thom. in 4. dist. 2. q. 1. artic. 4. quæstiunc. 3. quatenus dicit, sacramenta legis novæ quoad utilitatem diversis temporibus fuisse instituta, quoad necessitatem vero omnia simul in passione. At vero 3. p. q. 66. a. 2. hoc magis explicans in Baptismo dicit, *necessitatem utendi illo sacramento indictam esse hominibus post passionem, & resurrectionem Christi*, & magis id declarat in eodem 4. dist. 3. q. 1. art. 1. quæstiunc. 3. dicens, *Baptismum fuisse obligatorium post passionem quantum ad omnes ad quos potuit institutio perveniret*. Itaque D. Thom. magis indicat sententiam, quam postea explicabimus. Pro hac vero referri possunt Theologi, qui in 4. dicunt Baptismi obligationem, & necessitatem a morte Christi incepisse, ut Durand. dist. 1. qu. 9. Richard 1. q. 6. & Palud. q. 6. art. 5. & Adr. q. 1. & sequuntur multi moderni in præsenti. Soto vero l. 1. de Iust. q. 5. art. 4. addidit, non in puncto mortis, sed in puncto resurrectionis cœpisse obligare legem novam quod aliqui moderni sequuti sunt. Sed hæc differentia parvi momenti est, & sine fundamento constituitur, ut supr. in simili ostendi circa cessationem legis veteris, & ideo de illa differentia nihil amplius dicam, sed de tota hac sententia idem iudicium feram. 2. Opinio

8 Mihi ergo hæc opinio nullo modo probari potest. Primo, quia nullum præceptum positivum huius legis assignari potest, quod in morte Christi cœperit obligare: ergo multo minus potuit tota lex obligare, cum lex propria, de qua tractamus, non sit nisi præceptorum collectio. Antecedens patet, quia si aliquod esset, maxime præceptum Baptismi, sed non illud: ergo nec cætera. Maior patet; tum quia Baptismus est janua ad Ecclesiam; tum etiam, quia fuit primum institutus, & ad usum applicatus: tum denique quia etiam eius necessitas primo est annunciata. Minor vero late probata est, 3. tom. 3. partis, disp. 27. sect. 4. Et nunc breviter ostenditur, quia non potest præceptum obligare prius quam incipiat publice prædicari, seu promulgari, sed præceptum Baptismi non est promulgatum vivente Christo, ut constat ex Evangelio, & docet D. Tho. supra. Et hæc ratio probat de omnibus præceptis positivis legis novæ, quia nullum est, quod vivente Christo fuerit publice promulgatum. Nam licet Ioan. 6. dixerit Christus, *Nisi manducaveritis carnem filii hominis*, nihilominus non potuit tunc præceptum ferri, cum nondum esset Eucharistia instituta: solum ergo fuit prænunciatum. At vero lex non obligat prius, quam promulgetur: ergo nec lex Christi potuit obligare in vita eius: ergo nec in morte eius, quia non magis fuit promulgata in morte, vel resurrectione, quam in vita, ut in superiori libro etiam dixi. Refellitur prædicta opinio

Respō sio aliquorū

9 Respondent aliqui, in lege divina non esse necessariam publicam promulgationem, sicut in humana, quia in humana solum est necessaria ex humana institutione, quæ non extenditur ad legem divinam, nec etiam invenitur specialis Dei institutio, quæ hanc postulet conditionem ad suarum legum obligationem. *Refellit. Resp.* Sed hoc non satisfacit, quia promulgatio legis ex natura rei est necessaria saltem in lege propria extra legislatorem existente, ut in l. 1. late declaravi. Dico autem *extra legislatorem existente*, propter legem æternam, ut etiam exposui in l. 2. ubi etiam in lege naturali suum modum promulgationis declaravi. Propriissime autem necessaria est promulgatio in lege positiva, non quia est humana, vel divina, sed quia hominibus datur, & secundum ordinariam providentiam debet modo hominibus accommodato illos obligare. Non potest autem communitas hominum publica lege obligari, nisi communitati proponatur sufficienter, ita ut naturaliter possit ad illius cognitionem pervenire, nam lex ignorata non obligat, & quæ ex parte sua cognosci non potest, neque obligare potest: ergo talis propositio sufficiens, est ex natura rei necessaria, & hanc vocamus promulgationem. Modus autem promulgationis solet esse in legibus humanis ex institutione humana. Nos autem non postulamus illum modum in lege divina, sed tantum promulgationem; nam modum definiat Deus, sicut unum determinavit in lege veteri, & alium ordinavit in lege nova. Et confirmatur, ac declaratur, quia lex divina non potest obligare ad impossibile: ergo nec potest obligare modo impossibili: sed impossibile est, communitatem obligari lege privatim data, vel facta, nisi publice tradatur, quia est impossibile a communitate cognosci, donec divulgetur, & notitia eius fiat aliquo modo publica; ergo hæc conditio necessaria est, etiam in legibus divinis. Cum ergo ante Christi mortem hæc promulgatio facta non sit, ut ostendi, non potuit in morte, vel resurrectione Christi hæc lex obligare, donec, *quod in iure dictum erat, super tecta prædicaretur*, ut Christus dominus Matth. 10. imperavit.

Obligatione legis novæ non incepisse in morte vel resurrectione Christi

10 Concludo igitur, obligationem huius legis non incepisse in morte, vel resurrectione Christi. Quod potest confirmari primo, quia alias ex tunc obligasset universos homines, & totum Orbem: consequens autem est incredibile. Sequela patet, quia non est major ratio de Iudæis, quam de gentibus, quia pro omnibus consummata est redemptio, & pro omnibus instituit Christus Baptismum, & alia sacramenta, & pro omnibus dixit, *Nisi quis renatus fuerit*, &c. & *Nisi manducaveritis carnem filii hominis*, &c. Et similiter non est maior ratio de una parte orbis, quam de alia, quia si non est necessaria promulgatio, sed voluntas legislatoris sufficit (ut dicitur) non est ulla ratio, ob quam potius in uno, quam in aliis locis obligaverit, cum voluntas Dei de se generalis fuerit, obligans omnes homines, & universum mundum per hanc legem. Consequens a. esse incredibile patet; tum a priori ratione facta, quia erat impossibile illam legem innotescere in illo momento toti mundo, vel omnibus hominibus; tum a posteriori ex absurdo: nam sequitur in eodem puncto abrogatum esse remedium originalis peccati datum pro infantibus, sive Iudæis, sive gentibus, quia credi non potest de divina providentia, & misericordia, ut sæpe dixi, & iterum statim dicam. Seqnela vero patet, quia simul ac lex nova obligare incepit, incepit etiam necessitas Baptismi, quæ statim exclusit utilitatem cuiuscunque alterius remedii, ut in fine l. præced. declaravi.

Conf. tradita conclusio.

11 Accedit, quod nullum est fundamentum ponendi tantam obligationem, vel necessitatem in instanti mortis Christi, quia licet tunc fuerit consummata redemptio, non fuit consummata forma legis necessaria ad obligandum, & similiter licet tunc fuerit consummatum testamentum, vel fœdus, non tamen tunc fuit apertum, aut declaratum sufficienter. Imo si prædicatio facta vivente Christo, erat sufficiens, ut lex illa posset obligare in puncto mortis, nulla esset ratio, cur antea non obligaret. Quia consummatio redemptionis non erat necessaria, ut Christus posset suis legibus statim obligare audientes, si vellet, sicut potuit dare suis sacramentis utilitatem, & efficaciam ante mortem: unde ergo ostendi potest, obligationem fuisse suspensam usque ad mortem, si præcesserat promulgatio sufficiens, vel necessaria non erat, Igitur sicut antea non obligavit hæc lex, ita nec in morte, vel resurrectione.

Legē novam non incepisse obligare ante diem Pentecostes

12 Secundo ex dictis concludo, legem novam non incepisse obligare ante diem Pentecostes. Probatur facile ex dictis: nam sacramenta huius legis, ante mortem Christi instituta, non fuerunt sub maiori necessitate proposita, aut promulgata toto illo tempore, ut ex Evangeliis constat, alia vero sacramenta, vel mysteria, quæ in illis diebus instituta sunt, eodem fere modo a Christo sunt privatim tradita sine publica lege, vel promulgatione. Et ideo Christus recessurus ab Apostolis, eis dixit, *Euntes docete omnes gentes, & prædicate Evangelium*, utique post receptum Spiritum sanctum; nam de priori tempore dixerat, *Sedete in civitate donec induamini virtute ex alto*, quia talem diem, dispensationem, & modum ad promulgationem suæ legis præfinierat. Denique addi potest optima congruentia, quia Christus non complevit institutionem suæ Ecclesiæ, ante tempus proximum ascensioni, ut patet ex Ioann. 20. ubi Sacramentum pœnitentiæ instituit & specialem potestatem dedit sacerdotibus ad remittenda peccata, & Episcopos, vel Apostolos creavit. In capite autem 21. creavit Petrum in summum Pontificem, in quo fundanda erat Ecclesia iuxta promissionem factam Matth. 16. Non est ergo verisimile, Christum tulisse suam legem ut obligantem, prius quam esset Ecclesia, pro qua illam legem ferebat.

Lex nova cepit obligare in die Pentecostes

13 Tertio addo, legem novam cepisse obligare in die Pentecostes. Hæc assertio suppositis præcedentibus, certa est, & dici potest communis Theologorum quantum ad hoc, quod nullus eorum amplius differendum censuit huius obligationis initium. Et ratio est, quia in illo die facta est sufficiens promulgatio huius legis Hierosolymis, sed nihil amplius desiderari poterat ad eius obligationem; ergo non est amplius dilata, sed statim incepit. Unde Act. 2. cum ad prædicationem Petri quidam compuncti corde interrogarent. *Quid faciemus viri fratres?* respondit Petrus, *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum*, & infra additur post multa alia verba dixisse Petrum, *Salvamini ab ista generatione prava.* Et qui receperunt sermonem fuisse perseverantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus. Ex quibus constat, ad literam implevisse Petrum, quod Christus iusserat, baptizate eos, & docete eos servare omnia quæcunque mandavi vobis. Tunc ergo cœpit Baptismus obligare, & esse necessarius ad remissionem peccatorum, & qui baptizabantur fiebant membra Ecclesiæ Christi Petro subiecta, & consequenter tota lege Christi obligabantur, & ideo secundum illam statim vivere inceperunt, ut ex eadem historia constat.

Dubitatio

13 Ulterius vero explicandum superest, an in illo die statim obligaverit omnes Iudæos, id est, non tantum eos, qui erant Hierosolymis (de quibus res videtur clara) sed etiam omnes qui erant in Iudæa, vel etiam illos, qui erant dispersi per varias provincias orbis. Aliqui enim ita affirmant, quia lex sufficienter promulgata, statim, ac simul obligat in tota ditione Principis legislatoris; item quia lex promulgata, non prius obligat quosdam subditos, quam alios: ergo ut lex nova non statim obligavit Iudæos Hierosolymis existentes, quod dici non potest, vel simul omnes alios obligavit. Denique videtur hoc fieri verisimile, quia illa promulgatio facta est in civitate (ut sic dicam) metropolitana illius populi, & in die, in quo ibi erant congregati Iudæi ex omni natione, quæ sub cœlo est, & magna solemnitate, & cum magnis signis de cœlo datis: ergo erat sufficiens illa promulgatio saltem pro tota natione, seu synagoga Iudæorum.

14 Sed

Hanc legem novā simul obligasse Judæos ubique existentes sed obligationem successive fuisse diffusam.

14. Sed nihilominus verius censeo, hanc legem non simul obligasse Judæos ubique existentes, sed incepisse tunc obligare, & postea successu temporis obligationem fuisse diffusam per totam Judæam, Samariam, & alias provincias. Quam sententiam esse consentaneam Patribus, & Theologis statim ostendam, loquendo de gentibus nunc sufficienter probatur ex principio supra posito de promulgatione legis positivæ, sc. postulare tempus sufficiens, ut notitia legis, seu promulgationis ad distantia loca deferatur, ut lex in illis obliget. Hæc enim conditio ex natura rei requiritur in lege hominibus imposita, quia homo non est alio modo capax notitiæ legis, ac subinde neque obligationis: & ideo etiam in lege divina necessaria est, ut paulo antea in simili explicuimus: nam eadem est ratio de promulgatione, & tempore necessario ad applicationem, seu divulgationem legis. Quamvis ergo promulgatio legis novæ facta Hierosolymis in die Pentecostes, fuerit sufficiens pro illo loco, non tamen pro omnibus, in quibus Judæi habitabant, vel certe licet in ratione promulgationis dicatur sufficiens simpliciter, nihilominus non potuit habere virtutem ad obligandum statim in loco distanti, quia non poterat humano modo simul ad omnia deferri, & applicari: necessarium ergo fuit tempus, ac subinde oportuit, ut obligatio successive diffusa fuerit. Neque est inconveniens, ut eadem lex prius obliget subditos præsentes, quam distantes, imo hoc est intrinsecum, & connaturale legi humanæ, id est, hominibus impositæ. Quod autem eo die fuerint Hierosolymis Judæi, ex omni natione, potuit quidem deservire, ut illa promulgatio brevius, & facilius divulgaretur per eorum provincias, non tamen potuit sufficere, ut actu obligaret simul omnes in illis habitantes, propter rationem factam & hactenus de Judæis.

Certum est legem novam non obligasse gentiles ante diem Pentecostes.

15. Superest dicendum de gentibus, de quibus tanquam certum supponimus, legem hanc eos non obligasse ante diem Pentecostes, nam quæ dicta sunt de Judæis, a fortiori idem probant de gentibus, & ex dicendis constabit. Neque in hoc videtur esse ratio dubitandi. Solum invenio quosdam Theologos asserentes, Gentiles fuisse obligatos ad Baptismum, si in Christum credere inciperent, etiam ante passionem ejus. Ita docet Soto dicto a. 4. circa medium in replica. *Sed arguis, quia cum illi*, inquit, *circumcidi non possent, tenebantur baptizari*. Idem sequitur Medin. 1. 2. q. 103. a. 3. vers. *sed etiam*, &c. Hæc vero sententia mihi valde displicet quia necessitas Baptismi non magis est proposita gentibus, quam judæis, vivente Christo, imo multo minus, quia eo tempore Evangelium non prædicabatur per se, & directe gentibus, juxta verbum Christi Matt. 15. *Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel*, & Matth. 10. *In viam gentium ne abieritis*. Præterea præceptum Baptismi indifferenter datum est, vel indicatum illis verbis, *Nisi quis renatus fuerit*, &c. ergo illa necessitas non fuit major in gentibus, quam in Judæis ante passionem. Et ideo D. Thom. 3. p. q. 66. a. 2. absolute, & generaliter dixit, quod *necessitas utendi Baptismo indicta fuit hominibus post passionem, & resurrectionem Domini*. Denique non video, qualis sit illa argumentatio, *quia gentiles circumcidi non poterant, tenebantur baptizari*. Nam in primis assumptum est falsum, quia licet Gentilis circumcidi non teneretur, poterat tamen, si vellet, fieri proselytus, neque enim hoc erat magis prohibitum Gentilibus, vivente Christo, & ante passionem ejus, etiamsi in illum crederent, quam antea, ut a fortiori patet ex dictis in fine l. præced. Ac deinde illatio non habet fundamentum, supponit enim, circumcisionem, aut Baptismum fuisse illo tempore necessarium gentibus credentibus in Christum ad eorum salutem, quod falsum est, & sine fundamento. Quia adultis contritio cum dilectione, parvulis autem remedium legis naturæ sufficere poterat. Nam contritio de se erat sufficiens, & in homine Gentili non includebat votum circumcisionis, ut per se constat, nec etiam votum Baptismi pro illo tempore pro quo nondum erat necessarium. Remedium a. legis naturæ tunc vigebat, imo & aliquo tempore post Christi mortem, ut iidem authores fatentur. Ergo neque in adultis, neque in parvulis habet locum illa illatio, vel disjunctio, quod si non circumciderentur deberent baptizari. Sit ergo certum, legem Evangelicam positivam non obligasse Gentiles ante Christi mortem, & consequenter neque ante diem Pentecostes, juxta superius dicta.

Limitatio quorundā

Refellitur

Dubium: Ad cujus solutionē aliud dubium præmittitur. Pars affir. suadetur.

16. De reliquo vero tempore est speciale dubium, an eodem tempore inceperit nova lex obligare Gentiles, quo Judæos. Ad cujus resolutionem aliud præmitto, videlicet, utrum Apostoli in principio suæ prædicationis promulgaverint Evangelium æqualiter gentibus, ac Judæis. Nam si consideremus usum, seu factum, videntur Apostoli per plures annos prædicasse Evangelium Judæis, & non gentibus, ut patet ex discursu Act. nam c. 1. Petrus ad Judæos loquebatur dicens: *Vobis est repromissio, & filiis vestris*, & c. 2. *Vos estis filii Prophetarum*, &c. & infra. *Vobis primo Deus suscitans filium suum misit eum benedicentem vobis*, &c. & c. 5. *Hunc Principem, & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua ad dandam pœnitentiam Israeli, & remissionem peccatorum*. Et c. 8. cum discipuli essent dispersi occasione persecutionis, quæ facta fuerat sub Stephano, cœpit Evangelium prædicari etiam Samaritanis, qui etiam Judæi erant, licet in moribus, & doctrina errarent. Et ibidem Phil. baptizavit Eunuch. de quo supr. ostendimus, saltem fuisse proselyt. & legis cultorem, ut ejus pietas, & affectio, ac reverentia ad Scripturam sacram ostendebat, Chrys. Hom. 19. in Acta, eleganter expendit. Imo in c. 11. Act. additur, quosdam ex illis discipulis dispersis pervenisse usque Phænic. & Cyprum, & Antioch. *nemini loquentes verbum, nisi solis Judæis*. Ergo usque ad illud tempus non potuerunt Gentiles obligari lege Christi, cum eis non promulgaretur, & tamen Judæi jam obligabantur, ut ex supr. d. constat. Hoc etiam confirmat revelatio facta Petro Act. 10. nam ex ea manifeste colligitur Petrum antea non prædicasse Evangelium gentibus, imo videtur usque ad illud tempus existimasse, id sibi non licuisse, quod etiam ipse ostendit in c. 11. ubi ex sola revelatione excusat factum, dicens: *Ego quis eram, qui possem prohibere Deum?* Et hic tunc fuisse videtur communis sensus Judæorum, etiam in Christum credentium: vel saltem putabant, non esse Gentiles admittendos ad fidem, nisi prius circumciderentur, ut patet ex Act. 11. & 21. & Ep. ad Gal. Fundarique poterant, quia putabant, esse Judæis prohibitum in lege Lev. 20. communicare cum gentibus præputium habentibus.

Confirm.

Pars neg. suadetur.

17. In contrarium vero est, quia non est verisimile, ignorasse Petrum, & alios Apostolos, Christum mortuum fuisse pro omnibus hominibus, & redemisse Gentiles æque, ac Judæos, & consequenter pro utrisque legem suam tulisse. Præsertim quia illis præceperat: *Docete omnes gentes baptizantes eos, & euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ*, per quæ verba abstulit prohibitionem, quam prius fecerat *in viam gentium ne abieritis*; ergo statim debuerunt hanc legem omnibus prædicare, sive Gentiles essent, sive Judæi. Probatur consequentia; tum quia nulla ratio erat, ob quam vitarent tunc Gentiles in hac legis gratiæ communicatione; tum etiam quia ex lege veteri non colligitur talis prohibitio. Nam ut notavit Abulens. Levit. 20. q. 1. nullum erat in lege præceptum prohibens Judæis omnem communicationem cum gentibus, sed solum in matrimoniis, vel quibusdam cibis, aut actibus specialiter in lege prohibitis: unde poterant alia commercia habere cum gentibus. Imo etiam Gentiles permittebantur adorare Deum in templo, ut sumitur ex Joann. 12. ubi dicitur, adfuisse ibi quosdam Gentiles, qui venerant Hierusalem adorare, ubi Theophil. notat, illos non fuisse proselytos & licet Chrysost. Homil. 65. dicat, parum absuisse, ut essent proselyti, non tamen dicit fuisse circumcisos. Item id non fuisse necessarium, satis colligitur ex 3. Reg. 8. ubi Salmeron in dedicatione templi oravit Deum, *ut alienigena, qui non est de populo Israel, cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum, & oraverit in hoc loco, tu exaudies in cælo*, &c.

18. Neque obstat, quod Josephus lib. 8. Antiquit.

cap.

cap.2. alias 3. dicat, non fuiſſe admiſſos intra Hieroſolymitanum templum, niſi puros, & caſtos, ac præſcripta legis obſervantes; unde a fortiori colligitur, neque Gentiles admiſſos fuiſſe. Quod videtur etiam ſumi ex Jeremia Threnor. 1. ubi deplorat, gentes ingreſſas eſſe ſanctuarium *Dei*, *de quibus*, inquit, *præceperas, ne intrarent in Eccleſiam tuam*. Hoc inquam, non obſtat: nam Joſephus loquitur de atrio templi ſpecialiter deſtinato pro Judaico populo obſervatore legis, atque adeo pro mundis tantum Judæis: Gentiles vero admittebantur cum immundis ad orandum, vel in janua templi, & extra illam, ut vult Ribera, lib. 1. de Templo, cap. 16. in fine, vel admittebantur in alio atrio peculiari deputato pro immundis, ut multi alii volunt, & videtur ſumi ex dicto loco Regum. Alter vero locus poteſt exponi de gentibus non colentibus verum Deum, de quibus conqueritur etiam Ezechiel cap. 44. & eos vocat *incircumciſos corde*, *& carne*, illi ergo prohibiti erant orare in templo. De Gentilibus autem colentibus Deum non conſtat talis prohitio, neque illos ibi adorare Deum per ſe erat contra ſanctitatem illius templi: ergo communicatio Judæorum cum iſtis, nec per ſe mala erat, nec prohibita; ergo multo minus erat prohibitum Apoſtolis ex vi veteris legis communicare cum gentibus, convertendo illos ad cultum veri Dei, & ad legem Evangelicam ſervandam. Imo hoc videri poterat conſentaneum veteri legi, quatenus in veteri Teſtamento prædictum erat, ex Sion exituram legem divinam, quæ ad omnes populos, & gentes extenderetur. Denique quælibet obligatio veteris Teſtamenti jam ceſſaverat reſpectu Apoſtolorum a Chriſto autem nullam habuerunt prohibitionem, nec definitam directionem, ut ab his potius inciperet, quam ab illis: ergo non poteſt cum fundamento dici, fuiſſe neceſſarium, prius Judæis, quam gentibus legem promulgare: ergo veriſimilius eſt, æque, & indifferenter eam omnibus propoſitam fuiſſe, ac ſub inde ſimul utrunque populum obligare cœpiſſe.

Reſolvitur dubiũ. 19. In hoc puncto brevis reſolutio in hunc modum tradi poteſt. Nam aliud eſt loqui de obligatione, ſeu neceſſitate: aliud de facto, ſeu de uſu. Quantum ergo ad obligationem, cenſeo, nunquam fuiſſe prohibitum Apoſtolis poſt Chriſti mortem prædicare Evangelium gentibus, & e converſo non fuiſſe præceptum prius promulgare legem Chriſti Judæis, quam Gentilibus. Hoc mihi probant omnia adducta in poſteriori loco, quia non invenio fundamentum ſufficiens ad ponendam talem prohibitionem, vel neceſſitatem. Et ſi fortaſſe aliqua fuit, non eſt referenda in legem veterem, ſed in peculiarem inſtinctum Spiritus S. ut jam declaro. At vero quoad uſum, ſeu factum dicendum eſt ita obſervatum eſſe ab Apoſtolis in promulgatione legis Evangelicæ: nam per aliquot annos illam ſolis Judæis prædicarunt, & non gentibus uſque ad revelationem factam Petro Act. 10. Hoc conſtat ex hiſtoria Actorum, & ex aliis, quæ priori loco adducta ſunt.

10. Neque obſtat, quod dicitur Act. 9. Paulum in primo receſſu ad Hieruſalem, ibi *locutum eſſe gentibus, & diſputaſſe cum Græcis*. Nam reſponderi poteſt, Græcos illos fuiſſe Judæos, ita appellatos, quia græce loquebantur. Unde vox græca potius ſignificat græcizantes, quam Græcos, & eoſdem fortaſſe vocavit interpres Gentiles, nam in græco illæ duæ voces non ponuntur diſtincte. Vel certe per Gentiles intelliguntur aut Judæi, qui ex provinciis gentium Hieruſalem venerant, vel e converſo Gentiles origine, profeſſores autem legis, & proſelyti jam facti. Vel certe ſi locus ille de Gentilibus tam origine, quam religione intelligatur, ut litera ſimpliciter intellecta indicat, recte ponderavit Bell. l. 1. de ſummo Pont. c. 22. ibi non dici Paulum prædicaſſe gentibus, ſed loquutum eſſe, & diſputaſſe cum illis. Fieri a. potuit, ut prædicante Paulo Judæis, Gentiles audirent aliqua ſuis erroribus contraria, & inde ſumerent occaſionem diſputandi cum Paulo. Et conjectura non parva eſt, quia ibi non dicitur aliquem eorum fuiſſe converſum, ſed potius grave odium in Paulum concepiſſe. Aliunde vero ex eadem hiſtoria conſtat, Paulum eundem ordinem in ſua prædicatione texuiſſe. Nam in eodem c. 9. de illo dicitur, *& continuo in ſynagogis prædicabat Jeſum*, ſcilicet, ſtatim poſtquam fuit baptizatus, & in c. 13. legitur longus ſermo Pauli ad Judæos, quibus repugnantibus, & contradicentibus, Paulus, & Barnabas dixerunt: *Vobis oportebat primum loqui Verbum Dei, ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos indicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes.*

21. Et hinc poteſt reddi ratio hujus ordinis. Exiſtimo enim nunquam ignoraſſe Apoſtolos, legem gratiæ univerſalem eſſe pro omnibus gentibus, nam hoc perſuadent teſtimonia ſupra adducta: unde veriſimile eſt, partim ex ſcripturis antiquis, partim ex divina inſpiratione illum ordinem obſervaſſe, quia intelligebant, ita eſſe divina ordinatione præſcriptum, juxta illud Pauli ad Rom. 11. *illorum*, id eſt, *Judæorum delicto ſalus eſt gentibus*, *delictum illorum*, *divitiæ ſunt mundi*, *& diminutio eorum*, *divitiæ gentium*: Et hoc idem ſignificavit in verbis ſupra citatis, poſt quę ſubjungit: *Sic enim præcipit nobis Dominus*. *Poſui te in lucem gentium*, &c. ubi nomine præcepti decretum, & præordinatio divina intelligi poteſt, vel ſi rigoroſe ſumatur, intelligitur abſolute de promulgando Evangelio gentibus ſuo tempore, & quando occaſio id ferret. Addi etiam poteſt, hoc obſervaſſe Apoſtolos, quia nondum eis revelatum erat, neque ipſi inter ſe ſatis diſcuſſerant, aut definierant, an gentes in præputio permanentes vocandæ eſſent, & admittendæ ad Chriſti Eccleſiam, vel media circumciſione. Denique id facere potuerunt ex quodam ordine charitatis, ne Judæis ſcandalizarentur, & ita fierent duriores ad Evangelium recipiendum, quia ex antiqua conſuetudine vitabant conſortium gentium, ut conſtat ex Act. 11. & ad Galat. 1. Atque ita quantum ex hiſtoria Actorum colligitur, in promulgatione hujus legis hic ordo ſervatus eſt, ut primum in Judæa, deinde in Samaria, & deinde in gentibus prædicata fuerit, juxta verbum Chriſti Actor. 1. *Eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in omni Judæa, & Samaria, uſque ad ultimum terræ.* — Nunquã ignoraſſe Apoſtolos legem gratiæ eſſe univerſalem.

22. Ex hac ergo reſolutione conſtat, legem novam non incepiſſe obligare Gentiles per ſe, ac proprie uſque ad revelationem Petro factam Actor. 10. Probatur, quia lex non promulgata aliquibus, ſeu pro aliquibus, eos non obligat, ſed lex nova non fuit promulgata gentibus uſque ad illud tempus: ergo neque illos obligavit. Conſequentia evidens eſt, & utraque præmiſſa ſufficienter eſt in ſuperioribus probata. Dices, eſto verum ſit, Apoſtolos illo tempore non prædicaſſe directe gentibus, nihilominus fieri non potuiſſe, quin multi Gentilium habitantes, vel peregrinantes inter Judæos, eorum doctrinam audirent, & ſigna viderent; ergo hoc ſatis erat, ut obligarentur legem Chriſti ſuſcipere. Reſpondeo, potuiſſe fortaſſe aliquos Gentiles illo modo obligari ad credendum, & colendum verum Deum, vel etiam Chriſtum, & ad ſperandum ſalutem per ipſum, & conſequenter ad illa omnia moralia, quæ lex nova præcipit, quatenus per rationem fide illuſtratam neceſſaria eſſe oſtenduntur. Nihilominus tamen non obligabantur per ſe, ac proprie ad obſervationem legis novæ, ut eſt poſitiva divina, quia non ſolum non proponebatur illis neceſſitas Baptiſmi, verum etiam neque offerebatur, quia tunc nullus Gentilium habens præputium admittebatur ad Baptiſmum, uſque ad Cornelium; ergo fieri non poterat, ut obligarentur ad illum: ergo nec ad reliqua præcepta hujus legis, cum Baptiſmus ſit reliquorum fundamentum. — Hinc infertur 1.

23. Ex quo infertur ſecundo, ex eo tempore, quo facta eſt Petro dicta revelatio cœpiſſe Apoſtolos libere prædicare Evangelium gentibus, ipſoſque Gentiles cœpiſſe per hanc legem obligari, non tamen fuiſſe obligatum totum orbem, ſed ſucceſſive prout Evangelium promulgabatur. Prior pars manifeſta eſt ex dictis, quia accedente, promulgatione nihil amplius deſiderari poteſt ad talem obligationem. Altera vero pars patet etiam ex dictis proxime de modo, quo hæc lex obligavit populos Judæorum: nam eadem eſt proportionalis ratio de populis gentium. Unde licet pau- — Infertur 2.

pauci Scholastici distinguant initium obligationis hujus legis respectu Judæorum, & gentium, nihilominus illam non negant, & omnes illi, qui promulgationem necessariam esse existimant etiam ad obligationem legis divinæ positivæ, necesse est, ut illam admittant supposita historia Scripturæ, & testimoniis quæ ponderavimus. Et similiter qui ad obligationem hujus legis in locis distantibus requirunt temporis successionem, necesse est, ut tam respectu Gentilium, quam respectu Judæorum illam postulent. Et ita possunt pro hac sententia merito citari Bonaventura in 4. distinction. 3. parte 2. articul. 3. quæstion. 2. in fine, Scotus quæstion. 4. Gabr. distinction. 1. quæstion. 4. imo & etiam Div. Thom. in locis in princ. hujus capitis allegatis, & August epist. 8. & 89. ut superiori l. cap. 13. poderavi. Item Bernard. Epist. 77. & Hugo de sancto Victor. lib. 2. de Sacrament. p. 6. capit. 4. §. *solum superest difficultas*, quia videtur sequi ex dictis, etiam nunc non obligare legem gratiæ totum universum, quia nec ab Apostolis promulgatum est Evangelium in toto mundo, nec promulgatum erat tempore Origenis, ut ex illo sumitur tractat. 28. in Matth. nec tempore Augustini, vel Ruphini, ut sumitur ex Augustino Epistol. 80. & ex Ruphino libro primo Histor. capite nono, & decimo nec tempore Bernardi, ut ipse significat libro tertio de consideration. ad Eugen. ac denique in nostro tempore videtur hoc experientia compertum esse: ergo per omnia hæc tempora lex nova non obligavit totum mundum. Consequens autem admitti non potest, alias in multis orbis partibus potuissent toto hoc tempore salvari infantes sine Baptismo. (Object.)

24. Respondeo, negando sequelam, & ad probationem respondetur, distinguendam esse promulgationem a divulgatione, seu notitia promulgationis. Nam promulgatio sufficienter facta est ab Apostolis, in die Pentecostes, & deinceps cum *in omnem terram exivit sonus eorum*, Roman. 10. juxta verbum Christi: *Eritis mihi testes usque ad ultimum terræ*, quod saltem per famam prædicationis impletum esse, sentit Hieronym. Matthæi 24. ita exponens illa verba Christi, *Prædicabitur hoc Evangelium in universo mundo, & tunc veniet consummatio*, id est, destructio Hierusalem, ut ipse ad literam exponit, & idem sentit Chrysost. homil. 76. in Matth. & Div. Thom. supra dictum locum ad Roman. Fieri autem potuit, ut hæc notitia Evangelii per multum tempus vel omnino non pervenerit ad multas mundi provincias, vel saltem non sufficienter. Hoc vero non obstat, quominus totum mundum obligaverit post transactum tempus sufficiens ad perfectam diffamationem, & notitiam. Unde etiam distinguendum est id, quod est per se, ab eo, quod est per accidens, & distinguenda est excusatio a carentia obligationis. Per se enim promulgatio publica cum tempore sufficiente ad integram divulgationem est necessaria ad integram obligationem, per accidens autem potest illa divulgatio, aut notitia impediri, inde tamen non impedietur obligatio, quamvis oriri possit excusatio. Et ita concedo, potuisse plures gentes excusari multo tempore a transgressione hujus legis, quia licet lex de se jam eos obligaret, ignorantia poterat a culpa excusare. Non tamen potuit ignorantia impedire necessitatem Baptismi, nec irritationem alterius remedii: nam hunc effectum lex per se ipsam operatur independenter a notitia subditorum. Quod non est inconveniens, nec contra divinam providentiam, quando solum per accidens contingit, & sufficiens promulgatio cum necessaria temporis amplitudine præcessit, quia omnibus legibus hoc commune est, ut ex dictis in superioribus constat. (Respons.)

CAPUT V.

An lex nova justificet, vel alios habeat effectus.

1. Communis, an certa scientia est, legem novam justificare, & in hoc superare legem veterem quod non solum jubet præcipiendo, sed etiam juvat gratiam, & auxilium ejus inspirando: ut docuit D. Thom. 1. 2. q. 106. a. 2. & ibi omnes & ex sacræ Scripturæ expositoribus modernis tradit late Barrad. tom. 1. l. 1. cap. 3. Item Salm. ad Rom. 3. disp. 29. & ad Rom. 7. disp. 6. ex scriptoribus vero contra hæreticos Bell. l. 1. de verbo Dei, c. 18. & latius l. 4. de justificat. a principio usque ad c. 6. Stapleton. in Antidoto ad Roman. 3. Valent. lib. de differentia veteris, & novæ legis, cap. 1. Probari autem solet hæc doctrina ex Paulo ad Rom. 1. dicente, *Evangelium est virtus Dei in salutem omni credenti*, nam Evangelium idem est, quod lex gratiæ: dicitur a. virtus Dei, quia dat vires ad bene operandum, utique per justitiam, & auxilium gratiæ. Et huic consonat illud 1. ad Corint. 15. *Notum vobis facio Evangelium quod prædicavi vobis, quod & accepistis, per quod & salvamini*, salvantur autem homines si justificentur, & in justitia perseverent: ergo totum hoc confert Evangelium. Præterea frequenter Paulus docet, legem veterem non justificasse, quia supra diximus esse verum de tota lege, etiam ut includente præcepta moralia cum Aug. de spirit. & liter. c. 8. & 17. & in hoc intendit Paulus distinguere legem veterem a nova. In hoc enim sensu dicit ad Rom. 3. *Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non, sed per legem fidei*, id est Evangelicam, quam c. 8. vocat legem *Spiritus vitæ in Christo Jesu*, & de illa subiungit *liberavit me a lege peccati, & mortis*, & infra ait, datam esse, *ut justificatio legis impleretur in nobis*. Et ita intelligit hæc loca Aug. l. de spirit. & liter. c. 4. 8. 14. 16. & 18. & lib. 1. contra duas Epist. Pelag. cap. 7. & 21. l. 1. de pecc. mer. & rem. c. 11. Ep. 157. ad Optat. (Legem novam justificare, & in hoc superare legem veterem.)

2. Non est autem facile ad explicandum quomodo lex nova hunc faciat effectum, quia lex consistit in præceptis, præceptum autem, ut tale est, non justificat, quia non dat gratiam, nec vires spirituales; est enim quid extrinsecum, objectum bonum, vel malum ostendens, vel constituens, & ita per se spectatum quasi extrinsece se habet ad hominem, sicut obiectum: ergo non potest iustificare, etiam in lege nova. Nam quoad hoc eadem videtur esse ratio de hac lege, quæ de quacunque alia. (Object.) Ad hanc vero difficultatem respondet D. Thom. supra ex August. in locis allegatis in lege nova duo esse, nimirum præcepta, documenta, seu consilia Christi, & spiritum fidei, & gratiæ, qui in ea communicatur. Quoad priorem ergo partem concedit D. Th. legem novam non iustificare, propter rationem dictam, per spiritum autem gratiæ dicit justificare, & quia hoc posterius est præcipuum in lege gratiæ, ideo simpliciter hæc lex justificare dicitur, iuxta hanc declarationem. (Respons. D Th. ex Aug.) Et consequenter omnia loca Pauli, in quibus sermo est de lege iustificante, intelliguntur ab istis Patribus de lege gratiæ, quatenus est ipsa gratia, sub gratia intelligendo omne auxilium gratiæ, quod ad credendum, & bene operandum datur. Unde etiam de hac lege secundum dictas eius partes intelligunt illud 2. ad Corinth. 3. *Litera occidit, spiritus autem vivificat*. Nam per *literam* intelliguntur præcepta, & documenta, & quidquid pertinet ad doctrinam exteriorem, sive scriptam, sive verbo traditam: & ideo litera præcise spectata, & separata a spiritu non dat vitam, sed potius per occasionem illam tolleret etiam in lege gratiæ, si separaretur a spiritu. Nomine autem *spiritus* significatur auxilium gratiæ, quod est principium spiritualis vitæ. Statim ergo occurrit vulgaris difficultas, quæ in simili tacta est supra cap. 3. nam hoc modo nulla est differentia inter legem novam, & veterem, vel naturalem: nam omnibus commune est, ut per præcepta quatenus præcepta sunt, non iustificent, ut in dicta sententia supponitur & omnes communiter videntur docere. (Difficultas.) Deinde vero est etiam omnibus commune iustificare per gratiam annexam præceptis: nam

nam semper lex divina, præsertim quæ de actibus supernaturalibus, & in ordine ad finem supernaturalem data est, habuit adiunctum spiritum gratiæ, quia sine illo impleri non posset, & Deus non præcipit impossibilia: omnis autem gratia cum quacunque lege data, fuit sufficiens ad iustificandum, ut constat: ergo nulla est differentia. Accedit, quod hoc modo quælibet lex Dei potest etiam appellari lex gratiæ, ratione impulsus ad iustitiam, quia semper habet adiunctam gratiam, quæ in lege nova non habet maiorem proprietatem.

Resp. 2 Ad hanc vero difficultatem est etiam responsio communis, gratiam convenire legi novæ quasi per se, & ex propriis, antiquioribus vero legibus non ex vi illarum, seu per se fuisse coniunctam, sed per respectum ad legem gratiæ. Et ideo legi gratiæ simpliciter tribui iustificationem, non vero superioribus legibus, & propter eandem causam non possunt appellari leges gratiæ, quia licet in illis fuerit, non ex illis, sed per respectum ad legem novam. Et propter eandem rationem omnes, qui in illis legibus iustificati sunt, ut sic, ad legem gratiæ pertinere dicuntur a D. Thom. supra, & est sententia Augustini locis statim citandis. Fundamentum autem huius doctrinæ est, quia nulla gratia data est hominibus a principio mundi usque nunc, nisi per Christum, iuxta illud Actor. 4. *Neque enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Quod intelligendum esse de omnibus hominibus, etiam qui Christum præcesserunt, docet optime Aug. in Epist. 157. ad Optatum, & sumitur ex verbis eiusdem Petri Actor. 15. *Per gratiam Domini Iesu Christi credimus salvari, quemadmodum & illi*, id est, patres nostri: de illis enim loquutus fuerat, & illos refert. Sumitur etiam ex Paulo ad Romanos 3. ibi, *Propter remissionem præcedentium delictorum*, cui consonat illud ad Heb. 9. *In remissionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento:* & illud 1. ad Corinth. 10. *Bibebant autem de spirituali, consequente eos petra, petra autem erat Christus.* Ubi de hominibus existentibus sub lege loquitur, eosque dicit bibisse de Christo petra, & fonte aquæ vivæ, quia per fidem eius gratiam impetrabant, ut late ostendit Aug. l. 1. contra duas Epist. Pelag. c. 7. & 21. Unde concludit l. de peccat. meritis & remis. c. 1. *quia gratia salvatoris operata est in antiquis Sanctis, quicunque antequam in carne Christus veniret, ad eius tamen adiuvantem gratiam, non ad legis literam quæ iubere tantum, & non adiuvare potuit pertinebant.* Ob hanc ergo rationem spiritus gratiæ dicitur esse proprius legis novæ, quia data est eo tempore, in quo jam author gratiæ advenit, & redemptionem hominum consummavit, gratiamque omnibus meruit. Imo idem ipse est author huius legis, & gratiæ, & ideo præcipiendo simul præbet gratiam, & vires ad præceptum implendum ex vi talis status. Quod non ita erat in lege veteri, quæ secundum illum statum præcipere poterat, non autem gratiam dare, sed mediante fide impetranda erat per Christum legis gratiæ auctorem, ut explicuit Paulus ad Rom. 10. Et ex hac differentia sequitur alia, nimirum, adiutorium gratiæ longe

Alia differentia abundantius dari in hoc statu, quam in præcedentibus, iuxta illud Ioan. 7. *Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus*, quod dictum quidem est de speciali Spiritus sancti adventu in die Pentecostes, tamen cum proportione applicari potest ad abundantiam gratiæ huius status propriam, quæ in illo adventu significata, & quodammodo inchoata est, ut sancti interpretantur. Et ob hanc etiam causam lex hæc merito dicitur per antonomasiam lex gratiæ, & lex iustificans, & iugum suave, ac similia, quæ legi veteri attribui non possunt.

Dubium superest 4 Adhuc vero difficultas superest circa hanc sententiam, & doctrinam: nam licet quoad ea, quæ affirmat de spiritu gratiæ, & de necessitate illius, & efficacia eius ad iustificandum, & de largitione, vel obtentione illius per Christum, & fidem eius, & de discrimine inter veterem legem, & novam quoad hanc partem vera sint, recteque satisfaciant, nihilominus quoad aliam partem legis novæ, quæ consistit in collectione præceptorum (quæ in ratione propriæ legis est præcipua) non videtur per illam doctrinam satisfactum quia non videtur omnino negandum, quin lex gratiæ etiam sic sumpta, aliquo modo iustificet ratione sui & non tantum ratione adiuncti, quod est gratia. Nam si hoc potest commode intelligi, & explicari, non videtur negandum, cum ad perfectionem legis pertineat, & hæc perfectio sit maxime consentanea excellentiæ huius legis, & secundum illam proprius explicetur hic effectus respectu legis novæ, & differentia eius a lege veteri in eodem effectu.

Responsio. Notandum in quo sensu lex iustificatur 5 Videtur ergo satis probabiliter dici posse, in aliquo sensu proprio convenire legi novæ, per præcepta sua iustificare. Ad quod explicandum adverto, legem collective sumptam (ut hic loquimur) non solum includere præcepta ut obligantia, sed etiam ut instituentia talem statum legis, & talia fundamenta illius congregationis, seu Ecclesiæ, pro qua datur talis lex. Talis enim institutio positiva est, & inter effectus legis numeratur, ut supra circa legem humanam, & circa legem veterem explicavi, quia non fit sine aliqua obligatione ad talem institutionem servandam. Item sub propria lege non tantum imperium, sed etiam promissio illi annexa comprehenditur; tum quia accessorium sequitur principale, & sub illius appellatione comprehenditur; tum etiam, quia sicut comminatio est quædam pars legis pœnalis, ita promissio est pars legis directivæ, & favorabilis: unde fit, ut sicut pœna dicitur effectus legis, ita etiam præmium lege promissum inter effectus legis computandum sit, ut in superioribus etiam ostensum est. Ex quo etiam advertere maxime oportet ut aliquid tribuatur propriæ legi tanquam effectus eius, non esse necessarium, ut ab illa formaliter fiat, sicut fit obligatio (ut multi loquuntur) neque etiam ut effective ab illa fiat per seipsam tanquam a causa proxima, & per se morali, quomodo irritatio actus, aut pœna, vel inhabilitas aliquando fit immediate per legem, sed sufficere interdum, ut observatione, vel transgressione legis talis effectus necessario consequatur ex vi legis, seu institutionis, vel promissionis per ipsam facta. Sic enim irritatio actus, vel pœna est effectus legis, non solum quando per ipsam legem immediate fiunt, sed etiam quando fiunt per iudicem secundum legem operantem. Et ratio est clara, quia tunc etiam lex cooperatur ad talem effectum, saltem morali modo impellendo, & movendo iudicem ad illum.

De modo quo lex nova iustificet probatur primo 6 Dico ergo, legem novam etiam ut propria lex est iustificare, cooperando aliquo modo ad iustificationem in suo genere, & non excludendo aliam causam, vel formalem, vel efficientem magis propinquam, & propriam eiusdem iustificationis. Probatur primo, quia per hanc legem instituta sunt sacramenta, quæ ratione talis institutionis habent vim iustificandi apud Deum; ergo hoc titulo vere, ac proprie dicitur lex hæc iustificare. Antecedens suppono tanquam certum ex Concilio Trid. sess. 7. 13. & 14. & ex materia de Sacramentis. Consequentia vero probatur ex declaratione facta, quia effectus ille pendet ex institutione, & institutio ex lege; ergo lex est causa saltem moralis, a qua pendet talis effectus. Item quia talis lex (nostro modo intelligendi, & loquendi) quasi obligat Deum, & necessitatem imponit iustificandi hominem sic accedentem ad tale Sacramentum; ergo lex etiam est causa talis effectus in suo genere. Denique declaratur ex proportione ad legem veterem: nam illa dicitur iustificasse quoad iustificationes carnis, ut ait Paulus ad Hebr. 9. quæ instituebat sacramenta, quæ habebant vim tollendi immunditias legis; ergo simili modo dicitur lex nova in suo ordine altiori, iustificare spiritualiter, & coram Deo, quia instituit sacramenta habentia vim iustificandi. Sic dixit Macar. Ægypt. Homil. 47. de allegoriis legis. Apud illos Baptisma sanctificabat carnem, apud nos autem est Baptisma sancti Spiritus, & ignis, & alia quæ prosequitur. Atque hanc doctrinam tradunt hic Sotus, Medin. Valent. & alii, qui non dicunt, solum hoc interesse, inter legem novam, & veterem, nec propter hanc solam causam legem novam justificare, sed hanc esse unam ex sufficientibus rationibus, & unam ex excellentiis hujus legis supra veterem, & ita doctrina

est

est verissima, & satis consentanea decreto Eugenii Papæ in fine Concilii Florentini.

a. Probatur.

7. Deinde probatur, & explicatur assertio, quia hæc lex continet multas promissiones internæ justitiæ, & sanctitatis sub conditione alicujus operis; ergo quando conditio impletur, justificatio, quæ mediante tali opere comparantur, recte potest huic legi attribui tanquam promittenti. Consequentia patet ex discursu supra facto. Antecedens vero potest in primis applicari ad promissiones gratiæ Sacramentis factas, quæ dicuntur esse de conferenda gratia ex opere operato, & sunt propriæ legis novæ. Deinde habet locum in promissionibus factis operibus meritoriis, quæ implentur in justificatione ex merito, seu ex opere operantis: nam illa justificatio recte attribuitur legi gratiæ, quia per se suam observationem justificat, ex vi promissionis in tali lege factæ. Neque potest hoc ita attribui legi veteri: nam licet observantia illius facta ex spiritu fidei vivæ, justificaret per augmentum gratiæ, tamen promissio illius justitiæ non erat ex tali lege, neque in ipsa lege, ut supra dixi, sed erat ex meritis Christi venturi, & ita quasi participabatur a lege gratiæ, ratione authoris ejus, quod habet locum etiam in statu legis naturæ, ut supra notavimus. Denique (quod notandum est) cum hæc lex per se, & quasi ex propriis promittat spiritualem justitiam sub conditione operis, necessario includit vel promittit spirituales vires, & auxilia necessaria, ut possint homines implere opera illa, quæ ad talem justitiam necessaria sunt; tum quia alias promissio sub conditione talis operis videretur ficta, & inutilis; tum etiam, quia author hujus legis utrumque suis subditis meruit. Igitur ratione promissionum per se pertinentium ad hanc legem omnis iustificatio tam secunda, quam prima, & ipsum iustificationis initium non immerito potest huic legi attribui. Et quamvis D. Thom. non ita distincte hæc omnia explicuerit, nihil tamen horum negavit. Existimo autem in præceptis huius legis solum considerasse vim obligandi, & in documentis vim consulendi, vel ostendendi iustitiam, & sub hac ratione dixisse, legem hanc non iustificare. Sub gratia autem comprehendere videtur omnia subsidia gratiæ, inter quæ computari possunt instrumenta, per quæ confertur, & promissiones eius. Veruntamen quatenus hæc etiam ad legis officium, & institutum pertinent, ut declaravi, merito etiam ipsi legi novæ hic effectus in suo genere tribuitur.

Plures spirituales effectus posse huic legi attribui. Peccatorum remissio. Sacramentalis gratia. Characteres Sacramentorum, &c.

8. Ex quo tandem colligo, plures spirituales effectus posse huic legi attribui. Huiusmodi sunt in primis omnes illi, qui sunt effectus Sacramentorum, ut est peccatorum remissio, & omnis sacramentalis gratia, sive habitualis, sive actualis, & characteres Sacramentorum, ac subinde potestas ordinis, quæ per unum ex Sacramentis confertur: nam omnia hæc dantur ex vi institutionis huius legis. Imo cum his connexa est etiam potestas iurisdictionis pertinens ad forum Sacramenti pœnitentiæ, quia non potest illud Sacramentum sine hac potestate subsistere, & ideo in illius institutione includitur hæc potestas, seu promissio eius in generali respectu Ecclesiæ, licet determinatio seu applicatio talis potestatis ad has, vel illas personas fuerit dependens ex arbitrio Christi, & ex alia peculiari institutione. Veruntamen illa etiam determinatio, & institutio ad legem novam in tota sua amplitudine pertinet, & ideo hoc etiam titulo talis potestas inter effectus huius legis computatur. Unde consequenter fit, ut tota etiam spiritualis potestas iurisdictionis, quæ est in Ecclesia pertinens ad eius externum regimen, & status hierarchicus eiusdem Ecclesię cum perfecta monarchia, dici possunt effectus huius legis; quia omnia sunt a Christo instituta, & quadam immutabili lege stabilita: & ideo hæc, & similia dicuntur esse de iure divino legis gratiæ, quamvis non omnia æque primo, & immediate sint de iure divino, ut ex propriis locis constat. Denique alia etiam spiritualia bona, quæ ex vi generalium promissionum fidelibus conferuntur, inter effectus huius legis computari possunt, ut explicatum est. Aliqui etiam huic legi attribuunt omnia privilegia gratiæ, extraordinaria auxilia, & vocationes, etiam miraculosas, quæ in hoc statu legis frequenter communicantur. Sed hoc licet sit verum ratione auctoris huius legis, quia hæc omnia abundantissime meruit, & ideo etiam sint valde consentanea statui huius legis, non tamen ita proprie tribuuntur legi secundum propriam rationem eius, cum potius supra, vel ultra legem esse videantur. Præter hos autem effectus non occurrunt alii, qui possint huic legi proprie tribui, quia hæc lex nec promittit bona temporalia, ut talia sunt, nec etiam per se infert irregularitates, neque alias pœnas hujus vitæ, neque etiam irritat actus, quos lex ipsa naturalis non irritat, ut ex dictis in capite secundo satis constat.

Alii novæ legis effectus.

CAPUT VI.

An possit aliquis in lege nova dispensare.

De dispensatione in lege nova.

1. Explicatis causis, & effectibus huius legis dicendum sequitur de proprietatibus eius, sed inter eas solum illæ, quæ ad immutabilitatem eius pertinent, aliqua explicatione indigent: nam reliquæ, nimirum, quod sit sancta, spiritualis, potens, seu effectrix multorum bonorum, & consequenter quod sit suavis, & similes ex dictis causis, & effectibus huius legis satis notæ sunt, & in cap. 8. aliquid addemus. Nunc ergo immutabilitas explicanda est, quæ mutationi opponitur, & ideo duplex esse potest, sicut duplex est mutatio legis, scilicet, dispensatio, & abrogatio, quibus opponuntur indispensabilitas, & perpetuitas, & de hac posteriori dicemus in cap. sequ. nunc prior tractanda est. Potest autem sermo esse de dispensatione, vel obtinenda a Deo, vel ab homine. De Deo vero nulla est controversia; clarum est enim posse in lege sua dispensare pro suo arbitrio, etiam sine causa: nam si hoc potest legislator humanus in sua lege, multo magis Deus. Imo licet homo non recte, aut licite id faciat sine causa; si Deus id faceret, honestissime, & rectissime faceret; tum quia est supremus Dominus; tum etiam quia eius voluntas est suprema regula bonitatis. Neque obstabit, quod voluntas sit immutabilis, quia sine sui mutatione potest Deus mutare quæ statuit, & ita ex æternitate potuit habere decretum tollendi obligationem suæ legis ab aliquo in tali tempore, per quod sine sui mutatione cum illo dispensaret. Huiusmodi ergo dispensatio possibilis est de potentia absoluta: nam de lege ordinaria certum est regulariter non concedi, quia Deus vult homines gubernare. Neque admittenda est talis dispensatio, nisi Ecclesiæ de illa constare possit, & per illam approbetur, iuxta regulam Innocent. III. in c. *cum ex injusto*, de hæret. & in c. *nisi cum pridem*, de renunciat.

Duplex mutatio.

Deum posse in lege sua dispensare.

Dispensabilitas hujus legis per hominem.

2. Omissa ergo dispensatione divina quæstio est de dispensabilitate huius legis per hominem, & tota reducitur ad summum Pontificem: nam de cæteris non potest esse controversia. Nam cum author huius legis sit superior omni homine, certum est, nullum hominem posse in hac lege dispensare, nisi per potestatem supernaturalem, & spiritualem a legislatore concessa, quia inferior non potest dispensare in lege superioris, nisi ex eius voluntate, & concessione. Atque hinc certum est, nullum temporalem Principem, Regem, vel Imperatorem posse in hac lege dispensare, quia potestas eorum supernaturalis non est, nec spiritualis a Christo concessa. Sed est mere temporalis, & humana, ad ordinem tantum naturæ spectans, ut supra lib. 3. & 4. ostensum est. Si ergo talis potestas est in hominibus, solum esse potest in Pastoribus Ecclesiæ; ergo maxime in summo Pontifice: nam in illo est suprema spiritualis iurisdictio, & ab eo ad cæteros Episcopos, aut Prælatos derivatur, quantum expedit Ecclesiæ, & uniuscuiusque muneri, & officio conveniens est. Unde de cæteris Episcopis infra Pontificem communis sensus Doctorum esse videtur nullum eorum posse dispensare in iure divino Evan-

Nullum temporalem principem posse in hac lege dispensare.

vangelico, ut statim videbimus. Et ratio reddi potest, quia licet potestas hæc esset necessaria Ecclesiæ, non esset necessaria inferioribus Episcopis, quia existens in summo Pontifice sufficeret, cum usus talis potestatis possit esse rarissimus, & ideo nunquam legimus, potestatem hanc esse commissam alicui inferiori Episcopo, etiam Patriarchæ. Denique regula iuris generalis est maioris Ecclesiæ causas ad Petri sedem esse referendas, c. *majores*, de Baptismo; dispensatio autem in iure Evangelico inter gravissimas causas merito computatur, & ideo tota hæc quæstio ad Petri sedem revocatur.

1 Sententia affirmativa Papam posse dispensare in omnibus quæ sunt juris divini exceptis articulis fidei.

3. In hoc ergo puncto prima sententia absolute, & indistincte affirmat, Papam posse dispensare in omnibus, quæ sunt iuris divini, præterquam in articulis fidei. Ita loquitur Panor. in cap. *proposuit*, de concess. præb. n. 20. citans Innocentium in c. *cum ad monasterium*, de statu Monachor. ubi dicit, non posse Papam sine causa dispensare in iis, quæ sunt iuris divini, sentiens ex causa posse, & idem sentit Felin. in c. *quæ in Ecclesiarum*, de const. num. 19. & 20. ubi inter alia ait posse Pontificem ex causa mutare formam Baptismi in hanc: *Ego te baptizo in nomine Trinitatis*, quod refert ex Innoc. in c. 1. de Baptismo, in fine, n. 11. Imo idem Felin. in cap. 1. de const. num. 23. audet affirmare, posse Papam unico Verbo creare Sacerdotem, dicendo, *Sis presbyter*, sine alia solemnitate, quod refert ex Innocent. in cap. 1. de sacra unct. ubi nihil reperio. Addit præterea idem Felin. Papam posse solo verbo Episcopum facere, & citat Angelum in lege 2. C. de crimin. sacrilegii, & in l. 1. C. de sententiam passis. Eandem sententiam tenuit Dec. cons. 112. n. 3. in fine, volum. 1. & indict. cap. *quæ in Ecclesiarum* n. 25. & seq. alias n. 44. & 45. in novis. Allegantur etiam alii Juristæ in cap. 2. de translat. Episcopi, & in l. *manumissiones*, ff. de iust. & iur. & in l. 2. C. de serv. Verum est tamen, plures illorum confuse loqui, non distinguendo inter ius naturale, & positivum divinum. Imo interdum loquitur de iure divino legis veteris ac si nunc obligaret, sæpe etiam indistincte loquuntur de dispensatione, & interpretatione, quas nos postea distinguemus. Nunc vero intellecta hac sententia de propria dispensatione, & de proprio jure divino positivo legis novæ, fundari potest.

Fundam.

4. Primo in verbis Christi Matth. 16. *Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cœlis.* Nam hæc tam generalis concessio nihil excludit, quod secundum rectam rationem possit subsistere, huiusmodi autem est hæc potestas, ut ostendemus: ergo non est facienda hæc exceptio, vel limitatio potestatis Pontificiæ.

Secundo.

Secundo ex illis verbis colligimus potestatem dispensandi in iuramentis, & votis, & in matrimonio rato, & vinculo spirituali inter Episcopum, & Ecclesiam sponsam suam, quod esse iuris divini, sentit Innoc. III. in c. *inter corporalia*, de translat. Episcop. & rationem reddit, quæ in toto iure divino locum habet, scilicet, quia quando Pontifex illud vinculum, solvit, non utitur potestate humana, sed divina, id est, divinitus concessa. Unde aliqui hoc etiam extendunt ad carnale matrimonium etiam consummatum, & ad dispensationem in professione religiosa, etiamsi de jure divino positivo esse censeant: ergo idem dicendum est de dispensatione in lege gratiæ.

Tertio.

Tertio potest ratione hoc confirmari, quia attenta humana conditione, talis potestas necessaria est in Ecclesia, quia sæpe accidere potest casus, in quo observatio alicujus legis divinæ fit magis nociva, vel impediat magis bonum, & propterea dispensatio in illa fit maxime consentanea rationi: ergo non est verisimile Christum reliquisse Ecclesiam sine hac potestate, quia secundum legem ordinariam non possunt homines a Deo ipso immediate petere dispensationem, nec debent necesario illa carere in tali necessitate, neque obligari per positivam legem divinam cum tanto rigore, quia non est consentaneum sapientiæ, & suavitati providentiæ.

Quarto. 1. Exemplum.

Quarto potest hoc confirmari, ex usu variis exemplis. Primum, & gravissimum omnium est, quia jure divino solus Episcopus est minister Sacramenti confirmationis, & nihilominus Papa dispensando in hoc jure potest ministerium committere simplici sacerdoti. Secundum est, quia secundum jus divinum, Eucharistia nec confici, nec sacrificari potest, nisi in duabus speciebus, & tamen ob necessitatem, & carentiam vini dispensavit interdum Pontifex ut in solo pane conficiatur, ut aliqui referunt, & sequuntur, quos retuli in 3. tom. 3. part. disp. 43. sect. 4. & sequitur Turrecr. in cap. *comperimus*, de consecrat. dist. 2. Ant. 3. p. tit. 13. c. 6. §. 1. & nonnulli alii moderni. Tertium exemplum addi solet de dispensatione in residentia Episcop. quæ etiam est de jure divino.

2. Exemplum.

Vide Gener. in Chronol.

2. Sent.

5. Propter hæc autem fundamenta nonnulli Theologi licet non admittant cum Jurisperitis potestatem dispensandi in toto jure Evangelico, & omnibus præceptis ejus, nihilominus admittunt in aliquibus posse cadere dispensationem Pontificiam. Ita Cano relect. de pœnit. p. 5. ad finem, & sequitur Sanc. libr. 8. de matrim. disp. 6. n. 6. Ut autem certam aliquam regulam constituant, distinguunt duplicia præcepta divina, quædam sunt, quorum observatio nunquam potest in particulari non esse magis expediens sine impedimento majoris boni, qualia sunt præceptum confessionis, & Baptismi, item præceptum utendi in Sacramenso forma præscripta. Alia sunt, quorum observatio in particulari casu potest impedire majus spirituale bonum, ut sunt (ait Cano) votum, & juramentum, Sanc. vero adhibet dictum exemplum de consecratione in una specie. Priora ergo præcepta dicunt esse indispensabilia, quia in eis nulla potest occurrere ratio dispensandi, & consequenter nec potestas pro illis data est; posteriora vero dicunt esse dispensabilia propter contrariam rationem, & fundamenta superius adducta.

Duplex præcepti divini.

Hanc opinionem solam materialiter a prima differre.

6. Si quis tamen recte consideret, hæc posterior opinio non differt formaliter a præcedenti, sed quasi materialiter, licet authores ejus aliud intendant. Declaratur quia etiam jurisperiti docent, inferiorem non posse dispensare in lege superioris sine causa, & ideo licet id facere tentet, nihil facere: unde necessario etiam docent, legem Christi non esse dispensabilem ab homine sine causa, & Pontificem non habere hanc potestatem. Hoc autem idem dicere tenentur authores secundæ sententiæ, nec enim dicere possunt, Christum dedisse Pontifici potestatem dispensandi in tali vel tali lege, quia in illis præsciebat, posse occurrere legitimas causas. Nam Christi concessio generaliter facta est, ut constat ex verbis ejus, nullam ergo legem in particulari designavit; sine fundamento ergo hoc excogitaretur, aut fingeretur; ergo si Christus dedit aliquam potestatem ad hanc dispensationem, fuit ad dispensandum in quacunque lege sua, si causa rationabilis occurreret. Et hanc voco formalem convenientiam dictarum opinionum. Materialis autem dissensio erit, an in tali, vel tali lege possit sufficiens causa occurrere ad dispensandum, in qua re potest esse infinita varietas, neque ab illis authoribus assignatur probabilis regula ad id discernendum. Nam si causa sufficiens est, quod in particulari casu magis spirituale bonum per legem impediri videatur, vix cogitari poterit lex aliqua Christi, in qua non possit occurrere legitima causa dispensandi. Ut v. g. lex Christi est, *nisi quis renatus fuerit ex aqua*, &c. in casu ergo, in quo deest aqua, videtur illa lex cedere in spirituale nocumentum parvuli; poterit ergo dispensare Papa, ut in similibus casibus verba sufficiant ad conferendam gratiam parvulo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Simile esse potest de lege Christi, ut solus sacerdos possit absolvere a peccatis: nam ubi deest Sacerdos, si lex illa stricte servanda sit, videbitur multorum salus impediri; poterit ergo dispensare Papa, ut in similibus casibus diaconus, vel etiam laicus vere absolvat, etiam faciendo ex attrito contritum. Item ubi deest vinum dicitur Papa posse dispensare, ut sine illo fiat sacrificium, quia ita videtur expedire communi bono alicujus nationis; ergo si alicubi desit triticum (ut re vera in multis remotissimis provinciis deesse dicitur) poterit Papa concedere, ut in pane hordeaceo, vel ex quacunque farina, quæ ibi inveniri possit confecto, vera consecratio fiat, ne aliqua provincia tan-

tanto bono careat, sicut Melanchthon dixit, Ruthenos carentes vino posse consecrare Calicem in aqua melita, ut refert Bellar. lib. 4. de Eucharistia cap. 24. & de quibusdam aliis Septentrionalibus hæreticis vino carentibus a fide dignis audivi, dispensare secum vel interpretari, ut loco vini cervisiam, i. potum ex aqua, & hordeo, & aliis rebus confectum, in sacrificio apponant. Hæc autem, & similia absurda sunt, & incredibilia secundum principia fidei, & veram Theologiam.

3. Sententia communis Theologorum. 7. Est ergo tertia, & communis Theologorum sententia absolute negans legem Christi divinam esse dispensabilem, etiam per Pontificem. Ita supponit ubique D. Thomas 2.2.q.88.art.10.in tertio argumento cum solutione, & 1.2.qu.97.art.4.ad 3. Et specialiter docet de Pontifice, non posse dispensare in lege nova in quodlib.4.art.13. & quodlib.9.art.15. Idem in 4. d. 27.qu.3.art.3. ad 2. ubi solum excipit ea, quæ sunt de institutione Apostolorum, quæ quodammodo solent divina appellari, non tamen proprie pertinent ad legem novam ut divina est, & ita exceptio illa firmat regulam generalem, quod Papa non possit in lege Christi dispensare. Idem tenent communiter Thomistæ supra dicta loca D.Thom. 1. 2.& 2. 2.& Soto lib. 1. de justit. q.7. a.3. Ledes. in 4.2.p.qu.4.art.6. & idem aperte docet Cano.lib.2.de locis, c.18.& ad 4. Catherin. lib.6. contra Cajet.c.2.& Turrecr. in sum. de Ecclesia. cap.107. Major. in 4.d.24.qu.12.& Almain. lib. de suprema potestate Ecclesiast.c.3.Salm. tract. 61. in Acta in 4.& 5. differentia inter jus divinum & humanum: ubi indistincte loquitur de jure divino naturali, & positivo. Idem tenent Summistæ communiter verb. *Papa*, præsertim Sylvest. qu.16. Covar. in 4. Decr. 2. p. c.6.§.9.n.4. ubi alios allegat. Et huic sententiæ favent multa decr.25. quæst. 1. præsertim cap. *sunt quidam*, & duo sequentia, in quibus dicitur contra statuta Patrum nihil posse condi, vel mutari, etiam per sedis Apostolicæ authoritatem, quod necessario debet intelligi de statutis traditis ab Apostolis ex ore Christi. Et ita Leo Papa epist. 90. cap. 1. & habetur in cap. ult. d.14. distinguit quædam statuta immutabilia ab aliis, quæ pro varietate temporum mutantur; priora ergo intelligit esse divina, posteriora autem humana.

Congruentia. 8. Ex quo potest optima congruentia pro hac sententia sumi. Nam convenientissimum fuit esse in Ecclesia Christi aliqua præcepta ita immutabilia, ut per hominem dispensari non possint; ergo talia censenda sunt illa, quæ ad legem a Christo institutam, & latam pertinent. Antecedens patet, quia hæc Ecclesia semper debet esse una, & ideo observare etiam debet uniformitatem, non solum in fide, sed etiam in religione exteriori, & in substantialibus ritibus suis, quia juxta sententiam Aug. supra relatam) non potest aliter humana congregatio in unum corpus religionis conjungi; sed hæc stabilitas, & unitas Ecclesiæ sine præceptis dicto modo immutabilibus convenienter conversari non posset: ergo. Probatur minor: nam si per dispensationes possent fundamenta Ecclesiæ labefactari, aut variationem aliquam recipere in diversis partibus ejus, discursu temporum tanta facta esset mutatio ut vix Ecclesiæ unitas agnosceretur: ergo oportuit hæc præcepta quasi fundamentalia, ut sic dicam, esse prorsus invariabilia, & indispensabilia. Unde facile probatur prima consequentia: nam ideo Christus Dominus aliqua specialiter, & in particulari determinavit, & præcepit, ut in illa non posset cadere humana mutatio, ut patet de præcepto Baptismi, & similibus. Ergo consequenter censendum est, omnia quæ ab ipso præcepta sunt, talia esse; tum quia solum specialiter præcipit ea, quæ ad fidem, & sacramenta pertinent, ut supra declaratum est: hæc autem omnia pertinent ad substantiale Ecclesiæ fundamentum; tum etiam, quia non est major ratio, cur quædam sint dispensabilia, & non alia, nec potest hujus diversitatis conveniens assignari regula, ut circa tertiam opinionem declaratum est, & magis patebit ex sequentibus.

Ratio a priori. 9. Ratio autem a priori hujus sententiæ est, quia inferior non potest dispensare in lege superioris, nisi ab eo habeat specialem potestatem. Et ob hanc causam in legem veterem dispensatio non cadebat, quia erat lex Dei, & Deus non dederat potestatem talem hominibus. At vero etiam in lege nova non est data hominibus talis potestas, neque etiam Petro: ergo, minor patet, quia verba illa generalia: *Quodcunque solveris, & ligaveris*, non sufficiunt, ut per illa intelligamus datam potestatem ad solvendum jus divinum: tum quia sub generali concessione non solent venire ea, quæ similiter non esset superior in particulari concessurus, talis autem esset hæc potestas. Et ideo notanter dixit D. Thom. 1.2.q.67. a. 4. ad 3. *Quæ sunt a Deo nullus potest dispensare nisi Deus, vel is, cui ipse specialiter, committeret*; oportet ergo, ut talis commissio, specialis fieret. Tum etiam quia ibi tantum intelligitur concessa potestas, quæ futura erat in ædificationem, non in destructionem, juxta sententiam Paul. 2.Cor.2.13. potestas autem hæc potius esset in destructionem, quam in ædificationem, ut declarat ratio prior. Et vel maxime, quia si illa verba ita extendantur intelligenda erunt de potestate dispensandi in omnibus divinis præceptis, quod incredibile est. Et sequela patet ex vi ejusdem distributionis, & ex discursu facto, quia nulla conveniens ratio assignari potest ad differentiam, vel exceptionem aliquam faciendam; tum denique quia explicare quid sub illis verbis contineatur, maxime pertinet ad ipsos Pontifices successores Petri; at ipsi Pontifices in se hanc potestatem non cognoscunt, ut constat ex canonibus supra citatis & quia ubicunque agitur de jure divino, si de illo constet, dispensare refugiunt; imo etiam in præceptis vel institutionibus Apostolicis difficile dispensant, argumento cap.2.de bigamis; ergo nullum relinquitur fundamentum sufficiens hujus concessionis, seu potestatis.

9. Hæc ergo sententia mihi maxime probatur. Ut autem, & magis eam explicemus, & objectionibus satisfaciamus, distinguamus imprimis inter propriam dispensationem, quæ obligationem supponit, etiam in particulari casu, in quo illam aufert, & interpretationem, quæ in particulari casu non supponit obligationem, sed dubium ejus, & ita non tollit obligationem, sed dubitationem, declarando in tali casu non fuisse mentem legislatoris obligare. Dicta ergo sententia præcipue loquitur de dispensationem; nam interpretationem aliqui ex authoribus ejus admittunt, ut Major, Ledes. Covar.& alii non negant, & videtur consentaneum superius dictis de interpretatione in lege veteri. De utraque ergo dicendum est. Prius vero iterum distinguendum est juxta superius dicta inter institutiones a Christo factas præcise spectatas, & inter præcepta positiva de usu rerum sic institutarum. Priores sunt Monarchia Ecclesiæ spiritualis cum suo ordine hierarchico, & cum talibus sacramentis; & sacrificia posteriora sunt præcepta obligantia ad usum aliquem, vel observantiam talium rerum. Quæ duo in rigore diversa sunt, ut supra notavi, & ideo in præsenti potest dubitari, utrum eandem vel diversam rationem subeant. 3. Sent. simpliciter vera distinctio inter dispensationem & interpretationem.

10. Dico ergo primo; præcepta positiva legis gratiæ nullam dispensationem, nec interpretationem per modum epiikiæ admittunt. Loquor de præceptis positivis, quia ex institutione sacramentorum legis novæ intrinsece loquuntur aliquæ obligationes, quæ ex hypothesi pertinent ad jus naturale, ut in superioribus tactum est, & de illis nunc non agimus, sed dicemus inferius. Sic ergo prior pars de dispensatione satis probata videtur in fundamentis 3. sententiæ. Et breviter potest ita declarari, quia in lege nova pura præcepta positiva non sunt nisi vel de fide explicita, aliquorum mysteriorum nostræ Religionis, vel de usu quorundam sacramentorum, vel etiam sacrificii; in hæc autem non cadit aliqua dispensatio: ergo. Major supra probata est. Minor inductione ostenditur. Nam præceptum fidei quatenus divinum est, solum est de illa fide, quæ est necessaria ad salutem, sed in hac fide non cadit dispensatio quia non potest Ecclesia mutare media ad salutem necessaria, neque illa supplere, si omnino desint; ut patet in parvulo, qui baptizari non potest, & in ipsa fide sic declaratur. Nam vel homo Præcepta legis gratiæ positiva nulli dispensationem per modum epiikia admittere.

mo potest scire, & explicite credere omnia, quæ ex præcepto divino sunt necessaria ad salutem, vel non potest. Si potest, non potest Ecclesia dispensare cum illo, ut non teneatur, vel ut sine tali fide salvetur, ut est per se notum. Si vero non potest, nihil omnino supernaturaliter credere potest, vel saltem potest aliquid, quod de facto credit. In priori casu impossibilis, est dispensatio propter rationem factam, quod Ecclesia non potest supplere remedium necessarium ad salutem. In altero vero casu, si ignorantia sit invincibilis, poterit fortasse, homo salvari cum illa fide, non propter dispensationem Ecclesiæ, sed quia illa fides potest per charitatem operari, & Deum super omnia diligere, quæ dilectio in voto continebit omnem fidem ignoratam, qui modus credendi sufficit in ratione medii secundum divinam legem. Si vero ignorantia sit culpabilis, non poterit ignorans excusari a culpa propter dispensationem Ecclesiæ, ut per se patet.

Probatur magis, de præceptis circa usum sacramentorum.

11. Deinde probatur idem de præceptis positivis circa usum sacramentorum, quæ in summa ad tria reducuntur, scilicet, Baptismi, Confessionis, & Eucharistiæ: nam de confirmatione, & extrema unctione res est dubia, tamen si admittantur, eadem erit illarum ratio. In matrimonio autem, & ordine non invenitur obligatio, nisi ex causis extrinsecis in particularibus casibus oriatur, & tunc magis erit ex jure naturæ, vel ex præcepto humano, quam ex jure divino positivo. At vero circa illa præcepta sacramentorum non habet locum dispensatio Ecclesiæ, quia sunt de mediis necessariis ad salutem, saltem duo prima, & de Eucharistia idem docent multi, vel saltem tanta est illius necessitas, ut Christus dixerit: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis*, &c. hanc ergo necessitatem non potest Ecclesia immutare, ut patebit facile applicando diversum factum de fide. Et declaratur amplius sistendo in necessitate præcepti cujuscumque sacramenti, quia omnia hæc præcepta affirmativa sunt, & ita non obligant pro semper, sed pro certis temporibus, quæ nunc brevitatis gratia vocare possumus articulos necessitatis, nunc enim non agimus de determinatione temporis, quam addit Ecclesia: nam in illa certum est, posse eandem Ecclesiam dispensare: igitur extra articulum necessitatis nulla est necessaria dispensatio, ut pro tunc possit non impleri præceptum sine culpa, quia pro tunc non obligat. Dato autem articulo necessitatis, vel datur commoditas moralis sine notabili impedimento, vel periculo ad implendum præceptum divinum, & tunc nullum habet locum dispensatio humana, esset enim contra omnem rationem, & contra divinam voluntatem. Aut pro tunc non occurrit occasio possibilis simpliciter, ut quia deest sacerdos, & tunc non est necessaria dispensatio, quia sine illa excusatur culpa, & illa supplere potest necessitatem medii, nisi per votum, & desiderium indigentis suppleatur. Aut denique impossibilitas est tantum moralis, ut quia est periculum vitæ, aut perniciosæ communitatis cum hæretico, vel quid simile, & tunc aut impedimentum ipsum intrinsece, & per se affert excusationem, & ita non habet locum dispensatio, vel certe si impedimentum per se non sufficit ad excusandum, nec dispensatio humana poterit tollere obligationem, esset enim tunc irrationabilis, negotio spectante ad salutem animæ, & per jus divinum determinato. Unde usus talis dispensationis inauditus est in Ecclesia.

Objectio.

12. Hinc vero potest sumi objectio contra alteram partem de interpretatione: nam in eo casu de morali impedimento si res sit dubia saltem habet locum interpretatio.

Resp.

Respondeo concedendo habere locum interpretationem doctrinalem, ut sic dicam, non vero interpretationem per modum epiikiæ quam solam in conclusione negavimus. Cum enim præcepta hæc sint affirmativa sine ulla temporis determinatione, nulla excusatio ex accidentalibus circumstantiis, vel occasionibus proveniens est contra formam verborum præcepti, neque est exceptio a generalitate illius, & ita non est epiikia, neque emendatio legis, sed potius est interpretatio de vero sensu legis, quam voco doctrinalem, quæ in præceptis etiam naturalibus affirmativis locum habet. Et talis fere est in præsenti, quia quando præceptum divinum absolute præcipit, & non determinat tempus neque per legem humanam determinatur, tunc relinquitur naturali rationi, & discursui, ut pensatis omnibus circumstantiis discernat, an hic, & nunc urgeat talis obligatio, & hoc judicium vocamus doctrinalem, vel prudentialem interpretationem, quam authentice quidem possunt facere soli Pastores Ecclesiæ, privatim vero etiam viri sapientes.

Lex Christi quo sensu indispensabilis a hominibus.

13. Dico secundo: Lex Christi ut instituens, seu institutio Ecclesiastica facta immediate ab ipso Christo, & jure suo stabilita non recipit dispensationem per ullam potestatem humanam. Hæc est communis Theologorum, tum in locis citatis, tum in locis specialibus, ubi tractant de materiis, & formis sacramentorum, & de Hierarchia, ac Monarchia Ecclesiastica: & mihi videtur non minus certa, quam præcedens, potestque simili modo probari. Primo inductione in institutione sacramentorum. Solum enim sunt a Christo instituta quoad substantialem formam, & materiam, & ministrum necessarium, his enim tribus perficiuntur, ut dixit Concilium Florent. in Decreto Eugenii, & quoad illa omnia sunt a Christo instituta, juxta definitionem Conc. Trid. sess. 7. c. 1. de Sacramen. in genere. Hanc autem institutionem nullus homo immutare potest juxta sententiam omnium Theologorum. Et congruentia supra adducta, est moraliter evidens, quia hæc sunt quasi fundamenta Ecclesiæ visibilis Christi, quibus mutatis fieret in ea magna substantialis mutatio contra manifestam intentionem instituentis. Deinde est optima ratio quodammodo physica, quia Christus media institutione sua dedit virtutem his sacramentis ad sanctificandum, vel consecrandum; ergo nisi sint facta juxta hanc institutionem, non erunt instrumenta Christi, nec continebunt gratiam, nec virtutem efficiendi illam. Quia tunc nec Christus dat illam, quia lex, & promissio ejus est determinata ad suam institutionem, neque homo purus potest talem virtutem dare, ut per se constat ergo nec potest dispensare in tali institutione. Nam oporteret per talem dispensationem fieri, ut aliquod opus vel dictum præter institutionem Christi haberet significationem, & vim sanctificandi, quam habet sacramentum Christi, quod est manifeste impossibile, ut probatum est. Quocirca dictum illud Canonistarum quorundam posse Pontificem solo verbo facere Presbyterum, vel consecrare Episcopum, item illud, posse dispensare in omnibus præter articulos fidei, apud Theologos improbabilia sunt, quia Papa non habet potestatem excellentiæ, sed alligatam sacramentis, quoad effectus eorum, & ad dictam institutionem quoad eorum essentiam: de duobus vero instantiis, quæ in contrarium afferebantur, infra dicemus.

Ostenditur conclusio.

24. Deinde ostenditur conclusio in institutione reipublicæ Ecclesiasticæ, quatenus peculiarem unitatem mysticam habet ex institutione Christi, quæ institutio in tribus, vel quatuor conditionibus videtur consistere.

Primo.

Primo, quod ejus congregatio sit universalis ex universis mundi hominibus, quantum est ex se.

Secundo.

Secundo quod ingressus ad illam sit per fidem explicitam Trinitatis in Baptismo professam. Tertio ut in ea congregentur omnes sub uno capite Christi vicario, & sub talibus signis sensibilibus sacrificii, & sacramentorum. Quarto, quod intra illam sit ordo hierarchicus tam secundum potestatem ordinis, quam secundum potestatem spiritualis jurisdictionis. Sed in tota hac institutione nihil est, quod per dispensationem possit mutari, quatenus ad jus divinum spectat, ut unicuique per se facile patebit discurrendo per singula. Scio, graves Doctores dicere, jurisdictionem sacerdotum in foro pœnitentiæ, & Episcoporum in foro externo Ecclesiæ esse de jure divino, & nihilominus posse per Pontificem restringi, vel ampliari interdum per jus ordinarium, & aliquando per modum dispensationis, seu privilegii. Verumtamen sententia parum nobis obstat, quia non credimus esse veram, neque consequenter loqui. Secundum

eundum illam autem dicendum esset, hoc jus divinum ita esse specialiter institutum, propter necessariam subordinationem inferiorum cum suo capite, & propter convenientem usum inferioris jurisdictionis. Quamque hæc ratio potius probat jurisdictionem non fuisse jure divino inferioribus collatam, sed hoc fuisse commissum supremo Vicario tanquam fideli dispensatori. Posset etiam dici secundum illam sententiam, jurisdictionem illam quæ datur jure divino, esse tantum in habitu, & hanc non limitari, nec auferri in se, sed tantum in usu, quatenus ei materia applicatur, vel subtrahitur, quod non est factum per divinum jus, sed homini est commissum. Sed re vera illa, quæ vocatur jurisdictio in habitu, non est aliud, quam potestas ordinis, vel consecrationis, & jurisdictio propria in actuali superioritate consistit, quæ confertur, cum applicatur materia quoad personas subditorum, & ita illa est collatio jurisdictionis, quæ immediate per hominem fit, non per divinum jus. Itaque soli summo Pontifici datur jurisdictio immediata ex vi juris divini, & ideo nec auferri, nec diminui potest per hominem, respectu vero aliorum jus divinum solum in generali statuit, ut in Ecclesia sint Pastores, qui vocentur a Pontifice in partem solicitudinis, impertiendo illis jurisdictionem uniuscujusque muneri convenientem. Particularis autem jurisdictionum distributio, vel institutio non potuit convenienter immediate fieri per jus divinum, sed per hominem debuit fieri, ideoque tota varietas, quæ in hoc genere reperitur in Ecclesia, vel non est dispensatio propria in aliquo jure, sed est administratio quædam spiritualium bonorum, quæ lato modo vocatur dispensatio mysteriorum Dei, vel si aliqua sunt in hoc genere propria privilegia, continent dispensationes proprias in jure ordinario Ecclesiastico, non in jure divino.

Hinc infertur 1. 15. Ex quo ulterius colligo, nec propriam interpretationem per modum epiikiæ habere locum in hac institutione quoad ea quæ re vera sunt de jure divino, id est, non solum non posse dispensare Papam, ut in sacrificio consecretur sanguis in alio liquore præter vinum, verum etiam nec posse interpretari, aliam materiam sufficere in quocumque casu necessitatis, & sic de aliis: (Ratio.) ratio est, quia in his, quæ essentialiter pendent ex institutione quoad significationem, vel quoad efficaciam, seu collationem alicujus virtutis, vel potestatis, non habet locum ampliatio, vel restrictio per epiikiam. Quia institutio debet esse omnino definita, & quasi in indivisibili consistens, quia in illo ordine constituit essentiam rei institutæ, & ideo non potest ampliari, vel restringi ultra, vel citra verba institutionis. Et explicari potest ratione supra insinuata, quia voluntas instituentis de facto limitatur ad verba institutionis, ita ut extra illa nulla sit facta institutio: ergo illa interpretatio non habet fundamentum in voluntate instituentis; ergo nullo modo potest locum habere. Solum ergo admitti potest interpretatio doctrinalis, ad discernendum quid sub institutione comprehendatur quæ independens est ab extrinseca necessitate vel occasione: interpretatio autem addens, vel minuens institutionem per epiikiam propter accidentales casus, esset potius corruptio, & infinita haberet incommoda.

2. Infert. 16. Secundo infero, etiam circa præcepta ex natura rei inclusa institutione non habere locum dispensationem, vel propriam interpretationem. Hoc probari potest ratione supra facta, quia hæc præcepta sunt juris naturalis supposita institutione; in jure autem naturali non cadit dispensatio, neque epiikia propria. Declaratur exemplo, quia ex institutione sacramentorum nascitur obligatio accedendi ad illa cum debita dispositione, ut sancta sancte tractentur. In hac ergo obligatione non cadit dispensatio, nec interpretatio minuens illam naturalem legem. Nam licet possit Ecclesia interpretari, an talis, vel talis dispositio sufficiat, non tamen potest interpretari, quod pro aliquo casu, vel necessitate sufficiat illa dispositio, quæ non satis sit, ut sancta sancte tractentur. Atque eadem est ratio de similibus præceptis. Et potest hoc confirmari: nam hæc præcepta ordinarie sunt, affirmativa, quia, ut supra cum Victor. dicebamus, in lege nova non sunt specialia præcepta negativa: in præceptis autem affirmativis præsertim naturalibus solum habet locum interpretatio circa tempus, pro quo obligant, vel non obligant cum his, vel illis circumstantiis, in qua interpretatione epiikia non intervenit, ut declaravi. Possumusque hoc exemplo exponere: nam sacramento Eucharistiæ adjunctum est præceptum præmittendi confessionem ante communionem, sive illud sit juris divini naturalis, vel positivi, sive humani, de quo recte interpretamur non obligare, non existente copia confessorum, quæ non est epiikia, sed conditio ex natura rei intrinsece inclusa in tali præcepto affirmativo, quam propterea ad tollenda dubia expresse adhibuit Conc. Trident. sessio. 13. canon. ult.

17. Dices, in lege nova etiam esse aliqua præcepta negativa, quæ interdum requirunt interpretationem, ut non dandi sacramentum indignis, non accedendi ad sacramentum in peccato mortali, & si quæ sunt similia. Respondeo in hac lege, ut supra dixi, non esse præcepta negativa, utique pura, & per se primo, ac directe imposita per positivam prohibitionem. Est tamen aliqua præcepta negativa consequentia ad alia affirmativa, vel intime conjuncta positivæ, & ut sic dicam, affirmativæ institutioni alicujus sacramenti, vel sacrificii, vel alicujus muneris, & tunc negativum præceptum per affirmativum, in quo fundatur, regulandum est. Et hinc est, ut talia præcepta negativa interdum sint adeo intrinsece mala, ut nullam recipiant dispensationem, nec epiikiam. Talisque est prohibitio facta confessori, ne secretum confessionis revelet. Nam in hoc præcepto nulla cadit interpretatio, sive intelligatur ut specialiter adjunctum ex voluntate Christi tali sacramento, sive (quod probabilissimum est) tanquam intrinsece consequens ex tali institutione, & necessitate confessionis, ut late dixi in 4. tom. 3. partis disp. 33. sect. 1. Et hoc exemplum valde confirmat doctrinam datam: nam si admittatur dispensatio, vel interpretatio epiikiæ in præceptis Evangelicis non esset difficile illam extendere ad hoc præceptum, quia etiam possunt occurrere gravissimæ causæ, & occasiones pertinentes ad commune bonum; in hoc autem admitti non potest, ut est certum; ergo neque in aliis simpliciter latis admittenda est. Sicut etiam ex institutione sacramenti sequitur obligatio non ponendi obicem sacramentali gratiæ, quæ adeo est intrinsece necessaria, ut oppositum nunquam possit esse licitum per ullam dispensationem, vel interpretationem. (Objectio.) (Respons.)

18. Alquando vero præceptum affirmativum conjunctum alicui institutioni, seu consequens illam, tale esse potest, ut negativum præceptum illum fundatum non sit omnino absolutum, & universale tanquam de re intrinsece mala, & tunc quamvis habere possit locum aliqua interpretatio, non tamen propria epiikia, sed doctrinalis, & orta ex præcepto affirmativo, in quo illud negativum fundatur. Exemplum adhiberi potest in præcepto non communicandi cum conscientia peccati mortalis sine prævia confessione, quia directe affirmativum est juxta superius dicta; vel melius in præcepto non dandi Eucharistiam indigno, aut furioso, quod re vera fundatur in affirmativo præcepto reverenter tractandi tale sacramentum. Unde si hoc affirmativum servetur in aliquo casu sine illa negatione, tunc non obligavit præceptum negativum, quia solum obligat quatenus necessarium est ad servandum affirmativum præceptum, & ita illa interpretatio directe est in præcepto affirmativo, quæ non est per epiikiam, ut declaravi: & aliud exemplum subjiciemus solvendo argumenta. (Quando locum habet aliqua interpretatio.)

19. Primum ergo argumentum contrariæ sententiæ sumptum ex verbis Christi, *Quodcumque ligaveris*, &c. solutum jam est explicando dicta verba, & ostendendo, sub illa generalitate non comprehendi dispensationem in legibus ipsiusmet Christi, nec illam extensionem esse traditioni Ecclesiæ conformem, nec rationi consentaneam, cum sit contraria stabilitati ejusdem legis Christi. Neque exempla, quæ afferuntur in secundo argumento de juramentis, votis, & matrimo- (Ad 1. Resp.) (Ad 2.)

nio rato sunt similia, quia cum illa dispensantur, non relaxatur aliqua lex divina, sed materia ejus subtrahitur, ut in lib. 2. attigimus, & latius in tom. 2. de religion. Et idem dicendum est de dissolutione vinculi inter Episcopum, & Ecclesiam: nam etiam ibi supponitur vinculum humana voluntate contractum, & ex ea parte dissolvi potest per voluntatem superiorum, quamvis ad hoc etiam necessaria sit potestas divina, id est, a Deo concessa. Exemplum autem de matrimonio consummato non admittimus, quia jam habet ex divino jure naturali, vel positivo majorem firmitatem, quam humani contractus. Vinculum autem solemnis professionis religiosæ non habet a jure divino, sed tantum ab Ecclesiastico specialem firmitatem.

Ad 3. Tertium item argumentum ex ratione sumptum facile ex dictis solvitur: nam præcepta positiva legis gratiæ sunt paucissima, & per se, & directe non sunt negativa, sed affirmativa, quæ ex eodem jure divino positivo non habent certi temporis determinationem, & ideo ad occurrendum casibus occurrentibus quantum pro explicanda obligatione necessarium est, sufficit interpretatio doctrinalis, quæ in Ecclesia pertinet ad clavem scientiæ, & non nocet legi, nec relaxat illam. Quod vero spectat ad institutionem, vel necessitatem medii non oportuit admittere dispensationem vel exceptionem propter vitanda incommoda privata, quia non poterat hoc fieri sine majori incommodo boni communis: & est contra naturam, & firmitatem institutionis, quæ posset illa occasione multum alterari, & perverti.

Ad 4. 20. Ad primum autem exemplum, quod in quarto argumento contra hoc afferebatur de ministro confirmationis, dicendum est, illam non esse dispensationem in institutione divina, sed potius vel ipsam institutionem divinam ita factam esse, vel (quod in idem fere redit) ibi esse factam specialem commissionem Pontifici amplificandi ministerium illud. Et consequenter dicendum est, hoc traditione constare, & insinuari a Conciliis dicentibus, Episcopum esse ministrum non absolute, sed ordinarium, ut latius dixi in 3. tom. 3. part. disp. 36. sect. 2. Et idem cum proportione dicendum est in ministro sacramenti ordinis quoad aliquos gradus ejus.

2. Exemplum. 21. *Secundum* exemplum erat de dispensatione in consecrando pane sine calice. In quo probabilius dico, non esse admittendam talem dispensationem, neque esse posse Ecclesiæ convenientem, moraliter loquendo, ut in loco ibi citato latius dixi, & ad historiam de Innocentio respondi, & idem de epiikia dixi. Quod si illa exceptio admittenda esset, ut est etiam probabile, declaranda esset per modum interpretationis doctrinalis, non per modum dispensationis, aut exceptionis in lege divina. Illa vero interpretatio in hunc modum declarari potest; quia illud præceptum sacrificandi sub duabus speciebus per se affirmativum est, & intrinsece connexum cum institutione talis sacrificii: unde prohibitio conficiendi unam speciem sine altera non est ex speciali præcepto negativo juris divini positivi, sed pertinet ad jus naturale, supposita institutione, sequiturque mediante hoc generali principio, quod Deo est integrum, & perfectum sacrificium offerendum. Hoc autem principium affirmativum est, & ideo ex se non obligat pro semper, patique potest interpretationem, scilicet, ut servetur quantum occasio tulerit, & fieri potuerit, & ideo applicatum illud principium ad hoc sacrificium, videtur habere locum interpretatio, quod in casu impotentiæ cesset illud principium, & consequenter etiam cesset illa prohibitio, seu negativa obligatio, utique non sacrificandi potius, quam in una tantum specie consecrandi. Quia ibi non amittitur institutio essentialis, sed integralis, & ideo valida est consecratio unius speciei etiamsi alia omittatur, & videri possit gratius Deo & hominibus utilius sic conficere, quam nullo modo: & quamvis ex hoc discursu, si admittatur, videatur sequi talem interpretationem non solum esse licitam authoritate Pontificis, sed vel inferiorum, vel per solam doctrinam, nihilominus tamen quia res est gravissima, & valde dubia, & contra universalem Ecclesiæ morem, permittenda non est sine decreto Pontificis, hoc autem modo admissa juxta probabilem sententiam, & dicto etiam modo declarata, nihil obstat superiori doctrinæ. Tertium exemplum de residentia Episcoporum pertinet ad interpretationem juris naturalis, & de illo superius l. 2. sufficienter dictum est.

CAPUT VII.

Utrum lex gratiæ sit perpetua, & invariabilis.

1. TRibus modis, quantum ad præsens spectat, potest lex aliqua variari, scilicet per abrogationem, diminutionem, vel per augmentum, & de his breviter dicendum est, incipiendo ab abrogatione, quoniam ex illa facile cætera constabunt: & inde etiam explicabitur perpetuitas hujus legis, quæ solum inquiritur juxta subjectam materiam. Certum est enim, hanc legem non esse duraturam perpetuo simpliciter, id est, in æternum, loquendo formaliter, & in se ipsa, quia solum est data pro hominibus viatoribus in Ecclesia militante: Ecclesia a. militans non durabit in æternum, sed finem habebit in die judicii, & postea nulli erunt viatores, ergo nec lex ista amplius durare poterit, quia destructa republica, & deficiente ejus statu, cessat etiam lex. Dixi autem formaliter & in se ipsa, quia in effectu, seu gratia in æternum durabit, ut infra declarabo. Hic ergo agimus de propria lege præceptiva, & de perpetuitate usque ad finem mundi, & de abrogatione illi contraria. Hic autem intelligitur quæstio aliter, quam in præcedenti capite, scilicet, in ordine ad Deum, & non in ordine ad homines; nam de hominibus certum est, nullam variationem ex dictis posse in hac lege facere. Non enim possunt illam augere, quia præceptum divinum ferre non possunt, per humana autem præcepta non augetur lex divina; nec etiam possunt illam minuere, cum non possint in illa dispensare, quod minus est, quam partem ejus omnino tollere, unde licet de dispensatione fuerint opiniones, de diminutione nullæ sunt: & a fortiori si homines diminuere non possunt hanc legem, multo minus poterunt abrogare. Inquiruntur ergo hæc in ordine ad Deum, in quo non consideramus nunc absolutam potestatem, sed ordinatam, vel potius actualem institutionem ejus, & necessariam permanentiam, seu durationem legis saltem ex immutabilitate divinæ voluntatis, ac promissionis.

De perpetuitate legis novæ.

Non esse duraturã hanc legẽ perpetuo simpliciter.

2. Dicendum est ergo, legem novam perpetuo duraturam esse usque ad finem mundi, ac subinde nunquam esse abrogandam donec cesset Ecclesia militans & numerus prædestinatorum in gloria consummetur. Ita docet D. Tho. q. 106. ar. 4. & cum eo cæteri Theologi, estque res certa, D. Thom. eam probat ex illo Matthæi 24. *Non præteribit generatio hæc donec omnia fiant*, &c. adjuncta expositione Chrysostomi hom. 68. ubi per generationem intelligit, generationem fidelium, id est, Ecclesiam, quæ duratura est, donec judicium veniat, de quo ibi erat sermo. Et est probabilis expositio, quam habet etiam Chrysost. in imperfecto, & sequitur Theophyl. tamen quia non est certa, testimonium non probat conclusionem de fide. Clarior est promissio Christi Matth. 16. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam*, quibus verbis promittit stabilitatem suæ Ecclesiæ usque ad finem mundi non potest autem Ecclesia durare sine lege, nec permanere in eodem statu sine eadem lege. Ut autem non dubitemus, hoc fore implendum promittit Christus Matth. 28. *Ecce ego vobiscum sum, usque ad consummationem seculi*. Confirmari hoc potest ex verbis Matthæi 14. *Prædicabitur hoc Evangelium universo orbi, in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio*: Nam licet Chrys. illud intelligat de consummatione excidii Hierosolymitani, communius, & probabilius intelligitur de consummatione mundi, quæ futura prædicitur post absolutam prædicationem Evangelii per totum mundum, ut exponunt Hier. Beda, & alii. Intelligendum est autem de prædicatione efficaci, id est, de conversione totius mundi, ut supr. Div. Thom. exponit, ad 4. ergo prædicatio Evangelii, & consequenter lex Evangelica duratura est usque ad consum-

Legẽ novã perpetuo duraturã usque ad finẽ mũdi.

summationem mundi. Verum est, Christum non dixisse, consummandum esse mundum statim, ac fuerit prædicatum Evangelium in toto orbe, sed solum non esse consummandum mundum, donec Evangelium in toto illo prædicetur: seu ante consummationem, futuram esse talem prædicationem, ut sentit August. ep. 80. ad Hesichium, hoc a. posset impleri, etiamsi multa tempora transitura essent inter universalem prædicationem Evangelii, & consummationem mundi: & ideo hoc testimonium non est tam efficax, sicut cæt. satis vero in eo significatur a consummata prædicatione Evangelii usque ad consummationem mundi non esse futuram alterius Evangelii, vel divinæ legis prædicationem.

2. Probat. assertio. 3. Secundo probari potest assertio ex aliis locis, in quibus testamentum novum dicitur æternum: nam nomine Testamenti, ut sæpe diximus, in Scriptura significatur lex: ergo lex nova est æterna, sicut & testamentum. Assumptum patet in primis ex verbis consecrationis Calicis, *Hic est*, &c. *novi & æterni Testamenti mysterium*, nam licet particula illa *æterni* in Evangelistis non legatur, Ecclesiastica traditio docet, fuisse a Christo dictam, ut docuit Inn. III. in cap. *cum Marthæ*, de celebrat. missarum. Item Paulus Hebræ. 13. sanguinem Christi vocat *sanguinem Testamenti æterni*, & Apocal. 14. vocatur *Evangelium æternum*, quod sic appellatur, quia post illud non est futurum aliud, ut Ans.& Theod. exponunt. Confirmatur hoc, quia talis est lex: quale sacerdotium: nam si *translato sacerdotio necesse est, ut legis translatio fiat*, necesse est, ut perseverante eodem sacerdotio, eadem lex duret, sed sacerdotium legis Evangelii est perpetuum: ergo & lex. Minor habetur ex illo Psal. 109. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec*, & ad majorem contestationem hujus immutabilitatis additur, *Juravit Dominus & non pœnitebit eum*, ut ponderavit Paul. ad Hebr. 7. & late exponit Aug. l. 1. contra adverf. legis, & Prophetarum, c. 20. & 18. de civ. c. 17. ubi declarat hanc perpetuitatem non solum de sacerdotio prout per excellentiam convenit Christo, sed etiam de sacerdotio ab illo instituto, quia in Ecclesia permanet ad offerendum sacrificium panis, & vini, quod fuit sacerdotium Melchis. Simile argumentum sumitur ex perpetuitate regni Christi promissa per Angelum Luc. 1. *Regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis*, & prædicta per Danielem, c. 2. *In diebus regnorum illorum suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur*. Quod de regno Christi in Ecclesia militante recte exposuerunt ibi Maldon. & Pereira l. 2. & l. 8. circa finem, & de eodem aperte loquitur Michæas c. 4. ubi post promissionem legis novæ subdit. *Ambulabimus in nomine Dei nostri in æternum, & ultra*, & infra, *Regnabit Dominus super eos in monte Sion ex hoc nunc, & usque in æternum*. Si regnum autem æternum est, necesse est etiam ut lex sit æterna, quia non potest regnum manere sine lege.

Object. 4. Statim vero occurrit objectio, quia etiam lex Judæorum prædicta fuit æterna, & nihilominus explicamus, ibi non significari æternitatem simpliciter, nec durationem usque in finem mundi: ergo simili modo poterunt dicta testimonia eludi. Respondetur negando similitudinem, quia longe diverso modo loquitur Scriptura de hac perpetuitate, ac de illa ut de sacerdotio notavit August. quæst. 124. in Exod. ponderans verbum, *Juravit Dominus, & non pœnitebit eum*, nam illo significatur immutabilitas illius sacerdotii, & est consentaneum Paulo ad Hebræ. 7. & idem significavit expressius Daniel. addens, *& regnum ejus alteri populo non tradetur*, & capit. 7. addit, *potestas ejus potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum ejus, quod non commovetur*. Sed hinc oritur alia objectio, quia hæc intelligi possunt de regno Christi in cœlo, & non in terra. Sic enim exposuerunt locum Danielis Theodor. ibi, & Tertullian. contra Judæos in fine, & locum Micheæ Cyrilli, ibi, imo & Paul. ita videtur interpretari æternitatem sacerdotii Christi ad Hebr. 7. Respondeo, utrumque aperte docere in illis locis, scilicet, & regnum Christi duraturum in hoc mundo quamdiu mundus duraverit, & non esse cum mundo destruendum, sed in vera æternitate consummandum. Et similli modo ibi permanebit sacerdotium quoad dignitatem excellentiæ personæ Christi, & quoad perpetuum effectum sacrificii ejus, quæ a Paulo ad Hebr. 9. æterna redemptio vocatur. Et cum eadem proportione lex gratiæ proprie, ac formaliter sumpta, ut est lex viatorum durabit usque ad finem mundi, ibi autem finietur: nam cum fundetur in fide, & cæremoniis sacramentorum non habet locum extra statum viæ, quia quoad hoc imperfecta est, & ideo evacuabitur cum venerit, quod perfectum est. Eminentiori autem modo dici potest mansura in gratia consummata, & in lege gloriæ, quæ non erit alia, nisi lex amoris, seu voluntas Dei clare visi, & perfecte dilecti cum æterna immutabilitate.

5. Ultimo potest assertio ratione declarari, quia duobus modis potest lex abrogari, scilicet, vel mere negative auferendo illam, vel ferendo aliam, quæ alteram excludat: neutro autem modo abroganda est lex nova, durante mundo. Non quidem primo modo, quia non potest durare in mundo Ecclesia militans sine ulla lege Dei, esset enim hoc contra divinam providentiam, & contra rationem ipsius Ecclesiæ, quia per fidem constituitur, & non potest esse sine sacramentis, per quæ illam fidem profiteatur. Neque etiam posteriori modo: nam vel hæc lex abroganda esset per aliam minus perfectam, & hoc per se est incredibile, & alienum a Christi providentia: vel per aliam perfectiorem, & hoc repugnat perfectioni hujus legis; nam pro capacitate status viæ nulla lex potest perfectius conjungere hominem cum Deo, vel per notitiam fidei, vel per dilectionem gratiæ, & charitatis, vel per religiosum cultum, per sacrificium infinitæ dignitatis, & per sacramenta sanctificationis efficacia. Item ex parte Christi non potest expectari lex a sapientiori, vel digniori legislatore lata, neque etiam expectari potest alius mediator inter Deum, & hominem præter Christum, nec alia lex potest perfectius conjungere homines ipsi Christo, aut eos copiosius sanctificare per Christum, quam hæc lex gratiæ. Nam in hac lege jam ipse Christus præsens adest, & non speratur venturus, sicut in lege veteri, & licet expectemus illum venturum judicem, inde potius concluditur, inter hanc legem, & Christi judicium non interventuram aliam legem. Et propterea tempus hujus legis vocatur in Scriptura novissimum, seu ultimum, 1. Joann. 2. *Novissima hora est*, Michael. 4. Actor. 2. quia sc. est tempus ultimæ legis, quæ duratura est, donec transeamus ad statum gloriæ. Dicitur etiam hoc tempus plenitudo temporum ad Galat. 4. quia in eo impleta est promissio Messiæ, a quo data est lex cum plenitudine Spiritus sancti ab eodem promissa, & ideo nulla lex superest ab Spiritu sancto expectanda, ut contra aliquos hæreticos explicuit D. Thom. d. art. 4. ad 2. & 3.

6. Atque hinc ulterius colligitur, secundam mutationem, quæ est per diminutionem non habere locum in hac lege, quia hæc diminutio esset quædam partialis abrogatio: ergo non habet locum in hac lege quia quoad hoc eadem est ratio de tota lege, & de qualibet parte, ut probant omnia adducta in superiori assertione. Nam perpetuitas simpliciter est promissa, vel prædicta de hac lege, & cum nihil sit exceptum, de omnibus partibus ejus intelligenda est, nec potest fieri exceptio sine magno errore, maxime cum nulla sit major ratio de una parte, quam de alia; ratio vero a priori est, quia Christus lator hujus legis summa sapientia prævidit, quid esset opportunum hominibus ad salutem, & ad perfectionem ejus consequendam: atque eadem sapientia, & ordinatissima providentia ea tantum sua lege præcepit, quæ omni tempore, & loco essent suæ Ecclesiæ convenientia, & regulariter observari possent, & ideo omnia sua præcepta tulit ut æque perpetua, & immutabilia, quia nunquam futurum erat conveniens illa minuere, vel mutare. Reliquas autem leges, quas interdum mutare oportet, per se ferre noluit, sed Ecclesiæ suæ commisit. Hinc infertur 1.

7. Unde obiter colligitur, nullam consuetudinem hominum prævalere posse contra hanc legem ad abrogandum aliquod præceptum ejus, tum quia nec tota Infertur 2

Ecclesia potest in tali consuetudine conspirare: nam esset valde turpis, & aliena ab Ecclesiæ sanctitate: & licet contingeret introduci in Ecclesia particulari non valeret, juxta cap. ult. cum aliis de consuet. Extra, & in 6. tum etiam, quia humana consuetudo non excedit vires humanæ voluntatis, seu humanarum voluntatum: non possunt autem omnes voluntates hominum simul sumptæ divinæ voluntati resistere, vel aliquid revocare eorum, quæ ipse statuit. Eo vel maxime quod etiam lex humana non abrogatur per contrariam consuetudinem, nisi ex tacito consensu legislatoris: non potest autem præsumi, vel fingi Deum propter consuetudinem hominum ita connivere, ut velit aliquod præceptum suum abrogari. Et ideo merito dixit Aug. l. 3. confession. c. 8. *Cum Deus aliquid contra morem, aut pactum quorumlibet jubet, & sic nunquam ibi factum est, faciendum est, & si omissum est, instaurandum est*, &c.

Ultimo infertur. 8. Ultimo colligitur, tertiam etiam mutationem per augmentum alicujus præcepti non habere locum in hac lege divina: ratio est, quia a principio habuit totam suam perfectionem. Probatur, quia author ejus non indiguit discursu temporum, aut experimento ad totam legem suæ Ecclesiæ convenientem præconcipiendam: ergo ex parte ejus non erat necessaria illa successio in augmento hujus legis. Nec etiam fuit necessaria ex parte hominum, quibus lex danda erat, nec etiam ex parte rerum, quia semper futura erat eadem Ecclesia, cum eadem fide, eodem sacrificio, eisdem sacramentis, & eodem regimine, quatenus a jure divino pendet: ergo nulla ratio augmenti in hac lege, ut divina est cogitari potest. Unde licet in principio institutionis, Christus Dominus cum successione quadam illam tulerit, ut sese captui recipientium accommodaret, prius tamen quam in cœlum ascenderet illam consummavit, ritus omnes substantiales sacrificii, & sacramentorum tradendo, vanumque esset aliud sacrificium, vel sacramentum in hac Ecclesia expectare. Et similiter monarchiam in hac Ecclesia constituit, & omnia præcepta sua in Ecclesia perpetuo observanda Apostolis significavit, juxta illud Matth. ult. *Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis.*

Object. Respons. 9. Dices; saltem in præceptis fidei videtur posse esse augmentum, quia discursu temporum crescit Ecclesia in aliquarum fidei veritatum cognitione. Respondetur: Veritates fidei necessariæ ad salutem semper fuerunt notæ Ecclesiæ Christi, licet circa illas, vel circa alias in eis inclusas, possit esse in Ecclesia magis, vel minus distincta cognitio pro temporum varietate. In quo fortasse summum gradum perfectionis habuit in Apostolis, juxta ea, quæ traduntur in materia de fide. Tamen licet daremus, aliquod augmentum fieri interdum in Ecclesia quoad cognitionem fidei, non propterea augerentur præcepta positiva hujus legis divinæ. Quia nunquam crescit obligatio credendi plura, vel pauciora explicite, prout est necessarium ad salutem: altera vero obligatio credendi aliquid, quæ interdum nascitur ex sola majori cognitione, vel propositione fidei, non positiva, sed quasi naturalis est, ut supra declaravi. Atque hoc modo sapientes teneri possunt ad plura credenda explicite, quam rudes, cum tamen lex gratiæ eadem sit respectu omnium. Denique posset fieri alia objectio, quia Ecclesia ipsa augetur, & minuitur, & varias mutationes recipit pro diversitate temporum, vel locorum, cur ergo non idem accidet in lege. Sed hoc difficultatem non habet, quia illa mutatio non pertinet ad ipsam legem, sed ad legis observantiam, quæ pendet ex libera hominum voluntate, quæ facile mutatur, & præsertim pendet ex divina gratia, quam diversis locis, aut temporibus Spiritus sanctus dividit, prout vult, lex autem pendet ex sola Dei voluntate, quæ eadem semper est in ferendis præceptis hujus legis, & ideo licet mutentur mores hominum, lex non mutatur, ut recte D. Thomas articulo quarto declaravit.

CAPUT VIII.

Utrum lex nova sit perfectior veteri.

1. Hanc comparationem late explicuit D. Thomas 1. 2. tota quæst. 107. ubi moderni Scriptores multa etiam de illa tradunt, & plura Soto in 4. dist. 2. quæst. 1. art. 4. & Salmer. tom. 5. in Evangel. tract. 1. & super epist. ad Romanos cap. 3. disp. 20. Bellarmin. libr. 1. de verbo Dei, capit. 18. copiosius Barradas tomo 1. libr. 1. per sexdecim prima capita. Si vero considerentur ea, quæ de utraque lege hactenus tractavimus, in eis fere omnia continentur, quæ ad præsentem comparationem pertinent. Et ideo breviter suppono, quod D. Thom. supra tractat artic. 1. has duas leges esse distinctas, quod in libr. 1. a nobis probatum est, & ex dictis in his duobus ultimis est satis declaratum. Deinde suppono, legem novam esse perfectiorem veteri, quod est de fide certum: nam id satis aperte docet Paul. ad Hebr. 7. 8. & 9. & satis colligitur ex Jerem. 31. Ut autem declaretur, in quo hic excessus consistat, distinguenda sunt in lege gratiæ illa duo, quæ D. Thom. q. 106. ar. 2. distinguit, scilicet, propria præcepta, seu documenta, & spiritum gratiæ, & virtutis ad illa implenda, quæ duo etiam sunt data hominibus tempore legis veteris, & ideo, ut recte fiat comparatio debent leges illæ ut præceptivæ inter se, & gratiæ, item inter se conferri, alioqui non erit formalis, & proportionata comparatio. Et ideo censeo, non satis explicari hunc excessum, dicendo, legem gratiæ esse perfectiorem, quia per antonomasiam significat spiritum gratiæ, qui perfectior est, quam lex ut præcipiens: nam hoc modo lex gratiæ etiam est perfectior se ipsa, si sumatur pro spiritu gratiæ, quem confert, & ad sua præcepta, vel documenta comparetur: oportet ergo, ut dixi, duas illas partes cum proportione comparare. De perfectione legis novæ. 1. Supponendum. 2. Supponendum.

2. Dico ergo primo: Lex gratiæ quoad spiritum gratiæ longe excelluit statum legis veteris, etiam quantum ad gratiam, quæ ad illam implendam in illo conferebatur. Probatur: nam in tribus præcipue vel quatuor, excedit quoad hanc partem lex nova. Primo, quia ex vi sui status, & sui proximi legislatoris habet hunc gratiæ spiritum, quia data est per Christum, qui simul fuit Redemptor, & legislator, quam prærogativam non habuit lex data per Moysem. Dices, Moysem non fuisse authorem illius legis, sed Deum, qui est principalis auctor gratiæ; ergo etiam illa lex dici potest habuisse gratiam ex vi sui authoris, & ratione talis status. Respondetur, negando consequentiam, quia humana natura per originale peccatum facta est indigna omni gratia, & ideo quamdiu redemptorem præsentem non habuit, non habebat secundum illum statum, unde gratiam obtineret ad quamcunque legem implendam. Quia juste Deus decreverat, nullam gratiam hominibus lapsis dare, nisi propter meritum ejus, qui totam naturam redimeret, & ideo omnis gratia, quæ data est ante adventum Redemptoris non erat ex vi illius status, sed ex benigna providentia Dei per anticipatam solutionem meriti Christi prævisi. Et ob hanc causam non satis est, quod Deus esset author legis, & gratiæ, quia ad legem dandam non erat necessarium meritum Redemptoris, sicut semper fuit ad collationem gratiæ. Lex autem gratiæ lata est ab ipsomet Redemptore, qui jam pretium omnis gratiæ persolvit, & ideo hæc lex speciali modo habet sibi conjunctum spiritum gratiæ, quo cultores ejus justificantur, & vires accipiunt ad ipsam implendam. Et hanc differentiam maxime intendit Paulus in suis Epistolis ad Romanos, ad Galatas, & ad Hebræos. 1. Conclus.

3. Et hinc sequitur secunda excellentia hujus legis, quia spiritus gratiæ abundantius, & copiosius in illa confertur, quam datetur ante Christi adventum, ut supra probatum, & declaratum est, intelligendum est enim ex vi status, & quasi ordinariæ legis, & sic est differentia clara in Scripturis, ut ex consequentibus constabit. Hoc vero non impedit quominus aliquibus hominibus singulariter electis Deus tunc contulerit abundantiam spiritus, ut per se constat. Tertia 2. Excellentia legis novæ.

excel-

excellentia est, quia in hoc statu confertur gratia non tantum ex opere operantis, sed etiam ex opere operato, idque non uno tantum modo, sed septem, per septem sacramenta, quæ sunt veluti septem perennes fontes gratiæ Christi, de quibus Isaias capite duodecimo prædixit, *Haurietis aquas de fontibus Salvatoris*, ubi notat Hieronymus positum esse nomen JESU, *ne putaretur alium esse præter eum, quem Gabriel Virgini prænunciavit*; ipse autem per fontes Salvatoris doctrinam Evangelicam intelligit, in qua lex gratiæ continetur, & ita in idem recidit, quia magna pars legis Evangelicæ est de Sacramentis. Et quidem illa satis commode dicuntur fontes gratiæ, & salvatoris, quamvis tota etiam lex, & doctrina Evangelica possit dici fons gratiæ, propter abundantiam gratiæ in ea promissam, juxta verbum Christi Joannis quarto, *Qui biberit de aqua quam ego dedero ei, & cætera, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam*, & capite septimo, *Qui crediderit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus exibunt aquæ vivæ. Hoc autem dixit* (exponit Joannes) *de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum*. In lege autem veteri nulla gratia dabatur ex opere operato, ut supra dictum est, & si aliqua dabatur ad imitationem ejus, erat in uno tantum sacramento, & solum pro parvulis, & quasi ad subveniendum urgenti necessitati, ideoque non ex speciali privilegio illius legis, sed ex generali providentia Dei erga genus humanum a principio sui lapsus. Ac denique etiam illa gratia minus perfecta erat quam ea, quæ pro simili remedio in lege nova confertur.

4. Excell. a Soto addita.

4. Quartam excellentiam addidit Soto supra in sexta, & septima excellentia legis gratiæ, quas ipse ponit, nimirum, quod in hac lege gratia constituit absolute, & simpliciter Dei filios adoptivos, & ideo absolutum, & completissimum nomen gratiæ meretur, quod (inquit) gratiæ legis antiquæ in hac sublimitate non competebat, quia non plene, & perfecte merebantur justi illius temporis nomen filiorum Dei. Quam prærogativam legis novæ probat ex Paulo ad Rom. 8. dicente, *Non accepistis spiritum servitutis in timore, sed accepistis spiritum adoptionis Dei*, & ad Gal. 4. *Cum essemus parvuli sub elementis mundi hujus eramus servientes, at ubi venit plenitudo temporis misit Deus filium suum factum sub muliere, factum sub lege, ut adoptionem filiorum reciperemus*. In quibus locis significat Paulus adoptionem filiorum esse propriam prærogativam legis novæ: cui consonat illud Joann. 1. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, iis, qui credunt in nomine ejus, & ex Deo nati sunt*, quod est proprium legis novæ, in qua, & fides Christi explicita, & nativitas spiritualis per Baptismum omnibus injungitur. Unde sancti Patres, Chrys. Ambr. Theophyl. & Aug. his locis, & alii, quos refert Barradas tom. 1. lib. 1. c. 7. & Leon. Castro in illa verba Isai. 1. *Filios enutrivi, & exaltavi*, dicant, Judæos non proprie, sed figurate tantum interdum vocari filios Dei, quod Castro ipse sequi videtur sine illa interpretatione.

5. Verumtamen licet sensus istorum authorum catholicus sit, modus loquendi vitandus est, ut notant Barradas supra & Medin. 1. q. 107. ar. 1. Vasq. d. 183. c. 2. Sit igitur certum justos veteris Testamenti fuisse vere justos, & sanctos, ut passim Scriptura eos nominat: imo Paulus ad Rom. 4. Abraham proponit tanquam exemplar justificationis, quæ fit per veram justitiam, & gratiam: & ad Hebr. 11. seriem refert insignium justorum, & qui ante legem, & sub lege fuerunt & incipiens ab Abel, dicit, *per fidem testimonium esse subsequutum, quod esset justus*. Unde fit, gratiam datam sub lege, fuisse etiam veram gratiam ejusdem rationis cum gratia, quæ in novo Testamento datur, sicut & gloria quam nunc habent Sancti utriusque Testamenti ejusdem rationis existit. Ex quo ulterius concluditur gratiam contulisse antiquis justis veram adoptionem, quia hæc filiatio intrinsece sequitur ad veram sanctificationem per gratiam. Item quia etiam illa gratia habebat adjunctam repromissionem æternæ hæreditatis, ut testatur Paulus ad Hebr. 11. per quam promissionem consummatur adoptio. Atque ita passim Scriptura vocat illos justos filios Dei, Sapient. 13. & 16. Deut. 32. & aliis similibus locis. Nec possunt hæc per figuram tantum, seu metaphoram exponi, cum Scriptura possit proprie intelligi, imo cum sermo historicus, & dogmata fidei proponens verborum proprietatem requirat. Neque etiam obstat, quod nomen filiorum, Dei interdum tribuatur toti populo Judæorum, in quo erant multi improbi, quia usitatum est in Scriptura, totam communitatem vocare a majori, vel meliori parte; vel etiam ita appellantur, quia hoc profitebantur, & illud consequi poterant, si per eos non staret: unde expresse Paul. ad Rom. 9. loquens de Israelitis fratribus suis, ait, *Quorum adoptio est filiorum, & gloria*. Itaque certissimum est, gratiam datam in lege veteri fuisse simpliciter, & absolute gratiam; tum quia gratis dabatur; tum etiam quia gratum & acceptum Deo homines reddebat. Et consequenter est etiam certum, justos illius temporis fuisse absolute, & simpliciter filios Dei adoptivos, quia jam accepti erant ad regni hæreditatem, quam postea suo tempore assecuti sunt.

6. Dicuntur autem nihilominus illi Patres antiqui habuisse statum servorum, propter tria præcipue. Primo propter onera legis, ut testatur Augustin. contra Adimantum capit. 16. dicens, *In veteri Testamento erant onera servorum*. Idem habet Chrysostom. ad Roman. octavo, homil. decimaquarta dicens, literam legis vocari spiritum servitutis, & rationem reddens subjungit; *Etenim supplicia illos e vestigio excipiebant, & merces statim sequebatur*, & cæt. Atque hoc manifeste voluit Paul. ad Galat. 4. dicens *quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit Dominus omnium usque ad præfinitum tempus a Patre, sic & nos, cum essemus parvuli*, &c. In qua similitudine aperte supponit Israelitas fuisse filios Dei, parvulos a. quoad imperfectionem status, & ideo instar servorum legem accepisse, sub qua custodirentur tanquam sub pædagogo, sicut capite tertio in fine dixerat, legem fuisse pædagogum illius populi, pædagogus enim non solet dari servo, sed filio parvulo. Atque hinc sequitur secundum, in quo ille status servitutis consistebat, scil. quia homines sub lege viventes, quantum erat ex vi ejus, ducebantur spiritu timoris, qui est spiritus servorum potius, quam amoris, qui est spiritus filiorum. Et hoc maxime intendit Paul. in dicto loco ad Rom. 8. cum dicit, *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater*, ubi bene ita exponit Ans. & idem sensit Augustinus, ubicumque distinxit legem veterem, & novam per amorem, & timorem quam esse brevissimam, & certissimam differentiam dixit lib. contra Adimantum c. 17. & l. 1. de moribus Eccl. cap. 28. Pertinet etiam ad hunc spiritum servitutis, quod lex illa inducebat ad sui observationem propter retributiones temporales, quasi propter mercedem servilem, ut Chrysost. supra ponderavit. Et inde etiam timor fiebat magis servilis, quia erat magis de amissione temporalium bonorum, & de pœnis temporalibus, quas lex comminabatur, quam de pœnis æternis.

Cur Patres antiqui dicuntur habere statum servorum.

7. Tertia conditio illius servilis status addi potest, quia tunc gratia non introducebat in regnum cælorum, nec aperiebat januam regni, durante statu illius legis, ut declarat Paul. ad Hebr. 9. & 10. Propter quod dixit Hieronym. epistol. 120. ad Dardanum, sanguinem Christi clavem esse Paradisi, & Cyrillus 10. Thesauri cap. 4. ait; Christum de se dicere, Ego sum ostium, quia per ipsum natura nostra novum iter facere docta est, & quasi per portam quandam cœlos ingreditur, & alia tradit D. Thom. 3. par. qu. 49. art. 5. ubi id explicuimus, & latius disp. 42. illius tomi. Sicut enim parvulus, quamdiu non est aptus, ut in hæreditatem introducatur, dicitur esse quasi servus, ita justi illius temporis, sive viventes, sive jam mortui sub lege dici possunt fuisse in quodam statu servitutis, quia pro tunc non erant apti ad æternam hæreditatem adeundam. Et hanc maxime rationem consideravit Soto, ut adeo diminueret rationem, vel perfectionem illius gratiæ, & filiationis, ut hæc nomina illis absolute denegaverit: quia cum gratia faciat hominem acceptum ad gloriam, illa, quæ non facit undique acce-

Tertia conditio illius servilis status.

ptum pro aliquo statu, videtur esse gratia secundum quid. Et re vera potest hæc quarto loco poni inter differentias utriusque Testamenti, & eorum gratiarum, non tamen cum illa exaggeratione. Quia gratia Testamenti veteris etiam faciebat simpliciter acceptum ad hæreditatem æternam, & de se tollebat omne personale impedimentum gloriæ, tam proveniens ex peccato actuali, quam ex originali, ut erat proprium talis personæ: non tollebat a. impedimentum proveniens ex lapsu totius naturæ, pro qua nondum erat satisfactum. Hoc a. impedimentum erat veluti extrinsecum & ideo non minuebat rationem, & perfectionem gratiæ in se spectatæ, & multo minus poterat constituere analogiam in gratiæ nomine, & ideo negari non potest, quin illa simpliciter fuerit, & appellari debeat gratia. Et idem est de filiatione, quia dilatio temporalis hæreditatis ex aliquo defectu extrinseco, vel accidentario proveniens non minuit veritatem filiationis adoptivæ, neque appellationem ejus. Nam etiam nunc justus, qui vel nondum plene satisfecit pro mortalibus peccatis, aut venialia habet peccata, secundum præsentem statum non est aptus ad introitum regni, & si in illo moriatur, detinebitur, & purgabitur, priusquam hæreditatem accipiat, & nihilominus simpliciter est filius Dei adoptivus, etiamsi illud impedimentum sit magis personale, ac proprium, quam esset olim impedimentum totius naturæ.

Loca Pauli ex dictis explicata. 8. Loca igitur citata ex Paulo ex dictis satis explicata sunt, quia in loco ad Romanos non adoptionem secundum se spectatam, sed ut conjunctam spiritui adoptionis, & filiorum ponit ut specialem prærogativam novi Testamenti. In loco vero ad Galat. non de substantia, ut sic dicam, filiationis, sed de statu, seu conditione servili loquitur, imo expresse affirmat, filiationem adoptivam Dei fuisse in veteri Testamento, statum vero fuisse puerorum, & servitutis. Et in eodem sensu dicit ibidem, nos nunc accepisse adoptionem filiorum, utique conjunctam cum statu, & spiritu filiorum, in quo clamamus Abba Pater. Et in eodem sensu concludit de justo; *Itaque jam non est servus, sed filius*, scilicet, quoad statum, & spiritum servitutis: nam quoad substantiam non potest justus non esse servus Dei. Et eodem modo potest exponi locus Joannis, ab initio enim mundi data est hominibus potestas, *filios Dei fieri*, tamen per Christum data est peculiari modo quoad statum, & quoad spiritum, licet hic locus aliter possit etiam exponi, ut statim dicam.

Exponuntur Patres. 9. Patres autem, qui interdum dicunt, illam antiquam filiationem fuisse figuratam, pie possunt exponi, ut solum id dixerint propter imperfectionem illius status; vel fortasse melius in populo Israelitico distingui potest duplex filiatio, sicut duplex justitia. Una legalis, altera spiritualis. Una ex lege, altera in lege, vel sub lege. Prior consistit in promissione, & quasi adoptione illius populi ad Israeliticum regnum in terra promissionis sub peculiari cura, & protectione Dei, prout eleganter describitur a David Psal. 77. & Psalm. 104. & 105. Hæc ergo merito dicitur filiatio figuralis, & de hoc loquuntur Chrysost. & Theophyl. & Oecumeni. super dicta loca Pauli, & Joann. & Cyr. libr. 1. in Joan. cap. 14. Qui tamen non negant in eisdem Judæis filiationem spiritualem per gratiam, sed illam ibi non commemorant, quia non erat ex lege: imo quia illam habebant ad legem gratiæ ut sic pertinebant, ut supra ex Augustino diximus, & accommodate ad hoc explicat libr. 2. contra duas epistola Pelagian. cap. 4.

2. Concl. 10. Dico secundo: Lex nova etiam quoad præcepta, & documenta longe perfectior est lege veteri. Conclusio est communis, & eodem modo certa, ut sumitur ex eisdem locis ad Hebræos 7. & sequentibus, & ex diverso modo, quo ubique Paulus loquitur de lege, & de Evangelio. Hic autem excessus perfectionis legis novæ in multis consistit, quæ ex omnibus tractatis in hoc libro, & præcedenti facile colligi possunt, discurrendo per causas, effectus, & proprietates utriusque legis. Primo ergo perfectior est lex nova in fine, quia licet utraque lex ordinaverit homines ultimate ad felicitatem æternam, tamen lex nova immediatius, plenius, & efficacius. Unde etiam excedit in fine proximo, quia totus finis hujus legis est maxime spiritualis, scilicet, destructio peccati, & perfecta sanctificatio, & cum Deo conjunctio: lex autem vetus proxime versabatur magna ex parte circa temporalia, & intendebat felicitatem, & pacem externam reipublicæ, cum justificatione etiam legali, quamvis per hæc remote, & modo imperfecto intenderet spiritualem finem. Atque huc spectat, quod lex nova est finis veteris, ut infra dicam.

11. Secundo excedit lex nova ex parte efficientis: nam lex vetus per Moysem, nova autem per Christum Deum hominem data est. Quam exaggerat Paulus ad Hebræos 2. considerans illam legem non tantum ut datam per hominem, sed etiam ut datam per Angelos. Quando enim Christus melior est Angelis effectus (ut idem dixerat ca. 1.) tanto sermo, & lex Christi dignior est sermone Angelorum, & lege per illos data. Dices utriusque legis Auctor est Deus, Angeli vero, & Moyses tantum fuerunt organa. Respond. ex hac parte inveniri quandam æqualitatem, prærogativam autem legis novæ esse, quod non solum est a Deo, ut Deus est, sed etiam ut est homo, unde etiam habet, ut non solum sit data per Christum ut promulgatorem, sed etiam ut legislatorem per voluntatem humanam. Et ita hæc lex quasi duplici titulo est divina, scilicet, quia est a voluntate divina, per essentiam, & alia voluntate Dei per communicationem idiomatum, sed deificata per unionem hypostaticam. Ex quo mirum in modum augetur dignitas hujus legis, saltem extensive per plures respectus moraliter dignificantes. Et non parum auget hunc posteriorem respectum, quod proximus author hujus legis simul fuit redemptor illorum, quibus legem tradebat. Nam ex his omnibus titulis major quædam obligatio oritur, quam ex alia lege Dei per puras creaturas tradita, quod significavit Paul. in verbis illis ad Hebr. 2. *Si enim qui per Angelos factus est sermo, &c. quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem, quæ cum initium accepisset narrari per Dominum: ab eis, qui audierunt, in nos confirmata est*, &c. — Secundus excessus legis.

12. Tertio excedit lex nova ex parte materiæ, seu ex rebus traditis, ac præceptis. Quæ differentia colligi potest in primis ex legislatoris excellentia, sive lex nova ad Christum, & vetus ad Moysem, vel Angelos conferantur, sive utraque ad Deum. Nam per se verisimile est, altiorem doctrinam, & legem voluisse Deum tradere per filium, quam per ministros, ut notavit Ribera circa dicta verba Pauli ad Hebræos 2. & idem significavit Paulus cap. 1. dicens, *Multifariam, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, novissime loquutus est nobis in filio*, &c. Deinde idem ostendi potest discursu facto superius circa materiam legis novæ. Si enim spectemus materiam fidei, longe perfectior fides in hac lege præcepta est: nam in ea sunt revelata profundissima Dei mysteria, tam ut Deus est, quam ut est homo, quorum explicita fides toti Ecclesiæ commendata est: in lege autem veteri, & pauciora mysteria sunt communiter revelata, & fides implicita illorum ad salutem sufficiebat. Et ideo inter alias causas interdum vocat Paulus legem novam legem fidei, vel fidem, veterem autem vocat legem factorum, vel legem simpliciter, ut ad Roman. tertio, & ad Galatas tertio, quia lex nova abundat mysteriis fidei, & in illa maxime fundatur, licet aliqua etiam opera præcipiat: vetus autem lex abundabat præceptis operum, licet aliquam fidem simul exigeret. Deinde in materia morali licet sit quædam æqualitas quoad substantiam (ut sic dicam) præceptorum moralium, excedit tamen lex nova in majori eorum declaratione, & exacta intimatione, & præterea quia consulit multa, quæ ad perfectiorem observantiam pertinent. Denique in materia cæremoniali infinitus (ut sic dicam) est excessus, tum ratione sacrificii infiniti valoris, tum ratione sacramentorum continentium gratiam Christi, quæ omnia satis supra explicata sunt. — Tertius excessus legis novæ.

13. Quarto excedit etiam lex nova ex parte formæ, quia non est scripta in lapidibus, vel membranis, sed in men-

Quartus excessus legis novæ. in mentibus, & cordibus hominum, per verbum proprium ipsius Dei hominis, cooperante Spiritu sancto per abundantiam spiritus, & interioris illuminationis, ut supra late declaratum est. Et ad hunc excessum pertinet differentia promulgationis: nam promulgatio suo modo pertinet ad complementum sensibilis formæ legis. Excessit autem promulgatio legis novæ. Primo in prodigiis, & signis quibus facta est: nam omnia indicabant plenitudinem Spiritus sancti, & amoris, cum in promulgatione legis veteris omnia signa fuerint timoris, & terroris, quibus ostensa est diversa qualitas, & perfectio utriusque legis, ut Sancti expendunt, quos in superioribus satis citavi. Secundo excessit promulgatio legis novæ in loco, quia vetus in deserto, & in monte quodam, privato populo data est: nova vero in civitate regia, & in metropoli, ut sic dicam, fidelis populi, qui tunc erat, congregatis diversarum rationum hominibus prædicari cœpit, & postea per universum mundum consummata est. Unde tertio considerari potest excessus in modo, quia lex vetus in uno tantum sermone, illi populo proprio, tradita est, non vero cum dono linguarum, ut simul inciperet prædicari omni nationi, quæ sub cœlo est.

5. Excessus August. 14. Quinto excedit lex nova in virtute, & efficacia sanctificandi, quam differentiam ubique tradit Augustinus, tanquam præcipuam, & virtute continentem cæteras, ut patet ex toto libro de spiritu, & litera, & lib. 1. de gratia Christi, c. 19. & libr. de natur. & grat. cap. 57. & libro de continent. c. 3. & aliis innumeris locis. Communiter autem explicatur hic excessus magis ex parte gratiæ, quam ex parte legis, ut præceptivæ. Verumtamen licet hoc redundet etiam in perfectionem ipsiusmet legis, quia conjunctio cum gratia pertinet ad excellentiam ejus, & ad facilitatem, & suavitatem, ut infra dicam: nihilominus lex nova ut præceptiva participat in suo genere quandam gratiæ efficaciam, maxime ratione sacramentorum, quæ præcipit, & promissionum, quas includit, quam virtutem lex vetus non habuit, ut supra late declaratum est. Unde huc etiam spectat sexta excellentia legis novæ in promissionibus, quia sunt maxime spirituales, & de bonis æternis, cum tamen in lege veteri fuerint temporales, quæ differentia frequens est in Theologis, & Patribus; supra tamen explicata est, ubi eos allegavimus. Et huc etiam referenda est septima differentia in comminationibus, quæ in lege veteri ordinarie erant de suppliciis temporalibus, & corporali morte, raro autem fiebat explicata comminatio æternæ pœnæ. In Evangelio autem e converso, ut ostendunt illa verba Christi, *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius timete eum, qui potest & corpus & animam perdere in gehenna*, Matth. 10. Denique ad hoc caput pertinet differentia utriusque legis in modo inducendi subditos ad sui observationem; nam lex vetus per timorem valde servilem, & quasi humanum, lex autem nova maxime per amorem homines inducit, non omisso timore altioris ordinis, magisque divino. Quæ excellentia circa priorem assertionem hujus capitis satis declarata est.

(Marginal notes: 6. Excellentia. — Septima. — Octava.)

9. Excell. 15. Nono excedit lex nova veterem in proprietate universalitatis ex parte locorum, & personarum, quia lex vetus pro solo Judæorum populo: nova vero pro omnibus hominibus, & universo orbe data est: utrumque enim in superioribus ostensum est, & constat, universalitatem legis ad ejus excellentiam pertinere. Similis est decima excellentia sumpta ex alia proprietate immutabilitatis, ac perpetuitatis hujus legis. Nam licet lex vetus prius data sit, quam nova, illud tamen nec ad excellentiam pertinuit, nec est signum ejus, quia imperfectiora solent esse generatione priora, sicut dispositio præcedit formam, atque ad hunc modum præcessit lex vetus novam. At vero perpetuitas rei postquam in suo esse producta est, ad perfectionem ejus pertinet: & hoc modo excelluit lex nova supra veterem, ut in superioribus late explicatum est. Addi etiam potest undecima excellentia ex alia legis Dei proprietate, quatenus immaculata dicitur. Nam licet hæc proprietas etiam in lege veteri inventa fuerit, majori tamen perfectione in nova, quia sicut utraque fuit sancta, & spiritualis, & nihilominus lex nova est sanctior, & spiritualior, ut ex omnibus dictis satis constat: ita licet utraque sit immaculata, nihilominus nova potest esse purior, & magis immaculata. Consistit autem hic excessus in duobus. Primo quia nullam permissionem, vel dispensationem concedit in his, quæ rectæ rationi non consonant, sicut lex vetus interdum faciebat. Secundo in consiliis perfectionis, præsertim virginitatis: nam in lege veteri quodammodo præferebatur conjugium virginitati, quia homines illius status procreationi filiorum præcipue vacabant: in hac autem lege præfertur virginitas tanquam aptior ad vacandum Deo & ad perfectionem animæ obtinendam, quæ per hanc legem maxime intenditur, ideoque purior, & immaculatior est.

(Marginal notes: Decima. — Undecima.)

12. Excell. 16. Duodecima excellentia legis novæ sumitur ex alia proprietate, quam illi tribuit Christus Matth. 11. dicens, *Jugum meum suave est, & onus meum leve*, e contrario vero lex vetus adeo onerosa fuit, ut de illa dixerit Petrus Actor. 15. *Quam nec nos nec Patres nostri portare potuimus*, & pluribus aliis testimoniis hanc differentiam confirmat Cypr. l. 3. ad Quirinum c. 119. Nihilominus tamen non caret aliqua difficultate: hæ duæ leges videntur in hoc se habere tanquam excedens, & excessum, & non est facile judicare, quæ simpliciter excedat in onere, & difficultate. Si enim consideremus externa opera, & corporalem laborem, ac exercitationem, sine dubio fuit multo onerosior lex vetus, quia plurimas cæremonias sacrificiorum, sacramentorum, & aliarum observantiarum præcipiebat, & præcipue circumcisionem carnis, quæ valde erat austera. Item lex zelotipiæ, & similes valde difficiles erant: lex autem nova ex his exterioribus pauca præcipit, præter ea quæ sunt legis naturæ, ut constat ex dictis, & notat Aug. ep. 118. & 119. cap. 19. & 15. contra Faust. cap. 13. At vero ex interioribus actibus multa præcipit difficiliora, ut notat D. Thom. q. 107. artic. 5. ubi fatetur, præcepta novæ legis quoad hanc partem esse graviora: reddit autem rationem, quia lex nova expresse prohibet interiores animi motus, quod non ita expresse lex vetus faciebat, & licet aliquando prohiberet, non puniebat. Sed si quis recte consideret, hic excessus non erat in rebus præceptis, vel prohibitis, sed in modo: nam lex vetus etiam prohibebat concupiscentiam, & præcipiebat dilectionem proximi absolute, sive esset amicus, sive inimicus, ut supra notatum est, ac denique præcipiendo totam legem naturalem, consequenter vetabat quidquid illi contrarium est, ut sunt etiam actus interni. Quia vero lex nova expressius prohibuit iram, odium, concupiscentiam, etiam per solum desiderium internum, ideo ex hac parte dicitur quodammodo gravior, & in hoc sensu loquutus est D. Thomas, & ita etiam exposuerunt Lyran. in præfat. ad Evang. & Abulens. Matth. 11. quæst. 68. & Chrysostom. in Imperfecto hom. 10. in Matth. & sumpserunt ex August. 19. contra Faustum cap. 23.

17. Ultra hanc autem difficultatem videtur esse alia major in lege nova ex aliquibus actibus internis, & aliis externis. In internis quidem, quia præcipit credere altiora mysteria, & longe difficillima, ut Trinitatis, Incarnationis, & Eucharistiæ. Et ex hac parte exterior usus Sacramentorum est longe difficilior, quia postulat magnam fidem, & sanctitatem, & dispositionem ad illam in quo specialis difficultas est in convenienti usu Eucharistiæ. Deinde in sacramento confessionis magna quædam difficultas invenitur: nam valde repugnat naturæ, ut per se constat. Præterea indissolubilitate matrimonii invenitur hæc lex gravior, & in absoluta prohibitione usurarum. Denique quo magis eradicat omnia vitia, eo difficilius impleri potest. Verumtamen hæc omnia eandem habent responsionem, fatemur enim ex parte actuum internorum, & aliquorum externorum, quatenus ab interioribus pendent, hanc legem esse difficiliorem, non enim poterat esse perfectior, quin esset difficilior homini secundum suam naturam spectato. Tamen quia hæc lex secum affert spiritum gratiæ, &

charitatis; ideo respectu hujus status est suavior, & facilior, quam lex vetus esset respectu suorum subditorum. Et hoc modo dixit Joann. 1. canonica c. 5. *Mandata Christi non esse gravia*, utique amanti, ut dixit Aug. de natur. & grat. cap. 69. quia *omnia sæva, & immania, facilia & prope nulla efficit amor*, ut idem Aug. dixit serm. 48. de Tempore, & ita etiam hoc explicuit Hilar. canon. 11. in Matth. & optime Auctor imperfecti Hom. 28. in Matth.

13. Excellentia. 18. Decimo tertio excedit lex nova veterem, quia est finis illius, & vetus fuit dispositio, seu præparatio ad novam, juxta illud ad Rom. c. 10. *Finis legis Christus*, & ad Gal. 5. dicitur Lex fuisse pædagogus præparans ad Christum, & sic dixit August. lib. 1. de gratia Christi, cap. 19. *Lex data est, ut gratia quæreretur*.
14. Excellent. Deinde hinc nascitur decima quarta prærogativa legis novæ: nam vetus fuit figura novæ, quia omnia illa sacramenta fuerunt umbræ futurorum, ut ait Paulus: unde e converso lex nova comparatur ad veterem tanquam veritas ad umbram, juxta illud, *Veritas per Christum facta est*. Et sic etiam dixit Aug. 16. de Civitate, cap. 26. vetus Testamentum obumbrasse novum, & in hoc omnia resonare novitatem. Imo ideo (inquit) illud dicitur vetus, *quia est occultatio novi*, & hoc novum, *quia est veteris revelatio*. Et hinc etiam dicitur lex nova fuisse contenta in veteri, vel tanquam in imagine, & figura, vel tanquam in semine, ut explicuit D. Thoma dicta qu. 107. art. 3. ex Gregor. hom. 6. in Ezechiel. & Aug. 19. contra Faustum, capit. 28. Alia vero ratione dixit Victor. Antiochenus ad cap. 4. Marci, *In nova lege veterem teneri inclusam, & ideo ubi nova non est, veterem locum habere non posse*. Dicitur enim lex vetus esse in nova tanquam in suo complemento, & quia quæ in illa erant in figura, in hac sunt in veritate, & quia quod illa inchoavit, hæc perfecit. Unde etiam dixit Aponius lib. 5. in Cantic. circa id, *Tenui eam, &c. lex lactat Ecclesiam, gratia generat*. Hinc denique dicitur lex nova implevisse veterem, quia quidquid per illam promissum, & adumbratum est, in nova est impletum, & quia per novam legem vetus antiquata est, quia tempus ejus jam erat impletum, & ejus utilitas jam cessaverat, ut D. Thomas supra explicat ar. 3. Ex quibus etiam licet colligere, in lege nova excellentius inveniri, quam in veteri, illas perfectiones divinæ legis quas ponit David Psalm. 18. *Lex Domini immaculata, convertens animas*, &c. ut late explicuit Lyran. dicta Præfatione ad Evang. Denique si spectentur conditiones legis, quas alias posuit Isidor. scilicet, quod sit honesta, possibilis, loco, temporique conveniens, utilis necessaria, perspicua, ac brevis, in omnibus invenietur hæc lex summe perfecta, & non solum legem veterem, sed omnem etiam aliam, quæ prudenter cogitari possit, antecellere. Quamobrem etiam ipsi Hebræi veritatem hanc agnoverunt, ut intelligi potest ex Paulo Burgen. in addit. ad Hebr. 1. ubi refert Glossam Hebræi cujusdam super id Ecclesiastes 1. *Omnia vanitas*, dicentem, *Omnis lex, quam addiscimus in præsenti tempore, vana est, respectu legis Messiæ*. Nam licet suo tempore utilis fuerit, cum tamen salvare homines non posset, nec ad Beatitudinem introducere, vana esset, nisi per CHRISTUM compleretur, qui & sanguine suo januas cœli aperuit, & initiavit nobis viam novam, relicta lege gratiæ, per quam illam consequi, & in Sancta Sanctorum æternæ beatitudinis introire valeamus.

FINIS LIBRI DECIMI.

INDEX

INDEX
LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ, QUÆ IN HOC VOLUMINE EXPLICANTUR.

Prior numerus paginam, posterior columnam designat.

GENESIS.

CAP.2.v.16.& 17. *Ex omni ligno Paradisi comede, ex ligno scientiæ boni, & mali ne comedas:* loquitur Deus ad Adam, & ad posteros ejus. 563.1

Ibid.v.17. *In quacumque enim die comederis ex eo, morte morieris:* Toti posteritati Adæ, mortem comminatus est Deus. ibid.

c.3.v.3. *Præcepit nobis Deus, ne comederemus*, id est, non tantum Adæ, sed etiam Evæ. ibid.

Ibid.v.16. *Sub viri potestate eris*, scilicet, quoad vim coercitivam proportionatam. 101.2

c.7.v.8. *De animantibus quoque mundis, & immundis*, varie exponitur. ibid.2

c.9.v.4. *Carnem cum sanguine non comederitis*, varie explicatur. 564.1

c.13.v.15. *Omnem terram, quam conspicis, tibi dabo, & semini tuo in sempiternum.* 592.1. exponitur. 595.1

c.17.v.13. *Erit pactum hoc meum in carne vestra, in fœdus æternum*, eodem modo exponitur. ibid.

c.23.v.4. *Date mihi jus sepulchri*, id est, facultatem sepeliendi. 3.1

EXODUS.

Cap.12.v.14.& 17. *Habebitis hanc diem solemnem, &c. cultu sempiterno.* Et infra, *Custodietis diem istam ritu perpetuo.* 592.1. exponitur. 595.1.& seqq.

c.20.v.12. *Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut sis longævus super terram, &c.* ad literam terram promissionis promittebat, in figura autem æternitatem. 601.2.& seq.

Ibid.v.13. *Non occides*, plures conditiones includit. 85.1

LEVITICUS.

Cap.19.v.18. *Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum:* illud, *odio habebis inimicum tuum*, falsum commentum Rabinorum est. 572.2

DEUTERONOMIUM.

c.11.v.1. *Ama Deum tuum, & observa præcepta ejus, & cæremonias, atque judicia, & mandata omni tempore*; ubi per *præcepta*, intelliguntur moralia, & sic distinguuntur ibi tria genera præceptorum legis. 575.2

REGUM LIB.

1.Reg.16.v.10. *Dominus præcepit ei, ut malediceret David*, id est, permisit.

PSALMI.

Psal.1.v.1. *Beatus vir, qui non abiit, &c. viri* ibi fœminas comprehendit. 475.2

p.2.v.6. *Ego constitutus sum Rex ab eo, &c.* de Christo intelligitur. 637.2. & vere Rex erat. ibid.

Ibid.v.9. *Reges eos in virga ferrea*, id est, inflexibili, & recta. ibid.646.2

p.4.v.6.& 7. *Quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui*, intelligitur de lege naturali. 6.1

p.71.v.1. *Deus judicium tuum Regi da, &c.* de Christo exponitur. 637.2

p.105.v.41. *Tradidit eos in manu gentium, & dominati sunt eorum, &c.* intelligitur de justa Dei permissione. 571.2

p.109.v.15. *Virgam virtutis tuæ, &c.* de prædicatione Christi exponitur. 637.2.& seq.

p.111.v.1. *Beatus vir qui timet Dominum*, ut supra in 1. Psalmo.

PROVERBIA.

Cap.8.v.15. *Per me Reges regnant, &c.*
Sicut noxius est, qui mittit sagittas, & lanceas in mortem, ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo, vir ibi exponitur ut supra in 1. Psalm. 475.2. juxta cap.1. de præsumptionibus.

ISAIAS.

Cap.2.v.3. *Venite ascendamus ad templum Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas*, id est, sensibili, & humano modo.

Ibid. eodem. *De Sion exibit lex*, utique nova, seu gratiæ. 562.1.& de Christi prædicatione. 37.2

c.9.v.5. *Magni consilii Angelus*, sermo est de Christo. 565.1

c.33.v.22. *Dominus judex noster, Deus Rex noster, Dominus legifer noster*, utique excellenti, & singulari modo, & de Messia exponitur. 637.2.& seq.

JEREMIAS.

Cap.31.v.33. *Dabo legem meam in visceribus eorum*, loquitur de lege nova. 563.1

Ibid.eodem. *Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me, a minimo usque ad maximum, &c.* in his verbis significatur abundantia luminis, doctrinæ, & gratiæ legis Evangelicæ. 645.2

Thren.1.v.10. *De quibus præceperas ne intrarent in Ecclesiam tuam*, exponitur de Gentibus non colentibus Deum. 650.1

EZECHIEL.

Cap.20.v.25. *Dedit eis præcepta non bona, & judicia in quibus non vivant, & polluit eos cum muneribus suis, cum offerrent omne, quod aperit vulvam*, dupliciter exponitur. 571.1.2

OSEAS.

Cap.8.v.4. *Ipsi regnarunt, & non ex me, &c.* Regibus Israel contra Dei voluntatem introductis dictum est, & ad alios inique regnantes applicari possit. 100.2.& 121.1

MICHEAS.

Cap.4.v.2. *De Sion egredietur lex, & verbum Domini de Hierusalem*, exponitur. 563.1.637.2

MALACHIAS.

Cap.3.v.1. *Ecce ego mitto Angelum meum*, Joannem Baptistam. 565.1

Ibid.eodem. *Et statim veniet ad templum sanctum suum Dominator, quem vos quæritis*, id est, filius incarnatus. ibid.

MATTHÆUS.

Cap.5.v.20. *Nisi abundaverit justitia vestra, &c.* id est, nisi legem melius observaveritis. 573.1

Ibidem v.22. *Ego autem dico vobis, &c.* perfectius declarat naturalem legem. 637.2

c.12.v.5. *Non legistis, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, &c. violant*, utique in exteriori specie. 591.1

c.9.v.18. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, intelligitur de unitate Ecclesiæ sub pastore uno. 638.1

c.17.v.25. *Ergo liberi sunt filii*, nomine filiorum non intelliguntur omnes Christiani, ut hæretici interpretantur. 109.1

c.18.v.18. *Quæcunque alligaveritis, &c.* 197.1

c.19.v.8. *Ad duritiem cordis vestri, permisit vobis Moyses, dimittere uxores vestras*, ponitur duplex expositio. 36.1.& seqq.

v.14. *Prædicabitur Evangelium hoc, &c.& tum veniet consummatio*, id est, destructio Hierusalem, juxta sententiam D.Hieronymi. 651.1

c.ult.v.19. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis*, præce-

præceptum generale de tota lege nova, & præcipue de Baptiſmo, qui eſt janua. 638.1

Ibid.eod. *Docentes eos ſervare omnia, &c.* dupliciter exponitur contra hæreticos. 109.2

MARCUS.

c.ult.v.16. *Qui non crediderit, condemnabitur*, intelligitur de una fide. 638.2

LUCAS.

c.22.v.19. *Hoc facite in meam commemorationem*: hic datur præceptum novi ſacrificii. 638.1

Ibid.25.& 26. *Reges gentium dominantur eorum, vos autem, &c.* monet diſcipulos ne principatum ambiant, & ut ad principatum aſſumpti, ſe ut miniſtrantes, non ut dominantes gerant. 109.2. vel non in veſtram utilitatem. 213.1

c.4.v.44. *Omnia verba quæ ſcripta ſunt in lege, &c.* lex etiam pro collectione præceptorum ſumitur. 562.2

Lex & Prophetæ uſque ad Joannem, varie exponitur. 603.2

JOANNES.

Cap.1.v.17. *Lex per Moyſem data eſt*, vox lex collective ſumenda. 562.2

c.3.v.3. *Niſi quis renatus fuerit*, ponitur præceptum Baptiſmatis. 637.2

c.6.v.54. *Niſi manducaveritis carnem filii hominis,&c.* præceptum Euchariſtiæ. 638.1

c.7.v.39. *Nondum erat ſpiritus datus, quia Jeſus nondum erat glorificatus*, intelligitur de adventu Spiritus ſancti, in die Pentecoſtes. 652.1

c.10.v.16. *Alias oves habeo, &c.* intelligitur de unitate Eccleſiæ ſub uno Paſtore. 634.2

c.13.v.34. *Mandatum novum do vobis: &, hoc eſt præceptum meum, ut diligatis invicem:* datur præceptum charitatis. 633.2.& ſeq.

c.15.v.14. *Vos amici mei eſtis, ſi feceritis, &c.* illa conditionalis *Si*, habet vim comminationis, & neceſſitatem indicat ſervandi mandata ad conſervandam charitatem. 41.2

c.20.v.23. *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt*, præceptum confeſſionis. ibid.

ACTA APOSTOLORUM.

Cap.1.v.8. *Eritis mihi teſtes, uſque ad ultimum terræ*, quomodo ab Apoſtolis impletum. 651.1

c.7.v.38. *Qui accepit verba vitæ dare nobis*: id eſt, legem. 569.1

c.13.v.47. *Sic enim præcepit nobis Dominus, Poſui te, &c.* nomine præceptum, decretum, & præordinatio divina intelligitur, vel de præcepto promulgandi Evangelium gentibus ſuo tempore. 650.2. ubi per errorem legitur Rom.3

c.15.v.29. *Ut abſtineatis a ſanguine, & a ſuffocato:* dupliciter exponitur. 628.1. & ponitur vera expoſitio de præcepto illi tempori convenienti. 629.1

EPISTOLA AD ROMANOS.

Cap.1.v.28. *Tradidit eos Deus in reprobum ſenſum*, id eſt, permiſit eos labi. 571.2

c.2.v.6. *Deus reddet unicuique ſecundum opera ſua*, neceſſitas bonorum operum hic oſtenditur contra hæreticos. 638.2

Ibid.v.14. *Cum Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciant, ejuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex*, intelligitur de lege naturali, ut eſt in ſubdito. 21.1

c.3.v.27. Lex *factorum*, quomodo intelligenda. 573.1

c.5.v.20. *Lex ſubintravit ut abundaret delictum*, particula, *ut*, non ſignificat finem, ſed conſequutionem. 32.1.& 568.2

c.6.v.14. *Non eſtis ſub lege*, utique ſcripta, quoad ejus obligationem, ut talis erat. 45.1

Ibid.20. *Cum eſſemus in carne*, id eſt, ſub ſtatu legis carnalis. 606.1

c.7.v.4. *Itaque & vos fratres mortificati eſtis legi, per corpus Chriſti*, varie exponitur. 605.2

Ibid.2. *Si autem mortuus fuerit vir ejus, ſoluta eſt a lege*, exponitur late. ibid.

c.8.v.2. *Lex ſpiritus vitæ*, de lege collective ſumpta. 562.2

c.10.v.18. *In omnem terram exivit ſonus eorum*, quomodo impletum in tempore Apoſtolorum. 651.1

Miniſter enim Dei eſt. 106.1

EPISTOLA AD CORINTHIOS.

1 Cor.7.v.23. *Nolite ſervi fieri hominum*, de ſervitute ſpirituali intelligit. 109.2

1.Cor.10.v.31. *Omnia ad gloriam Dei facite*, de conſilio dicitur, poteſt etiam de præcepto dupliciter intelligi. 74.2

1.Cor.16.v.14. *Omnia veſtra in charitate fiant.* ibid.2

2.Cor.3.v.17. *Ubi ſpiritus Domini, ibi libertas*, varie exponitur. 45.2

Ibid.v.6. *Litera occidit, ſpiritus autem vivificat*: varie exponitur. 584.2

2.Cor.5.v.12. *Qui in facie gloriantur, & non in corde*, id eſt, in externa ſpecie operum, non in veritate. 630.1. juxta Hieronym. vera expoſitio. ibid.2

EPISTOLA AD GALATAS.

Cap.2.v.4. *Subintroierunt explorare libertatem, &c.* ſcilicet, a lege Moyſis. 45.2

Ibid.v.11. *In faciem ei reſtiti, quia reprehenſibilis erat*, late exponitur. 614.2

Ibid.14. *Gentes cogis judaizare*: varie exponitur. ibid.

c.3.v.19. *Quid igitur lex? propter tranſgreſſionem addita eſt*, id eſt, occaſionem tranſgreſſionum ad coercenda vitia poſita eſt. 43.1

Ibid.19. *Ordinata per Angelos in manu Mediatoris*, id eſt, Moyſi. 566.1

c.4.v.31. *Itaque fratres non ſumus ancillæ filii, ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos liberavit*; utique a lege veteri. ibid.

c.5.v.13. *Vos in libertatem vocati eſtis fratres*, ibidem de veteri exponitur.

Ibid.v.18. *Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege*, de lege veteri exponitur. 43.2. Non eſſe autem ſub lege, idem eſſe dicitur, ac non obligari ſcripta, ut talis erat. 44.2

EPISTOLA AD EPHESIOS.

Cap.2.v.15. *Lex mandatorum decretis evacuans*, id eſt, Evangelicis præceptis. 592.1

c.6.v.2. *Honora patrem, &c.* Vide Exod.20. ſupra.

EPISTOLA AD COLOSSENSES.

Cap.3.v.17. *Omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Jeſu Chriſti, gratias agentes Deo, & Patri per ipſum*: dupliciter exponitur. 74.2

EPISTOLA AD TIMOTHEUM.

1.Tim.1.v.9. *Juſto non eſt lex poſita*, id eſt, quoad coactionem. 41.2

2.Tim.2.v.4. *Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſæcularibus*, expenditur verbum *implicat*, quia non excludit prudentem uſum, ubi etiam *negotiis ſæcularibus* ponderatur. 212.1

EPISTOLA AD TITUM.

Cap.3.v.1. *Admone illos Principibus, & poteſtatibus ſubditos eſſe*, id eſt, omni homini, qui vicem Dei gerit in terris, ſive Regi, &c. 108.2

EPISTOLA AD HEBRÆOS.

Cap.8.v.7.9. *Si prius illud culpa vacaſſet, &c.* dupliciter exponitur. 572.1.&c. *uſque ad tempus correctionis impoſitæ*, id eſt, per legem novam. 67.2

EPISTOLA JACOBI.

Cap.2.v.8. *Si tamen legem perficitis regalem*, id eſt, charitatis. 600.2

Ibid.12. *Sic facite ſicut per legem libertatis, &c.* de lege Evangelica loquitur. ibid.

EPISTOLA S. PETRI.

1.Petr.2.v.13. *Subjecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum.* 108.2

2.Petr.v.10. *Satagite ut per bona opera, &c.* oſtenditur neceſſitas bonorum operum. 638.2

INDEX CAPITULORUM, ET JURIUM OMNIUM, QUÆ IN HOC VOLUMINE EXPLICANTUR.

EX DECRETO.

CAP. erit autem lex, *d.4.* pag.14.col.1
Cap. contra mores, *d.*100. 454.1.& 470.1
Cap. quicunque, *6. q.* 1. 255.1
Cap. cum renunciatur, 32. *q.* 1. 550.2
Cap. Anastasius, *d.* 19. 194.1. *ubi apocryphum esse dicitur.*
Cap. siquis, 30. *d.* 221.1
Cap. nulli, *d.* 19. 217.2
Cap. placuit, §. præscriptionem, 16. *q.* 3. 124.1

EX DECRETALIBUS.

Cap. 1. *de constit.* 28.2
Cap. cum accessissent, *de constit.* 548.1
Cap. ult. de consuetud. 441.2
Cap. gratum, *de offic. delegat.* 533.2
Cap. relatum, *eod.* ibid.
Cap. vigilanti, *de præscript.* 124.1
Cap. ult. de præscript. ibid.
Cap. nonne, *de præsumpt.* 252.1
Cap. licet universis, *de testib.* 475.2
Cap. cum dilecta, *de confirm. util. vel inutil.* 522.2
Cap. dolentes, *de celebration. Missar.* 221.2
Cap. ult. ne clerici, vel monach. 226.2
Cap. ut mensuræ, *de emptione, & vendit.* 255.1
Cap. quamquam, *de censib.* 280.2
Cap. super eo, *de cognat. spirit.* 436.2
Cap. si de terra, *de decim.* 549.1
Cap. accedentibus, *eodem.* ibid.
Cap. per venerabilem, *qui filii sint legitimi.* 194.2
Cap. tuæ, *de sponsalib.* 223.2
Cap. licet, *de sponsa duorum.* 224.1
Cap. accepisti, *de sponsa duorum.* 255.1
Cap. ult. de simonia. 221.1
Cap. tua nos, *eodem.* ibid.
Cap. omnis utriusque, *de pœnit. & remiss.* ibid.
Cap. venerabilem, §. *ult. de sentent excom.* ibid.
Cap. noverit, *de sentent. excom.* 225.2
Cap. suam, *de pœnis.* 266.2
Cap. super quibusdam, *de verbor. signific.* 275.2
Cap. nuper, *de sentent. excommunic.* 262.2
Cap. Abbate, *de verbor. significatione.* 246.1
Cap. a nobis, 1. *de sentent. excom.* 176.1

EX LIBRO SEXTO.

Cap. 1. *de constit. in* 9. 449.2
Cap. commissa, *de elect. in 6. varie exponitur.* 221.2
Cap. 1. *de concess. prabena. in* 6. 226.2
Cap. si cui nulla, *de praben. in* 6. 369.2
Cap. si super gratia, *eodem.* ibid.
Cap. exiit, *de verbor. signific. in* 6. *circa vim verbi* Præcipimus. 158.2

EX CLEMENTINIS, &c.

Clementin. 1. *&* 5. *de statu monach.* 222.2. *cum seq.*
Clementina exivit, *de verbor. signific. verbo* Præcipimus. 158.2
Extravag. ad regimen, *de praben.* 29.1

EX JURE CIVILI.

Lex 1. *Cod. de legibus, dupliciter exponitur.* 345.2
Lex non dubium, *Cod. de legib.* 328.1
Lex 2. *quæ sit longa consuetud.* 442.1
Lex dolo, *eod. de inutil. stipul.* 124.2
Lex ea quidem, *C. si mancipium ita fuerit*, &c. 321.2
Lex mandatum, *Cod. mandati.* 533.1
Lex 1. *ff. de legib.* 14.1
Lex legis virtus, *ff. de legib.* 33.2
Lex in causæ, §. idem Pomponius, *ff. de minor. dupliciter exponitur.* 98.2
Lex pacisci, *ff. de pactis.* 124.2
Lex princeps, *ff. de legib.* 240.2
Lex ex imperfecta, *ff. de legat.* 3. ibid.
Lex sanctio, *ff. de pœnis.* 302.1
Lex non omnium, *ff. de legibus.* 337.1
Lex 1. §. secundo loco, *verbo* Sexus, *ff. de popular.* ibid.
Lex prospexit, *ff. quis, & a quibus.* 338.1
Lex siquis alia, *ff. quemadmod. servitus amitt.* 425.1
Lex quod non ratione, *ff. de legib.* 428.2
Lex de quibus, *ff. de legib.* 431.1
Lex 1. *ff. de constit. Princip.* 218.2
Lex & quia, *de jurisdict. omnium judic.* 533.1

INDEX

INDEX RERUM, QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

Prior numerus paginam, posterior columnam designat.

A

ABSOLUTIO.

ABsolutio a peccatis spectat ad jurisdictionem fori sacramentalis. 216.2
Absolutio data privilegiato nescienti privilegium, an valeat. 512.2

Abraham.

Abrahæ præceptum, non fuit lex. 15.1
Abrahamo quomodo præcepit Deus filium interficere. 86.1

Abrogatio.

Abrogatio legis quid significet. 47.1. Vide verb. Consuetudo.
Abrogatio supponit veram legem. 392.1
Abrogatio, ut justa sit, quid requirat. ibid.
Abrogatio legis, quam mutationem expectat. ibid.2
Abrogatio legis a supremo Principe facta sine causa legitima, valida esse potest, licet injuste fiat. 393.2
Abrogandi potestas in quo resideт. ibid.
Abrogatio legis inferioris a superiore fieri potest. 394.1 & non e contra. ibid.
Abrogatio legis duplex. 397.2
Abrogatio quando restringenda. ibid.
Abrogatio quam promulgationem requirat. 400.2
Abrogationis effectus unde colligendi. ibid.2
Abrogatio legis per consuetudinem. 438.2
Abrogatio per consuetudinem, quam extensionem amittat. 443.1

Acceptatio.

Acceptatio subditorum non est de ratione legis. 30.1

Accessus.

Accessus ad menstruatam in lege veteri mortale: in novo veniale. 592.1

Actus.

Actus judicis aliquando nomine juris appellatur. 3.2
Actus ad legem ferendam necessarii. Vide Lex.
Actus præceptus per legem quomodo habeat honestatem positivam. 23.1
Actus dupliciter consideratur ut malus, & ut permissibilis. ibid.
Qui actus divini regulentur a lege? vide Lex æterna.
Actus moralis aliunde habet, ut sit moraliter malus, vel ut sit Theologice peccatum. 64.1
Actus moralis tres conditiones requirit, ut sit bonus. 70.2
Actus præcepti cognitio, quomodo necessaria, ut per illum impleatur præceptum. 71.2. & vide Præceptum.
Actus nullus est jure naturæ, quoties eodem jure prohibetur, ob defectum potestatis, vel ob materiæ incapacitatem. 75.2
Actus prohibitus ob materiæ turpitudinem, quando irritus jure naturæ. 76.1
Actus humanus duplex: exterior & interior. 127.2
Actus occultus per se, & per accidens. 128.2
Actus occultus, quomodo sit materia legis mere humanæ. ibid.
Actus internus duobus modis cadit sub præceptum indirecte. 218.1
Actus interni per accidens quomodo præcipiantur. ibid.2.& 218.2
Actus internus non necessarius ad esse physicum, vel morale, actus exterioris, quomodo cadat sub lege Ecclesiast. 220.1
Quos actus punire possit Ecclesia. 220.2
Actus externus cum dependentia ab interiori, quomodo subjectus potestati Ecclesiæ. 221.1
Actus quando declarandus sit nullus. 313.2
Actus contra legem licet sit nullus, malus est, & pœna dignus, & juste potest a judice puniri. 321.1
Actus licet nullus aliquando inducit pœnam legis, non tamen semper. ibid.
Qui actus sunt secundum legem naturalem, qui contra eam. 407.1
Actus publicus dicitur dupliciter: jure, & facto. 425.1
Actus publici notorietate facti possunt consuetudinem inducere. ibid.
Actus judicialis non requiritur ad consuetudinem. ibid.
Actus inducentes consuetudinem debent esse voluntarii. 427.2
Actus ignorantia, & errore facti, non inducunt consuetudinem. ibid.
Actus interni dupliciter recipiuntur in lege nova. 642.2

Adam.

Adæ inobedientia, quomodo fuit gravis. 157.1
Adæ præceptum: vide Præceptum: vide Potestas.

Ædificatio.

Ædificatio ad jus gentium pertinet. 95.1

Amphibologia.

Amphibologia an uti possint scholares in ferendo suffragio interrogati, &c. 263.2

Angeli.

Angeli, vide Præceptum.
Angeli nomen non recte accommodatur Verbo, ut Deus est. 565.1
Angelorum ministeria in legis veteris traditione quæ. ibid.2

Appetitus.

Appetitus inclinatio mere naturalis quo sensu lex sit appellandus. 1.1

Apostolus.

Apstolis post mortem Christi nunquam fuisse prohibitum Evangelium gentibus prædicare. 649.2.& seq.
Apostolis non fuisse præceptum, Judæis prius quam gentibus prædicare. ibid.
Apostolos nunquam ignorasse legem gratiæ esse universalem. 650.1

Archiepiscopus.

Archiepiscopus quam potestatem legislativam habeat. 200.2.& seq.
Archiepiscopus non aliter dispensat in lege Concilii provincialis, quam Episcopus. 364.2
Archiepiscopus quomodo ligatur legibus Concilii provincialis. ibid.

B

BAPTISMUS.

BAptismus quomodo superat remedia antiqua. 586.2
Baptismum non obligasse ante Christi mortem. 647.1

Beatitudo.

Beatitudo simpliciter non est visio Dei, quæ cito transeat. 28.2.& seq.

Bellum.

Bellum ad jus gentium spectare. 95.1

Beneficiatus, Beneficium.

Beneficiatus quando peccat contra legem Ecclesiæ, sine intentione recitandi, licet non manifestata. 219.2
Privatio beneficii ante omnem sententiam imponi potest. 246.1
Beneficiatus non recitans pro rata restituere tenetur. 255.1

Beneficium parochiale recipiens quomodo obligatur ad ordines. 258.1
Beneficiorum suorum bona alienantes privantur suis beneficiis ipso facto. ibid.

Bonum.

Bonum commune aliis omnibus præferendum. 181.2
Bonum commune reipublicæ duplex. 19.1
Bonum honestum propter se amabile. 73.2

Bulla.

Bullæ Cœnæ, præcepta, & censuræ olim ab homine, nunc autem a jure. 28.2
Bulla Cruciatæ quomodo dat Hispanis licentiam vescendi lacticiniis. 516.1

C

CAPITULUM.

Capitulum nihil statuere potest vivente Episcopo, de his quæ ad alios spectant. 203.2
Capitulum quid possit statuere circa seipsum, & capitulares suos. ibid.
Statutum sine jurisdictione ab aliqua congregatione factum non obligat ex vi legis, sed cujusdam pacti, 204.1
Capitulum sede vacante potest leges Episcopales ferre, & obligant donec revocentur. ibid.

Cardinalis.

Cardinalis potestas legislativa, quæ. 201.1
Collegium Cardinalium sede vacante, quas leges ferre queat. 202.2

Captivitas.

Captivitas, & servitus jure Gentium introductæ. 95.1

Celebrare.

Celebrare sine vestibus sacris, an liceat. 171.2
Prohibitus ne celebret, si infamia gravis sequatur non obligatur obedire. 247.1

Censura.

Censuræ latæ cum particulis ipso jure, ipso facto, &c. significant sententiam latam. 255.2
Censuræ incurri possunt, ob defectum alicujus actus interioris, non tamen sine exteriori. 219.1

Cæremonia.

Cæremoniæ Missæ de jure humano. 198.1
Cæremoniæ legis veteris, vide Lex vetus.
Cæremoniæ veteris legis, an possint ab Ecclesia servari. 612.1. & quæ. ibid.2
Cæremoniæ legis naturæ, quando & quomodo nunc mortiferæ. 612.1
Cæremoniæ legis veteris non fuerunt a principio Evangelii mortiferæ. 618.2. post aliquod vero tempus fuerunt. ibid.
Cæremonias legales viventibus Apostolis declaratas esse perniciosas, & mortiferas. 620.2. & seq.
Cæremoniæ legales quo jure factæ sunt mortiferæ. 621.1.2
Charitas, vide Præceptum.

Cephas.

Cephas a Paulo reprehensus, ad Galat. 2. Petrus Apostolus fuit. 612.1

Christiani.

Mali Christiani lege Evangelica obligantur. 41.1
Christiani legibus civilibus subduntur. 108.2
Christiani gravius peccant quam Gentiles cæteris paribus, & cur hoc. 642.1

Christus.

Christus Dominus non solum fuit Redemptor, sed etiam verus, & proprius legislator. 637.1
Christus nullum præceptum morale addidit positivum in lege nova. 640.2. nisi in materia prius præcepta. 642.1
Christus aliqua præcepta cæremonialia tradidit. ibid. data autem sunt perfecto modo libertati, & perfectioni hujus legis accommodata. ibid.2
Christus redemptor omnium hominum universalis. 646.2

Circumcisio.

Circumcisio quam vim habuit. 586.1
Nec circumcisio, nec remedium legis naturalis, contulit gratiam ex opere operato. 586.2
Circumcisio assumpta sine spiritu saltem legis veteris an liceat. 610.2
Circumcisio quando amisit vim suam. 636.2
Circumcisio sicut & remedium legis naturæ per Baptismum exclusa. ibid.

Civitas.

Civitas appellatur maxima, major, aut minima in jure. 118.2

Clementina.

Clementinæ unde dictæ. 237.1

Coactio, Cogere.

Coactio ad judaizandum tripliciter sumi potest. 626.2
Cogere gentes judaizare, per coactionem non fuisse licitum. ibid.
Cogi non poterant gentes ad legalia etiam ante Concilium Hierosolymitanum Actor.5. 627.1
Nunquam Gentiles ad fidem conversos fuisse coactos ad legalia servanda. ibid.2
Cogere gentes lato modo, quando liceat. 629.2

Communicatio.

Communicatio primis parentibus facta in paradiso cur. 43.2

Communitas.

Communitas legis capax qualis. 30.2
Communitas perfecta inducit consuetudinem. 421.2
Communitas humanitus congregata, quæ. 16.2
Communitas perfecta, & imperfecta. 17.1
Communitas perfecta est subjectum legis. ibid.
Communitates Ecclesiasticæ inferiores quas leges ferre queant. 205.2
Communitates religiosæ, an propria statuta, & leges condere queant. 205.1

Commutatio.

Commutatio quid, & compensatio. 47.2

Concilium generale.

Concilium generale tribus modis consideratur. 201.2
Concilium per leges obligare nequit sine confirmatione Papæ. ibid.
Concilium sine Papa, aut ejus legatis, an sit legitimum. 202.1
Concilium sede vacante, quam potestatem habeat, ibid.

Concilia minora.

Concilia minora ferre possunt leges proportionatas jurisdictioni suæ. ibid.
Concilia minora obligant suis legibus ante confirmationem Papæ. ibid.2

Confessio.

Confessio, vide Præceptum.

Confiscatio.

Confiscatio ipso facto imponitur. 246.1
Confiscatio, quando expectat judicis sententiam. ibid.
Confiscatio impedit dilapidationem bonorum confiscatorum. ibid.

Connubium.

Connubia inter alienigenas prohibita jure gentium. 150.1

Consilium.

Consilium non esse veram legem. 34.1
Consilium late sumptum, latius patet quam consilium perfectionis. 576.1

Consuetudo.

Consuetudo a majori parte communitatis introducitur. 229.1
Consuetudo nullum tempus determinatum requirit, ut inducatur. ibid.& 2.
Consuetudo definita ab Isidoro, & aliis. 401.2
Consuetudo juris, & facti. ibid.
Consuetudinis, & præscriptionis differentiæ. ibid.
Consuetudo verissime dicitur jus non scriptum. 403.1
Consuetudo quomodo legem supponat. 404.1
Consuetudo varie dividitur. 405.1
Consuetudo privata, de quibus intelligenda. 407.1
Quæ consuetudo legem inducit. ibid.
Consuetudo, secundum jus, præter jus, contra jus. ibid.
Consuetudo contra legem naturæ, nullum effectum habet. 407.2
Consuetudo contra jus gentium in aliquibus prævalere potest. ibid.
Consuetudo, & traditio in rigore differunt. 408.2

Quæ

Quæ consuetudo Ecclesiastica sit præter jus divinum. ibid. 409.1
Consuetudo contra jus divinum nullum effectum habet. ibid.
Consuetudo canonica, & civilis. 409.2
Consuetudo circa jus divinum potest esse interpres ejus. ibid.
Consuetudo secundum legem humanam est facti, non juris. ibid.
Consuetudo dividitur in more stricte sumptum, stylum, ritum, & forum. 410.2
Consuetudo positiva & negativa. 412.1
Consuetudo bona, vel mala. ibid.2
Consuetudo mala in facto esse potest, in jure nunquam. ibid.
Consuetudo bona duplex. ibid.
Consuetudo rationabilis, & irrationabilis, & unde dignoscenda. 415.2
Consuetudo ut sit irrationabilis quid requirat. 400.2
Consuetudo mala esse potest, licet materia ex se mala non sit. 415.1
Consuetudo præscripta, & non præscripta. 418.1
Consuetudo præscripta quomodo approbatur. ibid.
Consuetudo præscripta definitum tempus requirit. 418.2
Consuetudo præscripta requirit saltem tempus decem annorum. 419.2
Consuetudo absolute quid significet. 421.1
Consuetudinis causæ explicantur. ibid.2.
Consuetudinis, duplex causa efficiens. ibid.
Consuetudo privata dupliciter excusat a lege communi. ibid.
Consuetudinis causa efficiens explicatur. 429.2
Consuetudo requirit Principis consensum. 430.2
Consuetudo quando requirit consensum personalem Principis. 431.1
Consuetudo quam voluntatem requirit. 432.1. & quid signum ejus. 432.2
Consuetudo quantum temporis requirit ut inducatur. ibid.
Consuetudo præscripta de se sufficiens, ad introducendam consuetudinem. ibid.2
Modus, & animus, quibus consuetudo introducitur, viro prudenti relinquuntur. 435.1
Consuetudo se ipsa promulgatur, cum usum publicum requirat. ibid.
Consuetudo juris a qua communitate introduci possit. 422.2
Consuetudo a majori parte communitatis observari debet. 423.1
Consuetudo quam actuum frequentiam requirat. 424.1
Consuetudo requirit observantiam publicam. ibid.2. Vide Actus.
Consuetudo non inducitur per actus vi, vel metu factos. 429.1
Consuetudinis effectus. 431.2
Consuetudinis effectus unde colligendi. 435.2
Consuetudo potest legem pœnalem inducere. ibid.
Consuetudinis vis circa contractus validitatem explicatur. 436.1
Consuetudo quomodo legi æquiparatur. ibid.
Consuetudo quas personas obliget. 436.2
Consuetudo laicorum non obligat clericos. ibid.
Consuetudo mixta obligat tam clericos, quam laicos. ibid.
Consuetudinis extensio ab uno casu ad alium similem. 437.2
Consuetudo quomodo legem interpretatur. 438
Consuetudinis efficacia in legibus interpretandis. 438.2
Consuetudo seipsam interpretari potest. ibid.
Consuetudo legem humanam tam civilem, quam canonicam abrogat. 439.1
Consuetudo quadraginta annorum, an prævaleat contra legem Ecclesiasticam. 440.1
Consuetudo contra leges civiles, quando prævaleat. ibid.
Consuetudo aliquando legem abrogat ignorante Principe. ibid.2
Consuetudo non præscripta, quam vim habeat. 441.1
Consuetudo incipiens per actus malos, quia prohibitos, potest legi derogare. 442.2
Consuetudo irrationabilis quam vim habeat. 444.1
Consuetudo irrationabilis in convenientia pœnæ, rationem habere potest quod ad hanc partem legi derogare. ibid.
Consuetudo irrationabilis quoad utramque partem, quam excusationem potest afferre. ibid.2
Consuetudinis revocatio, quid operatur. 446.1
Consuetudinis prohibitio quem effectum habet. ibid.2
Consuetudo contra jus quid operatur. 447.1.& seq.
Consuetudinis mutatio, quibus modis contingit. 448.2
Consuetudo per legem interdum abrogata. 415.2
Consuetudinis pura abrogatio, & non est illius reprobatio. 416.1
Consuetudo quando intelligatur reprobata. 417.1
Consuetudo dupliciter reprobatur. 16.2
Consuetudo universalis abrogatur per legem universalem. 449.1
Consuetudo per quæ verba abrogatur. 450.2
Consuetudo immemorabilis, quando abrogatur. 451.1
Consuetudo, an inducat privilegium, sine Principis expressa concessione. 467.2
Consuetudo quam antiqua debet esse ut privilegium inducat. 469.2

Contemptus.

Contemptus an sit superbia, inobedientia, aut injustitia. 164.2. Vide Peccatum.
Contemptus in intellectu, voluntate, & opere externo reperitur. ibid.
Contemptus ad personas, vel res potest referri. 165.1
Contemptus personæ ad injustitiam spectat. ibid.
Contemptus materialis, & formalis. ibid.1 1.& quis uterque sit. ibid.
Contemptus duplex, simpliciter, & secundum quid, ibid. Alia distinctio. 165.1
Contemptus an sit semper peccatum mortale. Vide legis civilis transgressio.

Contractus.

Contractus per dolum, aut metum gravem, an sit nullus. 75.2
Contrahentium obligatio, unde colligenda. 241.2

Cornelius.

Cornelius primus ex Gentilibus baptizatus. 127.1. & seq.

Correctio fraterna.

Correctionis fraternæ obligatio quando cessat. 349.1

Custodia.

Custodia civitatis per vigilias distributa, quo jure fit. 87.2

D

DAMNATUS.

Damnatus ad mortem ut fame pereat, non obligatur ad non comedendum. 336.1

Deceptio.

Deceptio undecunque proveniat, causat involuntarium. 480.1

Decimæ.

Decimarum distributio humano jure inducta. 82.2
Decimæ solvendæ erant a Judæis tempore, quo lex vetus mortua, & non mortifera fuit. 626.1

Depositum.

Depositum non reddere aliquando non repugnat juri naturæ. 77.2
Depositum non reddere in casu necessitatis, non est ex dispensatione. 87.2

Desiderium.

Desiderium simplex, seu complacentia, an cadat sub lege. 129.1

Deus.

Deus an possit non prohibere ea, quæ sunt contra rationem naturalem. 64.1
An Deus possit alicui concedere, ut licite possit nullum unquam motum bonum circa ipsum exercere. 86.2
Dilectio Dei, vide Lex naturalis.

Dispen-

Dispensatio.

An Pontifex possit dispensare in residentia Episcopi. 82.1
Dispensare in præceptis Decalogi nec Deus potest, 91.2. potest tamen eorum materiam mutare. 85.2
Dispensare in voto, an sit dispensare in jure naturæ. ibidem.
Dispensare potest superior cum certa persona, relicta lege in sua vi circa alias. 350.1
Dispensatio quid proprie significet. ibid.2
Dispensatio est proprie actus jurisdictionis. 351.1
Dispensationis definitio. ibid.
Dispensatio ab absolutione distinguitur. ibid.
Dispensatio a simplici licentia differt. 352.1
Dispensationis materia quænam sit. 354.2
Dispensatio non versatur necessario circa personam, 355.2
Dispensatio tacita, & expressa. 357.1
Dispensatio expressa nulla determinata verba requirit. ibidem.
Dispensatio ad suum valorem non requirit scripturam. 357.2
Dispensatio a quo sit impetranda. ibid.
Dispensatio potest a Prælato motu proprio concedi. 358.1
Dispensatio regulariter conceditur ad petitionem alicujus. ibid.
Dispensatio tacita in quibus admittenda. 357.2
Dispensatio tacita quibus modis colligenda. 359.2
Dispensandi potestas ordinaria, & delegata. 361.1
Dispensandi potestas ordinaria apud quem restat. ibid.& seq.
Dispensandi potestas includit commutandi potestatem. Vide Potestas.
Dispensandi facultas media supplicatione obtenta, est odiosa. 368.2
Dispensatio concessa ad petitionem supplicantis, quomodo datur. 369.1
Dispensandi facultas pro persona certa, vel pro personis certis est stricti juris. ibid.
Dispensandi facultas generalis in aliqua lege, sine expressione personarum est favorabilis. 370.1
Dispensationis causa finalis. ibid.2
Dispensare sine causa an sit licitum. ibid.
Dispensare sine causa quodnam peccatum in supremo principe. 372.1
Dispensationis licitæ qualis causa esse debet. 373.1
Dispensatio juris publici, & privati, quando dicitur. ibid.2
Dispensatio respicit bonum commune. ibid.
Dispensatio voluntaria, & necessaria, quando. 374.1
Dispensatio, quæ tacite concedi potest, aliquando dicitur ex justitia. ibid.
Dispensatio debita ex præcepto, ex officio, ex misericordia. 374.2
Dispensatio ex causa extrinseca, & intrinseca. 375.1
Dispensatio justa semper requirit aliquam causam. ibidem.
Dispensans inferior in lege superioris sine causa, non valide dispensat. 375.2
Dispensatio in lege sua est valida sine causa. 376.1
Dispensationis vis ab Authore legis pendet. ibid.
Dispensatio quam legislator sibi concedit sine justa causa nulla est. 378.2
Quomodo superior in lege inferioris dispensare potest sine causa. 379.1
Dispensatio quot modis fit irrita. 380.1. tribus. 383.1
Dispensare ex taciturnitate veri, vel narratione falsi invalida fit. 384.1
Dispensans in lege superioris quem scit dispensationem negasse, an valide dispensat. 385.1
An taciturnitas prioris dispensationis obtentæ reddat posteriorem invalidam. 385.2
Dispensatio super irregularitate, quando valet. 388.1
Dispensatio in uno vinculo, tacitis aliis an sit valida. 389.2
In habente simul votum castitatis,& religionis,quomodo valeat circa unum dispensatio, tacito alio. ibid.
Dispensatio in matrimonio ante notitiam ejus an operetur. 514.1
Dispensatio in præceptis Ecclesiæ, quando valeat ubique. 518.1
Dispensatio data pro tempore finito, quando possit revocari. 557.2
Dispensatio in votis, juramentis, & matrimonio rato, an relaxet aliquod jus divinum. 657.& seq.
Dispensatio in consecrando pane sine calice, an admittenda. 657.1
Dispensationis effectus quis. 352.2
Dispensationis præcipuus effectus vinculum tollere in conscientia. ibid.
Dispensatio formaliter non potest obligare ad actum contrarium legi, qua fit dispensatio. 353.1
Dispensatio plena, seu totalis, semiplena seu partialis. 16.2
Dispensatio an habeat effectum ante notitiam dispensati. ibid.
Dispensationis effectus per se, & per accidens. 354.1
Dispensatio, an stricte intelligenda sit. ibid.

Dissuetudo.

Ut dissuetudo sit quid requiratur. 439.2

Doctores.

Doctorum consensus magnam habet authoritatem. 324.2

Donatio.

Donatio ejusdem rei, post primam validam donationem, & traditionem nulla est jure naturæ. 75.2

Dubium.

In dubio de honestate legis præsumendam esse honestatem. 24.1
In dubio, an lex sit latæ, vel ferendæ sententiæ, de ferenda intelligi debet. 248.2
In dubio non probabili ad superiorem recurrendum est. 345.1
In dubio vergente, quo superior consuli non potest, quid faciendum. ibid.
In dubio potius dicendum, consuetudinem esse devotionis, quam obligationis. 435.1

E

ÆQUITAS.

Æquitas duplex, naturalis, & legalis. 69.1

Eleemosyna.

Eleemosyna data ab ebrio, quomodo tollat obligationem. 71.2

Electus.

Electus ad cathedram per suffragantem inhabilem, quomodo tutus potest esse in conscientia. 261.2

Epiikia.

Epiikia quæ. 339.2
Epiikia circa legem naturalem an locum habeat. 88.2
proprie non habere. 89.2
Epiikia differt ab interpretatione. 89.1
Epiikia circa leges irritantes quam vim habeat. 298.1
Epiikia circa formas sacramentorum non admittitur. ibidem.
Epiikia tam in præceptis affirmativis, quam negativis locum habet. 340.1
Epiikia interdum habet locum etiamsi posset lex juste servari. 341.2
Epiikiæ proprium munus ostenditur. 342.1
Epiikia non solum iniquum, sed valde difficile corrigit. ibid.
Epiikia tripliciter uti liceat. 342.2
Epiikiæ duplex modus. 343.2
Epiikia utendum quando non potest conveniri superior. 344.1
Epiikia non semper est actus jurisdictionis, sed prudentiæ, & doctrinæ. 350.1

Episcopus.

Episcopus habet potestatem legislativam in sua diœcesi, & quo jure. 195.1
Episcopus. Vide dispensatio.
Episcopus electus, & confirmatus non consecratus quid possit efficere. 196.2
Episcopalis jurisdictio potest committi non Episcopo. ibidem.
Episcopi potestatem legislativam a quo accipiant. 199.1
Episcopi Apostolorum successores, & quomodo. ibidem.

Episco-

Episcopos ab Apostolis creatos habuisse successores, media authoritate Petri. 200.1
Episcopus quas leges condere possit, sine voluntate Papæ. ibid. & seq.
Episcopus quid possit sine consilio, vel consensu Capituli. ibid.
Episcoporum Epistolæ, vel sententiæ, quando, & quomodo habeant vim legum. 225.2. & vide Epistola.
Episcopus intra sex menses a confirmatione, non consecratus, privatur Episcopatu per Concil. Trident. 258.1. ubi hoc declaratur.
Episcopi in quibus secum possint dispensare. 556.2
Episcopi habent jurisdict. immediate a summ. Pontific. 362.1
Episcopus quando potest dispensare in lege superioris. ibid.2
Episcopus in aliquibus casibus non tenetur ad recursum superioris. 363.1
Episcopi an dispensent in legibus Concilii provincialis, & quomodo. 364.1
Episcopus est non inferior respectu legum Sinodalium. 365.1
Episcopi potestas in legibus canonicis. ibid.2
Episcopus in suis legibus, & constitutionibus dispensat. ibid.
Episcopus dispensare potest in lege superioris per modum compensationis. 366.2
Episcopi & alii inferiores legislatores possunt in legibus suis dispensare per modum commutationis. 366.1

Epistolæ.

Epistolæ Pontificum leges canonicas inducunt. 223.1
Epistolæ Pontificum ordinarie potius sunt declarativæ, quam constitutivæ Juris. 136.1
Epistolæ scriptæ non ad consultationem respondendam, sed ad gubernationem quando habeant vim legum. 223.1. & seq.
Quibus circumstantiis cognoscendæ. ibid.

Exceptio, Exemptus.

Exceptio a lege per privilegium non est Epiikia. 89.2
In loco exempto non obligant leges territorii. 174.2

Eunuchus.

Eunuchus a Philippo baptizatus an judæus fuerit. 627.1. & 699.5

Excommunicatio.

Excommunicatio lata per generalem sententiam, & per statutum quomodo differant. 28.1
Excommunicatio minor non est sufficiens signum obligationis gravis. 232.2
Excommunicatio jure lata indicat obligationem gravem. ibid.
Excommunicatio per hominem ferenda, quando inducat gravem obligationem. ibid.
Excommunicatio sæpe imponitur ipso facto, & incurritur. 245.2
Excommunicatus occultus quando possit communicare licite. 247.1
Excommunicatus existens in Ecclesia, inchoante divino officio tenetur egredi. 247.2
Excommunicatus si ei detur beneficium, tenetur non acceptare. ibid.

F

F A S.

Fas a lege, quomodo distinguitur. Vide Lex.

Favores.

Favores & præmia, ad quem legis effectum reducuntur. 40

Fœdera.

Fœdera pacis ad jus gentium referuntur. 95.1

Fœlicitas.

Fœlicitas, vide Homo.

Fides, Fidelis.

Fides an requiratur ad potestatem legis canonicæ ferendæ, & quomodo. 206.2. & vide potestas.
Fideles baptizati, sive in voto, sive in re, quomodo legibus tenentur. 41.1

Finis.

Finis, vide Philosophi, & vide Lex naturalis.

Forus, Forum.

Forus quid significet. 148.2
Forum duplex, Ecclesiasticum, & civile. ibid.
Fori mixti, quæ dicuntur. 214.1
Forum quid. 411.2
Forum & stylus quomodo differunt. ibid.
Forum, an comprehendat leges scriptas, & non scriptas. ibid.
Forum internum conscientiæ, & pœnitentiæ, an coincidant. 465.2
Forum pœnitentiale, & contentiosum quomodo differunt. ibid.
Furtum, vide Spolia.

G

G E N T I L E S.

Gentiles, vide Coactio.

Gubernatio.

Gubernatio politica triplex, Monarchia, Aristocratia, Democratia. 105.1. & seq.
Gubernationes ex his variæ conficiuntur. 16.2
Gubernatio moralis triplex, Politica Oeconomica, Monastica. 122.2

H

H A B I T U S.

Habituum naturalium, & supernaturalium differentia. 122.1

Hæresis, Hæreticus.

Hæresis solum interior, an tollat jurisdictionem Ecclesiasticam. 206.2
Hæresis exterior occulta, seclusis censuris, quid efficiat. 207.1
Hæresis publica an tollat potestatem Ecclesiasticam. ibidem.
Hæreticus externus, sine interno animo non incurrit censuras contra hæreticos. 221.1

Homicidium.

Occidentes per Assasinos privantur beneficiis, ipso facto. 258.1

Homo, Humanus.

Homo secundum duplicem naturam consideratus. 6.1
Hominis felicitas duplex, vitæ scilicet præsentis, & futuræ, & utraque in naturalem, & supernaturalem distinguitur. 121.2
Solus homo legum capax, quomodo intelligitur; Vide Legis subjectum.
Omnes homines viatores legibus subjiciuntur. 39.2
Humanæ multitudinis duplex consideratio. 103.2

I

I D Æ Æ.

Idea quomodo differt ab exemplari. 80.1

Jejunium.

Jejunium involuntarie an impleat præceptum. 71.2

Ignorantia.

Ignorantiæ multiplex divisio. 269.1
Ignorantia excusans factum, ne sit peccatum, excusat debitum pœnæ in utroque foro. ibid.
Ignorantia non excusans a culpa gravi, ob quam pœna legis lata non est, non excusat simpliciter a pœna, nisi in lege ita sit expressum. 270.2
Ignorantia crassa an diminuat pœnam. ibid.
Ignorantia solius pœnæ regulariter non excusat pœnæ reatum. ibid.
Ignorantia excusans a culpa mortali, excusat a pœna gravis legis. 271.2
Ignorantia irritationis, aut prohibitionis, an impediat effectum irritandi. 295.1
Vide Lex naturalis.

Immunitas Clericorum.

Ecclesiasticæ personæ a qua potestate civili exemptæ. 177.1. & seq.

Imperfectio.

Imperfectio duplex: negativa, & primitiva. 642.2

Imperator.

Imperator quam potestatem habeat? vide Potestas Ecclesiast.
Imperator quid habeat, ex translatione imperii. 114.1
Imperator per suas leges obligare potest terras Romano Imperio subjectas. ibid.2

Imperium.
Provincias Imperio subiectas in duplici differentia. 114.2
Impetratio.
Impetratio, vide Iustus.
Indulgentia.
Indulgentiæ non comprehenduntur sub nom. privil. 474.1
Indulgentias sibi concedit Pontifex. ibid.
Inhabilitas.
Inhabilitas, vide Suffragium.
Iniustitia.
Iniustitia in materia vel in modo legis. 25.2
Interdictum.
Interdictũ quando indicat gravẽ obligationẽ. 233.1. & seq.
Interpretatio.
Interpretatio, ut Authentica dicatur, quæ requiruntur. 324.2
Interpretationem ex usu sumptam, interdum posse esse authenticam. 340.2
Interpretatio doctrinalis, quomodo in legibus humanis necessaria. ibid.
Interpretatio doctrinalis a triplici pendet principio. ibid.
Irrationabilis.
Irrationabilis, vide Consuetudo.
Irregularitas.
Irregularitas ob homicidium voluntarium, vel casuale quæ restrictior. 221.1
Irregularitas imposita rebaptizanti, si ficte rebaptizat non incurritur. ibid.
Irregularitas quando pœnalis est, denotat gravem obligationem. 233.1
Irregularitas cur incurritur ante sententiã iudicis. 246.1
Irregularitas incurritur licet lex feratur per verbum de futuro. 246.2
Irregularitas talis pęna est, ut nunquam nisi ipso facto incurratur. 255.2
Irritatio.
Irritatio aliquando est pure pœnalis, sæpius vero per se intenta ad honestatem morum Reipublicæ. 186.1
Irritatio vinculi indissolubilis quando incurratur ipso facto. 251.2
Irritatio actus in proprio conceptu, non includit quod sit pęna. 289.1
Irritatio dupliciter fit, per legem, vel per iudicis sententiam. 293.2
Irritatio actus dependentis a sententia iudicis, multipliciter impediri potest. ibid.
Irritatio in pęnã tantum imposita, per ignorantiam, vel aliam causam, quæ a culpa excuset, impeditur. 295.1
Irritatio non cessat, licet is, in cuius favorem detur, cedat iuri suo. 297.1. & seq.
Irritatio non pęnalis quomodo inducitur. 306.1
Irritatio non pęnalis non requirit sententiam, ut actus sint nulli. 317.2
Irritatio pęnalis an expectet sententiam. ibid.
Iudas.
Iudas Galilæus quis? quo tempore vixerit? & quos errores habuerit. 107.2
Iudex.
Iudex, vide Actus.
Iudex tenetur secundum legem iudicare, & punire reum. 267.1
Iud. quomodo potest pęnas augere, vel minuere. ib.2. & s.
Iudices supremi quomodo possint pœnas remittere. 268.1
Iuramentum.
Iuramentum, vide Suffragium.
In iuramento potest stare intentio iurandi cum intentione non se obligandi. 237.1
Iurisdictio.
Iurisdictio Episcopalis, vide Episcopus.
Ius.
Iuris multiplex Etymologia. 2.2
Iuris duplex significatio. 3.1
Propria nominis Ius, appellatio. ibid.
Ius a iubendo dictum, quid proprie significet. ibid. & seq.
Ius ad legem comparari, ut genus ad speciem. 3.2
Ius ab æquo, & bono, quomodo distinguitur. ibid.
Ius humanum ita materiam iuris naturæ potest mutare, ut eius obligatio cesset. 80.2
Iuris variæ exceptiones. 92.2
Ius utile, honestum seu regale, & legale quid. ibid.
Ius naturale gentium, & civile quid. ibid.
Ius civile ex vi sua non obligat in Lusitania. 115.1
Ius civile, in Hispania an servandum necessario, deficientibus propriis. ibid.2.
Ius Pontificium, vel Imperiale, an sequendum in terris nec Papæ, nec Imperio subditis. ibid.
In servitutis quando amittitur. 121.1. & seq.
Ius impediendi valorem actus impedit etiam obligationem. 176.2. & seq.
Ius Prætorium, Honorarium, & Tribunitium cur ita dicta. 237.1.
Iuri canonico applicatur hæc omnia. Constitutiones Principũ: Ius Prætorium, vel Honorariũ, Senatus conf. ib.
Ius municipale. Ius Magistratuum, Ius Sacerdotale, Ius Monachale, &c. quid sint. ibid.
Ius naturale negativum, & positivum. 80.2
Differentia eorum. 81.1. & seq.
Ius naturæ dominativum posse per homines mutari, non tamen præceptivum. ibid.
Ius naturalem per dispensationẽ, &c. quomodo cessat. 82.1
Impedimenta iure naturæ matrimonium impedientia non posse a Papa per dispensationem tolli. 82.2
Ius, & fas quomodo distinguuntur. 4.1. & seq.
Ius legale ab Aristotele descriptum. 6.1
Ius gentium.
Ius gentium dari, omnes ut certum supponunt. 92.1
Ius gentium in quo sensu tradatur. ibid.2
Ius gentiũ a naturali, quomodo distinguatur. 93.1. & seq.
Ius gentium non sufficiẽter a naturali distingui, quod illud concessivum tantum sit, hoc vero præceptivuum. 96.1
Ius gentiũ propriũ non cõprehendi sub naturali ibid. & seq. Sed ab illo differt. 98.1
In quo conveniat ius gentium cum naturali. ibid.
In quo præcipue differat ius gentium a naturali. ibid.2
Ius gentiũ simpliciter esse dicendũ positivũ humanũ. 96.1
Ius gentium, & civile in quo differunt. 96.2
Iuris gentium duplex modus. 97.2
Ius gentium omnibus commune. 98.1
In iure gentiũ æquitatem & iustitiam servandam esse. 98.2
Ius gentium esse mutabile ex hominum consensu. 99.1
Ius gentium a quo & quomodo mutabile. ibid.
Ius gentium de servitute captivorum in bello iusto mutatum est, & inter Christianos non servatur ex antiqua consuetudine. 99.2
Ius gentiũ moraliter loquendo non potest totũ tolli. 408.1
Iustificatio.
Iustificatio ex opere operantis duplex. 586.2
Iustitia.
Iustitia duplex, carnis, & spiritus. 585.1
Iustitiæ carnis quæ. ibid
Iustitia animæ duplex, naturalis, & supernaturalis. ibid.
Iustitia naturalis & legalis. 4.1
Iustum.
Iustum duplex, naturale, & legale. ibid.
Iustus.
Iusti in tempore legis veteris merere potuerunt ex condigno augmentum iustitiæ, & coronam gloriæ. 588.1
Iusti in tempore legis veteris quomodo, & quid impetrare vel satisfacere poterant. ibid.2
L
LAICUS.
Laicus an possit eligi in Papam, & iurisdictione uti. 209.2
Laici nihil contra canones statuere possunt. 215.2
Legatus.
Legatorum non violandorum religio ad ius gentium spectat. 95.1
Legatus quas leges ferre potest, & ubi. 201.1
Leges a Legato latæ durant finito munere, donec revocentur. ibid.
Legislator.
Legislatoris voluntas dupliciter considerari potest. 146.1
Legislatoris scientia, non requiritur ut consuetudo contra legem inducatur. 229.1
Legislatoris sententia quando præsumenda. 146.1 & quotuplex. 159.2
Lex.
Legis definitio late. 1.1. Exponitur. ibid.
Lex est commune præceptum iustum, ac stabile sufficienter promulgatum. ibid

Lex Artis secundum quid. 1.2
Legis appellatio proprie ad mores pertinet. ibid.
Lex, & Concilium differunt. 2.1
Legis Etymologia varia. ibid.
Legis necessitas duplex, absoluta, & respectiva. 4.2
Lex qua talis, non fuit necessaria necessitate absoluta. ibid.
Lex creaturę rationalis necessaria ratione finis simpliciter, tum ad melius esse. ibid.
Lex ad naturam intellectualem pertinet. 8.2
Lex quatenus in legislatore, non in habitu, sed in actu posita est. ibid.
Ad legem ferendam, necessarii sunt actus intellectus, voluntatis in legislatore. 13.2. & qui. ibid. & seq.
Voluntas obligandi subditos necessaria. 9.2
Quæ loquutio ad legem intimandam necessaria. 101.
Lex an consistat in actu intellectus. ibid. & 13. 1. cum seq.
Lex ex impositione prius significat externum Imperium, & signum præcipientis. 13.1
Lex per actum malum, quomodo servari possit. 32.2
Legis quadruplex divisio a Platone tradita. 5.1
Legis divisio ex Platone, in Artis, & morum legem. 1.1.
Lex divina apud Platonem quæ. 5.1
Legis divisio in æternam, & temporalem, & quæ utilitas divinæ legis. ibid.
Legis divisio in naturalem, & positivam. 5.2
Lex positiva quæ. 6.2
Divisio legis positivæ in divinam, & humanam. ibid.
Legis divisio in civilem, & Ecclesiasticam, & quæ sint, earumque necessitas. 7.1
Lex ostendens, & præcipiens, item affirmativa, & negativa, item pęnalis, prohibens, irritans, &c. ibid.
Lex potest versari circa duplicem materiam boni communis. 19.1
Legis materia ex se debet esse utilis communi bono. ibid.
Lex in nocumentum alicuius privatæ personæ ob commune bonum ferri potest. 20.1
Lex in triplici subiecto inveniri potest. 8.2
Lex in subdito sola residet in actu mentis. ibid.
Lex pro aliquibus ferri debet. 13.2
Quomodo solum homines sunt legis capaces. ibid.
De ratione legis esse, ut pro communitate feratur. 14.2
Lex ordinarie fertur ad communitatem. 16.2 & quæ illa sit. Vide communitas.
Lex data ad obligandum unam partem civitatis, & non aliam an sit vera lex. 17.2
Lex publica authoritate ferenda. 20.2. & seq.
An lex a potestate iurisdictionis procedere debeat. ibid.
De ratione legis est, ut præcipiat iusta. 23.1
Lex iniusta non est lex. 145.1
Lex permittens mala, est iusta. 23.1
Lex præcipere debet honesta, & religioni congrua. ibid.
Lex non debet a præceptis legis naturæ deviare. 23.2
Lex sine honestate nulla est. 24.1
Lex iuste ferenda, aliter nulla. ibid.
Tres virtutes Iustitiæ. 315.1. In lege iusta cernuntur. ibid.
De ratione legis est ut sit possibilis. 25.1
Lex ob commune bonum ferri debet. 17.1. & seq.
Legis finis est facere subditos bonos. 47.2
Legis proximus effectus quis? & quis adæquatus. 33.1
Legis effectus quadruplex, præcipere, prohibere, &c. 1.1
Omnis lex propria obligationem inducit. 33.2
Lex permissiva quo sensu obligat. ibid.2
Lex penalis quo sensu obligat. ibid.
In quo sensu obligatio sit effectus adequatus legis. 1.1
Lex sortitur effectū, post debitū tēpus, licet ignoret. 561.1
Lex negativa pro semper obligat, affirmativa, non ita. 35.1
Permissionem negativā non esse propriū effectū legis. 35.2
Punitio, quomodo effectus sit legis. 36.2
Legis duo sunt primarii effectus, duo secundarii. 37.1
Non singulis legibus omnes legis effectus convenire. ibid.
Effectus puniēdi quomodo sēper coniūgit. omni legi. 37.2
Legi sumpte collective, omnes effectus legis cōveniunt. ib.
Statuere medium in materia virtutis ad quem effectum legis reducitur. 39.1
Effectus irritandi, vel inhabilitandi ad legem prohibentem, vel præcipientem reducitur. 39.2
Duplex perpetuitas. 26.1. Vide Perpetuitas.
Quam perpetuitatem divina lex requirat. ibid.
Lex vetus, & nova, quomodo perpetua. 26.2
Legem humanam triplicem habere perpetuitatem. 27.1
Legem humanam non esse ita perpetuam ut revocari nequeat. 26.2
Diversam promulgationem requiri in lege naturali, & positiva. 29.2
Quæ promulgatio legis sit necessaria. 30.1
An promulgatio sit conditio ex parte legis, an subditorum. ibid. & an essentialiter includat Scripturam. ibid.2
Lex per actum malum quomodo servari possit. 32.2
Lex indefinite posita non mutatur ob solam temporis diuturnitatem. 46.1
Legis mutatio dupliciter contingit. ibid.2
Legem posse mutari per solam ablutionem, vel per additionem alterius, quæ illam extinguat. ibid.
Legis mutatio universalis, particularis, simpliciter, secundum quid. 47.1
Mutatio legis particularis, per dispēsationē significata 48.2
Dispensatio proprie in lege, quando exercetur. ibid.
De legis mutatione per commutationem, vel compensationem. ibid.
Legis interpretatio quid vult. 48.1
Variatio quæ fit in obligatione, ob mutationem materiæ, non est dispensatio. ibid.2.
De mutatione legis secundū quid, quę fit per suspensionē.
Quādo suspēsio coincidit cū dispēsatione, Epiikia, &c. ib.
Legis duplex status. 50.1
Lex & præceptum differunt. 176.2. & 347.1
Legum variæ distinctiones, denominationes, & divisiones. 236.2
Lex odiosa, & favorabilis, 238.1. & unde distinguendæ, ibid.2. & aliquando diversæ. 22.1
Lex a populo in aliquibus casibus non acceptatur. 145.1 cum seq. Vide plura de legis mutatione in sequentibus titulis, præcipue vide mutatio legis humanæ.
Lex aliqua probabiliter data fuit a Deo, ante legem Moysi, opportuna pro illo tempore. 563.1

Lex æterna.

Lex æterna tantum dicit legem in mente Dei conceptam, 29.1. & seq.
Legem æternam dari in Deo. 49.2
De ratione legis æternæ non esse promulgationem actu factam. 51.1
Actus divini ad intra, non regulantur per legem æternā. ib.
An lex æterna sit regula actuum liberorū Dei ad ext. ib.2.
Lex æterna ut regula actionis honestatis liberæ, quomodo Deo tribuenda. 60.1
Lex æterna potest dici lex operandi, respectu rerum gubernandarum, non vero ipsius Dei. ibid.2
Lex æterna quo sensu reprehēdat irrationab. creatur. 52.2
Lex æterna etiam ut præcipiens omnes actiones morales aliquo modo complectitur. 53.1
Lex æter. non dicit actū in Deo necessariū, sed liberū. 53.2
Quo sensu lex æterna Idea dici possit, & quomodo differūt. ibid. & 54.2. Ubi de distinctione a providentia.
Lex æterna necessario includit actum divinæ voluntatis. 53.2. & quem. 54.1
Lex nō est in actib. divini intellectus, ante decreta libera. ib.
In quo actu intellectus collocanda sit lex æterna, si in illis actibus formaliter consistat. 54.2
Lex æterna quos effectus habeat. 55.1
Quomodo omnes effectus providentiæ possint legi æternę attribui. 55.2
An lex æterna sit una, vel multiplex. ibid.
Lex æterna præceptiva sufficienter promulgata vim obligandi habet. 56.1
A lege æterna omnis lex aliquo modo descendit, & ab illa habet vim obligandi. 56.2
Differentia inter legem æternam humanā, & divinā. 57.1
Lex eterna non est per se ipsam nota hominibus viatoribus sed per alias leges. ibid.
Quo sensu omnes habent notitiam legis æternæ. ibid.

Lex divina.

Lex divina apud Platonem, quæ. 5.1. & eiusdē utilitas. ib.2.
Lex Divina naturalis, & simpliciter, & per ordinem ad gratiam. 6.1. & seq.
Lex positiva quæ. 6.2
Divisio legis positivæ in divinam, & humanam. ibid.
Legis positivæ a divina, & naturali discrimen. ibid.

Lex naturalis.

Lex naturalis. Vide Præceptum. Quænam sit propria. 5.2
Lex naturalis varie explicatur. 57.2

An

An lex naturalis consistat in actu vel habitu mentis. 591.
Lex naturalis distinguitur a conscientia. ibid.2
Lex naturalis non solum est iudicativi boni,& mali, sed etiam continet præceptum & prohibitionem. 60.1
Lex naturalis est vera, & propria lex divina, cui legislator est Deus. 60.2
Lex naturalis in quo differt ab aliis legibus. 65.1
Lex naturalis amplectitur omnia præcepta, seu principia moralia, quæ evidentem habeant honestatem necessariam, ad rectitudinem morum. ibid.2
An omnes actus virtutũ cadant sub legẽ naturalem. ibid.
Quibus modis potest aliquid cadere sub lege natur. 79.2
Lex naturalis in ordine ad puram naturam, vel in ordine ad gratiam sumitur. 66.2
Lex naturalis in unoquoque homine una, ex pluribus præceptis naturalibus composita, 67.1
Lex naturalis una in omnibus hominibus, & ubiq; ibid.
Et omni tempore, ac statu. 68.1
Legis naturalis, & positivæ duplex differentia. 90.2.& 91.1
Lex naturalis perficit hominem, secundum triplicem inclinationem suam. 62.2
Quomodo legis naturalis ignorantia invincibilis esse possit. 67.2
Quo sensu lex naturalis obligat ad exercitium omnium virtutum. 66.2
Lex naturalis semper obligat in conscientia. 68.2
An omnis obligatio moralis sit obligatio in conscient. ib.
Non omnis obligatio in conscientia est immediatus effectus legis naturæ. 69.2
Nulla est obligatio in conscientia, quæ non sit aliquo modo effectus naturalis. ibid.
Lex naturalis obligat ad modũ operandi voluntarie. 70.1
Lex naturalis obligat ut opus ex conscientia aliquo modo fiat. 71.1
Lex naturalis obligat ad modum virtutis. ibid.2
Lex naturalis collective sumpta, obligat hominem in pura natur aspectatum, ut se suaque omnia referat in Deum, ut in ultimum finem. 73.2
Omne opus, quo impletur aliquod præceptum naturale, natura sua tendit in Deum, ut in finem ultimum. ibid.
Lex naturalis, quæ obligat ad diligendum Deum, etiam in ipsum ut ultimum finem referendum. 73.1
Lex naturalis non obligat ad operandum ex charitate infusa. ibid.
Lex natur. promissionẽ non admittit proprie loquẽdo. 75.1
Lex naturalis vim habet aliquos actus irritandi. ibid.2
Lex naturalis varie accepta. 5.2
Lex natur. an mutari possit ab intrinf., vel extrinf. 76.2
Lex naturalis mutari non potest per se ipsam, nec in universali, nec in particulari. ibid.
Lex naturalis quo sensu dici potest mutari quoad aliqua.
Lex naturalis de mentibus hominũ deleri non potest. 83.2
Lex naturalis in quo sensu indispensabilis per humanam potestatem. 83.1
Lex naturalis ut per legem positivam constituta admittit Epiikiam. 92.1
Legis naturalis transgressio in quo consistat. 65.1
Legis naturalis transgressio sufficit ad æternam damnationem. 68.1
Lex natur. quomodo mẽtibus hominũ inscripta sit. 646.1
Lex humana, quæ & civilis dicitur.
Legis Civilis potestas, ex sola rei natura in nullo singulari homine existit, sed in hominum collectione. 105.1
Lex indifinite lata quo se extendat. 104.2
Lex civilis in genere signi indicantis Principis voluntate constituitur. 132.2
Lex civilis formaliter unde fit. ibid.
Ut lex prudenter feratur quomodo requirit multorum consilium. 132.2
Lex non requirit suffragium multorum. ibid.
Lex Civilis non requirit essentialiter Scripturam. 137.1
Lex Civilis quam formam verborum requirit. ibid.
Legi regulariter adhibenda sunt verba præceptiva. 134.1
Lex quomodo ferenda. 16.2
Lex interdum per sententiam sufficienter lata. ibid.
An vim legis habeat rescriptum sive Epist. Principis. 136.1
Legis anima, mens legislatoris. 145.2
Legis intrinseca forma voluntas legislatoris. 146.1
Ratio legis non est forma intrinseca, sed mensura extrinseca. 147.1
Lex non postulat acceptationẽ ad vim obligandi. 145.1
Lex humana dividitur in eam, quæ est iuris communis, & iuris proprii. 100.1
Lex humana, Civilis, & Canonica. ibid.
Lex alia declarativa, alia constitutiva. 129.2
Lex declarativa, quantum est ex se, tam futura, quam præterita comprehendit. 130.1
Lex declarativa de se, non est regula actionis, sed supponit eam. ibid.
Lex aliquo modo partim constitutiva, partim declarativa. ibid.2
Leges aliæ inferiorum communitatum, aliæ amplissimarum. 137.2
Legem civilem solum versari in materia honesta. 124.1 & seq.
Leges Civiles posse præcipere recta in omnibus virtutibus, & opposita vetare. 125.1
Lex humana potest præcipere omnes virtutes, ut sunt ad alterum, vel ad se, vel ad Deum. ibid.
Lex civilis prohibens, an in regnis non subditis Imperio, vim habeat. 313.2
Quo sensu liberalitas, magnificentia, &c. sunt materia legis civilis. 132.1.& seq.
Leges civiles non posse ferri de omnibus Actibus omnium, & singularum virtutum. ibid.2.
Leges civiles non possunt prohibere omnia vitia, contra omnes virtutes. ibid.
Qui actus virtutis sit materia legis civilis. 126.1
Lex civilis quo sensu præcipit actus indifferentes. ibid.2
Lex humana quo sensu dicitur constituere medium in materia virtutum. ibid.
Lex mere humana non potest præcipere actum pure internum directe, & secundum se. ibid.2
Lex pure humana, præcipit actũ interiorẽ indirecte. 120.1
Lex dupliciter prohibet, & præcipit actũ internum. ib. 2
Legis effectus triplex. Obligatio in conscientia, pœna, & irritatio actus. 130.1
Lex constitutiva iuris, per se, & ex natura sua, de futuris tantum datur. 131.1.& seq.
Lex quoad effectum pœnæ extendi potest ad actum præteritum. ibid.2
Lex de novo irritans raro ad actus jam factos extenditur 220.1
Legem loquentem de præterito regulariter totum tempus comprehendere. 220.2
Leges civiles, non solum bonos civiliter, sed etiam moraliter efficiunt. 32.1
Leges civiles universaliter latæ pro toto Orbe, & quæ omnes homines obligent, non dantur, si ex natura rei loquamur. 106.2
Leges Civiles iuris communis, quibus in terris obligent. 114. 2. & seq.
Lex sufficienter promulgata in loco debito absq; limitatione tẽporis, statim incipit obligare ex natura sua. 140.1
Non tamen in toto territorio. ibid. & seq.
Lex incipit obligare pro toto territorio infra tempus moraliter necessarium, ut notitia legis ubique haberi possit iuxta prudentis arbitrium. ibid.
Lex dicens ex nunc, quando obliget. ibid.
quid si dicat ex tunc. ibid.2
Lex indefinite lata non obligat simul omnes subditos. ibid.
Lex post lapsum sufficiens tempus a promulgatione omnes obligat. ibid.
Lex non obligat ante tempus sufficiens, licet ab Angelo revelatur. ibid. & seq.
Lex quo tẽpore incipiat obligare, iuxta ius Civile. 141.3
Lex Imperatoris non obligat ante duos menses, licet notitia eius habeatur. 142.1
Lex Regia quando incipit obligare. ibid.2
Leges latæ ab inferiorib. Magistratib. quãdo obligãt. 143.1
An, & quomodo lex obliget ignorantes. ibid.& 2
Lex Civilis obligat in conscientia. 148.1
Lex, quomodo obligat ad pœnam, non ad culpam. 151.2
Leges omnes veræ humanæ aliquam conscientiæ obligationem inducunt. 152.1
Lex fundata in præsumptione, quomodo obligat in conscientia. 153.2
Legis præsumptio duplex. ibid.
Quæ leges fundatæ in præsumptione, obligant in consciẽtia. ibid.2.d. quæ non. 154.1

Legis verba, usus, & interpretatio Doctorum, ostendunt quando lex fundatur in præiudicio periculi, vel in præsumptione facti. ibid.2
Lex civilis ex genere suo obligat sub mortali. ibid.
Lex non obligat ultra intentionem legislatoris. 161.2
Lex in materia gravi ex intentione legislatoris potest obligare sub veniali tantum. ibid.
Legis obligatio gravis ex materia colligenda. 156.1
Legis finis ad virtutem aliquam ex gravioribus pertinere debet, ut gravis obligatio oriatur. 157.2
Legis obligatio circa medium, ex fine colligenda. 158.1
Legis finis, & materia intrinseca, cadunt sub lege. ibid.
Lex licet adiiciat penam, obligat in conscientia. ibid.2
Lex humana potest obligare cum periculo vitæ, si necesse fit. 169.2
Lex humana quando obligat cum periculo vitæ. ibid.
Leges humanæ obligant omnes subditos ad quos loquuntur. 172.1
Quas partes communitatis obliget lex humana. ibid.2
Ad quos extenditur lex humana. ibid. & seq.
Lex humana non obligat extra territorium ferentis, etiam proprios subditos. 173.2
Lex data a communitate, obligat omnes de eadem communitate. 182.1
Lex obligat ipsum legislatorem, quando materia communis est, & eiusdem rationis. ibid.
Lex, an obliget Principẽ, quoad vim coactivã. Vide Princeps
Lex territorii obligat advenas, & hospites quamdiu illic commorantur eo modo quo obligat incolas. 175, 1. per se, & non tantum ratione scandali. ibid.2
Lex ferri potest solos advenas obligans. 194.1
Lex civilis comprehendit peregrinos, etiam quoad vim coactivam. ibid.
Lex dans formam contractibus etiam advenas comprehendit. 175.2
Lex secum affert vim cogendi. 176.1
Lex civilis quando indirecte contra immunitatem Ecclesiasticam. ibid.
Leges civiles iustæ a Clericis servari debent. ibid. ob vim directivam, non vero propter coactivam. 180.2
Legis editio non habet solemnitatẽ requisitã sine promulgatione, nec promulgatio est sine solemnitate. 136.1
Legis promulgatio, & divulgatio distincta. 136.2
In legum civilium promulgatione nulla certa solennitas determinatur. 137.1
Legis promulgatio in quot locis fieri debeat. ibid.2
In quibus legibus unica promulgatio solennis sufficiat. ibi.
Legis promulgatio in civitatibus provinciarũ aut Regnorum capitibus, quomodo necessaria ex vi iuris Imperialis 138.2. & sequent.
Lex Civilis, quomodo graviter violetur. 157.2
Legis transgressio ob contemptum est mortalis in materia minima. 162.2
Legem transgredi ex contemptu rei præceptæ non semper est mortale. 166.1
Legem transgredi ex contemptu Dei legislatoris, semper est mortale. ibid.
Legem transgredi ex contemptu superioris, quatenus Prælatus est, mortale. ibid.2
Legis transgressio ex contemptu legislatoris, quatenus homo, potest esse tantum veniale, ex levitate materiæ. ib.
Lex humana impletur per actum præceptum secundum substantiam illius. 167.2
Lex humana solum imperat, ut actus fiat. 168.1
Leges Civiles quando observandæ in foro Canonico. 214.
Lex civilis prohibens actum non semper irritat actum contra ipsum factum. 304.2
Lex civilis prohibens actum pure, & quæ clausulam irritantem non adiiciat, an irritet illum. 306.2. & quando. 309.1.

Lex canonica.

Leges Romani Pontificis non pendere a Conciliis, sed e contra. 193.2
Leges fere posse Romanum Pontificem sine consensu Cardinalium. 194.1
Lex iurisdictionis, & lex Diœcesana, quæ. 234.2
Leges Canonicæ vocantur Canones, decreta, & aliis modis. 237.2
Lex Cano. a civili in multis differt ex parte materiæ. 213.1
Lex Canonica excellentior, & universalior lege Civili.
Legis Canonicæ a Civili, alia differentia. ibid.
Lex Canonica circa solam materiam honestam versatur, sicut & Civilis. 212.1
Lex canonica præcipit in materia cuiuscunq; virtutis. ibid.
Lex canonica præcipit actus omnium virtutum, sed non omnes. ibid.
Lex Canonica non prohibet omnia vitia, & peccata absolute. ibid.2. Legis Canonicæ primaria materia, est materia Religionis. 213.2
Lex Canonica nullum certã verborũ formã requirit. 223.1
Lex Canonica non requirit scripturam. ibid.
Lex Canonica quam promulgationem requirit. 225.1
Leges Concilii generalis, quomodo promulgandæ. 226.1
Leges canonicæ, an obligent statim post promulgationem Romæ factam. ibid.2
Leges Pontificias statim obligare, diffundere autem obligationem successive. 227.1
Lex Canon. iusta, per se infert obligationẽ, ut acceptetur.
Lex Pontif. admittit supplicationem ex causa iusta. 228.1
Lex Canonica, dum ad Pontificem recurratur, quomodo obliget. ibid. & seq.
Legem Canonicam per consuetudinem toleratam non acceptatam tandem non obligare. 229.1
Lex quomodo obliget scientes, & ignorantes. ib. 2
Lex Canonica ignorata ab aliquo corpore politico integro obligat cessante ignorantia. 230
Lex Canonica obligat in conscientia. ibid.
Lex Ecclesiastica per se obligat sub culpa mortali, si absolute feratur. ib. 2
Legis Canonicæ obligatio in conscientia gravis aut levis, unde colligenda. 232.1
Lex Canonica obligat omnes baptizatos, etiam hæreticos. 233.2
Leges Pontificias de se obligare omnes Christianos adultos ubicumque degentes. ibid.
Leges Episcopor. intra territoriũ quomodo obligẽt. 234.1
Leges Conciliorum Provincialium, quomodo obligent, & quos. ibid.
Leges Canon. faciunt subditos bonos simpliciter. 32.2
ut Lex Canonica derogata censeatur per consuetudinem quodnam tempus necessarium. 229. 1
Lex per consuetudinem non recepta, non censetur simpliciter revocata. 230.1

Lex odiosa.

Lex odiosa, & favorabilis. 238.1. & unde distinguendæ. ibid. & seq. 238.1
Lex eadem favorabilis, & odiosa secundum diversa. 239.2 & hæc, quomodo interpretanda. 240.1
Lex excludẽs feminas a hæredit. est odiosa simpliciter. ib.
In dubio legis favorabilis ne sit, an odiosa, in favorem interpretanda. ibid.
Legis odiosæ quatuor sunt species. ibid.2
Legem esse odiosam unde colligendum. 398.1. & unde extendenda lex odiosa. 328.1

Lex pœnalis.

Lex imponens pœnam spiritualem, & censuras, &c. ordinarie supponit culpam. 240.2
Lex penalis pura ex intentione legislatoris colligẽda. 244.1
Regula generalis ad legẽ pure penalẽ dignoscendam. ib.
Lex penalis duplici modo fertur per verba simplicia, vel composita. 247.2
Uterque modus multiplex. ibid.
Lex lata per verba, fiat, subiaceat, incurrat, &c. quando significet sententiam latam. 252.1
Lex per quæ verba intelligatur, sententiam latam significare. ibid.
Lex penalis cum particula, ipso facto, &c. significat sententiam latam. 255.2. & seq.
Lex pure moralis, pure penalis, & mixta quæ. 243.1
Legem penalem obligare posse in conscientia. 240.2
Legem penalem de facto obligationem in conscientia inducere. 241.2
Lex penalis non obligans ad culpam dari potest. 243.1 & aliquæ de facto dantur. 244.1
Lex humana potest obligare in conscientia ad penam, tam activam, quam passivam ante omnem sententiã. 247.2 & seq. & quando. 248.1
Lex penalis utens verbis simplicibus comminantibus penam, non obligat statim ad talem penam in conscientia. 248.2

Lex

Lex quæ fertur simpliciter, per verba futuri temporis tantum non obligat in conscientia ante sententiam. 250.1 etiamsi verbum geminetur. 251.1. vel per duas leges imponatur. ibid.
Lex præcipiens ad pœnã periurii, quomodo obligat. 251.2
Lex lata per modum imperandi, quam inducit obligationem, & unde colligenda. ibid. & seq.
Lex imponens pęnam exequendam per actionem ipsius rei, quando obliget. 253.2
Lex pœnalis cum particula ipso facto, quàm obligationem inducit. 257.1
Lex pęnalis privans re propria, quæ sine executione hominis exerceri nequeat, quem effectum habeat. 256.2
Lex pęnalis cum additione ipso facto, licet non dicat absque alia declaratione, inhabilitat, & infert pęnas quæ sine actione propria exercentur, 261.1
Lex pęnalis post sententiã latam, quomodo obligat. 263.2
Lex pœnalis, quomodo obligat iudicem. Vide Iudex.
Lex pęnalis potest per consuetudinem abrogari. ib. & 2.

Lex tributorum.

Leges tributorum inter odiosas computandæ. 272.1
Leges tributorum, quando pure pœnales intelligant. 273.1
Leges tributorum esse veras leges morales obligantes in conscientia, ibid.
Leges tributorum imponentes pęnas cum tributis esse mixtas. 274.1
Leges iustæ simpliciter imponentes tributa obligant in cõscientia ante petitionem, 284.2
Leges iniustæ tributorum, nec ante, nec post petitionem obligant. 285.1. possunt tamen aliquando ad aliquid obligare ibid. Vide tributum.

Lex pure irritans.

Lex pure irritans, unde dignoscenda. 292.2
Lex irritans actum indirecte, seu dans formam substantialem contractui, non est pęnalis, 289.2
Leges aliquas irritantes, pęnales esse. ibid.
Legem irritantem posse ferri in commune bonum, simul & in pęnam. 290.1
Lex pure irritans, non obligat ad præscriptam formam servandam. 291.2
Lex dans formam contractui, quam obligationem inducit. 300.2
Lex simpliciter irritãs actũ, si fiat, quomodo obliget. 292.2
Lex non irritans actum ipso facto, sed irritare præcipiens, quomodo obliget. ibid.
Lex irritans ipso facto si suum habeat effectum obligat in conscientia. ibid.
Lex constituens formã substantialẽ in actu servandã irritat factum sine illa 295.2. & quando talis censeatur. 32.1
Lex irritans in præsumptione fundata, an semper habeat effectum. 299.1
Leges irritantes posse consuetudines abrogare. 309.1
Leges irritantes, an in utroque foro procedant, & unde hoc colligatur. 320.1, & seq.
Legis forma corrupta, an irritetur Actus, & quanta corruptio sufficiat. 318.2
Lex irritans, non annullat Actum, ante solennem promulgationem. ibid.
Lex irritans post promulgationem in Curia, expectat bimestre 319.1
Leges irritantes canonice, quando habent effectum. ibid. 2
Lex irritans, differens effectũ, ante tempus a lege limitatũ, non operatur effectũ, licet subditi consentiant. 320.1
Lex irritans non prius circa volentem, quam nolentem operatur. ibid. 2. Vide lex prohibens per totum.

Lex prohibens.

Lex prohibens actum & irritans respectu boni communis, aut privatorum, non est pęnalis. 294.2
Leges directe prohibentes actum, si ad maiorẽ firmitatem irritant illum, an obligent in conscientia. 292.1
Lex simpliciter prohibens, & irritans actum, an interdum impediatur. 296.1
Lex pure prohibens non semper irritat actũ, contra ipsum factum, nisi aliunde constet mens legislatoris. 304.2
Lex prohibens, ut irritet actum, quibus verbis uti debeat. 306.1
Lex pure prohibens, quando irritat actus, & quibus circumstantiis. 307.1
Lex Civilis prohibens. Vide lex Civilis.
Lex Canonica prohibens. Vide lex Canonica.
Lex prohibens contrariam consuetudinem præteritam, an futuram complectatur. 390.1
Lex prohibens futuram consuetudinem non ideo eam reprobat. ibid.
Lex reprobãs cõsuetud., quomodo vinci potest ab ea. 447.1
Lex exorbitans, quomodo intelligenda. 523.1
Lex revocans privilegium, quomodo habeat suum effectum, & quando. 87.2
Lex favorabilis, ad omnem proprietatem verborum extendenda. 328.2
Legis extensio aliquando ultra proprietatem verborum intelligenda, imo tam naturalem, quam civilem. ibid.
Legis extensio quadruplex. 328.1
Lex non est regula indivisibilis, sed extensionẽ habet. 376.2
Lex an extendenda solum ob rationis similitudinem ad alium casum. 330.1
Lex non inducit vinculum in conscientia, ob similitudinem rationis. 331.1
Legis extensio comprehensiva ob rationis identitatem, ad legem etiam pęnalem extendi potest. 334.1
Lex an extendatur ab uno casu ad alium ob identitatem rationis. 332.2
Legis extensio ad personas, loca, & tempus extendit. 36.1
Legis restrictio, quomodo accipienda. ibid. & seq.
Legis restrictio, quando illicita. 336.2
Legis restrictio ad aliquod incommodum evitandum fieri debet. ibid.
Legis restrictio ex alia regula colligenda. 337.1
Lex aliquando restringitur ex subiecta materia. 338.1

Legis humanæ mutatio.

Legis interpretatio triplex, Authentica, usualis, & doctrinalis, 324.1
Legis interpretatio, vide Interpretatio.
Legis mutatio ab extrinseco, & intrinseco. ibid. & utrumque dupliciter. ibid.
Legis obligationem interdum cessare. 609.2
Ut legis obligatio cesset, requiritur, ut deficiat ratio aliquo modo contrarie. 373.2. & seq.
Legis obligatio aliquando cessat propter bonum personæ particularis. 341.1
Lex aliqua circumstantia facta iniqua, an requirat recursũ ad Principẽ, ut eius obligatio cessare intelligat. 343.1
Legis obligatio aliquando tollitur sine recursu ad Principem per iudicium probabile. ibid. & 2
Legis cessatio contraria, & negativa. 344.1
Legis vigor extinguitur per mutationẽ contrariam. ibid.
Ut lex vigorẽ suum perdat necessaria est evidentia. ibid. 2
Legem cessare, cessanti legis ratione generaliter. 347.1
Lex præcipiens actum virtutis, non cessat, cessante quocunque fine extrinseco. ibid. 2
Lex cessat, cessante adequato fine extrinseco, & intrinseco.
Lex præcipiens actum indifferentem, quando cesset. 348.1
Legis cessatio in universali, & in particulari, quomodo differt. 349.2
Lex, quoad unam partem inutilis, non quoad aliam an cesset. ibid.
Lex aliquando suspenditur, sed non extinguitur. 350.1
Legem humanam valide, & iuste abrogari posse. 392.1
Legis mutatio iusta erit, quando causa iusta fuerit. 393.1
Lex generalis posterior abrogat priorem. 399.1
Lex generalis contra specialem, quam vim habeat, & e contra ibid. 2
Lex potest per consuetudinem derogari, quoad obligationem sub culpa, relicta obligatione quoad pęnam. 445.1
Lex posterior contraria revocat consuetudinem. 448.2
Ut lex consuetudinem revocet, quid requiratur. 449.1
Lex particularis Papæ, an revocet consuetudinem. 450.2
Lex revocãs privilegiũ nõ statim habeat suũ effectũ. 560.2

Lex divina positiva vetus.

Lex divina positiva, an data fuit ante Moysem. 562.2
Lex divina. Vide Angeli.
Lex divina collective sumpta significat multitudinem plurium legum. ibid.
Legem scriptam in quinque libris Moysis fuisse vere divinam & Deum ipsum fuisse principalem, & proximum eius authorem. 565.1. & seq.
Lex vetus per Moysem data tanquam per proximum promulgatorem, non vero per authorem. 566.1
Legis veteris finis bonus, honestus, spiritualis, & supernaturalis fuit. 567.2

Finis ultimus a Deo intentus per illam legem fuit spiritualis felicitas illius populi, vel in hac vita vel in futura. ib.
Lex vetus in peculiarem Christi honorem datam, ad augendam fidem explicitam Christi venturi. 568.1
Finis adæquatus legis veteris instructio fuit populi Iudaici. 568.2
Singula præcepta legis veteris habuisse proprios fines materiis accommodatos. 569.2
Finis legis duplex, moralis, & spiritualis. ibid.
Materia legis veteris non potuit esse nisi honesta, & sancta 570. & seq.
Lex vetus etiā actus internos pro materia habebat. 572.2
Materia legis veteris comprehendebat omnes actus externos necessarios ad honestatem morum, tam naturalem, quam cæremonialem, seu religiosam, quam etiam politicam, seu civilem. 574.1
Materia legis veteris quatuor complectebatur, ut cæremonialis erat, ut autem judicialis alia quatuor. 575.1
Materia legis veteris generaliter sumpta aliqua comprehendebat, quæ non cadebant sub rigoroso præcepto, sed sub consilio. ibid.2
Lex vetus præcipit Actus pœnitentiæ, & Theologalium virtutum. 586.2
Formā illius legis fuisse verbū sensibile ipsius Dei hominibus sufficienter significantem ipsius voluntatem. 576.2
Lex Decalogi prius voce prolata est, postea Dei digito scripta. 577.1
Lex vetus pro solo populo Israelitico data. ibid.2
Lex vetus data ministerio Angelorum. 565.1. & sequent. Vide Angeli.
Lex vetus in quo loco promulgata fuit. 578.2 & seq.
Lex vetus data anno a creatione mundi millesimo quingentesimo decimo tertio. 579.1
Lex repudii quo sensu permissa. 567.2
Lex de Usura, quomodo intelligenda. ibid.
Legis effectus proximus, & remotus. 579.2
Lex vetus habuit pro effectu opus præmio dignum & ipsum præmium. 582.2
Lex illa obligat in conscientia. 579.2
Gravitas huius obligationis, unde colligenda. ibid.
Lex illa etiam vi præceptorum moralium obligabat in conscientia. 580.1
Hæc lex ratione præceptorum cæremonialium, quomodo obligabat. ibid.2
Lex vetus, quomodo obligabat cum periculo vitæ. 581
Lex vetus effectus aliquos permittebat. 582.1
Lex vetus habuit effectus pœnales. ibid.1. & quos. ib.2
Lex vetus quas permissiones habuit. Vide Permissio.
Lex vetus, quæ præmia promittebat, temporalia ne, an æterna. 584.1
Lex vetus non obligat gentes, in Christum non credentes. 592.1
Legis opera de condigno, quid meruerint. 584.1
Lex vetus non habuit ex se virtutem iustificandi. 585.2
Lex vetus cur dicitur imperfecta. 574.1
Legis veteris Sacramenta non habuerunt vim iustificandi, nec in eis extra circumcisionem dabatur gratia extra meritum operantis. 586.1
In quo sensu dicitur lex vetus non iustificare. 586.2
Lex illa non dabat vires ad Actus disponentes ad iustitiā. ib.
Lex vetus imperfecta fuit propter negationem plurimarū perfectionum, quibus caruit. 589.1
Lex vetus magnum pondus imponebat. ibid.
Lex vetus gravissimas pœnas tēporales minitabatur. ibid.
Lex vetus in suo ordine, & gradu perfecta fuit ibid.
Lex vetus in sua specie propria, erat perfecta. 590.1
Lex vetus a solo Deo mutabilis ibid. & 2. cum seq.
Lex vetus a solo Deo abrogari, & dispensari potuit. 591.1
Lex a Deo variis modis fieri potuit. ibid.2
Lex vetus non est lex ad intra, in Deo ipso existens. ibid.
Legem veterem nunquam comprehendisse gentes conversas ad fidem. 593.1
Lex vetus non comprehendit Iudæos baptizatos, ibid.2
Lex vetus quo sensu dici potuit perpetua. 595.1
Legis cessatio, quoad præcepta cæremonialia. ibid.2
Item quoad iudicialia. ibid. 2. quid vero quoad moralia? 594.1
Lex vetus cessavit non solum quoad obligationem, sed etiam quoad comminationes, & promissiones observantibus eam, &c. ibid.
Lex vetus ante Christi adventum non fuit mortua 601.2
Lex vetus ante Christi mortem non fuit mortua 602.1
sed eius præcepta omnia durarunt usque ad mortem Christi. ibid.2
Lex vetus non fuit mortua quoad obligationem in instanti mortis Christi 604.1. Sed aliquo tempore postea obligavit 608.1. nec abrogata fuit toto tempore usque ad Pentecostem. ibid.2
Legem solvendi decimas non fuisse cæremonialem, sed judicialem. 626.1
Lex vetus post Christi adventum, quando ablata. 592.1
Lex vetus etiam pro Iudæis, qui Evangelium non susceperunt, abrogata est. 594.2
Lex vetus cœpit abrogari in die Pentecostes, non tamen simul pro toto orbe, sed successive, crescente promulgatione legis novæ. 608.2
Legis veteris præcepta moralia, & iudicialia, quomodo non sint mortifera, licet sint mortua. 609.1
Legis veteris præcepta cæremonialia mortifera esse. ibid.
Legis veteris cæremoniis uti nulla ratione licet. 611.1
Lex vetus an prius mortua fuerit quam mortifera respectu gentium. 622.2
Legem veterem cœpisse abrogari, & mortuam esse, quoad obligationem, simul ac lex nova cœpit obligare. 623.2.
Legem veterem non simul pro toto mundo, sed successive mortuam fuisse. 624.1
Lex vetus quo tempore pro toto mundo mortua, & mortifera. ibid.
Lex vetus non prius fuit mortua, quoad institutionem quam mortifera. ibid.2
Lex vetus quando extincta, quoad institutionem. 625.1
Lex vetus quo tempore cœperit esse inutilis. 633.1
Lex vetus non amisit vim suam in morte Christi, nec ante Pentecostem. ibid.
Lex vetus quamdiu duravit, quoad obligationem, duravit etiam quoad effectus pœnales & irritandi. ibid.
Lex vetus amisit suam efficaciam successive, a die Pentecostes respectu præceptorum cæremonialium. 632.2
Lex vetus, quam vim habuerit usque ad diem Pentecostes. 633.1
Lex Moysis usque ad diem Pentecostes retinuit vim sanctificandi legaliter, seu iustificandi carnaliter. 634.2
Lex illa quādiu mortifera nō fuit, ad quid utilis erat. 635.1

Lex nova divina.

Legis novæ causa finalis, & efficiens. 639.1
Legis novæ varia nomina. 636.1
Lex nova nō est vera, & proprijssima lex præceptiva. 637.2
Lex fidei, quid significet. 638.2
Lex gratiæ cur dicitur infundi cordibus hominum. 644.1
Lex nova cur a principio mundi non data. 645.2
in Lege nova nulla esse divina præcepta, nisi fidei, & Sacramentorum, quomodo intelligendum. 643.1
Lex gratiæ imperans, seu impellens & adiuvās dicit. 644.1
Legem novam etiam imperantem esse per se non scriptam exterius, sed mentibus & cordibus impressam. 645.1
Legis novæ, & veteris differentia. ibid.2
Legis novæ materialis causa partim moralis, partim cæremonialis. 586.1
Legis gratiæ mysteria plura explicite credenda proponit quam lex vetus. 640.1
Legis novæ materia, actus tam internos, quam externos complectitur. 642.2
Legem novam amplecti non solum propria præcepta, sed etiam spiritum gratiæ, dantem vires, & inclinantem ad observandam legem. 644.1
Legem novam latam pro universis viatoribus. 646.3
Forma legis novæ consistit in aliquo signo sufficienter promulgantem hominibus talem divinam voluntatē. 276.1
Lex gratiæ ita impressa cordibus, ut det etiam vires. 646.1 & seq.
Legis promulgatio, & divulgatio distinguenda. 651.1
Legis novæ obligatio cœpit a Iudæis. 646.2
Lex nova non obligat in conscientia in morte vel resurrectione Christi, imo nec ante diē Pentecostes. 648.1
Lex nova cœpit obligare in die Pentecostes. ibid.2
Lex nova cur postea scripta sit. 645.1
Legem novam non simul obligasse Iudæos ubiq; existentes sed obligationem eius fuisse successive diffusam. 649.1

Legem novam non Gentiles obligasse ante diem Pentec. ib.
Legem novam non incepisse obligare Gentiles per se, usq; ad revelationem factam Petro Act. 10. 659.2. ex tunc vero obligasse non simul totum Orbem, sed successive. ib.
Lex nova justificat, & in hoc superat legem veterem. 651.1
Lex nova, quomodo dicatur justificare. ib. 2
Lex Gratiæ cur dicatur justificare. ibid.
Legem novam abundantius dare gratiam, quam antea daretur. 652.1.
Lex nova quo sensu per præcepta dici potest justificare. ib. 2
Lex nova quos effectus spirituales habeat. 653.1
Legem novam quo sensu perpetuam esse affirmemus. 658.2
In lege nova Deus potest dispensare. 653.2
In Lege nova nullus Princeps tēporalis dispensare potest. ib.
In Lege nova Divina nec Sum. Pont. dispens. 654.2. & seq.
Legis novæ præcepta positiva nullam dispensationem, aut interpretationem per modum epiikiæ admittere. 655.2
Lex Christi quo sensu indispensabilis ab homine. 653.2
Lex nova quomodo admittat interpretationem doctrinalem. 657.2. & seq.
Lex nova nullam patitur diminutionem. 660.1
Lex nova nullum argumentum recipit. ib.
Contra Legem novam nulla consuetudo hominum prævalere potest. ibid.
Legis gratiæ variæ excellentiæ. 661.1
Lex nova, etiam quoad præcepta, & documenta, longe perfectior est lege veteri. 663
Lex nova in quibus excessit legem veterem. ibid. 2

Lumen.

Lumen fidei nunquam in tota Ecclesia defuisse. 6.2

Lutherus

Lutherus vim legum humanarū extinguere conatur. 107.2

M

MAGISTRATUS.

MAgistratum civilem cum potestate temporali ad regendos homines justum esse, & naturæ humanæ valde consentaneum. 101.1
Magistratus humanos, potestatem habet leges ferēdi. 102.1
Magistratus civilis, an contra jus commune statuere possit. 395.1

Magnificentia.

Magnificentia, vide Legis civilis materia.

Mandatum, Mando.

Mandatum spirat morte mandantis. 28.1
Verbum Mando varie explicatur, & vis ejus declaratur. 134.1.

Materia.

Materiæ gravitas sufficiens ad obligationem gravem unde collingenda. 171.1
Materia nude spectata levis, potest ex circumstantia fieri gravis. 156.2
Materiæ gravitas ad legem civilem. Vide Legis civilis obligatio.
Materiam legis positivæ posse esse in omnibus virtutibus, præsertim principalibus, & cardinalibus. 157.2
Materia temporalis, & spiritualis quæ 213.2

Matrimonium.

Matrimonium secundum contractum, vivente priori conjuge, esse nullum, jure naturæ. 75.2. Vide jus.
Matrimonium int r fratres, vel inter patrem, & filiam, nullum esse jure naturæ. ib.
Et nihilominus valet ob necessitatem propagationis. 91.2
Matrimonium metu gravi contractum esse nullum. 654.2
Matrimonia prohibita in lege veteri nunc valere quando legi naturæ non repugnent. 633.2
Matrimonia nunc non dissolvuntur per repudium. ib.
Matrimonium unde habeat indissolubilitatem. 658.1
Matrimonium peccaminosum. Vide Accessus.

Mendacium.

Mendacium esse intrinsece malum. 91.1

Meritum.

Meritum, vide Justus.

Metus.

Metus minuit libertatem, sed non impedit irritationem, 296.2. per errorem.
Metus quando causat involuntarium. 429.2

Missa.

Missa, vide Celebrare.
Missam audiens coactus, an impleat præceptum. 71.2
Missę cæremoniæ. Vide Cæremoniæ.

Monarchia.

Monarchia, vide Gubernatio.
Monarchicum optimum regimen. 107.2

Mons.

Mons Synay, & Horeb, idem. 578.1. & seq.

Mos.

Mos, quid proprie significet. 401.2
Mos proprie in liberis tantum actibus reperitur. 402.1

Motus proprius.

Motus proprius, vide Privilegium.

Moyses.

Moyses nō fuit author legis veteris, sed promulgator. 566.2
Moyses nullius partis legis in veteri Scriptura contentæ, legislator, sed promulgator fuit. 567.1
Moyses iratus tabulas legis confregit. 577.2
Moyses iterum jussu Dei eadem præcepta scripsit. ib.
Moyses tabulas intra arcam Dei reposuit. ib.
Moyses reliqua præcepta promulgavit, legendo coram populo. ib.

Munitio.

Munitio ad Jus Gentium spectat. 95.1

Mutare.

Mutare, vide Consuetudo, & Pontifex. 39.2
Mutare dominia rerum, ad quem legis effectum spectat. ib.
Mutatio duplex, 76.1 vide Legis mutatio.

Mutilatio.

Mutilatio proprii corporis, in quo casu licita, & quare 65.1

N

NOVITII.

NOvitii non tenentur ex vi præcepti ad servanda statuta religionis. 236.2

O

OBLIGATIO.

OBligatio. Vide, Legis civilis obligatio, & Excommunicatio.
Obligatio gravis, ex quibus verbis legislatoris colligenda. 232.1
Obligatus ad non fugiendum e carcere, si timeat grave nocumentum non tenetur illa lege, licet illi pęna non requirat actionem. 247.1

Oportet.

Verbum *oportet*, an habeat vim præcepti. 134.1

Ordo, Ordinare.

Ordo Ecclesię Hierarchicus totus a Petro dependens 200.1
Verbum *ordinare*, an habeat vim præcepti. 134.2

P

POENÆ.

POenæ gravitas in lege civili signum est gravis obligationis. 158.1
omnis Pœna pertinet ad vim coactivam. 95.2
Pœna generaliter est omne incommodum naturę, vel afflictio. 244.1
Pęnam in actione, & passione consistere posse. 263.2
Pœna duplex, una in actione consistens, altera in passione. 246.2
Pœna legalis, & conventionalis. 249.1
Pęnæ, aliæ requirentes ministerium hominis, aliæ ipsa lege inferuntur. 252.2
Pęnarum earundem alia divisio. 253.1
Pœnarum privatarum triplex ordo. 255.2
Pœnarum remissio per indulg. per quam potestatē fit. 217.1
Multæ pœnæ ipso facto imponuntur. 299.1
Pœna infamiæ, quando incurritur ipso jure. 251.1
Pœnam flagellationis seu exilii potest homo in se sine peccato exercere. 254.1
quæ pęna imponi potest religiosis transgredientibus regulā, quæ non obligat ad culpam, sed ad pęnam tantum. ib.
Pęnæ pecuniariæ, quomodo a reo exequendæ. ib.
Pœnæ privantes actione humana, ut jejunium, potest ab ipso reo fieri. 255.1
Pęnæ diversæ positæ per varias leges, dicentes ipso facto, omnes incurruntur per idem delictum, vel ante, vel post declarationem. 268.2. & seq
Pena famis usq; ad mortem, quomodo obliget. 348.1
Pœna manendi in carcere, quomodo obliget. ib
Pœna quæ per solam actionem Judicis infertur non obligat reum. 264
Pœna confiscationis omnium bonorum, an obliget reum post sententiam criminis declaratoriam, ad illam exequendam. 265.1
Pœnę remissio, in detrimentum tertii, cavenda. 268.

Pœna ſimoniaci. Vide Simonia.
Pœna a teſtatore adjecta, an ſit vera pœna. 250.1

Papa Pontifex.

Papalis dignitatis, & officii, Epiſcopalis differentia. 198.2
Papa hæreticus non deponitur ipſo facto, ante Eccleſiæ declarationem. 207.2
Papa, an habeat privilegium ne erret in fide. ibid.
Papa quomodo poteſt materiam aliquam determinare, ut tantum canonica ſit. 214.1
Papa poteſt ſibi indulgentias concedere, & ſecum diſpenſare. 356.1. Vide Indulgentiæ.
Papa, & alii Princeps ſupremi poſſunt leges ſuas commutare, & in illis diſpenſare. 366.1. Vide Diſpenſatio.
an Papa abſolvens defunctum a cenſura, operetur extra ſuum territorium. 462.2
Papa non poteſt diſpenſationem in voto revocare. 456.1 Vide Diſpenſatio.
Pontifex non poteſt pro ſuo arbitrio regna mutare. 114.1
Pontificis ſententia an habeat vim legis, & qualis debeat eſſe. 223.2
Pontificis Epiſtolæ, vide Epiſtolæ.
Pontif. poteſt obligare Eccl. ad acceptādas ſuas leges. 227.2
Pontifex pro omni loco privilegia concedere poteſt. ib.
Pontifex circa tributa imponenda. Vide Tributum.

Parochus.

Parochus non de jure, ſed de conſuetudine, diſpenſat interdum in lege ſuperioris. 363.2

Paulus.

Paulus bis Hieroſolym. aſcendit. 626.2. alias quater. 627.1
Paulus an Petrum reprehenderit poſt Concilium Hier. ib.
Paulus non ex compoſito, ſed vere Petrū reprehēdit. 630.1

Peccatum.

Peccare ex cōtēptu, nō eſt peccare ex certa ſciētia, &c. 163.1
Peccare ex conſuetudine non eſt peccare ex contemptu. 164.1
Peccare ex contemptu quid ſit formaliter. ib. 2
Peccatum grave committi poſſe contra legem Eccleſiaſticam, ex defectu aliquo in actu mentis, licet in actione exteriori non appareat defectus. 219.1

Permiſſio.

Permiſſio quid ſignificet. 147.2
Permiſſio duplex, juris & facti 35.2. affirmativa, & negativa. 36.1
Permiſſio propria, quæ 582.2
Permiſſio juris, & facti quæ. ib.
Permiſſio libelli repudii, an conceſſiva an diſpenſativa ib.
Permiſſio pluralitatis uxorum, qualis. ib.
Permiſſio uſurarum in lege veteri conceſſiva. ib.
Permiſſio ingrediendi vineam alienam qualis. ib.
Permiſſio ſimpliciter dicta regulariter, ſolum verſatur circa malos actos. 36.1

Perpetuitas.

Perpetuitas ſimpliciter & ſecundum quid. 26.1
Perpetuitas poſitiva, & negativa. ib.

Petrus.

Petrus non peccavit mortaliter in eo facto, pro quo a Paulo fuit reprehenſus. 631.1
Peccatum nec veniale Petrum commiſiſſe eſt probabile. ib.
Petrum dupliciter ab omni pecc. excuſari poſſe. 631.2 & ſe.

Philoſophi.

Philoſophi ſupernaturalē hominū finē non cognovere. 6.1

Poſſibile.

Poſſibile dupliciter ſumitur. 25.1

Poteſtas.

Poteſtas præceptiva diviſa in dominativam, & juriſdictionis. 21.1
Poteſtatis Dominativæ, & legiſlativæ variæ differentiæ. ib.
Poteſtas ordinaria, & delegata. 107.1
Poteſtas coactiva, & directiva. 62.2
Poteſtas juriſdictionis ad leges ferendas neceſſaria. 21.2
Poteſtas hæc non quælibet ſufficit. ib.
Poteſtas aliqua ſuprema in omni cōmunitate reperitur. ib.
Poteſtas in communitate perfecta neceſſaria ad gubernationem. 102.1
Poteſtas humani Magiſtratus, vide Magiſt.
Poteſtas Adæ in poſteros, qualis fuit. 103.1
Poteſtas immediate a Deo, vel ut authore Naturæ, vel ut Authore Gratiæ. 107.1
Quæ poteſtas delegabilis, & quibus modis. ib.
Quæ poteſtas indelegabilis, & quibus perſonis. 103.1
Poteſtas legiſlativa non aſſequitur ſuum finem niſi in materia omnium virtutum præcipiendo. 127.2
Poteſtas humana nō cōprehēdit actus mere internos. 214.2
Poteſtas inferioris ad diſpenſandum in lege ſuperioris, an ordinaria ſit. 363.2. vide Diſpenſatio.
Poteſtas diſpenſandi includit poteſtatem cōmutandi. 367.1

Poteſtas civilis.

Poteſtas civilis quando manat a communitate. 105.2
Poteſtatis Regiæ varii tituli. ib. & ſeq.
Poteſtas Regia, formaliter ut talis, eſt de jure humano. 106.1
Poteſtas civilis abſolute conſiderata eſt de jure divino. ib.
Poteſtas ferendi leges humanas quibus modis participetur. 106.2
Quæ poteſtas in Imperat. & Regibus ſit ordinaria. 107.2
Poteſtas ferendi leges civiles in lege Gratiæ & inter Chriſtianos permanet cum moderatione tali ſtatui accommodata. 108.2
Nullum hominem habuiſſe Poteſtatē univerſalē, ad ferendas leges civiles obligantes univerſum Orbem. 112.2
Poteſtas condendi leges civiles eſt in omnibus Regibus ſupremis. 115.2. & ſeq.
Poteſtatem hanc eſſe in Principe ſupremo. 116.1
Poteſtas condendi leges civiles in Magiſtratibus, &c. ib. 2
Poteſtas hæc eſt in communitatibus perfectis, quæ ſine Regibus gubernantur. ib. non vero in ſubjectis alicui ſupremo Principi. 119.1
Poteſtas hęc in Regina Domina Regni reperitur. 117.1
Poteſtatem civilem nunquam fuiſſe eandem in tota hominum Univerſitate. 103. 2. & ſeq. hanc poteſtatem ante Chriſti Adventum non fuiſſe in uno particulari homine reſpectu totius univerſitatis. ibid.
Poteſtas hæc reſultat poſt politicam unionē hominū. 104.1
Quadruplex actus hujus poteſtatis. 104.2
Poteſtas hæc mutabilis eſt. ib.
Poteſtas hæc non eſt in civitatibus minoribus. 118.1
Poteſtas condendi leges municipales non eſt in omnibus propriis civitatibus. 118.2
Poteſtas condendi leges civiles neque fidem, neque aliud donum ſupernaturale poſtulat in ſubjecto, in quo exiſtit. 138.1.
Poteſtas cōdēdi leges in hominibus injuſtis permanet. 142.1
Poteſtas civilis, an reſpiciat felicitatem æternam vitæ futuræ. 147.2
Poteſtas civilis in pura natura ſpectata quem finem intrinſecum haberet. 122.2
Poteſtas civilis non multum curat de actibus internis. 123.1
Poteſtas civilis ut eſt in Principibus Chriſtianis fidei conjuncta non extenditur in materia, vel actibus ſuis ad finem ſupernaturalem. ib.
Aſſerere licitum eſſe ratione politici ſtatus, leges ferre veræ Religioni contrarias, hæreticum eſt. 124.2
Poteſtas civilis, vide Pot. Eccleſ.
Poteſtas obligandi ſub mortali in lege civili, non ex ſpeciali Chriſti conceſſione, ſed ex natura rei conſequitur. 155.1
Poteſtas Imperatoris quo ſe extendat in privilegiis concedendis. 518.2. & vide Privilegium.
Poteſtas temporalis quomodo ſubjecta ſpirituali. 110.2

Poteſtas Eccleſiaſtica.

Poteſtas temporalis in univerſum Orbem an ſit in ſummo Pontifice. ib.
Poteſtas ferendi leges obligantes totam Eccleſiam, vel omnes provincias Eccleſiæ ſubjectas, non eſt in Imperatore, 113.1
Poteſtas Eccleſiæ in hæreticos, & infideles, quæ. 120.1
Eſſe in Eccl. poteſtatem peculiarem ad regēndam illā. 188.1
Poteſtas hæc vere, & proprie legiſlativa eſt. ib.
Poteſtas hæc ſpiritualis, & ſupernaturalis eſt. 189.1. & quomodo. 191.1
Poteſtas hæc perfecta prout nunc in Eccleſia, quomodo ſit propria legis gratiæ. 189.1
Poteſtas Regalis, & ſacerdotalis in lege ſcripta diſtincta. 190.2
Poteſtatem legiſlativam in Hebræo populo fuiſſe. 191.1
Poteſtas ſacerdotalis in lege veteri inferioris ordinis ab ea, quæ nunc eſt in Eccleſia. 190.2
Poteſtas ut nunc eſt in Eccleſia in multis ſuperat poteſtatē legis veteris. 191. & ſeq.
Poteſtas hæc data fuit Petro immediate a Chriſto Domino & ſpeciali modo. ib. 2
Poteſt hęc quomodo aliis Apoſt. data fuerit, & a quo. 192.1
Poteſtatis Petri, & reliquorum Apoſtolorum diverſitas. 193.1. & ſeq.

Po-

Poteſtatem legiſlativam in univerſam Eccleſiam a Chriſto immediate ſummo Pontifici dari, ex vi inſtitutionis ejus 193.2. & quomodo. 196.2
Poteſtatem hanc ſolis Apoſtolis immediate a Chriſto datam. 195.1
Poteſtas jurisdictionis ſine conſecratione datur. 197.1
Poteſtas ferendi leges, non eſt de ratione intrinſeca muneris Epiſcopalis. 199.2
Poteſtas Eccleſiaſtica ferendi leges, quib. delegabilis. 205.2
Poteſtas hæc non pendet ex moribus hominum. 206.1 nec ex fide. 206.2
Poteſtas Eccleſiaſtica legiſlativa in lege Evangelica eſt præſtantior poteſtate civili. 208.1
Poteſtas Eccleſiaſt. etiam ut legiſlativa, eſt ſupernatural. ib.
Poteſtatis Eccleſiaſticæ excellentia ex fine deſumpta. ib. ex efficiente. 208.2. ex ſubjecto. ib.
Poteſtas Eccleſiaſtica in fœminis eſſe nequit jure ordinario 209.2
Poteſtatis Eccleſiaſticæ aliæ excellentiæ tanguntur. 210.1
Poteſtati Eccleſiaſticæ poteſtas civilis ſubordinata, & ſubjecta. ib.
Poteſtas Canonica, & civilis, nec neceſſario conjunctæ, nec neceſſario ſeparatæ. 211.1

Poſtliminia.

Poſtliminia ad jus gentium pertinere. 95.1

Præceptum.

Præceptum, vide Jejunium.
Præceptum impoſitum Adæ in ſtatu innocentiæ, quomodo alios comprehendebat. 15.1
Præceptum requirit aliquam ſupremam poteſtatem in præcipiente. 20.2
Differentia inter præceptum purum, & ſtatutum, ſeu conſtitutionem. 27.1
Præceptum ſuperioris ad limitatum tempus, per ſe loquendo, non eſt lex. 28.2
Præceptum implere, & non tranſgredi diverſum. 70.1
Quæ diſplicentia operis præcepti, impediat ejus adimpletionem. 71.2. Cognitio actus præcepti, ut præceptum eſt, quomodo requiſita. ibid.
Præceptum Abrahæ quomodo intelligendum. 86.1
Præceptum non ducendi plures uxores quomodo intelligendum. 87.2
Præceptum, ut tale, non datur, niſi de futuro. 131.2
Præceptum annuæ confeſſionis, quomodo, & per quam confeſſionem violetur. 219.1. & ſeq.
Præceptum ſpei, fidei, & charitatis in lege veteri extitiſſe. 573.2
Præcepta legis veteris, 600. & 13. fuiſſe. 575. & ſeq.
Præcepta credendi plura myſteria in lege nova, quam in veteri, quo jure ſit inductum. 640.2
Præceptum credendi explicite in lege nova, quo ſenſu poteſt dici poſitivum. ib.
Præceptum ſpei in lege nova, quomodo intelligendũ. 641.1
Præceptum charitatis in lege nova, quale. ib.
Præceptum Chriſti de charitate, ad infideles ſe extendit. ib.
Præceptum prædicandi datum paſtoribus Eccleſia, quo iure introductum. 640.2
Præceptum affirmativum, & negativum, & eorum differentia. 70.2
Præceptorum naturalium triplex ordo. 83.1
Præcepta erga proximum ſepte: erga Deum tria. 579.2 & ſ.
Præcepta Decalogi, vide Legis veteris forma.
Præceptorum Decalogi, & aliorum differentia. 577.1
Præceptorum ordo in tabulis ſcriptorum. ib.
Præcepta in tabulis deſcripta, & cur hoc. ib. 2
Præcepta Decal. quando ſufficienter promulgata. ib. in fin.
Præcepta tam cæremonialia, quam judicialia habuerunt rationem figuralem ex inſtitutione divina. 570.2
Præceptum aliquod Angelis datum ab initio creationis, & cur hoc. 563.1
Præceptum poſitum ſub mortali, in materia levi, obligat ſub veniali. 159.1
Præceptum Apoſtolicum abſtinendi a ſanguine, &c. Act. 15. obligabat ſub mortali. 230.2
Præcepta Jejunii, Miſſæ, Communionis, &c. ſine formali contemptu frangi poſſe. 231.2
Præcepta hujuſmodi tranſgrediendo, quis graviter peccat, licet non habeat conſuetudinem peccandi. 232.1
Nulla poteſtate humana poſſe proprium præceptum naturale mutari. 79.2
Præcepta naturalia poſſint ne aliqua poteſtate humana immutari. 80.1. Quæ præcepta mutabilia omnino, etiam a Deo. 86.2
Præceptum recitandi horas Canonicas obligat in conſcientia, licet pœnam imponat beneficiatis reſtituendi: 242.1

Præcipio, Prohibeo.

Verbum præcipio, vel prohibeo quando indicet obligationem ſub mortali. 159.1. & 2

Prædeſtinatio.

Prædeſtinatio non intelligitur in intellectu divino, ante omne decretum liberum. 54.1

Prælatus.

Prælati inferiores quas leges condere valeant. 201
Prælati Papæ inferiores, an per hæreſim poteſtatem amittant. 207.1
Prælatus an poſſit præcipere actus mere internos, ratione voti ſubditorum. 217.2
Prælati Religionum, & Eccleſiaſtici poſſunt condere leges ſuo fini proportionatas. 230.1. & ſeq.
Prælati inferiores pro quibus locis privilegia concedunt. 515.2. Vide Privilegium.
Prælati quomodo diſpenſent in legibus, quas ipſi non tulerint. 356.2

Plebiſcita.

Plebiſcita cur ita dicta. 237.1
Plebiſcita applicari non poſſunt juri Canonico. ib.

Præſcriptio.

Præſcriptio cum poſſeſſione malæ fidei reprobatur per leges canonicas. 111.2
Præſcriptio regulariter petit decennium inter præſentes, & vintennium inter abſentes. 552.1

Princeps, Principatus.

Princeps imperio ſubjectus, an ſuis legibus poſſit derogare Imperatoriis. 114.1. & ſeq.
Quando poteſt princeps punire ſubditum extra territorium delinquentem. 174.1
Principem obligari ad ſuã legẽ ex efficacia ipſius leg. 183.1
Princeps quomodo lege ſua obligetur. ib.
Hæc principis obligatio, quo ſenſu dici poteſt naturalis, divina, vel humana. ib.2
Princeps non tenetur ſervare leges municipales provinciarum ſibi ſubjectarum licet in eis moretur, vel peregrinetur. ibid.
Princeps non obligatur lege ſua, quoad vim coactivam. ib.
An Princeps obligetur civiliter ratione ſuæ legis. 185.2
Quæ leges irritantes, Principem comprehendant. 186.1
Principatus humanus neque eſt congenitus naturæ, neque eſt contra illam. 191.1

Privilegium.

Privilegii nomen æquivoce ſumi poſſe. 408.2
Privilegium quid. 452.1
Privilegii definitio. ib. 2
Non omne privilegium eſſe legem proprie ſumptam. ib.
Privilegium, vide Conſuetudo.
Privilegium aliud eſſe purum beneficium, aliud juri contrarium. 519.1
Privilegium divinum, & humanum. 491.2
Privilegium humanum reale, & perſonale. ib.
Privilegium adhærens rei, aut perſonæ, & unde dignoſcendum. 456.2
Privilegium conventionale, & purum. 461.1
Privilegium reale per ſe indifferens, ut ſit perſonale. ib.2
Privilegium perpetuum, & temporale. 462.1
Privilegii altera diviſio. 458.1
Privilegium odioſum, & favorabile. 464.1
Privilegium affirmativum, & negativum. ib.2
Privilegiũ aliud pro foro externo, aliud pro interno. 465.1
Privilegium ſcriptum, & non ſcriptum. 466.2. & ejus ſubdiviſio. ib.
Privilegii forma uſque ad beneplacitum meum, quomodo intelligendum. 630.2
Privilegii forma, externa & interna. 477.2
Privilegii forma maxime includit ſignificationem verborum. 478.1
In privilegio tria maxime conſideranda. ib.
Privilegii forma ſubſtantialis unde cognoſcatur. 480.2
Privilegii ſubjectum quod. 572.2
Privilegium accipiens, ſemper ſupponitur aliquo modo inferior. 573.1
Priv. quib. perſonis cõceditur de facto, vel cõcedi poſ. 474.2

Privilegium, an idem sibi concedere queat. 474.1
Privilegiorum causa, qualis esse debeat. 501.1
Privilegium concedit quicumque legem condere possit, & hic solus.470.2.& dari potest a supremo principe,ut suũ effectum habeat,ante notitiam privilegiati. 493.1
Privilegium non requirit necessario scripturam. 454.1.
Privilegium a Pontifice concessum ubique valet, si absolute concedatur. 515.2
Privilegium pro certo loco concessum,ibi solum valet. ib.
Privilegii extra territorium concedentis quis valor. 516.1
Privilegium ubique valet,pro dispensatio in jure communi, nisi prohibeatur statuto alterius territorii. 517.1
Privilegio, in alieno territorio quando quis licite uti possit. ib.& seq.
Privilegii notitia quomodo necessaria privilegiato. 558.1
Privilegiorum notificatio non spectat ad principem. ib.
Privilegii ostensio vel alia probatio necessaria, ut contra alium admittatur. ib.& seq.
Privilegium esse veram legem. 219.1
Privilegium a rescripto quomodo differt. 454.1
Privilegium odiosum in dubio, quando censendum personale. 459.1
Privilegium gratiosum quid. ib.2
Privilegium remunerativum quid. ib.
Privilegium eligendi Confessorem in rigore neminem gravat. 545.1
Privilegium remunerativum, an sit reale, vel personale, 462.1
Privilegium conventionale non semper transit ad hæredes. 462.1
Privilegium esse perpetuum, & esse revocabile, diversum. ibid.
Privilegium perpetuum rei perpetuæ adhærere debet. ib.
Nullum privilegium suo fundamento durabilius est. ib.
Privilegium negativum non perditur per non usum. 465.1
Privilegia data pro foro pœnitentiæ non sunt limitanda ad judicium sacramentale. 466.2.neque extendenda ad forum contentiosum. ib.
Privilegia an sine expressa Principis concessione comparentur. 467.1
Privilegium an sit consuetudine potentius. 469.1
Privilegium duobus modis concedi solet. 478.1
Privilegium dari ad instantiam petentis, aut motu proprio unde dignoscendum. ib.
Privilegium motu proprio concessum non retorqueri contra eum cui conceditur, sicut concessum ad petitionem cujusdam. 479.1
Privilegium per surreptionem impetratum ad puram instantiam petentis non valere, secus si motu proprio concedatur. ib.
Privilegium conceditur absolute,vel sub conditione. 480.2
Privilegiorum tres effectus generales. 502.1
Privilegium aliquando datur ad tollendum scrupulum, vel dubium. 503.1
Privilegium quando habet effectum ultra jus commune. ib.
Privilegii effectus per se esse aliquãdo morale jus,&c. 504.1
Privilegii, ut lex est. 505.1
Privilegium contra pariter privilegiatum, quem effectum habeat. ib.
Privilegium per modũ præmii,quãdo habeat effectũ. 512.1
Privilegii ad remunerandum opus factum, vel faciendum, eadem ratio. 513.2
Privilegium dans jus, non acquiritur ante acceptationem per se, aut per alium, ante notitiam autem acquiritur per alium, non per se. ib.
Privilegii acceptatio ad alium effectum necessaria,ad alium non. 510.2
Privilegia regulariter non conceduntur ad operandum ante notitiam privilegiarii. 512.1
Privilegii utilitas ante acceptationem quænam sit. 515.1
Privilegio, in quo loco quis uti possit. ib.
Privilegia secundum proprietatem verborũ servãda. 521.1
Privilegium injustum, quoad usum quale, & quem effectum habeat. ib.2
Privileg.injustũ quoad concessionem quid operetur. 521.2
Privilegii injusta concessio non semper reddit injustum usum ejus. ib.
Privilegii vis magis ex intentione concedentis quam ex verbis petenda. 522.1
Privilegium non in omnibus æquiparatur actuali dispensationi. 529.2
Privilegio usus contrarius quis. 548.1
Privilegium gratuitum duplex. 556.1
Privilegium quomodo inducit obligationem. 34.1
Privilegiarius in duobus casibus obligatur uti suo privilegio. 506.2
Privilegiorum promulgatio quæ necessaria. 508.1
Privilegium quando ample intelligendum. 475.1
Privilegium sub masculino nomine quando fœminas comprehendat. ib.2
Privilegia quomodo ad conjuncta, sive correlativa extendantur. ib.per totum.
Privilegium alicui concessum post meridiem recitandi Matutinas preces, extenditur ad socium. 477.2
Privilegiorum extensio non fiat in damnum tertii. 505.1
Privilegium motu proprio concessum ampliandum. 520.1
Privil.ob similitudinem rationis non extendendum. 522.2
Privilegii ampla interpretatio, quomodo facienda. 523.1
Privilegium a die concessionis,quomodo fructuosũ. 513.2
Privilegium ablativum oneris quomodo operetur. 514.1
Privilegium exemptionis quid operetur. ib.2
Privilegii restrictio triplex. 489.1
Privilegii restrictio quoad communicabilitatem. 491.1
Privilegium limitatur ex parte subjecti, objecti, & mente concedentis. 515.2
Privilegium derogans juri communi restringendum. 519.2
Privilegium quando restringendum. 518.1
Privilegium inferens damnum tertiæ personæ, quomodo restringendum, & intelligendum. 520.2
Privilegii restrictio non debet illud reddere inutile. 521.1
Privilegii mutatio respectu prioris privilegiarii non extenditur ad posteriorem. 489.1
Privilegium multipliciter mutari solet. 524.1
Privilegiorum propria mutatio partialis, vel totalis. ib.
Privileg.aliæ mutationes ex parte materiæ tãguntur. 530.2
Privilegium insertum in corpore Juris, quando censeatur derogari. 483.1
Privilegiũ quando censeatur derogare juri communi. 482.1
Privilegium derogans juri communi duplex. ib.2
Privilegium in corpore juris contentum non derogatur tacite per legem universalem non derogantem privilegiis expresse. 559.1
Privilegium quatuor modis tacite derogari censetur. ib.
Privilegium speciale derogat generali. 560.1
Inter privilegia, si sint generalia contraria, prævalet antiquius. ib.
Privilegium ad instar in quo consistit. 483.2
Privilegium ad instar, quando censeatur augeri. 484.1
Privilegium ad instar, an potest valere, contra illud ad cujus instar concessum est. 485.2
Privilegii ad instar quænam forma concedendi. ib.
Privilegii ad instar, & per communicationem comparatio. 489.1.& eorundem differentia. 488.2
Privilegium an destruatur, destructo loco cui conceditur. 463.1.
Privil.non cessat cessante causa negat.sed contrarie. 524.2
Privilegium cessare negative quid,& quid contrarie. 526.2
Privilegium cessat cessante finali dupliciter. 530.1
Privilegium cessat, cessante causa perpetuo. ib.2
Privilegium conditionale quomodo cessat. 524.2
Privilegium rite comparatum non cessat per mortem concedentis. 530.2
Privil.quando expirat morte concedentis. 532.1. & seq.
Privilegium ut remaneat post mortem concedentis, quid requirat. 534.2
Privilegia contra Concilium Tridentium, quæ revocata, censeantur. 494.2
Privilegia revocata ab homine,vel a jure communi. 495.2
Privilegium post mortem concedentis, a successore revocari potest. 535.2
Privilegiorum revocatio, seu abrogatio. 82.1
Privilegium datum non subdito, & ab eo acceptatum irrevocabile. 555.1
Privilegium concessum subdito revocabile. ib.2
Privilegium remunerativum, & per contractum onerosum, irrevocabile. ib.& 556.1
Privilegium concessum ab inferiori in lege superioris, an possit ab inferiori revocari. 557.2
Privilegium concessum ab inferiori potest a superiori revocari. 558.1

Pri-

Privilegium ex causa legitima revocabile. 556.2
Privilegium gratuitum, quomodo revocabile. ib.
Privilegium quibus modis revocari soleat. 558.1
Privilegii revocatio expressa,& tacita, & illa duplex. ib.2
Privilegium ignoratum non impeditur per contrariam voluntatem. 559.1
Privilegia per publicam legem revocata, promulgationem sufficientem expectant. 560.1 & seq.
Quæ promulgatio sufficiat. 560.2
Privilegii revocatio ab homine facta, quando sortitur effectum. ib.
Privilegii revocatio per legem, & ad hominem facta diversa est. ib.
Priv. revocatio quomodo privilegiario notific. debeat. 561.2
Privilegium ob bonum commune, an possit a privato renunciari. 463.2
Privil. ad bonum privatum, quando renunciari potest. ibid.
Privileg. quod momentaneum est, non est revocabile. 537.2
Privilegium per se loquendo renunciabile est. 538.1
Privilegium fit irrenuntiabile ex duplici cap. 537.2
Privilegium Clericale, cur non possit a persona particulari renunciari. ib.
Privilegii renunciatio propria, & impropria. 538.1
Privilegii renunciatio tacita, & expressa. ib.2
Privilegii proprii renunciatio quid requirat. ib.
Privileg. ut renuncietur, petit voluntatem expressam. 541.2
Privilegii renunciatio multipliciter contingit. ib.
Privilegium aliquod dici posse dispensationem. 352.1
Privilegium amittitur per aliquem non usum. 542.1
Privilegium non destruitur per usum mere negativũ. 542.2
Privilegium per usum privativum, quomodo destruatur. ib.
Privilegium dupliciter amittitur per non usum. 543.1
Privilegia quæ non amittuntur per non usum qualia. 545.2
Privilegium, ut per non usum amittatur, an decennium requirat. 546.1
Privilegiis absolutis nullum tempus jure definitum, ut amittantur. ib.
Privil. per non usum amitti, de quo foro intelligendũ. 546.2
Privilegia quæ non amittantur in foro conscientiæ quænam. 547.1
Privilegia quæ per non usum ex dispositione Juris per decennium amittuntur, quomodo sunt intelligenda. ib.2
Privilegium amittitur per contrarium usum, si cætera adsint. 548.1
Privilegium an per unum actum amittatur. 525.1
Privilegium non amittitur simpliciter per unam contraventionem, sed solum secundum quid. 550.2
Privilegiorum amissio per contrarium usum in privilegiis absolutis non habet locum. 553.1
Privilegii abusus multiplex. ib.2
Privilegium amittitur per abusum. ib.
Privilegii amissio per abusum, quando requirat sententiam Judicis. 555.1
Privil. ratione formæ limitatur ad vitã concedentis. 535.1
Privilegiorum communicatio est quædam forma concedendi. 486.1
Privilegii communicatio cum restrictione, unde extendenda. 489.2
Privilegiorum innovatio quid significet. 498.1
Privilegiorum innovatio in forma communi, quid operetur. ib.& seq.
Privilegiorum innovatio quos effectus habeat. 499.1
Privilegium consideratur, ut lex est, vel ut exemptio a lege. 500.2
Privilegiorum confirmatio, an sit nova concessio. 491.2
Privilegiorum confirmatio in forma communi, vel ex certa scientia. 493.1
Privilegiorũ confirmatio in forma communi explicatur. ib.
Privileg. confirm. ex certa scientia, quam vim habeat. ib.2
Privilegiorum confirmatio ex certa scientia uni Religioni data, an aliis etiam Religionibus dari censeatur. 496.2
Privilegia confirmata pro una Religione, quomodo ad alias Religiones extendenda. 487.1
Privileg. interpretandi, quænam praxis observanda. 523.2
Privilegii usus illicitus triplex. 527.2

Prohibitio.

Prohibitio, vide Præcipio.
Prohibitio quid significet circa legem. 47.1

R

RECITARE.

Recitare, vide Privilegium, & Præceptum.

Religiosus.

Religiosis quæ pœna imponi possit, vide Pœna.
Religiosi quando legibus Synodalibus obligentur. 234.1
Religiosi exempti, an obligentur legibus Episcoporũ. 336.1
Religiosi exempti, an obligentur, saltem jure naturæ legibus Episcoporum. ib.
Religiosi exempti, solum ratione scandali, tenentur legibus Episcoporum. ib.
Religiosorum regulæ sæpe obligant ad pœnam, non ad culpam. 252.2
Religiosorũ Regulę quo sensu obligent in cõscientia. 199.2
Religiosi in voto obedientiæ habent virtuale pactum acceptandi pœnitentias. ib.
Religiosi peregrinantes, quomodo subsint legibus illius territorii, ubi peregrinantur. 175.1
Solemnis Religionis professio, unde habeat suum vinculum. 658.1
Religiosorum vota, vide Votum.

Rescriptum.

Rescriptum, seu Epistola interpretans dubium, legem constituit, sicut sententiæ. 136.1
Rescriptum requirit intrinsece scripturam. 455.1
Rescriptum Justitiæ, & rescriptum gratiæ. ib.
Rescripti alia divisio. ib.

Restitutio.

Restitutio facta debitori invito, quomodo sufficiat. 71.2

Revelatio.

Revelatio facta Petro Act. 10. contigit Anno Christi quadragesimo primo. 627.1

Reus.

Reus ad executionem aliquarum pœnarum non tenetur. 458.1 & seq. Vide Sententia.
Reus data sententia, qua ad mortem damnatur, potest ascendere scalam, extendere collum, &c. 265.2
Reus tenetur pœnã justã Exilii, & similes per se exercere. ib.
Reus ad quas pœnas pecuniarias obligari possit. 266.2

Rex.

Rex duorum Regnorum diversorum non potest eisdem legibus obligare utrũq; si uni essent utiles, non alteri. 20.1
Regis potestas, vide Potestas civilis.
Rex aliquando Reginæ subditus esse potest. 118.1

Ritus.

Ritus quid significet. 411.1 ritus juris, & facti. ib.2

S

SANCTI.

Sanctorum sententiæ etiam quæ in Decreto habentur, non habent vim legis. 408.2
Sanctorum dictã, quando vim legis habere queant. 409.1

Satisfactio.

Satisfactio, vide Justus.

Scandalum.

Scandalũ evitandũ etiam cum detrimento temporali. 26.1

Scriptura.

Scripturam non esse de essentia legis. 133.1
Scriptura requisita in statutis inferiorum. 223.1
Sensus Scripturæ duplex literalis, & figuralis, & hic triplex: Tropologicus, seu moralis, Allegoricus, & Anagogicus. 569.2

Secretum.

Secretum naturale non servare, non repugnare interdum juri naturæ. 78.1

Sedes.

Sedium occupatio, quomodo spectat ad jus gentium. 94.2

Senatusconsulta.

Senatusconsulta, cur ita dicta. 257.1

Sententia.

Sententia justa, secundum allegata, & probata (re tamen vera) falsa, ad quid obliget. 264.2 Vide Suffragium.
Sententia declaratoria criminis, non obligat reum ad executionem pœnæ. ib. 2 nisi lex dicat ipso facto. ib.& seq. Vide Simonia.

Simonia.

Simoniacus confidentialis ipso facto, privatur beneficio, non expectata sententia declaratoria. 258.2
Simoniaci examinatores, quam pœnam incurrant. ib.
Simoniaci Cardinales in electione Papæ, privantur beneficiis ipso facto. ib.

Simulatio.

Simulatio Christi, Luc. 24. quomodo licita fuerit. 617.2

Simulatio Jehu 4.Reg.10.peccaminosa fuit. ib.
Simulatio Elizei Naamam Syro, de adorando Remmon.4 Reg.5. quomodo intelligenda. ib.
Spes.
Spes, vide Præceptum.
Spolia.
Spolia Ægyptiorum, quomodo Judæis concessa. 86.1
Statutum.
Statuta, quæ videntur contra jus commune, quomodo intelligenda. 395.1
Statutum inferioris a superiore non confirmatum, quam vim habeat. ib.2
Statutum sine jurisdictione ab aliqua congregatione factum, non obligat ex vi legis, sed cujusdam pacti. 203.2
Stylus.
Stylus quid significet. 410.2
Stylus Juris, & facti. ib.2
Styli varii effectus insinuantur. ib.
Styli leges, quæ, & quales. 411.1
Subditus.
Subditus petens dispensationem sine causa, quomodo peccet. 372.2
Subditus non peccat, utendo dispēsatione, sine causa. 377.2
Suffragium.
Suffragandi inhabilitas, quando incurritur. 261.1
Suffragandi inhabilitas non expectat sententiam declaratoriam. ib.
Suffragii inhabilitas activa, quædam obstat valori suffragii, quædam non. 261.2
Suffragii valori non semper obstat inhabilitas Juris activa, secus de passiva. ib.
Suffragium omnino nullum, quando. ib.
Suffragii inhabilitas quando pœnalis, & quando substantialis. ib.
Suffragandi inhabilitates, quæ dicuntur facti, incurri ante sententiam declaratoriam, nisi obstet consuetudo fortasse probabilis. 262.1
Suffragantes scholares, an teneantur veritatem respondere, de inhabilitate facti, a Superiore, sub juramento interrogati. ib.
Suffragantes post negatam veritatem, an peccent contra justitiam. 262.2
Suffragantes, se offerentes ad suffragia, tenentur veritatem fateri. 263.1
Suffragantes male, quomodo puniendi. 254.1
Suffragantes male, an consuetudo excuset. ib.
Superior.
Superior, & subditus correlativa, & ita unus sine alio esse nequit. 196.1
Suspensio.
Suspensio. Vide Legis mutatio.
Suspensio major, & minor. 233.1
Suspensio major denotat gravem obligationem. ib.
T
TAXARE.
Taxare rerum pretia ad quē effectū legis pertineat. 39.1
Tempus.
Tempus ad legem aliquam derogandam, quantum esse debeat. 229.1.& seq.
Tempus longum saltem decem annorum esse debet. 419.1
Temporis continuatio ad præscriptam consuetudinem necessaria. ib.
Tempus decenii sufficiens ut consuetudo inducatur. 433.1
Tempus ad legem abrogandam per consuetudinem ignorante Principe quantum esse debeat. 441.1
Tempus requisitum ut una consuetudo deroget alteri. 451.2
Tempus decenii quando sufficiat. ib.
Tempus quadraginta annorum, quando requisitum, & pro omnibus his. Vide Consuetudo.
Traditio.
Traditiones Ecclesiasticæ, quomodo jus non scriptum contineant. 406.2
Quæ traditiones ex Apost. præceptis promanarunt. 408.2
Traditio Ecclesiastica sine ullo precepto inchoare potest. ib.
Tributum.
Tributum a verbo tribuo derivatum. 272.1. aliæ derivationes. ib.
Tributum dividitur in reale, personale, & mixtum. ib.2
Tributorum varia nomina ut Census, Angaria, Pedagia Guidagia, &c. ib.
Tributa realia solvenda, licet non petantur. ib.
Tributum imponi potest de rebus, quæ ad proprium usum venduntur, &c. 280.2
Tributa propria, & generalia externos etiam comprehendunt. 281.1
Tributorum forma est proportio inter personas servanda, & tributum. 280.1
Tributa per se non dependent ab acceptatione subditorum. 282.1
Tributa ab habente potestatem imponenda. 274.2.& quis hanc habeat potestatem. ib.
Quæ tributa sum. Pont. imponere potest, & ubi. 275.1 & se.
Tributa imponere de novo non potest, qui non sit supremus 277.2
Tributorum duplex causa consideranda. 278.2
Tributa in commune bonum ordinantur. 20.1 & 278.1
Tributorum justa quantitas ex causa tributi sumenda. ib.
Tributa quomodo ad usus, ad quos dantur, expendenda. 278.1.& 2
Tributa pendere a causa in fieri, & conservari. ib.
Tributum ratione consuetudinis, quomodo exigendum, cessante causa. 279.2
Non obligantur subditi solvere tributum novum, si non constet de potestate imponentis, quamvis non constet illum tali carere potestate. 285.2
Tributarius, quando potest se occultare ne solvat tributum. 287.1
Tributa, ut in praxi bene solvantur, quæ sunt observanda, 288.1
Tributum quomodo teneantur solvere advenæ. 281.2
Vide Lex Tributorum per totum.
Timotheus.
Timotheus cur circumcisus a Paulo. 617.1
Tyrannus.
Quando liceat servare præcepta Tyranni, quādo nō. 120.2
V
UNIVERSITAS.
Universitas, quomodo statuta facere possit. 203.2
Volo, Voluntas.
An verbum Volumus habeat vim præcepti. 134.1
Velle præcipere, & velle non obligare repugnant, seclusa ignorantia. 12.2
Voluntas divina libera ex suppositione unius actus potest necessitari ad alium. 64.2
Voluntas interior privandi se privil. quā vim habeat. 539.1
Voluntas exterior ad renunciandum privilegium necessaria. 632.2.& seq.
Votum.
Votum solemne, vide Religiosus.
Votum, vide Prælatus.
Vovendi intentio, cum non se obligandi intentione repugnat. 12.2
Votum non potest esse sine voluntate se obligandi. 9.2
Voti dispensatio non est potestatis coactivæ, seu jurisdictionis voluntariæ. 217.1.& vide Dispensatio.
Voti commutatio, quam potestatem requirat. ib.
Voti Irritatio potestatem dominativam petit. ib.
Vota religiosorum juxta regulam, quam profitentur, intelligenda. ib.2
Usura.
Usurarius contractus jure naturæ nullus, seu irritus, quomodo. 75.2
Usus.
Usus quid proprie significet. 401.2
Utilitas.
Utilitas, Vide Lex.

L A U S D E O,
Virginique Matri Mariæ.

